

प्रस्तावना.

आ असार संसार समुझनेविषे संतत पर्यटन करनारा प्राणीउने जन्म मरणादिक अत्युच्च डु खोमांशी मुक्त करे एवो तो मात्र एक धर्मज ठे. अने एमज सर्व दर्शनीना शास्त्रमां पण कहेलुं ठे, एवो जे धर्म तेजुं मूल तो सर्वांश युक्त दयाज ठे. कहेलुं ठे के “अहिंसा परमो धर्मः” दयावढे धर्मनी प्राप्ति थाय ठे; अने परिपूर्ण धर्म प्राप्त थया पठी जीव मोक्षगामी थाय ठे; माटे दया सर्वोत्कृष्ट पदार्थ ठे. सर्व दर्शनीउ दयानो उपयोग करेठे खरा, परंतु सर्वांशें करतां नथी. एटलाज माटे तेउने धर्म पदार्थनो जेवो जोइयें तेवो ज्ञान थतो नथी. दयानो सर्वांशें उपयोग तो मात्र जैन दर्शनमां स्वीकाखो ठे. तेथीज जैनदर्शन धर्मधुरिसर कहेवाय ठे, माटे दयानो सर्वांशें उपयोग करवानी अगत्य ठे, जेम काई नोजनार्थ पक्कान करवुं होय तो तेमां घृत, पिष्ट, शर्करादिक अगत्य वस्तुनुं एकत्रपणुं यथाविधि थाय त्यारेज ते पक्कान स्वादिष्ट कहेवाय; पण जो उपर कहेली वस्तुउमांशी एक पण वस्तुनुं उठा पणुं होय तो ते पक्कान स्वाद रहित वने. माटे दया पदार्थ सर्वांशें पलाय तोज तेथी धर्मोपलब्धि थाय, ते विना तो कदी पण थायज नही. सर्व दर्शनीउने दया मान्य ठे खरी तथा पि तेउनी समजमां फेर होवार्थी तेउं श्रेष्ठता पूर्वक दयानो उपयोग सर्वांशें करी शकता नथी. ए वात आगजना व्याख्यान उपरथी सिद्ध अशे. जेमके कोइएक दर्शनी तो एम जाणे ठे के पणुंउनो प्राणघात करवो, एटले तेउं जन्मथी वूटे, एम कही दया मानी जियेठे; कोइएक कहेठे के प्राणीउ, ज्यां सुधी शरीरें सुखी होय त्यां सुधी तेमनी व पर दया करवी, पण ज्यारे तेउं व्याधिग्रस्त स्थितिमां पीडाता होय त्यारें तो ते प्राणीउनो वध करी तेमने थर्ता पीडामांशी मुक्त करवा एज दयाठे; केटलाएक कहे ठे के सुद्ध अथवा स्थूल प्राणीउ, जेउं मनुष्यने डु ख दीयेठे, तेउने मारी नाखवा एज दया ठे; केटलाएक तो यज्ञयागादिक करवामां प्राणीउनो नाश करी तेमांज धर्म धुरं धरता मानी वेवा ठे, अने केटलाएक अति सूद्धादि प्राणीउ जेजुं स्वरूप दृष्टिगोचर नथी तेनी चिंता लेश मात्र न राखतां मात्र स्थूल प्राणीउ उपरज दया करवामां दया माने ठे. एम अनेक प्रकारे दयानो उपयोग अन्य दर्शनीउ करे ठे तथापि तेउं स्वदया, परदया, इव्यदया, जावदया, निश्चयदया, व्यवहारदया, स्वरूपदया, अनुबंधदया, इत्यादि दयाना अनेक प्रकार, जैनग्रंथोमा सविस्तर वर्णन करेला ठे ते प्रमाणे वर्त्ती दयाजुं स्वरूप नयशैलीपूर्वक समजता नथी, एज तेउनी मतिमा विन्नम ठे

અને એવી ધ્રમિત મતિવાલા દર્શનીર્થનું મત ક્યારેં પણ શુદ્ધ કહેવાય નહીં પરંતુ જે દર્શનમાં પોતાના આત્માનું આત્મત્વપણું જાણીને પૂર્ણપણે દયાને અંગીકાર કરી હોય, એવું તો એક શ્રી જૈનદર્શન છે અને તે સર્વ લોક પ્રવિદિત છે. તેથી એ ધર્મ જગતમાં સર્વોત્કૃષ્ટ કહેવાય છે. એ ધર્મના એક રીતે, આચારધર્મ, દયાધર્મ, ક્રિયાધર્મ અને વસ્તુધર્મ, એવા ચાર ખેદ છે અને દાન, શીલ, તપ, તથા જાંવ, એ ચાર તેનાં કારણ છે. હવે ધન બલેં કરી દાન દેવાય, મન બલવડે શીલ પલાય, શરીર બલવડે તપ આય અને સમ્યક્જ્ઞાનબલવડે જાવધર્મની વૃદ્ધિ આય. એ જાવધર્મ, દાન, શીલ અને તપ, એ ત્રણે કરતાં અધિક છે, કેમકે જાવધર્મનું કારણ જ્ઞાન બલ છે; જેણે કરી વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણીયેં, તેને જ્ઞાન કહીયેં. તે જ્ઞાનથી જી આત્મધર્મની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણ જે ટલું થાય છે તેટલું પેલાં ત્રણ જે દાન, શીલ ને તપ, તે થકી થતું નથી. એનું કારણ એ છે કે નય, નિદ્દેપ, પ્રમાણ, ચાર અનુયોગનો વિચાર, સસંગી, પદ્મચ્છાદિકનો વિચાર, આદિ લઈ જ્ઞાન બલવડે જીવને પરિપૂર્ણ પ્રાપ્ત થાય છે. વંલી શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રમાં પણ પ્રથમ જ્ઞાનને પંતી ક્રિયા કહી છે. તે ઉપરાંત જ્ઞાન વિનાની જે ક્રિયા કંઈ રવી તે પણ ક્ષેત્રરૂપ કહી છે. અર્થાત્ ક્રિયા તો જ્ઞાનની દાસી જેવી જ છે. જ્ઞાની પુરુષની અલ્પ ક્રિયા પણ અત્યંત શ્રેષ્ઠ છે. વંલી શ્રી ઉત્તરાધ્યયનમાં પણ કહ્યું છે કે જ્ઞાન ગુણ સંયુક્ત જે હોય તેને જ મુનિ કહેવો. એથી પણ જ્ઞાનનું મહાત્મ્ય અત્યુત્કૃષ્ટ જણાય છે. શ્રી મહાનિશીયમાં જ્ઞાનને અપ્રતિપાતિ વર્ણવ્યું છે. શ્રી મરુદેવી માતાને હસ્તી ઉપર વેળાં ઠતાં કેવલ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. વંલી શ્રી નરતેશ્વરને આરીસા સુવનમાં રહ્યાં ઠતાં કર્મોની વિમુક્તતા થઈ તે પણ જ્ઞાનનું જ પ્રાવલ્ય હતું; અને શ્રી ઉપદેશ માલામાં કહ્યું છે કે જ્ઞાન રૂપી નેત્રેં કરી ઝજમાલ એવા મુનિને વંદન કરવું યોગ્ય છે. દેવાચાર્ય મહાવાદિ પ્રમુખોએ વૈધ દર્શનીર્થને જીતીને જગતમાં યશોવાદ લીધો તે પણ જ્ઞાનનો જ પ્રતાપ જાણવો. જ્ઞાનની જે તીક્ષ્ણતા તેજ અગ્રંથ ચારિત્ર જાણવું. જે નિકાંચિત કર્મનો ક્રોડો વર્ષપર્યંત દાન, શીલ તથા તપ કચાથી વિનાશ થતો નથી તે જ્ઞાનથી એક શ્વાસોદ્વાસમાં થાય છે. દટલાજ માટે ક્રિયા ગુરુને પીંપલાના પત્ર જેવા ગણ્યા છે. અને જ્ઞાની ગુરુને સમુદ્ધ સમાન ગણ્યા છે. જ્ઞાન વિના સમ્યક્ત્વપણું રહી શકે નહીં, જ્ઞાન વિના અર્હિતાનો માર્ગ સમજાય નહીં, સિદ્ધાંતોક સમસ્ત ક્રિયાનું મૂલ જે શ્રદ્ધા છે તેનું પણ કારણ જ્ઞાન છે કેમકે જ્ઞાન વિના શ્રદ્ધાની પ્રાપ્તિ થતી નથી, એવું જે જ્ઞાન તેના પાંચ પ્રકાર છે. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવલ. એ પાંચને વિષે પણ શ્રુતજ્ઞાન સર્વથી અધિકોપયોગી છે શ્રુતજ્ઞાન પદાર્થમાત્રનું પ્રકાશક છે. સ્વમત તથા પરમતનું પરિપૂર્ણ પ્રકાશ કરનારું પણ શ્રુતજ્ઞાન જ છે. અજ્ઞાનરૂપ તિમિર ઢાલવાને સૂર્યસ

દૃશ્યે તથા હૃસ્તમ કાલરૂપ રાત્રીને વિષે તો દીપક સમાનઠે વીજાં ચાર પ્રકારનાં જે જ્ઞાન ઠે તેનું પણ કારણ જૂત શ્રુતજ્ઞાનજ ઠે. પરમેશ્વરેં કશું ઢેકે શ્રુતજ્ઞાન સંવ્યવહારક ઠે. વદેશ, સમુદેશ, આજ્ઞા ઇત્યાદિ વ્યવહારનો લાજ શ્રુતજ્ઞાનથી થાય ઠે. વલી સ્વસ્વરૂપને પરસ્વરૂપ સમજાવવાને શ્રુત જ્ઞાનજ સમર્થ ઠે. વીજાં કેવલ જ્ઞાનાદિક ચારે જ્ઞાનથી જાણેલા પદાર્થનું સ્વરૂપ પણ શ્રુત જ્ઞાનવદેજ કહેવાય ઠે. માટેં મત્યાદિક ચાર જ્ઞાન, સ્થાપવા યોગ્યઠે, પણ તેણે કરીને પરજીવને ડપદેશ આપી ડપકાર કરી શકાય નહીં ; અને શ્રુતજ્ઞાનથી ડપદેશ થાય માટેં ડપકારી ઠે. શ્રુતજ્ઞાનના શ્રવણ કરવાથી શુદ્ધાત્મિક પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય ઠે. માટેં શ્રુતજ્ઞાન તે મહોદું નિમિત્ત કારણ ઠે. શ્રુતજ્ઞાનને, સાંજીલવે કરી જીવને શુદ્ધસ્વરૂપ વિશુદ્ધ શ્રદ્ધાન (પ્રતીત) ડપજે ને તેથી શુદ્ધાત્માનું આચરણ, આસેવન તથા અનુજવ ડપજે તેજ પરમપદ પ્રાપ્તિ જાણવી. શ્રુતજ્ઞાન સાંજીલવાના પ્રજાવચકી જીવ, ધર્મને વિશેષેં જાણે વિવેકવંત થાય, હર્મતિનો ત્યાગ કરે, જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય અને અંતે મોક્ષ પામે, માટેં શ્રુતજ્ઞાનનો આદર અવશ્ય કરવો, શ્રુતજ્ઞાનનો સંયોગ થવો જીવને અત્યંત હર્લેજ ઠે. શ્રુતજ્ઞાનને સંયોગેં કરીને પૂર્વેં શ્રીગાંતમસ્વામી, સુયર્મસ્વામી, જંબુસ્વામી પ્રમુખ ઘણા જીવો સંસાર સમુદ્ધને તરી ગયા ; અને વર્તમાન કાલેં મહાવિદેહ ક્ષેત્રને વિષે વિહરમાન સીમંધરાદિક વીશ તીર્થંકરની વાણી સાંજીલીને ઘણા જીવો તરેઠે, તથા આગમિક કાલેં પદ્મનાજાદિક તીર્થંકરની વાણી સાંજીલીને શ્રીધર્મરુચિ અણગારં પ્રમુખ અનેક જીવો તરશે. તે મજ આ જરતાદિક ક્ષેત્રને વિષે હમણા પણ જે શ્રુત જ્ઞાનને સાંજીલશે, જણશે, અંતરંગ રુચિએં કરીને જે શ્રદ્ધા (પ્રતીત) કરશે, તે સુજન વોધી થશે, કર્મથી વિમુક્ત થશે અને તેથી પરપરાએં મુક્તિ પામશે. એવું શ્રુતજ્ઞાનનું સૂલઠાદશાંગી ઠે. તે શ્રુતજ્ઞાનની વાંચના, ઇષ્ટના, પરાવર્તના, અનુપ્રેક્ષા અને ધર્મકથા થાય ઠે. એ ધર્મકથા શ્રીઠવ વાડ સૂત્રમાં ચાર પ્રકારની કહી ઠે.— આદ્ધેપિણી, વિદ્ધેપિણી, નિવંદિની અને સંધેદિની. હવે જે થકી એક તત્ત્વમાર્ગમાં પ્રવૃત્તિ થાય તેને આદ્ધેપિણી કહીએં ; જે થકી મિષ્પાત્વની નિવૃત્તિ થાય તેને વિદ્ધેપિણી કહીએં ; જે થકી મોક્ષની અજિલાપા ડત્પન્ન થાય, તેને નિવંદિની કહીએ અને જે થકી વૈરાગ જાવની ડત્પન્નિ થાય તેને સંધેદિની કહીએ.

એવી એ શ્રુતજ્ઞાનરૂપ કથા શ્રી અરિદંત દેવાધિદેવ તીર્થંકર પરમેશ્વર સમવસરણ માં વેશીને ત્રિપદી ડચારણ પૂર્વક ઠાદશ પર્યદાના મધ્યને વિષે કરેઠે. અને તડૂપ ઢા નથી શ્રીગણધરો ઠાદશાંગીની રચના કરેઠે, તે સૂત્ર કહેવાયઠે. તે પ્રત્યેક તીર્થંકરના શાસનને વિષે થાય ઠે ; તથા તે તીર્થંકરોના શાસનમાં થયેલા પ્રત્યેક બુધ, ચૌદ પૂર્વધર, તથા દશ પૂર્વધર પ્રમુખ મહત્પુરુષો જે નિવંધોની રચના કરે ઠે તેને પણ સૂત્ર સંજ્ઞા

હોવાથી હાદશાંગના બારમા દૃષ્ટિવાદમાં તેનો સમાવેશ થાય છે. વર્તમાન શ્રીમદ્વાલીશ પરમેશ્વરના શાસનમાં હાલ પ્રવર્તમાન પીસ્તાલીશ સૂત્રો છે તે સર્વ શ્રુતજ્ઞાનના જ નેદ છે એમ જાણવું. બીજા પળ અંદર અનંદરાદિક, ચૌદ અને પર્યાય પર્યાયસમાસાદિક વીશ નેદ પળ છે. હાલ પંચમ કાલમાં માત્ર શ્રુત જ્ઞાનજં પ્રગટ પળે છે અને મતિ જ્ઞાન તો શ્રુતજ્ઞાન રૂપજ છે; કેમકે શ્રુત જ્ઞાનનું સમવાયિકારણ, મતિજ્ઞાન છે અને કાર્યથી કારણ નિર્ણય નથી, 'કિંતુ ?' અનિર્ણય છે. બીજાં અવધિ, મનઃપર્યવ અને કેવલ, એ ત્રણ જ્ઞાન આ સમયમાં ક્ષેત્ર કાલાદિક નેદને લીધે આ ક્ષેત્રમાં શ્રીવીર તીર્થકરના શાસનમાં પ્રવર્તમાન નથી; માત્ર મતિશ્રુતરૂપ શ્રુતજ્ઞાનનો જ પ્રસાર રહ્યો છે. એ શ્રુત જ્ઞાનના ઉદ્દેશ, સમુદ્દેશ, અનુજ્ઞા અને અનુયોગ, એ ચાર પ્રકાર થાય છે. સામાન્ય કથન કરવું, તેનું નામ ઉદ્દેશ; વિશેષકથન કરવું, તે સમુદ્દેશ; આજ્ઞા અથવા અનુમોદન તે અનુજ્ઞા; અને પ્રશ્ન, ઇચ્છા, પ્રાર્થના પ્રમુખ કરવું તેને અનુયોગ કહીયે. અટલા કારણ માટે વ્યાખ્યાન કરવામાં શ્રુત જ્ઞાનજં ઉપયોગી છે, પણ બીજાં જ્ઞાન નથી; માટે ચાલતા સમયમાં શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણ કરવું, તે ધર્મની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણ કહ્યા પ્રમાણે છે. આ તેમાં જ્ઞાન કારણ છે અને ધર્મ કાર્ય છે. હવે જેમ રાજા તથા પ્રધાન એ બે ઉપજાની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણને માટે તત્પર હોય છે, તેમ હાદશાંગીરૂપ શ્રુતજ્ઞાનનાં મૂલસૂત્ર, રાજા સમાન છે અને તેના અર્થ રૂપ ટીકા, નાખ્ય, ચૂર્ણી પ્રમુખ, પ્રધાન હુલ્ય છે. તેથી સૂત્ર અને ટીકા પ્રમુખ ધર્મની વૃદ્ધિ તથા સંરક્ષણને માટે છે અને તે શ્રુતજ્ઞાનરૂપ છે તેથી શ્રુત જ્ઞાનની વૃદ્ધિ અને સંરક્ષણ કરવાના ઉપાય તથા તત્સંબધી ઉદ્યોગમાં અસ્મન્મતવિજયાનિલાપી, સુજનનોયેં વશપરિકર અંત, મન અને ધનવહે આગ્રહ રાખીને આદરવા, એના જેવું બીજું કોઈ પણ ધર્મવૃદ્ધિ કરવાનું અત્યુત્તમ સાધન નથી. શ્રુતજ્ઞાનની સતત વૃદ્ધિ ને સંરક્ષણ કરવાનું સાધન વર્તમાન કાલમાં મુદ્ધાપંત્ર સર્વોત્તમ છે. તે દ્વારાં એ ગ્રંથો ઠપાવીને તેના નંબારા કરાવવા, એ સર્વોત્તમોત્તમ ઉપાય છે. તેમાં પ્રથમ શ્રુતજ્ઞાનના આધારજૂ ત એવા જે પિસ્તાલીશ આગમ છે, તેને શુદ્ધ કરી ઠપાવીને પ્રસિદ્ધ કરવા. એવા સર્વોત્કૃષ્ટ ઉપાયનો શ્રી મકશુદાવાદેતિ નગરનિવાસી “રાયધનપતિસિંહજી પ્રતાપસિંહજી વહાહર” તેડે પોતાનાં પરલોક પ્રાપ્ત માતૃશ્રી “મહતાલબાર્ડ” તેમના નિરંતર નામસ્મરણ નિમિત્તે તથા પૂર્ણ પુણ્યોપાર્જીન નિમિત્તે તથા અસ્મદીય દર્શનગત સુજન પુરુષોને શ્રુતજ્ઞાન વૃદ્ધિ થવાને નિમિત્તે, પ્રારંભ કર્યો છે. ઉપર કહ્યા જે પીસ્તાલીશ આગમ તેમાંથી હાલ આ “શ્રી સૂયગઢાંગસૂત્ર” ઠપાવાને મને આજ્ઞા કરાચી; મેં યથામતિ શુદ્ધ કરીને ઠપાવું છે. આ ગ્રંથ, અત્યુત્તમ અને અશ્રુત રચના

યુક્ત છે. એનું સહજ વ્યાખ્યાન પ્રગટ કરું હું, તે વાંચવાથી એનું અતિશય શ્રેષ્ઠપણું તે મજ આવશ્યકતા ધ્યાનમાં આવશે.

સૂચકાંગ એટલે સંસ્કૃત નાપામાં સૂત્રરૂતાંગ એનું નામ છે. સૂત્ર એટલે જેમાં સૂત્ર ની સૂચના હોય તથા સ્વપરમતની સૂચના કરાય તે સૂત્ર કહીયે. તે સૂત્ર વે પ્રકારનું હોય છે. પહેલું દ્વ્યસૂત્ર અને બીજું નાવસૂત્ર જે કાર્પાસાદિકથી વત્પન્ન થયું હોય, તે દ્વ્યસૂત્ર કહીયે, અને શ્રુત જ્ઞાનરૂપ સૂત્ર તે નાવસૂત્ર છે, એમ જાણવું. વલી જે પ રાર્યું સૂચક હોય તે શ્રુતજ્ઞાન સૂત્ર જાણવું. તે શ્રુતજ્ઞાન સૂત્રના ચાર ખેદ છે સંજ્ઞા સૂત્ર, સંગ્રહસૂત્ર, વૃત્તબંધસૂત્ર, તથા જાતિબંધસૂત્ર હવે જે સ્વસંકેત પૂર્વક વાંધે હું હોય તે સંજ્ઞાસૂત્ર કેવાય; જેમાં ઘણા અર્થોનો સંગ્રહ તથા ધર્માધર્મદ્વયનું ગ્રહ ણ હોય તે સંગ્રહ સૂત્ર કેવાય; જે અનેક પ્રકારના વૃત્ત બંદની જાતિથી વાંધેલું હોય તે વૃત્તબંધસૂત્ર કેવાય અને જે જાતિથી વાંધેલું હોય તે જાતિબંધ સૂત્ર કહેવાય. એ જાતિ સૂત્રના ચાર ખેદ છે. તેનાં નામ કહીયે ટૈયે. જેમકે, કપ્ય, ગદ્ય, પદ્ય, અને ગેય. હવે જે વત્તરાધ્યયન તથા જ્ઞાતાધર્મકથાદિકની પેરે પ્રાયે પૂર્વ રૂપિનાં ચરિત્ર પ્રમુખ કથા ંનો વિસ્તાર જેમાં હોય તે કપ્ય; જે વ્રહ્મચર્ય અધ્યયનાદિકની પેરે જેમાં મુક્ત નાપાનું વિવેચન હોય તે ગદ્ય. જેમાં ટંદરચનાવહે મનોહર વર્ણન હોય, તે પદ્ય અને કાપિલી અધ્યયનની પેરે સપ્રીતિથી ગાયન કરી જેની રચના થઈ હોય તે ગેય.

અથવા તીર્થંકરોના મુખ થકી જન્મ્ય જીવોના મોક્ષાર્થે વત્પન્ન થયેલો જે અર્થ તે સૂત્ર; અને તેની જે ગણધરે રચના કરી તેને રૂત કહીયે. એમ સૂત્ર અને રૂત એ વે મલીને સૂત્રરૂત એનું પદ થયું. અથવા સૂત્રને અનુસારે જેમાં તત્વનો પ્રબોધ હોય, તે પણ સૂત્રરૂત કહેવાય; અને તેના કર્તા પણ ગણધરો છે. હવે ગણધર કોને કહેવા ? જે સામાન્યાચાર્ય હોય તે ગણધર કહેવાય; તે ગૌતમાદિક જાણવા. તે ગૌતમાદિક એકાદ શ ગણધરોમાંહેલા પાંચમા ગણધર શ્રીસુધર્મા સ્વામી તેમણે પોતાના શ્રીજંબુપ્રવૃત્તિ શિષ્યોને ઉપદેશ કરવાને અર્થે આ યંચની રચના કીધી છે; અને એકારણ માટે આ યં થતું નામ સૂત્રરૂત છે એમ જાણવું. વલી બીજું નામ દ્વિતીય સૂત્રરૂતાંગ એનું પણ છે, તેનું કારણકે પૂર્વોક્ત પિસ્તાલીશ સૂત્રાંતર્ગત એકાદશાંગમાનું એદ્વિતીય અંગ છે તે પૂર્વો ક્ત ગણધર વિરચિત એકાદશાંગ મધ્યે પ્રથમાંગનું નામ આચારાંગ છે; તેમાં જીવનો ઠ ક્ષાયનું સ્વરૂપ જાણવું, એનો સવિસ્તર ઉપદેશ કરેલો છે અને એમાં જ્ઞાનનું પ્રાધાન્ય છે. જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી જ્ઞાન પૂર્વક ક્રિયા કરવી તે સંબંધી આરંજનાં (બુધિજ્ઞ) એવી ગાથા લખીને પ્રથમ આચારાંગ સાથે આ દ્વિતીય સૂત્રરૂતાંગનો સંબંધ મેલવ્યો છે. એના વે શ્રુત સ્કંધ છે. તે મધ્યે પ્રથમ શ્રુતસ્કંધના શોભ અને દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધના સા

ત, મલી ત્રેવીશ અધ્યયનો છે. અને તેમાં તેત્રીશ ઉદ્દેશાઈ છે. એની પદ સંખ્યા ઠત્રીશ હજારની છે. મૂલ સૂત્રની શ્લોક સંખ્યા (૧૧૦૦) છે. એમાં મુખ્યત્વેં ઇશ્વાનુયોગ ની પ્રધાનતા છે અને સ્વમતાનુસારી મહાન્ સાધુ જનોને ઉદાસીનરૂપ ક્રિયા પ્રવૃત્તિ આશ્રયી ઉપદેશ કરતાં થકાં અન્ય પાશ્વંની દર્શનીર્તના મતોનું સ્વંમન યથાયોગ્ય કીધું છે. એ શીવાય ઘીજા પણ જે જે વિષયો છે તે સર્વ અનુક્રમણિકામાં સવિસ્તર દર્શાવેલા છે, તે જોવાથી સ્પષ્ટ સમજાશે.

એ ગ્રંથની ટીકા કરનાર પંક્તિમાં શ્રેષ્ઠ એવા શ્રીશીલંગાચાર્ય નામે પંક્તિ હતા, તેડ વિક્રમ સંવત્ ૭૨૦ના સુમારમાં થઈ ગયા એવી દંતકથા છે. એ વિષે કોઈ ગ્રંથ સાક્ષી આપે એવું આજ સુધી મહારા જાણવામાં આવ્યું નથી. એ મહાન્ ટીકાકારની જન્મનૂમિ વલ્લ્લજીપુર નગરી જે હાલ વલ્લનં નામે પ્રખ્યાત છે ત્યાં હતી, એવું મને સાંજ લવામાં આવ્યું છે. સાંપ્રત કાલના પંક્તિ એમની ટીકા વાંચીને તેની વાક્યરચના તથા ઉત્તમ સરલતા સાથે ગાંઠિય અને શબ્દ ચાતુર્યથી મોહ પામી સ્તુતિ કરવામાં મહોટો આનંદ માને છે. એ ટીકાની શ્લોક સંખ્યા વાર હજાર આવશો ને પચાશ છે. એ મહા પંક્તિએ અન્યસૂત્રો આચારંગાદિ ઉપર પણ ટીકા કરેલી છે. એ સ્તુતિપાત્ર ટીકાકારની ટીકા કરવાની શૈલી એવી સરલ અને સુગમ છે કે તે વાંચતાં વાંચતાં પંક્તિ તોને પદશઃપરમાનંદપ્રાદુર્જીવ થાતો રહેજ નહિં તથા એની મનોહર રચના અને અર્થ ચમત્કૃતિનો એવી સુંદર ઠટાથી વાંચનાર તે વાણી રસનેજ અનુજવે. સૂક્ષ્મ વિષયનું વિવેચન એવી અલૌકિક ઢબથી કર્યું છે કે વક્તા તેમજ શ્રોતા ઇચ્છયના મનને સંપૂર્ણ સંતોષ ઉપજે અને ક્યારેં પણ સંશયતો લેશ માત્ર રહેજ નહીં. પ્રત્યેક વિષયનું નિરૂપણ સાદ્યંત નિયમ બંધ કીધેલું છે કે જેથી આપોઆપ તેની સર્વ મતલબ ધ્યાનમાં આવે; જેમ એક વાર લખેલી વાતનો સંબંધ બીજે ઠેકાણે જગાડવો હોય, તો ત્યાં પૂર્વવત્ એ સંકેતથી વાંચનારને તુરત આગલી વાતનું જ્ઞાન થાય. વલ્લી આ ટીકા વાંચવા થકી જાણે ટીકાકારેં ગ્રંથકર્તાનો સર્વહક્ષત અનિપ્રાય સાન્નિધ્યતાથી નિઃશેષ શ્રવણ કર્યો હોય એમ ટીકા વાંચનારને ઉત્પ્રેક્ષા થાય છે. એમ સૂત્રનો અહરશઃ અર્થ ન જાય એવી રીતેં સનિર્ઘુક્તિક ટીકા કરી છે એવા અનેક પ્રકાર જેણે કરીને ટીકાની શ્રેષ્ઠતા અને સ્તુતિ પંક્તિ કરે, તે આ મહાવિદ્વાન્ પંક્તિની ટીકામાં નજરેં આવે છે. ટુંકામાં એટલું જ કહેવું છે કે જેટલી સુબીડ એ ટીકામાં રહી છે તે સર્વ વિસ્તારની વાર છે. માત્ર વાંચવાથી જ તેનો આનંદ પ્રાપ્ત થાય એમ છે.

એની દીપિકા શ્રી હેમવિમલસૂરિયે વિક્રમ સંવત્ ૧૫૭૩ ના વર્ષમાં કરેલી છે. તેની શ્લોક સંખ્યા મૂલ સુધાં સાત હજાર છે; કારણકે “સપ્ત સદ્ગુણિ કિંચિન્ન્યૂના

नि " एवं एमणो पोतेंज लख्युं ठे. ए दीपिका पण घणी सरज सुरस, अने, पदना य थायोग्य अर्थयुक्त अतिशय मनोहर ठे. एनी शैली एवी वांधीठे के जेने थोडुं घणुं सं स्फुटतनुं ज्ञान होय तेने पण सुगमताथी समज पड़े अने एवी सरजरचनाने माटें ते वा जनो, ए पंक्तिनो अत्यंत आनार माने ठे.

आ ग्रंथनो बालावबोध श्री पार्श्वचंद्र सूरियें करेलो ठे. आ वात, बीजा श्रुतस्कंध ना अंतमां प्रगट करेली ठे. ए बालावबोध टीका उपरस्थी कीधेलो ठे. केमके दीपिका करनार करतां बालावबोध करनारनी उत्पत्ति पूर्व ठे, तो पण ज्यारें ते मारा वांचवामां आब्यो त्यारें ते एटलो तो अस्तव्यस्त देखायो के तेने सुधारवानी मारी हिम्मत चाली नहीं. तथापि ए कार्य अवश्य थबुंज जोइयें. एवं जाणी में मारी अल्पमत्यनुसार भ्रम लझे सुधाखो ठे.

हवे ए सूत्ररूप कल्पवृक्षनो जे जन आश्रय ग्रहण करे ठे, ते निज जावानुसार फल पामे ठे. पण तेने अर्थ ए वृक्ष उपर आरोहण करवा माटें पूर्वाचार्योएं निश्रे णियो करेली ठे; जेम के टीका, जाप्य, निर्युक्ति, दीपिका, चूर्णी तथा बालावबोध प्रमुख. एमांथी वली टीकाकर्त्तार्यें टीकामांहेज निर्युक्तिनी गाथांज लखीने तेनी पण टीका करेली ठे तेथी निर्युक्तिनो समावेश टीकामां करेलो ठे तथा दीपिका अने वा लावबोध रूप एवी चार नीश्रेणीज जुदा जुदा चार आचार्योनी करेली आ सूत्रगंडां गसूत्ररूप कल्पवृक्षने लगाडी ठे तेने उपयोगमां लइ उपर कसुं एवं जे आ सूत्रगंडां गंग सूत्ररूपकल्पवृक्ष, तेनां फल ग्रहण करवा माटें नविक जनोएं अत्यानंद पूर्वक तत्पर थबुं, ए मारी सविनय प्रार्थना ठे.

ए सूत्रमां सर्व जगत्ने प्रमोद उपजावनारी श्री वीतरागनी वाणी ठे. ते केवी ठे तोके नव रूप बेलनी रुपाणी, संसार रूप समुदथी तारवा वाली, महामोहरूप अंधकार नो नाश करवाने दिनकरना किरणो जेवी प्रकाश वाली, क्रोधरूप दावानलनो उपशम करनारी, मुक्तिना मार्गने दर्शवनारी, कलमलनो प्रलय करनारी, मिथ्यात्वने ठेदन कर नारी, त्रिभुवनतुं पालन करनारी, मन्मथनो रोध करनारी, अमृततरतुं आस्वादन करावनारी अने हृदयने अत्याव्हाद करनारी एवां अनेक विशेषणोपयुक्त एवी जे श्री जिनवाणी ते सर्व सज्जनोने मान्य आउ.

कदापि निविड कर्मनो शुंखलायें प्रतिवद्द थयेला एवा अज्ञव्य दुर्जन्यने बोध कर वा माटें ए वाणी समर्थ नथी थती तो पण ए वाणीतुं अस्मार्थ्य समजबुं नहीं. केमके सूर्यना किरणो जेम घुअह पट्टीनां नेत्रने प्रकाश करी शकतां नथी तो पण ते जगत्मां निंदानां आधिष्ठान थतां नथी. वली जलनी दृष्टि करनारो मेघ जो प

એ ઊપર ક્ષેત્રને વિષે તૃણાદિક ઉત્પન્ન કરવા માટે અસમર્થ છે તે ઠતાં તે લોકને વિષે નિંદાને પાત્ર થતો નથી. તેમજ જે પુરુષને એ વાણી ગમતી નથી તે તેનું પોતાનું જ દૌર્જાગ્ય સમજવું. માટે કુશલ બુદ્ધિવાલા સજ્જનોને આ જિનવાણી રૂપ પ્રાધાન્ય ગ્રંથ મહોત્સવરૂપ આનંદ આપનારો થાઉં અને તેમના ચિત્ત રૂપ સરોવરને વિષે પ્રેમરૂપ જલ જરાઉ, તથા તેને યોગે તેડને મોહ રૂપ મહા સુંદર કમલની પ્રાપ્તિ થાઉં. અલ્લુ.

શાળ નીળ માળ.

વિકાપના.

પરમેશ્વરની વાણી રૂપ અમૃતરસ જેમાં રેલાઈ રહ્યો હોય તેવા ગ્રંથોને મુંદિત કરી પ્રસિદ્ધ કરવા એ મહા પરમાર્થ છે. એથી સુજ્ઞાનો આનંદ પામે છે. વિવેકી જનો પ વન પાવન કરીને જિનધર્મ જાવમાં દૃઢતા વધારે છે, સામાન્ય જીવો વ્યાખ્યાનાદિક શ્ર વણ કરીને ધર્મજ્ઞાને પામે છે. સજ્જન પુરુષો વાંચીને પોતાના ચિત્તને નિર્મલ રા સ્વી ધર્મને વિષે આદર કરે છે. એવી ચત્ક્રુષ્ટ જિનવાણી જેમાં મુખ્ય છે એવા શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ, સંરક્ષણ તથા વિનય કરવા જેવું કોઈ પણ વ્યય, પુણ્યપ્રકૃતિ વાંધનારું બીજું શુ જ કર્મ નથી. તેનું સાધન વર્તમાન સમયમાં ઊપર કહ્યા પ્રમાણે મુદ્ધાપંચ ઘણું સુલ જ અને મનોહર છે. એની સહાયતાથી સર્વ સૂત્રો તથા સર્વ ગ્રંથો ઠપાવી પ્રસિદ્ધ કરવા, એ શ્રુતજ્ઞાનની વૃદ્ધિ, સંરક્ષણ તથા વિનય, હાલ સર્વોત્ક્રુષ્ટ ગણાય એમ છે સ્વરૂં પ એ એ કાર્ય, ઇચ્છવાનું ગૃહસ્થથી બની શકે. જેમ ઇચ્છવાનું તેમજ વલી શ્રીજિન ધર્મ પ્રસાર ઊપર પ્રીતિમાનું પણ સંપૂર્ણ હોવો જોઈયે, એવો અસાધારણ પુરુષ ચતુર્વિંધ સંઘ માં કોઈ વિરલોજ મંત્રી થાવે. જેમ હાલ બાબુ સાહેબ “રાય ધનપતિસિંહજી પ્રતાપસિં હજી” છે. એવો શ્રાવક આધુનિક વર્તમાન કાલમાં બીજો કોઈ પણ નથી. એમણે યત્ન રીતિ પ્રમાણે પ્રીતિસહિત સર્વ આગમો ઠપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાનો યદ્યોગ ચાલુ કહ્યો છે. એ સ્વધર્માગ્રહી બાબુ સાહેબે મને હાલ શ્રી સૂયગડાંગ સૂત્ર ઠપવાની આજ્ઞા કરી તે મેં યથા બુદ્ધિનુસાર સુધારીને મૂળ સૂત્ર, વીપિકા, ટીકા તથા બાલાવબોધ સહિત ઠપ્યું છે. એમાં દૃષ્ટિદોષથી વા બુદ્ધિદોષથી અજ્ઞાનરૂપ અંધકારના પરાધીન પણથી કોઈ અશુદ્ધપદ, વા શબ્દની યોજના થઈ હોય તો સજ્જન પુરુષોએ તેને માટે મને દ્વમા કરવી. યદ્યપિ આ મારો વિવેક યોગ્ય નથી કેમ કે સજ્જનોનો તો એવો સ્વજાગ્રજ હોય છે કે કોઈ પણ સત્કર્મમાં દોષ તેડની દૃષ્ટિગોચર થતો નથી, તે ઠતાં પૂર્વે શ્રેષ્ઠ ગ્રંથકારોએ એવી

પદ્ધતિ રાખી છે તેને અતુલ્ય ચર્ચાને મેં પણ એ વિવેક કીધો છે. સદ્ક્રાંતિ પાસેં હુમા મા ગી, તેના કરતાં વિશેષપણે કુર્જનો પાસેં હુમા માગું હું, કેમ કે તેઓ સ્વચ્છાવજ એવો હોય છે કે કોઈના હાથથી શુન કલ્પ થાય છે તે જોઈ તેમને મનઃસંતાપ વપજે છે અને વીજાની હાની થાય તેમાં તેઓ લાજ સમજે છે. બીજાના દોષ કહાડવામાં મહા પંક્તિ ત હોય છે. બીજાના કલ્યાણરૂપ ઘૃતની ઉપર માલ્લી ચડે તે છે. શ્યાદિકર્મ અગણિત દીર્ઘદોષોયેં કરી શુક્ત કુટજનો હોય છે, એવા કુટજનો વજ્રક સમાન છે તેથી તે ઈશ્વાર જિનવાણી રૂપ સૂર્યના પ્રકાશ થકી અંધ અંધને વિપર્યાસને પામશે, અને દેવ બુદ્ધિથી રૂપ્ય કરશે તેથી તેમના હૃદયમાં તાપ ઉત્પન્ન થશે તેને માટે હું તેમની પાસેં હુમા માગું હું, કારણકે, તે તાપ ઉત્પન્ન થવાનું કારણ તેઓ મને ગણશે. અસ્તુ.

શાળી ૦ માળી.

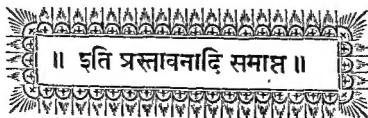
જ્ઞાન પ્રસારરૂપ પુણ્યકર્મ ઉપાર્જન કરવામાં પ્રથમ પંક્તિમાં ગણવા લાયક મ હાનુરૂપ જેણે લોકોપકારને અર્થે પિસ્તાલીશ આગમ મૂલ તથા તેઓમાંથી જેની ટીકા પ્રમુખ જે અંગ મળે તે સહિત મુદ્રિત કરી પ્રસિદ્ધ કરવાનો ઉદ્યોગ આ સમય માં પ્રસાર કીધો છે ; તેવા સદ્ક્રાંતિ ગૃહસ્થોની ઉત્પત્તિ વિષે સહજ લખ્યા વિના મારી કલમ અન્યકાર્ય કરવામાં ચાલી શકતી નથી. તેથી યત્કિંચિત્ લખું હું.

વંગાલા જ્ઞાતકામાં બાલોચર, મકશુદાવાદ, અને મુરસિદાવાદ એવા ત્રણ નામેં ઝંજલાતું હું દર શહેર છે. જ્યાં કુળગદ્યથી આવી નિવાસ કરનારા ઝંજવંશરૂપ નંદન વનમાં કંદપવૃક્ષ સમાન કુળગોત્રીય, ધર્મ, ન્યાય, વિવેક, અને વિનયોદિક શ્રેષ્ઠગુણેં યુક્ત, તેમજ સર્વ સત્યવાદિઓમાં અગ્રેસર, મહાબુદ્ધિનિધિ, દીન જીવને તન, મન, ધનવડે સદાય કરનાર, રૂઢા સ્વચ્છાવજા, પુણ્ય પ્રનાવરૂપ ચંદ્રના પ્રકાશવડે દિશાઝંને પ્રકાશ કરનારા એવા “રાય બુદ્ધિસિંહજી” નામેં શ્રાવક શ્રીજિનધર્મે ઉપર મહોટા શ્રદ્ધાવાન્ હતા. તેમની કુશલાદે નામેં પત્નીની કુક્ષિયકી સંવત્ ૧૮૩૭ ના માઘવદિ એકમને શુરુવારને દિવસેં રાય પ્રતાપસિંહનામેં કુજડીપક સુપુત્ર ઉત્પન્ન થયા. તેઓ સર્વ ધનાઢ્યોમાં શિરોમણિ અને મહાધર્મનિષ્ઠ તેમજ હુમાવાન્ તથા ધર્માધર્મના નિર્ણય કરનારાઓમાં અગ્રેસર થયા. તેમની ચતુર્થ પત્નીનું નામ મહતાવબાઈ હતું. તેમણે ઝંજવંશમાં મુકુટમણિ, ન્યાયમાર્ગે લક્ષ્મીનું ઉપાર્જન કરનાર તથા ધર્મ, અર્થ, કામ, એ ત્રિવર્ગના સાધનારા અને પ્રાણિમાત્રને વિષે દયાઈપણાં યુક્ત, એવા મહાતેજસ્વી જે પુત્રોને જન્મ આપ્યો. તેમાં વડા પુત્રનું નામ “રાયલક્ષ્મીપતિ સિંહ બાહાદુર” તથા જેમણે આવા ગ્રંથો ઉપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાનો ઉદ્યોગ આરંભ્યો છે, તે કનિષ્ઠ પુત્રનું નામ “રાયધનપતિ સિંહ બાહાદુર” છે. એ વેદુ સદ્ગૃહસ્થો, સંજુણનિધાન અને મનુષ્ય માત્રના કલ્યાણમાં ઉત્સુક છે, માટેં આ જિનધર્મ

प्रेरक उत्तम ग्रंथ उपावी एमणे पोताना जन्मनुं सार्थक कछुं ठे. एवा परमार्थ कार्यों,
ए नाग्यशालीउने हाथे प्रतिदिवस थाउ. एवी मारी वारं वार विज्ञापना ठे.

॥ काव्य ठेद ॥

जिनवच पियूप पान, करन जो अति अजिलाषी;
एहि रातिदिन ध्यान, चित्तमें रहंत विजाषी;
कथा सुनत युतप्रीति, रीति अंदूखत धरी हीमें;
ज्ञान वृद्धि के हेत, अधिक उत्सुक सबहीमें. १
जिहिं मातुश्री प्रान, त्यागि गय सुरजव मांही;
सुमरन तिनके नाम, कीय निश्चय इक आंहीं;
सबहीं आगम ठापि, प्रसिद्ध करिय या जगमें;
बहुत प्राणि अवलोकि, बांवि सुनि वह ता मगमें. २
चलत सोइ उद्योग, करन मुझित सब आगम;
तिनमें इक मुहि दीन्ह, इतहिं जब नयो समागम;
सूत्र कृतांग पवित्र, इतिय जो अंग कहावै;
सब विधि अति उत्कृष्ट, सुनत बांचत मन जावै. ३
सो किय ठापि प्रसिद्ध, होइ मनमें उल्लासा;
जयो एहउपकार, मोरि मति परम प्रकाशा;
बाहुं साव परताप, जानि यह अर्पण करहुं;
सदा रहहुं जगमांहि, मनुष्य अस जावन धरहुं. ४
धर्म वृद्धि के हेत, बुद्धि अति उदार कीनी;
जीनी कीर्ति अखंड, स्थाय तन मन धन दीनी;
संफल कीन नर देह, धन्य धनपतिसिंह जगमें,
अमर आपका नाम, रहो जिनधर्म ग्रंथमें. ५

॥ इति प्रस्तावनादि समाप्त ॥

॥ श्रीसङ्गुज्योनमः ॥

॥ अथ ॥

॥ श्रीसूयगङ्गसूत्र द्वितीयांगानुक्रमणिका प्रारंभः ॥

॥ तत्र ॥

॥ प्रथम श्रुतस्कंधस्य षोडशाध्ययनानुक्रमणिका ॥

पहेलुं समयाख्य नामा अध्ययन ठे, तेमां स्वसमय अने परसमयनी प्ररूपणा करी ठे. ए अध्ययनना चार उद्देशा ठे. तेमध्ये पहेला उद्देशामां ठ. अर्थाधिकार ठे, बीजा उद्देशामां चार अर्थाधिकार ठे, त्रीजा उद्देशामां वे अर्थाधिकार ठे अने चोथा उद्देशामां एकज अर्थाधिकार ठे. ते मध्ये अनुक्रमे प्रथमाध्ययनना चार उद्देशामांहेला प्रत्ये क अर्थाधिकारनी अनुक्रमणिका दर्शाविये ठैयें.

॥ तत्र प्रथमोद्देशानुक्रमणिका ॥

- १ पहेला उद्देशाना पहेला अर्थाधिकारनी प्रथम गाथामां आचारांग साधे आ सूयगङ्गानो संबंध, एवी रीतें मेलव्यो ठे के आचारांगमां ठक्कायतुं स्वरूप जाणतुं, एटसे ज्ञान कसु, ते ज्ञानप्राप्ति यथा पठी ज्ञानपूर्वक क्रिया करवी. ते संबंधे आरंभमां (बुद्धिक्ल) ए गाथाथी संबंध ठे. ते संबंध मेलवीने पठी पांचमी गाथा पर्यंत स्वसमयतुं स्थापन कसुं ठे. ते चार पठी आठमी गाथा पर्यंत परसमयी जे पंचमहानूतवादी तेनुं मत कहेलुं ठे. ते आ प्रमाणे के पृथ्वी, अग्नि, तेज, वायु अने आकाश, ए पाचतुं सर्वत्र व्यापकपणुं ठे माटे ए पांच महानूतज सर्वत्र ठे परतु आत्मा ठेज नहीं. ए रीतें एमनुं मत कहीने पठी तेनुं खंमन कसुं ठे.
- २ पहेला उद्देशाना बीजा अर्थाधिकारमां चेतनाचेतन सर्वने विषे एक आत्मा बंत्त ठे माटे सर्व पदार्थ एक आत्मरूपज ठे परंतु शरीर शरीरने विषे जुदो जुदो अत्मा नहीं. एवो आत्मा दैतवादीनुं मत नयमी गाथा पर्यंत दर्शावीने पठी दशमी गाथामां तेनुं खंमन कसुं ठे.

- ૩ પહેલા ઉદ્દેશાના ત્રીજા અર્થાધિકારમાં પંચ મહાનૂત શરીરને આકારેં પરિણમીને ચૈતન્ય સ્વરૂપ એવા આત્માને ઓપજાવે છે. શરીરના વિનાશે આત્માનો પણ વિનાશ થાય અને આત્માને અનાવેં પણ પાપાદિકનો પણ અનાવ જાણવો. એમ અગીઆરમી ગાથાથી માંમીને વારમી ગાથા પર્યંત તુલ્કીવં તત્ત્વરીવાદીનું મત દર્શાવ્યું છે. પછી તે ગાથાનીજ ટીકામાં તેનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૨૬
- ૪ પહેલા ઉદ્દેશાના ચોથા અર્થાધિકારમાં પુણ્યપાપરૂપ ક્રિયાનું કરવા પણ તથા કરાવવા પણ આત્માને નથી, એરીતેં તેરમી ગાથામાં અક્રિયાવાદીનું મત દર્શાવીને પછી ચૌદમી ગાથામાં તેના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૩૧
- ૫ પહેલા ઉદ્દેશાના પાંચમા અર્થાધિકારમાં જેમ પાંચ મહાનૂત છે. તેમ ઠાઠા આત્મા, પદાર્થ સર્વ શાશ્વત સર્વ વ્યાપી અવિનાશિરૂપ છે. એમ શોલમી ગાથા પર્યંત આત્મપદવાદીનું મત દર્શાવીને પછી તેનું સ્વંમન નિર્યુક્તિકારેં કહ્યું છે. ૩૫
- ૬ પહેલા ઉદ્દેશાના ઠાઠા અર્થાધિકારમાં પંચસ્કંધજ જગત્માં છે પરંતુ આત્મા નથી. એવા પંચસ્કંધવાદી અફલવાદી બૌદ્ધમતિનું મત, સત્તરમી ગાથા પર્યંત દર્શાવ્યું છે તથા તે પછી ચાર ધાતુઉષકીજ આ શરીર, ઓપજે છે, અને આત્મા નથી એવા અન્ય બૌદ્ધ મતિનું મત. અઠારમી ગાથામાં દર્શાવીને પછી એ બન્ને બૌદ્ધ મતિનું સ્વંમન નિર્યુક્તિકારેં કહ્યું છે. તેવાર પછી ઝંગણીશમી ગાથામાં તે પૂર્વોક્ત અન્ય દર્શનીંડ પોતપોતાના દર્શનમાં ફલપ્રાપ્તિ છે, એમ કહે છે. તે દર્શાવીને પછી સત્તાવીશમી ગાથા પર્યંત તે સર્વ દર્શનીંડના દર્શનનું સ્વંમન કરી તેને નિષ્ફલ કરી દેખાડયા છે. ૩૭

॥ દ્વિતીયોદ્દેશાનુક્રમણિકા ॥

- ૧ વીજા ઉદ્દેશાના પહેલા અર્થાધિકારમાં ત્રીજી ગાથા પર્યંત નિયતિવાદીનું મત દર્શાવીને પછી પાંચમી ગાથા પર્યંત તેના મતનું સ્વંમન કહ્યું છે. ૪૬
- ૨ વીજા ઉદ્દેશાના વીજા તથા ત્રીજા, એ વેદુ અર્થાધિકારમાં ત્રેવીશમી ગાથા પર્યંત અજ્ઞાનવાદીના દોષ દર્શાવી, જ્ઞાનવાદીના મતનું પ્રતિપાદન કહ્યું છે. ૫૨
- ૩ વીજા ઉદ્દેશાના ચોથા અર્થાધિકારમાં અઠાવીશમી ગાથા પર્યંત ક્રિયાવાદીનું મત દર્શાવીને પછી વત્રીશમી ગાથા પર્યંત તેમના મતનું સ્વંમન કરેલ છે. ૬૨

॥ તૃતીયોદેશાનુક્રમણિકા ॥

- ૧ ત્રીજા ઉદ્દેશાના પહેલા અર્થાધિકારમાં ચોથી ગાથા પર્યંત આધારકર્મિકગ ત વિચાર તથા આધારકર્મી આદાર કરનારને દોષોપદર્શન કહેલું છે. ૭૧
- ૨ ત્રીજા ઉદ્દેશાના વીજા અર્થાધિકારમાં આઠમી ગાથા પર્યંત :કોડ કહે'ઠે કે આ ચરાચર લોક ફશ્વરુતઠે, કોડ કહેઠે કે દેવરુતઠે, કોડ કહે ઠે કે વિષ્ણુયે નિપજાવ્યો ઠે અને કોડ કહે ઠે કે અંમયંકી, નીપનો ઠે. એવી રીતના બોલનારા અજ્ઞાનીડનાં મત દર્શાવી પઠી દશમી ગાથા પર્યંત તેમના મતનું સ્વંન કરેલું છે તથા ત્રૈરાશિક મતાનુસારી જે ક તવાદી તેના મતે આત્મા મનુષ્યજવેંજ પાપરહિત થાય તથા મોક્ષગામી થાય. પઠી તે આત્માને મોક્ષમાંપણ રાગ દેપ ઝપજે,તેથી તે આત્મા ફરી સંસારમાંથાવે. ઇત્યાદિક બારમીગાથા.પર્યંત કહી પઠી તેરમી ગાથામાં તેનું સ્વંન કહુંઠે, તે પઠી પન્નર ગાથા પર્યંત અન્ય પ્રકારે કૃતવાદીનુંમ ત દેશાદીને પઠી શોભમી ગાથામાં તેમના મતની નિષ્ફલતા દર્શાવીઠે. ૭૨

॥ ચતુર્થોદેશાનુક્રમણિકા ॥

- ૪ ચોથા ઉદ્દેશામાં એકજ અર્થાધિકાર ઠે. તેમધ્યે પહેલી ગાથા પર્યંત પરતી થિકના દોષ કહેલા ઠે. પઠી તેવા પરતીથિક ઠટે સાધુએ શું ક રહું તે વીજી ગાથા પર્યંત કહીને તે પઠી ત્રીજી ગાથામાં તે પરતીથિક કેમ પરિત્રાણ સમર્થ ન હોય ? તેનું કારણ દેશાદ્યુંઠે. પઠી ચોથી ગાથાથી સા ધુ આરંજ પરિગ્રહ ટાલીને પ્રવર્તે, એમ દેશાદ્યું ઠે.તે પઠી પાંચમી ગાથાથી માંમીને સાતમી ગાથા પર્યંત આ લોકમાં જે પુરુષ હોય તે પરલોકે પુરુષ જ થાય તથા જે સ્ત્રી હોય, તે સ્ત્રીજ થાય તથા આ લોક શાશ્વત ઠે અ પ્રચ્યુત અનુત્પન્ન સ્થિર સ્વનાવવાલો સાત દ્વીપ અને સાત સમુદ્રરૂપ ઠે, ઇત્યાદિક લોકવાદ એટલે પૌરાણિક મત દર્શાવેલ ઠે તે પઠી આઠ મી ગાથામાં તેનું સ્વંન કરેલ ઠે તે પઠીદશમી ગાથા પર્યંત ગ્રંથકારે સ્વમતને દૃષ્ટાંતે કરી તે મતોનું સ્વંન સિદ્ધ કરીને હિંસા ન કરવી એવો ઉપદેશ કરેલો ઠે. પઠી તેરમી ગાથા પર્યંત સાધુને કેવી રીતે વર્તવું તે દર્શાવ્યું ઠે. ...

॥ અથ દ્વિતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

વીજું વૈતાલીયનામા અધ્યયન છે. એમાં ત્રણ ઉદ્દેશક છે. પ્રત્યેક ઉદ્દેશકમાં એકેક અર્થાધિકાર છે તેની અનુક્રમણિકા કરીયેં ઠૈયેં.

૧ પ્રથમ ઉદ્દેશકમાં બાવીશમી ગાથા પર્યંત હિતાહિત પ્રાપ્તિ પરિહાર લક્ષણ વોથ કહેલો છે તથા સંસારની અનિત્યતા દેખાડી છે. ૧૦૦

૨ બીજા ઉદ્દેશકમાં બીજી ગાથા પર્યંત સાધુયેં અષ્ટ પ્રકારના મદનો ત્યાગ કરવો તથા તે પઠી ત્રીજી ગાથાથી વત્રીશ ગાથા પર્યંત શબ્દાદિક અર્થો ને વિષે અનિત્યતાનું પ્રતિપાદન કરવું, તથા વિવિધોપસર્ગ સહન કર

વા ઇત્યાદિ નાનાપ્રકારના ઉપદેશ સાધુને કરેલા છે. ૧૧૫

૩ ત્રીજા ઉદ્દેશકમાં બાવીશમી ગાથા પર્યંત વિરત પુરુષોને કદાચિત્ પરિસહ ઉત્પન્ન થાય તો તે સહન કરવા ચકી વિવિધ પ્રકારના જ્ઞાનેં કરીને વૃદ્ધિ પામેલા પુરુષને કર્મોનો નાશ થાય છે. અને યતિપુરુષે સુખ અને પ્રમાદનો નાશ કરવો ઇત્યાદિ કહેલું છે. ... ૧૪૪

॥ અથ તૃતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ત્રીજું ઉપસર્ગ પરિજ્ઞાનામેં અધ્યયન છે. એમાં ચાર ઉદ્દેશક છે તે મધ્યેં ત્રીજા ઉદ્દેશમાં બે અર્થાધિકાર છે અને બાકીના ત્રણે ઉદ્દેશમાં પ્રત્યેકે એકેક અર્થાધિકાર છે. તેની અનુક્રમણિકા કરીયેં ઠૈયેં.

૧ પહેલા ઉદ્દેશકમાં પ્રકર્ષેં કરી બુદ્ધ થયેલા પુરુષને પૌષ માસાદિક શીત ક્રતુને વિષે ટાઢાડ સ્વમવી પડે તથા જ્યેષ્ઠ માસાદિક ગ્રીષ્મક્રતુને વિષે આતપેં ફરશ્યો થકો અત્યંત તૃષ્ણાદિકેં કરી પરાન્નવ પામે તથા યાચના, ઇટલે માગવું પડે તે મહાહર્ષજન થાય તથા લોકોના મુશ્વચકી આક્રોશકારી વચન સાંજલવા પડે તથા નિહાર્યેં જનતાં શ્વાનાદિક કરડે તથા ગ્રામિક લોકોના વચન રૂપ પરીસહ સહન કરવા પડે તથા માંશ મશકાદિકના ઉપસર્ગ અને કેશનોચાદિકના ઉપસર્ગે સહન કરવા પડે તથા મિથ્યાત્વી અનાર્ય પુરુષોથી જે શરીર તથા વચન સંવંધી કદર્યના ઉત્પન્ન થાય તે સહન કરવી પડે તેને સહન કરે. ઇત્યાદિક, ઉપસર્ગોનું નિરૂપણ સત્તરમી ગાથા પર્યંત કરેલું છે.

- ૧ વીજા ઉદ્દેશકમાં માતા. પિતા અને પુત્રાદિકના સ્તવન વિલાપ પ્રમુખ તથા જ્ઞાતિ સ્વજનાદિકના નાના પ્રકારના હુશોય વચન પ્રમુખ અનુક્રૂજ ઉપતર્ગોનું સહન. તાણુયે કરવું. તેનું નિરૂપણ વાવીજો ગાથામાં કરેલું છે. ૧૪૪
- ૨ ત્રીજા ઉદ્દેશમાં વે અર્ચાધિકાર છે. ત્યાં સાતમી ગાથા પર્યંત પ્રથમ અર્ચાધિકારમાં તાણુને પ્રતિકૂજ અને અનુકૂજ ઉપતર્ગે અશ્વાત્મ વિપાદ ધાય છે, તે દર્શાવ્યું છે. તેવાર પછી એકવીજીમાં ગાથા પર્યંત વીજા અર્ચાધિકારમાં તાણુને પરવાદીયે વચને કરી કરેલા ઉપતર્ગોને સહન કરવાનું તથા તે ઉપતર્ગો સહન કરે. એમ ઉપદેશ નિરૂપણ કરેલું છે. ... ૧૫૬
- ૪ ચોથા ઉદ્દેશમાં પરદર્શનીય અથવા સ્વતીર્થિક પાતશ્વાદિકો શ્રાવીને યુક્તિ પૂર્વક અનેક હુશાઓનાં વચન કહી તમજાવીને તાણુને ચારિત્ર ધક્કી પ્રદ કરવાનો ઉદ્યમ કરે તથાપિ તેમના કરેલા ઉપતર્ગ ધક્કી તાણુ જ્ઞાપમાન ન ધાય. એવો શોય વાવીજો ગાથામાં કરેલો છે. ... ૧૭૨

॥ અથ ચતુર્થાધ્યયનત્યાનુક્રમણિકા ॥

ચોથું સ્ત્રીપરિજ્ઞાનાને અધ્યયન છે. એમાં વે ઉદ્દેશક છે. એકેક ઉદ્દેશકમાં એકેકો અર્ચાધિકાર છે. તેની અનુક્રમણિકા કરીયે હૈયે.

- ૧ પહેલા ઉદ્દેશકમાં સ્ત્રીની સાથે સંત્તવ. પરિચય. શ્રાલાપ. તંજાપ. ઈંગ પ્રત્યંગ નિરીક્ષણાદિકો કામોત્કાચે કરી અશ્પતત્વ પુરુષને ચારિત્રસ્ત્વ જન ધાય છે. તેથી સ્ત્રીયે કરેલા નાના પ્રકારના અનુક્રૂજ ઉપતર્ગ તેનો પરિચય કરવો તથા તેના કરેલા ઉપતર્ગ સહન કરવા. એવો ઉપદેશ. એકત્રીશ ગાથામાં તાણુને કરેલો છે. ... ૧૧૪
- ૨ વીજા ઉદ્દેશકમાં સ્ત્રીના ઉપતર્ગોયે કરી શીલયક્ષી સ્વજન ધયેલા તાણુને શ્રા જન્મને વિષે સ્પદ્ધ અને પરપદ્ધાદિ રુત વિઠવનાશને તત્પ્રત્યયિક જે કર્મવંધ ધાય. તેણે કરી સંતાર સમુદ્ધમાં પર્યટન કરવું પડે તેનું સ્વરૂપ વાવીજો ગાથામાં દર્શાવ્યું છે. ... ૨૪૩

॥ અથ પંચમાધ્યયનત્યાનુક્રમણિકા ॥

પાંચમું નિરપવિનતિ નામે અધ્યયન છે. એમાં વે ઉદ્દેશક છે. પ્રત્યેક ઉદ્દેશમાં એકેક અર્ચાધિકાર છે તેની અનુક્રમણિકા લક્ષીયે હૈયે.

- ૧ પહેલા ઉદ્દેશમાં સ્ત્રી વરા પુરુષને અવશ્ય નરકપાત ધાય તે માટે નરક

- સંવંધી વિવિધ પ્રકારના ડુઃખોનું સવિસ્તર પણે વર્ણન સત્તાવીશ ગાથામાં કરેલું છે. ... ૨૫૯
- ૪ વીજા ઉદ્દેશોમાં પણ એક નરક સંવંધી શાશ્વત ડુઃખોનું વિશેષવર્ણન ત્રેવીશમી ગાથા પર્યંત કરીને પઠી ચોવીશમી તથા પચ્ચીશમી ગાથામાં તે ડુઃખોથકી નય પામીને જેમાં અહિંસાનું પ્રાધાન્ય છે એવા શ્રીજિનંધર્મને આદરવાનો ઉપદેશ કરેલો છે. ... ૨૬૪

॥ અથ પઠ્યાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

- ૬ ઠંડું વીરસ્તુતિ નામા અધ્યયન છે એમાં એકજ ઉદ્દેશો છે અને એકજ અર્થાધિકાર છે આગલા અધ્યયનમાં નરક વિગતિ એટલે નરકના વિગત કહ્યા, તે શ્રીમહાવીર સ્વામીયે કહેલા છે, માટે આ અધ્યયનમાં શ્રી મહાવીર સ્વામીની ગુણોત્કર્ષન પૂર્વક સ્તુતિ, ડગણત્રીશ ગાથામાં કરી છે. ૨૭૧

॥ અથ સપ્તમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

- ૭ સાતમું કુશીલ પરિણામ નામે અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આ અધ્યયનમાં અગીયારમી ગાથા પર્યંત અન્ય જે કુશીલીઆ દર્શની છે તે અર્દ્ધદષ્ટિ ન્યાયે ચાતુર્મતિક સંસ્તારમાં પરિભ્રમણ કરે છે ઇત્યાદિક કહીને પઠી બારમી ગાથામાં પરદર્શનીએ કુશીલયકી મોક્ષપ્રાપ્તિ કહે છે. તે દર્શાવીને અઢારમી ગાથા સુધી તેને તે થકી વિપરીત ફલ પ્રાપ્ત થાય છે. એવો ઉચ્ચર આપ્યો છે. પઠી વીશમી ગાથા સુધી સામાન્ય ઉપાલંબ કરેલ છે. તે પઠી એકવીશમી ગાથામાં સ્વયૂથિક કુશીલીઆનાં લક્ષણ દર્શાવ્યાં છે અને બાવીશમીથી ચોવીશમી ગાથા સુધી સ્વયૂથિક સુશીલીઆનાં લક્ષણ કહી દેવાદયાં છે. તેવાર પઠી ચલી પચ્ચીશમી તથા ઠવીશમી ગાથામાં કુશીલીઆનાં આચરણો કહીને ફરી સત્તાવીશમીથી ત્રીશમી ગાથા પર્યંત સુશીલીઆનાં આચરણ કહ્યાં છે. આ અધ્યયનમાં અંમજાદિક અનેક પ્રકારે જીવોના જેદ દેવાદીને તેની હિંસાનો નિપેદ કરવાથાથી ઉપદેશ કરેલો છે તથા હિંસાર્થે કરી ધર્મ માનનારા એવા અન્ય દર્શનીએ વિવિધ પ્રકારના દૃષ્ટાંતો આપી અહિંસક ધર્મમાં પ્રવર્તવાનો ઉપદેશ કરેલો છે તથા સુશીલના ગુણ કહ્યા છે. ... ૩૨૫

॥ અષ્ટમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૭ અઠમું વીર્યનામા અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એમાં નવમી ગાથા પર્યંત પંક્તિવીર્ય તથા બાલવીર્ય, એરીતં વે પ્રકારના વીર્યનું સ્વરૂપ જાણીને પઠી પંક્તિવીર્યમાં યત્ન કરવો, એ વો ઉપદેશ ઠવીશમી ગાથાસુધી કરેલો છે. ... ૩૫૧

॥ અથ નવમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૮ નવમું ધર્મનામા અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે આ અધ્યયનમાં યથાવસ્થિત સર્વ ધર્મનું પ્રતિપાદન કરેલું છે. એટલે ઠક્ષયના જીવોનું અહિંસક પણ આદરનું તથા પ્રાણાતિપાતાદિક પાંચ મહાવ્રતોનું ગ્રહણ કરવું તથા હુર્યસનાદિકનો ત્યાગ કરવો. ક્ષત્યાદિક ઉપદેશ ઠત્રોશ ગાથામાં દર્શાવેલો છે. ... ૩૬૩

॥ અથ દશમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૯ દશમું સમાધિનામા અધ્યયન છે. એમાં એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એ અધ્યયનમાં સમાધિ વિના ધર્મ પ્રાપ્તિ થાય નહીં, માર્ટે ચોવીશ ગાથામાં સમાધિનું પ્રતિપાદન કરેલું છે. ... ૩૯૪

॥ અથ એકાદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૦ અગોચારમું મોક્ષમાર્ગનામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એમાં સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્રાત્મિક જ્ઞાન યુક્ત મોક્ષનું સ્વરૂપ આઠત્રીશગાથામાં કહ્યું છે. એટલે પ્રશસ્ત જ્ઞાનાદિક જે જાવમાર્ગ છે, તેનું આચરણ કરવું કહ્યું છે. ૪૧૯

॥ અથ દ્વાદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૧ વારમું સમવસરણ નામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એકજ ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. એ અધ્યયનમાં ક્રિયાવાદી, અક્રિયાવાદી, અજ્ઞાનવાદી અને વૈનયિકવાદી એવા ચાર મતમાં રહેલા જે ત્રણ જોને ત્રેશવ પાર્શ્વમીડ છે તે પોત પોતાના અર્થની પ્રસિદ્ધિ કરવાને યથુક્ત થયા છે તેડને ઉપન્યસ્ત સાધન દોષોજ્ઞાવને કરી નિરાકરણ કર્યા છે. તિહાં

પ્રથમ ગાથામાં એ ચારે મતની ગણના કરી પઠી વીજી ગાથામાં અજ્ઞાન વાદીનું મત દર્શાવીને તેનું સ્વંમન કહ્યું છે. ત્રીજી ગાથામાં વિનયવાદીનું મત દેખાડી પઠી ચોથી ગાથાના પૂર્વાર્દમાં તેનું અજ્ઞાનપણું દેખાડ્યું છે. ચોથી ગાથાના ઉત્તરાર્દમાં અક્રિયાવાદીનું મત દેખાડી પઠી પાંચમી ગાથામાં અક્રિયાવાદીનું અજ્ઞાનપણું દર્શાવીને ઊઠી ગાથામાં તેને દૂષણ આપી સ્વંમન કહ્યું છે. સાતમી ગાથાથી સર્વ શૂન્યવાદીનું મત કહ્યું છે. અગીયારમી ગાથાથી ક્રિયાવાદીનું મત દર્શાવી પઠી તેનું અજ્ઞાનપણું બતાવીને તથા જૈનદર્શનમાં સંસાર પરિત્રમણનો અજ્ઞાવ દેખાડીને બાવીશમી ગાથા પર્યંત અધ્યયનપરિ સમાપ્ત કહ્યું છે. ૪૪૫

॥ અથ ત્રયોદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૩ તેરમું યાયાતપ્ય નામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આ અધ્યયનની ત્રેવીંશે ગાથામાં કાપિલ, કાણાદ, અક્ષપાદ, સૌધોદન અને જૈમનીય પ્રમુખ મતાનુસારીડ જે કુમાર્ગપણે તત્ત્વ સાધન કરે છે તે દર્શાવ્યું છે તથા યાયાતપ્ય સમ્યક્જ્ઞાનનું સ્વરૂપ, તથા સત્પુરુષનો શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ, અને પૂર્વોક્ત પરતીર્થિક સાધુ તથા ગૃહસ્થના ધરાચાર તથા સ્વતીર્થિક પાસઘાદિકના ધરાચાર તથા નિર્વાણ માર્ગ અને સંસાર ત્રમણરૂપમાર્ગ તેમજ નિન્દ્વાદિક બોટીકાદિક એવા જે મિથ્યાત્વના પ્રેચ્યા કદાગ્રહી જિનમાર્ગના ઉઘાપક કુમાર્ગના ઉપદેશક જનો છે. તે સર્વ યાયાતપ્ય પણે કહ્યા છે. ૪૮૪

॥ અથ ચતુર્દશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૪ ચૌદમું ગ્રંથપરિત્યાગનામા અધ્યયન છે. એમાં પણ એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આ અધ્યયનમાં સત્તાવીંશ ગાથા છે. તેમાં મુરલ્યત્વેં કરી ગુરુકુલ વાસ કરવો કહ્યો છે તથા વાહ્યાન્યંતર પરિગ્રહના ત્યાગ ચકી ચારિત્ર યાય છે માટે એમાં ગ્રંથપરિત્યાગ કરવાનો ઉપદેશ કરેલો છે. ૫૦૬

॥ અથ પંચદશાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૧૫ પંદરમું શ્રાદાનનામા અધ્યયન છે. એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થા

ધિકાર છે. એ અધ્યયનમાં મોટું ફક્તનાર પુરુષને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય જે સમ્યક્ જ્ઞાન, ચારિત્ર, મોહમાર્ગ પ્રસાધક તેનું વિશેષે કરી પચીશ ગાથામાં વર્ણન કરેલું છે. રૂઢી શિક્ષારૂપ ચારિત્રાનુષ્ઠાનને આદાન દટલે ગ્રહણ કરવું તેનું હવ્યથી તથા જાવથી શુદ્ધસ્વરૂપ કહ્યું છે. ... ૫૩૩

॥ અથ પોઢશાધ્યયનસ્થાનુક્રમણિકા ॥

૧૬ શોલયું ગાથા નામા અધ્યયન છે એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. આગલ કહેલા પંદરે અધ્યયનોમાં જે વિધિરૂપ તથા પ્રતિનિધેયરૂપ જાવો કહ્યા, તે પ્રમાણે જે આચરણ કરે, તે સાધુ કહેવાય, એવો આ અધ્યયનમાં ઉપદેશ કરેલો છે એમાં બ્રાહ્મણ, શ્રમણ, જિહ્વ અને ત્રિયૈય, એ ચાર શબ્દોના અર્થ તથા તેમાં શા શા ગુણો હોય? તે દેખાડ્યા છે આ અધ્યયન પદ્યબંધ નથી પણ ગદ્યબંધ છે. ... ૫૫૩

॥ અથ ॥

॥ દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધસ્ય સપ્તાધ્યયનાનુક્રમણિકા ॥

॥ તત્ર ॥

॥ પ્રથમાધ્યયનસ્થાનુક્રમણિકા ॥

પ્રથમ પૌંનરિકનામા અધ્યયન છે. એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે એમાં પૌંનરિક બે પ્રકારનાં છે, એક હવ્યપૌંનરિક અને બીજું જાવપૌંનરિક, ત્યાં જે કમલાદિક તે હવ્યપૌંનરિક અને સમ્યક્દર્શન, ચારિત્ર, વિનયવાન્ અધ્યાત્મમૂર્તિ, એવા જે શ્રમણ સાધુડ તે જાવ પૌંનરિક જાણવા. તે સાધુડનો આ પૌંનરિકમાં અધિકાર જાણવો. આ અધ્યયનને સીતશતપત્રની ઉપમા આપી છે, તેથી આ અધ્યયનનું નામ પૌંનરિક કહ્યું છે. આ અધ્યયનમાં પુષ્કરિણીને વિષે સ્થિત એવાં પૌંનરિક કમલત્તે પ્રાપ્ત કરના રાતના દૃષ્ટાંતે કરી પરતીર્થિક સર્વ મોહોપાયના અજાવ ધકી કર્મ બાંધે છે અને તેને પૌંનરિક રૂપ યથાવસ્થિત

જ્ઞાનપ્રાપ્તિ થતી નથી તેથી તે પૌંનરિક કહેવાય નહિં. તે
નું સવિસ્તર વર્ણન તથા જે સત્તાધુ છે તે સમ્યક્દર્શનાદિક
એવા મોઢુમાર્ગમાં પ્રવર્તતા કર્મના મોચક જાણવા, તે
પ્રતિપાદન કહ્યું છે. આ અધ્યયનમાં જૂદા જૂદા શાવ
આલાવા છે, તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં હૈયેં.

- ૧ પહેલા પાંચ આલાવા પર્યંત પુષ્કરિણીનું વર્ણન તથા તેમાં રહેલા કમલ
નું વર્ણન તથા ઠઠા આલાવામાં પૂર્વદિશા થકી આવેલો જે પ્રથમ પુ
રુપ તે કમલ ઝડરવાને ગયો તે ત્યાંજ કાદવમાં સ્ખૂંચી રહ્યો, इत्यादि. ૫૬૫
- ૨ સાતમાથી નવમા આલાવા પર્યંત દક્ષિણ દિશાથકી આવેલા વીજા પુ
રુપેં તથા પશ્ચિમદિશાથકી આવેલા ત્રીજા પુરુપેં તથા ઝત્તરદિશાથકી
આવેલા ચોથા પુરુપેં કમલ ઝડરવાનો પ્રયત્ન કહ્યો પરંતુ તે પણ
સર્વે ત્યાંજ કાદવમાં સ્ખૂંચી રહ્યા. ... ૫૬૪
- ૩ દશમા આલાવામાં અન્ય કોઈ એક દિશાથી આવેલો પાંચમો ચારિત્ર ધર્મ
વાનુ પુરુપ જે પુષ્કરિણીમાં પેલો નહીં પણ પુષ્કરિણીને કાંઠે રહીને પૌંનરિક
કમલને ડપર આવવાનું કહ્યું તેથી તે કમલ ડપર આવ્યું તથા તે પઠી
વારમા આલાવા પર્યંત શ્રીમદ્વાવીર જગવાને પોતાના શિષ્યોને આમંત્ર
ણ કરીને સામાન્ય પ્રકારેં ડપરના પૌંનરિક કમલના દૃષ્ટાંત સાથેં
સંતારમાંથી ઝડરવાનું ડદાદરણ કહ્યું છે. ... ૫૬૮
- ૪ તેરમા અને ચૌદમા આલાવામાં ચારે દિશાથકી તથા પાંચમી અન્યકો
૬ દિશાથકી આવેલા પુરુપોનો દૃષ્ટાંત પૌંનરિક કમલ સાથેં વિશેષ
પ્રકારેં રાજા ઝડરણાદિક જાવ કહ્યા છે. ... ૫૭૫
- ૫ પંદરમાથી શોલમા આલાવા પર્યંત આદિ પુરુપજાત તક્કીવત્તરિરચા
દીયેં રાજાને ડદેશીને પોતાના ધર્મની દેશના ડ્યાપી છે. પઠી તે આદિ પુ
રુપ જાતનો પદ્મ ગ્રહણ કરનાર નાસ્તિક એમ ડંગણીશમા આલાવા
પર્યંત દેલાદહ્યું છે. ... ૫૮૦
- ૬ વીશમાથી માંમીને ચોવીશમા આલાવા પર્યંત વીજો પુરુપજાત પાંચ
મહાનાતિક સાંખ્યમતિ પુરુપ છે તેણે રાજાને ડદેશીને પોતાના ધર્મની
દેશના ડ્યાપી છે. તે પઠી તેડું સંમન પણ કરેલું છે. ... ૬૦૩
- ૭ પચીશમાથી સત્પાવીશમા આલાવા સુધી ત્રીજો પુરુપજાત ઈશ્વરવાદી

- वे तंजे राजाने उदेश्येनि पोताना धर्मनी देशना आपी वे एम तेना दश
ननु स्वल्प देश्येनि पटी अक्षवक्षिमा आजावा पर्यंत तेनुं खंनन कथुं वे. ६११
- ३९ उण्णत्रीशमायी मांननि चोत्रीशमां आजावा सुयी चोयो पुरुषजान-
नियतवादी पुरुष, जे नवितथ्यतानेंज माने वे पण कार्यतिविने विदे
वीहुं कोइ कारण मानतो नयी. ते पुरुषे राजाने उदेश्येनि पोताना धर्म
नी देशना आपी वे, पटी तेना मतजुं खंनन कथुं वे. तेवार-पटी ए
पूर्वाक चारे पुरुषो, काम जोगने विदे सूता एम देखाइयुं वे. ... ६२०
- ४० पांत्रीशमा आजावानां पाचमां स्वतीर्थिक पुरुष जे पौनरिक्त कमज व
अखाने समये वे, जे चारित्रने विदे सावधान वे, तेजुं वणन करेजुं वे. ६२१
- ४१ ठत्रीश अने साडत्रीशमा आजावानां ते पुरुष, चारित्र खेवानी वल्लंत ज
एजुं जाणें वे के कामजोगादिक जे वे ते कोइ पण जीवने रांगादिक दुःखां
अही मूकावनार नयी. ... ६२२
- ४२ आडत्रीशमा आजावानां ते पुरुष, एजुं चितवे के नवविय परिग्रह
तथा दुःखादिक विषय जे वे ते सर्व वाहीर संयोगी वे. ... ६२३
- ४३ उण्णत्राजीशयी एकताजीशमा आजावानां ते पुरुष ज्ञानि संयोगादिकने वि
दे मृष्टाना त्याग संवंधी अनेक प्रकारे वैराग्यना कारणोनी चितवना करे. ६२४
- ४४ वेताजीशमा आजावानां ते पुरुष, धनधान्यादिक वाह्य परिग्रह तथा
रागद्वेषादिक अंतरंग परिग्रहने ठांननि निहावधाने विदे सावधान
चाय. पटी ते दया जाणवाने अये जीवना जेइ जाणें. ते कह्या वे. ६२५
- ४५ तैताजीशयी मांननि दुडताजीशमा आजावा पर्यंत जीवोना उपमर्दक
जे वे ते तारंजी सपरिग्रही वे एम जाणीने ते पुरुष पातें निरारंजी
निःपरिग्रही प्रत्याख्यानी अकां विवरे. ... ६२६
- ४६ अदताजीशयी मांननि शिवमा आजावा सुयी ठळीवनिक्कायने कोइ प
ण जानिनुं दुःख उपजावजुं ते कर्मवंधजुं कारण वे एम पग्मंश्वरे क
सुं वे माटे सर्व जीवने न दृष्टवा. तेनी साये मृष्टावादादिक पण अंगीका
र न करवा. एम जाणी ते साधु कोयादिकयी रदिन अकां जया
दिकने विदे अमूर्धित एम सर्व कर्म वंधना कारणोवकी निवृत्त्यो
यको अनेक दृष्ट कल्याणां परित्याग करे. एम देखाडीने, अध्ययन परित
मात कथुं वे. ... ६२७

- ૫૪ ચોપનમાથી માંમીને સત્તાવનમા આલાવા પર્યંત પહેલું સ્થાનક જે સા
ધુના નિંદક એવા મિથ્યાદૃષ્ટિ પુરુષોના પાપનો વિશેષ અધિકાર કહ્યો
ઠે તથા તેવા પુરુષ અનેક કામનોગને જોગવતા થકા વિચરે ઠે
તેવા પુરુષોને વોધવીજ પામવું હુર્જનઠે એવી રીતે અધર્મપદ્ધના વિચં
ગનો વિચાર કહ્યો ઠે. ... ૭૨૮
- ૫૫ અષ્ટાવન અંતે ડંગણશાવમા આલાવામાં વીજું સ્થાનક તે એકે, જે પાપસ્થા
ન,યકી નિવૃત્તિ પામ્યા તેધાર્મિક જાણવા. એમ ધર્મપદ્ધનો વિચાર કહ્યો ઠે. ૭૨૮
- ૬૦ શાવમા આલાવામાં ત્રીજું સ્થાનક જે મિશ્રપદ્ધ. તેનો વિચાર કહ્યો ઠે. ૭૪૦
- ૬૧ એકશવમા આલાવાથી માંમીને અઢશવમા આલાવા સુધી ફરી પૂર્વોક્ત પ્ર
થમ સ્થાનક જે અધર્મપદ્ધ તેને પ્રકારાંતરેં કહીને તેનું સેવન કરનારને ન
રકરૂપ અધોગતિની પ્રાપ્તિ દેખાડીને તે નરકના હુઃખોનું વર્ણન કરેલું ઠે. ૭૪૧
- ૬૨ ડંગણોત્તરમા આલાવાથી માંમીને ચમોત્તરમા આલાવા પર્યંત વિશેષેં વી
જું સ્થાનક જે ધર્મપદ્ધ તેનો વિચાર તે ધર્મપદ્ધી સાધુ પુરુષના સૌશીલ્યા
દિક અનેક ગુણોનું વર્ણન કરીને તથા તેમને પ્રાપ્ત થતી નાનાપ્રકારની
દેવાદિકની ગતિના સુખોનું સવિસ્તર વર્ણન કરેલું ઠે. ... ૭૫૭
- ૭૫ પદ્મોત્તરમા આલાવાથી માંમીને સત્ત્યોત્તરમા આલાવા પર્યંત ત્રીજું સ્થાનક
મિશ્રપદ્ધીય વિરતાવિરત એવા સમ્યક્દૃષ્ટિ પુરુષોના ગુણનું વર્ણન કહ્યું ઠે. ૭૬૯
- ૭૬ અષ્ટોત્તરમા આલાવામાં ધર્મ, અધર્મ અને મિશ્ર, એ ત્રણે સ્થાનકનો ઉપસં
હાર કરતા ઠતા તેનું સંક્ષેપેં વર્ણન કરેલું ઠે. ... ૭૭૬
- ૭૭ ડંગણાંશી અંતે અંશીમા આલાવામાં અન્યદર્શની ત્રણેં ત્રેશવ પાં
સંમીડે સર્વેં અધર્મ પદ્ધમાં ગણ્યા ઠે. ... ૭૭૮
- ૮૧ એક્યાશીમાં આલાવાને વિષે જૈનમાર્ગના જાણ પુરુષેં તે પાર્શ્વમીડેને અ
ગ્નિ ઉપહાવવાના ડહેણેં હિંસા કરવાનો નિપેધ કરી હિંસા કરનારને નરક
પાતિ ઠેરાધ્યા ઠે અને તેમને અહિંસા પમાડવાને પ્રતિવોધ કહ્યો ઠે. ... ૭૮૩
- ૮૨ વ્યાશીમા આલાવાને વિષે તેવા હિંસક પાર્શ્વમી દર્શનીડેને જે હુઃખો
ની પ્રાપ્તિ થાય ઠે, તે હુઃખો કહી દેખાડ્યાં ઠે. ૭૮૭
- ૮૩ વ્યાશીમા આલાવાને વિષે ધર્મના પ્રરૂપક શ્રમણ, બ્રાહ્મણ સર્વે હુઃખનો
અંત કરે ઠે. એમ દેખાડ્યું ઠે. ... ૭૮૯
- ૮૪ ચોરાગીમા આલાવામધ્યેં વાર ક્રિયાસ્થાનકને વિષે વર્તતા જીધ, અધર્મપ
દ્ધને મલતાજ ઠે. એમ દેખાડ્યું ઠે. ... ૭૯૦

૫૫ પંચાશીમા આલાવામાં તેરમા ક્રિયાસ્થાનકને વિષે વર્તતા જીવને મહા
પુરુષ કહ્યા છે. ... ૭૯૦

॥ અથ તૃતીયાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ત્રીજું આહારપરિજ્ઞાનામા અધ્યયન છે. તેનો એક ઉદ્દેશક
તથા અર્થાધિકાર પણ એકજ છે, તેના જુદા જુદા આ
ઢત્રીશ આલાવા છે તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં ઈયેં.

- ૧ પહેલા આલાવાથી માંમીને વીશમા આલાવા પર્યંત વનસ્પતિકાચનાં જી
વોની ઉત્પત્તિ જુદા જુદા જેદો સહિત સવિસ્તરપણે કહી છે. ... ૭૯૧
- ૨૧ એકવીશમા આલાવામાં મનુષ્યની ઉત્પત્તિ જુદા જુદા જેદ સહિત કહેલી છે. ૭૯૬
- ૨૨ બાવીશમા આલાવામાં જલચારી પંચેંડિય તિર્યંચ જીવોની ઉત્પત્તિ કહી છે. ૭૯૭
- ૨૩ ત્રેવીશમા આલાવામાં ચતુષ્પદ સ્થલચર પંચેંડિય તિર્યંચજીવો કહેલા છે. ૭૯૨
- ૨૪ ચોવીશમા આલાવામાં ઠરઃપરિસર્પ પંચેંડિય તિર્યંચ જીવો કહ્યા છે. ... ૭૯૩
- ૨૫ પંચીશમા આલાવામાં શુજપરિસર્પ સ્થલચર પંચેંડિય તિર્યંચ જીવ કહ્યા છે. ૭૯૪
- ૨૬ ઠઢીશમા આલાવામાં સ્થેચર પંચેંડિય તિર્યંચ જીવો કહ્યા છે. ... ૭૯૫
- ૨૭ સત્ત્યાવીશમા આલાવામાં વિકલેંડિય જીવ કહ્યા છે. ... ૭૯૬
- ૨૮ અષ્ટાવીશમા આલાવામાં પંચેંડિયના મલમૂત્રમાં ઉપજતા જીવો કહ્યા છે. ૭૯૭
- ૨૯ ઊગળત્રીશમા આલાવામાં સચિત્તશરીરની નિશ્ચાયેં જે જીવોઉપજે તે કહ્યા છે. ૭૯૮
- ૩૦ ત્રીશમાથી માંમી તેત્રીશમા આલાવા સુધી અપ્કાય જીવો કહ્યા છે. ૭૯૯
- ૩૧ ચોત્રીશમા આલાવામાં અંતે પાંત્રીશમામાં અગ્નિકાય, વાયુકાય જીવો કહ્યા છે. ૮૦૦
- ૩૨ ઠત્રીશમા આલાવામાં અગ્નેપ જીવાધાર ધૃથવીકાય જીવો કહ્યા છે. ... ૮૦૧
- ૩૩ સાઢત્રીશમા આલાવામાં સમસ્ત જીવો આત્રી વાત કહી છે. ... ૮૦૨
- ૩૪ આઢત્રીશમા આલાવામાં ગુરુયેં શિષ્યવ્રત્યેં એપણીઠઆહારનો ઉપદેશ કહ્યો છે. ૮૦૩

॥ અથ ચતુર્થાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

ચોથું પ્રત્યાભ્યાન ક્રિયાનામા અધ્યયન છે એમાં એકજ ઉ
દ્દેશક અને અર્થાધિકાર પણ એકજ છે. એના જુદા જુદા
આગીઆર આલાવા છે તેની અનુક્રમણિકા લખીયેં ઈયેં.

- ૧ પહેલા આલાવામાં જે જીવેં પચ્ચરકાળેં કરી પાપકર્મ હાણાં નથી એવા

- અવિચારવાન્ જીવ જો મન, વચન, કાચાર્યે કરી પાપ રહિત હોય અને સ્વપ્નાંતરમાં પણ પાપકર્મને દેખે નહીં તો પણ તેને તેવાં પાપકર્મનો બંધ થાય છે. એમ આચાર્યે કહ્યું છે. ... ૮૩૮
- ૨ વીજા આલાવામાં પૂર્વોક્ત વાતને શિષ્યે આશંકા કરી જૂઠી કહી છે. ૮૪૧
- ૩ ત્રીજા આલાવામાં આચાર્યે તેનો ઉત્તર આપીને એકેદિયાદિક જીવોને પણ અપચ્ચસ્કાણી ક્રિયાનો બંધ લાગે છે. એમ કહ્યું છે ... ૮૪૪
- ૪ ચોથાથી ઠાઠા આલાવામાં આચાર્યે, વધકનો દટાંત કહી દેશ્વાડ્યો છે. ૮૪૬
- ૫ સાતમા આલાવામાં શિષ્યે પૂર્વોક્ત આચાર્યના વચન ઉપર આશંકા કરી છે કે, જે જીવેં કોઈ પ્રકારના જીવોને કોઈવારેં કાનેં પણ સાંજલ્યા નથી, નજરેં પણ દીઠા નથી અને ઝંજલ્યા પણ નથી તેવા જીવને તે જીવો આશ્રી હિંસાનો કર્મબંધ કેમ લાગે? .. ૮૫૫
- ૬ આઠમાથી દશમા આલાવામાં આચાર્યે, સંઙ્ગી અને અસંઙ્ગીને પણ અપ્રત્યારભ્યાનપણાથી પાપ લાગે છે. એમ દટાંત પૂર્વક કહીને પૂર્વલી શિષ્યની આશંકાનો ઉત્તર આપી પોતાનો પદ્ધત્થાપન કહ્યો છે. ... ૮૫૩
- ૧૧ અગ્રીઆરમા આલાવામાં શિષ્યે આશંકા કરી તેને ગુરુયેં ઉત્તર આપ્યો કે અવિરતિ જીવને નરકાદિક ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે તેમજ વિરતિ જીવને મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય છે કારણકે જે વિરતિ જીવ છે, તે કોઈ પણ જીવ માત્રનું એક રોમોત્ત્વનન કરવાથી પણ પાપ લાગે છે. એવી રીતેં જાણનારો છે. એમ કહીને સ્વપદ્ધતિ કહ્યો છે. ૮૬૩

॥ અથ પંચમાધ્યયનસ્થાનુક્રમણિકા ॥

- ૫ પાંચમું આચારશ્રુત અને અનાચારશ્રુત એ નામેં અધ્યયન છે. તેમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. તેમાં વધી મલીને તેત્રીશ ગાથાં છે તે મધ્યે આચારમાં અવસ્થિત પુરુષે આચાર શ્રંગીકાર કરીને અનાચારનો ત્યાગ કરવો તે માટેં આ અધ્યયનમાં અનાચારનો પ્રતિપેધ કહ્યો છે, કેમ કે અનાચારનો ત્યાગ કરવા થકી રૂઢા પ્રકારનું પ્રત્યારભ્યાન થાય છે માટેં આ લોક શાશ્વત છે અથવા નથી તથા ન્હાના મહોટા જીવોની હિંસામાં કાંઈ વિરોધ નથી તથા આહાર આશ્રી આચાર અનાચાર કાંઈ પણ નથી. ઇત્યાદિક પરદર્શીનીના આગમ આશ્રી વોલવું તે અનાચાર છે, માટેં તેનો નિપેધ કરીને પઠી વારમી ગાથાથી ત્રેવીશમી

ગાથા પર્યંત સર્વ શૂન્યવાદીનું મત સ્વંન કરવાને અર્થે લોકાલોકનું અસ્તિત્વ, તથા જીવાજીવનું અસ્તિત્વ, તથા સદસત્ક્રિયાનુધાનને વિષે ધર્મ, અધર્મ કારણ છે તેનું અસ્તિત્વ, તથા બંધ, મોક્ષ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, વેદના, નિર્ઝેરા ક્રિયાક્રિયા, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દેષ, સંસાર, સિદ્ધિ, અસિદ્ધિ, સાધુ, અસાધુ, કલ્યાણ, પાપ, કલ્યાણિકનો સંબંધ દેશવાદીને એકાંત માર્ગને દૂરવ્યો છે. કલ્યાણિક આચારનું પ્રતિપાદન કરીને અધ્યયન પરિસમાપ્ત કર્યું છે. ... ૭૬૬

॥ અથ પદાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

૭૬ આર્ષકીયનામા અધ્યયન છે. એમાં એક ઉદ્દેશક અને એકજ અર્થાધિકાર છે. તે મધ્યે પદાવન ગાથા છે. તેની અનુક્રમણિકા લઘીયે થાય.

- ૧ પદેલી ગાથાથી માંનીને પદ્મીશમી ગાથા પર્યંત આર્ષકકુમારની કથા તથા આર્ષકકુમાર શ્રીમદ્દેવીર પરમેશ્વર પાસે જતાં માર્ગમાં ગોશાલક મળ્યો છે, તેણે આર્ષકકુમારને પોતાના દર્શનમાં મેલવી લેવાને વાસ્તે અનેક પ્રકારના કરેલા આલાપ, સંલાપ તથા ઘણા પ્રકારના ઉત્તર, પ્રત્યુત્તરોને આર્ષકકુમારે અનેક હેતુ દૃષ્ટાંતે કરી તે ગોશાલકના મતનું સ્વંન કર્યું છે અને જૈનમતનું સ્થાપન કરેલું છે. ... ૭૬૬
- ૨૬ પદ્મીશમી ગાથાથી માંનીને વૈતાલીશમી ગાથા પર્યંત આર્ષક કુમારને માર્ગમાં વૈધદર્શનીય મળેલા છે. તેની સાથે અનેક પ્રકારનો પ્રશ્નોત્તર રૂપ સંવાદ થયો છે. ત્યાં પણ અનેક હેતુદૃષ્ટાંતે તેડના દર્શનનું સ્વંન કરીને આર્ષકકુમારે જૈનમતનું સ્થાપન કરેલું છે. ... ૭૬૭
- ૪૩ વૈતાલીશમી ગાથાથી પીત્તાલીશમી ગાથા પર્યંત આર્ષકકુમારે માર્ગમાં બ્રાહ્મણોની સાથે વાદ કરી તેમના મતનું સ્વંન કર્યું છે. ... ૭૬૮
- ૪૬ વૈતાલીશમી ગાથાથી એકાવનમી ગાથા પર્યંત આર્ષક કુમારે માર્ગમાં એકદંડી સાંખ્યમતીની સાથે વાદ કરી તેમના મતનું સ્વંન કર્યું છે. ... ૭૬૯
- ૫૨ એકાવનમી ગાથાથી ચોપનમી ગાથા પર્યંત આર્ષક કુમારે માર્ગમાં હસ્તિતાપસોની સાથે વાદ કરી તેમના મતનું સ્વંન કર્યું છે. ... ૭૭૦
- ૫૫ ચોપનમી ગાથામાં જૈનમત તત્ત્વજ્ઞ ચારિત્રીય પરતીથિકના મતનું સ્વંન કરી અપારસંસાર સમુદ્ધને તરે છે. એમ કહી અધ્યયન પરિસમાપ્ત કર્યું છે. ... ૭૭૦

॥ અથ સસમાધ્યયનસ્યાનુક્રમણિકા ॥

સાતમું નાલંદીય નામા અધ્યયન છે. તેમાં એકજ ઉદ્દેશક
અને એકજ અર્થાધિકાર છે, એમાં જૂદા જૂદા ચાલીશ આ
લાવા છે પૂર્વાધ્યયનમાં સાધુના આચાર કહ્યા તેમ આ
અધ્યયનમાં શ્રાવકના આચાર કહ્યા છે તેની અનુક્રમ
ણિકા લખીયેં ઠેયેં.

- ૧ પહેલાથી ત્રીજા આલાવા સુધી રાજગૃહ નગર વાહેર નાલંદીનામા પાઠા
ને વિષે લેપનામા શ્રમણોપાસક છે તેના ગુણોનું વર્ણન કહ્યું છે. ૯૫૪
- ૪ ચોથા આલાવાથી સાતમા આલાવા સુધી તે લેપનામા ગાથાપતિની
સેતદવિયા નામેં ઉદકશાલાયકી ઈશાન કોણની દિશાયેં હસ્તિયામ નામેં
વનસ્વંનને વિષે જગવંત શ્રી ગૌતમસ્વામી વિચરે છે, તેમને ઉદક નિર્ધે
યેં આવીને શ્રાવકના વ્રત આશ્રી પ્રશ્ન પૂઠતાં ચૂત શબ્દની આશંકા કરી છે. ૯૬૧
- ૮ આઠમા આલાવામાં શ્રીગૌતમ સ્વામીયેં પૂર્વના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં ચૂત
શબ્દની આશંકાનું નિરાકરણ કહ્યું છે. ... ૯૬૯
- ૯ નવમા આલાવામાં ફરી ઉદકપેઢાલ પુત્રેં શ્રીગૌતમસ્વામી પ્રત્યેં વ્રતશ
બ્ધ સંવંધી આશંકા કરી છે. તેનું શ્રીગૌતમ પ્રત્યુચેં સમાધાન કહ્યું છે. ... ૯૭૨
- ૧૦ દશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમસ્વામીયેં ગૃહપતિ તથા રાજાની કથા કહી તે
દૃષ્ટાંતેં શ્રાવકને દેશયકી વ્રત ગ્રહણ કરવાં પણ ભૂડાં છે, એમ નિર્ધાર્યું છે. ૯૭૪
- ૧૧ અગીઆરમા આલાવામાં ઉદકપેઢાલ પુત્રેં વ્રતજીવોમાંહે સ્થાવર જીવો
વપજે છે માટેં તેની હિંસાથી વ્રતનું પચ્ચક્ષાણ જંગ ન થાય, એમ નાગ
રિકના દૃષ્ટાંતેં કહ્યું છે અને તે વાતનું ગૌતમ સ્વામીયેં સ્વંમન કરેલું છે. ૯૭૮
- ૧૨ વારમા આલાવામાં ઉદકપેઢાલ પુત્રેં પચ્ચક્ષાણ નિર્વિપય થવા આશ્રી
દૃષ્ટાંત પૂર્વક આશંકા કરી છે. ... ૯૮૧
- ૧૩ તેરમા આલાવામાં પૂર્વોક્ત આશંકા ન્યાયોક્ત નથી એવું, દૃષ્ટાંત પૂર્વક સિ
દ્ધ કરીને, શ્રીગૌતમ સ્વામીયેં આશંકાનું સ્વંમન કહ્યું છે. ... ૯૮૩
- ૧૪ ચૌદમા આલાવાથી માંમીને, શોલમા આલાવા પર્યંત સ્થાવરપર્યાયેં પ
હોંચેલા વ્રત જીવને મારવાયકી વ્રતનું પચ્ચક્ષાણ જંગ ન થાય, એ વા
તને ત્રણ દૃષ્ટાંત આપી શ્રીગૌતમ પ્રત્યુચેં સ્વંમન કહ્યું છે. ... ૯૮૬
- ૧૭ સત્તરમા તથા અઠારમા આલાવામાં પૌપથ વ્રત કરનાર દેવલોકાદિકમાં

रायधनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह

जाग दुसरा.

॥ जैनमो वीतरागाय ॥

अथ

॥ द्वितीयसूत्रकृतांगं ॥

गुर्जरजापासहित श्रीहर्षकुजरुतदीपिकायुक्तं शीलंगाचार्यकृतटीकायुतच प्रारब्धते.

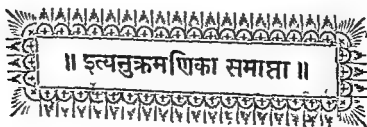
तत्रमूलं ॥ बुद्धिज्जित्तिउट्टिज्जा, बंधणं परिजाणिया॥ किमाह बंधणं
वीरो किंवा जाणंति उट्टई ॥ १ ॥ चित्तमंतमचित्तंवा परिगिस्स
किसामवि ॥ अन्नंवा अणुजाणाइ एवं डुक्काणमुच्चइ ॥ २ ॥

प्रथम गुर्जर जापामां अर्थकर्तानुं मंगलाचरण.

अर्थ-प्रणम्य सदगुरुन् नक्त्या बालानां बोधहेतवे ॥ किंचित् सूत्रकृतांगस्य जि
ख्यते वार्तिकं मया ॥ १ ॥ प्रथम श्रीआचारांग कहीने पठी सुयगडांग कहु तेनो संबंध
मेलवेठे. जे कारण श्री आचारांग माहे. (जीवो ठक्काय परू, वणा य तेसिंव हेणवयो
नि) ॥ इत्यादि कहु ठे. ते सर्व परमार्थने (बुद्धिज्जके०) जाणवुं जोइए. एम आचाराङ्गसा
थे था सुयगडांगनो संबंध जाणवो. ए अधिकारे वीजुं अंग सुयगडांग प्रारनीए ठेए. अ
हाया केटलाएक वादी ज्ञानेकरिनेज मुक्ति थायठे एम कहेठे, अने केटलाएक क्रियाए
करी मुक्ति कहेठे. अने जैन तो एम कहेठे के ज्ञान अने क्रिया ए वने थकी मुक्तिठे,
ए अर्थ ए श्लोकमाहे देखाडेठे ते एमके.

(बुद्धिज्जत्ति) के० न कायतुं स्वरूप जाणे एटले ज्ञान कहु, अने ज्ञानपूर्वक क्रिया करवी ते
सफलठे. तेकारण माटे आगज (तिउट्टिज्जा) एवो सूत्रपाठ कह्यो, ते (तिउट्टिज्जाके०) त्रो
दे ते बुं जाणीने! बुं त्रोडे! ते कहेठे. (बंधणं) के० बांधीए जे जीवने प्रवेशो करी ते बं
धन ज्ञानावरणादि थए प्रकार कर्मरूप इत्यर्थ. ते कर्मना हेतु मिथ्यात्व, अविरत, कपा
य अने योग अथवा परिग्रह आरज ए बंधनना कारणने (परिजाणिया) के० जाणे. प
ए एकजा जाणपणाथवी वाठितार्थनिदिद्धुर्जेजने; ते माटे क्रिया देखाडेठे. ते बंधन
इपरिहाए करी जाणीने पठी प्रत्याख्यानपरिहा जे संयमावुछान तेणे करी बंधनने त्रो
डे. एटले आत्माथकी कर्म दूर करे, एवुं वचन श्रीसुयमस्वामिनावित सांजनीने जं

- ૧૨ ત્રસજ થાય છે માર્ટે આ સંસાર ત્રસ શૂન્ય કેમ હોય ? એમ કહેલું છે. ૧૧૩
- ૧૩ ડંગણીશમાથી પઢીશમા આલાવા પર્યંત જૂદા જૂદા પ્રકારના જીવો જે ત્રસ પળે હોય તે મરણ પામીને ફરી પણ ત્રસજ થાય માર્ટે આ સંસાર ત્રસશૂન્ય કેમ હોય ? એમ શ્રીગૌતમે દર્શાવેલું છે. ... ૧૧૪
- ૧૪ ટઢીશમા આલાવાથી ચોત્રીશમા આલાવા પર્યંત દિગ્વ્રતના આશ્રયથી આવ જંગે કરી પ્રત્યાશ્વાનનો વિચાર, સવિસ્તાર દેલાડયો છે. ... ૧૦૦૫
- ૧૫ પાંત્રીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમ સ્વામીયે ડદકપેઢાલપુત્ર પ્રત્યે કોડ્વારે પણ સંસાર, જીવ રહિત ચનારજ નથી એમ સમજાવ્યું છે. ... ૧૦૧૧
- ૧૬ ટત્રીશમા આલાવામાં જે પુરુષ, પાપકર્મ ન કરે તથા સાધુની નિંદા ન કરે તે પુરુષ રૂઢો જાણવો. એમ શ્રીગૌતમે સમજાવ્યું છે. તે પઠી ડદકપેઢાલપુત્રે શ્રીગૌતમ સ્વામીને અનાદર કરતાં ઠતાં ચાલવાનો વિચાર કહ્યો છે. ૧૦૧૨
- ૧૭ સાઢત્રીશમા આલાવામાં ડદક પેઢાલ પુત્રને જાતાં જાણી શ્રીગૌતમ ગુરુએ કહ્યું કે ડપદેશના આપનાર એવા જે ગુરુ તે જો પોતે નમસ્કારાદિક ન વાંઢે તો પણ સાંજનનારે તો તેમને વંદનાદિક અવશ્ય કરવું જોડ્યે. એમ દર્શાવ્યું છે. ૧૦૧૪
- ૧૮ ડાઢત્રીશમા આલાવામાં ડદક પેઢાલપુત્રે કહ્યું કે જે પદોલું મને જ્ઞાન ન હતું, તે સર્વ પદો આજ મને પ્રાપ્ત થયાં. અને જેમ તમો કહો ઠો તેમજ છે. ૧૦૧૫
- ૧૯ ડંગણચાલીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમ સ્વામીયે ડદક પેઢાલપુત્ર પ્રત્યે શ્રીવીતરાગપ્રણીત ધર્મે, સત્ય કરી જાણજો. એમ કહ્યું તે વચન માન્ય કરી ડદકપેઢાલપુત્રે શ્રી વીરજગવાન્ પાસે જવાની ડચ્છા કરી છે. ... ૧૦૧૬
- ૨૦ ચાલીશમા આલાવામાં શ્રીગૌતમસ્વામી ડદક પેઢાલ પુત્રને સાથે લેડ શ્રીમહાવીર જગવાન્ પાસે આવ્યા, તિહાં ડદક પેઢાલપુત્રે શ્રી મહાવીરને નમસ્કાર કરી પંચમહાવ્રતધર્મે અંગીકાર કહ્યો, પઠી શ્રીવીર પ્રહુની આજ્ઞા માગી વિચરવા લાગ્યા, તે પઠી અધ્યયન પરિસમાપ્ત કહ્યું છે. ... ૧૦૧૭
- તેવાર પઠી દીપિકાકારવિરચિત પ્રશસ્તિ છે. ... ૧૦૧૮

॥ इत्यनुक्रमणिका समाप्ता ॥

रायधनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह

नाग छसरा.

॥ जैनमो वीतरागाय ॥

अथ

॥ द्वितीयसूत्रकृतांगं ॥

गुर्जरनापासहितं श्रीहर्षकुजकृतदीपिकायुक्तं शीजंगाचार्यकृतटीकायुतंच प्रारब्धते.

तत्रमूलं ॥ बुद्धिक्लृप्तिरितिउद्विक्ता, बंधणं परिजाणिया॥किमाह बंधणं
वीरो किंवा जाणंति उद्विक्ते ॥ १ ॥ चित्तमंतमचित्तंवा परिगिञ्ज
किसामवि ॥ अन्नंवा अणुजाणाइ एवं उक्ताणमुच्चइ ॥ ५ ॥

प्रथम गुर्जर नापामां अर्थकर्तातुं मंगलाचरण.

अर्थ-प्रणम्य सद्गुरुन् नक्त्या बालानां बोधहेतवे ॥ किंचित् सूत्रकृतांगस्य लि
ख्यते वार्तिकं मया ॥ १ ॥ प्रथम श्रीआचारांग कहीने पढी सुयगडांग कहुं तेनो संबंध
मेजवेठे. जे कारण श्री आचारांग मांहे, (जीवो उक्ताय परू, वणा य तेसिंव हेणबंधो
नि) ॥ इत्यादि कहुं ठे. ते सर्व परमार्थने (बुद्धिक्लृप्ते) जाणवुं जोइए. एम आचाराङ्गसा
ये आ सुयगडांगनो संबंध जाणवो. ए अधिकारे बीछुं अंग सुयगडांग प्रारंभीए ठैए. अ
हीयां केटलाएक वादी ज्ञानेकरिनेज मुक्ति थायठे एम कहेठे, अने केटलाएक क्रियाए
करी मुक्ति कहेठे. अने जैन तो एम कहेठे के ज्ञान अने क्रिया ए वझे थकी मुक्तिठे,
ए अर्थ ए श्लोकमांहे देखाडेठे ते एमके.

(बुद्धिक्लृप्ति) के० ठ कायतुं स्वरूप जाणे एटले ज्ञान कहुं, अने ज्ञानपूर्वक क्रिया करवी ते
सफलठे. तेकारण माटे आगल (तिउद्विक्ता) एवो सूत्रपाठ कह्यो, ते (तिउद्विक्ताके०) त्रो
डे ते छुं जाणीने! छुं त्रोडे! ते कहेठे. (बंधणं) के० बांधीए जे जीवने प्रदेजे करी ते बं
धन ज्ञानावरणादि अष्ट प्रकार कर्मरूप इत्यर्थ: ते कर्मना हेतु मिथ्यात्व, अविरत, कपा
य अने योग अथवा परिग्रह आरंज ए बंधनना कारणने (परिजाणिया) के० जाणे. प
ए एकला जाणपणाथकी वांछितार्थसिद्धिछर्जेचठे; ते माटे क्रिया देखाडेठे. ते बंधन
इपरिज्ञाए करी जाणीने पढी प्रत्याख्यानपरिज्ञा जे संयमानुष्ठान तेणे करी बंधनने त्रो
डे. एटले आत्माथकी कर्म दूर करे, एहुं वचन श्रीसुधर्मास्वामिनापित सांजलीने जं

ब्रह्मामिप्रमुख शिष्य पूंठे के, (किमाहबंधणंवीरो) के० श्रीमहावीर देवे बंधन केतुं कहुं
ते! अथवा (किंवा जाणंतिवट्ठई) के० पुं जाणीने ते बंधन त्रोडे? इति प्रथम श्लोकार्थः॥१॥

हवे बंधननुं कारण कहेहे; ए जगतमांहे ज्ञानावरणीयादिक जे कर्म ते बंधन जाण
वुं, ते कर्म बांधवानां कारण आरंज अने परिग्रहहे. तेमां पहेलुं परिग्रह देखाडेहे, (चि
त्तमंतमचित्तंवा) के० सचित्तते द्विपद चतुष्पदादिक अने अचित्तते सुवर्णरूप्यादिक ए बे
प्रकारे परिग्रहहे, ते (परिगिज्ञ कितामवि) के० थोडा नृण तुषादिक पोतानीपासे परिग्र
हने (अग्रंवा) के० अनेरा बीजा पासे परिग्रहावे तथा (अणु जाणाइ) के० परिग्रह करतां
ने अनुमोदे. एवो जीव, (एवं) के० एरीते (इत्ता एमुच्चइ) के० इःखथकीन मूकाए ॥१॥

श्रीः ॥ अथ श्री द्वितीयांगदीपिका प्रारब्धते ॥

॥ प्रणम्य श्रीजिनं वीरं, गौतमादिगुरुस्तथा ॥ स्वाम्योपकृतये कुर्वे द्वितीयांगस्य दीपिकां
॥१॥ इह हि प्रवचने चत्वारोऽनुयोगाः ॥ तथाहि चरणकरणानुयोगः १ इव्यानुयोगः
२ धर्मकयानुयोगः ३ गणितानुयोगश्च ४ तत्र प्रथमं श्रीमदाचारांगं चरणकर
णानुयोगप्राधान्येन व्याख्यातं ॥ अथेदं श्रीसूत्रकृताख्यं द्वितीयांगं इव्यानुयोगप्राधा
न्येन व्याख्यायते ॥ सूत्रकृतांगमिति कः शब्दार्थः ॥ उच्यते ॥ सूत्रं स्वपरसमयसूचनं
कृतं येन तत्सूत्रं तदेवांगमिति ॥ तत्रश्रुतस्कंध ६यं ॥ प्रथमश्रुतस्कंधे षोडशाध्ययनानि ॥
द्वितीये सप्त ॥ तत्र प्रथमश्रुतस्कंधस्य प्रथमाध्ययने चत्वारोऽवशेषाः ॥ तत्रापि पूर्व, प्र
थमोऽवशेषः ॥ तस्यायमादिःश्लोकः ॥ (बुद्धिक्लृप्ति०) ॥१॥ व्याख्या ॥ बुध्येत जानीया
त् ॥ किं तत् ॥ बंधनं बध्यते जीवोऽनेन बंधनं ज्ञानावरणाद्यष्टप्रकारं कर्म ॥ तदेतत्तवो
मिथ्यात्वादयोवा परिग्रहार्जनादयो वा बंधनं जानीयादित्युक्तं ॥ नच ज्ञानमात्रेण सिद्धि
रित्याह ॥ (तिवट्ठिक्का) (परिजाणिआ) परिज्ञायत्रोटयेत् अपनयेत् आत्मनः पृथक्कुर्याद्वि
त्यर्थः ॥ अथजंबुस्वामी शिष्यः श्रीसुधर्मस्वामिनमाह ॥ (किमाहेति) ॥ श्रीवीरः किंबंधनं
आह उक्तवान् किंवा जानन् बंधनं त्रोटयति ॥ उत्तरमाह ॥ १ ॥ (चित्तेति) ॥ चि
त्तवत् सचित्तं द्विपदचतुष्पदादि अचित्तं कनकरजतादि तद्वयमपि परिगृह्य परिग्रहं कृत्वा
रुशमपि श्लोकमपि स्वयमन्यान्वा ग्राहयित्वा ॥ गृह्यतोवाऽन्याननुज्ञाय एवंइत्तान्नमुच्यते ॥
परिग्रहएव परमानर्थमूलमित्युक्तं ॥ परिग्रहतत्त्वावर्णनावारंजस्तस्मिंश्च प्राणातिपात इति
दर्शयति. ॥ २ ॥

॥ उैनमःसिद्धाय ॥ अथ श्री शीजंगाचार्यकृत टीका ॥ आर्या वृत्तं ॥

स्वपरसमयार्थसूचकमनंतगमपर्ययार्थगुणकजितम् ॥ सूत्रकृतमंगमनुज्ञं, विदुषोमि जिना
घ्नमस्तुत्य ॥ १ ॥ ॥ वसंततिलकावृत्तम् ॥ ॥ व्याख्यातमंगमिह यद्यपि सूरिसुर्ये,

नक्त्या तथापि विवरीतुमहं यतिष्ये ॥ किं पक्षिराजगतमप्यवगम्य सम्यक्, तेनैव वांठति
 पथा शलनो न गंतुम् ॥ २ ॥ ॥ इदञ्चावृत्तम् ॥ ॥ ये मय्यवज्ञां व्यधुरिद्वयोधा, जा
 नन्ति ते किञ्चन तानपास्य ॥ मत्तोपि यो भेदमतिस्तथास्ति, तस्योपकाराय ममैष यत्नः
 ॥ ३ ॥ इहापारसंसारांतर्गतेनाऽऽमुताऽवाप्याऽतिदुर्लभं मनुजत्वं सुकुलोत्पत्तिसमर्थं
 द्विसामग्र्याद्युपेतेनाऽर्हद्दर्शनमशेषकर्मोद्धितये यतितव्यम् ॥ कर्मोद्धेदश्च सम्यग्विवेकसव्य
 पेक्षोऽस्तावप्याप्तोपदेशमंतरेण न जवति ॥ आसत्त्वार्थतिकादोपक्षयात्सचार्हन्नेवातस्तत्प्रणी
 तागमपरिज्ञाने यत्नो विधेयः ॥ आगमश्च द्वादशांगादिरूपः सोप्यार्थरहितमिथैरैदंशुगीनपु
 रूपाद्युग्रहबुद्ध्या चरणकरणद्वयधर्मकथागणितानुयोगजैदाञ्चतुर्था अवस्थापितः । तत्राचा
 रांगं चरणकरणप्रधान्येन व्याख्यातमधुनाऽवसरायातं इव्यप्राधान्येन सूत्रकृताख्यं द्वितीय
 मंगं व्याख्यातुमारभ्यत इति । ननु चार्थस्य शासनाश्चास्त्रमिदं । शास्त्रस्य चाशेषप्रत्युहोपशां
 व्यर्थमादिमंगलं तथा स्थिरपरिचयार्थं मध्यमंगलं शिष्यप्रशिष्यविद्वेदार्थं चाख्यमंगलमुपादेयं
 तच्चेह नोपलभ्यते । सत्यमेतत् । मंगलं हीष्टदेवतानमस्कारादिरूपं । अस्य च प्रणोतासर्व
 कृत्तस्य चापरनमस्कार्याजावान्मंगलकरणे प्रयोजनाजावाश्च न मंगलाजिधानं । गणधरा
 णामपि तीर्थकृत्तानुवादित्वान्मंगलाकरणं । अस्मदाद्यपेक्ष्यातु सर्वमेव शास्त्रं मंगलं । अ
 थवा निर्युक्तिकारवात्रनावमंगलमजिधानुकामथाह ॥ (तिष्ठपरे जिनवरे, सुत्तकरे गणह
 रे पणमि कणं । सूयगडस्त जगवठ, णिळुत्तिं कित्तइस्तामि) ॥ १ ॥ गाथापूर्वार्धेनेहजाव
 मंगलमजिहितं पश्चार्धेन तु प्रेक्षापूर्वकारिप्रवृत्त्यर्थप्रयोजनादित्रयमिति । तदुक्तं—“उक्तार्थ
 ज्ञातसंबंधं, श्रोतुं श्रोता प्रवर्तते ॥ शास्त्रादौ तेन वक्तव्यः संबंधः सप्रयोजनः” । तत्र सू
 क्तस्येत्यजिधेयपदं । निर्युक्तिं कीर्तयिष्ये इति प्रयोजनपदं । प्रयोजनं तु मोक्षावाप्तिः । सं
 बंधस्तु प्रयोजनपदानुमेय इति पृथक् नोक्तः ॥ तदुक्तं—“शास्त्रं प्रयोजनं चेति संबंधस्याश्र
 यावुजो ॥ तदुक्त्यंतर्गतस्तस्माद्विज्ञो नोक्तः प्रयोजनादिति समुदायार्थः ॥ अथुनाऽवय
 वार्थः कथ्यते ॥ तत्र तीर्थं इव्यजावजेदाद्विधा । तथापि इव्यतीर्थं नद्यादेः समः समुत्त
 रणमार्गः ॥ जावतीर्थं तु सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि ॥ संसारार्णवाडुत्तारकत्वात् तदाधारोवा
 संघः प्रथमगणधरोवा तत्करणशीलास्तीर्थकरास्तान्नत्वेति क्रिया । तत्रान्येषामपि तीर्थक
 रत्वसंजवेत द्वधवद्वेदार्थमाह (जिनवरानिति) । रागद्वेषमोहजितो जिनाः । एवंजूताश्च
 सामान्यकेवलिनोऽपि जवन्ति त द्वधवद्वेदार्थमाह—(वराः) प्रधानाश्चतुस्त्रिंशदतिशयसमन्वित
 त्वेन तान्नत्वेति ॥ एतेषां च नमस्कारकरणमागमार्थोपपेष्टत्वेनोपकारित्वात् । विशिष्ट
 विज्ञोपणोपादानं च शास्त्रस्य गौरवाधानार्थं शास्तुः प्राधान्येनेह शास्त्रस्यापि प्राधान्यं न
 वतीति जावः । अर्थस्य सूचनात्सूत्रं तत्करणशीलाः सूत्रकारास्ते च स्वर्णबुद्धादयो
 पि जवन्तीत्यतथाह (गणधरास्तांश्च नत्वेति) ॥ सामान्याचार्याणां गणधरत्वेपि तीर्थक

रनमस्कारानंतरोपादानाजौतमादयः एवेह विवक्षिताः ॥ प्रथमश्चकारः सिद्धायुष
 लक्ष्णार्थो द्वितीयः समुच्चितः । क्त्वाप्रत्ययस्य क्रियांतरसव्यपेक्षतामाह-स्वपर
 समयसूचनं कृतमनेनेति सूत्रकृतस्तस्य महार्थवत्वाद्गवांस्तस्यानेन च सर्वज्ञप्रणी
 तत्वमावेदितं भवति ॥ (निर्युक्तिं कीर्त्तयिष्ये) इति ॥ योजनं युक्तिः । अर्थघटना निश्चये
 नाधिक्येन वा युक्तिर्निर्युक्तिः । सम्यगर्थप्रकटनमिति यावत् । निर्युक्तानां वा सूत्रेष्वेव प
 रस्परसंबंधानामर्थानामाविर्जवनं । युक्तशब्दलोपान्निर्युक्तिरिति । तां कीर्त्तयिष्येति निधास्य
 इति । इह सूत्रकृतस्य निर्युक्तिं कीर्त्तयिष्ये इत्यनेनोपक्रमद्वारमुपकृतं तत्रेहोद्देशे निदेशे
 इत्यादिनेपदनिहितमिति । तदनंतरं निक्षेपः ॥ सचत्रिविधः । तद्यथा-उधनिष्पन्नो
 नामनिष्पन्नः सूत्राज्ञापकनिष्पन्नश्चेति । तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽगं नामनिष्पन्ने तु निक्षे
 पे सूत्रकृतमिति ॥ १ ॥ तत्र तत्त्वनेदपर्यायैर्व्याख्येत्यतः पर्यायप्रदर्शनार्थं निर्युक्तिरुदाह (सूय
 गडं श्रंगाणं, वित्तिं तस्स य इमाणि नामाणि ॥ सूयगडं सूतकडं, सूयगडं चैव गोणां ॥)
 ॥ २ ॥ सूत्रकृतमित्येतदंगानां द्वितीयं तस्य चामून्येकार्थिकानि । तद्यथा-सूत्रमुत्पन्नमर्थ
 रूपतया तीर्थरुद्रजः । ततः कृतं ग्रंथरचनया गणधरैरिति । तथा (सूत्रकृतमिति) । सूत्रा
 नुसारेण तत्त्वबोधः क्रियतेऽस्मिन्निति । तथा सूत्रकृतमिति । स्वपरसमयार्थसूचनं सूत्रा
 साऽस्मिन्कृतेति । एतानि चास्य गुणनिष्पन्नानि नामानि ॥ ३ ॥ सांप्रतं सूत्रकृतपदयोर्निक्षेपा
 र्थमाह (दवं तु पोंडयादी, जावे सुत्तमिह सूयतं नाणं ॥ सप्सासंगहवित्ते, जातिणिबदेय
 कड्ढादी) ॥ ३ ॥ (दवमित्यादि) । नामस्थापनेऽनादृत्य सूत्रं दर्शयति (पोंडया इति) ॥ पों
 र्गं च वनीफलाडुत्पन्नं कार्पासिकं । आदिग्रहणादुदजवाजजादेर्ग्रहणं । जावसूत्रं त्वि
 हास्मिन्नधिकारे सूचकं ज्ञानं श्रुतज्ञानमित्यर्थः ॥ तस्यैव स्वपरार्थसूचकत्वादिति । तच्च
 श्रुतज्ञानसूत्रं चतुर्धा भवति । तद्यथा-संज्ञासूत्रं संग्रहसूत्रं वृत्तबद्धं जातिनिबद्धं । तत्र
 संज्ञासूत्रं यत् स्वसंकेतपूर्वकं निबद्धं ॥ तद्यथा-जडे एसागरियं नसेवे तवामगंधं परिण
 यणिरामगंधो परिणय इत्यादि । तथा लोकेपि पुञ्जाः संस्कारहेतुजा इत्यादि ॥ संग्रहसूत्रं
 तु यत्प्रनूतार्थसंग्राहकं ॥ तद्यथा इव्यमित्याकारिते समस्तधर्माऽधर्मादि इव्यग्रह इति ।
 यदिचोत्पादव्ययग्रौव्ययुक्तं सदिति ॥ वृत्तनिबद्धं सूत्रं पुनर्यदनेकप्रकारया वृत्तजात्या निब
 द्धं ॥ तद्यथा (बुद्धिक्लृप्तिरिति वृद्धिक्लृप्त्यादि) ॥ जातिनिबद्धं तु चतुर्धा ॥ तद्यथा कथनीयंकथ्य
 मुत्तराध्ययनज्ञातापर्ययकादि पूर्वपरिचरितकथानकप्रायत्वात्तस्य । तथा गद्यं-ब्रह्मचर्या
 ध्ययनादि तथा पद्यं-उदो निबद्धं तथा गेयं यत्स्वरसंचारेण गीतिप्राप्यं निबद्धं । तद्यथा-
 कापिलीयमध्ययनं अधुवेयसासयमि संतारमि डकपउराए इत्यादि ॥ ३ ॥ इदानीं कृतप
 दनिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुक्तयामाह (करणं चकारउय, कडं च तिण्हं पि ठक्कनिक्केवी, दवे
 खित्ते काले, जावेणउ कारउ जीवो) ॥ ४ ॥ (करणं चेत्यादि) । इह कृतमित्यनेन कर्मोपात्तं

न चाकर्तृकं कर्म जवतीत्यर्थात्कर्तुराहेपो धात्वर्थस्य च करणस्यामीपां त्रयोणामपि प्रत्येकं नामादिः । षोढानिहेपस्तत्रगाथापश्चाद्देनाल्पवक्तव्यत्वात्तावत्करणमतिक्रम्यकारकस्य निहेपमाह—तत्र नामस्थापने प्रसिद्धत्वाद्नाहृत्य इत्यादिकं दर्शयति (द्वेष्टति ॥ इव्यविषये कारकश्चित्यः । सच इव्यस्य इव्येण इव्यनूतो वा कारको इव्यकारकः । तथा क्षेत्रे जरतादौ यः कारको यस्मिन् वा क्षेत्रे कारको व्याख्यायते सक्षेत्रकारकः । एवं कालेपि योज्यं ॥ नावेन तु नावद्वारेण चिंत्यमानोत्र कारकोयस्मात्सूत्रस्य गणधरः कारकः ॥ एतच्चसूत्रकृद्वेवोत्तरत्र वक्ष्यति (विद् अणुनावेत्यादौ) ॥४॥ सांप्रतं करणव्याख्यासया नामस्थापने मुक्त्वा इत्यादिकारणनिहेपार्थं निर्युक्तिरुदाह ॥ (द्वं पठंगवीतस, पठंगसामूल उत्तरे चेव ॥ उत्तरकरणं वंजण, अणो उचवस्कारोसवो) ॥५॥ (द्वइत्यादि) इव्ये इव्यविषये करणं चिंत्यते । तद्यथा इव्यस्य इव्येण इव्यनिमित्तं वा करणमनुष्ठानं इव्यकरणं । तत्पुनर्दिधा । प्रयोगकरणं विस्त्रसाकरणं च । तत्र प्रयोगकरणं पुरुषादिव्यापारनिष्पाद्यं । तदपि द्विविधं । मूलकरणमुत्तरकरणं च । तत्रोत्तरकरणं गाथापश्चाद्देन दर्शयति—उत्तरत्र करणमुत्तरकरणं कर्णवेधादि । यदिवा तन्मूलकरणं घटादिकं येनोपस्करेण दंडचक्रादिना अनिव्यज्यते स्वरूपतः प्रकाश्यते तदुत्तरकरणं । कर्तुरूपकारकः सर्वोऽप्युपस्कारार्थं इत्यर्थः ॥५॥ पुनरपि प्रपंचतो मूलोत्तरकरणे प्रतिपादयितुमाह ॥ (मूलकरणं शरीराणि पंचतिसुकुसुखं दमादीयं । द्विंदियाणि परिणा, मियाणि विसंजहादीहि) ॥६॥ (मूलकरणमित्यादि) । मूलकरणमौदारिकादीनि शरीराणि पंच । तत्र चौदारिकवैक्रियाहारकेषु त्रिपूत्तरकरणं कर्णस्कंधादिकं विद्यते । तथाहि सीतमुरोपर पिछी, दो बाहू करुयाय अछंगति; त्रयाणामप्येतन्निष्पत्तिर्मूलकरणं । कर्णस्कंधाद्यंगोपांगनिष्पत्तिस्तूत्तरकरणं ॥ कार्येतैजसयोस्तु स्वरूपनिष्पत्तिरेव मूलकरणमंगोपांगानावाग्नोत्तरकरणं ॥ यदिवौदारिकस्य कर्णवेधादिकमुत्तरकरणं । वैक्रियस्य तूत्तरकरणमुत्तरवैक्रियं दंतकेशादिनिष्पादनरूपं वा आहारकस्य तु गमनाद्युत्तरकरणं ॥ यदिवौदारिकस्य मूलोत्तरकरणे गाथापश्चाद्देन प्रकारांतरेण दर्शयति—इव्येदियाणि कलंबुकापुण्याद्याकृतीनि मूलकरणं तेषामेव परिणामिनां विषोषधादिभिः पाटवाद्यापादनमुत्तरकरणमिति ॥६॥ सांप्रतमजीवाश्रितं करणमनिधातुकाम आह (संधायणेष्यपरिसा, डणाय मीसे तद्देव पडिसेहो ॥ पडिसंखसंगडघूणा, वट्टतिरिहादिकरणं च) ॥७॥ (संधायणेष्यइत्यादि) ॥ संधातकरणं आत्मानवितानीजूनतंतुसंधातेन पटस्य ॥ परिसाटकरणं करपत्रादिनाशंखस्य निष्पादनं ॥ संधातपरिसाटकरणं शकटादेस्तडुनयनिषेधकरणं स्थूणादेरूर्ध्वतिरश्चीनाद्यापादनमिति ॥ प्रयोगकरणमनिधाय विस्त्रसाकरणानिधित्साह (खंघेसुदुपणसा, दिणसु अप्पेसुविङ्कुमाईसु । णिप्पसुगाणि दवा, णि जाणतवीतसाकरणं) ॥८॥ (खंघेसु इत्यादि) । विस्त्रसाकरणं सायनादिचेदाद्विधा ।

तत्रानादिकं धर्माऽधर्माऽकाशानामन्योन्यानुवेधेनावस्थानं । अन्योन्यसमाधानाश्रयणाच्च
 सत्यप्यनावित्वे करणत्वाविरोधः । रूपिद्व्याणां च दृशणुकादिप्रक्रमेण जेदसंघातान्यां
 स्कंधत्वापत्तिः । सादिकं करणं पुज्जलद्व्याणां च दशधा परिणामः । तद्यथा बंधन गति
 संस्थान जेद वर्ण गंध रस स्पर्श अगुरुलघु शब्दरूप इति । तत्र बंधः स्निग्धरुद्धत्वात् ग
 तिपरिणामो देशांतरप्राप्तिनिरूपणः । संस्थानपरिणामः परिमंभलादिकः पंचधा । जेदपरिणा
 मः खंभप्रतरचूर्णकाऽनुतटिकोत्करिकाजेदेन पंचधैव । खंडादिस्वरूपप्रतिपादकं चेदं गाथा
 ६यं । तद्यथा (खंडेहि खंडजेयं, पयरप्रेयं जहस्स पडलस्स ॥ चुसुं चुसिथजेयं, अणुतमियं
 वंसवक्कलियं) ॥ १ ॥ (डुंडमि समारोहे, जेए उक्केरियाय उक्केरं ॥ वीसस पठंगमीसग, संघाय
 विठंगविविहगमो) ॥ २ ॥ वर्णपरिणामः पंचानां श्वेतादीनां वर्णानां परिणतिर्द्व्यादिसंयोग
 परिणतिश्च । एतत्स्वरूपं च गाथान्योऽवसेयं । ताश्चेमाः (जइ कालगमेगुणं, सुक्किलपंयि य
 हविक्क बहुय गुणं । परिणामिक्कइ कालं सुक्केण गुणाहियगुणेणं ॥ १ ॥ जइ सुक्किलमे
 गगुणं कालगद्वं तु बहुगुणं जइय । परिणामिक्कइ मुक्कं, कालेण गुणाहियगुणेणं ॥ २ ॥ ज
 इ सुक्कं एकगुणं, कालगद्वंपि एकगुणमेव । कावोयं परिणामं, तुल्लगुणत्तेण संनवइ ॥ ३
 एवं पंचविक्कसा, संजोएणं तु वस्सपरिणामो, एकत्तीसं जंगा, सव्वेवि य ते मुणेयव्वां ॥ ४ ॥
 एमेवय परिणामो, गंधाण रसाण तह्य फासाणं, संताणाणय जणितं, संजोणेणं बहुवि
 गण्यो) ॥ ५ ॥ एकत्रिंशजंगा एवं पूर्यते । दशद्विकसंयोगा दशत्रिकसंयोगाः पंचचतुष्कसंयो
 गा एकः पंचकसंयोगः प्रत्येकं वर्णाश्च पंचेति । अगुरुलघुपरिणामस्तु परमाणोरारभ्य
 यावदनंतानंतप्रदेशिकाः स्कंधाः सूक्ष्माः । शब्दपरिणामस्ततविततधनमुपिरजेदाच्चतुर्धा ।
 तथा तात्वोष्टपुटव्यापारायजनिवर्त्यश्च । अन्येपि पुज्जलपरिणामाश्चाद्यादयो नवन्ति ते
 चामी (ठाया य आयवो वा, उल्लोठ तह्य अंधकारो य । एसो व पुगलाणं, परिणा
 मो फंदणा चेव ॥ १ ॥ सीयाणा य पगासा, ठायाणाइच्चिया बहुवि गण्यं । उल्लो पु
 णप्पगासो, णायवो आयवो नाम ॥ २ ॥ नविसीठं नविउल्लो, समोपगासोय होइ उ
 ल्लोठ । कालं मइजं तंपिय. वियाणत्तं अंधयारंति ॥ ३ ॥ दव्वस्स चलण पफं, दणाउ
 सापुण गइच निदिछ । वीसस पठंग मीसा, अत्तपरेणं तु उज्जत्तवी) ॥ ४ ॥ तथाऽत्रैध
 नुर्वियुदादिषु कार्येषु यानि पुज्जलद्व्याणि परिणतानि तद्विस्त्रसाकरणमिति ॥ ५ ॥ गतं द्रव्यक
 रणं इदानीं क्षेत्रकरणानि धित्तयाऽह ॥ (एविणा आगासेणं, कीरइजं किचि खेत्तमागासां
 वंजण परियावसुं, उवुक्करणमादियं बहुदा) ॥ ६ ॥ (एविणेत्यादि) ॥ द्विनिवासगत्योरस्मा
 दधिकरणे घृता क्षेत्रमिति । तच्चावगाहदानलक्षणमाकाशं । तेनचावगाहदानलक्षणयो
 ग्येन विना न किंचिदपि कर्तुं शक्यत इत्यतः क्षेत्रकरणं । क्षेत्रकरणं नित्यत्वेपि चोपचा
 रतः क्षेत्रस्यैव करणं क्षेत्रकरणं । यथा गृहादावपनीते कृतमाकाशं उत्पादिते विनष्टमि

ति । यद्विवा व्यंजनपर्यायापन्नं शब्दद्वाराऽयातमिहकुरणादिकमिति क्रुद्ध्यत्रकरणं ॥ जाग
 लादिना संस्कारः क्षेत्रकरणं । तच्च बहुधा शालिक्षेत्रादि चेदादिति ॥ सांप्रतं कालकरणा
 निधित्तयाऽह ॥ (कालो जो जावईत, जं कीरई जमि जमि कालमि । उद्देण एणमउ पु
 ण, करणा एकारस हवंति) ॥ १ ॥ (कालो जो इत्यादि) । कालस्यापि मुख्यं करणं न संन
 वतीत्यौपचारिकं दर्शयति ॥ कालो यो यावानिति । यः कश्चिद्वटिकादिको नलिकादिना व्य
 वष्टिद्य व्यवस्थाप्यते तद्यथा । पट्टबुद्धकपलमाना घटिका । द्विघटिको मुहूर्तस्त्रिंशन्मुह
 र्तमहोरात्रमित्यादि तत्कालकरणमिति । यद्वा यत् यस्मिन् काले क्रियते यत्रवा काले क
 रणं व्याख्यायते तत्कालकरणमेतद्वोधतः ॥ १ ॥ नामतस्त्वेकादशकरणानि तानि चामूनि
 (बवंच वालवं चैव, कोलवं तेलिलं तद्वा । गरादि वणिपं चैव, विही हवइ-सत्तमा ॥ १ ॥
 सउण चउण्यय नागं, किमुगं च करणं नवे एयं । एते चचारि धुवा, अत्रे करणा चला
 सन ॥ १ ॥ चाउहसिरत्तीए, सउणी पडिवळ्ळए सदा करणं । तत्तो अहकर्म खलु, चउण्ययं
 पागकिमुगं) ॥ १ ॥ ३ ॥ एतज्जायात्रयं सुखोत्तेयमिति ॥ १ ॥ १ ॥ १ ॥ ३ ॥ इदानीं जावकरणप्र
 तिपादनायाह (जावे पउंग वीसस, पउंगसा मूल उचरे चैव । उचर कम सुय जोवण,
 वसूदीनो अयादीसु) ॥ १ ॥ ४ ॥ (जावे पउंगेत्यादि) । जावकरणमपि द्विधा । प्रयोग विन्न
 सत्तेदात् । तत्र जीवाश्रितं प्रायोगिकं मूलकरणं यंचानां शरीराणां पर्याप्तिस्तानि हि पर्या
 प्तिनामकमौदयदादधिके जावे वर्तमाना जीवः स्वधीर्जनितेन प्रयोगेण निष्पादयति ।
 उत्तरकरणं तु गथापश्चाद्विनाह-उत्तरकरणं क्रमश्रुतयोवनवर्णादिवत्तूर्यं । तत्र क्रमकर
 णं शरीरनिष्पत्तुत्तरकालं वात्सल्यवस्थविरादिक्रमेणानुरोचरोऽवस्थाविशेषः । श्रुतकरणं तु
 व्याकरणादिपरिज्ञानरूपोऽवस्थाविशेषोऽपरकज्ञानां परिज्ञानरूपश्चेति । यौवनकरणांका
 लकृतो वयोवस्थाविशेषो रसायनाद्यापादितोवेति ॥ तथा वर्णमं परतस्पर्शकरणं विशिष्टे
 नो जनाविषु सत्सु यद्विशिष्टवर्णाद्यापादनमित्येतच्च पुत्रजविपाकित्वा दण्दादीनामजीवाभि
 त्तमपि स्पष्टव्यमिति ॥ इदानीं विस्मृताकरणानि विस्मृत्याऽह ॥ (वसूादियायवसूा, दिएसुजेकं
 इतीससा मेला ॥ ते हुंति थिरा अथिरा, ठाया तवइइमादीसु) ॥ १ ॥ ५ ॥ (वसूा इत्यादि) वर्णा
 दिका इति त्परसंगेयस्पर्शस्ते यदा परेषामपरेषां वा स्वरूपादिनां मिलति ते वर्णादिमेला
 काविस्मृताकरणां ॥ तेच मेलकाः स्थिरा अस्मर्येयकालावस्थाधिनोऽस्थिराश्च क्षणावस्था
 धिनः संस्मारागच्छेधनुरावयोजयति ॥ तथा ठायात्वेनातपत्वेनच पुत्रजानां विस्मृता
 परिणामत एव परिणामो जावकरणं ॥ स्तनप्रत्यवनांतर्तं दुग्धादेश प्रतिरूपं कठिणा
 म्जादिनायेन गमनमिति ॥ सांप्रतं श्रुतज्ञानमधिकृत्य मूलकरणा निधित्तयाऽह ॥ (मूल
 करणं पुण सुते, ति विदे जोगे मुजासुजे ज्ञाणे ॥ समतयसुएण पययं, अत्तवसराणेण प
 उद्देण) ॥ १ ६ ॥ (मूलेत्यादि) श्रुते पुनः श्रुतग्रंथे मूलकरणमिदं त्रिविधे योगे मनोयाका

यत्कृणो व्यापारे शुजाशुने च ध्याने वर्तमानैर्ग्रथरचना क्रियते । तत्र लोकोत्तरैः शुजा
 शुजध्यानावस्थितैर्ग्रथरचना विधीयते ॥ लोकेत्वशुजध्यानाश्रितैर्ग्रथग्रथनं क्रियतइति ॥
 लौकिकग्रंथस्य कर्मबंधहेतुत्वात् कर्तुरशुजध्यायित्वमवसेयं ॥ इहतु सूत्रकृतस्य तावत्त्व
 समयेन शुजाध्यवसायेनच प्रकृतं ॥ यस्माज्गणधरैःशुजध्यानावस्थितैरिदमंगं कृतमिति १६
 तेषांच ग्रंथरचनांप्रति शुजध्यायिनां कर्मद्वारेण योऽवस्थाविशेषस्तदश्रयितुकामो निर्यु
 किरुदाह ॥ (विद्म्यशुजावे बंधण, निकायणनिहत्त दीहहस्तेसु ॥ संकम उदीरणाए
 उदये वेदेउन्नसलेयं) ॥ १ ॥ (विद्म्यादि) । तत्र कर्मस्थितिं प्रति अजघन्योत्कृष्टकर्मस्थिति
 निर्गणधरैः सूत्रमिदं कृतमिति ॥ तथाऽनुजावो विपाकस्तदपेक्षया मंदानुजावैस्तथा बं
 धमंगीकृत्य- ज्ञानावरणीयादिप्रकृतीर्मंदानुजावा बध्नन्निस्तथाऽनिकाचयद्भिरेवं निधत्तां
 वस्थामकुर्वन्निस्तथा दीर्घस्थितिकाः प्रकृतीर्हृत्सीयसीर्जनयद्भिस्तथोत्तरप्रकृतीर्विध्यमाना
 सु संक्रामयद्भिस्तथोदयवतां कर्मणामुदीरणां विदधानैरप्रमत्तगुणस्थैस्तु शाताऽशाताऽ
 यूप्यनुदीरद्भिस्तथा मनुष्यगति पंचेंद्रिय जाल्यौदारिक शरीर तदंगोपांगादिकर्मणा
 सुदये वर्तमानैस्तथावेदमंगीकृत्य पुंवेदेसति तथोवसमेति सूचनात्सूत्रमिति द्वायोपश
 मिकाजावे वर्तमानैर्गणधारिजिरिदं सूत्रकृतांगं ग्रंथितमिति १ असंप्रतं स्वमनीषिकापरिहार
 द्वारेण करणप्रकारमभिधातुकामश्चाह ॥ (सोकण जिणवरमतं, गणधारी कावं तस्क
 उ वसमं ॥ अंशवसाणेण कयं, सूत्रमिणं तेणसूयगडं) ॥ १ ॥ (सोकणेत्यादि) श्रुत्वा
 निश्चयं जिनवराणां तीर्थकराणां मतमभिप्रायं मातृकादिपदं गणधरैर्गौतमादिभिः कृत्वा
 तत्रग्रंथरचने द्वायोपशमं तत्प्रतिबंधकर्मद्वयोपशमाहवाधानैरितिजावः ॥ शुजाध्यवसा
 येन वसता कृतमिदं सूत्रं तेनसूत्रकृतमिति ॥ १ ॥ इदानीं कस्मिन् योगे वर्तमानैस्तीर्थैरुद्भि
 र्नापितं कुत्रवा गणधरैरेवमित्येतदाह ॥ (वज्रजोगेणपजासिय, मणोगजोगंधराणंसाहूणं॥
 तो वयः जोगेणकयं, जीवस्त सजावियगुणेण) ॥ १ ॥ (वज्रजोगेणेत्यादि) । तत्र तीर्थ
 रुद्भिः द्वायिकज्ञानवर्तिनिर्वाग्योगेनार्थः प्रकर्षेण जापितः प्रजापितो गणधराणां ॥ तेच
 नप्राकृतपुरुषकल्पाः किंत्वनेकयोगधराः ॥ तत्र योगः ह्रीराश्रवादिबन्धिकापसंबंधस्तं
 धारयंतीत्यनेकयोगधरास्तेषां प्रजापितमिति सूत्रकृतांगापेक्षया नपुंसकता ॥ साधवश्चा
 त्र गणधरा एव गृह्यन्ते तद्धेज्ञेनैव जगवतामर्थप्रज्ञापणादिति ॥ ततोर्थे निश्चयं गणधरै
 रपि वाग्योगेनैव कृतं तच्च जीवस्य स्वाज्ञाविकेन गुणेनेति ॥ स्वस्मिन्ज्ञावे जयः स्वाज्ञावि
 कः प्राकृतइत्यर्थः ॥ प्राकृतज्ञापयेत्युक्तं जवति ॥ नपुनः संस्कृतया लट्प्रतिष्ठाप प्रकृतिप्रत्य
 यादिविकारविकल्पनानिष्पन्नयेति ॥ १ ॥ पुनरन्यथा सूत्रकृतनिरुक्तमाह ॥ (अस्करगुण
 मंतिसंधाः यणाएकमपरिसाडनाएय ॥ मञ्जयजोगेण कयं, सुचमिणं तेण सूतगमं)
 ॥ २ ॥ (अस्करेत्यादि) । अक्षराणि अकारादीनि तेषां गुणोऽनंतगमपर्यायत्वमुच्चारणं

वाऽन्यथाऽर्थस्य प्रतिपादयितुमशक्यत्वात् ॥ मतेर्मतिज्ञानस्य संघटना मतिसंघटना अक्षर
 गुणेन मतिसंघटना ॥ नावश्रुतस्य इव्यश्रुतेन प्रकाशनमित्यर्थः ॥ अक्षरगुणस्य वा मत्स्या
 बुद्ध्या संघटना रचनेति यावत् ॥ तथा ऽक्षरगुणमतिसंघटनया ॥ तथा कर्मणां ज्ञानावरणा
 दोषां परिशाटना जीवप्रदेशेन्यः पृथक्करणरूपा तथाच हेतुभूतया सूत्रकृतां कृतमिति
 संबन्धः । तथाहि । यथा यथा गणधराः सूत्रकरणाद्योद्यमं कुर्वन्ति तथा तथा कर्मपरिशा
 टना नवति । यथा यथाच कर्मपरिशाटना तथा तथा ग्रंथरचनायोद्यमः संपद्यत इति । ए
 तदेव गायपश्चात्तेन दर्शयति । तद्वचनयोगेनेति ॥ अक्षरगुणमतिसंघटनायोगेन कर्मपरि
 शाटनायोगेन च ॥ यदि वा वाग्योगेन मनोयोगेन च कृतमिदं सूत्रं तेन सूत्रकृतमिति । इहा
 ऽनंतरं सूत्रकृतस्य निरुक्तमुक्तमधुना सूत्रपदस्य निरुक्तानिधित्तयाह । “सुषेण सुनिधे
 चिय, अथा वह सूझ्याय जुत्ताय ॥ तोबहुविदप्यवचा एया पत्ति-आ अणादीया” ॥२॥
 सुषेणेत्यादि । अर्थस्य सूचनात्सूत्रं तेन सूत्रेण केचिदर्थः साक्षात्सूत्रिता मुख्यतयो
 पात्तास्तथाऽपरे सूचिता अर्थापत्त्याह्विताः ॥ साक्षादनुपादानेपि दधानयनचोदनया तदा
 धारानयनचोदनवदिति । एवंच कल्पा चतुर्दशपूर्वविदः परस्परं पदस्थानपतितता जवति ।
 तथा चोक्तं । अक्षरलंघेण सप्ता, कणहिया हुति मतिवित्तेसेहि । तेष्वपि मर्षवित्तेसा,
 सुयणाणंभितरेजाण ॥१॥ तत्र ये साक्षादुपाचास्तान् प्रति सर्वेपि तुल्याः ॥ ये पुनः सूचिता
 तदपेक्षया कश्चिद्वर्तनजागाधिकमर्थं वेत्त्यपरोऽसंख्येयजागाधिकमन्यः संख्येयजागाधि
 कं तथान्यः संख्येयाऽसंख्येयाऽनंतगुणमिति तेच सर्वेपि सुक्ता सुक्तमुपपन्नाः सूत्रो
 पात्ताएव वेदितव्याः । तथा चानिहितं “तेवियमर्षवित्तेसे” इत्यादि । ननु किं सूत्रो
 पात्तान्योऽन्येपि केचनार्थाः संति येन तदपेक्षया चतुर्दशपूर्वविदं पदस्थानपतितत्वमुद्
 धृत्यते । बाढं विद्यते । यतोऽनिहितं । पसुवणिङ्गाजावा, अणंतजागोच अणजिल
 प्पाणं । पसुवणिङ्गाणं पुण, अणंतजागो सुयनिब-ओ ॥ १ ॥ यतश्चैवं तत्तसे अर्था
 आगमे बहुविधं प्रमुक्ताः सूत्ररूपाणाः केचन साक्षात्केचिदर्थपत्त्या समुपजनन्ते । य
 दि वा क्वचिदशग्रहणं क्वचित्सर्वार्थोपादानमित्यादि । यश्च पदस्ते अर्थाः प्रतिपाद्यन्ते
 तानि पदानि प्रकर्येण सिद्धानि प्रसिद्धानि न साधनीयानि । तथाऽनादीनि च तानि
 नेदानीमुत्पाद्यानि ॥ तथा चेयं द्वादशीं शब्दार्थरचनाक्षरेण विदेहेषु नित्या नरतेराव
 तेवपि शब्दरचनाक्षरेणैव प्रति तीर्थकरं क्रियते ऽन्यथा तु नित्यं । एतेन चोच्चरित
 प्रवृत्तिनो बर्णो इत्येतन्निराकृतं वेदितव्यमिति ॥ १ ॥ सांप्रतं सूत्रकृतस्य अतत्कंधाप्ययनादि
 निरूपणार्थमाह । “दोचेवसुपसंक्षा, अक्षयणाई च हुंति तेवीसं ॥ तेनिसुदेसणकाला, अ
 याराड हुगुणमं” ॥ २ ॥ (दोचेवेत्यादि) । इवञ्च श्रुतस्कन्धौ त्रयोविंशतिरथ्ययनानि त्रय
 विंशद्वेशनकालास्ते चैवं नवति । प्रथमाथ्ययने चत्वारो द्वितीये त्रयस्त्रतीये चत्वारः ॥

एवं चतुर्थपञ्चमयो द्वौ द्वौ तथैकादशस्वेकसरकेष्वैकादशैवेति । प्रथमश्रुतस्कन्धे तथा द्विती
 यश्रुतस्कन्धे सप्ताध्ययनानि तेषां सप्तैवोद्देशनकाला एवमेते सर्वेपित्रयस्त्रिंशदिति । एतच्चा चो
 रांगाद्विगुणमंगं पट्त्रिंशत्पदसहस्रपरिमाणमित्यर्थः ॥ १२ ॥ सांप्रत सूत्रकृतांगनिर्दिष्टानंतरं
 प्रथमश्रुतस्कन्धस्य नामनिष्पन्ननिर्दिष्टानिधित्सयाऽह । “निरुक्तेवो गाहाए, चउविहो ठविहोय
 सोलससु॥ निरुक्तेवोयसुपंमिय, खंधेयचउविहो होइ” ॥ १३ ॥ (निरुक्तेवो इत्यादि) इहायश्रुतस्कं
 धस्य गाथापोडशक इति नाम । गाथाख्यं पोडशमध्ययनं यस्मिन् श्रुतस्कन्धे सतथेति । तत्र
 गाथाया नामस्थापना इव्यजावश्रतुर्विधो निर्दिष्टः ॥ नामस्थापने प्रसिद्धे ॥ इव्यगाथा
 द्विधा ॥ आगमतो नो आगमतश्च ॥ तत्र आगमतो ज्ञाता तत्र चानुपयुक्तोऽनुपयोगो
 इव्यमिति कृत्वा । नो आगमतस्तु त्रिधा । इशरीरइव्यगाथा नव्यशरीरइव्यगाथा तान्यां
 विनिर्मुक्ता च ॥ ‘सत्तत्तत्तु विसामणसेहयाताण ठण्ह जलया ॥ गाहाएपड्डे जेउ ठणे
 ति इक्कजो’ इत्यादिलक्षणलक्षिता पत्रपुस्तकादिन्यस्तेति ॥ जावगाथापि द्विविधा ॥
 आगमत आगमजेदात् ॥ तत्राऽऽगमतो गाथापदार्थज्ञस्तत्र चोपयुक्तः । नो आगमतस्त्वद
 मेव गाथाख्यमध्ययनं ॥ आगमैकदेशत्वादस्य पोडशकस्यापि नामस्थापना इव्यक्षेत्र
 कालजावजेदात् पोडा निर्दिष्टः ॥ तत्र नामस्थापने कुम्भे । इव्यपोडशकं इशरीरनव्य
 शरीरविनिर्मुक्तं । सचित्तादीनि पोडश इव्याणि । क्षेत्रपोडशकं पोडशाकाशप्रदेशः ॥ का.
 लपोडशकं पोडश समया एतत्कालावस्थापि वा इव्यमिति ॥ जावपोडशकमिदमेवाध्य
 यनपोडशकं क्षायोपशमिकजाववृत्तित्वादिति ॥ श्रुतस्कन्धयोः प्रत्येकं चतुर्विधो निर्दिष्टः ॥
 सचान्यत्र निर्दिष्टेण प्रतिपादित इति नेह प्रतन्यते ॥ १३ ॥ सांप्रतमध्ययनानां प्रत्येकमर्थोपि
 कारदिदर्शयिष्याऽह ॥ “सतमय परसमयपरू, वणायणाकण वण्णणा चेव ॥ संबुद्धस्तु
 वसग्गा थोदोसविवक्कणाचेव ॥ १४ ॥ उवसग्गनीरुणोथी वस्तान्णरएसु होक्क उववाउ
 ॥ एवमहप्पावीरो जयमास तहा जएक्काह ॥ १५ ॥ परिचत्तनिशीजकुशी, जसुशीज स
 विग्गशीजवंचेव ॥ एाकण वीरियडुगं पंमिय वीरियपडुक्क पवयइ ॥ १६ ॥ थम्मोसमा
 हिमग्गो समोसढा चउसुसववादीसु ॥ सीसगुण दोसकहणा गंथमि सदा गुरुनिवातो
 ॥ १७ ॥ आदाणिय संकलिया आदाणीयंमि आदयचरिचं ॥ अप्पग्गंये पंमिय वयणेणंहा
 गहाइ अहिगारो” ॥ १८ ॥ (सतमय इत्यादि गाथाः पञ्च) । तत्र प्रथमाध्ययने स्वसमयपरस
 मयप्ररूपणा । द्वितीये स्वसमयगुणान् परसमयदोषांश्च ज्ञात्वा स्वसमय एव बोधो वि
 धेय इति ॥ तृतीयाध्ययने तु संबुद्धः सन्यथोपसर्गसहिष्णुर्नैवति तदनिधीयते ॥ चतु
 र्थे स्त्रीदोषविवर्जना ॥ पञ्चमेत्वयमर्थोपकारः ॥ तद्यथा ॥ उपसर्गाऽसहिष्णोः स्त्रीवशव
 र्तिनोऽवश्यं नरकेषु पात इति ॥ षष्ठे पुनरेवमित्यनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसहनेन स्त्री
 वर्जनेन च जगवान् महावीरो जेतव्यस्य कर्मणः संसारस्य वा पराजयेन जयमाह ॥

राय धनपंतसिंघ वाहाडरका जैनागम संग्रह जाग इसरा.

२२

ततस्तथैव यत्नं विधत्त यूयमिति शिष्याणामुपदेशो दीयते ॥ सप्तमे त्विदमनिहितं ॥ त
 दथा ॥ निःशीला गृहस्थाः कुशीलास्त्वन्यतीर्थिकाः पार्श्वस्थादयो वा ते परित्यक्ता येन सा
 धुना स परित्यक्तनिःशीनकुशील इति ॥ तथा सुशीला उद्युक्तविहारिणः संविन्नाः संवे
 गमप्राप्तस्तेवाशीलः शीनवान् नवतीति । अष्टमे त्वेतत्प्रतिपाद्यते । तद्यथा ॥ ज्ञात्वा वीर्य
 दयं पंक्तिवर्षं प्रयत्नो विधीयत इति ॥ नवमे चार्थाधिकारस्त्वयं ॥ तद्यथा ॥ यथाऽवस्थि
 तीर्थः कथ्यते ॥ दशमे तु समाधिः प्रतिपाद्यते ॥ एकादशे तु सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्म
 को मोक्षमार्गः कथ्यते ॥ द्वादशे त्वयमर्थाधिकारः ॥ तद्यथा । समवस्तुता श्रवतीर्णा व्य
 वस्थिताश्रतुर्गु मतेषु क्रियाऽक्रियाऽज्ञानवैनयिकारख्येष्वभिप्रायेषु त्रिपटुत्तरशतत्रय
 संख्याः पापेभिनः स्वीयं स्वीयमर्थं प्रसाधयंतः समुद्धितास्तदुपन्यस्तताधनदोषोद्भा
 वनतो निराक्रियंते ॥ त्रयोदशे त्विदमनिहितं ॥ तद्यथा ॥ सर्ववादिषु कपिलकणा
 द्वाकृपादशोद्बोदनिजैमिनिप्रचृतिमतानुसारिषु कुमार्गप्रणेतृत्वं साध्यते ॥ चतुर्दशे तु
 ग्रंथारख्येऽध्ययनेऽयमर्थाधिकारः ॥ तद्यथा । शिष्याणां गुणदोषकथना तथा शिष्यगुणसंपद
 पेतेन च विनेयेन नित्यं गुणानुरूपगुरुकुलवासो विधेय इति ॥ पंचदशे त्वादानायाख्ये
 अध्ययनेऽर्थाधिकारोऽयं ॥ तद्यथा ॥ आदीपंते गृहंते वपादीयंते इत्यादानीयानि पदान्य
 मोक्षमार्गप्रसाधकं तच्चात्र व्याख्येयं इति ॥ योमशे तु गाथाख्येऽव्ययग्रंथेऽध्ययनार्थोऽयं
 व्याख्येयः ॥ तद्यथा ॥ पंचदशानिरध्ययनैर्योर्थाणिहितः सोऽत्र पंक्तिवचनेन संक्षिप्तानिधा
 नेन प्रतिपाद्यत इति ॥ 'गाहा सोलसगार्णं पिंडशोवन्नितं समासेण ॥ इतो इक्षिं पुणं
 अक्षयर्णं कित्विस्तामि' ॥ तत्राद्यमध्ययनं समयाख्यं तस्य चोपक्रमादीनि चत्वार्य
 नुयोगद्वाराणि नवन्ति ॥ तत्रोपक्रमणमुपक्रम्यते वाऽनेन शास्त्रं न्यासदेशं निदेषावसरमा
 नीयत इत्युपक्रमः । तच्च लौकिको नामस्थापनाद् इव्यक्तेत्रकालजावनेनेन पदूष आवश्यकता
 देव्येवप्रपंचितः ॥ शास्त्रीयोप्यानुपूर्वीनामप्रमाणवक्तव्यतार्थाधिकारसमवताररूपः पोटैव ।
 ॥ त्रानुपूर्व्यादीन्यनुयोगद्वारानुसारेण क्षेत्र्यानि तावद्यावत्समवतारसूत्रैस्तदध्ययनमातु
 ॥ त्रानुपूर्व्यादिषु यत्र यत्र समवतरति तत्र तत्र समवतारयितव्यं ॥ तत्र दशविधायामानुपूर्व्यांग
 एनानुपूर्व्यां समवतरति सापि त्रिधा । पूर्वानुपूर्वी पश्चानुपूर्वी अनानुपूर्वी चेति ॥ तत्रेदमध्य
 यनं पूर्वानुपूर्व्यां प्रथमं पश्चानुपूर्व्यां पोटदशम् । अनानुपूर्व्यां तु चिंत्यमानमस्यामेवैकादिका
 यामेकोत्तरिकायां पोटदश गद्यतायां श्रेष्ठामन्योन्यान्यासविरूपोनसंख्यानेदं नवति ॥ अना
 नुपूर्व्यां तु पोटदशनेदसंख्यापरिहानोपायोऽयं । तद्यथा । 'एकाद्या गद्यपद्यताः परस्परसमाह
 ताः ॥ राशयस्तस्मि विक्षेपं विकल्पगणिते फलं' ॥ १ ॥ प्रस्तारानयनोपायस्त्वयं ॥ पुष्पाणुपुष्पिदेष्ट

१३४५ इत्यादि॥ तत्र गणितेन विनिकेतुं लब्धं शेषैर्विना ज्ञेयम् ॥ आदावंते च तत्
 १३४५ स्थाप्यं विकल्पगणिते क्रमात् ॥ ११ ॥ अयं श्लोकः शिष्यहितार्थं विनियते । त
 १३४५ त्र सुखावगमार्थं षट् पदानि समाश्रित्य तावत् श्लोकार्थो योज्यते । तत्रैवं
 १३४५ षट् पदानि स्थाप्यानि । १३४५६ । एतेषां परस्परताडनेन सप्तशतानि
 १३४५ विंशत्युत्तराणि गणितमुच्यते । तस्मिन् गणितेऽत्योत्र पट्कस्तेन जागे हते विं
 १३४५ शत्युत्तरं शतं लभ्यते तच्च पक्षां पंक्तीनामत्यपंक्तौ षट्कानां न्यस्यते । तदधः
 १३४५ पंचकानां विंशत्युत्तरमेव शतम् ॥ एवमधोऽधुना पट्कत्रिका द्विकैकानां प्रत्येकं विंश
 त्युत्तरशतं न्यस्यमेवमत्यपंक्तौ सप्तशतानि विंशत्युत्तराणि नवत्येषा च गणितप्रक्रियाया आ
 दिरुच्यते । तथा यच्च विंशत्युत्तरं शतं लब्धं तस्य च पुनः शेषेण पंचकेन जागेनापहृते ल
 ब्धा चतुर्विंशतिस्तावंतस्तावन्तश्च पंचकचतुष्कत्रिका द्विकैकाः प्रत्येकं पंचमपंक्तौ न्यस्या याव
 दिंशत्युत्तरं शतमिति ॥ तदधोऽग्रतो न्यस्तमं मुक्त्वा येन्ये तेषां यो यो महत्संख्यः स सोऽथ
 स्ताच्चतुर्विंशतिसंख्य एव तावत् न्यस्तो यावत्सप्तशतानि विंशत्युत्तराणि पंचमपट्कतावपि
 पूर्णानि नवन्ति ॥ एषा च गणितप्रक्रियेत्यभिधीयते ॥ एवमनया प्रक्रियया चतुर्विंशतेः शेष
 चतुष्ककेन जागे हते पट् लभ्यते तावंतश्चतुःपंक्तौ चतुष्ककाः स्थाप्यास्तदधः पट्त्रिकाः
 पुनर्द्विका न्य एककाः पुनः पूर्वन्यायेन पंक्तिः पूरणीया ॥ पुनः पट्कस्य शेषत्रिकेण
 जागे हते द्वौ लभ्येते तावन्मात्रौ त्रिकौ तृतीयपंक्तौ शेषं पूर्ववत् । शेषपंक्तिद्वये शेषमंक द्व
 यं क्रमोक्रमान्यां व्यवस्थाप्यमिति ॥ तथा नान्नि पद्धिना न्यवतरति । यतस्तत्र पट्
 ज्ञावाः प्ररूप्यते । श्रुतस्य च ह्यायोपशमिकज्ञाववर्तित्वात् । प्रमाणमधुना प्रमीयतेनेने
 ति प्रमाणं ॥ तत् इव्यक्त्रकालज्ञावजेदाच्चतुर्धा । तत्रास्याध्ययनस्य ह्यायोपशमिकज्ञावव्य
 वस्थितत्वाद्भावप्रमाणोऽवतारः । ज्ञावप्रमाणं च गुण, नय, संख्या, जेदात्रिधा । तत्रापि गु
 णप्रमाणे समवतारः । तदपि जीवाजीवजेदाद् द्विधा । समयाध्ययनस्य च ह्यायोपशमिक
 ज्ञावरूपत्वात्तस्य च जीवानन्यत्वाद्जीवगुणप्रमाणे समवतारः । जीवगुणप्रमाणमपि ज्ञान,
 दर्शन, चारित्र, जेदात्रिविधं । तत्रास्य बोधरूपत्वात् ज्ञानगुणप्रमाणे समवतारः ॥ तदपि
 प्रत्यक्षानुमानोपमानागमजेदाच्चतुर्धा । तत्रास्यागमप्रमाणे समवतारः ॥ सोऽपि लो
 किक, लोकोत्तर, जेदाद् द्विधा । तदस्य लोकोत्तरे समवतारस्तस्य च सूत्रार्थतद्वजन्यरूपत्वा
 त्रिविध्यं । त्रिष्वपि समवतारः । यदि वाऽत्मानन्तरपरपरजेदादागमस्त्रिविधस्तत्र तीर्थ
 कृतामर्थपेक्षयाऽत्मागमो गुणधराणामनन्तरागमस्तद्विषयाणां परंपरागमः । सूत्रापेक्षया
 तु गुणधराणामात्मागमस्तद्विषयाणामनन्तरागमस्तदन्येषां परंपरागमः । गुणप्रमाणानंत
 रं नयप्रमाणवत्तरस्तस्य जेदानीं पृथक्त्वानुयोगे नास्ति समवतारो जेदा पुरुषापे
 क्षया ॥ तथा चोक्तं ॥ मूढनश्यं सुयं का, जिपंतुणण्या समोरयंति इदं ॥ अथ

राय धनपतसिंघ बाहाडरका जैनागम संप्रद जाग इसरा.

१३

हवे समुयारो णडि पुहुते समोयारी ॥ १ ॥ तथा ॥ आसत्कव- सोयारं नएनय वि
 सारउ जूया ॥ संख्याप्रमाणं त्वएथा ॥ नाम, स्थापना, इव्य, देत्र, काल, परिमा
 ण, पर्यव, जाव, चेदात् । तत्रापि परिमाणसंख्यायां समवतारः ॥ सापि कालिकदृष्टि
 चादजावात् दिधा ॥ तत्रास्य कालिकपरिमाणसंख्यायां समवतारस्तत्राप्यंगानंगयोर
 गप्रविष्टे समवतारः । पर्यवसंख्यायां त्वनंताः पर्यवाः ॥ तथा संख्येयान्यहाराणि संख्ये
 याः संघाताः संख्येयानि पदानि संख्येयाः श्लोकाः संख्येया गाथाः संख्येया वेदाः
 संख्येयान्यनुयोगद्वाराणि । सांप्रतं वक्तव्यतायाः समवतारश्चित्यते ॥ साच स्व, पर,
 समय, तद्वजन्यचेदादिधा । तत्रेदमध्ययनं त्रिविधायामपि समवतरति । अर्थधिकारो वेधा ॥
 अध्ययनार्थाधिकार उद्देशार्थाधिकारश्च । तत्राध्ययनार्थाधिकारोऽनिहितः । उद्देशार्थाधि
 कारस्तु गायान्तरितं निर्युक्तिरुद्देश्यति । सांप्रतं निद्देशपावसरः सच त्रिधा । उधनिष्पन्नो ना
 मनिष्पन्नः सूत्राज्ञापकनिष्पन्नश्च । तत्रौषनिष्पन्नेऽध्ययनं तस्यच निद्देश व्यावश्यकदौ प्रवं
 धेनाजिहित एव । नामनिष्पन्नेऽस्य समय इति ॥ १ ॥ नाम तन्निद्देशार्थं निर्युक्तिरित्याह ॥ “ना
 मंतवणां दविष खेत्ते काले कुतित्वसंगारे ॥ कुजगणसंकरगंडी । बोधवा जावसमएय” ॥ १ ॥
 (नामं तवणां इत्यादि) । नाम, स्थापना, इव्य, देत्र, काल, कुतीर्थ, संगार, कुज, गण,
 संकर, गंडी, जाव, चेदात् द्वादशधा समयनिरूपेण । तत्र नामस्थापने कृत्स्ने । इव्यसमयो
 इव्यस्य समययनं परिणतिविशेषः स्वजाव इत्यर्थः । तद्यथा । जीवइव्यस्योपयोगः
 पुजलइव्यस्य सूतत्वं धर्माधर्माकाशानां गतिस्थित्यवगाहदानलक्षणोऽथवा योयस्य इ
 व्यस्यावसरो इव्यस्योपयोगकाल इति ॥ तद्यथा ॥ “वर्षासु जवणमसृतं शरदि जलं गो
 पयश्च हेमते ॥ शिशिरे चामलकरसो धृतं वसंतं शुद्धांते” ॥ १ ॥ देत्रसमयः देत्रमाकां
 शं तस्य समयः स्वजावः । यथा ॥ “एणवित्तेपुसु बोहिविपुणे तथपि माएक्का ॥ जल्लस
 एणविपुसु, कोडिसहस्सं पि माएक्का” ॥ १ ॥ यदि वा देवकुरुप्रजृतीनां देत्राणामीदृशोऽसु
 नावो यजत तत्र प्राणिनः सुरूपा नित्यसुखिनो निर्वैराश्च जवन्तीति देत्रस्य वा परिकर्मेणाय
 सरः देत्रसमय इति ॥ कालसमयस्तु उपमादेरनुजावविशेषः । त्वजपत्रशतचेदानि
 व्यंग्यो वा कालविशेषः कालसमय इति ॥ अत्र च इव्यदेत्रकालप्राधान्यविवक्षया इव्यदे
 प्रकालसमयता इष्टयेति । कुतीर्थसमयः पारलंढिकानामात्मीयानात्मीय आगमविशेष
 स्तद्वक्तं वातुष्ठानमिति ॥ संगारः संकेतस्तद्रूपः समयः संगारसमयः । यथा सिद्धार्थसार
 धिदेवेन पूर्वकृतसंगारानुसारेण गृहीतहरिश्चवो वलदेवः प्रतिबोधित इति ॥ कुजसमयः
 कुजाचारो यथा शकानां पितृशुद्धिः आनीरकाणां मंथनिका शुद्धिः । गणसमयो यथा ॥
 मलानामयमाचारो यथा यो ह्यनायोमज्जो भ्रियते स तैः संस्क्रियते पतितभ्रोद्धियत इति ।
 संकरसमयस्तु संकरोनित्रजातीयानां मीजकस्तत्र च समये एकवाक्यता ॥ यथा वाममा

गर्भावनानाचारप्रवृत्तावपि शुभिकरणमिति । गंडीसमयो यथा शाक्यानां जोजनावसरे गंडीताडनमिति । नावसमयस्तु नो आगमत इदमेवाध्ययनमनेनैवात्राधिकारः शोषाणां तु शिष्यमतिविकासार्थमुपन्यास इति ॥ २९ ॥ तत्राप्रतं प्रागुपन्यस्तोद्देशार्थाधिकारानिधित्सया ऽह ॥ “महपंचनूय एक, षण्य तज्जीवतस्तरिरेय ॥ तदय अगार गवाती अचञ्चो अफलवादी ॥ ३० ॥ बीए नियवाई, अण्णायिततदय नाणवाई ॥ कम्मं च यन्नगञ्चो चवद्विहं निरकुसमयंमि ॥ ३१ ॥ तदए आदाकम्मं, कडवाई जहयतेयवाई ॥ किञ्चुवमा य चवहे, परणवाई अविरण्णु” ॥ ३२ ॥ महपंचनूय इत्यादिगाथात्रयं । अस्याध्ययनस्य चत्वार उद्देशकास्तत्राद्यस्य षडर्थ्याधिकारा आद्यगाथया ऽनिहिताः ॥ तद्यथा । पंचनूतानि पृथिव्यग्नेजोवाय्वाकाशाख्यानि महान्ति च तानि सर्वलोकव्यापित्वात् नूतानि च महानूतानि इत्ययमेकोऽर्थ्याधिकारः । तथा चेतनाचेतनं सर्वमेकात्मविवर्त इत्यात्मा ऽद्वैतवादः प्रतिपाद्यत इत्यर्थाधिकारो द्वितीयः । त चासौ जीवश्च तज्जीवः कायाकारो जूत परिणामस्तदेव शरीरं जीवशरीरयोरैक्यमिति यावदिति तृतीयोर्थाधिकारः । तथाऽकारको जीवः सर्वस्याः पुण्यपापक्रियाया इत्येवंवादीति चतुर्थोर्थाधिकारः ॥ तथात्मा पष्ठ इति पंचानां नूतानामात्मा पष्ठः प्रतिपाद्यत इत्ययं पंचमोर्थाधिकारः । तथा फलवादीति । न विद्यते कस्याश्चित् क्रियायाः फलमित्येव वादी च प्रतिपाद्यत इति षष्ठोर्थाधिकार इति । द्वितीयोद्देशके चत्वारोर्थाधिकाराः ॥ तद्यथा । नियतिवादस्तथाऽज्ञानिकमतं ज्ञानवादी च प्रतिपाद्यते । कर्म च चयमुपचयं चतुर्विधमपि न गच्छति निष्कृतसमये शाक्यागमे चतुर्थोर्थाधिकारः ॥ चातुर्विध्यंतु कर्मणो ऽविज्ञोपचितं ॥ अविज्ञानमविज्ञा तयोपचितमनाजोगरुतमित्यर्थः । यथा मातुः स्तनाद्याक्रमणेन पुत्रव्यापत्तावप्यनानोगान्नकर्मोपचीयते । तथा परिज्ञानं परिज्ञा केवलेन मनसा पर्यालोचनं तेनापि कस्यचित्प्राणिनो व्यापादनानावात् कर्मोपचयानाव इति । तथा ईरणमीर्याग्नेन तेन जनि तमीर्याप्रत्ययं तदपि कर्मोपचयं न गच्छति प्राणिव्यापादनानिसंधेरनावादिति । तथा स्वप्नांतिकं स्वप्नप्रत्ययं कर्म नोपचीयते । यथा स्वप्नजोने तृश्यजाव इति तृतीयोद्देशके त्वयमर्थ्याधिकारः । तथा आधाकर्मगतविचारस्तज्जो जिनां च दोषोपदर्शनमिति । तथा कृतवादी च जण्यते । तद्यथेश्वरेण कृतोयं लोकः प्रधानादिकृतो वा ॥ यथा च ते प्रतिवादि न आत्मीयं कृतवादं गृहीत्वोपस्थितास्तथा जण्यंत इति द्वितीयोर्थाधिकारः । चतुर्थोद्देशकाधिकारस्त्वयं । तद्यथा ॥ अविरतेषु गृहस्थेषु यानि कृत्यान्यनुष्ठानानि स्थितानि तैरसंयमप्रधानैः कर्तव्यैः परप्रवादी परतीर्थिक उपमीयत इति । इदानीमुगमः सच देधा । सूत्रानुगमो निर्युक्त्यनुगमश्च । तत्र निर्युक्त्यनुगमस्त्रिविधः । तद्यथा । निक्षेपनिर्युक्त्यनुगम उपोक्षातनिर्युक्त्यनुगमः सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यनुगमश्च । तत्र निक्षेपनिर्युक्त्यनुगमोऽनु

गत उभयानामिप्पन्ननिष्पयोर्तर्गतत्वात् । तथाच वदयमाणस्य सूत्रस्य निष्पेपावसरत्वा
त । उपोद्वातनिर्युक्त्यानुगमस्तु पट्टिपति वारप्रतिपादकाज्ञायाश्चादवसेयसत्तत्वेन उद्देश
निर्देशेय इत्यादि । सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्त्यानुगमस्तु सूत्रे सति संजवति ॥ सूत्रं च सूत्रानुगमे
तच्च वसरप्राप्त एव । तत्राऽस्वस्रितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तत्त्वेदं ॥ बुद्धिः कति तिष्ठति
क्लेशादिभ्योः । अस्य संहितादिक्रमेण व्याख्या । (बुध्यतेत्यादि) । सूत्रमिदं सूत्रकृतां
गादीं वर्तते । अस्यच ऽऽचारणेन सहायं संबंधः । तद्यथा आचारणे निहितं । 'जीवो न
कारपुरु, वणावतेति वहेणबंधोक्ति' इत्यादि तत्तर्हि बुध्यतेत्यादि । यदि चेह केपाचि
दादिनां ज्ञानादेवमुक्त्यावातिरन्येषां क्रियामात्रात् । जैनानां तूनायां निश्रवसाधिगम इत्ये
तदनेन भ्योकेन प्रतिपाद्यते । तत्रापि ज्ञानपूर्विका क्रिया फलवती जवतीत्यादि बुध्यते
स्पष्टेन ज्ञानमुक्तेः ॥ त्रोटयेदित्येनेनच किंपोकाः ॥ तत्रायमर्थः ॥ बुध्यतायगहेत् बोधं विवध्यादित्यु
पदेशः । किमुनस्तद्वुध्यते तदाह । बंधनं बध्यते जीवप्रदेशैरन्योन्यानुबेधरूपतया व्यवस्था
प्यत इति बंधनं ज्ञानावरणायप्रकारं कर्म तद्धेतवो वा मिथ्यात्वाऽविरत्यादयः परि
ग्रहार्थादयो वा । नच बोधमात्रादजितपित्तार्थावातिर्नवतीत्यतः क्रियां दृशयति । त
च्च बंधनं परिहाय विशिष्टया क्रियया संयमानुष्ठानरूपया त्रोटयेदपनयेत्वात्मनः प्रयत्नमा
परित्यजेत् । एवं आनिहिते जंबुस्वाम्यादिको विनेपो बंधादिस्वरूपं विशिष्टं जिज्ञासुः प
प्रव ॥ किमाह किमुक्तवान् बंधनं वीरस्तोत्रेण क्त्वा ज्ञानव्रतगच्छत्तद्वंधनं त्रोटयति
ततो वा बुध्यतीति भ्योकार्थः ॥ १ ॥ बंधनस्वरूपनिर्वचनायाह ॥ (विषमंतमविषं वे
त्यादि) ॥ इह बंधनं कर्म तद्धेतवो वाऽनिधीर्यते ॥ तत्र न निदानमंतरेण निदानिनो
जन्मेति निदानमेव दृशयति ॥ तत्रापि सर्वांशः कर्मोपादानरूपाः प्रायश आत्मात्मनी
यग्रहोऽनानामिति कृत्वाऽदी परिग्रहमेव दर्शितवान् ॥ चित्तमुपयोगो ज्ञानं तद्विषयते य
स्य तद्विषयत्वं द्विषद्वचमुपपदादि । ततोऽन्यदचित्तवत् कनकरजतादि तद्वचनरूपमपि परि
ग्रहं परिग्रह्य रुममपि स्तोत्रमपि तृणतुषादिकमप्यतिपर्यः । यदि वा कस्तनं कतः परिग्रह
प्रदणुष्या जीवस्य गमनपरिणाम इति यावत् । तदेवं स्वतः परिग्रहं परिग्रहान्यान्वा
माहयित्वा गुणहृतो बान्यानुज्ञाय उ खयतीति उःखमष्टप्रकारं कर्म तत्फलं वा ह्यता
तोदयादिरूपं तस्मात्तु मुख्यत इति । परिग्रहाग्रह एव परमार्थतोनेर्धूमं जवति । तथा
चोक्तं । 'ममाहमिति चैव यावदनिमानदाहृत्वरः कृतांतमुखमेव तावदिति न प्रशांत्युन्न
यः ॥ यशःसुखपिपासितैरथमसावनयैतरीः परिरपसदः कुतोपि कयस्यपाकृत्यते' ॥ १ ॥
तथाच ॥ वेपस्यायतनं घृतेरपचयः कृतेः प्रतीपो विधिव्याहिरस्य सुहृन्मदस्य जवनं ध्या
नस्य कपो रितुः ॥ उ सस्य प्रचयः सुखस्य निधनं पापस्य नातो निजः प्राज्ञस्यापि परिग्र
हो ग्रहश्च क्लेशाय नाशायच' ॥ १ ॥ २ ॥

सयं निवायए पाणे, अड्वाऽन्नेहिं घायए ॥ हणंतं वा पुजा
णाइ, वैरं वडुइ अण्णो ॥३॥ जेस्सि कुले समुपन्ने जेहिं वा सं
वसे नरे ॥ ममाइं लुप्पईं बाले, अण्णे अण्णेहिं मुठ्ठिए ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे ज्यां परिग्रह त्यां आरंभ होय, अने ज्यां आरंभ त्यां प्राणातिपात होय
एवुं देखाडेते. ते परिग्रहवंत पुरुष असंतोपी उतो ते परिग्रह उपार्जवाने अर्थ, अने
उपार्जन करेलो परिग्रह राखवाने अर्थ सयंके० पोते, पाणेके० प्राणीउतो, निवायएके०
निपात एटले विनाश करे, अड्वाके० अथवा अन्नेहिं घायएके० अनेरा पाते प्रा
णीउनी घात करावे; वाके० अथवा हणंतं के० जे प्राणीउने हणतो होय अर्थात् प्रा
णीउनो विनाश करतो होय तेने अणुजाणाइके० अनुमोदवे करी. प्राणीउनी घात कर
तो यको अथवा करावतो यको अण्णोके० आत्माने वैरंवडुइके० वैरनी वृद्धी करेते. ते
थी जे दुःख परंपरारूप बंधन तेथकी तुटे नही ॥३॥ वली पण बंधन आश्चर्या कहेते. जेस्सि
कुले समुपन्नेके० रागोडादिक जे कुलमां उत्पन्न थयो, अथवा जेहिंवा संवसे के० जेनीसाथे
वात वसे, एटले पांसुकीडादिक करे. एवा नरेके० मनुष्य जे माता, पिता, जाई, बेहेन,
चार्या, अने मित्रादिक तेने विषे ममाइके० ममत्वनो करनार एटले मातापितादिकनी
साथे स्नेह करतो एवो बालेके० अज्ञानी जीवते लुप्पइके० कर्म संतारचक्रमांहे न
मतो यको पीडायते, ते मनुष्य केवोडे तोके अण्णेअण्णेहिंके० अन्य अन्य एटले प्रथ
म माता पिता, तदनंतर जाईने विषे, तदनंतर पुत्रपौत्रादिक, एम अन्य अन्यने विषे
मुठ्ठिएके० मूर्खित एटले मूर्ख पामतो यको स्नेहे करी पीडायते. ॥ ४ ॥

दीपिका ॥ अथवा प्रकारांतरेण बंधनमेवाह । सयंतीति ॥ सपरिग्रहवान् स्वयमात्मना
प्राणानतिपातयेत् जीवान् हिंस्यात् । अथवा अन्यैः परैरपि घातयति घ्नतश्चान्याननु
जानीते तदेवं कृतकारितानुमतिनिः प्राणिघातं कुर्वन्नात्मनो वैरं वर्धयति ततश्च बंधनान्न
मुच्यते इति ज्ञावः ॥ ३ ॥ पुनर्बंधनमेवाश्रित्याह । जेस्सिमिति । यस्मिन् कुले जातो यैर्वा
मित्रैर्जीर्वादिनिर्वा सह संवसेन्नरः तेषु मित्रपितृमातृचार्यादिषु ममायमिति ममत्ववान्
लुप्यते ममत्वजनितेन कर्मणा बाध्यते । बालो मूर्खः विवेकरहितत्वादन्येषु च मूर्खे
तो ममत्वबहुल इत्यर्थः ॥ ४ ॥

टीका ॥ तथाच परिग्रहेष्वप्राप्तनष्टेषु कांक्षाशोकौ प्राप्तेषु च रक्षणमुपपन्नो वाऽतृप्तिरि
त्येवं परिग्रहे सति दुःखात्मकाद्वंधनान्न मुच्यत इति परिग्रहवतश्चावश्यंजाव्यारंभस्त
स्मिंश्च प्राणातिपात इति दर्शयितुमाह । सयंनिवायएपाणे इत्यादि । यदि वा प्रकारांत

रेण वंधनमेवाह । सपत्नीत्यादि । स परियद्वानसंतुष्टो जूयस्तदर्जनपरः समार्जितोप
 इवकारिणि च द्वेपमुपगतस्ततः स्वयमात्मना त्रिभ्यो मनोवाक्कायेभ्य आधुर्वलशरीरेभ्यो
 वा पातयेत् व्याचयेत् प्राणान् प्राणिनः । अकारलोपाद्वा अतिपातयेत् प्राणानिति । प्रा
 णाश्चामी । पंचेंद्रियाणि त्रिविधं जलंच, उष्णतनिश्वातमथान्यदायुः ॥ प्राणा दृशेते जगव
 ऋक्सा, स्तोत्रा वियोजीकरणं तु हिंसा ॥ १ ॥ तथा स परियद्वाग्रही न केवलं स्वतो व्या
 पादयति अपरैरपि पातयति घृतभान्यान् समनुजानीते तरेव कृतकारितानुमतिनिः
 प्राणुपमर्दनेन जन्मांतरशतानुबंध्यात्मनो वैरं वर्धयति । ततश्च दुःखपरंपरारूपबंधनान्न
 मुच्यत इति । प्राणातिपातस्य चोपलक्षणाधीनात् मृषावादादयोपि बंधहेतवो इष्टव्या
 इति ॥ ३ ॥ पुनर्वंधनमेवाभित्याह । (जेस्तिमित्यादि) । यस्मिन् राष्ट्रकूटादौ कुले जातो
 पयो सह पोसुकीनितैर्यैर्जायादिनिर्वा सह संवसेन्नरस्तेषु मातृपितृभ्रातृजगिनीनार्यावप्य
 स्यादियु ममायमिति ममत्ववान् स्निह्यन् जुष्यते विजुष्यते ममत्वजनिनेन कर्मणा
 नारकतिर्यङ्मनुष्यामरलक्षणे संतारे अन्धभाषो धाव्यते पीड्यते । कोसौ बाजोऽङ्गः स
 दसोद्वैकरहितत्वादन्वेष्यन्तेषु च सूत्रितो गृहोद्युपपन्नो ममत्वबहुल इत्यर्थः । पूर्व
 तावन्मातापित्रोस्तदनुजार्पाणां पुनः पुत्रादौ स्नेहवानिति ॥ ४ ॥

वित्तं सोपरिया चेव, सवमेयं नताण्ड ॥ संखाए जीविच्छं चेवं,
 कम्मुणा उ तिउट्टइ ॥ ५ ॥ एए गंधे विउक्कम्म, एगे समणमाह
 णा ॥ अयाणता विउस्सिता सत्ता कामेहि माणवा ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे जे प्रथम कसुं हतुंके, कहेतुं जाणतो थको वंधन ओढे ते कहेते. विर्न
 के० धनधान्यादिक तच्चित तथा अचिच वस्तु अने सोपरियाके० जाइ प्रमुख कौटुंबि
 क स्वजनादिक चेवके० वली सहमेयके० ए सर्व जे कुटुंबादिक स्नेहवतते, ते शारीरी,
 मानसी वेदना जोगवता थका ए जीवने नताण्डके० त्राण नणी न थाय. एतुं जाणी
 ने जीविपंचके० जे प्राणीवतुं जितव्य अल्पते. एवंके० एतुं संखाएके० जाणीने, जी
 वितथ प्राणीवने एटले परियह प्राणिपात अने स्वजन स्नेहादिक बंधननां स्थानने हा
 परिहाये जाणीने, प्रत्याख्यान परिहाये ठांनिने, कम्मुणाउ तिउट्टके० कर्म थकी वृष्टे अ
 र्थात् कर्म थकी वेगलो थाय. ॥ ५ ॥ हवे स्वसमयनो अधिकार कही परसमयनो
 थपिकार कहेते. एएगंधेके० ए अतिहंतना जापित गंध जे करुणारसमय ठे. ते
 ने ठांनिने स्वेद्यार्यं रचित गंधोने विपे विउक्कम्मके० आसक थका, एगेसमणके० एक
 शाक्पादिकता श्रमण, बीजा बृहस्पतिमतानुसारी एवा माहणा के० ब्राह्मण ए थया
 णताके० परमार्थना अजाण थका विउस्सिता के० विविध प्रकारे उत्पन्नपणे पोताना

ग्रंथनेविषे सत्ता एटले बंधाणा, एतावतां आपणा मतना कदाग्रही एवा ठतां माणवाके० पु
रुप जे ठे, ते पोतपोतांना मतना अनुरागेकरी, कामेहि के० इच्छामदनादिक तेनेविषे सत्ता
के० आसक्त यका प्रवर्तते एटले पोतांना मार्गे लोकोमांहे प्रतिदपणे सारो करी देखाडे.

॥ दीपिका—किं जानन् बंधनं त्रोटयतीत्यस्योत्तरमाह । (वित्तमिति) । वित्तं इत्थं तच्च
सचित्तमचित्तं वा । सोदर्यां त्रातृनगिन्यादयः सर्वमेतद्वित्तादिकं संसारे पीडयमानस्य जंतो
र्न त्राणाय न रक्षणाय नवतीति । एतत् संख्याय ज्ञात्वा तथा जीवितं स्वल्पमिति सं
ख्याय कृपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याख्याय कर्मणः सकाशात् त्रुटयति अ
पगह्वत्यसौ । तुर्निश्चये त्रुटयेदेव । यदि वा कर्मणा क्रियया संयमानुष्ठानरूपया बंधनात्
त्रुटयति कर्मणः प्रथग्नवतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ स्वसमये प्रतिपाद्य परसमयेप्रतिपादयितुंका
म आह । (एएइति) । एतान् पूर्वोक्तान् ग्रंथान् सूत्रार्थान् व्युत्क्रम्य परित्यज्य एके केचित्
श्रमणब्राह्मणाः श्रमणाः शाक्यादयो ब्राह्मणाश्च (अयाणंता) परमार्थमजानानाः
(विवस्सित्ता) विविधमुत्प्राबल्येन सिता बद्धाः स्वसमयेषु प्रतिबद्धाः संतः कामेषु
च सक्ता वर्ततइति ॥ ६ ॥

॥ टीका—सांप्रतं यदुक्तं प्राक् किंवा जानन् बंधनं त्रोटयतीत्यस्य निर्वचनमाह । (वित्तमित्या
दि) । वित्तं इत्थं तच्च सचित्तमचित्तं वा । तथा सोदर्यां त्रातृनगिन्यादयः सर्वमपि चैत
द्वित्तादिकं संसारांतर्गतस्यासुमतोऽतिकटुकाः शरीरमानसवेदनास्तमनुभवतो न त्राणाय
रक्षणाय नवतीत्येतत्संख्याय ज्ञात्वा । तथा जीवितं च प्राणिनां स्वल्पमपि तत्संख्याय कृप
रिज्ञया । प्रत्याख्यानपरिज्ञया तु सचित्ताचित्तपरिग्रहप्राप्पुपघातस्वजनस्नेहादीनि बं
धनस्थानानि प्रत्याख्याय कर्मणः सकाशात्त्रुटयति अपगह्वत्यसौ । तुरवधारणे । त्रुटयेदे
वेति । यदि वा कर्मणा क्रियया संयमानुष्ठानरूपया बंधनात्त्रुटयति । कर्मणः प्रथग्न
वतीत्यर्थः ॥ ५ ॥ अध्ययनार्थाधिकारानिहितत्वात्स्वसमयेप्रतिपादनानंतरं परसमयेप्र
तिपादनानिधित्सयाऽह । (एएगंयेविचक्रम्मेत्यादि) । एतानंतरोक्तान् ग्रंथान् व्युत्क्रम्य प
रित्यज्य स्वरुचिविरचितार्थेषु ग्रंथेषु सक्ताः सिताः बद्धा एके न सर्वे इति संबंधः । ग्रंथा
तिक्रमश्चेतेषां तदुक्तार्थान्गुपगमात् । अनंतरंग्रंथेषु चायमर्थोऽनिहितस्तद्यथा जीवा
स्तित्वे सति ज्ञानावरणीयादि कर्मबंधनं तस्य हेतवो मिथ्यात्वाविरतिप्रमादादयः परिग्रहा
रंजादयश्च । तन्नोटनं च सम्यक्दर्शनाद्युपायेन मोक्षसंज्ञावश्वेत्येवमादिकः । तदेवमेके
श्रमणाः शाक्यादयो बार्हस्पत्यमतानुसारिणश्च ब्राह्मणा एतानर्हदुक्तान् ग्रंथानतिक्रम्य
परमार्थमजानाना विविधमनेकप्रकारमुत्प्राबल्येन सिता बद्धाः स्वसमयेष्वजिनिविष्टाः ।
तथा च शाक्या एवं प्रतिपादयंति । यथा सुखदुःखेष्वावेपज्ञानाधारनूतो नास्त्यत्मा

कथितं किंतु विज्ञानमेवैकं विवर्तत इति । कृषिकाः सर्वसंस्कारा इत्यादि । तथा सां
ख्या एवं व्यवस्थिताः । सत्त्वजस्तमसां साम्यावस्था प्रकृतिः प्रकृतेर्महान् महतोर्हकार
सत्समाजश्च षोडशकतस्मात्षोडशकादपि पंचभूतानि चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमिच्छा
दि । वैशेषिकाः पुनराहुः । इन्द्रियं, गुणं, कर्म, सामान्यं, विशेषं, समवायाः षट् पदा
यौ इति । तथा नैयायिकाः प्रमाणप्रमेयादीनां पदार्थानामन्वयव्यतिरेकपरिज्ञाना
न्निःश्रेयसाधिगम इति व्यवस्थिताः । तथा मीमांसकाद्योदनालक्षणोपमो न च सर्वज्ञः क
श्चिद्विद्यते मुक्त्यन्तावशेषेवमाश्रिताः । चार्वाकास्त्वेवमनिहितवंतो यथा नास्तिकश्चि
त्परलोकपायी जूतपंचका इति रिक्तः पदार्थो नापि पुण्यपापे स्त इत्यादि । एवं चामरीकृत्य
ते लोकपायिकाः । मानवाः पुरुषाः सक्ता गृह्णा अधुपपन्नाः कामेन्द्रियमदनरूपेण । त
थाचोचुः । एतावानेव पुरुषो, चावानिन्द्रियगोचरः ॥ जडैकपदं पश्य, यद्वदंत्यबहुभुक्ताः
॥ १ ॥ पितृ खाद च साधु शोचने, यदतीतं वरगात्रि तन्न ते ॥ नहि जीरु गतं निवर्तते,
समुदयमात्रमिदं कलेवरं ॥ २ ॥ एवं ते तंत्रांतरीयाः स्वसमर्थार्थवांस्तितांतःकरणाः सं
तो जगद्वद्दृष्टं यथार्थमज्ञातपरमार्थाः समतिक्रम्य स्वकीयेषु ग्रंथेषु सिताः संवदाः
कामेषु च सक्ता इति ॥ ६ ॥

संति पंच महप्सूया, इहमेगोसि माहिया ॥ पुढवी आउ तेऊ वा,
वाउ आगासपंचमा ॥ ७ ॥ एए पंच महप्सूया, तेजो एगोसि
आहिया ॥ अहतेसिं विणासेणं, विणासो होइ देहिणो ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे ग्रंथकार प्रथम चार्वाकजुं मत देखावेहे. संतिपंचमहप्सूया के० ते चार्वा
क एम कहैहे के जगत्मां सर्वलोकव्यापी पंचमहाभूत ठे. इहके० आ लोकमांहे, एगोसि
के० कोइ एक जूतवादी तेना मतने विषे आहियाके० कहावे. ते कोण? तोके० पुढवी
के० एढवी कठिणरूप ठे, आठके० अण्ण ते इव्य जहणठे, तेकके० तेज ठसरूप,
वाउके० वायु चलन जहण अने पंचमाके० पांचमू आगासके० आकाश अवकाश
जहण ठे, ॥ ७ ॥ हवे एतुंज विशेष कहैहे. एएपंचमहप्सूयाके० ए पूर्ये कहाते जे पंचमहा
भूत तेसो के० ते यकीज एगोसि के० कोइ एक चिडूप ते जूत यकी अव्यतिरिक्त एवो
आहिया के० आत्मा होय ठे; परंतु जेम ए पांच जूत यकी एषक जूत एवो अन्य-कोइ
वीजो आत्मा ठे, एवी रीते जे बीजा दर्शनी कल्पना करेते तेम नथी. केमके ए परजो
कनो जनार, सुखदुःखनो जीगवनार जीय एवो पदार्थ कोइ चीजो नथी, एम ते
चार्वाक कहैहे तेमने कोइ परवादी एम पूठे के, अहो चार्वाको जो ! तमार मते पंचम
हाभूत यकी अन्य कोइ आत्मा एवो पदार्थ नथी, तो मरण पाम्यो एम कोण कहैवाय?

हवे एनो उत्तर चार्वाक दर्शनीयो कहेछे. अहएसिके० अथ एटले हवे एसिं एटले एपंच महाजुत जे छे तेना विणासेण के० विनाश थकी, देहिणो के० जीवनो पण विणासो होइ के० विनाश होयछे. परंतु जे एवुं कहेछे के आत्मा चवीने अन्यत्र स्थाने जायछे. कर्मना वशथकी सुखी दुःखी थायछे, ते सर्व मुग्धरंजन जाणहुं ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—सांप्रतं नास्तिकमतमाश्रित्याह । (संतीति) संति पंचमहानूतानि इह अस्मिन् लोके एकेषां जूतवादिनामाख्यातानि तत्त्वार्थकृतानि । तैर्वा जूतवादिनिर्वास्ति कैराख्यातानि स्वयमंगीकृतानि । परेषां च प्रतिपादितानि तानि चामूनि । (पुढवीत्यादि) । पृथ्वी १ आपो जलं २ तेजो बन्धिः ३ वायुः ४ आकाशं पंचमं येषां तानि । ननु सांख्यादिनिरपि जूतानि मन्यंत एव । तत्कर्णं चार्वाकमतापेक्षयैव जूतोपन्यास इति चेदुच्यते । सांख्यादिनिर्हिं प्रधानाहंकारादिकं तथा कालदिगात्मादिकं चान्यदपि वस्तुजातमंगीक्रियते । चार्वाकैस्तु जूतव्यतिरिक्तं नात्मादि किंचिन्मन्यत इति तन्मताश्रयेणैवायं सूत्रोपन्यास इति ॥८॥ चार्वाकमतांगीकारमेवाह । (एत इति) । एतानि पंचमहानूतानि तेनो जूतेन्यः कायाकारपरिणतेन्य एकः कश्चिद्ब्रह्मो जूताव्यतिरिक्त आत्मानवति ननु कश्चिदपरः परलोकयायी जीवाख्यः पदार्थोस्तीत्येवमाख्यातवतस्ते । ननु यदि जूतेन्योन्यः कश्चिदात्मा नास्ति कथं तर्हि मृत इति व्यपवेशइत्याशंकायामाह । (अहतेसिति) । अथ तेषां जूतानां विनाशोऽवगममे देहिनो देवदत्तादेर्विनाशो नवति ततश्च मृत इत्युच्यते न पुनर्जीवापगम इति । अत्रैतन्मतनिर्लोचनमुक्तयो वृत्तितोऽवसेयाः ॥८॥

॥ टीका—सांप्रतं विशेषेण सूत्रकार एव चार्वाकमतमाश्रित्याह । (संतिपंचमहानूतानि इत्यादि) । संति विद्यंते महाति च तानि जूतानि च महानूतानि । सर्वलोकव्यापित्वान्महत्त्वविशेषणं । अनेन च जूतानाववादिनिराकरणं इष्टव्यं । इहास्मिन् लोके एकेषां जूतवादिनामाख्यातानि प्रतिपादितानि तत्तीर्थकृता तैर्वा जूतवादिनिर्वाहस्त्वयमतानुसारिनिराख्यातानि स्वयमंगीकृतान्यन्येषां च प्रतिपादितानि । तानि चामूनि । तद्यथा । पृथिवी कठिनरूपा । आपो द्रव्यरूपाः । तेज वस्तरूपं । वायुश्चलनलक्षणाः । आकाशं सुषिरलक्षणमिति तच्च पंचमं येषां तानि । तथा । एतानि सांगोपांगानि प्रसिद्धत्वात् प्रत्यक्षप्रमाणवसेयत्वाच्च न कैश्चिदपह्नोतुं शक्यानि । ननु च सांख्यादिनिरपि जूतान्यन्युपगतान्येव । तथाहि । सांख्यास्तावदेवमूचुः । तद्यथा । सत्वरजस्तमोरूपात्प्रधानान्महान् बुद्धिरित्यर्थः । महतोऽहंकारोऽहमिति प्रत्ययस्तस्मादप्यहंकारात्पोडशकोण उत्पद्यते । सचायं । पंच स्पर्शादीनि बुद्धिं द्रियाणि वाक्पाणि पादपायूपस्थरूपाणि पंच कर्मेन्द्रियाणि । एकादशं मनः । पंचतन्मात्राणि । तद्यथा । गंधरसरूपस्पर्शशब्दत

राय धनपतसिंह बाहाडरका जैनागम संग्रह जाग डसरा.

५१

नमात्राख्यानि । तत्र गंधतन्मात्रात्प्रथिवी गंधरसरूपस्पर्शवती । रसतन्मात्रादापो रस
रूपस्पर्शवत्यः । रूपतन्मात्राचेजो रूपस्पर्शवत् । स्पर्शतन्मात्राद्वायुः स्पर्शवान् । शब्द
तन्मात्रादाकाशं गंधरसरूपस्पर्शवर्जितमुत्पद्यतइति । तथा वैशेषिका अपि नूतान्यनि
हितवतः । तद्यथा । पृथिवीत्वयोगात्प्रथिवी । साच परमाणुलक्षणा नित्या । द्रव्यणुकादि
प्रक्रमनिष्पन्नकार्यरूपतया त्वनित्या । चतुर्दशनिर्गुणैरूप, रस, गंध, स्पर्श, संख्या, परि
माण, पृथक्त्व, संयोग, विभाग, परत्वा, परत्व, गुरुत्व, इवत्व, वेगारत्यैरुपेता । तथा
स्वाभाविकइवत्वस्नेहवेगवत्यस्तासु च रूपं शुक्लमेव रसो मधुरएव स्पर्शः शीतएवेति ।
तेजस्त्वानिसंबंधात्तेजः । तच्च रूपस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविभागपरत्वापरत्वगुरुत्व
मितिकइवत्ववेगारत्यैरैकादशनिर्गुणैर्गुणवत् । तत्र रूपं शुक्लं जास्वरं च । स्पर्शोष्णएवेति ।
वायुत्वयोगाद्वायुः । सचाजुष्मशीतस्पर्शसंख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविभागपरत्वापरत्व
वेगारत्यैर्नवनिर्गुणैर्गुणवान् । हृत्कंपशब्दानुभवीतस्पर्शजिगं । आकाशमिति परिजापिकी
संज्ञा एकत्वात्तस्य । तच्च संख्यापरिमाणपृथक्त्वसंयोगविभागशब्दास्त्यैः पदनिर्गुणैर्गुण
या नूतपंचकोपन्यासइत्युच्यते । सांख्यादिनिर्दिष्टप्रधानात्साहकारिकं तथा कालविगात्मा
दिकं चान्यदपि वस्तुजातमन्युपेयते । लोकायतिकैस्तु नूतपंचकव्यतिरिक्तं नात्मादिकं किं
चिदन्युपगम्यते इत्यतस्तन्मताश्रयणेनैव सूत्रार्थो व्याख्यायतइति ॥ ४ ॥ यथा चैतच्च
या वशीयितुमाह । (एएपंचमहद्रूपाइत्यादि) । एतान्यनंतरोकानि पृथिव्यादीनि पंच महा
नूतानि यानि तेन्यः कायाकारपरिणतेन्य एकः कश्चिद्रूपो नूताव्यतिरिक्त आत्मा
नवति न नूतेन्यो व्यतिरिक्तोऽपरः कश्चित्परः परिक्षिप्तः परलोकानुयायी सुखदुःखनो
क्ता जीवाख्यः पदार्थोऽस्तीत्येवमाख्यातवतस्ते । तथाहि । एवं प्रमाणपति । न पृथिव्यादि
व्यतिरिक्त आत्माऽस्ति तद्व्याहकप्रमाणान्नावात् ॥ प्रमाणं चात्र प्रत्यक्षमेव नानुमानादिकं ।
तत्रैदियेण साक्षादर्थस्य संबंधान्नावाद्यनिचारसंनवः । सति च व्यनिचारसंनवे सद्गोचरे च
बाधासंनवे तल्लक्षणमेव दूषितं स्यादिति सर्वत्रानाश्वासः । तथाचोक्तं । हस्तस्पर्शादि
शंधेन, विषमे पथि धावता ॥ अनुमानप्रधानेन, विनिपातो न दुर्जनः ॥ १ ॥ अनुमानं
चात्रोपलक्षणमागमादीनामपि । साक्षादर्थसंबंधान्नावाद्यस्तस्पर्शनैव प्रवृत्तिरिति ।
तस्मात्प्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणं । तेन च नूतव्यतिरिक्तस्यात्मनो न ग्रहणं । यत्तु चैतन्यं ते
पूपलन्यते तद्गतेष्वेव कायाकारपरिणतेष्वनित्यज्यते मयांगेषु समुदितेषु मदशक्तिवदि
ति । तथा न नूतव्यतिरिक्तं चैतन्यं तत्कार्यत्वाद्दटादिवदिति । तदेवं नूतव्यतिरिक्तस्या
त्मनोऽन्नावाद्नूतानामेव चैतन्यानिव्यक्तिर्जनस्य बुद्धदुदादिव्यक्तिवदिति । केषांचिद्लोकाय

तिकांनामाकाशस्यापि जूतत्वेनान्युपगमाद्भूतपंचकोपन्यासो न दोषायेति । ननुच यदि जूतव्यतिरिक्तोऽपरः कश्चिदात्माख्यः पदार्थो न विद्यते कथं तर्हि भूतइति व्यपदेश इत्याशं क्याह । अथै पां कायाकारपरिणतौ चैतन्यानिव्यक्तौ सत्यां तदूर्ध्वतेपामन्यतमस्य विनाशोऽपगमे वायोस्तेजसश्चोचयोर्वा देहिनो देवदत्ताख्यस्य विनाशोऽपगमो नवति ततश्च मृ तइति व्यपदेशः प्रवर्तते न पुनर्जीवापगमइति जूताव्यतिरिक्तचैतन्यवादिपूर्वपक्षइति । अत्र प्रतिसमाधानार्थं निर्युक्तिरुदाह । “पंचएहं संजोए,अस्सुगुणाणंच चेयणाइगुणो । पंचिंदिय गणाणं, एअस्समुणियं मुणइ अस्सो ॥ ३ ॥ (पंचएहंसंजोएइत्यादि) । पंचानां पृथिव्यादीनां जूतानां संयोगे कायाकारपरिणामे चैतन्यादिकः । आदिशब्दात् जापाचक्रमणादिकश्च गुणो न नवतीति प्रतिज्ञा । अन्यादयस्त्वत्र हेतुत्वेनोपात्ताः । दृष्टांतस्त्वन्यूहः । चलनत्वात्तस्यनो पादानं । तत्रेदं चार्वाकः प्रष्टव्यः । यदेतज्जूतानां संयोगे चैतन्यमनिव्यज्यते तर्हि तेषां संयोगेपि स्वातंत्र्येवाऽहोस्वित्परस्परापेक्षया पारतंत्र्ये इति । किंचाऽतः ॥ न तावत्स्वातंत्र्ये यत आह । (अस्सुगुणाणंचेति) चैतन्यादन्ये गुणा येपां तान्यन्यगुणानि । तथा ह्याधारकाविन्य गुणा पृथिवी इव्यगुणा आपः पक्कुगुणं तेजः । चलनगुणो वायुः अवगाहद्वानगुणमा काशमिति । यदि वा प्रागनिहिता गंधादयः पृथिव्यादीनामेकैकपरिहान्याऽन्येगुणाश्चैत न्यादिति । तदेवं पृथिव्यादीन्यन्यगुणानि । च शब्दो द्वितीयविकल्पवक्तव्यतासूचनार्थः । चैतन्यगुणे साध्ये पृथिव्यादीनामन्यगुणानां सतां चैतन्यगुणस्य पृथिव्यादीनामेकैकस्या प्यनावाप्ततत्समुदायाच्चैतन्याख्यो गुणः सिद्ध्यतीति । प्रयोगस्तत्र जूतसमुदायः स्वातंत्र्ये सति धर्मित्वेनोपादीयते न तस्य चैतन्याख्यो गुणोस्तीति । साध्यो धर्मः पृथिव्यादीनामन्यगुणत्वात् । योगोन्यगुणानांसमुदायस्तत्रतत्राऽपूर्वगुणोत्पत्तिर्न नवतीति । यथा सिकतासमुदाये स्निग्धगुणस्य तैलस्य नोत्पत्तिरिति घटपटसमुदाये वा न स्तंजायाविर्भावइति । दृश्यते च कार्ये चैतन्यं तदात्मगुणो नविप्यतीति न जूताना मिति । अस्मिन्नेवसाध्ये हेत्वंतरमाह । (पंचिंदियगणाणंति) । पंच च तानि स्पर्शानर सनग्राणचक्षुःश्रोत्राख्यानींद्रियाणि तेषां स्थानान्यवकाशास्तेषां चैतन्यगुणान्जावान्न जूतसमुदाये चैतन्यं । इदमत्र हृदयं । लोकायतिकानां हि अपरस्य इष्टुरनन्युपगमा दिंद्रियाण्येव इष्टुणि । एतेषां च यानि स्थानान्युपादानकारणानि तेषामचिद्रूपत्वान्न जूत समुदाये चैतन्यमिति । इंद्रियाणां चामूनि स्थानानि । तद्यथा । श्रोत्रेन्द्रियस्याकाशं सुपिरात्म कत्वात् । ग्राणेन्द्रियस्य पृथिवी तदात्मकत्वात् । चक्षुरिंद्रियस्य तेजोस्तद्रूपत्वात् । एवं र सनेन्द्रियस्यापः । स्पर्शनेन्द्रियस्य वायुरिति । प्रयोगश्चात्र नेंद्रियाण्युपलब्धिर्मति तेषामचे तनगुणारब्धत्वात् । यद्यदचेतनगुणारब्धं तत्तदचेतनं । यथा घटपटादीनि । एवमपिच जू तसमुदाये चैतन्याभावएव साधितो नवति । पुनर्देत्वंतरमाह । (ए अस्समुणियंमुण

राय धनपतसिंघ बादाहरका जैनागम संग्रह जाग इसरा.

५३

इत्यस्योति । इहंदिषाणि प्रत्येकं जूतात्मकानि तान्येवापरस्य इष्टुरजावाद्रूपि तेषां च प्रत्येकं स्वविषयग्रहणादन्यविषये चाप्रवृत्तेर्नान्यदिंक्षियज्ञातमन्यदिंक्षिं जानातीत्यतो मया पंचापि विषया ज्ञाता इत्येवमात्मकः संकलनाप्रत्ययो न प्राप्नोत्यनुच्यते चाप्यं तस्मादेकेनैव इष्टा नवतिव्यम् । तस्यैव च चैतन्यं न जूतसमुदायस्येति । प्रयोगः पुनरेवं जूतसमुदाये चैतन्यं तदारब्धेदिषाणां प्रत्येकविषयग्राहित्वे सति संकलनाप्रत्यया नावात् । यदि पुनरन्यगृहीतमप्यन्यो गृह्णीयादेवदत्तगृहीतं यज्ञवत्तेनापि गृह्येत न चैत दृष्टमिष्टं चेति । ननुच स्वातंत्र्यपक्षेऽप्यं दोषः । यदा पुनः परस्परतापेक्षाणां संयोगपारतं ज्यान्युपगमेन जूतानामेव समुदितानां चैतन्याख्यो धर्मः संयोगवशादाविर्भवति । यथा क्रि एवोदकाविषु मद्यांगेषु समुदितेषु प्रत्येकमविद्यमानापि मदशक्तिरिति तदा कुतो

स्य दोषस्यावकाशादिति । अत्रोचरं । गाथायां चशब्दाक्षितमनिधीयते । यत्नावङ्कं । यथा जूतेन्यः परस्परसंबन्धे संयोगजाग्न्यश्चैतन्यमुत्पद्यते । तत्र विकल्पयामः । किमसौ संयोगः संयोगिन्यो जिज्ञाऽजिज्ञो वा । जिज्ञश्चेत्पञ्चतत्प्रसंगो न चान्यत्पञ्चतत्त्वतिरिक्तसं योगाख्यजूनतग्राहकं नवतां प्रमाणमस्ति । प्रत्यक्षस्यैवैकस्यान्युपगमात्तेन च तस्याग्रहणात् प्रमाणांतरान्युपगमे च तेनैव जीवस्यापि ग्रहणमस्तु । तथा ऽजिज्ञो जूतेन्यो जूतानामेव

संयोगस्तत्राप्यतश्चित्तनीयं किंजूनानि प्रत्येकं चेतनावंत्यचेतनावन्ति वा । यदि चैत नावन्ति तदा एकैदिषसिद्धित्वा समुदायस्य पंचप्रकारचैतन्यापत्तिः । अथाचेतनानि तत्रोक्तो दोषो नहि । यद्यत्र प्रत्येकमविद्यमानं तत्समुदाये नवङ्गपलन्यते शिकतासु तैलवद्वि

त्वादिना । यदप्यत्र पूर्वोक्तं तथा मद्यांगेष्वविद्यमानाऽपि प्रत्येकं मदशक्तिः समुदाये व्यादिना । यदप्यत्र पूर्वोक्तं तथा मद्यांगेष्वविद्यमानाऽपि प्रत्येकं मदशक्तिः समुदाये प्राडनेवतीति । तदप्युक्तं । यत्तस्मात् क्रि एवाविषु याच यावती शक्तिरुपलन्यते । तथा दिनेति जूतानां प्रत्येकं चैतन्याऽन्युपगमे दृष्टांतदार्ष्टीतिकयोरसाम्यं । किंच जूते चैत न्यानुपगमे मरणानावो मृतकार्येपि दृष्ट्यादीनां जूतानां सद्भावात् । नैतदस्ति । तत्र मृतका ये बायोलेजसो वाऽजावान्मरणसद्भाव इत्यशिक्षितस्योत्प्रापः । तथाहि । मृतकार्ये शो फोपलब्धेन बायोरजावः कायस्य च पक्तिस्त्रजावस्य दर्शनाच्चाग्रेरिति । अथसूक्ष्मः कश्चि बायुविशेषोऽग्निर्या ततोपगतइति मतिरित्येवं च जीव एव नामांतरेणान्युपगतो जवति । यत्किंचिदेतत् । तथा न जूतसमुदायमात्रेण चैतन्याविर्भावः । दृष्टिव्यादिवेकत्र व्यव

स्थापिते चैतन्यानुपलब्धेः । अथकायाकारपरिणतौ सत्यां तदान्वितिरिष्यते । तदपि न । यतो लेप्यमयप्रतिमायां समस्तजूतसद्भावेऽपि जडत्वमेवोपलन्यते । तदेवमन्वयव्यतिरेका न्यामालोच्यमानो नाप्यंचैतन्याख्यो गुणो जूतानां जवितुमर्हति । समुपलन्यते चाप्यं श रीरेषु । तस्मात् पारिवोधात् जीवस्यैवायमिति स्वदर्शनपक्षपातं विहायांगीक्रियतामिति ।

यच्चोक्तं प्रार्कं न पृथिव्यादिव्यतिरिक्त आत्माऽस्ति तदग्राहकप्रमाणानावात् । प्रमाणं चात्र प्रत्यक्षमेवैकमित्यादि तत्र प्रतिविधीयते । यत्तावदुक्तं प्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणं नानुमानादिकमित्येतदनुपासितगुरोर्वचः । तथाहि । अर्थविस्वादादकं प्रमाणमित्युच्यते प्रत्यक्षस्य च प्रामाण्यमेव व्यवस्थाप्यते । कश्चित्प्रत्यक्षव्यक्तीर्धर्मित्वेनोपादाय प्रमाणयति । प्रमाणमेता अर्थविस्वादादकत्वादनुभूतप्रत्यक्षव्यक्तिवत् । नच तानिरेव प्रत्यक्षव्यक्तिनिःस्वसंविदितानिः परंव्यवहारयितुमयमीशस्तासां स्वसन्निविष्टत्वान्मूकत्वाच्च । प्रत्यक्षस्य नानुमानं प्रमाणमित्यनुमानेनैवानुमाननिरासं कुर्वन्श्चार्वाकः कथं नोनमः स्यादेवं ह्यसौ तदप्रामाण्यं प्रतिपादयेत् । यथा नानुमानं प्रमाणं विस्वादादकत्वादनुभूतानुमानव्यक्तिवदित्येतच्चानुमानमथपरप्रसिध्येतदुच्यते । तदप्युक्तं । यतस्तत्परप्रसिद्धमनुमानं नवतः प्रमाणमप्रमाणं वा । प्रमाणं चेत्कथमनुमानमप्रमाणमित्युच्यते । अथाप्रमाणं कथमप्रमाणेन सता तेन परः प्रत्याज्यते । परेण तस्य प्रामाण्येनान्युपगतत्वादिति चेन्नदप्यसांप्रतं । यदिनाम परो मौढ्यादप्रमाणमेव प्रमाणमित्यवध्यस्यति । किं नवताऽतिनिपुणेनापि तेनैवाऽसौ प्रतिपाद्यते । यो ह्यन्यो गुडमेव विषमपि मन्यते किं तस्य मारयितुकामेनापि बुद्धिमता गुडएव दीयते । तदेवं प्रत्यक्षानुमानयोः प्रामाण्याप्रामाण्ये व्यवस्थापयतो नवतोऽनिहृतोपि बलादायातमनुमानस्य प्रामाण्यं । तथा स्वर्गापवर्गदेवतादेः प्रतिषेधं कुर्वन् नवान् केन प्रमाणेन करोति न तावत्प्रत्यक्षेण प्रतिषेधं कर्तुं पार्यते । यतस्तत्प्रत्यक्षं प्रवर्तमानं वा तन्निषेधं विदध्यान्नवर्तमानं वा । न तावत्प्रवर्तमानं तस्याऽजावविषयत्वविरोधात् । नापि निवर्तमानं । यतस्तच्च नास्ति तेन च प्रतिषेधिरित्यसंगतं । तथाहि । व्यापकविनिवृत्तौ व्याप्यस्यापि निवृत्तिरित्यते ॥ न चावीकदर्शितप्रत्यक्षेण समस्तवस्तुव्याप्तिः संजाव्यते । तत्कथं प्रत्यक्षविनिवृत्तौ पदार्थव्यावृत्तिरिति । तदेवं स्वर्गादेः प्रतिषेधं कुर्वता चावीकेणाऽवश्यं प्रमाणांतरमन्युपगतं । तथाऽन्यानिप्रायविज्ञानान्युपगमादत्र स्पष्टमेव प्रमाणांतरमन्युपगतं । अन्यथा कथं परावबोधाय शास्त्रप्रणयनमकारि चावीकेणेत्यलमतिप्रसंगेन । तदेवं प्रत्यक्षादन्यमपि प्रमाणमस्ति तेनात्मा सेत्स्यति- किंपुनस्तदिति चेदुच्यते । अस्त्यात्मा । असाधारणतन्त्रणोपलब्धेश्वरुर्द्विरिदं । चक्षुरिदं हि न साक्षादुपलब्धते । स्पर्शनादीन्द्रियाऽसाधारणरूपविज्ञानोत्पादनशक्त्या त्वनुमीयते । तथात्मापि पृथिव्यादिसाधारणगुणोपलब्धेरस्तीत्यनुमीयते । चैतन्यं च तस्यासाधारणगुणश्रुत्येतत्पृथिव्यादिभूतसमुदाये चैतन्यस्य निराकृतत्वादवसेयं । तथास्त्यात्मा समस्तैन्द्रियोपलब्धार्थसंकलनाप्रत्ययसम्भावात् । पञ्चगवाहान्यनन्योपलब्धार्थसंकलनाविधाव्येकदेवदत्तवत् । तथाऽत्माऽर्थदृष्टानेन्द्रियाणि । तद्विगमे हि तदुपलब्धार्थस्मरणात् । गवाहोपरमेऽपि तद्वारोपलब्धार्थस्मर्तृदेवदत्तवत् । तथापि

राय धनपतिसिंघ बाहाडरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा.

१५

पस्याप्यात्मास्तीत्यवसीयते । तथापि सत्यपि पृथिव्यादिनूततमुवाच्ये ज्ञेयकर्मादौ न सु
खदुःखेवादेवप्रयत्नादिक्रियाणां सञ्जाव इत्यतः सामर्थ्यादिवसीयते । अस्ति नूतातिरिक्तः
कश्चित्सुखदुःखेवादीनां क्रियाणां समवायिकारणं पदार्थः सचात्मेति । तदेवं प्रत्यक्षानुमा-
नादिपूर्विकाऽन्याप्यर्थापत्तिरन्यूह्या । तस्यास्तित्वं लक्षणं । प्रमाणपट्टविक्रातो, यत्रार्थो
नान्यथा नवेत् ॥ अदृष्टं कल्पयेदन्त्यं, सार्थापत्तिरुदाहृता ॥ १ ॥ तथाऽगमादप्यस्तित्वमवसे-
यं । सचायमागमः । अधिमेध्यायाववाङ्मस्यादि । यदि वा किमत्राऽपरप्रमाणचित्तया
संकलप्रमाणज्येष्ठेन प्रत्यक्षेणैवात्मास्तीत्यवसीयते । तज्जुणस्य ज्ञानस्य प्रत्यक्षत्वात् । ज्ञान
गुणस्य च शुणिनोऽनन्यत्वात् । प्रत्यक्षएवात्मा रूपादिगुणाप्रत्यक्षत्वेन पटादिप्रत्यक्षवत् ।
तथा ह्यहं सुखदुःखेवमाद्यहंप्रत्ययग्राह्यऽस्त्यात्माप्रत्यक्षः । अहंप्रत्ययस्य स्वसंविहूपत्वा-
दिति । ममेदं शरीरं पुराणं कर्मेति च शरीराब्जदेन निर्दिश्यमानत्वादित्यादीन्यन्यान्यपि
विति । जीवस्ति-इत्यन्यूह्यानीति ॥ तथा यद्वक्तुं । न नूतव्यतिरिक्तं चैतन्यं तत्कार्यत्वा-
त् प्रमाणानि जीवस्ति-इत्यन्यूह्यानीति ॥ तेषां यद्वक्तुं । न नूतानां कार्यं चैतन्यं
तु घटादिवदित्येतदप्यसमीचीनं । हेतोरति-इत्वात् । तथाहि । न नूतानां कार्यं चैतन्यं
तेषामतज्जुणत्वात् नूतकार्यचैतन्ये संकलनाप्रत्ययात्तज्जुणत्वादिनोक्तप्रायमतोस्त्यात्मा
नूतव्यतिरिक्तो ज्ञानाधारइत्युक्तं । ननुच किं ज्ञानाधारनूतेनात्मना ज्ञानाब्जिज्ञेनाभितेन
यावता ज्ञानादेव सर्वसंकलनाप्रत्ययादिकं सेत्स्यति किमात्मनातर्गुदुक्कदपेनेति । तथाहि ।
ज्ञानस्यैव चिद्रूपत्वात्तैरेतैः कायाकारपरिणतैः सह संबंधे सति सुखदुःखेवादेवप्रय-
त्नक्रियाः प्रादुर्भवन्ति तथा संकलनाप्रत्ययो नवान्तरगमनंचेति । तदेवं व्यवस्थिते किमात्मना
कल्पितेनेत्यत्रोच्यते । नत्यात्मानमेकमाधारनूतमंतरेण संकलनात्र न्याय्या घटते । तथा
हि । प्रत्येकमिंद्रियैः स्वविषयग्रहणो सति परविषये चाप्रवृत्तेरेकस्य च परिष्ठेनुरजावात् ।
मया पंचापि विषयाः परिष्ठित्रा इत्यात्मकस्य संकलनाप्रत्ययात्तज्जुणत्वादि । अज्ञाय
विक्रानमेकमस्तीति चेदेवं सत्यात्मनएव नामांतरं नवता कृतं स्यात् । नच ज्ञानाख्यो
गुणो शुणिनमंतरेण नवतीत्यवश्यमात्मना शुणिना जाव्यमिति । सच न सर्वव्यापी
तज्जुणस्य सर्वत्रानुपजन्यमानत्वात् घटवत् । नापि श्यामाकतंडुजमात्रोऽगुष्टपर्वमात्रो वा ।
तावन्मात्रस्योपाचशरीराव्यापित्वात् घटवत् । स्वर्कपर्यंतशरीराव्यापित्वात् त्वचोपजन्यमानगुणत्वा-
त् । तस्मात्स्थितमिदमुपाचशरीरत्वकपर्यंतव्याप्यात्मेति । तस्य चानादिकर्मसंबन्धस्य क-
वाचिदपि सांसारिकस्यात्मनः स्वरूपेऽनवस्थानात् सत्यप्यमूर्तत्वे मूर्तेन कर्मणा संबन्धो न
विरुध्यते । कर्मसंबन्धाच्च सूक्ष्मवादरैरेन्द्रियविनिचतुःपंचेन्द्रियपर्याप्तापर्वात्साध्यवस्था बहु
विधाः प्रादुर्भवन्ति । तस्य चैकांतेन दृष्टिकत्वे ध्यानाध्ययनश्रमप्रत्यनिज्ञानाद्यजावः । ए-
कांतनित्यत्वे च नारकतिर्यङ्मनुष्यामरगतिपरिणामाजावः स्यात्तस्मात्स्यादनित्यः स्या

जहा य पुढवीथूजे, एगे नाणाहि दीसइ ॥ एवं जो कसिणे लोए
विन्नू नाणाहि दीसइ ॥ ए ॥ एवमेगेति जणंति, मंदा आरंजणि
स्सिआ ॥ एगे किञ्चा सयं पावं, तिवं झुक्कं नियहइ ॥ १० ॥

अर्थ—एम पंचनूतियागता एटले पंच नूतिक वादिनो मत कह्युं. हवे आत्मादेत
वादिनो मत दृष्टांतकरी कहिये ठैयें. जहाय के० जेम पुढवीथूजे एगे के० पृथ्वीरूप शून.
एक ठतां नाणाहि दीसइ के० नदी, समुद्र, पर्वत, नगर अने ग्राम इत्यादि रूप नाना प्रका
रे देखायठे. परंतु विचाले पृथ्वीनुं अंतर कांइ देखातुं नथी एटले पृथ्वी एकज ठे. एवंके०
ए उक्त न्याये, जो एवचन परने बोलाववाने अर्थठे. एटले अहो ? दर्शनीउं तेम कसिणे
लोएके० ए समस्त लोक चराचर स्वरूप एकज ठे एटले आत्मारूप ठे, परंतु विन्नू के०
विद्वान् ते चराचररूप आत्मा. नाणाइ दीसइ के० नाना प्रकारे द्विपद चतुष्पद बहुप
दादिरूप देखाय ठे. परंतु जे एम कहे के, शरीर शरीरने विपे आत्मा जुदो जुदो ठे ते मि
थ्या ठे. यडुक्कं । एकएवहि नूतात्मा, नूते नूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव, दृश्यते ज
लजंइयत् ॥ १ ॥ इत्यादि ॥ ए ॥ हवे जेन एने उत्तर आपेठे. एवं के० ए पूर्वोक्त
न्याये एगेति के० एक एटले कोइ एक परवादी, पोताना ठंदने बलात्कारे एम जणंति
के० बोले ठे. ते केवाठे, तोके मंदा के० मंद ठे. एटले सम्यक् ज्ञान विकल ठे; केमके, जो
सर्वत्र आत्मा एकज ठे, बीजो नथी तो जगत्मांहे एगेके० एकेक जीव करतणी प्रमुख
आरंजणिसिआ के० जीवहिंसात्मक आरंजनेविपे निस्सिया एटले आसक्त यका सयंके०
पोते पावं के० पापने किञ्चाके० करीने तिवं झुक्कं के० तीव्र झुखने नियहइ के० पामेठे.
पण अनेरा नथी पामता, तथा जे जीव जगत्मां कांइ असमंजस चौराविक कर्म करे
ठे, ते ठंदनजेदनादिक अनेक विटंबनाउं पामेठे. अने जे जज्ञां समाचरेठे ते साता पामेठे.
माटे जो सर्वजीवनो आत्मा एकज होय तो सर्व जीवने विटंबना अथवा साता केम न
थवी जोइये ? माटे ए तमारुं वचन मिथ्या ठे ; केमके सर्व जीव पोतपोतानी करणीए सु
ख झुखने पामेठे ॥ १० ॥ ए सव्वगतवादिगता एटले सर्वगत वादीनुं मत कह्युं.

॥ दीपिका—अथ एकात्माऽद्वैतवादमुद्दिश्याह । (जघायेति) यथा च शब्दोऽपिश
ब्दार्थे । सच निम्नः । पृथिव्याः स्तूपः पृथिव्येव वा स्तूपः पृथिवीसंघातारण्योऽवयवी । सच
एकोपि यथा नानारूपः सरित्समुद्रपर्वतनगरग्रामाद्याधारतया विचित्रो दृश्यते । निम्नो
न्नतमुद्रकविनरकपीतादिजेदेन वा दृश्यते । नच तावता पृथिवीत्वस्यैकस्य जेदो जवति ।
एवं जोइति परामंत्रणं । कृत्स्नोपि चेतनाचेतनरूपो लोक एको विद्वानेक एवात्मा विद्वान्
ज्ञानपिंडः पृथिव्यादिव्रूताकारतया नाना दृश्यते । नच तावता तस्यैकम्यात्मतत्त्वस्य जेदो

नयति ॥९॥ अस्योत्तरमाह । (एवमिति) एवमात्माद्वैतवादमाश्रिता एके जल्पन्ति । मंदा जडाः । मंदत्वं चेतोपां युक्तिविकलजीवाऽद्वैतप्रह्लाथप्रणात् । तथाहि । यथेकएवात्मा स्यात्तदा एके रुपीवलादय आरंभे जीवहिंसात्मके निःश्रिता आसक्ताः स्वयंपापं कृत्वा तीव्रं नारकादिदुःखं (निगडदृशि) श्रार्षत्वाद्बहुवचनार्थं एकवचनं । निश्चयेन गच्छन्ति । तएवार् न्तकानामपे इत्येतन्न स्यात् । यथेक एवात्मा स्यात्तदा एकैनाप्यद्युजे कर्मणि कृते सर्वेषां दुःखं स्यान्नचैवं दृश्यते । तस्मादेकएवात्मेति न युक्तं ॥ १० ॥

॥ टीका ॥ सांप्रतमेकात्माऽद्वैतवादमुद्देशार्थाधिकारप्रदर्शितं पूर्वपक्षयितुमाह । (ज हापुंढरीत्यादि) दृष्टान्तवलेनेवार्थस्वरूपावगतेः पूर्वदृष्टान्तोपन्यासः । यथेल्लुपदर्शने । च शब्दोऽपिशब्दार्थे । सचनिष्क्रमणैकैकल्यस्यानंतरं दृष्टव्यः । प्रथिव्येव स्तूपा प्रथिव्या वा स्तूपः प्रथिवीसंपातावयवी । सचैकोपि यथा नानारूपः सरित्समुद्रपर्वतनगरसन्निवेशा याप्रातया विचित्रो दृश्यते निम्नोन्नतशृङ्गकठिनरक्तपीतादिजेदेन वा दृश्यते । नच तस्य प्रथिवीतत्त्वस्यैतावताजेदेन जेदो नवत्येवमुक्तरीत्या । जोऽस्यादिपरामर्शः । कस्तनोपि लोकश्चेतनाचेतनरूप एकोविद्वान् वर्तते । इदमत्र हृदयं । एकएव ह्यात्मा विद्वान् ज्ञानपिंडः प्रथिव्याद्याकारतया नाना दृश्यते नच तस्यात्मनैतावताऽत्मतत्त्व जेदो नवति । तथा चोक्तं । एकएव हि जूतात्मा, जूते जूते व्यवस्थितः ॥ एकथा बहुधा चैव, दृश्यते जलचंद्वत् ॥ १ ॥ तथा पुरुषएवेदं सर्वं यद्वत् यच्च नव्यं ॥ वतामुतल्य स्येशानां यद्वत्तेनातिरोहति, यदेजति यन्नेजति यदूरे यदंतरस्य सर्वस्य यत्सर्वस्यास्य वा ह्यत इत्यात्माद्वैतवादाः ॥९॥ अस्योत्तरदानायाह । (एवमेवे इत्यादि) एवमित्यनंतरोक्तात्माद्वैतवावोपदर्शनी । एके केचन पुरुषकारणवादिनो जल्पन्ति प्रतिपादयन्ति । किंनूतास्ते ऽस्याह । मंदा जडाः सम्प्रकपरिज्ञानविकलाः ॥ मंदत्वं चैपां युक्तिविकलात्माऽद्वैतपक्षमाश्रयणात् । तथाहि । यथेकएवात्मा स्यान्नात्मवद्वत्वं ततो ये सत्त्वाः प्राणिनः रुपीवलादय एके केच न आरंभे प्राप्प्यमर्दकारिणि व्यापारे निःश्रिता आसक्ताः संवडा अत्युपपन्नास्ते च संरंज समागमैः कृतोपादाय स्वयमात्मना पापमद्युजधरुतिरूपमसातोदयफलं तीव्रं दुःखं तदनुज वस्थानं वा नरकादिकं नियम्यतीति । श्रार्षत्वाद्बहुवचनार्थं एकवचनमकारि । ततश्चायमर्थो निश्चयेन गच्छंत्यवश्यतया गच्छन्ति प्राप्नुवन्ति तएवार्जासक्ता नान्यइत्येतन्न स्यादपित्वे केनापि श्रद्युजे कर्मणि कृते सर्वेषां क्षुत्तानुप्रायिनामपि तीव्रदुःखानिसंबंधः स्यादेकत्वा वात्मनश्चि । नचैतदेवं दृश्यते । तथाहि । यएव कश्चिदसमंजसकारी सएव लोकं तदनुक पाविर्द्वचनाः समनुनवेषुपलन्यते नान्यइति । तथा सर्वगतत्वे आत्मनो बंधमोहाद्यनाय स्या प्रतिपाद्यप्रतिपादकविवेकानावाद्याख्यप्रणयनाभावश्च स्यादिति । एतदर्थेसंवादिता प्राकयेव निर्युक्तिरुजपात्र व्याख्यायते । तथाया । र्षचानां प्रथिव्यादिनां जूतानामेकत्र

કાયાકારપરિણતાનાં ચૈતન્યમુપલબ્ધ્યતે । યદિ પુનરેકેવાત્મા વ્યાપી સ્યાત્તદા ઘટાદિષ્વેવ
ચૈતન્યોપલબ્ધિઃ સ્યાન્નચૈવં । તસ્માન્નૈકઆત્મા જૂતાનાં ચાન્યોન્યગુણત્વં ન સ્યાદેકસ્મા
દાત્મનોનિન્નત્વાત્ । તથા પંચૈન્દ્રિયસ્થાનાનાં પંચૈન્દ્રિયાશ્રિતાનાં જ્ઞાનાનાં પ્રવૃત્તી સત્યામ
ન્યેન જ્ઞાત્વા વિદિતમન્યો ન જાનાતીત્યેતદપિ ન સ્યાચયેકેવાત્મા સ્યાદિતિ ॥ ૧૦ ॥

પત્તેઽયં કસિણે આયા, જે બાલા જે અ પંચિઆ ॥ સંતિ પિઞ્ઞા

ન તે સંતિ, નઙ્ગિ સત્તોવવાડ્યા ॥ ૧૧ ॥ નઙ્ગિ પુણ્ણેચ પાવેવા,

નઙ્ગિ લોએ હતો પરે ॥ સરીરસ્સ વિણાસેણં, વિણાસો હોડ દેહિણો ॥ ૧૨

અર્થ—હવે તત્કાલિતશરીરવાદિનો મત કહેઢે—તે તત્કાલિતશરીરવાદી એમ કહેઢે
કે, જેમ પંચજૂત મલી કાયાને આકારે પરિણામી ચેતના ડપજાવેઢે. તો તે કારણે પ
ત્તેઽયંકસિણેઆયા કે૦ શરીર શરીર પ્રત્યે આત્મા જુદો જુદો ઢે. જગત્માં જે બાલાકે૦
બાલ અજ્ઞાની તથા જેઅપંચિઆકે૦ જે પંચિત એલે વિવેકી ઢે, તે સર્વ જુદા
જુદા ઢે. પરંતુ એક આત્મા સર્વવ્યાપી ન જાણવો. એલે જૈનમત અને તેમનો મત
એકજ થયો. હવે ગાથાનાં ડત્તારાડ્ડવઢે તેમનો જેડ દેખાડેઢે. તે પરવાદી એમ કહેઢે
કે, આત્મા ઘણા ઢે, પરંતુ જ્યાંસુધી શરીર ઢે ત્યાંસુધી સંતિ કે૦ ઢે. પણ જેવારે શરીર
નહી, તેવારે આત્માપણ નહીં. એલે ગત્યંતર ગામી આત્માડ નથી. એ પ્રકારે કરી જેડ
દેખાડ્યો. વલી તેહિજ કહેઢે. પિઞ્ઞાનતે સંતિકે૦ તે આત્માડ પરલોકને વિપે ન જાય.
એતાવતા શરીરથકી નિન્ન આપણાં કર્મનો નોગવનાર એવો આત્મા નથી. તથાપિ ન
જિત્તોવવાડ્યાકે૦ સત્વ જે પ્રાણીડ તે ડપપાતિક નથી. એલે જવાંતરમાં જડ ડપજે
નહીં અર્થાત્ ગતાગતિ પણ નથી. અહીં શિષ્ય પૂઢેઢે કે, પૂર્વે જે જૂતવાદિ કહ્યા અને
એ તત્કાલિત શરીરવાદી એ બેહુને માંહોમાંહે શું વિષેપઢે? તેવારે શુરુ કહેઢે કે, જૂતવા
દીને મતેં જે પંચમહાજૂત તેહિજ કાયાને આકારે પરિણમીને ધાવનવલનાદિક ક્રિયા
કરે. અને એમને મતેં પંચજૂત કાયાને આકારે પરિણમી ચૈતન્ય સ્વરૂપ આત્મા ડપ
જાવે. પરંતુ જૂતથકી આત્મા જુદો નથી. એલું વિષેપ ઢે. ॥ ૧૧ ॥ હવે તેની વક્ત
વ્યતા કહેઢે, નઙ્ગિપુણ્ણેચપાવેવા કે૦ તત્કાલિતશરીરવાદી એમ કહેઢે કે, પુણ્ણ નથી,
પાપ પણ નથી, અને નઙ્ગિલોએડતોપરે કે૦ અતઃ ડપરાંત લોક પણ નથી. જેટલું દૃષ્ટિ
ગોચર આવેઢે તેટલોજ લોક ઢે. વલી ગ્રંથકાર એનું કારણ કહેઢે કે; સરીરસ્સવિણાતે
ણંકે૦ શરીરને. વિનાશકરી વિણાસીહોડ દેહિણો કે૦ આત્માનો પણ વિનાશ થાય. એકાર
ણ માટે આત્માને અજાવે પુણ્ણ પાપ તથા લોકની સંજાવના ક્યાં થકી થાય? ॥ ૧૨ ॥
“ તત્કાલિતશરીરવાદિગતા ” એલે તત્કાલિતશરીરવાદિનું એ પ્રમાણે મત કહું.

राय धनपतसिंघ बाहाडरका जैनागमसंग्रह भाग दुसरा.

२९

॥ दीपिका—सांप्रतं तज्जीवितशरीरवादिमतं पूर्वपक्षयुक्ताह । (पक्षेऽप्रमिति) । प्रत्येकं प्रति शरीरमात्मानः कृत्स्नाः सर्वेपि ये बाला अज्ञा ये च पंडितास्ते सर्वेपि पृथग्व्यवस्थिताः नहि एकएवात्मा सर्वव्यापी स्वीकार्यो बाजपंडितविनागाभावप्रसंगात् । नन्वेवमात्मव दुर्लभं जैनैरपि स्वीक्रियतएव तत्किमिति परमतमाश्रित्य सूत्रमिदमुच्यतइत्याशंकायामाह । (संतिचि) । संतिविद्यंते जीवाः शरीरं यावत् । शरीराभावे तु न संति । एतदेव । (पिञ्चानतेसंति) प्रेत्य परलोके ते जीवा न संति । तेषां मते शरीराद्भिन्नः परवाह । (नञ्चिसचोववाइया) उपपातिका नवाद्भवांतरगामिनः सत्त्वाः प्राणिनो नञ्चि न लोकयायी न कश्चिदात्मारव्यः पदार्थोस्तीति जैनेभ्यो चेदः किमित्येवं ते मन्यन्त । इत्याह । (नञ्चिसचोववाइया) उपपातिका नवाद्भवांतरगामिनः सत्त्वाः प्राणिनो नञ्चि न संति । ननु जूतवादिनोस्य च तज्जीवितशरीरवादिनः को जेद इत्यत्रोच्यते । जूतवादिनो जूतान्येव कायाकारपरिणतानि धावनवल्गनादिक्रियां कुर्वति । अस्य तु कायाकारपरिणतेभ्योजूतेभ्यश्चैतनाख्य आत्मोपपद्यते अनिव्यज्यते वा तेन्यश्चानिन्न इत्यनयो विशेषः ॥ ११ ॥ तन्मतमेवाह । (नञ्चि) । नास्ति पुण्यं पापं च नास्त्यतोऽस्मां लोकात्परोऽन्यो लोकः परलोको यत्र पुण्यपापाजुजवइति । अत्र हेतुमाह । शरीरस्य विनाशे देहिनो आत्मनोपि विनाशो जावो नवति । तथाच दर्शयते तन्मतलेशः । यथा स्वभावादेव जगदैचित्र्यं । यदुक्तं । कंदकस्य च तीक्ष्णत्वं, मयूरस्य विचित्रता ॥ वर्षाश्च ताम्रचूडानां, स्वभावेन नवन्ति हीति ॥ १२ ॥

॥ टीका—सांप्रतं तज्जीवितशरीरवादिमतं पूर्वपक्षयितुमाह । (पक्षेऽप्रमित्यादि) । तज्जीवितशरीरवादिनामयमन्युपगमः । यथा पंचन्यो जूतेन्यः कायाकारपरिणतेन्यश्चैतन्यमुत्पद्यते अनिव्यज्यते चैकैकं शरीरं प्रति प्रत्येकमात्मनः कृत्स्नाः सर्वेप्यात्मान एवमवस्थिताः ॥ ये बालाअज्ञा ये च पंडिताः सदसदिवेकज्ञास्ते सर्वे पृथग्व्यवस्थिताः । नद्येकएवात्मा सर्वव्यापित्वेनान्युपगंतव्यो बाजपंडिताद्यविनागप्रसंगात् । ननु प्रत्येकशरीराश्रयत्वेनात्म बहुत्वमर्हतानामपीदमेवेत्याशंक्याह । संति विद्यंते यावच्छरीरं विद्यंते तदभावे तु न विद्यंते । तथाहि । कायाकारपरिणतेषु जूतेषु चैतन्याविर्भावो नवति । (पिञ्चानते संतिचि) । प्रेत्य परलोके न ते आत्मानः संति विद्यंते । परलोकानुयायी त्वात्मा शरीराद्भिन्नः स्वकर्मफलानुपापगमो न पुनरन्यत्र गच्छेत्तन्यमुपजद्व्यते । तदेव दर्शयति । (नञ्चिसचोववाइया) । अतिशब्दसिद्धंतप्रतिरूपको निपातो बहुवचने इष्टव्यस्तदयमर्थः । न संति न विद्यंते ॥ तदभावे तु न विद्यंते सत्त्वाः प्राणिन उपपातेन निवृत्ता उपपातिका नवाद्भवांतरगामिनो न नवन्तीति तात्पर्यार्थः । तथाहि । तदागमोः विज्ञानपनएवैतेन्यो जूतेन्यः समुदाय तान्ये

वानुविनश्यतीति न प्रेत्य संज्ञा अस्तीति । ननु प्राणेष्वन्यस्तनूतवादिनोऽस्य च तत्क्रीवतश्चरीर-
वादिनः को विशेषः इत्यत्रोच्यते । नूतवादिनो नूतान्येव कायाकारपरिणतानि धावन्वला-
नादिकां क्रियां कुर्वन्त्यस्य तु कायाकारपरिणतेन्यो नूतेन्यश्चेतन्याख्य आत्मोत्पद्यते ऽन्य-
व्यते वा तेन्यश्चानिन्नइत्यर्थं विशेषः ॥ १ ॥ एवं च धर्मिणोऽज्ञावा-धर्मस्याप्यज्ञावइति दर्शयि-
तुमाह । (नष्टिपुष्पे च पावेवा इत्यादि) । पुण्यमन्युदयप्राप्तिलक्षणं तद्विपरीतं पापमेतदुच्यते
मपि न विद्यते । आत्मनो धर्मिणोऽज्ञावात् । तदज्ञावाच्च नास्त्यतोऽस्माद्धोकात्परोऽन्यो
लोको यत्र पुण्यपापात्तु नवइति । अत्रार्थसूत्रकारः कारणमाह । शरीरस्य कायस्य वि-
नाशेन नूतविघटनेन विनाशेन देहिनश्चात्मनोऽप्यज्ञावो नवति यतो न पुन शरीरे विनष्टे
तस्मादात्मा परलोकं गत्वा पुण्यं पापं वाऽनुचवतीत्यतो धर्मिणश्चात्मनोऽज्ञावात्तदधर्मयोः
पुण्यपापयोरप्यज्ञावइति । अस्मिंश्चार्थे बहवो दृष्टान्ताः सन्ति । तद्यथा । यथा जलबुद्बु-
दो जलातिरेकेण नापरः कश्चिद्विद्यते तथा नूतव्यतिरेकेण नापरः कश्चिदात्मेति । तथाच
यथा कदलीस्तंस्य बहिस्त्वगपनयने क्रियमाणे लङ्मात्रमिव सर्वं नातः कश्चित्सारोस्त्ये-
वं नूतसमुदाये विघटति सति तावन्मात्रं विहाय नातः सारनूतः कश्चिदात्माख्यः पदार्-
थोऽपलभ्यते । यथावाऽज्ञातं प्राच्यमाणमतद्रूपमपि चक्रबुद्धिमुत्पादयत्येव नूतसमुदायो
पि विशिष्टक्रियोपेतो जीवन्नातिमुत्पादयतीति । यथा च स्वप्ने बहिर्मुखाकारतया विज्ञा-
नमनुनूयते आतरेणैव बाह्यमर्थमेवमात्मानमंतरेण तद्विज्ञानं नूतसमुदाये प्रादुर्भवती-
ति । तथा । यथाऽदर्शे स्वच्छत्वात्प्रतिबिम्बितो बहिःस्थितोऽप्यर्थोऽतर्गतो लब्धयते नचासौ त-
था । यथाच ग्रीष्मे जीमेनोष्मणा परिस्पंदमाना मरीचयो जलाकारं विज्ञानमुत्पादयत्ये-
वमन्येपि गन्धर्वनगरादयः स्वरूपेणाऽतथा नूता अपि तथा प्रतिजासन्ते तथात्मापि नू-
तसमुदायाकारपरिणतौ सत्यां पृथगसन्नेव तथा ज्ञातिं समुत्पादयतीत्यमीषां च दृष्टान्ता-
नां प्रतिपादकानि केचित्सुत्राणि व्याचक्षुति । अस्माजिस्तु सूत्राऽदर्शेषु चिरंतनटीकायां
चाट्टेखान्नालिंगितानीति । ननु च यदि नूतव्यतिरिक्तः कश्चिदात्मा न विद्यते तत्कृते च
पुण्यापुण्ये न तत्कथमेतद्वैचित्र्यं घटते । तद्यथा कश्चिदीश्वरोऽपरो दरिद्रोऽन्यः सुनगो
परोऽर्जुनः सुखी दुःखी सुरुषो मंदरुषो व्याधितो नीरोगीत्येवं प्रकारा विचित्रता किञ्चि-
दंधनेत्यत्रोच्यते । स्वज्ञावात् । तथाहि । कुत्रचिद्विलाशकले प्रतिमारूपं विद्यते तच्च कुं-
कुमागरुचंदनादिविलेपनानुजोगमनुजवति धूपाद्यामोदं च । अन्यस्मिंस्तु पापाणखंडे पाद-
क्लाननादि क्रियते न च तयोः पापाणखंडयोः शुभाशुभे स्तः । यदुदयात्स तादृगवस्था
विशेष-इत्येवं स्वज्ञावात्कथं वैचित्र्यं । तथाचोक्तं । कंटकस्य च तीक्ष्णत्वं मयूरस्य विचि-
त्रता ॥ वर्णाश्च ताम्रयूडानां, स्वजायेन नवति हीति ॥ १ ॥ तथावचश्चरीरवादिमतं गतं ॥ १ ॥

कुर्वं च कारयं चेव, सर्वं कुर्वं न विद्मई ॥ एवं अकारणं अप्या; एवं-
तेन पगप्रिच्छा ॥ १३ ॥ जे ते उवाङ्गणे एवं, जोए तेसिं कउंसिया ॥

तमाउ ते तमं जंति, मंदा आरंजनिस्सिया ॥ १४ ॥ आत्मपष्ठवादीमतः ॥

अर्थ—हवे अक्रियावादिनो मत कहेवे. ते अकर्मवादी एम कहेवे के; आत्मा
अमूर्तवे, निखटे, तथा सर्वव्यापी वे. ते कारणे कुर्वंचके० क्रियानो कर्त्ता नथी. तथा
कारयंचेवके० अनेरा पासे करावनार पण नथी; एटले आत्मा पोते क्रियाने विपे न
प्रवर्त्ते, तथा अनेराने पण प्रवर्त्तावे नही. पूर्वंचकार आब्योडे ते अतीत अनागतता ता
चीने निषेधवाने अर्थवे. वद्यपि स्थितिक्रिया अने सुजाप्रतिविबोधयन्याये भोजनक्रिया
पण करे. तथापि समस्त क्रिया कारकपणुं नथी. एदिज जाव देखाडेवे. सर्वकुर्वं विद्मई
के० सर्व क्रियाने एटले वेशयकी वेशांतर गमनरूप क्रियाने आत्मा करतो नथी. एवंअकारणं
अप्याके० ए रीते आत्मा अकारक वे. एवंतेवपगप्रिच्छाके० एप्रकारे ते सांख्यवादी छट्पणुं
करता थका, प्रवृत्ति करे, पुरुष जोगवे, इत्यादिक अयोग्य वचन बोले एटले अक्रिया
गविष्टुं मत कसु. ॥ १३ ॥ हवे जेन, एना मतनुं निराकरण करेवे. जेते उवाङ्गणे एवंके०
जे, आत्मा शरीरथकी जुडो नथी. तथा आत्मा अकर्त्ता वे एम कहेवे. तेसिंके० तेने जो
एकउंसियाके० चतुर्गतिरूप संसाररूप लोक क्या थकी होय? नि.केवल ते लोकमाहे
वाचाजपणुं देखाडेवे. एवा ठतां तमाउते तमंजंतिके० ते अज्ञानरूप तम एटले
अंधकार तेमाहेथकी निकजीने अनेरा तम एटले अंधकारमाहे जंति एटले जायवे, ए
टले ज्ञानवर्णादिक कर्म खपाजैनकरेवे. अथवा तमनेविपे द्विअर्थे नरक पृथ्वी एवो अ
थे पायवे. माटे ख्यापण जायवे. ते नरक पृथ्वीयें केम जाय, तेजुं कारण कहेवे. ते लोक
मंदाके० मंद एटले मूर्ख वे, वली आरंजनिस्सियाके० आरंजनिभ्रित एटले आरंज जे
प्राणघात तेनां व्यापारे निभ्रितवे, एकांते तेमां आसक्तवे, जे कारण माटे तेमना मते आ
स्मानो अनावडे, ते कारणे पुण्य पाप पण नथी. एजुं जाणीने ते नास्तिकवादी आरंज क
रता थका शंका पामता नथी तथा जे एजुं कहेवे के आत्मा क्रिया करे नहीं, तेपण एमनी
पेरेन आरनी जाणवा ॥ १४ ॥ अकिरियावाङ्मता एटले सांख्यजुं मत ए प्रमाणे कहुं.

॥दीपिका—अथाऽक्रियावादिमतमाह (कुर्वन्निर्ति) कुर्वन् कारयंथाऽऽत्मा न जवति । आ
त्मनो व्यापकत्वाद्भूतत्वाच्च कर्तृत्वानुपपत्तिं ततएव कारयितृत्वमप्यात्मनो न युक्तो एकश्च
त्वोऽतीतानागतकर्तृत्वनिषेधको द्वितीयः समुच्चयार्थः ॥ कर्तृत्वकारयितृत्वनिषेधादन्यापि
न्या तस्य नास्तीत्याह । (सर्वति) । सर्वो परित्यंदादिकां देशदेशांतरप्राप्तिरुपां क्रियां

कुर्वन्नात्मा न विद्यते । सर्वव्यापित्वेनाभूतत्वेन चाकाशस्थेवात्मनो निष्क्रियत्वं सांख्यमते ।
 (एवंतेवति) एवमुक्तप्रकारेण ते सांख्याः प्रगल्भिताः प्रागल्भ्यवन्तो धार्ष्ट्यवन्तो विद्यन्ते ॥ १ ॥
 सांप्रतं तल्लीवतश्चरीराकारकवादिनो मतं निराकुर्वन्नाह । (जेत्येति) । ये तावच्चरीरा
 व्यतिरिक्तात्मवादिन एवं पूर्वोक्तयुक्त्या ज्ञातव्यव्यतिरिक्तात्मानमन्युपगतवन्तस्ते निराक्रि
 यन्ते । तेषां लोकश्चतुर्गतिजवरूपः सुजग, डर्जग, सुरूप, कुरुपेश्वर, दारिद्र्या, दिग्व्या
 जगदैश्चित्ररूपः कुतः स्यात् । आत्माऽनंगीकारे पुण्यपापानावे कथं विश्ववैचित्र्यमित्यर्थः ।
 तेच नास्तिकास्तमसोऽज्ञानरूपात् तमो याति । ज्ञानावरणावृताः पुनर्ज्ञानावरणरूपा
 तमः प्रविशन्ति । अथवा सद्भिवेकप्रभवंसित्वात्तमोऽहं तस्मान्नमो महाह्रस्वं याति ।
 यतस्ते मंदा जडाः परलोकनिरपेक्षत्वाच्चाऽरंजनिश्रिताः । अयमेव श्लोकोऽकारकवादिम
 तमाश्रित्य किंचिद्विचिन्तयते । येवादिनोऽकारकाः सांख्याः संति तेषां लोको जरामरण
 शोकहर्षादिरूपो नारकतिर्यगादिरूपो निष्क्रिये सत्यात्मनि कुतः कस्माद्वितोः स्यान्न
 स्यादित्यर्थः । ततश्चदृष्टेष्टवाधारूपात्तमसोऽज्ञानात्ते तमो वेदनास्थानं याति । यतो म
 दाच्चाऽरंजनिश्रिताश्चेति सांख्यमतं निरस्तं ॥ १४ ॥

॥टीका—इदानीमकर्मकवादिमताजिधित्तयाऽह । (कुर्वन्चेत्यादि) कुर्वन्निति स्वतंत्रः कर्तानि
 धीयते ॥ अत्मनश्चाभूतत्वात्सर्वव्यापित्वाच्च कर्तृत्वाऽनुपपत्तिः ॥ अतएवदेतोः कारयितृत्वम
 प्यात्मनोऽनुपपन्नमिति । पूर्वशब्दोऽतीतानागतकर्तृत्वनिषेधको द्वितीयः समुच्चयार्थः । त
 तश्चात्मा न स्वर्प क्रियायां प्रवर्तते नाप्यन्यं प्रवर्तयति । यद्यपि च स्थितिक्रियां सुज्ञप्र
 तिबिंबोदयन्यायेन च शुजिक्रियां करोति तथापि समस्तक्रियाकर्तृत्वं तस्य नास्तीत्येतद
 शैयति । (सर्वकुर्वन्विद्धइति) सर्वा परस्पर्धादिकां देशदेशांतरप्राप्तिजङ्घणां क्रियां कु
 र्वन्नात्मा न विद्यते । सर्वव्यापित्वेनाभूतत्वेन चाकाशस्थेवात्मनो निष्क्रियत्वमिति । तथै
 चोक्तं । अकर्ता-निर्गुणो जीक्ता, आत्मा सांख्यनिर्दर्शन इति । एवमनेन प्रकारेणात्माऽका
 रक इति ते सांख्याः । तुशब्दः पूर्वच्यो व्यतिरेकमाह । ते पुनः सांख्या एवं प्रगल्भिताः
 प्रगल्भवन्तो धार्ष्ट्यवन्तः संतो ज्ञायोज्ञस्तत्र तत्र प्रतिपादयन्ति । यथा प्रकृतिः करोति पुरु
 ष उपशुंक्ते यथा बुध्यवसितमर्थं पुरुषश्चितयते इत्यादिकारकवादिमतमिति ॥ १३ ॥ सां
 प्रतं तल्लीवतश्चरीराकारकवादिनो मतं निराचिकीर्तुराह । (जेत्येववाणोऽस्यादि) तत्र
 ये तावच्चरीराव्यतिरिक्तात्मवादिन एवमिति पूर्वोक्त्या नीत्या ज्ञातव्यव्यतिरिक्तात्मानमन्यु
 पगतवन्तस्ते निराक्रियन्ते । तत्र यत्तैस्तत्तद्वक्तं । यथा न शरीराज्जिज्ञोस्त्यात्मेति तदसंगतं ।
 यतस्तत्प्रसाधकं प्रमाणमस्ति । तच्चेदं । विद्यमानकर्तृकमिदं शरीरमादिमत्प्रतिनियताका
 रकत्वात् । इह यदादिमत्प्रतिनियताकारं तत्तद्विद्यमानकर्तृकं दृष्टं । यथा घटः । य

राय धनपतसिंध वाद्वाडरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा.

३३

आविद्यमानकर्तृकं तदादिमत्प्रतिनियताकारमपि न जवति यथाकारं । आदिमत्प्रतिनि
यताकारस्य च सकर्तृत्वेन व्याप्तेः । आपकनिरुचौ व्याप्यस्य विनिवृत्तिरिति सर्वत्र योजनीया
तथाविद्यमानाधिष्ठातृकार्णीड्याणि । करणत्वात् । यद्यदिह करणं तत्तद्विद्यमानाधिष्ठा
तृकं दृष्टं । यथा दंडादिकमिति । अधिष्ठातारमंतरेण करणत्वाऽनुपपत्तिः । यथाकाश
स्य । हृषीकाणां चाधिष्ठाताऽस्मा सच तेज्योऽन्य इति । तथा विद्यमानाधिष्ठातृकमिदमिड्य
विषयकदंबकं । आदानादेयसद्भावात् । इह यत्र यत्राऽदानादेयसद्भावस्तत्र तत्र विद्यमा
न आदाता ग्राहको दृष्टः । यथा संदेशकायः पिंडयोस्तन्निशोऽयस्कार इति । यथा
त्रेडियैः करणैर्विषयाणामादाता ग्राहकः स तन्निश्चयात्मेति । तथा विद्यमानजोकृक
मिदं शरीरं जोग्यत्वादोदनादिवत् । अत्रच कुलालादीनां भूतत्वाऽनित्यत्वसंहतत्वदर्शना
दात्मापि तथैव स्यादिति धर्मविशेषविपरीतसाधनत्वेन विरुद्धा शंका न विधेया । संसारि
ण आत्मनः कर्मणा सहान्योन्यानुबंधतः कथंचिन्मूर्तत्वाद्यन्युपगमादिति । तथा यदुक्तं ।
नास्ति सत्त्वाद्यौपपात्तिका इति तदप्ययुक्तं । यतस्तदहर्जातवालकस्य यः स्तनानिलापः सो
याजिलापपूर्वको ऽजिलापत्वात् कुमारानिलापवत् । तथा बालविज्ञानमन्यविज्ञान
पूर्वकं विज्ञानत्वात् कुंमारविज्ञानवत् । तथा हि । यदहर्जातवालकोपि यावत्स एवायं स्तन
इत्येवं नावधारयति तावन्नोपरत रुदितो मुखमर्पयति स्तने इत्यतोऽस्ति बालके विज्ञानक्षेत्रः
सचाऽन्यविज्ञानपूर्वकः । तथान्यविज्ञानं नवांतरविज्ञानं तस्मादस्ति सत्त्व उपपातिक इति ।
तथा । यद्वनिहितं विज्ञानमन्यैवैतेज्यो नूतेज्यः समुदाय तान्येवानुविनश्यतीति । तत्राप्यय
मर्थो विज्ञानमनो विज्ञानपिंड आत्मा नूतेज्य ब्रह्मापेति प्राक्तनकर्मवशात्तथाविधकायाकार
परिणते नूतसमुदाये तद्वारेण स्वकर्मफलमनुज्य पुनस्तद्विनाशे आत्मापि तद्वत्तेना
कारेण विनश्यापरपर्यायांतरेणोत्पद्यते, न पुनस्तैरेव सह विनश्यतीति । तथा यदुक्तं ।
धर्मिणो ऽजावान्-धर्मयोः पुण्यपापयोरजावइति तदप्यसमीचीनं । यतो धर्मो तावदनंतरो
किंकर्दवकेन साधितस्तत्स्ति-क्षी च त-धर्मयोः पुण्यपापयोरपि सिद्धिरवसेया जगद्वैचित्र्यदर्श
नाच्च । यत्तु स्वजावमाश्रित्योपलक्षकं दृष्टांतत्वेनोपन्यस्तं तदपि तन्नोकृकर्मवशादेव तथा
तथासंहृतंति धर्निवारः पुण्यापुण्यसद्भावइति । येषि बहवः कदलीस्तंजादयो दृष्टांता आ
त्मनो ऽजावसाधनापोपन्यस्तास्तेप्यनिहितनीत्याऽत्मनोनूतव्यतिरिक्तस्य परलोकयाधि
नः सारनूतस्य साधितत्वात्केवलं नवतो वाचालतां प्रख्यापयन्ति इत्यलमतिप्रसंगेन ।
शेषं सूत्रं विव्रियतेऽधुनेति । तदेवं तेषां नूतव्यतिरिक्तात्मनिन्हववादिनां योषं लो
कधनुर्गतिकसंसारो नवाव्रवांतरगतिलक्षणः प्राक् प्रसाधितः सुजगद्धर्मेगमुरुपमंद
रूपेत्वरदारिद्र्यादिगत्या जगद्वैचित्र्यलक्षणश्च स एवंनूतो लोकस्तेषां कृतो नवेत् । कयो
पत्त्या घटेत् । आत्मनोऽन्युपगमात्र किंचिदित्यर्थः । तेच नास्तिकाः परलोकयाधिजीवा

ऽनन्युपगमेन पुण्यपापयोश्चाज्ञावमाश्रित्य यत्किंचनकारिणोऽज्ञानरूपात्तमसः सकाशाद-
न्यत्तमो यांति । नूनोपि ज्ञानावरणादिरूपं महत्तरं तमः संचिन्वन्तीत्युक्तं जवति । यदि
वा तमश्चतमो दुःखसमुद्घातेन सदसद्विवेकप्रध्वंसित्वाद्यातनास्थानं तस्मादेवंनूतान-
मसः परतरं तमो यांति । सप्तमनरकप्रथिव्यां रौरव, महारौरव, काल, महाकाला-
तिष्ठानाख्यं नरकावासं यांतीत्यर्थः । किमिति । यतस्ते मंदा जडा मूर्खाः सत्यपि
क्षुपपत्रे आत्मन्यसदननिनिवेशाच्चज्ञावमाश्रित्य प्राण्युपमर्दकारिणि विवेकिजननि-
ते धारंजे व्यापारे निश्चयेन नितरां चाश्रिताः संबन्धाः पुण्यपापयोरज्ञाव इत्याश्रित्य परज-
ननिरपेक्षयाऽऽर्जनिश्रिता इति । तथा तज्जीवतश्चरीरवादिमतं निर्युक्तिकारोपि निराधिक-
पुराह । “ पंचाहमित्यादिगाथा प्राग्वदत्रापि ” ॥ ३३ ॥ सांप्रतमकारकवादिमतमाश्रि-
त्यायमनंतरश्चलोको नूनोपि व्याख्यायते । ये एते अकारकवादिन आत्मनोऽमूर्तत्वनि-
त्यत्वसर्वव्यापित्वेभ्यो हेतुभ्यो निष्क्रियत्वमेवानुपपन्नास्तेषां येषल्लोको जरामरणशोका-
क्रंदनहर्षादिजह्णो नरकतिर्यङ्मनुष्यामरगतिरूपः सोयमेवंनूतो निष्क्रिये सत्यात्मन्य-
प्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावे कुतः कस्मादेतोः स्यान्न कथंचित्कुतश्चित्स्यादित्यर्थः । तत-
श्च दृष्टेष्टबाधरूपात्तमसोऽज्ञानरूपात्ते तमोतरं निरुष्टं यातनास्थानं यांति । किमिति ।
यतो मंदाजडाः प्राण्युपकारकाऽऽर्जनिश्रिताश्च ते इति । अधुना निर्युक्तिकारोऽकारकवादि-
मतनिराकरणार्थमाह । “ कोवेर्ई य कथं, कथनासौ पंचहा गर्ई न डि ॥ देवमणुस्तग-
यागइ, जर्ईसरणा इयाणं च ” ॥ ३४ ॥ (कोवेर्इत्यादि) । आत्मनोऽकर्तृत्वात्कृतं
नास्ति तत्तश्चाकर्तं को वेदयते । तथा निष्क्रियत्वे वेदनक्रियाऽपि न घटो प्रांचति । अथा-
ऽकृतमप्यनुनूयेत तथा सत्यकृतगमकृतनाशापत्तिः स्यात् । ततश्च एककृतपातकेन सर्वं
प्राणिगणो दुःखितः स्यात् पुण्येन च सुखी स्यादिति । नचैतद्दृष्टमिष्टं वा । तथाव्यापि-
त्वान्नित्यत्वाच्चात्मनः पंचधा पंचप्रकारा नारक, तिर्यङ्मनुष्या, मर, मोक्ष, जह्णणागति-
र्न जवेत् । ततश्च जवतां सांख्यानां कापायचीवरधारण, शिरस्तुंडमुंडन, दंडधारण,
निहानोजित्व, पंचरात्रोपदेशानुसारयमनियमाद्यनुष्ठानं । तथा । पंचविंशतितत्त्वज्ञो,
यत्र तत्राश्रमे रतः ॥ जटी मुंडी शिखी वापि, मुच्यते नात्र संशयइत्यादि सर्वमपार्थक्यमा-
प्नोति । तथा देवमनुष्यादिषु गत्याऽगती न स्यातां सर्वव्यापित्वादात्मनः । तथानित्यत्वा-
च्च विस्मरणाज्ञावक्तातिस्मरणादिका च क्रिया नोपपद्यते । तथा । आदिग्रहणात्प्रकृ-
तिः करोति पुरुषवपञ्चकइति शुजिक्रिया या समाश्रिता सापि न प्राप्नोति । तस्या अपि
क्रियात्वादिति । अथ मुद्राप्रतिबिंबोदयन्यायेन जोगइति चेदेतन्नु निरंतराः सुहृदः प्रत्ये-
ष्यंति । बाहुमात्रत्वात् । प्रतिबिंबोदयस्याज्ञावाद्यत्किंचिदेतदिति ॥ ३४ ॥ ननुच शुजिक्रियामात्रेण प्र-

तिर्विवोदयमात्रेण च यद्यप्यात्मा सत्क्रियस्तथापि न तावन्मात्रेणास्मान्निः सत्क्रिय
त्वमिष्यते किं तर्हि समस्तक्रियावत्वे सतीत्येतदाशंक्य निर्गुकिरुदाह । “ एतु अफलवो
वणि ठित, कालफलतणमिहं थडुमहेव ॥ एाडुववोवडुय,त्ताणएंगा वित्तणोदेक ” ॥
॥ ३५ ॥ (एतुअफलेत्यादि) नहु नैवाऽफलत्वं हुमानावे साध्ये हेतुर्नवति । नहि
यदेव फलवांस्तदेव द्रुमोऽन्यदात्वद्रुम इति जावः । एवमात्मनोपि सुतायवस्थायां यद्य
पि कथंचिन्निष्क्रियत्वं तथापि नैतावता त्वसौ निष्क्रियइति अपदेशमर्हति । तथा स्तोफ
फलत्वमपि न वृक्षानावसाधनायालं । स्वल्पफलोपि हि पनसादिर्वृक्षस्य व्यपदेशनाग्न
वति । एवमात्मापि स्वल्पक्रियोपि क्रियावानेव ॥ कदाचिदेवा मतिर्नवतो नवेत् स्तोफक्रि
यो निष्क्रियएव । यथैककार्पाणधनो न धनित्वमास्कंदत्येवमात्मापि स्वल्पक्रियत्वा
दक्रियइत्येतदप्युपचारः । यतोयं दृष्टांतः प्रतिनियतपुरुषापेक्षया चोपगम्यते समस्तपुरुषा
पेक्षया वा । तत्र यथायः पक्षस्तदा तिष्ठताथ्यता । यतः सहस्रादिधनवदपेक्षया निर्धनए
वास्तौ । अथ समस्तपुरुषा पेक्षया तदसाधु । यतोऽन्यानृजरीवरधारिणोपेक्ष्य कार्पाणध
नोपि धनवानेव । तथात्मापि यदिविशिष्टसामर्थ्योपेतपुरुषक्रियापेक्षया निष्क्रियोऽन्युपगम्य
ते । न काचित्कृतिः । सामान्यापेक्षया तु क्रियावानेवेत्यलमतिप्रसंगेन । एवमनिश्चिताकालफ
लत्वात्त्यहेतु ध्यमपि न वृक्षानावसाधकमित्यादि योज्यं । एवमङ्गुधत्वस्तोकङ्गुधत्वरूपावपि
हेतु न गोत्वानावत्वं साधयतः । उक्तन्यायेनैव दार्ष्टान्तिकयोजना कार्येति ॥ ३५ ॥ १४ ॥

संति पंच महप्पूया, इहमेगेसि आहिया ॥ आयउओ पुणो आहु,
आया लोगेय सासए ॥ १५ ॥ इहउ ए विणस्संति, नीय उप्पळ
ए असं ॥ सबे वि सबहा जावा, नियतीजावमागया ॥ १६ ॥

अर्थ-हवे आत्मपष्ठवादिनो मत कहेते. ते वादी एम कहेते के, इहमेगेसिआहियाके०
आसंसारनेविपे एक आत्मपष्ठवादिनता मते एम कहुं के, संतिपंचमहप्पूयाके० पांच महा
जुतते. वली ते वादी एम कहेते के, आयउओपुणोआहुके० जेम पंच महानूत तेम आत्मा
उओते. वली अनेराने मते आत्मा अने पंच महानूत अशाश्वताते. तेम एने मते नथी, ते
कहेते के, आयालोगेयसासएके० आत्मा अने पृथिव्यादिकरूपजे लोक ते एने मते शा
श्वता सर्वव्यापिते. माटे अविनाशि रूपते. ॥ १५ ॥ वली तेनुं नित्यपणुं देखाडेते.
ते आत्मपष्ठ पृथिव्यादिक पदार्थ, निःकारण विनाश अथवा सकारण विनाश, ए
इहउके० वने विनासे करी. एविणस्संतिके० विनास पामे नही. पृथ्वी, अणु, तेज, वा
यु, अने आकाश. ए कदापि पोताजुं स्वरूप ठामे नही, ते कारणे शाश्वताते. तथा कोइ
ए जेनो आकार कसो नथी, ते कारणमाटे आत्मा शाश्वत ठे. यडुके० ननं विंदंति शस्त्राणि,

नैनं दहति पावकः ॥ नचैनं क्लेदयंत्यापो, नशोपयति मारुतः ॥१॥ अष्टेद्योयमनेद्योय, म
विकारी सञ्च्यते, ॥ नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलो यं सनातनः ॥२॥ इत्यादिवचनात् ॥
तथा नोयउष्णकृएअसंके० जे असत् एटले अविद्यमान होय ते उपजे नही. केमके अवि
द्यमान पदार्थने विपे करनारनो व्यापार स्फुरे नहीं. जो अठती वस्तु उपजे तो आकाश
कुसुमगर्दनशृंगादिक पदार्थ पण उपजवानो संनवळे. ए कारणे सबेविसवहानावा के०
सर्वकाले पण पृथिव्यादिक सर्वे पदार्थो नियतिजावमागया के० नित्यजावे परिणाम पा
म्याळे. ॥ १६ ॥ “आत्मपट्टवादीगतः” एटले आत्म पट्टवादीजुं मत ए प्रमाणे कथं.

॥ टीपिका—अथाऽत्मपट्टवादितमाह । (संतिति) संति पंच महानूतानि । इ
हाऽस्मिन्संसारे एकेषामात्मपट्टवादिनां सांख्यानां वैशेषिकाणां चैतदारख्यातं नूतान्या
ख्यातानि वा । ते पुनर्वादिन एवमाहुः । यदूतानि आत्मपट्टानि आत्मा पट्टोयेषांतानि
अत्मपट्टानि । केषांचिद्वादिनामनित्यानि नूतानि आत्मा च न तथा एषामित्याह
(आया) आत्मा लोकश्च पृथिव्यादिरूपः शाश्वतोऽनित्यः ॥ १५ ॥ शाश्वतत्वमेवाह ।
(इहउत्ति) ते नूतपदार्था आत्मपट्टा उजयतो निर्हेतुकसहेतुकविनाशान्यां न विनश्यं
ति । बौद्धादिमते घटादिवस्तु हेतुं विनापि कृणे कृणेविनश्यति । वैशेषिकाणां तु जड
टादिहेतुयोगेन घटादीनां विनाशः । तेन द्विविधेनापि विनाशेन लोकात्मनोर्नविनाशश्
ति तात्पर्यार्थः । यदिव द्विरूपाच्चेतनाचेतनस्वजावान्न विनश्यत्यात्मा पृथिव्याद्या लो
काश्च चेतनस्वजावान्नविनश्यंतीति न चोत्पद्यते ऽसदविद्यमानं । सर्वेपिजावाः सर्वथा
नियतिजावं नित्यत्वमागताः प्राप्ताः ॥ १६ ॥

॥ टीका—सांप्रतमात्मपट्टवादितं पूर्वपक्षधितुमाह (संतीत्यादि) संति विद्यंते पंचमहा
नूतानि पृथिव्यादीनि इहास्मिन्संसारे एकेषां वेदवादिनां सांख्यानां शैवाधिकारिणां च ए
तदारख्यातमारख्यातानि च नूतानि तेच वादिन एवमाहुरेवमारख्यातवन्तः । यथा । आत्म
पट्टानि आत्मा पट्टो येषां तानि आत्मपट्टानि नूतानि विद्यंतइति । एतानि चात्मपट्टा
नि नूतानि यथा न्येषां वादिनामनित्यानि तथा नामीषामितिदर्शयति । आत्मा लोक
श्च पृथिव्यादिरूपः शाश्वतोऽविनाशी । तत्रात्मनः सर्वव्यापित्वादभूतत्वाच्चाकाशस्येव शा
श्वतत्वं पृथिव्यादीनां च तदूपाप्रच्युतेरविनश्वरत्वमिति ॥ १५ ॥ शाश्वतत्वमेव न्यूनः प्र
तिपादयितुमाह । (इहउत्तिविणस्संतीत्यादि) ते आत्मपट्टाः पृथिव्यादयः पदार्था उजय
तइति निर्हेतुकसहेतुकविनाशद्वयेन न विनश्यंति । यथा बौद्धानां स्वतएव निर्हेतुको विना
शः । तथाच ते ऊचुः । जातिरेव हि जावानां, विनाशो हेतुरित्यते ॥ यो जातश्च न च ध्वस्तो,

नश्येत्पश्चात्स केन च ॥ १ ॥ यथाच वैशेषिकाणां लकुटादिकारणसंनिध्ये विनाशः स हेतुकस्तेनोत्तररूपेणापि विनाशेन लोकात्मनोर्न विनाशइति तात्पर्यार्थः । यदि वा (दुह्व ति) । विरूपादात्मनः स्वजावच्चैतनाचेतनरूपात्र विनश्यतीति । तथाहि । पृथिव्यभेजे जो बाह्याकाशानि रूपापरित्यागतया नित्यानि । न कदाचिदनीदृशं जगदिति कृत्वा आत्मापि नित्यएव कृतकत्वादिन्यो हेतुन्यः । तथा चोक्तं । नैनं विंदंति शस्त्राणि, नैनं दहति पावकः ॥ न चैनं क्लेदयंत्यापो न शोषयति मारुतः ॥ १ ॥ अहेद्योयमदाह्योयमविकार्योयमुच्यते ॥ नित्यः सर्वगतः स्थाणुरचलोयं सनातनः ॥ २ ॥ एवं च कृत्वा नासङ्कल्पयते सर्वस्य सर्वत्र स ज्ञावावसति च कारकव्यापाराजावात् सत्कार्यवादः । यदि वा असङ्कल्पयेत् खरविषाणा देरप्युत्पत्तिः स्यादिति । तथा चोक्तं । असदकरणादुपादानग्रहणात्सर्वतन्त्रजावानावात् शक्तस्य शक्यकरणात्कारणजावाच्च सत्कार्यं । एवंच कृत्वा मृत्पिण्डेपि घटोत्ति । तदधिनां मृत्पिं डोपादानात् । यदि वा ऽसङ्कल्पयेत् ततो यतःकुतश्चिदेव स्थानावश्यमेतदधिना मृत्पिण्डो पादानमेव क्रियते इत्यतः सदेव कारणे कार्यमुत्पद्यतइति । एवं च कृत्वा सर्वेपि जावाः पृथिव्यादय आत्मपक्षा नियतिजावं नित्यत्वमागता नानावरूपतामनूत्वा च जावरूपतां प्रतिपद्यते । अविर्भावतिरोजावमात्रत्वाङ्कल्पतिविनाशयोरिति । तथा चानिहितं । नास तो जायते जावो नानावो जायते सतइत्यादि । अस्योत्तरं निर्युक्तिरुदाह । “कोवेणइत्या दिप्राक्तन्येव गाथा,, । सर्वपदार्थनित्यत्वान्युपगमे कर्तृत्वपरिणामो न स्यात्तत्तथात्मनोऽक र्तृत्वे कर्मबंधानावस्तदजावाच्च को वेदयति न कश्चि स्तुखडुःखादिकमनुभवतीत्यर्थः । एवं च सति कृतनाशः स्यात् । तथा असतश्चोत्पादाजावे येयं मया आत्मनःपूर्वजावपरित्यागेनापर जावोत्पत्तिजह्मणा पंचधा गतिरुच्यते सा न स्यात् । ततश्च मोक्षगतेरजावाहीक्षादिक्रियानु ष्ठानमनर्थकमापद्यते । तथाऽप्रच्युताऽनुत्पन्नस्थिरैकस्वजावत्त्वेनत्वात्मनो देवमनुष्यगत्या गती तथा विस्मृतेरजावात् जातिस्मरणादिकं वा न प्राप्नोति । यच्चोक्तं सदेवोत्पद्यते तदप्यसत् । यतो यदि सर्वथा सदेव कथमुत्पादः । उत्पादश्चेत्तर्हि सर्वदा सदिति । तथा चो क्तं । कर्मण्युपपदेशः प्राशुत्पत्तेर्न संति यत्तस्मात्कार्यमसद्विज्ञेयं क्रियाप्रवृत्तेश्च कर्तृणां । तस्मात्सर्वपदार्थानां कथंचिन्नित्यत्वं सदसत्कार्यवादश्चेत्यवधार्यं । तथाचानिहितं । सर्व व्यक्तिषु नियतं, कृणे कृणेऽन्यत्वमथ च न विशेषः । सत्यश्चित्यपचित्योराकृतिजाति प्यवस्थानात् इति । तथा । नान्वयः सहि जेदत्वात्त जेदोऽन्वयवृत्तितः ॥ मृज्जद्वयसं सर्गं, वृत्तिजात्यंतरं घटः ॥ १ ॥ १६ ॥

पंच खंधे वयंतेगे, बालाउ खणजोइणो ॥ अणो अणसो एवाहु,
देउपं च अहेउयं ॥ १७ ॥ पुढवी आउ तेऊ य, तद्वा बाऊय एग
उं ॥ चत्तारि धाउणो रुवं, एवमाहं सु जाणया ॥ १८ ॥

અર્થ—હવે અફલવાદિનું મત કહેવું. એને કે ૦ કોઈએક વાદી એટલે વૌદ તે પંચસ્કંધેવ યંતે કે ૦ પંચસ્કંધ બોલે, તેના નામ કહેવું. પ્રથમ વિજ્ઞાન તે રસનું, વિજ્ઞાન સુખહ્રુલવેદે તે વેદના, સંજ્ઞા તે ધર્મસમુદાયને. ઇથિવ્યાદિકતે સંસ્કાર, અને ધાતુરૂપાદિકતે રૂપ, ૫ પાંચ પદાર્થ જગતમાં, પણ એથી અન્ય આત્માદિક પદાર્થ જગતમાં કોઈ નથી. એમ તે વાલાએ ૦ વાલ એટલે અજ્ઞાની કહેવું. વળીતે સ્કંધ કેવા છે, સ્વણજોડણો ૦ ક્ષણયો ગી. એટલે એક ક્ષણ માત્ર રહે, ઝપરાંત રહે નહીં. એવીરતના બોલનારા તે ક્ષણિકવા લી જાણવા. હવે અનેરા દર્શનીયથી એમનો જેદ જે છે, તે ગાયાના ઝતરાઈ વડે દેવાડે. અણોઅણો એવાડુ ૦ તે જેમ આત્મપદ્ધવાદી સાંખ્યાદિક જૂત થકી આત્મા અન્ય છે, એમ કહેવું. તથા જેમ ચાર્વાકમતિ જૂતથકી આત્મા અનેરો નથી. એટલે જે જૂત તેહિજ આત્મા એમ કહેવું, તેમ વૌદમતિ કહેતાં નથી. તથા હેતુયંચ કે ૦ હેતુ એટલે આત્મા કોણે નીપજાવ્યો એમ પણ કહેતા નથી. અને અહેતુયં કે ૦ અહેતુ ક' એટલે અનાદિ અનંત શાશ્વત આત્મા. એમ પણ વૌદ કહેતા નથી. ॥ ૧૪ ॥ અફલવાદીગતઃ । તથા અનેરા વૌદદર્શની ચતુર્ધાતુક જગત્ કહેવું, તે દેખાડે. પુઢવીકે ૦ ઇથિવી તે પાપાણ પર્વત અને સ્થલાદિક ૫ પ્રથમધાતુ, તથા આચકે ૦ અપ્પ તે પાણી ૫ વીજી ધાતુ, તથા તેજ કે ૦ અગ્નિ ૫ ત્રીજી ધાતુ, તથા વાયુ ૫ ચોથી ધાતુ, જે કારણે ૫ ચારે પદાર્થ જગત્રને ધરે એટલે પોપે તે કારણે એને ધાતુ કહિયે. ૫ કેહવાડે? તોકે એગડં કે ૦ ૫ ચારે એકાકાર પણે પરિણમે, માટે એકાકાર. તેથી ૫ ચત્તારિધાવણોરૂઢં કે ૦ ચારેધાતુરૂપ જાણવાં. એટલે ૫ શરીર ચતુર્ધારૂપ છે. તે થકી અનેરો આત્મા એવો પદાર્થ કોઈ નથી, એવં કે ૦ એમ તે વૌદ કહેવું. તે કેવા જાણવા? તોકે આહંહુ કે ૦ પોતાને લોકમાં કહે જાણયાકે ૦ જાણ કહેવરાવિયે એવું અનિમાન ધરે. પરંતુ ૫ સર્વ ક્ષણિકવાદિપણ થકી ક્રિયાના ફલને સંબંધ મળે નહીં તે કારણે એને અફલવાદિ કહિયે.

॥ દીપિકા—અથ વૌદમતમાહ । (પંચેતિ) । એકે વૌદઃ પંચસ્કંધાન્ વદંતિ । રૂપસ્કંધઃ ૧ વેદનાસ્કંધઃ ૨ વિજ્ઞાનસ્કંધઃ ૩ સંજ્ઞાસ્કંધઃ ૪ સંસ્કારસ્કંધઃ ૫ । તત્ર રૂપ પસ્કંધઃ ઇથિવીત્વાદયો રૂપાદયશ્ચ । વેદનાસ્કંધઃ સુત્વા હ્રુઃસ્વા અહ્રુઃસ્વસુત્વા ચ વેદના । વિજ્ઞાનસ્કંધો રૂપવિજ્ઞાનં રસવિજ્ઞાનમિત્યાદિ । સંજ્ઞાસ્કંધઃ સંજ્ઞાનિમિત્તોદયહ્રુણાત્મિકઃ પ્રત્યયઃ । સવિકલ્પસંજ્ઞાનમિત્યર્થઃ । સંસ્કારસ્કંધઃ પુણ્યાપુણ્યાદિધર્મસમુદાયઃ ૫ નચેતે ન્યોન્યઃ કશ્ચિદાત્માત્મ્યઃ પદાર્થોસ્તીતિ । બાલા મૂર્ખાઃ । તે સ્કંધાઃ કિંજૂતાઃ ક્ષણયોગિનઃ ક્ષણેક્ષણેવિનશ્વરાસ્ત્યર્થઃ । પૂર્વવાદિન્યો વૌદવ્યતિરેકમાહ । (અણોતિ) । યથા સાંખ્યાદયો જૂતેન્યોઽન્યમાત્માનમંગીરૂતવંતઃ । યથા ચાર્વાકા જૂતેન્યોઽન્યમનિન્નમા

स्मानमिष्टवंतस्तथा बौद्ध नैवाहुर्नोक्तवन्तः । तथा हेतुन्योजातोहेतुकः कायाकारपरि
एतन्नूतनिष्पादितः तथा ऽहेतुकानित्य इत्येवं तमात्मानं बौद्धा नांगीकृतवन्तः ॥१७॥
तथान्ये चतुर्धातुकं जगद् बौद्धा वदन्तीत्याह । (पुटवीति) प्रथिवीधातुः । आपोजलं धा
तुः । तथातेजो वायुश्चेति धातवः । एते चत्वारोपि धातवो यदा (एकवृत्ति) एकाकार
परिणतस्तदाकारतयाजीवास्यां जनन्ते । एवमाहुर्जनकाः पंक्तिर्मन्या बौद्धाः । (ए
माहंसुआवरेइति) कचित्पाठः । तत्र आवरेचि । अपरे बौद्धा इत्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ टीका—सांप्रतं बौद्धमतं पूर्वपक्ष्यन्निर्युक्तिकारोपन्यस्तमफलवादाधिकारमाविर्भावयन्ना
ह । (पंचस्तंभेवपंतेगेइत्यादि) । एके केचन वादिनो बौद्धाः पंच स्कंधान् वदन्ति । रूप, वे
दना, विज्ञान, संज्ञा, संस्कारा, रूपाः पंचैव स्कंधाविद्यन्ते नापरः कश्चिदात्माख्यः स्कंधो
स्तीत्येवं प्रतिपादयन्ति । तत्र रूपस्कंधः प्रथिवीधात्वादयो रूपादयश्च ॥१॥ सुखा दुःखा अ
हंशुसुखाचेति वेदनावेदनास्कंधः ॥ २ ॥ रूपविज्ञानं रसविज्ञानमित्यादि विज्ञानं वि
ज्ञानस्कंधः ॥ ३ ॥ संज्ञास्कंधः संज्ञानिमित्तोऽवग्रहणात्मकः प्रत्ययः ॥ ४ ॥ संस्कारस्कंधः पु
ण्यापुण्यादिधर्मसमुदाय इति ॥ ५ ॥ नचैतेन्यो व्यतिरिक्तः कश्चिदात्माख्यः पदार्थोऽप्य
हेताऽप्यवसीयते । तदव्यभिचारिलिंगग्रहणाऽज्ञावाग्नाप्यनुमानेन । नच प्रत्यक्षा
नुमानव्यतिरिक्तमर्थोऽविसंवादिप्रमाणान्तरमस्तीत्येवं बालाश्च बाला यथाऽवस्थिता
धीपरिज्ञानात् बौद्धाः प्रतिपादयन्ति । तथा ते स्कंधाः कृणयोगिनः । परमनिरुद्धः का
लः कृणः । कृणेन योगः संबंधः कृणयोगः स विद्यते येषां ते कृणयोगिनः । कृणमा
त्राऽवस्थायिनइत्यर्थः । तथाच तेऽनिवद्यति । स्वकारणैः पदार्थैवत्पद्यमानः किं
विनश्वरस्त्वावच्छेद्यतेऽविनश्वरस्त्वनावो वा । पद्यविनश्वरस्तत्तत्त्वत्वापिन्याः क्रमयोगप
द्यान्मार्थक्रियाया अज्ञावात् पदार्थस्यापि व्याप्यस्थानावः प्रसङ्गति । तथाहि । यदेवा
र्थक्रियाकारि तदेव परमार्थतः सदिति । सच नित्योर्थः क्रियायां प्रवर्तमानः क्रमेण वा प्रव
र्तते योगपद्येन वा । न तावत्क्रमेण । यतो ह्येकस्याऽर्थक्रियायाः काले तस्यापरायक्रियाकर
णस्त्वनावो विद्यते वा न वा । यदि विद्यते किमिति क्रमकरणं । सहकार्यपेक्ष्येति चेत् ।
तेन सहकारिणा तस्य कश्चिदतिशयः क्रियते न वा । यदि क्रियते किं पूर्वस्त्वनावपरित्यागे
नापरित्यागेन वा । यदि परित्यागेन ततोऽतादवस्थापचेरनित्यत्वं । अथ पूर्वस्त्वनावप
रित्यागेन ततोऽतिशयानावार्त्तिक सहकार्यपेक्षया । अथाऽकिंचित्करोपि विशिष्टकार्यार्थ
मपेक्षते । तदपुनः । यतः । अपेक्षते परं कश्चिद्यदि कुर्वीत किंचन ॥ यदकिंचित्करं व
स्तु किं केनचिदपेक्ष्यते ॥ १ ॥ अथ तस्यैकार्यक्रियाकारणकाले ऽपरायक्रियाकरणस्त्
वानवो न विद्यते । तथाच सति स्पष्टैव नित्यताद्धानिः । अथासौ नित्यो योगपद्येनाऽर्थकि

यां कुर्यात्तथा सति प्रथमकृणएवाऽशेषार्थक्रियाणां करणात् द्वितीयकृणोऽकृतत्वमाया
 तं । तथाच सैवानित्यता । अथ तस्य तत्त्वज्ञावत्तात्ताएवार्थक्रिया नूयो नूयो द्विती
 यादिकृणेष्वपि कुर्यात्तदसांप्रतं । कृतस्य करणात्तावदिति । किंच द्वितीयादिकृणसा
 ध्या अप्यर्थाः प्रथमकृणएव प्राप्नुवन्ति । तस्य तत्त्वज्ञावत्तात् । अतस्तत्त्वज्ञावत्त्वे च
 तस्यानित्यत्वापत्तिरिति । तदेवं नित्यस्य क्रमयोगपदान्यामर्थक्रियाविरहान्न स्वकारणे
 न्यो नित्यम्योत्पादइति । अथाऽनित्यः स्वभावः समुत्पद्यते । तथाच सति विघ्नानावा
 दायातमस्मदुक्तक्रमशोपपदार्थजातस्य कृणिकत्वं । तथाचोक्तं । जातिरेव हि जावानां,
 विनाशो हेतुरित्यते ॥ यो जातश्च न च ध्वस्तो नश्येत्पश्चात्स केन च ॥ १ ॥ ननु च स
 त्यप्यनित्यत्वे यस्य यदा विनाशहेतुसंज्ञावस्तस्य तदा विनाशः । तथा च । स्वविनाशका
 रणापेक्षाणामनित्यानामपि पदार्थानां न कृणिकत्वमित्येतच्चानुपासितशुरोर्वचः । तथाहि ।
 तेन मुञ्जरादिकेन विनाशहेतुना घटादेः किं क्रियते । किमत्र प्रष्टव्यमज्ञावः क्रियते । अत्र
 च प्रष्टव्यो देवानांप्रियः । अज्ञाव इति किं पर्युदासप्रतिपेधोयमुत प्रसज्यप्रतिपेधइति ।
 तत्र यदि पर्युदासस्ततोयमर्थो ज्ञावदन्यो ज्ञावो ज्ञावांतरं घटात्पटादिः सोऽज्ञावइति । त
 त्र ज्ञावांतरे यदि मुञ्जरादिव्यापारो न तर्हि तेन किंचिदघटस्य कृतमिति । अथ प्रसज्यप्र
 तिपेधस्तदा यथार्थो विनाशहेतुरज्ञावं करोति । किमुक्तं जवति ज्ञावं न करोतीति ।
 ततश्च क्रियाप्रतिपेधएव कृतः स्यात् । नच घटादेः पदार्थस्य मुञ्जरादिना करणं । तस्य
 स्वकारणैरेव कृतत्वात् । अथ ज्ञावानावोऽज्ञावस्तं करोतीति तस्य तुच्छस्य नीरूपत्वात्
 कुतस्तत्र कारणानां व्यापारोऽथ तत्रापि कारणव्यापारो नवेत् स्वरशृंगादावपि व्याप्रिये
 रन् कारणानीति । तदेवं विनाशहेतोरकिंचित्करत्वात् स्वहेतुतएवाऽनित्यताक्रोडीक
 तानां पदार्थानामुत्पत्तेर्विघ्नहेतोश्चाज्ञावात् कृणिकत्वमवस्थितमिति । तुशब्दः पूर्वोदित्यो
 ऽस्य व्यतिरेकप्रदर्शकः । तमेव श्लोकपश्चाद्धेन दर्शयति । (अस्मोअणस्मोइति) । ते
 हि बौद्धा यथाऽत्मपष्ठवादिनः सांख्यादयो नूतव्यतिरिक्तमात्मानमन्युपगतवंतो यथा
 चार्वाका नूताऽव्यतिरिक्तं चैतन्याख्यमात्मानमिष्टवंतस्तथा नैवाहुर्नैवोक्तवंतः । तथा
 हेतुन्योजातो हेतुकः । कायाकारपरिणतनूतनिष्पादितइति यावत् । तथाऽहेतुको
 ऽज्ञावपर्यवसितत्वान्नित्यइत्येवमात्मानं ते बौद्धा नाऽन्युपगतवंत इति ॥ १७ ॥
 तथाऽपरे बौद्धाश्चतुर्धातुकमिदं जगदादुरित्येतददर्शयितुमाह । (पुढवीत्यादि) पृथि
 वी धातुरापश्च धातुस्तथा तेजो वायुश्चेति धारकत्वात्पोपकत्वाच्च धातुत्वमेपां । (एगउत्ति) ।
 यदैते चत्वारोप्येकाकारपरिणतिं बिभ्रति कायाकारतया तदा जीवव्यपदेशमश्रुवंतः ।
 तथाचोचुः । चतुर्धातुकमिदं शरीरं न तद्व्यतिरिक्तव्यात्मास्तीति । (एवमाहंसुअवरेति)
 अपरे बौद्धविशेषा एवमादुरनिहितवंतइति । क्वचिज्ज्ञाणया इतिपाठस्तत्राप्ययमर्थो जा

नका ज्ञानिनो वयं किलेत्यनिमानाग्निदग्धाः संत एवमाहुः इति संबन्धीषं । अफलयादि
 त्वं चेतोषां क्रियाकृणएव कर्तुः सर्वात्मना नष्टत्वात् क्रियाफलेन संबंधात्तादावतसेषं । रा
 वैएव वा पूर्ववादिनोऽफलवादिनो दृष्टव्याः कैश्चिदात्मनोऽनित्यस्याऽविकारिणोऽन्युपगत
 त्वात् कैश्चित्त्वात्मनएवानन्युपगमादिति । अत्रोचरपदार्थानां प्राक्तन्येव निर्युक्तिगया ।
 कोवेइत्यादि व्याख्यायते । यदि पंचस्कंधव्यतिरिक्तः कश्चिदात्माख्यः पदार्थो न विद्यते त
 तस्तदनावात्सुखदुःखादिकं कोऽनुभवतीत्यादिगया प्राग्वक्ष्याख्येयेति । तदेवमात्मनो
 नावायोषं स्वसंविदितः सुखदुःखानुभवः स कस्य नवत्विति चिंत्यतां । ज्ञानस्कंधस्यापमनु
 नवइति चेन्न । तस्यापि कृणिकत्वात् । ज्ञानकृणस्य चातिसूक्ष्मात्वात् सुखदुःखानुभवानावः ।
 क्रियाफलवतोश्च कृणयोरयंतासंगतेः कृतनाशाकृतान्यागमापचिरिति ज्ञानसंतान ए
 कोत्तीति । तस्यापि संतानिव्यतिरिक्तस्याऽनावायत्किंचिदेतत् । पूर्वकृणएव उचरद्वयो
 यासनमाथाय विनंदयतीति चेत् । तथाचोकं । यस्मिन्नेव हि संताने, आहिता कर्मवासना॥
 फलं तत्रैव संयचे, कार्पासे रक्तता यथा ॥ १ ॥ अत्रापीदं विकल्प्यते । सा वासना किं
 ह्येणेन्यो व्यतिरिक्ताऽव्यतिरिक्ता वा । यदि व्यतिरिक्ता वासकत्वानुपपत्तिराव्यतिरिक्ता कृ
 णवत् कृणकृणित्वं तस्याः । तदेवमात्मानावे सुखदुःखानुभवानावः स्यादिति य सुखदुः
 खानुभवोऽतोऽस्यात्मेति । अन्यथा पंचविपयानुभवोचरकालमिदियज्ञानानां स्वविपया
 दन्यत्राप्रवृत्तेः संकलनाप्रत्ययो न स्यात् । आसयविज्ञानाद्भवित्यतीति चेदात्मेव तर्हि सं
 शोतरेणानुपगतइति । तथा वोद्भागमोप्यात्मप्रतिपादकोस्ति । सचायं । इतः । एकनवति
 मे कल्पे, शक्तया मे पुरुषो हतः ॥ तेन कर्मविपाकेन, पादे विद्मोस्मि निरुद्धः ॥ १ ॥
 तथा । कृतानि कर्माण्यतिदारुणानि, तनूनबन्त्यात्मनिगर्हणेन ॥ प्रकाशनात्संवरणश्च
 तेषां, मयंतंमूलोद्दरणं वदामीत्येवमादि । तथा यदुक्तं । कृणिकत्वं साध्यता यथा
 पदार्थः कारणेन्य उदपयमानो नित्यः समुत्पद्यते ऽनित्यो वेत्तादि । तत्र नित्येऽप्र
 च्युतानुत्पन्नस्त्विदं कस्यजावे कारकाणां व्यापारानावावतिरिक्ता वाचोयुक्तिरिति नित्यत्वपक्ता
 तुत्पत्तिरेव । यच्च नित्यपक्षे नवतानिदितं नित्यम्य न क्रमेणार्थक्रियाकारित्वं नापि यौगप
 येनेति तत्कृणिकत्वेपि सामानं । यतः कृणिकोप्यर्थक्रियायां प्रवर्तमानः क्रमेण यौ
 गपयेन वाऽवर्षं सहकारिकारणसव्यपेक्षएव प्रवर्तते । यतः । सामग्री जनिका नह्येकं
 किंचिदिति । तेनच सहकारिणा न तस्य कश्चिदतिशयः कर्तुं पार्थते । कृणस्यविवेकलेना
 ऽनापेधातिशयत्वात् कृणानां च परस्परौपकारकोषकार्यत्वानुपपत्तेः सहकारित्वानावः ।
 सहकार्यनपेक्षयां च प्रतिविशिष्टकार्यानुपपत्तिरिति । तदेवमनित्यएव कारणेन्यः पदा
 र्थः समुत्पद्यत इति द्वितीयपक्षसमाश्रयणमेव । तत्रापि चेतदालोचनीयं । किं कृणकृणि
 त्वेनानित्यत्वमाहोस्तित्परिणामाऽनित्यतयेति । तत्र कृणकृणित्वे कारणकार्यत्वानावा

तु कारणानां व्यापारवानुपपन्नः कुतः कृष्णिकानित्यस्य कारणेभ्य उत्पादइति । अथ पूर्वकृष्णादुत्तरकृष्णोत्पादे सति कार्यकारणभावो नवतीत्युच्यते तदशुक्तं । यतोसौ पूर्वकृष्णो विनष्टो वोत्तरकृष्णं जनयेदविनष्टो वा । न तावद्विनष्टस्तथासत्त्वाङ्गनकत्वानुपपत्तेः । नाप्यविनष्ट उत्तरकृष्णकाले पूर्वकृष्णव्यापारसमावेशात्कृष्णजंगजंगपत्तेः । पूर्वकृष्णो विनश्यंस्तुत्तरकृष्णमुत्पादयिष्यति तुलांतयोर्नामोन्नामवदितिचेत् । एवं तर्हि कृणयोः स्पष्टवैककालताश्रिता । तथाहि । यासौ विनश्यदवस्था साऽवस्था तु निज्जा । उत्पादावस्थातोप्युत्पित्तोस्ततश्च तयोर्विनाशोत्पादयोर्यौगपद्यान्युपगमे तद्धर्मिणोरपि पूर्वोत्तरकृष्णयोरैककालावस्थायित्वमिति । तद्धर्मतानन्युपगमे च विनाशोत्पादयोरवस्तुत्वापत्तिरिति । यथोक्तं जातिरेव हि नावानामित्यादि । तत्रेदमजिधीयते । यदि जातिरेवोत्पत्तिरेव नावानां पदार्थानामजावहेतुस्ततोऽजावकारणस्य सन्निहितत्वेन विरोधेनाघ्रातत्वाद्भूतस्यजावोऽथोत्पत्त्युत्तरकालं विनाशो नविष्यतीत्यन्युपगम्यते । तथा सति उत्पत्तिक्रियाकाले तस्याऽनूतत्वात्पश्चाच्च नवन्नंतरायएव नवति न न्यूसता कालेनेति । किमत्र नियामकं विनाशो हेत्वज्ञाव इतिचेत् । यतउक्तं निर्देहेतुकत्वादिनाशस्य स्वजावानुबधितेत्येतदप्यशुक्तं । यतो घटादीनां मुजरादिव्यापारानंतरमेव विनाशो नवन् लक्ष्यते । ननु चोक्तमेवात्र तेन मुजरादिना घटादेः किं क्रियत इत्यादि । सत्यमुक्तं । इदमशुक्तंतूक्तं तथाह्यजावइति । प्रसज्यपर्युदासविकल्पद्वयेन योयं विकल्पः पक्षद्वयेपि च दोषः प्रदर्शितः सोऽदोष एव । यतः पर्युदासपक्षे कपालाख्यजावांतरकारणे घटस्य च परिणामानित्यतया तदूपतापत्तेः कथं मुजरादेर्यथादीन् प्रत्यकिंचित्करत्वं । प्रसज्यप्रतिषेधस्तु जावं न करोतीति प्रतिषेधात्मकोत्र नाश्रियते । किंतर्हि प्रागजाव, प्रध्वंसाजावे, तरेतरा, त्यंताजावानां चतुर्णां मध्ये प्रध्वंसाजावएवेहाश्रियते । तत्र च कारकांतराणां व्यापारो नवत्येव । यतोसौ वस्तुतः पर्यायोऽवस्थाविज्ञेपो न जावमात्रं । तस्य चाऽवस्थाविज्ञेपस्य नावरूपत्वात्पूर्वोपमर्देन च प्रवृत्तत्वाद्यएव कपालादेरुत्पादः सएव घटादेर्विनाशइति विनाशस्य सहेतुकत्वमवस्थितं । अपिच कादाचित्कत्वेन विनाशस्य सहेतुकत्वमवसेयमिति । पदार्थव्यवस्थार्थं चाऽवश्यमजावचातुर्विध्यमाश्रयणीयं । तदुक्तं । कार्येऽव्यमनादिः स्यात्, त्प्रागजावस्य निन्द्वे ॥ प्रध्वंसस्य च जावस्य, प्रच्यवेऽनंततां व्रजेत् ॥ १ ॥ सर्वात्मकं तदेकं स्यादन्यापोहव्यतिक्रमे इत्यादि । तदेवं कृष्णिकस्य विचाराद्भूतत्वात्परिणामानित्यपक्षएव ज्यायानिति । एवं च सत्यात्मा परिणामी ज्ञानाधारो जवांतरयायी नूतेन्यः कथंचिदन्यएव शरीरेण सहाऽन्योन्यानुवेधादनन्योपि । तथा सहेतुकोपि नारकतिर्यङ्मनुष्यामरजवोपादानकर्मणा तथा तथा विक्रियमाणत्वात् पर्यायरूपतयेति । तथात्मस्वरूपाप्रच्युतेर्नित्यत्वादहेतुकोपीति ।

आत्मनश्च शरीरव्यतिरिक्तस्य साधितत्वाच्चतुर्वातुकमात्रं शरीरमेवेदमित्येतदुन्मत्तप्रज्ञ
वित्तमपकर्षवित्तव्यमित्यजं प्रसंगेनेति ॥ १७ ॥

अगारमावसंतावि, अरसा वा वि पवया ॥ इमं दरिसणमावसा
सवडुका विमुच्चई ॥ १९ ॥ ते णावि संधिं णच्चा णं, न ते धम्मविठं ज
णा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते उदंतवाहिया ॥ २० ॥ ते णावि संधिं ण
च्चा णं, न ते धम्मविठं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते संसारपारगा
॥ २१ ॥ ते णावि संधिं णच्चा णं, न ते धम्मविठं जणा ॥ जे ते उ वाइणो
एवं, न ते गप्पस्स पारगा ॥ २२ ॥ ते णावि संधिं णच्चा णं, न ते धम्म
विठं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते जम्मस्स पारगा ॥ २३ ॥
ते णावि संधिं णच्चा णं, न ते धम्मविठं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं,
न ते डःकस्स पारगा ॥ २४ ॥ ते णावि संधिं णच्चा णं, न ते धम्म
विठं जणा ॥ जे ते उ वाइणो एवं, न ते मारस्स पारगा ॥ २५ ॥

अर्थ-हये ए पूर्वोक्त दर्शनी पोतपोतानां दर्शननेविषे मुक्तीर्तुं कारण जे कहेते ते
देखावेते. ते उपर कहेतेके ते सर्व दर्शनी अगारं के० घर तेनेविषे आबसंतावि के०
निवास करनार एटले गृहस्थ, वा के० अथवा, अरसा के० अरसावासी तापसादिक
अथवा पवयाके० प्रव्रजितशाक्यादिक ते एम जावना करेते के, इमंदरिसणमावसा के०
अमारा दर्शने आवसा एटले आब्या. एटले जे कोई अमे कहिये तेने माने तो, ते सबड
क्लाविमुच्चईके० सर्व डःखयकी मुक्त पाय. एवी रीते पोतपोताना दर्शननेविषे सर्व कोई मुक्ति
देखावेते ॥ १९ ॥ हये ग्रंथकार कहेते. तेणाविके० ते पंचनूतवादी प्रमुख दर्शनीउ तेने नैव
के० नथी. तंधिके० त्रिड एटले ज्ञानावरणाविक कर्म तेनो विपर्ययजाव ते संधि जाणवी.
ते अर्थ ज्ञानावरणाविक कर्मना विवरण तेने खजाणके० अजाणताथका बाधडा डःखय
की मूकाववाने अर्थ सावधान थपाटे. ते कारणे ते जणाके० जन एटले लोक, नतेध
म्मविठंके० ह्यांयादिक दशप्रकारनो जे यतिधर्म तेना जाण नथी. जेतेउवाइणो एवंके०
ते वादी जे नास्तिकमति प्रमुख पूर्व कह्या, ते असमंजस वचनना बोलनारते. मार
नतेउदंतवाहिया के० ते संसाररूप उध एटले प्रवाद, अर्थात् संसारसमुझना तारना
र ते नथी. एम श्रीतीर्थकरे तथा गणधरे कह्युंते. ॥ २० ॥ ते पंचनूतवादी प्रमुख
कर्म आववानां स्थानक जाणता नथी; वली ते जनके० लोक ह्यांयादिक दशविष
यतिधर्मेने जाणता नथी. एवा ते पूर्व कह्या जे नास्तिकप्रमुख वादी ते संसारना पा

रगामी नहोय. ए गाथानां पहेजां त्रण पदनो अर्थे प्रथम कह्यो तेप्रमाणेज ठे. ॥११॥
 जे एम बोले ते गर्जेना पारगामी नहीं, एटले अनंता गर्जेनां दुःख सहन करे. ॥१२॥
 वली जे एम बोले ते जन्मना पारगामी नहीं अर्थात् अनंता जन्महुं दुःख सहन क
 रे. ॥ १३ ॥ तथा जे एम बोले ते दुःखना पारगामि न होय, अनंतो काल चतुर्गति
 रूप संसारना दुःख सहन करे. ॥ १४ ॥ तथा जे एम बोले ते मरणना पारगामी न
 समजवा, अर्थात् अनंतिवार मरण पामे. ॥१५॥

॥ दीपिका—अथ पूर्वोक्तसर्वधर्मतीनामफलत्वं स्वदर्शनांगीकारं च दर्शयन्नाह । (अ
 गारेति) अगारं गृहमावसंतस्तिष्ठतो गृहस्था आरण्या वा तापसादयः प्रव्रजिताश्च शा
 क्यादयः । अपि संजावने । इदं ते संजावयंति । यथा इदमस्मदीयं दर्शनं मतमापन्ना आ
 श्रिताः सर्वदुःखेभ्यो जीवाविमुच्यंतइति ते वदंति ॥ १९ ॥ अथ तेषां निष्फलत्वमाह ।
 तेऽति पङ्क्तिः । ते पंच पंचनूतवाद्याद्याः संधिज्ञानावरणादिकर्मविवररूपं नापि नैव
 ज्ञात्वा अज्ञात्वेऽत्यर्थः । एवाक्यालंकारे । यथा जीवकर्मणोः संधिर्निवृत्तत्वं नवति त
 था ज्ञात्वा मोक्षार्थं प्रवृत्ता इत्यर्थः ॥ संधिर्द्विविधः । इध्यसंधिः कुडघादेः । जावसंधिः कर्म
 विवररूपस्तमुत्तरोत्तरपदार्थपरिज्ञानं वा संधिस्त मज्ञात्वा प्रवृत्ताः । ते किंनूता इत्याह । (न
 तेति) । ते जना लोका न सम्यक्धर्मविदः । येतु ते । एवंविधवादिनस्ते । उषो जवौघः संसार
 स्तत्तरणशीला न आख्याता जिनैः ॥ १७ ॥ अत्रेतनाः पंचलोका एवमेव व्याख्यायाः । परं
 संसार ? गर्ज १ जन्म २ दुःख ४ मारपारगा न जवंतीति ज्ञेयं ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पंचनूतात्माऽद्वैततल्लीवतहरीराकारकात्मपष्ठकृष्णिकपंचस्कंधवादिना
 मफलवादित्वं वक्तुकामः सूत्रकारस्तेषां स्वदर्शनफलाभ्युपगमं दर्शयितुमाह । (अगारेत्या
 दि) अगारं गृहं तदावसंतस्तिष्ठतो गृहस्था इत्यर्थः । आरण्या वा तापसादयः
 प्रव्रजिताश्च शाक्यादयः । अपि संजावने । इदं ते संजावयंति । यथेदमस्मदीयं दर्शनं
 मापन्ना आश्रिताः सर्वदुःखेभ्यो विमुच्यंते । आर्पत्वादेकवचनं सूत्रे कृतं । तथाहि । पं
 चनूततल्लीवतहरीरवादिनामयमाशयोयथेदमस्मदीयं दर्शनं ये समाश्रितास्ते गृहस्थाः
 संतः सर्वेभ्यः शिरसुंडमुंडन, दंडाऽजिनजटाकापायचीवरधारण, केशोल्लंघन, जाग्यस्तपश्च
 रण, कायक्लेशरूपेभ्यो ह दुःखेभ्यो मुच्यंते । तथा ह । तपांसि यातनाश्रिताः, संयमो जोगवंच
 नं ॥ अग्निहोत्रादिकं कर्म, बालक्रीडेव लक्ष्यत इति । सांख्यादयस्तु मोक्षवादिन एव
 संजावयंति यथा । येऽस्मदीयं दर्शनमकर्तृत्वात्माऽद्वैतपंचस्कंधादिप्रतिपादकमापन्नाः प्रव्र
 जितास्ते सर्वेभ्यो जन्मजरामरणगर्भपरंपराऽनेकशरीरमानसातितीव्रतराऽसातोदयरूपे

न्यो दुःखेन्यो विमुच्यंते । सकलदंदविनिर्मोहं मोक्षमार्कंदतीत्येकं नवति ॥ १ ए ॥ इ
दानीं तेपामेवाऽफलवादिताविष्करणायाह । (तेषावीत्यादि) ते पंचनूतवाद्याया ना
पि नैव संधिं त्रिं विवरं । सचद्व्यजावजेदाद्वेधा । तत्र इव्यसंधिः कुठयाविजावसंधिर्ज्ञाना
वरणादिकर्मचिचररूपस्तमहात्वा ते प्रवृत्ताः । एमिति वाक्यालंकारो यथा आत्मकर्मणोः सं
धिर्दिधा जावलक्षणोजवति । तथा श्रुवुधाइव ते वराका दुःखमोक्षार्थमन्युद्यताइत्यर्थः । य
था तएवंचूतास्तथा प्रतिपादितं क्षेत्रतः प्रतिपादयित्येव । यदि वा संधानं संधिरुत्तरात्
पदार्थपरिज्ञानं तदज्ञात्वा प्रवृत्ताइति । यतश्चैवमतस्ते न सम्यक्कर्मपरिष्ठेदे कर्तव्ये विद्वां
तो निपुणा जनाः पंचनूतास्तिस्वादिवादिनो लोकाइति । तथाहि । क्वात्यादिकोदशविधो
धर्मस्तमहात्वेवान्यथा च धर्म प्रतिपादयंति । यत्फलाजावाच्च तेपामफलवादित्वं तदुत्तरमं
थेनोदशकपरिसमास्यवसानेन दर्शयति । ये तेत्विति । तुशब्दश्चशब्दार्थे चइत्यन्यनंतरं प्र
वृत्त्यते । येच ते एवमनंतरोक्तप्रकारवादिनो नास्तिकादयोऽंधोजवौघः संसारस्तवराणशीलास्ते
न जवंतीति श्लोकार्थः ॥ १० ॥ तथा न ते वादिनः संसार, गर्ज, जन्म, दुःख, मारादि
पारगा जवंतीति ॥ ११ ॥ १२ ॥ १३ ॥ १४ ॥ १५ ॥

नाणाविहाइं दुःखाइं, अपुहवंति पुणो पुणो ॥ संसारचक्रवा
लमि, मज्जुवाहिजराकुले ॥ १६ ॥ उच्चावयाणि गडंता, गप्पमेस्सं
ति णंतसो ॥ नायपुत्ते मद्दवीरे, एवमाह जिणोत्तमे ॥ १७ ॥ इति
वेमि पढममत्तपणं पढमो उहेसो समत्तो ॥ १८ ॥ १९ ॥

अर्थ-जली ते जे स्थितिने पामे ते कहेहे. नाणाविहाइं दुःखाइं के० नानाविध बहु
प्रकारे जेदन जेदन ताडनादिक दुखोर्ने अपुहवंति पुणोपुणो के० जली जली अतुजवेने.
परंतु ते दुःख क्या पामे? तोके संसार चक्रवालमिके० संसारचक्रवालने विपे पामे. ते
संसार केवो इसरते तो के, मज्जुवाहिजराकुले के० मृत्यु, व्याधि अने जरा तेणे करी
आकुलव्याकुल ठे. एवा संसारमाहे परित्रमण करतां अनंतो काल दुःखी थाय. ॥ १६ ॥
ते दर्शनीउं जली अस्तमजस्त यका सूत्रविरोधना बोजनारा उच्चावयाणिगडंता के० उंचे
नीचे स्थानके परित्रमण करतां आगामिक काले गप्पमेसंतिणंतसोके० अनंता गर्जनां
दुःख पामते. एवमाहके० एतुं वचन, नायपुत्तेमाहावीरेके० ज्ञातपुत्र श्रीमहावीरदेव जि
णोत्तमेके० जिनोत्तमे तेणे कहुं. तेम अमे पण कहिये ठैए ॥ १७ ॥ इतिप्रथमाभ्ययनस्य
प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ ए प्रथम उद्देशकमां नूतवादिप्रमुख परवाहीना मत कथा.

॥ दीपिका-ते मत्प्राप्नुवंति तदाह । (नाणेति) । नानाविधान्यनेकप्रकाराणि दुःखानि

अनुजवंति । पुनःपुनः संसारचक्रवाले व्याधिमृत्युजराजिराकुले व्याप्ते ॥ १६ ॥ तेषां
 दुःखफलमुपसंहारं चाह । (उच्चेति) । उच्चावचान्यधमोत्तमानि स्थानानि गच्छंतो
 भ्रमंतोगर्जाज्जर्मेप्यंति यास्यंत्यनंतशः । (नाशपुत्तेति) । ज्ञातः सिद्धार्थकृत्रियस्तस्य
 पुत्रः श्रीमहावीरो जिन एवमुक्तवान् । इति ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं प्रत्याहेति
 ॥ १७ ॥ इति श्रीसूत्रकृते द्वितीयांगे प्रथमाध्ययनेप्रथमोद्देशकव्याख्या संपूर्णा ॥ ॥

॥ टीका—यत्पुनस्ते प्राप्नुवन्ति तद्वर्शयितुमाह (नाणाविहाइइत्यादि) नानाविधानि
 बहुप्रकाराणि दुःखान्यासातोदयलक्षणाभ्यनुजवंति पुनः पुनः । तथाहि नरकेषु कर्पत्र
 वारण, कुंभीपाक, तप्तपयःशाट्मलीसमालिंगनादीनि तिर्यक् च शीतोष्मादिदमनांकताडनाऽ
 तिसारारोपणकुचूडादीनि । मनुष्येषु इष्टविपोगाऽनिष्टसंयोगशोकाक्रंदनादीनि देवेषु चा
 नियोगेष्वर्थाकिंस्त्रिपिकत्वच्यवनादीन्यनेकप्रकाराणि दुःखानि ये एवंजुता वादिनस्ते पौनः
 पुन्येन समनुजवंति । एतच्च श्लोकार्धे सर्वपूत्तरश्लोकार्धेषु योज्यं । शेषं सुगमं यावदुद्देशक
 समाप्तिरिति ॥ १६ ॥ नवरमुच्चावचानीति अथमोत्तमानि नानाप्रकाराणि वासस्थानानि गच्छं
 तीति गच्छंतोभ्रमंतोगर्जाज्जर्मेप्यंति यास्यंत्यनंतशो निर्विच्छेदमिति ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी
 जंबूस्वामिनं प्रत्याह । ब्रवीम्यहं तीर्थकराक्षया न स्वमनीषिकया सचाहं ब्रवीमि येन मया
 तीर्थकरसकाशावृतं । एतेनच कृणिकवादिनिरासो ऽष्टव्यः ॥ १७ ॥ इति समयाख्यप्रथमा
 ध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथ प्रथमाध्ययनेद्वितीयोद्देशकः प्रारभ्यते

आधायं पुण एगेसिं, उववसा पुढो जिया ॥ वेदयंति सुहं दुःखं, अड
 वा लुण्पंति ठाणउ ॥ १ ॥ न तं सयं कडं डुक्कं, कउं अन्नकडं च एं॥ सुहं
 वा जइ वा डुखं, सेहियं वा असेहियं ॥ २ ॥ सयं कडं न असेहिं,
 वेदयंति पुढो जिया ॥ संगइअं तं तहा तोसिं, इहमेगेसि आहिअं ॥ ३ ॥

अर्थ—पुणके० बली एगेसिके० एक नियतवादिने मते, आधायंके० एम कयुंते । ए
 ठले तेनो जे अजिप्राय ठे ते कहेते । उववसापुढोजियाके० पृथक् पृथक् नारकादिकने
 नवे जे जीवते, ते पीतपोताना देहस्थित यका सुहंडुक्कं के० सुखडुःखने वेदयंतिके०
 वेदेते । अडवाके० अथवा ते प्राणीउं सुख डुःख अनुभवता ठाणउके० ते स्थानकथी
 पोताउं आमुप्य पूर्णकरीने लुण्पंतिके० स्थानांतरे संक्रमे । एम नियतवादी कहेते ।
 ॥ १ ॥ बली पण वेगाथाए नियतवादीनां मतनो अजिप्राय कहेते । जे ते प्राणी
 सुख डुःख अनुभवते, एक स्थानक यकी बीजे स्थानके उपजेते, नतसयंकडंडुक्कंके०
 ते डुःखादिक ते जीवउं पोताउं कीधेउं नथी । तेम कउंअन्नकडंचणं के० अनेरा का

ज ईश्वर स्वनावादिकतुं करेछुं क्यांथी होय. जो स्वयंकृत सुख डःख ठे, तो सर्व जीव व्यापारादिक सरिखो व्यापार करतां सर्व सरखाज केम नथी यता. माटे पुरुषाकारे कांइज नथाय, अने जो काल ईश्वरादिकना करेछां सुख डःख होय तो जगंतनी विवित्र ता केम थाय? तेमाटे काल ईश्वरादिकतुं करेछुं पण सुख डःख यतुं नथी एटले जीव ने सुहंवाजइवाइरुले० सुख अथवा डस जे ठे ते केवां ठे, तोके सेहियं वा असेहियं के० सैदिक अथवा असेदिक ठे. तेमां स्वग् चंदन विनितादिक तेथकी उपजुं जे सुख तेने सैदिक कहिये. अने अंतरंग आनंदरूप जे सुख तेने असेदिक कहिये. एबीरि ते वे प्रकारे डःख पण जाणवुं, तेमां एक बध, बंधन, ताहनादिक क्रियाणा करवापीकरी अने बीछुं झूलव्वरादिरूप जाणवुं. एटले एक कारणे निष्पन्न अने बीछुं स्वानाविक निष्पन्न ठे. ॥ १ ॥ ए सुखडःख जो कोइए कखां नथी, तो ए जीव सुखी डःखी केम थायजे, ते कहजे. सयंकहंनअणुहिंवेदयति पुढोजियाके० सयं एटले पोतानुं करेछुं अथ वा अनेरातुं करेछुं जे सुख डःख ते जीव वेदतो नथी. किंतु संगइयंततद्वातेसिके० जवित व्यताहुं करेछुं तेहिज जीवने सुख डःख उपजेठे. तथाच तन्मत। प्राप्तव्यो नियतिबला अयेण बोध्यं, सोवश्यं जवति नृणां छनोछनो वा ॥ नृणानां महुति कतेपिहि प्रयत्ने, ना नाव्यं जवति न जाविनोस्ति नाशः ॥ १ ॥ इति वचनात् ॥ ३ ॥ एप्रमाणे नियतवादी ना मतनो अग्निप्राय दर्शाव्यो.

॥ दीपिका—उक्तः प्रथमोद्देशकः । अथ द्वितीयोद्देशकः कथ्यते । तस्यापमर्थसंबंधः । आद्योद्देशके ज्ञतवादादिमतं प्रदर्श्य निराकृतं । इहाम्पवशिष्टं तरेवोपदर्श्य निराकृत्यत इत्यनेन संबन्धेनागतस्यास्योद्देशकस्य सूत्रं यथा । (आघातमिति) । पुनः एकेषां नियतिवादिनामेतदाख्यातं । आख्यातमित्यत्र जावे कप्रत्ययः । तयोर्गेन वा क्रीबइति कर्तरिपठ्य । ततश्च नियतिवादिनिदिदमाख्यातमित्यर्थः । किं तदित्याह । (उचवामुत्ति) उपपन्ना दुत्तया षट् ज्ञानाः एषकृद्यनेके जीवाः । जीवसत्त्वे पंचजुततडरीरवादिमतं निराकृतं । पृथगित्यनेन आत्माऽद्वैतवादिनिरासश्च । तेऽनेके जीवाः सुखं डःखं वेवनारकादिजवेपु वेदयंत्यनुचर्यति अनेनाऽकर्तृवादो निरस्तः (अडवेति) । अथवा लुप्यते स्थानात् स्थानान्तरं संक्राम्यते । ए तेनोपपातिकत्वमप्युक्तं ॥ १ ॥ नियतिवादमतमेवाह श्लोकद्वयेन । (मतमिति) यच्च प्राणिनिरनुचर्यते सुखं डःखं स्थानविलोपनं वा न तत्त्वयमात्मना पुरुषकारेण कृतं डःखं । डःखस्यचोपलक्षणस्यसुखमपि ग्राह्यं । सुखडःखातुनवः पुरुषकारकृतो न स्यादित्यर्थः । अनेन काण्डेवरखनावकर्मदिना च कृतः कृतः । एमित्यलंकारे । कालादिनिरपि न कृतमित्यर्थः । किंतु नियतेरेव निष्पद्यते सर्वमिति । ततः सुखं सैदिकं सिद्धौ मोक्षे जवं सै

द्विकं । यद्विवा दुःखमसैद्विकं सांसारिकं । अथवा सैद्विकमसैद्विकं च सुखं यथा । सक्
चंदनांगनाद्युपनोगक्रियासिद्धौ नवं सैद्विकं । आंतरं सुखमानंदरूपमसैद्विकं । तथा
सैद्विकमसैद्विकं च दुःखं यथा । कशाताडनांकनादिक्रियासिद्धौ नवं सैद्विकं । ज्वरशिरो
तिशूलादिरूपमंगोष्ठमसैद्विकं दुःखं । एतदुजयमपि सुखं दुःखं च नपुरुषकारकृतं । नच
न्यैः कालादिभिः कृतं वेदयंत्यनुजवंति पृथक्जीवाः । कथं तर्हि प्राणिनांसुखं दुःखं च
स्यादित्याह । (संगइअंति) । सम्यक् स्वपरिणामेन गतिर्यस्याः यदा यत्र यत्सुखदुःखानुन
वनं सा संगतिर्नियतिस्तस्याजवं सांगतिकं नियतिरुक्तमित्यर्थः । इहाऽस्मिन्सुखदुःखा
नुनववादे एकेषां नियतिवादिनामिदमाख्यातं । यदुक्तं तैः । प्राप्तव्योनियतिबलाश्रयेण
योर्थः, सोऽवश्यं नवति नृणां शुनोऽशुनो वा ॥ जूतानां महति कृतेपि हि प्रयत्ने, नाजाव्यं
नवति न जाविनोस्ति नाश इति ॥ ३ ॥

॥ टीका—उक्तः प्रथमोद्देशकस्तदनु द्वितीयोऽभिधीयते । तस्य चायमनिसंबंधः । इहा
ऽनंतरोद्देशके स्वसमयपरसमयप्ररूपणाकृता । इहाप्यध्ययनार्थाधिकारत्वात्सैवाभिधीय
ते । यदि चानंतरोद्देशके जूतवादादिमतं प्रदर्श्य तन्निराकरणं कृतं । तदिहापि तदवशिष्ट
नियतिवाद्यादिमिष्यादृष्टिमतान्युपदर्श्य निराक्रियते । अथवा प्रागुद्देशकेऽन्यथायि यथा
बंधनं बुध्येत तच्च त्रोटयेदिति तदेव च बंधनं नियतिवाद्यनिप्रायेण न विद्यतइति
प्रदर्श्यते । तदेवमनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि व्यावर्ण्य सूत्रा
नुगमेऽस्वलितादिशुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (आधायमित्यादि) अस्य चाऽनंत
रपरंपरसूत्रैः संबंधोक्तव्यस्तत्राऽनंतरसूत्रसंबंधोपं । इहानंतरसूत्रे इदमनिहितं यथा ।
पंचजूनतस्कंधादिवादिनोमिष्यात्वोपहताऽंतरात्मनोऽसद्ग्राहानिनिविष्टाः परमार्थाऽव
बोधविकलाः संतः संसारचक्रवाले व्याधिमृत्युजराकुले उच्चावचानि स्थानानि गुह्यतो
गर्जमेष्पंत्यन्वेपयंति वाऽनंतशइति । तदिहापि नियत्यज्ञानिज्ञानचतुर्विधकर्मोपच
ययादिनां तदेव संसारचक्रवालत्रमणगर्जान्वेपणं प्रतिपाद्यते । परंपरसूत्रसंबंधस्तु (पु
शेक्केत्यादि) । तेन च सहायं संबंधस्तत्र बुध्येतेत्येतत् प्रतिपादितमिहापि यदाख्यातं नि
यतिवादिनिस्तदुध्येतेत्येवं मध्यसूत्रैरपि यथासंजवं संबंधो लगनीयइति । तदेवं पूर्वोत्तरसं
बंधसंबन्धस्यास्य सूत्रस्याऽधुनार्थः प्रतन्यते । पुनःशब्दः पूर्वादिन्यो विशेषं दर्शयति ।
नियतिवादिनां पुनरेकेषामेतदाख्यातं । अत्र चाविवक्षितकर्मकाश्चपि अकर्मका नवंती
ति ख्यातेर्धातोर्नावे निष्ठाप्रत्ययस्तद्योगे कर्तरि पठ्यी । ततश्चायमर्थस्तैर्नियतवादिभिः पुन
रिदमाख्यातं तेषामयमाशयइत्यर्थः । तद्यथा । उपपन्नो युक्त्या घटमानकाइत्यनेन च यं
चनूततल्लीवतवरीरवादिमतमपाकृतं नवति । युक्तिसु लेशतः प्राग्दर्शितैव । प्रदर्शयिष्यते

राय धनपतसिंघ बाहाडरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा.

४६

च पृथक्पृथक्नारकादिनवेणु शरीरेषु चेत्यनेनाऽप्यात्माऽद्वैतवादिनिरासोऽवसेयः । के पुन
 स्ते पृथगुपपन्नास्तदाह । जीवाः प्राणिनः सुखडःखनोगिनः । अनेन च पंचस्कंधातिरिक्तजीवा
 नावप्रतिपादकवैधमताऽपदेयः कृतोऽप्यव्यः । तथा ते जीवाः पृथक्पृथक् प्रत्येकदेहे व्य
 वस्थिताः सुखं डःखं च वेदयंत्यनुजवंति । न वयं प्रतिप्राणिप्रतीतिं सुखडःखानुनवं निह
 महे । अनेन चाऽकर्तृवादिनोनिरस्तानवन्ति । अकर्तर्यविकारिण्यात्मनि सुखडःखानुनवा
 नुपपत्तेरिति नावः । तथैतदस्मानिर्नोऽपलप्यते । अडवेत्यथवा । तेप्राणिनः सुखं डःखं
 चानुनवंति विजुप्यन्ते उद्धियन्ते सायुषः प्रच्याव्यन्ते स्थानात्स्थानान्तरं संक्राम्यन्त इत्यर्थः ।
 ततश्चापपातिकत्वमप्यस्मान्निस्तेषां न निपिथ्यते इति श्लोकार्थः ॥ १ ॥ तदेवं पंचजूता
 स्तित्वादिवादिनिरासं कृत्वा यत्तेनियतिवादिनिराश्रीयते तल्लोकद्वयेन दर्शयितुमाह ।
 (नतंतयमित्यादि) यत् तैः प्राणिनिरनुनूयते सुखं डःखं स्थानविजोपनं वा न तत्स्वय
 मात्मना पुरुषकारेण कृतं निष्पादितं डःखमिति । कारणेकार्योपचारात् । डःखकारणमेवो
 क्तं । अस्य चोपलक्षणत्वात् सुखाद्यपि ग्राह्यं । ततश्चेदमुक्तं नवति । योयं सुखडःखानुनवः
 सपुरुषकारकृतकारणजन्यो न नवतीति । तथा कृतोऽप्येन कालेश्वरस्वभावकर्मादिना च क
 तं नवेत् । एमित्यलंकारे । तथाहि । यदि पुरुषकारकृतं सुखाद्यनुनूयते ततः सेवकवणि
 कर्षकादीनां समाने पुरुषकारे तति फलप्राप्तिवैतदृश्यं फलप्राप्तिश्च न न वेत् । कस्यचिनु से
 वादिव्यापारानावेपि विशिष्टफलावातिर्दृश्यत इत्यतो न पुरुषकारात्किंचिदासाद्यते किं त
 हि निमित्तरेवेत्येतच्च द्वितीयश्लोकात्तऽनिधास्यते । नापि कालः कर्ता । तत्त्येकरूपत्वाद्भाग
 ति फलवैचित्र्यानुपपत्तेः । कारणेदे हि कार्येदेनोभवति नाचेदे । तथा ह्ययमेव हि चेदो
 भवेद्देतुर्वा घटते । यदुत विरुद्धधर्माध्यासः कारणेदेव । तथेश्वरकर्तृकेपि सुखडःखे न न
 वतः । यथाऽस्तावीश्वरो भूतोऽभूतो वा । यदि भूतस्ततः प्राकृतपुरुषस्यैव सर्वकर्तृत्वानावः ।
 अथाऽभूतस्तथा तत्त्वाकाशस्येव सुतरां निष्क्रियत्वं । अपिच यद्यसौ रागादिमात्रस्ततो
 ऽस्मदाद्यव्यतिरेकाद्विध्वत्कार्त्तव । अथासौ विगतरागस्ततस्तत्त्वं सुजगद्भ्रंशेश्वरद
 रिडाविजगद्भ्रंशे चिज्यं न घटां प्रांचति ततोनेश्वरः कर्तेति । तथा स्वभावस्यापि सुखडः
 खादिकर्तृत्वानुपपत्तिः । यतोऽसौ स्वभावः पुरुषाज्जिज्ञोऽजिज्ञोवा । यदि जिज्ञोन पुरुषा
 धिते सुखडःखे कर्तृमजं तस्मान्निजत्वादिति । नाप्यजिज्ञोऽजेदे पुरुषएव स्यात्तस्य चाक
 र्तृत्वमुक्तमेव । नापि कर्मणः सुखडःखं प्रति कर्तृत्वं घटते । यतस्तत्कर्म पुरुषाज्जिज्ञमनि
 त्रं वा नवेत् । अजिज्ञं चेत्पुरुषमात्रतापत्तिः कर्मणस्तत्र चोक्तो दोषः । अथ जिज्ञं तत्किं त
 चेतनमचेतनं वा । यदि सचेतनं एकस्मिन् काये चैतन्यद्वयापत्तिः । अथाचेतनं तथा
 सति कुतस्तस्य पापाणखंडस्वेवास्वतंत्रस्य सुखडःखोत्पादनं प्रति कर्तृत्वमित्येतच्चोत्तरत्र
 व्याप्तेन प्रतिपादयिष्ये इत्यलं प्रसंगेन । तदेवं सुखं सैद्धिकं सिद्धावपवर्गलक्षणायां

जवं यदि वा दुःखं आसातोदयलक्षणमसैद्धिकं सांसारिकं । यदिर्वाजयमप्येतत्सुखं दुःखं वा स्रक्चंदनांगनाद्युपजोगक्रियासिद्धौजवं तथा कशाताडनांकनादिसिद्धौ जवं सैद्धिकं । तथाऽसैद्धिकं सुखमांतरमानंदरूपमाकस्मिकमनवधारितबाह्यनिमित्तं । एवं दुःखमपि उ्वर शिरोर्तिशूलादिरूपमंगोद्यमसैद्धिकं । तदेतदुजयमपि न स्वयं पुरुषकारेण कृतं नाप्यन्येन केनचित् कालादिना कृतं वेदयंत्यनुजवन्ति पृथक्जीवाः प्राणिनश्चि । कथं तर्हि तत्तेषाम् नूदिति नियतिवादी स्वान्निप्रायमाविष्करोति (संगड्यंति) सम्यक्स्वपरिणामेन गतिर्यस्य यदा यत्र यत्सुखदुःखानुजवनं सा संगतिर्नियतिस्तस्यां जवं सांगतिकं । यतश्चैवं न पुरुषकारादिकृतं सुखदुःखाद्यतस्तत्तेषां प्राणिनां नियतिकृतं सांगतिकमित्युच्यते । इहास्मिन् सुखदुःखानुजववादे एकेषां वादिनामाख्यातं तेषामयमन्युपगमः । तथाचोक्तं । प्राप्तव्यो नियतिबलाश्रयेण योर्थः, सोऽवश्यं जवति नृणां शुनोऽश्विनो वा ॥ नूतानां महति कृतेपि हि प्रयत्ने नाजाव्यं जवति न जाविनोस्ति नाशः ॥ १ ॥ ३ ॥

एवमेयाणि जंपंता, बाला पंन्धिअमाणिणो ॥ निययानिययं संतं,
अयाणंता अबुद्धिया ॥ ४ ॥ एवमेगे उ पासठा, ते जुज्जो विप्पग
प्पिअ ॥ एवं उवडिअ संता, ए ते दुःखविमोक्कया ॥ ५ ॥

अर्थ—हवे ग्रंथकार एने उत्तर आपेठे एवमेयाणिजंपंता के० एवं पूर्वोक्त वचन नि यतवादाश्रित बोलतां एवा ते बालाके० बाल अज्ञानी ठतां पोताने पंन्धिअमाणिणोके० पंन्धित करी मानतां शा माटे मानेठे ते कहेठे के; निययानिययंके० ते अज्ञानी, नियतिकृत त सुख दुःख अथवा अनियतिकृत पुरुषकारादिकुं करेखुं एवुं सुख दुःख ते संतं के० एकांते जवितव्यतायेज कखं एम कहेठे; ते कारणे तेने सुखदुःखादि कारणना अयाणंता अबुद्धियाके० अजाण, बुद्धिरहित कहिए. अने जैनतो नियतिकृतपणे तथा अ नियतिकृतपणे ए बने प्रकारे सुख दुःख मानेठे एटले स्यादादी कहिए. ॥ ४ ॥ हवे ते ने एवी प्ररूपणानुं विपाक देखाडेठे एवमेगेके० एरीते कोइ एक नियतवादाने विपे आश्रित परवादीठे ते केवाठे; तोके पासठाके० पार्थस्थ एटले न्यायपद्धयकी बाहेर अथ वा पासठा एटले पाशके० कर्मनुं बंधन तेने विपे स्थित जुज्जो के० तेवली पुनः विप्पगप्पियाके० विविध प्रगल्भित एटले अत्यंत धिगथका मुक्तिमार्गेनेविपे प्रवर्त्त; वली एवुं कहेठे के अमे एवी क्रिया करता थका मुक्तिपामीखुं परंतु एवके० ए प्रकारे ते उ वडियासंताके० उद्धित एटले पोतानी क्रियानेविपे प्रवर्त्ततां ठतां एतेदुःखविमोक्कयाके० पोताने दुःखथी मूकावनार न होय एटले मुक्ति पामेनहीं. ॥ ५ ॥ एटले नियतवादी कह्या.

॥ दीपिका—अस्योत्तरमाह । (एवमिति) । एवमेतानि पूर्वोक्तानि वचनानि जल्पन्तो

नियतिवादिनोवाला मूर्खः पंडितमानिनः स्वयमपंदिताअप्यात्मानं पंडितं मन्यमा-
नाः । किंचूताः नियताऽनियतमज्ञानंतः किंचिन्नियतिकृतमवर्षणावि नियतमात्मपुरु-
षकारेश्वरादिकृतं किंचिदनियतमेवं द्विविधं वस्तु अज्ञानंतोनियतिकृतमेवैकातेनाश्र-
यंतोऽतएवायुद्धिकाबुद्धिरहितानवन्ति । पुरुषकारादयोपि वस्तुत्पादकाः । यतः । न
दैवमिति संचिंत्य, त्यजेदुद्यममात्मनः । अनुद्यमेन कस्तेलं तिष्ठेन्यः प्राप्नुमहेति ॥ १ ॥
इत्याद्यज्ञानंतोऽतएव निर्वुद्धिकाः ॥ ४ ॥ एतद्वादिनामपायमाह । (एवमिति) । एवमेके
नियतिवादिनं पार्श्वस्थाः शुक्तिमूढाहंस्तिष्ठन्तीति पार्श्वस्थाः परलोकक्रियापार्श्वस्थावा-
 । अथवा पाशः कर्मबंधनं तत्र स्थिताः । (तेष्टुद्धोक्ति) । ते जूयो विविधं प्रगल्भिता धा-
ष्ट्योपेतानियतिवादमंगीकृत्यापि एवं पुनरपि स्वकार्यपरलोकक्रियासु प्रवर्तमानाश्चतएव
धाष्ट्योपेतानते दुःखविमोचकायात्मानं दुःखान्न मोचयन्ति ॥ ५ ॥ नियतिवादिनोगताः॥

॥टीका—एवं श्लोकद्वयेन नियतिवादमतमुपन्यस्यास्योत्तरदानायाह । (एवमेयापि
इत्यादि) एवमित्यनंतरोक्तस्योपप्रदर्शने । एतानि पूर्वोक्तानि नियतिवादाश्रितानि वचना-
नि जल्पंतोऽनियततो बालाअज्ञाः सदसद्विवेकविशेषाणि संतः पंडितमानिनश्चात्मा-
नं पणितं मंतुं शीघ्रं श्रेयां ते तथा । किमिति तएवमुच्यंतइति तदाह । यतो (निययानि
पर्यसंतमिति) । सुखादिकं किंचिन्नियतिकृतमवश्यं जाल्युद्यमप्रापितं तथाऽनियतमात्म-
पुरुषकारेश्वरादिप्रापितं सत् नियतिकृतमेवैकातेनाश्रयंत्यतोऽज्ञानानाः सुखदुःखादिकारण-
मद्युद्धिकाबुद्धिरहितानवन्तीति । तथाह्यहंतानां किंचित्सुखदुःखानि नियतितएव नवं-
ति । तत्कारणस्य कर्मणः कस्मिंश्चिदवसरेश्चद्वयं नाभ्युदयसङ्गावान्नियतिकृतमित्युच्यते ।
तथा किंचिदनियतिकृतं च पुरुषकालेश्वरस्वभावकर्मादिकृतं तत्र कथंचित्सुखदुःखादेः पु-
रुषकारसाध्यत्वमप्याश्रीयते । यतः क्रियातः फलं नवति क्रिया च पुरुषकाराऽयत्ता प्रव-
र्तते । तथाचोक्तं । न दैवमिति संचिंत्य, त्यजेदुद्यममात्मनः । अनुद्यमेन कस्तेलं तिष्ठेन्यः
प्राप्नुमहेति ॥ १ ॥ यनु समाने पुरुषव्यापारे फलवैचित्र्यं दूषणत्वेनोपन्यस्तं तददूषणमेव ।
यतस्तत्रापि पुरुषकारवैचित्र्यमपि फलवैचित्र्ये कारणं नवति । समाने वा पुरुषकारे यः
फलानावः कस्यचिन्नवति सोऽदृष्टकृतः । तदपि चास्मान्निः कारणत्वेनाश्रितमेव । तथा
कालोपि कर्ता । यतो वक्रुलचंपकाशोकपुद्गागसहकारादीनां विशिष्टएव काले पुष्पफला-
द्युन्नवोन सर्वदैति । यच्चोक्तं । कालस्यैकरूपत्वाद्भगवैचित्र्यं न घटतइति तदस्मान्न प्रति-
न दूषणं । यतोऽस्मान्निः कालएवैकः कर्तृत्वेनान्युपगम्यतेऽपितु कर्मापि ततो जग-
द्वैचित्र्यमित्यदोषः । तथेश्वरोपि कर्ता । आत्मैवहि तत्र तत्रोत्पत्तिदारेण सकजलगदया
पनादीश्वरः । तस्य सुखदुःखोत्पत्तिकर्तृत्वं सर्ववादिनामविगानेन सिद्धमेव । यथात्र मूर्ताभू-

तदिदूषणमुपन्यस्तं तदेवंजूतेश्वरसमाश्रयणे दूरोद्भेदितमेवेति । स्वजावस्यापि कथंचि
 कर्तृत्वमेव । तथा ह्यात्मन उपयोगलक्षणत्वमसंख्येयप्रदेशत्वं । पुञ्जानां च मूर्तत्वं ध
 र्माधर्मास्तिकाययोगेतिस्थित्युपपत्तंकारित्वममूर्तत्वं चेत्येवमादिस्वजावापादितं । यदपि चा
 त्मव्यतिरेकाऽव्यतिरेकरूपं दूषणमुपन्यस्तं तददूषणमेव । यतः स्वजावआत्मनोऽव्यति
 रक्तिः । आत्मनोपि च कर्तृत्वमन्युपगतमेव तदपि स्वजावापादितमेवेति । तथा कर्मापि
 कर्तृत्वमेव । तद्वि जीवप्रदेशैः सहान्योन्यानुबेधरूपतया व्यवस्थितं कथंचिच्चात्मनोऽनि
 त्तं तद्वाद्यात्मा नरकतिर्यङ्मनुष्यामरजवेपु पर्यटनं सुखदुःखादिकमनुभवतीति । तदेवं
 नियत्यनित्ययोः कर्तृत्वे युक्त्युपपत्तेरिति नियतेरेव कर्तृत्वमन्युपगच्छतो निर्युक्तिकानवन्तीत्य
 वसेयम् ॥४॥ तदेवं युक्त्या नियतिवादं दूषयित्वा तद्वादिनामपायदर्शनायाह । (एवमेवेदं इत्या
 दि) । एवमितिपूर्वाभ्युपगमसंस्पर्शकं । सर्वस्मिन्नपि वस्तुनि नियतानियते सत्येके नियतमेवा
 ऽवश्यंभाव्येव कालेश्वरादिनिराकरणेन निर्हेतुकतया नियतिवादमाश्रिताः । तुरवधार
 णे । तएव नान्ये । किंविशिष्टाः पुनस्ते इति दर्शयति । युक्तिकदंबकाद्विस्तिष्ठतीति पा
 र्श्वस्थाः परलोकक्रियापार्श्वस्थावा । नियतिपक्षसमाश्रयणात्परलोकक्रियावैयर्थ्यं । य
 दि वा पाशश्चपाशः कर्मबंधनं तच्चेह युक्तिविकलनियतिवादप्ररूपणं तत्रस्थिताः पाश
 स्थाः । अन्येप्येकांतवादिनः कालेश्वरादिकारणिकाः पार्श्वस्थाः पाशस्थावा इष्टव्याऽ
 ल्यादि । ते पुनर्नियतिवादमाश्रित्यापि नूथोविविधं विशेषेण वा प्रगल्भिताधाष्टोपग
 ताः परलोकसाधकासु क्रियासु प्रवर्तते । धाष्ट्याश्रयणं तु तेषां नियतिवादाश्रयणे स
 त्वेव । पुनरपि तत्प्रतिपत्तिनीष्ट क्रियासु प्रवर्तनादिति ते पुनरेवमन्युपस्थिताः परलोक
 साधकासु क्रियासु प्रवृत्ता अपि संतोनात्मदुःखविमोक्षकाः । असम्यक्प्रवृत्तत्वान्नात्मानं
 दुःखादिमोचयन्ति । गतानियतिवादिनः ॥ ५ ॥

जविणो मिगा जहा संता, परिताणेण वज्जिआ ॥ असंकियाइ संकंति,
 संकिआइ असंकियो ॥६॥ परियाणिआणि संकंता, पासिताणि असंकि
 णो ॥ अस्साणजयसंविग्गा संपलिति तद्धितहि ॥ ७ ॥ अहं तं पवेज्ज
 वसं, अहे वसस्स वा वए ॥ मुच्चेज्ज पयपासाउ, तं तु मंदे ए देहए ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे अज्ञानवादीना मत उपर दृष्टांत कहेछे । जहाके० जेम, मिगाके० मृग
 एटले अरण्यना पशु जविणो संता के० वेगवंत गतां ते केवांछे, तोके परिताणेणवज्जि
 याके० परित्राण एटले शरणेकरी वर्जित अर्थात् तेमनो कोइ राखनार नथी, एवा ते
 जयविबुद्धजन्त विवेकरहित थका असंकियाइ के० अशंकित स्थानक जे कूट पा
 शादिक रहित तेने संकंति के० शंकातुं स्थानक जाणे तथा जे संकिआइ के० शंकित

स्थानक जे वधुं कारण ते स्थानक थकी असंकिणो के० शंका घामे नहीं. ॥ ६ ॥
बली एहिज कहेजे के, ते मृगादिक जीव परिचायिआणि के० परित्राण जे रक्षातुं
स्थानक तेथी संकंता के० शंकाता अने पासिताणि असंकिणो के० पाशना स्थानक
थकी अण शंकाता, असाणजयके० अजाणपणे अथवा नये करी, संविग्ग के० व्याकुल
थका संप्रति तहिं तहिं के० तेहिज तेहिज स्थानके जाय. ज्या त्यां पाशादिक माहेज
पडे ॥ ७ ॥ बली एज दृष्टांत विषावेजे. अह के० अथ एटसे हवे तंके० ते मृगादिक
जीव ते वायुरादिकनो जे बंधपवेळ के० बंधपाशादिकनां स्थानक ने अहेवसस्तवाव
ए के० नीचे अथवा ठपर आकमीने जाय. जो एम करे तो ते मुचेळपयपासातंके०
पगना पाशथकी मूकाय एटसे लुटो थाय परंतु ते अनर्थ परिहरवानो ठपाय तंके०
ते, मंद के० मंद अज्ञानी, एवेहएके० नयेखे. ॥ ७ ॥

॥ वीपिका-अथाज्ञानिमत्तमाह । (जविणोति) । यथा जविनोवेगवंतः संतोमृगाः
परित्राणेन शरणेन वर्जितारहिताः । अथवा परित्राणं वायुरादिवंधनं तेन तर्जिताय
प्रापिताः संतोऽशंकितानि स्थानानि शंकते जयघ्राताः संतोनिर्जयान्यपि स्थानानि
सजयतथा मन्यंते । शंकितानि च वायुरादीन्शंकमानाः संपर्ययंतद्विषुत्तरसूत्रेण सं
बंधः ॥ ६ ॥ परित्राणं संजातं येषु तानि परित्राणितानि शरज्जुतानि स्थानानि मूढ
त्वात् शंकमानाः सजयानि मन्यमानाः पाशितानि पाशयुक्तान्यशंकमानास्तेषु शंकास
कुर्वाणाश्चक्षुराग्नेन जयेन च (संविग्गति) सम्यक्त्वान्तास्तत्र तत्र वायुरादिके बंधने सं
पर्ययंते समेकीनायेन परिसमंतादयंते गच्छंतीति ॥ ७ ॥ इममेव दृष्टांतमाभित्याह । (अ
हेति) । अथानंतरमसौ मृगस्तत् (वक्षमिति) बंधोबंधनकारणं रज्जुवायुरादिवंधं वा यदि
हवेतोपरिगृहेत वा अथवा बंधस्थाधोव्रजेत तदा पदपाशात् वायुरादिवंधनान्मुच्यते ।
एवं संतमपि तमनर्थपरिहरणोपायं मंदोजहोन वेदतीति न पश्यतीति ॥ ७ ॥

॥ टीका-संप्रतमज्ञानिमत्तं दूषयितुं दृष्टांतमाह । (जविणोऽस्यादि) यथा जविनोवेग
वंतः संतोमृगाश्चरणाः पशवः परिसमंतात् त्रायते रक्ष्तीति परित्राणं तेन वर्जिता रहि
ताः परित्राणविकलाऽत्यर्थः । यदिवा परित्राणं वायुरादिवंधनं तेन तर्जितायप्रापि
ताः संतोचयोद्घातलोचनाः समाकुञ्जीकृतं करणाः सम्यक्त्ववैकल्यज्ज्ञाशंकनी
यानि कूटपाशादिरहितानि स्थानान्यशंकाहीणि तान्येव शंकते अन्तर्धोऽपादकत्वेन
गृह्णन्तीति । यानि पुनः शंकाहीणि शंका संजाता येषु योग्यत्वाच्चानि शंकितानि शंकायोग्या
नि वायुरादीनि तान्यशंकिनस्तेषु शंकासकुर्वाणास्तत्र तत्र पाशादिके संपर्ययंतद्विषुत्तरेण
संबंधः ॥ ६ ॥ पुनरप्येतदेवाऽस्तिमोहाविष्करणायाह । (परिचायिआणि) परित्रायते इति
परित्राणं तज्ज्ञातं येषु तानि । यथा परित्राणयुक्तान्येव शंकमानाऽतिमूढत्वादिपर्यस्तु

इयस्त्रातर्ह्यपि नयमुत्प्रेक्षमाणानि पाशितानि पाशोपेतान्यनर्थापादकान्यशंकिनस्तेषु शंकामकुर्वाणाः संतोऽज्ञानेन जयेन च (संविगंति) । सम्यक्व्याप्तावशीजृताः शं कनीयमशंकनीयं वा तत्राऽपरित्राणोपेत पाशाद्यनर्थोपेतं वा सम्यक्विवेकेनाऽज्ञानाना स्तत्र तत्राऽनर्थबहुले पाशवायुरादिके बंधने संपर्ययंते समेकीनावेन परिसमंतादयंते यांति वा गृह्यतीत्युक्तं जवति । तदेवं दृष्टान्तं प्रसाध्य नियतिवादाद्येकांताऽज्ञानवादिनोदार्ष्टीतिक ह्वेनाऽयोज्याः । यतस्तेष्वेकांतवादिनोऽज्ञानकास्त्राणजृतानेकांतवादवर्जिताः सर्वदोष विनिर्मुक्तं कालेश्वरादिकारणवादान्युपगमेनाऽनाशंकनीयमनेकांतवादमाशंकते शंकनी यं च नियत्यज्ञानवादमेकांतं न शंकते । ते एवंजृताः परित्राणार्हेष्यनेकांतवादे शंकां कु र्वाणायुक्त्याऽदृष्टमानकमनर्थबहुलमेकांतवादमशंकनीयत्वेन । गृह्यंतोऽज्ञानावृतास्ते पु तेपु कर्मबंधस्थानेषु संपर्ययंत इति ॥ ७ ॥ पूर्वदोषैरनुपपन्नाचार्योदोषांतरदिस्तथा पुनरपि प्राक्तनदृष्टान्तमधिकृत्याह । (अद्वैतपवेक्ष्यत्वादि) अथानंतरमसौ मृगस्तत् (ब्रह्म मिति) बद्धं बंधनाकारेण व्यवस्थितं । वायुरादिकं वा बंधनं बंधकत्वाद्धर्मित्युच्यते । तदे वंचनूतं कूटपाशादिकं बंधनं यद्यसावुपरिह्वेत् तदधस्तादतिक्रम्योपरिगच्छेत् तस्य च ध्यादेर्बंधनस्याधोगच्छेत्तत एवं क्रियमाणेऽसौ मृगः पदेपाशः पदपाशोवायुरादिबंधनं त स्मान्मुच्यते । यदि वा पदं कूटं पाशः प्रतीतस्तान्यां मुच्यते । कचित्पदपाशादीति पठ्य ते । आदिग्रहणाद्धताडनमारणादिका क्रियागृह्यंते । एव संतमपि तमनर्थोत्पादकं परिहरणोपायं मंदोजडोऽज्ञानावृतो न देहतीति न पश्यतीति ॥ ७ ॥

अहिंअप्याऽहियप्पसाणे, विसमंतेणुवागते ॥ सबद्धे पयपासेणं, तच्च घायं नियत्तइ ॥ १० ॥ एवं तु समणा एगे, मिच्चदिठी अणारिआ ॥ अ संकिआइं संकंति, संकिआइं असंकिणो ॥ १० ॥ धम्मपसुवणा जा सा, तं तु संकंति मूढगा ॥ आरंजाइं न संकंति, अविअत्ता अकोवि आ ॥ ११ ॥ सबप्पगं विउक्कस्सं, सबंणूमं विट्ठुणिआ ॥ अप्पत्तिअं अकम्मंसे, एयमं मिगे चुए ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे ते उपाय अण देवतो यको जे अवस्थाने पामे ते कहेने. अहिअप्या के० ते मृग आत्माने अहित तथा अहियप्पसाणेके० अहित जेजुं जाणपणु ठे, एवा उता, विसमंते के० विपम कूट पाशादिक प्रदेशे, एवागते के० आवे. एटले ते पाश मांहे पडे. सबद्धेपयपासेणं के० ते त्यां पडया उता बंधन पामे. तथा तच्चघायं के० त्यां ते विनाशने नियत्तइके० डखी यता पामे. ॥ १० ॥ हवे ए दृष्टान्त परवादिसाथे

मेलवेले. एवंतु के० एरीते जेम ते मग अजाणतां थकां पाक्षमांहे पढेले, तेम० सम
पाएगे के० कोइएक श्रमण शास्त्रादिक दर्शनी ते केवाले, तोके मिह्वदिषी के० मि
प्याहरी तथा अणारिआ के० अनार्य अज्ञानपणे अनाचारना सेवनारा ते अतंकिया
इके० अशंकित एवां जे रुढा धर्मेनां अनुष्ठानले, तेनेविषे संकंति के० अधर्मेनी शंका
आणें; अने संकियाइ के० जे हिंसादिक शंकित स्थानकले, तेथकी अतंकियो के०
न शंकाय. ॥ १० ॥ वली ते दर्शनीउनी जे विपरीत मति ठे ते देखावेले, धम्मपसाव
णाजासा के० ह्यांस्यादिक दशविध धर्मेतद्वित प्ररूपणा जेनीले. तंतुसंकंतिमूढगा के०
तेथकी ते अज्ञानी शंकाय अने कहेके ए अधर्मेनी प्ररूपणाळे, तथा जे आरंभाइके०
आरंभादिक पापनां कारण ठे. तेथकी नसंकंति के० न शंकाय अने तेनेज धर्म करी
देखावे. माटे ते केवां ठे, अविद्यता के० अव्यक्त, सुग्ध, विवेक, विकल तथा अक्रोवि
याके० अक्रोविद एतले अपमित ठे. ॥ ११ ॥ हवे तेने फल देखावेले. सब्बपंग के०
सर्वात्मक ते जोन, विउक्कस्सं के० मान, सब के० समस्त, एमं के० माया, तथा अय
सियं के० क्रोध ए चार कपाय विहूणिया के० स्वपावीते जीव अकर्मसेके० अकर्मेश
थाय, एतले कर्माशरद्वित पाय. एयमं के० एवो अर्थ ते मियेके० मृगनी परे अज्ञान प
छवादी दर्शनीचूणके० ठामेले. सारांश जेथकी जीव मुक्ति पावे ते अर्थ जाणता नथी॥ १२ ॥

॥ दीपिका—पाक्षमपश्यतोयाऽवस्था त्यात्तामाह । (अद्विष्येति । स चृगोऽद्विता
त्मा तथा अद्वित प्रज्ञानं बोधोयस्य सोऽद्वितप्रज्ञानः विपमांतेन कूटपाशाद्विमुक्तं प्रदर्शे
नोपागतः । अथवा विपमांते कूटपाशे आत्मानमनुपातयेत् । तत्र चासी वैदः पादपाशा
दीनतथैवदुजान् अवस्थाविशेषान् प्राप्तस्तत्र बंधने यातं विनाशं निगच्छति प्राप्नोति ॥
॥ ए ॥ दृष्टान्तपोजनामाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तमुगृह्यतेन । तुरचधार
णे । एकेश्रमणाः पास्वमाश्रितमिथ्यादृष्टयोऽनार्याश्चतदनुष्ठानाद्यशंकितानि धर्मानुष्ठा
नानि शंकामानास्तथा शंकितान्येकांतपट्टाश्रयणाभ्यशंकिनोऽमृगाश्चाऽनर्थकाजः सृष्टः ॥
॥ १० ॥ शंकितशंकितविपर्ययात्माह । (धम्मेलि) । धर्मेप्रज्ञापना ह्यांस्यादिविधविधधर्म
प्ररूपणा या सा प्रसिद्धा तां शंकंते सद्धर्मप्ररूपणोयमिति मन्यंते । आरंभांश्च पापो
पादाननुत्तान् शंकंते । यतोऽव्यक्तामुग्धाः तदसद्विवेकविकलाद्यक्रोविदायर्षद्विताः स
छास्त्रावबोधविधुराः ॥ ११ ॥ तेषां सत्फलजायमाह । (सब्बपंगमिति) सर्वात्मकोजो
नस्तं । वृष्टुक्तवैमानस्तं (सर्वंणुमंति) भावां तथा (अण्वनियंति) क्रोधस्तं च विधूय अकर्म
शः न विद्यते कर्माशोयस्य सोऽकर्मेशः स्यात् । अकर्मेशत्वं च ज्ञानाच्चयति नाऽज्ञानादि
स्याह । (एयमंति) । एतमर्थं कर्माचाररूपं मृगं च मृगोऽज्ञानी (चुएचि) त्यजेत् ॥ १२ ॥

॥ टीका—कूटपाशादिकं चापश्यन् यामवस्थामवाप्नोति तां दर्शयितुमाह । (अहीत्यादि) स मृगोऽहितात्मा । तथाऽहितं प्रज्ञानं बोधोयस्य सोऽहितप्रज्ञानः । सचाहितप्रज्ञानः सन् विपमंतेन कूटपाशादियुक्तप्रदेशेनोपागतः । यविवा विपमंते कूटपाशादिके आत्मानमनुपातयेत् । तत्र चासौ पतितो बद्धश्च तेन कूटादिना पदपाशादीननर्थबहुलानवस्थाविशेषान् प्राप्तस्तत्र बंधने घाते विनाशं नियच्छति प्राप्नोतीति ॥ ९ ॥ एवं दृष्टांतं प्रदर्श्य सूत्रकारएव दार्ष्टान्तिकमज्ञानविपाकं दर्शयितुमाह । (एवंतुइत्यादि) एवमिति यथा मृगाश्चक्षुःशान्तावृताश्चनर्थमनेकशः प्राप्नुवन्ति । तुरवधारणे । एवमेव श्रमणाः केचित्पाश्चान्दविशेषाश्रिताः । एके न सर्वे । किञ्चूतास्ते इति दर्शयति । मिथ्या विपरीता दृष्टिर्येषामज्ञानवादिनां नियतिवादिनां वा ते मिथ्यादृष्टयः । तथा अनार्याः आराद्धाताः सर्वे हेयधर्मेन्यइति आर्याः न आर्याश्चनार्याश्चक्षुःशान्तावृतादसदनुष्ठापिनइति यावत् । अज्ञानावृत्तत्वं च दर्शयति । अशंकितान्यशंकनीयानि सुधर्मानुष्ठानादीनि शंकमानास्तथा शंकनीयान्यपायबहुलान्येकांतपक्षसमाश्रयणान्यशंकिनोमृगाश्च मूढचेतस्तस्तत्तदाश्रजंते यद्यदनर्थाय संपद्यंतइति ॥ १० ॥ शंकनीयाशंकनीयविपर्ययात्तमाह । (धम्मपसुवणेत्यादि) । धर्मस्य क्वाल्यादिदक्षलक्षणोपेतस्य या प्रज्ञापनाप्ररूपणा । तत्त्विति । तामेव शंकते असंक्षर्धप्ररूपणेयमित्येवमध्यवर्त्यति । ये पुनः पापोपादानचूताः समारंजास्तानाशंकते । किमिति । यतोऽव्यक्तामुग्धाः सहजसद्विवेकविकलाः । तथा । अकोविदाश्चपंडिताः सत्त्वान्नावबोधरहिताइति ॥ ११ ॥ तेच अज्ञानावृत्तायन्नाप्नुवन्ति तददर्शनायाह । (सब्रह्मण्यमित्यादि) । सर्वत्राप्यात्मा यस्याऽसौ सर्वात्मको लोचस्त्वं विधूयेति संबंधः । तथा । विविधउत्कर्षोर्गवोव्युत्कर्षोमानइत्यर्थः । तथा (एमंति) माया तां विधूय । तथा (अप्यत्तिपंति) क्रोधं विधूय । कपायविधूनने च मोहनीयविधूननमावेदितं जवति तदपगमाच्च शेषकर्माभावः प्रतिपादितो जवतीत्याह । (अकर्मोऽशंति) । न विद्यते कर्मोऽशोऽस्येत्यकर्मोऽशः । सच कर्मोऽशोविशिष्टज्ञानाद्भवति नाज्ञानादित्येव दर्शयति । एतमर्थं कर्मभावलक्षणं मृगः अज्ञानी (चुएत्ति) । त्यजेत् । विनक्तिपरिणामेन वा अस्मादेवचूतादर्थान् ज्येवेत् प्रर्येदिति ॥ १२ ॥

जे एयं नाजिजाणंति, मिच्छदिठी अणारिया ॥ मिगा वा पासवद्धा ते,
धायमेसंति एतसो ॥ १३ ॥ माहणा समणा एगे, सब्बे नाणं सयं वए ॥
सब्बलोगे वि जे पाणा, न ते जाणंति किंचण ॥ १४ ॥ मिलखू अमिलखू
स्स, जहा चुत्ताणुजासए ॥ ए देउं से विजाणाइं, नासिअंतणु नासए ॥ १५ ॥

एवमन्नाणिया नाणं, वयंतावि सयं सयं ॥ निव्वयत्तं न याणंति,
मिलस्कुव अयोहिया ॥ १६ ॥

अर्थ— वली एनोज दोष देखावेने. जेएयंनानिजाणंति के० जे अज्ञानवादी ए कर्म स्वपाववानो उपाय नथी जाणता, ते केवा ठे, मिह्वदिहीअणारिया के० मिथ्यादृष्टी अनार्थ एवा मिगावापासबद्धते के० सृगलानी परे पाशमां बंधाणाने. तेवायमेस्संति एं तत्तो के० आगामिक काले अनंतयात एटले मरणने पामशे; एटले सृगतो एकवार मरण पामिनेज वृटेने परंतु ते अज्ञानी अनंत मरणे पण वृटसे नहों. ॥ १३ ॥ हवे जे पोते एकवार अद्युं एवुं जे पोतातुं कदाग्रह तेने कोइवारे सूकेनहीं ते उपर विशेष क हेने. माहणासमणएगे के० एक ब्राह्मण तथा एक श्रमण परिव्राजक विशेष ॥ सर्वे के० सर्वे, सर्वेके० पोत पोतातुं. नाणंके० जाणपणुं रुहुंते एम वएके० वदे एटले कहेने. वली ते जुवां जुवां ज्ञान परस्पर माहोमाहे विरुद्ध संवेह उपजावेने; ते माटे अजाणपणुंज नजुं ठे जाणपणानुं कांइ काम नथी, एरीते अज्ञानयादी कहेने. तेमाटे सबलोगेविके० सर्व लोकमाहे, जे पाणा के० जे प्राणीउं ठे, नतेजाणंतिकिचणं के० ते कांइ जाणता नथी, एटले सर्व सम्यक्ज्ञान रहित जाणवा. यद्यपि तेने कांइ गुरुवरंपरागत जाणपणुं होय तथापि ते कांइ परमार्थ जाणता नथी, माटे ते अज्ञानीज जाणवा. ॥ १४ ॥ हवे ते उपर दृष्टांत कहेने. मिलस्कुवमिलस्कुस्त के० जेम स्लेह्म अर्थजापानो अजाण थको अस्लेह्म जे अर्थ जापा तेने जहाचुत्ताणुजासए के० जेम जापंतानी परे वोले परंतु ते एहेउसेविआयाईके० देहु एटले परमार्थ कांइ जाणे नही, निःकेवल परमार्थ करी अग्य जातिपंतणुजासए के० जाबाने केडे जाये. ॥ १५ ॥ हवे ए दृष्टांत अज्ञानवादी साथे मेजवेने. एवमन्नाणियाणं के० एरीते अज्ञानी सम्यक्ज्ञानरहित एवा श्रमण ब्राह्म णाविक पोतपोताना मततुं ज्ञान प्रमाण करीने वयंताविसयंसयं के० पोतपोतानो मार्थ कहेने पण ते निव्वयत्तंनयाणंति के० निश्चयार्थ नथी जाणता. मिलस्कुवअयोहिया के० ते स्लेह्वत्त एटले स्लेह्वनीपरे अबोधिक एटले ज्ञानरहित ठे. ॥ १६ ॥

॥ वीपिका—जूयोप्यज्ञानवादिनां दोषमाह । (जेएतमिति) । ये एतं कर्मदूषोपायं न जानंति मिथ्यादृष्टयोऽनार्थास्ते सृगाइव पाशबद्धावातं विनाशमेप्यंति यास्यंत्यन्वेप भंतिवा तद्योग्यक्रियाकरणात् । अनंतशोनिरंतरम् ॥ १३ ॥ अज्ञानवादिनामेव दूषणंतर माह । (मादृणाइति) । एकं ब्राह्मणास्तथा श्रमणाः परिव्राजकाः सर्वे स्वकर्मातीतं ज्ञानं वदंति नच तानि सर्वेषां ज्ञानानि । अन्योन्यविरोधेन प्रवृत्तात् । तस्मादज्ञान मेव श्रेयइत्याह । (सबेतोयेविति) । सर्वेस्मिन् लोके ये प्राणाः प्राणिनस्ते किंचन न

म्यक् न जानन्ति ॥ १४ ॥ अथ दृष्टान्तमाह । (मिलस्कुड्ढिति) । यथा म्लेहोऽनार्यः अ
म्लेहस्य आर्यस्य यदुक्तं जापितं तदनुजापते परमार्थशून्यं तज्जापितमेवानुजापते ।
नच हेतुं विजानाति ॥ १५ ॥ दार्ष्टीतिके योजयति (एवमिति) । एवमज्ञानिकाः स
म्यक्ज्ञानरहिताः स्वकं स्वकमात्मीयं ज्ञानं प्रमाणत्वेन वदंतोपि निश्चयार्थं न जानन्ति ।
इव यथा म्लेहो निश्चयार्थमजानन् परोक्तमनुवदत्येवं तेऽप्यबोधिकाबोधरहिताः ।
ततोऽज्ञानमेव श्रेय इति ॥ १६ ॥

॥ टीका—नूयोप्यज्ञानवादिनां दोषाजिघत्सयाह । (जेएयमित्यादि) । ये अज्ञान
पक्षं समाश्रिता एनं कर्मरूपणोपायं न जानन्ति । आत्मीयाऽसद्ग्राहाऽग्रहग्रस्तामि
ध्यादृष्टयोऽनार्यास्ति मृगा इव पाशबद्धाघातं विनाशमेप्यंति यास्यत्यन्वेपयंति वा । त
द्योग्यक्रियानुष्ठानात् । अनन्तशोचिह्नेदेनेत्यज्ञानवादिनोगताः ॥ १३ ॥ इदानीमज्ञानवादिनां
दूषणोद्दिनावविषया स्वार्थग्यंजितावादिनो न चलिष्यंतीति तन्मताविष्करणायाह । (मा
हणा इत्यादि) । एके केचन ब्राह्मणविशेषास्तथा श्रमणाः परिव्राजकविशेषाः सर्वेऽप्ये
ते ज्ञायतेऽनेनेति ज्ञानं हेयोपादेयार्थाऽविर्जावकं परस्परविरोधेन व्यवस्थितं स्वकमात्मीयं
वदन्ति । नच तानि ज्ञानानि परस्परविरोधेन प्रवृत्तत्वात्सत्यानि । तस्मादज्ञानमेव श्रेयः
किं ज्ञानपरिकल्पनयेत्येतदर्थयति । सर्वस्मिन्नपि लोके ये प्राणाः प्राणिनो न ते किंचना
पि सम्यगुपेतवाचं जानन्तीति विदन्तीति ॥ १४ ॥ यदपि तेषां गुरुपारंपर्येण ज्ञानमायातं
तदपि हिनमूलत्वादवितथं न जवतीति दृष्टान्तद्वारेण दर्शयितुमाह । (मिलस्कुड्ढिमिलस्कु
स्तेत्यादि) । यथा म्लेहश्चार्थनापाननिज्ञोऽम्लेहस्यार्यस्य म्लेहज्जापाननिज्ञस्य यज्जापि
तं तदनुजापते अनुवदति केवलं न सम्यक्तदनिप्रायं वेति यथाऽनया विवक्षयाऽने
न जापितमिति । नच हेतुं निमित्तं निश्चयेनासौ म्लेहस्तज्जापितस्य जानाति । केवलं पर
मार्थशून्यं तज्जापितमेवानुजापते इति ॥ १५ ॥ एवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकं योजयितुमा
ह । (एवमित्यादि) । यथा म्लेहः अम्लेहस्य परमार्थमजानानः केवलं तज्जापिताननु
जापते । तथा अज्ञानकाः सम्यक्ज्ञानरहिताः श्रमणाब्राह्मणावदंतोपि स्वीयं स्वीयं
ज्ञानं प्रमाणत्वेन परस्परविरुद्धार्थजापणात् निश्चयार्थं न जानन्ति । तथाहि । ते स्वकी
यं तीर्थकरं सर्वज्ञत्वेन निर्वायं तदुपदेशेन क्रियासु प्रवर्तन् । नच सर्वज्ञविवक्षा अर्वा
ग्रदर्शना ग्रहीतुं शक्यते । नासर्वज्ञः सर्वज्ञं जानातीति न्यायात् । तथाचोक्तं । सर्वज्ञोऽ
साविति ह्येतत्तत्कालेषु वुच्यन्ति ॥ तज्ज्ञानज्ञेयविज्ञानरहितैर्गम्यते कथं ॥ १ ॥ ए
वं परचेतोवृत्तीनां इरन्वयत्वादुपदेष्टुरपि यथावस्थितविवक्षया ग्रहणाऽसंनवान्निश्चया
र्थमजानानाम्लेहवदपरोक्तमनुजापन्त एव । अबोधिकाबोधरहिताः केवलमित्यतोऽज्ञा

નમેવ શ્રેયશ્ચિત્ । एवं यावद्यावज्ज्ञानाच्युपगमस्तावत्तावत्तुस्तरदोषतत्त्वचः । तथाहि । यो वगज्जनपादेन कस्यचित् शिरः स्पृशति तस्य महानपराधोभवति । यस्तनान्नोर्गेन स्पृशति तस्मै न कश्चिदपराधतत्त्वैवं चाज्ञानमेव प्रधानचावमनुजवति ननु ज्ञानमिति । १६ ॥

અન્નાણિયાણ વીમંસા, નાણે ણ વિનિયત્તહ ॥ અપ્પણો યં પરં નાલં,
કુતો અન્નાણુસાસિતં ॥ ૧૭ ॥ વણે મૂઢે જહ્વા જંતૂ, મૂઢે ણેયાણુગામિ
એ ॥ દોષિ એ અકોવિયા, તિલ્લં સોયં નિયત્તહ ॥ ૧૮ ॥ અંધો અંધં પ
હંણિતો, દૂરમદ્દાણુ ગત્તહ ॥ આવક્કે ઉપ્પહંજંતુ; અહ્વા પંથાણુ ગા
મિએ ॥ ૧૯ ॥ એવમેગે ણિયાયઠી, ધમ્મમારાહગા વયં ॥ અહ્વા અ
હમ્મમાવજ્જે, એ તે સવહ્કુયં વએ ॥ ૨૦ ॥ ॥ ॥ ॥

અર્થ—હવે એને દોષ દેવાહેઠે. જે એમ કહેકે, અજ્ઞાનજ નહુંઠે; તેને અન્નાણિયાણ
કે ॥ અજ્ઞાનવાદી કહિયે. તેની જે વીમંસા કે ॥ જાણવાની ડહા, તે નાણે એ વિનિય
ત્તહ કે ॥ જ્ઞાનને વિષે પહોંચે નહીં. કારણ તે એમ વિચાર કરેઠે કે અજ્ઞાનવાદે અ
પરાધ કરનારાનો દોષ સ્વલ્પ ઠે, અને જાણનારને દોષ ઘણો લાગેઠે. જેમ કોઈક મ
નુષ્ય માર્ગે જતાં જાણતો થકોજ કોઈકના મસ્તકને પગે કરીને ફરવો. તોતે મહા અ
પરાધનો પાત્ર થાયઠે. પરંતુ જો અજ્ઞાણતાં ફરવો તોતે સ્વલ્પ અપરાધી ઠે. એ કાર
ણ માટે અજ્ઞાનપણુંજ રહુંઠે, એવી જેનામાં વિચારણા ઠે. તે અજ્ઞાનવાદી જાણવા. તે
અજ્ઞાનવાદી અપ્પણોય કહેતાં પોતાનો આત્મા સમજવાનેજ અસમર્થ ઠે. તો પરનાલં
કે ॥ બીજાને કુતો અન્નાણુસાસિતં કે ॥ બીજા અજ્ઞાની જનોને સમજાવવાને ક્યાં
થી સમર્થ થાય? અર્થાત્ નજ થાય. ॥ ૧૭ ॥ હવે એજ અર્થ દર્શાવે કરી દિપાવેઠે.
વણે કે ॥ વન દટલે અટવિને વિષે, જહ્વા કે ॥ જેમ, કોઈક મૂઢેજંતૂ કે ॥ દિશિમૂઢજીવ
તે દિશિને જાણવા અસમર્થ થકો મૂઢેણેયાણુગામિએ કે ॥ અનેરા દિશિમૂઢને શ્રામેવા
ન કરીને તેની પાઠજ ઘાણે તે સમયે દોષિએ કે ॥ તે વણે જણ, તે માર્ગેના અકોવિ
યા કે ॥ અજાણ થકા, તિલ્લંસોયંનિયત્તહ કે ॥ તોત્ર મહનમાંહે પઢે અર્થાત્ મહાહઃ
લ પામે. ॥ ૧૮ ॥ વલી ધીલું દર્શાવે કહેઠે. અંધોઅંધપહંણિતો કે ॥ જેમ કોઈક
પોતે અંધ ઠતાં અનેરા અંધને માર્ગે હેઈ જતો થકો દૂરમદ્દાણુગત્તહ કે ॥ વણે દૂર જ
ઈને આવક્કેઉપ્પહંજંતુ કે ॥ તે અંધ ઝન્માર્ગે પઢે; અહ્વા કે ॥ અથવા પંથાણુગામિએ
કે ॥ અનેરે પંથે જાય પણ વાઠિત માર્ગે ન જાય. દટલે પોતે ઝન્માર્ગે પઢતાં પાઠજા
ને પણ ઝન્માર્ગે પઢે. ॥ ૧૯ ॥ હવે એ દર્શાવે અજ્ઞાનવાદી સાથે મેજવેઠે. એવં કે ॥ એ અ

जाणता अंधनी पेटे जावमूढ एवा एगे के० कोइ एक परदर्शनी णियायनी के० मोहूना अर्थी धम्ममाराहगावयं के० अमे धर्मेना धाराधक ठैये एम कही प्रव्रज्याने लईने अनेक ठकायतुं मर्दन करता थका, अडुवा के० अथवा अनेराने ठकायना आरंजनो उपदेश करता थका, अहम्ममावळे के० अधर्मज आचरे. परंतु एतेसबहुअंधए के० ते सर्व प्रकारे कछु एटले सरल एवो मार्ग न पामे. एटले ते मोहने अर्थे यत्न करे प रंतु मोहूनो मार्ग न पामे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका—इदानीमेतद्रूपणायाह । (अन्नाणिति) अज्ञानिकानामज्ञानमेव श्रेयस्ति वादिनां योविमर्शोविचारस्त अज्ञानेऽज्ञानविषये न नियञ्जति न युज्यते । यतोज्ञानं सत्यमसत्यं वेति विमर्शः । अज्ञानेन कृतेऽपराधे स्वल्पोदोषः ज्ञानेन कृते महान् इत्येवं ज्ञातोविचारोपि तेषां न युज्यते । एवंविधविचारस्य ज्ञानरूपत्वादित्यज्ञानवादे विचारोन् युज्यते । तथा आत्मनोपि परं प्रधानमज्ञानवादं शास्त्रितुमुपदेष्टुं नालं न समर्थाः । स्वयमज्ञत्वात् कृतोऽन्येषां शिष्याणामुपदेष्टुं समर्थाजवेयुः ॥ १४ ॥ यथा ते आत्मनः परेषां च शिक्षणेऽसमर्थास्तथा दृष्टांतेनाह (वणेत्ति) वनेऽरण्ये यथा कश्चिन्मूढोमूढं नेतारं प्रापकमनुगह्यत्याश्रयति तदा तौदावप्यकोविदौ मार्गाऽनिपुणौ संतौ तीव्रं स्तोतोगहनं शोकं वा नियञ्जतः प्राप्नुतः ॥ १५ ॥ दृष्टांतांतरमाह । (अंधेति) यथा अंधः स्वयं अन्यमंधं पंथानं नयन् दूरमध्वानं वांठितमार्गादन्यं दूरं मार्गं गच्छति । तथा उत्पद्यमुन्मार्गमापद्यते जंतुः प्राणी अंधः । अथवा परं पंथानमनुगह्ये वांठितं ॥ १६ ॥ दार्ष्टान्तिकमर्थमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तार्थेन एके जावमूढानियागोमोहूः सद्धर्मोवा तदर्थिनस्ते किल वयं धर्माराधका इतिजानंतोऽधर्मं पापमेवापद्येरन् प्राप्नुवंति । तथा ते सद्बुधानांआजीविकादयोगेशालकमतानुसारिणोऽज्ञानवादप्रवृत्ताः सर्वथा कछुः सर्वज्ञः संयमः सद्धर्मोवा तं न ब्रजेयुः न गच्छति न प्राप्नुवंतीत्यर्थः । अथवा सर्वज्ञकं सत्यमज्ञानाधानं ब्रजेयुः ॥ १० ॥

॥ टीका—एवमज्ञानवादमतमनूयेदानीं तद्रूपणायाह । (अन्नाणियाणमित्यादि) न ज्ञानमज्ञानं तद्विद्यते येषां तेऽज्ञानिनः । अज्ञानशब्दस्योत्तरपदत्वाद्वा मत्वर्थीयः । यथा गौरस्वरवदरण्यमिति । यथा तेषामज्ञानिनामज्ञानमेव श्रेयस्त्येवं वादिनां योयं विमर्शः पर्यालोचनात्मकोमीमांसा वा मातुं परिष्ठेत्तुमिच्छा साऽज्ञानेऽज्ञानविषये (नणियञ्जति) न निश्चयेन यञ्जति नावतरति न युज्यतइतियावत् । तथाहि । यैवंचूता मीमांसा विमर्शोवा किमेतज्ज्ञानं सत्यमुताऽसत्यमिति । यथा अज्ञानमेव श्रेयोयथा यथाच ज्ञानातिशयस्तथा तथाच दोषातिरेकइति सोयमेवंचूतोविमर्शस्तेषां न बुध्यते । एवंचूतस्य पर्यालो

चनस्य ज्ञानरूपत्वादिति । अपिच तेऽज्ञानवादिनश्चात्मनोऽपि परं प्रधानमज्ञानवाद
मिति शसितुमुपदेष्टुं नालं न समर्थास्तेषामज्ञानपक्षतमाश्रयेनाऽज्ञात्वादिति कुतः
पुनस्ते स्वयमज्ञाः संतोऽन्येषां शिष्यत्वेनोपगतानामज्ञानवादमुपदेष्टुमलं समर्थानवेष्टुं
रिति । यदप्युक्तं त्रिजमूलत्वात् म्हेन्नानुचापखवत्तर्वमुपदेशादिकं तदप्युक्तं । यतोऽ
नुचापणमपि न ज्ञानमृते कर्तुं शक्यते । तथा । यदप्युक्तं परचेतोऽनुचीनां धुन्वयत्वाद्
ज्ञानमेव श्रेयश्च तदप्यसत् । यतोऽनवर्तवाज्ञानमेव श्रेयश्च परोपदेशदानान्यु
द्यतेन परचेतोऽनुचिज्ञानस्यान्युपगमः कृतश्च । तथाऽन्यैरप्यथापि । आकारैरितिर्गत्या
चेष्टया नापितेन च ॥ नेत्रवक्रविकारैश्च, गृह्यतेतर्गैर्त मनः ॥ १७ ॥ तदेवं ते तपस्विनोऽ
ज्ञानिनश्चात्मनः परेषां च शासने कर्तव्ये यथा न समर्थस्तथा दृष्टांतद्वारेण दर्शयितुमा
ह । (वर्णद्वारादि) बनेऽदृष्ट्यां यथा कश्चिन्मूढो जंतुः प्राणोदिकृपरिधेदं कर्तुमसमर्थः
स एवंज्ञतोयदा परं सूढमेव नेतारमनुगच्छति तदा दावप्यकोविदौ सत्यक्ज्ञानाऽनिष्ठौ
संतो तौब्रमसहस्रं स्तोत्रोद्गहनं शोकं वा निवृज्यतोनिश्चयेन गच्छतः प्राप्नुतोऽज्ञानावृत्त
त्वात् । एवं तेप्यज्ञानवादिनश्चात्मीयं मार्गं शोननत्वेन निर्धारयंतः परकीयं वा शोनन
त्वेन जानानाः स्वयं मूढाः संतः परानपि मोहयंतीति ॥ १८ ॥ अस्मिन्नेवापि दृष्टांतांत
रमाह । (अंधोऽंधमित्यादि ।) यथा अंधः स्वयमपरमं पंधानं नयन् दूरमध्वानं वि
वक्षितावध्वनः परतरं गच्छति तथोत्पयमापयते जंतुरंधः । अथवा परं पंधानमनुगच्छे
न्न विवक्षितमेवाध्वानमनुयायादिति ॥ १९ ॥ एवं दृष्टांतं प्रसाध्य दार्ष्टान्तिकमर्थं दर्शयितुमा
ह । (एवमेगेनियायचित्ति ।) एवमिति पूर्वोक्तोर्थोपप्रदर्शने । एवं जावमूढांजावांधाभैके
आजीविकादयः (नियायचित्ति) । नयोमोहः सद्मर्तोवा तदर्थिनस्ते किञ्च वयं सद्मर्तारा
धकाह्येवं संधाय प्रव्रज्यायामुद्यताः संतः पृथिव्यंबुवनस्पत्यादिकाद्योपमर्देन पचनवा
चनादिक्रियासु प्रवृत्ताः संतस्तत्तत्त्वयमनुतिष्ठन्त्यन्येषां चोपदिशांति येनाऽनिप्रतापामो
ह्यापातेऽप्रवर्तंति । अपवा तावन्मोहानावस्तमेवं प्रवर्तमानाश्चार्थं पापमापयेरन् । सं
जावनयासुत्पन्नेन लिट्प्रत्ययेनैतद्दर्शयति । एतदपरं तेपामनर्थीतरं संजाव्यते । वृद्ध
वियक्षितार्थाभावतया विपरीतार्थावासेः पापोपादानमिति । अपिच तएवमसदनुग्रापि
नश्चाजीविकादयोयोगालकमतानुसारिणोऽज्ञानवादप्रवृत्ताः सर्वैः प्रकारैर्दृष्टः प्रयुणो
विवक्षितमोहगमनप्रत्यकुटिलः सर्वैर्जुसंयमः सद्मर्तोवा तै सर्वैर्जुके ते न ब्रजेषुर्न प्रा
मुपुर्तिषुक्तं जवति । यदि वा सर्वैर्जुके सत्यं तच्चेऽज्ञानांयाज्ञानाऽपलापिनोन वदेष्टुं
ति । एते चाहानिकाः सप्तपष्टिचेदानवति । तेच चेदाश्चमुनोपायेन प्रदर्शनीयाः । तथया ।
जीवादयोऽनव पदार्थाः । सत्, असत्, सदसत्, अवक्तव्यः, सदवक्तव्यः, असदवक्तव्यः,
सदसदवक्तव्यश्चैतेः सप्तभिः प्रकारैर्विज्ञातुं न शक्यते नच विज्ञातेः प्रयोजनमस्ति । ना

यना चेयं । सन् जीवइति कोवेत्ति किंवा तेन ज्ञातेन । असन् जीवइति को वेत्ति किंवा तेन ज्ञातेनेत्यादि । एवमजीवादिष्वपि प्रत्येकं सप्त विकल्पाः । नव सप्तकौस्त्रिपष्टिः । अमी चान्ये चत्वारस्त्रिपष्टिमध्ये स्थाप्यन्ते । तद्यथा । सती नावोत्पत्तिरिति को जानाति किंवाऽनयां ज्ञातया । एवमसती सदसदवक्तव्यतानावोत्पत्तिरिति को जानाति किंवाऽनयाज्ञातयेति । शेषविकल्पत्रयं तूत्पत्त्युत्तरकालं पदार्थावयवापेक्षमतोत्र न संभवतीति नोक्तं । एतच्चतुष्टय प्रहेपांतसप्तपष्टिर्नवति । तत्र सन् जीवइति को वेत्तीत्यस्यायमर्थोऽन कस्यचिद्विशिष्टं ज्ञानमस्ति “ योऽर्तोऽदियान् जीवादीनवजोत्स्यते । नच तैर्ज्ञातैः किंचित्फलमस्ति । तथाहि । यद्वि नित्यः ” सर्वगतोऽमूर्तोऽज्ञानादिगुणोपेतएतद्गुणव्यतिरिक्तोवा ततः कतमस्य पुरुषार्थस्य सिद्धिरिति तस्मादज्ञानमेव श्रेयइति ॥ १० ॥

एवमेगे वियक्काहिं, नोअन्नं पङ्गुवासिया ॥ अप्पणोय वियक्काहिं, अयमंजूहिं डम्मई ॥ ११ ॥ एवं तक्काइ साहिंता, धम्माधम्मो अकोविया ॥ डुक्कं ते नाइतुट्ठंति, सउणी पंजरं जहा ॥ १२ ॥ सयं सयं पसंसंता, गरहंता परं वयं ॥ जे उतत्त विनुस्संति, संसारं ते विनुस्सिया ॥ १३ ॥ अहावरं पुरस्कायं, किरियावाइदरिसणं ॥ कम्मचिंतापण्ठाणं, संसारास्स पवहुणं ॥ १४ ॥

अर्थ—बली ग्रंथकार कहेडे. एवं के० एरीते एगे के० कोइएक अज्ञानी परवादी वियक्काहिं के० वितर्कें करी, पोतानी कल्पित कल्पनाए असत्यने सत्य करी मानता थका नोअन्नपङ्गुवासिया के० अनेरा साचा दोय तोपण तेने पर्युपाशे नहीं. एटले सेवे नहीं. फितु अप्पणोयवियक्काहिं के० पोतानाज वितर्कें करी एवुं कहे जे ए अयमंजूहिं के० अमारो मार्गज क्खु एटले सरल अकुटिल ठे, इत्यादिक कहेडे. तेमाटे ते डम्मई के० डुमैति विपरीतबुद्धिवाला ठे. केमके ते सन्मार्गथी उपरांग वर्तेडे. अने विपरीत मार्गने सन्मुख ठे. तेथी ते विपरीतबुद्धिवाला जाणवा. ॥ ११ ॥ हवे ज्ञानवादी ते अज्ञानवादीनो अनर्थ प्रगट देखाडेडे. एवं के० ए पूर्वोक्त न्यायें तक्काइसाहिंताके० तर्कें करी एटले पोतानी कल्पनार्यें मोक्षमार्गने कहेतां थका अष्ट प्रकारे जे कर्मेनो बंध तेने त्रोडी न शके, ते केवाडे, धम्माधम्मो के० धर्मे जे क्खाल्यादिक दशविध अने अधर्मे जे हिंसादिक पांच आश्रव तेने विपे अकोविया के० अकोविद एटले अजाणवे अर्थात् ते धर्मेअधर्मेने जाणता नथी. डुक्कंतेनाइतुट्ठंति के० ते पोतानां डुःखने शीरीते त्रोडे ते उपर दृष्टांत कहेडे. ते जहा के० जेम सउणी के० शकुनी एटले पक्की

राय धनपतिसिंघ बाहादुरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. ६३

ते पंजरं के० पंजरमाहे पड्युं थकुं पांजराने त्रोटोने पोताने मूकावी शके नहीं. तेम ए अज्ञानवादी पण पोताने संसारपंजरथकी मूकावी शके नहीं एम जाणवुं. ॥ ११ ॥ हवे सामान्याकारे एकांत मतिने दूषण करीजे सर्पसर्पसंसंता के० सर्व दर्शनी पोतपोता जुं दर्शन प्रशंसतो अने परंथं के० पारकां वचनने गर्हता के० निंदतां जेष्ठ के० जे तष्ठ के० त्यां एरीते विवस्संति के० पोताजुं विद्वांस एटले पंक्ति पणुं देखाहेजे. ते के० ते एवां वचनना बोजनार संसार के० चतुर्गतिक्त संसारमाहे विवस्सिया के० विशेषे वां था ठवां अनंतो काल तष्ठ के० त्यांज रहे. ॥ १३ ॥ एटले अन्नाणवाङ्गवा के० अ ज्ञानवादी कहा. हवे क्रियावादीनो मत कहेजे. अह के० अथ एटले हवे अवरं के० अवर एटले अज्ञानवादीना मतथकी अनंतर पुरस्कार के० पूर्वे कहुं. एहुं किरि यावाइदित्तां के० क्रियावादीजुं दर्शन, ते क्रियावादी केवाजे, कम्मचिंतापण्णाणं के० कर्मचिंताप्रनष्ट एटले कर्म जे ज्ञानावरणीयाविक तेने विपे चिंता एटले आलोच जुं ते थकी प्रनष्ट थयेला एटले ते कर्मबंधनो परमार्थ जाणो नहीं तेथी तेजुं दर्शन निकेवल संसारस्सण्ववृणं के० संसारजुं वधारनार जाणवुं. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—दूषणांतरमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तनीत्या एकेऽज्ञानवादिनोऽपि तर्कानिर्माणां ताभिः स्वमतिकल्पनाभिः परमन्थं जैनादिकं न पश्युपासते न सेवन्ते स्वमतमेव श्रेय इति ज्ञात्वा तदेव सेवन्ते नान्यं ज्ञानादिवादिनं । तथा (व्युत्पत्तिः) । आत्मीयैर्वितर्कैः सुविचरिरयमस्मदीयोमार्गोऽलुनिर्दोषत्वाद्भक्तः स्पष्टरूपं प्रयुणोऽकुटिलः । हियस्मान्ने डर्मतयस्ततएव एवमाहुः ॥ ११ ॥ पुनस्तेषामेव दोषमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तन्यायेन तर्कया स्वकल्पनया साधपतोवदंतो धर्माधर्मयोरोविदाहुः एतं ते नातित्रोटयंति नातिशयेनापनयंति । यथा शुक्लिः पंजरं । पक्षी पंजरस्थो यथा पंजरं त्रोटयितुं बंधनादात्मानं मोचयितुं न समर्थ एवमस्तवपि संसारपंजरादात्मानं मोचयितुं नालं ॥ १२ ॥ अथैकांतवादिसत्त्व दूषयन्नाह । (तयमिति) । त्वकं स्वकं आत्मीयमात्मीयं मतं प्रशंसतः परकीयां वाचं गर्हन्तो निर्दंतः । यथा सांख्यानित्यवादिनो बौद्धे दृष्टिकवादिनं निर्दंति तेषां सांख्यानं । एवमन्येऽपि द्वेयाः । एवमेकांतवादिनो ये । गुरवधारणे । तत्र तेऽपि स्वमतेषु विद्वस्यंते विद्वांसश्चाचरन्ति ते संसारं व्युत्थिताः विविधमनेकप्रकारमुत्पावत्येन त्रिताः संसारे संवदावपिताः स्युः ॥ १३ ॥ अथ क्रियावादिसत्त्वमाह । (अथेति) । अथापरं पूर्वमाख्यातं पूर्वसूचितं क्रियावादिदर्शनं । किंचुताः क्रियावादिन इत्याह । (कम्मचिंतित्वं) । कर्मणि ज्ञानावरणादिके चिंता कर्मचिंता ततः प्रनष्टाश्च पगवाः । यतस्ते चतुर्विधं कर्मवर्धं नेहंति ततः कर्मचिंताप्रणष्टास्तेऽर्धं मतं संसारस्सप्रवर्धनं स्यात् ॥ १४ ॥

॥ टीका—पुनरपि तद्वृत्तानिधित्सयाऽऽह । (एवमित्यादि) । एवमनंतरोक्तया नीत्या एके केचनाऽज्ञानिकावितर्कानिर्मीमांसाजिः स्वोत्प्रेक्षितानिरसत्कल्पनाजिः परमन्यमाहतादिकं ज्ञानवादिनं न पर्युपासंते न सेवंते स्वावलेपग्रहग्रस्तावयमेवतत्त्वज्ञानानि ज्ञानपरः कश्चिदित्येवं नान्यं पर्युपासंतइति । तथात्मीयैर्विकल्पैरेवमन्युपगतवंतोयथाऽयमेवास्मदीयोऽज्ञानमेव श्रेयस्येवमात्मकोमार्गः । अञ्जुरिति निर्दोषत्वा द्यक्तः स्पष्टः परैस्तिरस्कर्तुमशक्यकृज्जुर्वा प्रगुणोऽकुटिजः । यथावस्थितार्थानिधायित्वात् । किमिति एवमजिदधति । हिर्यस्मादर्थे । यस्मात्ते दुर्मतयोविपर्यस्तबुद्ध्यस्त्यर्थः ॥ ११ ॥ सांप्रतमज्ञानवादिनां ज्ञानवादिनां स्पष्टमेवाऽनर्थानिधित्सयाह । (एवं तद्वाऽइत्यादि) एवं पूर्वोक्तन्यायेन तर्कया स्वकीयविकल्पनया साधयंतः प्रतिपादयंतोऽधर्मे ह्यांत्यादिके अधर्मे च जीवोपमर्दापादिते पापेऽक्रोविदाग्रनिपुणाहुः खमसातोदयलक्षणं तदेतुं वा मिथ्यात्वाद्युपचितकर्मबंधनं नातित्रोटयति अतिशयेनैतद्व्यवस्थितं । तथा ते न त्रोटयन्त्यपनयंतीति । अत्र दृष्टान्तमाह । यथा पंजरस्थः शकुनिः पंजरं त्रोटयितुं पंजरबंधनादात्मानं मोचयितुं नालमेव मत्तावपि संसारपंजरादात्मानं मोचयितुं नालमिति ॥ १२ ॥ अथुना सामान्येनैकांतवादिमतद्वूपणार्थमाह । (संपत्तयमित्यादि) स्वकं स्वकमात्मीयं च दर्शनमन्युपगतं प्रशंसंतोवर्णयंतः समर्थयंतोवा । तथा गर्हमाणानिंदतः परकीयां वाचं । तथाहि । सांख्याः सर्वस्याविर्जावितरोजाववादिनः सर्वं वस्तु कृणिकं निरन्वयनिरीश्वरं वेत्यादिवादिनोबौद्धान् दूषयंति तेपि नित्यस्य क्रमयौगपद्यान्यामर्थक्रियाविरहात् सांख्यान् । एवमन्येपि दृष्टव्या इति । तदेवं यएकांतवादिनः । तुरवधारणे निन्नक्रमश्च । तत्रैव तेष्वेवाऽस्मीयात्मीयेषु दर्शनेषु प्रशंसां कुर्वाणाः परवाचं च विगर्हमाणाविद्वस्यंते विद्वांसश्चाऽऽचरंति तेषु वा विशेपोशंति स्वशास्त्रविषये विशिष्टं युक्तिवातं वदंति । तेचैवं वादिनः संसारं चतुर्गतिनेदेन संसृतिरूपं विविधमनेकप्रकारमुत्प्राबल्येन श्रिताः संवद्वाः । तत्र वा संसारे व्यतिताः संसारान्तर्वर्तिनः सर्वदा जवंतीत्यर्थः ॥ १३ ॥ सांप्रतं यदुक्तं निर्युक्तिकारेणोद्देशकार्याधिकारे कर्मचयं न गच्छति चतुर्विधं निद्रुसमयइति तदधिकृत्याह । (आहावरमित्यादि) । अथेत्यानंतये । अज्ञानवादिमतानंतरमिदमन्यत् पुरा पूर्वमाख्यातं कथितं । किंपुनस्तदित्याह । क्रियावादिदर्शनं । क्रियैव चैत्यकर्मादिका प्रधानं मोक्षांगमित्येवं वदितुं शीजं येषां ते क्रियावादिनस्तेषां दर्शनमागमं क्रियावादिदर्शनं ॥ किञ्चूतास्ते क्रियावादिनइत्याह । कर्मणि ज्ञानावरणादिके चिंतापर्यालोचनं कर्मचिंता तस्याः प्रणष्टाग्रपगताः कर्मचिंता प्रणष्टाः । यतस्ते अविज्ञानाद्युपचितं चतुर्विधं कर्मबंधं नेष्ट्यतः कर्मचिंताप्रणष्टास्तेषां चेदं दर्शनं दुःखस्कंधस्यासातोदयपरंपराया विवर्धनं जवति । कचित्संसारवर्धनमिति पाठः । तेत्येवं प्रतिपद्यमानाः संसारस्य दृढिमेव कुर्वन्ति नोद्येदमिति ॥ १४ ॥

जाणं काएण णाउट्ठी, अणुहो जं च हिंसति ॥ पुनो संवेदइ परं, अविश
 तं खु सावळं ॥ १५ ॥ संति मे तउ आयाणा, जेहिं कीरइ पावगं ॥ अ
 निकम्माय पेसाय, मणसा अणुजाणिया ॥ १६ ॥ एते उ तउ आया
 णा, जेहिं कीरइ पावगं ॥ एवं जावविसोहीए, निवाणमजिगड्ड ॥
 ॥ १७ ॥ पुत्तं पिया समारअ, आहारेऊ असंजए ॥ जुंजमाणो य
 मेहवी, कम्मणा नो विलणइ ॥ १८ ॥

अर्थ-जे कारणे ते कर्मचिंता थकी प्रनष्ट ठे, ते वर देखेदेउं. जाणंकाएणणाउट्ठी
 के० जे पुरुष जाणतो थको प्राणीउने ह्ये एटले जे पुरुष कोथे चळ्यो थको मनने
 व्यापारे प्राणीनो घात करे परंतु कायाये करी अनाकुट्ठी एटले कायाये करी प्राणीना
 अवयवना ठेदनजेदनना व्यापारे प्रवर्तै नहीं तेने कर्मबंध नलागे. तथा जंचके० जे पुरु
 ष अणुहोके० अजाणतो थको एकली कायाना व्यापारेज, हिंसतिके० प्राणीउनीं हिं
 सा करे तेने पण कर्म लागे नहीं तथा एवा एकला मनना व्यापारे अथवा एकला का
 याना व्यापारे जो कर्म लागे तो पुछेके० स्पष्टमात्र फरअ्यो थको स्पष्टरूपेज कर्म
 जोगवे, एरंके० परंतु एनो अधिक विपाक नथो. केमके खुके० निम्मे सावळंके० ते साव
 ढ एटले पाप ते केबुने, तो के अवियत्तंके० अव्यक्तमात्र ठे एटले अस्पष्ट ठे, सिकता
 सुष्टिवत् ठे एटले जेम वेछुनी मुष्टी जांतने सन्मुख नांखी ठतां स्पष्ट मात्र करी पाठी
 पडे; पण ते जांतने कांइ लागीं रहे नहीं. तेम ए कर्मनो बंध जाणवो, एम क्रियावादी
 कहेउं. ॥ १७ ॥ ह्ये कर्मनो बंध पूरण केम थाय एटले कर्मनो उपचय केम थाय ते
 कहेउं. मेतच के० ए त्रण आयाणा के० आदान एटले कर्मबंधनना कारण संति के०
 ठे. जेहिं किरइपावगंके० जेणे करी पाप करीयें ते देखेदेउं. अनिकम्मायके० अजिमुल
 चित्तमाहि जाणीने जे स्वयमेव एटले पोते जीवने ह्ये तथा तेने हणवातुं मन करे केहुं एनो
 विनाश करं ए पहेलुं कर्म बंधननुं कारण जाणुं. तथा ते जीवनां विनाश करवाने
 अर्थ पेसाय के० अन्यने आदेश थापी तेनोविनाश करावे ए वीजुं कर्मबंधनुं कारण
 जाणुं. अने मणसाअणुजाणियाके० वीजो कोई जीवनां विनाश करतो होय तेने न
 ने करी शत्रुमोवे, ए वीजुं कर्मबंधनुं कारण जाणुं. ॥ १६ ॥ ह्ये ए त्रण कारणे करी
 वपार्युं कर्म अधिक बंधाय ते कहेउं. एतेउतउआयाणाके० निम्मे पूर्वोक्त ए त्रण कर्म
 बंधना कारणे; ए त्रण एकठां मले तो निचड कर्म बंधाय एरीते जेहिंके० जे उटअथ
 यसायेरु कीरइपावगंके० पाप उपचयरूप करे. एवंचके० एरीते ए त्रण प्रकारे प्राणी
 पातने विषे प्रवर्तै नहीं अने जावविसोहीएके० जावनी विछुहि होय. एतावता रागबंध

विना यद्यपि कांई मने करी तथा कायाये करी प्राणिघात थाय. तोपण तेने जावनी विगुहियें कर्मबंध न लागे ते कर्मबंधने अजावे. निवाणमनिगह्ण्ड के० निर्वाणपदे पडो चे. एटले मुक्ति पामे एम परवादी कहेछे. ॥१७॥ ए उपर दृष्टांत कहेछे. पुत्तंपियासमा रप्पके० बाप दीकरानो विनाश करी तेनुं मांस आहारने अर्थे कोइक आपत्कालने विपे, आहारेऊअसंजएके० असंयत जे गृहस्थ ते रागद्वेषरहित थको पुत्रना मांसने आहारे तथा मेधावीके० पंथितपण एटले संयती दीक्षित ते पण ते मांसनो जुंजमाणो के० आहार करतो थको जो बुद्ध अथ्यवसाय ठे. तो कम्मणानोविलिप्पई के० कर्मे छेपातो नथी तेम बीजो प्राणी पण रागद्वेषरहित कर्तो थको कर्मे करी बंधातो नथी. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—कर्मचिंतानष्टत्वमेवाह ॥ जानन् यः प्राणिनोहिनस्ति कायेनशरीरेणच नाकुट्टी अहिंसकः । कोर्थे । कोपादेर्निमित्तात्मनोव्यापारेण जीवान् हंति न कायेन तस्याऽनवद्यः कर्मोपचयोन स्यादित्यर्थः । तथा अयुधोऽजानन् कायेन हिनस्ति तस्यापि मनोव्यापारा नावान्न कर्मबंधः । (पुच्छेति) । तेन कर्मणा असौ केवलमनोव्यापारकृतेन केवलका यक्रियोहेतु वा स्पृष्टएव संवेदयति स्पर्शमात्रेणैव तत्कर्मानुभवति न तस्याधिको विपाकः स्पर्शानंतरमेव परिशुद्धतीत्यर्थः । एवं तत्सावयं कर्माऽव्यक्तमेव न स्पष्टं ॥ १५ ॥ कथं तर्हि कर्मोपचयः स्यादित्याह । (संतिषि) । संत्यमूनि त्रीणादानानि कर्मोपादानानि । यैः पापकर्म क्रियते तान्याह । अजिक्म्य सन्मुखं गत्वा स्वयं हंति १ परं प्रेप्य यत्कारयति २ कुर्वतं वाऽनुजानातीति ३ एतत्कर्मोपादानत्रयं । अयं नावः । केवलं मनसा शरीरेण वा न कर्मबंधः किंतु यत्र स्वयंकृतकारितानुमतयः क्लिष्टाथ्यवसायश्च तत्रैव कर्मबंधः ॥ १६ ॥ एतदेव दर्शयति । तुरवधारणे । एतान्येव त्रीणि व्यस्तानि समस्तानि कर्मोपादानानि यैः पापं कर्म क्रियते । एवं सति यत्र कृतकारितानुमतयः प्राणिहिंसायां न संति तत्र नावविगुह्या रागद्वेषरहितबुद्ध्या प्रवर्तमानस्य सत्यपि प्राणातिपाते केवलेन मनसा मनोव्यापाररहितेन कायेन उज्येन वा विगुह्यबुद्धेर्न कर्मबंधस्तदनायान्निर्वाणमनिगह्णति प्राप्नोति ॥ १७ ॥ नावगुह्या प्रवर्तमानस्य हिंसायामपि कर्मबंधो न स्यादित्यत्रार्थे दृष्टांतमाह । (पुच्छति) । पिता पुत्रं समाख्य व्यापाद्य आहारार्थं कस्यां चित्थाविधायामापदि रागद्वेषरहितोऽसंयतो गृहस्थस्तन्मांसं जुंजानोपि । चशब्दोप्यर्थे । मेधावी संयतोपि जुंजानः कर्मणा नोपलिप्यते । यथा पितुः पुत्रं व्यापादयतोपि बुद्धमनसः कर्मबंधो न स्यात्तथा तस्यारक्तद्विष्टस्य प्राणिवधे न कर्मबंधः ॥ १७ ॥

॥ टीका—यथा च ते कर्मचिंतातो नष्टास्तथा दर्शयितुमाह । (जाणंकायेणणावट्टीत्यादि)। यो हि जानन्नवगच्छन् प्राणिनोहिनस्ति कायेन चाऽनाकुट्टी । कुट्टघेदने । आकुट्टनमाकुट्टः सवि

यते यत्पाप्मावाकुट्टी नाकुट्टधनाकुट्टी। इदमुक्तं नवति। यो हि कायादेर्निमिचात् केवलं मनोव्यापारेण प्राणिनो व्यापादयति न च कायेन प्राप्स्यवयवानां देदनचेदनादिके व्यापारे वर्तते न तस्याऽवयवम्। यस्य कर्मोपचयो न जवतीत्यर्थः। तथाऽनुधोऽज्ञानानः कायव्यापारमात्रेण यंच हिनस्ति प्राणिनं तत्रापि मनोव्यापाराज्जातं कर्मोपचयइति। अनेन च श्लोकोऽर्थेन यद्वक्तं निर्युक्तिरुता। यथा चतुर्विधं कर्म नोपचीयते निकृष्टमयइति। तत्र परिहोपचितमविहोपचितात्वं जेददर्थं ताकाहुपात्तं। शेषं स्त्रीयापथस्वप्नातिकजेददर्थं च शब्देनोपात्तं। तत्रैरगमीयां गमनं तत्संबन्धः पंधार्यापथस्तत्प्रत्ययं कर्मोपापथं। एतद्वक्तं नवति। पथि गम्यतोपथाकथंचिदनजितं धेयं प्राणिव्यापादनं नवति कर्मोपचयो न जवति तथा स्वप्नातिकमिति। स्वप्नएव लोकोक्त्या स्वगतं सविद्यते यस्य तत्स्वगतिकं तदपि न कर्मवंधाय। यथा स्वप्ने लुजिक्रियायां लुप्त्यजावस्तथा कर्मणोपीति। कथं तर्हि तेषां कर्मोपचयोजवतीत्युच्यते। यद्यसौ हन्यमानः प्राणी नवति हंतुश्च यदि प्राणीत्येवं ज्ञानमुत्पद्यते तथैवं हन्यमाने च यदि बुद्धिः प्राहुः प्यादेतेषु च सत्सु यदि कायचेष्टा प्रवर्तते तस्यामपि यद्यसौ प्राणी व्यापाद्यते ततोहिंसा ततश्च कर्मोपचयोजवतीत्येवामन्यत राजायेपि न हिंसा न च कर्मचयः। अत्र च पंचानां पदानां द्वात्रिंशद्वर्गगणयति। तत्र प्रथमजंगे हिंसकोऽपर्येवैकात्रिंशत्स्वहिंसकः। तथाचोक्तं। प्राणी प्राणिज्ञानं, पातकचितं च तज्ज्ञता चेष्टा॥ प्राणैश्च विप्रयोगः पंचनिरापद्यते हिंसा॥ । किमेकतेनैव परिहोपचितेनादिना कर्मोपचयो न जवत्येव काचिदव्यकिमात्रेति दर्शयितुं श्लोकपदार्थमाह। पुष्टोति। तेन केवलमनोव्यापाररूपपरिहोपचितेन केवलकायक्रियोपदेन वाऽविहोपचितेनेयां पथेन स्वभातिकेन च चतुर्विधेनापि कर्मणा स्पष्टैर्पत्तुसः संस्तत्कर्माऽसौ स्पष्टमात्रेणैव परमनुभवति न तस्याधिकोविपाकोस्ति। कुडवापतितसिकतामुष्टिवस्पर्शानंतदमेव परिहृतीत्यर्थः। अतएव तस्य चयाजावोऽनिधीयते न पुनरर्त्यताजावइति। एवं च कृत्वा तदव्यक्तमपरिस्पृष्टं। सुरवधारणे। अव्यक्तमेव स्पष्टविपाकानुजवाजावात्। तदेवमव्यक्तं सहाय्येन गच्छेण वर्तते तत्परिहोपचितादिकर्मोति॥ १५॥ ननु च यद्यनंतरोक्तं चतुर्विधं कर्म नोपचयं याति कथं तर्हि कर्मोपचयोजवतीत्येतदार्थमाह। (संतिमेष्ट्यादि)। संति विद्यते अमूनि त्रीणि आदीयते स्वीक्रियते अमीणिः कर्मस्यादानानि। एतदेव दर्शयति। येरादानं क्रियते विधीयते निष्पाद्यते पापकं कटमर्थं तानि चामूनि। तथापि। अतिक्रम्येत्यानिमुख्येन वच्यं प्राणिनं काला तद्व्यातानिमुखं चित्तं विधाय यत्र सतएव प्राणिनं व्यापादयति तदेकं कर्मोदानं। तथाऽपरं च प्राणिघाताय प्रेषं समादिश्य यत्प्राणिव्यापादनं तद्वितीयं कर्मोदानमिति। तथाऽपरं व्यापादयंतं मनसाऽनुजानीतइत्येतत्तृतीयं कर्मोदानं। परिहोपचितादस्यापं जेदः। तत्र केवलं मनसा

चित्तनमिह त्वपरेण व्यापाद्यमाने प्राणिन्यनुमोदनमिति ॥ ३६ ॥ तदेवं यत्र स्वयं कृतका
 रितानुमतयः प्राणिघाते क्रियमाणे विद्यन्ते क्लिष्टाध्यवसायस्य प्राणातिपातश्च तत्रैव कर्मो
 पचयोनान्यत्रेति दर्शयितुमाह । (एएवइत्यादि) तुरवधारणे । एतान्येव पूर्वोक्तानि त्रीणि व्य
 स्तानि समस्तानि वा आदानानि यैर्द्विष्टाध्यवसायव्यपेक्षेः पापकं कर्मोपचीयतइति । एवंच
 स्थिते यत्र कृतकारितानुमतयः प्राणिव्यपरोपणं प्रति न विद्यन्ते । तथा नावद्युध्या अरक्त
 द्विष्टुध्या प्रवर्तमानस्य सत्यपि प्राणातिपाते केवलेन मनसा कायेन वा मनोनिर्वासं
 रहितेनोपचयेन वा विद्युद्वुध्वेनकर्मोपचयस्तदनावाञ्च निर्वाणं सर्वद्वंद्वोपरतिनावमनि
 गच्छत्याजिमुख्येन प्राप्नोतीति ॥ ३७ ॥ नावद्युध्या प्रवर्तमानस्य कर्मबंधोन जवतीत्य
 त्रार्थे दृष्टान्तमाह । (पुत्रं पियाइत्यादि) पुत्रमपत्यं पिता जनकः समारन्य व्यापाद्याहा
 रार्थे कस्यांचित्तथाविधायामापदि तदुद्धरणार्थमरक्तद्विष्टोऽसंयतो गृहस्थस्तत्पिशितं जुं
 जानोपि चशब्दस्यापिशब्दार्थत्वादिति । तथा मेधाव्यपि संयतोपीत्यर्थः । तदेवं गृहस्थो
 निहृयां द्युध्याशयः पिशिताद्यपि कर्मणा पापेन नोपलिप्यते नाभिलिप्यतइति । यथाचा
 त्र पितुः पुत्रं व्यापादयतस्तत्रारक्तद्विष्टमनसः कर्मबंधो न जवति तथान्यस्याप्यरक्तद्विष्टांतः
 करणस्य प्राणिवधे सत्यपि न कर्मबंधोनजवतीति ॥ ३८ ॥

मणसा जे पउस्संति, चित्तं तेसिं ए विज्जइ ॥ अणवज्जमतहं तेसिं, ए ते
 संवुमचारिणो ॥ ३९ ॥ इच्चेयाहिं य दिघीहिं, सातागारवणिस्सिया ॥ स
 रणंति मन्नमाणा, सेवंती पावगं जणा ॥ ३० ॥ जहा अस्साविणिं एावं,
 जाइ अंधो डुरुहिया ॥ इच्चइ पारमागंतुं, अंतराय विसीयई ॥ ३१ ॥
 एवं तु समणा एगे, मिच्चदिघी अणारिया ॥ संसारपारकंखी ते, संसारं
 अणुपरियंटंतिचित्तिवेमि ॥ ३२ ॥ इति प्रथमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः : ॥

अर्थ—हवे एने उत्तर कहेउे. मणसाजे पउस्संतिके० जे कोई पुरुष कोईक कारण
 उत्पन्न थया थकी मने करी देप करे, चित्तंतेसिंएविज्जइ के० तेनुं चित्त द्युध केवी री
 ते थउे ? अर्थात् नहीं थउे; कारणके ते दर्शनीये एम कहुं के, अणवज्जमतहंतेसिं के०
 एकला मनना व्यापार थकी कर्म न लागे. ते एवुं तेनुं बोलवुं मिथ्याउे. जेमाटे ते
 एकले मनने अद्युधपणे एतेसंवुमचारिणो के० ते संवृतचारी नहीं एटले संवुधचारी थ
 को संवरमां प्रवर्तनार नथी. केमके कर्मबंधनी वेलायें मुख्य कारणतो मनजउे. माटे
 जो तेने व्यापारेज कर्मबंध न थाय, तो पठी बीजा कया कारणे कर्मबंध थाय ? ते मा
 टे पुत्रंपिता ए दृष्टांत योग्य नथी. ॥ ३९ ॥ हवे ए क्रियावादीने अनर्थपरंपरा देखाडे

राय धनपतसिंघ बाढ़ाछरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा.

६९

वे. इच्छेयाहिं के० इत्यादिक ए पूर्वोक्त एवी विहीहिं के० ज्ञानदृष्टीना अंगीकारे करिने
ते वादी सातागारवणिसिंघा के० सातागारवे निश्चित एटले आसक्त अर्थात् सुखशी
लीपा एवा थका, ते क्रियाना करनार जेवो सदोष निर्दोष आहार पामे तेना नोगवना
ए एवा ठतां ते पोताजुंज दर्शन सरणंतिमन्नमाणाके० संसारथकी उद्धरवात्मयैवे. एउं
माणा एटले मानता थका, सेवंतीपावगं के० ते विपरीत अनुष्ठाने करी हिंसादिक पा
पज सेवेवे, तेमाटे यद्यपि ते व्रतधारी ठे, तथापि ते अनेरा पामर एवा जणाके० लो
क तेना सरखा जाणवा. ॥ ३० ॥ एहिज अर्थ दृष्टांते कहेवे. जहा के० जेम अस्ता
विधिं के० विस्तहित एवी एावं के० नाव तेने विपे जाइअंयो के० जातिअंध एट
ले जन्मांध पुरुष डुरुसिया के० चडीने इच्छेपारमागंतुं के० पार पामवा बांछे परंतु
पार पामे नहीं, किंतु अंतराय के० अंतराले एटले वचमाहेज ते विलीयई के० बुडी
जाय इत्यर्थः ॥ ३१ ॥ हवे ए दृष्टांत दर्शनीउ साथे मेलवेवे. जेम सहिइनावे चढ्यो
थको अंध पुरुष पार पोहोचे नहीं एवंतुसमणाएगे के० तेनीपेरे कोइएक शाक्यादिक
अमण ते मिह्विचीअणारिया के० मिथ्यादृष्टी एटले जिनप्रणीत धर्मथकी विपरीत
दृष्टि तथा अनारिया एटले अनाचारी संसारपारकंखीते के० ते पोताना दर्शनने अनु
रागे संतारनो पार पामवाने बांछे ठे, परंतु ते संसारअणुपरियइंति के० संसारमाहेज
परावर्तन घचन घोजन इत्यादिक अनंत कालसुधी पामे. ॥ ३२ ॥ एम श्रीमहावीर
देवे कसुं इति के० एम हुं पण तुजने कहुंहुं. एरीते श्रीमुधमस्वामिये पोताना शिष्य
श्रीजंबुसामी प्रत्ये कसुं. इति प्रथम समयाध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः । ए उद्देशो
करी स्वतन्त्र परस्मयनी प्ररूपणा करीजे.

॥ दीपिका—एतदुपपन्नाह । (मणसेति) । ये कुतोपि हेतोर्मनसा प्रवृत्त्यंति प्रवेपयं
ति तेषां वधपरिणतानां शुद्धचित्तं न वियते । एवंच यत्किं कृतं केवलमनःप्रवेप्यनवधं
पापानावइति तत्तेषामतथं मिथ्या । यतस्ते न संवृतचारिणोमनसोऽशुद्धत्वात् । तथा
हि । कर्मबंधे मुख्योद्देष्टुर्मनएव । यथा ईर्ष्यापथेऽनुपयुक्तो गन्धर्व कर्मबंधकः । उपयु
क्तस्तु सहसा हितकोपि न कर्मबंधकइति ततः पुत्रं पितेति दृष्टान्तो न समीचीन
इति ॥ ३५ ॥ अथ तेषामनर्थमाह । (इच्छेदियाहिंति) । इत्येताजिः पूर्वोक्तानिर्दृष्टीजि
र्मतेस्ते वादिनः सातागौरवनिश्चितोद्दमस्मन्मतं शरणमिति मन्यमानानराः पापमेव
सेवंते कुर्वन्ति ॥ ३० ॥ अत्रार्थं दृष्टांतमाह । (जहति) । आश्राविणीं सहिइं नावं य
था जात्यंधः समारुह्य पारं तटमागंतुमिच्छति स नरोनावोजलव्याप्तत्वादेतरा मथ्यएव
विपीदति जले निमज्जति ॥ ३१ ॥ दार्ष्टान्तिकमर्थमाह । एवमिति । एवं नौदृष्टातेन ए

के श्रमणाः शाक्यादयो मिथ्यादृष्टयोऽनार्याः स्वमतानुसारेण संसारपारकाङ्क्षिणोपि संसारमेवानुपर्यटन्ति संसारएवानंतकालं त्रमन्ति इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगे प्रथमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ टीका—सांप्रतमेतद्रूपेणायाह । (मणसा ज्ञेय इत्यादि) । ये हि कुतश्चिन्निमित्तान्मनसाऽन्तःकरणेन प्रज्वयन्ति प्रदेपमुपयाति तेषां वधपरिणतानां क्षुब्धं चित्तं न विद्यते । तदेवं यत्तैरनिहितं । यथा केवलमनःप्रदेपेऽप्यनवद्यं कर्मोपचयान्नावति । ततस्तेषामन्तःकरणमसदर्थान्निधायित्वं । यतो न ते संवृतचारिणो मनसोऽक्षुब्धत्वात् । तथा हि । कर्मोपचये, कर्तव्ये, मन एव प्रधानं कारणं । यत्तैरपि मनोरहितकेवलकायव्यापारे कर्मोपचयान्नावोनिहितः । ततश्च यद्यस्मिन् सति जवत्यसति तु न जवति तत्तस्य प्रधानं कारणमिति । ननु तस्यापि कायचेष्टारहितस्याऽकारणत्वमुक्तं सत्यमुक्तं । अयुक्तं तूक्तं । यतो जवतैवैवं जावद्युष्यानिर्वाणमनिगच्छतीति जणता मनस एवैकस्य प्राधान्यमन्यथायि । तथाऽन्यदप्यनिहितं । चित्तमेव हि संसारे रागादिक्लेशवसितं ॥ तदेव तेषां निमित्तं जवात इति कथ्यते । तथान्यैरप्यनिहितं । मतिविजयमनस्त्वे यत्समत्वेपि पुंसां, परिणामसि क्षुब्धशैः कटमपाक्षैस्त्वमेव ॥ निरयनगरवर्त्मप्रस्थिताः कष्टमेके उपचितक्षुब्धशक्त्या सूर्यसंज्ञेदिनोन्ये ॥ १ ॥ तदेव जवदप्युपगमेनैव क्लिष्टमनोव्यापारः कर्मबंधायेत्युक्तं जवति । तथेयाप्येपि यद्यनुपयुक्तोपाति तवान् ततो नुपयुक्ततैव क्लिष्टचित्ततेति कर्मबंधो जवत्येवाप्योपयुक्तोपाति ततोऽप्रमत्तत्वादबंधक एव । तथा चोक्तं । उच्चाजियंमि पाए, इरियासमियस्स संकमठाए । वावळेऊऊकुलिगी, मरेऊ तं जोगमासऊ ॥ १ ॥ एय तस्स तन्निमित्तो बंधो सुद्धुमो विदेसिउ समये । अणवळो उपयोगे, ए सबजावे एतो जम्हा ॥ २ ॥ स्वप्राप्तिकेप्यक्षुब्धचित्तसंज्ञावादीपदधोजवत्येव सच जवतोप्यनुपगत एवाव्यक्तं तत्सावद्यमित्यनेनेति । तदेवं मनसोपि क्लिष्टस्यैकस्यैव व्यापारबंधसंज्ञावात् । यद्धुक्तं जवता प्राणी प्राणिज्ञानमित्यादि तत्सर्वं ज्वत इति । यदप्युक्तं । पुत्रं पिता समारन्धेत्यादि तदप्यनालोचितानिधानं । यतो मारयामीत्येवं यावन्न चित्तपरिणामो नूत्तावन्न कश्चिद्व्यापादयति । एवं नूतचित्तपरिणतेश्च कथमसंक्लिष्टता चित्तसंक्लेशो चावश्यं जावी कर्मबंध इत्युपयोरपि संवादोत्रेति । यदपि च तैः क्वचिद्व्यत्ये यथापरव्यापादितपिशितनक्षणे परहस्ताऽकृष्टांगारवाहानावन्न दोष इति । पिशितनक्षणेऽनुमतिरप्रतिहताऽस्याश्च कर्मबंध इति । तथा चान्यैरप्यनिहितं । अनुमता, विशसिता, संहर्ता, कयविक्रयी, ॥ संस्कर्ता, चोपनोक्ता च, घातकश्चाप्युपातकाः । यच्च कृतकारितानुमतिरूपमादानत्रयं तैरनिहितं तत्कैर्नेऽमतलवास्वादनमेव तैरकारीति । तदेवं कर्मचतुष्टयं नोपचयं यातोत्येवं तदनिदधानाः कर्मचिंतातो नष्टा

इति सुप्रतिष्ठमिदमिति ॥ ३९ ॥ अङ्घ्रुनैतेषां क्रियावादिनामनर्थपरंपरां दर्शयितुमाह ।
 (इच्छयाहिं इत्यादि) इत्येतानिः पूर्वोक्तानिश्चतुर्विधं कर्म नोपचयं यातीति दृष्टिनिरन्यु
 पगमेस्ते वादिनः सातागैरवनिश्चिताः सुखशीलतायामासक्तायत्किंचनकारिणोपपाल
 ष्यन्नोजितश्च संसारोद्धरणसमर्थं शरणमिदमस्मदीयं दर्शनमित्येवं मन्यमानाविपरीता
 नुष्ठानतया सेवन्ते कुर्वन्ति पापमवयमेवं त्रितिनोपि संतो जनाश्च जनाः प्राक्ततपुरुषसदृशा
 इत्यर्थः ॥ ३० ॥ अथैवार्थस्योपदर्शकं दृष्टान्तमाह । (जहायस्साविणिमित्यादि) आस
 मंतास्त्ववति तच्चीजा आस्वाविणी संक्षिप्तस्यर्थः । तां तथाभूतां नावं यथा जात्ययः
 समारूढ परं तदभागंतुं प्रातुमिच्छत्यसौ तस्याश्च स्वाविणीत्वेनोदकश्रुतत्वादंतराले जलम
 ध्वएव विषीदति वारिणि निमज्जति तत्रैव च पंचलसुपयातीति ॥ ३१ ॥ सांप्रतंतं दार्ष्टी
 तिकपोजनार्थमाह । (एवमित्यादि) यथाऽधः सक्षिप्तां नावं समारूढः पारगमनाय
 नात्वं तथा भ्रमणाएके शाक्यादयोमिष्या विपरीता दृष्टियेषां मिथ्यादृष्टयः । तथापि
 शिताश्वनानुमतेरनार्याः स्वदर्शानुवागेण संसारपारकांक्षिणोमोहानिजाशुकाश्चपि सं
 तस्ते चतुर्विधकर्मचयानन्युपगमेनानिपुणत्वाद्वासनस्य संसारमेव चतुर्गतिं संसाररूपम
 नुपपदंति । जूषोजूषस्तत्रैव जन्मजरामरणानां गत्यादिक्लेशमनुचवंतोऽनंतमपि काल
 मासते न विरहितमोक्षसुखमाप्नुवंतीति । ब्रवीमीति पूर्ववदिति ॥ ३२ ॥ इति सूत्ररुतागे
 समयात्माध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ अथ प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशकः प्रारभ्यते. ॥

जं किंचित् पूङ्कडं सद्गुमागंतुमीदृशं ॥ सदस्संतरीयं जुजे, उपस्कं चैव
 सेवइ ॥ १ ॥ तमेव अविद्यापाता, विसमंसि अकोविया ॥ मत्ता वेसा
 लिया चैव, उदगस्स जियागमे ॥ २ ॥ उदगस्स पजवेणं, सुकं सिग्घं
 तमिं तिठ ॥ ढंकेहिय कंकेहिय, आमिसंठहिं ते डही ॥ ३ ॥ एवं तु सम
 णा एगे, वट्ठमाणसुहेसिणो ॥ मत्ता वेसालिया चैव, घातमेस्संसिं एतंसो ॥

अर्थ-पाठना उद्देशे स्वसमय परसमय ग्रहण करी, अने आर्हापण तेहज कहेने. जं
 किंचित्के ० जे कोइ अल्प अथवा थणो आहार पाणी पूङ्कडं के ० घृतीकर्म एटले आयाक
 मिना एक कणो सहित एवो आहार पाणी सहिके ० अर्धवतं गृहस्थे चक्रिये करी आगं
 तुमीदृशं के ० अनेरा आचनारना उद्देशे करी नीपजाव्योने. तेज आहार कदाचित् सद
 स्संतरीयं के ० सदस्सांतरित एटले एके बीजाने दीयो, बीजे बीजाने दीयो, बीजे चो
 पाने दीयो एवी रीते सदस्सांतरित पणो ते सदोप आहार जे छुंजे के ० नष्टण करे ते,

चेवके० निश्चे दुपस्कंके० द्विपक्ष एटले गृहस्थ अने प्रवर्जितनो पक्ष सेवइके० सेवे एटले ते लिंगे तो प्रवर्जित देखावठे, पण सदोष आहारना लेवा यकी ग्रहस्थ सरखो जाणवो. । यहुक्तं । आहाकर्मभुंजमाणे, समणे कश्कम्मपयडीउबंधइ गोयमा अक्कम्मपयडिउबंधइ सिद्धिलबंधण बद्धाउ, यणियबंधणबद्धाउकरेति ॥ इत्यादिवचनात्. ए कारणे परतीर्थी अथवा स्वतीर्थी आधाकर्मादिक आहार लेता यका द्विपक्षना सेवनार जाणवा. ॥१॥ हवे एने एवो आहार लेता यका जे विपाक उपजे ते देखाडेठे. तमेवअवियाणता के० ते दर्शनी ते आधाकर्मि आहारनो दोष अजाणता तथा विसमंसिके० विषय जे अष्ट प्रकारना कर्मनो बंध अथवा चतुर्गतिक संसारने विषे अकोविया के० अपंक्षित ठे, ए टले ते एम नथी जाणता के जीवने कर्मनो बंध अथवा मोह केम थाय? अथवा के वा उपाय यकी संसारसमुद् तरे एवो परमार्थ ते जाणता नथी एवा ठतां संसारमां हे कर्मपासे बंधाणा यका दुःखी थायठे, अहियां दृष्टांत कहेठे. मज्जा के० जेम माठ लां वेसालिया के० समुदना उपना, अथवा विशाल जातीना उपना, अथवा विशाल एटले बृहत्काय एटले मोहोटा शरीरवाला एवा महामज्ज ते उदगस्तनिषागमे के० पाणीना आगमे एटले समुदनी वेलि प्रसार पामी ठते, ॥ १ ॥ उदकस्तपजाघेणं के० उदकने प्रजावे एटले पाणीने पूरे, समुद् यकी निकलीने नदीना सुखमां आवी पडे त्या रपठी ते पाणी सुक्षंसिघंतमितिउ के० सुके ठते ते मज्ज शरीरने स्थूलपणे कादवमां हे खूता यका घातमेस्संति के० मरण पामे. ते केवी रीते, तो के ठंकेहियकंकेहियके० ठंक अने कंक ए जातिना पक्षी विशेष अने आमिसड्डेहिं के० बीजापण मांसना लो निष्ट एवा मज्जीमारोए विलुप्यमान एवां ते डही के० दुःख पामेठे एटले ते जीवतां मज्जोने विलुरी नाखे, ठेदीनाखे, किं बहुना प्राण यकी मुकावे. ए रीते दुःख पा मे. ॥ ३ ॥ ए दृष्टांत दर्शनीउ साये मेळवेठे, एवंतु के० ए पूर्वोक्त न्याये माठजानी पेरे समणाएगे के० एक शाक्यादिक भ्रमण अथवा स्वतीर्थी इयलिंगी ते केवाठे, तोके वट्टमाणसुहेसिणोके० वर्चमान सुख जे आधाकर्मिकआहार जोजन सुख तेना गवेप एहार परलोकना सुखथी पराड्मुख मज्जावेसालियाचेव के० वैशालिक मज्जनी परे आगमिक काले अरहट्टघटिकाने न्याये घातमेस्संतिपांतसो के० संसारमांहे अनंतां उ न्मज्जन निमज्जन सरखा जन्म मरण पामे पण संसारना पारंगामी न थाय. ॥ ४ ॥

॥ द्वीपिका—द्वितीयोद्देशके स्वान्यसमयप्ररूपणा कृता तृतीयेपि सैवोच्यतइति तस्येद मादित्त्वं । (जंकिंचिदिति किंचिदाहारजातं स्वल्पं घनं वा पूतिकृतमाधाकर्मादिसिद्ध्येनापि युक्तं । (सङ्घति) । अद्वावता नकिमताऽन्येनापरानागंतुकानुद्दिश्य ईदितं कृतं तत्सहस्रां

राय धनपतसिंह बादाहरका जैनागमसंग्रह जाग डसरा. ७३

तरितमपि यो जुञ्जते स द्विपहं गृहस्थपहं प्रव्रजितपहं च सेवते । अथमर्थः । आधाक मांदिजवेनापि संसृष्टं परकृतमप्याहारं योजयेत् सोपि द्विपहसेवी स्यात् किं पुनः स्वयमाहारं निष्पाद्य ये शाक्यादयो जुञ्जते ते सुतरां द्विपहसेविनः स्युरित्यर्थः । अथवा द्विपहमीर्यापथं सांपराधिकं वा बध्निकाचित्तदेवं वा कर्म तत्सेविनः परतीर्थिकाः स्वयूष्यावा स्युरिति ॥ १ ॥ अथ तद्भोजिनां विपाकं दृष्टान्तेनाह । (तमेवेति) । तमा धार्कमाद्युपनोगदोषमविजानंतो विपने कर्मबंधे संसारे वा अकोविदाः कथं कर्मबंधः स्यात्कथं च न स्यात् कथं संसाराणवस्तीर्यत इत्यत्राऽनिपुणाङ्गः खिनः स्युः । दृष्टान्तमाह । मत्स्या यथा (वेतालियति) विशालः समुद्रस्तत्र जवाविशालारूप्यजातिनवावा विशाला एव वा वैशालिका वृहद्वरराजदकस्य जलस्यान्यागमे समुद्रवेलायां तस्यामुवकस्य प्रजावेन नदीमुखमागताः पुनर्वेलापगमे जले शुल्के वेगे अपगते सति ढंकेः कंकश्च प हि विज्ञोपैरन्यैश्चाभिपार्थैर्निर्विबुध्यमानास्ते ङ्गखिनो मत्स्यधातं विनाशं याति प्राप्नुवन्तीति श्लोक इत्यर्थः ॥ २ ॥ दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । (एवमिति) । एवमेकं भ्रमणाः शाक्यादयः स्वयूष्यावा वर्तमानमेव सुखमिहलोकसुखमाधाकर्माद्युपनोगजमेपितुं शीलं येषां ते वर्तमानसुखं विष्णोर्वैशालिकामत्स्या इव धातं विनाशमेव्यनंतशोयास्येति बहुवारं संसारे भ्रमिष्यंति ङ्गखमनुवन्तः ॥ ४ ॥

॥ टीका—द्वितीयोद्देशकानंतरं तृतीयः समारभ्यते ॥ अस्य चायमजिसंबंधः । अथप्यनार्याधिकारः स्वतमयपरतमयप्ररूपयेति । तत्रोद्देशक इत्येनं स्वपरतमयप्ररूपणा कृता । अत्रापि सैव क्रियते । अथ चाऽययोरुद्देशकयोः कुट्टपः प्रतिपादितास्तदोपाश्च तद्विहापि तेषामाचारदोषः प्रदृश्यत इत्यनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि व्याख्यास्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (यत्किंचिज्जुषूकमिच्छादि) । अस्य चानंतरसूत्रेण सहाय्यं संबंधद्वहानंतरोद्देशकपर्यंतसूत्रे निहितः । (एवंतुभ्रमणादुद्देश्यादि) । तद्विहापि संबध्यते । एके भ्रमणायत्किंचित्पूतिकृतं जुञ्जानाः संसारं पर्यटंतीति । परंपरसूत्रेण निहितं (युसिक्लु इत्यादि) यत्किंचित्पूतिकृतं तदुद्ध्येतेत्येवमन्येरेपि सूत्ररूपेणैव संबोधोपयोग्यः । अथपुना सूत्रार्थः प्रतीयते । (यत्किंचिदिति) । आहारजातं साकमप्यास्तांतावत्प्रजृप्तं । तदपि पूतिकृतमाधाकर्मादि सिक्थेनाद्युपसृष्टमास्तांतावदाधाकर्म । तदपि न स्वपूतमपि तु श्रद्धावतान्येन जक्तिमताऽपराणांतुकाजुद्दिश्येद्वि तं चेष्टितं निष्पादितं तच्च सहस्रांतरितमपि योजुंजीतान्यवहरेवसौ द्विपहं गृहस्थपहं प्रव्रजितपहं वा सेवते । एतद्वक्तं नवति । एवंतुतमपि परकृतमपराणांतुकयत्यर्थं निष्पादितं यदाधाकर्मादि तस्य सहस्रांतरितस्यापि शोचयवत्तेनाद्युपसृष्टमाहारजातं हंजानस्य द्विपहसेवनमापद्यते । किं पुनः यएते शाक्यादयः स्वयमेव सकलमाहारजातं निष्पाद्य स्वय-

मेव चोपनुजते ते च सुतरां द्विपक्षसेविनोजवन्तीत्यर्थः । यदि वा द्विपक्षमिति ईर्यापथ्यः
 सांपरायिकं वा । अथवा पूर्वबन्धानिकाचिताद्यवस्थाः कर्मप्रकृतीर्नयत्यपूर्वश्चादत्ते ।
 तथाचागमः । आह्लाकम्भं जुंजमाणे समणे कश्चिदप्यप्यडीतं बंधश्च गोयमा अष्टकम्
 पयडीतं बंधश्च सिद्धिजबंधणबन्धात् यणियबंधणबन्धात् करेश्च चियात् करेश्च उवचियात् क
 रेश्च हस्तच्छियात् दीहच्छियात् करेश्च इत्यादि । ततश्चैवं शाक्यादयः परतीर्थिकाः स्वयू
 प्यावा आधाकर्मजुंजानाद्विपक्षमेवाऽसेवंतइति सूत्रार्थः ॥ १ ॥ इदानीमेतेषां सुखे
 पिणामाधाकर्मजोजिनां कटुकविपाकाविर्जावनाय श्लोकद्वयेन दृष्टांतमाह । (तमेव
 अविद्याणंता इत्यादि) तमेव आधाकर्मोपजोगदोपमजानानाविपमोऽष्टप्रकारकर्म
 बंधोजवकोटिजिरपि धुर्मोक्षश्चतुर्गतिसंसारोवा तस्मिन्नकोविदाः कथमेवकर्मबंधोज
 वति कथं वा न जवति केन चोपायेनायं संसारार्णवस्तीर्यतइत्यत्राऽकुशलास्तस्मिन्नेव
 संसारोदरे कर्मपाशावपाशिताडुःखिनोजवन्तीति । अत्र दृष्टांतमाह । यथा मत्स्याः पृथुरो
 माणोविशालः समुद्रस्तत्र नवावैशालिकाः विशालाख्यविशिष्टजात्युद्भवावा वैशालिकाः
 विशालाएव वैशालिकाबृहत्तरास्ते एवंनूतामहामत्स्यावदकस्यान्यागमे समुद्रवेलायां
 सत्यां प्रबलमरुवेगोद्भूतोत्तुंगकट्टोलमालाऽपनुन्नाः संतवदकस्य प्रजावेन नदीमुख
 मागतापुनर्वेलापगमे तस्मिन्नुदके शुष्के वेगेनैवापगते बृहत्वाह्वरीरस्य तस्मिन्नेव धुनीमुखे
 विलग्नाश्चरन्तीदंतआमिपगृभुजिर्दकैः कंकैश्च पक्षिविशेषैरन्यैश्च मांसवसार्थिजिर्मत्स्य
 बंधादिजिर्जावंतएव विलुप्यमानामहांतं दुःखसमुद्रघातमनुजवंतोऽशरणाघातं विनाशं
 यांति प्राप्नुवंति । तुरचधारणे । त्राणानावादिनाशमेव यांतीति श्लोकद्वयार्थः ॥ ३ ॥
 एवं दृष्टांतमुपदर्श्य दार्ष्टान्तिके योजयितुमाह । (एवंतुसमणा इत्यादि) यथैतेऽनंतरोक्त
 मत्स्यास्तथा श्रमणाः श्राम्यंतीति श्रमणाएके शाक्यपाशुपतादयः स्वयूप्यावा । किंनूतास्ते
 इति दर्शयति । वर्तमानसुखेपिणः समुद्रवायसवत् तत्कालावाप्तसुखजवास्तकधेतसोना
 लोचिताधाकर्मोपजोगजनिताऽतिकटुकदुःखौघानुजवननावैशालिकमत्स्याइव घातं विशाल
 मेप्यंत्यनंतशोऽरह्यष्टीन्यायेन न्यूजूनयः संसारोदन्वति निमज्जनोन्मज्जनं कुर्वाणान ते
 संसारान्जोधेः पारगामिनोजविष्यंतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

इणमन्नं तु अन्नाणं, इहमेगोसि आहियां।देवउते अयं लोए, वंजउत्तेति
 आवरे ॥ ५ ॥ ईसरेण कडे लोए, पहाणाइ तहांवरे ॥ जीवाजीवसमाउ
 ते, सुहड्ढकसमन्निए ॥ ६ ॥ सयंत्तुणा कडे लोए, इति वुत्तं महेसिणा॥
 मारेण संयुया माया, तेण लोए असासए ॥७॥ माहणा समणा एगे
 आह अंमकडे जगे ॥ असो तत्तमकासीय, अयाणंता मुसं वदे ॥ ८ ॥

राय धनपतिसिंह बादाहरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. ७५

अर्थ-हवे अनेरा अज्ञानीनुं मत देखावेने. इणमचंतु अत्राणं के० ए पूर्वे कसोजे सवोप आहार लइने सुख माने तेनाथी वली अन्य अज्ञानीनुंमत देखावेने. इहमेगेसिआ हियंके० अक्षीयां कोइ एकने मते पण सर्वने मते नहों एटजे कोइक अज्ञानी एम कहेंते के देववनेअग्रंलोए के० आ लोक जे चराचर संसार ठे, ते देवें नीपजावेलो ठे. जेम करसणी बीज बाबीने करसण नीपजावेने ते सरखो जाणवां. तथा वली बीजा एम कहेंते के वंजवनेसिआवरे के० ए लोक ब्रह्मदेवें नीपजाव्योटे. ब्रह्मा जगत्पितामह इतिवचनात्. ॥ ७ ॥ वली कोइएक एम कहेंते, के ईसरेणकहेलोए के० ए लोक ईश्वरं करेलोटे. पद्माणां तद्वावरे के० तथा अचरे एटजे बीजा वली एम कहेंते के, प्रपान एटजे सज्ज, रज अने तमगुणनी जे समअवस्था ते प्रकृति कहिए. तेणे ए लोक करे जो ठे. बीजा एम कहेंते के मोरनी पांख कोणे चीतरी? तेजढीमिट कोणे कीधी? स्वजा वषकी लोक नीपमोटे. वली कांटा तीखा कोणे कीया! जीव कठयो कोणे कसो तथा जस ए दुर्गममय, कमल सुगंधमय ए सर्व स्वजावेज नीपनांटे, तेम लोर पण स्वजावे निष्पन्न ठे. ते लोक केवोटे, तोके जीवाजीवसमावंचेके० जीव अजीव सहित तथा सुदृढ सक सम त्रिएके० सुखसुख सहित ठे. ॥ ६ ॥ एक कहेंते के, तपंचुणाकहेलोएके० ए लोक तपंचु एटजे विष्णु तेणे नीपजाव्यो. अथवा ते विष्णु पेहेजो एकज हतो तेणे जगत नीपजावयानी बिंता करी त्यारे बीजी शक्ति नीपनी, त्यार पठी जगतनी सृष्टी निष्पन्न थई. इतिवृत्तंम हेसिणा के० एहुं महर्षिए कलुंते. त्यार पठी तपंचुए लोक नीपजावीने एहुं चिंतयुं जे एटली जगत सृष्टीनो समास क्यां पजे! तेवारे मार एटजे यम नीपजाव्यो. पठी मारे एसंचुयामायाके० तेणेमारे माया नीपजावी ते थरूनी ए लोक मरेने. तेणजोए अस्तासए के० ते कारण माटे ए लोक अशाश्वतो ठे. ॥ ७ ॥ वली तेहिज कहेंते माहणा समखा एगेके० एक ब्राह्मण तथा एक अमण जे त्रिर्दनी प्रमुख ते एम आह के० कहेंते के, अर्धकडेजगेके० ए सचराचर जगत ते अर्धथकी निपजुं ठे; ते एम कहेंते के जेवारे जगत मां कोइ वस्तु न हतीं सर्व पदार्थ ग्रन्थ संसार हतो तेवारे ब्रह्मार्थ पाणीमाहे इहुं सरगुं पठी ते इहु वस्तु तेवारे ते नांगीने वे खंद थपा; तेमाहे थकी अथोजोक अने कर्षजोक नीपना तेमां समस्त प्रजा वपन्न थई. एवा अनुक्रमे पृथ्वी, पाणी, अग्नि, वायु, आकाश, समुद्र, नदी, पर्वत, ग्राम, आगर, नगर इत्यादिक सर्व स्थिति उत्पन्न थई; ए कारणे अ सोके० ए ब्रह्मार्थ ए सर्व तत्त्वेके० तत्व एटजे पदार्थ ते अस्मामीयके० कीया. एरीने ते ब्राह्मणादिक अथाणता मुसंवदेके० परमार्थने अजाणता थका मृया बोलेने. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका-अथाऽपमंशानिमित्तमाह ! (७५मिति) । इदं बह्व्यमाणमन्यदज्ञान

खादेते. ते दर्शनी अमणुक्के० विरुद्धं अनुष्ठान अनाचार ते यकी जेनी समुपार्थ के० उत्पत्तिरे, ते केवुं तोके, डस्कंके० हिंसादिक विरुद्धं अनुष्ठान तेमां जे प्रवर्त्तेशे ते दुःखी यासे एवविजाणियाके० एवं जाणवुं जोश्ये. समुपार्थमजाणंताके० ते एवा दुःखनी उत्पत्तिनां कारणोने नजाणे परंतु ते अजाण बापडा कहांनायंतिसंवरं के० संवरपणुं जे दुःखनिवारणनुं कारण जे, तेने केवीरीते जाणी शकेशे ? एतावता अति यत्न करतां पण दुःखनो उद्देद न पामे, किंतु संसारमांहे अनंतो काल रहेशे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका—अथ तेषामुत्तरमाह । (सएहिमिति) । स्वकैर्निजैः पर्यायैरनिप्रायैर्लोकं कृतमनुबन् कथितवंतस्ते तत्त्वं परमार्थं नाजिजानन्ति । नच विनाशी लोकः कदाचित् निर्मूलतः पर्यायरूपेण विनाश्यपि इव्यार्थतया नित्यत्वात् । लोकस्य ईश्वरादिकृतत्वं निपेधयुक्तयष्टीकातोक्षेयं ॥ ९ ॥ अथ तेषां मृपावादिनां फलमाह । अमणुक्तेति । अमनोर्हं असदनुष्ठानं तस्मादुत्पादः प्रादुर्भावो यस्य तदमनोऽज्ञसमुत्पादं दुःखं विजानीयात् प्राज्ञः । अयमर्थः स्वकृतादसदनुष्ठानादेव दुःखमुत्पद्यते नेश्वरादेरिति । ते चैवं दुःखस्य संवरं प्रतिघातहेतुं ह्यास्यति । कारणोद्भेदादेव कार्योद्भेदः स्यात् । कारणं वाऽजानंतः कथं दुःखोद्भेदाय यतिष्यते यत्नवंतोपि दुःखोद्भेदं नाप्नुवंतीति ॥ १० ॥ ॥ ॥

॥ टीका—अधुनैषां देवोत्सादिजगद्वादिनामुत्तरदानायाह । (सएहिमित्यादि) । स्वकीयैः स्वकीयैः पर्यायैरनिप्रायैर्युक्तिविशेषैरयं लोकः कृतइत्येवमनुबन्निहितवंतः । देवोत्सोब्रह्मोत्सईश्वरकृतः प्रधानादिनिष्पादितः स्वयंभुवा व्यधायि तन्निष्पादितमायया धियते तथाऽजश्रायं लोकइत्यादिस्वकीयानिरुपपत्तिनिः प्रतिपादयन्ति । यथाऽऽत्मदुक्तमेव सत्यं नान्यदिति ते चैवंवादिनो वादिनः सर्वेपि तत्त्वं परमार्थं यथावस्थितलोकस्वभावं नाजिजानन्ति न तस्यक् विवेचयन्ति । यथाऽयं लोकोऽव्यार्थतया न विनाशीति निर्मूलतः कदाचन । नचायमादित आस्य केनचित् क्रियते अपित्वयं लोकोऽनून्नवति नविष्यति च । तथाहि । यत्तावदुक्तं यथा देवोत्सोऽयं लोकइति तदसंगतम् । यतो देवोत्सत्वे लोकस्य न किञ्चित्थाविर्धं प्रमाणमस्ति । नचाप्रमाणकमुच्यमानं विद्वज्जनमनांसि प्रीणयति । अपिच किमसौ देव उत्पन्नोऽनुत्पन्नो वा लोकं सृजेन्न तावदनुत्पन्नस्तस्य स्वरविपाणस्येवासत्त्वात्करणाभावः । अथोत्पन्नः सृजेत्तर्हि स्वतोऽन्यतो वा । यदि स्वतएवोत्पन्नस्तथा सति तन्नोक्तस्यापि स्वतएवोत्पत्तिः किं नेष्यते । अथान्यत उत्पन्नः सन् लोककरणाय सोप्यन्योन्यतः सोप्यन्योन्यतइत्येवमनास्थात्तानजोमंडलव्यापिन्यनिवारितप्रसरा प्रसर्पतीति । अथासौ देवोऽनादित्वात्तोत्पन्नइत्युच्यते इत्येवंसति लोकोप्यनादिरेवास्तु को दोषः । किंचासावनादिः सन्नित्योऽनित्यो वा स्यात्तद्यदि नित्यस्तदा तस्य क्रमयोगपदान्यामर्थक्रियाविरोधान्न कर्तृत्वं । अथाऽनि

त्यक्तासति स्वतएवोत्पत्त्यनंतरं विनाशित्वाद्वात्मनो न त्राणाय कुतोऽन्यत्करणं प्रति
तस्य व्यापारचितेति । तथा किममूर्तमूर्तिमान् वा । यद्यमूर्तस्तदाऽकाशवदकर्तृवाऽथ
मूर्तिमान् तथासति प्रारुतपुरुषस्येवोपकरणस्यैवैकस्य स्पष्टमेव सर्वजगदकर्तृत्वमिति ।
देवमुत्तदेवपुत्रपदौ त्वत्तिफल्गुत्वादपकरणितव्याविति । एतदेव दूषणं ब्रह्मोत्पत्तौ हि इष्ट
व्यं तुल्ययोगक्षेमत्वादिति । तथा घटुकं । तनुचवनकरणादिकं विमल्यधिकरणजायापन्नं
विशिष्टबुद्धिमत्कारणपूर्वकं कार्यत्वाद्घटादिवदिति तदयुक्तं । तथाविधविशिष्टकरणपूर्वकत्वे
न व्याप्यतिक्षेः । कार्यपूर्वकत्वमात्रेण तु कार्यं व्याप्तं । कार्यविशेषोपलब्धौ कारणविशेषप्र
तिपत्तिर्गृहीतप्रतिबंधस्यैव नवति । नचात्यंतादृष्टे तथा प्रतीतिर्नवति । घटे तत्पूर्वकत्वं प्रतिप
न्नमिति चेत् युक्तं । तत्र घटस्य कार्यविशेषत्वप्रतिपत्तेर्नस्त्वेवं सतिस्समुद्भवतादौ बुद्धिमत्का
रणपूर्वकत्वेन संबंधो गृहीतइति । पुनरयुक्तं । नन्वतएव घटादिसंस्थानविशेषवद्दीन
वत्सर्वतादायपि विशिष्टसंस्थानदर्शनाद्बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वस्य साधनं कियते । नैत
देवं युक्तं । यतो नहि संस्थानशब्दप्रवृत्तिमात्रेण सर्वस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वत्वावर्गाति
र्नवति । यदितु स्यान्बुद्धिकारत्वाद्ब्रह्मोक्तस्यापि घटवत्कुंजकारकृतिः स्यात् । तथाचोक्तं ।
अन्यथाकुंजकारेण बुद्धिकारस्य कस्यचित् । घटादेः कारणास्तिक्ष्णं ब्रह्मोक्तस्यापि तत्कृतिरि
ति । तदेवं यस्यैव संस्थानविशेषस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वेन संबंधो गृहीतस्तद्दीनमेव
तथाविधकारणानुमापकं नवति न संस्थानमात्रमिति । अपिच घटादिसंस्थानानां कुंजकार
एव विशिष्टः कर्ता पल्लव्यते नैश्वरः । यदि पुनरीश्वरः स्यात्किं कुंजकारेणेति । नैतदस्ति ।
तत्रापीश्वरएव सर्वव्यापितया निमित्तकारणत्वेन व्याप्रियते । नन्वेवं दृष्टहानिरदृष्टक
ल्पना स्यात् । तथाचोक्तं । शब्दोपधादिसंबंधाच्चैत्रस्य व्रणरोहणे ॥ अस्त्वक्षस्य किं
स्यापोः कारणत्वं न कल्प्यते ॥ । तदेवं दृष्टकारणपरित्यागेनादृष्टपरिकल्पना न स्या
ज्येति । अपिच । देवकुत्रावतादीनां यः कर्ता सत्तावयवोऽव्याप्यनित्योदृष्टस्तदुद्गतः
साधितशैश्वरएवंनूतएव प्राप्नोति । अन्यथानूतस्य च दृष्टांतानावाक्याप्यनित्येनानुमा
नमिति । अनयैव दिशा स्थित्वा प्रवृत्त्यादिकसाधनमसाधनमावोच्यं तुल्ययोगक्षेमत्वादि
ति । यदपि श्रोतं प्रधानादिकृतोऽयं लोकइति तदप्यसंगतं । यतस्तत्प्रधानं किं मूर्तममू
र्तं वा । यद्यमूर्तं न ततोमकराकरादेर्मूर्तस्योद्भवोऽवतते । नदाकाशात्किंचिदुत्पद्यमानमाल
ह्यते मूर्ताऽमूर्तयोः कारणविरोधादिति । अथ मूर्तं तत्कृतः समुत्पन्नं । न तावत्स्वतो लो
कस्यापि तथोत्पत्तिप्रसंगात् नाप्यन्यतोऽनवस्थापत्तेरिति । अन्यथाऽनुत्पन्नमेव प्रधाना
यानादिनावेनास्ते तद्ब्रह्मोक्तोपि किं नैष्यते । अपिच । सत्तरजस्तमसां साम्यावस्था प्रधा
नमित्युच्यते नचाऽविरुतात्प्रधानान्महदादेरुत्पत्तिरिष्यते नवजिः । नच विरुतं प्रधानव्यपदे
शमास्वदतीत्यतो न प्रधानान्महदादेरुत्पत्तिरिति । अपिचाचेतनायाः प्रकृतेः कथं पुरुषार्थं

प्रति प्रवृत्तिर्येनाऽत्मनो नो गोपपत्त्या सृष्टिः स्यादिति । प्रकृतेरयं स्वजावइति चेदेवं तर्हि स्वजावएव बलीयान् । यस्तामपि प्रकृतिं नियमयति ततएव च लोकोप्यस्तु किमदृष्टप्रधानादिकल्पनयेति । अथादिग्रहणात्स्वजावस्यापि कारणत्वं कैश्चिद्विष्यतइति चेदस्तु । न हि स्वजावोऽन्युपगम्यमानोनः कृतिमातनोति । तथाहि । स्वजावः स्वकीयोत्पत्तिः । सा च पदार्थानामिष्यतएवेति । तथा यदुक्तं नियतिरुक्तोऽयं लोकइति । तत्रापि नियमनं नियतिर्यथाजवनं नियतिरित्युच्यते । साचाऽलोच्यमाना न स्वजावादतिरिच्यते । यच्चान्यथा यि स्वयंभुवोत्पादितोलोकइति तदप्यसुन्दरमेव । यतः स्वयंभूरिति किमुक्तं नवति । किं यदाऽसौ नवति तदा स्वतंत्रोन्यनिरपेक्षएव नवति । अथाऽऽदिनवनात्स्वयंभूरिति व्यपदिश्यते । तद्यदि स्वतंत्रनवनान्युपगमस्तद्व्यलोकस्यापि नवनं किं नान्युपेयते किं स्वयंभुवा । अथानादित्तत्तस्यानादित्वे नित्यत्वं नित्यस्य चैकरूपत्वात्कृतृत्वाऽनुपपत्तिस्तथा वीतरागत्वात्तस्य संसारवैचित्र्यानुपपत्तिः । अथ सरागोसौ ततोऽस्मदाद्यव्यतिरेकात्सुतरां विश्वस्याकर्ता भूताऽभूतादिकल्पाश्च प्राग्वदायोज्याइति । यदपि चात्रानिहितं । तेन मारः समुत्पादितः सच लोकं व्यापादयति तदप्यकृतृत्वस्यानिहितत्वात्प्रलापमात्रमिति । तथा यदुक्तं अंडादिक्रमाज्जायते लोकइति तदप्यसमीचीनं । यतोयास्वस्तु तदंडं निसृष्टं ताययाडमंतरेणानूवन् तथा लोकोपि नूतनित्यन्युपगमे न काचिद्वाधा दृश्यते । तथासौ ब्रह्मा यावदंडं सृजति तावद्व्यलोकमेव कस्मान्नोत्पादयति किमनया क एया युक्त्यसंगतया चांडपरिकल्पनया । एवमस्त्विति चेत् केचिदनिहितवंतोयथा ब्रह्मणोमुखाद्ब्राह्मणाः समजायंत बाहुन्यां कृत्रियाकरून्यां वैश्याः पद्भ्यां शूद्राश्च्येतदप्ययुक्तिसंगतमेव । यतो न मुखादेः कस्यचिदुत्पत्तिर्नैवंत्युपलक्ष्यते । अथापि स्यात्तथा सति वर्णानामजेदः स्यादेकस्मादुत्पत्तेः । तथा ब्राह्मणानां कर्तृतिरीयककलापादिकश्च जेदोन स्यादेकस्मान्मुखादुत्पत्तेः । एवंचोपनयनादिसंज्ञावोन नवेज्ञावे वा स्वस्यादिग्रहणापत्तिः स्यादेवमायनेकदोषदृष्टत्वादेवं लोकोत्पत्तिर्नान्युपगंतव्या । ततश्च स्थितमेतत् । त एवं वादिनोलोकस्याऽनाद्यपर्यवसितस्थोर्ध्वाधश्चतुर्दशरङ्गुप्रमाणस्य वैशाखस्या नस्थकटिन्यस्तकरपुग्मपुरुषाकृतेरधोमुखमधकाकारसप्तष्टिव्यात्मकाधोलोकस्य स्थालाकाराऽसंख्येय द्वीपसमुद्राधारमध्यलोकस्य मध्यकसमुज्जकाकारोर्ध्वलोकस्य धर्माधर्माकाशपुञ्जजीवात्मकस्य इत्यर्थतयाऽनित्यस्य पर्यायापेक्षया कृष्णकृषिणउत्पादव्ययधौव्यापादितइत्यसत्त्वत्वात्स्याऽनादिजीवकर्मसंबंधापादिताऽनेकप्रपंचस्याष्टविधकर्मविप्रमुक्ताऽत्मलोकांतोपलक्षितस्य तत्त्वमजानानाः संतोमृया वदंतीति ॥ ए ॥ इदानीमेतेषामेव देवो मादिवादिनामज्ञानत्वं प्रसाध्य तत्फलदिदर्शयिष्याऽहम् । (अमणुजइत्यादि) । मनोनुकूलं मनोर्हं शोचनमनुष्ठानं न मनोर्हमनोर्हमसदनुष्ठानं तस्मादुत्पादः प्राडुर्भावोयस्य

राय धनपतसिंघ ब्राह्मक्षरका ज्ञानागमसंग्रह नाग छसरा. 61

इः स्वस्य तदमनोऽज्ञसमुत्पादं । एवकारोऽवधारणे । सचैवं संबन्धीयः । अमनोऽज्ञसमुत्पा-
दमेव इः स्वमित्येवं विज्ञानीयादवगच्छेत्प्राज्ञः । एतद्वक्तं नवति । सकृताऽऽसदनुष्ठानादेव इः
स्वस्योन्नवचो नवति नान्यस्मादित्येवं व्यवस्थितेऽपि सत्यनंतरोक्तवदिनोऽसदनुष्ठानोन्नवस्य
इः स्वस्य समुत्पादमजानानाः संतोऽन्यतर्ह्यश्वरादेः स्वस्योत्पादमिहति । तेचैवमिहंतः कथं
केन प्रकारेण इः स्वस्य संवरं इः स्वप्रतिपातदेतुं ह्यास्यति । निदानोऽवेदेन हि निदानिनश्च
वेदोन्नवति । तेच निदानमेव न जानन्ति तत्त्वाऽजानानाः कथं इः स्वोन्नवदाय यतिप्यंतं य
त्नवंतोऽपि च नैव इः स्वोन्नवदनमवाप्स्यंत्यपि तु संसारएव जन्मजरामरणोऽप्रविशोपायनेक
इः स्वव्रताप्राप्तानूचोऽनूयोऽरह्यष्टीन्यायेनानंतमपि कालं संस्थास्यति ॥ १० ॥ ॥

मुझे अपावए आया, इहमेगेसिमाहियं ॥ पुणो किंहापदोसेणं, सो
तत्त अपररई ॥ ११ ॥ इह संवुंन मुणी जाए, पत्ता होइ अपावए ॥ विय
डुंन जहा जुळो, नीरयं सरयं तहा ॥ १२ ॥ एताणुचीति मेधावी, बंनचे
रेण ते वसे ॥ पुढो पावाउथा सवे, अकायारो सयं सयं ॥ १३ ॥ सए
सए उवघाणे, सिद्धिमव न. अन्नहा ॥ अहो इहेव वसवत्ती, सबकाम
समपिए ॥ १४ ॥

अर्थ-इहे प्रकारांतरे दर्शनीनुं मत देखादेउं. ए प्रस्तावे इहमेगेसिमाहियंके० एक व
ली कोइक, त्रैराशिक गोशालामतानुसारी ते एम कहेउंके, ए आयाके० आत्माते मनुष्य
ने नवेज मुडेके० छुडे थाय. अपावए के० पापरहित थाय. एटले सर्व कर्म ह्यकरी.
मोहे जाय. पुणोके० वली सोके० तेहज आत्मा तउके० त्यां मोहनेविपे उतो किहाप
धोतेपंके० त्रीहाप्रदोपे करी एटले रागद्वेपने वगैं करी अवरस्तके० अपराध करे एटले
कर्म रजे करी अछुडे थाय. एटले थुं कहुं? के ते मुक्ति उतां जीवने पोतानां सासननी पूजा
जाणी, अने अन्य सासननो पराजव जाणी, पोताने राग उपजावे. तथा पोताना सा
सननो व्यापात देखी द्वेप उपजे ए कारण मोटे आत्मा निर्मल उतो उज्ज्वल वचनी
परे शनैः शनैः मलीन थाय. ए प्रकारे ते आत्मा वली संसारमाहे अचतरे एउं जे त्रैरा
शिक कहेउं. ते जीवनी त्रणराही स्थापेउं. प्रथम आत्मा सकर्मक, पत्ती वत्ती अकर्मक
परिने मुक्तिमा जाय. ए बीजी राशी. अने त्यां मुक्तिने विपे वली कर्म उपरंजी संसारमाहे थावे
ए त्रीजी राशी. ॥ ११ ॥ इहसंवुंनमुणीजाएके० अर्हो मुक्ति यकी आवी मनुष्यना नवमां उ
पजीने मुनि एटले यमनियम आदरी, संवुंन एटले संवर आदरी, पचाहोइअपावएके० पत्ती
पापरहितनिर्मल थाय. एना उपर दृष्टांत कहेउं, जहाके० जेम विषदंडुके० विकटांनु एटले पा

एणी तेहनीपरे जाणवुं । जेम नीरयंके० निर्मल पाणी होयते रजादिकने संयोगे सरयंके०
 रजसहित एटले मलिन थाय, फरी ते पाणी निर्मलपण थाय; तहाके० तेम ए आत्मा पण
 जाणी जेवो ॥ १२ ॥ हवे ए मतने दूषवेहे. एतके० ए पूर्वोक्त वादीठनां वचन असमं
 जत अणुचिंतिके० चिंतवी आलोचीने, मेधावी के० पंक्ति जे होय ते मनमां एवी रीते
 अवधारे ते कहेहे. बंजचरे एतेवसेके० ए त्रैराशिक तथा अनेरा दर्शनी ब्रह्मचारीनेविषे
 न वसे एटले सुधो संयम नपाजे. जे कारण माटे ते सम्यक्ज्ञानरहित थका अकर्मक
 ने सकर्मक कहेहे ते माटे ते अज्ञानी ठे. तथा पुढोपावाच्यासवेके० ए सर्व जुदाजुदा प्रा
 वाडक एटले परदर्शनी अस्कावारो सयंसयंके० पोतपोतानुं दर्शन रुडुं करी वखाणोहे.
 ॥ १३ ॥ वली तेहिज दर्शनीनुं मत कहेहे. सएसएवछाणे के० ते पोतपोतानां दर्शनने विषे
 प्रवर्त्तता पोतपोतानुं अनुष्ठान जे दीक्षा, गुरु चरण, शुभ्रूपादिक तेहिज सिद्धिमेव के०
 सिद्धिनुं कारणठे पण नअन्नहाके० अनेरा दर्शन थकी, अनेरा अनुष्ठान थकी सुक्ति न
 पामिये. अहोइहेववसवनी के० ते एम कहेहे के-अमारा दर्शन थकी एहिज जन्ममां
 यावत् आत्मवर्ती थकी एटले समस्त इंद्रियो जीपनार एवो थको सबकामसमप्पिएके०
 सर्वकामएटले जे जे काम जोगनी प्रार्थना तथा वांठनाकरे ते ते पामे ॥ १४ ॥ ॥

॥ दीपिका-कृतवादिमतमेवाह । (सुदेति) । अयमात्मा शुद्धोऽमनुष्यजवएव शु
 द्धाचारोऽनूत्वा मोक्षे अपापकः स्यात् । इदमेकेषां गोशालमतानुसारिणामाख्यात् । पुनर
 यमात्मा अकर्मकोऽनूत्वा क्रीडया प्रहेपेण वा स तत्र मोक्षस्थएवाऽपराध्यति रजसा श्लि
 प्यते । तस्यहि स्वशासनपूजामन्यदर्शनपराजवमुपलभ्य क्रीडाप्रमोदः स्यात् । स्वशासनपरा
 जवदर्शनाच्च हेयस्ततोऽसौ क्रीडाहेयान्यां कर्मणा बाध्यते ततोऽसौ जूयः संसारेऽवत
 रति ॥ ११ ॥ किंच । (इहेति) । इह संसारे प्राप्तः सन् प्रब्रज्यामंगोरुल्य संवृतास्मा जा
 सन् पश्चादपापः स्यात् । यथाविकटांशु उल्लोदकं नीरजस्कं निर्मलं सत् वातोऽधूतरे
 क्तं सरजस्कं मलिनं जूयः स्यात् तथायमात्मा त्रैराशिकाणां मते राशित्रयावस्थः स
 यथापूर्वं संसारावस्थायां सकर्मकः ततो मोक्षे ऽकर्मकः पुनः शासनपराजवदर्श
 पोढयात् सकर्मा स्यादिति ॥ ११ ॥ एतन्मतं दूषयति । (एयाणुचि) । एतान्
 दिनोऽनुचित्य मेधावी प्रज्ञावान् एतदवधारयेत् यथा न ते वादिनो ब्रह्म
 ने वसेयुः । यद्यपि ते संयमे स्थितास्तथापि न सम्यगनुष्ठानात्तरादिव्यव
 सेवेप्येते प्रावाडकाः परमतिनः स्वकमात्मीयं दर्शनमाख्यातारः
 रः स्वदर्शनं श्रुजं वदन्ति ते । नच तत्रास्था विधेयेति ॥ १३ ॥ कृत
 णाह । (सएति) । ते कृतवादिनः स्वके स्वके उपस्थाने संयमाद

मनिहितवंतोनान्यथा । तथासिद्धिप्राप्तेरथः प्रागपि वक्ष्यतीति वक्ष्यते स्थात् अस्मन्म
ताश्रितः सांसारिकैः सज्जवेर्नानिनुयते । सर्वे कामाद्यजिलापाः समर्पिताः संपन्नाथस्य
ससर्वकामसर्पितः इहलोके, इहस्यः स्थात् परलोके च मोक्षं यायादित्यर्थः ॥ १४ ॥ ॥

॥ टीका—सांप्रतं प्रकारांतरेण कृतवादिमतमेवोपन्यस्यन्नाह । (सुदेव्यादि) । इहा
स्मिन् कृतवादिप्रस्तावे त्रैराशिकागोशालकमतानुसारिणोयेपामेकविंशतिसूत्राणि पूर्व
गतत्रैराशिकसूत्रपरिपाठ्या व्यवस्थितानि ते एवं वर्तन्ति । यथायमात्मा शुद्धोमनुष्यन
वएव शुद्धाचारोन्मूला अपगताशेषमलकलंकोमोद्धोपापकोनवति । अपगताशेषक
र्मा जवतीत्यर्थः । इहमेकेषां गोशालकमतानुसारिणामाख्यावं । पुनरसावात्माऽशुद्धत्वाऽक
मेकत्वरशिद्ध्यावस्थोन्मूला कीडया प्रक्षेपेण वा सत्तत्र मोक्षस्थाएवाऽपराध्यति रज
सा भिज्यते । इदमुक्तं नवति । तस्य हि स्वशासनपूजासुपलन्यान्वशसनपराचवं चोपल
न्य श्रीहोत्पद्यते प्रमोदः संजायते स्वशासनन्यकारदर्शनाच्च क्षेपस्ततोऽतौ क्रीडाद्वेषाभ्या
मनुगतान्तरात्मा शर्ननिर्मलपटवद्वपुज्यमानोरजसा मलिनीक्रियते मलीमत्तश्च कर्मणी
रबाधूयः संसारेऽवतरति । अस्यां चावस्थायां सकर्मकत्वानृतीयराश्यवस्थोचनवति ॥
॥ ११ ॥ किंच । (इहेत्यादि) । इहास्मिन् मनुष्यनवे प्रातः सन् प्रब्रज्यामन्युपेय संतु
तात्मा यमनियमरतोजातः सन् पश्चादपरापो जवति अपगताशेषकर्मकलंकोनवतीति
जावः । ततः स्वशासनं प्रज्ञाप्य मुख्यवस्थोचनवति । पुनरपि स्वशासनपूजादर्शनादिका
रौपल्यध्वे राग द्वेषोदयात्कलुषितान्तरात्मा विकटानुबद्धकवन्नीरजस्कं स हस्तोद्धरेणुनि
बद्धसंप्लुक्त सरजस्कं भजिनं नुयोयथा जवति तथाऽयमप्यात्माऽनंतकालेन संसारोद्देशा
शुद्धाचारावस्थोन्मूला ततोमोक्षावाप्तौ सत्यामकमवस्थोचनवति । पुनः शासनपूजानि
कारदर्शनाद्गद्वेषोदयात्सकर्म जवतीत्येवं त्रैराशिकानां राशित्रयावस्थोचनवत्यात्मे
त्याख्यावं । ठकंच । दग्धेधनः पुनरुपैति जवं प्रमथ्य, निर्वाणमप्यनवधारितनिरि
निष्ठः ॥ मुक्तः सूर्य कृतजवश्च परार्थशूरस्त्वशासनप्रतिद्वेत्विह मोक्षराज्यमिति ॥ ११ ॥
अधुनेतदुपपत्तिमाह । (एयाणुचिद्व्यादि) । एतान्युर्वोक्तान् यादिनोऽनुचित्व मेधावी प्र
ज्ञावान् मयादाव्यवस्थितोवा एतदवधारयेत् । यथा नैते राशित्रयादिनोदेवोसादिलोक
रागिन्श्च वक्ष्यं तदुपलक्षिते वा संयमानुष्ठाने वसेयुरवतिष्ठेरन्निति । तथाहि । तेषामय
स्युपगमोयथा स्वदर्शनपूजानिकारदर्शनात्कर्मबंधोचनवत्येवंचावश्यं तददर्शनस्य पूजा
परस्कारेण चोजयेन वा जाव्यं तत्तत्संजाय कर्मोपचयस्तदुपचयश्च शुच्यजावः ॥
तद्वत् मोक्षाजावः । नच मुक्तानामशेषकर्मकलंकां कृतकृत्यान्तमपगताशेषपथाय
सुतरानां समस्तुतिनिदानामपगतात्मास्मोयपरियद्वाणां रागद्वेषानुपेयसंज्ञायाश्च

कुतः पुनः कर्मबंधस्तस्माच्च संसारावतरणमित्यर्थः ॥ अतस्ते यद्यपि कथंचिद्दृश्यं तत्र चर्यं व्यवस्थितास्तथापि सम्यक् ज्ञानाच्चावाप्तं सम्यगनुष्ठानाज्ज्ञातस्थितं । अपिच तं वेप्येते प्रावाङ्मूः स्वकं स्वकमात्मीयं दर्शनं स्वदर्शानुरागादारव्यातारः । शोचनत्वेन प्रख्यापयितार इति । नच तत्र विदितवेद्येनास्था विधेयेति ॥ १३ ॥ पुनरन्यथाकृतवादिमतमुपदर्शयितुमाह । (स ए स ए इत्यादि) ते कृतवादिनः शैवैकदंडिप्रभृतयः स्वकीये स्वकीये उपतिष्ठत्यस्मिन्नित्युपस्थानं स्वीयमनुष्ठानं दीक्षा गुरुचरणश्रूपादिका तस्मिन्नेव सिद्धिमशेषसांसारिकप्रपंचरहितस्वजावमजिहितवंतो नान्यथा नान्येन प्रकारेण सिद्धिरवाप्यत इति । तथाहि शैवादीकृत एव मोक्षइत्येवं व्यवस्थिताः । एकदंडिकाः पंचविंशतितत्त्वपरिज्ञानान्मुक्तिरित्यजिहितवंतस्तथान्येपि वैदांतिकाध्यानाध्ययनसमाधिमार्गानुष्ठानात्सिद्धिमुक्तवंत इत्येवमन्येपि यथास्वदर्शनान्मोक्षमार्गं प्रतिपादयतीति । अशेषं क्षोपरमजज्ञाणायाः सिद्धिप्राप्तेरधस्तात्प्रागपि यावदद्यापि सिद्धिप्राप्तिर्न जवतीति तां वदित्वैव जन्मन्यस्मदीयदर्शनोक्तानुष्ठानानुच्चावादपृगुणैश्वर्यसन्नावो जवतीति दर्शयति । आत्मवशं वर्तितुं शीलमस्येति वशवर्ती वशेऽप्यिष्ट्युक्तं जवति तर्ह्यसौ सांसारिकैः स्वनावैरनिर्जुयते । सर्वे कामाश्च निजापार्थर्षिताः संपन्नापस्य ससर्वकामसमर्पितोयान्यान् कामान् कामयते ते तेऽस्य सर्वे सिध्यन्तीति यावत् । तथाहि । सिद्धेरावादपृगुणैश्वर्यसिद्धिर्न जवति । तद्यथा । अणिमा लघिमा गरिमा प्राकाम्यमीशित्वं वशित्वं प्रतिघातित्वं यत्र कामा वसायित्वमिति ॥ १४ ॥

सिद्धाय ते अरोगाय, इहमेगेसिमाहियं ॥ सिद्धिमेव पुरो काठं सास ए गढिद्या नरा ॥ १५ ॥ असंबुद्धा अणादीयं, नमिहिति पुणो पुणो ॥ कण्ठकालमुवज्जंति, ठाणा आसुरकिब्बिसियात्ति वेमि ॥ १६ ॥ इति प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशकः ॥

अर्थ-हवे परजवे जे गति थाय ते कहेहे. सिद्धायते के० ते जीव अमारा दर्शने प्रवर्तता शरीर त्याग करी, विशिष्ट समाधिने योगे सिद्ध थाय. ते सिद्ध केवा? तो के, अरोगाय के० रोगरहित एटले शरीरनां दुःख थकी रहित ठे. एरीते इह के० एहि ज लोकने विपे मेगेसि के० एकेक कोइ शिवने मतें एम आहियं के० नारखुं एटले क एं. ते दर्शनी पोतपोताने अनुष्ठाने सिद्धिमेवके० सिद्धिनेज, पुरोकाउंके० ध्यागल करी सासए के० आपणा अजिप्रायने विपे गढिद्या के० गृध उता ध्यनेक हेतु पु कि कहे. ते कोनी परें? तो के, नराके० पामर नरनी पेरे. जेम ते अजाण म उय्य पोताना मततुं कदाग्रह न त्यागे, तेम तें दर्शनीउपण जे कांइ पोताना मततुं

अनुष्ठान ते सर्वं मुक्तिं कारणं ते, एम कहे. ॥ १५ ॥ हवे एवं कहेतारने फल देखाडेते. असंयुमा के० ते पार्वमि दर्शनी संवररहित, असंयमसहित, एवी रीते मुग्धलोकने विप्र तारणहार अणादीयं के० अनादिः संसारमाहे, निमित्तं के०, परित्रमण कर्ता; पुणो पुणो के० वली वली नरकादिनी पीडा पामणे, कदाचित् ते बाल तपने प्रजावे स्वर्गादि क गति पामे; तोपण केवी पामे तो के, कल्पकाल के० घणकालमुधी गणा के० स्थान क जे आसुर के० असुर कुमारादिकनां स्थानक तेनेविषे अथवा किंत्विसिया के० किं द्विपीयादिक अधर्म स्थानक त्यां उवळ्ळंति के०, उत्पन्न अथा उतां डुःखज पामे. तिवेमि के० पूर्ववत्. ॥ १६ ॥ इति प्रथमाध्ययनस्य तृतीयोद्देशकः समाप्तः ।

दीपिका—एतदेवाह । (सिद्धेति) । तेऽस्मिन्मताश्रिताः सिद्धाश्च अरोगाः स्युः । अरोगग्रहणाच्चारीरमानसानेकदुःखरहिताश्चेति ज्ञेयं । इहास्मिन् लोके एकेषां शैवादीनामिदमाख्यातं । ते हि सिद्धिमुक्तिमेव पुरस्कृत्यां गीरुत्य आशये समतानुरागे ग्रथिताः संवद्धानराः प्राकृतपुरुषाः पंडितमन्या इवेत्यर्थः ॥ १५ ॥ एतदूपायाह । (असंबुदेति) ते पार्वण्डिनस्तत्त्वतोऽसंवृता अनादिकं संसारं पुनः पुनर्नेमिष्यन्ति । यदि कथंचित्तेषां स्वर्गावासिस्तथापि कल्पकालं बहुकालमुत्पद्यन्ते संनवंत्यसुराः । असुरस्थानोत्पन्ना अपि न प्रधाताः किंति हि किंत्विपिकाग्रथमाएवेति ॥ १६ ॥ ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ इति सूत्ररुतांग दीपिकायां प्रथमाध्ययने तृतीयोद्देशकः ।

॥ टीका—तदेवमिदं वास्मदुक्तानुष्ठायिनोऽष्टगुणैश्वर्यलक्षणा सिद्धिर्नयत्यमुत्रचाऽग्रे पदं चोपरमलक्षणा जयतीति दर्शयितुमाह । (सिद्धायतेऽत्यादि) ये ह्यस्मदुक्तमनुष्ठानं सम्यगनुतिष्ठन्ति तेऽस्मिन् जन्मन्यष्टगुणैश्वर्यरूपां सिद्धिमासाद्य पुनर्विशिष्टसमाधि योगेन शरीरत्यागं कृत्वा सिद्धाश्चाग्रे पदं हरहिता अरोगा जयन्ति । अरोगग्रहणं चोपलक्षणं । अनेकशरीरमानस ईर्ष्यं स्पृशन्ति शरीरमनसोरजावादित्येव मिहास्मिन्लोके सिद्धिविचारे वा एकेषां शैवादीनामिदमाख्यातं जायते । ते च शैवादयः सिद्धिमेव पुरस्कृत्य मुक्तिमेवांगीरुत्य स्वकीये आशये स्वदर्शनान्युपगमे ग्रथिताः संवद्वाश्च्युपपन्नास्तदनुकूलायुक्तीं प्रतिपादयन्ति । नराऽव नराः प्राकृतपुरुषाः शास्त्रावबोधविकलाः स्वानिप्रेतार्थसाधनाय युक्तीं प्रतिपादयन्त्येवं तेषां पंडितमन्या. परमार्थमजानाना. स्वाग्रहप्रसाधिकां मुक्तिमुद्घोषयन्तीति । तथाचोक्तं । आग्रही बत निनीयति युक्तिं, तत्र यत्र मतिरस्य निविष्टा ॥ परुपातरहितस्य तु युक्तिर्यत्र तत्र मतिरेति निवेष्टं ॥ १ ॥ १० ॥ सांप्रतमेतेषामनर्थप्रदर्शनपुरस्सरं दूपायानिधित्तयाह (असंबुदा इत्यादि) ते हि पार्वण्डिकामोक्षानि संपिनाः समुचिततायपि असंवृता इन्द्रियोर्द्वैरे संयता इहाप्यस्माकं जानं इत्या

सुरोधेन सर्वविषयोपनोगादमुत्र मुक्त्यवाप्तेः । तदेवं मुग्धजनं प्रतारयंतोऽनादि संसारकांतारं त्रमिष्यन्ति पर्यटिष्यन्ति । स्वडुश्चरितोपात्तकर्मपाशाः पाशावशापिताः पौनः पुन्येन नारकाद्विषातनास्थानेपूत्ययन्ते । तथाहि । नैडियैरनियमितैरशेषं प्रच्युतिल कृष्णासिद्धिरवाप्यते । आप्यणिमाद्यष्टगुणलक्षैहिकी सिद्धिरनिधीयते सापि मुग्धजनप्र तारणाय दंजकल्पैवेति । यापि च तेषां बालतपोनुष्ठानादिना स्वर्गावाप्तिः साप्येवंप्राया नवतीति दर्शयति । कल्पकालं प्रनूतकालमुत्पद्यते संजवंति । असुराश्च सुरस्थानोत्प न्नानाङ्गकुमारादयस्तत्रापि न प्रधानाः किं तर्हि किंविपिकाअधमाः प्रेयन्नुताअल्पध योऽल्पज्जोगाः स्वल्पाशुःसामर्प्याद्युपेताश्च नवन्तीति । इति उद्देशकपरिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमी ति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति समयाख्याध्ययनस्य तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥

१. अथ-प्रथमाध्ययने चतुर्थे उद्देशकः प्रारभ्यते ॥

एते जिया जो न सरणं, बाला पंन्धियाणिणो (पाठांतरे ॥ यत्तबालेवसीय ति) ॥ हिंवा एं पुव्व संजोगं, सिया किञ्चोवएसगा ॥ १ ॥ तं च निरूक्क परिन्ना य, विर्यं तेसुं ए मुत्तए ॥ अणुक्कस्से अप्पलीणे, मत्तेण मुणि जावए ॥ ५ ॥

अर्थ-हवे चोथो उद्देशो प्रारंभिये ठेये. त्रीजे उद्देशे परतीर्थिनी वक्तव्यता कही हवे अर्ही पण तेहिज कहवे. एते के० ते दर्शनी जे पूर्वे कहां ते पंचनूतिक तज्जीव तहरीरवादी तथा गोशालकमतानुसारी त्रैराशिक ए सर्वने कोणे जियाके० जीत्या? ते क हेवे-राग, द्वेष, परिग्रह, उपसर्ग तथा शब्दादिक विषय प्रबल मोहरूप वेरीए जीत्या. ते कारणे जो के० शिष्यने आमंत्रणे अहो शिष्य ए वचन तुं सही करीने सद्दे. न सरणं के० ए परतीर्थीक कोइ जीवने शरण न थाय, एटले संसारमांहे पडतां प्राणीने उद्द री नशके. केमके जे कारणे ते बालाके० बाल अज्ञानी उतां पंन्धियाणिणोके० आ र्माने पंन्धित करी मानता अज्ञाने लागा सिदाय. पोते उन्मार्गे पडतां बीजाने उन्मार्गे पाडेवे, केमके तेनी आचरणादिरूप विरुद्ध देखायवे; ते गाथाना उत्तरार्धचहे देखाडेवे. हिंवाणंपुव्वसंयोगं के० पूर्वं संयोगं एटले पूर्वं धनधान्य अने स्वजनादिक संयोग ठां नीने "अग्ने नि.संग प्रव्रजित ठेये" एम कहे; परंतु ते वली सियाके० ते बंधाणा एटले परिग्रह आरंजने विषे आसक्त एवा उता गृहस्थजने केमके ते किञ्चोवएसगाके० ते ग्र हस्थनां रुत्य जे पचन तथा पाचनादिक उक्काय हिंसानो व्यापार तेनो जे उपदेश तेने विषे प्रवर्त्ते. ते कारणे प्रवर्जित उतां गृहस्थानां करतव्य थकी वेगला नथी. अर्थात् "जेवा गृही तेवा दर्शनी" ए कारणे कोइनो उद्धार न करी शके. ॥ १ ॥ एवा दर्श नीउ देखीने चारित्रियायें जे करहुं ते देखाडेवे. तंच निरूक्क के० ते पारखेमी लोक वि

परीत उपदेश देवाने प्रवर्त्ततां तेने परित्रायके० सम्यक् प्रकारे जाणीने जेम ए दर्शनी वाप
डा मिष्यात्वव्यापारं विचेक्यून्य पोते पोतानेज अहितकारी दीशेने, तो अन्य जीव
ने हितकर्ता क्यांथी थरो ? एतुं आलोचने निहु जे चारित्रिी विपत्तेसुंके० परमार्येनो
जाण ते दर्शनीउनेविपे एमुझए के० मूर्धाय नही अर्थात् तेनीप्रत्ये संबंध एण न करे.
त्यारे हुं करे, ते अर्थ गायाना उत्तरार्थवडे देखाडे जे. अणुकस्ते के० ते उत्कर्ष र
हित थाव मदनो टालनार, अण्वलीणे के० अप्रलीन एटजे अस्वबंध गृहस्थ तथा पात
छादिकने विपे संसर्ग अणकरतो ते जणी मलेण के० मध्यमचार्ये रागद्वेष रहित
वतो मुणिके० मुनी एटजे जे साधु ते जावए के० पोताने प्रवर्त्तवे, एटजे हुं कएतुं तो
के, कदाचित परतीर्थीक अथवा पातछादिक संघाते संबंध मले तो मद न करवो ने ते
नी प्रशंसा तथा निंदा अणकरतो राग द्वेष रहित वर्त्ते. ए प्रकारेकरी संयम जे पाछे
तेज साधु जाणवो. ॥ २ ॥

॥ दीपिका-तृतीयादेशकेऽन्यतीर्थिकाणां कुत्सितत्वमुक्तमिदं हि तदेवोच्यत इत्यर्थं स
वक्ष्याम्येत्योद्देशकस्येदमाविसृजं ॥ (एतदिति) एतेऽन्यमतिनोजिताश्चिन्मनूतारागद्वेषा
विनिः । नोऽस्ति शिष्यामंत्रणं । एवं त्वं जानीहि । यथाएते न शरणं कल्पविद्यायाय न
समर्थाः । (जज्ञश्चि) यत्राऽज्ञाने वालोऽज्ञोलभः सन् अवसीदति तत्र ते व्यवस्थिताः ।
वालापमिध्यमाणिणोऽस्ति क्वचित्पाठस्तत्र वालानिर्विवेकाश्चर्मिताश्चपि पंक्तिमानिनः
कस्यापि न त्राणाय ह्युरित्यर्थः । तत्कल्पमाह । हित्वा त्यक्त्वा पूर्वसंपोषं धनस्वजनादिकं ।
णमिति वाक्यालंकारे । सित्तावदाः परिग्रहार्थेण । पुनः किञ्चूताः । कृत्यं कार्यं पचन
पाचनादि तस्योपदेशं गच्छतीति कस्योपदेशगाः । अथवा सियाइत्यापेत्वात् ह्युनेवेष्टुः ।
कृत्यं सावधानुष्ठानं तत्प्रधानाः कृत्यागृहस्थास्तेषामुपदेशः संरंजतमारंजरूपः स विद्यते
येषां ते कस्योपदेशिकाः । प्रयजिताश्चपि कर्तव्यगृहस्थेभ्यो न निर्धत्त इत्यर्थः ॥ १ ॥ एवं
चूतेषु तीर्थिकेषु सत्सु साधुना यत्कर्तव्यं तदाह । (तंचेति) तं प्राप्तमिलोकं परिज्ञाप्य स
म्यक् ज्ञात्वा निहुः संयतोविद्वान् तेषु न मूढयेत् ते सह संबंधं न कुर्वन् । कितहिं कु
पोदित्वाह । अनुत्कर्षवान् उत्कर्षमदत्तमकुर्वन् । तथाऽप्रलीनोऽस्वबंधस्तीर्थिकेषु गृहस्थे
षु पार्थव्यादिषु वा संश्लेषमकुर्वन् मध्येन रागद्वेषयोर्तराजेन संचरन् मुनिजगदपवेदीया
पयेदात्मानं वर्तयेत् तेषु निंदां स्वस्य प्रशंसांच परिहरन् साधुर्मध्यस्थवृत्त्या चरिदित्यर्थः ॥

॥ टीका-उक्तस्तृतीयादेशकः । अधुना चतुर्थः समारंभ्यते । अस्थवायमजितसंपदः ।
नंतरोद्देशकेऽध्ययनार्थत्वात्सपरसमयवक्तव्यताकेद्वहि संधाऽनिपीयते । अध्यास
नरोद्देशके तीर्थिकानां कुत्सितत्वाचारत्वमुक्तमिदं हि तदेवाजिधीयते । तदनेन संबंधे

नाऽयातस्याऽस्योद्देशकस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराण्यनिधाय सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं, (एतेजियानो इत्यादि) अस्य चानंतरसूत्रेण सहायं संबंधस्तदथा । अनंतरसूत्रेऽनिहितः । तीर्थिकाद्यसुरस्थानेषु किंलिपिजायतइति । किमिति । यतएते जिताः परीषहोपसर्गैः । परंपरसूत्रसंबंधस्त्वयं । आदाविदमनिहितं बुध्येत त्रोटयेच्च । ततश्चैतदपि बुध्येत । यथैते पंचनूतादिवादिनोगोशालकमतानुसारिणश्च जिताः परीषहोपसर्गैः कामक्रोधलोभमानमोहमदाख्येनाऽरिषड्वर्गेण चेत्येवमन्यैरपि सूत्रैः संबंधउत्प्रेक्ष्यः । तदेवं कृतसंबंधस्याऽस्य सूत्रस्येदानीं व्याख्या प्रतन्यते । (एतइति) पंचनूतैकात्मतल्लीवतड्वरीरादिवादिनः कृतवादिनश्च गोशालकमतानुसारिणश्च त्रैराशिकाश्च जिताअनिनूतारागद्वेषादिभिः शब्दादिविपर्यैश्च तथा प्रबलमहामोहोडाऽज्ञानेन च । नो इति विनेयामंत्रणं । एवं त्वं गृह्णाण । यथैते तीर्थिकाद्यसम्यगुपदेशप्रवृत्तत्वाच्च कस्यचिद्धरणं नवितुमर्हति । न कथंचिच्चातुं समर्थाइत्यर्थः । किमित्येवं यतस्ते बालाश्च बालाः । यथा शिशवः सदसद्विवेकवैकल्यात्किंचनकारिणोनापिणश्च । तथैतेऽपि स्वयमज्ञाः संतः परानपि मोहयंति । एवंनूताअपिच संतः पंडितमानिनइति । कचित्पागोजडबालोवसीयइति । यत्राऽज्ञाने बालोऽज्ञोऽज्ञः सन्नवसीदति तत्र ते व्यवस्थिताः यतस्ते न कस्यचिच्चाणायेति । यच्च तैर्विरूपमाचरितं तडुत्तरार्धेन दर्शयति । हित्वा त्यक्त्वा । एमिति वाक्यालंकारे । पूर्वं संयोगोपधनधान्यस्वजनादिभिः संयोगस्तं त्यक्त्वा किल वयं निःसंगाः प्रव्रजिताइत्युच्चार्य पुनः सिता बद्धाः परिग्रहेड्वारजेष्वासक्तास्ते गृहस्थास्तेषां कृत्यं करणीयं पचनपाचनकंडनपेषणादिकानूतोपमर्दकारी व्यापारस्तस्योपदेशस्तं गच्छंतीति कृत्योपदेशगाः कृत्योपदेशकावा । यदिवा सियाइति आर्पणाद्बहुवचनेन व्याख्यायते । स्युर्नवेयुः । कृत्यं कर्तव्यं सावद्याऽनुष्ठानं तत्प्रधानाः कृत्यागृहस्थास्तेषामुपदेशः संरंजसमरंजानंरंजः सविद्यते येषां ते कृत्योपदेशिकाः प्रव्रजिताअपि संतः कर्तव्यगृहस्थेभ्यो न निद्यंते । गृहस्थाश्च तेऽपि सर्वावस्थाः पंचसूनाव्यापारोपेताइत्यर्थः ॥ १ ॥ एवंनूतेषु च तीर्थिकेषु सत्सु निष्कृणा यत्कर्तव्यं तदर्शयितुमाह । तंचनिरसू इत्यादि । तं पार्वंदिकलोकमतसङ्गपदेशदानाऽनिरतं परिज्ञाय सम्यगवगम्य यथैते मिथ्यात्वोपहृतांतरात्मानः सद्विवेकशून्या नात्मने हितायालं नान्यस्माइत्येवं पर्यालोच्य नावनिष्कृः संयतोविद्वान् विदितवेद्यस्तेषु न मूर्खयेत् न गार्थंविदध्यान् तैः सह संपर्कमपि कुर्यादित्यर्थः । किंपुनः कर्तव्यमिति पश्चादर्थेन दर्शयति । अनुक्तपर्ववानित्यष्टमदस्थानानामन्यतमेनाऽप्युक्तेकमकुर्वन् । तथा अग्रलीनोऽस्तंवदस्तीर्थिकेषु गृहस्थेषु पार्वस्थादिषु वा संश्लेषमकुर्वन् मध्येन रागद्वेषयोरंतरालेन संचरन् मुनिजगच्चयवेदीयापयेदात्मानं वर्तयेत् । इदमुक्तं नयेति । तीर्थिका

દિનિઃસદ્ સત્યપિ કથંચિત્સંબંધે ત્યક્તાદંકરેણ તથા જાવતસેષ્વપ્રલીયમાનેનારક્તદિ
ષ્ટેન તેષુ નિંદામાત્મનશ્ચ પ્રશંસાં પરિહરતા મુનિનાઽત્મા યાપયિતવ્યહિત ॥ ૨ ॥

સપરિગ્ગદ્વા ય સારંજા ઇહ મેગેસિમાહિયં ॥ અપરિગ્ગદ્વા અ
ણારંજા, જિરકૂ તાણં પરિવણ ॥ ૩ ॥ કહેસુ ધાસમેસેજા, વિરૂ
દત્તેસણં ચરે ॥ અગિશ્ચો વિષ્ણુમુકો અરુમાણં પરિવરૂણ ॥ ૪ ॥

અર્થ—હવે જે કારણે પરતીર્થાંકને વિરુદ્ધાચારી કહ્યા તે કારણ દેલાહેતે—સપરિગ્ગ
દ્વા કે જે તે ધનધાન્યાદિક દ્વિપદ ચતુષ્પદાદિક સદિત, તેને અજાણે શરીર ઉપકરણા
દિકને વિષે મૂઠાં રાસેતે તેહિજ પરિગ્રહ કહિણ. અને સારંજા કે જે જીવયાતને વિષે પ્ર
વર્તમાન, તેહને અજાણે ઉદ્દેશાદિકના જોગવનાર છે. માટે આરંજી કહિયે. એવાઠતાં
મોદ્ધ માર્ગ સાથે તે દેલાહે છે. ઇહ મેગેસિમાહિયં કે તે ઇહ પરલોકને ચિંતવે. એક વ
ર્ષીનીને મતેં એમ કહ્યું, કે, એ તપસ્યાદિક તથા ધુંમધુંમનાદિક ક્રિયા કરે તે વ્યર્થ છે,
કિંતુ જે યુરુ જત્તીને પ્રસાદે એક પરમ અદ્ભુત લાજે તેથી જીવને મોદ્ધ થાય. વીજો જે
કાંઈ કાષ ક્ષેષ કરે તે સર્વ અપ્રમાણ છે. એમ જે કહે તે સાધુ પદવી ન પામે. તે
તારવાને સમયે નહીં હોવાને લીધે જે તારવાને સમયે એવો સાધુ હોય, તે આગલ અ
ર્થ ગાથાચેં દેલાહેતે. અપરિગ્ગદ્વા કે જે કિંચિત્ માત્ર પરિગ્રહરહિત હોય એક ધર્મોપક
રણ ટાલી અને તેના ઉપર પણ મમતાને અજાણે પરિગ્રહ ઉપર સત્ય માત્રે નરાજે. ત
થા અણારંજા કે સર્વથા પ્રકારે ઠકાયના આરંજરહિત એવા જિરકૂતાણં કે જે કિંતુ પો
તાને અને વીજાને ત્રાણ શરણ હોય. એટલે સંસારસમુદ્માંદેથી પોતે પણ પ્રવહણનીપરે
તરે અને વીજા પણ સંસાર સમુદ્માં બુદ્ધતા જીવને પ્રવહણની પેઠે તારનાર હોય એરીતે સા
ધુ પરિવણ કે ઉદ્દેશાદિક આદાર વર્જતો સંયમ પામે. ॥૩॥ હવે ચારિત્રિય આરંજ અને
પરિગ્રહ ટાલી કેમ પ્રવેં તે કહેતે. કહેસુ કે તે મૃદુલ્યે પોતાને અર્થે જે જાત પાણી
કીવાંતે. તેનેવિષે સોલ જાતના વ્રુમ્મ દોષરહિત ધાસકે આદાર એસેજાકે ગવેપે, ધિક
કે તે પંક્તિ નિઃકેવલ નિર્જરા નિમિત્તે જે આદાર દાતારે રક્તકે દીપો. તેના ધાત્રાદિક
સોલે વ્યવાદન દોષ તેની અપરંચરેકે અપણાને વિષે વિચરે. અને સંકીર્તાદિ દશ અપણા
ના દોષ જાણવા. અર્થાત્ વેતાલીણ દોષ વિષુદ્ધ આદાર હે એમ કહ્યું. તથા અગિશ્ચો કે
તે અમૃતિ થકો આદારે એટલે પાંચ મોમજિના દોષ ટાલે. વિષ્ણુમુકો કે આદારને વિષે
રાગદેષરહિત, એવો ઊંતો અરુમાણં પરિવરૂણ કે વીજાતું અપમાન વર્જે, એટલે અનેરા
નો કરેલો પરાનવ અદિયાતે. ॥ ૪ ॥

॥ દીપિકા—કથં તીર્થિકાલાણાય ન દ્યુરિત્યાહ । (અપરિગ્રહાહિત) । સપરિગ્રહાધના

द्विधुक्ताः धनाद्यजावेपि शरीरोपकरणादौ मूर्ध्नि वतः सपरिग्रहा एव तथा सारंजाः सावद्य व्यापारास्तीह विचारे एकेषामाख्यातं । यथा किमनया शिरस्तुंडमुंडनक्रियया । गुरो रनुग्रहाद्यदा परमाह्वरावाप्तिर्भवति तदा मोक्षः स्यादेवं जापमाणास्ते न त्राणाय स्युः । ये त्रातुं समर्थास्तानाह । अपरिग्रहाधर्मोपकरणं विना शरीरोपनोगाय स्वर्पोपि न विद्य ते परिग्रहोयेषां तेऽपरिग्रहाश्च नारंजाश्च तान् निह्नुः साधुः शरणं परिब्रजेत् गच्छेत् । तेषां शरणं यायादित्यर्थः ॥ ३ ॥ परिग्रहारं न वर्जनं यथा स्यात्तथाह । (कडेसुति) । रुतेषु गृहस्थैः स्वार्थं निष्पादितेषु उदनादिपिंडेषु ग्रासमाहारं एषयेत् याचेत इति षोडशोऽज्ञमदोषत्यागः सूचितः । तथा विद्वान् संयमनिपुणोदत्तं परैराशंसादोपरहितैर्निश्रेयसबुद्ध्या वितीर्णं तत्र एषणां ग्रहलैषणां चरेत् । दत्तमित्यनेन षोडशोत्पादनादोषाः एषणां चरेदित्यनेन दश एष णादोषाश्च सूचिताः । एतदोषत्यागेन पिंडं गृह्णीयादित्यर्थः । अगृह्णोऽमूर्ध्नि तोविप्रमुक्तो रागद्वेपरहितश्च । आहारे स्यादिति पंचग्रासैषणादोषत्यागोक्तः । स एवंचूतो निह्नुः परेषा मपमानं परिवर्जयेत् तपोमदं ज्ञानमदं च न कुर्यादित्यर्थः । आत्मनः सकाशात्परान् ही नान् न पश्येदिति तात्पर्यं ॥ ४ ॥

॥ टीका—किमिति ते तीर्थिकास्त्राणाय न जवंतीति दर्शयितुमाह । (सपरिग्रहा इत्या दि) । सपरिग्रहेण धनधान्यद्विपदचतुष्पदादिना वर्तते तदजावेऽपि शरीरोपकरणादौ मूर्ध्नि वतः सपरिग्रहाः । तथा सहारंजणे जीवोपमर्दादिकारिणा व्यापारेण वर्तत इति तदजा वेऽप्यौदेशिकादिनोजित्वात्सारंजाः । तीर्थिकादयः सपरिग्रहारं न कर्तव्येनैव च मोक्षमार्गं प्रसा धयंतीति दर्शयति । इह परलोकचिंतायामेकेषांकेषांचिदाख्यातं जापितं । यथा किमनया शिरस्तुंडमुंडनादिकया क्रियया परं गुरोरनुग्रहात्परमह्वरावाप्तिस्तद्दीक्षावासिर्वा यदि जय ति ततोमोक्षो नवतीत्येवं जापमाणास्ते न त्राणाय जवंतीति । येतु त्रातुं समर्थास्तान्प आर्द्धेन दर्शयति । अपरिग्रहाः न विद्यते धर्मोपकरणादृते शरीरोपनोगाय स्वर्पोऽपि परि ग्रहोयेषांते अपरिग्रहाः । तथा न विद्यते सावद्यश्चरंजो येषां तेऽनारंजास्तेचैवं ज्ञाताः क र्मजघनः स्वर्गयानपात्रकल्पाः संसारमहोदधेर्जंतून्तारणसमर्थास्तान् निह्नुर्निर्द्वेषीजिज्ञ उदेशिकाद्यपरिजो जी त्राणं शरणं परि समंताद्ब्रजेगच्छेदिति ॥ ३ ॥ कथं पुनः पुनस्तेनापरिग्र हेणाऽनारंजेण च वर्तनीयमित्येतददर्शयितुमाह (कडेसुइत्यादि) गृहस्थैः परिग्रहारं दारेणाऽत्मार्थं ये निष्पादिता उदनाद्यस्ते कृता उच्यंते । तेषु रुतेषु पररुतेषु परनि ष्टितेष्वित्यर्थः ॥ अनेन च षोडशोऽज्ञमपरिहारः सूचितः । तदेवमुज्जमदोपरहितं ग्रस्यत इति ग्रा सश्चाहारस्तमेवंचूतमन्वेषयेन्मृगयेत् याचेदित्यर्थः । तथा विद्वान्संयमकरणेकनिपुणः प रैराशंसादोपरहितैर्निश्रेयसबुद्ध्या दत्तमित्यनेन षोडशोत्पादनदोषाः परिगृहीताऽष्टव्याः ।

तदेवंभूते दौत्यधात्रीनिमिचादिदोपरहिते आहारे सनिकुः एषणां ग्रहरोपणां चरेदनुतिष्ठे
दित्यनेनाऽपि दशैपणादोषाः परिगृहीताइति मंतव्यं । तथा । अगु-दोऽनव्युपपन्नोऽमृष्टि
तत्तस्मिन्नाहारे रागद्वेषविप्रभुक्तः । अनेनाऽपि च त्रासैपणादोषाः पंच निरस्ताश्चवसेयाः ।
सएवंभूतोऽनिकुः परेपामपमानं परावमदसित्वं परिवर्जयेत् परित्यजेत् । न तपोमदं ज्ञा
नमवे च कुर्यादिति जावः ॥ ४ ॥

लोगवायं णिसामिक्का, इह मेगोसिमाहियं ॥ विवरीयपन्नसं
नूयं, अन्नउतं तथाणुयं ॥ ५ ॥ अणंते निइए लोए, सासए ण
विणस्सति ॥ अंतवं णिइए लोए, इति धीरोति पासइ ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे बली परवादी मिश्रित वचन कहेने—लोगवायं के० पार्श्वमी लोक सेनो वाद
पोतपोताने मते कल्पित जे स्वरूप ते णिसामिक्काके० सांनजे, सांनजीने दैयामां धरे जिन
मतिधी कछुं स्तोदुं जाणी परिहरे ते लोकवाद देखादेने. इह के० ते ए जगतने विषे, मे
गेसिके० एकेक वादीने मते, आहियंके० कसुं ठे. ते केहुं तोके, विवरीयंके० विपरीत पक्ष
के० प्रकातत्व यकी उपरांमी बुद्धि, संनूपंके० तेह्यकी यपनो तथा अन्नयत्तं तथाणुयं के०
ते अनेरा अविवेकीहुं जे जाणुं तेने अनुसारे बली तेहुं प्रवर्त्तुं एवो लोकवाद सांनजी
दैये पारेने. ॥५॥ हवे ते विपरीत बुद्धि रचित लोकवाद देखादेने.—ते लोक अणंते के०
अनंत तथा निइएलोए के० नित्यने. एटजे शुं कसुं ? के जे आ जवमां पुरुषे अथ
या स्त्री ठे, ते आगमिक जवे पण तेवोज पुरुष तथा स्त्रीने रूपेने. एटजे स्त्री ते स्त्री
ने पुरुष ते पुरुष ठे, ते माटे लोक नित्यने. सासए के० बली ए लोक सासतोठे. ए
विणस्सति के० बणसे नही. अंतवंके० ते अंततद्धित ठे. एटजे ससं वीप तथा सत
समुद्धतद्धित एटजो लोकने. एयी न्यून अधिक नयी; ए कारणे लोकनो अंत ठे. अने
णिइएलोए के० लोक नित्यने. स्त्री ते स्त्री अने पुरुष ते पुरुष रूपज ठे. ते माटे इति
के० एरीते, धीरोके० अमार जे आसादिक धीरपुरुष अनेक गुणवंत ते पासइके० देखेने.

॥ शीघिका—स्वमतं प्रख्याप्य पुनः परमतं दर्शयति । (लोगवायमिति) । लोकानां
पार्श्वमिनां वादसंगीकारं (णिसामिक्का) निशमयेत् जानीयात् । तदर्शयति । इह संता
रे केरांचित् इदमाल्प्यतं । तथा विपरीता मिथ्या या प्रज्ञा तथा संनृतमुत्पन्नं तच्च
विपर्यस्तबुद्धियधितमित्यर्थः । तथाऽन्यैरविबेकिर्निर्बुद्धं तद्वृणुं तत्सदृशं अविबेकिजन
शक्यसदृशमिति ॥ ५ ॥ लोकवादमेवाह । (अणंतेति) । न विपत्तं ज्ञातव्येत्यनं
तोनित्यः शायतोने चिन्तयति । योगादृग्निह जवे सपरजवेपि तादृशए पुरुषः पुरुषएव

अंगना अंगनैवेति । अथवा अनंतोनिरवधिकः तथा नित्योऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकरूपः
तथा शाश्वतः कार्यइव्यं नवदपि प्रांते परमाणुत्वं न त्यजति तथा न विनश्यति दिगा
त्माकाशाद्यनपेक्ष्या । तथा अंतवान् लोकः सप्तदीपा वसुंधरेति परिमाणोक्तेस्तादृक्परि
माणोनित्यइति धीरः साहसिकोव्यासादिरतीव पश्यति ॥ ६ ॥

॥ टीका—एवं निर्युक्तिकारेणोद्देशकार्याधिकाराऽनिहितं किञ्चुवमाय चतुर्त्तीत्येतत्प्रद
श्येदानीं परवादितमेवोद्देशार्थाधिकारानिहितं दर्शयितुमाह । (जोगवायमित्यादि) ।
लोकानां पाखन्दिनां पैराणिकानां वा वादोलोकवादः । यथा स्वानिप्रायेणाऽन्यथावा
ऽन्युपगमस्तं निशामयेत् शृणुयात् जानीयादित्यर्थः । तदेव दर्शयति । इहाऽस्मिन्संसारे
एकेषां केषांचिदिदमरव्यातमन्युपगमः । तदेव विशिनष्टि । विपरीता परमार्थादन्यथानूता
या प्रज्ञा तथा संनूतं समुत्पन्नं तत्त्वविपर्यस्तबुद्धिर्यथितमितियावत् । पुनरपि विशेषय
ति । अन्यैरविवेकिनिर्युक्तं तदनुगं यथावस्थितार्थविपरीतानुसारिनिर्युक्तं विपरीतार्था
निधायितया तदनुगवृत्तीत्यर्थः ॥५॥ तमेव विपर्यस्तबुद्धिरहितं लोकवादं दर्शयितुमाह ।
(अणंतेनिऽजोऽइत्यादि) नाऽस्यांतोऽस्तीत्यनंतः । न निरन्वयनाज्ञेन नश्यती
त्युक्तं नवतीति । तथाहि । यो यादृग्निह नवे स तादृगेव परन्नेवेऽप्युपपद्यते पुरुषः पुरुष
एवाऽगनाऽगनैवेत्यादि । यद्विवाऽनंतोऽपरिमितोनिरवधिकइति यावत् । तथा नित्यइति ।
अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावोलोकइति । तथा शश्वन्नवतीति शाश्वतोऽघणुकादिकार्य
इव्यापेक्ष्या शश्वन्नवन्नपि न कारणइव्यं परमाणुत्वं परित्यजतीति । तथा न विनश्यतीति
दिगात्माकाशाद्यपेक्ष्या । तथाऽंतोऽस्याऽस्तीत्यंतवान् लोकः । सप्त दीपा वसुंधरेति परिमा
णोक्तेः सच तादृक् परिमाणोनित्यइत्येवं धीरः कश्चित्साहसिकोऽन्यथानूतार्थप्रतिपा
दनात् व्यासादिरतीव पश्यतीत्यतिपश्यति । तदेवंनूतमनेकजेदनिन्नं लोकवादं निशामये
दिति प्रकृतेन संबंधः । तथा अपुत्रस्य न संति लोकाब्राह्मणादेवाः श्वानोयक्षागोनि
र्हेतस्य गोघ्नस्य वा न संति लोकाइत्येवमादिकं निर्युक्तिकं लोकवादं न निशामयेदिति ॥६॥

अपरिमाणं वियाणाई, इह मेगेसिमाहियं ॥ सबव सपरिमा
णं, इति धीरोति पासई ॥७॥ जे केइ तसा पाणा, चिदंति अड्वा
परियाए अठि से अंजू, जेण ते तसथावरा ॥ ८ ॥

ज कहेने—अपरिमाणं वियाणाई के० जेजुं क्षेत्र थकी तथा काल
तेटलुंज मात्र जाणे पण सर्वज्ञ नथी. इह के० ए लोकनेविषे मेगे
कोइएक दर्शनीने मते एम कहेने, जे अमारा तीर्थनो स्वामी अपरिमा

गा जाये. जगतमां सर्वज्ञ कोइ नथी, किंतु सबव के० सर्वत्र सपरिमाण के० प्रमाण सहित ठे. सर्वज्ञ अण्द्वववाही ते एम कहेठे. इति के० एम धीरोति पासइ के० धीर पुरुष देखेठे, ते एम कहे ठे-के, देवता संवंधी सदस्य वर्ष ब्रह्मा सुए ते प्रस्तावे, ते कां इ न देखे, बली एटलोज काल ब्रह्मा जागृत थाय ल्यारे देखे. ए कारणे सपरिमाण वस्तु जाणे तथा देखे एप्रमाणे कोइ एक कहेठे. ॥४॥ हवे ग्रंथकार तेने उत्तर कहेठे. जगतमां हे जे केइ के० जे कोइ तसके० त्रस ते वेईश्यादिक पाणाके० प्राणी जीव, चिंतित के० ते तिष्ठति एटले रहेठे. अण्डवाके० अथवा बीजा थावराके० स्थावर पृथिव्यादिक एवा वने स्वप्नाय जगतमां दिशेठे. अने अन्य दर्शनी एम कहे के " जे जेवो ते तेवोज होय " परंतु अन्यय परावर्त न थाय. जो ए वचन सांजु होय तो दान, अध्ययन, जप, नियम, तप तथा अनुष्ठानादिक क्रिया सर्व निरर्थक थाप. ए कारणे तेजुं बोजुं प्रमाण जाणुं न हीं. अने जैन कहेठे के, जगतमां त्रस अने स्थावर ठे तेने पोतपोतानां कर्मने परिणामे अंजु के० रुद्ध परियाएके० पर्याय अश्रिते के० ठे. एटले छुं कहुं? तो के पोतपोताना कर्मना उपाज्यां पर्यायने पामे ते पर्यायेकरी जेणतेके० जे कारणे ते तसके० त्रस जीव ते थावराके० स्थावर थाय. एटले त्रस फीटी स्थावर थाय अने स्थावर फीटी त्रस थाय परंतु " जे जेहवो ते तेहवो " ए निश्चये थकी नथी. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका-किंच (अपरिमाणमिति) न विद्यते परिमाणमिवत्ता हेततः कालतोयास्य तदपरिमाणं विज्ञानाति कश्चिर्नीयिकः । अपरिमितज्ञोऽसावतींद्रियक्ष्ण न पुनः सर्वज्ञः । यद्वाऽपरिमितज्ञोऽनिप्रेतार्थार्तिंद्रियदर्शी न पुनः सर्वदर्शी । यदुक्तं । सर्वं पश्यतु वा सा वा, इष्टमर्थं तु पश्यतु ॥ कीटसंख्यापरिहानं, तस्य न कोपयुज्यतइति । इह एकेषां सर्वं ज्ञापन्हववादिनामिदमाख्यातं । तथा सर्वत्र हेतु काले वा सपरिमाणं परिमाणयुक्तं धीर्बुद्धिस्तथा राजत इतिधीरः इत्येवमसावतीव पश्यति । दिव्यं वर्षसहस्रं ब्रह्मा स्वपिनि तथैकारं न पश्यति किंचित् पुनस्तावन्तं कांज जागति तत्र च पश्यति एवं बहुधा प्रवृत्तो लोकवादः ॥ ७ ॥ अस्थोचरमाह । (जेकेइति) । ये केविद्वत्ताः प्राणिनस्तिष्ठति अथवा स्थावराः तेषां स्वकर्मपरिणत्वाऽप्यं पर्यायोस्ति । (अंशुइति) प्रमुखाऽव्यनिचारी तेन पर्यायेण ते त्रताः स्थावराः स्युः । त्रसत्वमनुजंय कर्मपरिणत्वा स्थावराः स्थावरत्वमनुजंय त्रसाम्भ जवन्तीति । ततोयोयाटयिहृन्वे सपरज्वेपि तादृगिति नियमो न युक्तः ॥१॥

॥ टीका-किंच । (अपरिमाणमित्यादि) । न विद्यते परिमाणमिवत्ता हेततः कालतोयास्य तदपरिमाणं । तदेवजुतं विज्ञानाति कश्चिर्नीयिकमतीर्यतु । एतदुक्तं जयति । अपरिमितज्ञोऽसावतींद्रियक्ष्ण न पुनः सर्वज्ञ इति । यदि वाऽपरिमितज्ञस्य

राय धनपतिसिंघ बाह्याङ्कुरका जैनागमसंग्रह जाग झसरा. १५५

मनुष्ययोगेय । यतोयथैव तद्विषयेऽस्याऽपरिज्ञानमेवमन्यत्राऽप्यासङ्कषा हेयोपादेये
प्रेक्षापूर्वकारिणः प्रवृत्तिर्न स्यात् तस्मात्सर्वज्ञत्वमेष्टव्यं । तथा यद्वक्तुं । स्वापवोधविना
गेन परिमितं ज्ञानातीत्येतदपि सर्वजनसमानत्वे यत्किंचिदिति । यदपि च कैश्चिद्व्यते ।
यथा ब्रह्मणः सप्तावबोधयोर्लोकस्य प्रलयोदयौ जवतइति तदप्यशुक्तिसंगतमेव । प्रति
पादितं चेत्तत् प्रागेवेति न प्रतन्यते । नचाऽत्यंतं सर्वजगतवत्पादविनाशी विद्येते । न
कदाचिदनीदृशं जगदिति वचनात् । तदेवमनंतादिकं लोकवादं परिहृत्य यथावस्थितवस्तु
स्वभावाविचार्यनं पश्चादेन दर्शयति । ये केचन त्रसाः स्यावरावा तिष्ठंत्यस्मिन् संसारे
तेषां स्वकर्मपरिणत्याऽस्त्यऽस्ती पर्यायः । अंजूइति प्रयुषोव्यनिचारी तेन पयचिण स्वक
र्मपरिणतिजनितेन ते त्रसाः संतः स्यावराः संपर्धते । स्यावरा अपिच त्रसत्वमश्रुयते ।
तथा त्रसत्त्वमेव स्यावराः स्यावरत्वमेवाऽमुवंति । न पुनर्योहादृगिह सताहो
वाऽमुत्राऽपि नवत्वयं नियमइति ॥ ७ ॥

उरालं जगतो जोगं, विवक्लासं पलितिय ॥ सवे अकंतङ्ककाय

अउं सवे अहिंसिता ॥ ११ ॥ एवं खु नाणिणो सारं; जन्न हिंसइ

किंचणं ॥ अहिंसासमयं चेव, एतावत्तं वियाणिया ॥ १० ॥

अर्थ—हवे ए ठपर दृष्टांत कहेदे—ए जीव उरालंके० ते आंदारिक एटलेइति स्थूल
एहवा जगतो जोगंके० जगनो योग जीवो, व्यापार चेष्टा विशेष, विवक्लासं
के० ते विपरीत छुदो छुदो पलितिय के० पामे. अत्रे गर्नेउं दृष्टांत कहेदे. जेम ग
जैमांहे रहो थको जीव अर्बुद, कलज, पेसी इत्यादिक छुदी छुदी थवस्था पामे. तथा
जन्म पाम्या पठी वाज, कुमार, तरुण अने वृद्ध एवी छुदी छुदी थवस्था पामे. ए का
रणे तेउं वचन साउं नथी जणातुं. तो जैन कहे ठे के, सबेके० सर्व जीव एकेंद्रिया
दिकथी मांमिने पंचंद्रियपर्यंत जे ठे, तेने अकंतङ्कःस्वाय के० शारीरी तथा मानसी
इःख ते वद्वन नथी. अउं के० ए कारणे सबे के० सफला जीव अद्विस्तया के०
हणाय नहीं, तेम करबुं. ॥ १० ॥ एवं शब्द व्यवधारणे ठे नाणिणो के० ज्ञानी एटले जे
जाण उरुप तेनो एहल सारं के० सार एटले न्यायने. जन्नहिंसइ किंचणं के० जे कोइ
प्रस अने स्यावर जीवने किंचित् मात्र दूणे नहीं, उपलक्षणथी भृषा बोले नहीं, अ
द्व, भैद्युन तथा परिमद् ए आश्रय न सेवे, रात्री नोजन न करे, एज ज्ञानीनो सार
जे आश्रय न सेवे, अहिंसा के० जीवनी दया तथा समर्थनैव के० समता सर्वत्र स
म परिणाम राखे. एतावत्तंके० एटलुंज वियाणियाके० जाणउं जोइये. बीउं घणुं प
जाल नार सरखुं जाणवा थकी छुं फल ठे? जेम मुलने भरल ते इःख तेम बीजा जी
वने पण भरल तेइःख एम जाणे एटले भूल गुण कहा. ॥ १० ॥

॥ दीपिका—अत्र दृष्टान्तमाह । (उरालमिति) । उदारं स्थूलं जगतोयोगं । औदारिकाः प्राणिनोर्गर्जकलजार्बुदरूपादवस्थाविशेषाद्विपरीतं बालकुमारयौवनादिकमुदारं योगं परिसमंतादयंते गच्छन्ति । अयमर्थः । औदारिकशरीरिणो मनुष्यादेर्बालकुमाराद्यवस्थाविशेषाः प्रत्यक्षेण दृश्यन्ते न पुनर्यादृक् प्राक्तादृगेव सर्वदेति । एवं सर्वेषां स्थावरजंगमानामन्यथानवनं ज्ञेयं । तथा आक्रांताः पीडिताः स्वेन सर्वे जंतवस्ततस्तेऽहिंसिता जवन्ति तथा कार्यं । अथवाऽकांतमप्रियं दुःखं येषां तेऽकांतदुःखाश्चशब्दात् प्रियसुखाश्च अतः सर्वान्निहिंस्यादिति दृष्टान्तोद्दिष्टोऽपदेशश्च दत्तः । ॥ ९ ॥ किमर्थं सत्वान् हिंस्यादित्याह । (एयमिति) खुनिश्चये । एतदेव ज्ञानिनः सारं यत्किंचन प्राणिजातं न हिनस्ति । अहिंसा समता चैव एतावद्विज्ञानीयात् । कोर्थः । यथा मम मरणं दुःखं वाऽप्रियं एवं सर्वस्य प्राणिलोकस्यापीति । एवं ज्ञात्वा न हिंस्यात्प्राणिनः । उपलक्षणांमृषा न ब्रूयान्नादत्तं गृह्णीयान्नाब्रह्मा सेवेत न परिग्रहं कुर्यादिति ॥ १० ॥

॥ टीका—अस्मिन्नेवाऽर्थे दृष्टान्ताजिहित्तयाऽऽह । (उरालमित्यादि) । उरालमिति स्थूलमुदारं जगतऔदारिकजंतुग्रामस्य योगं व्यापारं चेष्टामवस्थाविशेषमित्यर्थः । औदारिकशरीरिणो हि जंतवः प्राक्तनादवस्थाविशेषाज्गर्जकलजार्बुदरूपाद्विपर्यासजतं बालकुमारयौवनादिकमुदारं योगं परिसमंतादयंते गच्छन्ति पर्ययन्ते । एतदुक्तं जवति । औदारिकशरीरिणो हि मनुष्यादेर्बालकुमारादिकः कालादिकृतोऽवस्थाविशेषोऽन्यथा चाऽन्यथाऽजवन् प्रत्यक्षेणैव लज्यते न पुनर्यादृक् प्राक् तादृगेव सर्वदेति । एवं सर्वेषां स्थावरजंगमानामन्यथाऽन्यथा च जवनं दृष्टव्यमिति । अपिच सर्वे जंतवश्चाक्रांता अजिज्ञूताः स्वेन शरीरमानसेनाऽसातोदयेन दुःखाक्रांताः संतोऽन्यथाऽवस्थानाजो लज्यन्ते । अतः सर्वेपि ते यथाऽहिंसिता जवन्ति तथा विधेयं । यदि वा सर्वेऽपि जंतवोऽकांतमनजिमत्तं दुःखं येषां तेऽकांतदुःखाः । चशब्दात् प्रियसुखाश्च ते तान् सर्वान् न हिंस्यादित्यनेन वाऽन्यथात्वदृष्टान्तोद्दिष्टोऽनवत्युपदेशश्च दत्तः । ॥ ९ ॥ किमर्थं सत्वान् न हिंस्यादित्याह । (एवंखुत्स्यादि) । खुस्वधारणे । एतदेव ज्ञानिनोविशिष्टविवेकवतः सारं न्याय्यं यत्किंचन प्राणिजातं स्थावरं जंगमं वा न हिनस्ति न परितापयति । उपलक्षणं चैतत् । तेन न मृषा ब्रूयान्नादत्तं गृह्णीयान्नाब्रह्मा सेवेत न परिग्रहं परिगृह्णीयान्न नक्तं खंजीतेत्येवं ज्ञानिनः सारं यत्र कर्माश्रवेषु वर्ततेऽस्ति । अपिच अहिंसया समता अहिंसासमता तां चैतावद्विज्ञानीयात् । यथा मम मरणं दुःखं वाऽप्रियमेवमन्यस्याऽपि प्राणिलोकस्येति । एवंकारोऽवधारणे । इत्येवं साधुना ज्ञानवता प्राणिनां परितापनाऽपश्चादपि वा न विधेयमेवेति ॥ १० ॥

बुसिए य विगयगेही, आयाणं सरस्कए ॥ चरिआसणसेज्जा
सु, जत्तपाणे अ अंतसो ॥ ११ ॥ एतेहि तिहिं ठाणेहिं, संजए
सततं मुणी ॥ उक्कसं जलणं एूमं, मत्तत्तं च विगिंचए ॥ १२ ॥

अर्थ-एटले मूलगुण कहा हवे उत्तरगुण कहेहे. दशविध सामाचारिनेविषे विविध ना
ना प्रकारे बुसिएके० वक्ष्या, तथा विगतगृद्धि के० जेमां आहारादिकनी लोयता नची; ए
वा साधु ते आयाणं के० आदान, ज्ञान, दर्शन अने चारित्र ए रत्नत्रयने सरस्कए के०
सम्यक्प्रकारे राखे. एटले जे प्रकारे ए रत्नत्रयनी गृद्धि घाय तेम करे तेज कहेहे. चरिआ
के० चालहुं, एटले चारित्रवंत पुरुषने कोइ प्रयोजन कार्य उपना यकां चालहुं पडे
तो दूसर प्रमाण दृष्टि जोतो थको चाले; तथा प्रतिशेषित, प्रमाजित एवा आसतण के०
आसन उपर बेरो, तथा सुप्रतिशेषित, सुप्रमाजित एवा सेज्जासुके० उपाश्रय अथवा
संसारने विषे रहे अथवा शयन करे. तथा जत्तपाणेअ के० जात पाणीने विषे अंत
तो के० सम्यक् प्रकारे उपयोग करे एटले निर्दोष आहारनी गवेषणा करे. ॥ ११ ॥
बजी पण उत्तरगुण आश्रयीज कहेहे. एतेहिं के० ए पूर्वं कहाये तिहिंठाणेहिं के०
त्रय स्थानक एटले एक चर्चा, बीजुं आसन सज्जा, अने त्रीजुं जातपाणी ए त्रये
स्थानक रुढी परे जाणवां, एटले चालवामां ईर्ष्यासमिति ए एक स्थानक, अने आसन
सज्जा एटले आदान ज्ञान मात्र निरूपणासमिति कही ए बीजुं स्थानक, तथा जत्तपा
ण एटले एपणासमिति कही; अने जातपाणीनी याचना करतां जापा निरवश बोले,
एटले जापासमिति पण आवी तथा आहार लीधार्थी उच्चार प्रश्रवणनो सज्जाव थाय,
तेने रुढीपरे परवतां पारिष्ठापनिका समिति पण कही ए त्रीजुं स्थानक जाणहुं, ए त्रये
स्थानकने विषे संजएके० संयत ठतो सततके० सततं एटले निरंतर मुणी के० चारित्र
वान ते उक्कसंके० उत्कर्ष एटले मान, जलणंके० क्रोध, एूमं के० माया अने मत्तत्तं
के० मध्यस्थ एटले लोभ ए चारे कषायने विगिंचए के० आत्मा थकी जुदा करे. ॥ १२ ॥

॥ बीपिका-विविधमनेकधोषितः स्थितोदशविधसामाचर्या व्युत्पितः । विगता आ
हारादी गृद्धिष्वस्य सविगतगृद्धिः साधुः । आदीयते प्राप्यते मोक्षोयेन तदादानीं यं हा
नादित्रयं तत्तत्प्रयच्छयेत् । तथा चर्यासनश्चर्यासु । चर्याममनं, आसनं निपीडनस्था
नं, शय्या यत्ततिः, संस्कारकोवा तेपु तथा जत्तपाणे चांतशः सम्यगुपयोगवत्ता जायते ।
अयमर्थः । ईर्ष्यानापेपणादाननिरूपप्रतिष्ठापनासमितिपूषपुकेनांतशोचकपानं यावत्ति
दोषमन्वेपणीयं ॥ ११ ॥ पुनरुत्तरगुणानाह । एतानि त्रीणि स्थानानि । यथा ईर्ष्या
समितिरित्येकं स्थानं । आसनं शय्येत्पादाननाडमात्रनिरूपणासमितिरिति द्वितीयं ॥

नक्तपानमित्येतेन एषणासमितिः । नक्तपानार्थं च प्रविष्टस्य जापणासंज्ञवाज्ञापणासमि
तिराक्षिप्ता । सति चाहारे प्रश्रवणादीनां सञ्ज्ञावात्प्रतिष्ठापनसमितिरप्यायाता इति तृ
तीयं स्थानं ३ एतेषु त्रिषु स्थानेषु सम्यग्यतः संयतआमोहाय परिव्रजेदित्युत्तरश्लोके
न संबंधः । तथा सततं मुनिरुत्कर्षोमानः, ज्वलनः क्रोधः, एमंति गहनं मायेत्यर्थः ।
संसारमये सर्वदा जवतीति मध्यस्थोलोचः । चः समुच्चये । एतान् मानादीन् कपा
यान् । (विगिंचएति) । विवेचयेदात्मनः पृथक्कुर्यात् । ननु क्रोधवादी सर्वत्र स्थाप्य
ते ऽत्रतु कथं मानऽति चेडुच्यते । माने सत्यवश्यंजावी क्रोधः क्रोधे च सति मानः स्या
न्नवेत्यर्थस्य दर्शनाय क्रमोल्लंघनमिति ॥ १२ ॥

॥ टीका-एवं मूलगुणाननिधायेदानीमुत्तरगुणाननिधातुकामाह । वृत्तिर्यस्या
दि । विविधमनेकप्रकारमुपितः स्थितोदशविधचक्रवालसामाचर्या व्युपितस्तथा विगता
ऽपगता आहारादौ गृह्णित्यासौ विगतगृहिः साधुरेवंजुतश्चादीयते स्वीक्रियते प्राप्यते
वा मोक्षोयेन तदादानीयं ज्ञानदर्शनचारित्र्यं तत्सम्यग्रूपयेदनुपाजयेत् यथा यथा तस्य
वृद्धिर्नवति तथाकुर्यादित्यर्थः ॥ कथंपुनश्चारित्रादि पाजितं जवतीति दर्शयति । चर्यासन
शय्यासु । चरणं चर्यागमनं साधुनाहि सति प्रयोजने युगमात्रदृष्टिनागंतव्यं तथा सुप्र
त्युपेक्षिते सुप्रमार्जिते चासने उपवेष्टव्यं तथा शय्यायां वसती संसारके वा मुनिः
प्रमार्जितस्थानादि विधेयं तथा नक्ते पाने चांतशः सम्यगुपयोगवता जाव्यं । इदमुक्तं
जवति । ईर्ष्यापापेपणादाननिक्षेपप्रतिष्ठापनासमितिपूषयुक्तेनां ऽतशो नक्तपानं यावदुज
मादिदोपरहितमन्वेपणीयमिति ॥ ११ ॥ पुनरपि चारित्रब्रुव्यर्थे गुणानधिकृत्या
ह । एतेहिं इत्यादि । एतान्यनंतरोक्तानि त्रीणि स्थानानि । तद्यथा । ईर्ष्यासमितिस्थित्ये
कं स्थानं, आसनं शय्येत्यनेनादाननाडमात्रनिक्षेपणासमितिस्थित्येतच्च द्वितीयं स्थानं,
नक्तपानमित्यनेनैषणासमितिपूषात्ता नक्तपानार्थं च प्रविष्टस्य जापणासंज्ञवाज्ञापणासमि
तिराक्षिप्ता सति चाहारे उच्चारप्रश्रवणादीनां सञ्ज्ञावात्प्रतिष्ठापनासमितिरप्यायातेऽत्ये
तच्च तृतीयं स्थानमित्यतएतेषु त्रिषु स्थानेषु सम्यग्यतः संयतआमोहाय परिव्रजेदि
त्युत्तरश्लोकांते क्रियेति । तथा सततमनवरतं मुनिः सम्यक् यथावस्थितजगन्नयवेत्ता ।
उत्कृष्यते आत्मादर्पाध्मातोविधीयतेऽनेनेत्युत्कर्षोमानस्तथात्मानं चारित्रं वा ज्वाल
यति दहतीति ज्वलनः क्रोधस्तथा एममिति गहनं मायेत्यर्थः । तस्याअलब्धमध्यत्वा
देवमनिधीयते । तथा आसंसारममुमतां मध्येऽतर्जवतीनि मध्यस्थोलोचः । चशब्दः स
मुच्चये । एतान् मानादींश्चतुरोपि कपायांस्तद्विपाकानिज्ञोमुनिः सदा (विगिंचएति) वि
नक्तगर्गदिन्यर्थः । चा । ध्यादावुपन्यस्यते तथा रूप

कथ्रेण्यामारुढो जगवान् क्रोधादीनेव संज्वलनान् कृषयति किमर्थमागमप्रतिष्ठसुखं
ध्यादौ मानस्योपन्यासइति ॥ अत्रोच्यते । माने सत्यवशंपात्री क्रोधः क्रोधेतु मानः
स्यामानवेत्यस्यार्थस्य प्रदर्शनायान्यथाक्रमकरणमिति. ॥ १२ ॥

समिएउ सयासाहु, पंचसंवरसंबुधे ॥ सिएहि अ
सिए जिस्कू, अमोक्कायपरिवए ङासितिवेमि ॥ १३ ॥

अर्थ—हवे अध्ययन उपसंहरतो कहेते. समिएके० पांच समिते समितो, उके० तु अ
वधारणने अर्थ ठे. तथा सयासाहुके० सर्वकालनेविषे साधु केवोठे ? ते कहेते. पंचसंवर
संबुधेके० पांच महाव्रतनो पालनार तथा पांच प्रकारना संवर करी संवखो वसंतो तथा
सिएहिके० जे गृहस्थ पासवादि कने विषे बंधाणा तेवा गृहस्थने विषे असिए के० अ
बंधाणो थको एटले तेने विषे मूर्खी नकरे. जेम कईम थकी कमल वंचुरहे तेम
के० साधु ते आरंज परिग्रह थकी दूर रहे पण तेनी साथे बंधाय नहीं, एवो
अमोक्कायपरिवएके० ज्योत्सुधी मोह न थाय त्यासुधी संयम पाळे. इतिवेमिनो
पूर्ववत्. ॥ १३ ॥ इति प्रथमाध्ययनस्य चतुर्थोद्देशकः समाप्तः । प्रथमाध्ययनं स०

॥ टीपिका— एवं समितिनिः समितः साधुः पंचमहाव्रतोपेतत्वात्पंचप्रकारसंयुतः ।
चवत्साधुतिगुप्तस्तथा गृहपागादिषु सितवत्सा गृहस्थास्तेष्वसितोन वदोन मूर्धितो
निकुर्वायनिकुरासमंतात् मोक्षाय परिसमंताद्भजे संयमानुष्ठानरतो जवेस्त्वमिति शिष्यस्यो
पदेशः । इति समाप्ता । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १३ ॥ इति तपगच्छाधिपश्रीहेमविमज्ज
रितशिष्यवर्षकुत्रप्रणीतायां श्रीमन्नरुतांगटीपिकायां प्रथमं समयाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका— तदेवं भुजगुणानुत्तरगुणाश्रोपदर्श्याऽधुना सर्वापसंहारार्थमाह । (समिए
उपया इत्यादि) तुरवधारणे । पंचनिः समितिनिः समितएव साधुस्तथा प्राणातिपा
तादिपंचमहाव्रतोपेतत्वात्पंचप्रकारसंवरसंयुतस्तथा मनोवाक्कायगुतिगुप्तस्तथा गृहपाशा
दिषु सितवत्सवत्साः सत्तागृहस्थास्तेष्वमितीत्यवदत्तोऽमुषामकुर्वाणः पंचाधारपं
कजवत्कर्मणाऽद्विष्टमानो निकुर्वायनिकुरासमंतात् मोक्षार्थं प्रकर्मपगमजगृह
मोक्षार्थं परि मभंतात् व्रजे संयमानुष्ठानरतो जवेस्त्वमिति विनयेस्योपदेशः । इति अथ
यनसमाप्ता । ब्रवीमीति गणधरएवमाह वया तीर्थकृतोक्तं तथैवाहं ब्रवीमि न स्वमनी
पिकयेति गतोऽनुगमः । सांप्रतं नचास्तेपामयमुपसंहारः । सबसिंधि नयाणं बहुविधय
चरणं निगमिना । नै सवगयविसुद्धं जं चरणगुणचिउताहुति ॥ १ ॥ १३ ॥ इति सू
प्ररुतांगे प्रथमाध्ययनं समाप्तं ॥ ॥

सुपुत्रानुद्विषेदमाह । यदि वा सुरासुरनरोरगतिरश्वः समुद्दिश्याह । यथा बुध्यध्वं यूयं धर्मे बोधं कुरुत । किं न बुध्यध्वं एवंविधसामग्र्यां सत्यां कस्माद्धर्मं बोधोन क्रियत इत्यर्थः । यतः श्रुतधर्माणां प्रेत्य परलोके संबोधिर्धर्मप्राप्तिरूपा पुनर्द्वैतेना । दुर्निधये । नैवातिक्रान्ता रात्रयचपनमंति पुनर्द्वैकंते । नहि अतिक्रान्तोयौवनादिकालः पुनरावर्तत इति चावः । पुनरपि जीवितं संयमजीवितं नो नैव मुलजं । यदि वा जीवितमा सुसुटितं तत्संथातुं न शक्यत इति ॥ १ ॥ आधुषोऽनियतत्वमाह । (महरोति) । मह रावालाएव केचिद्विजितं त्यजति तथा नृक्षमर्नस्थाश्वपि मानवाः । उपदेशयोग्यत्वान्मानवग्रहणं । एतत्पश्यत यूयं यत्सर्वस्वप्यवस्थासु प्राणी जीवितं त्यजतीति । तथाहि त्रिपल्योपमायुष्कस्यापि परास्मिन्तरमंतर्मुहूर्तैर्नैव कस्यचिन्मृत्युरुपतिष्ठतीति । अत्र दृष्टान्तामाह । यथा श्येनोवर्तकं तित्तिरिजीवं हरते हंति एवमाधुःक्षेपे प्राणान् भृत्सुरपहरेत् । आधुःक्षेपे वा नृपयति जीवितं. ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं समयाख्यं प्रथममध्ययनं सांप्रतं वेतालीषाख्यं द्वितीयमारभ्यते । अथ चाऽपमनिसंबंधः । इहाऽनंतराऽध्ययने स्वतन्मयगुणाः परतन्मयदोषाश्च प्रतिपादितास्ताश्च ज्ञात्वा यथाकर्मविदार्यते तथा बोधोविधेयइत्यनेन संबधेनाऽयातस्याऽस्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यंशुयोगक्षराणि जणनीषानि । तत्राऽप्युपक्रमांतरगतोऽर्थाऽधिकारादेषा । अध्ययनार्थाऽधिकारवदेवाधिकाधिकारश्च । तत्राऽध्ययनार्थाधिकारः प्रागेव निर्भुक्तिकारेणऽज्ञाणि । एकाकणधुन्नाचावेत्यनेन गाथाद्वितीयपादेनेत्युद्देशार्थाधिकारं तु स्वतएव निर्भुक्तिकारउत्तरत्र वक्ष्यति । नामनिष्पन्नं तु निरूपमधिकृत्य निर्भुक्तिरुदाह “ वेयात्रिपंभि वेयाः,लगो य वेयाजणं वेयाक्षिपं । तित्रिचि चउक्काई, वेयालेउं एउ पुण जीवी ” ॥ ३८ ॥ (वेयाजियमित्यादि) । तत्र प्रारुतगैल्या वेयाजियमिति । इविदारणोऽस्यस्य धातोर्विपूर्वस्य वांदसत्वात् जावे एबुज्जप्रयातस्य विदारकमिति क्रियायाचकमिदमध्ययनाऽनिधानमिति । सर्वत्र च क्रियायामेतत्प्रयं सन्निहितं । तद्यथा कर्ता करणं कर्म चेत्यतस्तदंशयति । विदारकोविदारणं विदारणोयं च तेषां त्रयाणामपि नामस्थापनाइत्यजावजेदाज्ञतुर्क्षां निरूपेण । त्रीणि चतुष्कानि दृष्टव्यानि । अत्र च नामस्थापने कुल्लु इत्यविदारकोयोहि इयं काष्ठादि विदारयति । जावविदारकन्तु कर्मणोविदारयत्वात् नो आगमतोजीवविशेषः साधुरिति ॥ ३८ ॥ करणमधिकृत्याऽह “ दवं च परसुमादीं इंसणाणतवसंयमानावे । दवं च दारुमादीं जावे कम्मं विपालणिपं ” ॥ ३९ ॥ (दवंचेत्यादि) नामस्थापने कुल्लु इत्यविदारणं परश्वादि जावविदारणं दर्शनज्ञानतः संयमास्तेषामेव कर्मविदारणे सामर्थ्यमित्युक्तं जवति । विदारणीयं

तु नामस्थापने अनादृत्य इव्यं दावीदि । जावे पुनरष्टप्रकारं कर्मेति ॥ ३९ ॥ सांप्रतं वे
 तालियमित्येतस्य निरुक्तं दर्शयितुमाह “ वेयालियं इह देसियंति वेयालियंतउ होइ ॥
 वेयालियं तहा वित्तमन्नि तेणे वयणिवद्धं ” ॥ ४० ॥ (वेयालियमित्यादि) । इ
 हाऽध्ययनेऽनेकधाकर्मणां विदारणमनिहितमिति कृत्वैतदध्ययनं निरुक्तिवशाद्विदारकं
 ततोभवति । यदि वा वैतालियमित्यध्ययननामात्राऽपि प्रवृत्तौ निमित्तं । वैतालियं हं दोवि
 शेषरूपं वृत्तमस्ति तेनैव च वृत्तेन निबद्धमित्यध्ययनमपि वैतालीयं । तस्य चेदं लक्षणं ।
 वैतालीयलिंगनैधनाः, षडयुक्त्यादोष्टौ समे चलः । नसमोऽत्र परेण युज्यते, नेतः पट्च नि
 रंतरायुजोः ॥ ४० ॥ सांप्रतमध्ययनस्योऽपोद्धातं दर्शयितुमाह “ कामं तु सासयमिणं
 कहियं उद्धावयंति उसनेणा ॥ अछोणउतिसयाणं सोऊण वि तेइ पवइया ” ॥ ४१ ॥
 (काममित्यादि) कामशब्दोऽयमन्युपगमे । तत्र यद्यपि सर्वोप्यागमः शाश्वतः तदंतर्गत
 मध्ययनमपि तथाऽपि जगवताद्वितीयाधिपेनोत्पन्नदिव्यज्ञानेनाऽऽपदोपरिव्यवस्थितेन
 जरताधिपजरतेन चक्रवर्त्तिनोऽपहृतैरष्टनवतिभिः पुत्रैः पृष्टेन यथा जरतोऽस्मानाऽज्ञां का
 रयत्यतः किमस्मान्निर्विधेयमित्यतस्तेषामंगारदाहकदृष्टांतं प्रदर्श्य न कथंचिच्छंतोर्ज्ञे
 ष्वा निवर्ततइत्यर्थः । गर्भमिदमध्ययनं कथितं प्रतिपादितं तेऽप्येतद्ब्रुत्वा संसारासारता
 मवगम्य विषयाणां च कटुविपाकतां निःसारतां च ज्ञात्वा मत्तकरिकर्णवच्चपलमायुर्गं
 रिनदीवेगसमं यौवनमित्यतो जगवदाज्ञैव श्रेयस्करीति तदंतिके सर्वे प्रव्रज्यां गृहीतव
 तइत्यत्र उद्देशेतिद्वेसेयइत्यादिसर्वोऽप्युपोद्धातो जगनीयः ॥ ४१ ॥ सांप्रतं उद्देशार्था
 धिकारं प्रागुल्लिखितं दर्शयितुमाह “ पढमे संबोहो अनिव्वयाय वीयंमि माणवज्जणया,
 अहिगारो पुण जणितं, तहा तहा बहुविहो तव्व ॥ ४२ ॥ उद्देशंमिय तइये, अन्नाण
 वियस्त अयवउं जणितं । वज्जेयवो य सया सुयण्णमाउं जइ जणेण ” ॥ ४३ ॥ (प
 ढमइत्यादिगाथादर्थं) तत्र प्रथमोद्देशिके हिताऽहितप्राप्तिपरिहारलक्षणो बोधो विधेयोऽ
 नित्यता वेत्ययमर्थाधिकारः । द्वितीयोद्देशिके मानोवर्जनीयइत्ययमधिकारः । पुनश्च त
 थाऽनेकप्रकारो बहुविधः शब्दादाऽवधेऽनित्यताद्विप्रतिपादकोऽर्थोऽधिकारो जणितइति ।
 तृतीयोद्देशिके बहुविधज्ञानोपचितस्य कर्मणोऽपचयरूपोर्थाधिकारो जणितइति यतिज
 नेनच सुखप्रमादोवर्जनीयः सदेति ॥ ४३ ॥ सांप्रतं सूत्रानुगमे अस्वलतादिगुणोपेतं
 सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (संबुसहेत्यादि) तत्र जगवानाद्वितीयेकरोजरतस्तिरस्का
 रागतसंवेगान् स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह । यदि वा सुरासुरनरोरगतिरश्वः समुद्दिश्य प्रोवाच य
 था संबुत्थध्वं यूयं ज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणे धर्मे बोधं कुरुत । यतः पुनरेवंनूतोऽवसरो
 डरापः । तथाहि । मानुषं जन्म तत्राऽपि कर्मजमिः पुनरार्यदेशः सुकुलोत्पत्तिः सर्वेदिय

पाटवं । अथ एतद्विप्रसिद्धं सत्यां स्वसंवित्यवष्टेनेनाह । किं न वृत्त्यथ्वमित्यवश्यमेवंविध
सामग्र्यावाप्तौ सत्यां सकलैर्न तु ह्यान् जोगान् परित्यज्य सधर्मबोधोविषयइति जावः । त
थाहि । निर्वाणविसृज्यप्रदे नरजवे जैनैर्धर्माचिते, लब्धे स्वल्पमचरु कामलसुखं नो
सेधितुं युज्यते । वैदूर्यादिसहोपलब्धनिचिते प्राप्तेऽपि रत्नाकरे, लातुं स्वल्पमदोषिकाचशक
लं किं चोचितं सांप्रतं ॥१॥ अकृतधर्मचरणानां तु प्राणिनां संबोधिः सम्यक्दर्शनज्ञान
चारित्र्यादात्मिलक्षणा प्रेत्य परलोकगतानां खलु शब्दस्याऽवधारणार्थत्वात् सुकुलं नद । त
थाहि । विषयप्रमादवशात् सकृत् धर्माचरणादप्रप्राप्त्याऽनंतमपि कालं संसारे पर्यटनम
निहितमिति । किंच । दुरित्यवधारणे । नैवाऽतिक्रान्ता रात्र्यवपनमति पुनर्युक्तं । नह्यति
क्रान्तायौवनादिकालः पुनरावर्ततइति जावः । तथाहि । जवकोटिभिरसुलभं, मातुष्यं
प्राप्य कः प्रमादोमे । नच गतमायुर्ज्ञेयः प्रत्येत्यपि देवराजस्य ॥ १ ॥ नोन्व संसारे सु
लभं सुप्रापं संयमप्रधानं जीविनं यदि वा जीवितमायुस्तु दिवं सत् तदेव संवातुं न शक्य
तइति वृत्तायेः । संबोधश्च प्रसृतस्य सतो जयति स्वाश्व निदोदये निद्रासंबोधयोश्च नामा
विश्वतुर्हर्ष निक्षेपः । तत्र नामस्थापने अनादृत्य इव्यजावनिक्षेपं प्रतिपादयितुं निर्मुक्ति
रुदाह । “ दवं निद्रा वेष्टं दंसं एनाष्टतवसंजमा जावे । ब्रह्मिगारो पुणनखिष्टं नापो तव
दंसराचरिन्ति ” ॥ ४४ ॥ (दवं निद्रावेष्टं इति) इह च गाथायां इव्यनिज्ञावसंबोधश्च द
र्शितः । तत्राऽर्थात्तग्रहणेन जावनिज्ञा इव्यबोधयोस्तदवर्तिनोऽप्येहणं इष्टव्यं । तत्र इ
व्यनिज्ञा निज्ञा वेदोवेदनमनुजवः । दर्शनावरणीयविज्ञोपदयइति यावत् । जावनिज्ञा तु
विषयज्ञानदर्शनचारित्रशून्यता । तत्र इव्यबोधोऽव्यनिज्ञा सुप्तस्य बोधनं । जावे जाव
विषये पुनर्बोधो दर्शनज्ञानचारित्रतपःसंयमा इष्टव्याः । इह च जावप्रबोधेनाऽधिकारः
सच गाथापश्चादंन सुगमेन प्रदर्शितइति । अत्र च निज्ञाबोधयोर्इव्यजावनेदाश्चत्वारो
जगाधोऽननीवाइति ॥ ४४ ॥ १ ॥ जगवानेव सर्वसंसारिणां तोषक्रमत्वादिनियतमायु
रुपदर्शयन्नाह । (इह्रावुद्धावेत्यादि) इह्रावालाएव केचन जीविनं त्यजन्ति । तथा
बुद्धाश्च गर्जस्थाद्यप्येतत्पश्यत सूपं के ते मानवामनुप्यास्तिपामेबोपदेशदानार्हत्वात्
मानवग्रहणं । वदपायलादायुषः सर्वसिऽप्यवस्थासु प्राणी प्राणोऽस्त्यजतीत्युक्तं जयति ।
तथाहि । त्रिपत्योपमायुष्कल्याणि पर्याप्त्यनंतरमंतमुद्धर्तनेव कस्यचिन्मृत्युरुपपत्तिप्रती
ति । अपिच गर्जनस्य जायमानमित्यादि । अत्रैव दृष्टतमाह । यथा श्येनः पक्षिविज्ञो
भोयसर्कं तिजिरजातीयं हरेत् व्यापादयेदेवं प्राणिनः प्राणान् मृत्युरुपहरेत् । उप
क्रमकारणमायुष्कृत्युपक्रमेत् । तदज्ञानं वा आयुष्यकृते नृपयति व्यवशियते
वानां जीवितमिति शेषः ॥ १ ॥

तु नामस्थापने अनादृत्य इव्यं दावादि । जावे पुनरप्यप्रकारं कर्मेति ॥ ३९ ॥ सांप्रतं वे
 तालियमित्येतस्य निरुक्तं दर्शयितुमाह “ वेयालियं इह देसियंति वेयालियंतं होइ ॥
 वेयालियं तद्वा वित्तमब्धि तेणे वयणिबद्धं ” ॥ ४० ॥ (वेयालियमित्यादि) । इ
 दाऽध्ययनेऽनेकधाकर्मणां विदारणमनिहितमिति कृत्वैतदध्ययनं निरुक्तिवशाद्विदारकं
 ततो जवति । यदि वा वैतालियमित्यध्ययननामात्राऽपि प्रवृत्तौ निमित्तं । वैतालियं द्वौ वि
 शेषरूपं वृत्तमस्ति तेनैव च वृत्तेन निबद्धमित्यध्ययनमपि वैतालीयं । तस्य चेदं लक्षणं ।
 वैतालीयलिंगनैधनाः, षडयुक्त्यादौष्टौ समे चलः । न समोऽत्र परेण युज्यते, नेतः षट्च नि
 रंतरायुजोः ॥ ४० ॥ सांप्रतमध्ययनस्योऽपोद्धातं दर्शयितुमाह “ कामं तु सासयमिणं
 कहियं उघावयंति उसजेणा ॥ अघोणउतिसयाणं सोऊण वि तेइ पवइया ” ॥ ४१ ॥
 (काममित्यादि) कामशब्दोऽयमनुपगमे । तत्र यद्यपि सर्वोप्यागमः शाश्वतः तदंतर्गत
 मध्ययनमपि तथाऽपि जगवताद्वितीयाधिपेनोत्पन्नदिव्यज्ञानेनाऽप्यपदोपरिव्यवस्थितेन
 जरताधिपजरतेन चक्रवर्त्तिनोऽपहतैरप्यनवतिजिः पुत्रैः पृष्टेन यथा जरतोऽस्मानाऽज्ञां का
 रयत्यतः किमस्मान्निर्विधेयमित्यतस्तेषामंगारदाहकट्टणं प्रदर्श्य न कथंचिज्ज्ञतोर्ज्ञाणे
 ष्ठा निवर्तत इत्यर्थः । गर्जमिदमध्ययनं कथितं प्रतिपादितं तेऽप्येतद्ब्रुत्वा संसारासारता
 मवगम्य विषयाणां च कट्टविपाकतां निःसारतां च ज्ञात्वा मत्तकरिणवच्चपलमायुर्गि
 रिनदीवेगसमं यौवनमित्यतो जगवदाह्वैव श्रेयस्करीति तदंतिके सर्वे प्रव्रज्यां गृहीतव
 त इत्यत्र उद्देशेति हेतु इत्यादिसर्वोऽप्युपोद्धातो जगनीयः ॥ ४१ ॥ सांप्रतं उद्देशार्था
 धिकारं प्रागुल्लिखितं दर्शयितुमाह “ पढमे संबोहो अनिवयाय वीयंमि माणवज्जाणया,
 अहिगारो पुण जणितं, तद्वा तद्वा बहुविहो तब्ब ॥ ४२ ॥ उद्देशंमिय तइये, अन्नाण
 वियस्त अथवत्तं जणितं । यज्जेयवो य सया सुयप्पमात्तं जइ जणेण ” ॥ ४३ ॥ (प
 ढम इत्यादिगाथादयं) तत्र प्रथमोद्देशिके हिताऽहितप्राप्तिपरिहारलक्षणो बोधो विधेयोऽ
 नित्यता वेत्ययमर्थाधिकारः । द्वितीयोद्देशके मानोवर्जनीय इत्ययमधिकारः । पुनश्च त
 थाऽनेकप्रकारो बहुविधः शब्दादाऽवर्थेऽनित्यतादिप्रतिपादकोऽर्थाऽधिकारो जणित इति ।
 तृतीयोद्देशके बहुविधज्ञानोपचितस्य कर्मणोऽपचयरूपोर्थाधिकारो जणित इति च तज्ज
 नेन च सुखप्रमादोवर्जनीयः सदेति ॥ ४३ ॥ सांप्रतं सूत्रानुगमे अस्त्वजितादिगुणोपेतं
 सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (संवुज्जहेत्यादि) तत्र जगवानाद्वितीयाधिकारो जरतस्तिरस्को
 रागतसंवेगान् स्वपुत्रानुद्दिश्येदमाह । यदि वा सुरासुरनरोरगतिरश्वः समुद्दिश्य प्रोवाच य
 था संवुत्त्यध्वं यूपं ज्ञानदर्शनचारित्र्यलक्षणे धर्मे बोधं कुरुत । यतः पुनरेवंजूनोऽवमरो
 डरापः । तथाहि । मानुषं जन्म तत्राऽपि कर्मजूमिः पुनरार्यदेशः सुकुलोत्पत्तिः सर्वेऽप्य

पाटवं । श्रवणश्रद्धादिप्राप्तौ सत्यां स्वसंवित्यवष्टेनेनाह । किं न बुत्त्यध्वमित्यवश्यमेव विध
सामध्यावातौ सत्यां सकर्णेन तुज्ञानं जोगान् परित्यज्य सदमेवोद्योविषेव इति जावः । त
थाहि । निर्वाणविमुक्त्वप्रदे नरजवे जनेन्द्रमांस्विते, लब्धे स्वल्पमचारि कामजसुखं नो
सेवितुं युज्यते । वैदूर्यादिमहोपलौघनिचिते प्राप्तेऽपि रत्नाकरे, लातुं स्वल्पमदीनिकाचशक
जं किं चोचितं संप्रप्तं ॥१॥ अकृत्यर्मचरणानां तु प्राणिनां संबोधिः सम्यक्दर्शनज्ञान
चारित्राऽवाभिलक्षणा प्रेत्य परलोकगतानां खलु शब्दस्याऽवधारणार्थलातुं सुहृत्तन्त्रं । त
थाहि । विषयप्रमादवशात् सकृत् धर्माचरणाद्विघ्नप्रस्थाऽनंतमपि कालं संसारे पच्येष्टनम
निहितमिति । किंच । दुरित्यवधारणे । नैवाऽतिक्रान्ता रात्रय उपनमति पुनर्द्वैकंते । न ह्यति
क्रान्तो यो वनादिकालः पुनरावर्तत इति जावः । तथाहि । जवकोटिचिरसुल्लं, मानुष्यं
प्राप्य कः प्रमादो मे । न च गतमायुर्न चः प्रत्येत्यपि वैवराजस्य ॥ १ ॥ नोनैव संसारे सु
ल्लं सुप्रापं संयमप्रधानं जीवितं यदि वा जीवितमायुर्लुटिवं सत् तदेव संघातुं न शक्य
त इति वृत्तार्थः । संबोधश्च प्रसुप्तस्य सतो न वति स्वापश्च निद्रादये निद्रासंबोधश्च नामा
दिश्रुतुर्न निद्रेपः । तत्र नामस्थापने अनाहत्य इव्यजावनिद्रेपं प्रतिपादयितुं निरुक्ति
रुदाह । “द्वं निद्रा वेष्टं दंसणनाणतवसंजमा जावे । अहिगरो पुणजणुं नाणे तव
दंसणचरिते ” ॥ ४४ ॥ (द्वं निद्रावेष्टं इति) इह च गाथायां इव्यनिद्रा जावसंबोधश्च द
शितः । तत्राऽद्यंतग्रहणेन जावनिद्रा इव्यबोधयोस्तदंतर्वर्तितो ग्रहणं दृष्टव्यं । तत्र इ
व्यनिद्रा निद्रा वेदो वेदनमनुभवः । दर्शनावरणीयविशेषोदय इति यावत् । जावनिद्रा तु
विषयज्ञानदर्शनचारित्रशून्यता । तत्र इव्यबोधो इव्यनिद्रा सुप्तस्य बोधनं । जावे जाव
विषये पुनर्बोधो दर्शनज्ञानचारित्रतपःसंयमादृष्टव्याः । इह च जावप्रवोपेनाऽधिकारः
स च गाथापश्चादंनं सुगमेन प्रदर्शित इति । अत्र च निद्राबोधयोर्इव्यजावनेद्राद्वत्तारो
जंगधो जनीया इति ॥ ४४ ॥ १ ॥ जगवानेव सर्वसंसारिणां सोपक्रमत्वादनियतमायु
रुपदर्शीयमाह । (उदरायुद्धायेत्यादि) उदरावाजाण्य केचन जीवितं त्यजन्ति । तथा
कुशाश्च गर्भस्थाश्च प्येतत्पश्यत धूयं के ते मानवामनुप्यास्तेपामेवोपदेशद्वानाहंत्वात्
मानवयद्वहणं । बहुपायत्वादायुषः सर्वास्तऽप्यवस्थासु प्राणी प्राणास्त्यजतीत्युक्तं नवति ।
तथाहि । त्रिपल्योपमायुष्कस्यापि पयस्मिनंतरमेतमुहूर्तेनैव कस्यचिन्मृत्युरूपतिष्ठती
ति । अपि च गर्भस्थं जायमानमित्यादि । अत्रैव दृष्टान्तमाह । यथा श्वेनः पक्षिविशो
धोवर्चकं तित्तिरजातीयं हरेत् व्यापादयेदेवं प्राणिनः प्राणान् मृत्युरूपहरेत् । उप
क्रमकारणमायुष्कमुपक्रमेत् । तदजाये वा आयुष्यहये नृदृष्टति व्यवधिष्यते जी
वानां जीवितमिति शेषः ॥ १ ॥

मायाहिं पियाहिं लुण्ठ, नो सुलहा सुगई य पेञ्चउ ॥ एयाई
 जयाई पेहिया, आरंजा विरमेऊ सुवए ॥ ३ ॥ जमिणं जगती
 पुढो जगा, कम्मेहिं लुण्ठंति पाणिणो ॥ सयमेव कडेहिं गाहइ,
 एो तस्स मुञ्चेऊ पुढ्यं ॥ ४ ॥

अर्थ—कोइएक जीव बापडो मायाहिं पियाहिं के० मातापितादिक स्वजने लुण्ठ
 के० संसारमांहे जमाइयो थको एटले तेने मोहे बांध्यो थको, धर्मेने विपे उद्यम करे
 नहीं ते जीवने पेञ्चउ के० परजवने विपे सुगईय के० सद्गति जे सुक्ति ते नोसुलहा
 के० सुलज नथी. केमके मोहरूप क्लेश तथा विषयसुख थकी डुर्गति थाय एवुं जा
 एणी एयाइंजयाई के० ए मोहादिक जयने पेहिया के० देखीने जे आरंजाविरमेऊ के०
 आरंज थकी विरमे, निवृत्ते ते सुवएके० सुव्रत थाय. एटले शोजनिकव्रत वंत थाय. ॥३॥
 हवे जे कोई आरंजादिक थकी निवृत्ते नहीं तेने दोष कहेउ, जमिणं के० जे कारणे
 अव्रति जीवने आगल जे कहेउ ते उत्पन्न थाय. ते खुं उत्पन्न थाय ? तो के जगती
 के० जगतमांहे पुढोजगा के० पृथक् पृथक् जुदां जुदां जीवनां स्थानक जे नरकादिक
 ठे, ते स्थानकोमांहे कम्मेहिं लुण्ठंति पाणिणो के० प्राणी पोतानां उपार्जेलां कर्मोनां
 जे दुःख तेणेकरी पीडाय. ते प्राणी सयमेवकडेहिं के० स्वमेव एटले पोते कीधां जे
 कर्म तेणे करी गाहइ के० अवगाहे एटले नरकादिक स्थानक दुःखना हेतु उपंचय
 करे. एोतस्समुञ्चेऊ के० ते अशुनविपाक थकी न मूकाय ; अपुढ्यं के० अणफरइयो
 एटले ते बांधेलां कर्म जोगव्या विना ठूटे नहीं. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—मायेति । योमातापितृमोहेन धर्मोद्यमं न कुरुते सतैरेव मातापित्रादि
 निर्जुष्यते संसारेब्राम्यते । तस्य प्रेत्य जन्मांतरे सुगतिश्च नो सुलजा । एतानि डुर्गतिग
 मनादीनि जयानि (पेहिया) प्रेह्यारंजादिरमेत् सुव्रतः शोजनव्रतः । सुस्थितोवा पातांतरे
 ॥ ३ ॥ (जमिणमिति) यद्यस्मादनिवृत्तानामिदं स्यात् । जगति पृथिव्यां (पुढो जगति)
 पृथग्जन्ताव्यवस्थिताः सावद्याचारोपचितैः कर्मभिः प्राणिनोऽलुण्ठ्यन्ते नरकादिषु ब्राम्यन्ते ।
 स्वयमेव कृतैः कर्मनिर्नरकादिस्थानान्यजिगाहते । नच तस्याऽशुजाचरितस्य कर्मणो विपा
 केनाऽस्पृष्टोमुच्यते जंतुः ॥ ४ ॥

॥ टीका—तथा (मायाहीत्यादि) कश्चिन्मातापितृभ्यां मोहेन स्वजनस्नेहेन च न
 धर्मं प्रत्युद्यमं विधत्ते सचतैरेव मातापित्रादिनिर्जुष्यते संसारे ब्राम्यते । तथाहि । वि
 हितमजोहमहोमहुन्मातापितृपुत्रदारबंधुसङ्गं । स्नेहमयमनुमतामतः किंबधनं शृंखलं

राय धनपतिसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. १०५

खलेन धात्रा ॥ १ ॥ तस्य च स्नेहाकुत्रितमानसस्य सदसदिवेकविकल्पस्य स्वजनपोष
णार्थं यत्किञ्चनकारिणश्चेव सज्जिनिदितस्य सुगतिरपि प्रेक्ष्य जन्मांतरे नोमुज्जाऽपि
मु मातापितृव्यामोहितमनस्तदर्थं क्रियतौविषयमुखेप्सातश्च क्षुरीतिरेव नवतीत्युक्तं
नवति । तवेवमेतानि जपानि जयकारणानि क्षुरीतिगमनादीनि (पेक्ष्यति) प्रेक्षाऽरंजा
त्तावद्याऽनुष्ठानरूपादिरमेत् । सुव्रतः शोचनव्रतः सन् सुस्थितोवेति पागान्तरं ॥ ३ ॥
अनिवृत्तस्य बोधमाह । (जमिणमित्यादि) यद्यस्मादनिवृत्तानामिदं नवति । किं तत् ज
यति पृथिव्यां (पुढोति) पृथक्नृताव्यवस्थिताः सावद्यानुष्ठानोपचितः कर्मजिर्विमुक्त
ते नरकादिषु यातनस्थानेषु घाम्प्यते । स्वयमेव च कर्तुः कर्मजिर्नवरायापादितेर्गाह
ते नरकादिस्थानानि यानि तानि वा कर्मोणि दुःखहेतूनि गाहते उपचिनोति । अनेन च
हेतुसंज्ञायः कर्मणामुपदर्शितोचयति । नच तस्याऽशुनाऽचरितस्य कर्मणोविषाकेना
ऽस्पृष्टोऽशुनो मुच्यते जंतुः । कर्मणामुदयमननुचूय तपोविशेषमंतरेण दीक्षाप्रवेशादिना
न तदपयमं विधनश्चिन्तावः ॥ ४ ॥

देवा गंधर्वरक्षसा, असुरा जूमिचरा सिरिसिवा ॥ राया नरसेविनाह
णा, ठाणा ते विचरंति दुस्त्रिया ॥५॥ कामेहिंय संथवेहिंय गिद्धा, कम्म
सुहा कालेण जंतवो॥ताले जह् बंधणञ्चुए, एवं आउत्तरुयंमि तुट्ठती ॥६॥

अर्थ-हवे सर्व स्थानतुं अनित्यपणुं देखादेठे. देवा के० देवता ते ज्योतिरि सांघ
मादिक तथा गंधर्वरक्षसा के० गंधर्व राक्षस एतले व्यंतरदेवो कह्य, तथा असुरा
के० दश प्रकारना छुवनपति तथा जूमिचरा के० जूमिचरादिक ते मनुष्यादिक जाणवा.
अने सिरिसिवा के० सरीसृप एतले सर्पादिक तिर्यंच जाणवा; तथा राया के० राजा
चक्रवर्त्यादिक अने नर के० सामान्य मनुष्य, सेत्तिके० श्रेष्ठि ते नगरमांहे मोहोटा, मा
हूणा के० ब्राह्मण, ठाणा तेविचरंति दुस्त्रिया के० एतला सर्व पोतपोतानां स्थानकने
प्राते दुस्त्रिया श्या यका ठांमेठे एतले सर्व प्राणीमात्रने अंतकाले दुःख उपजेठे इत्यर्थः
॥५॥ चली तेहिज ज्ञाव कहेंठे. कामेहिंयके० कामते विषयादिक भोग अने संथवेहिंय
के० संस्तवते मातापितादिक तथा सुसुर वगादिक तेनो परिचय, तेणैकरी गिद्धाके० श्या
सक्त वंतो कम्मसहाकालेण के० काले कर्मविषाके एतले जोगवबाने प्रस्तावे जंतुवो
के० जीव कर्मनो सहन करनार थाय, एतले विषयासक्त मनुष्यने श्यागमिक काले
दुःखज थाय, परंतु ते जीवने काम, जोग तथा स्वजन ए सर्व दुःख थकी राख
नार नथी. जह् के० जेम ताले के० तालट्टरुं फल ते बंधणञ्चुए के० वीट यकी

बूटे तेवारे अवश्य पडे, एवं के० एम आउस्कयंमि तुट्टती के० जीव, जे ठे ते आयुष्य ना ह्य थकी जेवारे विनाश पामे तेवारे तेने कोइ जीवाडी शके नहीं. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—देवेति । देवाज्योतिष्कसौधर्माद्याः गंधर्वराक्षसयोरुपलक्षणार्थत्वादप्येकप्रकाराव्यंतराः । असुरा दशधा नवनपतयः । येचान्ये जूमिचराः सरीसृपास्तिर्यचः । राजानश्च क्रिहरिप्रमुखाः । नराः सामान्यमनुष्याः । श्रेष्ठिनः पुरमहत्तरा ब्राह्मणाश्च । एते सर्वेपि स्वस्थानानि दुःखिताः संतस्त्यजन्ते । सर्वेषां मरणं दुःखदायीति ॥५॥ (कामेहिंति) कामैरिहामदनरूपैः संस्तवैः पूर्वापरनूतैर्गृहाभ्यासक्ताः कर्मविपाकसहिम्भवः कालेन जंतवः स्युः । जोगेष्टोर्विषयासेवने क्लेशएवेत्यर्थः । कामजोगैर्न त्राणमस्तीत्याह (तालेति) तालफलं यथा बंधनात् वृतात् च्युतमत्राणं पतति एवं जंतुरपि स्वायुःक्षये नुट्यति च्यवते ॥६॥

॥ टीका—अधुना सर्वस्थानाऽनित्यतां दर्शयितुमाह (देवाइत्यादि) देवाज्योतिष्कसौधर्माद्याः, गंधर्वराक्षसयोरुपलक्षणत्वादप्येकप्रकाराव्यंतरागृह्यन्ते । तथा असुरादशप्रकारानवनपतयः, ये चाऽन्ये जूमिचराः सरीसृपाद्यास्तिर्यचः, तथा राजानश्चक्रवर्तिनोबलदेववासुदेवप्रजृत्तयः । तथा नराः सामान्यमनुष्याः । श्रेष्ठिनः पुरमहत्तराब्राह्मणाश्चेते सर्वेऽपि स्वकीयानि स्थानानि दुःखिताः संतस्त्यजन्ति । यतः सर्वेषामपि प्राणिनां प्राणपरित्यागे महदुःखं समुत्पद्यतइति ॥ ५ ॥ किंच (कामेहिंत्यादि) कामैरिहामदनरूपैस्तथा संस्तवैः पूर्वापरनूतैर्गृहा अध्युपपन्नाः संतः (कम्मसहिंति) कर्मविपाकसहिम्भवः कालेन कर्मविपाककालेन जंतवः प्राणिनोजन्ति । इदमुक्तं जवति । जोगेष्टोर्विषयाऽसेवनेन तदुपशममिह तद्दहामुत्र क्लेशएव केवलं न पुनरुपशमावप्तिः । तथाहि । उपजोगोपायं परो, वांठति यः शमयितुं विषयतृष्णां । धावत्याऽकमितिमुसौ पुरो पराएहे निजज्ञायां । नच तस्य मुमूर्षोः कामैः संस्तवैश्च त्राणमस्तीति दर्शयति । यथातालफलं बंधनात् वृतात् च्युतमत्राणमवश्यं पतति एवमसावपि स्वायुषःक्षये नुट्यति जीवितात् च्यवतइति ॥६॥

जे यावि बहुस्सुए सिया, धम्मिय माहणजिस्कुएसिया ॥ अजिणूमकडे हिं मुठिए, तिबं से कम्मोहिं किच्चती ॥७॥ अह पास विवेगमुठिए, अवि तिन्ने इह जासई धुवं ॥ एादिसि आरं कउ परं वेदासे कम्मोहिं किच्चती ॥८॥

अर्थ—जेयाविवहुस्सुए के० जे कोइ बहुश्रुत एटले शास्त्रना पारंगामी सियाके० होय, तथा धम्मियके० धार्मिक एटले धर्मेना करनार होय तथा माहणजिस्कुएके० ब्राह्मण थने निहुक एटले निह्वा अटनशीज एवा सिया के० होय; तेपण अजिणूमके० माया

येकरी कडोहि के० कीयां एवां जे कर्म तेने विषे सुष्ठि के० भूति ठतो तिहसे के० ती
 व एटले आकरा एवा कम्मेहि के० कर्म तेणेकरी किञ्चती के० पीडाय; एटले सारो थ
 थवा नस्तो कोई पण जीव कोलां कर्मने जोगव्याविना टूटे नहीं. ॥ ७ ॥ हरे ज्ञान,
 दर्शन अने चारित्रविना अन्य कोई मोक्षमार्ग नथी एहुं देखेदेहे. अहपास के० एहुं
 देखीने शिष्य प्रत्ये गुरु एम कह्ये के, कोइएक दर्शनी विवेक के० परिग्रहो परित्या
 ग करी उचिते के० उचो अर्थात् प्रव्रज्याने विषे सावधान थयो; परंतु अविनिमो के०
 सम्यक् परिज्ञानने अनावे तिन्न एटले संसारसमुद्र थकी तखो नहीं, एवो ठतो वली
 इहनास के० एम जापे के धुवं के० जे मोक्षो मार्ग अथवा मोक्षो उपाय ते अ
 माराज आचार थकीने एम कहे. माटे हे शिष्य? तेना मार्ग प्रपन्न ठतो तुं शाहिसिके०
 क्यां थकी जाणीश? आरं के० इहलोक अने वली कर्क के० क्यां थकी परं के० परलो
 कने जाणीश अथवा आरं एटले गृहस्थावास अने परं एटले प्रव्रज्या अथवा आरं
 एटले संसार अने परं एटले मोक्ष तेने केम जाणीश एटले इहलोक परलोक वत्रे
 थकी ब्रष्ट एवो थको बेहासे के० अंतराले एटले संसारमाहेज कम्मेहि किञ्च
 के० पोताना कोला जे कर्म तेणेकरी पीडातो जइय. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—(जेवाविति) येचापि बहुश्रुताः स्तुयैर्धार्मिकास्तथा ब्राह्मणास्तथा निष्पुकाः
 स्तुः अग्निमुखेन (एमंति) कर्म माया वा तत्कृतेरसदनुष्ठानमूर्तितास्तीव्रमत्यर्थः । सेति
 आपत्ताद्बहुवचनं हेयं । ते कर्मणिः कृत्यंते पीडयते ॥ ७ ॥ ज्ञानादिसाध्यैव मोक्षो न
 तीर्थिकां कइसाह । (अहेति) अथाऽनंतरं त्वं पश्य विवेकं त्यागं परिग्रहस्य ज्ञानं वा संता
 रस्याभित्य उन्नतः स्वक्रियोयुक्तः सम्यक्ज्ञानान्नावादिवितीर्थः संसाराब्धिमत्यर्थः केव
 लं धुवं मोक्षं तदुपायं वा जापतएव नतु विधये ज्ञानान्नावादित्यर्थः । तन्मार्गप्रपन्न
 स्वमपि कथमारं इहजवं परं वा परजवं ज्ञापयति । एवं नूतनो नवत्रयो (बेहासिति)
 अंतराले कर्मणिः कृत्यंते पीडयते ॥ ८ ॥

॥ टीका—अपिच (जेवावित्यादि) येचापि बहुश्रुताः शास्त्रार्थपारगाः । तथा धार्मि
 काधर्माचरणशीलाः । तथा ब्राह्मणाः । तथा निष्पुका निष्ठाटनशीलाः स्तुतेभ्युः ।
 तेऽप्याग्निमुखेन (एमंति) कर्म माया वा तत्कृतेरसदनुष्ठानमूर्तितास्तीव्रमत्यर्थः ।
 अत्र च तादसत्वादबहुवचनं द्रष्टव्यं । एवं नूतनाः कर्मनिरसदेयादिजिः कृत्यंते गिद्यं
 ते पीडयंतइतिवाचत् ॥ ७ ॥ सांप्रतं ज्ञानदर्शनचारित्रमंतरेण नाऽपरो मोक्षमार्गोऽस्तीति
 शिवालपिपयत्वात् सूत्रस्याऽगामितीर्थक्यमप्रतिषेधार्थमाह (अहेत्यादि) अथेत्य
 पिकारांतरे वक्ष्येदेम एकादेजइति । अथेत्यनंतरं एतत्र पश्य । कर्त्ताधिकोविवेकं

परित्यागं परिग्रहस्य परिज्ञानं वा संसारस्या ऽऽश्रित्योऽब्धितः प्रव्रज्योऽज्ञानेन । सच 'स
म्यक्' परिज्ञानाभावाद्वितीर्णः संसारसमुद् तितीर्षुः केवलमिह संसारे प्रस्तावे वा
शाश्वतत्वात् ध्रुवोमोक्षस्तं तदुपायं वा संयमं नापतएव न पुनर्विधत्ते तत्परिज्ञाना
भावादिति नावः । तन्मार्गे प्रपन्नस्त्वमपि कथं ज्ञास्यसि । आरमिह नवं कुतो वा परं पर
लोकं । यदि वा आरमिति गृहस्थत्वं परमिति प्रव्रज्यापर्यायं । अथवा आरमिति संसा
रं परमिति मोक्षं एवं नूतनश्चाऽन्योऽप्युच्यन्नष्टः । (वेदासिति) अंतराले उचयानावतः
स्वरुतैः कर्मजिः कृत्यते पीडयतइति ॥ ८ ॥

जइ वि य णिगणे किसे चरे, जइविय जुंजिय मासमंतसो ॥ जे
इह मायावि मिळइ, आगंतगप्रायणंतसो ॥ ९ ॥ पुरिसो रम
पावकम्मुणा, पलियंतं मणुयाणजीवियं ॥ सन्ना इह काममु
च्चिया, मोहं जंति नरा असंबुद्धा नरा ॥ १० ॥

अर्थ—हवे शिष्य कहेते के, हे जगवन्? केटलाएक दर्शनी निपरिगृही तथा तपस्या
ना करनार देखायते, तो तेने मोक्ष केम नहोय? हवे गुरु कहेते के, जइविय के० यद्य
पि ते परतीर्थिक तापसादिक अथवा आज्ञा यकी त्रष्टस्वपूधिक णिगणे के० नग्न
सर्व बाह्य परिग्रह रहित, किसे के० कश डुबल कीधुंते शरीर जेमने एवा ठतां चरे
के० पोतपोतानी प्रव्रज्या आदरीने विचरेते. वली जइविय के० यद्यपि जुंजिय मासमं
तसोके० मासमास खमण करी मासने अंते जमे तथापि जेइह के० जे आ संसारने
विषे मायावि के० मायासहित मिळइ के० संयोगकरे. उपलक्षणयी कपायादिके करी
शुक्त होय ते आगंतगप्रायणंतसो के० आगमिक काले अनंतता गर्जादिक दुःख पामे, ए
टले अनंतो संसार परित्रमण करे. ॥ ९ ॥ हवे जे कारणे मिथ्यादृष्टिने उपदेशे घणो
कायक्लेशे, पण मुक्ति नथी तेकारणो निरते मार्गे रहेवुं ए नाव कहेते. पुरिसो के० अ
हो पुरुषो? तमे पावकम्मुणा के० पापकर्म यकी उपरम के० निवर्त्तो. केमके पलियंतं
मणुयाणजीवियं के० मनुष्यनुं जीवितव्य ते पत्योपमांतते, एटले संयमरहित जीवनुं जो
घणुंज आयुष्य होय तो त्रण पत्योपम होय अने संयमसहित तो एक पत्योपमनी
अंदर जाणवुं एटले आठ वर्षे उणी एक पूर्वकोडी एटलुंज मनुष्यनुं आयुष्यते तेतो
गणुंज जाणजे एहुं जाणीने जेटलो काल जीविए तेटलो काल सम्यक् अनुष्ठाने करी
सफल करिए वली जे नरा के० मनुष्य सन्नाइह के० जोग स्नेह पंकनेविषे खुता
अथवा काममुच्चिया के० कामजोगने विषे मूर्धित ठता एबाजे मनुष्य असंबुद्धा नराके० ते

पुरुष अस्वरी वतां मोहंजति के मोहने विषे पोहोचे एटले हिताहित न जाणे. ॥ १ ॥

॥ दीपिका-जइवीति । यद्यपि कश्चित्तापसादिर्नग्नः कश्च चरेत् । यद्यपि पष्ठाष्टमादिकुर्वेत् यावदंतशोमासं स्थित्वा जुंके तथापि योमायावी उपलक्षणात्कपाययुक्तोमीयते सगर्जाय गर्जार्थमनंतशोऽनंतवारं आगता यास्यति । अनंतकालं संसारे भ्रमिष्यतीति ज्ञावः ॥ ९ ॥ पुरीसोति । हे पुरुष त्वं पापकर्मणः सकाशात् उपरम निवर्तस्व । यतोमनुजानां जीवितं सुबद्धपि त्रिपल्योपमांतं संयमजीवितं वा पल्योपमस्यांतर्मध्ये पूर्वकोटिमितमित्यर्थः । अथवा परिसमंतादंतो यस्य तत् पर्यंतं सांतमित्यर्थः । ये पुनः कामेषु इष्टा मवनादिषु मूर्तिताः सन्नामग्राह्य संसारे ते मोहं यांति ते मोहनाय कर्म वर्धन्ति अ संवृताः संवररहितानराः ॥ १० ॥

॥ टीका-ननु च तीर्थिकाश्चपि केचन निष्परिग्रहास्तथा तपसा निष्ठसदेहाश्च तत्कथं तेषां नो मोक्षायाप्तिरित्येतदाशंक्याह । (जइविइत्यादि) यद्यपि तीर्थिकः कश्चित्तापसादिस्त्यक्त्वाह्यगृहयासादिपरिग्रहत्वात् निष्किंचनतया नग्नस्त्वक्प्राणानावाञ्छ कश्चरेत् स्वकीयप्रव्रज्यानुष्ठानं कुर्यात् । यद्यपिच पष्ठाष्टमदशमद्वादशादितपोविशेषं विधत्ते यावदंतशो मासं स्थित्वा जुंके तथापि आंतरकपायाऽपरित्यागान्न मुच्यते इति दर्शयति । यस्तीर्थिकइह मायादिना मीयते उपलक्षणार्थत्वात् कपायैर्युक्तइत्येवं परिच्छिद्यते । असौ गर्जाय गर्जार्थमासमंतात् गता यास्यत्यनंतशोनिरवधिकं कालमिति । एतदुक्तं जयति । अकिंचनोऽपि तपोनिष्ठसदेहोऽपि कपायाऽपरित्यागान्नरकादिस्थानात् तीर्थगादिस्थानं गर्जाज्जन्मनंतमपि कालमग्निशर्मवत् संसारे पर्यटतीति ॥ ९ ॥ यतोमिष्यादृष्टेषु पदिष्ठतपसाऽपि न दुर्गतिमार्गनिरोधोऽतोमदुक्तएव मार्गं स्वयमेतज्जन्म सुपदेशं दातुमाह । (पुरीसोइत्यादि) हे पुरुष येन पापेन कर्मणा अतदनुष्ठानरूपेण त्वमुपलक्षितस्तत्राऽसंख्यं प्रवृत्तत्वात् तस्मादुपरम निवर्तस्व । यतः पुरुषाणां जीवितं सुबद्धपि त्रिपल्योपमांतं संयमजीवितं वा पल्योपमस्यांतर्मध्ये वर्धते तदऽप्यूनं पूर्वकोटिमिति यावत् । अथवा परिसमंतात् अंतोऽस्येति पर्यंतं सांतमित्यर्थः । तच्च तज्जन्ममेवाऽयंगतव्यं । तदेवं मनुष्याणां स्तोकं जीवितमवगम्य यावत्तन्नपर्यंति तावद्वर्मानुष्ठानेन सफलं कर्तव्यं । ये पुनर्जोग्गस्नेहपंके अयसन्नामग्राह्य मनुष्यत्वे संसारे वा कामेष्विष्टामवनरूपेषु मूर्तिताद्यधुपपन्नास्ते नरा मोहं यांति हिताहितप्राप्तिपरिहारे मुह्यन्ति मोहनीयं वा कर्मोपचिन्वन्तीति संजाव्यते । एतदसंवृतानां हिंसादिस्थानेन्योनिवृत्तानामसंयतेन्द्रियाणां चेति ॥ १० ॥

जययं विहराहि जोगवं, अणुपाणा पंथा डुरुतरा ॥ अणुसासनमेव प
क्रमे, वीरेहिं समं पवेइयं ॥ ११ ॥ विरया वीरा समुष्ठिया को ह्कायरि
याऽपीसणा॥ पाणेण हणंति सबसो; पावाउ विरिया अज्जिनिबुद्धा ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे जो एमठे तो बुं करवुं ते कहेठे. जययं के० आसुप्य तुह जाणी अने
विषयने क्लेशनुं कारण जाणी, गृहपाशबंध ठेदीने चारित्रने विषे यत्न करतो विहराहि
के० विचरे ते केहेवो ठतो विचरे? तोके, जोगवं के० समिति अने सुप्तिसहित थको
विचरे; केमके अणुपाणापंथाके० सूक्ष्मजीव जे पंथ एटले मार्गने विषे ठे, ते पंथ ईयांस
मितिबिना डुरुतराके० डुस्तरठे एटले जतां दोहिलोठे, एरीते बीजीसमितिउं पण फला
ववी तो एम सदा सावधान पणे हिंमे. अणुसासन के० जेम श्रीवीतरागदेवे सूत्रम
ध्ये शीखामण कहीठे. एवके० तेम सूत्रने अनुसारे पक्रमेके० चाले, एम वीरेहिं के०
श्रीवीर तीर्थकरे समंके० साचु पवेदियं के० कथुंठे. ॥ ११ ॥ ते श्रीवीर केवाठे, ते क
हेठे. जे हिंसादिक पापयकी विरियाके० विरत एटले निवर्त्त्या ते वीरा के० वीरकर्मना
ठेदनारा तथा समुष्ठियाके० सम्यक् आचारने विषे सावधान थया एवा ठता कोह के०
क्रोध अने कायरियाइके० कातरि एटले माया तथा आदि शब्द यकी मान अने लोन
पण जाणी जेवां तेना पीसणा के० पीसनार एटले मर्दन करनार ते वीर सबसो के०
सर्वथापि पाणेणहणंति के० प्राण हणे नहीं. पावाउ के० पाप जे सावद्य अनुष्ठान
ते यकी विरिया के० विरत तथा अज्जिनिबुद्धा के० क्रोधादिकना उपशमे करी शीतल
थयाठे एवा श्रीवीर जाणवा. ॥ १२ ॥

॥ दोषिका—जययमिति । यतमानोयत्नं कुर्वन् विहर उद्युक्तविहारी नव योगवान् संय
मयोगवान् । अणवः सूक्ष्माः प्राणाः प्राणिनोयेषु ते अणुप्राणाः पंथानोऽनुपयोगैर्दुरु
तराडुर्गमाः । ईयांसमितिषु उपयोगवतानाव्यमित्यर्थः । अनुशासनमेव सूत्रानुसारेणै
व संयमे प्रक्रमेत् चरेत् । एवं वीरैर्हृद्भिः सम्यक् प्रवेदितं कथितं ॥ ११ ॥ विरया इति ।
हिंसादेर्विरताः समुष्ठिताः सम्यगारंजत्यागेनोष्ठिताः क्रोधकातरिकादिपीपणाः । क्रोधग्रह
णान्मानोपि ग्राह्यः । कातरिका माया । मायाग्रहणाच्च लोकोगृहीतः । तेषां पीपणाविना
शकाः एवंविधावीराः स्युः । तथा प्राणान् सर्वशोमनोवाक्तायैर्न घ्नंति । पापात् सावद्यया
पारात् विरताअज्जिनिवृत्ताः क्रोधाद्युपशमेन शांताः स्युः ॥ १२ ॥

॥ टीका—एवं च स्थिते यदिधेयं तदर्थंयितुमाह । (जययमित्यादि) स्वल्पं जीवित
मवगम्य विषयांश्च क्लेशप्रायाऽनवबुद्धयं त्वत्वा गृहपाशबंधनं यतमानोयत्नं कुर्वन् प्राणि

राय धनपतिसिंह बाहादुरका जैनागमसंग्रह जाग छसरा. १११

नामनुपरोधेन विहरयुक्तविहारी नव । एतदेव दर्शयति । योगवानिति ॥ संयमयोगवान
युतः समितियुतइत्यर्थः । किमित्येवं । यतोऽणवः सूक्ष्माः प्राणाः प्राणिनोयेषु ते । तथा
चैवं जूताः पंथानोऽनुपयुक्तैर्जीवानुपमर्देन इतराङ्गैर्माइत्यनेन ईर्ष्यासतिरुपहिता ।
अस्याभोऽपलक्ष्यार्थत्वात् अन्यास्वपि समितिषु सततोऽपयुक्तेन जवितव्यं । अपिच
अनुशासनमेव यथागममेव सूत्राऽनुसारेण संयमं प्रक्रमेत् । एतच्च सर्वैरेव वीरैरहं
भिः सम्यक् प्रवेदितं प्रकथंणाऽख्यातमिति ॥ ११ ॥ अथ कएते वीराऽस्याह । (विर
येत्यादि) हिंसाऽनृतादिपापेभ्यो विरताः । विज्ञेयेण कर्म प्रेरयंतीति वीराः । सम्यगारं
जपरित्यागेनोचिताः समुचिताः ते एवं जूताश्च क्रोधकातरिकादिपीयणाः । तत्र क्रोधग्रहणा
भमानो गृहीतः । कातरिका माया तदग्रहणाभानो गृहीतः । आदिग्रहणात् शेषमोहनीय
परिग्रहः तत्पीयणास्तदपनेतारः तथा प्राणिनोजीवान् सूक्ष्मतरज्ज्वलान् सर्वशोभनो
वाक्कायकर्मचिन्तप्रति नव्यापदयेति । पापाच्च सर्वतः सावधानुष्ठानरूपादिरताः निवृत्तास्त
तश्चाजिनिवृत्ताः क्रोधाद्युपशमेन शांतीनृताः । यदि वाजिनिवृत्ताः मुक्ताश्च इत्यव्याप्तिः ॥ १२

एवि ता अहमेव लुण्णए, लुण्णंति लोअसिं पाणिणो ॥ एवं स
हिएहिं पासए, अणिहेसे पुठे अदियासए ॥ १३ ॥ धुणिया
कुलियं चलेववं, किसए देहमणासणा इह ॥ अविहिंसा मेव
पवए, अणुधम्मो मुणिणापवेदितो ॥ १४ ॥

अर्थ—वली उपदेशांतर कहेते. ए जावनाये परितह अने उपसर्ग सहन करवा ते
कहेते. ए के० नथो अपि के० निश्च ता के० तेप्रत्ये ए गीत, उच्च, कृधातृपादिक परि
सह तेपेकरी अहमेवलुण्णके० नथो पीडाता छुं ? किंतु लुण्णंति लोअ सिं पाणिणो के०
लोकने विषे घणा तीपंच तथा मनुष्यादि प्राणीज जे ठे. ते शीततापादिक कंप करी पी
डावते, परंतु तेने सम्यक् विवेकने अजावे निर्जरा कांड पण यती नथी. तेमटे एवं के०
ए प्रकारे सहिएहिं के० ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करीसहित ठता जे शीततापादिक
पूर्व कहा तेने पासए के० आलोचने तथा अणिहे के० स्नेहरहित अथवा क्रोधा
दिकेरहित ठतो सेपुठेके० ते परितहे पीडयो यको तेनी वेदना सम्यक् प्रकारे अदियाते.
॥ १३ ॥ वली तेहिज कहेते. धुणिया के० दूर करी कृजियं चलेववं के० छेपसहित नीतने
एटले छुं फलुं के, जेम गोवरयकी लीपेली नीत ते अयुक्तमं तेनो छेप गये थके डर्वेज
थाय. ए एटांते करी मणासणाहिंके० अयनशनादिक तपे करीने किसएदेहके० वेहने कश
करे तथा वली अविहिंसा मेवपवएके० एह अहिंसाज आदरे. अणुधम्मो मुणिणापवेदितो
के० अहिंसादिलक्षण जे धर्मेठे, ते जीवने अयुक्त एटले हितकारी सर्वेककह्योने. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—एवितेति । परीपदैः षष्ठ्योपि तान् अधिसहेत कृमेत । पीडित एवं चिंतयेत् नतावदहमेव परीपहोपसर्गैर्लुप्ये पीडये किंतु अन्येपि प्राणिनस्तिर्यङ्मुखाः पीडयन्ते लोके एवं सहितो ज्ञानादिभिः सहितव्यात्महितो वा पश्येत् निर्मलबुद्ध्या विचारयेत् पूर्वोक्तं । अनीहः क्रोधादिनिरपीकृतः संयमे परीपहसहने वा निगूहीतवीर्यो वा सन् परीपदैः षष्ठ्योपि तान् अधिसहेत कृमेत ॥ १३ ॥ धुणिया इति । धूत्वा विधूय कुड्यं कुड्यं निक्षिपित्वेत्यर्थः । लेपवत् सलेपं । यथा कुड्यं गोमयादिलेपेन सलेपं क्रमेण लेपोपगमतः कृशं स्यात् एवमशनादिनिर्देहं कर्षयेत् । वेदकृशत्वाच्च कर्मकृशत्वं स्यादिति जायते । तथा विविधा हिंसा विहिंसा न विहिंसा अविहिंसा तां प्रव्रजेत प्रकर्षेण व्रजेत । अहिंसा प्रधानः स्यादित्यर्थः । अनुगतो मोक्षे प्रति अनुकूलो धर्मोऽनुधर्मोऽयं मुनिना सर्वेभ्यः प्रवेदितः कथितः ॥ १४ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशांतरमाह । (एविता इत्यादि परीपहोपसर्गा एतज्जावनापरेण सोढव्याः नाहमेवैकस्तावदिह शीतोष्णादिदुःखविज्ञेयैर्लुप्ये पीडये । अपित्वऽन्येऽपि प्राणिनस्तथाविधा स्तिर्यङ्मुखा अस्मिन्लोके लुप्यन्ते अतिदुःसहैर्दुःखैः परितोष्यन्ते तेषां च सम्यग्विवेका जावान्न निर्जराख्यफलमस्ति । यतः । क्वांतं न कृमया गृहोचितसुखं त्यक्तं न संतोषतः सोढा दुःसहतापशीतपवनक्लेशान् तप्तं तपः ॥ ध्यातं चित्तमहर्निशं नियमितं वैर्देन तत्त्वं परं तत्तत्कर्मकृतं सुखार्थिनिरहो तैस्तैः फलैर्विचिताः ॥ १॥ तदेवं क्लेशाविसहनं सद्बुद्धिनिर्माणां संयमानुपगमे सति गुणाय नवति । तथाहि । काश्चिद् दृष्टप्रज्ञं कदम्बमशनं शीतोष्णयोः पात्रता पारुष्यं च शिरोरुहेषु शयनं मह्यास्तले केवले । एतान्येव गृहे बहंत्यवनतिं तान्युन्नतिं संयमे दोषाश्चापि गुणानवन्ति हि नृणां योग्ये पदे योजिताः । १ । एवं सहितो ज्ञानादिभिः सहितो वा आत्महितः सन् पश्येत् कुशाग्रबुद्ध्या बुद्ध्या पर्यालोचयेदनंतरोदितं । तथा निहन्यत इति निहः न निहोऽनिहः क्रोधादिनिरपीकृतः सन् समहासत्त्वः परीपदैः षष्ठ्योऽपि तानाधिसहेत मनःपीमां न विदध्यादिति । यदि वाऽनिह इति तपः संयमपरीपहने वा निगूहीतविलवीर्यः । श्रेयपूर्ववेदिति ॥ १३ ॥ अपिच (धुणिया इत्यादि) । धूत्वा विधूय (कुलिपयति) कर्मण कृतं कुड्यं । लेपवत्सलेपं । अयमत्रार्यः । यथा कुड्यं गोमयादिलेपेन सलेपं जाघट्यमानं लेपापगमात् कृशं नवति एवं अनशनादिनिर्देहं कर्षयेत् अपचितमांसशोणितं विदध्यात् । तदपचयाच्च कर्मणोऽपचयोजयतीति जायते । तथा विविधा हिंसा विहिंसा न विहिंसा अविहिंसा तामेव प्रकर्षेण व्रजेत् अहिंसा प्रधानो न वेदित्यर्थः । अनुगतो मोक्षं प्रत्यनुकूलो धर्मोऽनुधर्मः असावहिंसा लक्षणः परीपहोपसर्गसहनलक्षणश्च धर्मो मुनिना सर्वेभ्यः प्रवेदितः कथित इति ॥ १४ ॥

सउणी जह पंसुगुडिया, विहुणिय धंसयई सियं रयं ॥ एवं दविउवहाणवं,
कम्मं खवइ तवस्सिमाहणे ॥ १५ ॥ उट्ठियणगारमेसणं, समणं ठाण
ठियं तवस्सिणं ॥ महर बुद्धाय पत्तए, अवि सुस्से णय तं लनेज्जणे ॥ १६

अर्थ—हवे कहेते के जह के जेम सउणी के पक्खिणी ते पंसुगुडिया के रजे करी
खरही ठती विहुणिय के अंग धुणावीने धंसयई सियं रयं के वधी रज खंखरीने
दूर करे, एवं के एरीते दविउं के मोह जवाने योग्य जव्यजीव ते बहाणवं के उप
धान वंत ठतो उपधान एटले तपविशेष तेनो करनार एवो तवस्सिमाहणे के तपस्वी
माहण महणो एवोजेनो उपदेस ठे, तेने प्राकृत शैली माटे माहण कहिए, एटले तपस्वी
ब्रह्मचर्यनो पाजुनार ते कम्मखवइ के कर्म खपावीने पोता थकी वेगलाकरे ॥ १५ ॥
हवे अलुक्कल उपसर्ग कहेते, अणगारं के साधु ते संयमने बिपे उट्ठियं के प्रवर्त्यो
तथा एसणं के एणणानो पाजुनार तथा समणं के अमण अने तवस्सिणं के तपस्वी
ठाणठियं के स्थान स्थित उचरोत्तर संयमने स्थानके प्रवर्त्यो ते तवस्सिणं के तपस्वी
एवा साधुने कदाचित् महरा के बालक पुत्र पौत्रादिक तथा बुद्धा के पिता माता
दिक तेरो पदएके प्राप्थी एटले प्रार्थना करी कहेके, अं तमे अमारं प्रतिपालन कर
वाउं टालोठो, अमारं पाजण पोषण करनार तमारा विना बीजो कोइ नथी, इत्यादिक व
चन कहेता ते अवि के अवि सुस्से के अम पामे; परंतु तंजणा के ते जन जे स
जनादिकते परमार्थना जाण एवा साधुने णयलनेतु के पोताने वश करी शके नहीं ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—सउणीति । शकुनिः पक्खिणी यथा पांसुना रेणुना गुंठिता व्याप्ता सती इयं
गं विधूय कंपयित्वा सितं वक्ष रजोध्वंसपत्यपनयति एवं इव्योनव्योमुक्तिगमनयोग्य
उपाधमवान् तपोयुक्तः कृपयति तपस्वी । मावधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य संप्राकृतवैद्यामाहणः
॥ १५ ॥ (उट्ठियेति) इहसवालाः पुत्रादयोऽऽः पित्रादयः अमणं प्रार्थयेयुः । वयं त्वया
पात्यास्वबंधारमाकं पालयामि । किन्तु अमणं अनगारं गृह्यद्वित एषां प्रति उचितमुद्य
मवंतं स्थानस्थितं संप्रमस्थानस्थं तपस्विनं एवं जणंतस्ते जनाद्यपि क्षुपेयुः अमं ग
येयुः न च तं साधुं लनेरन् नैवात्मवशं कुर्युस्त्विर्यः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (सउणीत्यादि) शकुनिका पक्खिणी यथा पांसुना रजसा जगुंठितासती
अंगं विधूय कंपयित्वा तज्जलः सितमववक्षसत् ध्वंसपत्यपनयति । एवं इव्योनव्यो
मुक्तिगमनयोग्योऽहं प्रत्युपसामोप्येन दधातीति उपधानमनजनादिकं तपः तदस्याऽस्ती
त्युपधानयान् मधिवंजितः कर्मज्ञानावरणादिकं कृपयत्यपनयति । तपस्वी साधुः (माह

एति) मावधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य संप्राकृतशैल्या माहणेत्युच्यतइति ॥ १५ ॥ अनुकूलोप
सर्गमाह । (उद्धित्यादि) अगारं गृहं तदस्य नास्तीत्यनागारस्तमेवं जूतं संयमोदने
नैषणां प्रत्युद्धितं प्रवृत्तं । आम्बतीतिश्रमणस्तं । तथास्थानस्थितमुत्तरोत्तरविशिष्टसंयम
स्थानाध्यासिनं तपस्विनं विशिष्टतपोनिष्ठसदेहं तमेवंजूनतमपि कदाचित् महारा पुत्रनप्ता
दयोदृष्टाः पितृमातुलादयः उन्निष्कामयितुं प्रार्थयेयुर्याचिरंस्तएवमूचुर्नवता वयंप्रतिपात्या
न त्वामंतरेणाऽऽत्माकं एकः प्रतिपादय एवं जणंतस्ते जनाअपि क्षुप्येयुः श्रमं गच्छेयुर्न
च तं साधुं विदितपरमार्थं लजेरन् नैवाऽऽत्मसात्कुर्युर्नैवाऽऽत्मवशगं विदधुरिति ॥ १६ ॥

जइ कालुणियाणि कासिया, जइ रोयंति य पुत्तकारणे ॥ दवि
यं निक्कुसमुद्धियं णो लप्रंति ए संठवित्तए ॥ १७ ॥ जइ विय
कामेहिं लाविया, जइ एं जाहिण वंधितं घरं ॥ जइ जीवितना
वकंखए, णो लप्रंति एं संठवित्तए ॥ १८ ॥

अर्थ-जइके० यद्यपि ते माता पिता पुत्र कलत्रादिक जेठे ते साधुने सन्मुख आवीने
कालुणियाणिकासियाके० अनेक करुणा प्रलाप वचन बोले. तथा जइके० यदि रोयं
तियपुत्तकारणेके० पुत्रने निमित्ते रुदन करे. तोपण ते दवियंके० मुक्ति गमन योग्य
निक्कुके० साधु रागद्वेषरहित एवो समुद्धियंके० सम्यक् प्रकारे संयमने विषे उठयो
ठे, सावधान थयोठे, एवा साधुने णोलप्रंतिके० लोनावी न शके. एसंठवित्तएके० प्रव्रज्या
सूकायी गृहस्थावासने विषे स्थापि नशके. ॥ १७ ॥ जइवियकामेहिंलावियाके० यद्यपि
ते पोताना सज्जन ते संयम पालता साधुने कामनोगे करी लोनावे ए अनुकूल उपस
र्ग अने जइणंजाहिणबंधितंघरं के० अथवा जो तेने बांधीने घेर लेई जाय ए प्रतिकूल
उपसर्ग ठे. तो एवा अनुकूल अने प्रतिकूल उपसर्ग पीड्यो थको पण साधु जई के०
यदि जीवितनावकंखए के० असंयमे जीवितव्य न बांठे एटले मरण कबुल करे, पण
असंयमे जीवितव्य न बांठे तो तेने णोलप्रंति एसंठवित्तए के० तेना स्वजन ते पोताने
वशकरी नशके अर्थात् गृहस्थासने विषे स्थापी नशके ॥ १८ ॥

॥ दीपिका-जईति । यद्यपि ते मातापित्रादयः कारुणिकानि विज्ञापवचनानि कुर्युः । तथा
यदि रुदंति पुत्रकारणात् सुतनिमित्तं । एवं रुदंतोयदिजणंति निरकुं । किंजूनं इत्थंमुक्ति
योग्यत्वात् इत्थंजूनं संयमे समुद्धितमुद्यतं तथापि तं साधुं न लप्स्यंते न शक्नुवंति संयमा
ज्ञाजयितुं । तथा न गृहस्थस्यै संस्थापयितुं ॥ १७ ॥ (जईति) यद्यपि ते पित्रादयस्तं साधुं
कामैरिष्टामदनंजावयंति उपनिमंत्रयेयुः । तथा यदि पांवाभ्यालंकारे बध्वा गृहं नयंति ।

राय धनपतिसिंह बाहाडरका जैनागमसंग्रह नाम छसरा. ११५

एवमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गपीडितोपि साधुर्यदि जीवितं नानिकांक्षेत् यदि जीवितं न चांनेत् असंयमजीवितं वा नाकांक्षेत् । तदा ते निजास्तं साधुं न लज्जते न प्राप्नुवंति स्वयं श्रेष्ठं (न संतुष्टिचण्टि) नापि गृहस्थत्वे संस्थापयितुमर्हन् ॥ १७ ॥

॥ टीका-किंच (जईत्यादि) यद्यपि ते मातापितृपुत्रकलत्रादयस्तदंतिके समेस्य कष्टानि प्रधानानि विलापप्रायाणि वचांस्यनुष्ठानानि वा कुर्युः । तथाहि । णाहपियकंतसामिय, अइवलहइलहोति जवणमि ॥ तुहविरहम्मियनिकिचसुसुंसर्वपिपदिहाइ ॥ १ ॥ सेणीगा मोगोती, गणोवतंज इहोसिसिहित्ते ॥ दिव्वइतिरिएसुपुरिसकिणुणनिययंवरद्वार ॥ २ ॥ तथा यदि (रोपंतिपत्ति) रुदंति पुत्रकारणं सुतनिमित्तं कुलवर्धनमेकं सुतमुत्पाद्य पुनरेवं कर्तुमर्हंसीति । एवं रुदंतोयदि जणंति तं जिह्मं रागद्वेषरहितत्वान्मुक्तियोग्यत्वा वा इव्यनूतं सस्यकृतंयमोत्थानेनोत्थितं तथाऽपि साधुं न लप्स्यंते न शकुर्वन्ति प्रव्रज्जातोऽंशयितुं जावाइयावयितुं नाऽपि संस्थापयितुं गृहस्थजावेन इव्यलिंगाइयावयितुमिति ॥ १३ ॥ अपिच (जइवित्त्यादि) यद्यपि ते निजास्तं साधुं संयमोत्थानेनोत्थितं कामैरिद्वामदन रूपैर्लोचयेति उपनिमंत्रयेपुरुषलोचयेपुरित्यर्थः । अनेनाऽनुकूलोऽपसर्गग्रहणं । तथा । यदि नयेधुवंधा गृहं । एमिति वाक्यालंकारे । एवमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गैरनितुतोऽपि साधु र्यदि जीवितं नानिकांक्षेत् यदि जीवितानिलापि न चवेत् असंयमजीवितं वा नाऽजिनंदेत् ततस्ते निजास्तं साधुं (पो लज्जंति) न लज्जते न प्राप्नुवंति आत्मसात्कर्तुं (एतं च वित्तएति । नाऽपि गृहस्थजावेन संस्थापयितुमर्हन्ति ॥ १७ ॥

सेहंतिय एं ममाइणो, माया पियाय सुयाय जारिया ॥ पोसाहि
ए पासउं तुमं, लोगपरं पि जहासि पोसणो ॥ १९ ॥ अन्ने अ
नेहिं मुत्तिया, मोहं जंति एरा असंबुद्धा ॥ विसमं विसमेहिं
गाहिया, ते पावोहिं पुणो पगजिया ॥ २० ॥

अर्थ-ते माता पितादिक ते चारित्रियाने अर्थां एं इति वाक्यालंकारे, सेहंतिके० जी खये ते स्वजन केवा ठे? तोके, ममाइणोके० अत्यंत स्नेहकरी ते मायाके० माता, पिया यके० पिता, सुयायके० सुत एटले ठोकरा अने जारियाके० जार्या एवा सज्जन बुं शी खये तेकहेने के थदो पुत्र? अमे ताहरे वियोगे अत्यंत दुखियाँए, एवा अमने पासउंके० देखोने हुमंके० तुं अमरु पोसाहिएके० पोषण कर, कारणके तुं अत्यंत सूक्ष्मदृष्टिवाजोठो ते माटे तारा हृदयमां सारीपेते विचारिने अमरुं पोषण कर अन्यथातो लोभके० इहलोक तथा परंके० परलोक थकी पण जहादिके० ब्रष्ट थईश. तेमाटे दुखी एवा मावित्रहुं पोसणो

के० पोषणं करुं ते महापुण्यं कामते. ॥१९॥ हवे कोऽएक कायर पुरुष ते मातापि तादिकना वचनयी लोनाय तेने विपाक कहेते. अन्नेके० अनेरा कोऽएक अल्प सत्ववं त एवा चारित्रिया ते अन्नेहिंके० अन्य जे मातापितादिक तेने विषे मुद्रिया के० मोहं मूर्धायिका मोहंजंतिणराअसंबुना के० असंवरी एटले संवरविना मोह पामे, एटले रुढाअनुष्ठानं करुं सूकी आपे अने मोहनेविषे पोहोचे तथा ते असंयतिनरोने विस मके० गृहस्थे विसमेहिंगाहियाके० असंयम तेने विषे पोहोचाडया ठता पुणो के० वजी ते पावेहिंके० पापेकरी पगप्रियाके० धृष्ट ठतां पापकर्म करतां लज्जा पामे नहीं. ॥२०॥

॥ दीपिका—(सेहंतीति) ते मात्रापित्रादयः सुताचार्या च । एमिति व्याख्यालंकारे । तं साधुं (ममाऽणोत्ति) ममायं साधुरिति स्नेहालवः शिद्ध्यति । किमित्याह । पश्य नोऽस्मान् दुःखितान् त्वं तु दर्शकः सूक्ष्मदर्शी अतोऽस्मान् पोषय अन्यथा त्वया प्रव्रज्याग्रहणा दिह लोकस्त्यक्तः । अस्मत्परिपालनत्यागात्परलोकमपि त्वं जहासि त्यजसि ॥ १९ ॥ (अन्नेति) अन्ये केचनाऽल्पसत्वाअन्यैर्मातापित्रादिनिर्भूतिताअसंवृतानरामोहं यांति सदनुष्ठाने मुह्यंति । तथा विषमैरसंयतैर्विषममसंयमं ग्राहिताअसंयमे प्रवर्तितास्ते पापैः कर्मभिः पुनः प्रगल्भिताधृष्टांगताः ॥ २० ॥

टीका—च (सेहंतिव्यमित्यादि) ते कदाचिन्मातापित्रादयस्तमनिनवप्रव्रजितं (सेहंति) शिद्ध्यति । एमिति वाक्यालंकारे । (ममाऽणोत्ति) । ममाऽयमित्येवं स्नेहा लवः । कथं शिद्ध्यंतीत्यत आह । पश्य नोऽस्मान् त्यंतदुःखितान्स्त्वदर्थे पोषकाणां वा त्वं च यथावस्थितार्थपश्यकः सूक्ष्मदर्शी सश्रुतिक इत्यर्थः । अतो नोऽस्मान् पोषय प्रतिजागर णं कुरु अन्यथा प्रव्रज्याऽन्युपगमेनेह लोकस्त्यक्तो न वताऽस्मत्प्रतिपालनपरित्यागेन च परलोकमपि त्वं त्यजसीति दुःखितनिजप्रतिपालनेन च पुण्यावाप्तिरेवेति । तथाहि । या गतिः क्लेशदग्धानां गृहेषु गृहमेधिनां । बिभ्रतां पुत्रदारास्तु तां गतिं व्रज पुत्रकेति ॥ १९ ॥ एवं तैरुपसर्गिताः केचन कातराः कदाचित् यद्यत्कुर्युरित्याह । (अन्नेत्यादि) अन्य केच नाऽल्पसत्वाः अन्यैर्मातापित्रादिनिर्भूतिताअधुपपन्नाः सम्यग्दर्शनादिव्यतिरेकेण सकलमपि शरीरादिकमन्यदित्यन्यग्रहणं । ते एवंभूताः असंवृतानराः संमोहं यांति सदनुष्ठाने मुह्यंति तथा संसारगमनैकहेतुनूतत्वात् विषमोऽसंयमस्तं विषमैरसंयतेरुन्मार्गप्रवृत्ति त्वेनाऽपायाजीरुनिः रागद्वेषा अनादिजवान्यस्ततया दुःश्रेयस्त्वेन विषमैर्ग्राहिताअसंयमं प्रति वर्तिताः । ते चैवंभूताः पापैः कर्मभिः पुनरपि प्रवृत्ताः प्रगल्भिताः धृष्टांग ताः पापकं कर्म कुर्वन्तोऽपि नज्झंत इति ॥ २० ॥

राय धनपतसिंह बाहाडरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. २१७

तम्हा दवि इस्क पंमिए, पावाउ विरतेऽजिणिवुमे ॥ पणए वीरे म
हाविहिं, सिद्धिपहं णेआउयं धुवं ॥ ११ ॥ वेयालियमग्गमागउ
मणवयसाकायणसंनुमे ॥ विच्चा वित्तं च णायउ आरंजं च सुसंनु
मे चरेज्जासित्तिवेमि ॥ १२ ॥ इति वैतालीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः

अर्थ—जो तेने ए विपाक लागेतां छुं करवुं ? ते कहेंजे. तम्हा के० ते कारणे दवि
के० मुक्तिगमन योग्य जध्यजीव रागद्वेषरहित पंमिए के० पंमित विवेकयुक्त ठतो सं
सारवास सेवतां महावेसजे एवुं जाणी. इस्क के० तेना विपाकने चितवे एवो तो के०
ते पावा के० पापकर्म थकी विरते के० निवर्त्ते अजिणिवुमे के० क्रोधादिकने परिहारे
करा. शीतल पाय तथा पणतके० महाविनयवंत अने वीरेके० कर्म विदारवाने सामर्थ्य
वान महाविहिं के० जे मद्दांत एटले जैनमार्गे प्रवर्त्ते ते मार्गे केवो जे? तो के, सिद्धिप
हं के० सिद्धिपंथ जे मोहनां मार्गे तथा णेआउयं के० न्यायमार्गे तथा धुवं के० शा
श्वतो एवो मार्गे जाणोने आदरवो ॥ ११ ॥ वली तेहज उपदेश उपसंहार करतो क
हेजे. वेयालिय के० कर्मनो विदारनार एवो जे मग्ग के० मार्गे तेनेविपे आगठ के०
आगत एटले आब्यो तथा वली मणवयसाकाएण संनुमे के० मन, वचन अने का
पायेकरी संवरनो पाजनार विच्चाके० ठांमोने; छुं ठांमोने? तोके, वित्तं च णायउ के० धन,
ज्ञाती, स्वजन तथा आरंजं के० आरंज एटलां वाना ठांमोने सु के० सुदु एटले नज।
परे ईर्ष्याने संनुमे के० संवरतो ठतो चरे के० संयमने पाले तिवेमि के० एरीते पंच
म गणधर श्रीगुधर्मासामी जंबुप्रत्ये कहेंजे के, जेम श्रीमहावीरदेव पासेथी सांनछुं
तेम तुजने कहुंठे ॥ १२ ॥ इति श्रीवैतालीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः

॥ दीपिका—तम्हादिति । तस्मात् इव्यञ्जतोमुक्तियोग्यः पंडितः सन् ईदृश्व विचारय ।
पापाविरतोऽजिनिवृत्तः क्रोधादित्यागात् शांतीनृत्तः तथा वीराः कर्मविदारणसमर्थमिहा
वीर्यं महामार्गं प्रणतः प्राप्तानान्ये । महावीर्यकिञ्चूतां सिद्धिप्रदं ज्ञानविमार्गं प्रति
नेतारं प्रापकं ध्रुवमध्यनिचारं इति ज्ञात्वा संप्रमप्रागट्यैर्नेजाव्यमिति ॥ ११ ॥ वैताल
एति । कर्मणां वेदारिकं विदारणसमर्थं मार्गमागतो मनोवाक्पायसंलुप्तस्त्यक् वित्तं धनं
ज्ञातीन् स्वजनान् सावयारंजं च सुसंलुप्तइंदियैः संप्रमे चरेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत्
॥ १२ ॥ इति वैतालीयाध्याद्वितीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीका—यतएवं ततः किं कर्तव्यमित्याह । (तम्हाइत्यादि) यतोमातापित्रादिमु
ठिताः पापेषु कर्मसु प्रगल्भानवन्ति तस्माद्इव्यञ्जतो जव्योमुक्तियमनयोग्यो रागद्वेष

रहितोवा सन्नीहस्य तद्विपाकं पर्यालोचय । पंडितः सद्दिवेकयुक्तः पापात् कर्मणोसद
 नुष्ठानरूपात् विरतोनिवृत्तः क्रोधादिपरित्यागाञ्छांतीनूतइत्यर्थः । तथा प्रणताः प्रवहीनू
 तावीराः कर्मविदारणसमर्थमहावीर्यं महामार्गं । तमेव विशिनष्टि । सिद्धिपथं ज्ञा
 नादिमोक्षमार्गं तथा मोक्षेप्रति नेतारं प्रापकं ध्रुवमव्यभिचारिणमित्येतदवगम्य सएव
 मार्गोऽनुष्ठेयोवा सदनुष्ठानप्रगल्बैर्जाव्यमिति ॥ २१ ॥ पुनरप्युपदेशदानपूर्वकमुपसंहर
 न्नाह । (वेयालियमग्न्यइत्यादि) कर्मणां विदारणमार्गमागतोन्नूत्वा तं तथानूतं मनो
 वाक्कायसंवृतः पुनस्त्यक्त्वा परित्यक्त्वा वित्तं इव्यं तथा ज्ञातींश्च स्वजनानांश्च तथा साव
 द्यारंजनं च सुष्ठु संवृतइद्विधैः संयमानुष्ठानं चरेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २२ ॥ इति
 वैतालीयद्वितीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

अथ वेतालीयऽध्ययनस्य द्वितीयोद्देशकप्रारंभः ॥ प्रथमउद्देशामांवाह्य इव्य, स्वज
 न तथा आरंजनो परित्याग कह्यो, हवे बीजे उद्देशे माननो परित्याग कहेढे.

तय संच जहाइ सेरयं, इति संखाय मुणीण मऊई॥गोयन्नतरेण
 माहणे, अह सेयकरी अनेसि इखणी ॥१॥ जे परजवई परं ज
 णं, संसारे परिवत्तई महं॥अड इखणिया उ पाविया, इति संखा
 य मुणीण मऊई ॥ २ ॥

अर्थ-तयसंच के० ते जहा के० जेम सप्य पोतानी त्वचा जे कांचली ते परिहरवा
 योग्य जाणीने ठांने, सेरयं के० तेम ए साधुजे ठे, ते रजनी पेरे अष्ट प्रकारनां कर्मने
 ठांने एतावता कपाय नकरे. केमके कपायने अजावे कर्म पोतानी मेले ठंमाझे. इति
 संखायमुणी के० एवीरीते जाणीने चारित्रिउ एमऊई के० मद एटले अहंकार
 करे नहीं; ते मदनुं कारण देखाडेढे. गोके० काश्यपादिक गोत्रेकरी अथवा "पन्नतरेण
 के० अनेरा कुजरूपादिक मद तेने पामीने उत्कर्ष मान नकरे एवो माहणे के०
 साधु ते जेम पोता थकी मद नकरे तेम अनेसिं के० अनेरानी पण अहसेयकरी के०
 अश्रेयकारणी एवी जे इखणी के० निंदा तेपण नकरे. ॥१॥ हवे परनिंदाना दोष कहे
 ढे. जे के० जे कोइ अविवेकी पुरुष परंजणं के० अनेरा लोकने परजवई के० परानव
 करे एटले अवहेलना करे ते पुरुष संसारेपरिवत्तईमहं के० संसारमांहे अत्यंत
 परित्रमण करे. अड के० अथ जे कारणे इखणिया के० परनिंदाते पावया के० एवी
 पापणीउके जे स्वस्थानक थकी अधोस्थानके जीवने पाडे इतिसंखाय के० एवुं जाणी
 ने एटले परनिंदाने दोषरूप जाणीने मुणी के० मुनिश्वर जे ठे, ते जाति कुज श्रुत त

राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा.

११ए

पादिकने विषे एमङ्कार के० मद न करे, एटले हुं उत्तम हुं. ए अमुक महारा यकी यणो हीन ने एवो पोतानो उक्कपे नकरे. ॥ १ ॥

॥ दीपिका-अथ द्वितीयआरन्यते पूर्वोद्देशके श्रीकृष्णजसामिना स्वपुत्राणामुपदेशः कथितः इहापि सएवोच्यतइति तत्रेदं प्रथमसूत्रं (तथेति) यथा सर्पः त्वचं स्वां जहाति एवमसौ साधुः रजःकर्म त्यजति एवं कपायाजावे कर्मानावइति संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न मायति मदं न याति । गोत्रेण काश्यपादिना । अन्यतरग्रहणात् शेषमदग्रहणं । माहुरेति । साधुः । जेविचत्तिपाते यो विद्वान् जातिकुलादिनिर्न मायतीति तथा । अथैयस्करी इखिणी निंदा साप्यन्येषां न कार्येति ॥१॥ (जोपरिचवइत्ति) यः परिचवति अवइति परं जनं ससंसारे परिवर्तते त्रमति महदवत्यर्थं । चिरं वा पावः । अडुत्ति । अथशब्दोऽतइत्यर्थे । अतः इखिणिआ परनिंदा । तुर्निश्चये । पापिकैव डट्टेव । इहलोके निंदायां सुपरोदटांतः । यथा एकोवानरः कश्चिदृक् वर्णसु फेजावातैः पीड्यमानः सुगृहीकया पक्षिण्या जणितः । यथा वानरगापुरिसोत्ती. निरवश्यं बहसिवाहुदंडाई । जोपायवस्ससिहरे, नकरोसिक्कुडिंपडांजिवा ॥१॥ सचैवं पक्षिण्या जापितोपि वृष्णीमास्ते तावत्पक्षिणी वानरं वारं वारं तद्वक्ति रुष्टेन वानरेण तं वृद्धमारुह्य तज्जहं जगन् सा दूरं नष्टा । वानरोवक्ति । यथा । नवसिमममहतरि आनवसिममंसोहिआवनिंदावा । सुपरेश्वसुविधरा, जावइतिलोगतत्तासु ॥१॥ सुखमिदानीं तिष्ठेति सुगृहा डुःखिनी जाता परलोकपुरोहितस्यापि थादियोनिपूत्पत्तिरिति इति संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न मायति मदं न कुर्यात् यतोमदादेव परनिंदा स्यादिति ॥ २ ॥

॥ टीका-प्रथमानंतरं द्वितीयः समारन्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । इहानंतरोद्देशके जगवता स्वपुत्राणां धर्मदेशनानिहिता । तदिहापि सेवाऽप्ययनार्याधिकारत्वात् अजिधीयते । सूत्रस्य सूत्रेण सह संबंधोऽयं । अनंतरोक्तसूत्रे बाह्यऽप्यस्वजनारंजपरित्यागोऽनिहितस्तदिहाऽप्यांतरमानपरित्यागवद्देशार्थाधिकारः सूचितोऽजिधीयते । तदनेन संबंधेनाऽयातस्याऽप्योद्देशकस्यादिसूत्रं । (तयसंचयइत्यादि) । यथाहुरगः स्वां त्वचं अवश्यं परित्यागार्हत्वात् जहाति परित्यजति । एवमसावपि साधुः रजश्च रजोऽष्ट प्रकारं कर्म तदं कपायित्वेन परित्यजतीति । एवं कपायाजानो हि कर्मानावस्य कारणमिति । संख्याय ज्ञात्वा मुनिः कालत्रयवेदी न मायति मदं न याति । मदकारणं दर्शय हणति) साधुः । पावांतरं वा (जेविचत्ति) विद्वान् विवेकी सजातिकुलजानादिनिर्न मायतीति । न केवलं स्वतोमदोन विषेयोऽप्युपसाप्यन्येषां न विषेयेति दर्शयति । अथाऽनंतरं । असां अथैयस्करी पापकारिणी (इखिणिचि) निंदा अन्येषाऽमतोन कार्ये

ति । मुणीनमज्जइत्यादिकस्य सूत्रावयवस्य सूत्रस्पर्शगाथादयेन निर्युक्तिरुदाह । तवसंजमणाणेषु, विजईमाणोवज्जिउं महोसीहिं ॥ अत्रसमुक्करिसर्वाकिंपुण्णदीनाउअन्ने सिं ॥ २ ॥ जइतावनिज्जरमउं, पडिसि-ओअवमाणमहणेहिं । अविसेसमयघाणा, परिहरयत्तापयत्तेण ॥ ३ ॥ (तवसंजमइत्यादि) । तपःसंयमज्ञानेष्वप्यात्मसमुत्कर्षणार्थं मुत्सेकार्थं यः प्रवृत्तोमानोयद्यसावपि तावद्विर्वाजितस्त्यक्तोमहर्षिर्निर्महामुनिजिः किं पुनर्निंदाऽन्येषां न त्याज्येति । यदि तावन्निर्जरामदोपि मोक्षैकगमनहेतुः प्रतिषिद्धोऽपमानमथनैरर्हद्विरयज्ञोपाणि तु मदस्थानानि ज्ञात्वादीनि प्रयत्नेन सुतरां परिहर्त्तव्यानीति गाथाद्वयार्थः ॥ ४५ ॥ ४६ ॥ १ ॥ साप्रतं परनिंदादोषमधिकृत्याह । (जोषरजवइत्यादि) । यः कश्चिदविवेकी परिजवत्यवज्ञयति । परं जनं अन्यं लोकमात्मव्यतिरिक्तं । सतत्कृतेन कर्मणा संसारे चतुर्गतिरुद्धये नवोदधारवघट्टघटीन्यायेन परिवर्त्तते त्रमति महदत्यर्थं महान्तं वा कालं । क्वचिच्चिरमितिपाठः (अडुति) अथशब्दोनिपातः । निपातानामनेकार्थत्वात् अतइत्यस्याऽर्थे वर्तते । यतः परपरिजवादात्पतिकः संसारः अतः (इंखिणिया)परनिंदा । तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् पापिकैव दोषवत्येव । अथवा स्वस्या नादधमस्थाने पातिका । तत्रेह जन्मनि । सुधरोदृष्टांतः । परलोकेऽपि पुरोहितस्याऽपि श्वाविपूतपत्तिरिति इत्येवं संख्याय परनिंदां दोषवतीं ज्ञात्वा मुनिर्जात्यादिनिर्णयाऽहं विशिष्टकुलोद्भवः श्रुतवान् तपस्वी नवांस्तु मत्तोहीनइति न माद्यति ॥ २ ॥

जे यावि अणायगे सिया, जेविय पेसग पेसए सिया ॥ जे मोणपयं उवट्टिए, णो लळे समयं सयायरे ॥ ३ ॥ समअन्नयरम्मि सं जमे, संसुद्धे समणे परिव्वए ॥ जे आवकहा समाहिए, दविए कालमकासि पंमिए ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे मदनने अजावे जेकांइ कर्त्तव्यते ते देखाडेते. जेयाविके० जेकांइ अणायगेके० अणायक एटले नायक रहित किंतु स्वमेव नायक चक्रवर्त्यादिक सियाके० होय तथा जेवियके० जेकांइ अनेरो पेसगके० कर्म करना पेसएके० कर्मकर होय परंतु जेके० जे मोणपयंके० मौन पद एतुंजे चारित्र तेने विपे उवट्टिएके० उपस्थित एटले सावधान थयो तेपण णोलळेके० लळाने अण करतो थको एतावता अनिमान ठांमीने सर्वक्रिया परस्पर वंदन प्रतिवंदनादिक करे. जो चक्रवर्त्ति चारित्र आदरे तो पण पूर्व दिक्षित पोताना कर्मकरना कर्म करने वांटे परंतु गर्व नकरे; लळ्हा पामे नहीं. एरीते सयाके० सदाय समयंके० समनावने आयररेके० आदरे. संयमने विपे सावधान थाय ॥ ३ ॥ हवे क्यां रह्यो थको लळ्हा तथा मद नकरे? ते देखाडेते. समके० सामायकादिक अन्नयरम्मिसंजमे

के० अनेरा संयमने विषे एटले सामायिक वेदोपस्थापनीयादिक संयमने विषे प्रवर्ततो यको संके० सम्यक्प्रकारे सुद्धेके० सुद्ध समणोके० अमण जे तपसीते लज्जा तथा मदने परित्यागे समचित्त यको परिवर्ण के० प्रव्रज्या पाले. ते केटलो काल सुधी पाले? ते क हेहे. जेआयके० ज्यालगे तेनी कहाके० कथा रहे ख्यालगे पाले एटले जावजीव जगे ॥ रण सीम समाहिएके० समाधिवंत अथवा आत्मज्ञानसहित अथवा रुढा अथवासा ये करी युक्त दविएके० ते मुक्ति गमन योग्य अथवा रागद्वेषरहित एवो यको जे काल मकालिके० काल करे ते पंक्तिएके० पंक्ति कहेवाय ॥ ४ ॥

॥ वीपिका—जेयाविचि । यथापि अनायकोनायकरहितः स्वयं प्रभुश्रवणवर्त्यादिः स्यात् यथापि प्रेयस्यापि प्रेयः कर्मकरस्यापि कर्मकरः स्यात् एवंजुतः सन् मुनेरिव मौनं पदं स्यात् न मौनपदं संयममुपस्थितश्चाश्रितो नो लज्जाते । कोपेः । चक्रवर्त्येपि प्रेयं साधुं वंदमानो न लज्जाते प्रेयोपि प्रभुः साधुमितरं वा उत्कर्षरहितो न मग्न लज्जाते । एवमनेन प्रकारेण सम तां चरेत् साधुः ॥ ३ ॥ (समेति) समोमथस्थः संयमस्थानानां पटस्थानपतितत्वादित्यत रस्मिन् संयमस्थाने सामायिकवेदोपस्थापनीयादां वा संयमे संशुद्धे निर्भले संशुद्धौ वा मदरहितः अमणः परिव्रजेत् उद्यमवान् जवेत् । किंयंत कालं यावत्कथा यावत्ताम धत्ते तावत् । किंनूतः साधुः समाहितः क्षुन्ध्यानः पंडितो यावत्कालमकार्षीत् श्रुत्युत्कालं याव दित्यर्थः । नामवातांतु श्रुतस्यापि जवेत् ततश्चकं यावत्कालमकार्षीदिति ॥ ४ ॥

॥ टीका—मदनावे च यद्विधेयं तद्वशीपितुमाह (जेयावीत्यादि) यथापि कश्चिदासां तावत् । अन्योन विद्यते नायकोऽस्येत्यनायकः स्वयं प्रभुश्रवणवर्त्यादिः स्यात् जवेत् यथा ऽपि प्रेयस्यापि प्रेयः तस्यैव राज्ञः कर्मकरस्यापि कर्मकरोयएवंजुतोमौनींश्च पद्यते गम्यते मोक्षोपेन तत्पदं संयमस्तं उपसामीप्येन स्थितः उपस्थितः समाश्रितः सोऽप्य लज्जमानयत्कर्मकुर्वन् वा सर्वाः क्रियाः परस्परतोर्वंदनप्रतिवंदनादिकाविधत्ते । इव मुक्तं जवति । चक्रवर्तिनाऽपि मौनींश्च पदमुपस्थितेन पूर्वमात्मप्रेयमपि वंदमानेन लज्जा न विधेया इतरेण चोत्कर्षइत्येवं समतां समजावं सदा निरुद्धरेत् संयमाद्युक्तोचयेदिति ॥ ३ ॥ कणुनवर्षवस्थितेन लज्जामवौ न विधेयाविति दर्शयितुमाह (समेत्यादि) (समेति) समजावोपेतः सामायिकादौ संयमे संयमस्थाने वा पटस्थानपतितत्वात् संयमस्थाना नामन्यतरस्मिन् संयमस्थाने वेदोपस्थापनीयादां वा । तदेव विशिनष्टि । सम्यक् सुद्धे त म्यक् सुद्धोवा अमणस्तपसी लज्जामदपरित्यागेन समानमनावा परिव्रजेत् संयमोद्युक्तो न वेत् स्यात् । किंयंत कालं यावत् कथा देवदत्तोयज्ञदत्तइति कथां यावत् । सम्यगाहितयात्मा ज्ञानादां येन ससमाहितः समाधिना या शोचनाथ्यवसायेन शुकोऽन्यूनतोरगद्वेषादिरदि

તોમુક્તિગમનયોગ્યતયા વા નબ્યઃ । સર્વવંનૂતઃ કાલમકાર્ણાત્ પંડિતઃ સદિવેકાસદિવેક
કલિતઃ । એતદ્ધુકં નવતિ । દેવદત્તઽતિ કથા મૃતસ્યાઽપિ નવત્યતોયાવન્મૃત્કુકાલં તા
વદ્વજ્ઞામદપરિત્યાગોપેતેન સંયમાનુષ્ઠાને પ્રવર્તિતવ્યમિતિ સ્યાત્ ॥ ૪ ॥

દૂરં અણુપસ્તિસયા મુણી, તીતં ધમ્મમણાગયં તદ્દા ॥ પુઠ્ઠે પરુસેહિં
માહણે, અવિહ્મૂ સમયંમિ રીયઙ્ ॥ પાઠાંતરે સમયાહિયા સયે
તિ ॥ ૫ ॥ પણ્ણ સમત્તે સયા જણ, સમતાધમ્મમુદાહરે મુણી ॥ સુ
દ્દમે ં સયા અણૂસણ, ણો કુલ્લે ણો માણિ માહણે ॥ ૬ ॥

અર્થ—હવે શાનું અવલંબન કરીને સંયમ પાલે તે કહેઠે. દૂરંકે જે કારણે દૂર વર્તે
માટે તે દૂર શબ્દે મોઢું કહિયે; તેને અણુપસ્તિસયાકે આલોચીને એટલે સમ્યક્ધર્મ વિના
મોઢું ન થાય એવું વિમાણીને તે મુણીકે ચારિત્રિયં અતીતંધમ્મં કે અતીત ધર્મ એટ
લે પાઠલે કાલે જીવનું અનેક પ્રકારે ંચ નીચ ગતિને વિષે જે ત્રમણ કહ્યું તેરૂપ ધર્મ
તદ્દા કે તથા અણાગયં કે અનાગત એટલે આગમિક કાલે જીવની ગતિરૂપધર્મનું
સ્વરૂપ જાણીને લજ્ઞા તથા મદ કરે નહીં. તથા પરુસેહિંકે કવણ વચન અથવા દંમ
કશાદિક તેણે પુઠ્ઠે કે પરદયો યકો માહણે કે બ્રહ્મચર્યનો પાલનાર ચારિત્રિય તે
અપિ કે કિંબદુના હ્મૂ કે સર્વથાપિ માણો યકો પણ સ્કંદકમુનિના શિષ્યની પેરે
સમયંમિ કે સિદ્ધાંતના માર્ગેજ રીયતિ કે ચાલે એટલે તેના ઉપર કપાય નકરે અ
થવા પાઠાંતરે (સમયાહિયાસણિ) કે સમતાયે કરી સહિત યકો વિચરે ॥ ૫ ॥ વજી
ઉપવેશાંતર કહેઠે. પણ્ણસમત્તે કે તે પ્રજ્ઞાયે કરી પૂર્ણ તત્વનો જાણ સયા કે સર્વ
કાલ કપાયાદિકને જણ કે જીવે. અથવા પ્રશ્ન પૂછયા યકાં પ્રત્યુત્તર દેવાને સ
મર્થહોય સમતા કે સમનાવે ધમ્મં કે અહિંસાદિ લક્ષણ જે ધર્મ તે ઉદાહરે કે
લોકપ્રત્યે કહેઠે એવો મુણી કે ચારિત્રિય સુદ્દમેઝ કે સૂદ્દમ સંયમને વિષે સયાઅ
ણૂસણ કે સર્વ કાલ અવિરાધક તથા તે ચારિત્રિયાને કોણે હણ્યો યકો પ્રણ ણીકુ
લ્લે કે ક્રોધ નકરે અને કોણે પૂજ્યો યકો ણોમાણિ કે માન નકરે એવો માહ
ણે કે સાધુ જાણવો ॥ ૬ ॥

॥ દ્વીપિકા—(દૂરમિતિ) દૂરં મોઢુંમનુદૃશ્ય પર્યાલોચ્ય મુનિરતીતમનાગતં ચ ધર્મં જી
વાનાં સ્વનાવં વિચાર્ય લજ્ઞામાનાં ન કાર્યોં । તથા સ્પષ્ટઃ પરુપૈઃ કઠિનૈર્દૈર્ઘાદિર્નિર્વચનૈર્વા
માહનોમુનિઃ (અવિહ્મૂતિ) અપિ હન્યમાનઃ સ્કંદકશિષ્યવત્સમયે સંયમે રીયતે ગઢ
તિ । પાઠાંતરે વા (સમયાહિયાસયે) । સમતયાસહતે ઇત્યર્થઃ ॥ ૫ ॥ (પણ્ણસમત્તેતિ) ।

राय धनपतसिंघ बाहाडूरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. १५३

प्रज्ञासमाप्तः पटुप्रज्ञः । अथवा प्रश्नसमर्थः प्रश्ने कृते तदुत्तरदानसमर्थः सदाजयेत्कपाया
दिकं तथा समतया धर्ममुवाहरेत् कथयेन्मुनिः । सुद्धमं स्तोत्रमपि यत्संयमकृत्यं तस्याऽ
छूपकोऽविराधकोनो कुप्येत हन्यमानं पूज्यमानोमानी नोपि माह्नोयेति ॥ ६ ॥

॥ टीका—किमालंघ्येतद्विषयमित्युच्यते । (दूरमित्यादि) दूरवर्त्तित्वात् दूरोमोहस्त
मनु एवात् तद्दृष्ट्वा । यदि वा दूरमिति दीर्घकालमनुदृश्य पर्यालोच्य मुनिः कालत्रयवेचा
दूरमेव दर्शयति अतीतं धर्मं स्वज्ञावं जीवानामुच्चावचगतिस्थानलक्षणं तथा अनागतं च
धर्मं स्वज्ञावं पर्यालोच्य लज्जामदौ न विषेयी । तथा स्पष्टः परुषैर्बद्धकशादिनिर्वाग्निर्वा (मा
हपोति) मुनिः (अविद्वत्सूचि) अपि मार्यमाण, स्कंदकक्षिप्यगणवत्समये संयमे रीयते त
दुक्तमार्गेण गच्छतीत्यर्थः । पाठांतरं वा (समयाह्वयासचि) समतयासद्वतिति ॥ ५ ॥ पुन
रप्युपदेशांतरमाह (पद्मसमस्तज्यादि) प्रज्ञायां समाप्तः प्रज्ञासमाप्तः पटुप्रज्ञः । पाठांतरं वा
(पद्मसमर्थे) प्रश्नविषये प्रत्युत्तरदानसमर्थः सदा सर्वकालं जयेत्क्रेयं कपायादिकमिति
शेषः । तथा समया समता तथा धर्ममहितादिलक्षणमुवाहरेत् कथयेत् मुनिर्यतिः सु
द्धो संयमे यत्कर्तव्यं तस्याछूपकोऽविराधकस्तथा न हन्यमानोवा पूज्यमानोवा कुप्ये
त्ताऽपि मानी गर्वितः स्यात् माह्वो यतिरिति ॥ ६ ॥

बहुजणणमणामि संवुमो, सबछेहिं एरे अणित्सिए ॥ हरएव
सया अणाविले, धम्मं पाडरकासिकासवं ॥ ७ ॥ बद्धे पाणा पुढो
सिया पत्तेयं समयउवेहिया ॥ जे मोणपदं उवछिते, विरतिं
तन्न अकासि पंनिए ॥ ८ ॥

अर्थ—बहुजण के० घणालोकेने णमणामि के० नमाटे एटले जेने सर्व लोक पोत
पोतानो करीने प्रसंगे तेमाटे जेबहुजणनमन तेने धर्म कहिए ते धर्मेने विपे संवुमोके०
संवृत एटले समाधिवंत एवो उतो एरेके० नर एटले मनुष्य ते सहछेहिं के० सर्व अ
र्थे एटले बाह्य अने अन्यंतर धन धान्य पुत्र कलत्रादिके करी, अणित्सिएके० अनिभ्रित ए
टले अप्रतिबंध उतो धर्म प्रकाशे० हरएवके० दुहनी पेरे जेम दुहजेने, ते सयाके० सर्व
काल सब निर्मल पाणीयेंज जखो थकी रहेहे० अणाविले के० अनेक जलचर जीव
ना मोजवा थकी पण दोहोखुं नथाय. तेम चारित्रिय रागद्वेषरहित उतो धम्मपाड
रकाति.के० धर्म प्रगट करे. तेधर्म कासवं के० श्रीतीर्थकरसंबंधी एटले श्रीवर्द्धमान सा
मिनिर्देश जाणवो ॥ ७ ॥ हवे जेवो धर्म प्रकाशे तेवो कहेहे० अथवा उपदेशांतरे कहेहे.
बद्धेपाणा के० घणापाणी एटले अनंताजीव ते पुढोसियाके० प्रथमपक्ष जुदा जुदा

सूक्ष्म वादर पर्याप्त अपर्याप्त नरक तीर्थं च मनुष्यादिक चेदे करी संसारमाहे आश्रित
 ठे, तेने पत्तेयं के० प्रत्येके प्रत्येके समय के० समता एटले सरखापणे समीक्ष्या
 के० देखवा. केमके सर्व जीव सुखना अजिलापीठे, पण दुःखना देषीठे; तेमाटे पोताना
 सरखा जाणी धर्म प्रकाशे तथा जेमोणपदं अवचिते के० जे मौनपद एटले संयमने वि
 पे उपस्थित एटले सावधान एवो साधु ठे, तउके० ते जीवघातने विपे त्रिविध त्रिविध
 प्रकारे जेणे विरति अकासि के० विरति कीधी ठे; पंनिके० ते पंनित जाणवो. ॥१॥

दीपिका—(बहुजनेति) बहुजनैर्नम्यते स्तूयते इति बहुजननमनोधर्मः । कथं राज
 गृहपुरे श्रेणिकराज्ञः सदसि कदाचिदेवं विचारः क्रियते । किं धार्मिकाजनावहवः किं
 वा धार्मिकाः । तदा लोकैरुक्तं अधार्मिकावहवः । अजयमंत्रिणा तु कथितं धार्मिका
 वहवः । सत्तालोके तद्वचोऽन्यमाने अजयेन परीक्षार्थं श्वेतकृष्णप्रासादद्वयं कारितं ।
 नगरे च उद्धोषणा कारिता । यः कश्चिदधार्मिकः सवालं गृहीत्वा धवलप्रासादे समेतुं
 अधार्मिकस्तु कृष्णे तदा सर्वोपि लोकोधवलप्रासादमेव प्राप्तः कृष्णप्रासादे तु श्रावकद्वयं । तद्व
 द्वा राज्ञाष्टं कथमेतावन्तो लोकाधार्मिका एव । तदा स्वस्वधर्मप्रशंसापूर्वकं वयं धार्मिका
 इति सर्वजनैरुक्तं । कृष्णप्रासादे श्रावकद्वयं दृष्ट्वा राज्ञाष्टं कथं युवामधार्मिकौ । तदा
 तान्यामुक्तमस्मान्निर्मयनिवृत्तिनियमजंगः सरुन्निर्मितः । जगन्नवतस्य किं जीवितं । यतः ।
 वरमग्निमिपावेत्तो, वरं विसृजेण कम्मुणा मरणं ॥ मागहियवयजंगो, माजीपं खल्लिअ
 सीजस्स ॥१॥ इति । तथा परमार्थतः साधव एव धार्मिकाः । अस्मान्निस्तु । अवाप्य मा
 नुषं जन्म, लब्ध्वा जैनं च शासनं ॥ कृता निवृत्तिर्मयस्य, तस्यक् सापि न पालिता ॥१॥
 अनेन व्रतजंगेन मन्यमाना अधार्मिकं ॥ अधमधममात्मानं, कृष्णे प्रासादमाश्रिताः ॥१॥
 तदेवं सर्वेपि प्रायः स्वं धार्मिकं मन्यन्त इति । बहुजननमनोधर्मस्तस्मिन् संवृत्तः समाहितो
 नरः सर्वार्थैर्वाह्यान्त्यतैरर्थनधान्यकलत्रममतादिनिराश्रितोऽप्रतिवदः सन् धर्मं प्रकाश
 तवान् इत्युत्तरेण संबंधः । यथा न्हदो जलाशयविशेषोऽनाविलो निर्मलः स्यात् तथाऽक
 लुषचित्तोधर्मं कादयर्षं जिनप्रणीतं प्रादुरकार्षीत् प्रकटं कृतवान् । उांसत्वाद्वा वर्तमा
 नातीतप्रत्ययनिर्देशः । एवंविधोधर्मं प्रकाशयेदिति । एवंशुणश्च साधुः स्यात्ततः साधोरेव
 धर्मदेशनायामधिकारो न गृह्णीत इति ॥ ७ ॥ (वहवइति) वहवः प्राणिनः पृथिव्यादयः
 पृथक् संसारं श्रितास्तेषां समतां सुखप्रियत्वं तुल्यमवेक्ष्य दृष्ट्वा यो मौनपदं संयममुप
 स्थितश्चाश्रितः साधुस्तत्र प्राणिसमूहोपघाते विरतिमकार्षीत् कुर्याद्वा पंडितः ॥ ८ ॥

॥ टीका—अपिच (बहुजननमणमित्यादि) बहून् जनान् आत्मानं प्रति नामयति
 प्रवृत्तीकरोति तैर्वा नम्यते स्तूयते बहुजननमनोधर्मः स एव बहुजिर्जनैरात्मीयात्मीयाश

येन यथाऽऽप्युपगमप्रकाशतया स्तुयते प्रशस्यते । कथमत्र कथानकं । राजगृहे नगरे श्रेष्ठिको
महाराजः कदाचिदसौ चतुर्विधपुष्ट्युपेतेन पुत्रेण अजयकुमारेण सार्धमास्थानस्थित
स्तानिस्तानिः कथागिरासांचक्रे । तत्र कदाचिदेवज्जन्त कथाऽचूत । तद्यथा इहलोके धार्मि
कावहवन्ताऽधार्मिकाऽस्ति । तत्र समस्तपर्वदानिहितं । यथाऽत्राधार्मिकावहवोलो
काधर्मे तु शतानामपि मध्ये कश्चिदेवैकोविधये तदाकर्णोऽजयकुमारेणोक्तं । यथा प्रा
यशोलोकाः सर्वेएव धार्मिकाः । यदि न निश्चयोजवतां परीक्षा क्रियते पर्वदाऽप्यनिहितमे
वमस्तु ततोऽजयकुमारेण धवलेतरप्रास्तादृश्यं कारितं घोषितं च द्विदिमेन नगरे यथा
यः कश्चिद्विह धार्मिकः सतर्वोऽपि धवलप्रास्तादृ गृहीतवलिः प्रविशतु इतरस्वितरमिति ।
ततोऽसौ लोकः सर्वोऽपि धवलप्रास्तादमेव प्रविष्टो निर्गन्ध कथं त्वं धार्मिक इत्येवं वृष्टः
कश्चिदाचष्टे । यथाऽहं कर्पकोऽनेकशकुनिगणोमदान्यकणैरात्मानं प्रीणयति स्वलक्ष्ममा
गतथान्यकणनिष्कादनेन च मम धर्म इति । अपरस्त्वाह । यथाऽहं ब्राह्मणः षट्कर्मोऽनिरत
स्तथा बहुशौचस्नानादिनिर्वंदविहितानुष्ठानेन पितृदेवांस्तर्पयामि । अन्यः कथयति यथा व
णिक्कुलोपजीवी निहृदादनादिप्रवृत्तोऽपरस्त्वदमाह । यथाऽहं कुलपुत्रकोन्यायागतं नि
र्गतिकं कुटुंबकं पालयाम्येव तावत् भपाकोपीदमाह यथाऽहं कुलकमागतं धर्ममनुपाल
यामीति मन्त्रिश्रयाश्च बहवः पशितस्तुजः प्राणान् धारयतीत्येवं सर्वोऽप्यात्मविषमात्मी
यं व्यापारमुद्दिश्य धर्मं नियोजयति । तत्राऽपरमसितप्रास्तादृ आवक इयं प्रविष्टं तत्र कि
मधर्माचरणं जवद्वधामकारीत्येवं पृष्टं सत् सकन्मयनिवृत्तिचंगव्यलक्षिकमकथयत् तथा सा
धवएवाऽत्र परमार्थतोधार्मिकायथा गृहीतप्रतिष्ठा निर्वोदणसमर्थाः । अस्मानिस्तु अवा
प्य मातुषं जन्म लब्ध्वा जैनं च शासनं ॥ कृत्वा निवृत्तिं मयस्य सम्यक् साऽपि न
पाजिता ॥ १ ॥ अनेन व्रतचंगेन मन्यमानाश्चधार्मिकं ॥ अपमाधममात्मानं कलप्रा
स्तादमाश्रिताः ॥ २ ॥ तथाहि । लक्षां गुणोपजननीं जननीमिवायाः, मत्स्यंतशुद्धद
यामनुवर्त्तमानाः ॥ तेजस्विनः सुखमसूतपि संत्यजन्ति सत्यस्थितिव्यसनानो पुनः प्र
तिष्ठा ॥ ३ ॥ वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं दुताशनं नचाऽपि जग्ने धिरसंचितव्रतं ॥ वरं हि मृत्युः
सुविशुद्धचेतसोनचाऽपि गीतस्त्वलितस्य जीवितमिति ॥ ४ ॥ तदेवं सर्वोऽप्यात्मानं
धार्मिकं मन्यत इति कृत्वा बहुजननमनोपमैस्ति स्थितं । तस्मिंश्च संतुतः समाहितः सन्
नरः पुमान् सर्वार्थैर्वाह्यान्तरेर्धनधान्यकलत्रममत्वादिनिरनिश्चितोऽप्रतिवदः सन् धर्म
प्रकाशितयानिस्तुचरेण सह संबंधः । निदर्शनमाहाद्भुतं स्वज्ञानसा नृतः सदानाविलो
ऽनेकमत्स्यादिजलचरसंक्रमेणाऽप्यनाकुलोऽकलुपोवा क्रांत्यादिलक्षणं धर्मं प्रादुरकार्यं
त् प्रकटं कृतवान् । यदि वा एवं विशिष्टएव काश्यपतीर्थिकरसंबंधिनं धर्मं प्रकाशयेत् ।

गंदसत्वात् वर्त्तमानेनूतनिर्देशइति ॥ ७ ॥ सबहुजननमने धर्मे व्यवस्थितोयादृक् धर्मं प्रकाशयति तद्वर्णयितुमाह । (बह्वेइत्यादि) यद्विषोपदेशांतरमेवाऽधिकृत्याह । (बह्वेइत्यादि) बह्वोऽनन्ताः प्राणादशविधप्राणजोक्तृत्वात्तदनेदोपचारात् प्राणिनः । पृथगिति पृथिव्यादिजेदेन सूक्ष्माबादरपर्याप्तिकापर्याप्तनरकगत्यादिजेदेन वा संसारमाश्रितास्तेषां च पृथगाश्रितानामपि प्रत्येकं समतां दुःखदेषित्वं सुखप्रियत्वं च समीक्ष्य दृष्ट्वा । यदि वा समतां माध्यस्थ्यमु पेक्ष्य योमौर्नीडपदमुपस्थितः संयममाश्रितः ससाधुस्तत्राऽनेक जेदनिन्नप्राणिगणो दुःखदेषिसुखान्जिलापिणि सति तदुपघाते कर्तव्ये विरतिमकार्षीत् कुर्यादेति पापाक्षीनः पापानुष्ठानात् दवीयान् पंक्तिइति ॥ ७ ॥

धम्मस्स य पारए मुणी, आरंजस्स य अंतए णिए ॥ सोयंति य एं ममा
इणो, एो लज्जंति णियं परिग्गहं ॥ ८ ॥ इह लोगइहावहं विऊ, पर
लोगेय इहं इहावहं ॥ विहंसण धम्ममेव तं इति विज्जं कोगारमावसे ॥ १० ॥

अर्थ—वली तेहिज कहेठे. धम्मस्तयपारएमुणी के० धर्म शब्दे श्रुत चारित्ररूप ते नो. पारंगामी एटले संवेगी अने गीतार्थ एवो मुनीश्वर तथा आरंजस्तय के० आरंज जे सावधानुष्ठान तेनाथी अंतएणिए के० अत्यंत दूर रह्योठे अर्थात् सावधानुष्ठानने अण करतो थको प्रवर्त्ते ते मुनि कहेवाय. अने सोयंतियणं के० ए पूर्वे कहुं एवो जे धर्म तेना अण करनार जे होय ते मरण आवे थके शोच पामे. परंतु ते केवा जाण वा? तोके, ममाइणो के० ममत्वना करनार एोलज्जंतिनियं परिग्गहं के० ते पोताहुं जे नष्ट थयेहुं सुवर्णादिक परिग्रह अथवा स्वजन नाशीगयेलो अथवा मरण पास्यो एवो स्वजन तेने न पामे. पण ते शोच करता थकाज मरीने डुर्गितिये जाय. ॥ ८ ॥ धन धान्य अने स्वजनादिक जे परिग्रह ठे ते इहलोगइहावहंविऊ के० आ लोकने विपे दुःखहुं कारण जाणी. यतः । अर्थानामर्जने दुःखमार्जितानां च रक्षणे ॥ आये दुःखं व्यये दुःखं धिगर्थान् दुःखनाजनान् ॥ १ ॥ अने परलोगेयइहं इहावहंके० परलोके पण दुःख तथा अनेरां दुःखनो करनार जाणीने तथा विहंसणधम्ममेवतं के० तेथी परिग्रह जे ठे, विहंसण धर्मिठे एटले अशाश्वत अनित्यठे. इतिविज्जं के० एहुं जाण तो थको कोगारमावसे के० कोण सकर्ण मनुष्य गृहवासने विपे वसे. यतः । दाराः परिणवकाराबंधुजना बंधनं विपं विषयाः ॥ कोयं जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहृदाशा ॥ १ ॥ इतिवचनात् ॥ १० ॥

॥ दीपिका—(धम्मस्सेति) धर्मस्य श्रुतचारित्ररूपस्य पारगोमुनिः आरंजस्य च अं

ते पर्यते स्थितः स्यात् । ये पुनरेवं नस्युः ते । एवंवाक्यालंकारे (ममाङ्गोत्ति) । ममेदं
अहमस्य स्वामीत्यभ्यवसायिनः शोचन्ति । शोचमानाश्चपि निजपरिग्रहं धनस्वजनादि
कं नष्टं भूतं वा नलज्जन्ते ॥ ९ ॥ (इहेति) इह लोकदुःखावहं धनस्वजनादिकं (विवृत्ति)
विद्याः जानीहि । यतः । अर्थानामर्जने दुःखमर्जितानां च रक्षणे ॥ आये दुःखं व्य
ये दुःखं धिगर्थान् दुःखजाजानम् ॥ १ ॥ तथा रेवापयः कित्तजयानिव सत्त्वकीनां विं
थ्योपकंठविपिनं स्वकुजं च हित्वा ॥ किं तान्यसि द्विप गतोसि वरां करिष्याः स्नेहोहि का
रणमनर्थपरंपरायाः ॥ १ ॥ परलोके च धनादिकं दुःखं तदप्यपरं दुःखं करोति । तद्ध
पादानकर्मोपादानात् ॥ तथा तद्वनादिविध्वंसनधर्मकमेव विनश्वरमेव इति विद्वान्
एवं जानन् कोऽगारयासमावसेत् गृह्वासे तिष्ठति । यतः । दाराः परिजवकारांबंधुजनो
बंधनं विषं विषयाः ॥ कार्यं जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहृदाश्च इति ॥ १ ॥ १० ॥

॥ टीका—अपिच । (धम्मस्तइत्यादि) । धर्मस्य भूतचारित्रजेदन्निग्रस्य पारं गच्छतीति पा
रगः लिङ्गितपारगामी सम्यक् चारित्रनुष्ठायी वेति । चारित्रमधिकृत्याह । अरंजस्य साव
द्यानुष्ठानरूपस्यांते पर्यते तदज्ञावरूपे स्थितोमुनिर्नवति ये पुनर्नैवं नवति ते अकृतधर्माः
मरणे दुःखेवा तमुद्धिते आत्मानं शोचन्ति । एमिति वाक्यालंकारे । यदि चेष्टमरणदा
ऽर्थनाशे वा (ममाङ्गोत्ति) ममेदमहमस्य स्वामीत्येवमभ्यवसायिनः शोचन्ति । शोचमा
नाश्चप्येते निजमात्मर्षं परितमंतात् गृह्यते आत्मसाक्षितइति । परिग्रहोद्विष्टाद्विष्ट
स्वजनादिषां । नष्टं भूतं वा नलज्जन्ते न प्राप्नुवन्तीति । यद्विवा धर्मस्य पारगं मुनिमारंजस्य
ऽन्ते व्यवस्थितमेवमागत्य स्वजनामातापित्रादयः शोचन्ति ममत्वयुक्ताः स्नेहाजिवः ।
न च ते लज्जन्ते निजमप्यात्मीयपरिग्रहबुद्ध्या गृहीतमिति । अत्रान्तरे नागार्जुनीया
स्तु पर्वति ॥ लोकाणतपंठवृष्टिं केङ्गिहोविग्नेणवृष्ट्या धम्मंनिष्पण्णुरे सुखीतपि
जिणिक्कस्मिण्णपटिण्ण ॥ १ ॥ एतदेवाह । (इहलोगेइत्यादि) । इहाऽस्मिन्नेव लोके द्विरप्यस्वज
नादिकं दुःखमावहति । (विवृत्ति) विद्याः जानीहि । तथाहि । अर्थानामर्जने दुःखं
मर्जितानां च रक्षणे । आये दुःखं व्यये दुःखं, धिगर्थं दुःखजाजनं । तथाहि । रेवापयः
कित्तजयानि च सत्त्वकीनां विंथ्योपकंठविपिनं स्वकुजं च हित्वा ॥ किं तान्यसि द्विप गतो
सि वरां करिष्याः स्नेहोनिर्वंधनमनर्थपरंपरायाः ॥ १ ॥ परलोके च द्विरप्यस्वजनादिममत्वाऽ
पादितकर्मजं दुःखं जवति तदप्यपरं दुःखमावहति तदुपादानकर्मोपादानादिति ज्ञातः ॥
तथैतदुपाजितमपि विध्वंसनधर्म विश्वारुसजावं गत्वरमित्यर्थः । इत्थेवं विद्वान् जानन्
कः सकलाऽगारवासे गृह्वासमावसेत् गृह्वासे वा ऽनुवध्नीयादिति । उक्तेच । दाराः परि
जवकारांबंधुजनो बंधनं विषं विषयाः ॥ कोऽयं जनस्य मोहोये रिपवस्तेषु सुहृदाश्च ॥ १० ॥

मह्यं पत्निगोव जाणिया जाविय वंदणपूयणाइहं ॥ सुद्धुमे सल्ले
 छुरुद्धरे, विउ मंता पयहिज्ज संथवं ॥१॥ एगेचरे ठाणमासणे
 सयणे एगे समाहिण सिया ॥ निस्कू उवघाणवीरिए वड्ढुत्ते
 अशत्तसंवमो ॥ १२ ॥

अर्थ—वली उपदेश कहेते. मह्यं के० महा महोटा जीवने कतरतां छुर्जज एवो
 छुं? तो के पत्निगोव के० कर्दम ते अंतरंग कर्दम जाणवो जाविय वदणपूयणाइहं
 के० तेअर्हा साधुने राजादिकनी करेली वंदना तथा पूजना एटले वत्सादिकनी प्रतिज्ञान
 ना तेणे करी उपजी जे पूजा तेने कर्मोपशमनुं कारण जाणिया के० जाणीने उ
 न्कर्ष न करवो, जे जीवने गर्व उत्पन्न थाय तेहिज कर्दम सरखो जाणवो केमके सुद्धु
 मेसल्लेछुरुद्धरेके० ए गर्वरूप जे सव्यठे ते सूक्ष्मठे माटे छुरुद्धर एटले एने उद्धरता घणो
 छुर्जजठे तेमाटे विउमंता के० विद्वांस विवेकी पुरुषते पयहिज्ज के० ठामे संथव के०
 संस्तव परिचयादिकनो त्याग करे ॥१॥ वली तेहिज कहेते एगेचरे के० चारित्रिउ एका
 की इय्य थकी एकलविहारी अने जाव थकी रागद्वेषरहित एवो ठतो विचरे तथा एक
 जो ठतो ठाण के० काउस्तग करे तथा आसणेके० आसनने विपे पण रागद्वेषरहित
 थको बेजे एरीते सयणेके० शयनजे पाटप्रमुख त्यां पण एकाकीरहे ते केवो थको रहे?
 तोके समाहिणके० समाहित एटले जे जे क्रियामां प्रवर्ते त्यां त्यां सियाके० रागद्वेष टाल
 तो थको प्रवर्त्तमान होय एवो निस्कू के० आहारनो लेनार तथा उवघाण के० तपने
 विपे वीरिएके० बल वीर्यनो फोरवनार तथा वड्ढुत्तेअके० वचनगुप्ति एटले विमाशीने
 ओलनार तथा अशत्त के० मन तेनेविपे संजुने के० संसृत एटले मनने स्थिरतानो कर
 नार एवो साधु होय. ॥ १२ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडरका जैनागमसंग्रह भाग डसरा.

१५९

॥ टीका-पुनरप्युपदेशमविरुद्धाह (मह्यमित्यादि) महात्वं संसारिणं डस्त्यजत्वा स्व
 न्महता वा संरंजेण परिगोपणं परिगोपोड्यतः पाकादिर्जावतोऽनिष्वंगस्तं ज्ञात्वा स्व
 रूपतस्तद्विपाकतोवा परिब्रिय याऽपि च प्रव्रजितस्य सतोराराजविनिःकायादिनिर्वंदना
 वस्त्रपात्रादिनिश्च पूजना तांच इहाऽस्मिन् लोके मौनीदे वा शासने व्यवस्थितेन कर्मोप
 शमजं फलमित्येवं परिज्ञायोत्तेकोन विधेयः । किमिति यतोगर्वात्मकमेतत्सूक्ष्मश
 ल्यं वर्त्तते सूक्ष्माच्च डुरुद्धरं डुःखेनोद्धर्तुं शक्यते अतोविद्वान् सदसद्विवेकज्ञस्ततावत्
 संस्तवं परिचयमनिष्वंगं परिज्ञात् परित्यजेदिति ॥ नागार्जुनीयास्तु पर्वति । पणिमंथमहं
 वियाणिया जावियवंदणपूयणाइहं ॥ सुद्धुमं सल्लं डुरुद्धरं तं पि जिणो एएण पंडि ॥१॥ अ
 'त्यचाऽयमर्थः । साधोः स्वाध्यायाऽध्ययनपरस्यैकांतनिष्ठहस्य योऽपि चाऽयं परैर्वंदनापूज
 नादिकः सत्कारः क्रियते असावपि सदनुष्ठानस्य सज्जतेर्वा महान् पणिमंथे विप्रव्यास्तां
 तावद्ब्रह्मादिष्वनिष्वंगस्तमित्येवं परिज्ञाय तथा सूक्ष्मशल्यं डुरुद्धरं वाऽतस्तमपि जये
 दपचयेत् पंडितएतेन वद्वयमाणेनेति ॥१॥ (एगेचरेइत्यादि) एकोऽतहायोड्यतएक
 त्रविहारी नावतोराराजदेपरहितभरेत् तथा स्थानं कायोत्तर्गादिकमेकएव कुर्यात् तथा आ
 सनेऽपि व्यवस्थितोऽपि रागदेपरहितएव तिष्ठेत् । एवं शयनेऽप्येकाक्येव समाहितो
 मीद्विध्यानयुक्तः स्यात् जवेत् । एतडकं जवति । तथा निरूपणशीलोजिह्वाः उपधानं तपस्तत्र वीर्यं यस्य
 देषविरहात् समाहितएव स्यादिति । तथा निरूपणशीलोजिह्वाः उपधानं तपस्तत्र वीर्यं यस्य
 तपपधानवीर्यः तपस्यनिगूहितवज्रवीर्यइत्यर्थः । तथा बाक्युत्तः सुपर्याजोचितानिधायां च
 ध्यात्मं मनस्तेन संवृतो निरुजवेदिति ॥ १२ ॥

एतोपिहे ए यावपंगुणे दारं सुन्नघरस्स संजए ॥ पुट्टेण उदाहरेवायं, ए स
 मुत्ते एो संथरे तणं ॥१३॥ जठ ठमिए अण्णाउले, समविसमाइं मुणी
 हियासए ॥ चरगाय डवावि चेरवा, अडवा तठ सरीसिवा सिया ॥१४॥
 अर्थ-वली साधुने उपदेश कहेठे. कोइ एक शयनादिक कारणे सुन्नघरस्तके० शून्य
 यरे रद्धो थको एवो जे संजएके० साधु, ते ते घरना दारंके० दारतेने एोपिहेणयावपंगु
 योके० ठाके पणनहीं, तेम उघाडे पण नहीं वली त्यां रद्धो ठतो अथवा अन्वयत्र स्था
 नके रद्धोठतो पुट्टेण उदाहरेवायंके० कोइएके धर्म पुत्रयो थको सावयवचन वोलेनहीं.
 तथा यासमुठे एांसंथरेतणं के० त्यां रहेलाजे ठणकचरादिक ते प्रमाजें नहीं, वली
 तेनेणो संथरे एटले पाथरे पण नहीं. ए आचार जिनकटपादिक अनिग्रहधारी प्रमुख
 साधुनो कह्योठे; ॥ १३ ॥ वली जठठमिए के० चारित्रिउ ज्वां सूर्य थस्त थाय त्यांज
 रहे थने अण्णाउले के० परिसह उपसर्गे करी आकुज व्याकुज न थाय; क्कोन पामे न
 हिं, अक्कोन थको रहे. तथा समवित्तमाइंमुणीहियासएके० यथावन्ति

मह्यं पत्निगोव जाणिया जाविय वंदणपूयणाइहं ॥ सुद्धुमे सल्ले
डुरुद्धरे, विउ मंता पयहिज्झ संश्ववं ॥ १२ ॥ एगेचरे ठाणमासणे
सयणे एगे समाहिए सिया ॥ जिस्कू उवघाणवीरिए वइगुत्ते
अशत्तसंवुमो ॥ १३ ॥

अर्थ—वली उपदेश कहेउं. मह्यं के० महा महोटा जीवने कतरतां डुर्जन एवो
हुं? तो के पत्निगोव के० कर्दम ते अंतरंग कर्दम जाणवो जाविय वंदणपूयणाइहं
के० तेअहीं साधुने राजादिकनी करेली वंदना तथा पूजना एटले वस्त्रादिकनी प्रतिज्ञा
ना तेणे करी उपजी जे पूजा तेने कर्मोपशमनुं कारण जाणिया के० जाणीने व
त्कर्प न करवो, जे जीवने गर्व उत्पन्न आय तेहिज कर्दम सरखो जाणवो केमके सुद्धु
मेतेल्लेडुरुद्धरेके० ए गर्वरूप जे सव्यउं ते सूझाउं माटे डुरुद्धर एटले एने उद्धरता घणो
डुर्जनउं तेमाटे विउमंता के० विडांत विवेकी पुरुषते पयहिज्झ के० ठामे संश्ववं के०
संस्तव परिचयादिकनो त्याग करे ॥ १२ ॥ वली तेहिज कहेउं एगेचरे के० चारित्रिउं एका
की इथ थकी एकलविहारी अने जाव थकी रागद्वेपरहित एवो ठतो विचरे तथा एक
लो ठतो ठाण के० काउस्सग करे तथा आसणेके० आसनने विपे पण रागद्वेपरहित
थको बेजे एरीते सयणेके० शयनजे पाटप्रमुख त्यां पण एकाकीरहे ते केवो थको रहे?
तोके समाहिएके० समाहित एटले जे जे क्रियामां प्रवर्तें त्यां त्यां सियाके० रागद्वेप टाल
तो थको प्रवर्त्तमान होय एवो जिस्कू के० आहारनो लेनार तथा उवघाण के० तपने
विपे वीरिएके० बल वीर्यनो फोरवनार तथा वइगुत्तेअके० वचनगुप्ति एटले—विमाणीने
बोलनार तथा अशत्त के० मन तेनेविपे संवुमो के० संवृत एटले मनने स्थिरतानो कर
नार एवो साधु होय. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—(मह्यमिति) महान्तं परिगोपं जावर्पकोऽनिष्वंगस्तं विपाकतो ज्ञात्वा यो
पि च प्रवर्जितस्य सतो वंदना पूजना इहाऽस्मिन्लोके तां ज्ञात्वा गर्वो न कार्य इति । यतो
गर्वोऽयं सूक्ष्मशब्दं वर्तते । सूक्ष्मत्वाच्च डुरुद्धरमुद्धर्तुमशक्य अतो विद्वान् तत्तावत्संस्तवं परि
चयं संगं प्रजह्यात् त्यजेत् ॥ १२ ॥ (एगेइति) एको रागद्वेपरहित एकलविहारी वा चरेत् स्यान्
कायोत्सर्गादिकमेक एव कुर्यात् । आसने शयने वा स्थित एक एव रागद्वेपरहित एव समाहितो
धर्माधिष्ठानयुक्तः स्यात् । तथा निद्रारूपधानं तपस्तत्र वीर्यमुपधानवीर्योऽनिगूहितबलवी
र्यः वागुत्तः अध्यात्मं मनस्तेन संवृतः स्यात् ॥ १३ ॥

राय धनपतसिंध बाह्याङ्गका जेनागमसंग्रह भाग दुसरा.

१२९

॥ टीका-पुनरप्युपदेशमधिकृत्याह (मह्यमित्यादि) महांतं संसारिणं उत्स्यजत्वा स्व
महता वा संरंजेण परिगोपणं परिगोपोऽव्यतः पाकादिर्नावतोऽन्निष्वंगस्तं ज्ञात्वा स्व
रूपतस्तद्विपाकतोवा परिच्छिद्य याऽपि च प्रवृजितस्य सताराजादिनिःकायादिनिर्वेदना
वक्षपात्रादिनिश्च पूजना तांच इहाऽस्मिन् लोके मौनीं दे वा शासनं व्यवस्थितेन कर्मोप
शमजं फलमित्येवं परिज्ञायोत्तेकोन विधेयः । किमिति यतो गवात्मकमेतत्सूक्ष्मश
ल्यं वर्त्तते सत्त्वत्वाच्च ऊरुदरं दुःखेनोद्धर्तुं शक्यते अतो विद्वान् सदसद्विवेकज्ञात्तानावत्
संस्तवं परिचयमन्निष्वंगं परिजह्यात् परित्यजेदिति ॥ नागार्जुनीयास्तु पर्वति । पजिमंथमहं
त्रियाणिया जावियवंदणपूयणा इहं ॥ सुदुमं सखं ऊरुदरं तं पि जियो एएण पंडिण् ॥१॥ अ
त्यचाऽयमर्थः । साधोः स्वाध्यायाऽध्ययनपरस्यैकांतनिष्ठहृदस्य योऽपि चाऽयं परं वेदनापूज
नादिकः सत्कारः क्रियते असावपि सदनुष्ठानस्य सज्जतेर्वा महान् पजिमंथे विघ्नधास्तां
तावन्नृत्वादिष्वन्निष्वंगस्तमित्येवं परिज्ञाय तथा सूक्ष्मशल्यं ऊरुदरं वाऽतस्तमपि जये
दपचयेत् पंडित एतेन बह्व्यमाणेनेति ॥११॥ (एगेचरे इत्यादि) एकोऽतहायोऽव्यत एकं
क्षत्रिहारी नावतारागद्वेपरहितश्चेत् तथा स्थानं कायोत्सर्गादिकमेक एव कुर्यात् तथा ध्या
सनेऽपि व्यवस्थितोऽपि रागद्वेपरहित एव तिष्ठेत् । एवं शयनेऽप्येकाक्येव समाहितोऽपि
मोदिध्यानयुक्तः स्यात् नवेत् । एतद्वक्तं नयति । सर्वासोऽप्यवस्थानासनशयनरूपास्तु राग
द्वेपरिहात् समाहित एव स्यादिति । तथा निरुणशीजोक्तिः उपधानं तपस्तत्र वीर्यं यस्य
स उपधानवीर्यः तपस्यनिगूहितवज्रवीर्य इत्यर्थः । तथा बाह्युक्तः सुपर्याजोचितानिधाया अ
ध्यात्मं मनस्तेन संवृतो निरुजवेदिति ॥ १२ ॥

एषोपि हे ए यावपंगुणे दारं सुन्नघरस्स संजए ॥ पुढेण उदाहरे वार्यं, ए स
मुत्ते एो संघरे तर्ण ॥१३॥ जठ ठमिए अणाउले, समविसमाई मुणी
हियासए ॥ चरगाय ड्वावि जेरवा, अड्वा तठ सरीसिवा सिया ॥१४॥
अर्थ-वली साधुने उपदेश कहेले. कोइ एक शयनादिक कारणे सुन्नघरस्तके० जूय
घरे रह्यो थको एवो जे संजएके० साधु, ते ते घरना दारके० दारतेने एोपिहेण यावपंगु
योके० दांके पणनहीं, तेम उधाडे पण नहीं वली त्यां रह्यो ठतो अथवा अन्यत्र स्था
नके रह्यो ठतो पुढेण उदाहरे वार्यके० कोइएके धर्म पूठयो थको सावयवचन बोलेनहीं.
तथा णसमुत्ते एोसंघरेतर्ण के० त्यां रहेलाजे ठणकचरादिक ते प्रमाजें नहीं, वली
तेनेणो संघरे एटले पाथरे पण नहीं. ए आचार जिनकव्यादिक अनिग्रहधारी प्रमुख
साधुनो कह्योले; ॥ १३ ॥ वली जठठमिए के० चारित्रिव्रत ज्यां सूर्य अस्त थाय त्यांज
रहे थने अणाउले के० परितह उपसर्गे करी आकुज व्याकुज न थाय; कोन पाये न
हैं, थकोन थको रहे. तथा समविसमाईमुणीहियासएके० यथावस्थित संसारना स्वरू

स्वात्मानां उपसामीप्येन यंति गच्छन्ति । तत्सहनाच्च निहोः शून्यागारगतस्य नीराजित
वारणस्येव शीतोष्णादिजनिताउपसर्गाः सुसहाएव नवंतीति नावः ॥ १६ ॥

उवणीयतरस्स ताइणो, नयमाणस्सवि विक्रमासणं ॥ सामाअयमाहु
तरस्स जं, जो अण्णण नएण दंसए ॥ १७ ॥ उसिणोदग तत्तनोइणो
धम्मवियस्स मुणस्स हीमतो ॥ संसग्गिअ साहुराइहिं, असमाहीउ
तद्दागयस्सवि ॥ १८ ॥

अर्थ—वली वीजो उपदेश कहेठे. उवणीयतरस्सके० उपनीततर एटले जेणे पोताना
आत्माने ज्ञान, दर्शन अने चारित्रनेविषे पडोचाडबोठे. तथा ताइणोके० त्राइ एटले जेनो
आत्मा अन्यने उपकारी होय तेने त्राइ कहिए. तथा विविक्कके० विविक्त आसणंके०
आशन एटले स्त्री तथा पशु पंढके करी विवर्जित एवा नयमाणस्सके० उपाश्रयनो से
वनार सामाअयमाहुतस्सजंके० तेने सामायक चारित्र जाणवो. जोके० जेचारित्रिअ अ
प्पाणके० पोतानाआत्माने परितह उपसर्ग उपना थका नएणदंसएके० नयने देखाडे
नहीं, एटले उपसर्ग उत्पन्नथयाथी बीहे नहीं. ॥१७॥ वली उसिणोदगतत्तके० उल्ल उ
दक तथा ततोदकनो जोइणोके० जोगवनार एटले उल्ल थकां शीतल नकरे, किंतु उल्लो
दक उतांज पानकरे; तथाधम्मवियस्सके० श्रुत अने चारित्र धर्मेने विषे स्थित मुनि
स्सके० मुनिराज एटले तत्वनो जाण हीमतोके० लज्जावंत एटले असंयमे प्रवर्त्थी
थको लज्जा पामे. एवा साहुके० साधुने पण राइहिंके राजादिकने संसग्गिअके० संस
र्ग असमाहिउ के० असमाधिज थाय, तह गयस्सविके० तथा गतस्य यथोक्त अनुष्ठा
नना करनार एवा साधु पण राजादिकना संसर्ग करी स्वाध्याय ध्यानथकी चूके. ॥१७॥

॥ दीपिका—उवणीयेति । उपनीतोऽतिशयेन ज्ञानादीं प्रापितआत्मायेन सउपनीतत
रस्तस्य । तायिनः परात्मोपकारिणस्त्रायिणीवा सम्यकपालकस्य विविक्तं स्त्रीपशुपंडकवि
वर्जितमासनं वसत्यादि नजमानस्य सेवमानस्य सामायिकादिचारित्रमाहुः । सर्वं ज्ञा
यते यस्मात्ततः साधुना निश्चलात्मना नाव्यं । तथा यथात्मानं नयेन दर्शयेत् परीपहो
पसर्गजीरुर्नस्यात् तस्य सामायिकमाहुरिति ॥ १७ ॥ (उसिणोति) मुनेरुल्लोदकत
त्तनोजिनः त्रिदंडोदतोऽल्लोदकनोजिनः अथवा उल्लं सत् न शीतीकुर्यादिति तत्तद्वहणं । त
था धर्मे स्थितस्य न्हीमतः असंयमे लज्जावतो राजादिभिः सह संसर्गः संबंधोऽसाधुरन
र्थकरः । तथागतस्य यथोक्तानुष्ठायिनोपि राजादिसंसर्गवशादसमाधिरेव न कदाचित्स्वा
ध्यायादिकं स्यादित्यर्थः ॥ १८ ॥

राय धनपतिसिंघ बाहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. १३३

१॥ टीका—पुनरुत्पददेशांतरमाह (उचषीयेत्यादि) उपसामीप्येन नीतः प्रापितोऽज्ञा नादाऽवात्मा येन सतथा अतिशयेनोपनीतउपनीततरस्तास्य तथा तायिनः परात्मोपकारिणस्त्राविषोवा सम्यक्पालकस्य तथा नजमानस्य तेवमानस्य विविकं स्त्रीपशुपंडकवि वज्रितमास्यते स्थीयते घस्मिन्निति तदासनं वसत्यादि तस्यैवं जूतस्य मुनेः सामायिकं समजावरूपं सामायिकादिचारित्रमाहुः सर्वज्ञाः । यद्यस्मात् ततभारित्रिणा प्राग्व्यवस्थित स्वनायेन जाव्यं यश्चात्मानं जयेन परिपहोपसर्गजनितेन दर्शयेत् तन्नीरुर्न जवेत् तस्य सामायिकमाहुरिति संबंधनीयं ॥ १७ ॥ किंच (उत्तिणोदगेत्यादि) मुनेरुभोदक तप्तनोजिनः त्रिदंडोद्धृतोभोदकनोजिनः । यद्विवा यत्नं सन्नशीतीकुर्यादिति तस्यहणं । तथा श्रुतचारित्रास्य धर्मं स्थितस्य (दीमतांति) न्हीरसंयमं प्रति लज्जा तद्वतोऽसंयमलुपुप्तावतइत्यर्थः । तस्यैवंजूनस्य मुनेराजादिभिः सादि यः संसर्गः संबंधोऽस्तास्य साधुरनयोदयद्वेजुत्वानथागतस्यापि यथोक्तानुष्ठापिनोऽपि राजादिसंसर्गवशादसमाधिरेवाऽप्यथानमेव स्यात् न कदाचित् स्वाध्यायादिकं नवेदिति ॥ १७ ॥

अहिगरणकडस्स जिक्खुणो, वयमाणस्स पससदारुणं ॥ अहे परि हायती बहु, अहिगरणं नकरेज्ज पंनिए ॥ १ए ॥ सीउदगं पड्डिज्जग्गिणो, अपडिस्सस्स लवावसप्पिणो ॥ सामाडय साहु तस्स जं, जो नि हिमत्तसणं न जुंजती ॥ २० ॥

अर्थ—हवे उपदेश आश्री कहेजे. अहिगरण के० अधिकरण ते कलह तेनो कडस्स के० करनार एवो जिक्खुणो के० चारित्रिउं वली पससदारुणं के० प्रगटदारुण एटले जोवने नयनुं कारण वयमाणस्स के० एवी जापानो बोलनार एवा चारित्रियानो पणो एवो जे अट्टके० अर्थ जे मोरु तेनुं कारण जे संयम ते परिहायती के० हीणो थाय. एटले बहुके० घण्टाकाले उपार्जित जे डुप्करतप संयम तेनो पण कलह करतां परोपघातीया वचन बोलतां कूथ थाय. एतुं जाणीने गुंकरे ? ते कहेजे. पंनिएके० जे पं नितविवेकी होयते अहिगरणके० अधिकरण जे क्रोध ते स्वल्पपण नकरेज्जके० नकरे, एटले पंनित अल्पक्रोध पण करे नदीं. ॥ १ए ॥ जे चारित्रिउं सीउदगं के० शीतोदक एटले सचेतपाणी तेने पड्डिज्जग्गिणो के० टालनार तथा अपडिस्सस्स के० अग्रतिक्का एटले नियाणु सवैयापि नकरे. तथा लवावसप्पिणो के० लव एटले कर्म तेथकी शंकातो रहे. एटले कर्मबंधनुं कारण एतुं जे अनुष्ठान होय ते नकरे. सामाडयसाहुतस्सजंके० ते साधुने सामायक एटले समता लरूपवंत कहिए. वली जोके० जे साधु गिदिमनसणं

के० गृहस्थसंबन्धी जे जाजन कांस्थपात्रादिक तेने विषे नहुंजती के० नोजन न करे
तेने सामायिकवंत जाणवो ॥ १० ॥

॥ टीपिका—(अहिगरणेति) । अधिकरणं कलहस्तत्कारस्य निहोदरुणं वाचं प्रसह्य
प्रगटमेववदतोऽर्थोमोक्षः संयमोवा बहु परिहीयते नृशं विनश्यतीत्यर्थः । बहुकालार्जित
मपि महत्पुण्यं कलहं कुर्वतस्तत्कालं क्षीयते । यतः । जं अङ्घ्रियं समीखन्नएहिं तवनियम
बंजनमइहिं ॥ मादुतयंकलहंता, ठडेअहसागपत्तेहिं ॥ १ ॥ तस्मादधिकरणं नकुर्वात्पं
मितः ॥ १९ ॥ (सीउदगेति) । शीतोदकमप्राप्तुकजलं तत्प्रति जुगुप्सकस्य परिहारिणो
न विद्यते प्रतिज्ञा निदानं यस्य सअप्रतिज्ञस्तस्याऽनिदानस्य लवं कर्म तस्मादवसर्पिणोनि
वर्तमानस्य साधोः सामायिकादिसंयममादुः सर्वज्ञाः । यश्च साधुर्गृहमात्रे गृहस्थनाज
नेन हुंक्ते तस्य सामायिकमिति ॥ १० ॥

॥ टीका—परिहार्यदोषप्रदर्शनेनाऽधुनोपदेशानिधित्तयाह । (अहिगरणेत्यादि) ।
अधिकरणं कलहस्तत्कारोति तन्नीजथेत्यधिकरणकरस्तस्यैवंचूतस्य निहोस्तथाऽधिकरण
करं दारुणां वा जयानकां वा प्रसह्यप्रगटमेव वाचं ब्रुवतः सतोर्योमोक्षस्तत्कारण
नूतोवा संयमः सबहु परिहीयते ध्वंसमुपयाति । इदमुक्तं जयति । बहुना काज्जेन यद
जितं विप्रकृष्टेन तपसा महत्पुण्यं तत्कलहं कुर्वतः परोपघातिनीं च वाचं ब्रुवतस्तत्क
णमेव ध्वंसमुपयाति । तथाहि । जंअङ्घ्रियंसमीखन्नएहिं तवनियमबंजनमइहिं ॥ मादु
तयंकलहंताठडेअह सागपत्तेहिं ॥ १ ॥ इत्येवं मत्वा मनागप्रधिकरणं न कुर्वात् पं
मितः सदसदिवेकोति ॥ १९ ॥ तथा (सीउदगेत्यादि) । शीतोदकमप्राप्तुकजलं तत्प्र
ति जुगुप्सकस्याऽप्राप्तुकदकपरिहारिणः साधोर्न विद्यते प्रतिज्ञा निदानरूपा य सोप्र
तिज्ञोऽनिदानइत्यर्थः । लवं कर्म तस्मात् (अवसर्पिणोति) । अवसर्पिणोऽयदनुष्ठा
नं कर्म बंधोपादानचूतं तत्परिहारिणइत्यर्थः । तस्यैवंचूतस्य साधोर्यस्मात् सात्समा
यिकं समजावलक्षणमादुः सर्वज्ञाः । यश्च साधुः गृहमात्रे गृहस्थनाजने कांस्थपात्रादौ न
हुंक्ते तस्यच सामायिकमादुरिति संबन्धनीयमिति ॥ १० ॥

एय संखयमादु जीवियं, तद्विविय बालजणो पगप्रऽ ॥ बाले पापेहिं
मिळती, इति संखाय मुणी एमळती ॥ ११ ॥ ठंदेण पालेऽमा पया, व
हुमाया मोहेण पाउडा ॥ वियडेण पलिति मादणे ॥ १२ ॥ वयमा
हियासए ॥ १२ ॥

अर्थ—वली प्रकारांतरे कहेते. आहुजीविष्यके० जीवितव्य आयुष्य काल पर्यायें करी बूढोन्नतां णयसंख्यके० वयारी नशकाय, एरीते पंगितो कहेते. तद्विवेके० तोषण बालजणोंके० बाल अज्ञानी जन पगप्रइके० पाष करतो धृष्टपणुं करे एवो बालेके० बाल ते पाषेहिंमिह्मतीके० पापकर्मकरी जराय, संसारमां दुःख पाये, इतिसंखायके० ए बुं जाणीने मुणी के० साधुजेते, ते एमह्मतीके० मद नकरे एटले पाषे करी धीरो न थाय. ॥ ११ ॥ वजीउपदेश कहेते. उदैणके० पोतपोताने अजिप्रायेंकरी इमापया के० ए प्रजा एटले लोकजेतेपाजेके० तेवी तेवी नरकादिक गतिने विषे पर्यटन करे, ते केवीरीते? तोके, एक दशानी पोताना अजिप्रायें करी गृहनेविषे यस्त उतां अजाविकना वधने पण धर्मनुं कारण कहेते, अन्य वली धनधान्यादिक परिग्रह पृथ्वीहायनो आरंजन एने पण धर्म कहेते, इत्यादिक प्रकारें ए प्रजालोक जे ते ते सुग्यजनरंजननिमित्ते बहुमाया के० कपट प्रधान अनेक प्रकारानी कपटक्रिया करे, परंतु श्रीवीतरागनो मार्ग सत्यकृ प्रकारे नजा ए. तेनुं कारण कहेते, केमके ए लोक जेते, ते मोहेणके० अज्ञाने करी पाउडाके० आ बला. विवेकरहित ठे, भाटे खोटा साचानी अलिने जाणता नथी, एहुं जाणीने माहणे के० साधु ते विषयेण के० विकटेण एटले प्रगट मायावहित निर्माय कर्म करी पजिति के० मोह तथा संयमने विषे प्रवर्त्त, एटले गुन ध्याने करीयुक्त होय, सीउणह्मके० शीत उम एटले अनुकूल अने प्रतिकूल उपरार्ग ते वचसा के० वचने, कायाये अने मने ए त्रि करण मुदेकरी अद्वियासए एटले परितह्म आवे अके बीनपणुं आयोनेही. ॥ १२ ॥

॥ वीपिका—नयेति । जीवित त्रुटितं सत् (नसंख्यति) नसंस्कृतं शक्यमित्याहुस्तद्विदः तथापि बालोऽज्ञो जनः प्रगल्भते पापं कुर्वीत । बालः पापैः कर्मनिर्मायते नियते वा इति संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्न मायति अहं सदनुष्ठानइति मदं नकुर्वीत ॥१॥ (तदेवेति) इमाः प्रजाः अर्थलोकः तदेन स्वानिप्रायेण प्रलीयते शोचनजावः स्यात् । यथा आगादि यथेष्टे केचिद्धर्मं वदंति कुतुंबमुद्दिश्य धनादिपरिग्रहं कुर्वन्ति केचिन्मायया सुग्यजनं प्रतारयन्ति तथा बहुमाया प्रजा मोहेन प्रावृता आगादिताव एवंज्ञात्वा (माहणेति) साधुः विकटेन प्रकटेन निर्मायेन कर्मणा संयमे प्रलीयते गुणजावः स्यात् । तथा शक्तिं उलंघं वाचा कायेन मनसा वाविसहते ॥ १२ ॥

॥ टीका—किंच (नयसंख्यमित्यादि) नच नैव जीवितमायुर्कं कालपर्यायेण त्रुटि तं सत् पुनः (संख्यमिति) संस्कृतं तंतुवत्संघातुं शक्यते इत्येवमाहुस्तद्विदस्तथाऽप्येवमपि व्यचस्थिते बालोऽज्ञो जनः प्रगल्भते पापं कुर्वन् धृष्टो नयति असदनुष्ठानरतोऽपि

न लङ्गतइति । सचैवं नूतोवाजसैरसदनुष्ठानापादितैः पापैः कर्मनिर्मायते तद्युक्तइत्येवं प
 रिच्छिद्यते त्रियते वा मेयेन धान्यादिना प्रस्थकवदित्येवं संख्याय ज्ञात्वा मुनिर्यथावस्थि
 तपदाथार्थानां वेत्ता न माद्यतीति तेष्वासदनुष्ठानेष्वहं शोचनः कर्त्तव्येवं प्रगल्भमानोमदं
 न करोति ॥ २१ ॥ उपदेशांतरमाह (षंडेणेत्यादि) षंडोऽग्निप्रायस्तेन तेन स्वकीया-
 निप्रायेण कुगतिगमनैकहेतुना इमाः प्रजाश्चयं लोकस्तासु गतिषु प्रजीयते । तथाहि
 ढागादिवधमपि स्वानिप्रायग्रहग्रस्ताधर्मसाधनमित्येवं प्रगल्भमानाविदधति । अन्येतु संघा
 दिकमुद्दिश्य दासीदासधनधान्यादिपरिग्रहं कुर्वन्ति तथाऽन्ये मायाप्रधानः कुकुटैरसरुद्र
 त्प्रेक्षमाणश्रोत्रस्पर्शनादिनिर्मुग्धजनं प्रतारयन्ति । तथाहि । कुङ्कटसाध्योलोकोन कुकुट
 तः प्रवर्तते किञ्चित् । तस्माद्लोकस्याऽर्थे पितरमपि सकुकुटं कुर्यात् तथेयं प्रजा बहु
 माया कषटप्रधाना किमिति यतोमोहोऽज्ञानं तेन प्रावृताऽऽज्ञादिता सदसद्विवेकविकले
 त्यर्थः । तदेवमवगम्य (माहणेति) साधुर्विकटेन प्रकटेनाऽमायेन कर्मणा मोक्षे संयमे
 वा प्रकर्षेण जीयते प्रजीयते शोचननावयुक्तोचवतीति नावः । तथा शीतंच उष्मंच शीतो
 षः शीतोष्मोवा अयुकूजप्रतिकूलपरीपहास्तान् वाचा कायेन मनसा च करणत्रयेणाऽपि
 सम्यगधिसहेतइति ॥ २२ ॥

कुजए अपराजिएजहो, अस्कोहिं कुसलोहिं दीवयं ॥ कडमेव गहाय
 णो कलिं, नो तियंनो चेवदावरं ॥ २३ ॥ एवंलोगंमि ताइणा, बुइए जे
 धम्मं अणुत्तरे ॥ तंगिएह हियंति उत्तमं, कडमिव सेसवहाय पंफिए॥२४॥

अर्थ-बली उपदेशांतर कहेने. कुजए के कुत्सित एटले मातो एवो जेनो जय तेने कु
 जय कहिए. ए जुगार कहेनाय ठे; केमके एमां धणो जय याय तापेष्वा निंदा करवा यो
 ग्य ठे माटे कुंजयठे, ते केवो? तोके अपराजिएके लब्ध लक्षणे खेजतो अपर एटले अ
 न्य कोइधी जीव्यो जाय नहीं. एवो जुगारी जहा के० जेम अस्कोहिंके० अह एटले
 पाशा तेणेकरी कुसलोहिं के० कुशल निपुण एवीरीते दीवयं के० खेजतो उतो ते कड
 मेवसहाय के० चोतरो दाव ग्रहण करीने खेजतां जीते तो ते चोतरो दावज ग्रहण
 करे, पण लोकलोके० एकनोदाव ग्रहण करे नहीं. तेमज एोतियंके० त्रणनो दावग्रहण
 नकरे अने नोचेवदावरं के० वेनो दाव पण ग्रहण नकरे, ॥ २३ ॥ हये एट्टांत साधु
 साथे मेलवे ठे. जेम जुगारने विषे जय पामवानो अजिजापी एक चोकानो दावज ग्र
 हण करी बीजा दावनो त्याग करे. एवंजोगंमि के० एरीते ए मनुष्यलोकमांहे साइ
 णा के० न्नायनो रत्तपाल चारित्रिये बुइएजेधम्मं के० अहिंसाठे प्रधान जेमो-
 एवो धर्मे जे श्रीवीतरागे कह्यो. अणुत्तरे के० एवो अन्य धर्मे जगतमांहे कोई नथी.

तके० ते धर्मेने अहो शिष्य? तुं निःसंदेह यद्गने हियंतिके० एकांत हितकारी जाणने मि
एहके० आदर. ए उचमके० सर्वोत्तम मार्ग ठे. तेतुं ग्रहण कर. कोनी पेरे तोके, कड
मेव के० ते जुगारिजे ग्रहण करेला चोकाना दावनी पेरे. सेसवहाय के० शेष एकादि
कनो दाव ठांमी दीयो. तेम पंमिए के० पंमिंत जे ठे, ते शेष अनेरा जे गृहस्थ, कुलिं
गी, वज्रलिंगी एवा धर्म ठांमीने एक सर्वज्ञोपदिष्ट धर्मेने ग्रहण करे. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—(कुजएचि) । कुजयोद्युतकारोयथा अर्द्धः पार्श्वेर्दीव्यन् श्रीमन् कुशलो
नापराजितः स्यात् । अन्येन न जीयत इत्यर्थः । कडमेवति । सद्युतकारः कडचतुष्कमेव
गृहीत्वाकैके नो गृह्णाति । नत्रैतं त्रिकं न द्वापरं द्विकं वा गृह्णाति किंतु चतुष्कमेव
जाति ॥ २३ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) । एवं लोकेस्मिन् तापिना सर्वज्ञोक्तोऽनु
चरत्तद्व्योषोर्धर्मस्तं हितमुत्तमं त्वं गृह्णाण दृष्टान्तनिगमनमाह । यथा द्युतकारः शेष
एकादि अपहाय त्यक्ता कृत कृतयुगं चतुष्कमेव जाति तथा पंमिंतः साधुरपि गृहस्थः
कुप्रावचनिकपार्श्वस्थादिजावं त्यक्त्वा सर्वोत्तमं धर्मं गृह्णीयादित्यर्थः ॥ २४ ॥

॥ टीका—अपिच (कुजएयादि) । कुस्तितोजयोऽस्येति कुजयोद्युतकारः महतो
ऽपि द्युतजयस्य सङ्गिर्न हितत्वादनर्थहेतुत्वाच्च कुस्तितत्वमिति । तमेव विशिनष्टि । अप
राजितोदीव्यन् कुशलत्वादऽन्येन न जीयते । अर्द्धेर्वा पार्श्वेर्दीव्यन् क्रीडंस्तत्पातकः
कुशलोनिपुणः यथा अतो द्युतकारोऽर्द्धैः पार्श्वकैः कपर्दकैर्वा रममाणः (कडमेवति)
चतुष्कमेव गृहीत्वा तत्रैव जयत्वात् तमेव दीव्यति । ततोस्तौ तत्रैव जयः सन्न कजिमे
कके नाऽपि त्रैतं त्रिकं च नापि द्वापरं द्विकं गृह्णातीति ॥ २३ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह ।
(एवमित्यादि) यथा द्युतकारः प्राप्तजयत्वात् सर्वोत्तमं दीव्यं चतुष्कमेव गृह्णात्येवम
स्मिंल्लोके मनुष्यलोके तापिना प्रापिणा वा सर्वज्ञोक्तोऽयं धर्मः क्वात्पातिलक्षणः क्षु
तचारिभ्राष्ट्योवा नाऽस्योक्तोऽधिकोऽस्तीत्यनुचरस्तमेकांतहितमपि कृत्वा सर्वोत्तमं च
गृह्णाण विज्ञोतसिकारहितः स्वीकुरु । पुनरपि निगमनार्थतमेव दृष्टान्तं दर्शयति । यथा क
श्चित् द्युतकारः कृतं कृतयुगं चतुष्कमित्यर्थः । शेषमेकादयपहाय त्यक्त्वा दीव्यन् गृह्णा
ति एवं पंडितोऽपि साधुरपि शेषं गृहस्थकुप्रावचनिकपार्श्वस्थादिजावमपहाय संग्रहं म
हांत सर्वोत्तमं धर्मं गृह्णीयादिति जावः ॥ २४ ॥

उत्तरमणुयाण आहिया, गामधम्मा ऽऽ मे अणुस्सुयं ॥ जंसी
विरता समुत्थिया कासवस्स अणुधम्मचारिणो ॥ १५ ॥ जे
एयं चरंति आदियं, नाएणं महया मदेसिणा ॥ ते उच्चिय
ते समुत्थिया, अज्ञानं सारंति धम्मउ ॥ १६ ॥

अर्थ-वली अन्य उपदेश कहेहे. मणुयाणके० मनुष्यने उत्तरके० जीपतां अति दुर्जन आहिया के० कहा. एवा बुं ? तोके, ग्रामधर्मा के० ग्रामधर्म ते शब्दादिक विषय अथवा मैद्युन सेवन इत्यादिकने ग्रामधर्म कहिए. इति के० एरीते मेके० में अणुसुयं के० श्रीवीरजगवंत पाशेथी सांनल्युं ठे, एटले श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजंबुस्वामि प्रत्ये कहे ठे के; ग्रामधर्म जे शब्दादिक विषय ठे ते मनुष्यने घणा दुर्जय श्रीवीतरागे कहा ठे, एवुं में जगवंत पाशेथी सांनल्युं ठे. तेरीते हुं तुजने कहुंहुं तो हवे ए ग्रामधर्म आश्री. जंसी के० जे विरता के० विरतिने विषे समुच्छिया के० सावधान थया ते पुरुष कासव रस के० काश्यप गोत्री एटले श्रीरूपनदेव स्वामि अथवा श्रीमहावीरस्वामि एमना धम्म के० धर्मेना अणुचारिणोके० अनुचारी जाणवा. ॥ १५ ॥ वली कहेहे. जेके० जे पुरुष एयं के० ए पूर्वोक्त ग्रामधर्मेने विषे विरतिलक्षण एवो जे धर्म तेने चरंति के० आचरे ते धर्म कोणे आहियंके० कह्यो ? तोके, महया के० महोटा महेशिणा के० महाकृपी एवा नाएण के० ज्ञातपुत्रे कह्योठे. तेके० ते एवा धर्मेना करनार संयम पा लवाने उच्छिय के० उव्या, सावधान थया, तथा समुच्छिया के० सम्यक् प्रकारें कुमार्ग देशनाने परित्यागे करी घणा सावधान ठता प्रवर्त्ते. ते अन्नोन्नसारंति धम्मउके० परस्पर मांहोमांहे धर्मथकी मगता प्राणीने वली धर्मेनेविषे सारंति एटले स्थापे इत्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(उत्तरेति) । मनुजानां नराणां ग्रामधर्माः शब्दादिविषयावतरादुर्जयत्वात्प्रधानाजिनैराख्याताः । मयैतदनुपश्रावृतमकार्षितं । यतः श्रीरूपनस्वामिना स्वपुत्रा नुदिश्य प्रोक्तं तत्पाश्चात्यगणधरैः शिष्येभ्यः कथितं ततोमया श्रुतमिति । यस्मिन्निति पंचम्यर्थे सप्तमी । येनोविषयेनोविरताः समुद्धितावयताः काश्यपस्य श्रीरूपनस्य श्रीवीरस्य वा संबन्धी योधर्मस्तदनुचारिणोजिनोक्तधर्माकारिणः स्युः ॥ १५ ॥ (जेएयमिति) । ये एवंविधाः पूर्वोक्तास्ते धर्मविषयत्यागरूपं चरंति कुर्वंति इति महता महर्षिणा ज्ञातेन श्रीवीरेणाख्यातं । तएवोद्धिताः सम्यङ्मार्गेभ्यः समुद्धिताश्च कुमतिन्यस्तएवाऽन्योन्यं परस्परं धर्मतोधर्ममाश्रित्य धर्मतोन्नयनं वा सारयंति धर्मे प्रवर्तयंतीत्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशांतरमाह । (उत्तरेत्यादि) । उत्तराः प्रधानाः दुर्जयत्वात् । केपासुपदेशाद्वैदान्मनुष्याणामन्यथा सर्वेषामेवेति । के ते ग्रामधर्माः शब्दादिविषयाम्पुनरुपावेति । एवं ग्रामधर्मावतरत्वेन सर्वैराराख्याताः । मयैतदनुपश्रावृतं । एतच्च सर्वमेव प्रायुक्तं । यच्च वक्ष्यमाणं तन्नाजेयेनाऽऽद्वितीयकृता पुत्रानुदिश्याऽनिहितं सत्पाश्चात्यगणधराः सुधर्मस्वामिप्रवृत्तयः स्वशिष्येभ्यः प्रतिपादयंत्यतोमयैतदनुश्रुतमित्यन

वधं । यस्मिन्निति कर्मणि व्यञ्जोपे पंचमी सप्तमीवेति । यान् ग्रामधर्मानाश्रित्य ये विरताः । पंचम्यर्थे वा सप्तमी । येन्योवा विरताः सम्यक्संयमरूपेणोद्धिताः समुद्धितास्ते काश्यप्यर्षेणस्वामिनोवर्धमानस्वामिनोवा संबंधी योधर्मस्तदनुचारिणस्तीर्थकरप्रणीतधर्मानुष्ठापिनोऽनवर्तनीत्यर्थः ॥१५॥ किंच (जेएइत्यादि) । ये मनुष्याएनं प्राप्तुं धर्मं ग्रामधर्मविरतिलाक्षणं कुर्वन्ति चरन्ति । आख्यातं ज्ञातेन ज्ञातपुत्रेण (महयेति) महाविषयस्य ज्ञानस्याऽनन्यनूतत्वात् महान् तेन तथाऽनुकूलप्रतिकूलोपसर्गतद्विषणुत्वान्महर्षिणा श्रीमवर्धमानस्वामिना आख्यातं धर्मं ये चरन्ति तेएव संयमोद्धाने कुतीर्थिकपरिहारेणोद्धितास्तथा निवृत्ताद्विपरिहारेण । तएव सम्यक्त्वमार्गदेशनाऽपरित्यागेनोद्धिताः समुद्धिता इति नाऽन्ये कुप्रावाचनिकाजमालिप्रनृतयश्चेतिभावः । तएव च यथोक्तधर्मानुष्ठापिनोऽन्योऽन्यं परस्परं धर्मतोषधर्माश्रित्य धर्मतोवाचन्यंतं सारयन्ति चोदयन्ति पुनरपि सद्धर्मं प्रवर्तयन्तीति ॥ १६ ॥

मापेह पुरा पणामए, अजिकंखे उवहिं धुणितए ॥ जे दूमणते
हिं णोणया, ते जाणति समाहिमाहिं ॥ १७ ॥ णोकाहिं हो
ऊ संजए, पासणिए णय संपसारए ॥ नच्चा धम्मं अणुत्तरं
कय किरिए ण यावि मामए ॥ १८ ॥

अर्थ-हवे जेरीते धर्मस्थापे ते रीत कहेवे. पणामएके० प्रणाम एटले सर्व जीवने न मावे. एवा प्रणाम ते शब्दादिक विषयरूप पुरा के० पूर्वज्ञा जोगव्या जोग तेने मापेह के० न चितवे. केमके तेनुं चितवहुं पण महा अनर्थनुं कारखे. तो ए शब्दादिक विषय ने सेवघातुं शुं कहेवुं ? तथा अजिकंखे के० आगमिक काले उपजनार जे विषय तेने पण न वांछे, तेनी अजिलापा न करे, तथा तेने दूर करवा वांछे. तोआत्माने जे उवहिंके० उपधि एटले माया अथवा अष्टप्रकारे कर्म तेने धुणितए के० पोताथकी दूर करे. तथा जे दूमणतेहिं के० छुट मनना करनार एवाजे शब्दादिक विषय तेने विषे णोणयाके० नम्या नथी. अथवा छुट धर्माना करनार एवा जे कुतीर्थिक तेनां कहेलां जे अनुष्ठान तेनां करनार यथा नथी एटले तेने वशीगत यथा नथी. ते जाणति समाहिमाहिं के० ते पुरुष राग, द्वेष, परित्यागरूप जे समाधि तजुप धर्मध्यान तेने आहिं एटले आत्माने विषे व्यचक्षित जाणो. ए थकी जे अन्य ठे तेने विषे समाधि जाणो नही, एवं जाणीने विषयने ठांने ॥ १७ ॥ वज्जी उपदेशांतर कहेवे. संजए के० चारित्रिज जे ठे, ते णोकाहिं होऊ के० गोचरीने विषे कथानो करनार न होय एटले विकथा न करे. अथवा विरुद्ध रूप पशुन्य वार्ता एटले स्त्रीवादिकनी कथा तेपण न करे. तथा पासणिएणयके० प्रभ नकरे

अथवा अनेरायें पूठयाथकी निमित्तादिक कहे नहीं तथा संप्रसारण के० अर्थकांमादिक कथानो विस्तारनकरे, केमके धम्मके० ए श्रीवीतराग देवको जे धर्म तेने अणुत्तर के० सर्वोत्तम नञा के० जाणीने विकथादि न करे एटले सम्यक् धर्म जाणवानुं एहिज फलमे, जे विकथादिकनो त्याग करवो अने सम्यक् प्रकारे क्रिया करवी ते जाव देखाडेढे. कयके० कीधीने रुडीपरे अन्धासीने संयमानुष्ठानरूप किरिए के० क्रिया जेणे एवो ठतो उत्तम साधु ते एयाविमामए के० देहादिकने विपे पण ममत्व न करे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—(मापेहेति) । प्रणामयंति प्रापयंति दुर्गतिं प्रणामकाः शब्दादिविषयास्तान् माप्रेक्ष्य मास्मर । तथा उपधिं मायां धूयितुमपनयनायानिकाहेतुं चिंतयेत् मायात्यागाय यतेतेत्यर्थः । ये नराद्धर्मेनोर्निर्वपयैर्नता न तत्पराः स्थुस्ते जानंति समाधिं धर्मेध्यानं आहितं आसमंतात् हितं ॥ ११ ॥ (नोकाहिएति) संयतः साधुः कायिकः कथाकथकोगोचरादौ न जवेत् । प्राश्रिकः प्रश्रनिमित्तकथकश्च नजवेत् । नच संप्रसारको मेघवृष्टयर्थकांडादिसूचककथाविस्तारको जवेत् । किंरुत्वाऽनुत्तमुत्कृष्टं धर्मं ज्ञात्वा कृता अन्यस्ता क्रिया संयमानुष्ठानरूपा येन सकृत्क्रियोमामकोन स्यात् ममेदं वस्तु अहमस्य स्वामीति मामकः परिगृही नस्यादित्यर्थः ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच (मापेहेत्यादि) दुर्गतिं संसारं वा प्रणामयंति प्रवृत्तीकुर्वन्ति प्राणिनां प्रणामकाः शब्दादयोविषयास्तान् पुरा पूर्वं श्रुत्वा माप्रेक्ष्य मास्मर । तेषां स्मरणं पि यस्मान्महतेऽनर्थाय । अनागतांश्च नोदीक्षित नाऽऽकांक्षेदिति । तथाऽनिकांक्षेत् अजिजपेदनारतं चिंतयेदुत्तमनुष्ठानं कुर्यात् । किमर्थमिति दर्शयति । उपधीयते दौर्ब्यते दुर्गतिं प्रत्यात्मा येनाऽसावुपधिर्माया अष्टप्रकारं वा कर्म तद्धननायाऽपनयनायाऽनिकांक्षेदिति संबंधः । इष्टधर्मे प्रत्युपनताः कुमारानुष्ठायिनस्तीर्थिकाः यदिव (दूषणनि) इष्टमनःकारिण उपतापकारिणोवा शब्दादयोविषयास्तेषु ये महासत्त्वाः न नतान् प्रवृत्तीन्नास्तदाचारानुष्ठायिनो न वन्ति तेच सन्मार्गानुष्ठायिनो जानंति विदंति स माधिं रागद्वेषपरित्यागरूपं धर्मेध्यानं च आहितमात्मनि व्यवस्थितं आसमंतादितं वा तएव जानंति नाऽन्यदिति जावः ॥ ११ ॥ तथा (एकाहिएत्यादि) संयतः प्रव्रजितः कथया चरति कायिको गोचरादौ न जवेत् । यदिव विरुद्धं पैशून्यापादनीं रुयादिकथां वा न कुर्यात् । तथा प्रश्नेन राजादिकिंचित्तरूपेण दर्पणादिप्रश्रनिमित्तरूपेण वा चरतीति प्राश्रिको न जवेत् नाऽपिच संप्रसारको देववृष्टयर्थकांडादिसूचककथाविस्तारको न वेदिति । किंरुत्वेति दर्शयति । ज्ञात्वाऽवबुद्धं नास्योत्तरोच्यत इत्यनुत्तरस्त्वं श्रुतचारिप्राख्यं धर्मं सम्यगवगम्य तस्य हि धर्मस्य तदेव फलं यदुत विकथानि मितपरिहारेण स

राय धनपतसिंघ बाह्याङ्गरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा.

१४१

मयक्रियावान् स्यादिति । तदर्शयति । कृता स्वयस्ता क्रिया संयमानुष्ठानरूपा येन सख
तक्रियस्तथातृथानवाऽपि मामकोममेद महमस्य सामीत्येवं परिग्रहाग्रही नवेदिति ॥२७॥

उन्नं च पसंस एोकरे, नय उक्कोस पगास माहणे ॥ तेसिं सुविवे
गमाहिए, पण याजोहिं सुजोसिअं धुयं ॥ २९ ॥ अणिहे सहिए
सुसंयुमे, धम्मघी उवहाण वीरिए ॥ विहरेऊ समाहि ईदिए,
आत्तहिअं खु ड्ढेण जप्पइ ॥ ३० ॥

अर्थ-तथा चारित्रिउ होयते उन्नं के० माया अने पसंस के० जोन ते एोकरे के०
नकरे, तथा उक्कोस के० उत्कर्ष एटले मान तथा पगास के० प्रकाश एटले क्रोध
तेपण माहणे के० साधु ते नय के० नकरे, तेसिं के० ते क्रोधादिकनो सुविवेक के० प
रित्याग आहिए के० महांत पुरुष कह्यो तेहिज धर्मेनेविपे प्रणया के० सावधान यथा
एवा जेहिं के० जे महासत्त्ववंत पुरुष तेणे धुयं के० संयमानुष्ठान सुजोसिअं के० तैव्युं ते
साधु जाणवा ॥ २९ ॥ अणिहे के० स्नेहरहित तथा सहिए के० ज्ञान, दर्शन अने
चारित्रे करी संयुक्त अने सुसंयुते के० सुसंयुत एटले संवरसहित प्रवर्त्ततो तथा
धम्मघी के० धर्मनो आर्थ तथा उवहाण के० उपधान एटले तपविशेष तेनेविपे वीरिए
के० बलवीर्यनो फोरवनार संयम पालतो समाहिईदिए के० समाहित ईडिउ एटले ईडि
उवश करीजे जेणे, एवो उतो विहरेऊ के० विचरे केमके संसारमांदे नमता खुके० निश्चे
आत्तहिअं के० आत्महित जे ठे, ते ड्ढेणजप्पइ के० डःखेकरी लज्यमान थायउं ॥ ३० ॥

॥ दीपिका-(उन्नंति) मायां न कुर्यात् । प्रशस्यते सर्वैरिडियैरिति प्रशस्योजोनस्तं च उत्क
र्षमानं प्रकाशक्रोधं च माहनः साधुन कुर्यादिति सर्वत्र संबंधः । तेषां कपायाणां यैर्महा
त्मनिर्विकेकः परित्यागश्चाहितो जनितस्तएव धर्मप्रति प्रणताः प्रद्विज्ज्ञाताः । अथवा तेषां स
त्पुरुषाणां सुविवेकश्चाहितः प्रथितः । यैः तत्पुरुषैर्जुष्टं सेवितं । ध्रुयते क्षिप्यते कर्म येन त
त्पूतं संयमानुष्ठानं । (अथवा यैः सुजोसिअंति) सुप्र कृपितं धूयं कर्मेति ॥ २९ ॥ (अणिहः
अग्निहोममत्वरहितः परीपहोपसर्गैर्न निहन्यत इत्यग्निहोवा । अणहेतिपाठेन अणयो
निरवयवः सहितोहितयुक्तः सहितोवा सुसंयुतो धर्मार्थी । उपधानं तपस्तस्य वीर्यवान् स
माहितेन्द्रियः संयतेन्द्रियो विरहेत् । कृतएवं यत आत्महितं डःखेन जीवित्यते । यतो
दशदृष्टांतिमानुष्यादिकं, डल्लं नमिति ॥ ३० ॥

॥ टीका-किंच (उन्नमित्यादि) (उन्नंति) माया तस्याः स्वानिप्रायप्रज्ञादनरूपत्वात्
तां न कुर्यात् । चशब्दजनरापेक्षया समुच्चयार्थः । तथा प्रशस्यते सर्वैरप्यविगानेनाडित्यत

इति प्रशस्योजोक्तं च न कुर्यात् । तथा जात्यादिनिर्मदस्थानैर्लघुप्रकृतिं पुरुषमुक्तं
 पर्यतीत्युत्कर्षकोमानस्तमपि न कुर्यादिति संबंधः । तथाऽतर्व्यवस्थितोऽपि सुखदृष्टि
 जंगविकारैः प्रकाशी जवतीति प्रकाशः कोधस्तं च (माहपोति) साधुर्न कुर्यात् । तेषां क
 पायाणां यैर्महात्मनिर्विवेकः परित्यागव्याहितो जनितस्तएव धर्मं प्रति प्रणताइति । य
 दिवा तेषामेव सत्पुरुषाणां सुष्ठु विवेकः परिज्ञानरूपव्याहितः प्रथितः प्रसिद्धिं गतस्त
 एवच धर्मं प्रति प्रणताः । यैर्महासत्त्वैः सुष्ठु क्षुष्टं सेवितं । धूयतेऽष्टप्रकारं कर्म येन तद्भूतं सं
 यमानुष्ठानं । यद्विवा यैः सदनुष्ठायिभिः (सुजोसिञ्चति) सुष्ठु ह्रिं धूननाहंत्वात् धूतं
 कर्मेति ॥ २९ ॥ अपिच (अणिहेइत्यादि) स्निह्यतइतिस्निहः । नस्निहः अस्निहः सर्व
 त्र ममत्वरहितइत्यर्थः । यद्विवा परीपहोपसर्गैर्नहन्यतेइतिनिहः ननिहोऽनिहवप
 सगैरपराजितइत्यर्थः । पातंतरंवा । (अणहेति) नाऽस्याऽधमस्तीत्यनघोनिरवद्यानु
 ष्ठापीत्यर्थः । सह हितेन वर्तेतइति सहितः सहितोयुक्तोवा ज्ञानादिभिः सहितव्या
 त्महितोवा सदनुष्ठानप्रवृत्तेः । तामेव दर्शयति । सुष्ठु संवृतइडियनोइडियैर्विस्त्रोत
 तिकारहितइत्यर्थः । तथा धर्मः श्रुतचारित्राख्यस्तेनाऽर्थः प्रयोजनं स एवाऽर्थस्तस्यैव सन्नि
 र्ज्यमाणत्वात् धर्मार्थः सयस्याऽस्तीति सधर्मार्थः । तथोपधानं तपस्तत्र वीर्यवान् स ए
 वंनूतो विहरेत् संयमानुष्ठानं कुर्यात् । समाहितेइडियः संयतेइडियः । कुतएवं । यतश्चा
 त्महित इःखेनाऽसुमता संसारे पर्यटता अकृतधर्मानुष्ठानेन लज्यते अवाप्यतइति । त
 थाहि । नपुनरिदमतिदुर्जनं, मगाधसंसारजलधिचित्रं । मानुष्यं खद्योतकतडिज्जतवि
 जसितप्रतिमं ॥ १ ॥ तथाहि । युगसमिजादिदृष्टांतनीत्या मनुष्यजवएव तावत् दुर्जनं
 स्तत्राऽप्यार्यक्रेत्रादिकं दुरापमित्यतश्चात्महितं इःखेनाऽवाप्यतइति मतव्यं । अपिच । नू
 तेपु जंगमत्वं, तस्मिन् पंचेइडियत्वमुत्कृष्टं ॥ तस्मादपि मानुष्यं मानुष्येऽप्यार्यदेशश्च । १ ।
 देशे कुत्रं प्रधानं, कुले प्रधाने च जातिरुत्कृष्टा ॥ जातौ रूपसमृद्धौ रूपे च बलं विशिष्ट
 तमं ॥ २ ॥ जवति बले चायुष्कं प्रकृष्टमायुष्कतोऽपि विज्ञानं । विज्ञाने सम्यक्त्वं सम्यक्त्वे
 शीतसंप्राप्तिरिति ॥ ३ ॥ एतत्पूर्वश्चाऽयं, समासतोमोहसाधनोपायः । तत्रच बहु संप्रा
 प्तं, जवन्निरल्पं च संप्राप्यं ॥ ४ ॥ तत्कुरुतोयममधुना मङ्कलमांगे समाधिमाधाय ॥
 त्यक्त्वा संगमनार्थं, कार्यं सन्निः सदा श्रेयइति ॥ ५ ॥ ३० ॥

एहि एषा पुरा अणुस्सुतं, अडवा तं तद् एणो समुच्चियं ॥ पा
 तंतरं अडवा अवितदणो अणुच्चिआमुणिणा सामाऽ आदितं,
 नाएणं जगसबदंसिणा ॥ ३१ ॥ एवं मत्ता महंतरं, धम्ममिणं सहिया
 बहू जणा ॥ गुरुणो वेदाणुवत्तगा, विरया तिन महोघमादिततिवेमि ॥ ३२ ॥

अर्थ—हृदे ए जीव क्यां ए जे नथी पाम्मो ते देखादेहे. जे श्रीवैतरागे संवमानुष्ठान कहुं. ते पुराके० पूर्व ए जंवि शूषयशुस्तुतंणदिके० निर्व्ययकी सांजलुं पण नथी अइवाके० अथवा तंके० ते धर्म कदापि. तहं के० तथा णोसमुत्तिषं के० रुद्धीरि ते पाहुं पण नथी मुत्ति णा के० मद्दपिये ज्ञातपुत्रे सामाज्या के० सामायिकादिक घणां छल्लेन ठे, एरीते आ हितं के० कहुं ते नाएण के० ज्ञातपुत्र जे श्रीमद्वागीर जगसर्वदंशिणा के० जगत मां सर्वदर्शी तेणे कहुं ॥ ३१ ॥ एवो जाणी जे करवुं ते कहेहे. एवंमत्तामदंतरं के० एम पूर्वोक्त प्रकारे आत्महित छल्लेन जाणीने तथा धम्ममिणं के० धर्मनो ए महांत आंतरो एटले धर्मवुं विज्ञेय जाणीने सहिया के० ज्ञान, दर्शन अने चारित्र सहित व हु के० घणा एवा हलवा कर्म जणा के० लोक ते गुरुणो उंदाणुवचना के० गुरुने ठेवे प्रवर्षता एटले गुरुपदिष्ट यथोक्त संयमने पालता विरया के० पापयकी विरत ते महोय के० महोदो जेनो प्रवाह ठे, एवा संसारसमुद् यकी तिस्र के० तरा. एरीते आहितं के० श्रीतीर्थंकर गणधरे कहुं तिवेमि एटले पूर्ववत् ॥ ३२ ॥ इति श्रीवैताल गाय्यनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ दीपिका—(एहिणूणेति) । यन्मुनिना जातेन श्रीवैरेण जगतः सर्वजावदक्षिणा सर्वे ज्ञेन सामायिकादि आहितमाख्यातं तन्नूनं निश्चितं पुरापूर्वं जीर्वैर्नहि अतुभूतं श्रवण पथमागतं । अथवा श्रुतमपि नसमुचितं यथावन्नामुचितं ॥ ३१ ॥ (एवमिति) एवमात्म हितं दुर्ज्ञेयं मत्वा (मदंतरंति) मानुष्यादिकमवरं ज्ञात्वा एनं जैनं धर्मव स्वहिताबह्वोजना लघुकर्माणो गुरोः श्रद्धांनुवर्तकान्मुक्तमार्गानुयायिनो विरताः पापेभ्य इत्याख्यातं तीर्थं क वि । इतिशब्दः समुच्चयार्थः । ब्रवीमीतिपूर्ववत् ॥ ३२ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां द्वितीयाध्यायनस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीका—एतच्च प्राणिनिर्न कदाचिद्वामपूर्वमित्येतदक्षयितुमाह ॥ (एहिणूणेत्यादि) । यदेतन्मुनिना जगतः सर्वजावदक्षिणा ज्ञातपुत्राधेण सामायिकाद्याहितमाख्यातं तन्नूनं निश्चितं । नहि नैव पुरापूर्वं जंतुनिरनुभूतं श्रवणपथमायातं । अथवाश्रुतमपि तत्तत्तमा यिकादि यथावस्थितं तथा नाऽनुचितं । पातांतरंवा । (अवित्तहृत्ति) । अवित्तयं यथावन्नाऽनुष्ठितमतः कारणादसुमतामात्महितं सुदुर्लभमिति ॥ ३१ ॥ पुनरप्युपदे शांतरमधिकृत्याह । (एवंमत्ताइत्यादि) । एवमुक्तरीत्याऽऽत्महितं सुदुर्लभं मत्वा ज्ञा ता धर्माणां च महदंतरं धर्मविज्ञेयं कर्मणोवा विवरं ज्ञात्वा । यद्विषा (महं तरंति) मनुष्यार्थेदेवादिकमवसरं सदनुष्ठानस्य ज्ञात्वा एनं जैनं धर्म श्रुतचारित्रात्मकं स ह दितेन वर्ततइति सहितज्ञानादिपुकावह्वोजनालघुकर्माणः समाधिताः । अंतोऽपु

सोराचार्यादेस्तीर्थंकरस्य वा ठंडानुवर्त्तकास्तदुक्तमार्गानुष्ठायिनोविरताः पापेभ्यः कर्मेभ्यः संतस्तीर्णान्महौघमपारं संसारसागरमेवमाख्यातं मया नवतामपरैश्च तीर्थकृद्भिरन्येषां । १५
तिशब्दः परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३ ॥ वैतालीयस्य द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥ १॥

॥ अथ वैतालीयाध्ययनस्य तृतीयोद्देशकस्य प्रारंभः ॥

संवृण्कम्मस्स निक्खणो, जं झुक्कं पुढं अबोहिए ॥ तं संजमउव चिऊई,
मरणं हेव वयंति पंमिया ॥ १ ॥ जे विन्नवणा अजोसिया, संतिन्नोहिं समं
विहाहिया ॥ तम्हा उवंति पासहा, अदस्सुकामाड्ढरोगवं ॥ २ ॥

अर्थ—हवे त्रीजो उद्देशो प्रारंभियेठैयें. बीजा उद्देशामां चारित्र पालवुं कहुं ते चारि
त्र पालतां कदाचित् परिसह आवेतो सहन करवा एवो जाव कहेठे, संवृण् के० संव
खाठे कम्मस्स के० मिथ्यात्वादिक कर्म जेणे एवा निक्खणो के० साधुने जंझुक्कं के०
जे झुख जोगवतां दोहिलां अथवा तेनां कारण जे अष्ट प्रकारना कर्म अबोहिए के०
अज्ञानपणे पुढं के० बांध्यांठे, निकाचित कखाठे तंके० ते संजमउ के० सत्तर प्रकार
ना संयमे करी चिऊई के० कृणे कृणे खुटेठे; जेम तलावहुं पाणी- सूर्यना किरणे
करी सर्वदा कृणे कृणे खुटेठे, तेम चारित्रियानां कर्म ते तप अने संयमे करी खुटेठे,
मरणं हेवपंमिया के० तथा संवृति आत्मा ते पंमित मरण एटले जन्म, जरा, मरण
अने शोकादिक ठांमीने वयंति के० मोद्धे पोहोचे. अथवा एरीते वयंति पंमिया के०
जे पंमित विवेकी सर्वदा ठेते कहेठे. ॥ १ ॥ हवे जे विरति रुडा अनुष्ठानना करनारठे, ते ते
हिज नवे मोद्धे जाय. ते आश्री कहेठे. जे के० जे महासत्त्ववंत पुरुष विन्नवणाके०
जे कामार्थ पुरुषे विनंती कराय ते कारणमाटे विन्नवणा शब्दे स्त्री कहिए, तेने अजो
सियाके० नसेवे तथा रुडे आचारे करी संतिन्नेहिं के० संतीर्ण शब्दे संसार थकी मूकाणां स
मवि विहिया के० सरखा फह्या तम्हा के० तेकारणे वंति के० उचुं एवुं जे मोद्धे तेने पास
हा के० जोधुं वली जेणे अदस्सुकामाड्ढरोगवं के० कामजोग जे ठे तेने रोगनीपरे दीता ॥ १॥

॥ दीपिका—उक्तोद्वितीयोद्देशकः सांप्रतं तृतीयः समारभ्यते तस्यायमधिकारः । पूर्व वि
रताइत्युक्तं तेषांच कदाचित् परीयहाअपि उदीर्यन् ते सम्यक् सोढव्याइत्यनेन संबन्धेना
यातस्यास्योद्देशकस्येदमादिसूत्रे ॥ (संवृण्तेति) संवृतं निरुद्धं कर्म येन. तस्य संवृतकर्मणः
साधोर्द्धुःखं यत् स्पष्टं वद्धं तद्वोधना अज्ञानेनोपचिन्तं सन्नसंयमतोऽपचीयते क्षीयते ।
ते संवृतात्मानोमरणं उपलक्षणाङ्गातिशोकादिकं च हित्वा त्यक्त्वा मोक्षं व्रजन्ति
पंडिताः ॥ १ ॥ (जेवीति) । कामार्थनिर्विज्ञाप्यंते प्रार्थितइति विज्ञापनाख्यस्तानि

ये अजुष्टाग्रसेवितारते संतीर्णैर्मुक्तैः समं व्याख्याताः । अतीर्णाग्रपि ते संसारं तीर्णाश्च स्पृ
रित्यर्थः ॥ तस्मादूर्ध्वमोक्षं यूपपश्यत ये च कामान् रोगवत् रोगतुल्यान् अज्ञाकुट्टेष्ट
वंतस्तेपि तीर्णसमाप्त्यपि पश्यत । यतः पुष्पफलाणं च रसं, सुराश्मंसस्त मद्भिनि
आणं च ॥ जाणंते जे विरया, ते डङ्गरकारएवंदे ॥ ५ ॥

॥ टीका—उक्तोदिततीर्णोद्देशकः तां प्रतं तृतीयः समाख्यते ॥ अस्थत्राऽयमनिसंवे
धः । इहाऽनंतरोद्देशकान्ते विरताऽप्युक्तं तेषां च कदाचित्परीयद्वाः समुद्वेगवत्तत्तत्त
ह्नं विधेयमित्युद्देशार्थाधिकारोऽपि निर्युक्तिकारेणाऽनिहितः । यथाऽज्ञानोपचितस्य क
र्मणोऽपचयोजयतीति तच्च परीयद्दहनादेवेत्यतः परीयद्वाः सोढव्याऽख्येनेन सं
वंधेनाऽऽपत्तास्यऽप्योद्देशकस्याऽपि सूत्रं । (संतुमकम्मस्तेत्यादि) । संतुतानि रुढा
नि कर्माण्यनुष्ठानानि सम्यगुपयोगरूपाणि वा मिथ्यादर्शनाविरतिप्रमादकपाययोगरूपा
णि वा यस्य निष्क्रोः साधोः सतथा तस्य यत् कुखमसदेयं तदवाधानज्ञतं वाऽष्टम
कारं कर्म । (स्पृष्टमिव) बहस्पृष्टनिकाचितमित्यर्थः । तच्चाऽज्ञाबोधिना अज्ञानेनोपचितः
सत् संयमतोमानांशोकात् समदशरूपादनुष्ठानादपचीयते प्रतिक्षणं क्षयमुपयाति ।
एतद्वर्तं जयति । यथा तटाकोदरसंस्थितमुदकं निरुद्धापरप्रवेशद्वारं सदादिव्यकरसंप
कात् प्रत्यहमपचीयते । एवं संतुताश्रवद्वारस्य निष्क्रोरिद्विषयोगकपायं प्रति संजीवित
या संतुतात्मनः सतः संयमानुष्ठानेन चाऽनेकजवाज्ञानोपचितं कर्म क्षीयते । ये च सं
तुतात्मनः सदानुष्ठानिश्च ते हित्वा त्यक्त्वा मरणं मरणस्वभावमुपलक्षणत्वात् जाति
जरामरणशोकादिकं त्यक्त्वा मोक्षं व्रजति पंडिताः सदसद्विवेकिनः । यदि वा पंडिताः सर्व
ज्ञाएवं वदंति यत् प्रायुक्तमिति ॥ १ ॥ येऽपि च तेनैवं जयेन च मोक्षमाप्नुवंति तान
धिकृत्याह । (येविश्रवणेत्यादि) ये महासत्त्वाः कामार्थिनिर्विज्ञाप्यंते यास्तदर्थम्यो
वा कामिनं विज्ञापयंति ताविज्ञापनाः स्त्रियस्तानिरजुष्टाग्रसेविताः कृपं वा अथवा
जह्मणमतीतास्ते संतीर्णैर्मुक्तैः समं व्याख्याताः । अतीर्णाग्रपि संतोयतस्ते निष्किंचन
तया शब्दादिषु विषयेष्वप्रतिबद्धाः संसारोद्व्यतस्तटोपांतवर्तिनोजयंति । (तस्मादूर्ध्वमि
ति) मोक्षं योपित्परित्यागादूर्ध्वं पश्यति तत्पश्यत यूपं । ये च कामान् रोगवदशाधि
कृत्यान् अज्ञाकुट्टेष्टवंतस्ते संतीर्णसमाप्त्याख्याताः । तेषांचोक्तं । पुष्पफलाणंचरसं,
सुराश्मंसस्तमद्भिज्याणंच ॥ जाणंताजेविरया, तेडङ्गरकारएवंदे ॥ १ ॥ तृतीयपादस्य
पाठांतरं वा । उद्विग्नपिण्डहेतुद्वा कर्ध्वमिति सौयमादिषु तिरियमिति तिर्यक्त्रोके अ
भूति जवनपत्यादी येकामास्तान् रोगवदज्ञाकुर्थं ते तीर्णकट्याख्याताऽस्ति ॥ २ ॥

अगं वणिएहिं आहियं धारंति राइणिया इह ॥ एवं परमा महवया, अ
स्कायान सराऽनोयणा ॥३॥ जे इह सायाणुगा नरा, अप्रोववन्ना कामे
हिं मुठिया ॥ किवणेणसमं पगप्पिया, न विजाणंति समाहिमाहितं ॥४॥

अर्थ—बली उपदेश आश्री कहेते. जेम वणिएहिं के० वणिके अगंके० अग्र एटले प्रधान
एवां रत्नवस्त्रानरणादिक देशांतर थकी, आहियंके० आया तेने इह के० आमनुप्यलोकेमांहे
राइणिया के० राजा अथवा मोहोटा व्यवहारवंतपुरुषजे होय तेज धारंति के० धारण
करेते एटले पहेरेते एवं के० एप्रकारे परमा के० प्रधान रत्नतुल्य एवाजे महवया के०
पांच महाव्रत ते सराऽनोयणा के० ठठारात्रीनोजन विरमण सहित ठ व्रत ने अस्का
याठ के० आचार्ये आया तेने साधुज धारणकरे अने सारीरीते पाळे ॥३॥ जे के० जे
इह के० आजगतने विपे सायाणुगा के० सुखशिलीया त्रण गारवेंकरी अप्रोववन्ना के०
अध्युपपन्न एटले सहित तथा कामेहिंमुठिया के० कामनोगने विपे मूर्धित ते किवणे
णसमं के० रूपण एटले दीन, कायर सरखा पगप्पिया के० धीरा एटले अदपदोपे अमारो
निर्मल संयम शी रीते मलिन अगे? एवी रीते धूपणुकरनार जे होय ते समाहिमाहितंके०
श्रीवीतरागनो कह्यो एवो जे समाधिनी मार्ग तेने न विजाणंति के० नजाणे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—(अग्रमिति) अग्रं प्रधानं रत्नानरणादिकं वणिग्निर्देशांतरादाहितं ढौकितं
राजानस्तनुष्याइह मनुष्यलोके धारयंति विव्रति । एवं रत्नतुल्यानि परमाणि प्रधानानि म
हाव्रतानि पंचसरात्रिनोजनानि त्रिरात्रिनोजनविरमणपष्ठानि आख्यातान्याचार्यैरि
ति तानि महासत्त्वाः साधवोधारयंति नान्ये इति तात्पर्यार्थः ॥ ३ ॥ (जेइहेति) । ये
इह मनुष्यलोके सातानुगाः सुखशिलानराकुट्टिरससातागौरवेष्वाध्युपपन्नागृह्यस्तथा का
मेष्टु इच्छामदनेष्टु मूर्धिताः सत्प्राः संतः रूपणेन दीनेन इन्द्रियपराजितेन समास्त इत्कामा
सेवने प्रगल्भिताधूपतां गताः किमनेनाऽसम्यक् प्रत्युपेक्षणादिस्तोकदोषेणास्मच्चारित्रविरा
धना जाविनीत्येवं प्रमादवंतोघृष्टाः शनैः समस्तमपि संमज्जिनयंति । एवंनूतास्ते समा
धिधर्मध्यानादिकमाख्यातं कथितमपि नजानंति ॥ ४ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशांतरमधिकृत्याह । (अग्रंवेत्यादि) अग्रं वर्यं प्रधानं रत्नवस्त्रा
नरणादिकं । तद्यथा वणिग्निर्देशांतरादाहितं ढौकितं राजानस्तत्कल्पार्थश्रवणद्वयः इह
ऽस्मिन्मनुष्यलोके धारयंति विव्रति एवमेतान्यपि महाव्रतानि रत्नकल्पानि आचार्यैराख्या
तानि योजितानि सरात्रिनोजनविरमणपष्ठानि साधवोविव्रति । तुशब्दः पूर्ववत्तेन्यो
महाव्रतरत्नानां विशेषापादकऽति । इदमुक्तं नवति । यथा प्रधानरत्नानां राजानएव

नाजनं एवं महाव्रतज्ञानामपि महासत्त्वाएव साधवोनाजनं नान्ये इति ॥३॥ किंच
(जेइहेत्यादि) ये नरालघुप्रकृतयइहाऽस्मिन् मनुष्यलोके सातं सुखमनुगच्छंतीति सा
तानुगाः सुखशीलाएहिकाभुष्मिकाऽपायनीरवः समृद्धिरसतातागौरवेष्वधुपपन्नाग
वाः । तथा कामेयु इहामदनरूपेण भूर्विताः कामोक्तदृष्टाः । रूपणोदीनोवराकईदिव्यैः
पराजितस्तेन समास्त इत्कामासेवने प्रगडिन्ताष्टृतां गताः । यदिवान् किमनेन स्तोकेन
दोषेणाऽसम्यक्प्रत्युपेक्षणाविरूपेणाऽस्मत्संयमस्य विराधनं नविष्यत्येवं प्रमार्दवतः
कर्तव्येष्ववतीर्दतः समस्तमपि संयमं पटवन्मणिकुट्टिमवद्वा मज्जिनीकुर्वति । एवंभूताश्च
ते समाधिधर्मव्यानादिकमाख्यातं कथितमपि न जानंतीति ॥ ४ ॥

बाहेण जहा व विठए, अचले होइ गवं पचोइए॥ से अंतसो अप्पथामए
नाइ वइइ अचले विसीयति ॥ ५ ॥ एवं कामेसणं विऊ अऊसुए पयहे
ऊ संथयं ॥ कामी कामेण कामए, लदेवावि अलइकएइ ॥ ६ ॥

अर्थ—बली उपदेशांतर कहेउ, जहाव के० जेम बाहेणके० व्याप एटले आहेंदीते
मृगदिके पशुने विष्टएके० त्रागदेतो ठतो ते गवके० मृगाविक अचले होइके० बजरहित
थाय, क्याए लइशकेनहीं, अथवा बाहेणके० गाढासो बाहक एटले सांधडीउं तेरो जेम
विषम मार्गेने विपे गवके० बलदने पचोइतेके० पराणे प्रेरणा करीखेइयो ठतो बजरहि
त थायः पती से के० ते बलदने अंतसो के० मरणांत सुधी जो कष्ट आपे तो पण
अप्पथामए के० अटप सामर्थ्यपणाने लीधे नाइवइइके० चाली नशके, अचलेवितीय
ति के० निर्वजपणाधी तेहिज काठवर्मा विषम मार्गे सुतो रहे ॥५॥ हवे ए दृष्टांत पुरु
ष साथे मेलवेउं एवं के० ए पूर्वोक्त न्याये काम के० शब्दादिक विषय तेनी एतणं
के० गवेषणा एटले प्रार्थना तेनेविपे विऊ के० निपुण आसक ठतो ते पुरुष सिद्धाय
परंतु कामनोगने ठांमी नशके; कामनोगरूप कर्दमने विपे खुनो एवो ठतो अऊसुएके०
आल अथवा काले संथयं के० एकामनोगनो संबंध पयहेऊके० ठांमीश, एम चिंतवे;
पण निर्धन बलदनी परं ठांमी नशके एमजाणी संवेग आपोने कामी के० कामि पुरु
षे कामेण के० कामनोग वांठवा नही बली कामएलदेवावि के० ते कामनोगने लाधा
थका पण अलइकएइ के० अणलाथा एटले अणपाय्या सरस्वा करूं, कोइएक निमि
से बुज्यो ठतो जंबुसुवामि तथा वेरस्वामिनी पेरे निस्पृहीथाय, ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(बाहेपोति) । व्याधेन लुब्धकेन यथा(गवति) । मृगादिपशुः विकृतोवि
विषप्रकारेणकृतः पीहितः प्रचोदितः श्रमं प्रापितः सन्नवलोगंलुप्तमसमर्थः । अथवा वा

हयतीतिवाहः शाकटिकस्तेनाऽवहन् गौः प्रतोदादिना कृतः प्रेरितोपि अवलोविषमपथे
 गंतुमसमर्थः स्यात् सचांतशोमरणांतमपि यावत् अल्पस्थामाऽल्पसामर्थ्योन्नोत्तारं वोढुं
 शक्नोति एवंनूतश्चतत्रैव पंकादौविपीदति ॥ ५ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) । एव
 पूर्वोक्तदृष्टान्तेन कामानां शब्दादीनां या गवेषणा प्रार्थना तस्यां विद्वान् निपुणः कामप्रार्थ
 नासक्तोऽयं श्रवो वा संस्तवं कामसंबंधं प्रजह्यात् । नवा बलीवर्दश्च विषममार्गकामान् त्य
 कुमलं । किंच नवैहिकामुष्मिकापायजीरुः कामी नूत्वा प्राप्तानपि कामान् कामयेताऽनि
 लपेत वैरस्वामी जंबूस्वामिनामादिवत् तथाकुल्लककुमारवत् कुतश्चिन्निमित्तात् । सुपु
 गाऽयं सुपुगाऽयं मुनेच्चिञ्चसामसुंदरि ॥ अणुपालिअदीहराऽयं उमुमिणंते मापमायह ।
 इत्यादि प्रतिबुद्धोलब्धानपि कामान् लब्धसमान् मन्यमानोनिस्पृहः स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका—पुनरप्युपदेशांतरमधिकृत्याह (वाहेणेत्यादि) व्याधेन लुब्धकेन (जहावन्ति)
 यथा (गवन्ति) मृगादिः पशुर्विविधमनेकप्रकारेण कूटपाशादिना कृतः परवशीकृतः भ्रमं
 वा ग्राहितः प्रणोदितोऽप्यवलोजवति जातभ्रमत्वात् गंतुमसमर्थः । यद्विवा वाहय
 तीति वाहः शाकटिकस्तेन यथावदवहन् गौर्विविधं प्रतोदादिना कृतः प्रचोदितोऽप्य
 वजोविषमपदादौ गंतुमसमर्थोऽनवति । सचांतशोमरणांतमपि यावदल्पसामर्थ्या
 न्नाऽस्तीव वोढुं शक्नोति । एवंनूतश्चाऽवलोजारं वोढुमसमर्थस्तत्रैव पंकादौ विपीदतीति
 ॥ ५ ॥ दार्ष्टान्तिकमाह (एवमित्यादि) एवमनंतरोक्तया नीत्या कामानां शब्दादीनां वि
 पयाणां या गवेषणा प्रार्थना तस्यां कनैव्यायां विद्वान् निपुणः कामप्रार्थनासक्तः शब्दा
 दिपंके मग्नः सचैवंनूतोऽयं श्रवो वा संस्तवं परिचयं कामसंबंधं प्रजह्यात् । किलेत्येवम
 ध्ववसाय्येव सर्वदाऽवतिष्ठते । नच तान् कामान् अवलोबलीवर्दवत् विषमं मार्गं त्यकुमलं ।
 किंच नवैहिकामुष्मिकापायदर्शितया कामी नूत्वोपपन्नान्ऽपि कामान् शब्दादिविषयान् वैर
 स्वामिजंबूनामादिवद्वा कामयेतानिलपेदिति । तथा कुल्लककुमारवत् कुतश्चिन्निमि
 तात् । सुपुगाऽयमित्यादिना प्रतिबुद्धोलब्धानप्यप्राप्तानपि कामान् लब्धसमान् मन्य
 मानोमहासत्त्वतया तन्निस्पृहोऽनवेदिति ॥ ६ ॥

मापठ असाधुता नवे, अच्चेही अणुसास अप्पगं ॥ अद्वियंच असाहु
 सोयती, संथणती परिदेवती बहु ॥ ७ ॥ इह जीवियमेव पासहा, तरुणे
 एव वाससयस्स तुट्ठती ॥ इत्तरवासेय वुप्पह, गिञ्चनरा कामेसु मुत्थिया ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे शावास्ते कामजोगनो त्याग करवो ते कहेवे. मापह्व के० रखे, ए
 ठी मरणकाले जवांतरने विपे ए कामजोगनी सेवाये करी असाधुताजवे के० असाधु

पणाथकी डुर्गति गमनरूप थाय. एतुं जाणी पोतानो आत्मा विपयना संग थकी अ
बेही के० दूर करे तथा अणुसातअणुगं के० पोताना आत्माने शीखवे के, रे जीव अ
साधु कर्मने प्रमाणे तुं डुर्गतिथें गयो थको दुःखी थईश तथा अद्विचके० अर्थात् अ
साधु के० असाधु कर्मने प्रमाणे सोयती के० शोचकरीश संयथती के० हे जीव तुज
ने परमाधार्मियें पीडयो थको गाढा आकरा शब्द करीश, तथा परिदेवइवहु के० घणा
गिलाप करीश. हे माय? हुं मरुहुं, आ वखत मने राखनार कोइ नथी इत्यादिक
अनेक आक्रंद करीश एतुं कहीने आत्माने शीखामया आपे. ॥४॥ वली इहके० आ स
तारमांहे धनधान्यादिक पदार्थ तो दूरहया, पण जीवियमेव के० एकलुं जीवितव्य पणुज
पासह के० देखो तेएतुं तो असाधुतुं ठे के, कण्ठेकण्ठे विनाशजीजे. कोइको तो तरुणएव
के० तरुण पणोज विनाशपात्रे वासतस्तनुहृती के० चालता समयमां धणुतो शो व
पेहुं आधुप्यते, तेपण ठेहेठे बूटेजे जेमाटे ते आधुप्य सागरोपमनी अपेक्षायेतो मेपो
न्मेप प्रायं इतरवासये के० इतर एटले अरुप वर्य सरखुं थाय. एतुं जाणीने रे जीव
बुद्धा के० बुजो के, एवीरीतनो आधुप्यनो जरोशो ठता पण गिदनराकामेसुमुद्धियाके०
एकेक पुरुष गृहठता कामनोगने विपे सृजित रहेते? तेनरकादिक पीडाने पायेते ॥५॥

॥ दीपिका—(मापछेति पश्चान्मरणकाले जयांतरेवा मानुपंगादसाधुता कुगतिरुपा
माचवेत् माप्रायुषादित्यतोविपयेन्यथात्मानमत्येहि त्याजय । तथा आत्मानमनुशास्तिं
कुरु । यथा हेजीव असाधुराजकर्मकारी अधिकं डुर्गतौ गतः शोचति । सच परमाधार्मिकैः
कदर्थमानस्तिर्यकु कुदादिवेदनायस्तः सनत्पाक्रंदति परिदेवते विलपति बहुवि इत्या
श्मानुशासनंकुरु ॥ ४ ॥ (इहेति) इह संसारे आस्तांतावदन्यत् । जीवितमाशुरेयाऽनि
व्यं पश्यत प्रतिक्ष्णमावीचीमरणसन्नावात् । तथा सर्वापुःकषाचरुणएव ब्रट्यति अय
ते । अथवा सांप्रतं सुवद्वप्यायुर्वैशतं तच्च सागरोपमापेक्षया कतिपयमेपोन्मेपप्रापत्वा
त् इतरवासकल्पं लोकवासस्तुल्यमिति बुध्यर्थं । एवंतूतेप्यायुषि गृहानराः कामे सृजिताया
सत्तानरकादिपीडां लजंतइति शेषः ॥ ५ ॥

॥ टीका—किमिति कामपरित्यागोविधेयइत्याशंक्याह । (मापहेत्यादि) मापश्चान्मरण
काले जयांतरेवा कामानुपंगादसाधुता कुगतिगमनादिकरुपा चवेत् प्रायुषादिति । अतो
विपयासांगात्मानमत्येहि त्याजय । तथात्मानं चाऽनुगाध्यात्मनोऽनुशास्तिं कुरु । यथा
हेजीव योदसाधुरसाधुकर्मकारी द्विसानृतस्तेषादीं प्रवृत्तः सन् डुर्गतोपतितोऽधिक
मल्यर्थमेवं शोचति सच परमाधार्मिकैः कदर्थमानस्तिर्यकुं वा कृथादिवेदनायस्तो

ऽत्यर्थं स्तनति सशब्दं निःश्वसिति । तथा परिदेवते विलपऽप्याक्रंदति । वह्निहति ।
 हामातर्घ्रियतऽति त्राता नैवाऽस्ति सांप्रतं कश्चित् किंशरणं मेस्यादित्याह । इष्टकृतचरि
 तस्य पापस्थेन्येवमादीनि दुःखान्यऽसाधुकारिणः प्राप्नुवंतीत्यतो विषयानुषंगेन विधेयऽ
 त्वेवमात्मनोऽनुशासनं कुर्विति संबंधनीयं ॥७॥ किंच (इहजीवियमेवेत्यादि) । इहाऽस्मि
 न् संसारे आस्तां तावदन्यङ्गीवितमेव सकलसुखास्पदमनित्यताऽप्राप्तं आवीचिमरणेना
 प्रतिक्षणं विशरारुखजावं तथा सर्वायुःकृयएव वा तरुणएव युवैव वर्षशतायुरप्युपक्रम
 तोऽथ्यवसाननिमित्तादिरूपादायुषस्तुट्यति प्रच्यवते । यदिवा सांप्रतं सुबह्वप्यायुर्वर्षशत
 तच्च तदंते त्रुट्यति । तच्च सागरोपमापेक्षया कतिपयनिमेषप्रायत्वात् इत्वरं वासकल्पं
 वर्तते स्तोकनिवासकल्पमित्येवं बुध्यध्वं यूयं । तथैवंजूतेऽप्यायुपि नराः पुरुषालयु
 प्रकृतयः कामेषु शब्दादिषु विषयेषु गृहाध्युपपन्नामूर्तितास्तत्रैवाऽसक्तचेतसो नरकादि
 यातनां स्थानमाप्नुवंतीति शेषः ॥ ७ ॥

जे इह आरंजनिस्तया, आतदंता एगंतलूसगा ॥ गंता ते पावलोगयं,
 चिररायं आसुरियं दिसं ॥९॥ एय संखय माहु जीवितं, तहविय बाल
 जणो पगझई ॥ पञ्चुप्पन्नेण कारियं, कोदहुं परलोकमागते ॥ १० ॥

अर्थ-जे इह के० जे आ मनुष्य लोकमांहे महामोहाकुलित पुरुष आरंज के० आ
 रंज हिंसादिक सावधानुष्ठानने विषे निस्सिया के० निश्चित एटले आसक्तते, ते पुरुष
 आतदंता के० आत्माने दंमनार तथा एगंतलूसगा के० एकंत जीवना प्राणने लूसना
 र अथवा सद् अनुष्ठाननेलूसनार, गंताते पावलोगयं के० एवा पुरुष पापलोक एटले
 जे गतिमां पापकर्मना करनार जाय, ते गतिमां जज्ञे किंबहुना चिररायं आसुरियं दिसं
 के० चिरकाल सुधी नरकादिकना दुःख पामसे. यद्यपि ते अज्ञान कष्टने प्रजावे कदाचित्
 देवगति पामे तोषण आसुरिगति एटले किंविषयीयादिकनी गति पामे ॥९॥ बली कहेते ए
 यसंखयमाहुजीवित के० सर्वज्ञे एम कहुंते के, त्रुटयुं आयुष्य संधाय नही तहविय के०
 तोषण बालजणो के० बाल अज्ञानी लोक ते निर्विवेकी पणो पगझई के० धृष्टपणुं क
 रेते, ते कहेते, कोइ एक पंढिते धर्मने विमो प्रेखोठतो ते नरविवेकी पुरुष एम कहेके
 पञ्चुप्पन्नेणकारियं के० अमारा प्रलुत्पन्न जे वर्त्तमान सुख तेनी साथेज अमारो कार्य
 ठे, कोणजाणे परलोकते किंवा नयी कोदहुं परलोकमागते के० परलोकने कोण देखी
 आब्योठे, जे देखीने परलोकथी आब्यो होय ते अमोने कहेतो मान्य करीये इत्यादि
 क धृष्टपणानी वातो करे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका-जेइहेति । ये केचन इह लोके आरंजनिःश्रिता आरंजसंबन्धा आत्मानं दंडयं

राय धनपतसिंध बाह्यरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा.

१५१

तीत्यात्मदंडकाः । तथा एकांतेन लूपकाजंतूनां हिंसकास्ते पापलोकं नरकादिगतिं गंता
 रोयास्यंति चिररात्रं प्रनूतकालं तन्निवासिनोचवन्ति । तथा बालतपश्चरणादिना यय
 पि देवत्वप्राप्तिस्तथाप्यासुरीं दिशं यांति कित्वपिकादेवाऽधमाः स्थूलित्वर्थः ॥ ९ ॥ (न
 येति । नचनैव संस्कृतमायुस्तुष्टितमायुर्न संस्कर्तुं संधातुं शक्यमेवमाहुः सर्वज्ञाः । तथापिच
 एवं सत्यपि बालजनोमूर्खलोकः सावयं कृत्यं कुर्वन् प्रगल्भतेऽसदनुष्ठानेनापि नजज्ञ
 ते । एवं पापकर्माणि कुर्वन् परेण प्रेरितोवक्ति । प्रत्युत्पन्नेन वर्तमानकालेनास्माकं कार्यं अ-
 तीतानागतयोर्विनष्टानुत्पन्नत्वादसत्त्वं तस्मादिह लोकएव विद्यते नपरलोके । यतः । ए
 तावानेव लोकोयं यावानिंदियगोचरः । नई लूपपदं पश्य यद्वदंत्यबहुभुताऽस्ति ॥ १० ॥

॥ टीका-अपिच (जेइहेत्यादि) ये केचन महामोहाकुलितचेतसइहाऽस्मिन्मनुष्य
 लोके आरजे हिंसादिके सावयानुष्ठानरूपे निश्चयेन श्रिताः संवदाअभ्युपपन्नास्ते
 आत्मानं दंडयंतीत्यात्मदंडकास्तथैकांतेनैव जंतूनां लूपकाहिंसकाः सदनुष्ठानस्य वा ध्वं

सकास्ते एवंनुतागंतरोयास्यंति पापं लोकं पापकर्मकारिणां योजोकोनरकादिश्चिर
 रात्रमिति प्रनूतं कालं तन्निवासिनोचवन्ति । तथा बालतपश्चरणादिना ययपि तथावि
 धदेवत्वापत्तिस्तथाऽप्यासुराणामियमासुरी तां दिशं यांति । अपरे प्रप्याः कित्वपिका
 देवाऽधमाजवन्तीत्यर्थः ॥ ९ ॥ किंच (एयसंखयेत्यादि) नचनैव नुष्टितं जीवितमायुः
 संस्कर्तुं संधातुं शक्यते एवमाहुः सर्वज्ञाः । तथाहि दंमकलिषं करिन्तावञ्चति बुराइवयदि
 वसाय आवसंचेन्नता गयाय पुणोनाणनियचंति । तथाऽप्येवमपि व्यवस्थिते जीवानामायु
 पि बालजनोऽन्योलोकोनिर्विवेकतया अतदनुष्ठाने प्रवृत्तिं कुर्वन् प्रगल्भते धृष्टतां या
 त्यतदनुष्ठाने नाऽपि लज्जतइत्यर्थः । सत्ताऽन्योजनः पापानि कर्माणि कुर्वन् परेण चो
 दितोभृष्टतया अलीकपाडित्वानिमानेनेदमुत्तरमाह । प्रत्युत्पन्नेन वर्तमानकालेनाविना
 परमार्थतोऽतीतानागतयोर्विनष्टानुत्पन्नत्वेनाऽवियमानत्वात् कार्यं प्रयोजनं प्रेक्षापूर्वं
 कारिनिस्तदेव प्रयोजनसाधकत्वादायीयते । एवंच सतीह लोकएव विद्यते नपरलोकं
 इति दर्शयति । कः परलोकं दर्शयति कं परलोकं कोदृष्टेहायातस्तथाचोचुः । पिव स्वादच
 साधु शोचने यदतीतं वरगात्रि तन्न ते । नहि जीरुगतं निवर्तते समुदयमात्रमिदं कजेवरं ।
 तथा एतावानेव पुरुषोयावानिंदियगोचरः ॥ नई लूपपदं पश्य यद्वदंत्यबहुभुताऽस्ति ॥ १० ॥

अदस्कुव दस्कुवादिषं, सदहसु अदस्कुदंसणा॥ ११ ॥ इस्की मोहे पुणापुणो,
 दंसणे, मोहणिजेण कडेण कम्मणा॥ १२ ॥ इस्की मोहे पुणापुणो,
 निविदेकसि जोगपूयणं ॥ एवं सहिते हियासए, आयतुलं पा
 णेहिं संजए ॥ १३ ॥

अर्थ-हवे एवं धृष्टपणुं करे तेने उपदेश कहेने, अहो अदकुव के० अंध सरखा पुरुषो दस्कुव के० त्रणचुवननो देखनार एवो सर्वज्ञजे श्रीवीतरागदेव तेनो आहिषंके० कहेलो जे श्रीसिद्धांत तेने सदहसु के० सईहे, तुं केवोडे ? तोके, अदकुदंसणा के० अंध ज्ञानदृष्टीरहित एवाजे ठे, तेमना दर्शनने विषे प्रवर्तनहारजे माटे तने बोलाविये ठेये के अहो ? अदकुदंसणा तुं श्रीवीतराग परमात्मानोज्ञाप्युंजे सिद्धांत तेनावपर अद्वाकरिने हंदि के० तेने गृहणकर अने आलोकना सुखटालीने परलोक उपर कोण नरोशो राखे, परलोकतो नथी इत्यादिकजे तुं बोलेजे, ते ताहारुं बोलवुं अयोग्यजे; केमके वर्तमानकाल टालीने अतीत अनगत नही मानीश तो पितामहादिक पुत्रप्राप्तादिक एषण नथी, एम पण कहेवुं पडजे परंतु एवीरीतना ताहारा बोलवा थकी एम जाणीये ठेये जे सु के० सुपु पणे तुं निरुद्धसणे के० निरुद्ध दर्शनेजे, एटले सर्वदा ज्ञानदृष्टीरहितजो, मोह एिक्केणकडेण कस्मुणा के० मोहनीयकर्मकरी अथवा ज्ञानावरणादिक कर्मकरी ताहरो दर्शन रंधाणुजे तेमाटे तुं जैनमार्ग सईहतो नथी, माटे ए तारो मत भूकीने सूत्रना सत्यमार्गनी सईहणा कर ॥१॥ वली उपदेश कहेजे एवा वचननो बोलनार डुक्कीके० डुःखीतो मोहेपुणोपुणो के० वली वली मोह पामे एटले वली तेनेज समाचरे जे थकी संसार मांहे अनंतो काल परित्रमण करे. एवं जाणी मोह भूकीने जे संयमने विषे प्रवर्तते ते उत्तम पुरुष जाणवो, निर्विदेहसिलोपपूयण के० ते आत्मज्ञाया स्तुति लोकपूजा तथा वस्त्रादिक लाजना उत्कर्षने न वांजे, एटले ए सर्वनो त्यागकरे. एवं के० ते एम करतो सहितेहिं के० ज्ञानादिक सहित थको संजए के० संयती पाणेहिं के० सर्व प्राणीमात्र ने आयतुजंके० पोताना आत्मा तुल्यकरी पासएके० देखे. ए रीते दया पाजे ॥१॥

दीपिका-एवं नास्तिकेनोकेसत्युत्तरमाह । (अदस्कुवेति) पश्यतीतिपश्यः नपश्योऽपश्योऽन्तर्दधवत् हेअंधतुल्य पश्येन सर्वज्ञेन आख्यातं सर्वज्ञागमं श्रद्धा प्रमाणीकृत । तथाऽपश्यकस्यासर्वज्ञस्याऽन्युपगतं दर्शनं येन तोपश्यकदर्शनस्तस्यामंत्रणं हेऽपश्यकदर्शनं प्रत्यक्षस्यैकस्य प्रमाणस्यांगीकारे व्यवहारलोपः स्यात् तस्मादागमं प्रमाणमिति । कस्मादेवमुपदिश्यतइत्याह । (हंदित्यादि) हंदिएवंगृहाण । दुःशब्दोवाक्यालंकारे । मोहनीयेन स्वकृतेन कर्मणा सुपु निरुद्धमावृतं दर्शनं सम्यगवबोधोपस्थ सप्तनिरुद्धदर्शनः । एवंविधः प्राणी सर्वज्ञोक्तं मार्गं नश्रद्धधत्ते तस्मादेवं बहूपदिश्यतेइति ॥ ११ ॥ (डुःखीति) डुःखी प्राणी पुनः पुनर्मोहंयाति डुःखेन विवेकविकलोजवति । निर्विवेकीच पुनर्दुःखी स्यात् तस्मान्मोहं परित्यज्य श्लोकमात्मज्ञायां पूजनं च निर्विद्येत क्षुण्यसेत । परिहरेदित्यर्थः । एवमुक्तनीत्या सहहितेन वर्ततइति सहितोज्ञानादियुक्तोवा संयतः साधुः परैः प्राणिजिरा

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जेनागमसंग्रह जागु इसरा. १७३

तमनुलामातमनुव्यत्वं पश्यन् यथाऽत्मनोऽश्वमप्रियं सुखं च प्रियं एवं सर्वेऽपि प्राणिन ईदृ
शाएवेति ज्ञात्वा सर्वान् प्राणिनः पातयेदित्यर्थः ॥ ११ ॥

टीका—(अदृक्कुवेत्यादि) । पश्यतीति पश्योनपश्योऽपश्योऽपश्येन तुल्यं कार्याकार्या
विवेचित्वाऽपश्यवचस्याऽऽमंत्रणं हेऽपश्यवदंथसहस्रं प्रत्यक्षस्यैवैकस्याऽन्युपगमेन कार्या
कार्याननिष्ठा पश्येन सर्वज्ञेन व्यावृत्तमुक्तं सर्वज्ञागमं श्रद्धा प्रमाणिकुरु प्रत्यक्षस्यैव
कस्याऽन्युपगमेन समस्तव्यवहारविलोपेन हंत हतोति पितृनिबंधनस्याऽपि व्यवहारस्या
ऽतिरेकिति । तथाऽपश्यकस्याऽपि सर्वज्ञस्याऽन्युपगमं दर्शने येनासाऽपश्यकदर्शनस्तस्याऽ
मंत्रणं वा हेऽपश्यकदर्शनं स्यतोऽर्वाकृदर्शी जवानस्तथाविधदर्शनप्रमाणश्च सन् कार्याका
र्यविवेचितयाऽपश्यवदन्वियत् यदि सर्वज्ञान्युपगमं नाऽकरिष्यत् यदिवाऽदृक्त्वाऽनिपुणो
वा यादृशस्तादृशोयाऽचक्षुदर्शनमस्याऽसावचक्षुदर्शनः केवलदर्शनः सर्वज्ञस्तस्माद्यववाप्य
ते हितं तत् श्रद्धा । इदमुक्तं जवति । अनिपुणेन निपुणेन वा सर्वज्ञवर्शनां हितं
श्रद्धातत्त्वं । यदि वा हे अदृष्ट हेऽर्वाकृदर्शनं दृष्टाऽतीताऽनागतव्यवहितसूक्ष्मापश्याव
शिना यद्वाऽतत्तमनिहितमागमं तंश्रद्धा । हेअदृष्टदर्शनं अदृष्टदर्शनं इति वा अश्रद्धा
कशासनानुप्रायिन् तमात्मयिमाग्रहं परित्यज्य सर्वज्ञोक्तमार्गे श्रद्धानं कुर्विति तात्पर्या
र्थः । किमिति सर्वज्ञोक्ते मार्गे श्रद्धानमनुमात्रकरोति । येनैवमुपदिश्यते तन्निमित्तमा
ह । हृदीत्येवं गृहाण । दुःखदोषाव्यालोकारे । सुष्ठु अतिशयेन निरुद्धमावृत्तं दर्शनं सम्य
क् व्यवबोधकं यस्य सः केनेत्याह । मोहयतीति मोहनीयं मिथ्यादर्शनादिज्ञानावरणी
यादिकं वा तेन कृतेन कर्मणा निरुद्धदर्शनः प्राणी सर्वज्ञोक्तं मार्गं न श्रद्धयतेऽस्तस्मा
मैश्रद्धानं प्रति चोद्यते इति ॥ ११ ॥ पुनरप्युपदेशांतरमाह । (दुःखीत्यादि) दुःखम
सातवेदनीयमुदयेन यत्प्राप्तं तत्कारणं वा दुःखयतीति दुःखं तदस्याऽस्तीति दुःखी सन्
प्राणी पीनः पुन्येन मोहं याति सद्सत्तद्विवेकविकलोचयति । इवमुक्तं जवति । अततो
दयात् दुःखमनुचवन्नातंमूढस्तत्करोति येन पुनः पुनः सुखी संसास्तागमनंतमस्येति त
देवज्जुतं मोहं परित्यज्य सम्यग्गुणानेनोऽग्राय निर्विद्येत ज्ञयुपेतं परिहरेदात्म
प्राप्तां सुतिरुपां तथा पूजनं ब्रह्मादिलान्तरूपं परिहरेत् । एवमनंतरोक्तरीत्या परिवर्त
मानः सहहितैर्न यततइति सहितोक्तानादिपुकोया संपतः प्रव्रजितोऽपरप्राणिनिः सु
खायिनिरात्मनुलामात्मनुव्यत्तां दुःखाप्रियत्तसुखप्रियत्तरूपामधिकं पश्येत् आत्मनुव्यत्ता
न् सर्वानपि प्राणिनः पातयेदिति ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे एवं धृष्टपणुं करे तेने उपदेश कहेले, अहो अदकुव के० अंध सरखा पुरुषो दरकुव के० त्रणञ्चवननो देखनार एवो सर्वज्ञजे श्रीवीतरागदेव तेनो आहियंके० कहेलो जे श्रीसिद्धांत तेने सद्ब्रह्म के० सईहे, तुं केवोळे ? तोके, अदकुदंसणा के० अंध ज्ञानदृष्टीरहित एवाजे ठे, तेमना दर्शनने विपे प्रवर्त्तनहारळे माटे तने बोलाविये बेये के अहो ? अदकुदंसणा तुं श्रीवीतराग परमात्मानोत्पाप्युंजे सिद्धांत तेनावपर अ-
 दाकरीने हंदि के० तेने गृहणकर अने आलोकना सुखटाळीने परलोक उपर कोण नरोशो राखे, परलोकतो नथी इत्यादिकजे तुं बोलेले, ते ताहारुं बोलवुं अयोग्यठे; केमके वर्तमा नकाल टाळीने अतीत अनागत नही मानीश तो पितामहादिक पुत्रपौत्रादिक एपण न थी, एम पण कहेवुं पडो परंतु एवीरितना ताहारा बोलवा थकी एम जाणीये बेये जे सुं के० सुपु पणो तुं निरुद्धसंज्ञे के० निरुद्ध दर्शनेले, एटले सर्वदा ज्ञानदृष्टीरहितठो, मोह पिङ्गोणकडेण कम्मुणाके० मोहनीयकर्मकरी अथवा ज्ञानावरणादिक कर्मकरी ताहरो दर्श न रुंधाणुळे तेमाटे तुं जैनमार्ग सईहत्तो नथी, माटे ए तारो मत मूकीने सूत्रना सत्यमा र्गनी सईहणा कर ॥११॥ वली उपदेश कहेले एवा वचननो बोलनार डक्कीके० डःखीठतो मोहेपुणोपुणो के० वली वली मोह पामे एटले वली तेनेज समाचरे जे थकी संसार मांहे अनंतो काल परिभ्रमण करे. एवं जाणी मोह मूकीने जे संयमने विपे प्रवर्त्त ते वत्तम पुरुष जाणवो, निर्विदेहसिलोपपूयणं के० ते आत्मश्लाघा स्तुति लोकपूजा तथा वत्सादिक लाजना अन्कर्षने न वांळे, एटले ए सर्वनो त्यागकरे. एवं के० ते एम करतो सहितेहिं के० ज्ञानादिक सहित थको संजए के० संयती पाणेहिं के० सर्व प्राणीमात्र ने आयतुलंके० पोताना आत्मा तुल्यकरी पासएके० देखे. ए रीते दया पाळे ॥११॥

दीपिका-एवं नास्तिकेनोक्तसद्युत्तरमाह । (अदकवेति) पश्यतीतिपश्यः नपश्योऽपश्योऽथस्त द्दंधवत् हेअंधतुल्य पश्येन सर्वज्ञेन आख्यातं सर्वज्ञागमं श्रद्धा प्रमाणीकुरु । तथाऽपश्यकस्यासर्वज्ञस्याऽन्युपगतं दर्शनं येन सोपश्यकदर्शनस्तस्यामंत्रणं हेऽपश्यकदर्श न प्रत्यक्षस्यैकस्य प्रमाणस्यांगीकारे व्यवहारलोपः स्यात् तस्मादागमं प्रमाणमिति । क स्मादेवमुपदिश्यतइत्याह । (हंदीत्यादि) हंदिएवंगृहाण । दुःखदोषाक्यालंकारे । 'मो हनीयेन स्वकृतेन कर्मणा सुपु निरुद्धमावृतं दर्शनं सम्यगवबोधोयस्य ससुनिरुद्धदर्शनः । ए वंविधः प्राणीसर्वज्ञोक्तं मार्गं नश्रद्धयते तस्मादेवं बहूपविश्यतेइति ॥ ११ ॥ (डःखीति) डःखी प्राणी पुनः पुनर्मोहंयाति डःखेन विवेकविकलोजवति । निर्विवेकीच पुनर्दुःखी स्यात् तस्मान्मोहं परित्यज्य श्लोकमात्मश्लाघां पूजनं च निर्वियेत क्षुणुसेत । परिहरेदित्यर्थः । एवमुक्तनीत्या सहहितेन वर्ततइति सहितोज्ञानादियुक्तोवा संयतः साधुः परैः प्राणिजिरा

सत्वं नञ्चा अहिंसे, धम्मघी उवहाणवीरिए ॥ गुत्ते जुत्ते सदाजये आथ
परे परमायतन्ति ॥ १५ ॥ वित्तं पसवोय नाईउं, तं बाले सरणं ति म
न्नइ ॥ एते मम तेसुवी अहं, नोताणं सरणं नविजई ॥ १६ ॥

अर्थ—वली उपदेश कहेने ते साधु सर्वके० सर्व हेय उपादेयवस्तुने नञ्चाके० जाणीने सर्व
होक्त संवररूप मार्गने अहिंसिके० अधितिष्ठेत् एटले आश्रये वली धम्मघीके० धर्माधी
थको उवहाण के० उपधान एटले तपनेविषे वीरिएके० वीर्य फोरवे एटले तेमा बलवंत
थाय पण तेमा वीर्य गोपवे नहों वली गुत्तेज्जवे के० मन वचन अने काय दृष्टिए छुन्न
अने छुन्नयोगे युक्त थवानो सदा के० सर्वकाल आथपरे के० पोताने विषे अने परने
विषे जयेके० यत्न करे परमायतन्ति के० ते साधुपरमायतने मोक्ष तेनो अर्थी जाणवो
॥ १५ ॥ वित्तं के० धनकनकादिक तथा पसवो के० पण चतुष्पदादिक अने नाईउं के०
ज्ञातिने स्वजन मातापितादिक तंके० तेनु बाले सरणंतिमन्नई के० जे बाल अज्ञानी होय
ते सरणकरीमाने केवीरिते तोके एतेममतेसुवीअहं के० ए जेविचादिकने ते माहाराठे हुं
एनी रक्षा करनारहुं पण नोताणं सरणंविजई के० एम न जाणो जे ए धर्माधिक जे
वे, ते रोगादिक उपने थके अथवा दुर्गतिमां पडतां थका मने प्राणहरण नविद्यते
एटले नथी. थवाना ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(सञ्चमिति) सत्यमार्गमिमं ज्ञात्वाऽपितिष्ठेदाश्रयेत् । धर्माधी उपधानं तपस्त
त्र वीर्यवान् मनोवाकायशुभो ज्ञानादिनिर्मुक्तः सदा यतेत आत्मनि परस्मिन्त्र । किञ्चूतः
परमवस्तुष्टयायतोदीर्घो मोक्षस्तेनार्थिकस्तद्विलापी ॥ १५ ॥ (विचमिति) वित्तं ध
नं पशयस्तरगादयः ज्ञातयः स्वजनमात्रादयः तद्वैतद्बालोमूर्खः शरणमिति मन्यते ।
कथमित्याह । एते विचादयो मम भवोपायहं तेपु विचादिषु रक्षाकरणेन प्रवर्ते एवं
बालो मन्यते नन्वेवं वेधि यद्विचादिकं त्राणं न स्यादुर्गतेपततोनापिरोगादौ शरणं विद्य
ते । रिद्धासद्वावतरला, रोगजरात्रंमुरं ह्यसरीरं । द्रोणहं पि गमणसीला, शाकिश्चिरहोका
संबधाऽति ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (सञ्चणञ्चेत्यादि) सर्वमेतद्देयमुपादेयं च ज्ञात्वा सर्वज्ञोक्तं सर्वसं
रूपमपितिष्ठेत् आश्रयेत् । धर्मेणार्थो धर्म एव वाऽर्थः परमार्थेताऽन्यस्याऽनर्थरूपत्वात्
धर्माधीः सविद्यते यस्याऽसौ धर्माधी धर्मप्रयोजनवान् । उपधानं तपस्तत्रवीर्यं यस्य स
तथा अनिमृदितबलवीर्यवृत्त्यर्थः । तथा मनोवाकायशुभः सुप्रणिहितयोगव्यर्थः । तथा
युक्तो ज्ञानादिभिः सदा सर्वकालं यतेताऽऽत्मनि परस्मिन्त्र । किञ्चिष्टः सन् अतद्याह । प

गारं पित्र्य आवसे नरे, अणुपुवं पाणेहिं संजए ॥ समता सबव
सुवते, देवाणं गत्ते सलोगयं ॥ १३ ॥ सोच्चा जगवाणुसासणं
सच्चे तठकरे कुवक्कमं ॥ सबव विणीयमवरे, उंठं जिखु विसुद्धमाहरे ॥ १४

अर्थ—वली उपदेशांतर कहेते. गारंपित्र्य आवसेनरे के० गृहवासने विपे वसतो ए
वो मनुष्य तेपण अणुपुवं के० अनुक्रमे धर्म सांजली, आवकना व्रतादिकने अंगीकार
करी, पाणेहिं के० जीवोने विपे संजए के० सम्यक्प्रकारे यत्न करतो, समतासबवसुव
ते के० सर्वत्र समता परिणामे वर्त्ततो एवीरीते गृहस्थ धर्मेने पालतो यको पण देवा
णंगत्तेसलोगयंके० देवलोकमां जाय. तो पठी यतिधर्मे पालनारनो केवोजहुं ॥ १३ ॥
वली कहेते सोच्चाजगवाणुसासणंके० ते श्रीबीतरागनी आझापूर्वक धर्म सांजलीने सबेत्त
ठकरे, कुवक्कमंके० तेनां आगमने विपे जेम कहेंते. तेम सत्य संयमने विपे उपक्रम ए
टलेउद्यम करे, सबवविणीयमवरेके० सर्वत्र महुररहित एवो यको जिखु के० साधुते
उंठ के० माधुकरी वृत्तियें विसुद्धमाहरे के० छुट्ट एटले बेतालीश दोष रहित एवो
आहार लीये. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—किंच । (गारंपीति) अगारं गृहमप्यावसन् गृहस्थोपि नरश्चानुपूर्व्या
चारित्रप्रतिपत्त्यादिरूपया प्राणिषु जीवेषु संयतोहिंसा निवृत्तः । यतः सर्वत्र समता श्रूय
ते । यतौ गृहस्थे च संमतैव जिनमतेऽनिधीयते तां कुर्वन् गृहस्थोपि देवानां लोकं गच्छेत्
किंपुनर्यतिरिति ॥ १३ ॥ (सोच्चेति) जगवदनुशासनं जिनागमं श्रुत्वा तदुक्ते सत्ये संयमे
उपक्रमं उद्यमं कुर्यात् । किंनूतः सर्वत्र उपनीतमत्सरोऽरक्तदिष्टः (उंठंति) जैद्वयं छु
ट्टं दीपरहितमाहरेणृण्हीयात् ॥ १४ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ टीका—किंच (गारंपियइत्यादि) । अगारमपि गृहमप्यावसन् गृहवासमपि कुर्वन् नरो
मनुष्यः (आनुपूर्वमिति) आनुपूर्व्या श्रवणधर्मप्रतिपत्त्यादिलक्षणया प्राणिषु यथाशक्त्या स
म्यक् यतः संयतस्तदुपमर्द्धान्निवृत्तः । किमिति । यतः समता समजावः । आत्मपरतुल्यता
सर्वत्र यतौ गृहस्थे च यद्विचैकेंद्रियादौ श्रूयतेऽनिधीयते आर्हते प्रवचने तां च कुर्वन्
सगृहस्थोऽपि सूत्रतः सन् देवानां पुरंदरादीनां लोकं स्थानं गच्छेत् किं पुनर्योमहासत्त्वत
या पंचमहाव्रतधारी यतिरिति ॥ १३ ॥ अपिच । (सोच्चाइत्यादि) । ज्ञानैश्वर्यादिगु
णसमन्वितस्य जगवतः सर्वज्ञस्य शासनमाज्ञामागमं श्रुत्वाऽधिगम्य तत्र तस्मिन्ना
गमे तदुक्तेवा संयमे सङ्गयोहिते सत्ये लघुकर्मां तदुपक्रमं तत्प्राप्त्युपायं कुर्यात् । कि
नूतः सर्वत्राऽपनीतोमत्सरोयेन सतथाऽसौरक्तदिष्टः क्षेत्रवस्तूपधिशरीरनिष्पिपासः ॥ त
था (उंठंति) जैद्वयं छुट्टं द्विचत्वारिंशदोपरहितमाहारं गृण्हीयादन्वचहरेदेति ॥ १४ ॥

सर्वं नञ्चा अदिष्टि, धम्मही उवहाणवीरिए ॥ गुत्ते जुत्ते सदाजये आय
परे परमायतन्ति ॥ १५ ॥ वित्तं पसवोय नाईत्तं, तं बाले सरणं ति म
न्नइ ॥ एते मम तेसुवी अहं, नोताणं सरणं नविज्जई ॥ १६ ॥

अर्थ—यली उपदेश कहेने ते साधु सर्वके ० सर्व हेय उपादेयवस्तुने नञ्चाके ० जाणीने सर्व
ज्ञोक्त संवररूप मार्गने अदिष्टि ० अधितिष्ठेत् एटले आश्रये वली धम्महीके ० धर्माधी
थको उवहाण के ० उपधान एटले तपनेविषे वीरिएके ० वीर्य फोरवे एटले तेमा बलवत्त
थाय पण तेमा वीर्य गोपवे नदी वली गुप्तेछुचे के ० मन वचन अने काय गुप्ति ए गुप्त
अने छुनयोगे युक्त थवानो सदा के ० सर्वकाल आयपरे के ० पोताने विषे अने परने
विषे जयेके ० यत्न करे परमायतन्ति के ० ते साधुपरमायतने मोक्ष तेनो अर्थी जाणवो
॥ १५ ॥ वित्तं के ० धनकनकादिक तथा पसवो के ० पण चतुष्पदादिक अने नाईत्तं के ०
ज्ञातिने स्वजन मातापितादिक तंके ० तेनु बाले सरणंतिमन्नई के ० जे बाल अज्ञानी होय
ते सरणकरिमाने के वीरिते तोके एतेममतेसुवीअहं के ० ए जेविचादिकने ते माहाराजे हुं
एनी रक्षा करनारहुं पण नोताणं सरणंनविज्जई के ० एम न जाणे जे ए धनादिक जे
ने, ते रोगादिक उपने थके अथवा दुर्गतिमां पडतां थका मने प्राणशरण नविद्यते
एटले नपी. थवाना ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(सञ्चमिति) सत्यमार्गमिमं ज्ञात्वाऽपितिष्ठेदाश्रयेत् । धर्माधी उपधानं तपस्त
त्र धीर्धवान् मनोवाक्कायगुप्तो ज्ञानादिनिर्युक्तः सदा यतेत आत्मनि परस्मिन् ॥ किञ्चूतः
परमवत्कृष्टाश्रयतो दीर्घो मोक्षस्तेनार्थिकस्तद्विलापी ॥ १५ ॥ (विचमिति) वित्तं ध
नं पशवस्तुस्त्रावयः ज्ञातयः स्वजनमात्रादयः तदेतद्वालोमूर्खः शरणमिति मन्यते ।
कथमित्याह । एते विचादयो मम मदीया अहं तेपु विचादिषु रक्षाकरणेन प्रवर्ते एवं
बालो मन्यते नत्वेवं वेति यद्विचादिकं प्राणं नस्याहुर्गीतौ पततो नापि रोगादौ शरणं विद्य
ते । रिद्धासदावतरला, रोगजराचंशुरं ह्यसरीरं ॥ यो एहं हि गमणसीला, षाकिञ्चिद्दोक्ता
संबधास्ति ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (सञ्चण्वेत्यादि) सर्वमेतदेयमुपादेयं च ज्ञात्वा सर्वज्ञोक्तं सर्वसं
वरूपमपितिष्ठेत् आश्रयेत् । धर्मेणार्थो धर्म एव वाऽर्थः परमार्थो ताऽनर्थक्यत्वात्
धर्माधीः सविद्यते यस्याऽसौ धर्माधी धर्मप्रयोजनवान् । उपधानं तपस्तत्रवीर्यं यस्य स
तथा अग्निगूदितवज्रवीर्यवृत्त्यर्थः । तथा मनोवाक्कायगुप्तः सुश्रणिदितयोगइत्यर्थः । तथा
युक्तो ज्ञानादिनिः सदा सर्वकालं यतेताऽऽत्मनि परस्मिन् ॥ किञ्चिदपि सत्यं अत आह । प

रमवत्कष्टायातोदीर्घः सर्वकालजवनात् मोक्षस्तेनाऽर्थिकस्तदनिलापी पूर्वोक्तविशेषणवि
शिष्टो जनेदिति ॥ १५ ॥ पुनरप्युपदेशांतरमाह (वित्तमित्यादि) वित्तं धनधान्यहिरण्या
दि । पशवः करितुरगगोमहिष्यादयोऽज्ञातयः स्वजनामातापितृपुत्रकलत्रादयः तदेतद्वित्ता
दिकं बालोऽङ्गः शरणं मन्यते । तदेव दर्शयति । ममेते वित्तपशुजातयः परिजोगे उपयो
क्ष्यन्ते । तेपु चाऽर्जनपाजनसंरक्षणादिना गोपोषणनिराकरणेन परिहारेणाऽहंनवामीत्ये
वं बालो मन्यते । न पुनर्जानीते यदर्थं धनमिच्छन्ति तच्चरीरमशाश्वतमिति । अपिच । रि
द्धी सहायतरला, रोगजराचंगुरं ह्यशरीरं ॥ तथा मातापितृसहस्राणि पुत्रदारशतानि च ।
प्रतिजन्मनि वर्तते कस्य माता पितापि वा ॥ १ ॥ एतदेवाह । नोनैव विचादिकं संसारे क
थमपि त्राणं जयति । नरकादौ पततोनापि रागादिनोऽपद्रुतस्य कचिच्चरणं विद्यतइति ॥ १६ ॥

अप्रागमितंमि वा डहे, अह्वा उक्कमिते जवंति ए ॥ एगस्स गती
य आगती, विडुमंता सरणं ए मन्नइ ॥ १७ ॥ सब्बे सयकम्मक
प्पिया, अवियत्तेण डहेण पाणिणो ॥ हिंमंति जयाउला सढा,
जाई जरा मरणेहिं निहुता ॥ १८ ॥

अर्थ-वली उपदेश कही देखाडेने. अप्रागमितंमिवाडहे के० पूर्वोपाजित असाता
वेदनीय कर्मना उदय थकी डःख प्राप्त थयां ठतां ते डःख एकलोज जीव अनुजवेने.
पण ज्ञाति, स्वजन अथवा डव्य ते डःखः थकी भूकावी शक्ता नथी अह्वाके० अथवा उक्क
मितेजवंति ए के० मरण आवे ठते पण एकलोज डःख जोगवे तथा जवांतरने विपे पण
एकलोज डःख जोगवे तथा एगस्सगतीय आगती के० गति, आगति पण एकलानेज होय,
परंतु ते वखते धनादिक जे ठे ते कोइ सरण न थाय विडुमंता के० चिवेकी पंमित ज
न एवी रीते जाणता थका सरणं एमन्नइ के० कोडुनुं सरण करी माने नही ॥ १७ ॥
सब्वे के० संसारमांहे सर्व जीव सय के० पोताना करेला कम्म के० कर्म करी कप्पिया
के० एकेंडियादिकनी अवस्थाये कल्प्या ठतां अवियत्तेणके० अव्यक्त संज्ञायें डहेण
के० अस्पष्ट शिरशूलादिक डःखे करी डःखीया ठतां एवा पाणिणो के० प्राणीउ ते
हिंमंति के० चतुर्गैतिकरूप संसार मांहे अरहट घटीने न्याये परित्रमण करेने, ते
ज योनीनेविपे जयाउला के० जयाकुल विहीता थका तथा सढा के० शठ एटले
अज्ञानी ठता जाई जरामरणेहिं के० वली वली जाइ एटले जाति अने जरा तथा मरणे
करी निहुता के० पीडथा थका रहेने. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका-(अप्रागमितमिवेति) अन्यागते प्राप्ते डःखेऽथवा उपक्रमकारणैरुपक्रांते ही

राय धनपतसिंह बादाहरका जैनागमसंग्रह नाम डसरा. १५७

एषे आधुनि जवांते वा सति एकस्यैव दुःखमनुजवतीतिशेषः ॥ यतः सयणस्तविमलग्गं, रोगाजिदुर्गतिस्तदुद्देहो ॥ सयणोविषसेरोगं, नविरंचनेव नासेइ इति ॥ तथाचाह । (एकस्तत्ति) एकस्यैव प्राणिनां चवांतरे गतिरागतिश्च स्यात् ततो विधानं तावदीदपि शरणं न मन्यते । यतः एकस्य जन्ममरणे गतयश्च शुचाशुचाजवावर्ते ॥ तस्मादाकालिकहि तमेकैर्नवात्मनः कार्यमिति ॥ १ ॥ (सत्तेत्ति) सर्वे प्राणिनः स्वकेन स्वरुतेन कर्मणा कटिपताए केंद्रियादिजेदेन व्यवस्थिताः । तथा एकेंद्रियादिजेषु अथ्यकेन दुःखेन उजयलक्षणाद्व्य केनापि दुःखेन समन्विताः प्राणिनो जयाकुलाः शठकर्मकारित्वात् शवाहिदिति पर्यटं ति तासुतासु योनिषु । किंजुताः प्राणिनः जातिजरामरणैरनिदुताः पीडिताः ॥ १७ ॥

॥ टीका-एतदेवाह । (अ प्रागमितं मीत्यादि) । पूर्वोपात्ताऽसातवेदनीचोदये नाऽन्यागते दुःखे तस्यैकाक्येव दुःखमनुजवति न क्वातिवर्गेण विवेने वा किंचिक्रियते । तथाच । सयणस्तविमलग्गं रोगाजिदुर्गतिस्तदुद्देहो ॥ सयणोविषसेरोगं नविरंचनेव नासेइ ॥ १ ॥ अथचोपक्रमकारणैरुपक्रांते म्वाधुनि स्थितिक्षेपेण वा जवांतरे जवां त्तिके वा मरणे समुपस्थिते सति एकस्यैवाऽसुमतोगतिरागतिश्च जवति । विधानं विवे की यथावस्थितसंसारस्वभावस्य वेत्ता ईवदपि तावत् शरणं न मन्यते कुतः सर्वात्मना प्रा णमिति । तथाहि । एकस्य जन्ममरणे गतयश्च शुचाशुचाजवावर्ते । तस्मादाकालिकहि तमेकैर्नवात्मनः कार्यं ॥ १ ॥ एको करेइ कम्मं फलमपि तस्मिं क्कउं समणुहवइ । एको जायइ मरइ च परलोभं एक्कठलाइ ॥ १ ॥ १ ॥ अन्यच्च । (सत्तेसयइत्यादि) । सर्वेपि संसा रोदरविवरवर्तिनः प्राणिनः संसारे पर्यटंतः स्वरुतेन ज्ञानावरणीयादिना कर्मणा कटिप ताः सूक्ष्माद्वरपर्याप्तकेंद्रियादिजेदेन व्यवस्थिताः । तथा तेनेव कर्मणैकेंद्रियाद्यवस्थायां म थ्यकेनाऽपरिस्फुटेन शिरःशूलाद्यलक्षितस्वभावैर्नोऽपलक्षणात् प्रव्यक्तेन च दुःखेनाऽसाता वेदनीयस्वभावेन समन्विताः प्राणिनः पर्यटंस्वरघट्टघटीन्यायेन तावत्स्वेव योनिषु जयाकुलाः शठकर्मकारित्वात् शवाप्रमंति जातिजरामरणैरनिदुतागर्वाधानादिनिर्दुःखैः पीडिता इति १७

इणमेव खणं वियाणिया, णोसुलजं वोहिं च आहितं ॥ एवं स हि ए हिपासए, आहिजिणे इणमेव सेसगा ॥ १८ ॥ अजविंसु पुरा विजिन्नुवो, आएसवि जवंति सुवता ॥ एयाइ गुणाइ आ हुते, कासवस्स अणुधम्मचारिणो ॥ १९ ॥

अर्थ-इणमेव के० एहिज अर्थ क्षेत्रं सुकुमाल जन्म जिनधर्म प्रतिपन्निरूप एवो खणंवियाणिया के० रूप एतत्ते अवसर जाणी यथोचित धर्मं करोवो णोसुलजं वोहिं च

के० बोधबीज पामबुं सुलज नथी, ए रीते आहितं के० कसुंठे. एवं जाणी धर्म अण करवा थकी फरी फरी बोधि डल्लेजने. एवं के० एरीते ज्ञान दर्शनेकरी सहिएके० सहित साधु जाणे तथा उदय आव्या परिसहने हियासए के० अहियाशे. ए वचन आहिं जियो के० श्री आदिनाथ जगवाने प्रकाशयो तथा इणमेवसेसगा के० एरीतेज शेष बी जा तीर्थकर पण प्रकाशेठे. ॥ १९ ॥ अजविंसुपुराविजिस्कुवो के० हवे सर्वज्ञ पोता ना शिष्यने बोलावी कहेठे के, अहो निहु ? एटले यतिउ पूर्वे जे तीर्थकर थया, तथा आएसविजवंति के० आगमिक काले जे थशे ते केवा थशे तो के सुव्रता के० सुव्रत एटले प्रधान व्रतधारी तेणे एयाइंगुणाइ आहुतेके० ए सर्व गुण जे पाठल कहा ते अ थवा आगल कहेजे ते कहाठे परंतु ते तीर्थकरने मते नेद नथी कासवस्स के० काश्य प ते श्रीआदीश्वर तथा वर्द्धमान स्वामी तेना अणुधम्मचारिणो के० धर्मेना अनुचारि जे ठे ते एमज कहेठे के ज्ञान, दर्शन अने चारित्र एहिज मोक्षमार्ग ठे. ॥ २० ॥

॥ दीपिका—(इणमिति) इमं प्रत्यक्षं कृणमवसरं विज्ञाय ज्ञात्वा तथा बोधिं नोसुलजामि त्याख्यातां ज्ञात्वा तदुचितं विधेयं । ईदृशोमानुष्यार्थदेशधर्मसामग्र्याश्रवसरः पुनः सुलजोन स्यादिति नावः । तदेवमुत्कर्षतोपार्थपुजलपरावर्तकालेन पुनःसुलजना बोधिरित्येवं ज्ञानादि सहितोऽधिपश्येत् बोधेर्दलनत्वं पर्यालोचयेत् । पाठांतरंवा (अहियासएत्ति) परीपदानु दीर्णान् सम्यक् पश्येत् । एवं जिनः श्रीरूपनोटापदे स्वसुतानुद्दिश्याह कथितवान् । तथा शेषाअपि जिनाएवमेवोक्तवन्तइति ॥ १९ ॥ (अजविमिति) हेनिक्खः साधवः सर्वे ज्ञाः स्वशिष्यानामत्रयति । पुरा ये अज्वन् अतिक्रान्ताजिनाः (आएसत्ति) आगमिष्याअ ये नविष्यन्ति जिनास्ते सर्वेपि सुव्रताः सुव्रतत्वेनैव सर्वे जिनत्वं प्राप्ताइत्यर्थः । ते सर्वे जिनाए तान् गुणानादुरुक्तवन्तः । नकश्चित्सर्वज्ञानां मतनेदइति नावः । येच काश्यपस्य रूपजस्मा मिनः श्रीवीरस्यवा सर्वेप्यनुचीर्णधर्मचारिणः । एतेन सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकएव मोक्षमार्गइत्यावेदितम् ॥ २० ॥

॥ टीका—किंच (इणमेइत्यादि) । इदमः प्रत्यक्षासन्नवाचित्वात् इमं इव्यक्त्रकालना वलक्षणं कृणमवसरं ज्ञात्वा तदुचितं विधेयं । तथाहि । इव्यं जंगमत्वपंचैदियत्वसुकु लोत्पत्तिमानुष्यलक्षणं । क्षेत्रमप्यार्थ देशार्थपङ्क्तिजिनपदलक्षणं । कालोऽप्यवसरपिणी चतुर्धाकरादिधर्मप्रतिपत्तियोग्यलक्षणः । नावश्च धर्मश्रवणतन्त्रज्ञानचारित्राचरणकर्मकृत्यो पशमाहितविरतिप्रतिपत्त्युत्साहलक्षणः । तदेवंविधं कृणमवसरं परिज्ञाय तथा बोधिं च सम्यग्दर्शनावाप्तिलक्षणां नोसुलजामित्येवमाख्यातामवगम्य तदवाप्तौ तदनुरूपमेव कुर्या

वित्तशेषः । अकृतधर्माणां च पुनर्दुर्जना बोधिः । तथाहि । जनेत्रियंच बोधिं अकरंतो अ
 णायंचपहंतो । अन्नं वाइ बोधिं जप्पितिकवरेण मोक्षेण ॥ १ ॥ तदेवमुत्कृष्टतोषार्धपुत्र
 जपरवर्तप्रमाणकालेन पुनः सुदुर्जना बोधिरित्येवं सहितोज्ञानादिनिरधिपश्येत् । बोधिसु
 दुर्जनत्वं पर्यालोचयेत् । पाठान्तरं वा । (अद्विद्यस्तएणि) परीपहानुदीर्णान् सम्यग्धितहेतु ।
 एतच्चाह जिनोरागक्षेपजेता नाजेयोऽष्टपदस्थान् सुतानुविश्य । तथाऽन्येपि इदमेव शेष
 काजिनाअजिहितवंतइति ॥ १५ ॥ एतदाह । (अजविंसुइत्यादि) हेचिक्कवः साधवः सर्व
 ज्ञाः स्वशिष्यानेवमामंत्रयति । येऽनूचन् अतिक्रान्ताजिनाः सर्वज्ञाः (आएस्ताविति)
 आगमिप्याश्च जविप्यति । तान् विजिनमि । सुव्रताः शोचनव्रताः । अनेनेदमुक्तं जवति ।
 सेपामपि जिनत्वं सुव्रतत्वादेवाऽऽयातमिति तेसर्वेऽप्येतान्जनंतरोदितान् गुणानादुरजिहि
 त्वंतः । नाऽत्र सर्वज्ञानं कश्चिन्मतचेदइत्युक्तं जवति । तेव काश्यपस्य कृपजस्वामिनो
 वर्द्धमानस्वामिनो वा सर्वेऽप्यनुवीरणधर्मचारिणइति । अनेन च सम्यग्दर्शनज्ञानचारिभ्रा
 श्मकएकएव मोक्षमार्गइत्यावेदितं जवतीति ॥ २० ॥

तिविहेणवि पाण माहणे, आयदिते अणियाण संवुमे ॥ एवं सिद्धा अणं
 तसो, संपेइ जे अणायगयावरे ॥ २१ ॥ एवं से उदाहु अणुत्तर नाणी अ
 णुत्तरदंसी अणुत्तरनाणदंसणधरे ॥ अरहा नायपुत्ते जगवं वेसाजिए
 वि याहिएत्तिवमि ॥ २२ ॥ इति श्रीविपालियं द्वितीयमध्ययनं सम्मत्तं ॥

अर्थ-हवे ते गुण कहेछे. तिविहेणवि के० मन, वचन अने कार्यापे करण कराव
 ण अने अनुमोदने करी पाणमाहणे के० जीवना प्राण हवे नहे. ए प्रथम महाव्र
 त एम उपलक्षण थकी शेष महाव्रत पण जाणवा. तेणेकरी आयदिते के० आत्माने
 हेतु तथा अणियाणके० नियाणा रहित संवुमेके० इन्द्रियोने संवरवेकरी संवृत्तिकया एवं
 के० एवा आचारे प्रवर्तता सिद्धाअणंतसोके० आगल अनंतजीवि सिद्धि पाप्मा वती सं
 पइजेके० संप्रत एतले वर्धमान काले सिद्ध आयवे. अने अणाययावरेके० अवर आगमि
 ककाले, अनेक सिद्ध थयो. ॥ २१ ॥ एवंके० एरीते संके० श्रीआदीश्वर जगवाने उदाहुके०
 पोताना पुत्र आश्री उदेशने मोक्षमार्गेनो उदेशो कह्यो ते जगवंत केवा वे? तोके अणुत्त
 रनाणिके० निरुपमज्ञान अने अणुत्तरदंसोके० निरुपम दर्शन एतले सम्यक् ज्ञान दर्शनेना
 धरनार वे. तथा अणुत्तरनाणदंसणधरके० कथंचित् ज्ञान दर्शनेना आधार वे एरीते अर
 हानायपुत्तेके० अरिहत ज्ञातपुत्र श्रीवर्द्धमान स्वामी जगवं के० जगवंत तेणे वेसाजिएवि
 के० विशालानगरीने विपे ए मार्ग अमोने आदिएके० कह्यो तिवेमिके० एरीते पंचम गण
 धर श्रीसुधर्मस्वामी जंबुप्रवृत्ति पोताना शिष्योने कहेछे के अहो शिष्यो? जेम श्रीवर्द्ध

मान स्वामी पाजोथी अमे सांजयुं ठे, तेरीते तमोने कहुंहुं ॥ २५ ॥ इति श्रीसूत्रकृतां
गे प्रथमश्रुतस्कन्धे श्रीद्वितीयवेतालीयाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ दीपिका—(तिविहेणेति) त्रिविधेन मनोवाक्कायैः कृतकारितानुमतिनिर्वा प्राणिनां
माह्न्यात् । इदमाद्यव्रतं । उपलक्षणादन्यान्यपि व्रतानि ज्ञेयानि । तथा आत्महितोऽति
दानोनिदानरहितः संवृतएवंनूतः सिध्यतीत्याह । एवंनूताअनंतशः सिद्धाः संप्रति व
र्तमानकालेपि सिद्धिगमनयोगे सिध्यन्ति । अपरे अनागते काले सेत्स्यन्ति । नान्योमुक्तिमा
र्गइत्यर्थः ॥ २१ ॥ (एवमिति) एवमुद्देशकत्रयोक्तनीत्या श्रीरूपनस्वामी स्वसुतानु
दिश्य उदाहृतवान् कथितवान् । अनुत्तरमुत्कृष्टं ज्ञानं तदस्यास्तीत्यनुत्तरज्ञानी । एवमनु
त्तरदर्शी । अनंतज्ञानदर्शनइत्यर्थः । बोधमतनिरासाय ज्ञानाधारजीवं दर्शयति । अनुत्त
रज्ञानदर्शनधरइति । कथंचिन्नज्ञानदर्शनाधारइत्यर्थः । अर्हन् सुरेंद्रादिपूज्योक्षा
तपुत्रोवर्धमानस्वामी रूपनस्वामीवा जगवान् विशालानगर्यामाख्यातवान् श्रीवीरः ।
रूपनस्वामीतु विशालकुजोन्नवत्वात् वैशालिकः ॥ यदुक्तं “ विशालाजननीयस्य, विशा
लकुलमेववा ॥ विशालं वचनं वास्याचेन वैशालिकोजिनः ” इतिब्रवीमीति पूर्ववत् ॥
॥ २५ ॥ इति द्वितीयाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—तदनिहितांश्च गुणानुद्देशतयाह । (तिविहेणेत्यादि) । त्रिविधेन मनसा
वाचा कायेन यदिव कृतकारितानुमतिनिर्वा प्राणिनोदशविधप्राणजाजोमाह्न्यादिति । प्र
थममिदं महाव्रतं । अस्य चोपलक्षणार्थत्वात् एवं गोपाण्यपि दृष्टव्यानि । तथाऽऽत्मनेहित
आत्महितं । तथाऽनाऽस्य स्वर्गावास्यादिलक्षणनिदानमस्तीत्यनिदानः । तथेंद्रियनोर्इन्द्रियैर्म
नोवाक्कायैर्वा संवृतस्त्रिगुप्तिगुप्तइत्यर्थः । एवंनूतश्चावश्यं सिद्धिमवाप्नोतीत्येतददर्शयति ।
एवमनंतरोक्तमार्गानुष्ठानेनानन्ताः सिद्धाअशेषकर्मकृत्यनाजः संवृत्ताविशिष्टस्याननाऽजो
वा । तथा संप्रति वर्तमाने काले सिद्धिगमनयोग्ये सिध्यन्त्यऽपरेवाऽनागते काले एत
न्मार्गानुष्ठायिनएव सेत्स्यन्ति । नाऽपरः सिद्धिमार्गोऽस्तीति नावार्थः ॥ २१ ॥ एतच्च सुवर्म
स्वामी जंबूस्वामिप्रनृतिन्यः स्वशिष्येभ्यः प्रतिपादयतीत्याह । (एवंसेत्यादि) । एवमुद्देश
कत्रयानिहितनीत्या सरूपनत्वामी स्वपुत्रानुदिश्योदाहृतवान् प्रतिपादितवान् । नाऽस्योत्त
रं प्रधानमस्तीत्यनुत्तरं । तच्च तज्ज्ञानं च अनुत्तरज्ञानं तदस्याऽस्तीत्यनुत्तरज्ञानी तथाऽनुत्त
रदर्शी । सामान्यविशेषपरिच्छेदकावबोधध्वनावइति बोधमतनिरास क्षरेण ज्ञानाधारं जीवं
दर्शयितुमाह । (अनुत्तरज्ञानदर्शनधरइति) । कथंचिन्नज्ञानदर्शनाधारइत्यर्थः । अ
र्हन् सुरेंद्रादिपूजाहोक्तातपुत्रोवर्धमानस्वामी रूपनस्वामी वा जगवानैश्वर्यादिगुणगु
णोविशाल्यां नगर्यां वर्धमानोऽस्माकमाख्यातवान् रूपनस्वामी वा । विशालकुजोन्नव

त्वादेशाजिकः । तथाचोक्तं । विशाला जननी यस्य विशालं कुलमेव वा । विशालं वचनं चा
ऽस्य तेन वैशाजिकोजिनः । एवमसौ जिनश्चाख्यातइति । इतिशब्दः परिसमाप्त्यर्थोऽत्रवीमी
तिउक्तार्थोऽनया पूर्ववदिति ॥ २१ ॥ समाप्तं च द्वितीयं वैतालीयमध्ययनं ॥ ग्रंथाग्रं ॥ १७६ ॥

हवे बीजो अध्ययन कह्या अनंतर बीजो अध्ययन प्रारंभिये ठैए. एनो ए संबंधधे के,
पाठले अध्ययने स्वसमय परसमयनी प्ररूपणा कही माटे परसमयना दोष अने स्वसमय
ना गुण जाणीने स्वसमयने विपे प्रवर्तवो; तेने विपे प्रवर्ततां यकां जे अतुकूल अने प्रति
कूल उपसर्ग उपजे ते सहन करवा ए अधिकारे आब्यो जे अध्ययन तेप्रारंभिये ठैयें.

सूरं मसुड अण्णाणं, जावजेयं नपस्सती ॥ जुञ्जंतं दृढधम्माणं,
सिसुपालोव महारहं ॥ १ ॥ पयाता सूरा रणसीसे, संगामंमि
उवधिते ॥ माया पुत्तं नयाणाइ, जेएण परि विव्वए ॥ २ ॥

अर्थ—कोइएक बाल मनुष्य संग्रामने विपे अण्णाणंके० पोताने सूरंमसुडके० शूरवीर क
ी माने जे आजगतमाहे माहारा समान सुनट कोइ नथी. परंतु जावजेयं के० ज्यां
उधी तेसंग्रामने विपे पोताने जीपनार कोइ नपस्सतीके० न देखे त्यांसुधी जाणवुं. को
रीपरे? सिसुपालोवके० जेम शिशुपालराजा पोतानी आत्माने शूरवीर मानतो हतो परंतु
संग्रामने विपे दृढधम्माणं के० दृढधर्मी तथा महारहं के० महारथी एवा नारायणने
जुञ्जंतं के० जुंजतो देखी, क्कोज पामी, मद ठांमीने निर्मद थयो. ॥ १ ॥ सांप्रत तामा
न्यपदे दृष्टांत कहेडे. कोइएक पोतानेविपे सूर के० शूरवीरपणं मानता रण के० सं
ग्रामने सीते के० मस्तके अग्रेसर पणे पयाताके० आब्या; एवा संगामंमिउवधितेके०
ते संग्रामनेविपे उपस्थित एटले प्राप्त थये थके त्यां परदलने सुनटे सर्वजनने व्याकुल
चित्त कखा-ठे. ते संग्राम एवो बर्तेडे के, ज्यां मायापुत्तंनयाणाइ के० माता पुत्रने
न जाणे; एटले माताने केडे रह्यो बालक पडतो जाणे नहीं एवा संग्रामने विपे जेए
ण के० जे आगले जीपणहार पुरुषो तेणे परिविव्वए के० शत्रादिके करी ठेयो थको,
हत प्रहत कीयो ठतो, कायरपणे जंग पामे. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—उक्तं द्वितीयमध्ययनं । तत्र स्वसमये बोधोविधेयश्च्युक्तं । तत्र प्रतियुक्त
स्य कदाचिदुपसर्गाः स्युस्ते च उदीर्णाः सम्यक्सोढव्याड्यर्थे । अथ तृतीयाध्ययनमा
न्यते । तत्र चत्वारोद्देशकास्तेषु प्रथमोद्देशकस्येदमादिसूत्रं । (सूरंमसुडिनि) कभिश्च
लः संग्रामे आत्मानं शूरं सुनटं मन्यते शूरोहमिति गर्जेति । यावद्धेतारं पुरःस्थितमुद्यता
निं नपश्यति । दृष्टांतमाह । युध्यमानं दृढः समर्थोऽयमस्त्वावोयन्यम तथातं । महान् गयो
ऽस्येति महारथोऽन्नारायणम् दृष्ट्वा यथा शिशुपाजोमाडीसुतः समर्थोऽपि क्षोभगतम्न दृष्ट्वा

तोयथा वसुदेवस्वसा माझी दमघोषाय दत्ता । तयोः पुत्रः शिशुपालः सयौवनमंदगर्वि
 तोबलवान् चतुर्जुजश्च तं तादृशं दृष्ट्वा माता नैमित्तिकं पप्रञ्च । तेनोक्तं अयं तव पुत्रोऽर्जुनः
 समरे । यं दृष्ट्वास्य स्वानाविकं जुजायुगलं जावि तस्मादस्य मृतिः । एवमस्य कियान् का
 लोत्क्रांतः सकदाचित्कृष्णेन दृष्टस्तदा तस्य जुजायुगलमेव जातं । तदा तद्विदित्वा माझी
 नाम्न्या तन्मात्रा कृष्णपितृष्वस्त्रा कृष्णाय निवेदितं । त्वं मत्पुत्रोपरि कृपां कुर्याः । कृष्णेनोक्तं ।
 अहं त्वत्सुतस्यापराधशतं सहिष्ये तदादेशात् । शिशुपालस्तु कृष्णं तृणमिव मन्यते । अ
 सन्त्यवचांसि वक्ति । बहूनपराधान् करोति । अपराधशते पूर्णे मात्रादिनिर्वार्यमाणोपि नति
 छति तदा कृष्णश्चक्रेण तडुत्तमांगं चिह्नेदेति ॥ १ ॥ सांप्रतं जनप्रतीतं दृष्टांतमाह । (पया
 याइति) । प्रकर्षेण पातः पादपातोयेपांते प्रपातारणशिरसि प्रयाताः प्रकर्षेण प्राप्तावा
 शूराः सुनटमन्यास्ततः संग्रामे उपस्थिते प्राप्ते सति सर्वस्याकुलीनूतत्वान्माता पुत्रं न जाना
 ति । एवंविधे रणे जेता कुंतादिभिः परिविद्धतः परि समन्ताद्विविधं कृतोद्धतशत्रून्वा य
 था कश्चिद्वरुणसत्त्वोन्नमं याति दैन्यं जनतइत्यर्थः ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं द्वितीयमध्ययनमधुना तृतीयमारभ्यते । अस्यचाऽयमजिसंबंधः । इहाऽनं
 तराध्ययने स्वतन्मयपरसमयप्ररूपणाऽनिहिता । तथा परसमयदोषान् स्वतन्मयगुणांश्च प
 रिहाय स्वतन्मये बोधोविधेयइत्येतच्चाऽनिहितं । तस्यच प्रतिबुद्धस्य तन्मयगुह्यानेनोद्धतम्य
 सतः कदाचिदनुकूलप्रतिकूलोपसर्गाः प्राङ्मनवेयुस्तेचोदीर्णाः तन्मयस्य सोढव्याइत्येत
 दनेनाऽध्ययनेन प्रतिपाद्यते । ततोऽनेन संबंधेनाऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्य चत्वार्यनुयोग
 दाराणि नवन्ति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोद्देशः । अध्ययनार्थाधिकारोद्देशार्थाधिका
 रश्च । तत्राऽध्ययनार्थाधिकारः संजुद्धसुवसग्गाइत्यादिना प्रथमाध्ययने प्रतिपादितः ।
 उद्देशार्थाऽधिकारं तूत्तरत्र स्वयमेव निर्युक्तिकारः प्रतिपादयिष्यतीति । नामनिष्पन्नंतु नि
 द्वेपमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । (उवसगमित्यादि) उवसगमित्युक्तं द्वे चेयणमचेयणं
 छविहं । आगंतुगोयपीजा, करोयजोसोउवसगो ॥ १ ॥ नामस्थापनात् इव्यक्षेत्रकाल
 नावचेदात् उपसर्गाः पोढा । तत्र नामस्थापने कृष्णत्वादनादृत्य इव्योपसर्गं दर्शयति ।
 इव्ये इव्यविषये उपसर्गोद्देशः । यतस्तद्व्यभुपसर्गकर्तृ चेतनाचेतनचेदात् द्विविधं । त
 त्र तिर्यङ्मनुष्यादयः स्वावयवाजिधातेन यदुपसर्गयन्ति तसचित्तइव्योपसर्गः सएवकाष्ठादि
 नेतरः तत्त्वचेदपर्यायैव्याख्यातः । तत्रोपसर्गोपतापः शरीरपीडनोत्पादनमित्यादि
 पर्यायाः । चेदाश्च तिर्यङ्मनुष्योपसर्गादयः नामादयश्च । तत्र व्याख्यांतु निर्युक्तिरुदेव गाथा
 पश्चादेन दर्शयति । अपरस्मादिव्यादेरागच्छतीत्यागंतुकोयोऽसातुपसर्गंनवति । सच दे
 हस्य संप्रमस्य वा पीडाकारीति ॥ १ ॥ क्षेत्रोपसर्गानाह । खेचमित्यादिना । खेचं बहुउधपयं

कालोएगंनदूसमादीउ।जावेकम्ममुदउ,सो डविहोउधुवक्कमिउ॥१॥ यस्मिन् क्षेत्रे बहून्यो
यतः सामान्येन पदानि कूरचौराद्युपसर्गस्थानानि जयति तत्क्षेत्रं बह्वोषपदं । पाठांतरं वा
बह्वोषनपं बहून्योपतोजयस्थानानि यत्र तत्तथा । तच्च लाद्यादिविषयादिकं क्षेत्र
मिति । कालस्त्वेकांतदुःपमादिः । आदिप्रहणात् योयस्मिन् क्षेत्रे दुःखोत्पादकोयोष्मा
दिः सगृह्यतइति । कर्मणां ज्ञानावरणादीनामन्युदयोजावोपसर्गइति । सच उपसर्गः
सर्वाऽपि सामान्येन औपिकोपक्रमिकजेदात् देहा । तत्रौपिकोऽगुणकर्मप्रकृतिजनित
जावोपसर्गोजयति । औपक्रमिकस्तु दंडकशशस्त्रादिनाऽसातवेदनीयादयापादकइति ।
॥ १ ॥ तत्रौपिकोपक्रमिकयोरुपसर्गयोरौपक्रमिकमधिकृत्याह । (उवक्कमिउत्त्यादि) ।
उवक्कमिउ संयमविपकरेतनुयकमेपगणं । दहे चउविहो देवमणुयतिरियायसंवेपो ॥
॥ २ ॥ उपक्रमणमुपक्रमः । कर्मणामनुष्यप्राप्तानामुदयप्रापणमित्यर्थः । एतच्च यदु
व्योपयोगात् येन वा दुव्येणाऽसातवेदनीयाद्यगुणं कर्मोदीर्यते । यदुवयाश्चापसत्त्वस्य
संयमविषातो जयति । अतश्चौपक्रमिकउपसर्गः संयमविषातकारितीति । इहच यतीनां मोहं
प्रति प्रवृत्तानां संयमोमोहं वर्तते तस्य योविप्रहेतुः सएवाऽत्राऽभिक्रियतइति दर्श
यति । तत्रौपिकोपक्रमिकयोरौपक्रमिके प्रकृतं प्रसावस्तेनात्राधिकारइति यावत् । सच
द्व्ये द्व्यविषयभित्त्यमानश्रुतुर्विधोजयति । तयथा । देविकोभानुपस्तेरभ्रआत्मसंवेदन
भेति ॥३॥ सांप्रतमेतेषामेव जेदमाह । एकेकोयेत्यादि । एकेकोपचउविहो, अउविहोवावि
सोलसविहोवा । घटशजयणायतेति, एतोवोउंय अद्विपारो॥४॥ एकेकोदिव्यादिभ्रतुर्विधभ
तुजेदः । तत्र दिव्यस्तावत् हास्यात् प्रदेपात् विमर्शात् पृथग्विमात्रातभेति । भानुपाथपि
हास्यतः प्रदेपाद्विमर्शात् कुशीजप्रतिसेवनातभ । तेरभ्राथपि चतुर्विधाः । तयथा । ज
यात्प्रदेपादाहारादपर्यसरंक्रणाच्च । आत्मासंवेदनाथपि चतुर्विधाः । तयथा । घट
नातो जेज्ञानातोऽगुव्यावयवसंश्लेषरूपायास्तंजनातः प्रपातायेति । यदिवा वातपित
श्लेष्मन्तिपातजनितश्रुतेति । सएव दिव्यादिभ्रतुर्विधोऽनुकूलप्रतिकूलजेदात् अपृथा
जयति । सएव दिव्यादिः प्रत्येकं यश्रुतुर्था प्राग्दर्शितः सचतुर्णां चतुष्कानां सेलापकाद्
षोडशजेदोजयति । तेषां चोपसर्गाणां यथा घटनासंबंधप्राप्तिः प्राप्तानां चाऽपि सत्त्वं प्र
तिपातना जयति । तथाऽतकद्वैमथ्ययेन यद्वयते इत्ययमत्रार्थधिकारइति जावः ॥४॥
उदशार्थधिकारमधिकृत्याह । (पढमंतीत्यादि) पढमंमियपडिलोमा हुंतीअणुलोमगाय
वितिपमि । तइएअचविसीदरण्यपग्वादिरयणं ॥५॥ प्रथमे उदशके प्रतिजोषाः प्रतिकूला
उपसर्गाः प्रतिपायंतइति तथा द्वितीये ज्ञातिरुक्ताः स्वजनापादिताअनुलोमाअनुकु
लाइति । तथा तृतीये अथात्मविरिद्धं परवादिवचनं चेत्ययमर्थधिकारइति । हेउत
मिहेहिअहेअहिं समपपदिहिंहिणउणेहिं । शीतस्वजितपतायनाकयाचअमि उअशे

तोयथा वसुदेवस्वसा माझी दमघोषाय दत्ता । तयोः पुत्रः शिशुपालः सयौवनमदंगवि-
तोबलवान् चतुर्जुजश्च तं तादृशं दृष्ट्वा माता नैमित्तिकं पप्रञ्च । तेनोक्तं अयं तव पुत्रोऽङ्गयः
समरे । यं दृष्ट्वास्य स्वानाविकं जुजायुगलं जावि तस्मादस्य मृतिः । एवमस्य कियान् का
लोतिकांतः सकदाचित्कलेन दृष्टस्तदा तस्य जुजायुगलमेव जातं । तदा तद्विदित्वा माझी
नाम्न्या तन्मात्रा कृष्णपितृष्वस्त्रा कृष्णाय निवेदितं । त्वं मत्पुत्रोपरि कृपां कुर्याः । कृष्णेनोक्तं ।
अहं त्वत्सुप्तस्यापराधशतं सहिष्ये तदादेशात् । शिशुपालस्तु कृष्णं तृणमिव मन्यते । अ-
सन्त्यवचांसि वक्ति । बहूनपराधान करोति । अपराधशते पूर्णे मात्रादिनिर्वार्यमाणोऽपि नति
ष्ठति तदा कृष्णश्चक्रेण तडत्तमांगं चिह्नेदति ॥ १ ॥ सांप्रतं जनप्रतीतं दृष्टांतमाह । (पया
याइति) । प्रकर्षेण पातः पादपातोयेपांते प्रपातारणशिरसि प्रयाताः प्रकर्षेण प्राप्तावा-
शूराः सुनटमन्यास्ततः संग्रामे उपस्थिते प्राप्ते सति सर्वस्याकुलीनूतत्वात्माता पुत्रं न जाना-
ति । एवंविधे रणे जेता कुंतादिभिः परिविहृतः परिसमंतादिविधं कृतो हतशिरोवा य-
था कश्चिदल्पसत्त्वो जगं याति दैन्यं जनत इत्यर्थः ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं द्वितीयमध्ययनमधुना तृतीयमारभ्यते । अस्य चाऽयमजिसंबंधः । इहाऽनं
तराध्ययने स्वसमयपरसमयप्ररूपणाऽजिहिता । तथा परसमयदोषान् स्वसमयगुणांश्च प-
रिहाय स्वसमये बोधोविधेयइत्येतच्चाऽजिहितं । तस्यच प्रतिबुद्धस्य सम्यगुद्धानेनोद्भित्तम्य-
सतः कदाचिदनुकूलप्रतिकूलोपसर्गाः प्रादुर्भवेयुस्तेचोदीर्णाः सम्यक् सोढव्याइत्येत-
दनेनाऽध्ययनेन प्रतिपाद्यते । ततोऽनेन संबन्धेनाऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्य चत्वार्यनुयोग-
द्वाराणि नवन्ति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोद्देशः । अध्ययनार्थाधिकारउद्देशार्थाधिका-
रश्च । तत्राऽध्ययनार्थाधिकारः संबुद्धस्तुवसंगाऽत्यादिना प्रथमाध्ययने प्रतिपादितः ।
उद्देशार्थाऽधिकारं तूत्तरत्र स्वयमेव निर्युक्तिकारः प्रतिपादयिष्यतीति । नामनिष्पन्नं तु नि-
क्षेपमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । (उवसगमित्यादि) उवसगमित्यवृत्तं दत्ते चेय एमचेयणं
उविहं । आगंतुगोयपीला, करोयजोसोउवसगो ॥ १ ॥ नामस्थापनात् इव्यक्षेत्रकाल-
नावज्ञेदात् उपसर्गाः पोढा । तत्र नामस्थापने कृष्णत्वादनादृत्य इव्योपसर्गं दर्शयति ।
इव्ये इव्यविषये उपसर्गोद्देशः । यतस्तद्व्यमुपसर्गकर्तृ चेतनाचेतनज्ञेदात् द्विविधं । त-
त्र तिर्यङ्मनुष्यादयः स्वावयवाजिघातेन यदुपसर्गयंति ससचित्तइव्योपसर्गः स एवकाष्ठादि-
नेतरः तत्त्वज्ञेदपर्यायैव्याख्यातः । तत्रोपसर्गउपतापः शरीरपीडनोत्पादनमित्यादि-
पर्यायाः । जेदाश्च तिर्यङ्मनुष्योपसर्गादयः नामादयश्च । तत्र व्याख्यांतु निर्युक्तिरुदेव गथा-
पश्चोर्द्धेन दर्शयति । अपरस्मादिव्यादेरागच्छतीत्यागंतुकोयोऽसादुपसर्गो नवति । सच दे-
हस्य संयमन्य वा पीमाकारीति ॥ १ ॥ क्षेत्रोपसर्गानाह । खेचमित्यादिना । खेचं बहुउपपद्यं

राय धनपतसिंघ बाहादुरका जेनागमसंग्रह जाग हसरा. १६५

एवं सेदेवि अपुष्टे, जिस्का यरिया अकोविए ॥ सूरं मखंति अयाणं,
जावखूहं नसेवए ॥ ३ ॥ जया हेमंतमासंमि, सीतं फुसइ सवगं,
पाठांतरं सवायगं ॥ तव मंदा विसीयंति, रऊहीणावि खचिया ॥ ४ ॥

अर्थ-हवे ए दृष्टांत साधु साथे मेलवे ठे. एवं के० एम पूर्वोक्त सुजननी पेरे जीह
पालवत् सेदेविके० नवदीक्षित शिष्य पण अपुष्टे० परिसहने अण फरवया थको एम
कदेके, दीक्षापालवामां गुं छजेजठे? एटले दीक्षानो मार्ग सुजनज ठे. एयो ते निस्कापरि
या अकोविएके० जिह्वाचर्याने विपे अकोविद, एटले अजाण, अनेरा आचारने विपे अनि
पुण थको नवदीक्षितठे. ते सूरमसृतिअयाणं के० बचन मात्रे करी पोताने विपे शूर
पणानी माननार ते जावके० ज्यालगे खूहंके० संयमने नसेवए के० सेवे नही त्यांजगे
एतुं कहे के, “ए संयममां गुं डुप्करपणुं ठे?” परंतु जेवारे संयम आदरे तेवारे य
रितहनो वदप आवे थके सिदाय. ॥ ३ ॥ हवे संयमगुं डुप्करपणुं देखारठे. जया
के० त्यां एकवाकाले हेमंतमासंमि के० हेमंत ऋतुना पोप अने माघ मासमां स
वर्ग के० सर्वांगे पाठांतरे सवायगं के० वायरासहित सीतंफुसति के० शीत फरसे तछ
के० तेवारे मंदाविके० मंदबुद्धि जारी फर्मजीव कायर थको, चरित्रने विपे सीपंतिके०
सिदाय एटले दीनपणुं पाये. कोनी पेरे? तोके, रऊहीणावि खचिया के० जेम राज्य
हीन क्षत्री सिदाय तेनी पेरे ते साधु पण जाणी लेवो. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण यथा शूरमन्योजेता
र वासुदेवमन्यं वा सुष्यमानं दृष्ट्वा जगं याति । एवं शिष्यकोऽग्निवप्रव्रजितः परीपद्मरसृष्ट
ष्टः प्रव्रज्यायां किंङ्करमिति गजेन् जिह्वाचर्यायां जिह्वाटनेऽकोविदोऽनिपुणः । उपजह
णान्दन्त्यमन्त्रपि साध्याचारेऽनिपुणः स आत्मनां तावत् शिष्यपालवत् शूरं मन्यते । याव
कृतारमिव रूढं संयमं नसेवते नजजते । संयमप्राप्तौ दिवद्बोयुरुक्रमणोऽल्पसत्वाचंगमु
पपातीति ॥३॥ संयमस्य रूढत्वमाह । (जयेचि) यदा हेमंतमासे शीतकाले शीतं सृष्टमिति स
योगात्तत्र शीतं मंदाविषीदंति दीनाः स्युः । राज्यहीना राज्यधुतायाश्चित्रियाराजानः ॥४॥

॥ टीका-दार्ष्टान्तिकमाह । (एवंसेदेवीत्यादि) । एवमिति प्रकृतपरामर्शार्थः । प
याऽस्ती शूरमन्यवरुष्टसिंहनादपूर्वकसंग्रामशिरस्थुपरिस्थित. पश्चाद्विस्तारं वासुदेवम
न्यं वा सुष्यमानं दृष्ट्वा दैन्यमुपयाति । एवं शिष्यकोऽग्निवप्रव्रजितः परीपद्मरसृष्टोद्युतः
विप्रव्रज्यायां डुप्करमित्येवं गर्जेन् जिह्वाचर्यायां जिह्वाटनेऽकोविदोऽनिपुणः । उपल
ब्ध्वाथेत्वादन्त्यमात्रं साध्याचारेऽग्निवप्रव्रजितत्वाप्रवीणः स एवंचूत आत्मानं

॥ ६ ॥ (हेउइत्यादि) चतुर्थोद्देशके अयमर्थाधिकारः । तद्यथा । हेतुसद्वैर्हेत्वा
 नासैरन्यतैरर्थिकैर्युद्धहिताः प्रतारितास्तेषां शीजस्वजितानां व्यामोहितानां प्रज्ञाप
 ना यथाव स्थितार्थप्ररूपणा स्वसमयप्रतीतिर्निपुणनणितैर्हेतुभिः कृतेति ॥ सांप्रतं
 सूत्रानुगमेऽस्वजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (सूत्रं स इत्यादि) ।
 कश्चिद्व्युत्पत्तिः संग्रामे समुपस्थिते शूमात्मानं मन्यते । निस्तोषांबुदश्वात्मश्चा
 घाप्रवणोवाग्निर्विस्फूर्जन् गर्जति । तद्यथा । नमत्कल्पः परानीके कश्चित् सुनटो
 ऽस्तीत्येवं तावज्जति यावत् पुरोऽवस्थितं प्रोद्यतासिं जेतारं न पश्यति । तथा चोक्तं ।
 तावज्जः प्रसुतदानगंडः करोत्यकालांबुदगर्जितानि । यावन्न सिंहस्य गुहास्थलीषु लंगू
 लविस्फोटखं शृणोति ॥ १ ॥ न दृष्टान्तमंतरेण प्रायोजकस्याऽर्थाविगमो न वतीत्यतस्तद
 वगतये दृष्टान्तमाह । यथा माप्नीसुतः शिष्टपालोवासुदेवदर्शनात्प्राक् आत्मश्चाघाप्र
 धानं गर्जितवान् पश्चाच्च युध्यमानं शस्त्राणि व्यापारयंतं दृढः समर्थो धर्मः स्वनावः सं
 ग्रामानंगरूपो यस्य सतथा तं महान् रथोऽस्येति महारथः सच प्रक्रमादत्रनाराय
 णस्तं युध्यमानं दृष्ट्वा प्राग्गर्जनाप्रधानोपि क्लोचं गतः । एवमुत्तरत्र दार्ष्टिकेऽपि योजनी
 यमिति । नावार्थस्तु कथानकादऽवसेयः । तच्चेदं । वसुदेवसुतासु उदमघोसणराहिवेषासु
 द्वीप । जाऊचवपुत्रं सुजवलकलितकलहपत्तघ्नो ॥ १ ॥ दहूपातं जणणी, चउपुयपुत्तमपुय
 मणग्वं ॥ जयहरिसिन्धुमुही पुडइयेमत्तियंसहसा ॥ १ ॥ ऐमित्तिकएणमुणिकणसाहियंती
 इहहिययाए ॥ जहएसतुपुत्तोमहाबलोडुक्कउत्तमरे ॥ ३ ॥ एयस्तयजंदहूणहोइस्तानावियं
 सुयाजुयलं ॥ होहीतनोवियनयंसुतस्सतेणडिसंदेहो ॥ ४ ॥ नाविजयवेविरंगी पुत्तंदसेइजा
 वकएहस्त । तावडियतस्सत्थियंयइउंवरहयासुगलं ॥ ५ ॥ तोकएहस्तपिउह्वापुत्तंपाडेइपाव
 पीढंमि ॥ अवरहस्वामणहंसोवित्तयंसेखमिस्सामि ॥ ५ ॥ सिमुवालोविहुजुवणमएण नारा
 यणंअसप्रेहिं ॥ वयणेहिंजणइसोविहुखमइखमाएसमडोवि ॥ ७ ॥ अवरहसएपुसेवारि
 क्केतोणचिछईजाहे । कएहेणतउं त्रिंनचक्केणउत्तमंगंसे ॥ ८ ॥ सांप्रतं सर्वजनप्रतीतं वार्तमा
 निकं दृष्टान्तमाह । (पयायाइत्यादि -) यथा वाग्निर्विस्फूर्जतः प्रकर्षेण विकटपादपातं
 रणशिरसि संग्राममूर्धन्यग्रानीके यातागताः । केते शूराः शूरमन्याः सुनटाः । ततः संग्रामे
 समुपस्थिते पतत्परानीकसुनटमुक्तहेतिसंघाते सति तत्रच सर्वस्याऽऽकुञ्जीचूतत्वात् मा
 ता पुत्रं न जानाति कटीतोच्चर्यंतं स्तनंधयमपि न सम्यक् प्रतिजागर्तीत्येवं मातापुत्रीष्वे
 संग्रामे परानीकसुनटेन जेत्रा च शक्यादिभिः परिसमंतात् विविधमनेकप्रकारं कृतोद्धत
 शिन्नोवा यथा कश्चिदल्पसत्त्वोच्चंगमुपयाति दीनो न वतीति यावदिति ॥ २ ॥

एवं सेदेवि अपुत्रे, निष्का यरिया अकोविए ॥ सूरं मसंति अप्पाणं,
जावलुहं नसेवए ॥ ३ ॥ जया हेमंतमासंमि, सीतं फुसइ सवगं,
पाठांतरं सवायगं ॥ तच्च मंदा विसीयंति, रक्कहीणावि खत्तिया ॥ ४ ॥

अर्थ-हवे ए दण्त साधु साथे मेलवे ठे. एवं के० एम पूर्वोक्त सुनटनी पेरे शीष्ट
पालवत् सेदेविके० नवदीक्षित शिष्य पण अपुत्रेके० परितदने अप्पाणं फरदयो थको एम
कहेके, दीक्षपालवामां गुं छुवजने? एटले दीक्षनो मार्गे सुलजल ठे. एवो ते निष्कायरी
या अकोविएके० निष्काचर्याने विपे अकोविद, एटले अजाण, अनेरा आचारने विपे अनि
पुण थको नवदीक्षितठे. ते सूरंमसंतिअप्पाणं के० वचन मात्रे करी पोताने विपे शूर
पणानो माननार ते जावके० ज्यालगे च्छुंके० संयमने नसेवए के० सेवे नही स्थालगे
एडुं कहे के, “ ए संयममां गुं छुप्करपणुं ठे? ” परंतु जेवारे संयम आवरे तेवारे प
रितहनो वदय आवे थके सिदाय. ॥ ३ ॥ हवे संयमहुं छुप्करपणुं देखादेहे. जया
के० त्यां एकदाकाले हेमंतमासंमि के० हेमंत ऋतुना पाप अने माघ मासमां स
वगं के० सर्वांगे पाठांतरं सवायगं के० वायरासहित सीतंफुसति के० शीत फरते तच्च
के० तेवारे मंदाविके० मंदबुद्धि जारी कर्मजीवि कायर थको, चारित्रने विपे सीपंतिके०
सिदाय एटले दीनपणुं पामे. कोनी पेरे? तोके, रक्कहीणावि खत्तिया के० जेम राज्य
हीन क्षत्री सिदाय तेनी परे ते साधु पण जाणी लेवो. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमिति) । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण यथा शूरमन्योजेता
रं वासुदेवमन्यं वा दुष्यमानं दृष्ट्वा जंगं याति । एवं शिष्यकोऽग्निवप्रव्रजितः परिपदैरस्पृष्ट
पुः प्रव्रज्यायां किञ्चक्रमिति गर्जन् निष्काचर्यायां निष्काटनेऽकोविदोनिपुणः । उपलक्ष
णादन्यस्मिन्नपि साध्वाचारेऽनिपुणः सत्रात्मानं तावत् शिष्यपालयत् शूरं मन्यते । पाव
कृतारमिव रूढं संयमं नसेयते नजजते । संयमप्रप्तौहि बह्वयोरुरुकमाणोऽल्पतत्वाजंगमु
पयातीति ॥३॥ संयमस्य रूढत्वमाह । (जयेचि) यदा हेमंतमासे शीतकाले शीतं स्पृशति स
र्वंगातत्र शीते मंदाविधीति दीनाः स्युः । राज्यहीना राज्यपुतायथाक्षत्रियराजानः ॥४॥

॥ टीका-दार्ष्टान्तिकमाह । (एवंसेदेवीत्यादि) । एवमिति प्रकांतपरागर्थाः । य
थास्तौ शूरमन्यवत्कष्टसिंहनादपूर्वकसंयामशिरस्पृष्टस्थितः पश्चाद्वैतारं वासुदेवम
न्यं वा दुष्यमानं दृष्ट्वा दैन्यमुपयाति । एवं शिष्यकोऽग्निवप्रव्रजितः परिपदैरस्पृष्टोद्वुमः
त्रिप्रव्रज्यायां छुप्करमित्येवं गर्जन् निष्काचर्यायां निष्काटनेऽकोविदोनिपुणः । उपल
क्षणाधीत्वादन्यत्राऽपि साध्वाचारेऽग्निवप्रव्रजितत्वादप्रवीणः स एवंचतुश्चात्मानं

तावद्विष्टपालवत् शूरं मन्यते यावज्जेतारमिव रूढं संयमं कर्म संश्लेषकारणा
 नावात् नसेवते ननजतइति । तत्प्राप्तौ तु बह्वोगुरुकर्माणोऽल्पसत्वाजंगमुपयाति
 ॥ ३ ॥ संयमस्य रूढत्वप्रतिपादनायाह । (जयादेर्मन्तेइत्यादि) । यदा कदाचित् हेमन्त
 मासे पौषादां शीतं सहिमकणवातं स्पृशति लगति तत्र तस्मिन्नसह्ये शीतरपर्शे ल
 गतिसति एके मंदाजडागुरुकर्माणोविपीदन्ति दैन्यनावमुपयाति राज्यहीनारज्यच्यु
 ताः यथा क्षत्रियाराजानइवेति ॥ ४ ॥

पुच्छे गिम्हाहि तावेणं, विमणे सुषिवासिए ॥ तच्च मंदा विसियं
 ति, मन्ना अणोदए जहा ॥ ५ ॥ सदादत्तेसणा डुस्का, जायणा
 डुण्णोद्धिया ॥ कम्मता डुप्रगा चेव, इच्चाहं सुपुढे जणा ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे उष्णपरिसह कहेवे. गिम्हाहि के० ग्रीष्मकाले ज्येष्ठादिक मासनी उष्
 न्यो तावेणं के० उष्ण आताप,तेणे करी पुच्छे के० फरश्चो एटले व्याप्यो ठतो, विमणे
 के० विमन एटले आमण डुमणो थयो थको सपिवासिए के० अत्यंत तृपाये करी
 पराजव पाम्यो तेवारे तच्चमंदाविसीयंतिके० त्यां एण मंद बापडो कायर सिदाय,जंग पामे.
 जहा के० जेम मन्नाअणोदए के० माठलुं अल्पोदकमां एटले पाणीना वियोगथी
 सिदाय तेम सत्वरहित चारित्रियो संयम थकी च्रष्ट थाय. जेम माठलां जीवितव्य थ
 की च्रष्ट थाय तेनी परें जाणी जेवुं. ॥ ५ ॥ हवे याचना परिसह कहेवे. सदादत्तेस
 णाडुस्का के० सर्वकाल शिलिमात्रपण साधुने दीधो अने एपणिय जेवो ए महाडु.खेवे
 जायणा के० याचना एटले मागवुं ते डुण्णोद्धियाके० अपार डुर्जनवे. तेमां जे काय
 र होय ते सिदाय. हवे पाठले अर्थे आक्रोश परिसह कहेवे. पुढोजणाके० पांमर जो
 क होय ते साधुने इच्चाहंसु के० एम कहेके, कम्मत्ताके० ए बापडा पूर्व आचरित कर्म
 करी आर्त्त थका पूर्वकृत कर्मनां फल अनुजवेवे अथवा ए बापडा मलमलिन श
 रीर डुःखादिक वेदनाये ग्रसित दरिद्र करसणादिक कार्य करवा असमर्थ माटे उद्देश पा
 म्याथका यति थयावे ए पुत्र कलत्रादिके करी भूकायजा, डुप्रगाचेव के० दौर्जानी थ
 का परिवार ठांमी प्रवर्ज्या आदरी रहेवे. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—(पुच्छेति) । ग्रीष्मेऽजितापस्तेन स्पृष्टोव्याप्त. सन् विमना विमनस्कः सु
 पु अतिशयेन पिपासां तृषां प्राप्तः स्यात् । तत्रोल्लसरीपदे मंदाविपीदन्ति । यथा मत्स्या
 अल्पोदके विपीदन्ति ॥ ५ ॥ (सवेति) सदासर्वकालं दंतशोधनाद्यपि दत्तमेपणीयदो
 परहितं जोक्तव्यमिति दूषणालुःखं । तथा इयं याच्ना डुःखेन प्राणोद्यते परीपद्दोर्जं

यदितिजावः । मित्राश्च सुहृदावसुं, वायापोलेइकंमळंमि । कंहुकदकरेइदियं, देहि
मि परं जणंतस्स ॥ १ ॥ गतित्रंशोमुखे दैन्यं गात्रस्वेदोविवर्णता । मरणे यानि चिन्हानि
तानि चिन्हानि याचके ॥ १ ॥ एवं यात्रापरिपहं परित्यज्य महापुरुषतेवितः पंपाः श्र
यणीयः । आक्रोशपरिपहमाह । कम्मवति । पृथक्जनाएवमाहुः सामान्यलोकाश्चमुकवं
तः । यथा एते यतयः कर्मेभिः कृप्यादिनिरातास्तत्कनुमसमर्थाः संतोयतित्वं प्रतिपन्ना
दुर्नेगाः पुत्रदारादिनात्यकानिर्गैतिकाः संतः प्रव्रज्यामाश्रिताइति ॥ ६ ॥

॥ टीका—असंपरीपहमधिकृत्याह । (पुच्छेइत्यादि) । श्रीभे ज्येष्ठायादाराख्ये अजि
तापस्तेन स्तुष्टुश्रुतोव्याप्तः सन धिमनाधिमनस्कः सुपुवा अतिशयेन पातुमिष्टा पिपा
सा तां प्राप्नोतितरां तृदचिन्तोवाहुत्वेन दैन्यमुपयातीति दर्शयति । तत्र तस्मिन्
असंपरीपहोदये मंदाजनाश्रयकाविपीदंति पराजंगमुपयाति । दृष्टांतमाह । यथा म
त्स्याश्रयोदके विपीदंति । गमनाजावान्मरणमुपयांत्येवं सत्याजावात्संयमात् च
इपंतइति । इदमुक्तं जयति । यथा मत्स्याश्रयत्पत्वाद्भुवकस्य श्रीमन्मितापेन तसाद्य
वसीदंत्येवमदपसत्त्वाश्चारित्रप्रतिपत्तावपि जलमलक्तेदक्त्रिन्नाग्रावद्विरुमानितसाः शीत
जान् जलाश्रयान् जलाधारगृहचंदनादीनुभप्रतिकारहेतूनुस्मरंतश्चाकृतिनचेतसः सं
यमानुष्ठानं प्रति विपीदंति ॥ ५ ॥ सांप्रतं यात्रापरिपहमधिकृत्याह (सदादत्तेइ
त्यादि) पत्नीनां सदा सर्वदा दंतशोधनाद्यपि परेषां वचमेपणीयमुत्पादायेपयादोपरदि
तमुपनोक्तव्यमित्यतः कुषादिवेदनात्तानां यावज्जीवं परदत्तैपयाहुःत्वं जयति । अपि
चेपं यात्रापरिपहोदपसत्वेदुःखेन प्रणोद्यते त्यज्यते । तथाचोक्तं । मित्राश्च सुहृदावसुं, वा
यापोलेइकंमळंमि । फहकदकरेइदियं देहिमिपरंजणंतस्स ॥ १ ॥ गतित्रंशोमुखे दैन्यं
गात्रस्वेदोविवर्णता । मरणे यानि चिन्हानि तानि चिन्हानि याचके इत्यादि । एवं इत्यजं
यात्रापरिपहं परित्यज्य गताजिमानामहातत्वाज्ञानाद्यनिवृद्धये महापुरुषतेवितं पंपान
मनुवर्तंतीति श्लोकपश्चादनाक्रोशपरिपहं दर्शयति । पृथक्जनाः प्राकृतपुरुषाग्र्यनार्य
कृप्याइत्येवमाहुर्नित्येवमुक्तवतः । तद्यथा । ये एते यतयः जलाविलदेहालुंचितशिर
स्तः कुषादिवेदनायस्तास्ते एतैः पूर्वाचरितैः कर्मेनिरातैः पूर्वस्मृतकर्मणः फलमनुजवं
ति । यदिया कर्मेभिः कृप्यादिनिरातास्तत्कनुमसमर्थाऽदिग्राः संतोयतयः संतुष्टाइतित
यते दुर्नेगाः सर्वेषां पुत्रदारादिना परित्यक्ता निर्गैतिकाः संतः प्रव्रज्यामन्युपगताइति ॥ ६ ॥

एते सदे अचार्यता, गामेसु णगरेसु वा ॥ तत्र मंदा विसीयंति,
संगार्ममिव जीरया ॥७॥ अप्येगे खुधियं जिखुं, सुणी मंसंति
लूसए ॥ तत्र मंदा विसीयंति, तेठ पुंछव पाणिपो ॥ ८ ॥

अर्थ-एतेसहे के० एवा पूर्वोक्त आक्रोश संबंधि जे शब्द तेने सहन करवाने अचा यंता के० असमर्थ गामेसु के० ग्रामने विपे, वाके० अथवा एगरेसु के० नगरने विपे तळके० त्यां एवा आक्रोश उपने थके मंदाविसीयंतिके० तेमंद अज्ञानी चारित्रिउ सीदा यळे, कोनी परे सिदायळे ते कहेळे. संगामंमिवनीरुयाके० जेम बीकण मनुष्य संग्रामने विपे शस्त्र देखी सिदाइने जागी जाय, तेनी पेरे ते मंद चारित्रियो चारित्रयी भंग पामेळे. ॥७॥ हवे वध परिसह कहेळे. अप्प के० अपि संजावनाये एगे के० एक कोइ एक लू सक श्वानादिक ते खुधियंनिकुं के० निह्माये नमतो जूरुयो एवोजे साधु तेने देखी सुणी के० ते श्वानादिक मंसंतिके० मंख मारे. लूसए के० वलुरे तळ के० त्यां श्वानादिके खा धो ठतो मंदाविसीयंतिके० अज्ञानी सिदाय एटले दीन थाय. कोनी परे, तोके जेम तेव के० अग्निने पुछाव के० स्पर्श करी पाणिणो के० प्राणी एटले जीव पोतानुं शरीर संकोचें तेम मंद चारित्रिउ पण पोतानुं गात्र संकोचे. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका-(एतेइति) एतान् पूर्वोक्तानाक्रोशशब्दान् सोढुमशकुवंतो ग्रामनगरादौ स्थिताः । तत्राक्रोशे मंदा विपीदंति दैन्यं न जन्ते संयमाद्वा न द्रश्यंति यथा जीरवः कातराः संग्रामे न जन्त्यंते ॥७॥ वधपरीषद्दमाह (अप्येगइति) अपिः संजावने । एकः कश्चित् श्वादिर्लूपकः क्रूरो नृकः (खुधियमिति) क्रुधितं निह्मामतंतं निह्नुं दशति नृह्यति । तत्र श्वादिनृहणे मंदाविपीदंति । यथा तेजसाग्निना स्पृष्टा दह्यमानाः प्राणिनो वेदनार्ताः सीदंति ॥ ७ ॥

॥ टीका-(एतदइत्यादि) एतान् पूर्वोक्तानाक्रोशरूपान् तथा चौरचारिकादिरूपान् शब्दान् सोढुमशकुवंतो ग्रामनगरादौ तदंतराले वा व्यवस्थिताः । तत्र तस्मिन् आक्रोशे सति मंदा अज्ञानलघुप्रकृतयो विपीदंति विमनस्का नवंति संयमाद् द्रश्यंति । तथा जीरवः संग्रामे रणशिरसि चक्रकुंताऽसि शकिनाराचाकुले रटत्पटदंशं खज्जरीनादंगीरे समाकुलाः संतः पौरुषं परित्यज्याऽयशः पटदमंगीकृत्य न जन्त्यंते । एवमाक्रोशादिशब्दाकर्णेनादऽप्यसत्त्वाः संयमे विपीदंति ॥ ७ ॥ वधपरीषद्दमधिकृत्याह । (अप्येगइत्यादि) । अपिः संजावने । एकः कश्चित् श्वादिः लुपयतीति लूपकः प्रकृत्यैव क्रूरो नृकः । खुधियंति । क्रुधितं बुद्धिहितं निह्मामतंतं निह्नुं दशति नृह्यति दशनैरंगावयवं विभुं पति । तत्र तस्मिन् श्वादिनृहणे सति मंदा अज्ञानलघुप्रकृतयो विपीदंति दैन्यं न जन्ते । यथा तेजसाऽग्निना स्पृष्टा दह्यमानाः प्राणिनो जंतवो वेदनार्ताः संतो विपीदंति गात्रं संकोचयंत्या तं त्यानो पहतान् नवंति । एवं साधुरपि क्रूरसत्त्वैरनिजुतः संयमाद् द्रश्यत इति दुःसहत्वाद्ग्रामकंटकानां ॥ ७ ॥

राय धनपतसिंघ बाहादुरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. १६९

अप्येगे पढिनामंति, पढिपंथियमागता ॥ पढियारगता एते,
जे एते एव जीविणो ॥ ए॥ अप्येगे वइ जुंजंति, नगिणा पिंनो
लगाहमा ॥ मुमाकंमूविणंंगा, उऊह्वा असमाहिता ॥ १० ॥

अर्थ-बली ग्रामीण लोकतुं वचन परिसह कहेंगे. अप्येगे के० अपि संज्ञावनायें.
कोइ एक धर्मेना अज्ञाण पढिपंथियमागता के० साधुना देयी, साधुनी साथे शत्रुजावे
पौहोंता यका पढिनासंति के० एवं कजोर वचन साधुप्रते जाते एटले बोले. शुं बोले?
तो के, पढियारगताएते के० ए बापडा पाठला जवना करेलां कर्मनां फल जोगवेवे. जे
एते के० जे ए पति ते एवजीविणो के० एम आजीविकार्यें जीवेवे. एटले परावरनी
निष्ठा मागेवे, तथा अंतर्गत आहारना लेनार ठे. एणे पूर्वले जे काइ दीधुं नथी,
काइ लाधु नथी, तेथी मस्तक मुंन यइ चीनस्तरूपे सर्व जोग यकी वंज्या एवा ए बाप
डा इःली यका, जीवे ठे. ॥ ९ ॥ तथा बली एहिज परिसह कहेंगे. अप्येगेवइजुंजति
के० अपि संज्ञावनायें, एक कोइ अनार्य एवां वचनबोले के, नगिणा के० ए नागा त
र्वकाल पिंनोलगाहमा के० परपिंमना उंसीआला अथम इगंढाना स्थानक मुंन के०
अंमतिकेइ, कंलूके० खाजीये करी एमना शरीर विणंंगाके० विणंगावे. अंगजेना एवा
पामर तथा उऊह्वा के० मेल प्रसेद यकी खरडपावे अतमाहिया के० सर्वकाल अत
माधिया एटले अशोननिक देखनाराने अतमाधिना उपजावनारवे. ॥ १० ॥

॥ टीपिका-आक्रोशमेव पुनराह । (अप्येगइति) अप्येके प्रतिपंथिकतां साधुविदे
यितां प्राप्ताः प्रतिनापंते । यथा प्रतीकारपूर्वकमांनुजवस्त्रमेकेगताः प्राप्ताः स्वरुतकर्मनो
गिनोयएते एवं जीविनः परगृह्णाण्टंतः अंतर्गतनोजिनोऽनुचितक्षिरतः सर्वजोगं धिं
साधुसं जीवंतीति ॥ ९ ॥ किंच (अप्येगइति) अप्येके अनार्यावाचं जुंजंति जापंते ।
यथा एते जिनकटिपक्कादयोनमाः पिंनोलगाः परपिंमनार्थकायधमांमुंडाऽनुचितकेताः
कंडूः खलूस्तया विनष्टांगः अप्रतिकर्मतया कचित् रोगसंज्ञे सनत्कुमारवदिनष्टांगवन्नतो
जलोमलः प्रसेदोयेपांते उऊह्वाः अतमाहिताअशोननाः ॥ १० ॥

॥ टीका-पुनरपि तानविठ्ठ्याह । (अप्येगेइत्यादि) अपि. संज्ञावने । एके केचना
ऽपुष्टधर्माणः अप्रत्यक्षकर्माणः प्रतिनापंति द्रव्यते । प्रतिपंथाः प्रतिकूलत्वं तेन चरति प्रा
तिपंथिकाः साधुविदेविणस्तज्ञावमागताः कथंचित्प्रतिपथेया दृष्टाअनार्याएतदनुयते ।
संज्ञाव्यते एतदेवविधानां तदथाप्रतीकारः पूर्वाचरितम्य र्मणोऽनुजवस्त्रमेके गताः
प्राप्ताः स्वरुतकर्मफलजोगिनोयएते यनयएवं जीवंति परगृह्णाण्टंतोऽंतर्गतनोजिनो

अर्थ-एतेसहे के० एवा पूर्वोक्त आक्रोश संबंधि जे शब्द तेने सहन करवाने अथा यंता के० असमर्थ गामेसु के० ग्रामने विपे, वाके० अथवा एगरेसु के० नगरने विपे तबके० त्यां एवा आक्रोश उपने थके मंदाविलीयंतिके० तेमंद अज्ञानी चारित्रिउं सिद्धा यहे, कोनी परे सिदायहे ते कहेहे. संगामंमिवनीरुयाके० जेम बीकण मनुष्य संग्रामने विपे शस्त्र देखी सिदाइने नागी जाय, तेनी परे ते मंद चारित्रियो चारित्रयी जंग पामेहे. ॥७॥ हवे वध परिसह कहेहे. अण्य के० अपि संजावनाये एगे के० एक कोइ एक लू सक श्वानादिक ते खुधियंजिखुं के० निह्वाये नमतो नूरुयो एवोजे साधु तेने देखी सुणी के० ते श्वानादिक मंसंतिके० मंख मारे. लूसए के० वलुरे तब के० त्यां श्वानादिके खा धो ठतो मंदाविलीयंति के० अज्ञानी सिदाय एटले दीन थाय. कोनी परे, तोके जेम तेव के० अग्निने पुछाव के० स्पर्श करी पाणिणो के० प्राणी एटले जीव पोतानुं शरीर संकोचें तेम मंद चारित्रिउं पण पोतानुं गात्र संकोचे. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका-(एतेइति) एतान् पूर्वोक्तानाक्रोशशब्दान् सोढुमशकुवंतो ग्रामनगरादौ स्थिताः । तत्राक्रोशे मंदा विपीदंति दैन्यं जंते संग्रामाद्वा नश्यंति यथा नीरवः कातराः संग्रामे पु नज्यंते ॥७॥ वधपरीपहमाह (अप्येगइति) अपिः संजावने । एकः कश्चित् श्वादिजुपकः क्रूरानहकः (खुधियमिति) क्रुधितं निह्ममदंतं निह्नुं दशति नह्यति । तत्र श्वादिनह्णे मंदाविपीदंति । यथा तेजसाग्निना स्पष्टादह्यमानाः प्राणिनो वेदनात्ताः सीदंति ॥ ७ ॥

॥ टीका-(एतदइत्यादि) एतान् पूर्वोक्तानाक्रोशरूपान् तथा चौरचारिकादि रूपान् शब्दान् सोढुमशकुवंतो ग्रामनगरादौ तदंतराले वा व्यवस्थिताः । तत्र तस्मिन् आक्रोशे सति मंदा अज्ञानलघुप्रकृतयो विपीदंति विमनस्कानवन्ति संग्रामाद्भ्रश्यंति । तथा नीरवः संग्रामे रणशिरसि चक्रकुंताऽसिशकिनाराचाकुले रटत्पटहंशं वज्रनीनं वगंजीरे समाकुलाः संतः पौरुषं परित्यज्याऽयशः पटहमंगीकृत्य नज्यंते । एवमाक्रोशादि शब्दाकर्षणादऽव्यसत्त्वाः संग्रामे विपीदंति ॥ ७ ॥ वधपरीपहमधिकृत्याह । (अप्येगइत्यादि) । अपिः संजावने । एकः कश्चित् श्वादिः जुपयतीति जुपकः प्रकृत्यैव क्रूरानहकः । खुधियंति । क्रुधितं बुद्धिहितं निह्ममदंतं निह्नुं दशति नह्यति दशनैरंगावयवं विभुं पति । तत्र तस्मिन् श्वादिनह्णे सति मंदा अज्ञा अव्यसत्त्वतया विपीदंति दैन्यं जंते । यथा तेजसाऽग्निना स्पष्टादह्यमानाः प्राणिनो जंतवो वेदनात्ताः संतो विपीदंति गात्रं संकोचयंत्यातंथानोपहृता जवन्ति । एवं साधुरपि क्रूरसत्त्वैरजिघृक्षुः संग्रामाद्भ्रश्यतइति दुःसहत्वाद्ग्रामकंदकानां ॥ ७ ॥

राय धनपतिसिंह बाहाडरका जेनागमसंग्रह नाग इसरा. १६ए

अप्येगे पडिजासंति, पडिपंथियमागता ॥ पडियारगता एते,
जे एते एव जीविणो ॥ ए॥ अप्येगे वइ जुंजंति, नगिणा पिंमो
लगाहमा ॥ मुंमाकंमूविणङ्गा, उळ्ळा असमाहिता ॥ १० ॥

अर्थ-बली ग्रामीण लोकजुं वचन परिसह कहेते. अप्येगे के० अपि संजावनायें.
कोड एक धर्मेना अजाण पडिपंथियमागता के० साधुना देषी, साधुनी साथे शत्रुजावे
पोंहोंता थका पडिजासंति के० एतुं कठोर वचन साधुप्रते जाते एटले बोले. झुं बोले?
तो के, पडियारगताएते के० ए बापडा पाठला जवना करेलां कर्मेनां फल नोगवेते. जे
एते के० जे ए वति ते एवजीविणो के० एम आजीविकायें जीवेते. एटले परधरनी
निह्या मागेते, तथा अंतप्रांत आहारना जेनारा ठे. एणे पूर्वले जवे कांड दीपुं नथी,
कांड लाधु नथी, तेथी मस्तक मुंम थड बीनस्तरूपे सर्वे नोग थकी वंज्या एवा ए बाप
डा डु.खी थका, जीवे ठे. ॥ ए ॥ तथा बली एहिज परिसह कहेते. अप्येगेवइजुंजंति
के० अपि संजावनायें, एक कोड अनार्य एवां वचनबोले के, नगिणा के० ए नागा स
र्वकाल पिंमोलगाहमा के० परपिंमना उंसीशाला अधम डुंगंधाना स्थानक मुंमा के०
मुंमितकेस, कंमूके० खालीये करी एमना शरीर विणछंगाके० विणवाते. अंगजेना एवा
पामर तथा उळ्ळा के० मेल प्रसेद थकी खरडघाटे असमाहिता के० सर्वकाल अस
माधिया एटले अशोनिक देखनाराने असमाधिना उपजावनारते. ॥ १० ॥

॥ टीपिका-आक्रोशमेव पुनराह । (अप्येगइति) अप्येके प्रातिपंथिकतां साधुविद्वे
पितां प्राप्ताः प्रतिजापंते । यथा प्रतीकारपूर्वकमनुचवस्त्वमेकेगताः प्राप्ताः स्वरुतकर्मजो
गिनोयएते एवं जीविनः परगृहाण्यतः अंतप्रांतजोजिनोजुंचितशिरसः सर्वनागं चिं
ताह्वं जीवन्तीति ॥ ए ॥ किंच (अप्येगइति) अप्येके अनार्यावाचं जुंजंति नापंते ।
यथा एते जिनकटिपकादयोऽनग्राः पिंमोलगाः परपिंमप्रार्थकाअधममुंडाजुंचितकेशाः
कंडुः खल्लसया विनष्टांगः अप्रतिकर्मतया क्वचित् रोगसंजवे सनत्कुमारविनष्टांगवक्तो
जलोमलः प्रस्वेदोदेयंते उळ्ळाः असमाहिताअशोचनाः ॥ १० ॥

॥ टीका-पुनरपि तानविरुद्धाह । (अप्येगेइत्यादि) अपि. संजावने । एके केचना
ऽपुष्टपर्माणः अपुष्टकर्मणः प्रतिजापंति द्रुवते । प्रतिपंथाः प्रतिकूलत्वं तेन चरति प्रा
तिपंथिकाः साधुविद्वेषिणस्तज्ञावमागताः कथंचित्प्रतिपथेवा दृष्टाअनार्याएतद्द्रुवते ।
संजाव्यते एतदेवविमानां तदथाप्रतीकारः पूर्वाचरितस्य कर्मणोऽनुचवस्त्वमेके गताः
प्राप्ताः स्वरुतकर्मफलजोगिनोयएते यत्तयएवं जीवन्ति परगृहाण्यतः अंतप्रांतजोजिनो

दत्तादानालुंचितशिरसः सर्वजोगवंचिताङ्गः खितं जीवतीति ॥ ए ॥ किंच (अप्येगेऽ
 त्यादि) अप्येके केचन कुसृतिप्रसृताद्यनार्यावाचं युजंति जायंते । तद्यथैते जिनक
 द्विकादयो नग्रास्तथा (पिंमोलगति) परपिमप्रार्थकाद्यधमाः मलाविलत्वात् जुगुप्सितामुं
 मालुंचितशिरसस्तथा क्वचित्कंमूकतद्वतैरेखानिर्वा विनष्टांगविकृतशरीराद्यप्रतिकर्मश
 रीरतया वा क्वचिन्नोगसंजये सनत्कुमारवदिनष्टांगस्तथोज्ज्वलजह्नः शुष्कप्रस्वेदोयेपांते उज्ज
 ह्वास्तथा असमाहिताश्चोचनाबीनस्ताड्यवा प्राणिनामसमाधिमुत्पादयंतीति ॥ १० ॥

एवं विष्यद्विबन्नेगे, अप्पणाउ अजाणया ॥ तमउ ते तमं जंति,
 मंदा मोहेण पाउडा ॥ ११ ॥ पुठोय दंस मसएहिं, तण फास
 मवाइया ॥ न मे दिठे परे लोए, जइ परं मरणंसिया ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे जे साधुने एवां डुर्वचन बोले, तेने विपाक देखाडे ठे. एवं के० एपूर्वजी
 रीते विष्यद्विबन्नेगे के० कोइ एक पुण्य रहित जीव, विप्रतिपन्न एटले साधु भार्गना वे
 पी अप्पणाउअजाणया के० पोते अजाण ठां तु शब्दचकीअन्य विवेकी पुरुषनां वच
 न अण मानतां एवा जीव तमउतेतमंजंति के० अंधकार गति थकी फरी आकरी अं
 धकार गतियें जाय. ते मंदा के० अज्ञानी केवाडे. तोके, मोहेण के० मिथ्यात्व दर्शने
 करी पाउडा के० डाक्या आवाख्या कुमार्गने सेवेठे ॥ ११ ॥ हवे दंसमसकादिक परिसह कहे
 ठे. सिंधु ताम्रलिप्त कोंकणादिक देशने विपे प्रायें दंस मशकादिक अधिक होयठे. ते
 देशोने विपे कोइवार साधु गयो थको, दंसमसएहिं के० दंस मशकादिक पुठोय के०
 फरशे तेथी दंसमशकादिके पीडायो तथा अकंचन जावठे, माटे तण के० तूणादिकने
 विपे संधारो करे, तेथी ते तूणादिकना फास के० स्पर्श मवाइया के० सहन कर
 वाने अशक्तिवंत ठतो, कोइ एक कायर एम चिंवतन करे के एवं डुप्कर अनुष्ठान परलो
 कने अर्थें करियें ठेये. अने नमेदिठेपरेलोए के० ते परलोकतो अमे दीतुं नथी. जइ
 के० जेमाटे अपरंमरण के० एवा क्लेशथी मरण तो प्रत्यक्ष देखायठे जे अवश्य मरण
 पामीशुं माटे एवा क्लेशथी सखुं ॥ १२ ॥

॥दीपिका—एवं जायंते ये तेषां विपाकमाह। (एवमिति) एवं पूर्वोक्तनीत्या एके केचित् प्रति
 पन्नाः साधुमार्गद्वेषिणश्चात्मना स्वयमज्ञाः । तुगन्दादन्येषां वचनमुक्त्वाणास्तेऽज्ञानान्तमो
 यांति। अथस्तमां गतिं गच्छति। मंदामोहेन मिथ्यात्वेन प्राप्तयाच्चादिताः साधुद्वेषिणः कुमा
 र्गगाः स्युः । यथा । एकं हि चक्षुरमलं सहजोविवेकस्तद्विरेव सह संवत्तिर्द्वितीयं ॥ एतद्
 यं जुषि न यस्य सतत्वतोषस्तस्यापमार्गचलने खलु कोपराधः ॥ ११ ॥ दंसमशकपरीपहानाह ।

ज्ञा के० रागद्वेपे व्याकुल एवा के० के० कोइएक अनारिया के० अनार्य पुरुषो ते चा रित्रवंत साधुने क्रीडाये करी जूसंति के० जूसो कदर्थना करे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(संताडति) । केशानां लोचने संतप्ताः पीडितास्तथा ब्रह्मचर्येण परा जिताजग्नाः संतस्तत्र केशलोचे ब्रह्मचर्ये मंदाविपीदंति संयमाद्भ्रश्यंते । यथा म तस्याः केतने मत्स्यबंधने प्रविष्टाविपीदंति जीविताद्भ्रश्यंति ॥ १३ ॥ (आयदंडेति) । आत्मा दंडयते दुर्गते पात्यते येन स आत्मदंडः समाचारानुष्ठानं येषां ते आत्मदंन समाचाराः । मिथ्यासंस्थिताविपरीततया स्वीकृता जावना चित्तवृत्तिर्येस्ते मिथ्यासंस्थितजा वनामिथ्यात्वोपहतदृष्टय इत्यर्थः । हर्षद्वेषमापन्नारागद्वेषाकुलाएवंविधा अनार्याः के चित् साधुं जूषयंति कदर्थयंति दंडादिनिर्वाग्निर्वा ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच (संतप्ता इत्यादि) । समंतात् तप्ताः संतप्ताः केशानां लोचनत्पाट नं तेन । तथाहि । सरुधिरकेशोत्पाटने हि महती पीडोपपद्यते तथा चाऽल्पसत्वाः विस्त्रोतसिकां नजंते । तथा ब्रह्मचर्यं वस्तिनिरोधस्तेनच पराजिताः पराजग्नाः संतस्तत्र तस्मिन् केशोत्पाटनेऽतिदुर्जयकामोदके वा सति मंदाजमालयुप्रकृतयोविपीदंति संय मानुष्ठानं प्रति शीतलीजवंति सर्वथा संयमाद्भ्रश्यंति । तथा मत्स्याः केतने मत्स्य बंधने प्रविष्टानिर्गतिकाः संतो जीविताद्भ्रश्यंति । एवं तेपि वराकाः सर्वकष्टकामपराजि ताः संयमजीवितात् भ्रश्यंति ॥ १३ ॥ किंच (आयदंडेत्यापि) । आत्मा दंडयते खं डयते हितात् भ्रश्यते येन स आत्मदंनः समाचारोऽनुष्ठानं येषामनार्याणां ते । तथा मिथ्या विपरीता संस्थिता सानुग्रहहारुढा जावनांतःकरणवृत्तिर्येषां ते मिथ्यासंस्थित जावनामिथ्यात्वोपहतदृष्टय इत्यर्थः । हर्षश्च प्रद्वेषश्च हर्षप्रद्वेषं तदापन्नारागद्वेषसमा कुला इति यावत् । तएवंजूता अनार्याः साधुं सदाचारं क्रीमया प्रद्वेषणं वा कूरकर्मका रिखात् जूषयंति कदर्थयंति दंन्नादिनिर्वाग्निर्वा ॥ १४ ॥

अप्येगे पलियंतेसिं, चारो चोरोति सुवयं ॥ बंधंति जिक्खुयं वाला कसायवयणेहिय ॥ १५ ॥ तच्च दंनेण संवीते, मुठ्ठिणा अण्डफलोण वा ॥ नातीणं सरती वाले, इत्थीवा कुड्ढगामिणी ॥ १६ ॥ एते जोक सिणा फासा, फरुसा डुस्सहियासया ॥ इत्थी वा सरसंवित्ता कीवा वसगयागिद्वितिवेमि ॥ १७ ॥ इति तृतीयऽध्ययनस्य प्रथमोद्देशोऽसः

अर्थ—वली अपि संजावनार्ये एगेपलियं के० कोइएक अनार्य, देशपर्थत विचरता

जें साधु तेसिके० ते साधुने एम कहेके, चारोचोरोतिसुबयके० ए हेरुने चोरटे, निहण शील एम कहिते सुन्नतजे अणगर तेने वंघंतिनिरूपके० राशी प्रमुखे करी, साधुने बांधे एवा वालाके० वाल अज्ञानी तथा कसायवयणेहियके० कपायना वचने करी निनर्त्तना करे. ॥१५॥ तथेके० त्यां अनार्य पुरुषे साधुने दंभेणके० दंभे करी तथा मुष्टिणाके० मुष्टिपें करी अडुवाके० अथवा फलेणयाके० फले करी संवीतेके० हण्यो ठतो कांडक परिणत साधु नातिणंतरतीवाले के० एवा डखोने ते वाल अज्ञानी अण सहेतो ॥ को ज्ञाती गोत्रीने संनारे के, माहारो संबंधि गोत्री जो कोइ अंधिया होत तो ए मने एवी कदर्थना नकरत; एवी चिंतवना करे इष्टिवाकुदगामिणी के० जेम स्त्री रीशाणी थकी, पोताना घरमांथी निकली; रस्तामां तेने चोर लोकोए ग्रहण करी ठती पोताना संबंधिदंतुं स्मरण करे, पभाचाप करे, तेनीपरे जाणी खेवी. ॥ १६ ॥ हवे उपसंहार करतो कहेते. एते के० ए जे पूर्वे दंतमशकादिकना परितह कह्या ते जोके० श्रीसुध मैस्वामी जंबूप्रमुख शिष्योने बोलावी कहेते के, जोशिष्यो कतिष्ठापास्ता के० जे परितह कह्या ते संपूछप्रत्ये फरजे फरुसा इतहियालया के० जे कजोर अदियासता डर्जजते एवा परितहने अणसहेता एवा जे किवाके० क्लीव अस्तमर्थ अवसाके० परवशे एटले कर्मना वशे पड्या थका गयागिहं के० बली गृहवागो गया. कोनीपरे ? तोके, हस्तिवासरसंविद्या के० जेम हस्ती संग्रामने मार्ये, मलके शरजाले वींथ्यो थको त्यांधी नाडी पावो फरे तेम कायर साधु चारित्र थकी पावो फरे तिवेमिनो अथे पूर्ववत् जाणवो. ॥ १७ ॥ इति तृतीयाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ दीपिका-(अध्येगति) एके पूर्वोक्तविशेषणाअनार्याः पर्यंतदेशे वर्तमानं साधुं सुव्रतं (चारोचोरिति) चरोपं चोरोयमिति कृत्वा वर्धन्ति निहुकं निहणशीलं वालाथ हास्तया कपायवचनैः क्रोधवचनैर्निर्नर्त्तयन्ति ॥ १५ ॥ (तद्वेति) तत्राऽनार्यदेशेऽनार्यैर्देहेन मुष्टिना फलेन मातुलिगादिना खड्गादिनावा संवीतः कश्चिदपरिणतः साधुर्ज्ञातीनां स्मरति। यद्यत्र मम कश्चित्संबंधी स्यात्तदा नाहमीदृशी कदर्थनां प्राप्नुयामीति। यथा स्त्री कुडा सती सगृहाज्जनशीला निराश्रया मांसपेक्षीव सर्वस्पृहणीया तस्करादिचिरनिद्रुतासती जातपथात्ताया ज्ञातीनां स्मरत्येवं साधुरपि ॥ १६ ॥ (एतेति)। जोइति शिष्यामंत्रणं। एते दंतमशकादयः परीरदाः स्पृश्यंते अनुनूयंते स्पर्शाः परुषाः कठिनाऽखेनायिस्तदंते ऊरुभिस्तदाहस्तिनऽव श्रैर्वार्यैः संवीताव्याप्तान्यंतइति शेषः। एवं ज्ञातवास्तमर्थायवशाः परवशाः कर्मयत्ताः पश्चात्सगृहं गत्वा ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १७ ॥ इति उपसर्गपरिहाराख्ये तृतीयाध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ टीका—एतदेव दर्शयितुमाह । (अप्येगेइत्यादि) । अपिःसंजावने । एके अनार्या
 आत्मदंमसमाचारामिथ्यात्वोपहतबुद्धयोरगदेषपरिगताः । साधुं (पलियंतेसिंति) अ
 नार्यदेशपर्यंते वर्तमानं (चारोति) चारोयं चौर्यंस्तेन इत्येवं मत्वा सुव्रतं कदर्थयति ।
 तथाहि । बध्नन्ति रज्ज्वादिना संयमयन्ति निक्षुक्कं नीक्षुणशीलं बालाश्रद्धाः सदसद्विवे
 कविकलास्तथा कपायवचनैश्च क्रोधप्रधानकटुकवचनैर्निर्जतसंयंतीति ॥ १५ ॥ अपिच
 (तद्वदंढेपोत्यादि) । तत्र तस्मिन्ननार्यदेशपर्यंते वर्तमानः साधुरनार्यैर्दंढेन यष्टिना मुष्टि
 ना वा संवीतः प्रहतोऽथवा फलेन वा मातुलिंगादिना खड्गादिना वा ससाधुरेवं तैः कद
 र्थ्यमानः कश्चिदपरिणतोवालोऽङ्गोङ्गातीनां स्वजनानां स्मरति । तद्यथा । यद्यत्र मम
 कश्चित् संबंधी स्यात् नाऽहमेवंजूतां कऽर्थनामवाप्नुयामिति । दृष्टांतमाह । यथा स्त्रीकुड्मा
 सती स्वगृहात् गमनशीला निराश्रया मांसपेशीव सर्वस्पृहणीया तस्करादिनिरनिहुता
 सती जातपश्चात्तापा ज्ञातीनां स्मरत्येवमसावपीति ॥ १६ ॥ उपसंहारार्थमाह । (एते
 नोइत्यादि) । नोइति शिष्यामंत्रणं । यएतश्चादितः प्रचृति दंशमशकादयः पीडोत्पादक
 त्वेन परीरहाएवोपसर्गाअनिहिताः कृत्स्नाः संपूर्णाबाहुत्येन स्पृश्यंते स्पर्शेडिचेणाऽनु
 चूयंतइति स्पर्शाः । कथंजूताः परुषाः परुषैरनार्यैः कृतत्वात् पीडाकारिणः । तेचाऽव्यस
 त्वैर्दुःखेनाऽधिसह्यंते तांश्चाऽसहमानालघुप्रकृतयः केचन श्लाघामंगीकृत्य हस्तिनश्च
 रणशिरसि शरजालसंवीताः शरशताकुलानंगमुपयांत्येवं क्लीबाअसमर्थाअवशाः
 परवशाः कर्मायत्तागुरुकर्माणः पुनरपि गृहमेव गताः । पातांतरं वा (तिद्वसद्वेति) ती
 व्रैरुपसर्गैरनिहुताः शठाः शठानुष्ठानाः संयमं परित्यज्य गृहं गताइति । ब्रवीमीति पूर्वव
 त् । उपसर्गपरिज्ञायाः प्रथमोद्देशकइति ॥ १७ ॥

॥ अथ द्वितीयोद्देशकस्य प्रारंजः पहेला उद्देशामां प्रतिकूज उपसर्गना कारण कहेला
 हवे बीजा उद्देशामां अनुकूज उपसर्गना कारण कहेले.

अदिमे सुहमा संग्गा, निखुणं जे डुरुत्तरा ॥ जच्च एगे विसीयं
 ति, एचयंतिज वित्तए ॥ १ ॥ अप्येगे नायत्तं दिस्स, रोयंति
 परिवारिया ॥ पोसणे ताय पुटोसि, कस्स तायजहासि ए ॥२॥

अर्थ—अदके० अथ हवे इमे के० ए सुहमाके० सूद्धा, एटले चित्तने विकार उपजायनार एवा
 अंतरंग प्रतिकूज उपसर्गना कारण पण बाहर एटले प्रगट देखाय नही तेवा शरीरने विकार
 करनार उपसर्ग न जाणवा एवा संग्गाके० मातापितादिकनो संबंध, ते संबंधी जेके० जे नि

राय धनपतसिंघ बाह्याङ्गरका जैनागमसंग्रह चाग उत्तरा. १७५

सु एके० चारित्रियाने कुरुचराके० दुर्लभनीय उपसर्गते तेज उपसर्गकदेते. जत्रके० जे उपसर्ग आवे थके एकेके० कोइ एक कायर चारित्रिउ, सीधंतिके० सदाय एचियंतितजित्तएके० ते पोताना आत्माये संयमनो निर्वाह करी शके नही ॥ १ ॥ अपि संजावनाए, एकेके० को इएक नायउदिसस के० ज्ञातिला साधुने देखीने साधुने परिवारिया के० बीटीने रोषति के० रुदन करे एटले विलाप करे अने एम कहके अम्हे तारं वालपण थकी पालण पोषण कछुं, ते अम्हे तारा ताय के० तात एटले पिता ठेयें माटे एहुं जाणुजे अमा री दुःखावस्थामां; तुपण अमारं पोषण करीश पुनोति के० तेमाटे हेपुत्र तं अमारं पोसणके० पोषण कर, तथा ते साधुना पुत्राविक होय ते एम कहके कस्ततायजहा सियो के० अहो तात अहोपिता तमे अमने शाकारणे ठांमो ? ॥ १ ॥

॥ दीपिका-अथ द्वितीयआरन्वते । पूर्वं प्रतिक्लृपाउपसर्गाङ्गरकाः इहाऽनुक्लृपाव ष्यते । यथा (अहिमेति) अथ इमे वद्वयमाणाः सूक्शाआंतरविकारिणः संगमातापि त्रादयोनिक्रूणा ये कुरुचराङ्गल्लघ्याः । यत्र येपु उपसर्गपु एकेअव्यसत्ताविपीदंति संयमे मं वाः स्युः । नशक्नुवन्ति यापयितुं संयमे आत्मानं प्रवर्तयितुमिति ॥ १ ॥ (अप्येगदिति) अ पिःसंजावने । एकेज्ञातयः सजनाः प्रवर्जं प्रवर्जितं वा दृष्ट्वा परिवार्य विष्टस्य आश्रित्य रुदंति वदंति चैवं स्वमस्मानिः पोपितोवाल्यादारन्यावुदमस्माकं वालकानविष्यसीति कृत्वा ततोऽस्मान् त्वं तातपुत्र पोषय पालय कस्य कृते केन कारणेनास्मान् त्यजति ॥ १ ॥

॥ टीका-उक्तः प्रथमोद्देशकः । सांप्रतं द्वितीयः समारन्वते । अस्य चायमनितं वं धः । इहोपसर्गपरिक्राथ्ययने उपसर्गाः प्रतिपादितास्तेचानुक्लृपाः प्रतिक्लृपाश्च । तत्र प्रथमोद्देशके प्रतिक्लृपाः प्रतिपादिताइत्यनुक्लृपाः प्रतिपाद्यंतइत्यनेन संबंधेनाया तस्याऽप्योद्देशकस्याऽदिसूत्रं । (अहिमेइत्यादि) । अथेत्यानंतर्धे । प्रतिक्लृपोपसर्गानंतरम नुक्लृपाः प्रतिपाद्यंतइत्यनंतर्धे । इमे त्वनंतरमेवानिधीयमानाः प्रत्यक्षसन्नवाचित्वादि दमनिधीयंते । तेच सूक्शाः प्रापञ्चेतोविकारकारित्वेनांतरान प्रतिक्लृपोपसर्गाश्च बाहु व्येन शरीरविकारकारित्वेन प्रकटतया वादराइति । संगमातापित्रादिसंबंधाः । यएते नि कृणां साधुनामपिकुरुचराङ्गल्लघ्याङ्गरसिकमणीयाइति । प्रायोजीवितविद्वक्करैरपि प्र तिक्लृपोपसर्गैरुदीर्घैर्मध्यस्थमवलंबयितुं महापुरुषैः शक्यमेतेल्लुक्लृपोपसर्गास्तानपु पायेन धर्माङ्गावयंत्यतोऽमीकुरुचराइति । यत्र येपुपसर्गपु सत्त्वेके अव्यसत्ताः सदनुष्ठानं प्रति विपीदंति क्षीतलविद्वारित्वं जगंते सर्वथा वा संयमे त्यजंति नैवा त्मानं संयमानुष्ठानेन यापयितुं वर्तयितुं तस्मिन् वा व्यवस्थापयितुं शक्नुवन्ति समर्धान्वं तीति ॥ १ ॥ तानेव सूक्शासंगान् दर्शयितुमाह । (अप्येगेइत्यादि) अपिः संजावने । एके

तथाविधाज्ञातयः स्वजनामातापित्रादयः प्रव्रजंतं प्रव्रजितं वा दृष्ट्वापलन्य परिवार्य वेष्टयित्वा रुदंति रुदंतोवा वदंति च दीनं । यथा बाह्यात् प्रवृत्ति त्वमस्मानिः पोषितोऽहं नां पालकोनविष्यतीति कृत्वा तनोधुनानोऽस्मान् पितृत्वं तात पुत्र पोषय पालय कस्य क ते केन कारणेन कस्यवा बलेन तातास्मान् त्यजसि नास्माकं नवंतमंतरेण कश्चिन्नाता विद्यतइति ॥ २ ॥

पिया ते थेरउं तात, ससा ते खुडिया इमा ॥ जायरोते सगा ता त, सोयरा किं जहासि णे ॥ ३ ॥ मायरं पियरं पोस, एवं लोगो नविस्सति ॥ एवं खु लोइयं ताय, जे पालंति य मायरं ॥ ४ ॥

अर्थ-पियाते थेरउंतात के० अहो तात ताहरो जे पिताढे ते थेरउं एटले मोकरो णे अर्थात् वृद्धे, तथा ससा के० बेहेन ते खुडिया के० न्दानीढे, इमाके० ए प्रत्यक्ष देखायढे, तथा जायरोतेसगातात के० हेतात ताह्रा सगाचाइ ते एक माताना जण्णा एवा सोयरा के० सहोदर एक उदरना उपज्या, स्नेहना पात्र, तेने किंजहासिणे के० केम ठांमीश ते कारण माटे तु अमने कां ठांकेढे ॥ ३ ॥ तथा मायरं के० माता अने पियरं के० पिता तेने पोस के० पोषण कर एवं लोगोनविस्सति के० एरीते पर लोकनी सिद्धि यज्ञे. एवंखुलोइयं ताय के० तथा हेतात आलोकने विषे पण निश्चय थकी एवो आचारढे के जे पालंति य मायरं के० जे संसारमांहे पोताना मातापिताउं पालणपोषणकरे, तेज श्रेष्ठ मनुष्य कहेवायढे. यतोपुरुषोयत्र पूज्यंतिइति वचनात्॥४॥

॥ दीपिका-पियेति। हेतात पुत्र ते तव पिता स्थविरः स्वसानगिनी तव कुल्लिका लघ्वी इमे घ्रातरस्तव निजास्तात सोदराः स्वकाःसहोदराः किमस्मान् त्यजसि ॥३॥ मायरमिति। मातरं पितरं पुषाण पोषय एवंरुते तवेह लोकः परलोकश्च नविष्यति । इदमेव लौकिकं लोकसंमतं यत् वृद्धयोर्मातृपित्रोः परिपालनं । यतः । गुरुवोयत्र पूज्यंते यत्र धान्यं सुप्तं स्मृतं ॥ अदंतकलहोयत्र तत्र शक्र वसाम्यहमिति ॥ ४ ॥

॥ टीका-किंच (पियेत्यादि) हेतातपुत्र पिता ते तव स्थविरोवृद्धः शताती तः स्वसाच नगिनी तव कुल्लिका लघ्वी अग्रातयौवना इमा पुरोवर्तिनी प्रत्येकृति तथा घ्रातरस्त तव स्वकानिजास्तात सोदराएकोदराः किमित्यस्मान् परित्यजसीति ॥ ३ ॥ तथा (मायरमित्यादि) मातरं जननीं तथा पितरं जनयितारं पुषाण विनृद्धि। एवं च रुते तवेह लोकः परलोकश्च नविष्यति । तातेदमेवलौकिकं लोकाचीर्णमयमेव लौकिकः पं

राय धनपतिसिंह बाहाडूरका जैनागमसंग्रह जाग डसरा. १७७

था यदुत दृढयोर्मातापित्रोः प्रतिपालनमिति । तथाचोक्तं । शुरवोयत्र पृथ्वंते यत्र धान्यं सुसंरुढं ॥ अदंतकलहोयत्र तत्र शकवसाम्यहमिति ॥ ४ ॥

उत्तरा मधुरुल्लावा, पुत्ता ते तात खुड्या ॥ जारिया ते एवा तात,
मा सा अन्नं जणं गमे ॥ ५ ॥ एहिं ताव घरं जामो, माय कम्मं
सद्दावयं ॥ वितियं पिताय पासामो, जामु ताव सयं गिहं ॥ ६ ॥

अर्थ—एरीते उत्तर के० प्रधान तथा उत्तरोत्तर मधुरुल्लावा के० मधुर जेनो आजाप
वे एटले नरम वचनना बोलनारा एवा पुत्तातेतातखुड्या के० अद्दोतात तमा
रा पुत्र न्हावावे, तथा जारियातेएवातात के० तमारी जार्या ते नवीन परऐलीजे ने
जघुबयवालीजे, माटे माके० रखे साके० ते अन्नंजणंमे के० अन्वजन पासे जजे
तो आपणा कुजने ते कलंक जगावशे ॥ ५ ॥ माटे एहिंतावपरंजामो के० अद्दो
तात तमे आधी घरमा रहो अने त्यां रह्या यका मायकम्म के० कांइपण कार्य करशोमा
नंवा कार्य उपने थके अन्हे तमोने सद्दावयं के० सद्दाऽ थड्युं, तेमाटे एकवार गृहका
र्यधी तमे जागातो परंतु वितियं के० बीजी वखत तावके० हेतात अथवा हे पुत्र पा
सामो के० तमे छुठ के अमे अन्वाऽ तता जोइये जे तमारो बुं बिगाड थायवे, जासुता
वसपंगिहंके० तेमाटे चालो पोताने पेर जइये, एटलुं अमारु वचन मान्यकरो ॥ ६ ॥

॥ टीपिका—(उत्तराऽति) उत्तराः प्रधानावत्तरोत्तरजातावा । मधुरोछापामधुरवच
नास्ते तात पुत्रालयवः । तथा जार्या तव नवा नवयौवना नबोढा वा सा त्वया त्यक्ता स
ती नान्यं गच्छेद्धन्मार्गगामिनी मास्यात् ॥ ५ ॥ (एहीति) एहिं आगच्छ तात गृहं यामः ।
मास्यं किमपि कर्म कृथाः । अपितु कर्मण्युपस्थिते ते वयं सहायकान्विष्यामः । एकवारं
तावद्गृहकर्मनिर्णयस्त्वं पुनरपि द्वितीयवारं पश्यामोऽद्यामोयदस्मानिः सहार्पणवतो
नविष्यतीत्यतोयामस्तावत्स्वकं निजं गृहं ॥ ६ ॥

॥ टीका—अपिच । (उत्तरेत्यादि) उत्तराः प्रधानावत्तरोत्तरजातावा मधुरोमनोऽव
छापआजापोयेपांते तथाविधाः पुत्रास्ते तव तातपुत्र दृढकालयवः । तथा जार्यापत्नी ते
नवा प्रत्यययौवना अतिनबोढा वा मासौ त्वया परित्यक्ता सत्यन्यं जनं गच्छेद्धन्मार्गयायिनी
स्यादयं च महाजनापवादइति ॥ ५ ॥ अपिच । (एहीत्यादि) जानीमोवयं यथा
त्वं कर्मनीहस्तयापेहि आगच्छ गृहं यामोगहामः । मात्वं किमपि सांप्रतं कर्मकृथाः अ
पितु तव कर्मण्युपस्थिते वयं सहायकान्विष्यामः साहाय्यं करिष्यामः । एकवारं ताव
द्गृहकर्मनिर्णयस्त्वं तात पुनरपि द्वितीयवारं पश्यामोऽद्यामोयदस्मानिः सहार्पणव
तो नविष्यतीत्यतोयामोगहामस्तावत् स्वकं गृहं कुर्वे तदस्मद्वचनमिति ॥ ६ ॥

गंतुं तां पुणो गच्छे, एय तेणासमणोसिया ॥ अकामगं परि
कम्मं, कोउते वारेउ मरिहति ॥७॥ जं किंचि अणमं तात, तंपि
सवं समीकतं ॥ हिरण्णं ववहाराइ, तंपि दाहासु ते वयं ॥ ८ ॥

अर्थ—गंतुं तां के० तेमाटे अहो तात एकवार घेर जइने पुणोगच्छे के० वली फरी
आवीने यति थाजो एयतेणासमणोसिया के० एटलुं कीधा यकी अश्रमणपणु न
थाय; जो तमे अकामगं के० गृह व्यापारनी इञ्जारहित परिकम्मं के० पोतानुं मन
मान्नु अनुष्ठान करशो, तो तमने कोउतेवारेउमरिहतिके० कोण वारवाने समर्थ ठे अ
थवा अकामगं के० वृद्धावस्थायें विषयानिलाप निवर्त्ते थके परिकम्मं के० संयमानुष्ठा
नने विपे पराक्रम करजो, केमके तेवखत धर्म करवाने योग्य ठे; तेवारे कोतेवारेउ
मरिहतिके० तमोने कोइ पण वारवाने समर्थ थरो नही ॥७॥ जंकिंचिअणगंतातके० वली
अहो तात जेकांइ तमारा उपर कृण एटले लेणुहंतुं तंपिसवंके० तेपण अमे सर्व देवुं स
मीकितं के० समुंकीधुं, एटले मागनाराउनुं सर्व लेणुं चुकावी दीधुं ठे, तथा हिरण्नववहा
राइ के० जे व्यवहारने कार्यें अथवा अन्य कोइ जोगोपजोगने अर्थे सुवर्ण रूपादिक
खपमां लागशो तंपि के० तेपण सर्व अमे तेवयं के० तेमोने दाहासुके० आपीछुं ॥८॥

॥ दीपिका—(गंतुमिति) तात गत्वा गृहं स्वजनवर्गं दृष्ट्वा पुनर्गतासि नच तेनैतावता
गृहगमनमात्रेण त्वश्रमणोऽविष्यसि । अकामकं गृहव्यापारेञ्जारहितं पराक्रमतं स्वानि
प्रेतानुष्ठानं कुर्वाणं कोवारयितुमर्हति । एकवारं गृहमागत्य पुनर्यथोचितं कुर्यादिति ज्ञावः ।
अथवा अकामकं वृद्धावस्थायां मदनेञ्जारहितं पराक्रमतं संयमे प्रवर्तमानं त्वां कोवारयि
तुमर्हति ॥७॥ (जंकिंचिदिति) यत्किंचित्तव कृणमासीत्तदस्मानिर्विजज्य समीकृतं समजा
रेण व्यवस्थापितं । यच्च हिरण्यं इव व्यवहारादानुपयुज्यते तदपि वयं तव दास्यामः ॥८॥

॥ टीका—किंच । (गंतुमित्यादि) । तात पुत्र गत्वा गृहं स्वजनवर्गं दृष्ट्वा पुनरागता
सि नच तेनैतावता गृहगमनमात्रेण त्वश्रमणोऽविष्यसि । (अकामगंति) अनिष्ठतं
गृहव्यापारेञ्जारहितं पराक्रमतं स्वानिप्रेतानुष्ठानं कुर्वाणं कस्त्वां ज्वंतं चारयितुं निषेध
यितुमर्हति योग्योचयति । यदिवा (अकामगंति) वार्द्धकावस्थायां मदनेञ्जाकामरहि
नं पराक्रमतं संयमानुष्ठानं प्रति कस्त्वामवसरप्राप्ते कर्मणि प्रवृत्तं धारयितुमर्हतीति ॥
॥७॥ अन्यच्च (जंकिंचिदित्यादि) । तात पुत्र यत्किमपि जवदीपमृणजातमासीत्तत्सर्वमस्मा
जिः मन्यग्विजज्य समीकृतं समजागेन व्यवस्थापितं । यद्विचोक्तं सत् समीकृतं सुदेयत्वेन
व्यवस्थापितं यच्चहिरण्यं इवजातं व्यवहारादानुपयुज्यते । आदिशब्दात् येनवा प्रकारेण
तत्रोपयोगं यात्यति तदपि वयं दास्यामोनिर्धनोहमिति मारुथानयमिति ॥ ८ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडरका जैनागमसंग्रह नाम इसरा. १७१

इञ्चैव णं सुसेहंति, कालुणीयसमुधिया ॥ विवक्षो नायसंगेहिं,
ततो गारं पढावड ॥ १॥ जहा रुक्कं वणे जायं, मालुया पडि
बंधं ॥ एव णं पडिबंधंति, णातठं असमाहिणा ॥ २० ॥

अर्थ—इञ्चैवके० एरीते बचनेकरी, णंइति वाक्यालंकारे. से सर्व पुत्रादिक सुके० रुढीरी
ते सेहंति के० अश्लवे कालुणीय के० करुणाकारे एवावचने समुधिया के० पोते ते पु
त्रादिक दीनपणाने जावे पाहोंच्या उतां, एम पुर्वोंक रीते कहे, तेथी ते नायसंगेहिं
के० ते ज्ञाति गोत्रीजे पुत्रादिक तेना संगे करी, विवक्षो के० वांढ्योउतो ततोके० सेवा
रे ते अष्टप सत्वधंत कायर साधु, तेमना बचने मोहित थयो उतो आगारंपढावड के०
आगार जली थावे, एटले घरवास मांढीने संवसने ठामे ॥ १॥ पठी जहा के० जेम
वणेजायं के० वनने विषे उत्पन्न थयु एवुजे रुक्कं के० वृक्ष ते मालुया के० वेजडीउं
तेणेकरी पडिबंधं के० बंधाय, एटले वेजडीथें करी बंढाय, एव के० एम, णंइति
वाक्यालंकारे, णातठं के० जाति स्वजनादिक जे ठे ते साधुने असमाहिणा के० अस
मायिषेकरी पडिबंधंति के० आजीजीषि संयमथकी ब्रष्ट करे इत्यर्थः ॥ १० ॥

॥ दीपिका—(इञ्चैवेति) एवावकाशकारे । इत्येव पूर्वोक्तनीत्या स्वजना. करुणासुखा
दयंतीति कारुणिका. समुपस्थिता प्राप्तास्त साधुं (सुसेहंति) सुपु शिक्कयंति व्युद्गमाद्
यंति । सचाऽपरिणतयमाऽपसत्त्वोयुक्कर्मा जातिसंगैर्विवक्षोमोहितस्ततोऽगारंगृहं (प
धावडिति) प्रव्रज्यां त्यक्त्वा गृहे यातीत्यर्थः ॥ १॥ (जहेति) यथा वने जात वृक्ष मालु
यावल्ली प्रव्रजति वेष्टयति । एवं ज्ञातयस्तं साधुमसमायिना प्रतिबध्नेति । तत्कुर्यादिति
येनात्म्याऽसमायिरूपयते । यदुक्तं । अमिचो मिचवेतेण कंठे वेतूण रोयड । मामित्तातो
गर्जजाई. दोविगघासु कुगई इति ॥ १०॥

॥ टीका—चपसंदारार्थमाह (इञ्चैवणमित्यादि)। एमिति वाक्यालंकारे । इत्येव पूर्वोक्तया नी
त्या मातापित्रादयः कारुणिकैर्वचोनि करुणासुखादयंत स्वयंवा वैश्यमुपस्थितास्तं प्रव्रजि
तं प्रव्रजंत वा ॥ (सुसेहंति) सुपु शिक्कयति व्युद्गमयति । सचापरिणतयमाऽपसत्त्वो
युक्कर्मा ज्ञातिसंगैर्विवक्षोमातापितृपुत्रकलत्रादिमोहितस्ततोऽगारं गृहं प्रति धावति प्रव्र
ज्यां पशित्यज्य गृहपात्रमनुवध्नातीति ॥ १॥ किंचास्यत् । (जहारुक्कमित्यादि) । यथा
वृक्षं वने यटव्यां जातमुत्पन्नं मालुयावल्ली प्रतिवध्नाति वेष्टयत्येव । एमिति वाक्या
लंकारे । ज्ञातयः स्वजनास्तं यति असमायिना प्रतिबध्नेति ते तत्कुर्यादिति येनात्म्यासमा
यिरूपयतइति । तथा चोक्तं । अमिचो मिचवेतेण, कंठे वेतूण रोयड । मामित्तासोगई
जाई, दोविगघासु कुगई ॥ १० ॥

विवक्षो नातिसंगेहिं, हृत्तीवावि नवग्गहे ॥ पिष्ठतो परिसप्यंति,
सुयगोव अदूरए ॥ ११ ॥ एतेसं गा मणूसाणं, पातालाव अ
तारिमा ॥ कीवा जञ्च य किस्संति, नायसंगेहिं मुञ्चिया ॥ १२ ॥

अर्थ—पठिते नातिसंगेहिं के० ज्ञाति गोत्रीनी संगते करी विवक्षो के० विविध प्रका
रे बंधाणो यको परवश थयो, एटले तेमना अनुकूल वचने करी मनने विपे धृति उप
जी तेणे करी बंधाणो हृत्तीवाविनवग्गहे के० जेम नवा ग्रहण करेजा हस्तिने, जो
इक्षुखंदादिकनो आहार कराविये तो नवा बंधने करी बंधाय अथवा मधुर वचने क
री उपचारिये तेवारे ते बंधननो अंगीकार करे तेम अंही पण ए दृष्टांते ते ज्ञाति गोत्रि
जे पुत्रादिकठे ते सुयगोव के० नवप्रसूत गायत्रीपरे जेम तेगाय पोताना बालक थकी अ
दूरए के० दूर नजाय, तेम ते पिष्ठतोपरिसप्यंति के० पुत्रादिक तेसाधुने व्य ^{नेहनां}
पाडवाने अर्थ पठवाडे जाग्याज करता रहे ॥ ११ ॥ हवे संगनो दोष कहेठे, एतेसंगा
के० ए पूर्वोक्त मातापितापुत्रादिकनो जे संगम ठे ते मणूसाणं के० मनुष्यने पातालाव
के० पाताल समुद्रनी पेरे अतारिमा के० तरतां दुस्तर जाणवो जञ्चय के० जे संगमने
विपे मनुष्य कीवा के० क्लीब असमर्थ ठतां किस्संति के० क्लेश पामेठे, ते केवाठता
क्लेशपामेठे, तोके नायसंगेहिंमुञ्चिया के० ज्ञाति स्वजनने संगे गृह भूषित ठतां संसार
मांहे क्लेश पामेठे. ॥ १२ ॥

॥ टीपिका—(विवक्षति) । ज्ञातिसंगैर्विवक्षोविशेषेण वक्षः । तेच ज्ञातयस्तस्मिन्नव
सरे तस्य सर्वमनुकूलमनुतिष्ठंति । यथा हस्ती नवग्रहे धृत्युत्पादनार्थं इक्षुखंडादिनिरु
पचयते तथाऽसावप्युपचर्यते । यथाऽजिनवप्रसूता गौर्निजवत्सस्यादूरगा समीपवर्ति
नीसती पृष्ठतः परिसर्पति एवं स्वजनाद्यपि तन्मार्गानुगाः स्युः ॥ ११ ॥ (एतेति) एते
पूर्वोक्ताः संगाः पित्रादिसंबंधामनुयायाणां पातालाः समुद्राव अतारिमादुस्तराः संति
क्लीबाग्रसमर्थाः । यत्र येषु संगेषु क्लिश्यंति क्लेशमनुजवंति ज्ञातिसंगैर्भूयताः ॥ १२ ॥

॥ टीका—अपिच । (विवक्षत्यादि) विविधं वक्षः परवशीरुतः विवक्षोज्ञातिसंगमां
तापित्रादिसंबन्धैस्तेच तस्य तस्मिन्नवसरे सर्वमनुकूलमनुतिष्ठंतो धृतिमुत्पादयंति । हस्तीया
पि नवग्रहे अजिनवग्रहो धृत्युत्पादनार्थमिक्षुखकलादिनिरुपचर्यते । एवमसावपि सर्वा
नुकूलैरुपायैरुपचर्यते । दृष्टांततरमाह । यथाऽजिनवप्रसूता गौर्निजवत्ससंभयम्यादूरगा स
मीपवर्तिनी सती पृष्ठतः परिसर्पत्येवं तेषां निजावत्प्रजिनं पुनर्जातमिव मन्यमानाः पृष्ठ
तोनुसर्पति तन्मार्गानुयायिनोजवंतीत्यर्थः ॥ ११ ॥ संगदोषदर्शनायाह । (एतेसंगा इत्यादि)

राय धनपतसिंघ बाहादुरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. १८१

एते पूर्वोक्ताः सत्यंतइति संगः मातृपित्रादिसंबंधाः कर्मोपादानहेतवः मनुष्याणां। पाताला इव सत्पुडाइवाप्रतिष्ठितमृतत्वत्वात् ते (अतारिमचि) इस्तराएवमेतेपि संगश्चत्पस स्वैर्दुःखेनातिसंघर्षते। तत्रच येपु संगेपु क्वीवाअसमर्थाः क्लिश्यंति हेमामनुनवंति सं सारांतर्वातेनोन्नवंतीत्यर्थः। किंचूताः ज्ञातिसंगेः पुत्रादिसंबंधैर्मूर्तितागृह्णाध्युपपन्नाः संतोने पर्यालोचयंत्यात्मानं संसारांतर्वातेनमेव क्लिश्यंति ॥ १२ ॥

तं च निष्कूर परित्राय, सब्बे संगमा महासवा ॥ जीवियं नाव कांसि
क्का, सोझा धम्ममणुत्तरं ॥ १३ ॥ अहिमे संति आवद्वा, कास
वेण पवेइया ॥ बुद्धा जच्च वसपंति, सीयंति अबुद्धा जहिं ॥ १४ ॥

अर्थ—बंघके० तेमाटे निष्कूके० जे साधु होय ते ज्ञाती स्वजनादिकना समागमने परि
त्राय के० कृ पदिज्ञायें करी संसारनुं कारण जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे के
मके, ए सब्बसंगा के० समस्त समागमो जे ते ते महासवा के० महाश्रव महोटा कर्मो
ना स्थानको जाणवा. ते कारण माटे जीवियंनावकंसिक्का के० अनुकूल उपपत्तेश्चावे
थके पण, असंघमे जीवितव्य वांछे नही, एटले गृहस्थावासनी वांछा साधु करे नही;
छु करीने तो के अणुत्तर के० अनुत्तर एटले प्रधान एवो धम्म के० श्रीजिनधर्म तेने
सोझा के० सांननीने असंयम वांछे नही ॥ १३ ॥ अहके० अथ एटले ह्वे अथवा
पाताले अहो इति विस्मये इमेके० ए प्रत्यक्ष समस्त जन प्रसिद्ध संति के० ते एवा
आवद्वा के० आवर्त एटले जेम नदीने विषे पाणीना आवर्त होय, तैम अहो उत्कृष्ट
मोहनीयता उदय थकी उत्पन्न थया जे विषयानिलापरूप आवर्त, ते जीवने संसार
माहे बुडयाना स्थानक जाणवा. ए कासवेण के० काश्यपगोत्री श्रीवर्द्धमान स्वामी ते
णे पवेइया के० प्रवेदिता एटले कहा वे जच्च के० जे थकी बुद्धा के० पंथित तत्वना
जाण ते अवसपंति के० दूर पाय वे; अने अबुद्धा के० अबुद्ध एटले अज्ञानी लोक
ते जहिं के० जे आवर्तने विषे सीयंति के० सदाय त्रममां पढीने बुढेहे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(तंचेति) तंच निष्कूरपरिज्ञया प्रख्यानपरिज्ञया परिहरेत् । यतः सर्वे
संगमदाश्रवाः कर्मबंधहेतवस्ततोऽसंयमजीवितं नावकांक्षितं नाजिलपेतुं भुत्वा धर्मे
मनुचरं प्रधानं ॥ १३ ॥ (अहिमेइति) । अथ इमे आवर्तामोहपाशाः संति काश्यपेन
श्रीवरेण प्रवेदिताः कथिताः । यत्र येषु संगेषु सत्सु बुद्धास्तत्त्वज्ञातयसपंति तदूरागा
मिनः स्युः । अबुद्धाश्चास्तु तत्र संदिग्धाः स्युः ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच । (तंचेत्यादि) । तंच ज्ञातिसंगं संसारिकहेतुं निष्कूरपरिज्ञया प्रत्याख्यान

परिज्ञया परिहरेत् । किमिति यतः सर्वेपि केचन संग्रस्ते महाश्रवामहांति कर्मणश्चाश्रवद्वाराणि वर्तते । ततोनुकूलैरुपसर्गैरुपस्थितैरसंयमजीवितं गृहावासपाशं नानि काङ्क्षितं नाजिजपेत् । प्रतिकूलैश्चोपसर्गैः सङ्घिर्जीविताजिजापी नजवेदसमंजसकारित्वेन न वजीवितं नाजिकाङ्क्षेत् । किं कृत्वा श्रुत्वा निशम्यावगम्य । कं धर्मं श्रुतचारित्रारख्यं । नास्योत्तरोस्तीत्यनुत्तरं प्रधानं मौनीन् इमित्यर्थः ॥ १३ ॥ अन्यच्च । (अहिमेत्यादि) । अथेत्यधिकांशं रंतरदर्शिनार्थः । पाठांतरं वा अहो इति तच्च विस्मये । इमे इति प्रत्यक्षासन्नाः सर्वजनविदितत्वात् संति विद्यन्ते वक्ष्यमाणाश्चावर्तयन्ति प्राणिनं त्रामयन्तीत्यावर्तास्तत्र इव्यावर्ता नद्यादेर्जावावर्तास्तूत्कटमोहोदयापादितविषयाजिजापसंपादकसंप्रत्यर्थाविशेषा एतेचावर्ताः काश्यपेन श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामिनाऽनुत्पन्नदिव्यज्ञानेनावेदिताः कथिताः प्रतिपादिताः । यत्र येषु सत्सु बुद्ध्याश्रयगततत्त्वाश्चावर्तविषाकवेदिनस्तेन्योवसर्पते । प्रमत्ततया तद्गुरगामिनोजवंत्यश्रुबुद्ध्यास्तु निर्विवेकतया येद्वयसीदंत्यासक्तिं कुर्वतीति ॥ १४ ॥

रायाणो रायमञ्चाय, माहणा अड्व खत्तिया ॥ निमंति यन्ति जोगेहिं, निस्कूणं साधु जीविणं ॥ १५ ॥ दृढरस्स रहजाणेहिं, विहारगमणेहिया ॥ जुंजजोगे इमे सग्घे, महरिसी पूजयामुतं ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे ते आचरन् कहेछे. रायाणोराय के० राजाना राजा जे चक्रवर्ति प्रमुख तथा राजाना मञ्चाय के० अमात्य मंत्रीश्वरप्रमुख तथा माहणा के० ब्राह्मण ते पुरोहित प्रमुख अथवा खत्तिया के० कृत्रिते इह्वाकुकुलप्रमुख वंशने विपे उत्पन्न यजला एवा पुरुषो ते निस्कूणजीविणं के० साधुने आचारे प्रवर्तता एवा साधु के० साधुने नोगेहिं के० जोगे करी निमंति यन्ति के० ब्रह्मदेते जेम चित्र साधुने निमंत्रण कछुं तेनी घेरे निमंत्रण करे ॥ १५ ॥ हवे जेरीते जोगे करी निमंत्रे ते देखाडेछे. दृढरस्स के० हस्ती घोडा रह के० रथ यानके० पालखी प्रमुख, एटले करी निमंत्रण करे जोलवे विहारगमणेहिय के० वयानादिकने विपे क्रीडादिक हेतुये गमन करवाने अर्थे, तथा अन्य इंदियोने अनुकूल एवा विषयसुखने अर्थे निमंत्रण करे अने कहेके इमे के० आ प्रत्यक्ष सग्ये के० श्लाघनीय जोगे के० जोग ते तमे जुंजके० जोगवो; महरिसी के० अहो महर्षि एटले प्रकारे करीने पूजयामुतं के० अर्थे तमोने पूजीये ठेये ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(रायाणोत्ति) । राजानोराजामात्मामंत्रिणोब्राह्मणाः अथवा कृत्रियाः शेषनृत्याः । एते सर्वेपि निष्कूणं साधुजीविनं साध्याचारेण जीवनशीलं साधुं जोगनिमंत्रयन्ति जोगोश्वांगीकारयन्ति । यथा ब्रह्मदत्तचक्रिणा चित्रसाधुर्जोगनिमंत्रित इति ॥ १५ ॥ तथा

राय धनपतिसिंघ बाहाडूरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. १८३

(हृदयस्तेति) । हस्त्यश्वरथयानैस्तथा विह्वारगमनैः क्रीडादिगमनैः साधुं निमंत्रयंतीति । यथा । त्वं बुद्ध जोगान् इमान् श्लाघ्यान् हे महर्षे वयं त्वां पूजयामः सत्कारयामः ॥ १६ ॥
 ॥ टीका—तानेवावर्तान् दर्शयितुमाह । (रायार्णोऽत्यादि) । राजानश्चक्रवर्त्यादयो राजाभात्याश्च मंत्रीपुरोहितप्रभृतयस्तथा ब्राह्मणाश्च यथा हस्त्रिया इत्याकुर्वन् प्रभृतयः । एते सर्वेपि जोगैः शब्दादिविपर्ययनिमंत्रयंति जोगोपजोगं प्रत्यन्युपगमं कारयंति के निकु के (साधुजीविणमिति) । साध्वाचारेण जीवितुं शीतमस्येति साधुजीविणमिति । यथा ब्रह्मदत्तचक्रवर्तिना नानाविधजोगैश्चित्रसाधुरूपनिमंत्रितइत्येवमन्येपि केनचित्संबन्धेन च वस्थितायौवनरूपादिमुपोषेत साधुं विपयोदेशेनोपनिमंत्रयेयुरिति ॥ १५ ॥ एतदेव दर्शयितुमाह । (हृदयस्तरहेत्यादि) । हस्त्यश्वरथयानैस्तथाविह्वारगमनैः विह्वारं क्रीडनं विह्वारस्तेन गमनानुद्यानार्थं क्रीडया गमनानीत्यर्थः । चशब्दाद्वर्गश्रेष्ठियानुक्रमेण विपर्यय रूप निमंत्रयेरस्तद्यथा लुवि जोगान् शब्दादिविपर्ययनिमानस्मानिर्द्वौकितान् प्रत्यक्षासन्नान् श्लाघ्यान् प्रशस्तान् ननियान् महर्षेसाधो वयं विपयोपकरणद्वौकनेन त्वां नवं पूजयामः सत्कारयामइति ॥ १६ ॥

वज्रगंधमलंकारं, इच्छीत सयणाणिय ॥ जुंजाई माई जोगाई,
 आउसो पूजयामतं ॥ १७ ॥ जो तुमे नियमो चित्रो, निस्कुजावं
 मि सुबया ॥ अगारमावसंतस्स, सबो संविजए तहा ॥ १८ ॥

अथै—वज्रो वज्र के० वज्र जीना बिना चीन शृंगुकादिक अने गंध के० गंध ते कपूरादिक तथा अलंकार के० आलूयण ते केपूरादिक तथा इच्छीत के० स्त्री ते नववी बना अने सयणाणिय के० अयन ते पर्यंकतूलिकादिक जुंजाईमाईजोगाई के० इत्यादिक ए प्रत्यक् जोग जोगवो; आउसो के० अहो आयुष्मन् साधु पूजयामतं के० एत से प्रकारे करी अमे तमने पूजीये ठये ॥ १७ ॥ जोतुमे नियमोचित्रो के० अहो साधु जो तमे पूर्य महाव्रतादिकरूप नियम आचखोले, निस्कुजावंमि के० ते जिकुने जावे संयमने अवसरे आचखोले, सुबया के० हे सुव्रति अगारमावसंतस्स के० ते आगार गृहस्थावासे वसता पण सबो संविजएतहा के० सयलो तेमजवे सुरुत अथवा डण्ठ त जे करवां तेनो नाश नथी ॥ १८ ॥

॥ टीपिका—(वच्छेति), वस्त्राणि गंधाः सुगंधचूर्णानि वस्त्रगंधं अलंकारं केपूराद्याजरणीं तथा स्त्रियः शयनानि पर्यंकादीनि इमान्नोपार्त्स्वं बुद्धव । हेआयुष्मन् त्वां एतिः पूजयामः ॥ १७ ॥ (जोतुमेति) वस्त्रयापूर्वं निस्कुजावे नियमोमहाव्रतरूपश्रीणोऽनुष्ठितः अगारं गृहं आवासतस्तत्र सर्वेपि विद्यते नहि सुरुतस्याऽनुचीणस्य नाशोस्तीत्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । वस्त्रगंधेत्यादि । वस्त्रं चीनांशुकादि गंधाः काष्ठपुटपाटकादयः वस्त्राणि च गंधाश्च वस्त्रगंधमिति समाहारद्वंद्वः । तथा अलंकारं कटककेयूरादिकं तथा स्त्रियः प्रत्यग्रयौवनाः शयनानि च पर्यंकतूलीप्रवरपटोपधानयुक्तानि इमान् जोगानिंदिय मनोनुकूलानस्मानिर्दौकितान् सुंदरं तदुपजोगेन सफलिकुरु हेत्वायुष्मन् जवंतं पूजयाम सत्कारयाम इति ॥ १७ ॥ अपिच (जोनुमेइत्यादि) यस्त्वया पूर्वं निहृन्नावे प्रव्रज्यावसरे नियमोमहाव्रतादिरूपश्रीर्णोनुप्रितः इंदियनोइंदियोपशमगतेन हेसुव्रत सताप्रतमप्यगारं गृहभावसतो गृहस्थजावं सम्यगनुपालयतो जवतस्तथैव विद्यत इति । नहि कतस्यानुचीर्णस्य नाशोस्तीति जावः ॥ १७ ॥

चिरं दूइऊमाणस्स, दोसोदाणिं कुतो तव ॥ इच्चैव णं-निमंते
ति, नीवारेणव सूयरं ॥ १९ ॥ चोइया निक्खचरिया, अचयंता
जवित्तए ॥ तच्च मंदा विसीयंति, उक्काणंसिव डुब्बला ॥ २० ॥

अर्थ—चिरंदूइऊमाणस्स के० घणो काल संयमानुष्ठाने करी विचरता तमने दोसो दाणिंकुतोतव के० हमणा दोपनी प्राप्ति क्यांथी थजे एटला दिवस सुधी घणा व्रत पाव्यांठे इच्चैवणं के० इत्यादिक जोग योग्य पदार्थोंये करी निमंतेति के० ते साधुने निमंत्रण करे ते उपर दृष्टांत कहेछे नीवारेणवसूयरं के० जेम नीवार एटले ब्रीहिना कण तेपो करी सूयरने कूटबंधमां पाडे तेम चारित्रियाने संयम थकी व्रष्ट करी संसाररूप पात बंधनमां नाखे ॥ १९ ॥ चोइयाके० संयमने विपे वारंवार प्रेखा ठतां पण निरकूके० चारित्रिया चरियाए के० साधुनी समाचारिने विपे अचयंता के० असमर्थ जवित्तए के० संयम रूप चारनो निर्वाह करवाने अशक्त ठता तच्च के० ते मुक्ति पंथने विपे मंदा के० को इएक मंद अज्ञानी कायर चारित्रिउ होयते विसीयंति के० सीदाय एटले सीतल विहारी थाय. ते उपर दृष्टांत कहेछे. उक्काणंसिव के० जेम मार्गेने विपे उंचे स्थानके थावे थके डुब्बला के० डुब्बल बलदिया गामलाने नारे पीडया थका सीदाय गावडनाखी नीचे पडे. तेम साधु मंद चारित्रिउ महाव्रतनो नार नाखी संसारमांहे पडे ॥ २० ॥

॥ टीपिका—(चिरमिति) चिरं बहुकालं (दूइऊमाणस्सेति) संयमक्रियया विहरतस्त्वेदानीं कुतोदोषानैवास्तीत्यर्थः । इत्थेवं पूर्वोक्तप्रकारेण ज्ञातयः साधुं निमंत्रयंति । यथा नीवारेण ब्रीहिविज्ञेपेण सूकरं वराहं कूटे पातयंति एवं साधुमपि ॥ १९ ॥ (चोइयाइति) निहृन्मार्गपथा साधुसमाचर्यया प्रेरिताः संयमानुष्ठानेनात्मानं यापयितुं

राय धनपतिसिंघ बाहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. १८५

वर्तयितुमशक्तुवंतस्तत्र संयमे मंदाविपीदंति शीतलचिह्नारिणः स्युः । यथा उद्याने क
र्ध्वस्थलनूमी उद्भिसमन्ताजारावलीवर्दाश्चतिष्ठन्वलाः सीदंति ग्रीवां पातयित्वा तिष्ठं
त्येवं साधवोपि ॥ १७ ॥

॥ टीका—किंच (चिरमित्यादि) । चिरं प्रचूतकालं संयमानुष्ठानेन (इच्छमाणास्तत्ति)
विहरतः सतद्ग्रीवां तांप्रतं दोषः कुतस्तव नैवास्तोति जावः । इत्येवं हस्त्यभरथादि
निर्वस्वग्यालंकारादिनिश्च नानाविधैरुपजोगोपकरणैः करणनूतैः । एमिसियाक्यालंकारे ।
तं निक्षुं साधुजीविनं निमंत्रयंति जोगबुद्धिं कारयंति । दृष्टानं प्रदर्शयति । यथा नीवारे
ए ग्रीहिविशेषकण्ठदानेन सूकरं वराहं कूटके प्रवेशयत्येवं तमपि साधुमपि ॥ १७ ॥
अनंतरोपपत्त्यस्तवातोपसंहारायमाह । (चोदिताइत्यादि) । निक्षुणां साधूनामुद्युक्तवि
हारिणां चर्षां दशविधचक्रवालसामाचारी इहामिच्छेत्यादिका तथा नोदिता प्रेरिता । यदि
वानिक्तुचर्यया करणनूतया सीदंतश्चोदितास्तत्करणं प्रत्याचार्यादिकैः पानः पुन्येन प्रेरितास्त
चोदितामशक्तुवंतः संयमानुष्ठानेनात्मानं यापयितुं वर्तयितुमसमर्थाः संतस्तत्र तस्मिन्
संयमे मोक्षकगमनहेतो नवकोटिशतावसेर्मंदाजडाविपीदंति शीतलचिह्नारिणोऽनर्ध
ति तमेवाक्षित्यक्षितामणिकल्पं महापुरुषानुचीणं संयमं परित्यजंति । दृष्टान्तामाह । क
र्ध्वस्थानमुद्यानं । मार्गस्थोन्नतो जाग उद्वेकमित्यर्थः । तस्मिन् उद्यानशिरसि वत्क्षिसमन्ताजरा
वल्गापातितुर्बलायथावसीदंति ग्रीवां पातयित्वा तिष्ठंति नोद्भिसमनरनिर्वाहकानर्ध्वतीत्येवं
तेपि जावमंदाश्चिह्नसंपन्नमहाव्रतचारं बोद्धुमसमर्थाः पूर्वोक्तनवावर्तैः परानयाविपीदंति १७

अचर्यतावलूहेण, उवहाणेण तज्जिया ॥ तच्च मंदा विसीर्यति, व
ज्जाणीसि जरग्गवा ॥ ११ ॥ एवं निर्मिते ए लडु, मुद्धिया गिड्ड
वीसु ॥ अक्षोववत्ता कामेहिं, चोइजंता गयागिहं तिबेमि ॥ १२ ॥
इति उवसग्गपरित्राए विंतिउहेसो सम्मत्तो ॥ १ ॥

अर्थ—एरीते अचर्यतावलूहेण के० संयमने निर्वाह करवा अशक्त, तथा उवहा
णेण के० बाह्यान्यतर तपे करीने तज्जिया के० पीडया उता तड के० ते संयमने विपे,
मंदा के० कोइएक मंद अज्ञानी विसीर्यतिके० सीदायः कोनीपेरे तोके उज्जाणसि के०
जेम उद्यान एटले उर्ध्वस्थलनूभिने मस्तके आवे तैवारे जरग्गवा के० गरडो मोकरो
वृपन सीदाय, अने जारनी पीडायें पीडयों थको तो तरुण बलद पण सीदाय तो जर
ज्व एटले मोकरो बलद सीदाय तेमां केहुंजहुं, ॥ ११ ॥ एवं निर्मिते एलडु के० ए पूर्वो
करीते कामनोगाविके करी निमंत्रण लेइने ते कामनोगने विपे मुद्धियाके० मुद्धित उता

तथा गिहइष्टीसु के० स्त्रीने विषे गृह एटले अत्यंत आसक्त ठता तथा अश्वोववन्ना
कामेहिं के० कामजोगने विषे अथ्युपपन्न एटले तेनेविषे रागी होय तेने विवेकी पुरुषे
चोइजता के० चोयणा करी ठति ते चोयणा सहन करी शके नही, एवा मंद चारित्रिया,
ते संयम ठांहीने गयागिहं के० जागा थका, फरी घरवास अंगीकार करे. तिवेमिनो
अर्थ पूर्ववत् ॥ २१ ॥ इतिश्री उपसगपरिज्ञाए बित्तिउदेशः समाप्तः

॥ टीका—(अचेति) रुक्मेण संयमेनात्मानं यापयितुमशक्नुवंत उपधानेन तज्जि
ताः पीडिताः संतस्तत्र संयमे मंदाविपीदंति स्थलजूमौ यथा जरज्जवाजीर्णवलीवर्दाः । त
रुणस्यापि तत्रसीदनं संजवति किंपुनर्जीर्णस्येति जीर्णग्रहणं । तथा समर्थानां विवे
किनामपि संयमे सीदनं संजाव्यते किंपुनर्मंदानामिति ॥ २१ ॥ (एवमिति) एवं पूर्वो
क्तं निमंत्रणं जोगं प्रति प्रार्थनं लब्ध्वा प्राप्य तेषु मूर्च्छिता आसक्ताः स्त्रीषु गृहादन्तोपयोगा
रमणीरागमोहितास्तथा कामेषु इष्टामदनेषु अथ्युपपन्नाः कामानुगतचिन्ताः संयमं प्रति
प्रेरणां सोढुमसमर्थाः प्रव्रज्यां त्यक्त्वा गृहंगता गृहस्थीनूता इति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २१ ॥
इति उपसर्गपरिज्ञाख्ये तृतीयाध्ययने द्वितीयोदेशः समाप्तः

॥ टीका—किंच । (अचयंता इत्यादि) रुक्मेण संयमेनात्मानं यापयितुमशक्नुवंतः
स्तथोपधानेनानशनादिना सबाह्यान्त्यरेण तपसा तज्जितावाधिताः संतस्तत्र संयमे मं
दाविपीदंत्युद्यानशिरस्थुष्कमस्तके जीर्णोर्ध्वलोगोरिव यूनोपि हि तत्रावसीदनं संजा
व्यते किंपुनर्जरज्वस्येति जीर्णग्रहणं । एवमावर्तमंतरेणापि धृतिसंहननोपेतस्य वि
वेकिनोप्यवसीदनं संजाव्यते किंपुनरावर्तैरुपसर्गितानां मंदानामिति ॥ २१ ॥ सर्वोप
संहारमाह । (एवमित्यादि) । एवं पूर्वोक्तया नीत्या विषयोपजोगोपकरणं दानपूर्वकं नि
मंत्रणं विषयोपजोगं प्रति प्रार्थनं लब्ध्वा प्राप्य तेषु विषयोपकरणेषु हस्त्यश्वरथादिषु
मूर्च्छिता अत्यंत आसक्तास्तथा स्त्रीषु गृहादन्तावधानारमणीरागमोहितास्तथा कामेषु इष्टा
मदनरूपेष्वंश्युपपन्नाः कामगतचिन्ताः संयमेऽवसीदंतोऽपरेणोद्युक्तविहारिणो नोद्यमानाः
संयमं प्रति प्रोत्सह्यमानानोदनं सोढुमशक्नुवंतः संतोशुरुकर्माणः प्रव्रज्यां परित्यज्यात्प
सत्वा गृहं गता गृहस्थीनूताः ॥ इतिपरिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २१ ॥

हवे त्रीजा अथ्ययननो त्रीजो उदेशो प्रारंभिये ठेयं.

जद्वा संगामकालंमि, पिष्ठतो चीरु वेद्द ॥ वलयं गद्गणं ए
मं, कोजाण्ड पराजयं ॥ १ ॥ मुद्गुत्ताणं मुद्गुत्तरस, मुद्गुत्तो द्वोऽ
तारिसो ॥ पराजिया वसण्णामो, इति चीरु उवेद्द ॥ २ ॥

अर्थ—जहासंगामकालमि के० जेम संग्रामनो काल आवे उते, नीरु के० कोइएक बीकणो पुरुष पिछतोके० पातो वेह्दके० जूए, एटले बीकण मनुष्य संग्रामने काले प्रय मयीज प्रतिकार कारण दुर्ग प्रवृत्त स्थानक नासवाने अर्थे जूए; ते स्थानक देखाडेडे, बलपं के० वनयाकारे उदकर रहित एवी गर्ताते दुर्गम होय अथवा जेमां पैसतां, तथा नीकल तां गहलंके० गहन होय, एटले वृद्ध करी आस होय अने एमं के० प्रवृत्त एवा जे गि रि युगादिक तेनुं अवलोकन नासवाने अर्थे करे तेनुं कारण मनमां आवीरिते चिंतवे जे, कोजाणइपराजपं के० कोण जाणे एवा संग्रामने विपे कोनो जय पराजय थरो, कार्यतिद्धि वैवायत्तरे, थोडा होय ते घणने एण जीतलिकेठे ॥ १ ॥ मुहुत्ताणं मुहुत्त रत के० मुहुत्त जेवामां कोइएक मुहुत्त मुहुत्तोहोइतासितो के० अथर अन्य मुहुत्त काज विशेष लक्षण तेनुं होय त्यां एवो प्रस्ताव आवेके पराजियाके० ज्यां जीवने जय पणुं थाय अथवा पराजय पणुं पण थाय तेवारे नासीजइने ए स्थानको मने लुपरिवाने काम आवेशे इतिके० एवा स्वरूपे अवलम्बामोके० पराजयने अवसर कदाचित् संग्राम यकी नासीने पाठा थावतुं पडे तेवारे शी गति थाय, तेमाटे जीरु के० बीकण सुनट ते नासवानुं स्थानक उवेह्दती के० प्रथमयीज मनमा चिंतवी राखे ॥ २ ॥

॥ दीपिका-अथ तृतीयोद्देशकः प्रारभ्यते । पूर्वोद्देशकयोरनुकूलप्रतिकूलोपसर्गादुक्ता
 इतैश्चाथ्यात्मविपादः न्यायिनि । अत्रोच्यते । (जहेति) यथा संग्रामकाले कश्चिन्नैतः पराना
 कुरुक्षेत्रसरे पृथतः प्रेक्षते नाशस्थानं वाऽऽलोकते । वलयं यत्रोदकं बलयाकारेणस्थितं च
 दकरहिता वा गर्ता गहनं धवाविस्फुटवत् स्थानं शूलं प्रवजगिरिगुहादिकमित्यादिस्थानं
 नाशहेतोरालोकते । यतः कोजानाति पराजयं कस्य जयः पराजयोवा नावीति कोवेति
 दैवायत्ताः कार्यसिद्धयः ॥ १ ॥ किंच । (मुहूर्तंति) मुहूर्तानामेकस्य वा मुहूर्तस्यऽपरो
 मुहूर्तः कालविशेषस्तादृशोचयति । यत्र जयः पराजयोवास्यात् । एवं सति पराजितावपि
 मन्वसर्पामइति नीरुरूपेकृतं शरणमपीति ॥ २ ॥

॥ टीका—उपसर्गपरिज्ञायां उक्तोद्दिष्टयोर्देशकः तांश्रतं तृतीयः समारज्यते । अथ यथा यमनिसंश्रयः । इहानंतरोद्देशकाभ्यामुपसर्गाद्यनुकूलप्रतिकूलजन्येनानिहितास्तैश्चायामवि पीदने नयतीति तदनेन प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबन्धेनायातस्तथास्योद्देशकस्यादिहूत्रं (जह् स्पदि) दृष्टान्तेन हि मंदमतीनांसुषेनेबाधोवगतिर्नवतीत्यतश्चादायेव दृष्टान्तमाह । यथा कभिज्जोरुकरुनकरणाः संश्रामकाले पगनीरुधुक्षवसरे समुपस्थितः पृष्ठतः प्रेक्षते श्रादाये वापप्रतीकारहेतुनृत्तं हृगोदिकं स्थानमवजोकरयति तदेव दर्शयति । वक्ष्यमिति । यत्रोदकं वज्रपाकाग्रेण व्यवस्थितमुदकरहितावा गतां दुःखनिर्गमप्रवेशा तथा गहनं धवादिक्रुः

कटिसंस्थानीयं(एमंति) प्रवृत्तं गिरिगुहादिकं किमित्यसावेवमवलोकयति । यनएवं मन्त्र
ते । तत्रैवंचूते तुमुले संग्रामे सुनटसंकुले कोजानाति कस्यात्र पराजयोनविष्यतीति यतो
दैवायत्ताः कार्यसिद्धयस्तोकैरपि बहवोजीयंतइति ॥ १ ॥ किंच (मुहुत्ताणमित्यादि) मु
हूर्त्तानामेकस्य वा मुहूर्तस्यापरोमुहूर्तः कालविशेषलक्षणोवसरस्तादृग्वति यत्रजयः प
राजयोवा संजाव्यते तत्रैवं व्यवस्थिते पराजितावयमपसर्पामोनश्यामइत्येतदपि संजाव्य
ते अस्मद्विधानामिति जीरुः पृष्ठतआपत्प्रतीकारार्थं शरणमुपेक्षते ॥ २ ॥

एवं तु समणा एगे, अवलं नञ्चाण अप्पगं ॥ अणागयं नयं दि
स्स, अविकप्पंति मंसुयं ॥३॥ कोजाणइ विउवातं, इत्थीउ उदगा
उवा ॥ चोइज्जंता पवस्सामो, एणो अत्ति पकप्पियं ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे पूर्वोक्तदृष्टान्त, कायर साधु साथे मेलविष्टैए एवंतु के० एरीते समणाए
गे के० कोइएक श्रमण प्रवर्जित अल्प सत्त्वना धणी ते अप्पगं के० पोताने विपे अ
वलं के० अवलपणु एटले संयमरूप नार वहेवाने जाव जीवसुधी पोताने विपे अत्त
मर्थ पणु नञ्चाण के० जाणीने अणागयंनयं के० अनागत एटले आगमिक कालनो न
य दिस्सके० देखीने, एटले आगल वृद्धावस्थायें तथा ग्लानावस्थायें तथा दुर्निहने वि
पे मने गुं त्राण शरण यज्ञे अविकप्पंतिमंसुयंके० एवी कल्पना करीने ठेरावकरे के मने व्या
कर्ण, ज्योतिष, वैद्यकादिक त्राण शरण यज्ञे माटे तेवा शास्त्रो नणे ॥३॥ कोजाणइके० कोण
जाणे विउवातं के० मुजने केवा कारण यकी संयमनो व्रंत यज्ञे, इत्थीउ के० स्त्रीयकी
यत्ते उदगाउवाके० किंवा उदक एटले सचिचपाणीना परिजोग यकीयज्ञे, केमके कर्मनी वि
चित्र गतिठे एणोअत्तिपकप्पियंके० प्रकल्पित पूर्वोपाजित इव्य नथी जे ते समय म
ने काम आवे; तो तेवखते चोइज्जंताके० कोइयें अमने पृथगा यकां पवस्सामो के०
व्याकर्णादिक कहिसुं एरीते चिंतवन करी ज्योतिषादिकने विपे चत्त करे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—श्लोकद्वयेन दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टीतिकमाह । (एवमिति) एवं पूर्वोक्तदृ
ष्टान्तेन श्रमणाएके अल्पसत्त्वाआत्मानमवलं संयमचारवहनाहमं ज्ञात्वाऽनागतमेव नयं
दृष्ट्वा इदं व्याकरणं गणितं ज्योतिष्कं वैद्यकं मंत्रादिकं वा श्रुतमधीतं मम त्राणाय स्यादि
ति अविकल्पंते मन्यंते ॥ ३ ॥ (कोजाणइति) कोजानाति व्यापातं संयमाङ्गं । के
न पराजितस्य मम संयमाङ्गं शः स्यादिति । किंस्त्रीतः किंवा उदकात् स्नानाद्यर्थमुदकसेवना
निजापात् इत्येवं ते वराकामन्यंते ननो ऽस्माकं किंचित्प्रकल्पितं पूर्वोपाजितं इवम
स्ति यत्तस्यां दुःखावस्थायां कार्यं ममेति । अतश्चोद्यमानाः परेण पृथग्मानावयं हस्तिशि

चित्तना अस्थिरपणाने पोहोता थका, मनमां विचार करे के, गुं जाणीयें, अमे जाव जीव सुधी संयम पाली शक्युं; किंवा नही पाली शक्युं; कोनीपेरे तोके पंधाणंचके० जेम मार्गेने विपे अकोवियाके० अनिपुण एवापुरुषो मार्ग देखी संदेहमां पडे, के गुं जाणीयें एमार्गे अमुक स्थानके जशे किंवा नही जाय; ॥५॥ हवे माहापुरुषनी स्थिति कहेते. जे वके० जे महासत्त्वंत मोहोटा पुरुष नाता के० ज्ञात लोकोमांहे प्रसिद्ध अने सरपुरं गमा के० शूरवीर पुरुषोमां अग्रेसर, एटले आगेवान एरीते प्रसिद्ध अयेलाठे ते संग्रामकालंमि के० संग्रामकालने अवसरे, एतेपिष्ठमुवेहिति के० पाहुं न जुवे, एटले ना सी जवाहुं स्थानक जूए नही; किपरंमरणंसियाके० ते एम जाणे जे आपणने मरण तो साश्वतठे एटले क्यारेपण मरवुं तो आवश्यठे नासी जइयुं तो, अमारो यश जतो रेशे; ते कारण माटे आ संग्रामनेविपे अमे मरण पामीयुं पण अमारो यश अखंडित राखीयुं ॥६॥

॥ दीपिका—(इहेवेति) इत्येवं पूर्वं प्रकारेण यथा जीवः संग्रामे प्राप्तावलयादि स्थानसमुपेक्षिणः स्फुस्तया प्रव्रजिताअपिआजीविकानयाद्याकरणगणितादिकं जीवोपायत्वेन प्रत्युपेक्ष्यते परिकल्पयंति । किंनूताः । विचिकित्सा चित्तविभ्रुतिः किमेनं संयमं वयं समर्थावतनेत्येवंरूपा । यदुक्तं । लुक्कमणुएहमणिययं, कालाइकं ततोयणं विरसं ॥ जूमीतयणं लोउ, असिणाणं वंजचेरंच ॥ १ ॥ तां समापन्नाः प्राप्ताः । यथा पंथानं प्रत्यकोविदाअनिपुणाः किमयं पंधा इष्टं देशं यास्यति नवेति कृतचित्तसंदेहाः स्युः । तथा ते संयमचारवहने संदेहं प्राप्ताः । यथानिमित्तादिकं जीविकार्थं परिकल्पयंति ॥ ५ ॥ (जेवसंगेति) ये पुनर्महासत्त्वाः । तुर्विशेषणे । संग्रामकाले ज्ञाताः प्रसिद्धाः शूराणां पुरंगमाः पुरोगामिनः सुजटाग्रवर्तिनस्ते पृष्ठं नप्रेक्ष्यते नाशस्थानं नविलोकयंति किं त्वेवं मन्यंते यदत्रास्माकं किमपरं मरणमेव स्यात् नवतु मरणं यशोमायातु । यदुक्तं । विशारुजिरविनश्वरमतिचपलैः स्थास्तुवांठतां विशदं ॥ प्राणैर्यदिशूराणां, नवति यशः किं न पर्याप्तमिति ॥ ६ ॥

॥ टीका—उपसंहारार्थमाह । (इहेवमित्यादि) । इत्येवमिति पूर्वप्रकांतपरामर्शार्थः । यथा जीवः संग्रामे प्रविविक्तवोलयादिकं प्रत्युपेक्षिणोचवंतीत्येवं तेषां प्रव्रजिता मंदजागृतया अल्पसत्त्वाआजीविकानयाद्याकरणादिकं जीवनोपायत्वेन प्रत्युपेक्ष्यते परिकल्पयंति । किंनूताः विचिकित्सा चित्तविभ्रुतिः किमेनं संयमचारमुत्कृष्टमंतं नेतुं वयं समर्थाः उतनेतीत्येवं नूताः । तथाचोक्तं । लुक्कमणुएहमणिययं, कालाइकं ततोयणं विरसं । जूमीतयणंलोउ असिणाणं वंजचेरंच ॥ १ ॥ तां समापन्नाः समागताः । यथा पंधानं प्रत्यकोविदाअनिपुणाः किमयं पंधा विवक्षितं नूनागं यास्यत्युत नेतीत्येवं कृतचित्तविभ्रुत

राय धनपतिसिंह बाह्यरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. १६१

योजयन्ति तथा तेषु संयमनारवहनंप्रति विचिक्लितां समापन्नानिमित्तगणितादिकं जीविकायै प्रत्युपेक्षन्तइति ॥ ५ ॥ सांप्रतं महापुरुषचेष्टिते दृष्टान्तमाह । (जेउसंगासेत्यादि) । ये पुनर्महासत्त्वाः । तु गद्दोविगेषणार्थः । संग्रामकाले परानीकपुद्गावसरे ज्ञाता रोलोकविदिताः । कथं शूरपुरंगमाः शूराणामग्रगामिनोपुद्गावसरे सैन्याग्रस्कंधवर्तिनइति एवंचूताः संयामं प्रविशंतोन दृष्टमुत्प्रेक्षन्ते नहुर्गादिकमापत्राणाय पथालोचयन्ति । तेनानगदतपुद्गोपित्वेवं मन्थन्ते । किमऽपरमत्रास्माकं जविष्यति यदि परं मरणं स्यात्तच्च शाश्वतं पशःप्रवाहमिद्वतामस्माकं स्तोकं वर्ततइति । तथाचोक्तं । विश्वरुजिरऽविनश्वर, मतिवपलैः स्यास्तु वीरतां विशदं ॥ प्रार्थयंदिशूराणां, जवति पशः किं न पर्याप्तं ॥ १॥ ५ ॥

एवं समुद्रिण जिहू, वोसिङ्गा गारवंधणं ॥ आरंजं तिरियंकट्टु
आतत्ताए परिवए ॥ ७ ॥ तमेगे परिजासंति, जिहूयं साहुजी
विणं ॥ जे एवं परिजासंति, अंतए ते समाहिण ॥ ८ ॥

अर्थ-एवं के० एरीते जिहू के० साधु संयमने विषे समुद्रिण के० सावधान थयो वतो, तथा अगारवंधणं के० गृहस्थावासानुं वंधन तेने वोसिङ्गा के० ठानेने, तथा आरंजं के० आरंज जे सावधानुष्ठान तेने तिरियंकट्टु के० तिष्ठों करीने एटले, आरंजने दूर करीने आतत्ताए परिवएके० एक मोहनेविषे सावधान थाय, संयमानुष्ठानने विषे प्रवर्तें ॥ ७ ॥ अथात्माविषादनाशधिकारोगत. के० ए आत्मा यकीजे विवाद ते कह्यो. द्वे बीजो अ पिकार परवादिना वचन आश्री कहेत्रे. एगे के० एक कोड परने उपकार रहि त एवा दर्शनने ग्रहण करना गौत्तालीक मतना अनुसारी तथा दिगंवादिह एवा अम्य तीर्थिकना साधुतं त के० ते पूर्वोक्त साहुजीविणं के० साधु एटले तही आ जीविणं एटले आजीविकाये प्रवर्तनार अर्थात् परने उपकार करना, रुडा आचारे प्रवर्तमान एवा जिहूयं के० साधुने परिजासंति के० एबीरीते कहे. इतिकोर्थे तेनी निंदा करे, तो जे के० जे धर्मना अज्ञाण एवं के० एम पूर्व कह्य, तेम परिजासंति के० साधु ना आचारी निंदा करे ते के० तेवा अम्यतीर्थिक साधुतं समाहिण के० समाधि एटले सम्यक् अनुष्ठान यकी अथवा मोह्यकी अंतए के० वेगला जाएवा. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका-दार्थतिकमाह । (एवमिति) एवं जिहूरपि महासत्त्वः सम्यक्संयमे वद्वि तः कपायादिवैरिबर्गं जेतुं प्रवृत्तः । यतः । कोहंमाणं च मायं च, लोहं पंचिंद्रियाणि च । उरूपं चैवमप्याणं, सवमप्येजिजिथा । किंरुत्वा समुद्रितः अगारवंधनं गृहपाशं व्युत्सृज्य सगल आरंजं तिरियंकत्वा निराकृत्य आत्मत्वाय शेषकर्मरहितत्वाय परिव्रजेत् संयमे प्रव

तेत इति ॥ ७ ॥ अथात्मविपीदनाधिकारोगतः अथ परवादिवचनाधिकारमाह । (त मेगइति) एके परवादिनः साधुं निहुं साधुं शोचनं जीवितुं शीलमस्य सतथा तं एवं परि जायते । ये ते पुष्टधर्माणोगोशालकमतानुगताः आजीविकादिगंजरावा ये ते एवं वक्ष्यमाणं परिजायते साधुं निदंति ते अंतके पर्यते समाधेमोक्षादाह्यास्ति शेषः ॥ ८ ॥

॥ टीका—तदेवं सुजट्टहृष्टं प्रदर्श्य दार्ष्टिकमाह । (एवमित्यादि) यथा सुजट्टाज्ञा तरोनामतः कुलतः शौर्यतः शिक्षातश्च तथा सन्निवद्धपरिकराः करगृहीतहेतयः प्रतिजट्टमितिचेदिनोत्पष्टतोवलोकयंति । एवं निहुरपि साधुरपि महासत्त्वः परलोकप्रतिस्पर्दिनमिन्द्रियकपायादिकमखिर्गं जेतुं सम्यक् संयमोद्यानेनोद्यितः समुद्यितः । तथा चोक्तं । कोहं माणं च मायं च लोहं पंचेदियाणिय । इल्लपं चैवमप्याणं सवमप्यिजिएजि पं ॥ किं कृत्वा समुद्यितइति दर्शयति । व्युत्सृज्य त्यक्त्वा अगारबंधनं गृहपाशं तथा आरंजं सावधानुष्ठानरूपं तिर्यक्त्वाऽपहस्तयित्वात्मनोजावआत्मत्वमज्ञोपकर्मकजंकरहितं त्वं तस्मै आत्मत्वाय । यदिवा आत्मा मोक्षः संयमोवा तज्जावस्तस्मै तदर्थं परिसमंताद्भायते संयमानुष्ठानक्रियायां दत्तावधानोचवेदित्यर्थः ॥ ७ ॥ निर्युक्तौ यदनिहितमध्यात्मविपीदनं तदुक्तमिदानीं परवादिवचनं द्वितीयमर्थाधिकारमधिकृत्याह । (तमेगेइत्यादि) तमिति । साधुमेके ये परस्परोपकाररहितं दर्शनमापन्नाश्चःशलाकाकटपास्ते च गोशालकमतानुसारिणआजीविकादिगंजरावा तएवं वक्ष्यमाणं परिसमंताद्भायते । तं निहुकं साध्वाचारं साधुं शोचनं परोपकारपूर्वकं जीवितुं शीलमस्य ससाधुजीविनमिति । अत एव पुष्टधर्माणएवं वक्ष्यमाणं परिजायते साध्वाचारनिदा विदधति तएवं तृताअंतके पर्यते दूरे समाधे मोक्षाख्यात्सम्यक् ध्यानात्सदनुष्ठानात् वा वर्ततेइति ॥ ८ ॥

संबद्ध सम कण्याउ, अन्न मन्नेसु मुष्ठिया ॥ पिंमवायंगिलाण
स्स, जं सारेह दलाहय ॥ ९ ॥ एवं तुप्पे सरागहा, अन्न मन्न
मणुवसा ॥ नऽसप्यह सप्पावा, संसारस्स अपारमा ॥ १० ॥

अर्थ—हवे ते गोशालकादिक मतानुसारी जे कहे ते देखाडेठे. संबद्धसमकण्याउ के० निश्चययकी ग्रहस्थ समान तमारो कल्प एटले आचारठे; अर्थात् तमे मोहे करी बंधाणाओ अन्नमन्नेसु के० जेम ग्रहस्थ अन्योअन्य परस्पर माहोमाहे मातापितादिकनी सार संजाज करे तेम तमे पण माहोमाहे आचार्यादिक उपर मुष्ठिया के० मुष्ठित अथेला ठो ते केवरीते मुष्ठितठो ते देखाडे ठे पिंमवायंगिलाणस्स के० पिंम एटले निह्वा ते गिलाण एटले रोगीने अर्थे जंके० जेमाटे सारेह के० गवेपो ठो दलाहय के० निह्वा आली आपोठो. च शब्द थकी सुवादिक्को वैशावज्ज करोठो तेमाटे तमे गृहस्थ

राय धनपतसिंध वादाञ्जिका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. १९३

राखा ठो ॥ ए ॥ एवं के० ए कारणमाटे तुष्टके० तुमे सरागडा के० गृहस्थनी पेरे सराग पणे बर्नाठो अन्नमज्ञ के० माहोमाहे मणुवसा के० वशगामी साधु कोइना था भीत न थाय ते कारणमाटे तमे सण्ड के० सहर्षण एटले रुडोमार्ग तेना सप्रावा के० सज्ञावने नष्ट के० नष्ट कीयो एटले सन्मार्गने नृष्ट कीयो तेथी तमे संसाररसअ पारगा के० संसारना पारंगामी नही एवा दोष अन्व तीर्थिठ बोले ॥ १० ॥

॥ दीपिका—यत्परिजापंते तदाह । (संबधेति) संबद्धागृहस्थास्तैस्तुल्यः समः कष्टो व्यवहारोयेषां ते तथा गृहस्थानुष्ठानतुल्याः । यथा गृहस्थाः परस्परमुपकारे प्रवर्तते । मा ता पुत्रे पुत्रोमातरि एवं यूयमप्यन्योन्यमुपकारे मूर्तिताः । कथमित्याह पिंडपातजैद्वयं ग्लानस्य रोगिणः साधोयेस्मात् (सारेहन्ति) अन्वेपयंते तथा (दलाहन्ति) ग्लानापददध्वं । चशब्दाद्याचार्यादिव्यावृत्तयै प्रवर्तध्वं ततो गृहस्थतुल्या इत्यर्थः ॥ ए ॥ (एवमिति) एवं यूपं स रागः स्वजावत्सन्निर्यताश्चन्योन्यं वशमुपागताः परस्परपन्नाः । यतश्च नृः निःसंगाः कस्य चिदायत्नान्दुः । ततो गृहस्थानामयं न्याय इति । तथा नष्टस्य सज्ञावाः गतसन्मार्गप रमाथी एवं जूतायूपं संसारस्य । अपारगाः न पारगामिनः ॥ १० ॥

॥ टीका—यने प्रजापंते तद्वशीयितुमाह । (संबधेत्यादि) समेकीनावेन परस्परोपका योपकारितयाच वद्धाः पुत्रकलत्रादिस्नेहपार्श्वः संबद्धागृहस्थास्तैः समस्तुल्यः कष्टोव्यव हारोनुष्ठानं येषांते संबद्धसमकल्पागृहस्थानुष्ठानतुल्यानुष्ठाना इत्यर्थः । तथाहि । य था गृहस्थानामयं न्यायोयुक्तपरस्मै परस्परोपकारेण माता पुत्रे पुत्रोपि भ्रात्रादावित्येवं मूर्तिताश्च्युपपन्ना एवं जवंतोप्यन्योन्यं परस्परतः शिष्याचार्याद्युपकारक्रियाकःपनया मूर्तिताः । तथाहि । गृहस्थानामयं न्यायो युक्तपरस्मै दानादिनोपकार इति ननु यती ना । कथमन्योन्यं मूर्तिता इति दर्शयति । पिंडपातं जैद्वयं ग्लानम्याऽपरस्य रोगिणः साधो येदस्मात् (सारेहन्ति) अन्वेपयंते । तथा (दलाहन्ति) ग्लानयोयग्यमाहारमन्विष्य तदुप काराये दध्वं । चशब्दाद्याचार्यादेः व्यावृत्त्यकरणाद्युपकारेण यत्तध्वं ततो गृहस्थसमक ल्पा इति ॥ ए ॥ सांप्रतमुपसंहारव्याज्जेन दोषदर्शनायाह । (एवमित्यादि) एवं परस्परो पकारादिना यूपं गृहस्थाऽन सरागस्थाः सहारागेण वर्तत इति सरागः स्वजावत्सन्मिन् नि ष्तेति ते तथा अन्योन्यं परस्परतो वशमुपागताः परस्परपन्नाः । यतयोहि निःसंगतया न कस्यचिदायत्नः जवंति । यतो गृहस्थानामयं न्याय इति । तथा नष्टोपगतः सत्यथः सज्ञा वः सन्मार्गः परमाथोयेन्यस्ते तथा । एवं जूताश्च यूपं संसारस्य च दुर्गतित्रमणजङ्घण स्याऽपारगा अतीरगामिन इति ॥ १० ॥

अह ते परिनासेक्का, जिस्कू मोक्खविसारए ॥ एवं तुप्पे पनासं
ता, डुपस्कं चेव सेवह ॥ ११ ॥ तुप्पे जुंजह पाएसु, गिलाणो अ
निहडंमिया ॥ तंच बीउदगं जोच्चा, तमुदिस्सादिजंकडं ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे ते अन्य तीर्थिउने साधु उत्तर आपेठे अह के० अथ एतुं कक्षा नंतर
तेके० ते असाधु प्रत्ये परिनामेक्का के० साधु एवीरिते बोले परंतुते बोलनार निस्कू
के० साधु केवाठे तो के मोक्खविसारए के० मोहमार्गना विशारद एटले जाण ते अ
साधु प्रत्ये कहेठेके एवंके० एम पूर्वोक्त न्यायें तुप्पेके० अहो तुमे पनासंताके० एम बो
लता थका डुपस्कंचेव के० निथें थकी वे पढ़ने सेवह के० सेवो ठो एटले रागदेषरूप
बन्ने पढ़ने सेवोठो कारण के एकतो पोते अनाचारी ठो सदोप पढ़ीठो माटे अने बी
जा निर्दोषी साधुना निंदकठो माटे वेहु पढ़ना सेवनारठो अथवा बीज उदक उदेशि
कादिक जोगवतां गृहस्थ समानठो अने लिंग ग्रहण कथुं मांटे यत्ति समान देखवा
मात्रठो एम बन्ने पढ़ने सेवोठो ॥ ११ ॥ हवे आजीविकादिक परतीर्थिकोठो आचार
कही देखाडेठे. तुप्पे के० तमे एम कहोठो के अमे निःकंचन ठैयें अने तमे जे जुंजह
के० जोगवोठो तेपण पाएसु के० कांशादिक धातुना जे गृहस्थना पात्र तेने विपे जोजन
करोठो तेमाटे तमे सपरिग्रहीठो तथा आहारादिकनी मूर्च्छा करोठो माटे निःपरिग्रहि
शीरिते थशो वली गिलाणो के० गिलानने अर्थे जिक्का अटनने विपे असमर्थ ठतां
अनिहडंमियाके० गृहस्थने हाथे आणी देवाडोठो तंचके० तेहिज दोप देखाडेठे बीउद
गंके० जे गृहस्थे बीज अने उदकनुं मर्दन करीने तमुदिस्सादिजंकडं के० ते ग्लानने अर्थे
उदेशीने जे आहार नीपजाव्यो तेने जोच्चाके० जोगववा थकी तमने दोप लागेठे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—अथात्रपूर्वपक्षे दोषमाह । (अहतेऽति) । अथ तान् परवादिनएवमुपस्थितान् जिह्नुः परिनापेत ब्रूयात् । किन्तूतो जिह्नुः मोहविशारदः । एवं यूयं प्रजापमाणाडुप्पदं
डुपं पहं सेवध्वं । यद्विद्या द्विपहं रागदेषात्मकं पद्वद्वयं सेवध्वं । तथाहि । सदोपेपि स
मते रागः । निर्दोषेप्यस्मन्मते द्वेषः । अथवा बीजोदकोद्विष्टादिजोजित्वा गृहस्थायूयं
यत्तिल्लिंगांगीकाराच्च प्रव्रजिताऽतिपद्वद्वयं ॥ ११ ॥ परमतीनामसदाचारं दर्शयति । (तु
प्पेति) हेपरमतिनोयूयं पात्रेषु कांम्यपात्र्यादिगृहस्थनाजनेषु जुंजध्वं जोजनं कुरुध्वं । ततः
कथं निष्परिग्रहाः । तथा ग्लानस्य जिह्वाटनं कर्तुमसमर्थस्य यदपर्यगृहस्थैरन्याहृतं कार्यते
नवद्विः यतेरानयनाधिकारान्नावात् । तदुपं जवतां यच्च गृहस्थेर्बीजोदकाद्युपमर्दनं निष्पा
दितमाहारं लुक्त्वा ग्लानमुद्दिश्योद्देशकादित्यत्कृतं यत्रिप्पादितं तदवश्यं युष्मत्परिजोगाय

राय धनपतसिंह बाहाडरका जैनागमसंग्रह जाग इसरा. १९५

समेतश्रवतिष्ठते । तदेवं गृहस्थगृहे तद्भाजनेषु जुंजानाग्लानस्य च गृहस्थैः कारयंतोप्यं
श्रवश्यं बीजोदकादिजोजिनउदेशकादिकृतजोजिनश्रेति ॥ १३ ॥

॥ टीका-अयं तावत्पूर्वपक्षोऽस्य च दूषणायाह । (अहतेपरिजातेहेत्यादि) । अथा
नंतरं तानेवं प्रतिकूलत्वेनोपस्थितान् निरुक्तः परिचापेत ब्रूयात् । किञ्चूतो मोक्षविशारदो
मोक्षमार्गस्य सम्यक्ज्ञानदर्शनचारित्र्यरूपस्य प्ररूपकः । एवमनंतरोक्तं ययं प्रजापमाणाः
संतः छटःपक्षोऽप्यहोऽसत्प्रतिज्ञान्युपगमस्तमेव सेवध्वं ययं यदिवा रागद्वेषात्मकं पक्ष
दयं सेवध्वं ययं । तथाहि । सदोपस्याप्यात्मोपपक्षस्य समर्थनाद्भागो निष्कलंकस्याप्यस्मद्व
न्युपगमस्य दूषणाद्वेपोऽप्येवं पक्षदयं सेवध्वं ययं । तथा । बह्व्यमाणातीत्या बीजोदको
विष्कृतजोजित्वाजृहस्थाः यतिजिगान्युपगमात्किंल प्रयजिताश्वेत्येवं पक्षद्वयासेचनं नवता
मिति । यदिवा स्वतोऽसदनुष्ठानमपरं च सदनुष्ठायिनां निंदनमिति जावः ॥ ११ ॥ आजीविका
दीनां परतीर्थिकानां दिगंबराणां वा सदाचारनिरूपणायाह । (तुंजं जुंजहेत्यादि) किंल वय
मपरिग्रहतायां निर्विकचनाएवमन्युपगमं कृत्वा ययं जुंजध्वं पात्रेषु कांस्तथाप्यादिषु गृहस्थ
जाजनेषु तत्परिजोगाश्च तत्परिग्रहोऽवश्यं जावी । तथाऽहाराविषु सूत्रं कुरुष्वमित्यतः
कर्षं निष्परिग्रहान्युपगमोजवतामकलंकइति । अन्यच्च ग्लानस्य निष्ठाटनं कर्तुमसमर्थ
स्य यदपरैर्गृहस्थैरन्याहृतं कर्षते । नवजिर्वतोरानयनाधिकाराजावाहृहस्थानपने च योदो
पसद्भाहः सनवतामवश्यंजावीति । तमेव दर्शयति । यच्च गृहस्थैर्बीजोदकाद्युपमर्दना
पादितमाहारं छुत्वा तं ग्लानमुद्दिश्योदेशकादि यत्कृतं यत्तिप्पादितं तदवश्यं परिजोगा
यावतिष्ठते । तदेवं गृहस्थगृहे तद्भाजनादिषु जुंजानास्तथा ग्लानस्य च गृहस्थैरेव वै
यावत्स्यंकारयंतो यूयमवश्यं बीजोदकादिजोजिनउदेशकादिकृतजोजिनश्रेति ॥ १३ ॥

लिप्ता तिवा जितविषं, उअआ असमाहिया ॥ नातिकंनूदयं से
यं, अरुयस्सावरकती ॥ १३ ॥ तत्तेण अणुसिद्धाते अपडिन्नेण
जाणया ॥ णएस णियए मग्गे, अस्समिक्खा वती किती ॥ १४ ॥

अर्थ-तिवाजितविष के० तुमे ठ काय जीवनी विराधना तथा साधुनी निंदाकूप
तीव्र तापे एटले संतापे करी लिप्ता के० लिप्तगो तथा उअया के० विवेक रहित
गो बली असमाहिया एटले जुजय्यान रहितगो माटे जेम नातिकंनूदयं सेयं के० कंनू
एटले खुजली तेने अत्यंत खणवी श्रेयकारी नथी किंतु अरुयस्स के० जुंजइने खणुं
थकुं अयरजती के० अथगधियें दणा दोपनी वृद्धि करे तेम तमने माधु माथे देप
पणुं करहुं श्रेय नथी ॥ १३ ॥ अपडिन्नेण के० जे खग्गे खोटुं वेरावहुं अने खोटाने

स्वरं तेरावयुं एवी जेनी प्रतिज्ञा नथी ते अप्रतिज्ञा रागद्वेष रहित तथा जाणया के० जाणते एवे संयत तत्वे सहित तेने हेयोपादेय परमार्थ जाणवाविना तत्तेण अणुति छाते के० परमार्थे करीने ते असाधु ठे एम तेना मार्गने दोष देखाडवानुं तमने कोणे शिखळुं एएसणीयएमगोके० माटे अहो तुमारो उपमार्ग ते निश्चय मलतो नथी जे कारणे गिलानने अशनादिक आपे ते गृहस्थ समान जाणवा एवो तमे कहोमो परंतु ए असमिस्कावती के० अणुआलोच्याना बोलनारनुं कती के० जे कर्तव्य अनुष्ठान ते पण अणुआलोच्यो जे देखायठे. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(जित्तेति) तीव्रतापेन साधुनिंदारूपेण लिप्ताव्याप्ताः (वक्ष्येति) निर्विवेकावदेश कादिनोजित्वात् असमाहिताः शुनाध्यवसायरहिताः । दृष्टान्तमाह । यथाऽरूपो ब्रणस्याति कंमूयितं नश्रेयः किंतु अपराध्यति दोषं करोति एवं यूयमपि निर्विवेकाः वयं किल निष्किंच नास्ति कृत्वा कांस्य पात्रादिकं परिहृत्यैतदज्ञावादवश्यमद्युष्माहारपरिजोगकारिणः निष्किंचनत्वात्पात्रादिपरिहारो नश्रेयो ब्रणस्यातिकंमूयितमिव ॥ १३ ॥ (तत्तेणेति) ते गोशालम तानुसारिणश्चाजीविकादयो दिगंबरवा तत्वेनाऽनुशासिताः शिष्टांग्राहिताः केन अप्रतिज्ञेन इदंमया समर्थनीयमिति प्रतिज्ञा सा नास्ति यस्याऽसावप्रतिज्ञोरागद्वेषरहितः साधुस्तेन जानताज्ञानवता । कथमनुशिष्टा इत्याह । (एएसतेति) । योजवज्जिर्गरीकृतः सनियतो न युक्तिः क्लृप्तो मार्गः । याच साधुनिंदा वाक् सा समीक्ष्योक्ता आचार्यकथिता । तथाकृतिः क्रिया प्यविचाररन्यैव ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जित्ता इत्यादि) यूयं पट्जीविकायविराधनयोऽदिष्टनोजित्वेना निगृहीतमिष्यादृष्टितया च साधुपरिनापणेन च तीव्रोजितापः कर्मबंधरूपस्तेनोपजिताः संवेष्टितास्तथा (वक्ष्यन्ति) सद्विवेकशून्या निष्पात्रादित्यागात्परगृह्ननोजितयोऽदेशकादि नोजित्वात् । तथा असमाहिताः शुनाध्यवसायरहिताः सत्साधुप्रवृत्तिवात् । सांप्रतं दृष्टान्तद्वारेण पुनरपि तद्वोपनिधित्सयाह । यथाऽरूपो ब्रणस्यातिकंमूयितं नरविविधेखनं नश्रे योनशोचनं भवति । अपित्वपराध्यति तत्कंमूयनं ब्रणस्य दोषमावहति । एवं भवंतोपि सद्विवेकरहिताः वयं किल निष्किंचना इत्येवं निष्परिश्रित्तया पट्जीविकायविराधननूतं निष्पात्रादिकमपि संयमोपकरणं परिहृतवतः । तदज्ञावाञ्चावश्यं जावी अद्युष्माहारपरिजोग इत्येवं इव्यदेत्रकालजावानपेक्षणेन नातिकंमूयितं श्रेयो नवतीति जाचः ॥ १३ ॥ अपि च । (तत्तेणेत्यादि) तत्वेन परमार्थेन मीर्णांज्ञानप्रायेण यथावस्थिताथैरुपपत्त्या ते गोशालकमतानुसारिणश्चाजीविकादयः कोटिकाग्रनुशासितास्तदनुपगमदोषदर्शनद्वारेण शिष्टांग्राहिताः । केनाप्रतिज्ञेन । नास्य मयेदमसदपि समर्थनीयमित्येवं प्रतिज्ञा विद्यते

इत्यप्रतिहोरागोदपरहितः साधुस्तेन जानता हेयोपादेयपदार्थपरित्वेदकेनेत्यर्थः । कथमनु
शासिताऽस्याह । योपे नवद्विरन्युपगतोमार्गो यथा यतीनां निष्किंचनतयोपकरणानां
वात् परस्परतत्तुपकारयोपकारकाजावद्व्येपनियतोनिश्चितो न युक्तिसंगतोऽतो येयं वाग्
यथा ये पिंमपातं ग्लानस्यानीय ददति ते गृहस्थकल्पाऽत्येपा असमीक्ष्यानिहिता अपर्या
लोच्योक्ता तथा कृतं करणमपि नवदीयमसमीक्षितमेव यथा वा पर्यालोचितकरयता न
वति नवद्विप्रानस्य तथा नातिकंनयितं श्रेयऽन्यनेन प्राप्तेयतः प्रतिपावितं पुनरपि सह
ष्टांतं तदेव प्रतिपावयति ॥ १४ ॥

एरिसा जावई एसा, अग्गवेणु वकरिसिता ॥ गिदिणो अजिह्दं
सेयं, जुंजीउ णउ जिक्कणो ॥१५॥ धम्मपन्नवणा जासा, सारंजा

ण विसोदिआ ॥ णउ एयाहिं दिठीहिं, पुवमासि पग्गपिअं ॥१६॥

अर्थ-एरिसाजावईएसा के० जो एट्ठे आमंत्रणे करीने तमारी एवी वाणीजे
ग्लानने आहारजागी तत्रापयो ने अग्गवेणुव करिसिता के० वंशना अय्यी सरस्वी अ
त्यंत सुख एट्ठे कोऽ पण युक्तिने स्वमे नही एवी तमारी वाणी केही ते कहेजे गिदि
णो अजिह्दंसंयं के० तमे क्यु जे गृहस्थनो आणेजो आहार श्रेयजे जुंजीउ के० ते
जोगववो परंतु णउजिक्कणो के० यतिनो आणेजो आहार यतिने लेवो थयाम्पजे ए त
मारे वचन कहे नथी अमे एम कहियेठये के गृहस्थनो आण्यो आहार सवोपजे अने य
तिनो आण्यो आहार निर्गोपजे ॥ १५ ॥ वजो साधु तने कहजे के धम्मपन्नवणाजासा
के० जे तमारी धर्मे प्रज्ञाप्रा एट्ठे धर्मदेशना जे यतिने दाननो देवो नथी सारंजाण
विसोदिआ के० केमके दान जे तेने तं सारज जे गृहस्थ तेनी विवृक्षितो करनार जाणवो
कारण के यतिनो पोताना अनुग्राने बुद्धि पामेजे यतिने दान देवानो अधिकार नथी
एयाहिं दिठीहिं के० एम तमारी दृष्टीमां जे आवेजे परतु ए प्रकारे पुवमासि के०
ने पूर्वे तीर्थंकर यथा तेणं णउपग्गपिअं के० नथी प्रक-प्यो एट्ठे जेरीते तमे
मि कहोठो तेरीतनां धर्मे सर्वहो क्यो नथी ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-(एरिसिं) इहजी एपा वाक् माधुना ग्लानस्यानीय न देयमिति एषा वाक्
अग्गवेणुवत् वंशवत् निकरिपिता इवजा यथा वशायं इवैते स्यात्तथा इवैतेत्यर्थः । तामेव
वाचं दर्शयति । गृदिणावदन्त्याहतं तद्यथा जोकुंशेयोनतु निरूपणं । गृहस्थान्याहतं जीवो
पमर्दवेतुनूतं साधूनामकल्पमिति ॥ १५ ॥ (धम्मपन्नवणेति) या धर्मय प्रज्ञापना देशना
यतीनां दानादिना उपकर्तव्यमित्येवंनूता सारंजाणां गृहस्थानां विशेषाधिकार विवृद्धिकारि
णी । यतः सत्साधुष्वनेनैव गृह्यति नतु तेषां दानाधिकारः । एतद्व्ययति । ननु एतानि

दृष्टीजिर्युष्मन्मतानुगतानिः पूर्वमादौ सर्वज्ञैः प्रकल्पितं प्ररूपितमासीत् न हि सर्वज्ञा एवं वि-
धमसारं ब्रुवते । यद्गृहस्थेर्ग्लानिवैद्यावृत्त्यं कार्यं नतूपयुक्तेन संयतेनेति । ग्लानोपका-
रोनवज्जिरप्यनुमतोगृहस्थप्रेरणादनुमोदनाच्च ॥ १६ ॥

॥ टीका—यथा प्रतिज्ञातमाह । (एरिसेत्यादि) येयमीदृक्षा वाक् यतिना ग्लानस्यानी-
य नदेयमित्येपा अग्रे वेणुवदंशवत्कर्षिता तन्वी युक्त्यक्रमत्वात् दुर्बलेत्यर्थः । तामेव वा-
चं दर्शयति । गृहिणां गृहस्थानां यदन्याहृतं तद्यतेर्नोक्तुं श्रेयः श्रेयस्करं नतु जिहूणां
संबंधीति । अग्रे तनुत्वं चास्या वाचएवं छटव्यं । यथा गृहस्थान्याहृतं जीवोपमर्देन नव-
ति यतीनांतूजमादि दोषरहितमिति ॥ १५ ॥ किंच । (धम्मपसुवणेत्यादि) धर्मस्य प्र-
ज्ञापना देशना यथा यतीनां दानादिनोपकर्तव्यमित्येवंचूता या सा सारंज्ञाणां गृहस्था-
नां विशोधिकायतयस्त्वनुष्ठानेनैव विशुध्यन्ति । नतु तेषां दानाधिकारोस्तीत्येतत् द्वय-
यितुं प्रक्रमते । नतु नैवैतानिर्धयागृहस्थेनैव पिमदानादिना यतेर्ग्लानाद्यवस्थायास्तु
पकर्तव्यं । नतु यतिजिरेव परस्परमित्येवंचूतानिर्धुष्मदीयानिर्दृष्टिनिर्धर्मप्रज्ञापनादि-
निः पूर्वमादौ सर्वज्ञैः प्रकल्पितं प्ररूपितं प्रख्यापितमासीदिति । यतो नहि सर्वज्ञाएवं
चूतं परिफल्गुप्रायमर्थं प्ररूपयन्ति यथा असंयतैरेपणाद्यनुपयुक्तैर्ग्लानादेर्वैद्यावृत्त्यं विधे-
यं नतूपयुक्तेन संयतेनेति । अपिच नवज्जिरपि ग्लानोपकारोऽन्युपगतएव । गृहस्थप्रेरणा-
दनुमोदनाच्च ततो नवंतस्तत्कारिणस्तत्प्रदेषिणश्चेत्यापन्नमिति ॥ १६ ॥

सद्वाहिं अप्पुजुत्तीहिं, अचयंताजवित्तए ॥ ततो वायं णिराकि-
च्चा, ते जुजोवि पगप्पिए ॥ १७ ॥ रागदोसान्निचूयप्पा, मिठत्ते
ए अजिहुता ॥ आउस्स सरणं जंति, टंकणाइव पवयं ॥ १८ ॥

अर्थ—सद्वाहिं के० ते गोसालादिक मतानुसारी अन्य समस्त अप्पुजुत्तीहिं के० अ-
नुयुक्ति एटले हेतु दृष्टान्ते करी अचयंताजवित्तए के० पोताने पट्टेपोतानो पट्टेस्थापनं
करवाने असमर्थ ठता ततोके० ते माटे वायंणिराकिच्चाके० वाद् भूकीने तेजुजो के०
ते फरी फरी विपगप्पिए के० विज्ञेपे धृष्टपणु करे एटले एम कहेके अमारे जेम परं
परागतठे तेज श्रेष्ठे अन्यथी अमारे कांड काम नथी इत्यादिक कहोने धृष्टपणु अंगी
कार करे पण युक्ति पूर्वक जैनमतानुसारिने उचर आपी शके नही ॥ १७ ॥ ते रागदो-
स के० राग अने दोषे अजिचूयप्पाके० परानव्यायका सारी युक्तिये करी प्रत्युत्तरआ-
पवाने असमर्थ एवा मिठत्तेण के० मिथ्यादृष्टिये करीने अजिहुता के० व्यातठता आ-
वस्तसरणंजंति के० ते अनार्थ अनेक आक्रोस ५८ वचने, ५९ प्रथा ६० हण

राय धनपतसिंघ वाढाडरका जैनागमसंग्रह नाग डसरा.

१९९

वानो जे व्यापार तेनुं शरण ग्रहण करे टंकणाइव पवपं के० जेम टंकण एटजे म्हेवादि क लोको जेजे ते अस्वादिके करी युद्ध करवाने असमर्थ ठता पर्वतनो सरण ग्रहण करे तेम पूर्वोक्त कुतीर्थकोपण युक्तिपूर्वक उत्तर देवाने असमर्थ ठता को धनो सरण अंगीकार करे. ॥ १८ ॥

॥ दोषिका- (सर्वेहिंति) तेगोआलमतीयादिगंवरावा सर्वांनिरनुगतयुक्तिनिः स्वप हं यापयितुमशक्यवन्तस्थापयितुस्ततोवादे निराकृत्य ते तीर्थिका जूयोपि प्रगल्भितां ग ताः वादपरित्यागेपि स्वधर्मस्थापनं नायुञ्जति ॥ १७ ॥ (रागेति) रागद्वेषाजिज्ञता रमानो मिथ्यात्वेनाऽनिष्टताव्याप्तावादां कर्तुमसमर्थाऽक्रोशेन शरणं यांति असमर्थवचना नि दंभादिह्ननव्यापारवा स्वीकुर्वन्तीत्यर्थः । यथा टंकणाम्लेष्टविशेषाः परैरनिष्टताः पर्व तं शरणंयांति ॥ १८ ॥

॥ टीका-अपिच (सद्वाहीत्यादि) ते गोआजरुमतानुसारिणोदिगंवरावा सर्वांनि र्यानुगतानियुक्तिनिः सर्वैरेव हेतु दृष्टान्तं प्रमाणनूतैश्चकृतवत् स्वपक्षे आत्मानं यापयि तुं संस्थापयितुं ततस्तस्माद्युक्तिनिः प्रतिपादयितुं सामर्थ्याभावादां निराकृत्य सत्यगद्दे तुदृष्टान्तैर्बोवादोजत्पन्न पश्चिज्य ते तीर्थिकानूय पुनरपि वादपरित्यागे सत्यपि प्र गल्भिता दृष्टतां गताइदमुच्यते । तथा । पुराणं मानवो धर्मः संगोवेदश्चिकित्सितं । अथ च किमन्यथा बहिरंगया अज्ञातिश्चानिचत्वारि न दंतव्यानि हेतुनि ॥ १ ॥ अन्यच्च किमन्यथा बहिरंगया युक्त्या अनुमानादिकया ऽत्र धर्मपरिक्षणे विधेये कर्तव्यमस्ति यातः प्रत्यक्ष एव बहुजन्मसं मतत्वेन राजाद्याश्रयणाच्चायमेवास्मदनिप्रतो धर्मः श्रेयान्नापरऽत्येव विवदन्ते ते पामिदमुत्तरं । न ह्यत्र ज्ञानादिसागरहितेन बहुनापि प्रयोजनमस्तीति । युक्तं च । एरं कठ रासी जहायगोसीन चदनपजस्त । मोक्षेन होऊ सरिसो कितियमेनो गणिकंतो ॥ १ ॥ तद्विगणणातिरेगो जहारासी सोनचदनसरिखो ॥ तद्विनिविषाणमहो जणो विमो खे विसंवपति ॥ २ ॥ एकोत्तचस्कुगोणविमूढापमाण जेगणयाणति ॥ संसारगमणयुविं एवणस्तयवंधमोक्कस ॥ ३ ॥ इत्यादि ॥ १७ ॥ अपिच (रायदोस्ताइत्यादि) रागश्च प्रीतिरूपोदेषश्च तद्विपरीतलक्षणस्तान्यामजिज्ञतयात्मायेषां परतीर्थिकानां ते । तथा मिथ्यात्वेन विपर्यस्तावबोधेनातत्वाऽप्यवसायरूपेणानिष्टताव्याप्ताः सद्व्युक्तिनि वीदं कर्तुमसमर्थाः कोधादुगाआक्रोशानसमर्थवचनरूपांस्तथा दंभमुष्ट्यादिनिश्च ह ननव्यापारं यांत्याऽश्रयंते । अस्मिन्नेवार्थे प्रतिपाद्ये दृष्टान्तमाह । यथा टंकणाम्लेष्टवि शेपाडर्जयायदा परेण बजिना स्वानीकादिनानिद्रयंते तदा ते नानाविधैरप्यायुधैर्वो दंभसमर्थाः संतः पर्वतं शरणमाश्रयंत्येवं तेषां कुतीर्थिकावादपराजिताः क्रोधाद्युपहत

दृष्टयश्चाक्रोशादिकं शरणमाश्रयंते । नच ते इदमाकलय्य प्रत्याक्रोष्टव्याः । तद्यथा । अक्रोसहणणमारण धम्मजंसाणवाज सुलजाणं । लाजंमन्नध्वीरो जहुत्तराणंअजावंमि॥१॥ ७॥

बहुगुणप्पगप्पाइं, कुळाअत्तसमाहिए ॥ जेणत्तेणोविरुजेळा, तेण तंतं समाचरे ॥ १९ ॥ इमं च धम्म मादाय, कासवेण पवेइयं ॥ कुळा जिस्सू गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥ २० ॥ संखाय पेसलं धम्मं, दिट्ठि मं परिनिवुत्ते ॥ उवसग्गे नियामित्ता, आमोस्काए परिवएळा सित्तिवेमि ॥ २१ ॥ इति ततीय अज्जयणस्स तईउं उद्देशो सम्मतो.

अर्थ-परंतु जे साधुते ते तेमनी साथे आक्रोशादिक करे नहीं किंतु ज्यां बहुगुण के० घणागुणते एटले प्रतिज्ञा हेतु दृष्टांत उपनय नंगम नय इत्यादिक प्पगप्पाइं के प्रकल्पिये एवा मध्यस्थपणाना कारणने कुळा के० करे वली जे थकी अत्त के० आत्मा समाहिए के० समाधिवंत रहे एवा अनुष्ठान करे जेणत्तेणो विरुजेळा के० जे अनुष्ठानकच्चाथी अथवा जे वचन बोल्या थकी अन्यपुरुष विरोध नपामे तेवुं कार्य करे तेण के० तेमाटे तंतं के० तेते विधि समाचरे के० समाचरे ॥१९॥ एरीते परमत निराकरण करी उपसंहारे स्वमत स्थापन करतां कहेते इमंके० ए पूर्वोक्त वचनरूप धम्म मादाय के० धर्मेने ग्रहण करीने ते धर्म कासवेण पवेइयंके० काश्यप एटले श्रीमाहावीर देवे प्रवेद्यो च शब्द थकी अन्य मतिनु निराकरण करीने प्रवेद्यो एटले कह्यो ते केवीरीते तो के जिस्सूके० साधु जे ते ते गिलाणस्स के० गिलाननी कुळाके० वैयावच्च करे अगिलाए समाहिए के० परंतु अगिलान पणे करे जेम पोताने तथा गिलानने समाधि वत्पन्न थाय तेवीरीते वैयावच्च करे ॥२०॥ संखायपेसलं धम्मं के० ते पेसल एटले मनो हर एवा सर्वज्ञ प्रणीत श्रुत चारित्ररूप धर्मेने सम्यक् प्रकारे जाणीने दिट्ठिं के० दृष्टी मंतसाचा तत्त्वनी जाण परिनिवुत्तेके० परिनिवृत्त एटले क्रोधना उपशम थकी शीतलज्जुत थएलो एवो साधु तेने उवसग्गेके० उपसर्ग उदय आव्या उता नियामित्ताके० तेने सह न करीने आमोस्काय के० मोक्ष प्राप्तिसुधी परिवएळासि के० सुद्धो संयम पालतो थ को प्रवर्त्ते. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥२१॥ इति श्रीद्वितीयसूत्रकृतांगे प्रथमश्रुतस्कंधे तृतीयाध्ययने उपसर्ग परिज्ञानाम स्तुतीयोद्देशकः समाप्तः ॥

॥ दीपिका-(बहुगुणेति) । बहुवोगुणाः स्वपक्षसित्यादयः प्रकल्पंते प्रादुर्भवन्ति ये पु तानि बहुगुणप्रकल्पानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टांतोपनयनिगमनादीनि मध्ये स्ववचनानि वाऽनुष्ठानानि साधुवादिक्ताले कुर्यात् । कीदृशः साधुः आत्मसमाधिकश्चित्तस्वास्थ्यवान् । तत्त

यस्य सोढा नोपसर्गैरुपसर्गितोऽसमंजसं विदध्यादित्येवमामोक्षायाशेषकर्मक्यप्राप्तिं या
वत्परिसमंतात् ब्रजेत्संयमानुष्ठानोद्युक्तो न वेत् परित्रजेदिति । परिसमाध्यर्थे । ब्रवीमीति
पूर्ववत् ॥ ११ ॥ उपसर्गपरिज्ञायास्तृतीयोद्देशकः समाप्तः ॥ ३ ॥

अथ तृतीयाध्ययने चतुर्थोद्देशकस्य प्रारंभः

आहं सुमहापुरिसा, पुर्विं तत्तवोधणा ॥ उदयेण सिद्धिमाव
न्ना, तव मंदोवसीयति ॥ १ ॥ अञ्जुजिया नमी विदेही, रामगुप्ते
य च्जुजिआ ॥ बाहुए उदगं जोच्चा, तहा तारागणेरिसी ॥ २ ॥

अर्थ-आहं सुमहा पुरिताके० हवे ते परमार्थना अजाण एम कहेके महा पुरुष
प्रधान पुरुष तारागणरूपि प्रमुख तेणे एवीरीते आहं एटले कसुंटे कुंकसुंटे तोके पुर्वित
तत्तके० पूर्वं कालनेविषे तमश्याना करनार तवोधणाके० तपरूप धनना धणी एवा अनेक
रूपीश्वर ते उदयेणके० उदक एटले शीतल पाणीना परिजोग करता थका सिद्धिमाव
न्ना के० सिद्धिने पाण्या तेरीतनुं अन्य तीर्थिनुं वचन सांजलीने तन्मंदोवसीयति
के० मंद अज्ञानी बापडा तव एटले तेहिज शीतलोदकने विषे राचे ; पण प्राणुक उदकनो
जोग नकरे, एरीते संयमानुष्ठानने विषे सीदाय. ॥ १ ॥ हवे कोडक कुतीर्थ होयते सा
धुने विप्रतारवाने अर्थ आवीरीते कहेके अञ्जुजिया के० अशनादिकने अण जोगवतो
एवो नमीविदेही के० नमीराजा विदेह देशमां उत्पन्न थयेलो हतो, ते मुक्ति पोहोतो ;
तथा अन्य तीर्थिज कहेके रामगुप्तेय च्जुजिया के० रामगुप्त राजरूपीश्वर आहा
र जोगवतो थको मुक्ति पोहोतो, तथा बाहुए के० बाहुक रूपीश्वर तहा के० तेमज
तारागणेरिसी के० तारागणनामा रूपीश्वर एवने उदगंजोच्चा के० शीतल पाणीना
परिजोग थकी सिद्धिने पाण्या ॥ २ ॥

॥ दीपिका-सांप्रतं चतुर्थेऽध्यायने । सच साधुना शीतरक्षणाय यत्नो विधीयत इत्य
र्थवान् तस्य चेदमादिमं सूत्रं । (आहंसुडिति) केचिद्विज्ञाततत्त्वाद्यादुरुक्तवन्तः । यथा म
हापुरुषावदकजचीरितारागणार्पिप्रमुखाः पूर्वं पूर्वकाले तत्तमनुष्ठितं तपएव धनं येषांते
तत्ततपोधनाः पंचाग्न्यादिसाधकास्तएवंचूताउदकेन स्वचित्तोदकपरिजोगेण उपलब्ध
णात्कंदमूलादिजोगिनः सिद्धिमापन्नाः सिद्धिं गताः । तत्रैवंचूतार्थाकर्णने मंदोमूर्खोऽ
यसीदति संयमे सीदति शीतोदकादिपरिजोगे प्रवर्तते । तत्रैव वेति तेषां तापसानां
कुतश्चिद्भातिस्मरणादिप्रत्ययादाविर्नूतस्वसम्यग्दर्शनानां संयमप्रतिपत्त्याऽगतज्ञानावरणा

दिकर्मणां जगतादीनामिव मुक्तिः संजाता न तु शीतोदकपरिजोगादिति ॥ १ ॥ (अ
हंजिएति) केचिन्कुतीर्थिकाश्च यथा स्ववर्ग्याएवं शीतलविहारिण एवमाहुः । नमी राजा
विदेहपुरवासिनो लोकावदेहास्ते यस्य संति स वैदेही अश्नादिकमनुकत्वा सिद्धिं गतः ।
रामयुग्मश्च राजपिराद्वारादिकं अनुकत्वं च ज्ञान एव सिद्धिं गतः । तथा बाहुकः शीतोद
कादिपरिजोगं कृत्वा तथा तारागणनामा मुनिः शीतोदकादिपरिजोगात्सिद्धः ॥ २ ॥

॥टीका—उक्तस्तृतीयोद्देशकः सांप्रतं चतुर्थः समारभ्यते । अस्य आद्यमजितसंबंधः । इहानंतरो
द्देशके अनुकूलप्रतिकूलोपसर्गाः प्रतिपादितास्तेष्व कदाचित्साधुः शीलात् प्रख्याप्येत तस्य च
शीलस्त्वलितस्य प्रज्ञापनानेन प्रतिपाद्यते इति । अनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्यादिमं सू
त्रं (आहंतु इत्यादि) । केचन अविदितपरमार्थायादुरुकवन्तः । किंतु वित्याह । यथा महापुरु
षाः प्रधानपुरुषावकलचोत्तरागणपि प्रजुतयः । पूर्वं पूर्वस्मिन् काळे तममनुष्ठितं तप एव ध
नं येषां ते तमतपोधनाः पंचाग्न्यादितपोविशेषेण निष्ठप्रवेहास्तएवंचूताः शीतोदकपरिजो
गेन उपलब्धकार्यत्वात् कंदमूलफलाद्युपजोगेन च सिद्धिमापन्नाः सिद्धिं गतास्तत्रैवंचूता
र्थतमाकर्णने तदर्थमन्नावावशात् मंदाहानां नानावित्याजितः प्रायुकोदकपरिजोगजनः संय
मानुष्ठाने प्रविषीदिति । यद्वि वा तत्रैव शीतोदकपरिजोगे विपीदति क्षणति निमज्जतीति
यायत् । न त्वसां वराकएवमवधारयति यथा तेषां तापतादिव्रतानुष्ठायिनां कुतश्चि
ह्मातिस्मरणान्निप्रत्ययादाविर्जुतसम्यग्दर्शनानां मानांश्चावसंयमप्रतिपत्त्या अपगतज्ञा
नावराणादिकर्मणां जगतादीनामिव मांक्षावामिने तु शीतोदकपरिजोगादिति ॥ १ ॥ किंचा
म्यत् । (अहंजियाणमिन्यादि) केषु न कुतीर्थिकाः साधुप्रतारणार्थमेवमुचुः । यद्विवा
स्ववर्ग्याः शीतजविहारिण एतद्व्यमाणमुकवतस्तथथा निमीगजा विदेहानाम जनप
दस्तत्रनवावदेहास्तन्निवासिनो लोकास्तेऽस्य संतीति वैदेही । स एवंचूतो निमीराजा अश्
नादिकमनुकत्वा सिद्धिमुपगन्तथा रामयुग्मश्च राजपिराद्वारादिकं अनुकत्वं च ज्ञान एव सि
द्धिं प्राप्नोति । तथा बाहुकः शीतोदकादिपरिजोगं कृत्वा तथा नारायणोनाममहर्षिः
परिणतोदकादिपरिजोगात्सिद्ध इति ॥ २ ॥

आसिले देवल चेव, दीवायण महारिसी, पारासरे दगं जो
- च्चा, बीयाणि हरियाणिया ॥ ३॥ एते पुर्व महापुरिसा, आहिता
इह संमता ॥ जोच्चा बीउदगं सिद्धा, इति मेयमणुस्सुअं ॥ ४॥

अर्थ—वली आसिले के० आसिल तथा देवले के० देवल चेव के० एमज बीवाय
णमहारिसी के० दीवायन महाकपीश्वर अने पारासरे के० पाराशर ए सर्व ऊपीउठ ठ

दग्गंनोच्चा के० शीतलपाणीने जोगवी तथा बीयाणि के० बीजकाय हरियाणिय के० हरिकायना परिजोग थकी सिद्ध थया ॥ ३ ॥ एते के० ए नेमीराज रूपी प्रमुख पुवं महापुरिसाके० पूर्वकालनेविषे माहा पुरुष (आदिताके०) कह्या ठे ते इहके० आलोफने विषे संमता के० प्रसिद्धते ते कुतीर्थिक अथवा साताशील स्वयूथिक एम कह्ये के ए सर्व बीजदग्गं के० बीज सचेतपाणीने नोच्चा के० जोगवीने सिद्धा के० सिद्ध थया इतिके० एम मेयं के० ए अमे महानारतादिक तथा पुराणोमांथी अणुस्सुयं के० सांनजुंवे. माटे अमे पण एबीज रीते मुक्ति साधयुं ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—(असिलेति) । असिलोनाम महर्षिस्तथा देवलौद्वैपायनः पराशरा ख्यइत्यादयः शीतोदकबीजहरितादिजोगिनःसिद्धाः ॥ ३ ॥ (एतइति) एते पूर्वोक्तस्य हापुरुषान्म्यादयः पूर्वकाले त्रेतादापारादौ आख्याताः प्रसिद्धाः इहाप्याहृतमते ऋषिनापितादौ केचन संमता इत्येवं कुतीर्थिकाः प्रोचुः । एते सर्वेपि बीजोदकादिजोगास्तिद्धा इति मया नारतादौ पुराणे श्रुतं ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपिच । (असिलेइत्यादि) । असिलोनाम महर्षिर्देवलौद्वैपायनश्च तथा पराशराख्यइत्येवमादयः शीतोदकबीजहरितादिपरिजोगादेव सिद्धा इति श्रूयते ॥ ३ ॥ एतदेव दर्शयितुमाह । (एतेइत्यादि) एते पूर्वोक्तान्म्यादयो महर्षयः पूर्वमिति पूर्वस्मिन्काले त्रेतादापारादौ महापुरुषा इति प्रधानपुरुषा आसमंतात् ख्याताः प्रख्याताराजपित्वेन प्रसिद्धिमुपगता इहाप्याहितप्रवचने ऋषिनापितादौ केचन संमता अजिप्रेता इत्येवं कुतीर्थिकाः स्वयूष्यावा प्रोचुः । तद्यथा । एते सर्वेपि बीजोदकादिकं श्रुत्वा सिद्धा इत्ये तन्मया नारतादौ पुराणे श्रुतं ॥ ४ ॥

तच्च मंदा विसीअंति, बाह्विन्नाव गदन्ता ॥ पिष्ठतो परिसंयंति
पिष्ठसप्पीच संजमे ॥ ५ ॥ इह मेगेज जासंति, सातं सातेण वि
ज्जती ॥ जे तच्च आरिअं मग्गं, परमं च समाद्दिण ॥ ६ ॥

अर्थ—तत्रके० त्यां कुशाख जे नारतपुराणादिक तेने सांनजवे करी तथा परिसह उपने अके मंदा विसीअंति के० कोइक मंद अज्ञानी चारित्र थकी सीदाय कोनीपेरे तोके वा हविन्नावगदन्ता के० जेम नार थकी जगा एवा जे गर्हज ते मार्गमांज नार नाखीदेइ ने नासीजाय अथवा पिष्ठतो परिसंयंति के० एह सप्य एहले नष्ट गति एरुप संजमे के० संत्रमी पणे अग्न्यादिक उपइच उपने अके पिष्ठमप्यिक के० नाशीजना मनुष्य

नी पठवाडे ढोडतो जाय परंतु अग्रगामि नथाय अग्नीमांहेज विनाश पामे तेम जे शीतल विहारी ठे तेपण मुक्तिना अग्रगामी नथाय अनंतोकाळ संसारमांहेज नमे ॥५॥ इहके० ए मोक्षमार्ग विचारवाने प्रस्तावे एगेउ के० कोइक शाक्यादिक अथवा स्वतीर्थि लोच प्रमुख कटे पीडया थका एम कहेके सातंके० ते जे मुक्तिना सुख ठे ते सातेणके० सुखे करीज विह्वती के० थाय परंतु दुःख थकी सुख न थाय. यथा शालिबीजाड्यांकुरो, जायतेनयवांकुर इतिवचनात् माटे लोचादिक कष्ट थकी मुक्ति शीरीते थशे एवीरीते बोलीने जेके० जे कोइक शाक्यादिक तड के० त्यां मोक्षविचारणाने प्रस्तावे आरिय के० श्रीतीर्थकर देव तेनो प्ररुण्यो एवो जे मग्गं के० मोक्षमार्ग तेने सूकी आपेठे, ते परमंचसमाहियं के० परम समाधिनी कारण जे ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूपठे तेने त्याग्नीने वणो संसारमांहे परित्रमण करेठे. तेहिज देखाडेठे ॥ ६ ॥

॥ दोषिका—(तडेति) तत्र कुमतश्रवणोपसर्गे मंदाधिपीदंति संयमे सीदंति । यथा वाहेन नारेण त्रिजालुटितारासनाः सीदंति । कोर्थः । यथा रासनाजारपीडिता मार्गाएव निपतंति एवं ते संयमनारं त्यक्त्वा शीतलविहारिणः स्युः । यथा पीतसर्पिणो जग्नगमनतया अग्न्यादिजये उद्घ्रांतनयनाः पश्चान्न परिसर्पति नाग्रगामिनो नवंति अपितु तत्रैवाग्न्यादिसंच्रमे विनश्यति । एवं तेषां शीतलविहारिणो न मोक्षगामिनः स्युः अपितु तत्रैव संतारे अनंतकालं तिष्ठति ॥ ५ ॥ (इहेति) इह मोक्षविचारे एके शाक्यादयः स्वतीर्थ्या वा लोचादिपीडिताः । तु शब्दो विशेषणो । जायंते । तथाहि । सातं सुखं सातेन सुखेन विद्यते स्यात् । यत उक्तं । सर्वाणि सत्त्वानि सुखे रतानि, सर्वाणि दुःखाश्च समुद्भिजंति ॥ जीवेषु तस्मात्सुखमेव दद्यात् सुखप्रदानाद्यनते सुखानि ॥ १ ॥ इत्यात्मसुखान्मुक्तिसुखं स्यात् न तु लोचादिदुःखात् । यदुक्तं । मणुषं जोषणं दुष्टा, मणुषं सयणात्सर्प ॥ मणुषंति अगारंसि, मणुषं जायए सुणी ॥ १ ॥ तथा । मृद्री शय्या प्रातरुधाय सेव्या, शुक्तं मध्ये पानकं वाऽपराएहे ॥ इहोत्सवं शर्करां चार्धरात्रि मोक्षार्थां ते शाक्यपुत्रेण दृष्टइति । अतोमनोहादारादेश्चिन्तस्वास्थ्यं ततः समाधिः स एव मुक्तिरिति । ततः सुखेन सुखावाप्तिर्न तु लोचादिक्लेशेनेति एवंये जायंते-तथा अर्थे जैनैर्द्वामं परमंच समाधिज्ञानदर्शनचारित्रात्मकं येत्यजंति ते सदा जये ब्राम्प्यंतीति ॥ ६ ॥

॥ टीका—एतदुपसंहारद्वारेण परिहरन्नाह । (तत्रेत्यादि) तत्र तस्मिन् कुश्रुत्युपसर्गादये मंदाअज्ञानानाविद्योपसाध्यं सिद्धिगमनमवधार्य विपीदंति संयमानुष्ठानेन पुनरेतददंत्यज्ञाः । तद्यथा । येषां सिद्धिगमनमनूत तेषां कुतश्चिन्निमित्तात् जातजानिस्मरणादिप्रत्ययाना मवाप्तसम्यक्ज्ञानचारित्राणामेव वत्कलवीरिप्रनृतीनामिव सिद्धिगमनमनूत । न पुनः क

दाचिदपि सर्वविरतिपरिणामजावलिङ्गमन्तरेण शीतोदकबीजाद्युपजोगेन जीवोपमर्दप्राये
 ण कर्मकृषोऽवाप्यते । विषीदने दृष्टान्तमाह । बहनं वाहोजारो बहनं तेन ठिन्नाः कर्पि
 तास्तुटितारासनाश्च विषीदन्ति । यथा रासनागमनपथेव प्रोक्षितनारानिपतन्ति ए
 वं ते प्रोक्ष्य संयमजारं शीतलविहारिणोजन्वन्ति । दृष्टान्तांतरमाह । यथा पृष्ठसर्पिणोजन
 गतयोऽग्न्यादिसंच्रमे सत्युद्घातनयनाः समाकुलाः प्रनष्टजनस्य पृष्ठतः पश्चात्परिसर्प
 ति नाशगामिनोजन्वत्यपि तु तत्रैवाग्न्यादिसंच्रमे विनश्यत्येवं तेषु शीतलविहारिणो
 मोहं प्रतिप्रवृत्ताश्चपि तु न मोहगतयोजन्वत्यपि तु तस्मिन्नेव संतारे अन्ततमपि कालं
 यावदासतइति ॥ ५ ॥ मतांतरं निराकर्तुं पूर्वपक्षयितुमाह । (इहमेगेइत्यादि) । इहेति
 मोहगमनप्रस्तावे एके शाक्यादयः स्वपूष्यावा लोचादिनोपतप्ताः । तुशब्दः पूर्वस्मात् शी
 तोदकापरिजोगादिशेषमाह । जापन्ते ब्रुवन्ते । मन्यन्ते च इति कचित्पाठः । किंतदित्याह । साह
 सुखं सातेन सुखेनैव विद्यते नवतीति । तथाच वक्तारोजन्वन्ति । सर्वाणि सुखानि सुखे
 रतानि सर्वाणि दुःखाश्च समुद्भिजन्ति । तस्मात्सुखार्थीसुखमेव दद्यात् सुखप्रदाता जन
 ते सुखानि ॥ १ ॥ युक्तिरप्येवमेव स्थिता । यतः कारणानुरूपं कार्यमुत्पद्यते । तद्यथा । शा
 लिबीजाह्वात्पंकुरोजायते न यवांकुरइत्येव प्रीत्यात्मसुखान्सुक्तिसुखमुपजायते न सुलो
 चादिरूपात् दुःखादिति । तथाह्यागमेऽप्येवमेव व्यवस्थितं ॥ मणुसुं जोयणं जोडा मणु
 सुं सयणासणं । मणुसुंति अगारंति मणुसुं जायए मणु ॥ १ ॥ तथा मृद्दीशय्याप्रतिकुशाय
 पेया, कुतं मथ्ये पानकं चापराएहे । इहाह्वंढं शर्करा चाह्वंरात्रे मोहश्चांते शाक्यपुत्रेण दृष्टः
 ॥ १ ॥ इत्यतोमनोज्ञाहारविहारादेश्चित्तस्वास्थ्यं ततः समाधिरुत्पद्यते समाधेश्च मुक्त्यवाप्तिर
 तः स्थितमेतत्सुरवेनैव सुखावाप्तिर्न पुनः कदाचनापि लोचादिना कायक्लेशेन सुखावाप्तिरि
 ति स्थितं । इत्येवं व्यामूढमतयोरे केचन शाक्यादयस्तत्र तस्मिन्मोहमार्गप्रस्तावे स
 मुपस्थिते आराद्धातः सर्वदेयधर्मेभ्यस्त्यार्योमार्गो जैनैश्चासनप्रतिपादितोमोहमार्ग
 स्तं ये परिहरन्ति । तथाच । परमं च समाधिज्ञानदर्शनचारित्रात्मकं ये त्यजन्ति तेऽज्ञाः संसा
 रांतर्वर्तिनः सदा जन्वन्ति । तथाहि । यच्चैरजिहितं कारणानुरूपं कार्यमिति तन्नायमेका
 तोयतः शृंगाशरोजायते गोमयादृश्चिकोगोलोमाविलोमादिन्योद्वेति । यदपि मनोज्ञा
 हारादिकमुपन्यस्तं सुखकारणत्वेन तदपि विपृचिकादिसंनवाद्यजिचारीति । अयिचेदं वै
 पयिकं सुखं दुःखप्रकारहेतुत्वात् सुखाज्ञासतया सुखमेव न जवति । तदुक्तं । दुःखात्म
 केऽपि विषयेषु सुखानिमानः सौख्यात्मकेषु नियमादिषु दुःखबुद्धिः । वत्कीर्णवर्णचदपंक्तिरि
 वान्यरूपा सारूप्यमेति विपरीतगतिप्रयोगात् ॥ १ ॥ इति । कुतस्तत्परमानंदरूपमस्यात्पंतिकं
 कांतिकस्य मोहसुखस्य कारणं नवति । यदपि लोचनूशयननिष्ठाटनपरपरिचयकृतिपासा
 दंशमशकादिकं दुःखकारणत्वेन नवतोपन्यस्तं तदप्यप्यसत्त्वानामपरमार्थदृशां महापु

स्वाशांतु स्वार्थान्युपगमप्रवृत्तानां परमार्थचिंतकानां महासत्त्वतया सर्वमेवैतत्सुखाद्यैवे
ते । तथाचोक्तं । तणसंथारनिविस्सो विमुनिवरो जट्टरागमयमोहो ॥ जंपावइ मुत्तिमुद्धं कत्तो
चैक्कवट्ठीवि ॥ १ ॥ तथा । दुष्कृतसंख्यया च महतां कृतं पदं वैरिणः कायस्याद्युचिता विरा
गपदवी संवेगहेतुर्जरा ॥ सर्वत्यागमहोत्सवाय मरणं जातिः सुहृत्प्रीतये संपन्निः परिपूरितं
जगदिदं स्थानं विपनेः कुतश्ति ॥ १ ॥ अपिचैकांतेन सुखेनैव सुखेऽन्युपगम्यमाने विचित्रसं
साराभावः स्यात्तथा स्वर्गस्थानां नित्यसुखिनां पुनरपि सुखानुचूतैस्तत्रैवोत्पत्तिः स्यात्तथा
नारकाणां च पुनर्दुःखानुजवाप्तत्रैवोत्पत्तेर्न ज्ञानागत्या विचित्रता संसारस्य स्यान्नचैतत्
दृष्टमिदं चेति ॥ ६ ॥

मा एयं अवमन्नंता, अप्पेणं लुंपहा वहुं ॥ एतस्स अमोक्काए,
अयहारिव जूरह ॥ ७ ॥ पाणाइवाते वट्ठंता, मुसावादे असं
जता ॥ अदिन्नादाणे वट्ठंता, मेहुणोय परिग्गहे ॥ ८ ॥

अर्थ-मा के० अहो दर्शनीय, तमे एयं के० सुख थकी सुख थाय एवां वधने करी
अवमन्नंता के० श्रीजिनैइना मार्गने अवहिलता थका अप्पेणं के० अटप विपयने अ
वहुं के० घणा एवांजे मोहना सुख तेने लुंपहा के० गमावोठो; एतस्स के० एवा
असत्थ पद्धने अमोक्काए के० न भूकवे करीने अयहारिव के० लोहवाहकनी पेरे जूर
ह के० फूरशो; जेम कोइक बे जण हता तेणे लोहनो नार उपाइयो हतो, पठी
मार्गे जता सुवर्ण बीहुं तेवारे एकजणे लोहनां नारने नाखी देइने अमुलक सुवर्ण व
स्तु ग्रहण करी अत्यंत धनवत् थयो, अने बीजार्ये लोहनो नार नाखी बीयो नही, ते
पठी जूरवा जागो, तेम तमे पण फूरशो. ए कथा सविस्तर श्रीराघप्रश्नि सूत्रमांडे त्यां
थकी जोइ लेवी ॥ ७ ॥ पाणाइवातेवट्ठंता के० प्राणातिपातने विपे वर्त्तता मुसावादे
के० मृपावादाने विपे वर्त्तता अदिन्नादाणेके० अदत्तादान तथा मेहुणेके० मैथुन च के०
वली परिग्गहेके० परिग्रह एटलाने विपे वट्ठंताके० वर्त्तता थका तमे असंजताके० असंय
तिगो अटप विपयसुखमां पड्या थका घणुं एवुं जे मोह सुख तेनो विनाशकरोठो, ॥ ८ ॥

॥ वीपिका-(माएति) एनं जैनमार्गं अवमन्यमानाः परिहरन्तो ऽप्येन सुखेन मा
वहुं मोहसुखं लुंपय विध्वंसय । तथा एतस्यासत्पद्धत्यामोक्षपरित्यागे अयोहारीव
(क्रूरहन्ति) आत्मानं कदर्ययते । यथाऽप्यसौलोहस्याहर्ता ऽपांतराज्जे रूप्यादिलाजेपि
दूरमानीतमिति लोहं नोक्षितवान् पश्चादलान् जूरितवान् पश्चात्तापं कृतवान् एवं यू

यमपि ॥ ७ ॥ (पाणाश्वेति) यूयं प्राणातिपाते मृपावादे संयताः संतोवर्तमानाः तथा
ऽदत्तादाने मंथुने परिग्रहे वर्तमानाश्च लप्तेन सुखेन बहु हारयथ ॥ ८ ॥

॥ टीका—अतोव्यपदिश्यते । (माएयमित्यादि) एनमार्थं मार्गं जैनैः प्रवचनं सम्य-
क् ज्ञानदर्शनचारित्रमोक्षमार्गप्रतिपादकं सुखं सुखेनैव विद्यते इत्यादिमोहेन मोहि-
ताश्च वमन्यमानाः परिहरन्तोऽल्पेन वैपथिकेण सुखेन मावदु परमार्थसुखं मोक्षार्थं
लुपथ विध्वंसय तथाहि । मनोज्ञाऽहारादिना कामोदेकस्तदुदेकाच्च चित्तास्वास्थ्यं न
पुनः समाधिरिति । अपि चैतस्यासत्पहान्युपगमस्यामोहे परित्यागे सति । (आयो
हारिवज्रूरहति) आत्मानं यूयं कदर्थय । यथैव केवलं यथावाऽयसो लोहस्याहर्ता अ-
पांतराले रूप्यादिलाने सत्यपि दूरमानितमिति कृत्वा नोक्षितवान् । पश्चात् स्वावस्था
नावाप्तावस्थापलाप्ते सति जूरितवान् पश्चात्तापं कृतवान् एवं नवंतोपि जूरयिष्यंतीति ॥ ७ ॥
पुनरपि सातेन सातमित्येवं वादिनां शाक्यानां दोषोऽविज्ञावयिषयाह । (पाणाश्वायेत्या-
दि) प्राणातिपाते मृपावादादत्तादानमंथुनपरिग्रहेषु वर्तमानाश्च संयता यूयं वर्तमान
सुखैपिणोल्प्तेन वैपथिकसुखाज्ञासेन परमार्थिकमेकांतात्यंतिकं बहु मोक्षसुखं विलुपथेति ।
किमिति । यतः पचनपाचनादिषु क्रियासु वर्तमानाः सावद्यानुष्ठानारंजतया प्राणातिपा-
तमाचरथ । तथा येषां जीवानां शरीरोपजोगोचवज्रिः क्रियते तानि शरीराणि तत्त्वामि-
निरदत्तानीत्यदत्तादानाचरणं । तथा गोमहिष्यजोप्रादिपरिग्रहात्तन्मंथुनानुमोदनादब्रम्हे-
ति । तथा प्रव्रजितादयमित्येवमुहाय गृहस्थाचरणानुष्ठानान्मृपावादस्तथा धनधान्यदि-
पदचतुष्पदादिपरिग्रहात्परिग्रह इति ॥ ८ ॥

एवमेगे उ प्रासञ्जा, पन्नवंति अणारिया ॥ इन्धिवसंगया वाला,
जिणसासणपरम्मुहा ॥ ९ ॥ जहा गंमं पिळागं वा, परिपीलेज
मुहुत्तगं ॥ एवं विन्नवणिन्धिसु, दोसो तन्न कजसिञ्चा ॥ १० ॥

अर्थ—वली परमतनो जापा दोष कही देखाडेते. एव के० एरीते एगेउ के० कोऽएक
परतीर्थिक अथवा स्वतीर्थिक पासहाके० पासञ्जादिक ते केचाते तोके अणारियाके० अना-
र्य कर्मना करनार अणाचारि वली इन्धिवसंगया के० स्त्रीने वसे पड्या एटले स्त्रीनो
परिसह जीतवाने असमर्थ तथा वाला के० अज्ञानी वली जिणसासण परम्मुहा के०
जिनमार्ग थकी उपरांग ते पन्नवंति के० एम कहेतेके ॥ ९ ॥ जहा के० जेम गंमंके०
गृहहुं पिळागंया के० पाकुं थकुं तेने परि के० त्यांज पीलेऊ के० पीजीने तेमांथी प-
र अथवा रुधीर काटी नाखवा थकी मुहुत्तगंके० मुहूर्त्तमात्रमां सुख थाय परंतु पीडा कांइ

पण न थाय एवं के० एरीते अर्द्धी पण विन्नवणिणीसु के० प्रार्थना करती एवी स्त्रीनी साथे संबंध करवाथी दोसोतकउंसिया के० त्यांपण क्यां थकीदोप आवशे थपितुं कांइज दोपनथी. ॥ १० ॥

॥ दीपिका—एवं पूर्वोक्त प्रकारेण एके बौद्धविशेषाः शैवविशेषावा पार्श्वस्थाः स्वयूच्या वाऽवसन्नकुशीजादयोऽनार्याः स्त्रीवशंगताः प्रज्ञापयन्ति वदन्ति । यतस्तेषां वचनं । प्रियादर्शन मेवास्तु, किमन्यैर्दर्शनांतरैः ॥ प्राप्यते येन निर्वाणं, सरागेणापि चेतसा इति । ते किञ्चूताः जिनशासनपराङ्मुखाः ॥ ९ ॥ (जहेति) ते एवमाहुः । यथा गंडं पिटकं पीडोपशमार्थं परिपीडय रुधिरादिकं निर्गल्य मुहूर्तमात्रं सुखिनः स्युर्नच दोषेणानुपज्यन्ते । एवं विज्ञापनासु प्रार्थनीयासु स्त्रीषु दोषः कुतः स्यात् । तत्रकोथेः । गंडपरिपीडनतुल्ये स्त्रीसंबंधे क्व दोषः स्यात् । तत्र दोषोयदि काचित्पीडा नवेन्न चेह साकाप्यस्तीति ॥ १० ॥

॥ टीका—सांप्रतं मतांतरदूषणाय पूर्वपक्षचितुमाह । (एवमेगेइत्यादि) तुशब्दः पूर्वस्माद्विशेषणार्थः । एवमिति वक्ष्यमाणया नीत्या यदि वा प्राक्तनएव श्लोकोत्रापि संबंधनीयः । एवमिति । प्राणतिपाताविषु वर्तमानाएकइत्यादिबौद्धविशेषानीलपटावधोनाथवादिकर्ममलप्रविष्टावा शैवविशेषाः मदनुष्ठानात् पार्श्वे तिष्ठतीति पार्श्वस्थाः स्वयूच्यावा पार्श्वस्थावलन्नकुशीजादयः स्त्रीपरीपहपरजितास्तएवं प्रज्ञापयन्ति प्ररूपयन्ति । अनायाः अनार्यकर्मकारित्वात् । तथाहि । ते वदन्ति । प्रियादर्शनमेवास्तु किमन्यैर्दर्शनांतरैः । प्राप्यते येन निर्वाणं सरागेणापि चेतसा । किमित्येवं तेजिदधतीत्याह । स्त्रीवशंगताः यतोयुवती नामाज्ञायां वर्तन्ते बालाश्चकारागदेषोपहतचेतसइति । रागदेषजितो जिनास्तेषां शासनमाज्ञा कशयमोहोपशमहेतुचूता तत्पराङ्मुखाः संसारनिष्वंगिणां जैनमार्गविदेषिणएतद्बद्धयमाणमूचुरिति ॥ ९ ॥ यदूचुस्तदाह (जहागंडमित्यादि) यथेष्टयुदाहरणोपन्यासार्थः । यथा येन प्रकारेण कश्चित् गंडो पुरुषोगंडं समुद्भितं पिटकं वा तज्जातीयकमेव तदा कृतोपशमनार्थं परिपीडय पूयरुधिरादिकं निर्गल्य मुहूर्तमात्रं सुखितो नवति न च दोषेणानुपज्यते । एवमत्रापि स्त्रीविज्ञापनायां युवतिप्रार्थनायां रमणीसंबंधे गंडपरिपीडनकल्पे दोषस्तत्र कुतः स्यात् । न हेतावता क्लेदापगममात्रेण दोषोनवेदिति । स्यात्तत्र दोषोयदि काचित्पीडा नवेत् ॥ १० ॥

जहा मंधादए नाम, थिमिअं जुंजती दगं ॥ एवं विन्नवणिणीसु,
दोसो तव कउंसिआ ॥१॥ जहा विहंगमा पिंगा, थिमिअं जुं
जती दगं ॥ एवं विन्नवणिणीसु, दोसो तव कउंसिआ ॥१॥ ए

वमेगे च पासञ्जा, मित्रदिष्टी अणारिञ्चा ॥ अश्वोववन्ना कामे
हिं, पूयणा इव तरुणए ॥ १३ ॥

अर्थ—वली दृष्टांत कहेते. जहाके० जेम मंदादननामके० मेपो एवे नामे जनावर ते थि
मित के० जेरीते पाणी मोलाय नही एरीते जुंजतीदगं के० उदकजुं पान करे, परंतु
पाणीने पण बाधा नथाय अने पोताने पण बाधा नकरे एवंके० एरीते विन्नवणिडीसु
के० प्रार्थना करती स्त्री साथे संबंध करवा थकी दोसोतत्त्वकउसिया के० त्यांपण दोष
क्यां थकी थाय अपितु नज थाय. ॥ ११ ॥ जहा के० जेम विहंगमापिंगा के० कपिंजल
एवेनामे पंखणी आकाशे उडती थकीज थिमिअंजुंजतीदगं के० निर्मलपाणीजुं पानकरे
एवं के० एरीते विन्नवणिडीसु के० अंर्हीपण गजींतर करण पूर्वक पुत्रादिकने अर्थे राग
द्वेप-रहित प्रार्थती एवी स्त्रीनी साथे संग करतां थकां दोष क्यांथकी थाय ॥ १२ ॥ हवे
सूत्र कर्ता ते वादीउना दोष प्रगट करतो कहेते. एवमेगेउपासञ्जाके० ते पूर्वोक्त गुंढादिक
ना दृष्टांते करी मैथुनने निर्दोष मानता एवा कोइ एक परतीर्थिक तथा स्वयूधिक पासञ्जादि
क जेणे स्त्री परिसह जित्यो नथी, ते स्थिल विहारी केवा ठे, तो के मित्रदिष्टी अण
रिया के० मिथ्यादृष्टी अनार्य कर्मना करनार अनाचारी अश्वोववन्नाकामेहिंके० कामजो
गने विपे गृह उता प्रवर्त्ते कोनीपेरे तोके पूयणाइवके० पुतना एटले भाकणनीपेरे जेम
भाकण न्हाना बालकने देखी गृह थाय अथवा पुतना एटले गामरीनीपेरे जेम गामरी
पोताना तरुणए के० तरुण बालकने विपे गृह थाय; एटले समस्त जीवोमांहे संता
नने विपे गामरीनो स्नेह आकरो दीपेठे ते माटे ए दृष्टांत कजुं तेम पूर्वोक्त अनाचा
री पासञ्जादिक पण कामजोगनेविपे गृह थायते. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—(जहेति) यथा मंदादनोमेपः स्तिमितं अनालोडशायतउदकं जुंते पिव
त्यात्मानं प्रीणयति नचान्योपघातं कुर्यात् एवं स्त्रीसंबंधे न काचिदन्यस्य पीमा आ
त्मनश्च प्रीणनमिति कुतस्तत्र दोषः ॥ ११ ॥ यथा पिंगाः कपिंजलाविहंगमाः पक्षिणश्च
काशेव वर्तमानाः स्तिमितं निजृतमुदकं पिवन्ति एवमत्रापि पुत्राद्यर्थे स्त्रीसंबंधं कुर्वतोऽ
रक्तद्विष्टस्य पक्षिणइव कुतोदोषः । यदुक्तं ॥ धर्माय पुत्रकामस्य स्वदारेष्वधिकारिणः ॥
ऋतुकालविधानेन दोषस्तत्र नवियतइति ॥ १२ ॥ अथैवं वदतां परेषां दोषमाह । एवं प
रोक्तैः पूर्वदृष्टांतैर्मैथुनं निर्दोषमिति मन्यमाना एके शाक्यादयः स्वपूष्याया पार्श्वस्थादय
स्तथा मिथ्यादृष्टयोऽनार्याधर्मविरुद्धजापिणोऽभ्युपपन्नागृहाः कामेषु वा । यथा पूतना
शाकिनी तरुणके बाले आसक्ता यदि वा पूतना गमुरिका स्वापत्ये आसक्ता । कथाचात्र
केनापि सर्वपशूनामपत्यानि निरुदके कूपेऽपत्यस्नेहपरीक्षार्थं क्षिप्तानि । तत्र चान्यामात

रः स्वापत्यशब्दकार्णनेऽस्मिन्नपि कूपतटस्थाएव रुदन्ति चरन्ती त्वअपत्यातिस्नेहांधा
अपायमनपेक्ष्य तत्रैवात्मानं ह्निववतीत्यतोऽन्यपञ्चन्योगदुरिका स्वापत्ये नृशमासका
एवं तेषां कामासकाः ॥ १३ ॥

॥ टीका—दृष्टान्तेन दर्शयति । (जहत्यादि) यथेत्यमुदाहरणोपन्यासार्थः । मंथाद्
न इति मेघः । नामशब्दः संचावनायां । यथा मेघस्तिमितमनालोडयन्नुदकं पिवत्यात्मानं प्री
णयति न च तथान्येषां किंचनोपघातं विधत्ते । एवमत्रापि स्त्रीसंबन्धे न काचिदन्यस्य पीडा आ
त्मनश्च प्रीणनमतः कुतस्तत्र दोषः स्यादिति ॥ १ ॥ अस्मिन्नेवानुपघातार्थं दृष्टान्तबहुलस्या
पनार्थं दृष्टान्तांतरमाह । (जह्याविहंगमा इत्यादि) यथा येन प्रकारेण विहायसा गच्छतीति वि
हंगमा पक्षिणी (पिंगेति) कपिंजलासाकाशेव वर्तमाना स्तिमितं निजतमुदकमापिवत्येवम
त्रापि दर्शप्रदानपूर्विकया क्रियया अरकादिपृष्ठ्य पुत्रार्थं स्त्रीसंबन्धं कुर्वतोपि कपिंजला
या इव न तस्य दोष इति । सांप्रतमेतेषां गंडपीडनतुल्यं स्त्रीपरिजोगं मन्यमानानां तथैव
कोदकपानसदृशं परपीडाऽनुत्पादकत्वेन परात्मनोश्च सुखोत्पादकत्वेन किल मैथुनं जाय
त इत्यव्यवसायिनां तथा कपिंजलोदकपानं यथा तद्भागोदकासंस्पर्शेन किल न वत्येव
मरक्तदिष्टतया दर्शद्युत्तरणात् स्त्रीगात्रस्पर्शेन पुत्रार्थं न कामार्थं । ऋतुकालानिगमित
या शास्त्रोक्तविधानेन मैथुनेऽपि न दोषानुपगमः ॥ तथाचोचुस्ते । धर्मार्थं पुत्रकामस्य स्वदारे
ष्वधिकारिणः । ऋतुकाले विधानेन दोषस्तत्र न विद्यते इति । एवमुदासीनत्वेन व्यव
स्थितानां दृष्टान्तेनैव निर्युक्तिकारो गाथात्रयेणोत्तरदानायाह । (जह्यामे इत्यादि) जह्या
मममलगे एतिरं एकस्स इमणुस्सो ॥ अथेज्जपराहुत्तो किं नाम ततो ण ये पेडा ॥ ५३ ॥
जह्या विसगंडूस्सं, कोतीवेत्तूणनाम तुण्हिक्को ॥ अस्सेण अदीसंतो, किं नाम ततो नवमरे
ज्जा ॥ ५४ ॥ जह नाम सिरियराव, कोइरयणेणणाम येत्तूणं । अथेज्जपराहुत्तो किं नाम त
तो न ये पेज्जा ॥ ५५ ॥ यथा नाम कश्चिन्ममलाग्रेण कस्यचिच्चिरश्चित्त्वा पराङ्मुखस्तिष्ठेत् । कि
मेतावतो दासीनजावावर्जवनेन न गृह्येत नापराधी भवेत् । तथा यथा कश्चिद्विपगंडूपं गृही
त्वा पीत्वानामतूर्जानां व जजेदयेन वा संहस्यमानोसौ किं नाम ततो सावन्मादशीनात् नम्री
येत् । तथा यथा कश्चित् गृहाङ्गामगाराङ्गानि महार्थाणि गृहीत्वा पराङ्मुखस्तिष्ठेत् किमे
तावतासौ न गृह्येतेति । अत्र च यथा कश्चित् शरतया अङ्गतया वा शिरवेदे विपगंडूपं परत्नाप
हाराख्ये सत्यपि दोषत्रये माध्यस्थ्यमवलंबेत् । न च तस्य तदवलंबनेऽपि निर्दोषतेति । एवम
त्राप्यवर्षणाविरागकार्यमैथुने सर्वदोषास्यदे संसारवर्द्धके कुतो निर्दोषतेति । तथा चोक्तं ।
प्राणिनां बाधकं चैतच्छास्त्रैर्गीतं महर्षिभिः । नज्जि कातसकणकप्रवेशज्ञा ततस्तथा ॥ १ ॥
मूलं चैतदधर्मस्य नयजावप्रवर्धनं ॥ तस्मादिपान्नवत्याज्यमिदं पापमनिवृत्तेति निर्युक्तिगाथा

त्रयतात्पर्यार्थः ॥ ११ ॥ सांप्रतं सूत्रकारउपहारव्याजेन गंडपीमनादिदृष्टान्तवादिनां दोषोद्दिनावधिपयाह । (एवमेगेत्यादि) । एवमिति गंडपीमनादिदृष्टान्तबलेन निर्दोषं मैथुनमिति मन्यमानाएके स्त्रीपरीपहपराजिताः सदनुष्ठानात्पार्थे तिष्ठंतीति पार्श्वस्थानाथवादिकमंडलचारिणः । तुशब्दात् सयूप्यावा तथा विपरीता तत्वाग्राहिणी दृष्टिदर्शनं येषां ते तथा आरादूरे यातागताः सर्वहेयधर्मन्यइत्यार्याः नआर्याअनार्याः । धर्मविरुद्धानुष्ठानात्तएवं विधाअध्युपपन्नागृध्रवइहामदनरूपेषु कामेषु कामैर्वाकरणचूतैः सावद्यानुष्ठानेष्विति । अत्र लौकिकं दृष्टान्तमाह । यथावा घृतनाडाकिनी तरुणके स्तनंधयेऽध्युपपन्ना । एवं तेप्यनार्याः कामेष्विति यदि वा (पूयणत्ति) गगुरिका आत्मीयेऽपत्येऽध्युपपन्ना एवं तेपीति । कथा न कंचात्र । यथा किल सर्वेषूनामपत्यानि निरुद्धके कूपेऽपत्यस्नेहपरीक्षार्थं क्षितानि तत्र चापरामातरः स्वकीयस्तनंधयशब्दाकर्णनेपि कूपतटस्थारुदंत्यस्तिष्ठति । उरच्रीत्वपत्यातिस्नेहेनाथा अपायमनपेक्ष्य तत्रैवात्मानं क्षिप्रवतीत्यतोऽपरपशुन्यः स्वापत्येऽध्युपपन्नेति ॥

अणागयमपरस्तं, पञ्चुप्पन्नगवेसगा ॥ ते पञ्चा परितप्पंति,
स्त्रीणे आठंमि जोवणे ॥ १४ ॥ जेहिं काले परिकंतं, नपञ्चा प
रितप्पए ॥ ते धीरा बंधणुम्मक्का, नाव कंखंति जीविअं ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे ते काम गृहना दोष कहेछे. ते काम जोग थकी जे निवृत्या नथी तेने अणागय के० आगामिक काले नरकादिक दुःख उत्पन्न आय एवुं अपरस्तंता के० अण देखता थका अने पञ्चुप्पन्नगवेसगाके० प्रत्युत्पन्न जे वर्तमान विषय सुख तेने गवेसता एनेज रुडुंकरी मानता थका रहेछे तेपञ्चाके० तेपठी स्त्रीणआठंमिजोवणेके० जेवारे आयुष्य क्षीण आय, अने यौवन जतुं रहे तेवारे परितप्पंति के० पश्चात्ताप करे; अने कहेके अमे एवा अनाचार शावास्ते कखा? ॥ १४ ॥ जेहिं के० जे महापुरुषे कालेके० काल प्रस्तावे धर्मेनेविषे परिकंतं के० पराक्रम कखुं. नपञ्चापरितप्पए के० ते महापुरुष पठी वृद्धावस्थायें तथा मरणावसरे पश्चात्तापकरे नही; ते धीराबंधणुम्मक्का के० ते धैर्य वंत पुरुष बंधण थकी सूकाणा नावकंखंतिजीविअंके० असंयमे जीवितव्यनी आकांक्षाकरता नथी अथवा जीवितव्य मरणने विषे निष्ठहि थका वतेंछे. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—तेपां दोषमाह (अणागयमित्यादि) । अनागतं नरकादिदुःखमपश्यंतः प्रत्युत्पन्नं वर्तमानमेव विषयसुखानासमन्वेपयंतः पश्यंतः पश्चात्क्षीणे स्वायुषि यौवने वा गते परितप्पंति पश्चात्तापं कुर्वन्ति । यदुक्तं । दंतं मुष्टिजिराकाशं तुपाणां कंठनं कृतं । यन्मया प्राप्य मानुष्यं सदर्थे नादरः कृतः ॥ १ ॥ तथा । विद्वायलेवनमिहं । जाइ

कीर्तिजोवणमएण ॥ वयपरिणामेसरिआ । इताइंहि अपखुडुक्कंति इति ॥१४॥ (जेहिं
इत्यादि) पैरात्महितैः कालेऽवसरे पराक्रांतं संयमोद्यमः कृतस्ते पश्चान्न परित्यज्यंते । ए
कवचनसूत्रे वादसत्वात् । ते वीरास्तपश्चरणोद्यताबंधनात्कर्मणो न मुक्ताश्चसंयमजीवितं
नावकांक्षतिने षंति । जिविते मरणे वा निस्पृहाः स्युरित्यर्थः ॥ १५ ॥

॥टीका-एवं तेपि कामाजिप्वंगिणांदोषमाविष्कुर्वन्नाह॥(अणागयमित्यादि)अनागतमेव
हकामानिवृत्तानां नरकादियातनस्थानेषु महत् दुःखमपश्यंतोऽपर्याजोचयंतस्तथा प्रत्युत्पन्नं
वर्तमानमेव वैपयिकं सुखाज्ञातमन्वेपयंतोऽभ्रगयमाणानानाविधैरुपायैर्नैगान्प्रार्थयंतस्ते प
श्चात्क्षीणे स्वाद्युपि जातसंवेगायौवने वा अपगते परित्यज्यंते शोचयंते पश्चात्तापं विदधति ।
यत्तं च । हतं मुष्टिजिराकाशं तुपाणां कर्मनं कृतां यन्मया प्राप्य मानुष्यं सदर्थेनादरः कृतः ॥१॥
तथा । विहवावलेवनमिहं । जाइकीरंतिजोवणमएण॥वयपरिणामे सरिआइताइंहिअपखु
डुक्कंति ॥१॥१४॥ येनूत्तमसत्त्वतया अनागतमेव तपश्चरणादाबुद्धयं विदधति न ते पश्चा
द्योचंतीति तददर्शयितुमाह । (जेहिं काले इत्यादि) पैरात्महितकर्तृभिः काले धर्माजिना
वसरे पराक्रांतमिंडियकपायपराजयाद्युद्यमोविहितो न ते पश्चान्नमरणकाले वृद्धावस्थायां
वा परित्यज्यंते न शोकाकुलानवन्ति । एकवचननिर्देशस्तु सौत्रह्मादसत्त्वादिति । धर्माजिनकाल
स्तु विवेकिनां प्रायशः सर्वे एव तस्मात्तत्र प्रधानपुरुषार्थः प्रधान एव च प्रायशः क्रियमा
णोद्यतां प्रांचति । ततश्चायं बाह्यात्प्रनृत्यकृतविषयासंगतया कृततपःश्चरणास्ते धीराः
कर्मविदारणसहिष्णुबोधनेन स्नेहात्मकेन कर्मणा चोत्प्राबल्येन मुक्तानावकांक्षति
असंयमजीवितं यदि वा जीविते मरणे वानिस्पृहाः संयमोद्यममत्यो नवन्तीति ॥ १५ ॥

जहान ईवेयरणी, डतरा इह संमता ॥ एवं लोगंसि नारीउ,
डतरा अमईमया ॥ १६ ॥ जेहिं नारीणसंजोगा, पूयणा पिठ
तोकता ॥ सवमेयंनिराकिञ्चा, तेठिया सुसमाहिए ॥ १७ ॥

अर्थ-जहान ईवेयरणी के० जेम नदी बेतरणी जेठे डतरा इह संमता के० सर्वन
दीओमां तरवी डउजठे एवात लोक प्रसिद्धे एवं लोगंसि नारीउ के० एरीते लोकमांहे
स्त्रीउ जेठे तेपण डतरा अमईमया के० अमतिवतं निरविवेकी पुरुषने अपार डतर
डउजनीय जाणवी ॥ १६ ॥ एउं जाणीने जे हितकारी वातठे ते कहेठे जेहिं के०
जे पुरुषे नारीणसंजोगा के० स्त्री संवंधी संयोगना जे विपाक तेने कडवा जाणीने स्त्री
ना संयोग ठांमदीधा घली पूयणा पिठ तोकता के० तेस्त्रीना संयोगने अर्थ जे पोताना
गरीरनी पूजा विन्युपाते पण जेणे उपरांठी कीधी एटले मूकीदीधी, तवमेयंनिराकिञ्चा

के० ते पुरुषे एसर्व स्त्रीसंगादिक तथा कुधा तृषादिक अनुकूल प्रतिकूल उपसर्गेना गण एटले समूह तेने निराकरीते जे महापुरुष संसेवित मार्गे प्रवर्त्ते तेष्ठियासुसमा हिए. के० तेपुरुष संवररूप समाधिने विषे स्थित जाणवा. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—यथा वैतरणी नदी सर्वनदीनां मध्ये दुस्तरा दुर्लभ्या इह लोके सम्मता । एवं लोके नार्योऽमतिमता निर्विवेकेन नरेण दुस्तराः । यदुक्तं ! सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति पुरुषस्तावदेवेंद्रियाणां लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालंबते तावदेव । ब्रूचापाक्षेपमुक्ताः श्रवणपथक्षुपोनीजपद्माणएते यावल्लीजावत्तीनां न हृदि धृतिमुपो दृष्टिवाणाः पतंति इति ॥ १६ ॥ यैरुत्तमैर्नारीणां संयोगास्तत्संयोगार्थमेव बस्त्रालंकारादिजिरात्मनः पूजनाः कामविनूपाः प्रपृतः कृतास्त्यक्तास्ते महापुरुषाः सर्वमेतत्स्त्रीप्रसंगादिकं निराकृत्य सुसमाधिना चित्तस्वास्थ्येन स्थिताः ॥ १७ ॥

॥ टीका—अन्यच्च (जहाइत्यादि) यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । यथा वैतरणी नदीनां मध्येऽत्यंतवेगवाहित्वात् विपमतटत्वाच्च दुस्तरा दुर्लभ्या एवमस्मिन्नपि लोके नार्योऽमतिमता निर्विवेकेन हीनसत्त्वेन दुःखेनोत्तीर्यते । तथाहि । तादावनावैः कृतविद्यानपि स्त्रीकुर्वति । तथाचोक्तं । सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति पुरुषस्तावदेवेंद्रियाणां, लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालंबते तावदेव ॥ ब्रूचापाक्षेपमुक्ताः श्रवणपथक्षुपोनीजपद्माणएते यावल्ली जावत्तीनां न यदि धृतिमुपो दृष्टिवाणाः पतंति । तदेवं वैतरणीनदीवत् दुस्तरानार्योजवन्तीति ॥ १६ ॥ अपिच । (जेहींत्यादि) । यैरुत्तमसत्त्वैः स्त्रीसंगविपाकवेदिनिः पर्यंतकटवोनारी संयोगाः परित्यक्तास्तथा तत्संगार्थमेव बस्त्रालंकारमाद्यादिजिरात्मनः पूजनकामविनूपा प्रपृतः कृता परित्यक्तेत्यर्थः । सर्वमेतत्स्त्रीप्रसंगादिकं कुत्सिपासादिप्रतिकूलोपसर्गकदंबकं च निराकृत्य ये महापुरुषसेवितपंथानं प्रति प्रवृत्तास्ते सुसमाधिना स्वस्थचित्तवृत्तिरूपेण व्यवस्थितानोपसर्गैरनुकूलप्रतिकूलरूपैः प्रक्षोच्यन्ते । अन्येतु विषयाजिप्स्वंगिणः रूपादिपरीहपरजिताश्रंगारोपरिपतितमीनवड्गान्निना दह्यमानाश्चसमाधिना तिष्ठन्तीति ॥ १७ ॥

एते उगंधं तरिस्संति, समुहं ववहारिणो ॥ जञ पाणा विसन्ना सि, किञ्चंती सयकम्मणा ॥ १८ ॥ तंच जिस्कु परिणाय, सुव्वते समिते चरे ॥ मुसावायं च वज्जिक्का, दिन्नादाणं च वोसिरे ॥ १९ ॥

अर्थ—एतेके० ए पूर्वांक परितहना जीणणहार ते उगंधके० उधसंसारने तरिस्संतिके० तर से समुहववहारिणोके० समुडवत; एटले जेम व्यवहारिआ समुडने नाच बडे तरेवे तेनीपरे जाणीजेवुं जवके० जे संसार समुडने विषे पाणाविके० प्राणी एटले जीव ते सन्नासिके०

खुता यका सयकम्मणाके० पोताना करेला पापकर्म करी असातावेदनीयरूपे किञ्चंती के० पीडायवे ॥ १८ ॥ हवे उपदेश कहेले तंचनिष्कू के० ते पूर्वाक्त चारित्रिउ प रिस्सुयके० हेय उपादेय स्वरूप जाणीने सुवते के० जला व्रतनो पालक समितेचरे के० पांच समिते समितो एवो यको विचरे अने मुसावार्यच वळिक्का के० मृपावादने वर्जे तथा दिन्नादाणंचवोसिरे के० अदत्तादान एटले चोरी थकी वोसिरे एटले चोरीहुं त्यागकरे, एम अनुक्रमे मैथुन तथा परिग्रहने पण ठांके. ॥ १९ ॥

॥ दीपिका—एतेस्त्रीपरीपहजेंतारउवं संसारं तरिप्यंति । यथा व्यवहारिणः सांया त्रिकाः समुद्धं तरंति । यत्र नवौघे प्राणिनोविषयसंगोर्वपसाः संतः कृत्यंते पीडयंते स्व कर्मणा ॥ १८ ॥ तदेतत्प्रायुक्तं निरुः परिज्ञायज्ञात्वा सुव्रतः शोचनव्रतयुक्तः समितः पंचसमितितिनिश्चरेत् संयमानुष्ठानं कुर्यात् तथा मृपावादं वर्जयेददत्तादानं च व्युत्सृजेत् त्यजेत् । आदिग्रहणान्मैथुनपरिग्रहादिच त्यजेत् ॥ १९ ॥

॥ टीका—हयादिपरीपहपराजयस्य फलं दर्शयितुमाह । (एतेइत्यादि) यएते अनंतरोक्ता अनुकूलप्रतिकूलोपसर्गजेतारएते सर्वे उवं संसारं दुस्तरमपि तरिप्यंति । इव्याघट्टांतमाह । समुद्धंजवणसागरमिव व्यवहारिणः सांयात्रिकायानपात्रेण तरंत्येवं नवौघमपि संसारसंयम पानपात्रेण यतयस्तरिप्यंति । तथा तीर्णास्तरंति चेति । नवौघमेव विशिनष्टि । नवौघे संसारसागर प्राणाः प्राणिनः स्त्रीविषयसंगादिपसाः संतः कृत्यंते पीडयंते स्वकृतेनानुष्ठितेन पापेन कर्मणा असवेदनीयोदयरूपेणेति ॥ १८ ॥ सांप्रतमुपसंहारव्याजेनोपदेशांतरविधित्सयाह । (तंच निरकूइत्यादि) । तदेतद्यथा प्रायुक्तं । यथा वैतरणीनदीवत् दुस्तरानार्योयिः परिष्यक्ता स्ते समाधिस्थाः संसारं तरंति स्त्रीसंगिनश्च संसारांतर्गताः स्वकृतकर्मणा कृत्यंते इति । तदेतत्सर्वं निरूपणशीलोजिह्वः परिज्ञाय हेयोपादेयतया बुध्वा शोचनानि व्रतान्यस्य सुव्रतः पंचजिः समितिनिः समितइत्यनेनोत्तरगुणावेदनं कृतमित्येवं नूतश्चरेत् संयमानुष्ठानं विदुष्यात् तथा मृपावादमसङ्गतार्थनापणं विशेषेण वर्जयेत्तथा अदत्तादानं च व्युत्सृजेदंतशो धनमात्रमप्यदत्तं न गृह्णीयात् । आदिग्रहणान्मैथुनादेः परिग्रहइति । तच्चमैथुनादिकं यावज्जीवमात्महितं मन्यमानः परिहरेत् ॥ १९ ॥

उद्धमहे तिरियं वा, जे केई तस थावरा ॥ सबव विरतिं कुजा, सं ति निवाणमाहिं ॥ १८ ॥ इमं च धम्ममादाय, कासवेण प्यवेदितं ॥ कुजा निष्कू गिलाणस्स, अगिलाए समाहिं ॥ १९ ॥ संखाय

पेसलं धम्मं दिठ्ठिं परिनिबुद्धे ॥ उपसङ्गे हियासित्ता, आमो
स्काए परिव्वएक्का सितिवेमि ॥ ११ ॥ इति श्रीउपसङ्गपरिन्ना
ए तइयं अप्रयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—हवे बीजा सर्वव्रत दयानी वाढ रूपठे तेकारणे अहिंसाने विज्ञेय दीपावेडे
उड्डं के० उंचो अहे के० अधो एटले नीचो तिरियं के० तीर्णो वा के० अथवा एटले
सर्व लोकमांहे क्षेत्री प्राणातिपात कहुं हवे इच्छप्राणातिपात कहेडे. जेकेईतस्यावरा
के० ए सर्व लोकमांहे जेकांइ ब्रस अने स्यावर जीवठे सब्बविरतिंकुळा के० तेनेविपे
सर्व प्रकारे एटले करण करावण अने अनुमतियेंकरीसर्वव्रतालें विरतिपणुं करे एटले सर्व
जीवोनी दयातुं पालतुं तेने संतिनिवाण माहियं के० ते शांति एटले कर्म दाहनी उप
शम करनार कहिये तथा एनेज निरवाण एटले मोक्षपवमांपण आहितं एटले कहुंटे. ॥ १० ॥
हवे अध्ययननो अर्थ उपसंहरतो कहेडे. इमंच धम्ममादाय के० एम श्रुत चारित्र रूप
धर्मेने ग्रहण करीने ते धर्म कात्वेण्यवेदितं के० श्रीमहावीर स्वामिये प्रकाश्यो ते
मार्ग आदरीने निक्कू के० साधु ते गिलाणस्स के० गिलानने विपे वैयावच्चने कुळा
के० करे ते केवो थको वैयावच्च करे तो के अगिलाए समाहिए के० अगिलाणपणे
आत्माते समाधिमान थको जे साधु वैयावच्च करेडे तेने धन्यठे एवी समाधि धारण
करतो थको वैयावृत्त करे ॥ ११ ॥ संख्याके० सम्यक् प्रकारे जाणीने एटले जातिस्म
रणदिके अथवा अन्यपासेथी सांनलीने पेसलं के० रूढो एवो धम्मं के० केवलीतुं ना
प्योजे धर्म तेने दिठ्ठिं के० सम्यक्कट्टी जीव परिनिबुद्धे के० कपायने उपशमाधी शीत
जीनूत थको उपसङ्गेहियासित्ता के० अनुकूल प्रतिकूल उपसर्गने अहिंस्यासीने आमो
स्काए के० ज्यांसुधी मोद्धे जाय त्यांसुधी परिव्वएक्कासिके० सुधो संयम पाले तिवेमिनो
अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥ ए उपसर्ग परिज्ञानामे त्रीजाध्ययनहुं अर्थ समाप्त थयुं ॥

॥ टीपिका—ऊर्ध्वमधः ये केचित् व्रताः स्थावराः प्राणिनस्तेषु सर्वत्र कालेऽवस्थासु
च विरतिं कुर्यात् यस्माच्चान्तिनिर्वाणं कर्म दाहोपशमः शांतिस्तद्रूपं निर्वाणं मोक्षपदं ध्या
ख्यातं कथितं यतोविरतेर्मोक्षो नवतीति ॥ १० ॥ इमं चारित्ररूपं धर्ममादाय गृहीत्वा
काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितमाख्यातं ग्लानस्य साधोर्वैयावृत्तं कुर्यात् निःकुः। कथं । अग्लान
तथा यथाशक्ति समाहितः समाधिं प्राप्तः यथाग्लानस्य समाधिस्तप्यतेः तस्यच योगान
विपीडंति यथा वैयावृत्त्यादिकं विधेयमिति ॥ ११ ॥ पेञ्जलं मोक्षप्रदं धर्मं संख्याय ज्ञात्वा
दृष्टिमान् सम्यग्दर्शी परिनिर्वृतः शांतः उपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान् नियम्य निषण्ड्य

आमोह्याय मोह्यार्थं परिब्रजेत् संयमेचरेदिति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति तृतीया
ध्यायेने चतुर्थेऽवशेषः समाप्तः ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपरिव्रतानामहिंसायावृत्तिकल्पत्वात् तत्प्राधान्यख्यापनार्थमाह (उद्धमहे
इत्यादि) ऊर्ध्वमधस्तिर्यक् चेत्यनेन क्षेत्रप्राणातिपातो गृहीतः । तत्र च ये केचन त्रसंतीति
त्रसाद्विचित्रतुःपंचेंद्रियाः पर्याप्तापर्याप्तकजेदनिन्नास्तथा तिष्ठंतीति स्थावराः पृथिव्यतेजो
वायुवनस्पतयः सूक्ष्मबाह्वरपयाप्तिकापर्याप्तकजेदनिन्ना इत्यनेन च इव्यप्राणातिपातो गृही
तः । सर्वत्र काले सर्वास्वस्थास्वित्यनेनापि कालजावजेदनिन्नः प्राणातिपात उपपातोऽप्यव्यः ।
तदेवं चतुर्दशस्वपि जीवस्थानेषु कृतकारितानुमतिनिर्मनोवाक्यैः प्राणातिपातविरतिं
कुर्यादित्यनेन पादोनेनापि श्लोकद्वयेन प्राणातिपातविरत्यादयो मूलगुणाः ख्यापिताः ।
सांप्रतमेतेषां सर्वेषामेव मूलोत्तरगुणानां फलोद्देशेनाह । शातिरिति कर्मदाहोपशमस्त
देवच निर्वाणं मोक्षपदं यदाख्यातं प्रतिपादितं सर्वैर्द्वैपागमरूपं तदस्यावश्यं चरणक
रणानुष्ठायिनः साधोर्भवतीति ॥ १० ॥ समस्ताध्ययनार्थोपसंहारार्थमाह । (इमंचधम्म
मित्यादि) इममिति पूर्वोक्तं मूलोत्तरगुणरूपं श्रुतचारित्राख्यं वा दुर्गतिधारणात् धर्मेमा
दायाचार्योपदेशेन गृहीत्वा (किंचूतमिति) । तदेव विशिनष्टि । काश्यपेन श्रीमन्महावीरव
र्धमानस्वामिना समुत्पन्नदिव्यज्ञानेन जव्यसत्त्वाऽन्युद्गरणानिलापिणा प्रवेदितमाख्या
तं समधिगम्य निहः साधुः परिपद्दोपसर्गैरतार्जितोऽज्ञानस्यापरस्यसाधोर्वैद्यावृत्त्यं कुर्या
त् । कथमिति । स्वतोऽज्ञानतया यथाशक्ति समाहित इति समाधिं प्राप्तः । इदमुक्तं नवति ।
कृतकृत्योऽहमिति मन्यमानो वैद्यावृत्त्यादिकं कुर्यादिति ॥ ११ ॥ अन्यच्च (संखाय इति)
संख्यायेति सम्यक् ज्ञात्वा स्वसंमत्या अन्यतो वा भुत्वा (पेशजंति) मोक्षगमनं प्रत्यनुकूलं
किंतु धर्मे श्रुतचारित्राख्यं दृष्टिमान् सम्यक् दृष्टीनां परिनिर्वृत इति । कपायोपशमाद्वीतीजतः
परिनिर्वृतकल्पो वा उपसर्गाननुकूलप्रतिकूलान् सम्यग् नियम्यातिसह्यामोह्याय मोह्यायवत्
परिसमंतात् ब्रजेत् संयमानुष्ठानेन गच्छेदिति । इति शब्दः समाख्यर्थः । ब्रवीमीति पूर्ववत् । न
यचर्चापि तथैवेति ॥ १२ ॥ उपसर्गपरिज्ञायाः समाप्तश्चतुर्थेऽवशेषस्तत्परिस्तमाप्तौ च तृ
तीयाध्ययनमिति । ग्रंथाग्रं ॥ ११७ ॥

हवे प्रथम श्रुतस्कंधने विपे चोष्ठं अध्ययन प्रारंभिये ठैयें. त्रीजा अध्ययननेविपे
जे उपसर्ग कह्या तेमाहे अनुकूल उपसर्ग सहन करवा दुर्जजते एम कलं हतुं, तेमा
टे स्त्रीना करेजा अनुकूल उपसर्ग सहन करवाने अर्थे चोष्ठं अध्ययन कहियें ठैयें.

जे मायरंच पियरंच, विष्णुजहाय पुवसंजोगं ॥ एगे सहिते च
रिरुसामि, आरतमेदुणो विवित्तेसु ॥ १ ॥ सुदुमेणं तं परिकम्म

वन्नपएण इत्तिउमंदा ॥ उवायंपि ताउ जाणं सु जहा लिस्संति
जिस्कुणो एगे ॥ २ ॥

अर्थ—(जेके०) जे उन्नमसाधु (मायरंचपियरंचके०) माता पिता अने जाइ प्रमुखनो (पुत्र संजोगके०) पूर्वलो संयोग एटले आगलो संबंध तथा श्वशुरादिकनो पश्चात् संबंध एटले पा वलथी ययलो संबंध तेने विष्णुजहायके० ठांमीने एगेके० एकलो रागदेपरहित अने ज्ञानव शीन तथा चारित्रे करीने सहितेके० सहित एवो बतो, चरिस्सामिके० हुं संयम पालीश एवी प्रतिज्ञा करे; वली मेहुणो के० मैथुन थकी आरत के० निवत्योडे विवित्तेसु के० स्त्री पशु पंढग रहित एवा उपाश्रयनो गवेपणहार एवा साधुने पण कोइएक स्त्री विप्र तारेडे ते कहेडे ॥ १ ॥ सुदुमेणं के० कोइएक कार्यने मीगे तंपरिक्कम्म के० ते साधु ने समीपे आवीने वन्नपएण के० ठाने शब्दे, हलवे हलवे, अनेक गूढार्थ पदे करी ए टले मर्मना वचने करी, इत्तिउमंदाके० कोइक स्त्री मंद एटले विवेकरहित एवी ठति पु रुपने वशकरवाना उवायंपि के० उपायने ताउ के० ते स्त्री जाणंसु के० जाणे जहा के० जे उपाये करीने एगेके० कोइक जिस्कुणो के० चारित्रिउ मोहनीय कर्मना उदय थकी स्त्रीने वश थई जाय अने लिस्संति के० संयम थकी पढी जाय. ॥ २ ॥

अथ चतुर्थमध्ययनं.

॥ टीपिका—उक्तं तृतीयमध्ययनं । अथ चतुर्थमारन्यते । तच्च स्त्रीपरीपहोजेयइत्यर्थवा चकं तस्येदमादिमसूत्रं । जेमायरमिति । योमातरं पितरं चशब्दात्पुत्रादिकं च विप्रहाय त्य क्त्वा पूर्वसंयोगं एकोनिःसंगः सहितो ज्ञानादिनिः स्वहितोवा चरिष्यामि संयमं करिष्यामी ति कृतप्रतिज्ञाः । आरतमुपरतं मैथुनं कामान्जिलापोयस्य सआरतमैथुनोविविकेपु रुयाद्य नाकुलेषु स्थानेषु चरतीति शेषः । अथवा विविकं स्थानं एषितुं मार्गितुं शीजमस्य विविके पी॥१॥ संसाधुं सूक्तेन परकार्यव्यपदेशेन वन्नपदेन कपटेन पराक्रम्य समीपमागत्य मंदाग त्यमंदाः कामोद्देककारित्वान्निर्विवेकाः स्त्रियः शीजाद्भ्रश्यंति । कोर्थः । चातृपुत्रव्यपदेशेन साधुसमीपमागत्य स्त्रियः संयमाद्भ्रश्यंति साधुमिति । प्रवन्नपदं गुप्तानिधानं । यथा । का ले प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य मेघांधकारासु च शर्वरीषु ॥ मिथ्या न नापामि विशालनेत्रे ते प्र त्ययाये प्रथमादरेषु इत्यादि । स्त्रियस्तथोपायं जानंति यथाश्लिष्यंते साधवोप्येके ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं तृतीयमध्ययनं सांप्रतं चतुर्थमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंध । इहानंतराध्य यने उपसर्गाः प्रतिपादितास्तेषां च प्रायोनुकूलाङ्ग सहास्ततोपि स्त्रीकृतायतस्तत्कार्यमिदं

मध्ययनमुपदिश्यतइत्यनेन संबंधेनायातस्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि
नवंति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थार्थधिकारोद्देशः । अध्ययनार्थार्थधिकारश्चेदर्थार्थधिकारश्च । तत्रा
ध्ययनार्थार्थधिकारः प्राग्वत् निर्युक्तिरुक्ता(थीदोषविवक्षाणा)चेवेत्यनेन स्वयमेव प्रतिपादितः ।
उद्देशार्थार्थधिकारं तूत्तरनिर्युक्तिरुदेव जणिय्यति।सांप्रतं निरूपेः सचीधनामसूत्रालापकनेदा
त्रिधा । तत्रौघनिष्पन्ने निरूपेऽध्ययनं नामनिष्पन्ने स्त्रीपरिक्रिति नाम । तत्र नामस्थापने कु
सुत्वावनादृत्य स्त्रीशब्दस्य इव्यादिनिरूपेपार्थमाह । (द्वाजिलावेत्यादि) । द्वाजिला
वचिंधे, देवेनावेयइतिणिकेवो । अहिलावे तद्वसि-ही, जावे वेयंमिउवउतो ॥ ५६ ॥
तत्र इव्यस्त्री देधा । आगमतोनोआगमतश्च । आगमतः स्त्रीपदार्थज्ञस्तत्र चातुपयुक्तो
नुपयोगोऽव्यमिति क्त्वा नोआगमतोऽज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तात्रिधा । एकजविका
बद्धाऽपुष्कानिमुखनामगोत्रावेति । चिन्हाते ज्ञायतेऽनेनेतिचिह्नं स्तननेपथ्यादिकं चिह्नमा
त्रेण स्त्री चिह्नस्त्री अयगतस्त्री वेदव्यस्थः केवलीवा अन्योवा स्त्रीवेपधारी यः कश्चि
दिति । वेदस्त्रीतु पुरुषानिलापरूपः स्त्रीवेदोदयः । अनिलापनावौ तु निर्युक्तिरुदेव गथाप
थाईनाह । अनिलाप्यते इत्यनिलापः स्त्रीलिंगाजिधानः शब्दः । तद्यथा । शाला माला सिद्धि
रिति । नावस्त्री तु देधा । आगमतोनोआगमतश्च । आगमतः स्त्रीपदार्थज्ञस्तत्र चोपयुक्त
उपयोगोऽनावइति क्त्वा नोआगमतस्तु नावविपये निरूपे वेदेस्त्रीवेदरूपे वस्तुन्युपयुक्ता
तदुपयोगानन्यत्वाद्नावस्त्री नवति । यथाऽग्रातुपयुक्तोमाणवकोमिरेव नवत्येवमत्रा
पि । यदिवा स्त्रिवेदनवर्तकान्युदयप्राप्तानि यानि कर्माणि तेपूयुक्तेति तान्यनुनवंती
नावस्त्रीति । एतावानेव स्त्रियोनिरूपेइति । परिज्ञानिरूपेस्तु शस्त्रपरिज्ञावद् इत्यर्थः । सां
प्रतं स्त्रीविपकूनूतं पुरुषनिरूपेपार्थमाह । (नामंतवणाइत्यादि) । एतामंतवणादवि ए खेने
काज्येयपङ्कणएकमे । नोगेगुणैवजावे, दसएएपुरिसणिकेवा ॥ ५७ ॥ नामेति संज्ञा तन्मात्रे
ण पुरुषोनामपुरुषः । यथाघटः पटइति यस्य वा पुरुषइति नामेति । स्थापनापुरुषः काष्ठा
दिनिवर्तितोजिनप्रतिमादिकः । इव्यपुरुषोऽज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोनो आगमतएक
जविकोबद्धाऽपुष्कानिमुखनामगोत्रावेति । इव्यप्रधानोवा सम्मणवणिगादिरिति । योयस्मिन्
सुराप्रादौ क्षेत्रे नवः सक्षेत्रपुरुषोयथा सौराष्ट्रिकइति । यस्यच यत् क्षेत्रमाश्रित्य पुंस्त्वं
नयतीति । योयावंतं कालं पुरुषवेदवेद्यानि कर्माणि वेदयते सकालपुरुषइति । यथा पुरिसेपं
जंते पुरिसेति कालउक्तेव चिरं होइ । गो. जहन्नेणं एगंसमयंउक्तोसेणंजोजन्मिकालेपुरि सोच
वइ । जहाकोइएगंमिपक्केपुरिसेएगंमिनपुंसगोति । प्रजन्त्यतेऽपत्यं येन तत्प्रजननं शिश्रं लिंगं
तत्प्रधानः पुरुषः परपुरुषकार्यरहितत्वात् प्रजननपुरुषः । कर्मातुष्टानं तत्प्रधानः पुरुषः कर्म
पुरुषः कर्मकरादिकस्तथा जोगप्रधानः पुरुषोजोगपुरुषश्चकवर्त्यादिस्तथा गुणव्यायाम
विक्रमधैर्यसत्त्वादिकास्तत्प्रधानः पुरुषोगुणपुरुषः । नावपुरुषस्तु पुंवेदोदये वर्तमानस्तदेवा

नि कर्माण्यनुनवन्नित्येते दशपुरुषनिर्हेषानवन्ति । सांप्रतं प्रागुल्लिखितमुद्देशार्थाधिकारमपि
 कृत्याह (पढमेइत्यादि) पढमेसंघवसंलवमाइहिल्लणाउहोतिसीलस्स । त्रितिइइहैवख
 लियस्सअवहाकम्मबंधोयं॥५॥प्रथमे उद्देशके अध्ययनार्थाधिकारः।तद्यथा। स्त्रीनिःसार्थ
 संस्तवेन परिचयेन यथा संलापेन निन्नकयाद्यालापेनादिग्रहणादंगप्रत्यंगनिरीक्षणादिना
 कामोत्काचकारिणो जवेदल्पसत्वस्य शीलस्य चारित्रस्य स्वजनानुशब्दान्तत्परित्यागोवेति ।
 द्वितीये त्वयमर्थाधिकारस्तद्यथा । शीलस्वलितस्य साधोरिहैवास्मिन्नेव जन्मनि स्वपक्ष
 रपद्धता तिरस्कारादिका विम्वना तत्प्रत्ययश्च कर्मबंधस्ततश्च संसारसागरपर्यटनमिति ।
 किं स्त्रीनिः कश्चित् शीलात् प्रच्याव्यात्मवशः कृतोयेनैवमुच्यते कृतइति दर्शयितुमा
 ह । (सूरामोइत्यादि) सूरामोमन्नंता, कतिवविद्याहिंउवहिप्पहाणाहिं ॥ गहियाहुंअ
 नयपक्कोवकूजवालादिणोवहवे ॥ ५९ ॥ बहवः पुरुषाअनयप्रयोतकूलवालादयः सूर
 वयमित्येवं मन्यमानाः । मो इतिनिपातोवाक्यालंकारार्थः । कृत्रिमानिः सन्नावरहितानिः
 स्त्रीनिस्तथोपधिर्माया तत्प्रधानानिः कृतकपटशतानिर्गृहीत्वा आत्मवशतां नीताः केचन
 राज्यादपरे शीजात् प्रच्याव्येहैव विम्वनां प्रापिताः ॥ अन्यकुमारादिकथानकानिच मूला
 दावशकादवगंतव्यानि । कथानकत्रयोपन्यासस्तु यथाक्रमं मर्त्यबुद्धिविक्रमात्पंत्युद्धि
 विक्रमतपस्वित्ख्यापनार्थइति । यतएवं ततोयत्कर्तव्यं तदाह । तम्हाणउवीसंनोगं तवो
 णिञ्चमेवइड्डीसु ॥ पढमुद्देसेजणिया, जेदोसातेगणंतेणं ॥ ६० ॥ (तम्हाइत्यादि) । यस्मा
 त् स्त्रियः सुगतिमार्गगैलामायाप्रधानावंचनानिपुणास्तस्मादेतदवगम्य नैव विश्रंनोवि
 श्वास्तस्तासां विवेकिना नित्यं सदा गंतव्योयातव्यः कर्तव्यइत्यर्थः । ये दोषाः प्रथमोद्दे
 शके अस्योपलक्षणार्थत्वात् द्वितीये च तान् गणयता पर्यालोचयता तासां भूर्तिमत्कप
 टराशिचूतानामात्महितमिच्छता नविश्वसनीयमिति । अपिच । सुसमञ्चावसमञ्चा, की
 रंतीअप्पसत्तियापुरिस्ता । दीसंतीसूरवादीणारीवसगाणतेसूरा ॥६१॥(सुसमञ्चेत्यादि) परा
 नीकविजयादौ सुष्ठु समर्थाअपि संतः पुरुषाः स्त्रीनिरात्मवशकिताअसमर्थाचूद्देपमात्र
 चीरवः क्रियंतेद्वपसात्तिकाः स्त्रीणामपि पादपतनादिचाटुकरणेन निःसाराः क्रियंते त
 था दृश्यंते प्रत्यक्षेणोपलभ्यंते । शूरमात्मानं वदितुं शीजं येपां ते शूरवादिनोपि नारीवश
 गाः संतोदीनतां गताः । एवंचूताश्च नते शूराइति । तस्मात् स्थितमेतदविश्वास्याः स्त्रिय
 ति । उक्तंच । कोवीसस्तेज्जासिं, कतिवयज्जरियाण्डुच्चियण्णे । खणरत्तविरत्तेणं, धिरहु
 इड्डीणहिययाणं ॥ १ ॥ अस्सं जणंतिपुरउं अस्संपासेइविक्रमाणीउ । अत्रंच तासिंहिय
 ए, जंचखमंतंकरंतिपुणो ॥ २ ॥ कोएयाणंणाहिइ, वेत्तलयायुम्मणुविलहिययाणं ॥ नावंज
 ग्गासाणं तत्तुपन्नंजणंतीणं ॥ ३ ॥ महिलायरत्तमेत्ता, उल्लुखंमंचसक्कराचेव । सापुण
 विरत्तमिच्छाणिंबकूरेविसेसेति ॥ ४ ॥ महिलादिक्ककरेक्कवमारिक्कवसंविक्रवमणुस्सं । तुछा

जीवाविक्काअद्वरणं वंचयावेक्का ॥ ५ ॥ एविरस्कंतेसुकथं, एविणेहंएवियदाएस
 म्माणं ॥ एकुलंएपुच्चंआयतंच शीलंमहिलियाउ ॥ ६ ॥ मावीसंजहताणं महि
 लाहिययाणकवड जरियाणं ॥ सिस्सेहनिहयाणं अलियवचणजंणरयाणं ॥ ७ ॥ मारेइ
 जियंतपिदुमयंपि अणुमरइकाइजत्तारं ॥ विसहरगइवच्चरियं वंकविवंकंमहेलाणं ॥ ८ ॥
 गंगाएवालुपंसागरेजलंहिमवउयपरिमाणं । जाणंति बुद्धिमंतामहिलाहिययंएजाणंति
 ॥ ९ ॥ रोवावंतिरुवंतिय अलियंजपंतिपत्तियावंति ॥ कवडेणयस्वंतिविसंमरंतिणयजंतिस्
 घावं ॥ १० ॥ चिंतितिकळमस्संअस्सुंउत्तवइनासईअस्सुं ॥ आठवइकुएइअस्सुं माइणगूणिय
 मितारो ॥ ११ ॥ असयारंजाणतहासवेसिलोगगरहणिक्काणं ॥ परजोगवैरियाणंकारणयं
 चैवइहीउ ॥ १२ ॥ अहवाकोल्लवईणं जाणइचरियंसहावकुमिलाणं ॥ दोसाणआगरोच्चि
 य जपोसरीरेवसइकासा ॥ १३ ॥ मूलइच्चरियाणं हवइउणरयस्सवत्तिणी ॥ विबुजा मो
 कस्समहाविग्गं वज्जेयंवास्तयानारी ॥ १४ ॥ धम्मातेवरपुरिस्ताजेच्चियमोत्तूणणिययल्लव
 ईउ ॥ पवइयाकयनियमासिवमयल्लमणुत्तरंपत्ता ॥ १५ ॥ अधुना यादहः शूरोजवति
 तादहः दईयितुमाह । धम्मंमिजोदहमइसोसूरोसज्जियवीरोय ॥ एहुधम्मणिरुत्तादोपुरि
 सोसूरोसुवज्जिउवि ॥ १६ ॥ (धम्ममित्यादि) । धर्मे श्रुतचारित्रात्ये दृढा निश्चला मति
 र्यस्य सतथा एवंनूतः सईडियनोईडियारिजयावूरस्तथा सात्त्विकोमहासत्त्वोपेतोऽसा
 वेव वीरः स्वकर्मदारुणसमर्थोऽसावेवेति । किमिति यतोनेव धर्मेनिरुत्ताहः सदनुष्ठाननि
 रुध्यमः सत्पुरुषाचीर्णमार्गपरित्रष्टः पुरुषः सुपु वलवानपि शूरोजवतीति । एतानेव दोषान्
 पुरुषसंबंधेन स्त्रीणामपि दर्शयितुमाह । एतेचेवयदोसा पुरीससमाएविइडियाणांपि ॥ त
 द्वाएअप्पमाउविरागमग्गंमितासिंतु ॥ १७ ॥ (एतेचेवेत्यादि) । ये प्राकृशीलप्रध्वंसादयः स्त्री
 परिचयादिन्यः पुरुषाणामनिहिताएतएव न्यूनाधिकाः पुरुषेण सह यः समायः संबंधस्त
 स्मिन् स्त्रीणामपि यस्मादोषान्भवति तस्मात्तासामपि विरागमार्गे प्रवृत्तानां पुरुषपरिचया
 दिपरिहारलक्षणोऽप्रमादएव श्रेयानिति । एवं यदुक्तं स्त्रीपरिहृति तत्पुरुषोत्तमधर्मप्रति
 पादनार्थमन्यथा पुरुषपरिहृत्यपि वक्तव्येति । सांप्रतं सूत्रानुगमे स्वलितादिगुणोपेतं
 सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (जेमायरंचेत्यादि) । अस्य चाऽयमनंतरसूत्रेण सह संव
 धः । तद्यथा । अनंतरसूत्रेनिहितमामोहाय परित्रजेदित्येतच्चोपनिष्वंगवर्जितस्य
 नवतीत्यतोऽनेन तदनिष्वंगवर्जनमनिधीयते । यः कश्चिदुत्तमसत्त्वोमातरं पितरं जननीं
 जनधितारमेतदग्रहणादन्यदपि त्राहपुत्रादिकं पूर्वसंयोगं तथा श्वश्रूश्चशुरादिकं पश्चात्सं
 योगं च विप्रहाय त्यक्त्वा । चकारोसमुच्चयार्थं । एकोमातापित्राद्यनिष्वंगवर्जितः क
 पायरहितोवा तथा सहितोऽज्ञानदर्शनचारित्रैः स्वस्मै वा हितः स्वहितः परमार्थानुष्ठा
 नविधायी चरिष्यामि संयमं करिष्यामीत्येवं कृतप्रतिज्ञः । ता मेव प्रतिज्ञां सर्वप्रधान

नूतां लेशतोदर्शयति । आरतमुपरत्तं मैथुनं कामाजिलापोयस्यासावारतमैथुनस्तदेवं नू
तौविविक्तेषु स्त्रीपक्षुपंढकवर्जितेषु स्थानेषु चरिष्यामीत्येवं सम्यगुद्धानेनोद्भाय विद्वरती
ति । क्वचित्पातो (विविक्तेसिति) विविक्तं स्त्रीपंडकादिरहितं स्थानं संयमानुपरोध्ये
पितुं शीलमस्य तथेति ॥ १ ॥ तस्यैवं कृतप्रतिज्ञस्य साधोर्यद्भवत्यविवेकिस्त्रीजनान्त
दर्शयितुमाह । (सुदुमेणेत्यादि) । तं महापुरुषं साधुं सूक्ष्मेणाऽपरकार्यव्यपदेशनूते
न ठन्नपदेनेति ठन्नना कपटजालेन पराक्रम्य तत्समीपमागत्य यदिवा पराक्रम्येति शील
स्वलनयोग्यतापत्त्या अजिन्नुय काः स्त्रियः कूलवालकादीनामिव मागधगणिकाद्यानाना
विधकपटशतकरणद्वक्ताविविधबिड्ढोकवत्योजावमंदाः कामोद्देकविधायितया सदसद्भि
वेकविकलाः समीपमागत्य शीलात् ध्वंसयंति । एतद्धुक्तं नवति त्रातृपुत्रव्यपदेशेन साधुस
मीपमागत्य संयमाद् ग्रंथयंति । तथाचोक्तं । पियपुत्तेजाऽ किडगाणन्नूचकिमगायसय
एकिडगाय॥ एतेजोवण किमगा पन्नपडमहिजियाणं । यदिवा ठन्नपदेनेति गुप्तानि
मानेन । तद्यथा । काले प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य मेघांधकारासु च शर्वरीषु॥ मिथ्या न ज्ञापा
मि विशालनेत्रे ते प्रत्ययाये प्रथमाक्षरेषु इत्यादि ॥ ताः स्त्रीयो मायाप्रधानाः प्रतारणो
पायमपि जानंत्युत्पन्नप्रतिनतया विदंति । पातांतरं वा ज्ञातवत्यः यथाश्लिष्यंते विवेकि
नोपि साधवएके तथाविधकर्मेदयात् तासु संगं उपयांति ॥ २ ॥

पासे निसं णिसीयंति, अजिस्खणं पोसवठं परिहंति ॥ कायं अहे
वि दंसंति, बाहूउद्धुकस्कमणुवजे ॥ ३ ॥ सयणासणेहिं जोगेहिं,
इडिउ एगता णिमंतंति ॥ एयाणिचेव सेजाणे, पासाणि विरूवरूवाणि॥४॥

अर्थ-हवे जे उपाये करी ते स्त्री साधुने विप्रतारे ते उपाय कहेठे. ते स्त्री पासेके०
साधुनी पासे निसं के० हुकडी एटले नजीक आवी णिसीयंति के० बेशीने अजिस्खणं-
के० बारंवार पोस के० जेरीते कामविकार पोपाय तेरीते वडंपरिहंति के० वस्त्र पहेरे
कार्यअहे के० नीचलुं शरीर जे जंघादिक ते विदंसंति के० देखाडे बाहूउद्धुक के० वं
ने बाहु उंची उपाडीने कस्कं के० कांख देखाडती ठती अणुवजे के० साधुने सन्मुख
जाय अथवा साधुने सन्मुख नजर राखे ॥ ३ ॥ वली इडिउ एगता के० कोइ
एक स्त्री एकदा प्रस्तावे जोगेहिं के० साधुने लेवा योग्य एवा सयणासणेहिं के० सय
नाशन एटले पाट पाटलादिके करी निर्वर्जजन वेलाये स्नेहना बचने करी णिमंतंतिके०
निमंत्रणा करे तेवारे विरूवरूवाणि एयाणि के० विरूपरूप एवा ए पूर्वोक्त नानाप्र
कारना जे पाट पाटलादिके तेने पासाणिके० ए मुज्जे बंधनना करनाराठे एरीते सेके०
ते साधु जाणे के० जाणीने त्यां वेसे नही. चेव शब्द पद पूरणायेठे. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—नृशं तस्नेहं निपीदंति तिष्ठंतिस्त्रियः पुष्पात्यतिपोषं मनोहरवस्त्रं परिदधति अनीक्षणं निरंतरं तथाधःकायं ऊर्वादिकं दर्शयंति बाहून् उद्धृत्य ऊर्ध्वाकृत्य कक्षा मादृश्यानुव्रजेत् अनुकूलं गच्छेत् ॥ ३ ॥ शयनासनैर्योग्यैर्नोग्योग्यैः स्त्रिय एकदा निर्व्यजनकालादौ निमंत्रयंति प्रार्थयंति साधुं । ससाधुस्तानि शयनासनानि पाशरूपाणि जानीयात् बंधनरूपाणि अवगच्छेत् विरूपरूपाणि तानि नानाविधानि ॥ ४ ॥

॥ टीका—तानेव सूक्ष्मप्रतारणोपायान् दर्शयितुमाह । (पासेजिसमित्यादि) पार्श्वे समीपे नृशमत्यर्थमुरःपीडमतिस्नेहमाविष्कुर्वत्योनिपीदंति विश्रंजमापादयितुमुपविशंतीति । तथा कामं पुष्पातीति पोषं कामोत्काचकारि शोचनमित्यर्थः । तच्च तद्वस्त्रं तदनीक्षणमनवरतं तेन शिथिलादिव्यपदेशेन परिदधति स्वाजिजापमावेदयत्यः साधुप्रतारणार्थं परिधानं शिथिलीकृत्य पुनर्निबध्नीतीति । तथाऽधःकायमूर्वादिकमनंगोदीपनाय दर्शयंति प्रकटयंति तथा बाहुमुद्धृत्य कक्षामादृश्यानुकूलं साध्वनिमुखं व्रजेत् गच्छेत् । संजावनायां लिङ् । संजाव्यते एतदनंगप्रत्यंगसंदर्शकत्वं स्त्रीणामिति ॥ ३ ॥ अपिच । (सयणासपोऽत्यादि) शय्यतेऽस्मिन्निति शयनं पर्यंकादि तथाऽऽस्यतेऽस्मिन्नित्यासनमासंदकादीत्येवमादिना योग्येनोपजोगाहंण कालोचितेन स्त्रियोयोपितएकवेति विविक्तदेशकालादौ निमंत्रयंत्यनुपगमं ग्राहयंति । इदमुक्तं नवति । शयनासनान्युपजोगंप्रति साधुं प्रार्थयंति । एतानेव शयनासननिमंत्रणरूपान् ससाधुर्विदितवेद्यः परमार्थदर्शी जानीयादवबुध्येत स्त्रीसंबंधिकारिणः पाशयंति बध्नीतीति पाशास्तान्विरूपरूपान् नानाप्रकारानिति । इदमुक्तं नवति । स्त्रियोद्भासन्नगामिन्योजनंति । तथाचोक्तं । अंबं वा निबं वाश्च सगुणेन आरुहाइ वल्ली । एवं इष्टीतोविजं आसन्नं तमिष्ठंति । १ । तदेवंचूताः स्त्रियोज्ञात्वा न तानिः सार्धं साधुः संगं कुर्याद्यतस्तडुपचारादिकः संगोडुप्परिहायोजनवति । तडुक्तं जंठुति पेनुंजे, पुवितं आमिसेण गिएहाहि ॥ आमिसपासनिबद्धोकाहिइकळंअकळंवा ॥ २ ॥ ४ ॥

नोतासु चरकु संवेक्का, नोविय साहसं समजिजाणे ॥ एोसहियं पि विहरेजा, एवमप्पासु रकिजं होइ ॥ ५ ॥ आमंतिथ उस्सविय जिक्कु आयासा निमंतंति ॥ एताणि चैव सेजाणे, सदाणि विरुवरूपाणि ॥ ६ ॥

अर्थ—नो तासुचरकुसंवेक्का के० तेस्त्रीनी दृष्टी साधे साधु पोतानी दृष्टी मेजवे नही, तथा नोवियसाहसं के० मैथुनादिक अकार्यनुं करवुं करे नही, अने समजिजाणे के० ते स्त्रीनुं कहेजुं जे विषयनी प्रार्थनारूप वचन तेने अनुमोदे नही. एोसहियं पि विहरेक्का के० वली ते स्त्रीनीसाधे ग्रामादिकने विषे विचरे नही, एव के० एरीते रहेता

जृतां लेशतोदशीयति । आरतमुपरतं मैथुनं कामान्जिलापोयस्यासावारतमैथुनस्तदेवंजु
 तोविविक्तेषु स्त्रीपशुपन्मकवर्जितेषु स्थानेषु चरिष्यामीत्येवं सम्यगुद्धानेनोद्भाय विद्मती
 ति । क्वचित्पातो (विविक्तेसिति) विविक्तं स्त्रीपंडकादिरहितं स्थानं संयमानुपरोध्ये
 पितुं शीजमस्य तथेति ॥ १ ॥ तस्यैवं कृतप्रतिज्ञस्य साधोर्यद्भवत्यविवेकिस्त्रीजनान्
 दर्शयितुमाह । (सुदुमेणेत्यादि) । तं महापुरुषं साधुं स्रक्केणाऽपरकार्यव्यपदेशनूते
 न उन्नपदेनेति उन्नपना कपटजालेन पराक्रम्य तत्समीपमागत्य यद्विवा पराक्रम्येति शील
 स्वजनयोग्यतापत्या अजिज्ञूय काः स्त्रियः कूलवालकादीनामिव मागधगणिकाद्यानाना
 विधकपटशतकरणदक्षाविविधविज्ञोक्तवत्योनावमंदाः कामोद्वेकविधायितया सदसदि
 वेकविकलाः समीपमागत्य शीलात् ध्वंसयंति । एतदुक्तं नवति त्रातृपुत्रव्यपदेशेन साधुस
 मीपमागत्य संयमाद् ज्ञंशयंति । तथाचोक्तं । पियपुतेजाऽ किडगाणन्नूचकिमगायसय
 एककिडगाय॥एतेजोवण किमगा पन्नपपद्महिलियाणं । यद्विवा उन्नपदेनेति गुप्तानि
 मानेन । तद्यथा । काले प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य मेघांधकारासु च शर्वरीषु॥मिथ्या न जापा
 मि विशालनेत्रे ते प्रत्ययाये प्रथमाक्षरेषु इत्यादि ॥ ताः स्त्रियो मायाप्रधानाः प्रतारणो
 पायमपि जानंत्युत्पन्नप्रतिजतया विदंति । पाठांतरं वा ज्ञातवत्यः यथाश्लिष्यंते विवेकि
 नोपि साधवएके तथाविधकर्मोदयात् तासु संगं उपयांति ॥ २ ॥

पासे निसं णिसीयंति, अजिस्कणं पोसवठं परिहिंति ॥ कायं अहे
 वि दंसंति, बाहुउद्धुकस्कमणुवजे ॥ ३ ॥ सयणासणेहिं जोगेहिं,
 इडिउ एगता णिमंतंति ॥ एयाणिचेव सेजाणे, पासाणि विरूवरूवाणि॥४॥

अर्थ-हवे जे उपाये करी ते स्त्री साधुने विप्रतारे ते उपाय कहेहे. ते स्त्री पासेके०
 साधुनी पासे निसं के० ठुकडी एटले नजीक आवी णिसीयंति के० बेशीने अजिस्कणं
 के० वारंवार पोस के० जैरीते कामविकार पोपाय तेरीते वडंपरिहिंति के० वस्त्र पहरे
 कार्यअहे के० नीचजुं शरीर जे जंघादिक ते विदंसंति के० देखाडे बाहुउद्धुक के० बं
 ने बाहु उंची उपाडीने कस्कं के० कांख देखाडती ठती अणुवजे के० साधुने सन्मुख
 जाय अथवा साधुने सन्मुख नजर राखे ॥ ३ ॥ वली इडिउ एगता के० कोइ
 एक स्त्री एकदा प्रस्तावे जोगेहिं के० साधुने लेवा योग्य एवा सयणासणेहिं के० सय
 नाशन एटले पाट पाटलादिके करी निर्व्यंजन वेलाये स्नेहना वचने करी णिमंतंतिके०
 निमंत्रणा करे तेवारे विरूवरूवाणि एयाणि के० विरूपरूप एवा ए पूर्वोक्त नानाप्र
 कारना जे पाट पाटलादिक तेने पासाणिके० एमुज्जे बंधनना करनाराने एरीते सेके०
 ते साधु जाणे के० जाणीने त्यां वेसे नदी. चेव शब्द पद पूरणार्थने. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-नृशं सस्नेहं निपीदंति तिष्ठंतिस्त्रियः पुष्पात्यतिपोपं मनोहरवस्त्रं परिदधति अनीदृणं निरंतरं तथाधःकायं ऊर्वादिकं दर्शयंति बाहुन उद्धृत्य ऊर्ध्वाकृत्य कक्षा मादर्श्यानुव्रजेत् अनुकूलं गच्छेत् ॥ ३ ॥ शयनासनैर्योग्यैर्नौगयोग्यैः स्त्रियएकदा निर्व्यजनकालादौ निमंत्रयंति प्रार्थयंति साधुं । ससाधुस्तानि शयनासनानि पाशरूपाणि जानीयात् बंधनरूपाणि अवगच्छेत् विरूपरूपाणि तानि नानाविधानि ॥ ४ ॥

॥ टीका-तानेव सूक्ष्मप्रतारणोपायान् दर्शयितुमाह । (पासेनिसमित्यादि) पार्श्वे समीपे नृगमत्यर्थमुरःपीडमतिस्नेहमाविष्कुर्वत्योनिपीदंति विश्रंजमापादयितुमुपविशंतीति । तथा कामं पुष्पातीति पोपं कामोत्काचकारि शोचनमित्यर्थः । तच्च तद्वस्त्रं तदनीदृणमनवरतं तेन शिथिलादिव्यपवेशेन परिदधति स्वानिलापमावेदयत्यः साधुप्रतारणार्थं परिधानं शिथिलीकृत्य पुनर्निबध्नीतीति । तथाऽधःकायमूर्वादिकमनंगोदीपनाय दर्शयंति प्रकटयंति तथा बाहुमुद्धृत्य कक्षा मादर्श्यानुकूलं साध्वनिमुखं व्रजेत् गच्छेत् । संजावनायां लिङ् । संजाव्यते एतदनंगप्रत्यंगसंदर्शकत्वं स्त्रीणामिति ॥ ३ ॥ अपिच । (सयणास्तरेऽत्यादि) शय्यतेऽस्मिन्निति शयनं पर्यकादि तथाऽऽस्यतेऽस्मिन्नित्यासनमासंदकादीत्येवमादिना योग्येनोपनौगाह्येण कालोचितेन स्त्रियोद्योपितएकवेति विधिकदेशकालादौ निमंत्रयत्यनुपगमं ग्राहयंति । इदमुक्तं नवति । शयनासनाद्युपनौगप्रति साधुं प्रार्थयंति । एतानेव शयनासननिमंत्रणरूपान् ससाधुर्विदितवेद्यः परमार्थदर्शी जानीयादवबुध्येत स्त्रीसंबंधिकारिणः पाशयंति बध्नीतीति पाशास्तान्विरूपरूपान् नानाप्रकारानिति । इदमुक्तं नवति । स्त्रियोद्यासन्नगामिन्योजयंति । तथाचोक्तं । श्रवं वा निबं वाथक्षासगुणेन आरुहाइ वल्ली । एवं इष्टीतोविजं आसन्नं तमिहंति । । तदेवंजूताः स्त्रियोक्षात्वा न तानिः सार्धं साधुः संगं कुर्याद्यतस्तडपचारादिकः संगोड्यपरिहार्योनवति । तडुक्तं। जंस्त्रि सियेनुजे, पुधितं आमिसेण गिएहाहि॥आमिसपासनिबन्धोकाहिइकज्जंअकज्जंवा॥ १ ॥ ४ ॥

नोतासु चक्रु संधेज्जा, नोविय साहसं समजिजाणे ॥ एोसहियं पि विहरेज्जा, एवमप्पासु रक्खिउ होइ ॥ ५ ॥ आमंतिय उस्सविय जिक्खु आ यसा निमंतंति ॥ एताणि चेव सेजाणे, सहाणि विरुवरूवाणि ॥ ६ ॥

अर्थ-नो तासुचक्रुसंधेज्जा के० तेस्त्रीनी दृष्टी साथे साधु पोतानी दृष्टी मेलवे नही, तथा नोवियसाहसं के० मैथुनादिक अकार्यनुं करनुं करे नही, अने समजिजाणे के० ते स्त्रीनुं कहेनुं जे विषयनी प्रार्थनारूप वचन तेने अनुमादे नही. एोसहियं पि विहरेज्जा के० वली ते स्त्रीनीसाथे ग्रामादिकने विषे विचरे नही, एव के० एरीते रहेता

यका अप्या के० पोताना आत्मानु रस्किउ के० रद्दण सु के० रुमीरीते होइ के० या
 य ॥ ५ ॥ स्त्री स्वनावे अकार्य करवाने सावधान होयते, तेमाटे निरुक् के० साधुने आ
 मंतिय के० आमंत्रिने कहे के हुं अमुक वखते आवीश, एम संकेत कहीने उस्त
 विय के० विश्वास उपजावे आयसा के० पोते पोताना आत्माने मैशुन सेववाने अर्थ
 एकदा प्रस्तावे निमंतति के० साधुने निमंत्रण करे, अथवा साधुने निवारवा नणी ते
 स्त्री एम कहेके आयसा के० माहारा नतरिना आदेशथी हुं तमारा पात्रे आवी हुं, एवी
 रीते पोताने वश करवाना वचन कहे एताणिके० ए पूर्वोक्त वचनने करी अंहींच पद पू
 रणार्थ ते एव के० एम ते के० ते साधु जाणे के० इ परिज्ञायेकरी स्त्रीतुं स्वरूप जेवुंते
 तेवुं जाणे सुंजाणे तोके सदाणि विरूवरूवाणि के० विषय संबधिया नानाप्रकारना
 हावनावादिकरूप जे स्त्रीना शब्द तेने साधु बंध पासना कारण जाणे. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—नो तासु स्त्रीषु चक्षुःसंदध्यात् संधयेत् । स्वदृष्टिः स्त्रीदृष्टौ न निवेशयेदित्यर्थः ॥
 यतिः कार्ये ईपदवज्ञया निरीक्षेत । यदुक्तं । कार्येपीपन्मतिमान्निरीक्षते योपिदंगमस्थिरया ॥
 अस्निग्धया दृशावज्ञया ह्यकुपितोपि कुपित इवेति ॥ तथा नोपि च साहसमकार्यकरणं तत्प्रार्थ
 नया समनुजानीयात्प्रतिपद्येत स्त्रीभिः सार्धं ग्रामादौ न विद्वरेन्नगङ्गेत् । अपिशब्दान्ताभिः सहै
 कासने नतिष्ठेत् ॥ यदुक्तं । मात्रा स्वस्त्रा दुहित्रा वा न विविकासनो जवेत् ॥ बलवानिंदियग्रामः
 पंढितोप्यत्र मुह्यतीति । एवमात्मा सुरक्षितो जवति ॥ ५ ॥ ताः स्त्रियः साधुमामंत्र्यं सं
 केतं ग्राहयित्वा (उस्तविद्यति) संस्थाप्य उच्चावचैर्विश्वासजनैराज्ञापैर्विश्रंभे पातयित्वा
 निहुं आत्मनो निमंत्रयति आत्मनो गेन साधुमन्युपगमं कारयति सच निहुरेता न्विरूपरूपा
 नानाविधान् शब्दादिविषयान् इपरिज्ञया जानीयात् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥ ६ ॥

॥ टीका—किंच । (एतासु इत्यादि) नोनैव तासु शयनासनोपमंत्रणपाशावपा
 शिकासु स्त्रीषु चक्षुर्नेत्रं संदध्यात्संधयेत् न तदृष्टौ स्वदृष्टिं निवेशयेत् । सतिच प्रयोज
 ने ईपदवज्ञया निरीक्षेत । तथाचोक्तं । कार्येपीपन्मतिमान्निरीक्षते योपिदंगमस्थिरया ।
 अस्निग्धया दृशावज्ञया ह्यकुपितोपि कुपित इव ॥ १ ॥ तथा नापिच साहसमकार्यकर
 णं तत्प्रार्थनया समनुजानीयात्प्रतिपद्येत । तथा ह्यसति साहसमेतत्संग्रामावतरणवद्य
 न्नरकपातादिविपाकवेदिनोपि साधोर्योपिदासंजनमिति । तथा नैव स्त्रीभिः सार्धं ग्रामादौ
 विद्वरेत् गङ्गेत् । अपिशब्दान्ताभिः सार्धं विविकासनो जवेद्यतोमहापापस्थानमेतद्यतीनां
 यत् स्त्रीभिः सह सांगत्यमिति ॥ तथाचोक्तं । मात्रा स्वस्त्रा दुहित्रा वा न विविकासनो
 जवेत् ॥ बलवानिंदियग्रामः पंढितोप्यत्र मुह्यति ॥ १ ॥ एवमनेन स्त्रीसंगवर्जनेनात्मा स

मस्तापायस्थानेच्योरकितोचवति । यतः सर्वापायानां स्त्रीसंबंधः कारणमतः स्वहितार्थी
तत्संगं दूरतः परिहरेदिति ॥ ७ ॥ कथं चैताः पाशाश्च पाशिकाश्च (आर्मांतिये
त्यादि) स्त्रियोहि स्वजावेनैवाकर्तव्यप्रवणाः साधुमार्मत्र्य यथाहममुकस्यां वेलायां नव
दंतिकमागमिष्यामीत्येवं संकेतं ग्राहित्वा तथा (उस्तवियति) संस्थाप्योच्चावचैर्वि
श्रंजनजनकैरालापैर्विश्रंजे पातयित्वा पुनरकार्यकरणायात्मना निमंत्रयंत्यात्मनोपजोगेन
साधुमन्युपगमं कारयन्ति । यदिव साधोर्नयापहरणार्थं ताएव योपितः प्रोचुस्तद्यथा न
तरिर्मार्मत्र्याष्टग्याहमिहायाता तथा संस्थाप्य जोजनपदधावनशयनादिकया क्रिययो
पचर्य तत्तत्संवांतिकमागतैत्येतोनयता सर्वा मज्जतृजनितामाशंकां परित्यज्य निर्जयेन
जाव्यमित्येवमादिकैर्वचोनिर्विश्रंजमुत्पाद्य जिह्रुमात्मना निमंत्रयन्ते । गुप्पदीयमिदं
शरीरं यादृक्स्थ स्त्रीदीयसोगरायसोवा कार्यस्य क्षमं तत्रैव निमज्जतामित्येवमुपप्र
लोजयन्ति । सच जिह्रुवगतपरमार्थएतानेव विरूपरुपात्रानाप्रकारान् शब्दादीन् विप
यान् तत्स्वरूपनिरूपणतोऽप्यपरिज्ञया जानीयाचयैते स्त्रीसंसर्गापादिताः शब्दादयोविप
याङ्गतिगमनैकहेतवः सन्मार्गांगीलारूपास्त्येवमवबुध्येत । यथा प्रत्याख्यानपरिज्ञया
च तद्विपाकागमेन परिहरेदिति ॥ ६ ॥

मणबंधणेहिं एगेहि, कलुण विणीयमुवगसित्ताणं॥अड मंजुलाई जासं
ति, आणवयंति निन्नकहाहिं॥७॥ सीहं जहा च कुणिमेणं, निप्रयमेगच
रंति पासेणं ॥ एवं त्रियाउ बंधंति संवुद्धं एगतिथमणगारं ॥ ८ ॥

अर्थ—(मणबंधणेहिंके०) मनने बंधन करे एवा अणेगेहिंके० अनेक प्रपंचकरती कलुण
के० जे थकी पुरुषने दया उपजे तेवा करुणाना वचने विणीय के० विनय पूर्वक
उवगसित्ताणं के० साधुनी पाओ आवीने अड के० अथवा निरंतर मंजुलाई
के० मधुर स्नेह सहित मनोहर वचन जासंति के० बोले तथा निन्नकहाहिं के० नि
न्नकथा एटले रहस्यवार्ता जे मैथुन संबंधि ठाना वचन तेणे करी आणवयंति के० से
वकनी पेरे साधुने ते स्त्री पोतानी आझा करावे, अथवा निन्नकहाहिं के० मैथुन संव
धिया वचनेकरी ते स्त्री आणवयंति के० साधुनुं चित्त मैथुन सेववा जणी प्रवर्तते तेम
मैथुन सेववानी आझा आपी पोतानी आझार्ये साधुने प्रवर्तिये ॥ ३ ॥ हवे दृष्टांते करी
देखाडेते. जहाचके० जेम सीहं कुणिमेणंके० सिंहने मांसे करी लोजवीने निप्रयं के० निर्ज
य करी ने एगचरंति के० एकलो थको विचरे तेम करी पठी तेने पासेणं के० अनेक
बंधने बांधीने कदर्थिये एवं के० एम त्रियाउ के० स्त्रीपण संवुद्धं के० जेणे मन वचन

अने कायाने संवखाळे एवा एगतिपं अणगारंके० कोइएक सुव्रती अणगारने स्नेहरूप बंधनेकरी बंधंतिके० बांधे धर्म थकी पाडे तो बीजा सामान्य साधुनुं केवुंज शुं. ॥७॥

॥ दीपिका-मनो बध्यते यैस्तानि मनोबंधनानि मंजुलालापस्निग्धावलोकनांगप्र कटनादीनि तैरनेकैः करुणालापविनयपूर्वकं (उवगसित्ताणंति) उपसंश्लिष्य समीपमागत्याथवा तदनंतरं मंजुलानि पेशलानि जापंते । तथा निन्नकयाजीरहस्यालापै र्मैथुनसंबन्धैर्वचोनिः साधोश्चित्तमकार्यकरणंप्रति आह्लापयंति प्रवर्तयंति ॥ ४ ॥ यथा सिंहं (कुणिमेणं) मांसेनोपलोन्य निर्नयमेकचरं पाशेन घंत्रेण बध्नंति एवं स्त्रियोप्येकं कंचनाऽनगारं साधुं संवृतमपि बध्नन्ति स्ववशं कुर्वन्ति ॥ ५ ॥

॥ टीका-अन्यच्च । (मणबंधणोहिइत्यादि) मनोबध्यते यैस्तानि मनोबंधनानि मंजुलालापस्निग्धावलोकनांगप्रत्यंगप्रकटनादीनि । तथाचोक्तं । एाहपियकं तस्मात्तिय वतियजियाउं तुमं महपिउजि । जीएजीयामिअहं पहवसित्तंमेशरीरस्स ॥ १ ॥ इत्यादिनिरनेकैः प्रपंचैः करुणालापविनयपूर्वकं (उवगसित्ताणंति) उपसंश्लिष्य समीपमागत्याऽथ तदनंतरं मंजुलानि पेशलानि विश्रंजजनकानि कामोत्काचकानि वा जापंते । तदुक्तं । मितमदुररिजिय जंपुल्लएहिईसीकमरुक्कहसिएहिं । सविगारेहिवरागंहिययं पिहियं मयहीए ॥ १ ॥ तथा निन्नकयाजीरहस्यालापैर्मैथुनसंबन्धैर्वचोनिः साधोश्चित्तमादाय तमकार्यकरणं प्रत्याह्लापयंति प्रवर्तयंति स्ववशं वा ह्यात्वा कर्मकरचदाज्ञां कारयंतीति ॥ ४ ॥ अपिच । (सीहंजहेत्यादि) यथेति दृष्टान्तोपदर्शनार्थे । यथा बंधनविधिज्ञाः सिंहं पिशितादिनामिपेणोपप्रलोन्य निर्नयं गतजीकं निर्नयत्वादेवैकचरं पाशेन गलपंत्रादिना बध्नंति बध्वाच बहुप्रकारं कदर्थयंत्येवं स्त्रियोनानाविधैरुपायैः पेशलजापणादिभिः (एगतिपंति) कंचन तथाविधमनगारं साधुं संवृतमपि मनोवाक्काययुत्तमपि बध्नन्ति स्ववशं कुर्वन्तीति । संवृतग्रहणं च स्त्रीणां सामर्थ्यापदर्शनार्थं । तथाहि । संवृतोपि ताजिर्वध्यते किं पुनरपरोऽसंवृतइति ॥ ५ ॥

अहं तच्च पुणो णमयंती रहकारोव णेमि अणुपुट्ठी ॥ वद्धे मिएव पासे णं फंदंते वि णमुच्चए तादे ॥ १६ ॥ अहं से णुत्तप्पई पत्ता चोच्चा पायसंच . विसम्मिसं ॥ एवं विवेगमादाय, संवासो नविकप्पए दविए ॥ १७ ॥

अर्थ-अथ के० हवे साधुने पोताने वश करीने पठी तच्च के० त्यांते स्त्री पोताना कार्यनेविषे ते साधुने पुणोके० वली णमयंती के० नमादे एट्ठे सेवकनी पेरे कार्य क

रावे रहकारोव के० जेम रथकार सूत्रधार अणुपुर्वीके० अनुक्रमे ऐमिके० पड्डानो वाहे रलो प्रदेश नमाडे तेम साधुने ते स्त्री पोताना कार्य करवाने विपे नमाडे प्रवर्त्तावे, तेवारे ते साधु, बदे मिएवपासेणंके० मृगनी पेरे स्त्रीरूप पासे करी बंधाणो थको जेम मृग पासे करी बंधाणो होय ते फंदंतेविके० फंदाणोथको अरहो परहो हाळे चाले पण ताहेके० ते पास थकी एमुञ्चएके० मूकाय नही तेम साधु पण स्त्रीरूपीआ पास थकी मूकाय नही ॥९॥ अथ के० ह्वे स्त्रीरूपीआ पासमां पडया पठी, सेके० ते साधु पुत्तप्पइ के० पश्चात्ताप करे पड्या के० पठी संयम ठांमीने गृहवास्त आदरे, तेवारे जूरे जेम विसम्मिसं के० विप्रमि श्रित एवो पायसं के० दूध तेने नोञ्चा के० जमीने पठी पश्चात्ताप करे के० ए अन्नमे सा वास्ते आसेव्यो एम चिंतवे चके० तेनी पेरे ते साधु पण पश्चात्ताप करे एवंके० एवो वि वेग मादायके० विवेक ग्रहण करीने दविए के० मुक्तिगमन योग्य एवा साधुने संयमनी दे पणी एवीजे स्त्री तेनी साथे संवासो नविकप्पएके० संवास संसर्ग करवो नकडपे. ॥१०॥

॥ दीपिका—अथ पुनस्तत्र स्वात्मनि अवस्तुनि नमयंति आसक्तं कुर्वन्ति । यथा रथ कारोवर्धकिर्नेमिचक्रधाराकाष्ठं आनुपूर्व्यां नमयति एवं स्त्रियोपि साधुं नमयंति स्वरां कुर्वन्ति । सच साधुर्मृगवत् पाशेन बद्धोमोक्षार्थं स्पंदमानोपि चलमानोपि पाशान्नमुच्य ते ॥ ९ ॥ अथ तसाधुः पाशबद्धमृगइवानुतप्यते पश्चात्तापं करोति । यतः । मया परि जनस्यार्थं कृतं कर्म सुदारुणं ॥ एकाकी तेन दद्वेहं गतास्ते फलनागिनइति । यथा कश्चिद्वि पमिश्रं पायसं लुक्ताऽनुतप्यते एवं पूर्वोक्तप्रकारेण विपाकं स्वानुष्ठानस्यादाय प्राप्य तानिः सह संवासोनकल्पते इव्यमुक्तियोग्ये साथौ ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच । (अहत्तेत्यादि) अथेति स्ववशीकरणादनंतरं पुनस्तत्र स्वानिप्रे ते वस्तुनि नमयंति प्रवृहं कुर्वन्ति । यथा रथकारोवर्धकिर्नेमिकाष्ठं चक्रवाह्यत्रमिरूपमा नुपूर्व्यां नमयत्येवं ताअपि साधुं स्वकार्यानुकूल्ये प्रवर्तयन्ति । सच साधुर्मृगवत् पाशेन बद्धोमोक्षार्थं स्पंदमानोपि ततः पाशान्नमुच्यतइति ॥ ९ ॥ किंच । (अहत्तेत्यादि) अ थातो साधुः स्त्रीपाशावबद्धोमृगवत् कूटके पतितः सन् कुटुंबकृते अहर्निशं क्लिश्यमानः प थाद्रनुतप्यते । तथाहि । गृहांतर्गतानामेतदवश्यं संजाय्यते । तद्यथा । कोधायउकोस मवितु कोहोवणाहिं काहोविक्लववित कोउग्याम उपहिय उपरिणीय उकोवकुमार उपडि यतो जीवखड्गपडेहि परवंधइ पवेहजारउ । तथा यत् । मया परिजनस्यार्थं, कृतं कर्म सु दारुणं ॥ एकाकी तेन दद्वेहं गतास्ते फलनागिनः ॥ १ ॥ इत्येवं बहुप्रकारं महामोहात्मके कुटुंबकूटके पतितायनुतप्यन्ते । अमुमेवार्थं दृष्टान्तेन स्पष्टयति । यथा कश्चिद्विप

मिश्रं नोजनं शुक्ला पश्चात्तत्र कृतावेगाकुलितोऽनुत्पद्यते । तद्यथा । किमेतन्मया पापेन
सांप्रतेक्षिणा सुखरसिकतया विपाककटुकमेवञ्जुतं नोजनमास्वादितमिति । एवमसावपि
पुत्रपौत्रद्विहृजामातृस्वसृत्रातृव्यजाग्निनेयादीनां नोजनपरिधानपरिणयनालंकारजातमृ
तकर्मत दद्याधिकिकित्साचिंताकुलोपगतस्वशरीरकर्तव्यः प्रनष्टैहिकामुष्मिकानुष्ठानोऽहर्नि
शं तदद्यापारव्याकुलितमतिः परितप्यते । तदेवमनंतरोक्तया नीत्या विपाकं स्वानुष्ठा
नस्यादाय प्राप्य । विवेकमिति वा क्वचित्पावस्तद्विपाकं विवेकं चादाय गृहीत्वा स्त्रीनि
श्चारित्रपरिपंथिनीजिः सार्धं संवासोवसतिरेकत्र न कल्पते न नुद्यते कस्मिन्द्ध्यञ्जुते सु
क्तिगमनयोग्ये रागद्वेषरहिते वा साधौ । यतस्तानिः सार्धं संवासोवश्यं विवेकिनामपि
सदनुष्ठानविधातकारीति ॥ १० ॥

तस्मात् वज्र ए इड्डी, विसलितंच कंटगं नञ्चा ॥ उए कुलाणि वसवत्ती
आघाते ए सेवि णिग्गंथे ॥ ११ ॥ जे एयं उंठं अणुगिश्वा अन्नयरा
हुंति कुसीलाणं ॥ सुतवस्सिएवि से निष्कु, नोविहरे सह एमिड्डीसु ॥ १२ ॥

अर्थ—जे कारण माटे स्त्रीना समागम थकी कडवा विपाक प्राप्त थाय तस्मा के०
तेकारणे इड्डीके० स्त्रीने वज्र एके० वजें. तु शब्द थकी स्त्रीनी साथे आलाप संलाप पण
करे नहिं, जेम विसलितंच के० विपेकरी जित्त एटले विपेकरी खरड्यो एवो कंटगंके०
कांटो नञ्चाके० जाणीने तेने दूर थकी टालियें, तेम साधु होयते स्त्रीने विपे करी खड्या कांटा
नी पेरे डुर थकी टाले तथा उए के० एकलो थको कुलाणि के० ते गृहस्थने कुलेजइ,
वसवत्ती के० तेनो वशवत्ती थको जे साधु आघाते के० धर्मकथा कहे सेवि के० ते
इव्यलिंगी साधु पण णिग्गंथे के० निर्द्वेष नही निपिश्वाचरण सेवनादिषधेः ॥ ११ ॥
जे एयं के० जे चारित्रिया ए स्त्री संबंधिया उंठं के० निंदनिक तेने विपे अणुगिश्वा के०
गृह एटले मूढार्थ थका होय ते अन्नयराहुंति कुसीलाणं के० अन्य पासद्या उसन्ना
कुशीजिया प्रमुख जे स्त्रीनी पात्रो कथाना करनार होय तेमांहेला कुशीलिया जाणवा ते
कारणे सुतवस्सिएवि के० रूडो तपस्वी जे होय सेनिष्कु के० ते साधु नोविहरेसहण
मिड्डीसु के० स्त्रीसहित विचरे नही, तथा स्त्रीनो समागम आलाप संलापादिक पण करे
नही. अही णं वाक्यालंकारेढे. स्त्रीने अंगारा सरखी जाणी दूर ठांवी आपे. ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—तस्मात् स्त्रियो वर्जयेत् । तुमब्दादालापादिन कुर्यात् । विपे जित्तं कंटकमिव
ज्ञात्वा । विपदिग्यंकंटकः शरीरेमग्रः सन्ननर्थं करोति श्रियस्तु स्मरणादपि । यतः । विपस्य
विपयाणां च दूरमत्पंतमंतरं ॥ उपश्रुतं विपं हंति विपयाः स्मरणादपीति । तथा (उए)

एकोऽसहायः कुलानि गृहस्थगृहाणि गत्वा स्त्रीणां वशवर्ती योधर्ममाख्याति नासौ निग्रं
थोनिषिद्धाचरणात् ॥ ११ ॥ ये यतयएतत् पूर्वोक्तं उंठं गह्यं स्त्रीसंबंधादिकं एकाकि
स्त्रीधर्मकथनादिकं वा अनुगृह्यः प्रत्यासक्तास्ते कुशीजादीनां पार्श्वस्थादीनामन्यत
माः स्युः । ततस्तु तपस्व्यपि तपःकृशदेहोपि स्त्रीभिः सह नविहरेन्नगच्छेन्नापि तिष्ठेत् ।
तृतीयायें सप्तमी । एं वाक्यालंकारे ॥ १५ ॥

॥ टीका—स्त्रीसंबंधदोपानुपदर्शयौपसंहरन्नाह । (तन्हाऽव्यादि) । यस्माद्विपाककटुः
स्त्रीभिः सह संपर्कस्तस्मात्कारणात् स्त्रियोवर्जयेत् । तुशब्दाच्चदालापमपि न कुर्यात् । किं
तदित्याह । विपोपजितं कंटकमिव ज्ञात्वाऽवगम्य स्त्रियं वर्जयेदिति । अपिच । विपदिगध
कंटकः शरीरावयवे जघ्नः सत्तनयर्थापादयेत् स्त्रियस्तु स्मरणादपि । तडुक्तं । विपस्य
विपयाणां च, दूरमत्यंतमंतरं ॥ उपयुक्तं विपं हंति, विपयाः स्मरणादपि ॥ १ ॥ तथा वरि
विसखद्रुमं विसयं सुदुष्कं सुवित्तिणमरंति ॥ विसयामि सपुण्यघादिया एरणेरण्दिपडंति ॥ १ ॥
तथौजएकोऽसहायः सन् कुलानि गृहस्थानां गृहाणि गत्वा स्त्रीणां वशवर्ती तन्निर्विष्टवेला
गमनेन तदानुकूल्यं जजमानोधर्ममाख्याति योसावपि ननिर्ग्रथोनसम्यक् प्रव्रजितोनि
षिद्धाचरणसेवनादवश्यं तत्रापायसंज्ञादिति । यदा पुनः काचित्कृतश्चिन्मिमादागंतुम
समर्था वृक्षा वा जवेत्तदा परिसहायसाध्वजावे एकाक्यप्यपि गत्वाऽपरस्त्रीवृंदमध्यगतायाः
पुरुषसमन्वितायावा स्त्रीनिंदाविषयजुगुप्साप्रधानं वैराग्यजननं विधिना धर्मं कथयेदपीति
॥ ११ ॥ अन्वयव्यतिरेकान्यासुकोर्यः सुगमोजवतीत्यनिप्रायवानाह । (जेएयंउंठमि
त्यादि) ये मंदमतयः पश्चात्कृतसदनुष्ठानाः सांप्रतेहिणएतदनंतरोक्तं उंठंतिजुगुप्सनीयं
गह्यं तदत्र स्त्रीसंबंधादिकं एकाकिस्त्रीधर्मकथनादिकं वा इष्टव्यं । तदनु तत्प्रति ये गृह्य
अधुपपन्नामूर्तितास्तेहि कुशीजानां पार्श्वस्थावसन्नकुशीजसंसक्तयथावद्वर्तमानान्यतरा
नवंति, यदिवा काधिकपश्यकसंप्रसारकमार्मकरूपाणां वा कुशीजानामन्यतरानवंति तन्म
ध्यवर्तिनस्तेपि कुशीजानवन्तीत्यर्थः । यतएवमतः सुतपस्व्यपि विरुष्टतपोनिष्टदेहोपि निष्ठुः
साधुरात्महितमिच्छन् स्त्रीभिः समाधिपरिपंथिनीभिः सह न विहरेन्नगच्छेन्नापि संतिष्ठेत् ।
तृतीयायेंसप्तमी । एमितिवाक्यालंकारे । ज्वजितंगारपुंजवद्दूरतः स्त्रियोवर्जयेदितिजावः । १

अवि धूयराहिं सुण्हाहिं, धातीहिं अडुव दासीहिं ॥ मढतीहिं वा कुमारी
हिं, संथवं सेन कुळा अणगारे ॥ २ ॥ अडु एाडणंच सुदीणंवा अप्पियं द
हु एगता द्वांति ॥ गिडासत्ता कामेहिं; रक्खणपोसणे मणुस्सोसि ॥ २४ ॥

अर्थ—हयें कदाचित् पुत्री प्रमुखनो संसर्ग थड जाय, तो ते पण साधुयें टालवो ते आश्रयी.

कहेने अवि के० अपि संजावनाये धूयराहिसुएहाहिं के० धूआ एटले वेटी साथे पण साधु विचरे नही, तथा सुएहा एटले बहु साथे अने धातीहिं के० धाव, ते माता स मानने ते साथे पण, अडव के० अथवा दासीहिं के० दासी साथे, तथा महतीहिं के० म्होटी स्त्री साथे, वा के० अथवा कुमारीहिं के० कुमारिका जे न्हानी स्त्री, तेनी साथे पण संथवं के० संस्तव परिचय से के० ते साधुनकुळा के० नकरे तेने अणगा रे के० अणगार जाणवो. ॥ १३ ॥ हवे ए पूर्वोक्त स्त्रीजना समागम थकी जे दोष थप जे ते कहेने. अथ के० हवे कदापि एगता के० एकदा प्रस्तावे एकांते स्त्रीनी साथे साधु नो संसर्ग तेने णाईणं के० ज्ञाति गोत्रि वा के० अथवा सुदीणं के० सुहृत् एटले मित्र संबंधि वर्ग होंति के० त्यां होय ते दहु के० देखे तेवारे तेउने अप्रियं के० अप्रीति एटले द्वेष उपजे अने तेउ जाणेके निदासत्ता कामेहिं के० जूवो ए पुरुष एवा गृह्णे कामजोगने विषे आसक्त देखायळे एम चिंतवी सक्कोथ वचन बोले के मणुस्तोसिके० अरेतुं एनो पुरुषने के छुं जे तुं अंहीं घणो घणो बेडोळे, रक्कण पोसणे के० राखवे पो पवे आदर करेळे, तेनो छुं कारणळे, एवा कगोर वचन ते बोले. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—इहितृनिरपि पुत्रीनिरपि सार्धं न विरहेत् स्तुपाः सुतचार्यास्तानिर्धात्र्यास्तन्यदायिन्यस्तानिरथवा दासीनिर्महतीनिः प्रौढाजिः कुमारीनिर्लघ्वीनिर्वा सार्धं संस्तवं परिचयं न कुर्यादनगारः ॥ १३ ॥ अथ एकदा स्त्रीजिः सह संगतं साधुं दृष्ट्वा योपि तद्ज्ञातीनां सुहृदां वाऽप्रियं चित्ताशंका नवति । एवंच ते माधुवेरन् । यथा सत्त्वाः प्राणिनः कमैर्गृह्णाः । एवंविधोप्ययं श्रमणः स्त्रीसक्तचेताः स्त्रीजिः सार्धं तिष्ठति । तदुक्तं । मुंन शिरोवदनमेतदनिष्टगंधि, निष्काशनेन जरणं वहतोदरस्य । गात्रं मलेन मज्जिनं गतसर्वं भोजं, चित्रं तथापि मनसो मदनेस्ति वांतेति ॥ अतिस्त्रीसंगं दृष्ट्वा तव ज्ञातयः क्रुद्धाः साधुं ब्रुवंति रक्षणां वा पोषणं वा समाहारं दे रक्षणापोषणं तत्र त्वमादरं कुरु । यतस्त्वमस्यामनुष्योसि । यदिवा वयं रक्षणे पोषणे प्रवृत्तास्त्वमेव मनुष्योसि त्वयैव सार्धमियमेकाकिन्यहर्निशं त्यक्तगेहव्यापारा तिष्ठतीति ॥ १४ ॥

॥ टीका—कतमाजिः पुनःस्त्रीजिःसार्धं न विहर्तव्यमित्येतदाशंक्याह । (अविधूयराहीत्यादि) अपिशब्दः प्रत्येकमनिसंवप्यते । (धूयराहिति) इहितृनिरपि सार्धं न विहरे तथा स्तुपाः सुतचार्यास्तानिरपि सार्धं न विविकासनादौ स्यात्तव्यं । तथा धाव्यः पंच प्रकाराः स्तन्यदायिन्योजननीकृपास्ताजिश्च साकं न स्थेयं । अथवा सतां तावदपरायोपि तोयाश्च्येतादास्योषटयोपितः सर्वापसदास्तानिरपि सह संपर्कं परिहरेत् । तथा महतीजिः कुमारीनिर्वाशब्दाद्विजिश्च सार्धं संस्तवं परिचयं प्रत्यासक्तिरूपं सोऽनगारो न कु

यादिति । यद्यपि तस्यानगरस्य तस्यां इहतिरिस्तुपादौ वा नचिन्तान्यथात्वमुत्पद्यते तथा
पि च तत्र विविकासनादावपरस्य शंकोत्पद्यते अतस्तद्वंकानिरासार्थं स्त्रीसंपर्कः परिहृतं
व्यङ्ग्येति ॥१३॥ अथपरस्य शंका यथोत्पद्यते तथा दर्शयितुमाह । (अङ्गुणाईणमित्यादि)
विविक्तयोपिता सार्धमनगरमथैकदा दृष्ट्वा योपिज्जातीनां सुहृदां वा अप्रियं चित्तदुःखा
सिका नवत्येवं च ते समाशंकरन् यथा सत्वाः प्राणिनश्चामदनकर्मैर्गुणाध्युपप
न्नास्तथादेवंजूनतोप्ययं श्रमणः स्त्रीवदनावलोकनासक्तचेताः परित्यक्तनिजव्यापारोऽनया
सार्धं निद्रीकस्तिष्ठति । तदुक्तं । मुमुं शिरोवदनमेतदनिष्टगंधि, निष्ठाटनेन जरणं वह
तोदरस्य ॥ गात्रं मलेन मलिनं गतसर्वशोचं चित्रं तथापि मनसो मदनेस्ति वांता ॥१॥
तथातिक्रोधाध्मातमानसाश्चैव मूर्चुर्यथा रक्षणं पोषणं चेति विगृह्य समाहारदं
स्तस्मिन् रक्षणपोषणे सदादरं कुरु । यतस्त्वमस्याः मनुष्योसि मनुष्योवर्तसे । यदि
वा परं वयमस्यारक्षणपोषणव्यापृतास्त्वमेव मनुष्योवर्तसे । यतस्त्वयैव सार्धमियमेका
किन्यहर्निशं परित्यक्तनिजव्यापारा तिष्ठतीति ॥ १४ ॥

समणंपि ददुदासीणं, तच्चिव तावएगे कुप्यंति ॥ अङ्ग नोयणेहिं एणवेहिं
इत्थीदोसं संकिणो होंति ॥२५॥ कुवंति संयवं ताहिं, पप्रछा समाहि जो
गेहिं ॥ तम्हा समणा एसमेंति, आयहियाए ससिसेज्जाउ ॥ २६ ॥

अर्थ—समणंपि ददुदासीणं के० तपस्वी, वदासीन मध्यस्थ, राग द्वेपरहित एवोसा
धु पण स्त्री साथे आलाप करतो यको देखीने ताव के० तेवारे तच्चिव के० त्यां प
ए एगे के० कोइएक कुप्यंति के० क्रोध करे अङ्गुवा के० अथवा नोयणेहिं के० अने
क प्रकारना नोजन ते एणवेहिं के० साधुने अर्थे आप्या देखीने एम जाणे जे ए यति आ
हारनो गृह सदैव अर्हां आवेठे, इत्थीदोसं संकिणोहोंति के० तेवारे तेने स्त्रीना दोष
नी शंका मनमांहे ठपजे, अने एम जाणे के ए स्त्रीपण जली नथी ॥ २५ ॥ तेमाटे
जे पप्रछा समाहि जोगेहिं के० प्रकर्ष करी धर्मरूप समाधि जे मन वचन कायाना शु
चयोगरूप व्यापार, तेयकी त्रष्ट थया होय. कुवंति संयवंताहिंके० तेवा इव्यलिंगीउ स्त्रीनी
साथे संस्तव परिचय करे तम्हा के० तेमाटे एवुं जाणीने समणा के० साधु एसमेंति
के० स्त्रीनी साथे नजाय, आयहियाए के० आत्माना हितने अर्थे ससिसेज्जाउ के०
स्त्रीजे स्थानके रहेती होय ते स्थानके साधु निपिज्जा अशनादिक परिचय करे नही. ॥२६॥

॥ टीपिका—श्रमणमुदासीनमपि रागद्वेपरहितमपि दृष्ट्वा नत्रापि मध्यस्थे रहस्यस्त्री
जल्पनकृतदोषादेके कुप्यंति श्रमणं मध्यस्थमपि स्त्रिया सहकांते जल्पं दृष्ट्वा एके कुप्यं

ति किंपुनः कृतविकारं । तथा स्त्रीदोषाशंकिनश्च ते जवंति । ते चामी दोषाः । नोजनैर्वदुविधै
 न्यस्तैः साध्वर्थमुपकल्पितैरियमेनमुपचरति अथवा नोजनार्थमुपविष्टेष्वपि श्वशुरादिषु
 साध्वागमने सा वधूः समाकुला सत्यन्यस्मिन् दातव्येऽन्यददाति । यथा । कयाचिद्ध्वा
 ग्राममध्यप्रारब्धनटप्रेक्षणगतचित्तया पतिश्वशुरयोर्नोजनार्थमुपविष्टयोस्तंडुलाइति क
 त्वा राइकाः संस्कृत्य दत्ताः । ततश्चासौ श्वशुरेणोपलक्षिता पत्या कुक्षेन तामिताऽन्यग
 तचित्तेत्याशंकया गृहान्निर्घाटितेति ॥ १७ ॥ तानिः स्त्रीनिः सह संस्तवं परिचयं कुर्वति ।
 किंनूताः । प्रच्छाः सचलिताः समाधियोगेन्योर्धर्मध्यानव्यापारेभ्यः प्रव्युताः तस्मात् श्र
 मणा (एतस्मैति) नगच्छन्ति । सत्यः शोचनाञ्चनुकूलत्वाग्निपद्याश्च निपद्याः स्त्री
 ता माया अथवा स्त्रीवसतीः आत्महिताय स्वहितं मन्यमानाः ॥ १६ ॥

॥ टीका—(किंचान्यत् । समणं पीत्यादि) आभ्यतीति श्रमणः साधुः । अपि सोक्तिके
 मः । तमुदासीनमपि रागद्वेषविरहान्मध्यस्थमपि दृष्ट्वा श्रमणग्रहणं तपःस्विकारं राखवे पो
 र्थं । तत्रैवं नूतेषु विषयद्वेषेषु साधौ तावदेके केचन रहस्यस्त्रीजगत् ॥
 प्यन्ति । यद्विवा (पाठांतरं) “समणं दहूणुदासीणं” श्रमणं प्रव्रजं यस्ति निर्धायास्त
 निजव्यापारं स्त्रिया सह जल्पन्तं दृष्ट्वापलन्य तत्राप्येके केचन तावत् स्त्रीनिर्वा सार्धं संस्त
 कारमिति जावः । अथवा स्त्रीदोषाशंकिनश्च ते जवंति । ते चामी स्त्रीदोषाः । नोजनैर्वदुविधै
 राहुरैर्यस्तैः साध्वर्थमुपकल्पितैरेतदर्थमेव संस्कृतैरियमेनमुपचरति तेनायमहानशा
 हागच्छतीति । यद्विवा नोजनैः श्वशुरादीनां न्यस्तैरर्धदत्तैः सङ्गिः सावधूः साध्वागमनेन समा
 कुलीनता सत्यन्यस्मिन् दातव्येऽन्यदद्यात्ततस्ते स्त्रीदोषाशंकिनोजनेषु र्यथेयं दुःशीलाऽने
 नैव सहास्तइति । निदर्शनमत्र यथा कयाचिद्ध्वा ग्राममध्यप्रारब्धनटप्रेक्षणगतचि
 त्तया पतिश्वशुरयोर्नोजनार्थमुपविष्टयोस्तंडुलाइति क्त्वा राइकाः संस्कृत्य दत्तास्ततोसौ
 श्वशुरेणोपलक्षिता निजपतिना कुक्षेन तामिता अन्यपुरुषगतचित्तेत्याशंक्य स्वगृहान्नि
 र्घाटितेति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् । (कुर्वन्तीत्यादि) तानिः स्त्रीनिः सन्मार्गिजानिः सह
 संस्तवं तद्गृहमनालापदानसंप्रेक्षणादिरूपं परिचयं तथाविधमोहोदयात्कुर्वति विदध
 ति । किंनूताः । प्रकर्षेण च्छाः सचलिताः समाधियोगेभ्यः समाधिर्धर्मध्यानं तदर्थं तत्प्रथा
 नावा योगामनोवाकायव्यापारास्तेभ्यः प्रव्युताः शीतलविहारिणइति । यस्मात् स्त्रीसं
 स्तयात्समाधियोगपरित्रंशो नवति तस्मात्कारणाभ्रमणाः सत्साधवो न (समेति) न गच्छं
 ति । सञ्चोचनाः सुखोत्पादकतयाऽनुकूलत्वाग्निपद्याश्च निपद्यास्त्रीनिः कृता माया यदि
 वा स्त्रीवसतीरिति आत्महिताय स्वहितं मन्यमानाः । एतज् स्त्रीसंबन्धपरिहरणं तासामर्थ
 हिकामुष्मिकापायपरिहारादिति । कचित्पश्चादर्थमेवं पठ्यते ॥ तत्प्राप्तमणाव जहा

हि अहिताउ सन्निसेक्काउ ॥ अयमस्यार्थः । यस्मात्स्त्री संबंधोनर्थाय जवति तस्मात् देहम
ए साधो । तुशब्दोविशेषणार्थः । विशेषेण सनिपया स्त्रीवसतीस्तत्कृतोपचाररूपा वा मा
या आत्महितादेतोर्जहाहि परित्यजेति ॥ १६ ॥

बह्वे गिहाइं अबहहु, मिस्सीजावं पट्टया (पाठांतरे पणता) यएगे ॥ ध्रुव
मग्गमेव पवयंति वायावीरियं कुसीलाणं ॥ १७ ॥ सुद्धं रवति परिसाए, अह
रहस्संमि डुकुडं करेंति ॥ जाणंतियणं तहाविया, माइल्ले महासढेयंति ॥ १८ ॥

तो-अर्थ-बह्वे के० घणा मनुष्य गिहाइंअबहहु के० घर ठांमी संयम आवरीने वली
तथातीत्य कर्मना उदय थकी अज्ञानपणे, मिस्सीजावं के० मिश्रजावे पट्टयाचके०
स्तस्मिन् एवा एगे के० कोइएक मनुष्य ते गृहस्थ पण नही अने यतिपण नही एटले इ
वा परं वयण्य. एवा ठतां पण ध्रुवमग्गमेव के० मोक्ष मार्गज एटले अमारो मो
किन्यहनिशं पोचये एम पवयंति के० मध्यम मार्गने श्रेष्ठ कही बोले ए कारणे अहो कु
समणंपि ददु ॥ १७ ॥ एरीते परिसाए के० परखदा मय्ये ते कुशीजिया पोतानी आ
इवीदोसं संकि ॥ १८ ॥ निदोप रवति के० बोले अह के० अथ ह्वे परखदा मांहेथी
गेहि ॥ तस्मिन्मि के० एकांत ठानो डुकुडं करेंति के० डुक्कत एटले अनाचार
करे. एरीते ते भूर्ख पोतानो अनाचार गोपवे, तोपण जाणंतियणंतहाविया के० तेना
अंग चेष्टाना जाण होय तेजाणे, तथा सर्वज्ञ तो जाणेजठे के ए साधु माइल्लेके० डुट
मायावीठे, तथा महासढेयंति के० महाधूर्त मृषावादी ठे. एरीते तो बीजा जाणे किंवा
नजाणे परंतु सर्वज्ञतो जाणेजठे. ॥ १८ ॥

॥ टीपिका-बह्वः केचन गृहाण्यपहत्य परित्यज्य मिश्रीजावं गृहस्थतुल्यत्वं प्रणताः
प्राप्ताएवंनूतास्ते ध्रुवमार्गं मोक्षमार्गमेव प्रवदंति, यथायमेवास्मदीयोमार्गः श्रेष्ठान्
अनेनेव प्रव्रज्यानिर्वाहः स्यादिति । तदेतत्कुशीजानां याचा कृतवीर्यं नानुष्ठानकृतं ।
वाइमात्रेणैव ते प्रव्रजिताननु सदनुष्ठानतइत्यर्थः ॥ १७ ॥ सकुशीजोवाट्मात्रेण परि
पदि शुद्धमात्मानं रीति जायते । अथ रहस्येकांते डुक्कतं पापं करोति तच्च तस्य पाप
मन्यः कोपि न वेत्ति तथापि तथारूपमनुष्ठानं विदंतीति तथाविदीनिपुणाङ्गिताकार
ज्ञाः सर्वज्ञाया जानन्त्येव यतोयं मायावी महाशत्रुश्चेति ॥ १८ ॥

॥ टीका-किं केचनान्युपगम्यापि प्रव्रज्यायां स्त्रीसंबंधं कुर्य्येन्नैवमुच्यते उमित्याह । (ब)

हवेइत्यादि) बहवः केचन गृहाण्यपहृत्य परित्यज्य पुनस्तथाविधमोहोदयान्मिश्रीनावइति । इव्यालिंगमात्रसद्भावान्नावतस्तु गृहस्थसमकल्पाइत्येवंजूतामिश्रीनावं प्रस्तुताः समनुप्राप्तान गृहस्थाएकांततोनापि प्रव्रजितास्तदेवंजूताअपि संतोभ्रुवोमोहः संयमोवा तन्मा गमेव प्रवदंति । तथाहि । ते वक्तारो नवंति यथाऽयमेवास्मदारब्धो मध्यमः पंथाः श्रेया न तथा ह्यनेन प्रवृत्तानां प्रव्रज्यानिर्वहणं नवतीति तदेतत्कुशीलानां वाचा कृतं वीर्यं नानुष्ठानकृतं । तथाहि । ते इव्यालिंगधारिणोवाङ्मात्रेणैव वयं प्रव्रजिताइति ब्रुवते ननु तेषां सातगौरवविषयसुखप्रतिबद्धानां शीतलविहारिणां सदनुष्ठानकृतं वीर्यमस्तीति ॥ १७ ॥ अपिच (छु-इरवतीत्यादि) सकुशीलोवाङ्मात्रेणाविष्कृतवीर्यः पर्पदि व्यवस्थितो धर्मदेशनावसरे सत्यात्मानं छु-इमपगतदोषमात्मानमात्मीयानुष्ठानं वारंतीति नापते । अथाऽनंतरं रद्दस्येकांते दुष्कृतं पापं तत्कारणं वा सदनुष्ठानं करोति विदधाति तच्च तस्यासदनुष्ठानं गोपायतोपि जानंति विदंति । के । तथारूपमनुष्ठानं विदंतीति तथाविदङ्गिताकारकुशलानिपुणास्तद्विदइत्यर्थः । यद्विवा सर्वज्ञाः । एतदुक्तं नवति । यद्यप्यपरः कश्चिदकर्तव्यं तेषां न वेति तथापि सर्वज्ञाविदंति तत्परिज्ञानेनैव किं न पर्याप्तं यद्विवा मायावी महाश्वश्रायमित्येवं तथाविदस्तिद्विदोजानंति । तथाहि । प्रवृत्तकार्यकारी न मां कश्चिज्ज्ञानात्येवं रागांधोमन्यते अथच तं तद्विदो वदंति । तथाचोक्तं । नयलोणंलोणिक्काइ, एतदपिक्काइ धर्मं चतेहंवा ॥ किहसक्कावंचेवअन्ताअणूहूयकक्काणो ॥ १ ॥ १७ ॥

सयं दुक्कडं च न वदति; आइओवि पकवति बाले ॥ वेयाणुंवीइ मा कासी, चोइजंतो गिलाइ से जुज्जो ॥ १९ ॥ उंसियावि इडिपोसे सुपुरिसा इडिवेयखेदन्ना ॥ पण्णासमन्नितावेगे, नारीणं वसं उवकसंति ॥ २० ॥

अर्थ-सयंदुक्कडंच के० जे इव्यालिंगी होय, ते पोतानो करेलो अनाचार तेने चशब्द थकी आचार्यादिके पुठ्यो थको, नवदति के० नकहे; एटले पोतानो अनाचार प्रकाशो नही, तथा आइओवि के० आदिष्ट एटले चोयणा कस्यो उतो, एटले हे वज्ज आज पढी एम न करवुं एरीते प्रेखो थको, पण बाले के० ते बाज अज्ञानी पकवति के० पोताना आत्माने श्लाघनीय मानतो थको एम कहेके, आज पढी तमे क होतो तेम करीश, तथा वेय के० पुरुषवेदनो उदय तेशी थयोजे अणुवीइ के० मैथुन सेववानो अनिलाप ते माकासी के० मकरीश, एरीते चोइजंतोके० प्रेखो थको गिलाइ के० गिलानपणु पामे. एम सेके० ते इव्यालिंगी साधु जुज्जो के० बली बली सांन व्युं अणसांनव्युं करे ॥ १९ ॥ उंसियावि के० अनेक प्रकारना कामजोगने विषे उपित

एटले चुक्तनोगी यइने पुरिसाके० ते मनुष्य इण्डोसेसुके० स्त्रीने पोपवाने विपे प्रवर्त्तै तथा इण्डिवेयखेदन्ना के० स्त्रीवेद खराबने, एटले स्त्री संसार भ्रमणनुं कारणने, एम जाणता ठता पण पसुासमन्त्रितावेगे के० प्रज्ञासमन्वित एटले बुद्धिमंत एवा कोइएक पुरुष मो हने उदये करी नारीणंवस के० तेहिज स्त्रीने वशवर्त्तिये रहे अने ठवकसंति के० ते स्त्री-जे कांइ कहे ते किंकरनी पेरे करे इत्यर्थः ॥ २० ॥

॥ दीपिका—स्वयंकृतं पापं परेण पृष्टोपि नवदति यदहमेतत्पापकारीति परेणादिष्ट श्रोदितोपि बालोऽङ्गः प्रकृते आत्मानं श्लाघमानोऽकार्यमपलपति । तथा वेदः पुंवेदोदयस्तस्यानुवीचिरानुकूल्यं मैथुनानिजापं माकार्षीरिति यः पुनश्चोद्यमानो ग्लायति ग्लानिं याति अनाकर्णितं करोति मर्मविद्भोवा सखेदं जापते । यथा । संज्ञाव्यमानपापश्चेवपापेनापि किं मया । नृजमुद्दिजते लोको, निर्विपादपि सर्पतइति ॥ १९ ॥ स्त्रीपोपकाये अनुष्ठान विशेषास्तेषु उपिताव्यवस्थिताः पुरुषा चुक्तनोगिनइत्यर्थः । तथा स्त्रीवेदे खेदज्ञाः स्त्रीवेदो मायाबहुलइति निपुणाअपि प्रज्ञाबुद्धिरित्यस्यादिका तथा समन्वितायुक्ताअपि एके नारीणां वशमायत्ततां उपकपंति वर्जति स्त्रीवशवर्त्तिनोजनवंतीत्यर्थः । ननु एवं जानंति । यतः । एतादृशसंतिच रुदंतिच कार्यहेतोर्विश्वासयंति च नरं नच विश्वसंति ॥ तस्मान्नरेण कुलशीलसमन्वितेन नार्यः स्मशानघटिकाइव वर्जनीयाः ॥ १॥ स्त्रीस्वभावस्तथा । यथा । एकोयुवा गृहान्निर्गत् पाटलिपुत्रं प्रस्थितस्तदंतरेऽन्यतरग्रामवर्त्तिन्या कपाचिन्नार्याऽनिहितस्त्वमेवं शुभ्रकृतिः कयासि तेनापि च यथास्थितमुक्तं । तयोक्तं पठित्वा चलमानोत्रा गच्छेः । तेनांगीकृत्याग्रे गतं । अधीत्य च तत्रायातः । तथा च स्नाननोजनादिभिः सत्यापितो हायनार्थश्च हतचिन्तां हस्ते गृह्णाति ततस्तथा महता शब्देन फूरुत्प जनागमनावसरे तन्मस्तके वारिवटः प्रक्षिप्तः । ततो लोकस्य तयोक्तं श्रयं गले लग्नेन जलेन व्याकुलोमृतइव । ततोमयोदकेन सिक्तइति । गते लोके सा पृष्ठवती त्वया कामशास्त्रं पठता स्त्रीस्वनायानां किं ज्ञातमिति एवं स्त्रीचरितं दुर्विज्ञेयं । यतः । हृद्यन्यद्व्यन्यत्, कर्मण्यन्यत् पुरो य पृष्टेऽन्यत् ॥ अन्यनव मम चान्यत् स्त्रीणां सर्वं किमप्यन्यदिति ॥ २० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (संप्रकृष्टं चेत्यादि) । स्वयमात्मना प्रवृत्तं यदुपकृतं कृतं तदपरेणाचार्यादिना पृष्टो न वदति न कथयति यथाहमस्याऽकार्यस्य कारीति । सच प्रवृत्तपापोमाचार्या स्वमयदन् यदापरेणादिष्टश्रोदितोपि सन् बालोऽङ्गोरागदेषकलितोवा प्रकृते आत्मानं श्लाघमानोऽकार्यमपलपति वदतिच यथाहमेवंजन्तमकार्यं कथं करिष्ये इत्येवं धाष्ट्यात्प्रकृते । तथा वेदः पुंवेदोदयस्तस्यानुवीच्याऽनुकूल्यं मैथुनानिजापं

तन्माकार्षीं रित्येवं नृपः पुनश्चोद्यमानोऽसौ ग्लायति ग्लानिमपयात्यकर्णश्रुतं विधत्ते ममैवि
 श्रोवा सखेदमिव ज्ञापते । तथा चोक्तं । संज्ञाव्यमानपापोद्, मपापेनापि किं मया ॥ निर्वि
 पस्यापि सर्पस्य नृशमुद्दिजते जनइति ॥ १९ ॥ अपिच । (उंसियावीत्यादि) स्त्रियं पो
 पयंतीति स्त्रीपोषकाऽनुष्ठानविज्ञोपास्तेपूषिताऽपि व्यवस्थिताऽपि पुरुषामनुष्याऽनुक्त
 नोगिनोपीत्यर्थः तथा स्त्रीवेदज्ञाः स्त्रीवेदोमायाप्रधानइत्येवं निपुणाऽपि तथा प्रज्ञया
 श्रौतपत्तिक्यादिवुध्या समन्वितायुक्ताऽप्येके महामोहांधचेतसोनारीणां सम्यक्स्त्री
 णां संसारावतरणवीथीनां वशं तदायत्ततामुपसामीप्येन कर्षति ब्रजति । यद्यन्ताः स्वप्राय
 मानाऽपि कार्यमकार्थं वा ब्रुवते तत्तत्कुर्वते न पुनरेतज्ज्ञानंति यथैताएवंचूतानवन्तीति ।
 तद्यथा । एतादृशंति च रुदंति च कार्यहेतोर्विश्वासयंति च नरं नच विश्वसन्ति ॥ तस्मा
 न्नरेण कुलशीजसमन्वितेन, नार्यः इमशानघटिकाश्च वर्जनीयाः ॥ १ ॥ तथा । समुद्
 वीचीव चजस्वनावाः, संध्याचरेखेव मुहूर्तरागाः ॥ स्त्रियः कृतार्थाः पुरुषं निरर्थकं, नि
 प्पीडितालक्तकवत्यजन्ति ॥ ५ ॥ अत्रच स्त्रीस्वजावपरिज्ञाने कथानकमिदं । तद्यथैकोबुवा
 स्वगृहान्निर्गत्य वैशिकं कामशास्त्रमध्येतुं पाटलिपुत्रं प्रस्थितः । तदंतरालेऽन्यतरग्रामवर्तिन्ये
 कया योषिताऽनिहितस्तद्यथा सुकुमारपाणिपादशोचनारुतिस्त्वं क प्रस्थितोसि तेनापि य
 थास्थितमेव तस्याः कथितं । तथाचोक्तं । वैशिकं पठित्वा मम मध्ये नागंतव्यं तेनापि तथै
 वानुपगतं । अधीत्य चासौ मध्येनायातस्तया च स्नानजोचनादिना सम्यगुपचरितोविविध
 हावनावैश्वापहतहृदयः संस्तां हस्तेन गृण्हाति ततस्तया महता शब्देन फूट्कृत्य जनागमना
 वसरे मस्तके वारिवर्धनिका प्रक्षिप्तः । ततो लोके स समाकुले एवमाचष्टे । यथायं गले जग्रेनो
 दकेन मनाक् मृतः । ततोमयोदकेन सितइति । गतेच लोके किं त्वया वैशिकशास्त्रोप
 देशेन स्त्रीस्वजावानां किं परिज्ञातमित्येवं स्त्रीचरित्रं दुर्विज्ञेयमिति नात्रास्था कर्तव्येति ।
 तथा चोक्तं । हृदयन् द्राव्यन्यत्कर्मण्यन्यत्पुत्रोपप्रेष्यत् ॥ अन्यच्च मम चान्यत् स्त्रीणां
 सर्वं किमप्यन्यत् ॥ १० ॥

अवि हृत्पादवेदाए, अड्वा वक्षमंसवर्कंते ॥ अवि तेयसान्निताव
 णानि नञ्चिथ स्वारसिंचणाइं च ॥ ११ ॥ अड् कसणासवेदं, कंठवेदणं
 तितिस्कंती ॥ इत्त पावसंतत्ता, नयविति पुणोन काहिति ॥ १२ ॥

अर्थ-हृदे इहलोके पण स्त्रीने संबंधे जे विपाक थाय ते देखावेने थपि एवी संजा
 वना ठे जे कुशीजिया पुरुष होय ते हृत्पादवेदाएके० हस्तपादादिकहुं वेद पामे; अड्वा
 के० अथवा वक्षमंसके० चर्म थने मांसहुं वर्कंते के० उपडुं पामे थपि एवी संजावना

वे तेयताके० अग्नीनो ताप पामे एटले राजपुरुष रीशाणा थका अजितावसानिके० पर स्त्री गमन करनार पुरुषना अग्नी सहित तेना शरीरना नड्युआ करे नडिय के० वांशजा साये तेना शरीर त्राठीने तेवार पठी खारसिंचणाईच के० द्वारनुं सीचबुं करे, एटले लुण्हेप पामे ॥२१॥ अड के० अथवा कसुणासहेदंके० कान अने नाशि कानुं वेदन पामे. कंठवेदनं तितित्कंती के० कंठनुं वेदन पोताना कर्मना वदये सहन करे एरीते ऽह के० अर्हीं मनुष्य लोकने विपे पण पावसंतत्ता के० पापे करी संतस एवी विटंचना पामे, तथापि नयवितिके० एमनकहे जे पुणोके० हवे वजी हुं ए वो अनाचार नकाहितिके० नही करुं एम विचारी विरति पणु अंगीकार करे नही ॥२२॥

॥ दीपिका—स्त्रीसंबंधे रागिणां हस्तपादवेदनाद्यपि अथ वर्धमांस्तोत्कर्तनमपि तेजसाग्निनाऽजितापनानि स्त्रीसंबंधिनिर्जनेन पुरुषैर्नटित्रकाण्यपि क्रियंते । पादारिकास्तथा शस्त्रैश्चित्वा क्षारोदकसेचनानि प्राप्यंते ॥ २१ ॥ कर्णेनासिकावेदमपि कंठवेदनं च तितित्कंते सहंते । इति एवं प्रकारेणात्रैव मनुष्यजन्मनि पापसंततामहावेदनामनुजवंति नच ब्रुव ते एवं पुनर्न करिष्यामस्ति ॥ २२ ॥

॥ टीका—सांप्रतमिह लोकएव स्त्रीसंबंधविपाकं दर्शयितुमाह । (अविहतेत्यादि) स्त्री संपर्कोहि संसर्गिणां हस्तपादवेदनाय नवति । अपिः संज्ञावने । संज्ञायतएतन्मोहादुराणां संबन्धाद्वस्तपादवेदादिकं अथवा वर्धमांस्तोत्कर्तनमपि तेजसाग्निनाऽजितापनानि स्त्रीसंबंधिनिर्जनेनैराजपुरुषैर्नटित्रकाण्यपि क्रियंते पादारिकास्तथा वास्यादिना तद्द्वयित्वा क्षारोदकसेचनानि च प्रापयंतीति ॥२१॥ अपिच । (अडकसुत्यादि) अथ कर्णेनासिकावेदं तथा कंठवेदनं च तितित्कंते स्वकृतदोषात्सहंते इत्येवं बहुविधां विडंबनामस्मिन्नेव मानुषे च जन्मनि पापेन पापकर्मणा संततानस्कातिरिकां वेदनामनुजवंतीति । नच पुनरेतदेवं नूतमनुष्ठानं न करिष्यामस्ति ब्रुवतइत्यवधारयंतीति यावत् । तदेवमैहिकासुप्तिकाऽऽखविमंजनाअप्यंगीकुर्वन्ति न पुनस्तदकरणतया निवृत्तिं प्रतिपद्यंतइति ज्ञायः ॥ २२ ॥

सुतमेत मेवमेगोसिं, ऽत्रिवेदेतिहु सुयस्कायं ॥ एवंपि ता वदित्ताणं अज्जया कम्मणा अव करेति ॥ २३ ॥ अन्नं मणेण चित्तेति, वा या अन्नंच कम्मणा अन्नं ॥ तम्हा एसवहिंजिस्सू, बहुमायाउ ऽव्विउ एव्वा ॥ २४ ॥

अर्थ—श्रीगुप्तमेसामी कहेत्रे के एवंक० ए जे पूर्व स्त्रीना संबंधनुं फल कसुं. ते, जगवंत

पाशेथी सुतमेके० मँसांनल्युठे. एतमेवके० एवीरीते एगेसिके० कोइएकने कडवाविपाक
 होय इन्निवेदेतिदुके० स्त्रीवेद थकी दुइति निश्रेष्ठःखज पामे. सुयस्कायंके० ए नलुं कहुं
 एवंपि के० एरीते लोकपरंपराये पण सांनल्युठे जे, स्त्रीना संबंध थकी कडवा विपाक
 पामियें; एम सांनलीने ताके० ते अकार्यनो करनार वदिताणंके० एम कहे जे हवे हुं
 ए अकार्य नही करूं. अडवाके० अथापि एटले तोपण कम्मणाके० माठा कर्मने करवे
 करी अवकरेंतिके० तेहिज अकार्यनुं आचरण करे ॥ १३ ॥ हवे स्त्री उपर विरक्त थवाने अ
 थैं स्त्रीना दोष कहेवे. अन्नंमणेणचिंतितिके० स्त्री जेठे ते मने करी अन्य चिंतवे अने
 वायाअन्नं के० वचने करी अन्य बोले कम्मणाअन्नं के० वली कायाये करी अन्य
 करे तम्हा के० तेमाटे एसदहिंजिस्कु के० स्त्रीना वचन मायासहित होय तेने परमा
 थनो जाण साधु सर्वहे नही. बहुमायाउं इन्निउं के० अत्यंत मायासहित एवी स्त्रीने
 एच्चा के० जाणीने साधु जे होय ते स्त्रीनो विश्वास करे नही. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—श्रुतमेतजुरोः सकाशात् यत्पूर्वमुक्तं एवमेकेषां त्वाख्यातं जवति । यत् स्त्रियो
 निन्द्याइति । तथास्त्रियं वेदयति ज्ञापयतिस्त्रीवेदोवैशिकादिकं स्त्रीस्वजायप्रकाशकं शास्त्र
 मिति । तद्वक्तं । दुर्गाहं हृदयं यथेव वदनं यदर्पणांतर्गतं, जावः पर्वतदुर्गमार्गविषमः
 स्त्रीणां न विज्ञायते । चित्तं पुष्करपत्रतोयचपलं नैकत्र संतिष्ठते नार्योनाम विपाङ्कुरैरिव
 लतादोषः समं वर्धिताः ॥ १ ॥ तथा उप्रेत्रअंगुलिसोपुरिस्तो सयलंमिजीवलोगंमि । कामं
 तएणनारिजेण नपत्ताइं डुःखाइं इत्यादि । किंच । अकार्यमहं न करिष्यामीत्येवं वाचा
 उक्त्वापि (अडवति) अथापि तथा कर्मणा क्रिययाऽपकुर्वति विरूपमाचरंति स्त्रि
 यः ॥ १३ ॥ स्त्रियोमनसाऽन्यत् चिंतयति वाचान्यज्ञापते कर्मणा क्रिययाऽन्यत् कुर्वति—
 तस्मात्तासो जिह्नुः साधुर्नश्रदधीत तत्कृतमायया आत्मानं नप्रतारयेत् । यतोवहुमायाः
 स्त्रियइति ज्ञात्वा । अत्र दत्तावेशिकदृष्टांतः । यथा दत्तकोनामकश्चिद्युवा एकया गणिकया बहु
 प्रकारः प्रतार्यमाणोपि तां नेष्टवान् ततस्तयोक्तं किमया दौर्जग्यकलंकितया जीवंत्या प्र
 योजनं । अहं त्वया त्यक्ताऽग्रिं विशामि ततोदत्तकोवदत् मायया इदमप्यस्ति वैशिके त
 दासौ पूर्वं सुरंगामुखे काष्ठनारं संमीह्य तं प्रज्वाल्य तत्रानुप्रविश्य सुरंगया गृहमागता ।
 दत्तकोपि इदमप्यस्ति वैशिके इत्येवं विलपन्नपि वातिकैश्चितायां प्रक्षिप्तस्थापि नास्तौ
 तासु श्रद्धानं कृतवान् एवमन्येनापि स्त्रीषु न श्रद्दातव्यं ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (सुतमेतमित्यादि—) श्रुतमुपलब्धं गुर्वादेः सकाशात्लोकतोवा
 एतदिति यत्पूर्वमाख्यातं । तद्यथा । कुर्विद्वेषं स्त्रीणां चित्तं दारुणः स्त्रीसंबंधविपाकस्तथा
 चनस्नानावाः स्त्रियोऽङ्गपरिचारायदीर्घप्रेक्षिणः प्रकृत्या लघ्व्या नवंत्यात्मगर्वितश्रेत्येव

मेकेषां स्वाख्यातं नवति लोकश्रुतिपरंपरया चिरंतनाख्यासु वा परिज्ञातं नवति । तथास्त्रि
यं यथावस्थितस्वप्ननावतस्तत्संबंधविपाकतश्च वेदयति ज्ञापयतीति स्त्रीवेदोवैशिकादिकं
स्त्रीस्वप्नवाविर्भावकं शास्त्रमिति । तदुक्तं । ड्यर्गहं हृदयं यथैव वदनं यदर्पणांतर्गतं, ना
वः पर्वतमार्गडुर्गविषमः स्त्रीणां न विज्ञायते ॥ चित्तं पुष्करपत्रतोयतरलं नैकत्र संतिष्ठ
ते, नार्योनाम विपांकुरेचि ज्ञातादोषैः समं वर्धिताः ॥ १ ॥ अपिच । सुसुविजयासुसुसु
विपियासुसुसुसुसुसुसुसुसु ॥ अडईसु महिलियासु य, वीसंजोनेवकायवो ॥ १ ॥ उमेव
अंशुजीसोपुरिसोत्तयलंमि जीवलोयमि । कामेतएणनारी, जेणनपचाइ डःखाई ॥ २ ॥
अहएयाणंपगई, सबस्सकरेतिवेमणास्सई । तस्सणकरेतिणवरं, जस्सअजं चेवकामेहिं
॥ ३ ॥ किंच कार्यमहं न करिष्यामीत्येवमुक्त्वापि वाचा (अडवति) तथापि कर्मणापि क्रिय
याऽपकुर्वतीति विरूपमाचरति । यदि वाऽग्रतः प्रतिपाद्यपि शास्त्रेवापकुर्वतीति ॥ २३ ॥
सूत्रकारएव तत्स्वप्नवाविष्करणायाह । (असुंमणेणेत्यादि) पाताजोदरगंजीरेण मनसा
न्यञ्चितयति तथाश्रुतमात्रपेशलया विपाकदारुणया वाचा अन्यज्जापंते । तथाकर्मणानुष्ठा
नेनान्यस्त्रिपादयति यतएव बहुमाया स्त्रियइति । एवं ज्ञात्वा तस्मात्तासां निजुः साधुर्न
श्रद्धहीन तत्कृतया माययात्मानं न प्रतारयेत् दत्तावैशिकवत् । अत्र चेतैककथानकं । दत्ता
वैशिकएकया गणिकया तैस्तेः प्रकारैः प्रतार्यमाणोपि तांनेष्टवान् ततस्तयोक्तं किं मया द्वौ
जगियकजंकां कितया जीवत्या प्रयोजनमहंत्वत्परित्यक्ताऽग्निं विशामि ततोसावोचत् माय
या इदमप्यस्ति वैशिके तदाऽतौ पूर्वं सुरंगमुखे काष्ठसमुदयं कृत्वा त प्रज्वाल्य तत्रानुप्रविश्य
सुरंगया गृहमागता । दत्तकोपि इदमपि चास्ति वैशिके इत्येवमसौ विलपन्नपि वातिकैश्चिता
यां प्रक्षिप्तस्तथापि नासौ तासु श्रद्धानं कृतवानेवमन्येनापि नश्रद्भातव्यमिति ॥ २४ ॥

जुवती समणं बूया, विचित्तलंकारवज्जगाणि परिहिता ॥ विरता चरिस्स
हं रुक्कं, धम्ममाइक्क ए जयंतारो ॥ २५ ॥ अड साविवा पवाएणं, अहमंसि
साहम्मिणीय समणाणं ॥ जतुकंजे जहा उवळोई, संवासे विडवि सीएक्का ॥ २६ ॥

अर्थ—विचित्तजंकार वज्जगाणि परिहिताके० विचित्र प्रकारना आनूपण धने वस्त्र पे
देरी विज्जुपावंत शरीर करी, जुवती के० कोइक नव यौवना स्त्री अनिराम मायाकरी स
मणं के० साधुप्रत्ये बूया के० बोले के हे साधु हुं विरता के० घरना पाश थकी विर
क्त षड्हुं, माह्वारी जतोर माह्वारी साथे जलो नथी, अथवा ए जतारि मने रचतोनथी
अथवा ए जतारि मने मूकी दीपीत्रे, तेकारणे चरिस्सहं रुक्कं के० हुं संयम आचरीश,
तेमाटे जयंतारो के० अहो नय थकी राखनार धम्ममाइक्कणे के० तमे अमने धर्म
कहो, ॥ २५ ॥ अड पवाएणंके० अथवा अन्य प्रवादे गावियाके० हुं तमोरी आविकाहुं एवुं

बलं पार्ष्वं तेणे करी ते स्त्री साधुने समीप आवे अहमंसिसाहम्मिणीव समणानं
के० हंश्रमण माहात्मानां सामिणीहुं, एवा प्रपंच करी साधुने धर्मयकी चष्ट करे तेना
उपर दृष्टांत कहेवे. जहा के० जेम जतुकुंजे के० लाखनो षडो ते उवज्जोइ के० अग्नी
समीपे गलीने पाणी रूप आय, तेम विडुविके० पंफित होय तेपण संवासेके० स्त्रीने संवासे
संसर्गे करी सीएक्काके० सीदाय सीतल विहारी आय तो अन्य जनजुं केवुंज शुं? ॥ २६ ॥

॥ टीका—युवतिर्मायया श्रमणं ब्रूयाद्विचित्रवस्त्राणि परिधायाजंकृतशरीरेत्यर्थः ।
अहं गृहपाशाद्विरता मह्यं पतिर्नरोचते परित्यक्ताहं च तेन ततश्चरिष्यामि रुद्धं संयमं । मे म
महेजयत्रातर्धर्ममाख्याहि ॥ २५ ॥ अनेन प्रवादेन ठलेन अथवा स्त्री साधुसमीपमागळे
त अहं श्राविका अहंश्रमणानां सधर्मिणी एवं मायया समीपमागत्य कूलवालकमिव
साधुं धर्माङ्गशयति । यडुक्तं । तज्ज्ञानं तच्च विज्ञानं तत्तपः सच संयमः ॥ सर्वमेकपदे ब्रष्टं
सर्वथा किमपि स्त्रियः ॥ १ ॥ यथा जतुकुंजो ज्योतिः समीपे उपज्योतिर्वर्ती विलीयते ए
वं योपितां संवासे विद्वानपि विपीदेत शीतलविहारी नवेत ॥ २६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (छुर्वईत्यादि) युवतिरजिनवयौवना स्त्री विचित्रवस्त्राजंकारवि
चूपितशरीरा मायया श्रमणं ब्रूयात् । तद्यथा । विरताहं गृहपाशांनममानुकूलोचती मह्यं
चासौ नरोचते परित्यक्ता चाहं तेनेत्यतश्चरिष्यामि धर्ममाचक्षाणेति । अस्माकं हेजयत्रात
र्यथाहमेवं दुःखानां नाजनं ननवामि तथाधर्ममावेदयेति ॥ २५ ॥ किंचान्यत् । (अड
साविण्ड्यादि) अथवाऽनेन प्रवादेन व्याजेन साध्वंतिकं योपिडुपसर्पेत । यथाहं श्राविके
ति कृत्वा युष्माकं श्रमणानां साधर्मिणीत्येवं प्रपंचेन नेदीयसी नूत्वा कूलवालकमिव
साधुं धर्माङ्गशयति । एतडुक्तं नवति योपित्सान्निध्यं ब्रह्मचारिणां महतेऽनयाय । तथा
चोक्तं । तज्ज्ञानं तच्च विज्ञानं, तत्तपः सच संयमः ॥ सर्वमेकपदे ब्रष्टं सर्वथाकिमपि स्त्रियः ॥ १ ॥
अस्मिन्नेवायं दृष्टांतमाह । यथा जातुपः कुंजो ज्योतिषोऽग्निः समीपे व्यवस्थित उपज्यो
तिर्वर्ती विलीयते इवत्येवं योपितां संवासे सान्निध्ये विद्वानप्यास्तां तावदितरो योपि विदि
तवेद्योसावपि धर्मानुष्ठानं प्रति विपीदेत शीतलविहारी नवेदिति ॥ २६ ॥

जतुकुंजे जोइ उवगूढे, आसु नितत्ते णासमुवयाइ ॥ एविठ्ठियाहिं अ
णगारा, संवासेण णासमुवयंति ॥ २७ ॥ कुर्वति पावगं कम्मं, पुढावेगे
वमाहिंसु ॥ नोदं करेमि पावति, अंके साइणी ममसत्ति ॥ २८ ॥

अर्थ—जतुकुंजेके० जेम लाखनो षडो जोइके० अग्रिये उवगूढेके० आलिंग्यो ठतो आसुके०

शीघ्र जितसेके० तेना तापेकरी णासमुवयातिके० विनाश पामे, एटले जाख बधीगली जाय. ए वके० एरीते इच्छियाहिंके० स्त्रीने संवासेणके० संवासे करीने अणगाराके० साधु पण ते जाख नीपेरे णासमुवयंतिके० संयम थकी विनाश पामे ॥२७॥ कुवंतिपावगंकम्मंके० कोइ एक साधु अनाचारी मोहना उदय थकी त्रष्ट थको मैथुनसेवादिरूप पापकर्म करे, तेने पुछा वेगे वमाहिंसु के० कोइ एक आचार्यादिके पुठयो थको एम कहे. जे नोहंकरेमिपावं ति के० हुं एवुं पाप कर्म नकरं अंकेसाइणी ममेसत्ति के० ए स्त्रीतो मारे दीकरी रु मानवे, ए जेवारे न्हानी हती तेवारे माहरे खोले सचन करती, ते अज्यासे हमणा पण माहारा खोलामां बडोवे, सचन करेवे, परंतु हुं प्राणांते पण व्रतजंग करं नही. ॥२७॥

॥ दीपिका-यथा जतुषः कुंजोऽप्योतिपाऽग्निनोपगूढोऽव्याप्तश्चाद्य अनितमोना
शमुपपाति एवं स्त्रीनिः सार्धं संवसनेनाऽनगरानागमुपपाति संयमाद्भ्रश्यंति ॥ २४ ॥
स्त्रीष्व्यासक्ताः पापं कर्म कुर्वन्ति घृष्टाः संयमादेके आचार्यादिना चोद्यमाना एवमाहुर्वद्व्य
माणमुक्तवन्तः । नाहमेवञ्जतकुलप्रसूतः पापमकार्यं करिष्यामि ममैषा इहितृप्त्या पूर्वमंके
शायिनी आसीत् तदेवा पूर्वाज्यासान्मयि एवमारचयति । नपुनरहं प्राणांतेपि व्रतजंगं
विधास्य इति ॥ २५ ॥

॥ टीका-एवं तावत्स्त्रीतान्निध्ये दोषान् प्रदर्श्य तत्संस्पर्शजं दोषं दर्शयितुमाह । (ज
उकुंनेत्यादि) यथा जातुपः कुंजो ज्योतिषाग्निनोपगूढः समालिंगितो जितसोऽग्निना निमु
रब्धेन संतापितः क्षिप्रं नाशमुपैति इवीनूय विनश्यत्येवं स्त्रीनिः सार्थं संवसनेन परिजो
गेनानगरानाशमुपयाति सर्वथा जातुपकुंजवत् व्रतकावित्यं परित्यज्य संयमशरीराद्ब्रज्यं
ति॥ २४॥ अथपिच । (कुर्वतीत्यादि) तासु संसारानिष्वंगिणीष्वजिसक्ताश्चवधीरितैहिकासुप्ति
कापायाः पापं कर्म मैथुनासेवनादिकं कुर्वन्ति विदधति । परित्रष्टाः सबन्धुष्ठानादेके केचनोत्कट
मोहाध्याचार्यादिना बोधमाना एवमाहुर्वद्व्यमाणमुक्तवन्तः । तद्यथा नाहमेवं जूतकुलप्रसूतः
एतदकार्यं पापोपादानजूर्तं करिष्यामिममैषा दुहितृकल्पा पूर्वमंकेशयिनी आसीत् तदेवा पूर्वा
न्यासेनैव मय्येवमाचरति न पुनरहं विदितसंसारस्वभावः प्राणायत्येपि व्रतजंगं विधास्यइति ।

वात्सरस मंदयं वीर्यं, जंच कर्म अवजाणई जुजो ॥ डगुणं करे
 ५ ते पावं, पूयणकामो विसंनेसी ॥ १९ ॥ संलांकणिक्कमणगारं,
 आयगयं निमंतणेणादंसु ॥ वठंच ताय पायंवा, अन्नं पाणगं
 पडिग्गहे ॥ ३० ॥ एवारमेवं वुस्सेळा, एणोइठे अगारमागं
 तुं ॥ वद्धे विसयपासेहिं, मोहमावळ्ळुइपुणो मंदित्तिवेमि ॥ ३१ ॥
 इति इठी परित्राए पढमो ग्ळेसो सम्मत्तो ॥

पाम्यो ठतो (मुञ्चितके०) स्त्रीने विपे मूर्द्धित एवो (जिस्कूके०) यति तथा (काममतिवट्टके०) कामजोग उपरे मति अजिलापनुं प्रवर्त्तावुंजे जेमने एवा साधुने ते स्त्री एम कहेके (प जिजिदियाणंके०) में माहारा कुजशीलनी मर्यादा अतिक्रमिने माहारा आत्मा तुजने दीधोठे इत्यादिक वचन कहिने ते यतिने पोताने वश करे (पञ्चाके०) तेवारपठी को एक प्रकारे ते स्त्रीने रीशाणी जाणीने ते बापडो ते स्त्रीने पगे पोतानुं मस्तक लगाडे तेवारे ते पुरुषने एवो वश अयो देखीने ते स्त्री (पाडुइदुदिके०) पोतानो पग उंचो व पाडीने मावा पगे करी ते इव्यजिगी यतिना मस्तकने विपे (पहणंतिके०) प्रहार करे तोपण जे काम जोगनेविपे गृह होय ते मूर्ख स्त्रीथकी विरचे नहि. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ द्वितीयआरम्यते । तस्येदमादिसूत्रं ॥ (उएति) उजएकोरागद्वेपर हितः सदास्त्रीषु न रागं कुर्यात् यद्यपि कर्मोदयाज्ञोगाजिलापी जवेत्तथापि पुनस्तान्योविर ज्ञेत । कोर्थः । कर्मोदयात् प्रवृत्तमपि चित्तं ज्ञानाङ्कुशेन निवर्तयेत् । तथा भ्रमणानां जोगास्ती यंविमं बनेवेति शृणुत यूयं । यडुकं मुंङ्गशिरइत्यादि पूर्ववत् । तथातैरप्युक्तं ॥ कशः काणः खंजः श्रवणरहितः पुहविकलः कृधाक्तामोजीर्णः पितरककपालादितगलः ॥ ब्रह्मैः पूयक्लि न्नैः कृमिकुलशतैराविलतनुः शुनीमन्वेति श्वा हतमपि च हंत्येव मदनइत्यादि । यथा अधर्माणोजिह्वाव्येके जोगान् खंजते तथाग्रे वद्व्यतीति ॥ १ ॥ अथ तं साधुं चेदं शीज चेदं चारित्रस्खलनमापन्नं प्राप्तं स्त्रीमूर्द्धितं । तुर्विशेषणे । पुनः किंचूतं । कामेषु इहामद नेषु मतिवुंदिर्वर्तते यस्य स काममतिवर्तस्तमेवविधं जिह्मं परिनिज मया कुजशीलमर्या दामतिक्रम्य तवात्मा अर्पितस्वंतु अकिंचित्करइत्यादिवचनान्युच्चार्य याः पादं चरणमु धृत्य उर्ध्वीकृत्य साधोर्मूर्द्धि प्रगतिं प्रहारं ददति एवं विडंबयंति ॥ १ ॥

॥ टीका—उक्तः प्रथमोद्देशकः सांप्रतं द्वितीयः समाारम्यते । अस्य चायमजिसंबंधः । इहा नंतरोद्देशके स्त्रीसंस्तवाचारित्रस्खलनमुक्तं स्खलितशीलस्य या अवस्था इहैव प्राडुर्भवति तत्कृतकर्मबंधश्च तदिह प्रतिपाद्यते इत्यनेन संबधेनायातस्योद्देशकस्यादिसूत्रं (उएत याइत्यादि) अस्य चानंतरपरंपरसूत्रसंबंधोवक्तव्यः सचायं संबधोविषयपार्श्वोहमा गच्छति यतोऽतउजएकोरागद्वेपविद्युतः स्त्रीषु रागं न कुर्यात् । परंपरसूत्रसंबधस्तु संजो कनीयमनगारं दृष्ट्वा च यदि काचियोपितु साधुमशनादिना नीवारकल्पेन प्रतारयेत्तत्रोजः सन्न रक्तेति । तत्रौजोइव्यतः परमाणुजावतस्तु रागद्वेपविद्युतः । स्त्रीषु रागादिहैव वद्व्य माएनीत्या नानाविधाविमं बनावति तत्कृतश्च कर्मबंधस्तद्विपाकाश्चासुत्र नरकादौ तीव्रावेदनान्वति । यतोऽतएतन्मत्वा जावोजः सन् सदा सर्वकालं वाऽनर्थस्वनिषु स्त्रीषु न रहे यद्यपि मोहोदयात् जोगाजिलापी जवेत्तथाप्येहिकामुष्मिकापायान्

परिणय्य पुनस्तान्योविरक्तेत । एतदुक्तं नवति । कर्मोदयात्प्रवृत्तमपि चिंतं हेयोपादेयपथी
लोचनया ज्ञानांकुशेन निवर्तयेदिति । तथा श्राम्यंति तपसा खिद्यंतीति श्रमणास्तेषामपि
जोग इत्येतद्वृणुत यूयं । एतदुक्तं नवति । गृहस्थानामपि जोगाविडंबनाप्रायायतीनांतु जोगा
इत्येतदेव विडंबनाप्रायं किंपुनस्तत्कृतावस्थाः । तथाचोक्तं । मुंन शिरइत्यादि पूर्ववत् ।
यथा यथा च जोगानेकेऽपुष्टधर्माणो निष्कवोयतयोविडंबनाप्रायान् भुंजते तथोद्देश
कसूत्रेणैव बह्वयमाणेनोत्तरत्र महता प्रबंधेन दर्शयिष्यामि । अन्यैरप्युक्तं । रुशः का
णः खंजः श्रवणरहितः पुष्टविकलः, कुधाह्वामोजीर्णः पितरककपालादितगलः ॥ ब्रह्मैः
पूयक्षिन्नैः रुमिकुलजशैराविजततुः शुनीमन्वेति श्वा हतमपि च हंत्येव मदनः इत्यादि
॥ १ ॥ जोगिनां विडंबनां दर्शयितुमाह । (अहेत्यादि) अथेत्यान्तर्यार्थः । तुशब्दो विशेष
णार्थः स्त्रीसंस्तवादनंतरं निहुं साधुं चेदं शीलचेदं चारित्रस्वजनमापन्नं प्राप्तं संतं स्त्री
पु मूर्तिर्न गृहमध्युपपन्नं । तमेव विशिनष्टि । कामेष्विज्ञामदनरूपेषु मतेर्बुद्धेर्मनसोवा व
र्तनं प्रवृत्तिर्यस्यासां काममतिवर्तः कामानिलापुक इत्यर्थः । तमेवंभूतं परिनिध्य मदप्यु
पगतः श्वेतरुजप्रतिपन्नोमदशक इत्येवं परिज्ञाय यदवा परिनिध्य परिस्तार्यात्मसात्कृतं
चोच्चर्येति । तद्यथा । मया तव भुंचितशिरसोजहमलाविजतया दुर्गंधस्य छुगुप्तनीय
कक्षावद्बोवस्तिस्थानस्य कुलशीलमर्यादालक्षाधर्मादीन्परित्यज्यात्मादत्तस्त्वं पुनरकिंचि
त्करइत्यादि जणित्वा प्रकुपितायास्तस्याश्रितौ विषयमूर्तिस्तत्प्रत्यापनार्थं पादयोर्निप
तितः । तथाचोक्तं । व्यानिन्नकेसरबृहच्चिरसश्च सिंहा, नागाश्च दानमदराजिरुशैः कपोलैः ॥
मेधाविनश्च पुरुषाः समरेच शूराः स्त्रीसन्निधौ परमकापुरुषानवन्ति ॥ १ ॥ ततोविषयेष्वे
कांते न मूर्तिर्न इति परिज्ञानात्पश्चात्पादं निजवामचरणमुदृत्योत्किप्य मूर्ध्नि शिरसि
प्रभ्रंति ताडयत्येवं विडंबनां प्रापयंतीति ॥ २ ॥

जइ केसिआणं मए निरकु, णोविहरे सह ए मिडीए। केसाणविहं लुं
चिरसं नन्नव मए चरिक्कासि ॥ ३ ॥ अहणं सहोई उवलओ, तो पेसंति
तहानूएहिं ॥ अलाउठेदं पेहेहिं, वग्गुफलाइं आहराहिति ॥ ४ ॥

अर्थ—बली कोइरु स्त्री एवी माया करे के (जइके०) जो तमे (केसिआके०) केसवंती एवी
पांवाक्पालंकारे (मएके०) माहारा सहित विहार करतायका शंका पामताहो तो (जिफूके०)
अहो साधु तमे (णोविहरेसहएमिडीएके०) केशवाली स्त्रीनी साथे विहार करशो नहों (के
साणविहके०) केशनेपण हुं (लुंचिस्सुंके०) लोच करीने दूर करीश. अपि शब्द यकी अन्य
जे कांइ तमे कहेगो ते सर्व हुं करीश पण (नन्नवमएचरेक्कासि के०) माहारा विना
तमे अन्य स्थानके विचरशो नही एटली बीनती कईहुं ते मान्य करो. हुं पण तमा

अर्थ-बालस्त के० अज्ञानीनी एबीजी मंदयं के० मूर्खता जाणवी; केमके एकतो अकार्य करवा थकी चोथा व्रतनो जंग थायढे ने बीयं के० बीजो जंचकडं के० जे अनाचार कीथो तेने अवजाणई के० उलववे करी मृपावाद बोले तेथकी बीजाव्रतनो जंग थाय, तेमाटे जुझो के० वली वली सेके० ते पुरुष दुगुणंकरेईपावं के० बमणुं पाप करे, ते सावास्ते करे, तेतुं कारण कहेडे. पूयणकामो पूजा सत्कारनो अनि लापी असंयमनुं विसत्रेसि के० गवेपणदार थको मनमां एम जाणे जे माहारो लोकोमां अवर्णवाद थशे. तेमाटे अनाचारने ठाना राखे ॥ १९ ॥ संलोकणिक्कमण गारं के० संलोकनीय एटले सुंदराकार एवा साधुने देखीने, आयगयं के० आत्मगत जाणी कोइएक स्त्री निमंतणेण के० निमंत्रणा पूर्वक आहंसु के० एम कहे के ताय के० अहो हकायना रूपाज वडंच के० वख वली पायं के० पात्र वा के० अथवा अन्नपाणं के० अन्न पाणी जे कांइ आपने खप होय ते पडिगहे के० अमारे घेर आवीने छेजो ॥ ३० ॥ जे उत्तम साधु होय ते ए पूर्वोक्त आमंत्रणने एवारमेवं बुबे के० ब्रीहिना कण समान जाणनि एोइछेअगारमांगंतुं के० एवा घेरने विपेजबुं आवबुं वांछे नही. जो कदापि कोइएक साधु तेवा घरे जाय तो ते बडेविस यपा सेहिं के० विपरूप पाशे करी बंधाणो ठतो पुणो के० वली वली मोहमाय ज्जइ के० मोहने आवतें पडे एटले मोहने वश थको चित्तनुं आकुल व्याकुलपणुं पा मे; मंद के० ते मूर्ख स्नेहरूप पास त्रोडवाने असमर्थ होय माटे दुःखी थाय. तिथे मिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ३१ ॥ इति चतुर्थीध्ययने प्रथमोद्देशकः समाप्तः

॥दीपिका-बालस्याङ्गस्य द्वितीयं मंदत्वं । प्रथममङ्गत्वमेकं तावदकार्यकरणेन तुर्यत्र तविज्ञोपोद्वितीयं तदपलपनेन मृपावादः । तथैवाह । यत्कृतमकार्यमपजानीते अपलपति सएवंचूतोद्विगुणं पापं करोति । किमर्थमपलपतीत्याह । पूजनकामुकः सत्कारान्जिलापीमामे लोकेऽवर्णवादः स्यादित्यकार्यं प्रष्टादयति । विपस्नोऽसंयमस्तमेपितुं शीलमस्य सविपस्नेषी ॥ १९ ॥ संलोकनीयं रूपवंतमनगारमात्मगतमात्मज्ञं काश्चन स्वैरियो निमंत्रणपूर्वमादुरुक्तवत्यः । तथाहि । देशयितुं ज्ञाथो वखं पात्रं चाज्ञापानादिकं वा यत्तव विलोक्यते तत्त्वस्मद्गृहमागत्य प्रतिगृहाण जाहि ॥३०॥ वखादिदानं नीवारतुल्यं बुध्येत जानीयात् । यथा नीवारेण च ब्रीहिणा मृगादिवशमानीयते एवंसाधुरप्यामंत्रणेन वशमानीयते अतस्तं नेठेदगारं गृहं गंतुं वदश्च विषयदामनिर्विषयपाशैर्मोहं चित्ताकुलत्वमापयते मंदोमूढइति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥३१॥ इति चतुर्थीध्ययने प्रथमोद्देशकः ॥

॥ टीका-किंच (बालस्येत्यादि) । बालस्याङ्गस्य रागदोषाकुलितस्यापरमार्थदृशए

तद्वितीयं मांयं । अङ्गत्वमेकं तावदकार्यकरणेन चतुर्थव्रतजंगोद्वितीयं तदपलपनेन मृपावा
दः । तदेव दर्शयति । यत्कृतमसदाचरणं नूयः पुनरपरेण चोद्यमानोऽपजानीतेऽपलपति नै
तन्मयाकृतमिति सएवंनूतोऽसदनुष्ठानेन तदपलपनेन च द्विगुणं पापं करोति । किमर्थं
मपलपतीत्याह । पूजनं सत्कारपुरस्कारस्तत्कामस्तदजिलापी मामेलोके अवर्णवादः
स्यादित्यकार्यं प्रष्टादयति । विपश्चोऽसंयमस्तमेपितुं शीलमस्येति विषमेषी ॥ १९ ॥ किं
चान्यत् (संलोकणिकमित्यादि) संलोकनीयं संदर्शनीयमाकृतमितं कंचनानगारं साधु
मात्मनि गतमात्मगतमात्मज्ञमित्यर्थः । तदेवंनूतं काश्चन स्वैरिच्छोनिमंत्रणेन निमंत्रणपु
रःसरमाबुरुक्तवत्यः । तद्यथा । देशयिन् साधो वस्त्रं पात्रमन्य वा पानादिकं येन केनचिन्नवतः
प्रयोजनं तदहं नवते सर्वं ददामीति मङ्गलमागत्य प्रतिगृहाण त्वमिति ॥ २० ॥ उपसं
हारार्थमाह (नीवारमित्यादि) एतद्योपितां वस्त्रादिकमामंत्रणं नीवारकल्पं बुध्येत जा
नीयात् । यथाहि नीवारेण केनचिन्नव्यविशेषेण सूकरादिवशमानीयते एवमसावपि तेना
मंत्रणेन वशमानीयते अतस्तं नेष्टदगारं गृहं गंतुं । यदि वा गृहमेवावर्तोगृहावर्तोगृहं च
मस्तं नेष्टुं नाजिलपेत् । किमिति । यतोवदोवशीकृतोविपयाएव शब्दादयः पाशाश्चक्रबन्ध
नानि तैर्बद्धः परवशीकृतः स्नेहपाशानपत्रोटयितुमसमर्थः सन्मोहं चितव्याकुलत्वमाग
च्छति किं कर्तव्यमूढो नवति पांनः पुन्येन मंदोऽज्ञो जडश्चि । इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पू
र्ववत् ॥ २१ ॥ इति स्त्रीपरिज्ञायां प्रथमोदशकः समाप्तः ॥

हवे चोथा अध्ययननो बीजो उदेशो प्रारंभिये ठैयें पहेजा उदेशामांस्त्रीना परिचय
यकी चारित्रनो विनाश आयठे एम कसुं. हवे बीजा उदेशामां जे साधु शील यकी पडे
तेने जे विटंबना आय ते कदेहे.

उएसया एरकेळा, जोगकामी पुणोविरकेळा ॥ जोगे समणाण सुणेह,
जह जुंजंति निखुणो एगे ॥१॥ अह तं तु जेदंमावन्न, मुञ्चितं निखूका
ममतिवट्टं ॥ पलिजिदियाणं तो पछा, पाडधुमुद्रि पहाणंति ॥ २ ॥

अर्थ—(उएसयाके०) चारित्रिद एकाकी राग देपरहित होय ते साधु स्त्रीने विवे सदा
काल (एरकेळाके०) नराचे, (जोगकामीपुणोके०) कदापि कर्मोदय यकी जोगजिलापी था
य; तो वली विरकेळाके० विरचे केमके गृहस्थने पण जे जोगठे, ते विटंबनाप्रायठे, तेथी
ते पण विरचेते तो, साधुने जोगनी विटंबनाजुं केवुंजंति तेकारण माटे (जोगेसमणाण
सुणेहके०) साधुना जोग केवा विटंबना प्रायठे ते सांनलो (जहके०) जेम (जुंजंति निखुणो
एगेके०) धर्मेना जाण एवा कोइक साधु जोगवे ते थागल कदेहे. ॥१॥ (अहके०) हवे (तं
के०) ते साधु (तुके०) विशेषेकरी स्त्रीना परिचय यकी (जेदंके०) शीलना विनाशने (थावन्नके०)

रा आदेशो प्रवर्तिश इत्यादिक वचने करी विश्वास उपजावीने ते स्त्री जे करे ते कहेते ॥ ३ ॥ (अह के०) अथ एटले हवे एं वाक्यालंकारे एवा वचने करी (साके०) ते साधु (होईवज्जो के०) स्त्रीने वश थाय एम ते स्त्री पोताने वश थयो जाणीने (तो के०) तेवारपढी तेने (पेसंतितहाजूनएहिं के०) तथा जूत एटले तेवाज अनेक कर्मकरना कार्य करवा मोकले एटले दासनी पेरे कार्य करवानी आझा आपे ते कार्य कया ते देवाडे (अलाउठेदं के०) तुंबडुं ठेदवाने अर्थे शस्त्रो (पेहाहि के०) जोइए ते लावो के जे शस्त्रे करी तुंबिपात्रादिक समारियें तथा (वगुफलाइं आहराहिं के०) रुडा नालियरादिकना फल लइ आवो ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—केशाविद्यंते यस्याः सा केशिका । एंवाक्यालंकारे । हेनिहो यदि मया स्त्रिया केशिकया सह त्वं नोविहरेः । यदि मया सह नोगान् झुंजानोव्रीडां वहसि तदा केशा नप्यहंलुंचियाम्यपनेप्यामि । आस्तांतावद्रूपणादिकमित्यपेरर्थः । अस्योपलक्षणादन्यदपि दुष्करं विदेशगमनादि सर्वमहं करिष्यामि त्वं पुनर्मया रहितो नान्यत्र चरेः ॥ ३ ॥ एं वाक्यालंकारे । अथ सताधुराकारैर्गितैस्तया उपालब्धः स्ववश इति ज्ञातस्तदा तं तथा जूतैर्दासव्यापारैः प्रेषयति नियोजयति । तथाहि । अलाबु तुंबं विद्यते येन तदलाबुठेदं पि प्लकादिशस्त्रं प्रेक्ष्य निरूपय येन शस्त्रेण पात्रादेर्मुखं क्रियते । तथा वडगूनि शोजनानि नाजिकेरादीनि त्वं आहर आनय । अथवा देशनादिरूपया यानि लन्यते तानि वाक्फ लानि वस्त्राहारादीनि तान्यानय ॥ ४ ॥

॥ टीका—अन्यच्च (जइत्यादि) केशाविद्यंते यस्याः सा केशिका । एमिति वाक्यालं कारे । हेनिहो यदि मया स्त्रिया चार्थया केशवत्या सह नोविहरेस्त्वं सकेशया स्त्रिया नो गान् झुंजानोव्रीडां यदि वहसि ततः केशानप्यहंत्वत्संगमाकांक्षिणी लुंचियाम्यपने प्यामि । आस्तां तावदलंकारादिकमित्यपिशब्दार्थः । अस्य चोपलक्षणार्थत्वादन्यदपि दुष्क रं विदेशगमनादिकं तत्सर्वमहं करिष्ये त्वं पुनर्न मया रहितो नान्यत्र चरेः । इदमुक्तं नवति मया रहितेन नवता कृणमपि नस्थातव्यमेतावदेवाहं नवंतं प्रार्थयामि अहमपियत्र वा नादिशति तत्सर्वं विधास्यइति ॥ ३ ॥ इत्येवमतिपेक्षलैर्विश्रंजननैरापातनइकै रालापैर्विश्रंजयित्वा यत्कुर्वति तददर्शयितुमाह । (अहणमित्यादि) अथेत्थानंतर्था र्थः । एमिति वाक्यालंकारे । विश्रंजालापानंतरं यदासौ साधुर्मदनुरक्तइत्येवमुपलब्धो नव त्याकारैर्गितैश्चेष्टया वा मद्देशगइत्येवं परिज्ञातो नवति तानिः कपटनाटकना यिकाजिः स्त्रीनिस्ततस्तदनिप्रायपरिज्ञानाडुचरकालं तथाजूतैः कर्मकरव्यापारैरपशब्दैः

प्रेषयंति नियोजयंति । यदिवा तथाचूतैरिति लिंगस्थयोग्यैर्व्यापारैः प्रेषयंति तानेवदर्शयितुमाह । (अलावृत्ति) अलावृत्तुं त्वं हियते येन तदलावृत्तेदं पिप्पलकादि शब्दं (पेक्षा हिति) प्रेक्षस्व निरूपय लजस्वेति येन पिप्पलकादिना लब्धेन पात्रादेर्मुखादि क्रियतइति । तथा वग्गुनि शोजनानि फलानि नारीकेरादीनि अलावृत्तानिवा त्वमाहरानयेति । यदिवा वाक्फलानिच धर्मकथारूपायाव्याकरणादिव्याख्यानरूपायावा वाचोयानि फलानि वस्त्रादिलाजरूपाणि तान्याहरेति ॥ ४ ॥

दारूणि साग पागाए, पजोउ वा जविस्सती राउ ॥ पाताणिय मे रया वेहि, एहि तामे पिठ्ठ महे ॥५॥ वज्जाणिय मे पडिलेहेहिं, अन्नं पाणंच आहराहिति ॥ गंधंच रउहरणं च कासवगं मे समणुजाणाहि ॥ ६ ॥

अर्थ—(दारूणि साग पागाएके०) दारुण एटले काष्ठ शाकपत्र एटले वहुलादिक रांध वाने अर्थे लावो (वाके०) अथवा (पज्जोउके०) प्रयोत एटले अजवाजुं (राउके०) रात्री नेविपे (जविस्सतीके०) आय ते वास्ते तैलादिक लावो. तथा (पाताणिय मे रयाहिके०) माहारा पात्राने रंगी आपो के जेणे करी हुं सुखे जिह्वा मांगी आहारादिक लावुं अथ वा माहारा पग रंगवाने अर्थे रंग लइ आवो तथा (एहितामे पिठ्ठमहेके०) अर्द्धां आबो माहारा अंगडुःखेठे माटे माहारी पीठे मर्दन करो एम कहे ॥ ५ ॥ (वज्जाणियमेपडिले हेहिंके०) माहारा वस्त्र प्रतिलेखो एटले जूठ जुना थयाळे, माटे बीजा नवा आणी आपो, तथा मलीन थयाळे तेने धोवरावो तथा (अन्नं पाणंच आहराहितिके०) अन्न पाणी आणी आपो तथा (गंधंचके०) सुगंध कर्पूरादिक लइ आवो, अथवा ग्रंथ ते हिरण्यादिक लावो तथा (रउहरणंचके०) रजोहरण सारो आणी आपो तथा (कासवगंमेस मणुजाणाहिके०) हुंलोच करावी शकुं तेम नथी तेमाटे मस्तक नइ कराववा एटले वृहत्केश उताखाने अर्थे नावीने तडी लावो एटला उपकरण वेपधारीना कह्या ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—दारूणि काष्ठानि शार्कच पाकायानय । रात्रां रजन्यां प्रद्योतोत्तविप्यतीति रात्रावपि वनादौ गत्वाऽनय । तथा पात्राणि जाजनानि मे रंजय लेपय येनाहं सुखं जिह्वां मार्गये । अथवा पादौ रंजय अलककादिना । एहि आगच्छ साधो तावन्मेमम एष्टं मर्दय विश्रमणां कुरु बाधते ममांगमिति ॥ ५ ॥ वस्त्राणि मे जीर्णानि वर्तते अतस्तानि प्रत्युपेक्ष्य अन्यानि निरूपय अन्नपानादिकं चाहारमानय ग्रंथं वासादिकं ग्रंथं वा हिरण्यादिकं शोजनं रजोहरणंच । अहं लोचं कारयितुमसमर्था ततः काश्यपं नापितं अयुजानीहि येनाहं शिरोमुंडयामि ॥ ६ ॥

॥ टीका—अपिच (दारूणीत्यादि) यथा दारूणि काष्ठानि शाकं पक्ववस्तुलादिकं त्रपं शाकं तत्पाकार्थं। कचिदन्नपाकायेति पातस्तत्रान्नमोदकादिकमिति । रात्रौ रजण्यां प्रथोतो वा नविष्यतीति कृत्वा अतोऽष्टवीतस्तमाहरेति । तथा पात्राणि पतजूदादीनि रंजय लेपय येन सुखेनैव निह्नाटनमहं करोमि । यदिवा पादावलक्तकादिना रंजयेति । तथा प रित्यज्यापरं कर्म तावदेहागच्छ मे मम पृष्ठमुत्प्राबल्येन मर्दय बाधते ममांगमुपवि ष्ठायाश्चतः संहारय पुनरपरं कार्यशेषं करिष्यतीति ॥ ५ ॥ किंच (वज्राणियमेऽत्यादि) वस्त्राणिच अंबराणि मे मम जीर्णानि वर्ततेऽतः प्रत्युपेक्षस्वान्यानि निरूपय । य दिवा मजिनानि रजकस्य समर्पय मधुपधिव्वा मूपिकादिजयात्प्रत्युपेक्षस्वेति । तथा अन्नपा नादिकमाह्वारनयेति तथा गंधं कोष्ठपुटादिकग्रंथि वा हिरण्यं तथा शोचनं रजोहरणं तथा लोचं कारयितुमहमशक्तेत्यतः काश्यपं नापितं मञ्जिरोमुंननाय श्रमणानुजानीहि येनाहं बृहत्केशानपनयामीति ॥ ६ ॥

अङ्ग अंजलिं अलंकारं, कुक्कययंमे पयङ्गादि ॥ लोडं च लोडकु सुमंच, वेणुपलासियंच गुलियंच ॥ ७ ॥ कुष्ठं तगरंच अग्रं, संपिष्टं सम्मं उंसिरेणं ॥ तेल्लं मुहंजिजाए, वेणुफलाइं सन्निधानाए ॥ ८ ॥

अर्थ—(अङ्गके०) अथवा हवे प्रकारांतरे गृहस्थना उपकरण कहीदेखाडेने (अंजलिंके०) काजलनुं नाजन लावो तथा (अलंकारंके०) घरेणानुं नाजन लावो तथा (कुक्कययंके०) सुखणो आणी आपो तथा (पयङ्गादिके०) घुघुरा विणा (मेके०) मुजने लावी आपो जेम हुं सर्व आनरण पेहेरीने तमने विनोद उपजावुं तथा (लोडंचलोडकुसुमंचके०) लोड अने लोडना फल तथा (वेणुपलासियंचके०) वंशनी लाकडी आणी आपो जेने वाम हाथे ग्रहणकरी माबाहाथे वीणा वजाडिये तथा (गुलियंचके०) औषधगुटिका एटखे औषधनी गोली लावी आपो जेणेकरी हुं सदा यौवनाजिराम थकी रहूं ॥ ७ ॥ कुष्ठं अग्रं तगरंचके०) कुष्ठ ते पुटादिक तथा अग्र अने तगर रूडावास्त सुगंध इय्य (संपिष्टं स सम्मउंसिरेणंके०) एसर्ववस्तु उंसिरेजे वालो ते सहित पीसेली एवी सुगंध लइ आवो (तेल्लं मुहंजिजाएके०) तथा औषधादिके संस्कारुं एवुं तैल मुखना अच्यंगने अर्थे लइ आ वो जे थकी माहारो मुख सतेज देखाय तथा (वेणुफलाइं सन्निधानाएके०) चांसना कंभीआ पेटी प्रमुख वस्त्रालंकारादिक राखवाने अर्थे लइ आवो. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अथ अंजनिकां कङ्कलाधारनूतां नलिकां अलंकारं केयूरादिकं च मे प्रयच्छ देहि (कुक्कययं) सुखणकं प्रयच्छयेनाहं वीणाविनोदेन त्वां रंजयामि लोडं लोडंकुसुमं सुगंधं तथा (वेणुपलासिअलि) वंशात्मिका त्वक्काटिका सा दंतैर्वीणाव द्वाचते तथौषधगुटिकां

तादृशीं देहि येनाहमविनष्टयौवना जवामीति ॥ ७ ॥ कुष्ठमुत्पलं तगरमगरं च सुगंधि
व्यमुशीरेण वीरणमूलेन संपिष्टं सुगंधि स्याद्यतस्तत्तथा कुरु । तैलं मुखमाश्रित्य (नि
लिजएत्ति) अन्यंगाय ढांकय मुखान्यंगार्थं तैलं तथाविधमानयेत्यर्थः । वेणुफलाणि वंश
कार्याणि करंदकादीनि सन्निधानं वस्त्रादेर्व्यवस्थापनं तदर्थमानय ॥ ८ ॥

॥ टीका—किचान्यत् । (अङ्गुञ्जणीमित्यादि) अथशब्दो ऽधिकारांतरप्रदर्शनार्थः । पूर्वं
लिंगस्थोपकरणान्यधिकृत्यानिहितमधुना गृहस्थोपकरणान्यधिकृत्यानिधीयते । तद्यथा
(अङ्गुञ्जणीमिति) अङ्गुञ्जिकां कङ्कालाधारचूतां नलिकां मम प्रयत्नस्वेत्युत्तरत्र क्रिया । तथा
कटककेयूरादिकमलंकारं वा तथा (कुक्कुटयंति) खुंखुण्कं मे मम प्रयत्न येनाहं सर्वालं
कारविचूयिता वीणादिनोदेन नवंतं विनोदयामि । तथा लोभं च लोभकुक्षुं च । तथा
(वेणुफलसिपंति) वंशात्मिका श्लक्ष्णत्वक् काष्ठिका सा दंतैर्वामहस्तेन प्रगृह्य दक्षिणहस्ते
नवीणाव बाध्यते । तथोपधुष्टिकां तथाजूसामानय येनाहमविनष्टयौवना जवामीति ॥ ७ ॥
तथा (कुष्ठमित्यादि) कुष्ठमुत्पलकुष्ठं तथाऽगरं तगरं च एते वैद्यपि गंधिकश्च्ये । एतत्कुष्ठा
दिकमुशीरेण वीरणीमूलेन संपिष्टं सुगंधि नवति यतस्तत्तथा कुरु, तथा तैलं लोभकुक्षुमा
दिना संस्कृतं मुखमाश्रित्य (जिलिजएत्ति) अन्यंगाय ढांकयस्व । एतदङ्कं नवति । मुखान्यं
गार्थं तथाविधं संस्कृतं तैलमुपाहरेति येन कांत्युपेतं मे मुखं जायते (वेणुफलाईति) वेणु
कार्याणि करंदकपेटिकादीनि सन्निधिः सन्निधानं वस्त्रादेर्व्यवस्थानं तदर्थमानयेति ॥ ८ ॥

नंदीचुष्मगाई पाहराहिं, उतोवाणहंच जाणाहिं ॥ सवंच सूवड्डेजाए
आणीलंच वड्डयं रयावेहि ॥ ९ ॥ सुफणिंच साग पागाए, आ
मलगाईदगाहरणंच ॥ तिलगकरणिमंजणसलागं, घिसु मेवि
दूणयं विजाणेहि ॥ १० ॥

अर्थ—(नंदीचुष्मगाई पाहराहिके) इव्यसंयोगे नीपजाव्युं एतुं नंदीचूर्णं ते उष्ट्र रंगवा
ने अर्थे कोइक प्रकारे लावो (उच के) आताप तथा वृष्टी राखवा जणी उत्र लावो
तथा (उवाणहंचजाणाहिके) उपानह जे मोजडी प्रमुख ते पग राखवाने अर्थे सम्यक्
प्रकारे लावो (सवंचसूवड्डेजाएके) दात्रादिक शस्त्र नीजाशाक पत्रादिक छेदवाने अर्थे
लावो (आणीलंचवड्डयंरयावेहिके) नीजा वस्त्र रंगावी आपो लालवस्त्र रंगावी आपो
एरीते वचन कहे ॥ ९ ॥ (सुफणिंचसागपागाए के) रुडी ह्दामली पत्रशाक अन्नदिक
पकाववाने अर्थे लावो तथा (आमलगाईके) पिचोपशमाववाने अर्थे अथवा स्नान
करवाने अर्थे आमला लावो (दगाहरणंच के) पाणी राखवाने अर्थे घडो घडूलो

इत्यादिक लावो (तिलगकरणं के०) जेणेकरी गोरोचननुं तिलक करियें तेवी शक्ति लावो तथा (अंजन के०) जेणेकरी आंख आंजीयें एवी (सलागं के०) शिलाका लावो (धिसुमेविहूयणंविजाणेहिं के०) उन्हालो जे ग्रीष्मकाल विशेष ते दिवसे वायु ढोलवाने अर्थे वीजणो लावो ॥ १० ॥

॥दीपिका—नंदीचूर्णं उष्ठम्रकृणचूर्णं प्राहार प्रकर्षणानय आतपस्य वृष्टेर्वारणाय उत्रमुपा नहौ च ममानुजानीहि । तथा शस्त्रं दात्रादिकं स्रपष्ठेदाय पत्रशाकहेदनार्थे देहि तथा नीजं व स्त्रं रंजय । उपलक्षणाइत्कादिकं च कारय ॥ १॥ सुप्तु फण्यते काप्यते तक्रादिकं यत्र सा सुफ णि स्थान्यादिनाजनं तत् शाकपाकार्यमानय । आमलकानि पित्तोपशमाय नहूणार्थं स्नानार्थं वा उदकाहरणं च जलाहरणपात्रं । उपलक्षणादधृतादिपात्रमानय । सर्वं गृहोपस्करमानय । तथाहि । तिलकं क्रियते यया सा तिलककरणी अंजनशलाका यया तिलक क्रियते तामानय तथा ग्रीष्मे उष्मतापे मम विधूनकं व्यजनकं विजानीहि ॥ १० ॥

॥टीका—किंच । (नंदीचुसुगाईइत्यादि) नंदीचुसुगाईति इयसंयोगनिष्पादितोष्ठम्रकृण चूर्णोन्निधीयते । तमेवंजुतं चूर्णं प्रकर्षण येन केनचित्प्रकर्षणाहरानयेति तथाऽऽतपस्य वृष्टे र्वींस्तरक्षणाय उत्रं तथोपानहौ च ममानुजानीहि । नमे शरीरमेनिर्विनावर्तते ततोददस्वेति । तथा शस्त्रं दात्रादिकं स्रपष्ठेदनाय पत्रशाकहेदनार्थं ढौकयस्व । तथा वस्त्रमंबरं परिधानार्थं शुलिकादिना रंजय यथा नीजमीपत्नीजं सामस्त्येन वा नीजं नवस्युपलक्षणाथत्वाइकं यथा नवतीति ॥ १॥ तथा । (सुफणिंचेत्यादि) सुप्तु सुखेन वा फण्यते काप्यते तक्रादि कं यत्र तत्सुफणि स्थालीपिठरादिकं नाजनमनिधीयते तच्चाकपाकार्यमानय । तथा आ मलकानि धात्रीफलानि स्नानार्थं पित्तोपशमनायान्यवहारार्थं वा तथौदकमाडियते ये न तद्वदकाहरणं कुटवर्धनिकादि । अस्य चोपलक्षणाथत्वादधृततैलाद्याहरणं सर्वं वा गृहौ स्करं ढौकस्वेति । तिलकः क्रियते यया सा तिलककरणी दंतमयी सुवर्णात्मिका वा श लाका यया गोरोचनादिपुक्तया तिलकः क्रियतइति । यदिवा गोरोचनया तिलकः क्रियते साच तिलककरणीत्युच्यते । तिलकाः क्रियंते पिप्पते वा यत्र सा तिलककरणीत्युच्यते । तथांजनं सांवीरकादि । शलाका अह्णोरंजनार्थं शलाका अंजनशलाका तामाहरेति । तथा ग्रीष्मे उष्मन्नितापे सति मे मम विधूनकं व्यजनकं विजानीहि ॥ १० ॥

संभासगंच फणिहंच, सीदलि पासगंच आणाहि ॥ आदसगंच पयवा हि, दंतपस्कालणं पवेसाहि ॥ ११ ॥ पूयफलं तंबोलयं, सूई सुतगंच जाणाहि ॥ कोसंयमोचमेहाए, सुप्सुकलगंच खारगालणंच ॥ १२ ॥

अर्थ—(संभासकं के०) चीपीठ जेणेकरी नाशिकाना नीमोला लुचीए काढीए तेने संभासक कहिए बली (फणिहंचके०) कांसकी जेणेकरी माथाना वाल समारिए ते तथा (सीहलिपासगंचआणाहिके०) वेणी बांधवाने अर्थे उननी कांकशी ए वस्तुअ आणी आपो (आदसगंचके०) आदर्शकं आसमंतात् दृश्यते आत्मा यस्मिन् स आदर्शः जेणे करी मुख वर्णादिक रूप शरीर देखाय तेने आरीशो कहिए ते (पयह्माहिके०) आणी आपो (दंतप्रक्कालणंपवेसाहिके०) दंतप्रक्कालन करवाने अर्थे दांतण माहारा समीपे ला वो ॥११॥ (पूगफलंके०) पूगफलते सोपारी (तंबोलयंके०) नागरवेलीना पानना बीडा प्रमुख तथा (सूत्रसूत्रगंचजाणाहिके०) सूत्र शीववाने अर्थे सूत्र ए वस्तुअ जइ आबो (कोसंघके०) घटादिक जाजन (मोचमेहाएके०) मोचप्रस्त्रवणंतेनमेहसेचन एटले लघुनीति करवा निमित्त रात्रीने समये मने बाहेर निकलता बीक लागेठे तेमाटे ते जाजन आणी आपो (सुप्युके०) तंडुजादिक धान सोधवाने अर्थे सुपडुं लावो (कलगंचके०) धान खांद वाने अर्थे उखलो जइ आबो बली (खारगालणंचके०) जेमां नाखीने साजी प्रमुख खार गालीये ते पात्र लावो अथवा लवणादिक खार लावो ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—संढासिकं नासिकाकेशोत्पादनं फणिहं केशसमारचनाय कंकतकं सीहलिपासकं वीणासंयमनार्थमूर्णामयं कंकणं चानय आदर्शकं दर्पणं प्रयत्न दंतप्रक्कालनं दंतकाष्ठं मंदंतिके प्रवेशय ॥११॥ पूगफलं तांबूलं सूचीसूत्रं च जानीहि देहि। कोशं घटादिजाज नं मोचमेहायानय। मोचः प्रस्त्रवणं तेनमेहः सेचनं तदर्थं जाजनमानय। तथा शूर्पं तंडुजादिशोधनं उदूखलं हारस्य सक्किंकादेर्गलनकं चानयेति ॥ १२ ॥

॥ टीका—एवं (संभासगंचेत्यादि) संढासिकं नासिकाकेशोत्पादनं फणिहं केशसंयमानार्थं कंकतकं तथा (सीहलिपासगंचेति) वीणासंयमनार्थमूर्णामयं कंकणं चानय ढौ कयेति। एवमासमंताद्दृश्यते आत्मा यस्मिन् स आदर्शः स एव आदर्शकस्तं प्रयत्न ददस्वेति। तथा दंताः प्रक्काल्यते अपगतमलाः क्रियंते येन तदंतप्रक्कालनं दंतकाष्ठं तन्मदंतिके प्रवेशयेति ॥ ११ ॥ (पूगफलंचेत्यादि) पूगफलं प्रतीतं तांबूलं नागवल्लीदलं तथा सूचीं च सूत्रं च सूत्रार्थं वा सूत्रं जानीहि ददस्वेति तथा कोशमिति वारकादिजाजनं तन्मोचमेहाय समाहर। तत्र मोचः प्रस्त्रवणं कायिकेत्यर्थः। तेन मेहः सेचनं तदर्थं जाजनं ढौकय। एतदुक्तं नवति। बहिर्गमनं कर्तुमहमसमर्थां रात्रौ जयादतो मम यथारात्रौ बहिर्गमनं न नवति तथा कुरु। एतच्चान्यस्याप्यधमतमकर्तव्यस्योपलक्षणं इष्टव्यं। तथा शूर्पं तंडुजादिशोधनं तथोदूखलं तथा किंचन हारस्य सक्किंकादेर्गलनकमित्येवमादिकमुपकरणं सर्वमप्यानेति ॥ १२ ॥

चंदालगंच करगंच, वच्चधरंच आउसो खणाइ ॥ सरपायं च जायाए,
गोरहगंच सामणे राए ॥ १३ ॥ घडिगंच सर्मिनिमयंच, चेलगोलं कु
मारजूयाए ॥ वासं समजिआवसुं, आवसहंच जाण जतंच ॥ १४ ॥

अर्थ—(चंदालगंच के०) देवपूजाने अर्थे चंगेरी प्रमुख जाजन तथा (करगंचके०)
करुठ मदिरानुं जाजन ते आणी आपो तथा (वच्चधरंचआउसोखणाहिके०) अहो आ
युष्मन् संचारुखण एटले पुरिष विष्टा घरमां नपडे माटे घरने नलीया संचारो तथा कू
इ खणावो वली (सरपायंचजायाएके०) शरपात एटले धनुष्य बाण पुत्ररमाडवाने अर्थे
लइ आवो (गोरहगंचसामणेराए के०) गोरहगं एटले त्रण वर्षनो बलदीठ श्रमणना
पुत्रने अर्थे रमत करवासारुं लइ आवो ॥ १३ ॥ (घडिगंचसर्मिनिमयंचके०) घडिगं एटले
कूवहाडी तार्मिनिम एटले वाजिंत्रविशेष तेसहित तथा (चेलगोलंके०) गोलदडी (कुमारजूया
एके०) कुमारक्रीडाने अर्थे लइ आवो जे दडीये करी माहारा बालक रमत करे (वासंसम
जिआवसुंके०) तथा द्वेश्रमण वर्षाकाल आव्यो ते कारणे (आवसहंचके०) वर्षाकालमां
निवास करवा योग्य घर करावी आपो के जे थकी निजीये नही तथा (जाणजतंचके०)
तेवर्षाकाल योग्य एटले वर्षाकालमां बेठा खाइये माटे तांडुजादिक लइ आवो ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—चंदालकं देवतार्चनाद्यर्थं ताघ्नमयं जाजनं एतच्च मधुरायां चंदालगमित्तु
अते । करकोजलाधारोमद्यजाजनं वा आनय । तथा वर्चोगृहं पुरीपोत्सर्गस्थानं आयु
ष्मन् खन संस्करु । शरपातं बाणक्षेपस्थानं धनुस्तक्काताय मत्पुत्राय राय ढौकय । गोर
हगं त्रिवर्षं बलीवर्षं वाऽनय श्रमणस्यापत्यं आमणित्तस्मै आमणये गंव्यादिकृते
जविष्यतीति ॥ १३ ॥ घटिकां मृन्मयकुल्लडिकां सर्मिडिकां पटहादिवादित्रेण सह गोलं
कंडुकं कुमारजूताय कुल्लकरूपाय मत्पुत्राय क्रीडार्थं देहि । द्वे श्रमण वर्षे प्रावृत्कालोयम
न्यापन्नः समापन्नः । प्राप्तस्ततश्चावसथं गृहं वर्षाकालयोग्यं जतं च तंडुलादिकं च जानी
हि निष्पादय । येन सुखेन वर्षाकालोतिवाह्यते । यडुकं । मासैरष्टनिरद्धा च पूर्वेषु व
यसाऽयुषा ॥ तत्कर्तव्यं मनुष्येण यस्याते सुखमेधते ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (चंदालगंचेत्यादि) चंदालकमिति देवतार्चनिकाद्यर्थं ताघ्नमयं जाजनं ।
एतच्च मधुरायां चंदालकत्वेन प्रतीतमिति । तथा करकोजलाधारोमदिराजाजनं वा तदान
येति क्रिया । तथा वर्चोगृहं पुरीपोत्सर्गस्थानं तदा ऽयुष्मन् मदर्थं खन संस्करु । तथा शराऽ
पवः पात्यंते क्षिप्यंते येन तद्वरपातं धनुस्तक्काताय मत्पुत्राय कृते ढौकय । तथा (गोर

हंगति) इयहायणं वलीवई च ढौकयेति (सामणोराएत्ति) श्रमणस्यापत्त्यं श्रामणित्तस्मै
श्रामणिपुत्राय त्वत्पुत्राय गन्धादिकृते जविष्यतीति ॥ ३ ॥ तथा (घटिगंचेत्यादि) घटिकां मृ
न्मयकुण्डिकां डिंडिमेन पटहकादिवादित्रविशेषेण सह तथा (चेलगोलंति) वस्त्रात्म
कं कंडकं कुमारनूताय रुद्धकनूताय राजकुमाररूपाय वा मत्पुत्राय क्रीडनार्थमुपानयेति ।
तथा वर्षमिति प्रावृट्कालोयमन्यापन्नोत्तिमुखं समापन्नोऽतश्चावसथं गृहं प्रावृट्काल
निवासयोग्यं तथा जक्तं च तंडुलादिकं तत्कालयोग्यं जानीहि निरूपय निष्पादय । येन सु
खेनैवाऽनागतपरिक्लिप्तावसथादिना प्रावृट्कालोतिवाह्यतेऽति । तदुक्तं । मासैरेष्टनि
रहा च, पूर्वेण वयसाऽऽयुषा ॥ तत्कर्तव्यं मनुष्येण, यस्यांते सुखमेधते ॥ १४ ॥

आसंदियंच नवसुत्तं, पाउल्लाई संकमछाए ॥ अइ पुत्तदोहलछाए,
आणप्पा हवंति दासावा ॥ २५ ॥ जाए फले समुप्पन्ने, गेएहसुवाएण
अहवा जहाहि ॥ अहं पुत्तपोसिणो एगे, नारवहा हवंति उट्ठावा ॥ २६ ॥

॥ अर्थ—(आसंदियंचके०) बेशवानिमित्ते मांची आणी आपो पणते केवी लावो के जे
(नवसुत्तंके०) नवासूत्रे वणी होय अथवा चर्म थकी वणी होय तेवी जइ आवो (पाउ
ल्लाई संकमछाए के०) वरसादमां चालतां पगे कादव नलागे तेना अर्थे काष्ठनी पावडी
माहारा सारुं आणी आपो (अइके०) अथवा (पुत्तदोहलछाएके०) गर्भस्थे पुत्रना मोहोला
संपादवाने अर्थे वस्तुउलावो एम (आणप्पाहवंतिदासावाके०) आझापेनवंतिदासाइव एटले
स्त्रीजेठे ते पुरुषने पोतानी आझामां प्रवर्त्तावे स्नेह पाशे बंधाणा एवा विपर्यया पुरुष
स्त्रीना दास थाय ॥ २५ ॥ (जाएफलेसमुप्पन्नेके०) हवे जात एटले गृहवास्तनेविषे पुत्ररूप
फल उत्पन्न थया ठता जे विटंबनार्थ थाय ते कहेवे, (गेएहसुवाएण अहवाजहादिके०)
कोइक स्त्री गृहना कार्ये व्याकुल थई थकी पुरुष प्रत्ये कहे के ए बालक तमे संजालो अ
थवा एनो त्याग करो (अहंके०) हुं एनी वेठ करी शकती नथी म नवमाश छुधी उदरे धखो
अने तमे कृणमात्र पण पुत्रने खोलांमां लेता नथी; एम क्रोधना वचन बोले तैवारे
(एगेके०) कोइएक पुरुष आक्रोशतांये (पुत्तपोसिणोके०) स्त्रीनो वशवार्त्तं थको पुत्रनो पो
पक थाय (नारवहा हवंति उट्ठावाके०) जेम उंटनो नारवाहक जेटलो नार उंट उपर
नाखे तेटलो नार आरडतो थकोउपाडे तेम ते पुरुष पण स्त्रीनीपाशे उंटनुय जाणवा ॥ २६ ॥

॥ दीपिका—आसंदिकां मंचिकां । किंनूतां । नवं सूत्रं बल्कलादि यस्यां सा नवसूत्रा तां (पा
उल्लाई) मौजकानि काष्ठपाडकावा संक्रमणार्थं पर्यटनार्थं अथवा पुत्रे गर्भस्थिते दोह
दोन्नेदस्तदर्थे स्त्रीणां पुरुषाआझापनीयाः स्युः । यथा दासाआझाप्यंते जनेस्तथा स्त्री

निः पुरुषाः कर्मकराश्वादिश्यन्ते ॥ १५ ॥ जातः पुत्रः सएव फलं गृहस्थानां तस्मिन् पुत्रे समुत्पन्ने तद्देशेन याविर्मवनास्ताश्नाह । अमुं दारकं गृहाण त्वं रमे अहंतु व्यापारवती अथवा एनं जहाहि परित्यज नाहमेस्य वार्तामपि पृष्ठामि । कुपिता पुनः सात्रूते मयायं नवमासानुदरेणोढस्त्वंतु उत्संगेपि नयस्ति एवमुक्तोनरस्तुक्तं सर्वं कुरुते । यतः । ददाति प्रार्थितः प्राणान् मातरं हन्ति तत्कृते ॥ किं न दद्यात्किं न कुर्यात्स्त्रीनिरन्यर्थितोनरः ॥ ११ ॥ ददाति शौचपानीयं पादौ प्रह्मजलयत्यपि ॥ श्लेष्माणमपि गृह्णाति स्त्रीणां वशगतोनरः ॥ १२ ॥ अथ पुत्रपोषिणस्ते नराण्ये चारवद्वाः स्युः । यथातु वप्राचारं वहन्ति तच्चुज्याः ॥ १६ ॥

॥ टीका—एवंच (पाठज्ञाईति) मौजे काष्ठपाशुके वा संक्रमणार्थं पर्यटनार्थं निरूपय यतोनाहं निरावरणपादा जूमौपदमपि दातुं समर्थेति । अथवा पुत्रे गर्भस्थे दौहदः पुत्रदौहदः अंतर्वर्त्तीफलादावजिज्ञासविशेषस्तस्मै तत्संपादनार्थं स्त्रीणां पुरुषाः स्ववशीकृता दासाश्च कयक्रीताश्वाङ्गाप्याङ्गापनीयानवन्ति । यथा दासाश्चलङ्कितैर्योग्यत्वादाह्वाप्यन्ते एवं तेषां वराकाः स्नेहपाशावपाशिताविषयार्थिनः स्त्रीनिः संसारावतरणवीथीनि रादिश्यन्तइति ॥ १५ ॥ अन्यच्च । (जाएफलेइत्यादि) जातः पुत्रः सएव फलं गृहस्थानां । तथाहि । पुरुषाणां कामभोगः फलं । तेषामपि फलं प्रधानकार्यं पुत्रजन्मेति । तदुक्तं । इदं तत्स्नेहसर्वस्वं, सममाढ्यदरिद्र्योः ॥ अचंदनमनौशीरं, हृदयस्थानुलेपनं ॥ १॥ यत्तच्छपनिकेत्युक्तं, बालेनाभ्यक्तनापिणा ॥ हित्वा सौख्यं च योगं च तन्मे मनसि वर्तते ॥ २ ॥ यथा लोके पुत्रसुखं नाम द्वितीयं सुखमात्मनइत्यादि । तदेवं पुत्रः पुरुषाणां परमाज्युदयकारणं तस्मिन् समुत्पन्ने जाते तद्देशेन या विडम्बनाः पुरुषाणां नवन्ति । अमुं दारकं गृहाण त्वमहंतु कर्मातका न मे ग्रहणावसरोस्ति । अथचैनं जहाहि परित्यज नाहमेस्य वार्तामपि पृष्ठाम्येवं कुपितासती ब्रूते मयायं नवमासानुदरेणोढस्त्वं पुनरुत्संगे नाशुद्धन् स्तोकमपिकालमुद्दिजसइति । दासदृष्टांतस्त्वाददेशदानेनैव साम्यं नजते नादेश निष्पादनेनैव । तथाहि । दासोऽजयाशुदन्नादेशं विधत्ते सतु स्त्रीवशगोऽनुग्रहं मन्यमानोमुदितश्च तथादेशं विधत्ते । यदेव रोचते मह्यं, तदेव कुरुते प्रिया । इतिवेति न जानाति तद्विप्रं यत्करोत्यसौ ॥ १ ॥ ददाति प्रार्थितः प्राणान् मातरं हन्ति तत्कृते ॥ किं न दद्यात्किं न कुर्यात्स्त्रीनिरन्यर्थितो नरः ॥ २ ॥ ददाति शौचपानीयं, पादौ प्रह्मजलयत्यपि ॥ श्लेष्माणमपि गृह्णाति स्त्रीणां वशगतो नरः ॥ ३ ॥ तदेवं पुत्रनिमित्तमन्यद्वा यद्विक्रिन्निमित्तमुद्दिश्य दासमिवादिशति । अथ तेषां पुत्रान् पोषितुं शीघ्रं येषांते पुत्रपोषिणश्चलद्वा

णार्थत्वादास्य सर्वादेशकारिणएके केचन मोहोदये वर्तमानाः स्त्रीणां निदेशवर्तिनोऽपह
स्तिर्त्तहाकामुष्मिकापायाउप्राड्व परवशान्नास्वाहानवन्तीति ॥ १६ ॥

राउवि उधिया संता, दारगंच संवन्तिधाईवा ॥ सुहिरामणा विते संता
वठधोवा ह्वन्ति हंसावा ॥ १७ ॥ एवं बहुहिं कए पुवं, जोगठाए जेजि
यावन्ना ॥ दासे मिइव पेसेवा ॥ पसुजूतेव से ए वा केइ ॥ १८ ॥

अर्थ—(राउवि उधियासंता के०) रात्रने विपे पण निझामांथी उठीने वालक रुढतो
होय तेने राखे बालकने रमाडे कोनीपेरे तो के (दारगंचसंवन्तिधाईवाके०) रुढंत
दारकं धात्रीवत् संस्थापयन्ति एटले धात्रीनी पेरे राखे जेम धात्री बालकने रुडीरीते पाले
तेम ते पुरुष पण बालकने पाले (सुहिरामणावितेसंताके०) कदापि ते पुरुष सुहिराम
एटले घणो जळावंत होय तोपण स्त्रीने वचने निर्झंझ याय (यठधोवा ह्वन्ति हंसावा
के०) हंस एटले धोबीनी पेरे स्त्रीना तथा बालकना वख धोवे तथा बीजापण जेकांइ
कार्य कहे ते सर्व दासनी पेरे करे ॥ १७ ॥ (एवंके०) ए पूर्वोक्त प्रकारे स्त्रीजुं किंकरपणुं
(पुर्वके०) पूर्वं अतीत कालने विपे (बहुहिंके०) घणा पुरुषोए (कएके०) कयुं अने वर्तमा
न काले पण स्त्रीजुं दासत्वपणुं घणा पुरुषो करेवे तथा आगमिक काले पण कररो
(जोगठाएजेजियावन्ना के०) जोगने अर्थे जे अग्निमुख एटले संमुख थया तेना ए ह
वाल थाय एवा रागांध पुरुषजे स्त्रीने वश वर्त्त थयाते (दासेके०) दास समान तथा (मि
इव के०) पाशमां पडेलो मृग समान तथा (पेसेवाके०) वेचातो लीधेलो चाकर ते समान
तथा (पसुजूतेवसेणवाकेइ के०) तिर्थच समान पण न कहेवाय किंबहुना ते कोइ स
रीवान कहेवाय एवो कोइ पदार्थ नथी के जेनी उपमा एवा अधमने आपीने तेनी
तुल्यना करी बतायीए. ते पुरुष सत्क्रिया थकीरहित माटे साधुपण नही अने तांबुलादिक
परिजोग थकी रहित माटे गृहस्थ पण न कहेवाय माटे उजय त्रष्ट जाणवा. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—रात्रावप्येके नराउज्याय धात्रीवत्तं रुढंत दारकं बालं संस्थापयन्ति । सुपुत्री
लंझा तस्यां मनो येषांते सुन्हीमनसोलंझावंतोपि संतोलंझां त्यक्त्वा स्त्रीवशगाहीनक
र्माणपि कुर्वन्ति । तान्येवाह । वखधावकावखप्रहलकाः स्युः । यथा हंसारजकाऽय ।
अस्योपलक्षणादन्यदपि जलवहनादि कुर्वन्ति ॥ १७ ॥ एवं पूर्वोक्तं बहुजिन्नरः पूर्वकृतं
कृतपूर्वं जोगकृतये नराअन्यापत्राअवस्थिताः सावयकार्येषु सक्ताः । तथा योरागांधः
मदासज्ज मृगश्च मृखोहीनकर्मणपि प्रप्यते योज्यते पणुनूतः स न कश्चित् । न दीक्षितः
सत्क्रिया रहितत्वात् । नापिगृहस्थः तांबुलादिजोगरहितत्वात् अतोऽर्सा नकश्चित् ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (राजविश्यादि) रात्रावप्युजिताः संतोरुदंतं दारकं धात्रीवत् सं
स्थापयंत्यनेकप्रकारैरुद्धापैः । तथा । सामिउसणीगरस्त यणक्कवरस्तय हृत्कणगिरि
पट्टणसीहपुरस्त चउणयस्त निन्नस्तय कुंडिपुरस्तयकसुकुञ्जआयामुहसोरियपुरस्त
य इत्येवमादिनिरसंबदैः क्रीडनकलापैः स्त्रीविचानुवर्तिनः पुरुषास्तत् कुर्वन्ति येनोपहा
स्यतां सर्वस्य व्रजन्ति । सुपुह्नीर्नङ्का तस्यां मनोतः करणं येपांते सुह्मीमनसोऽनङ्कालवो
पि ते संतोविहाय लङ्कां स्त्रीवचनात्सर्वजघन्यान्यपि कर्माणि कुर्वन्ते । तान्येव सूत्रावयवेन
दर्शयति । वस्त्रधावकावस्त्रप्रक्षालकाहंसाश्च रजकाश्च जवंति । अस्य चोपलक्षणाश्रित्वाद्
न्यदप्युदकवहनादिकं कुर्वन्ति ॥ १५ ॥ किमेतत्केचन कुर्वन्तीति येनैवमभिधीयते वाटं कु
र्वन्तीत्याह । (एवं बहुश्रुत्यादि) एवमिति पूर्वोक्तं स्त्रीणामावेशकारणं पुत्रपोषणवस्त्रधा
वनादिकं तद्बहुभिः संसारानिष्वंगिभिः पूर्वकृतं कृतपूर्वं । तथापरे कुर्वन्ति करिष्यन्ति च ये
जोगृहते कामजोगार्थमेहिकामुष्मिकापायमपर्यालोच्यानिमुख्येन जोगानुकूलेनापन्नाव्य
वस्थिताः सावधानुष्ठानेषु प्रतिपन्ना इति यावत् । तथा योरागांधः स्त्रीवशीकृतः सदासवदर्श
किताजिस्ताभिः प्रत्यपरेपि कर्मेणिनियोज्यते । तथा वायुरापतितः परवशोमृगश्च धार्यते ना
त्मवशोजोजनादिक्रियापि कर्तुं लज्जते । तथा प्रेष्यश्च कर्मकरश्च क्रीतश्च वर्चःशोधनादा
वपि नियोज्यते । तथा कर्तव्याकर्तव्यविवेकरहिततया हिताहितप्राप्तिपरिहारशून्यत्वात् पशु
नूतश्च । यथाहि पशुराहारजयमैधुनपरिग्रहानिज्ञैर्वा केवलमसावपि सदनुष्ठानरहितत्वा
त्पशुकल्पः । यदिवा स स्त्रीवशगोदासमृगप्रेष्यपशुन्योप्यधमत्वान्न कश्चित् । एतद्धक्तं नवति
सर्वाधमत्वान्नस्य तनुव्यं नास्त्येव येनासाबुपमीयते । अथवा न सकश्चिदित्युच्यन्नष्टत्वा
त् । तथाहि न तावत्प्रव्रजितोसौ सदनुष्ठानरहितत्वान्नापिगृहस्थस्तांबूलादिपरिजोगरहि
तत्वान्नोचिकामात्रधारित्वान्नायदिवा ऐहिकामुष्मिकानुष्ठायिनां मध्येन कश्चिदिति ॥ १५ ॥

एवं खु तासु विन्नणं, संथवं संवासंच वळेळा॥ तळातिआ इमे कामा
वज्जकराय एवमस्काए॥ १६ ॥ एवं जयं णसेयाय, इइ से अप्पगं निरुं
जिता ॥ णोइत्ति णोपसू, निक्खुणो सयं पाणिणा णिलजेळा ॥ १७ ॥

अर्थ—हवे उपदेश कहे (एवंखुतासुविन्नणंके०) एमजे पूर्वोक्त स्त्रीनो विनव्यो मायानुं
कारण जाणीने (संथवंके०) तथा तेजुं संस्तव (संवासंचके०) तेजुं संवास एटले जेजुं व
शजुं तेने उत्तमपुरुष (वळेळाके०) वर्जें त्याग करे (तळातिआइमेकामा के०) त
ळाति एटले ते स्त्रीना संग यकी ठे उत्पत्ति जेनी एवा ए प्रत्यक्ष कामजोग ते (वज्ज
करायएवमस्काए के०) अवयकराएवमाख्यात एटले पापकर्म कारी दुर्गतिना दातार

ये एम श्रीतीर्थिकर गणधरे कह्यते ॥ १९ ॥ (एवंजयं के०) एम स्त्रीना संवास थकी
 घणा जयना कारण उत्पन्न थायते माटे (एसेयायसेके०) ते श्रेयकारी कल्याणकारी न
 थी (इ५ के०) ए हेतु जाणीने (अथमं के०) पोताना आत्माने (निरुंजिताके०)
 स्त्रीना संग थकी निरुंधीने एटले निवारिने संमार्गने विपे स्थापन करीने (निष्कूके०)
 चारित्रिज जे होय ते (एोइछिणोपसू के०) स्त्रीअने पद्य एटले तिर्यंचनो सहवास करे
 नही (एोसयंपाणिणाणिजिजेऊके०) तथा पोताना हाथथी स्पर्श मात्रपणनकरे ॥ २० ॥

॥ द्वीपिका—खुर्वाक्यालंकारे । एतत्पूर्वोक्तं तामु स्त्रीषु विषये यदिज्ञप्तमुक्तं तत्तथा स्त्री
 निः सार्धं संस्तवं परिचयं वासंच एकत्र निवासंच त्यजेत् । यतः । तान्यः स्त्रीन्योजातिरु
 त्पत्तिर्येषांते तज्जातिकाश्चे कामाः । पुनः किंचूताः । अथयं पापं तस्य कारकास्तएवमाख्या
 तास्तीर्थिकजिः ॥ १९ ॥ एवं पूर्वोक्तप्रकारेण जयहेतुत्वाच्चयं स्त्रीसंबंधरूपं नश्रेयसे इति हे
 तोः सजिहुरात्मानं निरुध्य न स्त्रियं नापि पद्यं लीयेत संश्रयेत स्त्रीपद्युन्यां संवासं त्यजे
 त् । तथा स्वहस्तेनवा अंगस्य (नणिजिजेऊकति) जातेन संबंधं न कुर्यात् । यतो हस्तकर्म
 णापि चारित्रं शबलीनवति ॥ २० ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंहारद्वारेण स्त्रीसंगपरिहारमाह । (एवंखुइत्यादि) एतत्पूर्वोक्तं ।
 खुशब्दोवाक्यालंकारे । तामु यत् स्थितं तासां वा स्त्रीणां संबंधि यदिज्ञप्तमुक्तं । तद्यथा । यदि
 सकेशया मया सह न रमसे ततोहं केशानप्यपनयामीत्येवमादिकं तथा स्त्रीनिः सार्धं तं
 स्तवं परिचयं तत्संवासं च स्त्रीनिः सहैकत्र निवासं चात्महितमनुवर्तमानः सर्वापायचीरु
 त्स्यजेऊह्यात् । यतस्तान्योजातिरुत्पत्तिर्येषां ते कामास्तज्जातिकारमणीसंपर्कोऽवास्तथा
 ऽवयं पापं वज्रं वा गुरुत्वादधः पातकत्वेन पापमेव तत्करणशीलाऽवयवकरावज्वकारावेत्येव
 माख्यातास्तीर्थिकरगणधरादिनिः प्रतिपादिताइति ॥ १९ ॥ सर्वोपसंहारार्थमाह । (एवं
 जयमित्यादि) एवमनंतरनीत्या जयहेतुत्वात् स्त्रीनिर्विज्ञप्तं तथा संस्तवस्तत्संवासश्च न
 यमित्यतः स्त्रीनिः सार्धं संपर्कोन श्रेयसे सदनुष्ठानहेतुत्वाच्चस्येत्येवं परिहाय सजिहुरव
 गतकामनोगविपाकआत्मानं स्त्रीसंपर्कान्निरुध्य सन्मार्गेष्ववस्थाप्य यत्कुर्यान्नदर्शयति ।
 नस्त्रियं नरकवीथीप्रायां नापि पद्यं लीयेताश्रयेत स्त्रीपद्युन्यां सह संवासं परित्यजेत् स्त्रीप
 द्युपमकवर्जिताश्रयेतिवचनान्थात्तकीयेन पाणिना हस्तेनावाच्यस्य (नणिजिजेऊकति)
 नसंवाधनं कुर्यात् । यतस्तदपि हस्तसंवाधनं चारित्रं शबलीकरोति । यदिया स्त्रीपश्चादिकं
 स्येन पाणिना नस्पृशेदिति ॥ २० ॥

सुविद्वलेसे मेदावी, परकिरिअंच वऊए नाणी ॥ मणसा वयसा काएण
 सबफाससहे अणगारे ॥ १२ ॥ इत्थेव माहु से बरि, धुअरए धुअमोदे से

॥ टीका—किंचान्यत् (रात्रिविड्यादि) रात्रावप्युद्धिताः संतोरुदंतं दारकं धात्रीवत् सं
स्थापयंत्यनेकप्रकारैरुद्धापैः । तद्यथा । सामिउसणीगरस्स यणक्खवरस्सय हब्बकप्पगिरि
पट्टणसीहपुरस्स चउणयस्स निन्नस्सय कुंठिपुरस्सयकप्पुकुळ्ळआयामुह्लोरियपुरस्स
य इत्येवमादिनिरसंवद्दैः क्रीडनकलापैः स्त्रीचिन्तानुवर्तिनः पुरुषास्तत् कुर्वन्ति येनोपहा
स्यतां सर्वस्य व्रजन्ति । सुष्ठु स्त्रीर्जङ्गा तस्यां मनोतः करणं येषांते सुन्हीमनसोलङ्कालवो
पि ते संतोविहाय लङ्गां स्त्रीवचनात्सर्वजघन्यान्यपि कर्माणि कुर्वन्ते । तान्येव सूत्रावयवेन
दर्शयति । वस्त्रधावकावस्त्रप्रक्षालकाहंसाश्च रजकाश्च नवन्ति । अस्य चोपलङ्घनार्थत्वाद्
न्यदप्युदकवहनादिकं कुर्वन्ति ॥ १७ ॥ किमेतत्केचन कुर्वन्तीति येनैवमभिधीयते वाढं कु
र्वन्तीत्याह । (एवं ब्रह्मइत्यादि) एवमिति पूर्वोक्तं स्त्रीणामावेशकारणं पुत्रपोषणवस्त्रधा
वनादिकं तद्बहुभिः संसाराजिष्वंगिभिः पूर्वं कृतं कृतपूर्वं । तथापरे कुर्वन्ति करिष्यन्ति च ये
नोगकृते कामनोगार्थमैहिकामुष्मिकापायमपर्यालोच्यानिमुख्येन नोगानुकूलेनापन्नाव्य
वस्थिताः साधयानुष्ठानेषु प्रतिपन्ना इति यावत् । तथा योरागांधः स्त्रीवशीकृतः सदासवदशं
किताजिस्ताभिः प्रत्यपरेपि कर्मणिनियोज्यते । तथा वायुरापतितः परवशोभृगश्च धार्यते ना
त्मवशोभोजनादिक्रियापि कर्तुं लज्जते । तथा प्रेयश्च कर्मकरश्च क्रीतश्च वर्चः शोधनादा
वपि नियोज्यते । तथा कर्तव्याकर्तव्यविवेकरहिततया हिताहितप्राप्तिपरिहारशून्यत्वात् पशु
भूतश्च । यथाहि पशुराहारनयमैश्वर्यपरिग्रहानिज्ञाएवं केवलमसावपि सदनुष्ठानरहितत्वा
त्पशुकल्पः । यद्विवा स स्त्रीवशगोदातमृगप्रेष्यपशुन्योप्यधमत्वान्न कश्चित् । एतच्छक्तं नवति
सर्वाधमत्वान्तस्य तत्तुल्यं नास्त्येव येनात्तावुपमीयते । अथवा न सकश्चिद्विजुजयघ्नत्वा
त् । तथाहि न तावत्प्रव्रजितोसौ सदनुष्ठानरहितत्वान्नापिगृहस्थस्तावूलादिपरिणोगरहि
तत्वालोचिकामात्रधारित्वाच्चायद्विवा ऐहिकामुष्मिकानुष्ठापिनां मध्ये न कश्चिदिति ॥ १७ ॥

एवं खु तासु विन्नणं, संथवं संवासंच वळेज्जा ॥ तज्जातिअया इमे कामा
वज्जकराय एवमस्काए ॥ १८ ॥ एवं जयं एसेयाय, इइ से अप्पगं निरुं
जित्ता ॥ णोइत्ति णोपसू, निक्खुणो सयं पाणिणा णिलजेज्जा ॥ १९ ॥

अर्थ—हवे उपदेश कहेछे (एवंखुतासुविन्नणंके०) एम जे पूर्वोक्त स्त्रीनो विनय्यो मायानुं
कारण जाणनि (संथवंके०) तथा तेनुं संस्तव (संवासंचके०) तेनुं संवास एटले जेनुं व
शनुं तेने उत्तमपुरुष (वळेज्जाके०) वर्जं त्याग करे (तज्जातिअयाइमेकामा के०) त
ज्जाति एटले ते स्त्रीना संग थकी ठे उत्पत्ति जेनी एवा ए प्रत्यक्ष कामनोग ते (वज्ज
करायएवमस्काए के०) अवयकराएवमाख्यातं एटले पापकर्म कारी दुर्गतिना दातार

नंव जेदास्ततश्चाष्टादशजनेदनिन्नमपि ब्रह्म विज्ञयात् । यथाच स्त्रीस्पर्शपरीपहः सोढव्यएवं स
 र्वापि शीतोष्णदंशमशकृष्णादिस्पर्शानपि सहेत । एवंच सर्वस्पर्शसहोऽनगरः साधुर्नवती
 ति ॥ १ ॥ कएवमाहेति दर्शयति । (इवेवमादुरित्यादि) इत्येवं यत्पूर्वमुक्तं तत्सर्वं सवीरोजग
 वानुत्पन्नदिव्यज्ञानः परहितैकरतआह उक्तवान् । यतएवमतोद्धूतमपनीतं रजःस्त्रीसंपर्कं
 दिकृतं कर्म येन सधुतरजाः । तथा धूतोमोहोरागद्वेषरूपोयेन सतथा । पाठांतरं वा धूतोऽप
 नीतोरागमार्गोरागपंथा यस्मिन् स्त्रीसंस्तवादिपरिहारात्ततथा तत्सर्वं जगवान् घोरएवाह । य
 तएवं तस्मात्सनिहृष्टात्माविशुद्धः सुविशुद्धांतःकरणः सुपुष्टरागद्वेषात्मकेन स्त्रीसंपर्केण मु
 क्तः सन्नामोक्तायाशेषकर्मकृपयावत्परिसमंतात्संयमेऽनुष्ठाने ब्रजेकृष्टेसंयमोद्योगवान् नये
 दिति । इति परित्तमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १ ॥ इति चतुर्थे स्त्रीपरिज्ञाध्ययनं परित्तमाप्तं

हवे नरयविजति नामा पांचमुं अध्ययन श्रीजंबूस्वामी पूठेठे अने श्रीसुधर्म स्वामी
 जंबू प्रत्ये कहेठे के पूर्वे बोधा अध्ययनमां अनाचारी कहा तेवा अनाचारी जे होय
 तेने नरकगति प्राप्त आय माटे नरयविजति नामा पांचमुं अध्ययन कहेठे.

पुत्रिस्सहं कवजियं महेसिं, कहं जितावा एरगा पुरठा ॥ अ
 जाणठ मे मुणि बूहि जाणं, कहिं नु वाला नरयं उविति ॥ १ ॥
 एवं मए पुठे महाणुजावे, एणमोव्ववी कासवे आसुपन्ने ॥ पवे
 दइस्सं ड्हमठड्ढगं, आदीणियं ड्कडियं पुरठा ॥ २ ॥

अर्थ—(पुत्रिस्सहंकेवजियंमहेसिंके०) सुधर्मस्वामी कहेठे जे तमे मने पूठोठो के नरक
 केवाठे तथा जीव केवे कर्म करी नरके जाय तथा त्यां केवी वेदनाठे तेम में पण (पुरठाके०)
 पूर्वे केवली महर्षि श्री माहावीर देवने पुठुं हतुं के हे जगवन् (अजितावा के०)
 तापसहित (एरगाके०) नरकना जय जे तीव्र दुःख रूपठे ते (कहंके०) केवाठे (अ
 जाणठमेके०) अजाणता एवा मुजने (मुणिके०) हे मुनि तमे (जाणंबूहिके०) केवल ज्ञाने
 करी जाणता यका कहो के (कहिंनुवाला नरयं उवितिके०) केवीरीते वाल एटले अज्ञानी जी
 व नरकमां जइ उपजे ॥ १ ॥ (एवंमएपुठेके०) एम में विनय सहित पुठुं ठतां (महाणुजावे
 के०) महोठोठे अनुभाव एटले माहारम्य जेनो (आसुपन्नेके०) आसुपन्न एटले सर्वत्र
 सदा उपयोग यकी केवल ज्ञानवंत एवा (कासवेके०) काश्यप श्रीमाहावीर देव तेणे (इ
 णमोव्ववीके०) एमज कहुं ते प्रमाणे हुं तमने कहीश (पवेइस्सं ड्हमठड्ढगंके०) प्रवेदि
 तंडुखमेयार्थेड्ढगं एटले दुःखनु कारणठे माटे ड्ढगमस्थानक नरकावासा कहाठे (आदीणि
 यं ड्कडियं पुरठाके०) आदीनिकंडुतिनो पुरस्तात् एटले अत्यंत दीन पुरुषे जेनो आश्रयकखो

निष्कू ॥ तम्हा अश्वविमुक्ते सुविमुक्ते, आमोस्काए परिव्वएज्जा सि(पाठां
तरं विहरे आमोस्काए)तिवेमि ॥ ११ ॥ इति श्रीइत्थी परिन्ना चतुर्थ्याध्ययनं समतं

अर्थ—(सुविमुक्तेसेके०) शुद्ध निर्मल लेश्यावंत चित्तनो व्यापारते जेनो एवो (मेहावी
के०) पंमित ते (परक्रियंचके०) परनी करेली स्त्रियादिकसंबंधीनी क्रिया अथवा नोगने अ
र्थ परने हाथे पोताने विषे स्पर्शादिक जे क्रिया करावची तेने (वज्जएनाणीके०) ज्ञानवंत
पुरुष मने वचने अने कायाये करवुं करावुं ने अनुमोदवुं एम त्रिविधे वर्जे अर्थात् काम नो
गने ठाले तथा (सव्वासासहे अणगारेके०) अन्य सर्व शीतादिक परिसह जे कहाते तेने ते
अणगार स्पर्श्यं थको सहे एटले सहन करे ॥ ११ ॥ (इत्थेवमाहु सेवारेके०) एम ए पूर्वोक्त
समस्त उपदेश श्री माहावीर देवे आहु एटले कहाते ते श्रीमाहावीर परमेश्वर केवाते तो
के (धुअरए धुअमोहेके०) पाप रज रहित तथा मोद्धरहित ठे (तम्हाके०) तेमाटे (तेजिष्कू
के०) ते साधु तत्पद्दर्शन चारित्रे करी युक्त थको मुक्तिने साथे (अश्व विमुक्तेसुके०)
अध्यवसाय निर्मल थको (विमुक्ते आमोस्काए परिव्वएज्जासिके०) विमुक्त आमोक्ताय प
रिव्वजेत् संयमानुष्ठाने इति एवो निहु स्त्रीसंगादिक क्लेश थकी विमुक्त थयो थको ज्यासु
धी मोक्ते जाय त्यासुधी सुधी संयम पाळें. तिवेमिनु अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥ ए
स्त्री परिज्ञा नामे चोथा अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो. ॥

॥ वीपिका—सुविमुक्ता लेश्या मनोवृत्तिर्यस्य सुविमुक्ते लेश्यामेधावी मर्यादावान् पर
स्य रूपादेः संबंधिनी क्रियां ज्ञानी विवेकवान् वर्जयेत् मनसा वाचा कायेन सर्वस्पर्शी
सहोऽनगारः शीतोन्नदंशमशकादिसहनकृत्यः स्यात् ॥ ११ ॥ इत्येवं पूर्वोक्तं तत्सर्वं न
गवान् वीरोधुतं क्षिप्तं रजः स्त्रीसंबंधकृतं कर्म येन स धुतरजाः धुतमोहव्याह उक्तवा
न् तस्मात्सजिह्वुरध्यात्मविमुक्षो निर्मलचित्तः सुविमुक्तः स्त्रीसंबंधेन रहित आमोक्ताय
सर्वकर्मक्षयं यावत् विहरेत्संयमोद्यतो न वेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति सूत्रकृतां
गदीपिकायां चतुर्थ्याध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—अपि च । सुविमुक्ते इत्यादि । सुषु विज्ञेयेण शुद्धा स्त्रीसंपर्कपरिसंहाररूपतया
निष्कजंका लेश्यांतःकरणवृत्तिर्यस्य स तथा स एव नूतो मेधावी मर्यादावर्ती परस्मै रुपादि
पदार्था क्रिया परक्रिया तां च ज्ञानं । विदितवेद्यो वर्जयेत्परिहरेत् । एतदुक्तं नवति । विषयो
पन्नो गोपाधिना नान्यस्य किमपि कुर्यान्नाप्यात्मनः स्त्रिया पादधावनादिकमपि कारयेत् । एतच्च
परक्रियावर्जनं मनसा वच सा कायेन वर्जयेत्तथा ह्यौदारककामनोगार्थं मनसा न गच्छति ना
न्यं गमयति गच्छंतमपरं नानुजानीते एवं वाचा कायेन च सर्वेभ्यो दारिके न च जेदा एवं दिव्येपि

नय जेदास्ततश्चाष्टादशजेदनिजमपि ब्रह्म विनृयात् । यथाच स्त्रीस्पर्शपरीपहः सोढव्य एवं स
 र्वा नपि शीतोष्णदंशमशकतृणादिस्पर्शानपि सहेत । एवंच सर्वस्पर्शसहोऽनगरः साधुर्नवती
 ति ॥ १ ॥ कएवमाहेति दर्शयति । (इचेवमादुरित्यादि) इत्येवं यत्पूर्वमुक्तं तत्सर्वं सवीरोजग
 यानुत्पन्नदिव्यज्ञानः परहितैकरतआह उक्तवान् । यतएवमतो धूतमपनीतं रजःस्त्रीसंपर्का
 दिकृतं कर्म येन सधूतरजाः । तथा धूतोमोहोरागद्वेषरूपोयेन सतथा । पातांतरं वा धूतोऽप
 नीतोरागमार्गोरागपंथा यस्मिन् स्त्रीसंस्तवादिपरिहारात्ततथा तत्सर्वं नगवान् वीरएवाह । य
 तएवं तस्मात्सजिह्वुरध्यात्मविशुद्धः सुविशुद्धांतःकरणः सुपुं रागद्वेषात्मकेन स्त्रीसंपर्केण मु
 क्तः सन्नमोह्यायाज्ञोपकर्मरूपंयावत्परिसमंतात्संयमेऽनुष्ठाने ब्रजेऽहेत्संयमोद्योगवान् नये
 दिति । इति परित्तमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १ ॥ इति चतुर्थे स्त्रीपरिज्ञाध्ययनं परित्तमाप्तं
 हवे नरयविजति नामा पांचमुं अध्ययन श्रीजंबूस्वामी पूठेठे अने श्रीसुधर्म स्वामी
 जंबू प्रत्ये कहेठे के पूर्वें चोथा अध्ययनमां अनाचारी कहा तेवा अनाचारी जे होय
 तेने नरकगति प्राप्त आय माटे नरयविजति नामा पांचमुं अध्ययन कहेठे.

पुढिस्सहं कवजियं महेसिं, कहं जितावा एरगा पुरठा ॥ अ
 जाणउं मे मुणि बूढि जाणं, कहिं नुवाला नरयं उविति ॥ १ ॥
 एवं मए पुठे महाणुजावे, एणमोव्ववी कासवे आसुपन्ने ॥ पवे
 दइस्सं ड्हमछड्गं, आदीणियं ड्कडियं पुरठा ॥ २ ॥

अर्थ-(पुढिस्सहंकेयजियंमहेसिंके०) सुधर्मस्वामी कहेठे जे तमे मने पूठोठो के नरक
 केवाठे तथा जीव केवे कर्म करी नरके जाय तथा त्या केवी वेदनाठे तेम में पण (पुरठाके०)
 पूर्वें केवली महर्षि श्री माहावीर देवने पुठयुं हतुं के हे नगवन् (अजितावा के०)
 तापसहित (एरगाके०) नरकना जय जे तीव्र दुःख रूपठे ते (कहंके०) केवाठे (अ
 जाणउंमेके०) अजाणता एवा मुजने (मुणिके०) हे मुनि तमे (जाणं बूढिके०) केवल ज्ञाने
 करी जाणता यका कहो के (कहिंनुवालानरयंउवितिके०) केवीरीते बाल एटले अज्ञानी जी
 य नरकमां जइ उपजे ॥ १ ॥ (एवंमएपुठेके०) एम में विनय सहित पुठयुं ठता (महाणुजावे
 के०) महोठोठे अनुज्ञात एटले माहात्म्य जेनो (आसुपन्नेके०) आसुप्रह एटले सर्वत्र
 सदा उपयोग यकी केवल ज्ञानवंत एवा (कासवेके०) काइयप श्रीमाहावीर देव तेपो (इ
 एमोव्ववीके०) एमज कहुं ते प्रमाणो हुं तमने कहीग (पवेदइस्सं ड्हमछड्गंके०) प्रवेदि
 तंडःखमेवायड्गं एटले दुःखनु कारणठे माटे ड्गर्मस्यानक नरकावासा कहाठे (आदीणि
 पंड्कडियंपुरठाके०) आदीनिकंड्कडितीनो पुरक्षात् एटलेथत्यंत दीन पुरुषे जेनो आश्रयकको

ये एवा डुरुत एटले पापफलसहित ते नरकावासाने पुरस्तात् एटले आगल कहेसे ते तमे एकाग्रचित्ते सांजलो ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ पंचमाध्ययनमारच्यते । तत्र उपसर्गनीरोः स्त्रीवशगस्य नरकपातः स्यात्तत्र च यादृश्योवेदनाः स्युस्ताश्च त्र्योच्यंते इति । प्रथमोद्देशकस्यादिसूत्रमिदं । (पुष्टिस्तेति) जंबूस्वामिना सुधर्मस्वामी पृष्टः किञ्चतानरका इत्यादिपृष्टः सुधर्मस्वाम्याह । यदेतन्नवताऽहंपृष्टस्तदेतत्केवलिनः श्रीवीरमहर्षेः पुरस्तात्पूर्वं पृष्टवानहं कथमजितापान्वितानरकाः । हेमुने एतदजानतो मे त्वं जानन् ब्रूहि । कथं केन प्रकारेण नुवितर्के वालाश्च ज्ञानरकमुपयांति ॥१॥ एवं मया पृष्टो महाजुनावद्दं प्रश्नोत्तरमब्रवीत् । काश्यपोवीरश्चाद्यु प्रज्ञोजगवान् इदमाह । यथाहं प्रवेदयिष्यामि कथयिष्यामि त्वं शृणु । दुःखं नरकदुःखं अर्थतः परमार्थतो दुर्गविषमं । पुनः किञ्चतं । आसमंताद्दीनमादीनं तद्विद्यते यस्य स आदीनिकोऽस्यं तद्दीनत्वाश्रयस्तं दुष्कृतं पापं विद्यते यत्र स दुष्कृतिकस्तं पुरस्तादग्रतः कथयिष्ये ॥२॥

॥ टीका—उक्तं चतुर्थ्याध्ययनं सांप्रतं पंचममारच्यते । अस्य चायमजिसंबंधः । इहाद्याध्ययने स्वसमयपरसमयप्ररूपणानिहिता । तदनेतरं स्वसमये बोधोविधेय इत्येतद्वितीयेऽध्ययने ऽजिहितं । संबुद्धेन चानुकूलप्रतिकूलावपसर्गाः सम्यक् सोढव्या इत्येतच्चतुतीयेऽध्ययने प्रतिपादितं । तथा संबुद्धेनैव स्त्रीपरीषदश्च सम्यगेव सोढव्य इत्येतच्चतुर्थेऽध्ययने प्रतिपादितं । सांप्रतमुपसर्गनीरोः स्त्रीवशगस्यावश्यं नरकपातो नवति । तत्र च यादृक्त्वावेदनाः प्रादुर्भवन्ति ताश्च नेनाध्ययनेन प्रतिपाद्यंते । तदनेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोग इराणि उपक्रमादीनि वक्तव्यानि । तत्रोपक्रमांतर्गतोऽर्थाधिकारोद्देशः । अध्ययनार्थाधिकारउद्देशार्थाधिकारश्च । तत्राध्ययनार्थाधिकारो निर्युक्तिकारेण प्रागेवाजिहितः । तद्यथा । उपसर्गनीरुणो (यीवसस्तनरएसु होक्लवववाउ) इत्यनेन उद्देशार्थाधिकारस्तु निर्युक्तिकृताना निहितोऽध्ययनार्थाधिकारांतर्गत इति । सांप्रतं निक्षेपः सच त्रिविधः । उधनिष्पन्नो नाम निष्पन्नः सूत्रालापक निष्पन्नश्चेति । तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽध्ययनं नाम निष्पन्ने तु नरकविजकिरिति विषदं नाम । तत्र नरकपदनिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । एिरए ठक् दवं, एिरयाउ इहमेव जे नवे अशुना ॥ खेचं एिरउगासो कालो एिरएसुचेव छी ॥ ६४ ॥ नावेउ एिरयजीवा कम्मुदउ चेव एिरयपाउंगा । सोऊण एिरयडुःखं, तव चरणोहोऽज्जइयवं ॥ ६५ ॥ एिरयेठक्कमित्यादिगाथा ६५ । तत्र नरकशब्दस्य नामस्थापना इव्यक्तेत्रकालनावचेदात् पोढा निक्षेपः । तत्र नामस्थापने कुम्मे । इव्यनरकआगमतोनोआगमतश्च । आगमतो ज्ञाता तत्र चा नुपयुक्तः । नोआगमतस्तु क्कशरीरज्जव्यशरीरव्यतिरिक्कइदं व मनुप्यनवे तिर्यग्जवे ये केचना ऽपुनकारित्वादशुनाः सत्त्वाः कालकसौकरिकादय इति । यदिवा यानि कानि चिदशुनानि

स्थानानि चारकादीनि याश्च नरकप्रतिरूपावेदनास्ताः सर्वाऽव्यनरकाऽत्यनिधीयन्ते ।
यदिवा कर्मऽव्यनोर्कर्मऽव्यनेदाद् व्यनरकोद्देधा । तत्र नरकवेद्यानि यानि वक्ष्यानि कर्मा
णि तानि चैकजचिकस्य वक्ष्यायुष्कस्याजिमुखनामगोत्रस्य चाश्रित्य व्यनरकोजवति ।
नोर्कर्मऽव्यनरकस्त्वद्देव येऽशुचारूपरसगंधवर्णशब्दस्पर्शाऽस्ति । क्षेत्रनरकस्तु नरकावकाश
कालमहाकालरौरवमहारौरवप्रतिष्ठानाऽजिधानादिनरकाणां चतुरशीतिलक्षसंख्यानां वि
शिष्टोन्नजागः । कालनरकस्तु यत्र यावतीस्थितिरिति । जावनरकस्तु ये जीवानरकायुष्क
मनुजवन्ति तथा नरकप्रायोग्यः कर्मोदयऽस्ति । एतदुक्तं जवति । नरकांतर्वर्तिनोजीवास्तथा
नरकायुष्कोदयापादिताऽसात्तावेदनीयादिकर्मोदयाश्चैतद्द्वितयमपि जावनरकऽत्यनिधीय
ते । तदेवं श्रुत्वाऽवगम्य तीव्रमसह्यं नरकदुःखं क्रकचपाटनकुंजीपाकादिकं परमाधार्मि
कापादितं परस्परोदीरणारुतं स्वाभाविकं च तपश्चरणे संयमानुष्ठाने नरकपातपरिपंथिनि
स्वर्गापवर्गागमनैकहेतोर्वाऽत्महितमिच्छता प्रयतितव्यं परित्यक्तान्यकर्तव्येन यत्नोविधेय
ऽस्ति । सांप्रतं विनक्तिपदनिक्षेपार्थमाह । सामंतवणादविष्टे, खेत्ते काले तदेव जावेय । ए
सोऽयं विनक्तीष्टे एणिकेवोठविहोहोऽ ॥१॥ (नामंतवणेत्यादि) विनक्तेर्नामस्थापना इव
क्षेत्रकालजावनेदात् पोढा निक्षेपस्तत्र नामविनक्तिर्यस्य कस्य चित्सचित्तादेऽव्यस्य विन
क्तिरिति नाम क्रियते । तद्यथा । स्वादयोष्टौ विनक्तयस्तिबादयश्च । स्थापनाविनक्तिस्तु य
त्र ताएवं प्रातिपदिकाऽक्षातोर्वा परेण स्थाप्यन्ते पुस्तकपत्रकादिन्यस्तावा । इव्यविनक्तिर्जी
वाजीवनेदाद् द्विधा । तथापि जीवविनक्तिः सांसारिकेतरनेदाद्विधा । तत्राप्यसांसारिकजी
वविनक्तिऽव्यकालनेदात् द्वेधा । तत्रऽव्यतस्तीर्यातीर्थेतिऽक्षदिनेदात्पंचदशधा । कालतस्तु
तत्प्रथमसमयसिद्धादिनेदादनेकधा । सांसारिकजीवविनक्तिरिन्द्रियजातिजवनेदाद्विधा । तत्र
इन्द्रियविनक्तिरेकैन्द्रियविकर्षेन्द्रियपंचेन्द्रियनेदात्पंचधा । जातिविनक्तिः पृथिव्यप्तेजोवायुव
नस्पतिव्रतनेदात् पोढा । जवविनक्तिर्नरकतिर्यङ्मनुष्यामरनेदाच्चतुर्धा । अजीवऽव्य
विनक्तिस्तु ह्यरूपिऽव्यनेदाद् द्विधा । तत्र रूपिऽव्यविनक्तिश्चतुर्धा । तद्यथा । स्कंधाः
स्कंधदेशाः स्कंधप्रदेशाः परमाणुपुञ्जश्च । अरूपिऽव्यविनक्तिर्दशधा । तद्यथा । धर्मा
स्तिकायोधर्मास्तिकायस्य देशोधर्मास्तिकायस्य प्रदेशः । एवमधर्माकाशयोरपि प्रत्येकं
त्रिनेदता इष्टव्या । अक्षसमयश्च दशमऽस्ति । क्षेत्रविनक्तिश्चतुर्धा । तद्यथा । स्थानं
दिशं इव्यं स्वामित्वं चाश्रित्य । तत्र स्थानाश्रयणादूर्ध्वाधस्तिर्यग्बिजागव्यवस्थितोलो
कोर्धशास्वस्थानस्यपुरुषश्च कटिस्थकरगुग्मऽस्ति इष्टव्यः । तत्राप्यधोलोकविनक्तीरक्षप्र
जायाः सप्त नरकपृथिव्यस्तत्रापि सीमंतकादिनरकेऽकावजिकप्रविष्टपुष्पावकीर्णकृ
तज्यस्रचतुरस्त्रादिनरकस्वरूपनिरूपणं । तिर्यग्लोकविनक्तिस्तु जंबूद्वीप, लवणसमुद्र,
धातकीखंड, कालोदसमुद्रेत्यादिदिगुणदिगुणवृद्ध्या द्वीपसागरस्वयंनूरमणपर्यंतस्वरूपनि

रूपणं । ऊर्ध्वलोकविजक्तिः सौधर्माद्यानपर्युपरिव्यवस्थिता द्वादशदेवलोकाः नवग्रैवेय
कांनि पंचमहाविमानानि । तत्रापि विमानैश्चावलिप्रविष्टपुष्पावकीर्णकवृत्तत्रयस्रचतु
रस्त्रादिविमानस्वरूपनिरूपणमिति । दिगाश्रयणेन तु पूर्वस्थां दिशि व्यवस्थितं क्षेत्रमे
वमपरास्वपीति । इत्याश्रयणाञ्जलिक्षेत्रादिकं गृह्यते । स्वाम्याश्रयणाच्च देवदत्तस्य क्षेत्रं
यद्देवदत्तस्य वेति । यद्विवा क्षेत्रविजक्तिरार्याऽनार्यक्षेत्रजेदाद्विधा । तत्राप्यार्यक्षेत्रमर्थप
द्विश्रंतिजनपदोपजडितं राजगृहमगधादिकं गृह्यते । रायगिहमगहचंपा, अंगातहता
मलित्तिवंगाथ ॥ कंचणपुरकलिगा, वाराणसीचेव कासीय ॥ १ ॥ साकेयकोसलागय,
पुरंचकुरुसौरिपंचकुसुमाय ॥ कंपिलं पंचाला, अहिष्ठताजंगलाचेव ॥ २ ॥ वारवईयसुरछा
मिहिलविदेहायवञ्चकोसंबी ॥ नंदिपुरसंदिशा, नदलिपुरमेवमलयाय ॥ ३ ॥ वश्राडव
ञ्चवरणा, अञ्जातहमिनियावइदशस्रा ॥ सुत्तीमईयचेदी, वीथनयं सिंधुसौवीरा ॥ ४ ॥ महुरा
यसूरसेणा, पावाचंगीयमासपुरिबद्धा ॥ सावित्रीयकुलाणा, कोमीवरिसंचलाढाय ॥ ५ ॥
सेयविद्यावियणायरि, केययअइंचआरियंजणियं ॥ जनुप्पत्तिजिणायं, चक्कीणरामकि
एहाणं ॥ ६ ॥ अनार्यक्षेत्रं धर्मसंज्ञारहितमनेकधा । तदुक्तं । सगजवणसबरवच्चर, का
यमुंरुंमो डुगोणपक्कया ॥ अस्कागहूणरोमस पारसखसखासियाचेव ॥ १ ॥ डुविलय
लवोसवाक्कस, निहंउदुल्लिंदकोचनभरूया ॥ कौंचायचीणचंचुय, मालंदमिलाकुलकाय ॥
॥ २ ॥ केकयकिरायहयमुह, खरमुहत्तह तुरगमेढगमुहाय ॥ ॥ हयकसागयकसा, अ
स्येयअणारियाबह्वे ॥ ३ ॥ पावायचंदमा, अणारियाणिग्घिणाणिरणुकंपा ॥ धम्मोत्ति
अस्कराई, जेसुणणकंतिमुविणोवि ॥ ४ ॥ कालविजक्तिस्तु अतीताऽनागतवर्तमानकालचे
दाविधा । यदि चैकांतसुपमादिकक्रमेणाऽवसर्पिण्युत्सर्पिण्युपलक्षितं द्वादशारं कालचक्रं । अ
थवा । समयावत्रियमुद्गुत्ता, दिवसमहोरत्तपक्षमासाय ॥ संबन्नखुगपलिया, सागरखस्त
प्पिपरियट्टेत्थेवमादिकाकालविजक्तिरिति । नावविजक्तिस्तु जीवाजीवजेदाद्विधा । तत्र जीव
नावविजक्तिरौदयिकोपशमिक, ह्याधिक, ह्यायोपशमिक, पारणामिक, सान्निपातिक, जेदा
तु पटप्रकारा । तत्रौदयिकोगतिकपायलिंगमिथ्यादर्शनाऽज्ञानाऽसंयतासिद्धलेश्याश्रुतश्रुत
रूपेकैकैकपट्टजेदक्रमेणैकविंशतिजेदनिन्नः । तर्थापशमिकः सम्यक्त्वचारित्रजेदाद् द्वि
धः । ह्याधिकः सम्यक्त्वचारित्रज्ञानदर्शनदानलानजोगोपजोगवीर्यजेदाच्चवधा । ह्यायोप
शमिकस्तु ज्ञानाज्ञानदर्शनदानादिलब्धयश्रुतस्त्रिपंचजेदाः । तथा सम्यक्त्वचारित्रसंय
मासंयमजेदक्रमेणाष्टादशधेति । पारिणामिकोजीवजव्याजव्यत्वादिरूपः सान्निपातिक
स्तु द्विकादिजेदात् पट्टविंशतिजेदः । संचवीतु पट्टिगतिविधोयमेव गतिजेदात्पंचधेति । अ
जीवनावविजक्तिस्तु मूर्तानां वर्णगंधरसस्पर्शसंस्थानपरिणामः । अमूर्तानां गतिस्थित्यव
गाह्यवर्तनादिकइति । सांप्रतं समस्तपदापेक्षया नरकविजक्तिरिति । नरकाणां विजागोविज

किस्तामाह ॥ पुढवीफासंअसा, पुवकमणिरयणवालवहणंच ॥ तिसुवेदेतिअताणाअणु
 नागंचेव सेसासु ॥ ६७ ॥ (पुढवीफासमित्यादि) । प्रथिव्याः शीतोष्णरूपायास्तीव्रवेदनो
 त्पादकः स्पर्शः संपर्कः प्रथिवीतंस्पर्शस्तमनुजवंति । तमेव विशिनष्टि।अन्येन देवादिना उ
 पक्रमितुमुपशमयितुं योनश्चक्षते सोन्यानुपक्रमस्तमपराचिकित्स्यमित्यर्थः । तमेवंनूतमप
 राऽस्ताथ्यं प्रथिवीस्पर्शं नारकाः समनुजवंति । उपलक्ष्यणार्थत्वाच्चास्य रूपगंधस्पर्शशब्दान
 प्येकांतेनाद्युजान्निरुपमाननुजवंति । तथा नरकपालैः पंचदशप्रकारैः परमाधार्मिकैः कृ
 तमुजराऽसिक्तुतक्रकचकुंजीपाकादिकं वधमनुजवंत्याद्यासु तिसृषु रत्न, शर्करा, बालुकारख्या
 सु प्रथिवीषु स्वकृतकर्मफलजुजोनारकाश्चत्राण्यशरणाः प्रनूतकालं यावदनुजवंति ।
 शेषासु चतसृषु प्रथिवीषु पंकधूमतमोमहातमः प्रजाख्यासु परमाधार्मिकनरकपालाजावे
 पि स्वतएव तत्कृतवेदनायाः सकाशाद्यस्तीव्रतरोऽनुजावोविपाकोवेदनासमुद्घातस्तमनु
 जवंति । परस्पोदीरितदुःखाश्च जवंतीति । सांप्रतं परमाधार्मिकानामाद्यासु तिसृषु प्रथिवी
 पु वेदनोत्पादकान् स्वनामग्राहं दर्शयितुमाह । अवेअंवरितीचिव, सामेयसवजेविय ॥ रो
 देवरुदकालेय, महाकालेतिआवरे ॥ ६८ ॥ असिपचेपणुंकुजेवालुवेघरणीविय ॥ खर
 स्तरेमहावासे, एवंपसुरसाहिया ॥ ६९ ॥ गाथाद्वयंप्रकटार्थः । एवं ते चांचाहत्यादयः पर
 माधार्मिकायादृक्कां वेदनां परस्पोदीरिण्डुःखं चोत्पादयंति । तां दर्शयितुमाह । धाडेंति
 यहाडेंतिय, हणंतिविबंतितहणिसुंनंति । मुंचंतिअंवरतले, अंवाखलुतहणेरइया ॥ ७० ॥
 (धाडेंतीत्यादि) । तत्रांवा निधानाः परमाधार्मिकाः स्वजवनान्नरकायासं गत्वा क्रीडया ना
 रकान् अत्राणान् सारमेयानिव शूलादिप्रहरिस्तुदंतो (धाडेंतेति) प्रेरयंति । स्थानात्
 स्थानांतरं प्रापयंतीत्यर्थः । तथा (पहाडेंतिचि) स्वेद्येतश्चेतश्चाऽनार्यं त्रमयंति तथाऽ
 वरतले प्रक्षिप्य पुनर्निपतंतं मुजरादिना घ्नंति तथा शूलादिना विध्यंति तथा (निमुंचंतिचि)
 रुकाटिकायां गृहीत्वा नमो पातयंति अधोमुखं अथोन्दिह्याऽवरतले मुंचंतीत्येयमादिक
 या विडंबनया तत्र नरकप्रथिवीषु नारकान् कदर्थयंति । किंचान्यत् । उह्यहपेयतहियं,
 णिस्सनेकपणीहिकप्यंति ॥ विडुजगवडुजगडिने अंवरसीतहणेरइए ॥ ७१ ॥ (उहए
 त्यादि) । उप सामीप्येन मुजरादिना हताउपहताः पुनरप्युपहताएव खड्गादिना हता
 उपहृतहतास्तान्नारकान् तस्यां नरकप्रथिव्यां निःसंज्ञकान् नष्टसंज्ञान् मूर्छितान्सतः क
 प्यणीजिः कश्यपंति चिदंतीतश्चेतश्च पाटयंति । तथा छिदलचट्टलकछिन्नानिति म
 ध्यपाटितान् गंडशश्वित्रांश्च नारकांस्तत्र नरकप्रथिव्यामंवर्यमानामानुसुराः कुर्वंतीति ।
 तथा । साडणपाडणतोमण, वंधणरळुवयप्यहारेडिं ॥ सोमाणोरतियाणं, पयत्तयंतीअ
 पुत्ताणं ॥ ७२ ॥ (साधनेत्यादि) । तथा अणुणानां तीवाऽस्तातोदये यत्तेमानानां नार
 काणां श्यामाख्याः परमाधार्मिकाएतच्चैतज्ज प्रवर्तयंति । तद्यथा । सातनमंगोपांगानां

वेदनं तथा पातनं निष्कुटादधोवज्जन्मौ प्रहेपस्तथाप्रतोदनं व्ययनं तथा सूच्यादिना नासिकादौ वेधस्तथा रज्ज्वादिना कूरकर्मकारिणं वध्मन्ति । तथा तादृग्विधलताप्रहारस्ता ड्यंत्येवं दुःखोत्पादनं दारुणं शातनपातनवेधनबंधनादिकं बहुविधं प्रवर्तयन्ति व्यापारयन्तीति । अपिच । अंतगयफिफिसाणिय, हिययं कालेङ्कफुफु सेचके । सबलाणेरति याणं, कचेतितहिंअपुन्नाणं ॥ ४३ ॥ (अंतगयेत्यादि) । तथा सबलाख्यानरकपाला स्तथाविधकर्मोदयसमुत्पन्नक्रीडापरिणामाअपुण्यजाजां नारकाणां यत्कुर्वन्ति तददर्शयति । तद्यथा । अंत्रगतानि यानि फिफिसानि अंत्रांतर्वर्तीनि मांसविशेषरूपाणि हृदयंति पाटयन्ति तथा तज्जंत (कालेङ्कन्ति) । हृदयांतर्वर्ति मांसखंडं । तथा (फुफुसेति) उदरांतवर्तीन्यंत्रविशेषरूपाणि तथा वल्कलान् वर्धनाऽकर्षयन्ति । नानाविधैरुपायैरशरणानां नारकाणां तीव्रां वेदनामुत्पादयन्तीति । अपिच । अतिसत्तिकोततोमर, स्रजतिसृजेसुस्रुविषयासु ॥ पोएतिरुहकम्माठ, एरणपालातहिंरोहा ॥ ४४ ॥ (अतिसत्तीत्यादि) । तथा, अन्वर्थानिधानारौडाख्यानरकपालारौडकर्माणोनानाविधेष्वसिक्तया विषु प्रहरणेषु नारकानञ्जनकर्मोदयवर्तिनः प्रोतयन्तीति । तथा । जंजन्तिअं गमंगाणि, ऊरुवाहूतिराणिकरचरणा । कप्पंतिकप्पणीहिं, उवरुहापावकम्मरया ॥ ४५ ॥ (जंजन्तीत्यादि) तथोपरुडाख्याः परमाधार्मिकाणामंगप्रत्यंगानि शिरोबाहूरुकादीनि तथा करचरणंश्च जंजन्ति मोटयन्ति पापकर्माणः कल्पनीनिः कल्पयन्ति पाटयन्ति । तत्रास्त्येव दुःखोत्पादनं यत्ते न कुर्वन्तीति । अपिच । मीरासुसुंएसुय, कंडूसुयपयणएसुयपयन्ति । कुंजीसुयजोहियसुय, एयंतिकालाठणेरतिए ॥ ४६ ॥ (मीरासुइत्यादि) तथा कालाख्यानरकपालाः सुरामीरासु दीर्घचुव्वीडु तथा सुंठकेषु तथा कंडकेषु प्रचंडकेषु तीव्रतापेषु नारकान् पचन्ति तथा कुंजीपूष्टिकाकृतिषु तथा वल्लीप्वायसकवल्लीषु नारकान् व्यवस्थाप्य जीवन्मत्स्यानिव पचन्ति । अपिच । कप्पंतिकाणिमं, सगाणिढिंदंतिसीहपुष्ठाणि ॥ खावंतियाणरइए, महकालापाचकंमरए ॥ ४७ ॥ (कप्पन्तीत्यादि) महाकालाख्यानरकपालाः पापकर्मनिरतानारकाज्ञानाविधैरुपायैः कदर्थयन्ति । तद्यथा । काकिणीमांसकानि अज्जदणमांसखंडानि कल्पयन्ति नारकान् कुर्वन्ति तथा (सीहपुष्ठाणि) । पट्टीवध्मास्तांश्चिद्वन्ति । तथा ये प्राक् मांसाशिनोनारकाश्चासन् तान् स्वमांसानि खादयन्तीति । अपिच । ह्हेपाएकरु, वाहुतिरापायअंगमंगाणि ॥ विंदंतियगाणंतू अतिणेरइएनिरयपाला ॥ ४८ ॥ (ह्हेत्यादि) अतिनामानोनरकपालाअञ्जनकर्मोदयवर्तिनोनारकानेवं कदर्थयन्ति । तद्यथा । हस्तपादोरुवाहुशिरःपार्श्वादीन्यंगप्रत्यंगानि विदन्ति प्रकाममत्यर्थं खंरुयन्ति । तुशब्दोऽपरदुःखोत्पादनविशेषणार्थेऽस्ति । तथा । कम्पोछणसकरचरण दसणछण फुग्गकरुवाहूणं ॥ ठेयणजेयणसाढण, अतिपनधपूहिपादंति ॥ ४९ ॥ (कम्पोछइत्यादि) । अति

प्रधानाः पत्रधनुर्नामानोनरकपालाश्रितपत्रवनं बीनत्सं कृत्वा तत्र ठायार्थिनः समा
गतान् नारकान् वराकान् अस्यादिभिः पाटयन्ति तथा कर्णौष्ठनासिकाकरचरणदर्शन
स्तनस्त्रिगुरुवाहनां वेदननेदनशातनादीनि विकुर्वितवाताहतचलिततरुपातितासिप
त्रादिना कुर्वन्तीति । तडुकं । विन्नपादचुलस्कंधा, विन्नकर्णौष्ठनासिकाः ॥ निन्नतालु
शिरोमेढ्राणिनाह्निहृदयोदराः ॥ १ ॥ किंचान्यत् कुंजीसुचपढणेसुय, लोहियसुयकुंडलो
हि कुंजीसु ॥ कुंजीयणरयपाला हणंतिपाडंतिणरएसु ॥ ७० ॥ (कुंजीसुइत्यादि) कुं
जिनामानोनरकपालानारकाच्चरकेषु व्यवस्थितान् निघ्नन्ति तथा पाचयन्ति । केति व
शीयन्ति । कुंजीपुष्टिकाकृतिषु तथा पचनेषु कडिहकाकृतिषु तथा लौहीष्वापसत्ता
जनविशेषेषु पाचयन्ति । तथा । तडवडस्सनळ्ळंति, नळ्ळणेकलंबुवाजगापठे । बालुगाणे
रइया लोलंतीअंबरतलंमि ॥ ७१ ॥ (तडवडेत्यादि) बालुकाख्याः परमाधार्मिकाना
रकानत्राणास्तत्रवालुकानृतनाने चणकानिव (तमतडिनि) स्फुटतः (नळ्ळंति) नृळ्ळंति प
चन्ति । केत्याह । कदंबपुष्पाकृतियालुकाकदंबवालुका तस्याः पृष्ठमुपरितजं तस्मिन् पात
यित्वाऽवरतलेच लोलयन्तीति । किंचान्यत् । पूयरुहिरकेसध्वाहिणीकजरुलेंतजलसो
या ॥ वेयरणिणिरयपालाणेरइएकपवाहंति ॥ ७२ ॥ (पूयरुहिरेत्यादि) । बैतरणीना
मानोनरकपालावैतरणीं नदीं विकुर्वन्ति । साच पूयरुधिरकेशस्थिवाहिनीमहाजयानका
कजकजायमानजजाश्रिता तस्यांच ह्यारोभजलायामतीव बीनत्सवर्शनायां नारकान् प्रवा
हयन्तीति ॥ तथा । कप्पेंतिकरकरण्हिं, तडिंतिपरोप्परंसुएहंति ॥ सिंवजितमारुहंती,
खरखरातडुणेरइए ॥ ७३ ॥ (कप्पेंतीत्यादि) । खरखराख्यास्तु परमाधार्मिकानर
कानेवं कदर्ययन्ति । तद्यथा । ककचपातैर्मध्यं मध्येन स्तंभमिव तान् पातानुसारेण कल्प
यन्ति पाटयन्ति । तथा परशुनिश्र तानेव नारकान् परस्परमन्योन्यं तक्षयन्ति सर्वशोदेहाव
यवापनयनेन तनून् कारयन्ति । तथा शाळ्मलीं वज्रमयजीरणकंटकाकुजां खरखरारारं
तो नारकानारोहयन्ति पुनराकूटानाकपयन्तीति ॥ अपिच । जीएयपलायंते समंततो लघुते
णिरुंजन्ति ॥ एसुणोजहापसुवहे, महघोत्तातठणेरइए ॥ ७४ ॥ (जीएइत्यादि) । महायो
पाजिधानाजवनपत्यसुराधमविशेषाः परमाधार्मिकाव्याधाड्व परपीडोत्पादनेनैवाऽस्तु
लं हपेसुदहंतोक्रोमया नानाविधैरुपायैर्नारकान् कदर्ययन्ति तांश्च जीतान् प्रपला
यमानान् भृंगानिव समंततः सामस्येन तत्रैव पीडोत्पादनस्थाने निरुंजन्ति प्रतिवध्नं
ति पशुन् वस्तादिकान् । यथा पशुवधे समुपस्थिते नश्यतस्तद्वधकाः प्रतिवध्नंत्ये
वं तत्र नरकावासे नारकानिति । गतोनामनिष्पन्नोऽधुना सूत्रानुगमेऽस्वजितादिषु
णोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (पुष्टिस्सहमित्यादि) जंबूस्वामिना सुधर्मस्वामी पृष्टः । त
द्यथा । जगवन् किंचूतानारकाः कर्वा कर्मनिरसुमतां तेपूत्पादः कीदृशोवा तत्रत्यावेद

नास्त्येवं एष्टः सुधर्मस्वाम्याह । यदेतद्भगवताऽहं एष्टस्तदेतत्केवलिनमतीतानागतवर्तमानसूक्ष्माव्यवहितपदार्थवेदिनं महर्षिमुग्रतपश्चरणकारिणमनुकूलप्रतिकूलोपसर्गसहिष्णुं श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिनं पुरस्तात्पूर्वं एष्टवानस्मि । यथा कथं किञ्चूताञ्जितापा न्वितानरकानरकावासान्वन्तीत्येतदजानतोमे मम हेमुने जानन् पूर्वमेव केवलं ज्ञानेनाऽवगच्छन् ब्रूहि कथय । कथंतु केन प्रकारेण किमनुष्ठायिनः । नुरिति वितर्कं । बालाञ्जिताहिताहितप्राप्तिविवेकरहितास्तेषु नरकेषूपसामीप्येन तद्योग्यकर्मापादानतया यांति गच्छन्ति ॥ १ ॥ किञ्चूताश्च तत्र गतानां वेदनाः प्राड्ढ्यन्तीत्येतच्चाह । (एष्टवानिति) (तथा एवंमइत्यादि) एवमनन्तरोक्तं मया विनेयेनोपगम्य एष्टोमहांश्चतुस्त्रिंशदतिशयरूपोऽनुजावोमाहात्म्यं यस्य स तथा प्रश्नोत्तरकालं चेदं वक्ष्यमाणं । मोइति वाक्यालंकारे । केवलालोकेन परिज्ञाय मत्प्रश्ननिर्वचनमब्रवीदुक्तवान् । कोसौ । काश्यपोवीरोवर्धमानस्वामी आद्युप्रज्ञः सर्वत्र सदोपयोगात् सचैवं मया एष्टोमगवानिदमाह । यथा । यदेतद्भगवता एष्टं वदं प्रवेदयिष्यामि कथयिष्याम्यग्रतोदत्तावधानः शृण्वति । तदेवाह । दुःखमिति नरकं दुःखहेतुत्वात् असदनुष्ठानं । यदिव नरकावासएव दुःखयतीति दुःखं । अथवा असाता वेदनीयोदयात् तीव्रपीडात्मकं दुःखमित्येतच्चायतः परमार्थतोविचार्यमाणं दुर्गं गहनं विषमं दुर्विज्ञेयं । असर्वज्ञेन तत्प्रतिपादकप्रमाणानावादित्यभिप्रायः । यदिव (दुःखमष्टदुर्गति) दुःखमेवार्थोऽस्मिन् स दुःखनिमित्तोवा दुःखप्रयोजनोवा दुःखार्थोनरकः । सच दुर्गं विषमोदुर्गतरत्वात् तं प्रतिपादयिष्ये । पुनरपि तमेव विशिनष्टि । आसमन्तादीन्मादीन् तद्विद्यते यस्मिन्सत्यादीनिकोऽत्यन्तदीनसत्त्वाश्रयस्तदुःकृतमसदनुष्ठानं पापं वा तत्फलं वा असातावेदनीयोदयरूपं तद्विद्यते यस्मिन्स दुष्कृतिकस्तं पुरस्तादग्रतः प्रतिपादयिष्ये । पावांतरं वा (इच्छादिगति) दुष्कृतं विद्यते येषां ते दुष्कृतिनोनारकास्तेषां संबंधिचरितं पुरस्तात्पूर्वस्मिन् जन्मनि नरकगतिगमनयोग्यं यत्कृतं प्रतिपादयिष्यतइति ॥ ५ ॥

जे केइ बाला इह जीवियछी, पावाइं कम्माइं करंति रुद्धा ॥ ते घोररूवे तमिसंधयारे, तिवाञ्जितावे नरए पडंति ॥ ३॥ तिवं तसे पाणिणो थावरेया, जे हिंसति आयसुदं पडुच्चा ॥ जे लूसए होइ अदत्तहारी, ए सिक्कती सेयवियस्स किंचि ॥ ४ ॥

अर्थ—(जेकेइबालाके०) जे कोइक महारंजीया बाल एटले अज्ञानी (इहजीवियछी के०) आसंसारने विषे असंयमे जीवितव्यना अर्थी एवा जन्वि (पावाइंकम्माइंकंरंतिरुद्धा के०) रौइ एटले प्राणीने जयना उपजावनार एवा अनेक पापकर्मकरे (तेघोररूवेतमिसंधयारे के०) तेवा पुरुष तीव्रपापोदयने लीधे घोररूप एटले अत्यन्त बीहामणो रूपे त

मिसंधयारे एटले महाअंधकारे सहित ज्यां आंखे करी कांइज देखाय नही मात्र अंधविज्ञाने करी थोडुं थोडुं घुक्नी पेरे देखे अने (तिवाजितावेनरएण्डंतिके०) ज्यां खेरना अंगाराथी अनंतगणो तापठे एवा नरकनेविये पडेले ॥ ३ ॥ (तिबंतसेके०) जे पुरुष तीव्रपणो करी बेंडीयादिक त्रस (पाणिणोके०) जीव अने (थावरेयाके०) पृथ्वीकायादिक स्थावर जीव तेने (जेहिंसतिआयसुहंपडुच्चके०) येहिनस्तिआत्मसुखंप्रतीत्य एटले जे पुरुष सदाकाल स्वात्मसुखनो अर्थ जाणी करीने हणें तथा (जेखुसएहोइके०) जे प्राणीउंतुं उपमर्दन कर नार होय तथा (अदचहारीके०) परइव्यापहारक एटले अदचदाननो छेनार होय तथा (एस्तिरकतीतेयवियस्तकिंचिके०) नशिद्वयतेसेवनीयस्य किंचित् एटले सेववा योग्य एवा जे व्रत पञ्चखाणादिक ठे ते नकरे अर्थात् अविरति व्रतो ज रहे परंतु काकमांसादि कनी पण विरति करी शके नही. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—ये केचिद्दालाअज्ञाजीवितार्थिनः संयमजीवितार्थेन पापानि कर्माणि रौ द्राः कुर्वन्ति ते नरके पचन्ति । यडक्तमागमे । केहसुजंतेजीवानेरइश्चत्ताएकाम्मंपकरंती ति । किंचूते नरके । घोररूपे अतिनयानके तथा (तमिसंधयारेति) बहुलतमोंधकारे य च्चात्मापि नोपलज्यते केवलमवधिनापि मंदमंदमुखूकाइवाहि पश्यंति । तथा चागमः । कएहजेसेणंजंतेएरइकएहजेस्तेनरइश्चत्ताएणइहिणा सवत्तासमन्नासमजिलोएमा णीकेवइपंखेत्तं जाणइपासइ इतिरिश्चमेवखेत्तं जाणइपासइ इत्यादि । पुनः किंचूते न रके । तीव्रोडुःसहः स्यादिरांगारमहाराशितापादनंतगुणान्जितापः संतापोयस्मिन् स तीव्राजितापस्तस्मिन् ॥ ३ ॥ तीव्रं निर्दयोयस्त्वान् कीडिपादीन् स्यावरांश्च पृथ्वीकायादी न हिनस्ति इति आत्मसुखं प्रतीत्य स्वशरीरसुखरुते यः प्राणिनां छपकउपमर्दकारी अदचहारी अदचग्राही सन शिद्वते नान्यसति (तेयविश्वस्तति) सेवनीयस्य संयमस्य किंचित् मांसादेरपि निवर्ततइत्यर्थः ॥ ॥ ॥

॥ टीका—यथाप्रतिज्ञातमाह । (जेकेइत्यादि) ये केचन महारंजपरिग्रहपंचेंडियवध पिशितनक्षणादिके सावयानुष्ठाने प्रवृत्तावालाअज्ञारागदेपोत्कटातिर्यग्मनुष्याइहास्मि न्तंसारेऽसंयमजीवितार्थिनः पापोपादानचूतानि कर्माण्यनुष्ठानानि रौद्राः प्राणिनां नपोत्पादकत्वेन नयानकहिंसावृत्तादीनि कर्माणि कुर्वन्ति तएवंचूतास्तीव्रपापोदय र्वातनोपोरूपेऽत्यंतनयानके (तमिसंधयारेति) बहुलतमोंधकारे यच्चात्मापि नोप लज्यते चक्षुषा केवलमवधिनापि मंदमंदमुखूकाइवाहि पश्यंति । तथाचागमः । कएह जेसेणंजंतेएरइकएहजेस्तेनरइश्चत्ताएणइहिणासबड समंतासमजिलोएमाएकेव

इयंखेत्तंजाणई केवइयंखेत्तंपासइ गोयमाणोबहुययरं खेत्तंजाणइणो बहुययत्तरंपासइ
 इत्तरियमेवखेत्तंजाणइत्तरियमेवपासइइत्यादि । तथा तीव्रोडुःसहः खदिरांगारमहारा
 शितापादनंतगुणोऽनितापः संतापोयस्मिन् सतीत्रानितापस्तस्मिन् एवंनूते नरके बहुवेद
 नेऽपरित्यक्तविषयाजिष्वंगाः स्वरुतकर्मयुरवः पतंति तत्र च नानारूपा वेदनाः समनुजवं
 ति । तथायोक्तं । अष्टंडियविसंयसुहो, पडइअविज्ञायसिविसिहाणिवहे ॥ संसारोदहिव
 लयं, सुहंमिडुःखागरेनिरए ॥ १ ॥ पायकतोरठलमुह, कुहरुठलिपंरुहरिगंडूसे कखत्तुक
 तड्हाविरिक्कंविईएदेहदे ॥ २ ॥ जंतंतरन्निळंतु, वलंतसंसदजरियदिशिबिवरे ॥ मसं
 तुप्पिडियसमुच्चलंतसीलछिसंथाए ॥ ३ ॥ सुककंदकडाहु, कडंतडुक्कयकयंतकम्मंते ॥ मू
 लविजिनुस्सिन्नु, इदेहणित्तंपज्जारे ॥ ४ ॥ बंधयारडुगं बंधणायारडुडरकिलेसे ॥
 निन्नकरचरणसंकर, रुहरिवसाडुग्गमप्पवहे ॥ ५ ॥ गिडमुहणिडउरिक्क, तवंधणो
 मुडकंवरिकबंधे ॥ वडगहियत्तत्तसंडा, सयग्गविसुमुस्कुमियजीहो ॥ ६ ॥ निरकंहु
 सग्गकड्डिय, कंटयरुक्कग्गजज्जरसररीरे ॥ निमिसंतरंपि डुल्लह, तुक्केवरकेडुःखंमि ॥ ७ ॥
 इयजीसणंमिणिरए, पडंतिजेविविहसत्तवहिनिरया ॥ सबप्रप्पयनरा, जयंमिकयपावसं
 थाया ॥ ८ ॥ इत्यादि ॥ ३ ॥ किंचान्यत् । (तिवंतसेत्यादि) । तथा तीव्रमतिनिरनुकं
 पं रौडपरिणामतया हिंसायां प्रवृत्तः । त्रस्पंतीतित्रसादींश्चिदादयस्तास्तथा स्यावरांश्च
 पृथिवीकायादीन् यः कश्चिन्महामोहोदयवर्ती हिनस्ति व्यापादयति । आत्मसुखंप्रतीत्य
 स्वशरीरसुखरुते नानाविधैरुपायैर्यः प्राणिनां लूपकउपमर्दकारी जवति तथा अदत्त
 मपहर्तुं शीलमस्याऽऽसावदत्तहारी परइव्यापहारकस्तथा न शिद्धते नाप्यसति । नादत्ते
 (सेवयिष्यसति) सेवनीयस्यात्महितेपिणा सदनुष्ठाने यस्य संयमस्य किंचिदिति । एतड
 कं जवति । पापोदयादिरतिपरिणामं काकमांसादेरपि मनागपि नविधत्ते इति ॥४॥

पागप्पि पाणे बहुणंतिवाती, अनिव्वते घातमुवेति बाले ॥ णिहो
 णिसं गवति अंतकाले, अहोसिरं कट्टु उवेड डुग्गं ॥५॥ हणं
 दहंमिंद एं दहेति, सहे सुणित्ता परदम्मियाणं ॥ ते नारगानु
 जयजिन्नसन्ना, कंखंति कन्नामदिसं वयामो ॥ ६ ॥

अर्थ—(पागप्पिके०) प्रागल्भिक एटले धृष्टपणे पापनेविषे निवांकठतो (पाणेबहुणंति
 वाती के०) बहुनांप्राणानतिपाती घणाप्राणीउतो अतिपाती विनाशक एटले जीवघात
 क, धृष्टपणे बोलनार शास्त्रमांहे जे हिंसाते हिंसा नही एवा वचननो बोलनार (अनिव्वते
 के०) अनिवृत्त एटले क्रोध थकी उपशम्यो नथी, एवो ठतो (बालेके०) बाल एटले अज्ञा

नी (घातं के०) नरकने (उपैतिके०) पामे (अंतकालेके०) अंतकाले एटले मरणका
ले (अहोसिरंकट्टु के०) नीचुं मस्तक करी (णिहोणिसं के०) अधोगतियें अंधकारने
विपे (गच्छतिके०) जाय (डुग्गंके०) डुर्ग विपम स्थानके ह्वेदनचेदनादिक डुःखने (उवेइ
के०) पामे ॥५॥ ह्वे ते नारकी पर्याप्ति जावे पोहोता थका परमाधार्मिकना शब्द सांजले ते
कहेते (हणके०) मुजरादिके करी हणो (बिंदहके०) खड्गादिके करी ह्वेदो (निंदणंके०)
शूलादिके करी जेदो (दहेतिके०) अग्नीये करी वालो इत्यादिक करणने डुःखकारी एवा
(परहम्मियाणं के०) परमाधार्मिकना (सहेके०) शब्दने (सुणित्तके०) सांजलीने (ते
नारगाडं के०) ते नारकीड (जयनिन्नसन्नाके०) जयेकरीने नाश पाम्याडे संज्ञा एटले
मनव्यापार जेना तथा गात्र पण जागळे एवा ठतां (कंखंतिके०) एवी वांठना करेके
(कल्लामदिसंवयामो के०) कांदिशंजजामः एटले अमे कयी दिशाये नाशी जइये के
ज्यां गया थका अमने जय टली जाय. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—प्रागल्भ्यं धाष्ट्यं विद्यते यस्य स प्रागल्भी बहूनां प्राणिनामतिपाती हिंस
कः सर्पहिंसादिवत् अनिर्वृतः कदाचिदप्यनुपशांतः सन् घातं नरकमुपैति बालः स अं
तकालेन्यक् नीचः (निसंति) अंधकारं गच्छति स्वपापेनाथः शिरःकृत्वा डुर्गं विपमं पीडास्था
नमुपैति ॥ ५ ॥ हतं मुजरादिना, छिन्नं खड्गादिना निचं शूलादिना दग्धं बन्धिना । पांवा
क्यालंकारे । तदेवंचूतान् परमाधार्मिकाणां शब्दान् शृण्वन्ति श्रुत्वा वा ते नारकानयेन
निन्ना नष्टा संज्ञा येषां ते तथा कांदिशं ब्रजेम इति कांक्षति ॥ ६ ॥

॥ टीका—तथा (पागझिपाणेइत्यादि) । प्रागल्भ्यं धाष्ट्यं तद्विद्यते यस्य स प्रागल्भी
बहूनां प्राणिनां प्राणानतीव पातयितुं शीलमस्य सचवत्यतिपाती । एतदुक्तं जयति । अ
तिपात्यपि प्राणिनः प्राणानतिधाष्ट्यां ददति । यथा वेदानिहिता हिंसाऽहिंसैव जयति । त
था राज्ञामयं धर्मोऽयुक्त आखेटकेन विनोदक्रिया । यदिव । नमांसनरूपे दोषोऽन मये
न च मैद्युने । प्रवृत्तिरेषा चूतानां, निवृत्तिस्तु महाफला इत्यादि । तदेवं क्रूरसिंहकृत्सर्पवत्
प्रकृत्यै प्राणातिपातानुष्ठायी अनिर्वृतः कदाचिदप्यनुपशांतः क्रोधाग्निना दह्यमानो यदिव
लुब्धकमत्स्यादिवधकजीविकाप्रसक्तः सर्वदा परिणामपरिणतोऽनुपशांतोहन्यते प्राणिनः
स्वरुतकर्मविपाकेन यस्मिन् सघातो नरकस्तमुपसामीप्येनैति । याति कोवालोऽहो रागे
पोदयवर्ती सौंतकाले मरणकाले (निहोति) न्यगधस्तात् (णिसंति) अधोऽंधकारं गच्छती
त्यर्थः । यथा तेन डुधरितेनाथः शिरःकृत्वा डुर्गं विपमं यातनास्थानमुपैति अवाकृशिरा न
रके पततीत्यर्थः ॥ ५ ॥ सांप्रतं पुनरपि नरकांतर्वर्तिनो नारका यदनुजयति तदर्शयितुमा

इयंखेत्तंजाणई केवइयंखेत्तंपासइ गोयमाणोबहुययरं खेत्तंजाणइणो बहुययत्तरंपासइ
 इत्तरियमेवखेत्तंजाणइइत्तरियमेवपासइइत्यादि । तथा तीव्रोडुःसहः खदिरांगारमहारा
 शितापादनंतयुणोऽजितापः संतापोयस्मिन् सतीव्राजितापस्तस्मिन् एवंचूते नरके बहुवेद
 नेऽपरित्यक्तविषयानिष्वंगाः स्वरुतकर्मगुरवः पतंति तत्र च नानारूपा वेदनाः समनुजवं
 ति । तथाचोक्तं । अष्ठंडियविसयसुहो, पडइअविश्लायसिविसिहाणिवहे ॥ संसारोदहिव
 लयं, सुहंमिडुःखागरेनिरए ॥ १ ॥ पायकतोरठलमुह, कुदुरुल्लिपंरुहिरगंडूसे कखतुक
 त्तडुहाविरिक्कंविर्वईणदेह-हे ॥ २ ॥ जंतंतरचिळंतु, षलंतसंसदन्नरियदिक्खिविवरे ॥ मसं
 तुप्फिडियसमुल्लंततीसत्तिसंथाए ॥ ३ ॥ सुककंदकडाहु, कटंतडुक्कयकयंतकम्मंते ॥ मू
 लविजित्तुस्विनु, इवेहणित्तंतपसारे ॥ ४ ॥ बंधयारडुगं बंधणायारडु-इरकिजेते ॥
 निन्नकरचरणसंकर, रुहिरवसाडुगमण्यवहे ॥ ५ ॥ गि-इमुहणिहउरिक्क, तबंधणो
 मु-इकंवरिकबंधे ॥ दडगहियतत्तसंडा, सयग्गविसुमुस्कुमियजीहो ॥ ६ ॥ निरकंहु
 सग्गकड्डिय, कंटयरुक्कगजङ्कारसररी ॥ निमिसंतरंणि डुल्लह, सुक्केवस्केडुःखंमि ॥ ७ ॥
 इयंजीसणंमिणिरए, पडंतिजेविविहसत्तवहिनिरया ॥ सबभ्रछायनरा, जयंभिकयपावसं
 घाया ॥ ८ ॥ इत्यादि ॥ ३ ॥ किंचान्यत् । (तिर्वंतसेत्यादि) । तथा तीव्रमतिनिरनुकं
 पं रौडुपरिणामतया हिंसायां प्रवृत्तः । त्रस्पंतीतित्रसादींश्चियावयस्तांस्तथा स्थावरांश्च
 पृथिवीकायादीन् यः कश्चिन्महामोहोदयवर्ती दिनस्ति व्यापदयति । आत्मसुखंप्रतीत्य
 स्वशरीरसुखरुते नानाविधैरुपायैर्यः प्राणिनो लूपकउपमर्दकारी ज्वति तथा अदत्त
 मपहर्तुं शीलमस्याऽसावदत्तहारी परइव्यापहारकस्तथा न शिक्वते नान्यसति । नादत्ते
 (तेयवियस्तत्ति) सेवनीयस्यात्महितैपिणा सदनुष्ठाने यस्य संयमस्य किंचिदिति । एतड
 कं ज्वति । पापोदयादिरतिपरिणामं काकमांसादेरपि मत्तागपि नविधत्ते इति ॥४॥

पागझि पाणे बहुणंतिवाती, अनिवते घातमुवेति बाले ॥ णिहो
 णिसं गच्चति अंतकाले, अदोसिरं कट्टु उवेड डुगं ॥५॥ दणं विं
 दहंजिंद णं दहेति, सहे सुणंता परहम्मियाणं ॥ ते नारगाउ
 जयजिन्नसन्ना, कंखंति कन्नामदिसं वयामो ॥ ६ ॥

अर्थ—(पागझिके०) प्रागल्भिक एटले घृष्टपणे पापनेविषे निशंकठतो (पाणेबहुणंति
 वाती के०) बहुनांप्राणानतिपाती घणाप्राणीउनो अतिपाती विनाशक एटले जीवघात
 क, घृष्टपणे बोलनार शास्त्रमांदे जे हिंसाते हिंसा नही एवा वचननो बोलनार (अनिवते
 के०) अनिवृत्त एटले क्रोध थकी उपशम्यो नथी, एवो ठतो (बालेके०) बाल एटले अशा

॥ दीपिका—अंगारराशिं ज्वलितं सह ज्योतिषा बद्धिना वर्तत इति संज्योतिर्नूमित्तेनोपमा यस्यां सा तदुपमा तामंगारतुल्यां नूमिमाक्रमंतस्ते नारकादह्यमानाः करुणं दीनं स्तनंत्याक्रंदंति । तत्र बादराग्नरेनावातदुपमां नूमिमित्युक्तं । एतदपि दिग्दर्शिनार्थमुक्तं । अन्यथा नारके चिरस्थितिकालस्थितयः । तथाहि । उत्कृष्टतत्त्वयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि जघन्यतस्तु दशवर्षसहस्राणि तिष्ठति ॥ ७ ॥ सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह । यदि ते त्वया श्रुता वैतरणी नाम क्षारोष्णरुधिराकारजलवाहिनी नदी अग्निदुर्गा विपमा । यथा निशितस्त्रीदृष्टः क्रूरः स्यादेवं तीक्ष्णानि स्रोतांसि प्रवाहायस्याः सा तीक्ष्णस्रोताः । तथा ते नारका तापतसाजले पातुमिच्छवो वैतरणीमतिदुर्गां तरंति । किंनूताः । इषुणा शरेण प्रतोदेनेव प्रेरिताः शक्तिनिः शस्त्रविशेषैर्हन्यमानाः । तृतीयार्थे सप्तमी ॥ ८ ॥

॥ टीका—तेषु नयोद्भवादिद्वु नष्टायदनुजवंति तदर्शयितुमाह । (इंगालेत्यादि) अंगारराशिं खदिरांगारपुंजं ज्वलितं ज्वालाकुलं तथा सह ज्योतिषोद्योतेन वर्तत इति संज्योतिर्नूमित्तेनोपमायस्याः सा तदुपमा तामंगारसन्निधां नूमिमाक्रमंतस्ते नारकादह्यमानाः करुणं दीनं स्तनंत्याक्रंदंति । तत्र बादराग्नरेनावातदुपमां नूमिमित्युक्तं । एतदपि दिग्दर्शिनार्थमुक्तमन्यथा नारकतापस्येहत्याग्निना नोपमा घटते । तेषु नारकामहानगरदाहाधिकेन तापेन दह्यमानाश्चरहस्वराश्च प्रकटस्वरामहाशब्दाः संतस्तत्र तस्मिन्नरकावासे चिरं प्रनूतं कालं स्थितिरवस्थानं येषां ते । तथा सुकृष्टतत्त्वयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि जघन्यतोदशवर्षसहस्राणि तिष्ठतीति ॥ ७ ॥ (जडतेसुयाइत्यादि) । सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं प्रतीदमाह । यथा नगवतेदमारुप्यातं यदि ते त्वया श्रुता श्रवणपथमुपागता वैतरणी नाम क्षारोष्णरुधिराकारजलवाहिनी नदी अग्निमुख्येन दुर्गानिदुर्गा दुःखोत्पादिका । तथा निशितोयथा क्रूरस्त्रीदृष्टानि शरीरावयवानां कर्तकानि स्रोतांसि यस्याः सा । तथा तेषु नारकास्तसांगारसन्निधां नूमिं विहायोदकं पिपासवोऽजितसाः संतस्तापापनोदायाऽग्निपिपिच्छवोवा तां वैतरणीमतिदुर्गां तरंति । कथंनूताः । इषुणा शरेण प्रतोदेनेव चोदिताः प्रेरिताः शक्तिनिश्च हन्यमानास्तामेव नीमां वैतरणीं तरंति । तृतीयार्थे सप्तमी ॥ ८ ॥

कीलोर्हिं विक्षंति असादुकम्मा, नावं उर्वंते सऽ विष्णूणा ॥

अत्रेतु सूलाहिं तिसूलियाहिं, दीद्वाहिं विक्षूण अद्दे करंति ॥ एण ॥

केसिंघ बंधितु गले सिलाउ, उदगं सि बोलंति महालयंसि ॥ क

जंबुयाबालुय मुम्मुरेय, लोलंति पच्चंति अतव अत्रे ॥ १० ॥

अर्थ—(असादुकम्माके) पठीते असाधुकर्मा पापकारक एवा नारकी ते नावमाहेलाजे

द । (हण्विंदहेत्यादि) । तिर्यङ्मनुष्यजवात्सत्वानरकेपूतपन्नाञ्चतर्मुद्गतेन निर्जुनाडज सन्निजानि शरीराण्युत्पादयन्ति । पर्यातिज्ञावमागताश्चातिजयानकान् शब्दान् परमाधार्मिकजनितान् शृण्वन्ति । तद्यथा । हतं मुजरादिना विदितं खजादिना जिह्वं मूलादिना दग्धं मुमुंरादिना । एमितिवाक्यालंकारे । तदेवंचूतान् कर्णासुखान् शब्दान् नैरवान् श्रुत्वा तेतु नारकाजयोद्भातलोचनानयेन नीत्या निम्ना नष्टा संज्ञाऽतःकरणवृत्तिर्येषांते तथा नष्टसंज्ञाश्च कादिशं व्रजामः कुत्र गतानामस्माकमेवंचूतस्यास्य महाधोरारवदारुणस्य दुःखस्य त्राणं स्यादित्येतत्काङ्क्षन्तीति ॥ ६ ॥

इंगालरासिं जलियं सजोति, ततोवमं नूमिमणुकमंता ॥ तेमङ्ग

माणा कलुणं थणंति, अरहस्सरा तच्च चिरद्वितीया ॥ ७ ॥ जइ

ते सुया वेयरणीजिङ्गगा, णिसिउ जहा खुरइव तिक्कसोया ॥

तरंति ते वेयरणीजिङ्गगां, उमुचोइयासत्ति सुहम्ममाणा ॥ ८ ॥

अर्थ-एम चिंतवी नयत्रांत ठतां नाशता थकां जे पामे ते कहेढे. (इंगालरासिंज लियंसजोति के०) खदिरांगार एटले खयरना अंगाराना पुंज ज्वाला कराल ज्योति स हित एवीजे नूमि (ततोवमं के०) तेनीढे उपमा जेने (नूमिमणुकमंता के०) एवी नूमि ने अतिक्रमता (तेमङ्गमाणा के०) तेनारकी अत्यंत दाफता बलता थका (कलुणंथ णंति के०) कलुणमहाशब्दास्तर्नन्ति करुण एटले घणा दीनस्वरे आक्रंद करे परंतु ते नारकी केवाढे तोके (अहरहस्सरा के०) जेनो स्वर प्रगट जाएमामां आवे नही एटले जेवा गुंगाना शब्द तेवा शब्दे बोले वली केवाढे तोके (तच्चचिरद्वितीया के०) त्यां घ णोकाळ रेवाना स्थितिढे जेनी एटले उत्कृष्ट तेज्रीश सागरोपमनी स्थिति अने जघन्य दश हजार वर्षेनी स्थिति जाणवी. ॥ ७ ॥ गुरु शिष्य प्रत्ये कहेढे के (जइतेसुयाके०) जेते सांजलीढे थुं शांजलीढे. (वेयरणीजिङ्गगाके०) वेतरणी नामनी नदी घणी डुगै एट ले विपम केवी विपमढे तोके (णिसिउजहाखुरइवतिक्कसोया के०) कुर एटले बुरी नी पेरे तीरुणढे स्रोत एटले पाणीजुं पूर जेने विपे एवी (वेयरणीजिङ्गगां के०) ते वेतरणी नदी माहा विपम तेमां (तेके०) ते नारकीठ नरकनी नूमिना तापे तप्या ठता पाणीना अर्थ तरस्या थका (तरंति के०) तरे पण केवा ठता तरे तोके त्यां जवाने अण इच्छता (उमुचोइयाके०) बाणना चोया एटले प्रेक्षा तथा (सत्तिमुहम्ममा णा के०) शक्ति जाले करी ह्णता थका ते नदीने डुखे पीडया ठता बलात्कारे ते वेतर णीनदी अगाधढे माटे तरवाने असमर्थ ठता पण तरे तेवारे घणाज दुःखी थाय पढी तर वाने नौकानी वांछा करे तेवारे फरी अत्यंत दुःखी थाय ते आगली गाथार्ये कहेढे. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—अंगारराशिं ज्वलितं सह ज्योतिषा वह्निना वर्तत इति सज्योतिर्नूमिस्तेनोपमा यस्यां सा तदुपमा तामंगारतुल्यां नूमिमाक्रमंतस्ते नारकादह्यमानाः करुणं दीनं स्तनंत्याक्रंदंति । तत्र बादराग्रेरजावात्तदुपमां नूमिमित्युक्तं । एतदपि दिग्दर्शिनार्थमुक्तं । अन्यथा नारके चिरस्थितिकालस्थितयः । तथाहि । उत्कृष्टतत्त्वयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि जघन्यतन्तु दशवर्षसहस्राणि तिष्ठति ॥ ७ ॥ सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह । यदि ते त्वया श्रुता वैतरणी नाम क्षारोष्णरुधिराकारजलवाहिनी नदी अजिह्वर्गा विपमा । यथा निशितस्तीक्ष्णः क्षुरः स्यादेवं तीक्ष्णानि स्रोतांसि प्रवाहायस्याः सा तीक्ष्णस्रोताः । तथा ते नारका तापतप्तजले पातुमिह्रवो वैतरणीमतिह्वर्गा तरंति । किञ्चूताः । इष्टुणा शरेण प्रतोदेनेव प्रेरिताः शक्तिनिः शस्त्रविशेषैर्हन्यमानाः । तृतीयायै सप्तमी ॥ ८ ॥

॥ टीका—तेच जयोद्घातादिहु नष्टायदनुचवंति तदर्शयितुमाह । (इंगालेत्यादि) अंगारराशिं खदिरांगारपुंजं ज्वलितं ज्वालाकुलं तथा सह ज्योतिषोद्योतेन वर्तत इति सज्योतिर्नूमिस्तेनोपमायस्याः सा तदुपमा तामंगारसन्निभां नूमिमाक्रमंतस्ते नारकादह्यमानाः करुणं दीनं स्तनंत्याक्रंदंति । तत्र बादराग्रेरजावात्तदुपमां नूमिमित्युक्तं । एतदपि दिग्दर्शिनार्थमुक्तमन्यथा नारकतापस्येहत्याग्निना नोपमा घटते । तेच नारकामहानगरदाहाधिकेन तापेन बह्यमानाश्चरहस्वराश्चप्रकटस्वरामहाशब्दाः संतस्तत्र तस्मिन्नरकावासे चिरं प्रचूतं कालं स्थितिरवस्थानं येषां ते । तथा सुकृष्टतत्त्वयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि जघन्यनोदशवर्षसहस्राणि तिष्ठतीति ॥ ७ ॥ (जज्ञतेमुयाइत्यादि) । सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं प्रतीदमाह । यथा जगवतेदमारब्धातं यदिते त्वया श्रुता श्रवणपथमुपागता वैतरणी नाम क्षारोष्णरुधिराकारजलवाहिनी नदी अजिह्वरूपेण ह्वर्गाजिह्वर्गा दुःखोत्पादिका । तथा निशितोपस्था क्षुरस्तीक्ष्णानि शरीरावयवानां कर्तकानि स्रोतांसि यस्याः सा । तथा तेच नारकास्तप्तजलसन्निभां नूमिं विहापोदकं पिपासवोऽजितप्ताः संतस्तापापनोदायाऽजिपिपिह्रवोवा तां वैतरणीमजिह्वर्गा तरंति । कथञ्चूताः । इष्टुणा शरेण प्रतोदेनेव चोदिताः प्रेरिताः शक्तिनिश्च हन्यमानास्तामेव नीमां वैतरणीं तरंति । तृतीयायै सप्तमी ॥ ८ ॥

कीलोहिं विज्ञंति असाहुकम्मा, नावं उर्विते सइ विप्पदूणा ॥

अन्नेतु सूलाहिं तिसूलियाहिं, दीहाहिं विद्रूण अहे करंति ॥ ९ ॥

केसिंघ वंधितु गले सिलाउ, उदगं सि वोलंति मद्दालयंसि ॥ क

लंबुयावालुय मुम्मुरेय, लोलंति पच्चंति अतव्व अन्ने ॥ १० ॥

अर्थ—(असाहुकम्माके) पठीते असाहुकर्मा पापकारक एवा नारकी ते नावमाहेलाजे

लोखंमना (कीलेहिके०) खीजा तेणेकरी (विशंतिके०) वींधाय (नावंउवितेके०) नावार्ये चढया (सइविष्यदूणाके०) स्मृतिविप्रहीणा स्मृतिहीन एटले विवेकरहित थाय तथा (अत्रेतुके०) अन्य वली परमाधार्मिक लोक ते नारकीउने नाशी जता देखीने (सूजाहिंतिसूजियाहिंदीहाहिके०) त्रिशूलसहित एषी दीर्घ एटले लांबी शूलरीये (विहू एअहेकरंतिके०) वींधी करीने नीचा धरतिने विपे नाखे ॥९॥ (केसिंच वंधिचुगलेसिला उ के०) केटलाक नारकीने परमाधार्मिक लोक तेमना गलामां अत्यंत वजनदार शिला बांधीने (महालयंसि के०) माहा अगाध उंमा एवा (उदगंसिबोजंति के०) पाणीमां बोले फरी तेमांहेथी काढीने पठी (कलंबुयावालुयमुम्पुरेयके०) कलंबू फूल शरखी वे जूने विपे तथा मुम्पुरेय एटले अग्नीने विपे (लोलंति के०) आषा पाठा घाले अत्यंत तप्तरेती मांहे चणानी पेरे शेके (तडअत्रे के०) त्यां वली अन्य परमाधार्मिको (पञ्च तिअके०) ते नारकीने मांसनी पेशीनी पेरे पचावे तुहंपियाइ मांसाइ इत्यादि. ॥ १० ॥

॥ टीपिका—तान् नारकान् वैतरणीजलतप्तान् जोहकीजाकुजां नावमागच्छंतः पूर्वारूढा असाधुकर्माणः परमाधार्मिकाः कीलेषु कंठेषु विध्यंति तेच विध्यमानावैतरणीजलेन न एतंज्ञाः स्मृतिविप्रहीणागतकर्तव्यविवेकाः स्युः । अन्ये पुनर्नरकपालानारकैः क्रीडंतस्ता न त्रिशूलिकाभिः शूलानिर्दीर्घानिर्विध्वा अधोऽनूमौ जालयंति ॥९॥ केषांचिन्नारकाणां गले ते परमाधार्मिकाः शिलां बध्वा महति जले बोजंति मज्जयंति ततः समाकृत्य पुनर्वैतरणीनद्याः कलंबुकावालुकायां मुर्मुराग्रौ लोलयंति अन्येच नारकान् तत्र नारकावासे त्रष्टुकक्षिप्तमांसवत् पचंति ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच (कीलेहीत्यादि) तांश्च नारकान् तप्ततटारोलेन दुर्गधेन वैतरणीजले नानितप्तानायसकीजाकुजां नावमुपगच्छंतः पूर्वारूढाअसाधुकर्माणः परमाधार्मिकाः कीलेषु कंठेषु विध्यंतीति । तेच विध्यमानाः कलकलायमानेन सर्वस्वोत्तोन्यायिना वैतरणीजलेन नष्टंज्ञाअपि सुतरां स्मृत्या विप्रहीणाअपगतकर्तव्यविवेकान्वति । अन्ये पुनर्नरकपालानारकैः क्रीडंतस्तान्नष्टांस्त्रिशूलिकाभिर्दीर्घिकानिरायतानिर्विध्वा अधोऽनूमौ कुर्वतीति ॥ ९ ॥ अपिच (केसिंचइत्यादि) केषां चिन्नारकाणां परमाधार्मिकामहतीं शिलां गले बध्वा महत्पुदके (बोजंति) निमज्जयंति । पुनस्ततः समाकृत्य वैतरणीनद्याकलंबुकावालुकायां मुर्मुराग्रौ च लोलयंति अतितप्तवालुकायां चणका निव समंततो लोलयंति । तथान्ये तत्र नरकावासे स्वकर्मपाशावपाशितान्नारकान् सुंवके प्रोतकमांसपेशीवत् पचंति जर्जयंतीति ॥ १० ॥

असूरियं नाम महान्तितावं, अंधतमं दुष्पतरं महंतं ॥ उडुं अ
हेअं तिरियं दिसासु, समाहितं जन्तुं गणीजियाइ ॥ ११ ॥ जं
सी गुहाए जलणेतिउठे, अविजाणउं म्हाइ लुत्तपसो ॥ सया
य कलूणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीयं अतिउक्कधम्मं ॥ १२ ॥

अर्थ—(असूरियं नामके०) नथी ज्यां सूर्य तेने असूर्य स्थानक कहिए एटले कुंजीने,
आकारे माहाअंधकाररूप नरकावास, तथा ज्यां (महान्तितावं के०) माहा अत्यंत तापठे
(अंधतमं के०) अत्यंत अंधकारठे, एवा (दुष्पतरं महंतं के०) महोटा विशाल दुस्तर
स्थानकने पापना उदयथी ते नारकी पामेठे. (जन्तुं के०) जे नरकावासमां सर्वकाल
(उडुंअहेअंतिरियं दिसासु के०) उडुं नीडुं अने तिहुं एटले सर्व दिशाउने विपे
(गणीजियाइके०) प्रज्वलित अग्नीने (समाहित के०) स्थाप्यो ठे अर्थात् ज्यां सदा
काल अग्नी बढ्यां करेठे एवा कष्ट मांहे नारकीउने पाडे. ॥ ११ ॥ (जंसीगुहाए जल
णेतिउठेके०) जे नरकावासने विपे उठने आकारें गुफाठे ते गुफा मांहे प्रवेश करतो जे अ
ग्नीना आवासमां पडे एवो (अविजाणउं के०) अजाण बापडो पोताना कर्मने नथी
जाणतो तथा (लुत्तपसोके०) लुप्तप्रज्ञो एटले जेनी प्रज्ञा लोपाइ गइठे, एवो ठतो ते नार
की त्यां (म्हाइके०) दाजे बले (सपायकलूणंके०) सर्वकाल करुणप्राय दयामणु एवुं (पुण
घम्मठाणंके०) पूर्ण तापडुं स्थानक त्यां (गाढोवणीयंके०) आकरा पापकर्म करी ठोडुं (अ
तिउक्कधम्मंके०) ज्यां अत्यंत दुःखरूपनुं ज धर्म एटले स्वभावठे एवुं स्थानक नारकी पामे.

॥ दीपिका—(असूर्येति) नविद्यते सूर्योयस्मिन् सोऽसूर्योनरकोधकारमयस्तं महान्ति
तापं अंधतमसं दुष्पतरं महंतं नरकं पापोदयाद् व्रजति । तत्र च नरके उर्ध्वमधस्तिर्यक्
च सर्वदिक्षु समाहितोव्यवस्थापितोऽग्निः प्रज्वलतीति ॥ ११ ॥ (जंसीति) यस्मिन् न
रके प्राणीगुहायामिव ज्वलनेऽग्नौऽतिवृत्तः प्रातवेदनानुगतः स्वरुतं पापमजानन् लुप्तप्रज्ञो
गतप्रज्ञानिवेकोद्वह्यते । तथा सदा करुणं पुनर्दानं धर्मस्थानमापत्स्थानं गाढमत्यर्थमु
पनीतं दुष्कृतेन अतिदुःखरूपोधर्मस्वभावोयस्मिन् तत्तथा एवंविधं स्थानं ते व्रजति नय
त्र दुःखविश्रामः । यतः । अग्निनिमीज्जणमेतं, नदिसुहृदुक्कमेवअणुवधं ॥ निरएनेरइथा
णं, अहोनिस्पधमाणाणं ॥ १२ ॥

॥ टीका—तथा (असूरियमित्यादि) । नविद्यते सूर्योयस्मिन् सोऽसूर्योनरकोवह
लांधकारः कुंजीपाकाकृतिः सर्वेव वा नरकावासोऽसूर्योव्यपविश्यते । तमेवतूतं महा

जितापमंधतमसं दुष्प्रतरं दुरुत्तरं महांतं विशालं नरकं महापापोदयाद्भजंति । तत्र च नरके ऊर्ध्वमधस्तिर्यक् सर्वतः समाहितः सम्यगाहितोव्यवस्थापितोग्निर्जाज्वलतीति । पच्यते च । (समूहितजङ्घणीक्रियांश्च) यत्र नरके सम्यगूर्ध्वश्रितः समुत्थितोऽग्निः प्रज्वलति तं तथाचूतं नरकं वराकाव्रजंति ॥ ११ ॥ किंचान्यत् (जंसिगुहाएत्यादि) यस्मिन्नरके ऽतिगतोऽसुमान् गुहायामित्युत्पिकाकृतौ नरके प्रवेशितोज्ज्वलनेऽग्रावतितृत्तोवेदनानि चूतत्वात्स्वरुतं दुश्चरितमजानन् क्षुप्तप्रज्ञोऽपगतावधिविवेकोदंदह्यते । तथा सदा सर्वकालं पुनः करुणप्राप्यं कृत्स्नं वा धर्मस्थानमुष्णस्थानं तापस्थानमित्यर्थः । (गाढंति) अत्यर्थमुपनीतं दौकितं दुष्कृतकर्मकारिणां यत् स्थानं तत्ते व्रजंति । पुनरपि तदेव विशिनष्टि । अतिदुःखरूपो धर्मः स्वभावो यस्मिन्निति । इदमुक्तं जवति । अङ्घ्रिनिमेषमात्रमपि कालं न तस्य दुःखस्य विश्रामश्चि । तडकं । अङ्घ्रिणिमीजणमेतं णडि सुदं डुकमेव पडिवद् ॥ गिरए एोरइयाणं, अहोणिसं पच्चमाणाणं ॥ १ ॥ १२ ॥

चत्तारि अगणिउ समारजिता, जेहिं कूरकम्मा जितविंति बालं॥
ते तड चिंति जितप्पमाणा, मत्तावजीवंतुवजोतिपत्ता ॥ १३ ॥ सं
तडणं नाम महाहितावं, ते नारया जड असादुकम्मा ॥ ह्वेहि
पाएहिय बंधिऊणं, फलगंवतडंति कुहाडह्वत्ता ॥ १४ ॥

अर्थ—(चत्तारिअगणिउ समारजिता के०) चारदिशे चार अग्नी समारंजीने एटले प्रज्वलित करीने (जेहिं के०) जे नरकावास्तने विपे (कूरकम्मा के०) कूरकर्मना कर नार एवा परमाधार्मिको ते (अजितविंतिबालंके०) अज्ञानी एवा बापडा नारकीउने तपावे (तेतडचिंतिजितप्पमाणाके०) तेनारकी त्यां पूर्वोक्त रीते ताप सहन करता कदर्थता अत्यंत दुःख जोगवता ठतां पणा काल सुधी रहे कोनीपेरे तोके (मत्तावजीवंतुवजोति पत्ता के०) जेम जीवता मत्स्य अग्नी पासे भूक्या ठता अत्यंत तापतु दुःख पासे पण परवश पणाने लीथे त्यांथी नासी शके नही, तेमते नारकीउ पण जाणी सेवा. ॥ १३ ॥ (संतडणंनाम के०) त्यां ते नरकमाहे नारकीउने ज्ञातवा छेदवालुं जे स्थानकडे ते केवुंछे तोके (महाजितापं के०) सर्वने महा दुःखतुं कारणछे (जड के०) ज्यां (असादुकम्मा के०) असाधुकर्मि एवा परमाधार्मिको (कुहाडह्वत्ता के०) हाथमां कुहाडो लइने (तेनारया के०) ते नारकीउने पकडीने (ह्वेहि पाएहियबंधि ऊणंके०) तेना हाथ तथा पग बांधी (फलगंवतडंतिके०) काष्ठनी पेरे ज्ञाते छेदे. ॥ १४ ॥

॥दीपिका—(चत्तारिन्ति) चतसृष्वपि दिक्षु चतुरोर्गन्तीन् समारस्य प्रज्वालय यत्र नरके कूरक

मीणोनरकपालास्नंवाले मूर्खे अनितापयंति नटिन्नवत् पचंति तेनारकास्तत्रानितप्यमानाः कदर्थ्यमानास्तिष्ठन्ति । यथा मत्स्याजीवतो ज्योतिःप्राप्ता अग्निगताः पीडयन्ते तथा पीडयमानाः ॥ १३ ॥ (संतद्वणमिति) नामेति संज्ञावनायां । संतद्वणं वेदनं महान्नितापं महाडुःखोत्पादकं । ततस्ते यत्र नरकावासे असाधुकर्माणः क्रूरकर्माणोनरकपालाः कुठारहस्तान् हस्तैः पादैश्च बध्वा फलकमिव काष्ठखंभमिव तद्वणुवंति विंदन्ति ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपिच । (चत्वारिद्व्यादि) चतसृष्वपि दिक्षु चतुरोग्नीन् समारण्य प्रज्वाल्य यस्मिन्नरकावासे क्रूरकर्माणोनरकपालाश्चाग्निमुख्येनाख्यर्थे तापयन्ति नटिन्नवत्पचंति बालमङ्गं नारकं पूर्वैरुतडुश्चरितं । ते तु नारकजीवा एव मनितप्यमानाः कदर्थ्यमानाः स्वकर्मनिगडितास्तत्रैव प्रचूतं कालं महाडुःखाकुले नरके तिष्ठन्ति । दृष्टान्तमाह । यथाजीवन्तो मत्स्यामीना उपज्योतिरग्नेः समीपे प्राप्ताः परवशत्वादव्यत्र गंतुमसमर्थास्तत्रैव तिष्ठत्येवं नारका अपि । मत्स्यानां तापासहिष्णुत्वाद्गनावल्यंतं दुःखमुत्पद्यत इत्यतस्तद्वहणमिति ॥ १३ ॥ किंचान्यत् (संतद्वणमित्यादि) समेकीनावेन तद्वणं संतद्वणं । नामशब्दः संज्ञावनायां । यदेतत्संतद्वणं तत्सर्वेषां प्राणिनां महान्नितापं महाडुःखोत्पादकमित्येवं संज्ञायते । यदेवं ततः किंचित्याह । ते नारकानरकपाला यत्र नरकावासे स्वनवनादागता असाधुकर्माणः क्रूरकर्माणोनिरनुकंपाः कुठारहस्ताः परदृष्टपाणयस्तान्नारकानप्राणान् हस्तैः पादैश्च बध्वा संयम्य फलकमिव काष्ठशकलमिव तद्वणुवंति तनूकुर्वन्ति विंदन्तीत्यर्थः ॥ १४ ॥

रुद्धिरे पुणो वच्च समुस्सिअंगे, निनुत्तमंगे परिवत्तयंता ॥ पयंति
एणं ऐरइए फुरंते, सजीवमत्तेव अयोक्वत्ते ॥ १५ ॥ नोचेव ते तव
मसीजवन्ति, एमिज्जती तिबज्जिवेयणाए ॥ तमाणुजागंअणुवेदयं
ता, डुक्कंति डुक्की ड्ढ ड्ढकेणं ॥ १६ ॥

अर्थ- (रुद्धिरेके०) ते परमाधार्मिको ते नारकीजीवो नृज रक्त, काढीने कडाहमां नाखी (पुणोके०) करी तेज लोहीमां ते नारकीउने पचावे ते नारकीउ केचावे तोके (वच्चके०) डूर्गध वस्तु तेणोकरी (समुस्सिके०) खरड्यावे (अंगेके) अंग जेमना एवा ते नारकीने केवीगेते पचावे तोके (निनुत्तमंगेके०) प्रथम तेमनुं उच्चमांग चेदीने पठी (पयिचत्तयंता के०) परिवत्तयंता एटले समु होय तेने उपरांतुं होय करे अने उपरांतुं तेने समु करे अर्थात् उलटावी पलटावीने पचावे. (पयंतिणेणेरइएफुरंते के०) त्यां पचता यका ते नारकी तापे करी विज्वज उता आषा पाठा वयलता हालता यका धूजे, ट लयले, कोनीपेरे तोके (सजीवमत्तेवअयोक्वत्ते के०) जेम जीवता मत्स तस लोखें

मनी कडाहमां नाख्या यका अत्यंत टलवले, तेनी पेरे ते नारकीउ पण वेदना सहन करता यका टलवले. ॥ १५ ॥ (नोचेवतेतन्मसीनवंति के०) पण ते नारकी त्यां पचा व्या यका बलीने जस्म नथाय, (एमिद्धतीतिवनिवेयणाए के०) मरण पामे नही शरीर ठामे नही. अत्यंत उग्र वेदनाये पण पोताना कृतकर्म (तमाणुजागं के०) ते कर्मनो अनुनाग जे विपाक तेने (अणुवेदयंता के०) अनुवेदता एटले नोगवता यका (दुःखंतिडुस्कीइहडुक्कडेणं के०) सीतोभवेदना दहन हनन ठेदन चेदन ताडन तर्जनादिक तथा तद्रूप त्रिशूलारोपण कुंजीपाक सालम्बी वृद्धादिके करी उप जावेला जे दुःख, ते दुखेकरी दुखीयका पोताना करेला डुकृतने योगे त्यां जीवता य काज रडे पण आयुष्य पूरण कखा विना मरण पामेज नही. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(रुहिरंति) ते नरकपालास्तान्नारकान् स्वरुधरे तप्तकवल्यां प्रक्षिप्ते पुनः पचंति । वर्षःप्रधानानि समुद्भितानि अत्राण्यंगानि वा येपांते तथा तान् । जिन्नं चूर्णितमुत्तमांगं शिरोयेपांते तथा तान् । के पचंतीत्याह । परिवर्तयंत उचानानवाहमुखान् कुर्वतः । पांवाक्यालंकारे । तान् स्फुरतस्तथेतश्च विव्हलान् सजीवमत्स्यानिव लोहकवल्यां पचंति ॥ १५ ॥ (एणेचेवेति) ते च नारकाएवं बन्धिनापच्यमानाअपि नमपीनवंति नजस्म सातूनवंति नरकानुजावात् । तथा तीव्रवेदनया नापरमग्निप्रक्षिप्तमत्स्यादिकमप्यस्ति यन्मीयते उपमीयते । अथवा तीव्रानिवेदनयापि अननुजुतस्वकर्मत्वान्नघ्नियंते तं ठेदनजे दनादिकमनुजागं कर्मविपाकमनुवेदयंतोऽनुजवंतस्तिष्ठंति । तथा कृतेन डुण्कृतेन दुःखिनोदुःखयंति पीडयंति. ॥ १६ ॥

॥ टीका—अपिच (रुहिरंतिपुणोऽत्यादि) ते परमाधार्मिकास्तान्नारकान्स्वकीये रुधरे तप्तकवल्यां प्रक्षिप्ते पुनः पचंति । वर्षःप्रधानानि समुद्भितान्यत्राण्यंगानि वा येपांते तथा तान् जिन्नंचूर्णितमुत्तमांगं शिरोयेपां ते तथा तानिति । कथं पचंतीत्याह । परिवर्तयंत उचानानवाहमुखान् वा कुर्वतः । एमिति वाक्यालंकारे । तान् । स्फुरतस्तथेतश्च विव्हलमात्मानं निक्षिपंतः सजीवमत्स्यानिवायसकवल्यामिति. ॥ १५ ॥ तथा (एणेचेवेत्यादि) तेच नारकाएवं बहुशः पच्यमानाअपि नोनैव तत्र नरके पाकेवा नरकानुजावे वा सति मपीनवंति नैव जस्मसाद्भवति । तथा तत्तीव्रानिवेदनया नापरमग्निप्रक्षिप्तमत्स्यादिकमप्यस्ति यन्मीयते उपमीयते अनन्यसदृशीं तीव्रां वेदनां वाचामगोचरामनुजवंतीत्यर्थः । यद्विवा तीव्रानिवेदनयाप्यननुजुतस्वकृतकर्मत्वान्नघ्नियंत इति प्रजुतमपि कालं यावत्तच्छादशं शीतोभवेदनाजनितं तथा दहनठेदनचेदनतद्रूपत्रिशूलारोपणकुंजीपाकशात्मक्या रोहणादिकं परमाधार्मिकजनितं परस्पोदीरणनिष्पादितंचानुजागं कर्मेणां विपाकमनुवेदयं

तः समनुवेदयंतः समनुनवंतस्तिष्ठन्ति । तथा स्वरुतेन हिंसादिनाऽष्टादशपापस्थानरूपेण सतनोदीर्घदुःखेन दुःखिनोदुःखयन्ति पीडयन्ते नाहिनिमेषमपिकालं दुःखेन मुह्यन्तइति ॥ १ ६

तेहिंच ते लोलणसंपगाढे, गाढं सुतत्तं अगणिं वयन्ति ॥ न तत्तं
मायं खदती जिङ्गो, अरक्षितान्नितावा तद्वी तर्विति ॥ १७ ॥
से सुच्चई नगरवहेव सहे, उहोवणीयाणि पयाणि तत्त ॥ उदिस्सक
म्माणउदिस्सकम्मा, पुणोपुणो ते सरहं उहेति ॥ १८ ॥

अर्थ—(तेहिंच के०) ते नरकावासने विपे (तेके०) ते नारकीने (लोलणसंपगाढे के०) आलोलवे एटले आधा पाठा करवे करी अत्यंत व्याप्त शीतार्त ठता एवा नारकी सुखने अर्थ (गाढसुतत्तंअगणिवयंतिके०) अत्यंततप्त अग्नीने विपे जाय, परंतु (नतञ्जसायंजहतीजिङ्गो के०) त्यां विपम अग्नीस्थानने विपे पण शातान पामे (अरक्षितान्नितावा तद्वी तर्वितिके०) निरंतर ज्यां आकरो तापठे एवा नरकने विपे परमाधार्मिक तेने तपावे, तेज तप्तकरी तेने कष्ट आपे, एम अनेक प्रकारे परमाधार्मिक देवो नारकीजीवोने वेदना करेठे ॥ १७ ॥ (सेसुच्चईनगरवहेवसहेके०) तेनरकमाहे नारकीना आक्रंद शब्द नगरना वधजेवा संजलायठे जेम कोइएक नगरनो नाश करे तेवारे माहा कोलाहल शब्द था य एवो आक्रंद शब्द हामात, हातात, हुं अनाथ ताहारे सरणागतहुं, मुजनेराख, इत्यादि शब्द सांजलीये (उहोवणीयाणिपयाणितठके०) डुखोपनीतानिपदानितत्रनरकेशब्दः एट जे त्यां नरकने विपे करुणा प्रलाप सहित एवा पूर्वोक्त पदोना दयामणा शब्द बोले (उदिस्सकम्माणउदिस्सकम्मा के०) जेने कटुक विपाकरूप कर्म वर्तमानकाले उदय थयावे एवा नारकीने मोहनीय कर्मना उदयवाला एवा परमाधार्मिक देवो (पुणोपुणोतेके०) ते पुनःपुनःपूर्वोक्तरीते (सरहंउहेतिके०) उत्साह सहित नारकीउने एटला दुःख करे ॥ १८ ॥

॥ वीपिका—(तेहिंचेति) तत्र नरके नारकाणां लोलनेनेतः परतोऽधोलनेन संग्रग्राहे व्याप्ति शीतार्तानारकागाढमव्यर्थं सुतप्तमग्निव्रजन्ति । तत्राप्यग्निस्थानेऽजिङ्गं स्तानं सुखं न लज्जते । अरक्षितो निरंतरोऽजितापो ये पांतेऽरक्षिताजितापास्तथापि तावन्नरकपा जालास्तपयन्ति तप्ततैलादिना दहन्तीति ॥ १७ ॥ (सेइति) से अथ तेषां नारकाणां जपान कः शब्दो नगरवधश्च श्रूयते । यथा नगरसंवधी महानाक्रंदः स्यात्तादृशो दुःखेनोपनीतानामुच्चारितानां पदानां हामातः हातात इत्यादीनां तत्र शब्दः श्रूयते । उदीर्णमुदयप्राक्षं कर्म येषां ते तथा तेषामुदीर्णकर्माणो नरकपालामिष्यात्वहास्यस्यादीनामुदये वर्तमानाः पुनःपुनस्ते सरहन्तोत्साहं नारकान् दुःखयन्ति ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (तेहिचेत्यादि) तस्मिन्महायातनास्थाननरके । तमेव वि
 शिनष्टि । नारकाणां लोलने सम्यक् प्रगाढोव्याप्तोन्नतः सतथा तस्मिन्नरके शीतार्ता. संतो
 गाढमत्यर्थं सुषुप्तमग्निं व्रजंति । तत्राप्यग्निस्थानेऽ निष्ठो दह्यमानाः सातं सुखं मनाग
 पि नलजंते । अरहितो निरंतरोऽनितापोदाहोयेपांते अरहितानितापास्तथापि तान्नार
 कास्तेनरकपालास्तापयंत्यर्थः । तप्ततैलाग्निना दहंतीति ॥ १७ ॥ अपिच (सेसुच्च
 त्यादि) तेशब्दोऽथशब्दार्थः । अथानंतरं तेषां नारकाणां नरकपालैरौडः कदर्थ्यमानानां
 जयानकोहाहारवप्रचुरआकंदनशब्दोनगरवधऽव श्रूयते समाकर्ष्यते दुःखेन पीमयोप
 नीतान्युच्चरितानि करुणाप्रधानानि यानि पदानि हामातस्तात कष्टमनाथोहं शरणागत
 स्तव त्रायस्व मामित्येवमादीनां पदानां तत्र नरके शब्दः श्रूयते । उदीर्णमुदयप्रातं कटुवि
 पाकं कर्म येषां तथोदीर्णकर्माणोनरकपालामिष्यात्वहास्यरत्यादीनामुदये वर्तमानाः पुनः
 पुनर्वदुशस्ते (सरहंतिति) सरजसं सोत्साहं नारकान् दुःखयंत्यतस्तवसहं नानाविधरुपा
 यैर्दुःखमसातवेदनीयमुत्पादयंतीति ॥ १८ ॥

पाणेहि एं पावविठ जयंति, तं से पवस्कामि जहा तहेणं॥ दंमेहिं
 तञ्चा सरयंति बाजा, सबेहिं दंमेहि पुरा कएहि ॥१९॥ ते हम्म
 माणा णरगे पडंति, पुत्रे डुरूवस्स महाजितावे ॥ ते तच्च चिदंति
 डुरूवजस्की, तुदंति कम्मोवगया किमीहिं ॥ २० ॥

अर्थ—एवाक्यालंकारे (पाणेहिं पावविठजयंतिके०) ते पापिष्ठ परमाधार्मिको नार
 की प्राणीना ईडी विमुक्त करे उपांग वेगलाकरे (तसेपवस्कामिजहातहेणं के०) ते ना
 रकीने एटला दुःख सावास्ते करे तेना कारण तमने यथा तथ्य तञ्चा
 के०) त्यां (दंमेहिं के०) दुःख विशेष एटले पाठला जवना करेला कर्म तेने सरयंति
 के०) संचारीने तेनरकपाल पुरुषो तेने कहेके अरे बापडा तें पूर्वजवने विपे सांसज
 कृण, मयपान, जीवघात, मृषावाद, चोरी, परस्त्रीगमन, कखाळे, ते सांप्रत ताहारे उद
 य आख्याळे, तेने योगे तुं दुःख जोगवेळे, माटे आम सावास्ते आरडेळे. एरीते (बाजा
 के०) ते परमाधार्मिक पुरुषो (सबेहिं के०) सर्वथा प्रकारे (दंमेहिं के०) ते नारकीने
 दुःखरूप दंमेकरी (पुराकएहिके०) पूर्वकृत कर्मना उदय थकी पीडा करे. ॥१९॥ (तेहम्म
 माणाणरगेपडंति के०) ते नारकी कृणाया थका पांचगे योजन उंचा उठलीने नरकने
 एकदेसें पडे ते नरक केवाळे तोके (पुत्रेडुरूवस्स महाजितावे के०) डुरूप भाहातापे
 करी पूर्णवे, नाना प्रकारना दुःख तथा मज सहितवे, (तेतच्चचिदंतिडुरूवजस्की के०)

त्यांते नारकी अगुची वस्तुना आहारी ठता घणोकाल सुधी रहे (तुष्टंति कम्मोवगया किमीहिं के०) कर्मने वस पडथा एवा नारकीने परमाधार्मिक विकूर्विने पीडे ॥ २० ॥

॥दीपिका—(पाणोहिणमिति) सं वाक्यालंकारे। ते पापानरकपालाः प्राणैः शरीरैर्द्विधादि निर्वियोजयंति येनैवं दुःखं ते लज्जते तदुःखकारणं जे जवतां याथातथ्येन सत्यतया प्रव द्दयामि तेषां दंननरकविशेषैस्तत्र बालानरकपालाः पूर्वकृतं स्मारयंति । पूर्वजन्ते त्वं मां स्तानि खादसि पिबन्मिमद्यं गच्छसि परदारान् । सांप्रतं विपाकप्राप्तेन कर्मणा किमेवमाकं दत्तोत्येवं पुराकृतं तस्यैर्दंनदुःखविशेषैस्तादृशमेव दुःखमुत्पादयंति ॥ १९ ॥ (तेऽस्ति) ते नारका हन्यमानानद्याः संतोऽन्यस्मिन् घोरतरे नरके पतंति । किंचूते पूर्णं नृते । दुरूपं वि घ्रासुग्मांसादिमजं तस्यनृते महान्जितापेऽतिसंतापोपेते तत्र नरके दुरूपस्याद्युच्यतेऽर्हं हि णस्तिष्ठति । तथा रुमिनिर्नरकपालकृतैः परस्परकृतं च तुर्यंते व्यथ्यंते । तथा चागमः । ठगीतत्तमासुणं पुढवीसु नेरइया पहूमहंताइं लोहिअकुंथुक्काइं विउवित्ता अणुमसुस्त कायं समचवरंगेमाणा २ अणुक्कायमाणा २ चिंचंति ॥ २० ॥

॥ टीका—तथा (पाणोहिणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । प्राणैः शरीरैर्द्विधादिनि स्ते पापाः पापकर्मणोनरकपालावियोजयंति शरीरावयवानां पादनादिभिः प्रकुरैर्यिक र्तेनादययवान् विश्लेषयंति । किमर्थमेवं कुर्वतीत्याह । तदुःखकारणं जेयुष्माकं प्रवद्दयामि याथातथ्येनावितथं प्रतिपादयामीति । दंडयंति पीडामुत्पादयंतीति दंनदुःखविशेषा स्तनरकाणामापादितैर्बालानिर्विवेकानरकपालाः पूर्वकृतं स्मारयंति । तद्यथा । तदा रुपस्त्वं खादसि समुलूत्य प्राणिनां मांसं तथा पिबसि तं तदसं मद्यं च गच्छसि परदा रान् सांप्रतं तद्विपाकापादितेन कर्मणा ऽनितप्यमानः किमेवं शरटीपोत्येवं सर्वैः पुरा कृतैर्दंनदुःखावशेषैः स्मारयंतस्तादृक् नृतमेव दुःखविशेषमुत्पादयंतोनरकपालाः पीडयं तीति ॥ १९ ॥ किंच (तेहम्ममाणाइत्यादि) ते वराकानारकाहन्यमानास्तोद्यमा नानरकपालेन्योनरेऽन्यस्मिन् घोरतरे नरककदेषो पतंति गच्छंति । किंचूते नरके पूर्णं नृते । घुष्टं रूपं यस्य तदुरूपं विघ्रासुग्मांसादिकं मजं तस्य नृते तथा महान्जितापिते संता पोपेते ते नारकाः स्वकर्माववशास्तत्रैवंनृते नरके दुरूपजह्णोऽद्युच्यतेऽर्हं हि नरकाः प्रनृ तं कालं यावन्तिष्ठंति । तथा रुमिनिर्नरकपालापादितैः परस्परकृतं च स्वकर्मेपगताः स्वकर्म ईकित्तामुयंते व्यथ्यंते इति । तथाचागमः १- ठगीतत्तमासुणं पुढवीसु नेरइयापहूपमहं ताइं लोहिअकुंथुक्काइं विउवित्ताअन्नमन्नस्तकायंसमचवरंगे माणामाणा अणुक्कायमाणा चिंचंति ॥ २० ॥

सया कसिणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीयं अतिडुक्कधम्मं॥ अंदूसु
पक्खिप्प विहत्तुदेहं, वेहेण सीसं से जितावयंति ॥ २१ ॥ विंदंति वा
लस्स खुरेण नक्कं, उधेवि विंदंति ड्वेवि कत्ते ॥ जिप्रं विणिक्कस्स
विहत्तिमित्तं, तिस्काहिं सूलाइ जितावयंति ॥ २२ ॥

अर्थ—(सयाकसिणंपुणघम्मठाणं के०) सर्वदाकाले ते नरक परिपूर्ण धर्म एतले आ
त्तापनुं स्थानक त्यां (गाढोवणीयं के०) कर्मने उदयें ढोया एवा नारकी (अतिडुक्कध
म्मं के०) अत्यंतदुःखनो धर्म एतले स्वजावळे ज्यां (अंदूसुपक्खिप्पविहत्तुदेहं के०) ते
स्थानके नारकीनो शरीर निवडवंधमाहे प्रक्षेपीने (वेहेणसीसंसे के०) मस्तके विड्क
री तेने (जितावयंति के०) तपावे सर्व शरीर चर्मनी पेरे विस्तारीने खीजायें करी ड
खेडे. ॥ २१ ॥ ते परमाधार्मिक (बालस्स के०) ते अज्ञानी नारकीउना (खुरेण
के०) क्रूर एतले डुरीयें करीने (नक्कंके०) नासिकाने (विंदंतिके०) ठेदे तथा (उधे
विविंदंतिड्वेविकत्ते के०) उध्र ठेदे तथा बंने कान पण ठेदे तथा मद्यमांसादि मृषावो
जडुं इत्यादि पाप तेमने संनारी आपीने (जिप्रंविणिक्कस्सविहत्तिमित्तं के०) ते नारकी
नी एक विहङ्ग प्रमाण जीन बाहेर काढीने (तिस्काहिंसूलाइजितावयंतिके०) तीक्ष्ण सू
लियें करी संतापे, छेदे एरीते ते नारकीने पीडे वेदना आपे. ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—(सयेति) सदा कृत्स्नं संपूर्णं धर्मस्यातपस्य स्थानमुन्नस्थानं नवति
गाढैर्दृढैः कर्मजिरुपनीतं दौर्कितं अतिदुःखमेव धर्मः स्वजावोयस्यतत् एवंविधे स्थाने स्थि
तोर्जतुः अंडु निगडेषु देहं विहृत्य प्रक्षिप्य तथा शिरश्च(से)तस्य वेधनेनारकस्य रंध्रोत्पादने
नानितापयंति कीर्त्तकैश्च सर्वाण्यंगानि विद्ध्वा चर्मवत् कीलयंति ॥ २१ ॥ (विंदंतीति)
दं नरकपालाः बालस्याङ्गस्य क्रूरप्रेण नासिकां विंदंतीति। तथा उध्रौ कर्णौ च दावपि विं
तेति तथा जिह्वां वितस्तिमात्रां बहिर्निष्काश्य तीक्ष्णशूलाभिरजितापयंति अपनयंति ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (सयाकसिणमित्यादि) सदा सर्वकालं कृत्स्नं संपूर्णं। पुनस्तत्र
नरके धर्मप्रधानं उन्नप्रधानं स्थितिस्थानं नारकाणां नवति। तत्रहिं प्रलयातिरिक्ताग्निवा
तादीनामत्यंतोन्नरूपत्वात्तच्च दृढैर्निधत्तनिकाचितावस्थैः कर्मनिनारकाणामुपनीतं दौर्कि
तं। पुनरपि विशिनष्टि। अतीव दुःखमसातावेदनीयं धर्मः स्वजावोयस्य तत्तथा तस्मिंश्चैवंविधे
स्थाने स्थितोऽनुमान् अंडु निगडेषु देहं विहृत्य प्रक्षिप्य च यथा शिरश्च (से)तस्य नारक
स्य वेधने रंध्रोत्पादनेनानितापयंतीति ॥ २१ ॥ अपिच (विंदंतिबालस्सेत्यादि) ते परमा
धार्मिकाः पूर्वदुश्चरितानि स्मरयित्वा बालस्याङ्गस्य निर्विवेकस्य प्रायशः सर्वदा वेदनास्त

मुद्धातोपगतस्य कुरप्रेण नासिकां-ठिंदति तथौष्ठावपि दावपि कणौ ठिंदति तथा मय मांसरसाऽजिनिष्ठोर्मृषाज्जापिणोजिह्वां वितस्तिमात्रामाक्षिप्य तीक्ष्णानिः शूलानिरनि तापयंत्यपनयंति ॥ २२ ॥

ते तिप्यमाणा तलसंपुमंभ, राईदियं तत्र अणंति बाला ॥ गलंति ते सोणिअपूयमंसं, पळोइया खारपइदियंगा ॥ २३ ॥ जइ ते सुता लो हितपूअपाई, बालागणी तेअगुणा परेणं ॥ कुंजी महंताहियपोर सीया, समूसिता लोहियपूयपुसा ॥ २४ ॥

अर्थ—(ते के०) तेनारकी कान होव प्रमुख अंगोपांगना ठेवन थकी (तिप्यमाणा के०) लोहियरता थका (तलसंपुमंभ के०) सुका ताडवृक्षना पान जेम पवने उडता शब्द करे, तेनीवेरे (राईदियंतउथणंतिबालाके०) ते बाल अज्ञानी निरविवेकी एवा ना रकी बापडा रात्र दिवस त्यां आकंद शब्द करे (गलंतितेसोणिअपूयमंसं के०) खाति नारकीना अंगोपांग ठेया पठी तेना शरीरमांथी जोही परु तथा मांसादिक जरे (प लोइया के०) तेवारे तेने जेककरी अग्नीये प्रज्वालीने (खारपइदियंगा के०) जवणा दिक खारे अंगोपांग खरड्या ठता रुधिर परु अने मांस एटलावाना रात्र दिवस ते मना शरीरमांथी गलता थका रहेजे ॥ २३ ॥ वजी श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजंबूस्वामी प्रत्ये कहेजे के, (जइते के०) यदि ते श्रीमहावीर जापित (लोहितपूअपाई के०) रुधिर अने प रुनी पात्री एटले रुधिर अने पाकीरुधिर ते परु ए वने ज्यां पचेजे एवो स्थानक कुं जी जाजन विशेष ते (सुता के०) ते सांजजीजे ते केवीजे तोके (बालागणीके०) नवी अग्नीना (तेअ के०) तेज करता पण (गुणापरेणं के०) गुणे करी अधिकजे एटले अ व्यंत बजतीजे (कुंजीमहंताहियपोरसीया के०) एही पुरुष प्रमाण थकी अधिक मो टी कुंजी जाजन विशेष ते केवीजे तोके (समूसिता के०) उंटने आकारे वंचीजे अने (लोहियपूयपुसा के०) रुधिर अने परु एणे करी परिपूर्ण जरेलीजे. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—(तेऽति) ते नारकाः शोणितं तिप्यमानाः स्ववंतोयत्र रात्रिंदिनं गमयति तत्र प्रदेगे ताजसंपुटाइव पवनप्रेरितगुष्पपत्रसंचयाइव सदा विस्तरं स्तनंति क्रंदंति । बन्धिना प्रयोजिताज्वालिताः क्षारेणप्रदिग्धांगाः शोणितं पूषं मांसं वाऽहनि शं गजंति. ॥ २३ ॥ (जईति) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं वक्ति । यदि ते त्वया श्रुता लो हितं रुषिषं पूषं पक्रुषिरं ते हे अपि पक्तुं शीघ्रमम्याः सा लोहितपूयपाचिनी कुंजी । पुनः किनूता । बालः प्रत्यग्रोऽतिस्तम्यतेजोनितापः सएव गुणोयम्याः सा बाजाशितेजोनिताप

गुणा परेणापरेण प्रकर्षेण । तथा पुनः किञ्चूता महती बृहत्तरा (अहियपोरिसीयेति) पुरुषप्रमाणाऽधिकसमुद्दिता उप्रिकाकृतिः ऊर्ध्वं व्यवस्थिता लोहितपूर्णा ॥ २४ ॥

॥ टीका—तथा । (तेतिष्पमाणेत्यादि) ते द्विजनासिकोष्ठजिव्हाः संतः शोणितं तिष्ठ्यमानाः कुरंतोयत्र यस्मिन् प्रदेशे रात्रिदिनं गमयन्ति । तत्र बालाअज्ञास्ताजसंपुटाइव पवनेरितद्युष्कृतालपत्रसंचयाइव सदा स्तनन्ति दीर्घविस्वरमाकदंतस्तिष्ठन्ति तथा प्रद्योतितावन्दिना ज्वलितास्तथा ह्यारेण प्रदिग्धांगाः शोणितं पूयं मांसं चाहर्निशं गलन्तीति ॥ २३ ॥ किंच । (जड्तेसुताइत्यादि) पुनरपि सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुद्दिश्य जगद्बचनमाविष्करोति । यदिते त्वया श्रुता आकर्णिता । लोहितं रुधिरं पूयं रुधिरमेव पक्वं ते वै अपि पक्तुं शीजं यस्यां सा लोहितपूयपाचिनी कुंजी । तामेव विशिनष्टि । बालोऽजिनवप्रत्यग्रोभिस्तेन तेजोनितापः स एव गुणोयस्याः सा बालाग्रितेजोगुणा परेण प्रकर्षेण तमेत्यर्थः । पुनरपि तस्याएव विशेषणं महती बृहत्तरा (अहियपोरुसीयेति) पुरुषप्रमाणाधिका समुद्दिता उप्रिकाकृतिरूर्ध्वं व्यवस्थिता लोहितेन पूयेन च पूर्णा सैवंचूता कुंजी समंततोऽग्निना प्रज्वलिताऽतीव बीजत्सदर्शनेति ॥ २४ ॥

पक्विष्प तासु पययन्ति बाले, अट्टस्सरे ते कलुणं रसन्ते ॥ तएहा इया ते तउ तंवतत्तं, पक्किळमाणाट्टतरं रसन्ति ॥ २५ ॥ अप्पेण अप्पं इह वंचत्ता, जवाहमे पुवसते सहस्से ॥ चिञ्चन्ति तव्वा बहुकूरकम्मा, जहा कडं कम्म तहासि जारे ॥ २६ ॥ समज्जिणित्ता कलुसं अणज्जा, इण्हिं कंतेहि य विप्पदूणा ॥ ते छिन्नगंधे कसिणेयफासे, कम्मोवगाकुण मे आवसन्तित्तिवेमि ॥ २७ ॥ इति निरयविज्जितिएपढमोउहेसोसमत्तो ॥

अर्थ—हवे त्यां कुंजीमाहे नारकीने शुं करे ते कहेउ. (पक्विष्पतासुके०) ते परमाधार्मिक कुंजीमाहे घालीने (अट्टस्सरेतेकलुणंरसन्ते के०) धार्त शब्द करता तथा करुण प्रज्ञाप करता एवा ते बाण्डा (बालेके०) अज्ञान नारकीने (पययन्तिके०) प्रकर्षे करी पचावे (तएहाइयातेतयत्तंवतत्तंके०) ठपाये पीडया थका पाणी मागे तेवारे तेने त्रांजु उकालीने तेनो रस (पक्किळमाणके०) पीवरावे तेवारे ते (अट्टतरंरसन्तिके०) घणामां घणो दीनस्वरे करुणाकारी विलाप करे ॥ २५ ॥ (अप्पेणअप्पंइहवंचत्ता के०) जेणे इह एट्ठे आ मनुष्य जवमां अल्पसुखने अर्थे परोपघाति पणुं आदरीने पोताना आत्मार्ये करी पोताना आत्मानेज वंच्यो (जवाहमेपुवसतेसहस्से के०) तथा पूर्वं जन्मे अधम एवा लुब्धकादिकना शतसहस्र जव जोगवी घणा कर्मोपार्जोने (चिञ्चन्तितव्वाबहुकूरकम्माके०)

अत्यंत क्रूर पापकर्मना धणी दुःखवेदना जोगववाने धणोकाल सुधी त्यां नरकने विपे रहे (जहाकडंकम्मतहासिनारे के०) यथाकृतानिकर्माणि जेवां अध्यवसायेकरी जेवाना वे कर्म कीथां होय तेवाज नरकमां पण सिनार शब्दे दुःख उपजे जेम मांस न कृण करनारने तेनाज शरीरमांथी मांसकापी अग्नीवर्ण करी खवरावे, मद्यपानीने तस कथीरनो रस पीवरावे, मत्सधातकीने छेदे, जेदे, असत्य जापण करनारनी जिह्वा छेदे, परधनापहारीना अंगोपांग छेदे, लंपटना वृषण छेदे, सात्मली वृह्नुं आजिंगन करावे इत्यादिक जेणे जेवा कर्म उपाज्यां होय तेने ते सरखाज दुःख परमाधार्मिको उपजावे. ॥ २६ ॥ (समझिणिचाकलुसंअणळा के०) ते पापी अनार्य माता पिता अने स्त्रियादि कने अर्थे घणा कलुप एटले पापकर्म उपार्जन करीने पठी (इहेहिंकंतेहियविप्पहूणा के०) इष्टजे मातापिता तथा कांता एटले स्त्रियादिक ते थकी विप्पहूणा एटले रहित अर्थात् एकाकी ठता (तेडुगिगंधेकसिणेयफासेके०) ते दुर्निगंध दुःखे करी नखो तथा अण्णन स्पर्शवान एवा नरकने विपे (कम्मोवगाकुणिमेआवसंतिके०) कर्मोपगता अण्णन क र्मने जीथे कुणि एटले मांस पेसी रुधिर परु आंतरमा फेफसुं इत्यादिक कम्मले करी समाकुल एवा नरक स्थानमां घणोकाल अवश्य पणे रहीने पूर्वोक्त दुःख सहन करे. तिवेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो. ॥ २७ ॥ इति नरकविनक्तियनाम प्रथमोद्देशकलुंअर्थसमाप्तः

॥ दीपिका—(परिक्पेति) कुंजीपु तान् आर्तस्वरान् करुणं दीनं रसंतः प्रक्षिप्य प्रप चंति ते तृपार्ताः सज्जितं प्रार्थयंतस्तत्र त्रपु पाठयंत । पाप्यमानाश्चार्ततरं रसंति रारटंति ॥ २५ ॥ (आप्पेणेति) इह नरनवे आत्मनैवात्मानं वंचयित्वा जवानामधमाजवाधमा अधमजवामत्स्यवधलुब्धकादीनां जवास्तान् पूर्वजन्मनि शतसहस्रशः समनुज्जय क्रूरक र्माणस्ते नरके बहुप्रचलितकालं तिष्ठंति यथा येन प्रकारेण यादृशाध्यवसायेन पूर्वजने कृ तानि कर्माणि तथा ते तस्य नारकस्य नारावेदनाः स्युः ॥ २६ ॥ (समझिणिचेति) अ नार्याः पापकर्मकारिणः कलुषं पापं समर्ज्य अर्जयित्वा ते नारकादुरनिगंधिनरके वसं ति । किञ्चूताः । इष्टैः कांतैः शब्दादिविपर्येर्विहीनाः । नरके किञ्चूते । कृत्स्ने संपूर्णोऽस्पर्शोऽत्यं ताण्णनस्पर्शं कर्मोपगता आण्ण कर्मवद्वाः कुणिमे रुधिराद्याकुले आसमंतादुत्कृष्टतत्त्वयस्त्रि शतसागराणि वसंतीति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २७ ॥ इति पंचमाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः

॥ टीका—तासु च यक्रियते तददर्शयितुमाह । (परिक्पेत्यादि) तासु प्रत्यग्निना दी सासु लोहितपुष्पशरीरावयववकिट्विपपूर्णासु दुर्गंधासु च बालान्नारकास्त्राणरहितानार्त स्वरान् करुणं दीनं रसंतः प्रक्षिप्य प्रपचंति तेच नारकास्तथा कदर्यमानाविरतमाकं दंतस्तृपार्ताः सज्जितं प्रार्थयंतोमयं ते अतीव प्रियमासीदित्येवं स्मरयित्वा तसं यत्रपु

पाप्यमानाश्चातीतरं रसन्ति शरटंतीति ॥ १५ ॥ उद्देशकार्योपसंहारार्थमाह । (अ
प्येषेत्यादि) इहास्मिन्मनुष्यजने आत्मना परवंचनप्रवृत्तेन स्वतएव परमार्थतयात्मा
न वंचयित्वाऽल्पेन स्लोकेन परोपधातमुखेनात्मानं वंचयित्वा बहुशो नवानां मध्ये
अधमानां मध्ये अधमानवाधमामत्यबंधलुब्धकादीनां नवास्तान्पूर्वजन्मसु शतसह
स्रशः समनुज्य तेषु नवेषु विषयोन्मुखतया सुरुतपराङ्मुखत्वेन वा ऽवाप्य महाघोरा
तिदारुणं नरकवासं तत्र तस्मिन्मनुष्याः क्रूरकर्माणाः परस्परतोऽऽखमुदीरयन्तः प्रनूतं का
लं यावत्तिष्ठन्ति । अत्रकारणमाह । यथा पूर्वजन्मसु यादृग्भूतेनाध्यवसायेन जघन्यजघ
न्यतरादिना कृतानि कर्माणि तथा तेनैव प्रकारेण (से) तस्य नारकजंतोर्नारावेदनाः प्रा
दुर्भवन्ति स्वतः परतश्चनयतोवेति । तथाहि । मांसादाः स्वमांसान्येवाग्निना प्रताप्य न
कृते तथा मांसरसपायिनो निजपूयरुधिराणि तप्तप्रपूणीव पायन्ते तथा मत्स्यधातकु
ब्धकादयस्तथैव द्विद्यन्ते त्रिद्यन्ते यावन्मर्यतेति । तथाऽनुत्तजादिणां तत्स्मारयित्वा
जिह्वाश्चेद्विद्यन्ते । तथा पूर्वजन्मनि परकीयव्यापहारिणामगोपांगान्यपन्थिन्ते तथा पा
रदारिकाणां वृषणवेदः शास्त्रव्युपगूहनादि च तैः कार्यते । एवं महापरिग्रहारं नवतां क्रो
धमानमायालोजिनां च जन्मांतरस्वरुतक्रोधादिदुष्कृतस्मारणेन तादृग्विधमेव दुःखमु
त्पाद्यत इति कृत्वा सुपूज्यते तथाविधं कर्म तादृग्विधभूत एव तेषां तत्कर्मविपाकादितो
चारइति ॥ १६ ॥ किंचान्यत् (समणिकृपिन्नु इत्यादि) अनार्याश्चनार्यकर्मकारित्वा
द्विसानृतस्तेषां निराश्रवदरैः कलुषं पापं समर्ज्याश्च न कर्मोपचयं कृत्वा ते क्रूरकर्मा
णोऽनर्जिगंधे नरके आवसन्तीति सटकः । किंनूताः । इष्टैः शब्दादिनिर्विषयैः कमनीयैः
कान्तैर्विविधं प्रकर्षेण हीनाविप्रमुक्तानरके वसन्ति । यदिवा यदर्थं कलुषं समार्जयन्ति
तैर्मातापुत्रकलत्रादिभिः कान्तैश्च विषयैर्विप्रमुक्ता एकाकिनस्ते दुरनिगंधेन कुथितकलेव
रातिशायिनि नरके कृत्स्ने संपूर्णैऽस्त्यंताश्च नृस्पृशे एकांतोद्देजनीये शुनकर्मपगताः (कु
ण्ठिमेति) मांतपेशीरुधिरपूयांत्रफिकिसकल्मपाकुले सर्वाभ्युपगमे वीनत्सदर्शने हाहार
वाक्रंदेन कष्टं मातावदित्यादि शब्दावधीरितदिगंतराजे परमाधमे नरकावासे आसमंतादु
त्कृष्टतत्त्वयस्त्रिंशत्सागरोपमाणि यावद्यस्यांवा नरकप्रथिव्यां यावदायुस्तावदसन्ति तिष्ठन्ति ।
इति परिसमाप्त्यर्थं । ब्रवीमीतिपूर्ववत् ॥ १७ ॥ इति नरक विनक्तः प्रथमोद्देशकः समाप्तः

हवे पांमाध्ययननां बीजो उद्देशो प्रार्जिन्यैऽथै एने विपे पण एज नरकना जाव कहेवे.

अहावरं सासयड्कधम्मं, तं जे पवस्कामि जहातहेणं ॥ बाला
जहा ड्कडकम्मकारी, वेदंति कम्माइ पुरेकदाइ ॥ १ ॥ हवेदि ।

पाएहि य बंधिऊणं, उदरं विकतंति खुरासिएहिं ॥ गिएहंतु
बालस्स विदुत्तु देहं, वधं थिरं पिष्ठतो उधरंति ॥ १ ॥

अर्थ—(अहंके०) अथ एटले हवे (अवरंके०) अपर एटले बीजा (सासयडसुधम्मं के०) शाश्वतःखनो धर्म एटले स्वजावळे जेने विपे एवा नरकना डःख ज्यां सुधी जी वे त्यांसुधी ते नारकी जेमजोगवे (तंनेके०) तेम तमने (जहातहेणं के०) यथा तथ्य (पवत्कामि के०) कहीशुं; एटले जेरीते श्रीवीरपरमेश्वरना मुखथी सांजळुंठे तेरीते त मोने कहीशुं (डुकडकम्मकारी के०) डुकृत कर्मना करनार एवा (बाला के०) अ ज्ञानी निर्विवेकीजीव ते (जहा के०) जेरीते (पुरेकडाइकम्माई के०) पोताना' पूर्वकृतकर्मने (वेदंति के०) वेदेने जोगवे ठे तेरीते कहीशुं ॥१॥ त्यां परमाधार्मिक वेव (ह डेहिपाएहियबंधिऊणं के०) ते नारकीना हाथ पग बांधीने (खुरासिएहिं के०) बुरे क री तथा खजे करी (उदरं विकतंति के०) पेटने कापे ते केवीरीते कापे तोके (गिएहं तुवालस्सविदुत्तुदेहंके०) बाल नारकीने ग्रहणकरी एटले एकडीने तेना शरीरने जाकडा दिके हणीने खंमो खंम करे (वधं थिरं पिष्ठतो उधरंति के०) आगला जागनुं सबल च र्म ते पुठ प्रवेशे काढे अने पुठनुं चर्म ते आगल काढे तथा मावा पाशानुं चर्म जमणे पासे काढे अने जमणी बाळुनुं चर्म भावी बांजुए काढे एरीते चामडी ठखेडी नाखे ॥१॥

॥ दीपिका—अथ द्वितीयस्यादिसूत्रमिदं । (अहावरमिति) अथापरमन्यद्वयामि । श श्वन्नवतीति शाश्वतं यावदायुस्तच्च तदुःखं च तदेव धर्मः स्वजावोयस्मिन् सतथा एवंचूतं नरकं तथ्येन सत्यतया (जे) जवतां कथयामि । बालानिर्विवेकाडुकृतकर्मकारिणः पुराकृतानि पापानि कर्माणि वेदयंति तथा वदामि ॥ १ ॥ (हडेहिंति) परमाधार्मिका स्तान्नारकान् हस्तपादेभ्यः बद्ध्वा उदरं हुरप्राप्तिनिराशुधविशेषैर्विकर्तयंति विदारयंति तथा बालस्य लकुटादिनिर्विविधं हतं देहं गृहीत्वा वर्धं चर्मशकलं स्थिरं बलवत् पृष्ठतः पृष्ठदेशे उधरंति वेष्टयंति, ॥ १ ॥

॥ टीका—उक्तः प्रथमोद्देशकः सांप्रतं द्वितीयः समारभ्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इ हानंतरोद्देशके येः कर्मजिर्जतवोनरकेपूत्यर्थं ते यादृगवस्थाश्च ज्वंत्येवं तत्प्रतिपादितमिहापि विशिष्टतरं तदेव प्रतिपाद्यते इत्यनेन संबंधेनायातस्यास्योद्देशकस्य सूत्रानुगमेऽस्वजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं (अहावरमित्यादि) अथेत्यानंतयै । अपरमित्युक्तादन्यद्वयामित्युत्तरेण संबंधः । शश्वन्नवतीति शाश्वतं यावदायुस्तच्च तदुःखं च शाश्वतं डःखं तत्तथ्यः स्वजावोयस्मिन् यस्य वा नरकस्य सतथा तमेवंचूतं नित्यडःखस्वजाव

महिनिमेषमपि कालमविद्यमानं सुखलेशं याथातथ्येन यथाव्यवस्थितं तथैव कथयामि । नात्रोपचारोर्यवादोवा विद्यतइत्यर्थः । बालाः परमार्थमजानानाविषयसुखजिप्तवः सांप्रतेक्षिणः कर्मविपाकमनवेद्यमाणा यथा येन प्रकारेण दुष्टं कृतं दुष्कृतं तदेव कर्मानुष्ठानं तेनवा दुष्कृतेन कर्मज्ञानावरणादिकं तदुष्कृतकर्म तत्कर्तुं शीजं येषांते दुष्कृतकर्मकारिणस्तएवजूताः पुराकृतानि जन्मांतरार्जितानि कर्माणि यथावेदयंति तथा कथयिष्यामीति ॥ १ ॥ यथाप्रतिज्ञातमाह । (हृद्देहीत्यादि) परमाधार्मिकास्तथाविधकर्मोदयात् क्रीमायमानास्तान्नारकान् हस्तेषु पादेषु बध्वादरं कुरप्रसिन्निर्नानाविधैराशुधविशेषैर्विकर्तयंति विदारयंति । तथा परस्य बालस्येवाकिंचित्करत्वाद्बालस्य जकुटादिनिर्विधिषं हतं पीडितं देहं गृहीत्वा वर्धं चर्मशकलं स्थिरं बलवत्पृष्ठतः पृष्टिदेशे उद्धरंति विकर्तयंत्येवग्रतः पार्श्वतश्चेति ॥ २ ॥

बाहू पकप्यंति समूलतो से, थूलं वियासं मुहे आडहंति ॥ रहंसि जुत्तं सरयंति बालं, आरुस्स विक्षंति तुदेण पिठे ॥ ३ ॥ अयं व तत्तं जलियं सजोइ, तक्कवमं जूमि मणुक्कमंता ॥ ते मक्षमाणा कलुणं थणंति, उमुचोइया तत्तजुगेसु छुत्ता ॥ ४ ॥

अर्थ—ते परमाधार्मिको (बाहूपकप्यंतिसमूलतोतेके०) अण नरकपृथ्वीने विषे नारकीना अथस्तन अने चारनरकपृथ्वीमां मूलथी आरंजीने बन्ने बाहु कापे तथा (थूलंके०) मोहोटी लोहमो गोलो तपावी (मुहेके०) ते नारकीनुं मुख (वियासंके०) विकाशीने एटले मुख उघाडीने तेमांहे (आडहंतिके०) नाखे तथा (रहंसि जुत्तं सरयंति बालंके०) लोखंमना रथमां जो तरी पूर्वना करेला कर्म संजलावीने ते नारकीने खेडे हलावे तथा (आरुस्स विक्षंति तुदेण पिठे के०) अव्यंत रोश करीने ते नारकीना पुठनाजागने आरे करी वींधे ॥ ३ ॥ (अयं व तत्तं जलियं सजोइके०) जेम लोखंमनो गोलो तप्त अग्नीधे सहित जाज्वल्यमान होय अथवा ठप्प कथीर होय (तक्कवमं जूमि मणुक्कमंताके०) तेनीठे उपमां जे ने एटले तेना सरखी तप्त एवीजे जूमि, तेने अतिक्रमता एटले बलती पृथ्वीपर चालता (तेमक्षमाणाके०) ते नारकी बलता थका (कलुणं थणंतिके०) करुण एटले दयामणा शब्द करे अर्थात् हेमात हेतात इत्यादिक विलाप करे (उमुचोइयाके०) तथा आरे करी चोया एटले ग्रेखा थका (तत्तजुगेसु छुत्ताके०) तप्त एवा धूसरे जोतखा थका जेम गलिया बलद चालतां आरहे तेम ते नारकी आरडयां करे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—(बाहूइति) (से) तस्य नारकस्य तिसृषु नरकपृथिवीषु परमाधार्मिकाव्यप

रनारकाश्वाधस्तनचतसृषु पृथिवीषु मूलतआरज्य बाहून् प्रकर्तयंति विंदंति । तथा मुखे विकारां कृत्वा स्थूलं बृहद्गोलादिकं प्रक्षिपंतआदहंति । तथा रहसि एकांते युक्तं स्व कृतकर्मानुरूपवेदनां कुर्वंतोबालमङ्गं स्मारयंति जन्मांतरकर्म । आरुष्य च रोषं कृत्वा पृष्ठे प्रतोदेन विष्यंति ॥ ३ ॥ (अयमिति) तथा अयोगोलवज्ज्वलितां ज्योतिर्नूतां त छुपमां वा जूमिमनुक्रमंतोगणंतस्ते दह्यमानाः करुणं दीनं स्तनंति आक्रंदंति तत्तेषु युगेषु युक्तागलिबलीवर्षाव इषुणा प्रतोदादिना विध्यमानाः स्तनंति ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपिच । (बाहूपकर्षंतीत्यादि) (से)तस्य नारकस्य तिसृषु नारकपृथिवीषु परमाधार्मिकाश्चपरनारकाश्वाधस्तनचतसृषु चापरनारकाएव मूलतआरज्य बाहून् प्रकर्तयंति विंदंति तथा मुखे विकारां कृत्वा स्थूलं बृहत्तमायोगोलादिकं प्रक्षिपंतआसमंतादहंति । तथा रहस्येकांतिनं युक्तमुपपन्नं युक्तियुक्तं स्वरुतवेदनानुरूपतत्कृतजन्मांतरानुष्ठानं तं बालमङ्गं नारकं स्मारयंति । तथा । तप्तत्रपुषानावतरे मद्यपस्त्वमासीत्तथा स्वमांसज हृणावतरे पिशिताशी त्वमसीत्येवं दुःखानुरूपमनुष्ठानं स्मारयंतः कवर्षयंति तथा निष्कारणमेवारूप्य कोपं कृत्वा प्रतोदादिना पृष्ठदेशे तं नारकं परवशं विध्यंतीति ॥ ३ ॥ तथा (अयंवेत्यादि) तप्तायोगोलकसन्निनां ज्वलितज्योतिर्नूतां तदेवंपूर्वां तछुपमां वा जूमिमनुक्रमंतस्तां ज्वलितां जूमिं गणंतस्ते दह्यमानाः करुणं दीनं विस्वरं स्तनंति रा रटंति तथा तत्तेषु युगेषु युक्तागलिबलीवर्षाव इषुणा प्रतोदादिना विध्यमानाः स्तनंतीति ॥

वालावलाजूमिमणुकर्मता, पविक्कलं लोहपहं च तत्तं ॥ जंसी
जहुग्गे सि पवक्कमाणा, पेसेव दंभेहि पुराकरंति ॥५॥ ते संपग्गा
ढं सि पवक्कमाणा. सिलाहि हम्मंति निपातिणीहि ॥ संतावणी
नाम चिरिद्धितीया. संतप्पती जठ असाहुकम्मा ॥ ६ ॥

अर्थ—(बालके०) अज्ञानी निर्विवेकी (अबलाके०) बल रहित एवा नारकी तेने ठम लोहना) जेवी (जूमि के०) पृथ्वीयें बलात्कारें (अणुकर्मताके०) अतिक्रमावे एटले च लावे तेवारे ते बापडा विरस शब्द करे ते जूमि केवीठे तोके (पविक्कलं लोहपहंचतत्तं के०) प्रज्वलित एटले ज्यां ठम लोह समान रुधिर अने परुनो कर्दमते एवीठे (जंसीनि छुग्गे सिपवक्कमाणाके०) तथा जे विषम स्थानके कुंजीपाक शाट्मली वृद्ध प्रमुख विषम स्थानकठे (पेसेवके०) त्यां चालता कर्मकरनी पेरे अथवा गलियावलदनीपेरे (दंभेहि के०) दंभादिके ताडना करीने (पुराकरंतिके०) आगलकरी चलावे पण ते नारकी पोतानी इष्टायें आगल जवाने अथवा पोताने गमेते स्थानके रहीजवा पणु पामे नही ॥ ५ ॥ (तेके०) ते

नारकीने (संपगाढसि के०) अत्यंत वेदनाकांत एवुं नरक अथवा तेवो मार्ग तेने विपे (पवङ्गमाणा के०) चलावता थका (सिलाहि हम्मंतिजिपातिणीहिं के०) साहसु सि जायेंकरी हणीने नीचो पाडी नाखे, परंतु ते आगल जइ शके नही (संतावणी नामचिर छितीयाके०) तथा संतापनी नामे कुंजी त्यां शाश्वतिळे तेमांहे गयो ठतो (संतप्यतीज व असाहुकम्मा के०) ज्यां माठा कर्मनो करनार वापडो घणु संताप सहन करे ॥६॥

॥ दीपिका—(बालेति) बालाअङ्काः प्रज्वलितलोहपथमिव ते आकंदंति । तथा यस्मिन्नजिडुर्गे विपमे कुंजीशात्मव्यादिप्रपद्यमानानसम्यगुपगङ्गंति ततस्ते कुपितानरकपालाः प्रेष्यानिव कर्मकरानिव दंडैर्हत्वा पुरतोयतः कुर्वन्ति ॥ ५ ॥ (तेइति) ते नारकाः संप्रगाढमसह्यं नरकं प्रपद्यमानाश्चिमुखपातिनीजिः शिलानिरसुरैर्हन्त्यते । संतापनी कुंजी साच चिरस्थितिका तज्जतः प्राणी वेदनाग्रस्तआस्ते यत्र संतप्यतेऽत्यर्थमसाधुकर्मा ॥ ६ ॥

॥ टीका—अन्यच्च (बालाबलाइत्यादि) बालानिर्विवेकिनः प्रज्वलितलोहपथमिव तप्तां शुवं (पविङ्गजंति) रुधिरपूयादिना पिच्छिलां बलादनिहंतोऽनुक्रम्यमाणा विरसमासरंति । तथा यस्मिन्नजिडुर्गे कुंजीशात्मव्यादौ प्रपद्यमानानरकपालचोदितानसम्यगगङ्गंति । ततस्ते कुपिताः परमाधार्मिकाः प्रेष्यानिव कर्मकरानिव बलीवर्दवद्वा दंडैर्हत्वा प्रतोदेन न प्रतुद्य पुरतोयतः कुर्वन्ति नते स्वेह्यया गंतुं स्थातुं वा लज्जतइति ॥५॥ किंच (तेसंपगाढमित्यादि) ते नारकाः संप्रगाढमिति बहुवेदनात्वेन सह्यं नरकं मार्गं वा प्रपद्यमाना गंतुं स्थातुं वा तत्राऽशक्नुवन्तोऽचिमुखपातिनीजिः शिलानिरसुरैर्हन्त्यते । तथा संतापयतीति संतापनी कुंजी साच चिरस्थितिका । तज्जतोऽसुमान् प्रज्जतं कालं यावदतिवेदनाग्रस्तआस्ते यत्रच संतप्यते पीडयतेऽत्यर्थमसाधुकर्मा जन्मांतरकृताश्चानुष्ठानइति ॥ ६ ॥

कंदूसु पक्लिण पयंति बाला, ततोवि दड्डा पुण उणयंति ॥ ते उड्डका एहिं पखळमाणा, अवरेहिं खळंति सणप्फएहिं ॥ ७ ॥ समू सियं नाम विधूमघाणं, जं सोयतत्ता कलुणं यणंति ॥ अहेसिरं कट्टु विगत्तिऊणं, अयंव सडोहिं समोसवेति ॥ ८ ॥

अर्थ—बली नरकना डःख कहेळे. (बाला के०) ते बाल नारकीने परमाधार्मिक लोको (कंदूसु के०) कंदू नामा जाजन विशेष तेने विपे (पक्लिण के०) प्रक्षेपीने (पयंतिके०) पचवे (ततोविदड्डापुणउणयंतिके०) तेवारे ते नारकी दाऊता थका बजता चणानी पेरे उंचा उठले (तेउड्डकाएहिंपखळमाणके०) त्यां आकाशमां बली तेने डोण काकादिक पळीठ त्रोटता थका खाता थका (अवरेहिं के०) त्यां थकी बीजा स्था

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग इसरा. १७९

नकनी दिशा तरफ नासे (सणप्फएहिं के०) त्यां वली अन्य सिंह व्याघ्रादिक तेने (खज्जंति के०) खाए ॥ ४ ॥ नाम शब्द संजावनायेते (समूसियं के०) वेचु चित्ताने आकारे एवुं (विधूमन्नाणं के०) अग्नीनुं स्थानकठे (जं के०) ते स्थानक पामिने (सोयतत्ता के०) शोके तप्त थका (करुणंथणंति के०) दीनसरे करीने आक्रंद करे तथा परमाधामीउ ते नारकीनुं (अहेसिरंकट्ट के०) मस्तक नीचुं करीने (विगत्तिऊणंअयंवेके०) शरीर विकूर्वि ठेदीने लोहनी पेरै (सत्तेहिं के०) शस्त्र जे सुजरादिक तेणैकरी (समोसवेंति के०) खंम खंम एटले ठुकडा ठुकडा करे ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—(कंदूसुइति) तं बालं कंदूसु कुंजीपु प्रक्षिप्यासुराः पचंति । ततः पाकस्थानात्ते दह्यमानाश्रणकाश्च नृज्यमानाउत्पतन्ति उर्ध्वमुच्चलन्ति । तेच (उडुकाएहिं) झोणैः काकैर्वैक्रियैः प्रखाद्यमानान्नृज्यमाणानश्यंतोनष्टाः संतोऽपरैः (सणप्फ एहिंति) सनखपदैः सिंहव्याघ्रादिर्जिह्वयन्ते ॥ ४ ॥ (समूसिअमिति) सम्यगुद्भूतं चित्तिकाकृति विधूमस्याग्नेः स्थानं विध्वंसस्थानं यत् प्राप्य शोकतप्ताः करुणं दीनं स्तनं त्याक्रंदंति । नामेति संजावनायां । संजाव्यंते तत्रैतावेदनाइति । तथा अथः शिरोमस्तकं कृत्वा देहं विकर्त्य ठित्त्वा (समोसवेंति) खंमशः खंमयंत्यसुराः ॥ ५ ॥

॥ टीका—(तथा कंदूसुपक्षिप्यइत्यादि) तं बालं वराकं नारकं कंदूपु प्रक्षिप्य नरकपालाः पचंति । ततः पाकस्थानात् ते दह्यमानाश्रणकाश्च नृज्यमानाऊर्ध्वं पतंत्युत्पतन्ति ते च ऊर्ध्वमुत्पतिताः (उडुकाएति) झोणैः काकैर्वैक्रियैः प्रखाद्यमानान्नृज्यमाणान्नृज्यमाणानश्यंतोनष्टाः संतोऽपरैः (सणप्फएहिंति) सिंहव्याघ्रादिभिः खाद्यन्ते नृज्ययन्तेइति ॥ ४ ॥ किंच (समूसियंनार्मेत्यादि) सम्यगुद्भूतं चित्तिकाकृति । नामशब्दः संजावनायां । संजाव्यंते एवंविधानि नरकेषु यातनास्थानानि । विधूमस्याग्नेः स्थानं विधूमस्थानं । यत्प्राप्य शोकवितप्ताः करुणं दीनं स्तनं त्याक्रंदंतीति । तथा अथः शिरः कृत्वा देहं च विकर्त्यायोव उखेस्तवेदनादिभिः (समोसवेंति) खंमशः खंमयंतीति ॥ ५ ॥

समूसिया तत्र विसूणियंगा, पस्कीहिं खज्जंति अउमुहेहिं ॥ सं जीवणी नाम चिरद्वितीया, जंसीपया हम्मइ पावचेया ॥ ९ ॥ तिखाहिं सूलाहिं जितावयंति, वसोगयं सोयरयं व लहुं ॥ ते सू लविशा कलुणं थणंति, एगंतउरुं उहउं गिलाणा ॥ १० ॥

अर्थ—(तत्र के०) त्यां नरकने विषे (समूसिया के०) उंचा आंजादिकने विषे (विसूणियंगा के०) नीचे मस्तके बांधीने जेम खाटकी ठालीनुं चर्म उखेडे तेम परमा

धार्मिको ते नारकीउनुं चर्म उखेडी नाखे पठी ते नारकीना चर्म रहित एवा अंगने (पस्कीहिंखळ्ळंति अउमुहेहिं के०) वज्र समानळे चांच जेमनी एवा काक समली गृध्र पक्षीउं तेने खाय, एरीते नरकपाले भेदन जेदन मूर्छित कखां थका पण ते नारकी मरण पामे नही तेनुं कारण कहेळे (संजीवणी नामचिरछितीया के०) संजीवनी नामे एवी साथति कुंजीते (जंसीपया के०) जेहने निपे पोहोता थकां प्राणी (हम्भस्पावचे या के०) पापसहित एवा परमाधार्मिकलोक तेने हणो भेदे जेदे परंतु तेणे करी ते मरे नही किंतु पारानी पेरे तेनुं शरीर फरी मली जाय ॥९॥ (तिरकाहिंसूलाहि के०) तेपर माधार्मिक पुरुषो तीक्ष्ण वज्रवत् सूत्रिये करीने नारकीना शरीरने (अजितावयंति के०) अजितापयंति एटले पीडे जेम (लडुं के०) लुब्धक एवा जे कुतरादिक तेने (वसोगयं के०) वसोपगतं एटले वशे पड्या एवां (सोयरयं के०) स्वापद भृगादिक पण ते जेम मरणांत कदर्थना पामे तेम (ते के०) ते नारकीजीवो पण (सूत्रविद्वा के०) सूत्रिये विंध्या थका (कलुण्ठयंति के०) दीनस्वरे अरडाट करे एकतो अन्यंतर शोकादिक अने बीजो बाहिर हननादिके करी (गिलाणाके०) गिलान ठता एम (डह उके०) बन्ने प्रकारे (एगंतडुकं के०) एकांत डुःख जोगवे परंतु मरण पामे नही ॥१०॥

॥ दीपिका—(समूसियाइति) तत्र नरके स्तंजादौ ऊर्ध्वं बाह्वोऽधःशिरसः श्वपाकैरजवह्नं बिताः (विसृष्टिश्चगति) उत्कृतांगाश्चपनीतत्वचोलोहमुखैः पक्षिनिर्वज्रचंचुनिः काक गृध्रादिनिर्जह्यंते । एवंते परमाधार्मिकरुतैः परस्पररुतैः स्वानाविकैर्वा डुःखैश्चिन्नानिन्ना अपि न क्षियंते । अतोऽज्ञायते संजीवनीनरकनूभिर्यस्यां खंदशश्चिन्नोपि न क्षियते स्वायु पि सतीति । सर्वे प्रजाः प्राणिनोवस्मिन्नरके पापचेतसोह्यंते मुञ्जरादिनिः । नरकानुजावा च मुमूर्षवोपि न क्षियंते ॥९॥ (तिरकाहिंति) तीक्ष्णानिः शूलानिस्तापयंति । कस्मिन् वशमुपग तं स्मररादिकं लब्ध्वा यथा कदर्थयंति । ते नारकाः शूलविद्वाश्चपि न क्षियंते पारदवन्मिलंति ततः करुणं स्तनंति दीनमार्कदंति उजयतोर्तर्वहिश्च ग्लानाएकांतडुःखमनुजवंति ॥१०॥

॥ टीका—अपिच (समूसियाइत्यादि) तत्र नरके स्तंजादौ ऊर्ध्वं बाह्वोऽधःशिरसोवा श्वपाकैर्वेस्तवह्नं बिताः संतः (विसृष्टियंगति) उत्कृतांगाश्चपगतत्वचः पक्षिनिरयोमुखैर्वज्रचंचुनिः काकगृध्रादिनिर्जह्यंते । तदेवं ते नारकानरकपालापदितः परस्पररुतैः स्वानाविकैर्वा चिन्नानिन्नाः कथितामूर्छिताः संतोवेदनासमुद्भाते गताश्चपि संतो न क्षियंते अतोव्यपदिश्यते संजीवनीवत् संजीवनी जीवितदात्री नरकनूभिः । तत्र गतः खंदशश्चिन्नोपि न क्षियते स्वायुपि सतीति । साच चिरस्थितिकोत्कृष्टतत्त्वयत्तिंशत् यावत्सागरोपमाणि । यस्यां च प्राप्ताः प्रजायंतइति प्रजाः प्राणिनः पापचेतसोह्यंते मुञ्जरा

रादिनिर्नरकानुनावाच्च मुमूर्षवोप्यत्यंतपिष्टाअपि न भ्रियंते ऽपितु पारदवन्मिलंतीति॥ए॥
अपिच (तिरकाहीत्यादि) पूर्वडुष्कृतकारिणं तीक्ष्णानिरयोमयीनिः शूलानिरर्नकपा-
लानारकमजितापयंति । किमिव । वशमुपगतं श्वापदमिव । कालष्टष्टस्करादिकं स्वा-
तंत्र्येण लब्ध्वा कदर्ययंति ते नारकाः शूलानिर्विघ्नाअपि नभ्रियंते केवलं करुणं दीनं
स्तनंति । नच तेषां कश्चिन्नाणायलं । तथैकांतनोजयतोतर्बहिश्च ग्लानाअपगतप्रमोदाः
सदा दुःखमनुभवन्तीति ॥ १० ॥

सया जलं नाम निहं महंतं, जंसी जलंतो अगणी अकघो ॥
चिचंति वद्वा बहुकूरकम्मा, अरहरसरर केइ चिरछितीया ॥
॥११॥ चिया महंतीउ समारजिता, विप्रंति ते तं कलुणं रसंतं ॥
आवट्टती तउ असादुकम्मा, सणी जहा पडियं जोइमसे ॥१२॥

अर्थ—(सयाजलं नाम के०) सर्व काल निरंतर जलतुं वलतुं एवे नामे (निहंके०)
ज्यां प्राणीने हणीयें ते (महंतं के०) मोहोदुं स्थानकठे (जंसीजलंतोअगणी अकघो
के०) जे स्थानकें काए रहित अग्नि प्रज्वलेते त्यां (वद्वाबहुकूरकम्मा कें०) घणा
कूरकमें बांध्या थका घणा कालसुधी (चिचंतिकें०) रहे केवा थका तिष्टे तोकें (अरह
स्तराकेइ कें०) मोहोटा वीहामणा आकंद स्वर करता थका तथा (चिरछितीयाके०)
घणाकाल नी स्थितीठे जेमनी एवा थका रहे ॥ ११ ॥ (चियामहंतीउ कें०) ते पर
माधार्मिक त्यां नरकने विपे मोहोटी अग्नीनी चिता (समारजिता के०) समारंजीने
तेमां अनेक काए प्रक्षेपीने (विप्रंतितेतंकलुणंरसंतंके०) तेमांहे नारकीनेनाखे ते त्यां दा
ऊता थका करुण स्वरे आकंद करता (तउके०) त्यांते चितामांहे गयाथका (असादुक
म्माके०)असाधुकर्मना करनार एवा नारकी(आवट्टतीके०)आवर्त्ते,विलय थइ जाय कोनी
पेरे तोके (जहाके०) जेम (सर्पि के०) धृत ते (जोइमंसेके०) ज्योतिजे अग्नी तेमां
हे (पडियंके०) पड्यो थको विलय थइ जाय तेनीपेरे विलयथाय परंतु धृततो अग्नीमांहे
सर्वथा वली जाय पण नारकी जीव ते अग्नीमां मरण पामेनही ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—(सयेति) सदा ज्वलद्दीप्यमानं स्थानं । किञ्चूतं । निहन्यंते प्राणिनोयस्मि
न् निहमाघातस्थानं महद्विस्तीर्णमस्ति । यस्मिन् स्थानेऽकाष्ठोऽग्निर्ज्वलन्नास्ते । तत्र बहुकू-
रकर्माणः केचिच्चिरस्थितिकाअरहरस्तराबृहदाकंदशब्दास्तिष्ठन्ति ॥ ११ ॥ (चिये
ति) महतीश्रिताः समारज्य नरकपालास्ते तं नारकं करुणं दीनं रसंतमाकंदंतं तत्र

क्षिपन्ति । स असाधुकर्मा तस्यां चितायामावर्तते विलीयते । यथा सर्पिर्धृतं ज्योतिर्मध्ये
अग्निमध्ये पतितं विलीयते तथापि नक्षियते ज्वस्वजावत्वात् ॥ १२ ॥

॥ टीका—तथा (सयाजलमित्यादि) सदा सर्वकालं ज्वलद्देदीप्यमानमुल्लूखत्वात्
स्थानमस्ति । निहन्यन्ते प्राणिनः कर्मवशगायस्मिन् तन्निहमायातस्थानं तच्च महाविस्ती
र्णं यत्राकाष्ठोऽग्निर्ज्वलन्नास्ते तत्रैवं जूते स्थाने नवान्तरे बहुकूरकर्माणस्तद्विपाकापादि
तेन पापेन बद्धास्तिष्ठन्तीति । किञ्चूताः । अरहस्वराबृहदाकंदशब्दाश्चिरस्थितिकाः प्रचूत
कालस्थितय इत्यर्थः ॥ ११ ॥ तथा (चियामहंतीव इत्यादि) महतीश्रिताः समारज्य
नरकपालास्तं नारकं विरसं करुणं दीनमारसंतं तत्र क्षिपन्ति । सचासाधुकर्मा तस्यां
चितायां गतः सन्नावर्तते विलीयते । यथा सर्पिर्धृतं ज्योतिर्मध्ये पतितं इवीनवत्येवमसाव
पि विलीयते नच तथापि नवानुजावात्प्राणैर्विमुच्यते ॥ १२ ॥

सदा कसिणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीयं अइड्ढकधम्मं ॥ द्दुहे

हिं पाएहिय बंधिऊणं, सत्तुव ढंमेहिं समारजन्ति ॥ १३ ॥ जंजं

ति वालस्स वहेण पुष्ठी, सीसंपि जिंदंति अउवणेहिं ॥ ते जिन्नदे

हा फलंगवं तत्ता, तत्ताहिं आराहिं णियोजयन्ति ॥ १४ ॥

अर्थ—द्दुहे वली डःखनो बीजो प्रकार कहेहे. (सदाकसिणंपुणघम्मठाणं के०) त्यां
सर्वकाल संपूर्ण धर्म एटले वल्ल आतापनुं स्थानक जे स्थानके (गाढोपर्नीतिके०) ते ना
रकीने निवडकर्म आणी ठोक्या थका (अइड्ढकधम्मं के०) ज्यां अत्यंत डःखरूप धर्म
नो स्वजावढे एवा स्थानके (द्दुहेहिंपाएहियबंधिऊणंके०) नरकपाल ते नारकीना हाथ
अने पग बांधीने (सत्तुवके०) शत्रुनी पेरे (ढंमेहिंके०) दंमेकरी (समारजन्तिके०) सं
मारंजे ताडना करे ॥ १३ ॥ (जंजंतिवालस्सवहेणपुष्ठी के०) ते परमाधार्मिको दंदा
दिके करी वाल अड्डा एवा नारकीनी पीठने जांजे तथा (अउवणेहिंके०) लोढाना घणो
करिने (सीसंपिजिंदंतिके०) मस्तकने पण जेदी नाखे, चूर्ण करीनाखे वली अपि शब्द
थकी बीजा पण अंगोपांग एजगीते मुजरे करी जेदी नाखे (तेजिन्नदेहाके०) ते नार
की चूर्ण थयाथी जिन्नदेह उतां (फलंगवतठाके०) पाटीआनी पेरे वने पासे करवते करी
देया थका (तत्ताहिंआराहिंके०) तत्त आरे करी खोसता थका तत्त कथीरादिकना
मार्गने विपे (नियोजयन्ति के०) ते नारकीने प्रवर्त्तावे इतिचाव एटले तत्त कथीरना
रसनुं पान कराववाने विपे नियोजे एटले प्रवर्त्तावे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(सदेति) सदा कृत्स्नं संपूर्ण धर्मस्थानं गाढेर्दंटेः कर्मनिरूपणीतं प्रापितं

राय धनपतसिंघ बाहादुरका जैनागम संग्रह जाग इसरा. १७३

अतिःदुःखमेव धर्मः स्वजावोयस्मिन् तत्तथा । एवंविधे स्थाने नारकं हस्तैः पादैर्बद्ध्वा तत्र प्रक्षिपन्ति द्विस्वाच शत्रुमिव दंष्ट्रैः समारचन्ते तामयन्ति ॥ १३ ॥ (जंजंति) बालस्य नारकस्य व्यथेन लकुटादिप्रहारेण प्रष्टं जंजन्ति व्यथोयनैर्लोहधनैः शीर्षं जिदंति चूर्णयन्ति । अपिशब्दादन्यान्यप्यंगानि चूर्णयन्ति । ते निम्नदेहानारकाः फलकमिवोन्नाय्यां पार्श्वान्यां क्रकचादिनावतप्रादिधातुतास्तप्तानिराराजिः पीडयमानास्तप्तत्रपुपानादिके कर्मणि नियोज्यन्ते व्यापार्यन्ते ॥ १४ ॥

॥ टीका—अथायमपरोनरकयातनाप्रकारस्तमाह । (सयाकसिणमित्यादि) सदा सर्वकालं कृत्स्नं संपूर्णं पुनरपरं धर्मस्थानमुज्जस्थानं दृढैर्निधत्तनिकाचिकावस्थैः कर्मनिरुपनीतं दौकितमतीव दुःखरूपो धर्मः स्वजावोयस्मिन्स्तदतिदुःखधर्मं तदेवंजुते यातनास्थाने तमत्राणं नारकं हस्तेषु पादेषु च बद्ध्वा तत्र प्रक्षिपन्ति । तथा तदवस्थमेव शत्रुमिव दंष्ट्रैः समारचन्ते तामयन्ति ॥ १३ ॥ किंच । (जंजंतिबालस्तेत्यादि) बालस्य वराकस्य नारकस्य व्यथयतीति व्यथोलकुटादिप्रहारेण प्रष्टं जंजयन्ति मोटयन्ति तथा शिरोप्ययोमयेन घनेन जिदंति चूर्णयन्त्यपिशब्दादन्यान्यप्यंगोपांगानि द्रुघणघातैश्चूर्णयन्ति । ते नारकानिम्नदेहाश्चूर्णितांगोपांगाः फलकमिवोन्नाय्यां पार्श्वान्यां क्रकचादिना अवतप्रास्तनूकताः संतस्तप्तानिराराजिः प्रतुद्यमानास्तप्तत्रपुपानादिके कर्मणि विनियोज्यन्ते व्यापार्यन्तइति ॥ १४ ॥

अग्निजुंजिया रुह असाधुकम्मा, उसुचोड्या द्धिविदं वदंति ॥ ए
गं डुरुहितु ड्वे ततोवा, आरुस्स विज्झंति ककाणउसो ॥ १५ ॥
बाला बलाजूमिमणुकमंता, पविक्कलं कंटडलं मदंतं ॥ विव
द्धतप्पेहिं विवण्णचित्ते, समीरिया कोट्टवल्लिं करिंति ॥ १६ ॥

अर्थ—(अग्निजुंजिया रुह असाधुकम्माके०) रौड एवा असाधु कर्म एटले अन्य नारकीउने हणवादिक कार्य पापना करनार अथवा पूर्व जवना करेला एवा रौड असाधु कर्म तेने प्रेरता यका एटले पूर्वकृत डुक्कतने स्मरण करावीने (उसुचोड्या हे विवहंवदंति के०) सराजिघात एटले बाणादिके करी जेम हस्तिने चलावियें बाहियें तेम ते परधार्मिको माहावतनी पेरे ते नारकीउने वाहे अथवा उंटनी पेरे वाहे एटले चलावे (एगंडुरुहितुड्वेततोवा के०) तेना उपर एक वे अथवा अणुरूपे आरुड यड ने दुःख आपे (आरुस्सविज्झंतिककाणउसोके०) क्रोधेकरीने ककाणउ एटले तेना मर्म स्थानकने आरादिके करी विंधे ॥ १५ ॥ (बालाके०) अड एवा नारकीने (बलाके०) बला त्कारे करी (पविक्कलं के०) रक्त अने पर तद्रूप रौड कर्दमें करी विषम तथा

(कंटइलं के०) कांटावाली एवी (महंतं के०) महोटी (जूमि के०) जूमिकानी वे
 जुने विपे (अणुक्रमंता के०) अतिक्रमावे ते जेम जेम आकरा चलावे तेम तेम दुः
 ख पामे तथा (विवस्मचित्ते के०) मूर्धित एवा नारकीउने (विवधतप्पेहिंके०) अने
 क नरकपालो त्रापें करी बांधीने (समीरियाके०) तेना पूर्वकृत पापकर्म प्रकाशीने (कोट्ट
 बलिंकरंति के०) कोट्ट एट्ठे नगरनी बलिवाकुल जेम दशोदिशे सैकडाखंम थइ वि
 खरी जाय तेम परधार्मिको ते नारकीना खंमो खंम करी विखेरी नाखे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—(अजिजुंजियाइति) रौड्कर्मणि अपरान्नारकान् हननव्यापारेऽनियुज्य
 व्यापार्य असाधुकर्मणश्चोदितान् शरानिघातप्रेरितान् हस्तिवहं वाहयंति नरकपालाः।
 यथा हस्ती वाह्यते समारुह्य एवं तान् वाहयंति । तस्य नारकस्योपर्येकं द्वौ त्रीन् वा स
 मारोप्य ततस्तं वाहयंति । अतिनारारोपणेनावहंतमारुप्य रोपं कृत्वा प्रतोदादिना विध्यं
 ति । सेतस्य नारकस्य (ककाणउत्ति) मर्मणि विध्यंति विदंति ॥ १५ ॥ (बालाइति) बालाः प
 रवशामहतीं रुधिरादिप्रपिच्छितां कंटकाकुलां जूमिमनुक्रामंतोमंदगतयोबलात्प्रेर्येते । तथा
 न्यान् तर्पकाकारान् विषस्मचित्तान् मूर्धितान् विविधमनेकधाबद्धानरकपालाः पापेन समी
 रिताः प्रेरितास्तान् कुट्टयित्वा बलिं कुर्वन्ति खंडशः क्षिप्त्वा इतश्चेतश्चक्षिपन्ति ॥ १६ ॥

॥ टीका—(अजिजुंजियाइत्यादि) रौड्कर्मण्यपरनारकहननादिकेऽनियुज्य व्यापार्य यदि
 वा जन्मांतरकृतं रौड् सत्वोपघातकार्यमनियुज्य स्मारयित्वा असाधून्यशोचनानि जन्मांतर
 कृतानि कर्माण्यनुष्ठानानि येषांते तथा तानिश्चोदितान् शरानिघातप्रेरितान् हस्तिव
 हं वाहयंति नरकपालाः । यथा हस्ती वाह्यते समारुह्यैवं तमपि वाहयंति । यदिवा हस्ती
 महातं नारं बहुत्येवंतमपि नारकं वाहयंत्युपलक्ष्यार्थत्वादस्योपवहं वाहयंतीत्याद्यप्यायो
 ज्यं कथं । वाहयंतीति दर्शयति । तस्य नारकस्योपर्येकं द्वौ त्रीन् वा समारुह्य समारोप्य
 ततस्तं वाहयंति । अतिनारारोपणेनावहंतमारुप्य क्रोधं कृत्वा प्रतोदादिना विध्यंति नुदं
 ति । सेतस्य नारकस्य (काकणउत्ति) मर्मोणि विध्यंतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ अपिच (बाला
 बलाइत्यादि) बालाश्च बालाः परतंत्राः पिच्छितां रुधिरादिना तथा कंटकाकुलां जूमिम
 नुक्रामंतोमंदगतयोबलात्प्रेर्येते । तथान्यान् विषस्मचित्तान् मूर्धितोस्तर्पकाकारान् वि
 विधमनेकधा बद्धानरकपालाः समीरिताः पापेन कर्मणा चोदितास्तान्नारकान् कुट्ट
 यित्वा खंमशः कृत्वा (बलिंकरंति) नगरबलिचदितश्चेतश्च क्षिपन्तीत्यर्थः । यदिवा को
 ष्ठबलिं कुर्वतीति ॥ १६ ॥

वेतालिए नाम महाज्जितावे, एगायते पवयमंतलिखे ॥ हम्मंति
 तन्ना बहुकूरकम्मा, परं सहस्साण मुहुत्तगाणं ॥ १७ ॥ संवाहिया

डुकडिणो यणंति, अहोय राउ परितप्पमाणा॥ एगंतकूमे नरए
महंते, कूमेण तत्ता विसमे हताउ ॥ १८ ॥

अर्थ—अहीं नाम शब्द संज्ञावनाने अर्थे जाणवो (वेयाजिए के०) विकूब्यों एवो (महाजितार्पे के०) माहा डुःखनुं कारण (एगायते के०) घणो लांवो एवो (पवयके०) पर्वत नरकमांहे (अंतरिक्षे के०) आकाश पर्यंत वंचोविकुर्वे निष्पादे (तत्ताके०) त्यां ते पर्वत उपरथी (वट्टकुरकम्मा के०) अत्यंत पापकर्मना करनार एवां घणा नारकी पडतां थ कां अंधकाररूपे दृष्टीयें कांइ पण देखे नही परंतु हस्त स्पर्श मात्रे थाय अने चडता थकां तो परमाधार्मिक तेने (हम्मंति के०) हण्णे पीडा आपे त्यां (परसहस्साणमुहुत्तगाणंके०) हजार थकी घणा सुहुत्त अधिक एटले उपलक्षणयी घणा काल सुधी एवुं डुःख पामे ॥ १७ ॥ (डुकडिणो के०) ते नारकी माहा पाप कर्मना करनार ते (संवा हिया के०) संवाधिता एटले अत्यंत पीडया थका (यणंति के०) आक्रंद करे (अहोयराउपरितप्पमाणा के०) अहोरात्र परितप्तमान थका करुण आक्रंद करे (एगंतकू मे नरएमहंते के०) एकांत एटले निश्चयरूप कूट एटले डुःखोत्पत्तिनुं स्थान ज्यात्रे एवुं महंत एटले विस्तीर्ण नरकने विपे (कूमेण तत्ता विसमेहताउ के०) त्यां विपम कूट पासादिक गलपंत्रादिके करी हणाता थका आक्रंद करे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(वेयाजिएति) नामेति संज्ञावने । संज्ञाव्यते यन्नरकेषु । यथांतरिक्षे महा जितार्पे महाडुःखे एकशिखावटितोदीर्यः (वेयाजिएति) वैक्रयः परमाधार्मिकनिष्पादितः पर्वतस्तत्र हस्तस्पर्शकया समारुहंतोनारकावट्टकुरकर्माणोहन्यंते पीडयंते सहस्र संख्यानां मुहूर्तानां परं प्ररुष्टं कालं प्रनूतं कालं हन्यंतैत्यर्थः ॥ १७ ॥ (संवाहियाइति) डुष्कृतं वियते येषांते डुष्कृतिनः संवाधिताः पीडिताश्च हनि रात्रौ च परितप्पमानाएकां तेन कूटानि डुःखोत्पत्तिस्थानानि यस्मिन् तथा तस्मिन् एवंविधे महति नरके कूटेन गलपंत्रपाशादिना तत्र विपमे हताः सुनिश्चितं स्तनंति ॥ १८ ॥

॥ टीका—(किंच । वेयाजिए इत्यादि) नामशब्दः संज्ञावनायां । संज्ञाव्यते एतन्नरकेषु यथांतरिक्षे महाजितार्पे महाडुःखैककार्ये एकशिखावटितोदीर्यः (वेयाजिएति) वैक्रि यः परमाधार्मिकनिष्पादितः पर्वतस्तत्र तमोरूपत्वान्नारकाणामतोहस्तस्पर्शकतया स मारुहंतोनारकाहन्यंते पीडयंते वट्टानि कूराणि जन्मांतरोपात्तानि कर्माणि येषां ते त या सहस्रमंत्रव्यानां मुहूर्तानां परं प्ररुष्टं कालं सहस्रशब्दस्योपलक्षणार्थत्वात् प्रनूतं कालं हन्यंतैति यावत् ॥ १७ ॥ तथा । (संवाहियाइत्यादि) ममेकीनावेन बाधिताः

पीडिताडुष्कृतं पापं विद्यते येषांते दुष्कृतिनोमहापापाः । अहोअहनि तथा रात्रौ च परितप्यमानाश्चिदुःखेन पीडयमानाः संतः करुणं दीनं स्तनंत्याकंदति । तथैकांतेन कूटानि दुःखोत्पत्तिस्थानानि यस्मिन् तथा तस्मिन्नेवं जूते नरके महति विस्तीर्णे पतिताः प्राणिनस्तेनच कूटेन गलयंत्रपाशादिना पापाणसमूहलक्षणेन वा तत्र तस्मिन्निषमं हताः । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् स्तनंत्येव केवलमिति ॥ १७ ॥

जंजंति एं पुवमरीसरोसं, समुग्गरे ते मुसले गहेतुं ॥ ते जिन्नदे
हा रुहिरं वमंता, उमुद्गगा धरणितले पडंति ॥ १८ ॥ अणासि
या नाम महासियाला, पागप्पिणो तव सया सकोवा ॥ खळंति
तव्वा बहुकूरकम्मा, अदूरए संकलियाहि वद्वा ॥ १९ ॥

अर्थ—(पुवमरीसरोसंतेके०) पूर्व जन्मना वैरी, सरखा तेपरमाधार्मिक रोस स हित कोपायमान यका (समुग्गरेमुसलेगहेतुं के०) मुजर सहित मुसल ग्रहण करीने ते नारकीना मस्तकादिकने (जंजंतिणं के०) जांगी नाखे तेवारे (तेजिन्नदेहारु हिरंवमंता के०) तेनारकी बापडा जिन्नदेही यका लोहिवमता उता प्राबल्ये करी (उमुद्ग गा के०) अधो मुख करी (धरणितलेपडंति) धरणीतलने विषे पड़े ॥ १८ ॥ त्या (अणा सियाके०) छुल्या अही नाम शब्द संज्ञावनायेडे (महाके०) अने महोटा शरीरना प्रमाण वाला (पागप्पिणो के०) प्रगल्भित एतले छुट (सयासकोवाके०) सदाकाल क्रोध स हित एवा (सियाला के०) सीयालिया जीवने (तवके०) ते नरकने विषे परमाधार्मिको विकूर्वे ते (तव्वाके०) त्यां नारकीमां (अदूरएसंकलियाहिबद्वा के०) दुकडां शाकले करी बांध्या यका एवाजे (बहुकूरकम्मा के०) माहा पापी अत्यंत क्रूर कर्मना करना र नारकीउ तेने (खळंति के०) खंन खंन करी नष्टण करे ॥ १९ ॥

॥ दीपिका—(जंजंतीति) एं वाक्यालंकारे । पूर्वमरयोजन्मांतरवैरिणश्च परमाधार्मिकानारकावा अन्येषामंगानि सरोपं समुज्जाणि मुसलानि गृहीत्वा जंजंति ते नारकानि ज्जदेहारुधिरं वमंतोऽधोमुखाधरणितले पतंति ॥ १८ ॥ महांतः शृगालानरकपालविकुर्विताब्जनाशिनोबुद्धिताः । नामेति संज्ञावने । संज्ञाव्यते एतच्च । प्रगल्भिताभृष्टारोऽरूपायत्र सदा सकोपाः संजवंति । तत्र तैः शृगालादिनिर्बहुकूरकर्माणिः शृंखलादिनिर्लोहनिगडैर्वेदाद्यदूरगाः परस्परसमीपेव वर्तनः खाद्यंते नश्यते ॥ १९ ॥

॥ टीका—अपिच (जंजंतिणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । पूर्वमरयश्चरयोज

राय धनपतंसिंघ बाह्याङ्गरका जैनागम संग्रह नाग इसरा. १९७

न्मांतरैरिण्डव परमाधार्मिकायदिवा जन्मांतरापकारिणोनारकाअपरेपामंगानि सरो
पे सकोपं समुज्जराणि मुसलानि गृहीत्वा जंजंति गाढप्रहारैरामर्दयंति तेच नारकास्त्राण
रहिताः शस्त्रप्रहारैर्निबन्धेहारुधिरमुद्धन्तोऽधोमुखाधरणितले पतंतीति ॥ १९ ॥
किंच (अण्णसियाइत्यादि) महादेहप्रमाणामहांतः शृगालानरकपालविकुर्विताअन
शितावुचुद्धिताः । नामशब्दः संनावनायां । संनाव्यतएतन्नरकेषु । अतिप्रगल्भिताअति
धृष्टारौडरूपानिर्नयास्तत्र तेषु नरकेषु संजवंति । सदावकोपानित्यकुपितास्तैरेवंचूतैः सृ
गालादिजिस्तत्र व्यवस्थिताजन्मांतरकृतबहुकूर्माणः शृंखलादिनिर्बन्धाअयोमयनिगड
निगडिताअदूरगाः परस्परसमीपवर्तिनोचक्ष्यंते खंडशः स्वाद्यंतइति ॥ २० ॥

सयाजला नाम नदी जिङ्गमा, पविक्कलं लोहविलीणतत्ता ॥
जंसी जिङ्गंसि पवक्कमाणा, एगायताणुकमणं करंति ॥ २१ ॥
एयाइं फासाइं फुसंति वालं, निरंतरं तउ चिरच्छितीयं ॥ ए ह
म्ममाणस्स उहोइताण, एगोसयं पच्चणु होइ डुकं ॥ २२ ॥

अर्थ—(सयाजला नाम नदीजिङ्गमा के०) ते नरकने विपे सदाकाल पाणीए नरपूर
एवी महाविषम नदीरूप स्थानठे. अंहीं नाम शब्द संनावनायेठे तेमां (पविक्कलंलोह
विलीणतत्ता के०) अंग्रीमां गयो एवो लोहनो गोलो तेना सरखुं उल्ल पाणीठे जे
पाणी पीता थका घणुं खारं तथा उल्ल लागे माटे विषमठे (जंसीजिङ्गंसि पवक्कमा
णा के०) जे एवी विषम नदी तेने विपे ते नारकी प्रेखा थका जाता थका हालता
थका (एगाय ताणुकमणं करंति के०) एकाकी अशरण डुवन करता परवश पड्या
पडा डुख जोगवे. ॥ २१ ॥ (एयाइं के०) ए पूर्वोक्त वस्त्रे उद्देशमां जे नारकीना
डुख कट्या तेने (वालं के०) वाल अज्ञानी एवा नारकीना जीवो ते (फुसंतिके०) फरसे
ने सहन करेठे (निरंतरं तउ चिरच्छितीयं के०) जेनी निरंतर घणा काल सुधी रेहेवानी
स्थितिठे एवा नारकी त्यां (एहम्ममाणस्स उहोइताणं के०) हणाता थका तेने कोइपण
त्राण सरण एटले राखवाने समर्थ नथी (सयं के०) पोते (एगो के०) एकलो थकोज
(पच्चणुहोइडुकं के०) नाना प्रकारना पोताना उपाज्यां डुख जोगवे. ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—सदा जत्रं यस्यां सा सदाजला नाम नदी अजिङ्गा विषमा पविक्कला रु
धिरादिपिठिता अग्रिततं मठिजीनं डवीचूतं यत्तोहं तद्वत्तथा डवीचूततललोहजलेत्य
र्थः । यस्यां नद्यां प्रपद्यमानानारकाएकाकिनोऽत्राणायुक्रमणं गमनं कुर्वंति ॥ २१ ॥
एते पूर्वोक्ताः स्वर्गाडुःखविशेषाः परमाधार्मिककृताः स्वानाविकाश्रयात्रं नारकं स्पृशंति-

अर्थ—(जंजारिसंपुद्धमकासिकम्मके०) जे जीवे जेवाजावे पाठला जन्मांतरे कर्म कीधाने (तमेव के०) ते कर्म तेवीज विधियें (संपराए के०) संसारमां जमता यका चारगति नेविपेजीवने (आगच्छतिके०) उदय आवे (एगंतडुर्कंजवमक्षणिताके०) परंतु नरकमांहे तो एकांत निःकेयल दुःखरूप जव उपार्जीने (वेदंतिडुर्कतीतमणंतडुर्क के०) ते नार की जीव दुःखी यका अनंत दुःख वेदे ॥ १३ ॥ हवे उपदेश स्वरूप कहेते. (एताणि के०) ए पूर्वोक्त (एरगाणिसोच्चा के०) नरकना तीव्र दुःख सांजलीने (धीरेके०) जे धैर्यवंत पुरुषते ते भुं करे ते देखाडेते. (नहिंसएकिंचण सबलोए के०) जेथकी नरक ना दुःख न जोगये एवा सर्व चतुर्दश रज्ज्वात्मक लोकने विपे जेकांइ प्रस अने स्थावर जीवते तेकोइने हणो नही तथा (एगंतदिहीके०) एकांत दृष्टी एटले निश्चल सम्यक्त्व धारक तथा (अपरिगहेउ के०) परिग्रह रहित एवो उतो तु शब्दथी मृयावादादि कनु वर्जन पण जाणी लेबुं तथा (लोघस्त के०) लोक ते इहां प्रस्तावयको अग्रुन कर्मकारी लेवो तथा कपाय लोक लेवो तेना स्वरूपने (बुद्धिक्के०) जाणीने एवा लोकने (वसं के०) वसमां (नगहे के०) नपोहोचे ॥ १४ ॥ (एवंतिरिक्केमणुयासु रेसुं के०) ए जेम अग्रुन कर्मिने नरकगति कही तेम तिर्यंच मनुष्य तथा देवतानी गति एम वधिमजी (चतुरत्तणंत के०) चतुर्गतिक संसारने विपे अनंत (तयणुद्विवागं के०) तदनुरूप विपाक एटले अनंत एवो कर्मनो जे विपाक (ससवमेयंइतिवेदइत्ता के०) सचुद्धिमान् सर्वमेतदितिविदित्वा एटले पंडित पुरुष ए पूर्वोक्त सर्वने इति एम जाणीने जेरीते श्रीजगवंते कहाते तेरीते (कखेक्के०) कांक्षा करे एटले वांटे सुवांतेतोके (कालं के०) काल एटले ज्यांसुधी मरण प्राप्त थाय त्यांसुधी (धुयंके०) धैर्य एटले संप्रसने (आपरेक्के०) आचरे एतावता चारित्रिबिना जीव चतुर्गतिक संसारमां प्र मण करे ते कारण माटे जाव जीव सुधी त्रिविधे दयाधर्म रूप निरतिचार चारित्र पा लवाने वांटे अने सर्वथा पापनो त्याग करे. तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १५ ॥ इति श्री नरकविनक्तिनामे पांचमा अध्यायननो अर्थ संपूर्ण थयो ॥

॥ दीपिका—यत्कर्म चाटुगं पूर्वजन्मांतरे अकार्णीत् कृतं तत्तादृशमेव संपराये संसारे अग्रुगच्छति ॥ एकांतेन दुःखमेव जवांगस्मिन् सएकांतदुःखजवस्तमर्जयित्वा दुःखिनस्तमनंत दुःखंवेदयंति ॥ १३ ॥ एतान्नरकान् श्रुत्वा धीरोनहिंस्यात्कंचन प्राणिनं सर्वजोके एकांतदृष्टि निश्चलसम्यक्कोऽपरिग्रहः । तुमब्दान्मृयावादाविवर्जनमपि द्वेषः । तथा लोकं अग्रुनकर्म कारिणं तद्विपाकं च ज्ञातं बुध्यते जानीयात् ननु तस्य वगं गच्छेत् ॥ १४ ॥ एवमग्रुन कर्मकारिणामसुमतां तिर्यङ्मनुष्यामरेष्वपि चतुरंतं चतुर्गतिकमनंतमपर्ववसानं तद

दुःखयंति निरंतर मविश्रामं तत्र चिरस्थितिकं तं हन्यमानस्य नारकस्य नकिंचिन्नापि स्यात् । यथा शीतेंडेण लक्ष्मणस्य नरकदुःखमनुभवतस्त्राणोद्यतेनापि नत्राणं कृतमिति एकः स्वयं प्रत्यनुभवति दुःखं । यतो मया परिजनस्यार्थे, कृतं कर्म सुदारुणं ॥ एकाकी तेन दह्येहं गतास्ते फलनोगिनइति ॥ २२ ॥

॥ टीका—अपिच (सदाजलेत्यादि) सदा सर्वकालं जलमुदकं यस्यां सा तथा सदा जलानिधाना वा नदी सरित्तिडुर्गा अतिविषमा प्रकर्षेण विविधमत्युष्णं ह्यारपूधरुधिरावि लज्जं यस्यां सा (पविक्कलेति) रुधिराविलत्वात् पिबिला विस्तीर्णगंजीरजला वा । अथवा प्रदोसजला वा । एतदेव दर्शयति । अग्निना तप्तं सद्विलीनं भवतां गतं यन्नोहमयस्तद्वत् साऽतितापविलीनजोहसद्वत्तजलेत्यर्थः । यस्यां च सदाजलायां अभिडुर्गायां नद्यां प्रपद्यमानाः (एगायति) एकाकिनोऽत्राणाञ्चनुक्रमणं तस्यां गमनं छवनं कुर्वतीति ॥ २१ ॥ तां प्रतमुद्देशकार्यमुपसंहरन् पुनरपि नारकाणां दुःखविशेषं दर्शयितुमाह (एयांफासाइइ त्यादि) एते अनंतरोद्देशकद्वयाश्वेत्यतिकटवोबाजमशरणं स्पष्टयंति दुःखयंति निरंतर मविश्रामं (अङ्गिनिमीलयमित्यादिपूर्ववत्) तत्र तेषु नरकेषु चिरं प्रजतं कालं स्थितिर्यस्य बाजस्यासौ चिरस्थितिकस्तं । तथाहि । रत्नप्रनायामुत्कृष्टा स्थितिः सागरोपमं तथा द्वितीया यां शर्करप्रनायां त्रीणि तथा बालुकायां सप्त पंकायां दश धूमप्रनायां सप्तदश तमःप्रनायां द्वाविंशतिर्महातमःप्रनायां सप्तमष्टयिव्यां त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमानि चत् उत्कृष्टा स्थितिरिति । तत्र गतस्य कर्मवशाऽपादितोत्कृष्टस्थितिकस्य परैर्हान्यमानस्य स्वकृतकर्मफलशुभो न किंचिन्नापि जयति । तथाहि । किल शीतेंडेण लक्ष्मणस्य नरकदुःखमनुभवतस्त्राणोद्यतेनापि न त्राणं कृतमिति श्रुतिः । तदेवमेकोसहायोयदर्थं यत्पापं समर्जितं तैरहित स्तत्कर्मविपाकजं दुःखमनुभवति नकश्चिदुःखसंविज्ञाणं गृह्णातीत्यर्थः । तथाचोक्तं । मया परिजनस्यार्थे कृतं कर्म सुदारुणं । एकाकी तेन दह्येहं गतास्ते फलनोगिनइत्यादि ॥ २२ ॥

जं जारिसं पुव्वमकासिकम्मं, तमेव आगव्वति संपराए ॥ एगंतडुक्कं नव मरुणित्ता, वेदंति डुक्की तमणंतडुक्कं ॥ २३ ॥ एताणि सोच्चा एरगा णि धीरे, नहिंसए किंचण सबलोए ॥ एगंतदिठी अपरिग्गहेउ, बुद्धि लोयस्सवसं नगव्वे ॥ २४ ॥ एवं तिरिक्खे मणुया सुरेसुं, चतुरत्तणं तं त यणुव्विवागं ॥ ससव्वमेयं इति वेदइत्ता, कंखेजकालं धुयमायरंजत्तिथेमि ॥ २५ ॥ इति श्रीनरयविजतीनाम पंचमाध्ययनसंमत्तं ॥

अर्थ—(जंजारिसंपुष्टमकासिकम्मके०) जे जीवे जेवाजावे पाठला जन्मांतरे कर्म कीधांते (तमेव के०) ते कर्म तेवीज विधियें (संपराए के०) संसारमां जमता थका चारगति नेविपेजीवने (आगच्छतिके०) उदय आवे (एगंतडुस्कंनवमझणिताके०) परंतु नरकमांहे तो एकांत निःकेवल डुःखरूप नव उपार्जाने (वेदंतिडुस्कीतमणंतडुस्कं के०) ते नार की जीव डुःखी थका अनंत डुःख वेदे ॥ १३ ॥ हवे उपदेश स्वरूप कहेउ. (एताणि के०) ए पूर्वोक्त (एरगाणिसोच्चा के०) नरकना तीव्र डुःख सांजलीने (धीरेके०) जे धैर्यवत पुरुषते ते थुं करे ते देखाडेउ. (नहिंसएकिंचण सबलोए के०) जेथकी नरक ना डुःख न चोगवे एवा सर्व चतुर्वश रज्ज्वात्मक लोकने विपे जेकांइ त्रस थने स्थावर जीवते तेकांइने हणो नही तथा (एगंतदिहीके०) एकांत दृष्टी एटले निश्चल सम्यक्त्व धारक तथा (अपरिगहेउ के०) परिग्रह रहित एवा ठतो तु शब्दथी मृपावादादि कनु वर्जन पण जाणी लेवुं तथा (लोयस्त के०) लोक ते इहां प्रस्तावथकी अशुच कर्मकारी लेवो तथा कपाय लोक लेवो तेना स्वरूपने (बुद्धिक्के०) जाणीने एवा लोकने (वसं के०) वशमां (नगवे के०) नपोहोचे ॥ १४ ॥ (एवंतिरिकेमणुयासु रेसुं के०) ए जेम अशुच कर्मिने नरकगति कही तेम तिर्यच मनुष्य तथा देवतानी गति एम बधिमली (चतुरत्तणंत के०) चतुर्गतिक संसारने विपे अनंत (तयणुद्विवागं के०) तदनु रूप विपाक एटले अनंत एवो कर्मनो जे विपाक (ससधमेपंडितवेदज्ञता के०) सद्युद्धिमान् सर्वमेतदितिविदित्वा एटले पंथित पुरुष ए पूर्वोक्त सर्वने इति एम जा णीने जेरीते श्रीजगवन्ते कहावे तेरीते (कंखेक्के०) कांहा करे एटले वांते सुवांतेतोके (काज के०) काज एटले ज्यांसुथी मरण प्राप्त थाय त्यांसुथी (धुयंके०) धौय एटले संयमने (आपरेक्के०) आचरे एतावता चारित्रविना जीव चतुर्गतिक संसारमां त्र मण करे ते कारण माटे जाव जीव सुधी त्रिविधे दयाधर्म रूप निरतिचार चारित्र पा जवाने वांते थने सर्वथा पापनो त्याग करे. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १५ ॥ इति श्री नरकविज्जिक्किनामे पांचमा अध्यायननो अर्थ संपूर्ण थयो ॥

॥ दीपिका—यत्कर्म यादृशं पूर्वजन्मांतरे अकार्षीत् कृतं तत्तादृशमेव संपराये संसारे अयुगच्छति । एकांतेन डुःखमेव नवोपस्मिन् सएकांतडुःखनवस्तमर्जयित्वा डुःखिनस्तमनंत डुःखंवेदयति ॥ १३ ॥ एतान्नरकान् श्रुत्वा धीरोनहिंस्यात्कंचन प्राणिनं सर्वलोके एकांतदृष्टि निश्चलमम्यत्कोऽ परिग्रहः । तुमब्दमृपावादादिवर्जनमपि ज्ञेयं । तथा लोकं अशुचकर्म कारिणं तद्विपाकंच तुंजानं बुध्यते जानीयात् ननु तस्य वर्गं गच्छेत् ॥ १४ ॥ एवमशुच कर्मकारिणामसुमता तिर्यद्मनुष्यामरेष्वपि चतुरां चतुर्गतिकमनंतमपर्यवसानं तद

नुरूपं विपाकं सवुद्धिमान् सर्वमेतदिति पूर्वोक्तं विदित्वा ध्रुवं संयममाचरन् काजं काङ्क्षेत् । कोर्यः । चतुर्गतिकसंसारे दुःखमेव केवलं मत्वा संयमानुष्ठानरतोयावज्जीवं मृत्युकालं प्रतीक्षेत् । इति त्रयीमीति पूर्ववत् ॥ १५ ॥ इति पंचमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः ॥ ॥ इति तत्पोगच्छे श्रीहेमविमलसूरिशिष्यहर्षकुजपंक्तिप्रणीतायां श्रीसूत्ररुतांगदीपिकायां नरकविजक्तयारव्यं पंचमाध्ययनं समाप्तं. ॥ ॥

‘ ॥ टीका—किंचान्यत् (जंजारिसमिस्यादि) यत्कर्म यादृशं यदनुजावं यादृक्स्थितिकं वा कर्म पूर्वं जन्मांतरे अकार्षात् कृतवांस्तत्तादृगेव जघन्यमध्यमोत्कृष्टस्थित्यनुजावजेदं संपराये तथा तैरेव प्रकारेणानुगच्छति । एतदुक्तं नवति । तीव्रमंदमध्यमैर्बद्धाध्यवसायस्थानैर्यादृशैर्यद्वद्वं तत्तादृगेव तीव्रमंदमध्यमेव विपाकमुदयं गच्छतीति । एकांतेनावश्यं सुखलेशरहितं दुःखमेव यस्मिन्नरकादिके नवे सतथा तमेकांतदुःखं जघमर्जयित्वा नरकजवोपादाननूतानि कर्माण्यपादायैकांतदुःखिनस्तत्पूर्वनिर्दिष्टं दुःखमसातवेदनीयप्रतिकारं वेदयंत्यनुजवतीति ॥ १३ ॥ पुनरप्युपसंहारव्याजेनोपदेशमाह । (एयाणिसोच्चाइत्यादि) एता न्पूर्वोक्तान्नरकान् स्वास्थ्या ऽद्यपदेशइतिरुत्वा नरकदुःखविज्ञेयान् श्रुत्वा निश्चयं धीर्बुद्धिस्तथा राजतइति धीरोबुद्धिमान् प्राज्ञः । एतत्कुर्वादिति दर्शयति । सर्वस्मिन्नपि त्रसस्थावरजेदनि ज्ञे लोके प्राणिगणे न कमपि प्राणिनं हिंस्यान्नव्यापादयेत् । तथैकांतेन निश्चयजीवादितत्त्वेषु दृष्टिः सम्यक् दर्शनं यस्य स एकांतदृष्टिर्निष्प्रकंपसम्यक्त्वइत्यर्थः । तथा न विद्यते परिसमंता न्मुखार्थं गृह्यतइति परिग्रहोयस्य सावप्यपरिग्रहः । तुशब्दादाद्यंतोपादाना ऽवा मृपावादादत्ता दानमैद्युनवर्जनमपि इष्टव्यं । तथा लोकमद्युनकर्मकारिणं तद्विपाकं फलं जुंजन् वा यद्विवा कपायं लोकं तत्स्वरूपतोबुध्येत जानीयान्नतु तस्य वशं गच्छेदिति ॥ १४ ॥ एतदनंतरोक्तं दुःख विशेष मन्यत्राप्यतिदिशन्नाह । (एवमित्यादि) एवमद्युनकर्मकारिणामसुमतां तिर्यङ्मनुष्या मरेष्वपि चतुरंतं चतुर्गतिकमनंतमपर्यवसानं तदनुरूपं विपाकं स बुद्धिमान् सर्वमेतदिति पूर्वोक्त्या नीत्या विदित्वा ज्ञात्वा ध्रुवं संयममाचरन् कालं मृत्युकालमाकाङ्क्षेत् । एतदुक्तं नवति । चतुर्गतिकसंसारांतर्गतानामसुमतां दुःखमेव केवलं यतोभुवोमोक्षः संयमोवा तदनुष्ठानरतोयावज्जीवं मृत्युकालं प्रतीक्षेतेति । इति परिसमाप्तौ । त्रयीमीति पूर्ववत् ॥ १५ ॥ इति पंचमं नरकविजक्तयध्ययनं परिसमाप्तं. ॥

अथ द्वितीये सूत्ररुतांगे पष्ठमध्ययनं प्रारभ्यते । पांचमां अध्ययनने विषे नरकना दुःख कह्या ते श्रीमहावीरदेवे उपदेश्या ते ते माटे आ ठा अध्ययनने विषे श्री महावीर परमात्मानि गुणो र्त्तिकर्तनीपूर्वक स्तुति करेवे.

पुत्रिस्सु एं समणा माहणाय, अगारिणोया परतिञ्चिआय ॥

से केइ एगेतंहियं धम्ममाहु, अणेजिसं साहु समिक्कयाए ॥१॥

कहंच एणं कह दंसणं से, सीलं कहं नायसुतस्स आसी ॥ जा

णासि एं जिखु जहातहेणं, अहासुतं बूहि जहाणिसं तं ॥ २ ॥

अर्थ—(पुत्रिस्सुणं के०) पूर्वोक्त नरकना दुःख सांजलीने संतारना जयथी बिकपाम्या उजग्या एवा पुरुषो श्रीसुधर्म स्वामिने पूजेने ते कोण पूजेने तोके (समणा के०) साधु तथा (माहणायके०) ब्राह्मण तथा (अगारिणोया के०) आगारीते गृहस्थ कृत्रिया दिक तथा (परतिञ्चिआयके०) अन्य तीर्थिकते शाक्यादिक तापस प्रमुख जाणवा ए सर्वं छुं पुजेने ते कहेने. (सेकेइएगेतं के०) ते कयो एकांत (हियके०) हितनो कर नार एवो (अणेजिसं के०) अनीदृशमतुलं एटले निरुपम शश्वत (साहुसमिक्कयाए के०) साधु समीक्षाये यथास्थित तत्त्व ज्ञाने करी ज्ञातपुत्र श्रीमहावीरदेवे निरतो (धम्मं के०) धर्म (आहु के०) कह्योने के जेणे करी जीव सुख पामे. ॥ १ ॥ (कहंचणा एं के०) केहुं ज्ञान वली (कहंचंसणंसे के०) दर्शन चारित्ररूप केहुं तथा (सीलंकहं के०) यम नियमरूप शीज केहुंने ए बधुं (नायसुतस्सआसीके०) ज्ञातपुत्र एटले कृत्रिय शिरोमणी सिद्धार्थ राजाना पुत्र श्रीमहावीरने विपे केहुं हतुं ते (जिखू के०) अहो जगवन् (जाणासिणं के०) ए सर्व जेरीते तमे जाणोरो (जहातहेणं के०) यथा तथ्य एटले सत्य निरुपण रूप (अहासुतं के०) जेम तमे सांजळुं ठे (जहाणिसं के०) यथानिशांत एटले सांजलीने जेम हृदयने विपे धारण कछुंने तेम अमने (बूहिके०) कहो.

॥ दीपिका—अथ पष्ठमारन्यते । पूर्वाध्ययने नरकविजक्तिरुक्ता श्रीवीरेण । ततोत्र श्रीवीर स्यैव गुणावधन्ते तस्येदमादिसूत्रं (पुत्रिस्सुणमिति) जंबूस्वामी सुधर्माणमाह । यथा के नैवंचूतोधर्मेउक्तइत्येतद्ब्रह्मवोमां पृष्टवंतः श्रमणाः साधवादयस्तथा ब्राह्मणाब्रह्मचर्या यनुष्ठानरताअगारिणः कृत्रियादयोयेच शाक्यादयः परतीर्थिकास्ते सर्वेपि पृष्टवंतः । किंतदि त्याह । योसो इमं धर्मं एकांतहितमाह उक्तवान् अनीदृशमनन्यसदृशमतुल्यमित्यर्थः । साध्वीचासो समीक्षा तत्त्वपरिज्ञितिश्च साधुसमीक्षा सासमता तथा उक्तवान् ॥१॥ तस्य श्रीवीरस्य ज्ञानं किञ्चूतं च दर्शनं शीलं च यमनियमरूपं कीदृगासीत् । हेसुधर्मस्वामिन् यन्मयापृष्टं तथायातत्त्वेन त्वंजानासि । एं वाक्याजंकारे । यथाश्रुतं श्रुत्वा च यथानिशं तमवधारितं तथा त्वं ब्रूहि इति पृष्टः सुधर्मा वीरगुणानाह ॥ २ ॥

॥टीका—उक्तं पंचममध्ययनं । अधुना पष्ठमारभ्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । अत्रानंतरा
 मध्ययने नरकविजक्तिः प्रतिपादिता । सा च श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिनाऽनिहितेत्यत
 स्तस्यैवाऽनेन गुणकीर्तनद्वारेण चरितं प्रतिपाद्यते । शास्तृर्गुरुत्वेन शास्त्रस्य गरीयस्त्वमि
 ति कृत्वेत्यनेन संबंधेनाऽऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि ।
 तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थाधिकारोमहावीरगुणगणोत्कीर्त्तिनरूपः । निक्षेपस्तु द्विधा । उधनिष्प
 न्नोनामनिष्पन्नश्च । तत्रौघनिष्पन्ने निक्षेपेऽध्ययनं । नामनिष्पन्ने तु महावीरस्तवः । तत्र म
 हद्वन्द्वस्य वीरइत्येतस्य स्तवस्यच प्रत्येकं निक्षेपोविधेयः । तत्रापि यथोद्देशस्तथानिर्देश-
 इतिरुत्वा पूर्वं महद्वन्द्वो निरूप्यते । तत्राऽस्त्यऽयं महद्वन्द्वोबहुत्वे । यथा महाजनइति
 अस्तिवृहत्त्वे । यथा महाघोषोऽस्तीत्यर्थं यथा महाजयमित्यऽस्ति प्राधान्ये यथा महापु
 रुषइति । तत्रेह प्राधान्ये वर्तमानोऽगृहीतइत्येतन्निर्गुक्तिकारोदर्शयितुमाह । पाहन्नेमहसदो,
 दधे खेने य कालजावेय ॥ वीरस्तउणिरुक्ते उ चउक्कउहोइणायवो ॥१॥ पाहन्नेमहसदोइत्यादि
 तत्र महावीरस्तवइत्यत्र योमहद्वन्द्वः सप्राधान्ये वर्तमानोऽगृहीतः । तच्च नामस्थापना
 इव्यक्तेत्रकालजावनेदात् पोढा । प्राधान्ये नामस्थापने कुसुं इव्यप्राधान्यं । कशरीरजव्य
 शरीरव्यतिरिक्तं सचित्ताचित्तमिश्रजेदात् त्रिधा । सचित्तमपि द्विपदचतुष्पदे नरहस्त्यथा
 दिकमपदेषु प्रधानं कठपट्टकादिकं । यदि वेदैव ये प्रत्यक्षारूपरसगंधस्पर्शैरुत्कृष्टाः पौं
 रीकादयः पदार्थाः । अचिन्तेषु वैदूर्यादयो नानाप्रजावमणयो मिश्रेषु तीर्थकरो विजूपित
 इति । क्षेत्रतः प्रधानासिद्धिर्मश्रयणान्महाविदेहं चोपजोगांगीकरणेन तु देवकुर्वादि
 कं क्षेत्रं कालतः प्रधानं त्वेकांतमुपमादि । योवा कालविशेषो धर्मचरणप्रतियोग्यइति ।
 जावप्रधानंतु द्वायिको जावस्तीर्थकरशरीरापेक्षयौ दयिकोवा । तत्रेह द्वयेनाऽप्यधिकारइ
 ति । वीरस्य इव्यक्तेत्रकालजेदाच्चतुर्धा निक्षेपः । तत्र कशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोऽव्य
 चीरोऽव्यार्थं संग्रामादावद्भुतकर्मकारितया शूरोयदिव यत्किंचित् वीर्यवद् इव्यं तत् इ
 व्यवीरैस्तर्जवति । तद्यथा । तीर्थरुदनं नवलवीर्योलोकमलोकं कंडुकवत् प्रक्षेपुमजं । तथा
 मंदरं दंडं कृत्वा रत्नप्रज्ञां पृथिवीं भ्रजवद्विजृयात् । तथा चक्रवर्तिनोपि बलं दोसोलावतीता ।
 तथा विपादिनां मोहनादिसामर्थ्यमिति । क्षेत्रवीरस्तु योयस्मिन् क्षेत्रेऽद्भुतकर्मकारी
 वीरोवा यत्र वर्ण्यते । एवं कालेऽप्यायोज्यं । जाववीरोयस्य क्रोधमानमायालोचैः परीष
 हाद्विजिश्वात्मनोजेता । तथाचोक्तं । कोहं माणं च मायं च, लोचं, पंचेंदियाणिय ॥
 डुळ्ळंपंचेव अप्पाणं सवमप्येजिएजियं ॥ १ ॥ योसहस्संसहस्साणं संगामेडुळ्ळयेजिणे ।
 एकंजिणेडुळ्ळअप्पाणं एतेसपरमोजव ॥ २ ॥ तथा । एकोपरिजमवजेण, वियडंजिणके
 सरीसजीजाए ॥ कंदप्पडुद्धाढो मयणोविड्डारिउजेण ॥ ३ ॥ तदेवं वर्धमानस्वाम्येव परी
 पदोपसंगैरनुकूलप्रतिकूलैरपराजितोऽद्भुतकर्मकारित्वेन गुणनिष्पन्नात् जावतोमहावीर

इति जल्पते । यदिवा इव्यवीरोव्यतिरिक्तएकनविकादिः । क्षेत्रवीरोयत्र तिष्ठत्यऽसौ व्या
वर्ण्यते वा कालोऽप्येवमेव । जाववीरोनोआगमतोवीरनामगोत्राणि कर्माण्यनुजवन् स
च वीरवर्धमानस्वाम्येवेति ॥ स्तवननिक्षेपार्थमाह ॥ शुष्णिकेवोचवहा, अंगतुअनूसणेहिं
दवसुती ॥ जावेसंताणगुणा, एकित्ताणेजेजहिंनणिया ॥ २ ॥ (शुष्णिकेवोइत्यादि)
स्तुतेः स्तवस्य नामादिश्रुतार्था निक्षेपः । तत्र नामस्थापने पूर्ववत् । इव्यस्तवस्तु इश
रीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोयः कटककेयूरस्वक्चंदनादिभिः सचिन्ताचित्तइव्येः क्रियतइति ।
जावतस्तु वस्तुतः सज्जतानां विद्यमानानां गुणानां ये यत्र नवन्ति तत्कीर्तनमिति ॥
सांप्रतं आद्यसूत्रसंस्पर्शद्वारेण सकलाध्ययनसंबंधप्रतिपादिकां गाथां निर्युक्तिरुदाह ।
पुष्टिस्तु जंबुणामो, अरु सुहम्मा तत्तकहेसीय । एवमहाप्पवीरो, जयमाहाहु तहा जएक्का
हिं ॥ ३ ॥ जंबूस्वामी आर्यसुधर्मस्वामिनं श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिगुणान् पृष्ठवान्
अतोऽसावपि जवान् सुधर्मस्वाम्येवंगुणविशिष्टोमहावीरइति कथितवान् । एवं चाऽसौ ज
गवान् संसारस्य जयमजिनवं चाह । ततोयूमपि यथा जगवान् संसारं जितवान् तथै
य यत्नं विद्यत । सांप्रतं निक्षेपानंतरं सूत्रानुगमेऽस्त्वजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं ।
तच्चेदं । (पुष्टिस्तुणमित्यादि) । अस्य चाऽनंतरसूत्रेण सहायं संबंधः । तद्यथा । तीर्थकरो
पदिष्टेन मार्गेण ध्रुवमाचरन् मृत्युमुपेक्षेतेत्युक्तं । तत्र किंचूतोऽसौ तीर्थरुत् येनोप
दिष्टोमार्गइत्येतत् पृष्ठवंतः श्रमणायतयइत्यादि । परंपरसूत्रसंबंधस्तु बुद्ध्येत ॥ यदुक्तं ।
प्रागित्येतच्च यदुत्तरत्र प्रश्रवचनं वक्ष्यते तच्च बुद्ध्यतेत्यनेन संबंधेनाऽघातस्याऽन्य
सूत्रस्य संहितादिक्रमेण व्याख्या प्रतन्यते । साचाऽयमनंतरोक्तां बहुविधां नरकविजक्तिं
श्रुत्वा संसाराद्द्विग्रमनसः केनेयं प्रतिपादितेत्येतत् सुधर्मस्वामिनमप्राहुः पृष्ठवंतः ।
णमितिवाक्याजंकारे । यदिवा जंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमेवमाह । यथा केनैवं नूतोधर्म
संसारोत्तरणे समर्थः प्रतिपादितइत्येतद्वहवोमां पृष्ठवंतः । तद्यथा । श्रमणानिग्रं
थादयोत्राह्मणात्रह्मचर्याद्यनुष्ठाननिरतास्तथाऽऽगारिणः कृत्रियादयोयेच शक्यादयः पर
तीर्थिकास्ते सर्वेऽपि पृष्ठवंतः । किंतदिति दर्शयति । सकोयोऽसावेनं धर्मं दुर्गतिप्रसृतजं
तुधारकमेकांतहितमाहोकवान् अनीदृशमलुलमित्यर्थः । तथा साध्वीचाऽसौ समीहा च
साधुसमीहा यथावस्थिततत्त्वपरिच्छिन्नित्तया यदिवा साधुसमीह्या समतयोक्त्वानिति ॥
॥ १ ॥ तथा तस्यैव ज्ञानादिगुणावगतये प्रश्रमाह । (कहंचणाणमित्यादि) कथं केन
प्रकारेण जगवान् ज्ञानमवाप्तवान् किंचूतं वा तस्य जगवतोज्ञानं विज्ञेपावबोधकं । किं
चूतं च तस्य दर्शनं सामान्यार्थपरिच्छेदकं शीजं च यमनियमरूपं कीदृक् ज्ञाताः कृत्रियास्ते
षां पुत्रोजगवान् वीरवर्धमानस्वामी तस्याऽऽसीद्वनूदिति यदेतन्मया पृष्ठं तत् जिह्वोमुध
र्मस्वामिन् याथातथ्येन त्वं जानीषे सम्यगवगच्छति । (णमितिवाक्याजंकारे) तदेतत्सर्वं

यथाश्रुतं त्वया श्रुत्वा च यथानिशंतमित्यवधारितं यथा दृष्टं तथा सर्वं ब्रूयाच्चक्षेति ॥२॥

खेयन्नेसे कुसले (सुपन्नेपा०) महेसी, अणंतनाणीय अणंतदंसी ॥

जसस्सिणा चक्षुपहृत्त्रियस्स, जाणाहि धम्मंच धिइं पेचहिं .

॥ ३ ॥ उइं अहेयं तिरियं दिसासु, तसाय जे थावर जेह पाणा ॥

सेणिच्चणिच्चेहि समिक्क पन्ने, दीवेव धम्मं समियं उदाहु ॥ ४ ॥

अर्थ-एम श्री सुधर्म स्वामिने पुत्र्या यका सुधर्मस्वामि श्री महावीर देवना गुण कहेते. (सेके०) ते श्री महावीरदेव (खेयन्नेके०) खेदइ एटले संसारी जीवोने कर्म विपाक थकी उत्पन्न थयुं जे खेद एटले दुःख तेने जाणे जाणीने उपदेश आपी तेनां दुःख टालवाने सामर्थवान तथा (कुसले के०) कर्म विदारवाने निपुण अने (महेसी के०) महोटा रूपीश्वर साधु तथा (अणंतनाणीय के०) अनंत अविनाशी जेतुं ज्ञान प्रगटयुंते (अणंतदंसीके०) अनंत अविनाशी जेमनुं दर्शन प्रगटयुं ते (जसस्सिणाके०) यशस्वी एटले जेनो यश त्रण ज्वनमां व्याप्योते (चक्षुपहृत्त्रियस्स के०) लोकने च कुनूत समानते केमके लोकना जावना जे जेद ते सर्व परिहृते माटे लोकने चहुने स्थानके वर्तते (जाणाहि धम्मंच के०) एवा श्री महावीर प्रणीत जे श्रुत चारित्ररूप धर्म तेने धर्म जाणो. (धिइं के०) तथा तेज संयमने विपे धृति एटले धैर्यपणु तेंप ए श्रीमहावीरनोज (पेहि के०) प्रहयो एटले देखो एटले श्रुत चारित्ररूप संयमने विपे जेहने रतिते धैर्यते. ॥ ३ ॥ (उइंअहेयंतिरियंदिसासु) के० उंचोनीचो अने तिर्हो एटले चौदराज लोक मांहे पूर्वादिक अठार इव्य दिशाउ अने अठार नावदिशाउ मध्ये (तसायजेथावरजेहपाणा के०) जे बेंडियादिक त्रस प्राणी अने एकेंडी पृथवि यादिक जे थावर प्राणीउते (सेणिच्चणिच्चेहिसमिक्कपन्ने के०) तेने जगवेत नित्या नित्य जेदे इव्य पर्याय जेदे सम्यक् प्रकारे जाणे एवा श्रीमहावीर वीतराग देव ते एो संसार समुद्र मांहे षडता बुडता प्राणीने (दीवेव के०) द्वीप समान एवो (समियं के०) समजावि (धम्मं के०) धर्म (उदाहु के०) कह्यो ते. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-सज्जगवान् वीरः खेदं प्राणिनां कर्मविपाकजं दुःखं जानातीति खेदइः कुशलोतिपुणोमहर्षिस्तपश्चरणानुष्ठायी अनंतज्ञानी अनंतदर्शीच । विज्ञेयग्राहकं ज्ञानं सो मान्यग्राहकं दर्शितं तेद्वेअपि यस्यानंते तस्य यशस्विनोजगवतोलोकस्य चक्षुःपथे लोचनमार्गे स्थितस्य जवस्यकेवलजिनइत्यर्थः । तस्य धर्मं संसारतारणसमर्थं धृतिंच संयमनिभ्रलतां जानीये । ततः (पेहिति) कथय । अथवा तथैवेति यथा धर्मस्तथा धृतिरपी

ति ॥ ३ ॥ कर्ध्वमधस्तिर्यक्च सर्वदिक्षु चतुर्दशरज्ज्वात्मके ये त्रसाः स्थावराश्च ये प्राणि
नस्तान् नित्यानित्यान्नां समीक्ष्य क्वात्वा प्राज्ञो नगवान् दीपश्च प्रकाशकत्वात् धर्मसु
दाहं उक्तवान् समतया । यदागमः । जहापुष्पस्सकब्धं तहातुठस्सकब्धं इति ॥ ४ ॥

॥ टीका—स एवं पृष्ठः सुधर्मस्वामी श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिगुणान् कथयितुमा
ह । (खेयन्नएसेइत्यादि) स नगवान् चतुस्त्रिंशदतिशयसमेतः खेदं संसारोत्तर्वर्तिनां
प्राणिनां कर्मविपाकजं दुःखं जानातीति खेदकोष्ठः स्वापनोदनसमर्थोपदेशदानात् । यदि
वा क्षेत्रज्ञो यथावस्थितात्मस्वरूपपरिज्ञानादात्मक इति । अथवा क्षेत्रमाकाशं तज्ज्ञाना
तीति क्षेत्रज्ञोलोकालोकस्वरूपपरिज्ञातेत्यर्थः । तथा जावकुशान् एविधकर्मरूपान् जुना
ति विनत्ति कुशलः प्राणिनां कर्मोद्धितये निपुण इत्यर्थः । आद्य शीघ्रं प्रज्ञा यस्याऽसावा
द्युप्रज्ञः । सर्वत्र सदोपयोगान्नद्वयस्थश्च विचिंत्य जानातीति जावः । महर्षिरिति क्वचित्पा
ठः । महर्षासावृषिश्च महर्षिरत्यंतोद्यतपश्ररणानुष्ठायित्वादतुलपरीपहोपसर्गसह
नाच्चेति । तथा अनंतमविनाश्यनंतपदार्थपरिष्ठेदकं वा ज्ञानं विशेषग्राहकं यस्यासा
वनंतज्ञानी । एवं सामान्यार्थपरिष्ठेदकत्वेनाऽनंतदर्शी । तदेवं जूतस्य जगवतोयशोनुसु
रासुरातिशायतुलं विद्यते यस्य सयशस्वी तस्य लोकस्य चक्रुः पथे लोचनमार्गं नवस्थकेव
व्यवस्थायां स्थितस्य लोकानां सूक्ष्मव्यवहितपदार्थाविर्जावनेन चक्रुर्नूतस्य वा जानीह्यव
गच्छ । धर्मं संसारोद्धारणस्वजावं तत्प्रणीतं वा श्रुतचारित्राख्यं तथा तस्यैव जगवतस्तथोप
सर्गितस्याऽपि निष्प्रकंपां चारित्राचलनस्वजावं धृतिं संयमे रतिं तत्प्रणीतां वा प्रेक्ष्य स
न्यकुशाग्रीयया बुद्ध्या पर्यालोचयेति । यदिवा तैरेव श्रमणादिभिः सुधर्मस्वान्यनिहितो
यथा त्वं तस्य जगवतोयशस्विनश्चक्रुः पथे व्यवस्थितस्य धर्मं धृतिं च जानीषे । ततोऽस्मा
कं (पेहिति) कथयेति ॥ ३ ॥ सांप्रतं सुधर्मस्वामी तज्जुणान् कथयितुमाह । (उड्डेय
इयमित्यादि) कर्ध्वमधस्तिर्यक्च सर्वत्रैव चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके ये केचन त्रस्पंतीति
त्रसास्तेजोवायुरुपाविकर्लेडियपंचेडियचेदात् त्रिधा । तथा येच स्थावराः पृथि
व्यं बुवनस्पतिचेदात् त्रिविधाः । एते आसादयः प्राणाविद्यंते येषां ते प्राणिन इत्यनेन
च शाक्यादिमतनिरासेन पृथिव्याद्येकेंडियाणामपि जीवत्वमावेदितं नवति । सजगवांस्ता
न् प्राणिनः प्रकर्षेण केवलज्ञानित्वात् जानातीति प्रज्ञः स एव प्राज्ञो नित्यानित्यान्नां
व्यार्थपर्यायार्थाश्रयणात् समीक्ष्य केवलज्ञानेनाऽर्थान् परिज्ञाय प्रज्ञापनायोग्यानाहेत्यु
चरेण संबन्धः । तद्यथा । सप्राणिनां पदार्थाविर्जावनेन दीपयत् दीपः । यदिवा संसारोव
पतितानां सङ्गपदेशप्रदानतथाश्वासहेतुत्वात् दीपश्च दीपः । स एव जूतः संसारोत्तारण
समर्थं श्रुतचारित्राख्यं सम्यक् इतं गतं सदनुष्ठानतया रागद्वेषरहितत्वेन समतया वा ।

तथाचोक्तं । जहापुष्पस्तकञ्चइतहातुठस्तकञ्चइत्यादि समं वा धर्ममुत्प्रावक्ष्येनाऽऽह उक्तवान् । प्राणिनामनुग्रहार्थं न पूजासत्कारार्थमिति ॥ ४ ॥

से सबदंसी अजिन्जूनानी, णिरामगंधे धिइमं ठितप्पा ॥ अणु
त्तरे सब जगंसि विज्जं, गंधा अतीति अजए अणाऊ ॥ ५ ॥ स
नूइपप्से अणिए अचारी, उहंतरे धीरे अणंतचरकु ॥ अणुत्तरे
तप्पति सूरिएवा, वइरोयणिं देवतमं पगासे ॥ ६ ॥

अर्थ—(सके०) ते जगवंत (सबदंसीके०) सर्वदर्शि एटले लोकालोकने देखनार
वली (अजिन्जूनानी के०) बावीश परिसहने जीतवा यकी केवल ज्ञानी यथा (णि
रामगंधेके०) निरामगंध एटले मूलोत्तर गुण विद्युद् संयम पालक तथा (धिइमंके०)
धैर्यवंत (ठितप्पाके०) स्थितात्मा एटले समस्त कर्मना ह्य यकी आत्म स्वरूपमांज
ने स्थित यथावे तथा (अणुत्तरेसबजगंसिविज्जं के०) अनुत्तर एटले प्रधान सर्व ज
गतमां निरुपम ज्ञाता माटे विद्वान् एटले जली बुधिवंतवे तथा (गंधाअतीतेके०) ग्रंथ
यकी अतीत एटले निग्रंथ बाह्यान्तर परिग्रह रहितवे. (अजएके०) सप्त नय रहितवे
तेना नाम कहेवे पेजुं इहलोकनय बीजुं परलोकनय त्रीजुं आदान नय चोथुं अकस्मात्
नय पांचमुं वेदना नय ठहुं अपकीर्त्तनय सातमुं मरण नय तथा (अणाऊ के०) चा
रप्रकारना आयुर्कर्म करी रहितवे ॥ ५ ॥ (सके०) ते जगवंत (नूइपप्से के०) नूति
प्राज्ञ एटले अनंत ज्ञानी तथा (अणिएअचारी के०) अप्रतिबद् विहारी जाणवा
(उहंतरेके०) उध एटले संसाररूप समुद्ने तरनार (धीरेके०) धीर एटले निश्चल (अणं
तचरकु के०) अनंत ज्ञानरूप चहुना धरनार (अणुत्तरेतप्पतिसूरिएवा के०) जेम
सूर्य सर्व यकी अधिक तपे तेम जगवंत ज्ञाने करी सर्व यकी उत्तम प्रधानवे (वइरोय
णिंदेवतमंपगासे के०) तथा वेरोचनेइ एटले अग्नी जेम अंधकारने दूर करी अधिक
प्रकाशकरेवे तेम श्रीमहावीर यथावस्थित पदार्थना प्रकाशक जाणवा ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—ससर्वदर्शी अजिन्जुं द्वाविंशतिपरीपहान् पराजित्य ज्ञानं च केवलारव्यं
विद्यते यस्य सज्ञानी निर्गतआमोविशोधिकोटिरूपोगंधोयस्मात्सन्निरामगंधः । मूलोत्तर
गुणविशिष्टचारित्रइत्यर्थः । धृतिमान् स्थैर्यसंपन्नः स्थितात्मा निर्मलात्मा अनुत्तरव
त्कृष्टः सर्वस्मिन्नजगति विद्वान् सर्वपदार्थवेत्ता ग्रंथाद्बाह्यान्तरपरिग्रहादतीतोनिर्ग्रंथइ
त्यर्थः । अजयः सप्तनयरहितः । नविद्यते चतुर्विधमप्यायुर्यस्यासावनायुः ॥५॥ नूतिश्च
क्षेत्रं वृद्धौ । नूतिप्रज्ञोवृद्धप्रज्ञोऽनंतज्ञानइत्यर्थः । अनियतचारी उधं संसारं तरतीति उ

घतरः। धिया राजतेधीरः । अनंततया ऽनंतत्वाच्चक्रुर्ज्ञानं यस्य स तथा । यथा सूर्योऽनुत्तरं सर्वाधिकं तपति यथा वा वैरोचनोऽग्निः सएव प्रज्वलितत्वाद्विद्ः सयथा तमोऽपनीय प्रकाशयति एवमसावपि जगवान् ॥ ६ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् । (सेसवदंसीत्यादि) सजगवान् सर्वं जगत् चराचरं सामान्ये न दृष्टुं शीजमस्य ससर्वदर्शी । तथाऽजिज्ञूय पराजित्य मत्यादीनि चत्वार्येऽपि ज्ञानानि यद्दर्शते ज्ञानं केवलारूपं तेन ज्ञानेन ज्ञानी । अनेन चाऽपरतीर्थाधिपाधिकत्वमावेदितं भवति । ज्ञानक्रियायां मोक्षइति कृत्वा तस्य जगवतो ज्ञानं प्रदर्श्य क्रियां दर्शयितुमाह । निर्गतोऽपगतश्चाभोऽविशोधिकोऽट्टाख्यस्तथा गंधोविशोधिकोऽट्टरूपोयस्मात् सजगति निरागमगंधः । भूतोत्तरगुणजेदनिन्नां चारित्रक्रियां कृतवानित्यर्थः । तथाऽतद्व्यपरीपद्मोपसर्गाजिदुतोऽपि निष्प्रकंपतया चारित्रधृतिमान् तथा स्थितोऽवस्थितोऽशेषकर्मविगमादात्मस्वरूपे आत्मा यस्य स भवति स्थितात्मा । एतच्च ज्ञानक्रियोः फलदारेण विशेषणं । तथा नास्योत्तरं प्रधानं सर्वस्मिन्नपि जगति विद्यते सतथा विद्वानिति सकलपदार्थानां कस्मिन्नात्मलक्षणायेन वेत्ता । तथा बाह्यग्रंथात् सचिदादिजेदादांतराच्च कर्मरूपावतीतोऽति क्रांतोऽग्रंथातीतोऽनिर्ग्रंथइत्यर्थः । तथा न विद्यते सप्तप्रकारमपि जपं यस्याऽसावजयः समस्तजपरहितइत्यर्थः । तथा न विद्यते चतुर्विधमप्यायुर्यस्य सजगत्पनापुर्द्विधकर्मवीजत्वेन पुनरुत्पत्तेरभावादिति ॥ ५ ॥ अपिच (सजुषपणेऽप्यादि) । जूतिशब्दोद्भूतो मंगले रक्षायां च वर्तते । तत्र जूतिप्रज्ञः प्रवृद्धप्रज्ञः । अनंतज्ञानवानित्यर्थः । तथा जूतिप्रज्ञोजगद्ज्ञानजूतिप्रज्ञः । एवं सर्वमंगलजूतिप्रज्ञइति । तथा अनियतमप्रतिबद्धं परिग्रहोयोगाच्चरितुं शीजमस्याऽसावनियतचारी । तथोक्तं संसारसमुद्गं तरितुं शीजमस्य स तथा धीर्बुद्धिस्तया राजतइति धीरः परीपद्मोपसर्गाऽहोऽन्योवा धीरः । तथा अनंतं द्वेषानंततया नित्यतया वा चक्रुरिव चक्रुः केवलं ज्ञानं यस्याऽनंतस्यवा लोकस्य प्रदार्थप्रकाशकतया वा चक्रुर्नृतोयः सजगत्पनंतचक्रुः । तथा यथा सूर्योऽनुत्तरं सर्वाधिकं तपति न तस्मादधिकस्तापेन कश्चिदस्ति । एवमसावपि जगवान् ज्ञानेन सर्वोत्तमइति । तथा वैरोचनोऽग्निः सएव प्रज्वलितत्वात् इंद्रेयथाऽसौतमोऽपनीय प्रकाशयति एवमसावपि जगवान्ज्ञानतमोऽपनीय यथावस्थितपदार्थप्रकाशनं करोति ॥ ६ ॥

अपुत्तरं धम्ममिणं जिणाणं, ऐया मुणी कासव आसुपन्ने ॥ इं
देव देवाण महाणुजावे सहस्सणेता दिवि णं विसिद्धे ॥७॥ से प
न्नया अरक्कय सागरेवा, महोदहीवावि अणंतपारे ॥ अणाइ
लेया अकसाइ मुक्के (पाठांतरे जिक्कु) सक्केव देवादिवई कुईमं ॥७॥

अर्थ—(अणुत्तरधम्ममिणंजिणाणं के०) जे श्रीरूपनादिक प्रजावन्त तीर्थकरो तत् संबंधी जे निरुपम धर्म तेनो नायक एटजे तेने (एषा के०) जाणो एवा (मुणी के०) चारित्रवान (कासव के०) काश्यपगोत्री श्रीमहावीर (आद्युपन्ने के०) उता वली प्रज्ञानो जाण (इंदेवदेवाणमहाणुजावे के०) जेम इंदु हजारो देवतानो नायक महाप्रजावन्त देवो मांहे प्रधान तेम श्री महावीर केवलज्ञानी (सहस्सएतेतादिविणं विसिंठे के०) सहस्स पुरुषोमां देवताना नायक जेइंतेनी पेरे विशिष्ट माहानुजाव जाणवा ॥ ४ ॥ (सेके०) तेजगवन्त (पन्नयाअस्सक्यसागरेवा के०) प्रज्ञायें एटजेबुद्धि यें करीने अक्षयठे वा शब्द विशेषणने अर्थेठे कोनी पेरे तोके जेम समुद् जे (महो दहीवावि के०) महोदधी एवो स्वयंभुरमण समुद् (अणंतपारे के०) निर्मल जेनु ज लठे इत्यादिक गुणे करी अनंतअपारठे तेम श्रीवीरपण (अणाइलेया के०) अकलुप अकपाइ यका (निरू के०) निह्वाये आजीविका करेठे यद्यपि निःशेष कर्मह्वय करी त्रैलोक्यने पूज्यठे तथापि निह्वाये आजीवेठे परंतु अक्षीणमाहानसी प्रमुख लब्धीने प्रयुंजता नथी एवा अनेक गुणयुक्त श्रीमहावीरदेवठे तथा (सकेवदेवाहिवईंछुईमं के०) शकेंइ देवताना स्वामी तेनी पेरे दीप्तिमान्ठे ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—अनुत्तरं धर्मजिनानामृपनादिनां संबंध्यं मुनिः श्रीवीरोनेता प्रणेता काश्य पोगोत्रेण । आद्युपद्भः केवली । नेताइति ताद्वीजिकस्तुत् । तद्योगे नलोकाव्ययेतिपट्टीनि पेधाधर्ममिति कर्मणिद्वितीया । यथा इंदोदेवसहस्राणां मध्ये महानुजावः । ए वाक्यालं कारे । दिवि स्वर्गे विशिष्टरूपबलादिनिः । एवं स जगवान् सर्वेन्योविशिष्टोनेता ॥ ४ ॥ सजग वान् प्रज्ञयाह्वयोऽक्षीणज्ञानइत्यर्थः । यथा महोदधिः सागरः स्वयंभुरमणइवानंतपा रोविस्तीर्णं गंगीरजलोऽक्षोऽन्यश्चानाविलोऽकलुपजलस्तथा जगवानपि अकलुपोपि मुक्तः क र्मबंधात् यथा शक्रोदेवधिपतिर्युतिमान् दीप्तिमान् ॥ ५ ॥

॥ टीका—किंच (अणुत्तरमित्यादि) । नाऽस्योत्तरोऽस्तीत्यनुत्तरस्तमिममनुत्तरं धर्मं जिनानामृपनादितीर्थकृता संबंधिनमर्थं मुनिः श्रीमान् वर्धमानाख्यः ' काश्यपोगोत्रेणाद्युपद्भः केवलज्ञानी उत्पन्नदिव्यज्ञानोनेता प्रणेतेति । ताद्वीजिकस्तुत् तद्योगे नलोकाव्ययनिष्ठेत्यादिना पट्टीप्रतिपेधाधर्ममित्यत्र कर्मणिद्वितीयैव । यथा चेंडोदिवि 'स्वर्गे देवसहस्राणां महानुजावोमहाप्रजाववान् । एमितिवाक्यालंकारे । तथा नेता प्रणायकोविशिष्टरूपबलवर्णादिनिः प्रधानएवं जगवानपि सर्वेन्योऽपि विशिष्टः प्रणायकोमहानुजावश्चेति ॥ ४ ॥ अपिच (सेपन्नयेत्यादि) असौ जगवान् प्रज्ञायतेऽनयेति प्रज्ञा तया अक्षयोन तस्य ज्ञातव्येथे बुद्धिः प्रतिह्वयते प्रतिह्वयते वा । तस्य हिवुद्धिः वलके

ज्ञानारख्या साच साद्यपर्यवसाना कालतोऽव्यक्तेत्रनावैरप्यनन्ता । सर्वसाम्येन दृष्टान्तानावादे
कंदेशेन त्वाह । यथा सागरइति । अस्य वा विशिष्टत्वात् विशेषणमाह । महोदधिरिव स्वयंनूर
मणइवाऽनंतपारः । यथाऽसौ विस्तीर्णो गंगीरजलोऽहोच्यश्च । एवं तस्याऽपि जगवतो
विस्तीर्णा प्रका स्वयंनूरमणानंतगुणो गंगीरोऽहोच्यश्च । यथा चासौ सागरोऽनाविलोऽ
कजुपजल एवं जगवानपि तथाविधकर्मलेशानावादकजुपज्ञानइति । तथा कपायाविद्यं
ते यस्याऽसौ कपायी न कपायी अकपायी । तथा ज्ञानावरणीयादिकर्मबंधनादियुक्तो मुक्तः ।
जिहुरिति कचित्पाठः । तस्याऽयमर्थः । सत्यपि निःशेषांतरायकृत्ये सर्वलोकपूज्यत्वे च
तथापि जिह्मामात्रजीवित्वात् जिहुरेवाऽसौ नाऽह्नीणमहानसादिलब्धिमुपजीवतीति ।
तथा शक्रइव देवाऽधिपतिर्युतिमान् दिक्षिमानिति ॥ ७ ॥

से वीरिएणं पडिपुन्नवीरिए, सुदंसणेवा एगसवसेठे ॥ सुरालएवा
सि मुदागरे से, विरायए एगगुणोववेए ॥ ९ ॥ सयं सहस्साणव
जोयणाणं, तिक्कमे पंमगवेजयंते ॥ से जोयणेणवणवतिसहस्से
उडुस्सितो देहसहस्समेगं ॥ १० ॥

अर्थ—(से वीरिएणं पडिपुन्नवीरिए के०) ते जगवंत श्रीमहावीर वीर्यांतराय कर्मना
ह्यथकी बलेकरी प्रतिपूर्ण वीर्यवानठे एटले संघयणादिके बलवान ठे (सुदंसणेवा
एगसवसेठे के०) सुदर्शन शब्दे मेरुपर्वत ते जेम सर्व पर्वतमां अष्टठे तेम जगवंत पण
ऐश्वर्यगुणे करी सर्वमां अष्टठे बली (सुरालएवाति के०) देवलोकना निवासी देवताने
(सेके०) तेमेरुपर्वत (मुदाकर के०) हर्षनो करनारठे (अणोगगुणोववेए के०) प्रशस्त
एवा अनेक वर्णादिक गुणे करी (विरायएके०) विराजमान एटले शोचेठे तेम श्रीजगवानप
ण जाणवा ॥ ९ ॥ तेमेरु पर्वत (सयं सहस्साणवजोयणाणं के०) सतसहस्र योजन प्रमाण
सर्वांगे उंच पणे जाणवो तेमज (सेके०) ते पर्वतना (तिक्कमे के०) त्रण कांठे
एक जूमिमथ बीजो सुवर्णमथ त्रीजो वैमूर्यमथ अने (पंमगवेजयंते के०) पंमगवनठे
ते वेजयंति एटले ध्वजा समान शोचेठे (सेजोयणेणवणवतिसहस्से के०) ते मेरु
पर्वत एवणवति एटले नवाणु हजार योजन (उडुस्सितो के०) उंचो जाणवो अने
(देहसहस्समेगं के०) नीचे जूमि मध्ये एक हजार योजननो कंदठे एम सर्व मली
एक लाख योजन प्रमाणठे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—सजगवान् वीर्येण बलेन प्रतिपूर्णवीर्यः सुदर्शनीमेरुर्जंबूदीपमध्यगतो
या नगानां पर्वतानां सर्वेषां अष्टस्तथा जगवान् गुणैः अष्टः । यथाच सुरालयः स्वर्गः सु

राणां मुदाकरोहर्पजनकोऽनेकैर्गुणैर्वर्णैरसगंधादिजिरुपेतोविराजते एवं जगवानपि ॥
 ॥ ९ ॥ समेरुर्योजनसहस्राणां शतमुच्चैस्त्वेन त्रीणि कंडकानि यस्य सत्रिकंडकः । त
 याहि । जीमं जांबूनदं वैदूर्यचेति । सर्किंचूतः । पंडकं वनं वैजयंतीकल्पं पताकाचूतं शिर
 सि स्थितं यस्य सपंडकवैजयंतः सनवनवतिर्योजनसहस्राणि ऊर्ध्वोद्धितः अथोपि
 सहस्रमेकमवगाढः ॥ १० ॥

॥ टीका-किंच (सेवीरिएणमित्यादि) । स जगवान् वीर्येणौरसेन बलेन धृतिसंह
 ननादिनिश्च वीर्यंतरायस्य निःशेषतः कृयात् प्रतिपूर्णवीर्यस्तथा सुदर्शनोमेरुर्जंबुद्दी
 पनाजिचूतः । तथा नगानां पर्वतानां सर्वेषां श्रेष्ठः प्रधानस्तथाजगवानपि वीर्येणाऽन्येभ्य
 गुणैः सर्वश्रेष्ठ इति । तथा यथा सुरालयः स्वर्गस्त्रिवासिनां मुदाकरोहर्पजनकः प्रशस्त
 वर्णैरसगंधस्पर्शप्रज्ञावादिभिर्गुणैरुपेतोविराजते शोभते । एवं जगवानप्यनेकैर्गुणैरु
 पेतोविराजत इति । यद्विवा यथा त्रिदशलयोमुदाकरोऽनेकैर्गुणैरुपेतोविराजत इति ।
 एवमसावपि मेरुरिति ॥ ९ ॥ पुनरपि दृष्टान्तचूतमेरुवर्णनायाह । (सपंतहस्ताण
 मित्यादि) समेरुर्योजनसहस्राणां शतमुच्चैस्त्वेन । तथा त्रीणि कंडान्यस्येति त्रिकंडः ।
 तद्यथा जीमं जांबूनदं वैदूर्यमिति । पुनरप्यसावेव विशेष्यते । पंडकवैजयंत इति । पंडकवर्णं
 शिरसि व्यवस्थितं वैजयंतीकल्पं पताकाचूतं यस्य सतथाऽसावूर्ध्वमुद्धितो नवनवतिर्यो
 जनसहस्राण्यथोऽपि सहस्रमेकमवगाढ इति ॥ १० ॥

पुष्टे एने चिष्ठं जूमिवटि, जं सूरिया अणुपरिवटयंति ॥ से
 हेमवन्ने बहुनंदणेय, जंसी रतिं वेदयंती महिदा ॥ ११ ॥ से पव
 ए सदमदृष्यगासे, विरायती कंचणमद्वन्ने ॥ अणुतरे गिरिसु
 य पवडुगै, गिरीवरे से जलि एव जामे ॥ १२ ॥

अर्थ-ते मेरु पर्वत (एने के०) आकाशे (पुष्टे के०) फरशीने (चिष्ठ के०) र
 होठे तथा (जूमिके०) जूमिकाने (वट्टिके०) थवगाही रह्योने तिष्ठो उचो अने नीचो
 एमजोक व्याप्तने (जंसूरियाथणुपरिवटयंतिके०) जे मेरु पर्वतने चोमर अगीआखोने ए
 कवीश योजनने अंतरे सूर्य प्रमुख ज्योतपी देवो परित्रमण करता यका प्रदक्षिणा करी
 रह्याने तथा (सेहेमवन्ने के०) ते मेरुपर्वत सुवर्णमय ने तथा (वडुके०) घणा परं
 तु अंहीं नंदनादिक चार जाणवा एवा (नंदणेयके०) रत्नीयामणा यनने, जेने विपे,
 एटले पहेली जूमिकाने विपे जडशाल यनने ते उपर पांचवो योजन वंचु वीरुं नंदन
 वनने ते उपर साठो बाशह हजार योजन वंचु चढता वजी त्रीरुं सोमनस यनने ते

पठो ठत्रीश हजार योजन ऊंचु चढता शीखर उपर चोशु पंमग वन खंमठे (जंसीरति वेदयंतीमहिंदाके०) जे पर्वतने विपे महेंद्र पण क्रीडा करवाने अर्थे स्वर्ग थकी आवी ने रती सुख जोगवेठे ॥ ११ ॥ (सेपवण के०) ते पर्वत वली केवोठे तोके मंदर मेरु सुदर्शन सुरगिरि इत्यादिक (सद के०) शब्दे करी (महणगासे के०) मोहोदो प्रकाशवान एटले प्रसिद्ध एवो ठतो (विरायतीके०) शोनेठे तथा (कंचणमछवन्ने के०) सुवर्णनी पेरे देदीप्यमान सुकुमाल वणेंठे (अणुत्तरे गिरिसुपपवडुगगे के०) सर्व पर्वत मां अणुत्तर एटले प्रधान एवी पर्व एटले मेखलायें करी डुगें एटले विपमठे अर्थात् सामान्य जीवने चढता विपमठे तथा (गिरिवरेसेजलि एवजोमे के०) प्रधान मणी अने औपधियें करी देदीप्यमान जूमि सरखो पृथवी प्रदेशनी पेरे जाणवो. ॥ १२ ॥

॥ दीपिका-ननति स्पष्टोलग्रोनूभिंवा अवगाह्य स्थितः । यं मेरुं सूर्याद्यादित्याअनु परिवर्तयंति पार्श्वतोत्रमंति सहेमवर्णः । बहूनि चत्वारि नंदनानि यस्य सतथा । तथाहि जूमौ नड्शालवनं १ ततः पंचयोजनशतान्यतिक्रम्य नंदनंवनं २ ततोद्विपट्टियोजन सहस्राणि पंचशताधिकान्यतिक्रम्य सौमनसवनं ३ ततः षट्त्रिंशत्सहस्राण्यारुह्य शिखरे पंडकवनं ४ इति मेरोश्चत्वारि वनानि । तथा यस्मिन् मेरौ महेंद्ररतिं वेदयंत्यनुजवंति ॥ ११ ॥ सपर्वतोमेरुमंदरः सुदर्शनः सुगिरिरित्यादिभिः शब्दैर्मेहान् प्रकाशः प्रतिदिश्ये स्य सशब्दमहाप्रकाशोविराजते । कांचनस्य मृष्टः शुद्धोवर्णोयस्य सतथा अनुत्तरउत्कृष्टः । गिरिषु मध्ये पर्वनिर्मेखलानिर्दुर्गोविपमोगिरिवरमणिनिरोपधीनिश्च ज्वलितोदीप्यमानश्च जूमिदेशं ॥ १२ ॥

॥ टीका-तथा (पुठेणनेइत्यादि) । ननति स्पष्टोलग्रोनोभ्योप्यतिष्ठति । तथा जूमिं चावगाह्य स्थितइति ऊर्ध्वाधस्तिर्यक्कलोकसंस्पर्शी । यथा यं मेरुं सूर्यादयोज्योतिष्काअनुपरिवर्तयंति यस्य पार्श्वतोत्रमंतीत्यर्थः । तथाऽसौ हेमवर्णोनिष्टसजाजूनवाजस्तथा बहूनि चत्वारि नंदनवनानि यस्य सबहुनंदनवनः । तथाहि । जूमौ नड्शालवनं ततः पंचयोजनशतान्यारुह्य मेखलायां नंदनं तथाद्विपट्टियोजनसहस्राण्यधिकान्यतिक्रम्य सौमनसं ततः षट्त्रिंशत्सहस्राण्यारुह्य शिखरे पंडकवनमिति । तदेवमतौ चतुर्नंदनवनाद्युपेतोविचित्रक्रीमास्यानसमन्वितः । यस्मिन् महेंद्राअप्यागत्य त्रिदशालयाड्मणीयतरगुणेन रतिं रमणक्रीमां वेदयंत्यनुजवंतीति ॥ ११ ॥ अपिच (सेपवणइत्यादि) समेवांख्योऽयं पर्वतोमंदरोमेरुः सुरगिरिरित्येवमादिभिः शब्दैर्मेहान् प्रकाशः प्रतिदिश्ये स्य सशब्दमहाप्रकाशोविराजते शोचते । कांचनस्येव मृष्टः शुद्धः शुद्धो वा वर्णोयस्य सतथा । एवं नवियते उत्तरः प्रधानोपस्याऽसाव

नुत्तरस्तथा गिरिषु मध्ये पर्वनिर्मेखलादिनिर्दृष्टापर्वतैर्वा दुर्गाविषमः सामान्यजंतूनां
 छारोहोगिरिवरः पर्वतप्रधानः । तथाऽसौ मणिनिरौपयीनिश्च देदीप्यमानतया नौमन्व
 नूदेशश्च ज्वलितइति ॥ १२ ॥

महीश्मश्लंमिविते एगिंदे, पन्नाय ते सुरिय सूक्ष्मलेसे ॥ एवं सि
 रीए उस जूरिवन्ने, मणोरमे जावइ अच्चिमाली ॥ १३ ॥ सुदंस
 एस्सेव जसो गिरिस्स, पचुच्चई महतो पव्वयस्स ॥ एतोवमे
 समणे नायपुत्ते, जातीजसो दंसणनाणसीले ॥ १४ ॥

अर्थ—(महीश्मश्लंमिविते के०) मही एटले पृथ्वीने वचमां आवेलो जे जंबूद्वीप
 तेना मध्यभागे एटले वचमां वर्तेते (एगिंदे के० नगेंइ एटले सर्व पर्वतोंना इंड सर
 खो ए मेरु पर्वत जाणवो (ते के०) ते पर्वत लोकमां (सूरिय के०) सूर्यनी पेरे (सु
 क्ष्मलेसे के०) विस्फुटनिर्मल कांतिवानठे एम (पन्नाय के०) प्रकर्ष करी जाणीये (एवं
 के०) ए प्रकारे करी (सिरीएउस के०) लक्ष्मीये सहित ते मेरु रत्न (जूरिवन्ने के०)
 अनेक वर्ण करी सहितते तथा (मणोरमे जावइ अच्चिमाली के०) मनने रमाडनार
 तथा जेनी ज्योति अर्चिमाली एटले सूर्य तेनी पेरे दशो दिशिने विपे प्रकाश पामेते ॥ १३ ॥
 हवे ए मेरु पर्वतनी उपमाउ श्रीमहावीर जगवंतनी साथे जोडेते. (सुदंसणस्तेवज
 सोगिरिस्स के०) सुदर्शन नामा जे गिरि एटले पर्वत तेनोजे यश (पचुच्चई के०) क
 हियेते ए तेवो (महतोपव्वयस्सके०) महोदो मेरुपर्वत जाणवो (एतोवमेके०) एमेरुनी उ
 पमाये (समणेनायपुत्ते के०) श्रमण तपस्वी ज्ञातपुत्र श्रीमहावीर देव जाणवा (केवी
 रीते तोके (जातीजसो दंसणनाणसीलेके०) जातिथे करी, यश करी, दर्शने करी, ज्ञाने
 करी अने शीले करी समस्त जेटला धर्म मार्गना प्रकाशकोठे तेमां श्रीमहावीर देव प्रधानते.

॥ दीपिका—महारत्नप्रज्ञापथिव्यामध्यदेशे जंबूद्वीपस्तन्मध्ये स्थितोनगेंडः प्रकर्षे
 ण ज्ञायते सूर्यवत् शुक्लेश्वरः सूर्यसमतेजाः । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण श्रिया समेरुनूरिवर्णा
 स्नेकवर्णरत्नोपेतत्वात् मनोरमः अर्चिमाली सूर्यइव द्योतयति दिशः ॥ १३ ॥ एतद्यशः
 कीर्तनं सुदर्शनस्य गिरेर्मरोः प्रोच्यते महतः पर्वतस्य एतदुपमएतत्तुल्यः श्रमणोजात
 पुत्रः श्रीवीरः सजात्या यशसा दर्शनज्ञानान्यां शीलेन वा श्रेष्ठः । अशी आदित्वान्मत्व
 र्थयाचप्रत्ययेन योज्यं- ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंच (महीइत्यादि) । मत्स्यां रत्नप्रज्ञापथिव्यां मध्यदेशे जंबूद्वीपस्तस्याऽपि
 बहुमध्यदेशे सोमनस, विद्युत्प्रज, गंधमादन माव्यवंत, दंष्ट्रापर्वतचतुष्टयोपशोभितः समजू

जागे दशसहस्रविस्तीर्णः शिरसि सहस्रमेकमधस्तादपि दशसहस्राणि नवतियोजनानि
योजनैकादशजगैर्दशजिरधिकानि । विस्तीर्णश्रवार्तिशद्योजनोद्धितचूडोपशोचितोनगैः
पर्वतप्रधानोमेरुः प्रकर्षण लोके ज्ञायते सूर्यबहुद्वलेश्यआदित्यसमानतेजाः । एवमनं
तरोक्तप्रकारया श्रिया । तुशब्दादिशिष्टतरया समेरुर्नूरिवर्णोऽनेकवर्णोऽनेकवर्णरत्नोपशोचि
तत्वात् । मनोऽतः करणं रमयतीति मनोरमोर्द्धिमालीवादित्यश्च स्वतेजसा योतयति इ
शदिशः प्रकाशयतीति ॥ १३ ॥ सांप्रतं मेरुदृष्टान्तोपक्षेपेण दार्ष्टान्तिकं दर्शयति । (सुदंसणे
त्यादि) एतदनंतरोक्तं यशः कीर्तनं सुदर्शनस्य मेरुगिरेर्महापर्वतस्य प्रोच्यते । सांप्रतमेत
देव जगवति दार्ष्टान्तिके योज्यते । एषाऽनंतरोक्तोपमा यस्य स एतदुपमः । कोऽसौ । श्री
न्यतीति श्रमणस्तपोनिष्ठसदेहोक्षाताः हृत्रियास्तेषां पुत्रः श्रीमन्महावीरवर्द्धमानस्वामा
ख्यः । सच जाल्या सर्वजातिन्योयशसाऽज्ञोपयशस्विन्योदर्शनज्ञानान्यां सकलदर्शनज्ञा
निन्यः शीजेन समस्तशीलवद्भ्यः श्रेष्ठः प्रधानः । अक्षरघटनातु जात्यादीनां कृतद्वंद्वाना
मतिशायने अशीआदित्वादचूप्रत्ययविधानेन विधेयेति ॥ १४ ॥

गिरिवरेवानिसहो ययाणं, रुयएव सेठे बलयायताणं ॥ तउव
मे से जगजूडपन्ने, मुणीण मन्ने तमुदादु पन्ने ॥ १५ ॥ अणुत्तरं
धम्ममुईरइत्ता, अणुत्तरं जाणवरं जियाइं ॥ सुसुक्कसुक्कं अप
गंनसुक्कं, संखिण्डएगंतवदातसुक्कं ॥ १६ ॥

अर्थ—(गिरिवरेवानिसहोययाणं के०) जेम लांब पणे समस्त पर्वतमां निषध प
र्वत श्रेष्ठे तथा (रुयएवसेठेबलयायताणं के०) जेम वर्तुलाकार समस्त पर्वतमाहे
रुचक नामा पर्वत श्रेष्ठे (तउवमेसेजगजूडपन्ने के०) तेनी उपमायें श्रीमहावीर देवजग
तमां जूतिप्रज्ञ एटले प्रज्ञायें करी श्रेष्ठ जाणवा (मुणीणमन्नेके०) समस्त मुनिडंमाहे (तः
मुदादुपन्ने के०) तत्स्वरूप जाणवाने अत्यंतज्ञानवंत जाणवा प्रकर्षणजानातीति प्रज्ञ
ए जावजाणवो ॥ १५ ॥ ते श्रीमहावीर (अनुत्तरं धर्म के०) प्रधान एवोजे सर्वोत्तम धर्म
तेने (उदिरधित्वा के०) प्ररूपिने प्रकाशने (अणुत्तरं जाणवरं के०) प्रधानमां प्रधान
एवोजे शुक्लध्यान तेने (जियाइं के०) ध्यावे ते जगवंतने योग निरुंध काले सूक्ष्म का
ययोग रंधनावसरे शुक्ल ध्याननो त्रीजो नेद जे सूक्ष्मक्रिया अप्रतिपत्ति एवे नाभेठे ते
थाय तथा योगनिरोध यया पठी शुक्लध्याननो चोथो नेद उपरतक्रिया अने अनिदृति
नामे ध्यावे ते ध्यान वर्णवेठे (सुसुक्कसुक्कंअपगंनसुक्कं के०) सुष्ठु प्रधान शुक्लवस्तुनी
परे शुक्ल उज्ज्वल अपगंन एटले दोष रहित अर्थात् मिथ्यात्व रूप काट कलंक तेणे करी

रहित एवं निर्दोष शुक्ल ध्यान सुवर्णनी पेरे उज्ज्वलते अथवा गंग शब्दे उदकतुं फेण ते सरखुं उज्ज्वलते तथा (संविंड के०) शंख अने चंद्रमा तेनीपेरे (एगंतवदातसुक्क के०) एकांत अवदात एटले अत्यंत शुक्ल एवं शुक्ल ध्यानते, तेने ध्यावे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—यथा निपधोगिरिवराणां गिरीणामायतानां मध्ये दीर्घत्वेन श्रेष्ठस्तथा वलयायतानां मध्ये रुचकः पर्वतः श्रेष्ठः । सहि रुचक इयांतवर्ती मानसोत्तरगिरिरिव वृत्ता यतोऽसंख्येययोजनानि परिक्षेपेण स जगवान् तदुपमोजगति संसारे जूतिप्रज्ञः प्रज्ञूत ज्ञानोमुनीनां मध्ये प्रज्ञः । एवं तत्स्वरूपविद उदादुरुक्तवंतः ॥ १५ ॥ अणुत्तरं उत्कृष्टधर्ममुदी र्यं कथयित्वा ऽनुत्तरं प्रधानं ध्यानं ध्यायति सुष्ठु शुक्लवत् शुक्लं ध्यानं अपगतं गंडं दोषो यस्मात्तदपगतं निर्दोषं शुक्लं । अथवा अपगतं मुदकफेनं तनुद्यं शंखेडवत् एकांतावदातं शुक्लध्यानोत्तरजेद इयं ध्यायति । तथाहि । योगनिरोधकाले सूक्ष्मं काययोगं निरुंधन् शुक्लध्यानस्य तृतीयं जेदं सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाताख्यं तथा निरुध्ययोगं चतुर्थं शुक्लध्यानजेदं व्युपरतक्रियमनिवृत्त्याख्यं ध्यानं ध्यायतीति ॥ १६ ॥

॥ टीका—पुनरपि दृष्टांतद्वारेणैव जगवतोव्यावर्णनमाह । (गिरिवरेत्यादि) यथा नि पधोगिरिवरोगिरीणामायतानां मध्ये जंबुद्वीपेऽन्येषु वा द्वीपेषु दीर्घेण श्रेष्ठः प्रधानः तथा वलयाऽऽयतानां मध्ये रुचकः पर्वतोऽन्येन्योवलयाय तत्त्वेन । यथा प्रधानः सहि रुचक द्वीपांतर्वर्ती मानुषोत्तरपर्वतश्च वृत्तायतोऽसंख्येययोजनानि परिक्षेपेणेति । तथा स जगवानपि तदुपमः । यथा वाऽऽयतवृत्तान्यां श्रेष्ठश्च । एवं जगवानपि जगति संसारे जूति प्रज्ञः प्रज्ञूतज्ञातप्रज्ञयाश्रेष्ठ इत्यर्थः । तथा परमुनीनां मध्ये प्रकर्षेण जानातीति प्रज्ञः । एवं तत्स्वरूपविद उदादुरुदाहृतवंत उक्तवंत इत्यर्थः ॥ १५ ॥ किंचाऽन्यत् (अणुत्तरमि त्यादि) नाऽस्योत्तरः प्रधानोऽन्यो धर्मो विद्यते इत्यनुत्तरः । तमेवंजूनत धर्मं यत् प्रावृत्त्येन ईरयित्वा कथयित्वा प्रकाश्याऽनुत्तरं प्रधानं ध्यानवरं ध्यानश्रेष्ठं ध्यायति ॥ तथाहि । उ त्पन्नज्ञानोजगवान् योगनिरोधकाले सूक्ष्मं काययोगं निरुंधन् शुक्लध्यानस्य तृतीयं जेदं सूक्ष्मक्रियमप्रतिपाताख्यं । तथा निरुध्ययोगं चतुर्थं शुक्लध्यानजेदं व्युपरतक्रियमनिवृत्ता ख्यं ध्यायति । एतदेव दर्शयति । सुष्ठु शुक्लवत् शुक्लं ध्यानं । तथा अपगतं गंडमपइयं यस्य तदपगतगंडं निर्दोषाऽनुत्तरसुवर्णवत् शुक्लं । यदिवा गंडमुदकफेनं तनुल्यतीति जायः । तथा शंखेडवदेकांतावदातं शुक्लं शुक्लं शुक्लध्यानोत्तरं जेद इयं ध्यायतीति ॥ १६ ॥

अणुत्तरगं परमं महेसी, असेसकम्मं स विसोदइत्ता॥ सिद्धिं ग ते साइमणंतपत्ते, नाणेण सोलेण य दंसणेण॥ १॥ ॥ रुक्केसु पाते

जह सामलीवा, जस्सि रतिं वेययंती सुवन्ना ॥ वणेसु वाणंदण
माहु सेठं, नाणेण सीलेण य जूतिपन्ने ॥ १७ ॥

अर्थ—ते जगवंत शैलेसी अवस्थायें छुक्कथ्यानना चोथा जेदने अनंतर (साइके०) सादि अने (अणुतर्गम के०) अनंत एवी (सिद्धिगते के०) सिद्धिगतिने विपे पोहोंता ते सिद्धिकेवीने तोके, (अणुतर्गम के०) सर्वमां उत्तम तथा लोकने अग्रे वर्त्तमानते ते कारण माटे (परममहेसी के०) परम प्रधान मोहोटा ऋषीश्वर श्रीमहावीर देवठे जे (नाणेणसीलेणयदंसणेणके०) ज्ञाने करी दर्शनेकरी चारित्रशीलेकरी (असेसकम्मंसविसोह्णत्ताके०) समस्तज्ञानावर्णादिक आतेकर्मने शोधी कर्म स्वपावीने मुक्तिनेविपे (पत्तेके०) पोहोता. ॥१७॥ वली उपमायें करी जगवंतने सवेडे; (जहके०) जेम (रुक्केसुके०) वृद्धो मांहे (णातेके०) प्रसिद्ध देवकुरु उत्तरकुरुने विपे व्यवस्थित एवुं (सामलीयाके०) साहमली वृद्ध मोहोदुंठे (जस्सिके०) जेनेविपे (सुवन्नाके०) सुवर्ण कुमारकाविक सुवनपति देवो आवीने (रतिवेययंती के०) रतिवेदेठे एटले क्रीडा रूप सुख जोगवेठे तथा जेम (वणेसुवाके०) वनने विपे (एंदण के०) नंदन वन (सेठंके०) श्रेष्ठ (आहुके०) कह्युं ठे उत्तम गोजाये करी सहित कह्युंठे तेम (नाणेणसीलेणयजूतिपन्ने के०) ज्ञान अने शील एटले चारित्र तेणे करी, श्री महावीर महाप्राज्ञ एटले मोहोटा जाणवा. ॥१७॥

॥ दीपिका—अनुत्तरां प्रधानां अर्थां च सर्वोत्तमां परमां सिद्धिं गतिं साधनंतां प्राप्तोमहर्षिः सअशेषं कर्म विशोध्यपनीय केन ज्ञानेन दर्शनेन शीलेनच कर्म क्लृपयित्वा ॥ १७ ॥ वृद्धेषु मध्ये यथा ज्ञातः प्रसिद्धोदेवकुरुस्थितः कूटशास्त्रमलीवृद्धः। यस्मिन्वृद्धे सुपर्णजवनपतिविशेषारतिं क्रीडां वेदयंतीति । वनेषु मध्ये यथा नंदनं वनं श्रेष्ठमाहुस्तथा जगवान् ज्ञानेन शीलेनच श्रेष्ठोजूतिप्रज्ञः प्रवृद्धज्ञानः ॥ १७ ॥

॥ टीका—अपिच (अणुतर्गममित्यादि) तथाऽसौ जगवान् शैलेऽश्ववस्थापादितश्च क्लृप्यानचतुर्थजेदानंतरं साध्यपर्यवसानां सिद्धिं गतिं पंचमीं प्राप्तः । सिद्धिगतिमेव विशिनष्टि । अनुत्तरा चासौ सर्वोत्तमत्वादन्याच लोकाग्रव्यवस्थितत्वादनुत्तराग्न्या तां परमां प्रधानां महर्षिरसावत्यंतोयतपोविशेषनिष्ठसदेहत्वादअशेषं कर्म ज्ञानावरणादिकं विशोध्यपनीय च विशिष्टेन ज्ञानेन दर्शनेन शीलेनच क्लृपिकेन सिद्धिं गतिं प्राप्त इति बीजनीयं ॥ १७ ॥ पुनरपि दृष्टान्तद्वारेण जगवतः स्तुतिमाह । (रुक्केसुणाएइत्यादि) वृद्धेषु मध्ये यथा ज्ञातः प्रसिद्धोदेवकुरुव्यवस्थितः शास्त्रमलीवृद्धः सच नव नपतिक्रीमास्थानं । यत्र व्यवस्थिताअन्यतश्चागत्य सुपर्णजवनपतिविशेषारतिं रमण

क्रीडां वेदयंत्यनुजवंति । वनेषु च मध्ये यथा नंदनं देवानां क्रीडास्थानं प्रधानं । एवं जगवानपि ज्ञानेन केवलाख्येन समस्तपदार्थाविर्भावकेन शीलेन च चारित्र्येण यथा ख्यातेन श्रेष्ठः प्रधानोन्नतिप्रज्ञः प्रवृद्धज्ञानोजगवानिति ॥ १४ ॥

यणियंव सद्वाण अणुतरे उ, चंदोव ताराण महाणुजावे ॥ गंधे सु वा चंदणमाहु सेठं, एवं मुणीणं अपडिन्नमाहु ॥ १९॥ जहा सयंचू उदहीण सेठे, नागेषु वा धरणिंदमाहुसेठे ॥ खोउदए वा रसवेजयंते, तवोवहाणे मुणिवेजयंते ॥ २० ॥

अर्थ-जेम (सद्वाण के०) शब्दमां (यणियंव के०) स्तनित एटले मेघनी गर्ज नानो शब्द (अणुतरेउके०) प्रधान एटले रुडो कह्योठे तथा (चंदोवताराणमहाणुजावे के०) जेम ग्रह नक्षत्र अने ताराने विषे चंडमा महानुजाव कह्योठे तथा (गंधेसुवाचं वणमाहुसेठके०) जेमसमस्त गंधमां गोशीर्षे बावना चंदन श्रेष्ठ कह्योठे (एवं के०) एम (मुणीणं के०) समस्त साधुमां (अपडिन्नमाहुके०) अप्रतिज्ञा एटले आलोक परलोकनी आशंसा करवानी जेने प्रतिज्ञा नथी अर्थात् इहलोक परलोकनी आशंसा रहित एवा श्रीमहावीरने मोहोटा श्रेष्ठ कह्योठे ॥ १९ ॥ (जहासयंचूउदहीणसेठे के०) जेम त मस्त समुद्रमां स्वर्पंचूरमण समुद्र श्रेष्ठ कह्योठे (नागेषुवाधरणिंदमाहुसेठे के०) जेम नागकुमार देवोमां धरणेइनामा ईश्वर श्रेष्ठ कह्योठे (खोउदएवारसवेजयंतेके०) जेम इहुर रसोदक समस्त रसमां प्रधान वेजयंत एटले वखाण्योठे (तवोवहाणेमुणिवेजयंतेके०) तेम तप उपधाने करी तपो विशेषे करी समस्त मुनिमां श्रीमहावीर ने प्रधानवखाण्योठे ॥ २० ॥

॥ दीपिका-यथा शब्दानां मध्ये स्तनित मेघगर्जितमनुत्तरं प्रधानं । तुर्विशेषणे । यथा ताराणां मध्ये चंडोमहानुजावः श्रेष्ठः । गंधेषु मध्ये यथा चंदनं श्रेष्ठं तज्ज्ञा आहुः । तथा मुनीनां मध्ये जगवंतं श्रेष्ठमाहुः । किंचूतं । नास्य प्रतिज्ञा इहलोकपरलोकाशंसिनी विद्यते इत्यप्रतिज्ञस्तं ॥ १९ ॥ स्वर्पंचुवस्ते यत्रागत्य रमंतइति स्वर्पंचूरमणः सयथा उदधीनां समुद्राणां मध्ये श्रेष्ठः । नागेषु जवनपतिविशेषेषु धरणेइं श्रेष्ठमाहुः । (खोउदए सि) इहुरसइव उदकं यस्य सइहुरसोदकः समुद्रोयथा रसमाश्रित्य वैजयंतः प्रधानः । एवं तपउधानेन तपोविशेषेण मुनिर्नगवान् वैजयंतः प्रधानः ॥ २० ॥

॥ टीका-अपिच (यणियमित्यादि) यथा शब्दानां मध्ये स्तनित मेघगर्जितं तदनुत्तरं प्रधानं । तुल्यदोविशेषणार्थः समुच्चयार्थो वा । तारकाणां च नक्षत्राणां मध्ये यथा

चंडोमहानुजावः सकलरजनिवृत्तिकारिण्या कांत्यामनोरमः श्रेष्ठः। गंधेष्बिति गुणगुणि
नोरनेदान्मनुजलोपादा। गंधवत्सु मध्ये यथा चंदनं गोशीर्षकार्क्यं मलयजं वा तज्ज्ञाः
श्रेष्ठमाहुः। एवं मुनीनां महर्षीणां मध्ये जन्मवंतं नाऽस्य प्रतिज्ञा इहलोकपरलो
कानां शंसिनी विद्यते इत्यप्रतिज्ञास्तमेवंचूतं श्रेष्ठमाहुरिति ॥ १९ ॥ अपिच। (जहा
स्यंचूइत्यादि) स्वयं जवंतीति स्वयंचुवोदेवास्ते तत्राऽऽगत्य रमन्तीति स्वयंचूरमणस्तदे
वमुदधीनां समुद्राणां मध्ये यथा स्वयंचूरमणः समुद्रः समस्तद्वीपसागरपर्यंतवर्ती श्रे
ष्ठः प्रधानोनागेषु च जवनपतिविशेषेषु मध्ये धरण्येडं नाग्येडं यथा श्रेष्ठमाहुः। तथा (खो
उदएइति) इक्षुरसइवोदकं यस्य सइक्षुरसोदकः सयथा रसमाश्रित्य वैजयंतः प्रधानः स्व
गुणैरपरसमुद्राणां पताकेवोपरि व्यवस्थितः। एवं तपउपधानेन विशिष्टतपोविशेषेण
मनुते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिर्नगवान् वैजयंतः प्रधानः समस्तलोकस्य महा
तपसा वैजयंतीवोपरि व्यवस्थितइति ॥ २० ॥

हड्डीसु ऐरावणमाहु णाए, सीहो मिगाणं सलिलाण गंगा, प
स्कीसुवा गेरुले वेणुदेवे, निवाणवादीणिह णायपुत्ते ॥ २१ ॥
जोहेसु णाए जह वीससेणे, पुप्फेसुवा जह अरविंदमाहु॥खत्तीण
सेछे जह दंतवक्के, इसीण सेछे तह वडमाणे ॥ २२ ॥

अर्थ—(हड्डीसुऐरावणमाहुणाएके०) जेम हस्तिउने विपे इंडनुवाहन ऐरावणहस्ति प्र
धान कहाये. (सीहोमिगाणंके०) जेम सृग प्रमुख स्वापद जनावरोमां सिंह प्रधानकहाये
(सलिलाणगंगाके०) जरतक्षेत्रनी अपेक्ष्य जेमपाणीमां गंगानदिनुपाणी निर्मल कण्ठे(प
स्कीसुवागेरुलेवेणुदेवेके०) जेम समस्त पट्टीउमां गरुड मोहोटी कहाये अपरनामे वेणुदेव
ए जेम प्रधान कहाये (निवाणवादीणिहके०) तेम निर्वाणजे मोहू मार्गे तेना स्थापन कर
नारा घादीलोक मां (णायपुत्ते के०) श्रीमहावीर मोहोटा कहाये. ॥ २१ ॥ (जहके०) जेम
(जोहेसु के०) योद्धशुनटी मां (णाएके०) ज्ञातविदित (वीससेणेके०) विश्वसेन एटले
चक्रवर्त्ति प्रधान कहाये (पुप्फेसुवाजहअरविंदमाहु के०) जेम फूलमां अरविंद कमल मो
होहुं कण्ठे (खत्तीणसेछेजहदंतवक्के के०) जेम हत्तीमां दंतवाक्य एटले चक्रवर्त्ति प्रधा
न कहाये (तह के०) तेम (इसीणके०) समस्त क्षीर मां (वडमाणे के०) श्रीव
र्द्धमान स्वामि (सेछे के०) श्रेष्ठ कहाये. ॥ २२ ॥

मृगाणां श्वापदानां मध्ये सिंहः प्रधानः । नरतक्षेत्रापेक्षया यथोदकानां मध्ये गंगोदकं प्रधानं यथा च पक्षिणां मध्ये गरुडोऽपरनामा वेणुदेवः प्रधानस्तथा निर्वाणपथदेशकानां ज्ञातपुत्रः श्रीवीरः प्रधानो यथा स्थितमोक्षार्थवादित्वात् ॥ ११ ॥ योधानां मध्ये यथा विश्वा संपूर्णा सेना यस्य स विश्वसेनश्चक्रवीरः ज्ञातः पुष्पेषु यथाऽऽरविदं प्रधानमाहुः कृत्रियाणां मध्ये यथा दांता उपशान्ता वाक्येन वा शत्रवो यस्मात्सदांता वाक्यश्चक्रवर्ती प्रधानस्तथा क्षपीणां मध्ये श्रीवर्धमानः श्रेष्ठः ॥ १२ ॥

॥ टीका—(हृद्दीप्त्युत्थादि) हस्तिषु करिवरेषु मध्ये यथा ऐरावतं शक्रावाहनं ज्ञातं प्रतिदं दृष्टान्तनूतं वा प्रधानमाहुस्तज्ज्ञाः । मृगाणां च श्वापदानां मध्ये यथा सिंहः केसरी प्रधानस्तथा नरतक्षेत्रापेक्षया सलिलानां मध्ये यथा गंगासलिलं प्रधानजावमनुजवति । पक्षिषु मध्ये यथा गरुडमान् वेणुदेवाऽपरनामा प्राधान्येन व्यवस्थितः । एवं निर्वाणं सिद्धिक्षेत्राख्यं कर्मच्युतिजक्षणं वा स्वरूपं तत्सङ्गपायप्राप्तिहेतुतो वा वदितुं शीलं येषां ते तथा तेषां मध्ये ज्ञाताः कृत्रियास्तेषां पुत्रोऽपत्यं ज्ञातपुत्रः श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामी सप्रधान इति यथावस्थितनिर्वाणार्थवादित्वादित्यर्थः ॥ ११ ॥ अपि च (जोहे सुत्थादि) योधेषु मध्ये ज्ञातो विदितो दृष्टान्तनूतो वा विश्वा हस्त्यश्वरथपदातिचतुरंगबलसमेता सेना यस्य स विश्वसेनश्चक्रवर्ती यथाऽऽसी प्रधानः पुष्पेषु च मध्ये यथाऽऽरविदं प्रधानमाहुः । तथा कृतात् त्रायंत इति कृत्रियास्तेषां मध्ये दांता उपशान्ता यस्य वाक्येनैव शत्रवः सदांता वाक्यश्चक्रवर्ती यथासौ श्रेष्ठः । तदेवं बहून् दृष्टान्तान् प्रशस्तान् प्रदर्श्याऽधुना जगवन्तं दार्ष्टान्तिकं स्वनामग्राहमाह । तथा क्षपीणां मध्ये श्रीमान् वर्धमानस्वामी श्रेष्ठ इति ॥ १२ ॥

दाणाण्येष्टं अजयपयाणं, सञ्चेसुवा अणवज्जं वयंति ॥ तवेसु
वा उत्तमबंजचेरं, लोगुत्तमे ममणे नायपुत्ते ॥ १३ ॥ ठिईण से
ठा लवसत्तमावा, सज्जा सुहम्माम् सज्जाण सेठा ॥ निवाणसेठा
जह् सवधम्मा, ए णायपुत्ता परमन्ही नाणी ॥ १४ ॥

अर्थ—(दाणाण्येष्टं अजयपयाणं) जेम समस्त दानने विषे अजयदान श्रेष्ठ कस्य (सञ्चेसुवा अणवज्जं वयंति के०) जेम सत्य वचनमां निरवय एट्ठे जे वचनना उच्चारं करी परने पीडा उत्पन्न नयाय ते वचन श्रेष्ठ वखाण्ठे (तवेसुवा उत्तमबंजचेरं के०) जेम सर्व तपमां नवविध ब्रह्मगुप्ति सहित ब्रह्मचर्य श्रेष्ठकहोने (लोगुत्तमे ममणे नायपुत्ते के०) तेम लोकमां उत्तम श्रमण तपस्वी श्रीमहावीर देव श्रेष्ठ वखाण्ठे ॥ १३ ॥

(विईणसेछाजवसत्तमावा के०) जेम स्थितिमां प्रधान लव सत्तम देवता एटले पंचा
 नुत्तर विमानवासी देवो कह्याठे कारणके तेमनुं मनुष्यमां सात लव प्रमाण आयु कर्म
 जो शेष रह्युं होत तो मुक्ति पामत तेमाटेएने लव सत्तम देवो कहियें (सजासुहम्मावस
 चाणसेछा के०) अन्य सजाउमां जेम सौधर्मा सजा श्रेष्ठ कह्योठे (निवाणसेछाजहस
 वधम्मा के०) जेम सभस्त धर्मोने विपे निर्वाण जे मोक्ष ते प्रधान कह्योठे केमके
 अन्य दर्शनीउ पण पोत पोताना धर्मने विपे मोक्ष प्रधान बोलेठे माटे. (एणायपुत्ता
 परमजीनाणी के०) तेम ज्ञात पुत्र श्रीमहावीर यकी अन्य कोइ ज्ञानी नयी एटले सर्व
 मां उत्तम ज्ञानवंत श्रीमहावीर देव जाणवा. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—यथा दानानां मध्येऽजयप्रदानं श्रेष्ठं । यद्भुक्तं । दीयते विप्रमाणस्य कोटिं जीवि
 तमेव वा ॥ धनकोटिं न गृह्णीयात्सर्वोर्जीवितुमिच्छति ॥ १ ॥ अत्रदृष्टांतः । वसंतपुरे
 अरिदमनोराजा चतुर्वधूयुक्तोऽन्यदा गवाक्षे क्रीडति तेन सपत्नीकेन चौरोवधस्थानं नीय
 मानोदृष्टः पत्निनिः पृष्ठं किमनेनापराधं । एकेन राजनरेण तत्स्वरूपमुक्तं । अनेन चौर्यं
 कृतं । ततएकया पत्न्या नृपपार्श्वे पूर्वदत्तचरोमार्गितएकदिनं चौरोमोच्यइति । राज्ञापि
 प्रतिपन्नं ततस्तया स्नानजोजनतत्कारादिपूर्वकमजंकारेरलंकृतोदीनारसहस्रव्ययेन श
 व्वादिविषयान् प्रापितोदिनमेकं पालितश्वारः । द्वितीपदिने द्वितीयया दीनारलक्षव्ययेन
 जाजितस्तृतीयदिने तृतीयया दीनारकोटिव्ययेन सत्कारितश्चतुर्ष्यातु राज्ञोनुमत्या मर
 णाङ्क्षितो नान्यत्किंचिदुपकृतं सान्यपत्नीनिर्हसिता नानया किञ्चिदत्तमिति । ततस्तासां
 बहूपकारविषये विवादे जाते राज्ञा चारण्य कार्यं पृष्ठोयथा तव कथा बहूपकृतमिति
 तेनोक्तं मया मरणमहानयनीतेन स्नानादिमुखं किंचिन्न ज्ञातं । अग्रे पुनरजयदानाकर्ण
 नात्परमं सुखमनुजयामीति सर्वदानानामजयदानं श्रेष्ठमिति स्थितं । सत्येष्टु वाक्येष्टु
 यदनययं पीडानुत्पादकं वाक्यं तत्तु श्रेष्ठं । सत्यं तदेव यत्परपीडानुत्पादकं । यतः । लो
 केपि श्रूयते वादोयथाऽसत्येन कालिकः ॥ पतितोवधयुक्तेन नरके तीव्रवेदने ॥ १ ॥
 तथा तद्देव काणकाशिति पद्मगर्भमगति वा ॥ बाह्मिन् बाह्मिरोगिति ताणं चोरिति नोचते
 इति ॥ तपःस्तु यथा ब्रह्मचर्यमुत्तमं तथा लोकोत्तमः श्रमणो ज्ञातपुत्रः श्रीवीरः ॥ २३ ॥
 स्थितिमतां मध्ये यथा लवसत्तमाः पंचानुत्तरविमानस्थादेवाः सर्वोत्कृष्टस्थितयः प्रधानाः ।
 तेषां यदि सत्तलवाथायुक्कमजविष्यन्ततः सिद्धिगमनमजविष्यदिति । यथा सत्तानां मध्ये
 सौधर्मा सजा श्रेष्ठा । यथा सर्वधर्मानिर्वाणश्रेष्ठामोक्षप्रधानाः । कुंदांशिनोपि स्वधर्मं निर्वाण
 फलदमाहुः । एवं ज्ञातपुत्रात् श्रीवीरात् परोज्ञानी नास्तीति सर्वेन्योधिकज्ञानइत्यर्थः ॥ २४ ॥

॥ टीका—तथा (दाणाणमित्यादि) । तथा स्वपरानुग्रहार्थमर्थिने दीयतइति दान नमनेकया । तेषां मध्ये जीवानां जीवितार्थिनां त्राणकारित्वादजयदानं श्रेष्ठं । तदुक्तं । दीयते त्रियमाणस्य, कोटिं जीवितमेव वा । धनकोटिं नगृह्णीयात्, सर्वो जीवितुमिच्छति गोपालांगनादीनां दृष्टान्तद्वारेणार्थोबुद्धौ सुखेनारोहतीति । अतोऽजयप्रदानप्राधान्यस्यापनार्थं कथानकमिदं । वसंतपुरे नगरे अरिदमनोनाम राजा सच कदाचिच्चतुर्वधू समेतो वातायनस्थः क्रीडायमानस्तिष्ठति । तेन कदाचिच्चौरोरक्तकरवीरकृतमुंममालोरक्तपरिधः । नोरक्तचंदनोपजिप्तश्च प्रहृतवध्यमिडिमो राजमार्गेण नीयमानः सपत्नीकेन दृष्टो दृष्ट्वा च तानिः पृष्टं किमनेनाकारीति । तासामेकेन राजपुरुषेणाऽऽवेदितं यथा परद्व्यापहारेण राजविरुद्धमिति । तत एकया राजा विज्ञप्तो यथा योजयता मम प्राग्वरः प्रतिपन्नः सोऽधुना दीयतां यथाऽहमस्योपकरोमि । किंचित् राज्ञापि प्रतिपन्नं ततस्तथा स्नानादिपुरःसरमलंकारेणाऽलंकृतो दीनारसहस्रव्ययेन पंचविधान् शब्दादीन् विषयानेकमहःप्रापितः पुनर्द्वितीयायाऽपितथैव द्वितीयमहोदीनारसहस्रव्ययेन लालितः । ततस्तृतीयाया तृतीयमहोदीनारकोटिव्ययेन सत्कारितः । चतुर्थ्या तु राजानुमत्या मरणाद्विज्ञितोऽजयप्रदानेन । ततोऽसावध्यानिर्हसितानाऽस्य त्वया किंचिद्वचमिति । तदेव तासां परस्परबहूपकारविषये विवादे राज्ञाऽसावेव चौरः समाहूय प्रयोयथाकेन तव बहूपकृतमिति तेनाऽप्यजाणि । यथा न मया मरणमहाजयनीतेन किंचित् स्नानादिकं सुखं विज्ञायीति । अजयप्रदानाकर्णनेन पुनर्जन्मानमिवात्मानमवैमीति । अतः सर्वदानानामजयप्रदानं श्रेष्ठमिति स्थितं । तथा स त्वयेषु च वाक्येषु च यदनवद्यमपार्प परपीडानुत्पादकं तत्तु श्रेष्ठं वदंति । न पुनः परपीडोत्पादकं सत्यं सन्नयोहितं सत्यमिति कृत्वा । तथा चोक्तं । लोकेऽपि श्रूयते वादो, यथा सत्येन कौशिकः ॥ पतितो वधयुक्तेन, नरके तीव्रवेदने । अन्यच्च । तद्देवकाणं काणक्षि पंगपंगं पंगक्षि वा । बाह्यं वा हिरो गिति, तेणं चोरोत्तिनो वदे ॥ तपस्तु मध्ये यथैवोत्तमं नवविधब्रह्मगुह्येषु पेतं ब्रह्मचर्यं प्रधानं जवति । तथा सर्वलोकोत्तमरूपसंपदा सर्वातिशायिन्या ह्यायकज्ञानदर्शनाभ्यां शीलेन ज्ञातपुत्रो जगवान् श्रमणः प्रधानइति ॥ ३३ ॥ किंच (विईणमित्यादि) स्थितिमतां मध्ये यथा लवसत्तमाः पंचानुत्तरविमानवासिनो देवाः सर्वोत्कृष्टस्थितिवर्तिनः प्रधानादि किल तेषां सप्तलवाभ्यामुष्कमजविष्यत्ततः सिद्धिगमनमजविष्यदिति । अतो लवसत्तमास्तेऽजिधीयन्ते । सज्जानां च पर्वदांच मध्ये यथा सौधर्माधिपर्वद्वेष्टा ब्रह्मनिः क्रीडास्थानैरुपेतत्वात्तथा । यथा सर्वेऽपि धर्मानिर्वाणफलमेव स्वदर्शनं नुवते । यतः एवं ज्ञातपुत्रात् वीरस्वर्धमानस्वामिनः सर्वज्ञात् सकाशात् परं प्रधानं अन्यद्विज्ञानं नास्ति सर्वथैव जगवानपरज्ञानिन्योऽधिकज्ञानो जवतीति जावः ॥ ३४ ॥

पुढोवमे धुणइ विगयगेहि, नससिहिं कुवति आसुपन्ने ॥ तरिउं
समुदंच महाजवोधं, अजयंकरे वीर अणंतचक्खू ॥ १५ ॥ कोहं
च माणंच तहेव मायं, लोचं चउठं अश्वदोसा ॥ एआणि वंता
अरहामहेसी ए कुवई पाव ए कारवेइ ॥ १६ ॥

अर्थ—(पुढोवमेके०) जेम पृथ्वी सकल पदार्थने आधार जूतठे तेम श्रीमहावीर
सर्व सत्त्वने अजय प्रदाने करी रुढा उपदेशना दान थकी आधारजूतठे. (धुणइके०)
अष्टप्रकारना कर्म स्वभाव्याठे (विगयगेहि के०) विगतगृधि एटले अनिलाप रहित
थपाठे वली (नससिहिंकुवति के०) संनिध नकरे एटले कांइ पण संचय करे नही त
था (आसुपन्नेके०) उतावली प्रज्ञाना धणी एटले केवली एवा जगवंत जाणवा (त
रिउंसमुदंचमहाजवोधं के०) तथा समुदनी पेरे तरवाने दुस्तर एवो मोहोढो संसार स
मुइ तेने तरीने मुक्तियें पोहोताठे, वली श्रीमहावीर केवाठे तोके, (अजयंकरेके०) अज
य करनार एटले सर्व जीवना जयना टालनारठे तथा (वीरके०) शूरवीरठे (अणंतच
क्खू के०) अनंत चक्रुना धणी एटले सर्व स्वरूप देखेठें जाणेठे. ॥ १५ ॥ (कोहंचमा
णंचतहेवमायं के०) क्रोध वली मान तथा माया तेमज वली (लोचंके०) लोचते
परवंचना रूप जाणवो (चउठंके०) एचार (अश्वदोसा के०) अथ्यात्म दोषठे तेने
संसार वधारवाना कारण जाणीने (एआणिवंता के०) एचारे कपायने ठांणीने श्रीम
हावीर (अरहामहेसी के०) अरहंत थया महारिपी थया ते कारण माटे (एकुव
ईपावणकारवेइ के०) श्रीमहावीर स्वामि पोते पाप करे नही तथा बीजा पाते पाप
करावे नही अने पापकर्मना करनारनी अनुमोदना पण करे नही ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—यथा पृथ्वी सर्वसह्य तथा जगवानपि तदुपमः । विगतगृधिर्गताजिज्ञा
पोधुनात्यपनयति कर्मेति । आशुप्रज्ञः सदायोगज्ञानः सन्निधिं न करोति । इव्यसन्निधिर्धन
धान्यादिनिर्वसन्निधिर्मायाक्रोधादिस्तं द्विविधमपि सन्निधिं न करोति सतरित्वा समु
द्रमिव महाजवीधं संसारप्रवाहं निर्वृतोऽजयंकरः प्राणिनां वीरोऽनंतचक्रुरनंतज्ञानः ॥
॥ १५ ॥ क्रोधं मानं मायां लोचं चतुर्थमथ्यात्मदोषानात्मदोषरूपान् कपायान् एता
न् वांत्वा त्यक्त्वा र्द्धनमर्हपिः स्वयं पापं न करोति न कारयत्यन्यः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (पुढोवमेऽत्यादि) सहि जगवान् यथा पृथिवी सकलाधारा व
र्तते तथा सर्वसत्त्वानामजयप्रदानतः सद्रूपदेशदानाद्वा सत्त्वाधारइति । यद्विवा यथा पृ
थ्वी सर्वसह्य एवं जगवान् परीरहोपसर्गान् सम्यक् सहतिइति । तथा पुनात्यपनयत्यष्ट

प्रकारं कर्मेतिशेषः । तथा विगता प्रलीना सबाह्यान्त्यंतरेषु वस्तुषु गृहिर्गार्धमजिज्ञापोय
स्य सविगतगृहिः । तथा सन्निधानं सन्निधिः सच इव्यसन्निधिः । धनधान्यदिपदचतुष्पदरू
पोजावसन्निधिस्तु मायाक्रोधादयोवा सामान्येन कपायास्तमुजयरूपमपि सन्निधिं न
करोति जगवांस्तथाऽऽद्युप्रज्ञः सर्वत्र सदोपयोगान्नृत्तस्थवन्मनसा पर्यालोच्य पदार्थप
रिद्धिं विधत्ते । स एवंचूतस्तरित्वा समुद्रमिव पारं महाजवौर्यं चतुर्गतिकं संसारसागरं
बहुव्यसनाकुलं सर्वोत्तमं निर्वाणमासादितवान् । पुनरपि तमेव विशिनष्टि । अजयं
प्राणिनां प्राणरक्षारूपं स्वतः परतश्च सङ्पदेशदानात् करोतीत्यजयंकरः । तथाऽष्टप्रका
रं कर्म विशेषेणेरयति प्रेरयतीति वीरः । तथाऽनंतमपर्यवसानं नित्यं ज्ञेयानंतत्वादानंतं
चक्षुरिव चक्षुः केवलज्ञानं यस्य सतथेति ॥ १५ ॥ किंचाऽन्यत् (कोदं चेत्यादि) निदानोद्भेदेन
हि निदानिनश्चेदोजवतीति न्यायात् संसारस्थितेश्च क्रोधादयः कारणमतएतानध्या
त्मदोषाश्चतुरोऽपि क्रोधादीन् कपायान्वात्वा परित्यज्य अस्तौ जगवानर्हस्तीर्थकृत् जातः
तथामहर्षिश्चैवं परमार्थतोमहर्षित्वं नवति यद्यप्यात्मदोषान्नवन्ति नान्यथेति । तथा न
स्वतः पापं सावद्यमनुष्ठानं करोति नाप्यन्यैः कारयतीति ॥ १६ ॥

किरियाकिरियं वेणुइयाणुवायं, अस्माणियाणं पडियच्च ठाणं ॥ से
सववायं इति वेयइत्ता, उवठिए संजमदीहरायं ॥ १७ ॥ से वारि
या इति सराइनत्तं, उवहाणवं डुक्खयइयाए ॥ लोणं विदित्ता
आरं पारंच, सव्वं पज्ज वारिय सव्ववारं ॥ १८ ॥ सोच्चाय धम्मं
अरहंतं जासियं, समाहितं अठपदोपसुद्धं ॥ तं सदहाणाय ज
णा अणाऊ, इंदावदेवाहिव आगमिस्संतिविमि ॥ १९ ॥ इति
श्री वीरश्रुतीनाम पष्ठमध्ययनं सम्मत्तं ॥

अर्थ—(किरियाकिरियंके०) क्रियावादीना एकज्ञेने एंशी जेद, अक्रियावादीना चोराशी
जेद (वेणुइयके०) विनयवादीना वज्रीश जेद, अने (अस्माणियके०) अज्ञान वादीना सड
सठ जेद ए सर्व मली त्रणज्ञेने त्रेशठ यथांते पाखमी दर्शनीउत्ता (अणुवायंके०) अनुवाद
एटले जेद जाणवा ए चारे दर्शनीना (स्थानके०) दर्शन स्वरूप तेने (पडियच्च के०)
डुर्गति जवाना कारण जाणीने (सेके०) ते श्रीमहावीर देव (सव्ववायंके०) सर्ववादने
(इतिवेयइत्ताके०) जाणीने उन्मार्गनी त्याग करीने (संजमेसदीहरायंके०) चारित्ररूप
धर्मेने विषे दीर्घरात्रं एटले जावजीव सुधी (उवठिए के०) उपस्थित एटले सावधान
यथाते ॥ १७ ॥ (सेके०) ते जगवंते (इति सराइनत्तं के०) स्त्री सहित रात्री जोजन तथा
उपलक्षणशी प्रण्यतिपातादिकने पण (वारिया के०) निवासाने वली (डुःखखयच

याए के०) कर्मरूप दुःख कृत्य करवाने अर्थे (उचहाणवं के०) उपधानवंत यथा एट
ले तपइया करी देह शोषवीने कर्म खपाव्या (लोगंविदिता आरंपारंच के०) इह लोक
अने परलोक ए वनेने जाणीने (सवंपज्जवारियसव्ववारं के०) सर्व पापना स्या
नकने प्रनूत पणो पोते वारंवार निवास्याते ॥ १७ ॥ हवे श्रीसुधर्म स्वामि पोताना
शिष्य प्रत्ये कहेते (धम्मं अरहतं नासियंके०) अरिहतंनो जापेलो जे धर्म ते केवोते तो
के (समाहितं अछपदोपसुद्धं के०) सम्यक् प्रकारे अर्थे करी पदे करी शुद्ध एटले उज्जल
युक्ति सहित तेने (सोजाय के०) सांजलीने (तं के०) ते धर्मेने (सद्वहाणाय के०)
सद्वहता एटले सत्य करी मानता थका (जणा के०) अनेक जन (अणाक के०)
कर्म रहित थवीने अनायुष्य यथा एटले सिद्ध यथा (इदावदेवाहिच आगमिस्संतिके०)
अथवा आगमिक काले इडादिक पदवी पास्या तिवेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो ॥ १८ ॥
इति श्री वीरस्तुतिनामे उच्च अध्ययननो अर्थे समाप्त थयो.

॥ दीपिका-क्रियावादिनामक्रियावादिनां वैयर्थिकानामज्ञानिकानां स्थानं पदं सम्यक्प्रका
रं प्रतीत्य परिष्ठित्य ज्ञात्वा सनगवान् सर्वेवादं निवेदयित्वा सर्वकुदृशीनिनां स्वरूपं ज्ञात्वा दीर्घ
कालं यावज्जीवं संयमे उपस्थितः ॥ १७ ॥ सनगवान् स्त्रीनां मैथुनं सरात्रिजो जनसहितं
वारयित्वा उपलक्षणादन्यदपि प्राणातिपातादिकं ग्राह्यं । उपधानवान् तपोविशेषयुक्तो
दुःखरूपार्थे आरं पारंच लोकं इह लोकं परलोकं च विदित्वा ज्ञात्वा प्रसुर्नगवान् सर्व
वारं बहुशोनिवारितवान् । कोर्थः । अहिंसादिकं स्वयं विधाय परांश्च स्थापितवान् न
हि स्वयमर्थे स्थितः परान् धर्मे स्थापयितुमलं । यदुक्तं स्तुतिकृता । ब्रुवाणोपि न्या
य्यं स्ववचनविरुद्धं व्यवहरन् परं नालं कश्चिदमयितुमदांतः स्वयमिति ॥ नवान्निमित्तैव
मनति जगदाधाय सकलं समात्मानं तावदमयितुमदांतं व्यवसितइति ॥ १७ ॥ शु
त्वा धर्ममहंज्ञापितं सम्यगख्यातमर्थपदैर्युक्तिनिरूपणं निर्मलं तं धर्मं अदधानाल
नास्तथा कुर्वति यथा नायुःकर्मणः सिद्धाः सायुषश्च इडाद्यादेवाधिपाथागमिष्यंती
ति इति ब्रवीतीति ॥ १८ ॥ इति वीरस्तवाख्यं पष्ठमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका-किंचाऽन्यत् (किरिएइत्यादि) तथा सनगवान् क्रियावादिनमक्रियादिनां वैयर्थिका
नामज्ञानिकानांच स्थानं पदमन्युपगतमित्यर्थः । यदिवा स्थोयतेऽस्मिन्निति स्थानं दुर्गति
गमनादिकं प्रतीत्य परिष्ठित्य सम्यगवबुध्यत्यर्थः । एतेषां च स्वरूपमुत्तरत्र प्रत्यक्षेण व्याख्या
स्यामः । लेशतस्त्वदं । क्रियैव परलोकसाधनायाऽलमित्येवं वादितुं शीलं येषांते क्रियावा
दिनस्तेषां हि दीक्षातएव क्रियारूपायामोहव्येवमन्युपगमः । अक्रियावादिनस्तु ज्ञानवादि
नस्तेषां हि यथावस्थितवस्तुपरिज्ञानादेव मोहः । तथाचोक्तं- । पंचविंशतितत्त्वज्ञो, य

त्र तत्राश्रमे रतः ॥ शिखी मुंजीजटी वापि सिद्ध्यते नात्र संशयः ॥ १ ॥ तथा विनयादेव मो
 कृष्ट्येवं गोशालकमतानुसारिणो विनयेन चरंतीति वैनायिकाव्यवस्थिताः । तथाऽङ्गा
 नमेवैहिकामुष्मिकायाऽलमित्येवमज्ञानिकाव्यवस्थिता इत्येवं रूपं तेषामन्युपगमं परि
 ष्ठित्य स्वतः सम्यगवगम्य सम्यगवबोधेन तथा स एव वीरवर्धमानस्वामी सर्वमन्यमपि
 बौद्धादिकं यं कंचन वादमपरान् सत्वान् यथावस्थितत्वोपदेशेन वेदयित्वा परिज्ञाप्यो
 पस्थितः सम्यगुद्धानेन संयमे व्यवस्थितो न तु यथा अन्ये । तदुक्तं । यथा परेषां कथका
 विदग्धाः, शास्त्राणि कृत्वा लघुतामुपेताः ॥ शिष्यैरनुज्ञामलिनोपचारैर्वकृत्वदोषा
 स्वयि तेन संति ॥ दीर्घरात्रमिति यावज्जीवं संयमोत्थानेनोद्भित इति ॥ २७ ॥ अपि
 च (सेवारिण इत्यादि) सननवान् वारयित्वा प्रतिपिष्य । किंतु दिव्याह । स्थियमिति स्त्री
 परिजोगमैश्च नमित्यर्थः । सह रात्रिजने वर्तत इति सरात्रिजने । उपलक्षणार्थत्वादस्याऽन्यद
 पि प्राणातिपातनिषेधादिकं दृष्टव्यं । तथा उपधानं तपस्तद्व्यति यस्याऽसौ उपधानवान्
 तपोनिष्ठसदेहः । किमर्थमिति दर्शयति । दुःखयतीति दुःखमष्टप्रकारं कर्म तस्य कृत्योऽपग
 मस्तदर्थः । किंच लोकं विदित्वा आरमिहलोकाख्यं पारं परलोकाख्यं । यद्विवा आरं मनुष्य
 लोकं पारमिति नरकादिकं स्वरूपतस्तत्प्राप्तिहेतुं ततश्च विदित्वा सर्वमेतत् प्रसृजगवान्
 सर्ववारं बहुशो निवारितवान् । एतदुक्तं नवति । प्राणातिपातनिषेधादिकं स्वतोऽनुष्ठाय
 परांश्च स्थापितवान् । न हि स्वतोऽस्थितः परांश्च स्थापयितुमलमित्यर्थः । तदुक्तं । शुवाणांऽपि
 न्याय्यं, स्ववचनविरुद्धं व्यवहरन्, परान्नालं कश्चिदमपितुमदांतः स्वयमिति ॥ नवान्नि
 श्रित्यैवं मनसि जगदाधाय सकलं स्वमात्मानं तावदमपितुमदांतं व्यवसित इति ॥ तथा
 तिष्ठयरोचवनाणी, सुरमहिष्ठं सिंशियव धूयामि ॥ अणिगूहियबलविरतं सवज्जामेसु उक्त
 मइ इत्यादि ॥ २७ ॥ सांप्रतं सुधर्मस्वामी तीर्थकरगुणानाख्याय स्वशिष्यानाह (सोऽहं
 येत्यादि) श्रुत्वा च दुर्गतिधारणादर्थं श्रुतचारित्राख्यमर्हद्भिर्जापितं सम्यगाख्यातमर्थं
 पदानि युक्तयोहेतवोवा तैरुपशुद्धमवदातं सद्युक्तिकं सदेतुकंवा । यदि वाऽर्थैरनिर्धेयः पद
 श्च वाचकैः शब्दैः उप सामीप्येन शुद्धं निर्दोषं । तमेवंचूतमर्हद्भिर्जापितं धर्मं श्रद्धधाना
 स्तथाऽनुतिष्ठतो जनालोकाध्यानामुपोऽपगतायुः कर्माणः संतः सिद्धाः सायुषश्चेष्टाया
 देवाधिपात्रांगमित्यतीति । इतिशब्दः परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्वत् ॥ २८ ॥ इति वीर
 सत्त्वाख्यं पष्ठमध्ययनं परिसमाप्तमिति ॥ ग्रंथसंख्या ३००

हवे सातमुं अध्ययन प्रारंभिये ठेये ठछ अध्ययनने विपे श्रीमहावीरनुं सचन क
 रतां श्रीमहावीरने सुशीज कहा, हवे आ सातमां अध्ययनने विपे ते थकी विपरीत
 कुशीजिया होयठे जे थरदृष्ट घटीकाने न्याये संसारमांहे व्रमण करे तेनुं स्वरूप कहेठे.

પુઢવીય આઠ અગંણીય વાઠ, તણ રુક્ષ વીયાય તસાય પાણા ॥

જે અંમયા જેય જરાગેપાણા; સંસેયયા જે રસયાનિહાણા ॥૨॥

એયાઈ કાયાઈ પવેદિતાઈ, એતેસુ જાણે પહિલેહ સાયં ॥ એતેણ

કાણણય આયદંમે, એતે સુ યાવિપ્પરિયાસુવિંતિ ॥ ૭ ॥

અર્થ—(પુઢવીયઆઠઅગંણીયવાઠ કે૦) ધૃત્વીકાય અપ્પકાય અને વાયુકાય અં
ર્થે ચકાર થકી એ ચારે નિકાય સૂક્ષ્મ અને વાદરના જેવે કરી વે પ્રકારે જાણવા તથા
(તણરુક્ષવીયાય કે૦) તણ વૃક્ષ વીજ શાલીપ્રમુખ વનસ્પતિકાય જાણવી અને
(તસાયપાણા કે૦) ત્રસતે ઘેંડિયાદિક જીવ જાણવા તેના અનેક પ્રકારઠે તે કહેઢે.
(જેઅંમયા કે૦) જેઈમા થકી ડપના એવા પંચી તથા સર્પ પ્રમુખ તથા (જેયજરાગપા
ણાકે૦) જે જરાગતે ગાય પ્રમુખ જીવ જાણવા અને (સંસેયયાકે૦) સંસ્વેદજ એટલે
પ્રસ્વેદ થકી ડત્પન્ન થયલા એવા જું માકળ પ્રમુખ જીવ જાણવા વણી (જેરસયાનિહાણા
કે૦) રસજા: તે જે સોવીરાદિકને વિષે ડપજે તેનાજ વર્ણ સરસા જે જીવ હોય તે
જાણવા. એરીતે જીવના જેદ કહ્યા ॥ ૧ ॥ (એયાઈકાયાઈ પવેદિતાઈ કે૦) એ પૂર્વોક્ત
પૃથિવ્યાદિક ઠ જીવની નિકાય શ્રીતીર્થંકર દેવે કહીઢે (એતેસુજાણેપહિલેહસાયં કે૦)
એ ઠ જીવનિકાયજેઢે તે સાતાસુખને જાણેઢે વાંઢેઢે એટલે સર્વજીવ સુખાનિજાણીઢે (એ
તેણકાણણયઆયદંમેકે૦ (એ ઠ કાયને જે દંમે ઘાત કરે ઢીર્ઘકાલ પીડા આપે તેને જે
ફલ થાય તે કહેઢે (એતેસુયાવિપ્પરિયાસુવિંતિ કે૦) તે જીવ એજ ઠ કાયને વિષે વિ
પર્યાસમુપયંતિ એટલે વિનાશ પામે અર્થાત્ વારંવાર એને વિષેજ પરિવ્રમણ કરે ॥ ૨ ॥

॥ ઢીપિકા—સાંપ્રતં સતમં । ધૂર્વસ્મિન્ વીરસ્તવેન સુશીજ્ઞતોક્તા । અત્ર તદ્વિપરીતાઃ
કુશીલાઃ પરિજાપ્યંતે । યથા । (પુઢવીતિ) પૃથિવીકાયિકાઅપ્પકાયિકાઅગ્રિકાયા
વાયવશ્ચ । ચશ્વદાત્સૂક્ષ્મવાદરજેદાઃ । તૃણાનિ કુશાદીનિ વૃક્ષાઅશ્વઘાયાઃ । વીજાનિ શા
લ્યાદીનિ એતે ત્રયોપિ વનસ્પતયઃ । ત્રસાઃ પ્રાણિનો ઢીંડિયાદયઃ । અંમજાઃ પદ્ધિસર્પાદયો
જરાગુજાગોમહિપ્યાલાયાઃ સંસ્વેદજાયૂકામત્કુળકમ્પાદયઃ રસજાનિધાનાદધિસૌવીરા
દિપુ રૂતપક્ષગુત્યાઃ ॥ ૧ ॥ તે પૂર્વોક્તાઃ કાયાજીવનિકાયાઃ પ્રવેદિતાઃ કથિતાજ્ઞેનઃ ।
ઠાંદસત્તાત્ક્તીવલિંગતા । એતેષુ પ્રાણિષુ સાતં સુખં જાનીહિ । સર્વે જીવાઃ સુલૈપિણ્ણંતિ
પ્રત્યુપેક્ષ્ણ પર્યાલોચયા યથા એનિઃ કાયેઃ પીઢચમાનૈરાત્મા દંઢચતે । એતત્પીમયાડ્ડસ્તમં
દઃ સ્પાત્ । તથા એતાન્ યે પીમયંતિ તે એતેષ્વેવ પૃથિવ્યાદિકાયેષુ વિવિધં પરિસમંતાત્ આ
શુ હિપ્રમુપયાંતિ વ્રજંતિ ॥ ૨ ॥

॥ टीका—उक्तं पष्ठमध्ययनं सांप्रतं सप्तममारभ्यते । अस्य चाऽयमनिसंबंधः । इहाऽनंतराध्ययने महावीरगुणोत्कीर्तनतः सुशीजपरिज्ञापा कृता । तदनंतरं तद्विपर्यस्ताः कुशीलाः परिज्ञाप्यन्ते । तदनेन संबंधेनाऽऽयातस्याऽध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि व्यावर्णनीयानि । तत्राप्युपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोऽयं ॥ तद्यथा । कुशीजाः परतीर्थिकाः पार्थ्वस्थादयोवा स्वयूष्याश्चशीलाश्च गृहस्थाः परि समंतात् जाप्यन्ते प्रतिपाद्यन्ते तदनुष्ठानतस्तद्विपाकदुर्गतगमनाश्च निरूप्यन्तऽति । तथा तद्विपर्ययेण क्वचित्सुशीलाश्चेति । निहं पस्विधा । उधनामसूत्रालापकनेदात् । तत्रौघनिष्पन्ननिहंषेऽध्ययनं नामनिष्पन्ने कुशीजपरिज्ञापेति । एतदधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । शीलेचउक्तं द्वे, पात्ररणात्ररणजोयणादीसु॥ जावेउ उहशीजं, अचिक्कमासेवणा चेव ॥ ८८ ॥ (शीलेचउक्तमित्यादि) शीले शीजविषये निहंषे कियमाणे चतुष्कमिति नामादिश्रुतुर्था निहंषेः । तत्राऽपि नामस्थापने कुप्से तदनादृत्य इव्यमिति इव्यशीजं प्रावरणात्ररणजोजनादिषु इष्टव्यं । अस्याऽयमर्थः । योहि फलनिरपेक्षस्तत्स्वजावादेव क्रियासु प्रवर्तते सतश्चीजस्तत्रेह प्रावरणशीजइति। प्रावरणप्रयोजनाजावेऽपि ताहील्यान्नित्यप्रावरणस्वजावप्रावरणे वा दत्तावधानः । एवमात्ररणजोजनादिष्वपि इष्टव्यमिति । योवा यस्य इव्यस्य चेतनाचेतानादेः स्वजावस्तद्रव्यशीजमित्युच्यते । जावशीजं तु द्विधा उधशीजमानीहृण्यसेवनाशीजमिति । तत्रौघशीजं व्याचिख्यासुराह । उहेसीजंविरति, विरयाविरिश्यविरतीश्वसीजं ॥ धम्मेषाणतवादी, अपसहअहम्मकोवादी ॥ ८९ ॥ (उहेत्यादि) । तत्रौघः सामान्यं । सामान्येन सावद्योगविरतोऽविरतोवा शीजवान् नश्यते तद्विपर्यस्तोऽशीजवानिति । आनीहृण्यसेवायां त्वनवरतसेवनायां तु शीजमिति ॥ तद्यथा । धर्मे धर्मविषये प्रशस्तं शीजं यदुताऽनवरता पूर्वज्ञानार्जनं विशिष्टतपःकरणं वा । आदिग्रहणादनवरतानिग्रहणादिकं परिगृह्यते । अत्र प्रशस्तजावशीजं त्वधर्मप्रवृत्तिर्वाहा । आंतरा तु क्रोधादिषु प्रवृत्तिः । आदिग्रहणात् शेषकपायाश्चौर्यान्त्याख्यानकलहादयः परिगृह्यन्तइति ॥ सांप्रतं कुशीजपरिज्ञापाख्यस्याऽध्ययनस्याऽन्वर्थतां दर्शयितुमाह । परिज्ञासियाकुशीलाय, एहजावन्ति अविरताकेऽ ॥ सुतिपसंसा सुद्धो, कुंतिडुगुठाअपरिसुद्धो ॥ ९० ॥ (परिज्ञासियाइत्यादि) । परि समंतात् जापिताः प्रतिपादिताः कुशीजाः कुत्सितशीजाः परतीर्थिकाः पार्थ्वस्थादयश्च । चशब्दात् यावन्तः केचनाऽविरताअस्मिन्नित्यतइदमध्ययनं कुशीजपरिज्ञापेत्युच्यते । किमिति कुशीजाश्चशुद्रागृह्यन्ते इत्याह । सुरित्ययं निपातः प्रशंसायां शुद्धविषये वर्तते । तद्यथा सौराज्यमित्यादि । तथा कुरित्ययमपि निपातोऽनुगुप्तायामशुद्धविषये वर्तते । कुतीर्थं कुग्रामइत्यादि । यदि कुत्सितशीजाः कुशीजाः कथंतर्हि परतीर्थिकाः पार्थ्वस्थादयश्च तथाविधाजवंतीत्याह । अफासुपद्विसेविय, णामंउक्कोयशीजवादीय । फासुं वपंतिसीजं, अफासुयामोअशुंजता ॥ ९१ ॥

(अफासुयइत्यादि) अस्त्यऽयं शीजशब्दस्तत्त्वानाव्ये। तथाहि । यः फलनिरपेक्षः क्रियास्वा
नरणादिषु प्रवर्तते सचेह इव्यशीलत्वेन प्रदर्शितः । अस्त्युपशमप्रधाने चारित्रे । तथाहि ।
तत्प्रधानः शीजवानयं तपस्वीति । तद्विपर्ययेण दुःशीलइति । सचेह नावशीजग्रहणेनो
पातइति । इह च यतीनां ध्यानाध्ययनादिकं मुक्त्वा धर्माधारशरीरतत्त्वानाहारव्यापारं च
मुक्त्वा नाऽपरः कश्चिद्व्यापारोऽस्तीत्यतस्तदाश्रयणेनैव सुशीलत्वं च चिंत्यते । तत्र कु
तीर्थिकः पार्श्वस्थादिवी । अप्राशुकं सचिन्नं प्रतिसेवितुं शीजमस्य सजवत्यप्राशुकप्रतिसे
वी । नामशब्दः संज्ञायनायां । जूयः पुनर्धाष्ट्यां शीलवन्तमात्मानं वदितुं शीजं यस्य स
शीजवादी । किमित्येवं यतः प्राशुकमचेतनं शीजं वदति । इदमुक्तं नवति । यः प्रा
शुकमुज्जमादिदोषरहितमाहारं शृंजे तं शीजवंतं वदन्ति तज्ज्ञाः । तथाहि । यतयोप्राशुक
मुज्जमादिदोषद्वयेमेवाऽऽहारमशृंजानाः शीलवन्तो जल्पन्ते नेतरइति स्थितं । नोशब्दस्य
निपातत्वेनाऽवधारणार्थत्वादिति । अप्राशुकजो जित्वेन कुशीलत्वं प्रतिपादयितुं दृष्टांत
माह । जहणामगोयमाचं, डीदेवगाचारिजहगाचेव ॥ जेअग्रिहोत्तवादी, जलसोयं जेयइ
हंति ॥ ए५ ॥ (जहणामेइत्यादि) यथेति दृष्टांतोपेक्षेपार्थं । नामशब्दोवाक्यालंकारे ।
गौतमाइति गोव्रतिकागृहीतशिर्षं लघुकायं वृषजमुपादाय धान्याद्यर्थं प्रतिगृह्णमहंति ।
तथा (चंमीदेवगाइति) । चक्रधरप्रायाः । एवं वारिजइकाअन्नह्नाः शैवलाशिनो नित्यं
स्नानपानादिधावनाजिरतावा । तथा ये चाऽन्येऽग्रिहोत्रवादिनोऽग्रिहोत्रादेव स्वर्गगमन
मिच्छन्ति ये चान्ये जलशौचमिच्छन्ति जागवतादयस्ते सर्वेऽप्यप्राशुकाहारजो जित्वात् कुशी
लाइति । चशब्दात् ये च स्वयूष्याः पार्श्वस्थादय उज्जमाद्यशुद्धमाहारं शृंजन्ते तेऽपि कुशी
लाइति । गतो नाम निष्पन्नो निरूपेणः ॥ सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्ने निरूपे अस्वजितादि
गुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (पुढवीइत्यादि) प्रथिवी प्रथिवीकायिकाः सत्त्वाः
चकारः स्वगतचेदसंस्मृचनार्थः । सचाऽयं चेदः । प्रथिवीकायिकाः सूक्ष्मावा दराश्व । ते च
प्रत्येकं पर्याप्तकाऽपर्याप्तचेदेन द्विधा । एवमपूकायिका अपि । तथाऽप्रिकायिका वायुकायिका
श्च इष्टव्याः । वनस्पतिकायिकान् चेदेन दर्शयति । तृणानि कुशादीनि । वृक्षाश्चाश्वत्थादयो वी
जानि शाक्यादीनि । एवं वल्लीशुल्भादयोऽपि वनस्पतिचेदा इष्टव्याः । त्रस्यंतीति त्रसादींश्चिया
दयः प्राणाः प्राणिनो ये चांमाह्नाता अण्डजाः शकुनिसरीसृपादयः । ये च जरायुजा जंबाक्षवेष्टि
ताः समुत्पद्यन्ते ते च गोमहिष्याविकमनुष्यादयः । तथा संस्वेदाह्नाताः संस्वेदजा यूकामत्कु
ण्डल्यादयः ये च रसजान्निधानादधिसौवीरकादिषु रूतपक्षसन्निजा इति ॥ १ ॥ नानाचेदनि
न्नं जीवसंवातं प्रदर्श्याऽधुना तदुपपाते दोषं दर्शयितुमाह । (एयाइमित्यादि) । एते प्रथिव्या
दयः कायाजीवनिकाया जगवद्भिः प्रवेदिताः कथिताः । तां सत्त्वान्नपुंसकजिनिता ॥ एते
ए च पूर्वं प्रतिपादितेषु प्रथिवीकायादिषु प्राणिषु सातं सुग्वं जानीहि । एतदुक्तं नव

ति । सर्वेपि सत्वाः सातैपिणोदुःखद्विपश्चेति ज्ञात्वा प्रत्युपेक्षस्व कुशाग्रीयया बुद्ध्या पर्यालोचयेदिति । यथैभिः कायैः समारज्यमाणैः पीड्यमानैरात्मा दंडयते तत्समारंजादात्मदंभोजवतीत्यर्थः । अथवैऽजिरेव कायैर्ये आयतदंभादीर्घदंभाः । एतदुक्तं जवति । एतान् कायान् ये दीर्घकालं दंभयन्ति पीडयन्तीति तेषां यन्नवति तद्वर्जयति । ते एतेष्वेव पृथिव्यादिकायेषु विविधमनेकप्रकारं परि संमंतादाद्युक्षिप्रमुपसामीप्येन याति व्रजति । तेष्वेव पृथिव्यादिकायेषु विविधमनेकप्रकारं नूयोनूयः समुत्पद्यंत इत्यर्थः । यदिवा विपर्यासो व्यत्ययः सुखार्थिभिः कायसमारंजः क्रियते तत्समारंजेणच दुःखमेवाऽप्यते नसुखमिति । यदिवा कुतार्थिकामोद्धार्यमेतैः कायैर्यां क्रियां कुर्वति तथा संसारएव जवतीति ॥२॥

जाइपहं अणुपरिवट्टमाणे, तस आवरेहिं विणिघायमेति ॥

से जाति जाति बहुकूरकम्मे, जं कुवती मिज्जति तेण वाले ॥३॥

अस्सिंसच लोए अडुवा परत्ता, सयग्गसोवा तह अन्नहावा ॥

संसारमावन्न परंपरं ते, बंधंति वेदंतिय छन्नियाणि ॥ ४ ॥

अर्थ—(जाइपहंअणुपरिवट्टमाणेके०) एकेंडियादिकथी मांमीने पंचेंडिय पर्यंत जीवनी जातीते तेने विपे एक स्थानकथी बीजे स्थानके परित्रमण करता थका (तसथावरेहिं विणिघायमेतिके०) त्रस तथा स्थावर जीवने विपे विनिघातमेत्थ एटले उत्पत्ति अने विनाश पामे (सेजातिजातिं बहुकूरकम्मे के०) ते कूर कर्मना करनार जाति जातिने विपे उत्पत्ति पामीने (जंकुवती मिज्जति तेणवालेके०) ते बाल अज्ञानी जे वली त्यां छट एवा पापकर्म करे तो वली तेहीज छट कर्म करी एटले चोर अथवा परदारा गमन इत्यादिक दोषे वली विनाश पामे ॥ ३ ॥ (अस्सिंसचलोए अडुवापरत्ता के०) जे कर्म करे ते कर्म आजन्मने विपे अथवा परजन्मने विपे विपाक आपे (सयग्गसोवा के०) अथवा एकज कर्म सो सहस्र लाख क्रोम संख्याता असंख्याता इत्यादिक घणा जवछु छी पण विपाक आपे जेवा विधियें कर्म कछो होय तेवा विधियें जोगवे (वा के०) अथवा (तह के०) तथा (अन्नहा के०) अन्यविधिये पण जोगवे सिरिद्धेदादिक हस्तपाद ह्येदनादिक दुःख पामे (संसार मावन्न परंपरंते के०) एवीरीते ते कुशीजिया अरहह घटीकाने न्याये संसारने विपे फरीफरी जव परंपराये परित्रमण करता थका दुःख जोगवे तथा (बंधंति वेदंतिय छन्नियाणिके०) एकेक ह्येदनादिक दुःखे पीड्या थका ते दुःखनायोगेकरी वली नवा नवा कर्म बांधे तेने फरी जोगवे पण जोगव्या बिना तूटेज नही. ॥४॥

॥ दीपिका—जातिवधं जन्ममरणे अनुपरिवर्तमाने एकेंडियादिषु पर्यटन् त्रसस्था

वरेषु समुत्पन्नो बहुशो विनिवातं विनाशमेति सजातिमुत्पत्तिं प्राप्य बहुकूरकर्मा यत्कर्म करोति तेन कर्मणा म्रियते हिंस्यते ॥ ३ ॥ अस्मिन् लोकेऽन्यस्मिन् जन्मनि वा कर्माणि विपाकं ददति शताग्रशो वा बहुषु जन्मसु यद्यथा आचरति तथैवोदीर्यते अन्यथा वा । एवं ते कुशीलाः संसारमापन्नाः परं परं प्रकृष्टं प्रकृष्टं दुःखमनुजवंति । आर्तध्यानो पढताश्चापरं वध्नन्ति वेदयन्ति च दुर्नीतानि कर्माणि दुष्टं नीतानि दुर्नीतानि दुष्कृतानि । नहि सरुतकर्मणो नाशोस्ति । यदुक्तं । माहोहिरे विसन्नो जीवतुमं विमण्डम्मणो दीणो ॥ एदुवितिए ए फिछइ तं दुःखं जं पुरा रईअमिति ॥ ४ ॥

॥ टीका—यथा चाऽस्तावायतदंडोमोक्षार्थी तान् कायान् समारम्य तद्विपर्यासात् संसारमाप्नोति तथा दर्शयति । (जाईपहमित्यादि) जातीनामेकेंद्रियादीनां पंचाजाति पथः । यदिवा जातिरुत्पत्तिर्विधोमरणं जातिश्च वधश्च जातिवधं तदनुपरिवर्तमानएकेंद्रियादिषु पर्यटन् जन्मजरामरणानि वा बहुशोऽनुजवंस्वसेषु तेजोवायुर्ध्रंद्रियादिषु स्थावरेषु च पृथिव्यंबुवनरूपतिषु समुत्पन्नः सन् कायदमविपाकजेन कर्मणा बहुशो विनिवातं विनाशमेत्यवाप्नोति सञ्जायतदंडोऽसुमान् जातिं जातिमुत्पत्तिमुत्पत्तिमवाप्य वद्वनि कूराणि दारुणान्यनुष्ठानानि यस्य सन्नवति बहुकूरकर्मा स एवंचूतो निर्विधेकः सदसद्विवेकशून्यत्वात् बालश्च बालोपस्यामेकेंद्रियादिकायां जातौ यत्प्राण्युपमर्दकारि कर्म कुरुते स तेनैव कर्मणा मीयते म्रियते म्रियते । यदिवा मीडहिंसायां मीयते हिंस्यते । अथवा बहुकूरकर्मैति चारोऽयं पारदारिकइति वा इत्येवं तेनैव कर्मणा मीयते परिश्रियतइति ॥ ३ ॥ क पुनरसीं तैः कर्मनिर्मियते इति दर्शयति (अस्मिंचेत्यादि) यान्याद्युक्ता रीणि कर्माणि तान्यस्मिन्नेव जानाति जन्मनि विपाकं ददति । अथवा परस्मिन् जन्मनि नरकादौ तस्य कर्मविपाकं ददत्येकस्मिन्नेव जन्मनि विपाकं तीव्रं ददति (शताग्रशोवेति) बहुषु जन्मसु येनैव प्रकारेण तदद्युजमाचरति तथैवोदीर्यते । तथा (अन्यथावेति) इदमुक्तं भवति । किंचित्कर्म तद्वतएव विपाकं ददाति किंचिच्च जन्मांतरे । यथा मृगा पुत्रस्य दुःखविपाकारस्य विपाकश्रुतांगश्रुतस्कंधे कथितमिति दीर्घकालस्थितिकं स्वपरजन्मांतरितं वेद्यते येन प्रकारेण सरुत्तयवाऽनेकशो वा । यदिवाऽन्येन प्रकारेण सरुत्तसद्वशो वा शिरःशेदादिकं हस्तपादशेदादिकं चाऽनुजयतइति । तदेवं ते कुशीलाऽञ्जायतदंडाश्च तुर्यगतिकसंसारमापन्नाश्चरहृष्टपटीपत्रन्यायेन संसारं पर्यटन्तः परं परं प्रकृष्टं प्रकृष्टं दुःखमनुजवंति । जन्मांतररुतं कर्मानुजवंतश्चैकमार्तध्यानोपढताश्चापरं वध्नन्ति वेदयन्ति च दुष्टं नीतानि दुर्नीतानि दुष्कृतानि । नहि सरुतस्य कर्मणो विनाशोऽस्तीति नावः । तदुक्तं । माहोहिरे विसन्नो जीवतुमं विमण्डम्मणो दीणो । एदुवितिए एफिछइ, तं दुःखं जं पुरा

रश्मं ॥ १ ॥ जइ पविससिपायालं, अडइ बदरिं गुहं समुदंवा ॥ पुवकयाउ नचुक्कसि
अप्पाणं घायसेजइवि ॥ २ ॥

जे मायरं वा पियरं च हिच्चा, समणवए अगणिं समारजिक्का ॥

अहादु से लोए कुसीलधम्मं, नूताइं जे हिंसति आयसाते ॥ ५ ॥

उक्कालउ पाण निवातएक्का, निवावउ अगणि निवायवेक्का ॥

तम्हा उमेहावि समिक्क धम्मं, ए पंप्पि ए अगणि समारजिक्का ॥ ६ ॥

अर्थ—(जेमायरंवा पियरंचहिच्चा के०) जे कोइ भाता पितादिकने हित्वा एटले
ठांमीने अने स्वजन वर्गनो त्याग करीने (समणवएके०) श्रमणने व्रते उठथा अर्थात् अमे
साधुवैयें एतुं जाणता उता (अगणिं समारजिक्का के०) उद्देशादिक परिजोगे करी अ
भीनो समारंज करे अथवा करावे तथा अनुमोदे (अहादुसेलोए कुसीलधम्मंके०) तेवा
पाखंमी लोकते कुशील धर्मि जाणवा एम श्रीतीर्थकर गणधरादिक कहेवे (नूताइं
जेहिंसति आयसाते के०) जे पोताना आत्मसुखने अर्थे प्राणीनी हिंसाकरेवे ते कुशी
लिया जाणवा. ॥ ५ ॥ (उक्कालउपाण निवातएक्का के०) जे अग्नि उज्वाले प्रदीप्त
करे ते त्रस अने स्थावर जीवोनो अतिपात एटले विनाशकरे अने (निवावउ अगणि नि
वायवेक्काके०) तेम वली ते अग्निने पाणीयें करी बुजावतां यका पण अनेक त्रस अने
स्थावर जीव ह्णायवे एमज अग्निने अजुआलतां तथा उलवतां यका पण प्राणीउनो
धात थायवे (तम्हाउ के०) तेमाटे (मेधाविके०) पंप्पित सदसद्विवेकनो जाण (स
मिक्कधम्मंके०) हिंसानो त्याग करी तथा दयामां धर्मेवे एम विमाशीने (एपंप्पि ए अग
णिसमारजिक्काके०) पंप्पित अग्रिकायनो समारंज करे नही ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—ये ज्ञाततत्वामातरं पितरं स्वजनवर्गं हित्वा श्रमणव्रते स्थिताययमि
त्पंगीकृत्याऽग्रिकायं समारंजते अग्न्यागारं कुर्युः पचनपाचनादी । अथ तीर्थकृतएव
मादुः सोयं पाखंडिलोकः कुशीलः कुत्सितशीलोधर्मोयस्य सतथा योजूतानि प्राणि
नोहिनस्ति आत्मसाते आत्मसुखार्थं ॥ ५ ॥ अग्निमुज्वालयन् सोग्रिकायमपरांश्च
पृथ्व्यादिजीवान् स्थावरत्रस्तांश्च निपातयेत् तथा अग्रिकायं निर्वापयेत् तदाश्रितान
न्यांश्च प्राणिनोनिपातयेत् । अग्निज्वालकनिर्वापकयोर्गोज्वालयति समहाकर्मबंधकः ।
तथा चागमः । दोनंतेपुरिसा अण्णेमण्ण सद्धि अगणिकायं समारंजंति । तउणं एगे
पुरिसे अगणिकायं उक्कालेऽ एगेपुरिसे अगणिकायं निवावेइ तेसिं चंते पुरिसाणं कयरे पु
रसे महाकम्मतराए थप्पकम्मतराए ना गोयमा जे ॥ ६ ॥ अगणिकायं उक्कालेऽ सेणं म

द्वाकम्मतराए जेसे पुरिसे अगणिकायं निवावेइ सेणं पुरिसे अण्पकम्मतराए से केण्ठेणं जंते एवं बुच्चत्ति तदेव गोयमा तट्ठणं जेसे पुरिसे अगणिकायं उज्झालेइ सेणं पुरिसे बहुतरागं पुढविकायं समारजति । एवं आउकायं समारजति एवं वाउकायं वणस्सतिकायं अण्प तरागं अगणिकायं समारजति तट्ठणं जेसे पुरिसे अगणिकायं निवावेइ सेणं पुरिसे अण्प तरागं पुढविकायं समारजति जाव अण्पतरागं तसकायं समारजति बहुतरागं अगणि कायं समारजति सेणं अण्ठेणं गोयमा एवं बुच्चत्ति जे पुरिसे अगणिकायं उज्झालेइ सेणं पुरिसे महाकम्मतराए जेणं पुरिसे अगणिकायं निवावेइ सेणं पुरिसे अण्पकम्मतराएइति । तस्मान्मेधावी पंढितो धर्मे समीहियाऽग्निकायं न समारजते ॥ ६ ॥

॥ टीका—एवं तावदोषतः कुशीजाः प्रतिपादिताः । तदधुना पापंडिकानधिकृत्याह । (जेमायंवेत्यादि) ये केचनाऽविदितपरमार्थाधर्माथेमुत्रितामातरं पितरंच त्यक्त्वा मातापि त्रोट्येत्यज त्वात् तडपादानमन्यथा त्राट्पुत्रादिकमपि त्यक्त्वेति इष्टव्यं । श्रमणव्रते किं वयं समुपस्थितास्त्येवमन्युपगम्याऽग्निकायं समारजंते पचनपाचनादिप्रकारेण । कृतकारि तानुमत्योद्देशिकादिपरिजोगाज्जाऽग्निकायसमारजं कुर्युरित्यर्थः । अथेति वाक्योपन्यासार्थः । आदुरिति तीर्थकृष्णधरादय एवमुक्तवन्तो यथा सोऽयं पापंडिकोलोको गृहस्थलोको वाऽग्निकायसमारजनात् कुशीजः कुस्ति तशीजो धर्मो यस्य सकुशीजधर्मा । अयं किंचूत इति दर्शयति ॥ अचूयन् नवंति नविप्यंतीति नूतानि प्राणिनस्तान्यात्मसुखार्थं दिनस्ति व्यापादयति । तथाहि । पंचाग्नितपसा निष्टतदेहास्तथाऽग्निहोत्रादिकया च क्रियया पापंडिकाः स्वर्गावाप्तिमिच्छंतीति । तथा लौकिकाः पचनपाचनादिप्रकारेणाऽग्निकायं समारजमाणाः सुखमनिलपंतीति ॥ ५ ॥ अग्निकायसमारजने च यथा प्राणातिपातो नयति तथा दर्शयितुमाह (उज्झालवड्यादि) तपनतापनादिप्रकाशहेतुं काष्ठादिसमारजनेण योऽग्निकायं समारजते सोऽग्निकायमपरांश्च पृथिव्याद्याश्रितान् स्थावरांस्त्वसांश्च प्राणिनो निपातयेत् । त्रिन्योवा मनोवाक्कायेन्यत्रापूर्वलेङ्घियेन्योवा पातयेन्निपातयेत् । तथाऽग्निकायमुदकादिना निर्वापयेत् विध्या पर्यस्तदाश्रितान्ऽन्यांश्च प्राणिनो निपातयेन्निपातयेद्वा । तत्रोज्ज्वालकनिर्वापकयोर्योऽग्निकायमुज्ज्वलजयति सबहूनामन्यकायानां समारजकः । तथा चाऽऽगमः । दोचंते पुरिस्ता अन्नमन्त्रेण सिद्धिं अगणिकायं समारजंति तट्ठणं एगे पुरिसे अगणिकायं उज्झालेइ से एगेणं पुरिसे अगणिकायं निववइ तेत्तिं जंते पुरिस्ता एं कयरे पुरिसे महाकम्मतराए अण्पकम्मतराए ॥ गोयमा तट्ठणं जेसे, पुरिसे अगणि कायं उज्झालेइ सेणं पुरिसे बहुतरागं पुढविकायं समारजति ॥ एवं आउकायं वाउकायं वणस्सइकायं अण्पतरागं अगणिकायं समारजइ तट्ठणं जेसे पुरिसे अगणिकायं नि

वावेऽ सेणं पुरिसे अण्पतरागं पुढिविकायं समारज्जं जाव अण्पतरागं तसकायं समा
रज्जं बहुतरागं अगणिकायं समारज्जं । ते एतेणंअण्णं गोयमा एवं वुच्चं ॥ अपि
चोक्तं । जूयाणं ए समाघातं, । हव्वादेण संसत्तइत्यादि । यस्मादेवं तस्मान्मेधावी
सदसद्विवेकः सश्रुतिकः समीक्ष्य धर्मे पापाङ्गीनः पंडितोनाग्निकायं समारज्जते । स ए
व च परमार्थतः पंक्तियोऽग्निकायसमारंजकतात् पपान्निवर्ततइति ॥ ६ ॥

पुढवीवि जीवा आऊवि जीवा, पाणाइ संपाइम संपयंति ॥ संसेय
या कट्टसमस्सियाय, एते दहे अगणि समारज्जंते ॥ ७ ॥ हरिया
णि जूताणि विलंबगाणि, आहार देहाय पुढो सियाई ॥ जे हिंद
ती आयसुहं पडुच्च, पगप्पिपाणे बहुणंतिवाती ॥ ८ ॥

अर्थ-हवे अग्नीनो समारंज करवा थकी बीजा जीवो केवीरीते हणाय ते दहेते.
(पुढवीविजीवाआऊविजीवा के०) पृथ्वी तेपण जीव अने आऊ एटले पाणी तेप
ए जीव (पाणाइसंपाइम के०) तथा संपातिमप्राणी ते पतंगीया प्रमुख (संपयं
ति के०) त्यां सम्यक् प्रकारे पडे तथा (संसेययाकट्टसमस्सियाय के०) संस्वेदजा ते
काष्ठ तथा ठाणादिकने विपे उत्पन्न अएला जीव काष्ठनिश्चितघुणादिककीडीप्रमुख जा
एवा (एतेदहेअगणिसमारंजंते के०) एटला स्थावर जंगमजीवने जे अग्नीनो समारं
ज करे ते दहे एटले बाली नाखे ॥ ७ ॥ तथा (हरियाणि के०) हरीकाय ते अंकुरादि
क समस्त वनस्पति जाणवी ए सर्व (जूताणि के०) जीव ते (विलंबगाणि के०) वि
लंबक जाणवा विलंबक शब्दे जीवनों आकार धारण करे जेम कलज अर्बुद मांस पे
शी एटली अवस्था गर्भमां थाय अने गर्भ प्रसव्या पठी बाल कुमार तरुण वृक्ष एट
ली अवस्था मनुष्य धारण करे तेम शाखादिक वनस्पति पण अंकूर मूल स्कंध पत्र
शाखादिक विशेष जे ठे ते पण वर्धमान थका बाल तरुण वृक्षावस्थादिक जाव पामे
ठे तथा ए हरितादिक जेठे तेना मूल पत्र शाखादिकने विपे (पुढोसियाई के०) पृथ
क् पृथक् जुदा जुदा जीव जाणवा एटला वनस्पतिने (आहारदेहाय के०) आहार
तथा शरीरने अर्थ (जेहिंदतीआयसुहंपडुच्चके०) जे आत्माना सुखने अर्थ एटले एने
छेदवा थकी माहारा आत्माने सुख यजे एवी आत्मसुखनी प्रतीते जे छेदे (पगप्पिपा
णेवहुणंतिवाती के०) ते पुरुष धीराइ पणै घणाजीवोना घातनो करनार जाणवो ॥ ८ ॥

॥ दीपिका-पृथ्वीजीवाआपोपिजीवास्तदाश्रिताश्रपाणाः संपातिमाः शलजादयस्तेच

संपतति । संस्वेदजाः करीपादिष्विंधनेषु घुणपिपीलिकादयः काष्ठसमाश्रिताश्च ये एतान् प्राणिनः सददेत् योगिन् समारजते ॥ ७ ॥ हरितानि जूतानि जीवरूपाणि तथा जीवाकारं विलंबंते धारयंतीति विलंबकानि । यथा मनुष्या कलला ऽर्बुदमांसपेशीगर्जप्रसवबालकुमारयुवमध्यमस्थविराद्यवस्थां धरंति तथा हरितान्यपि । किंजूतानि पृथक् मूलस्कंधशाखापत्रपुष्पादिस्थानेषु प्रत्येकं श्रितानि नतु मूलादौ । एकएव जीवः एतानि जूतानि आह्वारार्थं देहोपचयार्थमात्मसुखं प्रतीत्याश्रित्य यश्चिन्नति सप्रागल्भ्यात् धाष्ट्यात् बहूनां प्राणिनामतिपाती हिंसकः स्यात् तथाच नधर्मोनात्मसुखं चेति ॥ ८ ॥

॥ टीका—कथमप्रिकायसमारंजेषाऽपरप्राणिवधोचवतीत्याशंक्याह । (पुढवीत्यादि) । नकेवलं पृथिव्याश्रितार्द्धाद्यादयोजीवायापि च पृथ्वी मृत्तृक्षणा असावपि जीवाः । तथा आपश्च इवलक्षणाजीवास्तदाश्रिताश्च प्राणाः संपातिमाः शलनादयस्तत्र संपतति । तथा संस्वेदजाः करीपादिष्विंधनेषु घुणपिपीलिकाः रुम्यादयः काष्ठाद्याश्रिताश्च ये केचन एतान् स्यावरजंगमान् सददेद्योऽग्निकायं समारजते ऽतोऽग्निकायसमारंजोमहादोषायेति ॥ ७ ॥ एवं तावदग्निकायसमारंजकास्तापसास्तथा पाकादनिवृत्ताः शाक्यादयश्चोऽपदिष्टाः । सांप्रतं ते चाऽन्ये वनस्पतिसमारंजादनिवृत्ताः परामृश्यंते इत्याह (हरियाणीत्यादि) हरितानि हर्षाकुरादीन्येतान्यप्याहारादेर्वृद्धिदर्शनात् जूतानि जीवाः । तथा विलंबकानीनि जीवाकारं यांति विलंबंति धारयंति । तथाहि । कललार्बुदमांसपेशीगर्जप्रसवबालकुमारयुवमध्यमस्थविराद्यवस्थां तोमनुष्योचवति । एवं हरितान्यपि शाखादीनि जातान्यनिनयानि संजातरसानि यावन्वति परिपकानि जीर्णानि परिशुष्काणि मृतानि । तथा वृक्षाभ्रप्यंकुरावस्थायां जाताइत्युपदिश्यंते मूलस्कंधशाखापत्रपुष्पादिस्थानेषु पृथक् प्रत्येकं व्यवस्थितानि नतु मूलारिषु सर्वेष्वपि समुदितेषु । एकएव जीवएतानि च जूतानि संख्येयाऽसंख्येयानंतचेदजिन्नानि वनस्पतिकायाश्रितान्याहारार्थं वा देहकृतसंरोहणार्थं चात्मसुखं प्रतीत्याश्रित्य यश्चिन्नति सप्रागल्भ्यात् धाष्ट्याचपंचाद्बहूनां प्राणिनामतिपाती नवति तदतिपाताच्च निरनुशेषतया नधर्मोनाऽप्यात्मसुखमिच्छुक्तं नवति ॥ ८ ॥

जातिंच बुद्धिंच विणासयंते, वीयाऽ अस्संजय आयदंने ॥ अद्दादु से
लोए अणऊधम्मे, वीयाऽ जे हिंसति आयसाते ॥ ९ ॥ गप्पाऽ मिशंति

बुया बुयाणा, एरा परे पंचसिद्धा कुमारा ॥ जुवाणगा मञ्जिम थेरगाय,
(पाठांतरे पोरुसाय) चयंति ते आउखए पलीणा ॥ १० ॥

अर्थ—(जातिच के०) उत्पत्ति एटले मूलादिक कोमल तथा (बुद्धिच के०) वृद्धि एटले शाखा प्रशाखादि जे वनस्पति तेनो (विनाशयंते के०) विनाश करतो होय तथा (बीयाइ के०) बीजादिक एटले तेना फलनो विनाश करतो होय तेने (अस्तंजय आयदंमेके०) अस्तंजय एटले गृहस्थ अथवा प्रव्रजित अन्धलिङ्गी अथवा स्वलिङ्गी आत्मानो दंमनार कहिए तेजीव प्राणीने उपघाते पोताना आत्मानो उपघात करे (अद्वाहुसे जोएअण्णद्धमके०) जे आत्म सुखने अर्थे हरीकायने छेदे तेने लोकमांहे अनार्य धर्मि श्रीतीर्थकर गणधर कहे (बीयाइजेहिंसितियायसाते के०) जे प्राणी धर्मोपदेशे आत्मसुखने अर्थे बीजादिक वनस्पतिकायने छेदे, छेदावे तथा अनुमोदे तथा एवो धर्मोपदेश करे ते पाखंमनी अनार्य जाणवो. ॥ ९ ॥ (गप्पाइमिजंति के०) वनस्पतिकायना विनाशक प्राणीउ घणा जन्मसुधि गर्जादिक अवस्थाने विपे वर्त्तताज मरण पा मे एटले कलल अर्बुदादिक अवस्थायें वर्त्तता यकाज मरण पामे तथा जन्म्या पठी (बुयाबुयाणाके०) बोलता अणबोलता यका तथा (एरापरेके०) अन्य मनुष्य (सिद्धाकुमाराके०) न्हानी चोटलीना धणी कुमारावस्थायें स्थित यका मरे तथा (जुवाणगा के०) युवानवय तरुणवय तथा (मञ्जिम के०) मध्यमवय (थेरगायके०) यविर वय ए सर्व अवस्थाने विपे (आउखए पलीणा के०) आयुष्यना ह्य विपे प्रलीन यका एटले स्वकर्म जोगवता दीन दुखी सुख तृष्णादिक सहन करता यका (चयंतितेके०) ते पापी जीवो शरीर त्याग करे एटले जेजुं पाप समाचरे तेजुं जोगवे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—जाति पत्राङ्कुरादिजेदां वृद्धि च विनाशयन् बीजानिच फलानि विनाशयन् असंयतो गृहस्थः प्रव्रजितोवा आत्मदंमः परहिंसया आत्मानमेव हंतीत्यात्मदंडः । अथेति वाक्यालंकारे । आद्गुरुकवंतो जिनाः । तदेवाह । सल्लोके निर्दयोऽनार्थधर्मा क्रूर कर्मकारी स्यात् । यो बीजानि वनस्पतिकायमात्मसुखार्थं हिनस्ति ॥ ९ ॥ वनस्पति कायोपमर्दकागर्जादिकावस्थासु भ्रियंते तथाऽनुवंतोऽनुवंतश्च व्यक्तवाचोऽव्यक्तवाचश्च तथा परे नराः पंचशिखाः कुमाराः संतोभ्रियंते युवानो मध्यमपौरुषामध्यमवयसो वृद्धाश्च । एवं सर्वावस्थासु आयुःकृत्यो प्रलीनाः संतोदेहं त्यजन्ति ॥ १० ॥

॥ टीका—किंच । (जातिचेत्यादि) । जातिमुत्पत्ति तथाऽङ्कुरपत्रमूलस्कंधशाखाप्रशाखा जेदेन वृद्धि च विनाशयन् बीजानिच तत्फलानि विनाशयन् हरितानि क्षिनन्तीति । असंय

तो गृहस्थः प्रव्रजितो वा तत्कर्मकारी गृहस्थ एव सच हरितिष्ठेदं विधायात्मानं दमय
तीत्यात्मदंडः सहि परमार्थतः परोपधातेनाऽऽत्मानमेवोऽपहंति । अथ शब्दोवाक्यालं
कारे । आहुरेवमुक्तवन्त इति दर्शयति । यो हरितादिष्ठेदको निरनुक्रोशः सोऽस्मिन् लोकेऽ
नार्यधर्मा क्रूरकर्मकारी जवतीत्यर्थः । सच एवं जूतो यो धर्मोपदेशोनात्मसुखार्थं वा
बीजान्यऽस्य चोपलक्षणार्थत्वात् वनस्पतिकायं हिनस्ति स पापं द्विकलोकोऽन्यो वाऽनार्य
धर्मा जवतीति संबंधः ॥ ९ ॥ सांप्रतं हरितिष्ठेदकर्मविपाकमाह (गप्ता इमिंशति इत्या
दि) । इह वनस्पतिकायोपमर्दकावद्गुप्त जन्मसु गर्जादिकास्ववस्थासु कललावुदमां
सपेशीरूपासु भ्रियन्ते । तथा ब्रुवन्तोऽब्रुवन्तश्च व्यक्तवाचोऽव्यक्तवाचश्च । तथा परे नराः पं
चशिखाः कुमाराः संतो भ्रियन्ते । तथा युवानो मध्यमवयसः स्थविराश्च । क्वचित्पावो
(मक्षिमपोरुत्तायति) । तत्र मध्यमामध्यमवयसः (पौरुसायति) । पुरुषाणां चरमाव
स्थां प्राप्ताश्च त्वन्तवृक्षा एवेति यावत् । तदेवं सर्वास्वप्यवस्थासु बीजादीनामुपमर्दकाः
स्वायुषः कृष्ये प्रलीनाः संतो देहं त्यजन्तीति । एवमपरस्थावरजंगमोपमर्दकारिणामप्य
नियतायुक्त्वमायोजनीयं ॥ १० ॥

संबुजहा जंतवो माणुसत्तं, दहुं जयं वालिसेणं अलंजो ॥ एगं
तडुक्के जरिएव लोए, सक्कम्मणा विणरियासुवेइ ॥ ११ ॥ इहे
गमूढा पवयंति मोक्कं, आहारसंपक्कणवक्कणेणं ॥ एगेयसी उद
गसेवणेणं, दुएण एगे पवयंति मोक्कं ॥ १२ ॥

अर्थ- (जंतवो के०) अहो जीवो तमे (संबुजहा के०) बुद्धो जे (माणु
सत्तं के०) मनुष्यपणं पामबुद्धजन्ते एम जाणो दुल्लहेखलु माणुस्तेजवे इत्यादिक वचने
बुद्धो एट्ठे प्रतिबोध पामो (दहुं जयं वालिसेणं अलंजो के०) तथा तरक तिर्यचादिक
गतिने विपे अनेक दुःखत्रे तेनो जय देखीने वाजिस एट्ठे अज्ञान पणाने जीधे सह
विवेक पामवो बुद्धजन्ते एवीरिते जाणो (एगंतडुक्के जरिएवलोए के०) तथा ए लोक
एकांत दुखीत्रे ज्वरित एट्ठे जेम ज्वराक्रांत जीव दुःखी होय तेम ए सर्व लोक (सक्क
म्मणा विणरियासुवेइ के०) पोत पोताना कर्मरूप तापे करी व्याकुल ठता संसा
रमां विपर्यास एट्ठे फरी फरी नाग पामेत्ते ॥ ११ ॥ (इहे गमूढा पवयंति के०) अं
ही धर्म स्थापना अधिकारे कोइएक मूर्ख कुशांत्र दर्शनी एम कह्ने के (आहारसंप
क्कणवक्कणेणं के०) आहारेणसंपचक एट्ठे लवण तेने वर्जया थकी (मोक्कं के०)
मोक्कने एट्ठे सरे गमनु सार लवणत्रे यतः लवणाविट्ठणारसा इति वचनात् तथा पाठां
तरे (आहारसंपचकवक्कणेणं के०) आहारसंपचकं लवणसंपचकं चेदं आहार आश्री पां

च चेद वर्जवा यकी मोक्ष थायते ते आहार पंचकना नाम कहेते एक लक्षण बीजो प लाडु बीजो करनी एटले डग्ध चोथो गौमांस पांचमुं मद्य (एगेयसीउदगसेवणेणंके०) तथा एकेक वादी शीतलोदकना उपजोग यकी मोक्ष कहेते एटले जेम पाणी बाह्यमल उतारेते तेम अंतरंग मल पणते पाणीज उतारेते एम कहेते (दुएणएगेपवयंतिमोस्कं के०) कोइएक वली हुताशन एटले अग्नीना होम यकी मोक्षते एम प्ररुपेते जेस सुव र्णादिकना मलने अग्नी बोलेते तेम आत्मना मलनो पण अग्नीज नाश करेते. ॥१॥

॥ टीपिका—हेजंतवो यूयं संबुध्यध्वं मनुष्यत्वं दुर्लभं तथा नरतिर्यगादिगतिषु नयं दृष्ट्वा बालिशो न सूर्येण विवेकस्यालंजोविवेकज्ञेन न लज्यते इतिज्ञात्वा एकांतडुखाज्ज्व रितश्चायं लोकः । यदुक्तं । जन्मदुःखं जरादुःखं, रोगा य मरणाणि अ ॥ अहोदुः खे दु संसारो जड कीसंति जंतुणो इति । तथा तएहाइ अस्सपाणं कूगेढायस्त नुत्तपत्ति ति । दुःखसंपत्तंपवत्तंजरिअनिवजगंकालइ । एवंजुतोलोकोडुष्कर्मकारी विपर्यासमुपै ति सुखार्थी पापं कुर्वन् दुःखमेव प्राप्नोति ॥ १ ॥ उक्तः कुशीलविपाकः । अथ तद्दर्शना न्युच्यते । इह नवे एके मूढामोक्षं प्रवदंति । केन आहारस्य संपदसस्तं जनयतीत्याहारसं पक्कनं लवणं तस्य वर्जनेन लवणवर्जनेन मोक्षं प्रवदंति । लवणं हि सर्वरसमूलं तद वर्जनाच्च रसपंचकं तस्य वर्जनेन । लवणपंचकं चेदं । सैधवं ? सौवर्चलं १ विडं १ रौमं ४ तामुडंचेति । तथा पाठांतरं आहारपंचकवङ्कणेणं । आहारतः आहारमाश्रित्य पंचक वर्जनं । तथाहि । लघुनं ? पलांडुः १ करनीक्षीरं ३ गोमांसं ४ मद्यंचेति । एवमाहा रपंचकवर्जनेन मोक्षं प्रवदंति । तथा एकेन शीतोदकसेवनेन सचित्तजलपरिजोगादेके मोक्षं वदंति । यथा जलेन बाह्यमलस्य विनाशस्तथांतरस्यापीत्यर्थः । एके हुतेन बृंहिहो मेन मोक्षं प्रवदंति । कोर्यः । ते मोक्षायाग्निहोत्रे जुव्हति वदंतिच यथाग्निः स्वर्णादी नां मले दहति तथात्मनोपीति ॥ १ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (संबुद्धहेत्यादि) हेजंतवः प्राणिनः संबुध्यध्वं यूयं नहि कुशी लपापंडिकलोकसृणाय नवति । धर्मच मुडर्जनत्वेन संबुध्यध्वं । तथाचोक्तं । माणुस्स खेतजाई, कुलरुवारोगमाउयंबुद्धी ॥ सवणोग्गहसंसारसंमोयलोगंमि दुव्वहाई ॥ तदेव मरुतधर्माणां मनुष्यत्वमतिदुर्जनमिन्धवगम्य तथा जातिजरामरणरोगशोकादीनि नरक तीर्यकुच तीव्रदुःखतया नयं दृष्ट्वा तथा बालिशोऽज्ञेन सधिवेकस्याऽलंजइत्येतच्चा ऽवगम्य तथा निश्चयनयमवगम्य एकांतदुःखोयं ज्वरितश्च लोकः संसारप्राणिगणः । तथा चोक्तं । जन्मदुःखं जरादुःखं, रोगायमरणाण्यि । अहोदुःखोदुसंसारो, जड कीसंतिपा

णिणो ॥ १ तथा । तएहाइहस्सपाणं, कूरोवायस्सचुळएतेची ॥ इःखसहसंपनुत्तं जरि
यमिवजगंकलयलेइ ॥ १ ॥ इत्यत्र चैवं नूतलोके आनार्यकर्मकारी स्वकर्मणोविपर्यासमु
पैति सुखार्थी प्राणुपमहं कुर्वन् इःखं प्राप्नोति । यथा मोक्षार्थी संसारं पर्यटतीति ॥
॥ ११ ॥ उक्तः कुशीजविपाकोऽधुना तदर्शनान्यनिधीयते । (इहेगेत्यादि) इहेति मनु-
प्यलोके मोक्षगमनाधिकारे वा एके केचन मूढाअज्ञानाऽऽज्ञादितमतयः परैश्च मोहिताः
प्रकर्षेण वदन्ति प्रतिपादयन्ति । किन्तु मोहं मोक्षावाप्तिं । केनेति दर्शयन्ति । आह्वितश्च
त्याहारउदनादिस्तस्य संपइसपुष्टिस्तां जनयतीत्याहारसंपङ्कनं लवणं । तेन ह्याहारस्य र
सपुष्टिः क्रियते तस्य वर्जने तेनाऽऽहारसंपङ्कनवर्जनेन लवणवर्जनेन मोहं वदन्ति । पाठां
तरंवा । आहारसंपंचयवङ्कणेण आहारसलवणपंचकमाहारसंपंचकं । लवणपंचकं चेदं ।
तद्यथा । सैंधवं सौवर्चलं विडं रौमं सामुइं चेति । लवणेन हि सर्वरसानामनिव्यक्तिर्भव
ति । तथाचोक्तं । लवणविहूणायरसा, चरकुविहूणायइदियग्गामा । धम्मोदयापरहिउं,
सोखंसंतोसरहियंतो ॥ १ ॥ तथा लवणं रसानां तैलं स्नेहानां धृतं मेथ्यानमिति । तदे-
वंनूतलवणपरिवर्जनेन रसपरित्यागएव रुतोजवति तत्प्यागाच्च मोक्षावाप्तिरित्येवं केच-
न मूढाः प्रतिपादयन्ति । पाठांतरंवा आहारउपंचकवङ्कणेण । आहारतइति व्यवलोपे कर्म-
णि पंचमी । आहारमाश्रित्य पंचकं वर्जयन्ति । तथा लसणं पलांडुः करचीहीरं गोमांसं
मद्यं चेत्थेतत्पंचकवर्जनेन मोहं प्रवदन्ति । तथैके वारिजइकादयोजागवतविशेषाः शीतो
दकसेवनेन सचिन्ताप्कायपरिजोगेन मोहं प्रवदन्ति । उपपत्तिं च ते अजिदधति । यथोद-
कं बाह्यमजमपनयति एवमांतरमपि । वस्त्रादेश्च यथोदकाबुद्धिरुपजायते एवं बाह्य
शुद्धिसामर्थ्यदर्शनादांतरापि शुद्धिरुदकादेवेति मन्यन्ते । तथैके तापसब्राह्मणादयोहुतेन
मोहं प्रतिपादयन्ति । ये किल स्वर्गादिकलमनाशंस्य समिधांपृतादिनिर्हव्यविशेषेर्हुताशनं
तर्पयन्ति ते मोक्षायाग्निहोत्रं जुह्वति । शेषास्त्वच्युदयायेति । मुक्तिं चात्र ते आहुः । यथा
ह्यग्निः सुवर्णादीनां मलं दहत्येवं दहनसामर्थ्यदर्शनादात्मनोऽप्यांतरं पापमिति ॥ ११ ॥

पाउंसिणाणादिसु णठि मोखो, खारस्स लोणस्स अणासएणं ॥
ते मज्झमंसं लसणंच जोच्चा, अन्नत्तवासं परिकप्पयन्ति ॥ १३ ॥
उदगेण जे सिद्धिमुदाहरंति, सायंच पायं उदगं फुसंता ॥ उदग
स्स फासेण सियाय सिद्धि, सिजंसु पाणा बह्वे दगंसि ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे ए पूर्वोक्त दर्शनीउने उत्तर कहेछे. (पाउंसिणाणादिसुके०) प्रातःस्नाना
दिके करी आदि शब्द थकी हस्त पादने धोवे करी (णठिमोको के०) मोह नथी के

मके पाणी नाखवा थकी तदाश्रित जीवोनो घात थायवे तेमाटे एम कल्याथकी मोक्ष प्राप्त नथाय तथा (खारस्सजोणस्सअण्णसएणंके०) खार एटले लवणने अण जमवे करी पण मोक्ष नथी जो लुण नखावा थकी मोक्ष प्राप्ति थती होय तो जे देशमां सर्व थां लुण मलतुंज नथी तो थां निवास करनारा लोकोने दुर्गति पण नथाय परंतु ए वचन अ संबंध जाणवो (तेमङ्कमंसंलसणंचनोच्चा के०) अने ते मूर्ख मद्य मांस तथा लशण नो प रिजोग करीने (अन्नउवासंपरिकप्पयंतिके०) मोक्षार्थ थका अन्यत्र स्थानके वाशकरे एटले तेने पण सुशीलविना मोक्ष नथी एतावता तेने संसारमां निवास कव्हे ॥ १३ ॥ (उदगेण जेसिद्धिमुदाहरंति के०) जे मूर्ख पाणीये करी मोक्ष प्ररूपेठे (सायंचपायंचदगंगुसं ता के०) एटले संथा प्रजात अने चकारना ग्रहण थकी मथ्यानने विपे पाणीनो स्पर्श करवा थकी मुक्ति कहेठे तेपण मुधा जाणवो केमके (उदगस्सफासेणतियायसि दि के०) उदकना स्पर्श थकी जो सिद्धि थाय तो (सिद्धंमुपाणाबद्धवेदगंसि के०) पाणीमांहे सर्व काल माबला प्रमुख जीवो रहेठे अथवां जाल पण पाणीमां रहेठे तेने पण मुक्ति होवी जोइयें तेम तो थतुं नथी कारणके पाणी जेम अनिष्ट मजने हरण करेठे तेमज इष्ट मल जे सुगंध ड्य ठे तेने पण हरण करेठे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—प्रातःस्नानादिषु नास्ति मोक्षः । तथा क्षारस्य पंचप्रकारजवणस्यानशने नाऽपरिजोगेण मोक्षोनास्ति ते मूढामयं मांसं लघुनादिकं वा शुक्त्वाऽन्यत्र मोक्षात् सं सारेवा समवस्थानं परिकल्पयन्ति नतु मोक्षगामिनः स्युः शीतं विना ॥ १३ ॥ ये उद केन सिद्धिमुदाहरंति सायमपराएहे प्रातः प्रजाते उपलक्षणांमथ्यान्हे एवं त्रिकालमु दकं स्पृशंतोजलेन स्नानादिकं कुर्वन्तः प्राणिनः सिद्धिं यांतीति केचिददंति तन्न युक्तं । यतो जलस्य स्पर्शमात्रेण यदि सिद्धिः स्यात्तदा जलाश्रितामत्स्यबंधादयो बहवः सिध्येयुः । स्नानंच यतीनां दोषायैव । युक्तं । स्नानं मददर्पकरं कामांगं प्रथमं स्मृतं । तस्मात्कामं परित्यज्य न ते स्नांति दमे रताः ॥ १४ ॥ तथा । नोदकक्लिन्नगात्रो हि स्नातइत्यनिधीयते ॥ सस्नातो यो ब्रह्मस्नातः सवाह्यान्धतरः शुचिरिति ॥ १४ ॥

॥ टीका—तेपामसंबद्धप्रलां पिनामुत्तरवानायाह । (पाठतिणाणादिइत्यादि) । प्रातः स्नानादिषु नास्ति मोक्षइति प्रत्युपजलावगाहनेन निःशीलानां मोक्षोनभवति । आदिग्र हणात् हस्तपादादिप्रक्षालनं गृह्यते । तथा ह्युदकपरिजोगेन तदाश्रितजीवानामुपमर्दः समु पजायते । नच जीवोपमर्दान्मोक्षावाप्तिरिति । नचैकांतेनोदकं वाह्यमलस्याप्यपनयने समर्थ मथाऽपि स्यात्तथाप्यांतरमलं नशोधयति । नावशुत्थ्या तमुक्षेरथनावरहितस्यापि तमुक्षिः

स्यात् ततोमत्स्यबंधादीनामपि जलाजिपेकेण मुक्त्यवाप्तिः स्यात् । तथा ह्यारस्य पंच प्रकार
स्याऽपि लवणस्याऽनशनेनाऽपरिजोगेन मोक्षोनास्ति । तथाहि । लवणपरिजोगरहितानां
मोक्षोन्नवतीत्युक्तिकमेतत् । नचाऽयमेकांततोलवणमेव रसपुष्टिजनकमिति क्षीरशर्करादि
निर्व्यजिचारात् । अपिचाऽसौ प्रष्टव्यः । किं इव्यतोलवणवर्जनेन मोक्षावाप्तिरुक्तं नावतः
। यदि इव्यतस्ततोलवणरहितदेशे सर्वेषां मोक्षः स्यान्नचैवं दृष्टमिष्टं वा । अथ नावतस्ततो
नावएव प्रधानं किं लवणवर्जनेनेति । तथा ते मूढामद्यमांसलक्षुनादिकं वा खुत्वा अन्यत्र
मोक्षादन्यत्र संतारे वा समवस्थानं तथाविधानुष्ठानमसंज्ञावात् सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्र
रूपमोक्षमार्गस्याऽनुष्ठानाच्च परिकल्पयन्ति समन्तांस्त्रिप्पादयन्तीति ॥ १३ ॥ सांप्रतं विशेषे
ण परिजिहीरुराह । (उदगेणेत्यादि) तथा ये केचन मूढाउदकेन शीतवारिणा सिद्धिं
परलोकांमुदाहरन्ति प्रतिपादयन्ति । सायमपराणहे वकिले वा प्रातश्च प्रत्युपसिच आ
यंतग्रहणात् मध्याह्ने च । तदेवं संध्यात्रयेऽप्युदकं दृष्टशतं स्नानादिकां क्रियां जले
न कुर्वन्तः प्राणिनोविशिष्टां गतिमाप्नुवन्तीति केचनोदाहरन्ति । एतच्चासम्यक् । यतोय
मुदकस्पर्शमात्रेण सिद्धिः स्यात् ततउदकसमाश्रितामत्स्यबंधादयः क्रूरकर्माणो निरनुक्रोशा
बहवः प्रणिनः सिद्धयेयुरिति । यदपि तैरेवोच्यते । बाह्यमलापनयनसामर्थ्यमुदकस्य दृष्ट
मिति तदपि विचार्यमाणं न घटते । यतोयथोदकमनिष्टमलमपनयत्येवमजितमप्यंग
रागं कुंकुमादिकमपि नयति । ततश्च पुण्यस्याऽपनयनादिष्विघातकविरुद्धः स्यात् ।
किंच यतीनां ब्रह्मचारिणामुदकस्नानं दोषयिव । तथाचोक्तं । स्नानं मददर्पकरं, कामांगं
प्रथमं स्मृतं । तस्मात्कामं परित्यज्य, नते स्नाति दमे रताः ॥ अपिच । नोदकक्लिन्नगात्रो
हि, स्नातइत्यनिधीयते । सस्नातोयोव्रतस्नातः सबाह्यान्तरः शुचिः ॥ १४ ॥

मन्त्राय कुम्भाय सिरीसिवाय, मङ्गय उद्यादगररक्तसाय ॥ अ
ष्टाणमेयं कुसला वयन्ति, उदगेण जे सिद्धिमुदाहरन्ति ॥ १५ ॥
उदयं जइ कम्ममलं दरेज्जा, एवं सुहं इज्जामित्तमेवं ॥ अंधं व
ण्यारमणुस्सरित्ता; पाणाणि चेवं विणिहन्ति मंदा ॥ १६ ॥

अर्थ—(मन्त्रायकुम्भायसिरीसिवाय के०) जो उदकना स्पर्श यकी मोक्ष थायतो
माठजा कूर्मक एटले मेरुका तथा सर्प (मङ्गयके०) जलकाग (उद्याके०) जलचरवि
विशेष (दगररक्तसाय) जलमाणस एटले मनुष्यारुति जेवा राक्षस ए सर्व मोक्षगामी
यज्ञे (अष्टाणमेयंकुसलावयन्तिके०) ते कारण माटे जे कुशल एटले तीर्थंकर देव तेणे
ए अस्थान अशुक्त कयुंते तो शुं कयुंते तोके (उदगेणजेसिद्धिमुदाहरन्तिके०) उदक थ
की जेमोक्ष कहेते ते पुरुष यज्ञानी पापिष्ट पासंमी अल्पमति बाला जाणवा ॥ १५ ॥

(उदयंजः कम्ममलंहरेज्जाके०) उदकं जो अशुचि कर्मरूप मलने हरण करे तो (एवं सुहं के०) एमजं शुचि एटले पुण्य तेने पण हरण करे अने जो पुण्यने हरण नकरे तो कर्म मल पण अपहरी शकेनही माटे (इहामित्तमेवं के०) जे उदक थकी सिद्धि कहेवे ते ए वचन इहामात्रज बोलेवे (अंधं वणेश्यारमणुस्सरित्ताके०) जेम जात्यंध पुरुष मा र्ग देखाडनार होय तो तेनी पठवाडे चालवा थकी वांछित मार्ग पामिये नही (पा णाणिकेवंविणिहंतिमंदाके०) तेम मूर्ख प्राणी पण धर्मनी बुद्धिये प्राणीउनो विनाशक एवा शौच मार्गनो सेवन करता थका मोक्षपामे नही एम जगवंत कहेवे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—उदकेन यदि मुक्तिः स्यात्तदा मत्स्याः कूर्माश्च सरीसृपाजलसर्पामृज्वोज जवायसावप्राजलचरविशेषादकराहसाजलमानुपास्ते प्रथमं सिध्येयुः । नचैवं दृष्टमिष्टं वा । ततोऽस्थानमयुक्तमेतदिति कुशलानिपुणावदन्ति ये उदकेन सिद्धिमुदाहरन्ति ॥ १५ ॥ उदकं यदि कर्ममलं हरेत् एवं शुचं पुण्यमपि हरेत् । अथ पुण्यं नहरेदेवं कर्ममलमपि न हरेदतइहामात्रमेतज्जलं कर्मपहारीति ॥ यथा जात्यंधाश्चान्यं जात्यंधमेव नेतारमनुसृत्य गच्छन्तः कुपयाभिताः स्युः । एवं स्मार्तमार्गानुसारिणोजलशौचपरामंदासूखाः प्रा णिनएव विनिर्भन्ति व्यापादयन्ति ततश्च नानिप्रेतस्थानगामिनः स्युः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (मघायइत्यादि) । यदि जलसंपर्कोत्सिद्धिः स्यात् ततोये सततमुदका वगाहिनोमत्स्याश्चकूर्माश्च सरीसृपाश्च तथा मृज्वस्तथोप्राजलचरविशेषास्तथोदकराहसा जलमानुपाकृतयोजलचरविशेषाएते प्रथमं सिद्धेयुर्नचैतद्दृष्टमिष्टं । ततश्च ये उदके न सिद्धिमुदाहरन्त्येतदस्थानमयुक्तमसांप्रतं कुशलानिपुणामोक्षमार्गानिज्ञावदन्ति ॥ १५ ॥ किंचाऽन्यत् । (उदयमित्यादि) यद्युदकं कर्ममलमपहरेदेवं शुचमपि पुण्यमपहरेत् अथ पुण्यं नापहरेदेवं कर्ममलमपि नापहरेत् । अतइहामात्रमेवैतद्युज्यते जलकर्मपरि हारीति । एवमपि व्यवस्थिते ये स्नानादिकाः क्रियाः स्मार्तमार्गमनुसरन्तः कुर्वन्ति ते य था जात्यंधाश्चपरं जात्यंधमेव नेतारमनुसृत्य गच्छन्तः कुपयश्रुतयोजनवन्ति नाऽनिप्रेतं स्थानमवाप्नुवन्ति । एवं स्मार्तमार्गानुसारिणोजलशौचपरायणामंदाश्रयाः कर्तव्याकर्त व्यविवेकविकलाः प्राणिनएव तन्मयात् तदाभितान्श्र पुतरकादीन् विनिर्धन्ति व्यापादयं ति अथवश्यं जलक्रियया प्राणव्यपरोपणस्य संनवादिति ॥ १६ ॥

पावाइं कम्माइं पकुवतोदिं, सिउदगं तू जइ तं दरिजा॥सिउं सु
एगे दगसतघाती. मुसं वयंते जलसिद्धिमाहु ॥ १७ ॥ दुतेण जे

सिद्धिमुदाहरंति, सायंच पायं अगणिं फुसंता ॥ एवं सिया
सिद्धि द्वेज्ज तम्हा, अगणिं फुसंताण कुकमिणंपि ॥ १८ ॥

अर्थ—(पाचाई कम्माई पकुवतोहिंके०) जे जीव प्रकर्षे करी जीव घातादिक अनेक
पाप कृत्यो करी कर्म उपार्जने पठी (सिद्धिदगंतूजइतंहरिळाके०) सीतोदक एटले त्रिसं
ध्याये पाणीनो स्पर्श करी उपार्जित कर्मनो नाश करीने सिद्धिपामे तो (सिद्धिसुएगेदगसन
घाती के०) पाणीने योगे करी कोइ एक जीवघातक एवा माहीगर प्रमुख पण सीजे (मुसं
वपंतेजलसिद्धिमाहु के०) तेमाटे जे उदक थकी सिद्धि कहेते ते मृपावाद बोले ते
॥ १४ ॥ (हुतेणजे सिद्धिमुदाहरंति के०) हुताशन जे अग्नि ते थकीजे मोक्ष कहेते
(सायंचपायं अगणिंफुसंता के०) एटले संथा प्रजात अने मय्यान्हे एम त्रिसंध्यायें
अग्नीने फरसवे करी घृतादिकुं अग्नीनेविपे होम करवे करी सिद्धि एम अग्नीहोत्री
नामना दर्शनीउ कहेते तेने पूठीयें जे (एवंसिया सिद्धिद्वेज्जतम्हाके०) एम करवा थकी
जो सिद्धि यति होय तो (अगणिं फुसंताण कुकमिणंपि के०) अग्नीना फरशनारा
कुर्कमि एवा जोहकार अंगार दाहक कुंनकार जाडनूजा सोनी प्रमुख ने पण मोक्ष
प्राप्ति थवी जोइये केमके ए जोहकार प्रमुखतो सदा अग्नि तर्पण करता थकाजरहेते
माटे ते दुर्गतिमां नहीज जाय. यद्यपि ते दर्शनीउ मंत्रनुं कारण देखाहे तो तेने एम
कहेवुं केजे अत्यंत तमारा थाड़ाकारी होय ते एवुं तमारुं बोलवुं प्रमाण करवो परंतु
अन्यजनों एवात माने नहीजेम तेम नस्म करणे सरखा तो मंत्रेकरी शुं विशेषते ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—पापानि कुर्वतः प्राणिनोयत्कर्म बध्यते तत्कर्म यदि जलमपहरेत् । यद्येवं स्या
चदा जलसत्वघातिनोजलप्राणिहिंसकाः सर्वे सिध्येयुर्नचैवमस्ति तस्माद्ये जलेन सिद्धिमा
हुस्ते मृपावदंति ॥ १४ ॥ अग्निहोत्रं छुद्रयात्सर्वकामस्त्यादिवक्प्यात् ये मूढाहुतेनाग्नी
हव्यक्षेपेण सिद्धिं सज्जतिमुदाहरंति वदंति । किंचूताः सायमपराएहे प्रातः प्रजातेऽ
ग्निं स्पृशंतस्तर्पयंतः सिद्धिमिच्छंति । एवं यदि सिद्धिः स्यात्ततस्तस्मादग्निं स्पृशतां कुक
मिणामंगारकदाहककुंनकारायस्कारादीनां सिद्धिः कथं न स्यात् ॥ १८ ॥

॥ टीका—आपिच (पाचाईइत्यादि । पापानि पापोपादाननूतानि कर्माणि प्राप्नुपमर्द
कारीणि कुर्वतोऽमुमतोयत्कर्मापचीयते तत्कर्म यद्युदकमपहरेत् । यद्येवं स्यात् तर्हि ये
स्मादयं यस्मात्प्राप्नुपमर्दकर्मापादीयते जलावगाहनाच्चाऽपगच्छति तस्मादुदकसत्वघाति
नः पापनृपिष्ठाअप्येवं सिद्धयेषु । नचैतद्दृष्टमिष्टं वा । जलावगाहनास्तिसिद्धिमाहुस्ते

मृपा वदन्ति ॥ १७ ॥ किंचाऽन्यत् (द्रुतेषेत्यादि) अग्निहोत्रं जुहुयात् स्वर्गकामइत्यस्मादाख्यात् ये केचन मूढाद्रुतेनाऽनौ हव्यप्रक्षेपेण सिद्धिं सुगतिगमनादिकां स्वर्गावाप्तिजङ्गणामुदाहरन्ति प्रतिपादयन्ति । कथञ्चूताः सायमपराएहे विकालेवा प्रातः प्रत्युपसि अग्निं स्पृशन्तोयथेष्टेर्ह्यैरग्निं तर्पयन्तस्ततएव यथेष्टगतिमजिज्जपन्ति । आहुश्च वं ते यथा अग्निकार्यात्स्यादेव सिद्धिरिति । तत्रच यथेवमग्निस्पर्शेन सिद्धिर्नवेत् । ततस्तस्मादग्निं स्पृशतां कुकर्मिणामंगारदाहकुञ्जकारायस्कारदीनां सिद्धिः स्यात् । यदपि च मंत्रपूतादिकं तैरुदाह्रियते तदपि च निरन्तराः सुहृदः प्रत्येष्पन्ति । यतः कुकर्मिणा मप्यग्निकार्ये नस्मापादनमग्निहोत्रिकादीनामपि नस्मसात्करणमिति नातिरिच्यते कुकर्मिन्योऽग्निहोत्रादिकं कर्मेति । यदप्युच्यते अग्निमुखावैदेवाः । एतदपि युक्तिविकलत्वात् वाङ्मात्रमेव विष्टादिजङ्गणेन चाऽग्नेस्तेषां बहुतरदोषोत्पत्तेरिति ॥ १७ ॥

अपरिक्क दिष्टं एहु एव सिद्धी, एहन्ति ते धायमबुशमाणा ॥ नूप
हिं जाणं पडिलेह सातं, विळंगहायं तसथावरेहिं ॥ १८ ॥ अणं
ति लुण्पन्ति तसन्ति कम्मी, पुढो जगा परिसंखाय जिस्कु ॥ तम्हा
विळ विरतोआयगुत्ते, दंष्टुं तसेया पडिसंहरेजा ॥ १९ ॥

अर्थ-माटे (अपरिक्कदिष्टं एहु एव सिद्धीके०) जे स्नान अने होमादिके करी सिद्धि बोले ते ते अविमाइयो बोलेते केमके एवा कारणो थकी सर्वथापि सिद्धि नथाय (एहन्ति ते धायमबुशमाणा के०) ते अयुद्ध एटले तत्वना अजाण धर्मनी बुद्धियें पाप करतां थका घात पामत्रो (नूपहिंजाणंपडिलेहसातंके०) एवं जाणी करीने जूत एटले प्राणीमात्रने साता एटले सुख प्रतिलेखीने तेने हणे नही एम (विळंगके०) विद्वान् विवेकने (गहायके०) गृहीने (तसथावरेहिंके०) त्रस अने स्थावर जीवोने सुख प्रियठे दुःख अप्रियठे एवं ज्ञानेकरी जाणे यडुक्तं पढमंनाणंतउदया इतिवचनात् ॥ १८ ॥ परंतु जे कुशीलिया ठेतेप्राणीउ नो उपमर्दन करवा थकी सातामानेते तेने फलकदेहे ते पृथिव्यादिकना आरंजे सुखाजिला पी ठता नरकादिक गतिने विषे जाय पठी त्यां (अणंतिके०) आकंद करे तथा (लुण्पंतिके०) खड्गादिक शस्त्रे ठेदन थयाथी कदर्थमान थका (तसंतिके०) नाशीजाय एम (कम्मीके०) ते पाप सहित प्राणी दुःखी थाय (तम्हाके०) ते कारणे (जिस्कुके०) चारित्रिउ (पुढोजगापरिसंखाय के०) जुदा जुदा जीवोने जाणीने (विळके०) विद्वान् होयते (आयगुत्तेके०) आत्म शुक्तिवंत ठतो (विरतोके०) संयम आचरे (दंष्टुं तसेयापडिसंहरेजा के०) त्रस अने स्थावर जीवनी हिंसाकारणी एवी क्रियादेखीने ते थकी निवर्त्ते ॥ १९ ॥

॥ दीपिका-अग्निहोत्रेण जलेन वा यैः सिद्धिरुक्ता तैरपरीक्ष्य दृष्टं युक्तिविकलमुक्तं ।

यतो नैवमेव सिद्धिः । ते परमार्थमबुद्ध्यमानाश्च जानंतः प्राणिघातेन संसारे त्रिमिष्यंति । ततो विद्वान् विवेकी सातं सुखं प्रत्युपेक्ष्य नूतैः प्राणिनिस्त्रसस्थावरैर्जानीयाद्यथाव स्थितत्वं गृहीत्वा । कोर्यैः । सर्वे जीवाः सुखैपि णोऽऽखद्विषश्च । न च सुखेपि णां दुःखोत्पादकत्वेन स्वस्य सुखं स्यादिति ॥ १९ ॥ ते आरंभिणोनरकादिगतास्तनृत्याक्रंदंति लुप्यंते त्रिद्यंते खड्गादिभिः । एवं पीडयमानास्त्रसंति पलायंते । कर्माणि विद्यंते येषां ते कर्मिणः सपापाः पृथक् जगादिति जंतवः । एवं परिसंख्याय ज्ञात्वा निहृस्तस्मादिद्वान् पंडितो विरतः पापादात्मगुतोदात्तात्मा त्रसान् स्थावरांश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातक्रियां प्रतिसंहरेन्निवर्तयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—उक्तानि पृथक् कुशीलदर्शनानि अयमपरस्तेषां सामान्योपलक्षणं इत्याह । (अपरिक्लृप्तमित्यादि । ये मुमुक्षु निरुदकसंपर्केणाग्निहोत्रेण वा प्राण्युपमर्दकारिणा सिद्धिरिति । ते च परमार्थमबुद्ध्यमानाः प्राण्युपघातेन पापमेव धर्मे बुद्ध्या कुर्वन्तो घातयन्ते वा व्यापादयन्ते नानाविधैः प्रकारैर्यस्मिन् प्राणिनः संघातः संसारस्तमेव्यंति । अप्कायतेजःकायसमारंजेण हि त्रसस्थावराणामवश्यं नावी विनाशस्तन्नाशे च संसारएव न सिद्धिरित्यनिप्रायः । यतएवं ततो विद्वान् सदसद्विवेकी यथावस्थिततत्वं गृहीत्वा त्रसस्थावरैर्नूतैर्जैतुनिः कथं सांप्रतं सुखमवाप्स्यत इति एतत्प्रत्युपेक्ष्य जानीहि अवबुद्धश्च । एतदुक्तं नवति । सर्वेऽप्यमुमंतः सुखेपि णोऽऽखद्विपो न च तेषां सुखेपि णां दुःखोत्पादकत्वेन सुखावाप्तिर्नवतीति । यदि वा । (विहङ्गहायति) विद्याज्ञानं गृहीत्वा विवेकमादाय त्रसस्थावरैर्नूतैर्जैतुनिः करणनूतैः सातं सुखं प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जानीह्यवगच्छेति । यत उक्तं । (पठमं नाणं तयोदया एवं विच्छि संजए । अन्नाणीकिकाही किंवाणाही त्रेयपावगमित्यादि) ॥ १९ ॥ ये पुनः प्राण्युपमर्देन सातमजिलपंतीत्यशीजाः कुशीलाश्च ते संसारे एवंविधाद्यवस्थाद्यनुनवन्तीत्याह (यणंतिलुप्यंतीत्यादि) तेजस्कायसमारंभिणोनूतसमारंजेण सुखमजिलपंतोनारकादिगतिगतास्त्रिदुःखैः पीडयमानाश्च त्रसस्थावराणां त्रससाशरणाः स्तनन्ति केवलं करुणमाक्रंदंतीति यावत् । (तथा लुप्यंतीति) । त्रिद्यंते खड्गादिभिरेवं च कदर्थ्यमानास्त्रसंति प्रपलायंते । कर्माणि विद्यंते येषां ते कर्मिणः सपापा इत्यर्थः । तथा पृथक् जगादिति जंतव इति । एवं परिज्ञाय ज्ञात्वा निहृणशीजो निहृः साधुरित्यर्थः । यस्मात्प्राण्युपमर्दकारिणः संसारांतर्गता विलुप्यंते तस्मादिद्वान् पंडितो विरतः पापानुष्ठानादात्मा गुतो यस्य सोऽयमात्मगुतो मनोवाक्कायगुत्तस्यः । दृष्ट्वा च त्रसान् च शब्दात्स्थावरांश्च दृष्ट्वा परिज्ञाय तदुपघातकारिणीं क्रियां प्रतिसंहरेन्निवर्तयेदिति ॥ २० ॥

जे धम्मलक्षं विणिहाय जुंजे, वियडेण साहसुय जे सिणाइं। जे धो
वती लूसयतीव वत्तं, अहाहु सेणा गणियस्स दूरे ॥ ११ ॥ कम्मं
परिन्नाय दगंसि धीरे, वियडेण जीविज्जय आदिमोस्कं ॥ संवीय
कंदाइ अजुंजमाणे, विरत्तेसि पाणाइसु इत्थियासु ॥ १२ ॥

अर्थ—(जे के०) जे शीतल विहारी (धम्म के०) शुद्ध निर्दोष एवा आहारने ल
क्षं के० लक्ष्मीने (विणिहाय जुंजे के०) संनिधि करी जमे तथा (वियडेण साहसुय जे
सिणाइं के०) विकट एटले फासु पाणीयें करी अंगोपांग संकोची प्रासुक प्रदेगे वेशी
देश थकी अथवा सर्व थकी स्नान करे तथा (जेधोवती लूसयतीव वत्तं के०) जे वस्त्र
धोवे तथा लुसे एटले लाबुंहोय तेने फाडीने न्दानो करे तथा न्दानुं होय तेने सांधी
ने मोहोदुं करे इत्यादिक वातो शोचने अर्थे जे करे (अहाहु सेणा गणियस्स दूरे के०)
ते संयम थकी दूर वर्तते एम श्रीतीर्थकर गणधर कहेते ॥ ११ ॥ (कम्मं परिन्नाय दगं
सिधीरे के०) जे धीर बुधिमंत पुरुष होय ते उदकने विषे कर्मबंध जाणने (वियडे
एजीविज्जय आदिमोस्कं के०) जावजीव सुधी फासु पाणी पीए (संवीय कंदाइ अजुंज
माणे के०) ते साधु बीज कंदादिक अणजोगयतो (विरत्तेसि पाणाइसु इत्थियासु के०) स्नान
अन्यंग उदंगणादिकने विषे तथा स्त्रीने विषे विरति होय पणकुशील दोष आचरे नही ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—अथ स्वयूष्यकुशीलानाह । (जेइति) । ये शीतलविहारिणोधर्मेण सु
धिकया लब्धमुद्देशकक्रीतादिदोषरहितमाहारं विनिधाय व्यवस्थाप्य सन्निधिरुतेवा जुंज
ते तथा विकटेन प्रासुकोदकेनापि संकोच्यांगानि प्रासुकोदकेनापि देशसर्वस्नानं कुर्वन्ति
तथा ये वस्त्रं धावन्ति प्रहोलयन्ति लूपयन्ति शोचार्थं दीर्घं सदिदार्यं न्दस्वं वा संधाय दीर्घं
करोति (सेणागणियस्स) निययनावस्य दूरे वर्तते इति तीर्थरुतआहुः ॥ ११ ॥ उ
क्ताः कुशीलाश्च सुशीला उच्यन्ते । धीरोबुद्धिमान् उदकारं चे सति कर्म वप्यत इति प्रतिज्ञा
य विकटेन प्रासुकोदकेन सौवीरादिना जीव्यात् प्राणधारणं कुर्यात् । आदिः संसारस्तस्मा
न्मोक्षआदिमोक्षः संसारविमुक्तियावदित्यर्थः । अथवा धर्मेहेतूनामादिज्ञतं शरीरं तद्विमु
क्तियावयावज्जीवमित्यर्थः । ससाधुर्वीजकंदादीनजुंजानः स्नानादिषु विरतः । आदिश
ब्दादन्त्यंगो वर्तनादिन्योपिविरतश्च न्यासुच विचिकित्सादिक्रियासु निवर्तते तथा स्त्रीषु वि
रतोऽन्यास्त्रवेन्योपि विरतः कुशीलदोषैर्न युज्यते ॥ १२ ॥

॥ टीका—सांप्रतं स्वयूष्याः कुशीलाश्च निधीयंत इत्याह । (जेधम्मलक्षमित्यादि) ये केच

न शीतलविहारिणोधर्मेण सुधिकया लब्धं धर्मलब्धं । उद्देशकक्रीतरुतादिदोपरहितमित्यर्थः । तदेवं नूतमप्याहारजातं निधाय व्यवस्थाप्य सन्निधिं कृत्वा जुंजते । तथा ये विकटेन प्राणुकोदकेनाऽपि संकोच्यांगानि प्राणुकएव प्रदेशे देशसर्वस्नानं कुर्वति । तथा यो वस्त्रं धावति प्रह्लासयति तथा जूपयति शोनायै दीर्घमुत्पाटयित्वा न्दस्वं करोति न्दस्वं वा संघाय दीर्घं करोति । एवं जूपयति । तदेवं स्वार्थं परार्थं वा यो वस्त्रं जूपयति । अथाऽसौ (एागणियस्सत्ति) निरर्थयनावस्य संयमानुष्ठानस्य दूरे वर्तते न तस्य संयमोनवत्येवं तीर्थकरणधरादयश्चाद्भुरिति ॥ २१ ॥ उक्ताः कुशीलास्तत्प्रतिपद्नूताः शीलवन्तः प्रतिपाद्यंत इत्ये तदाह । (कम्मपरिणायइत्यादि) । धिया राजते इति धीरोबुद्धिमान् (उदगंसिति) उदकसमारंजे सति कर्मबंधोनवति । एवं परिज्ञाय किं कुर्यादित्याह । विकटेन प्राणुकोदकेन सौवीरादिना जीव्यात् प्राणसंधारणं कुर्यात् । चशब्दात् अन्येनाऽप्याहारेण प्राणुकेनैव प्राणवृत्तिं कुर्यात् । आदिः संसारस्तस्मान्मोहश्चादिमोहः संसारविमुक्तियावदिति । धर्मेकारणानां तावदादिनूतं शरीरं तद्विमुक्तिं यावच्छीविमित्यर्थः । किंचाऽसौ साधुर्वीजकं वादीन् जुंजानः । आदिव्यहणात् मूलपत्रफलानि गृह्यते । एतान्यऽप्यपरिणतानि परिहरन् विरतोनवति । कुत इति दर्शयति । स्नानान्यंगो वर्तनादिषु क्रियासु निष्प्रतिकर्मशरीरतयाऽन्यासु चिकित्सादिक्रियासु न वर्तते । तथा स्त्रीषु च विरतः वस्तिनिरोधव्यहणात् अन्येऽप्याश्रया गृह्यते । यथैवं नूतः सर्वेन्योऽप्याश्रवदारेन्यो विरतोनऽसौ कुशीलदोषैर्युज्यते तदयोगाच्च न संसारे बन्धमीति । ततश्च न दुःखितः स्तनति नापि नानाविधैरुपायैर्विलुप्यत इति ॥ २२ ॥

जे मायरं च पियरं च हिच्चा, गारं तहा पुत्तपसुं धणंचा । कुलाईं जे धावइ साउगाईं, अहाहु से सामणियस्स दूरे ॥ २३ ॥ कुलाईं जे धावइ साउगाईं, आघातिधम्मं उदराणुगिद्धे ॥ अहाहु से आयरियाण सयंसे, जो लावएक्का असणस्स हेऊ ॥ २४ ॥

अर्थ—(जेमायरं च पियरं च हिच्चा के०) जे कुशीलिया माता तथा पिता प्रमुख कुटुंब त्यागीने (गारं के०) आमार एटले घर (तहा के०) तथा (पुत्तपसुं धणंच के०) पुत्र अन्ने पशु जे गयादिक तथा धनने त्यागी पंचमहाव्रत थंगीकार करी पठी रसगुदिये आसक्त वता जिब्हालोलपी सरस आहारने गवेपता थका (कुलाईं जे धावइ साउगाईं के०) मोहोटा कुलने विपे रूडा रसनो आहार पामवाने थयें जे भ्रमण करे (अहाहु से सामणियस्स दूरे के०) ते चारित्र थकी दूर जाणवा एम श्रीतीर्थकर गणधर कहेवे । ॥ २३ ॥ (कुलाईं जे धावइ साउगाईं के०) जे स्वाडक कुलने विपे रसजं पट थका गोचरी कर वाने जाय (आघातिधम्मं उदराणुगिद्धे के०) एवा उदर गृह पेटाथि थका जेने जेवो धर्म

रूचे तेने तेवो उपदेश आपे (अहाहुसे आयरियाणसयंसेके०) ते पुरुषो आर्य धर्मेने सो मे जागे उपलक्षणाथकी सहस्र लाख कोडमे जागे पण पोहोचे नही एम श्री तीर्थकरा दिक कहेजे (जोलावएझा असणस्सदेकके०) तथा जे साधु आहार वस्त्रादिकोने अर्थे बीजाने मुखे पोताना गुण केवरावे लाल पाल करे तेपण कुशीलिया जाणवा. ॥२४॥

॥ दीपिका-यः कुशीलोमातरं पितरं वा उपलक्षणाद्वातृडहित्रादिकमपि हित्वा अगारं गृहं पुत्रमपत्यं पशुं हस्त्यश्वगोमहिष्यादिकं धनं च त्यक्त्वा पुनर्हीनतया स्वाङ्कानि स्वाङ्गनोजनवन्ति कुलानि गृहाणि धावति गच्छति असौ भ्रामण्यस्य भ्रमणत्वस्य दूरे एवमाहुस्तीर्थकृतः ॥ २३ ॥ यः कुलानि स्वाङ्गनोजनवन्ति धावति गच्छति गत्वा निह्वा र्थं प्रविश्य यद्यस्मै रोचते कथादिकं तत्तस्याख्याति । किञ्चूतः । उदरेऽनुगृह उदरनरणव्यग्रः स आर्याणां उत्तमगुणानां शतांशे अधिवर्तते शतोपलक्षणात्सहस्रांशदेरप्यधिवर्तते । योऽशनः स्यात्तस्य हेतुं लापयति स्वप्रशंसां करोति ॥ २४ ॥

॥ टीका-पुनरपि कुशलानेवमधिरुत्याह । जेमायरंचेत्यादि । ये केचनाऽपरिणतसम्यक्कर्मणस्त्यक्त्वा मातरंच पितरंच मातापित्रोर्दस्त्यजत्वाङ्गपादानं अतोत्रातृडहित्रादिकमपि त्यक्त्वेति एतदपि इष्टव्यं । तथा अगारं गृहं पुत्रमपत्यं पशुं हस्त्यश्वगोमहिष्यादिकं बंधनं च त्यक्त्वा सम्यक् प्रव्रज्योन्नानेनोन्नय पंचमहाव्रतजारस्य स्कंधं दत्त्वा पुनर्हीनसत्त्वतया रससातादिगौरवगृह्योः कुलानि गृहाणि स्वाङ्कानि स्वाङ्गनोजनवन्ति धावति गच्छति । अथाऽसौभ्रामण्यस्य भ्रमणत्वावस्य दूरे वर्तते एवमाहुस्तीर्थकर्मगणधरा दयइति ॥२३॥ एतदेव विशेषेण दर्शयितुमाह (कुलांज्जेधावतीत्यादि) कुलानि स्वाङ्गनोजनवन्ति धावतिगच्छति)तथा गत्वा धर्ममाख्याति निह्वा र्थवा प्रविष्टोयद्यस्मै रोचते कथासंबंधस्तं तस्याऽऽख्याति । किञ्चूतइति दर्शयति । उदरेऽनुगृह उदरानुगृहः । उदरनरणव्यग्रस्तुं परिमृजइत्यर्थः । इदमुक्तं नवति । योऽनुदरगृह आहारादिनिमित्तं दानश्रद्धाकार्यानि कुलानि गत्वाऽऽख्यायिकाः कथयति सकुशीलइति । अथाऽसावाचार्यगुणानां वा शतांशे वर्ततइति । योह्यन्नस्य हेतुं नोजननिमित्तमपरवस्त्रादिनिमित्तं वा आत्मगुणानपरेणालापयेन्नाणयेत् । असावप्यार्यगुणानां सहस्रांशे वर्तते । किमंगं पुनर्यः स्वतएवाऽऽत्मप्रशंसां विदधातीति २४

णित्कम्म दीणि परजोयणंमि, मुहमंगलीए उदराणुगिद्धे ॥ नी
वारगिद्धेव महावराहे, अदूरए एहउ घातमेव ॥ २५ ॥ अन्न
स्स पाणस्सिहलोइयस्स, अणुणियं जासति सेवमाणे ॥ पास
त्तयं चेव कुसीलयंच, निस्सारए होइजहा पुलाए ॥ २६ ॥

अर्थ—(शिखरमदीशेपरजोयणंमि के०) जे पोतातुं धनादिक ठांमीने पठी परजो जनने विपे दीन एटले दयामणो थाय (उदराणुगिद्धके०) एम उदरगृहस्थको रहेते (मुहमंगलिक के०) गृहस्थने वंदीजननी पेरे मुखेमंगलिक वचन कहे गृहस्थनी प्रसं साकरे यतः सोएसोजस्सगुणा, विरयंतनवारियादसदिसासु, इहराकहासुच्चति पञ्चस्कं अद्यदिछोति ॥ १ ॥ इत्यादिक वचन पेटनें अर्थें बोले (नीवारगिद्धवमहावराहे के०) जे म महोदो सूअर नीवार एटले चावलना कणने विपे गृहठतो (अदूरएएहइधातमेव के०) अदूर एटले तरत घात पामे तेम कुशीलिया पण आहार गृहठता संसार माहे अनंता मरण पामे ॥ १५ ॥ ते कुशीलिया (अन्नस्त के०) अन्नने अर्थें (पाणस्त के०) पाणीने अर्थें तथा (हलोइयस्त के०) अन्य वस्त्रादिकने अर्थें (अणुप्पियंजा सतितेचमाणे के०) जेनें जेवुं गमतुं होय तेना आगल तेवुंज बोले सेवकनी पेरे जेम सेवक पोताना राजाने गमतुं बोले तेम ए कुशीलिया पण बोले ते (पासद्वयंचेवकुसी जपंच के०) सदाचार थकी त्रष्ट एवा पासजानो जाव तथा कुशीलियानो जाव पामे ते केवो थाय तोके (निस्तारएहोइजहापुजाए के०) निःसार थाय जेम पुलाक एटले धानना ठोतरा वूस्त निःसार होयठे तेम तेपण तेना सरखोज निःसार जाणवो ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—योनिष्कम्य प्रव्रज्य पराहारविषये दीनः सन् वंदिवन्मुखमंगलिकः स्यात् मुखेन परप्रशंसावाक्यानि वक्ति औदर्यं प्रतिगृहः । किमिव । नीवारोमृगादिजह्वविज्ञो पस्तत्र गृहआसक्तोयथा महावराहः सूकरः संकटे प्रविष्टः सन्नदूरएव शीघ्रमेव घातं विनाशमेष्यति एवमसावपि कुशीजः ॥ १५ ॥ सकुशीजोऽन्नस्य पानस्य ऐहिकार्थस्य वस्त्रादेः कृतेतु प्रियं नापते ऽनुकूलंवक्ति सेवकवत्सेवमानएवंचूतश्च पार्श्वस्थतां कुशीज तां च गच्छति निःसारोचवति यथा पुलाकस्तुपः ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच (शिखरमेत्यादि) । योह्यात्मीयं धनधान्यहिराद्यादिकं त्यक्त्वा निष्कां तोनिष्कम्य च परजोने पराहारविषये दीनोदेन्यमुपगतोजिह्वेदियवशादानां वंदिवन्मुखमंगलिकोचवति । मुखेन मंगलानि प्रशंसावाक्यानि इदृशस्तादृशस्त्वमित्येवं दैन्य जावमुपगतोवक्ति । उक्तंच । सोएसोजस्सगुणा, विरयंतनवारियादसदिसासु । इहराक हासु सुच्चति, पञ्चस्कंअद्यदिछोति । इत्येवमौदर्यं प्रतिगृहोऽ ध्युपपन्नः । किमिव । नीवारः सूकरादिमृगजह्वविज्ञोपस्तस्मिन् गृहआसक्तमनागृहीत्वा च स्वपूथं महावराहोस हाकायः सूकरः । एवकारोऽवधारणे । अथदर्थं तस्य विनाशएव नाऽपरा गतिरस्तीति । ए वमसावपि कुशीजआहारमात्रगृहः संसारोदरः पौनःपुन्येन विनाशमेवेति ॥ १७ ॥

(किंचअस्मस्तेत्यादि) सकुशीजोऽन्नस्य पानस्य वा रुतेऽन्यस्य वैहिकार्थस्य वस्त्रादेः रुते अनुप्रियं जापते । यद्यस्य प्रियं तत्तस्य वदतोऽनुपश्चाद्जापते अनुजापते । प्रतिशब्दकवत् सेवकवद्वा राजाद्युक्तमनुवदतीत्यर्थः । तमेव दातारमनुसेवमानआहारमात्रगृहः सर्वमेतत्करोतीत्यर्थः । सचैवंजूनतः सदाचारत्रष्टः पार्श्वस्थनावमेव व्रजति कुशीजतां च गच्छति । तथा निर्गतएकांततः सारश्चारित्राख्योयस्य सनिःसारः । यद्विवा निर्गतस्य सारोनिःसारः सविद्यते यस्याऽसौ निःसारवान् पुलाकश्च निष्कणोजवति यथा एवमसौ संयमानुष्ठानं निःसारीकरोति । एवंजूनतश्चाऽसौलिंगमात्रावज्ञोपबहूनां स्वयूच्यानां तिरस्कारपदवीमवाप्नोति परलोके च निरुष्टानि यातनास्थानान्यज्वाप्नोति ॥ २६ ॥

अस्मात्पिंभेण हियासएक्का, णो पूयणं तवसा आवहेक्का ॥ सहे
हिं रूवेहिं असज्जमाणं, सवेहिं कामेहिं विणीय गेहिं ॥२७॥ स
वाइं संगाइं अइच्च धीरे, सवाइं डुक्काइं तितित्कमाणे ॥ अखिले
अगिद्धे अणिएयचारी, अजयं करे निक्कु अणाविलप्पा ॥२८॥

अर्थ-हवे सुशीजियानुं आचरण कहेठे. (अस्मात्पिंभेणहियासएक्काके०) जे अज्ञात कुजने विपे पिंभ एटले आहार पाणी लीयें अंत प्रांत आहारे करी संयम पाळे पण दीनपणु अंगीकार करे नही (णोपूयणंतवसाआवहेक्का के०) तथा तपश्यायें करी पूजा सत्कारने बांढे नही एटले राजादिकनी पूजाने निमित्ते तपश्या करे नही परंतु आत्मार्थ करे यदुक्तं इहलोगछयाएतवमाषहेक्का इत्यादिक नाव जाणीने तथा (सहे हिं के०) शब्दने विपे (रूवेहिं के०) रूपने विपे (असज्जमाणं के०) असह्यमान एटले तत्पर नहोय अने (सवेहिकामेहिविणीयगेहिं के०) सर्व कामने विपे गृह पणु टालीने रागद्वेष नकरे तेने साधु जाणवो ॥ २७ ॥ (सवाइंसंगाइंअइच्च के०) समस्त संग तेमां स्नेह ते अन्यंतर संग अने धन धान्यादिक वाह्य संग एवंप्रकारना संग थकी अतीत एटले रहित (धीरे के०) विवेकवान् (सवाइंडुक्काइंतितित्कमाणे के०) तथा सर्व शारीरिक अने मानसिक दुःख तेने सहन करनार एटले परीसहोपमर्ग ज नित दुःखनो सहन करनार (अखिले के०) ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करी संपूर्ण (अगिद्धे के०) कामजोगनी अजिज्ञाप रहित तथा (अणिएयचारी के०) अनियतचारी एटले अप्रतिबद्ध दिहारी (अजयंकरे के०) सर्व जीवने अजयनो करनार एवो (निक्कु के०) साधु ते (अणाविलप्पा के०) विषय कषाये करी अनाकुल एटले कषायने उपशमावचे करी निर्मल थयोठे जेनो आत्मा एवो साधु महानुभाव जाणवो ॥ २८ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह चाग डसरा. ३४ए

॥ दीपिका-अज्ञातपिंडः अंतः प्रांतः अज्ञातेभ्यः पूर्वापराऽपरिवितेभ्यः कुलेभ्यः उत
वृत्त्या लब्धस्तेनात्मानमधिसहेतुं वर्तयेत् न च तपसा पूजनं सत्कारमावहेत् न सत्कारार्थं त
पः कुर्यादित्यर्थः । यदुक्तं । परलोकादिकं धाम, तपः श्रुतमिति ६पं ॥ तदेवार्थित्वनिर्जुत
सारं तृणजवायते इति । शब्देर्मनोङ्गीरूपैश्चासक्तान् आसक्तिमकुर्वन् सर्वैरपि कामैरिष्टाम
द्वैतैर्गृहि विनीप त्यक्त्वा संयममनुपालयेत् ॥१४॥ सर्वान् संगानतीत्य त्यक्त्वा धीरोवि
वेकी सर्वाणि दुःखानि परीपहोपसर्गजनितानि तितिरूमाणोऽधिसहन् अखिलोज्ञाना
दिसंपूर्णोऽमृदः कामेष्वनियतचारी अतिविविहारी जीवानामनयंकरोनिहुः सा
धुरनाविलात्मा निष्कपाचात्मा सुशीलः स्यात् ॥ १५ ॥

॥ टीका-उक्ताः कुशीजास्तत्प्रतिपद्वनूतान् सुशीलान् प्रतिपादयितुमाह ॥ (अज्ञातपिंडेत्या
दि) अज्ञातश्चाऽसौ पिंडश्चाऽज्ञातपिंडः अंतः प्रांतइत्यर्थः । अज्ञातेभ्योवा पूर्वापरासंस्तुतेभ्यो
वा पिंडोऽज्ञातउतवृत्त्या लब्धस्तेनात्मानमधिसहेतुं वर्तयेत् पालयेत् । एतदुक्तं नवति
अंतप्रातेन लब्धेनाऽलब्धेन वा न दैन्यं कुर्यात् । नाऽप्युत्कृष्टेन लब्धेन मदं विद्व्यात् । ना
ऽपि तपसा पूजनसत्कारमावहेत् न पूजनसत्कारनिमित्तं तपः कुर्यादित्यर्थः । यद्विवा
पूजासत्कारनिमित्तत्वेन तथाविधार्थत्वेन वा महतापि केनचित्तपोमुक्तिहेतुकं न निःसारं
कुर्यात् । तदुक्तं । परलोकादिकं धाम तपःश्रुतमिति ६पं ॥ तदेवार्थित्वनिर्जुतसारं तृण
जवायते । तथा चरसेषु गृहि न कुर्यात् । एवं शब्दादिष्वपीति दर्शयति । शब्दैर्बहुवीणा
दिनिराक्षितः संस्तेष्वसक्तान् आसक्तिमकुर्वन् कर्कशेषु च द्वेषमगच्छन् तथा रूपैरपि मनोज्ञैतैर
रागद्वेषमकुर्वन् । एवं सर्वैरपि कामैरिष्टामदनरूपैः सर्वेभ्योवा कामेभ्यो गृहि विनीयाऽपनीप
संयममनुपालयेदिति । सर्वथा मनोज्ञैतरेषु विषयेषु रागद्वेषं न कुर्यात् । तथाचोक्तं । सहे
सुयजद्वयपावणसुतोयविसयमुवगणसु । तुष्टेणचरुष्टेणच, समणेणसयाणहोयव ॥ १ ॥
रुवेसुयजद्वयपावणसुचक्रुविसयमुवगणसु । तुष्टेणचरुष्टेणच, समणेणसयाणहोयव ॥ २ ॥
गंधेसुयजद्वयपावणसु, घाणविसयमुवगणसु । तुष्टेण ॥ ३ ॥ नरेकेसुयजद्वयपावणसु, रस
ण विसयमुवगणसु, तुष्टेणचरुष्टेणच, समणेणसयाणहोयव ॥ ४ ॥ फासेसुयजद्वयपावण
सु, फासविसयमुवगणसु । तुष्टेणचरुष्टेणच, समणेणसयाणहोयव ॥ ५ ॥ १७ ॥ यथाचं
द्वियनिरोधोविधेयमपरसंगनिरोधोऽपि कार्यइति दर्शयति (संवाइइत्यादि) सर्वान् वा
ह्यांश्च इत्यपरिग्रहलक्षणतीत्य त्यक्त्वा धीरोविवेकी सर्वाणि दुःखानि शारीरमानसानि
त्यक्त्वा परीपहोपसर्गजनितानि तितिरूमाणोऽधिसहन् अखिलोज्ञानदर्शनचारित्र्यैः संपू
र्णस्तथा कामेष्वनियतचारी अतिविविहारी तथा जीवानामनयंकरोपि
निहुणगीजोनिहुः साधुरेवमनाविलोविषयकपायैरनाकुलथात्मा यस्याऽसायनाविला
त्मा संयममनुवर्त्तते इति ॥ १६ ॥

चारस्स जाता मुणि जुंजएक्का, कंखेक्का पावस्स विवेग जिक्खू ॥
 डुक्केण पुढे धुयमाइएक्का, संगामसीसेव परं दमेक्का ॥ १९ ॥
 अविद्दम्ममाणे फलगावतठी, समागमं कंखति अंतकस्स ॥
 णिधूय कम्मं ए पवंबुवेइ, अक्कएवा सगडं तिवेमि ॥ २० ॥
 इतिश्री कुसील परिजासिय सत्तमाश्रयणं सम्मतं ॥

अर्थ—(चारस्सजातामुणि जुंजएक्काके०) चार एटले संयम तेनी यात्रा निरवाह करवाने
 अर्थे चारित्रिउं छुट् निर्दोष आहार ग्रहण करे (कंखेक्कापावस्सविवेगजिक्खू के०) त
 या साधु पूर्व आचरित पापकर्मनो विवेक एटले पृथक् जाव बांढे (डुक्केणपुढेधुयमाइ
 एक्का के०) तथा परीसहादिक उपने थके डुःखने फरइयो उतो ध्रौव शब्दे संयम अथ
 वा ध्रौव शब्दे मोक्ष तेने ग्रहण करे कोनीपेरे तोके (संगामसीसेवके०) जेम कोइक शू
 रवीर सुजटने संग्रामने मस्तके शत्रुयें पराजव्यो थको (परंदमेक्काके०) परंते फरी शत्रुने द
 मन करे तेम चारित्रिउं कर्मरूप शत्रुयी उपना जे उपसर्ग अने परीसह तेथी पराजव्य पाय्यो
 थको पण कर्मने दमे अने आत्मस्वरूपने साधे ॥ १९ ॥ (अविद्दम्ममाणे के०) परी
 सहोपसर्गे हणातो थको पणते साधु सम्यक् अहिंसाशे कोनीपेरे तोके (फलगावतठीके०)
 फलंग एटले पाटीआनीपेरे तिष्ठे एटले रहे जेम पाटीउं बन्ने पाशे ठेदातु थकुं पण
 राग द्वेष नकरे तेम साधुपण उपसर्ग परिसह उपने थके राग द्वेष रहित थको रहे
 (समागमंकंखतिअंतकस्स के०) अंतक एटले मृत्यु आववानो समागम बांढे
 अर्थात् पंक्ति मरण बांढे पण तपइयायें करी शरीर शोषवाने लीधे डुर्बलता
 पामवा थकी मनमां शंका तथा नय आणे नही (णिधूयकम्मंएपवंबुवेइके०) ज्ञानावर्णा
 दिक अष्ट प्रकारना कर्म खपावीने वली प्रपंच एटले संसारने न पामे एटले मुक्ति पामे
 (अक्कएवासगडंतिवेमिके०) जेम अक्क एटले धुरी तेना क्य थकी गाढलुं सम विषम
 मार्गे नचाले तेम साधु मोक्ष पढोता पठी संसार मांहे पाठा आवे नही. तिवेमिनो अर्थ
 पूर्ववत् जाणवो. ॥ ३० ॥ इति कुशीज परिजापा नामे सातमा अध्ययननो अर्थ समाप्तयो.

॥ दीपिका—चारस्य संयमचारस्य यात्रानिर्वाहस्तदर्थं मुनिर्जुंजीत आहारं गृह्णीयात्.
 तथा जिह्वाः पापस्य कर्मणोविवेकं विनाशं कांक्षित् दुःखेन परीयहादिना स्पष्टः सर्वं
 धूतं संयमं आदादीत गृह्णीयात् यथा संग्रामशरीरं कश्चित् सुजटः परं शत्रुं दमयत्येन
 साधुः कर्मशत्रून् दमयेत् ॥ १९ ॥ परीयहैर्दैन्यमानः पीड्यमानोपि सम्यक् सहते । यथा
 फलकं वजान्यां पार्श्वान्यां तटं घटितं सत्तनु जयत्येवं साधुरपि तपसा दुर्बलतनुः स्यात्

अरक्तद्विष्टश्च मृत्योः समागमं प्राप्तिमाकाङ्क्षेत अष्टप्रकारं कर्म-निर्धूयापनीय प्रपञ्चं सं-
सारं नोपैति नयाति । यथा अकृत्य कृत्ये विनाशो सति शकटं समविषमपथरूपं प्रपञ्चं
याति उपपट्टनकारणानावात् एवं साधुः कर्मकृत्ये संसारं नयातीति । ब्रवीमीति पूर्ववत्
॥ ३० ॥ समाप्तं कुशीजपरिजापाख्यं सप्तमाध्ययनं ॥

॥ टीका-किंचाऽन्यत् (नारस्तज्जाताऽत्यादि) । संयमनारस्य यात्रार्थं पञ्चमहाव्रत
नारनिर्वाहणार्थं मुनिः कालत्रयवेत्ता शृङ्गीत आहारग्रहणं कुर्वति । तथा पापस्य
कर्मणः पूर्वचरितस्य विवेकं पृथग्ज्ञावं विनाशमाकाङ्क्षेन्निकुः साधुरिति । तथा दुःखय
तीति दुःखं परीपहोपसर्गजनितापीडा तेन स्पष्टोऽव्याप्तः सन् धूर्तं संयमं मोहंवा आद
दीत गृणहीयात् । यथा मुनटः कश्चित् संग्रामशिरसि शत्रुनिरजिद्रुतः परं शत्रुं वमयति ।
एवं परं कर्मशत्रुं परीपहोपसर्गजिद्रुतोदमयेदिति ॥ ३१ ॥ अपिच (अविहन्ममाणो
त्यादि) परीपहोपसर्गैर्हिन्यमानोऽपि सम्यक् सहते । किमिव । फलकूबदकष्टः । यथा फ
लकमुनाज्यमपि पार्श्वान्यां तष्टं घट्टितं सत्तनु जवति अरक्तद्विष्टं वा संजवत्येवमसा
वपि साधुः सबाह्यान्त्यरेण तपसा निष्टप्तदेहस्तनुर्ध्वजशरीरोऽरक्तद्विष्टश्चांतकस्य मृ
त्योः समागमं प्राप्तिमाकाङ्क्ष्यजितपति । एवं चाऽष्टप्रकारं कर्म निर्धूयाऽपनीय नपुनः
प्रपञ्चं जातिजरामरणरोगशोकादिकं प्रपञ्च्यते । बहुधा नटवद्यस्मिन् सप्रपञ्चः संसारस्तं
नोपैति नयाति । दृष्टान्तमाह । यथा ऽकृत्य कृत्ये विनाशो सति शकटं गंत्र्यादिकं समविष
मपथरूपं प्रपञ्चमुपपट्टनकारणानावात्नोपयाति । एवमसावपि साधुरष्टप्रकारस्य कर्मणः
कृत्ये संसारप्रपञ्चं नोपयातीति । गतोऽनुगमोऽनयाऽपूर्ववदिति शब्दः परित्तमाख्ये ब्रवीमी
ति पूर्ववत् ॥ ३० ॥ समाप्तं कुशीजपरिजापाख्यं सप्तमाध्ययनं ॥

हवे आत्मं वीर्याध्ययन कहेते सातमाध्ययनमां कुशीलियानो आचार कह्यो ते
आचार संयमनेविषे वीर्यंतराय कर्मना उदय थकी थायते तेमाटे आ अध्ययनमां सु
शीजियानो वीर्य देखाडेते तेथी ए अध्ययननुं नाम वीर्याध्ययनते.

इहावेयं सुयस्कायं, वीरियंति पवुच्चई ॥ किंतु वीरस्स वीरत्तं, कहं
येयं पवुच्चई ॥ १ ॥ कम्ममेगे पवेदेति, अकम्मं वावि सुवया ॥ एते
हिं दोहि ठाणेहिं, जेहिं दीसंति मच्चिया ॥ २ ॥

अर्थ-(इहावेयं सुयस्कायं के०) तेजलो वीर्य पराक्रम वे प्रकारे श्रीजिनेश्वरे कह्युंते
(वीरियंति पवुच्चई के०) तेवीर्य प्रकर्षं करी कहिएतैयें (किंतु वीरस्स वीरत्तं के०) तु एवा वि
तर्कं करी वीर नामा मुनटनुं केतुं वीर पणुं अने केवीरिंते ए वीर केवायते तथा (क

यै पटुमतिना प्रोच्यमानं नशक्नोति सांप्रतं परिणमयितुं संज्ञाव्यते त्वेपपरिकर्म्यमाणः शक्नोत्यमुमर्थं परिणमयितुमिति । वाग्वीर्यमपि द्विविधं । संज्ञवे संज्ञाव्येच । तत्र संज्ञवे तीर्थकृतां योजननिर्हारिणी वाक् सर्वस्वज्ञानवानुगताच । तथाऽन्येषामपि क्षीरमध्वास्रवा दित्येवमतां वाचः सौजाग्यमिति । तथा । हंसकोकिलादीनां संज्ञवति स्वरमाधुर्यं । संज्ञाव्येतु संज्ञाव्यते श्यामायाः स्त्रियागानमाधुर्यं । तथाचोक्तं । श्यामा गायति मधुरं, काली गायति स्वरं च रुद्धं चेत्यादि । तथा संज्ञावयामएनं श्रावकदारकमकृतमुखसंस्कारमप्यहरेषु यथावदजितसव्येष्विति । तथा संज्ञावयामः शुक्रसारिकादीनां वाचोमानुपनाभापरिणामः । कायवीर्यमप्यौरस्यं । यद्यस्य बलं तदपि द्विविधं संज्ञवे संज्ञाव्येच । यथा चक्रवर्तिबलदेववासुदेवादीनां यद्वाहुबलादिकायबलं । तद्यथा कोटिशिलात्रिष्टेन वामकरतलेनोद्धृता । यद्विधा (सोलसरायसहस्ताऽत्यादि) यावदपरिमितबलाजिनवरैर्ज्ञाति । संज्ञाव्येतु संज्ञाव्यते तीर्थकरोलोक, मलोके कण्डकवत् प्रहेम्बुं तथा मेरुं दमवज्रहीत्वा वसुधां वज्रकव-धुर्मिति । तथा संज्ञाव्यते अन्यतरसुराधिपोजंबू द्वीपं वामहस्तेन वज्रकव-धुर्मयत्नेनैव मंदिरमिति । तथा संज्ञाव्यते अयं दारकः परिवर्धमानः शिखामेनामु-धुर्मुहं स्तिनं दमयितुमर्थं बाहयितुमित्यादि । इन्द्रियबलमपि श्रोत्रेन्द्रियादिविषयग्रहणसमर्थं पंचधैकैकं द्विविधं संज्ञवे संज्ञाव्येच । संज्ञवे यथा श्रोत्रस्य द्वादशयोजनानि विषयः । एवं शेषाणामपि योयस्य विषय इति । संज्ञाव्येतु यस्य कस्यचिदनुपहतेंद्रियस्य श्रोतस्य कुक्षस्य पिपातितस्य परिग्लानस्य वा अर्थग्रहणसमर्थमपि इन्द्रियं सद्योक्तदोषोऽपशमे तु सति संज्ञाव्यते विषयग्रहणायेति । सांप्रतमध्यात्मिकं वीर्यं दर्शयितुमाह । उल्लसमितीधीरत्नं, सोढीरत्नं त्वमायगंजीरं । उवयोगं योगतव, संज्ञमादियहोऽथञ्जुषो (उल्लसमधीत्यादि) । आत्मन्यधीत्यप्यात्मं तत्र जवमाध्यात्मिकमांतरशक्तिजनितं सात्विकमित्यर्थः । तच्चाऽनेकधा । तत्रोद्यमोज्ञानतपोऽनुष्ठानादिपूसाहः । एतदपि यथा योगं संज्ञवे संज्ञाव्ये च योजनीयमिति । धृतिः संयमे धैर्यं चित्तसमाधानमिति । धीरत्वं परीपहोपसर्गाङ्गो न्यता शौण्डीर्यं त्यागसंपन्नता पदस्वडमपि नरतं त्यजतश्चक्रवर्तिनो न मनः कंपते । यद्विधाऽऽपद्यविपस्मता । यद्विधा विषमोऽपिकर्तव्ये समुपस्थिते पराजियोगमकुर्वन् मयैवैतत्कर्तव्यमित्येवं हर्षायमाणोऽविपस्मोविधन इति । क्रुमावीर्येतु परैराकुश्यामाणोऽपि मनागपि मनसा नङ्गो नमुपयाति जावयति । तच्चेदं । आकुपेन मतिमता तत्कार्यगवेपणे मतिः कार्या । यद्वि सत्यं कः कोपः स्यादनुत्तं किंतु कोपेन ॥ ३ ॥ तथा (अङ्कोसहण एमारण धम्मप्रंसाण वाजसुजजाणं ॥ लाजं मन्नं धीरो, जहुत्तराणं अनावंमि ॥ १ ॥) गां नीर्यवीर्यं नाम परीपहोपसर्गैरघृष्यत्वं । यद्विधा यन्मनश्चमत्कारकारिण्यपि स्वानुष्ठाने अनीर्यत्वं । उक्तं च । (बुद्धुल्लेखं जदे, इकणयं रित्तयं कणकणोऽ । नरियाई ए खुसंती, सुपु

रित्विन्नाण जंडाई ॥ १ ॥) उपयोगवीर्यं साकारानाकारजेदात् द्विविधं । तत्र साकारोप
योगोऽष्टधा ऽनाकारश्चतुर्धा । तेन चोपयुक्तः स्वविषयस्य इव्यङ्मेत्रकालजावरूपस्य परिष्ठे
दं विधत्तइति । तथा योगवीर्यं त्रिविधं । मनोवाक्कायजेदात् । तत्र मनोवीर्यमकुशलमनो
निरोधः कुशलमनसश्च प्रवर्तनं मनसोवा एकत्वीजावःकरणं । मनोवीर्येणहि निर्यथसंय
ताः प्रवृद्धपरिणामाव्यवस्थितपरिणामाश्च जवंतीति । वाग्वीर्येण तु जापमाणोऽपुनरु
क्तं निरवयं च जापते । कायवीर्येण तु यस्तु समाहितपाणिपादः कूर्मवदवतिष्ठतइति । तपो
वीर्यं द्वादशप्रकारं तपोयद्दलादग्लायन् विधत्तइति । एवं सप्तदशविधेयं संयमे एकत्वाद्यऽथ
वसितस्य यद्दलात्प्रवृत्तिस्तत्संयमवीर्यं । कथमहमतिचारं संयमेन प्राप्नुयामित्यध्यव
सायिनः प्रवृत्तिरित्येवमाद्यऽध्यात्मवीर्यमित्यादिच जाववीर्यमिति । वीर्यप्रवादपूर्वचाऽनंतं
वीर्यं प्रति पादितं । किमिति यतोऽनंतार्थं पूर्वं जवति । तत्रच वीर्यमेव प्रतिपाद्यते । अन्ता
र्थता चातश्चागंतव्या । तद्यथा । (सवणईणं जाहोळ्ळवानुया गणणमागयासत्ती । तत्तोवहुय
तरागो अद्यो एगस्स पुव्वस्स ॥ १ ॥ सवसमुदाणजलं जइ पव्वमियं ह्विज्ज संकलियं । एत्तोबहु
यतरागो, अद्यो एगस्स पुव्वस्स ॥ २ ॥) तदेवं पूर्वार्थस्याऽनंत्या वीर्यस्य च तदर्थत्वादनंतता वी
र्यस्येति । सर्वमप्येत वीर्यं त्रिधेति प्रतिपादयितुमाह । (सवंपिय तंतिविहं, पंमियवालवि
रियंच । अह्वावि होति डुविहं, अगारअणगरियंचेव ॥ १ ॥) (सवंपियमित्यादि) सर्व
मप्येतज्जाववीर्यं पंडितवालमिश्रजेदात् त्रिविधं । तत्रनगाराणां पंडितवीर्यं बालपंडित
वीर्यं त्वगाराणां गृहस्थानामिति । तत्र यतीनां पंडितवीर्यं सादिसपर्यवसितं । सर्वविर
ति प्रतिपत्तिकाले सादितासिद्धावस्थायां तदज्ञावात्सांतं । बालपंडितवीर्यं तु देशवि
रतिसज्जावकाले सादि । सर्वविरतिसज्जावे तद्धंशेवा सपर्यवसानं । बालवीर्यं त्वविरतिल
क्षणमज्जव्यानामनाद्यपर्यवसितं जव्यानां त्वनादिसपर्यवसितं । सादि सपर्यवसितं तु विरति
प्रशांत सादिता । पुनर्जयन्यतांतमुहूर्ताडुत्कृष्टतो ऽपार्धपुञ्जपरावर्त्तात् विरतिसज्जावात् सांत
तेति । साद्यपर्यवसितस्य तृतीयजंगकस्य त्वसंजवएव । यदिवा पंडितवीर्यं ससर्वविरतिलह
णं । विरतिरपि चारित्रमोहनीयक्यह्यपोषमलक्षणाविविधैवाऽतोवीर्यमपि त्रियेव जवति
गतोनामनिष्पन्नोनिर्द्वेपः । तदनुसूत्रानुगमे स्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । त
च्चेदं । (इहावेदंसुयत्कायमित्यादि) ६ विधे प्रकारावऽस्येति द्विविधं द्विप्रकारं । प्रत्य
क्कासन्नवाचित्वात् इदमोयदनंतरं प्रकर्षेणोच्यते वीर्यं तद्विजेदं सुप्रारब्धात् स्वारब्धात् तीर्थ
करादिनिःचोवाक्पालंकारे । तत्रेऽरगतिप्रेरणयोः । विज्ञेपेण ईरयति प्रेरयति अजिहितं ये
न त वीर्यं जीवस्य शक्तिविज्ञेपइत्यर्थः । तत्र किंतु वीरस्य मुनटस्य वीरत्वं केनवा कारणो
नाऽस्तीवीरइत्यनिधीयते । तुशब्दोचितर्कवाची । एतद्वितर्कयति । किंत वीर्यं वीरस्य वा किं
त वीरत्वमिति ॥ १ ॥ तत्र जेद क्षरेण वीर्यस्वरूपमाचव्यासुराह ॥ (कम्ममेगेइत्यादि)

हंचेयंपवुञ्च ई के०) केवीरते ए प्रकर्षे करी वीर्य कहेते ॥ १ ॥ (कम्ममेगेपवेदेतिके०)
 एकतो अष्ट प्रकारे कर्म क्रिया अनुष्ठानरूप वीर्य कहेते (अकम्मंवावि के०) अथवा
 अकर्म एटले जीवजुं सहेज स्वरूप तेने एण एक वीर्य कहेते एम वे प्रकारे वीर्य कहेते
 (सुव्याके०) अहोसुव्रतो (एतेहिंदोहिगणोहिं के०) एज वे स्थानके करी बल वीर्यना
 जेद जाणो एटले एक सकर्मक अने बीजो अकर्मकना जेदे करी वे प्रकारनो वीर्य जा
 एवां (जेहिंदीसंतिमबिया के०) जेने विषे व्यवस्थित सर्व मनुष्यो देखायते ॥ २ ॥

॥ दोषिका-अथाष्टमं । पूर्वं कुशीलसुशीलावुक्तौ तौ च वीर्यतः स्यातामिति वीर्यमत्रो
 च्यते । (इहेति) द्विधा द्विप्रकारकमेतद्वीर्यं सुप्रु आख्यातं तीर्थरुदादिभिः । इदं वीर्यं
 द्विजेदं प्रोच्यतइति । वीर्यं जीवस्य शक्तिविशेषः । तत्र किंनु वीरस्य सुजटस्य वीरत्वं केन
 वा हेतुनाऽसौ वीरइत्युच्यते । तुशब्दोक्तिर्के ॥ १ ॥ किंतु वीर्यं किंवा वीरत्वमित्याह । (क
 म्मेति) कर्मक्रिया अनुष्ठानमित्येव वीर्यमिति प्रवेदयति ॥ अथवाऽष्टप्रकारं कर्म कारणे
 कार्योपचारात् तदेव वीर्यमित्युच्यते । तथाहि । नावनिष्पन्नं कर्म उदधिकजावोपि कर्मोद
 यनिष्पन्नइति बाजवीर्यं । द्वितीयजेदस्त्वयं । कर्मरहितोऽकर्मावीर्योतरायक्ष्यजनितं जीव
 स्य सहजं वीर्यं । चशब्दाच्चारित्रमोहनीयोपशमक्षयोपशमजनितं हेसुव्रताएवंनूतं पंडितवीर्यं
 जानीतश्चान्यां दान्यां स्थानाच्यां बाजपंडितवीर्याच्यां व्यवस्थितं वीर्यमित्युच्यते।येन्यो
 ययोर्वा व्यवस्थितामर्त्यामनुष्याअपदिश्यते । तथाहि । अनेककार्यपूयमवतं नरं वृक्षा
 वीर्यवानयमित्युच्यते तथा वीर्योतरापक्ष्यादनंतबलशुक्तोयं मर्त्यइत्यपदिश्यते ॥ २ ॥

॥ टीका-उक्तं सप्तममध्ययनं सांप्रतमष्टममारभ्यते ॥ अस्य वाऽयमनितसंबंधः । इहा
 नंतराध्ययने कुशीलास्तत्रप्रतिपह्नूताः श्रीसुशीलाः प्रतिपादिताः । तेपांच कुशीलत्वं च संय
 मवीर्योतरायोदयात्तत्क्षयोपशमाच्च नवतीअतोवीर्यप्रतिपादनायेदमुपदिश्यते तदने
 न संबंधेनाऽऽयातस्याऽस्याऽध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि उपक्रमादीनि वक्तव्यानि ।
 तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थोधिकारोऽयं ॥ (बाजबाजपंडितपंडितवीर्यजेदात्रिविधमपि वीर्यं
 परिज्ञाय पंडितवीर्यं यतितव्यमिति । नामनिष्पन्ने तु निक्षेपे वीर्याध्ययनवीर्यनिक्षेपाय
 निरुक्तिरुदाह । (विरिएतकंदवे, सचित्ताचित्तमीसगंचेव ॥ इपयचउपययपयं, एपंति
 विहंतिसच्चिंतं ॥ १ ॥) (विरिएतकमित्यादि) वीर्यं नामस्थापनाइव्यक्तेकालनावजेदा
 त् षोडा निक्षेपः । तत्राऽपि नामस्थापने कृणुष्वीर्यं द्विधा । आगमतो नोआगमतश्च ।
 आगमतोज्ञाता तत्र वाऽनुपशुक्तः । नोआगमतस्तु ज्ञशरीरन्यशरीरव्यतिरिक्तसचित्ताचित्त
 मिश्रजेदाविधा वीर्यं सचित्तमपि द्विपदचतुष्पापदजेदात् त्रिविधमेव । तत्र द्विपदानां अर्हं

चक्रवर्त्तिवलदेववासुदेवादीनां यद्वीर्यं स्त्रीरत्नस्य वा यस्यवा यद्वीर्यं तदिह इव्यवीर्यत्वेन
 ग्राह्यं । तथा चतुष्पदानामश्वहस्तिरत्नादीनां सिंहव्याघ्रशरजादीनां वा परस्य यदोढ्ये
 धावने वा वीर्यं तदिति । तथाऽपदानां गोशीर्षचंदनप्रजृतीनां शीतोष्णकालयोरुष्णशीतवीर्यं
 परिणामइति । अचिंतवीर्यप्रतिपादनायाह ॥ अचिंतं पुणविरयं, आहारावरणप्रहरणा
 दीसु ॥ जह्वसहीणजणियं, विरियं रसवीरियविवागो ॥ १ ॥ (अचिंतपुणेत्यादि) अ
 चिंतइव्यवीर्यं त्वाऽऽहारावरणप्रहरणेषु यद्वीर्यं तदुच्यते । तत्राऽऽहारवीर्यं सद्यः प्राणकरा
 ह्यायुतपूर्णाः कफापहाइत्यादि । उपधीनां च शल्योऽरणसरोहणविपापहारमेधाक
 रणादिकं रसवीर्यं विपाकवीर्यं च । तदुक्तं । किंत्साशास्त्रावौ तदिह ग्राह्यमिति । तथा
 योनिप्राजृतकालानाविधं इव्यवीर्यं इष्टव्यमिति । तथा आवरणोकववादी, चक्रादीपंचपहर
 णेहोति ॥ खिचंमि जंमि खेत्ते, काले जं जंमि कालंमि । तथा (आवरणेइत्यादि) आवरणे कव
 चादीनां प्रहरणे चक्रादीनां यच्चवति वीर्यं तदुच्यतइति । अधुना क्षेत्रकालवीर्यं गाथापश्चा
 र्धेन दर्शयति । क्षेत्रवीर्यंतु देवकुर्वादिकं क्षेत्रमाश्रित्य सर्वाण्यपि इव्याणि तदंतर्गतान्युत्कृष्ट
 वीर्यवन्ति नवन्ति । यद्वा दुर्गादिकं क्षेत्रमाश्रित्य कस्यचिद्वीर्योद्धासो नवति । यस्मिन्वा
 क्षेत्रे वीर्यं व्याख्यायते तत्क्षेत्रवीर्यमिति । एवं कालवीर्यमप्येकांतसुखमादावाऽऽयोज्य
 मिति । तथाचोक्तं । वर्षासु लवणममृतं, शरदिजलं गोपयश्चदेमन्ते ॥ शिशिरे चामलक
 रसो, घृतं वसन्ते गुडश्चाऽन्ते ॥ १ ॥ तद्यथा । ग्रीष्मे तुल्यगुडां सुसंभवयुतां मेघावनर्द्धवरे, तुल्यां
 शर्करया शरद्यमलया चुंतया तुपारागमे । पिण्ड्या शिशिरे वसंतसमये द्वौडेण संयोजि
 तां, पुंतां प्राप्य हरीतकीमिव गदानश्यंतु ते शत्रवः ॥ १ ॥ जाववीर्यप्रतिपादनायाह ।
 (जावोजीवस्त सवीरियस्त विलयंमि लक्षिणेगविहा ॥ उरस्तिंदिय अल्लुप्पिएसु व
 हुत्तोबहुवीहियं (जावोजीवस्सेत्यादि) सवीर्यस्य वीर्यशक्त्युपेतस्य जीवस्य वीर्यं
 विषये अनेकविधा लब्धिस्तामेव पश्चाद्वेन दर्शयति । तद्यथा । उरसि नवमौरस्यं शा
 रीरबलमित्यर्थः । तथेन्द्रियबलमाध्यात्मिकं बलं बहुशोबहुविधं इष्टव्यमिति । ए
 तदेव दर्शयितुमाह । (मणवइकालायाणा पाणुसंजवतहायसंजवे । सोजादीणं
 सहा, दिएविसएसुगहणं च ॥ ४ ॥ (मणवइइत्यादि) आंतरेण व्यापारेण गृहीत्वा
 पुज्जात्मनोयोग्यान् मनस्त्वेन परिणमयति नापायोग्यान् नापात्वेन परिणमयति काय
 योग्यान् काययोग्यत्वेन अन्नपानयोग्यान् तद्भावेनेति । तथा मनोवाक्कायादीनां त
 द्भावपरिणतानां यद्वीर्यं सामर्थ्यं तद्विविधं । संजवे संजाव्ये च । संजवे तावत्तोर्युक्ताम
 नुत्तरोपपातिकानां च सुराणामतीव पटूनि मनोइव्याणि नवन्ति । तथाहि । तौर्युक्ताम
 नुत्तरोपपातिकसुरमनःपर्यायज्ञानिप्रश्रव्याकरणस्य इव्यमनसंव करणात् । अनुत्तरो
 पपातिकसुराणां च सर्वव्यापारस्येव मनसा निष्पादनादिति । संजाव्ये तु योहि यम

कर्म क्रियानुष्ठानमित्येतदेके वीर्यमिति प्रवेदयन्ति । यद्विवा कर्माष्टप्रकारं कारणे कार्यो पचारात् तदेव वीर्यमिति । तथा ह्यौदयिकनाविनिष्पन्नं कर्मेत्यपदिश्यते । औदयिकोपि च नावः कर्मोदयनिष्पन्न एव बालवीर्यं । द्वितीयचेदस्त्वयं । न विद्यते कर्माऽस्येत्यकर्मा । वीर्योत्तरायक्यजनितं जीवस्य सहजं वीर्यमित्यर्थः । चशब्दात् चारित्रमोहनीयोपशमज नित्तं च । हेतुव्रताएवंनूतपंडितवीर्यं जानीत यूपं । आन्यामेव दान्यां स्थानान्यां सकर्म काकर्मकापादितं बालपंडितवीर्यानां व्यवस्थितं वीर्यमित्युच्यते । यकान्यां ययोर्वा व्यवस्थितामर्त्येषु नवामर्त्याः (दिस्तंतइति) दृश्यन्तेऽपदिश्यन्ते वा । तथाहि । नानाविधासु क्रियासु प्रवर्तमानमुत्साहबलसंपन्नं मर्त्यं दृष्ट्वा वीर्यवानयं मर्त्यइत्येवमपदिश्यते । तथा न दावारकर्मणः कथादनंतबलशुक्तोऽयं मर्त्यइत्येवमपदिश्यते दृश्यते चेति ॥ २ ॥

पमायं कम्ममाहंसु अप्पमायं तहावरं ॥ तप्पावादेसउवावि, वा
लं पंप्पियमेववा ॥ ३ ॥ सत्तमेगेतु सिक्कंता, अतिवायाय पा
णिणं ॥ एगे मंते अहिक्कंति, पाणचूयविहेडिणो ॥ ४ ॥

अर्थ—(पमायंकम्ममाहंसु के०) श्रीतीर्थंकर देव प्रमादने कर्म कहेडे तेप्रमाद क हेडे मज्झवित्तयकसाया निहाविहगाय पंचमेनणियाइत्यादि (अप्पमायंतहावरंके०) तथा अप्रमादने अकर्म कहेडे (तप्पावादेसउवाविबालंपंप्पियमेववा के०) जे प्रमादि थको कर्म करे ते बालवीर्य कहिए अने जे अप्रमादि थको कर्म करे ते पंप्पितवीर्य कहिए ते बाल अने पंप्पितवीर्य आवीरीतेडे अनव्यने अनादि अपर्यवसित अने नव्यने अना दि सपर्यवसित अथवा सादि सपर्यवसित जाणवो ॥ ३ ॥ (सत्तमेगेतुसिक्कंता के०) कोइएक शस्त्र एटले खजादि हथीयारधनुष्य विद्यादिक शीखे अथवा शास्त्र एटले ज्योति पादिक शास्त्र तथा निमित्तवैद्यक औपथ प्रमुख शीखे शावास्तेशीखेतोके (पाणिणंके०) जीवोने (अतिवायायके०) अतिपात एटले विनाश करवाने अर्थं शीखे (एगेमंतेअहिक्कंति के०) तथा कोइएक हिंसक मंत्रादिक नणीने जे अथर्वणयाग अथर्वमेध मनुष्य मेध अ जामेध प्रमुख करे ए (पाणके०) वैदियादिक त्रस जीव तथा (नूतके०) पृथिव्यादिक स्थावरजीव तेने (विहेडिणोके०) विविध प्रकारे हणवा निमित्ते पूर्वोक्त मंत्रादि नणे ॥४॥

॥ दीपिका—प्रमादमेव कर्म आहुत्तीर्थकृतः । कर्महेतुत्वात्प्रमादः कर्मैव । अप्रमादं चा परं कर्म आहुः । कोर्यः । प्रमादात्कर्म बध्यते सकर्मणश्च क्रिया बालवीर्यं । तथा अप्रमत्तस्य कर्मानावस्तस्य च पंप्पितवीर्यं । तज्जावदेशतः बालवीर्यस्य पंप्पितवीर्यस्य नावस्तेनादे शोव्यपदेशस्तत्र बालवीर्यमनव्यानामनाद्यनंतं । नव्यानामनादिसांतं सादिसांतं वा । पंप्पि

तवीर्यं तु सादिसांतमेव ॥३॥ बालवीर्यमाह । शस्त्रं प्रहरणं शास्त्रं वा धनुर्वेदायुर्वेदादिकमेके
शिक्षते प्राणिनामतिपाताय विनाशाय गृह्णन्ति । एके बालवीर्यवंतो मंत्रानिचारकानधी
यते । किञ्चूतान् प्राणिनोर्धाड्याद्याः । जूतानि पृथिव्यादीनि तेषां हेतुकान् बाधकान् ॥४॥

॥ टीका—इह बालवीर्यं कारणे कार्योपचारात्कर्मैव वीर्यत्वेनानिहितं । सांप्रतं कारणे
कार्योपचारादेव प्रमादं कर्मत्वेनापदिशन्नाह । (पमायमित्यादि) । प्रमादंति सद्गुणानर
हिताजयन्ति प्राणिनो येन सप्रमादो मद्यादिः । तथाचोक्तं । (मद्यविसयकसाया, णि
हाविगहाय पंचमे जलिया । एतपमायपमाउ, णिहिहो वीयरगेहिं ॥ १ ॥) तमेवंचूतं
प्रमादं कर्माद्भुरुक्तवन्तस्तीर्थकरादयोऽप्रमादंच तथा ऽपरकर्मकमाद्भुरिति । एतद्धुक्तं नव
ति । प्रमादापहतस्य कर्म बध्यते सकर्मणश्च यक्रियानुष्ठानं तद्बालवीर्यं । तथाऽप्रमत्तस्य
कर्माभावो नवति । एवंविधस्य च पंडितवीर्यं नवति । एतच्च बालवीर्यं पंडितवीर्यमिति
वा प्रमादवतः सकर्मणो बालवीर्यमप्रमत्तस्याऽकर्मणः पंडितवीर्यमित्येवमायोज्यं । (त
प्रावादे स उवापीति) तस्य बालवीर्यस्य कर्मणश्च पंडितवीर्यस्य वा जावः सत्ता सतज्जाव
स्तेनाऽदे शो व्यपदेशस्तस्तद्यथा बालवीर्यमनव्यानामनादि अपर्यवसितं नव्यानामनादि
सपर्यवसितं वा सादिसपर्यवसितं चेति । पंडितवीर्यं तु सादिसपर्यवसितमेवेति ॥ ३ ॥
तत्र प्रमादापहतस्य सकर्मणो बालवीर्यं तद्वर्जयितुमाह । (सद्यमेगे इत्यादि) । शस्त्रं ख
जादिप्रहरणं शास्त्रं वा धनुर्वेदायुर्वेदादिकं प्राणुपमर्दकारि तत् सुष्ठु सातगौरवगृह्णाएके
केचन शिक्षन्ते उद्यमेन गृह्णन्ति । तच्च शिक्षितं सत् प्राणिनां जंतूनां विनाशाय नवति ।
तथाहि । तत्राऽपदिश्यते एवंविधमालीढप्रत्यालीढादिनिर्जीविव्यापादयितव्ये स्थानं वि
धेयं । तद्धुक्तं । मुष्टिना ह्लादयेन्न हपं, मुष्टौ दृष्टिं निवेशयेत् । हतं लहयं विजानीयाद्यदि
सूया न कंपते । । । (तथा) एवं लायकरसः क्षयिणे देयोऽनयारिष्टारव्योमद्यविशेषश्चे
ति । तथैवं चौरादेः शूलारोपणादिकोदंडो विधेयः । तथा चाणिक्यानिप्रायेण परोदंच
यितव्योऽर्थापादानार्थं तथा कामशास्त्रादिकं चोद्यमेनाऽगुजाध्यवसायिनोधीयते । तदेवं
शस्त्रस्य धनुर्वेदादेः शास्त्रस्य वा यदप्यसनं तत्सर्वं बालवीर्यं । किंचैके केचन पापोदयान् मं
त्रानिचारकानाऽऽप्यवैषाण्यमेधपुरुषमेधादिकं विधीयते । किञ्चूतानिति दर्शयति । प्रा
णार्धाड्यादयो जूतानि पृथिव्यादीनि तेषां विविधमनेकप्रकारं हेतुकान् बाधकान् कुक्कुंस्था
नीयान् मंत्रान् पठन्तीति । तथाचोक्तं । पट्टशतानि निशुज्यन्ते, पशूनां मध्यमेऽहनि । श्र
वमेवस्य वचनादपूतानि पशुनिस्त्रिजिरित्यादि ॥ ४ ॥

माइणो कट्टु मायाय, कामजोगे समारंजे ॥ हंता ठेत्ता पगप्पित्ता
आयसायाणुगामिणो ॥ ५ ॥ मणसा वयसाचेव, कायसा चेव
अंतसो ॥ आरउ परउ वावि, डहाविय असंजया ॥ ६ ॥

अर्थ—(माइणोकट्टुमायायके०) कोइएक मायावि पुरुष माया केलवीने (कामजोगेसमारंजेके०) शब्दादिक विषय रूप कामजोगनो समारंज करे एटले पोतानाचित्तेने विषे आशक्त ठता काम सेवना करे एवा ते (आयसायाणुगामिणोके०) पोताना आत्म सुखना अर्थि विषय गृह्ण ठता (हंताठेत्ता पगप्पित्ता के०) जीवना हणनार तथा अंगोपांगना ह्वेदनार तथा पेटना कापनार थाय ॥ ५ ॥ (मणसावयसाचेव के०) मने करी वचने करी चेव पदपूर्णांर्थेठे अने (कायसा के०) कायार्थे करी (अंतसोके०) आशक्त ठता तंडुल मडनी पेरे कर्मे बांधता तथा (आरउके०) आरत आलोकने विषे (परउवाविके०) अथवा परलोकने विषे पण (डहाविय के०) ए बन्ने लोकने विषे कृत्य कारीत पणे करी ते जीव घातना करनार पुरुष निश्चं यकी (असंजया के०) असंयति जाणवा. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—मायाविनोमायां परवंचनानि कृत्वा कामजोगान् समारंजंते सेवन्ते । तदेवमात्मना सातानुगामिनः स्वसुखलिप्तवः प्राणिनां हंतारः स्युः । तथा ठेत्तारः कर्णनासादेः प्रकर्तयितारः पृष्ठोदरादेः ॥ ५ ॥ मनसा वाचा कायेन अंतशः कायेनाशक्तोपि तं कुलमतस्यवन्मनसैव कर्मे बध्नाति तथा आरतः परतश्चेति इह लोकपरलोकयोर्विधापिकृतकारितान्यां च संयताजीवोपघातकारिणः ॥ ६ ॥

॥ टीका—(अधुना सङ्गमित्येतत्सूत्रपदं सूत्रस्पर्शिकया निर्णुक्तिकारः स्पष्टयितुमाह । सङ्गमसिमादीपं, विक्लामंतैयदेवकयं । पञ्चीवकरुणश्चगोय, वायुतहमीतगंचेव ।) (सङ्गमित्यादि) शस्त्रं प्रहरणं तच्चाऽस्तिः खड्गादिस्तदादिकं तथा विद्याधिष्ठितं मंत्राधिष्ठितं तदेव कर्मरुतं दिव्यक्रियानिष्पादितं । तच्च पंचविधं । तद्यथा । पार्थिवं वारुणमाग्नेयं वायव्यं तथैव ऋषादिमिश्रं चेति । किंचाऽन्यत् । माइणोइत्यादिसूत्रं । माया परवंचनादिका बुद्धिः सा विद्यते येषांते मायाविनस्तएवंचनूतामायाः परवंचनानि कृत्वा एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणादेव क्रोधिनोमानिनोलोचिनः संतः कामान् इष्टारूपान् तथा जोगांश्च शब्दादिविषयरूपान् समारंजंते सेवन्ते । पागांतरंवा (आरंजायेतिवद्वड्) त्रिनिर्मनोवा कायैरारंजार्थं वर्त्तते । बहून् जीवान् व्यापादयन् बध्नन् अपध्वंसयन् आज्ञापयन् जोगार्थां विज्ञोपार्जनार्थं प्रवर्त्ततइत्यर्थः । तदेवमात्मसातानुगामिनः स्वसुखलिप्तवोऽखविषोविषयेषु गृहाः कपायकजुषितांतरात्मानः संतएवंचनूतानवन्ति । तद्यथा । हंता

रः प्राणिव्यापादयितारस्तथाज्ञेचारः कर्णनासिकादेस्तथा प्रकर्तयितारः पृष्ठोदरादेरिति ॥ ५ ॥ तदेतत्कथमित्याह (मणसाइत्यादि) अधुना सन्नमित्येतत्सूत्रपदं तदेतत्प्राण्युपमर्दनं मनसा वाचा कायेन कृतकारितानुमतिनिश्चांतशः कायेनाऽऽशक्तोऽपि तंडुलमस्यवन्मनसैव पापानुष्ठानानुमत्या कर्म बभातीति । तथाऽऽरतः परतश्चेति लौकिकी वा युक्तिरिति । एवं पर्यालोच्यमानाएहिकामुष्मिकयोर्द्विधापि स्वयंकरणेन परकरणेन वा संयता जीवोपघातकारिण इत्यर्थः ॥ ६ ॥

वेराइं कुवई वेरी, तउ वेरेहिं रज्जती॥पावोवगाय आरंजा, डुकफासाय अंतसो ॥७॥ संपराइय णियजंति, अतडुकडकारिणो ॥

रागदोसस्सिया बाला, पावं कुवंति ते बहु ॥ ८ ॥

अर्थ—(वेराइंकुवईवेरीके०) जीव घातनो करनार पुरुष ते विरोधरूप वैर ने अनेक जीवोनी साथे करे (तउवेरेहिंरज्जतीके०) तथा ते वैरे करी परलोके पण राचे एटले वैर साथें संबंध करे (पावोवगायआरंजाके०) पापना समीप गामी एवा सावधानुष्ठानरूप आरंजना करनार ते (डुकफासायअंतसो के०) अंत काले विपाकावसरे असातावेदनीय ना उदय थकी डुःखनो स्पर्श पामे. ॥ ७ ॥ (संपराइयणियजंति के०) साते कर्म बांधवाना वे प्रकार कहाळे एक ईर्ष्यापथिकिक्रिया अने बीजी सांपराइकिक्रिया ए वे थकी जीव कर्मनो बंध बांधे (अतडुकडकारिणो के०) आत्म डुष्कृतकारी एटले स्वयं पापकारी (रागदोसस्सियाबाला के०) रागदोषाश्रित एटले राग दोषे व्याकुल बाल एटले अज्ञानी सदसद विवेक रहित एवा ठता (पावंकुवंतितेबहुके०) ते पुरुषो पोताना आत्माना घात करनार एटले आत्माने डुःखना देनारा एवा घणा पाप करे. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—वैरी सजीवोवैराणि करोति ततोऽपैरैर्वैरैरनुकुर्यते वैरपरंपरानुपंगी स्यादित्यर्थः । आरंजाः पापोपगाः पापयुक्ताअंतशोविपाककालेऽवदधिनिः स्युः ॥ ७ ॥ आत्मडुष्कृतकारिणः स्वपापविधायिनः सांपरायिकं कर्म नियजंति वध्नंति । ते किञ्चूताः । रागदोषाश्रिता बालाः पापं कुर्वन्ति बद्धन्तं । कर्मद्विधा । ईर्ष्यापथं सांपरायिकंच तत्र संपरायावादरकपायास्तेन्यथागतं सांपरायिकं जीवघातहेतुत्वेन कपायोऽं कर्म वध्नन्तीत्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ टीका—सांप्रत जीवोपघातविपाकदर्शिनार्थमाह । (वेराइंइत्यादि) । वैरमस्यास्तीति वैरी सजीवोपमर्दकारी जन्मशतानुबंधीनि वैराणि करोति । ततोऽपि च वैरादपैरैर्वैरैरनुकुर्यते । वैरपरंपरानुपंगी जवतीत्यर्थः । किमिति । यतः पापं उपसामीप्येन गच्छतीति पापोपगाः । कएते आरंजाः सावधानरूपाः । अंतशोविपाककाले डुःखं स्पृशंतीति डुःख

स्पर्शाश्रयातोदयविपाकिनोज्वंतीति ॥ ७ ॥ किंचाऽन्यत्संपराश्रयिण्यवतीत्यादि)
द्विविधं कर्म ईर्यापयं सांपरायिकंच । तत्र संपरायावादरकपायास्तेन्यआगत सांपरायिकं
तस्मिन्विपमर्दकत्वेन वैरानुषंगितयाऽऽत्मदुष्कृतकारिणः स्वपापविधायिनः संतोनीयवृं
ति बध्नन्ति । तानेव विशिनष्टि । रागद्वेषाश्रिताः कपायकलुपितांतरात्मानः सदसद्विवेकं
विकलत्वात् बालाश्च बालास्ते चैवञ्जूताः पापमसद्व्यं बद्धनंतं कुर्वन्ति विदधति ॥८॥

एयं सकम्मवीरियं, बालाणं तु पवेदितं॥इतो अकम्मविरियं, पं
मियाणं सुणेहमे ॥९॥ दव्विए बंधणुम्मुक्के, सब्ब उच्चिन्नबंधणे ॥ प

एोल्लपावकं कम्मं, सल्लं कंततिअंतसो पाठांतरे सल्लंकंतति अप्पणो १०

अर्थ—(एयंसकम्मवीरियं के०) एपूर्वोक्त अनुक्रमे सकर्म वीर्यं कथ्यो ते कर्म बांधवा
नुं कारणते माटे ए (बालाणंतुपवेदितं के०) ए बालानुं वीर्यं कथ्यं (इतो के०) ए
बालवीर्यं कथ्यान्तरं (अकम्मविरियं के०) अकर्म वीर्यं ते (पंमियाणंसुणेहमे के०)
पंमिततु वीर्यं जाणवो ते हुं कहुंहुं माटे हे शिष्यो तमे सांजलो ॥९॥ (दव्विएके०) मुक्ति
गमन योग्य एवो जीव इव्य (बंधणुके०) राग द्वेष रूप जे कपाय तेथकी (मुक्केके०) मुक्त ए
टले रहित (सब्बउच्चिन्नबंधणे के०) सर्वथा प्रकारे कर्म बंधननो ठेव करनार एवोठतो
(एोल्लपावकंकम्मं के०) पाप कर्मने कथ्य करी (सल्लंकंततिअंतसो के०) जेने पामीने
जीव समस्त सव्य कापे अथवा पाठांतरे (सल्लंकंततिअप्पणोके०) पोताना शक्य कापे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—तत् पूर्वोक्तं बालानां सकर्मवीर्यं प्रवेदितं । यथा जमदग्निना स्वचार्यायामकार्यं
प्रवृत्तः कृतवीर्योव्यादितस्तत्पुत्रेण कार्तवीर्येण जमदग्निर्हृतः पुनर्जमदग्निपुत्रेण परशु
रामेण सप्तवारान् कृत्रियाहताः पुनः कृतवीर्यसुतेन सुञ्जुमेन त्रि.सप्तवारान् ब्राह्मणाह-
ताइति बालानां कर्मवीर्यमिति । इतर्ध्वमकर्मवीर्यं पंडितानां तन्मे मम कथयतः शृ-
णुत यूयं ॥ ९ ॥ इत्योजव्योमुक्तियोग्योऽकपायित्यर्थः । बंधनोन्मुक्तः कर्मरहितः सर्वत-
श्चिन्नबंधनः सूक्ष्मवादरकपायमुक्तः प्रणुद्य प्रेर्य पापं कर्म तत्कारणञ्छूतान् आश्रवान् वा
त्यक्त्वा शक्यतुल्यमशेषं कर्म कृतव्यपनयति ॥ १० ॥

॥ टीका—एवं बालवीर्यं प्रदर्शयोपसंजिघृक्षुराह । (एयंसकम्ममेत्यादि) । एतत् यत् प्राक्
दर्शितं । तद्यथा । प्राणिनामतिपातार्थं शस्त्रं शास्त्रं वा केचन शिङ्कन्ते । तथा परे विद्यामं-
त्रान् प्राणिबाधकानधीयते । तथाऽन्येमायाविनोनानाप्रकारां मायां कृत्वा कामजोगार्थं
भारंनान् कुर्वन्ते । केचन पुनरपि परेवैरिणस्तत्कुर्वन्ति येन वैरैरनुबध्यन्ते । तथाहि ।
जमदग्निना स्वचार्याकार्यव्यतिकरे कृतवीर्योविनाशि तत्पुत्रेणतु कार्तवीर्येण जमदग्निः

जमदग्निमुतेन परशुरामेण सप्तवारान् निःकृत्रा पृथिवी कृता । पुनः कर्तव्यमुतेन तु सु
 जमेन त्रिःसप्तकृत्वोद्वाहणाव्यापादिताः । तथाचोक्तं । अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तु
 टिमुपैति शक्तिमान् । अधिकांकुरुते हि यातनां, द्विपतां जातमशेषमुद्धरेत् ॥१॥ तदेवं क
 पायवशगाः प्राणिनस्तत्कुर्वन्ति । येन पुत्रपौत्रादिष्वपि वैरानुबंधो नवति । तदेतत्सकर्मणां
 बालानां वीर्यं । तुल्यत्वात्प्रमादवतां च प्रकर्षेण वेदितं प्रवेदितं प्रतिपादितमिति यावत् । अ
 तर्कध्वमकर्मणां पंडितानां यद्वीर्यं तन्मे मम कथयतः शृणुत यूयमिति ॥१॥ यथाप्रतिज्ञात
 मेवाह (द्विविधे इत्यादि) इव्योजव्योमुक्तिगमनयोग्यः । इव्यं च जव्यमिति वचनात् । राग
 द्वेषविरहाश्च इव्यज्ज्ञातोऽकपायीत्यर्थः । यदिवा वीतरागमिति । वीतरागोऽल्पकपायइत्य
 र्थः । तथाचोक्तं । किंस्वाचोयुंजे, सरागधम्ममि कोइयकसायी । संतेविजोकपाए, निगि
 एहइसोवि तचुहो ॥१॥ सच किंज्ज्ञातो नवतीति दर्शयति । बंधनात्कपायात्मकान्मुक्तो बंधनो
 न्मुक्तः । बंधनं तु कपायाणां कर्मस्थितिहेतुत्वात् । तथाचोक्तं । (बंधद्विद्वकसायवसा
 इति) यदिवा बंधनो न्मुक्तइव बंधनो न्मुक्तः । तथा परः सर्वतः सर्वप्रकारेण सूक्ष्मबादरूपं
 विन्नमपनीतं बंधनं कपायात्मकं येन सविन्नबंधनः । तथा प्रणुद्य प्रेयं पार्यं कर्म कारणज्ज्ञा
 तान्वाऽऽश्रवानपनीय शल्यवञ्जल्यं शेषकं कर्म तत् कृतं तत्पनयत्यंतशोनिरवशेषतो
 विषटयति । पाठांतरंवा । (सत्त्वकंतइयण्योति) शल्यज्ज्ञातं यदष्टप्रकारं कर्म तदात्मनः
 संवधि कृतंति विनतीत्यर्थः ॥ १० ॥

नेयावयं सुयत्कायं, उवादाय समीहणानुजोनुजो उहावासं, अ
 सुहंतं तहातहा ॥ ११ ॥ गणी विविहवाणाणि, चइस्संति ए
 संसठ ॥ अणियंते अयं वासे, णायएहि सुहीदिय ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे जे वस्तु पामीने शल्यने छेदे ते देखादेठे. (नेयावयंसुयत्कायंके०) न्याय एटले
 ज्ञान दर्शन चारित्ररूप जे मोक्ष मार्ग श्री तीर्थंकर देवनो ज्ञाप्यो (उवादायके०) तेने उपा
 वान एटले ग्रहण करीने (समीहणके०) धर्म ध्यानने विषे उद्यम करे अने (सुज्ज्ञोनुज्ज्ञो
 उहावासंके०) जे बालवीर्यवंतते बली बली अनंतनव ग्रहणने विषे जेम जेम नरकादि
 क दुःखना आयासोने विषे पर्यटन करे (तहातहा के०) तेम तेम (असुहंतके०)
 अशुज्ज्ञत्वं एटले इथ्यानपणु प्रवर्द्धमान थाय एवो संसारनुं स्वरूप जाणीने पंक्ति पुरु
 प धर्मध्यानने विषे प्रवर्त्ते ॥ ११ ॥ हवे संसारनुं अनित्य पणु देखादेठे. (गणीविविह
 वाणाणि के०) जे जीवना विविध प्रकारना प्रधान स्थानकठे तथया देवलीकमां ईइ
 तथा सामानिक त्रयस्त्रिंशकादिकना स्थानठे मनुष्यने विषे चक्रवर्ती वामुदेव बलदेव

तथा मांमलिकादिकना स्थानत्रे तिर्यचने विषे पण क्पांएक इष्टजोग नूम्यादिक स्थानत्रे ते सर्व स्थानने (चइस्संति के०) गाम्भो (एसंसत्त के०) एमां सदेहकरवो नही तथा (एणयएहि के०) ज्ञाति गोत्री (सुहीहिया के०) सुहृद एटले बांधवादिक (अणियंतेअयंवासे के०) ए सर्वजुं अनित्य अशाश्वत एवो वासत्रे ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—नैग्यायिकं मोक्षनयनशीलं श्रुताख्यातं धर्ममुपादाय गृहीत्वा समीहते सम्यक् मोक्षाय ईहते चेष्टते नूयोनूयः पुनः पुनः दुःखावाप्तं बालवीर्यवान् स्यात् यथायथा बालवीर्यवान् स्यात् तथातथाऽशुनत्वं दुर्ध्यानं प्रवर्धते ततश्च नरकादिदुःखं ॥ ११ ॥ स्थानानि विद्यंते येषांते स्थानिनोदेवलोकादिशुचिस्थानवर्तिनः स्थानानि त्यक्त्यंति नात्र संशयोऽशाश्वतत्वादिंश्चक्रित्वादीनां । यतः । सुचिरतरमुपित्वा बांधवैर्विप्रयोगः सुचिरमपि हि रंत्वा नास्ति जोगेषु तृप्तिः ॥ सुचिरमपि हि पुष्टं याति नाशं शरीरं, सुचिरमपि विचिंत्यो धर्म एकः सहायः ॥ १ ॥ इति ज्ञातकैः स्वजनैः सुहृन्निश्च सहवासोयमनियतः कियत्कालस्थायी ननित्यः ॥ १२ ॥

॥ टीका—यदुपादाय शल्यमपनयति तददर्शयितुमाह । (नेयावयमित्यादि) नयनशीलोनेता । नयतेस्त्वाङ्गीलिकस्तृन् । सचाऽत्र सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकोमोक्षमार्गः शुतचारित्ररूपोवा धर्मोमोक्षनयनशीलवान् गृह्यते । मार्गं धर्मं वा मोक्षं प्रति नेतारं सुष्ठु तीर्थकरादिनिराख्यातं स्वाख्यातं तमुपादाय गृहीत्वा सम्यक् मोक्षाय चेष्टते ध्यानाध्ययनादावुद्यमं विधत्ते । धर्मध्यानारोहणालंबनायाह । नूयोनूयः पीनः पुन्येन यद्बालवीर्यं तदतीतानागतानंतनवग्रहणेषु दुःखमावाप्तयतीति दुःखावाप्तं वर्तते । यथा यथाच बालवीर्यवान् नरकादिषु दुःखवासेषु पर्यटति तथातथा वास्याऽशुनाध्यवसायित्वाद्भुतमेव प्रवर्धते इत्येवं संसारस्वरूपमनुपेक्ष्यमाणस्य धर्मध्यानं प्रवर्ततइति ॥ ११ ॥ सां प्रतमनित्यनावनामधिरुत्याह । (गाणीविविहेत्यादि) । स्थानानि विद्यंते येषांते स्थानिनः । तद्यथा देवलोके इंद्रस्तत्समानानि त्रयस्त्रिंशत्पार्षद्यादीनि मनुष्येष्वपि च कर्वातवज्रदेववासुदेवमहामंमज्जिकादीनि । तिर्यक्ष्वपि यानि कानिचिदिष्टानि जोगनूम्यादौ स्थानानि तानि सर्वाण्यपि विविधानि नानाप्रकाराण्युत्तमाधममध्यमानि तेषु स्थानिनस्त्यक्षपंति नात्र संशयोविधेयइति । तथाचोक्तं । अशाश्वतानि स्थानानि सर्वाणि दिवि चेह च देवासुरमनुष्याणामृदयश्च सुखानि च तथाऽयं ज्ञातिजिः सद्बन्धुजिः सार्धं सहायैश्च मित्रैः सुहृद्भिः संवासः सोऽनित्योऽशाश्वतइति । तथाचोक्तं । सुचिरतरमुपित्वा बांधवैर्विप्रयोगः सुचिरमपि हि रंत्वा नास्ति जोगेषु तृप्तिः । सुचिरमपि हि पुष्टं याति नाशं शरीरं ॥

सुचिरमपि विचिंत्यो धर्मैकः सहायइति ॥१॥ चकारौ धनधान्यद्विपदचतुष्पदशरीराद्यनि
त्यत्वनावनार्थौ । अशरणाद्यशेषनावनार्थैश्चाऽनुक्तसमुच्चयार्थमुपात्ताविति ॥ १२ ॥

एवमादाय मेधावी, अप्पणो गिद्धिमुद्धरे ॥ आरियं उवसंपंजे,
सवधम्ममकोवियं ॥ १३ ॥ सहसंसंइए णच्चा, धम्मसारं सुणे
तु वा ॥ समवट्ठिएण अणगारे पच्चस्काय पावए ॥ १४ ॥

अर्थ—(एवमादायमेधावीके०) एरीते पंक्ति पुरुषे अवधारीने (अप्पणोगिद्धिमुद्धरे
के०) पोतानो ममत्व स्वजाव उद्धरे एटले स्वजनाटिकने विपे ममत्व नकरे (आ
रियंउवसंपंज्जेके०) आर्यजे वीतराग प्रणीत मोक्षमार्गरूप धर्म तेने आदरे तेधर्म केवो
ठे तोके (सवधम्ममगोवियंके०) सर्व धर्ममांहे प्रधान अगोपित एटले अदूषितठे प्रगटठे
॥१३॥ हवे बुद्धधर्म परिज्ञान जेरीते याय तेरीते कहेठे. (सहसंसंइएणच्चाके०) जाति
स्मरणादिके करी तथा पोतानी मतिथे करी जाणीने (वाके०) अथवा अन्य शुवादिक
पाशेथी (धम्मसारंसुणेतुके०) धर्मनो सार जे चारित्र तेने सांनजीने अंगीकार करे (स
मुवट्ठिएउअणगारे के०) पंक्ति वीथिं संपन्न एवो साधु संयमने विपे उद्यमवंत थको
(पच्चस्कायपावए के०) पापकर्म जे सावद्यानुष्ठान तेने पच्चस्के एटले निराकरे ॥१४॥

॥ टीपिका—सर्वमनित्यमेवमादाय एवं ज्ञात्वा मेधावी आत्मनोगृहि ममत्वमुद्धरेत्
त्यजेत् आर्यं मोक्षमार्गमुपसंपाद्येतादितिष्ठेदाश्रयेत् । किंचूतं सर्वैः कुतीर्थकधर्मैरकोपितोऽ
दूषितश्च ॥१३॥ धर्मसारं धर्मरहस्यं ज्ञात्वा (सहसंसंइएइत्यादि) ज्ञातेन तीर्थकरादिन्योवा
श्रुत्वा चारित्रं प्रतिपद्यते । उपस्थितउत्तरोत्तरशुल्लसंयत्तयेऽनुद्यतोऽनगारः प्रत्याख्यातं
निराकृतं पापं येन सप्रत्याख्यातपापकः स्यात् ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपिच । (एवमादायेत्यादि) अनित्यानि सर्वाण्यपि स्थानानीत्येवमा
दायावधार्य मेधावी मर्यादाव्यवस्थितः सदसद्विवेकी वा आत्मनः संबंधिनीं गृहि
गाध्यं ममत्वमुद्धरेदपनयेन्ममेदमहमस्य स्वामीत्येवं ममत्वं कचिदपि न कुर्यात् ।
तथा । आराज्ञातः सर्वहेयधर्मेभ्यऽत्यायोमोक्षमार्गस्तमुपसंपद्येताऽपितिष्ठेत् समाश्रये
दिति । किंचूतं मार्गमित्याह । सर्वैः कुतीर्थकधर्मैरकोपितोऽदूषितः स्वमहिम्नेन दूष
यितुमशक्यत्वात् प्रतिष्ठां गतः । यदिवा सर्वधर्मैः स्वनावैरनुष्ठानरूपैरगोपितं कृत्स्नत
कर्त्तव्यानावात् प्रकटमित्यर्थः ॥ १३ ॥ सुधर्मपरिज्ञानं च यथा जवति तद्वशीयितुमाह ।
(सहसंसंइएइत्यादि) धर्मस्यसारः परमार्थो धर्मसारस्तं ज्ञात्वाऽवबुध्य । कथमिति दर्श

यति । सद्सम्मत्या स्वमत्वाया विशिष्टाजिनिबोधिकज्ञानेन श्रुतज्ञानेनावधिज्ञानेन वा स्वपरावबोधकत्वात् ज्ञानस्य तेन सह धर्मस्य सारं ज्ञात्वेत्यर्थः । अन्येभ्योवा तीर्थेकरणधराचार्यादिभ्यश्चापुत्रवत् श्रुत्वा चिलातपुत्रवद्वा धर्मसारमुपगच्छति । धर्मस्य वा सारं चारित्रं तत्प्रतिपद्यते तत्प्रतिपत्तौ च पूर्वोपाचकर्मरूपार्थं पंडितवीर्यसंपन्नोरागादिवंधनविमुक्तोवालवीर्यरहितउत्तरोत्तरगुणसंपत्तये समुपस्थितोऽनगारः प्रवर्धमानपरिणामः प्रत्याख्यातं निराकृतं पापकं सावद्यानुष्ठानरूपं येनाऽसौ प्रत्याख्यातपापकोचवतीति ॥ १४ ॥

जं किंचुवक्कमं जाणे, आनुक्केमस्स अप्पणो ॥ तस्सेव अंतरा खिप्पं, सिरुं सिरुं पंप्पि ॥ १५ ॥ जहा कुम्मे सअंग्गाई, स ए देहे समाहरे ॥ एवं पावाई मेधावी, अक्षप्पेण समाहरे ॥ १६ ॥

अर्थ—(किंच के०) जे कोइ प्रकारे करी (अप्पणो के०) पोतानो (आनुक्केम स्सके०) खेमे कुशले करी आयुष्यनो (उवक्कमंजाणेके०) उपक्रम एटले विनाश जाणे अर्थात् पोतानुं मरण जाणे (तस्सेवअंतराखिप्पंके०) तेना अंतराले एटले विचाले द्विप्र एटले उतावलो (सिरुंसिरुं पंप्पि के०) ते पंप्पित संलेपणारूप शिक्षा शीखे अने ते शिक्षाने मरणावधि सुधि अंगीकार करे ॥ १५ ॥ (जहाके०) जेम (कुम्मेसअंग्गाईके०) कांचवो पोताना अंग तथा हाथ मस्तकादिक उपांगने (सएदेहेसमाहरे के०) पोताना देहने विषे गोपवे (एवं के०) एरीते (मेधावी के०) पंप्पितजे ठे ते पण (पावाई के०) पापजे सावद्यानुष्ठान रूप तेने (अक्षप्पेण के०) अथात्म एटले सम्यक् दर्शन ज्ञानादिक जावनार्ये करी (समाहरे के०) उपसंहरे एटले मरण काल सुधी संलेपणार्ये करी पापकर्मने निर्द्धरे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—आयुःक्षेमस्य स्वायुष्यउपक्रमं कृत्यं जानीयात् ज्ञात्वा च तस्योपक्रमस्य कालस्य वा अंतराले द्विप्रमेव अनाकुलः पंप्पितः संलेखनारूपां शिक्षां नक्तपरिज्ञेयितमरणादिकां वा शिक्तेत् ॥ १५ ॥ यथा कूर्मः स्वान्यंगानि स्वके देहे समाहरेजोपायेत् एवं मेधावी पंडितः पापानि पापानुष्ठानान्यध्यात्मना सम्यक् ज्ञानादिजावनया समाहरेउपसंहरेत् ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (किंचुवक्कममित्यादि) उपक्रम्यते संवर्त्यते कृत्यमुपनीयते आयुष्येन सवपक्रमस्तथैकंचन जानीयात् । कस्यायुःक्षेमस्य स्वायुष्यति । इदमुक्तं नवति । स्वायुष्यस्य येन केनचित्प्रकारेणोपक्रमो जावी यस्मिन्वा काले तत्परिज्ञाय तस्योपक्रमस्य कालस्य वा अंतराले द्विप्रमेवाऽनाकुलोजीवितानां शंसी पंप्पितो विवेकी संलेखना

नुरूपां शिद्दां नक्तपरिङ्गितमरणादिकां वा शिद्धेत् । तत्र ग्रहणशिद्ध्यु यथावन्मरण
विधिं विज्ञायाऽऽसेवनाशिद्ध्यु सेवेतेति ॥ १ ॥ किंचान्यत् । (जह्वाकुम्भेऽत्यादि) । यथेत्यु
दाहरणप्रदर्शनार्थः । यथा कूर्मः कञ्चपः स्वान्यंगानि शिरोधरादीनि स्वके देहे समाहरेजोप
येदव्यापाराणि कुप्यदेवमनयैव प्रक्रियया मेधावी मर्यादावान् सदसद्विवेकवी वा पापानि
पापरूपाण्यनुष्ठानान्यध्यात्मना सम्यक् धर्मज्ञानादिजावनया समाहरेदुपसंहरेन्मरणकाले
चोपस्थिते सम्यक्संलेखनया संलिखितकायः पंक्तिमरणेनाऽऽत्मानं समाहरेदिति ॥ १ ॥

साहरे हृत्पाएय, मणं पंचेदियाणिय ॥ पावकं च परीणामं, नासा
दोसंच तारिसं ॥ १७ ॥ अणुमाणंच मायंच, तं पडिन्नाय पंफिए ॥ (पाठां
तरं अइमाणं च माइंच तं परिष्साय पंडिए) द्वितीय पाठांतरं (सुयंमे
इहमेगेसिं, एयं वीरस्स वीरियं) (तृतीय पाठांतरं । आयतठं समादा
य एयं वीरस्स वीरियं) ॥ सातागारवणिहुए, उवसंते णिहेचरे ॥ १८ ॥

अर्थ—(साहरे हृत्पाएयके०) काचवानी पेरे हाथ पग अंगोपांगादिकने गोपवीराखे
(मणंपंचेदियाणियके०) तथा मनना अकुशल व्यापार तथा ओत्रादिक सर्व इन्द्रिजनाविषय
थकी निवर्त्त तथा (पावकंचपरीणामके०) मननोपाय मय परिणाम एटले मागो अनिप्राय
(नासादोसंचतारिसंके०) ज्यारे कांइ प्रयोजन पडे त्यारे तेवोजजे पापरूप नापानो दोष
तेने पण संवरे ॥ १७ ॥ तथा कोइ पूजा सत्कार करे तेवारे मान टालवुं ते आश्री कहेवे.
(अणुमाणंच मायंचके०) अल्पमान अल्पमाया अने चकारथकी अनुक्रमे क्रोध तथा लोच
पण लेवो (तंपडिन्नाय पंफिए के०) तेने जाणिते पंक्ति विवेकी जन होयते अंहीं पा
ठांतरे अइमाणमिति अत्यंतमान अत्यंतमाया तेमज अत्यंत क्रोध अने लोच एनो सर्वथा
प्रकारे त्याग करे एम पण कसुंठे बीजुं पाठांतर (सुयंमेइ हमेगेसिं के०) एरीते में गु
रुनी पागेथी सम्यक् प्रकारे सांजटपुंठे के (एयंवीरस्स वीरियं के०) ए क्रोधादिकना जय
थी वीर पुरुषनुं वीर्य पराक्रम जाणवुं पण जे संग्राममां शत्रुने ह एते परमाथें वीर
शुजट नकहेवाय तीजुंपाठांतर (आयतठंके०) मोहूनो अर्थ आत्मतिष्ठ एवो साधु (स
मादायके०) ते चारित्रने रुढीरीते ग्रहण करीने पठी क्रोधादिकने जीतवानो उद्यम करे
(एयंवीरस्सवीरियंके०) ए प्रकारे वीर पुरुषनुं वीर्य जाणवो तथा (सातागारवणिहुए
के०) सातागारवने विषे निजत एटले अनुद्युक्त अर्थात् साता गारवे करी रहित तथा
(उवसंतेणिहेचरे के०) उपशांत एटले कपावना जीतवा थकी ह्मावान् तथा माया
रहित उतो संपमानुष्ठान आचरे ए शुद्ध मार्गनो जाव जाणवो ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—अनशने शेषकाले वा हस्तौ पादौ च संहरेद्दद्यापारात्रिवर्तयेत् । तथा मनश्चित्तं पञ्चेन्द्रियाणि च विषयेभ्यो निवर्तयेत् पापकमशुभं परिणामं जापादोषं च सावद्यां जापां संहरेत् ॥ १७ ॥ आयतार्थं मोक्षं सुप्तु आदाय गृहीत्वा कामक्रोधादिकं जयेत् एत वीरस्य वीरत्वं तथा सातगौरवं सुखशीलता तत्र निजृताऽनुद्यमउपशान्तः कृमावान् न विद्यते निद्रा माया यस्यासावनिद्रोमायाप्रपंचरहितश्चरत्संयमे ॥ १७ ॥

॥ टीका—संहरणप्रकारमाह (साहरेत्यादि) पादपोषगमने इंगितमरणे नक्तपरिक्षायां शेषकाले वा कूर्मवद्वस्तौ पादौ च संहरेद्दद्यापारात्रिवर्तयेत् । तथा मनोऽन्तःकरणं तच्चाऽकुशलव्यापारेभ्यो निवर्तयेत् । तथा शब्दादिविषयेभ्योऽनुकूलप्रतिकूलैर्भ्योऽऽस्तद्विद्यतया श्रोत्रेन्द्रियादीनि पञ्चाऽपीन्द्रियाणि । चशब्दः समुच्चये । तथा पापकं परिणाममैहि कामुष्मिकाशंसारूपं संहरेदित्येवं जापादोषं च तादृशपापरूपं संहरेत् मनोवाक्कायशुभः सन् दुर्ज्ञेयं संयममवाप्य पण्डितमरणं वाऽशेषकर्मकृत्यार्थं सम्यगनुपालयेदिति । तच्च संयमे पराक्रममाणं कश्चित् पूजासत्कारादिना निमंत्रयेत् । तत्राऽऽत्मोत्कर्षो न कार्य इति दर्शयितुमाह ॥ १७ ॥ (अणुमाणं चेत्यादि) चक्रवर्त्यादिना सत्कारादिना पूज्यमानेनाऽणुरपि स्तोकोऽपि मानोऽहंकारेण विधेयः किमुत महान् । यदि वोत्तममरणोपस्थितेनोद्यतपोनिष्ठसदेहेन वा अहोऽहमित्येवंरूपस्तोकोऽपि गर्वो न विधेयः । तथा पंढुरार्येयव स्तोकाऽपि माया न विधेया किमुत महतीत्येवं क्रोधलोनावापि न विधेयाविति । एवं द्विविधयापि परिक्रिया कषायांस्तद्विपाकांश्च परिक्षाय तेभ्यो निवृत्तिं कुर्यादिति । पाठांतरं वा । अणुमाणं चमा इव तं परिस्माप्यपंनि । अतीव मानोतिमानः सुजुमादीनामिव तं दुःखावहमित्येवं ज्ञात्वा परिहरेत् । इदमुक्तं नवति । यद्यपि सरागस्य कदाचिन्मानोदयः स्यात् तथाऽप्युदयप्राप्तस्य विफलीकरणं कुर्यादित्येवं मायायामप्यायोज्यं । पाठांतरं वा । (सुयं मे इहमेगेसिं, एयं वीरस्त वीरियं ।) येन बलेन संग्रामशिरसि महति मुनटे परानीकं विजयते तत्परमार्थतोवीर्यं न नवत्यपितु येन कामक्रोधादीन् विजयते तद्वीरस्य महापुरुषस्य वीर्यमिद्वैवाऽस्मिन्नेव संसारे मनुष्यजन्मनि चैकेषां तीर्थकरादीनां संबंधिवाक्यं मया श्रुतं वा । पाठांतरं वा । (आयतं समादाय, एवं वीरस्त वीरियं) आयातो मोक्षोऽपर्यसितावस्थानत्वात् । सचाऽसावर्थश्च तदर्थोवा तत्प्रयोजनोवा सम्यक् दर्शनज्ञानचारित्रमार्गः स आयातार्थस्तं दृष्ट्वाऽऽदाय गृहीत्वा यो धृतिवज्जेन कामक्रोधादिविजयाय च पराक्रमते । एत वीरस्य वीर्यमिति यदुक्तमासीत् किंतु वीरस्य वीरत्वमिति तद्व्याजवति तत्तथाख्यातं । किंचाऽन्यत् सातगौरवं नाम सुखशीलता तत्र निजृता सत्त्वमनुद्युक्तत्यर्थः । तथा क्रोधाग्निजयाऽपशान्तः शीतोन्मत्तः शब्दादिविषयेभ्यो

ऽप्यनुकूलप्रतिकूलेभ्योऽरक्तद्विष्टतयोपशान्तोजितेंद्रियत्वात्तेभ्योनिवृत्तइति । तथा निहम्यं ते प्राणिनः संसारे यया सा निहा माया नविद्यते सा यस्याऽसावनिहोमायाप्रपंच रहितइत्यर्थः । तथा मानरहितोलोचनवर्जितइत्यपि इष्टव्यं । सचैवंजूनतः संयमानुष्ठानं चरेत् कुर्यादिति । तदेवं मरणकालेऽन्यदा वा पंडितोवीर्यवान् महाव्रतेपूयतः स्यात् । तत्राऽपि प्राणातिपातविरतिरेव गरीयसीति कृत्वा तत्प्रतिपादनार्थमाह । (वडूमहे तिरियंया जेपाणा तसथावरा ॥ सबउ विरतिं कुळा, संति निवाणमाहियं॥१॥) अयंच २जोकोन सूत्रादर्शेषु दृष्टटीकायांतु दृष्टइति कृत्वा लिखितवचनार्थश्रेति ॥ १७ ॥

पाणेष णाड्वाएज्जा, अदिन्नं पियणादए ॥ सादियं ण मुसं बूया
एस धम्मं वुसीमउ ॥ १९ ॥ अतिकम्मंति वायाए, मणसा वि न
पउए ॥ सबउ संवुमे दंते, आयाणंसु समाहरे ॥ २० ॥

अर्थ—(पाणेषणाड्वाएज्जा के०) प्राणीजना प्राणने हणें नही (अदिन्नं पियणादए के०) तथा दंत शोधनमात्र पण अदत्त लीए नही (सादियंणमुसंबूया के०) माया सहित मृषावाद न बोले केम के परवंचना निमित्त जे मृषा बोलाय ठे ते मायाविना बोलातुं नथी किंतु माया सहितज बोलायठे ते भाटे मृषानी आदि ते मायाज जाणवी तेवी मायाने परिहरे त्यागे (एसधम्मंवुसीमउ के०) संयमवतनो तथा जी तेंद्रिय साधुनो एहिज धर्म सत्य जाणवो ॥ १९ ॥ (अतिकम्मंतिवायाए के०) महाव्रतोतुं अतिक्रम एटले उज्जधन करवानी वचने करी (मणसाविनपउए के०) तथा मने करी पण प्रार्थना करे नही ए वनेना निपेधवा थकी त्रीजो कायानो अतिक्रम दूर थकीज निपेधो एम पोतानी मेलेज जाणी लेवो (सबउसंवुमेदंते के०) सर्व थकी करण करावण तथा अनुमतियें करी बाह्यान्तर जेदेकरी संवृत शुतेंद्रिय एवो ठतो (आयाणंसुसमाहरे के०) आदान एटले सम्यक् दर्शनादिकतुं ग्रहण करे तथा सुष्टुआ हार ग्रहण करे एम ग्रहण करेली चारित्रने सम्यक् प्रकारे शुद्ध क्रियासहित पाळे ॥ २० ॥

॥ दीपिका—प्राणिनां प्राणान् नातिपातयेत् परेणाऽदत्तं किञ्चिन्नाददीत नगृणहीयात् सह आदिना मायया वर्तते इति सादिकं समाप्यं मृषावादं न ब्रूयात् । परवंचनार्थं मृषावादोऽधिक्रियते च न मायामंतरेण स्यात्ततोमृषावादस्य माया आदिनूता । कार्यः । योहि परवंचनार्थं समाधोमृषावादः सत्यज्यते । यस्तु संयमशुद्ध्यर्थं नमया मृगादृष्टाऽत्यादिकः स न दोषाय (एसधम्मोवुसीमउति) वस्तुमतः वस्तूनि ज्ञानादीनि विद्यते यस्य स वस्तुमान् साधुमास्य अथवा वश्यस्य वशीकृतेंद्रियस्येत्यर्थः ॥ १९ ॥ अतिक्रमं महाव्र

तातिचारइत्येवंजुतं वा मनसापि न प्रार्थयेत् । कायेनापि सर्वतः सबाह्यान्तरतः संवृ
तोयुसोदांतइंद्रियदमेन आगानं सम्यक्दर्शनादिकं सुषु आहारं गृह्णीयात् ॥ २० ॥

॥ टीका—किंच (पाण्डित्यादि) प्राणप्रियाणां प्राणिनां प्राणान्नातिपातयेत् । तथा
परेणाऽदन्तं दंतशोधनमात्रमपि नाददीत नगृह्णीयात् । तथा । सहादिना मायया वर्त
तइति सादिकं समायं मृपावादं न ब्रूयात् । तथाहि । परवंचनार्थं मृपावादोऽधिक्रियते
सच न मायामंतरेण जवतीत्यतोमृपावादस्य माया आदिजुता वर्तते । इदमुक्तं जवति ।
योहि परवंचनार्थं समायोमृपावादः सपरिह्रियते । यस्तु संयनशुद्ध्यर्थं नमया मृगावप
जब्ध्याइत्यादिकः सन दोषायेति । एषयः प्राक् निर्दिष्टो धर्मः श्रुतचारित्राख्यस्वभावोवा
(बुसीमउत्ति) वादसत्त्वान्निर्देशार्थस्त्वयं । वस्तूनि ज्ञानादीनि तद्वतोज्ञानादिमतइत्यर्थः ।
यदिवा । (बुसीमउत्ति) वश्यस्य आत्मवशस्य वश्येन्द्रियस्येत्यर्थः ॥ १९ ॥ अपिच
(अश्कमंतीत्यादि) प्राणिनामतिक्रमं पीडात्मकं महाव्रतातिक्रमंवा मनोऽवपृब्धतया पर
तिरस्कारंवा इत्येवंजुतमतिक्रमं वाचा मनसाऽपि न प्रार्थयेत् । एतद्व्यनिपेधेच कायातिक्र
मोदूरतएव निषिद्धोजवति । तदेवं मनोवाक्कायः कृतकारितानुमतिनिश्च नवकेन जेदेना
तिक्रमं न कुर्यात् । तथा इंद्रियदमनेन तपसा वा दांतः सन् मोक्षस्यादानमुपादानं सम्य
क्दर्शनादिकं सुषुयुक्तः सम्यग्विस्मृतसिकारहितआहरेत् आददीत गृह्णीयादित्यर्थः ॥ २० ॥

१ कडंच कज्जमाणंच, आगमिस्संच पावगं ॥ सर्वं तं णाणुजाणंति,
आयगुत्ता जिइंदिया ॥ २१ ॥ जे अबुद्धा महाजागा, वीरा अस,
मत्त दंसिणो ॥ असुद्धं तेसि परकतं, सफलं होइ सबसो ॥ २२ ॥

अश—(कडंचकज्जमाणंच के०) साधुने उद्देशीने जे कोइ अनार्य पुरुषे कछु एवुं
जे पाप तथा वर्तमान काले जे पाप करेते (आगमिस्संचपावगंके०) तथा 'आगामिक
काले जे पाप कर्म सावधानुष्ठान आरंजादिक साधुने अर्थे जे करेते (सर्वतंणाणुजाणं
तिं के०) ते सर्वने मन वचन अने कायायें करी अनु मोदे नही ते कोण अनुमोदे
नही तोके (आयगुत्ताजिइंदिया के०) जे महानुजाव आत्मगुप्त जितेंद्रिय होय ते
एवा पाप कृत्यने अनुमोदे नही ॥ २१ ॥ (जेअबुद्धामहाजागा के०) जे अगुह्य तत्व
मार्गेना अजाण परंतु व्याकर्णादिक जणेला तेथी लोक मांहे पूज्य मोटा केवाय एवा
(वीरा के०) वीर पुरुष पण (असमचदंसिणोके०) सम्यक्त्व परिज्ञान थकी विकल
होय (असुद्धंतेसिपरकतं के०) एवा पुरुषनुं जे कांइ दान तप नियमादिकने विषे प
राक्रम एटले उद्यम ते अगुह्य जाणवो (सफलंहोइसबसो के०) ते सर्व कर्मबंधना

कारणने विषे सफल थाय पण मूर्ख वैद्यनी चिकित्सानी पेरे कर्म निर्झराना कारण ने विषे सफल न थाय ॥ २२ ॥

॥ दीपिका-साधूद्देशेन यदन्यैः कृतं पापकं कर्म तथा वर्तमाने काले क्रियमाणं तथा अगामिकाले यत्करिष्यते तत्सर्वं नानुजानंति नानुमोदंते आत्मशुभाजितेंद्रियाः सा धवः ॥ २१ ॥ अबुद्धाश्चातपरमार्थाव्याकरणशुष्कतर्कादिज्ञानेन जातमदाश्चपि तत्त्वा नवबोधादज्ञातपरमार्थाएव । यदुक्तं । शास्त्रावगाहपरिघटनतत्परोपि नैवाबुधः समनि गच्छति वस्तुतत्त्वं ॥ नानाप्रकाररसजावगतापि दर्वी स्वादं रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ॥ १ ॥ अबुद्धाश्चपि महाजागाः । जागशब्दः पूजावाची । कोर्यः । अपंडिताश्चपि त्यागादिगुणैर्लोकपूज्यावीराः सुनटवाद् वहंतोऽप्यसम्यक्दर्शनामिध्यादृष्टयस्यर्थः । तेषां बालानां पराक्रांतमनुष्ठानमशुद्धं नशुद्धिहेतु प्रत्युत कर्मबंधाय तत्पराक्रांतं सहफलेन कर्मबंधेन वर्ततइति सफजं सर्वतः स्यात् ॥ २२ ॥

॥ टीका-तथा किंचाऽन्यत् । (कडवेत्यादि) । साधूद्देशेन यदपरैरनार्यकल्पैः कृतमनुष्ठितं पापकं कर्म तथा वर्तमानेच काले क्रियमाणं तथाऽऽगामिनिच काले यत्करिष्यते तत्सर्वं मनोवाक्कायकर्मनिर्नानुजानंति नाऽनुमोदंति तदुपजोगपरिहरेणेति जावः । यद्यप्यात्मार्थं पापकं कर्म परैः कृतं क्रियते करिष्यते च । तद्यथा । शत्रोः शिरश्छिन्नं विद्यते वेत्स्यतेवा तथा चौरोहतोहन्यते हनिष्यते वा इत्यादिकं परानुष्ठानं नाऽनुजानंति नच बहुमन्यंते । तथाहि । यदि परः कश्चिदशुद्धेनाहारेणोपनिमंत्रयेत्तमपि नानुमन्यतइति । कएवंचूतानवन्तीति दर्शयति । आत्माऽकुशलमनोवाक्कायनिरोधेन शुभोयेषां ते तथा जितानि वशीकृतानि इन्द्रियाणि श्रोत्रादीनि यैस्ते तथा एवंचूताः पापकर्म नाऽनुजानंतीति स्थितं ॥ २१ ॥ अन्यच्च (जेयाबुद्धा इत्यादि) ये केचनऽबुद्धार्थं प्रत्यविज्ञातपरमार्थाव्याकरणशुष्कतर्कादिपरिज्ञानेन जाताऽवलेपाः पंक्तिमानिनोऽपि परमार्थवस्तुतत्त्वाऽनवबोधादबुद्धाऽऽलुक् । नच व्याकरणपरिज्ञानमात्रेण सम्यक्त्वव्यतिरेकेण तत्त्वावबोधो नवतीति । तथा चोक्तं । शास्त्रावगाहपरिघटनतत्परोऽपि नैवाबुधः समनिगच्छति वस्तुतत्त्वं ॥ नानाप्रकाररसजावगताऽपि दर्वी, स्वादं रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ॥ १ ॥ यदिवाऽबुद्धाऽव बालवीर्यवंतस्तथा महान्तश्चेत् जागाश्च महाजागाः । जागशब्दः पूजावचनः । ततश्च महापूज्या इत्यर्थः । लोकविश्रुता इति । तथा वीराः परानीरुजैर्दिनः सुनटाऽति । इदमुक्तं नवति पंक्तिश्चपि त्यागादिनिर्गुणलोकपूज्याः । अपिच । तथा सुनटवाद् वहंतोऽपि सम्यक्त्वपरिज्ञानविकलाः केचन नवन्तीति दर्शयति । न सम्यगसम्यक् तद्भावोऽसम्यक्त्वं तदुद्गं शीजं येषांते तथा मिध्यादृष्टयस्य

र्थः । तेषां च बालानां यत्किमपि तपोदानाध्ययनयमनियमादिषु पराक्रांतमुद्यमकृतस्तद
 बुद्धमविशुद्धकारि प्रत्युत कर्मबंधाय जावोपहतत्वात् सनिदानत्वादेति कुवैद्यचिकित्सा
 वद्विपरीतानुबंधीति । तच्च तेषां पराक्रांतं सहफलेन कर्मबंधेन वर्ततइति सफलं सर्वज्ञ
 इति सर्वाऽपि तक्रिया तपोनुष्ठानादिका कर्मबंधार्थवेति ॥ २२ ॥

जेय बुद्धा महाजागा, वीरा सम्मतदंसिणो॥सुधं तेसिं परकंतं,
 अफलं होइ सबसो ॥ २३॥ तेसिंपि तवो असुद्धो, निरंता जे
 महाकुला ॥ जन्ने वन्ने वियाणंति, नसिलोगं पवेऊए ॥ २४ ॥

अर्थ—(जेयबुद्धमहाजागा के०) जे बुद्ध तत्त्व मार्गना जाए एवा तीर्थकरादिक
 मोटा पूज्य-पुरुष (वीरासम्मतदंसिणो के०) धनघाती कर्म विदारवाने सूरवीर सम्य
 कत्व दृष्टि होय (सुधंतेसिंपरकंतं के०) तेमनो जेटलो नियमादिक क्रिया अनुष्ठा
 नने विपे उद्यमने ते सर्व बुद्ध निर्मज जाणवो (अफजंदोइसबसो के०) ते सर्व उ
 द्यम कर्मबंधना कारणे विपे अफल आय किंतु सुवैद्यचिकित्सानीपेरे ते कर्म निर्झरा
 नुंज कारण आय ॥ २३ ॥ तेसिंपितवोअसुद्धोके०) तेनुं तपजे अनशनादिक ते पण अशुद्ध
 जाणवुं ते कोनुं अशुद्ध जाणवुं तोके(निरंताजेमहाकुजाके०) जेमोटा इहवाकादिक कुल
 तेथकी नीकलीने चारित्रिया यथा उता पण (जन्नेवन्नेवियाणंति के०) जे मुनीश्वर पू
 जा सत्कारने अर्थे तप करे तेनो तप पण निःफल माटे अशुद्ध जाणवो अने जे त
 प करतां अनेरा गृहस्थादिक जाणो नही (नसिलोगंपवेऊए के०) जे तपमां पोतानी
 श्लाघा प्रसंसा नबोले ते तप आत्मनेहिते जाणवो ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—ये बुद्धाज्ञाततत्त्वामहाजागामहापूजानाजोवीराः सम्यक्दर्शनास्तज्ज्ञा
 स्तेषां यत्पराक्रांतमनुष्ठितं तत् बुद्धमफलं कर्मबंधरहितं भवति सर्वतः ॥ २३ ॥ महत्कु
 लं येषांते महाकुलानिष्क्रांताः प्रव्रजितास्तेषामपि पूजासत्कारायर्थं यत्तपस्तदबुद्धं स्यात्
 यत्तपः क्रियमाणं नान्ये विजानन्ति तत्कार्यं नैवात्मश्लाघां प्रवेदयेत् प्रकाशयेत् ॥ २४ ॥

॥ टीका—तांप्रतं पंन्तिवर्षिणाधिकृत्याह । (जेयबुद्धाश्रयादि) ये केचन स्वयंबुद्धास्ती
 र्थकराद्यास्तद्विषयावा बुद्धबोधितागणधरादयोमहाजागामहापूजानाजोवीराः कर्मविदार
 एतद्विभ्रवोद्धानादिनिर्वां गुणैर्विराजंतइतिवीराः । तथा सम्यक्त्वदर्शिनः परमार्थतत्त्व
 वेदिनस्तेषां भगवतां यत्पराक्रांतं तपोऽध्ययनयमनियमादावनुष्ठितं तद्बुद्धमवदातं निरु
 परोधं सातगौरवशक्त्यकषायादिदोषाकलंकितं कर्मप्रतिबंधमफलं भवति तन्निरनुबंधनि

जैरार्थमेव नवतीत्यर्थः । तथाहि । सम्यक्दृष्टीनां सर्वमपि संयमतपःप्रधानमनुष्ठानं
नवति संयमस्य चानाश्रयरूपत्वात् तपसश्च निर्जराफलत्वादिति । तथाच पठ्यते ।
(संयमेणएह्यफलेतवेवोदाणफलेइति) ॥ १३ ॥ किंचाऽन्यत् (तेसिंपीत्यादि) मह
त्कुजमिद्धवाकादिकं येषांते महाकुजालोकविश्रुताः शौर्यादिनिर्गुणैर्विस्तीर्णयशमस्तेषा
मपि पूजासत्कारायर्थमुत्कीर्त्तनेन वा यचपस्तदद्युद्धं नवति । यच्च क्रियमाणमपि तपो
नैवाऽन्ये दानश्रद्धादयोजानंति तत्तथानूतमात्मार्थिना विधेयं । अतो नैवात्मश्लाघां
प्रवेदयेत् प्रकाशयेत् । तद्यथा । हेवत्तमकुलीन इत्योवा सांप्रतं पुनस्तपोनिष्ठमवेहइति ।
एवं स्वयमाविष्करणेन न स्वकीयमनुष्ठानं फल्युतामापादयेदिति ॥ १४ ॥

अप्यपिंभासि पाणासि, अप्यं जासेऊ सुवए ॥ खंते जिनिबुद्दे
दंते, वीतगिद्धी सदा जए ॥ १५ ॥ जाणजोगं समाहट्ठ, कायं
विउसेऊ सबसो ॥ तितिस्कं परमं एच्चा आमोस्काए परिवएऊा
सित्ति बेमि ॥ १६ ॥ इति श्रीवीरिइनाममठमशयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—(अप्यपिंभासिपाणासिके०) अल्पाहारनो जमनार तथा अल्प पाणीनो
वापरनार (अप्यंजासेऊसुवए के०) तथा सुव्रति साधु अल्प नापणुं करनार परने हि
तरूप वचननु बोजनार (खंतेजिनिबुद्देदंतेके०) कृमावंत क्रोधादिकना उपशम थकी
कपायने अजावे सीतल परिणामि तथा इंडिउनो दमनार (वीतगिद्धीके०) लोभ्यता र
हित (सदाजएके०) एरीते साधु जे छे ते सर्व काल संयमने धिपे यत्न करे ॥ १५ ॥
(जाणजोगंसमाहट्ठके०) गुजध्यान एटले धर्मध्यानदिकना योग तेने सम्यक् आदरीने
(कायंविउसेऊसबसोके०) कायाना अकुशल योगनी प्रवर्त्तिनो त्याग करे सर्वथा प्रकारे
हस्त पादादिके करी पण परने पीडा नकरे (तितिस्कंपरमंएच्चा के०) तितिद्धा एटले
परीसह अने उपसर्गनुं जे सहन करवुं तेने परम प्रधान कर्म निर्द्धारातुं कारण जाणीने (आ
मोस्काएपरिवएऊासिके०) ज्यांसुंधी मोह नपामे त्यांसुंधी दीहा पाळे तिवेमिनो अर्थ पूर्व
यत् जाणवो ॥ १६ ॥ इति श्रीवीर्यनामा आठमा अध्यायननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ दीपिका—अल्पं पिंडमश्नातीति अल्पापिंडाशी एवं पानेपि योज्यं । यदागमः । अथ
नुकुष्ठियंअप्यमाणे कवले आहारेमाणे अप्याहारे इवालसकवलेहि अवट्टमो अरिश्वा
सोजसहिं ? इजागयते १ चववीसेहिं पणोमो अरिअरि आतीसेहिंपमाणवत्तो
वीतीसहिं पुणेहारेति । अतएवैककवलदान्या ऊनोदरता कार्या । एवं पाने उपकरणे च
ऊनोदरतां कुर्यात् । यद्धकं । योवीहारोधावजणि उवजोहोइयोवनिहो । अथोवोवहि च

वगरणो तस्सद्देवा विषणमंतीति । अल्पं जापते यः सुव्रतः क्रोधाद्युपशमात् क्हांतोऽ
 जिनिर्वृतोलोचालोचजयादनानुरोदांतोजितेंद्रियस्तथा वीतगृद्धिर्निरीहः सदा यतेत सं
 यमे ॥ कपाया यस्य नोष्ठिन्ना यस्य नात्मवशं मनः ॥ इन्द्रियाणि न गुप्तानि प्रव्रज्या तस्य जी
 विकेति ॥ २५ ॥ ध्यानं धर्मध्यानादि तत्र योगो मनोवाक्याय व्यापारस्तं समाहृत्य सम्यग्
 हृत्य कार्यं देहं सर्वतो व्युत्सृजेत् त्यजेत् तथा तितिक्षां क्हांति परीपद्मादिसहनरूपां प
 रमां प्रधानां ज्ञात्वा आमोक्षाय सर्वकर्मकृषाय परित्रजेत् संयमक्रियां कुर्यादिति । ब्रवीमी
 ति पूर्ववत् ॥ २६ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां वीरारख्यमष्टमाध्ययनं समाप्तं ॥ ८ ॥

॥ टीका—अपिच अपिपिमाइत्यादि । अल्पं स्तोत्रं पिंममशितुं शीजमस्याऽसावदप
 पिमाशी यत्किंचनाशीति जावः । तथाचाऽऽगमः । हेजंतवध्यासीयजज्ञतवधुहोवग
 यनिदा ॥ जेषवतेणसंलुठ, वीरमुणिव सितेअप्पा ॥ १ ॥ तथा (अचकुमिअंगमम
 प्पमाणोकवलेआहरे माणे अप्पाहारे डुवालसकवलेहिं ॥ २ ॥ अवड्डोमोयरिया ।
 सोलसेहिं डुनागपत्ते ॥ चववीसंवमोदरियांसंपमाणपत्ते वचीसंकवजासंपुसुहारे ॥ ३ ॥
 अतएकैककवलाहान्यादिनोदरता विधेया । एवं पाने उपकरणोवोचोनोदरतां विदध्या
 दिति । तथाचोक्तं । थोवाहारोथोवजणिवअजोहोइ थोवनिहोअ ॥ थोवोवहिउपकर
 णोतस्सद्देवाविषणमंति ॥ तथा सुव्रतः साधुरूपं परिमितं हितं च जापेत सर्वदा विकथा
 रहितो न वेदित्यर्थः । जावातश्चौदर्यमधिकृत्याह । जावतः क्रोधाद्युपशमात् क्हांतः क्हांति प्र
 धानस्तथाऽजिनिर्वृतोलोचालोचजयान्निरातुरस्तथा इन्द्रियोऽन्द्रियदमनाद्वांतोजितेंद्रियः ।
 तथाचोक्तं । कपायायस्य नोष्ठिन्ना, यस्य नात्मवशं मनः । इन्द्रियाणि न गुप्तानि, प्रव्रज्या
 तस्य जीवनं ॥ १ ॥ एवं विगता गृद्धिर्विषयेषु यस्य सविगतगृद्धिराशंसादोपरहितः सदा
 सर्वकालं संयमानुष्ठाने यतेत यत्नं कुर्यादिति ॥ २७ ॥ अपिच (जाणजोगमित्यादि-
 । ध्यानं चित्तरोधनकृष्णं धर्मध्यानादिकं तत्र योगो विशिष्टमनोवाक्याय व्यापारस्तं ध्यानयोगं
 समाहृत्य सम्यगुपादाय कार्यं देहमकुशलयोगप्रवृत्तं व्युत्सृजेत् परित्यजेत् । सर्वतः
 सर्वेणाऽपि प्रकारेण हस्तपादादिकमपि परपीडाकारिण व्यापारयेत् । तथा तितिक्षां क्हांति
 परीपद्मोपसर्गसहनरूपां परमां प्रधानां ज्ञात्वा आमोक्षायाऽशेषकर्मकृषं यावत्परित्रजेद
 ति संयमानुष्ठानं कुर्यात्स्वमिति । इति परिसमाप्त्यर्थं । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २६ ॥ स
 माप्तं चाऽष्टमं वीरारख्यमध्ययनमिति ॥

हवे नवमुं अध्ययन प्रारंभियेठैयें. आठमां अध्ययनमां बालतुं अने पंमिततुं वीर्य
 कथुं तेमां पण पंमितना वीर्यतुं जे धर्म ते धर्मने विषे साधु उद्यम करे तेमाटे ध्या
 नवमां अध्ययनमां ते धर्मतुं स्वरूप कहेहे.

राय धनपंतसिंध बाहाडरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. ३७३

कयरे धम्मे अस्काए, माहणेण मतीमता ॥ अंजुधम्मं जहात
 चं, जिणाणं तं सुणेहमे ॥ (पाठांतरं । जणगातं सुणेहमे ॥
 ॥ १ ॥ माहणा खत्तिया वेस्सा, चंमाला अड वोक्कसा ॥ एसिया
 वेसिया सुद्धा, जेय आरंजणस्सिया ॥ २ ॥

अर्थ—श्रीसुधर्मस्वामि प्रत्ये श्रीजंबूस्वामि वे हाथ जोडीने पुठेठे, के (माहणेणम
 तीमता के०) माहण मतिमंत एटले केवली जगवंत एवा श्रीमहावीर देव तेणे (क
 यरं धम्मे अस्काए के०) सम्यक् प्रकारे करीने केवा प्रकारनो धर्म कद्योठे एम श्रीजंबूस्वा
 मिथें पुठया थका, श्री सुधर्म स्वामि बोल्या, (अंजुधम्मं के०) श्रीवीतराग प्रणीत धर्म
 ते कज्जु एटले सरल शुद्ध (जहातच्चं के०) साचो यथावस्थित (जिणाणंतं सुणेहमे
 के०) एवो धर्म श्रीतीर्थंकरजं कहेलो तेहुं कहुंहुं ते तमे सांजलो पाठांतरं (जणगातं
 सुणेहमे के०) एवो धर्म ते अहो जन, एटले लोको हुं कहुंहुं, ते प्रत्ये तमे सांजलो
 ॥ १ ॥ (माहणाखत्तियावेस्सा के०) ब्राह्मण कृत्रिय तथा वैश्य अने (चंमाला के०)
 चांमाल निपाद (अडके०) अथवा (वोक्कसा के०) वोक्कसते अवांतरजाति तेमां जे
 ब्राह्मण अने शुद्धयकी उत्पन्न थयो ते, निपाद एटले चांमाल अने ब्राह्मण तथा वै
 श्यनी स्त्रीथी थयो ते अंबष्ठ, चंमालणी अने ब्राह्मण थकी थयो ते वोक्कस अहो
 माता पितानो पक्क जूढो जाणवो (एसिया के०) मृगलुब्धकः हस्तितापसादिक (वे
 सिया के०) वणिकादिक व्यापारमां अजीविका करनार (सुद्धा के०) शुद्ध करसणी
 प्रमुख (जेयआरंजणस्सिया के०) इत्यादिक जे ठे ते आरंजना करनार ठे, तेमज
 बीजा पण पारवंमी प्रमुख आरंजना करनार अनेकठे. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथ नवमाध्ययनं । पूर्वाध्ययने बालपंडितवीर्यमुक्तं पंडितवीर्यं च तदेव य
 धर्म प्रति वचनं कुरुते अतोत्र धर्मं प्रोच्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (कतरेत्ति) जंबूनामा सु
 धर्माणमुद्दिश्याह । कतरोधर्मस्याख्यातोमाहनेन श्रीवीरेण मतिमता ज्ञानवता । सुध
 र्मा आह । कज्जुमवकं यथातथ्यं सत्त्वं जिनानां तं धर्मं मम कथयतः शृणुत यूयं
 ॥ १ ॥ ब्राह्मणाः कृत्रियावैश्याश्चांडालाश्च वोक्कसा अवांतरजातीयाः । तद्यथा । ब्राह्मणेन
 शूद्रां जातो निपादः । ब्राह्मणेनैव वैश्यायां जातोऽंबष्ठः । तथा निपादेनांबष्ठ्यां जातो
 वोक्कम । एषिका मृगलुब्धका हस्तितापसाश्च ये मांसहेतोर्मृगान् हस्तिनश्च एपंति वैश्यावणि
 जोमायाप्रधानाः कजाजीविन शूद्राः रुपीवजादयः ये चान्ये नानाविधारंजनिभ्रिताः ॥ १ ॥

॥ टीका—अष्टमानंतरं नवमः समाख्यते ॥ अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्यय

ने बालपंमितजेदेन द्विरूपं वीर्यं प्रतिपादितं । अत्राऽपि तदेव पंडितवीर्यं धर्मं प्रति यदुच्यते
 मं विधत्ते अतो धर्मः प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबन्धेन धर्माध्ययनमायातं । अस्य चत्वार्यनुयो
 गद्वाराणि उपक्रमादीनि प्राग्वत् व्यावर्णनीयानि । तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थधिकारोऽ
 यं । तद्यथा । धर्मोऽत्र प्रतिपाद्यतइति तमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । (धर्मोऽपुबुद्धि
 नावधम्मेण एउ अहिगारो । एसेच होइ धम्मं, एसेवसमाहिमग्गोति । (धम्मोऽपुबुद्धि
 णोइत्यादि) । दुर्गतगमनधरणलक्षणोधर्मः प्राक् दशवैकालिकश्रुतस्कंधपष्ठाऽध्ययने ध
 र्मार्थिकामाख्ये उद्दिष्टः प्रतिपादितः । इह तु नावेन धर्मेणाधिकारः । एष एव च नावधर्मः पर
 मार्थतो धर्मो जवति । अमुमेवार्थमुत्तरयोरप्यध्ययनयोरतिविशन्नाह । एष एव च नावसमा
 धिर्नावमार्गश्च जवतीत्यवगंतव्यमिति । यदि वैष एव च नावधर्म एष एव च नावसमाधि
 रेप एव च तथा नावमार्गो जवति नतेपां परमार्थतः कश्चिद्भेदः । तथाहि । धर्मः श्रुतचारि
 त्राख्यः क्हांत्यादिलक्षणो वा दशप्रकारो जवेत् नावसमाधिरप्येवं प्रकार एव । तथाहि । सम्यगा
 धानमारोपणं गुणानां क्हांत्यादीनामिति समाधिः । तदेव मुक्तिमार्गोऽपि ज्ञानदर्शनचारित्रा
 ख्यो नावधर्मतया व्याख्यातयितव्य इति ॥ सांप्रतमतिष्ठित्यापि स्थानाशून्यान्वार्थं धर्मस्य ना
 मादिनिक्षेपं दर्शयितुमाह । (एनामंठवणाधम्मो, दव्वधम्मोय नावधम्मोय । सच्चित्ताचित्तमीस
 ग, गिहह्मदाणेदवियधम्मो ॥ १) (नामंठवणेत्यादि) नामस्थापना इव्य नावजेदाच्चतुर्था धर्मस्य
 निक्षेपः । तत्राऽपि नामस्थापनेऽनादृत्य इशरीरजव्यगरीरव्यतिरिक्तो धर्मः सच्चित्ताचित्तमिश्र
 जेदात् त्रिधा । तत्राऽपि सच्चित्तस्य जीवहरीरस्योपयोगलक्षणोधर्मः स्वभावः । एवमचित्ता
 नामपि धर्मास्तिकायानां योयस्य स्वभावः सतस्य धर्म इति । तथाहि । (गइजरकणउं
 धम्मो, छणलकणोअहम्मोय । जायणं सवदवाणं, नहथवगाहलकणं । १ । पुज्जा
 स्तिकायोऽपि ग्रहणलक्षण इति । मिश्रइव्याणां च क्षीरोदकादीनां योयस्य स्वभावः सत
 धर्मतयाऽवगंतव्य इति । गृहस्थानां च यः कुलनगरग्रामादिधर्मो गृहस्थेन्यो गृहस्थानां
 वा योदानधर्मः स इव्य धर्मोऽवगंतव्य इति । तथाचोक्तं । अन्नं पानं च वस्त्रं च, आलयः श
 यनासनं । शुश्रूपा वंदनं तुष्टिः पुण्यं नवविधं स्मृतं । १ । नावधर्मस्वरूपनिरूपणायमाह ।
 (लोइयलोउत्तरिउ, डुविहोपुणहोतिनावधम्मोउ । डुविहोवि डुविहतिविहो, पंचविहो
 होतिणायहो । ३ । (लोइयइत्यादि) । नावधर्मो नोऽगमतो द्विविधः । तद्यथा । लौकि
 को लोकोत्तरश्च । तत्र लौकिको द्विविधः । गृहस्थानां पाखंडिकानां च लोकोत्तरस्त्रिविधः ।
 ज्ञानदर्शनचारित्रजेदात् । तत्राऽप्याजिनिबोधकं ज्ञानं पंचधा । दर्शनमप्यौपशमिक, सा
 स्यादन, क्हायोपशमिक, वेदक, क्हायिक जेदात् पंचविधं । चारित्रमपि सामायिकादिजेदात् पं
 चविधं । गाथाहराणि त्वेवं नेयानि । तद्यथा । नावधर्मो लौकिकलोकोत्तरजेदाद्विधा ।
 द्विविधोऽपि चायं यथासंख्येन द्विविधस्त्रिविधः । तत्रैव लौकिको गृहस्थपाखंडिकजेदात् द्वि

विधः । लोकोत्तरोऽपि ज्ञानदर्शनचारित्र्येदात् त्रिविधः । ज्ञानादीनि प्रत्येकं त्रीत्यपि पं
चैवेति । तत्र ज्ञानदर्शनचारित्र्यवतां साधूनां योधर्मस्तं दर्शयितुमाह । (पासवोससु
कुसीलं, संवोणकिरचट्टतीकाउ । स्यगडेयल्लुण्णे, धम्ममि निकाइंतएयं ॥४॥) पास
वोससुएत्यादि) । साधुगुणानां पार्श्वे तिष्ठतीति पार्श्वस्थाः । तथा संयमानुष्ठानेऽवसीदंती
त्यवसन्नाः । तथा कुत्सितं शीजं येपांते कुशीजाएतैः पार्श्वस्थादिभिः सह संस्तवः परिचयः
सहसंवासरूपो न किल यतीनां वर्तते कर्तुमत्तः सूत्ररुतेंऽगेधमार्ख्येऽध्ययने एतस्मिन्निका
चितं नियमितमिति ॥ गतोनामनिष्पन्नोनिष्कपोऽधुना सूत्रानुगमेऽस्वजितादिगुणोपेत
सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (कयरेइत्यादि) ॥ जंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमुद्दिश्येदमाह ।
तद्यथा । कतरः किज्जतोडुगैतिगमनजह्णोधर्मआख्यातः प्रतिपादितो (माहणेणं
ति) मा जंतून् व्यापादयेत्येवं विनेयेषु वाक्प्रवृत्तिर्यस्याऽर्सा माहनोजगवान् बोरवर्धमा
नस्वामी तेन । तमेव विशिनष्टि । मनुतेऽवगच्छति जगद्वयं कालत्रयोपेतं यथा सा केवलज्ञा
नाख्यामतिः सा यस्याऽस्तीति मतिमान् तेनोत्पन्नकेवलज्ञानेन जगवतेति पृष्टे सुधर्मस्या
म्याह रागद्वेषजितो जिनास्तेषां संबंधिर्न धर्म (अंजुमिति) रुज्जं मायाप्रपंचरहितत्वा
दवकं । तथा (जहातच्चमिति) यथावस्थितं भम कथयतः शृणुत यूयं । ननु य
थाऽन्यैस्तीर्थकैर्देजप्रधानोधर्मो निहितस्तथा जगवताऽपीति (पाठांतरंवा) जएगा
तं सुणेहमे जायंतइति जनालोकास्तएव जनकास्तेषामामंत्रणं हेजनकाः तयमै शृ
णुत यूयमिति ॥ १ ॥ अन्वयव्यतिरेकान्मा मुक्तोऽर्थः सूक्तोजवतीत्यतोयथोदिष्टप्रतिपक्ष
नूतोऽधर्मस्तदाश्रितांस्तवदर्शयितुमाह । (माहणेत्यादि) । ब्राह्मणाः क्षत्रियावैश्या
स्तथा चांजालाः अथ वोक्स्तायवांतरजातीयाः । तद्यथा । ब्राह्मणेन गद्यांजातो निपादो ब्रा
ह्मणेनैव वैश्यायां जातोऽवप्रस्तथा निपादेनावप्रष्टां जातो वोक्स्तः । तथा एषितुं शीजमित्ये
षिकामृगलुब्धकाहस्तापसाश्च मांसहेतोर्मृगान् हस्तिनश्च एष्यंति तथा कंदमूलफ
लादिकं च । तथा ये चाऽन्ये पार्वडकानानाधिर्यरुपायैर्न ह्यमेष्यंत्यन्यानिवा विषयसा
धनानि ते सर्वेऽप्येषिकाऽस्त्युच्यंते । तथा वैशिकावणिजोमायाप्रधानारुलोपजीविनः ।
तथा गृहाः रुषीवलाढयः । आनीरजातीयाः क्रिपंतो वा वक्ष्यंतइति दर्शयति । ये चाऽन्येव
र्णापसगानानारूपसावधारंजनिश्रितापत्रपीडननिर्जीवनकर्मो गारहादिभिः क्रियाविशेषै
र्जीवोपमर्दकारिणस्तेषां सर्वेषामेव जीवापकारिणां वैरमेव प्रवर्धतइत्युत्तरं जोकेक्रियेति ॥१॥

परिग्गह्निविघाणं, वरं तेसिं पवडुई ॥ (पाठांतरे पावं तेसिं पवडुई)

आरंजसंजिया कामा, नते डुरविमोयगा ॥ ३ ॥ आघाय किञ्चमाहेतुं,
नाडउ विसएसिणो ॥ अत्रे हरंति तं वित्तं, कम्मी कम्मेहिं किञ्चती ॥४॥

ने बालपंमितजेदेन द्विरूपं वीर्यं प्रतिपादितं । अत्राऽपि तदेव पंडितवीर्यं धर्मं प्रति यद्वयं
मं विधत्ते अतो धर्मः प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबन्धेन धर्माध्ययनमायातं । अस्य चत्वार्यनुयो
गद्वाराणि उपक्रमादीनि प्राग्वत् व्यावर्णनीयानि । तत्राऽप्युपक्रमांतर्गतोऽर्थधिकारोऽ
र्थः । तद्यथा । धर्मोऽत्र प्रतिपाद्यतइति तमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । (धर्मोऽपुबुद्धिस्तो
जावधम्मेण एव अहिगारो । एतेच होइ धम्मं, एतेवसमाहिमग्गोत्ति ? । (धम्मोऽपुबुद्धि
स्तोइत्यादि) । दुर्गेतिगमनधरणलक्षणो धर्मः प्राक् दशवैकालिकश्रुतरकंधपद्याऽध्ययने ध
र्मार्थकामाख्ये उद्धिष्टः प्रतिपादितः । इह तु जावेन धर्मेणाधिकारः । एष एव च जावधर्मः पर
मार्थतो धर्मो न जवति । अमुमेवार्थमुत्तरयोरप्यध्ययनयोरतिदिशन्नाह । एष एव च जावसमाधि
र्निर्वातमार्गश्च न जवतीत्यवगंतव्यमिति । यदि वैष एव च जावधर्म एष एव च जावसमाधि
रेष एव च तथा जावमार्गो न जवति न तेपां परमार्थतः कश्चिद्भेदः । तथाहि । धर्मः श्रुतचारि
त्रारख्यः क्हांत्यादिलक्षणो वा दशप्रकारो न जवेत् जावसमाधिरप्येवं प्रकार एव । तथाहि । सम्यगा
धानमारोपणं गुणानां क्हांत्यादीनामिति समाधिः । तदेव मुक्तिमार्गोऽपि ज्ञानदर्शनचारित्रा
ख्यो जावधर्मतया व्याख्यातयितव्य इति ॥ सांप्रतमतिदिष्टस्यापि स्थानाशून्यान्यार्थं धर्मस्य ना
मादिनिर्दिष्टं दर्शयितुमाह । (एतामं ठवणा धम्मो, दव्वधम्मो य जावधम्मो य । सच्चित्ताच्चित्तमीत
ग, गिहब्बदाणे दविय धम्मो १) । (नामं ठवणे त्यादि) नामस्थापनाऽव्यं जावजेदाच्चतुर्थी धर्मस्य
निर्दिष्टः । तत्राऽपि नामस्थापनेऽनादृत्य ज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तो धर्मः सच्चित्ताच्चित्तमिश्र
जेदात् त्रिधा । तत्राऽपि सच्चित्तस्य जीवज्जरीरस्योपयोगलक्षणो धर्मः स्वजावः । एवमचित्ता
नामपि धर्मास्तिकायानां योयस्य स्वजावः सतस्य धर्म इति । तथाहि । (गइल्लक्षण उं ध
म्मो, छाललक्षणो अहम्मो य । जायणं सबदवाणं, नहयवगाहलक्षणं । १ । पुज्जल
स्तिकायोऽपि ग्रहणलक्षण इति । मिश्रद्व्याणां च क्षीरोदकादीनां योयस्य स्वजावः सत
धर्मतयाऽवगंतव्य इति । गृहस्थानां च यः कुलनगरग्रामादिधर्मो गृहस्थेभ्यो गृहस्थानां
वा योदानधर्मः सऽव्यधर्मोऽवगंतव्य इति । तथाचोक्तं । अन्नं पानं च वस्त्रं च, आलयः श
यनासनं । शुश्रूषा वंदनं तुष्टिः पुण्यं नवविधं स्मृतं । १ । जावधर्मस्वरूपनिरूपणायाह ।
(लोइयलोउत्तरिच, डुविहो पुण्होत्ति जावधम्मो च । डुविहो वि डुविहतिविहो, पंचविहो
होत्ति णायवो । ३ । (लोइयइत्यादि) । जावधर्मो नोऽगमतो द्विविधः । तद्यथा । लौकि
को लोकोत्तरश्च । तत्र लौकिको द्विविधः । गृहस्थानां पार्वंडिकानां च लोकोत्तरस्त्रिविधः ।
ज्ञानदर्शनचारित्रजेदात् । तत्राऽप्यानिनिबोधकं ज्ञानं पंचधा । दर्शनमर्प्योपशमिक, सा
खादन, क्षायोपशमिक, वेदक, क्षायिक जेदात् पंचविधं । चारित्रमपि सामायिकादिजेदात् पं
चविधं । गाथाक्षराणि त्वेवं नेयानि । तद्यथा । जावधर्मो लौकिकलोकोत्तरजेदाद्विधा ।
द्विविधोऽपि चायं यथासंख्येन द्विविधस्त्रिविधः । तत्रैव लौकिको गृहस्थपार्वंडिकजेदात् द्वि

विधः । लोकोत्तरोऽपि ज्ञानदर्शनचारित्र्येदात् त्रिविधः । ज्ञानादीनि प्रत्येकं त्रीत्यपि पं
चैवेति । तत्र ज्ञानदर्शनचारित्र्यवतां साधूनां योधर्मस्तं दर्शयितुमाह । (पासद्योससु
कुसीलं, संघोणकिरचट्टतीकात् । सूयगदेयल्लुण्णो, धम्ममि निकाइत्तंएयं ॥४॥) पास
द्योससुएत्यादि) । साधुगुणानां पार्श्वे तिष्ठतीति पार्श्वस्थाः । तथा संयमानुष्ठानेऽवसीदंती
त्यवसन्नाः । तथा कुत्सितं शीजं येपांते कुशीजाएतैः पार्श्वस्थादिभिः सह संस्तवः परिचयः
सहसंवासरूपो न किल यतीनां वर्तते कर्तुमत्तः सूत्ररुतं गेयमार्गस्थेऽध्ययने एतस्मिन्निका
चित्तं नियमितमिति ॥ गतोनामनिष्पन्नानिष्केपोऽधुना सूत्रानुगमेऽस्वजितादिगुणोपेतं
सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (कयरेऽत्यादि) ॥ जंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमुद्दिश्येदमाह ।
तद्यथा । कतरः किंनृतोडुर्गतिगमनलक्षणो धर्मश्चाख्यातः प्रतिपादितो (माहणेणं
ति) मा जंतून् व्यापादयेत्येवं विनेयेषु वाक्प्रवृत्तिर्यस्याऽर्सा माहनोजगवान् वीरवर्धमा
नस्वामी तेन । तमेव विशिनष्टि । मनुतेऽवगच्छति जगच्चयं कालत्रयोपेतं यया सां केवलज्ञा
नाख्या मतिः सा अन्याऽस्तीति मतिमान् तेनोत्पन्नकेवलज्ञानेन जगवतेति पृष्टे सुधर्मस्वा
म्याह रागद्वेषजितो जिनास्तेषां संवंधिनं धर्मं (अंजुमिति) कज्जं मायाप्रपंचरहितत्वा
दवकं । तथा (जहातच्चमिति) यथावस्थितं मम कथयतः शृणुत यूयं । नतु य
थाऽन्येस्तीर्थिकैर्देनप्रधानोधर्मो निहितस्तथा जगवताऽपीति (पाठांतरंवा) जणगा
तं सुणेहमे जायंतइति जनालोकास्तएव जनकास्तेषामामंत्रणं देजनकाः तं धर्मं शृ
णुत यूयमिति ॥ १ ॥ अन्वयव्यतिरेकान्यामुक्तोऽर्थः सूक्तो न वतीत्यतो यथादिष्टप्रतिपक्ष
नूतोऽधर्मस्तदाश्रितास्तावदर्शयितुमाह । (माहणेत्यादि) । ब्राह्मणाः हृत्रियावैश्या
स्तथा चांमालाः अथ वोक्कसायवांतरजातीयाः । तद्यथा । ब्राह्मणेन श्रद्धांजातो निपादो ब्रा
ह्मणेनैव वैश्यायां जातोऽवघटस्तथा निपादेनावघटां जातो वोक्कसः । तथा एषितुं शीजमित्ये
पिका मृगलुब्धका हस्तितापसाश्च मांसहेतोर्मृगान् हस्तिनश्च एष्यंति तथा कंदमूलफ
लादिकं च । तथा ये चाऽन्ये पारवंडकानानाविधैरुपायैर्न ह्यमेप्यंत्यन्यानि वा विषयसा
धनानि ते सर्वेऽप्येपिकाऽस्त्युच्यंते । तथा वैशिकावणिजो मायाप्रधाना कलोपजीविनः ।
तथा शूद्राः रुषीवलादयः । आनीरजातीयाः क्रियंती वा वक्ष्यंतइति दर्शयति । ये चाऽन्ये व
र्णापसदानानाहपसावयारंजनिश्रिता यंत्रपीडननिर्जानकर्मगारदाहादिभिः क्रियाविशेषै
र्जीवोपमर्दकारिणस्तेषां सर्वेषामेव जीवापकारिणां वरमेव प्रवर्धतइत्युत्तरं लोके क्रियेति ॥१॥

परिगृह्णन्निविष्टाणां, वरं तेसिं पवहुई ॥ (पाठांतरे पावं तेसिं पवहुई)

आरंजसंजिया कामा, नते इरुक्खिमोयगा ॥ ३ ॥ आचाय किच्चमाहेउं,
नाउउ विसएसिणो ॥ अत्ते हरंति तं वित्तं, कम्मी कम्मेहिं किच्चती ॥४॥

अर्थ—(परिग्रहे के०) परिग्रह द्विपद, चतुष्पद, धन, धान्य हिरण्य, सुवर्णादिकने विषे ममत्व तेमां (निविष्टाणंके०) गृध्र उता (वेरंतेसिंपवड्डुईके०) एवा पुरुष आरंजना करनार तेने नि.केवज्ज वैरनी वृद्धि थायवे. अथवा पाठांतरं (पावंतेसिंपवड्डुई के०) तेवा आरंजना करनार पुरुषोने जमदग्नि कृतवीर्यनी पेरे पापनी वृद्धि थायवे ज्यां जेरी ते प्राणीउनी हिंसा करे त्यां तेरीते संसार मांहे दुःखना विज्ञागी थाय. (आरंजसंजि याकामा के०) तथा कामजोगजे ठे, ते आरंज संवृतवे आरंजे करी पुष्टे अनेक पाप ना कारणे करी नखावे, (नतेदुःखविमोयगा के०) ते कारण माटे ते दुःख थकी बू टे नही ॥ ३ ॥ जेथकी प्राणीना प्राणने हणियें तेने (आघाय के०) मरण कहिए. ते मरणने अर्थे जे (किञ्चमाहेउंके०) कृत्य करवुं एटले मरणनुं जे कार्य करवुं अर्थात् अग्निसंस्कार जलांजली, प्रदान, पितृ पिंन, प्रमुख एटलावाना करीने पठी (नाइं विसएसिणो के०) ज्ञाति, गोत्री, स्वजन, पुत्र, कलत्रादिक एसर्व विषयाजिज्ञापी उता होय तेमनुं उपार्जन करेलुं जे वित्त एटले धन (तंविचंके०) तेधन (अग्नेहरंतिके०) अन्य जे पूर्वोक्त अग्नि संस्कार प्रमुखना करनारा पुरुषो ते लिये, एटले अंगीकार करे. अने ते धननो उपार्जनार (कम्मिकम्महिंकिञ्चती के०) अनेक कुकर्म करी दुर्गतीये पोहोतो उतो ते कर्म करी संसारमां किञ्चती एटले पीडाय देदाय. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—परिग्रहनिविष्टानां ममतासक्तानां तेषां पूर्वोक्तानां वैरं वर्धते । जमदग्निकृतवीर्यादीनामिव रिपवस्ते आरंजसंनृताश्चरन्पुष्टाः कामेषु प्रवृत्तास्ते एवंविधादुःखविमोचकान् स्युः ॥ ३ ॥ आघातोमरणं तस्य कृत्यमग्निसंस्कारजलांजलिदानपितृपिंनदिकं तदाधातुमाधाय कृत्वा पश्चाज्ज्ञातयः स्वजनाअन्येऽपि विषयैविणः संतस्तस्य तद्वित्तं धनं हरति गृह्णन्ति । यदुक्तं । ततस्तेनार्जितैर्धनैर्द्वैदरैश्च परिरक्षितैः ॥ ऋडंत्यन्ये नराराजन् हृष्टपुष्टाअलंकृताइति । सतु इव्योपार्जकः कर्मवान् कृतैः कर्मजिः संसारे कृत्यते पीडयते ॥ ४ ॥

॥ टीका—किंच (परिग्रहेइत्यादि) परिमंतात् गृह्यतइति परिग्रहोद्विपदचतुष्पदधनधान्यहिरण्यसुवर्णादिषु ममोकारस्तत्र निविष्टानामध्युपपन्नानां गार्ह्यं गतानां पापमस्तात् वेदनीयादिकं तेषां प्रायुक्तानामारंजनिश्चितानां परिग्रहे निविष्टानां प्रकर्षेण वर्धते वृद्धिमुपयाति जन्मांतरेष्वपि दुर्मोचं चवति । कचित्पाठ. (वेरंतेसिंपवड्डुइनि) । तत्र येन यस्य यथा प्राणिनोपमर्दः क्रियते सतथैव संसारांतर्वर्ती शतशोदुःखनाक् चवति । जमदग्निकृतवीर्यादीनामिव पुत्रपोत्राभुगं वैरं प्रवर्धतइति जावः । किमित्येव । यतस्ते

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनगिम संग्रह जाग इसरा. ३७७

कामेषु प्रवृत्ताः कामाश्चरन्तैः सम्यग् ज्ञताश्चरन्तुं प्रवृत्ताश्चरन्तुं जीवोपमर्दकारिणोऽतो न ते कामसंज्ञताश्चरन्ति निश्चिताः परगृहे निविष्टाः दुःखयतीति दुःखमष्टप्रकारं कर्म तद्विमो चकाजवति तस्याऽपनेतारो जवन्तीत्यर्थः ॥ ३ ॥ किंचाऽन्यत् (आघायमित्यादि) आह्वयन्ते अपनयन्ति विनाशयन्ते प्राणिनां दश प्रकाराद्यपि प्राणायस्मिन् सञ्चाया तोमरणं तस्मै तत्र वा कृतमग्निस्कारजलांजलिप्रदानपितृपिमादिकमाघातं कृत्यं तदा धातुमादाय कृत्वा पश्चात् ज्ञातयः स्वजनाः पुत्रकलत्रप्रातृव्यादयः । किञ्चूताः । विषयान न्वेष्टुं शीलं येषां तेऽन्येऽपि विषयेषिणः संतस्तस्य दुःखार्जितं विचं इव्यजातमपहरन्ति स्वीकुर्वन्ति । तथाचोक्तं । ततस्तेनार्जितैर्द्वय, दारैश्च परिरक्षितैः ॥ क्रीडेत्यन्ये नरा राजन्, हृष्टास्तुष्टाह्वयजंरुताः ॥ १ ॥ स तु इव्यार्जनपरायणः सावधानुष्ठानवान् कर्मवान् पापी स्वीकृतैः कर्मजि. संसारे कृत्यते ठियते पीड्यत इति यावत् ॥ ४ ॥

माया पिया एहुसा जाया, जज्जा पुत्ताय उरसा ॥ नालं ते तव ताणा य, लुण्ठंतस्स सकम्मुणा ॥ ५ ॥ एयमठं सपेहाए, परमघाणु गामियं ॥ निम्ममो निरहंकारो, चरे निस्कू जिणाहियं ॥ ६ ॥

अर्थ—(मायापियाएहुसानाया के०) माता पिता स्तुपा एटले ठोकरानी स्त्री तथा, जाइ (जज्जापुत्तायउरसा के०) नार्या, पुत्र अंगजातिक एटला सर्व (लुण्ठंत-स्तसकम्मुणा के०) ए जीवने कर्म विपाक जोगवता यकां (नालंतेतवताणाय के०) तेवखते त्राणनणी नथाय एटले दुःख टालवाने असमर्थ थाय ॥ ५ ॥ धर्मरहित जीवने राखवा कोइ समर्थ नथी (एयमठंसपेहाए के०) ए अर्थ आलोची एटले सम्यक् प्रकारे विमासीने (परमघाणुगामियं के०) परमार्थजे मोह तेनो अनुगामि एटले मोहनो साधक (निम्ममोनिरहंकारो के०) निर्ममत्व तथा निरहंकारी एवोठतो (चरे निस्कू जिणाहियं के०) ते साधु जिनचापित जे संयम मार्गठे तेने आचरे ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—माता पिता स्तुपापुत्रवधूः प्राता नार्यापुत्राश्च औरसाः स्वांगजाएते सुर्वे तव त्राणाय रक्षणाय नालं नसमर्थाः । तव किञ्चूतस्य । स्वकर्मणा लुप्यमानस्य पीडय मानस्य । हृष्टांतोत्र कालसौकरिकमुतः सुलसोऽजयकुमारस्य मित्रं तेन महात्मना स्वजना न्यथितेनापि न प्राणिहिंसा कृता ॥ ५ ॥ एवं पूर्वोक्तमर्थं प्रेक्ष्य विचार्य परमार्थोमोहस्तमनुगच्छतीति परमार्थानुगामकस्तं सम्यक्दर्शनादिकं विचार्य निर्ममोनिरहंकारो नि-कुर्जिनाहितं जिनोक्तं मार्गं चरेत् ॥ ६ ॥

॥ टीका—स्वजनाश्च तद्बोध्योपजीविनस्तद्वाणाय नजवन्तीति दर्शयितुमाह । (माया-

पियाइत्यादि) माताजननी पिताजनकः स्तुषापुत्रवधूः त्रातासहोदरः । तथा नार्या कलत्रं पुत्राश्चौरसाः स्वनिष्पादिताएते सर्वेऽपि मात्रादयोये चान्ये श्वशुरादयस्ते तव संसारचक्रवाले स्वकर्मनिर्विनुष्यमानस्य त्राणाय नाऽजं समर्थाजिवन्तीति । इहाऽपि ताव नैते त्राणाय किमुताऽमुत्रेति । दृष्टान्ताश्चाऽत्र कालसौकरिकमुतः सुतसनामा अजयकुमारस्य सखा । तेन महासत्वेन स्वजनाऽन्यार्थितेनाऽपि नप्राणिष्वपकृतमपि त्वात्मन्येवेति ॥ ५ ॥ किंचान्यत् (एयमष्टमित्यादि) धर्मरहितानां स्वकृतकर्मविलुप्यमानानामेहिकामुष्मिकयोर्नकश्चिन्नाणयेति एनं पूर्वोक्तमर्थं सप्रेक्षापूर्वकारि प्रत्युपेक्ष्य विचार्याऽवगम्य च परमः प्रधाननूतोमोहः संयमोवा तमनुगच्छतीति तच्चीलश्च परमार्थानुगामुकः सम्यक्दर्शनादिस्तंच प्रत्युपेक्ष्य क्त्वाप्रत्ययांतस्य पूर्वकालवाचितया क्रियांतरसव्यपेक्षत्वात् । तदाह । निर्गतं ममत्वं बाह्यान्तरेषु वस्तुषु यस्मादसौ निर्ममः । तथा निर्गतोऽहंकारोऽजिमानः पूर्वैश्वर्यजात्यादिमदजनितस्तथा तपःस्वाध्यायलोनादिजनितोवा यस्मादसौ निरहंकारोरागद्वेषरहितइत्यर्थः । स एव नूतो निष्कुर्जिनैराहितः प्रतिपादितोऽनुष्ठितोवा योमार्गोजिनानां वा संबंधी योऽनिहितोमार्गस्तं चरेदनुतिष्ठेदिति ॥ ६ ॥

चिञ्चा वित्तंच पुत्तेय. एणइउ य परिग्गहं ॥ चिञ्चाण अंतगं सोयं (चिञ्चाण एतंगं सोयं,) इति पाठांतरं । निरवेस्को परिव्वए ॥ ७ ॥

पुढवी आउगणि वाऊ, तणरुक्क सबीयगा ॥ अंमया पोय जरा ऊरस संसेय उप्पिया ॥ ८ ॥

अर्थ—(वित्तंचपुत्तेय के०) वित्तं धन अने पुत्रादिक तेने (चिञ्चा के०) त्यक्त्वा एटले ठांमीने वली (एणइउयके०) ज्ञाति, स्वजन, स्त्री, स्वसुर, वेवाही प्रमुख तथा (परिग्गहं के०) परिग्रह तेना उपर ममत्व नाव ते सर्वेने (चिञ्चाके०) त्यक्त्वा एटले ठांमीने एवाक्यालंकारेठे तथा (तंसोयं के०) तथा नूतशोक तेने त्यागीने अथवा पाठांतरं अर्थ कहेठे. मिथ्यात्व अविरति प्रमाद कपारूप बंधना कारण, अने (एणंतंगं के०) जेनो कोइरीते अंत एटले पार न आवे एवो सोयं के० शोक तेनो त्याग करीने (निरवेस्को के०) निरपेक्ष एटले विषयादिकने अण वांठतो यको (परिव्वए के०) संयम पाले तेने साधु जाणवो ॥ ७ ॥ (पुढविआउगणिवाऊ के०) पृथ्वीकाय, अप्पकाय, तेजकाय अने वायुकाय तथा (तणरुक्कसबीयगा के०) तृण वृक्ष बीज शालि प्रमुख ए पांचमी वनस्पतिकायनी जाति ए सर्व स्थावर जीवो जाणवाः अने (अंमया के०) इमा यकी उपजे जे वायुलि प्रमुख (पोतजके०) हस्तिपादिक तथा (ज

रायुज के०) मनुष्यादिक (रसज के०) कीटादिक (संस्वेदजके०) जुं प्रमुख (उज्जि
झ के०) तीटादिक ए सर्व त्रसकाय जीवोजाणवा ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—चित्तं धनं पुत्रांश्च ज्ञातीन् स्वजनान् त्यक्त्वा परिग्रहं चांतरंममत्वं । ए
कारोवाक्यालंकारे अंतं गच्छतीत्यंतगोडुप्परित्यजइत्यर्थः । तं तथानूतं शोकरूपं त्य
क्त्वा निरपेक्षः पुत्रायपेक्षारहितः परिव्रजेत् संयमे चरेत् । यद्धक्तं । उज्जियाअवइस्कंता,
निरावइस्कागयाअविग्येणं ॥ तम्हापवयणसारे, निरावइस्केणहोयवइति ॥ ७ ॥ एषि
वी आपः अग्रयः वायवः तृणानिकुशादीनि वृक्षाअशोकाम्रादयः सवीजानि शालिगो
धूमादीनि तद्युक्ताएते त्रयोपि वनस्पतयः एते पंचाप्येकेंडियाः । अंमजाः पक्षिगृहकोकि
लाद्याः पोतजाहस्स्यादयः जरायुजागोमनुष्यादयः रसादधिसौवीरादेर्जातारसजाः स
स्वेदजायूकामत्कुणादयः उज्जिक्काः खंजरीटदंडुराद्याः एते त्रसाः ॥ ८ ॥

॥ टीका—अपिच (चिञ्चाइत्यादि) संसारस्वनावपरिज्ञानपरिकर्मितमतिविदितवेद्यः
सम्यक् त्यक्त्वा परित्यज्य किंतचित् इच्छजातं तथा पुत्रांश्च त्यक्त्वा पुत्रेष्वधिकस्नेहो न
वतीति पुत्रग्रहणं । तथा ज्ञातीन् स्वजनांश्च त्यक्त्वा तथा परिग्रहं चांतरं ममरूपत्वं ।
एकारोवाक्यालंकारे । अंतं गच्छतीत्यंतगोडुप्परित्यजइत्यर्थः । अंतकोविनाशकारीत्यर्थः ।
आत्मनि वा गच्छतीत्यात्मगच्छांतरइत्यर्थः । तं तथानूतं शोकं त्यक्त्वा परित्यज्य,
श्रोतोवामिथ्यात्वाविरतिप्रमादकपायात्मकं कर्माश्रवणरज्जुतं परित्यज्य पाठांतरंवा ।
(चिञ्चाणपंतगंसोयं) अंतं गच्छतीत्यंतगं नअंतगमनंतगं । श्रोतःशोकं परित्य
ज्य निरपेक्षः पुत्रदारधनधान्यहिरण्यादिकमनपेक्ष्यमाणः सन् मोक्षाय परितमंता
त् संयमानुष्ठाने व्रजेत् परिव्रजेदिति । तथा चोक्तं । (उज्जियाअवयस्कंता, निरावय
स्कागयाअविग्येणं ॥ तम्हापवयणसारे, निरावयस्केणहोयवइति ॥ १ ॥ जोगेअवयस्कंता, प
इति संसारसागरे घोरे । जोगेहिनिरवपस्का, तरंति संसारकंतरमिति ॥ २ ॥ सएवं प्रव्रजि
तः सुवतावस्थितात्माऽहिंसादिषु व्रतेषु प्रपतेत ॥ ३ ॥ तत्राऽहिंसाप्रतिव्यथेमा
द । (पुटवीथ्यावइत्यादिश्लोकद्वयं) तत्र एषिवीकायिकाः सूक्ष्मवादरपर्याप्तकापर्याप्तक
चेदनित्राः । तथाऽपूकायिकाअश्रिकायिकावायुकायिकाश्रवंचूताएव । वनस्पतिकायि
कान् लेशतः सजेदानाह । तृणानि कुशवच्चकादीनि वृक्षाश्रूताशोकादिकाः । सह वीजैर्व
तैतइति सवीजानि तु शालिगोधूमयवादीनि एते एकेंडियाः पंचापिकायाः । पष्ठत्रसकायनि
रूपणायाह । अंमजाः शकुनिगृहकोकिलकसरीसृपादयः । तथा पोताएव पोतजाहस्तिश
रंजादयः । तथा जरायुजाये जंवाजवेष्टिताः समुत्पद्यंते गोमनुष्यादयः । तथा रसात् दधि

३८० द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे नवमाध्ययनं.

सौवीरकादजातारसजास्तथा संस्वेदाज्जाताः संस्वेदजायूकामत्कुणादयः । उद्भिक्ताः खंजरीटकदंडादय इति । आज्ञातचेदाहि दुःखेन रक्ष्यंत इत्यतो जेदेनोपन्यास इति ॥ ७ ॥

एतेहिं बहिं कार्णहिं, तं विज्जं परिजाणिया ॥ मणसा कायवक्के णं, एारंजी ए परिग्गही ॥ ९ ॥ मुसावायं वहिं च, उग्गहं च अ जाइय ॥ सत्ता दाणां लोमंसि, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १० ॥

अर्थ—(एतेहिंबहिंकार्णहिंके०) पूर्वोक्त व कायजीवो ते त्रस स्थावर तथा सूक्ष्म वादर पर्याप्ता अपर्याप्ता ना जेदे करी (तंविज्जंपरिजाणियाके०) ते वकायने पंनित इ परिज्ञायं करी जलीपरे जाणीने अने प्रत्याख्यान परिज्ञाये (मणसाकायवक्केणं के०) मन, वचन अने काया एत्रण करणे करी (एारंजीपरिग्गहीके०) साधु आरंज परिग्रह नकरे केमके ए आरंजपरिग्रहकी पूर्वोक्त वकाय जीवोनी विराधना थायठे माटेसाधु आरंजी परिग्रही नथाय. ए प्रांणातिपात विरमण नामा प्रथम व्रतनो अधिकार कइयो ॥ ९ ॥ हवे बीजो व्रत आदि कहेठे (मुसावायं के०) असत्य बोलबुं (वहिं चके०) तथा मैथुन ते जोग का मादिक (उग्गहं च के०) परिग्रह तथा (अजाइय के०) अदत्तदान ए मृषावादादि क अव्रतजेठे ते (लोमंसि के०) लोक मांहे (सत्तके०) शस्त्ररूपठे, तथा शस्त्रनी पेरे (आदानके०) कर्म ग्रहण करवानुं कारणठे, (तंविज्जंपरिजाणियाके०) तेने विद्वान् ए एले पंनित इ परिज्ञायं जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञाये परिहरे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—एजिः पङ्क्तिः कायैर्नारंजी नापि परिग्रही स्यात् विद्वान् पंडितोऽपि परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया मनोवाक्कायैरांजं परिग्रहं च परिहरेदिति श्लोकद्वयार्थः ॥ ९ ॥ मृषावादं विद्वान् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् अवहिं च मैथुनं अवग्रहं परिग्रहमयाचितमदत्तादानं एतानि मृषावादादीनि प्राण्युपघातकारित्वात् शस्त्राणि तथा आदानानि कर्मोपादानकारणान्यस्मिन् लोके तदेतत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १० ॥

॥ टीका—एजिः पूर्वोक्तैः पङ्क्तिरपि कायैस्त्रसस्थावररूपैः सूक्ष्मवादरपर्याप्तकापर्याप्तकजेदनिन्नैर्नारंजी नापि परिग्रही स्यादिति संबंधः । तदेतद्विद्वान् सश्रुतिकोऽपि परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया मनोवाक्कायकर्मनिर्ज्ज्ञावोपमर्दकारिणामारंजं परिग्रहं च परिहरेदिति ॥ ९ ॥ शेषव्रतान्यधिरूपाह । (मुसावायमित्यादि) मृषा असह्य तोषादोमृषावादस्तं विद्वान् प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् तथाऽवहिं चमिति मैथुनं अयं ग्रहं परिग्रहमयाचितमदत्तादानं । यद्विद्वान् वहिं चमिति मैथुनग्रहोऽवग्रहमयाचित

मित्यनेनाऽदत्तादानं गृहीतं । एतानिच मृपावादादीनि प्राप्नुपतापकारित्वात् शस्त्रा
णीव शस्त्राणि वर्तन्ते । तथा दीयते गृह्यतेऽष्टप्रकारं कर्मैजिरिति । कर्मोपादानकारणान्य
स्मिन् लोके तदेतत्सर्वं विद्वान् इपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ १० ॥

पलिञ्चणंच जयणंच, थंमिद्धस्सयणाणिया ॥ धूणादाणाइं-लो
गंसि, तं विङ्गं पारिजाणिया ॥ १ ॥ धोयणं रयणं चेवं, वड्ढीकम्मं
विरेयणं ॥ वमणं जणपलीमंथं, तं विङ्गं परिजाणिया ॥ २ ॥

अर्थ—(पलिञ्चणंचके०) माया तथा (जयणंचके०) लोच (थंमिद्धके०) जे निर्विवे
क पणा यकी थंमिलनी पेरे होय ते क्रोध (उत्तयणाणियाके०) जे अपध्याने करी सच्या
दिकनी पेरे उंचु होय तेने मान कहिए (धुणाके०) एचारेनो त्यागकरे केम के (दाणाइ
लोगंसि के०) एचार कपायने लोकमां कर्म ग्रहण करवाना कारण कह्यां वे तेमाटे (तं
विङ्गंपरिजाणिया के०) एने पंमिंत इपरिज्ञाये जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे.
॥ १ ॥ (धोयणंरयणं के०) हाथ पग वस्त्रादिकने धोवुं तथा रंगवुं (चेवके०) वली
(वड्ढिकम्मं के०) नख रोमादिकवुं समारवुं (विरेयणं के०) पखाल जेवो (वमनंके०)
वमन करवुं (अंजण के०) आखवुं आंजवुं (पलिमंथं के०) अन्यकोइ शरीर संस्का
रादिक जेणे करी संयमनो उपवात आय तेवा सर्वकारणोने जाणीने पंमिंत परिहरे ॥ २ ॥

॥ दीपिका—परिकुंच्यते आत्मा वक्रतां प्राप्यते येन तत् परिकुंचनं माया । नज्यते सर्व
अ आत्मा प्रव्हीक्रियते येन सजजनोलोचः । यद्दयेनात्मा सदद्विवेकविक्रजत्वात् स्थंमि
लवत्स्यात् सस्थंडिलः क्रोधः । यस्मिन् सति आत्मा वव्रितः स्याद्व्रतः सर्वत्राथो मानः ।
वांदस्त्वात्क्लीवत्वं । एतानि धूनय त्यज । किञ्चूतानि आदानानि बंधकारणानि तदेतद्दि
द्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १ ॥ धावनं हस्तपादवस्त्रादेः । रंजनं तस्यैव । वस्तिकर्मानु
वासरूपं । विरेचनमधोविरेकः । वमनमूर्ध्वविरेकः । अंजनं नयनयोः । एवमन्यदपि य
त्संयमपलिमंथकारि संयमोपवातकारि तत्परिज्ञाय परिहरेत् ॥ २ ॥

॥ टीका—किंचाऽन्यत् (पलिञ्चणमित्यादि) पंचमहाव्रतधारणमपि कपायिणोनि
पफलं स्यादतस्तस्मात्तथापादनार्थं कपायनिरोधोविधेयइति दर्शयति ॥ परिसमंतात्
कुंच्यते वक्रतामापद्यते क्रियायेन मायाऽनुष्ठानेन तत्पलिङ्कुचनं मायेति जल्पते । तथा न
ज्यते सर्वत्राऽऽत्मा प्रव्हीक्रियते येन सजजनोलोचस्तं तथा यद्दयेन आत्मा सदसद्विवेक
विक्रजत्वात् स्थंमिलवन्नवति सस्थंडिलः क्रोधः । यस्मिंश्च सत्पूर्य्य श्रयति जात्यादिना दपा

ध्मातः पुरुषवत्तानीजवति सवह्नायोमानः।ठांदसत्वान्नपुंसकलिंगता।जात्यादीनामेतत्स्या
नानां बहुत्वात् तत्कार्यस्याऽपि मानस्य बहुत्वमतोबहुवचनं । चकाराः स्वगतचेदसंस्
चनार्थाः समुच्चयार्थावा। धूतयेति प्रत्येकं क्रिया योजनीया। तद्यथा । पलिकुंचनंमायां
धूनय धूनीहि वा । तथा जजनं लोचं तथा स्थंडिलं क्रोधं तथा उह्नायं मानं ।
विचित्रत्वात् सूत्रस्य क्रमोलंघननिर्देशोऽन दोषायेति । यद्विवा रागस्य दुस्त्यज
त्वात् लोचस्य च मायापूर्वकत्वादित्यादावेव मायालोचयोरुपन्यासऽस्ति । कषायपरित्यागे
विधेये पुनरपरं कारणमाह । एतानि पलिकुंचनादीनि अस्मिन् लोके आदानानि वर्तते ।
तदेतद्दिद्वान् ज्ञपरिज्ञया परिज्ञानप्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याचक्षीत ॥ ११ ॥ पुनरप्युत्त
रयुणानधिकृत्याह । (धावणमित्यादि) धावनं प्रह्वालनं हस्तपादयोर्वस्त्रादेरंजनमपि
तथा विरेचनं निरुद्धात्मकमधोविरेकोवा । वमनमूर्ध्वविरेकस्तथाऽंजनं नयनयोरिति ।
एवमादिकमन्यदपि शरीरसंस्कारादिकं यत् संयमपलिमंथकारि संयमोपघातरूपं तदेत
द्दिद्वान् स्वरूपतत्तद्विपाकतश्च परिज्ञाय प्रत्याचक्षीत ॥ १२ ॥

गंधमल्लसिणाणंच, दंतप्रक्वालणं तद्वा ॥ परिग्गहिष्ठिकम्मंच,
तं विज्जं परिजाणिया ॥ १३ ॥ उद्देशियं कीयगमं, पामिञ्चं चेव
आहडं ॥ पूयं अणेषणिज्जंच, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १४ ॥

अर्थे—(गंधमल्लसिणाणंच के०) सुगंधिक इत्यते गंध, माव्यते फूल अने शरीर
स्नान ते शरीरप्रह्वालन देश थकी तथा सर्व थकी करवुं तथा (दंतप्रक्वालणंके०) दांतप्र
ह्वालन ते दातणप्रमुखनुं करवुं (तद्वाके०) तथा (परिग्गहि के०) सचेत अचेतादि
कनो परिग्रह (इष्ठिकम्मंच के०) स्त्रीकर्म ते तिर्यंच मनुष्य देवी प्रमुख ने हस्तकर्म
कुचेष्टादिकनुं करवुं (तंविज्जंपरिजाणिया के०) ए सर्वेने पंडित अगुज जाणीने वर्जे ॥
॥ १३ ॥ (उद्देशिकं के०) साधुने निमित्ते करेलो आहार (कीतकीतं के०) साधुने
अर्थे मूल आपीने लीधेलो आहार (पामिञ्चंचेव के०) साधुने अर्थे उपारे लीधेलो
आहार वली (आहडं के०) साधुने अर्थे ग्रहस्ये सामो आण्यो एवो आहार (पूयं
अनेपणिज्जंच के०) आधाकर्मिना कण सहित आहार (तंविज्जंपरिजाणिया के०) किं
बहुना एवधो अनेशणिय सदोष आहार जाणीने पंडित पुरुष एने परिहरे ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—गंधाः कोष्ठपुटाद्यामाव्यं पुष्पादि स्नानं शरीरह्वालनं दंतप्रह्वालनं प
रिग्रहः सचित्तादेः स्त्रीकर्म स्त्रियोनरतिरभ्यस्तासां वशीकरणादिकर्म हस्तकर्म साव्या
नुष्ठानं वा तत्सर्वं दिद्वान् परिहरेत् ॥ १३ ॥ उद्देशिकं साधुदेगेन यत्कृतं । कीतं कयस्ते

न क्रीतं । पामिञ्चं साध्वर्थमन्यत उच्चिन्नकं गृह्यते । चकारः समुञ्चये । आहतं यजृहस्थैः
साध्वर्थमाननीयते पूयं आधाकर्मावयवसंपृक्तं अनेपणीयं यत्केनापि दोषेण अशुद्धं
तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ १४ ॥

॥ टीका-अपिच । (गंधमल्लइत्यादि) गंधाः कोष्ठपुटादयः । मात्व्यंजात्यादिकं । स्नानं च
शरीरप्रक्षालनं देशतः सर्वतश्च । तथा दंतप्रक्षालनं कदंबकाष्ठादिना । परिग्रहः सञ्चिता
देः स्वीकरणं । तथा स्त्रियोदिव्यमानुषतैश्च । तथा कर्महस्तकर्म सावधानुष्ठानं वा । तदेत
त्सर्वं कर्मोपादानतया संसारकारणत्वेन परिज्ञाय विद्वान् परित्यजेदिति ॥ १३ ॥ किंचान्य
त् । (उद्देशियमित्यादि) साध्वाद्युपदेशेन यद्वानाय व्यवस्थाप्यते तदुद्देशिकं । तथा क्री
तं क्रयस्तेन क्रीतं गृहीतं क्रीतक्रीतं । (पामिञ्चंति) साध्वर्थं अन्यत उच्यतकं यजृह्यते
तत्तदुच्यते । चकारः समुञ्चयार्थः । एवकारोऽवधारणार्थः । साध्वर्थं यजृहस्थेन नीयते
तदाहतं । तथा पूयमिति आधाकर्मावयवसंपृक्तं शुद्धमप्याहारजातं भवति । किंबहुना
केन यतः केनचिदोषेणाऽनेपणीयमशुद्धं तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय संसारकारणतया नि
स्पृहः सन् प्रत्याचक्षीतेति ॥ १४ ॥

आसूणि मस्किरागंच, गिधुवघायकम्मगं ॥ उञ्जोलणंच कक्कंच,
तं विज्जं परिजाणिया ॥ १५ ॥ संपसारी कयकिरिए, पसिणाय
तणाणिय ॥ सागारियंच पिंमंच, तं विज्जं परिजाणिया ॥ १६ ॥

अर्थ- (आसूणि के०) घृतपानादिक औषध जेणे करी प्राणी बलवंत मन थायः
अथवा आशून एटले सुन्य जेणे करी आत्मा शून्यथको रहे तथा (अस्किरागंच के०)
आंखनुं अंजनादिक तथा (गुडिके०) रसजोव्यता तथा (उपघातकर्मकं के०) जे
करवा यकी परजीवने उपघात थाय ते कर्म, तथा (उञ्जोलनंच के०) हाथ पग व
स्त्रादिकनुं परखालनुं तथा (कक्कंच के०) लोभादिक इव्ये करी शरीरनुं उगटणु करनुं
ए सर्वने कर्म बंधनुं कारण जाणीने पंथित परिहरे ॥ १५ ॥ (संपसारीकयकिरिए के०)
असंयतिनी साथें पर्यालोचन एटले आलोचन करनुं तथा असंयमाचरण करनुं करावनुं
तथा असंयतिना अनुष्ठाननी प्रसंसा करवी तथा (पसिणायतणाणियके०) प्रश्रजे लोक
व्यवहार ज्योतिपादिक तेनो निर्णय करवो तथा (सागारियंचपिंमंचके०) सागारिक जे स
न्यातर तेना घरनो पिंम लेवो ए सर्वने पापना कारण जाणी पंथित परिहरे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-येन घृतपानादिना आशुनी स्यात् बलवान् भवति तदाशुनी । अक्षिरा

गोलोचनाञ्जनं गृहिर्गार्ध्वं रसेषु उपधातकर्म परापधातक्रिया उञ्जोलणं अयतनया शीतोदकादिना हस्तपादादिप्रक्षालनं कक्कं लोधादिद्रव्येण शरीरोद्वर्तनं तत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ १५ ॥ असंयतैः सार्धं संप्रसारणं पर्यालोचनं तत्संप्रसारणं परिहरेत् । कृता शोचना गृहकरणादिक्रिया येन सकृतक्रियइत्येवमसंयतानुष्ठानप्रशंसा प्रश्रन्यायतनं प्रकटीकरणं प्रश्रनिर्णयकारणं । सागारिकः शय्यातरस्तस्य पिंडं जुगुप्सितं दीनं वर्णपिंडं वा तदेतत्सर्वं विद्वान् परिहरेत् ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंच । (आसूणिमित्यादि) येन घृतपानादिना आहारविशेषेण रसायनक्रियायावा अशूनः सन् आसमंतात् शूनीचवति बलवानुपजायते तदाशूनीत्युच्यते । यदिवा (आसूणिमिति) श्लाघा यतः श्लाघया क्रियमाणया आसमंतात् बूनः । बूनोलघुप्रकृतिः कश्चिदपिमातत्वात् स्तब्धोचवति । तथा अदृणां रागोरंजनं सौवीरादिकमंजनमिति यावत् । एवं रसेषु शब्दादिषु विषयेषु वा गृहिर्गार्ध्वं तात्पर्यमासेवा तथोपधातकर्मैत्युच्यते । तदेव लेशतोदर्शयति । (उञ्जोलनंति) अयतनया शीतोदकादिना हस्तपादादिप्रक्षालनं तथा कक्कं लोधादिद्रव्यसमुदायेन शरीरोद्वर्तनकं तदेतत्सर्वं बंधनायेत्येवं विद्वान् पंडितोक्तं परिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ १५ ॥ अपिच । (संप्रसारायइत्यादीति । असंयतैः सार्धं संप्रसारणं पर्यालोचनं परिहरेदिति वाक्यशेषः । एवं संयमानुष्ठानं प्रत्युपदेष्टवानं तथा (कयकिरिण्) नाम कृता शोचना गृहकरणादिक्रिया येन सकृतक्रियइत्येवमसंयतानुष्ठानप्रशंसनं तथा प्रश्रन्यादर्शः प्रश्नादेरायतनमाविष्करणं कथनं यथावस्थितप्रश्रनिर्णयनानि । यदिवा प्रश्रायतनानि लौकिकानां परस्परव्यवहारे मिथ्याशास्त्रगतसंशयेवा प्रश्नं सति यथावस्थितार्थकथनद्वारेणायतनानि निर्णयनानीति । तथा सागारिकः शय्यातरस्तस्य पिंडमाहारं । यदिवा सागारिकपिंडमिति सूतकगृहापिंडं जुगुप्सितं वर्णपिंडपिंडं च । चशब्दः समुच्चये । तदेतत्सर्वं विद्वान् रूपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ १६ ॥

अघावयं नसिक्किळा, वेद्दार्इयं च णोवए ॥ हत्तकम्मं विवायंच
तं विळ्ळं परिजाणिया ॥ १७ ॥ पाणहा उयउत्तंच, णालीयं वाळ
वीयणं ॥ परकिरियेऽन्नमन्नंच, तं विळ्ळं परिजाणिया ॥ १८ ॥

अर्थः—(अघावयं नसिक्किळाके०) अर्थपदं एतत्ते अर्थपदते धन धान्य उपाज्जवानो उपाय, न शीखे अथवा बीजे अर्थे अष्टापदं एतत्ते द्यूतक्रीडा नशीखे, (वेधादिक्कंचके०) अधर्मेना वचनं (णोवदेके०) नबोले, अथवा हिंसाकारी वचन बोले नही, तथा (हत्तकम्मं के०) कुशीज प्रसिद्धे (विवायंच के०) कलह अथवा बीजो कोइपण विवाद

पंक्ति इपरिद्धायें जाणीने प्रत्याख्यान परिद्धायें परिहरे ॥ १७ ॥ (पाणहा उयडचंच के०) पावडी तथा खासडा तथा ताप टालवाने अर्थे उत्र तथा (णालीयं के०) न जीमांहे पाश घाली नाखं द्युत रमत विशेष (बालवीषणंच के०) चामर मोर पीठ प्रमुखना बीजणा तथा (परकिरियं के०) अन्य गृहस्थ पात्रोथी क्रिया करावे तथा (अन्नमन्नंच के०) अन्योन्य एटले माहो मांहे क्रियानुं करवुं एटले बीजो थापणी करे थापणे बीजानी करिए तेक्रिया जाणवी. ए सर्व कर्म बंधना हेतुते एम तेने इ प रिद्धाये जाणीने प्रत्याख्यान परिद्धायें करी पंक्ति परिहरे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—अर्थोधनधान्यादिः पदं शास्त्रं प्राण्युपघातकं नशिक्ते । अथवा अष्टा पदं द्यूतक्रीडां नशिक्ते नापि पूर्वशिक्षितमनुशीजयेत् वेधोधर्मानुवेधस्तस्मादतीतं वै धातीतमधर्मप्रधानं वचनोवदेत् हस्तकर्म प्रतीतं । अथवा हस्तक्रिया परस्परं हस्तव्यापारे प्रधानः कलहः । विवादं शुष्कवादं तदेतद्वधकारणं परिहरेत् ॥ १७ ॥ उपानहौ काष्ठपा डुके आतपवारणाय उत्रं च नाजिका द्यूतक्रीडा बालैर्मयूरपिष्टैर्व्यजनकं परेषां क्रिया अन्योन्यकार्यमन्यकार्यं सकरोति तस्य चान्यः । तदेतत्सर्वं विद्वान् कर्मबंधहेतुत्वेन इप रिद्धाया परिद्धाय प्रत्याख्यानपरिद्धाया परिहरेत् ॥ १८ ॥

॥ टीका किंचान्यत् । (अष्टापयमित्यादि) अर्थेते इत्यर्थोधनधान्यहिरण्यादिकः पद्य ते गन्यते येनार्थस्तत्पदं शास्त्रं अर्थार्थं पदमर्थपदं चाणव्यादिकमर्थशास्त्रं तन्न शिक्ते न्नान्यसेन्नाप्यपरप्राण्युपमर्दकारि शास्त्रं शिक्तेयेत् । यदिवा अष्टापदं द्यूतक्रीडाविशेषस्तं नशिक्ते नापि पूर्वशिक्षितमनुशीजयेदिति । तथा वेधोधर्मानुवेधस्तस्मादतीतमधर्मप्र धानं वचनोवदेत् । यदिवा वेधइति वर्धवेधोद्यूतविशेषस्तज्जतं वचनमपि नोवदेदास्तां तावत्क्रीडनमिति हस्तकर्म प्रतीतं । यदिवा हस्तकर्म हस्तक्रिया परस्परं हस्तव्यापार प्रधानः कलहस्तं तथा विरुद्धवादं शुष्कवादमित्यर्थः । चःसमुच्चये । तदेतत्सर्वं संसा रन्नमणकारणं इपरिद्धाया परिद्धाय प्रत्याख्यानपरिद्धाया प्रत्याचह्येत ॥ १७ ॥ किंच (प णहावेवेइत्यादि) उपानहौ काष्ठपाडुके च तथाऽतपादिनिवारणाय उत्रं तथा नाजिका द्यूतक्रीडाविशेषस्तथा बालैर्मयूरपिष्टैर्वा व्यजनकं तथा परेषां संबन्धिनी क्रियामन्योन्यपरस्य रतोऽन्यनिष्पाद्यामन्यः करोत्यपरनिष्पाद्यां चापरइति । चःसमुच्चये । तदेतत्सर्वं विद्वान् पं क्तिः कर्मोपादानकारणत्वेन इपरिद्धाया परिद्धाय प्रत्याख्यानपरिद्धाया परिहरेदिति ॥ १८

उच्चारं पासवणं. हरिएसु ए करे मुणी ॥ वियडेण वा विसाद्धु,
णायमजे कयाइवि ॥ १९ ॥ परमत्त अन्नपाणं, ए चुंजेऊ कया
इवि ॥ परवहं अचेलोवि, तं विऊं परिजाणिया ॥ २० ॥

अर्थ—(उच्चारं के०) बहीनीत (पासवणं के०) लघुनीत तेनो (हरिएसुणकरेसु निः के०) मुनि हरित काय वनस्पति उपर स्थंमिल नकरे (विषडेणवाविताह्दु के०) फासु पाणियें करी वनस्पतिकाय हरितकाय बीजने कदापि (एावमळेकयाइविके०) पर हां नकरे एटले निश्चेथकी दूरन करे ॥ १९ ॥ (परमत्तेअन्नपाणं के०) पर एटले अन्य गृहस्थ तेने घेर कांसादिकना जाजनने विषे अन्न पाणी आहारादिकने (एअंजेऊ कयाइविके०) कदापि झुंजे नही एटले जमे नही (परवळंअचेलोवि के०) पोते अ चेलक एटले वस्त्र रहित ठतां पण परजे गृहस्थादिकतेअंजे वस्त्र तेने ननोगवे एटले ए सर्वेने संयम विराधवाना कारण जाणीने जे पंथित होय ते परिहरे ॥ २० ॥

॥ दीपिका—उच्चारं प्रसवणं च हरितेषु नकुर्यान्मुनिः । तथा विकटेन प्रासुकजलेनापि संहृत्यापनीय बीजानि हरितानि वा नाचमेत ननिर्लेपनं कुर्यात्किमुताविकटेन ॥ १९ ॥ परस्य गृहस्थस्यामत्रं जाजनं तत्रान्नपानं नञुंजीत । कदाचिदपि पूर्वकर्मपश्चात्कर्मादिदोषात् अचैलोपि सन् परवस्त्रं गृहस्थवस्त्रं नविनार्ति । यदिवा ऽचैलोजिनकल्पी तस्य सर्वमपि वस्त्रं परवस्त्रमेव तन्न विनृयात् तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—तथा (उच्चारमिति) उच्चारप्रसवणादिकां क्रियां हरितेषूपरिबीजेषु वा स्थं हिले वा मुनिः साधुर्नकुर्यात्तथा विकटेन विगतजीवेनाप्युदकेन संहृत्यापनीय बीजानि हरितानि वा नाचमेत ननिर्लेपनं कुर्यात् किमुताविकटेनेतिनावः ॥ १९ ॥ किंच (परमत्ते इत्यादि) परस्य गृहस्थस्यामत्रं जाजनं परामत्रं तत्र पुरःकर्म पश्चात्कर्म तद्वयात् हतनष्टादिदोषसंज्ञवाञ्छान्नं पानं च मुनिर्न कदाचिदपि झुंजीत । यदिवा पतजृहपारिणश्विषपायोः पाणिपात्रं परपात्रं । यदिवा पाणिपात्रस्याश्विषपायोर्जिनकल्पिकादेः पतजृहः परपात्रं तत्र संयमविराधनानयान्नञुंजीत तथा परस्य गृहस्थस्य वस्त्रं परवस्त्रं तत्साधुरचैलोपि सन् पश्चात्कर्मादिदोषजयात् हतनष्टादिदोषसंज्ञवाच्च नविनृयात् । यदिवा जिनकल्पिकादिकोऽचैलोजनूत्वा सर्वमपि वस्त्रं परवस्त्रमिति कृत्वा नविनृयादेतत्सर्वं परपात्रनोजनादिकं संयमविराधकत्वेन क्षपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेदिति ॥ २० ॥

आसंदीपलियंकेय, णिसिज्जं च गिहंतरे ॥ संपुच्छणं सरणंवा, तं विळं परिजाणिया ॥ २१ ॥ जसं कित्ति सखोयंच, जाय वंदण पू यणा ॥ सबलोयंसि जे कामा, तं विळं परिजाणिया ॥ २२ ॥

अर्थ—(आसंदीपलियंकेयके०) गृहस्थं आसन जे मांची प्रमुख तथा पर्थकासन ते

ना उपर वेसवुं तथा (निसिक्कंचगिहंतरेके०) गृहस्थना घरने अंतरे अथवा गृहस्थना घरमां वेसवुं (संप्रव्रतनं के०) गृहस्थने कुशलादिकनुं पुठवुं (वाके०) तथा (सरणं के०) पूर्वक्रीडादिकनुं संनारवुं ए सर्वेने जाणीने पंथित परिहरे ॥ २१ ॥ जे सर्व व्यापि तेने (जसंके०) यश कहिए अने जे एकदेश व्यापि तेने (कितिके०) किति कहिए तेज (सिलोयंचके०) श्लाघानी (जायके०) जाति जाणवी तथा (वंदणपूयणादे०) रा जादिकनी वंदना पूजा सत्कार वस्त्रादिके करी कराववानी जे वांठा करवी, तथा (सव लोयंसिजेकामा के०) सर्व लोकमां जे विषय इहा कामरूप तेनी वांठना करवी, ए सर्वेने पंथित कर्म बंधना कारण जाणीने परिहरे ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—आसंदीआसनविशेषः पर्यंकःशयनविशेषः । तथा द्योगृहयोर्मध्ये निष धामवस्थानं परिहरेत् गृहस्थकुले कुशलादिप्रव्रतनं पूर्वक्रोडितस्मरणं तदेतत्सर्वविद्वान् परिहरेत् ॥ २१ ॥ संग्रामादिजवं यशः । दानादिजवा कीर्तिः । तपोज्ञानादिजवा श्लाघा तथा नृपादिनिर्वदना पुष्पादिनिः पूजनं तथा सर्वलोकइष्टामदनरूपाये कामास्तदे तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ २२ ॥

॥ टीका—(आसंदीत्यादि) आसंदीत्यासनविशेषः । अस्य चोपलक्षणाद्यर्थत्वात्सर्वोप्या सनविधिर्गृहीतः । तथा पर्यंकः शयनविशेषस्तथा गृहस्थांतर्मध्ये गृहयोर्वा मध्ये निषद्यां वाऽऽसनं वा संयमविराधनानयात्परिहरेत् । तथाचोक्तं । गंजीरछुतिराएते, पाणाडप्पडि छेहगा ॥ अशुनी वंनचेरस्त, इतीउं वाविसंकणाइत्यादि । तथा तत्र गृहस्थगृहे कुशलादिप्रव्रतनं आत्मीयशरीरावयवप्रव्रतनं वा तथा पूर्वक्रीडितस्मरणं चेत्येतत्सर्वं विद्वान् विद्वि तवेद्यः सन्ननर्यायेति क्लृपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् ॥ २१ ॥ अपि च । (जसंकितिमित्यादि) बहुसमरसंगटनिर्वहणशीर्यजकृष्णं यशः । दानसाध्या कीर्तिः जातितपोबहुश्रुत्यादिजनिताश्लाघा तथा याच सुरासुराधिपतिचक्रवर्तिचजदेववासुदेवादिनिर्वदना तथा तैरेव सत्कारपूर्विका वस्त्रादिना पूजना तथा सर्वस्मिन्नपि लोके इष्टामदनरूपाये केचन कामास्तदेतत्सर्वं यशःकीर्तिमपकारितया परिज्ञाय परिहरेदिति ॥ २२ ॥

जेणेद् णिवहे निस्कू, अन्नपाणं तद्दविहं ॥ अणुपयाणमन्नेसिं,
तं विक्कं परिजाणिया ॥ २३ ॥ एवं उदाहु निगंगंये, महावीरे मद्दा
मुणी ॥ अणंतनाणदंसी मे, धम्मं देसि तवं सुतं ॥ २४ ॥

अर्थ— (जेणेह के०) जे (अन्नपाणं के०) अन्नपाणीयें करीने आलोकने वि
पे (णिवहेनिरूके०) साधुपोतानो निरवाह करे आजीविका करे तेवा अन्न पान ने
(तहाविहं के०) तथाविध देखीने इव्य, क्षेत्र, काल अने जावनी अपेक्षायें शुद्ध नि
दोष ग्रहण करे. (अणुपयाणमन्नेसिं के०) वली एज अन्न पाणीतुं बीजा असंयतिने
देवुं ते सर्वने इ परिज्ञायें अनर्थनुं हेतु जाणीने पंक्ति परिहरे ॥ ३३ ॥ (एवं के०)
एरीते (महामुणी के०) महामुनि (निगंथे के०) बाह्यान्तर परिग्रह रहित एवा
(महावीरे के०) श्री वर्धमान स्वामी तेणे (उदाहु के०) कह्याठे. (सेके०) ते श्री
वर्धमान केवाठे, तोके (अणंतनाणदंसी के०) अनंत ज्ञान दर्शनना धरनारठे. तेणे
धम्मंदेसितवंसुतं के०) ए श्रुत चारित्र रूप धर्म उपदेश्यो ठे सिद्धांत रहस्य प्रकाश्योठे.

॥ टीका— येनान्नपानेन इहास्मिन् लोके निवृत्तिर्निर्वहेत् संयमयात्रां कुर्यात् तत्तथा
विधमन्नं पानं वा शुद्धं गृह्णीयात्तेषामन्नादीनामनुप्रदानं गृहस्थानां परतीर्थिकानां
स्वयूच्यानां वा संयमोपघातकं न कुर्यात्तत्सर्वं विद्वान् परिज्ञाय परिहरेत् ॥ ३३ ॥ एवं
पूर्वोक्तं निग्रंथः श्रीवीरोमुनिः उदाहृतवान् कथितवान् । बाह्यान्तरग्रंथरहितत्वान्नि
ग्रंथः । अनंतं ज्ञानं दर्शनं च यस्यासावनंतज्ञानदर्शी सजगवान् धर्मचारित्ररूपं श्रुतं च
सिद्धांतं देशितवान् प्रकाशितवान् ॥ ३४ ॥

॥ टीका— किंचान्यत् । (जेणेहमित्यादि) येनान्नेन पानेन वा तथाविधेनेति सुप
रिशुद्धेन कारणापेक्षयात्वशुद्धेन वा इहास्मिन् लोके इदं संयमयात्रादिकं उज्ज्वलारोगात्
कादिकं वा निवृत्तिर्निर्वहेन्निर्वाह्ये वा यदन्नं पानं वा तथाविधं इव्यक्षेत्रकालजावापेक्षयाशुद्धं
कवर्पं गृह्णीयात्तैतेषामन्नादीनामनुप्रदानमन्यस्मै साधवे संयमयात्रानिर्वहणसमर्थ
मनुतिष्ठेत् । यदिवा येनकेनचिदनुष्ठितेन संयमं निर्वहेन्निर्वाह्येदसारतामापादयेत्तथाविध
मशनं पानं वाऽन्यं वा तथाविधमनुष्ठानं न कुर्यात् । तथैषामन्ननादीनामनुप्रदानं गृहस्थानां
परतीर्थिकानां स्वयूच्यानां वा संयमोपघातकं नानुशीलयेदिति तदेतत्सर्वं इपरिज्ञया
ज्ञात्वा सम्यक्परिहरेदिति ॥ ३३ ॥ यदुपदेशेनैतत्कुर्यात्तददर्शयितुमाह (एवंउदाहुइत्या
दि) एवमनंतरोक्तया नीत्या उद्देशकादेशरन्य (उदाहुति) उदाहृतवानुक्तवान्निर्गतो
बाह्यान्तरग्रंथोयस्मात्सन्निग्रंथोमहावीरइति श्रीमवर्धमानस्वामी महाश्रासौ मुनिश्च
महामुनिःअनंतं ज्ञानं दर्शनं च यस्यासावनंतज्ञानदर्शी सजगवान् धर्म चारित्रलक्षणं सं
सारोत्तरणसमर्थं वा तथा श्रुतं च जीवादिपदार्थसूचकं देशितवान् प्रकाशितवान् ॥ ३४ ॥

जासमाणो नजासेजा, एव वंफेजमम्मयं ॥ मातिघाणं विवजे
जा, अणुचितिय वियागरे ॥ १५ ॥ तठिमात ड्या जासा, जं
वदित्ता णुतप्पती ॥ जं वन्नं तं न वत्तवं, एसा आणाणियंठिया ॥ १६ ॥

अर्थ—(जासमाणोनजासेजा के०) गुरुवादिक मोहोटा पुरुष बोलता होय तेनी व
चमां नडकीने नबोले, तथा (मम्मयंके०) मर्मनुं वचन जेना बोलवा यकी कोइ जीव डह
वाय एवा वचन बोले नहीं. (मातिघाणंविवजेका के०) मातृस्थान एटले मायार्यें
करी प्रधान वचन बोलवानुं एण वजें तो सुं बोले तोके (अणुचितियवियागरे के०)
कार्य विज्ञेपे विमाशीने बोले जे जापा बोलवा यकी कांइ एण डुपण नलागे, तेवी जा
पा प्रकाशे ॥ १५ ॥ (तठिमातड्याजासा के०) एक सत्या बीजी असत्या त्रीजी स
त्यामृपा चौथी असत्यामृपा ए चार जापा माहेली त्रीजी जापा जे कांइक सत्य अने
कांइक असत्य ठे तेपण नबोले (जंवदित्ताणुतप्पती के०) जे जापाना बोलवा यकी
पठी घणो पश्चाताप करवो पडे, एटले परजवे एना उदयथी दुःखी थाय तेवारे पश्चा
त्ताप करे (जंठन्नंतंनवत्तवं के०) जे सावय एवुं हिंसाकारी वचन ते नबोले, एटले
आ अमुक चोरठे एने मारो, आ धातुनो प्रयोग करो, अथवा आ खेत्र खेडो एवी जापा
नबोले. (एसाआणाणियंठियाके०) एवी आज्ञा नियंत्र श्रीमाहावीर देवनीजे ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—योहि जापासमितः सजापमाणोपि धर्मकथां कथयन्नपि अजापकएव ।
उक्तंच । वयणविहत्तीकुशलो, वडंगयं बहुविहं वियाणंतो । दिवसंपि जासमाणो, साहू
वडुत्तयंपत्तो ॥ १ ॥ अथवा यत्र रत्नाधिको जापमाणः स्यात्तत्रांतरे नजापेत । मर्मगं व
चनं नकांहेत् । यद्वचनमुक्तं सत्परपीडामाधत्ते तत्र जापेतेत्यर्थः । मातृस्थानं मायाप्रधानं
वचोविवर्जयेत् अनुविचित्य विचार्य व्यागृणीयात् वदेत् ॥ १५ ॥ सत्या १ असत्या १
सत्यामृपा ३ असत्यामृपा ४ एताश्चतस्रो जापाः । तत्रेयं तृतीया जापा साच किंचित्सत्या
किंचित्समृपा । यथा दशदशरकायत्रपुरे जातामृतावा तदत्र न्यूनाधिकसंज्ञवेसति संख्या
व्यभिचारात्सत्यामृपात्वं । यां जापामुदित्वा इहलोके वा अजितप्स्यते क्लेशनाम्नवति । को
र्थः । मिथ्यापि जापा दोषाय किंपुनरसत्येति । तथा यद्वचः (वंन्नति) ऋणुहिंसया हिंसाप्र
धानं प्रघन्नंवा यत्तोरैराद्यायते तत्सत्यमपि नवाच्यं एपाज्ञा नियंत्रो जगवान् तस्य. ॥ १६

॥ टीका—किंचान्यत् (जासमाणो इत्यादि) योहि जापासमितः सजापमाणोपि धर्मक
थासंबंधनापकएव स्यात् । उक्तंच । वयणविहत्तीकुशलो, वडंगयं बहुविहं वियाणंतो ।

दिवसंपि जासमाणो, साहूवरुगुत्तयंपत्तो ॥ १ ॥ यदिवा यत्रान्यः कश्चिद्भ्रादिको जापमाणस्त
त्रांतरएव सश्रुतिको हमित्येवमनिमानवान्न जापेत् । तथा मर्मं गच्छतीति मर्मं वचो न (वंफे
कृत्ति) नाजिलपेत् । यद्वचनमुच्यमानं तथ्यमतथ्यं वा सद्यस्य कस्यचिन्मनःपीडामाधत्ते
तद्विवेकी न जापेतेति जावः । यदिवा मामकं ममीकारः पदपातस्त्वं जापमाणो (नवंफेक
ति) नाजिलपेत् तथा मातृस्थानं मायाप्रधानं वचोविवर्जयेत् । इदमुक्तं नवति । परवचनबुध्या
गूढाचारप्रधानो जापजाणोऽजापमाणो वाऽन्यदावा मातृस्थानं न कुर्यादिति । यदा तु वक्तु
कामो नवति तदा नैतद्वचः परमात्मनोरुजयोर्वा बाधकमित्येवं प्राग्वि चित्य वचनमु
वाहरेत् । तद्वक्तं । पुवं बुद्धी एपेहि तापहावक्कमुवाहरे इत्यादि ॥ १५ ॥ अपिच । (तद्विमेत्यादि)
सत्या अस्तया सत्यामृषा अस्तयामृषेत्येवंरूपासु चतसृषु जापासु मध्ये तत्रेयं सत्यामृषेत्ये
तदनिधानानृतीया जापा । साच किंचिन्मृषा किंचित्सत्या इत्येवंरूपा । तद्यथा दशद्वारका अ
स्मिन्नगरे जातामृताः । तदत्र न्यूनाधिकसंज्ञवेसति संख्यायाव्यनिचारात्सत्यामृषात्वमिति ।
यां चैवंरूपां जापामुदित्वा अनुपश्वाद्वापणाङ्गन्मांतरेवा तद्वनितेन दोषेण तप्यते पीडयते
क्लेशनाग्नवति । यदिवा अनुतप्यते किंमैवं नूतेन जापितेनेत्येवं पश्चात्तापं विधत्ते । ततश्चेद
मुक्तं नवति मिश्रापि जापा दोषाय किंपुनरस्तया द्वितीया समस्तार्थविसंवादिनी । तथा
प्रथमापि जापा सत्या या प्राप्नुपतापेन दोषानुपंगिणी सा न वाच्या । चतुर्थीप्यस्तया मृषा
जापा बुधैरनाचीर्णा सा न वक्तव्येति । सत्याया अपि दोषानुपंगित्वमधिकृत्याह । यद्वचः
(उन्नंति) कृणुहिंसायां हिंसाप्रधानं । तद्यथा वध्यतां चौराय ज्येतांकेदाराः दम्पतां
गोरथका इत्यादि । यदिवा उन्नंति प्रहन्नं पल्लोकैरपि प्रह्वयते तत्सत्यमपि न वक्तव्य
मिति । एषाऽऽज्ञा अयमुपदेशो निर्ग्रथो नगवांस्तस्येति ॥ १६ ॥

होलावायं सहीवायं, गोयावायं च नोवदे ॥ तुमं तुमंति अमणु
न्नं, सबसो तं ए वत्तए ॥ १७ ॥ अकुसीले सया निस्कू, एव स
सगिगयं नए ॥ सुदुरूवा तद्धुवस्सग्गा, पडिबुसेक तेविऊ ॥ १८ ॥

अर्थ—(होलावायं के०) होलावादते देश विशेषे डुरवचन विशेषे तेमाटे होव्या
एम नबोले; तथा (सहीवादं के०) हे सखी एम पण न बोले; (गोयावायंचनोवदे
तुके०) गोत्रतो प्रकाशकरी बोलावबोले तुं अमुक नीच गोत्रीओ एवं वचन पण नबोले;
(तुमंतुमंतिअणुमन्नंके०) तुंतुं एवो अमनोक्क तिरस्कारतुं अमुहामणुं वचन ते (सब
सोतंणवत्तए के०) सर्वथा प्रकारे नबोले; केमके साधुने एवा वचन बोलावा युक्त न
थी. ॥ १७ ॥ (अकुसीलेसया निस्कू के०) सर्व काल साधु अकुशील होय ब्रह्मचारी

थको रहे (ऐवसंसर्गियंनए के०) तथा जिनशासनथी विरुद्ध एवा अनाचारी पास
 ष्टादिकनो त्रविधे संसर्ग नकरे ते पासष्टादिकनो संसर्ग केवोठे तोके जेना थकी (सु
 हूवा तनुवस्सग्गा के०) सुखरूप जे संयम तेना घातना करनार एवा एना थकी
 उपसर्ग उत्पन्न थायठे केमके ते प्राये सातागारव पणो वर्चनारा होय ठे तेमाटे तेनी
 साथे सुविहित पुरुष संसर्ग करे तो तेपण सातागारव पणाने पामे. तेथी सुखरूप सं
 यमनो घातक थायठे माटे (पडिबुडोळतेविज के०) पंढित जे होय ते प्रतिबोध पा
 मीने एवा स्वेष्टाचारीउनो संसर्ग तेने दुःखहुं कारण जाणीने त्याग करे. ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—होलाइति वादोहोलावादः सखेइति वादः सखिवादः गोत्रप्रकटनेन वादो
 गोत्रवादः काश्यपगोत्रावातिष्ठगोत्रावेत्यादि एवरूपं वादं साधुर्नवदेत् (तुमंति) इष्टं
 त्वमिति तिरस्कारवाक्यं अमनोङ्गं परस्य मनःप्रतिकूलं सर्वशः सर्वथा साधूनां वक्तुं न
 वर्तते ॥ १७ ॥ नकुशीजोऽकुशीजः सदान्जिह्मनकुशीजैः संसर्गं नजेत सेवेत । सुखरूपा
 सातागौरवस्वजावास्तत्र कुशीजसंगे उपसर्गाः संयमोपघातकारिणः प्रादुर्प्यन्ति तदिहा
 न विवेकी प्रतिबुध्येत जानीयात् कुशीजसंगं त्यजेदित्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंच (होलावायमित्यादि) होलेत्येवं वादोहोलावादस्तथासखेत्येवं वादः स
 खिवादस्तथा गोत्रोदघाटनेन वादोगोत्रवादोयथा काश्यपसगोत्रोवातिष्ठसगोत्रोवेति इत्ये
 वरूपं वादं साधुर्नोवदेत्तथा (तुमंतुमं) तिरस्कारप्रधानमेकवचनातंबहुवचनोच्चारणयो
 ग्येऽमनोङ्गं मनःप्रतिकूलरूपमन्यदप्येवंनूतमपमानापादकं सर्वशः सर्वथा तत्साधूनां वक्तुं
 न वर्ततइति । यदाश्रित्योक्तं निर्युक्तिकारेण । तद्यथा । पासष्टोत्तमकुशीजसंघवोणकिजव
 द्दएकांशं तदिदमित्यादि ॥ १७ ॥ (अकुशीजेत्यादि) कुत्सितं शीजमस्मेति कुशीजः सच
 पार्श्वस्यादीनामन्यतमः नकुशीजोअकुशीजः सदा सर्वकालं जिह्मणशीजो जिह्मः कुशीजो
 ननवेन्नचापि कुशीजैः सार्धं संसर्गं सांगत्यं नजेत सेवेत । तत्संसर्गदोषोदिजावधिपयाह ।
 सुखरूपाः सातागौरवस्वजावास्तत्रतस्मिन् कुशीजसंसर्गं संयमोपघातकारिण उपसर्गाः
 प्रादुर्प्यन्ति । तथाहि । कुशीजवक्तारो नवंति । कः किज प्रासुकोदकेन हस्तपाददंतादिके प्रह्नां
 ह्यमानेदोषः स्यात्तथा नाशरीरोधर्मो नवति इत्यतोयेन केनचित्प्रकारेणाधार्क्यसात्रिध्या
 दिना तथा उपानद्यत्रादिनाच शरीरं धर्माधारं वर्तयेत् । उक्तंच । अण्येण बहुमेसेक्षा एयं
 पंडियलक्षणंइति । शरीरं धर्मसंयुक्तं रक्षणीयं प्रयत्नतः ॥ शरीरात्स्ववत्ते पार्यं पर्वतात्स
 लितं यथा ॥ १ ॥ तथा सांप्रतमव्यानि संहननानि अल्पधृतयश्च संयमे जंतवइत्येवमादि
 कुशीजोक्तं श्रुत्वा अल्पसत्त्वास्तत्रानुपदंत्येवं विद्वान् विवेकी प्रतिबुध्येत जानीयात् बु
 ध्या चापारुपकुशीजसंसर्गं परिहरेदिति ॥ १८ ॥

नन्नञ्च अंतराएणं, परगेहेण णिसीयए ॥ गामकुमारियं किङ्कं,
नातिवेलं हसे मुणी ॥ १९ ॥ अणुस्सुत्तं उरालेसु, जयमाणो परि
वए ॥ चरियाए अण्णमत्तो, पुट्ठो तच्च हियासए ॥ ३० ॥

अर्थ- (नन्नञ्च अंतराएणं के०) जरा रोगादिक कारणविना (परगेहेण णिसीयए के०) गृहस्थना घरने विपे नवेजो एटले गृहस्थने घेर नवेशुं ए साधुनो उत्तर्ग मा र्ग कथ्योते. अने अपवादे तो जरारोगादिक कारण विना नवेजो तथा कोइएक लब्धी मंत धर्मोपदेशादिक वचन देवाने कारणे पण बेजो तथा (गामकुमारियं किङ्कं के०) ग्रामने विपे बालक क्रीडा हास्य कंदर्प हस्तस्पर्श आलिंगनादिक गेडा दडि इत्यादिक क्रीडा ने (नातिवेलं हसे मुणी के०) साधु नकरे वली पडिलेहणादिक क्रियानी मर्यादा ने जगवं तनी आज्ञा यकी विरुध जाणीने अतिक्रमे नही हसे नही ॥ १९ ॥ (अणुस्सुत्तं उरालेसु के०) उदार उन्नत प्रधान एवा गृहस्थना कामजोगादिक देखी तथा सांजलीने तेनी बांढा करे नही; तथा (जयमाणो परिवए के०) संयमने विपे यत्नकरतो शुद्ध चारित्र पाले (चरियाए अण्णमत्तो के०) विहार करवाने विपे प्रमाद नकरे, अप्रमत्त पणो विचरे (पुट्ठो तच्च हियासए के०) त्यां विहार करवाने विपे उपसर्ग परिसह उपने थके तेने फं रइयो यको अदीनपणो सम्यकरीते अहियासे ॥ ३० ॥

॥ दीपिका-साधुर्निष्कानिमित्तं ग्रामादौ प्रविष्टः सन् परोगृहस्थस्तस्य गृहे ननिपीदेत् नोपविशेत् । यदिवा देशनालब्धिमान् कश्चित्सहायोर्गुर्वनुज्ञातः कथंचित्प्राविधस्य धर्मे देशनानिमित्तमुपविशेदपि । तथा ग्रामे कुमारकात्तेपामिषं ग्रामकुमारिका क्रीडा हास्यकंदर्पहस्तसंस्पर्शलिंगनादिका अथवा क्रीडा वट्टकंडुकादिका तां मुनिर्नोक्नुयात् अति वेलं वेलां मर्यादां तामतिक्रम्य नहसेमुनिः । यदागमः । जीवेणंजतेहसमाणे उस्सूय माणोवाकाइकम्मवगडीं बंधइ गोयमा ससविह्वबंधएवा अछविह्वबंधएवा इत्यादि ॥ १९ ॥ उदारेषु शब्दादिविषयेषु अनुत्सुकोऽनासक्तोयतमानः संयमे परित्रजेन्मूलोत्तरगुणेषूद्यमं कुर्यात् । चर्यायां निष्कादिकायामप्रमत्तः स्यात् स्पष्टः परीपहादिनिस्तत्राऽदीनोऽध्यातहेत् सम्यक् सहात् ॥ ३० ॥

॥ टीका-किंचान्यत् (ननडेत्यादि) तत्र साधुर्निष्कानिमित्तं ग्रामादौ प्रविष्टः सन् परोगृहस्थस्तस्य गृहं परगृहं तत्र ननिपीदेन्नोपविशेत् उत्तर्गतोस्यापवादं दर्शयति । नान्यत्रांतरायेणेति । अंतरायः शक्यत्वावः सच जरसा रोगात्तेकान्यां स्यात्तस्मिं चांतराये सत्पुपवि

जेद्यदिवोपशमलब्धिमान् कश्चित्सुसहायोर्धुर्वनुज्ञातः कस्यचित्तथाविधस्य धर्मदेशनानिमित्तमुपविशेदपि । तथा ग्रामे कुमारकाग्रामकुमारकास्तेषामियं ग्रामकुमारिका ऽसौक्रीडा हास्यकंदर्पहस्तसंस्पर्शनालिंगनादिका । यदिवा वटुकंडुकादिका तां मुनिर्नकुर्वीततथा वेला मर्यादातामतिक्रान्तमतिवेलं नहतेन्मर्यादामतिक्रम्य मुनिः साधुर्ज्ञानावरणीयाद्यष्टविधकर्मबंधनयान्नहसेत् । तथा चागमः । जीवेणं जंते हसमाणे ऽस्त्वयमाणे वाकाऽकम्पपगडीर्धं ६ गोयमा सत्तविह बंधेवा अरुविहबंधेवाऽत्यादि ॥ ३९ ॥ किंच (अणुस्सुउं ६ त्यादि) उरालाउदाराः शोचनामनोहाये चक्रवर्त्यादीनां शब्दादिषु विषयेषु कामजोगा वस्त्राजरणीतगंधर्वयानवाहनादयस्तथा आहौश्वर्यादयश्चेतेषूदारेषु दृष्टेषु श्रुतेषु वा नोत्सुकः स्यात् । पातांतरंवा । ननिश्चितोऽनिश्चितो ऽप्रतिबद्धः स्याद्यत्तमानश्च संयमानुष्ठाने परिसंतमान्मूलोत्तरगुणेषु उच्यं कुर्वन् ब्रजेत्संयमं गच्छेत् तथा चर्चायां निहादिकायामप्रमत्तः स्यात् नाहारादिषु रसगार्थं विदध्यादिति । तथा स्पष्टश्चाजिद्वुतश्च परीपहोपसंगैस्तत्रादीनमनस्कः कर्मनिर्जरां मन्यमानोविपदेत सम्यक् सहादिति ॥ ३० ॥

हम्ममाणो ए कुप्पेज्जा, बुच्चमाणो नसंजले ॥ सुमणे अहिया सिज्जा, एय कोलाहलं करे ॥ ३१ ॥ लद्धे कामे ए पठेज्जा, विवेगे एव माहिए ॥ आयरियाइं सिक्केज्जा, बुद्धाणं अंतिए सया ॥ ३२ ॥

अर्थ—(हम्ममाणोणकुप्पेज्जाके०) कोइए लाकडी अने सुष्टादिके करी हएयो उठो कोथ नकरे (बुच्चमाणोनसंजलेके०) तथा डुर्वचने करी आक्रोश उपजाव्यो थको पण कोथ नकरे, अने प्रति वचन पण नबोले; (सुमणेअहियासिक्काके०) किंतु सुमन थको पूर्वोक्त परीसहने सहन करे, परंतु (एयकोलाहलंकरे के०) तेवा परीसहनी पीडायें पीडयो थको कोलाहल नकरे ॥ ३१ ॥ (लद्धेकामेणपठेज्जाके०) प्राप्त थएला कामजोगने प्रार्थ्ये नही एटले जोगवे नही, (विवेगेएवमाहिए के०) ए साधुनो विवेक श्रीतीर्थकरे कह्योने, (आयरियाइंसिक्केज्जा के०) तथा जे आचरवायोग्य एवा ज्ञान, दर्शन थ ने चारित्रादिक तेने शीखे, परंतु कोनी पात्रेथी शीखे तोके (बुद्धाणंअंतिएसया के०) गुरु जे आचार्य तेनी पात्रेथी सदा शीखे एटले गुरु कुल वास कह्यो ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—हन्त्यमानोयष्ट्यादिजिर्न कुप्येत कोपं नं कुंर्यात् डुर्वचनैरुच्यमानथाकुश्यमानोन संज्यलेत नप्रज्ञापं वदेत् सुमनाः कोजाहलमकुर्वन्नधिसहेत ॥ ३१ ॥ लब्धानपि कामान् जोगांश्च वैस्सामिवन्नप्रार्थयेन्नगृह्णीयात् एवंकुर्वतोहि विवेकश्चाविर्भावितः म्या

तु । आर्याणि शुचानि कर्तव्यानि बुक्षानामाचार्याणामंतिके समीपे शिद्देतान्यसेदनेन नित्यगुरुकुले वासः सेवनीयइति ज्ञापितं ॥ ३१ ॥

॥ टीका—परीपहोपसर्गाधिसहनमेवाधिरूपाह । (हम्ममाणोऽत्यादि) हन्यमानो यष्टिमुष्टिलकुटादिनिरपि न कुप्येन्नकोपवशगोचरेतथा ड्वर्चनान्युच्यमानआकुश्रयमानो निर्जन्तर्त्यमानोन संज्वलेन्न प्रतीपं वदेन्नमनागपि मनोऽन्यथात्वं विदध्यात् किंतु सुमनाः सर्व कोलाहलमकुर्वन्नधिसहेतेति ॥ ३१ ॥ किंचान्यत् । (लक्षकामेऽत्यादि) लब्धान् प्राप्तानप्राप्तानपि कामानिहामदनरूपान्गंधालंकारवस्त्रादिरूपान्वा वैरस्वामिवन्नप्रार्थयेन्नानुमन्येत नगृह्णीयादित्यर्थः । यदिवा यत्र कामावसायितया गमनादिलब्धिरूपान् कामांस्तपोविशेष लब्धानपि नोपजीव्यान्नाप्यनागतान् ब्रह्मदत्तवत्प्रार्थयेदेवं च कुर्वतोनावविवेकआख्यातया विर्जावितोभवति । तथा आर्याण्यार्याणां कर्तव्यानि अनार्यकर्तव्यपरिहारेण । यदिवा आचर्याणि मुमुक्षुणां यान्याचरणीयानि ज्ञानदर्शनचारित्र्याणि तानि बुक्षानामाचार्याणामंतिके समीपे सदा सर्वकालं शिद्देतान्यसेदित्यनेन हि शीजवता नित्यं गुरुकुलवास आसेवनीयइत्यावेदितं नवतीति ॥ ३१ ॥

सुसूसमाणो उवासेक्का, सुप्पन्नं सुतवस्सियं ॥ वीराजे अत्तप
त्तेसी, धितिमंता जिइंदिया ॥ ३३ ॥ गिहेदीवमपासंता, पुरिसा
दाणिया नरा ॥ ते वीरा बंधणुम्मक्का, नावकंखंति जीवियं ॥ ३४ ॥

अर्थ—(सुसूसमाणो उवासेक्का के०) सानलवा बांठतो एवो जे साधु ते पोताना गु
रुनी रुढी बैयावच्चादिक विभ्रामणादिके करी सेवा करे, ते गुरु केवाहोय तोके (सुप्पन्नं
सुतवस्सियं के०) स्वपर सिद्धांत जाणवाने नलीठे प्रज्ञा जेनी एटले रुढा गीतार्थ तथा रु
ढा तपना करनार एवा गुरुनी सेवा करे; ते केवा पुरुष गुरुनी सेवा करे तोके (वीरा
के०) कर्मने जीतवा समर्थ तथा (जेअत्तपत्तेसी के०) जे सत्य बुद्धिना गवेपण हार
तथा (धितिमंताजिइंदिया के०) धैर्यवंत एटले जेमनुं संयममां एकाग्र चित्तने, अने
जीतेंडिय एवा जे पुरुष होय ते गुरुनी सेवा करे ॥ ३३ ॥ (पुरिसादाणियानरा के०)
जे पुरुषादानीय एटले सत्यमार्गेनी गवेपणा करनार एवा मनुष्य ते एम जाणोठे जे
(गिहेके०) गृहस्थने जाये रेवा थकी (दीवके०) ज्ञानरूप दीपक अथवा संसारनो
उद्धार तेने (अपासंता के०) नथी देखता माटे चारित्र आदरेठे, (तेवीराबंधणुम्मक्का
के०) ते वीर पुरुष राम देपादिक बंधनथी रहित थका (नावकंखंतिजीवियं के०) अथं
यमे जीवितव्य बांठे नही एटले जीववाने अर्थे अथसंयम करे नही ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—शुभ्रूपमाणो गुर्वदेवैर्य्यावृत्यं कुर्वाणोगुरुमुपासीत सेवेत । गुरुं किञ्चूतं । सुप्रज्ञं गीतार्थं सुतपस्विनं संयमवन्तं । यडुक्तं । नाणस्स होइ जागी, थिरयरउ दंसणे चरि तेय ॥ धन्ना आवकहाए गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ १ ॥ ये वीराऽआत्मप्रज्ञान्वेषिणश्चात्महितान्वेषकाभृतिः संयमे रतिस्तद्वन्तो जितेन्द्रियास्ते गुरुकुलवासिनः स्युः । यडुक्तं । जस्स थिई तस्स तवो जस्स तवो तस्स सुग्गई सुलहा ॥ जे अधिइमंतपुरिसा तवोवि खलु डुव्व हो तेसिमिति ॥ ३३ ॥ गृहे गृहस्थत्वे दीपं नावदीपं श्रुतज्ञानमपश्यंतोऽप्राप्नुवन्तो नराः सम्यक् प्रव्रज्या पुरुषा दानीयाः पुरुषाणामादानीयाश्चाश्रयणीयामहतोपि महीयांसः स्मुरित्यर्थः । यएवं नूतास्ते वीरावंधनोन्मुक्ता जीवितमसंयमजीवितं नावकांक्षंति नान्जिलपंति ॥ ३४ ॥

॥ टीका—यडुक्तं बुद्धानामंतिके शिद्देत्तत्स्वरूपनिरूपणाय । (सुस्ससमाणा इत्यादि) गुरोरादेवं प्रति श्रोतुमिच्छा शुभ्रूपा गुर्वदेवैर्य्यावृत्यमित्यर्थः । तां कुर्वाणोगुरुमुपासीत सेवेत । तस्यैव प्रधानगुणद्वयद्वारेण विशेषणमाह । सुष्ठु शोचना वा प्रज्ञास्येति सुप्रज्ञः स्वसमयपरसमयवेदी गीतार्थ इत्यर्थः । तथा सुष्ठु शोचनं वा सबाह्यान्पतरं तपो स्यास्तीति सुतपस्वी तमेवंचूतं ज्ञानिनं सम्यक्चारित्रवन्तं गुरुं परलोकार्थीं सेवेत । तथा चोक्तं । नाणस्स होइ जागी, थिरयरउ दंसणे चरित्तेय ॥ धन्ना आवकहाए गुरुकुलवासं न मुंचंति । यएवं कुर्वंति तान् दर्शयति । यदिव के ज्ञानिनस्तपस्विन इत्याह । वीराः कर्मविदारणसहि स्रवोधीरावा परीपदोपसर्गाङ्कोज्याः । धिया बुध्या राजंतीति वा धीराये केचनासन्नसिद्धि गमनाद्यासोरागादिविप्रमुक्तस्तस्य प्रज्ञा केवलज्ञानाख्या तामन्वेष्टुं शीलं येषां ते आसप्रज्ञान्वेषिणः सर्वज्ञोक्तान्वेषिण इति यावत् । यदिव आत्मप्रज्ञान्वेषिणश्चात्मनः प्रज्ञा ज्ञानमात्मप्रज्ञा तदन्वेषिणश्चात्मज्ञान्वेषिणश्चात्महितान्वेषिण इत्यर्थः । तथा भृतिः संयमे रतिः सा विद्यते येषां ते धृतिमंतः । संयमधृत्या हि पंचमहाव्रतचारोद्धनं सुताप्यं नवतीति । तपःसाध्या च सुगतिर्हस्तप्राप्तेति । तडुक्तं । जस्स थिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सुग्गई सुलहा ॥ जे अधिइमंतपुरिसा तवोवि खलु डुव्व हो तेसिं ॥ १ ॥ तथा जितानि वशीकृतानि स्वविषयरागद्वेषविजयेन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि यस्ते जितेन्द्रियाः शुभ्रूपमाणा यथोक्तविशेषणविशिष्टानवन्तीति ॥ ३३ ॥ तदजिघित्सुराह । शिद्देदीपमित्यादि गृहे गृह्णासे गृहपात्रे वा गृहस्थत्वाव इति यावत् । दीवंति । दीपीदीपौ दीपयति प्रकाशयतीति दीपः । सच नावदीपः श्रुतज्ञानलाजः । यदिव दीपः समुद्राद्वा प्राणिनामावासनूतः सच नावदीपः संसारसमुद्देशे सर्वज्ञोक्तचारित्रज्ञानस्तदेवंचूतं दीपं दीपं वा गृहस्थत्वावेऽपश्यंतोऽप्राप्नुवन्तः संतः सम्यक् प्रव्रज्या गानेनोद्यिता उत्तरोत्तरगुणलाजेनैवंचूता नवन्तीति दर्शयति । नराः पुरुषाः पुरुषोत्तमत्वाधर्मस्य नरोपादानमन्यथा स्त्रीणामप्येतज्जुणत्वात्त्वं नयत्यथवा देवादिव्युदासार्थमिति । मुमुक्षूणां पुरुषाणामादानीयाश्चाश्रयणीयाः पुरुषादानीयामहतोपि महीयांसः

सोचन्वन्ति । यद्विवा आदानीयोहितैषिणां मोक्षस्तन्मार्गोवा सम्यक्दर्शनादिकः पुरुषाणां मनुष्याणामादानीयः सविद्यते येषामिति विग्रह्य मत्वर्थोऽशीआदिन्योजिति । तथा य एवं नूतास्ते विशेषेणोरयं त्यष्टप्रकारं कर्मेति वीरास्तथा बंधनेन सबाह्यान्त्यंतरेण पुत्रकलत्रादि स्नेहरूपेणोत्प्राववत्येन मुक्ताबंधनोमुक्ताः संतो जीवितमसंयमजीवितं प्राणधारणं वा ना विकारं कृतिं नानिजपन्तीति ॥ ३४ ॥

अग्निदे सहफासेसु, आरंजेसु अणिस्सिए ॥ सवं तं समयाती
तं, जमेतं लवियं बहु ॥ ३५ ॥ अत्तिमाणं च मायं च, तं परिस्साय
पंमिए ॥ गारवाणिय सवाणि, णिवाणं संधए मुणित्तिवेमि ॥
॥ ३६ ॥ इति श्रीधम्मनामं नवमअध्यायं सम्मत्तं.

अर्थ—(अग्निदेसहफासेसु के०) शब्द गंध रूप रस स्पर्शादिकने विषे अग्र-६ एटले अमूर्ध्वत तथा (आरंजेसु के०) ठ कायना आरंजने विषे (अनिश्चित के०) प्रवर्त्त नही, (सवंतंसमयातीतं के०) ए सर्व निषेधवाना कारण कह्या, ते सर्वने सिद्धांत थकी विपरीत जाणीने आचरवा नही, (जमेतंलवियंबहु के०) तथा जे विधि द्वारे कष्टुंते ते सर्व सिद्धांतने अनुसारे जाणीने आचरवुं ॥ ३५ ॥ (अत्तिमाणं च मायं च के०) अत्यंत मान अत्यंत माया च शब्द थकी क्रोध लोभ पण लेवा (तं परिस्सायपंमिए के०) ए चार कपायने पंमित इ परिस्साये जाणीने प्रत्याख्यान परिस्साये करी परिहरे (गारवाणियस सवाणि के०) तथा रसगारव क्रुद्धिगारव अने सातागारव ए सर्वेने सर्वथा परिहरे (णि वाणं संधएमुणि के०) साधु चारित्रिई मोक्षने संधए एटले बांढे. तिबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ३६ ॥ इति श्री धर्म नामा नवमा अध्यायननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ दीपिका—शब्दस्पर्शेषु । आद्यंतग्रहणान्मध्यग्रहणं । रूपगंधरसस्पर्शपृष्ठोऽनासक्त आरंजेष्वनिश्चितोऽप्रवृत्तः । सर्वमेतदध्ययनावेसारस्य निषेधत्वेन यत्प्रपित्तमुक्तं मया बहु तत्समयाङ्गनागमादतीतमितिरुत्वा निषिद्धं ॥ ३५ ॥ अत्तिमानं तत्सहचरं क्रोधं माया तत्कार्यनूतं लोभं च तत्सर्वं पंमितः परिहरेत् सर्वाणि गारवाणि क्रुद्धिरससातारूपाणि त्यक्त्वेति शेषः । साधुनिर्वाणं मोक्षं सर्वकर्मरूपं वा संदध्यात् । इति प्रवीणीति पूर्ववत् ॥ ३६ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां नवमं धर्माध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (अग्निदेत्यादि) अग्र-६ोऽनध्युपपन्नोभूतः । क । शब्दस्पर्शेषु मनोज्ञेष्वन्यंतग्रहणान्मध्यग्रहणमतो मनोज्ञेषु रूपेषु गंधेषु रसेषु वा अग्र-६ इति द्रष्टव्यं ।

तथेत्तरेषु वाऽदिष्टइत्यपि वाच्यः । तथा आरंभेषु सावधानुष्ठानरूपेण निभ्रितोऽसंबन्धोऽप्रवृत्तइत्यर्थः । उपसंहर्तुकाम आह । सर्वमेतदध्ययनादेरारभ्य प्रतिपेक्ष्यत्वेन यत्नपितमुक्तं मया बहु तत्समयादाहतादागमादतीतमतिक्रान्तमिति कृत्वा प्रतिपिच्छं यदपि च विधिद्वारेणोक्तं तदेतत्सर्वं कुरुत समयातीतं लोकोत्तरं प्रधानं वर्तते । यदपि च तैः कुतार्थिकैर्बहु लपितं तदेतत्सर्वं समयातीतमिति कृत्वा नानुष्ठेयमिति ॥ ३५ ॥ प्रतिपेक्ष्य प्रधाननिपेक्षद्वारेण मोक्षानि संधानेनाह (अतिमाणंचेत्यादि) अतिमानो मद्दामानस्तं । च शब्दात्सहचरितं क्रोधं च तथा मायां च गच्छात्तत्कार्यनूतं लोकोत्तरं तदेतत्सर्वं पंडितो विवेकी क्षपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिहरेत् तथा सर्वाणि गारवाणि रुद्धिरससात रूपाणि सम्यक् ज्ञात्वा संसारकारणत्वेन परिहरेत् परिहृत्य च मुनिः साधुर्निर्वाणमग्रेपकर्मकृद्गुरुं विशिष्टाकाशदेशं वा संधयेदजिसंदध्यात् प्रार्थयेदितियावत् । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्वं वत् ॥ ३६ ॥ समाप्तं धर्मारूपं नवममध्ययनमिति ॥

हवे दशहं समाधि नामे अध्ययन कहेने नवमां अध्ययनने विषे धर्म कह्यो, ते धर्म समाधि विना आय नही माटे दशमां अध्ययनमां समाधिहुं स्वरूप कहेने.

आद्यं मईमं मणुवीय धम्मं, अंजू समाहिं तमिणं सुणेह ॥ अप्प
डिन्ने निक्खू समाहिपत्ते, अणियाणनूते सुपरिवएक्का ॥ १ ॥ उडुं
अह्वेयं तिरियं दिसासु, तसा य जे थावर जेय पाणा ॥ ह्वेहिं पाए
हिं य संजमिता, अदिन्नमन्ने सुयणो गहेक्का ॥ २ ॥

अर्थ—(आद्यं मईमं मणुवीय धम्मं के०) मतिमंत एटले केवली जगवान् तेणो केवल ज्ञाने करी विचारिने धर्म कह्यो, ते धर्म केवोने तोके (अल्लुके०) रुज्जु एटले सरलता पणु (समाहितमिणंसुणेहके०) तेनेज समाधि कहिए. ते समाधि श्री केवली जगवंते मने उपदेशिने तेमज श्री सुधर्म स्वामि जंबुप्रत्ये कहेने के हुं तमने कहुंहुं ते तमे सांज लो जे एवो साधु होय ते समाधिने प्राप्त थयो एरीते जाणो ते साधु केवो होय ते कहेने. (अप्पडिन्नेके०) जेने तप संयम पालता थका इह लोक तथा परलोकना सुखनी वांछा करवी एवी प्रतिज्ञा नथी तेने अप्रतिज्ञा कहिए; एवो, तथा (अनिदाननूतेके०) निदान रहित एटले आश्रव रहित एवो ठतो (सुपरिवएक्का के०) रुद्धीरिते संयम पाले ते (निक्खूके०) साधु (समाहिपत्ते के०) समाधि प्राप्त जाणवो ॥ १ ॥ (उडुं अह्वेयं तिरियं दिसासुके०) उंचा नीचा अने तिर्था एम दिशो दिशो एटले सर्व लोकमांहे दिशि विदिशि ने विषे (तसाय जे थावर जेय पाणा के०) जे वेईदियादिक त्रश जीवो तथा पृथविकाया

दिक स्थावर जीवोष्ठे ते समस्त जीवोने (हृद्देहिंपाएहिंय के०) हाथें करी, पगे करी
अथवा समस्त कायायें करी (संजमिता के०) संयत ठतो एनी हिंसा नकरे उपलक्ष
ण थकी एने कोइ पण कदर्थना नकरे तथा (अदिन्नमनेसुयणोगदेह्वा के०) अन्यनु
अदत्तदान ग्रहण करे नही ए अर्थथी परिग्रह मैथुन मृपावाढादिकने पण नसेवें ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथदशमाध्ययनमारन्यते । पूर्वं धर्मोक्तः सच समाधौ सति स्यादित्यत्र
समाधिरुच्यते । (आधमईममित्यादि । आधमाख्यातवान् इमं बह्व्यमाणं धर्मं मति
मान् अर्हन् अनुविचिंत्य ज्ञानेन ज्ञात्वा । धर्मं किञ्चूतं । ऋजुमवकं समाधिच सन्मगधी
यते मोहप्रति योग्यः क्रियते आत्मायेन ससमाधिस्तमिमं समाधिरूपं धर्मं शृणुत यूयं ।
नविद्यते प्रतिज्ञा आकाङ्क्षा तपसि क्रियायां वा यस्यासावप्रतिज्ञोनिष्ठहोनिष्ठः समा
धिं धर्मं प्राप्तः नविद्यते निदानमारंजरूपं जूतेषु जंतुषु यस्यासावनिदानः नावद्यानुष्ठानर
हितः परिव्रजेत् संयमे चरेत् ॥ १ ॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च त्रिषु लोकेषु प्राच्यादिदिक्षु च ये
व्रताः स्थावराश्च ये प्राणिनः । एतान् प्राणिनोदस्तपादान्यां संयम्य बद्ध्वा साधुः उप
लक्षणादन्यथा वा कदर्थयित्वा दुःखोत्पादं न कुर्यात् । तथा अन्येभ्योदत्तं नगृह्णीयात्
तृतीयव्रतोपलक्षणादन्यान्यपि व्रतानि पालयेत्समाधिमाश्रयेदित्यर्थः ॥ १ ॥

॥ टीका—नवमानंतरं दशमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने धर्मो
ऽनिहितः सचाविकलः समाधौसति नवत्यतोधुना समाधिः प्रतिपाद्यते इत्यनेन संबंधे
नायातस्याऽध्ययनस्य चत्वार्युपक्रमादीन्यनुयोगद्वाराणि वाच्यानि । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्था
धिकारोऽयं । तद्यथा । धर्मं समाधिःकर्तव्यःसन्मगाधीयते व्यवस्थाप्यते तन्मार्गं वा प्रति येना
त्मा धर्मध्यानादिना ससमाधिर्धर्मध्यानादिकः सच सन्मक्कृत्वा स्पर्शनीयः । नामनिष्पन्नं
तु निक्षेपमधिकृत्य निर्युक्तिरुदाह । आयाणपदेणार्थं गोणं णामं पुणो समाहित्ति॥णि
क्तिविक्रण समाहिं, जावसमाही इपगयंतु ॥ ५ ॥ (आयाणपदेणार्थमित्यादि) आदीय
ते गृह्यते प्रथममाद्यं यत्तदादानमादानंच तत्पदंच सुवतं तिदंतंवा तदादानपदं तेनाधंति
नामास्याध्ययनस्य यस्मादध्ययनादाविदं सूत्रं । (आधमईममणुवीऽधम्ममित्यादि) य
थोत्तराध्ययनेषु चतुर्थमध्ययनं प्रमादाप्रमादाजिघासकमप्यादानपदेनासंक्षयमित्युच्यते
गुणनिष्पन्नं पुनरस्याध्ययनस्य नामसमाधिरिति । यस्मात्सएवात्र प्रतिपाद्यते तं च स
माधिं नामादिना निक्षिप्य जावसमाधिनेह प्रकृतमधिकारइति । समाधिनिक्षेपार्थमा
ह । णामंतवणादविण, भवेने काले तदेव जावेय ॥ एसोव समाहीए, णिक्केव उव्विहोहोइ ॥
॥ ६ ॥ (णामंतवणाइत्यादि) नामस्यापना इय्क्केत्रकालजावजेदात् । एपतु समाधिनि
क्षेपः पट्टिधोभवति । तुशब्दो गुणनिष्पन्नस्यैव नाम्नोनिक्षेपोभवतीत्यस्यार्थस्याविर्भाव

नार्येति । नामस्थापने सुगमत्वादनादृत्य इत्यादिकमधिकृत्याह । पंचसु विसणु सुजे, सु दवंमि जावसमाहिति ॥ खेतंतु जम्मि खेत्ते, काले कालो जहिं जोक ॥ ७ ॥ (पंचस्वित्यादि) पंचस्वपि शब्दादिषु मनोक्तेषु विषयेषु श्रोत्रादींदियाणां यथा स्वप्राप्तौ सत्यां यस्तुष्टिविशेषः सड्व्यसमाधिस्तदन्यथा त्वसमाधिरिति । यद्विवा इव्ययोर्द्व्याणां वा सन्मित्राणामविरोधिनां सतां न रसोपधातोऽनवत्यपितु रसपुष्टिः सड्व्यसमाधिः । तद्यथा क्षीरशर्करयोर्द्विगुडचातुर्जातकानां चेति । येनवा इव्येणोपयुक्तेन समाधिपानकादिना समाधिर्नवति तद्व्यं । इव्यसमाधिसुलादावारोपितं वा यत् इव्यं समतामुपैतीत्यादिकोऽव्यसमाधिरिति । क्षेत्रसमाधिस्तु यस्य यस्मिन्वा क्षेत्रे व्यवस्थितस्य समाधिरुत्पद्यते तत्क्षेत्रप्राधान्यात् क्षेत्रसमाधिर्यस्मिन्वा क्षेत्रे समाधिव्यावर्त्यतइति । कालसमाधिरपि यस्य यं कालमवाप्य समाधिरुत्पद्यते । तद्यथा । शरदिगवां नक्तमुलूकानांमहनि बलिजुजां यस्य वा यावंतं कालं समाधिर्नवति यस्मिन्वा समाधिव्याख्यायते सकालप्राधान्यात् कालसमाधिरिति । जावसमाधित्वधिकृत्याह । जावसमाहिंचवुव्विह, दंसणणाणे तवे चरित्तेय ॥ चउसुवि समाहियप्पा संमंचरणत्तिं साहू ॥ ८ ॥ (जावसमाहीत्यादि) जावसमाधिसु दर्शनज्ञानतपश्चारित्रनेवाञ्चतुर्धा । तत्र चतुर्विधमपि जावसमाधिं समासतोऽग्रापश्चार्थनाह । सुमुकुणा चर्यतइति चरणं । तत्र सम्यक्चरणे चारित्र्ये व्यवस्थितः समुद्युक्तः साधुर्मुनिश्चतुर्विधमपि जावसमाधिनेषु दर्शनज्ञानतपश्चारित्ररूपेषु सम्यगाहितोऽव्यवस्थापितव्यात्मा येन सत्समाहितात्मा जवति । इदमुक्तं जवति । यःसम्यचरणे व्यवस्थितः सचतुर्विधजावसमाधिसमाहितात्मा जवति योजावसमाधिसमाचितात्मा जवति तसम्यक्चरणे व्यवस्थितोऽष्टव्यइति । तथाहि । दर्शनसमाधौ व्यवस्थितोजिनवचनजावितां तःकरणोनिर्वातशरणप्रदीपवन्नक्रमतिवायुनिर्गम्यते । ज्ञानसमाधिना तु यथा यथा पूर्वश्रुतमधीते तथातथातीव जावसमाधावुद्युक्तोजवति । तथा चोक्तं । जहजह सु यमवगाहइ अइसयरसपसरसंजुयमउवं । तहतह पव्हाइ मुणी एव एवसंवेगसखाए । चारित्रसमाधावपि विषयसुखनिस्पृहतया निष्किंचनोपि परं समाधिमाप्नोति । तथाचोक्तं । तणसंयारणिसन्नो मणितरोनछागजयमोहो ॥ जं पावइ सुत्तिसुहं क चोतं चकवट्टीवि ॥ नैवास्ति राजरानस्येत्यादि तपःसमाधिनापि निरुद्धतपसोपि नृणां निर्जवति । तथा कुनृष्ठादिपरीषहेन्योनोद्विजते । तथा अन्यस्तान्यंतरतपोय्यानाश्रितमनाः सनिर्वाणस्थइव नसुखदुःखायां बाध्यतइत्येवं चतुर्विधजावसमाधिस्थः सम्यक्चरणव्यवस्थितोजवति साधुरिति । गतोनामनिष्पन्नोनिक्षेपः । सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्वजितादिगुणोपेतं सूत्रसुचारणीयं । तच्चेदं (आधमईममित्यादि) अस्य चायमनंतरसूत्रेण सह संबंधः । तद्यथा । अशेषगारवपरिहारेण मुनिर्निर्वाणमनुसंधयेदित्येतन्नगवानुत्पन्नदिव्यना

ज्ञानः समाख्यातवानेतच्च वक्ष्यमाणमाख्यातवानिति (आर्धति) आख्यातवान् कोसौ । मतिमान् मननं मतिः समस्तपदार्थपरिज्ञानं तद्विद्यते यस्यासौ मतिमान् के वलज्ञानीत्यर्थः । तत्रासाधारणविज्ञेयपणोपादानातीर्थरुद् गृह्यते । असावपि प्रत्यासत्ते र्वीरोवर्धमानस्वामी गृह्यते । किमाख्यातवान् धर्मं श्रुतचारित्रार्थं । कथं । अनुविचिं त्य केवलज्ञानेन ज्ञात्वा प्रज्ञापनयोग्यान् पदार्थानाश्रित्य धर्मं ज्ञापते । यदिवा ग्राहक मनुविचिंत्य कस्यार्थस्यायं ग्रहणसमर्थस्तथाकोयं पुरुषः कंच नतः किं दर्शनमापन्नइत्येवं पर्यालोच्य धर्मं शुभ्रपवोवा मन्यंते । यथा प्रत्येकमस्मद्विप्रायमनुविचिंत्य जगवान् धर्मं ज्ञापते युगपत्सर्वेषां स्वज्ञापपरिणत्या संशयापगमादिति । किञ्चूतं धर्मं ज्ञापते । कृञ्मुवक्रं यथावस्थितस्वरूपं वस्तुस्वरूपनिरूपणतोन । यथा शाक्याः सर्वं कृणिकमन्युपगम्य कृतना शाकृताभ्यागमदोषजयात्संतानान्युपगमं कृतवन्तस्तथावनस्पतिमचेतनत्वेनान्युपगम्य स्व यं न विंदन्ति तद्देवनादावुपदेशं तु ददति तथा कार्षापणादिकं हिरण्यं स्वतोनस्पृशत्य परेणेतु तत्परिग्रहतः क्रयविक्रयं कारयन्ति । तथा सांख्याः सर्वमप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्व जावं नित्यमन्युपगम्य कर्मबंधमोक्षजावप्रसंगदोषजयादाविर्जावतिरोजावावाश्रितवन्त इ त्यादिकौटिल्यजावपरिहारेणावक्रं तथ्यं धर्ममाख्यातवान् । तथा सम्यगधीयते मोक्षं तन्मा र्गवा प्रत्यात्मा योग्यः क्रियते व्यवस्थाप्यते येन धर्मेण सधर्मः समाधिस्तं समाख्यात वान् । यदिवा धर्ममाख्यातवांस्तत्समाधिं च धर्मध्यानादिकमिति सुधर्मस्वाम्याह तमिमं धर्मं समाधिं वा जगवडुपदिष्टं शृणुत यूयं । तद्यथा । न विद्यते ऐहिकामुष्मिकरूपा प्रति ज्ञा आकांक्षा तपोनुष्ठानं कुर्वतोयस्यासावप्रतिज्ञो निहृणशीलोजिह्नुः । तुर्विज्ञेयपे । जाव जिहुरसावेव परमार्थतः साधुधर्मं धर्मसमाधिं च प्राप्तोस्ताति । तथा न विद्यते निदानमारं जरूपं जूतेषु जंतुषु यस्यामावनिदानः स एव जूतः सावयानुष्ठानरहितः परित्तमं तात्तं यमा नुष्ठाने व्रजेज्जडेति । यदिवा अनिदानजूतोऽनाश्रवजूतः कर्मोपादानरहितः सुपु परिग्रजेत् । सुपरिग्रजेत् यदिवा अनिदानजूतान्यनिदानकल्पानि ज्ञानादीनि तेषु परिग्रजेत् । अथवा निदानं हेतुः कारणं दुःखस्यातो निदानजूतः कस्यचिदुःखमनुपादयन् संयमे पराक्रमेतेति ॥१॥ प्राणिपातादीनि तु कर्मणो निदानानि वर्तन्ते । प्राणातिपातोपि इव्यक्त्रकालजावचेदा चंतुर्था । तत्र प्राणातिपातमधिकृत्याह ॥ (उडुं अहेइत्यादि) सर्वोपि प्राणातिपातः क्रियमाणः प्रज्ञापकापेक्षयोर्व्यमयस्तिर्यक् क्रियते । यदिवा कर्ध्वाधस्तिर्यकरूपेण त्रिपुलोकेषु तथा प्राच्या दिषु दिक्षु विदिक्षु चेति । इव्यप्राणातिपातस्त्वयं । त्रस्पंतीति त्रसादींश्चिदादयो ये च संयावराः पृथिव्यादयः । चकारः स्वगतचेदसंस्त्रचनार्थः कालप्राणातिपातसंस्त्रचनार्थो वा । दि वा रात्रौ वा प्राणाः । प्राणिनां जावप्राणातिपातंत्वाद् । एतान् प्राणुकान् प्राणिनो हस्त पांदाभ्यां बध्वा उपलक्ष्यार्थत्वादस्यान्यथावा कदर्थयित्वा यत्तेषां दुःखोत्पादनं तत्र कुर्या

त । यदि चैते प्राणिनो हस्तौ पादौ संयम्य संयतकायः सन्न हिंस्यात् । चशब्दाद्ब्रह्मसनिश्वास
कासकासितकृतवातनिसर्गादिषु सर्वत्र मनोवाक्कायकर्मसु संयतो जगवान् नावसमाधिमतु
पालयेत्तथा परैरदत्तं न गृह्णीयादिति तृतीयव्रतोपन्यासः । अदत्तादाननिषेधाच्चाश्रितः परिग्र
हो न पिबेन्नवति नापरिगृहीतमासेष्यत इति मैथुननिषेधोऽप्युक्तः । समस्तव्रतपालनोपदे
शाच्च मृपावादोप्यर्थतो निरस्त इति ॥ ३ ॥

सुयस्कायधम्मे वित्तिगिन्नतिष्से, लाढे चरे आयतुले पयासु ॥
आयं न कुक्का इह जीवियथी, चयं न कुक्का सुतवस्सि निरू ॥ ३ ॥
सविंदियाजिनिबुद्धे पयासु, चरे मुणी सबतो विप्पमुक्के ॥ पासा
हि पाणे य पुढोवि सत्ते, झुक्केण अट्टे परितप्पमाणे ॥ ४ ॥

अर्थ—(सुयस्कायधम्मे के०) समाधिवंत जे साधु ठे ते एम जाणेके श्रीवीतरागे जे
धर्म जाण्योने, ते रुढो कह्योने । ए श्रुताख्यात धर्म एवो होय एम साधु जाणे एटले गी
तार्थ पणुं कहुं; तथा (वित्तिगिन्नतिष्से के०) जे श्रीवीतरागे कहुं तेने संदेह रहित
पणे तहति करी मानतो थको रहे; एटले ज्ञान दर्शन रूप समाधि कही तथा (लाढेच
रेके०) निर्दोष आहारनो लेनार एवो ठतो विचरे एटले संयम पाले तथा (पयासु के०)
प्रजा एटले सर्वजीवने (आयतुले के०) पोताना आत्मतुल्य करी लेखवे, तथा (आयं
न कुक्का इह जीवियथी के०) जीववाने अर्थ आय एटले आश्रव नकरे अर्थात् असंयमाश्र
व नकरे तथा (सुतवस्सि निरू के०) सुतपसी एवो साधु (चयं न कुक्का के०) धन
धान्यादिक परिग्रहो नो संचय नकरे ॥ ३ ॥ (सविंदियाजिनिबुद्धे पयासुके०) समस्त इंडिय
नो संवर करीने निराजिलाषी थाय, ते कोने निषे तोके प्रजा एटले स्त्रीने विषे निराजि
लाषी थाय अर्थात् स्त्रीने देखी पांचे इंडियोनो संवर करे । (चरे मुणी सबतो विप्पमुक्के के०)
तथा सर्व थकी विप्रमुक्त एटले स्वजनादिक इव्य संग अने क्रोधादिक नाव संग ए
सर्व संग थकी रहित थयो ठतो एवो साधु संयम आचरे । (पाणेय पुढोविसत्ते के०)
तथा प्रत्येक जुदा जुदा पृथविकायादिकजे सत्त्व एटले जीवने तेमने (झुक्केण अट्टे के०)
झुंखे करी आर्त (परितप्पमाणे के०) परितप्पमान एटले संसाररूप कडाहमां कर्मरूप
इंधणे करी पचता एवा (पासाहिके०) देखीने समाधिवान साधु सर्व जीवनी दया पाले ।

॥ दीपिका—सुपु आख्यातो धर्मायेन सखाख्यातधर्मा जुगुप्साच्चिचविभ्रुतिस्तां तीर्णोऽति
क्रांतः । येन केन चिदाहारोपकरणादिनाऽऽत्मानं यापयतीति लाढः स एवंचूतश्ररेत्संयमे । पु
नः किंचूतः । प्रजासु प्राणिषु आत्मतुल्य आत्मवत्सर्वप्राणिनः पश्यतीत्यर्थः । तथा जीवि

तमसंयमजीवितं तस्यार्थी आयमाश्रवरूपं न कुर्यात् । तथा सुतपस्वी जिह्नुः चयं
आहारौपथ्यादेः संचयं न कुर्यात् ॥ ३ ॥ सर्वेन्द्रियनिवृतः संवृतेंद्रियइत्यर्थः । कासु प्र
जासु स्त्रीषु । स्त्रीषु संवृतेंद्रियः स्यादिति सर्वतोविप्रमुक्तोनिःसंगः सन् चरेत्संयमाध्वनि
पृथक् पृथक् पृथिव्यादिकायेषु सत्त्वान् प्राणिनोऽपिशब्दादनस्पतिकायेऽनंतानपि पश्य ।
किञ्चूतान् दुःखार्तान् स्वकर्मणा संसारकटाहे परिपच्यमानान् ॥ ४ ॥

॥ टीका—ज्ञानदर्शनसमाधिमधिकृत्याह । (सुयत्कायधम्मेत्यादि) सुप्राख्यातः श्रुत
चारित्राख्योधर्मायेन साधुनाऽसौ स्वाख्यातधर्माऽनेन ज्ञानसमाधिरुक्तो नवति । नहि विशिष्ट
परिज्ञानमंतरेण स्वाख्यातधर्मत्वमुपपद्यतइति जायः । तथा विचिकित्साचित्तविह्वलित्विं वक्तु
गुप्ता वा तां वित्तीर्णोत्क्रांतः । तदेव च निःशंकं यद्विज्ञैः प्रवेदितमित्येवं निःशंकतया न क
चिच्चित्तविह्वलित्वं विधत्तइत्यनेन दर्शनसमाधिः प्रतिपादितो नवति । येन केनचित्प्रासुकाहारो
पकरणादिगतेन विधिनात्मानं यापयति पालयतीति लाढः स एवंचूतः संयमानुष्ठानं चरे
दनुतिष्ठेत्तथा प्रजायंतइति प्रजाः पृथिव्यादयोजंतवत्सात्वात्मबुद्ध्यआत्मवत्सर्वप्राणिनः
पश्यतीत्यर्थः । एवंचूतएव साधुर्नवतीति । तथाचोक्तं । जह ममणपियं दुःखं, जाणिय ए
मेव सबजीवाणं । एहणइणहणावेइं, सममणइ तेण सोसमणो ॥ १ ॥ यथाच समाकु
श्यमानस्यान्याख्यायमानस्य दुःखमुत्पद्यते एवमन्येषामपीत्येवं मत्वा प्रजास्वात्मसमा
नवति । तथा इहासंयमजीवितार्थी प्रचूतकालं सुखेन जीविष्यामीत्येतदध्यवसायी ध्यायं
कर्माश्रवलक्षणं न कुर्यात्तथा चयमुपचयमाहरोपकरणादर्थनधान्यद्विपदचतुष्पदादेर्वा
परिग्रहलक्षणं संचयमत्यर्थं सुपु तपस्वी सुविकृततपोनिष्ठतदेहो जिह्नुर्न कुर्यादिति ॥ ३ ॥ किं
चान्यत् । (सर्वेन्द्रियइत्यादि) सर्वाणि च तानि इन्द्रियाणि च स्पर्शनादीनि तैरजनिर्वृतः सं
वृतेंद्रियो जितेंद्रियइत्यर्थः । क । प्रजासु स्त्रीषु । तासु हि पंचप्रकाराअपि शब्दादयो विषया
विद्यन्ते । तथाचोक्तं, कलानि वाक्यानि विलासिनीनां, गतानि रम्याण्यवलोकितानि ॥ २ ॥
तानि चित्राणि च सुंदरीणां, रसोपि गंधोपि च चुंबनादेः ॥ १ ॥ तदेवं स्त्रीषु पंचेंद्रियविष
यसंज्ञवाचनद्विपये संवृतसर्वेन्द्रियेण जाव्यमेतदेव दर्शयति । चरेत्संयमानुष्ठानमनुतिष्ठेत्
मुनिः साधुः सर्वतः सबाह्यान्तरात्संगादिज्ञेपेण प्रमुक्तोनिःसंगो निष्किंचनश्चेत्यर्थः । स
एवंचूतः सर्वबंधनविमुक्तः सन् पश्यावलोकय पृथक् पृथिव्यादिषु कायेषु सूक्ष्मावादर्पर्या
तकापर्याप्तकजेदजिज्ञान्सत्त्वान्प्राणिनोऽपिशब्दादनस्पतिकाये साधारणशरीरिणोऽनंतान
प्येकत्वमागतान् पश्य । किञ्चूतान् । दुःखेनासातवेदनीयोदयरूपेण दुःखंयतीति वा दुःख
मष्टप्रकारं कर्म तेनार्तान् पीडितान्परिसमंतात्संसारकटाहोदरे स्वरुतबंधनेन परिपच्यमा

नान् काथ्यमानान् यद्विवा दुःप्रणिहितैर्द्विजानार्तथ्यानोपगतान्मनोवाक्कायैः परितप्यमानान् पश्येति संबंधोलगनीयइति ॥ ४ ॥

एतेसु बालेय पाठांतरे (एवं बालेय) पकुवमाणे, आवट्टती पाठांतरे (आवट्टती) कम्मसु पावएसु ॥ अतिवायतो कीरति पावकम्मं, निउळमाणे उ करेइ कम्मं ॥ ५ ॥ आदीणविचीव पाठांतरे (आदीणजोइ वि) करेति पावं, मंताउ एगंतसमाहिमाहु ॥ बुद्धे समाहीयरते विवेगे, पाणातिवाता विरते छियप्पा पाठांतरंवा (विचची) ॥ ६ ॥

अर्थ—(एतेसु के०) ए पूर्वोक्त पृथिव्यादिक जीवोने (बालेय के०) अज्ञानी जीव अनेक संघटन परिताप उपड्वादिके करी (पकुवमाणे के०) पाप कर्म करतो यको बन्नी तेजीव तेहिज पृथिव्यादिक जीवोने विपे आवीने (आवट्टती के०) घणा दुःख पामे. (कम्मसुपावएसुके०) जे पापकर्म पोते जेवा प्रकारे कछुं होय ते पाप कर्म तेवा प्रकारे तेजीव नोगवे. ह्ये ते पाप कहेवे. (अतिवायतोकीरतिपावकम्मंके०) अति वाय एटले जीवनी घात तेयकी ज्ञानावर्णादिक पाप कर्मने समाचरे (निउळमाणेउ करेइकम्मंके०) तथा बीजा सेवकादिकने पण जीवघातनी प्रेरणा करतो यको पाप कर्म बांधे, एटले हिंसा करतो करावतो तथा अनुमोदतो यको पाप कर्मनुं बंध करे. एमज मृपावादादिकने पण सेवतो सेवरावतो अनुमोदन करतो यको पाप कर्मनुं बंध करे. ॥ ५ ॥ (आदीणविचीवकरेतिपावं के०) दीन एटले दयामणी एवी, आहार लेवानी जेनी वृत्तिवे तेने आदीन वृत्ति कहिए; एवो ठतो पण पापकर्म बांधे, केमके आहारनी लो लयता यकी आर्च रौइ ध्याने वेंते ते यकी कर्म बांधे, (मंताउएगंतसमाहिमाहुके०) एवं जाणीने श्रीतीर्थकर गणधरे संसार तरवारनुं कारण एकांते आहारादिकने अर्थे पण अरत्यादिक नकरे एवी समाधि कहीवे. (बुद्धेसमाहीयरतेविवेगे के०) ते कारणे बुद्ध एटले तत्त्वनो जाण एवो साधु समाधिने विपे रत होय ते साधुविवेकी एवो ठतो शुं करे ते कहेवे (पाणातिवाताविर तेछियप्पाके०) प्राणातिपात जे जीवनी हिंसा ते यकी विरमीने संयमने विपे जेनो आत्मा सत्यमार्गने विपे व्यवस्थितवे एवो थाय ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—एतेषु प्राणिषु बालोद्धः संघट्टपरितापोपड्वादि प्रकुर्वाणस्तेषु पापेषु कर्मसु मत्सु आवर्त्यते दुःखनाज्जवति अतिपाततोहिंसातः पापकर्मक्रिया नवव्यथते परान् नृत्पादीन् नियोजयन् कर्म करोति प्राणातिपातादिकं कुर्वन् कारयंश्च कर्म वध्नातीति ॥ ५ ॥ आसमंतादीना करुणा वृत्तिस्तया नोजी आहारग्राही शोचनाद्वारमप्राप्नुवन्नार्ति

रौड्रध्यानात्कर्म करोति बध्नाति । यथा राजगृहनगरोत्सवनिर्गतजनसमूहे कश्चिद्भक्तो जिह्वार्थं वाङ्मिताहारमप्राप्तोवैचारगिरिशिलापातनोद्यतः स एव दैवात् शिलाधःपतितः शिलाचूर्णितः सप्तमपृथ्वीं जगामेति । एवमादीनजोजी कर्म बध्नाति एवं मत्वा ज्ञात्वा एकांते न समाधिर्ज्ञानादिनावसमाधिस्तमाहुः संसारतारणकर्म जिनः बुद्धो ज्ञाततत्त्वः समाधौ ज्ञानादिके विवेकेवा रतो व्यवस्थितः प्राणातिपातादिरतः स्थितात्मा मर्यादावान् स्यात् ॥६॥

॥टीका—अपिच (एतेषु इत्यादि) एतेषु प्राङ्निर्दिष्टेषु प्रत्येकं साधारणप्रकारेषूपत्तापक्रियया बालवद्बालोद्भवशब्दादितरोपि संघट्टनपरितापनोपश्रवणादिकेनानुष्ठानेन पापानि कर्माणि प्रकर्षेण कुर्वाणस्तेषुच पापेषु कर्मसु सत्सु एतेषु वा पृथिव्यादिजंतुषु गतः संस्तेनैव संघट्टनादिना प्रकारेणाऽनंतशब्दावर्त्यते पीडयते दुःखजाग्नवतीति । पावांतरंवा एवं तु बाले) एवमित्युपप्रदर्शने । यथा चौरः पारदारिकोवासदनुष्ठानेन हस्तपादद्वेदान् बंधवथा दींश्चावाप्तोत्येवं सामान्यदृष्टेनानुमानेनान्योपि पापकर्मकारी इहामुत्रच दुःखजाग्नवति (आवृट्तिरिति) कचित्पातः । तत्राद्युक्तान् कर्मविपाकान् दृष्ट्वा श्रुत्वा ज्ञात्वा वा तेन्योऽसदनुष्ठानेन्यथावृट्तिरिति निवर्तते । कानि पुनः पापस्थानानि येन्यः पुनः प्रवर्तते निवर्तते वा इत्याशङ्क्य तानि दर्शयति । अतिपाततः प्राणातिपाततः प्राणव्यपरोपणादितोस्तच्चाद्युक्तं ज्ञानावरणादिकं कर्म क्रियते समादीयते तथा परांश्च नृत्यादीन् प्राणातिपातादौ नियोजयन् व्यापारयन् पापं कर्म करोति । तुशब्दान्मृपावादादिकंच कुर्वन् कारयंश्च पापकं कर्म समुच्चिनोतीति ॥ ५ ॥ किंचान्यत् (आदीणविचीत्यादि) आसमंतादीना कर्णस्पर्शपादवृत्तिरनुष्ठानं यस्य रूपणवनीपकादेः सज्वल्यादीनवृत्तिरेवजंतुतोपि पापं कर्मकरोति । पावांतरंवा आदीनजोज्यपि पापं करोतीति । उक्तंच । पिंडोलकेव दुःखी लोणरगाक्षणमुच्चइ । सकदाचिज्जो जनमाहारमलजमानोऽल्पत्वादातरौड्रध्यानोपगतोप्यधः सप्तम्यामप्युत्पद्येत । तद्यथा । असाविव राजगृहनगरोत्सवनिर्गतजनसमूहोवैचारगिरिशिलापातनोद्यतः सदैवात्स्वयं पतितपिंमोपजीवीति तदेवमादीनजोज्यपि पिंमोलकादिवज्जनः पापं कर्म करोतीत्येवं मत्वा अवधार्य एकांतेनात्यंतेन च योनावरूपोज्ञानादिसमाधिस्तमाहुः संसारोत्तरणाय तीर्थकरणधरादयः । इव्यसमाधयोहि स्पर्शादिमुखोत्पादकाश्चनैकांतिकाश्च नात्यंतिकाश्च नवत्यंतेचावश्यमसमाधिमुत्पादयंति । तथाचोक्तं । यद्यपि निपेक्षमाणा, मनसः परितुष्टिकारकाविषयाः ॥ किंपाकफलादनवद्भवन्ति पश्चादतिदुर्गता इत्यादि । तदेवं बुद्धोऽवगततत्त्वः सचतुर्विधे ज्ञानादिके समाधायैकांतिकात्यंतिकमुखोत्पादके रतो व्यवस्थितोविवेकेवा आहारोपकरणकपायपरित्यागरूपे इव्यजायात्मके रतः सन्नैवं नृत्तं स्यादित्याह । प्राणानां दशप्रकाराणामप्यतिपातोविनाशस्तस्मादिरतः स्थितः

सम्यक् मार्गेण आत्मा यस्य सः । पातांतरंवा (विपश्चिन्ति) स्थिता शुद्धस्वज्ञावात्मना अचिर्लेश्या यस्य सज्जवति स्थितार्चिः सुविशुद्धस्थिरलेश्यइत्यर्थः ॥ ६ ॥

सर्वं जगं तं समयाणुपेही, प्रियमप्रियं कस्सइ णो करेज्जा ॥ ७॥

य दीणोय पुणो विसन्नो, संपूयणं चैव सिलोयकामी ॥ ७॥ आहु

कडं चैव निकाममीणे नियामचारीय विससमेसी ॥ ८॥ सु सत्तेय

पुढोय बाले, परिग्गहं चैव पकुवमाणे ॥ ८ ॥

अर्थ—(सर्वजगके०) सर्वजगत् एटले जीव अर्थात् निकायना जीव (तंके०) ते स र्वे (समयाणुपेहीके०) समता जावे करी पोताना आत्मा समान देखे (प्रियमप्रियं के०) प्रीतिनावते राग अप्रीतिजाव ते देप ए बन्ने (कस्सइके०) कोइ उपरे (णोकरे ज्जा के०) नकरे, एटले कोइ उपर सारं मातुं चितवे नही, (उच्चायदीणोयके०) तथा कोइक चारित्र आदरी पठी तेने पालवा असमर्थ एटले दीन थाय (पुणोविसन्नोके०) वली विषयान्जिजापी थको गृहस्थपणु आदरे कंमरीकनी पेरे संसारमाहें खुचे, वली को इएक (संपूयणंचेव के०) वस्त्र पात्रादिके करी पूजा वांढे तथा (सिलोयकामी के०) लोकमाहें पोतानी श्लाघा कराववा माटे व्याकरणे ज्योतिपादिक कुशास्त्र पण जणे, एवो पुरुष समाधि थकी त्रष्ट जाणवो. ॥ ७ ॥ (अहाकडंचेवनिकाममीणे के०) आ धाकर्म, उदेशी आहारने अत्यंत वांढतो थको तेवो आहार लेवाने अर्थ (नियामचा रीय के०) अत्यंत ब्रमण करे एवो ठतो (विससमेसिं के०) संसार रूप कादवमाहें खूतो ज रहे. (इहीसुसत्तेयपुढोयबाले के०) स्त्रीने विपे आसक्त जुदा जुदा ते श्मणी ना हाव जाव विलासने विपे गृह ठतो इव्य विना स्त्रीनी प्राप्ति नथाय एम विचारी ते बाल एटले अज्ञानी पुरुष (परिग्गहंचेवपकुवमाणे के०) परिग्रहने धन धान्यादिक तेनो संचय करतो थको वली घणा पाप कर्मने उपार्जे अर्थात् पापनो संचय करे. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—सर्वं जगत् प्राणिगणं समतयानुप्रेक्ष्यति समतानुप्रेक्षी प्रियमप्रियं वा कस्यचिन्न कुर्यात् निःसंगोविहरेदित्यर्थः । कश्चिन्नु सम्यगुत्थायानेनोत्थाय परिग्रहनिर्दी नः पुनर्विपसुः स्यात् संयममादृत्यापि पश्चात्पार्श्वस्थादिजावं प्रतिपद्यते कश्चिदित्यर्थः । तथा संपूजनं वस्त्रपात्रादिना प्रार्थयेत् श्लोककामी श्लाघान्जिजापी व्याकरणगणितनि मितादिशास्त्राण्यधीते कश्चित् ॥ ७ ॥ आयाकर्म आहारोपाध्यादिकं (निकाममीणे नि) अत्यर्थान्जिजापी तथा आयाकर्मोदिनिमंत्रणेषु निकामचारी अत्यंतं प्रवृत्तोविप सुजावं संयमे शीतलत्वं एषते अयति । तथा स्त्रीषु सक्तः पृथक् तन्नाशितहसितवि

लासादिषु आसक्तोबाजोद्धोऽव्यमंतरेण स्त्रीप्राप्तिर्नस्यादिति तदुपायञ्चूतं परिग्रहं प्रकुर्वाणः पापमेव बध्नाति ॥ ८ ॥

॥ टीका—किंच (सर्वजगमित्यादि) सर्वं चराचरं जगत् प्राणिसमूहं समतया प्रेक्षितुं शीलमस्य समतानुप्रेक्षी समतापश्यकोवा न कश्चित्प्रियोनापि धेय इत्यर्थः । तथा चोक्तं । न विद्यस कोऽविस्सो, पिउंसवेसु चैवजीवेसु । तथा (जहममणपियं दुःखमित्यादि) समतोपेतश्च न कस्यचित्प्रियमप्रियं वा कुर्यान्निःसंगतया विहरेदेवं हि संपूर्णजावसमाधियुक्तो नवति । कश्चित्तु जावसमाधिना सम्यगुद्धानेनोद्भाय परीपद्मोपसर्गैस्तार्जितो दीनजावमुपगम्य पुनर्विपस्मो नवति विपर्ययी वा कश्चिज्जार्हस्थमप्यवलंबते रससातागौरवगुहोवा पूजासत्काराजिलापी त्याज्यदजावे दीनः सन् पार्श्वस्थादिजावेन वा विपस्मो नवति । कश्चित्तथा संपूजनं वस्त्रपात्रादिना प्रार्थयन् श्लाघाजिलापी च व्याकरणगणितज्योतिषनिमित्तशास्त्राण्यधीते कश्चिदिति ॥ ७ ॥ किंचान्यत् (आहकडंचेत्यादि) साधूनाधायोद्दिश्य कृतं निष्पादितमाधाकर्मैत्यर्थः । तदेवं ज्ञतमाहारोपकरणादिकं निकाममत्यर्थं यः प्रार्थयते स निकाममीणः । तथा निकाममत्यर्थं आधाकर्मादीनि तन्निमित्तनिमंत्रणादीनि वा सरति चरति तल्लीलश्च सतथा एवं ज्ञूतं पार्श्वस्थावसन्नकुशीलानां संयमोद्योगे विपस्मानां विपस्मजावमेपते सदनुष्ठानविपस्मतया संसारपंकावसन्नो नवतीति यावत् । अपिच स्त्रीषु रमणीष्वासक्तोऽध्युपपन्नः पृथक् पृथक् तज्जापितहसितविह्वोकशरीरावयवेष्विवति । बाजवद्वालो ह्यः सदसद्विवेकविकलस्तदवसक्ततया च नान्यथा इव्यमंतरेण तत्संप्राप्तिर्नवतीत्यतो येन केनचिदुपायेन तदुपायञ्चूतं परिग्रहमेव प्रकर्षेण कुर्वाणः पापं कर्म समुच्चिनोतीति ॥ ८ ॥

वेराणुगिद्धे (पाठांतरे आरंजसत्तो) णिचयं करेति, इत्थं चुतेसु इहमघडुगं ॥ तम्हा उ मेधावि समिस्सधम्मं, चरे सुणी सव्वु विप्पमुक्के ॥ ९ ॥ आयं ए कुज्जा पाठांतरे (उंढं ए कुज्जा) इह जीविययी, असज्जमाणोय परि वएज्जा ॥ णिसम्म जासीय विणीय गिद्धि, हिंसन्नियं वा ए कदं करेज्जा ॥ १० ॥

अर्थ—(वेराणुगिद्धेके०) जे कोइ परोपताप रूप कर्मकरी वैरजुं अनुबन्ध करे- तेने वेराणुगुं कंदिह्ये. अथवा (आरंजसत्तोणिचयंकरेति के०) आरंजने विपे आसक्त भूतो कर्मनो संचय करे एवो पुरुष (इत्थंचुतेसुके०) अर्ही यकी चवीने ते (इहमघडुगंके०) परमार्थ यकी दुर्ग एटले विपम दुष्कर एवं नरकादिक स्थानकने पामे, (तम्हाउ के०) ते कारण माटे (मेधाविके०) पंथित होय ते (समिस्सधम्मं के०) सम्यक् प्रकारे आलोचीने श्रुत चारित्ररूप धर्मे जे श्रीवीतरागे जाण्योडे, तेने विपे (चरेके०) विचरे एवो (सुणी

के०) साधु (सवउविप्पमुक्के के०) सर्व संग थकी विप्र मुक्त ठतो विचरे ॥ ए ॥ (इ
हजीवियघी) साधु आ संसार मांहे आजीविकाने अर्थे (आर्यके०) लान एटले इ
व्यादिक उपाजन करवानो उपाय ते (एकुळा के०) नकरे तथा (असक्कमाणोयप
रिबएळा के०) गृह पुत्र कलत्रादिकनो समागम अणकरतो थको संयमने विपे प्रवर्त्ते,
गृह चारित्रपाले (एसम्मनासीयविणीयगिद्धिके०) तथा कोइ कार्यउपना थका विमा
सीने बोले.पण छुंनु बोले नही एटले शब्दादिक पांच प्रकारना विषयने विपे गृहपणु
टालीने आलोचने बोले अर्थात् (हिंसन्नियंवाणकहंकरेळा के०). प्राणीनी हिंसाकारक
एवी कथा नकरे, एटले जे वचन थकी जीव हणाय नही तेवा वचन बोले ॥ १० ॥

॥ दीपिका-वैरानुगृहः परोपतापसक्तो निचयं कर्मबंधं करोति । इतो न वाङ्मुतः सङ्गः
खमुपैति । किंनूतं दुःखं । अर्थे दुर्गं परमार्थविषमं तस्मान्मेधावी विवेकी धर्मं समीक्ष्य
विचार्य मुनिः सर्वतो विप्रमुक्तो निःस्पृहः सन् चरेत्संयमे ॥ ए ॥ आयमिति । आयं इत्यादि
संचयं न कुर्यात् । इह जने असंयमजीवितार्थी तथा असक्कमानः संगमकुर्वन् परिग्रजे
तु गृहिं आसक्तिविषयेषु विनीय त्यक्त्वा निश्चयं पर्यालोच्य नापकोजवेत् हिंसयान्वि
तां युक्तां कथां न कुर्यान्न ब्रूयात् ॥ १० ॥

॥ टीका-तथा (वैराणुगिद्धे इत्यादि) येन केन कर्मणा परोपतापरूपेण वैरमनुबध्यते
जन्मांतरशतानुयायि जवति तत्र गृहो वैरानुगृहः । पातांतरं वा (आरंजसत्तोति) आरंजे
सावधानुष्ठानरूपे सक्तो लभो निरनुकंपो निचयं इव्योपचयं तन्निमित्तापादितकर्मनिचयं
स्थानाङ्मुतो जन्मांतरं गतः सन् वा करोत्युपादये स एव जूत उपात्तवैरः कृतकर्मोपचय
इत्यतोऽस्मात्स्थानाङ्मुतो जन्मांतरंगतः सन् दुःखयतीति दुःखं नरकादिकया तनास्थानम
र्थतः परमार्थतो दुर्गं विषमं दुरुत्तरमुपैति । यतएवं तत्तस्मान्मेधावी विवेकी मर्यादावान्
वा संपूर्णसमाधिगुणं जानानो धर्मं श्रुतचारित्राख्यं समीक्ष्यालोच्यां गीकृत्य मुनिः साधुः
सर्वतः सबाह्यन्यतरात्संगादिप्रमुक्तोऽपगतः संयमानुष्ठानं मुक्तिगमनैकहेतुनूतं चरेदनु
तिष्ठेत् रुयारंजादिसंगादिप्रमुक्तो निःश्रितजावेन विहरेदिति यावत् ॥ ए ॥ किंचान्यत्
(आर्येणकुळा इत्यादि) आगच्छतीत्यायो इत्यादेर्लान्तन्निमित्तापादितोऽष्टप्रकारकर्मलानो
तमिहास्मिन् संसारे असंयमजीवितार्थी जोगप्रधानजीवितार्थीत्यर्थः । यदिवा आजी
विकानयात् इव्यसंचयं न कुर्यात् । पातांतरं वा (उदणकुळा इत्यादि) उदः प्रार्थनानि
लापइंदियाणां स्वविषयानिलापोवादं न कुर्यात् तथा असक्कमानः संगमकुर्वन् गृहपुत्र
कलत्रादिषु परिग्रजेषु कविहारी जवेत्तथा गृहिं गार्ध्यं विषयेषु शब्दादिषु विनीयाप
नीय निश्चयावगम्य पूर्वोत्तरेण पर्यालोच्य नापकोजवेत् । तदेव दर्शयति । हिंसया प्रा

एषुपमर्दरूपया अन्वितां युक्तां कथां न कुर्यात् । नतत्प्रवृत्त्यात् यत्परात्मनोरुज्जयोव
बाधिकं वचऽस्ति जावः । तथा । अश्रीतपिबत खादतमोदत हतविदत प्रहृतपत्रते
त्यादिकथां पापोपादानजूतां न कुर्यादिति ॥ १० ॥

आहाकडं वा एणिकामएक्का, एिकामयं तेयण संथवेक्का ॥ धुणे
उरालं अणुवेहमाणे, विच्चाण सोयं अणवेस्कमाणो ॥ ११ ॥ ए
गंतमेयं अज्जिपठएक्का, एवं पमोस्को न मुसंति पासं ॥ एस पमो
स्को अमुसे वरेवि, अकोहणे सच्चरते तवस्सी ॥ १२ ॥

अर्थ—(आहाकडंवाणएिकामएक्का के०) आधाकर्म प्रमुख आहारादिकनो सर्व
था प्रकारे साधु अजिज्ञाप करे नही (एिकामयंतेयणसंथवेक्का के०) तथाजे आधा
कर्म आहारनी वांठना करे एवा पासच्चादिक तेने संस्तवे नही एटले तेनी साथे परि
चय करे नही तथा (उरालं के०) शरीर तेने (धुणे के०) रुश करे (अणुवेहमा
णो के०) निर्जराने आलोचीने एम विचारेजे शरीरने रुश करियें तो निर्जर आय,
एम चिंतवी शरीर रुश करतां कदाचित् शोक दुःखउपजे तो (विच्चाणसोयंअणवेस्कमा
णो के०) शरीरनु ममत्व अण करतो ते शोक ठांही चारित्र पाले, संयम गुणे साव
धान थाय ॥ ११ ॥ (एगंतमेयंअज्जिपठएक्का के०) साधु एकत्व पणानीज प्रार्थना
करे एटले एकत्व पणु वांठे कारणके जीव एकलो आब्यो तथा परचवे दुर्गतिने विषे
जाय तेवारे पण एकलोज जाय पण कोइ एने सहायी थाय नही, एकलोज कर्म बांधे
एकलोज जोगवे, ते माटे एकत्व जावना जावे (एवंपमोस्को नमुसंतिपासं के०) एम ए
कत्व जावनारें प्रकर्ष करी मोक्ष एटले संगरहित पणो, थाय. एम देखीने मृषा एटले
अलीक जाया बोले नही (एसपमोस्कोके०) एम एकत्व जावनानो अजिप्राय ते प्रकर्ष करी
मोक्षजे (अमुसेवरेविके०) मृषा रहित एवो प्रधान सत्यपणु एनेज नाव समाधि कहिए
जे साधु (अकोहणे के० अकोधि क्कमावत (सच्चरतेके०) सत्यने विपे रत (तवस्सीके०
तथा तपस्वी एवो चारित्रानुष्ठानवान् एवो जे साधु ते साधु जावसमाधिवत जाणवो. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—आधायकृतमाधाकर्मादि न कामयेन्नानिलपेत् तथाविधाहारमनिलप
माणात् पार्थस्वस्थादीन्नसंस्तुयात् तैः समं परिचर्य न कुर्यात् उदारं उदारिकशरीरं विरुष्टतप
सां निर्जरामनुप्रेक्षमाणोऽधुनीयात् रुशं कुर्यात् । तथानुकाम्यपि शोकं त्यक्त्वाऽनपेक्षमा
णः शरीरनिरापेक्षोऽधुनीयात् ॥ ११ ॥ एकत्वमसहायत्व प्रार्थयेत्, एकत्वजावनां नाव
येदित्यर्थः । एवमेकत्वजावनया प्रकर्षेण मोक्षः स्यादित्दं न मृषा इति पश्य सत्यमेवैतदि

ति विचारय एपएव एकत्वानिप्रायः अमृपारूपः सत्योवरः प्रधानश्च । यदि वा अक्रो
धनः सत्यरतस्तपस्वी सएव जावसमाधिवान् वरः प्रधानः स्यात् ॥ १२ ॥

॥ टीका-अपिच । (आहाकडंचेयादि) साधूनाधाय कृतमाधारुतमैदिकमाधाक
मैत्यर्थः । तदेवंचूतमाहारजातं निश्चयेनैव नकामयेन्नानिलपेत्तथा विहारादिकंच निकामं
निश्चयेनानिलपेत् पाश्चस्यादींस्तत्संपर्कदानप्रतिग्रहसंज्ञापणादिनिर्ण संस्थापयेन्नोप
बृंहयेत्तैर्वा सार्धं संस्तवं न कुर्यादिति । किंच (उरालंति) औदारिकं शरीरं विशिष्टतपसा
कर्मनिर्जराभनुप्रेक्षमाणोधुनीयात् रुशं कुर्यात् । यदिवोरालंति बहुजन्मान्तरसंचितं कर्म
तडुदारं मोहमनुप्रेक्षमाणोधुनीयादपनयेत्तस्मिंश्च तपसा धूयमाने रुशीनवति । शरीरके
कदाचित् शोकः स्यात्तं त्यक्त्वा याचितोपकरणवदनप्रेक्षमाणः शरीरकं धुनीयादिति संबंधः
॥ ११ ॥ किंचापेक्षेतेत्याह । (एगंतमेवेत्यादि) एकत्वमसहायत्वमनिप्रार्थयेदेकत्वात्थवसा
यी स्यात् । तथाहि । जन्मजरामरणरोगशोकाकुले संसारे स्वरुतकर्मणा विलुप्यमानानाम
सुमतां न कश्चिद्वाणसमर्थः सहायः स्यात् । तथाचोक्तं । एकोमेसासठअप्पा, एणणदंस
णसंजुठ ॥ सेसामेबाहिराजावा, सवे संयोगलक्कणाइत्यादिकामेकनावनां जावयेदेवम
नयैकत्वजावनया प्रकर्षेण मोहः प्रमोहोविप्रमुक्तसंगता न मृषा अलीकमेतद्भवतीत्येवंप
इय । एपचैकत्वजावनानिप्रायः प्रमोहोवर्तते अमृपारूपः सत्यश्चायमेव । तथा वरोपिप्रधानो
प्ययमेव जावसमाधिवर्त्ता । यदिवा तपस्वी तपोनिष्ठप्रदेहोऽक्रोधनः । उपलक्षणाथैत्वादस्या
मानोनिर्मायोनिर्लौजः सत्यरतश्च एपएव प्रमोहोऽमृषा सत्योवरः प्रधानश्च वर्ततेइति ॥ १२ ॥

इडीसुं या अरय मेहुणाठ, परिग्गहं चेव अकुवमाणे ॥ उच्चावए
सु विसएसु ताई, निस्संसयं जिक्खु समाहिपत्ते ॥ १३ ॥ अरइं
रइंच अजिज्जूय जिक्खु, तणाइफासं तह सीयफासं ॥ उएहंच दं
संच हियासएक्का, सुप्पिंव डप्पिंव तितिक्खएक्का ॥ १४ ॥

अर्थ- (इडीसुया के०) स्त्रीने विषे (मेहुणाठ के०) मैथुन सेववा थकी (अरय
के०) निवर्त्ते (परिग्गहं चेवअकुवमाणे के०) तथा धन धान्यादिक परिग्रहानो संचयअण
कर्तो थको तथा (उच्चावएसु विसएसुताईके०) नाना प्रकारना मनोझ एवा वचनना
जे प्रकार तेने विषे अर्थवा नाना प्रकारना विषय तेने विषे राग द्वेषे रहित होय, तथा
त्राई एटले ठकायनो रूपाल थको (निस्संसयं जिक्खु समाहिपत्ते के०) एवो जाव
समाधिने विषे प्राप्त थयलोजे साधु, ते विषयने निस्संशय एटले नयामे एटले विषयने
वांटे नही ॥ १३ ॥ हवे जाव थकी समाधि शरीरते साधु पामे ते देखाडेठे. (अरइं
रइंच अजिज्जूय जिक्खु के०) ते जाव साधु परमार्थनो जाण शरीरादिकने विषे निष्ठ

हि यको तथा संयमने विषे अरति अने असंयमने विषे रति तेने टाळीने (तणाइ फा संतहसीयफासं के०) तृणादिकनो कठोर स्पर्श सहन करे. आदिशब्दकी वंचो नी चो प्रदेश तेनो स्पर्शपण जाणवो ते स्पर्शनेपण सहन करे तथा शीत प्रमुखतुं स्पर्श तथा (उपहंचदंसंच हियासएझा के०) उसनो स्पर्श. दंशमसकादिकनो स्पर्श तेनेपण साधु सम्यक् प्रकारे सहन करे तथा (सुप्रिव डुप्रिवतितिस्कएझाके०) समाधिवंत साधु सुनिरगंध डुरनिगंधना परिसहने पण सम्यक् प्रकारे अहियासे एटले सहन करे ॥१४॥

॥ दीपिका—स्त्रीषु यन्मैथुनं न स्यात् आरंतआसमंताद रतोऽसक्तः परिग्रहमकुर्वन् उच्चा वचेषु ननाविधेषु विषयेषु अरक्तद्विष्टस्त्रायी परेषां त्राणनूतोनिःसंशयं निङ्कुरेवंनूतः साधुः समाधिप्राप्तः स्यात् ॥१३॥ अरति रतिवा अजिनूय निङ्कुरेत्तृणादिस्पर्शान् शीतोष्णस्पर्शान् दंशमशकादीन् परीषहंश्चागिसहेत सुरजिमसुरजिं वा गंधं तितिक्षेत्सहेत ॥ १४ ॥

टीका—किंचा न्यत् (इष्टीसुइत्यादि) दिव्यमानुपतिर्यग्रूपासु त्रिविधासपि स्त्रीषु विषय नूतासु यन्मैथुनमत्रह्य तस्मादासमंतान्नरतोऽरतो निवृत्तइत्यर्थः । तु शब्दात्प्राणातिपातादि निवृत्तश्च । तथा परिसमंतादृत्यते इति परिग्रहो धनधान्यदिपदचतुष्पदादिसंग्रहः । तथा आत्माऽस्मीयग्रहस्तं चैवाकुर्वाणः सन्नुच्चावचेषु नानारूपेषु विषयेषु । यद्विबोच्चावच्छ्रुष्टाश्च वचाजयन्यास्तेष्वरक्तद्विष्टस्त्राय्यपरेषांच त्राणनूतोविशिष्टोपदेशदान्तो निःसंशयं निश्चयेन परमार्थतो निङ्कुरेत्तृणादिस्पर्शान् शीतोष्णस्पर्शान् दंशमशकादीन् परीषहंश्चागिसहेत सुरजिमसुरजिं वा गंधं तितिक्षेत्सहेत ॥ १३ ॥ विषयाननाश्रयन् कथं नावसमाधिमा मुयादित्याह । (अरइरइवेत्यादि) सजावनिङ्कुरेत् परमार्थदर्शी शरीरादौ निस्पृहो मोक्षगमनैकप्रवणश्च वा संयमेऽरतिरसंयमेच रतिर्वा तामजिनूय एतदधिसहेत । तद्यथा । निष्किंचनतया तृणादिकान् स्पर्शनादिग्रहणान्निम्नोन्नतनूतप्रदेशस्पर्शाश्च सम्यगधिसहेत तथा शीतोष्णदंशमशककुत्पिपासादिकान् परीषहान्द्रोण्यतया निर्जराधर्मध्यासहेदधिसहेत तथा गंधं सुरजिमितरं च सम्यक् तितिक्षेत्सहेत । चशब्दादाक्रोशवधादिकांश्च परिषहान्मुमुक्षुस्तितिक्षेदेति ॥ १४ ॥

गुप्तो वर्डैय समाहिपत्तो, लेसं समाहृद्दु परिव्रज्जा ॥ गिहं न गए णवि गयएझा, समिस्सजावं पयहं पयासु ॥ १५ ॥ जे के इ लोगंमि उ अकिरियआया, अन्नेण पुद्दा धुयमादिसंति ॥ आ रंजसत्ता गढिताय लोय, धम्मं ण जाणंति विमुक्कहेउं ॥ १६ ॥

अर्थ—(गुप्तोर्वैषयसमाधिपत्तो के०) वचने करी गुप्त मौनव्रती एटले विचारिने धर्म संबंधतुं जापण करनार एवो साधु जाव समाधिने विपे पोहोतो कहेवाय; तथा (जेसंसमाहट्टु परिवएक्का के०) रुक्म, नील अने कापोत ए त्रण अशुनलेश्याने परि हरिने तेज, शुक्ल अने पद्म ए त्रण शुन लेश्याने ग्रहण करिने संयमानुष्ठान पाले, (गिहंनगाएणविठायएक्का के०) तथा पोते घरने ठाढ़े नही बीजाने हाथे ठवरावे नही उपलक्षण थकी ठवरावताने अनुमोढे नही; तथा बीजा पण गृहस्थ पणाना कर्तव्यने परिहरे तथा (पयासु के०) प्रजालोकने विपे (समिस्तसजावं के०) विषयमिश्रित जाव नो (पयहे के०) त्याग करे जे पचन पाचनादिक क्रिया करता गृहस्थ समान थाय ते नकरे अथवा प्रजा एटले स्त्री तेनी साथें मिश्रजावनो त्याग करे एटले स्त्री थकी दूर रहे. ॥ १० ॥ (जेकेइ लोगंमिठ अकिरियथाया के०) जे कोइ सांख्य दर्शनी लोक मांहे एम कहेते, के आत्मा अक्रियते आत्माने क्रिया नथी, पण प्रकृति सर्व क्रिया करेते एम बंध मोहने अण मानता थका बोलेते (अन्नेणपुछा धुयमाविसंति के०) तेने अन्य दर्शनी कोइ पूढे के तमारा मते जो आत्मा कर्ता नथी तो बंध मोह केम घटे तेवारे तेने फरी एमज कहेके अमारा दर्शनमांज धुव एटले मोहते परंतु अन्य कोइ दर्शने मोह नथी एवा ते (आरंजसत्ता गढितायलोय के०) पचन पाचन स्नाना, दिकना आरंजने विपे आसक्त ठता अत्यंत गृह एवा थका रहेते परंतु ते कहेवाते तोके आ लोकने विपे (धम्मंणयाणंतिविमुक्कहेवं के०) मोहनो हेतु एवो जे श्रुत चारि त्र रूप धर्म तेने नथी जाणता एवाते. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—वाचा गुप्तमौनव्रती समाधिप्राप्तः स्यात् । शुद्धां लेश्यां समाहत्यादाय परित्रजेत् संयमेगृहं स्वतो न्येन वा न ढादयेत् अपरमपि गृहसंस्कारं किंचिन्न कुर्यात् । तथा प्रजाः स्त्रियस्तासु मिश्रजावमेकत्वं प्रजह्यात्यजेत् ॥ १५ ॥ ये केचिद्वोकेऽक्रियात्मानोऽक्रियावादिनः सांख्याः । तुर्विशेषेण । तेऽन्येनाऽक्रियत्वे सति बंधमोहौ न घटेते इत्यभिप्रायवता पट्टाः संतोषूत मोहं क्रियासाध्यमादिशंति । तेतु पचनाचारंजसकां सु लोके धर्मं श्रुतचारित्रारख्यं विमोहहेतुं न जानंति ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (गृहं त्रैष इत्यादि) वाचि वाचा वा गुप्तोवागुप्तमौनव्रती सुपर्यां लोचितधर्मसंबंधनापीवर्द्धः जावसमाधिं प्राप्तो नवति । तथा शुद्धां लेश्यां तेजस्यादिकां समाहृत्योपादाय अशुद्धां च रुक्मादिकामपहत्य परिसमंतात्संयमानुष्ठानेन व्रजेज्जघेदिति । किंचान्यत् गृहमावसथं स्वतो न्येवा न विद्यादयेडुपलक्षणार्थत्वादस्यापरमपि गृहादेरुपवत्पररुतत्रिजनिवासित्वात्संस्कारं न कुर्यात् । अन्यदपि गृहस्थकर्तव्यं परिजिहीर्षुराह ।

प्रजायंत इति प्रजास्तासु तद्विषये येन कृतेन सन्मिश्रजावोजवति तत्प्रजहात्। तदुक्तं नव
ति। प्रव्रजितोपि सन् पचनपाचनादिकां क्रियांकुर्वन् कारयन् ग्रहस्थैः सन्मिश्रजावं नजते
यदिवा प्रजाः स्त्रियस्तासु तानिवा यः सन्मिश्रीजावस्तमविकलसंयमार्थी प्रजह्यात्परि
त्यजेदिति ॥ १० ॥ अपिच । (जेकेइइत्यादि) ये केचन अस्मिन् लोके अक्रियआत्मा
येपामन्युपगमे तेऽक्रियात्मानः सांख्यास्तेषां हि सर्वव्यापित्वादात्मा निष्क्रियः पठ्यते ।
तथाचोक्तं । अकर्ता निर्गुणोक्तो, आत्मा कपिलदर्शनइति । तुशब्दोविशेषणे । सचै
तद्विशिनष्टि । अमूर्तत्वव्यापित्वान्यामान्मनोऽक्रियत्वमेव बुध्यते । तेचाक्रियात्मवादिनो
न्येनाक्रियत्वे सति बंधमोक्षौ नघटेते इत्यनिप्रायवता मोक्षसद्भावं पृष्टाः संतोऽक्रियावा
ददर्शनेपि धूतं मोक्षं तदज्ञावमादिशति प्रतिपादयन्ति तेतु पचनपाचनादिके स्नानार्थं
जलावगाहनरूपे वाऽऽर्जने सावधे सक्ताअधुपपन्नालोके मोक्षैकहेतुनूत धर्मे श्रुतचा
रित्रारब्धं न जानन्ति कुमार्गग्राहिणो न तस्यगवगठंतीति ॥ १५ ॥

पुढोय बंदा इह माणवाउ, किरियाकिरीणं च पुढोय वायं ॥ जायस्स वा
लस्स पकुव देहं, पाठांतरे (जायाई बालस्स पगप्रणाए) पवट्ठी वेरम
संजतस्स ॥ १७ ॥ आउत्तरं चैव अबुद्धमाणे, ममाति से साहसकारि
मंदे ॥ अहोयराउ परितप्पमाणे, अट्टेसु मूढे अजरामरेव ॥ १८ ॥

अर्थ—(इहमाणवाउ के०) आलोकने विषे जे मनुष्ये ते प्रत्येकमनुष्य (पुढोयबंदा
के०) पृथक् पृथक् जुदा जुदा बंद एटले आनिप्राय बालावे ते अनिप्राय कोण कोणते
देखावे (किरियाकिरीणंचपुढोयवायं के०) क्रियावादी एम कहेवे के सर्वकाल क्रियाज
सफलवे. अने अक्रियावादी एम कहेवे के क्रिया कखाविनाज सर्व इहित पदार्थनी प्राप्ति
थायवे. एमज बली बीजा विनय प्रमुख वादीउ पण जाणी लेवा ए सर्व पुढोय एटले पृथ
क् पृथक् वायं एटले बदेवे; परंतु ते धर्मेना अजाण बापडा (जायस्सबालस्सपकुवदे
हं के०) जात एटले उत्पन्न थयेला बालकनी देहं एटले शरीर तेने खंम खंम करी
ने पोताने सुख उपजावे वे, तथा पाठांतरे जायाइबालस्सपगप्रणाए एवो पण पाव वे
एवीरिती, करतां ते (असंजतस्स के०) असंयति एटले संयम रहित थका (पवट्ठी
तीवेर के०) वेरने बधारेवे एटले जे जीवनी उपघात करे तेते जीवनी साथे वैरनी तु
दि थायवे. ॥ १७ ॥ ते बापडा (आउत्तरं के०) आयुष्यना क्यने (अबुद्धमा
णे के०) अजाणता एटले आयुष्य खूटेवे तेने नथी जाणता. अर्थां चैव पदपूर्णांथिं
वे एवा उता (ममाति के०) अत्यंत ममत्व करेवे एटले आ माहारुं हुं एनो एवा

ममत्वने नथी मूकता (सेसाहसकारिभेदे के०) ते महोटा साहासीक एटले पाप थकी वीता नथी एवा मंद एटले अज्ञानी (अहोयराजपरितप्यमाणे के०) अहोरात्र परित समान एटले डव्यने अर्थे मम्मण श्रेष्ठिनी पेरे पश्चात्ताप करे कायक्लेशकरे तथा (अ हेसुमूढेअजरामरेव के०) आर्त्तवंत थया थका एवा ते मूर्ख संसारने विपे परित्रमण करे परंतु अजरामर वणिकनी पेरे कोइ काले मनमां एम नजाणे जे अमने जरा अने मरण अवश्य आवशे एमविचारेनही. एवाते मूर्ख अज्ञानी जाणवा ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—पृथक्त्वेनदानानानिप्रायाइह मनुष्यलोके मानवाः । तुर्निश्चये । क्रियाक्रिय योः पृथक्त्वेन क्रियावादमक्रियावादं च समाश्रिताः । जातस्य उत्पन्नस्य बालस्याङ्गस्य सु खेपिणोदेहं (पकुवति) खंडशः कृत्वाऽऽत्मसुखमुत्पादयन्ति । एवं कुर्वतोऽसंयतस्य वैरं प्राणि पु प्रवर्धते ॥ १७ ॥ आयुःक्षयं जीवितांतमवुध्यमानोऽजानन् साहसमविमृश्य प्रवृत्ति स्तत्करणशीलः साहसकारी मंदोममायमिति ममत्ववान् जवति । यथा कश्चिद्वणिक् महता क्लेशेन बहुभूत्यरत्नानि प्राप्य उह्ययिन्यावहिरावासितः सच राजचौरदायादजयाद्वा त्रौ रत्नान्येवमेवं नगरे नयामीत्येवं विचारकुलोनिशाक्षयं नज्ञातवान् दिवैव रत्नानि प्र वेशयन् राजपुरुषैर्धृतोरत्नानि गृहीतानिचेति । एवमन्योपि किंकर्तव्यताकुलः स्वायुःक्ष यमजानन् ममतया साहसकारी स्यादिति । अह्नि रात्रौ च परितप्यमानोममणवणि ग्वदार्तस्थानी अर्थेषु मूढोऽजरामरवत्क्लिश्यते । यतः । अजरामरवद्बालः क्लिश्यते धन कांक्षया ॥ निरंतरं मन्यमानः शाश्वतं जीवितं धनमिति ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (पुढोयठंदाइत्यादि) पृथक् नाना ठंदोऽनिप्रायोयेपां ते पृथ क्त्वेदाइहास्मिन्मनुष्यलोके मानवामनुष्याः । तुरवधारणे । तमेव नानानिप्रायमाह । कि याऽक्रिययोः पृथक्त्वेन क्रियावादमक्रियावादं च समाश्रिताः । तद्यथा । क्रियैव फलदा पुं तां, नज्ञानं फलदं मतं ॥ यतः स्त्रीनृप्यनोगङ्गो, न ज्ञानात्सुखितो नवेत् ॥ ११ ॥ इत्येवं क्रियैव फलदायित्वेनानुपगताः क्रियावादमाश्रिता एवमेतद्विपर्ययेणाऽक्रियावादमाश्रि ताः । एतयोश्चोत्तरस्वरूपं न्यक्षेण वक्ष्यते । तेच नानानिप्रायामानवाः क्रियाक्रियादिकं पृ थग्वादमाश्रितामोहहेतुं धर्ममजानानाश्चारंजेषु सकांडं विषयशगारससातागारवानि लापिणएतत्कुर्वन्ति । तद्यथा । जातस्योत्पन्नस्य बालस्याङ्गस्य सदसद्विवेकविकलस्य सु खेपिणोदेहं शरीरं पकुवति खंडशः कृत्वात्मनः सुखमुत्पादयन्ति । तदेवं परोपघातक्रियां कुर्वतोऽसंयतस्य कुतोप्यनित्यस्य जन्मांतरगतानुबंधिवैरं परस्परोपमर्दकाणि प्रकर्षेण व र्धते । पागंतंया (जायाड्बालस्सपगप्राणाए) बालस्याङ्गस्य हिंसादिषु कर्मसु प्रवृत्तस्य निरनुकंपस्य या जाता प्रगल्भता धार्य्य तथा वैरमेव प्रवर्धतइति संबंधः ॥ १७ ॥ अ

पिच । (आउरक्यमित्यादि) . आशुभोजीवनलक्षणस्य क्षयश्चाशुष्कक्षयस्तमारंनप्रवृत्त
 चिन्नहृदमस्त्यवडुदकहृये सत्यवबुध्यमानोतीव ममइति ममत्ववानिदं मे अहमस्य
 स्वामीत्येवं समंदोक्षः साहसं कर्तुं शीलमस्येति साहसकारीति । तद्यथा । कश्चिदपि
 ड् महाक्लेशेन महार्थाणि रत्नानि समासाद्योक्त्याबहिरावासितः । सच राजचौरदापाद
 नयाडात्रौ रत्नान्येवमेवंच प्रवेशयिष्यामित्येवं पर्यालोचनाकुलोर्जनहीनं न ज्ञातवान्
 अन्धेव रत्नानि प्रवेशयन् राजपुरुषैरत्नेभ्यश्चावितइति एवमन्योपि किंकर्तव्यताकुलः
 स्वायुषः क्षयमबुध्यमानः परिग्रहेष्वारंजेषु च प्रवर्तमानः साहसकारी स्यादिति । तथा
 कामनोगतृपितोऽन्दि रात्रौ च परिसमंतात् इव्यार्थी परितप्यमानोभंमणवणिग्वदार्तध्या
 यी कायेनापि क्लिश्यते । तथाचोक्तं । अजरामरवद्वाङ्मनः, क्लिश्यते धनकाम्यया ॥ शाश्व
 तं जीवितं चैव, मन्यमानोधनानिच ॥ १ ॥ तदेवमार्तध्यानोपहतः । कश्चावञ्चइतदो,
 किंनडंकडकितियानूमीत्यादि । तथा उक्तेष्वणइण्डणइरति नसुयइदियावियससंको
 इत्यादि चित्तसंक्लेशात्सुषु मूढोजरामरवणिग्वदजरामरवदात्मानंमन्यमानोऽपगत
 शुजाध्यवसायोहर्निशमारंनं प्रवर्ततइति ॥ १७ ॥

जहाहि वित्तं पसवोय सबं, जे बंधवा जेय पियाय मित्ता ॥ लाल
 प्यती से विय एइ मोहं, अन्ने जणा तंसि हरंति वित्तं ॥ १८ ॥ सी
 हं जहा खुफूमिगा चरंता, दूरे चरंती परिसंकमाणा ॥ एवं तु मे
 हावि समिक्क धम्मं, डुरेण पावं परिवज्जएज्जा ॥ १९ ॥

अर्थ—(जहाहि के०) यथा दृष्टान्ते (वित्तं के०) सुवर्णादिक इव्य तथा (पसवोय
 के०) गाय जेश प्रमुख पशुवृत्त (सबं के०) ए सर्व तारो त्याग करशे माटे एमने विपे
 ममत्व करीश नही. वली (जेबंधवा जेयपियायमित्ता के०) यथा दृष्टान्ते जाइ माता
 पिता स्वसुरादय प्रिय मित्र ते पण परमार्थ थकी तने काम नही आवे तोपण तुं बा
 पडो तेमने अर्थे विलाप करेछे. (लालप्यतीसेविय एइमोहं के०) लालप्यते सोपिमो
 हंउपेति एटले वित्त पुत्रादिकने अर्थे लाल पाल करेछे एम ते बापडो कुंमरीकनी पेरे
 मोहपाशे पडयो थको (अन्नेजणातंसि हरंतिवित्तं के०) पठी तेनुं उपार्जन करेलुं
 वित्त तेने बीजा जन अपहरे ए प्रकारे जीवतां तथा मरण पाम्या पठी पण तेने क्लेश
 ज थाय ॥ १८ ॥ (जहाके०) जेम खुफूमिगाचरंता के० (कुइ मृग एटले न्हानाएवा
 मृग प्रमुख अटवीनेविपे विचरनार जीवोते (सीहंके०) सिंहनामा जनावर थकी (दू
 रेचरंतीपरिसंकमाणा के०) बीहीता थका सिंहने दूर टालीने वेगला थका चरे; (एवं

तुमेहाविसमिक्कधम्मके०) ए दृष्टांते पंथित जेवे तेपण सम्यक् प्रकारे श्रीवीतराग जापित
श्रुत चारित्ररूप धर्मेने आलोचीने (डूरेणपावं परिवक्काएक्काके०) हिंसादिक सावधानुष्ठा
नरूपजे क्रिया तेने पापरूप जाणीने तेनाथी दूर रहे एरीते साधु सुधूसंयम पाळे॥१०

॥दीपिका—वित्तं इयं पशवोगोमहिष्याद्यास्तान् सर्वान् जहाहि त्यज। वांधवा मातापि
त्रादयः सेतस्य येच मित्राणि सुहृदस्तेपि तस्य न किंचित्तत्त्वतः कुर्वन्ति सोपिच विना
यर्थं लालप्यते नृशं विलपति मोहमुपैतिच धनवानपि मम्मणवणिग्वत् धान्यवान
पि तिलकश्रेष्ठिवत् एवमयमपि असमाधिमाप्नोति। यच्च तेनार्जितं धनं तदन्यजनास्तस्य
जीवतएव मृतस्यच हरन्ति गृह्णन्ति। तस्यतु क्लेशएव केवलं ॥ १ए ॥ यथा कृष्णस्तुष्ठा
मृगाभ्ररंतोऽटव्यामटंतः सिंहं दूरे त्यक्त्वा चरन्ति। यतः परिशंकमानाः सर्वतोऽनयाकुला
एवं मेधावी धर्म समीक्ष्य विचार्य पापं दूरेण परिवर्जयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जहाहिवित्तमित्यादि) वित्तं इव्यजातं तथा पशवोर्गोमहि
ष्यादयस्तान् सर्वान् जहाहि परित्यज। तेपु ममत्वं मारुथाः। ये वांधवामातृपित्रादयः श्व
शुरादयश्च पूर्वापरसंस्तुतायेच प्रियामित्राणि सहपांसुक्कीडितादयस्ते एते मातापित्राद
यो न किंचित्तस्य परमार्थतः कुर्वन्ति सोपिच वित्तपशुवांधवमित्रार्थं अत्यर्थं पुनः पुनर्वा
लपति लालप्यते। तद्यथा हेमातः हेपितइत्येवं तदर्थं शोकाकुलः प्रलपति तदार्जनप
रश्च मोहमुपैति। रूपवानपि कंडरीकवत् धनवानपि मम्मणवणिग्वत् धान्यवानपि तिलक
श्रेष्ठिवदित्येवमसावप्यसमाधिमान् मुह्यते। यच्च तेन महता क्लेशोनापरप्राणुपमर्दनो
पार्जितं वित्तं तदन्ये जनाः सेतस्यापहरन्ति जीवतएव च तस्य वा तस्य च क्लेशतः केवलं
पापबंधश्चेत्येवं मत्वा पापानि कर्माणि परित्यजेत्तपश्चरेदिति ॥ १ए ॥ तपश्चरणोपायम
धिरुत्साहं। (सीहंजहेत्यादि) यथा कृष्णमृगाः कृष्णटव्यपशवोहरिणजात्याद्याभ्ररंतो
ऽटव्यामटंतः सर्वतोऽविन्यतः परिशंकमानाः सिंहं व्याघ्रं वा आत्मोपद्रवकारिणं दूरेण
परिहृत्य चरन्ति विहरत्येवं मेधावी मर्यादावान्। तुर्विज्ञेपणे। सुतरां धर्म समीक्ष्य पर्या
लोच्य पापं कर्मसद्गुणानं दूरेण मनोकायकर्मभिः परिहृत्य परिसमंताद्भजेत्संयमानुष्ठा
यी तपश्चारी च जनेदिति दूरेण वा पापं पापहेतुत्वात्सावधानुष्ठानं सिंहमिव मृगः
सहितमिद्यन् परिवर्जयेत्यजेदिति ॥ २० ॥

संयुज्जमाणे न एरे मतीमं, पावान् अप्पाण निवट्टएक्का ॥ हिंसणसूया
ई डहाई मत्ता, वेराणुबंधीणि महप्रयाणि ॥ पाठांतरे सनिवाण जूएण

४१६ ॥ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथमश्रुतस्कंधे दशमाध्यायनं.

वरिवएळा ॥ २१ ॥ मुसं न बूया मुणिअत्तगामी, णिवाणमेयं कसिणं
समाहिं ॥ सयं न कुज्जाउ न कारवेजा, करंतमन्नोपि य एणुजाणे ॥ २२ ॥

अर्थ—(संबुझमाणेउणरेमतीं के०) मतिमंत प्रज्ञावंत एवो मनुष्य सम्यक् प्रका-
रे धर्मेने जाणतो थको (पावाउअप्पाणनिवट्टएळा के०) पोताना आत्माने पाप थ
की निवर्त्तावे; (हिंस के०) जीवो घात ते थको (प्रसूत के०) उत्पन्न थयां एवांजे
(ड्हाईके०) शारीरिक अने मानशीक दुःख तेने (मत्ताके०) जणीने गुंजाणीने तोके
(वैराणुबंधीणिमहप्पयाणि के०) वैराणुबंधावैरना कारण जाणीने महानयना उपजाव
नार एवा आश्रवनो निरोध करे; एटले सर्व आश्रवणुं मूल ते हिंसा जाणवी; माटे हिं
साथकीनिवर्त्ते ते साधु नावसमाधिवंत जाणवो. अथवा पाठांतरे सनिवाणजूएउंपरिवए
ळा) ॥ २१ ॥ (मुणिअत्तगामी के०) मोक्ष गामी मुनि (मुसंनबूया के०) मृषा बो
ले नही. (णिवाणमेयंकसिणंसमाहिंके०) ए मृषावादना जे परिहार एज मोक्षरूप स
माधिनु पण संपूर्ण कारण जाणवुं माटे ते मृषावादाने (सयंनकुज्जाउके०) साधु पोते करे
नही, तथा (नकारवेज्जाके०) बीजा पाशे करावेनही, तथा (करंतमन्नोपियणुजाणे)
अन्य कोइ करतो होय तेने अनुमोदे नहीं एवोसाधु नावसमाधिवंत जाणवो ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—मतिमान्नरः साधुः सम्यक्धर्मं बुध्यमानः पापात्तावद्याचरणादात्मानं
निवर्तयेत् हिंसातः प्रसूतानि जातानि दुःखानि वैराणुबंधीनि कर्मबंधहेतूनि महानयंक
राणि इति मत्वा स्वं पापान्निवर्तयेत् ॥ २१ ॥ आप्तोमोक्षस्तजामी मुनिर्मृषावादं न ब्रूयात्
एतदेव मृषावर्जनं कृत्स्नं संपूर्णं समाधिं नावसमाधिमाहुः । यथा मृषावादस्तथा अन्य
व्रतातिचारमपि न कुर्यात्स्वयं नाप्यपरेण कारयेत् अन्यं कुर्वंतमपि नानुजानीयात् ॥ २२ ॥

॥ टीका—अपिच । (संबुझमाणेत्यादि) मननं मतिः सा शोचना यस्यासौ मतिमा
न । प्रशंसायां मनुष्य । तदेवं शोचनमतिशुकोमुमुक्षुर्नरः सम्यक्श्रुतचारित्रारव्यं धर्मं वा
नावसमाधिं वा बुध्यमानस्तु विदितानुष्ठाने प्रवृत्तिं कुर्वाणस्तु तदेव पूर्वं तान्निषिद्धाचर
णान्निवर्ततातस्तत्प्रदर्शयति । पापात् हिंसानृतादिरूपात्कर्मणश्चात्मानं निवर्तयेत् । निदानो
द्भेदेन हि निदानिनउद्भेदोऽनवतीत्यतोऽशेषकर्मकृत्यमिच्छन्नादावेवचनद्वाराणि निरुंध्यादि
त्यजिप्रायः । किंचान्यत् । हिंसा प्राणिव्यपरोपणं तथा ततोवा प्रजूनानि जातानि वा
न्यशुजानि कर्माणि तान्यत्यंतं नरकादिषु यातनास्थानेषु दुःखानि दुःखोत्पादकानि वर्तते
। तथा वैरमनुबर्धति तद्धीजानिच वैराणुबंधीनि जन्मशतसहस्रडुर्मोचान्यतएव मेहद्रयं
येन्यः सकाशात्तानि महानयानीत्येवं च मत्वा मतिमानात्मानं पापान्निवर्तयेदिति । पा

गंतरंवा । (निष्ठाणनूयपरिवएळा) अस्यायमर्थः । यथाहि निर्वृतौ निष्ठापारत्वात्कस्य चिदुपधाते न वर्तते एवं साधुरपि सावधानुष्ठानरहितः परिसमंताद् व्रजेदिति ॥ २१ ॥ तथा (मुसंणवूयाइत्यादि) आत्मोद्दृष्टतामी तज्जमनशीलआत्महितगामीवा आत्मोवा प्रक्षीणदोषः सर्वदृष्टपदित्तमार्गगामी मुनिः साधुर्मृपावादमनृतमप्यार्थं न ब्रूयात्सत्य मपि प्राण्युपधातकमिति । एतदेव मृपावादवर्जनं कृत्स्नं संपूर्णं चावसमाधिं निर्वाणं चा दुः । सांसारिकाहि समाधयः स्नानजोजनादिजनिताः शब्दादिविषयसंपादितावा अनैकांति काऽनात्यंतिकत्वेन दुःखप्रतीकाररूपत्वेन वाऽसंपूर्णवर्तते । तदेवं मृपावादमन्येषां वा व्रतानामतिचारं स्वयमात्मना न कुर्यान्नाप्यपरेण कारयेत्तथा कुर्वतमप्यपरं मनो वाक्कायकर्मजिर्नानुमन्यतइति ॥ २२ ॥

सुद्धे सिया जाए न दूसएळा, अमुद्धिए णय अप्पुववन्ने ॥ धिति
मं विमुक्के ण य पूयण्ठी, न सिलोयगामीय परिवएळा ॥ २३ ॥
निकम्मगेहाउ निरावकंखी, कायं विउसेळ निपाण्ठिने ॥ णो
जीवियं णो मरणावकंखी, चरेळ निखू वलया विमुक्के तिबेमि
॥ २४ ॥ इति समाहिनाम दसमअध्यायं सम्मत्तं ॥

अर्थ- (सुद्धेसिया जाएनदूसएळाके०) उज्जम, उत्पादन अने एषणा ए व्रणे दोष रहित एवो सुद्धो निर्दोष आहार प्राप्त यवो अथवा न यवो उता पण कदापि साधु राग द्वेष करी पोताने दुपवे नही तथा (अमुद्धिए के०) अमुद्धित अगृह एटले लोभ्यता रहित (णयअप्पुववन्ने के०) फरी फरी ते गूडा आहारनी वांटा नकरे तथा (धि तिमंविमुक्के णयपूयण्ठी के०) धृतिमंत तथा बाह्यान्वतर ग्रंथी रहित तथा पूजानो अर्थी न थाय (नसिलोय कामीय परिवएळा के०) तथा श्लाघाने अर्थे क्रिया न करे परंतु कर्म निर्करणे अर्थे मोहने अर्थे संयमने विषे प्रवर्ते एवो समाधिवंत साधु जाणवो ॥ २३ ॥ (निकम्मगेहाउ के०) गृहस्थावास थकी निकलीने चारित्र आदरी ने (निरावकंखी के०) जीवितव्यने विषे निरापेही उतो (कायंविउसेळ के०) शरीर उपर ममत्व मूकीने पोतानी काया वोसिरावे तथा (निपाण्ठिने के०) परजवे देव अथ वा राजादिक थवानुं निपाणु नकरे (णोजीवियंणोमरणावकंखी के०) जीवितव्य अ ने मरणने वांजे नही एटले पूजा सत्कारनी प्राप्तिं करी जीवितव्य नवांजे अने उपसर्ग परितह उपने थक मरण पण नवांजे एवो (निखू के०) साधु ते (वलयाविमुक्के के०) कर्मबंध थकी मूकाणो अथवा वज्र एटले संसार थकी मूकाणो थको (चरेळके०)

संयमानुष्ठानेन पाप्मे तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १४ ॥ इति श्री समाधि ना
मक दशमां अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ वीपिका-उज्जमादिदोषशुद्धे आहारादौ स्यात्कदाचिद्याते प्राप्ते सति रागदेषान्यां
साधुर्न दूषयेत् । यतः । बायाली सेसणसं, कडमि गहणंमि जीवनहुञ्जलिउ । इण्हज्ज
नजठिक्कसि, खुंजंतोरागदोसेहिं इति । अमूर्धितोनासकः शुजाहारे नचाध्युपपन्नस्तमेवा
हारं पुनः पुनर्नाजिलपमाणः संयमयात्रार्थमेवाहारयेत् । तथा धृतिमान् ग्रंथादिमुक्तो
नच पूजनार्थी श्लोकः कीर्तिस्तजामी तदजिलापुकोन स्यात् एवंजुतः परिव्रजेत् ॥
॥ १३ ॥ गृहान्निसृत्य निरावकांही निस्पृहः कार्यं शरीरं व्युत्सृज्य विचिकित्ताम
कुर्वन् विन्ननिदानो नवेत् । तथा जीवितं नापि मरणमनिकांक्षेत् निहर्षजलात्संसारवि
मुक्तः संयमे संचरेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १४ ॥ इति श्रीसूत्रकृतांगदीपिकायां
समाध्याख्यं दशमाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका-उत्तरगुणानधिकृत्याह (सुदेसियाइत्यादि) उज्जमोत्पादपणानिः शुद्धे
निर्दोषे स्यात्कदाचिद्याते प्राप्ते पिंडे सति साधुरागदेषान्यां न दूषयेत् । उक्तंच । बायाली
सेसणसं, कडमिगहणंमि जीवनहुञ्जलिउ ॥ इण्हज्जहन ठलिक्कसि, खुंजंतोरागदोसेहिं
॥ १॥ तत्रापि रागस्य प्राधान्यख्यापनायाह । नमूर्धितोऽमूर्धितः सकृदपि शोचन्नाहारलान्ने
सति गृहमकुर्वन्नाहारयति तथा नाध्युपपन्नस्तमेवाहारं पौनःपुन्येनानजिलपमाणः केवलं
संयमयात्रापानार्थमाहारमाहारयेत् । प्रायोविदितवेयस्यापि विशिष्टाहारसन्निधावनि
जापातिरेकोजायतइत्यतोऽमूर्धितोऽनध्युपपन्नइति च प्रतिषेधद्वयमुक्तं । उक्तंच । खुन
जोगो पुरा जोवि, गीयञ्जोविय नाविउ ॥ संते साहारमाईसु, सोविखिपंतु खुद्धइ ॥ १ ॥
तथा संयमे धृतिर्यस्यासौ धृतिमान् सबाह्याज्यंतरेण ग्रंथेन विमुक्तस्तथा पूजनं वस्त्र
पात्रादिना तेनार्थः पूजनार्थः सविद्यते यस्यासौ पूजनार्थी तदेवंजुतोन नवेत् । तथा
श्लोकः श्लाघा कीर्तिस्तजामी नतदजिलापुकः परिव्रजेदिति । कीर्त्यर्थो न कांचन क्रिया
कुर्यादित्यर्थः ॥ १३ ॥ अध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुराह । (णिस्समेत्यादि) गेहान्निसृत्य निष्कम्भ
श्च प्रव्रजितोपि ज्ञत्वा जीवितेपि निराकांक्षी कार्यं शरीरं व्युत्सृज्य निष्प्रतिकर्मतया वि
चित्तादिकमकुर्वन् विन्ननिदानो नवेत् । तथा न जीवितं नापि मरणमनिकांक्षेत् निहर्षः सा
धुर्वजलात्संसारवजलात्कर्मबंधनाद्वा विप्रमुक्तः संयमानुष्ठानं चरेत् । इति परित्तमाप्यर्थः ।
ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १४ ॥ इति समाध्याख्यं दशमाध्ययनं समाप्तं ॥

हवे मोक्ष मार्ग नामे श्रगीआरमुं अध्ययन कहेवे. पूर्वला दशमां अध्ययनमां समाधि कही, ते समाधि तो ज्ञान, दर्शन अने चारित्ररूप जाणवी ते कारणे एनुं सेवन करिए तो मोक्ष प्राप्ति पाय, माटे आ अध्ययनमां मोक्ष मार्ग कहेवे.

कयरे मग्गे अस्काए, माहणेण मईमतां ॥ जं मग्गं उकु पावि
ता, उहं तरति उत्तरं ॥ १ ॥ तं मग्गं एतत्तरं सुद्धं, सबड्ढकविमो
क्खणं ॥ जाणासि णं जहा निक्खु, तं णो बूद्धि महामुणी ॥ २ ॥

अर्थ—श्रीजंबुस्वामी श्रीसुधर्मस्वामि प्रत्ये पृष्ठे के, (कयरेमग्गे के०) मोक्षमार्ग
साधन करवानो एवो कयो धर्ममार्ग (माहणेणमईमताके०) मतिमंत एटले केवलज्ञान
वंत श्रीमहावीर परमेश्वर तेणे (अस्काएके०) कह्योवे. (जंमग्गंउकुपाविताके०) जेज्ञान
दर्शन चारित्ररूप सरल मार्ग पामिने प्राणी (उहंतरतिउत्तरं के०) तरतां थकां डल्ल
एवा संसार समुद्धने तरिने पार पामे ॥ १ ॥ सर्वनाहितने अर्थ जे मार्ग श्रीसर्वज्ञे
उपदेश्योवे, (तंमग्गएतत्तरंसुद्धं के०) तेमार्ग शुद्धो निर्दोष, अनुत्तर, एटले निरुपम
(सबड्ढकविमोक्खणं के०) समस्त दुखयकी मुकाबनार एवो मार्ग (जाणासिणंजा
हानिक्खु के०) अहो जगवंत जेयो तमे जाणोगो (तंणोबूद्धिमाहामुणी के०) ते
वो हे महामुनीश्वर अमने कहो. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथैकादशमारण्यते । पूर्वाध्ययने समाधिरूढः सच मार्गे सति स्यादिति
मार्गोऽत्र प्रतिपाद्यते । यथा । (कयरेइत्यादि) जंबुस्वामी सुधर्मस्वामिनमाह । कतरः
कोमार्गस्याख्यातोमाहनेन मतिमता श्रीवीरेण । यं मार्गं मुक्तिप्राप्तिरूपं कञ्चुमवकं प्रा
प्योपं संसारं तरति प्राणी ॥ १ ॥ तं मार्गमनुत्तर श्रेष्ठं शुद्धं निर्दोषं सर्वडुःखविमोक्षणं हे
मुने त्वं यत्कालीये । एमिति वाक्यालंकारे । तं मार्गं नोऽस्माकं देहमाहुने ब्रूहि ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तं दशमाध्ययनं तदनंतरमेकादशमारण्यते । अथ चायमनिसंबंधः । इ
हानंतराध्ययने समाधिः प्रतिपादितः सच ज्ञानदर्शनतत्पचारित्ररूपोवर्तते । नावमार्गो
प्येवमात्मकएवेत्यतोमार्गोऽनेनाध्ययनेन प्रतिपाद्यतेइत्यनेन संबंधेनायातस्याध्ययनस्य
चत्वार्युपक्रमादीन्यनुयोग द्वाराणि वाच्यानि । तत्राप्युपक्रमांतर्गतोत्थाधिकारोपं । तद्यथा ।
प्रशस्ताज्ञानादिकोनावमार्गस्तदाचरणं चात्रानिधेयमिति । नामनिष्पन्नेतु निक्षेपे मा
र्गइत्यस्याध्ययनस्य नाम । तन्निक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । " एतां ववणा दविण, खेने काले त
देव नावेप ॥ एतो खलु मग्गस्तय, णित्तेवो वविहो होइ ॥ ९ ॥ (एतांववणेत्यादि) ना
मस्थापनाद्व्यक्षेत्रकालनावचेदन्मार्गस्य थोढा निक्षेपः । तत्र नामस्थापने सुगमत्वाद्

नादृत्य । कशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तं इव्यमार्गमधिकृत्याह । “फलगलयं दोह्वणचि,त्तर
 कुदवणविलप्यास मग्गेय । खल्लिगव्ययपरिक्ख हे उच्चजलाकासदव्वमि” ॥ १० ॥ (फ
 लकेत्यादि) फलकैर्मार्गः फलकमार्गः । यत्र कर्दमादिजयात् फलकैर्गम्यते । जतामार्गस्तु
 यत्र जतावलंबेन गम्यते । अंदोलनमार्गोपि यत्रांदोलनेन दुर्गमतिर्लघ्यते । वेत्रमार्गोयत्र
 त्रलतोपपट्टेन जलादैर्गम्यते इति । तद्यथा । चारुदत्तोवेत्रलतोपपट्टेन वेत्रवतीं नदीमु
 तीर्य परकूटं गतः । रज्जुमार्गस्तु यत्र रज्ज्वाकिंचिदतिदुर्गमतिर्लघ्यते । दवर्नंति यानं तन्मा
 र्गोदवर्नमार्गः । विलमार्गोयत्र तु गुहायाकारेण विलेन गम्यते । पाशप्रधानोमार्गः पा
 शमार्गः । पाशकूटकवागुरान्वितोमार्गइत्यर्थः । कीलकमार्गोयत्र बालुकोत्कटे मरुकादि
 विषये कीलकानिहानेन गम्यते । अजमार्गोयत्र बस्त्येनाजेन गम्यते । तद्यथा । सुव
 र्णनूम्नां चारुदत्तोगतइति । पद्मिमार्गोयत्र चारुडादिपद्मिनिर्वेशांतरमवाप्यते । उत्रमार्गो
 यत्र उत्रमंतरेण गंतुं न शक्यते । जलमार्गोयत्र नावादिना गम्यते । आकाशमार्गोविद्या
 धरादीनामप्येतर्षोपि फलकादिकोऽव्ये इव्यविषयेऽवगंतव्यइति । क्षेत्रादिमार्गप्रतिपाद
 नायाह । “खेत्तंमि जंमि खेत्ते, काले कालो जहिं हवइ जोउ” । जावंमि होंति डुवि
 हो, पसउतह अण्णसंघोय ३ ॥ ११ ॥ (खेत्तंमीत्यादि) क्षेत्रमार्गं पर्यालोच्यमाने य
 स्मिन् क्षेत्रे ग्रामनगरादौ प्रवेशेवा शालिक्षेत्रादिके वाक्षेत्रे योयानि मार्गोयस्मिन्वा क्षेत्रे
 व्याख्यायते सक्षेत्रमार्गः । एवं कालेप्यायोज्यं । जावे त्वालोच्यमाने द्विविधोपि जवति
 जावमार्गः । तद्यथा । प्रशस्तोऽप्रशस्तश्चेति । प्रशस्ताप्रशस्तचेदप्रतिपादनायाह । “डुवि
 हंमि वित्तगजेदो, एवो तस्स विचिणिष्ठिउ डुविहो ॥ सुगतिफलडुग्गतिफलो, पगयं सु
 गतीफले णिउं ४ ॥ १२ ॥ (डुविहंमीत्यादि) द्विविधेपि प्रशस्ताप्रशस्तरूपे जावमार्गं प्र
 त्येकं त्रिविधो जवति । तत्राप्रशस्तोमिष्यात्वाविरतिरज्ञानं चेति । प्रशस्तस्तु सम्यग्दर्शन
 ज्ञानचोरित्ररूपइति । तस्य प्रशस्ताप्रशस्तरूपस्य जावानावमार्गस्य विनिश्चयोनिर्णयः फलं
 कार्यं । निष्ठाविधा । तद्यथा । प्रशस्तः सुगतिफलोऽप्रशस्तश्च दुर्गतिफलइति । इह तु पुनः
 प्रशस्ताऽधिकारः सुगतिफलेन प्रशस्तमार्गोऽपि । तत्राप्रशस्तं दुर्गतिफलं मार्गं प्रतिपिपा
 दयिपुस्तत्कर्तृनिर्दिदिक्कुराह । “डुग्गइफलवादीणं, तिन्नि तिस छासताइवादीणं ॥ खेमे य खे
 मरूवे, चयक्कं मग्गमादीसु ५ ॥ १३ ॥ (डुग्गइत्यादि) दुर्गतिः फलं यस्य स दुर्गतिफ
 लस्तद्वदनशीला दुर्गतिफलवादिनस्तेषां प्रवाहुकानां त्रीणि त्रिपष्टयधिकानि शतानि ज
 वंति । दुर्गतिफलमार्गोपदेष्टृत्वं च तेषां मिथ्यात्वोपहतदृष्टितया विपरीतजीवादित्वान्युप
 गमात् । तत्संख्या चैवमवगतव्या । तद्यथा । असियसपंकिरियाणं, अकिरियवाइण होइनु
 लसीई ॥ अस्माणियसत्तही, वेणइयाणं च वचीसं ॥ १ ॥ तेषांच स्वरूपं समवसरणाध्ययने
 वक्ष्यतइति । सांप्रतं मार्गजंगद्वारेण निरूपयितुमाह । तद्यथा । एकः क्षेत्रमोमार्गस्तस्करसिंह

व्याघ्राद्युपध्वरहितत्वात्तथा हेमरूपश्च समत्वात्तथा त्रयोपुष्पफलवृक्षोपेतजलाश्रया
कुजत्वाच्च । तथा परः हेमोनिश्चौरः कित्वहेमरूपउपलशकलाकुलगिरिनीकंटकगर्तशता
कुलत्वेन विपमत्वात्तथाऽपरोहेमस्तस्करादिनयोपेतत्वात्हेमरूपश्चोपलशकलाद्यंजावतया
समत्वात्तथाऽन्योनहेमोनापि हेमरूपः सिंहव्याघ्रतस्करादिदोषदुष्टत्वात्तथा गर्तपाषाणि
म्नोन्नतादिदोषदुष्टत्वाच्चेति । एवं जावमार्गोप्यायोज्यः । तद्यथा । ज्ञानादिसमन्वितोऽव्य
लिंगोपेतश्च साधुः हेमः हेमरूपश्च । तथाऽहेमोऽहेमरूपस्तु सएवं जावसाधुः कारणिको
इव्यलिंगरहितः । तृतीयजंगकगतानिह्वाः परतीर्थिकागृहस्थाश्चरमजंगकवर्तिनोऽष्ट
व्याः । एवमनन्तरोक्तप्रक्रियया चतुष्कं जंगकचतुष्टयं मार्गादिप्यायोज्यं । आदिग्रहणादन्य
त्रापि समाध्यादावायोज्यमिति । सम्यक्मिथ्यात्वमार्गयोः स्वरूपनिरूपणायाह । सम्मप्यणि
उ मग्गो, णाणे तह दंसणे चरित्थिये ॥ वरगपरिच्चायादी, विस्सोमिच्चत्तमग्गोति ६ ॥ १४ ॥ (स
मप्यणिउड्यादि) सम्यग्ज्ञानं दर्शनं चारित्रं चेत्ययं त्रिविधोपि जावमार्गः सम्यग्दृष्टिनिर्ग
णधरादिभिः सम्यग्वा यथावस्थितवस्तुतया च निरूपणया प्रणीतस्तैरेव सम्यगाचीर्णव्यासे
वितोमार्गोमिथ्यात्वमार्गोऽप्रशस्तमार्गोऽनवतीति । शुशब्दो स्य दुर्गतिकलनिबन्धनत्वेनऽविज्ञे
पणार्थेऽस्ति । स्वपूष्यानामपि पार्श्वस्थादीनां पट्टजीवनिकायोपमर्दकारिणां कुमार्गाश्रित
त्वं दर्शयितुमाह । इद्विरससायगुरुया, ठळ्जीवनिकाय शायनिरयाए ॥ जेचदिसंति
मिग्गं, कुमग्गमग्गस्सिता तेउ ॥ १५ ॥ (इद्विरसेत्यादि) ये केचन अष्टपुष्पमार्गः जीतज
विहारिणोऽद्विरसतातगौरवेण । गुरुकागुरुकर्माणश्चाधकमोद्युपनोगेन पट्टजीवनि
कायव्यापादनरताश्चापरे तेन्योमार्ग मोक्षमार्गमात्मानुचीर्णमुपदिशंति । तथाहि । नारी
रमिदमायं धर्मसाधनमिति मत्वा कालसंहननादिहानेश्चाधकमोद्युपनोगोपि न दोषाये
त्येवं प्रतिपादयंति तच्चैवं प्रतिपादयंतः कुस्सितमार्गास्तीर्थकरास्तन्मार्गाश्रिताजघंति । तु
शब्दादेतेपि स्वपूष्याएतदुपदिशंतः कुमार्गाश्रितानवतीति किंपुनस्तीर्थिकाऽस्ति । प्रशस्तगात्र
प्रणयनेन सन्मार्गाविष्करणायाह । “तवसंजमप्यहाणा, गुणधारी जे यंपंति सप्पायं ॥
सबजगजीवहिंयं, तमाहुसम्मप्यणीयमिणं” ॥ १६ ॥ (तवसंयमेत्यादि) तपः सत्वाद्यान्यंतरं
द्वादशप्रकारं तथा संयमः सप्तदशजनेदःपंचाश्रवविरमणादिलक्षणस्तान्यां प्रधानास्तपःसंय
मप्रधानान्तथाऽष्टादशजीजागमह्माणि गुणास्तद्धारिणोगुणधारिणोये सत्साधवस्तएवं
ज्ञतापं सत्तावं परमार्थजीवाजीवादिलक्षणं वदंति प्रतिपादयंति । किंचूतं सर्वस्मिन् जग
ति ये जीवास्तेन्यो हितं पथं तद्वर्णनतस्तेषां सत्पददेगदानतोवा । तं सन्मार्गं सम्यग्मार्गं
ज्ञाः सम्यगविपरीतत्वेन प्रणीतमादुरुक्तवन्तस्ति । सांप्रतं सन्मार्गस्यैकार्थिकान् दर्शयितुमा
ह । “पंथो मग्गो षोच, नहिधीतिसुगतीहियसुवहं ॥ पंथं सेयं णिच्चुड, णिच्चाणं शिवकरं चैव”
॥ १७ ॥ (पंथोमग्गो षोचत्यादि) देशादिवहितदेशांतरप्राप्तिरूपः पंथाः सचेह जाव

मार्गाधिकारे सम्यक्त्वाख्यातिरूपो ऽवगंतव्यः। तथा मार्ग इति पूर्वस्माद्विशुद्ध्या विशिष्टतरतो मार्गः सचेद् सम्यक्ज्ञानावाप्तिरूपो ऽवगंतव्यः। तथा न्याय इति निश्चयेनायनं विशिष्टस्थान प्राप्तिरूपं यस्मिन् सति सन्यायः। सचेद् सम्यक्चारित्र्यावाप्तिरूपो ऽवगंतव्यः। सत्पुरुषाणामयं न्याय एव। यद्भावाप्तयोः सम्यग्दर्शनज्ञानयोस्तत्फलनूतेन सम्यक्चारित्र्येण योगो नवतीत्यतो न्यायशब्देनात्र चारित्र्योर्गो ऽभिधीयत इति। तथा विधिरिति। विधानं विधिः सम्यक्ज्ञानदर्शनयोर्गोपयेनावाप्तिस्तथा धृतिरिति धरणं धृतिः सम्यक्दर्शने सति चारित्र्यावस्थानं मानुषादाविव विशिष्टज्ञानाभावाद्ब्रह्मैवमुच्यते। तथा सुगतिरिति शोचना गतिरस्मात्तु ज्ञानचारित्र्याच्चेति सुगतिः। ज्ञानक्रियान्यां मोक्ष इति न्यायात्सुगतिशब्देन ज्ञानक्रिये अभिधीयते। दर्शनस्य तु ज्ञानविशेषत्वादत्रैवातर्जावो ऽवगंतव्यः। तथा हि। हितमिति परमार्थतो मुक्त्यवाप्तिस्तत्कारणं वा हितं तच्च सम्यग्दर्शनचारित्र्याख्यमवगंतव्यमिति। अत्र च संपूर्णानां सम्यग्दर्शनादीनां मोक्षमार्गत्वे सति यद्यस्तसमस्तानां मोक्षमार्गत्येनोपन्यासः स प्रधानोपसर्जनविवक्षया न दोषायेति। तथा सुखमिति सुखहेतुत्वात्सुखमुपशमश्रेण्यामुपशमकं प्रत्यपूर्वकरणानिर्वृत्तिबाधरसूक्ष्मसंपरयारूपा गुणत्रयावस्था। तथा पथ्यमिति पथि मोक्षमार्गे हितं पथ्यं तच्च रूपकश्रेण्यां पूर्वोक्तं गुणत्रयं तथा श्रेय इत्युपशमश्रेणिमस्तकावरस्था उपशान्तसर्वमोहावस्थेत्यर्थः। तथा निर्वृतिहेतुत्वान्निर्वृतिः क्षीणमोहावस्थेत्यर्थः। मोहनीयविनाशोऽवश्यं निर्वृत्तिसद्भावादिति जावः। तथा श्रेय इति निर्वाणमिति घनघातिकर्मचतुष्टयरूपेण कर्मरूपेण केवलज्ञानावाप्तिस्तथा शिवं मोक्षपदं तत्करणशरीरं शैलेऽवस्थागमनमित्येवमेतानि मोक्षमार्गत्वेन किञ्चिद्भेदाच्चेदेन व्याख्यातान्यभिधानानि। यदि चेत्ते पर्यायशब्दा एकार्थिकामोक्षमार्गस्येति। गतोनानिष्पन्नो निरूपस्तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्वलजितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं। तच्चेदं (कपरमंगे इत्यादि) विचित्रत्वात्त्रिकालविषयत्वाच्च सूत्रस्यागा मुक्तं पृष्ठकमाश्रित्य सूत्रमिदं प्रवृत्तमतोजंबूस्वामी सुधर्मस्वामिनमिदमाह। तद्यथा। कतरः किंनूतो मोक्षोऽपवर्गावाप्तिमंथोऽस्यां त्रिलोक्यामाख्यातः प्रतिपादितो न गवता त्रिलोक्योऽरणसमर्थेनैकांतहितैपिणा माहनेनेत्येवमुपदेशः प्रवृत्तिर्यस्यासौ माह न स्तीर्यरुत्तेन। तमेव विशिनष्टि। मतिर्लोकालोकांतर्गतसूक्ष्मव्यवहितविरुद्धातीतानागतवर्तमानपदार्थाविर्जाविकाकेवलज्ञानाख्या यस्याख्यसौ मतिर्मास्तेन प्रशस्तं जावमार्गं मोक्षगमनं प्रति कजुं प्रगुणं यथावस्थितपदार्थस्वरूपनिरूपणद्वारेणावकं सामान्यविशेषनित्यानित्यादिस्याद्वादसमाश्रयणात्तेव नूतं मार्गं ज्ञानदर्शनतत्पञ्चाचारित्र्यात्मकं प्राप्य लब्ध्वा संसारोदरविवरवर्ती प्राणी समग्रसामग्रीकडपमिति नचायं संसारसमुद्गतरत्यत्यंतदुस्तरं तदुत्तरगुणसामग्र्या एव दुष्प्रापकत्वात्। तदुक्तं। माणुस्त खेत्तजाई, कुज्जरूपा रोगमाउथं बुद्धा ॥ समणोग्गहसद्दासं, यमोयलोपमि डल्लाहाई इत्यादि ॥१॥ स एव पृष्ठकः पुनरप्याह। (तं

मग्नेऽत्यादि) योसौ मार्गः सत्वहिताय सर्वज्ञेनोपदिष्टोऽज्ञेपैकांतकादित्यवकरहितस्तं मार्गं । नास्योत्तरः प्रधानोस्तीत्यनुत्तरस्तं शुद्धोऽवदातो निर्दोषः पूर्वापरव्याहृतदोषापगमात्सावद्यानुष्ठानोपदेशान्नावाह्यमिति । तथा सर्वाण्यशेषाणि बहुनिर्नवरूपचितानि दुःखकारणत्वाद्दुःखानि कर्माणि तेन्योविमोक्षणं विमोचकं तमेवं नूतं मार्गमनुत्तरं निर्दोषं सर्वदुःखहृत्कारणं हेनिहो यथा त्वं जानीषे । एमिति वाक्यालंकारः । तथा तं मार्गं सर्वज्ञप्रणीतं नोऽस्माकं हेमहामुने ब्रूहि कथयेति ॥ ३ ॥

जइ णो केइ पुच्छिजा, देवा अइव माणुसा ॥ तेसिं तु कयरं मग्गं
आइस्केज्ज कहाहिणो ॥३॥ जइ णो केइ पुच्छिजा, देवा अइव
माणुसा ॥ तेसिं मं पडिंसाहिज्ज मग्गसारं सुणेहमे ॥ ४ ॥

अर्थ—यद्यपि मुज्जेतो तमारी प्रतिते मार्गं सुगमते, परंतु अन्य कोऽने मार्गं दुःखं के वीरीते कहुं एवा अजिप्रायें पूहुंहुं । (जइणोकेइपुच्छिजा के०) यद्यपि अमने कोइ पूठे कोण पूठे तोके (देवाअइवमाणुसा के०) देवो अथवा मनुष्यजे चक्रवर्त्यादिक ते पूठे (तेसिंतुकयरंमग्गं के०) तेवारे तेने कयो मार्गं (आइस्केज्जकहाहिणो के०) कहाए ते तमे कहो ॥ ३ ॥ एम श्रीजंबुस्वामियें पूठया थका श्रीसुधर्मस्वामि कहेटे । (जइणो केइपुच्छिजादेवाअइवमाणुसा के०) यद्यपि तमने कोइ देव अथवा मनुष्य संसार त्रांतिनो भंग करनार एवा मार्गनी वात पूठे, तेवारे (तेसिमंपडिंसाहिज्ज के०) तेने त मारे जे मार्गं कहवो (मग्गसारंसुणेहमे के०) तेमार्गनो सारं दुःखं तमने कहुंहुं ते तमे साजलो.

॥ दीपिका—यदि नोऽस्माकं केचन पृष्ठेयुः । देवाअथवा मनुष्यास्तेषामहं । तुरेवार्ये । कतरं के मार्गं (आइस्केज्जति) आवहानि आवहवो तत्कथय नोऽस्माकमिति ॥ ३ ॥ यदि केचित्सुज्जबोधयोवोयुष्माकं मार्गं पृष्ठेयुः । के । ते देवामनुष्यावा तेषां पृष्ठतामिमं धर्मं प्रति कथयेस्ताधुस्तंमार्गं सारं मम कथयतः शृणुत ययं ॥ ४ ॥

॥ टीका—यद्यप्यस्माकमसाधारणगुणोपलब्धेर्युष्मत्प्रत्ययेनैव प्रवृत्तिः स्थापयाम्यन्ये पां किंनूतोमार्गोमयाव्येयस्यनिप्रायवानाह । (जइणेत्यादि) यदा कदाचिन्नोस्मानु केचन सुलजबोधयः संसारोद्दिष्टाः सम्मग्नमार्गं पृष्ठेयुः । के ते देवाभर्तुर्निकायास्तथा मनुष्याः प्रतीताः बाहुदयेन तयोरेव प्रभसज्जावातज्जपादानं । तेषां पृष्ठतां कतरं मार्गं महमाख्यास्ये कथयिष्ये तदेतदस्माकं त्वं जानातः कथयेति ॥ ३ ॥ एवं पृष्टः सुधर्मस्वाम्याह । (जइणेत्यादि) यदि कदाचिद्वोयुष्मान् केचन देवामनुष्यावा संसारं त्रांतिपरामग्राः सम्मग्नमार्गं पृष्ठेयुस्तेषां पृष्ठतामिममिति वक्ष्यमाणलक्षणं यद्जीवनिकायप्रतिपादनगर्ज

तद्वाप्रवणं मार्गं (पंडिसाहिज्जेति) प्रतिकथयेत् । मार्गसारं मार्गपरमाथे यं नवंतो
न्येषां प्रतिपादयिष्येति तन्मे मम कथयतः शृणुत यूपमिति । पाठांतरं वा (तसितुडं
मार्गं आइकेज्जसुणेहमेति) उक्तानार्थे ॥ ४ ॥

अणुपुर्वेण महाघोरं, कासवेण पुर्वेइयं ॥ जमादाय इत्तं पुवं, स
मुदं ववहारिणो ॥५॥ अतारि सुतरंतेगे, तरिस्संति आणगया ॥

तं साञ्चा पडिवक्कामि, जंतवो तं सुणेहमे ॥ ६ ॥

अर्थ—(अणुपुर्वेण के०) आनुपूर्वि एतले अनुक्रमे (पंचिंदियत्तणं माणुसत्तणं)
इत्यादिक अनुक्रमे करीने (महाघोरं के०) पालतां अत्यंत दुष्कर ठे एवो जे मार्गानो
सार ते (कासवेणपुर्वेइयं के०) काश्यपजे श्रीमहावीर देव तेणे जाण्यो एतले कहायो; (ज
मादाय के०) जेमार्गना ग्रहण करवा थकी (इत्तंपुर्वेके०) पूर्वे अतीतकाले घणा सद्य
रूप उत्तर एवो संसार-समुद्र तखाडे ते उपर दृष्टांत कहेडे. (समुदंववहारिणो के०)
जेम व्यवहारीआ वस्तुनां लोनी थका उत्तर समुद्र तरे तेनी पेरे तखाडे ॥५॥ (अतारि
सुतरंतेगे के०) जे मार्ग ग्रहण करीने अतीतकाले अनंतजीव संसार समुद्र तखा
(तरिस्संति आणगया के०) अने हमणा पण संख्याता जीव संसार समुद्र तरेडे, तथा
आगमिक काले पण अनंतजीव तरडो, एम त्रणे काले संसार समुद्रने जेवडे तरेडे
एवो जे मोक्षतो मार्ग (तेश्रुत्वा प्रतिवक्ष्यामि के०) तेने सांजलीने अंगीकार करे ते
मार्ग सत्यप्रकारे तमने कहीछुं (जंतवो तं सुणेहमेके०) माटे अहो जीवो ते सर्व हुं
कहुं माटे एकाग्रचित्ते तमे सांजली ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—यथाहमनु पूर्वेण परिपाटया मार्गं वदिम तथा शृणुत यूपं किंचूत मार्गं का
पुरुषैर्ज्ञेयत्वात्तन्महाघोरं काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं प्ररूपितं यं मार्गमादाय गृहीत्वा
इतः सम्मार्गोपादानात्पूर्वमादावेवानुष्ठितत्वात्संसारं तरंति । अथा व्यवहारिणः सां
यात्रिकाः पोतेन समुद्रं तरंति ॥ ५ ॥ यं मार्गमाश्रिताः पूर्वं बहवोऽतीरुस्तीर्णाः संसारं
सांप्रतमप्येके तरंति महाविदेहादौ तथा ज्ञानतकाले तरिष्यंति । एवंचूतं तं मार्गं श्रु
त्वा तीर्थकृद्भ्यः अहं प्रतिवक्ष्यामि । हेजंतवोद्वेष्टाणिनः तं मार्गं मम कथयतः शृणुत
यूपमिति सुधर्मेत्वाभिवचनं ॥ ६ ॥

॥ टीका—पुनरपि मार्गानिष्ठं कुर्वन्सुधर्मेत्याह । (अणुपुर्वेणेत्यादि) यथाहमनु
पूर्वेणानुपरिपाटया कथयामि तथा शृणुत । यद्विवा यथा चात्रपूर्वा सामर्थ्या वा मार्गो
वाप्यते तद्वृणुत । तद्यथा । पदमिच्छाणाञ्चदृष्ट्यादितावद्यावत् । नारसविहेकसाए, ख

विण्डवसामिण्यजोगेहिं ॥ लज्जश्चरित्तलानो, इत्यादि तथा चत्तारिपरमंगाणीत्यादि । किञ्चूतं मार्गं तमेव विशिनष्टि । कापुरूपैः संग्रामप्रवेशवत् डुरथ्यवसायत्वान्महानयानकं काश्यपोमहावीरवर्धमानस्वामी तेन प्रवेदितं प्रणीतं मार्गं । कथयिष्यामीत्यनेन स्वमनी पिकापरिहारमाह । ये शुद्धमार्गमुपादाय गृहीत्वा ऽतस्ति सन्मार्गोपादानात् पूर्वमादावे वातुष्ठितत्वाद्दुस्तरं संसारं महापुरुषास्तरन्ति । अस्मिन्नेवार्थे दृष्टान्तमाह । व्यवहारः प एण्यक्रयविक्रयलक्षणोद्यते येषांते व्यवहारिणः सांघात्रिकाः । यथा ते विशिष्टलानार्थिनः किञ्चिन्नगरं गियासुवोयानपात्रेण दुस्तरमपि समुद्धं तरन्त्येवं साधवोप्यात्यंतिकैकांतिका बोधमुत्प्रेषिणः सम्यग्दर्शनादिना मार्गेण मोक्षं जिगमिषवोदुस्तरं नवौवं तरन्तीति ॥ ५ ॥ मार्गविशेषणमाह । (अतरिसुइत्यादि) यं मार्गं पूर्वं महापुरुषाचीर्णमव्यनिचारिण माश्रित्य पूर्वस्मिन्तनादिके काले बहवोऽनन्ताः सत्त्वाद्यंशेपकर्मकचीवरविप्रमुक्ताजनवौ यं संसारमतीर्षुस्तीर्णवंतः सांप्रतमप्येके नमग्रसामग्रीका अस्संख्येयाः सत्त्वास्तरन्ति । महा विदेहादौ सर्वदा सिद्धिसन्नावा वर्तमानत्वं न विरुध्यते । तथाऽनागतेच काले पर्यवसानात्मकेऽनन्तात्मकेऽनन्ताएव जीवास्तरिष्यन्ति । तदेवं कालत्रयेपि संसारसमुद्धोत्तारकं मोक्ष गमनैककारणं प्रगस्तं जावमार्गमुत्पन्नदिव्यज्ञानस्तीर्थकृत्रिरुपदिष्टं तं चाहं सम्यक् श्रुत्वा स्ववार्थं च युष्माकं शृणुपूर्णां प्रतिवक्ष्यामि प्रतिवादिष्यामि । सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनं निश्रीकृत्यान्येषामपि जंतूनां कथयतीत्येतद्वक्ष्यितुमाह । हे जंतवोऽजिमुखीनूय तं चारित्र मार्गं मम कथयतः गृणुत यूयं । परमार्थकथनेऽत्यंतमादरोपादानार्थमेवमुपन्यासऽति ॥ ६ ॥

पुढवीजीवा पुढो सत्ता, आउजीवा तहागणी ॥ वाउजीवा पुढो

सत्ता, तणरुक्का सवीयगा ॥ ७ ॥ अहावरा तसा पाणा, एवं ठक्का

य आहिया ॥ एतावए जीवकाए, एावरे कोइविऊई ॥ ८ ॥

अर्थ— (पुढवीजीवापुढोसत्ता के०) पृथिवीकांय जीव तेपणं जुदा जुदा जाणवा (आउजीवा के०) तेमज अपकायना जीव; उंस धूयरी प्रमुख पयक् पयक् जाणवा (तहागणी के०) तथा अग्रीकायना पण इंगल ज्वाल भूमर प्रमुख जीवो जुदा जुदा जाणवा तथा (वाउजीवापुढोसत्ता के०) वायुकायना जीव पण जुदा जुदा जाणवा अने (तणरुक्कासवीयगाके०) तृण वृद्धनी जाती तथा बीज ते शाली प्रमुख ए सर्व वनस्पति कायना जीव जाणवा. ॥ ७ ॥ (अहावरातसापाणा के०) अथानंतर अहारा एटले ए पूर्वे जे स्थावर जीवो कहा तेथकी अपर बीजा वेंडियादिक प्राण ते त्रसजीवो जाणवा (एवंठक्कायथाहिया के०) ए प्रमाणे ठक्कायना जीवो श्री तीर्थकर

तथा गणधरे कल्याणे. (एतावएजीवकाए के०) एटजीज ए जीवनी निकायने (एावरे कोइविऊई के०) परंतु एयकी उपरांत वीजी कोइ जीवनी निकाय नथी. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—पृथिवीजीवाः पृथक् प्रत्येकं सत्त्वाजंतवो ज्ञेयाः । आपश्च जीवाएवमग्नि कायाजीवावायुजीवाश्च पृथक्सत्त्वाः प्रत्येकजीवास्तृणानि कुशादीनि वृक्षाश्रूताद्याः बीजानि शाक्यादीनि एतेच वनस्पतिजैदाः ॥७॥ अथापरे त्रसाः प्राणिनोद्वित्रिचतुःपंचेंडियाएवं पट्कायाश्चाख्यातास्तीर्यकृद्भिः । एतावान् जीवराशिर्नापरो विद्यते कश्चित् ॥८॥

॥ टीका—चारित्रमार्गस्य प्राणान्तिपातविरमणमूलत्वात्तस्य च तत्परिज्ञानपूर्वकत्वात्ततो जीवलरूपनिरूपणार्थमाह । (पुढवीजीवाइत्यादि) पृथिव्येव पृथिव्याभितावाजीवास्तेच प्रत्येकशरीरत्वात्पृथक् प्रत्येकं सत्त्वाजंतवोऽवगंतव्याः । तथा आपश्च जीवाएवमग्निकायाश्च तथापरे वायुजीवास्तदेवं चतुर्मेहानूतसमाभिताः सत्त्वाः प्रत्येकशरीरिणोऽवगंतव्याः । एतएव पृथिव्यप्तेजोवायुसमाभिताः सत्त्वाः प्रत्येकशरीरिणोवद्ध्यमाणवनस्पतेस्तु साधारणा साधारणशरीरत्वेनापृथक्त्वमप्यस्तीत्यस्यार्थस्य दर्शनाय पुनः पृथक् सत्त्वग्रहणमिति । वनस्पतिकायस्तु यः सूक्ष्मः ससर्वोपि निगोदरूपः । साधारणबादरस्तु साधारणाऽसाधारणश्चेति । तत्र प्रत्येकशरीरिणोऽसाधारणस्य कतिचिज्जैदान्निर्विदिकुराह । तत्र तृणानि दर्नवीरणादीनि वृक्षाश्रूताशोकादयः सहबीजैः शालिगोभूमादिनिर्वर्ततइति सर्वा जकाएते सर्वेपि वनस्पतिकायाः सत्त्वावगंतव्याः । अनेनच बीडादिमतनिरासः कृतोवगंतव्यइति । एतेषां च पृथिव्यादीनां जीवानां जीवत्वेन प्रसिद्धित्वरूपनिरूपणमाचारे प्रथमाध्ययने शास्त्रपरिज्ञान्ये न्यक्षेण प्रतिपादितमिति नेह प्रतन्यते ॥ ७ ॥ पृष्ठजीवनिकायप्रतिपादनायाह । (आहावरेत्यादि) तत्र पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतयएकेंडियाः सूक्ष्मबादरपर्याप्तापर्याप्तकजेदेन प्रत्येकं चतुर्विधाः । अथानंतरमपरेऽन्ये त्रसंतीति त्रसा द्वित्रिचतुःपंचेंडियाः रुमिपिपिलिकात्रमरमनुष्यादयः । तत्र द्वित्रिचतुरिडियाः प्रत्येकं पर्याप्तकापर्याप्तकजेदात्पट्टिद्याः । पंचेंडियास्तु संध्यसंक्षिपर्याप्तकापर्याप्तकजेदाच्चतुर्विधाः । तवे देवमनंतरोक्तया नीत्या चतुर्दशनूतग्रामात्मकतया व्याख्यातास्तीर्यकरणधरादिभिः । एतावानेवतन्नेदात्मकएव संक्षेपतोजीवनिकायोजीवराशिर्नवत्पंडजोन्निकृत्तसंस्वेदजादेरत्रैवा तर्जावान्नापरोजीवराशिर्विद्यते कश्चिदिति ॥ ८ ॥

सवादिं अणुजुतीहीं, मतिमं पडिलोहिया ॥ सवे अकंतडुकाय,
अतो सवे आहंसया ॥९॥ एयं खु णाणिणो सारं, जं न हिंसति
कंचण ॥ अहिंसा समयं चेव, एतावंतं विजाणिया ॥ १० ॥

अर्थ—ए पूर्वोक्त ४ जीवनी निकाय कही हवे जे कांइ करबुं ते देखावे. (सबाहिं अणुजुतीहीं के०) समस्त अनुशुक्ति एटले जीवितव्य साधवाना कारण तेणेकरी जीवने सम्यक् प्रकारे उलखीने (मतिमं के०) बुद्धिवंत पुरुष जीवादिक तत्त्वने (पडिलेहिया के०) प्रतिलेखी एटले आलोचीने, (सबे अकंत दुःखाय के०) सर्वजीवो दुःख थकी आकांत थायवे, एटले एकांते दुःख कोइने वद्वन नथी सर्व सुखना अर्थीवे, (अतो के०) ते कारण माटे (सबेअहिंसया के०) पृथव्यादिक सर्व जीवोने हणे, नही, ठए कायनी दया पावे ॥ ए ॥ (एयं खुणाणिणोसारं के०) एहिज निश्चय थकी ज्ञानी ने जाणवानो सारवे, (जंनहिंसतिकंचण के०) जे कोइ जीवो विनाश नकरे परमार्थ थकी तेनेज ज्ञानी कहीये, के जे कोइ परजीवने पीडा उपजाववा थकी निवर्त्ते व कंच किंताए पडियाए इति वचनात् (अहिंसा समर्थयेव के०) अहिंसा जे दया तेज निश्चये थकी आगमनुं तत्व जाणवुं (एतावंतं विजाणिया) किंबहुना एटलुं जाणीने दयाने विषे यत्न करवो परंतु घणुं जाणे छुं फलवे. ॥ १० ॥

॥ दीपिका—सर्वाजिरनुकूलशुक्तिनिर्मेतिमान् पृथिव्यादिजीवान् प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जीवत्वेन प्रत्याप्य तथा सर्वे जीवाश्चाकांतदुःखाद्यंननिमतदुःखाः सुखैपिण्येति मत्वाऽतो मतिमान्सर्वाणिनो न हिंस्यात् ॥ ए ॥ सुर्वीक्ष्यालंकारे निश्चयेवा । एतदेव ज्ञानिनः सारं यत्कंचन प्राणिनं न हिनस्ति अहिंसाप्रधानं संयममेतावंतमेव विज्ञानं यन्न हिंस्यात्कंचन किंबहुना ज्ञातेन एतावता ज्ञातेन विवक्षितकार्यसिद्धिः ॥ १० ॥

॥ टीका—तदेवं पङ्जीवनिकायं प्रदर्श्य यत्तत्र विधेयं तदज्ञेयितुमाह । (सबाहीत्यादि) सर्वायाः काश्चनानुरूपाः पृथिव्यादिजीवनिकायसाधनत्वेनानुकूलाशुक्तयः साधनानि । य दिवा सिद्धिविरुद्धानैकैतिकपरिहारेण पक्षधर्मत्वसंपक्षसत्वविपक्षव्यावृत्तिरूपतया शुक्तिसंगताशुक्तयस्तानिर्मेतिमान् सदिवेकी पृथिव्यादिजीवनिकायान्प्रत्युपेक्ष्य पर्यालोच्य जीवत्वेन प्रसाध्य तथा सर्वेपि प्राणिनोऽकांतदुःखादुःखद्विषः सुखलिप्तवश्च मत्वाऽतो मतिमान् सर्वानपि प्राणिनो न हिंस्यादिति । शुक्तयश्च तत्प्रसाधिकाः संक्षेपेणेमाइति । सात्मिका पृथिवी तदात्मनां विदुमलवणोपलादीनां समानजातीयांकुरसद्भावादज्ञोविकारां कुरवत् । तथा सचेतनमंजो नूभिखननादाविष्टतस्वनावसंजवादङ्कुरवत् । तथा सात्मकं तेजस्तयोग्याहारवृथ्या वृष्ट्युपलब्धेर्बालकवत् । तथा सात्मकोवायुरपरप्ररितिनियततिरश्ची नगतिमत्वान्नोवत् । तथा सचेतनावनस्पतयोजन्मजरामरणरोगादीनां समुद्धानां सद्भावात्स्वीवत्तथा श्रुतसंरोहणाहारोपादानदौहृदसद्भावस्पर्शसंकोच सायान्दस्वापप्रबो

धाश्रयोपसर्पणादिज्योहेतुज्योवनस्पतेश्चैतन्यसिद्धिः । ईंझियादीनां तु पुनः कृम्यादीनां स्पष्टमेव चैतन्यं तदेदनाश्रोपक्रमिकाः स्वानाविकाश्च समुपलभ्यमानामनोवाक्कायैः कृत कारितानुमतिजिश्च नवकेन जेदेन तत्पीडाकारिणउपमर्दान्निवर्तितव्यमिति ॥ ९ ॥ एतदेव समर्थयन्नाह । (एयंखुइत्यादि) खुशब्दोवाक्यालंकारेऽवधारणेवा । एतदेवानंतरोक्तं प्राणातिपातनिवर्तनं ज्ञानिनोजीवस्वरूपतद्वधकर्मबंधवेदिनः सारं परमार्थप्रधानं । पुनरप्यादरख्यापनार्थमेतदेवाह । यत्कंचनप्राणिनमनिष्टदुःखं सुखैपिणं न हिनस्ति प्रनूतवेदिनोपि ज्ञानिनएतदेव सारतरं ज्ञानं यत्प्राणातिपातनिवर्तनमिति । ज्ञानमपि तदेव परमार्थतोयत्पीडातोनिवर्तनं । यथोक्तं । किंताए पढियाए, पयकोडीए पयालनूयाए ॥ ज जिन्नियं ए णायं, परस्स पीडा न कायवा ॥१॥ तदेवमहिंसाप्रधानः समयआगमः संकेतो वापदेशरूपस्तदेवंनूतमहिंसासमयमेतावंतमेव विज्ञाय किमन्येन बहुना परिज्ञानेनैतावतैव परिज्ञानेन मुमुक्षोर्विवक्षितकार्यपरिसमाप्तेरतो न हिंस्यात्कंचनेति ॥ १० ॥

उडुं अहेयतिरियं, जे केइ तसयावरा ॥ सव्वड विरतिं विज्ञा, संति निवाणमाहिंयं ॥ ११ ॥ पनू दोसे निराकिञ्चा, ए विरुक्षेज्ज के एई ॥ मणसा वयसा चेव, कायसा चेव अंतसो ॥ १२ ॥

अर्थ—(उडुंअहेयतिरियं के०) उंचो नीचो अने तीर्गो एतावता सर्व लोकने विपे (जेकेइतसयावरा के०) जे कांइ त्रस अने स्थावर जीवडे, (सव्वडविरतिंविज्ञा के०) ते सर्वजीवनी निवृत्तिकरे एटले प्राणातिपात थकी निवर्ते, (संतिनिवाणमाहिंयं के०) एहिज्ज विरति, शांति अने निर्वाण श्रीतीर्थिकरे कहुंछे. ॥ ११ ॥ (पनूदोसेनिराकिञ्चा के०) प्रभु एटले समर्थ ईंझियनो जीपनार मिथ्यात्व अविरति प्रमादादिक दोषने निराकरी एटले अवगणने (एविरुक्षेज्जकेणई के०) कोइ पण जीवनीसाथे विरोध ना व नकरे, (मणसावयसाचेव के०) मने करी वचने करी बली (कायसाचेवअंतसोके०) कायार्थे करी निश्चय थकी कोइ पण जीवनी साथे जावजीवछुधी विरोध नकरे. ॥१२॥

॥ दीपिका—उर्ध्वमधस्तिर्यक ये केचन त्रसाः स्थावराश्च प्राणिनस्तत्र सर्वत्र प्राणिनि विरतिं प्राणातिपातनिवृत्तिं विजानीयात्कुर्यात् । एषैव विरतेः शांतिहेतुत्वाद्वातिवर्तते । तथा निर्वाणहेतुत्वानिर्वाणमप्याख्याता एषैव विरतिः ॥११॥ प्रभुः समर्थोदोषान् मिथ्यात्वविरतिप्रमादकपायादीन् निराकृत्याऽपनीय केनापि प्राणिना सार्धं न विरुष्येत केनैव सह विरोधं न कुर्यात् मनसा वचसा कायेन चांतशः परमार्थतः केनापि न विरुष्येत ॥१२॥

॥ टीका-सांप्रतं क्षेत्रप्राणातिपातमधिकृत्याह । (उडूमहेत्यादि) उर्ध्वमधस्तिर्यक्च ये केचन त्रसस्तेजोवायुर्दीड्यादयस्तथा स्थावराः पृथिव्यादयः किंबहुनोक्तेन सर्वत्र प्राणिनि त्रसस्थावरसूक्ष्मादरजेदभिन्ने विरतिं प्राणातिपातनिवृत्तिं विजानीयात्कुर्यात् । परमार्थतएवमेवासौ ज्ञाता नवति । यदि सम्यक् क्रियतइति एवैवच प्राणातिपातनिवृत्तिः परेयामात्मनश्च शांतिहेतुत्वाच्चातिर्वर्तते । यतोविरतिमतोनान्ये केचन विन्यति नाप्यसौ नयान्तरेपि कुतश्चिद्विनेति । अपिच निर्वाणप्रधानैककारणत्वान्निर्वाणमपि प्राणातिपात निवृत्तिरेव । यद्विवा शांतिरुपशमः शांतता निवृत्तिर्निर्वाणं त्रिरतिमांश्चार्तरौडध्यानाज्ञावाडुप शांतिरूपोनिर्वृत्तिनूतश्च नवति ॥ ११ ॥ किंचान्यत् । (पनूदोसेइत्यादि) इंद्रियाणां प्र नवतीति प्रजुर्वा वश्येइत्यर्थः । यद्विवा संयमाचारकाणि कर्माण्यजिज्जुय मोहमार्गे पा जयितव्ये प्रजुः समर्थः सएवंचूतः प्रजुर्दूषयतीति दोषामिध्यात्वाविरतिप्रमादकपाययो गास्तान्निराकृत्याऽपनीय केनापि प्राणिना सार्धं नविरुध्येत न केनचित्संह विरोधं कुर्यान्नि विधेनापि योगेनेति मनसा वाचा कायेन चैवांतशोयावक्लीवं परोपकारक्रियया न वि रोधं कुर्यादिति ॥ १२ ॥

संबुमे से महापन्ने, धीरे दत्तेसणं चरे ॥ एसणासमिए णिच्चं, व जयंते अणेसणं ॥ १३ ॥ जूयाइंच समारंज त मुद्दिस्साय जं कडं । तारिसं तु ण गिह्हेक्का, अन्नपाणं सुसंजए ॥ १४ ॥

अर्थ-(संबुमेसेमहापन्नेके०) आश्रवनों रोधकरी संवरने पाय्यो ते महाप्राज्ञ एटले विपुल बुद्धिवंत तथा (धीरेदत्तेसणंचरेके०) परीसह जीतवाने धीर सुजट समान एवोठ तो दीधेली एपणाने वरे; अर्थात् दातारेदीधो एपणीक निर्दोष एवोजे आहारतेने लिए (एस णासमिएणिच्चंके०) एपणा एटले आहारनी गवेपणा तेने विपे समिति सहित नित्यतदाका ल (वक्कपंत्येअणेसणं के०) अनेपणीयनें वर्जतो थको संयम पाळे ॥ १३ ॥ (जूयाइंचसमारं ज के०) नूत एटले प्राणीनो समारंज करीने (तमुद्दिस्सायजंकडंके) यतिने अर्थे उद्दे शीने कीधो एवो जे आधार्कर्मिक आहार (तारिसंके०) तादृस एटले तेवो (अन्नपाणं के०) अन्न, पान, वस्त्र, पात्र अने शय्यादिक (णगिह्हेक्का के०) तेने जे ग्रहण करे नही, ते (सुसंजए के०) सुसंयत जाणवो ॥ १४ ॥

दीपिका-इंद्रियैः संवृतः समहाप्रज्ञोविपुलमतिर्धौरोऽद्वोन्योजिह्वर्द्धतेपणां चरेत् आहारोपशम्यादिकं स्वामिना दत्तं सदेपणीयं गृह्णीतेत्यर्थः ॥ एपणायां गवेपणग्रहणग्रासरूपायां त्रिविधायामपि समितः सम्यक्तयाऽनेपणां वर्जयन् नित्यं संयममनुपालयेत् ॥ १३ ॥

जूतानि प्राणिनः समारन्य संताप्य तं साधुमुद्दिश्य साध्वर्थं यत्कृतं तादृशमाधाकर्म दोष
डुष्टमाहारादिकं न गृह्णीयात् नक्तं पानं च सुसंयतो गृहीतव्रतस्तादृशं न जुंजीत ॥ १४ ॥

॥ टीका—उत्तरगुणानधिकृत्याह । (संबुद्धे इत्यादि) आश्रवद्वाराणां रोधेर्नेडियनि
रोधेन च संवृतः सचिकुर्महती प्रज्ञा यस्यासौ महाप्रज्ञो विपुलबुद्धिरित्यर्थः । तदनेन जी
वाजीवादिपदार्थानिज्ञता वेदिता न्वति । धीरोऽहोऽन्यः कृत्तिपपासादिपरीषद्देन ह्योन्यते ।
तदेव दर्शयति । आहारोपधिशल्यादिके स्वस्वामिना तत्संदिष्टेन वा दत्ते सत्येपणां चरत्ये
पणीयं गृह्णीयातीत्यर्थः । एषणाया एषणयां वा गवेपणग्रहणेपणग्रारूपायां त्रिविधायाम्
पि सम्यगितः समितः ससाधुर्नित्यमेपणासमितः सन्ननेपणां परिवर्जयन् परित्यजन्तं
यममनुपालयेत् । उपजह्णार्थत्वादस्य शोषान्निधीयांसमित्यादिभिः समितोऽष्टव्यति
॥ १३ ॥ अनेपणीयपरिहारमधिकृत्याह (नूयाइइत्यादि) अनूयन् न्वति नविष्यति च
प्राणिनस्तानि जूतानि प्राणिनः समारन्य संरंजतमारंजार्ंजरूपतापयित्वा तं साधुमुद्दि
श्य साध्वर्थं यत्कृतं तदकल्पितमाहारोपकरणादिकं तादृशमाधाकर्मदोषडुष्टं सुसंयतः सु
तपस्वी तदन्नं पानकं वा न जुंजीत । तु शब्दस्यैवकारार्थत्वाच्चैवान्यवहरेदेवं तेन मार्गोऽ
नुपालितो न्वति ॥ १४ ॥

पूर्वकम्मं न सेविज्जा, एस धम्मं वुसीमउ ॥ जं किंचि अन्निकंखे
ज्जा, सबसो तं नचोत्तए ॥ १५ ॥ हणंतं णाणुजाणेज्जा, आयगु
त्ते जिइंदिए ॥ ठाणाइ संति सणीणं, गामेसु नगरेसु वा ॥ १६ ॥

अर्थ—(पूर्वकम्मं न सेविज्जाके०) शुद्धाहार पण जो आधाकर्मिकना एक कण सहि
त होय तो ते अणुइ आय, तेमाटे तेने पूतिकर्म कहिए; एवो आहारादिकने नसेवे ए
टले नचोगवे (एसधम्मं के०) एवो धर्माचार ते (वुसीमउ के०) साचा संयमवंतनो
जाणवो तथा (जंकिंचि के०) जेकांइ निर्दोष आहार होय परंतु तेने (अन्निकंखेज्जा
के०) सदोष करी जाणे तेपण सशंकित थयो माटे (सबसोतंनचोत्तए के०) ते सर्वथा
प्रकारे जोगवहुं नकल्पे ॥ १५ ॥ (ठाणाइसंतिसणीणंके०) श्रद्धावंतना स्थान श्रद्धावंत
धर्मवंतना आश्रय (गामेसुनगरेसुवाके०) एवा ग्रामने विषे अथवा नगरने विषे साधु रह्या
ठे त्यांनो आश्रित कोइएक कूप खनन सत्रुकारकादिकनो करावनार एवो पुरुष साधुने पू
ठे, जे एमां धर्मठे किंवा नथी एम पुठ्यां थकां (आयगुत्तेजिइंदिए के०) आत्मगुप्त
तथा जितेंडिय एवो साधु, (हणंतंणाणुजाणेज्जा के०) आरंजेकरी प्राणी हणाता
होय तेवा कार्यने अनुमोदे नही, जे एतुं रुडुं काम करेठे एम कहे नही ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—आधाकर्माद्यविशुद्धिकोटयवयवेनापि संप्रक्तं पूतिकर्म तत्र सेवेत । एषधर्मः (वृत्तीमञ्जि) सम्यक्संयमवतोयत्किंचिदनिर्वाहकानुष्ठानं तत्र सर्वशः सर्वप्रकारमप्याहारादिकं पूतिकर्म नोक्तं न कल्पते ॥ १५ ॥ धर्मश्रद्धावतां ग्रामेषु स्थानान्याश्रया विद्यन्ते तत्र तत्स्थानाश्रितः कश्चिद्धर्मोबुद्ध्या कूपतडागखननप्रपासत्रादिकां क्रियां कुर्यान्ति न च किमत्र धर्मोस्ति नास्तीत्येवं प्रष्टुः साधुस्तं प्राणिनोर्ध्वतं नानुजानीयात् । किञ्चूतः साधुः आत्मगुप्तोमनोवाक्कायगुप्तो जितेंद्रियः ॥ १६ ॥

॥ टीका— किंच (वृत्तीत्यादि) आधाकर्माद्यविशुद्धिकोटयवयवेनापि संप्रक्तं पूतिकर्म तदेवंचूतमाहारादिकं न सेवेत नोपचुञ्जीत । एषोऽनंतो धर्मकल्पस्वभावः (वृत्तीमञ्जि) सम्यक् संयमवतोऽऽयमेवानुष्ठानकल्पोयद्धताद्युद्धमाहारादिकं परिहरतीति । किंच । यद्यप्युद्धत्वेनाजिज्ञासेत किंचिदप्याहारादिकं तत्सर्वशः सर्वप्रकारमप्याहारोपकरणपूतिकर्म नोक्तं न कल्पतइति ॥ १५ ॥ किंचान्यत् (हणंतमित्यादि) धर्मश्रद्धावतां ग्रामेषु नगरेषु वा खेटखर्वटादिषु वा स्थानान्याश्रयाः संति विद्यन्ते तत्र तत्स्थानाश्रितः कश्चिद्धर्मो पदेनो न किल धर्मश्रद्धालुतया प्राप्स्युर्मर्दकारिणां धर्मबुद्ध्या कूपतडागखननप्रपासत्रादिकां क्रियां कुर्यान्तेन च तथानूतक्रियायाः कर्ता किमत्र धर्मोस्ति नास्तीत्येवं प्रष्टोवा तदुपरोधाश्रयाश्च तं प्राणिनोर्ध्वतं नानुजानीयात् । किञ्चूतः सन्नात्मना मनोवाक्कायरूपेण गुप्तआत्मगुप्तस्तथा जितेंद्रियोवश्येंद्रियः सावधानुष्ठानं नानुमन्यते ॥ १६ ॥

तद्वागिरं समारम्भ, अन्ति पुत्रंति एव ॥ अह्वा एन्ति पुत्रंति,
एवमेयं महप्रयं ॥ १७ ॥ दाणध्याय जे पाणा, हम्मंति तस
थावरा ॥ तेसिं सारखणणए, तम्हा अन्ति एव ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे ए स्वरूप विज्ञेये दीपावेळे अहो मुनीश्वर आ अमारें अनुष्ठाने पुण्ये किं वा नथी एम पुठशां यकां (तद्वा के०) ते साधु (गिरंसमारम्भ के०) एवी वाणी कहे के आ समारंज करवामां (अन्तिपुत्रंति एव के०) पुण्ये एम पण मुख यकी कहे नही; (अह्वा के०) अथवा (एन्तिपुत्रंति के०) एमां पुण्य नथी एम पण मुख यकी कहे नही. (एवमेयं महप्रयं के०) एम ए बने प्रकारने दोपना हेतु तथा महाजपना कारण जाणीने एवी जापा नवोले ॥ १७ ॥ हवे जे कारणे एवी जापा नवोले ते कारण कहेते. (दाणध्यायजेपाणा के०) दानने अर्थे अनेक लोकने अन्नपाणी थापवा सारुं जे प्राणी एटले जीव- (तसथावरा के०) तस अने स्थावर (हम्मंति के०) हणायते (तेसिसारखणणएके०) तेजीवोने राखवाने अर्थे (तम्हा

४३२ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे एकादशमध्ययनं.

अङ्घ्रिनिनोव ए के०) तेकारणे आ तमारा अनुष्ठाने पुण्ये एम पण साधु नकहे. ॥१॥

॥ दीपिका—केनचिद्वाजादिना कूपखननसत्रदानादिप्रवृत्तेन पृष्टः साधुः किमस्मदनुष्ठानेऽस्ति पुण्यमाहोस्विन्नास्तीत्येवं नूतां गिरं समारम्य निशम्यास्तिपुण्यं नास्तिवेत्येवमुनयथापि महानयमिति मत्वा नानुमन्येत ॥ १७ ॥ अन्नपानादिदानार्थं पाकादिक्रियायां ये प्राणिनोह्न्यन्ते त्रसाःस्थावराश्च तेषां संरक्षणार्थं साधुरत्र पुण्यमस्तीति नोवदेत् ॥ १८ ॥

॥ टीका—सावयानुष्ठानानुमतिं परिहर्तुकामश्चाह । (तद्वागिरमित्यादि) केनचिद्वाजादिना कूपखननसत्रदानादिप्रवृत्तेन पृष्टः साधुः किमस्मदनुष्ठानं अस्ति पुण्यमाहोस्विन्नास्तीत्येवं नूतां गिरं समारम्य निशम्याश्रित्य चास्ति पुण्यं नास्तिवेत्येवमुनयथापि महानयमिति मत्वा दोषहेतुत्वेन नानुमन्येत ॥ १७ ॥ किमर्थं नानुमन्येतइत्याह (दाणक्याइत्यादि) अन्नपानदानार्थमाहारमुदकं च पचनपाचनादिकया क्रियया कूपखननादिकया चोपकल्पयेत् । तत्र यस्मादह्न्यन्ते व्यापायन्ते त्रसाः स्थावराश्च जंतवस्तस्मात्तेषां रक्षानिमित्तं साधुरात्मगुप्तो जितेन्द्रियोऽत्र जवदीयानुष्ठाने पुण्यमित्येवं नो वदेदिति ॥ १८ ॥

जेसिं तं उवकर्णंति, अन्नपाणं तद्वाविहं ॥ तेसिं लानं तरायंति,
तम्हा एङ्घ्रिनि एो वए ॥ १९ ॥ जे य दानं पसंसंति, वहमिहंति
पाणिणं ॥ जेयणं पडिसेहंति वित्तिहेयं करंति ते ॥ २० ॥

अर्थ—अने (जेसिं तं उवकर्णंति के०) जे लोकने निमित्ते उपकल्पे एटले वांठे छुं वांठे तोके (अन्नपाणंतद्वाविहंके०) अन्न पाणी तथाविध दोषे डुट अनेक प्रकारे करी नी पजावेळे तथापि तेनो निषेध करे तो (तेसिंलानंतरायंतिके०) तेने लानांतराय रूप आहार देवानुं विघ्न थाय (तम्हा के०) ते कारणे आ तमारे अनुष्ठाने पुण्य (एङ्घ्रिनि के०) नथी (नोव ए के०) एम पण नकहे. ॥१९॥ (जेयदानंपसंसंति के०) तेमाटे जे कोइ परमार्थनो जाण यति दाननी प्रशंसाकरे ते (वहमिहंतिपाणिणं के०) ते प्राणीना वधनी इच्छा करेळे, (जेयणंपडिसेहंतिके०) अने जे यति दान आपवानो निषेध करे (वित्तिहेयंकरंति के०) तो ते यति अनेक जीवोनी आजीविकानो ँद करेळे. ॥ २० ॥

॥ दीपिका—येषां जंतूनां कृते तदन्नपानादिकं धर्मबुद्ध्या उपकल्पयंति निष्पादयंति तन्निषेधे तेषामाहारार्थिनां लानांतरायोविघ्नो न वेत् । तस्मात्कूपखननसत्रादिकर्मणिना स्ति पुण्यमित्यपि नो वदेत् ॥ १९ ॥ प्रपासत्रादिदानं ये प्रशंसंति ते प्राणिनां वधमिहं

ति येच निपेधंति प्रतिपेधयंति तेप्यगीतार्थाः प्राणिनां वृत्तिभेदं आजीविकाविघ्नं कुर्वंति २०

॥ टीका—यद्येवं नास्तिपुण्यमिति ब्रूयात्तदेतदपि न ब्रूयादित्याह । (जेसिमित्यादि)
येषां जंतूनां तदन्नपानादिकं किल धर्मबुध्योपकल्पयंति तथाविधं प्राणुपमर्ददोषघट्टं नि
ष्पादयंति तन्निपेधेच यस्मात्तेषामाहारपानार्थिनां तत्त्वाजातरायोविघ्नो न वेत्तदजावेन तु
पीडयेरंस्तस्मात्कूपखननसत्रादिके कर्मणि नास्ति पुण्यमित्येतदपि नो वदेदिति ॥ १९ ॥
एनमेवार्थं पुनरपि समासतः स्पष्टतरं विजणिपुराह । (जेयदाणमित्यादि) ये केचन
प्रपासत्रादिकं दानं बहूनां जंतूनामुपकारीति कृत्वा प्रशंसंति श्लाघंते ते परमार्थानजि
ज्ञाः प्रजूनतरप्राणिनां तत्प्रशंसा द्वारेण वधं प्राणातिपातमिच्छंति । तद्वानस्य प्राणातिपातमं
तरेणानुपपत्तेः । येषिच किल सूक्ष्मधियोवयमित्येवं मन्यमाना आगमसंज्ञावानजिज्ञाः प्रति
पेधंति निपेधयंति तेप्यगीतार्थाः प्राणिनां वृत्तिभेदं वर्तनोपायविघ्नं कुर्वंतीति ॥ २० ॥

डुहउवि ते ए जासंति, अठिवा नठिवा पुणो ॥ आयं रयस्स हे
आणं, निवाणं पाउणंति ते ॥ २१ ॥ निवाणं परमं बुद्धा, एस्स
ताएव चंदमा ॥ तम्हा सदा जए दंते, निवाणं संधए मुणी ॥ २२ ॥

अर्थे—(अठिवानठिवा के०) अस्ति अथवा नास्ति एम न कहे एटले पुण्यठे किं
वा पुण्य नथी एवी (डुहउवि के०) बन्ने प्रकारनी वाणीने (पुणोके०) बली (तेके०)
तेसाधु (एजासंति के०) जापेनही; केमके ए थकी (रयस्सके०) कर्मरूप रंज तेनो (आ
यं के०) लाज तेने (हित्वाके०) जाणीने तेवी वाणीने उच्चार करवानो त्याग करे,
(निवाणं पाउणंति तेके०) ते साधु निर्वाण प्रत्ये पामे; एटले अनवय जायक एवो साधु संसा
ररहित थाय ॥ २१ ॥ (निवाणं परमं बुद्धा के०) निर्वाण एटले मोह तेने परम प्रधान
जाणे, (एस्स ताएव चंदमा के०) नद्धत्रचंदमानी पेरे, जेम नद्धत्रमां चंदमा प्रधानठे, तेम
तत्वना जाण पुरुष सर्व गतिउमां मुक्तिने प्रधान कहेठे. (तम्हाके०) तेमाटे (सदाजएदं
तेके०) संयमवंत पुरुष ते निरंतर प्रयत्नवान इंडियतुं दमन करनार थको (निवाणंसंधए
मुणीके०) एवो साधु मोहने साथे अर्थात् सर्व क्रिया मोहने अर्थ करे. ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—विधापि ते पुनः साधवोन जापंते अस्ति पुण्यं नास्ति वा इति किंतु पट्टैः
सज्जिमौनमेवाश्रयणीयं । निर्वधेत्वस्माकं निर्दोषाहारः कल्पते । एवंविधविषये साधूना
मधिकारएव नास्तीति वक्तव्यं । यदुक्तं । सत्यं वस्तेषु शीतं शशिकरधवलं वारि पीत्वा प्र
कामं, व्युत्तिन्नाशेपट्टसाः प्रमुदितमनसः प्राणिसार्थानवन्ति ॥ शोषं नीते जलीये दिन

करकिरणैर्धीत्यनन्ताविनाशं तेनोदासीनजावं व्रजति मुनिगणः कूपवप्रादिकार्ये ॥ १ ॥
 एवं रजसः कर्मणश्चायं लानं हित्वा त्यक्त्वाऽनवद्यक्षापिणोनिर्वाणं मोक्षं प्राप्नुवन्ति ॥
 ॥ २१ ॥ येषां निर्वाणं मोक्ष एव परमं प्रधानं ते बुद्धाज्ञातत्वाः । यथा नक्षत्राणां मध्ये
 चंद्रमाप्रधान एव मोक्षमेवाश्रित्य प्राप्य ये प्रवृत्तास्ते एव बुद्धानां मध्ये प्रधानाः । त
 स्मात्सदा सर्वकालं यतः प्रयत्नवान् इन्द्रियदमने दांतोमुनिर्निर्वाणं संधयेन्निर्वाणार्थं
 सर्वाः क्रियाः कुर्यादित्यर्थः ॥ २२ ॥

॥ टीका—तदेवं राज्ञा अन्येन वैश्वेरेण कूपतडागयागसत्रदानाद्युद्यतेन पुण्यसद्भाव
 पृष्टैर्मुमुक्षुनिर्घेदधिष्यं तद्वर्जितुमाह । (इहर्तवीत्यादि) यद्यस्ति पुण्यमित्येवमूचुस्ततोन्ता
 नां सत्त्वानां सत्त्वबाधराणां सर्वदा प्राणत्याग एव स्यात्प्रीणनमात्रं तु पुनः स्वहृत्पानां स्वहृत्का
 लीयमतोस्तीति न वक्तव्यं । नास्ति पुण्यमित्येवं प्रतिपेधेपि तदर्थिनामंतरायः स्यादित्यतो
 विधाप्यस्ति नास्ति वा पुण्यमित्येवं ते मुमुक्षवः साधवः पुनर्न जायते किंतु पृष्टैः सन्निर्मा
 नं समाश्रयणीयं । निर्बन्धेत्वस्माकं द्वित्वारिंशदोपवर्जितश्चाहारः कल्पते । एवंविधविष
 ये मुमुक्षूणामधिकार एव नास्तीति । उक्तं च । सत्यं वप्रेषु शीतं शशिकरधवलं वारि पी
 त्वा प्रकामं, व्युत्तिज्ञाशेषतृष्णाः प्रमुदितमनसः प्राणिनार्यानिवन्ति ॥ शोषं नीते जलौ
 ये दिनकरकिरणैर्धीत्यनन्ताविनाशं, तेनोदासीनजावं व्रजति मुनिगणः कूपवप्रादिकार्ये ॥ १ ॥
 तदेवमुजयथापि जापिते रजसः कर्मणश्चायोजानो नवतीत्यतस्तं चायं रजसोमौनेना
 नवद्यक्षापणेन वा हित्वा त्यक्त्वा तेऽनवद्यक्षापिणोनिर्वाणं मोक्षं प्राप्नुवन्तीति ॥ २१ ॥
 अपिच । निष्ठाणमित्यादि) निर्वृतिर्निर्वाणं तत्परमं प्रधानं येषां परलोकार्थिनां बुद्धानां ते
 तथा तानेव बुद्धानिर्वाणवादित्वेन प्रधानानित्येवं दृष्टान्तेन दर्शयति । यथा नक्षत्राणां
 मश्विन्यादीनां सौम्यत्वप्रमाणप्रकाशकत्वैरधिकश्रृंङ्गमा एव परलोकार्थिनां बुद्धानां मध्ये
 ये स्वर्गचक्रवर्तिसंपन्निदानपरित्यागेनाशेषकर्मक्यरूपं निर्वाणमेवानिसंधाय प्रवृत्तास्त
 एव प्रधानानापरइति । यद्विवा यथा नक्षत्राणां चंद्रमाः प्रधानजावमनुजवन्त्येवं लोक
 स्य निर्वाणं परमं प्रधानमित्येवं बुद्धाश्च वगततत्वाः प्रतिपादयन्तीति । यस्माच्च निर्वाणं
 प्रधानं तस्मात्कारणात्सदा सर्वकालं यतः प्रयतः प्रयत्नवान् इन्द्रियनोऽन्द्रियदमनेन दांतो
 मुनिः साधुनिर्वाणमनिसंधयेन्निर्वाणार्थं सर्वाः क्रियाः कुर्यादित्यर्थः ॥ २२ ॥

बुद्धमाणाण पाणाणं किञ्चन्ताण सकम्मणा ॥ आघाति साहुतं
 दीवं, पतिष्ठे सा पबुच्चई ॥ २३ ॥ आयगुत्ते सया दंते, विन्नसोए
 अणासवे ॥ जे धम्मं सुद्धमकाति, पडिपुत्तमणालिसं ॥ २४ ॥

अर्थ—(बुद्धमाणाण पाणाणं के०) संसार समुद्धमां विचरता प्राणी (किञ्चन्ताण सकम्मणा के०) पोतपोताना कर्मेकरी ठेदन जेदननी कदर्थना पामता एवा असरण जीवोने पण (आघातिसाहुवं दीवं के०) श्रीतीर्थकर गणधरानो कहेलो आश्वासनूत द्वीप समान एवो सम्यक् दर्शनादिक धर्म जाणवो, (पतिष्ठेसापबुद्धि के०) एने संसार समुद्धमां परिच्रमणनो टालनार कहिए ॥ २३ ॥ एवा धर्मनो प्ररुपनार कोण ते कहेबे. (आ यगुनेसयादंतेके०) आत्माजेनो गुप्तते ते आत्मगुप्त कहिए तथा सदादांत एटले सर्वकाल पांचेंडियनो संवर करनार (विन्नसोए के०) जेणे संसारना स्रोत ठेयाठे (अणारसवेके०) अनाश्रव एटले प्राणातिपातादिक आश्रव रहित (जेधम्मं सुद्धमत्ताति के०) एवो जे होय ते सुद्धो धर्म कहे ते धर्म केवोठे, तो के (पडिपुत्त के०) प्रतिपूर्ण सर्व विर तिरूप तथा (अणाल्लिसं के०) निरुपमठे. एटले एवो धर्म अन्य दर्शनीउना कोइएण शास्त्रमां कह्यो नथी माटे ए धर्म उपमारहित ठे. ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—संसारसागरे मिथ्यात्वकपायादिजिर्वाह्यमानानां संमुखं नीयमानानां तथा स्वकर्मजिः कृत्यमानानां पीड्यमानानां प्राणिनां परोपकारनिरतस्तीर्थकारणतस्तोर्धकरो गणधरादिर्वा साधु शोचनं द्वीपमाश्वासनूतमाख्याति । यथा समुद्रपतितस्य जंतोः कश्चित्सुखार्थं द्वीपं वक्ति तथा संसारच्रमणविश्रामहेतुं सम्यग्दर्शनादिकं जिनादिर्वक्ति एषा संसारच्रमणविरतिरूपा प्रतिष्ठाप्रोच्यते तज्ज्ञैः ॥ २३ ॥ आत्मा गुप्तोयस्य सआत्मगुप्तः सदांतोवशीकृतेंडियः । तथा विन्नानि त्रोटितानि संसारस्रोतांसि येन सच्चिन्नस्रोतानिराश्रवः कर्मबंधरहितएवंनूतोयः सद्युद्धं निर्दोषं धर्ममाख्याति कथयति । किंचूतं धर्मं प्रतिपूर्णं सर्वविरतिरूपमनीहृशमनन्यसदृशं ॥ २४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (बुद्धमाणाण इत्यादि) संसारसागरस्रोतोर्जिर्मिथ्यात्वकपायप्रमादादिकैरुह्यमानानां तदजिमुखं नीयमानानां तथा स्वकर्मोदयेन निरुह्यमानानामशरणानामसुमतां परहितैकरतः कारणवत्सलस्तीर्थकद्वयोवा गणधराचार्यादिकस्तेपामाश्वासनूतं साधु शोचनं द्वीपमाख्याति। यथा समुद्रांतः पतितस्य जंतोर्जलकल्लोलकुलितस्य मुमूर्षोरतिश्रांतस्य विश्रामहेतुं द्वीपं कश्चित्साधुर्वत्सलतया समाख्यात्येवं तयानूतं द्वीपं सम्यग्दर्शनादिकं संसारच्रमणविश्रामहेतुं तीर्थपरतीर्थैरनारख्यातपूर्वमाख्यात्येवं च कृत्वा प्रतिष्ठानं प्रतिष्ठा संसारच्रमणविरतिलक्षणेपा दर्शनाद्यवाप्तिसाध्या मोक्षप्राप्तिः प्रकर्षेण तत्त्वैरुच्यते प्रोच्यतइति ॥ २३ ॥ किंचूतोऽसावाश्वासद्वीपोनवति कीदृग्विधेन वाऽसावाख्यातइत्येदाह । (आयगुते इत्यादि) मनोवाक्कायैरात्मा गुप्तोयस्य स

आत्मयुतस्तथा सदा सर्वकालमिन्द्रियनोर्इन्द्रियदमनेन दांतोर्वर्ण्येन्द्रियोधर्मध्यानध्यायी वेत्यर्थः । तथा विज्ञानि त्रोटितानि संसारस्त्रोतांसि येन सतथा । एतदेव स्पष्टतरमाह निर्गतव्याश्रवः प्राणातिपातादिकः कर्मप्रदेशद्वाररूपोयस्मात्सन्निराश्रवोयएवंजतः संख्यं समस्तदोषाऽपेतं धर्ममाख्याति । किञ्चूतं धर्मं प्रतिपूर्णं निरवयवतया सर्वविरत्याख्यं मोह्यमनैकहेतुमनीदृशमनन्यसदृशमद्वितीयमिति यावत् ॥ १४ ॥

तमेव अवि जाणंता, अबुद्धा बुद्धमाणिणो ॥ बुद्धा मोत्तियम
जंता, अंतएते समाहिए ॥ १५ ॥ तेय बीउदगं चैव, तमुद्धिरसा
य जं कडं ॥ जोच्चा जाणं जियायंति, अखेयन्ना असमाहिया ॥ १६ ॥

अर्थ—(तमेवअविजाणंताके०) ते बुद्ध प्रतिपूर्ण धर्मना आचारनुं जे जाणपणु तेने विषे (अबुद्धाबुद्धमाणिणोके०) अबुद्ध एटले अविवेकी ठतां, पोतामां पंमिंत पणु मानता यका जे अमेज धर्मना जाणठैयें, (बुद्धामोत्तियमजंताके०) तत्त्वना जाण एवा बुद्धिमान अमेज ठैयें, एवीरीते मानता एवा जनो (अंतएतेसमाहिएके०) ते जाव समाधि यकी अत्यंत दूर वर्त्तनार जाणवा ॥ १५ ॥ एवा कोण पुरुष ते कहेउ. (तेयबीउदगंचैवके०) ते शाक्यादिक अन्य दर्शनी अथवा एवा जे स्वतीर्थिक पासडा दिक तेबीज एटले शाली गोधूमादिक तथा उदक ते सचित्तपाणी तथा (तमुद्धिरसायजंकडंके०) तेने अर्थे उद्देशीने जे आहारादिक कीधो ते सर्वने अविवेकी पणो जीवहाना जं पटी ठता (जोच्चाके०) जोगवी ने (जाणंजियायंतिके०) आर्त्त ध्यान ध्यावे, एट लें संघनो जोजनादिक यज्ञे तेवारे आपणने पण मज्झो, एवो आर्त्त ध्यान ध्यावे ते तात्त्विके (अखेयन्ना असमाहियाके०) धर्मधर्मने विषे अखेदइ एटले अनिपुण तथा एवा ध्यानना ध्यावनार सदा असंतोषी होय माटे असमाधिवंत जाणवा ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—तमेवं धर्ममजानानाअबुद्धानिर्विवेकाबुद्धमानिनः पंडितमन्याबुद्धाः स्मोवयमिति मन्यमानाः समाधेः सम्यग्दर्शनादंते पर्यंतेऽतिदूरे वर्तते इति तेऽन्ये तीर्थिकाहेयाः ॥ १५ ॥ बीजानि शालिगोधूमादीनि उदकमग्रासुकजलं च शाक्यादयस्तानुद्दिश्य तन्नैकेयदाहारादिकं कृतं तत्सर्वं श्रुत्वा सातर्धिरसगौरवासक्ताः संघनकादिक्रियया तदवातिरुते आर्त्तं ध्यानं ध्यायंति । नहि ऐहिकसुखार्थिनां परिग्रह्यतां धर्म ध्यानं स्यात् । यतः । ग्रामह्येग्रहादीनां, गृहह्येत्रजनस्य च । यस्मिन् परिग्रहोदृष्टो, ध्यानं तत्र कुतः शुचमिति । मोहस्यायतनं धृतेरपचयः शांतेः प्रतीपोविधि, ध्याद्वैपस्य सुहृन्मदस्य जवनं पापस्य वासोनिजः ॥ दुःखस्य प्रजवः सुखस्य निधनं ध्यानस्य क

छोरिपुः प्राज्ञस्यापि परिग्रहोग्रहश्च क्लेशाय नाशाय च ॥ १ ॥ तथा ते कुतीर्थिकाध
र्माधर्मविवेके ऽखेदज्ञाअनिपुणाअसमाहिताअ समाधेमोक्षमार्गादूरस्थाइत्यर्थः ॥ २६ ॥

॥ टीका—एवंजूनूतधर्मव्यतिरेकिणां दोषानिधित्सयाऽह । (तमेवेत्यादि) तमेवजूनूतं शुद्धं प
रिपूर्णमनीदृशं धर्ममजानानाअप्रबुद्धाअविवेकिनः पंडितमानिनोवयमेव प्रतिबुद्धाधर्मत
त्त्वमित्येवं मन्यमानानावसमाधेः सम्यग्दर्शनाख्यादंते पर्यंते विदूरे वर्ततइति तेच सर्वेपि प
रतीर्थिकाइष्टव्याइति ॥ २७ ॥ किमिति ते तीर्थिकानावमार्गैरूपात्समाधेर्वरे वर्ततइत्याशंक्या
ह । (तेयवीउदगमित्यादि) तेच शाक्यादयोजीवाजीवानजिज्ञत्तया बीजानि शालिगोधूमादी
नि तथा शीतोदकमप्राशुकोदकं तांशोद्दिश्य तत्रैकैर्यदाहारादिकं कृतं निष्पादितं तत्तत्तवमवि
वेकितया शाक्यादयोरुक्त्वाऽन्यवहृत्य पुनः सातर्द्धिरसगौरवास्तकमनसः संघनक्तादिक्रिय
या तदवासिकृते आर्ते ध्यानं ध्यायंति । नह्यद्विकसुखैरिणां दासीदासधनधान्यादिरिग्रहव
तां धर्मध्यानं जवतीति । तथाचोक्तं । ग्रामक्षेत्रगृहादीनां गृहक्षेत्रजनस्य च ॥ यस्मिन्परिग्र
होदृष्टो, ध्यानं तत्र कुतः शुजमिति । तथा । मोहस्यायतनं धृतेरपचयः शांतेः प्रतीपो
विधि, व्याक्षेपस्य सुहृन्मदस्य जवनं पापस्य वासोनिजः ॥ दुःखस्य प्रनवः सुखस्य निध
नं ध्यानस्य कछोरिपुः, प्राज्ञस्यापि परिग्रहोग्रहश्च क्लेशाय नाशाय च ॥ १ ॥ तदेवं पच
नपाचनादिक्रियाप्रवृत्तानां तदेव चानुप्रेक्षमाणानां कुतः शुजध्यानस्य संजवइति । अपि
च । ते तीर्थिकाधर्माधर्मविवेके कर्तव्ये अखेदज्ञाअनिपुणाः । तथाहि । शाक्यामनोज्ञाहा
रवसतिशय्यासनादिकं रागकारणमपि शुजध्याननिमित्तत्वेनाप्यवस्थंति । तथाचोक्तं । म
णुसंज्ञोपणं शुच्येत्यादि । तथा मांसं कट्टिकमित्यपदिश्य संज्ञांतरसमाश्रयणान्निर्दोषं मं
न्यंते बुद्धसंघादिनिमित्तं चारंजं निर्दोषमिति । तदुक्तं । मांसनिवर्त्ति काञ्चं, सेवइ दंतिकगंतिथ
णिजेया ॥ इयवइक्षणांरंजं, परववएसा कुणइ बालो ॥ १ ॥ नचैतावन्निर्दोषता । नहि जू
तादिकं शीतलिकाद्यनिधानांतरमात्रेणान्यथात्वं जजते विषं वा मधुरकानिधानेनेति । ए
वमन्येषामपि कापिलादीनामाविर्भावितरोजावाविधानान्यां विनाशोत्पादावनिदधताम
नैपुण्यमाविष्करणीयं । तदेवं ते वराकाः शाक्यादयोमनोद्विष्टजोजिनः सपरिग्रहत्तया
ध्यायिनोऽसमाहितामोक्षमार्गाख्याप्तावसमाधेरसंवृततया दूरेण वर्ततइत्यर्थः ॥ २६ ॥

जहा ढंकाय कंकाय कुललामगुकासिद्धा ॥ मत्तेसणं जियायंति,
आणं ते कलुसाधमं ॥ २७ ॥ एवंतु समणाएगे, मिच्छिद्दिओ अ
णारिया ॥ विसएसणं जियायंति, कंकावा कलुसाद्धमा ॥ २८ ॥

४३८ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे एकादशमध्ययनं.

अर्थ—(जहाडंकायकंकाय के०) जेम डंक पक्षी विशेष, तथा कंक पक्षी विशेष (कुललामगुकासिहा के०) कुलला पक्षी विशेष मूंगु पक्षी विशेष काक पक्षी विशेष एसर्व पक्षी मांसना आर्थे मांसनी इहा एटले बांढाना करनार ठे. ते (मञ्जसंजिं यायंति के०) माठलानी प्राप्तिनी एणणने ध्यावतां थकां रहेवे. (प्राणंतेकलुसा धमं के०) एवा मांसाहारी जीवो ते सर्वकाल कलुष एटले मलीन एवं माठलानी गवे पणानुं अधम ध्यान ध्यावेवे. ॥ १४ ॥ (एवंतुसमणाएगे के०) ए प्रकारे कोइएक अन्यतीर्थिक अथवा पासञ्चादिक कुशीलिया श्रमण (मिञ्चदिचि के०) मिथ्यादृष्टी (अणारिया के०) अनार्य ते (विसएसंजियायंति के०) विषयनी एणणा एटले, शब्द रूप रस गंधनी प्राप्तिने ध्यावेवे (कंकावाकलुसाहमा के०) ते पूर्वोक्त कंकादिक पक्षीनी पेरे कलुपित चित्त वाला अधम पुरुषो जानवा. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—यथा ढंकादयः पक्षिविशेषाजलाश्रयनिवासाध्यामिपजीविनोमत्स्यप्राप्तिं ध्यायंति तत्त्यायिनश्च ते कलुपाधमाः स्युः । एवं शाक्यादयोविषयप्राप्तिं ध्यायंतः कलुपाधमाश्च स्युः ॥ १४ ॥

टीका—यथा चैते रससातागौरवतयार्तध्यायिनो न वंति तथा दृष्टांतद्वारेण दर्शयितुमाह । (जहाडंकायइत्यादि) यथेत्युदाहरणन्यासार्थः । यथा येन प्रकारेण ढंकादयः पक्षिविशेषाजलाश्रयाध्यामिपजीविनोमत्स्यप्राप्तिं ध्यायंत्येवं नूतं च ध्यानमार्तरौ इध्यानरूपतयाऽत्यंतकलुषमधमं च न वतीति ॥ १४ ॥ दार्ष्टीतिकं दर्शयितुमाह । (एवमित्यादि) एवमिति यथा ढंकादयोमत्स्यान्वेपणपरं ध्यानं ध्यायंति तत्त्यायिनश्च कलुपाधमान्न वंत्येवमेव मिथ्यादृष्टयः श्रमणाएके शाक्यादयोऽनार्यकर्मकारित्वात्संरंजपरिग्रहतया अनार्याः संतो विषयाणां शब्दादीनां प्राप्तिं ध्यायंति तत्त्यायिनश्च कंकाइव कलुपाधमान्न वंतीति ॥ १५ ॥

सुद्धं मग्नं विराहिता, इहमेगेउ डुम्मती ॥ उम्मग्गगता डुक्कं,
घायमेसंति तं तद्वा ॥ १६ ॥ जहा आसाविणिं नावं, जाइअंधो
डुख्हिया ॥ इवइ पारमागंतुं, अंतराय विसीयंती ॥ ३७ ॥

अर्थ—(सुद्धंमग्नंविराहिताके०) सुद्धमार्गेजे सम्यक्दर्शनादिक तेने कुमारगनी प्ररूपणये विराधता एवा (इहके०) थासंसारमांहे (मेगेउडुम्मतीके०) कोइएक डुराचारी पोताना दर्शनना अनुरागे प्रवर्त्तता (उम्मग्गगताडुक्कं के०) उन्मार्गे गत एटले अरिहंत नापी त तत्व यकी विपरीत मार्गे प्राप्त यथा उता डुःखजे अथ प्रकारना कर्म असातोदयरूप तेंणे करी (घायमेसंति तं तद्वा के०) तथा प्रकारे ते घात एटले नरकादिकगतिमांहे

अनेक प्रकारेकरी जन्ममरणवेदन जेदनादिक दुःखनी वेदना पामे. ॥ ३९ ॥ (जहाके०)
जेम (जाइअंधोके०) जात्यंध पुरुष (आसाविणिके०) शतबिड सहित एवी (नावंके०)
नावने विपे (डुरुहिया के०) वेसीने (इच्चति पारमागंतुंके०) समुड तरी पार पाम
वानी इच्चा करे पण तेवी नावा थकी समुडनो खीरीते पार पामे? (अंतरायविसीयंती
के०) ते पुरुष अंतराले विपीदंति एटले वचमांज बुडे, परंतु पार पामे नही. ॥ ३० ॥

॥ दीपिका— शुद्ध निर्दोषं मोक्षमार्गप्ररूपणया विराध्य दूषयित्वा इह संसारे एके
शाक्यादयोऽर्द्धमृतयजन्मार्गगताः स्वं धातं च मृतिं ते शाक्यादयस्तथा तेन प्रकारेण एषं
ति अन्वेपयंति दुःखमरणे शतशः प्रार्थयंतीत्यर्थः ॥ ३९ ॥ यथा जात्यंधआसाविणीं
शतबिडं नावमारुह्य पारमागंतुमिच्छति। न चासौ बिडनावारुढः पारगतः स्यात् किं
हि अंतराले जलमथ्यएव विपीदति निमज्जति ॥ ३० ॥

॥ टीका—किंच (शुद्धमित्यादि) शुद्धमवदातं निर्दोषं मार्गं सम्यग्दर्शनादिकं मोक्षमार्गं
कुमार्गप्ररूपणया विराध्य दूषयित्वा इहास्मिन्संसारे मोक्षमार्गप्ररूपणप्रस्तावे वा एके
शाक्यादयः स्वदर्शानुसारेण महामोहाकुलितांतरात्मानोऽष्टा पापोपादानतया मति
येषां ते दुष्टमतयः संतजन्मार्गेण संसारावतरणरूपेण गताः प्रवृत्ताजन्मार्गगताः दुःख
यतीति दुःखमष्टप्रकारं कर्मासातोदयरूपं वा तदुःखं धातं चांतशस्तथा सन्मार्गविराधन
तया जन्मार्गगमनं चैपंत्यन्वेपयंति। दुःखमरणे शतशः प्रार्थयंतीत्यर्थः ॥ ३९ ॥
शाक्यादीनां चापायं दिदर्शयिषुस्तावद्वृष्टांतमाह । (जहाआसाविणिमित्यादि) यथा
जात्यंधआसाविणीं शतबिडं नावमारुह्य पारमागंतुमिच्छति। नचासौ सच्चिदतया पार
गामी नवति किंतुअंतरालएव जलमथ्यएव विपीदति निमज्जतीत्यर्थः ॥ ३० ॥

एवंतु समणा एगे, मिच्चद्विची अणारिया ॥ सोयं कसिणमाव
न्ना, आगंतारो महप्पयं ॥ ३१ ॥ इमंच धम्ममादाय, कासवेण
पवेदितं ॥ तरे सोयं महाघोरं, अत्ताए परिवए ॥ ३२ ॥

अर्थ—हवे ए दृष्टांत अन्यतीर्थक साथे जोडेठे (एवंतुसमणाएगे के०) एरीते कोइ
एक अन्य दर्शनी. अमण, (मिच्चद्विची अणारिया के०) मिथ्यादृष्टी अनाचारी विपरीत
मार्गना उपदेशक विपरीत बुद्धिना धणी ते (सोयंकसिणमावन्ना के०) श्रोत एट
ले कर्मनो आश्रय तेने विपे संपूर्ण पोहोच्या थका. (आगंतारोमहप्पयं के०) आवाते
काले महानय एटले अत्यंत बीहामणा एवा नरकादिकना दुःख पामे. ॥ ३१ ॥ (इमंचध
म्ममादाय के०) एम सर्वलोक प्रसिद्ध ठकाय जीवोनो वाञ्छल कारी एवो श्रुत चारित्र

रूप धर्म तेने ग्रहण करीने (कासवेणपवेदितं के०) ते धर्म काश्यपगोत्री श्रीमहावीर देवे कह्यो ते धर्मने आदरवा थकी फल जे थाय ते कहेठे (तरेसोयंमहाघोरं के०) ते महाघोर एवो संसार समुद्रनो ओत एटले प्रवाहरूप स्थानक तेने तरे अर्थात् संसार समुद्रने उलंघीने पारपामे, (अचत्ताएपरिवृष्टे के०) ते कारण माटे आत्मानो त्राइ एटले रक्षपाल एवो साधु ते एहिज सम्यग् धर्मने समाचारे ॥ ३२ ॥

॥ टीपिका—एवमेकं शाक्यादयः श्रमणामिथ्यादृष्टयोऽनार्याजावस्त्रोतःकर्माश्रवरूपं कृत्स्नं समापन्नाः संतोमहानयं पौनःपुन्येन दुःखमागंतारआगमनशीलाः स्युः संसार सागरोत्तरणं न स्यादिति ॥ ३१ ॥ इमं प्रत्यक्षं धर्म । चः पुनरर्थे । काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं प्रणीतं आदाय गृहीत्वा जावस्त्रोतः संसारपर्यटनं महाघोरं तरेल्लंघयेत् । तदेवं जिनप्रणीतधर्माटनेनासता आत्मनस्त्राणाय नरकादिन्योरक्षाय परिव्रजेत्संयमानुष्ठायी स्यात् । कचित्पश्चार्धस्यायं पाठः । (कुक्काजिस्कूगिलाणस्त, अगिलाएसमाहिण) । निहुः साधु ग्लानस्य वैयावृत्यमग्लानोऽपरिश्रान्तः कुर्यात्समाधिना ग्लानस्य समाधिमुत्पादयन् ॥ ३२ ॥

॥ टीका—दार्ष्टान्तिकमाह । (एवंत्वित्यादि) एवमेव श्रमणाएके शाक्यादयोमिथ्या दृष्टयोऽनार्याजावस्त्रोतःकर्माश्रवरूपं कृत्स्नं संपूर्णमापन्नाः संतस्ते महानयं पौनःपुन्येन संसारपर्यटनतया नारकादिस्वजावं दुःखमागंतारआगमनशीलानवन्ति । न ते पां संसारोदधेराल्लाविणीं नावं व्यवस्थितानामिवोत्तरणं जवतीति जावः ॥ ३१ ॥ यतः शाक्यादयः श्रमणाः मिथ्यादृष्टयोऽनार्याः कृत्स्नं स्त्रोतः समापन्नाः महानय मागंतारोन्वन्ति ततश्चमपदिश्यते । (इमंचेत्यादि) इदमिति प्रत्यक्षासन्नवाचित्वा दिदमोनंतरं वदयमाणलक्षणं सर्वलोकप्रकटं च दुर्गतिनिपेधेन शोचनगतिधारणाद्धर्म श्रुतचारित्राख्यं । चशब्दः पुनःशब्दार्थे । सच पूर्वस्माद्व्यतिरेकं दर्शयति । यस्माद्धौघोद निप्रणीतधर्मस्यादातारोमहानयं गंतारोन्वन्ति इमं पुनर्धर्ममादाय गृहीत्वा काश्यपेन श्रीवर्धमानस्वामिना प्रवेदितं प्रणीतं तरेल्लंघयेन्नावस्त्रोतः संसारपर्यटनस्वजावं । तदेव विशिनष्टि । महाघोरं दुरुत्तारत्वान्महानयानकं । तथाहि । तदंतर्वैतिनोर्जंतवोर्गर्जाज्जर्न जन्मतोजन्म मरणान्मरणं दुःखादुःखमित्येवमरघटघटीन्यायेनानुजवन्तोऽनंतमपि काल मातते । तदेवं काश्यपप्रणीतधर्मादानेन सता आत्मनस्त्राणं नरकादिरक्षा तस्मै आत्म त्राणाय परिःसमंतात्परिव्रजेत्संयमानुष्ठायी नवेदित्यर्थः । कचित्पश्चार्धस्यान्यथा पाठः । कुक्काजिस्कू गिलाणस्त, अगिलाएसमाहिण ॥ निहुः साधुः ग्लानस्यवैयावृत्यमग्लानोऽपरिश्रान्तः कुर्यात्सम्यक्समाधिना ग्लानस्य वा समाधिमुत्पादयन्निति ॥ ३२ ॥

विरए गामधम्मेहिं जे केइ जगई जगा ॥ तेसिं अतुवमायाए,
ग्रामं कुवं परिबए ॥ ३३ ॥ अइमाणं च मायं च, तं परिन्नाय
पंमिए ॥ सबमेयं णिराकिच्चा, णिवाणं संधए मुणी ॥ ३४ ॥

अर्थ—विरति साधु संयमानुष्ठानने शरीरिं पाजे ते उपर कहेहे. (विरएगामधम्मेहिंके०)
ग्रामधर्मेजे शब्दादिक विषय ते थकी विरति थको अने (जेकेइजगईजगा के०) जेकां
इ जगत्रमांहे त्रस अने स्थावर जीवहे (तेसिंअतुवमायाए के०) तेने पोताना आत्म
तुल्यनी उपमायें देखीने तेने राखवाने अर्थें (ग्रामंकुवं के०) बलवीर्य फोरवतो थको
(परिबए के०) संयम पाजे. ॥ ३३ ॥ अइमाणंचमायंच के०) जे कारणे मान जे हे
ते चारित्रने अतिक्रमे हे तेमाटे तेने अतिमान कहिए. एना साथें क्रोध पण जेवो एम
ज अतिमाया अने चशब्द थकी लोच पण जेवो (तं के०) ते चार कषायने (पंमिए
के०) पंमित विवेकी जन होय ते एने संयमना शत्रु (परिन्नाय के०) झपरिज्ञायें करी
जाणीने (सबमेयंणिराकिच्चा के०) एतर्व कषायने संसारनुं कारण जाणीने तेने प्रत्या
ख्यान परिज्ञायें करी निराकरीने (णिवाणंसंधएमुणीके०) साधु मोक्षने सधे वांछाकरे.

॥ दीपिका—ग्राम्यधर्माः शब्दादिविषयास्तेन्योविरताः संत्येके केचन जगति जगाः प्रा
णिनोजीवितार्थिनस्तेपामात्मोपमया तद्गुणाय स्थामं सामर्थ्यं कुर्वन् परिब्रजेत्संयमे
॥ ३३ ॥ अतिमानं च मायां चशब्दाक्रोधलोर्जा गृह्यते । एवं कषायव्रत परिज्ञाय पंमितः
सर्वमेतं जवहेतु निराकृत्य निर्वाणमनुसंधयेत् मोक्षार्थं प्रशस्तज्ञानानुगतः स्यात् । सतिच
कषाये न संयमः सफलतां याति । यतः । सामान्यमणुचरंतस्त, कसाया जस्त उकडा
होति । मस्मामि बहुपुष्पंच, निष्फलं तस्त सामान्यंति ॥ ३४ ॥

॥ टीका—कथं संयमानुष्ठाने पन्निजेदित्याह । (विरएइत्यादि) ग्रामधर्माः शब्दादयो
विषयास्तेन्योविरतामनोद्धेतेष्वरक्तदिष्टाः संत्येके केचन जगति पृथिव्यां संसारोदरे
(जगाइति) जंतवोजीवितार्थिनस्तेषां दुःखदिपामात्मोपमया दुःखमनुत्पादयन्तद्गुणो
सामर्थ्यं कुर्यात्कुर्वैश्च संयमानुष्ठाने परिब्रजेदिति ॥ ३३ ॥ संयमविघ्नकारिणामपनयनार्थं
माह । (अइमाणंचेत्यादि) अतीव मानोऽतिमानश्चारित्रमतिक्रम्य योवर्तते चकारादेत
द्वयः क्रोधोपि परिगृह्यते । एवमतिमायां चशब्दादितिलोचं च तमेवंचूतं कषायव्रतं संय
मपरिपंथिनं पंमितोविवेकी परिज्ञाय सर्वमेतं संसारकारणचूतं कषायसमूहं निराकृत्य
निर्वाणमनुसंधयेत्सति च काषायकदंबके नसम्यक् संयमः सफलतां प्रतिपाद्यते । तदुक्तं ।

सामसुमणुचरंतस्त कसाया जस्त उकडा होंति ॥ मस्सामि उल्लुपुप्फंच निप्फलं तस्त सा
मसुं ॥१॥ तन्निप्फलत्वेच न मोहसंनवः । तथाचोक्तं । संसारादपलायनप्रतिशुबोरागादयो
मे स्थितास्तृष्णाबंधनबध्यमानमखिलं किंवेत्ति नेदं जगत् ॥ मृत्यो मुंच जराकरेण परुषं के
शेषु मामाग्रहीरेहीत्यादरमंतरेण नवतः किंनागमिष्याम्यहं ॥१॥ इत्यादि । तदेवमेवंचूतक
पायपरित्यागादङ्घ्रिन्नप्रशस्तजावानुसंधनया निर्वाणानुसंधानमेव श्रेयइति ॥ ३४ ॥

संधए साधुधम्मंच, पाठांतरं (सदए साधुधम्मंच) पावधम्मं
णिराकरे ॥ उवहाणवीरिए निस्कु, कोहं माणंच पणए ॥ ३५ ॥
जे य बुद्धा अतिकंता, जे य बुद्धा अणागया ॥ संति तेसिं पइ
छाणं, नूयाणं जगती जहा ॥ ३६ ॥

अर्थ—(संधएसाधुधम्मंच के०) साधुनो धर्मजे कृमादिक दश प्रकारनोठे तेने स
म्यक् जाणीने वृद्धि करे एटले सम्यक् उपदेशीने वृद्धि पमाडे पाठांतरे (सदए साधुध
म्मंच के०) दश प्रकारनायतिधर्म उपर अक्षा राखे. (पावधम्मंणिराकरे के०) पाप
धर्म जे जीवोनो मर्दन करतो थको धर्मनेजावे प्रवर्त्तें तेने पापधर्म कहिए, तेने निराक
रे एटले तेतुं उच्चापन करीने (उवहाणवीरिएनिस्कु के०) उपधान जे तप तेने विपे
बलवीर्य फोरवतो एवो साधु (कोहंमाणंचपणए के०) क्रोध अने मानने प्रार्थे नही.
चशब्द थकी साधु वर्तमान काले एवीरीते संयम पाले. ॥ ३५ ॥ ए धर्म श्रीमहावीर
देवे कह्यो किंवा अन्य जिनोए पण कह्यो ते कहेठे. (जेयबुद्धाअतिकंता के०) जे
तीर्थंकर अतीत काले थया, तथा (जेयबुद्धाअणागया के०) जे तीर्थंकर अनागत
काले थयो चशब्द थकी जे तीर्थंकर वर्त्तमान काले विराजमान ठे, ते सर्व एज धर्म
ना कहेनार जाणवा (संतितेसिंपइछाणं के०) तेनो प्रतिष्ठान एटले अवलंबननो स्था
नक ते शांति एटले समस्त जीवनी दया जाणवी, कोनीपेरे तोके (जहाके०) जेम
(नूयाणंजगती के०) समस्त जीवोने आधारचूत पृथवीरूप स्थानक ठे, तेम सर्व
तीर्थंकर देवोने जीवदया रूप शांतिनुं स्थानक ते आधारचूत जाणवो. ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—साधुधर्म संयमं संधयेत् वृद्धिं प्रापयेत् तथा पापधर्मं हिंसात्मकं निरा
कुर्यात् । उपधानं तपस्तत्र वीर्योनिहः क्रोधं मानं च न प्रार्थयेन्नवर्धयेत् ॥ ३५ ॥ ये
बुद्धास्तीर्थरुतोऽतिक्तांताश्चतीताये चाऽनागताः । चशब्दाद्वर्तमानाजिनैऽस्तेषां सर्वेषां
शांतिर्चाविमार्गः प्रतिष्ठानमाधारः । अथवा शांतिर्मोक्षः प्रतिष्ठानमाधारः । मोक्षश्च नाव
मार्गं विना नस्यादित्यतः सर्वेपि जिनाएनं नावमार्गं प्रतिष्ठानमुक्तवन्तोऽनुष्ठितवन्तश्चेति ग

म्यंते । नूतानां प्राणिनां यथा त्रिलोकी प्रतिष्ठानमेवं सर्वेपि बुद्धाः शान्तिप्रतिष्ठानाः ॥३६॥

॥ टीका—किंच । (संधेष्ट्यादि) साधूनां धर्मः क्वांत्यादिकोदशविधः सम्यग्दर्शनचारि
त्रारब्धोवा तमनुसंधेयदृष्टिमापादयेत् । तद्यथा । प्रतिक्षणमपूर्वज्ञानग्रहणेन ज्ञानं तथा शं
कादिदोषपरिहारेण सम्यग्जीवादिपदार्थाधिगमेन च सम्यग्दर्शनमस्वजितमूलोत्तरशुणसंपू
र्णपालनेन प्रत्यहमपूर्वज्ञानग्रहणेन चारित्रं दृष्टिमापादयेदिति । पातांतरं वा (सहदेसा
धुधम्मं च) पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टसाधुधर्मं मोक्षमार्गत्वेन श्रद्धाधित निःशंकतया गृह्णी
याच्च शब्दात्सम्यगनुपालयेच्च । तथा पापं पापोपादानकारणं धर्मं प्राप्नुयमर्देन प्रवृत्तिं निरा
कुर्यात्तथोपधानं तपस्तत्र यथाशक्त्या वीर्यं यस्य स नवत्युपधानवीर्यस्तदेव नूतोन्निहः
क्रोधं मानं च न प्रार्थयेन्नवर्थयेदेति ॥ ३५ ॥ अथैवं नूतं जावमार्गं किं वर्धमानस्वाम्येवो
पदिष्टवानुतान्येपीत्येतदाशंक्याह । (जेयबुद्धा इत्यादि) ये बुद्धास्तीर्थरुतोऽतीते नादि
के कालेऽनंताः समतिक्रान्तास्ते सर्वेप्येवं नूतं जावमार्गमुपन्यस्तवंतस्तथा ये चानागता
नविष्यदन्तकालजाविनोन्ताएव तेप्येवमेवोपन्यसिष्यन्ति । चशब्दाद्वर्तमानकालजावि
नश्च संरक्षेया इति । न केवलमुपन्यस्तवंतोऽनुष्ठितवंतश्च गम्यन्ते । तद्वर्शयति । शमनं
शान्तिर्जावमार्गस्तेषामतीतानागतवर्तमानकालजाविनां बुद्धानां प्रतिष्ठानमाधारो बुद्धत्वं
स्यान्यथानुपपत्तेः । यदिवा शान्तिर्मोक्षः सत्तेषां प्रतिष्ठानमाधारस्ततस्तदवासिश्च जावमार्ग
मंतरेण न नवतीत्यतस्ते सर्वेप्येनं जावमार्गमुक्तवंतोऽनुष्ठितवंतश्च गम्यन्ते । शान्तिप्रति
ष्ठानत्वे दृष्टान्तमाह । नूतानां स्थावरजंगमानां यथा जगती त्रिलोकी प्रतिष्ठानमेवं ते
सर्वेपि बुद्धाः शान्तिप्रतिष्ठाना इति ॥ ३६ ॥

अहसं वयमावन्नं, फासा उच्चावया फुसे ॥ ए ते सुविणिहसे
ज्जा वाएणव महागिरी ॥ ३७ ॥ संबुमे से महापन्ने, धीरे दत्तेस
एणं चरे ॥ निबुमे कालमाकंखी, एवं केवलिणो मयंतिवेमि ॥ ३८ ॥
इति मोक्षमार्गनामकं एकादसममव्ययं सम्मतं ॥

अर्थ—(अहसं वयमावन्नं के०) अथ हवे व्रतप्रतिपन्न संयम ग्राहित साधुने (फासा उच्चाव
या फुसे के०) सम विषमादिक उंचा नीचा अनुकूल प्रतिकूल एवा परिसह फरसे (ए
ते सुविणिहसे ज्जा के०) तोषण तेणे करिने ते धर्मयकी नचुके एटले धर्म यकी व्रट
नथाय, कोनी पेरे तोके (वाएणव महागिरी के०) जेम वायरे करी मेरुपर्वत मोलाय
मान नथाय, तेम परिसह उपने थके साधुजन व्रत थकी मोलायमान नथाय. ॥३७॥
(संबुमे से महापन्ने के०) ते साधु संवरवान महाप्रज्ञावंत, (धीरे दत्तेसणं चरे के०) धै

यवान कर्मविदारवाने सुरवीर, दीधो एषणीक आहार ग्रहण करवाने विषे विचरे (निबुद्धकालमाकंखी के०) तथा निवृत्त उपज्ञांत कषाय वालो एवो ठतो मरण कालसु धी संयमने वांछे (एवंकेवल्लिणोमयं के०) एम केवल ज्ञानीउनो मतळे अने तेज केवल ज्ञानीउनो प्रकाश्यो मार्ग श्रीमहावीर देव कहेळे, पण महारी बुद्धिये हुं केतो नथी. ति वेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ३७ ॥ इतिश्रीसूत्रकृतांगना प्रथमश्रुतस्कन्धने विषे मोक्षमार्गनामे एकादशमां अध्ययनो अर्थ समाप्त भयो. ॥

॥ दीपिका—अथ तं साधुं प्रतिपन्नव्रतं उच्चावचाः शुचाशुचाः स्पर्शाः परीषदोपसर्गाः स्पृशेयुः पीडयेयुः । सच साधुस्तैः पीडितो न विहन्यात् न संयमाञ्जयेत् । यथा वातेन वायुना महागिरिर्मैरुनं चलेत् । परीषदोपसर्गजयश्चान्यासवशाद्विधेयः । यथा कश्चिज्जोपस्तदहर्जातं तर्णकमुत्पाटय गवांतिकं नयति आनयति च ततोऽसौ क्रमेण प्रत्यहं वर्धमानमपि वत्समुत्पाटयन्नन्यासवशाद्विवर्षत्रिवर्षमपि तमुत्पाटयति । एवं साधुरप्यन्यासात्परीषदोपसर्गजयं विधत्ते ॥३७॥ ससंवृतः साधुर्महाप्रज्ञः सम्यग्दर्शनज्ञानवान् धीरः परीषदादिनिरक्षोऽन्यः परेण दत्ते आहारादिके एषणां चरेत् त्रिविधयैषणया युक्तः संयमे चरेत् तथा निवृत्तः क्षीतीनूतकालं मृत्युकालं यावदज्जिह्वेत् । एतन्मया यत्पूर्वोक्तं तत्केवलिनः सर्वज्ञस्य मतमिति । ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह्वेति ॥३७॥ इत्येकादशं मार्गाध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—प्रतिपन्ननावमार्गेण च यद्विधेयं तद्वर्षयितुमाह । (अहसुमित्यादि) अथ मार्गप्रतिपत्त्यनंतरं साधुं प्रतिपन्नव्रतं संतं स्पर्शाः परीषदोपसर्गरूपा उच्चावचा गुरुलजघनो नानारूपा वा स्पृशेयुः । सच साधुस्तैरजिह्वेतः संसारस्वनावमपेक्षमाणः कर्मनिर्जरां च न तैरनुकूलप्रतिकूलैर्विहन्यात् नैवं संयमानुष्ठानान्मनागपि विचलेत्किमिव महावातेनेव महागिरिर्मैरुनं रिति । परीषदोपसर्गजयश्चान्यासक्रमेण विधेयोऽन्यासवतो हि दुष्करमपि सुकरं भवति । अदृष्टांतः । तदयथा कश्चिज्जोपस्तदहर्जातं तर्णकमुत्तिष्ठप्य गवांतिके नयत्यानयति वा ततोऽसावनेनैव क्रमेण प्रत्यहं प्रवर्धमानमपि वत्समुत्तिष्ठप्यन्यासवशाद्विहायनं त्रिहायणमप्युत्तिष्ठपत्येवं साधुरप्यन्यासात् शनैःशनैः परीषदोपसर्गजयं विधत्तइति ॥३७॥ सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिहीर्षुरुक्तशेषमधिष्ठत्याह । (संबुद्धेत्यादि) सएवं साधुः संवृताश्रवदारतया संवरसंवृतो महती प्रज्ञा यस्यासौ महाप्रज्ञः सम्यग्दर्शनज्ञानवांस्तथा धीर्बुद्धिस्तया राजतइति धीरः परीषदोपसर्गाऽक्षोऽन्यो वा सएवंनूतः सन् परेण दत्ते सत्याहारादिके एषणां चरेत्त्रिविधयाप्येषणया युक्तः सन् संयममनुपालयेत्तथा निवृत्तः कषायोपशमाद्धीतीनूतकालं मृत्युकालं यावदज्जिह्वेत् । एतन्मया प्राक् प्रतिपादितं तत्केवलिनः सर्वज्ञस्य तीर्थक

तोमत् । एतच्च जंबूस्वामिनमुद्दिश्य सुधर्मस्वाम्याह । तदेतद्यत्त्वया मार्गस्वरूपं प्रश्रितं त न्मया न स्वमनीषिकया कथितं तर्हि केवलिनोमतमेतदित्येवं ज्वता ग्राह्यं । इतिः परिसमा ह्यर्थे ॥ ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३७ ॥ इति मार्गाख्यमेकादशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ हवे समवसरण नामे बारमुं अध्ययन प्रारंजिए ठैए अंगीधारमां अध्ययनने विपे मो क्कमार्ग कह्यो ते मोक्कने तो जे कुमार्ग मूकीने सुमार्गने पडिवजे ते अंगीकार करे माटे मार्ग प्रतिपत्ति चारित्रिये कुमार्गने परिहरवो ए अधिकारे बारमो अध्ययन प्रारंजियेठैए.

चत्तारि समोसरणाणिमाणि, पावाड्या जाइं पुढोवयंति ॥ कि रियं अकिरियं विणियंति तइयं, अन्नाण माहंसु चउठमेव ॥१॥

अस्साणिया ता कुसलावि संता, असंयुयाणो वितिगिहतिन्ना ॥

अकोविया आहु अकोवियेहिं, अणानुवीडुत्तु मुसं वयंति ॥२॥

अर्थ—(चत्तारिसमोसरणाणिमाणि के०) ए आगल बखाणजे ते चार प्रकारना समोसरण एटले परतीर्थिकनो समुदाय जाणवो ते (पावाड्याजाइं पुढोवदंति के०) प्रावाडुक एटले कुवादि ते छुडं छुडं बोलेठे ते केवीरीते तोके एकवादि (किरियं के०) क्रियानेज सफल कहेठे. तथा बीजो वादि (अकिरियं के०) अक्रियानेज सफल कहे ठे अने (विणियंति तइयं के०) त्रीजोवादि विनयज प्रधानठे एम बोलेठे (अन्नाणमा हंसुचउठमेव के०) अन्यवली चोथो अज्ञानवादि ते अज्ञाननेज प्रधान पणे मानेठे ॥ १ ॥ हवे एपूर्वोक्त चारे वादिठमाना सर्व प्रकारे असंबंध प्रलापि अज्ञातिक एवा जे अज्ञानवादि तेनेज पहेला कहेठे. (अस्साणियाताकुसलाविसंताके०) ते अज्ञानवा दि अज्ञानी ठता एम कहेठेजे अमेज पंक्ति ठैयें एम मानेठे परंतु ते (असंयुया के०) असंबंधनापो जाणवा ते (णोवितिगिहतिन्ना के०) चित्तनोजे त्रांति तेथकी तख्या नथी माटे मृपावादि जाणवा ते अज्ञानवादि (अकोविया आहुअकोवियेहिं के०) सम्यक् धर्म प्ररूपवाने अनिपुण एटले साक्षात् सत्यधर्ममुं ज्ञान जाणवाने असमर्थेठे माटे ए अकोविद ठे तो एना समीपे सांनले एवा जे एमना शिष्य तेपण अकोविद एटले मूर्ख जाणवा जेमाटे ते एवुं असंबंध वचन बोलेठे के अज्ञान एज श्रेयठे तो एवुं ते मनुं बोलवुं जेठे तेने मूर्खज मान्य करेठे ॥ सरिसासरिसेहिंरञ्चंति इतिवचनात् एम ते (अणानुवीडुत्तुमुसंवयंति के०) अनालोची थका सर्वकाल मृपाज बोलेठे. ॥ २ ॥

॥ टीपिका—सांप्रतं द्वादशमारज्यते । पूर्वं मार्गउक्तः सच कुमार्गपरित्यागात्सम्यग्ग न वतीति इह कुमार्गत्यागउच्यते । यथा (चत्तारिणि) चत्वारि समवसरणानि परतीर्थि

कान्युपगमसमूहरूपाणि इमानि यानि प्रावाङ्मुकाः परतीर्थिकाः पृथक् पृथक् वदन्ति । क्रियामत्तीत्यादिकां वदन्तीति क्रियावादिनः । १ अक्रियां नास्तीत्यादिकां वदन्तीत्यक्रिया वादिनः २ तृतीयावेनयिकाः ३ चतुर्थास्त्वज्ञानिकाः ४ इमानि चत्वारि समवसरणान्युच्यन्ते ॥ १-॥ अथैतेषामज्ञानिकाएव सर्वापलापिनस्तानेवादावाह । (अस्माणीति) अज्ञानिकास्तावदादौ प्रदर्श्यन्ते । अज्ञानिकाः किल वयं कुशला इति वादिनोपि संस्तुताश्च संबुद्धाः अतएव विचिकित्सा चित्तबुद्धिश्चित्तत्रांतिस्तां न तीर्णानातिक्रान्ताः । तथाहि । केचित्सर्वज्ञं मन्यन्ते केचित्तं निषेधन्ति एके सर्वगतमात्मानं वदन्त्यन्ये देहमात्रमपरे अणुष्वपवमात्रं । केचित् श्यामाकतंदुलमात्रमन्ये मूर्तममूर्तं हृदयमध्यवर्तिनं जलाटस्थितमित्यादि । एषामेकवाक्यता कथं स्यात् । नचातिशयज्ञानी कश्चिदस्ति यद्वाक्यं प्रमाणीक्रियते । तथा ज्ञानवतां प्रमादोबहुदोषः । ततोवरमज्ञानमेवेति वदन्तश्चित्तत्रांतिं नातिक्रान्ताश्चकोविदाः सम्यक्परिज्ञानविकलाश्चकोविदेभ्यः स्वशिष्येभ्यश्चाद्भुः । तथा तेऽननुविचिंत्य अविचिंत्य जापणान्मृपाऽस्त्यं वदन्ति ॥ २ ॥

॥ टीका—उक्तमेकादशमध्ययनं । सांप्रतं द्वादशमारभ्यते । अस्य चायमनितसंबंधः । इद्वानंतराध्ययने मार्गो निहितः सच्च कुमार्गव्युदासेन सम्यग्मार्गतां प्रतिपाद्यतेऽतः कुमार्गव्युदासं चिकीर्षुणा तत्स्वरूपमवगंतव्यमित्यतस्तत्स्वरूपनिरूपणार्थमिदमध्ययनमायातमस्य चोपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोऽयं । तद्यथा । कुमार्गनिधायिनां क्रियाक्रियाज्ञानिवैनयिकानां चत्वारि समवसरणानीह प्रतिपाद्यन्ते । नाम निष्पत्तेस्तु निष्कृष्टे समवसरणमित्येतन्नामनिष्कृष्टार्थं निर्युक्तिरुदाह । समवसरणमिच्छवत्कंसचित्ताचित्तमीशं दवे ॥ खेतंमि जंमि खेत्ते, काले जं जंमि कालंमि ॥ १७ ॥ (समवसरणमित्यादि) समवसरणमिति सृगतावित्येतस्य धातोः समवोपसर्गपूर्वस्य ह्युडंतस्य रूपं । सम्यगेकीजावेनावसरणमेकत्रगमनं मेलापकः समवसरणं तस्मिन्नपि केवलं समाधौ पद्धिधोनामादिकोनिष्कृष्टस्तत्रापि नामस्थापने कुक्षे इव्यविषयं पुनः समवसरणं नोऽग्रागमतोऽज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तं सचित्ताचित्तमिश्रजेदात्रिविधं । सचित्तमपि द्विपदचतुष्पदापदजेदात्रिविधमेव । तत्र द्विपदानां साधुप्रचृत्तीनां तीर्थरुक्कान्मनिष्क्रमणप्रदेशादौ मेलापकः । चतुष्पदादीनां गवादीनां निपानप्रदेशादौ । अपदानां तु वृक्षादीनां स्वतोनास्ति समवसरणं विचक्ष्या तु काननादौ जवत्यपि । अचित्तानां तु वधणुकायत्रादीनां तथा मिश्राणां सेनादीनां समवसरणसंज्ञावोऽवगंतव्येति । क्षेत्रसमवसरणं तु परमार्थतोनास्ति विचक्ष्या तु यत्र द्विपदादयः समवसरन्ति व्याख्यायन्ते च समवसरणं तत्र तत्क्षेत्रप्राधान्यादिदमुच्यते । एवं कालसमवसरणमपि इष्टव्यमिति । इदानीं नाव

समवसरणमधिरुत्याह । “ जावसमोसरणं पुण, एणव्वं उव्विहंमि जावमि ॥ अह्वा वि
 किरिय अकिरिया, अन्नाणी नेव चेणइया ॥ १९ ॥ (जावसमवसरणमित्यादि) जावा
 नामौदयिकादीनां समवसरणमेकत्र मेलकोजावसमवसरणं । तत्रौदयिकोजावएकविंशति
 जेदः । तद्यथा । गतिश्रुतुर्था । कपायाश्रतुर्विधाः । एवं लिंगं त्रिविधं । मिथ्यात्वाज्ञानाऽसं
 यतत्वाऽसिद्धत्वा नि प्रत्येकमेकैकविधानि । लेश्याः कृष्णादिजेदेन पट्टिधानवन्ति । औपशमि
 कोद्विविधः । सम्यक्त्वचारित्रोपशमजेदात् । ह्यायोपशमिकोप्यष्टादशजेदनिन्नः । तद्यथा ।
 ज्ञानं मतिश्रुतावधिमनःपर्यायजेदाश्चतुर्था । अज्ञानं मत्यज्ञानश्रुताज्ञानविजंगजेदाद्विवि
 धं । दर्शनं चक्षुरवधिदर्शनजेदाद्विविधमेव । लब्धिर्दानलानजोगोपनोगवीर्यजेदात्पं
 चधा । सम्यक्त्वचारित्रसंयमासंयमाः प्रत्येकमेकप्रकाराऽस्ति । ह्याधिकोनवप्रकारः तद्यथा ।
 केवलज्ञानं केवलदर्शनं दानादिलब्धयः पंच सम्यक्त्वं चारित्रं चेति । जीवत्वजन्यत्वान्यत्व
 जेदात्पारिणामिकस्त्रिविधः । सान्निपातिकस्तु द्वित्रिचतुःपंचकसंयोगैर्जवति । तत्र द्विकसंयो
 गः संसिद्धस्य ह्याधिकपारिणामिकजावद्वयसंज्ञादवगंतव्यः । त्रिकसंयोगस्तु मिथ्यादृष्टि
 सम्यग्दृष्ट्यविरतानामौदयिकह्यायोपशमिकपारिणामिकजावसंज्ञावादवगंतव्यः । तथा न
 वस्यकेवजिनोप्यौदयिकह्याधिकपारिणामिकसंज्ञावादिज्ञेयइति । चतुष्कसंयोगोपि ह्यायि
 कसम्यग्दृष्टीनामौदयिकह्याधिकह्यायोपशमिकपारिणामिकजावसंज्ञावाचनोपशमिकसम्य
 ग्दृष्टीनामौदयिकोपशमिकह्यायोपशमिकपारिणामिकसंज्ञावाच्चेति । पंचकसंयोगस्तु ह्यायि
 कसम्यग्दृष्टीनामुपशमश्रेण्यां समस्तोपशांतचारित्रमोहानां जावपंचकसंज्ञावादिज्ञेयइति ।
 तदेवं जावानां द्विकत्रिकचतुष्कपंचकसंयोगात्संजविनः । सान्निपातिकजेदाः पट्चव
 त्येतएव त्रिकसंयोगचतुष्कसंयोगगतिजेदात्पंचदशधा प्रदेशांतरेऽनिहिताऽस्ति । पट्टिधे
 जावे जावसमवसरणं निर्युक्तिरुदेव दर्शयति । क्रियां जीवादिपदार्थोस्तीत्यादिकां
 वदितुं शीर्जं येषां ते क्रियावादिनः । एतद्विपर्यस्ताअक्रियावादिनस्तथा ज्ञानिनोज्ञान
 निन्दववादिनस्तथा वैनयिकाविनयेन चरन्ति तत्प्रयोजनावा वैनयिकाः । एषां चतु
 र्णामपि सप्तजेदानामाक्षेपं कृत्वा यत्र विक्षेपः क्रियते तज्जावसमवसरणमित्येतच्च
 स्वयमेव निर्युक्तिरौऽत्यगाथया कथयिष्यति । सांप्रतमेतेषामेवा निधानान्वय्यतादर्श
 नदारेण स्वरूपमाविष्कुर्वन्नाह । “ अङ्घ्रि किरियवादी, वयंति एण्डियकिरियवा
 दीया ॥ अस्माणी अस्माणं, विणइत्ता वेणइयवादी ” ॥ २० ॥ (अङ्घ्रिचत्तीत्यादि)
 जीवादिसंज्ञापदार्थोऽस्त्येवेत्येवं सावधारणक्रियान्युपगमोयेषां ते अस्तीति क्रियावादि
 नस्ते चैवंवादित्वान्मिथ्यादृष्टयः । तथाहि । यदि जीवोऽस्त्येवेत्येवमन्युपगम्यते ततः
 सावधारणत्वान्न कथंचिन्नास्तीत्यतः स्वरूपसत्तावत्पररूपापत्तिरिति म्यादेवंच नानेकं जगत्
 स्यान्नचैतदृष्टमिदं वा । तथा नास्त्येव जीवादिकः पदार्थस्त्येवं वादिनोऽक्रियावादिनस्ते

प्यसद्भूतार्थप्रतिपादनान्मिथ्यादृष्टयएव । तथा ह्येकांतेन जीवास्तित्वप्रतिषेधे कर्तुरंजावा
 न्नास्तीत्येतस्यापि प्रतिषेधस्याजावस्तदजावाच्च सर्वास्तित्वमनिवारितमिति ॥ तथा न ज्ञा
 नमज्ञानं तद्व्यते येषां ते ज्ञानिनस्ते ह्यज्ञानमेव श्रेयइत्येवं वदंत्येतेपि मिथ्यादृष्टयएव ।
 तथा ह्यज्ञानमेव श्रेयइत्येतदपि न ज्ञानमृतेनणितुं पार्यते तदनिधानाच्चावश्यं ज्ञानम
 न्युपगतं तैरिति । तथा वैनयिकाविनयादेव केवलात्स्वर्गमोक्षावाप्तिमनिलपंतोमिथ्यादृ
 ष्टयोयतो न ज्ञानक्रियान्यामंतरेण मोक्षावाप्तिरिति । एषां च क्रियावाद्यादीनां स्वरूपं त
 न्निराकरणं चाचारटीकायां विस्तरेण प्रतिपादितमिति नेह प्रतन्यते । सांप्रतमेतेषां चेद
 संख्यानिरूपणार्थमाह । “ असियसयं किरियाणं, अकिरियाणं च होइ चुलसीति ॥ अजा
 णियसत्तही, वेणइयाणं च वत्तीसा.” ॥ ११ ॥ (असियेत्यादि) क्रियावादिनामशीत्यधि
 कं शतं जवति तच्चानया प्रक्रियया । तद्यथा । जीवादयो नव पदार्थाः परिपाट्या स्थाप्यं
 ते । तदधः स्वतः परतइति चेदद्वयं ततोप्यथो नित्या नित्यचेदद्वयं ततोप्यधस्तात्परिपाट्या
 कालस्वजावनियतीश्वरात्मपदानि पंच व्यवस्थाप्यंते । ततश्चैवं चारणिकाप्रक्रमः । तद्य
 था । अस्ति जीवः स्वतो नित्यः कालतः । तथाऽस्ति जीवः स्वतोऽनित्यः कालतएव । ए
 वं परतोपि जंगद्वयं । सर्वेपि च चत्वारः कालेन लब्धाः । स्वजावनियतीश्वरात्मपदान्य
 पि प्रत्येकं चत्वारएव लजंते । ततश्च पंचापि चतुष्ककाविंशतिर्नवन्ति । सापि जीवपदा
 थ्येन लब्धा । एवमजीवादयोप्यष्टौ प्रत्येकं विंशतिं लजंते । ततश्च नवविंशतयोमीति
 ताः क्रियावादिनामशीत्युत्तरशतं जवतीति । इदानीमक्रियावादिनां नसंत्येव जीवादयः
 पदार्थाइत्येवमन्युपगमवतामनेनोपायेन चतुरशीतिरवगंतव्या । तद्यथा । जीवादीन् प
 दार्थान् सप्तानिलिख्य तदधः स्वपरचेदद्वयं व्यवस्थाप्यं । ततोप्यधः कालयदृष्टानियति
 स्वजावेश्वरात्मपदानि षड्व्यवस्थाप्यानि । जंगकानयनोपायस्त्वयं । नास्ति जीवः स्वतः
 कालतः । तथा नास्ति जीवः परतः कालतः । एवं यदृष्टानियतिस्वजावेश्वरात्मजिः प्र
 त्येकं द्वौद्वौ जंगकां लज्येते । सर्वेपि द्वादश । तेऽपि च जीवादियदार्थसप्तकेन गुणिता
 श्रतुरशीतिरिति । तथाचोक्तं । कालयदृष्टानियतिस्वजावेश्वरात्मतश्चतुरशीतिः । नास्तिक
 वादिगणमते न संति जावाः स्वपरसंस्थाः । सांप्रतमज्ञानिकानामज्ञानादेव विवक्षितका
 र्यसिद्धिमिच्छतां ज्ञानं तु सदपि निष्फलं बहुदोषत्वाच्चेत्येवमन्युपगमवतां सप्तपट्टिरनेनो
 पायेनावगंतव्या । जीवाजीवादीन् नव पदार्थान् परिपाट्या व्यवस्थाप्य तदधोऽमी
 सप्त जंगकाः संस्थाप्याः । सत् अथ सत् सदसत् अवक्तव्यं सदवक्तव्यं अथ सदवक्तव्यं सद
 सदवक्तव्यमिति । अथिलापस्त्वयं । सन् जीवः कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन ? अथ न
 जीवः कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन, १ सदसन् जीवः कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन २ अथ
 कथ्योजीवः कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन ४ सदवक्तव्योजीवः कोवेति किंवा तेन ज्ञातेन ५ अ

सदवक्तव्योजीवः कोवेत्ति किंवातेन ज्ञातेन ६ सदसदवक्तव्योजीवः कोवेत्ति किंवातेन ज्ञातेन ७ एवमजीवादिष्वपि सप्त जंगकाः । सर्वेपि मिलितास्त्रिपट्टिस्थाऽपरे ऽमी च त्वारोचंगकाः । तद्यथा । सती जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञातया १ असती जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञातया २ सदसती जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञातया ३ अवक्तव्या जावोत्पत्तिः कोवेत्ति किंवा तथा ज्ञातया ४ सर्वेपि सप्तपट्टिरित्युत्तरं जंगकत्रयमुत्पन्नजावावयवोपेक्षमिह जावोत्पत्तिं न संजवतीति नोपन्यस्तं । उक्तं च । अज्ञानिकवादिमतं नव जीवादीन् सदादिसप्तविधान् ॥ जावोत्पत्तिः सदसद्वेधा वाच्या च कोवेत्ति ॥ १ ॥ इदानीं वैनयिकानां विनयादेव केवलात्परलोकमपीडतां द्वात्रिंशदनेन प्रक्रमेण योज्याः । तद्यथा । सुरनृपतियतिज्ञानिस्थविराधममातृपितृषु मनसा वाचा कायेन दानेन चतुर्विधो विनयो विधेयः । सर्वेप्यष्टौ चतुष्ककामिलिता द्वात्रिंशदिति । उक्तं च वैनयिकमतं विनयश्चेतोवाक्कायदानतः कार्यः । सुरनृपतियतिज्ञानिस्थविराधममातृपितृषु सदा ॥ १ ॥ सर्वे प्येते क्रियाज्ञानिवैनयिकवादिचेदा एकीकृतास्त्रीणि त्रिपट्टधिकानि प्रावाङ्मुक्तमतशतानि जवंति । तदेवंवादिनां मतचेदसंख्यां प्रदर्शयामासुता ते पामथ्ययनोपयोगित्वं दर्शयितुमाह । “ तेसिं मताणुमएणं पन्नवणावन्निया इहसयणे ॥ सज्जावणिज्जवडं, समोत्तरणमाहु तेणं तु ” ॥ २१ ॥ (तेसिंमताणुमएणं इत्यादि) तेषां पूर्वोक्तवादिनां मतमभिप्रायस्तेन यदनुमतं पट्टीकृतं तेन पट्टीकृतेन पट्टीकृताश्रयणेन प्रज्ञापना प्ररूपणा वर्णिता प्रतिपादिता इहास्मिन्नध्ययने गणधरैः । किमर्थमिति दर्शयति । तेषां यः सज्जावः परमार्थस्तस्य निश्चयो निर्णयस्तदर्थं तेनैव कारणेनेदमध्ययनं समवसरणाख्यमाहुर्गणधराः । तथाहि । वादिनां सम्यगवसरणं मेलापकस्तन्मतनिश्चयार्थमस्मिन्नध्ययने क्रियतइत्यतः समवसरणाख्यमिदमध्ययनं क्रियते । इदानीं तेषां सम्यग्मिथ्यात्ववादित्वं विजागेन यथा जवति तथा दर्शयितुमाह । “ सम्महिठी किरिया, वा दीमिडाय सेसगा वाई ॥ जहि कणमिडवाय, सेवहवायं इमं सव्वं ॥ २३ ॥ (सम्महिठीत्यादि) सम्यगविपरीता दृष्टिर्दर्शनं पदार्थपरिच्छित्तिर्यस्यासौ सम्यग्दृष्टिः । कोसावित्याह । क्रियामस्तीत्येवंचूतां वदितुं शीलमस्येति क्रियावादी । अत्रच क्रियावादीत्येतद्विज्ञिकिरियवादीत्यनेन प्राक् प्रसाधितं सदनूयसम्यग्दृष्टित्वं विधीयते तस्याऽस्ति-इत्यादिति । तथाहि । अस्ति लोकालोकविजागः । अस्त्यात्मा अस्ति पुण्यपापविजागः । अस्ति तत्फलं स्वर्गनरकावाप्तिलक्षणं । अस्ति कालः कारणत्वेनाशेषस्य जगतः प्रजववृद्धिस्थितिर्विनाशेषु साध्येषु तथा शीतोष्णवर्षावनस्पतिपुष्पफलादिषु चेति । तथाचोक्तं । कालः पचति नूतानीत्यादि । तथास्तिस्वजावोपि कारणत्वेनाशेषस्य जगतः स्योचावः स्वजाव इति कृत्वा तेनहि जीवाजीवनव्यत्वमूर्तत्वानां स्वरूपावुविधानात् । तथा धर्माऽधर्माका

शकालादीनां च गतिस्थित्यवगाहपरत्वापरत्वादिस्वरूपापादनादिति । तथा चोक्तं । कः कंटकानामित्यादि । तथा नियतिरपि कारणत्वेनाश्रियते । तथातथा पदार्थानां नियते रेव नियतित्वात् । तथाचोक्तं । प्राप्तव्योनियतिबलाश्रयेणेत्यादि । तथा पुरा कृतं यच्च शुभाशुभमिष्टानिष्टफलकारणं । तथा चोक्तं । यथायथा पूर्वकृतस्य कर्मणः फलं निधान स्यमिहोपतिष्ठते ॥ तथातथा पूर्वकृतानुसारिणी प्रदीपहस्तेव मतिः प्रवर्तते ॥ १ ॥ तथा । स्वकर्मणा युक्तएव सर्वोद्युत्पद्यते जनः ॥ सयथाऽकृष्यते तेन न यथा स्वयमि ह्वतीत्यादि । तथा पुरुषकारोपि कारणं यस्मान्नपुरुषकारमंतरेण किंचित्स्थितिः । तथा चोक्तं । न दैवमिति संचिंत्य त्यजेद्भयममात्मनः ॥ अनुद्यमेन कस्तैलं तिजेज्यः प्राप्तुमर्हति ॥ १ ॥ तथा । उद्यमाच्चरुचित्राणि नरोनृणां पश्यति ॥ उद्यमात्कृमिकीटोपि निनत्ति महतोऽुमान् ॥ २ ॥ तदेवं सर्वानपि कालादीन् कारणत्वेनान्युपगच्छन् तथात्मपुण्यपापपरलोकादिकं चेह्वन् क्रियावादी सम्यग्दृष्टि त्वेनान्युपगंतव्यः । शेषकास्तु वादाश्चक्रियावादाज्ञानवादवैतथिकवादाभिप्यावादाश्च्येवं दृष्टव्याः । तथाहि । अक्रियावाद्यत्पंतनास्तिकोऽध्यक्षः, जीवाजीवादपदार्थजातमपन्हुवन् मिथ्यादृष्टिरेव जवति । अज्ञानवादी तु सति मत्यादिके हेयोपादे यप्रदर्शके ज्ञानपंचके ऽज्ञानमेव श्रेयस्त्येवं वदन् कथं नोन्मत्तः स्यात्तथा विनयवाद्य पि विनयादेव केवलात् क्रियासाध्यां सिद्धिमिहन्नपकर्णयितव्यः । तदेवं विपरीतार्था निधायकाएते मिथ्यादृष्टयोऽवगंतव्याः । ननुच क्रियावाद्यप्यशीत्युत्तरशतज्ञेदो नवति तत्रतत्र प्रवेशं कालादीनान्युपगच्छन्नेव मिथ्यावादित्वेनोपन्यस्तस्तत्कथमिह सम्यग्दृष्टित्वे नोच्यतइति । उच्यते । सतत्रास्त्येव जीवस्त्येवं सावधारणतयाऽन्युपगमं कुर्वन् काल एवैकः सर्वस्यास्य जगतः कारणं तथा स्वभावएव नियतिरेव पूर्वकृतमेव पुरुषकारएवे त्येवमपरनिरपेक्षतयैकांतेन कालादीनां कारणत्वेनाश्रयणान्मिथ्यात्वं । तथाहि । अस्त्येव जीवस्त्येवमस्तिना सह जीवस्य सामानाधिकरण्यात् । यद्यदस्ति तत्तज्जीवइति प्रा समतो निरवधारणपक्षसमाश्रयणादिह सम्यक्त्वमनिहितं । तथा कालादीनामपि समुदितानां परस्परसव्यपेक्षाणां कारणत्वेनेहाश्रयणात्सम्यक्त्वमिति । ननुच कथं कालादीनां प्रत्येकं निरपेक्षाणां मिथ्यात्वस्वभावत्वे सति समुदितानां सम्यक्त्वसद्भावः । नहि यत्प्रत्येकं नास्ति तत्समुदायेपि नवितुमर्हति सिकतातैलवत् । नैतदस्ति प्रत्येकं प्रत्येकं पद्मरागादिमणिष्वविद्यमानापि रत्नावली समुदाये जवंती दृष्टा । नच दृष्टेऽनुपपन्नं नामेति यत्किंचिदेतत् । तथाचोक्तं । कालो सहावर्णियई, पुत्रकथं पुरिसकारणे गता ॥ मिश्रतं ते चेव उ, समासउ ह्येति संमत्तं ॥ १ ॥ सव्वे विय कालाइ इय समुदा येण साहगा जणिया ॥ जुजुत्तियएमेवय, सम्मं सव्वस्त कज्जस्स ॥ २ ॥ नहि काला

दी हितो, केवलएहिं तु जायए किंचि ॥ इह मुग्गरंधणादिवि, ता सवे समुदिता देक ॥ ३ ॥ जह रोगलक्षणगुणा, वेरुलियादीमणीविसंभुत्ता ॥ रयणावलीवएसं, ए लहं ति मह्यमुज्जावि ॥ ४ ॥ तह शिययवादसुविणि, ङियावि अणायपरकनिरवेस्का ॥ सम्मदं सणसदं, सवेवि एयाणपाविति ॥ ५ ॥ जह पुण तेचेव मणी, जहा गुणविसे सजागपडिबद्धा ॥ रयणावलिचिजणइ, चपंतिपाडिक्कसप्पाउ ॥ ६ ॥ तह सवे एयवा या, जहाणुरुवविणिउत्तवत्तवा ॥ सम्मदं सणसदं, लजंति ए विसेससप्पाउ ॥ ७ ॥ तम्हा मिद्धदिठी, सवे विणया सपरकपडिबद्धा ॥ असोसुनिस्तिया पुण, हवंति सम्म त्तसत्तावा ॥ ८ ॥ यत्तएवं तस्मात्त्यक्त्वा मिथ्यात्ववादं कालादिप्रत्येकेकांतकारणरूपं से वध्वमंगीकुरुध्वं सम्यग्वादं परस्परसव्यपेक्षकालादिकारणरूपमिममिति मयोक्तं प्रत्यक्षाव सन्नं सत्त्वमवितथमिति । गतोनामनिष्पन्नोनिर्द्वेषः । सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्त्वलितादिगुणो पेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं तच्चेदं । (चचारीत्यादि) अस्य च प्राक्तनाध्ययनेन सह्यायं संबं धः । तद्यथा । साधुना प्रतिपन्ननावमार्गेण कुमार्याभिताः परवादिनः सम्यक्परिहाय प रिहर्तव्यास्तत्स्वरूपाविष्करणं चानेनाध्ययनेनोपदिश्यते इत्यनंतरसूत्रस्यानेन सूत्रेण सह संबधोयं । तद्यथा । संवृतोमहाप्रज्ञोवीरोदत्तेपणां चरन्नजनिर्वृतः सन् मृत्युकालमजिकां हेदेतत्केवलिनोनापितं । तथा परतीर्थिकपरिहारं च कुर्यात् एतच्च केवलिनो भतं । अ तस्तत्परिहारार्थं तत्स्वरूपनिरूपणमनेन क्रियते । चचारीति संख्यापदमपरसंख्यानितृत्त्य र्थं समवसरणानि परतीर्थिकान्युपगमसमूहरूपाणि यानि प्रावाडुकाः पृथग्वदंति तानि चामूनि अन्वर्थानिधायिनिः संज्ञापदैर्निदिश्यंते । तद्यथा । क्रियामस्तीत्यादिकां वदितुं शीजं येषां ते क्रियावादिनस्तथाऽक्रियां नास्तीत्यादिकां वदितुं शीजं येषां तेऽक्रिया वादिनस्तथा तृतीयावैनयिकाश्चतुर्थ्यास्त्वज्ञानिकाऽस्ति ॥ १ ॥ तदेवं क्रियाऽक्रियावैनयि काज्ञानवादिनः सामान्येन प्रदर्श्याधुना तद्रूपणार्थं तन्मतोपन्यासं पश्चानुपूर्व्याप्यस्ती त्यतः पश्चानुपूर्व्याकर्तुमाह । यदि चैतेपामज्ञानिकाएव सर्वापलापितयाऽत्यंतमसंबद्धाश्च तत्तानेवादावाह । (अस्मापियाइत्यादि) अज्ञानं विद्यते येषामज्ञानेन वा चरंतीत्य ज्ञानिकाः । अज्ञानिकावा तावत्प्रदर्शयते । ते चाज्ञानिकाः किल वयं कुशलाइत्येवं वादि नोपि संतोऽस्तुताज्ञानमेव श्रेयइत्येवं वादितया असंबद्धाः । असंस्तुतत्वादेव विचिकि त्सा चित्तविभुतिश्चित्तान्तिः संशीतिस्तां न तीर्णानातिक्रान्ताः । तथाहि । ते ऊचुर्यएते ज्ञानिनस्ते परस्परविरुद्धावदितया असंबद्धाश्च संस्तुतत्वादेव विचिकित्तान यथार्थवा दिनोचवंति । तथा ह्येके सर्वगतमात्मानं वदंति तथान्ये असर्वगतं अपरे अंगुष्ठपर्वमा त्रं केचन इयामाकतं कुलमात्रमन्ये भूतममूर्तं हृदयमव्यवर्तिनं जलाटव्यवस्थितमित्या यात्मपदार्थेणैव सर्वपदार्थपुरःसरे तेषां नैकावक्यता । नचातिशयज्ञानी कश्चिदस्तीति य

द्वाक्यं प्रमाणीक्रियेत । न चासौ विद्यमानोऽप्युपलक्ष्यते ऽर्वाग्दर्शिना । नासर्वज्ञः सर्वं
 जानातीति वचनात् । तथाचोक्तं । सर्वज्ञोऽसाविति ह्येतत्तत्कालेऽपि वृक्षस्तुनिः ॥ तज्ज्ञान
 क्षेत्रविज्ञानशून्यैर्विद्वायते कथं ॥ १ ॥ न च तस्य सम्यक् तदुपायपरिज्ञानाभावात्संभवः संज्ञा
 नावश्चेतरेतराश्रयत्वात् । तथाहि । न विशिष्टपरिज्ञानमृते तदवाऽप्युपायपरिज्ञानमुपायमंतरे
 ण नचोपेयस्य विशिष्टपरिज्ञानस्यावाप्तिरिति । न च ज्ञानं क्षेत्रस्य स्वरूपं परिह्वेत्तुमलं । त
 द्वाहि । यत्किमप्युपलभ्यते तस्यावर्गमव्यपरजागैर्जाव्यं । तत्रावर्गजावस्यवोपलब्धेर्नैतर
 योस्तेनैव व्यवहितत्वात् । अर्वाग्जागम्यापि जागत्रयकल्पनात्तत्सर्वातीत्य जागपरिकल्प
 नया परमाणुपर्ववसानता परमाणोश्च स्वाभाविकविप्रकृष्टत्वादवर्गदर्शनिनां नोपलब्धि
 रिति । तदेवं सर्वज्ञस्याभावादसर्वज्ञस्य च यथावस्थितवस्तुस्वरूपापरिह्वेदात्सर्ववादि
 नां च परस्परविरोधेन पदार्थस्वरूपान्युपगमात् यथोत्तरपरिज्ञानिनां प्रमादयतां बहुतर
 दोषतंजवादज्ञानमेव श्रेयः । तथाहि । यद्यज्ञानवान् कथंचित्पादेन शिरसि हन्यात्
 तथापि चित्तछेदेन तथाविधदोषानुपंगी स्यादित्येवमज्ञानिनएवंवादिनः संतोऽसं
 वद्धानचैवं विधां चित्तविवृतिं वितीर्णां इति । तत्रैवं वादिनस्ते अज्ञानिकाश्चकोविदा
 अग्निपुष्पाः सम्यक् परिज्ञानविकलाऽप्यवगंतव्याः । तथाहि । यन्नैरतिहितं ज्ञानवादि
 नः परस्परविरुद्धार्थवादितया न यथार्थवादिन इति तद्वत्त्वसर्वज्ञप्रणीतागमान्युपगम
 वादिनामयथार्थवादित्वं । न चान्युपगमवादाएव बाधायै प्रकल्प्यते । सर्वज्ञप्रणीतागमान्यु
 पगमवादिनां तु न कचित्परस्परतोविरोधः सर्वज्ञत्वान्यथानुपपत्तेरिति । तथाहि । प्रह्नी
 णाऽज्ञोपावरणतया रागद्वेषमोहानामनृतकारणानामभावात् तद्वाक्यमयथार्थमित्येवं
 तत्प्रणीतागमवतां न विरोधवादित्वमिति । ननु च स्यादेतद्यदि सर्वज्ञः कश्चित्स्यान्नचासौ
 संज्ञवतीत्युक्तं प्राक् । सत्यमुक्तमयुक्तं तूक्तं । तथाहि । यत्तावदुक्तं न चासौ विद्यमानोऽप्युपल
 क्ष्यते ऽर्वाग्दर्शिनिस्तदयुक्तं । यतोयद्यपि परचेतोऽवृत्तीनां दुर्नवयत्वात्सरागावीतरागाऽव चेष्ट
 ते वीतरागाः सारागाऽवेत्यतः प्रत्यक्षेणानुपलब्धिस्तथापि संज्ञवानुमानस्य संज्ञावातद्बाध
 कप्रमाणाभावाच्च तदस्ति त्वमनिवार्यं । संज्ञवानुमानं त्विदं व्याकरणादिना शास्त्रान्यासेन
 संक्रियमाणायाः प्रज्ञायाज्ञानातिशयोक्त्यावगमं प्रत्युपलब्धस्तदत्र कश्चित्तथानूतान्या
 सवशात्सर्वज्ञोऽपि स्यादिति । न च तदभावसाधकं प्रमाणमस्ति । तथाहि । न तावदवर्ग
 दर्शिनिः प्रत्यक्षेण सर्वज्ञाभावः साधयितुं शक्यस्तस्य हि तज्ज्ञानक्षेत्रविज्ञानशून्यत्वादशू
 न्यत्वान्युपगमेव सर्वज्ञत्वापत्तिरिति । नाप्यनुमानेन तदव्यभिचारिलिंगाभावादिति । ना
 प्यनुमानेन सर्वज्ञाभावः साध्यते । तस्य सादृश्यवत्त्वेन प्रवृत्तेः । न च सर्वज्ञाभावे साध्ये
 तादृग्विधं सादृश्यमस्ति येनाग्नौ तिथ्यतीति । नाप्यर्थनिष्पत्त्या तस्याः प्रत्यक्षादिप्रमा
 णपूर्वकत्वेन प्रवृत्तेः । प्रत्यक्षादीनां च तत्साधकत्वेनाप्रवर्तमानात्तस्याप्यप्रवृत्तिः । ना

प्यागमेन तस्य सर्वज्ञसाधकत्वेनापि दर्शितान्नप्रमाणपंचकानावरूपेणानावेन सर्वज्ञानावः
 सिध्यति । तथाहि । सर्वत्र सर्वदा न संजवति तद्ग्राहकप्रमाणमित्येतद्वर्गादर्शिनोव
 कुं न युज्यते तेन हि देशकालविपरुष्टानां पुरुषाणां यद्विज्ञानं तस्य ग्रहीतुमशक्यत्वा
 तद्ग्रहणे वा तस्यैव सर्वज्ञत्वापत्तेः । नचवर्गादर्शिनं ज्ञानं निवर्तमानं सर्वज्ञानावं जाव
 यति तस्याऽव्यापकत्वात् । नचव्यापकव्यावृत्त्या पदार्थव्यावृत्तिर्युक्तेति । नच वस्त्वंतर
 विज्ञानरूपोजावः सर्वज्ञानावसाधनायात् । वस्त्वंतरसर्वज्ञयोरेकज्ञानसंसर्गप्रतिबंधानावा
 त् । तदेवं सर्वज्ञज्ञाधकप्रमाणानावात्संजवानुमानस्य च प्रतिपादितत्वादस्ति सर्वज्ञस्त
 त्प्रणीतागमान्युपगमाच्च मतचेददोषोदूरापास्तइति । तथाहि । तत्प्रणीतागमान्युपगम
 वादिनामेकवाक्यतया शरीरमात्रव्यापी संसार्यात्मास्ति तत्रैव तज्जुणोपलब्धेरिति । इतरे
 तराश्रयदोषश्चात्र नावतरत्येव । यतो ऽन्यस्यमानायाः प्रज्ञापाज्ञानातिशयः स्वात्मन्यपि
 दृष्टोनच दृष्टेऽनुपपन्नं नामेति । यदप्यनिहितं । तद्यथा । नच ज्ञानं ज्ञेयस्य स्वरूपं परिच्छे
 तुमलं सर्वत्रावर्गज्ञावेनेत्यवधानात्सर्वारातीयजागस्य च परमाणुरूपतयाऽतींद्रियत्वादित्ये
 तदपि बाह्यमात्रमेव । यतः सर्वज्ञज्ञानस्य देशकालस्वजावव्यवहितानामपि ग्रहणान्ना
 स्ति व्यवधानसंजवः । अर्वागर्दिज्ञानस्याप्यवयव द्वारेणाऽवयविनि प्रवृत्तेर्नास्ति व्यवधा
 नं । न ह्यवयवी स्वावयवैर्व्यवधीयतइति युक्तिसंगतं । अपि चाज्ञानमेव श्रेयइत्यत्राऽ
 ज्ञानमिति किमयं पर्युदासआहोस्वित्प्रसज्यप्रतिपेधस्तत्र यदि ज्ञानादन्यदज्ञानमिति ततः
 पर्युदासवृत्त्या ज्ञानांतरमेव समाश्रितं स्यान्नाज्ञानवादइति । अथ ज्ञानं न नवतीत्यज्ञानं
 तुज्ञोनीरूपोज्ञानानावः सच सर्वसामर्थ्यरहितइति कथंश्रेयानिति । अपिच ज्ञानं श्रेय
 इति प्रसज्यप्रतिपेधेन ज्ञानं श्रेयोजवतीति क्रियाप्रतिपेधएव रुतः स्यादेतच्चाध्यक्षधाधि
 न । यतः सम्यग्ज्ञानादर्थं परिह्रिय प्रवर्तमानोर्थक्रियार्थं न विसंवाद्यतइति । किंचाऽ
 ज्ञानप्रमादवद्भिः पादेन शिरःस्पर्शनेपि स्वल्पदोषवतां परिज्ञायैवाज्ञानं श्रेयइत्यन्युपगम्य
 ते । एवंच सति प्रत्यक्षएव म्यादन्युपगमविरोधो नानुमानं प्रमाणमिति । तथा तदेवं
 सर्वथा तेऽज्ञानवादिनोऽकोविदाधर्मोपदेशं प्रत्यनिपुणाः स्वतोऽकोविदेन्यएव स्वशिष्येन्य
 आहुः कथितवंतः । ग्राहसत्वाच्चैकवचनं सूत्रेरुतमिति । शाक्याअपि प्रायशोऽज्ञानिका
 अविज्ञोपचितं कर्मबंधं न यातीत्येवं यतस्तेऽन्युपगमयंति । तथा येच बालमत्तसुप्तादयो
 ऽस्पष्टविज्ञानाअबंधकाइत्येवमन्युपगमं कुर्वंति ते सर्वेप्यकोविदाइष्टव्याइति । तथाऽ
 ज्ञानपक्षसमाश्रयणाच्चानुविचिंत्य जापणान्मृषा ते सदा वदंति । अनुविचिंत्य जापणं
 यतोज्ञाने सति नवति तत्पूर्वकत्वाच्च सत्यवादस्यातोज्ञानानन्युपगमादनुविचिंत्य जाप
 णानावस्तदज्ञावाच्च तेषां मृषावादित्वमिति ॥ २ ॥

मेवापादयति ततश्च विवक्षितार्थावचासनात्तेषामेवं वादिनामज्ञानावृत्तत्वमेवावशिष्यते
 नानिप्रेतार्थावाप्तिरित्युक्तावैनयिकाः । सांप्रतमक्रियावाददर्शनं निराचिकीर्षुः पश्चार्धमा
 ह । लवं कर्म तस्मादपशंकिमुपसर्तुं शीजं येषां ते लवापशंकिनोलोकायतिकाः शा
 क्यादयश्च तेषामात्मैव नास्ति कुतस्तक्रिया तज्जनितोवा कर्मबंधइति । उपचारमात्रेण
 त्वस्तिबंधः । तद्यथा । बद्धाभुक्ताश्च कथ्यन्ते, मुष्टिग्रंथिकपोतकाः ॥ नचान्ये इव्यतः संति,
 मुष्टिग्रंथिकपोतकाः ॥ १ ॥ तथा बौद्धानामयमन्युपगमोयथा कृणिकाः सर्वसंस्कारा इत्य
 स्थितानां च कुतः क्रियेत्यक्रियावादित्वं योषि स्कंधपंचकान्युपगमस्तेषां सोपि संवृतमा
 त्रेण न परमार्थेन यतस्तेषामयमन्युपगमस्तद्यथा विचार्यमाणाः पदार्थान् कथंचिदप्या
 त्मानं विज्ञानेन समर्पयितुमलं तथा ह्यवयवी तत्तात्त्वान्यां विचार्यमाणोनघटां प्रांच
 ति । नाप्यवयवाः परमाणुपर्यवसानतयाऽतिसूक्ष्मत्वाज्ज्ञानगोचरतां प्रतिपद्यन्ते । विज्ञा
 नमपि ज्ञेयान्नावेनामूर्तस्य निराकारतया न स्वरूपं विजिर्त्ति । तथा चोक्तं । यथा यथार्था
 भित्तिर्यन्ते, विविच्यन्ते तथातया ॥ यद्येतत्स्वयमर्थेन्यो, रोचते तत्र के वयमिति । प्रब्रह्मलो
 कायतिकाहि बौद्धास्तत्रानागतैः कृणैः । चक्षुर्वादतीतैश्च वर्तमानकृणस्यासंगतेर्नक्रिया
 नापिच तज्जनितः कर्मबंधइति । तदेवमक्रियावादिनोनास्तिकवादिनः सर्वापलापितपालवा
 वशंकिनः संतो नक्रियामादुस्तथा अक्रियश्चात्मा येषां सर्वव्यापितया तेप्यक्रियावादिनः
 सांख्यास्तदेवं लोकायतिकाबौद्धसांख्याश्चनुपसंख्यया अप्ररिज्ञानेनेत्येतत्पूर्वोक्तमुदाहृतव
 तस्तथैव तत्त्वाज्ञानेनैवोदाहृतवतस्तद्यथास्माकमेवमन्युपगमोर्थोऽवज्ञासते युज्यमानको
 जवतीति ॥ तदेवंश्लोकपूर्वाद्ध काकाक्षिगोलकन्यायेनाक्रियावादिमतेप्यायोज्यमिति ॥४॥

सम्मिस्सजावं व गिरागहीए, से मुम्मुई होइ अणानुवाइ ॥ ५ ॥
 उपरकं इममेगपरकं, आहंसु वलायतणं च कम्मं ॥ ५ ॥ ते एव
 मरुंति अबुसमाणा, विरूवरूवाणि अकिरियवाइ ॥ जं मा
 यइत्ता वद्धे मणूसा, जमंति संसारमणोवदग्गं ॥ ६ ॥

अर्थ—(सेके) ते लोकायिक परवादी (गिरागहीए के) पोतानी वालीयें करी
 ग्रह्या अर्थने विपे पण वली पोतानेज वचने निषेध करतां थकां (सम्मिस्सजावंके)
 मिश्रजावनेज अंगीकार करेते एटले पोते बोलता थकाज जेनी अस्ति कहे तेनीज
 वली नास्ति कहे तेमज जेनी नास्ति कहे तेनीज अस्ति कहेते एरीते मिश्रजाव जाणवो के
 मके जे नास्तिक जीवाधिक पदार्थनो अजाव कहेते तेपण पोते पोताना शास्त्रे करी
 पोताना शिष्यने पोतानो मार्ग शोखावेते के सर्व पदार्थ शून्यपणोते तेवारे पोते तथा

शास्त्र अने शिष्य ए क्योळे एम नविचारे तेमाटे ए असंबंध वचनना बोलनार माटे ए ने मिश्रजाव सहित जाणवा तथा सांख्यदर्शनी एम कहेळे के आत्मा सर्वव्यापि ते तथा अक्रियळे ए एण असमंजस बोलेळे कारणके ए दर्शनवाला एम कहेळे के प्रकृतिने वियोगें मोहळे जो एमळे तो आत्माने बंधमोहूनो सज्ञाव थाप्यो एम सिद्ध थयुं का रणके प्रकृतिनो बंध हतो तेनो वियोग थवाथी मोहू थयो एथी स्पष्ट मालम पडेळे के बंध मोहूनो सज्ञाव थयो अने बंध मोहूनो सज्ञावने लीधे आत्मा सक्रियळे एवं एम नाज बोलवा उपरथी जणायळे तो पोतानाज वचनथी जेनुं स्थापन कथुं तेने पोता नाज वचनथी उच्चापेळे एरीते मिश्रजाव सर्व दर्शनींनो जाणवो ए वणिंका मात्र ज र्थुळे (सेमुमुर्होइअणायुवार्ड के०) ते अक्रियावादी आदेदेइने जे परवादीळे ते जैन मतानुसारीने अनेक हेतु दृष्टांते करी व्याकुल ठतो तेनो उत्तर आपवाने असमर्थ थाय मुमुर्ह एटले मूक सरखो थाय अर्थात् कांइपण बोली शके नही ते दर्शनी केवो जाणवो तोके अनावुवादी एटले जिनजापित वचन सांनलीने पठी बोलवा असमर्थ एवो ठतो मौन जावनेज अंगीकार करेइत्यर्थः हवे यद्यपि ते दर्शनींनो जैनमतानुसारीने सन्मुख बोली नशके तथापि कदाग्रहे पड्या थका पोताना पकूनं स्थापन करे तेनीरीत कहेळे. (इमंडुपस्कंइममेगपस्कंके०) एम अमारो एक पकू ठे ते एम डुपकू जाणवो एट ले ए पकूना शुं वखाण करिए ए अमारा पकूने त्रीजो कोइ उच्चापी नशके एवो ए पकू उत्तमळे अर्ही पूर्वापर विरोध वचनळे ते जाव पाठलना मिश्रजाव कहेवाथी कसुळे ए ड पस्क शब्दनो अर्थळे अथवा जे पोतानुं खोटुं होय तेने साचुं करे तेने उत्सन्नजापण कर वाने लीधे डुपकू एटले आजवमां तथा परजवमां विद्बना थाय ए एण डुपस्क शब्दनो अर्थ ठे तथा ते परवादि जेवारे पोची नशके तेवारे (आहंसुठलापतणंचकम्मं के०) ठ लायतन एटले ठले करी बोले ते ठल त्रण प्रकारनाळे एक वाकूठल, बीजो सामान्यठल अने त्रीजो उपचारठल एवां ठले करी बोलीने पोतानो एक पकू स्थापन करे तथा कर्म एटले एक पकूादि स्थापन करवाने अर्थे बोले ॥ ५ ॥ (तेएवमस्कंति के०) ते वांइादि क परवादींनो तत्त्वमार्गने अज्ञाणता मिथ्यात्व पमळे आवखा थकां असंबंध वचन बोले एवाते (अबुझमाणा के०) तत्वने अज्ञाणता (विरुवरूवाणिअक्रियवार्ड के०) विरू परूप नाना प्रकारना कुशास्त्रनी प्ररूपणा करे एवाते अक्रियावादि नास्तिकादिक मिथ्या ली ठे (जेमायईत्तावहवेमणूसा के०) जेमनो मत ग्रहण करीने घणा मनुष्य मिथ्यात्वे मोह्या थका (जमंतिंसांसारमणोवट्ठगं के०) अनंत संसार परित्रमण करेळे ॥ ६ ॥

कुर्वाणाः सन्मिश्रीनावमस्तित्वनास्तित्वान्युपगमं ते नास्तिकादयः कुर्वन्ति । वाशब्दात्प्रतिपेधे वाच्येऽस्तित्वमेव कथयन्ति । तथाहि । नास्तिकास्तावत्त्वशिष्येन्योजीवाद्यनावप्रतिपादकं शास्त्रं वदन्तोनांतरीयकतयाऽत्मानं कर्तारं करणं च शास्त्रं कर्मतापन्नाश्च शिष्यानवश्यमंगीकुर्युः । सर्वशून्यत्वे त्वस्य त्रितयस्याजावान्मिश्रीनावोव्यत्ययोवा स्यादेव । तथा बौद्धादिः कश्चित्स्याद्वादिना सम्यग्धेतुदृष्टांतैर्व्याकुलीकृतः सन् (मुमुक्षुर्होऽनि) गजदन्तापित्वेनाव्यक्तनापी स्यात् । अथवा भूकादपि भूकोभूकभूकः स्यात् । प्राकृतशैल्या द्वादसत्वाच्चैवं प्रयोगः । स्याद्वादिनोक्तं साधनमनुवदितुं शीजमस्येत्यनुवादी तन्निषेधादननुवादी व्याकुलितमनाअनुवादमपि कर्तुं न शक्नोतीति । स्वमतमाश्रित्याह । (इमं पृष्ठमिदं पृष्ठमिदं) इदमस्मदंगीकृतं मतमेकः पक्षोऽस्येत्येकपक्षं निष्प्रतिपक्षमित्यर्थः । इदं च परमतं वै पक्षौ यस्य तद्विपक्षं सप्रतिपक्षमित्यर्थः । तथा स्याद्वादिसाधनोक्तो द्वायतनं दलं नवकंबजोदेवदत्तइत्यादिकमाद्भुतकवंतः । चशब्दादस्य च दूषणानासादिकं कर्मच एकपक्षद्विपक्षदिकं । अथवा पट् आयतनानि उपादानकारणानि अथवा दाराणि श्रोत्रादीर्नां द्रियाणि यस्य कर्मणस्तत् पडावतनं कर्मेत्येवमाद्भुतः ॥ ५ ॥ तेऽस्मिन्नावादिनश्चावाकौ बौद्धाद्याएवमाख्याति परमार्थमबुद्धमानाअजानंतोविरूपरूपाणि नानाप्रकाराणि शास्त्राणि रूपयन्ति । तद्यथाहि दानेन महाजोगोदेहिनां सुरगतिश्च शीलेन जावनयाच मुक्तिस्तपसा सर्वाणि सिध्यन्ति । तथा पृथिव्यापस्तेजोवायुरिति चत्वारि जूतान्येव सन्ति न कश्चिदात्मा । तथा बौद्धाः सर्वं कृणिकं निरात्मकमित्यादीनि शास्त्राणि वदन्ति ते च मूढाअज्ञानमुप्यायदर्शनमादाय गृहीत्वाऽनवदग्रमनंतं संसारं त्रमन्ति ॥ ६ ॥

॥ टीका—सांप्रतमक्रियावादिनामज्ञानविजृम्भितं दर्शयितुमाह । (सन्मिस्समित्यादि) स्वकीयया गिरा वाचा स्वान्युपगमेनैव गृहीते तस्मिन्नर्थे नांतरीयकतया वा समागते सति तस्याऽथातस्यार्थस्य गिरा प्रतिपेधं कुर्वाणाः सन्मिश्रीनावमस्तित्वं नास्तित्वापगमं ते लोकायतिकादयः कुर्वन्ति । चशब्दात्प्रतिपेधे प्रतिपाद्येऽस्तित्वमेव प्रतिपादयन्ति । तथा हि । लोकायतिकास्तावत्त्वशिष्येन्योजीवाद्यनावप्रतिपादकं शास्त्रं प्रतिपादयन्तोनांतरीयकतयाऽत्मानं कर्तारं करणं च शास्त्रं कर्मतापन्नाश्च शिष्यानवश्यमन्युपगम्येयुः । सर्वशून्यत्वे त्वस्य त्रितयस्याजावान्मिश्रीनावोव्यत्ययोवा । बौद्धा अपि मिश्रीनावमेवमुपगताः । तद्यथा । गन्ता च नास्ति कश्चिज्जतयः पट् बौद्धशासने प्रोक्ताः ॥ गम्यतइति च गतिः स्याद्भ्रुतिः कथं शोचना बौद्धा ॥ १ ॥ तथा कर्म च नास्ति फलं चास्तीत्यसति चात्मनि कारके कथं पटुतयोज्ञानसंतानस्यापि संतानव्यतिरेकेण संवृतिसत्वात् कृणम्य चास्थितत्वेन क्रियाजावान्न नानागतिसंज्ञवः । सर्वाण्यपि कर्माण्यबंधनानि प्ररूपयन्ति स्वागमे । तथा पंच

जातकशतानि च बुद्धस्योपदिशन्ति । तथा । मातापितरौ हत्वा बुद्धशरीरे च रुधिरमुत्पा-
य ॥ अर्हद्धं च कृत्वा स्तूपं नित्वा च पंचैते ॥ १ ॥ निरंतरमावीचिनरकं यांत्येवमादिक
स्यागमस्य सर्वशून्यत्वे प्रणयनमयुक्तिसंगतं स्यात् । तथा । जातिजरामरणरोगशोकोत्तम
मध्यमायमत्वानि च नश्युः । एष एव च नानाविधकर्मविपाकोजीवास्तित्वं कर्तृत्वं कर्म
वत्त्वं चावेदयति । तथा । गंधर्वनगरतुल्या, माया सप्रोपपातधनसदृश ॥ मृगतृष्णानीहारां
बुचंडिकालातचक्रसमांति जाषणाञ्च स्पष्टमेव मिश्रीजावोपगमनं बौद्धानामिति । यदि
वा नानाविधकर्मविपाकान्युपगमात्तेषां व्यत्ययएवेति । तथाचोक्तं । यदि शून्यस्तव पक्षो,
मत्पक्षनिवारकः कथं जवति ॥ अथ मन्यसे न शून्यस्तथापि मत्पक्षएवासावित्यादि । त
देवं बौद्धाः पूर्वोक्तया नीत्या मिश्रीजावमुपगतानास्तित्वं प्रतिपादयंतोऽस्तित्वमेव प्रति
पादयन्ति । तथा सांख्याश्चपि सर्वव्यापितया अक्रियमात्मानमन्युपगम्य प्रकृतिवियोगा
न्मोक्षसद्भावं प्रतिपादयंतस्तेऽप्यात्मनोबंधं मोक्षं च स्ववाचा प्रतिपादयन्ति । ततश्च बंध
मोक्षसद्भावे सति स्वकीयया गिरा सक्रियत्वे गृहीते सत्यात्मनः सन्मिश्रीजावं व्रजन्ति य
तो न क्रियामंतरेण बंधमोक्षौ घटेते । वाशब्दादक्रियत्वे प्रतिपाद्ये व्यत्ययएव सक्रियत्वं
तेषां स्ववाचा प्रतिपाद्यते । तदेवं लोकायतिकाः सर्वं जावान्युपगमेन क्रियाजावं प्रतिपा
दयन्ति । बौद्धाश्च कृष्णिकत्वात्सर्वशून्यत्वाच्चाक्रियामेवान्युपगमयन्तः स्वकीयागमप्रणयनेन
चोदिताः संतः सन्मिश्रीजावं स्ववाचैव प्रतिपादयन्ते । तथा सांख्याश्चाक्रियमात्मानमन्युप
गमंतोऽन्तर्बंधमोक्षसद्भावं च स्वान्युपगमेनैव सन्मिश्रीजावं व्रजन्ति । व्यत्ययं चैतत्प्रतिपादि
तं । यदिवा बौद्धादिः कश्चित्स्पाद्दिनासम्यग्घेतुदृष्टांतैर्व्याकुञ्जोक्रियमाणः सन् सम्यग्
त्तरं दातुमसमर्थोऽयत्किंचन नापितया (मुमुर्क्षुहोइति) गगदनापित्वेनाऽव्यक्तजापी जवति ।
यदिवा प्राकृतशैल्या ठांदसत्वाच्चायमर्थोऽष्टव्यः । तद्यथा । सूकादपि सूकोमूकमूकोज
वति । एतदेव दर्शयति । स्याद्दिनोक्तं साधनमनुबदितुं शीलमस्येत्यनुवादी तत्प्रतिषे
धादननुवादी सद्घेतुनिर्व्याकुलितमनामौनमेव प्रतिपाद्यतइति जावः । अनुनाय च प्रति
पक्षसाधनं तथाऽदूषयित्वा च स्वपक्षं प्रतिपादयन्ति । तद्यथा । इदमस्मदैन्युपगतं दर्शन
मेकः पक्षोऽस्येति एकपक्षमप्रतिपक्षतथैकांतिकमविरुद्धार्थोनिधायितया निष्प्रतिबोधं पूर्वा
परविरुद्धमित्यर्थः । इदं चैवंजुतमपि सदित्याह । द्वौपक्षावस्येति द्विपक्षं सप्रतिपक्षमनै
कांतिकं पूर्वापरविरुद्धार्थोनिधायितयाऽविरोधिवचनमित्यर्थः । यथाच विरोधिवचनत्वं
तेषां तथा प्राग्दर्शितमेव । यदि त्वेतदस्मदीयं दर्शनं द्वौपक्षावस्येति द्विपक्षं कर्मबंधनिर्ज
रणं प्रतिपक्षव्यसमाश्रयणात् । तत्समाश्रयणं चेहामुत्र वेदना चौरपारदारिकादीना
मिव । तेहि करचरणनासिकादिकामिहैव पुष्पकटपां स्वकर्मणोविडंबनामनुजवंत्यमुत्र
च नरकादौ तत्फलजृतां वेदनां समनुजवंतीति । एवमन्यदपि कर्मोपयवेद्यमन्युपगम्य

ते । तच्चेदं । प्राणी प्राणिज्ञानमित्यादिपूर्ववत् । तथेदमेकः पक्षोऽस्येत्येकपक्षं इहैव जन्म
 नि तस्य वेद्यत्वात् । तच्चेदमविज्ञोपचितं परज्ञोपचितमीर्यापथं स्वप्नादिकं चेति । तदेवं
 स्याद्वादिनानियुक्ताः स्वदर्शनमेवमनंतरोक्त्या नीत्या प्रतिपादयन्ति । तथा स्याद्वादिसा
 धनोक्तौ ठलायतनं ठलं नवकंबलोदेवदत्तइत्यादिकमादुरुक्तवन्तः । च शब्दादन्यच्च दूष
 णानामादिकं । तथा कर्मच एकपक्षद्विपक्षद्विकं प्रतिपादितवन्तइति । यदवा पडाय
 तनानि उपादानकारणानि आश्रवद्वाराणि ओत्रेन्द्रियादीनि यस्य कर्मणस्तत्पडायतनं
 कर्मेत्येवमादुरिति ॥५॥ सांप्रतमेव तदूषणायाह । (तएवमस्कंतीत्यादि) ते चार्वाकबौ
 द्वादयोऽक्रियावादिनएवमाचकृते । सद्भावमबुध्यमानामिष्यामलपटलजृतात्मानः परमा
 त्मानं च व्युद्ग्राह्यंतोविरूपरूपाणि नानाप्रकाराणि शास्त्राणि प्ररूपयन्ति । तद्यथा ।
 दानेन महानोगोदेहिनां सुरगतिश्च शीलेन ॥ जावनया च विमुक्तिस्तपसा सर्वाणि ति
 ध्यन्ति ॥ १ ॥ तथा पृथिव्यापस्तेजोवायुरित्येतान्येव चत्वारि जूतानि विद्यन्ते नापरः क
 थित्सुखदुःखजागात्मा विद्यते । यदि चैतान्यप्यविचारितरमणीयानि न परमार्थतः सं
 तीति स्वप्नेऽजालमरुमरीचिकानिचयद्विचंद्वादिप्रतिज्ञासरूपत्वात्सर्वस्येति । तथा सर्व
 कृणिकं निरात्मकं मुक्तिस्तु शून्यता दृष्टेस्तदर्थः शेषजावनाइत्यादीनि नानाविधानि शा
 स्त्राणि व्युद्ग्राह्यंत्यक्रियात्मानोऽक्रियावादिनइति । तेच परमार्थमबुध्यमानायदृशंनमा
 दाय गृहीत्वा बहवोमनुष्याः संसारमनवदग्रमपर्यवसानमरहृदयटीन्यायेन त्रमन्ति पर्य
 टन्ति । तथाहि । लोकायतिकानां सर्वशून्यत्वे प्रतिपाद्ये न प्रमाणमस्ति । तथाचोक्तं ।
 तत्त्वान्युपहतानीति, युक्त्यजावेन सिध्यति ॥ नास्ति चेत्सैव नस्तत्त्वं, तस्मिन् सर्वमस्तु
 सत् ॥ १ ॥ नच तत्प्रत्यक्षमेवैकं प्रमाणं । अतीतानागतजावतया पितृनिबन्धनस्यापि
 व्यवहारस्यासिद्धेस्ततः सर्वसंबन्धवहारोद्धेदः स्यादिति । बौद्धानामप्यत्यंतकृणिकत्वेन व
 स्तुत्वाजावः प्रसङ्गति । तथाहि । यदेवार्थक्रियाकारि तदेव परमार्थतः सत् । नच कृ
 णः क्रमेणार्थक्रियां करोति । कृणिकत्वहानेर्नापि यौगपथ्येन तत्कार्याणामेकस्मिन्नेव कृ
 णे सर्वकार्यापत्तेर्नचतदृष्टमिष्टं वा । नच ज्ञानाधारमात्मानं गुणिनमंतरेण गुणजुतस्य सं
 कलनाप्रत्ययस्य सद्भावइत्येतच्च प्राशुकप्रार्थं । यच्चोक्तं दानेनमहानोगो, इत्यादि तदाहं
 तैरपि कथंचिदिष्यतएवेति नचान्युपगमाएव वाधार्थप्रकल्प्यंतइति ॥ ६ ॥

पाण्ड्वो ऽण्ड ए अन्धमेति, ए चंदिमा वडूति दीयती वा ॥ स
 लिला ए संदंति ए वयन्ति वाया, वंजो णियतो कसिणे हु लोए
 ॥७॥ जद्वाहि अंधे सह जोतिणावि, रूवाड णो परसति द्वीणणे
 ते ॥ संतंपि ते एवमकिरियवाई, किरियं ए परसन्ति निरुद्धपन्ना ॥ ८ ॥

अर्थ-हवे सर्व शून्यवादिनो जेद कहेले. ते शून्यवादी एम कहेले के समस्त लोक प्रसिद्ध जगत्प्रदीप समान एवो (एण्ड्रको के०) सूर्य नथी वली ते सूर्य (एउएइके०) उगतो नथी तथा (एअइमेति के०) अस्तपणं थातो नथी ए जे देदीप्यमान सूर्य मंगल देखायले ते मात्र चित्तनो ब्रम जाणवो भृगुभृषा समान ए सर्व ब्रमले तथा (एचंदिमावडति हीयती के०) चंइमानी कला वुद्धि पामती नथी तेम हीन पण घती नथी एटले शुक्ल पद्मादिने विपे जे वुद्धि प्रमुख चंइमानी देखायले ते सर्व ब्रम ले (वा के०) अथवा तथा (सजिला के०) नदीना पाणी ते (एसंदंति के०) नथी भवता एटले नदीन्हदादिक पण नथी तथा (एवधंतिवाया के०) वायरो पण वातो नथी (वंजोणियतो कसिणे दुलोए के०) तो दु इति निश्च ए लोक संपूर्ण बंध्यसमा न अर्थ शून्य ले अर्थात् ए जगतमां कांइज नथी जे कांइ देखायले ते सर्व स्वप्नेंजाल समान जाणवुं ॥ ७ ॥ (जहाहि अंधेसह जोतिणावि के०) जेम जाति अंध एटले नेत्रहीन पुरुष दीपे करी सहित ठतां पण (हीणणेने के०) हीननेत्रपणाने जीधे (रूवाइ के०) रूपादिक जे घटपटादिक विद्यमान पदार्थोले तेने (एोपस्तति के०) देखी शके नही (संतंपिते एवमकिरियवाई के०) तेम ते अक्रियावादिसमां ठतिक्रि या विद्यमान ठता पण ते (किरियं के०) क्रियाने (निरुद्धपन्ना के०) जेमनी प्रज्ञा एटले बुद्धिनिरोध थइले अर्थात् बुद्धिहीन एवाते अक्रियावादी लोको पोतामां क्रिया विद्यमान ठता पण तेने (एपस्तंतिके०) मिथ्यात्वादिक दोषेकरी नथी देखता. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका-आदित्यो नो जहति नास्तमेति । कोर्येः । आदित्य एव तावन्न विद्यते कु तस्तस्यो जमनमस्तगमनं च । यच्चैदं ज्वलन्तेजोमंडलं दृश्यते तद्भातमतीनां दिचं प्र तिजासमृगमृगप्रातुष्यमिति । तथा न चंइमावर्धते हीयते वा सजिलानि पर्वतनिर्करेभ्यो न स्पंदंते न स्ववंति वातान वांति । किंबहुना कृत्स्नः संपूर्णोप्ययं लोको बंध्यो र्थशून्योनियतो निश्चितो भावरूप इत्यर्थः । सर्वमिदं यदुपलभ्यते तन्माया स्वप्नेंजालप्रायमिति ॥ ७ ॥ यथा ह्यंधो जात्यंधः पश्चाद्वा हीननेत्रो गतचक्षुर्यदुपलपटादिरूपाणि ज्योतिषा प्रदीपादिनाऽपि सत्त्वर्तमानो न पश्यति । एवंप्रत्यक्रियावादिनः सदपि घटपटादिकं वस्तु न क्रियां चास्तित्वादिकां परिस्पंदादिकां वा न पश्यति । यतो निरुद्धा आह्लादिता प्रज्ञा ज्ञानं येषांते निरुद्धप्रज्ञाः अतएव ते न जानंतीति ॥ ७ ॥

॥ टीका-पुनरपि शून्यमताविर्भावनायाह । (एण्ड्रको उएईत्यादि) सर्वशून्यवादि नोह्यक्रियावादिनः सर्वाध्यक्षमादित्यो जमनादिकामेव क्रियां तावन्निरंधंतीति दर्शयति । आदित्यो हि सर्वजनप्रतीतो जगत्प्रदीपकल्पो दिवसादिकालविनागकालकारी स एव तावन्न

विद्यते कुतस्तस्योद्गमनमस्तगमनं वा । यच्च जाज्वल्यमानं तेजोमंडलं दृश्यते तद्वा
तमतीनां द्विचंदादिप्रतिनासं मृगतृषिकाकटपं वर्तते । तथा न चंद्रमावर्धते शुक्लपट्टे
नाप्युत्तरपट्टे प्रतिदिनमपह्रीयते नसंधानसलिलानि उदकानि स्पंदंते पर्वतनिर्गरेभ्यो
न स्रवंति तथा वाताः सततगतयो न वांति । किंबहुनोक्तेन कृत्स्नोप्ययं लोकोवंधो
ऽर्थशून्योनियतोनिश्चितोनावरूपइति यावत् । सर्वमिदं यद्युपलभ्यते तन्मायास्वप्ने
जालमिति ॥ ७ ॥ एतत्परिहर्तुकामग्राह (जहाहि ग्रंथेऽत्यादि) यथा ह्यंधोजाल्यंधः
पश्चाद्वा हीननेत्रोऽपगतचक्षुः रूपानि घटपटादीनि ज्योतिषापि प्रदीपादिनापि सहवर्त
मानो न पश्यति नोपलभते एवं तेऽप्यक्रियावादिनः सदपि घटपटादिकं वस्तु तत्क्रियां
चाऽस्तित्वादिकां परिस्पंदादिकां वा क्रियां न पश्यंति । किमिति यतो निरुद्धा आह्लादि
ता ज्ञानावरणादिना कर्मणा प्रज्ञा ज्ञानं येषां ते तथा । तथाहि । आगोपालांगनादिप्र
तीतः समस्तार्थकारक्यकारी कमलाकरोद्घाटनपटीयानादित्योद्गमः प्रत्यहं नवभुपलक्ष्य
ते । तत्क्रियाच देशदेशांतरावास्याऽन्यत्र देवदत्तादौ प्रतीताऽनुमीयते । चंद्रमाश्च प्रत्यहं
ह्रीयमाणः समस्तर्क्ष्यं यावत्पुनः कलानिर्वृद्ध्या प्रवर्धमानः संपूर्णावस्थायां यावदध्य
क्षेणैवोपलक्ष्यते । तथा सरितश्च प्रावृषि जलकल्लोलाविलाः स्पंदंत्योद्दृश्यंते वायवश्च
वातावृक्षचंगकंपादिनिरनुमीयंते । यच्चोक्तं नवता सर्वमिदं मायास्वप्नेऽजालकल्पमि
ति तदसत् । यतः सर्वाभावे कस्यचिद् मायारूपस्य सत्यस्यानावान्मायाया एवाऽजावः
स्यात् । यश्च मायां प्रतिपादयेत् यस्य च प्रतिपाद्यते सर्वशून्यत्वे तयोरेवाजावात्कुतस्त
द्वधवस्थितिरिति । तथा स्वप्नोपि जाग्रदवस्थायां सत्यां व्यवस्थाप्यते तस्याश्च जावे त
स्याप्यजावः स्यात्ततः स्वप्नमन्युपगच्छता नवता तत्रांतरीयकतया जाग्रदवस्थावश्यमन्युप
गता नवति तदन्युपगमेच सर्वशून्यत्वहानिः । नच स्वप्नोप्यजावरूप एव स्वप्नेऽप्यनुजृतादेः
सज्जावात् । तथा चोक्तं । अणुद्वयविचिंतिय, सुयपयइविपारदेव पाणूया ॥ सुमिणस्त
निमित्ताइ पुसुं पावंच एणानावो ॥ १ ॥ इज्जालव्यवस्थाप्यपरसत्यत्वे सति नवति तद
जावेतु केन कस्य चैज्जालं व्यवस्थाप्येत । द्विचंद्रप्रतिजातोपि रात्रौ सत्यामेकस्मिंश्च
चंद्रमस्त्युपलंनकसज्जावे च घटते न सर्वशून्यत्वे । नचाजावः कस्यचिदप्यत्यंततुल्लरूपोस्ति ।
शशविपाणकूर्मरोमगगनारविंदादीनामत्यंतजावप्रसिद्धानां समासप्रतिपाद्यस्यैवार्थस्याजा
वो न प्रत्येकपदवाच्यार्थस्येति । तथाहि । शशोप्यस्ति विपाणमप्यस्ति कित्त्वत्र शशम
स्तकसमवायिविपाणं नास्तीत्येतत्प्रतिपाद्यते । तदेवं संबंधमात्रमत्र निषिध्यते नात्यं
तिकोवस्त्वजावइति । एवमन्यत्रापि द्रष्टव्यमिति । तदेवं विद्यमानायामप्यस्तीत्यादिका
यां क्रियायां निरुद्धप्रज्ञास्तीर्थिकाव्यक्रियावादमाश्रिताइति । अनिरुद्धप्रज्ञास्तु यथाव
स्थितार्थवेदिनो नवति । तथाहि । अधिमनःपर्यायकेवलज्ञानिनश्चैलोक्योदरविवरव

तिनः पदार्थान् करतलामलकन्यायेन पश्यन्ति । समस्तश्रुतज्ञानिनोपि आगमबलेना
तीतानागतानर्थान् विदन्ति । येऽप्यन्येऽष्टांगनिमित्तपारगास्तेपि निमित्तबलेन जीवादि
पदार्थपरिच्छेदं विदधति ॥ ८ ॥

संवत्तरं सुविणं लक्षणं च, निमित्तदेहं च उपाड्यं च ॥ अष्टांग
मेयं बह्वे अहिता, लोगंसि जाणन्ति अणागताइं ॥ ९ ॥ केई
निमित्ता तहिया नवन्ति, केसिं च तं विण्णडिएति एणं ॥ तेविज्ज
जावं अणहिज्जमाणा, आहंसु विज्जापरिमोक्कमेव ॥ पाठांतरे ॥
(जाणासु लोगंसि वयन्ति मंदा ॥ १० ॥

अर्थ—(संवत्तरं के०) ज्योतिषग्रंथ (सुविणं के०) स्वप्न शुचाशुचना शास्त्र (लक्षणं के०)
श्रीवत्सादिक लक्षण सामुद्रिक शास्त्र तेच शब्द थकी अन्यंतर चेदरूप पण जाणवा
तथा (निमित्त के०) निमित्त प्रसिद्ध शकुनादिक शास्त्र जाणवा (देहं के०) देहना
लक्षण मत्स तिलकादिक जाणवा (उपाड्यं के०) उत्पात ते जूमिकंपादिकनी
सूचनाकरनार शास्त्र एम (अष्टांगमेयंबह्वेअहिता के०) अष्टांगनिमित्तं घणा लोक
पठन करीने अर्थात् अष्टांगनिमित्त नणीने (लोगंसिजाणन्तिअणागताइं के०) आलो-
कने विषे अतीत अनागतादिक वस्तुने जाणोठे. तेदुलुं पण ए शून्यवादी जाणता न
थो जेम कोऽसंनिपाती यथातथ्य वस्तुने उलखे नही तेना दृष्टीते ए शून्यवादी पण
जाणीलेवा ॥ ९ ॥ तेमां वली (केईनिमित्तातहियानवन्ति के०) कोऽएक निमित्तियायें
पोताना मुख थकी निमित्त प्रकाश्यो थको तेनो निमित्त जेम कहे तेमज थायठे एट
ले साचो थायठे वली (केसिंचतंविण्णडिएतिएणं के०) कोईकनो निमित्तादि ज्ञान
विपर्याप्तपणाने पामेठे एटले विघटेठे तथा (तेविज्जजावंअणहिज्जमाणा के०) ते ए
वी विद्याना जावनो अन्यास कखा विना एटले एवी विद्याने अण नएया थका कहेठे
के (आहंसुविज्जापरिमोक्कमेव के०) अथवा पाठांतरे (जाणासुलोगंसिवयन्तिमंदाके०)
कोऽएक मंद एटले मूर्ख एवा अक्रियावादी प्रमुख एमज कहेठेके अमेज आलोक मांहे
अगोए एटले समस्त जावने जाणीयें ठेयें ॥ १० ॥

॥ टीपिका—सांवत्सरं ज्योतिषं । स्वप्नप्रतिपादकोग्रंथः स्वप्नः । लक्षणं श्रीवत्सादिकं ।
निमित्तं शकुनादिकं । देहे नवं देहं मपतिलकादि । उत्पाते नवमौत्पातिकमुत्कापातदिग्दा
हादिकमित्यादि । अष्टांगनिमित्तं । यथा जौमं १ उत्पातं २ स्वप्नं ३ आंतरिक्षं ४ आंगं ५
सरं ६ लक्षणं ७ व्यंजनमित्येवं नवमपूर्वतृतीयाचारवस्तुनिर्गतं मुखः खादिसूचकं नि

मिस्रमधीत्य लोकेऽतीतानागतानि वस्तूनि जानन्ति । नच शून्यादिष्वेतद्घटते तस्मादप्रमाणकमेव तैरुच्यते ॥ ९ ॥ परानिप्रायमाह । (केऽनिमित्तेत्यादि) णादसत्त्वाद्भिन्नगव्यत्ययः । कानिचिन्निमित्तानि तथ्यानि सत्यानि नवन्ति । केषांचित्तु निमित्तानां निमित्तवेदिनां वा तन्निमित्तज्ञानं विपर्यासं व्यत्ययमेति । आर्हतानामपि निमित्तव्यनिचारोद्दृश्यते किंपुन स्तीर्थिकानां । तदेवं निमित्ते व्यनिचारमुपलन्यतेऽक्रियावादिनोविद्यासद्भावं विद्यामनधीयानाः (आर्हसुविज्ञापलितमोक्षमेव) विद्यायाः श्रुतस्य व्यनिचारेण तस्य परिमोक्षं परित्यागमाद्बुद्धः । अथवा क्रियायाश्चानावादिद्यया ज्ञानेनैव मोक्षं कर्मरूपरूपमादुरिति । कचिच्चरमपादस्यैवं पाठः । (जाणासुलोगंसिबयतिमंदनि) विद्यामनधीत्यैव स्वयमेव लोके जावान् वयं जानीमइति मंदाजडावदन्ति । मंदत्वं कथमिति चेदुच्यते । सम्यग्विज्ञो कितस्य निमित्तस्य नास्ति व्यनिचारः । यत्रापि दृश्यते व्यनिचारः सोप्यज्ञाततादृगन्यनिमित्तसद्भावात् । यथा किल बुद्धः स्वशिष्यानाकार्यउक्तवान् । द्वादशवार्षिकमत्र उ निहं जावि । यूयं देशांतरं गच्छत । तेच गच्छतस्तेनैव निषिद्धाः । मागच्छत यूयं इहायंय पुण्यवान् महासत्त्वः संजातस्तत्प्रजावात्सुनिहं नविष्यतीति । तदेवमन्यनिमित्तसद्भावात् नकथंचिन्निमित्तव्यनिचारइति ॥ १० ॥

॥ टीका—तदाह । (संवत्सरमित्यादि) सांवत्सरमिति ज्योतिषं । स्वप्नप्रतिपादको ग्रंथः स्वप्नस्तमधीत्य । लक्ष्णं श्रीवत्सादिकं । च शब्दादांतरबाह्यजेदनिन्नं निमित्तं वाक्प्रशस्तशकुनादिकं । देहे नवं देहं मपकतिलकादि । उत्पाते नवमौत्पातिकमुत्कापातदिग्दाहनिघातजूमिकंपादिकं । तथाष्टांगं च निमित्तमधीत्य । तद्यथा । ज्ञानमुत्पातमांतरिह्ममांगं स्वरं लक्ष्णं व्यंजनमित्येवं रूपं नवमपूर्वतृतीयाचारवस्तुविनिर्गतं सुखदुःखजीवितमरणजाज्ञाऽलाक्षादिसंस्तूचकं निमित्तमधीत्य लोकेऽस्मिन्नतीतानि वस्तूनि अनागतानिच जानन्ति परिच्छिंदन्ति । नच शून्यादिवादेष्वेतद् घटते तस्मादप्रमाणकमेव तैरनिधीयतइति । एवंव्याख्याते सति आह परः । ननु व्यनिचार्यपि श्रुतमुपलन्यते । तथाहि । चतुर्दशपूर्वं विद्यामपि षट्स्थानपतितत्वमागमउद्घुष्यते किंपुनरष्टांगनिमित्तशास्त्रविदां । अत्र चांगवर्जितानां निमित्तशास्त्राणामानुषुजेन ह्यन्दसा त्रयोदशशतानि सूत्रं तावत्येव सहस्राणि वृत्तिस्ता वत्प्रमाणलक्षणा परिज्ञापेति । अंगस्य त्रयोदशसहस्राणि सूत्रं तत्परिमाणलक्षणा वृत्तिरपरिमितं वार्तिकमिति ॥ ९ ॥ तदेवमष्टांगनिमित्तवेदिनामपि परस्परतः षट्स्थानपतितत्वेन व्यनिचारित्वमतइदमाह । (केऽनिमित्ताइत्यादि) णादसत्त्वात्प्राकृतशब्दा वा भिन्नगव्यत्ययः । कानिचिन्निमित्तानि तथ्यानि सत्यानि नवन्ति । केषांचित्तु निमित्तानां निमित्तवेदिनां वा बुद्धिर्वैकल्यात्तथाविधकृत्योपशमानावेन तन्निमित्तज्ञानं वि

पर्याप्तं व्यत्ययमेति । आर्हतानामपि निमित्तव्यभिचारः समुपलभ्यते किंपुनस्तीर्थिका
नां । तदेवं निमित्तशास्त्रस्य व्यभिचारमुपलभ्यते ऽक्रियावादिनोविद्यासद्भावमनधीयानाः
संतोनिमित्तं तथा चान्यथा च नवतीति मत्वा ते (आर्हसुविज्ञापनिमोक्तमेव) विद्या
याः श्रुतस्य व्यभिचारेण तस्य परिमोहं परित्यागमादुरुक्तवतः । यदिव क्रियायाश्च
जावादिव्या कानेनैव मोहं सर्वकर्मच्युतिलक्षणमादुरिति । कचिच्चरमपादस्यैवं पाठः
(जाणामुलोगंसिखयंतिमंदति) विद्यामनधीत्यैव स्वयमेव लोकमस्मिन् वा लोके जावा
न स्वयं जानीमएवं मंदांजडावदंति । नच निमित्तस्य तथ्यता । तथाहि । कस्यचित्क
चित्कृतेऽपि गह्वतः कार्यसिद्धिदर्शनाद्भक्तुनसद्भावेपि कार्यविद्यातदर्शनादतोनिमित्तबले
नादेशविधायिनां मृपावादएव केवलमिति । नैतदस्ति । नहि सम्यग्धीतस्य श्रुतस्यार्थे
विस्वादाऽस्ति । यदपि पदस्थानपतितत्वमुद्घोष्यते तदपि पुरुषाश्रितकृपोपशमवशेन ।
नच प्रमाणानासव्यभिचारे सम्यक्प्रमाणव्यभिचाराशंकां कर्तुं युज्यते । तथाहि । मरु
मरीचिकानिचये जलग्राहि प्रत्यक्षं व्यभिचरतीति कृत्वा किंस्त्यजलग्राहिणोपि प्रत्यक्ष
स्य व्यभिचारोयुक्तिसंगतोभवति । नहि मशकवर्तिरग्निसिद्धानुपदिश्यमाना व्यभिचारि
णीति सत्यधूमस्यापि व्यभिचारो नहि सुविवेचितकार्यकारणं व्यभिचरतीति । ततश्च प्र
मातुरयमपराधेन प्रमाणस्यैव सुविवेचितं निमित्तं श्रुतमपि न व्यभिचरतीति । यश्च
हुतेपि कार्यसिद्धिदर्शनेन व्यभिचारः शङ्क्यते सोऽनुपपन्नः । तथाहि । कार्याकृतात्
हुतेपि गह्वतः कार्यसिद्धिः सापांतरालेतरशोचननिमित्तबलात्संजातेत्येवमवगंतव्यं ।
शोचननिमित्तप्रस्थितस्यापीतरनिमित्तबलात्कार्यव्याघातइति । तथाच श्रुतिः । किल बु
द्धः सशिष्यानाहूयोकवान् यथा द्वादशवार्षिकमत्र दुर्निहं नविष्यतीत्यतोदेशांतराणि
गह्वत पूयं ते तद्वचनाद्गह्वतस्तैर्नैव प्रतिपिद्वायथा मागह्वत यूयमिहाद्यैव पुण्यवान् म
हासत्वः संजातस्तत्प्रजावात्सुनिहं नविष्यति । तदेवमंतरा परनिमित्तसद्भावात्तद्व्यभि
चारशंकेति स्थितं ॥ १० ॥

ते एवमस्कंति समिच्च लोगं, तद्वा तद्वा समणा माहणा य ॥
सयं कडं एन्नकडं च डुक्कं, आर्हसुविज्ञा चरणं पमोक्कं ॥ ११ ॥
ते चकुलोगंसिद्द एणयगा उ, मग्गाणुसासंति हितं पयाणं ॥ त
द्वा तद्वा सासयमाहु लोए, जंसी पया माणव संपगाढा ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे क्रियावादीनो मत दूषवेठे. (ते एवमस्कंतिसमिच्चलोगं के०) जे. एकली
मात्र क्रिया करवा थकीज मोहनी बांठना करेठे ते क्रियावादि एवीरीते आख्याति एट

ले कहेते ते पोताने अजिप्राये लोकने जाणीने अमे यथावस्थित तत्त्वना जाणवैए ए वीरीते बोलीने क्रियानुं स्थापन करेते (तद्वातद्वासमणामाहुणाय के०) तथा तथा ए टले ते ते प्रकारें अर्थात् जेवा जेवा प्रकारनी क्रिया प्रवर्त्ते तेम तेम एटले तेवा तेवा प्रकारनुं स्वर्ग नरकादिक फल पण जाणवुं एरीते ते शाक्यादिकना श्रमण ब्राह्मण क्रियायकोज सिद्धि कहेते. (सयंकडंणन्नकडंचडुत्तं के०) तथाजे कांइ आ जगत् मांहे दुःख सुखते ते सर्व पोतानुं करेलुं तथा परनुं करेलुं पण नथाय परंतु सर्व नवितव्यतानुं करेलुं थायते हवे एमना मतनुं निराकरण करेते (आहंसुविज्ञाचरणंपमोक्तं के०) तीर्थंकर गणधरादिक विद्या एटले ज्ञान अने चरण एटले चारित्र एणेकरी मोक्षते एट ले संसारीजीवोने ज्ञान अने क्रियानेसंयोगे करी प्रकपें जैनमार्गे मोक्षते एम कहेते. ॥ ११ ॥ (तेचस्कुलोगंसिद्धणायगाथ के०) ते तीर्थंकर गणधरादिक केवाते तोके लो कमांहे चहुने स्थानकेते तथा आ लोकने विपे नायक एटले स्वामि ठता (मग्गाणुत्ता संतिहितंपयाणं के०) आलोकने विपे पोताना प्रजालोकने आ नवें तथा परनवें हित कारी एवो सम्यक् धर्म मार्ग प्रकाशेते. (तद्वातद्वासात्तयमाहुलोएके०) तथा तथा एटले जेवा जेवा प्रकारें ए लोक पंचास्तिकायरूप ते इव्यास्तिक नयना अजिप्रायें शाश्वतो थाय तेवा तेवा प्रकारे कहे अथवा जेम जेम रागद्वेषनी वृद्धि तेम तेम संसारनी वृद्धि थाय एम. कहे (जंती के०) जे संसारने विपे (पयासंपगाढा के०) प्रजा एटले जीव ते राग द्वेषे व्याप्त ठता नाना प्रकारे रद्याते (माणवके०) तो हे मानव तुं एम जाण ॥११॥

॥ दीपिका— अथ क्रियावादिमतमाह । ये क्रियातएव मोक्षमिहुंति तएवमाख्यां ति । स्वानिप्रायेण लोकं स्थावरजंगमात्मकं समेत्य ज्ञात्वा किल वयं यथावस्थितवस्तु ज्ञातारइत्यंगीकृत्य सर्वमस्त्येवेति सनिश्चयं कथयंति । तथा तेन प्रकारेण यथायथा क्रिया तथातथा स्वर्गनरकादिफलमिति । ते श्रमणास्तीर्थिकाब्राह्मणावा क्रियातएव सि द्धिमिहुंति । तथा यत्किंचित्संसारे दुःखं तथा सुखं च तत्सर्वं स्वयमात्मनाऽन्येन कालेश्च रादिना । नचैतदक्रियावादे घटते । तत्र हि अक्रियत्वादात्मनोऽकृतयोरैव सुखदुःखयोः संचयः स्यादिति । (तस्मादाहंसु विज्ञाचरणं पमोक्तं) विद्याज्ञानं । चरणं क्रिया । ते द्वे अपि विद्येते कारणत्वेन यस्येति समासं कृत्वा अर्थात् विद्यान्मत्वर्योचप्रत्ययः । अ सौ विद्याचरणोमोक्षः । ज्ञानक्रियासाध्यइत्यर्थः । एवंविधं मोक्षमाहुस्तीर्थिकदादयः ॥११॥ ते तीर्थंकरादय इहास्मिन् लोके चहुजेंचनतुल्यइत्यर्थः । ते लोके नायकाः प्रधानाः । तुर्विज्ञेपणे । मार्ग ज्ञानादिकं प्रजानां हितं प्राणिनामनर्थवारकं सज्जतिप्रापकं चानुनायं ते कथयंति तथा तथा शाश्वतं लोकं संसारमाहुर्जिनाः । यथायथा मिष्यात्ववृद्धिः ।

तथाहि । तत्र तीर्थकरादारकवर्ज्याः सर्वेऽपि कर्मबंधाः संज्ञान्यन्ते । कर्मबंधाश्च संसारवृद्धिः । अथवा यथायथा रागद्वेषवृद्धिस्तथा तथा संसारोऽपि शाश्वतश्च्युत् । यस्मिन्संसारे प्रजाजंतवः हेमानव प्रसंगाढाः स्थिताः ॥ १२ ॥

॥ टीका—सांप्रतं क्रियावादिमतं छद्मपण्डितैस्तन्मतमाविष्कुर्वन्नाह । (तएवमस्कंतीत्यादि) ये क्रियातएव ज्ञाननिरपेक्षायादीहादिलक्षणाया मोक्षमिहंति तेऽवमाख्याति तद्यथा । अस्ति माता पिता अस्ति सुचीर्यस्य कर्मणः फलमिति । किंरुत्वा तएवं कथयन्ति क्रियातएव सर्वं सिध्यतीति स्वानिप्रायेण लोकं स्थावरजंगमात्मकं समेत्य ज्ञात्वा किल वयं यथावस्थितवस्तुनो ज्ञातार इत्येवमन्युपगम्य सर्वमस्त्येवेत्येवं सावधारणं प्रतिपादयन्ति न कथंचिन्नास्तीति कथमाख्याति । तथा तेन प्रकारेण यथायथा क्रिया तथा तथा स्वर्गनरकादिकं फलमिति ते च श्रमणास्तीर्थिकाब्राह्मणावा क्रियातएव सिद्धिमिहंति । किंच यत् किमपि संसारे दुःखं तथा सुखं च तत्सर्वं स्वयमेवात्मना कृतं नान्येन कालेश्वरादिना नचैतदक्रियावादे घटते । तत्र ह्यक्रियात्वादात्मनोऽकृतयोरेव सुखदुःखयोः संज्ञवः स्यादेवं कृतनाशकृतागमौ स्यातां । अत्रोच्यते । सत्यमस्त्यात्मसुखदुःखादिकं । नन्वस्त्येव । तथाहि । यद्यस्त्येवं सावधारणमुच्येत ततश्च न कथंचिन्नास्तीत्यापन्नमेवं च सति सर्वं सर्वात्मकमापद्येत । तथाच सर्वलोकस्य व्यवहारोऽपेक्षकः स्यात् । नच ज्ञानरहितायाः क्रियायाः सिद्धिस्तदुपायपरिज्ञानाभावात् । नचोपायमंतरेणोपेयमवाप्यत इति प्रतीतिः । सर्वा हि क्रिया ज्ञानवत्येव फलवत्युपलभ्यते । उक्तंच । ज्ञानस्य ज्ञानिनां चैव निंदाप्रदेषमत्सरेः ॥ उपेक्षितैश्च विप्रैश्च ज्ञानमं कर्म बध्यते ॥ १ ॥ पढमं नाणं तउ दया, एवं चिहति सबसंजए ॥ अन्नाणी किं काही, किंवा माहीनेयपावयं ॥ १ ॥ इत्यतो ज्ञानस्यापि प्राधान्यं नापि ज्ञानादेव सिद्धिः क्रियारहितस्य पंगोरिव कार्यसिद्धिरनुपपत्तिरित्यालोच्याह । (आहंसुविज्ञाचरणं पमोस्कंति) न ज्ञाननिरपेक्षायाः क्रियायाः सिद्धिरंधस्त्येव नापि क्रियाविकलस्य ज्ञानस्य पंगोरित्येवमवगम्यादुरुक्तवंतस्तीर्थिकरणधरादयः । किमाहुः । मोक्षं । कथं । विद्यां च ज्ञानं चरणं च क्रिया ते हे अपि विद्येते कारणत्वेन यस्येति विग्रहार्थादित्वान्मत्वर्थोच्यते । अतौ विद्याचरणो मोक्षः । ज्ञानक्रियासाध्य इत्यर्थः । तमेवं साध्यं मोक्षं प्रतिपादयन्ति । यदिवान्यथा वा पातनिका केनैतानि समवसरणानि प्रतिपादितानि । यच्चोक्तं यच्च वक्ष्यते इत्येतदाशंक्याह । (तेऽवमस्कंतीत्यादि) अनिरुद्ध क्वचिदप्यस्वलता प्रज्ञायते ऽनयेति प्रज्ञा ज्ञानं येषां तीर्थकृतां तेऽनिरुद्धप्रज्ञास्तएवमनंतरोक्तया प्रक्रियया सम्यगाख्याति प्रतिपादयन्ति । लोकंचतुर्दशरज्ज्वात्मकं स्थावरजंगमाख्यं वा समेत्य केवलज्ञानेन करतलामलकन्यायेन ज्ञात्वा

तथागतास्तीर्थकरत्वं केवलज्ञानं च गताः श्रमणाः साधवोब्राह्मणाः संयताऽसंयताः ।
 लौकिकी वाचोयुक्तिः । किञ्चूतास्तएवमाख्यांतीति संबंधः । तथातथेति वा कचित्पा
 ठः । यथायथा समाधिमागोव्यवस्थितस्तथातथा कथयंति । एतच्च कथयंति । यथा
 यत्किंचित्संसारान्तर्गतानाममुमतं दुःखमसातोदयस्वप्नावं तत्प्रतिपक्षनूतं च तातोदया
 पादितं सुखं तत्स्वयमात्मनारुतं नान्येन कालेश्वरादिना कृतमिति । तथा चोक्तं ।
 सद्यो पुत्रकयाणं, कम्माणं पावणं फलविवागं ॥ श्रवराहे सुगुणेषुय णिमित्तमि
 नं परो होइ ॥ १ ॥ एतच्चाहुस्तीर्थकरणधरादयः । तद्यथा । विद्या ज्ञानं चरणं चा
 रित्रं क्रिया तत्प्रधानोमोक्षस्तमुकवंतो न ज्ञानक्रियाभ्यां परस्परनिरपेक्षान्यामिति । तथा
 चोक्तं । क्रियां च संज्ञानवियोगनिष्फलां क्रियाविहीनां च विबोधसंपदं ॥ निरज्ञाताक्ते
 शसमूहशांतये, त्वया शिवाया लिखितेव पद्धतिः ॥ १ ॥ ११ ॥ किंच (तेचस्कुलोगंसि
 हेत्यादि) ते तीर्थकरणधरादयोऽतिशयज्ञानिनोऽस्मिन् लोके चक्षुरिव चक्षुर्वर्त
 ते । यथाहि चक्षुर्योग्यदेशावस्थितान् पदार्थान् परिचिन्तति । एवं तेऽपि लोकस्य यथा
 वस्थितपदार्थाविष्करणं कारयंति । यथाऽस्मिन् लोके ते नायकाः प्रधानाः । तुशब्दो
 विशेषणः । सङ्गपदेशदानतोवा नायकाइत्येतदाह । मार्गं ज्ञानादिकं मोक्षमार्गं अनुशासं
 ति कथयंति प्रजायंतइतिप्रजाः प्राणिनस्तेषां । किञ्चूतं । हितं सज्जतिप्रापकमनर्थनिवार
 कं । किंच चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके पंचास्तिकायात्मके वा येन प्रकारेण इव्यास्तिकनया
 निप्रायेण यदस्तु शाश्वतं तत्तथा आदुरुक्तवंतः । यद्विवा लोकोयं प्राणिगणः संसारां
 तर्वर्ती यथायथा शाश्वतोभवति तथातथैवाहुः । तद्यथा । यथायथा मिथ्यादर्शनाजिहृ
 क्षिस्तथातथा शाश्वतोलोकः । तथाहि । तत्र तीर्थकराहारकवज्याः सर्वे एव कर्मबंधाः सं
 नार्यंतइति । तथाच महारंजादिनिश्चर्तुर्निःस्थानैर्जीवानरकायुष्कं यावन्निर्यतेयंति ताव
 त्संसारानुष्ठेदइति । अथवा यथायथा रागद्वेषादिहृदिस्तथातथा संसारोपि शाश्वतइ
 त्याहुः । यथायथा च कर्मोपचयमात्रा तथातथैव संसारानिहृदिरिति । दुष्टमनोवाक्का
 यानिहृदौ वा संसारानिहृदिरवगंतव्या । तदेवं संसारस्यानिहृदिर्नैवति । यथाऽस्मिंश्च
 संसारे प्रजायंतइति प्रजाजंतवः हे मानव । मनुष्याणामेव प्रायशःपदेशार्हत्वान्मानव
 ग्रहणं । सम्यग्नारकतिर्यङ्मरामरनेदेन प्रगाढाः प्रकर्षेण व्यवस्थिताइति ॥ १२ ॥

जे रक्कसा वा जमलोइया वा, जे वासुरा गंधवा य काया ॥

आगासगामी य पुढोसिया जे, पुणोपुणो विप्परिया सुवंति ॥

॥१३॥ जमाहु उहं सलिलं अपारगं, जाणाहि एं जवगहणं दु

मोक्षं ॥ जंसी विसन्ना विसयंगणाहि, उहं वि लोयं अणुसंचरति ॥१४॥

अर्थ-हवे ते नाना प्रकार कहेते. (जेरस्कसावाजमलोइयावा के०) जे राहस व्यंतरादिक यमलौकिका जे परमाधार्मिकादिक देवो (जेवासुरा के०) जे वैमानिक ज्योतिषादिक देवो (गंधवाय के०) गांधर्व एटले विद्याधरादिक तथा (कायके०) पृथिविकायादिक (आगासगामीय के०) आकाशगामि एवा पक्षीउ तथा वायुप्रमुख तथा (पुढोसियाजे के०) पृथिविने विपे आश्रित एवा जे अनेक वैदियादिक जीव ते सर्व (पुणोपुणोविप्परियासुवन्ति के०) पोत पोताना कर्म करी बलीबली चतुर्गति करूप संसारमां परित्रमण करेते ॥ १३ ॥ (जमांडुउदंसलिलंअपारगं के०) श्रीतीर्थंकर गणधरादिक ते ए जे उघ एटले संसार तेने अपार स्वयंचरमण समुद्र सरखो कहेते (जाणाहि के०) एम तुं जाण अंहीं एं वाक्यालंकारेते (जवगहणं के०) ते समान संसार गहनते (डुमोरकं के०) डुमोर्क एटले अत्यंत दुस्तरते (जं तीविसन्ना विसयंगणाहिं के०) अस्तिवादीने पणजो एमते एटले सम्यक् प्रवर्तकने पण आ अपार संसारसमुद्र अत्यंत दुस्तर ते तो नास्तिकवादीने तो अत्यंत दुस्तर होय एमां के जुंज जुं जे आ संसारने विपे सावद्य धर्मना प्रवर्तक कुमार्गे पतित पांचेंडिय संबंधी विषयना सेवनार तथा अंगना जे स्त्री तेने वश पड्यावता रहेते ते (डुहउविजोयंअणु संचरंति के०) त्रस स्थावररूप बे प्रकारजुं जे लोक तेमांहे राग डेपेकरीपरित्रमणकरे.

॥ दीपिका-ये राहसाः । राहसग्रहणात्सर्वे व्यंतराद्देयाः । यमलौकिकात्मानोऽवर्षा दयोनवनपतयः । येच सुरावैमानिकाः । चशब्दाज्ज्योतिष्काः । ये गंधर्वाविद्याधराः । कायाः पृथिवीकायादयः पट् । पुनः प्रकारांतरेण जीवान् आकाशगामिनः संप्राप्तजब्धयश्चतुर्विद्यादेवाविद्याधराः पक्षिणोवायवश्च । ये च पृथिव्याश्रिताः पृथिव्यप्तेजोवासुवनस्पतिद्वित्रिचतुःपंचेंडियास्ते सर्वेपि कर्मणिः संसारे विपर्यासं परित्रमणमुपयांति गच्छंति ॥ १३ ॥ यं संसारं समुद्रमाहुर्जिनाः । किंचूवं । स्वयंचरमणसलिलोषवदपारं जानीहि त्वं । एमितिवाक्यालंकारे । जवगहनं संसारारण्यं दुःखेन मुच्यतइति डुमोर्कं दुस्तरमस्तिवादिनामपि किंपुनर्नास्तिकानां । यस्मिन् संसारे सावद्याचारे विपस्साआसत्ताविषयप्रधानाअंगनाविषयांगनास्तानिर्वशीरुताद्विधापि स्थावरजंगमं लोकमनुचरंति गच्छंति संसारे त्रमंतीत्यर्थः ॥ १४ ॥

॥ टीका-लेशतोजंतुनेदप्रदर्शनद्वारेण तत्पर्यटनमाह । (जेरस्कसाइत्यादि) ये केचन व्यंतरनेदाराहसात्मानः । तद्ग्रहणाच्च सर्वेपि व्यंतरा गृह्यंते । तथा यमलौकिकात्मनोऽवर्षादयस्तदुपलक्षणात्सर्वजनवनपतयस्तथा येच सुराः सौधमादिवैमानिकाः । चशब्दाज्ज्योतिष्काः सूर्यादयस्तथा ये गांधर्वाविद्याधराव्यंतरविज्ञोपावा । तद्ग्रहणं च

प्राधान्यख्यापनार्थं । तथा कायाः पृथिवीकायादयः पटपि गृह्यन्तइति । पुनरन्येन प्रकारेण सत्त्वान्संजिघृक्षुराह । ये केचनाकाशगामिनः संप्राप्ताकाशगमनलब्धयश्चतुर्विधदेवनिकायविद्याधरपक्षिवायवः । तथा येच पृथिव्याश्रिताः पृथिव्यप्तेजोवायुवनस्पतिदित्रिचतुःपंचेन्द्रियास्ते सर्वेपि स्वकृतकर्मजिः पुनःपुनर्विविधमनेकप्रकारं पर्यासं परिक्रममरहदृघटीन्यायेन परित्रमणमुपसामीप्येन यांति गच्छन्तीति ॥ १३ ॥ किंचान्यत् । (जमादुरित्यादि) । यं संसारसागरमादुरुक्तवंतस्तीर्थकरेणधरादयः । तद्विदः कथमाहुः स्वयंचुरमणसलिलौघवदपारं । यथा स्वयंचुरमणसलिलोघोन केनचिद्भ्रजचरेण स्थलचरेण वा लंघयितुं शक्यते एवमयमपि संसारसागरः सम्यग्दर्शनिनमंतरेण लंघयितुं न शक्यतइति दर्शयति । जानीहि अवगच्छ । एमिति वाक्यालंकारे । जवगहनमिदं चतुरशीतियोनिलक्षप्रमाणं यथासंजनं संख्येयाऽसंख्येयानंतस्थितिकं दुःखेन मुच्यतइति दुर्मोहं दुरुत्तरमस्तिवादिनामपि किंपुनर्नास्तिकानां । पुनरपि जवगहनोपलक्षितं संसारमेव विशिनष्टि । यत्र यस्मिन् संसारे सावयकमनुष्ठायिनः कुमार्यपतिताश्चसत्समवसरणग्राहिणो विपस्नाश्चवसक्ताविषयप्रधानाभ्यंगनाविषयांगनास्तानिर्घदि वा विषयाभ्यांगनाश्च विषयांगनास्तानिर्विशोक्तताः सर्वत्र सदनुष्ठाने ऽवसीदंति तएवविषयांगनादिके पंचके विपस्नादिधाप्याकाशाश्रितं पृथिव्याश्रितंच लोकं यदि वा स्थावरजंगमलोकमनुसरंति गच्छंति । यदिवा दिधापि लिंगमात्रप्रव्रज्य याऽविरत्याचरागदेषान्यां वा लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं स्वकृतकर्मप्रेरिताश्चनुसंचरंति ब्रंश्यन्तइति ॥ १४ ॥

न कम्मणा कम्म खवेति बाला, अकम्मणा कम्म खवेति धीरो ॥ मेधाविणो लोचमयावतीता, पाठांतरे (लोचनयावतीता) संतोसिणो नोपकरंति पावं ॥ १५ ॥ ते तीयउप्पन्नमणागयाइं, लोगस्स जाणंति तद्वा गयाइं॥ एतारो अन्नेसि अणन्नणेया, बुद्धा दु ते अंतकडा जवंति ॥ १६ ॥

अर्थ—(नकम्मणाकम्मखवेतिबाला के०) अज्ञानी एवो मिथ्यामतिवाचुं जीव कर्मजे सावयारंज तेणे करी पूर्वकृतकर्मने खपावे नही परंतु साहमां नवा कर्मजुं बंध करे (अकम्मणाकम्मखवेतिधीरा के०) आश्रवने सर्व प्रकारें रोधन करवा थकी सैलेसी करणावस्थार्यें धीर एटले महासत्त्ववंत एवो पुरुष कर्मने खपावेजे. (मेधाविणोलोचमयावतीता के०) जे मेधावि एटले पंडित महानुचाव होय ते लोचमय एटले परिग्रह तेयकी अतीत एटले रहित होय (संतोसिणोनोपकरंतिपावं के०) एम संतोपी ठ तो पाप नकरे ॥ १५ ॥ जे पुरुष एवा होय ते केवा थाय ते कहेजे. (तेतीयउप्पन्नमणागयाइं के० ते) श्रीवीतराग अतीत, अनागत अने वर्तमान ए त्रणे काल आश्री

(लोगस्सजाणंतितहागयाई के०) तथागत एटले यथावस्थित जेमठे तेवीरीते लोक मांहे सर्व जीवोना चावी सुखडुःखादिकना जाण एवा थाय परंतु विजंग झानीनी पेरे आधुंपातुं नजाणे (पोतारोअन्नेसिअणन्नपोया के०) एवा जीवो अन्य जीवोने संसारनो पार पमाडे परंतु तेने अन्य कोइ तत्वनो देखाडनार नथाय किंतुते दुइतिनिश्चं पोतेज (बुद्धके०) तत्वना जाण थका (अंतकडाजवंतिके०) कर्मनो अंतकरनार होयठे ॥१६॥

॥ दीपिका—कर्मणा सावधारंजेण कर्म पापं न रूपयंति बालाभूढाः । अकर्मणा आश्रवनिरोधेन तु कर्म रूपयंति धीरामहासत्त्वाः । मेधाविनः प्रज्ञावंतोलोचनमयं परिग्रहमेवातीतालोचनीतावीतरागाः संतोषिणः संतुष्टास्ते एवंविधाअवीतरागाअपि पापं कर्म न कुर्वन्ति । लोचनयादतीताइति क्वचित्पाठः । लोचश्च नयं च लोचोवा नयं तस्मादतीताअतएव संतोषिणइति । लोचोवा नयं दर्शयताऽपरकपायेन्योलोचनस्याधिकत्वमुक्तं ॥ १५ ॥ ते वीतरागाअतीतानि पूर्वजन्मकृतानि प्रत्युत्पन्नानि वर्तमानानि अनागतान्यागामिभवनावीनि सुखडुःखानि लोकस्य प्राणिगणस्य तथागतानि यथास्थितानि जानन्ति ते जिनाः श्रुतकेवलिनोवा ऽन्येषां प्राणिनां मोक्षं प्रति नेतारः प्रापकास्तेच स्वयंबुद्धत्वादन्येन न नीयंते तत्त्वावबोधं कार्यतइत्यनन्यनेयास्तेबुद्धाज्ञाततत्त्वास्तीर्थकर गणधरादयोदुनिश्चितमंतकराः संसारपारगान्वन्ति ॥ १६ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (एकम्मणेत्यादि) ते एवमसत्समयसरणाश्रितामिथ्यात्वादि निर्दोषरिनिज्ज्ञातः सावद्येतरविशेषानजिज्ञाः संतः कर्मरूपणार्थमप्युद्यतानिर्विवेकतया सावद्यमेव कर्म कुर्वन्ते । नच कर्मणा सावधारंजेण कर्म पापं रूपयंत्यपनयंत्यज्ञात्वाद्वाला इव बालास्तइति । यथाच कर्म हिष्यते तथा दर्शयति । अकर्मणात्वाश्रवनिरोधेन तु अंतगः शैलेश्यवस्थायां कर्म रूपयंति धीरामहासत्त्वाः सदैवाइव चिकित्सयाऽऽमयानि ति । मेधा प्रज्ञा विद्यते येषांते मेधाविनोहिताहितप्राप्तिपरिहाराजिज्ञासोलोचनमयं परिग्रहमेवातीताः परिग्रहातिक्रमाज्जोचनीतावीतरागाइत्यर्थः । संतोषिणोयेन केनचित्संतुष्टाअवीतरागाअपीति । यदिवा यतएवाऽतीतलोचनअतएव संतोषिणइति । तएवंज्ज्ञातगवंतः पापमसदनुष्ठानापादितं कर्म न कुर्वन्ति नाददति । क्वचित्पाठः । लोचनयादतीताः । लोचश्च नयं च समाहारद्वयः । लोचोवा नयं तस्मादतीताः संतोषिणइति । न पुनरुक्ता शंका विधेयेत्यतोलोचनीतत्वेन प्रतिषेधांशोदर्शितः । संतोषिणइत्यनेन च विध्यंश इति । यदिवा लोचनीतग्रहणेन समस्तलोचनभावः । संतोषिणइत्यनेनतु सत्यप्यवीतरागत्वेनोक्तलोलोचनीति । लोचनानां दर्शयन्नपरकपायेन्योलोचनस्य प्राधान्यमाह । येच लोचनीतास्तेऽवश्यं पापं न कुर्वन्तइति स्थितं ॥ १५ ॥ येच लोचनीतास्ते किंनूतानव

तीत्यतश्चाह । (तेतीयइत्यादि) ते वीतरागाश्चलपकपायावा लोकस्य पंचास्तिकायात्मक
स्य प्राणिलोकस्य वाऽतीतान्यन्यजन्माचरितानि उत्पन्नानि वर्तमानावस्थायीन्यनागता
नि च जवांतरजावीनि सुखदुःखादीनि तथागतानि यथावस्थितानि तथैवाऽवितथं जानं
ति न विजंगझानिनश्च विपरीतं पश्यन्ति । तथाहि । आगमः । अणगारेणं जंतेमाई मि
ह्मादिघ्नी रायगिहेण यरेसंमोहए वाणारसीए नयरीए रूवाइं जाणाइ पासइ जावसे दं
सणे विचङ्का से जवतीत्यादि । ते चातीतानागतवर्तमानज्ञानिनः प्रत्यक्षज्ञानिनश्चतुर्दशपू
र्वविदोवा ऽप्रत्यक्षज्ञानिनोऽन्येषां संसारोत्तिरीषूणां जव्यानां मोक्षं प्रति नेतारः सद्गुपदे
शं प्रत्युपदेष्टारो जवन्ति । नच ते स्वयंबुद्धत्वादन्येन नीयन्ते नत्वावबोधं कार्यतश्चनन्य
नेयाहिताहितप्राप्तिपरिहारंप्रति नान्यस्तेषां नेता वियतइति ज्ञावः । ते च बुद्धाः स्वयं
बुद्धास्तीर्थकरगणधरादयः । दुश्चर्यश्च शब्दार्थे विशेषणे च । तथाच प्रदर्शितएव । तेच न
वांतकराः संसारोपादानजूनतस्य वा कर्मणोऽंतकराजवन्तीति ॥ १६ ॥

ते एव कुर्वन्ति ए कारवन्ति, जूताहिंसांकाइ डगुंठमाणा ॥ सयाजता विष्ण
एवन्ति धीरा, विस्मृति धीरा पाठांतरे (विस्मृतिवीरा) य ह्वन्ति एगो
॥ १७ ॥ म्हरे य पाणे बुद्धे य पाणे, ते आत्तउं पासइ सबलोए ॥

उवे हती लोगमिणं महंतं, बुद्धेऽपमत्तेसु परिचएङ्का ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे तेमनी क्रिया केवी होय ते कहेहे. (ते के०) ते वीतराग सम्यक् ज्ञानी
ते सावधानुष्ठानरूप एवी जे (जूताहिंसांकाइ डगुंठमाणा के०) जून एटले प्राणी
तेनी हिंसानी शंकायें डगुंठित एटले प्राणीनी हिंसाने निंदता थका (एवकुर्वन्ति के०)
पोते हिंसा करे नही तथा (एकारवन्ति के०) अन्य पाशे हिंसा करावे नही. उपल
हण थकी जे हिंसा करतो होय तेने अनुमोदे नही तेमज सृपा पोते बोले नही
बीजा पाशे बोलावे नही तथा बोलताने अनुमोदन आपे नही एरीते सर्व पंचमहा
व्रतोने सदाकाल पाले एम (सयाजता के०) सर्व काल यत्नवन्त एटले पाप थकी नि
वर्ते (विष्णवन्तिधीरा के०) संयमने विषे नम्र होय विनयवन्त होय एवा धैर्यवन्त
शुनट तुल्य ठतो संयमरूप जूमिने विषे कर्मरूप शुनटोने जीतवा समर्थ एवो (विस्मृतिधी
रायह्वन्ति एगोके०) कोइएक शुद्ध सम्यक् मार्ग जाणी धैर्यवन्त शूरवीर थाय ते परीसहा
दिकने जीते ॥ १७ ॥ हवे शुं जाणीने सावधानुष्ठान नकरे ते कहेहे. (म्हरेयपाणे
बुद्धेयपाणे के०) म्हरा एटले वालक ते अंधी पृथिविकायादिक तथा वेंडीयादिक जणु
जातीना जीवो लेवा तेपण जीवठे अने बुद्धेय एटले महोटा हस्ति प्रमुख ते पण जी
वठे एवुं जाणीने (तेआत्तउंपासइ सबलोए के०) ते सद्गुजिवने सर्व चौद रज्वात्मक

लोकने विषे पोतानाआत्म समान देखे (उवेहती लोगमिणं महं के०) ए महान्त लोक एटले संसार तेने सारीरिते आलोचने सर्वस्थानक अशाश्वता जाणीने आ संसारमां कोइ सुख नथी एवो जाणीने (बुद्ध के०) जे पंक्ति तत्त्वना जाण होय ते (अण्मत्तेसुपरिवण्णा के०) अण्मत्तपणे संयमने विषे प्रवर्त्ते बुद्धो संयम पाजे १८

॥ दीपिका—ते तीर्थकरादयः पापं कर्म नैव कुर्वन्ति स्वयं । नवाऽन्येन कारयन्ति कुर्वन्तमन्यं नानुजानन्ति चूतानिशंकया प्राणिघातजयेन पापं कर्म जुगुप्समानाः । एवं विधास्ते सदा सर्वकाजं यताः संयताविप्रणमन्ति विविधं संयमानुष्ठानं प्रति प्रवर्त्तन्ति तत्पराः स्युर्धाराः । तथा एके केचन गुरुकर्माणि (विण्ति) विज्ञप्तिज्ञानं तन्मात्रेणैव वीरानानुष्ठानेन स्युः । नच ज्ञानमात्रेण सिद्धिः । यतः । अधीत्य शास्त्राणि नवन्ति मूर्खा, यस्तु क्रियावान् पुरुषः सविद्वान् ॥ संचिंत्यतामौपधमातुरं हि न ज्ञानमात्रेण करोत्यरोगम् ॥ १ ॥ १७ ॥—ये डहरालयवः कुंथायाः सूक्ष्मावा ते सर्वेपि प्राणाः प्राणिनोये च वृक्षावादरास्तान् सर्वानात्मवत्पश्यति सर्वलोके । तथा लोकमिमं पृथ्वीवीरा कुजत्वान्महांतमुत्प्रेक्षते । अनाद्यनंतत्वाद्वा महान्तं । यतोऽन्यथापि केचन सर्वेणापि कालेन नसेत्स्यंतीति । यद्यपि इव्यतः पृथ्व्यात्मकत्वात् क्षेत्रतश्चतुर्दशरज्जुमानत्वात्परिमितोलोकस्तथापि कालतोऽनाद्यनंतत्वान्नावतः पर्यायाणामंतत्वान्महान् लोकस्तमुत्प्रेक्षते । बुद्धोक्तातत्त्वोऽण्मत्तेषु यतिषु तथाचूतएव परिव्रजेत्संयमे ॥ १८ ॥

॥ टीका—यावदद्यापि नवांतं न कुर्वन्ति तावत्प्रतिपेध्यमंशं दर्शयितुमाह । (तेणैव कुर्वन्तीत्यादि) ते प्रत्यक्षज्ञानिनः परोक्षज्ञानिनोवा विदितवेद्याः सावधमनुष्ठानं चूतोपमदीनिशंकया पापं कर्म जुगुप्सन्तः संतोऽन स्वतः कुर्वन्ति नाप्यन्येन कारयन्ति कुर्वन्तमप्यपरं नानुमन्यन्ते । तथा स्वतोऽन मृपावादं जल्पन्ति नान्येन जल्पन्ति नाप्यपरं जल्पन्तमनुजानन्त्येवमन्यान्यपि महाव्रतान्यायोज्यानीति । तदेवं सदा सर्वकाजं यताः संयताः पापानुष्ठानान्निवृत्ताविविधं संयमानुष्ठानं प्रति प्रणमन्ति प्रवर्त्तन्ति । के ते वीरामहापुरुषा इति । तथैकेचन हेयोपादेयं विज्ञापाऽपिशब्दात्सम्यक् परिज्ञाय वा तदेव निःशंकं यज्जिनैः प्रवेदितमित्येवं कृतनिश्चयाः कर्मणि विदारयितव्ये वीरानवन्ति । यद्विवा परीय होपसर्गानीकविजया क्षीरा इति । पांठातरंवा (विष्णुति वीराय नवन्ति एगे) एके केचन गुरुकर्माणोत्पत्तत्वाः विज्ञप्तिज्ञानं तन्मात्रेणैव वीरानत्वानुष्ठाने नच ज्ञानादेवाऽनिजपिता यातिरुपजायते । तथाहि । अधीत्यशास्त्राणि नवन्ति मूर्खायस्तुक्रियावान् पुरुषः सविद्वान् ॥ संचिंत्यतामौपधमातुरं हि न ज्ञानमात्रेण करोत्यरोगं ॥ १ ॥ १७ ॥ कानि

पुनस्तानि नूतानि यद्वक्तव्यांऽरंजं जुगुप्सन्ति संतइत्येतदाशंक्याह । (उद्वेगइत्यादि)
 ये केचन उद्वेगइति लघवः कुंश्वादयः सूक्ष्मावा ते सर्वेऽपि प्राणाः प्राणिनोऽपि च वृक्षा
 वादरशरीरिणस्तान्सर्वानप्यात्मतुल्यान् आत्मवत्पश्यति सर्वस्मिन्नपि लोके यावत्प्रमा
 णं मम तावदेव कुंथोरपि यथावा मम दुःखमनन्निमतमेवं सर्वलोकस्यापि सर्वेषामपि
 प्राणिनां दुःखमुत्पद्यते दुःखाद्विजन्ति । यथाचागमः । पुढविकाएणं चंते अकंते समाणे
 केरिसयं वेयणं वेणइत्याद्याः सूत्रालापकाइति मत्वा तेषां नाक्रमितव्यान् 'संघट्टनीया
 इत्येवं यः पश्यति तथा लोकमिमं महांतमुत्प्रेक्षते पङ्क्तिविसूक्ष्मवादरजैर्देवाकुल
 त्वान्महांतं । यद्विवाऽनादिनिधनत्वान्महान् लोकः । तथाहि । कालतोऽन्यथापि केचन
 सर्वेणापि कालेन न सेत्स्यंतीति । यद्यपि इव्यतः पद्विवात्मकत्वात् क्षेत्रतश्चतुर्दशर
 ङ्कुप्रमाणतया सावधिकोलोकस्तथापि कालतोऽनावतश्चानाद्यनिधनत्वात्पर्यायाणां चा
 नंतत्वान्महान् लोकस्तमुत्प्रेक्षतइति । एवंच लोकमुत्प्रेक्षमाणोबुद्धोऽवगंतव्यः । सर्वा
 णि प्राणिस्थानान्यशाश्वतानि तथा नात्रापसद्वै संसारे सुखलेशोऽप्यस्तीत्येवं मन्यमानो
 ऽप्रमत्तेषु संयमानुष्ठापिषु मध्ये तथानूतएव परिसमंताद्भजेयद्विवा बुद्धः सन् प्रमत्तेषु
 गृहस्थेषु अप्रमत्तः सन् संयमानुष्ठाने परिव्रजेदिति ॥ १७ ॥

जे आयउं परउं वा विणवा, अलमण्णो होति अलं परेसिं ॥
 तं जोइनूतं च सया वसेक्का, जे पाउं कुक्का अणुवीति धम्मं ॥ १८ ॥
 अत्ताण जो जाणति जो य लोगं, गइं च जो जाणइ एगइं च ॥
 जो सासयं जाण असासयं च, जातिं मरणं च जणोववायं ॥ १९ ॥

अर्थ—(जे आयउं परउं वा विणवा के०) जे कोइ पोताना आत्माने तथा परना आ
 र्माने सम्यक् प्रकारे जाणे एटले जेवीरिते पोताना आत्माने जाणे तेवीरिते परना
 आत्माने पण जाणे (अलमण्णोहोतिअलंपरेसिं के०) ते पुरुष पोताने उद्वेगवाने
 समर्थ होय अने वीजाने पण उद्वेगवाने समर्थ थाय (तंजोऽनूतंचसयावसेक्का के०)
 ते ज्योतिनूत प्रकाशवान चंद्रादित्य प्रदीपसमान गुरुने जाणीने सर्व काले सेवे (जेपा
 उक्कुक्काअणुवीतिधम्मं के०) जे विचारने श्रीवीतराग जापित धर्मेना स्वरूपने सम्यक्
 प्रकारें करी प्रगट करे ॥ १८ ॥ (अत्ताणजोजाणतिजोयलोगं के०) जे पोताना आत्माने
 सम्यक् प्रकारे जाणे जे लोकांलोकतुं स्वरूप जाणे (गइंचजोजाणइएगइंचके०) जे जीवनी
 गति आगति जाणे अथवा चारे गतितुं स्वरूप जाणे तथा अनागततुं स्वरूप जाणे एटले
 ज्यां गयो यको जीव फरी नयावे एवी जे मोक्षगति तेना स्वरूपने जाणे (जोसासयंजाणअ

सासपंचके०) तथा जे शाश्वता पदार्थे अने अशाश्वता पदार्थेने पण जाणे (जातिमरणंचज एववापं के०) तथा जे जीवना जन्म अने मरणेने पण जाणे तथा जन एटले लो क तेनुं उपपात एटले उत्पत्ति देव नारकादिकने विपे थायवे ते पण जाणेते ॥ १० ॥

॥ दीपिका—यथात्मनः स्वयं सर्वज्ञगणधरादिर्वा परतस्तीर्थकरादेर्जीवादीन् पदार्था न ज्ञात्वा परेभ्य उपदिशति सआत्मनस्त्वातुमलं समर्थः परेषांच तं सर्वज्ञं गणधरादिकं वा ज्योतिर्नूतं पदार्थप्रकाशकत्वाच्चंद्रादित्यतुल्यं सदाऽऽवसेत सेवेत नित्यं गुरुसेवी नवे त् । यतः । नाणस्त होइ जागी, थिरयरउंदंसणाचरित्तेय ॥ धन्नां आवकडाए गुरुकुजवा सं नमुंचंति ॥ १ ॥ ते के इत्याह । ये धर्म श्रुतचारित्राख्यं साधुधर्मं आरुधर्मवाऽनुवि चिंत्य विचार्य तमेव धर्मं प्राहुष्कुर्युर्थोक्तानुष्ठानतः प्रकटयेयुस्ते गुरुसेविनः स्तुः॥१ए॥ आत्मानं यो जानाति यश्च लोकं चराचरं चशब्दादलोकं च जानाति । यश्च जीवानां ग तिमागतिं जानाति अनागतिं कुत्र गतानां नागमनं स्यादिति । यश्च शाश्वतं नित्यं सर्वं व स्तु इव्यास्तिकनयादशाश्वतं वा ऽनित्यं पर्यायनयाश्रयणात् चेशब्दान्नित्यानित्यं च सर्वं योजानाति । यदागमः । एरइआदवठया एतासयाजावछाएअससया । एवं तिर्यगाद योपि । अथवा शाश्वतं मोहमशाश्वतं नवं तथा जातिमुत्पत्तिं मरणं च नारकादीनां तथा जनानां सत्त्वानामुपपातं जानाति । उपपातोदेवनारकयोरुत्पत्तिरन्येषां ज्ञेया॥१०॥

॥ टीका—किंच । (जेआयउंइत्यादि) यः स्वयं सर्वज्ञआत्मनस्त्वलोक्योदरविवरवर्ति पदार्थदेर्जी यथावस्थितं लोकं ज्ञात्वा तथा यश्च गणधरादिकः परतस्तीर्थकरादेर्जीवा दीन् पदार्थान् विदित्वा परेभ्य उपदिशति सएवंनूतोद्देशोपादेयवेद्यात्मनस्त्वातुमलमा त्मानं संसारवटात्पालयितुं समर्थोभवति । तथा परेषां सडुपदेशदानतस्त्राता जायते तं सर्वज्ञं स्वतएव सर्ववेदिनं तीर्थकरादिकं परतोवेदिनं च गणधरादिकं ज्योतिर्नूतं पदा र्थप्रकाशकतया चंद्रादित्यप्रदीपकल्पमात्महितमिच्छन् संसारडुःखोदिघ्नः कृतार्थमात्मा नं जावयन् सततमनवरतमावसेत सेवेत शुर्वैतिकएव यावक्कीवं वसेत् । तथाचोक्तं । नाणस्त होइ जागी, थिरपरउं दंसणे चरित्तेय ॥ धन्ना आवकडाए, गुरुकुजवासं ए मुंचंति । कएवं कुधुरिति दर्शयति । ये कर्मपरिणतिमनुविचिंत्य माणुस्सखेचजाइत्या दि डजेजां च सद्धर्मावातिं सद्धर्मवा श्रुतचारित्राख्यं क्हांयादिकं दशविधसाधुधर्मं वा ऽनुविचिंत्य पर्यालोच्य ज्ञात्वा वा तमेव धर्मं यथानुष्ठानतः प्राहुष्कुर्युः प्रकटयेयुस्ते गुरु कुजवासं यावक्कीवमासेवंतइति । यदिवा ये ज्योतिर्नूतमाचार्यं सततमासेवंति तथा आगमज्ञाधर्ममनुविचिंत्य लोकं पंचास्तिकायात्मकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं वा प्राहुष्कुर्युरिति

क्रिया ॥ १९ ॥ किंचान्यत् । (अक्षोणमित्यादि) योऽहोत्मानं परलोकयायिनं शरीरा
 द्यतिरिक्तं सुखदुःखाधारं जानाति यश्चात्महितेषु प्रवर्तते सञ्चात्मज्ञोऽभवति । ये
 न चात्मा यथावस्थितस्वरूपोऽहं प्रत्ययग्राह्योऽनिष्ठातोऽभवति तेनैवायं सर्वोऽपि लोकः
 प्रवृत्तिनिवृत्तिरूपोऽविदितोऽभवति स एव चात्मज्ञोऽस्तीत्यादिक्रियावादं नापि तुमर्हतीति
 द्वितीयवृत्तान्तस्य क्रिया । यश्च लोकं चराचरं वैशाखस्थानस्थकटिस्थकरगुग्मपुरुषा
 कारं च शब्दादलोकं चानन्ताकाशास्तिकायमात्रं जानाति । यश्च जीवानामागतिमागमनं
 कुतः समागतानारकास्तिर्यचोमनुष्यादेवाः कैवा कर्मजिनारकादित्वेनोत्पद्यन्त इत्येवं यो
 जानाति । तथाऽनागतं चाऽनागमनं च कुत्र गतानां नागमनं जवति चकारात्तज्जमनोपायं च
 सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकं योजानाति । तत्रानागतिः सिद्धिरूपकर्मच्युतिरूपा लोकाग्रा
 काशदेशस्थानरूपा वा ग्राह्या सा च सादिरपर्यवसाना । यश्च शाश्वतं नित्यं सर्ववस्तुजातं
 इव्यास्तिकनयाश्रयादशाश्वतं वा नित्यं प्रतिहृणविनाशरूपं पर्यायनयाश्रयणात् चकारा
 न्नित्यानित्यं चोजयाकारं सर्वमपि वस्तुजातं योजानाति । तथाहि । आगमः । एतस्या
 दवच्छायासात्तयाज्ञावच्छायाश्च सात्तेया । एवमन्येपि तिर्यगादयोऽप्यव्याः । अथवा निर्वाणं
 शाश्वतं संसारीऽशाश्वतस्तज्जानां संसारिणां स्वकृतकर्मवशगानामितश्चेतश्च गमनादिति ।
 तथा जातिमुत्पत्तिं नारकतिर्यङ्मनुष्यामरजन्मलक्षणां च मरणं वाऽऽयुष्कक्षयलक्षणां । त
 था जायन्त इति जनाः सत्त्वास्तेषामुपपत्तं जानाति स च नारकदेवयोर्भवतीति । अत्र च ज
 न्मचित्तायांसमुत्पत्तिस्थानं यो निर्जणनीया सा च सचित्ताचित्तमिश्रा च तथा शीता
 उष्मा मिश्रा च तथा संवृता विवृता मिश्राचेत्येवं सप्तविंशतिविधेति । मरणं पुनस्तिर्यङ्म
 नुष्ययोश्च्यवनं ज्योतिष्कवैमानिकानामुद्वर्तनं जवनपतिव्यन्तरनारकाणामिति ॥ २० ॥

अहो वि सत्ताण विउट्ठणं च, जो आसवं जाणति संवरं च ॥

डुक्कं च जो जाणति निक्करं च, सो नासित मरिद्दइ किरियवादं

॥ ११ ॥ सहेसु रुवेसु असक्कमाणो, गंधेसु रसेसु अडस्समा

णे ॥ एो जीवितं एो मरणादिकंक्की, आयाणगुत्ते वलया विमु

के तिवेमि ॥ १२ ॥ इति श्री समवसरणमध्ययनं द्वादशमं संमत्तं ॥

अर्थ—(अहो विसत्ताण विउट्ठणं च के०) अधोगतियं नरकादिकने विपे अशुचि कर्म
 ने विपाके जीवने शरीर पीडादिक संताप उपजेते ते सर्व जाणे (जो आसवं जाणति संव
 रं च के०) जे आश्रव इन्द्रिय कपाय योग अने अत्रत इत्यादिक सर्व जाणे तथा संवर
 ते समिति शुति अने परिसद इत्यादिक सर्व जाणे (डुक्कं च जो जाणति निक्करं च के०)

तथा पापोदययकी दुःख उत्पन्न भव्य ते जाणे अने उपलक्षणयकी पुण्यना वेता जीश जेद पण जाणे वली निर्जरांना वारजेदने पण जाणे (सोनासिउमरिहइकिरय वादं के०) तथा बंधना चार जेदने पण जाणे ते परमार्थयकी क्रियावाद बोलवा योग्य थाय ॥ २१ ॥ एवा जे सुम्यक् वादी तेने फलं देखाडेठे. (सदेसुरुवेसुअसज्जमा णो के०) शब्द जे वीणा वंश प्रमुख ओत्रेडियने सुखना आपनार तेने विपे तथा रूप ते अनेक काष्ठकर्म चित्रकर्म तथा लिप्यकर्मादिकने विपे असज्जमान एटले तेना उपर रागदेपने टालतो थको तथा (गंधेसुरसेसुअडुस्तमाणे के०) गंधने विपे, रसने विपे अडुस्तमान एटले देपने अण करतो थको (णोजीवितंणोमरणाहिकंकी के०) जीवितव्य अने मरणनी बांठा नकरे समता जावे वर्ते (आयाणशुने के०) आदान एटले संयम तेने विपे सुप्त एटले तेनो रक्षपाल ठतो (वजयाविमुक्के के०) वलय एटले माया तेना थकी विमुक्त ठतो संयम पाळे तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ २२ ॥ इति श्री वितियसत्रकृतांगनेविपे समवसरण नामे वारमा अथ्ययननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ टीपिका—सत्त्वानां स्वकर्मजुजामधोनांरकादौ विकुट्टनां पीडां योजानाति । यथाश्रवं संचरं च जानाति तथा दुःखं चशब्दात्सुखं च तथा तपसा निर्जरां च जानाति । कोर्थः । बंधहेतून् कर्महेतून् च तुल्यतया जानाति । यतः । यथाप्रकारोपावतः, संसारवेशहेतवः ॥ तावंतस्तद्विपर्यासा, निर्वाणवेशहेतवः ॥ १ ॥ स एव सत्त्वतो जापितुं वक्तुमर्हति क्रियावादं जीवाद्यस्तित्वरूपमिति । अत्रान्यमतखंडनं वृत्तितोद्धरणं ॥ २१ ॥ शब्दपुरुषेषु मनोहेतुषु असज्जन् संगमकुर्वन् गंधेषु रसेष्वमनोहेतुषु अदृश्येभ्यस्तेष्वपमकुर्वन् । शब्दादिषु इन्द्रियविषयेष्विष्टानिष्टेषु रागद्वेषपरहितइत्यर्थः । एवंविधोजीवितमसंयमजीवितं नाजिह्वेत् परीपदोपसर्गैः पीडितोमरणमपि नाजिह्वेत् । आदानं संयमस्तेन सुप्तः स हि वलयं नाववलयं माया तथा विमुक्तइति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २२ ॥ समाप्तं समवसरणारख्यं द्वादशमथ्ययनं ॥

॥ टीका—किंच (अहोविश्ल्यादि) सत्त्वानां स्वकृतकर्मफलजुजामधस्तांनारकादौ दुष्कृतकर्मकारिणां विविधां विरूपां वा कुट्टनां जातिजरा मरणरोगशोककृतां शरीरपीडां च शब्दात्तद्वचनाद्योपायं योजानाति । इदमुक्तंभवति । सर्वार्थसिद्धाद्वारस्तोय सप्तमीं नरकजुवं यावदसुमंतः स कर्माणां विवर्तते तत्रापि ये गुरुतरकर्माणस्तेऽप्रनिष्ठाननरकयायिनो जवन्तीत्येवं योजानीने तथा आश्रववत्यष्टप्रकारकं कर्म येन स आश्रवः सच प्राणातिपात रूपोरागद्वेषरूपोवा मिथ्यादर्शनादिकोवेति तं तथा संवरणमाश्रवनिरोधरूपं यावदज्ञोपयो

गनिरोधस्वभावं चकारात्पुण्यपापे च योजानीते तथा दुःखमसातोदयरूपं तत्कारणं च योजानाति सुखं च तद्विपर्ययचूतं योजानाति तपसा निर्जरांच । इदमुक्तं नवति । यः कर्मबंधहेतून् तद्विपर्यासहेतूँश्च तुल्यतया जानाति । तथाहि । यथाप्रकारायावतः, सं सारावेशहेतवः ॥ तावंतस्तद्विपर्यासा, निर्वाणवेशहेतवः ॥ १ ॥ स एव परमार्थतोना पितुं वं कुमर्हेति । किंतदित्याह । क्रियावादमस्ति जीवोऽस्ति पुण्यमस्ति च पूर्वचरितस्य कर्मणः फलमित्येवं वादमिति । तथाहि । जीवाजीवाश्रवसंवरबंधपुण्यपापनिर्जरामोक्षरूपान वापि पदार्थाः श्लोकद्वयेनोपात्तास्तत्र यथात्मानं जानातीत्यनेन जीवपदार्थो लोकमि त्यनेनाजीवपदार्थस्तथा गत्या गतिः शाश्वतेत्यादिनानयोरेव स्वभावोपदेशनं कृतं । त थाश्रवसंवरो स्वरूपैवोपात्तौ । दुःखमित्यनेन तु बंधपुण्यपापानि गृहीतानि तदविना नावित्वाद्दुःखस्य । निर्जरायास्तु स्वानिधानेनैवोपादानं तत्फलचूतस्य मोक्षस्योपादानं इ ष्टव्यमिति । तदेवमेतावंत एव पदार्थास्तदन्युपगमे नवास्तीत्यादिकः क्रियावादोऽन्युपग तोनवतीति । यश्चेतान् पदार्थान् जानात्यन्युपगमस्तपरमार्थतः क्रियावादं जाना ति । ननुचाऽपरदर्शनोक्तपदार्थपरिज्ञानेन सम्यक्त्वादिकं कस्मान्नान्युपगम्यते तदुक्तपदा र्थानामेवाग्रतमानत्वात् । तथाहि । नैयायिकदर्शनेन तावत्प्रमाणप्रमेयसंशयप्रयोजनदृ ष्टांतसिद्धांतावयवतर्कनिर्णयवादजल्पवितंडाहेत्वानासम्बलजातिनिग्रहस्थानानीत्येते पो ढश पदार्थाश्च निहिताः । तत्र हेयोपादेयप्रवृत्तिरूपतया येन पदार्थपरिष्ठितिः क्रियते त त्प्रमीयतेऽनेनेति प्रमाणं । तच्च प्रत्यक्षानुमानोपमानशब्दचेदाच्चतुर्धा । तत्रैद्विपदार्थ संनिकर्षोत्पन्नं ज्ञानमव्यपदेशमव्यनिचारिव्यवसायात्मकं प्रत्यक्षं । तदत्रैद्विपार्थयोः सं बंधस्तस्माद्यदुत्पन्नं नानिव्यक्तं ज्ञानं न सुखादिकमव्यपदेश्यमिति । व्यपदेशत्वेनाशब्द प्राप्तेरव्यनिचारि तद्विचिंज्ञानवद्व्यनिचरतीति व्यवसायात्मकमिति । निश्चयात्मकं प्र त्यक्षं तत्रास्य प्रत्यक्षता न दुष्यते । तथाहि । यत्रात्माग्रहणंप्रति साक्षाद्व्याप्रियते तदेव प्रत्यक्षं । तच्चावधिमनःपर्यायकेवलतात्मकं । एतच्चापरोपाधिदारेण प्रवृत्तेरनुमानवत्प रोक्षमिति । उपचारप्रत्यक्षं तु स्थान्नचोपचारस्तत्त्वचिंतायां व्याप्रियतइति । अनुमानमपि पूर्ववद्वेषवत्सामान्यतोदृष्टमिति त्रिधा । तत्र कारणात्कार्यानुमानं पूर्ववत्कार्यात्कारणानु मानं शेषवत्सामान्यतोदृष्टांतचूतमेकं विकसितं दृष्ट्वा पुष्पिताभूताजगतीति । यदिया दे वदत्तादौ गतिपूर्वकां स्थानात् स्थानांतरावाप्तिं दृष्ट्वाऽदित्ये गत्यनुमानमिति । तत्राप्यन्य थानुपपत्तिरेव गमिका न कारणादिकं तयाविना कारणस्य कार्यंप्रति व्यनिचारात् । य त्रतु सा विद्यते तत्र कार्यकारणादिव्यतिरेकेणापि गम्यगमकभावोदृष्टः । तद्यथा । नवि प्यति शकटोदयः रुचिकादर्शनादिति । तदुक्तं । अन्यथानुपपन्नत्वं यत्र तत्र त्रयेण किं॥ नान्यथाऽनुपपन्नत्वं यत्र तत्र त्रयेण किं ॥ १ ॥ अपिच प्रत्यक्षस्याग्रामाण्ये तत्पूर्वकस्या

प्यनुमानस्याप्रामाण्यमिति । प्रसिद्धसाधर्म्यात्साध्यसाधनमुपमानं । यथा गौर्गव्यस्तथा
ऽत्रच संज्ञासंज्ञिसंबंधप्रतिपत्तिरुपमानार्थोऽत्रापि सिद्धायामन्यथानुपपत्तावनुमानलक्षण
त्वेन तत्रैवांतर्जावात्पृथक्प्रमाणत्वमनुपपन्नमेव । अथ नास्त्यनुपपत्तिसतोव्यभिचाराद्
प्रमाणतोपमानस्य । शाब्दमपि न सर्वं प्रमाणं किंतुह्यसंप्रणीतस्यैवागमस्य प्रामाण्यान्न
चाहं द्यतिरेकेणापरस्याप्तता युक्तियुक्त्येतच्चान्यत्र निर्लोडितमिति । किंच सर्वमप्येत
त्प्रमाणमात्मनोज्ञानं । ज्ञानं चात्मनोगुणः पृथक्पदार्थतयान्युपगंतुं न युक्तोरूपरसादी
नामपि पृथक्पदार्थतापत्तेः । अथ प्रमेयग्रहणेनेन्द्रियार्थतया तेष्याश्रिताः सत्यमाश्रिता
नतु युक्तियुक्ताः । तथाहि । इव्यव्यतिरेकेण तेषामजावात्तद्ग्रहणेच तेषामपि ग्रहणं
सिद्धमेवेति न युक्तं पृथगुपादानं । प्रमेयं त्वात्मशरीरेन्द्रियार्थबुद्धिमनःप्रवृत्तिदोषप्रेत्यजा
वफलङ्खोपवर्गाः । तत्रात्मा सर्वस्य ऽष्टोपजोक्ता चेह्वादेप्रयत्नसुखदुःखज्ञानानुमेयः ।
सच जीवपदार्थतया गृहीतएवाऽस्मान्जिरिति । शरीरं तु तस्य जोगायतनं जोगायतनानीं
न्द्रियाणि जोक्तव्याइन्द्रियार्थाः । एतदपि शरीरादिकं जीवाजीवग्रहणेनोक्तमस्मान्जिरिति ।
उपयोगोबुद्धिरित्येतच्चज्ञानविशेषः । सच जीवगुणतया जीवोपादानतयोपात्तएव । सर्व
विषयमंतःकरणं युगपज्ज्ञानानुत्पत्तिर्निगमं मनस्तदपि इव्यमनःपौञ्जलिकमजीवग्रहणेन
गृहीतं नावमनस्त्वात्मगुणत्वाज्जीवग्रहणेनेति । आत्मनः सुखदुःखसंबेदनानां निवर्तनका
रणं प्रवृत्तिः सापि पृथक्पदार्थतया नान्युपगंतुं युक्ता । तथाहि । प्रवृत्तिरित्यात्मेह्वा सा
चात्मगुणएवात्माऽनिप्रायतया ज्ञानविशेषत्वादात्मानं दूषयतीति दोषः । तथा । अ
स्यात्मनो नवेदं शरीरमपूर्वमनादित्वादस्य नाप्यनुत्तरत्वात्संततेरिति । योयमात्मनोध्यवसा
यः सदोपोरागद्वेषमोहादिकोवा दोषः । अयमपि दोषोजीवानिप्रायतया तदंतर्जाविति
न पृथग्वाच्यः । प्रेत्यजावः परलोकसद्भावोयमपि ससाधनोजीवाजीवग्रहणेनोपात्तः ।
फलमपि सुखदुःखोपजोगात्मकं तदपि जीवगुणे एवांतर्भवतीति न पृथगुपदेष्टव्यमिति ।
दुःखमित्येतदपि विविधबाधनायोगरूपमिति फलादतिरिच्यते । जन्ममरणप्रबंधोद्धेदरूप
तया सर्वदुःखप्रहाणलक्षणोमोहः सचास्मान्जिरुपात्तएवेति । किमित्यनवधारणात्मकः
प्रत्ययः संशयोऽसावपि निर्णयज्ञानवदात्मगुणएवेति । येन प्रत्युक्तः प्रवर्तते तत्प्रयोजनं
तदपीहाविशेषणत्वादात्मगुणएव । अविप्रतिपत्तिविषयापन्नोऽर्थोदृष्टांतोऽसावपि जीवा
जीवयोरन्यतरः । नचैतावनास्य पृथक्पदार्थता युक्ताऽतिप्रसंगादवयवग्रहणेन च तस्योत्त
रत्र ग्रहणादिति । सिद्धांतश्चतुर्विधः । तथा । सर्वतंत्राविरुद्धस्तंत्रेऽधिकृतोर्थः सर्वतंत्र
सिद्धांतः । यथा स्पर्शनादीनीन्द्रियाणि स्पर्शादयइन्द्रियार्थाः प्रमाणैः प्रमेयस्य ग्रहणमि
ति समानं । तंत्रसिद्धः परतंत्रासिद्धः प्रतितंत्रसिद्धांतोयथा सांख्यानां नाऽसतयथात्मज्ञा
नोनच सतः सर्वथाविनाशइति । तथा चोक्तं । नासतो जायते जावोनाजावो जायते सत

इति यत्सिद्धावन्यस्यार्थस्यानुपगमेण सिद्धिः सोधिकरणसिद्धांतः । यथेन्द्रियव्यतिरिक्तो ज्ञानात्माऽस्ति दर्शनस्पर्शान्यामेकार्थग्रहणादिति । तत्रानुपगमिणोऽर्थोऽन्द्रियनानात्वं नियतविषयाणां द्वियाणि स्वविषयग्रहणलिंगानि च ज्ञातुर्ज्ञानसाधनानि स्पर्शादिगुणव्यतिरिक्ते इव्यं गुणाधिकरणमनियतविषयाश्वेतनास्ति । पूर्वार्थसिद्धावैतेऽर्थाः सिध्यन्ति नैतैर्विना पूर्वार्थः संनवतीति । अपरीक्षितार्थान्युपगमात्तद्विशेषपरीक्षणमन्युपगमसिद्धांतः । तद्यथा । किंशब्दइति विचारे कश्चिदाह । अस्तु इव्यं शब्दः सतु किंनित्योऽथानित्यं इत्येवं विचारः । सचायं चतुर्विधोऽपि सिद्धांतोऽनान्विशेषादिति रिच्यते । ज्ञानविशेषस्यात्मगुणत्वाद्गुणस्य च गुणिग्रहणेन ग्रहणादप्यगुपादानमिति । अथावयवाः प्रतिज्ञाहेतूदाहरणोपनयनिगमनानि । तत्र साध्यनिर्देशः प्रतिज्ञाय नित्यः शब्दोऽनित्योवेति । हिनोति गमयति प्रतिज्ञातमर्थमिति हेतुः । तथोत्पत्तिधर्मकत्वात्साध्यसाधन्यान्तर्द्वर्मेनावे दृष्टांतः । उदाहरणं यथा घटइति । वैधर्म्योदाहरणं यदि नित्यं न ज्वति तद्धृत्पत्तिमदपि न ज्वति यथाकाशमिति । तथा न तथेति वा पञ्चधर्मोपसंहारउपनयः । तद्यथा । अनित्यः शब्दः कृतकत्वादघटवत्तथाचायं । अनित्यत्वानावे कृतकत्वमपि न नवत्याकाशवत् तथाऽयमिति । प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं निगमनं तस्मादनित्यइति । तत्रामी पंचाप्यवयवायदि शब्दमात्रं ततः शब्दस्य पौञ्जलकत्वात्पुज्जानां चाजीवग्रहणेन ग्रहणात्पृथगुपादानं न्याय्यमथतत्त्वं ज्ञानं ततोऽजीवग्रहणेनैवोपादानमिति । ज्ञानविशेषपदार्थताऽन्युपगमे च पदार्थबहुत्वं स्यादनेकप्रकारत्वाज्ज्ञानविशेषाणामिति । संशयादूर्ध्वं जवितव्यताप्रत्ययः सदर्थपर्यालोचनात्मकस्तर्कः । यथा जवितव्यमत्र स्थाणुना पुरुषेणवेत्ययमपि ज्ञानविशेषएव । नच ज्ञानविशेषाणां ज्ञातुरजिज्ञानां पृथक्पदार्थपरिकल्पनं समनुजानते सिद्धांतः । संशयतर्काभ्यामुत्तरकालनावी निश्चयात्मकः प्रत्ययः । निर्णयोयमपि प्राग्वन्न ज्ञानादतिरिच्यते । किंचास्य निश्चयात्मकतया प्रत्यक्षादिप्रमाणांतर्जावान्न पृथक्निर्देशोन्याय्यइति । तिस्रः कथावादोजल्पो वि तंडा चेति । तत्र प्रमाणतर्कसाधनोपात्तजः सिद्धांताविरुद्धः पंचावयवोपपन्नः प्रतिपक्षपरिग्रहोवादः । सच तत्त्वज्ञानार्थे शिष्याचार्ययोर्नवति । सएव विजिगीषुणां सार्धं ठज्जातिनिग्रहस्थानसाधनोपात्तजोऽलपः । सएव प्रतिपक्षस्थापनाहीनोऽवितंडेति । तत्रासां तिमृणामपि कथानां चेदएव नोपपद्यते यतस्तत्त्वचिंतायां तत्त्वनिर्णयार्थे वादोविधेयोन ठज्जल्पादिना तत्त्वागमः कर्तुं पार्यते । ठजादिकं हि परवंचनार्थमुपन्यस्यते । नच तेन तत्त्वावगतिरिति । सत्यपि चेदे नैषां पदार्थता यतोयदेव परमार्थतोवस्तुवृत्त्या वस्त्वस्ति तदेव परमार्थतयाऽन्युपगंतुं युक्तं । वादास्तु पुरुषेष्ठावशेन नवतोऽनियतावर्तते तेन तेषां परमार्थतेति । किंच पुरुषेष्ठानुविधायिनोवादाः कुकुटलावकाद्विषयपि पक्षप्रति

पक्षपरिग्रहेण नवन्त्यतस्तेषामपि तत्त्वप्राप्तिः स्यान्नचैतद्विषयतइति । असिद्धानैकांतिक
 विरुद्धाहेत्वानासाः । हेतुवदानासंतइति हेत्वानासास्तत्र सम्यग्हेतूनामपि न तत्त्वव्यव
 स्थितिः किंपुनस्तदानासानां । तथाहि । इह यन्नियतं वस्तुस्ति तदेव तत्त्वं नवितुमर्हति हे
 तुवस्तु । क्वचिद्वस्तुनि साध्ये हेतवः क्वचिदहेतवइत्यनियतास्तइति । अथ ठलं अर्थविधा
 तोऽर्थविकल्पोपपत्तेरिति । तत्रार्थविशेषे विवक्षितेऽजिहिते वक्तुरनिप्रायादर्थोत्तरकल्पना
 वाक्यं । यथा नवकंबलोऽयं देवदत्तः । अत्र च नवः कंबलोऽस्येति वक्तुरनिप्रायः । विग्रहे
 च विशेषो न समासे । तत्रायं ठलवादी नवः कंबलोऽस्येत्येतद्भवताजिहितमिति कल्प
 यति नचायं तथेत्येवं प्रतिपेययति । तत्र ठलमित्यसदर्थानिधानं । तद्यदि ठलं न तर्हि
 तत्त्वं तत्त्वं चेन्न तर्हि ठलं परमार्थरूपत्वान्नस्येति । तदेवं ठलं तत्त्वमित्यतिरिक्ता वाचोयु
 क्तिः । दूषणानासास्तु जातयस्तत्र सम्यक्दूषणस्यापि न तत्त्वव्यवस्थितिरनियतत्वात् ।
 अनियतत्त्वं च यदेवैकस्मिन् सम्यक्दूषणं तदेवान्यत्र दूषणानासं पुरुषशक्त्यपेक्षत्वाच्च दू
 षणानासव्यवस्थितेरनियतत्वमिति । कुतः पुनर्दूषणानासरूपाणां जातीनामवास्तव
 त्वात्तात्त्विकमिति । वादकाले वादी प्रतिवादी वा येन निगृह्यते तन्निग्रहस्थानं तच्च वादिनो
 साधनांगवचनं प्रतिवादिनस्तद्वोपोज्ञानं विहाय यदन्यदजिधीयते नैयायिकैस्तत्प्रलापमा
 त्रमिति । तच्च प्रतिज्ञाहानिः प्रतिज्ञांतरं प्रतिज्ञाविरोधइत्यादिकमेतच्च विचार्यमाणं न
 निग्रहस्थानं नवितुमर्हति नवदपिच पुरुषस्यैवापराधं कर्तुमलं न त्वेतत्त्वं नवितुमर्हति ।
 वक्तृगुणदोषौ हि परार्थे अनुमानेऽधिक्रियेते ननु तत्त्वमिति । तदेवं न नैयायिकोक्तं तत्त्वं
 तत्त्वेनाश्रयितुं युज्यते तस्योक्तनीत्या सदोपत्वादिति । नापि वैशेषिकोक्तं तत्त्वमिति । तथाहि ।
 इव्यगुणकर्मसामान्यविशेषसमवायानावास्तवमिति । तत्र पृथिव्यतेजोवायुराकाशं
 कालोदिगात्मा मनइति नव इव्याणि । तदत्र पृथिव्यपृतेजोवायूनां पृथग्इव्यत्वमनुपप
 न्नं । तथाहि । तएव परमाणवः प्रयोगविस्त्रसान्यां पृथिव्यादित्वेन परिणमंतोपि न स्व
 कीयं इव्यत्वं त्यजंति । नचावस्थानेदेन इव्यचेदोयुक्तोऽतिप्रसंगादिति । आकाशकाल
 योश्चास्मानिरपि इव्यत्वमनुपपगतमेव । दिशस्त्वाकाशावयवचूतायाश्चनुपपन्नत्वं पृथ
 ग्इव्यत्वमितिप्रसंगदोपादेव । आत्मनश्च स्वशरीरमात्रव्यापिनोपयोगलक्षणस्यानुपप
 त्त्वमिति । मनसश्च पुञ्जविशेषतया पुञ्जइव्येऽतर्जावइति परमाणुवज्जावान्म
 नसश्च जीवगुणत्वादात्मन्येतर्जावइति । यदपि तैरनिधीयते यथा पृथिवीत्वयोगात्पृथिवीति
 तदपि स्वप्रक्रियामात्रमेव । यतो नहि पृथिव्याः पृथग्भूतं पृथिवीत्वमपि येन तद्योगात्पृ
 थिवी नवेदपि तु सर्वमपि यदस्ति तत्सामान्यविशेषात्मकं नरसिंहाकारमुजयस्वनावमिति ।
 तथा चोक्तं । नान्वयः सहजेदत्तात्त जेदोन्वयवृत्तितः ॥ मृजेदव्यसंसर्गं, वृत्तिजातपंतंरं
 घटः ॥ १ ॥ तथा नरस्य सिंहरूपत्वान्न सिंहोनररूपतः ॥ शब्दविज्ञानकार्याणां जेदा

ज्ञात्यंतरं हि सइत्यादि । अथ रूपरसगंधस्पर्शरूपिण्यव्यवृत्तेर्विशेषगुणास्तथा संख्या परिमाणानि पृथक्त्वं संयोगविजागौ परत्वापरत्वे ज्ञेयते सामान्यगुणाः सर्वव्यवृत्तित्वात् । तथा बुद्धिः सुखदुःखेष्वाक्षेपप्रयत्नधर्माधर्मसंस्काराद्यात्मगुणाः । गुरुत्वं पृथिव्युदकयोर्द्व्यस्वजावत्त्वेन परोपाधिकत्वं पृथिव्युदकाग्निषु स्नेहोऽनस्येव वेगारब्धः संस्कारो मूर्तव्येष्वेव आकाशगुणः शब्दइति । तत्र संख्यादयः सामान्यगुणारूपादिवद्द्रव्यस्वजावत्त्वेन परोपाधिकत्वाज्जुणाएव न जवंति । अथापि स्थुस्तथापि न गुणानांपृथक्त्व व्यवस्था । तत्पृथक्त्वजावे द्व्यस्वरूपहानेर्गुणपर्यायवत् । इव्यमिति कृत्वा नांतरीयक तथा इव्यग्रहणेनैव ग्रहणं न्याय्यमिति न पृथग्ज्ञावः । किंच तस्य जावस्तत्त्वमित्युच्यते । जावप्रत्ययश्च यस्य गुणस्य हि जावाद् इव्ये शब्दनिवेशस्तदजिहाने त्वतलावित्यनेन नवति । तत्र घटोरक्तवदकस्याहारकोजलवान् सर्वैरेव घटउच्यते । अत्र च घटस्य जावोघटत्वं रक्तस्य जावोरक्तत्वं आहारकस्य जावआहारकत्वं जलवतो जावोजलवत्वमित्यत्र घटसामान्यरक्तगुणक्रियाइव्यसंबंधरूपाणां गुणानां सज्जावात् इव्ये पृथुबुध्नाकारवदकाद्याहरणकृमे कुटकारव्ये शब्दस्य घटादेरजनिनिवेशस्तत्र त्वतलाविहृच रक्ताख्यको गुणोयत्सज्जावात्कतरश्चतद् इव्यं यत्र शब्दनिवेशोयेन जावप्रत्ययः स्यादिति । किमिदानीं रक्तस्य जावोरक्तत्वमिति न जवितव्यं जवितव्यमुपचारेण । तथाहि । रक्तइत्येतद्द्रव्यत्वेनोपचर्य तस्य सामान्यं जावइति रक्तत्वमिति । नचोपचारस्तत्त्वचिंतायामुपगुज्यते शब्दसिद्धावेव तस्य कृतार्थत्वादिति । शब्दश्चाकाशस्य गुणएव न जवति तस्य पौञ्जलिकत्वादाकाशस्य चामूर्तत्वादिति । शेषं तु प्रक्रियामात्रं न साधनद्रूपणयोरंगं । क्रियापि इव्यसमवायिनी गुणवत्पृथगाश्रयितुं न युक्तेति । अथ सामान्यं तद्विधा परमपरंच । तत्र परं महासत्त्वारब्धं इव्यादिपदार्थव्यापि । तथाचोक्तं । सदिति यतोऽव्यगुणकर्मसु सा सत्ता अपरं च इव्यत्वगुणत्वकर्मत्वात्मकं । तत्र न तावन्महासत्तायाः पृथक्पदार्थता युज्यते यतस्तस्यां यः सदिति प्रत्ययः सकिमपरसत्तानिवंधनवत् स्वतएव तत् । यद्यपरसत्तानिवंधनस्तत्राप्ययमेव विकल्पोऽतोऽनवस्था । अथ स्वतएव ततस्तद् इव्यादिष्वपि स्वतएव सत्प्रत्ययोनविष्यतीति किमपरसत्तयाऽजागलस्तनकल्पया विकल्पितया । किंच इव्यादीनां किं सतां सत्तया सत्प्रत्यययत्ताऽसतां तत् । यदि सतां स्वतएव सत्प्रत्ययोनविष्यति किंतया । असत्यपहेतु शशविपाणादिष्वपि सत्तायोगात्सत्प्रत्ययः स्यादिति । तथाचोक्तं । स्वतोर्थाः संतु सत्तावत्सत्तया किं सदात्मनां ॥ असदात्मसु नैषा स्यात्सर्वथाऽतिप्रसंगतइत्यादि । एतदेव द्रूपणमपरसामान्येऽप्यायोज्यं तुल्ययोगहेमत्वात् । किंचास्मानिरपि सामान्यविशेषरूपत्वाद्स्तुनः कथंचित्तद्विष्यतएवेति तस्यच कथंचित्तदव्यतिरेकान्दइव्यग्रहणेनैव ग्रहणमिति । अथ विशेषास्ते चात्यंतव्यावृत्तिबुद्धिहेतुत्वेन परैराश्रयिते । तत्रेदं चिंत्यते ।

या तेषु विशेषबुद्धिः सा नापरविशेषहेतुका ऽऽश्रयितव्याऽनवस्थानयात् । स्वतः समाश्रयणे च तद्वद्भव्यादिव्यपि विशेषबुद्धिः स्यात्किंभव्यादिव्यतिरिक्तैर्विशेषैरिति । इव्यादिव्यतिरिक्तास्तु विशेषाश्रयानिरप्याश्रीयन्ते सर्वस्य सामान्यविशेषात्मकत्वादिति । एतत्तु प्रक्रियामात्रं । तद्यथा । नित्यइव्यवृत्तयोऽत्याविशेषानित्यइव्याणि च चतुर्विधाः परमाणवो मुक्तात्मनो मुक्तमनांसि चेति निर्युक्तिकत्वादपकर्णयितव्यमिति । समवायस्त्वयुतसिद्धानामाधाराधेयनूतानां यद्वा प्रत्ययहेतुः स समवायइत्युच्यते । असावपि नित्यश्चैकश्चाश्रीयते । तस्य च नित्यत्वात्समवायिनोपि नित्याद्यापयेरन् । तदनित्यत्वे च तस्याप्यनित्यत्वापत्तिस्तदाधाररूपत्वात्तस्य तदेकत्वाच्च सर्वेषां समवायिनामेकत्वापत्तिस्तस्य चानेकत्वमिति । किंचाप्यं समवायः संबंधस्तस्य च द्विष्टत्वादयुतसिद्धत्वमेव दंडदंडिनोरिव वीरणानां च कटोत्पत्तौ तद्रूपतया विनाशः कटरूपतयोत्पत्तिरन्वयरूपतया व्यवस्थानमिति दुग्धदध्नोरिवेत्येवं वैशेषिकमतेपि न सम्यक्पदार्थावस्थितिरिति । सांप्रतं सांख्यदर्शने तत्त्वनिरूपणं प्रकथ्यते । तत्र प्रकृत्यात्मसंयोगात्सृष्टिरुपजायते । प्रकृतिश्च सत्त्वरजस्तमसां साम्यावस्था ततोमहान् महतोऽहंकारोऽहंकारादेकादशोऽप्यणि पंचतन्मात्राणि तन्मात्रेभ्यः पंचनूतानीति चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपं सचाकर्ता निर्गुणोऽनोक्तेति । तत्र परस्परविरुद्धानां सत्त्वादीनां गुणानां प्रकृत्यात्मनां नियामकं गुणिनमंतरेणैकत्रावस्थानं न युज्यते कृष्णसितादिगुणानामिव । न च महदादिविकारे जन्ये प्रकृतिवैषम्योत्पादने कश्चिद्वस्तु तद्व्यतिरिक्तवस्तुवंतरानन्युपगमादात्मनश्चाकर्तृत्वेनाकिंचित्करत्वात्सजाववैषम्यान्युपगमेतु निर्हेतुकत्वापत्तेर्नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा स्यादिति । उक्तंच । नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा, हेतोरन्यानपेक्षणात् ॥ अथेकातोहि जावानां, कादाचित्कत्वसंनवः ॥ १ ॥ अथपि च । महदहंकारौ संवेदनादनिर्गौ पश्यामः । तथाहि । बुद्धिरभ्यवसायोऽहंकारश्चाहं सुख्यहं दुःखीत्येवमात्मनः प्रत्ययस्तयोश्चिद्रूपतया ऽऽत्मगुणत्वं न जडरूपायाः प्रकृतेर्विकारावेताविति । अपि च येन तन्मात्रेभ्योनूतोत्पत्तिरिष्यते । तद्यथा । गंधतन्मात्रा पृथिवी रसतन्मात्रादापः रूपतन्मात्रात्तेजः स्पर्शतन्मात्रा वायुः शब्दतन्मात्रादाकाशमिति सापि न युक्तिहमा । यतो यदि बाह्यनूताश्रयेणैतदजनिषीयते तदयुक्तं । तेषां सर्वदानावात्रकदाचिदनीदृशं जगदिति कृत्वा । अथ प्रतिशरीराश्रयणादेतदुच्यते । तत्र किं त्वगदित्येकविनजडरूपा पृथ्वी श्लेष्मातृग्लजलरूपाद्यापः पक्विरूपांतेजः प्राणपानज रूपावायुः सुषिरलक्षणमाकाशमिति तदपि न युज्यते । यतोऽत्रापि केषांचिद्विरीराणां शुक्रातृपञ्चात्यक्तिर्न तत्र तन्मात्राणां गंधोपि समुपलब्धवते । अदृष्टस्यापि कारणत्वकल्पनेऽतिप्रसंगः स्यात् । अंजडोजिह्वांकुरादीनामप्यन्यतएवोत्पत्तिर्नवती । समुपलब्धवते । तदेवं व्यवस्थिते प्रधानमहदहंकारादिकोत्पत्तिर्यां सांख्यः स्वप्रक्रिययाऽन्युपगम्यते तर्नैर्यु

क्तिकमेव स्वदर्शनापुराणेणान्युपगम्यतइति । आत्मनश्चाकर्तृत्वान्युपगमे कृतनाशोऽकृताग
मश्च स्यात् । बंधमोक्षानावश्च निर्गुणत्वे च ज्ञानशून्यतापत्तिरित्यतोबाह्यप्रज्ञापमात्रं । प्र
कृतेश्चाचेतनायाआत्मार्थं प्रवृत्तिर्युक्तिविकलेति । अथ बौद्धमतं निरूप्यते । तत्रहि पदा
र्थोद्भादशायतनानि । तद्यथा । चक्रुरादीनि पंच रूपादयश्च विषयाः पंच शब्दायतनं धर्मा
यतनं च धर्माः सुखादयोद्भादशायतनपरिच्छेदकत्वे प्रत्यक्षानुमाने द्वेएव प्रधाने प्रमाणे ।
तत्र चक्रुरादींश्चिदाण्यजीवग्रहणेनैवोपात्तानि । जार्वेचिदाणितु जीवग्रहणेनेति । रूपाद
यश्च विषयाअजीवापादनेनोपात्तानं पृथगुपादातव्याः । शब्दायतनं तु पौञ्जलिकत्वाद्ब्रह्म
स्याजीवग्रहणेन ग्रहणं । नच प्रतिव्यक्ति पृथक्पदार्थता युक्तिसंगतेति । धर्मात्मकं सुखं दुः
खं च यद्यसातोदयरूपं ततोजीवगुणत्वाज्जीवैतर्जावः । अथ तत्कारणं कर्म ततः पौञ्ज
लिकत्वादजीवइति । प्रत्यक्षं च तैर्निर्विकल्पकमिष्यते तस्मान्निश्चयात्मकतया प्रवृत्तिनिवृ
त्त्योरनंगमित्यप्रमाणमेव । तदप्रामाण्ये तत्पूर्वकत्वादानुमानमपीति । शोषस्त्वाद्द्वेषपरिहारो
न्यत्र सुविचारितइति नेह प्रतन्यतइत्यनया दिशा मीमांसकलोकायतमसाक्षिहितत्वनिराक
रणं सुबुद्ध्या विधेयं । तयोरत्यंतलोकविरुद्धपदार्थानां श्रयणान्न साक्षादुपन्यासः कृतइति ।
तस्मात्पारिशोध्यसिद्धान्तैर्दुक्तानव सप्त पदार्थाः सत्यास्तत्परिज्ञानं च क्रियावादे हेतु
नापरपदार्थपरिज्ञानमिति ॥ ३१ ॥ सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिहीर्षुः सम्यग्वादपरिज्ञान
फलमादर्शयन्नाह । (सवेसुइत्यादि) शब्देषु वेणुवीणादिषु श्रुतिसुखदेषु रूपेषु च नय
नानंदकारिष्वास्ंगमकुर्वन् गार्ध्यमकुर्वाणोऽनेन रागोगृहीतस्तथा गंधेषु कुक्षितकलेवरादि
षु रसेषु चांतप्रांताशनादिषु अङ्गुष्ममाणोमनोक्तेषु द्वेषमकुर्वन्निदमुक्तं नवति । शब्दादिष्वि
द्विविषयेषु मनोक्तेतरेषु रागद्वेषान्यामनपदिश्यमानोजीवितमसंयमजीवितं 'नाजिकाद्वे
न्नापि परीपहोपसंगैरनिदुतोमरणमनिकाद्वेत् । यदिवा जीवितमरणयोरनजिज्ञापी संय
ममनुपालयेदिति । तथा मोक्षार्थिनादीयते गृह्यतइत्यादानं संयमस्तेन तस्मिन्वा सति
गुप्तोयदिवा मिथ्यात्वादिनादीयते इत्यादानमष्टप्रकारं कर्म तस्मिन्नादातव्ये मनोवाक्का
यैर्गुप्तः समितश्च तथा जाववलयं माया-तया विमुक्तोमायामुक्तः । इति परितमाहयर्थे । ब्र
वीमीति पूर्ववत् । नयाः पूर्ववदेव ॥ ३२ ॥ समाप्तं समवसरणारब्धंद्वादशमध्ययनमिति ॥

हवे यथातथ्य नामे तेरमो अध्ययन प्रारंभिये ठेये. वारमां अध्ययनमां जुदा जुदा दर्श
नीउना समवसरण कल्या नंतर तेरमां अध्ययनमां यथातथ्य एटले सत्य स्वरूप देखाडे ठे.

आहत्तहीयं तु पवेयइस्सं; नाणप्पकारं पुरिसस्स जातं ॥ सउं
अधम्मं असउं असीलं, संतिं असंतिं करिस्सामि पाउं ॥ २ ॥

अहोयराउंअ समुच्चिण्हिं, तद्वागएहिं पडिलप्र धम्मं ॥ समा
हिमाघातमजोसयंता, सत्तारमेवं फरुसं वयंति ॥ १ ॥

अर्थ—(आहत्तहीपंतुपवेयस्सं के०) यथातथ्य सम्यक् ज्ञाननो स्वरूप हवे प्रवे
दिसुं एटले कहीशुं तथा (पुरिसस्स के०) जीवने (नाणप्पकारं के०) नानाप्रकारना
ज्ञानादिक जे (जातं के०) उत्पन्न थाय तेपण हवे कहीशुं तथा (सउअधम्मं के०)
सत्पुरुषतुं धर्म जे श्रुत चारित्ररूप जे दुर्गति थकी राखनार ते धर्म अने (असउअ
सीजं के०) असत्पुरुष एटले परतीर्थिक तथा ग्रहस्थ अने पातडादिक तेनो सीज
एटले डुठाचार ते कहीशुं तथा (संतिं के०) शांति एटले निर्वाणरूप अने (असंतिं के०)
संसारघमणरूप ए वनेने (करिव्यामि प्राडु के०) प्रगट करी शुं ॥१॥ (अहोयराउंअस
मुच्चिण्हिके०) रात्रना तेम दिवसना पण सम्यक् प्रकारे उठ्या एटले सावधान थया एवा
जे निन्हवादिक जमाली प्रमुख स्वदर्शनी तथा वोटिकादिक अन्यदर्शनी ते (तद्वागएहिं
पडिलप्रधम्मं के०) तथा प्रकारे तीर्थिकरादिक पाशेथी संसारथकी निकलवानुं उपाय
एवो जे पंक्ति धर्म तेने पामीने जमाली प्रमुखनी पेरे कर्मने उदयें ते श्रीतीर्थिकर जा
पित एवो (समाहिमाघात के०) समाधिवंत एटले सम्यक् दर्शनादिक धर्म तेने (अ
जोसयंता के०) अण सेवता थका कदाग्रहि पणाने लीधे मिष्यात्वना प्रेक्षा स्वधंदे यथा
तथा एटले जेम तेम बोलता श्रीसर्वज्ञना मार्गने उडापता अने कुमार्गनो उपदेश कर
ता एरीते प्रवर्त्तता (सत्तार मेवंफरुसंवयंति के०) कदापि पोताने आचारना शिखावनार
एवा गुरु जे महाजुनाय ते प्रत्ये पण कठोर वचन बोले ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ त्रयोदशं याथातथ्याध्ययनमारभ्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (अहत्ते
ति) यथातथ्यानावोयाथातथ्यं तत्त्वज्ञानादिकं पुरुषस्य जंतोजांतमुत्पन्नं तदहं प्रवेदयि
ष्यामि कथयिष्यामि । तुशब्दोविशेषोपपे । वितथाचारिणस्तदोपांश्च कथयिष्यामि । नाना
प्रकारं वा चित्रं पुरुषस्य स्वजावं प्रगस्तरूपं प्रवेदयिष्यामि । तथा । सतः सत्पुरुषस्य धर्मं
श्रुतचारित्रारख्यं शीजमुद्यतविहारित्वं शांतिं निर्वृतिं मोक्षं (करिस्तामिपाउंति) प्राडुप्करि
ष्ये प्रकटयिष्यामि । तथाऽसतोऽशोजनस्य परतीर्थिकस्य गृहस्थस्य पार्श्वस्थादेर्वो चश
ब्दसमुच्चितमधर्मं पापं तथाऽशीजं कुत्तितशीजमशांतिं संसारं प्राडुप्करिष्ये ॥१॥ अहोरा
त्रं समुष्ठितानिन्हवावोटिकाश्च तेन्यः श्रुतधरेन्यस्तथागतन्योवा तीर्थरुद्रयोधर्मं श्रुतचा
रित्रारख्यं प्रतिलन्य प्राप्यापि मंदजाग्यतया जमात्रिप्रमुखइवात्मोत्कर्षातीर्थैरैराख्यातं
समाधिं मोक्षमार्गमजोपयंतोऽसेवमानाः सर्वज्ञोक्तं मार्गं विध्वंसयंति ते निन्हवावोटिका
श्च परेणाचार्यादिना चोदिताः संतस्तं शास्तरं चोदकं पुरुषं निधुरं वदंति ॥ १ ॥

॥ टीका—अथानन्तरं त्रयोदशमारभ्यते । अस्य चायमनिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने प
 र्वादिमतानि निरूपितानि तन्निरोकरणं चाऽकारि तच्च याथातथ्येन नवति तदिह प्रति
 पाद्यते इत्यनेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि नवति । तत्राप्युपक्रम
 द्वारांतर्गतार्थाधिकारोऽयं । तद्यथा । शिष्यगुणदीपना । अथानन्तराध्ययनेषु धर्मसमाधि
 मार्गसमवसरणारूपेषु यदवितथं याथातथ्येन व्यवस्थितं यच्च विपरीतं वितथं तदपि
 ज्ञेशतोऽत्र प्रतिपादयिष्यतइति । नामनिष्पन्नेतु निक्षेपे याथातथ्यमिति नाम तदधिकृत्य
 निर्युक्तिरुदाह । “ एवमतदं ववणतदं, दवतदं चैव होइ जावतदं ॥ दवतदं पुण जो ज
 स्स सत्तावोद्धिंति दवत्स्स ” ॥ ३४ ॥ (एवमतदमित्यादि) अस्याध्ययनस्य याथातथ्य
 मिति नाम । तच्च यथाशब्दस्य जावप्रत्ययांतस्य नवति । तत्र यथाशब्दोद्ध्वनेन तथा
 शब्दस्य निक्षेपं कर्तुं निर्युक्तिकारस्यायमनिप्रायः । इह यथाशब्दोऽयमनुवादे वर्तते तथा
 शब्दश्च विधेयार्थे । तद्यथा । यथेदं तथैवेदं नवता विधेयमित्यनुवादविधेययोश्च विधेयां
 शएव प्रधानजावमनुनवतीति । यदिवा याथातथ्यमिति तथ्यमतस्तदेव निरूप्यतइति ।
 तत्र यथाजावस्तथ्यं यथावस्थितवस्तुता । तन्नामादिश्रुतार्था । तत्र नामस्थापने सुगमे ।
 इव्यतथ्यं गाथापश्चार्थेन प्रतिपादयति । तत्र इव्यतथ्यं पुनर्योयस्य मचित्तादेः स्वजावोइ
 व्यप्राधान्याद्यद्यस्य स्वरूपं तद्यथोपयोगलक्षणोजीवः कठिनलक्षणा पृथिवी इव्यलक्षणा
 आपइत्यादि । मनुष्यादेर्वा योयस्य मार्दादिस्वजावोऽचित्तादेः च गोशीर्षचंदनकंब
 लरत्नादीनां इव्याणां स्वजावः । तद्यथा । उएहे करेइ सीयं, सीए उएहत्तणं पुण नवे
 इ ॥ कंबलरयणादीणं, एस सद्दावो मुणोयवो ॥ १ ॥ जावतथ्यमधिकृत्याह । “ जावत
 दं पुण नियमा, एयवं उव्विदंमि जावंमि ॥ अह्वा वि नाणदंसण, चरित्तविणएण अ
 झण्ये ” ॥ ३५ ॥ (जावतदमित्यादि) जावतथ्यं पुनर्निषमतोऽवश्यंजावतया पद्विधे औ
 दयिके जावे ज्ञातव्यं । तत्र कर्मणामुदयेन निर्वृत्तयौदयिकः कर्मोदयापादितोऽगत्याद्यनु
 जावंलक्षणस्तथा कर्मोपशमेन निर्वृत्तयौपशमिकः कर्मोदयलक्षण इत्यर्थः । तथा कृया
 क्लातः क्लायिकोऽप्रतिपातितज्ञानदर्शनचारित्रलक्षणस्तथा कृयाउपशमाच्च जातः क्लायोप
 शमिकोदेशोदयोपशमलक्षणः । परिणामेन निर्वृत्तः परिणामिकोजीवाजीवनव्यत्वादिल
 क्षणः पंचानामपि जावानां द्विकादिसंयोगान्निष्पन्नः सान्निपातिकइति । यदिवा अथ्या
 त्मन्यांतरं चतुर्धा जावतथ्यं इष्टव्यं । तद्यथा । ज्ञानदर्शनचारित्रविनयतथ्यमिति । तत्र
 ज्ञानतथ्यं मत्यादिकेन ज्ञानपंचकेन यथात्मवितथोविषयोपलंजः । दर्शनतथ्यं शंकाय
 तिचाररहितं जीवादितत्त्वश्रद्धानं । चारित्रतथ्यं तु तपसि षादशविधे संयमे सप्तदशवि
 धे सत्यगनुष्ठानं । विनयतथ्यं द्विचत्वारिंशद्विनिजे विनये ज्ञानदर्शनचारित्रतपउपचारिक
 रूपे यथायोगमनुष्ठानं ज्ञानादीनां तु वितथाऽस्तेवनेनाऽतथ्यमिति । अत्र च जावतथ्येना

धिकारः । यदि वा जावतथ्यं प्रशस्ताप्रशस्तनेदाद्विधा । तदिह प्रशस्तेनाधिकारं दर्शयितुमाह । “ जहं सुतं तहं श्रद्धो, चरणं चारो तदन्ति एणंयव ॥ संतंमिय पसंसाए, अस्त तीपगयं डुगुंठाए ” ॥ १६ ॥ (जहसुत्तमित्यादि) यथा येन प्रकारेण यथापद्धत्या सूत्रं व्यवस्थितं तथा तेनैव प्रकारेणार्थोव्याख्यायोनुरूपेयश्च । एतद्वर्शयति । चरणमाचरणमनुष्ठातव्यं । यदिवा सिद्धांतसूत्रस्य चारित्रमेवाचरणमतोयथासूत्रं तथा चारित्रमेतदेव चानुरूपेयमेतच्च याथातथ्यमिति ज्ञातव्यं । पूर्वार्धस्यैव जावार्थं गाथापश्चाद्धेन दर्शयितुमाह । यदस्तुजातं प्रकृतं प्रस्तुतं यथार्थमधिकृत्य सूत्रमकारि तस्मिन्नर्थे सति विद्यमाने यथावद्व्याख्यायमाने संसाराचारणकारणत्वेन प्रशस्यमाने वा याथातथ्यमिति जवति विवक्षिते त्वर्थे सत्यविद्यमाने संसारकारणत्वेन वा जुगुप्सायां सत्यां सम्यगनुष्ठीयमाने वा याथातथ्यं न जवति । इदमुक्तं नवति । यदि यथासूत्रं येन प्रकारेण व्यवस्थितं तथैवार्थोयदि नवति व्याख्यायते ऽनुष्ठीयते च संसारनिस्तरणसमर्थश्च नवति ततोयाथातथ्यमिति नवति । अस्तति त्वर्थे क्रियमाणे संसारकारणत्वेन जुगुप्सिते वा नवति याथातथ्यमिति गाथातात्पर्यार्थः । एतदेव दृष्टांतगर्भं दर्शयितुमाह । “ आयरियपरंपरेण आगयं जोउ ठेयवुद्धीए ॥ कोवेइ ठेयवाई जमालिनासंचणासिहत्तिनि ॥ १७ ॥ (आयरिएइत्यादि) आचार्याः सुधर्मस्वामिजंबुनामप्रजवार्यरक्षिताद्यास्तेषां प्रणालिकापारंपर्यं तेनागतं यद्व्याख्यानं सूत्रानिप्रायस्तद्यथा व्यवहारतयानिप्रायेण क्रियमाणमपि कृतं नवति । यस्तु कुतर्कदर्पाध्मातमानसोमिष्यात्पोपहतदृष्टिकया ठेकवुद्ध्या निपुणवुद्ध्या कुशलग्रेशुभीकोहमिति मत्वा कोपयति दूषयति अन्यथा तमर्थं सर्वज्ञप्रणीतमपि व्याचष्टे कृतं कृतमित्येवं ब्रूयात् । यत्किंच नहि मृत्पिंप्रक्रियाकालएव घटोनिष्पद्यते कर्मगुणव्यपदेशानामुपलब्धेः । सएव ठेकवादी निपुणोहमित्येवं वादी पंडिताजिमाना जमालिना समोजमालिनिन्हववत् सर्वज्ञमतविकोपकोविनं ह्यत्यरहघटघटीपंत्रयायेन संसारचक्रवाले वंचमिष्यतीति । नचासौ जानाति वराकोयथायं लोकोघटार्थाः क्रियामृत्खननाद्याघट एवोपचरति तासांच क्रियाणां क्रियाकालनिष्ठाकालयोरेककालत्वात् क्रियमाणमेव कृतं नवति । दृश्यते चायं व्यवहारोलोके । तद्यथा । अद्यैव देवदत्ते निर्गते कान्यकुब्जं देवदत्तोगतइति व्यपदेशस्तथा दारुणि द्रिद्यमाने प्रस्थकोयं व्यपदेशइत्यादि । सांप्रतमन्यथावादिनोऽप्यदर्शं नदरेणोपदेशं दातुकामयाह । ए करेति दुःस्कमोक्तं, उक्तममाणोवि संजमतवेसु ॥ तन्माथ्यनुकरितो वल्लेश्वरो जतिजणेणं ॥ १८ ॥ (एकरेइत्यादि) योहि दुष्टंहीतविद्याजवदर्पाध्मातः सर्वज्ञवचनैकदेशमप्यन्यथा व्याचष्टे सएवंनृतः सत्संयमतपत्तडयमं कुवोणोशारीरिकमानसानां दुःखानामसातोदयजनिनानां मोक्षं विनाशं न करोत्यात्मगयोध्मातमानसोपि यतएवं तस्मादात्मोत्कर्षोऽहमेव सिद्धांतार्थेदेदी नापरः कश्चिन्मनु

द्वयोस्तीत्येवंरूपो निमानो वर्जनीयस्त्याज्योयतिजनेन । साधुलोकेनापरोपि ज्ञानिना जात्या
दिकोमदोन विधेयः किंपुनर्ज्ञानमदः । तथा चोक्तं ॥ ज्ञानं मदवर्षहरं, माद्यति यस्तेन तस्य
कोवैद्यः ॥ अगदोर्यस्य विषायति, तस्य चिकित्सा कथं क्रियते ॥ १ ॥ गतोनामनिष्पन्नो
निष्कृपः सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्य निष्कृपस्यावसरः सच सूत्रे सति नवति । सूत्रंच सूत्रा
नुगमे सचावसरः प्राप्तोऽतः सूत्रानुगमेऽस्वलतादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (आह
तद्दीत्यादि) अस्य चानंतरसूत्रेण सहायं संबंधः । तद्यथा । बलयाविमुक्त्यजिहितं । नावय
लयं रागद्वेषौ तान्यां विनिर्मुक्तस्यैव याथातथ्यं नवतीत्याद्यनेन संबंधेनायातस्यास्य सूत्रस्य
व्याख्या प्रतन्यते । यथातथाजावोयं याथातथ्यं तत्त्वं परमार्थस्तच्च परमार्थचिंतायां सम्य
क्ज्ञानादिकं तदेव दर्शयति । ज्ञानप्रकार प्रकारशब्दआद्यर्थे । आदिग्रहणाच्च सम्यग्दर्शनचा
रित्रं गृह्यते । तत्र सम्यग्दर्शनमौपशमिकह्यायोपशमिकं गृह्यते । चारित्रं तु व्रतसंमितिकपाया
णां धारणरक्षणनिग्रहादिकं गृह्यते । 'एतत्सम्यग्ज्ञानादिकं पुरुषस्य जंतोर्गृह्णातमुत्पन्नं त
दहं प्रवेदयिष्यामि कथयिष्यामि । तुशब्दोविशेषणो । वितथाचारिणस्तद्वोपांश्चाविर्जावयि
ष्यामि । नानाप्रकारं वा विचित्रं पुरुषस्य स्वजावमुच्चावचप्रशस्ताप्रशस्तरूपं प्रवेदयिष्या
मि । नानाप्रकारं स्वजावफलंच पश्चात्तर्धेन दर्शयति । सतः सत्पुरुषस्य शोचनस्य सदनुष्ठा
यिनः सम्यग्दर्शनचारित्रज्ञानवतोधर्मः श्रुतचारित्राख्यं पुनर्गतिगमनधरणलक्षणं वा
तथा नीलमुद्युक्तविहारित्वं तथा शान्तिं निर्वृतिमशेषकर्मकयलक्षणां (करिस्तामिपावत्ति)
प्राहुष्करिष्ये प्रकटयिष्यामि यथावदुच्चावयिष्यामि । तथाऽसतोऽशोचनस्य परतीर्थिक
स्य गृह्यस्यस्य पार्श्वस्थादेर्वा च शब्दः समुच्चितमधर्म पापं तथा कुशीजं कुत्सितशीज
मशान्तिं चानिर्वाणरूपां संसृतिं प्राहुर्जावयिष्यामीति । अत्र च सतोधर्मं शीजं शान्तिच
प्राहुष्करिष्याम्यसतश्चाधर्ममशीजमशान्तिंचेत्येवं पदघटना योजनीया अनुपात्तस्यच चशब्दे
नाह्नेपोऽष्टव्यस्ति ॥ ११ ॥ जंतोर्गुणदोषरूपं नानाप्रकारं स्वजावं प्रवेदयिष्यामीत्युक्तं तद्वर्श
यिनुकामआह । (अदोयमित्यादि) अदोरात्रमहर्निशं सम्यगुचितानिन्द्वावोटिका
श्च सदनुष्ठानवतस्तेन्यः श्रुतधरेन्यस्तथा तथागतैन्योवा तीर्थरुद्रयोधर्मः श्रुतचारित्राख्यं
प्रतिलज्य संसारनि सरणोपायं धर्ममवाप्यापि कर्मोदयान्मदंजाग्यतया जमाजिप्रचतयश्
वात्मोत्कर्षातीर्थरुद्राद्याख्यात समाधिं सम्यग्दर्शनादिकं मोक्षप्रदतिमजोपयंतोऽसेवतः
सम्यगकुर्वाणानिन्द्वावोटिकाश्च स्वरुचिविरचितव्याख्याप्रकारेण निर्देपं सर्वज्ञप्रणीत मार्गं
विध्वंसयति कुमार्गं प्ररुपयंति ब्रुवते चार्सा सर्वज्ञैव न नवति । यः क्रियमाणं कृतमि
त्यप्यह्विरुक्तं प्ररुपयति । तथा यः पात्रादिपरिग्रहान्मोक्षमार्गमाविर्जावयति । एवं त
र्वज्ञोक्तमश्रद्धानाः श्रद्धानं कुर्वतोप्यपरे घृतिसंहननड्वलतया ययारोपित संयमजारं

बोद्धुमस्तमर्थाः क्वचिद्विपीदंतोऽपरेणचार्यादिना वत्सलतया चोदिताः संतस्तं शास्त्रारम-
नुशसितारं चोदकं पुरुषं वदन्ति कर्कशं निपुणं निर्जरं प्रतीपं चोदयन्तीति ॥ ३ ॥

विशोद्विष्यं ते अणुकाहयंते, जे आत्तजावेण वियागरेझा ॥ अछाणिए हो
इवहुगुणाणं, पाठांतरे (वहुणिवेसे) जे एणसंकाइ मुसं वदेझा ॥ ३ ॥ जे
यावि पुष्ठा-पलिउं चयंति, आयाणमइ खलु वंचयिन्ता ॥ असाहुणो
ते इह साहुमाणी, मायसि एसंति अणंतघातं ॥ ४ ॥

अर्थ—ते स्वाग्रहि पुरुष (विशोद्विष्यंते के०) ते विशोधित बुद्धनिर्दोषमार्ग तेने (अ-
णुकाहयंते के०) आचार्यनी प्ररूपणा यकी उद्घापिने कहे एटले (जे आत्तजावेण विया-
गरेझा के०) जे पोताना जावे एटले स्वच्छंद बोले (अछाणिए हो इवहुगुणाणं के०)
ते अहोवैद-पणा यकी घणं गुणा जे ज्ञानादिक तेनो आस्थान थाय केमके ए स्वा-
जिनिवेश मिष्यात्तना जाव यकी करीने (जे एणसंकाइ के०) जे ज्ञान शंका एटले
श्रीजिनागमनेविषे शंका लावीने (मुसंवदेझा के०) मृषाबोले स्वकल्पित जेवो
रुचे तेवो बोले तेणे करीने घणं गुणानो आस्थान एटले कुनाजन थाय ॥ ३ ॥ (जे
आविपुष्ठापलिवंचयंति के०) जे कोइ पूछे जे तंमे कोनी पासेथी जण्ठावो तेवारे पोता
ना आचार्यनुं नाम गोपवीने बीजातुं नास कहे (आयाणमसंखलुवंचयिन्ता के०) ते
निश्चं यकी आत्मार्य जे मोहूनो अर्थ तेने वंचेछे एतावतो ते मुक्तिने नपामे (असाहु-
णोते इहसाहुमाणी के०) परमार्थयकी ते असाधु थको पण आ जगतने विषे पोतामां
साधुपणु करी माने तथा बीजाउने कहिने पोतामां साधु पणो मनावे (मायसि एसं-
ति अणंतघातं के०) ते मायावी साधु आसंसारनेविषे अनंत घात पामे एटले अनंत
काल पर्यंत संसारमां परित्रमण करे ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—विशोधितोमोहमार्गस्त्वं ते कदाग्रहिणोगोष्ठामाहिलवदनुपश्चादाचार्यप्र-
रूपणतः कथयन्ति अनुकथयन्ति । ये आत्मोत्कर्षादात्मजावेन स्वानिप्रायेणाचार्यपारं-
पर्यागतमप्यर्थं व्युदस्यान्यथा व्यावृणीषुर्व्याख्यान्ति । आचार्यपरंपरामज्ञात्वा स्वानिप्राये-
ण सूत्रार्थव्याख्यानं महतेऽनर्थाय । इदमेव दर्शयति । स एव जूतोऽस्थानिकोऽनाधारो बहूनां
ज्ञानादिगुणानां स्यात् । क्वचित्पाठः । (अछाणिए हो इवहुणिवेसंति) अस्यार्थः । अ-
स्थानमजाजनं सम्यक्ज्ञानादीनां । किंजूतो बहुरनर्थकारकत्वेनाऽसदजिनिवेशो यस्य सव-
हुनिवेशः । ते पुनः किंजूता इत्याह । ये ज्ञानशंकया मृषा वदेषुः । कोर्यः । जिनोक्ताग-
मे शंकां कुर्वत्ययं तदुक्त एव न स्यादिति । अथवा ज्ञानशंकया पादित्याजिमानेन मृषा

वदेयुः ॥ ३ ॥ येऽज्ञाततत्त्वाः परेण पृष्टाः कस्मादाचार्यादधीतं नवद्भिरिति ते स्वमाचार्यं
 ज्ञानाजिमानेन (पल्लिवंचयंतिति) निन्दुवते । अथवा सदपि प्रमादस्वलितमाचार्यादि
 ना पृष्टाः संतोमातृस्थानेनावर्णवादजीतानिन्दुवते । ते एवं कुर्वाणाद्यादानं मोक्षमर्थं
 वंचयन्ति । एवं कुर्वाणास्तेऽसाधवश्चास्मिन् जगति साधुमानिनोमायान्विताएष्यन्ति या
 स्यंत्यनंतशोधात् विनाशं संसारं वा । एकं तावत्स्वयमसाधवोद्वितीयं साधुमानिनः ।
 उक्तं च । पावं काकणस्यं, अप्याणं सुदमेव बवहरइ ॥ इयुणं करेइ पावं, बीजं बालस्त
 मंदत्तं ॥ १ ॥ तदेवमात्मोत्कर्षदोषाद्बोधिज्ञानमप्युपहृत्यानंतनवनाजः प्रणिनः स्युरिति ॥ ४ ॥

॥ टीका—किंच । (विसोहियमित्यादि) विविधमनेकप्रकारं शोधितः कुमारप्ररूपणा
 पनयनद्वारेण निर्दोषतां नीतोविशोधितः सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्रारव्योमोक्षमार्गस्तमेवं
 चूर्तं मोक्षमार्गं ते स्वाग्रह्यस्तागोष्ठामाह्निजवदहपश्चादाचार्यप्ररूपणातः कथयंत्यनुकथ
 यन्ति । ये चैवंजुताः आत्मोत्कर्षात्स्वरुचिविरचितव्याख्याप्रकारव्यामोहिता आत्मज्ञावेन स्वा
 निप्रायेणाचार्यपारंपर्येणायातमप्यर्थं व्युदस्यान्यथा व्यागुणीषुव्याख्यानयेषुस्तेहि गंजी
 रानिप्रायं सूत्रार्थं कर्मोदयात्पूर्वापरेण यथावत्परिणामयितुमसमर्थाः पंडितमानिनवत्सू
 त्रं प्रतिपादयन्ति । आत्मनावव्याकरणं च महतेऽनर्थायेति दर्शयति । सएवंजुतः स्वकी
 यानिनिवेशादस्थानिकोऽनाधारोबहूनां ज्ञानादिगुणानामनाजनं नवतीति । ते चामी गु
 णाः । सुसूक्ष्मं पटिपुष्टं, सुषेइ गेहइ य ईहइयावि ॥ ततो अपोहएवा, धारेइ करे
 इ वा सम्मं ॥ १ ॥ यदि वा गुरुब्रूपादिना सम्यक्ज्ञानावगमस्ततः सम्यगनुष्ठाने च न
 तः सकलकर्मकृत्यलक्षणोमोक्षइत्येवंजुतानां गुणानामनायतनमसौ । कचित्पाठः । (अ
 द्वापि एहोतिबहूणिवेसति) अस्यायमर्थः । अस्थानमनाजनमसौ नवति सम्यक्ज्ञाना
 दीनां गुणानां । किंजुतोबहुरनर्थसंपादकत्वेनासदनिनिवेशोयस्य सबहुनिवेशः । यदिवा
 गुणानामस्थापनिकोऽनाधारोबहूनां दोषाणां च निवेशः स्थानमाश्रयइति । किंजुताः पु
 नरेवं नवन्तीति दर्शयति । ये केचन दुर्गृहीतज्ञानलवाऽवलेपिनोज्ञाने श्रुतज्ञाने शंका झा
 नशंका तथा मृपावादं वदेयुः । एतदुक्तं नवति । सर्वज्ञप्रणीते आगमे शंका कुर्वत्यर्थं तत्प्र
 णीतएव ननवेदन्यथा वाऽस्यार्थः स्यात् । यदिवा ज्ञानशंकया पांडित्याजिमानेन मृपा
 वादं वदेयुर्यथाहं ब्रवीमीति तथैव युज्यते नान्यथेति ॥ ३ ॥ किंचान्यत् । (जेषाविपुत्र
 इत्यादि) ये केचनाविदितपरमार्थाः स्वल्पतया समुत्सेकिनोऽपरेण पृष्टाः कस्मादाचार्या
 त्सकाशादधीतं श्रुतं नवद्भिरिति । ते तु स्वकीयमाचार्यं ज्ञानावलेपेन निन्दवानोऽपरं प्र
 तिपादयन्ति । यदिवा मयैवैतत्स्वतत्प्रेक्षितमित्येवं ज्ञानावलेपात् (पल्लिवंचयं
 तिति) निन्दुवते । यदिवा सदपि प्रमादस्वलितमाचार्यादिना लोचनादिके व्यवसरे प

प्राः संतोमातृस्थानेनाऽवर्णवादनयान्निन्दुवते । त एवं पलिउंचकानिन्हवं कुर्वाणाआदी
यतइत्यादानं ज्ञानादिकं मोक्षोवा तमर्थं वंचयंति त्रंशयंत्यात्मनः । खलुरवधारणे । वंचयं
त्येव । एवमनुष्ठायिनश्चासाधवस्ते परमार्थतत्त्वचिंतायामिहास्मिन् जगति साधुविचा
रेवा साधुमानिनश्चात्मोत्कर्षायाऽसदनुष्ठानमानिनोमायान्वितास्ते एष्यंति यास्थंत्यनंत
शोबहुशोधातं विनाशं संसारं वा अनवदयसंसारकांतरमनुपरिवर्तयिष्यंतीति । दोषद्वय
दुष्टत्वात्तेषामेकं तावत्स्वयमसाधवोद्वितीयं साधुमानिनः । उक्तंच । पावं काऊण सयं,
अप्याणं छुद्रमेव बवहरइ ॥ डुयुणं करेइ पावं, वीयं बालस्तं मंदंतं ॥ १ ॥ तदेवमा
त्मोत्कर्षेदोषाद्दोषिलाजमप्युपहत्यानंतसंसारनाजोन्वत्यसुमतइति स्थितं ॥ ४ ॥

जे कोहणे होइ जगठनासी, विउंसियं जे उ उदीरएझा ॥ अंधे
व से दंमपहं गहाय, अविउंसिए घासति पावकम्मी ॥ ५ ॥

जे विग्गहीए अनायनासी, न से समे होइ अऊंऊपते ॥ उव
वायकारी य हरीमणे य, एगंतदिछीय अमाइरूवे ॥ ६ ॥

अर्थ—(जे कोहणे होइ जगठनासी के०) जे क्रोधी थाय ते जगतार्थेनापी होय
जगतार्थेनापी एटले जेमां जेवो दोष होय तेने तेवो कहे अर्थात् काणाने काणो कहे
खोडाने खोडो कहे टुंटाने टुंटो कहे पांगलाने पांगलो कहे कोढीने कोढी कहे एवो
प्रगट नितुर नापण करनार होय (विउंसियंजेव के०) जे उपशमावेलो एवो जे कलह तेने
चली (उदीरएझा के०) उदीरं ए पुरुषने जे फल थाय ते कहेउं. (तेके०) ते पुरुष
(अंधेवदंमपहंगहाय के०) जेम कोइ आंधलो पुरुष लाकडी ग्रहण करीने मार्गने वि
पे जातो, यको अनेक कंटक चतुष्पदादिके करी पीडाय तेम (अविउंसिए के०) अ
कोविद एवोजे कलहकारी (पावकम्मी के०) पापकर्माचारी जीव ते पण (घासतिके०)
चतुर्गतिक संसारमांहे दुःख पामे ॥ ५ ॥ (जेविग्गहीए के०) जेकोइ विग्रह एटले
कलहकारी होय ते यद्यपि क्रिया तो केटलीक करे तथापि ते क्रिया विग्रह एटले सुद्ध
प्रिय थाय तथा (अनायनासी के०) अन्यायनो बोलनार होय (नसेसमेहोइअऊंऊ
पते के०) ते पुरुष कलहरहित एवा सम्यक् दृष्टी तेना सरखो समजावी नहोय ते
माटे साधु कलहकारी नहोय परंतु साधु केवो होय ते कहेउं : (उववायकारीयहरीम
णेय के०) उपपातकारी एटले आचार्यनी आझापालक तथा लक्षावंत मनवालो
होय एटले अनाचार करतो यको आचार्यादिक थकी लक्षा पामे तथा (एगंतदिछीय
के०) एकांतदृष्टी एटले जीवादिक पदार्थनो ज्ञाता होय एकांत अद्वयंत होय तथा
(अमाइरूवे के०) मायारहित होय एवा पुरुषने साधु कहिए. ॥ ६ ॥

॥ दीपिका-यः स्वभावेन क्रोधनोरोपी नवति यश्च जगदर्थेनापी योयथावस्थितः पदार्थस्तं तथैव जापते । तद्यथा । ब्राह्मणं ङोडमिति वक्ति वणिजं किराटमिति शूड्मान्नीरमिति श्वपाकं चांमालमिति काणं काणमेव वक्ति । खंजं खंजमेव चौरं चौरमिति । अंधमंधमित्यादि कठिणं योवक्ति सजगदर्थेनापी निपुर्ननापीत्यर्थः । व्यवसितं स मासं षं षं कलहं यः पुनरुदीरयेत् प्रज्वालयेत् सोऽधश्च । यथांधोदंडमेवं गोदंडमार्गं गृहीत्वा ब्रजन् घृष्यते कंटकश्वापदादिभिः पीड्यते । एवं सोपि (अविद्योसिपंति) अपशांतकलहः पापकर्मा घृष्यते पीड्यते संसारपीडाभिः ॥ ५ ॥ योविग्रहिकः कलहप्रियोऽन्यायनापी न समोमथ्यस्थोजवति अजंजा प्राजंजा माया कलहोवा मायाप्राप्तः कलहप्राप्तोवा सरागद्वेषवान् मायावांश्च नवतीत्यर्थः । एतद्वोपदर्शी उपपातकारी आचार्यादेशकरः ऋजंज्ज्ञासंयमस्तत्र मनोयस्य सन्हीमनाः एकांतेन तत्त्वेषु दृष्टिष्यस्य सएकांतदृष्टिः । एकांतसद्वृत्तिपाठे एकांतश्रद्धावान् जिनागमे । अमायि निर्माणं रूपं यस्यस तथा उद्वारहितइत्यर्थः ॥ ६ ॥

॥ टीका-मानविपाकमुपदर्श्याधुना क्रोधादिकपायदोषमुज्जावयितुमाह । (जेकोद्वो इत्यादि) योह्यविदितकपायविपाकः प्रकृत्यैव क्रोधनोजवति तथा जगदर्थेनापी यश्च नवति । जगत्पर्याजगदर्थीये यथा व्यवस्थिताः पदार्थास्तानानापितुं शीलमस्य जगदर्थेनापी तद्यथा ब्राह्मणं ङोडमिति ब्रूयान्नाथ वणिजं किराटमिति शूड्मान्नीरमिति श्वपाकं चांमालमित्यादि तथा काणं काणमिति तथा खंजं कुञ्जं वडजमित्यादि तथाकुष्ठिनं हृषिणमित्यादि योयस्य दोषस्तं तेन खरं परुषं ब्रूयात् यः सजगदर्थेनापी । यदिवा जयार्थेनापी यथैवात्मनोजयोजवति तथैवाविद्यमानमप्यर्थं जापते तल्लीनश्च येन केनचित्प्रकारेणाऽसदर्थेनापणेनाप्यात्मनोजयमिच्छतीत्यर्थः । (विउसिपंति) विविधमवसितं पर्यवसितमुपशांतं षं षं कलहं यः पुनरुदीरयेत् । एतद्धकं नवति । कलहकारिर्निर्मिथ्याडुष्कृतांदिना परस्परं ह्नामितेपि तद्ब्रूयाद्येन पुनरपि तेषां क्रोधादयोजवन्ति । सांप्रतमेतद्विपाकं दर्शयति । यथाह्यंधश्चक्रुर्विकलोदंडपथं गोदंडमार्गं प्रमुखोज्ज्वलं गृहीत्वाऽऽश्रित्य ब्रजन् सन्यगकोविदतया घृष्यते कंटकश्वापदादिभिः पीड्यते एवमसावपि केवलं लिंगधार्यनुपशांतक्रोधः कर्कशनाप्यधिकरणोदीपकस्तथा (अत्रिउसिपंति) अनुपशांतं षं षं पापमनार्यं कर्मानुष्ठानं यस्यासौ पापकर्मा घृष्यते चतुर्गतिके संसारे यातनास्यानगतः पौनःपुन्येन पीड्यतइति ॥५॥ किंचान्यत् । (जेविगगहिइयादि) यः कश्चिद्विदितपरमार्थोविग्रहोद्युद्धं सविद्यते यस्यासौ विग्रहिकोयद्यपि प्रत्युपेक्षणादिकाः क्रियाविधन्ते तथापि शुद्धप्रियः कचिन्नवति तथाऽन्याप्यं नापितुं शीलमस्य सोऽन्यायनापी यत्किंचन नाप्यऽस्या

नचापी गुंवाद्यधिहेयकरोवा यथैवजूतोनासौ समोरक्तद्विष्टतया मध्यस्थोजवति । त
या नाप्यजंजां प्राप्तोक्तहृद्राप्तोवा ननवत्यमायाप्राप्तः । यद्विवा अजंजाप्राप्तैरकलहृद्रा
प्तैः सम्यग्दृष्टिजिरसौ समोन जवति यतः, अतोनेवविधेन नाव्यमपित्वकोधनेनाकर्कशं
चापिणा चोपशंतुयुद्धानुदीरकेण व्यायचापिणाऽजंजाप्राप्तेन मध्यस्थेन च नाव्यमिति ।
एवमनंतरोद्विष्टदोषवर्जितसन्नुपपातकार्याचार्यनिर्देशकारी यथोपदेशं क्रियासु प्रवृत्तः । य
द्विदोपायकारिति स्रोतोपदेशप्रवर्तकस्तथा ऋजंजासंयमोमूलोत्तरगुणजेदनिन्नस्तत्र मे
नोयस्यासौ ऋमिनाः । यद्विवाऽनाचारं कुर्वन्नाचार्यादिन्योजकृते सएवमुच्यते । तथैकां
तेन तत्त्वेन जीवादिषु पदार्थेषु दृष्टिर्यस्यासावेकांतदृष्टिः । पाठांतरंवा (एगंतसदृष्टि) एकां
तेन श्रद्धावान् मौनीऽोक्तमार्गे एकांतेन श्रद्धालुरित्यर्थः । चकारः पूर्वोक्तदोषविपर्यस्तगुण
समुच्चयार्थः । तद्यथा । ज्ञानपलिउंचकोकोधीत्यादि । तावदजंजाप्राप्तइति स्वतएवाह ।
(अमाइरुवेति) अमायिनोरूपं यस्यास्तावमायिरूपोऽग्रेष्वद्वयद्वारहितइत्यर्थः । न गुवादीन्
उन्नोपचरति नाप्यन्येन केनचित्तार्थं उन्नव्यवहारं विधत्तइति ॥ ६ ॥

स पेसले सुहुमे पुरिसजाए, जञ्जनिए चेव सुउज्जुयारे ॥ वहुं पि
अणुसासिए जे तहच्चा, समे हु से होइ अजंजपत्ते ॥ ७ ॥ जे
आवि अर्प वसुमंति मत्ता, संखाय वायं अपरिख कुळा ॥ त
वेण वाहं सहित्ति मत्ता, अस्सं जणं परसति विवचनूयं ॥ ८ ॥

अर्थ—(सपेतले के०) तेने आचार्यादिके घणो शिष्या उतो पण यथार्थ तेवाज
नावें वनें पण गुरु वचन विरोधि नथाय तेने पेशल एटले मनोहर विनयादिक गुणवंत
जाणवो. तथा (सुहुमे के०) सूक्ष्म जावनो देखनार तथा (पुरुपजात के०) परमार्थयकी
पुरुषार्थनो साधक तथा (जञ्जनिए के०) तेवीज जातिसहित सत्कुलोत्पन्न जाणवो (चे
व के०) निश्चय यकी (सुउज्जुयारे के०) ते ऋजु आचारी एटले सरल मार्गे प्रवर्ते
तेवा पुरुषने (वहुं पिअणुसासिएजेतहच्चा के०) आचार्यादिके घणो शिष्या उतो मु
खतुं राग फेरवे नही अर्थात् प्रसन्न मन राखे (समेहुसेहोइअजंजपत्ते के०) ते पुरु
ष श्रीवीतराग समान कलह रहित थाय ॥ ७ ॥ (जेयाविअर्पवसुमंतिमत्ता के०) जे
कोइ जलुप्रकृति पोताने आत्माने वसुमंत एटले संप्रमवंत जाणीने (संखायवायंअप
रिखकुळा के०) सम्यक् परमार्थे अपरीक्ष यको आत्मोत्कर्षे अजिमान करे (तवेणवा
हंसहित्तिमत्ता के०) तथा हुंज तपे करी सहितहुं माहारा समान वीजो कोइ तपस्वी
नथी एवीरीते जाणीने अजिमान धारण करी (अस्संजणंपरसतिविवचनूयं के०) अन्य
जन ने विवचनूत गुणसुख आकार मात्र देखे एटले जलचंइमानी पेरे जाणे ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—कचित्प्रमादसंचलने सति आचार्यादिना बह्वप्यनुशास्यमानस्तथैव सन्मार्गानुसारिणी वा लेश्या चित्तवृत्तिर्यस्य सतथार्थः । एवंचूतोयः सपेशजोमृष्टवाक्यः सूक्ष्मदर्शित्वात् । पुरुषजातः सएव तत्त्वपुरुषार्थकारी सएव जात्यन्वितः सत्कुलोत्पन्नः । सुशीजोहि कुलीनः स्यान्नसुकुलोत्पत्तिमात्रेण सएव सुप्रतिशयेन क्रुजुः संयमस्तस्य करणशीलः सएव समोमध्यस्थः जंजा क्रोधोमाया वा तामप्राप्तोभवति ॥ ७ ॥ यश्चापि वसु इव्यं संयमस्तद्वत्तमात्मानं मत्वा तथा संख्या ज्ञानं तद्वत्तमात्मानं मत्वा परमार्थमपरीक्ष्य वादमात्मोत्कर्षवादं कुर्यात् । तथा तपसा सहितोद्दमिति मत्वाऽन्यं जनं विंबनूतं जलचंद्वचदर्थशून्यं पश्यति अवगणयतीत्यर्थः ॥ ८ ॥

॥ टीका—पुनरपि सनुषोत्कीर्तिनायाह । (सपेशलेऽत्यादि) योहि कदुस्तारोद्विप्रः कचित्प्रमादस्त्वजिते सत्याचार्यादिना बह्वप्यनुशास्यमानस्तथैव सन्मार्गानुसारिण्यर्चा लेश्या चित्तवृत्तिर्यस्य जवतीति तथार्चः । यश्च शिक्षां ग्राह्यमाणोपि तथार्चोभवति सपेशजोमिष्टवाक्योविनयादिगुणसमन्वितः सूक्ष्मः सूक्ष्मदर्शित्वात्सूक्ष्मनावित्वा वा सूक्ष्मः सएव पुरुषजातः सएव परमार्थतः पुरुषकार्यकारी नापरोयोऽनाद्युधतपस्विजनपराजिते नापि क्रोधेन जीयते तथाऽसावेव जात्यन्वितः सुकुलोत्पन्नः । सञ्जीलान्वितोहि कुलीन इत्युच्यते न सुकुलोत्पत्तिमात्रेण । तथा सएव सुप्रतिशयेन क्रुजुः संयमस्तत्करणशीलोक्रुकरः । यद्विवा (वक्रुचारेति) यथोपदेशं यः प्रवर्तते नतु पुनर्वक्तयाऽचार्यादिवचनं विलोमयति प्रतिकूलयति यश्च तथार्चः पेशलः सूक्ष्मनापी जात्यादिगुणान्वितः कचिदवक्रः समोमध्यस्थोनिंदायां पूजायां च न रुष्यति नापि तुष्यति तथा जंजा क्रोधोमाया वा तां प्राप्तोऽजंजाप्राप्तः । यदि वा ऽजंजाप्राप्तैर्वीतरागैः समस्तुल्योभवतीति ॥ ७ ॥ प्रायस्तपस्विनां ज्ञानतपोऽवल्लेपोभवतीत्यतस्तमधिकृत्याह । (आविश्रम्पंऽत्यादि) यश्चापि कश्चिन्नपुप्रकृतिरूपतयाऽत्मानं वसु इव्यं तच्च परमार्थचिंतायां संयमस्तद्वत्तमात्मानं मत्वाऽहमेवात्र संयमवान् मूलोत्तरगुणानां सम्यग्विधायी नापरः कश्चिन्मनुष्योऽस्तीति । तथा संख्यायंते परिङ्घियंते जीवादयः पदार्थायेन तज्ज्ञानं संख्येत्युच्यते तद्वत्तमात्मानं मत्वा तथा सम्यक् परमार्थमपरीक्ष्यात्मोत्कर्षवादं कुर्यात्तपसा वादशचेदनिन्नेनाहमेवात्र सहितोपुक्तो न मनुष्योविरुष्टतपोनिष्ठदेहोऽस्तीत्येवं मत्वाऽऽत्मोत्कर्षाणिमानीत्यन्यं जनं साधुलोकं गृहस्थलोकं वा विंबनूतं जलचंद्वचदर्थशून्यं कूटकार्पापणव वा लिंगमात्रधारिणं पुरुषाकृतिभात्रं वा पश्यत्यवमन्यते । तदेवं यद्यन्मदस्थानं जात्यादिकं तत्तदात्मन्येवारोप्यापरम्बभूतं पश्यतीति ॥ ८ ॥

एगंत कूमेण उ से पलेइ, ए विज्जती मोणपयंसि गोते ॥ जे माण
एठेण विठक्केसुजा, वसुमन्नतरेण अबुत्तमाणे ॥ ए ॥ जे माह
णो खत्तियजायए वा, तहुग्गपत्ते तद् लेवई वा ॥ जे पवईए
परदत्तजोई, गोतेण जे अप्रति माणवडे ॥ १० ॥

अर्थ-ते पुरुष (एगंतकूमेणउसेपलेइ के०) एकांत कूटपाशे करीने जेम मृग
कूटपासे पड्यो यको डुःखनु विजागी थायठे तेनी पेरे ते मंदबुद्धि पण संसारमांहे
परिचमण करे ते पुरुष कदापि (मोणपयंसि के०) मौनपद एटले संयमपद तेनेविपे
(एविज्जती के०) सर्वथा प्रकारे विद्यमान नथी एम समजवुं तथा ते पुरुष (गोते
के०) उंचगोत्रने विपे पण न प्रवर्त्ते किंतु ते अत्यंत हीन गोत्रनेज पामे तथा (जे
माणएठेणविठक्केसुजा के०) जे मान एटले पूजाने अर्थे व्युत्कर्ष एटले विविध प्रका
रे अजिमान करे तेपण संयमने विपे नथी एम जाणवुं तथा जे (वसु के०) संयमने
ग्रहण करीने पठी (अन्नतरेण के०), मंदविपाकना उदय थकी अन्य कोइ मद
स्थानकने विपे माचे ते (अबुत्तमाणे के०) निश्चे थकी परमार्थने अजाणतो अज्ञानी
थको संसारमां परिचमण करे ॥ ए ॥ (जेमाहणोखत्तियजायएवा के०) तथा जे ब्राह्म
एजाति अथवा क्षत्रियजाति ते इदवाकुंवंशादिक तेना जेद कहेठे. (तहुग्गपत्तितह्वेव
ईवा के०) तथा जे उग्रपुत्र तथा लेवई एटले राजपुत्र विशेष नवमह्विक नवलेह्विक
एटला कुलमां उत्पन्न थयला संसारने असार जाणीने राज्य प्रमुख त्यागीने (जेपवई
ए के०) जे प्रवर्जित थया एटले चारित्रवान थया ते एवा उता पण (परदत्तजोई के०)
पारको दीधो एवो जे आहार तेने जोगवे एटले शुद्धाहार ग्रहण करे (गोतेणजेयन्न
तिमाणवडे के०) परंतु गोत्रने विपे गर्व नकरे एटले शुद्धाहारनुं ग्रहण करनार एवो
चारित्रिउं पोताना उंच गोत्रने विपे गर्व करे नही गोत्र केवोठे तोके मानवद्ध एटले
ब्राह्मण तथा क्षत्रीय वंशना उपना स्वजावे पोताना वंशना अजिमानी थायठे
तेम उतां पण चारित्र आदखा पठी कोइपण प्रकारना गोत्रनुं आहार ग्रहण करे परं
तु शुद्धाहार ग्रहण करे पण पोताना गोत्रनो गर्व करीने तेवाज गोत्रनो अशुद्ध आहार
लेवानी इहा चारित्रिउं करे नही ए अजिप्रायठे. ॥ १० ॥

॥ टीपिका-यथा कूटेन पाशेन बद्धोमृगादिः परवशोऽस्त्री स्यात्तथा नावकूटेन स्ते
हेन एकांततोऽर्त्ता संसारं पर्येति वंशमीति । मौनपदे संयमे सन् प्रवर्तते । किंचूत संयमे
गोत्रे गां वाचं त्रायतस्ति गोत्रं सर्वांगमाधारचूतं तस्मिन् । यश्च माननं सत्कारस्तस्या

र्थः प्रयोजनं तेन आत्मानं व्युत्कर्षयेत् मद्वन्तं कुर्यात् तथा च सु संयमस्तमादायान्य
तरेण ज्ञानादिना मदस्थानेन मायति ससर्वज्ञमतं तत्त्वतो न वेत्तीति जावः ॥ ९ ॥
योजात्या ब्राह्मणः कृत्रियजातीयोवा उग्रपुत्रः कृत्रियविशेषः (लेह्यइति) कृत्रियवि
शेषएव । एवं विशिष्टकुलोद्भूतः प्रव्रजितः परदत्तजोजी शुद्धाहारग्राही गोत्रे उच्चैर्गोत्रे उ
त्पन्नोपि नैव स्तंभं गर्वं यायात् । किञ्चूते गोत्रे मानवधे अनिमानास्पदे ॥ १० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (एगंतकूडेइत्यादि) कूटवत्कूटं यथा कूटेन मृगाद्विर्वहः पर
वशः सन्नेकांतदुःखनाग्नवति । एवं जावकूटेन स्नेहमयेनैकांततोऽसौ संसारचक्रवालं प
र्येति तत्र वा प्रकर्षेण लीयते प्रलीयतेऽनेकप्रकारं संसारं ब्रंम्रीति । तुशब्दात्कामादिना
वा मोहेन मोहितोबहुवेदने संसारे प्रलीयते । यश्चैवंजुतोऽसौ न विद्यते न कदाचन सं
जवति । मुनीनामिदं मौनं तच्च तत्पदं च मौनपदं संयमस्तत्र मौनं देवा पदे सर्वज्ञप्र
णीतमार्गे नासौ विद्यते । सर्वज्ञमतमेव विशिनष्टि । गां वाचं त्रायतेऽर्थाविसंवादनतः पा
जयतीति गोत्रं तस्मिन्समस्तागमाधारजुतइत्यर्थः । उच्चैर्गोत्रे वा वर्तमानस्तदनिमानय
द्व्यस्तोमौनींइपदे न वर्तते । यश्च माननं पूजनं सत्कारस्तेनार्थः प्रयोजनं तेन मानार्थं
न विविधमुत्कर्षयेदात्मानं योहि मानार्थेन लाजपूजासत्कारादिना मदं कुर्यान्नासौ स
र्वज्ञपदे विद्यतइति पूर्वेण संबंधः । तथा वसु इव्यं तच्चेह संयमस्तमादाय तथान्यतरेण
ज्ञानादिना मदस्थानेन परमार्थमनुध्यमानोमायति पठन्नपि सर्वशास्त्राणि तदर्थं वा गृह्य
न्नपि नासौ सर्वज्ञमतं परमार्थतो जानातीति ॥ ९ ॥ सर्वेषां मदस्थानानामुत्पत्तेरारभ्य
जातिमदोवाह्यनिमित्तनिरपेक्षोयतो नवत्यतस्तमधिकृत्याह । (जेमाहणेइत्यादि) योहि
जात्या ब्राह्मणो नवति कृत्रियोवा इष्ट्वाकुवंशयादिकः । तज्जदमेव दर्शयति । उग्रपुत्रः कृ
त्रियविशेषजातीयः । तथा (लेह्यइति) कृत्रियविशेषएव । तदेवमादिविशिष्टकुलोद्भूतोय
थावस्थितसंसारस्वजाववेदितया यः प्रव्रजितस्त्यक्तराज्यादिगृहपाशबंधनः परैर्दत्तं भोक्तुं
शीतमस्य परदत्तजोजी सम्यक्संयमानुष्ठायी गोत्रे उच्चैर्गोत्रे हस्विंशस्थानीये समुत्पन्नोपि
नैव स्तंभं गर्वंमुपयायादिति । किञ्चूते गोत्रे अनिमानवधे अनिमानास्पदे इति । एतदुक्तं
नवति । विशिष्टजातीयतया सर्वलोकानिमान्योपि प्रव्रजितः सन्न रुतशिरस्तुंडमुंडनोनिष्ठा
र्थं परगृहाण्यटनं कथं हास्यास्पदं गर्वं कुर्यान्नैवासौ मानं कुर्यादिति तात्पर्यार्थः ॥ ११ ॥

न तस्स जाई व कुलं व ताणं, एण्ण विज्जा चरणं सुचिन्नं ॥ णि
स्कम्म से सेवइ गारिकम्मं, ए से पारए होइ विमोयणाए ॥ १२ ॥

णिकिंचणे निष्कु सुलूहजीवी, जे गारवं होइ सलोगगामी ॥

आजीवमेयं तु अयुष्ममाणो, पुणोपुणो विपरियासुवेंति ॥ १२ ॥

अर्थ—(नतस्सजार्ह्व कुजंवताणं के०) ते अजिमाणी पोताना गोत्रसंबंधी भदना करनारने जाति एटले जे मातानुं पद्द अने कुज एटले पितानुं पद्द ए वनेनुं मद त्रा एने अर्थे न आय कारणके संसारमां भ्रमण करतां प्राणीने मातानी जाति अने पितानुं कुज ते कांइ त्राण जणी नथाय हवे जे पदार्थ जीवने त्राण थाय ते कहें (ए सुवविज्ञाचरणं सुचित्रं के०) विद्या एटले ज्ञान अने चरण एटले चारित्र सुचीर्ण एट जे ए वनेने सारीरीते आचत्वा थकी मुक्तिनुं कारण थायठे. अर्थात् ज्ञान अने क्रिया ए वे विना बीजो कोई जीवने शरण नथी (णिस्कम्मसेत्तेवज्ञात्मिकं के०) माटे जे पुरुष ग्रहस्थपणा थकी णिस्कम्म एटले निकली चारित्र आवरीने फरी आ गारीनो कर्त्तव्य जे जातिमदादिक तेने सेवे अथवा सावयारंजादिक सेवे (एतेपारए होइविमोयणाए के०) ते पुरुष संसारनो पारंगमि न थाय केमके ज्ञान. दर्शन अने चारित्र एज मुक्तिना कारणठे परंतु जातिकुजादिकनो मद ते कांई मुक्तिनो कारण नथी एम जाणवुं ॥ ११ ॥ (णिकिंचणेनिष्कु सुलूहजीवि के०) जे निक्किंचन विपरि ग्रही सुलूहजीवी एटले अंतप्रांत आहारनो जेनार होय तेने निहु एटले साधु जाणवो अने (जेगारवं होइसलोगगामी के०) जे गर्ववंत होय श्लाघा एटले प्रसंसानो कामि एटले बांठा करनार होय (आजीवमेयं तुअयुष्ममाणो के०) ते जीव आजीविका भात्र नो करनार ठता बुद्ध संयमनो अजाण एवो ठतो (पुणोपुणोविपरियासुवेंति के०) ते जीव फरी फरी विपर्यासने पामे एटले वली वली जन्ममरणादिके करीने धणो संसारने विषे परिभ्रमण करे ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—तस्याजिमानवतोजातिमदः कुजमदोवाऽत्र संसारक्रमणे शरणं नस्यात् । मातृजया जातिः पितृजवं कुलमेतद्वपलक्षणादन्यदपि पदस्थानं न त्राणाय । यत्राणं तदाह । सुचीर्णं विद्या ज्ञानं चरणं चारित्र्यं तस्मादन्यत्र त्राणाशा न विद्यते । ज्ञानक्रियाभ्यामेव मोक्ष इति वचनात् । एवंसत्यपि कश्चित् निष्क्रम्य प्रव्रज्या गृहीत्वापि अगारिणां गृहस्थानां कर्म सावयक्रियां सेवते न च कर्ममोचनाय पारगोन्नयति ॥ ११ ॥ बाह्यार्थेन निक्किंचनोनिहुः सुलूहजीवीवल्लचणकादिप्रांताहारएवंनूतोपि कश्चैरवप्रियोन्नयति । तथा श्लोककामी आत्मश्लाघाजिज्ञापी च स्यात् । नचैवंनूतो निक्किंचनत्वादिकमाजीवमात्मवर्तनोपायं कुर्वाणः परमार्थमवबुध्यमानः संसारे विपर्यासं जन्ममरणायुपपद्यमुपति ॥ १२ ॥

॥ टीका—न चासी मानः क्रियमाणोगुणायेति दर्शयितुमाह । (नतस्सजाईत्यादि) नहि तस्य लघुप्रकृतेरनिमानोदुरस्य जातिमदः कुलमदोवा क्रियमाणः संसारं पर्यटत स्त्राणं नवति । नह्यनिमानोजात्यादिके हि कामुष्मिकगुणयोरुपकारीति । इहच मातृसमुञ्जाजातिः पितृसमुत्तं कुलं एतच्चोपलक्षणमन्यदपि मदस्थानं न संसारत्राणायेति । यत्पुनः संसारोत्तारकत्वेन त्राणसमर्थं तददर्शयति । ज्ञानं च चरणं च ज्ञानचरणं तस्मादन्यत्र संसारोत्तारणत्राणाशा न विद्यते । एतच्च सम्यक्त्वोपवृंहितं सत् सुष्टु चीर्णं मुचीर्णं संसारादुत्तारयति । ज्ञानक्रियान्यां मोक्षइति वचनात् । एवंनूते सत्यपि मोक्षमार्गं निष्क्रम्यापि प्रव्रज्यां गृहीत्वापि कश्चिदपुष्टधर्मा संसारोन्मुखः सेवतेऽनुतिष्ठत्यस्यति पौनःपुन्ये न विपत्ते अगारिणां गृहस्थानामंगं कारणं जात्यादिकं मदस्थानं पाठांतरं वा (अगारि कम्मंति) अगारिणां कर्मानुष्ठानं सावयमारंजं जातिमदादिकं वा सेवते । नचासावगा र्किकर्मणां सेवकोऽश्लेषकर्ममोचनाय पारगोचवति । निःश्लेषकर्मक्षयकारी न नवतीति जा वः । देशमोचनानु प्रायशः सर्वेषामेवासुमतां प्रतिक्षणमुपजायतइति ॥ ११ ॥ पुनरप्य निमानदोषाविर्जाविनायाह । (णिक्किंचणेइत्यादि) बाह्येनार्थेन निष्किंचनोपि निष्कृण शीलोनिष्ठः परदत्तगोत्री तथा सुप्रसूद्धमंतप्रांतं वल्लचणकादि तेन जीवितुं प्राणधारणं कर्तुं शीलमस्य स सुसूद्धजीवी एवंनूतोपि यः कश्चिज्जरवक्रियोचवति । तथा श्लोक कामी आत्मश्लाघाजिलापी नवति । सर्वैवंनूतः परमार्थमबुध्यमानएतदेवाकिंचनत्वं सुसूद्धजीवित्वं वात्मश्लाघा तत्परतया आजीवमाजीविकामात्मवर्तनोपायं कुर्वाणः पुनःपुनः संसारकांतारे विपर्यासं जन्मजरामरणरोगशोकोपइवमुपैति गच्छति तदुत्तरणा याच्यततोवा तत्रैव निमज्जातीत्ययं विपर्यासइति ॥ १२ ॥

जे नासवं जिक्खु सुसाहुवादी, पडिहाणवं होइ विसारएय ॥

अगाढपसे सुविजावियप्पा, अन्नं जणं पन्नसा परिह्वेज्जा ॥ १३ ॥

एवं ए से होइ समाहिपत्ते, जे पन्नवं जिक्खु विउकसेज्जा ॥ अ

हवा वि जे लाजमयावलित्ते, अन्नं जणं खिंसति बालपन्ने ॥ १४ ॥

अर्थ—(जे नासवंजिक्खुसुसाहुवादी के०) जे साधु जापाना गुण तथा दोषनो जान तथा सुसाहुवादी एटले प्रिय वचननो बोलनार एटले क्षीराश्रव मध्वाश्रव लब्धीवा लो बली (पडिहाणवंहोइ के०) प्रतिभाववंत एटले उत्पातिकादिक चार प्रकारनी बुद्धिनो पारंगामि होय तथा (विसारएय के०) विशारद एटले पंक्ति अर्थ ग्रहण करवाने समर्थ (अगाढपसे के०) अगाढप्रज्ञ एटले प्रस्ताववेत्ता अर्थात् इच्छ, क्षेत्र,

काज अने जावनो जाण तथा (सुविजाविय्या के०) नानाप्रकारनी जावनायें करी
ने जाव्योठे आत्मा जेमनो एवो ठतो (अन्नंजणंपन्नसापरिह्वेक्षा के०) अन्य जन
प्रत्ये पोतानी प्रज्ञायें करी एटले पोताना जाणपणे करी पराजवे अर्थात् एम् जाणे
जे माहारा समान कोइ जाण पुरुष नथी एरीते वीजाने तृणवत गणे. ॥ १३ ॥
एवा साधुने दोष कहेठे. (एवंणसेहोइसमाहिपचे के०) एरीते अहंकारनो कर
नार जे साधु होय ते समाधिने प्राप्त थयो न कहेवाय (जेपन्नवंनिकुविउक्तसेक्षा के०)
जे साधु प्रज्ञावंत थईने व्युत्कर्ष एटले गर्वने धारण करे (अहवाविजेजानमयावजिते
के०) अथवा जे कोइ साधु अहंतांराय थको जानवान् एटले वीजाने उपकरण आ
पवाने समर्थ ठतो जानना मदे करी जित थाय एटले मत्त थाय (अन्नंजणंस्वित्ति
वाजपन्ने के०) अन्य जनने खिते एटले वीजानी निंदा करे अने एम् विचारे जे सर्व
साधारण सव्या संस्तारक प्रमुख जाववाने हुंज समर्थहुं वीजा वापडा छुं ? पेट भरवाने
पण समर्थ नथी एवो साधु वाज एटले मूर्ख बुद्धिवालो जाणवो. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—जापावान् जापागुणदोषज्ञोयोजिहः सुसाधुवादी हितमितवादी श्रतिना
नमुत्पत्तिक्यादिवुद्धिस्तदान विशारदोऽर्थग्रहणसमर्थः । अगाढा तत्त्वनिष्ठा प्रज्ञा बु
द्धिर्यस्य सोगाऽटप्रज्ञः सुविजावितोऽर्थमवास्तनावासितआत्मायस्य सतथा । एभिर्गुणैः
साधुर्भवति यश्च मदवानन्त्यं जनं स्वकीयया प्रज्ञया परिजवेत् ॥ १३ ॥ तदोपानाहः । ए
वं परपरिजवकारी समाधिर्धर्मध्यानं तत्र प्राप्तो न भवति । यः प्रज्ञावान् जिह्मरुत्कर्षेत् ग
र्वं कुर्यात् । अथवा योजानमदावजितः स्यात् जानमदेन व्याप्तः स्यात्सोन्यं जनं निंदति
वालप्रज्ञोमूर्खप्रायस्तन्निदवाच समाधिं न प्राप्नोतीति ॥ १४ ॥

॥ टीका—यस्मादमी दोषाः समाधिमाख्यातमतेवमानानामाचार्यपरिजापिणां वा त
स्मादमीभिः शिष्यगुणैर्जाव्यमित्याह । (जेनासवमित्यादि) जापागुणदोषज्ञतया शो
जनजापायुक्तो जापावान् जिहः साधुस्तथा सुष्ठु साधु शोजनं हितं मितं प्रियं वदितुं शी
लमस्येत्यसौ सुसाधुवादी ह्रीरमध्वाश्रववादीत्यर्थः । तथा प्रतिज्ञा नामोत्पत्तिक्यादिवुद्धि
गुणसमन्वितत्वेनोत्पन्नप्रतिज्ञत्वं तत्प्रतिज्ञानं वियते यस्यासौ प्रतिज्ञानवान् अथरेणा
हितस्तदनंतरमुत्तरदानसमर्थः । यदिवा धर्मकथावसरे कोपं पुरुषः कंच देवताविशेषं
प्रणतः कतर वा दर्शनमाश्रितइत्येवमासन्नप्रतिज्ञतया यथायोगमाचष्टे तथा विशारदोऽर्थ
ग्रहणसमर्थो बहुप्रकारार्थकयनसमर्थो वा चशब्दाच्च श्रोत्रनिप्रायज्ञस्तथा अगाढाऽवगाढा
परमार्थपर्यवसिता तत्त्वनिष्ठा प्रज्ञा बुद्धिर्यस्यासावगाढप्रज्ञस्तथा सुष्ठु विविधं जावितोऽर्थमे

वासनया वासितआत्मा यस्यासौ सुविजावितात्मा । तदेवमेभिः सत्यजापादिर्निर्गुणैः
 शोचनः साधुर्भवति । यश्चैनरेव निर्जराहेतुर्नूतैरपि मदं कुर्याच्चयथाऽहमेव जापाविधिज्ञ
 स्तथा साधुवाद्यहमेवच न मनुष्यः प्रतिजानवानस्ति नापि मत्समानोलौकिकोलोको
 नरशास्त्रार्थविशारदोऽवगाढप्रज्ञः सुजावितात्मेति चैवमात्मोर्कषवानन्यं जनं स्वकीयया प्र
 ज्ञया परिजवेत् एवं मन्यते । तथाहि । किमनेन वाऽकुंठेन कुंडिरूढेन कुंडिकाकार्पासक
 तुल्येन खसूचिना कार्यमस्ति क्वचित्सजायां धर्मकथावसरे वेत्येवमात्मोत्कर्षवान् न
 वति । तथाचोक्तं । अन्यैः स्वेष्टारचितानथविशेषान् श्रमेण विज्ञाय ॥ कृत्स्नं
 वाङ्मयमित्येति स्वादृत्यंगानि दर्पणेत्यादि ॥ १३ ॥ सांप्रतमेतद्वोषानिधित्तया
 ह । (एवंणसेइत्यादि) एवमनंतरोक्तया प्रक्रियया परपरिजवपुरःसरमात्मोत्कर्षं कु
 र्वन्नशेषशास्त्रार्थविशारदोपि तत्त्वार्थगाढप्रज्ञोप्यसौ समाधिं मोक्षमार्गं ज्ञानदर्शनचारित्र
 रूपं धर्मध्यानाख्यं वा न प्राप्तोजवत्युपर्येवासौ परमार्थोदन्वतः भवते । कथंचनूतो नव
 तीति दर्शयति । यो ह्यविदितपरमार्थतयात्मानं सञ्ज्ञेमुषीकं मन्यमानः स्वप्रज्ञया निद्रु
 रुत्कर्षेर्ज्वं कुर्यान्नासौ समाधिं प्राप्तोजवतीति प्राक्तनेन संबंधः । अन्यदपि मदस्थानदोष
 मुदघट्टयति । अथवेति पक्षांतरे । यो ह्यत्पांतरायोलब्धिमानात्मकृते परस्मै चोपकरणादिक
 मुत्पादयितुमजं सजगुप्रकृतितया लाजमदावलिप्तोजवति तदवलिप्तश्च समाधिमप्राप्तो
 नवति । सचैवंनूतोऽन्यं जनं कर्मोदयादलब्धिर्मतं खिंसत्येति निंदति परिजवति वक्ति च
 नमनुष्यः सर्वसाधारणः शय्यासंस्तरकाद्युपकरणोत्पादकोविद्यते किमन्यैः स्वोदरजरण
 व्यग्रतया काकप्रायैः कृत्यमस्तीत्येवं बालप्रज्ञोमूर्खप्रायोऽपरजनापवादं विदध्यादिति
 तदेवं प्रज्ञामदावलेपादन्यस्मिन् जने निंद्यमाने बालतद्वशैर्नूयते यतोतः प्रज्ञामदोन विधे
 योन केवलमयमेव विधेयोऽन्यदपि मदस्थानं संस्तरजिह्वादिषुणा नविधेयमिति ॥ १४ ॥

पन्नामयं चेव तवोमयंच, णिन्नामए गोयमयं च जिक्खू ॥ आ
 जीवगं चेव चउत्तमाहु, से पंणिए उत्तम पोग्गलेसे ॥ १५ ॥ ए
 याइ मयाइ विगिंच धीरा, ए ताणि सेवंति सुधीरधम्मा ॥ ते स
 व्वगोत्तावगया महेसी, उच्चं अगोत्तं च गतिं उव्वेति ॥ १६ ॥

अर्थ—(पन्नामयंचेवतवोमयंच के०) प्रज्ञानो मद तेम वली तपनो मद एटले हुं
 बुद्धिवान हुं हुं तपस्यावान हुं एवो जे मद तेने (णिन्नामए के०) नमाडे एटले एवो
 मद नकरे तथा (गोयमयंचजिक्खू के०) गोत्रनो मद साधु नकरे एटले माहरो उंच
 गोत्रे हुं उत्तम कुलमां जन्म पाव्योहुं एवो अहंकार साधु नकरे (आजीवगंचेवचउ

उमादु के०) आसमंतथी जीते आजीविकाअर्थः एटले चोथो आजीविक एटले अर्थ अर्थात् धन तेनो मद साधु नकरे एम बीजो पण कोइ प्रकारनो मद नकरे (सेपंनि एउत्तमपोगलेसे के०) ते पंमित उत्तम पुज्जने विपे पोते निरुष्टह एवा आत्मावाजो ते साधु जाणवो ॥ १५ ॥ (एयाइमयाइविगिंचधीरा के०) ए पूर्वोक्तजे प्रज्ञादिक मद ना स्थानक कहा तेने धैर्यवान साहसीक पुरुष संसारना कारण जाणीने पोताना आत्मा थकी जूदा करे (एताणितेवंतिसुधीरयम्मा के०) एटला मदना स्थानकने सुप्र तिष्ठित जेनो धर्मठे एवा पुरुष नसेवे एटले आदरे नही (तेसव्वगोत्तावगयामहेसी के०) ते समस्त गोत्रादिक मदरहित एवो महाकृपीश्वर जे होय एवाने फल कहेत्ते. (उच्चं अ गोत्तंचगतिं उवेंति के०) उच्च अने अगोत्र एटले जेने विपे नामगोत्रादिक कर्म नथी तेवी गति पामे एटले ते साधु मोहने विपे जाय ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—प्रज्ञा बुद्धिस्तया मदस्तं तपोमदं च निर्नामयेन्निश्रयेनापनयेत् गोत्रमदं च निहृर्नामयेत् । आजीवोर्थे निचयस्तं गच्छत्याजीवगोऽर्थमदस्तं च चतुर्थं नामयेत् ॥ बु शब्दाद्येपानपि मदान् वर्जयेत् सपुज्जज्जआत्मा पंडितउत्तमश्च स्यात् ॥ १५ ॥ एतानि प्र ज्ञादीनि मदस्थानानि विगिंच पृथक्कुर्याद्वर्जयेत् । धीराज्ञाततत्त्वाः । सुधीरः सुप्रतिष्ठि तोधर्मायेषां ते सुधीरधर्माणएवंचूतास्तानि मदस्थानानि नासेवंते ते सर्वस्मादुच्चैर्गोत्रा देरपगतामहर्षयउच्चा मोह्कार्या गतिं व्रजन्ति । अगोत्रां गोत्रकर्मोपलक्षणादन्यदपि कर्म तत्र न विद्यतइति ॥ १६ ॥

॥ टीका—तदर्शयितुमाह । (पस्मामपंचवेत्यादि) प्रज्ञया तीक्ष्णबुध्या मदः प्रज्ञाम दस्तंच तपोमदं निश्चयेन नामयेन्नर्नामयेदपनयेदहमेव यथाविधशास्त्रार्थस्य वेत्ता तथा हमेव विरुष्टतपोविधायी नापि तपसोग्लानिसुपगन्नामीत्येवं रूपं मदं न कुर्यात्तथोच्चै र्गोत्रे इद्व्याकुर्वंशहरिवंशादिके संनूतोहमित्येवमात्मकं गोत्रमदंच नामयेदिति । आसमं ताङ्गीवंत्यनेनेत्याजीवोऽर्थे निचयस्तं गच्छत्याश्रयत्यावाजीवगोऽर्थमदस्तं च चतुर्थं नाम येच्चशब्दाद्येपानपि मदान्नामयेत्तन्नामनाञ्चा सौ पंमितस्तत्त्वेवेत्ता जयति । तथाऽसावेव स मस्तमदापनोदकउत्तमपुज्जज्जआत्मा जयति । प्रयानवाची वा पुज्जज्जशब्दस्ततश्चायमर्थः । उत्तमोत्तमोमहत्तोपि महीयान् जवतीत्यर्थः ॥ १५ ॥ सांप्रतं मदस्थानानामकरणीयत्वमुप दर्शयंपत्तंजिहीर्षुराह । (एयाइइत्यादि) एतानि प्रज्ञादीनि मदस्थानानि संसारकारणत्वेन सम्यक्परिज्ञाय (विगंचन्ति) पृथक्कुर्यादात्मनोऽपनयेदिति यावत् । धीर्बुद्धिस्तया राजंतइति धीराविदितवेद्यानैतानि ज्ञात्यादीनि मदस्थानानि सेवंत्यनुतिष्ठन्ति । के एते । ये सुधीराः

सुप्रतिष्ठितो धर्मः श्रुतचारित्राख्योयेषां ते सुधीरधर्माणस्ते चैव नूताः परित्यक्तसर्वमदस्थाना
महर्षयस्तपोविशेषशोपितकल्मषाः सर्वस्मादुच्चैर्गोत्रादेरपगता गोत्रोपगताः संत उच्चा मोक्षा
ख्यां सर्वोत्तमां वा गतिं व्रजन्ति गच्छन्ति च शब्दात्पञ्चमहाविमानेषु कल्पेषु कल्पातीतेषु वा
व्रजन्ति । अगोत्रोपलक्षणाच्चान्यदपि नामकर्मण्युष्मादिकं तत्र न विद्यत इति इष्ट्यं ॥ १६ ॥

निष्कू मुयञ्चे कय दिष्ठधम्मं, पाठांतरे (तद्दिष्ठधम्मं) गामं च
एगरं च अणुप्पविस्सा ॥ से एसणं जाण मणोसणं च, अन्नस्स
पाणस्स अणाणुगिद्धे ॥ १७ ॥ अरतिं रतिं च अज्जिन्नूय निष्कू,
वद्दूजणे वा तद् एगचारी ॥ एगंतमोणेण वियागरेज्जा, एगस्स
जंतो गति रागतीय ॥ १८ ॥

अर्थ—(निष्कू के०) ते साधु (मुयञ्चे के०) शरीर संस्काररहित (कयदिष्ठधम्मं
के०) तथा दृष्ट एटले दीगोठे यथावस्थित धर्म जेणे अथवा दृढधर्म एटले धर्मेने
विषे दृढ एवो उतो कोइक अवसरे (गामंचणगरंचअणुप्पविस्सा के०) जिह्वादिकने अ
थै ग्राम नगर झोण मठादिकने विषे प्रवेश करे (सेएसणंजाणमणोसणंच के०) ते
एषणा एटले आहारनी छुद्धि जाणतो तथा अनेपणीय एटले आहारना अछुद्धता
पणाने पण जाणतो थको उज्जमादिक दोषने सम्यक् प्रकारे टालतो थको (अन्नस्स
पाणस्सअणाणुगिद्धे के०) अन्नने विषे तथा पाणीने विषे अगृह थको लोभ्यता र
हित एवो उतो साधु विचरे ॥ १७ ॥ (अरतिरतिंचअज्जिन्नूयनिष्कू के०) कदाचित्
साधुने अंतर्प्रांत नोजने तथा अस्ताने करी कर्म योगें संयमने विषे अरति उपजे अ
ने असंयमने विषे रति उपजे तेवारे संसारनुं स्वभाव अस्थिर जाणीने नरकादिकना
दुःखने स्मरण करतो थको उत्पन्न थयली रति अरतिनुं निराकरण करे एम रति अ
रतिने जीतीने सुखो संयम पाले (वद्दूजणेवातद्दएगचारीके०) तथा घणा जन सहित
उतो तथा एकचारी एटले एकलो उतो पूठयो अथवा नपूठयो थको पण (एगंतमोणे
एवियागरेज्जा के०) एकांत निरवद्य जापा बोले कारणके अन्यजनोनो दाक्षिणपणो ते
जीवने त्राण जणी नथाय तेमाटे धर्मकथाने प्रस्तावें साधु एकांत निरवद्य जापा बोले अने
बीजे प्रस्तावे मौन रद्दे (एगस्सजंतोगतिरागतीय के०) जीवने गति आगति ते एकला
नेज करवी पडेडे. त्यारे जीवने एकलो परलोक गमनागमन करता एक धर्म विना
बीजो कोइ सहायकारी नथी एवीरीते साधु पोताना मनमां जाणे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—सजिहुर्मृते च स्नानादि संस्काराणां वादार्चां शरीरं यस्य समृता र्चः । तथा

कृत्याचरितोदृष्टोऽव्यवस्थितोऽवगतश्च धर्मोयेन सतथा । एवंजुतोग्रामं नगरं वाऽनुप्र
विश्य निहार्यमेपणां गवेपणग्रहणैपणां तथाऽनैपणामुन्नमदोपादिकां च जानन्नन्नस्य
पानस्य वाऽननुगृहोऽनासक्तः सम्यग्विहरेत् ॥ १७ ॥ अरतिं रतिं वाऽजिनूय त्यक्त्वा नि
हारेकांतमौनेन संयमेन व्यागृणीयात् धर्मसंबंधं ब्रूयात् । किंजुतः साधुः । बहवोजनाः
संयमसहायायस्य सबहुजनोग्रहवासी । अथवा एकचारी एकलविहारी जिनकल्पादिर्वा ।
किंब्रूयादित्याह । एकस्य जंतोः कर्मानुगतस्य परलोके गतिरागतिश्च स्यादिति ॥ यतः । ए
कः प्रकुरुते कर्म, जुनक्तयेकश्च तत्फलं ॥ जायते म्रियते चैक, एकोयातिजवांतरमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका-किंच । (निस्कूमुषच्चेत्यादि) सएवं मदस्यानरहितो निहृणशीजो निहृः ।
तं विशिनष्टि । मृते च स्नानविलेपनादित्संस्काराणां वादार्चा तनुः शरीरं यस्य समृताचः ।
यदिवा मोदनं मुत् तद्भूता शोचनाऽर्चा पद्मादिकां लेख्या यस्य सजवति मुदचः प्रशस्तदर्श
लेख्यः । तथा दृष्टोऽवगतोऽप्यावस्थितो धर्मः श्रुतधर्मचारित्राख्यो येन सतथा चैवंजुतः
क्वचिदवसरे ग्रामं नगरमन्यद्वा मठादिकमनुप्रविश्य निहार्यमसावुत्तमश्रुतिसंदननोपप
न्नः सन्नेपणां गवेपणग्रहणैपणादिकां जानन् सम्यगवगृहन्ननैपणां चोन्नमदोपादिकां तत्प
रिहारं विपाकं च सम्यगवगृहन्नन्नस्य पानस्य वा ननु गृहोऽनधुपपन्नः सम्यग्विहरेत् । त
थाहि । स्थविरकल्पिकादिचत्वारिंशदोपरहितां निह्रां गृह्णीषुर्जिनकल्पिकानां तु पंचस्र
निग्रहोऽयोग्रहस्ताश्चेमाः । संसृमसंतसा, उद्ध तह होंति अण्यलेवाय ॥ उगहिया
पगहिया, उक्षियधम्माय सत्तमीया ॥ १ ॥ अथवा योयस्यानिग्रहः सतस्यैपणा अप
रात्तनैपणेत्येवमेपणानैपणा निह्राः क्वचित्प्रविष्टः सन्नाहारादावमूर्तितः सम्यक्कृद्वा नि
ह्रां गृह्णीयादिति ॥ १७ ॥ तदेवं निहोरनुकूलविषयोपलब्धिमतोऽप्यरक्तद्विष्टतया तथा
दृष्टमप्यदृष्टं श्रुतमप्यश्रुतमित्येवं नावशुकतया च मृतकल्पदेहस्य सुदृष्टधर्मणैपणानेप
णानिह्रास्यान्नपानादावमूर्तितस्य सतः क्वचिद्ग्रामनगरादौ प्रविष्टस्याऽसंयमे रतिररतिश्च
संयमे कदाचित्प्राड्यप्तात्सा चापनेतव्येत्येतदाह । (अरइरइंचेत्यादि) महासुनेरप्यस्ना
नतयामलाविलस्यांतप्रांतवत्तचणकादिजिनः कदाचित्कर्मादयाऽरतिः संयमे समुत्पद्ये
त तां चोत्पन्नामर्सा निह्राः संसारस्वजावं परिणण्य तिर्यङ्नारकादिभुःखं चोत्प्रेक्ष्यमाण
श्रलं संसारिणामाश्रुतिर्येवं विचिंत्याजिजवेदजिनूय वाऽसावेकांतमौनेन व्यागृणीयादित्यु
त्तरेण संबंधः । तथा रतिं वाऽसंयमे सावयानुष्ठाने अनादिनवाच्यासाडुत्पन्नामजिनवेदजि
नूय संयमोयुक्तो नवेदिति । पुनः साधुमेव विशिनष्टि । बहवोजनाः साधवोग्रहवासितया
संयमसहायायस्य सबहुजनस्तथैकएव चरति तच्चीनैकचारी सच प्रतिमाप्रतिपन्नएकल
विहारी जिनकल्पादिर्वा स्यात्सच बहुजनएकाकीवा केनचित्दृष्टोऽदृष्टोऽवैकांतमौनेन संय

मेन करणजूतेन व्यागृणीयात् धर्मकथावसरेऽन्यद्वा संयमाबाधया किञ्चित्धर्मसंबन्धं ब्रूयात् । किंपरिगणय्यैतत्कुर्यादित्याह । यदिव किमसौ ब्रूयादिति दर्शयति । एकस्याऽसहायस्य जंतोः शुजाद्युत्तसहायस्य गतिर्गमनं परलोके नवति तथाऽध्यागतिरागमनं नवांत राडुपजायते कर्मसहायस्यैवेति । उक्तंच । एकः प्रकुरुते कर्म शुनत्तयेकश्च तत्फलं ॥ जायते म्रियते चैक, एकोयाति नवांतरमित्यादि । तदेवं संसारे परमार्थतो न कश्चित्सहायो धर्ममेकं विहायैतद्दिगणय्य मुनीनामर्थ मौनः संयमस्तेन तत्प्रधानं वा ब्रूयादिति ॥ १७ ॥

सयं समेच्चा अड्वा वि सोच्चा, नासेऊ धम्मं हिययं पयाणं ॥

जे गरहिया सणियाणप्पउगा, ए ताणि सेवंति सुधीरधम्मा १८

केसिंचि तक्काइ अबुत्त नावं, खुदंपि गच्छेऊ असदहाणे ॥ आउस्स

कालाइचरं वघाए, लद्धाणु माणे य परेसु अट्ठे ॥ १९ ॥

अर्थ—(सयंसमेच्चा अड्वा विसोच्चा के०) चतुर्गतिक संसारनुं कारण मिथ्यात्वादिक ठे तथा मोक्षस्वरूपनुं कारण सम्यक् ज्ञानादिकठे एवं परोपदेशविना स्वयं पोतेज जाणीने अथवा गुर्वादिकनी पात्रेथी श्रवण करीने (नासेऊधम्महिययंपयाणं के०) समस्त प्रजा एटले त्रस तथा स्थावर जीवोने हितकारक एवो श्रुतचारित्ररूप जे धर्मे तेने नापे एटले कहे एवो साधु जाणवो ए उपादेयपणु क्ह्यो हवे हेयपणु एटले जे पदार्थ ठाम्वा योग्यठे ते कहेठे (जेगरहिया के०) जे मिथ्यात्व अविरति प्रमादादिक एवा पदार्थ जे जगतमांहे गरहा एटले निंदनीक ठे तथा (सणियाण के०) नीयाणा सहित एवा जे (प्पउगा के०) प्रयोग होय तेने (एताणिसेवंति सुधीरधम्मा के०) जे धर्मेने विषे धीर दुरुय होय ते नसवे न आवरे ॥ १८ ॥ (केसिंचि तक्काइ अबुत्त नावं के०) कोईएक मिथ्यादर्शनीनो अनिप्राय जाण्याविना साधु तथा श्रावकनो धर्म स्थापन करवानी ऽच्चाये कदाचित् साधु तेपर तीर्थिक आगल तिरस्कारना वधन बोले (खुदंपिगच्छेऊअसदहाणे के०) तेवारे ते मिथ्यादर्शनी श्री वीतरागना वचनउपर अ सदहणा करतो थको हुड्पणुं करे एवो ठतो विरूप करे जेम पालक प्रोहितनो स्कंद सूरिउपर हुड्जाव थयो तेनी पेरे जाणवुं (आउस्सकालाइचरंवघाए के०) आयुष्यना कालनुं प्रमाण घणो होय तेने घटाडे अर्थात् आयुष्यनुं विनाश करे (लद्धाणुमाणे यपरेसुअट्ठे के०) ते माटे साधु जन आगलानुं अनिप्राय लईने पठी तेना आगल अर्थ प्रकाशे स्वपरोपकारने अर्थे बोले अन्यथा मौनमेथे श्रेय ॥ १९ ॥

॥ दीपिका—स्वयं नवस्वरूपं समेत्य ज्ञात्वाऽथनोऽन्यस्मात् श्रुत्वाऽन्यस्मै धर्मं ज्ञापेत ।

किञ्चूतं धर्मं प्रजानां जीवानां हितदं । ये च गर्हितानिध्याः सह निदानेनाऽऽशंसारूपेण वर्तन्ते ते सनिदानाः प्रयोगाव्यापाराः कर्मबंधहेतवस्तान् सुधीरधर्माणो निह्वो न सेवं ते ॥ १९ ॥ केषांचिन्मिथ्यादृशां जावमजिप्रायमबुध्वाऽज्ञात्वा तीर्थिकतिरस्कारप्रायं वचोवदेत् कश्चित्साधुः श्रावकोवा सच तद्वचोश्रद्धयानः कुड्त्वमपि गच्छेत् विरूपं कुर्यात् पालकपुरोहितश्च स्कंदकाचार्यस्य सकुपितो वक्तुर्यदायुस्तस्य व्याघातरूपं ह्यस्वजावं कालातिचारं दीर्घस्थितिकमप्यायुः संवर्तयेत् । कोर्थः । पुरुषविशेषं ज्ञात्वा हि देशना कार्या । अन्यथा श्रोता विगृह्यवचः श्रवणकुपितो मरणाद्युपसर्गमपि वक्तुः कुर्यादिति तस्माद्व्यवधमनुमानं पराजिप्रायज्ञानं येन सलब्धानुमानः परेषु प्रतिपाद्येषु यथायोगमर्थान् जीवादिकान् वदेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (सयंसमेच्छेत्यादि) स्वयमात्मना परोपदेशमंतरेण समेत्य ज्ञात्वा चतुर्गतिकं संसारं तत्कारणानि च मिथ्यात्वाविरत्यतिप्रमादकपाययोगरूपाणि तथाऽऽशेषकर्मक्षयलक्षणं मोक्षं तत्कारणानि च सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राण्येतत्सर्वं स्वत एवावबुध्यमान्यस्माद्वाचार्यादेः सकाशाद्ब्रुत्वाऽन्यस्मै सुमुद्द्वेधं धर्मं श्रुतचारित्राख्यं जापेत् ।

किञ्चूतं । प्रजायंतं इति प्रजाः स्थावरजंगमाजंतवस्तेन्योहितं सङ्घपदेशदानतः सदोपकारिणं धर्मं ब्रूयादिति । उपादेयं प्रदर्श्य हेयं प्रदर्शयति । ये गर्हितास्तु पुप्तिता मिथ्यात्वा विरतिप्रमादकपाययोगाः कर्मबंधहेतवः सह निदानेन वर्तन्त इति सनिदानाः प्रयुज्यन्त इति प्रयोगाव्यापाराधर्मकथाप्रबंधावा ममास्मात्सकाशात्पूजालानसंस्कारादिकं न विप्यंतीत्येवं जूतनिदानाऽऽशंसारूपांस्तान् श्रितिविघ्नजूनान् महर्षयः सुधीरधर्माणो न सेवंते ना नुतिष्ठति । यदि वा ये गर्हिताः सनिदानावाक्प्रयोगास्तद्यथा कुतीर्थिकाः सावद्यानुष्ठान विरतानिःशीतानिर्गताः कुटलवैटलकारिण इत्येवं जूनूतान् परदोषोद्धट्टनया मर्मवेधिनः सुधीरधर्माणो वाक्कंटकान् न सेवंते न ब्रुवन् इति ॥ १९ ॥ किंचान्यत् । (केसिंतकायेत्यादि) केषांचिन्मिथ्यादृष्टीनां कुतीर्थिकजावितानां स्वदर्शनाग्राहिणां तर्कया वितर्केण स्वमतिपर्यालोचनेन जावमजिप्रायं दुःष्टांतः करणवृत्तित्वमबुध्वा कश्चित्साधुः श्रावकोवा स्वधर्मस्थापनेच्छया तीर्थिकतिरस्कारप्रायं वचोब्रूयात् सच तीर्थिकस्तद्वचोऽश्रद्धयानोरोचयन्न प्रतिपादमानोऽति कटुकं जावयेत् कुड्त्वमपि गच्छेद्विरूपमपि कुर्यात् । पालकपुरोहितवत् स्कंदकाचार्यस्येति । कुड्त्वमगमनमेव दर्शयति । सनिदावचनकुपितोपि वक्तुर्यदायुस्तस्यायुषो व्याघातरूपं परिक्षयस्वजावं कालातिचारं दीर्घस्थितिकमप्यायुः संवर्तयेत् । एतदुक्तं नवति । धर्मदेशनादि पुरुषविशेषं ज्ञात्वा विधेया । तद्यथा । कोपं पुरुषो राजादिः कंचन देयताविशेषं नतः कतरा दर्शनमाश्रितोऽनिगृहीतो न निगृहीतो वाऽयमित्येवं सम्यक् परिज्ञाय

साधु, धर्मेनी प्ररूपणा करे ॥ ११ ॥ (आहचहीयंसमुपेहमाणे के०) यथातथ्य सत्य मार्ग जे सूत्रगत ठे तेने आलोचतो सम्यक् प्रकारें अनुष्ठानने अन्यासतो यको (सवेहिं पाणेहिंणिहायदंमेके०) सर्व प्राणी मात्र जे त्रस अने स्थावर जीवोठे तेनो दंम एटले विना शत्रुं त्याग करीने प्राणांते पण धर्मेनुं उलंघन नकरे (एजीविपंणोमरणाहिकंखीके०) जीवितव्य अने मरणनी बांढारहित समतानावसहित यको (परिव्रज्झावजयाविष्ममुके के०) सुधो संयम पाले ते साधु बलथ एटले मिष्यात्व मोह गहनयकी विप्र मुक्त थाय तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥१३॥ इतिश्रीसूत्रकृतांगना प्रथमश्रुतस्कंध नेविपे यथातथ्य नामे तेरमां अध्ययननो अर्थ संपूर्ण थयो. ॥

॥ दीपिका-धीरोबुद्धिमान् श्रोतुः कर्मानुष्ठानं गुरुलघुकर्मत्वं वा तथा तदमभिप्रायं (विगिंच) त्रिवेचयेज्ज्ञानीयात् ज्ञात्वा च धर्मकथां कुर्वन् सर्वथा सर्वप्रकारेण पर्यद आत्मजावं मिथ्यात्वादिकं व्यपनयेत् विषयासक्तिं व्यपनयेत् । यतीरूपैर्नयनमनोहारिर्निर्जयावद्देः संतारजयकारिर्निस्तुष्टसत्त्वाविलुप्यंते धर्मात् बाध्यंते एवं विद्वान् पंडितो गृहीत्वा पराभिप्रायं त्रसस्थावरेन्योहितं धर्मं वदेत् ॥११॥ साधुर्देशनां कुर्वन् पूजनं वसुपात्रादिलानरूपं न बांढेत् नापिश्लोकं श्लाघां कामयेत् तथा श्रोतुः प्रियं राजकथादिकमप्रियं तदाश्रितदेवनिंदादिरूपं न कथयेत् । एवं सर्वान् दोषान् परिवर्जयेदना कुजः साधुरक्कपायी जवेत् ॥ १२॥ योयाथातथ्यं सम्यक्चारित्रं प्रेक्षमाणः पर्यालोचयन् सर्वेषु प्राणिषु दंडं हिंसां निधाय त्यक्त्वा जीवितमसंयमजीवितं न कांक्षेन्नापि मरणाजिकांक्षी स्यात् । तदेवं बलयेन मायामोहेन विप्रमुक्तः परिव्रजेत्संयमानुष्ठानं चरेत्साधुः । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १३ ॥ याथातथ्याख्यं त्रयोदशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका-अपिच । (कम्मंचतदं चेत्यादि) धीरोऽहोऽन्यः सद्बुध्यलंकृतोवा देशनावसरे धर्मकथाश्रोतुः कर्मानुष्ठानं गुरुलघुकर्मजावं वा तथा तदमभिप्रायं सम्यग्विवेचयेज्ज्ञानीयात् ज्ञात्वा च पर्यदनु रूपामेव धर्मकथिको धर्मदेशनां कुर्यात्सर्वथा यथा तस्य श्रोतुर्जीवादि पदार्थाविगमोजवति । यथाच मनो न दूष्यतेऽपितु प्रसन्नतां ब्रजत्येतदजिसंधिमानाह । विज्ञे पेण नयेदपनयेत्पर्यदः पापजावममुद्धमंतःकरणं तुशब्दादिशिष्टगुणारोपणं च कुर्यात् । आयाजावं ति क्वचित्पाठः । तस्यायमर्थः । आन्मजावोऽनादिजवान्यस्तोमिष्यात्वादिकस्तम पनयेद्यदिचात्मजावोविषयगृध्नुताऽतस्तमपनयेदिति । एतददर्शयति । रूपैर्नयनमनोहारि निः स्त्रीणामंगप्रत्यंगादिकटाहनिरीकृणादिजिरल्यसत्त्वाविलुप्यंते सद्धर्माद्वाध्यंते । किंचू तेरूपैर्नयावद्देः । नयमावदंति नयावद्धानि । इदं तावद्रूपादिविषयासक्तस्य साधुजनस्युपसा नानाविधाश्च कर्षणासिकाविकर्तनाविर्भवनाः प्रादुर्भवति जन्मांतरे तिर्यहन्रकादिके

યથાર્હં ધર્મદેશના વિધેયા । યથૈતદબુધ્વા કિંચિદ્ધર્મદેશનાદારેણ પરવિરોધઋદ્ધચોબ્રૂયાત્
સપરસ્માદૈદ્ધિકામુષ્મિકયોર્મરણાદિકમપકારં પ્રાપ્તુયાદિતિ । યતેવં તતોલધ્ધમનુમાનં
યેન પરાનિપ્રાયપરિજ્ઞાને સલબ્ધ્યાનુમાનઃ પરેષુ પ્રતિપાદ્યેષુ યથાયોગં યથાર્હપ્રતિપત્ત્યાઽ
ર્થાન્ સદ્ધર્મપરૂપણાદિકાન્ જીવાદીન્ સ્વપરોપકારાય બ્રૂયાદિતિ ॥ ૨૦ ॥

કમ્મં ચ ઠંદં ચ વિગિંચ ધીરે, વિણ્ઙ્કરં સવ્હ આયનાવં ॥ રૂ
વેહિં લુપ્પંતિ નયાવહેહિં, વિઙ્ગં ગદ્ધાય તસથાવરેહિં ॥ ૨૧ ॥
ન પૂયણં ચેવ સિલોયકામી, પિયમપ્પિયં કસ્સઙ્ ણો કરેઙ્કા ॥
સવે અણઠે પરિવજ્જયંતે, અણાઠલે યા અકસાઙ્ નિસ્કૂ ॥ ૨૨ ॥
આહત્તહીયં સમુપેહમાણે, સવેહિં પાણેહિં ણિહાય દંઢે ॥ ણો જી
વિયં ણો મરણાદિકં સ્વી, પરિવેઙ્કા વલયાવિપ્પસુકેત્તિવેમિ ॥
॥ ૨૩ ॥

इति श्रीआहत्तहियं नाम त्रयोदशमध्ययनं सम्मतं ॥

અર્થ—(કમ્મંચઠંદંચવિગિંચધીરે કે૦) ધૈર્યવાન બુદ્ધિમાન સાધુ દેશનાને અવસરે
શ્રોતાનો કર્મ દટલે અનુષ્ઠાન તથા ઠંદ દટલે ચિત્તનો જાવ એને જુદા જુદા જાણીને
એતાવતા સમ્યક્રીતે જાણીને યથાયોગ્ય જાવ ધર્મ કહે તથા (વિણ્ઙ્કરંસવ્હઆય
નાવંકે૦) તથા શ્રોતા પુરુષતું આયનાવ દટલે આત્મનાવ તે વિપયઽપર ગૃહપણું દટલે
મિથ્યા પરિણામ તેને સર્વથા પ્રકારે વિરોધે કરી નિર્ધટિ દટલે દૂરકરે અર્ને ગુણનેવિપે
તેને સ્થાપે (રૂવેહિંલુપ્પંતિનયાવહેહિં કે૦) વલી રૂપ જે સ્ત્રિયાદિકના અંગોપાંગના
જોવાવાલા એવા અલ્પ બુદ્ધિવાન બુદ્ધ પ્રાણી તે ધર્મચક્રી લોપાદે હહ લોકે હેદનાદિ
ક પીઢા પામે પરલોકે નરકાદિકના હઃખ પામે માટે એ નયના કરનારઽ એ ધર્મચક્રી
અટ કરે એમ કોઈ શ્રોતા કહે શ્રોતા સ્ત્રીનો ગૃહ હોય તેવારે અપવાદ ધરે (વિ
ઙ્ગગદ્ધાયતસથાવરેહિં કે૦) તેવારે પંક્તિ આગલાનો જાવ ગ્રહણ કરીને ત્રસ તથા
સ્થાવર જીવોને હિતનો કરનાર એવો ધર્મોપદેશ કરે ॥ ૨૧ ॥ (નપૂયણંચેવસિલોય
કામી કે૦) સાધુ દેશના આપતો ચકો પૂજન તથા વસ્ત્રાદિકના લાજની વાંઠા નકરે
તથા શ્લાઘા દટલે આત્માની પ્રશંસા તેની પણ વાંઠા નકરે તથા (પિયમપ્પિયંકસ્સઙ્
ણોકરેઙ્કા કે૦) રાગ અને દેવ કોઈની સાથે સર્વથા નકરે અથવા કોઈની નિંદા વિ
કથા પણ નકરે (સવેઅણઠેપરિવજ્જયંતે કે૦) એમ સર્વથા પ્રકારે અનિષ્ટ અનર્થકારી
એવી પૂજા સત્કારાદિક વસ્તુ તેને સમસ્તપણે વર્જે (અણાઠલેયાઅકસાઙ્નિસ્કૂ કે૦)
તથા અનાકુલ દટલે દ્વેષાદિક રહિત આલશરહિત તથા કપાયરહિત એવો ઠતો

साधु, धर्मेनी प्ररूपणा करे ॥ ११ ॥ (आहचहीयंसमुपेहमाणे के०) यथातथ्य सत्य मार्ग जे सूत्रगत ठे तेने आलोचतो सम्यक् प्रकारें अनुष्ठानने अन्यासतो थको (सर्वेहिं पाणेहिंणिहायदंमेके०) सर्व प्राणी मात्र जे त्रस अने स्थावर जीवोठे तेनो दंम एटले विना शत्रुं त्याग करीने प्राणांते पण धर्मेनुं उलंघन नकरे (एोजीविपंणोमरणाहिकंखीके०) जीवितव्य अने मरणनी बांवारहित समतानावसहित थको (परिव्रज्जावलयावि प्रमुक्के के०) सुधो संयम पाळे ते साधु वलय एटले मिथ्यात्व मोह गहनथकी विप्र मुक्त थाय तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥१३॥ इतिश्रीसूत्ररुतांगना प्रथमश्रुतस्कंध नेविपे यथातथ्य नामे तेरमां अध्ययननो अर्थ संपूर्ण थयो. ॥

॥ दीपिका-धीरोबुद्धिमान् श्रोतुः कर्मानुष्ठानं गुरुलघुकर्मत्वं वा तथा तदमनिप्रायं (विगिंच) त्रिवेचयेज्जानीयात् ज्ञात्वा च धर्मकथां कुर्वन् सर्वथा सर्वप्रकारेण पर्यद आत्मजावं मिथ्यात्वादिकं व्यपनयेत् विपयासक्तिं व्यपनयेत् । यतीरूपैर्नयनमनोहारिर्निर्जयावहैः संसारजयकारिर्निस्तुब्धसत्त्वाविलुप्यंते धर्मात् बाध्यंते एवं विद्वान् पंडितो गृहीत्वा परानिप्रायं त्रसस्थावरेज्योहितं धर्मं वदेत् ॥११॥ साधुर्देवशनां कुर्वन् पूजनं वसुपात्रादिलानरूपं न बांठेत् नापिश्लोकं श्लाघां कामयेत् तथा श्रोतुः प्रियं राजक थादिकमप्रियं तदाश्रितदेवनिंदादिरूपं न कथयेत् । एवं सर्वान् दोषान् परिवर्जयेदना कुजः साधुरकषायी जवेत् ॥ १२॥ योयाथातथ्यं सम्यक्चारित्रं प्रेक्षमाणः पर्यालोचय न् सर्वेषु प्राणिषु दंडं हिंसां निधाय त्यक्त्वा जीवितमसंयमजीवितं न कांक्षेन्नापि मरणा निकांक्षी स्यात् । तदेवं वलयेन मायामोहेन विप्रमुक्तः परिव्रजेत्संयमानुष्ठानं चरेत्साधुः । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १३ ॥ याथातथ्याख्यं त्रयोदशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका-अपिच । (कम्मचंदं चेत्त्यादि) धीरोऽङ्गोऽन्यः सद्बुध्मलंकृतोवा देशनायसरे धर्मकथाश्रोतुः कर्मानुष्ठानं गुरुलघुकर्मजावं वा तथा तदमनिप्रायं सम्यग्विवेचयेज्जानीयात् ज्ञात्वा च पर्यदगुरुपामेव धर्मकथिको धर्मदेशनां कुर्यात्सर्वथा यथा तस्य श्रोतुर्जीवादि पदार्थावगमोजवति । यथाच मनो न दूष्यतेऽपितु प्रसन्नतां ब्रजत्येतदजिसंधिमानाह । विज्ञे पेण नयेदपनयेत्पर्यदः पापजावमगुह्यमंतःकरणं तुशब्दाद्विशिष्टगुणारोपणं च कुर्यात् । आत्मजावं ति क्वचित्पाठः । तस्यायमर्थः । आत्मजावोऽनादिजवाज्यस्तोमिथ्यात्वादिकस्तम पनयेद्यदिवात्मजावोविषयगृध्नुताऽतस्तमपनयेदिति । एतदशीयति । रूपैर्नयनमनोहारि निः स्त्रीणामंगप्रत्यंगादिकटाकृतिरिदृणादिनिरल्पसत्त्वाविलुप्यंते सद्धर्माद्बाध्यंते । किंचू तेरूपैर्नयावहैः । नयमावहंति नयावहानि । इहैव तावद्रूपादिबिपयासक्तस्य साधुजनस्युप्ता नानाविधाभ कर्णनासिकाविकर्तनाविहंजनाः प्राड्जनेति जन्मांतरे तिपेहनरकादिके

यातनास्थाने प्राणिनोविषयासक्तवेदनामनुजवंतीत्येवं विद्वान् पंक्तितो धर्मदेशनानिज्ञो गृहीत्वा परानिप्रायं सम्यगवगम्य पर्यदं त्रसस्थावरैर्योहितं धर्ममाविर्भावयेत् ॥ ११ ॥ पूजासत्कारादिनिरपेक्षेण च सर्वमेव तपश्चरणादिकं विधेयं विशेषतोऽधर्मदेशनेत्येतदनि प्रायवानाह । (नपूयणंचेत्यादि) साधुर्देशनां विदधानोन पूजनं वस्त्रपात्रादिलानुरूप मज्जिकाङ्घ्रिनापि श्लाोकं श्लापां कीर्तिमात्मप्रशंसां कामयेदनिनिलपेक्षया श्रोतुर्यत्प्रियं राज कथाविकथादिकं ठलितकथादिकं च तथाऽप्रियं च तत्समाश्रितदेवताविशेषनिर्द्वादिकं न कथयेदरक्तद्विपृतया श्रोतुरनिप्रायमनिसमीक्ष्य यथावस्थितं कथयेत् । उपसंहारमाह । सर्वानर्थान् पूजासत्कारलानानिप्रायेण स्वरुतान् परद्रूपणतया च पररुतान् वर्जयन् परिहरन् कथयेदनाकुलः सूत्रार्थादनुचरन्नकषायोनिक्तुर्नवेदिति ॥ १२ ॥ सर्वार्थयनोप संहारार्थमाह । (आहत्तहीयमित्यादि) यथातथाज्ञावोयाथातथ्यं धर्ममार्गसमवरणा ख्याध्ययनत्रयोक्तार्थं तत्त्वं सूत्रानुगतं सम्यक्त्वं चारित्रं वा तत्प्रेक्ष्यमाणः पर्यालोचय न् सूत्रार्थं सदनुष्ठानतोन्वयसन् सर्वेषु स्थावरजंगमेषु सूक्ष्मबादरजेदन्निष्ठेषु पृथिवीकाया द्विषु दंडघंते प्राणिनोयेन सदंशः प्राणव्यपरोपणविधिस्तन्निधाय परित्यज्य प्राणात्ययेपि याथातथ्यं धर्मं नोद्धंघयेदिति । एतदेव दर्शयति । जीवितमसंयमजीवितं दीर्घायुष्कं वा स्थावरजंगमजंतुदंडेन नानिकाङ्क्षी स्यात् परीपहपरजितोवेदनासमुद्घातहृत्तोवा त वेदनासहमानोजलानलसंपातापादितजंतूपमर्देन नापि मरणानिकाङ्क्षी स्यात् । तदेवं याथातथ्यमुत्प्रेक्ष्यमाणः सर्वेषु प्राणिपूपरतदंशोपजीवितमरणानपेक्षी संयमानुष्ठानं चरे दुयुक्तविहारी नवेन्मेधावी मर्यादाव्यवस्थितोविदितवेद्योवा बलयेन मायारूपेण मोह नीयकर्मणा वा विविधं प्रकर्षेण मुक्तोविप्रमुक्तइति । इतिपरित्यगात्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्व वत् ॥ १३ ॥ समाप्तं च याथातथ्यं त्रयोदशमध्ययनमिति ॥

इदं ग्रंथं परित्याग नामा चौदमो अध्ययन कहेत्ते. तेरमां अध्ययनमां यथा सत्य पणो कह्यो ते यथा सत्य पणो तो बाह्यान्तररूप द्विविध परिग्रहना त्याग विना न थाय माटे आ चौदमां अध्ययनमां ग्रंथ परित्याग पणो कहेत्ते.

ग्रंथं विहाय इह सिक्कमाणो, उघाय सुवंचचेरं वसेज्जा ॥ उवा यकारी विणयं सुसिक्के, जे ठेय विणमायं न कुज्जा ॥ १ ॥ ज हा दियापोतमपत्तजातं, सावासगा पविउं मन्नमाणं ॥ तमंचाइयं तरुणमपत्तजातं, ढंकाइ अबत्तगमं हरेज्जा ॥ २ ॥

अर्थ—(ग्रंथ के०) धनधान्य हिरण्यादिक बाह्य ग्रंथ अने क्रोधादिक अन्तर ग्रंथ ए द्विविध ग्रंथने (विहाय के०) त्यागने (इह के०) आ प्रवचनने विवे (सिक्क

माणो के०) सम्यक् प्रकारे संयममार्गे शुद्धक्रियारूप शील सीखतो थको (उच्चायसु के०) संयमने विषे उद्यम करीने सुशोचन एवा (बंजचैरंवसेक्का के०) ब्रह्मचर्यव्रतनुं नव वाडसहित आश्रय करे (उवायकारीविणयंसुसित्के के०) तथा जावजीव शुधी उपायकारी एटले गुरुनी आझा पालतो शोचन प्रकारे करीने विनयज शीखे (जेठेय विष्णुमार्पनकुक्का के० जे माहा पुरुष ठे ते ए कार्यने विषे प्रमाद नकरे ॥ १ ॥ हवे गुरु उपदेशविना पोताने ठेदे गृह्यथको निकलीने जे एकाकी पणे विचरे तेने घणा दोषनी प्राप्ति थाय ते उपर दृष्टांत कहेते (जहादिया के०) यथा दृष्टांते जेम पक्षी ना (पोतअपत्तजात के०) बालक ने ज्यां सुधी पांख आवी नथी त्यांसुधी ते पांख विनानो एवो ठतो (सावासगापविउमन्नमाण के०) पोताना माला थकी उडवानी वां बा करतो थको पांख फडफडावे परंतु (तमंचाड्यं तरुणमपत्तजात के०) आकरो उ डीजवाने असमर्थ थाय अने तेने पांखो थकी हीन मांसपेत्ती समान एवो न्हानो तरु ण देखीने (ढंकाड्यवत्तगमहरेक्का के०) मांसाहारी एवा ढंकादिक पक्षीउ तेने अप हरीने तेनो विनाश करे ते बालक केचोठे तो के अव्यक्तगतासिवा असमर्थ एटले त्यां थी नाशी जवाने असमर्थ एवोठे ॥ २ ॥

॥ दीपिका-अथ चतुर्दश ग्रंथाध्ययनमारण्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (गंधमिति) इह प्रवचने ग्रंथं धनादिकं त्यक्त्वा शिक्षमाणोयहणसेवनाशिक्षां सेवमानः सङ्गुष्ठानेनोच्चाय सुष्ठु शोचनं ब्रह्मचर्यमाश्रित्य वसेत्तिष्ठेदाचार्यवचनस्यावपातोनिर्देशस्तत्कारी आचार्यक थितकारी विनयं सुष्ठु शिक्षेत् कुर्यात् तथा यश्चेकोनिपुणः स विप्रमादं विविधं प्रमादं न कुर्यात् ॥ १ ॥ यथादिजपोतः पक्षिशिर्गुर्नविद्यते पत्रजातं पक्षोद्भवोयस्य सोऽपत्र जातः पक्षहीनस्तं स्वकीयादावासकात् प्रवितुमुत्पतितुं मन्यमानं तत्र पतंतमुपलज्य तं (अचाड्यंति) पक्षानावाजंतुमसमर्थमपत्रजातमिति कृत्वा ढंकादयोमांसाहाराः सत्त्वा अव्यक्तगमं गमनाजावे नष्टमसमर्थं हरेयुर्व्यापादयेयुः ॥ २ ॥

॥ टीका-उक्तं त्रयोदशमध्ययनं सांप्रतं चतुर्दशमारण्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने याथातथ्यमिति सम्यक्चारित्रमचिहितं तच्च बाह्यान्तरग्रंथपरित्यागा दवदातं नवति । तत्तयागश्चानेनाध्ययनेन प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययन स्य चत्वार्यनुयोगद्वाराण्युपक्रमादीनि नवति । तत्रोपक्रमद्वारांतर्गतोऽर्थाधिकारोऽर्थः । त यथा । सबाह्यान्तरग्रंथपरित्यागोविधेयइति नामनिष्पन्ने तु निरूपे आदानपदाशुणनिष्प न्नत्वाच्च ग्रंथतइति नाम तं ग्रंथमधिकृत्य निर्मुक्तिरुदाह । " गंधोपुतुदिष्ठो, डविहो ति स्तो य द्वांति णायवो ॥ पवावण सिरकावण, पगवं सिरकावणाए उ " ॥ २९ ॥ (गं

योपुबुद्धिष्ठोऽस्यादि) ग्रंथोऽव्यजावचेदनिन्नः कुल्लकनैर्ग्रथं नाम उत्तराध्वयनेष्वध्वयनं । तत्र पूर्वमेव सप्रपंचोऽनिहितः । इह तु ग्रंथं व्यजावचेदनिन्नं यः परित्यजति शिष्यश्चाचारिकं वा ग्रंथं योधीते सशिष्योद्विधोद्विप्रकारोज्ञातव्योऽनवति । तद्यथा । प्रव्रज्या शिक्षया च । यस्य प्रव्रज्या दीयते शिक्षां वा यो ग्राह्यते स द्विप्रकारोऽपि शिष्य इह पुनः शिक्षा शिष्येण प्रकृतमधिकारोऽयः शिक्षां गृह्णाति शिक्षकस्तद्विद्ध्येह प्रस्ताव इत्यर्थः । यथाप्रतिज्ञातमधिकृत्याह । “सो सिस्कगो य इविहो, गृहणे आसेवणा य एणवो ॥ गृहणंमि होंति तिविहो सुत्ते अत्ते तडुनएय, ॥ ३० ॥ (सोसिस्कगोयइविहोऽत्यादि) यः शिक्षां गृह्णाति स द्विविधोद्विप्रकारकोऽनवति । तद्यथा । ग्रहणे प्रथममेवाचार्यादेः सकाशाद्विज्ञां इहामिज्ञातहकारादिरूपां गृह्णाति शिक्षति तथा शिक्षितां वाग्यस्यति अहर्निशमनुतिष्ठति स एवंविधो ग्रहणासेवनाचेदनिन्नः शिष्योऽज्ञातव्योऽनवति । तत्रापि ग्रहणपूर्वकमासेवनमिति कृत्वाऽऽदावेव ग्रहणशिक्षामाह । शिक्षया ग्रहणे उपादानेऽधिकृते त्रिविधोऽनवतीति शिक्षकः । तद्यथा । सूत्रेऽर्थे तडुनयेच सूत्रादीन्यादावेव गृह्णन् सूत्रादि शिक्षकोऽनवतीति जाव । सांप्रतं ग्रहणोत्तरजाविनीमासेवनामधिकृत्याह । “आसेवणाए इविहो, मूलगुणे चेव उत्तरगुणेय ॥ मूलगुणे पंचविहो, उत्तरगुणे वारसविहो उ” ॥ ३१ ॥ (आसेवनेऽत्यादि) यथावस्थितसूत्रानुष्ठानमासेवना तथा कारणानूतया द्विविधोऽनवति शिक्षकः । तद्यथा मूलगुणे मूलगुणविषये आसेवमानः सम्यक् मूलगुणानामनुष्ठानं कुर्वन् तथोत्तरगुणे चोत्तरगुणविषयं सम्यगनुष्ठानं कुर्वीणोद्विप्रकारोऽप्यासेवनाशिक्षकोऽनवति । तत्रापि मूलगुणे पंचप्रकारः । प्राणातिपातादिविरतिमासेवमानः पंचमहाव्रतधारणात्पंचविधोऽनवति मूलगुणेऽप्यासेवनाशिक्षकः । तथोत्तरगुणविषये सम्यक्पिंडविद्युध्यादिकान् गुणानासेवमानोत्तरगुणानासेवनाशिक्षकोऽनवति । ते चामी उत्तरगुणाः । पिंडस्त जावि सोही, समिईहो जावणा तवो इविहा ॥ पडिमा अजिगहा विय, उत्तरगुणमो वियाणाहि ॥ १ ॥ यदिवा सत्त्वप्येतेषु उत्तरगुणेषु प्रधाननिर्जराहेतुतया तपएव द्वादशगुणमुत्तरगुणत्वेनाधिकृत्याह । उत्तरगुणे उत्तरगुणविषये तपोद्वादशचेदनिन्नं यः सम्यक् विधत्ते स आसेवनाशिक्षकोऽनवतीति । शिष्योऽप्याचार्यमंतरेण न जवत्यतश्चाचार्यनिरूपणमाह । “आयस्तिं विय इविहो, पड्ढावंतो य सिक्खिवंतो या ॥ सिक्कावंतो इविहो गृहणे आसेवणे चेव ॥ ३२ ॥ गाहावंतो तिविहो, सुत्ते अत्तेय तडुनए चेव ॥ मूलगुणउत्तरगुणो, इविहो आसेवणाए उ” ॥ ३३ ॥ (आयस्तिं विय इत्यादिगाथादयं शिष्यापेक्षया हि आचार्योद्विधोद्विप्रकारः । एकोयः प्रव्रज्यां ग्राह्यत्यपरस्तु यः शिक्षामिति । शिक्षयन्नपि द्विविधः । एकोयः शिक्षाशास्त्रं ग्राहयति पाठ्यत्यपरस्तु तदर्थं दशविधचक्रवालसमाचार्यनुष्ठानतः सेवयति सम्यगनुष्ठानं कारयति ।

तत्र सूत्रार्थे तदुच्यते जेदाद्ग्राह्यन्नप्याचार्यस्त्रिधा जवति । आसेवनाचार्योऽपि मूलोत्तर
जेदाद्विधो जवति । गतो नाम निष्पन्नो निक्षेपस्तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्त्वजितादिगुणोपेतं
सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (गंयं विहेत्यादि) इह प्रवचने ज्ञातसंसारस्वभावः सन्
सम्यगनुष्ठानेनोद्धितोऽप्युच्यते आत्मा येन सग्रंथोधनधान्यहिरण्यदिपदचतुष्पदादिकस्तं
विहाय त्यक्त्वा प्रव्रजितः सन् उज्जानेनोद्धाय च ग्रहणरूपामासेवनारूपां च शिक्षां च
कुर्वाणः सम्यगासेवमानाः सुष्ठु शोचनं नवनिर्ब्रह्मचर्यगुप्तिनिर्गुप्तमाश्रित्य ब्रह्मचर्यं वसे
न्निष्ठेत् यदिवा ब्रह्मचर्यमिति संयमस्तदावसेत्तं सम्यक् कुर्यात् । आचार्यातिके याव
ज्जीवं वसमानो यावदप्युच्यते विहारं न प्रतिपाद्यते तावदाचार्यवचनस्यावपातो निर्देशस्त
त्कार्यावपातकारी वचननिर्देशकारी सदाज्ञाविधायी विनीयतेऽपनीयते कर्म येन सवि
नयस्तं सुष्ठु शिक्षेद्विदध्यात् ग्रहणासेवनान्यां विनयं सम्यक्परिपालयेदिति । तथा य
श्चेको निपुणः संयमानुष्ठाने सदाचार्योपदेशे वा विविधं प्रमादं न कुर्यात् । यथाहि
आतुरः सम्यग्वैद्योपदेशं कुर्वन् श्लाघां लज्जते रोगोपशमंचैवं साधुरपि सावद्यग्रंथपरि
हारी पापकर्मनेपजस्थाननूतान्याचार्यवचनानि विदधदपरसाधुन्यः साधुकारमशेषकर्म
ह्यं वा प्राप्नोतीति ॥ १ ॥ यः पुनराचार्योपदेशमंतरेण स्वहृदयतया गृह्णन्निर्गत्य एका
किंविहारितां प्रतिपद्यते सच बहुदोषजाग् जवतीत्यस्यार्थस्य दृष्टान्तमाविर्भावयन्नाह ।
(जहादिया इत्यादि) यथेति दृष्टान्तोपप्रदर्शनार्थः । यथा येन प्रकारेण द्विजपोतः प
क्षिशिखरव्यक्तस्तमेव विशिनष्टि । पतंति गृह्णति तेनेति पत्रं पक्ष्मुपेतं न विद्यते पत्रजातं प
क्षोद्भवोऽप्यस्यासावपत्रजातस्तत्र स्वकीयादावास्कात् स्वनीडात् लुभितुमुत्पतितुं मन्यमानं
तत्रतत्र पतंतमुपलज्ज्य तं द्विजपोतं (अचा इयंति) पक्ष्माणां वा जंतुमसमर्थमपत्रजात
मिति कृत्वा मांसपेशीकल्पं टंकादयः कृद्सत्त्वाः पिशिताशिनोऽव्यक्तगमं गमनाच्चावे
न प्रुमसमर्थं हरेषु श्रंश्वदिनोत्किप्य नयेषु व्यापादयेयुरिति ॥ २ ॥

एवं तु सेहंपि अपुष्ठधम्मं, निस्सारियं बुसिमं मन्नमाणा ॥ दि
यस्स ठावं च अपत्तजायं, हरिसुणं पावधम्मा अणेगे ॥ ३ ॥
उंसाणमिठे मणुए समाहिं; अणोसिए एतं करिंति एच्चा ॥ उं
जासमाणे दवियस्स वित्तं, ए णिक्खसे बहिया आसुपन्नो ॥ ४ ॥

अर्थ—(एवंतु के०) एरीते जेम ते अव्यक्त एवोजे पक्षीनो बालक तेनो बीजा टं
कादिक कुड् पक्षीउं विनाश करे तेम ते (सेहंपिअपुष्ठधम्मं के०) अगीतार्थे नवद्विही
त शिष्य पण (निस्सारियं बुसिमंमन्नमाणा के०) गृह्यरूप भाला थकी नीरुख्यो तो

पत्नी तेने अनेक क्लृप् पांखमीरूप जे ढंकपक्षीज ते पोताने वसगामी जाणता थका तेने विप्रतारीने संयमरूप जीवितव्य थकी चुकावे (दिव्यस्सगवंचअपत्तजायं के०) पां खरहित एवो जे पक्षीनो बालक तेनी पेरे ते अगीतार्थ शिष्यने (हरिसुणंपावधम्माअ एगे के०) ते पापधर्मि एवा अनेक पाखंमी तेने संयम थकी हरण करे ॥ ३ ॥ ए माटे चारित्रवान साधुए सर्वकाल गुरुपात्रे रहेवो ते कहेव्हे. (उताणमिष्ठेमणुएसमा हिं के०) जावजीव सुधी गुरुनी पात्रे रहेवानी वांढा करे जे सुसाधु ठे ते एवीज स न्मार्गरूप समाधिनी वांढा करे एटले परमार्थथकी मनुष्य तेनेज कहिए के जे गुरुकु लवासे वसतो थको पोताना जापेला अंगीकार करेजां सन्मार्गनो निर्वाह करे (अणो सिएणंतकरिणिणच्चा के०) गुरुकुलवासे अणवसतो एटले स्वहंदाचारी ठतो संसारनो अंत नकरे उलटो अनंत संसारी थाय संसारनी वृद्धि करे एवुं जाणीने (उतासमा एोदवियस्तवित्तं के०) सर्वकाल गुरुकुलवासे वज्ञे गुरुनी सेवा करे एम मुक्तिगमन योग्य साधुना आचारने अत्यंत दीपावतो थको जिनजापित धर्मेने दीपावे एवुं जा णीने (एणिकसेवहिया आसुपन्ने के०) आसुपद्म एटले जे पंमित होय ते गच्छथकी बाहेर नीकले नही अर्थात् स्वहंदी नथाय ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-दृष्टांतयोजनामाह । एवमुक्तप्रकारेण शिक्षकं नवदीक्षितं सूत्रार्थविकल मगीतार्थमपुष्टधर्माणां पाखंडिकाः प्रतारयन्ति प्रतार्यच गह्वान्निःसारयन्ति निःसारितंच सं तमस्माकं वक्ष्यमित्येवं मन्यमानाअज्ञातपक्षं द्विजशवं पक्षिपोतमिव ढंकादयः. पापक र्माणः कुतीर्थिकाः स्वजनाराजादयोवाऽनेके हतवंतोहरन्ति हरिष्यन्ति चेति काजत्रयो पक्षह्णार्थं जूतनिर्देशः ॥ ३ ॥ अवसानं गुरोरंतिके स्थानं समाधितन्मार्गानुष्ठानरूपं यावज्जीवमिष्ठेन्मनुजः साधुर्यावज्जीवं गुरुकुलवासी स्यादित्यर्थः । गुरोरंतिकेऽनुपितो ऽव्यवस्थितः कर्मणोऽनंतकरोऽतकारी नस्यादिति ज्ञात्वा गुरुं सेवेत तद्वहितस्य विद्वानमु पहासोचयेत् । यतः । नहि नवति निर्विगोपकमनुपासितगुरुकुलस्य विद्वानं ॥ प्रक टितपश्चाद्भागं, पश्यत नृत्यं मयूरस्य ॥ १ ॥ इवस्य मुक्तियोग्यस्य साधोर्वृत्तमनुष्ठानमु द्धासयन्ननुतिष्ठन् ननिष्कसेन्ननिर्गन्धेज्ज्वादेहिरायुप्रदः पंडितः ॥ ॥ ॥

॥ टीका-एवं दृष्टांतं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकं प्रदर्शयितुमाह । (एवंतुसेहंपीत्यादि) एवमि त्युक्तप्रकारेण । तुशब्दः पूर्वस्माद्विशेषं दर्शयति । पूर्वं ह्यसंज्ञातपक्षत्वादव्यक्तता प्रतिपा दिता इहत्वपुष्टधर्मतयेति । अयं विशेषोयथा द्विजपोतमसंज्ञातपक्षं स्वनीडाभिर्गतं क्लृप् सत्वाविनाशयति एवं शिष्यकमनिनवप्रव्रजितं सूत्रार्थानिष्पन्नमगीतार्थमपुष्टधर्माणां सम्यगपरिणतधर्मपरमार्थं संतमनेकपापधर्माणः पाखंडिकाः प्रकारयन्ति प्रतार्यच गह्वत

मुद्गान्निःसारयंति निःसारितं च संतं विषयोन्मुखतामापादितमपगतपरलोकजयमस्माकं
वश्यमित्येवं मन्यमानाः । यदिवा (वुसिति) चारित्रं तदसदनुष्ठानतो निःसारं मन्यमा
नाञ्ज्जातपदं द्विजशवकमिव पक्षिपोतमिव ढंकादयः पापधर्माणोमिष्यात्वाविरति
प्रमादकपायकलुपितांतरात्मानः कुतीर्थिकाः स्वजनाराजादयोवाऽनेके बहवोहृतवन्तोहरं
ति हरिष्यंति चेति कालत्रयोपलक्षणार्थं नूतनिर्देश इति । तथाहि । पापंढिका एवमगीता
र्थं प्रतारयंति । तद्यथा । गुणमदर्शनेनाग्निप्रज्वालनविषापहारशिखाञ्छेदादिकाः प्रत्यथा
दृश्यन्ते तथाऽपिमाद्यष्टगुणमैश्वर्यं च नास्ति तथा न राजादिनिर्वहुनिराश्रितं । चाप्यहिं
सोच्यते नवदागमे सापि जीवाकुञ्जत्वाद्धोकस्य दुःसाध्या नापि नवतां स्नानादिकं शौच
मस्तीत्यादिकानिः शवोक्तिनिर्दिष्टजालकवपानिर्मुग्धजनं प्रतारयंति स्वजनादयश्चैवं विप्र
लंजयंति । तद्यथा । न नवन्तमन्तरेणास्माकं कश्चिदस्ति पोषकः पोष्योवा त्वमेवास्माकं
सर्वस्वं त्वया विना शून्यमाजाति तथा शब्दादिविषयोपजोगामंत्रणेन सद्मर्माज्ञावयंति ।
एवं राजादयोपि इष्टव्यास्तदेवमष्टधर्माणमेकाकिनं बहुनिः प्रकारैः प्रतार्यापहरेयुरिति ।
॥ ३ ॥ तदेवमेकाकिनः साधोर्यताबहवोदोषाः प्राङ्मूर्खव्यतः सदा गुरुपादमूले स्थातव्य
मित्येतद्वर्शयितुमाह । (उताणमिहेइत्यादि) अवसानं गुरोरंतिके स्थानं तथावज्जीवं
समाधिं सन्मार्गानुष्ठानरूपमिहेदजिलपेन्मनुजोमनुष्यः साधुरित्यर्थः । स एव परमार्थ
तोमनुष्योयोयथाप्रतिज्ञातं निर्वाहयति । तच्च सदागुरोरंतिके व्यवस्थितेन सदनुष्ठान
रूपं समाधिमनुपालयता निर्वाह्यते नान्यथेत्येतद्वर्शयति । गुरोरंतिकेऽनुपितोव्यवस्थि
तः स्वहृदविधायी समाधिः सदनुष्ठानरूपस्य कर्मणोयथाप्रतिज्ञातस्य वा नांतकरोनव
तीति ज्ञात्वा सदा गुरुकुलवासीऽनुसर्तव्यस्तद्विहितस्य विज्ञानमुपहास्यप्रायं नवतीति ।
उक्तं च । नहि नवति निर्विगोपकमनुपालितगुरुकुलस्य विज्ञानं ॥ प्रकटितपश्चाद्भागं प
श्यत नृत्यं मयूरस्य ॥ १ ॥ तथा जांगलविलग्रवालुकां पार्श्वप्रहारेण प्रयुणां दृष्ट्वाऽपरो
ऽनुपालितगुरुरङ्गोराङ्गीं संजातगलगंडां पार्श्वप्रहारेण व्यापादितवानित्यादयोऽनुपालि
तगुरोर्बहवोदोषाः संसारवर्धनायाजनवन्तीत्यवगम्यानया मर्यादया गुरोरंतिके स्थातव्यमि
ति दर्शयति । अवज्ञासयन्नृजासयन् सन्मगनुतिष्ठन् इव्यस्य मुक्तिगमनयोग्यस्य सत्सा
धोरागधेपरहितस्य सर्वज्ञस्य व्यावृत्तमनुष्ठानं तत्सदनुष्ठानतोऽवज्ञासयेद्धर्मकथिकः कथ
नतोवोज्ञासयेदिति । तदेवं यतो गुरुकुलवासोबहूनां गुणानामाधारो नवत्यतो न निष्कसे
न्न निर्गच्छेत् गद्यानुर्वतिका वा बहिः स्वेष्टाचारी न नववेदाशुप्रज्ञ इति क्षिप्रप्रज्ञस्तदंतिके निव
सन् विषयकपायान्यामात्मानं ह्रियमाणं ज्ञात्वा क्षिप्रमेवाचार्योपदेशात्स्वतएव वा निव
र्तयति तत्समाधौ व्यवस्थापयतीति ॥ ४ ॥

जे ठाणउं थं सयणासणे थ, परक्रमे यावि सुसाहुचुत्ते॥समितीसु
गुत्तीसु थ आयपन्ने, वियागरिते थ पुढो वएजा ॥५॥ सद्वाणि
सोच्चा अडु जेरवाणि, अणासवे तेसु परिवएजा ॥ निदं च नि
स्कू न पमाय कुळा, कदं कदं वा वितिगिह तित्ते ॥ ६ ॥

अर्थ—(जेके०) जे वैराग्य आदरी चारित्रवंत थको (ठाणउं थ के०) स्थान आ
श्री कायोत्सर्गादिकने विपे (सयणासणे थ-के०) तथा शयन थने आसनने विपे च
कार शब्दयकी गमनने विपे (परक्रमेयावि के०) पराक्रम एटले बल फोरवे ते केवो
थको फोरवे तोके (सुसाहुचुत्ते के०) रुढा आचारसहित एवो ठतो (समितीसुगुत्ती
सुयआयपत्ते के०) पांच समिति थने त्रण गुप्तिने विपे आयपन्न एटले सम्यक् जाण
(वियागरितेथपुढोवएजा के०) अथवा अन्यने उपदेश देतो ते उपदेशने गुरु प्रासाद
यकी जाणीने तेने जुदो जुदो विचार कहे. ॥५॥ (सद्वाणिसोच्चाअडुजेरवाणि के०) शब्द
ते वंशना वीणादिक कर्णने सुखना करनार तथा जैरव एटले कर्णने दुःखना करनार एवा
शब्द सांनलीने (अणासवे के०) ते शब्दादिकने विपे राग द्वेष रहित एवो ठतो (सुप
रिवएजा के०) सूधो संयम पाले (निदंचनिसकूनपमायकुळा के०) तथा निशरूप जे
प्रमाद ते पण निहु नकरे ए प्रकारे प्रवर्ततो (कदंकदंवावितिगिहतिने के०) कोई
पण प्रकारे वितिगिह एटले संदेह तेथकी निःक्रांत थाय एटलेसंदेह रहित थाय. ॥६॥

॥ दीपिका—प्रव्रज्यां प्रति उद्यतो नित्यं गुरुकुलवासतः स्थानतश्च स्थानमाश्रित्य तथा
शयनतश्चासनतः । चकाराजमनमाश्रित्य तथा तपश्चरणादौ पराक्रमतश्च साधोरुद्यतविहा
रिणो ये समाचारास्तैः समायुक्तः स्थानशयनासनादावुपशुक्त इत्यर्थः । समितिषु गुप्तिषु
चागता उत्पन्ना प्रज्ञा यस्य स आगतप्रज्ञाः संजातरुत्याकृत्यविवेकः स्वतः स्यात् । परस्या
पि व्याकुर्वत् कथयत् पृथक् समितिगुप्तीनां पालनं तत्फलंच वदेत् ॥५॥ शब्दान् मनो
हरान् श्रुत्वाऽथवा जैरवान् कर्णकटून् श्रुत्वा तेषु शब्देष्वनाश्रयोमध्यस्थोऽनूत्वा परिव्रजे
त्संयमानुष्ठायी स्यात् । तथा निशं प्रमादरूपां निहुनेकुर्यात् । तदेवं गुरुपदेशात् कथं
कथमपि विचिकित्सां विवृतिरूपां वित्तीर्णो निष्क्रांतः स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका—तदेवं प्रव्रज्यामन्युद्यतो नित्यं गुरुकुलमावसन् सर्वत्र स्थानशयनासनादावु
पशुक्तोऽभवति तदुपशुक्तस्य च गुणमुद्भाषयन्नाह । (जेठाणउं थइत्यादि) योहि निर्वि
सुसंसारतया प्रव्रज्यायामन्युद्यतो नित्यं गुरुकुलवासतः स्थानतश्च स्थानमाश्रित्य तथा

शयनतश्चासनतः । एकश्रकारः समुच्चये द्वितीयोऽनुक्तसमुच्चयार्थः । चकाराज्जनमाश्रित्यागमनंच तथा तपश्चरणादौ पराक्रमतश्च साधोरुद्युक्तविहारिणोये समाचारास्तैः समा युक्तः सुसाधुर्हि यत्र स्थानं कायोत्सर्गादिकं विधत्ते तत्र सम्यक्प्रत्युपेक्षणादिकां क्रियां करोति कायोत्सर्गं च मेरुरिव निष्प्रकंपशरीरोनिस्पृहोविधत्ते तथा शयनं च कुर्वन् प्रत्युपेक्षस्तं संस्तारकं तद्भुवं कार्यं वोचितकाले गुरुनिरनुज्ञातः स्वपेक्षत्रापि जाग्रदिव नात्यंतं निःसहइति । एवमासनादिष्वपि तिष्ठता पूर्ववत्संकुचितगात्रेण स्वाध्यायध्यानपरायणे न सुसाधुना जवितव्यमिति । तदेवमादिसुसाधुक्रियायुक्तो गुरुकुलनिवासी सुसाधुर्न च तोति स्थितं । अपिच गुरुकुलवासे निवसन् पंचसु समितिष्वीर्यासमित्यादिषु प्रविचाराऽप्रविचाररूपासु तथा तिसृषु च गुप्तिषु प्रविचाराप्रविचाररूपासु आगतोत्पन्ना प्रज्ञा यस्यासावागतप्रज्ञः संजातकर्तव्याकर्तव्यविवेकः स्वतो जवति परस्यापिच आकुर्वन् कथयन् पृथक्पृथक् गुरोः प्रसादात्परिज्ञातस्वरूपः समितिगुप्तीनां यथावस्थितस्वरूपप्रतिपालनं तत्फलंच वदेत्प्रतिपादयेदिति ॥ ५ ॥ ईर्यासमित्याद्युपेतेन यद्विधेयं तददर्शयितुमाह । (सदाणीत्यादि) शब्दान् वेणुवीणादिकान् मधुरान् श्रुतिपेशलान् श्रुत्वा समाकर्ण्यऽथ नैरवान् जयावहान् कर्णकटूनाकर्ण्य शब्दानाश्रवति तान् शोजनत्वेनाशोजनत्वेन वा गृह्णातीत्याश्रवोनाश्रवोऽनाश्रवस्तेष्वनुकूलेषु प्रतिकूलेषु श्रवणपथमुपगतेषु शब्देष्वनाश्रवोमध्यस्थो रागद्वेपरहितो जूत्वा परिसमंताद् ब्रजेत्परिब्रजेत् संयमानुष्ठायी जवेत्तथा निष्ठां च निष्ठाप्रमादंच निष्ठुः तत्साधुः प्रमादांगत्वान्न कुर्यात् । एतद्धर्कं जवति । शब्दाश्रवनिरोधेन विषयविषयप्रमादो निषिद्धो निष्ठा निरोधेन निष्ठाप्रमादश्च शब्दादन्यमपि प्रमादं विकथाकपायादिकं न विदध्यात् । तदेवं गुरुकुलवासात् स्थानशयनासनसमितिगुप्तिष्वगतप्रज्ञः प्रतिपिदसर्वप्रमादः सज्जुरोरुपदेशादेव कथंकथमपि विचिकित्सां चित्तविद्धुतिरूपां वितीर्णांऽतिक्रांतो जवति । यदिवा मज्जूहीतोयं पंचमहाव्रतजारोऽतिदुर्वहः कथंकथमप्यं तं गृहेदित्येवं जूतां विचिकित्सां गुरुप्रसादाद्वितीर्णो जवति । अथवा यां कांचिच्चित्तविद्धुतिं देशसर्वगतां तां कृत्स्नां गुर्वतिके वसन् वितीर्णो जवत्यन्येषामपि तदपनयनसमर्थः स्यादिति ।

महरेण वुड्डेण एणुसासिए उ, रातिणिण्णावि समवएणं ॥ स
म्मं तयं थिरतो णाजिगठे, णिळंतए वा वि अपारएसे ॥ ७ ॥
विउठितेणं समयाणुसिठे, महरेण वुड्डेण उ चोइएय ॥ अणु
ठियाए घडदासिए वा, अगारिणं वा समयाणुसिठे ॥ ८ ॥

अर्थ-महरेणवुड्डेणएणुसासिएवराके०) ते साधु गुरु सन्मुख वसतो कोइ कारणे प्र

मादे खलनां पाय्यो ठतो तेने न्हाने अथवा वडेराये शीखामण दीधी ठतां (रायंणि एणाविसमवणं के०) अथवा रत्नाधिक जे आचार्य अथवा सरखा पर्याय वालाये शीखामण आपीठतां (सम्मंतयंधिरतोणाजिगळे के०) तेमनी शीखामण सम्यक् प्रकारे नमाने (णिज्जंतएवाविअपारएसे के०) ते संसार प्रवाहे वाहाडीजतो संसारनो पारंगामी नथाय एटले मुक्तिगामी नथाय ॥ ७ ॥ (विवृष्टिते के०) अन्यतीर्थिक अथवा गृहस्थ तेणे साधुने (समयाणुसिद्धे के०) सिद्धांतने अनुसारे शीखव्यो ठतो एटले जेवीरीते तमे समाचरोठो तेम तमारा आगमने विपे कसुं नथी (महरेणबुडेंण उचोइया के०) तथा न्हाने अथवा महोटे शीखामण चोयणा आपी ठता (अञ्जु छियाएघडदासिएवा के०) एटले अत्यंत कार्यनी करनारी तथा पाणीनी जरनारी एवी दासी तेणे (आगारिणंवासमयाणुसिद्धे के०) सिद्धांतने अनुसारे चोयणा कसो ठतो एटले जेम तमे चालोठो तेम गृहस्थ पण नचाळे इत्यादिक वचने करी चोयणा कसो ठतो शुं करे ते कहेवे ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—सत्ताधुर्गुरुसमीपे वसन् उहरेण लघुना वृद्धेन वाऽनुशासितः प्रमादाचरणनिषिद्धः । अथवा वयोधिकेन पर्यायज्येष्ठेन समवयसा वाऽनुशासितः कुप्यति तदनुशासनं सम्यक्स्थितोऽपुनःकरणतया नानिगृह्णन्नप्रतिपद्येत । अप्रतिपद्यमानश्च संसारप्रवाहे नीयमानोन संसारपारगः स्यात् ॥ ७ ॥ विरुद्धोद्धानेनोद्धितोऽनुशासितोऽन्यतीर्थिको गृहस्थो वा मिथ्यादृष्टिस्तेन प्रमादस्खलितोऽचोदितः स्वसमयेन । तद्यथा । नैवंविधमनुष्ठानं नवतामागमेव्यवस्थितमिति । तथा उहरेण लघुना वृद्धेन वाऽनाचारे प्रवृत्तश्चोदितस्तथाऽतीवाऽकार्यकरणं प्रति उद्धिताऽथवा दासीत्वेनात्यंतमुद्धिता तथा । तथा दास्या अपि दासीत्वेन घटदाम्या जलवाहिन्यापि चोदितोन क्रोधं कुर्यात् तथाऽगारिणां गृहस्थानां यः समयोऽनुशासितो गृहस्थानामप्येतन्नप्युज्यते कर्तुं किं पुनः साधूनामिति चोदितोऽपि न कुप्येत् ॥ ७ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (उहरेणेत्यादि) सगुर्वतिके निवसन् कचित् प्रमादस्खलितः सन् वयःपर्यायान्यां कुल्लकेन लघुना चोदितः प्रमादाचरणं प्रतिषिद्धस्तथा वृद्धेन वा वयोधिकेन श्रुताधिकेन वाऽनुशासितोऽनिहितः । तद्यथा । नवविधानामीदृक्प्रमादाचरणमासेवितुमशुक्तं । तथा रत्नाधिकेन वा प्रव्रज्यापर्यायाधिकेन श्रुताधिकेन वा समवयसा वाऽनुशासितः प्रमादस्खलितोऽचरणं प्रति चोदितः कुप्यति । यथाहमप्यनेन रं कप्रायेणोत्तमकुलप्रसूतः सर्वजनसंमतइत्येवं चोदितइत्येवंमनुशास्यमानोन मिथ्यादृष्टतं ददाति न सम्यगुद्धानेनोत्तिष्ठति-नापि तदनुशासनं सम्यक्स्थितोऽपुनःकरणतया नि

गच्छेत् प्रतिपद्यते चोदितश्च प्रतिचोदयेदसंस्थकप्रतिपाद्यमानश्चासौ संसारस्तोतसा नीय मानउद्यमानोऽनुशास्यमानः कुपितोसौ न संसारार्णवस्य पारगोभवति । यदिवोऽऽचा योदिना सङ्पदेशदानतः प्रमादस्खलितनिवर्तनतोमोहं प्रति नीयमानोप्यसौ संसारस मुद्स्य तदकरणतोऽपारगएव जवतीति ॥ ४ ॥ सांप्रतं स्वपद्मचोदनानंतरतः स्वपरचोद नामधिरुत्याह । (विञ्चिष्टिणमित्यादि) विरुद्धोद्धानेनोद्भितोव्युद्भितः परतीर्थिकोगृह स्थोवा मिथ्यादृष्टिस्तेन प्रमादस्खलितोचोदितः स्वसमयेन तद्यथा नैवविधमनुष्ठानं जव तामागमे व्यवस्थितं येनानिप्रवृत्तोति । यदिवो व्युद्भितः संयमादृष्टस्तेनापरः साधुः स्खलितः सन् स्वसमयेनार्हत्प्रणीतागमानुसारेणानुशासितोमूलोत्तरगुणाचरणो स्खलितः संचोदितश्चागमं प्रदर्शयानिहितः । तद्यथा । नैतत्स्वरितगमनादिकं जवतामनुज्ञातमि ति । तथान्येन वा मिथ्यादृष्ट्यादिना कुक्षकेन लघुतरेण वयसा वृद्धेन वा कुत्सिताच्चा रप्रवृत्तश्चोदितस्तुब्दात्समानवयसावा तथातीवाकार्यकरणं प्रति उद्भिता अत्युद्भिता । यदि वा दासीत्वेन अत्यंतमुद्भिता दास्याश्चपि दासीति । तामेव विशिनष्टि । घटदास्या जल वाहिन्यापि चोदितो न क्रोधं कुर्यात् । एतदुक्तंभवति । उद्भितयापि कुपितयापि चोदि तः स्वहितं मन्यमानः सुसाधुर्नकुप्येत् किंपुनरन्येनेति । तथा अगारिणां गृहस्थानां यः समयोनुष्ठानं तत्समयेनानुशासितोगृहस्थानामपि एतन्नयुज्यते कर्तुं यदारब्धं जवतेत्ये वमात्मावमेनापि चोदितोममैवतत्रैवइत्येवंमन्यमानोमनागपि न मनोदूपयेदिति ॥ ७ ॥

ए तेसु कुक्षे ए य पवहेजा, ए यावि किंची फरुसं वदेजा ॥ तद्वा करिस्संति पडिस्सुणेजा, सेयं खु मेयं ए पमाय कुजा ॥ ए ॥ व एंसि मूढस्स जहा अमूढा, मग्गाणुसासंति हितं पयाणं ॥ तेणे व मसं इणमेव सेयं, जमे बुहा समणुसासयंति ॥ १० ॥

अर्थ—(एतेसुकुक्षे ए य पवहेजा के०) ते शीखामण आपनारना उपर ते साधु क्रो ध नकरे तथा तेने व्यथे नही एटले दंडादिके प्रहार करीने तेने पीडा उत्पन्न करे न ही तथा (एयाविकिंचीफरुसंवदेजा के०) तथा किंचित् मात्र कठोर वचन बोले नही परंतु तेमना वचन सांजलीने आवीरीते कहे के (तद्वा करिस्संति पडिस्सुणेजा के०) जेम तमे कहोठो हुं तेमज करीश एम तेना वचन मान्य करे (सेयंखुमेयं ए पमाय कु जा के०) मनमां एम विचारेजे मने एहिज शिक्षारूप श्रेयकारी दान आपेठे एवं जा णीने प्रमाद नकरे ॥ ए ॥ (वणंसिमूढस्सजहा अमूढा के०) जेम वन एटले गहन अटवीने धिपे कोइएक मूर्ख दिशिमूढ थइ जूले पडथो तेने कोइक अमूढ पुरुष मार्गीहुं देखामनार (मग्गाणुसासंति हितं पयाणं के०) प्रजालोकने हितकारी एवो मार्ग देखाहे

५१८ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे चतुर्दशमध्यायनं.

ए दृष्टान्ते शिष्य पण एम जाणे जे (तेणेवमसंज्ञणमेवसेयं के०) मुजने एहिज शि
द्धानो मार्ग श्रेयकारी कहेढे (जमेबुद्वासमणुसासयंति के०) जे मुजने बुद्ध पंडित गु
रु आचार्यादिक सम्यक् रीते पुत्रनीपरे शिखामण शिद्धा आपेढे ते शिखामणने श्रेयका
री मानीने आदरे ॥ १० ॥

॥ दीपिका—तेषु स्वजितनोदकेषु न कुप्येत् । यतः । आकुपेनमतिमतातत्त्वार्थविचारणे
मतिः कार्या । यदि सत्यं कः कोपः स्यादनृतं किंनु कोपेन ॥ १ ॥ तथा तं नोदकं न
प्रव्यथेत न दंढादिप्रहारेण पीमयेत् । नचापि किंचित्स्वरूपं, पीडाकारि वदेत् नोदितश्च त
था करिष्यामीति प्रतिशृणुयादंगीकुर्यात् इदं नोदनं, ममश्रेयोयतएतज्ज्ञात्कचित्प्रमादं
न कुर्यात् ॥ ९ ॥ वने मूढस्य दिग्भ्रातस्य कस्यचिद्यथाऽमूढामार्गज्ञामार्गमनुशासंति
कथयंति । किंनूतं मार्गं प्रजानां हितं । एवं तेनाप्यसदनुष्ठापिना नोदिते न कुपितव्यं
किंतु ममैवं श्रेय इति मंतव्यं । यदेतद्बुद्धाः सम्यगनुशासयंति सन्मार्गे प्रापयंति ॥ १० ॥

॥ टीका—एतदेवाह । (एतत्सुकुक्षेत्रादिव्यादि) तेषु स्वरूपक्षेत्रेषु स्वजितचोदकेष्व
ह्महितं मन्यमानो न कुप्येदन्यस्मिन् वा दुर्वचनेऽजिहिते न कुप्येदेवं चिंतयेत् । आ
कुपेन मतिमता तत्त्वार्थविचारणे मतिः कार्या ॥ यदि सत्यं कः कोपः स्यादनृतं किंनु
कोपेन ॥ १ ॥ तथा नाप्यपरेण स्वतोऽधमेनापि चोदितोऽर्हन्मार्गानुसारेण लोकाचार
गत्वा वाऽजिहितः परमार्थं पर्यालोच्य तं चोदकं प्रकर्षेण व्यथेदंढादिप्रहारेण पीमयेन्न
चापि किंचित्स्वरूपं तत्पीडाकारि वदेत् ब्रूयात् । ममेवायमसदनुष्ठापिनोदोपोयेनायम
पि मामेवं चोदयति चोदितश्चैवंविधं जवता असदाचरणं न विधेयं । एवंविधे च पूर्वपि
निरनुष्ठितमनुष्ठेयमित्येवविधवाक्यं तथा करिष्यामीत्येवं मध्यस्थवृत्त्या प्रतिशृणुयादनु
तिष्ठेच्च मिथ्याङ्गुष्ठादिना निवर्तते । यदेतच्चोदनं नामेतन्ममैवश्रेयोयतएतज्ज्ञात्कचि
त्पुनः प्रमादं न कुर्यान्निवासदाचरणमनुतिष्ठेदिति ॥ ९ ॥ अम्यार्थस्य दृष्टान्तं दर्शयितुमा
ह । (वणंसीत्यादि) वने गहने महाटव्यां दिग्भ्रमेण कस्यचिद्व्याकुलितमतेर्नष्टसत्त्व
यस्य यथा केचिदपरे कृपाकृष्टमानसाऽमूढाः सदसन्मार्गज्ञाः कुमार्गपरिहारेण प्रजानां
हितमशोपापायरहितमीप्सितस्थानप्रापकं मार्गं पंथानमनुशासंति प्रतिपादयंति । सच तैः
सदसद्विवेकिभिः सन्मार्गावतरणमनुशासितआत्मनः श्रेयोमन्यते । एवं तेनाप्यसदनु
ष्ठापिना चोदितेन नकुपितव्यमपि तु ममायमनुग्रह इत्येवं मंतव्यं । यदेतद्बुद्धाः सम्यग
नुशासयंति सन्मार्गेऽवतारयंति पुत्रमिव पितरस्तन्ममैवश्रेय इति मंतव्यं ॥ १० ॥

अहं तेण मूढेण अमूढगरुस, कायव पूया सविसेसजुत्ता ॥ एउ
वमं तच्च उदाहु वीरे, अणुगम्म अवं उवणेति सम्मं ॥ ११ ॥

ऐता जहा अंधकारंसि राउ, मग्गं ए जाणाति अप्रस्समाणे॥
से सूरिअस्स अप्पुग्गमेणं, मग्गं वियणाइ पागसियंसि ॥१९॥

अर्थ—(अहतेणमूढेण अमूढगस्स के० हवे ते मूर्ख पुरुषे मार्ग पामे उते मार्गनो देखाडनार जे अमूढ पुरुष तेनो उपकार जाणीने (कायवपूयासविसेसजुता के०) तेनी सविशेष विस्तार युक्त पूजा करवी (एवंमंतबउदाहुवीरे के०) उपमां त्यां कही को एो कही तोके श्रीवीरपरमेश्वरे कही (अणुगम्मअउं उवणेतिसम्मं के०) ते पुरुष अर्थ एटले परमार्थ जाणो सम्यक् प्रकारे पोताने तेनो करेलो उपकार जाणी एम विचारे जे आ पुरुषे मने मिथ्यात्वरूप गहन वनना दुःख थकी रुनो उपदेश आप्णीने गोमाव्योठे तेमाटे एनी नक्ति करवी ॥ ११ ॥ (ऐताजहाअंधकारंसिराउ के०) जेम ऐता एटले मार्गनो जाण पुरुष चहु सहित उता पण अत्यंत अंधकारमय रात्रीने विपे (मग्गंजाणातिअप्रस्समाणे के०) मार्गने नजाणे केमके अंधकारमां दृष्टी पडे नही माटे अणदेखतो उतो मार्गनजाणे (सेसूरिअस्सअप्पुग्गमेणं के०) परंतु तेज पुरुष सूर्योदय थयाथी अंधकार विनाश पामे तेवारे (मग्गंवियाणातिपागसियंसि के०) सर्व जगतमां विशेष प्रकाश थयो उता वली सम्यक् प्रकारे तेमार्गने जाणे ॥ १२ ॥

॥ इपिका—यथा तेन मूढेन सन्मार्गे प्रापितेन तस्यामूढस्य सन्मार्गोपदेष्टुः पुलिंदा देरपि पूजा विशेषयुक्ता कर्तव्या । एतामुपमामुदाहृतवान् कथितवान् वीरस्तीर्थकृत् अनुगम्य ज्ञात्वार्थं परमार्थं सम्यगात्मन्युपनयति परमोपकारं । कोर्थः । अहमनेन मिथ्यात्ववनाङ्गान्मरणाद्यनेकोपध्वबहुजात्सुपदेशदानेनोच्चारितस्ततोमयाऽस्य परमोपकारिणोविनयादिभिः पूजा कर्तव्येति । यथा । गेहम्मि अग्निजाला, उलंमि जहाण मउज माणंमि ॥ जो बादेइ सुयंत, तो तस्स जणो परमबंधुइति ॥११॥ यथा महाप्रकारायां रात्रौ नेता नायकोऽटव्यादौ स्वन्यस्तप्रदेशोपि मार्गं न जानाति स्वहस्तादिकमप्यप्रश्यत् । सएव नेता सूर्यस्यान्युजमेनोदयेन प्रकाशिते दिक्चक्रे मार्गं विशेषेण जानाति॥१२॥

॥टीका—पुनरप्यस्यार्थस्य पुष्टवर्थमाह । (अहतेणेत्यादि) अथेत्यानंतर्यार्थे वाक्योपन्यासार्थे वा । यथा तेन मूढेन सन्मार्गावतारितेन तदनंतरं तस्यामूढस्य सत्पथोपदेष्टुः पुलिंदादेरपि परमुपकारं मन्यमानेन पूजा विशेषयुक्ता कर्तव्या । एवमेतामुपमामुदाहृतवान् निहितवान् वीरस्तीर्थकरोन्योवा गणधरादिकोऽनुगम्य बुध्वाऽर्थं परमार्थं चोदनाकृतं परमोपकारं सम्यगात्मन्युपनयति । तद्यथाऽहमनेन मिथ्यात्ववनाङ्गान्मरणाद्यनेकोपध्वबहुजात्सुपदेशदानेनोच्चारितस्ततोमयाऽस्य परमोपकारिणोऽन्युद्यानविनयादिभिः

वतरणश्चक्रुपा घटादीन् पश्यति जनस्तथा जिनागमेनापि जीवादयः पदार्थालक्षयंत्यस्य
त्यर्थः ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वमधस्तिर्यक्च दिक् त्रसाश्च ये स्थावराः सूक्ष्मादरादिज्जिनाश्च ये प्रा
णिनस्तेषु सदायत्तः परिव्रजेत् संयमानुष्ठायी जवेत् तथाऽविकंपमानः संयमादविचलन
तेषु प्राणिषु मनसापि प्रदेषं न गच्छेत् ॥ १४ ॥

॥ टीका—एवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकमधिरुत्याह । (एवंतुसेहेत्यादि) यथा ह्यसा
बंधकारावृतायां रजन्यामतिलगहनायामटव्यां मार्गं न जानाति सूर्योऽजमेनापनीते तमसि
पश्चाज्ज्ञानात्तेयं तु शिष्यकोऽजिनवप्रव्रजितोपि सूत्रार्थानिष्पन्नोऽपुष्टोऽपुष्कलः सम्यगपरि
ज्ञातोऽर्थमैः भुतचारित्राख्योऽर्गतिप्रसृतजंतुधरेण स्वनावोयेनास्तावपुष्टधर्मा सचाऽगीतार्थसू
त्रानिज्ञत्वादबुध्यमानोऽर्थमैः जानातीति न सम्यक् परिच्छिनत्ति । स एव तु पश्चाज्जुल्लुजवा
साज्जिनवचनेन कोविदोऽन्यस्तसर्वज्ञप्रणीतागमत्वान्निष्ठुण सूर्योदयेऽपगतावरणश्चक्रुपेव य
थावस्थितान् जीवादीन् पदार्थान् पश्यति । इदमुक्तंभवति । यथाहि इन्द्रियार्थसंपर्कोत्सा
ह्यात्कारितया परिस्फुटाघटपटादयः पदार्थाः प्रतीयन्ते एव सर्वज्ञप्रणीतागमेनापि सूक्ष्मव्य
वहितविंश्रुष्टस्वर्गापवर्गदेवतादयः परिस्फुटानिःशंकं प्रतीयन्तइति । अपिच कदाचिच्च
क्रुपान्यायानूतोऽप्यर्थोऽन्यथा परिच्छिद्यते । तद्यथा । मरुमरीचिकानिचयोजलघ्रांत्या किञ्च
कनिचयोग्याकारेणापीति । नच सर्वज्ञप्रणीतागमस्य केचिदपि व्यभिचारः । तद्व्यभि
चारे हि सर्वज्ञत्वहानिप्रसंगात् तत्संज्ञवस्य चासर्वज्ञत्वेन प्रतिषेधमशक्यत्वादिति ॥ १३ ॥
शिष्यकोहि शुरुकुलवासितया जिनवचनानिज्ञोभवति तत्कोविदश्च सम्यक् मूलोत्तरगुणान्
जानाति । तत्र मूलगुणानधिरुत्याह । (उर्ध्वमधस्तिर्यक्च दिक् विवि
क्तु चेत्यनेन क्षेत्रमंगीकृत्य प्राणातिपातविरतिरिजिह्विता । इव्यतस्तु दर्शयति । त्रस्यंतीति
त्रसास्तेजोवायुक्षीद्रियादयश्च तथा ये च स्थावराः स्थावरनामकर्मादयवर्तिन एषि
व्यव्वनस्पतयस्तथाचेतज्जेदाः सूक्ष्मादरपर्याप्तकापर्याप्तकरूपादशविधप्राणधारणात्प्रा
णिनस्तेषु सदा सर्वकालमनेन तु कालमधिरुत्य विरतिरिजिह्विता । यत्तः परिव्रजेत्परि
समंता व्रजेत् संयमानुष्ठायी जवेत् । जावप्राणातिपातविरतिं दर्शयति । स्थावरजंगमेषु
प्राणिषु तदपकारे उपकारेवा मनागपि मनसा प्रदेषं न गच्छेदास्तांतावदुर्वचनदंडप्रहारादि
कं तेष्वपकारिष्वपि नामंगलं चिंतयेदविकंप्यमानः संयमादवलनं सदाचारमनुपालयेदि
ति । तदेव योगत्रिकंकरणत्रिकेण इव्यक्षेत्रकालनावरूपां प्राणातिपातविरतिं सम्यगरक्ते
द्विष्टतयाऽनुपालयेदेव शोषाप्यपि महाव्रतान्युत्तरगुणान् ग्रहणासेवनाशिष्टासमन्वितः
सम्यगनुपालयेदिति ॥ १४ ॥

५११ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे चतुर्दशमध्यायनं.

कालेण पुढे समियं पयासु, आइस्कमाणो दवियस्स वित्तं ॥ तं सोय
कारी पुढो पवेसे, संखा इमं केवलियं समाहिं ॥ १५ ॥ अस्सिं सुवि
च्चा तिविहेण तायी, एएसु या संति निरोहमाहु ॥ ते एवमस्कंति तिलो
गदंसी, ए जुळ्ळमेयंति पमायसंगं ॥ १६ ॥

→ अर्थ—(कालेण के०) ते साधु काल प्रस्तावे एटले अवशर लऽने जे आचार्य
(पयासु के०) प्रजा एटले जीवोने विपे (समियं के०) सम परिणामे वर्त्तता होय
तेवा आचार्यनी पासे सूत्र अने अर्थ (पुढे के०) पुढे (आइस्कमाणोदवियस्सवि
त्तं के०) अने ते आचार्य पण सुक्तिगमनयोग्य जे पुरुष एवा पुरुषनो शुद्ध व्रत आचा
रने जापतो यको वंदनीक पूजनीक होय पंचाचारनो पालनार होय (तंसोयकारीपुढोपवे
से के०) तेवा आचार्य गुरुना वचन श्रवण करतो यको जुदा जुदा अर्थ विचार रुद
यने विपे धारण करी राखे (संखाइमंकेवलियंसमाहिं के०) सन्मार्ग रूप केवली जा
मित सम्यक् ज्ञानादि लक्षण धर्म तडूप समाधि ने पोताना रुदयने विपे स्थापन करे
॥ १५ ॥ (अस्सिंसुविच्चातिविहेणतायी के०) एरीते गुरुकुल वासे वसतो एवो चारि
त्रिउं ते पूर्वोक्त श्रुतरूप धर्म मार्ग सांजलीने मोक्ष मार्ग ग्रहण करीने त्रिविध प्रकारे
त्रायी थाय एटले मन वचन अने कायार्थे करी उक्तायनो रक्षपाल थाय (एएसुयासं
तिनिरोहमाहु के०) ए समिति गुप्तिने विपे स्थित रहिने शांति तथा निरोध एटले
समस्त कर्मनो हृय करे एम कहेवे (तेएवमस्कंति तिलोगदंसी के०) ते कोण कहेवे
तोके त्रैलोक दर्शि एटले सर्वज्ञ पुरुषो एम कहेवे (एजुळ्ळमेयंतिपमायसंगं के०) व
ली ते साधु कदापि ह्ण मात्र पण प्रमादनो संग करेनही तथा ए प्रमाद करवो ए
वो उपदेश पण करे नही ते पंथित साधु जाणवो. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—सम्यगितं सदाचारानुष्ठायिनं कंचिदाचार्यादिकं प्रजासु जंतुविषये चतुर्दश
जुतग्रामविषयं किंचित् कालेनावसरं ज्ञात्वा पृष्ठेत् । सच तेन पृष्टआचार्यादिराचक्षाणः
सेव्यः स्यात् । किमाचक्षाणइत्याह । इव्यस्य वीतरागस्य वृत्तमनुष्ठानं संयमं चाऽचक्षा
णोमान्यः स्यात् । आचार्यवचनं श्रोत्रे कर्णे कर्तुं गीजिमस्य श्रोत्रकारी आज्ञाविधायी
सन् पृथगुपन्यस्तमादरेण हृदये प्रवेशयेत् । केवलिकं केवलिना कथितं समाधिं सन्मार्ग
मिमं वद्वयमाणं संख्याय सम्यक् ज्ञात्वा यथोपदेशं प्रवर्तकः सम्यक् चेतसि धारयेदिति
॥ १७ ॥ अस्मिन् गुरुकुलवासे सुष्ठु स्थित्वा त्रिविधेन मनोवाक्यार्थः कृतकारितानुमति
निर्वा जंतूनां त्रायी रक्षकः । एतासु समितिगुप्तिषु स्थितस्य शांतिः सर्वद्वन्द्वविनाशः

स्यात् । तथा च निरोधं कर्मकृत्यमाहुस्तद्विदः । एवं त्रिलोकदर्शिनस्तीर्थकरास्ते आख्यातिं कथयन्ति न पुनर्नृप एतं प्रमादसंगं विषयादिकं विधेयत्वेन कथितवन्तः ॥ १६ ॥

॥ टीका-गुरोरंतिके वसतो विनयमाह । (कालेणेत्यादि) सूत्रमर्थं तदुक्तं वा विशिष्टे न प्रष्टव्यकालेनार्यादेवसरं ज्ञात्वा प्रजापंतइति प्रजापंतवत्सासु जंतुषु विषये चतुर्दश जंतुग्रामसंबन्धं कंचिदाचार्यादिकं सम्यगितं सदाचारानुष्ठायिनं सम्यक् वा समंताद्वा जंतु गतं पृष्ठेदिति । सच तेन प्रष्टव्याचार्यादिराक्षाणः शुश्रूषयितव्यो जवति । यदाचक्षाणस्तद शीयति । मुक्तिगमनयोग्यो जव्योऽव्यरागद्वेषविरहाद्वा इत्थं तस्य इत्थस्य वीतरागस्य तीर्थकरस्य वा वृत्तमनुष्ठानं संयमं ज्ञानं वा तत्प्रणीतमागमं वा सम्यगाचक्षाणः सपर्यया ऽयं माननीयो जवति । कथमित्याह । तदाचार्यादिना कथितं श्रोत्रे कर्णे, कर्तुं शीजमस्य श्रोत्रकारी यथोपदेशकारी सदाज्ञाविधायी सन् पृथक्पृथगुपन्यस्तमादरेण हृदये प्रवेश येचेतसि व्यवस्थापयेत् । व्यवस्थापनीयं दर्शयति । संख्याय सम्यक् ज्ञात्वा इममिति वक्ष्यमाणं केवलिनइदं कैवलिकं केवलिना कथितं सन्मार्गं सम्यक् ज्ञानादिकं मोक्षमार्गं माचार्यादिना कथितं यथोपदेशं प्रवर्तकः - पृथग्विविक्तं हृदये पृथग्व्यवस्थापयेदिति ॥

॥ १५ ॥ किंचान्यत् । (अस्मिंश्चेत्यादि) अस्मिन् गुरुकुलवासे निवसता यद्ब्रुवं श्रुत्वा च सम्यक् हृदयव्यवस्थापनदारेणावधारितं तस्मिन् समाधिजृते मोक्षमार्गे सुपुस्थित्वा त्रिविधेनेति मनोवाक्यगुप्तिभिः कृतकारितानुमतिनिर्वाह्यमानं त्रातुं शीजमस्येति त्रा यी जंतूनां सङ्घपदेशदानतस्त्राणकरणशीलोवा तस्य स्वपरत्राधिणएतेषु च समितिगु ष्यादिषु समाधिमार्गेषु स्थितस्य शान्तिर्नैवत्यशेषं दोषरमोजवति । तथा निरोधमशेष कर्मकृत्यरूपमाहुस्तद्विदः प्रतिपादितवन्तः । कएवमाहुर्गित्यादि । त्रिलोकमूर्ध्वाधस्त्यिगु लक्षणं इष्टं शीजं येषांते त्रिलोकदर्शिनस्तीर्थकृतः सर्वज्ञास्ते एवमनंतरोक्तया नीत्या सर्व जावान् केवलालोकेन दृष्ट्वाचकृते प्रतिपादयन्तीति । एतदेवं समितिगुष्यादिकं संसारा रणसमर्थं ते त्रिलोकदर्शिनः कथितवन्तो न पुनर्नृपएवं प्रमादसंगं मयविषयादिकं सं बन्धविषयत्वेन प्रतिपादितवन्तः ॥ १६ ॥

निसम्म से निरिक्कु समीहियं, पडिजाणवं होई विसारए य ॥

आयाणअठी वोदाणमोणं, उवेच्च सुद्धेण उवेति मोक्कं ॥ १७ ॥

संखाइ धम्मं च वियागरंति, बुद्धा दु ते अंतकरा जवन्ति ॥

ते पारगा दोणहंवि मोयणाए, संसोधितं पण्ह मुदाहरंति ॥ १८ ॥

अर्थ-(सेनिक्कु के०) ते गुरुकुलवासी साधु (निसम्मसमीहियं के०) मुक्तिग

मन योग्यनो आचारं जे मोक्ष मार्ग एटले समिहित अर्थ एवो सांजलीने तेने सम्यक् प्रकारे हृदयने विषे अवधारिने (पडिनाणवंहोईविसारण्य के०) प्रतिचावंत एटले बुद्धिवंत थाय तथा विशारद एटले सांजलनारने ते मोक्षमार्गनो अर्थ प्रकाशे एवो (आयाणअछी के०) मोक्षार्थी तथा (वोदाण के०) बार प्रकारनो तप तथा (मोषं के०) संयम तेने (उवेच्च के०) प्राप्त करिने (सुद्धेणउवेत्तिमोक्षं के०) शूधो निर्दोष एवा आहारे करी अवशाने मोक्षने पामे ॥ १७ ॥ हवे गुरुकुलवासे वसतांजे करे ते देखाडेढे (संखाइधम्मंचविषागरंति के०) ते साधु गुरु पाशोधी सांजलीने पढी तेने सम्यक् प्रकारे जाणीने अन्य जनोने धर्म प्रकाशे (बुद्धाहुतेअंतकराजवंति के०) एवा बुद्ध एटले तत्त्वना जाण ते जन्मांतरे संचितजे कर्म तेना अंतना करनार थाय (तेपारगादोएहविमोयणाए के०) ते यथावस्थित धर्मना प्रकाशक बनेने एटले पोता ने तथा परने कर्म थकी मुकाववे करिने संसारना पारंगामी थाय (संतोधितपएहमुदाहरंति के०) जे सम्यक् सोधी पूर्वापर अविरोध इव्य क्षेत्र काज जाव जाणी ने प्रश्न कहे एतावता ते गीतार्थ सत्य धर्म प्रकाशता थका पोताना जीवनं अने परना जीवने तारनार थाय पुनारने समाधिना करनार थाय. ॥ १८ ॥

॥ टीपिका—सगुरुकुलवासी जिह्नुः साध्वाचारं निशम्य ज्ञात्वा स्वतः समाहितं चार्थं मोक्षं ज्ञात्वा प्रतिजानवानुत्पन्नबुद्धिर्विशारदश्च जवति । आदीयते मोक्षार्थिजिरित्यादानं ज्ञानादि सएवार्थः सविद्यते यस्य स आदानार्थी ज्ञानादिप्रयोजनवान् व्यवदानं तपः । मौनं संयमः । तौ तपःसंयमौ उपेत्य प्राप्य बुद्धेन निर्दोषाहारेणात्मानं यापयन् मोक्षमुपैति । (नउवेइमारंकचित्पाठः) मारं संसारं न उपैति न त्रमतीति ॥ १७ ॥ संख्या सद्बुद्धिस्तया धर्मं ज्ञात्वा परेषां ये व्यागृणंति कथयंति ते बुद्धाज्ञाततत्त्वाः कर्मणामंतकराजवंति । ते बुद्धधर्मपरूपकाद्योरपि परात्मनोः कर्मपाशमोचनेनपारगाः स्युः । ते च सम्यक् शोधितं पूर्वापरविरुद्धं प्रश्नशब्दमुदाहरंति । कोर्थः परेण कंचिदर्थं पृष्टस्तं प्रश्नं सम्यक् परीक्ष्य कथयेत् ॥ १८ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (एिसम्मेत्यादि) सगुरुकुलवासी जिह्नुः इव्यस्य वृत्तं निशम्यावगम्य स्वतः समीहितं चार्थं मोक्षार्थं बुद्ध्या हेयोपादेयं सम्यक् परिज्ञाय नित्यं गुरुकुलवासतः प्रतिजानवानुत्पन्नप्रतिजोभवति । तथा सम्यक् स्वसिद्धांतपरिज्ञानाद्भूतानां यथावस्थितार्थानां विशारदोभवति प्रतिपादकोभवति । मोक्षार्थिनाऽऽदीयत इत्यादानं सम्यक् ज्ञानादिकं तेनार्थः सएवार्थः आदानार्थः विद्यते यस्यासावादानार्थी सएवंचूतो

ज्ञानादिप्रयोजनवान् । इव्यादानं द्वादशप्रकारं तपोमौनं संयमश्चाश्रवनिरोधरूपस्तदेवमे
तौतपःसंयमावुपेत्य प्राप्य ग्रहणसेवनरूपया द्विविधयापि शिक्षया समन्वितः सर्वत्र प्रमाद
रहितः प्रतिज्ञावान् विशारदश्च शुद्धेन निरुपाधिना उज्जमादिवोषशुद्धेन चाहारेणात्मानं
यापयन्नशेषकर्मक्षयलक्षणं मोक्षमुपैति । न उवेद्भारं तिकचित्पातः । बहुशोभ्रियंते स्वकर्मपर
वशाः प्राणिनो यस्मिन् संसारः संसारस्तं जातिजरामरणरोगशोकाकुलं शुद्धेन मार्गे
णात्मानं वर्तयन् उपैति । यदिवा मरणं प्राणत्यागलक्षणं भारस्तं बहुशोभोपैति । तथा
हि । अप्रतिपतितसम्यक्त्वउत्कृष्टतः सप्ताष्टौवा जवान् भ्रियतेनोर्ध्वमिति ॥ ७ ॥ तदेवं
शुरुकुलनिवासितया धर्मे सुस्थिता बहुश्रुताः प्रतिज्ञानवन्तोऽर्थविशारदाश्च यत्कुर्वन्ति त
दर्शयितुमाह । (संत्वाइत्यादि) सम्यक् ख्यायते परिज्ञायते यया सा संख्या सद्बुद्धिस्त
या स्वतो धर्मे परिज्ञायापरेण यथावस्थितं धर्मे श्रुतचारित्राख्यं व्यागृणन्ति प्रतिपादयन्ति ।
यदिवा स्वपरशक्तिं परिज्ञाय पर्यदं वा प्रतिपाद्य चार्थं सम्यगवबुध्य धर्मे प्रतिपादयन्ति ।
ते चैवं विधाबुद्धाः कालत्रयवेदिनोजन्मान्तरसंचितानां कर्मणामन्तकराजन्वन्ति । अन्येषां
कर्मापनयनसमर्थो जवतीति दर्शयति । ते यथावस्थितधर्मरूपकात् द्वयोरपि परा
त्मनोः कर्मपाशविमोचनया स्नेहादिनिगडविमोचनया वा करणजूनतया संसारसमुद्स्य
पारगजन्वन्ति । ते चैवजूताः सम्यक्बोधितं पूर्वोचराविरुद्धं प्रश्नशब्दमुदाहरन्ति । तथाहि ।
पूर्वं बुध्वा पर्यालोच्य कोयं पुरुषः कस्य चार्थस्य ग्रहणसमर्थोऽहं वा किं नूतार्थप्रति
पादनशक्त इत्येवं सम्यक् परीक्ष्य व्याकुर्यादित्यथवा परेण किंचिदर्थं पृष्टत्तं प्रश्नं
सम्यक् परीक्ष्योदाहरेत्सम्यगुत्तरं दद्यादिति । तथाचोक्तं । आयरियसयाधारि एणं अण्णेण
सरियमुणिएण ॥ तोसंघमस्यारे, ववहरिं वंजे सुहं हेंति ॥ १ ॥ गीतार्थायथावस्थितं
धर्मे कथयन्तः स्वपरतारकाजन्वन्तीति ॥ १७ ॥

णोञ्जायए णो विय लूसएक्का, माणं ए सेवक्क पगासणं च ॥ ए
यावि पत्ते परिहास कुक्का, ए या सियावाय वियागरेक्का ॥ १९ ॥
जुतानिसंकाइ झुंभमाणे, ए णिवहे मंतपदेण गोयं ॥ ए किं
चिमिहे मणुए पयासु, असादुधम्माणि ए संवएक्का ॥ २० ॥

अर्थ- ते प्रश्न कहेता यकां कदापि अन्यथा पण केवाय ते माटे तेनु निपेध कहे
वे. ते धर्मेनु प्ररूपक पुरुष पूठता सूत्रना अर्थने (णोञ्जायए के०) ढाके नही एटजे
अन्यथा नवखाए (णोवियलूसएक्का के०) तथा पारका गुण लूसे नही एटजे पोता
ने अजिमाने करी अन्यने विटवना करे नही तथा (माणंसेवक्कपगासणं च के०) मा

न नसेवे एटले अहंकार नकरे पोतानी मोहोटाइ प्रकाशे नही तथा हुं बहुश्रुतहुं एम
पण नकहे (एयाविपन्नेपरिहासकुळा के०) तथा पोताने प्रज्ञावंत जाणीने परनो परि
हास्य एटले उपहास्य नकरे एटले कोझे अज्ञानी जाणीने तेने हास्यना वचन बोले
नही (एयासियावायवियागरेळा के०) तथा कोझे आशीर्वादना वचन नबोले एटले
तमे बहु धनवान् बहु पुत्रवान् दीर्घायुष्यवान् हो इत्यादिक वचन नकहे ॥ १९ ॥ तथा
(जूतानिस्कंए के०) जूत एटले प्राणी तेनी हिंसानी शंकायें सावद्य वचन जाणीने
आशीर्वाद न आपे (जुगुहमाणे के०) पापने निंदतो थको (एणिव्वहेमंतपदेणगोयं
के०) तथा मंत्रपद एटले विद्यामंत्रे करीने गोत्र एटले संयम तेने निःसार नकरे (ए
किंचिमिहेमणुएययासु के०) वली धर्मनो प्ररूपक साधु ते धर्मनो प्रकाश करतो थको
सांनलनार पुरुषोनी पाशेथी वस्त्रादिकना जाननी इहा करे नहि निरीह ठतो धर्म प्र
काशे तथा (असाधुधम्माणि के०) असाधुनो हिंसारूप वस्तुदान तर्पणादिक एवो
जे धर्म तेने सेवे नही एटले (एसंवएळा के०) एवो सावद्य धर्म नबोले. ॥ २० ॥

॥ दीपिका—सप्रश्रस्योदाहर्ता कुतश्चिन्निमित्तात् श्रोतुः कुपितोपि सूत्रार्थं न षादये
त् स्वाचार्यं वा नापलपेत् परगुणान् वा न षादयेत् । शास्त्रार्थं नोक्षूपयेत् न विडंबयेत्
मौनं न सेवेत् नाप्यात्मगुणानां प्रकाशनं कुर्यात् न च प्रज्ञावान् परिहासं कुर्यात् न
आशीर्वादं बहुपुत्रोबहुधान्योदीर्घायुस्त्वं जूयाइत्यादि व्यागृणीयात् ॥ १९ ॥ नूतेषु
प्राणिषु जूतानिष्का उपमर्दशंका तथाऽऽशीर्वादं सावद्यं जुगुप्सां न ब्रूयात् तथा
गोत्रं मौनं मंत्रपदेन विद्यासाधनविधिना ननिर्वाहयेत् न निःसारं कुर्यात् । प्रजासु
जीवेषु मनुजोव्याख्यां कुर्वन्नकिमपि जानमिहेत् तथाऽसाधूनां धर्मान्ज्ञानतर्पणा
दिकान् न संवदेन्न ब्रूयात्. ॥ २० ॥ ॥ ॥ ॥

॥ टीका—सच प्रश्रमुदाहरन् कदाचिदन्यथापि ब्रूयादतस्तत्प्रतिपेधार्थमाह । (ए
हायएइत्यादि) सप्रश्रस्योदाहर्ता सर्वार्थाश्रयत्वाद्भक्तकरंडकल्पः कुत्रापि कुत्तिकापणक
वपोवा चतुर्दशपूर्वविणामन्यतरोवा कश्चिदाचार्यादिभिः प्रतिजानवानर्थविशारदस्तदेवज्
तः कुतश्चिन्निमित्तात् श्रोतुः कुपितोपि सूत्रार्थं न षादयेन्नान्यथा व्याख्यां नयेत्स्वाचार्यं
वा नापलपेद्दर्भकथां वा कुर्वन्नार्थं षादयेदात्मगुणोत्कर्षाजिप्रायेण वा परगुणान्न षादये
तथा परगुणान्नोक्षूपयेन्नविडंबयेन्नास्त्रार्थं वा नापसिद्धांतेन व्याख्यानयेत्तथा समस्तशास्त्र
वेत्ताहं सर्वलोकविदितः समस्तसंशयापनेता न मनुष्योहेतुयुक्तिनिरर्थप्रतिपादयित्तेति
एवमात्मकं मानजन्निमानं गर्वं नसेवेत् नाप्यात्मनोबहुश्रुतत्वेन तपस्वित्वेन वा प्रकाश
नं कुर्याच्चिशब्दादन्यदपि पूजासत्कारादिकं परिहरेत्तथा नचापि प्रज्ञावान् सश्रुतिकः परि

हासं केवलप्रायं ब्रूयाद्यदिवा कथंचिदबुध्यमाने श्रोतरि तदुपहासप्रायं परिहासं न विदध्यान्नापि चाशीर्वादं बहुपुत्रोबहुधनोबहुयर्मोदीर्घायुस्त्वं नूयाइत्यादिव्यागृणीयात् जापासमित्युक्तेन जाव्यमिति ॥ १९ ॥ किंनिमित्तमाशीर्वादो न विधेयइत्याह । (नूया निसंकाइइत्यादि) जूतेषु जंतुपुमदर्शका तथाशीर्वादं सावद्यं सपापं जुगुप्समानो न ब्रूयात्तथा गास्त्रायतइति गोत्रं मौनं वाक्संयमस्तं मंत्रपदेन विद्यापमार्जनविधिना न निर्वह्येन्न निःसारं कुर्यात् । यदिवा गोत्रं जंतूनां जीवितं मंत्रपदेन राजादिशुभनापणपदे न राजादीनामुपदेशदानतोननिर्वह्येन्नापनयेत् । एतदुक्तं जवति । नराजादिना सार्धं जंतुजीवितोपमदर्शकं मंत्रं कुर्यात्तथा प्रजायंतइति प्रजाजंतवस्तासु प्रजासु मनुजोमनुष्यो व्याख्यानं कुर्वन् धर्मकथां वा नकिमपि जाजपूजासत्कारादिकमिष्टेदनिलपेतथा कुत्सितानामसाधूनां धर्मान् वस्तुदानतर्पणादिकान्नसंवदेन्नब्रूयाद्यदिवा नासाधुर्धर्मान् ब्रुवन् संवादयेद्यथा धर्मकथां व्याख्यानंवा कुर्वन् प्रजास्वात्मश्लाघारूपां कीर्तिं नेष्टेदिति. ॥ २० ॥

हासं पि णो संधति पावधम्मं, उए तद्दीयं फरुसं वियाणे ॥
 णो तुडए णो य विकंथइज्जा, अणाइले या अकसाइ निस्कू ॥ २१ ॥
 संकेज्ज या संकितजाव निस्कू, विज्जवायं व वियागरेज्जा ॥ जा
 साड्डयं धम्म समुत्तिहिं, वियागरेज्जा समया सुपत्ते ॥ २२ ॥

अर्थ—(हासंपिणोसंधति के०) तथा जे थकी पोताने अने परने हास्य उपजे ते नकहे तथा (पावधम्मं के०) पापधर्म एटले सावद्य धर्म नबोले (उएतद्दीयं के०) तथा राग द्वेष रहित अकिंचन एवो ठतो साधु सत्य वचनज बोले अनेजे (फरुसं वियाणे के०) परुष एटले कठण नितुर वचन होय तेने ह परिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे तथा (णोतुडए के०) पूजा सत्कारादिकने पामतो थको उन्माद न करे तथा (णोयविकंथइज्जा के०) पोतानी यश कीर्ति देखीने श्लाघा नकरे तथा (अणाइलेया के०) अणाकुल होय एटले धर्म करतो थको आकुल नथाय तथा (अकसाइनिस्कू के०) कपाय रहित एवो साधु जाणवो ॥ २१ ॥ (संकेज्जयासंकित जावनिस्कू के०) साधु सूत्र अर्थने विपे निःशंकित ठतो पण शंका राखे एटले सगर्व नथाय ए अर्थ जेरीते हुं जाणुहुं तेरीते बीजो कोइ जाणतो नथी एम नकहे एकांत वाद टाजे तथा (विज्जवायं ववियागरेज्जा के०) स्याद्वादवचन बोले सिद्धांतनो सर्व प्रथक् प्रथक् अर्थ वेचीने व्याख्या करे तथा (जासाड्डयं धम्मसमुत्तिहिं के०) संयमने विपे सम्यक् प्रकारे उचथा एवा साधु धर्म कथाने अवसरे वे जापा बोले एकतो सत्या जापा अने

बीजी असत्यामृषा एतस्मै एकतो सत्य जापा अने बीजी व्यवहारारिक एरीते वे जापा बोले (वियागरेक्षा समयासुपत्ते के०) तथा राजार्थे अने रांके पुढ्यो थको प्रज्ञावंत महानुजाव एवो साधु बन्नेने समनावे धर्म कहे. ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—हास्यं न संभयेन्नकुर्यान्नकारयेत् । तथा पापधर्मान् सावद्यरूपान्नकुर्यात् तथा उज्जानिष्किंचनः सन् तथ्यमपि परुषं वचः कटिनं वाक्यं कृपरिज्ञया विजानीय प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परिहरेत् । तथा पूजासत्कारादिकमवाप्य न तुञ्जवेनोन्मादं गच्छेत् । तथा नविकञ्जयेन्नात्मानं श्लाघयेत् तथा व्याख्यानावसरेऽनाविलोलोलादिनिरपेक्षः स्यात्तथाऽकपायोजिह्वः स्यात् ॥ ११ ॥ साधुर्व्याख्यानं कुर्वन्नशंकितजावोप्यर्थे निर्णयवेत्तापि शंकेत औद्भत्यं परिहरेत् तथा विज्यवादं स्याद्वादं व्यागृणीयात् कथयेत् । सत्या असत्या मृषावेति जापादयं वदेत् समुच्चितैः साधुभिः सह विहरन् सुप्रज्ञः सन्मतिर्नृपतिष्मकयोः समतया रागद्वेषरहितो धर्मं व्यागृणीयात्. ॥ ११ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (हासंपीत्यादि) यथा परात्मनोर्हास्यमुत्पद्यते तथा शब्दादिकं शरीरावयवमन्यान् वा पापधर्मान् सावद्यान्मनोवाक्कायव्यापारात्संभयेन्नविदध्यात् । तद्यथा । इदं तिथिं जिथि तथा कुप्रावचनिकान् हास्यप्रापं नोत्प्रास्येत्तद्यथा शोचनीयं जवदीयं व्रतं । तद्यथा । मृद्धी शय्या प्रातरुणाय पेया, मध्ये जक्तं पानकं चापरा एहे । डाह्वाखंडं शर्करां चार्धरात्रे, मोक्षश्वांते शाक्यपुत्रेण दृष्टव्यादिकं परदोषोद्भावनायं पापध्वंशकमिति कृत्वा हास्येनापि नवक्तव्यं । तथा उज्जारागद्वेषरहितः सत्त्वाद्यान्यंतरग्रंथत्यागाद्वा निष्किंचनः संस्तथ्यमिति परमार्थतः सत्यमपि परुषं वचोपरचेतो विकारि कृपरिज्ञया विजानीयात्प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परिहरेत् । यद्विवा रागद्वेषविरहादोजास्तर्था परमार्थचूतमकृत्रिममप्रतारकं परुषं कर्म संश्लेषाज्जावान्निर्ममत्वादल्पतत्त्वैर्द्विर्नुष्ठयत्वाद्वा कर्कशमंतप्रांताहारोपनोगाद्वा परुषं संयमं विजानीयात्तदनुष्ठानतः सम्यगवगच्छेत्तथा स्वतः किंचिदर्थविज्ञेयं परिज्ञाय पूजासत्कारादिकमवाप्य न तुञ्जवेनोन्मादं गच्छेत्तथा नविकञ्जयेन्नात्मानं श्लाघयेत् परं वा सम्यगवबुध्यमानो नोविकञ्जयेन्नात्पंतं च मदयेत् तथा नाकुलो व्याख्यानावसरे धर्मकथनावसरे वा नाविलोलोलादिनिरपेक्षो जवेत् । तथा सर्वदा अकपायः कपायरहितो जवेन्निह्वः साधुरिति ॥ ११ ॥ सां प्रतं व्याख्यानविधिमधिकृत्याह । (संकेह्येत्यादि) निह्वः साधुर्व्याख्यानं कुर्वन्नवर्गदृशित्वादर्थनिर्णयं प्रति अशंकितजावोपि शंकेत औद्भत्यं परिहरन्नहमेवार्थस्य वेत्ता नापरः कश्चिदित्येवं न गर्वो कुर्वीत किंतु विषममर्थं प्ररूपयन् साशंकमेव कथयेद्यदि वा विज्यवादः स्याद्वादस्तं सर्वत्रास्वलितं लोकव्यवहाराविसंवादितया सर्वव्यापिनं स्वातुनव

सिद्धं वदेदयवासम्यगर्थान् विजज्य पृथक्कृत्वा तद्वादं वदेत्तद्यथा नित्यं वादं इव्यार्थतया पर्यायार्थतया त्वनित्यवादं वदेत्तथा स्वइव्यङ्गैत्रकालजावैः सर्वेपि पदार्थाः संति पर इव्यादिनिस्तु न संति । तथाचोक्तं । सदैव सर्वं कोनेष्टेत्स्वरूपादिचतुष्टयात् । असदेव विपर्यासान्नचेन्न व्यवतिष्ठतइत्यादिकं विजज्यवादं वदेदिति । विजज्यवादमपि जापादितयेनैव ब्रूयादित्याह । जापयोराद्यचरमयोः सत्यासत्यामृपयोर्दिकं जापादिकं तज्जापादयं क्वचित्पटोऽपटोवा धर्मकथावसरंऽन्यदावा सदा वा व्यागृणीयात् जापेत । किंनूतः सन् सम्यक् सत्संयमानुष्ठानेनोद्धिताः समुद्धिताः सत्साधवचयुक्तविहारिणो न पुनरुदायिनृपमारकवत्कृत्रिमास्तैः सम्यगुद्धितैः सह विहरंश्चक्रवर्तिष्मकयोः समतया रागद्वेषरहितोवा शोचनप्रक्षोजापादयोपेतः सम्यग्धर्मं व्यागृणीयादिति ॥ ११ ॥

अणुगहमाणे वि तहंवि जाणे, तद्वातहा साधु अ कक्कसेणं ॥
ए कुवईजास विहंसइजा, निरुद्गं वावि न दीहइजा ॥ १३ ॥
समालवेक्का पडिपुन्नजासी, निसामिया समिया अछदंसी ॥
आणाइसुद्धं वयणं जिजंजे अजिसंधए पावविवेगजिखु ॥ १४ ॥

अर्थ—(अणुगहमाणे वि तहंवि जाणेके०) हवे तेने बे जापायेकरी धर्म कहेता थका कोइ एक पंक्ति होय ते समी रीते समजे अने कोइएक मूर्ख होय ते विपरीत पणे समजे एटले तेने अर्थनी पूरे पूरी समजण न पडे तो (तद्वातहा साधुअकक्कसेणं के०) तेम तेम साधु ते ओताने मधुर जापाये करी सम्यक् समजावे सत्यमार्ग देखाडे परंतु (एकुवईजासविहंसइक्का के०) तेनी जापाने अवहिले नही तथा तेने ति रस्कार नकरे तथा तेनी जापाने निंदे नही (निरुद्गंवाविनदीहइक्का के०) थोडो सूत्रा ये थोडा काल सुधी कहे पण व्याकर्ण तर्क करी धणो काल सुधी आलजाज कही विस्तारे नही. यतः सोअडोवचनो, जोजणई अस्करेहिं थोवेहिं । जाउण थोवोबहु अस्करेहिं सोहोईनिस्तारो ॥ १ ॥ इतिवचनात् ॥ १३ ॥ (समालवेक्कापडिपुन्नजासीके०) जे अत्यंत विषम अर्थ होय ते सम्यक् प्रकारे विस्तारीने बोले जेम ओता पुरुष सुखे समजे तेम प्रतिपूर्ण जापाये करी बोले अस्कलियं अविज्ञामेलितं इत्यादिक पूरण जापे (निसामियासमिया अछदंसी के०) तथा गुरुने समीपे सांजलीने सम्यक् प्रकारे अर्थ देखीने जलीरीते ते अर्थने विचारीने (आणाइसुद्धं वयणं जिजंजे के०) आज्ञा विबुद्ध वचन प्रयुजे एम उत्सर्ग अपवाद मार्गने दर्शावनारि एवि बुद्ध वाणी कहेतो थको (अजिसंधए पावविवेगजिखुके०) साधु पापनु विवेक करे एटले पापनुं परिहार करे. ॥ १४ ॥

॥ दीपिका-तस्यैवं जापादयेन वदतः कश्चिन्मेधावी तथैव तमर्थमाचार्यादिना कथितमनुगच्छन् सम्यगवबुध्यते । अन्यस्तु मंदमतिर्वितथमन्यथैव विजानीयात् । तंच तस्य गनवबुध्यमानं तथातथा तेन प्रकारेण कर्कशवचनेन वदेत् । यथाऽसौ तमर्थं बुध्यते न कुत्रचित्कुक्षमुखोनादरेण कथयेन्मनःपीडामुत्पादयेत् । तथा प्रश्नकर्तुर्जापां न विहिंस्यान्नतिरस्कुर्वात् निरुद्धं स्तोकमर्थं न दीर्घयेत् अन्योन्यकथनेन दीर्घं कुर्यात् । तथा चोक्तं । सोऽग्रो वत्तवो, जो नस्सुइ अस्करेहिं योवेहिं ॥ जो पुण योवो बहु अ, करेहिं सो होइ निःसारोइति ॥ २३ ॥ यः स्तोकाक्षरैर्नावबुध्यते तं प्रतिपूर्णेजापी पर्यायशब्दैर्जावार्थकथनञ्च समालपेत् समंताद्भाषेत यथा सञ्चवबुध्यते तथा कुर्यादित्यर्थः । तथाऽचार्यादेः सकाशादर्थं निश्चय्य श्रुत्वा सम्यगर्थदर्शी सत्पदार्थवेत्ता तीर्थकृताह्वया निरवयं छुद्धं वचनमनियुंजीत वदेत् । एवं वाऽनियुंजन् निरुद्धः पापविपाकं जाततत्कारादिं निरपेक्षतया काङ्क्षमाणो निर्दोषं वचनमनिसंधयेत् ॥ २४ ॥

॥ टीका-(किंचान्यत् । (अणुगच्छमाणेऽस्यादि) तस्यैवं जापादयेन कथयतः कश्चिन्मेधावितया तथैव तमर्थमाचार्यादिना कथितमनुगच्छन् सम्यगवबुध्यते । अपरस्तु मंदमेधावितया वितथमन्यथैवाविजानीयात्तंच सम्यगनवबुध्यमानं तथातथा तेन हेतुदाहरणसद्युक्तिप्रकटनप्रकारेण मूर्खस्त्वमसि तथा डुडुरुद्धः खसूचिरित्यादिना कर्कशवचनेनाजित्तत्सयन् यथातथासौ बुध्यते तथा ताधुः सुपु बोधयेन्न कुत्रचित्कुक्षमुखहस्तौष्ठनेत्रविकारैरनादरेण कथयन् मनःपीडामुत्पादयेत्तथा प्रश्नयतस्तज्जापामपशब्दादिदोषदुष्टामपि धिग्मूर्खान्संस्कृतमते किंवाऽनेन संस्कृतेन पूर्वाचरव्याहतेन बोद्धारितेनेत्येवं न विहिंस्यान्नतिरस्कुर्वादसंबन्धोद्धटनस्तं प्रश्नयितारं न विडम्बयेदिति । तथा निरुद्धमर्थं स्तोकं दीर्घवाक्यैर्महता शब्ददुर्गुणार्कविटपिकोटिकाभ्यामेन न कथयेन्निरुद्धं वा स्तोकाकालीनं व्याख्यानं व्याकरणतर्कादिप्रवेशनद्वारेण प्रसक्त्यानुप्रसक्त्या न दीर्घयेन्न दीर्घकालिकं कुर्यात् । तथाचोक्तं । सो अग्रो वत्तवो, जो नस्सुइ अस्करेहिं योवेहिं ॥ जो पुण योवो बहु अ, करेहिं सो होइ निःसारो ॥ तथा ॥ किंचित्सूत्रमल्पाक्षरमल्पाथं वा इत्यादि चतुर्नैगिका तत्र यदल्पाक्षरं महार्थं तदिह प्रशस्यतइति ॥ २३ ॥ अपिच । (समालवेक्षाऽस्यादि) यत्पुनरतिविषमत्वादल्पाक्षरैर्न सम्यगवबुध्यते तत्सम्यक्शोजनेन प्रकारेण समंतात्पर्यायशब्दोच्चारणतो जावार्थकथनतश्चालपेद्भाषेत समालपेद्वात्परेवाक्षरैरुक्त्वा कृतार्थानवेदपितु ज्ञेयगहनार्थजापणे संकेतयुक्त्यादिभिः श्रोतारमुपेक्ष्य प्रतिपूर्णेजापी स्यादस्वल्लिताहीनाक्षरार्थवादी नवेदिति । तथाचार्यादेः सकाशाद्यथावदर्थं श्रुत्वाऽवगम्य निश्चय्य च यथावस्थितमर्थं यथागुरुसकाशादवधारितमर्थं प्रतिपाद्यं इष्टं

शीलमस्य सज्जवति सम्यगर्थदर्शी सएवञ्जुतः संस्तीर्थकराङ्गया सर्वज्ञप्रणीतागमानुसारे
ए शुद्धमवदातं पूर्वापराविरुद्धं निरवयं वचनमजिभुंजीतोत्सर्गविषयेसति उत्सर्गमवाद
विषये वा उपवादं तथा स्वपरसमययोर्यथास्वं वचनमजिवदेत् । एवं चानिभुंजन् जिह्नुः
पापविवेकज्ञानं सत्कारादिं निरपेक्षतया काङ्क्षमाणोनिर्दोषं वचनमजित्तथेदिति ॥ २४ ॥

अद्वाबुझ्याइं सुसिक्कएङ्का, जइङ्काया णातिवेलं वदेङ्का ॥ से दिट्ठिमं दि
ट्ठिण जूसएङ्का, से जाणईं नासितं तं समाहिं ॥ २५ ॥ अजूसए णो
पव्वन्नजासी, णो सुत्तमञ्चं च करेङ्का ताई ॥ सञ्चारज्जती अणुवीइ वायं
सुयं च सम्मं पडिवाययंति ॥ २६ ॥ से सुद्धसुत्ते उवहाणवं च, धम्मं च
जे विंदति तव्वतव्व ॥ आदेङ्कवक्के कुसले वियत्ते, स अरिहइ नासितं तं
समाहित्तिवेमि ॥ २७ ॥ इतिग्रंथनामा चउदसमक्षयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ— (अद्वाबुझ्याइंसुसिक्कएङ्का के०) श्रीतीर्थकरादिके जेम वचन कह्यांठे तेम
ज जलरीते शिखे (जइङ्कायाणातिवेलंवदेङ्का के०) तेमज पाले तेमज मुखथी जाये
एटले प्रकाशे तथा वेले एटले मर्यादा उल्लंघे नही बली सावय वचन बोले नही
(सेदिट्ठिमंदिट्ठिणजूसएङ्का के०) एवो ते दिट्ठिमं एटले सम्यक् दृष्टीवंत ते पोतानो स
म्यक् दर्शन जूसए नही तेवी रीते प्ररूपणा करे (सेजाणईंनासितंवत्समाहिं के०)
ते पुरुष श्रीतीर्थकरनापित समाधि मार्ग बोली जाणे ॥ २५ ॥ (अजूसएणोपव्वन्नजा
सी के०) आगमार्थ कहेतो यको जूते नही एटले अपशब्द बोली सूत्रार्थ उपवेनही
तथा प्रव्वन्नजापी नथाय एटले सूत्रार्थ गोपवे नही सूत्रनो जलो अर्थ प्रकाशे (णोसु
त्तमञ्चं करेङ्काताई के०) तथा त्राई एटले ठकायनो रक्षपाल एवो साधु सूत्र अर्थ
अन्यथा नकरे (सञ्चारज्जतीअणुवीइवायंके०) गुरुनी जक्तिआलोचीने बोले पण
गुरुनी अनक्ति थाय तेम नबोले (सुयंचसम्मंपडिवाययंतिके०) जेरीते भुतने सम्यक्
प्रकारे करीने गुरुसमीपेसांजाव्युं होय तेरीतेज अर्थ बोले अन्यथाह्मणोवंदोजवति
॥ २६ ॥ (सेसुद्धसुत्ते के०) ते साधुं ए रीते उपदेशादिक अवशरे प्रकाशतो सूत्र शुद्ध
कहेवाय (उवहाणवंचके०) तथा उपधानवंत एटले जे सूत्रनो जे तप सिद्धांतीमां
कह्योठे तेने उपधान कहिये तेनो करनार (धम्मंचजेविंदतितव्वतव्वके०) जेजे धर्म सम्यक्
जाणे तेते धर्म त्यां त्यां अंगीकार करे जेम जेम श्रीवीतरागनी आज्ञा मले तेम तेम
धर्मेनापे पण श्रीवीतरागनी आज्ञा विरुद्ध नबोले (आदेङ्कवक्केकुसलेवियत्तेके०) एवो
जेयाय ते आदेय वचन एटले समस्त लोकने ग्राह्य माननीक वचन बोले तथा कुशल

निपुण तथा व्यक्त स्पष्ट ते अविमास्यो नकरे (सञ्चरिहृद्भासित्वंतसमाहितिवेमिके०) ते साधु श्रीवीतराग प्रणीत सूधो समाधि धर्म मार्ग जापवाने योग्य थाय त्तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ २७ ॥ एरीते ग्रंथनामा चौदमां अध्ययननो अर्थ समाप्त थयो.

॥ दीपिका—(यथोक्तानि जिनैस्तानि सुपु शिद्धेत शिद्धितश्च देशनायां यतते । देश नोद्यतोपि योयस्य कर्तव्यस्य कालस्तां वेलामतिक्रम्य न वदेत् कर्तव्यमर्यादां नातिलंघये दित्यर्थः । सट्टष्टिमान् यथावस्थितपदार्थान् श्रद्धधानोदृष्टिं सम्यक्दर्शनं नलूपयेन्नदूष येत् । कोर्यः । देशनां व्याख्यानं वा कुर्वन् तथा कथयेद्यथाश्रोतुः सम्यक्त्वं स्थिरीनव ति । यश्चैवंजुतः सजानाति जापितुं तं सर्वज्ञोक्तं समाधिं ज्ञानदर्शनचारित्रारख्यं २५ सर्वज्ञोक्तं नलूपयेन्नदूषयेत्प्रहञ्जनापी जवेत्सिद्धांतार्थं शुद्धं प्रहञ्जना न गोपयेद्य प्रह ञ्मर्थमपरिणताय न जापेत । तथाचोक्तं । अप्रशान्तमतौ शास्त्रसद्भावप्रतिपादनं ॥ दो षायाजिनवोदीर्ण, क्षमनीयमिव ज्वरे ॥ १ ॥ त्रायी स्वपररक्तकोन सूत्रमतिकल्पनया कुर्वीत । परहितकरः शास्ता तस्मिन् शास्तरि याजकिर्बुद्भुमानस्तयाऽनुविचिंत्य वादं वदेत् । अनेनोक्तेनागमबाधा कापि न स्यादिति । तथा श्रुतं सम्यगाराधयन् प्रतिपादये त् सुखशीलः स्यादित्यर्थः ॥ २६ ॥ शुद्धं सूत्रं प्रवचनं यस्य सशुद्धसूत्रः उपधानवान् तपश्चरणयुक्तोयोधर्मं सम्यक् वेति तत्रतत्रोत्सर्गपवादादौ आदेयवाक्योग्राह्यवचनः स्यात् तथा कुशलोनिपुणोव्यक्तोनात्मदीप्यकारी समाधिं ज्ञानादिकं जापितुमर्हति योग्यः स्यादिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २७ ॥ इति चतुर्दशं ग्रंथाध्ययनं समाप्तं ॥ ६ ॥

॥ टीका—पुनरपि जापाविधिमधिकृत्याह । (अहोतुहियाइइत्यादि) यथोक्तानि तीर्थकरगणधरादिजिस्तान्यहर्निशं सुपु शिद्धेत ग्रहणशिक्षया सर्वज्ञोक्तागमं सम्यक् गृह्णी यादासेवनाशिक्षया त्वनवरतमुद्युक्तविहारितया सेवेताऽप्येषांच तथैव प्रतिपादयेदिति । प्रसक्तलक्षणनिवृत्तये त्वपदिश्यते सदा ग्रहणासेवनाशिक्षयोर्देशनायां यतेत सदा यतमानो पि योयस्य कर्तव्यस्य कालोऽध्ययनकालोवा तां वेलामतिलंघ्य नातिवेलां वददध्ययनकर्त व्यमर्यादां नातिलंघयेत्सदनुष्ठानं प्रतिब्रजेद्वा यथावसरं परस्पराबाधया सर्वाः क्रियाः कु र्यादित्यर्थः । सएवंगुणजातीयोयथाकालवादी यथाकालचारी च सम्यक् दृष्टिमान् यथाव स्थितार्थान् पदार्थान् श्रद्धधानोदेशनां व्याख्यानं वा कुर्वन् दृष्टिं सम्यक्दर्शनं नलूपयेन्नदूष येत् । इदमुक्तंभवति । पुरुषविशेषं ज्ञात्वा तथातथा कथनीयमपसिद्धांतदेशनापरि हारेण यथायथा श्रोतुः सम्यक्त्वं स्थिरीभवति । नपुनः शंकोत्पादनतोदूष्यते यश्चै वंविधः सजानात्यवबुध्यते जापितुं प्ररूपयितुं समाधिं सम्यक्दर्शनचारित्रारख्यं सम्यक्

व्यवस्थानारख्यं वा तं सर्वज्ञोक्तं समाधिं सम्यगवगच्छतीति ॥ ३५ ॥ किंचान्यत् (अल्लु सण्ड्यादि) सर्वज्ञोक्तमागमं कथयन्नोजुपयेन्नान्यथापसिद्धांतव्याख्यानेन दूषयेत्तथा न प्रवृत्तनापी नवेत् सिद्धांतार्थमविरुद्धमवदातं सार्वजनीनं तत्प्रवृत्तनापणेन न गोपयेत् । यदिवा प्रवृत्तं वाऽर्थपरिणताय न जापेत नसिद्धांतरहस्यमपरिणतशिष्यविध्वंसनेन दोषायैव संपद्यते ; तथाचोक्तं । अप्रशंसितमतौ शास्त्र, सद्भावप्रतिपादनं ॥ दोषायानि नवोदीर्णं, शमनीयमिव ज्वरेऽत्यादि । नच सूत्रमन्यत् स्वमतिविकल्पनतः स्वपरत्रायी कुर्वीतान्यथा सूत्रं तदर्थेवा संसारत्रायी त्राणशीलोऽनुत्तुनां नविदधीत । किमित्यन्यथा सूत्रं नकर्तव्यमित्याह । परहितैकरतः शास्ता तस्मिन् शास्तरि या व्यवस्थिता नक्तिर्वद्दु मानस्तथा तद्भक्त्या ऽनुविचिंत्यमानेनोक्तेन न कदाचिदागमबाधा स्यादित्येवं पर्यालोच्य वाचं वदेत्तथातथा तद्भुतमाचार्यादिभ्यः सकाशात्तत्तथैव सम्यक्त्वाराधनामनुवर्तमानो ऽन्येन्यकरणमोक्षं प्रतिपद्यमानः प्रतिपादयेत् प्ररूपयन् सुखशीलतां मन्यमानोपयाकथं चित्तिष्ठेदिति ॥ ३६ ॥ अध्ययनोपसंहारार्थमाह । (सेसुऽसुत्तेऽत्यादि) ससम्यग्दर्शनस्याल्लूपकोयथावस्थितागमस्यप्रणेता ऽनुविचिंत्य जापकः शुद्धमवदातं यथावस्थितवस्तुप्ररूपणतो ऽध्ययनतश्च सूत्रं प्रवचनं यस्यासौ शुद्धसूत्रः । तथोपधानं तपश्चरणं यद्यस्य सूत्रस्यानिहितमागमे तद्विद्यते यस्यासावुपधानवान् तथा धर्मं श्रुतचारित्रारख्यं यः सम्यक् वेत्ति विंदतेवा सम्यक् जनते तत्र तत्रेति यथाज्ञाग्राह्योर्थः सथाज्ञयैव प्रतिपत्तव्योद्देतुतस्तु सम्यग्येतुना । यदिवा स्वसमयसिद्धोर्थः स्वसमये व्यवस्थापनीयः परसिद्धश्च परस्मिन्नथवोत्सर्गापवादयोर्व्यवस्थितोर्थेस्तान्यामेव यथास्वंप्रतिपादयितव्य एतदुणसंपन्नधादेयवाक्योप्राप्त्यवाक्योचवति । तथा कुशलोनिपुणआगमप्रतिपादने स वनुष्ठाने च व्यक्तः परिस्फुटोनासमीक्ष्यकारी । यथैतदुणसमन्वितः तोर्हेति योग्योचवति तं सर्वज्ञोक्तं ज्ञानादिकं वा जावसमाधिं जापितुं प्रतिपादयितुं नापरः कश्चिदिति । इति परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । गतोनुगमोनयाः प्राग्वद्याख्येयाः ॥ ३७ ॥ समाप्तं चतुर्दशं ग्रंथाख्यमध्ययनमिति ॥

हवे पंदरसुं आदान नामे अध्ययन प्रारंभिये ठैयें आदान एटले ग्रहण करवुं एटले रुडी शिद्धारूप चारित्रानुष्ठानने ग्रहण करवुं तेनुं डव्ये करी तथा जावे करी शुद्ध स्वरूप कहेने.

जमतीतं पडुण्णं, आगमिस्सं च णायनुं ॥ सबमन्नंति तं ताई,
दंसणावरणं तए ॥ १ ॥ अंतए वितिगिन्नाए, जे जाणंति अ
पोजिंसं ॥ अपोजिंसस्स अस्काया, ए से होइ तहिं तहिं ॥१॥

अर्थ—(जमतीतंपहुपन्नं के०) जे इव्यादिक पदार्थ अतीतकाले थया तथा जे व
त्तमान कालें वचेंढे (अगमिस्सं चणायउं के०) तथा अगमिक कालें जे थरो तेना
यथावस्थित स्वरूपनो प्ररूपवो तेथी प्ररूपणाना अधिकारी पणा माटे नायक कहियें
(सवमन्नंतितंताई के०) ते सर्व इव्यादिक चतुष्क संपूर्ण जाणे ते जाणतो ठतो सर्व
प्राणीउंनो ररूपाल (दंसणावरणंतए के०) ते दर्शनावरणीय कर्मनो अंतकरनार
जाणवो अर्थात् ते दर्शनावरणादिक घातीकर्म चतुष्कने खपावे ॥ १ ॥ (वितिगिह्वाए
के०) संदेह एटले मिथ्याज्ञान तेनो (अंतए के०) अंतकारक (जे जाणंतिअणेलिस्सं
के०) जे घातीकर्मनो खपावनार ते सर्व निरूपम जाणे एटले तेना जेवो ज्ञानवंत
बीजो कोइ नहीं (अणेलिस्सस अस्काया के०) एम जे निरूपम ज्ञानेकरी पदार्थनो
प्रकाश करनार (एसेहोइतहिंतहिं के०) ते तिहां तिहां बौद्धादि दर्शनीने विपे न
प्रवर्त्ते एटले ते प्राणी जिनमत टालीने अन्य दर्शनीने विपे तत्व न जाणे ॥ २ ॥

॥ टीपिका—अथ पंचदशमादानीयाध्ययनमारन्यते । तस्येदमादिस्त्रं । (जमतीत्या
दि) यदतीतं प्रत्युत्पन्नं वर्तमानं यदनागतमेव्यत्कालजाविड्व्यं तस्य सर्वस्यापि यथाव
स्थितस्वरूपनिरूपणतोनायकः प्रयोता त्रायी सर्वप्राणिरक्कः सर्वं मन्यते जानाति यो
दर्शनावरणांतकोमध्यग्रहणादघातिकर्मचतुष्कस्यांतकृद्दृष्टव्यः सएव सर्वज्ञश्चि ॥१॥ वि
चिकित्सायाः संशयस्यांतकः क्यरुद्यः सअनीदृशं जगज्जानाति । यादृशं कर्मकृतः
सर्वज्ञं सामान्यविशेषात्मकं जगज्जानाति तादृशमन्योबौद्धादिर्न जानातीत्यनीदृशमित्यु
क्तं । अनीदृशस्य च यथाख्याता प्ररूपकोनासौ तत्र तत्र बौद्धादिके दर्शनः स्यात् ।
किंतु जिनप्रवचनेऽर्हेत्तेव त्रिकालवर्तिवस्तूनामाख्यातेति ॥ २ ॥

॥ टीका—अथ चतुर्दशाध्ययनानंतरं पंचदशमारन्यते । अस्य चायमजिसंबंधः । इहा
नंतराध्ययने तबाह्यान्तरस्य ग्रंथस्य परित्यागोविधेयइत्यजिहितं । ग्रंथपरित्यागाच्चा
यतचारित्रिजवति साधुस्ततोयादृगसौ यथासंपूर्णमायतचारित्रतां प्रतिपाद्यते तदने
नाध्ययेन संबंधेनायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वारापुष्पक्रमादीनि जवन्ति । तत्रोप
क्रमांतर्गतोपर्याधिकारोयं । तद्यथा । आयतचारित्रिण साधुना जाव्यं । नामनिष्पन्नेतु नि
क्षेपे आदानीयमिति नामामोक्षार्थिनाऽऽशेषकर्मह्यार्थं यज्ज्ञानादिकमादीयते तदत्र प्रति
पाद्यतइति कृत्वा आदानीयमिति नाम संवृत्तं । पर्यायद्वारेणच प्रतिपादितं सुग्रहं जवती
त्यतआदानशब्दस्य तत्पर्यायस्य च ग्रहणशब्दस्यच निक्षेपं कर्तुंकामोनिर्गुक्तिरुदाह ।
“आदाणे गहणंमि य णिक्खेवो होंति दोन्नवि चउक्को । एगघं नाणघं, च होऊ पग
यं तु आदाणे” ॥ ३४ ॥ (आदाणेइत्यादि) अथवा (जमतीपंति) अस्याध्ययनस्य नाम

तच्चादानपदेनादावादीयते इत्यादानं तच्च ग्रहणमित्युच्यते । तत्रादानग्रहणयोर्निर्हेपार्थं
 निर्युक्तिरुदाह । (आदाणेइत्यादि) आदीयते कार्यार्थिना तदित्यादानं । कर्मणिद्वयुत् प्र
 त्ययः करणेवा । दीयते गृह्यते स्वीक्रियते विवक्षितमनेनेति कृत्वा आदानं च पर्यायतोऽग्र
 हणमित्युच्यते ॥ तत आदानग्रहणयोर्निर्हेपोनवति औचतुष्कौ । तद्यथा । नामादानं
 स्थापनादानं इव्यादानं जावादानं च । तत्र नामस्थापने कृष्णे । इव्यादानं चित्तं यस्माद्धौ
 क्रिकैः परित्यक्तान्यकर्तव्यैर्महता क्लेशेन तदादीयते तेन वाऽपरं द्विपदचतुष्पदादिकमादी
 यतइति कृत्वा । जावादानंतु द्विधा प्रशस्तमप्रशस्तं क्रोधाद्युदयमित्यात्वाविरत्यादिकं वा ।
 प्रशस्तं तूत्तरोत्तरशुणश्रेण्या विशुद्धाध्यवसायकंडकोपाख्यानं सम्यक् ज्ञानादिकं वेत्येतदर्थप्र
 तिपादनपरमेतदेव चाध्ययनं इष्टव्यमित्येवं ग्रहणेपि नामादिकश्चतुर्था निहेपोऽष्टव्यः ।
 जावार्थोप्यादानपदस्येव इष्टव्यस्तत्पर्यायत्वादस्येति । एतच्च ग्रहणं नैगमसंग्रहव्यवहा
 रजुसूत्रार्थनयानिप्रायेणादानपदेन सहालोच्यमानं शक्तेर्ज्ञादिवदेकार्थमनिन्नार्थं नवेत् शब्द
 समनिरुद्धेऽनूतशब्दनयानिप्रायेण च नानार्थं नवेत् । इहतु प्रकृतं प्रस्तावआदाने आदान
 विषये आदानपदमाश्रित्यास्यानिधानमाकार्यादानीयं वा ज्ञानादिकमाश्रित्य नाम कृतमि
 ति आदानीयानिधानस्यान्यथा वा प्रवृत्तिनिमित्तमाह । “ जं पढमस्संतिमए, वितियस्स
 उं तह वेक्काआदिमि ॥ एतेणादाणिक्कं, एसो अनोवि पक्काउं ” ॥ ३५ ॥ (जंपढमस्से
 त्यादि) यत्पदं प्रथमश्लोकस्य तदर्धस्य चांते पर्यंते तदेव पदं शब्दतोर्थतश्चयतश्च द्वि
 तीयश्लोकस्यादौ तदर्धस्य वादौ नवत्येतेन प्रकारेणार्थपदसदृशत्वेनादानीयं नवत्येप
 आदानीयानिधानप्रवृत्तेः पर्यायोऽन्योवा विशिष्टज्ञानायादानीयोपादानादिति । केचित्तु पु
 नरस्याध्ययनस्यांतादिपदयोः संकलनात्संकलिकेति नाम कुर्वते । तस्याअपि नामादिक
 श्रुतार्थानिहेपोविधेयः । तत्रापि इव्यसंकलिका निगडादौ जावसंकलनात्तूत्तरोत्तरविशि
 ष्टावसायसंकलनमिदमेव वा अध्ययनमार्थतपदयोः संकलनादिति । येषामादानपदेनाजि
 धानं तन्मतेनादौ यत्पदं तदादानपदमतथादेर्निहेपं कर्तुकामआह । “ एणमादी वव
 णादी, दवादी चेव होंति जावादी ॥ तं दवादी पुण दवस्स जो सजावो सएछाणे ३६
 (एणमादी इत्यादि) आदेर्नामादिकश्चतुर्था निहेपः । नामस्थापने सुगमत्वादनादृत्य
 इव्यादि दर्शयति । इव्यादिः पुनर्इव्यस्य परमाएवादेर्यः स्वजावः परिणतिविशेषः स्वके
 स्थाने स्वकीये पर्याये प्रथममादौ नवति सइव्यादिर्इव्यस्य दध्यादेर्यथायः परिणतिविशे
 षः ह्रीरस्य विनाशकालसमकालीनएवमन्यस्यापि परमाएवादेर्इव्यस्य योयः परिणतिवि
 शेपः प्रथममुत्पद्यते ससर्वोपिंइव्यादिर्नवति । ननुच कथं ह्रीरविनाशसमयएव दध्नु
 त्पादः । तथाहि । उत्पादविनाशौ जावाजावरूपौ वस्तुधर्मौ वर्तन्ते । न च धर्मोर्धार्मिण
 मंतरेण नवितुमर्हत्यतएकस्मिन्नेव रूपे तद्धर्मिणोर्दधिह्रीरयोः सत्तामाप्नोत्येतच्च दृष्टेष्ट

बाधितमिति नैपदोषः । यस्य हि वादिनः कृणुमात्रं वस्तु तस्यायं दोषोयस्यतु पूर्वोक्त
 रक्षणानुगतमन्वयि इव्यमस्ति अस्यायं दोषएव न जवति । तथाहि । तत्परिणामि इव्य
 मेकस्मिन्नेव कृणे एकेन स्वभावेनोत्पद्यते परेण विनश्यत्यनंतधर्मत्वाद्भुज्जुनइति । य
 त्किंचिदेतत् । तदेवं इव्यस्य-विवक्षितपरिणामेन परिणमतोयआद्यः समयः सइव्यादि
 रिति स्थितं इव्यस्य प्राधान्येन विवक्षितत्वादिति । सांप्रतं नावादिमधिकृत्याह । “ आ
 गमणो आगमउ नावादी तं कुहा उवदिसंती ॥ एो अगमउ नावो, पंचविहो होइ
 णायवो ॥ ३७ ॥ आगमउ पुण आदी, गणिपिंदगं होइ बारसं गंतु । गह्वति लोणो
 पदपादअस्कराई चउ तज्जादी ” ॥ ३८ ॥ (आगमइत्यादि) नावोतःकरणस्य परिणति
 विशेषस्तं बुद्धास्तीर्थकरणधरादयोव्यपदिशंति प्रतिपादयंति । तद्यथा आगमतोनोआगम
 तश्च । तत्र नोआगमतः प्रधानपुरुषार्थतया चिंत्यमानत्वात्पंचविधः पंचप्रकारोभवति ।
 तद्यथा । प्राणातिपातविरमणादीनामाद्यः प्रतिपत्तिसमयइति । तथा (आगमउइत्यादि)
 आगममाश्रित्य पुनरादिरेवं इष्टव्यः । तद्यथा । यदेतज्जणिनआचार्यस्य पितृकं सर्व
 स्वमाधारोवा तद्वादशांगं जवति । तुशब्दादन्यदपुपांगादिकं इष्टव्यं । तस्य प्रवचनस्यादि
 जूतोयोग्रंथस्तस्याप्याद्यः श्लोकस्तत्राप्याद्यं पदं तस्यापि प्रथममक्षरमेवंविधोबहुप्रकारो
 नावादिइष्टव्यइति । तत्र सर्वस्यापि प्रवचनत्वसामाधिकमादिस्तस्यापि करोमीति पदं
 तस्यापि ककारोद्वादशानां त्वंगानामाचारांगमादिस्तस्यापि शास्त्रपरिज्ञाध्ययनमस्यापि च
 जीवोद्देशकस्तस्यापि सुयंतिपदं तस्यापि सुकारइति पदमादिरित्यस्य च प्रकृतांगस्य सम
 याध्ययनमादिस्तस्यापि उद्देशकश्लोकपादपदवर्णादिइष्टव्यइति । गतोनामनिष्पन्नोनिक्ते
 पस्तदनंतरमस्त्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (जमतीयमित्यादि) अ
 स्य चानंतरसूत्रेण संबंधोक्तव्यः सचायं । तद्यथा । आदेयवाक्यः कुशलोव्यक्तोर्हेति त
 थोक्तं समार्धिं नापितुं यश्च यदतीतं प्रत्युत्पन्नमागामिच सर्वमवगच्छति सएव नापितुमर्ह
 ति नान्यइति । परंपरसूत्रसंबंधस्तु यएवातीतानागतवर्तमानकालत्रयवेदी सएवाशेषबंधना
 नां परिज्ञानात्रोटयिता वेत्येतदुध्येतेत्यादिकः संबंधोऽपरसूत्रैरपि स्वबुद्ध्या जगनीयइ
 ति । तदेवं प्रतिपादितसंबंधस्यास्य सूत्रस्य व्याख्या प्रस्तूयते । यत्किमपि इव्यजातमती
 तं यच्च प्रत्युत्पन्नं यच्चानागतमेव्यत्कालजावि तस्यासौ सर्वस्यापि यथावस्थितंस्वरूपनि
 रूपणतोनायकः प्रपोता । यथावस्थितवस्तुस्वरूपप्रणेतृत्वं च परिज्ञानेसति जवत्यत
 स्तदपदिश्यते सर्वमतीतानागतवर्तमानकालत्रयजावतोइव्यादिचतुष्कस्वरूपतोइव्यपर्या
 यनिरूपणतश्च मनुतेऽसौ जानाति सम्यक् परिञ्चिनत्ति तत्सर्वमवबुध्यते जानानश्च विशि
 ष्टोपदेशदानेन संसारोच्चारणतः सर्वप्राणिनां त्राय्यसौ त्राणकरणशीलः । यदिवा अथव
 यपयमयतयणयगतावित्यस्य धातोर्ल्युट् प्रत्ययः । तयनं तायः सविद्यते यस्यासौ तायी !

सर्वे गत्यर्थज्ञानार्थांश्चि कृत्वासामान्यस्य परिहृदकोमनुते इत्यनेकविशेषस्य तदनेकसर्वे
ज्ञः सर्वदर्शी चेत्युक्तं नवति । नच कारणमंतरेण कार्यं नवतीत्यतद्दमपदिश्यते । दर्श
नावरणीयस्य कर्मणोक्तकोमध्यग्रहेणु घातिचतुष्टयस्यांतर्दृष्ट्यव्यति ॥ १ ॥ यश्च घा
तिचतुष्टयांतर्दृष्टसिद्धिजनवतीत्याह । (अंतर्दृष्ट्यादि) विचिकित्सा चित्तविभुतिः संशयज्ञा
नं तस्यासौ तदावरणकृयादंतर्दृष्ट संशयविपर्ययमिथ्याज्ञानानामविपरीतार्थपरिहृदादंते
वर्तते । इदमुक्तंनवति । तव दर्शनावरणकृत्यप्रतिपादनात् ज्ञानाद् निन्नं दर्शनमित्युक्तं
नवति । ततश्च येषामेव सर्वज्ञस्य ज्ञानं वस्तुगतयोः सामान्यविशेषयोरचित्यशक्तशुपेतत्वा
त्परिहृदकमित्येपोयेपामन्युपगमः सोऽनेन दृष्टगावरणप्रतिपादनेन निरस्तो नवतीति ।
यश्च घातिकर्मांतर्दृष्टिक्रांतसंशयादिज्ञानः सोऽनीदृशमनन्यसदृशं जानीते नतुत्तुल्योवस्तु
गतसामान्यविशेषांशपरिहृदकउजयरूपेणैव विद्वानेन विद्यतइतीदमुक्तं नवति । न तज्ज्ञान
मितरजनज्ञानतुल्यमतोयुक्तं मीमांसकैः सर्वज्ञस्य सर्वपदार्थपरिहृदकत्वेऽन्युपगम्यमाने स
र्वदा स्पर्शरूपरसगंधवर्णशब्दपरिहृदादनजिमतद्व्यवस्थास्वादनमपि प्राप्नोति तदनेन व्युद
स्तं इष्टव्यं । यदप्युच्यते सामान्येन सर्वज्ञसज्जावेपि शेषहेतोरजावादहृत्येव संप्रत्ययोनोपप
द्यते । तथा चोक्तं । अर्हन्न यदि सर्वज्ञो, बुद्धोनेत्यत्र का प्रमा । अथोचावपि सर्वज्ञो मत
जेदस्तयोः कथमित्यादि । एतन्परिहारार्थमाह । अनीदृशस्यानन्यसदृशस्य यः परिहृदकव्या
ख्याताच नामासौ तत्र तत्र दर्शने बौद्धादिकोजवति तेषां इव्यपर्याययोरनन्युपगमादिति ।
तथाहि । शाक्यमुनिः सर्वं कृणिकमिहन्न पर्यायानेवेहति न इव्यं । इव्यमंतरेण च नि
र्वाजत्वात् पर्यायाणामप्यजावः प्राप्नोत्यतः पर्यायानिहताऽवश्यमकामेनापि तदाधारनूतं
परिणामिद्व्यमेष्टव्यं तदनन्युपगमाच्च नासौ सर्वज्ञइति । तथा अप्रच्युतानुत्पन्नस्थि
रैकस्वजावस्य इव्यस्यैकस्यान्युपगमादध्यक्षावसीधमानानामर्थक्रियासमर्थानां पर्याया
णामनन्युपगमाग्निष्परायस्य इव्यस्याप्यजावात्कपिलोपि न सर्वज्ञइति तथा क्षीरोदकवद
निन्नयोर्द्व्यपर्याययोरनेदेनान्युपगमाङ्गनूकस्यापि न सर्वज्ञत्वाच्च तीर्थीतिरीयाणां मध्ये न
कश्चिदप्यनीदृशस्यानन्यसदृशस्यार्थस्य द्रव्यपर्यायोनयरूपस्याख्याता नवतीत्यहर्नेवाती
तानागतवर्तमानत्रिकालवर्तिनोर्यस्य स्वाख्यातेति न तत्रतत्रेति स्थितं ॥ २ ॥

ताहिं ताहिं सुयत्कायं, से य सवे सुआहिए ॥ सया सच्चेण संपन्ने, मिति
नूएसु कणए ॥ ३ ॥ नूएहिं न विरुत्तेजा, एस धम्मे नुसीमठ ॥ सादू
जगं परिन्नाय, अस्सि जीवितजावणा ॥ ४ ॥

अर्थ—(ताहिं ताहिं सुयत्कायंके०) जे जे जाव श्रीवितरागें ज्यां ज्यां नलीपेरे कक्षां
वे एटले मिथ्यात्व अघिरत प्रमदादिकते संसारतुं कारणवे अने ज्ञान दर्शन चारित्र ते

मोक्ष मार्गते त्यां त्यां (सेयसवेसुआहिए के०) तेहिज जावने सत्यकरी जाणवा (स यासच्चेणसंपन्नेके०) जे सदा एटले सर्वकाल एवा सत्य वचने करी संपन्न होय ते शुं करे तेकहेठे (मिनिनूएसुकप्पएके०) जूत एटले प्राणी मात्रने विपे मैत्रीनाव कल्पे सर्व जीव आत्मा मात्रने समान करी लेखवे एटले जेवो पोतानो आत्मा तेवो परनो आत्मा जाणे ॥३॥ (जूएहिंनविरुझेक्काके०) त्रस अने स्थावर जेनूत एटले प्राणीताये विरोध न करे एटले प्राणी मात्रनेदणे नही (एसधम्मेषुसीमउके०) एवो धर्म बुसीमउ एटले संयमवंतनो जाणवो (सादूजगंपरिन्नायके०) साधु सर्व लोकमांहे त्रस अने स्थावर जीवोने रुडीपेरे जाणीने (अस्सिंजीवित्तावणाके०) शुद्ध धर्मनेविपे जावना जावे ॥४॥

॥ दीपिका—तत्र तत्र यद्यचेनार्हता जीवाजीवादिवस्तु स्वाख्यातं तत्र तत्र न विरोधः । सच सर्वज्ञः सत्यः स्वाख्याता । तथाचोक्तं । वीतरागाहि सर्वज्ञा, न मिथ्या ब्रुवते वचः॥ यस्मात्तस्मादचस्तेषां, तथाचूतार्थदर्शिनां ॥१॥ सदा सर्वकालं सत्येन संपन्नः सत्सर्वज्ञो जूतेषु प्राणिषु मैत्रीं कल्पयेत् कुर्यात् । यतः मातृवत्परदाराणि, परद्व्याणि लोष्टवत् ॥ आत्मवत्सर्वजूनानि, यः पश्यति सपश्यतीति ॥३॥ जूतैः प्राणिभिः सह न विरुध्येत । न विरोधं कुर्यात् एष धर्मः (बुसीमउत्ति) तीर्थकस्य साधोर्वा तथा बुसीमं साधुस्तीर्थक वा जग द्विश्वं परिज्ञाय आगमतः स्वयंच ज्ञात्वा यस्मिन् जावनाः पंचविंशतिर्द्वादशवा ताजी वित्तावनाजीवसमाधानकारिणीर्नावयेत् ॥ ४ ॥

॥ टीका—सांप्रतमेतदेव कुतीर्थिकानामसर्वज्ञत्वमर्हतश्च सर्वज्ञत्वं यथाजवति तथा सोपपत्तिकं दर्शयितुमाह । (तर्हिंतहिमित्यादि) तत्रतत्रेति वीत्तापदं । यद्यचेनार्हता जीवाजीवादिकं पदार्थजातं तथा मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकपाययोगाबंधहेतवइति कृत्वा संसारकारणत्वेन तथा सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणि मोक्षमार्गइति मोक्षांगतयेत्येतत्सर्वं पूर्वोत्तराविरोधितया शुक्तिनिरुपपन्नतया, सुप्रख्यातं स्वाख्यातं तीर्थिकवचनं तु नहिं स्याज्ज्ञतानीति जणित्वा तदुपमर्दकारंनान्यनुज्ञानात्पूर्वोत्तराविरोधितया तत्रतत्र चिंत्यमानं निर्दुक्तिकत्वान्नस्वाख्यातं जवति । सचाविरुद्धार्थस्याख्याता रागद्वेषमोहानामनृतकारणा नामसंनवात्सद्व्योहितत्वाच्च सत्यः स्वाख्यातस्तत्स्वरूपविद्भिः प्रतिपादितः ॥ रागादयो ह्यनृतकारणं ते च तस्य न संख्यतः कारणान्वात्कार्यानावइति कृत्वा तदचोचूतार्थप्रतिपादकं ॥ तथा चोक्तं । वीतरागाहि सर्वज्ञा, मिथ्यान ब्रुवते वचः । यस्मात्तस्मादचस्तेषां, तथाचूतार्थदर्शिनां । ननु च सर्वज्ञत्वमंतरेणापि हेयोपादेयमात्रपरिज्ञानादपि सत्यता जवत्येव । तथा चोक्तं । सर्वं पश्यतु वा मावा, तत्वमिष्टं तु पश्यति । कीट

संख्यापरिज्ञानं, तस्य नकोपयुज्यते इत्याशंक्याह । सदा सर्वकालं सत्येनावितथनाप
 णेन संपन्नोसौ । अवित्रयनापणत्वं च सर्वज्ञे सति जवति नान्यथा । तथाहि । की
 टसंख्यापरिज्ञानासंजवे सर्वत्रापरिज्ञानमाशंकेत । तथा चोक्तं । सदृशो बाधासंजवे त
 द्दक्षणेमेव दूषितं म्यादिति सर्वत्रानाश्वासस्तस्मात्सर्वज्ञत्वं तस्य जगवतोऽष्टव्यमन्यथा त
 द्दक्षःसत्यता न स्यात् । सत्योवाऽसंयमः संतः प्राणिनस्तेन्योहितत्वादतस्तेन तपः
 प्रधानसंयमेन नूतार्थहितकारिणा सदा सर्वकालं संपन्नोयुक्तएतज्जुणसंपन्नश्चासौ नूतेषु
 जंतुषु मैत्री तद्वद्वेणपरतया नूतदयां कल्पयेत् कुर्यात् । इदमुक्तं जवति । परमार्थतः
 सर्वज्ञस्तत्त्वदर्शितया योजूतेषु मैत्रीं कल्पयेत् । तथा चोक्तं । मातृवत्परदाराणि परद्व्या
 णि लोष्टवत् ॥ आत्मवत्सर्वनूतानि यः पश्यति सपश्यति ॥३॥ यथा नूतेषु मैत्री संपूर्णजाव
 मनुजवति तथा दर्शयितुमाह । (नूएहिंइत्यादि) नूतैः स्थावरजंगमैः सह विरोधं न कुर्यात्त
 डपघातकारिणमारंजं तद्विरोधकारणं दूरतः परिवर्जयेदित्यर्थः । स एषोऽनंतरोक्तो नूतविरो
 धकारी धर्मः स्वजावः पुण्याख्योवा (वुसीमउति) तीर्थकृतोयं सत्संयमवतोवेति । तथा सत्सं
 यमवान् साधुस्तीर्थकज्जगज्जराचरनूतग्रामाख्यं केवलालोकेन सर्वज्ञप्रतीतागमपरिज्ञाने
 न या परिहाय सम्यगवबुध्यास्मिन् जगति मौर्नीडेवा धर्मे जावनाः पंचविंशतिरूपा द्वा
 दशप्रकारावा या अचिन्मतास्ताजीवितजावनाजीवसमाधानकारिणीः सत्संयमांगतया
 मोक्षकारिणीर्जावयेदिति ॥ ४ ॥

जावणा जोगसुद्ध्या, जलेणावाव आहिया ॥ नावाव तीरसंपन्ना,
 सबडुस्का तिउट्टइ ॥ ५ ॥ तिउट्टइ उ मेधावी, जाणं लोगंसि
 पावगं ॥ तुट्टंति पावकम्माणि, नवं कम्ममकुवए ॥ ६ ॥

अर्थ-जे नावनाजावे तेने जे होय ते देखाडेठे. (जावणाजोगसुद्ध्या के०) जाव
 नाना योगेकरी जेनो विबुद्ध निर्मल आत्माठे (जलेणावावआहिया के०) ते पुरुष
 संसार रूप समुद्रने विपे नौका समान कहावे ते उपर दृष्टांत कहेवे (नावावतीरसं
 पन्ना के०) जेम नावा समुद्रने तीरे पोहोचाडे तेम ते पुरुषना उपदेश थकी जीव
 चारित्ररूप प्रवहणे करीने (सबडुस्कातिउट्टइ के०) संसारना सर्व दुःख थकी मुकाए
 अने मोक्षरूप कांठे पोहोचे ॥ ५ ॥ (मेधावी के०) पंमिंत (तिउट्टइउ के०) सर्व दुःख
 थकी मूकाए ते पंमिंत केवो होय तोके (जाणंलोगंसिपावगंके०) सर्वलोकने विपे जे
 पाप एटले सावधानुष्ठान तेनो जाण होय एवाने (तुट्टंतिपावकम्माणिके०) पूर्वना सं
 चित सर्व पाप कर्म नूटे (नवंकम्ममकुवएके०) वली नवा कर्म नकरे एटले नवाधे
 एटले तेजीव अकर्मि थाय सर्व कर्मोना ह्य युक्त थाय ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—जावनाजिर्योगः सध्यानरूपोजावनायोगस्तेन शुद्धआत्मा यस्य सतथा एवंविधः सन् त्यक्तसंसारस्वजावनौरिव जलोपरि तिष्ठति । एवमाख्याता नौरिवानु कूलवातप्रेरिता तीरं प्राप्ता स्यादेवं चारित्रवान् जीवपोतस्तपोवायुवशात्सर्वदुःखात्मकः संसारोन्मुक्त्यपगच्छति ॥ ५ ॥ मेधावी मर्यादावान् मुटयति मुच्यते सर्वबंधनेच्यः । किंकुर्वन् पापकं सावद्यकार्यं लोके कृपरिक्षया जानन् प्रत्याख्यानपरिक्षया परिहरेत् ॥ तस्य नवं कर्म अकुर्वतः पूर्वसंचितानि पापकर्माणि मुटयन्ति ॥ ६ ॥

॥ टीका—सजावनाजावितस्य यज्रवति तदर्शयितुमाह । (जावणाइत्यादि) जावना जिर्योगः सम्यक् प्रणिधानलक्षणोजावनायोगस्तेन शुद्धआत्मा अंतरात्मा यस्य सतथा । सच जावनायोगशुद्धात्मा परित्यक्तसंसारस्वजावनौरिव जलोपर्यवतिष्ठते संसारोदन्व तइति नौरिव यथा जले निमज्जनत्वेन प्रत्याख्याता एवमसावपि संसारोदन्वति न नि मज्जतीति । यथा चासौ नियामकाधिष्ठाताऽनुकूलवातेरिता समस्तद्वेषापगमाचीरमास्कं दत्येवमायतचारित्रवान् जीवपोतः सदागमकर्णधाराधिष्ठितस्तपोमारुतवशात्सर्वदुःखा त्मकात्संसारानुमुक्त्यपगच्छति मोक्षाख्यं तीरं सर्वद्वेषपरमरूपमवाप्नोतीति ॥ ५ ॥ अपिच । (तिष्ठइत्यादि) सहि जावनायोगशुद्धात्मा नौरिव जले संसारे परिवर्तमा नस्त्रिन्योमनोवाक्कायेभ्योऽशुभेभ्यस्तुटयति यदिवातीव सर्वबंधनेभ्यस्तुटयति मुच्यते । अतिमुटयति संसारादतिवर्तेत मेधावी मर्यादाव्यवस्थितः सदसद्विवेकी वाऽस्मिन् लोके चतुर्दशरज्ज्वात्मके नूतस्य ग्रामलोकेवा यत्किमपि पापकं कर्म सावद्यानुष्ठानरूपं तत्कार्येवा अष्टप्रकारं कर्म तत् कृपरिक्षया जानन् प्रत्याख्यानपरिक्षया च तदुपादानं प रिहरेत् ततस्तुटयति तस्यैवं लोकं कर्मवा जानतो नवानि कर्माण्यकुर्वतो निरुद्धाश्रवदार स्य विप्रकृष्टतपश्चरणवतः पूर्वसंचितानि कर्माणि मुटयन्ति निवर्ततेवा नवं च कर्माकुर्वतो ऽशेषकर्महयोनवतीति ॥ ६ ॥

अकुर्वतं एवं ण्वि, कम्मं नाम वि जाणइ ॥ विज्ञाय से महावीरे, जेण जाइ ण मिज्झइ ॥ ७ ॥ णमिज्झइ महावीरिं, जस्स न्वि पुरे कडं ॥ वा न्वं जलमञ्चेति, पिया लोगंसि इत्थि ॥ ८ ॥

अर्थ—(अकुर्वतं एवं ण्वि के०) कारण के जे समस्त क्रिया रहित होय एवा अण करताने नवा कर्मनो बंध नथी (कम्मं नाम विजाणइ के०) तेवारे अष्ट प्रकारना जे कर्म तेना विपाकतुं निर्झरवो ते सम्यक् जाणे (विज्ञायसेमहावीरे के०) ते कर्म रूप शत्रुनो विदारण करवा थकी श्रीमहावीरदेव कर्मना बंधने तथाकर्मनी निर्झराने जाणी

ने ते प्रमाणे करे (जेणजाइणमिळ्ळइ के०) जे करे थके फरी संसारमां नवपजे अने उपजवाने अजावे फरी मरण पण न पामे. ॥ ७ ॥ (एमिळ्ळइमहावीर के०) ए महा सुनट तुव्य श्रीमहावीर संसार चक्रमां मरण पामे नही (जस्तनडिपुरेकडं के०) जेने पूर्वना करेला कर्म रह्या नथी तो ते नवाकर्म बांधवानी बांठा नकरे ए कारण जाणवो जे कारण माटे आ संसारमांहे स्त्रीनो संग प्रधानठे परंतु तेने स्त्री पराजवी नशके. ह् एांत कहेठे (वाचव्वजालमचेति के०) जेम वायु अग्नीनी ज्वालामां प्रवेश करीने तेने अतिक्रमि जाय परंतु वायु पोते प्रज्वले नही (पियालोगंसिड्डिड के०) तेम लोकने विषे स्त्री प्रियठे ते स्त्री अग्नि ज्वाला समानठे परंतु वायु सरखा साधुने जीपी नशके तेमाटे महावीर सुनटने कर्मनो बंध नथी ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—कामपि क्रियामकुर्वतोयोगप्रत्ययानावान्नवं कर्म नास्ति न नवति । एत जुणोपेतश्च नमनं नाम कर्मनिर्जरणं कर्मच जानाति ज्ञात्वाच कर्मबंधं समहावीरः कर्म दारणक्षमस्तत्करोति येन कृतेन न पुनर्जायते जन्मानावाञ्च नत्रियते ॥ ७ ॥ महावी रस्त्यक्ताशेषकर्मा न त्रियते जन्ममरणे न प्राप्नोति यस्य नास्ति पुरस्कृतं कर्म वायुर्यथा शिज्ज्वालामत्येति अतिक्रामति न तथा जीयते एवं लोके प्रियावत्त्वनास्त्रियोडुरतिक्रमणी यास्ताअतिक्रामति न तानिर्जीयते । यदुक्तं । स्मितेन जावेन मवेन लङ्कया पराङ्मुखं रधकटाह्ववीहृणैः ॥ वचोनिरीर्ष्याकलहेन लीजया, समस्तपाशं खलु बंधनं स्त्रियः ॥१॥ स्त्रीणां कृते त्राट्पुगस्य जेदः संबन्धिजेदे स्त्रियएव मूलं ॥ अत्राप्तकामावहवोनरेंडाना रीनिरुत्सादितराजवंशाइत्यादि ॥ ७ ॥

॥ टीका—केपांचित्सत्यामपि कर्मक्षयानंतरं मोक्षावाप्तौ तथापि स्वतीर्थनिकारदर्शन तः पुनरपि संसारानिगमनं नवतीदमाशंक्याह । (अकुर्वत इत्यादि) तस्याशेषक्रिया रहितस्य योगप्रत्ययानावात्किमप्यकुर्वतोपि नवं प्रत्ययं कर्म ज्ञानावरणीयादिकं नास्ति ननवति कारणानावात्कार्यानावइति कृत्वा कर्मजावे च कुतः संसारानिगमनं कर्म कार्यत्वात्संसारस्य तस्य चोपरताशेषद्वयस्य स्वपरकल्पनानावाडागदेषरहिततया स्व दर्शननिकारानिनिवेशोपि नवत्येव । सचैतजुणोपेतः कर्माष्टप्रकारमपि कारणवस्तदि पाकतश्च जानाति नमनं नाम कर्मनिर्जरणं तच्च सम्यक् जानाति । यदिवा कर्म जानाति तन्नामास्य चोपलक्षणार्थत्वात्तद्रेदांश्च प्रकृतिस्थित्यनुनावप्रदेशरूपान्सम्यगवबुध्यते । सं जावनायां वा नामशब्दः । संजाव्यते चास्य जगवतः कर्मपरिज्ञानं विज्ञायच कर्मबंधनं तत्संचरणनिर्जरणोपायं चासौ महावीरः कर्मदारणसहिष्णुस्तत्करोति येन कृतेनास्मि

नसंसारोदरे नपुनर्जायते नपरिच्छिद्यते तदनावाञ्च नभ्रियते । यदिवा जात्या नारकोपं
तिर्यग्योनिकायमिति । एवं नमीयते न परिच्छिद्यते ऽनेनच कारणानावात्संसारविर्जाय
नेन । यत्कैश्चिदुच्यते । ज्ञानमप्रतिघं यस्य वैराग्यं च जगत्पतेः ॥ ऐश्वर्यं चैव धर्मश्च सह
सिद्धं चतुष्टयमित्येतदपि व्युदस्तं नवति । संसारस्वरूपं विज्ञाय तदनावः क्रियते नपुनः
सांसिद्धिकः कश्चिदनादिसिद्धोस्ति तत्प्रतिपादकायायुक्तेरसंजवादिति ॥ ७ ॥ किंपुनः कार
णमसौन जात्यादिना मीयते इत्याशङ्क्याह । (एमिच्छतीत्यादि) अस्तौ महावीरः परि
त्यक्ताशेषकर्मा न जात्यादिना मीयते परिच्छिद्यते न भ्रियते वा जातिजरामरणरोगशो
कैर्वा संसारचक्रबाले पर्यटन् न भ्रियते न पुर्यते किमिति । यतस्तस्यैव जात्यादिकं नव
ति यस्य पुरस्कृतं जन्मशतोपाचं कर्म विद्यते यस्य तु जगवतोमहावीरस्य निरुद्धाश्रवद्वा
रस्य नास्ति न विद्यते पुरस्कृतं पुरस्कृतकर्मापादानानावाञ्च न तस्य जातिजरामरणैर्जरणं
संजायते । तदाश्रवद्धारनिरोधाश्रयाणां च प्रधानः स्त्रीप्रसंगस्तमधिकृत्याह । वायुर्यथा
सततगतिरस्वलिततयाऽग्निज्वालां दहनात्मकामप्येत्यतिक्रामति परानवति न तथा
परानूयते । य एवं लोके मनुष्यलोके ह्यवनावप्रधानत्वात्प्रियादयितास्तत्प्रियत्वाञ्च दुरतिक्र
मणीयाश्चैत्यतिक्रामतिनतानि जीयते तत्स्वरूपावगमाच्चक्रयविपाकदर्शनाच्चेति ।
तथाचोक्तं । स्मितेन जावेन मदेन लज्जया, पराङ्मुखैरर्थकटाक्षवीक्षितैः ॥ वचोनिरी
प्यकलहेन जीजया, समस्तजावैः खलु बंधनं स्त्रियः ॥ १ ॥ स्त्रीणां कृते ब्रातृयुगस्य जे
दः, संबंधिजेदे स्त्रियएव मूलं ॥ अत्राप्तकामावहवोनरेडा, नारीनिरुत्सादितराजवंशाः ॥ २
इत्येवं तत्स्वरूपं परिज्ञाय तज्जयं विधत्ते नैतानिर्जीयतइति स्थितं । अथ किंपुनः
कारणं स्त्रीप्रसंगाश्रवद्दारेण शेषाश्रवद्धारोपलक्षणं क्रियते नप्राणातिपातादिनेति । अत्रो
च्यते । केषांचिद्दर्शनिनामंगनोपनोगश्चाश्रवद्धारमेव नवति । तथाचोचुः । न मांसनह
णो दोषो, न मये न च मैथुने ॥ प्रवृत्तिरेषा नूतानां, निवृत्तिस्तु महाफला इत्यादि त
न्मतव्युदासार्थमेवमुपन्यस्तमिति । यदिवा मध्यमतीर्थकृतांचतुर्यामएव धर्मइहलु पंच
यामोधर्मइत्यस्यार्थस्याविर्जावनानेनोपलक्षणमकारि । अथवा पराणि व्रतानि साप
वादानिदंतु निरपवादमित्यस्यार्थस्याविर्जावनाय प्रकटनायैवमकारि । अथवा सर्वाण्य
पि व्रतानि बुद्धानि एकस्वदेन सर्वविराधनमिति कृत्वा येन केनचिन्निर्देशेन दोषायेति ॥ ७ ॥

इच्छितं जे ए सेवन्ति, आइमोस्का दु ते जणा ॥ ते जणा बंधणुम्मुक्का,
नावकंखन्ति जीवियं ॥ ९ ॥ जीवितं पिउउकिच्चा, अंतं पावन्ति
कम्मणं ॥ कम्मणा संमुहीनूता, जे मग्गमणुसासई ॥ १० ॥

अर्थ—(इच्छितं जे ए सेवन्ति के०) जे पुरुषो स्त्रीने नथी सेवता (आइमोस्का दु ते जणा

के०) ते पुरुषोने आदि एटले प्रथम मोक्षगामी जायवा (तेजणाबंधणुमुक्ता के०) तेपुरुषो स्त्रीना वंधन थकी मूकाणा थका (नावकंखंतिजीवियके०) जीवित श वे बीजो असंयमपणोकांइ पण वांते नही कारणके परिग्रहादिकुं मूल कारण सर्व स्त्रीजते ॥ ९ ॥ (जिवितपिच्छकजिञ्जाके०) ते पुरुष असंयमने निपेधिने (अंतपाव तिकमुणके०) सर्व कर्मनो अंत करे (कम्मुणासंमुहीनूताके०) ते रुडा अनुष्ठाने करी मोक्षने सन्मुख थका (जेमगमणुसासंके०) जे श्रीवीतराग प्रणीत मार्गते तेमार्गने लोकोना हितने अर्थे प्रकाशे अने पोते पण तेहिज समाचरे ॥ १० ॥

॥ दीपिका-ये नराः स्त्रियोनासेवंते स्त्रीप्रसंगं त्यजति ते जनाद्यादिः प्रधानोमोक्षो येषां ते आदिमोक्षाः प्रधाननूतमोक्षपुरुषार्थसाधकाः स्युः । तथा ते जनाः कर्मबंधनो न्मुक्ताजीवितं नावकांक्षन्ति ॥ ९ ॥ जीवितमसंयमजीवितं पृष्ठतः कृत्वा निराकृत्य कर्म णामंतं प्राप्नुवंति मोक्षमप्राप्ताश्चपि कर्मणा विशिष्टानुष्ठानेन मोक्षस्य सन्मुखीनूताये मार्गम नुशासन्ति अन्येन्योवदन्ति स्वयंच कुर्वन्ति ॥ १० ॥

॥ टीका-अधुना स्त्रीप्रसंगाश्रवनिरोधफलमाविर्जयन्नाह । (इष्टिउड्यादि) येम हामत्वाः कटुविषाकोपं स्त्रीप्रसंगइत्येवमवधारणतया स्त्रियः सुगतिमार्गार्गलाः संसारवी थीनूताः सर्वाविनयराजधान्यः कपटजालशताकुलामहामोहनशक्तयोने सेवंते नतत्प्रसंग मज्जिलपन्ति । तएवंनूताजनाइतरजगात्तीताः साधवश्चादौ प्रथमं मोक्षोऽश्लेषं श्लेषपरमरू पोयेपाते आदिमोक्षाः । दुरवधारणे । आदिमोक्षाएव तेऽवंगतव्याः । इदमुक्तं नयति । सर्वाऽविनयारूपदन्तः स्त्रीप्रसंगोयैः परित्यक्तस्तएवादिमोक्षाः प्रधाननूतमोक्षाख्यपुरुषा र्थायताः । आदिशब्दस्य प्रधानवाचित्वान्न केवलमुद्यतास्तेजनाः स्त्रीपाशबंधनोन्मुक्त तयाऽश्लेषकर्मबंधनोन्मुक्ताः संतोनावकांक्षन्ति नाज्जिलपन्ति असंयमजीवितमपरमपि परि ग्रहादिकं नाज्जिलपन्ते । यदिवा परित्यक्तविषयेष्ठाः सदनुष्ठानपरायणामोक्षैकतानाजीवितं वीथिकालजीवितं नाज्जिकांक्षन्तीति ॥ ९ ॥ किंचान्यत् । (जीवियमित्यादि) जीवितमसंयमजी वितं पृष्ठतः कृत्वाऽनाहत्य प्राणधारणलक्षणं वा जीवितमनाहत्य सदनुष्ठानपरायणाः कर्म णां ज्ञानाचरणादीनामंतं पर्यवसानं प्राप्नुवंति । अथवा कर्मणा सदनुष्ठानेन जीवितनिरपे क्षाः संसारोदन्वतांऽतं सर्वं श्लेषपरमरूपं मोक्षाख्यमाप्नुवंति । सर्वेऽखधिमोक्षजक्षणं मोक्षमप्राप्ताश्चपि कर्मणा विशिष्टानुष्ठानेन मोक्षस्य संमुखीनूतायातिचतुष्टयक्रियया उत्प न्नदिव्यज्ञानाः शाश्वतपदस्याजिमुखीनूताः । एएवंनूता इत्याह । ये विषयमानतीर्थेक न्नामकर्माणः समासादितदिव्यज्ञानामोक्षं मोक्षमार्गं ज्ञानदर्शनचारित्ररूपमनुशासन्ति स त्वहिताय प्राणिनां प्रतिपादयन्ति सतश्चानुतिष्ठन्तीति ॥ १० ॥

अणुसासनं पुढो पाणी, वसुमं पूयणासुते ॥ अणासए जते दं
ते, दढे आरयमेदुणे ॥ ११ ॥ एीवाररे व ए लीएऊा, छिन्नसोए
अणाविले ॥ अणाइले सया दंते, संधिं पते अणेलिसं ॥ १२ ॥

अर्थ—(अणुसासनं पुढोपाणी के०) जेनो अनुशासन एटले उपदेश दान ते सर्व
प्राणिने विपे पृथक् पृथक् छुदो छुदो परणमे कोनी पेरे तोके पृथ्वीने विपे जेम उदक
छुदो छुदो परणमे तेनी पेरे जेनो उपदेश परणमेते तथा (पूयणासु के०) पूजानेविपे
(वसुमं के०) इव्यवंत एनो जावार्थ कह्ये जे देवतादिक समवसरणादिक पूजा करे
ते त्या त्यां तेने इव्य थकी जोगळे परंतु ते जाव थकी जोग नथी तेकारण भाटे संय
मवंत (ते के०) तेहिज जाणवा ए वचन श्रीतीर्थकर देव आश्री कह्याळे वली (अ
णासएजतेदंते के०) आश्रव रहित जयणावंत तथा इंडियनो दंमन करनार (दढे
आरयमेदुणे के०) संयमने विपे दढ अने मैथुन थकी विरत एटले विषय रहित
॥ ११ ॥ (एीवाररेवलीएऊा के०) मैथुनने नीवार समान जाणो जेम सकरादिकने
खावानी वस्तु आपी लोनावीने मारी नाखीये अथवा दुःख आपीये तेम मैथुनने एवो
जाणीने स्त्रीनो संग नकरे ते केवो पुरुष जाणवो तोके (छिन्नसोए अणाविले के०)
स्त्रोत एटले जे संसार तेमां अवतरवाना दारजे विषय कपायादिकडे ते जेणे ठेद्याळे
वली राग द्वेष थकी रहित तथा (अणाइलेसयादंते के०) अनाकुल एटले अहोच
सवा दांत गुणवान एवोवतो (संधिंपते अणेलिसं के०) कर्म विवर, लक्षणनी सिद्धि
पामे एवी बीजी वस्तु कोइ जगतमां नथी तेमाटे ए सिद्धिने कोइ उपमा नथी ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—अनुशासनं देशनाकरणं पृथक् पृथक् नव्याजव्यप्राणिषु सर्वज्ञः करोति ।
जव्येषु देशना न सम्यक् परिणमति तथापि न सर्वज्ञस्य दोषः । तदुक्तं । सद्धर्मबीजव
पनानघकौशलस्य सल्लोकबांधव तवापि खिलान्यज्जुवन् ॥ तत्राहुतं खगकुलेष्विहतामसे
पु, सूर्याश्वोमधुकरीचरणावदाताइति । किंनूतः सर्वज्ञोवसुमान् चारित्री । पुनः किंनूतः
पूजनं देवादिकृताशोकादिकमास्वादयति उपयुक्ते पूजनोस्वादकः । ननु देवादिकृतस्या
धाकर्मणः समवसरणादेरुपजोगात्कथमसौ चारित्रीत्याशंक्याह । (अणासएति) न
विद्यते आशयः पूजानिप्रायोयस्य स अनाशयः इव्यतः समवसरणादिके विद्यमानेपि
जावतोसौ नास्वादकोगार्थजावात् । यस्मादसौ यतोयत्नवान् दांतः संतुष्टेइयः दढः
संयमे आरतमपगतं मैथुनं यस्य सतथा गतकामाजिलापः ॥ ११ ॥ नीवारः पशूनां व
ध्यस्थानप्रापणीयनूतो नश्यविशेषस्तुल्यं मैथुनं नूतोनीवारो मैथुनं न लीयेत न प्रत

अणो लिसस्स खेयत्ते, ए विरुद्धिक्क केणइ ॥ मणसा वयसा
चेव, कायसा चेव चक्कुमं ॥ १३ ॥ से दु चस्कू मणुस्साणं, जे
कंखाए य अंतए ॥ अंतए खुरो वहती, चकं अंतए लोद्वती ॥ १४ ॥

अर्थ—(अणोलिसस्सखेयत्तेके०) अणोलिस एटले संयम तेने विपे जे खेदइ एट
ले निपुण होय ते (एविरुद्धिक्ककेणइके०) कोइजीवनी साथे विरोध नकरे सर्वजावो
नी साथे मैत्री जाव आणे (मणसावयसाचेवके०) मन वचन पुनः । (कायसाचेव
चक्कुमंके०) कायाए करी त्रिकरण बुद्धे जे एम करे तेनेज परमार्थ थकी चक्रुवंत
निर्मल दृष्टीवाजो जाणवो ॥ १३ ॥ (सेदुचस्कूमणुस्साणंके०) दुइति निश्चं तेहिज
पुरुष संयमी मनुष्यानी चक्रु जेवो जाणवो (जेकंखाएयअंतएके०) जे पुरुष कांक्षा एटले
विषय तृष्णानो अंतकरे ते संसार अने कर्मनो अंतकारी जाणवो तेनावपर दृष्टांत कहेडे
(अंतएखुरोवहतीके०) ठेहेडे जेम तुरी कोइ पदार्थ ठेदवाने अर्थे अत्यंत तीक्ष्ण
धारार्ये वहे धारने अंत ठेदन क्रियामां समर्थ होय (चकंअंतए लोद्वतीके०) जेम गा
डानोपड्डो पण अंत प्रवर्ते तेम मोहादिकने अंत मुक्तिरूप कार्य सिद्ध थाय ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—अनीदृशः संयमस्तस्य खेदज्ञोनिपुणः केनचित्स्तार्द्धं न विरोधं कुर्वीत म
नोवचःकायैः सएव परमार्थतश्चक्रुष्मान् जवति ॥ १३ ॥ सएव संयमी मनुष्याणां चक्रु
र्जुतोयः कांक्षायाजोगेह्यायाअंतकोतवर्ती । यथा क्रुरोनापितोपकरणमंतेन वहति च
कं रथांगमंतेनैव मार्गे वर्तते तथा साधुरपि विषयाद्यंतवर्ती मोक्षसाधकः ॥ १४ ॥

॥ टीका—किंच । (अणोलिसस्सेत्यादि) अनीदृशोऽनन्यसदृशः संयमोमौनीं धर्मो
वा तस्य तस्मिन् वा खेदज्ञोनिपुणोऽनीदृशखेदज्ञश्च केनचित्स्तार्द्धं न विरोधं कुर्वीत सर्वं
पु प्राणिषु मैत्रीं जावयेदित्यर्थः । योगत्रिककरणत्रिकेणेति दर्शयति । मनसाऽतःकरणेन
प्रशांतमनास्तथावाचोदितमितजापी तथा कायेन निरुद्धोऽप्रणिहितसर्वकायचेष्टोदृष्टि
पूतपादचारी परमार्थतश्चक्रुष्मान् जवतीति ॥ १३ ॥ अपिच । (सेदुचस्कूइत्यादि)
दुरवधारणे । सएव प्राप्तकर्मविवरोऽनीदृशस्य खेदज्ञोऽनन्यमनुष्याणां सदसत्पदार्थावि
र्भावान्नेत्रजुतोवर्तते । किंजुतोसौ यः कांक्षायाजोगेह्यायाअंतकोविषयतृष्णायाः पर्यंतव
र्ती । किमंतवर्तीति विवक्षितमर्थं साधयत्येवेत्यमुमर्थं दृष्टांतेन साधयन्नाह । अंतं
पर्यंतेन क्रुरोनापितोपकरणं तदंतेन वहति तथा चक्रमपि रथांगमंतेनैव मार्गे प्रवर्तते ।
इदमुक्तंजवति । यथा क्रुरादीनां पर्यंतएवार्थकार्येवं विषयकषायात्मकोमोहनीयांतएवा
पसदसंसारक्षयकारीति ॥ १४ ॥

अंताणि धीरा सेवन्ति, तेण अंतकरा इह ॥ इह माणुसए ठाणे,
धम्ममाराहिणं एरा ॥ १५ ॥ णिच्छियन्ता व देवावा, उत्तराए इ
मं सुयं ॥ सुतं च मेयमेगेसिं, अमणुस्सेसु णे तहा ॥ १६ ॥

अर्थ- (अंताणिधीरासेवन्तिके०) तेम धीर पुरुष पण अंत सेवे एटले विषयनो
अंत करे तथा अंत प्रांत आहार सेवे (तेणअंतकराइहके०) ते कारणे आ संसारने
विषे अंतना करनार जाणवा (इहमाणुसएठाणेके०) आमनुष्य लोक रूप स्थानकने
पाम्यायका (धम्ममाराहिणंएराके०) एवा मनुष्य धर्मजे सम्यक् ज्ञान दर्शन चारित्ररूप
तेने आराधीने मुक्ति गामी याय ॥ १५ ॥ (णिच्छियन्तावदेवावाके०) एवा संयमना पालनार
पुरुषो निष्ठितार्थ एटले सिद्धिने पामे अयवा प्रचुर कर्मने सज्जावे देवत्व पणाने विषे
सौधर्मादिक विमाने उपजे (उत्तराएइमंसुयंके०) ए वचन उत्तरा एटले लोकोत्त
र प्रवचने में सांज्युंठे एरीते श्रीसुधर्मा स्वामी श्रीजंबूस्वामि प्रत्ये कहेठे. (सुतंचमेय
मेगेसिके०) में श्रीतीर्थकरादिक समीपे सांज्युंठे जे (अमणुस्सेसुणेतहाके०) ए
मोक्षनी प्राप्ति ते मनुष्यनी गति टालीने अन्यत्र नथी ते कारण माटे मनुष्य पणे संय
म पालवाने विषे प्रमाद नकरवो ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-अंतान् अंतप्रांताहारान् सेवन्ते वीरास्तेन संसारस्यांतकरास्ते इहार्थहे
त्रे स्युः । यतइह मनुष्यलोके स्थाने नराधर्ममाराध्य निष्ठितार्थाः स्युः ॥ १५ ॥ केचि
न्निष्ठितार्थाः कृतकृत्याः स्युः केचिद्देवाः । एतल्लोकोत्तरीये प्रवचने श्रुतं मयेति सुधर्मस्वा
मी जंबूस्वामिनमाह । एतच्च मया तीर्थकरांते श्रुतं । गणधरः स्वशिष्याणामेकेषामिद
माह । अमनुष्येषु मनुष्यवर्जितेषु न तथा नमोद्धावातिः स्यादित्यर्थः ॥ १६ ॥

॥ टीका-अमुमेवार्थमाविर्भावयन्नाह । (अंताणीत्यादि) अंतान् पर्यंतान् विषय
कपायतृष्णायास्तत्परिकर्मणार्थमुद्यानादीनामाहारस्य चांतप्रांतादीनि धीरांमहासत्त्वाविष
यसुखनिष्ठहाः सेवन्ते ऽन्यस्यन्ति तेन चांतप्रांतान्यसनेनान्तकराः संसारस्य तत्कारणस्य वा
कर्मणः कृपकारिणोभवन्ति । इहेति मनुष्यलोके आर्यहेत्रे न केवलं तएव तीर्थकराद
योऽन्येऽपीह मानुष्यलोके स्थाने प्राप्ताः सम्यग्दर्शनजावज्ञानचारित्रात्मकं धर्ममाराध्य न
रामनुष्याः कर्मजूमिगर्जेषुत्क्रांतितजसंख्येयवर्षायुषः संतः सदनुष्ठानसामग्रीमवाप्य नि
ष्ठितार्थाः उपरतसर्ववैदान्वन्ति ॥ १५ ॥ इदमेवाह । (णिच्छियन्ताइत्यादि) निष्ठितार्थाः
कृतकृत्याभवन्ति केचन प्रचुरकर्मतया सत्यामपि सम्यक्त्वादिकायां सामर्थ्यां न तत्रवएव
मोक्षमास्कंदंति । अपि तु सौधर्मायाः पंचोत्तरविमानावसानादेवान्वन्तीति । एतल्लोको

चरीये प्रवचने श्रुतमागमे । एवंचूतः सुधर्मस्वामी वा जंबूस्वामिनमुद्दिश्यैवाह । यथा मयेतद्भोकोत्तरीये जगत्सर्वहृत्युपलब्धं तद्यथा अवाप्तसम्यक्त्वादिसामग्रीकः सिध्यति वै मानिकोवा जयतीति । मनुष्यगतावेवैतन्नान्यत्रेति दर्शयितुमाह ॥ सुयमेइत्यादि पश्चाद्ध । तच्च मया तीर्थकरांतिके श्रुतमवगतं । गणधरः स्वशिष्याणामेकेषामिदमाह । यथा मनुष्यएवाशेषकर्मक्षयात्सिद्धिगतिनाग्नवति नामनुष्यइति । एतेन यद्वाक्यैरनिहितं । तद्यथादेवएवाशेषकर्मप्रहाणं कृत्वा मोक्षनाग्नवति तदपास्तं जवति । नह्यमनुष्येषु गतित्रयवर्तिषु सञ्चारित्रपरिणामाज्ञावाद्यथा मनुष्याणां तथामोक्षावाप्तिरिति ॥ १६ ॥

अंतं करंति दुस्काणं, इहमेगेसि आहियं ॥ अघायं पुण एगेसिं, दुल्लजे यं समुस्सए ॥ १७ ॥ इदंविधंसमाणस्स, पुणो संबोहि दुल्लजा ॥ दुल्लहाउं तहच्चाउं, जे धम्मदं वियागरे ॥ १८ ॥

अर्थ—(अंतंकरंतिदुस्काणं के०) मनुष्य सर्व दुःखनो अंतं करे पण मनुष्यनी जाति विना अन्य जातीने मुक्ति नथी (इहमेगेसिआहियंके०) एम कोइएके कह्योठे तथा गणधरादिके एम कह्योठेके (आघायंपुणएगेसिके०) ए मनुष्य संबंधी देह पामवो एक एक बहुल कर्मिजीवोने अत्यंत (दुल्लजेयंसमुस्सएके०) दुर्लज्जे वली वली मनुष्य जन्म पामवो दुर्लज्जे चुलग पासके इत्यादिक दृष्टांते दुर्लज्जे ॥ १७ ॥ (इदंविधंसमाणस्सके०) एमनुष्य देह थकी विध्वंस एटले त्रष्ट थयलाने एटले जे मनुष्य जन्म हात्था एवाने (पुणोसंबोहिदुल्लजाके०) अन्यगतीने विषे बोधी एटले सम्यक्त्व लान पामवो दुर्लज्जे (तहच्चाउंके०) तथाच्चा एटले जेइया चित्तना परिणाम अथवा अर्च्चा एटले मनुष्यतुं शरीर ते (दुल्लहाउंके०) दुःप्राप्यठे (जेधम्मदंवियागरेके०) वली धर्मनो अर्थजे वियागरे एटले सुधो प्रकाशो एवो शरीर धारी मनुष्य पणुं पण दुर्लज्जे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—इह एकेषां वादिनामारब्धात् यत् देवाएवांतकरामोक्षगामिनः स्युरिति न तथा इहार्हते प्रवचने । इदमन्यत् पुनरेकेषां गणधरादीनामाख्यातं यदयं मानुष्यः शरीरसमुद्भूयोदुर्लजः । यतः । ननु पुनरिदमतिदुर्लजं, मगाधसंसारजलधिबिभ्रष्टं ॥ मानुष्यं खद्योतकं, तद्विद्वताविलसितप्रतिममित्यादि ॥ १७ ॥ इतोमनुष्यजवादिध्वंसमानस्य जीवस्य पुनः संबोधिधर्मप्राप्तिर्दुर्लजा । तथानूता सम्यक्त्वप्राप्तियोग्याऽर्चा लक्ष्या दुर्लजा । जंतूनां ये धर्मरूपमर्थं व्याकुर्वन्ति ये धर्मप्रतिपत्तियोग्या इत्यर्थः । तेषां तथानूतार्चा दुर्लजा स्यात् ॥ १८ ॥

॥ टीका—इदमेव स्वनामग्राहमाह । (अंतकरंतीत्यादि) नह्यमनुप्याअशोपडुःखानामं
तं कुर्वन्ति तथाविधसामध्यानावाद्यैकेषां वादिनामाख्यातं । तद्यथा । देवाएवोत्तरोत्त
रं स्थानमास्कंदंतोऽशोपक्षेप्रहाणं कुर्वन्ति न तथेहार्हते प्रवचने इति । इदमन्यत् पुन
रेकेषां गणधरादीनां स्वशिष्याणां वा गणधरादिनिराख्यातं । तद्यथा । युगसमिजादिन्या
यावाप्तः कथंचित्कर्मविवरात् थोयं शरीरसमुद्भूयः सौरुतधर्मोपायैरप्यसुमझिर्महासमुद्
प्रप्रष्टरत्नवत्पुनर्दुर्जेनोन्नवति । तथाचोक्तं । ननु पुनरिदमतिदुर्लभं, मगाधसंसारजलधिविघ्न
ष्टं ॥ मानुष्यं स्वद्योतकं, तद्विघ्नताविलसितप्रतिममित्यादि ॥ ११ ॥ अपिच (इतिविदंसेइत्या
दि) इतोऽसुप्मात् मानुष्यनवात्स-धर्मतोवा विध्वंसनस्याकृतपुण्यस्य पुनरस्मिन् संसारे
पर्यटतोबोधिः सम्यक्दर्शनावाप्तिः सुदुर्जेनोत्कृष्टतः अपार्थपुञ्जलपरावर्तकालेन यतोन्नवति
तथा दुर्लभा दुरापा तथानूता सम्यक्दर्शनप्राप्तियोग्यर्चा लेख्यांतःपरिणतिरकृतधर्माणा
मिति । यदि वाऽर्चा मनुष्यशरीरं तदप्यकृतधर्मवीजानामार्यक्षेत्रसुकुलोत्पत्तिसकलैर्द्वि
सामध्यादिरूपं दुर्लभं नवति । जंतूनां धर्मरूपमर्थं व्याकुर्वन्ति ये धर्मप्रतिपत्तियोग्या इत्य
र्थः । तेषां तथानूतार्चा सुदुर्लभा नवतीति ॥ १० ॥

जे धम्मं सुद्धमस्कंति. पडिपुत्रमणेलिसं ॥ अणेलिसस्स जं
ठाणं, तस्स जम्मकहा कउं ॥ १ए ॥ कउं कयाइ मेधावी, उप्प
जंति तहागया ॥ तहागया अण्णडिन्ना, चक्खू लोगस्सणुत्तरा ॥ १५ ॥

अर्थ—(जेधम्मंसुद्धमस्कंतिके०) जे श्रीबीतरागादिक महापुरुषो शुद्ध निर्मल ध
र्म कहे अने पोते पण तेजरीते समाचरे (पडिपुत्रके०) प्रतिपूर्य (अणेलिसंकं०)
अनीदृश एटले सम्यक् चारित्रिउं (अणेलिसस्सजंठाणंके०) जेनो ज्ञान दर्शन अने
चारित्ररूप भोक् स्थानकठे परंतु बीजो स्थानक नथी (तस्सजम्मकहाकउंके०) ते
ने जन्मकथा क्पांथी होय एटले कर्मने कूर्ये जन्म मरणनो अचाव होय ॥ १ए ॥
(कउंकयाइमेधावीके०) कदाचित् मेधावी एटले सम्यक् ज्ञानवंत क्पांथकी ध्यावीने
(उप्पज्जंतिके०) उपजे खरा परंतु ते केवा होय तोके (तहागयाके०) तेमज
कर्म खपावीने गया (तहागयाअण्णडिन्नाके०) जे कर्मखपावीने गया जेने निदान प्र
तिज्ञा नही ते अप्रतिज्ञ निराशंस एवा होय तेने संसार मांहे उत्पत्ति अने मरण नथी
जे कारणे तथागत श्रीतीर्थकरादिक निदान रहित निराशंस (चक्खू लोगस्सणुत्तराके०)
तथा लोकने अतुत्तर सर्वोत्तम प्रधान ज्ञानथकी चहुनूत जाणवा ॥ १० ॥

॥ वीपिका—ये सर्वज्ञाः शुद्धं धर्ममाख्याति परिपूर्णमनन्यसदृशं । तदेवमनन्यसदृशं

स्याज्ञानक्रियोपेतस्य यत् स्थानं तत्प्राप्तस्य जन्मकथा कुतः । तस्य जन्ममरणे न नव तद्व्यर्थः ॥ १९ ॥ मेधाविनोद्धानिनस्तथा नवत्रमणेन गतास्तथागताः कुतः कदाचि दुत्पद्यन्ते नवेनोत्पद्यन्तएवेत्यर्थः । तथागताश्चर्द्दणधरादयोऽप्रतिज्ञाश्च निदानाश्च नुत्तराः सर्वज्ञत्वाच्चे लोकस्य च कुर्वन्ताः स्युः ॥ २० ॥

॥ टीका—किंचान्यत् (जेधम्ममित्यादि) ये महापुरुषावीतरागाः करतलामलकवत्स कलजगद्गुटारस्तएवंचूताः परहितैकरताः शुद्धमवदातं सर्वोपाधिविशुद्धं धर्ममाख्यातिं प्र तिपादयन्ति स्वतः समाचरन्ति च प्रतिपूर्णेमायतचारित्रसद्भावात्संपूर्णं यथाख्यातचारित्र रूपं वाऽनीदृशमनन्यतदृशं धर्ममाख्यातुपतिष्ठन्ति । तदेवमनीदृशस्यानन्यतदृशस्य ज्ञा नचारित्रोपेतस्य यत् स्थानं सर्वैर्द्वोपरमरूपं तदवाप्तस्य कुतो जन्मकथा जातोमृतोवे त्येवंरूपा कथा स्वप्नांतरेपि तस्य कर्मबीजाजावात् कुतो विद्यतइति । तथोक्तं । दग्धे बीजे यथाऽत्यंतं, प्रादुर्भवति नांकुरः ॥ कर्मबीजे तथा दग्धे, न रोहति नवांकुरइत्यादि ॥ १९ ॥ किंचान्यत् । (कर्तकयाइत्यादि) कर्मबीजाजावात्कुतः कस्मात्कदाचिदपि मेधा विनोद्धानात्मकास्तथा पुनरावृत्त्याऽगतास्तथागताः पुनस्मिन् संसारेऽद्युचिगर्भाधाने स मुत्पद्यन्ते न कश्चित्कदाचित्कर्मोपादानाजावादुत्पद्यन्तइत्यर्थः । तथा तथागतास्तीर्यकृज णधरादयो न विद्यन्ते प्रतिज्ञा निदानबंधनरूपा येषां तेऽप्रतिज्ञानिदानानिराशंताः सत्वहि तकरणोद्यताश्च नुत्तरज्ञानत्वादनुत्तरालोकस्य जंतुगणस्य सदसदर्थनिरूपणकारणतश्च कुर्वन् ताहिताहितप्राप्तिपरिहारं कुर्वन्तः सकललोकलोचनचूतास्तथागताः सर्वज्ञानवन्तीति ॥ २० ॥

अणुत्तरे य ठाणे से, कासवेण पवेदिते । जं किञ्चा णिबुम्भा एगे,
निष्ठं पावन्ति पंप्पिया ॥ २१ ॥ पंप्पिए वीरियं लद्धं, निग्घायाय
पवत्तगं ॥ धुरो पुव्वकडं कम्मं, एवं वा वि ए कुव्वती ॥ २२ ॥

अर्थ—(अणुत्तरेयठाणेसेके०) अणुत्तर एटले प्रधान संयमरूप स्थानक ते (कास वेणपवेदितेके०) काश्यप श्रीमहावीर देवे कह्यो (जंकिञ्चाके०) जे संयम स्थानक पा लीने (णिबुम्भाएगेके०) एक महापुरुष उपज्ञांत कपायवन्त एवा उता (निष्ठंपावन्तिपंप्पियां के०) पंप्पित विवेकना जाण संसारनो अंत पामे ॥ २१ ॥ (पंप्पिएवीरियंलद्धंके०) पंप्पित एटले सदसद्विवेकना जाण ते संयमनो वीर्य बल पामीने निःशेष समस्त कर्मनो (निग्घायायके०) निर्घातन करवाने अर्थ (पवत्तगंके०) प्रवर्त्तक ए पंप्पित वी र्य घणा नवे पामवो झर्जज तेने पामीने (धुरोपुव्वकडंकम्मंके०) पूर्वकृत कर्मने धुरो एटले खपावे (एवंवाविणकुव्वतीके०) कोइ नवा कर्मने नकरे ॥ २२ ॥

॥ दीपिका-अनुत्तरं स्थानं संयमरूपं काश्यपेन श्रीवीरेण प्रवेदितं कथितं यत्संयम
स्थानं कृत्वाऽनुपाद्यैके निर्वृतामोक्षं गतानिष्ठां नवपर्यंतं प्राप्नुवन्ति पंडिताः ॥ २१ ॥ पं
डितः संयमवीर्यं लब्ध्वा पूर्वकृतं कर्म धुनीयादपनयेत् । वीर्यं किञ्चूतं निर्घाताय निर्ज
रणाय प्रवर्तकं । नवं च कर्म न कुर्यात् ॥ २२ ॥

॥ टीका-किंचान्यत् (अणुत्तरेयइत्यादि) न विद्यते उत्तरं प्रधानं यस्मादनुत्तरं तच्च त
त्संयमारख्यं काश्यपेन काश्यपगोत्रेण श्रीमन्महावीरवर्धमानस्वामिना प्रवेदितमारख्यात् ।
तदस्य चानुत्तरत्वमाविर्नवयन्नाह । यदनुत्तरं संयमस्थानं एके महासत्त्वाः सदनुष्ठायि
नः कृत्वाऽनुपाद्य निर्वृतानिर्वाणमनुप्राप्ताः । निर्वृताश्च संतः संसारचक्रवाजस्य निष्ठां प
र्यवसानं पंडिताः पापाङ्गीनाः प्राप्नुवन्ति । तदेवं जूतं संयमस्थानं काश्यपेन प्रवेदितं स
दनुष्ठायिनः संतः सिद्धिं प्राप्नुवन्तीति तात्पर्यार्थः ॥ २१ ॥ अपिच (पंडिइइत्यादि) पंडितः
सदसद्विवेकज्ञोवीर्यं कर्मोद्भजनसमर्थं सत्संयमवीर्यं तपोवीर्यं वा लब्ध्वाऽवाप्य । तदेव वी
र्यं विशिनष्टि । निःशेषकर्मणो निर्घाताय निर्जरणाय प्रवर्तकं पंडितवीर्यं तच्च बहुजनवशतश्च
लज्जं कथं धित्कर्मविवरादवाप्य धुनीयादपनयेत् । पूर्वजवेष्वनेकेषु यत्कृतमुपात्तं कर्माष्टप्र
कारं तत्पंडितवीर्येण धुनीयात् नवं चानिनवं चाश्रवनिरोधान्नकरोत्यसाविति ॥ २२ ॥

एा कुवती महावीरे, अणुपुष्पकडं रयं॥ रयसा संमुहीनूता, कम्मं
हेच्चाण जं मयं ॥ २३॥ जं मयं सबसाहूणं, तं मयं सत्तगत्तणं॥
साहइत्ताण तं तिन्ना, देवावा अजविंसु ते ॥ २४ ॥ अजविंसु
पुरा धीरा, आगमिस्सावि सुवता ॥ छुविबोहस्स मग्गस्स, अं
तं पाठकरातिन्नेतिवेमि ॥ २५॥ इतिपनरसमंजंमइयं नामक्षयणं सम्मत्तं॥

अर्थ-(एाकुवतीमहावीरेके०) श्रीमहावीर उत्तम साधु ते नकरे शुं नकरे तोके
(अणुपुष्पकडंरयंके०) आनुपूर्वी मिथ्यात्व अविरति प्रमाद अनुक्रमे कीधुं जे पापरूप
रज ते नकरे (रयसासंमुहीनूताके०) पापरूप रजेकरी संमुहीनूत एटले एकठा कीधा
जे अष्टप्रकारना कर्म (कम्मंहेच्चाणजंमयंके०) ते कर्मने हित्वा एटले हणीने सत्य सं
यम पालीने मोक्षने संमुख थाय ॥ २३ ॥ (जंमयंसबसाहूणंके०) जे संयम रूप स्या
नक ते सर्व साधु चारित्रियानो मनो वांछित स्थानक जाणवो (तंमयंसत्तगत्तणंके०)
यलीते संयमानुष्ठान केहेवो तोके शक्यकर्तन एटले शक्यनो वेदनार (साहइत्ताणत्ति
न्नाके०) एवा संपमने सम्यक् प्रकारे आराधने घणा प्राणी सर्वथा कर्मने थनावे संसार

समुद् यकी तस्या (देवावाञ्जनविंसुतेके०) अथवा सर्वथा कर्मना कृत्या अनावे दे वत्व पणो वैमानिकमां जइ उपना एकावतारी प्रमुख यथा ॥ १४ ॥ (अजविंसुपुराधी राके०) पूर्वे अतीतकाले घणा चारित्रिया यथा अने वर्तमान काले पण्ठे तथा (आ गमिस्ताविंसुवताके०) आगमिक काले पण घणा सुव्रत संयमानुष्ठानो यज्ञो ते केवा यज्ञो तोके (दुर्निबोधस्समग्गस्सके०) दुर्निबोध एट्ठे दुर्लेज एवो ज्ञान दर्शन अने आरित्ररूप मार्ग ते (अंतंपाउकरातिन्नेके०) परम उत्कृष्टो पामीने तेहिज मार्गना प्रका शक ठता संसार समुद्गने पूर्वे तस्या वर्तमाने तरेठे अने आगमिक काले तरङ्गे. तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ १५ ॥ एरीते पंदरमां यतिनामा अध्ययननो अर्थ समाप्त ययो.

॥ दीपिका—अन्यजैर्यदनुपूर्वं कर्म आश्रित्य संयमात्संमुखीनूतोयन्मतमष्टचेदं तत् कर्म हित्वा मोक्षस्याप्तिमुखीनूतः ॥ १३ ॥ सर्वसाधूनां यन्मतमजिप्रेतं तत्संयमस्थानं श ल्यकर्तनं कर्महेदकं । तत्संयमस्थानं साधयित्वा बहवः संसारं तीर्णामोक्षं प्राप्ताः । अथवा देवाअनूवन् जवंति जविष्यंति च ॥ १४ ॥ पुरा पूर्वं बहवोधीराअनूवन् अनागते काले सुव्रतानविष्यंति च वर्तमानकाले तथानूताः संति च । ये दुर्निबोधस्य दुष्प्रापस्य मा र्गस्य दर्शनचारित्राख्यस्यांतं परमकाष्ठामवाप्य तस्यैव प्राडुष्कराः स्वतः सन्मार्गसेविनोऽ न्येषां च प्राडुर्जायकाः संतः संसारं तीर्णास्तरंति तरिष्यंति चेति ॥ १५ ॥ इति आदा नीयारण्यं पंचदशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—किंच (नकुं वतीत्यादि) महावीरः कर्मदारणतद्विभुः सन्नानुपूर्व्येण मिथ्या त्वविरतिप्रमादकपाययोगैर्यत्कृतं रजोऽपरजनुजिस्तदसौ न करोति न विधत्ते । यतस्तत्प्रा क्तनोपात्तरजसैवोपादीयते स च तत्प्राक्तनं कर्मावष्टन्य तत्संयमात्संमुखीनूतस्तदजिमुखी नूतश्च यन्मतमष्टप्रकारं तत्सर्वं हित्वा त्यक्त्वा मोक्षस्य तत्संयमस्य वा तन्मुखीनूतोऽ साविति ॥ १३ ॥ अन्यच्च (जन्मयमित्यादि) सर्वसाधूनां यन्मतमजिप्रेतं तदेतत्संयम स्थानं । तद्विशिनष्टि । शब्दं पापानुष्ठानं तज्जनितं वा कर्म तत्कर्तयति छिनत्ति तद्व्यव क र्तेनं तच्च सदनुष्ठानं तद्युक्तविहारिणः साधयित्वा सम्यगाराध्य बहवः संसारकांतारं ती र्णाः । अपरे तु सर्वकर्मकृत्यानावात् देवाअनूवन् ते चाप्तसम्यक्त्वाः सञ्चारित्रिणोवैमानि कत्वमवापुः प्राप्नुवंति प्राप्स्यंतिचेति ॥ १४ ॥ सर्वोपसंहारार्थमाह । (अजविंसुइत्यादि) पुरा पूर्वस्मिन्ननादिके काले बहवोमहावीराः कर्मविदारणतद्विभवः अनूवन् नूतास्तथा वर्तमाने च काले कर्मनूमौ तथानूतान्वंति तथागामिनि चानंते काले तथानूताः सत्सं यमानुष्ठायिनोजविष्यंति । किंकृतवतः कुर्वंति करिष्यंतिचेत्याह । यस्य दुर्निबोधस्याती

वहुप्रापकस्य ज्ञानदर्शनचारित्राख्यस्यांतं परमकाष्ठमवाप्य तस्यैव मार्गस्य प्राहुः प्राका
श्यं तत्करणशीलाः प्राहुः प्राकाः स्वतः सन्मार्गानुष्ठायिनोऽन्येषांच प्राहुर्नविकाः संतः सं
सारणीवं तीर्णस्तरंति तरिष्यंति चेति । गतोऽनुगमः । सांप्रतं नयास्तेच प्राग्वत् इष्ट
व्याः । इति रथ्ययनपरिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १५ ॥ इति आदानीयाख्यं पंच
दशाध्ययनं समाप्तं ॥

हवे सोलभुं गाहा नामे अध्ययन प्रारंभिये ठैए पंदरमां अध्ययनमां जे विधिरूप
तथा प्रति निपेथरूप जाव कहा ते यथोक्त विधि आचरतो सुसाधु कहेवाय एवा जावे
था सोलमो अध्ययन कहेने.

अहाह जगवं एवं, से दंते दविए, वोसठकाएत्ति वच्चे, माहणे
त्ति वा, समणेत्ति वा निस्कूत्ति वा, णिग्गंथेत्ति वा, पडिआह नंते
कहं तु दंते दविए वोसठकाएत्ति वच्चे माहणेत्ति वा समणेत्ति
वा निस्कूत्ति वा णिग्गंथेत्ति वा तंनो बूहि मद्दामुणी ॥ १ ॥

अर्थ—(अहाहजगवं एवं के०) यथाह जगवान् हवे श्री जगवंत महावीरदेव सत्ता
मांहे एम कहेने. (सेदंते दविए के०) ते साधु इंद्रियोने दमवे करी दांत तेणे करी
मुक्तिगमन योग्य तथा (वोसठके०) निःप्रतिकर्म एवो (फाएत्तिवच्चे के०) शरीरठे
जेहनो तेने एम कहेयो (माहणेत्ति वा के०) ब्रस अने स्थावर जीवोने माहणो एवो
जेनो उद्देशे ते माहण कहिये अथवा नव विध ब्रह्मचर्यनी गुप्ति यकी माहण एटले
ब्राह्मण कहिए (समणेत्ति वा के०) तथा भ्रमण एटले तपस्वी शुद्ध क्रिया अनुष्ठान
ना करनार (निस्कूत्ति वा के०) आरंभनो त्याग करे निर्दोष निद्रायें प्रवर्तें अथवा
अष्ट प्रकारना कर्मने जेदे तेमाटे निद्रु कहिए (णिग्गंथेत्ति वा के०) तथा बाह्य अन्तर
परिग्रह रहित माटे नियंत्र कहिए (एम श्री जगवाने कहे यके शिष्य पूछे ठे के केवरी
ते (दंतेदविए के०) दांत मुक्तिगमन योग्य (वोसठकाएत्ति के०) तथा शरीरनी शो
ना शुश्रूषा रहित तेने (वच्चे के०) कहिये शुं कहियें तोके (माहणेत्ति वा के०) माह
ण कहिये तथा (समणेत्ति वा के०) भ्रमण कहिए तथा (निस्कूत्ति वा के०) निद्रु क
हिए (णिग्गंथेत्ति वा के०) तथा नियंत्र कहिए (तंनोबूहिमद्दामुणी के०) ते हे महा
मुनि ए चार शब्दनो अर्थ अमने कहो. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अधुना गाथापोडशाख्यं पोडशाध्ययनमारभ्यते । तस्येदमादिस्त्रं । (अ
हेति) । यथाह जगवान् सर्वज्ञः । एवमसी साधुर्दांतः संवृत्तेंद्रियः । इयं मुक्तिगमन

योग्योद्युत्तृष्टकायोनिप्रतिकर्मशरीरः समाहनइति श्रमणइति निहुरिति निग्रंथइति जगवतोक्ते शिष्यः प्रत्याह । हेजगवन् योऽसौ पूर्वोक्तपंचदशाध्ययनार्थानुष्ठायी साधुर्माह नादिशब्दवाच्यइति तत्कथं स्यादिति नोऽस्माकं ब्रूहि हेमहामुने ॥ १ ॥

॥ टीका—उक्तं पंचदशमध्ययनं सांप्रतं षोडशमारन्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । ईहानंतरोक्तेषु पंचदशस्वप्यध्ययनेषु येऽर्थाऽनिहिताविधिप्रतिषेधद्वारेण तान् तथैवाचरन् साधुर्जगतीत्येतदनेनाध्ययनेनोपदिश्यते । ते चामी अर्थाः । तद्यथा । प्रथमाध्ययने स्वसमयपरसमयपरिज्ञानेन सम्यक्त्वगुणावस्थितोजवति । द्वितीयाध्ययने ज्ञानादिभिः कर्मविदारणहेतुनिरप्टप्रकारकं कर्म विदारयन् साधुर्नवति । तथा तृतीयाध्ययने यथानुकूलं प्रतिकूलोपसर्गान् सहमानः साधुर्नवति । चतुर्थे तु स्त्रीपरीपहस्य दुर्जयत्वात् क्षयकारीति । पंचमेतु नरकवेदनान्यः समुद्भिजमानस्तत्प्रायोग्यकर्मणोविरतः सन्तापुत्वं मवाप्नुयात् । पष्ठेतु यथा श्रीवीरवर्धमानस्वामिना कर्मद्वयोद्यतेन चतुर्हानिनापि संयमं प्रति प्रयत्नः कृतस्तथान्येनापि उद्यमस्येन विधेयमिति । सप्तमे तु कुशीलदोषान् ज्ञात्वा तत्परिहारोद्यतेन सुशीलावस्थितेन जाव्यं । अष्टमेतु बालवीर्यपरिहारेण पंडितवीर्योद्यतेन सदा मोहान्जिलापिणा जाव्यं । नवमे तु यथोक्तं ह्यात्यादिकं धर्ममनुचरन् संसारान्मुच्यतइति । दशमे तु संपूर्णसमाधिषुक्तः सुगतिजाग्नवत्येकादशेतु सम्यक्दर्शनज्ञानचारित्राख्यं सन्मार्गं प्रतिपन्नोऽशेषक्लेशप्रहाणं विधत्ते । द्वादशेतु तीर्थिकदर्शनानि सम्यग्गुणदोषविचारणतोविजानन्न तेषु श्रद्धानं विधत्ते । त्रयोदशे तु शिष्यगुणदोषविद्भिः सज्जुषोषु वर्तमानः कल्याणजाग्नवति । चतुर्दशे तु प्रशस्तजावग्रंथितजावितात्मा विस्मृतसिकारद्वितोजवति । पंचदशेतु यथावदायतचरित्रोजवति निहृत्स्तडपदिश्यतइति । तदेवमनंतरोक्तेषु पंचदशस्वप्यध्ययनेषु येऽर्थाः प्रतिपादितास्तेत्र संक्षेपतः प्रतिपाद्यंतइत्यनेन संबंधेनायातस्या स्याध्ययनस्य चत्वार्युपक्रममादीन्यनुयोगद्वाराणि नवति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोऽनंतरमेव संबंधप्रतिपादनेनैवानिहितः । नामनिष्पन्नेतु निक्षेपे गाथाषोडशकमिति नाम । तत्र गाथानिक्षेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । “णामं त्वणा गाहा, दवगाहा य जावगाहा य ॥ षोडशपत्तगलिहिया, सो होइ दवगाहाउ ॥ १३९ ॥ (णामंत्वणेत्यादि) तत्र गाथायानामादिकश्चतुर्थी निक्षेपस्तत्रापि नामस्थापने कुसुत्वादिनादृत्य इव्यगाथामाह । तत्र जशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्ता इव्यगाथा पत्रकपुस्तकादिन्यस्ता । तद्यथा । जयतिणवणल्लिणकुवल्लयवियसियसरावत्तपत्तलदल्लो ॥ वीरोगपंदमयगल सुललियगयविक्रमो जगवं ॥ १ ॥ अथ चेयमेव गाथा षोडशाध्ययनरूपा पत्रकपुस्तकन्यस्ता इव्यगाथेति । जावगाथामधिकृत्याह । “हंति पुण जावगाहा, सागारुवउगजावणिप्पन्ना ॥ मदुरानिलाणञ्च

चा, तेषं गाहाति एं विति ” ॥ ४० ॥ (होंतिपुणइत्यादि) जावगाथा पुनरियं जवति । तद्यथा । योऽसौ साकारोपयोगः द्वायोपशमिकजावनिष्पन्नोगाथां प्रति व्यवस्थितः सा जावगाथेत्युच्यते । समस्तस्यापि च श्रुतस्य द्वायोपशमिकजावे व्यवस्थितत्वात् । तत्र चानाकारोपयोगस्यासंजवादेवमनिधीयते इति । पुनरपि तामेव विशिनष्टि । मधुरं श्रुति पेशलमनिधानमुच्चारणं यस्याः सा मधुरानिधानगाथा युक्ता । गाथा उंदसोपनिबद्धस्य प्राकृतस्य मधुरत्वादित्यनिप्रायोगीयते पठ्यंते मधुराद्वरप्रवृत्त्या गायंति वा तामिति गाथा । यतएवमतस्तेन कारणेन गाथामिति तां ब्रुवते । एमिति वाक्यालंकारे । एनां वा गाथामिति । अन्यथावा निरुक्तमधिकृत्याह । “ गाहीकयावअञ्जा,अह्वणसामुदएण उं देणं ॥ एएण होंति गाहा, एसो अन्नोवि पक्काउं, ॥ ४१ ॥ (गाहीकयावइत्यादि) गाथीकृताः पिंडीकृताविहिताः संतएकत्र मीलिताअर्थायस्याः सा गाथेत्यथवा सामुद्रेण उंदसा वा निबद्धा सा गाथेत्युच्यते । तच्चेदं उंदोऽनिबद्धं च यद्वोकेगाथेति तत्पंडितैः प्रोक्तं । एपोऽनंतरोकोगाथाशब्दस्य पर्यायोनिरुक्तत्वात्पर्यायोऽदृष्टव्यः । तद्यथा । गीयतेऽसौ गायंति वा तामिति गाथीकृतावार्थाः सामुद्रेण वा उंदसेति गाथेत्युच्यते । अन्यथावास्वयमन्यूह्य निरुक्तविधिना विधेयइति । पिंडितार्थग्राहित्वमधिकृत्याह ।, पसुरससुअक्षयणे, पिंडित हेसुजो अविहति ॥ पिंडियवयणेण उं गेहेतिम्हा ततो गाहा,, ॥ ४२ ॥ (पसुरससुइत्यादि) पंचदशस्वप्यध्ययनेषु अनंतरोकेषु पिंडितार्थानि तेषु सर्वेष्वपि य एवं व्यवस्थितोऽर्थस्तमवितर्कं यथावस्थितपिंडितार्थवचनेन यस्मादग्रध्नात्येतदध्ययनं पोमशं ततः पिंमि तार्थग्रथनाज्ञायेत्युच्यतइति । तत्त्वजेदपर्यायैर्व्याख्येति कृत्वा सूत्रार्थमधिकृत्याह । “सो जसमे अक्षयणे, अणगारगुणाणवणण जणिया ॥ गाहा सोलसणामं, अक्षयणमिणं ववदिसंति ॥ ४३ ॥ (सोलसमेइत्यादि) पोमशाध्ययने ऽनगराः साधवस्तेषां गुणाः क्वां त्यादयस्तेषामनगरगुणानां पंचदशस्वप्यध्ययनेष्वनिहितानामिहाध्ययने पिंमितार्थवचने न यतोवर्णनाजिहिताऽतोगाथापोमशानिधानमध्ययनमिदं व्यपदिशंति प्रतिपादयंति । उ कोनामनिष्पन्नोनिष्ठेपोनिर्युक्त्यानुगमस्तदनंतरं स्पर्शिकनिर्युक्त्याऽनुगमस्यावसरः सच सूत्रे सति जवति सूत्रं च सूत्रानुगमेऽसावप्यवसरप्राप्तएवातोऽस्त्वलितादिगुणोपेतं सूत्रानुगमे सूत्रमुच्चारणीयं । तच्चेदं । (अहाहजगवमित्यादि) अथेत्ययं शब्दोऽवसानमंगलायः । आदिमंगलं तु बुध्यतेत्यनेनाजिहितं । तेनाद्यंतयोर्मंगलत्वात्सर्वोपि श्रुतस्कंधोर्मंगलमित्येतदनेनावेदितं जवति । आनंतयेवा शब्दः । पंचदशाध्ययनानंतरं तदर्थसंयाहीदि पोमशमध्ययनं प्रारभ्यते । अथानंतरमाह जगवानुत्पन्नदिव्यज्ञानः सदेवमनुजायां पपदी दं चक्ष्यमाणमाह । तद्यथा । एवमसौ पंचदशाध्ययनोक्तार्थयुक्तः ससाधुर्दंतइंदियदमने न इव्यनूतोमुक्तिगमनयोग्यत्वात् इव्यंच जव्येइति वचनात् रागद्वेषकालिकायश्चरहित

५५८ द्वितीये सूत्रकृतांगे प्रथम श्रुतस्कंधे षोडशमध्ययनं.

अर्थ—(एतद्विषमणो के०) जे माहणना लक्षण कह्या ते अंहीं सर्व जाणवावली श्रमणना विशेष कहेते जे (अणिस्सिए के०) अनाश्रित अप्रतिबंध विहारी तथा (अणियाणे के०) नियाणा रहित (आदाणंच के०) कपाय थकी रहित (अतिवापं च के०) अतिपातंच एटले जीवहिंसा तथा (मुसावापंचके०) मृषावाद (बहिंघंचके०) मैथुन परिग्रह ए सर्वने झ परिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें परिहरे एटले मूलगुण कह्या हवे उत्तर गुण कहेते (कोहंचमाणंचमायंचलोहंच के०) क्रोध मान, माया तथा लोच अने (पिळ्ळंच के०) प्रेम शब्दे राग (दोसंच के०) द्वेष एने एण सम्यक् प्रकारें संसारना कारण जाणीने परिहरे (इच्चेव के०) एरीते (जउजउ के०) जे जे (आदाणाउ के०) कर्मनो बंध (अप्पणोपहेसेहेउ के०) जे थकी पोताना आत्माने प्रदोष हेतु एटले अ वगुणना कारण देखे (तउतउआदाणतो के०) ते ते सावधानुष्ठान थकी चारित्रिउ (पुवंपडिविरते के०) पूर्वज एटले आगल थकीज आत्म हित वाढतो थको विरति करे (पाणाइवायाए के०) प्राणातिपात नकरे एवो ठतो (वंते के०) दांत एटले इंडि यनो दमनार (दविए के०) इविक एटले मुक्तिगमन योग्य (वोसछकाए के०) निप्प तिकर्म शरीरवालो एटले शरीरनी शुश्रूषायें रहित (समणेत्तिवच्चे के०) एवा गुणो स हित विशिष्ट श्रमण कहेवो. ॥ ३ ॥

॥ द्वितीया—अत्रापि पूर्वोक्तगुणसमूहे वर्तमानः श्रमणोपि वाच्यः । एतन्गुणयुक्तेनापि नाव्यमित्याह । अनिश्रितोऽप्रतिबन्धशरीरादौ अनिदानो निराकाङ्क्षः । आदानं कपायः परिग्रहोवा अतिपातोहिंसा मृषावादं बहिंघं मैथुनं । उक्तामूलगुणाः । उत्तरगुणानाह । क्रोधं मानं मायां लोचं च प्रेम द्वेषं च इत्यादिकं सम्यक् परिज्ञाय परिहरेदिति । एवं यतो यतः कर्मोपादानादपायं पश्यति प्रदोषहेतुंश्च ततस्ततोहिंसादिकादानात्पूर्वमेव प्रतिविरतो भवेत् विरतिं कुर्यादित्यर्थः । एवंभूतोदांतः शुद्धोऽव्यभूतोऽत्युत्पृष्टकायः श्रमणोवाच्यः ॥ ३ ॥

॥ टीका—सांप्रतं श्रमणशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमुक्तावयवत्राह । अत्राप्यनंतरोक्ते विरत्यादिके गुणसमूहे वर्तमानः श्रमणोपि वाच्यः । एतन्गुणयुक्तेनापि नाव्यमित्याह । निश्चये नाधिक्येन चाश्रितोनिश्रितः ननिश्रितोऽनिश्रितः कचिच्चरीरादावप्यप्रतिबन्धस्तथा न विद्यते निदानमस्येत्यनिदानो निराकाङ्क्षोऽश्लेषकर्मकुर्याथी संयमानुष्ठाने प्रवर्तते तथा दीप ते स्वीक्रियते इष्टप्रकारं कर्म येन तदादानं कपायः परिग्रहः सावधानुष्ठानं वा तथाऽतिपातनमतिपातः प्राणातिपात इत्यर्थः । तं च प्राणातिपातं झपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्या नपरिज्ञया परिहरेदेवमन्यत्रापि क्रिया योजनीया । तथा मृषावादोऽलीकवादस्तं च तथा बहिंघंति मैथुनपरिग्रहौ तौच सम्यक् परिज्ञाय परिहरेत् । उक्तामूलगुणाः । उत्तरगुणान

धिकृत्याह । क्रोधमप्रीतिलक्षणं मानं स्तंजात्मकं मायां च परवंचनात्मकां लोचं मूर्खसि
चावं तथा प्रेमाजिष्ण्वंगलक्षणं तथा द्वेषं स्वपरात्मनोर्वाधारूपमित्यादिकं संसारावतरणमा
र्गं मोक्षाध्वनोपध्वंसकं सम्यक् परिज्ञाय परिहरेदिति । एवमन्यस्मादपि यतोयतः कर्मोपाद
नादिहांमुत्र चानर्थहेतोरात्मनोपायं पश्यति प्रदेपदेतुंश्च ततस्ततः प्राणातिपातादिकादन
र्थदंडद्वानात् पूर्वमेवानागतमेवात्महितमिच्छन् प्रतिविरतोनवेत् सर्वस्मादनर्थहेतुनूताड
नयलोकविरुद्धा सावयानुष्ठानान्मुमुक्षुर्विरतिं कुर्यात् । यश्चैवंनूतोदांतः शुद्धोऽव्यञ्ज
तोनिष्प्रतिकर्मतया व्युत्सृष्टकायः सश्रमणोवाच्यः ॥ ३ ॥

एववि निस्कू अणुन्नए, विणीए, नामए दंते दविए, वोसठका
ए, संविधुणीय विरूवरूवे, परीसहोवसग्गे, अप्रप्यजोगसुद्धा
दाणो, उवठिए, छिअप्पा, संखाए परदत्तजोई निस्कूत्ति वच्चे ॥४॥

अर्थ—ह्वे निहु शब्दनो विशेष कहेते (एववि निस्कू के०) अंहीयां निहुने विपे
पण जे पूर्वे ब्राह्मण श्रमणना गुण कहा ते सर्व जाणवा अने वली अनेरा विशेष
कहेते (अणुन्नए के०) अजिमान रहित (विणीए के०) विनीत एटले विनयवंत (ना
मए के०) संयमने विपे आत्मानो नमाड नार (दंतेदविएवोसठकाए के०) ए त्रण श
ब्दना अर्थ पूर्ववत् जाणवा (संविधुणीय के०) सम्यक् प्रकारे सहन करे शुं सहन
करे ते कहेते (विरूवरूवे के०) विरूपरूप एटले अनुकूल प्रतिकूल एवा नाना प्रकार
ना (परीसहोवसग्गे के०) उपसर्ग परीसहने सहन करे तथा (अप्रप्यजोगसुद्धादाणो
के०) अध्यात्मयोगे करी निर्मल चित्ते परिणामे शुद्ध चारित्रवंत थको (उवठिए
के०) उपस्थित एटले चारित्रने विपे उठयो सावधान थयो (छिअप्पाके०) परीसह
उपसर्ग करी अंगजीतते जेहदो आत्मा (संखाए के०) संसारनी असारता बोधितुं
इजेन पणु ज्ञाणतो (परदत्तजोई के०) पारका दीधेला आहारनुं जमनार एटले नि
दोप आहारी (निस्कूत्तिवच्चे के०) एवाने निहु कहेवो ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—अत्रापि पूर्वोक्तमाह्नशब्दप्रवृत्तिहेतवोत्रापि निहुशब्दप्रवृत्तिहेतवस्तएव
हेयाः । अस्मी चान्ये अनुव्रतोमदरहितोनावनीतो नदीनः दांतो विनयेन नामकोशुवादी
प्रदोऽव्यञ्जतव्युत्सृष्टकायः सम्यक् विपूयापनीय विरूपान् नानाविधान् परीरहोपसर्गा
न् । परीरहाऽविशतिः उपसर्गादेवादिरुतास्तद्विधूननं सम्यक् सहनं अध्यात्मयोगेन
शुनचेतसा शुद्धं आदानं चारित्रं यस्य स तथा सम्यगुचितः संयमोदतः स्थितो मोक्ष

त्वाद्वा जात्यसुवर्णवत् शुद्धव्यनूतस्तथा व्युत्सृष्टोनिष्प्रतिकर्मशरीरतया कायः शरीरं येन सनवति व्युत्सृष्टकायः । तदेवंनूतः सन् पूर्वोक्तध्ययनार्थेषु वर्तमानः प्राणिनः स्या वरजंगमसूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तकजेदनिन्नान् (माह्वेति) पृथुतिर्यस्यासौ माह्वनोव ब्रह्मचर्यगुप्तिसुप्तोब्रह्मचर्यधारणाद्वा ब्राह्मणइत्यनंतरोक्तगुणकदंबकयुक्तः साधुमहितोब्राह्मण इति वा वाच्यः । तथा श्राम्यति तपसा खिद्यतइति कृत्वा श्रमणोवाच्योऽथवा समं तुल्यं मित्रादिषु मनोतःकरणं यस्य सममनाः सर्वत्रवासी चंदनकल्पइत्यर्थः । तथाचोक्तं । ए द्वियसिकोऽवेसो, इत्यादि । तदेवं पूर्वोक्तगुणकलितः श्रमणः सममनावा इत्येवं वाच्यः सा धुरिति । तथा जिह्मणशीलोजिह्मर्निनति वा ऽष्टप्रकारं कर्मेति जिह्मः ससाधुर्दातादिगुणोपेतो जिहुरिति । तथा सबाह्यान्तरग्रंथानावान्निग्रंथः । तदेवमनंतरोक्तपंचदशाध्ययनोक्ता र्याऽनुप्रायी दांतोऽव्यनूतोव्युत्सृष्टकायश्च सनिग्रंथइति वाच्यइति । एवं जगवतोक्ते सति प्रत्याह तद्विष्योनगवन् जदंत जयांत जवांत इति वा योऽसौ दांतोऽव्यनूतोव्युत्सृष्टकायः सन् ब्राह्मणः श्रमणोजिह्मर्निग्रंथइति वाच्यः । तदेतत्कथं यज्जगवतोक्तं ब्राह्मणादिशब्दाच्चत्वं साधोरित्येतन्नोऽस्माकं ब्रूहि आवेदय महामुने यथावस्थितत्रिकाजवेदिनू ॥ १ ॥

इतिविरए सवपावकम्मेहिं, पिज्जदोसकलह, अप्रस्काण, पेसु
न्न, परपरिवाय, अरतिरति, मायामोस, मिड्ढादंसणसल्ल,
विरए, समिए सहिए, सयाजए, णो कुज्जे, णो माणी, माह्वेति, वच्चे॥१॥

अर्थ-एम शिष्ये पूछे थके हवे जगवंत ब्राह्मणादिक चार नामनो यथाक्रमे जेद सहित अर्थ कहेटे. (इतिविरएसवपावकम्मेहिंके०) जेणे प्रकारे सर्व पाप कर्मरंजक्रिया थकी निवर्त्या (पिह्मके०) प्रेम ते राग अने दोसके०) दोष ते अग्रीति (कलहके०) कुवचनहुं बोलहुं (अप्रस्काणके०) अन्याख्यान एटले अठता दोषहुं प्रकाशहुं (पेसुन्नके०) पर ना गुणहुं अथ सहेहुं अने पारका दोषने प्रकाशहुं (परपरिवायके०) पारका दोष बी जा आगल प्रकाशवा (अरतिके०) संयमने विषे अरति (रतिके०) असंयम विषया दिकने विषे रति (मायामोसके०) परवंचना मृपा अलिक जापाहुं बोलहुं (मिड्ढादंसणसल्लके०) मिथ्यादर्शन शल्य एटले अतत्त्वने विषे तत्त्वनी बुद्धि तेनेज शल्य कहिए ए सर्व थकी (विरएके०) विरत एटले निवर्त्यावे वली (समिएसहिएके०) पांच समिति ए समिता थका ज्ञान दर्शन अने चारित्र सहित प्रवर्ते (सयाजएके०) सदा संयमने विषे प्रयत्न करे एटले सावधान थको रहे एवो ठतो (णोकुज्जेके०) कोइना उपर क्रोध नकरे तथा (णोमाणीके०) अजिमान रहित होय उपलक्षणथकी माया तथा लोभरहित एवा गुणे सहितजे होय ते (माह्वेतिवच्चेके०) माह्वण एटले ब्राह्मण जाणवा ॥ १ ॥

॥ टीपिका—इति पृष्ठे जगवान् माहनादीनां चतुर्णामभिधानानामर्थमाचष्टे । इत्येवं पूर्वोक्ताध्ययनार्थवृत्तिर्विरतः सर्वपापकर्मन्यस्तथा प्रेम रागः द्वेषोऽप्रीतिरूपः कलहोरादिः अन्यारत्नानमसदनियोगः पैशुन्यं परगुणमत्सरेण तद्वोपोद्धटनं । परपरिवादः काका परदोषापादनं अरतिः संयमे रतिर्विषयेषु । माया परवंचनं मृषावादोऽसदर्थानिधानं मिथ्यादर्शनं तत्त्वेऽतत्त्वमतत्त्वेच तत्त्वमिति मतिः । तदेव शल्यं एतेन्योविरतः । तथा स मितः संगतः पंचसमितिभिः सहितोज्ञानादिभिः सदा यत्तः संयमे कस्यापि न कुप्येत नापि मानी । उपलक्षणात् मायालोनान्यामपि निवृत्तइत्यादि गुणकल्पितः साधुर्माहनइति वाच्यः ॥ २ ॥

॥ टीका—इत्येवं पृष्ठोजगवान् ब्राह्मणादीनां चतुर्णामप्यभिधानानां कथंचिद्वेदाङ्गिज्ञानां यथाक्रमं प्रवृत्तिनिमित्तमाह । इत्येवं पूर्वोक्ताध्ययनार्थवृत्तिः सन् विरतोनिवृत्तः सर्वेभ्यः पापकर्मैभ्यः सावधानुष्ठानरूपेभ्यः सतथा तथा प्रेम रागानिष्वंगलक्षणां द्वेषोऽप्रीतिरूपः कलहोर्द्वेधाधिकरणमन्यारत्नानमसदनियोगः पैशुन्यं परगुणासहनतया तद्वोपोद्धटनमिति यावत् । परस्य परवादः काकापरदोषापादनं अरतिश्चित्तोद्देशलक्षणा संयमे तथा रतिर्विषयानिष्वंगोमाया परवंचनतया कुटिलमतिमृषावादोऽसदर्थानिधानं गामश्वं द्रुवतो जवति मिथ्यादर्शनमतत्त्वे तत्त्वानिनिवेशस्तत्त्वेवा तत्त्वमिति । यथा । एष्टिणणिच्चो कुण्डकं वेष्टि एष्टि णिष्टाणं ॥ एष्टिय मोरको वाटं ठमिष्ठत्तस्सगणाइंइत्यादि । एतदेव शल्यं तस्मिन्स्ततोवा विरतइति । तथा सम्यगितः समित्तर्यासमित्यादिभिः पंचभिः समितिभिः समितइत्यर्थः । तथा सह हितेन परमार्थनूतेन वर्ततइति सहितः । यदि वा सहितोयुक्तोज्ञानादिनिस्तथा सर्वकालं यतः प्रयतः सत्संयमानुष्ठानेन तदनुष्ठानमपि न कषायैर्निःसारी कुर्यादित्याह । कस्यचिदप्यपकारिणोपि न कुप्येत आकुष्टः सन्न क्रोधवशगोनूयात् नापि मानी नवेत् डुफ्ततपोयुक्तोपि न गर्वं विदध्यात् । तथा चोक्तं । जइ सो वि निक्करमठं, पडिसिद्धो अछमाणमहाणोहिं ॥ अवसेसमयछाणा परिहरियवा पयत्तेणं । अस्य चोपलक्षणार्थत्वाद्गोपि मायालोनात्मकोन विधेयइत्यादिगुणकल्पितः साधुर्माहनइति निःशंकं वाच्यइति ॥ २ ॥

एतवि समणे अणिसिए, अणियाणे, आदाणंच, अतिवायं च, मुसावायंच वडिंठंच, कोहंच, माणंच मायंच, लोहंच, पिळ्ळंच, दोसंच, इत्थेव जउंजउं आदाणं अण्णोपदेसेदेऊ तउंतउं आदाणं तो पुवं पडिविरते, पाणाइवायाए दंते दविए वोसठकाए समणेति वच्चे ॥३॥

मागे अत्मा यस्य सस्थितात्मा संख्याय ज्ञात्वा संसारासारतां परदत्तनोजी एवंगुण
युतो निहृवाच्यः ॥ ४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं निहृवशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्तमधिकृत्याह । अत्रापीति । ये ते पूर्वमुक्ताः पापकर्मविरत्यादयो माह्नशब्दप्रवृत्तिहेतवोऽत्रापि निहृवशब्दस्य प्रवृत्तिनिमित्ते तएवावगंतव्याः । अमी चान्ये । तद्यथा । न वन्नतोऽनुन्नतः शरीरेणोद्धृतः चावोन्नतस्त्वनिमानग्रहग्रस्तस्तत्प्रतिपेधात्तपोनिर्जरांमदमपि न विधत्ते । विनीतात्मतया प्रश्रयवान् यतएतदेवाह । विनयालंकृतो गुर्वादावादेशदानोद्यतोऽन्यदा वात्मानं नामयतीति नामकः सदा गुर्वादौ प्रद्वोनवति । विनयेन चाष्टप्रकारं कर्म नामवति वैषाष्ट्योद्यतोऽज्ञोपमप्यपनयतीत्यर्थः । तथा दांतइंद्रियनोइंद्रियान्यां तथा ह्युद्वात्मा ह्युद्भव्यचूतो निष्प्रतिकर्मतया व्युत्सृष्टकायश्च परित्यक्तदेहश्च । यत्करोति तद्वर्जयति । सम्यक् विधूयापनीय विरूपरूपान् नानारूपाननुकूलप्रतिकूलानुच्चावचान् द्वाविंशतिपरीपहान् तथा दिव्यादिकानुपसर्गाश्चेति । तदिधूननं तु यत्नेषां सम्यक् सहनं तैरपराजितता परीपहोपसर्गाश्च विधूयाध्यात्मयोगेन सुप्रणिहितांतःकरणतया धर्मध्यानेन ह्युद्भवदातमादानं चरित्रं यस्य स ह्युद्वादानोजवति । तथा सम्यगुद्धानेन सच्चारित्रोद्यमेनोद्धितस्तथा स्थितो मोक्षाध्वनि व्यवस्थितः परीपहोपसर्गैरप्यधृष्यध्यात्मा यस्य सस्थितात्मा तथा संख्याय परिज्ञायाऽसारतां संसारांतस्य ह्युप्रापतां कर्मचूमेर्वोधेः सुदुर्लभत्वं चावाप्य च सकलां संसारोत्तरणसामग्रीं सत्संयमकरणोद्यतः परैर्युद्हस्थैरात्मार्थं निर्वर्तितमाहारजातं तैर्दत्तं नोक्तुं शीलमस्य परदत्तनोजी सएवं गुणकलितो निहुरिति वाच्यः ॥ ४ ॥

एववि णिगंग्थे, एगे, एगविऊ बुद्धे, संछिन्नसोए सुसंजते सुसमिते, सुसामाए, आयवायपत्ते, विऊ उहउवि सोयपलि चिन्ने, एोपूयणसकारलान्नी, धम्मणी धम्मविऊ णियोगपडि वन्ने, समियंचरे, दंते दविए, वोसष्काए निगंग्थेति वच्चे, ॥ ५ ॥

अर्थ—(एवविणिगंग्थेके०) हवे निग्रंथनो विशेष कहेछे. अंहीयां पण पूर्वला गुण सर्व लेवा वलीजे विशेष गुणछे ते कहेछे (एगेके०) एकलो राग देप रहित तथा (एगविऊबुद्धेके०) पोताने एकलोज जाणे एटले संसारमां महारो कोइ संबंधी नथी ए वो बुद्ध एटले तत्त्वनी जाण (संछिन्नसोएके०) सम्यक् प्रकारं जेणे आश्रवने छेद्योछे तथा (सुसंजतेके०) सुसंयत एटले काठिवानी परें सुसंयय (सुसमितेके०) रुडी त मिति ए करी समितो (सुसामाएके०) सुसामाधिकवंत एटले जेने शत्रु मित्र समानछे

(आयवायपत्तेके०) आत्म वादे पहुतो एटले आत्माने वादे उपयोग लक्षण जी व असंख्य प्रदेशी जीव संकोच विकाशनो जजनार इव्य पर्यायरूप नित्यानित्य चेद निन्न पोताना करेला कर्मेनुं जोगवनार इत्यादिक आत्मवादे पहुतो एटले आत्म तत्वनो जाण (विकके०) तथा विद्वान् पंमित शुद्धमार्गनो जाण (बुद्धवित्तोयप लिङ्गिन्नेके०) तथा इव्य अने नावना चेदे करी बन्ने प्रकारना आश्रव रूपिया स्मोत जेणे परिदेवाते तथा (णोपूयणसकारलान्छीके०) पूजा सत्कारना जाननो अर्थी न थाय किंतु निर्झरानो अर्थी थाय (धम्मचीके०) धर्मेनो अर्थी (धम्मविकके०) धर्मे नो जाण शुद्धमार्गनो गवेपण हार (णियोगपडिविन्नेके०) नियोगप्रतिपन्न एटले मो ह्मार्गे पहुतो एवो ठतो (समियंचरेके०) समता आचरे एवो थको (इंतेदविण्वोस च्छाएके०) दांत इविक वोसच्छाए तेने (निगंगेत्तिवच्चेके०) निर्ग्रंथ कहेवो ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—अत्रापि गुणगणे वर्तमानो निर्ग्रंथोवाच्यः । अमी चान्ये गुणाः । एकोरा गडेपरहितः । एकमेव परलोकगामितयात्मानं वेत्तीत्येकवित् बुद्धस्तत्त्वज्ञः सम्यक् विज्ञा नि नावस्मोतांसि आश्रवद्वाराणि येन ससंविन्नस्मोताः सुसंयतः सुसमितः समितिनिः सुष्ठु सामाधिकं समजावोयस्य स तथा आत्मवादप्राप्तः सम्यगात्मस्वरूपवेदी विद्वान् ज्ञातसर्वपदार्थः द्विधा इव्यतो जावतश्च स्मोतांसि परिहिन्नानि येन स तथा इव्यस्मोतांसि विपर्येडियप्रवृत्तयः । नावस्मोतांसि तु शब्दादिषु गुणाद्युत्तेषु रागद्वेषोत्पत्तिः । तानि ये न व्यक्तानि तथा नोपूजासत्कारार्थी तथा धर्मार्थी धर्मेवित् नियोगोमोहस्तं प्रतिपन्नः समतां चरेत् कुर्यात् दांतोऽव्यनूतोऽव्युत्सृष्टकायः । एवंनूतः पूर्वोक्तमाहनादिगुणयुतश्च निर्ग्रंथोवाच्यः ॥ ५ ॥

॥ टीका—तथाऽत्रापि गुणगणे वर्तमानो निर्ग्रंथ इति वाच्यः । अमी चान्ये अपदिशं ते । तद्यथा । एकोरागडेपरहिततया वंजाः । यद्विवास्मिन् संसारचक्रवाले पर्यटन्नस्मान् स्वरुतसुखदुःखफलनाक्खेनैकस्यैव परलोकगमनतया सद्विकल्पेन जवति । तत्रोच्यत विहारी इव्यतोऽप्येकको जावतोपि गद्यांतर्गतस्तु कारणिकोऽव्यतो जाज्यो जावतस्त्वेककए व । तथैकमेवात्मानं परलोकगामिनं वेत्तीत्येकवित् न मे कश्चिद्दुःखपरित्राणकारी सहा पोस्तीत्येवमेकवित् । यद्वैकांतेन विदितसंसारस्वजावतया भान्दींमेव शासनं तथ्यं ना न्यदित्येवं वेत्तीत्येकां वित् अथवैकोमोहः संयमोवा तं वेत्तीति । तथा च बुद्धोऽवगत तत्त्वः सम्यक् विज्ञान्यपनीतानि नावस्मोतांसि संवृतत्वात्कर्माश्रवद्वाराणि येन स तथा सु पु संयतः कूर्ध्ववत्संयतगात्रो निरर्थककायक्रियारहितः सुसंयतस्तथा सुष्ठु पंचनिः समिति निः सम्यगितः प्राप्तो ज्ञानादिकं मोहमार्गमसौ सुसमितस्तथा सुष्ठु समजावतया सामा

यिकं समशत्रुमित्रजावोयस्य समुसामाधिकः । तथात्मन उपयोगलक्षणस्य जीवस्यासंख्ये
यप्रदेशात्मकस्य संकोचविकाशनाजः स्वकृतफलञ्जः प्रत्येकसाधारणतया व्यवस्थितस्य
इव्यपर्यायतया नित्यानित्याद्यनंतधर्मात्मकस्य वा वादव्यात्मवादस्तं प्राप्तव्यात्मवादप्राप्तः
सम्यग्यथावस्थितात्मस्वतत्त्ववेदीत्यर्थः । तथा विद्वानवगतसर्वपदार्थस्वजावोन व्यत्ययेन
पदार्थानवगच्छति । यतोयत् कैश्चिदनिधीयते तद्यथेकएवात्मा सर्वस्वजावतया विश्वव्या
पी श्यामाकतंडुलमात्रोऽयुष्टपर्वपरिमाणोवेत्यादिकोसन्नूतान्युपगमः परिहृतो नवति । तथा
विधात्मसद्भावप्रतिपादकस्य प्रमाणस्याजावादित्यनिर्णायः । तथा द्विधापीति इव्यतो जाव
तश्च । तत्र इव्यस्त्रोतांति यथा स्वविषयेष्विन्द्रियप्रवृत्तयः । जावस्त्रोतांति तु शब्दादिष्वेवा
नुकूलप्रतिकूलेषु रागद्वेषोद्भवस्तान्युत्पन्नरूपाण्यपि स्त्रोतांति संवृत्तेऽप्येतया रागद्वेषाभावा
च्च परिहृत्तानि स्त्रोतांति येन परिहृत्तस्त्रोतास्तथानुपजासत्कारजाकार्थी किंतु निर्ज
रापेक्षी सर्वास्तपश्चरणादिकाः क्रियाविदधति । एतदेव दर्शयति । धर्मः श्रुतचारित्राख्यस्ते
नार्थः स एवार्थो धर्मार्थः सविद्यते यस्यानौ धर्मार्थोति । किमिति । इदमुक्तं नवति । नपूजा
द्यर्थं क्रियासु प्रवर्तते अपितु धर्मार्थोति । किमिति । यतो धर्मं यथावत्तत्फलानि च स्वर्गा
वासिजलक्षणानि सम्यक् वेति धर्मं च सम्यक् ज्ञानतः । यत्करोति तदर्शयति । नियोगो
मोक्षमार्गः सत्संयमोवा तं सर्वात्मना जावंतः (प्रतिपन्ननियोगपडिवन्नोति) तथाविधश्च
यत्कुर्यात् तदाह । (समियंति) समतां समजावरूपां वा शीतचंदनकट्वां चरेत् सतत
मनुतिष्ठेत् । किंचूतः सन्नाह । दांतोऽव्यचूतोऽव्युत्सृष्टकायश्चैतज्जुलसमन्वितः सन् यत्पूर्वो
क्तमाह नश्रमणजिह्मशब्दानां प्रवृत्तिनिमित्तं तत्समन्वितश्च निग्रंथ इति वाच्यः । तेपि मा
हनादयः शब्दानिग्रंथशब्दप्रवृत्तिनिमित्ताश्च विनाजाविनोजवंति । सर्वेऽप्येते निन्नव्यंजनाश्च
पि कथंचिदेकार्थी इति ॥ ५ ॥

से एवमेव जमह जाणहं जयंतारो तिवेमि ॥ ६ ॥ इतिखोडस

मं गाहानामश्रयणं सम्मतं ॥ षडमो सुअस्कंधो सम्मतो ॥ १ ॥

अर्थ-हवे श्रीसुधर्म स्वामी जंबू प्रवृत्ति साधु प्रत्ये कहेते के (सेएवमेवजाणहंजम
ह के०) तमे एम जाणोके जे में कह्यो ते निश्चे करी सत्य ठे एम जाणो कारणके
हुं सर्वज्ञानी आझायें कहुंहुं. ते सर्वज्ञ जगवंत तीर्थंकर देव परोपकारी केवाठे तोके (ज
यंतारो के०) महानज्य थकी राखनारठे माटे तेमना कहेला वचन हुं तमने कहुंहुं. तिवे
मिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. एरीते श्रीसुधर्म स्वामियें जंबूस्वामि प्रत्ये कह्यो. ए गाहाना
मे सोलमां अथ्ययननो अर्थ समाप्त थयो. इति श्रीसुयगडांग सूत्रना प्रथम श्रुतस्कंधनो
वालावचोष लेझार्थ समाप्तः ॥

॥ दीपिका—एते चत्वारो निनाश्यापि कथंचिदेकार्था इति । सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह । सेतत् यन्मयोक्तं एवमेव जानीत यूयं यस्मादहं सर्वज्ञाज्ञया वस्मि । नच नतो गवं नयात्रातारोवा सर्वज्ञा अन्यथा वदंति अतो मद्रुक्तमेवमेवावगच्छतेति । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ६ ॥ ॥ इति श्रीतपागच्छाधिराजश्रीहेमविमलसूरीश्वरशिष्य हर्षकुलपंडितप्रणीतायां सूत्ररुतांगदीपिकायां गाथापोडशाख्यं षोडशमध्ययनं समाप्तं ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंहारार्थमाह । (से एवमेव जाणहइत्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिप्रचृतीनुद्दिश्येदमाह । से इति । तद्यन्मया कथितमेव जानीत यूयं । नान्यो मद्रुचसि विकल्पो विधेयः । यस्मादहं सर्वज्ञाज्ञया ब्रवीमि । नच सर्वज्ञानगवतः परहितैकरता नयात्रातारोरागदेषमोहान्यतरकारणा जावादन्यथा भ्रुवते । अतो यन्मयाऽऽदितः प्रचृति कथितं तदेवमेवावगच्छेदिति । इति परिसमाख्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् । उक्तो नुगमः सांप्रतं नयास्ते च नैगमादयः सप्त । नैगमस्य सामान्यविशेषात्मतया संग्रहव्यवहारप्रवेशात्संग्रहादयः षट् । समनिरुद्धेऽंनूतयोः शब्दनयप्रवेशात्त्रैगमसंग्रहव्यवहारजुसूत्रशब्दाः पंच । नैगमनस्याप्यंतर्जावाच्चत्वारो व्यवहारस्यापि । सामान्यरूपविशेषतया सामान्यविशेषात्मनोः संग्रहजुसूत्रयोरंतर्जावात्संग्रहजुसूत्रशब्दास्त्रयस्तेपि च इव्यास्तिकपर्यायास्तिकांतर्जावाद्ब्यास्तिकपर्यायास्तिकानिधानौ द्वौ नयौ । यदि वा सर्वेषामेव ज्ञानक्रिययोरंतर्जावात् ज्ञानक्रियानिधानौ द्वौ तत्रापि ज्ञाननयो ज्ञानमेव प्रधानमाह क्रियानयश्च क्रियामिति । नयानां च प्रत्येकं मिथ्यादृष्टित्वा ज्ञानक्रियाश्च परस्परापेक्षतया मोक्षांगत्वाच्च नयमात्रप्रधानं । तच्चोनयं सत्क्रियोपेते साधौ नवतीति । तथाचोक्तं । णायम्मिगिणिहयवे, अगिणिहयवंमि चेव अवंमि ॥ जइ यवमेव इति जो उवएसो सो नउ नाम ॥ १ ॥ सवेत्तिं पि णयाणं, बहुविहवत्तवपं णिसामेजा ॥ तं सबनपविसुद्धं जं चरणगुणघीउं साहुत्ति ॥ ६ ॥ समाप्तं षोडशाख्यं षोडशमध्ययनं तत्समाप्तौ च समाप्तः प्रथमः श्रुतस्कंध इति ॥

॥ इति श्रीद्वितीये सूत्ररुतांगे, गुर्जरजापासहितः
श्रीहर्षकुलरुतदीपिकायुक्तः शोऽङ्गाचार्यरुतटी
कासंयुतश्च, प्रथमः श्रुतस्कंधः समाप्तः ॥

ॐ नमो श्री वीतरागाय

अथश्री द्वितीय सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधस्य बालावबोध

दीपिकासहितस्य टीकायुतस्य प्रारंभः

मूल गद्य--सुयं मे आउसंतेणं जगवया एव मक्काय इह खलु पोंन्रीए
णामश्रयणे तस्सणं अयमठे पस्सते ॥ १ ॥ से जहा णामए पुक्करिणी सिया
बहुउदगा बहुसेया बहुपुक्कला लद्धा पुंनरिकिणी पासादिया दरिस
णिया अजिरूवा पडिरूवा ॥ १ ॥ तीसेणं पुक्करिणीए तव तव देसे देसे त
हिं तहिं बह्वे पउमवरपोंन्रीया बुइया अणुपुबुधिया ऊसिया रुइला वन्न
मंता गंधमंता रसमंता फासमंता पासादिया दरिसणिया अजिरूवा पडि
रूवा ॥ ३ ॥ तीसेणं पुक्करिणीए बहुमज्जेसजाए एगेमहं पउमवरपोंन्रीए बु
इए अणुपुबुधिए उस्सिते रुइले वन्नमंते गंधमंते रसमंते फासमंते पासा
दीए जावपडिरूवे ॥ ४ ॥ सबावंतिचणं तीसेणं पुक्करिणीए तव तव देसे
देसे तहिं तहिं बह्वे पउमवरपोंन्रीया बुइया अणुपुबुधिया ऊसिया रुइ
ला जावपडिरूवा सबावंतिचणं तीसेणं पुक्करिणीए बहुमज्जेसजाए ए
गं महं पउमवरपोंन्रीए बुइए अणुपुबुधिए जावपडिरूवे ॥ ५ ॥ अह पुरिसे
पुरिठिमाउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणी तीसे पुक्करिणीए तीरे ठिच्चा पासं
ति तं महं एगं पउमवरपोंन्रीयं अणुपुबुधियं ऊसियं जावपडिरूवं तएणं
से पुरिसे एवं वयासि अहमंसी पुरिसे खेयन्ने कुसले पंमिंते वियत्ते मेहा
वी अवाले मग्गठे मग्गविकु मग्गस्सगतिपराकमणु अहमेयं पउमव
रपोंन्रीयं उन्निक्किस्सामिति कटु इतिवच्चा से पुरिसे अजिकमेति तं पुक्क
रिणी जावंजावंचणं अजिकमेइ तावंतावंचणं महंते उइए महंते सेए
पहीणे तीरं अपत्ते पउमवरपोंन्रीयं णोहच्चाए णोपाराए अंतरा पोक्क
रिणीए सेयंसि निसण्णे पढमे पुरिसजाए ॥ ६ ॥

अर्थ--हवे श्री सुधर्म स्वामि जंबू स्वामि प्रत्ये कहेने (सुयंमेआउसंतेणं के०)

सांजल्युं ठे में आयुष्यवंत एवा (जगवया के०) जगवंते (एवमस्काय के०)
 एम कलुं ठे (इह के०) ए वचन थकी सुयगडांगने बीजे श्रुतस्कंधे (खलु)
 ए शब्द वाक्यालंकारने अर्थे (पौंमरीएणामक्षयणे के०) पुंमरीक नामे अध्ययन
 ते पुंमरीक कमलती उपमायें थइ (तस्सणं के०) ते कारणे एवो नाम कइयो
 तेनुं (अयमपेप्सुते के०) एजे आगल कहेइ ते अर्थ जाणवो ॥ १ ॥ (सेज
 हाणामए के०) ते जेमठे तेम कहेवो. नाम इति संज्ञावनाने अर्थेठे. जेम कोइ एक
 (पुष्करिणीसिया के०) पुष्करणी एटले कमल सहित वावडीठे ते केवीठे तोके (ब
 हुउदगाके०) घणो अगाध जेमां पाणीठे (बहुसेयाके०) घणो जेमां कर्दमठे (बहुपुल
 लाल-रुद्रा के०) घणो पुष्करणी पणो संपूर्णठे अर्थात् पुष्करणीनो अर्थ जेणे लाधोठे
 एटले जेवो नाम तेवा परिणामे एवी (पुंमरिक्किणी के०) पुंमरिक्किणी एटले श्वेत क
 मल सहित वावडीठे (पासादिया के०) निर्मल जले करीने प्रसन्न चित्त कारणेठे
 (दरिसणिया के०) घणा लोकने देखवा योग्यठे (अनिरुवा के०) जेने विपे सर्व
 काल हंस चक्रवाक गजमहिपादि रूपठे ते कारणे अनिरूपठे (पडिरुवा के०) स्वच्छ
 नाव थकी सर्व रूप प्रत्ये वंचेठे ते माटे प्रतिरूपठे ॥ ३ ॥ (तीसेणंपुष्करिणीए
 के०) ते पुष्करणीने विपे (तत्ततउदेसेदेसे के०) त्यां त्यां ते ते प्रदेशे (तह्तिंतहिंव
 हवेपउमरपौंमरीयाबुइया के०) त्यां त्यां घणा प्रधान पुंमरीक नामे पद्म एटले कमल
 जगवंत श्रीमहावीर देवे कहाठे (अणुपुबुत्तिआ के०) ते कमल आनुपूर्वियें उठ्या (क
 सियाके०) पाणी थकी उपर वंचेठे (रुइलाके०) दीपता (वन्नमंताके०) प्रधान वण
 वाला कमलठे (गंधमंता के०) सुगंधवाला (रसमंता के०) रसवाला (फासमं
 ता के०) सुकोमल स्पर्श सहित ठे (पासादिया के०) प्रसादनीक प्रसन्नचित्तकार
 णीक (दरिसणिया के०) लोकने देखवा योग्य (अनिरुवा के०) अनिरूप (पडि
 रुवा के०) प्रतिरूप ॥ ३ ॥ (तीसेणंपुष्करिणीए के०) ते पुष्करणीने विपे (बहुमक्ष
 वेसजाए के०) घणा मध्य प्रदेशना जागने विचाले (एगेमहंपउमवरपौंमरीएबुंइए के०)
 एक महोदुं प्रधान पौंमरीक नामा कमल बोळुंठे (अणुपुबुत्तिए के०) ते आनुपूर्वियें
 चडती चडती पांखडीयें करी उठयोठे उस्सिते रुइले वसुमंते गंधमंते रसमंते फासमं
 ते पासादीए जाव पडिरुवे एम यावत् प्रतिरूप सुधीना अर्थ पूर्ववत् जाणवा ॥ ४ ॥
 (सत्तावंतिचणं के०) इत्यादिक सर्व समग्र नाव एं एवे वाक्यालंकारे जाणवा (तीसे
 णंपुष्करिणीए के०) ते पुष्करणीने विपे (तत्ततउदेसेदेसे के०) त्यां त्यां प्रदेशे एटले
 एवा समग्रजागने विपे (तह्तिंतहिंवहवेपउमवरपौंमरीयाबुइयाके०) त्यां त्यां पूर्वोक्त गुण
 सहित एवा घणा पुंमरीक कमल बोल्याठे ते सर्व अणुपुबुत्तिआ कसिया रुइला जावपडि

रूवा सत्तावतिचणं इत्यादिक उपमायें जाणवा (तीसेणंपुस्करिणीएवहुमझदेसजाएके०)
 ते पुष्करणीना वहु मध्यदेश नागने विपे (एगमहं के०) एक महोदुं (पठमवरपोंमरि
 एवुइए के०) प्रधान पौंमरिक. कमल बोव्योळे अणुपुबुछिए जावपडिरूवे सुधी अर्थ
 पूर्वे लखाइ गयुंते ॥५॥ (अहपुरिसेके०) अथ हवे एक पुरुष (पुरिश्चिमाउदिसाउके०)
 पूर्वदिशा थकी (आगममेके०) आवीने (तंके०) ते (पुस्करिणीके०) पुष्करणी (तीसे
 पुस्करिणीएके०) तेपुष्करणीना (तीरेविच्चाके०) तीरने विपे उजो रहीने (तमहंएगपठमवर
 पोंमरीयंके०) ते महोदुं एक पौंमरीक कमल पूर्वोक्त गुण सहित तेने (पासंतिके०) देखे ते क
 मलकेवो तोके अणुपुबुछियं उस्तिथं जावपडिरूवं इत्यादिकना अर्थ पूर्वे लखाइ गयाटे
 एवी शोना सहित ते पौंमरीक कमलने देखीने (तत्तेणं के०) तेवारें (सेपुरिसे के०)
 ते पुरुष (एवंवयासि के०) एम बोव्यो छुं बोव्यो ते कदेवे (अहमंसीपुरिसे के०)
 हुं पुरुषहुं परंतु केवोहुं तोके (खेयन्ने के०) परपीडानो जाण तथा अवसरनो जाण
 हुं (कुसलेपंमिति के०) दाह्यो पंमितहुं (वियत्ते के०) विवेक युक्त (मेहावी के०)
 परिणत बुद्धिवालो हुं (अवाले के०) बाल पणा रहित (मग्गडे के०) मार्गस्थ ए
 टले मार्गने विपे स्थित रह्यो (मग्गविक के०) रुडा मार्गनो जाण (मग्गस्तगति
 के०) मार्गनी गतिना (पराक्रमसू के०) पराक्रम तेनो जाणहुं (अहमेपंके०) तेज
 णी हुं ए (पठमवरपोंमरीयंके०) प्रधान पौंमरीक कमलने ए पुष्करणी थकी (उन्नि
 किस्सामिन्ति के०) उद्धरीश (कहु के०) एम करीने (इतिवच्चा के०) ए पूर्वो
 क वचन बोलतो जेटले (सेपुरिसे के०) ते पुरुष (अनिक्रमेति के०) पुष्करणी
 मांहे प्रवेश करेवे (तंपुस्करिणीके०) ते पुष्करिणी मांहे (जावंजावंचणंअनिक्रमेइके०)
 जेम जेम जायवे अतिक्रमेवे (तावंतावंचणंके०) तेम तेम ते पुरुष पुष्करणी मांहे (महंते
 उदए के०) महोटा अगाध पाणीने विपे (महंतेसेए के०) घणा कादवने विपे (प
 हीणेतीरं के०) एक कांतो मूकी बीजे कांते (अपनेके०) अण पदोतों एटले न पदो
 तो अने (पठमवरपोंमरीयंके०) पौंमरीक कमले पण पदोतो नही तेने उद्धरी पण शक्यो
 नही (छोदच्चाए के०) कांते रह्यो नही (छोपाराएके०) पार पण पाम्यो नही कमलपण
 लइ नशक्यो (अंतरापौस्करिणीए के०) विचाले पुष्करणी मांहेज (सेयंसि के०) का
 दवने विपे (निससुं के०) खुची रह्यो एटले वेहु तीर थकी त्रट यपो अने कम
 लने पण उद्धरी न शक्यो अने पोते पण कादवमां खुची रह्यो नीरुली शक्यो नही
 (पढमेपुरिसजाए के०) एटले प्रथम पुरुष जात जाणवो ॥ ६ ॥

स्य सप्ताध्ययनानि । तेषु प्रथमं पुंडरीकाध्ययनं तस्येदमादिसूत्रं । (सुग्रमेति) श्रुतं
मया आधुमता जगत्ता एवमाख्यातं । इह प्रवचने । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । पौंड
रीकाख्यमध्ययनं पुंडरीकेण श्वेतपद्मेन उपमा यत्र तत्पौंडरीकं । तस्यायमर्थः प्रज्ञप्तः ।
एवं वाक्यालंकारे ॥ १ ॥ तद्यथा । नामशब्दः संज्ञावनायां । संज्ञाव्यते पुष्करिणीदृष्टांतः
पुष्कराणि पद्मानि यस्यां सा पुष्करिणी वापी स्यात् । किञ्चूता । बहुदका बहुदकप्रचुरा ।
सीर्यते यस्मिन्नसौ सेयः कर्दमः सयस्यां बहुसेया बहुपुष्कला बहुसंपूर्णा जब्धोनामानु
गतोर्थोयया सा जब्धार्था पुंडरीकिणी श्वेतपद्मप्रचुरा प्रासादिका निर्मला दर्शनीया शो
चना । अजितः सर्वतोरूपाणि हंसचक्रादीनि यस्यां सा तथा प्रतिरूपा प्रतिबिंबवती नि
र्मलत्वात्तस्यां सर्वत्र प्रतिबिंबानि वीक्ष्यन्ते ॥ २ ॥ तस्यां पुष्करिण्यां । तत्रतत्रेति पुंडरी
कैर्व्याप्तिमाह । देशेदेशे इत्यनेन तु एकैकप्रदेशे प्राचुर्यमाह । तस्मिंस्तस्मिन्नित्यनेन तु
नास्न्येवासौ प्रदेशोयत्र तानि न संतीति । अथवा अत्यादरकापनाय एकार्थान्येवैता
नि त्रीणि पदानि । तेषु पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु बहूनि पद्मान्येव वराणि पौंडरीकाणि
श्वेतशतपत्राण्युक्तानि आनुपूर्व्येण विशिष्टरचनया स्थितानि उद्भूतानि पंकजले अति
लंघ्य उपरि व्यवस्थितानि रुचिं कांतिं जांतीति रुचिलानि दीप्तिमन्ति शोजनवर्णगंधरस
स्पर्शवन्ति प्रासादीयानि दर्शनीयानि अजिरूपाणि प्रतिरूपाणि ॥ ३ ॥ तस्यां पुष्करि
ण्यां । एवं वाक्यालंकारे । मध्यदेशे एकं पद्मवरमेव पुंडरीकमुक्तं गोषव्याख्या पूर्ववत् ॥ ४ ॥
(सत्त्वावतिति) सर्वस्यापि तस्याः पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु बहूनि पद्मानि तथा सर्व
स्याश्च तस्याबहुमध्यदेशे पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं महद्वेकं पौंडरीकं विद्यतइति ॥ ५ ॥ अ
थ पूर्वस्यादिशः कश्चिदेकः पुरुषः समागम्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे तटे स्थित्वा त
त्पद्मं प्रासादीयादिविशेषणं सपुरुषएवं वक्ष्यमाणं वदेत् । (अहमंसिति) अहमस्मि
पुरुषः कुशलः पंडितः क्षेत्रज्ञोव्यक्तोवाख्यादित्कांतोमेधावी अवालोमध्यमवयामार्ग
स्थः सन्निराशीर्णमार्गस्थोमार्गवित् मार्गस्थ या गतिर्गमनं तथा पराक्रमं विवक्षितदेश
गमनं तज्ज्ञानातीति मार्गस्थ गतिपराक्रमज्ञः एवंविधोऽहमेतत्पद्मवरपुंडरीकं पुष्करिणी
मध्यस्थं उद्वेष्टस्यामि उत्खनिष्यामीति कृत्वा इहागतइत्युक्त्वा सपुरुषस्तां पुष्करिणीम
निक्रामेत् संमुखं गच्छेत् । यावच्च यावच्च तदवतरणेषुः संमुखं गच्छेत्तावत्तावच्च । एवं वा
क्यालंकारे । तस्याः पुष्करिण्यामहदगाधमुदकं महान्ध्रं सेयः कर्दमः । ततः समहार्कर्मोद
कान्यामाकुलः प्रहीणस्तीरं विनक्तिव्यत्ययात्तीराद्घ्रष्टः । अप्राप्तश्च पद्मवरपुंडरीकं । तस्याः
सेयः कर्दमस्तस्मिन्निपणोनिमप्रस्तीरपद्मयोरंतरंतरालएव तिष्ठति (नोदञ्जाएति) नार्वाक्
तदवती (नोपाराएति) नापि पारगमनाय समर्थः । एवमसाधुजयघ्रष्टः प्रथमः पुरु
षजातः पुरुषजातीयः ॥ ६ ॥

टीका—प्रथमं श्रुतस्कंधानंतरं द्वितीयः समाख्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानं
 त्रश्रुतस्कंधे योर्थः समासतोऽजिहितोऽसावेवानेन श्रुतस्कंधेन सोपपत्तिकोव्यासेनाजि
 धीयते । तएव विधयः सुसंगृहीतान्वेति येषां समासव्यासाज्यामनिधानमिति । यदि
 वां पूर्वश्रुतस्कंधोक्तएवार्थोऽनेन दृष्टं क्षरेण सुखावगमार्थं प्रतिपाद्यतइत्यनेन संबं
 नायातस्यास्य श्रुतस्कंधस्य संबंधीनि सप्त महाध्ययनानि प्रतिपाद्यंते । महान्ति च ता
 न्यध्ययनानि च पूर्वश्रुतस्कंधाध्ययनेनोमहत्वादेतेषामिति । तत्र महद्ब्रह्माध्ययनशब्दयो
 निह्नेपार्थं निर्युक्तिरुदाह । एामंठवणा दविण खेत्ते काले तदेव जावेय ॥ एसो खलु म
 ह तमि निस्केवो ठविहो होंति ॥ १ ॥ (एामंठवणेत्यादि) नामस्थापनाइव्यक्त्रका
 जनावात्मकोमहति बद्धिधोनिह्नेपोजवति । तत्र नामस्थापने सुज्ञाते इव्यमहदागमतो
 नोआगमतश्च । आगमतोज्ञाता तत्र जानुपयुक्तः । नोआगमतस्तु कशरीरजव्यशरीरव्य
 तिरिक्तं सचित्तमिश्रजेदाविधा । तत्रापि सचित्तइव्यमहत्तथौदारिकं शरीरं तत्रौदारिकं योज
 नसहस्रपरिमाणं मत्स्यशरीरं वैक्रियं तु योजनशतसहस्रपरिमाणं । तैजसकार्पणे तु लोका
 काशप्रमाणे । तदेतदौदारिकवैक्रियतैजसकार्मणरूपं चतुर्विधं इव्यं सचित्तमहदचित्तमहत्
 समस्तलोकव्याप्यचित्तमहास्कंधः । मिश्रं तु तदेव मत्स्यादिशरीरं क्षेत्रमहत् लोकाकाशं
 कालमहत्सर्वाज्ञावमहदौदयिकादिजावरूपतया पोढा । तत्रौदयिकोनावः सर्वसंसा
 रिषु विद्यतइति कृत्वा ब्रह्माश्रयत्वान्महान् जवति । कालतोप्यसौ त्रिविधः । तद्यथा ।
 अनाद्यपर्यवसितोऽजव्यानामनादिसपर्यवसितोऽजव्यानां सादिसपर्यवसितोऽनारकादीनामि
 ति । ह्यायिकस्तु केवलज्ञानदर्शनात्मकः साद्यपर्यवसितत्वाल्लालतोमहान् ह्यायोपशमि
 कोप्याश्रयबहुत्वादनाद्यपर्यवसितत्वाच्च महानिति । औपशमिकोपि दर्शनचारित्रमोहनी
 यानुदयतया गुजनावत्वेन च महान् जवति । पारिणामिकस्तु समस्तजीवाजीवाश्रयम
 हत्वान्महानिति । सात्रिपातिकोप्याश्रयबहुत्वादेव महानिति वक्तं । महदध्ययनस्यापि
 नामादिकं पोढानिह्नेपं दर्शयितुं निर्युक्तिरुदाह । “ एामंठवणा दविण खेत्ते काले तदेव
 जावेय ॥ एसो खलु अक्षयणे निस्केवो ठविहो होंति ” ॥ १ ॥ (नामंठवणेत्यादि)
 अध्ययनस्य नामादिकः पोढा निह्नेपः । सचान्यत्र न्यक्त्रेण प्रतिपादितइति नेह प्रतन्य
 ते । अत्रच श्रुतस्कंधे सप्त महाध्ययनानि तेषामाद्यमध्ययनं पौमरीकाख्यं तस्य चोपक
 मादीनि चत्वार्यनुयोगक्षराणि प्ररूपणीयानि । तथोपक्रमग्रन्थानुपूर्वी, नाम, प्रमाण, वक्त
 व्यता, र्थाधिकार, समवतार, नेदात्पोढा । तत्र पूर्वानुपूर्वीं प्रथममिदं पश्चानुपूर्वीं स
 समगगतायाः श्रेण्याद्यन्योन्यान्यासोने द्विरूपोने सति पंचाशद्यतान्यष्टात्रिंशदधिकानि न
 वंति नास्ति तु पट् । तत्रापि ह्यायोपशमिके जावे सर्वस्यापि च श्रुतस्य ह्यायोपशमिकत्वा
 त्प्रमाणचिंतायां जीवगुणप्रमाणे वक्तव्यतायां सामान्येन सर्वेष्वध्ययनेषु स्वसमयवक्तव्य

ता । अर्थाधिकारः पौंडरीकोपमया स्वसमयगुणव्यवस्थापनं । समवतारेतु यत्र यत्र समवतरति तत्रतत्र लेशतः समवतारितमेवेति । उपक्रमानंतरं निक्षेपः सच नामनिष्पन्ने निक्षेपे पौंडरीकमित्यस्याध्ययनस्य नाम तन्निक्षेपार्थं निर्गुक्तिरुदाह । “ एषामंतवणा इ विण्, स्वेने काजेय गणणसंगणे ॥ जावेय अछमे खलु, णिस्केवो पुंडरीयस्य ” ॥ ३ ॥ (एषामंतवणेत्यादि) पौंडरीकस्य नामस्थापनाद्व्यक्तेत्रकालगणनासंस्थापनजावात्म कोऽप्युपधा निक्षेपः । तत्र नामस्थापने कुसुत्वादनादृत्य इव्यपौंडरीकमनिधित्सुराह । “ जो जीवो नविउं खलु, उववळ्ळि कामो पुंडरीयस्य ॥ सोदवपुंडरीउं, जावंमि विजा णउं नणिउं ” ॥ ४ ॥ (जोजीवोइत्यादि) यः कश्चित्प्राणधारणलक्षणोजीवोनविप्यतीति जव्यस्तदेव दर्शयति । उत्पतितुकामः समुत्पित्सुस्तथाविधकर्मोदयात्पौंडरीकेषु श्वेतपद्मेषु वनस्पतिकायविशेषेष्वनंतरजवे जावी स इव्यपौंडरीकः । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । जावपौंडरीकं त्वागमतः । पौंडरीकपदार्थैक्यस्तत्र चोपयुक्तइति । एतदेव इव्यपौंडरीकं विशेषत रं दर्शयितुमाह । “ एगनविण्यबद्धा, उण्य अजिमुहिय नामगोण्य ॥ एते चित्त देसा, दव्वमिय पौंडरीयस्त ” ॥ ५ ॥ एकेन जवेन गतेनानंतरजवएव पौंडरीकेषूपपत्स्यते स एकजविकस्तथा तदासन्नतरः पौंडरीकेषु बद्धायुष्कस्ततोप्यासन्नतमोजिमुखनामगोत्रोऽनंतरसमयेषु यः पौंडरीकेषूपपद्यते । अनंतरोक्ताएते त्रयोदेशविशेषा इव्यपौंडरीकेऽवगंत व्याइति । जूतस्य जाविनोवा जावस्य हि कारणं तु यद्धोके । तद्व्यं तत्त्वज्ञैः सचेतना चेतनं कथितमिति वचनात् । इहच पुंडरीककंदरीकयोर्त्रात्रोर्महाराजपुत्रयोः सदसदनुष्ठा नपरायणतया शोजनत्वमवगम्य तदुपमयाऽन्यदपि यज्ञोजनं तत्पौंडरीकमितरनु कर्मकमि ति । तत्र च नरकवर्जास्तु तिसृष्वपि गतिषु ये शोननाः पदार्थास्ते पौंडरीकाः शेषास्तु कांढरीकाइत्येतत्प्रतिपादयन्नाह । “ तेरिहिया मणुस्सा, देवगणा चेव होंति जेय व रा ॥ ते होंति पुंढरीया, सेसा पुण कंढरीयाउं ” ॥ ६ ॥ (तेरिहियाइत्यादि) कंठया तत्र तिर्यक्तु प्रधानस्य पौंडरीकत्वप्रतिपादनार्थमाह । “ जलयर अलयर खयरा, जे पवराचेव होंति कंताय । जे वसजावमणुमया, ते होंति पुंढरीयाउं ” ॥ ७ ॥ जलचरेषु मत्स्यकरिमकरादयः स्थलचरेषु सिंहादयोबलवर्णरूपादिगुणयुक्ताचरः परिसर्पे मणिफणि नोद्युजपरिसर्पेषु नकुलादयः खचरेषु हंसमयूरादयः इत्येवमन्येपि स्वजावेन प्रकृत्या लो कानुमतास्ते च पौंडरीका इव प्रधानाजवन्ति । मनुष्यगता प्रधानाविष्करणायाह । “ अ रिहंत चक्रवत्ती जारणविक्काहरा दसाराय ॥ जे अच्चे इतिमंता, तेहोंति पौंढरीया उं ॥ ८ ॥ सर्वातिशायिनी पूजामर्हतीत्यर्हतः । ते निरुपमरूपादिगुणोपेतास्तथा चक्रव र्तिनः पदस्वंडनरतेश्वरास्तथाचारश्रमणावहुविधैश्वर्यजूतलब्धिकलापोपेतामहातपस्विनस्त था विद्याधरावैतादयपुराधिपतयस्तथा दाशार्हाहरिवंशकुलोद्भवाः । अस्य चोपलक्षणार्थ

त्वादन्येपीद्विवाक्कादयः परिगृह्यन्ते । एतदेव दर्शयति । ये चान्ये महर्धिमंतोमहेज्यः को
टीश्वरास्ते सर्वेपि पौंडरीकान्वन्ति । तु शब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वात् । येचान्ये विद्याक
लापोपेतास्ते पौंडरीकाऽस्ति । सांप्रतं देवगतौ प्रधानस्य पौंडरीकत्वं प्रतिपादयन्नाह । नव
एवइयाणमंतर, जोतिसवेमाणियाणि देवाणं ॥ जे तेसिं पवरा खलु, ते होति पुंडरीयाउ
॥ ९ ॥ जवनपतिव्यंतरज्योतिष्कवैमानिकानां चतुर्णां देवनिकायानां मध्ये ये प्रवरा
प्रधानाईइंसामानिकादयस्ते प्रधानाऽस्ति कृत्वा पौंडरीकानिधानान्वन्ति । सांप्रतमचित्त
इव्याणां चत्प्रधानं तत्पौंडरीकत्वप्रतिपादनायाह । “ कंसाणं दूसाणं, मणिमोत्तियसि
जण्णवालमादीणं ॥ जे तेसिं पवरा खलु ते होति पौंडरीयाउ ॥ १० ॥ कांस्यानां म
ध्ये जयघंटादीनि दूष्याणां चीनांशुकादीनि मणीनामिंझनीलवैदूर्यपद्मरागादीनि रत्नानि
मौक्तिकानां यान्यतेकवर्णसंस्थानप्रमाणधिकानि । तथा शिलानां मध्ये पांशुकंघला
दयः शिलास्तीर्थकृक्कन्मानिपेकसिंहासनाधारजूतास्तथा प्रवालानां यानि वर्णादिगुणोपे
तान्यादिग्रहणाज्जात्यचामीकरं तद्विकाराभ्रानरणविशेषाः परिगृह्यन्ते । तदेवमनंतरोक्ता
नि कांस्यादीनि प्रवराणि तानि चित्तपौंडरीकाण्यनिधीर्यतऽस्ति । मिश्रइव्यपौंडरीकं तु ती
र्थकृक्कवर्त्यादयएव प्रधानकटककेयूरायलंकारालंकृताऽस्ति । इव्यपौंडरीकानंतरं क्षेत्र
पौंडरीकान्निधित्सयाह । “ जाइं खेताइं खलु, सुहाणुनावाइं होति जोगंमि ॥ देवकु
रुमादियाइं, ताइं खेताइं पवराइं ” ॥ ११ ॥ (जाइमित्यादि) यानि कानिचिदिह देव
कुर्वादीनि शुजानुनायानि क्षेत्राणि तानि प्रवरणानि पौंडरीकानिधानानि न्वन्ति । सां
प्रतं कालपौंडरीकप्रतिपादनायाह । “ जीवा नवछितीए, कायवित्तीए य होति जे पवरा ॥
ते होति पौंडरीया, अवसेसा कंडरीयाउ ॥ १२ ॥ (जीवाइत्यादि) जीवाः प्राणिनोच
यस्थित्या च ये प्रवराः प्रधानास्ते पौंडरीकान्वन्ति शेषास्त्वप्रधानाः कंमरीकाऽस्ति । तत्र
जवनस्थित्या देवायुनुत्तरोपपातिकाः प्रधानान्वन्ति । तेषां यावज्जवं शुजानुनावत्वात्का
यस्थित्या तु मनुष्याः शुजकर्मसमाचाराः सप्ताष्टनवप्रमाणानि मनुष्येषु पूर्वकोटद्यायुष्के
ष्वनुपरिवर्त्यनंतरजवे त्रिपत्योपमायुष्केपूत्पादमनुनूय ततोदेवपूत्पद्यतऽस्ति कृत्वा ततस्ते
कायस्थित्या पौंडरीकान्वन्त्यवशिष्टास्तु कंडरीकाऽस्ति । कालपौंडरीकानंतरं गणनासंस्था
नपौंडरीकव्यप्रतिपादनायाह । “ गणणाए रङ्गू खलु संगणं चेव होति चउरसं । ए
याइं पौंडरीगाइं होति सेसाइं इयराइं ” ॥ १३ ॥ (गणणाइत्यादि) गणनया संख्य
या पौंडरीकं चिंत्यमानं दशप्रकारस्य गणितस्य मध्ये रङ्गुगणितं प्रधानत्वात्पौंडरीकं ।
दशप्रकारं तु गणितमिदं । परिकम्मुरङ्कुरासी, ववहारे तह कलासवणो य ॥ पुगलजावं
तावे, घणो य घणवग्न बग्गेय । एणां संस्थानानां मध्ये समचतुरस्रं संस्थानं प्रवर
त्वात्पौंडरीकमित्येवमेते दे अपि पौंडरीके शेषाणि तु परिकर्मादीनि गणितानि न्यग्रो

धपरिमंजलादीनि च संस्थानानि इतराणि कंमरीकान्यप्रवराणि जवंतीति यावत् । सांप्र
तं जावपौंदरीकप्रतिपादनाधिष्ठित्याह । “ उदययउ वसमिए खलु, खइए य तहा
खउ वसमिए ॥ परिणामसन्निवाए, जे पवरा ते वि ते चे व ॥ १४ ॥ (उदयेइत्या
दि) औदधिके जावे तथौपशमिके ह्याधिकह्यायोपशमिके पारिणामिके सान्निपातिकेच
जावे चिंत्यमानेषु तेषु वा मध्ये ये प्रवराः प्रधानास्तेष्वौदधिकादयोऽज्ञावास्तएव पौंदरी
काएवावगंतव्यास्तथौदधिके जावे तीर्थकराश्चनुत्तरोपपातिकसुरास्तथान्येषु सितशतपत्रा
दयः पौंदरीका औपशमिके समस्तोपशांतमोहाः ह्याधिके केवलज्ञानिनः ह्यायोपशमिके
विपुलमतिश्चतुर्दशपूर्ववित्परमावधयोन्यस्ताः समस्तावा पारिणामिके जावे ज्ञायाः सान्निपा
तिके जावे द्विकादिसंयोगाः सिद्धादिषु स्वबुध्या पौंदरीकत्वेन योजनीयाः शेषास्तु पौंदरीका
इति । सांप्रतमन्यथाजावपौंदरीकप्रतिपादनायाह । “ अहवावि नाणदंसण, चरित्तविणेपए
तहेंव अक्षप्पे ॥ जे पवरा हेंति मुणी, ते पवरा पुंदरीयाउ ॥ १५ ॥ (अहवेत्यादि) अथवापि
जावपौंदरीकमिदं । तद्यथा । सम्यक्ज्ञाने तथा सम्यग्दर्शने सम्यक्चारित्रज्ञानादिके विनये
तथाऽध्यात्मनि च धर्मध्यानादिके प्रवराः श्रेष्ठामुनयोजवंति ते पौंदरीकत्वेनावगंतव्यास्त
तोऽन्ये कंमरीकाइति । तदेवं संजविनमष्टथा पौंदरीकस्य निक्षेपं प्रदद्यादुनेह येनाधिकार
स्तमाविर्भावयन्नाह । “ एहं पुण अहिगारी, वणस्सतीकायपुंदरीएणं ॥ जावंमि य सम
एणं, अक्षयपो पुंदरीए य ” ॥ १६ ॥ (एहंपुणेत्यादि) अत्र पुनर्दृष्टांतप्रस्तावे ऽधिकारोव्या
पारः सचित्तिर्त्यग्योनिकैकेन्द्रियवनस्पतिकायइव्यपौंदरीकेन जलरुहेणवा औदधिकजाव
वर्तिना वनस्पतिकायपौंदरीकेण सितशतपत्रेण तथा जावे भ्रमणेन सम्यग्दर्शनचारित्रवि
नयाध्यात्ममूर्तिना सत्ताधुनाऽस्मिन्नध्ययने पौंदरीकाख्ये ऽधिकारइति । गता निक्षेपनिर्यु
क्तिरधुनासूत्रस्पर्शितकनिर्युक्तेरवसरः । साच सूत्रे सति जवति । सूत्रंच सूत्रानुगमे सचाव
सरप्राप्तोऽतोऽस्त्वलितादिगुणोपतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (सूर्यमेवाउसंतेणमित्यादि)
अस्य चानंतरं सह सूत्रेण संबंधोवाच्यः । सचायं । (सेएवमेवं जाणह जमहं जयंता
रोजि) तमेव देवं जानीत जयस्य आतारं । तद्यथा । श्रुतं मयाऽऽयुष्मता जवतैवमाख्या
तमादिसूत्रेण च सह संबंधोयं । तद्यथा । यद्भगवताख्यातं मया च श्रुतं तदुध्येतेत्या
दि । किंतद्भगवताख्यातमित्याह । इह प्रवचने सूत्रकृत् द्वितीयश्रुतस्कंधे वा । खलुशब्दो
वाक्यालंकारे । पौंदरीकाजिधानमध्ययनं पौंदरीकेण सितशतपत्रेणात्रोपमा जविष्यतीति
कृत्वाऽतोऽस्याध्ययनस्यपौंदरीकमिति नाम कृतं तस्य चायमर्थः । एमिति वाक्यालंकारे । प्र
ज्ञप्तः प्ररूपितः ॥ ११ ॥ (सेजहत्ति) तद्यथार्थः सच वाक्योपन्यासार्थः । नामशब्दः संजा
यनायां । संजाव्यते पुष्करिणी दृष्टांतः । पुष्कराणि पद्मानि तानि विद्यंते यस्यामसौ पु
ष्करिणी स्याद्भवेदेवंजूता । तद्यथा बहुप्रचुरमगाधमुदकं यस्यां सा बहुदका बहुदकप्रचुरा

तथा सीयतेऽवबध्यन्ते यस्मिन्नसौ सेयः कर्दमः सयस्यां सा बहुसेया प्रचुरकर्दमा च ब
हुश्वेतपद्मसन्नावात् सङ्गोदकसंनवाच्च बहुश्वेता वा तथा बहुपुष्कला बहुसंपूर्णा प्रचु
रोदकजृतेत्यर्थः । तथा लब्धः प्राप्तः पुष्करिणीशब्दान्वर्थतयार्थोयया सा लब्धार्थाऽथवाऽऽ
स्थानमास्था प्रतिष्ठा सा लब्धा यया सा लब्धास्था तथा पौंडरीकाणि श्वेतशतपत्राणि
विद्यन्ते यस्यां सा पौंडरीकिणी । प्रचुरार्थेन मत्वर्थोत्पत्तेर्बहुपद्मेत्यर्थः । तथा प्रसादः प्र
सन्नता निर्मलजलता सा विद्यते यस्याः सा प्रसादिका प्रासादावा देवकुलसन्निवेशा
स्ते विद्यन्ते यस्यां समंततः प्रासादिका दर्शनीया शोचना सत्सन्निवेशतोऽष्टव्या दर्शन
योग्या तथाऽनिमुख्ये च सदावस्थितानि रूपाणि राजहंसचक्रवाकसारसादीनि गजमहि
पमृगयूयादीनि वा जलांतर्गतानि वा करिमकरादीनि वा यस्यां साऽनिरूपेति तथा प्र
तिरूपाणि प्रतिबिंबानि विद्यन्ते यस्यां सा प्रतिरूपा । एतदुक्तं नवति । स्वस्त्वान्तस्याः सर्व
प्रतिबिंबानि समुपलभ्यन्ते तदतिशयरूपतया वा लोकेन तत्प्रतिबिंबानि क्रियते सा प्र
तिरूपेति । यदिवा (प्रासादीयादरिसणीयाश्चनिरूपापडिरूपति) पर्यायास्त्येते चत्वारो
प्यतिशयरमणीयत्वख्यापनार्थमुपात्ताः ॥ २ ॥ तस्याश्च पुष्करिण्याः । एमिति वाक्यालं
कारे । तत्र तत्रेत्यनेन वीप्तापदेन पौंडरीकैर्व्यापकत्वमाह । देशेदेशे इत्यनेन त्वेकैकप्रदे
शे प्राचुर्यमाह । तस्मिंस्तस्मिन्नित्यनेन तु नास्त्येवासौ पुष्करिण्याः प्रदेशोयत्र तानि न
संतीति । यदिवा देशेदेशे इत्येतत्प्रत्येकमजिसंबध्यते । तत्रतत्रेति । कोर्थेदेशेदेशे तस्मिंस्त
स्मिन्निति चार्थोदेशैकदेशेति । यदिवा अस्यादरस्यापनार्थैकार्थान्येवैतानि त्रीण्यपि पदा
नि । तेषु च पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु बहूनि प्रचुराणि पद्मान्येव वराणि श्रेष्ठानि पौंडरी
काणि पद्मवरपौंडरीकाणि । पद्मग्रहणं तत्रव्याघ्रव्यवहृदार्थं । पौंडरीकग्रहणं श्वेतशतपत्र
प्रतिपत्त्यर्थं । वरग्रहणमप्रधाननिवृत्त्यर्थं । तदेवंजूतानि बहूनि पद्मवरपौंडरीकाणि (बुद्ध्य
न्ति) उक्तानि प्रतिपादितानि विद्यन्ते इत्यर्थः । आनुपूर्व्येण विशिष्टरचनया स्थितानि त
थोक्तानि पंकजले अतिलंघ्योपरि व्यवस्थितानि तथा रुचिर्दीप्तिस्तं लांत्याददति रुचि
लानि सद्दीप्तिमन्ति तथा शोचनवर्णगंधरसस्पर्शवन्ति तथा प्रासादीयानि अनिरूपाणि प्र
तिरूपाणि ॥ ३ ॥ तस्याश्च पुष्करिण्याः सर्वतः पद्मावृतायाः । एमिति वाक्यालंकारे । ब
हुदेशमप्यजागे निरुपचरितमप्यदेशे एकं महत्पद्मवरपौंडरीकमुक्तमानुपूर्व्येण व्यवस्थित
मुधितं रुचिलवर्णगंधरसस्पर्शवत् तथा प्रासादीयं दर्शनीयं अनिरूपतरं प्रतिरूपतरमि
ति ॥ ४ ॥ सांप्रतमेदेवानंतरोक्तं सूत्रद्वयं सहावचिचणन्तीत्यनेन विशिष्टमपरं सूत्रद्वयं
ऽष्टव्यं । अस्यायमर्थः (सहावन्ति) सर्वस्यापि तस्याः पुष्करिण्याः सर्वप्रदेशेषु यथो
क्तविशेषणविशिष्टानि बहूनि पद्मानि तथा सर्वस्याश्च तस्यावदुपदेशजागे यथोक्तवि
शेषणविशिष्टं महदेकं पौंडरीकं विद्यतइति । उच्यत्रापि चः समुच्चये । एमिति वाक्यालंका

रे ॥ ५ ॥ अथानंतरमेवंचूतपुष्करिण्याः पूर्वस्यादिशः कश्चिदेकः पुरुषः समागत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे तटे स्थित्वा तदेतत्पद्मप्रासादादिप्रतिरूपांतिविशेषणकलापोपेतं स पुरुषः पूर्वदिग्नागव्यवस्थितएवमिति वक्ष्यमाणनीत्या वदेत् ब्रूयात् । (अहमंसेति) अहमस्मि पुरुषः । किंचूतः कुशलोहिताहितप्रवृत्तिनिपुणस्तथा पापाक्षीनः पंडितो धर्मज्ञो देशकालज्ञः क्षेत्रज्ञो व्यक्तो बालनावान्निष्कांतः परिणतबुद्धिर्मधावी ध्रुवनोत्सुवनयोरुपायज्ञस्तथा बालो मध्यमवयाः षोडशवर्षोपरिवर्ती मार्गस्थः सन्निराचीर्णमार्गव्यवस्थितस्तथा सन्मार्गज्ञस्तथा मार्गस्थ या गतिर्गमनं वर्तते तथा यत्पराक्रमणं विवक्षितदेशगमनं तज्ज्ञानातीति पराक्रमज्ञः । यदिवा पराक्रमः सामर्थ्यं तज्ज्ञो हमात्मज्ञ इत्यर्थः । तदेवंचूतविशेषणकलापोपेतोऽहमेतत्पूर्वोक्तविशेषणकलापोपेतं पद्मवरपौंडरीकं पुष्करिणीमध्यं देशावस्थितमहमुत्क्षेपस्यामीति कृत्वेहागतइत्येतत्पूर्वोक्तं तत्प्रीत्योक्त्वाऽसौ पुरुषस्तां पुष्करिणीमनिमुखं क्रामेत् अनिमुखं गच्छेद्यावद्यावच्चासौ तदवतरणानि प्रायेणानिमुखं क्रामेत्तावत्तावच्च । एमिति वाक्यालंकारे । तस्याश्च पुष्करिण्यामहवगाधमुदकं तथा महं च सेयः कर्दमस्ततोऽसौ महाकर्दमोदकाच्यामाकुलीनूतः प्रह्णीयस्तद्विवेकेन रहितस्त्यक्त्वा तीरं सुबुध्यत्ययाद्वा तीरात्प्रह्णीणः प्रचष्टोऽप्राप्तश्च विवक्षितं पद्मवरपौंडरीकं तस्याः पुष्करिण्यास्तस्यां वा यः सेयः कर्दमस्तस्मिन्निपसुोनिमग्नश्चात्मानमुद्धर्तुमसमर्थस्तस्माच्च तीरादपि प्रचष्टस्तत्स्तीरपद्मयोरंतराल एवावतिष्ठते । यतएवमतः (नोद्घाएति) नार्वा कृतटवर्त्यसौ जवति (नोपाराएति) नापि विवक्षितप्रदेशप्राप्त्या पारगमनाय समर्थो जवति । एवमसावुनयत्रष्टोमुक्तमुक्तोलीवदनर्थायैव प्रजवतीत्ययं प्रथमः पुरुषएव पुरुषजातः पुरुषजातीय इति ॥ ६ ॥

अहावरे दोच्चे पुरिसजाए अह पुरिसे दक्खिणाउं दिसाउं आगम्म तं पुष्करिणिं तीसे पुष्करिणीए तीरे छिच्चा पासंति तं महं एगं पउमवर पौंमरीयं अप्पुपुब्धिं पासदीयं जाव पडिखुवं तंच एउ एगं पुरिसजा तं पासंति तं पहीणे तीरं अपत्ते पउमवरपौंमरीयं णोद्घाए णोपारा ए अंतरा पोष्करिणीए सेयंसि णिसन्ने तएणं से पुरिसे तं पुरिसं एवं वयासी अहो णं इमे पुरिसे अखेयन्ने अकुसले अपंमिए अवियत्ते अमेहावी बाले णोमग्गत्ते णोमग्गविऊ णोमग्गस्स गतिपरकमसू जन्नं एस पुरिसे अहंखेयन्ने अहंकुसले जाव पउमवरपौंमरीयं उन्नि किस्सामि णो खलु एयं पउमवरपौंमरीयं एवं उन्नि केयवं जहा णं

एस पुरिसे मन्ने ॥ ५ ॥ अहमंसि पुरिसे खेयन्ने कुसले पंमिए वियत्ते मेहावी अवाले मग्गत्ते मग्गविकु मग्गस्सगतिपरक्कमसू अहमेयं पन्मवरपोमरीयं उन्निक्किस्सामित्ति कट्ठु इति वच्चा से पुरिसे अन्निकमे तं पुक्करिणिं जावजावंचणं अन्निकमेइ तावतावंचणं महंते उदए महंते सेए पहीणे तीरं अपत्ते पन्मवरपोमरीयं णोहच्चाए णोपाराए अंतरा पोक्करिणीए सेयंसि णिसन्ने दोच्चे पुरिसजाते अहावरे तच्चे पुरिस जाते अह पुरिसे पत्तिमाउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणी ए तीरे छिच्चा पासंति तं एगं महं पन्मवरपोमरीयं अणुपुब्बुद्धियं जाव प डिरूवं ते तच्च दोन्नि पुरिसजाते पासंति पहीणे तीरं अपत्ते पन्मवरपोमरीयं णोहच्चाए णोपाराए जाव सेयंसि णिसन्ने तएणंसे पुरिसे एवं वया सी अहो णं इमे पुरिसा अखेयन्ना अकुसला अपंमिया अवियत्ता अ मेहावी वाला णोमग्गत्ता णोमग्गविकु णोमग्गस्सगतिपरक्कमसू जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पन्मवरपोमरीयं उन्निक्किस्सामो नोय खलु एयं पन्मवरपोमरीयं एवं उन्निक्केतधं जहाणं एए पुरिसा मन्ने अह मंसि पुरिसे खेयन्ने कुसले पंमिए वियत्ते मेहावी अवाले मग्गत्ते मग्ग विकु मग्गस्सगतिपरक्कमसू अहमेयं पन्मवरपोमरीयं उन्निक्किस्सामित्ति कट्ठु इतिवच्चा सेपुरिसे अन्निकमे तं पुक्करिणिं जाव जावंचणं अन्निकमे तावतावंचणं महंते उदए महंते सेए जावअंतरा पोक्करिणीए सेयंसि णि सन्ने तच्चे पुरिसजाए ॥ ६ ॥ अहावरे चउत्ते पुरिसजाए अह पुरिसे उत राउ दिसाउ आगम्म तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणीए तीरे छिच्चा पासंति तं महं एगं पन्मवरपोमरीयं अणुपुब्बुद्धियं जावपडिरूवं ते तच्च तिन्नि पुरिस जाते पासंति पहीणे तीरं अपत्ते जाव सेयंसि णिसन्ने तएणं से पुरिसे ए वं वयासी अहो णं इमे पुरिसा अखेयन्ना जावणोमग्गस्सगतिपरिक्कम सू जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पन्मवरपोमरीयं उन्निक्किस्सामि

एषो खलु एयं पञ्चमवरपौंमरीयं एवं उन्निकेयवं जहाणं एते पुरिसा मन्ने अहमं
सिपुरिसे खेयन्ने जाव मग्गस्सगतिपरक्कमसू अहमेयं पञ्चमवरपौंमरीयं उन्नि
क्किस्सामित्ति कट्ठु इतिवच्चा से पुरिसे तं पुक्करिणिं जावजावंचणं अज्जिकमे
ताव तावंचणं महंते उदए महंते सेए जाव णिसन्ने चउठे पुरिसजाए ॥ ९ ॥

अर्थ— (अहावरे के०) अथ हवे प्रथम पुरुष अनंततर (दोन्नेपुरिसजाए के०)
बीजो पुरुष जात कहेठे (अहपुरिसेके०) अथ हवे ए बीजो पुरुष (दक्खिणाठदिसाठ
आगम्म के०) दक्खिण दिशा थकीआव्यो (तंपुक्करिणिंके०) ते पुक्करणीने विपे (ती
सेपुक्करिणीएतीरेच्छिच्चा के०) ते पुक्करणीने कांठे उज्जो रह्निने (तमहंएगंपञ्चमवरपौंमरी
यंके०) ते महोठो प्रधान पौंमरीक कमलने (पासंति के०) बीजो ते कमल केवोठे तो
के अणुपुबुद्धियं पातादीयं जावपडिरुवं) इत्यादिक पूर्ववत् शोचार्थं करी सहित ठे (तच
के०) त्वां ते पुरुषे (एउके०) अंहीया (एगंपुरिसजातंपासंतिके०) एक पुरुष जा
त बीजो (तंपहीणेतीरेके०) ते पुरुष वावडीना काठाथी चट्ट (पञ्चमवरपौंमरीयंके०)
प्रधान पुंमरीक कमलने (अपत्तेके०) अण पाम्यो थको (एोहच्चाएके०) वावडीनो
बीजो कांठो अणपाम्यो (एोपाराएके०) कमल उदरवाने पण असमर्थ (अंतरापोक्क
रिणीएके०) पुक्करणीने विचालें (सेयंसिके०) कादवमांहे (णिसन्नेके०) खुतोठे (तए
एंसेपुरिसेके०) तेवार पठी ते पुरुष (तंपुरिसंके०) ते कादवमां खुचेजा पुरुष प्रत्ये (ए
वंवयास्तीके०) एम कहेवा लागो के (अहोणंइमेपुरिसेके०) अहो हे पुरुष अखेयन्ने
अकुसले अपंनिए अवियत्ते अमेहावी बाले एोमग्गठे एोमग्गविक एोमग्गस्स गति
परक्कमसू ए नव पदतुं अर्थ सुजजठे (जन्नंपसपुरिसेके०) जे कारणो ए पुरुष पोता
ना आत्माने (अहंखेयन्नेके०) हुं खेदइतुं (अहंकुसलेके०) हुंकुसलतुं (जावपञ्च
मवरपौंमरीयंउन्निकिस्सामिके०) इत्यादिक जाणतो यावत् प्रधान पुंमरीक कमल हुं उ
दरीश एवा जावे अहीं आव्यो परंतु (एोखलुएयंपञ्चमवरपौंमरीयंके०) निश्चं थकी पुं
मरीक कमल उदरी शक्यो नथी अने कादवमांज खुतोठे (एवंउन्निकेयवं जहाणंएसपुरि
सेमन्नेके०) जेम तेपुरुष पोताने महोठो माह्यो मानीने कमल उदरवा गयो तेज विधिये
ए बीजो पुरुष पण पोताने माने ॥१०॥ (अहमंसिपुरिसेके०) हुं पुरुष खेयन्ने कुसले पंनिए
वियत्ते मेहावी अबाले मग्गठे मग्गविक मग्गस्सगतिपरिक्रमसू इत्यादिक पोतामां मा
ह्या पणो मानतो (अहमेयंके०) हुं ए (पञ्चमवरपौंमरीयंउन्निकिस्सामित्तिके०) प्रधान पुं
मरीक कमलने उदरीश (कट्ठुके०) एमकरी (इतिवच्चा के०) एतुं कहीने (सेपुरिसे

के०) ते पुरुष (अजिक्कमेतपुस्करिणिंके०) ते पुष्करणीमां चाव्यो (जावजावंचणंअ
निकमेइके०) जेम जेम ते कमल सामो आवीने मांहे प्रवेश कखो (तावतावंचणं
के०) तेमतेम (महंतेउदएके०) उंमापाणी मांहे (महंतेसेएके०) महोटा कादवमां
हे खूतो (पहिणेतीरंके०) वाव्यनातीर थकी पण त्रष्ट थयो (अपत्तेपउमवरपोंदरीपं
के०) अने प्रधान पुंदरीकि कमलने पण अण पाम्यो (एोहच्चाएके०) एक कांठा थकी
त्रष्ट (एोपाराएके०) अने बीजा कांठाने पण नपाम्यो तथा कमल पण उदरी नशक्यो
(अंतरापोस्करिणीएके०) पुष्करणीने विचाळे ज (सेयंसिके०) कादव मांहे (णिसन्ने
के०) खूची रह्यो (दोच्चेपुरिसजातेके०) एटले बीजो पुरुष जात कह्यो. ॥ अथ हवे
ए बीजो पुरुष कह्यानंतर बीजो पुरुष कहेजे ए बीजो पुरुष पश्चिमदिशा थकी आवी
पुष्करणीने कांठे उजो रहीने आगला पुरुषनी पेरे समस्त वचन बोली कमल उदरवा
ने अर्थ पुष्करणीमां प्रवेश कखुं पण ते कमलने उदरी नशक्यो पोते पुष्करणीने अं
तराले पाणी अने कादव मांहे खूतो एटले बीजो पुरुष जात कह्यो ॥ ८ ॥ हवे
चोथो पुरुष उत्तर दिशा थकी आवीने पुष्करणीने तीरे उजो रही आगला त्रण पु
रुषनी रीतेज वज्जन बोली तेमनी पेरेज कमल उदरवाने पुष्करणी मांहे प्रवेश कखो
परंतु तेपण कमल उदरी नशक्यो अने वाव्यने अंतराले ते त्रण पुरुषोनीपेरे कादव
मांहेज खूची रह्यो एटले चोथो पुरुष जात कह्यो ॥ ९ ॥

॥ दीपिका—अथापरोक्षितीयः पुरुषजातः पुरुषइति । अथ कश्चित्पुरुषोदक्षिणदिग्भा
गादागत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे स्थित्वा पश्यति पश्चं तीरस्थश्च तं पूर्वस्थितं पुरु
षमेकं पश्यति । तीरादत्रष्टं पद्ममप्रार्तं उज्जयत्रष्टं दृष्ट्वा सदितीयः पुरुषस्तमेवं वदेत्
अहोखेदे । एं वाक्याजंकारे । योयं कर्दमे निमग्नः पुरुषः सोखेदङ्गोऽकुशलोऽपंडितोऽ
व्यक्तोमेधावी बाजोनो मार्गस्थोनोमार्गङ्गोनोमार्गस्थ गतिपराक्रमज्ञः । परमादेवपुरुषः कुश
लस्तपुक्त्वा पद्ममुत्क्षेप्यामीत्येवं प्रतिज्ञां कृतवान् । नचैतत् पद्ममेवमुत्क्षेप्यं यथायं पुरु
षोमन्यतइति जावः । शेषं सुगमं ॥ ८ ॥ ततः (अहमंसीत्यादि) अहमेवास्य पुंदरी
कस्योत्क्षेपणे कुशलइतिजावः । शेषं सुगमं (अहावरेतच्चेति) सुगमं । ॥ ९ ॥ (अहा
वरेचउजेति) सुगमं ॥ ९ ॥

॥ टीका—अथ प्रथमपुरुषादनंतरमपरोक्षितीयः पुरुषजातः पुरुषइति । अथवेति वा
क्योपन्यासायें । अथ कश्चित्पुरुषोदक्षिणदिग्भागादागत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च पुष्करि
ण्यास्तीरे स्थित्वा तत्रस्थश्च पश्यति । महदेकं पद्मवरपोंदरीकमानुपूर्व्येण व्यवस्थितं प्रा
सादीपं यावत्प्रतिरूपमत्र चास्मिंश्च प्रतीते तीरे व्यवस्थितस्तंच पूर्वव्यवस्थितमेकं पुरुषं

पश्यति । किञ्चूतं । तीरात्परिच्छिद्यमनवाप्तपद्मवरपौण्डरीकमुजयच्छिद्यमंतराल एवावसीदंतं च
 दृष्ट्वा तमेवमवस्थं पुरुषं ततोसौ द्वितीयः पुरुषस्तं प्राक्तनं पुरुषमेवं वदेत् ॥ अहोऽस्ति
 खेदे । सर्वत्र एमिति वाक्यालंकारे । इष्टव्योयोयं कर्दमे निमग्नः पुरुषः सोखेदङ्गोऽकुशलोऽ
 पंडितोव्यक्तोमेधावी बालोनमार्गस्थोनोमार्गङ्गोनोमार्गस्थ गतिपराक्रमङ्गः । अकुशलत्वा
 दिके कारणमाह । यद्यस्मादेवपुरुषएतत्कृतवान् । यद्यहं खेदङ्गः कुशलइत्यादि जणितात्वा
 पद्मवरपौण्डरीकमुत्क्षेपस्यामीत्येवं प्रतिज्ञातवान् । नचैतत्पद्मवरपौण्डरीकमेवमनेन प्रकारेण
 यथाऽनेनोत्क्षेपुमारब्धं नैवमुत्क्षेप्यं यथायं पुरुषोमन्यतइति ॥ ७ ॥ ततोहमेवा स्योत्क्षेप
 णो कुशलइति दर्शयितुमाह । (अहमंसीत्यादि) जावदोञ्चेपुरिसाजाएत्ति । सुगमं ॥ ८ ॥
 तृतीयं पुरुषमधिकृत्याह । (अहावरेतञ्चेइत्यादि) सुगमं यावच्चतुर्थः पुरुष जातइति ॥ ९ ॥

अहं निखू लूहे तीरघी खेयन्ने जाव परक्रमसू अन्नतराउं दिसाउं वा
 अणुदिसाउं वा आगम्म तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणीए तीरे छिच्चा पा
 संति तं एगं महंतं पउमवरपौण्डरीयं जावपडिरूवं ते तच्च चत्तारि पुरि
 सजाए पासंति पहीणे तीरं अपत्ते जाव पउमवर पौण्डरीयं णोहच्चाए
 णोपाराए अंतरापुक्करिणीए सेयंसि णिसन्ने तएणं से निखू तं एवं
 वयासी अहो णं इमे पुरिसा अखेयन्ना जाव णो मग्गस्स गति
 परक्रमसू जन्नं एते पुरिसा एवं मन्ने अम्हे तं पउमवरपौण्डरीयं
 उन्निक्किस्सामो णो खलु एयं पउमवपौण्डरीयं एयं उन्निखेतवं जहा
 णं एते पुरिसा मन्ने अहमंसि निखू लूहे तीरघी खेयन्ने जाव मग्ग
 स्स गतिपरक्रमसू अहमेयं पउमवरपौण्डरीयं उप्पिक्किस्सामिति कट्ठ
 इतिवच्चा से निखू णो अज्जिकमे तं पुक्करिणिं तीसे पुक्करिणीए
 तीरे छिच्चा सद्धं कुळा उप्पयाहिं खलु जो पउमवरपौण्डरीया उप्पया
 हि अहसे उप्पति ते पउमवरपौण्डरीए ॥ १० ॥ किट्ठिए नाए सम
 णाउसो अट्ठे पुण से जाणितत्वे जवति जतेति समणं जगवं महावीरं
 बह्वे निग्गंथाय निग्गंथीउय वंदंति नमंसंति वंदेत्ता नमंसित्ता
 एवं वयासि किट्ठिए नाए समणाउसो अट्ठं पुण से ण जाणामो स
 मणाउसोत्ति समणे जगवं महावीरं तेय बह्वेनिग्गंथेय निग्गंथीउय आ

मंतेत्ता एवं वयासी हं जोसमणाउसो ते आइकामि विजावेमि किट्टेमि
पवेदेमि सअग्रं सहेउं सनिमित्तं जुज्जोउज्जो उवदंसेमि सेवेमि ॥ ११ ॥

अर्थ—(अहके०) हवे चोथा पुरुष नंतर पांचमो पुरुष कहेउं ते केवोउं तोके (जि
रू के०) निरूपण शील पचन पाचनादिक सावधानुष्ठान रहित निर्दोष आहार जो
जी (जुहे के०) राग द्वेष रहित (तीरछी के०) संसार समुद्रना तीरनो अर्थी (खेयन्ने
के०) खेदइ एटले समस्त जीवोनो खेदनो जाण (जावपरकमसू के०) यावत् मा
र्गेनी गतिना पराक्रमजुं जाण अंहीबीजो आगजनो वर्णन सर्वं करवो एवो जाण पुरु
पते (अन्नतराउदिसाउवाअणुदिसाउवा के०) अन्य कोइएक दिशा यकी अथवा वि
दिशा यकी (आगम्म के०) आवीने (तंपुत्तरिणि के०) ते पुत्तरणी (तीतेपुत्तरि
णीएतीरेठिच्चा के०) ते पुत्तरणीने कांठे रह्नीने (तंगमंहंतंपउमवरपोंमरीपंके०) ते
एक महोदुं प्रधान पुंमरीक कमलने (पासंति के०) दीगो (जावपडिरुवं के०) ते क
मल ज्यांगे प्रतिरूप सुधी पूर्वे वर्णन करेजुं तेवो कमल दीगो (तेतउचत्तारिपुरित्तजा
एपासंति के०) तेणे त्यां चार पुरुषजात पूर्वाक्त चारदिशाना आवेला दीगो ते चारे पु
रुष (पहीणेतीरं के०) वाव्यना तीर यकी त्रष्ट अने (अपत्तेजावपउमवरपोंमरीपंको
हच्चाएणोपाराए के०) पुंमरीक कमलने पण यावत् नथी पाम्या (अंतरापुत्तरिणीएके०)
वाव्यने विचाले (सेयंसि के०) कादव मांहे (णित्तने के०) खुताउं तेने देखीने (तएणंसे
निरू के०) तेवार पडी ते निरु साधु (तं के०) ते चार पुरुषोने (एवंवयासि के०) एम
बोव्यो (अहोणंइमेपुरित्त के०) अहो ए पुरुष बापडा (अखेयन्ना के०) अखेदइ (जाव
णोमग्गस्तगतिपरकमसू के०) यावत् मार्गेनी गतिना पराक्रमना अजाण (जन्नेएतेपु
रित्तके०) जेम ए पुरुष (एवंमन्नेके०) एम जाणे जे (अमहेतंपउमवरपोंमरीपंउप्पित्ति
स्ताम्मो के०) अमे ए कमल उदरी सुं तेवा विधियें उदरवाने अर्थें गया परंतु (णोख
लु के०) निश्चें यकी नहीज (एयंपउमवरपोंमरीपंके०) ए पोंमरीक कमलने (एयंउत्तिक्कत
वं के०) एम उदरी शके नही (जहाणंएतेपुरित्तामन्ने के०) जेम ए चार पुरुष जाणे
उं ते विधियें कमल उदरी शकाय नही (अहमंसिजिजुजुहे के०) जेमाटे हुं साधु
राग द्वेष रहित (तीरछी के०) संसारना तीरनो अर्थी (खेयन्नेके०) खेदइ (जावमग्ग
स्तगतिपरकमसूके०) यावत् मार्गेनी गतिना पराक्रमजुं जाण (अहमेयंपउमवरपों
मरीपंउप्पित्तिस्तामिति के०) हुं ए पुंमरीक कमल निश्चें यकी उदरीश (कट्टु के०) एम
करीने (इतिवच्चा के०) एउं वचन कहीने (सेनिरू के०) तेसाधु (णोअनिकमे तं पुत्त

रिणिं के०) ते पुष्करणी मांहे पेगो नहीं (तीसेपुष्करिणीएतीरेछिन्ना के०) ते पु
 ष्करणीने कांते रहिनेज (सदेकुळा के०) शब्द करेठे (उष्याहिखलुनोपउमव
 पोंमरीयाउष्याहि के०) अहोपुंमरीक कमल ए पुष्करणी मांहेयी उपडीने बाहेर आव
 बाहेर आव एम वे वार कह्यो (अहसेउष्यतितेपउमवरपोंमरीएके०) हवे ते पुंमरीक कम
 ल त्यांथी उपड्यो ॥ १० ॥ (किट्टिए के०) हवे ए दृष्टांत देखाडीने (नाएसमणाउसोके०)
 श्रीमहावीर देव शिष्य आगळे अंतर जाव मेलवेठे के अहो आयुष्यमंत श्रमण महात्मा
 उ तमने ए दृष्टांत कह्यो तेना (अछे के०) अर्थने (पुण के०) वली (से के०) ते
 (जाणितवे नवति के०) जाणोठो एम कहे थके तेवारे (चंतेति के०) हे जगवान्
 एवो शब्द कहीने (समणजगवंमहावीरं के०) तपस्वी जगवंत श्रीमहावीरदेवने (बहु
 वेनिग्गंथाय के०) घणानिग्रंथ (निग्गंथीउयवंदंति के०) घणी साधवी ते श्रीमहावीर
 देवने वांवे (नमंसंति के०) नमस्कार करे (वंदेत्ता के०) वंदना करीने (नमंसित्ता
 के०) नमस्कार करीने (एवंवयासि के०) एम बोल्या (किट्टिएनाएसमणाउसो के०)
 के हे जगवंत श्रमणआयुष्यमंत तमे जे दृष्टांत कह्यो तेना (अछं के०) अर्थने (पुण
 के०) वली (से के०) ते (एजाणामो के०) अमे नथी जाणता तेवारे श्रीमहावीर
 देव (समणाउसोत्ति के०) हे श्रमणो आयुष्यमंत साधुउ एवो शब्द कहीने (समणेन
 गवंमहावीरे के०) श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देव (तेयबहवेनिग्गंथेय के०) ते घणा
 निग्रंथ (निग्गंथीउय के०) घणी साधवीने (आमंतेता के०) आमंत्रण करीने (एवंव
 यासी के०) एम कहेठे (हंनोसमणाउसोते के०) अहो साधुउ तमे पुठ्यो ते (आइ
 र्कामि के०) हुं तमने कहुंहुं (विजावेमि के०) प्रगटार्थ कहुंहुं (किट्टेमि के०) तेना प
 र्याय कहुंहुं (पवेदेमिके०) हेतु दृष्टांते करी तमारे चित्ते सुगम थाय तेम कहुंहुं (तथछं
 के०) अर्थ सहित (सहंउंके०) हेतुये सहित (सनिमिचंके०) कारण सहित (छुळोछुळो
 के०) वली वली (उवदंसेमिके०) देखाडीश (सेवेमिके०) ए हुं कहुंहुंते तमे सांजो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—अथ पंचमं पुरुषमाश्रित्याह । अथ निहृर्निर्दोषाहारनोजी रूक्षोरागदे
 परहितस्तीरार्थी संसाराब्धितीराजिलापी । खेदझश्यादिविशेषणानि पूर्वं व्याख्यातानि ।
 यावन्मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः सचान्यतरस्यादिशोवा आगत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे
 स्थित्वा तन्महदेकं पद्मवरपौंडरीकं पश्यति तांश्रुतुरः पुरुषान्पश्यति पंकनीरमग्रान् । दृ
 ष्ठा च सजिह्वुरेवं वदेत् अहो-इमे चत्वारोपि पुरुषाथक्षेत्रज्ञाथकुशलान् मार्गस्य गतिप
 राक्रमज्ञाः । यस्मात्ते पुरुषाएवं ज्ञातवन्तोयथा वयं पुंडरीकमुज्जिह्वेप्स्यामउत्खनिय्यामः ।
 नच तत्पुंडरीकमेवमुत्क्षेप्तव्यं यथैते मन्यन्ते । किंतु अहमस्मि निहुरुक्षोयावन्मार्गस्य ग

तिपराक्रमज्ञोऽहमेवैतत्पुंडरीकमुत्खनियामीत्युक्त्वा सजिह्नुर्नातिक्रामेत्तां पुष्करिणीं न प्रविशेत्तस्यास्तीरे स्थित्वा तटस्थएव शब्दं कुर्यात् । तद्यथा । उत्पत हेपुंडरीक उत्प त इति शब्दश्रवणात्तदुत्पतितं पुंडरीकं ॥ १० ॥ दार्ष्टान्तिकं योजयन् श्रीवीरः शिष्याना ह । कीर्तिते कथिते ज्ञाते दृष्टान्ते हेभ्रमणाआयुष्मंतोऽर्थः पुनरस्य ज्ञातव्योनवति नव द्विः । एवमुक्ते नगवता बहवोनिग्रंथानिग्रंथ्यश्च भ्रमणं नगवंतं महावीरं वंदन्ति कायेन नमस्यन्ति शब्दैः स्तुवंति । वंदित्वा नमस्कृत्वाच एवं वंदेयुः । तद्यथा । कीर्तितं ज्ञातमु बाहरणं नगवता । अर्थे पुनरस्य न जानीमइति एष्टोन्नगवान् तान् बहूनिग्रंथादीनेवं व देत् । हंतैति भ्रामंत्रणे । हेभ्रमणाआयुष्मंतोयज्ञवज्जिरहं एष्टस्तदाख्यामि आविर्भावया मि प्रकटयामि कीर्तयामि पर्यायैः प्रवेदयामि हेतुदृष्टान्तैः । एकार्थिकान्येव वा एतानि कथमाख्यामीत्याह । सार्थः सहेतुरन्वयव्यतिरेकरूपः कारणं कार्यसाधनं तेन पुतं नू योनूयउपदर्शयामि ॥ ११ ॥

॥ टीका—सांप्रतमपरं पंचमं तद्विलक्षणं पुरुषजातमधिकृत्याह । (अहनिस्कूळहे इत्यादि) अथेत्यानंतर्ये । चतुर्थेपुरुषादयमनंतरः पुरुषस्तस्यामूनि विशेषणानि । निह्णशीजोनिह्नुः पचनपाचनसावधानुष्ठानरहिततया निर्दोषाहारजोजी तथा रूक्षोरागदेष रहितः । तौहि कर्मबंधहेतुतया स्निग्धौ । यथाहि स्नेहाजावाज्ञोन जगति तथा राग देपाजावात्कर्मेरेणुर्नजगत्तत्तद्विहितोरूक्षइत्युच्यते । तथा संसारसागरस्य तीरार्थी त था द्वेन्द्रज्ञः खेदज्ञोवा । पूर्वं व्याख्यातान्येव विशेषणानि । यावन्मार्गस्य गतिपराक्रमज्ञः सचान्यतरस्याविशोनुविशोवाऽऽगत्य तां पुष्करिणीं तस्याश्च तीरे स्थित्वा समंतादवलोक ये वा बहुमध्यदेशजागे तन्महदेकं पद्मवरपौंडरीकं पश्यति तांभ्रतुरः पुरुषान् पश्यति यत्र च व्यवस्थितानिति । किंनूतास्त्यकतीरानप्रातपद्मवरपुंडरीकान् पंकजलावमग्नान् पुनस्त्रीरमप्यागंतुमसमर्थान् दृष्ट्वाच तांस्तदवस्थान् ततोत्तौ निह्नुरेवमिति बद्धयमाण नीत्या वदेत् । तद्यथा । अहोइति खेदे णमित्तिवाक्यालंकारे । इमे पुरुषाश्चत्वारोपि अखे दज्ञायावन्नोमार्गस्य गतिपराक्रमज्ञायस्मात्ते पुरुषाएवं ज्ञातवंतोयथा वयं पद्मवरपौंडरीक मेवमनेन प्रकारेण यथैते मन्यन्ते तथोत्प्रेक्ष्यं । अपि त्वहमस्मिन् निह्नुरूपोयावज्जति पराक्रमज्ञएतज्जुणविशिष्टोऽहमेतत्पौंडरीकमुत्प्रेक्ष्यामि उत्खनियामि समुद्ररिष्यामीत्ये वमुक्त्वाऽसौ नातिक्रामेत् तां पुष्करिणीं न प्रविशेत् । तत्रस्थएव यत्कुर्यात्तदर्शयति । तस्यास्तीरे स्थित्वा तथाविधं शब्दं कुर्यात्तद्यथा ऊर्वमुत्पततोत्पत । खलुशब्दोवाक्यालंका रे । हे पद्मवरपौंडरीक तस्याः पुष्करिण्यामध्यदेशात्त्वमुत्पततोत्पत । अथ तद्यदश्रवणा नंतरं तदुत्पतितमिति ॥ १० ॥ तदेवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकं दर्शयितुकामः श्रीमन्म

हावीरवर्धमानस्वामी स्वशिष्यानां ह । कीर्तिते कथिते प्रतिपादिते मयास्मिन् ज्ञाते उदाहरणे श्रमणाध्यायुष्मन्तोऽर्थः पुनरस्य ज्ञातव्यो नवति नवजिरेतङ्कते नवति । नास्योदाहरणस्य परमार्थं यूपं जानीथैवमुक्ते जगवता ते बहवो निग्रंथानिग्रंथ्यश्च तं श्रमणं जगवंतं महावीरं ते निग्रंथादयो वदन्ति कायेन नमस्यन्ति तत्प्रबुद्धैः शब्दैः स्तुवंति वदित्वा चैवं वदयमाणं वदेयुः । तद्यथा । कीर्तितं प्रतिपादितं ज्ञातमुदाहरणं जगवता अर्थं पुनरस्य न सम्यक् जानीमस्त्येवं पृष्टो जगवान् श्रमणो महावीरस्तान्निग्रंथादीनेवं वदेत् । हन्तेति संप्रेषणे । हे श्रमणाध्यायुष्मन्तो यन्नावज्जिरहं पृष्टस्तत्सोपपत्तिकमाख्यामि जवतां तथा विज्ञावयाभ्यां विज्ञावयामि प्रकटार्थं करोमि तथा कीर्तयिष्यामि पर्यायकथनद्वारेणेति । तथा प्रवेदयामि प्रकर्षेण हेतुदृष्टांतैश्चित्तंततावारोपयामि । अथ चैकार्थिकानि चैतानि कथं प्रतिपादयामीति दर्शयति । सद्दार्थेन दार्ष्टान्तिकेन सार्थः वर्ततइति पुष्करिणीदृष्टांतस्तं तथा सह हेतुना अन्वयव्यतिरेकरूपेण वर्ततइति सहेतुस्तं तथानूतमार्गं प्रतिपादयिष्यामि यथा ते पुरुषाश्च प्राप्तप्रार्थिताः पुष्करिणीकर्ममे दुरुचारे निमग्ना एव वदन्त्यमाणास्तीर्थिकाश्च पारगाः संसारसागरस्य तत्रैव निमज्जन्तीत्येवंरूपोर्थः सोपपत्तिकः प्रदर्शयिष्यते । तथा सह निमित्तेन उपादानकारणेन सहकारिकारणेन वा वर्ततइति सनिमित्तं सकारणं दृष्टांतार्थं नृपोऽपैरैहेतुदृष्टांतैरुपदर्शयामि सोढं सांप्रतमेव ब्रवीमि शृणुत यूयमिति ॥ ११ ॥

जोयंच खलु मए अण्णाहट्ठु समणाउसो पुष्करिणीबुड्या कम्मंच खलु मए अण्णाहट्ठु समणाउसो सेउंदए बुडए कामजोगेयं खलु मए अण्णाहट्ठु समणाउसो से सेए बुडए जण जाणावयंच खलु मए अण्णाहट्ठु समणाउसो तेवह्वे पउमवरपोन्नीए बुडए रायाणंच से खलु मए अण्णाहट्ठु समणाउसो से एगे महंपउमवरपोन्नीए बुडए अन्नउडियाय खलु मए अण्णाहट्ठु समणाउसो ते चत्तारिंपुरिसजाया बुड्या धम्मंच खलु मए अण्णाहट्ठु समणाउसो से जिखू बुडए धम्मतिवंच खलु मए अण्णाहट्ठु समणाउसो सेतीरे बुडए धम्मकहंच खलु मए अण्णाहट्ठु समणाउसो से सहे बुडए निवाणंच खलु मए अण्णाहट्ठु समणाउसो से उण्णाए बुडए एव मेयंच खलु मए अण्णाहट्ठु समणाउसो से एवमेयं बुडयं ॥ १२ ॥

अर्थ—खलु इति वाक्यालंकारे (जोयंचमएके०) एलोक जे मनुष्य खेत्र ते में (अण्णाहट्ठु के०) पोता थकी जाणीने (समणाउसो के०) अहोआध्यायुष्मन्त श्रमणो (पुष्करिणीबुड्याके०) पुष्करणी कही अने (कम्मंचखलुमएके०) अष्ट प्रकारना कर्म ते

में (अप्पाहट्टके०) पोतायकी जाणीने (समणाउसोके०) हेसाधुउ (सेउदएके०) ते पाणी (बुइएके०) कह्यो (कामजोगेयंके०) कामजोगने खलुइति वाक्यालंकारे (म एके०) में (अप्पाहट्टके०) पोता यकी जाणीने (समणाउसोके०) हेसाधुउ (सेके०) तेने (सेएके०) कर्दम (बुइएके०) कह्यो जेकर्दममाहे खुता यका जीव पोते पोताने उररी नशके अने (जएके०) सामान्यलोक ते (जाणवयंचके०) जनपद एटले आर्य देशना उपना एवा अनेक लोक तेने (खलु मएके०) में निश्चेकरी (अप्पाहट्टके०) पोतायकी जाणीने (समणाउसोके०) हे आधुप्यमंत भ्रमणो (तेवहवेके०) तेवा घणा एक (पउमवरपोमरीएबुइए के०) पउमकमलो कह्या तथा (रायाणंचसेखलुमएअप्पाहट्टसमणाउसोके०) राजा जे सामान्य लोकना अधिपति केवायठे तेने में पोता यकी जाणीने हे भ्रमणो (एगेमहंपउमवरपोमरीएबुइएके०) एक महोदुं पुंनरीक कमल क ह्यो अने जे (अन्नउडियायके०) अन्नतीर्थिक क्रियावादि अक्रियावादि प्रमुख (तेके०) तेने (खलुमएअप्पाहट्टसमणाउसोके०) में पोता यकी जाणीने हे भ्रमणो (चत्ता रिपुरित्तजायाबुइया के०) चार पुरुष जात कह्या तेउ राजारूपमहोदो कमल तेने उरवाने असमर्थ कह्या अने (धम्मंचखलुमएअप्पाहट्टसमणाउसोसेनिखूबुइ के०) जे श्रुतचारित्ररूप धर्म तेने में पोता यकी जाणीने हेभ्रमणो निह्नु एटले अणगार कह्यो जेमां पुंनरीक कमलरूप राजाने उरवाने समर्थाई कही (धम्मतिउंचखलुम एअप्पाहट्टसमणाउसो सेतीरेबुइए के०) तथाजे धर्मतीर्थते निश्चे में पोता यकी जाणीने तीर एटले कांगे कह्यो (धम्मकहंचखलुमएअप्पाहट्टसमणाउसोसेसहेबुइएके०) तथा जेधर्म कथा ते निश्चे में पोता यकी जाणीने हे भ्रमणो तेने में शब्द कह्यो (नि धाणंचखलुमएअप्पाहट्टसमणाउसोसेउप्पाएबुइए के०) तथा जे मोक्षपद ते निश्चे में पोता यकी जाणीने हे भ्रमणो तेने में कमलनो उरवो कह्यो (एवमेयंच के०) ए पूर्वोक्त सर्व लोकादिकपदार्थ ते खलु शब्दवाक्यालंकारेंते (मएके०) में (अप्पाहट्ट के०) आप यकी जाणीने (समणाउसो के०) हेभ्रमणो आधुप्यमंतो (सेएवमेयंचु इयंके०) तेने पुष्करणी कमल प्रमुख एरीते में कह्या एटले सामान्य प्रकारें दृष्टांत क ह्यो हवे विशेष यकी राजा उररणादिकनाव कहेते ॥ १२ ॥

॥ दीपिका-लोकं मनुष्यदेवं । चशब्दः समुच्चये । खलुवाक्यालंकारे । मया (अप्पाहट्टुति) आत्मनि आहत्य व्यवस्थाप्य अथवा आत्मना स्वमाहत्या ज्ञात्वा न परोपदे शतः सा पुष्करिणी उक्ता । कर्म चाष्टप्रकारं खलु मयात्मनि आहत्य आत्मना वा आहत्य हेभ्रमण आधुप्यम् तद्वदकमुक्तं पुंनरीकोत्पत्तिकारणं । कामइष्टारूपा जोगामदन

व्यापाराः । सकर्दमः । यथा पंकेमग्रमात्मानमुद्धर्तुं दुःशक्यं । एवंविषयेष्वपीति विषय
पंकयोः साम्यं । जनं सामान्यलोकं जानपदा आर्यदेशजातास्तानाश्रित्य तानिवहूनि पुं
डरीकाणि उक्तानि राजानं चक्रवर्त्यादिकमाश्रित्य पद्मवरपुंडरीकमुक्तं । अन्यतीर्थिकानाश्रि
त्य ते चत्वारः पुरुषाः उक्ताः । तेषां राजपुंडरीकोऽरणे सामर्थ्यानावाऽर्धं चाऽऽत्मन्याश्रित्य
सजिह्वरुक्तः । तस्यैव राजपुंडरीकोऽरणे समर्थत्वात् धर्मतीर्थं च खल्वाश्रित्य मया तत्ती
रमुक्तं धर्मदेशनां चाश्रित्य मया सजिह्वोः संबन्धी शब्दोक्तः । निर्वाणं मोक्षं चाश्रित्य पुं
डरीकस्योत्पातोक्तः । एवमेतल्लोकादिकं च खल्वात्मन्याश्रित्य मया श्रमणायुष्मन् से ए
तत्पुष्करिण्यादिकं दृष्टान्तत्वेन किंचित्साधर्म्यादेवमुक्तं ॥ १२ ॥

॥ टीका—तदधुना जगवान् पूर्वोक्तस्य दृष्टान्तस्य यथास्वं दार्ष्टीतिके दर्शयितुमाह ॥
(लोचनेत्यादि) लोकमिति मनुष्यक्षेत्रं । चशब्दोत्तरापेक्षया समुच्चयार्थः । खलुरिति
वाक्यालंकारे । मयेत्यात्मनिर्देशः । योगं लोकोमनुष्याधारस्तमात्मन्याहृत्य व्यवस्थाप्य
अपाहृत्य वा आयुष्मन् श्रमण आत्मनावा मयाऽऽहृत्य न परोपदेशतः सा पुष्करिणी प
द्माधारनूतोक्ता । तथा कर्म चाष्टप्रकारं यद्वलेन पुरुषपौंडरीकाणि नवन्ति । तदेवंनूतं क
र्म मयात्मन्याहृत्य आत्मनावा आहृत्यअपाहृत्य वा । एतदुक्तं नवति । हे श्रमण आयु
ष्मन् सर्वावस्थानां निमित्तनूतं कर्माश्रित्य तदुदकं दृष्टान्तत्वेनोपन्यस्तं कर्मचात्र दार्ष्टी
तिकं नविष्यति । तत्रेहामदनकामाः शब्दादयोविषयास्ते एव जुज्यन्तइतिजोगाः । यदि
वा कामाऽङ्गारूपामदनकामास्तु जोगास्तान् मयात्मन्याहृत्य सेयः कर्दमोऽनिहितस्तथा
पंके निमग्नोऽखेनात्मानमुद्धरत्येवं विषयेष्व्यासक्तोनात्मानमुद्धर्तुमलमित्येतत्कर्दमविष
ययोः साम्यमिति । यथा जनं सामान्येन लोकं तथा जनपदे जवाजानपदाविशिष्टार्यदे
शोत्पन्नाऽहृत्य ते ते चार्दशक्षितिजनपदोद्भवा इति तांश्च समाश्रित्य मया दार्ष्टीतिकत्वे
नांगीकृत्य तानि तानि बहूनि पद्मवरपौंडरीकाणि दृष्टान्तत्वेनाजिहितानि । तथा राजा
नमात्मन्याहृत्य तदेकं पद्मवरपौंडरीकं दृष्टान्तत्वेनाजि हितं तथान्यतीर्थिकान् समाश्रित्य
ते चत्वारः पुरुषजाताश्चजिहितास्तेषां राजपौंडरीकोऽरणे सामर्थ्यैवैकव्यात् । तथा
धर्मं च खल्वात्मन्याहृत्य श्रमणायुष्मन् सजिह्वः रूह्वृत्तिरहितस्तस्यैव चक्रवर्त्यादिराज
पद्मवरपौंडरीकोऽरणसामर्थ्यासङ्गावाऽर्धं तीर्थं च खल्वाश्रित्य मया तत्तीरमुक्तं । तथा
सऽर्धं देशनां चाश्रित्य मया सजिह्वसंबन्धी शब्दोऽनिहितस्तथा निर्वाणं मोक्षपदज्ञोप
कर्मक्षयरूपमीयत् प्रागज्ञाराख्यं नृजागोपयवस्थितक्षेत्रखं च आत्मन्याहृत्य सपद्मवरपौ
ंडरीकस्योत्पातोऽनिहितइति । सांप्रतं समस्तोपसंहारार्थमाह । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण एत
ल्लोकादिकंच खल्वात्मन्याहृत्याश्रित्य मया श्रमणायुष्मन् से एतत्पुष्करिण्यादिकं दृष्टान्तत्वे
न किंचित्साधर्म्यादेवमेतदुक्तमिति ॥ १२ ॥

इह खलु पाईणंवा पडीणंवा उदीणंवा दाहिणंवा संतेगतिया मणुस्सा ज
 वंति अणुपुवेणं लोगं उववन्ना तं जहा आरियावेगे अणारियावेगे उ
 चागोत्तावेगे णीयागोयावेगे कायमंतावेगे रहस्समंतावेगे सुवन्नावेगे उ
 वन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे तेसिंचणं मणुयाणं एगे राया नवइ
 महयाहिमवंतमलयमंदरमहिंदसारे अन्नंतविमुद्धरायकुलवंसप्पसूते
 निरंतररायलक्षणविराड्यंगमंगे बहुजणबहुमाणपूइए सबगुणस
 मिद्धे खत्तिए मुदिए मुक्षाजिसित्ते माउपिउसुजाए देयपिण्ण सीमंकरे सी
 मंधरे खेमंकरे खेमंधरे मणुस्सिद्धे जणवयपिया जणवयपुरोहिण्ण सेठक
 रे केठकरे नरपवरे पुरिसपवरे पुरिससीहे पुरिसआसीविसे पुरिसवर
 पौत्तरीए पुरिसवरगंधहठी अठ्ठे दित्ते वित्ते विविन्नविउलजवणसय
 णासणजाणवाहणाइसे बहुधणवहुजातरुवरतए आठगपठगसंपठ
 ते विठ्ठडियपठरजत्तापाणे बहुदासीदासगोमहिसगवेलगपञ्चूते प
 डिपुस्सकोसकोठागाराउद्वागारे बलवं डुबद्धपवामिण्ण उह्यकंटयं म
 लियकंटयं उह्यकंटयं निह्यकंटयं अकंटयं उह्यसत्तू निह्यसत्तू मलि
 यसत्तू उडियसत्तू निज्जियसत्तू पराड्यसत्तू ववगयडुज्जिक्कमारिजयवि
 ष्णमुक्कं रायवन्नउ जहाउववाइए जावपसंतप्पिबम्मररज्जं पसाहेमाणे
 विहरंति तस्सणं रत्तो परिसा नवइ उग्गा उग्गपुत्ता जोगा जोगपु
 त्ता इक्कागाड इक्कागाइ नायना नायना कोरवा कोरवा नट्टा नट्टपुत्ता
 माहणा माहणपुत्ता लेठइ लेठइपुत्ता पसत्तारो पसत्तारोपुत्ता सेणावड
 सेणावडपुत्ता ॥ १३ ॥ तेसिंचणं एगतीए सड्डानवइ कामंतं समणावा
 माहणावा संपहारिसु गमणाए तठ्ठ अन्नतरेणं धम्मेणं पन्नत्तारोवयं ड
 म्मेणं धम्मेणं पन्नवडस्सामो सेएवंमायाणह नयंतारो जेहामए एस
 धम्मो सुयस्काए सुपन्नते नवइ ॥ १४ ॥

अर्थ—(इहखलुके०) ए मनुष्य लोक मांहे खलुइति वाक्याजंकारे (पाईणंवाके०) पूर्वदिशि
 (पडीणंवाके०) पश्चिमदिशि (उदीणंवाके०) उत्तरदिशि (दाहिणंवाके०) दक्षिणदिशि ए चार
 दिशि अथवा विदिशि (संतेगतियामणुस्सानवतिके०) कोड एक मनुष्य होय ते (अणु

पुत्रेण के०) अनुक्रमे (लोगं के०) लोकपणे (उववन्नाके०) उपना ठे (तंजहा के०)
 ते देखाडेठे (आरियावेगे के०) एक आर्य मनुष्यते साढा पचीश देशना उपना (अणा
 रियावेगे के०) एक अनार्य देशना उपना ते संग यवन सवर बव्वरादिक जाणवा
 (उच्चागोत्तावेगे के०) एक उंचगोत्रना उपना (णीयागोयावेगे के०) एक नीचगोत्रना
 उपना (कायमंतावेगे के०) एक लांबा दीर्घ काय वाला (रहस्समंतावेगे के०) एक
 न्हस्व न्हानी काय वाला (सुवन्नावेगे के०) एक रुढा वर्ण वाला (उवन्नावेगे के०) एक
 माठा वर्ण वाला (सुरूवावेगे के०) एक जला रूपवाला (डुरूवावेगेके०) एक माठा
 रूप वाला (तेसिंचणंमाणुयाणं के०) ते मनुष्य मांहे बली (एगेरायाजवइ के०) एक
 राजा होय ते राजा केवोहोय तोके (मह्याहिमवंत के०) महोठो हिमवंत (मलय
 के०) मलयाचल (मंदरेके०) मेरुपर्वत (महिंद के०) महेंड एनी पेरे जेनु (सारेके०)
 सामर्थ्यपणुठे (अच्चंतविमुदरायकुलवंसण्यसूतेके०) अत्यंत निर्मल दोष रहित राजा
 तु कुल उत्तम कृत्रीयनो कुल तेने विपे जन्म पास्याठे (निरंतररायलक्षण के०) आं
 तरा रहितजे राजाना लक्षण तेणेकरी (विराड्यंगमंगे के०) विराजमान एटले शोभा
 यमानठे शरीरना अंगोपांग जेना (बहुजण के०) घणालोक (बहुमाण के०) घणो
 मान आपीने (पूइए के०) पूजेठे (सव्वगुणसमिद्धे के०) समस्त राजाना जे गुणठे
 तेणेकरी समृद्धिवान एटले संपूर्णठे (खत्तिएके०) कृत्रिय जातवंत (मुदिए के०) स
 वैकाल प्रमोद सहित (मुद्धानित्तित्ते के०) मातापितादिक परिवार मलीने राजानिपे
 क कीथोठे (माउपिउसुजाए के०) माता पिता सुजातवंतठे अथवा माता पितानो
 सुविनीत सुपुत्रठे (देयप्पिए के०) वध्वन तथा करुणाना गुणे करी सहित (सीमंकरे
 के०) मर्यादानोकरनार (सीमंधरे के०) मर्यादानो धरनार (खेमंकरे के०) कढ्याण
 नो करनार उपड्वनो टालनार (खेमंधरे के०) कढ्याणनो धरनार (मणुत्तिसिंदे के०)
 मनुष्यजुं इंड (जणवयपिया के०) जनपद एटले देशना लोकने पिता समान (जण
 वयपुरोहिए के०) जनपद एटले देशना लोकने शान्तिनु करनार उपड्वजुं निवारक (से
 उकरे के०) मार्गनो देखाडनार (केउकरे के०) अजुत कार्यनो करनार (नरपवरेके०)
 मनुष्य मांहे प्रधान (पुरिसपवरे के०) पुरुषमांहे प्रधान (पुरिसत्तीहे के०) पुरुष
 मांहे सिंह समान (पुरिसआत्तीविसे के०) पुरुष मांहे आशीविष सर्प समान अथ
 पराध खमे नही (पुरिसवरपोंमरीए के०) पुरुष मांहे प्रधान पुंमरीक कमल समान
 (पुरिसवरगंधदुडी के०) पुरुष मांहे प्रधान गंध हस्ति समान (अठे के०) धन धा
 न्यादिके परिपूर्ण (वित्ते के०) दीपता (वित्ते के०) पढोला (विधित्त के०) विस्तीर्ण
 एवा (विउल के०) विपुल एटले घणा (जवण के०) घेर (सयणात्सण के०) पदयंका

दिक आशन जडासन (जाण के०) पालखीप्रमुख (बाहणाइसे के०) गाडी
 घोडादिक तेरोकरिने आकीर्ण (बहुधण के०) घणो धन (बहुजातरुव के०) घणो सु
 वर्ण (रतए के०) घणो रजत एटले रुपु (आउगपउगसंपउने के०) अर्थ लान वम
 णा वमणादिक तेहवो उपाय व्यापारादिक तेरो करी संयुक्त (विह्वडियपरजत्तपायो
 के०) घणा जात पाणी लोक जमेठे विशेषे देवरावेठे (बहुदासीदास के०) घणा
 दासी तथा दासठे (गोके०) वृषज (महीस के०) जैस (गवेलग के०) गाय गेटी गाम
 रा बकरी ते (प्यजूते के०) प्रजूत एटले घणाठे बली (पडिपुस के०) प्रतिपूर्णठे
 (कोसके०) लक्ष्मीना जंमार (कोछागारा के०) धानना जंमार (उक्षागारे के०)
 खड्ग त्रिसूल जालादिकना जंमार (बलवं के०) पोते बलवंतठे (डुव्वल के०) डुव्व
 लठे (पद्मामिए के०) वैरी जेना (उहतकंटय के०) विणास्याठे समस्त गोत्री जेपो
 (मलियकंटय के०) क्खि अपहारीने मान जंग कीधाठे गोत्री जेपो (उहयकंटय
 के०) उदेश यकी काढ्याठे गोत्री जेपो (निहयकंटय के०) जेपो गोत्रीने हराव्याठे
 (अंकंटय के०) प्रतिमल वैरीये रहितठे (उहयसत्तूके०) विणास्याठे शत्रू जेपो (निहियस
 तुके०) जेपो शत्रूने हराव्याठे (मलियसत्तूके०) क्खि अपहारीने मान जंग कखाठे वैरी
 जेपो (उदियसत्तूके०) उदेश यकी कढाव्याठे वैरी जेपो (निक्खियसत्तूके०) विशेष यकी
 जीत्याठे वश कखाठे वैरी जेपो (पराडयसत्तू के०) तेना राज्यने लेवे करी पराजय प
 माड्याठे शत्रू जेपो बली (ववगय के०) वपगत एटले गयाठे जेना राज्यने विपे छुं ग
 याठे ते कहेठे (डुम्लिकके०) डुकाल डुर्जिहू (मारिके०) देवादिकना करेला मारी मर
 कीना नय (नयके०) वैरीना नय यकी (विष्णुमुक्के०) रहितठे (रायवन्नउके०) एरीते रा
 जानुं वर्णन (जहाउववाइए के०) जेम उववाइ सूत्रमां वर्णन कयोठे तेना सरिखो (जा
 वपसंत के०) ज्यांजगे उपशमाव्याठे (भिंममरंरंरं के०) स्वचक्र परचक्रना नय
 ज्यां नथी एवो राज्य (पसाहेमापो के०) पालतो थको (विहरति के०) विचरेठे (त
 स्सणंरंरं के०) हवे तेराजानी (परिसाजवंति के०) परपदा केवी होए ते कहेठे.
 (उग्गाउग्गपुत्ता के०) उग्रकुलना उपना ते उग्रकुलना पुत्र (जोगाजोगपुत्ता के०)
 जोगकुलना उपना ते जोगकुलना पुत्र (इक्कागाइइक्कागाइ के०) श्रीआदीश्वरनो वंश जे
 इद्धाग तेना उपना ते इद्धागवंशना पुत्र (नायानानायानाके०) ज्ञातकुलना उपना ते
 ज्ञातकुलना पुत्र (कोरवाकोरवा के०) कौरवकुलना उपना ते कौरवकुलना पुत्र (जट्टाज
 ट्टपुत्ताके०) सुजट्टकुलना उपना ते सुजट्टना पुत्र (माहणामाहणपुत्ताके०) ब्राह्मणकुलना
 उपना ते ब्राह्मणना पुत्र (लेहइलेहइपुत्ताके०) लह्याधिपति वणिक जाति विशेष तेना पुत्र
 (पसडारोपसडारोपुत्ता के०) घणो जेने घरे लक्ष्मीनो विस्तार होय तेने घेर उपना ते

तेना पुत्र (सेणावइसेणावइपुत्राके०) सेनाधिपतिना पुत्र इत्यादिकं सजावर्णेन यकी जा एवो॥१३॥ (तेसिंचणं के०) तेमांहे (एगतीएके०) कोइ एक पुरुष (सङ्गानवइके०) धर्म करवाने श्रद्धावंत धर्मार्थी होय तेने एवो (कामंतं के०) धर्मार्थी जाणीने (समणावा माहणावाके०) श्रमण ब्राह्मण मली (संके०) सम्यक् प्रकारे पोतानो धर्मप्रतिबोधवानि मित्त (पहारिसुगमणाए के०) तेना समीपे आलोचवो चिंतवे ते केवो (तब्बयन्नतरेणंध म्मेणंपन्नतारोवयं के०) त्यां अमे अमारा धर्मेना प्ररूपणहार आपणो धर्म प्ररूपछुं एवो आलोची राजाने संमुख आवी बोव्या (इम्मेणंधम्मेणंपन्नवइस्सामो के०) ए आगल कहे ठे ते धर्म प्ररूपछुं तेज कहेठे (सेएवंमायाणह के०) अमे धर्म कहीछुं ते एम जाणो (जयंतारो के०) अहो जय यकी राखनार (जेहामए के०) जेम ए प्रकारे अमारो (एतधम्मेसुयराकाएसुपन्नचेनवइ के०) ए धर्म स्वाख्यात स्वप्रज्ञप्तये ॥१४॥

॥ दीपिका-एवंसामान्येन दृष्टान्तयोजनामुक्त्वा विशेषेण तामाह । (इहेति) इहा स्मिन् लोके । खलुर्वीक्यालंकारे । प्राच्यां प्रतीच्यां दक्षिणायामुदीच्यामन्यतरस्यां वा दिशि संति विद्यंते एके केचन मनुष्यान्वति । आनुपूर्व्येणोमं लोकमाश्रित्योत्पन्नाः । तद्यथा । आर्याआर्यदेशोत्पन्नास्तदन्येऽनार्याएके उच्चैर्गोत्रानिचिर्गोत्राएके कायो महाकायः प्राणुत्वं तद्विद्यते येषां ते कायवंतोऽहस्ववंतोवामनकुब्जादयः सुवर्णाः शोजनकांतयोड्वर्णाः रुक्मरुक्मादिवर्णाएके सुरूपाएके इष्टरूपास्तेषामध्ये महान् कश्चिदेकोराजा जयति । किञ्चूतः । महाहिमवन्मलयमंदरमहेंद्राणामिव सारं सामर्थ्यं धनं वा यस्य सतथा । इत्येवं राजवर्णकोयावदुपशांतडिंबडमरं राज्यं प्रसाधयन् तिष्ठति । तत्र डिंबं परानीकजयं डमरं स्वराष्ट्रकोजः । तस्य च राज्ञः पर्यंत स ना जयति । तद्यथा । उग्रतत्कुमाराश्च उग्रपुत्राः । एवं नोगपुत्रादयोपि होयाः । (क्षेडइति) जिप्सुकोवणित्यर्थः । प्रशास्तारोबुधुपजीविनोमंत्र्यादयः सेनापतयश्च एके ॥ १३ ॥ तेषां मध्ये कश्चिदेवैकः श्रद्धावान् धर्मजिप्सुर्नवति । कामं निश्चितं तं श्रद्धावंतं श्रमणावा तदंतिकगमनाय प्रधारितवंतस्तत्प्रतिबोधाय तत्समीपे गमनं चिंतितवंतः । तत्रान्यतरेण धर्मेण स्वसमयप्रसिद्धेन प्रज्ञापयितारोवयमिति विचिंत्य तं राजानं स्वकीयेन धर्मेण प्रज्ञापयिष्यामएवं संप्रधार्य राजांतिकं गत्वा एवमूचुः । यथाहं वदामि एवं न वंतोयूयं जानीत यथा येन प्रकारेण मयैषधर्मः स्वाख्यातः सुप्रज्ञप्तो नवतीत्येवं तीर्थिकः स्वमतानुरागो राजादेः स्वान्निप्रायेणोपदेशं ददाति । तत्राद्यः पुरुषस्तस्माच्चतुस्तीरवादीराजानमुद्दिश्यैवं धर्मदेशनां चके ॥ १४ ॥

॥ टीका-तदेवं सामान्येन दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्योजनां कृत्वाऽधुना विशेषेणप्रधाननूत

राजदार्ष्टीतिकं तद्वद्वरणार्थत्वात्सर्वप्रयासस्येति दर्शयितुमाह । (इहखलु इत्यादि) इहस्मिन्मनुष्यलोके । खलु वाक्यालंकारे । इहस्मिन् लोके प्राच्यां प्रतीच्यां दक्षिणायामुदीच्यामन्यतरस्यां वा दिशि संति विद्यन्ते एके केचन तथाविधामनुष्या आनुपूर्व्येणैमं लोकमाश्रित्योत्पन्नाजन्वन्ति तानेवानुपूर्व्येण दर्शयति । तद्यथेत्युपन्यासार्थः । आराद्याताः सर्वदेयधर्मेन्य इत्याद्यास्तत्र क्षेत्राग्राधर्षपद्धतिजनपदोत्पन्नास्तद्यतिरिक्तास्त्वनार्याएके केचन जन्वन्ति । ते चानार्याः क्षेत्रोत्पन्नाश्चामी इष्टव्याः ॥ सगजगणसवरवच्चर, कायसुरड्डोड्डगोड्डपस्त्रिण्या ॥ आवगाहो णरोमय, पारसरवसरवासिया चेव ॥ १ ॥ ढोंबिलयतउसवोक्तस, निहंथपुल्लिदकोवजंनररुया ॥ कोचाय चीण चंचुय, मालवदमिजाकुलंपाय ॥ २ ॥ कैकयकिरीयहयमुह, खरंरुह तह तुरगमेंढयमुहाय ॥ हयकस्मा गयकस्मा, अस्से य अणारिया बहवो ॥ ३ ॥ पावांयचंडदंडा, अणारिया णिग्घिणा पिरणुकंपा ॥ धम्मोत्ति अकराई, जे सुण एळ्ळंतिमुमिणंविइत्यादि । तथोच्चैर्गोत्रमिद्ववाकुवंशादिकं येषां ते तथाविधाएके केचन तथाविधकर्मादयवर्तिनः । वाशब्दउत्तरापेक्षया विकल्पार्थः । तथा नीचैर्गोत्रं सर्वजनांवगीतं येषांते तथा एके केचन नीचैर्गोत्रोदयवर्तिनोन सर्वे । वाशब्दः पूर्ववदेव । ते चोच्चैर्गोत्रानीचैर्गोत्रा वा । कायोमहाकायः प्रांशुत्वं तद्विद्यते येषां ते कायवंतस्तथा न्हस्ववंतोवामनककुब्जवडजादयएके केचन तथाविधनामकर्मादयवर्तिनस्तथाशोचनवर्णाः सुवर्णाः प्रतप्तचामीकरचारुदेहास्तथा डुर्वर्णाः रुक्मरुक्मादिवर्णाएके केचन तथा सुरुपाः सुविजकावयवचारुदेहास्तथा डुष्टरुपाडुष्टपावीनस्तदेहास्तेषां चोच्चैर्गोत्रादिविशेषणविशिष्टानां महान् कश्चिदेवैकस्तथाविधकर्मादयाज्ञा जयति तद्विशेष्यते महाहिमवन्मलयमंदरमहेंद्राणामिव सारः सामर्थ्यं विजयोवा यस्य स तथा इत्येव राजवर्णकोयाव्रड्डपशांताडिंबडमरं राज्यं प्रसाधयंस्तिष्ठतीति । तत्र डिंबः परानीकसृगालिकोडमरः स्वराष्ट्रकोजः । पर्यायावेतावत्यादरख्यापनार्थमुपात्तौ इति । तस्य चैवंविधगुणसंप्रपुष्टेतराङ्गएवंविधा पर्वव्रजतीति । तद्यथा । उग्रास्तत्कुमाराश्रोत्रपुत्राः । एवं जोगुत्रादयोपि इष्टव्याः ॥ जेपंसुगमं । यावत्सेनापतिपुत्र इति । एवरंजेष्ठ इति । जिप्सुकः सवणिगादिस्तथा प्रशास्तारोवुध्धुपजीविनोमंत्रिप्रनृतयः ॥ १३ ॥ तेषां च मध्ये कश्चिदेवैकः श्रद्धायान् धर्मेजिप्सुः काममित्येवपृथार्थेऽवधृतमेतदयथायं धर्मेश्रद्धालुरवधार्यं च तं धर्मेजिप्सुतया श्रमणाब्राह्मणावा संप्रथारितवन्तः समालोचितवन्तोधर्मेप्रतिबोधनिमित्तं तदंतिकगमनाय तत्र चान्यतरेण धर्मेण स्वसमयप्रसिद्धेन प्रज्ञापयितारोवयमित्येवं नाम संप्रथार्थं तं राजानं स्वकीयेन धर्मेण प्रज्ञापयिष्यामएवं संप्रथार्थं राज्ञांतिकं गत्वैव मृचुः । तद्यथा । एतद्यथाहं कथयिष्यामि एवमितिच वदयमाणनीत्या जन्वन्तोपुं जानीत जेपाभातारोवा यथा येन प्रकारेण मर्यपधर्मेः स्वाख्यातः सुप्रज्ञातो नवतीत्येवं तीर्थिकः

स्वदर्शनानुरजितोन्यस्यापि राजादेः स्वानिप्रायेणोपदेशं ददाति । तत्रायः पुरुषजातस्त
 जीवतश्चरीरवादी राजानमुद्दिश्यैवं धर्मदेशनां चक्रे ॥ १४ ॥

तं जहा उडुंपादतला अहे केसग्गमत्तया तिरियंतेयपरियंते जीवे एस
 आयापक्कवे कसिणे एसजीवे जीवति एसमय णोजीवइ सरिरे धरमाणे
 धरइ विण्णमिय णोधरइ एवं तं जीवियं नवति अदहणाए परेहिं
 निज्जइ अगणिक्कामिए सरिरे कवोतवन्नाणि अघीणि नवंति आसंदीपं
 चमापुरिसा गामं पच्चागच्छंति एवं असंते असंविक्कमाणे जेसितं असं
 ते असंविक्कमाणे तेसितं सुयस्कायं नवति अन्नो नवति जीवो अन्नं सरि
 रं तम्हा ते एवं नोविपडिवेदंति अयमाउसो आयादीहेतिवा हंससेतिवा
 परिमंनलेतिवा वट्ठेतिवा तंसेतिवा चउरंसेतिवा आयतेतिवा बलंसिए
 तिवा अघंसेतिवा किण्हेतिवा णीलेतिवा लोहियहालिदे सुक्खिजेतिवा
 सुप्पिगंधेतिवा छप्पिगंधेतिवा तित्तेतिवा कडुएतिवा कंसेएतिवा अंबि
 लेतिवा महुरेतिवा कक्कडेतिवा मउएतिवा उरुएतिवा लहुएतिवा सि
 एतिवा उसिणेतिवा निद्धेतिवा लुक्खेतिवा एवं असंते असंविक्कमाणे जे
 सितं सुयस्कायं नवति अन्नोजीवो अन्नं सरि रं तम्हा तेणो एवं उवल्लंति ॥ ५

अर्थ—हवे त्यां आदि पुरुषजात ते तज्जीव तश्चरीरवादी जीव ते ते राजाने उद्देशी
 पोताना धर्मेनी देशना आपेठे (तंजहा के०) ते जेमठे तेम कहेठे (उडुंपादतला के०)
 पगना तलीआ थकी उपरें अने (अहेकेसग्गमत्तया के०) मस्तकना केशाय थकी नीचे त
 या (तिरियंतेयपरियंते जीवेके०) तिर्हों लचा जे चामडी ते पर्यंत जीव जाणवो एटला सी
 म शरीर थकी निकलतो जीव छुदो देखातो नथी तेथीज जणायठे के तेज शरीर अने तेज
 जीव एटले ए शरीर तेहज जीवठे परंतु ए शरीर थकी आत्मा छुदोठे एस न जाणहुं
 (एसआयापक्कवेकसिणे के०) ए जे शरीरठे तेहज आत्मानुं संपूर्ण पर्याय अवस्था
 विज्ञेय जाणवो (एसजीवेजीवति के०) जेटलो काल ए काया जीवे तेटलो काल ए
 जीव पण जीवे (एसमयणोजीवइ के०) ए शरीर मरण पामे तेवारे जीव पण म
 रण पामे पण णोजीवइ एटले जीवे नही (सरिरेधरमाणेधरइ के०) ए शरीर ज्या
 सुधी पांचनूतने धरे त्यां सुधी आत्माने पण धरे (विण्णमिय णोधरइके०) ए शरीर विण्ण

उते जीवनों पण विनाश थाय एोधरइ एटले पठी जीवने धरी न शके (एयंतंजीवियंजवति के०) ए जीवनों जीवितव्य ठे तेथी शरीर विणउओ थके आत्मा पण विणउओ एवो करीने (अद ह्णाएपरेहिंनिऊइके०) अन्यलोक बालवाने अर्थे स्मशानादिकने विपे लेइजाय (अगणि क्कामिएसररीरे के०) तेवारे अग्नीये करी शरीर प्रज्वाले उते त्यां निःकेवल(कवोतवन्नाणिके०) कपोत वणें (अहीणिजवंतिके०) अस्थि एटले ह्म देखायठे परंतु तेथकी अन्य आ त्मादिक पदार्थ कोइ देखाय नहीं के जे थकी आत्मानुं अस्तिपणु अमे जाणीयें (आ संदीपंचमापुरीसागमपंचागवन्तिके०) तथा पांचमो जेनो मांचोठे एवा चार पुरुष ते सुवेजाने प्रज्वालीने पोताने गामे आवे माटे जो आत्मा शरीर थकी जुदो होय तो श रीर थकी निकलतो देवार्थ अने ते जेवारे नथी देखातो तो जाणियें वैए जे तेहिज शरीर अने तेहीज जीवठे (एवंके०) एरीते (असंतके०) जीव अठतोठे (असंविज्जमाणे के०) अधिद्यमान जातो थको जाणवामां नथी आवतो (जेसितंअसंत के०) जेनो ए पद्धे के जीव अठतोठे (असंविज्जमाणे के०) अधिद्यमानठे जेनो एवो पद्धे (तेसितं के०) तेनो ए पूर्वोक्त वचन (सुयस्कापंजवति के०) स्वाख्यातठे एम जाण वो अने जेनो (अन्नोजवतिजीवो के०) जीव अन्यठे अने (अन्नंसरीरं के०) शरीर पण अन्यठे एवुं जे कहेठे ते गामरी प्रवाहे पड्या थका (तम्हा के०) तस्मात् (ते एवं के०) ते एवो (नोविपंडिवेदंति के०) जे आगज कहेठे ते नथी जाणता. तेज कहेठे (अयमाउसो के०) अहो आयुष्यमंत ए जीव शरीर थकी जुदो गणीए तो एनो शो प्रमाणठे (आयादीहेतिवा के०) आत्मा शुं दीर्घ एटले लांवोठे (हस्ते तिवा के०) किंवा ह्म एटले अंगुठा अथवा तंडुज प्रमाण न्हानोठे (परिमंमलेति वा के०) किंवा चुडी अथवा चंड मंमलने आकारेंठे (वट्टेतिवा के०) किंवा बाटला लाहुने आकारेंठे (तसेतिवा के०) किंवा त्रिखूणा सीवोडाने आकारेंठे (चउरंसेति वा के०) चारूणोठे (आयतेतिवा के०) थांना सरीखो लांवोठे (ठजंसिएतिवाके०) त्रिखूणा ठहांशनोठे (अछंसेतिवा के०) आवहांसनो आव खूणोठे (किएहेतिवाके०) फाले वणेंठे (एीजेतिवा के०) नीले वणेंठे (लोहियहालिदेसुक्किलेतिवा के०) लाज वणेंठे किंवा हलदर जेवा पीले वणेंठे किंवा उज्वले वणेंठे (सुन्निगंधेतिवा के०) सु रजिगंध कपूर समानठे (दुन्निगंधेतिवा के०) दुर्गंध गुमडादि समानठे अथवा रस आश्री (तिचेतिवा के०) तीखो रस मिरची समानठे (कहुएतिवा के०) कहुवुरस नीमडा समानठे (कसाएतिवा के०) कसायलो काचाफल समान रसवाजोठे (अधिजेति वा के०) खाटा रस समानठे (महुरेतिवा के०) मिसरी समान मधुर रसेठे तथा स्पर्श आश्री (कसुडेतिवा के०) कर्कश खरखरो फरशठे (मठएतिवा के०)

आकतुल समान सुंहाजो फरशठे (गुरुएतिवा के०) लोहवत् नारी फरशठे (लहुएति वा के०) अर्कतुलवत् हजवो फरशठे (सिंएतिवा के०) शीतल फरशठे (असिंएति वा के०) उष्ण फरशठे (निधेतिवा के०) चीकणो फरशठे (लुक्तेतिवा के०) लुखो फरशठे एटला फरश मांथी आत्मानो कयो फरशठे (एवंअसंतेअसंविक्लमाणेजेसिं के०) ए कारण माटे जे आत्माने अठतो अविद्यमान कहे (तंसुयत्कापंजवति के०) तेनो पक्ष जलो स्वाख्यात जाणवो वली जे (अन्नोजीवो के०) अन्य जीव (अन्नंत रीर के०) अने शरीर पण अन्यठे एम कहेठे (तम्हाके०) तस्मात् (तेणो एवंअवलपं ति के०) ते एवातना अजाण पणाने लीधे नथी जाणता माटे ते नास्तिकठे ॥ १५ ॥

॥ द्वीपिका-तद्यथा । कर्ध्व पादतलादधश्च केशाग्रमस्तकातिर्यक् च त्वक्पर्यंतो जीवः । कोर्यः । यदेव शरीरं स एव जीवः । न शरीरादन्यः कश्चिदात्मास्ति । अयं काय एवात्मनः पर्यंतोऽवस्थाविजोपः कृत्स्नः संपूर्णः शरीरोपलंने जीव एवोपलब्ध इत्यर्थः । एकायोयावज्जीवति तावज्जीवोपि जीवतीत्युच्यते । एकायोयदा मृतस्तदा जीवोपिमृत इति व्यपदिश्यते । यावज्जरीरमव्यंगं धरति तिष्ठति तावज्जीवोपि विनष्टे शरीरे जीवोपि न धरति विनष्ट इत्यर्थः । तदेवं यावदेतज्जरीरमव्युत्तं तावदेव जीवस्य तज्जीवितं नवति विनष्टे शरीरे तदूपोजीवोपि विनष्ट इति कृत्वाऽऽवहनायासमंतादवहनार्थं इमं शानादौ नीयतेऽसौ तस्मिंश्च शरीरेऽग्निना ध्मापिते कपोतवर्णान्यस्त्रीनि केवलमुपलन्यंते न कश्चित्तदपरोजीवः । ते च तद्वाधवाजघन्यतोपि च चत्वारः । आसंदी मंचकः सपंचमो येपांते आसंदीपंचमाः पुरुषास्तं कायमग्निना ध्मापयित्वा स्वं ग्रामं प्रत्यागच्छन्ति । यदि पुनरात्मा कायाग्निः स्यात्तदा निर्गच्छन् दृश्येत न च दृश्यते तस्मात्तज्जीवस्तदेव शरीरमिति स्थितं । एवमुक्तनीत्याऽसौ जीवोऽस्तन्नविद्यमानोयेपामयं पक्षोयत्काये तिष्ठन् गठश्च संवेद्यमानोऽननुचूयमानोजीव इति तेषां तत् स्वाख्यातं नवति । येषां पुनरन्योजीवोऽन्यज्जरीरमेवंचूतोऽप्रमाणक एवांगीकारस्तस्मात्ते मूढतया प्रवर्तमाना एवं वक्ष्यमाणं न विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । यथा हे आद्युष्मन् अयमात्मा शरीराग्निः स्वीक्रियमाणः किंपरिमाणः स्यादिति वाच्यं । किंदीर्घः किं ह्रस्व इत्यादि संस्थानेषु किंपरिमंडल इत्यादि वर्णेषु किंकुल इत्यादि गंधयोः किं सुरनिगंध इत्यादि । रसेषु किं तिक्त इत्यादि स्पर्शेषु किंकर्कश इत्यादि । तदेवं संस्थानवर्णगंधरसस्पर्शानामजावादसन्नविद्यमानोऽसंवेद्यमानोपि येषां तत् स्वाख्यातं नवति यथान्योजीवोन्यज्जरीरमिति पक्षस्तस्मात्प्रथमविद्यमानत्वात् ते जीववादि नोनैवात्मानमुपलनंते ॥ १५ ॥

॥ टीका-तद्यथोर्ध्वमुपरि पादतलादधश्च केशाग्रमस्तकातिर्यक् च त्वक्पर्यंतो जीवः । एत

हुक्तं भवति । यदेवैतद्वरीरं स एव जीवोनैतस्माद्वरीरा द्यतिरिक्तोस्त्यात्मेत्यतस्तत्प्रमाण एव
भवत्यस्यावित्येवं च कृत्वैषात्मायोः कायोऽयमेव च तस्यात्मनः पर्यवः कृत्स्नः संपूर्णः
पर्यायोऽवस्थाविशेषः तस्मिंश्च कायात्मन्यवसि तदव्यतिरेकाद्वीवोप्येवाप्त एव भवति । ए
पच कायोयावतं कालं जीवेदविकृतस्थास्ते तावतमेव कालं जीवोपि जीवतीत्युच्यते ।
तदव्यतिरेकात्तथैव कायोयदा मृतोविकारजायमभवति तदा जीवोपि न जीवति जीवशरीर
योरेकात्मकत्वात् । यावद्विदं शरीरं पंचभूतात्मकमव्ययं चरति तावदेव जीवोपीति । त
स्मिंश्च विनष्टे सत्येकस्यापि नूतस्यान्यथाजावे विकारे सति जीवस्यापि तदात्मनोविनाश
स्तदेव यावदेतद्वरीरं वातपित्तश्लेष्माधारं पूर्वस्वभावादप्रच्युतं तावदेव तद्वीवस्य जीवितं न
वति । तस्मिंश्च विनष्टे तदात्मा जीवोपि विनष्टइति कृत्वा आदहनायासमन्तादहनार्थं
शमनानादौ नीयते यतोऽसौ तस्मिंश्च शरीरेऽग्निध्मापिते कपोतवर्णान्यस्थिनि केवलमुप
जन्त्यते न तदतिरिक्तोऽपरः कश्चिद्विकारः समुपजन्त्यते यतश्चात्मास्ति त्वशंकास्यात् । ते
न तद्वाधवाजयन्त्यतोपि चत्वारः । आसंदी मंचकः सपंचमोयेपांते आसंदीपंचमाः पुरु
पास्तं कायमग्निनाध्मापयित्वा पुनः स्वधामं गच्छति । यदि पुनस्तत्रात्मानिजशरीराद्भिन्नः
स्यात्ततः शरीराद्भिन्नोऽन्यथा न चोपजन्त्यते तस्माद्वीवस्तदेव शरीरमिति स्थितं । तदेव
मुक्तनीत्याऽसौ जीवोऽस्तन्नविद्यमानस्तत्र तिष्ठन् गच्छन्वात्सेवेद्यमानोयेपामयं पद्वस्तेषां त
त्स्वाख्यातं भवति । येषां पुनरन्यो जीवोन्यद्वरीरमेव नूतोऽप्रमाणक एवान्युपगमस्तस्मान्ते
स्वयमूह्याप्रवर्तमाना एवमिति ब्रह्ममाणं तेनैव विप्रतिवेदयंति जानंति । तद्यथा । आ
गुप्मन् शरीराद्बहिरन्युपगम्यमानः किंप्रमाणकः स्यादिति वाच्यं । तत्र किं दीर्घः शरीरा
त्प्रागुत्तरः उत इहार्थगुणश्यामाकतंदुलादिपरिमाणोवा । तथा संस्थानानां परिमंडलादी
नां मध्ये किंसंस्थानस्तथा कलादीनां वर्णानां मध्ये कतमवर्णवर्ती तथा किंगंधः पशुं र
सानां मध्ये कतमरसवर्ती तथा इष्टानां स्पर्शानां मध्ये कतमोयस्पर्शवर्ती । तदेवं संस्था
नवर्णगंधरसस्पर्शानुरूपतया कथमप्येतावद्व्याप्यमाणोऽस्तन्नतौ तथापि केनापि प्रकारेण
संवेद्यमानोपि येषां तत्स्वाख्यातं भवति यथान्यो जीवोन्यद्वरीरकमित्ययं पद्वस्तस्माद्व्य
गविद्यमानत्वान्ते शरीराद्व्यगतात्मवादिनोनैव ब्रह्ममाणनीत्यात्मानमुपजन्ते ॥ १५ ॥

से जहा एाम एकेऽपुरिसे कोसीत असिं अजिनिबटिताणं उवदंसेका
अयमाउसो असी अयं कोसी एवमेव एवहि केऽपुरिसे अजिनिबटिता
णं उवदंसेतारो अयमाउसो आया इयं सरीरं से जहा एाम एकेऽपुरिमे
मुंजाते एसियं अजिनिबटिताणं उवदंमेका अयमाउसो मुंजे इयं इ
सियं एव मेव नहि केऽपुरिसे उवदंसेतारो अयमाउसो आया इयं

सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे मंसाउंआदि अज्जिनिवटित्ताणं उवदं
 सेज्जा अयमाउसो मंसे अयं अग्नी एवमेव नत्ति केइ पुरिसे उवदंसे
 तारो अयमाउसो आया इयं सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे करय
 लाउं आमलकं अज्जिनिवटित्ताणं उवदंसेज्जा अयमाउसो करतले
 अयं आमलए एवमेव एत्ति केइपुरिसे उवदंसेतारो अयमाउसो
 आया इयं सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे दहिउं नवनीयं अज्जिनिव
 टित्ताणं उवदंसेज्जा अयमाउसो नवनीयं अयंतु दही एवमेव एत्ति
 केइपुरिसे जाव सरीरं से जहा णाम एकेइ पुरिसे तिलेहिंतो तिल्लं अज्जि
 निवटित्ताणं उवदंसेज्जा अयमाउसो तिल्लं अयं पिन्नाए एवमेव जाव स
 रीरं से जहा णाम एकेइपुरिसे इस्कूतोखोतरसं अज्जिनिवटित्ताणं उवदं
 सेज्जा अयमाउसो खोतरसे अयं गेए एवमेव जाव सरीरं से जहा णाम
 एकेइ पुरिसे अरणीतोअग्निं अज्जिनिवटित्ताणं उवदंसेज्जा अयमाउसो
 अरणी अयं अग्नी एवमेव जाव सरीरं एवं असंतं असंविज्जमाणे जेसिं
 तं सुयस्कायं भवति तं अन्नोजीवो अन्नं सरीरं तम्हा ते मिच्छा ॥ १६ ॥

अर्थ—(सेजहाणामए के०) ते जेम यथा दृष्टांते ते तेम कही देखाडे ते
 नाम इति संजावनायेडे (केइपुरिसे के०) कोइ एक पुरुष (कोसीउं के०) पडियार
 थकी (अस्तिंके०) खड्ग काढीने (अज्जिनिवटित्ताणंके०) देखाडे अने (उवदंसेज्जा के०)
 कहे (अयमाउसो के०) हे आधुप्यमंतो आ (असी के०) तलवार (अयंकोसी के०) ए
 पडियार एम छुदा छुदा देखाडी आपे (एवमेवणधिकेइपुरिसेअज्जिनिवटित्ताणंउवदंसे
 तारोअयमाउसोआयाइयंसरीरं के०) जेम ए पडिहार अने ए खड्ग एम बन्ने छुदा छु
 दा करी देखाडे तेम एवो कोइ पुरुष शरीर अने जीवने छुदो छुदो करी देखाडनार जगत
 मांहे नथी (सेजहाणामए के०) ए वचन यथा दृष्टांते करी देखाडेते नाम इति संजाव
 नायेंते (केइपुरिसेमुंजाउंसियं के०) जेम कोइ एक पुरुष मुंज एटले तृण थकी तेनो
 गर्भ नूत जे शली तेने (अज्जिनिवटित्ताणं के०) छुदा छुदा काढीने (उवदंसेज्जा के०)
 देखाडे जे ए तृण अने ए शली एम देखाडे के (अयमाउसोके०) अहो आधुप्यमंत (मुं
 जेइयंसियं के०) ए तृण अने ए शली (एवामेवणधिकेइपुरिसेउवदंसेतारोअयमाउ
 सोआयाइयंसरीरं के०) एम आत्मा अने शरीरने छुदो छुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष

नथी (सेजहाणामए के०) ते वली यथा दृष्टांते करी देखाडे (केइपुरिसेमंसाउअछी
अग्निनिवटित्ताणंउवदंसेज्जा के०) कोइक पुरुष मांस थकी हाम जुदा काढीने देखाडेके
(अयमाउसो के०) अहो आयुष्यमंतो (मंसेअयंअछीके०) आ मांस अने ए हाड (ए
वामेवणडिकेइपुरिसेउवदंसेचारोअयमाउसोआयाइयंसरीरं के०) एम आ आत्मा अने
ए शरीर एने जुदो जुदो देखाडनार कोइ पुरुष नथी (सेजहाणामएकेइपुरिसेकरयलाउ
आमलकंअग्निनिवटित्ताणंउवदंसेज्जा के०) यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष करतल एटले
हथेली थकी आमलो जुदो करी देखाडे (अयमाउसोकरतलेअयंआमलएके०) हे
आयुष्यमंतो आ हथेली अने आ आमलो (एवमेवनडिकेइपुरिसेउवदंसेचारोअयमा
उसोआयाइयंसरीरंके०) एम आ आत्मा अने आ शरीर एरीते जुदा जुदा करी देखाडनार
कोइ पुरुष नथी (सेजहाणामएकेइपुरिसेदहीउनवनीयंअग्निनिवटित्ताणंउवदंसेज्जाअयमा
उसोनवनीयं अयं तुदहीएवामेवनडिकेइपुरिसेजावसरीरंके०) यथा दृष्टांते केइ एक पुरु
ष दही थकी माखण जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमंतो आ माखण अने आ
दही एम आ आत्मा अने आ शरीर एरीते जुदा जुदा करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी
एमज यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष तिल थकी तेजने जुदो काढीने देखाडे के अहो
आयुष्यमंतो आ तेल अने आ खल एम आत्मा अने शरीरने कोइ पुरुष जुदो करी दे
खाडनार नथी एमज यथा दृष्टांते कोइ एक पुरुष सेलडी थकी सेलडीनो रश
जुदो काढीने देखाडे के अहो आयुष्यमंतो आ इकुरस अने आ ठोतरा एम आत्मा
अने शरीरने जुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी यथादृष्टांते कोइ एक पुरुष अरणी
थकी अग्नी जुदो काढीने देखाडे के हे आयुष्यमंतो आ अग्नि अने आ अरणी एम श
रीर अने अत्माने जुदो करी देखाडनार कोइ पुरुष नथी ॥ (एवंअसंतेके०) एम अठ
तो अने (असंविज्जमाणे के०) अविद्यमान जे आत्माठे तेने पूर्वोक्त पदार्थोने जेम
जुदा जुदा करी देखाडे तेम ए आत्मा अने शरीरने जुदो जुदो करी देखाडनार जगत
मां कोइ पुरुष नथी (जेसिंतंमुयखायंनवतित्वेके०) ते कारण माटे तेहिज जीव अने ते
हिज शरीर एपहु सत्य स्वाख्यात जाणवो (तम्हाके०) तस्मात् (अन्नोजीवोके०) अन्य
जीव अने (अन्नंसरीरंके०) शरीर पण अन्यठे ए वचन (तेमिह्माके०) तेमिह्माठे ॥ ६ ॥

॥ दीपिका-आत्मनास्तित्वं दृष्टांतराह । (सेजहा इत्यादि) तयथा नाम क
श्चित्पुरुषः कोशतः प्रत्याकारादसिं खड्गमनिनिवृत्य समारुप्यान्येषामुपदर्शयेत् । त
यथा । अयमायुष्यमन् अस्तिः खड्गः । अयं च कोशप्रत्याकारः । एवमेव जीवशरीर
योनास्तुपदर्शयिता तथायं जीवइदं च शरीरमिति नास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतो न

कायाज्जिज्ञोजीवइति । अत्रार्थे बहून् दृष्टान्तानाह । तद्यथा । कश्चित्पुरुषोमुंजानृणविशेषात् (इतिर्ग्रन्थि) तर्ज्जन्मूतां शलाकां पृथक्कृत्य दर्शयेत् तथा मांसादस्थि करतलादामलकं दध्नोंनवनीतं तिलेन्यस्तैजं इक्षोरसमरणितोऽग्निमज्जिनिवृत्य पृथक् कृत्य दर्शयेदेवं शरीरादपि जीवं नास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतोऽसन्नात्मा शरीरात्पृथगसंवेद्यमानश्चेति । येषां च स्वमतानुरागादेतत्स्वाख्यातं नवति । यदन्योजीवोऽन्यच्च शरीरमिति । एवमात्मा च पृथक् नोपलभ्यते तस्मात्तन्मिथ्या ॥ १६ ॥

॥ टीका—तद्यथा नाम कश्चित्पुरुषः कोशतः परिवारादसिं खड्गमज्जिनिर्वर्त्य समारुप्यान्वेषात् मुपदर्शयेत्तद्यथाऽयमायुष्मानसिः खड्गोऽयं च कोशः परिवारएवमेव जीवशरीरयोरपि नास्त्युपदर्शयिता । तद्यथाऽयं जीवइदं च शरीरमिति । नचास्त्येवमुपदर्शयिता कश्चिदतः कायाज्जिज्ञोजीवइति । अस्मिन्मार्थे बह्वोदृष्टान्ताः संतीत्यतोदर्शयितुमाह । तद्यथा वा कश्चित्पुरुषोमुंजात् तृणविशेषात् (इतिर्ग्रन्थि) तर्ज्जन्मूतां शलाकां पृथक्कृत्य दर्शयेत् । तथा मांसादस्थि तथा करतलादामलकं तथा दध्नोंनवनीतं तिलेन्यस्तैजमिति । तथेक्षोरसं तथाऽरणितोऽग्निमज्जिनिर्वर्त्य दर्शयेदेवमेव शरीरादपि जीवमिति । नचास्त्येवमुपदर्शयिता तोऽसन्नात्माशरीरात्पृथगसंवेद्यमानश्चेति । प्रयोगश्चात्र सुखडुःखनाक् परलोककायायीनास्त्यात्मा तिलज्जिज्ञोमानोपि शरीरकेपृथगनुपलब्धेर्धटात्मवत् व्यतिरेकेण च कोशखड्गवत्तदेवंयुक्तिजिः प्रतिपादितोऽप्यात्मानवेत् । येषां पृथगात्मदिनां स्वदर्शानानुरागादेतत्स्वाख्यातं नवति । तद्यथा । अन्योजीवः परलोकानुयायी अमूर्तोऽन्यच्च तद्भववृत्तिमूर्तिमन्तरारमेतच्च पृथङ्नोपलभ्यते तस्मात्तन्मिथ्या यैः कैश्चिदुच्यते यथास्त्यात्मा परलोकानुयायीति ॥ १६ ॥

सेहंता तंहणह खणह षणह ढहह पयह आलुपह विलुपह सहसा कारेह विपरामुसह एतावतावजीवे एति परलोएवा ते एो एवं विष्णुवेदेति तंकिरियाइवा अकिरियाइवा सुकडेइवा डुकडेइवा कट्ठाणे इवा पावएइवा साहुइवा असाहुइवा सिद्धाइवा असिद्धाइवा निरएइवा अनिरएइवा एवंतेविरूवरूवेहिं कम्मसमारंजेहिं विरूवरूवाइं कामजोगाइं समारंजंति ज्ञोयणाए ॥ १७ ॥ एवं एगेपागप्पिया णिक्कम्म मामगं धम्मं पन्नवेति तंसदहमाणा तंपत्तियमाणा तंरोयमाणा साहु सुयस्काए समणेतिवा माहणेतिवा कामं खलु आउसो तुमं पूययामि तं जहा असणेणवा पाणेणवा खाइमेणवा साइमेणवा

वठेणवा पडिग्गहेणवा कंवलेणवा पायपुंठणेणवा तठेगे पूयणाए
समाउंठिसु तठेगेपूयणाए निकाइंसु ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे ए पद्द ग्रहण करनार नास्तिकवे ते देखाडेवे एवा अध्यवसायें प्रवर्त्ततो एवो नास्तिकवादि (सेहंताके०) ते पोते पण प्राणीअने हणो केमके ते प्राणातिपातने विपे दोष ने अण जाणतो यकों ठे माटे बीजाने पण जीवघात करवानो उपदेश आपे ते उपदेश क हेवे. (तंहणहके०) ते खडादिके करी प्राणीउने हणो एमां दोष नथी (खणहके०) पृथिव्यादिके खणो (वणहके०) ठेदो (मूहहके०) बालो व्हन करो (पयहके०) पचावो रसोइ करो (आलुं पहके०) लूंटो (विलुं पहके०) विशेषे लूंटो (सहसाकारे हके०) वस्त्र पात्रादिक सर्व अण विमास्या करो (विपरामुसहके०) इत्यादिक विपरी त मतिनुं उपदेश आपे (एतांवतावजीवेणुतिके०) एटले जीव नथी जेटले शरीर ते टलेज जीवठे (परलोएवाके०) परलोक पण नथी तो परलोकने अजावे पोतानी इहा प्रमाणे खाउ पीउं लाड करो (तेणोएवंविष्यडिवेदंतिके०) अंही श्री सुधर्म स्वामि श्रीजंबू स्वामिने कहेवे केपरलोकने अजावे पुण्य पाप पण नथी जेनो एवो पद्दवे ते बापडा नास्ति क मतिना धणी एवाडे ते आगल वद्ध्यमाण एटले जे आगल हुं कहीश तेने नथी जा एता (तंकिरियाइवाके०) ते क्रिया एटले रुडा अनुष्ठानने नथी जाणता (अकिरिया इवाके०) माग अनुष्ठानने नथी जाणता (सुकडेइवाडुकडेइवाके०) रुडुकयुं नथी जाणता तथा मातुंकयुं नथी जाणता (कल्लाणेइवापावइवा के०) पुण्यने नजा एो पाप नजाणे (साहुइवाअसाहुइवा के०) साधु तथा असाधुने नथी जाणता (सिद्धाइवाअसिद्धाइवा के०) सिद्धने नजाणे असिद्ध एटले संसारने नजाणे (निरए इवाअनिरएइवाके०) नारकीअने अनारकीजे तिर्यंच मनुष्यअने देवता तेने पण नजा एो (एवंतेविरूवरूवेहिं के०) एरीते ते नास्तिकवादि विरूपरूप आत्मानो अजाव पडिवजीने (कम्मसंमारंजेहिंके०) नाना प्रकारना कर्मने समारंजे ते नाना प्रकारना कर्म ने करवे करीने (विरूवरूवाइकामनोगाइसमारंजंतिनोयणाएके०) नाना प्रकारना काम नोगने संमारंजे जोजननेअर्थनोगवे ॥ १९ ॥ (एवंएणेपागप्रियाके०) एरीते एक नास्तिक वादि अत्यंत धृष्ट थका एम कहे ठे के (णिकम्मके०) ए आत्मा शरीर थकी जुठो नथी एटले तेहिज शरीर अने तेहिज जीव एवा धृष्ट पणे प्रवर्त्ते तथा पोताना वरीन ने अनुसारे प्रवर्त्त्या ग्रहण करीने (मामगंथम्मंपन्नवेतिके०) महारो धर्म सत्यठे एवी प्ररूपणा करे (तंसइहमाणके०) तेनास्तिकवादिनो जापेलो जे धर्म तेने सर्वहता (तं पत्तिपमाणा के०) तथा तेने सत्य करीमानता (तरोयमाणा के०) तेने विपे रुचि करता

यका तथा (साधुसुयस्काएके०) ए अमारो धर्म जलो रुडो स्वाख्यातवे अने अनेरा दर्शनी वापडा सुगंध लोकने परलोकनो नय देखाडी आ लोकना सुख थकी वंचेडे ते कारणे (समणेतिवाके०) अहो श्रमणो (माहणेतिवाके०) अहो ब्राह्मणो तेहिज जीव अ ने तेहिज शरीर ए धर्मेने घणोज सारो कहीने (कामंखलुके०) निश्चे थकी ए धर्मेने इहो (आउसोके०) अहो आयुष्यमंतो अमे तमने उद्विष्टा नहीकां क्यां एक कपटी दर्शनी ये तमने वेंच्यो हतो तेकारणे अमे तमारा उपकारी ठैए माटे अमने (तुमंप्रययामि के०) तुमे पूजो प्रत्युपकार करो (तंजहाके०) तेहिज कहेडे (असणेणवा पाणेणवा खाइ मेणवा साइमेणवाके०) अशने करी पाने करी खादिमे करी स्वादिमे करी ए चतुर्विध आहारे करी पूजो (वहेणवाके०) वस्त्रे करी (पडिग्गहेणवाके०) पात्रादिके करी (कं बलेणवाके०) कंबले करी (पायपुंछणेणवाके०) पायपुंछणे करी पूजो प्रतिलाजो (त डेगेपूयणाएके०) त्यां कोइ एक एवी पूजाने विषे (समावर्धिसुके०) गृह थया अथवा (तडेगेपूयणाएनिकाइसु के०) त्यां कोइ एक पूजाने विषे प्रवर्त्तमान थका एवा राजा दिक लोकने ते नास्तिको पोताना धर्मेने विषे निश्चल करे अने तेने कहेके ए अमारो उपदेश्यो धर्म टालीने अनेरो धर्म आदरशो नही ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—एतदध्यवसायी सनास्तिकः स्वतः प्राणिनां हंता व्यापादकः स्यात् अन्येषामपिवक्ति । हणहइत्यादि । घातयत कृणत कृणनं हिंसा इहत पचत आलुपत विलुपत सहसा कारयत विपरामृशत एतावान् शरीरमात्रएव तावज्जीवोजीवानावाच्च नास्ति परलोकः । ततस्तेन न तज्जीवतश्चरीरवादिनोनास्तिकाए तन्न विप्रतिवेदयंते नांगीकुर्वन्ति । तद्यथा । क्रियां सदनुष्ठानात्मिकामक्रियां वासव अनुष्ठानरूपां सुरुतं वा डुण्ठतं वा कल्याणं वा पापकं वा साधुक्रुतमसाधुक्रुतं वा इत्यादिका चिंतैव नास्ति । कोर्थः । सुरुतानि साधुत्वात्कल्याणफलानि डुण्ठतान्यसाधुत्वाविरूप फलानिन्ति । आत्मानं विनाऽसौ चिन्ता न युज्यतइत्यर्थः । तथा सुरुतेन सिद्धिडुण्ठते नासिद्धिस्तथा डुण्ठतेनैव नरकः अनरकस्तिर्यङ्गारामरगतिरूपः स्यादित्यादिका चिन्ता न युक्ता । जीवस्यैवानावात् (एवंतेचि) एवमुक्तप्रकारेण ते नास्तिकाविरूपरूपैः कर्मसमारंजैः सावधानुष्ठानैर्विरूपान् कामजोगान् समारंजंते समाददन्ति तडुपजोगार्थे ॥ १७ ॥ एवमुक्तप्रकारेणैके नास्तिकाः प्रागल्भिकाः प्रागल्भ्येन चरन्ति धृष्टतां प्राप्ता आत्मा नास्तीति यदंति । तथा निष्क्रम्य स्वतानुगतं प्रव्रज्यां गृहीत्वा मामकं धर्मं मदीयोऽयं धर्मइत्यंगीरुत्प परेभ्यः प्रज्ञापयन्ति । यद्यपि नास्तिकानां नास्ति दीक्षा तथापि बौद्धादिमते प्रव

ज्य पश्चान्नास्तिकीनूते संजवति प्रव्रज्या । अथवा नीजपटाद्यंगीकृतः कश्चिदस्त्येव प्रव्रज्या विशेषइति । तं नास्तिकधर्मे श्रद्धधानारोचयंतः स्वमतौ प्रतिपत्तौऽवितथजावेन गृहहंतः साधुशोचनमेतद्यथा स्वाख्यातोचयता धर्मः । हेभ्रमण ब्राह्मण शोचनं कृतं यदयं तल्लीव तद्वरीरधर्मोऽस्माकमुक्तः काममिष्टमेतदस्माकं । खलुर्वाक्यालंकारे । हे आधुष्मन् उपकारिणं त्वां पूजयाम्यहमिति तद्विषयावदंति । पूजामेवाह । (अक्षयिण्यादि) सुगमं । यावत् पादपुंढनकमिति । तत्रैके पूजायां (समार्चयितु) समार्चनाः प्रवृत्तीनूताराजादयः । एके तत्र स्वमतस्थित्या निकाचितवंतस्तं नृपादिकं स्वधर्मे नियमितवंतस्त्यर्थः १७

॥ टीका—एतदध्यवसायीच सलोकायतिकः सतः प्राणिनामेकैडियादीनां हंता व्यापादको जवति प्राणतिपाते दोषानावमन्युपगम्यान्येषामपि प्राण्युपधातकारिणामुपदेशं ददाति । तद्यथा । प्राणिनः खडादिना घातयत पृथिव्यादिकं खनतेत्यादिसुगमं । यावदेतावानेव शरीरमात्रएव जीवस्ततः परलोकिनोऽनावाप्तास्ति परलोकोऽतस्तदजावाच्च यथेष्टमासत । तथाचोक्तं । पिव खादच साधु शोचने यदतीतं वरगात्रि तत्र ते ॥ नहि नीरुगतं निवर्तते तस्मदयमात्रमिदं कजेवरं । तदेवं परलोकयाथिनोजीवस्यानावाप्ताप्युपपाये स्तोनापि परलोकइत्येवं येषां पट्टस्ते लोकायतिकास्तल्लीवतद्वरीरवादिनोनैवैतद्वदयमाणां प्रतिवेदयंति अन्युपगच्छंति । तद्यथा । क्रियावा सदनुष्ठानात्मिकामक्रियावा असदनुष्ठानरूपां एवं नैव ते विप्रतिवेदयंति । यदिहि आत्मा तत्क्रियावान्नकर्मणोक्तोक्त्या स्यात्ततोपापजयात्सदनुष्ठानचिंता स्यात्तदजावाच्च सत्क्रियादिचिंतापि दूरोत्सादितैव । तथा सुरुतं डुष्टतं वा कल्याणमिति पापमिति वा साधुरुतमसाधुरुतमित्यादिका चिंतैव नास्ति । तथाहि । सुरुतानां कल्याणविपाकिनां साधुतया ऽवस्थानं डुष्टतानां च पापविपाकिनामसाधुत्वेनावस्था नमेतदुजयमपि सत्यात्मनि तत्फलजुजि संजवति तदजावाच्च कुतो नर्थकौ हिताहितप्राप्तिपरिहारौ स्यातां । तथा सुरुतेन कल्याणेन साध्वनुष्ठानेनाशेषकर्मद्वयरूपासिद्धिस्तथा डुष्टतेन पापानुबंधिना असाध्वनुष्ठानेन नरकोनरकेवा तिर्यक्नरामरगतिलक्षणं स्यादित्येवमात्मिका चिंतैव न जवेत्तदाधारस्यात्मसद्भावस्यानन्युपगमादिति जावः । पुनरपि लोकायतिकानुष्ठानदर्शनायाह । (एवंतेइत्यादि) एवमनंतरोक्तेन प्रकारेण ते नास्तिकाश्चात्मजावं प्रतिपाद्य विरूपं नानाप्रकारं रूपं स्वरूपं येषांते तथा कर्मसमारंजाः सावद्यानुष्ठानरूपाः पशुधातमांसजहृणसुरापाननिर्जातनादिकास्तैरेवंनूतेनानाविधैः कर्मसमारंजैः कृषीवजानुष्ठानादिर्निर्विरूपकान् कामजोगान् समारंजंतेसमाददति तदुपजोगार्थमिति ॥ १७ ॥ सांप्रतं तल्लीवतद्वरीरवादिमतमुपसंजिघृक्षुः प्रस्तावमारचयन्नाह । (एवंचेगइत्यादि)

मूर्तिमतः शरीरादन्यदमूर्तं ज्ञानमात्मन्यनुनूयते तस्य चामूर्तेनैव गुणिना जाव्यमतः शरीरात्पृथग्नूतव्यात्माऽमूर्तो ज्ञानवत्तदाधारनूतोस्तीति । नचात्मान्युपगममंतरेण तज्जीवितञ्चरीरवादिनः किंचिद्विचार्यमाणं मरणमुपपद्यते । दृश्यते च तथानूतएवशरीरे भ्रियमाणा मृताश्च । कुतः समागतोहं कुत्र चेदं शरीरं परित्यज्य यास्यामि तथेदं मे शरीरं पुराणं कर्मव्यधमादिकाः शरीरात्पृथग्जावेनात्मनि संप्रत्ययाश्चनुनूयंते । तदेवमपि स्वा नुनवसिद्धेऽप्यात्मनि एके केचन नास्तिकाः पृथक्जीवास्तित्वमश्रद्धाणाः प्रागल्भिकाः प्रागल्भ्येन चरन्ति धृष्टतामापन्नाश्च निदधति । तद्यथा । अयमात्मा शरीरात्पृथग्नूतः स्यात्ततः संस्थानवर्णगंधरसस्पर्शान्यतमगुणोपेतः स्यात् । नच ते वराकाः स्वदर्शानामु रागांधतमसावृतदृष्ट्यएतद्विदंति । तथा मूर्तस्यायं धर्मोनामूर्तस्य । नहि ज्ञानस्य सं स्थानादयो गुणाः संजाव्यंते । नच तत्तदजावेपि नास्तीत्येवमात्मापि संस्थानादिगुणरहि तोपि विद्यतइति । एवं युक्तियुक्तमप्यात्मानं धार्यमानान्युपगच्छति तथा निष्क्रम्यच स्व दर्शनविहितां प्रव्रज्यां गृहीत्वा नान्योजीवः शरीरादिद्यतइत्येवं योधर्मोमदीयोयमित्येव मन्युपगम्य स्वतोऽपरेषां च तं तथानूतं धर्मं प्रतिपादयति । यद्यपि लोकायतिकानां ना स्ति दीक्षादिकं तथाप्यपरेण शाक्यादिना प्रव्रज्याविधानेन प्रव्रज्य पश्चाद्भोकायतिकमधी यानस्य तथाविधपरिणतेस्तदेवानिरुचितमतोमामकोयं धर्मः स्वयमन्युपगच्छत्यन्येषां च प्रज्ञापयति । यदिव नीजपटाद्यन्युपगंतुः कश्चिदस्त्येव प्रव्रज्याविशेषइत्यदोपइति । तां प्रतं तत्प्रतिज्ञापितशिष्यव्यापारमधिकृत्याह । (तंसद्वहमाणेत्यादि) तं नास्तिकवाद्यु पन्यस्तं धर्मं विपयिणामनुकूलं श्रद्धाणाः स्वमतावतिशयेन रोचयंतस्तथा प्रतिपादयंतो वितथजावेन गृह्णंतस्तथा तत्र रुचिं कुर्वंतस्तथा साधुशोचनमेतद्यथास्वाख्यातोयथाव स्थितोऽन्यतोऽधर्मोऽन्यथा सति हिंसादिष्ववर्तमानः परलोकजयात्सुखसाधनेषु मांसम द्यादिष्वप्रवृत्तिं कुर्वंतोमनुष्यजन्मफलवर्जितानवेयुः । ततः शोचनमकारि जवता हे श्र मण ब्राह्मण इतिवा यदयं तज्जीवितञ्चरीरधर्मोऽस्माकमावेदितः काममिष्टे तदस्माकं ध र्मकथनं । खलुशब्दोवाक्यालंकारे । हेअयुष्मंस्त्वया वयमन्युद्धृताः कार्पटिकेस्तीर्थिके र्वचिताः स्युरिति । तस्मादुपकारिणं त्वां जवंतं पूजयामोहमपि कंचिदायुष्मतोऽन्यगतः प्रत्युपकारं करोमि । तदेव दर्शयति । तद्यथा । (अस्मिन्नेत्यादि) सुगमं यावत्पादपुंवन कमिति । तत्रैके पूर्वोक्तया पूजया पूजाया वा (समाजिह्मुनि) समावृताः प्रवहीन तास्ते राजानः पूजां प्रति प्रवृत्तास्तदुपदेष्टारोवा पूजामध्युपपन्नाः संतस्तं राजादिकं स्वद र्शनप्रतिपन्नमेके केचन स्वदर्शनस्थित्या हिताहितप्राप्तिपरिहारेषु निकाचितवंतोऽनियमि तवंतः । तथाहि । जवतेदं तञ्चरीरमित्यन्युपगंतव्यमन्योजीवोन्यच्च शरीरमित्येतत् परि त्याज्यमनुष्ठानमपि एतदनुरूपमेतद्विधेयमित्येवं निकाचितवंतइति ॥ १८ ॥

पुवमेव तेसिं णायं भवति समणा भविस्सामो अणगारा अकिंचणा
अपुत्ता अपसू परदत्तजोइणो जिक्कुणोपावं कम्मं णोकरिस्सामि समु
दीए ते अप्पणो अप्पडिविरया भवंति सयमाइयंति अन्नेवि आदियावै
ति अन्नं पि आयतं तं समणुजाणंति एवमेव ते इत्तिकामजोगेहिं मुह्नि
या गिद्धा गडिया अशोववन्ना लुद्धा रागदोसवसट्ठा ते णोअप्पाणं समु
हेदंति ते णोपरं समुहेदंति णोअप्पाणं पाणाइं जूताइं जीवाइं सत्ताइं स
मुहेदंति पहीणा पुवसंजोगं आयरियं मग्गं असंपत्ता इति ते णोहंच्चाए
णोपाराए अंतराकामजोगेसु विसन्ना इति पढमे पुरिसजाए तज्जीव
तच्चरीरएति आहिए ॥ १ए ॥

अर्थ—(पुवमेवके०) एरीते पहेलोज (तेसिंके०) तेनास्तिक मतिओने (णायंभवति
के०) एवो विपरीत ज्ञान होय के (समणाभविस्सामोके०) अमे भ्रमण संयति यइयुं
(अणगाराके०) घर रहित यइयुं (अकिंचणाके०) परिग्रह रहित यइयुं (अपुत्ता
के०) पुत्र मित्र कलत्रादिवी रहित यइयुं (अपसूके०) गोमहिपादिकथी रहित यइयुं (पर
दत्तजोइणोके०) अन्यनो दीधेलो आहार जोगवीयुं पोते पचन पाचनादिक क्रियाथी रहित
यइयुं (जिक्कुके०) जिह्वाचर उता (णोपावकम्मंणोकरिस्सामिके०) पाप कर्म सावधानुष्ठा
न करीयुं नहीं (समुदीएके०) एवो नाव पडिवज्जीने सम्यक्प्रकारे उठी सावधान यइने
पही नास्तिक नाव प्राप्त करे लोकायतिक मार्गें आव्या थका (तेअप्पणोअप्पडिविरया
भवंतिके०) ते आप पोते पापकर्म थकी अविरत थाय पोतानीज प्रतिज्ञा थकी च्रष्ट
थाय एवा थका जे करे ते कहेरे (सयमाइयंतिके०) सावधानुष्ठान हिंसा मृधावा
दादिक स्वयं पोते आदरे (अन्नेविआदियावैतिके०) अन्यने आदरावे (अन्नंपिआयतं
के०) अन्यकोइ आदरतो होय (तंसमणुजाणंतिके०) तेने अनुमोदे (एवमेवतेके०)
एरीते ते (इत्तिकामजोगेहिंमुह्नियाके०) स्त्री संबंधी काम जोगने विपे मूर्छित (गिद्धा
के०) गृह एटले तेना अजिलापी (गडियाके०) अधिक काम जोगने विपे बंधाणा
(अशोववन्ना के०) कामजोगने विपे एकाग्र चित्ते थया (लुद्धा के०) लुब्ध थया
(रागदोसवसट्ठा के०) राग ढेपने विपे पहीता (तेणोअप्पाणंसमुहेदंति के०) ते
पोताना आत्माने कर्म पास थकी न ठोडावे (तेणोपरंसमुहेदंति के०) ते अन्यने प
ण कर्म बंध थकी नठोडावे (णोअप्पाणं पाणाइं जूताइं जीवाइं सत्ताइं समुहेदंतिके०)
ते अन्य प्राणी जूत जीव सत्त्व तेने पण कर्म पास थकी ठोडावी नशके एवा नास्तिक

वादि (पद्मीणापुव्वसंजोगं के०) पूर्व संयोगजे पुत्र कलत्रादिकं ते यकी पण त्रष्ट थया
 अने (आयरियंमगं के०) आर्य मार्गनेपण (असंपत्ता के०) अणपाय्या एटले नपाय्या
 (इतिके०) एम उजय त्रष्ट थया थका (तेणोह्वाएके०) ते एवा प्रकारे पुष्करणीने तीरे
 पण रह्या नहीं अने (एोपाराएके०) पार पण पढोता नहीं (अंतराकामनोगेसुविसन्ना
 के०) विचाले कामनोगरूप कादवने विपेज खूता थका रह्या ते पुंढरीक कमल सरखा राजा
 ने उदरी नशके (इतिपढमपुरुषजाएतत्तवीवतत्तरीरएतियाहिएके०) इति तत्तवीव तत्तरी
 रवादिनामा एम प्रथम पुरुष जात कह्यो ॥ १९ ॥

॥ दीपिका—ये जागवतादिलिंगमंगीकृत्य पश्चान्नास्तिकाः संवृतास्तेषां पूर्वमादौ प्र
 व्रज्याग्रहणावसरएतत् परिज्ञातं भवति । यत् श्रमणायतयोजविष्यामोऽनगाराः किंच
 न इव्यं तद्द्विहितानिष्किंचनाअपुत्राअपशवः परदत्तनोजिनोजिह्वः किंचित्पापं कर्म सा
 वयं नकरिष्यामइति समुद्भाय पश्चान्नास्तिकतां प्राप्तास्ते आत्मना स्वयं सावद्यादप्रतिवि
 रताअनिवृत्तानवन्ति । स्वयं सावद्यमाददते स्वीकुर्वन्ति अन्यानप्यादापयन्ति ग्राह्यंत्यादानं
 समनुजानन्ति । एवमेव स्त्रीप्रधानाः कामनोगाः स्त्रीकामनोगास्तेषु सृष्टितागृह्याग्रहणप
 न्नाआधिक्येन जोगेषु लुब्धारागद्वेषार्ताः संतोनात्मानं संतारात्समुद्भवन्ति । नापि परं
 समुद्भवन्ति नाप्यन्यान् प्राणिनोजूतानि जीवान् सत्त्वान् समुद्भवन्त्यसदनिप्रायप्रवृत्त
 त्वात् । ते चैवंविधालोकायतिकाः पूर्वसंयोगादपुत्रादिकात्प्रहीणात्रष्टाआर्यमार्गं सदनु
 ष्ठानरूपमसंप्राप्ताइति लोकद्वयसदनुष्ठानत्रष्टाअंतरालेव जोगेषु विपश्चास्तिष्ठन्ति न
 पुंडरीकोद्वेपादिकार्यं साधयन्तीत्ययं तत्तवीवतत्तरीरवादीप्रथमः पुरुषः समाप्तः ॥ १९ ॥

॥ टीका—तत्र ये जागवतादिकं लिंगमन्युपगताः पश्चादलोकायतग्रंथश्रवणेन लोकाय
 ताः संवृतास्तेषामादौ प्रव्रज्याग्रहणकालएवैतत्परिज्ञातं भवति । तद्यथा । परित्यक्तपुत्रक
 लत्राः श्रमणायतयोजविष्यामोऽनगारागृहृहितास्तथा निष्किंचनाः किंचनइव्यं तद्द्विहिता
 स्तथाऽपशवोगोमहिष्यादिरहिताः परदत्तनोजिनः स्वतः पचनपाचनादिक्रियारहितत्वात्
 जिह्वणशीजानिह्वः कियद्दृश्यतेऽन्यदपि यत्किंचित्पापं सावयं कर्मानुष्ठानं तत्सर्वं नक
 रिष्यामीत्येवं सम्यगुद्धानेनोद्भाय पूर्वं पश्चादलोकायतिकमुपगताआत्मनः स्वतः कर्मन्योऽप्र
 तिद्विरतानवन्ति । विरत्यनावेपि यत्कुर्वन्ति तद्वर्णयति । पूर्वं सावद्यारंजान्निवृत्तिं विधाय
 नीजपटादिकं च लिंगमास्याप च स्वयमात्मना सावद्यमनुष्ठानमाददते स्वीकुर्वन्ति अन्या
 न्यप्यादापयन्ति ग्राह्यंत्यन्यमप्यादानं परिग्रहं स्वीकुर्वन्ति समनुजानन्ति । एवमेव पूर्वोक्तप्र
 कारेण स्त्रीप्रधानाः स्त्रियोपलक्षितावा काम्यंतइति कामानुज्यंतइति जोगास्तेषु सातवद्

जतया ऽजितेंद्रियाः संतस्तेषु कामजोगेषु मूर्छिताएकीनावतामापन्नागृहाः कांक्षावंतो
 ग्रथिताश्रववद्वाअश्रुपपन्नाआधिक्येन जोगेषु लुब्धारागक्षेपातरागक्षेपवशगाः काम
 जोगांधावा तएवं कामजोगेषु आश्रववद्वाः संतोनात्मानं संसारात्कर्मपाशाद्वा समुद्धे
 दयंति मोचयंति नापि परं सङ्गपदेशदानतः कर्मपाशावपाशितं समुद्धेदयंति कर्मबंधाच्चोट
 यंति नाप्यन्यान् दशविधप्राणवर्तिनः प्राणान् प्राणिनस्तथा वानूवन् जवंति जविष्यं
 तिच नूतानि तथा वा आयुष्कंधारणाक्लीवास्तांस्तथा सत्वास्तथाविधवीथीतरायक्षयोप
 शमापादितवीर्यगुणोपेतास्तान्नसमुद्धेदयंति । असदनिप्रायप्रवृत्तत्वात् । ते चैवंविधास्त
 क्लीवतस्त्ररीरवादिनोलोकायतिकाअजितेंद्रियतया कामजोगावसक्ताः पूर्वसंयोगात्पुत्रदा
 रादिकात्प्रह्रीणाः प्रप्रष्टाआराद्याताः सर्वदेयधर्मेन्यइत्यार्योभार्गः सदनुष्ठानरूपस्तमसं
 प्राप्ताइत्येवं पूर्वोक्तया नीत्या ऐहिकाशुष्मिकलोकद्वयसदनुष्ठानत्रष्टाश्रंतरालएव जोगे
 पु विपश्चास्तिष्ठति । न विवक्षितं पौमरीकोट्क्षेपणादिकं कार्यं प्रसाधयंतीति । अयं च
 प्रथमः पुरुषस्तक्लीवतस्त्ररीरवादी परिसमाप्तइति ॥ १९ ॥

अहावरे दोच्चे पुरिसजाए पंचमहप्रूतिएति आहिऊइ इह खलु पाइ
 एंवा संतेगतियामणुस्सा जवंति अणुपुवेणं लोयं उववन्ना तं जहा आरि
 यावेगे अणारियावेगे एवं जाव डुरूवावेगे तेसिंचणं महंएगे राया जव
 इ महाएवंचेव णिरविसेसं जाव सेणावइपुत्ता तेसिंचणं एगेतिए सट्ठा न
 वंति कामंतं समणाय माहणाय पहारिंसु गमणाए तच्च अन्नयरेंणं धम्म
 णं पन्नतारो वयं इमेणं धम्मणं पन्नवइस्सामो सेएवं मायाणहनयंतारो
 जहाए एसधम्मो सुअस्काए सुपन्नते जवंति ॥ २० ॥

अर्थ—(अहावरेदोच्चेपुरिसजाए के०) अथ हवे अपर एटले बीजो पुरुषजात को
 एगे ते हुं कहुं माटे हे श्रमणो तमे सांजलो (पंचमहप्रूतिएति के०) जे पुरुष पृथ
 व्यादिक पांच महानूत तत्त्वे करी माने ते पांच महानूतिक पुरुष सांख्यमति (आहिऊ
 इ के०) कहिए ते प्रथम पुरुषनी परे ज्यालगे राजसजामां आवी राजा प्रत्ये पोतानो
 धर्म रुडो करी प्रकाशे तेनी पेरे कहेउ (इहखलुपाइणंवाके०) निश्चे आ संसारमां पूर्वा
 दिक दिशिने विपे (संतेगतियामणुस्साजवंतिके०) कोइएक मनुष्य पंचमहानूतिक सांख्य
 मतिउ (अणुपुवेणंलोयंउववन्ना के०) ते अनुक्रमे लोकमांहे उपना (तंजहाके०) ते क
 हेउ (आरियावेगेके०) एक आर्य मनुष्यते साडा पचीश आर्य देशना उपना (अणा
 रियावेगे के०) एक अनार्य मनुष्यते अनार्य देशना उपना (एवंजावडुरूवावेगे के०)

एम यावत् कोऽएक मनुष्य कुरूपवंत ढे इत्यादिक अर्थे आंगल लखाइ गयाढे (ते सिंचणं के०) ते मनुष्य मांहे (महंगेरायानवइ के०) एक महोठो राजा होय तेके वो तोके (महाएवंचेव के०) महोठो हिमवंत पर्वतादिक समान होय (एरविसेतं के०) एमज पूर्ववत् निरविज्ञेय (जावसेणावइपुत्रा के०) यावत् सेनापतिना पुत्र केवा (तेसिंचणं के०) तेमांहे (एगेतिएसड्ढाजवंति के०) कोइ एकने धर्म करवानी श्रद्धा होय एटले धर्मार्थी होय (कामंतं के०) तेने धर्मार्थी जाणीने (समणा य माहणाय के०) श्रमण अने ब्राह्मण मलीने तेना समीपे धर्म प्रतिबोधवा निमित्ते (पहारिसुगमणाए के०) आलोचवो चिंतवीने आवे (तन्न के०) त्यां (अन्नयरेणंध म्मेणंपन्नत्तारोवयं के०) अनरो पोतानो धर्म प्ररूपण हार एटले धर्मोपदेशक यइने (इमेणं के०) ए आंगल कहेइ तेरीते (धम्मेणंपन्नवइस्तामो के०) राजानी आंगल धर्म कहीछं एम आलोचीने (सेएवं के०) तेएम (मायाणहजयंतारो के०) माहरो धर्म क हुंहुं अहो नयथकी राखनार ते (जहाए के०) जेम (एसधम्मे के०) महारो एधर्म (सुअरकाए के०) स्वाख्यात (सुपन्नत्तेजवंति के०) रुढो प्ररूपवो होय ॥१०॥ हवे ते राजा आंगल जेवी रीते धर्म प्ररूपे तेवी रीते आंगल कहेइ.

॥ दीपिका—अथापरोद्वितीयः पुरुषजातः पंचनिर्जुतैः पृथिव्यतेजोवायुभ्योमाद्यैश्चरति पांचनौतिकः । सांख्याजीवस्य तृणमोटनेप्यसामर्थ्यं । जूतरूपायाः प्रकृतेरेव सर्वकर्तृत्वमिति तन्मतं । नास्तिकविशेषोवा पंचनूतव्यतिरिक्तनास्तित्वांगीकारात् । (आदिह्मइ) आख्यायते । अत्र च प्रथमपुरुषगमेन इह खलु पाईणंवा इत्यादिकोग्रंथः सुपन्नत्ते न वतीत्येतदंतोद्देशः ॥ १० ॥

॥ टीका—प्रथमपुरुषानंतरं द्वितीयं पुरुषजातमधिकृत्याह । (अहावरेदोच्चे इत्यादि) अथशब्दानंतपर्यायं । प्रथमपुरुषानंतरमपरोद्वितीयः पुरुषएव पुरुषजातः पंचनिः पृथिव्यतेजोवाय्वाकाशाख्यैश्चरति पांचनौतिकः । पंचवा जूतानि अन्युपगमद्वारेण विद्यंते यस्यसंपंचनूतिको मत्वर्थीयष्ठन् । सच सांख्यमतावलंब्यात्मनस्तृणकुब्जीकरोप्यसामर्थ्यान्युपगमात् इष्टव्यो लोकायतमतावलंबी नास्तिको जूतव्यतिरिक्तत्वान्युपगमादाख्यायते प्रथमपुरुषानंतरमयं पंचनूतात्मवाद्यनिधीयते चेति । अत्र च प्रथमपुरुषगमेन (इहखलुपाईणं) चेत्यादिकोग्रंथः सुपन्नत्तेन वतीत्येतत्पर्यवसानोद्योगंतव्यति ॥ १० ॥

इहखलु पंचमदूता जेहिं नोकजइ किरियातिवा अकिरियातिवा सु कडेतिवा डकडेतिवा कल्लाणेतिवा पावएतिवा साहुतिवा सिद्धतिवा असिद्धतिवा एरएतिवा अणिरएतिवा इति अंतसो तणमायमवि ॥११॥

अर्थ—(इहखलु के०) निश्चं आसंसारने विपे (पंचमहभूता के०) पांच महोटा नूत सर्व जगतमां व्यापी रह्यावे (जेहिंनोकळ्ळइकिरियातिवाअकिरियातिवा के०) ते हिज पांच नूते अमे क्रिया अक्रिया सर्व करियें परंतु जेहिं एटले जे ठगो आत्मा ए वे नामे पदार्थेवे ते क्रिया अक्रिया नोकळ्ळइ एटले नथी करतो तथा सुकडेतिवा डुकडेतिवा कळाणेतिवा पावएतिवा साधुतिवा सिद्धितिवा असिद्धितिवा णिरएतिवा अणिरएतिवा एटले सुकृत करणी डुष्कृत करणी कळ्याण कारी क्रिया पापकारी क्रिया साधु एटले नली क्रिया असाधु एटले माठी क्रिया सिद्धि एटले मोह जवा योग्य क्रिया असिद्धि एटले मोह न जवा योग्यक्रिया नरक जवा योग्य क्रिया नरके नजवा योग्य क्रिया ए सर्व आत्मा नथी करतो (अंतसोतणमायमवि के०) ए कारणे सांख्यने मते जे कांइ सूद्धम तृणनु नमाववो.तेनो पण उपदेश पांच नूतज करेवे पण आत्मा सर्वथा कांइ पण नथी करतो ॥ ३१ ॥

॥ टीपिका—सांख्यनास्तिकयोर्मतमाह । इह मते पंच महानूतानि यैर्नोऽस्माकं क्रिया व्यापारता वा नक्रियते सुरुतं डुष्कृतंवा कळ्याणं पापकमिति या साध्वितिवा सिद्धिर्मुक्तिरिति सिद्धिः संसारो नरकोऽनरकस्तिर्यङ्मरामरगतिः । एतत्सर्वं सत्वरजस्तमोरूपा प्रकृतिरेव नूतरूपा करोति । आत्मा केवलमुपनुंके नतु करोति किंचित् । नास्तिकानि प्रायेणापि इहेव सुखदुःखे स्वर्गनरको इत्युच्यत इति । एवमंतश्चतृणमात्रमपि यत्कार्यं तन्नूतैरेव प्रकृतिरूपापन्नैः क्रियते । एवं सांख्यमते आत्मा किंचित्करः । नास्तिकमते तु आत्मनः सर्वथाप्यनावस्ततोऽयोरपि नूतान्येव सर्वकार्यकर्तृणीति ॥ ३१ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सांख्यस्य लोकायतिकस्य चान्युपगमं दर्शयितुमाह । (इहखलुपंच महभूता इत्यादि) इहास्मिन् संसारे द्वितीयपुरुषवक्तव्यताधिकारे वा । खलुशब्दोवाक्या लंकारे । एधिब्यादीनि पंचमहानूतानि विद्यंते महान्ति च तानिच महानूतानि सर्व व्यापितयान्युपगमात् महत्वं । तानिच पंचैव । परस्य पष्ठस्य क्रियाकर्तृत्वेनानन्युपगमाद्यैर्हि पंचनिर्नूतैरन्युपगम्यमानैर्नोऽस्माकं क्रिया परस्पंदात्मिका चेष्टारूपा क्रियते क्रिया वा नि व्यापारतया स्थितिरूपा क्रियते । तथाहि । तेषां दर्शनं सत्वरजस्तमोरूपा प्रकृतिर्नूतात्मनूताः सर्वाअर्थक्रियाः करोति पुरुषः केवलमुपनुंकेऽध्यवसितमर्थं पुरुषश्चेतयतीति वचनात् । बुद्धिश्च प्रकृतिरेव तद्विकारत्वात् । तस्याश्च प्रकृतेर्नूतात्मिकायाः सत्वरजस्तमसां चयापचयान्यां क्रियाक्रिये स्यातामिति कृत्वा नूतेभ्येव क्रियादीनि प्रवर्तते तद्व्यतिरेकेणापरस्यानावादिति ज्ञावः । तथा सुष्ठु कृतं सुरुतमेतच्च सत्त्वगुणाधिक्येन नवति ।

तथा दुष्टं कृतं दुष्कृतमेतदपि रजस्तमसोरुत्कटतया प्रवर्तते । एवं कल्याणमिति वा पापकमिति वा साध्विति वा असाध्विति वा इत्येतत्सत्त्वादीनां गुणानामुत्कर्षानुत्कर्षतया यथा संनयमायोजनीयं । तथेप्सितार्थनिष्ठानं सिद्धिविपर्ययः स्वसिद्धिर्निर्वाणं वा सिद्धिः संसारः संसारिणां तथा नरकः पापकर्मिणां यातनास्थानमनरकस्तिर्यङ्मनुष्यामराणामेतत्सर्वं सत्त्वादिगुणाधिष्ठिता जूतात्मिका प्रकृतिर्विधत्ते । लोकायतानिप्रायेणापीहैव तथा विधसुखदुःखावस्थाने स्वर्गनरकावितौत्येवमंतश्शृणुमात्रमपि यत्कार्यं तद्भूतैरेव प्रथानरूपापन्नैः क्रियते । तथा चोक्तं । सत्त्वं लघुप्रकाशकमिष्टमुपपन्नकं बलं च रजः ॥ गुरुचरणकमेव तमः प्रदीपवच्चार्थतो वृत्तिरित्यादि । तदेवं सांख्यानिप्रायेणात्मनस्तृणकुञ्जीकरोप्यसामर्थ्याद्भोकायतिका निप्रायेण त्वात्मन एवाजावाद्भूतान्येव सर्वकार्यत्वात्कर्तृणीत्येवमन्युपगमस्तानि च समुदायरूपापन्नानि नानास्वभावं कार्यं कुर्वति ॥ २१ ॥

तं च पिद्बुद्देतेणं पुढोनूतसमवातं जाणेज्जा तं जहा पुढवी एगे महपूते आऊ छुच्चे महपूते तेऊतच्चेमहपूते वाऊचउठेमहपूते आगासे पंचमे महपूते इच्चेते पंचमहपूया अणिम्मिया अणिम्माविता अकडा णोकित्तिमा णोक डगा अणाइया अणिहणा अवंजा अपुरोहिता सतंता सासता आय उठा पुण एगे एवमाहु सतो णठि विणासो असतो णठि संनवो ॥ २२ ॥

अर्थ—(तंचपिद्बुद्देतेणंपुढोनूतसमवातंजाणेज्जाके०) ते पांचनूतनो समवाय पृथक् एटले जुदो जुदो जाणवो (तंजहाके०) ते कहेढे. (पुढवीएगेमहपूते के०) पृथवी पर्व तादिक ए एक महानूत जाणवो (आऊछुच्चेमहपूते के०) पाणी नदी सरोवर समुद्रादिकनो ए बीजो महानूत जाणवो (तेऊतच्चेमहपूते के०) अग्नि ते वण्ण अज वाजानो कारण ए त्रीजो महानूत जाणवो (वाऊचउठेमहपूते के०) वायु वृद्ध कंप ननो लक्ष्ण ए चोथो महानूत जाणवो (आगासेपंचमेमहपूते के०) आकाश अब काश लक्ष्ण ए पांचमो महानूत जाणवो (इच्चेतेपंचमहपूया के०) ए पांच महानूत ते (अणिम्मिया के०) ईश्वरादिके नीपजाव्या नथी (अणिमाविता के०) हवे नीपजाववा पण नथी (अकडा के०) कोइना करेला नथी (णोकित्तिमा के०) घटादिकपदार्थनी पेरे रुत्रिम नथी (णोकडगा के०) तेनी निष्पत्तिने विपे अन्य को इनी अपेक्षा नथी (अणाइया के०) तेनी आदि नथी (अणिहणा के०) तेनो अंत नथी (अवंजा के०) अवस्थते समस्त कार्यना करनार जाणवा (अपुरोहिता के०) तेथोने कार्यने विपे प्रवर्त्तावनार कोइ नथी (सतंता के०) स्वाधीनढे (सा

सता के०) शाश्वता ठे (आयत्त के०) आत्मा ठे जेने ठछे एवा ए पांचमहानूत
जाणवा (पुणएगेएवमाहु के०) एक वली एम कहेठे (सतोणठिविणासोके०)
ठतो विद्यमान पदार्थ तेनो विनाश नथी (असतोणठिसंजवो के०) अविद्यमान शशशृं
गादिकनो उत्पत्तिनो संजव नथी ए कारणे सांख्य दर्शनवालो आत्माने कर्त्ता नथी मान
तो जो आत्मा कर्त्ता होय तो अठति वस्तु उपजावे ते कारणे आत्मा कर्त्ता नथी. ॥११॥

॥ दीपिका—तं च जूतानां समवायं पृथग्भूतपदोद्देशेन जानीयात् । तद्यथा । पृथिव्यै
का महानूतमित्यादि । एषां कायाकारतया यः समवायः सएकत्वे लक्ष्यते । इत्येतानि
पंच महानूतान्यनिर्मितानि कालेश्वरादिना केनचिदकृतानि परेणाऽनिर्मापयितव्यानि अ
कृतानि विश्रसापरिणामेन निष्पन्नत्वात् । तथा न घटवत्कृत्रिमाणि अनादीनि अनि
धनानि आद्यंतरहितानि अयं व्यान्यवश्यकार्थकर्तृणि न विद्यते पुरोहितः कार्यं प्रतिवर्त
यिता येषां तान्यपुरोहितानि स्वतंत्राणि शाश्वतानि नित्यानि आत्मपद्यानि पंच महानूता
नीत्येकशब्दः । सांख्यानामात्मा किंचित्करः । नास्तिकानांतु कायाकारपरिणतानि जूता
न्येवानिष्कचैतन्यान्यात्मव्यपदेशं लज्जते । तदेवं सांख्यमते सतोविद्यमानस्य प्रधा
नादेर्नास्तिविनाशोऽसतः शशविणादेर्नास्ति संजवः । यदुक्तं । नासतो जायते नावो
नाजावो जायते सत इति ॥ ११ ॥

॥ टीका—तंच तेषां समवायं पृथग्भूतपदोद्देशेन जानीयात् । तद्यथा । पृथिव्यैका
काठिन्यलक्षणा महानूत । तथा पोऽवलक्षणा महानूत तथा तेजऽओद्योतलक्षणा तथा
वायुर्धृतिंकपलक्षणा तथा वागह्वानलक्षणा सर्वव्यापारभूतमाकाशमित्येवं पृथग्भूतपदो
द्देशेन कायाकारतया यस्तेषां समवायः सएकत्वेपि लक्ष्यते इत्येतानि पूर्वोक्तानि पृ
थिव्यादीनि संख्याद्युपादोयमाना संख्यांतरं निवर्तयतीति कृत्वा नन्यूनानि नाप्यधिका
नि विश्वव्यापितया महान्ति त्रिकालजवनाभूतानि । तदेवमेतान्येव पंच महानूतानि प्रकृ
तेर्महान् महतोर्हकारस्तस्माच्च गणः षोडशकस्तस्मादपि षोडशकात्पंचन्यः पंचजूनानी
त्येवं क्रमेण व्यवस्थितान्यपरेण लोकेश्वरादिना केनचिदनिर्मितान्यनिष्पादितानि । तथा
परेणा निर्मापयितव्यानि तथा कृतानि न केनचित्तानि कियंते । अत्रेधधनुरादिवद्विस्सा
परिणामेन निष्पन्नत्वान्तथा न घटवत्कृत्रिमाणि कर्तृकरणव्यापारसाध्यानि ननवंतीत्य
र्थः । तथा पराजावतया नोनैव कृतकानि । अपेक्षितपरव्यापारस्वजावनिष्पत्तौ जावः
कृतक इति व्यपदिश्यते । तानि च विस्त्रसापरिणामेन निष्पन्नत्वात्कृतकव्यपदेशनांजि न
जवंति तथा नाद्यनिधनानि अयं व्यान्यवश्यकार्थकर्तृणि तथा न विद्यते पुरोहितः कार्यं

प्रति प्रवर्तयिता येषां तान्यपुरोहितानि स्वतंत्राणि स्वकार्यकर्तृत्वं प्रत्यपरनिरपेक्षाणि शश्वतानि नित्यानि वा नकदाचिदनीदृशं जगदिति वचनात्तदेव नूतानि पंच महा नूतान्यात्मपष्ठानि । पुनरेके एवमादुरात्मावा किंचित्कारः सांख्यानां लोकायतिकानां पुनः कायाकारपरिणतान्येव नूतान्यजिब्यकचेतनानि आत्मव्यपदेशं नजंतइति । तदेवं सांख्यानिप्रायेण सतोविद्यमानस्य प्रधानादेर्नास्ति विनाशोऽत्यंतानावरूपोनाप्यसतः शश्विपाणादेः संचवः समुत्पत्तिरस्ति कार्यस्य विद्यमानस्यैवोत्पत्तिरिष्टा नासतः सर्वस्मात्सर्वस्योत्पत्तिप्रसंगात् । तथाचोक्तं । नासतो जायते जावोऽनाजावो जायते सतइत्यादि तथा असतः खरविपाणादेरकरणादुपादानकारणस्यच मृत्पिंडादेर्यदार्थिनोपादानादिन्यश्च हेतुन्यः कारणे सत्कार्यवादः ॥ २१ ॥

एतावतावजीविकाए एतावतावअष्टिकाए एतावतावसबलोए ए
ते मुहं लोगस्स करणयाए अवियंतसो तणमायमवि ॥ २३ ॥

अर्थ—(एतावतावजीविकाए के०) ते सांख्य एम कहेने के जीविकाय जे ठे एटलोज पांच नूत जाणवो कार्यनो करनार पण एटलोज जाणवो (एतावतावअष्टिकाए के०) वली एटलोज अस्तिकाय टाली बीजो पदार्थ पण कोइ नथी (एतावतावसबलोए के०) एटलोज सर्वलोक पांचनूत आत्मिक जाणवो (एतंमुहंलोगस्सकरणयाए के०) लोकने करवे एहिज मुख्य प्रधान कारण जाणवो (अवियंतसोतणमायमवि के०) त ए मात्र कार्यजुं करनार पण ए पांचनूत टाली बीजो कोइ नथी ॥ २३ ॥

॥ टीपिका—एतावानेव नूतमात्रएव जीविकायः । एतावानेवास्तिकायोनापरः कश्चित्पदार्थः एतावानेव सर्वलोकः । तथा एतदेव पंचनूतास्तित्वे मुख्यं कारणं लोकस्य सांख्यस्य हि प्रधानात्मन्यामृष्टेरुत्पत्तिर्नास्तिकस्यतु नूतान्येवांतशस्तृणमात्रमपि कार्यं कुर्वति ॥ २३ ॥

॥ टीका—तदेवमेतावानेव तावदिति सांख्योलोकायतिकोवा माध्यस्थ्यमवलंब्यमानएव मेवाह । तद्यथा । निर्युक्तिनिर्विचार्यमाणस्तावदेतावानेव जीविकायोयुक्त पंचमहानूतानि यतस्तान्येव सांख्यानिप्रायेण प्रधानरूपतापन्नानि सत्त्वादिगुणोपचयापचयान्यां सर्वकार्यकर्तृत्वात्मा वा किंचित्करत्वादसत्कल्पएव लोकायतस्यतु सनास्त्येवेत्यतएतावानेव नूतमात्रएव जीविकायस्तथा एतावानेव नूतास्तित्वमात्रएवास्तिकायोनापरः कश्चित्तीर्थि कानिप्रेतः पदार्थोस्तीति । तथा एतावानेव सर्वलोकोयुक्त पंचमहानूतानि प्रधानरूपा पन्नान्यात्मा चाकर्ता निर्गुणः सांख्यस्य लोकायतिकस्यतु पंचनूतात्मकाएव लोकास्तदतिरिक्तस्यापरस्य पदार्थस्याजावादिति । तथा एतदेव पंचनूतास्तित्वं मुख्यं कारणं लोक

स्यैतदेव चरणकरणतया सर्वकायेषु व्याव्रियते । तथाहि । सांख्यस्य प्रधानात्मन्यां सु
ष्टिरुपजायते । लोकायतिकस्य तु जूतान्येवांतस्तृणमात्रमपि कार्यं कुर्वति तदतिरिक्तस्या
परस्यानावादिति जावः ॥ ३३ ॥

से किणंकिणावेमाणे हणंघायमाणे पयंपयावेमाणे अविअंतसो पुरिस
मविक्रिणित्ता घायइत्ता एउं पि जाणाहिं एण्डिउदोसो ते एो एवं विण्णडिवे
देंति तंजहा किरियाइवा जाव णिरएइवा एवंते विरूवरूवेहिं कम्म
समारंजेहिं विरूवरूवाइं कामजोगाइं समारंजंति जोयणाए एवमेव
ते अणारिया विण्णडिवन्ना तं सदहमाणा तं पत्तियमाणा जावइति ते एो
हच्चाए एोपाराए अंतरा कामजोगेसु विसप्पा दोच्चे पुरिसजाए पंचम
हप्पुतिएत्ति आहिए ॥ २४ ॥

अर्थ-हवे एक वादी एम कहेते के आत्मा सर्वथापि नथी बली एक वादी एम क
हेते के आत्माते परंतु क्रिया कांड करतो नथी तो तेने मते आत्माने छुनाछुन कर्म
नो बंध नथी एवो देवाडेते (सेकिणंकिणावेमाणे के०) ते क्रियानो अर्थी पुरुष
कोइएक जातनो क्रियाणो लेतो अथवा अन्य पाशे लेवरावतो (हणंघायमाणे के०)
तथा प्राणीउने हणतो अथवा अनेरा पाशे हणावतो (पयंपयावेमाणे के०) पचन पाच
नादि क्रिया पोते करतो अथवा अनेरा पाशे करावतो थको (अविअंतके०) पण निश्चेकरी
जाणो (सोपुरिसमविक्रिणित्ताके०) अथवा ते पुरुष पंचेइने मोले वेचातु छेइने (घायइ
त्ताके०) हणतो थको (एउं पिजाणाहिंके०) अर्हीयां पण ते एउं जाणो के (एण्डिउदोसो
के०) ते हिंसाना दोषनो विजागी न थाय एवो जाणी यथाहंदे हिंसादिक सावद्य व्यापा
रमां प्रवर्त्ते (तेणोएवंविण्णडिवेदेंतिके०) ते बापडा भूख एटलो न जाणो छुं नजाणो (तंज
हाके०) ते कहेते (किरियाइवाके०) क्रिया एटले रूडो अनुष्ठान ते नजाणो (जावणिरए
इवाके०) ज्यां छुथी नरक नजाणो एम सर्व पूर्ववत् जाणवो (एवंतेविरूवरूवेहिं के०)
एम ते नाना प्रकारना (कम्मसमारंजेहिंके०) कर्मनो समारंज करता (विरूवरूवाइंका
मजोगाइंसमारंजंति के०) न्हाना प्रकारना कामजोगेने समारंजे (जोयणाए के०)
आहारने अर्थे जोगवता (एवमेवतेअणारियाविण्णडिवन्ना के०) एरीते ते अनार्य पो
तानो धर्म रूडो करी प्ररूपता कामजोगेने विपेसुह्वाणा थका (तंसदहमाणा के०) ते
पाखंडी धर्म ने सदहता थका (तंपत्तियमाणा के०) तेनी प्रतीत करता थका (जाव
इतिते के०) ज्यां छुथी ए प्रकारे ते (एोहच्चाए के०) तीरे पण रह्या नही

अने (एोपाराएके०) पार पण पाम्या नही इहलोक परलोकथी त्रष्ट थया थका (अं तराकामजोगेसुविस्मृ के०) विचाले कामजोगने विपे संसार मांहेज खूता रहे पण पुंनरक कमल सरखा राजाने उदरी शके नही, (दोच्चेपुरिसजाए के०) ए बीजो पुरुष जात (पंचमहपूतिपतिआहिए के०) ए पंचमहानूतिक नामे कह्यो. ॥ २४ ॥

॥ टीका—आत्मनोऽकिंचित्करत्वात्सांख्यमतेऽस्तवान्नास्तिकमते न कर्मनिर्बंधइत्याह । सक्रयार्थी पुरुषः क्रीणन् किंचिदस्तु मूल्येन गृह्णन् परं क्रीणयन् मूल्येन ग्राहयन् तथा प्राणिनोन्नन् हिंसन् परैर्धातयन् तथा पचन् पाचयन् एतानि कुर्वतो न्यानप्यनुजानन्नप्यं तंशः पुरुषमपि पंचेंद्रियं विक्रीय हत्वा घातयित्वाऽत्रापि पंचेंद्रियवधे नास्ति दोषः । अत्रैवं जानीहि किंपुनरेकेंद्रियवधइत्यपिशब्दार्थः । ततस्ते नैवैतद्विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । तद्यथा । क्रिया बलनात्मिका सावद्यानुष्ठानरूपा अक्रिया स्थानरूपा यावदेवमेव विरूपविरूपैर्नाना रूपैः कर्मसमारंजैः सावद्यानुष्ठानैर्विरूपरूपान्नानाप्रकारान् कामोपजोगान् समारंजते स्वयं अन्याश्च कारयन्ति नास्त्यत्र दोषइति प्रतार्थ एवमेव तेऽनार्याविप्रतिपन्नाविरुद्धं मार्गं प्रति पन्नास्तमात्मीयं धर्मं श्रद्धाणाद्यात्मीयांगीकारं रोचयंतस्तद्धर्मस्याख्यातारं प्रशंसयंतः । तद्यथा । स्वाख्यातोन्नवता धर्मइत्यादितावन्नेयं । यावदंतरा कामजोगेपु विपस्माइह परलोकत्र घानात्मत्राणाय नापि परेषामिति द्वितीयः पुरुषजातः पंचमहानूतिकोव्याख्यातः ॥ २४ ॥

॥ टीका—सचैवंवाचेकत्रात्मनोऽकिंचित्करत्वादन्यत्र वात्मनोस्तवादसदनुष्ठानैरप्यात्मा पापैः कर्मनिर्भेदव्यतइति दर्शयितुमाह (सेकिणमित्यादि) सेतियः कश्चित्पुरुषः क्रयार्थी क्रीणन् किंचित् क्रयेण गृह्णन्स्तथापरं क्रापयन्स्तथाहि प्राणिनोन्नन् हिंसन् तथा परैर्धातयन् व्यापादयन् तथा पचन् पाचनादिकां क्रियां कुर्वन्स्तथाऽपरैश्च पाचयन् । अस्य चोपलक्षणाार्थत्वात् क्रीणतः क्रयतोन्नतोधातयतः पचतः पाचन्तश्चापरांस्तथाप्यंतशः पुरुषमपि पंचेंद्रियं विक्रीय घातयित्वापि पंचेंद्रियघाते नास्ति दोषोत्रैवंजानीहि अथगच्छ किंपुनरेकेंद्रियवनस्पतिघातइत्यपिशब्दार्थः । ततश्चैवंवादिनः सांख्यावादस्पत्याया नोनैवैतद्वद्वप मार्गं विप्रतिवेदयन्ति जानन्ति । तद्यथा । क्रिया परिस्पंदात्मिका सावद्यानुष्ठानरूपाएवमक्रिया स्थानादिलक्षणा यावदेवमेव विरूपरूपैरुच्चावचैर्नानाप्रकारैर्जलस्नानावगाहनादिकैस्तथा प्राण्युपमर्दकारिभिः कर्मसमारंजैर्विरूपरूपान्नानाप्रकारान् सुरापानमांसनक्षणागम्यागमनादिकान् कामोपजोगान् समारंजते स्वतः परांश्चोदयन्ति नास्त्यत्र दोषइत्येवं प्रतार्यास्तत्कारणाय प्रेरयन्तेयं च तेऽनार्याअनार्यकर्मकारित्वादार्यान्मार्गादिरुद्धं मार्गं प्रतिपन्नाः । तथाहि । सांख्यानामचेतनत्वात्प्रकृतेः कार्यकर्तृत्वं नोपपद्यते । अचेतनत्वं तु त

स्याश्चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमिति वचनात् आत्मैव प्रतिबिंबोदयन्यायेन करिष्यतीति चेत्
 दपि न युक्तिसंगतं । यतोऽकर्तृत्वादात्मनो नित्यत्वाच्च प्रतिबिंबोदये न युज्यते । किंचानि
 त्यत्वात्प्रकृतेर्महदादिविकारतया नोत्पत्तिः स्यात् । अपिच । नासतो जायते जावो नाजा
 वो जायते सतश्चाद्यन्युपगमात्प्रधानात्मनोरेव विद्यमानत्वान्महदहंकारादेरनुत्पत्तिरेवैक
 त्वाच्च प्रकृतेरेकात्मवियोगे सति सर्वात्मनां वियोगः स्यादेकसंबंधेवा सर्वात्मनां प्रकृतिसंयो
 गो न पुनः कस्य चित्तत्त्वपरिज्ञानात् प्रकृतिवियोगे मोक्षोऽपरस्य तु विपर्ययात्संसारइत्येवं
 जगदैचित्र्यं नस्यादात्मनश्चाकर्तृत्वे तत्कृतौ बंधमोक्षौ नस्यातामेतच्च दृष्टेबाधितं नापि
 कारणे सत्कार्यवादो युक्तिरनुपपाद्यमानत्वात् । तथाहि । मृत्पिण्डावस्थायां घटोत्पत्तेः
 प्राग्घटसंबंधानां कर्मण्यव्यपदेशानामजाबाद्धटार्थिनां च क्रियासु प्रवृत्तेर्न कारणे कार्यमि
 ति लोकायतिकस्यापि नूतानामचेतनत्वात्कर्तृत्वानुपपत्तिः । कायाकारपरिणतानां चै
 तन्यानिव्यक्त्यन्युपगमे च भ्रष्टाजावप्रसंगः स्यात्स्मान्न पंचनूतात्मकं जगदिति स्थितं ।
 अपि चेदं ज्ञानं स्वसंविचित्सिद्धमनात्मधर्मिणमुपस्थापयति । न च नूतान्येवं धर्मित्वेन
 परिकल्पयितुं युज्यंते तेपामचेतनत्वादथ कायाकारपरिणतानां चैतन्यधर्मो न विव्यती
 त्येतदव्ययुक्तं । यतः कायाकारपरिणामएव तेपामात्मानमधिष्ठातारमंतरेण न जवितुम
 र्हति निर्देहतुक्त्वप्रसंगाद्भिर्देतुक्त्वेवं नित्यं सत्त्वमसत्त्वंवा स्यादिति । तदेवं नूतव्यक्त
 आत्मा तस्मिंश्च सति सदनुष्ठानतः पुण्यपापे ततश्च जगदैचित्र्यसिद्धिरिति । एवं व्यवस्थि
 ते तेऽनार्याः सांख्यालोकायतिकावा पंचमं हानूतप्रधानान्युपगमेन विप्रतिपन्नायत्कुर्यु
 स्तद्वर्शयितुमाह । (तत्सद्वहमाणा इत्यादि) तमात्मीयमन्युपगमं ये चोक्तया नीत्या निर्युक्ति
 कत्वमपि श्रद्धधानाः पंचमहानूतात्मप्रधानस्य सर्वकार्याणि उपगच्छन्ति । तदेव च सत्य
 मित्येवं प्रतिपादयंतः प्रतिपद्यमानास्तदेव चात्मीयमन्युपगमं रोचयंतस्तद्धर्मस्याख्यातारं
 प्रशंसयंतः । तद्यथा । स्वाख्यातो नवता धर्मोऽस्माकमयमत्यंतमनिप्रेतइत्येवं ते तदव्यव
 सायाः सावधानुष्ठानेनाप्यधर्मो न जवतीत्यव्यवसायिनः स्त्रीकामेषु मूर्छिता इत्येवं पूर्ववज्ज्ञे
 यं । यावत्तदंतरे कामजोगेषु विपस्ना ऐहिकामुष्मिकोजयकार्यत्रयानात्मत्राणाय नापि परेपा
 मिति । जवत्येवं द्वितीयः पुरुषजातः पंचमहानूतान्युपगमिको व्याख्यातइति ॥ १४ ॥

अहावरे तच्चे पुरिसजाए ईसरकारणिए इति आहिऊइ इह खलु पासा
 दीणंवा संतेगतिया मणुस्सा जवति अणुपुवेणं लोयं उववन्ना तं आरि
 यावेगे जाव तेसिंचणं मढंते एगे राया जवइ जाव सेणावइपुत्ता तेसिं
 चणं एगतीए सट्ठा जवइ कामं तं समणाय माहणाय पद्धारिसुगमणाए
 जाव जहा मए एसधम्ममे सुअरकाए सुपन्नंते जवइ ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे अपर त्रीजो पुरुष जात कहेवे जे ईश्वर लोकनो करनार ठे एवुं मानेवे ते मते एने ईश्वर कारणिक कहेवे खलु इति निश्चं आ मनुष्य लोकने विषे पूर्वोक्तरीते पूर्वादिक चार दिशिये कोइएक मनुष्य होय ते अनुक्रमे लोक मांहे उपना तेमां कोइ एक आर्य देशना उपना ते ज्यां सुधी महोदो राजा होय तेने परपदा होय ते वज्री ज्यां सुधी सेनापतिना पुत्र इत्यादिक परखदा सुधी कहेवुं तेमांहे कोइ एक धर्मनी श्रद्धावान होय धर्मार्थी होय तेने धर्मार्थी जाणीने श्रमण ब्राह्मण मली धर्म प्रतिबोध वा निमित्ते आलोचने ते पूर्वोक्त राजादिकने संमुख जइने अंहीं यावत् पूर्वोक्त रीते सजादिकनु प्रस्ताव सर्व कहेवो पठीते राजादिकने तेईश्वरकारणिक पुरुष आवी पोता नो स्वाख्यात सुप्रज्ञ धर्म वर्णवेवे. ॥ १५ ॥

॥ टीपिका—अथापरस्तृतीयः पुरुषजातईश्वरोजगतः कारणं यस्य तईश्वरकारणिक आत्माऽद्वैतवादी व्याख्यायते । (इह खलु इत्यादि) प्राच्यादिषु दिक्षु एकस्यां दिशि स्थितः कश्चिदेवं ब्रूयात् । यथा राजानमुद्दिश्य तावद्यावत्स्वाख्यातः सुप्रज्ञसो धर्मो न वति ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतमीश्वरकारणिकमधिकृत्याह । (अहावरे इत्यादि) अथ द्वितीयपुरुषानंतरं तृतीयईश्वरकारणिकव्याख्यायते । समस्तस्यापि चेतनाचेतनरूपस्य जगतईश्वरकारणं । प्रमाणं चात्र तनुचुवनकरणादिकं धर्मित्वेनोपादीयते ईश्वरकर्तृकमिति साध्यो धर्मः संस्थानविशेषत्वात्कूपदेवकुलादिवत्तथा स्थित्वा प्रवृत्तेर्वास्यादिवत् । उक्तं च । अज्ञो जंतुरनीशः स्यात्, दात्मनः सुखदुःखयोः ॥ ईश्वरप्रेरितो गच्छेत्, स्वर्गं वा श्वन्नमेव वा इत्यादि । तथा पुरुष एवेदं यद्भूतं यच्च जग्यमित्यादि । तथा चोक्तं । एक एव हि ज्ञातात्मा ज्ञाते ज्ञाते प्रतिष्ठितः ॥ एकधा बहुधा चैव दृश्यते जलचं इव दित्यादि । तदेव मीश्वरकारणिक आत्मा द्वैतवादी वा तृतीयः पुरुषजातव्याख्यायते । (इह खलु इत्यादि) इहैव पुरुषजातप्रस्तावे । खलु शब्दो वाक्यालंकारे । प्राच्यादिषु दिक्ष्वन्यतमस्यां व्यवस्थितः कश्चिदेवं ब्रूयात् । तद्यथा । राजानमुद्दिश्य तावद्यावत्स्वाख्यातः सुप्रज्ञसो धर्मो न वति ॥ १५ ॥

इह खलु धम्मा पुरिसादिया पुरिसोत्तराया पुरिसप्पणीया पुरिससंजूया पुरिसपक्कोतिता पुरिसअजिसमप्पागया पुरिसमेव अजिज्जूय चिधंति सेजहा णामए गंभेसिया सररीरे जाए सररीरे संवुद्धे सररीरे अजिसमप्पागए सररीरे मेव अजिज्जूय चिधंति एवमेव धम्मा पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिज्जूय चिधंति सेजहा णामए अरइसिया सररीरे जाया सररीरे संवुद्धा सररीरे अ

जिसमसुगया सरीरमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा णामए वम्मएसिया पुढविजाए पुढविसंवुद्धे पुढविअजिस्समसुगए पुढविमेव अजिन्नुय चिठइ एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा णामए रुक्के सिया पुढविजाए पुढविसंवुद्धे पुढविअजिसमसुगए पुढविमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा णामए पुक्करिणी सिया पुढविजाया जाव पुढविमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा णामए उदगपुक्कल्लेसिया उदगजाए जाव उदगमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति सेजहा णामए उदगबुब्बुएसिया उदगजाए जाव उदगमेव अजिन्नुय चिठंति एवमेव धम्मावि पुरिसादिया जाव पुरिसमेव अजिन्नुय चिठंति ॥ १६ ॥

अर्थ—(इहखलुधम्मापुरिसादियाके०) आ संसारने विपे. खलु एवे वाक्यालंकारे धर्म जे सचेतना अचेतनारूप स्वभाव ते पुरुषादिक जाणवा एटले एम कथुंजे एनी आदिहुं करनार पुरुष शब्दे ईश्वरठे तेकारणो पुरुषादिक एम पाठ कहाँ तथा (पुरिसोत्तरायाके०) पुरुष जेने उत्तर एटले प्रधानठे तथा (पुरिसप्पणीया के०) पुरुष प्रणीत एटले ए नो अधिष्ठाता पण पुरुष ईश्वरजठे तथा (पुरिससंजूयाके०) पुरुष थकीज वपना (पुरिस भज्जोतिता के०) पुरुषजे ईश्वर तेणुंज प्रगट कखा जेम ब्रवीष मणी अने सुवार्दिके घटपटादिक पदार्थ प्रगट कखा तेनी पेरे जाणी लेवुं (पुरिसअजिसमसुगया के०) जीवने जन्म जरा मरण रोग शोक वर्ण गंध रस स्पर्श सूचिपणो ए अनागतादिक धर्म ते सर्व पदार्थ ईश्वरना अनुगामीठे (पुरिसमेवअजिन्नुयचिठंति के०) किंवहुंवा ए सर्व पुरुषनेज व्यापीने रहेठे (सेजहाणामए के०) ए अर्थ उपर दृष्टांत देखाडेठे जेम णाम एवे संज्ञावनाये (गंमेसिया सरीरेजाएके०) पुरुषने शरीरे गंम एटले गुंवडो रोग विशेष थाय ते तेज शरीरने विपे वपनो (सरीरेसंवुद्धे के०) तेज शरीरने विपे वृद्धि पाम्यो (सरीरे अजिसमसुगए के०) शरीरने पठवाडेज अनुगत गामिठे (सरीरमेवअजिन्नुयचिठंति के०) शरीरने विपेज व्यापि रहेठे पण तेनो अवयव शरीर थकी बाहेर नथी (एवमेव के०) एमज (धम्मावि के०) ए पदार्थ मात्रजेठे ते पण (पुरिसादिया

के०) पुरुष जे ईश्वर ते थकी उत्पन्न थया ते (जावअजिनीयचिंतित के०) यावत् ईश्वरनेज व्यापि रहेते परंतु ईश्वर थकी कांइ छुदा नथी.

वली बीजो दृष्टांत कहेते. जेम (अरइसियाके०) अरति एटले चित्तनो उद्वेग पणो ते शरीर थकीज उपजे अने शरीर थकीज वृद्धि पामे अने शरीर मांहेज व्यापि रहेते तेम ए धर्म जे पदार्थ ते पण पुरुष थकीज उपजे पुरुष थकीज वृद्धि पामे अने पुरुष मांहेज व्यापिरहेते वली बीजो दृष्टांत कहेते. (वम्मिएसियाके०) जेम वम्मिजे पृथ्वी तेनो वि कार होय ते पृथ्वीने विपेज उपजे पृथ्वी थकीज वृद्धि पामे अने पृथ्वीने विपेज व्यापिने रहे तेम ए धर्म अने पुरुषादिक पण जाणी लेवा वली चौथो दृष्टांत कहेते. जेम कोइएक वृद्ध होय ते पृथ्वी थकी उपजे पृथ्वीने विपेज वृद्धि पामे अने पृथ्वीनेज व्यापि रहे तेम ए धर्म अने पुरुषादिक पण जाणी लेवा. वली पांचमो दृष्टांत कहेते. जेम पुष्करिणी होय ते पृथ्वी थकी उपजे पृथ्वी थकी वृद्धि पामे अने पृथ्वीने विपेज व्यापि रहे तेम ए पदार्थ अने पुरुषादिक पण जाणी लेवा. वली छठो दृष्टांत कहेते. जेम घणा पाणी मांहे कमल होय ते कमल जल थकी नीपजे जल थकीज वृद्धि पामे अने जल मांहेज व्यापि रहे तेमज ए पदार्थ पण ईश्वर थकीज नीपजे ईश्वर थकीज वृद्धि पामे अने ईश्वरनेज व्यापि रहे वली सातमो दृष्टांत कहेते. जेम पाणीतुं बुदबुदो होय ते जल थकीज नीपजे जल थकीज वृद्धि पामे अने जल मांहेज व्यापि रहे तेम ए पदार्थो सर्व ईश्वर थकीज उपजेते इत्यादिक सर्व जाणी लेवुं ॥ २६ ॥

॥ दीपिका—इह खलु धर्माः स्वनावाश्चेतनाचेतनरूपाः पुरुषईश्वरआत्मा वा कारणमादिर्येषां ते पुरुषादिकाईश्वरकारणिकाआत्मकारणिकावा तथा पुरुषएव उत्तरं कार्ययेपांते पुरुषोत्तरास्तथा पुरुषेण प्रणीताः पुरुषेण द्योतिताः प्रकाशीकृतायथा सूर्येण पटादयः । ते च धर्माजीवानां जन्ममरणरोगशोकादयः । अजीवधर्मास्तु मूर्तेऽव्याणां वर्णगंधरसस्पर्शाः । अमूर्तेऽव्याणां धर्माधर्माकाशानां गत्यादिकाधर्माः सर्वेपीश्वरकृताः । आत्माद्वैतवादे चात्मविवर्ताः । सर्वेऽप्येते पुरुषमेवान्जिनूय व्याप्य तिष्ठन्ति । अत्रार्थे दृष्टांतान् बहूनाह । (सेजहानामएइत्यादि) सेजहा तद्यथा । नामेति संज्ञावनायां । गंडं स्यात् । संज्ञाव्यते हि प्राणिनां कर्मवशगानां गंडादिरोगइति । गंडं च शरीरे जातं शरीरावयवजूनतं तथा शरीरे वृद्धिमुपगतं शरीरवृद्ध्या तस्य वृद्धिरिति । शरीरेऽजिसमत्वागत्वं न तदवयवोपि शरीरात्पृथक्जूनतइति । शरीरमेवान्जिनूय पीडयित्वा तिष्ठति । एवमेव येऽमी धर्माश्चेतनाचेतनरूपास्ते सर्वेपीश्वरकर्तृकाः । न ते ईश्वरात्पृथक्कर्तुं न शक्यन्ते यथा गंडं शरीरविकारजूनतं तद्विनाशे च शरीरमेव तिष्ठति एवं धर्माः पुरुषादिकाः पुरुषवि

काररूपान पुरुषात् पृथग्जन्वन्ति तद्विकारापगमे चात्मानमेवाश्रित्य तिष्ठन्ति । एवमन्यदृष्टान्ताद्यपि जाव्याः । (सेजहेत्यादि) अरतिश्चित्तोद्देगरूपा साच शरीरजातेत्यादि । यथावा वल्मीकं पृथिवीविकाररूपं पृथिव्यां जातमित्यादि । एवं सर्वमीश्वरकारणिकमात्मविवर्तेरूपं वा । यथा वा वृद्धोऽशोकादिः पृथिवीजातः । यथा वा पुष्करिणीतडागरूपा पृथिव्यामेव जातेत्यादि प्राग्वत् । तथा उदकपुष्कलमुदकप्राचुर्यं मुदकजातमित्यादि यथावा उदकबुद्बुदइत्यादि सुगमं ॥ २६ ॥

॥ टीका-तच्चायं । इह खलु धर्माः स्वजावाश्वेतनाचेतनरूपाः पुरुषईश्वरव्यात्मावा कारणमादिष्येपांते पुरुषादिकाईश्वरकारणिकाआत्मकारणिकावा तथा पुरुषएवोत्तरं कायं येपांते पुरुषोत्तरास्तथा पुरुषेण प्रणीताः सर्वस्य तदधिष्ठितत्वात् तदात्मकत्वाद्वा तथा पुरुषेण द्योतिताः प्रकाशीकृताः प्रदीपमणिसूर्यादिनेव घटपटादयइति । तेच धर्मा जीवानां जन्मजरामरणव्याधिरोगशोकसुखदुःखजीवनादिकाः । अजीवधर्मास्तु मूर्तिमतां इव्याणां वर्णगंधरसस्पर्शाश्चमूर्तिमतां इव्याणां धर्माधर्माकाशानां गत्यादिकाधर्माः । तवैपीश्वरकृताव्यात्मावैतवादेवाऽत्मविवर्ताः सर्वेप्येते पुरुषमेवानिजून्य व्याप्य तिष्ठन्ति । अस्मिन्नर्थे दृष्टान्तानाविर्जावयन्नाह । (सेजहाणामइत्यादि) सेजद्वस्तब्धार्थे । नामशब्दः संजावनायां । तद्यथा । नाम गंडं स्याद्भवेत्संजाव्यते च शरीरिणां संसारांतर्गतानां कर्मवशगानां गंडादित्तमुद्भवस्तच्च शरीरे जातं शरीरावयवसंजूनं तथा शरीरे वृद्धिमुपगतं शरीराजिवृद्धौ च तस्याजिवृद्धिस्तथा शरीरेऽनिसंबंधागतं शरीरमानिमुख्येन व्याप्य व्यवस्थितं न तदवयवोपि शरीरात्पृथग्जूनतइति जावः । तथा शरीरमेवानिजून्यानिमुख्येन पीडयित्वा तिष्ठति । यदिवा तदुपशमे शरीरमेवाश्रित्य तज्जंडं तिष्ठति न शरीराद्वहिर्नवति । एतदुक्तं नवति । यथा तत्पिष्टकं शरीरैकदेशजूनं नयुक्तिशतेनापि शरीरात्पृथग्दर्शयितुं शक्यते एवमेवामी धर्माश्वेतनाचेतनरूपास्ते सर्वेपीश्वरकर्तृकान ते शरीरात्पृथक्कर्तुं पायंते । यदिवा सर्वव्यापिनआत्मनस्त्रैलोक्योदरविवरवर्तिपदार्थात्मनोये केचन धर्माः प्रादुर्पन्ति ते पृथक्कर्तुं नशक्यंते तथा तज्जंडं शरीरविकारजूनं तदपृथग्जूनं तदिनाशेच शरीरमेवावतिष्ठते । एवमेव सर्वेपि धर्माः पुरुषादिकाः पुरुषकारणिकाः पुरुषविकाररूपा नपुरुषात्पृथग्जवितुमर्हन्ति तद्विकारापगमेवाऽत्मानमेवाश्रित्यावतिष्ठन्ति न तस्माद्वहिर्नवन्तीति शास्त्रेच दृष्टान्तप्राचुर्यमविरुद्धं । यदिवाऽस्मिन्नर्थे बहवोदृष्टान्ताः संजवन्तीश्वरकर्तृत्ववादस्यावैतवादस्यच सुप्रतिष्ठत्वादृष्टान्तबहुत्वमित्याह । (सेजहाइत्यादि) तद्यथा नामारतिश्चित्तोद्देगलक्षणः स्याद्भवेत् । साच शरीरजाताइत्यादि गंडवन्नेया । दार्ष्टान्तिकेप्येवमेव सर्वे धर्माः पुरुषादिकाः पुरुषप्रजवाइत्यादिपूर्ववन्नेयं । तथा यथा नाम वल्मीकं पृथ्वीविकार

रूपं स्यात्तच्च पृथिव्यां जातं पृथिवीसंबद्धं पृथिव्यनिसंबंधागतं पृथिवीमेवानिसंनूय तिष्ठत्येवं दार्ष्टीतिकेप्यायोज्यं । एवमेव यदेतच्चेतनरूपं तत्सर्वमीश्वरकारणिकमात्मविवर्तरूपं वा नात्मनः पृथग्नवितुमर्हति पृथिव्यां बल्मीकवत्तथा तद्यथा नाम वृहोऽशोकादिकः स्यात्तच्च पृथिवीजातइति दृष्टान्तदार्ष्टीतिके पूर्ववदायोज्ये । तद्यथा । नामपुष्करिणी स्यात्तडागरूपा नवेत्साच पृथिव्यामेव जातेत्यादि प्राग्वच्चर्चस्तथा तद्यथा नामपुष्कलं प्रचुरमुदकं पुष्कलमुदकप्राचुर्यं तच्च तद्वर्मेत्वाद्दुकमेव यावद्दुकमेवानि नूय तिष्ठत्येवं दार्ष्टीतिकेप्यायोज्यं । तथा तद्यथा नामोदकबुद्बुदः स्यादत्रापि दृष्टान्तदार्ष्टीतिके न तस्मादवयविनः पृथग्नूतइति सुगमं ॥ २६ ॥

जंपिय इमं समणाणं णिग्गंथाणं नुद्धिदं पणियं वियं जियं ड्वालसंगं गणपिमयं तंजहा आयारो सूयगडो जाव दिछिवातो सबमेवं मिन्हा ए एयं तहियं एएयं आहातहियं इमं सच्चं इमं तहियं इमं आहातहियं एवं सन्नं कुर्वन्ति ते एवं सन्नं संठवेन्ति ते एवं सन्नं सोवध्वयन्ति तमेवं ते तज्जाइयं ड्खं एातिठ्ठन्ति सनुणी पंजरं जहा ॥ २७ ॥ ते णो एवं विण्णडि वेदेन्ति तंजहा किरियाइवा जाव अणिरएइवा एवमेव ते विरूवरूवेहिं कम्मसमारंजेहिं विरूवरूवाइं कामजोगाइं समारंजन्ति नोयणाए एव मेव ते अणारिया विण्णडिवन्ना एवं सद्धहमाणा जावइति ते णोहच्चाए णोपाराए अंतरा कामजोगेसु विससेति तच्चे पुरिसजाए ईसरकारणि एत्ति आहिए ॥ २८ ॥

अर्थ-हवे जे ईश्वरे कखो ते सर्व सत्यठे थने बीजो सर्व मिथ्या ठे एवो जाव कहेठे (जंपियइमंके०) जे ए प्रत्यक्ष लक्षण (समणाणंणिग्गंथाणंके०) श्रमण निग्रंथनो (वदिच्छंके०) उद्देश्यो एटले ते निग्रंथने अर्थे जाप्यो (पणियंवियंजियं के०) तेने अर्थे प्रगट कखो (ड्वालसंगंगणपिमयं के०) द्वादशांगी गणि पिटक एटले आचार्यनो जंनार (तंजहा के०) तेना नाम कहेठे. (आयारो के०) आचारांग (सूयगडो के०) सूत्रकृतांग इत्यादिक (जावदिछिवातो के०) ज्यांमुधी दृष्टिवाद लोक विडुसार नामा पूर्व पर्यंत (सबमेवंमिन्हा के०) ए सर्व मिथ्याठे कारण के ए कांइ ईश्वरकृत नथी एतो सर्व पोतानी इछायें कहियतठे माटे मिथ्याठे जेम कोइ ठेताने अथतो कहे अथताने ठतो कहे जेम कोइ साधुने चोर कहे थने चोरने साधु कहे तथा गायने घोडो कहे थने घोडाने गाय कहे तेमज आत्मा कर्त्ता नथी तेने जे कर्त्ता कहेठे थने जे ईश्वर कर्त्ताठे

तेने अकर्त्ता कहेते तेमाटे (एण्यंतहियंके०) ए तथ्य नथी (एण्यंआहातहियंके०) ए यथातथ्य नथी हवे ए दर्शनी जेने सत्य करी माने ते कहेते. (इमंके०) ए ईश्वर कारणिक ठे एमजे मानीये तेहिज (सञ्चंके०) सत्यठे (इमंतहियंके०) तेहिज तथ्य जाणवो (इमंआहातहियंके०) एज यथा तथ्यविज्ञे जाणवो एरीते ते ईश्वर कारणिक पोताना दर्शनने अनुरागे (एवंतञ्चकुवति के०) एवी संज्ञा करे (तेएवंसञ्चसंवर्तेति के०) ते बीजा आगल पण एवीज संज्ञा स्थापन करे यद्यपि एवात बुक्ति शून्यठे तथापि (तेएवं सञ्च सोवध्वयंतिके०) ते एवी संज्ञाने अनेक हेतु बुक्ति दृष्टांते करी स्थापेते (तमेवंते तज्जाइयंडक के०) ते कारणे ते उत्सृजने स्थापवे करी उत्पन्न थाय जे इश्वर ते इश्वरने (णातिउठंति के०) त्रोडो नशके तेना उपर दृष्टांत कहेते (सउणीपंजरंजहा के०) जेम शकुनी एटले पक्षी ते पांजराने त्रोडी नशके त्रमण करी करीने वली तेहिज पांजरा मांहे रहे तेम ते पूर्वोक्त अन्य दर्शनीउ पण संसार रूप पांजरा मांहेज रहे परंतु मोक्षे जइ शके नही अने बीजाने पण मोक्षे पोचाडी नशके ॥ २७ ॥ (तेणोएवं विष्णुदिवेदंति के०) ते अन्य दर्शनी पांखनी बापडा आटली वात नथी जाणता छं नथी जाणता (तंजहा के०) ते कहेते. (किरियाइवा के०) रुडो अनुष्ठान नथी जाणता (जावअणिरएतिवा के०) यावत् अनरक पर्यंत नथी जाणता (एवमेव के०) एम अणजाणता यका (तेविरूवरूवेहिंकम्मसमारंजेहिं के०) ते नाना प्रकारना सावद्यकर्मने करवे करी (विरूवरूवाइकामजोगाइसमारंजेति के०) अनेक प्रकारना कामजोग समारंजे जोगवे (जोयणाए के०) जोजनने अर्थे एरीते ते अनार्य पोताना धर्मने रुडो देखाडी प्ररूपता उता कामजोगने विपे मूर्च्छाणा यका एमते पाखंकी धर्म राजादिकने सदावता यका ज्यालगे ते तीरे पण रह्या नही अने पारपण पाम्या नही एम आलोक यकी चूका अने परलोके पण पोता नही विचाले संसार मांहे काम जोग रूप कादवने विपेज खुता यका रहे ते राजारूप पुंमरीक कमलने उदरी शके नही ए बीजो पुरुष जात ईश्वर कारणिक कह्यो ॥ २८ ॥

॥ दीपिका-ईश्वरकृतं सत्यमन्यन्मिथ्येत्याह । यदपि चेदं श्रमणनां यतीनां निग्रंथा नां निष्किंचनानामुद्दिष्टं प्रणीतं व्यक्तीकृतं द्वादशांगं गणपितकं । तद्यथा । अचारः सूत्रकृतांगमित्यादि यावद्दृष्टिवादः । सर्वमेतन्मिथ्याऽनीश्वरप्रणीतत्वात् नैतत्तथ्यं नैतथा यात्तथ्यं न यथास्थितार्थकयकं । इदं पुनरीश्वरकर्तृत्वं आत्मादैतत्तत्वं सत्यं इदमेव तथ्यं इदमेव याथातथ्यं । तदेवं ते पूर्वोक्तनीत्या संज्ञां कुर्वति ज्ञानं दधते अन्येन्यश्च संज्ञां संस्थापयति । ते एवं संज्ञासुपस्थापयंति सुष्ठु उपसामीप्येन बुक्तिनिः स्थापयंति । ते चै

वं वादिनस्तदंगीकारजातीयं दुःखं दुःखहेतुत्वान्नातिवर्तते न त्रोटयति । यथा शकुनिः पक्षी पंजरं न त्रोटयति एवं तेषां तदुपदेशात्कर्मबंधनं नातिवर्तते ॥ १७ ॥ ते कदाग्र ह्यस्ताएतद्वक्ष्यमाणं नविप्रतिवेदयन्ति न जानन्ति । तद्यथा । इयंक्रियाइत्यादि यावदन रकइत्येवं निर्विवेकत्वान्न जानन्ति । एवमेव यथाकथंचित्ते विरूपरूपैः कर्मसमारंजैर्वि रूपरूपान् कामजोगान् समारजन्ते जोजनाय उपजोगाय । एवं ते अनार्याविप्रतिपन्नाः स्वपदं प्रतिर्यन्ति श्रद्धयतीति पूर्ववत् । यावत्ते कामजोगेषु विपत्ताः । इत्ययमीश्वरकार णिकाभ्यामादितवादी तृतीयः पुरुषजातः संपूर्णः ॥ १८ ॥

॥ टीका—तदेवं यदीश्वरकृतत्वेनान्युपगम्यते तत्सर्वं तथ्यमपरं मिथ्या इत्येतदाविचर्चिय न्नाह । (जपियेत्यादि) यदपि चेदं संख्यबह्वारतः प्रत्यक्षासन्नजन्तं श्रमणानां यतीनां निर्ध्रं यानां निष्किचनानामुद्दिष्टं तदर्थं प्रणीतं व्यंजितं तेषामनिव्यक्तीकृतं द्वादशांगं गणपितकं तद्यथाचारइत्यादि यावद्वृष्टिवादः सर्वमेतन्मिथ्या अनीश्वरप्रणीतत्वात्स्वरुचिविरचितरथ्या पुरुषवाक्यवत्तथ्यं नैतत्तथ्यमिथ्येत्यनेनोद्भूतोद्भावनमाविष्कृतमचौरत्ववत् । नैतत्तथ्यमित्य नेन तु सद्भूतार्थनिन्द्वावोयथानास्त्यात्मेति तथा नैतद्याथातथ्यमवस्थितोर्थः । तथावस्थि तमिति जावोनेन सद्भूतार्थनिन्द्वेनासद्भूतार्थारोपणमाविष्कृतं । तद्यथा । गामश्वं ब्रुवतो श्वं वा गामित्येकार्थिकानि चैतानि शर्केडादिवद्वृष्टव्यानि । तदेवं यदि तद्वादशांगं गण पितकं तदनीश्वरप्रणीतत्वान्मिथ्येति स्थितमिदं तु पुनरीश्वरकर्तृकत्वं नामात्मादितं वा सत्यं यथावस्थितार्थप्रतिपादनात् । तथेदमेव तथ्यं सद्भूतार्थोद्भासनात्तदेवं ते ईश्वरकार णिकाभ्यामादितवादिनोवा । एव मनंतरोकया नीत्या सर्वं तनुब्रुवनकारणादिकमीश्वर कारणिकं तथा सर्वं चेतनमचेतनं वाऽऽत्मनि निवर्तितस्वभावमात्मनएव सर्वाकारतयोत्प त्तेरित्येवं संज्ञानं संज्ञा तामेवं कुर्वत्यन्येषांच ते स्वदर्शानानुरक्तमनसः संज्ञां स्थापयन्ति तथा एवंचूनां संज्ञां वक्ष्यमाणेन न्यायेन निर्युक्तिकामपि सुषूपसामीप्येन तदाग्राहितया तदानीमुवायुक्तीर्निर्णीपवः स्थापयन्ति प्रतिष्ठापयन्ति । ते चैवं वादिनस्तमीश्वरकर्तृत्ववादः मात्मादितवाद्वा नातिवर्तते तदनुपगमजातीयं च दुःखं दुःखहेतुत्वाद्दुःखं नातिवर्तते न त्रोटयति । अस्मिन्नर्थे दृष्टान्तमाह । यथा शकुनिः पक्षिविशेषोलावकादिकः पंजरं ना तिवर्तते पौनःपुन्येन प्रांत्वा तत्रैव वर्तते एवं तेष्वेवंचूतान्युपगमवादिनस्तदापादितक र्मेबंधं नातिवर्तते नवा त्रोटयति ॥ १९ ॥ तेच स्वानिमानग्रह्यस्तानैतद्वक्ष्यमाणं विप्रतिवे दयन्ति न सम्यक् जानन्ति । तद्यथेयं क्रियासदनुष्ठानरूपेयं चाक्रिया तद्विपरीतेत्येवं स्वाग्रहि णोनान्यत् शोचनमशोचनं वा यावदयमनरकइत्येवं साद्वेकरहितत्वान्नावधारयत्येवमेव य थाकथंचित्ते विरूपरूपैः कर्मसमारंजैर्नानाप्रकारैः सावद्यानुष्ठानैर्द्व्योपार्जनोपायजन्तैर्द्व्य सुपादाय विरूपरूपान्कामजोगानुद्भावधान्तमाचरन्ति जोजनायोपजोगार्थमित्येवमनायोस्ते

विरुद्धं मार्गं विप्रतिपन्नान् सम्यग्वादिनो न वन्ति । तथाहि । सर्वमीश्वरकर्तृकमित्यत्रान्युपगमे किमसावीश्वरः स्वतएवापरान् क्रियासु प्रवर्तयेदुतापरेण प्रेरितस्तत्र यद्याद्यः पक्षस्तद्वदन्येषामपि स्वतएव क्रियासु प्रवृत्तिर्न विष्यति कियंतर्गदुनेश्वरकल्पनेन । अथासावप्यपरप्रेरितः सोऽप्यपरेणेत्येवमनवस्थालता न जोमंडलमालिनी प्रसर्पति । किंचासावीश्वरोमहापुरुषतया वीतरागोपेतः सन्ननेकान्नरकयोग्यासु क्रियासु प्रवर्तयत्यपरांस्तु स्वर्गापवर्गयोग्यास्वित्यथ ते पूर्ववृत्ताद्युनचरितोदयादेव तथाविधासु तासु क्रियासु प्रवर्तते सतु निमित्तमात्रमेतदपि नयुक्तिसंगतं । यतः प्राक्तनाद्युनाद्युनप्रवर्तनमपि तदायत्तमेव । तथा चोक्तं । अज्ञोजंतुरित्यादि । अथ तदपि प्राक्तनमन्येन प्राक्तनतरेण कारितमित्येवमनादिहेतुपरंपरेत्येवं च सति ततएव युजाद्युजे स्थाने न विष्यतः किमीश्वरपरिकल्पनेन । तथा चोक्तं । शास्त्रौपधादिसंबंधाच्चैत्रस्य व्रणरोहणे ॥ असंबद्धस्य कः स्थाणोः कारणत्वं न कल्पतइत्यादि । यच्चोक्तं । सर्वं तनुद्युवनकरणादिकं बुद्धिमत्कारणपूर्वकं संस्थानविशेषत्वात् देवकुलवदित्येतदपि नयुक्तिसंगतं । यतएतदपि साधनं न च वदनिप्रेतमीश्वरं साधयति तेन सार्धं व्याख्यसिद्धिः । देवकुलादिके दृष्टान्तेऽनीश्वरस्यैव कर्तृत्वेनान्युपगमात् । नच संस्थानशब्दप्रवृत्तिमात्रेण सर्वस्य बुद्धिमत्कारणपूर्वकत्वं सिध्यति । अन्यथानुपपत्तिजह्णस्य साध्यसाधनयोः प्रतिबंधस्याजावात् । अथाविनाजावमंतरेणैव संस्थानमात्रदर्शनात्साध्यसिद्धिः स्यादेवंच सत्यतिप्रसंगः स्यात् । उक्तंच । अन्यथा कुंजकारेण मृद्विकारस्य कस्यचित् ॥ घटादेः कारणास्तिर्देवलोकीकस्यापि तत्कृतिरित्यादि । नचेश्वरकर्तृत्वे जगदैविच्यं सिध्यति तस्यैकरूपत्वादित्युक्तप्रायमिति । आत्मादैतपक्षस्त्वत्पंतमयुक्तिसंगतत्वात् नानाश्रयणीयः । तथाहि । तत्र न प्रमाणं न प्रमेयं न प्रतिपाद्यं न प्रतिपादको न हेतुर्न दृष्टान्तो न तदाज्ञासो जेदेनावगम्यते । सर्वस्यैव जगतएकत्वं स्यादात्मनोजिन्नत्वात् तदज्ञावेच कः केन प्रतिपाद्यते इत्यप्रणयनमेव शास्त्रस्यात्मनश्चैकत्वात्तत्कार्यमप्येकाकारमेव स्यादित्यतो निर्हेतुकं जगदैविच्यं । तथाच सति । नित्यं सत्त्वमसत्त्वं वा, हेतोरन्यानपेक्षणात् ॥ अपेक्षातोहिजावानां, कादाचित्कत्वसंज्ञवइत्यादि । तदेवमीश्वरकर्तृत्वमात्मादैतपक्षश्च युक्तिविचार्यमाणो न कथंचिद्विषयं प्रांचति । तथा ते स्वदर्शनमोहमहितास्तज्जातीयाहुःखात् शकुनिः पंजरं दिव नातिमुच्यते विप्रतिपन्नाश्च तत्प्रातिपादिकानिर्धुक्तिनिस्तदेव स्वपक्षं प्रतिपंति श्रद्धयतांति पूर्ववन्नेयं । (यावत् एोहञ्चाएणोपाराएथंतराकामनोगेसु विसृजति) इत्ययं तृतीयः पुरुषजातेश्वरकारणिकइति । सद्येचमाह । यस्य बुद्धिर्न लिप्येत हत्वा सर्वमिदं जगत् ॥ आकाशमिव पंकेन नासौ पापेन लिप्यतइत्याद्यसमंजसजापितया त्यक्त्वा पूर्वसंयोगमप्राप्तो विवर्हितं स्थानमंतरालएव कामनोगेसु स्मृतिविषयस्यवगंतव्यमिति ॥ २७ ॥

અહાવરે ચત્તરે પુરિસજાણિયતિવાઈએતિ આહિજિહ્વે હ્વે સ્વલુ પાઈ
 ણંવા તદ્દેવ જાવસેણાવઈપુત્તાવા તેસિંચણં એગતાણ સહ્જા જવઈ કામં તં
 સમણાય માહણાય સંપહારિં સુગમણાણ જાવ મણે એસ ધમ્મે સુઅસ્કા
 એ સુપન્નતે જવઈ ॥ ૨૯ ॥

અર્થ—અથ હવે અનરો ચોથો પુરુષજાત નિયતવાદિ કહિયે ઠેયે જે કાર્ય સિદ્ધિને
 વિષે જવિતવ્યતા ટાલીને બીજો કારણ કાંઈ પણ ન માને તે નિયતવાદિ કહિયે. સ્વલુ
 એવા વાક્યાલંકારે એ મનુષ્ય લોકને વિષે પૂર્વાદિક ચારદિશિ માંહેલો કોઈએક પુરુષ હોય
 તે જ્યાં સુધી સેનાપતિના પુત્ર સ્ત્યાદિક પરપદા કહેવી તેમાં કોઈએકને ધર્મની
 શ્રદ્ધા હોય ધર્માર્થી હોય એવો ધર્માર્થી જાણીને બ્રાહ્મણ શ્રમણ મલી તેને ધર્મ પ્રતિ
 બોધવા નિમિત્તે આલોચી રાજાદિકને સંમુખ જણે પોતાનો ધર્મ પ્રરૂપે તે નિયતવાદિ
 રાજાદિકની પાશં પોતાના ધર્મની સ્થાપના જે રીતે કરે તેરીતે કહેવે. ॥ ૨૯ ॥

॥ દીપિકા—અથાપરશ્વતુર્યઃ પુરુષજાતોનિયતિવાદી આસ્વાયતે । હ્વે સ્વલુપાઈણં
 સ્ત્યાદિપ્રાગ્વત્ । યાવદેવધર્મઃ સ્વાસ્વાતોજવતીતિ ॥ ૨૯ ॥

॥ ટીકા—સાંપ્રતં ચતુર્થપુરુષજાતમધિકૃત્યાહ । (અહાવરેસ્ત્યાદિ) અથ તૃતીયપુરુ
 પાનંતરમપરશ્વતુર્યઃ પુરુષેવ પુરુષજાતોનિયતિવાદિકઆસ્વાયતે પ્રતિપાદ્યતે સચ્ચેવમાહ ।
 નાત્ર કશ્ચિત્કાલેશ્વરાદિકઃ કારણં નાપિ પુરુષકારઃ સમાનક્રિયાણામપિ કમ્યચિદેવ નિ
 યતિવાદબલાદર્થસિદ્ધેરતોનિયતિરેવ કારણં । યત્કંચ । પ્રાપ્તવ્યોનિયતિવલાશ્રયેણ યો
 ર્યઃ સોચશ્યં નયતિ નૃણાં છુનોઽછુનોવા ॥ જૂતાનાં મહતિ રુતેપિ હિ પ્રયત્ને નાનાવ્યં
 જવતિ ન જાવિનોસ્તિ નાશસ્ત્યાદિ ॥ ૨૯ ॥

હ્વે સ્વલુ હ્વે પુરિસા જવંતિ એગે પુરિસે કિરિયામાઈસ્કહ્વે એગે પુરિસે ણો
 કિરિયામાઈસ્કહ્વે જેયપુરિસે કિરિયામાઈસ્કહ્વે જેપુરિસે ણોકિરિયામાઈ
 સ્કહ્વે દોવિ તે પુરિસા તુલ્લા એગઘા કારણમાવન્ના ॥ ૩૦ ॥

અર્થ—(હ્વેસ્વલુહ્વેપુરિસાજવંતિ કે) આ સંસાર માંહે સ્વલુ એવા વાક્યાલંકારે બે
 પુરુષ હોય તેમાં (એગેપુરિસેકિરિયામાઈસ્કહ્વે કે), એક પુરુષ ક્રિયા બોલે (એગેપુરિ
 સેણોકિરિયામાઈસ્કહ્વે કે) અને એક પુરુષ અક્રિયા બોલે ત્યાં એક વેશ થકી બીજે વે
 શે જઈયે તે ક્રિયા જાણવી અને એ વેશાંતરને વિષે નજાણું એમ યપક્રમ વિના કાર્ય પ્રા

सिं थाय तेने अक्रिया कहिए (जेयपुरिसेकिरियामाइस्कइ के०) जे पुरुष क्रिया कहेते अने (जेपुरिसेणोकिरियामाइस्कइ के०) जेपुरुष अक्रिया कहेते (दोवितेपुरिसातुछा के०) ए क्रियावादि अने अक्रियावादि बने पुरुष तुल्य एटले सरखा जाणवा (एगछा कारणमावन्ना के०) ए वेतुं एकज अर्थते कारणके ते नियतने वशें वरें जो ते पोता ने वशें होय तो सरखा नकहेवाय ॥ ३० ॥

॥ दीपिका-नियतिवादी स्वमतमाह । इह द्वौ पुरुषौ नवतः । एकः क्रियामारब्धाति । देशदेशान्तरप्राप्तिः क्रिया सा नियतेरेवस्यात् एवमक्रियापि । द्रावेतौ नरौ तुल्यौ नियतिव शर्तित्वात् एकार्थौ एककारणापन्नत्वात् क्रियाक्रिये नियत्येककारणाधीनेत्यर्थः ॥ ३० ॥

॥ टीका-इह खलु (डवेपुरिसानवन्तीत्यादि) इहास्मिन् जगति । खलुशब्दोवाक्या लंकारे । द्वौ पुरुषौ नवतस्तत्रैकः क्रियामारब्धाति । क्रिया हि देशदेशान्तरावाप्तिलक्षणा पुरुषस्य नवतीति न कालेश्वरादिना चोदितस्य नवत्यपि तु नियतिप्रेरितस्यैवमक्रियापि । यदि तावन्तत्रौ नवतः । ततः क्रियावादमक्रियावादंच समाश्रितौ द्रावपि नियत्य धीनत्वानुल्लौ । यदि पुनस्तौ स्वतंत्रौ नवतस्ततः क्रियाक्रियानेदान्नतुल्यौ स्यातामित्यत एकार्थवैककारणापन्नत्वादिति नियतिवशेनैव तौ नियतिवादमनियतिवादं चाश्रिताविति नावः । उपलक्ष्यार्थत्वाच्चान्योपि यः कश्चित्कालेश्वरादिपक्षांतरमाश्रयति । सोपि नियति चोदितएव इष्टव्यइति ॥ ३० ॥

वाले पुण एवं विष्णुविवेदेति कारणमावन्ने अहमंसि ड्रकामिवा सोयामि वा ज्ञेयमिवा तिष्णामिवा पीडामिवा परितप्णामिवा अहमेयमकासिपरोवा जं ड्रकइवा सोयाइवा जूराइवा तिष्णइवा पीडाइवा परितप्णइवा परोए वमकासि एवं सेवाले सकारणंवा एवं विष्णुविवेदेति कारणमावन्ने ॥ ३१ ॥

अर्थ-हवे ए नियतवादी परमतने विजावेते (वालेपुणएवं विष्णुविवेदेतिके०) ते पर मतवादी बाल एटले अज्ञाने करी वली छुजाणे ते कहेते. (कारणमावन्ने के०) सुख दुःखादिकने उपजवे ईश्वरादिकनुं कारण माने ते कहेते (अहमंसि ड्रकामिवा के०) हुं आ जगत मांहे शारीरिक तथा मानसिक दुःख अनुजवुंहुं (सोयामिवाके०) इष्ट वियोग अने अनिष्ट संयोगनो करेलो शोक अनुजवुंहुं (जूरामिवा के०) अनर्थनी प्राप्तिर्ये स्मरणायें जुंरुहुं अथवा अर्थ प्राप्तिर्ये विचरुहुं (तिष्णामिवा के०) शरीरनो बल उंहुं थायते (पीडामिवाके०) बाह्यान्तर पीडा अनुजवुंहुं (परितप्णामिवाके०) परितापना

अनुनवुं (अहमेय मकासिके०) ए सुख दुःखादिक अनुनवुं ते माहाराज करेलावे (परोवा के०) अथवा पर एटले बीजो पण (जं के०) जे दुःख अनुनवेळे शोक अनु नवेळे जूरेळे तेना शरीरनो बल उंठुं थायळे पीडा अनुनवेळे परितापना अनुनवेळे ते (परोएवमकासिके०) तेणेज अनरे एम कीधोळे अथवा माहारे विपे बीजो कोइ सुख दुःखादिक उपजावे तेपण माहाराज करेलावे (एवंके०) एम (सेबालेके०) ते बाल अ क्कानी (सकारणंवा के०) स्वकारण अथवा (परकारणंवाके०) पर कारण सर्व दुःखादिक जे ते ते पुरुषकार कारणकरी मानेळे (एवं के०) एम (विष्पडिवेदेति के०) जाणेळे (कारणमावन्ने के०) ए जे पुरुषकार कारणने मानेळे ते बाल जाणवा ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—बालोङ्गः पुनरेवं विप्रतिवेदयति जानीते कारणमापन्नः कारणमुद्दिश्य । तद्यथा । योहमस्मि (दुःखमिति) दुःखमनुभवामि (तोयामिति) शोकमनुभवामि (जूरामिति) दुष्कृतप्रवृत्तमात्मानं गृह्णामि अनर्थावाप्तौ विस्तरयामीत्यर्थः । तिष्णामि शरीरबलात्कूरामि पीडामि पीडामनुभवामि परितापमनुभवामि । एवं यत्सुखदुःखादि कमनुभवामि तदहमेवाकार्षं परोवा यः दुःखादिकमनुभवति मयिवाऽऽपादयति तत्स्वयमेव कृतमिति । एवं सपुरुषकारणमापन्नः स्वरुतं परकृतं वा दुःखादि सर्वं पुरुषकारकृतमिति जानीते बालइत्यर्थः ॥ ३१ ॥

॥ टीका—नियतिवादी परमतोद्दिष्टावधिपयाह । (बालोङ्गः पुरुषः कालेश्वरवादीत्यादिकः । पुनरिति विशेषणार्थस्तदेव दर्शयति । एवमिति । वक्ष्यमाणनी त्या विप्रतिवेदयति जानीते कारणमापन्नः सुखदुःखयोः स्वरुतएव पुरुषः कालेश्वरादि र्वा कारणमित्येवमन्युपपन्नो नान्यन्नियत्यादिकं कारणमस्तीति । तदेवाह । तद्यथा । यो हमस्मिन् दुःखमिति शरीरं मानसं दुःखमनुभवामि तथा शोचामीष्टानिष्टवियोगसंप्रयो गरुतं शोकमनुभवामि तथा (तिष्णामिति) शरीरबलं कूरामि तथा (पीडामिति) सबा ह्यान्यंतरया पीडया पीडामनुभवामि तथा (परितिष्णामिति) परितापमनुभवामि तथा (जूरामिति) अनार्यकर्मणि प्रवृत्तमात्मानं गृह्णामि अनर्थावाप्तौ विस्तरयामीत्यर्थः । तदेवं यदहं दुःखमनुभवामि तदहमेवाकार्षं परपीडया कृतवानस्मीत्यर्थः । तथा परोपि यदुःख शोकादिकमनुभवति मयि चापादयति तत्स्वयमेव कृतमिति । तदेव दर्शयति । परोवेत्या दि । तथा परोपि यन्मां दुःखयति शोचयतीत्यादि प्राग्वन्नेपं । तत्सर्वमहमकार्षमित्येवं दान्यामाकलितोऽङ्गोऽङ्गोवा बालएवं विप्रतिवेदयते जानीते स्वकारणंवा परकारणंवा सर्वं दुःखादिपुरुषकारणमिति जानीते एवं पुरुषकारकारणमापन्नइति ॥ ३१ ॥

મેહાવિ પુણ એવં વિષ્ણુવેદેંતિ કારણમાવન્ને અહમંસિ હુકામિવા સો
યામિવા જૂરામિવા તિષ્ણામિવા પીઢામિવા પરિતપ્ણામિવા ણોઅહં એવ
મકાસિ પરાંવા જં હુકાડવા જાવ પરિતપ્ણાડવા ણોપરો એવમકાસિ એવં
સે મેહાવિ સકારણંવા પરકારણંવા એવંવિષ્ણુવેદેંતિ કારણમાવન્ને સે વે
મિ પાડેણંવા જે તસથાવરા પાણા તેએવં સંઘાયમાગઙ્ઠંતિ તે એવં વિપરિયા
સમાવઙ્ઠંતિ તેએવં વિવેગમાગઙ્ઠંતિ તેએવં વિદ્ધાણમાગઙ્ઠંતિ તેએવં સંગતિયં
તિ ઉવેહાએ ણોએવં વિષ્ણુવેદેંતિ તંજહા કિરિયાતિવા જાવણિરણતિવા
અણિરણતિવા એવંતે વિરૂવરૂવેદિં કમ્મસમારંજેદિં વિરૂવરૂવાઈ કામ
જોગાઈ સમારંજંતિ જોયણાએ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ—હવે એ નિયતવાદી લોક તે પૂર્વોક્ત પુરુષકાર કારણને બાલત્વ પણો માનીને
પોતાના મંતની સ્થાપના કરે. (મેહાવિપુણએવંવિષ્ણુવેદેંતિ કે) બલી પંક્તિ એવા
નિયત પદ્ધતિ એમ જાણે છે જુ જાણે છે તે કહે છે. (કારણમાવન્ને કે) સુખ ડુઃખ
જે ઉપજે છે તેને નિયતટાલી બીજો કારણ કાંડ જાણવો નહીં તે ઉપર કહે છે હુકામિવા
સોયામિવા ઇત્યાદિ પાઠનો અર્થ પૂર્વ પ્રમાણે લખે છે હું સુખ ડુઃખ અનુજબું હું શોક
અનુજબું જુરું શરીરનો બલ ઓરું થાય છે પીઢા અનુજબું પરિતાપના અનુજબું (ણો
અહંએવમકાસિ કે) તે મેં નથી કહ્યું કિંતુ નિયતને નિવિતચ્ચતાના બલચક્રી માહારે
વિષે આચ્છે પરંતુ પુરુષકારાદિક પ્રમાણ કાંડ નથી જે કારણ માટે કોઈપુરુષ પોતા
ના આત્માને અનિષ્ટ નથાય એમ વાંઝે તો જાવાસ્તે તે જુ કરવાને એવો કરે કે જે ય
કી તે ડુઃખી થાય પરંતુ અર્દ્યાયા નિયતજ પ્રમાણે (પરોવા કે) અથવા પર એટલે બી
જો (જંહુકાડવા કે) જે કાંડ ડુઃખ અનુજવે (જાવપરિતપ્ણાડવા કે) યાવત્
પરિતાપના અનુજવે તે પણ (ણોપરોએવમકાસિ કે) તેણે કીધો નથી પરંતુ નિયતિ
અને નિવિતચ્ચતાને યોગેજ સર્વ ઉપજે)એવંસેમેહાવિકે) એમ તે મેહાવિ એટલે પંક્તિ
પુરુષ (સકારણંવાપરકારણંવા કે) પોતાને ડુઃખનો કારણ અથવા પરને ડુઃખનું કાર
ણ નિવિતચ્ચતા છે પરંતુ નિવિતચ્ચતા ટાલી બીજો કોઈ પણ કારણ નથી (એવંવિષ્ણુ
વેદેંતિ કે) એમ તે નિયતવાદિ જાણે છે કે જગત માંહે કોઈ એક પાપના કર
નારને પણ ડુઃખ ઉપજતું નથી અને કોઈએક સુકૃતના કરનારને ડુઃખ ઉપજે માટે અ
ર્દ્યાયા પુરુષજે ઈશ્વર તેનું કારણ કાંડપણ નથી દેખાતું કિંતુ (કારણમાવન્ને કે) નિય
તજ કારણ દેખાય છે એમાટે નિવિતચ્ચતા બલી છે હવે બીજો પણ જે કાંડ જગત માંહે

हे ते सर्व नियतनेज वर्जते एवो देखाडेहे (सेबेमि के०) ते नियतवादी युक्तियें निश्चै
 करी बोलेहे (पाईणंवा के०) पूर्वादिक चार दिशिने विषे (जे तसथावरापाणाके०) जे
 कांइ त्रस अने स्थावर प्राणीहे (ते एवंसंघायमागच्छंति के०) ते एम जे कांइ शरीरादि
 क संबंध पामेहे ते नियतिनेज वर्जो पामेहे परंतु बीजो कर्मादिक कारण तेने कांइ न
 थ्यी (ते एवंविपरियासमावच्छंति के०) ते एम बाल कुमार यौवन अने वृद्धा अ
 वस्थादिक नानाप्रकारना पर्याय पामेहे ते सर्व नियति थकीज अनुनवेहे (ते एवंविषे
 गमागच्छंतिके०) तथा ते एम नियति थकीज विवेक एटले शरीर ते थकी पृथक् जाव
 पामेहे (ते एवंविहाणमागच्छंति के०) तथा ते एम नियति थकीज विधान एटले अव
 स्था विशेष अर्थात् कुब्ज काणो खंज वामन जरा मरण रोग शोकादिक पामेहे (ते
 एवंसंगतियंतित्ववेहाए के०) एरीते ते त्रस अने स्थावर प्राणी नियतने वेले एटला
 जावने अनुनवेहे हवे श्रीसुधर्म स्वामि श्रीजंबूस्वामि प्रत्ये कहे हे के एवा नियतवादि
 पुरुषो मात्र एक नियतनोज पद्म अनुसरीने परलोकनी बीक नराखता सावद्यानुष्ठान
 करेहे परंतु (एवंप्रविष्णुविवेदंतिके०) ते एवो नथी जाणता शुं नथी जाणतो (तंजहा
 के०) ते कहेहे (किरियातिवा जाव अणिरएतिवा के०) क्रिया अक्रिया सिद्धि अस्तिद्धि
 इत्यादिक यावत् नरक अनरक पर्यंतने नथी जाणता (एवंते के०) एम ते सर्व दोष
 एक नियत उपरें स्थापन करीने (विरूवरूवे हिंक्रमसमारंजेहिं विरूवरूवाइकामजोगा
 इंतमारंजंति नोयणाए के०) नानाप्रकारना कर्म समारंजे नोजननेअर्थे अने जोगने
 अर्थे नाना प्रकारना कामजोगने समारंजे ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—मेधावी नियतिवादी कारणमापन्नः स्वकारणं परकारणं वा वदित्वा प्रवृ
 त्तिर्न पुरुषकारकता यतो न हि कस्यचिदात्माऽनिष्टोयेनानिष्टादुःखोत्पादिकाः क्रियाः स
 मारंजंते किंतु नियत्यैवायमनिष्ठन्नपि तत्कार्यते येन दुःखनाग्नवति । एवमतौ कारण
 मापन्नोवेचीति कारणं वात्र एकस्याऽसदनुष्ठानपरस्यापि न दुःखमुत्पद्यते ततो नियतिरेव
 कर्त्रीति । एतदेवाह । (सेबेमिति) सोहं नियतिवादी ब्रवीमि ये केचिस्त्रताः स्थावराश्च
 प्राणिनस्ते नियतितएव औदारिकादिशरीरसंबधमागच्छंति बालकुमारादिकं विविधं पर्यायं
 नियतितएवानुनवंति नियतितएव विवेकं शरीरात्पृथग्जावं प्राप्नुवंति । विधानमवस्थावि
 शेपं कुब्जकाणां थलजरामरणादिकमागच्छंति तदेवं ते प्राणिनोनियत्येव संगतिं यांति ना
 नानाविधसुखदुःखनाजः स्युः । एवं नियतिवादोत्प्रेक्षया एतद्वदयमाणं न विप्रतिवेदयं
 ति न जानंति । तद्यथा । क्रियाअक्रियाइत्यादि यावद्विरूपरूपान् कामान् जोगान् नोज
 नायोपजोगार्थे समारंजंते ॥ ३२ ॥

॥ टीका—तदेवं नियतिवादी पुरुषकारकारणवादिनोबालत्वमापाद्य स्वमतमाह । (मेधावीत्यादि) मेधा मर्यादा प्रज्ञा वा तद्वान् मेधावी नियतिवादपक्षाश्रयेवं विप्रतिवेदयति जानीते कारणमापन्नइति नियतिरेव कारणं सुखाद्यनुभवस्य । तद्यथा योहमस्मिन् दुःखयामि शोचयामि तथा (तिष्णामिति) क्लृणामि (पीडामिति) पीडामनुभवामि (परितिष्णामिति) परितापमनुभवामि नाहमेवाकार्षं दुःखमपि तु नियतितएवैतन्मग्न्या गतं न पुरुषकारादिकृतं । यतो नहि कस्यचिदात्मानिष्टोपेनानिष्टादुःखोत्पादिताः क्रियाः समारंजंते नियत्यैवासावनिवृत्तपि तत्कार्यते येन दुःखपरंपराजग्नवति कारणमापन्नइति परेष्वेवमेव योजनीयं । एवं सति नियतिवादी मेधावीति सोढुं वमेतत्सकिञ्च नियतिवादी दृष्टं पुरुषकारं परित्यज्यादृष्टनियतिवादाश्रयेण महाविवेकीत्येवमुद्धृत्यते स्वकारणं परकारणं च दुःखादिकमनुभवन्नियतिकृतमेतदेवं विप्रतिवेदयति जानाति कारणमापन्नं नियतिकारणं चात्रैकस्यासदनुष्ठानरतस्यापि न दुःखमुत्पद्यते परस्य तु सदनुष्ठायिनोपि तद्वति यतो नियतिरेव कर्त्रीति । तदेवं नियतिवादे स्थिते परमपि यत्किञ्चित्सर्वं नियत्यधीनमिति दर्शयितुमाह (संबेमीत्यादि) सोढं नियतिवादी युक्तितो निश्चित्य ब्रवीमीति प्रतिपादयामि । ये केचन प्राच्यादिषु दिक्षु त्रस्यंतीति त्रसाद्दीड्यादयः स्थावराश्च पृथिव्यादयः प्राणिनस्ते सर्वेऽप्येवं नियतितएवौदरिकादिशरीरबंधमागच्छंति नान्येन केनचित्कर्मादिना शरीरं ग्राह्यंते तथा बालकौमार्यौवनस्थविरट्-दावस्थादिकं विविधपर्यायं नियतितएवानुजवंति तथा विवेकं शरीरात्पृथग्न्यावमनुजवंति । तथा नियतितएव विविधं विधानमवस्थाविशेषं कुब्जकाणखंजवामनकजरामरणरोगशोकादिकं बीजत्समागच्छंति । तदेवं ते प्राणिनस्त्रसाः स्थावरा एव पूर्वोक्तनीत्या संगतिं यांति नियतिमापन्नानानाविधविधानं नाजोजवंति । तएव वा नियतिवादिनः संगड्यंति नियतिमाश्रित्य तदुत्प्रेक्षया नियतिवादोत्प्रेक्षया यत्किञ्चन कारितया परलोकजीरवनो नैव तदद्वयमाणं विप्रतिवेदयंति । तद्यथा । क्रिया, सदनुष्ठानरूपा अक्रियाऽसदनुष्ठानरूपा इत्यादि यावदेवं ते नियतिवादिनस्तदुपरि सर्वे दोषजातं प्रक्षिप्य विरूपरूपैः कर्मसमारंजैर्विरूपरूपान् कामजोगान्नोजना योपजोगार्थं समारंजंतइति ॥ ३१ ॥

एवमेव ते अणारिया विष्णुविवन्नाइं तंसदहमाणा जावइति ते णोहच्चाए णोपाराए अंतरा कामजोगेसु विसणा चउठे पुरिस जाए णियइवाइ एत्ति आहिए ॥ ३३ ॥

अर्थ—एरी ते ते अनार्थ पुरुष कामजोगेने विपे छुट्ठ उता पोतानो धर्म रुढो करी प्ररूपता ते पाखंमी धर्मे राजादिकने सदावता थका ज्यां सुधी एम ते कांठे पण रहा

नही अने पार पण पोता नही विचाले कामनोगने विषे खूता रहे ते पोताने पण उ
 ढरी शके. नही अने राजारूप पुंमरीक कमलने पण उढरी शके नही ते आ लोक थ
 की पण त्रष्ट थया अने मुक्तिये पण पोचे नही परंतु विचाले संसार मांहेज खुची रहे
 ए चोथो पुरुषजात नियत वादी कह्यो ॥ ३३ ॥

॥ दीपिका—तदेवं ते नियतिवादिनो ऽनार्याविप्रतिपन्नास्तं निर्युक्तिकं नियतिवादं श्रद्धया
 नाश्यादि तावन्नेयं यावदंतरा कामनोगेषु विषम्या इति चतुर्थः पुरुषजातः संपूर्णः ॥३३॥

॥ टीका—तदेवमेव पूर्वोक्तया नीत्या तेऽनार्याविरूपं नियतिमार्गं प्रतिपन्नाविप्रतिपन्नाः।
 अनार्यत्वं पुनस्तेषां निर्युक्तिकस्यैव नियतिवादस्य समाश्रयणात् । तथा ह्यसौ नियतिः
 किं स्वतएव नियतिस्वभावा उतान्यथा नियत्या नियम्यते किंवाऽतस्तत्र यद्यसौ स्वयमेव
 तथा स्वभावः सर्वपदार्थानामेव तथा स्वभावत्वं किं न कल्प्यते किं बहुदोषया नियत्या
 समाश्रितया । अथान्यथा नियत्या तथा नियम्यते साप्यन्येत्येवमनवस्था । तथा नियतेः
 स्वभावत्वाच्च नियतिस्वभावया तथा जवितव्यं न नानास्वभावयेति । एकत्वाच्च नियतेस्तत्का
 र्येणाप्येकाकारेणैव जवितव्यं । तथाच सति जगद्वैचित्र्याभावः । नचैतद्वृष्टमिष्टं वा । त
 देवं युक्तिनिर्विचार्यमाणा नियतिर्न कथंचिद्वदते । यदप्युक्तं । द्वावपि तौ पुरुषौ क्रियाक्रि
 यावादिनौ तुल्यौ एतदपि प्रतीतिबाधितं । यतस्तयोरेकः क्रियावाद्यपरस्त्वक्रियावादीति
 कथमनयोस्तुल्यत्वमथैकया नियत्या तथा नियतित्वानुव्यता अनयोरेतच्च निरंतराः सुख
 दः प्रत्येप्यन्ति । नियतेरप्रमाणत्वात् । अप्रमाणत्वं च प्राग्लेशतः प्रदर्शितमेव । यदप्युक्तं ।
 यदुःखादिकमहमनुजवामि तन्नाहमकार्षमित्यादि तदपि बालवचनप्रायं । यतो जन्मान्तररु
 तं शुचमशुचं वा तदिहोपलुज्यते स्वरुतकर्मफलेष्वरत्वादशुमतां । तथा चोक्तं । यदिह क्रिप
 ते कर्म, तत्परत्रोपलुज्यते । मूलसिक्तेषु वृद्धेषु, फलं शास्त्रासु जायते । तथा यद्युपात्तमन्य
 जन्मनि शुचाशुचं वा स्वकर्मपरिणत्या तद्वक्त्यमन्यथा नोक्तुं देवासुरैरपि हि । तदेवं ते निय
 तिवादिनो नार्याविप्रतिपन्नास्तमेव निर्युक्तिकं नियतिवादं श्रद्धयानास्तमेव च प्रतीयन्ते इत्यादि
 तावन्नेयं यावदंतरा कामनोगेषु विषम्या इति । चतुर्थः पुरुषजातः समाप्तः ॥ ३३ ॥

इच्छेते चत्तारि पुरिसजाया णाणापन्ना णाणावन्दा णाणासीला
 णाणादिन्नी णाणारुई णाणारंजा णाणाअश्ववसाणा संजुत्ता प
 हीणपुवसंजोगा आरियं मग्गं असंपत्ता इति ते णोद्वाए णो
 पाराए अंतरा कामनोगेसु विसम्या ॥ ३४ ॥

अर्थ—(इच्चेतेचत्तारिपुरिसजाया के०) एरीते ते पूर्वोक्त चार पुरुष जात तेमां ए क जीव तद्धरीखादी बीजो पंचमहानूतिक त्रीजो ईश्वरकारणी अने चोथो नियत वादी ए चार पुरुषते (एाणपन्ना के०) नानाप्रकारनी प्रज्ञा एटले बुद्धिवाला तथा नाना प्रकारना अनिप्राय वाला नाना प्रकारना शील एटले आचार वाला नाना प्रकारनी दृष्टी वाला नाना प्रकारनी रुची वाला नाना प्रकारना आरंभना करनार नाना प्रकारना अध्यवसाय तेणे करी (संजुत्ता के०) संयुक्त ठता पोताना धर्मेनेविपे सावधान थया (पहीणपुव्वसंजोगा के०) पूर्व संयोगजे माता पिता पुत्र कलत्रादिकनो संबंध तेनेत्या गीने (आरियंमग्गंअसंपत्ता के०) आर्य मार्गने अण पाम्या एमते कांठे पण न रह्या पार पण नपाम्या विचाले कामजोगने विपे खूता एटले परतीर्थिक चार पुरुष कह्या ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—इत्येते चत्वारः पुरुषानानाप्रज्ञानानामतपोनानाहंदानानाजिप्रायाना नाशीलाअनेकाचारानानादृष्टयोऽनेकदर्शनानानारुच्योनानाप्रकारआरंभोधर्मानुष्ठानं ये पां ते तथा नानाप्रकारेणाध्यवसायेन संयुक्ताधर्मार्थमुद्यताः प्रहीणपूर्वसंयोगामातापितृ कलत्रादिसंबंधरहिताआर्य निर्दोषं मार्गमसंप्राप्ताः (एोहञ्चाएत्ति) ऐहिकसुखनाजः (एो पराएत्ति) नापि जवपारगाः स्युः किंतु अंतरालएव कामजोगेषु विपस्माः ॥ ३४ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंजिपृक्कुराह । (इच्चेतेइत्यादि) इत्येते पूर्वोक्तास्तज्जीवतद्धरीरपं चमहानूतेश्वरकर्तृनियतिवादपक्षाश्रयिणश्चत्वारः पुरुषानानाप्रकारा प्रज्ञा मतिर्येषां ते तथा नानाजिन्नश्रद्धोऽजिप्रायोयेषां ते तथा नाना प्रकारं शीलमनुष्ठानं येषां तथा नानारूपा दृष्टिर्दर्शनं येषां ते तथा नानारूपा रुचिश्चेतोनिप्रायोयेषां ते तथा नानाप्रकारआरंभो धर्मानुष्ठानं येषां ते तथा नानाप्रकारेण परस्परजिन्नेनाध्यवसायेन संयुक्ताधर्मार्थमुद्यताः प्रहीणः परित्यक्तः पूर्वसंयोगोमातृपितृकलत्रपुत्रसंबंधोयैस्ते तथा । आराध्यातः सर्वदेयधर्मेभ्य इत्यार्योर्मार्गेनिर्दोषः पापलेस्यासंष्टकस्तमार्थं मार्गमसंप्राप्ताइति पूर्वोक्तया नीत्या ते चत्वारोपि नास्तिकादयो (एोहञ्चाएत्ति) परित्यक्तत्वान्मातृपित्रादिसंबंधस्य धनधान्यहिरण्यसिद्धिसंचयस्य च नैहिकसुखनाजोभवति । तथा (एोपाराएत्ति) अस्मिन् प्रातस्त्वादार्थस्य मार्गस्य सर्वोपाधिविरुद्धस्य प्रयुणमोहूप-इतिरूपस्य न संसारपारगामि नोभवन्ति न परलोकसुखनाजोभवन्तीति कित्वंतरालएव गृहवासार्यमार्गयोर्मध्यवर्तिनएव कामजोगेषु विपस्माअधुपपन्नाडुप्पारपंकमग्राइव करिणोविपीदंतीति स्थितं ॥ ३४ ॥

सेवेमि पाईणवा संतेगतिथा मणुस्सा जवन्ति तंजहा आयरियावेगे अणा रियावेगे उच्चागोयावेगे एीयागोयावेगे कायमंतावेगे हस्समंतावेगे सुव

न्नावेगे ड्वन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे तेसिंचणं खेत्तववूणि परिग्गहिया
णि न्वंति तं अप्पयरोवा जुळ्ळयरोवा तेसिंचणं जण जाणवयाइं परिग्ग
हियाइं न्वंति तं अप्पयरोवा जुळ्ळयरोवा तहप्पगारेहिं कुजेहिं आगम्म
अजिज्ज एगे निस्कायरियाए समुत्तिता सतोवावि एगे णाय उय उवग
रणंच विप्पजहाय निस्कायरियाए समुत्तिता असतोवा वि एगे णाय उय
उवगरणंच विप्पजहाय निस्कायरियाए समुत्तिता जेते सतोवा असतोवा
णाय उय अणाय उय उवगरणंच विप्पजहाय निस्कायरियाए समुत्तिता॥३५

अर्थ—हवे पांचमो पुरुष स्वतीर्थिक कहियेंठैयें (सेवेमि के०) जे पुरुष कामनोगने
विपे अनासकठतो अंतराले नखुचे पुंमरीक कमलने उदारवा समर्थ ते हुं कहुंहुं
(पाईण्वासंतेंगितियामणुस्ता के०) पूर्वादिक दिशियें कोइ एक मनुष्य होय ते कहे
वो होय (तंजहा के०) ते कहेजे. एक आर्य एक अनार्य एक वंचगोत्रना उपना ए
क नीचगोत्रना उपना एक महोटी कायाना धणी एक न्दानी कायाना धणी एक सा
रावर्ण वाला एक मागवर्ण वाला एक स्वरूपवान् एक कुरूपवान् (तेसिंचणं के०) ते
पूर्वोक्त आर्यादिक पुरुषने (खेत्तववूणिपरिग्गहियाणिन्वंति के०) क्षेत्रते उघाडी जूमिका
शाली क्षेत्रादिक तथा वस्तु ते घर दाट प्रमुख ढाकेली जूमिका ए परिग्रह होय (तंअप्प
यरोवाजुळ्ळयरोवा के०) तेअल्पतर एटले थोडा होय अथवा प्रजुततर एटले घणा होय
वल्ली (तेसिंचणंजणजाणवयाइंपरिग्गहियाइंन्वंति के०) तेने जन एटले लोक जानपद
एटले देश ए परिग्रह होय (तंअप्पयरोवाजुळ्ळयरोवा के०) तेपण अल्पतर एटले थोडा
होय अथवा प्रजुततर एटले घणा होय (तहप्पगारेहिंकुजेहिं आगम्मअजिज्ज के०) तथा
ते आर्यादिक तथा प्रकारना कुजने विपे आगम्म एटले जन्म पामीने कोइ एक महास
त्ववंत पुरुष विषय कपायने जीपीने (एगेनिस्कायरियाए के०) कोइएक निह्वाचर्याने
विपे (समुत्तिता के०) सम्यक् प्रकारे उव्वा सावधान थया (सतोवाविएगेणायउयउ
वगरणंच के०) कोइएक महा सत्ववंत पुरुष विद्यमान एवा णायउय एटले ज्ञाति स्व
जनादिक तथा उपकरण ते धन धान्य सुवर्ण रूपादिक अनेक प्रकारनाछे तेने (विप्प
जहाय के०) व्यापीने (निस्कायरियाए के०) निह्वाचर्याने विपे (समुत्तिता के०)
सम्यक् प्रकारे उव्वा एटले चारित्रिया थया (असतोवाविएगेणायउवगरणंचविप्पजहा
यनिस्कायरियाएसमुत्तिता के०) कोइ एक महा सत्ववंत पुरुष ते अठता ज्ञाति स्वजन
उपकरणादिक अनेक प्रकारनाछे तेने व्यापीने, निह्वाचर्याने विपे सम्यक् प्रकारे सावधान

अथा (जेते के०) हवे जे ते (सतोवा असतोवा के०) उतो अथवा अउतो एवो (एा यउय के०) ज्ञाति स्वजनादिक नोपरिग्रह (अणायउय के०) ज्ञाति स्वजनादिकथी रहित पणानोपरिग्रह (उवगरणंच के०) तथा धन धान्य सुवर्णादिक नोपरिग्रह तेने (विप्यजहाय के०) त्यागीने (निस्कार्यरियाए के०) निह्वाचर्याने विपे एटले चारित्रने विपे (समुद्धिता के०) सम्यक् प्रकारे उठ्या सावधान अथा ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका-अथलोकोत्तरं पंचमं निहुं पुरुषमाह । तदहं ब्रवीमि । यत्प्राच्यादिदिशमुद्दिश्य एके केचन मनुजाः संति नवंति । तद्यथा आर्याआर्यदेशोत्पन्नास्तद्विपरीताअनार्याउच्चैर्गोत्रोद्भवानीचैर्गोत्रोद्भवाः कायवंतउच्चशरीरान्दृष्ट्वावामनादयः सुवर्णाडुर्वर्णाः सुरुपाडुरुपास्तेषां वाऽऽर्यादीनां क्षेत्राणि शालिक्षेत्रादीनि वस्तूनि गृहाणि परिगृहीतानि स्वीकृतानि नवंति । किंचूतानि अल्पतराणि प्रनूततराणि वा । तथा तेषां जनपदाः स्वीकृतानि नवंति तेऽल्पतराः प्रनूततरावा । तेष्वाद्यादिषु तथा प्रकारेषु कुलेषु आगम्य जन्म लब्ध्वा ऽजिन्नुय विषयादीन् प्रब्रज्यां गृहीत्वा एके केचन सत्त्ववंतोनिह्वाचर्यायां समुद्धिताउद्यताः । तथा सतोविद्यमानान् ज्ञातीन् स्वजनानुपकरणं च धनधान्यादिकं विप्रहाय त्यक्त्वा असतोवा ज्ञातीनुपकरणंच त्यक्त्वा समुद्धिताः प्रब्रज्योद्यताः ॥ ३५ ॥

॥ टीका-उक्ताः परतीर्थिकाः सांप्रतं लोकोत्तरं निह्वावृत्तिं निहुं पंचमं पुरुषजातमधिकृत्याह । (तेवेमीत्यादि) यादृक्कामजोगेष्वसक्तः सन्नंतरा नोवसीदति पद्मवरपौडरीकोऽरण्याय च समर्थोऽनवति तदेतदहं ब्रवीमीति । अस्य चार्यस्योपदर्शनाय प्रस्तावमारचयन्नाह । प्राच्यादिकामन्यतरां दिशमुद्दिश्यैके केचन मनुष्याः संति नवंति । तद्यथा । आर्यदेशोत्पन्नामगधादिजनपदोद्भवास्तथाऽनार्याः शक्यवनादिदेशोद्भवास्तथा चोच्चैर्गोत्रोद्भवाडुर्ववाकुहरिंशादिकुलोद्भवास्तथा नीचैर्गोत्रोद्भवावर्णापसदसंनूतास्तथा कायवंतः प्रांशवस्तथा न्दृष्ट्वावामनकादयस्तथा सुवर्णाडुर्वर्णाः सुरुपाः कुरुपावा एके एव केचन परवशान्नवंति तेषां चार्यादीनां । एमितिवाक्यालंकारे । क्षेत्राणि शालिक्षेत्रादीनि वस्तूनि स्वातोद्धितादीनि तानि परिगृहीतानि स्वीकृतानि नवंति । तान्येव विशिनष्टि । अल्पतराणि स्तोकेतराणि वा प्रनूततराणिवा नवंति । तथा तेषामेव च जानपदाः परिगृहीतान्नवंति तेऽल्पतराः प्रनूततरावा ज्ञेयुस्तेषु चार्यादिविशिष्टेषु तथाप्रकारेषु कुलेष्वागम्यैव नूतानि गृहाणि गत्वा तथा प्रकारेषु वा कुलेष्वागम्य जन्म लब्ध्वाऽजिन्नुयच विषयकपायादीन् परिपदोपसर्गान् वा सम्यगुद्धानेनोद्भाय प्रब्रज्यां गृहीत्वैके केचन तथाविधसत्त्ववंतोनिह्वाचर्यायां सम्यगुद्धितास्तथा सतोविद्यमानानपिवा एके केचन महासत्त्वोपेताज्ञातीन् स्वज

त कारी (अपियाउ के०) अप्रियकारी (असुजाउ के०) असुनकारी (अमणुजाउ के०) अमनोह (अमणामउके०) अरुचता विशेषे अमनोह पीडाकारी एवा (डुत्काउ के०) डुःख (णोसुहाउ के०) नथी जेमांहे लेश मात्र सुख एवा जे डुःख ते थकी हे काम नोगादिको तमे मने मूकावो (एवमेव के०) एवीरीते जे कामनोगादिकने प्रार्थना करेठे तोपण (एोलवेपुवंचवइ के०) ते कामनोगापूर्वजन्धोनजवति एटले ते काम नोगादिक जेठे तेणे कोइ मनुष्यने पूर्वोक्त डुःख थकी मूकाव्यो ठे एवो पूर्वे कयां जाणवामां आच्युं नथी. ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—ये निहाचर्योद्यतास्तैः पूर्वमेव प्रव्रज्याग्रहणकालएतज्ज्ञातं स्यात् । तद्यथा । अन्यदस्तूद्दिश्य पुरुषः प्रव्रजितः प्रव्रज्यां ग्रहीतुकामोवा एवं विप्रतिवेदयति जानाति । तद्यथा । क्षेत्रं वास्तुगृहं हिरण्यं सुवर्णं कनकं धनंगोमहिष्यादि धान्यं शा व्यादि कांस्यं कांस्यपात्रादि द्रुप्यं वस्त्रादि । तथा विपुलानि धनकनकादीनि शंखादह्नि णावर्ताः मुक्तशैलादिकाः शिलाः प्रवालंविद्रुमं रक्तरत्नं पद्मरागादि सत्सारं शोजनसारं शूलमल्ल्यादि स्वापतेयं इव्यं सर्वमेतन्ममोपजोगाय नविष्यति । तथा शब्दरूपगंधरसस्पर्शानि कामनोगाअहमप्येतेषां जोगानां संबंधी ॥ ३५ ॥ अयमपि जोगसंबंधीति विचार्य समेधावी पूर्वमेवात्मना एवं समनिजानीयात् । तद्यथा । इह जन्मनि ममान्यत् डुःखं शिरोवेदनादिकं धातंकोवा आद्य जीवितापहारी शूलादिकः । सकिंजुतः । अनिष्टोऽकांतोऽद्युनोऽमनोहः । अयनामयतीत्यवनामः पीडाविशेषकारी डुःखरूपः । नद्युनोऽद्युनकर्मकृतत्वात् । पुनर्दुःखोत्पादनमत्यंतदुःखज्ञापनार्थं । तदेवंजुतं 'डुःखं रोगातंकं वा हंतइति खेदे हेनगवंतः कामनोगायूयं मया पालितास्ततोयूयमपीदं दुःखं रोगातंकं वा (परियाइयह) विनश्य गृह्णीत । अत्यंतदुःखपीडितः पुनस्तान्येव विशेषणान्याह । अनिष्टादिविशेषणानि पूर्वं प्रथमांतानि पुनर्द्वितीयांतानि सांप्रतं पंचम्यंतानि । सचायमर्थः पूर्व जन्धोन जवति । कोर्थः । नहि ते जोगादयो नरं डुःखान्मोचयंतीतिपूर्वं नज्ञातं ॥ ३४ ॥

॥ टीकाः—ते पूर्वोक्तविशिष्टानिहाचर्यायामन्युद्यताः पूर्वमेव प्रव्रज्याग्रहणकालएव तैरेतज्ज्ञातं जवति । तद्यथा (इहेत्यादि) इह जगति । खलुवाक्यालंकारे । अन्यदन्यदस्तूद्दिश्य ममेतज्जोगाय नविष्यतीत्येवमसौ प्रव्रज्यां प्रतिपन्नः प्रव्रजिपुर्वा प्रवेदयति जानात्येवं परिचिन्तति । तद्यथा । क्षेत्रं शालिक्षेत्रादिकं वास्तु स्वातोद्धितादिकं हिरण्यं धर्मजा नादिकं सुवर्णकनकं धनंगोमहिष्यादिकं धान्यंगोधूमादिकं कांस्यंकांस्यपात्रादिकं तथा विपुलानि प्रनूततराणि धनकनकरत्नमणिमौक्तिकानि (शंखशिलंति) मुक्तशैला

दिकाः शिलाः प्रवालं विद्रुमं । यद्विवा (शिलष्यवालंति) श्रियायुक्तं प्रवालं श्रीप्रवालं
वर्णादिगुणोपेतं तथा (रत्नरयणंति) रत्नरत्नं पद्मरागादिकं तथा सत्सारं शोचन-
सारमित्यर्थः । शूलमण्यादिकं तथा स्वापतेयं शुद्धं इव्यजातं सर्वमेतत्पूर्वोक्तं मे
ममोपजोगाय जविष्यति । तथा शब्दावेष्वाद्योरूपाण्यगनादीनि, गंधाः कोष्ठपुटाद-
योरसामधुरादयोमांसरसादयोवा, स्पर्शामृदादयएते सर्वेपि खलु मे कामजोगायाहमप्ये-
षां योगहेमार्थं प्रजविष्यामीत्येवं संप्रधार्यः ॥ ३६ ॥ समेधावी पूर्वमेवात्मानं विजानीया
देवं पर्यालोचयेत् । तद्यथा । इह संसारे । खलुशब्दोऽवधारणे । इहेवास्मिन्नेव जन्मनि म-
नुष्यजन्मे ममान्यतरदुःखं शिरोवेदनादिकं आतंकोवाऽऽद्य जीवितापहारी शूलादिकः समु-
त्पाद्यते । तमेव विशिनष्टि । अनिष्टोऽकांतोऽप्रियोऽद्युजोऽमनोहोऽवनामयतीत्यवनामः
पीडाविशेषकारी दुःखरूपोयदि वा नमनागमनाक् मे मम नितरामित्यर्थः । दुःखयतीति
दुःखं पुनरपि दुःखोत्पादनं अत्यंतदुःखप्रतिपादनार्थं सुखलेशस्यापि परिहारार्थं च नोनै-
व शुनकर्मविपाकोदितत्वादिति । अत्रच यदुक्तं पुनरुच्यते तदव्यादरख्यापनार्थं तद्विशो-
पप्रतिपादनार्थं वेति । तदेवंनूतं दुःखं रोगातंकं वा हंतइतिखेदे जयाच्चातारोयूयं क्षेत्रवस्तु
हिरण्यसुवर्णधनधान्यादिकाः परिग्रहविशेषाः शब्दादयोवा विपयास्तथा हे जगवंतः!
कामजोगायूयं मया पालिताः परिगृहीताश्च ततोयूयमपीदं दुःखं रोगातंकं वा (परि-
याइयहति) विजागशः परिगृह्णीत यूयं । अत्यंतपीडयोद्विग्नः पुनस्तदेव दुःखं रोगातंकं
वा विशेषणदारेणोच्चारयति । अनिष्टमप्रियमकांतमद्युजममनोहोममनाग्नूतमवनामकं
वा दुःखमेवैतन्नोद्युजमित्येवंनूतं ममोत्पन्नं यूयं विजजताहमनेनातीव दुःखामीति दुःखि-
तइत्यादि पूर्ववन्नेयमित्यतोऽमुष्मान्मामन्यतरस्मादुःखादोगांतका द्वा प्रतिमोचयत यूयं ।
अनिष्टाद्विशेषणानि तु पूर्ववद्व्याख्येयानि । प्रथमं प्रथमांतानि पुनर्दितीयांतानि तां
प्रतं पंचम्यतानीति । नचायमर्थस्तेन दुःखितेनैवमेवेति यथाप्रार्थितस्तथैव लब्धपूर्वोचन-
वति । इदमुक्तंनवति । नहि ते क्षेत्रादयः परिग्रहविशेषानापि शब्दादयः कामजोगास्त-
दुःखितं दुःखादिमोचयंतीति ॥ ३७ ॥

इह खलु कामजोगा णोताणाएवा णोसरणाएवा पुरिसेवा एगता पुर्विं
कामजोगे विष्पजहंति कामजोगावा एगता पुर्विं पुरिसं विष्पजहंति अत्रे
खलु कामजोगा अन्नो अहमंसि से किमंगपुण वयं अन्नमन्नेहिं काम-
जोगेहिं मुत्तामो इति संखाएणं वयंच कामजोगेहिं विष्पजहिस्सामो से
मेह्वावि जाणेळा बाहिरंगमेत्तं ॥ ३८ ॥

नांस्तथोपकरणं च कामजोगां धनधान्यहिरण्यादिकं विविधं प्रकर्षेण हित्वा त्यक्त्वा
निष्काचर्यायां सम्यगुद्धिताअसतोवा ज्ञातीनुपकरणंच विप्रदाय निष्काचर्यायामेके केच
नापगतस्वजनविजवाः समुद्धिताः ॥ ३५ ॥

पुवमेव तेहिं णायं जवइ तं जहा इह खलु पुरिसे अन्नमन्नं ममघाए
एवं विष्णुडिवेदेंति तं जहा खेतंमे वन्नूमे हिरसुंमे सुवन्नंमे धणंमे धसुंमे
कंसंमे दूसंमे विपुलधणकणगरयणमणिमोत्तियसंखसिलप्पवाल्लरत्तरय
णसंतसारसावतेयंमे सहामे रूवामे गंधामे रसामे फासामे एते खलु
मम कामजोगा अहमवि एतेसिं ॥ ३६ ॥ सेमेहावि पुवमेव अप्पणो ए
वं समजिजाणेज्जा तं जहा इह खलु मम अन्नयरं डुक्कं रोयातंके समुप्प
जेज्जा अणिठे अकंते अप्पिए असुजे अमणुजे अमणामे डुक्के णोसु
हे सेहंता जयंतारो कामजोगाइ मम अन्नयरं डुक्कं रोयातंके परियाइय
ह अणिठं अकंते अप्पियं असुजं अमणुजं अमणामं डुक्कं णोसुहं त
हिं डुक्कामिवा सोयामिवा जूरामिवा तप्पामिवा पीडामिवा परितप्पामि
वा इमाउ ममे अण्यराउ डुक्काउ रोगातंकाउ पडिमोयउ अणिघाउ अ
कंताउ अप्पियाउ असुजाउ अमणुजाउ अमणामउ डुक्काउ णोसुहाउ
एवमेव णोलइपुवं जवइ ॥ ३७ ॥

अर्थ—(तेहिं के०) ते पुरुषने (पुवमेव के०) प्रथम चारित्र लेवाना वखतेज एवो
(णायंजवइ के०) जाणुवे (तंजहा के०) ते कहेवे. (इह के०) आ जगत माहिं
खलु इति वाक्यालंकारे (पुरिसे के०) ते पुरुषे (अन्नमन्नं के०) अनेरी अनेरी वस्तु
एटले अमुक अमुक छुदी छुदी वस्तु (ममघाए के०) महारा उपजोगने अर्थे यश
(एवं के०) एम (विष्णुडिवेदेंति के०) वेद प्रवितियति एटले जाणुवे (तंजहा के०)
ते वस्तुना नाम कहेवे. (खेतंमे के०) आ क्षेत्र महारुंते (वन्नूमे के०) ए घर
हाट महारावे (हिरसुंमे के०) आ रूयं महारुंते (सुवसुंमे के०) आ सोनु महारुं
वे (धणंमे के०) आ धन महारुंते (धन्नंमे के०) आ धान्य महारुंते (कंसंमे के०) आ
कांसाना नाजन महारावे (दूसंमे के०) आ डुप्प एटले वस्त्र महारावे (विपुल, ध
ण, कण, रयण, मणि, मोत्तिय, संख, सिल, प्पवाल, रत्त, रयण, संत सार साव
तेयंमे के०) एम विस्तीर्ण धन कनक सोलजातिना रत्न सात जातना मणी मोक्तिको संख

ते दक्षिणावर्त्त प्रमुख शीतले कशवटी प्रवाला रक्तरत्न तथा संत एटले ठतो सार एटले प्रधान एवो सावतेथं एटले धन ए सर्व महारा उपनोगने अथैं थरो (सद्धामे के०) शब्द वंशादिकना (रूवामे के०) रूप स्त्रियादिकना (गंधामे के०) गंध ते कस्तूरी कर्पूरादि क वस्तुना (रसामे के०) रसमधुरादिक वस्तुना (पासामे के०) स्पर्श मृड कवणादि क वस्तुना (एते के०) ए समस्त वस्तु ते खलु इति निश्चे (ममकामनोगा के०) ए कामनोग ते माहाराते अने (अहमविके०) हुंण (एतेसिंके०) एनोबु ॥३६॥ हवे (से मेहाविके०) ते पंक्ति (पुत्रमेव के०) पूर्वे (अप्यणो के०) पोताना हृदय साथे (एवं के०) एबुं (समजिजाणेका के०) सम्यक् प्रकारे जाणे आलोचे एटले प्रथम थीज पोताना हृदयसाथें विचारे के ए महाराते किंवा नथी एवो विचारे ते शुं विचारे (तंजहा के०) ते कहेते. (इहखलु के०) आ संसारनेविपे निश्चे (ममअन्नयरे के०) महारा शरीरने विपे अन्य कोइ एक (डुके के०) डुःख मस्तक पीडादिक (रो यातंके के०) रोगातंक एटले असाध्य रोग शूलादिक (समुप्यजेका के०) उपजे ते रोग केवोहोय ते कहेते. (अणिठे के०) अनिएकारी (अकंते के०) आक्रांतकारी (अप्यिए के०) अप्रिय कारी (असुजे के०) असुनकारी (अमणुजे के०) अमनो ह एटले मनने गमे नही (अमणामे के०) विशेष प्रकारें पीडानो करनार (डुके के०) डुःख रूप (णोसुहेतेहंता के०) नथी ज्यां लवलेशमात्र सुख, एवो डुःख उप ने थके ते पूर्वोक्त कामनोगादि योग्य जे वस्तुते ते प्रत्ये एबुं कहे के (नयंता रो के०) अहो जय थकी राखनाराठ (कामनोगाई के०) धन धान्यादिक तथा शब्दादिक कामनोगो तुमे (मम के०) महारे शरीरे (अन्नयरंडुःखं के०) अनेरा डुःख जे (रोयातंक के०) रोगातंक शूलादिक उपनाते (परियाइयह के०) तेने तमे वेहेंची ज्यो महारे अथैं (अणिठ के०) अनिए कारी (अकंत के०) अक्रांत कारी (अप्यिय के०) अप्रियकारी (असुजं के०) असुनकारी (अमणुजं के०) अमनोह (अमणामं के०) विशेषे अमनोह पीडाकारी (डुःखं के०) डुःखरूप (णोसुहं के०) नथी ज्यां लव लेश मात्र सुख (तहिं के०) तेणेकरी (डुःखामिवा के०) आकरो डुःखी हुं (तोपामिवा के०) शोक अनुजबुं (जूरामिवा के०) जुंहुं (तप्यामिवा के०) महारो रुदय तपेते ठीजायते (पीडामिवा के०) पीडा अनुजबुं (परितप्यामिवा के०) विशेषे पीडा अनुजबुं इत्यादिक (इमाउ के०) ए (ममे के०) मने (असुयराउ के०) अनेरा (डुःकाउ के०) डुःख जे पूर्वोक्त मस्तक पीडादिक असाध्य (रोगातं काउपडीमोह्य के०) रोग आतंक शूलादिक जे थकी तत्काल प्राणनो नाश थाय ते थकी तमे मने मूकावो एवा (अणिछाउ के०) अनिएकारी (अकंताउ के०) आक्रां

॥ अर्थ—(इहखलु के०) आ जगत् मांहे निश्चै थकी (कामनोगा के०) ते काम नोगादिकजेठे ते, पूर्वोक्त दुःखिया जीवने (एताणाएवाके०) त्राणजणी नथाय. (एताणाएवा के०) अथवा शरण जणी नथाय. (पुरिसेवा के०) ते पूर्वोक्त दुःखी पुरुषने पूर्वोक्त रोगादिक उपने थके त्राण शरण जणी नथाय. हवे रुडा कामनोगनी लीलानो अंत देखाडे ठे (एगता के०) एकदा (पुर्विके०) प्रथम व्याधि उत्पन्न कालें, अथवा जरा जीर्ण कालें, अथवा राजादिकना उपडवने कालें पुरुष, (कामनोगेविष्यजहंतिके०) ए कामनोगने मू के ठें. (कामनोगावाएगतापुर्वंपुरिसंविष्यजहंतिके०) अथवा ए काम नोग पोतेंज एकदा इत्यादिकने अजावें विषयानिलापी पणुं ठतांज ते पुरुषने त्यागी मूकेठे; ते कारण माटे जे पंफित पुरुष होय ते एवीरीते अवधारण करे के, (अत्रेखलुकामनोगा के०) निश्चै करी ए कामनोगादिक जेठे ते, महारा थकी अन्यठे छुदाठे. (अन्नोअहमंसि के०) हुं पण ए कामनोगथकी अन्यहुं छुदाहुं. जो एमठे तो, (सेकिमंगपुणवयं के०) ते शा अर्थें वली अमे (अन्नमन्नेहिंकामनोगेहिं सुवामो के०) अनित्य अशाभवत एवा जे ए कामनोग, तेने विषे मूर्छा एटले ममत्व करिये, केमके एवुं ए ममत्व करहुं तेतो अर्थेठे. (इतिसंखाएणंके०) एरीते कोइ महा सत्ववंत पुरुष ते कामनोगादिकने पूर्वोक्त रीते व्यर्थ जाणीने, (वयंचकामनोगेहिंविष्यजहिस्तामो के०) अमे ए कामनोगादिकनो त्याग करहुं. एवो अथवसाय करे ते महापुरुष जाणवो. वली अन्य बीछुं वैराग्यनुं कारण क हेठे. (सेमेहाविजाणेझा के०) ते पंफित एम जाणे जे, (बाहिरंगमेत्तं के०) ए नव विध परिग्रह तथा शब्दादिक विषय जे ठे ते दुःखयकी राखनार नथी; एतो सर्व बाहिरंग संयोगि ठे एटले बाह्यरूपठे, एवुं पंफित जाणेठे. ॥ ३७ ॥

॥ दीपिका—एतदेवाह । इह नवे खलु कामनोगान त्राणाय वा स्युः । पुरुषः प्राणी एकदा पूर्वं कामनोगान् त्यजति कामनोगावा एकदा कदाचित्पुरुषं त्यजति । सत्त्वेवं जानाति अन्ये निन्नाः खलु मत्तः कामनोगाएतेन्यश्च निजोऽहं एवं सति वयमेतेषु अन्यनू तेषु कामनोगेषु मूर्छां कुर्मइत्येवं केचिन्महापुरुषाः परिसंख्याय सम्यक् ज्ञात्वा, कामनोगान् वयं विप्रजहिष्यामस्त्यङ्ग्यामस्त्यव्यवसायिनः स्युः । पुनर्वैराग्यकारणमाह । समे धावी एतद्वेत्तादिकं बाह्यांगं वर्ततइति जानीयात् ॥ ३७ ॥

॥ टीका—एतदेव लेशतोदर्शयति (इहखलुइत्यादि) इहास्मिन् । खलुवाक्यालंकारे । ते कामनोगाअत्यंतमन्यस्तान तस्य ह वितस्य त्राणाय शरणाय वा नवति । तुलालितानामपि कामनोगानां पर्यवसानं दर्शयितुमाह । (पुरिसेवाइत्यादि) पुरिशयनात्पुरुषः एकदा व्याधुत्पत्तिकाले वाऽन्यस्मिन्वाराजाद्युपप्लवे तान्कामनोगान् परित्यजति । सवा पुरुषोऽव्याद्यनावे

तैः कामजोगैर्विपयोन्मुखोपि त्यज्यते । सच्चैवमवधारयति अन्ये मत्तो जिन्नाः खल्वमी का
मजोगास्तेन्यश्चान्योहमस्मि । तदेवं व्यवस्थिते “किमिति वयं पुनरेतेष्वनित्येषु परज्यूतेष्व
न्येषु कामजोगेषु सूत्रं कुर्म” इत्येवं केचन महापुरुषाः परिसंख्याय सम्यक् ज्ञात्वा, कामजो
गान्वयं विप्रजहिष्यामस्त्यह्यामस्त्येवमथ्यवसायिनो नवन्ति । पुनरपरं वैराग्योत्पत्तिका
रणमाह । (तेमेहावी) समेधावी श्रुतिकः एतज्ज्ञानीयात् । यदेतत्क्षेत्रवास्तुहिरण्यसुव
र्णशब्दादिविषयादिकं दुःखपरित्राणाय न जवतीत्युपन्यस्तं तदेतद्वाह्यांतरं वर्तते ॥ ३७ ॥

इणमेव उवणीयतरागं तं जहा मायामेपितामे जायामेजगिणीमे जज्जामे
पुत्तामे धूतामे पेसामे नन्नामे सुण्हामे सुहामे पियामे सहामे सयणसंगथसं
द्युयामे एते खलु मम णायउ अहमवि एतेसिं एवं से मेहावि पुव्वमेव अ
ण्णाएवं समजिजाणेज्जा इह खलु मम अन्नयरे डुक्के रोयातंके समुपज्जे
ज्जा अणिठे जाव डुक्के णोसुहं सेहंता जयंतारो णायउ इम मम अन्नयरं
डुक्कं रोयातंके परियाइयह् अणिठं जाव णोसुहं तहिं डुक्कामिवा सो
यामिवा जाव परितप्पामिवा इमाउमे अन्नयरातो डुक्कातो रोयातंको प
रिमोएह् अणिठाउ जाव णोसुहाउ एवमेव णोलद्ध पुवं नवइ ॥ ३९ ॥ ते
सिंवावि जयंताराणं मम णाययाणं अन्नयरे डुक्के रोयातंके समुपज्जेज्जा
अणिठे जाव णोसुहं सेहंता अहमेतेसिं जयंताराणं णाययाणं इमं
अन्नयरं डुक्कं रोयातंके परियाइयामि अणिठं जाव णोसुहं मामे डुक्कं
तुवा जाव मामे परितप्पंतुवा इमाउणं अन्नयराउ डुक्कातो रोयातंकाउ
परिमोएमि अणिठाउ जाव णोसुहाउ एवमेव णोलद्धपुवं नवइ अन्न
स्स डुक्कं अन्नो न परियाइयंति अन्नेन कडं अन्नो नोपडिस्संवेदंति ॥ ४० ॥
पत्तेयं जायतियं पत्तेयं मरइ पत्तेयं चयइ पत्तेयं उववज्जइ पत्तेयं जंजा पत्ते
यं सन्ना पत्तेयं मन्ना एवं विन्नू वेदणाइति खलु णातिसंजोगा णोताणाएवा
णोसरणाएवा पुरिसेवा एगता पुव्वि णातिसंजोए विप्पजहंति णातिसं
जोगावा एगता पुव्वि पुरिसं विप्पजहंति अन्ने खलु णातिसंजोगा अन्नो
अहमंसि सेकिमग पुणवयं अन्नमन्नेहिं णातिसंजोगेहिं मुत्तामो इति सं
खाएणं वयं णातिसंजोगं विप्पजहिस्सामो ॥ ४१ ॥

अर्थ—(इणमेवउवणीयतरागं के०) आ जे आगल कहेजे ते घणाल आसन्न ठुकडा व
 र्त्ते. (तंजहा के०) ते कहेजे. (मायामे के०) माता महारी, पिता महारो, नाइ म
 हारो, बहेन महारी, जार्या एटले स्त्री महारी, पुत्र महारा धूता एटले बेटी महारी, पेसा
 एटले दास महारा, (नन्नामे के०) मित्र महारा सखाइ महारा, अथवा पोत्रा तथा
 न्यातमहारी (सुन्हामेके०) सुपा एटले पुत्रनी वडु महारी, (पियामेके०) प्रिय (सहामे
 के०) सखा (सुहामेके०) सुहृत् एटले सज्जन महारा, (सयणसंगथसंधुयामेके०) स्वजन
 संस्तुत श्वशुरकुजादिक पितरियादिक ए सर्व महारा, तथा जेनी साथे घणो आलाप संजा
 प परिचय थाय ते सर्व महारा, (एतेखलुममणायउंके०) ए सर्व निश्चे थकी महारा ज्ञाति
 ना घणाल ठूकडा संबंधीजे. अने (अहमवि के०) दुंपण (एतेसिं के०) एहो नो हुं
 ए मने उपकार करजे, हुं एने उपकार करीश. (एवं के०) एरीते (तेमेहावि के०)
 ते पंथित (पुबमेव के०) पूर्वे (अण्णया के०) पोताना आत्माने विपे (एवंसमजि
 जाणेज्जा के०) एम समस्त प्रकारें जाणे मनमाहे विचारे जे, (इहखलुमम के०)
 आ जवने विपे निश्चे मुजने (अन्नयरं के०) अनेरो कोइ (इत्तेरोयांतकेसमुपक्केज्जाअ
 णिठेजावइत्तेणोसुहे के०) दुःख शूलादिक अत्ताप्य रोग अनिष्ट यावत् दुःख कारी, अने
 नथी जेमां लेशमात्र सुख एवा रोगादिक उपने थके तेवारे ते पुरुष ते दुःखे दुःखित ठतो,
 (सेहंताके०) माता पितादिक ज्ञाति गोत्री स्वजनादिकने प्रार्थना करे के, (नयंतारोके०)
 अहो नय थकी राखनारा एवा (णायउं के०) ज्ञाति गोत्रीउं! (इम के०) एम (म
 म के०) मने (अन्नयरं के०) अनेरो दुःख रोगातक शूलादिक उपनुंजे ते तमो वहे
 ची ल्यो. केमके ए अनिष्टकारी ज्यांसुधि लवलेश मात्र सुख नही (तहिंइत्तामिवा
 के०) तेवा दुःखे करी अत्यंत इखीहुं तोचुहुं, यावत् पीडा अनुजहुं. (इमाउणंअन्न
 यरातोइत्तातो के०) एमज अनेरे दुःखे अत्यंत दुःखीहुं, शोक परिताप पीडा अनुजहुं
 हुं, ते कारणे ए दुःख तथा रोग आंतक थकी मुजने (परिमोएह के०) मूकावो. प
 रंतु अनिष्टकारी ज्यांसुधि जेमाहे लेश मात्र सुख नथी एवा दुःख थकी मूकाववाने
 (एवमेवणो लइपुवंनवइके०) एरीते ते अर्थ मागतो लीये नही एटले ते दुःखने वहेचीलीये
 नही; अर्थात् ते ज्ञाती, गोत्री, तेने दुःख थकी मूकववाने समर्थ नथाय. ॥३९॥ (तेसिंवावि
 नयंताराणं के०) अथवा ते नयथकी राखनारा एवा जे (ममणाययाणं के०) महा
 रा ज्ञाति, गोत्री, तेने पण अनेरो कोइएक दुःख रोगांतक उपजे ते केवो उपजे तोके
 अनिष्टकारी यावत् नथी जेमां लेशमात्र सुख एवो रोग उपने थके दुंपण ते नयथकी
 राखनार थइश ज्ञाती गोत्रीयो नो दुःख रोगातक वहेची लइश, कारणके तेवा अनिष्टकारी.
 जेमाहे लेशमात्र सुख नथी एवा दुःख थकी महारा ज्ञाती गोत्री दुःखी थाय यावत्

महारा ज्ञाति विज्ञेये पीडा अनुजवे माटे एने पण अनेरा कोइ दुःख थकी, रोगातंक थकी, मुकावशुं. एतुं यद्यपि ते पोताना मन मांहे जाणो परंतु ते अनिष्टकारी जेमां लेश मात्र सुख नथी एवा दुःख ते ज्ञाती गोत्रीने उपने थके ते मांहेथी वहेंची नशके, एट ले तेमनु दुःख पोते लइ शके नही कारणके, (अन्नसङ्कतंअन्नोपरियाइयंतिके०) अनेरातुं दुःख अनेरो वहेंची लइ शके नही, एटले एकतुं दुःख बीजो वहेंची लइ शके नही. (अन्नेनकडं के०) अनेरातुं करेलुं कर्म (अन्नोपोषडिसेवेदेंतिके०) अनेरो नो गवे नही. जेणे जे कीधुं होय ते तेहिज नोगवे ॥४०॥ (पत्तेयंजायतियंके०) जीव प्रत्येक प्रत्येक उपजेते. (पत्तेयंमरइ के०) प्रत्येक प्रत्येक मरण पामेते. (पत्तेयंचयइ के०) प्रत्येक प्रत्येक धन धान्यादिक ने ठामेते. (पत्तेयंउववज्जइ के०) प्रत्येक प्रत्येक उपार्जन करेते संग्रहेते. (पत्तेयंजंजा के०) प्रत्येक प्रत्येक जंजायक कलह लहेते. (पत्तेयंसन्ना के०) प्रत्येक प्रत्येकने संज्ञा एटले पदार्थतुं परिज्ञानते, ते कोइएकने अल्पते, कोइएकने धणुंते. एम तरतम योग ज्ञान उपजेते. (पत्तेयंमन्ना के०) प्रत्येक प्रत्येक चित्तनो चिंतवतते. (एवंविबूवेदणाइतिके०) एरीते विबू एटले जाणवुं. प्रत्येक प्रत्येक सुख दुःखरूप वेदनानो अनुजव थायते, एतावता एकतुं करेलुं बीजो न नोगवे. (एवं के०) ए कारणे खलु इति निश्चे (एतातिसंजोगा के०) ज्ञातिनो जे संयोगते ते जीवने (एता एवा के०) त्राण नणी नथाय. (एताएवा के०) जीवने शरण नणी न थाय. (पुरित्सेवाएतापुर्विणातिसंजोगेविष्णजहंतिके०) एकदा प्रस्तावे ज्ञाति संयोगने ते पुरुष प्रथम ठामे. (एतातिसंजोगावाएतापुर्विपुरित्संविष्णजहंतिके०) अथवा एकदा प्रस्तावे ज्ञाति संयोग ते पुरुषने प्रथमथीज ठामे ते कारणे, (अन्नेखलुएतातिसंजोगाके०) निश्चे ए ज्ञातिना संयोग जे ठे, ते मुज थकी अन्यते. (अन्नोअहमंसिके०) अने हुं एना थकी अन्यतुं एटले जुदोतुं जो एमते तोपण (सेकिमंगपुणवयंके०) किशोर कोमल वचने करी वली अम्हे ते (अनमन्नेहिं के०) माहो मांहे (एतातिसंयोगेहिं के०) ज्ञातिना संयोग साथे (मुहामो के०) मूर्खा कीधीते. ते मूर्खा करवी योग्य नथी (इतिसंखा एणं के०) एतुं जाणीने (वयंएतातिसंजोगंविष्णजहिंस्तामो के०) अमे ज्ञाति संयोग ठामंशुं. एवो अथ्यवसाय जेनो होय तेने पंमिंत जाणवो. ॥४१॥

॥ दीपिका—इदमेव च बह्व्यमाणमुपनीततरमासन्नतरं वर्तते । तद्यथा । माता, पिता, भ्राता, जगिनी, चार्या, पुत्रः, सुता, स्तुपा, प्रियः, सखा सुहृत्, इत्यादि ज्ञातयः पूर्वापरसंस्तुताएते खलु ज्ञातयोममोपकाराय नविष्यन्ति अहमप्येतेषां ज्ञातीनामुपकरिष्यामीत्येवं समेधावी पूर्वमेवात्मना एवं समजिजानीयादिचारयेत् । इह नवे ममानिष्टा

अर्थ—(इणमेवउचणीयतरागं के०) आ जे आगल कहेजे ते घणाज आसन्न ठुकडा व
 र्हेजे. (तंजहा के०) ते कहेजे. (मायामे के०) माता महारी, पिता महारो, नाइ म
 हारो, बहेन महारी, नार्पा एटले स्त्री महारी, पुत्र महारा धूता एटले वेटी महारी, पेसा
 एटले दास महारा, (नन्नामे के०) मित्र महारा सखाइ महारा, अथवा पोत्रा तथा
 न्यातमहारी (सुन्हामेके०) स्नुषा एटले पुत्रनी बहु महारी, (पियामेके०) प्रिय (सहामे
 के०) सखा (सुहामेके०) सुहृत् एटले सज्जन महारा, (सयणसंगयसंघुयामेके०) स्वजन
 संस्तुतं श्वशुरकुलादिक पितरियादिक ए सर्व महारा, तथा जेनी साथे घणो आलाप संजा
 प परिचय थाय ते सर्व महारा, (एतेखलुममणायउके०) ए सर्व निश्चे यकी महारा ज्ञाति
 ना घणाज ठूकडा संबंधीजे. अने (अहमवि के०) हुंपण (एतेसिं के०) एहोनी हुं
 ए मने उपकार करजे, हुं एने उपकार करीश. (एवं के०) एरीते (सेमेहावि के०)
 ते पंक्षित (पुवमेव के०) पूर्वे (अप्यणा के०) पोताना आत्माने विपे (एवंसमजि
 जाणेज्जा के०) एम समस्त प्रकारें जाणे मनमांहे विचारे जे, (इहखलुमम के०)
 आ नवने विपे निश्चे मुजने (अन्नयरं के०) अनेरो कोइ (इत्तेरोयांतकेसमुपक्केज्जाअ
 णिठेजावडुकेणोसुहे के०) दुःख शूलादिक असाध्य रोग अनिष्ट यावत् दुःख कारी, अने
 नथी जेमां लेशमात्र सुख एवा रोगादिक उपने थके तेवारे ते पुरुष ते दुःखे दुःखित बतो,
 (सेहंतके०) माता पितादिक ज्ञाति गोत्री स्वजनादिकने प्रार्थना करे के, (नयंतारोके०)
 अहो जय यकी राखनारा एवा (णायउ के०) ज्ञाति गोत्रीउ! (इम के०) एम (म
 म के०) मने (अन्नयरं के०) अनेरो दुःख रोगांतक शूलादिक उपजुंजे ते तमो वहे
 ची ल्यो. केमके ए अनिष्टकारी ज्यांसुधि लवलेश मात्र सुख नही (तहिंदुक्तामिवा
 के०) तेवा दुःखे करी अत्यंत दुःखीहुं सोचुहुं, यावत् पीडा अनुजहुं. (इमाउणंअन्न
 यरातोडुक्तातो के०) एमज अनेरे दुःखे अत्यंत दुःखीहुं, शोक परिताप पीडा अनुजहुं
 हुं, ते कारणे ए दुःख तथा रोग आंतक थकी मुजने (परिमोएह के०) मूकावो. प
 रंतु अनिष्टकारी ज्यांसुधि जेमांहे लेश मात्र सुख नथी एवा दुःख थकी मूकाववाने
 (एवमेवणो लइपुवंचनवइके०) एरीते ते अर्थ मागतो लीये नही एटले ते दुःखने वहेचीलीये
 नही; अर्थात् ते ज्ञाती, गोत्री, तेने दुःख थकी मूकववाने समर्थ नथाय. ॥३९॥ (तेसिंवावि
 नयंताराणं के०) अथवा ते जयथकी राखनारा एवा जे (ममणाययाणं के०) महा
 रा ज्ञाति, गोत्री, तेने पण अनेरो कोइएक दुःख रोगांतक उपजे ते केवो उपजे तोके
 अनिष्टकारी यावत् नथी जेमां लेशमात्र सुख एवो रोग उपने थके हुंपण ते जयथकी
 राखनार अइश ज्ञाती गोत्रीयोनी दुःख रोगांतक वहेची लइश, कारणके तेवा अनिष्टकारी.
 जेमांहे लेशमात्र सुख नथी एवा दुःख थकी महारा ज्ञाती गोत्री दुःखी थाय यावत्

महारा ज्ञाति विज्ञेये पीडा अनुजवे माटे एने पण अनेरा कोइ दुःख थकी, रोगातंक थकी, मुकावणुं. एतुं थयपि ते पोताना मन मांहे जाणें परंतु ते अनिएकारी जेमां लेश मात्र सुख नथी एवा दुःख ते ज्ञाती गोत्रीने उपने थके ते मांहेथी वहेंची नशके, एट ले तेमनु दुःख पोते लइ शके नही कारणके, (अन्नससङ्कंअन्नोपरियाइयंतिके०) अनेरातुं दुःख अनेरो वहेंची लइ शके नही, एटले एकतुं दुःख बीजो वहेंची लइ शके नही. (अन्ननकडं के०) अनेरातुं करेलुं कर्म (अन्नोपडिसेवेदंति के०) अनेरो जो गवे नही. जेणे जे कीधुं होय ते तेहिज नोगवे ॥४०॥ (पत्तेयंजायतियंके०) जीव प्रत्येक प्रत्येक उपजेते. (पत्तेयंमरइ के०) प्रत्येक प्रत्येक मरण पामेते. (पत्तेयंचयइ के०) प्रत्येक प्रत्येक धन धान्यादिक ने ठांमेते. (पत्तेयंचवक्काइ के०) प्रत्येक प्रत्येक उपार्जन करेते संग्रहेते. (पत्तेयंजंजा के०) प्रत्येक प्रत्येक जंजायक कलह लहेते. (पत्तेयंसन्ना के०) प्रत्येक प्रत्येकने संज्ञा एटले पदार्थतुं परिज्ञानते, ते कोइएकने अल्पते, कोइएकने घणुंते. एम तरतम योग ज्ञान उपजेते. (पत्तेयंमन्ना के०) प्रत्येक प्रत्येक चित्तनो चिंतवनेते. (एवंविचूवेदणाइतिके०) एरीते विनू एटले जाणवुं. प्रत्येक प्रत्येक सुख दुःखरूप वेदनानो अनुजव थायते, एतावता एकतुं करेलुं बीजो न नोगवे. (एवं के०) ए कारणे खलु इति निश्चे (एातिसंजोगा के०) ज्ञातिनो जे संयोगते ते जीवने (एोता एाएवा के०) त्राण नणी नथाय. (एोसरणाएवा के०) जीवने शरण नणी न थाय. (पुरिस्तेवाएगतापुर्विणातिसंजोएविष्णजहंति के०) एकदा प्रस्तावे ज्ञाति संयोगने ते पुरुष प्रथम ठांमे. (एातिसंजोगावाएगतापुर्विपुरिस्विष्णजहंति के०) अथवा एकदा प्रस्तावे ज्ञाति संयोग ते पुरुषने प्रथमथीज ठांमे ते कारणे, (अन्नेखलुणातिसंजोगाके०) निश्चे ए ज्ञातिना संयोग जे ठे, ते मुल थकी अन्यते. (अन्नोअहमंति के०) अने हुं एना थकी अन्यतुं एटले जुदोतुं जो एमते तोपण (सेकिमंगपुणवयंके०) किशोर कोमल वचने करी वली अहंते ते (अन्नमन्नेहि के०) माहो मांहे (एातिसंयोगेहि के०) ज्ञाति ना संयोग साये (मुहामो के०) मूर्धा कीधीते. ते मूर्धा करवी योग्य नथी (इतिसंखा एणं के०) एतुं जाणीने (वयंणातिसंजोगंविष्णजहिस्सामो के०) अमे ज्ञाति संयोग ठांमणुं. एवो अथ्यवसाय जेनो होय तेने पंमिंत जाणवो. ॥४१॥

॥ दीपिका-इदमेव च बह्यमाणमुपनीततरमासन्नतरं वर्तते । तद्यथा । माता, पिता, त्राता, जगिनी, चार्या, पुत्रः, सुता, स्तुपा, प्रियः, सखा सुहृत्, इत्यादि ज्ञातयः पूर्वोपरसंस्तुताएते खलु ज्ञातयोममोपकाराय नविष्यन्ति अहमप्येतेषां ज्ञातीनामुपकरिष्यामीत्येवं समेधावी पूर्वमेवात्मना एवं समनिजानीयाद्विचारयेत् । इह नवे ममानिष्टा

द्विविशेषणोऽऽत्तकः समुत्पद्यते, ततोऽसौ तदुःखदुःखितोऽज्ञातीति एवमन्यथेयेत् । यथा ममान्यतरं दुःखमुत्पन्नं परिगृह्णीत यूयं अहमनेनोत्पन्नेन दुःखात्तकेन पीडयिष्यामीति ततोऽस्मादुःखान्मां परिमोचयत यूयमिति ॥३॥ इदं सर्वं प्राग्वत् योज्यं । यावदेवं नोपलब्धपूर्वं जवति । यतः अन्यस्य दुःखमन्योन पर्याददाति न गृह्णाति अन्येन कृतं कर्म अन्यो न प्रतिसंवेदयति नानुभवति ॥ ४० ॥ यतः यस्मात्प्रत्येकं जीवोजायते, प्रत्येकं भ्रियते, प्रत्येकं त्यजति परिग्रहं प्रत्येकमुत्पद्यते । यदुक्तं । एकस्य जन्ममरणो, गतयश्च शुचाद्यु जाजवावर्ते ॥ तस्मादाकालिकहितमेकेनैवात्मनः कार्यं ॥ १ ॥ तथा प्रत्येकं किञ्चा कलहः । तदग्रहणात्कपायागृह्यते प्रत्येकमेव जीवानां कपायोदयः स्यादित्यर्थः । संज्ञापदार्थपरिवृत्तिः सापि प्रत्येकं (मन्त्रति) मननं चिंतनं पर्यालोचनमिति यावत् । प्रत्येकमेव विद्वान् प्रत्येकं वेदनाः (इति खलुत्ति) इति पूर्वोक्तप्रकारेण खलु अमी ज्ञातिसंयोगान् त्राणाय न शरणाय । उत्पन्नपीडार्तिनिवारणं त्राणं, अनागतार्तिसंरक्षणं शरणं । यतः पुरुष एकदा ज्ञातिसंयोगान् विप्रजहाति, ज्ञातिसंयोगावा पुरुषं परित्यजति तस्मादन्ये ज्ञातिसंयोगा अहमन्योऽस्मीति जावनीयं । एवं तति किमिति पुनर्वयमन्यैरन्यैर्ज्ञातिसंयोगैर्मुक्तां कुर्मः । मूर्खाकरणं न युक्तमित्यर्थः । इति संख्याय ज्ञात्वा, वयं “ज्ञातिसंयोगान् त्यज्यामः परिहरिष्याम” इति कृताध्यवसायाज्ञानतत्त्वाः स्युः ॥ ४१ ॥

॥ टीका—इदमेव चान्यद्वद्व्यमाणमुपनीततरमापन्नतरं वर्तते । तद्यथा । माता, पिता, ब्राता, जगिनीत्यादयोऽज्ञातयः पूर्वापरसंस्तुता एते खलु ममोपकाराय ज्ञातयो जविष्यति, अहमप्येतेषां स्नानजो जनादिनोपकरिष्यामी” त्येवं समेधावी पूर्वमेवात्मनैवं समजिज्ञानीयादित्यादि । एवं पर्यालोचयेत्कल्पितवानिति वा । एतदध्यवसायी चासौ स्यादिति दर्शयितुमाह । (इह खलु इत्यादि) इहास्मिन्नवे मम वर्तमानस्यानिष्टाद्विशेषणविशिष्टोऽऽत्तकः समुत्पद्येत ततोऽसौ तदुःखदुःखितोऽज्ञातीति । तमेवमन्यथेयेत् । तद्यथा । ममान्यतरं दुःखात्तकमुत्पन्नं परिगृह्णीत यूयमहमनेनोत्पन्नेन दुःखात्तकेन पीडयिष्यामीत्येतोमुष्मान्मां परिमोचयत यूयमिति । न चैतत्तेन दुःखितेन लब्धपूर्वं जवति नहि ताज्ञातयस्तं दुःखान्मोचयितुमलमिति जावः ॥३॥ नासौ तेषां दुःखमोचनायालमिति दर्शयितुमाह. (तेसिंवावीत्यादि) सर्वं प्राग्वद्योजनीयं यावदेवमेव नो लब्धपूर्वं जवतीति । किमित्येवं नोपलब्धपूर्वं जवतीत्याह । (अस्सुस्तदुःखमित्यादि) सर्वस्यैव संसारोदरविचरवर्तिनोऽसुमतः स्वरुतकर्मोदग्रायदुःखमुत्पद्यते तदन्यस्य संबंधि दुःखमन्योमातापित्रादिकोनप्रत्यापिधत्ते न तस्मात्पुत्रादेर्दुःखेनासह्येनात्पतपीडिताः स्वजनाः नापि दुःखमात्मनि कर्तुमलं । किमित्येवमाशंक्याह । (अस्ते एकदमित्यादि) अन्येन जंतुना कपायवशेन इंदियातुकूलतयाऽजिज्ञा

पिणा ज्ञानावृत्तेन मोहोदयवर्तिना यत्कृतं कर्म तदुदयमन्यः प्राणी नोप्रतिसंवेदयति, नानुभवति तदनुभवने ह्यकृतागमकृतनाशौ स्यातां । नचेमौ युक्तिसंगतावतोयथेन कृतं तत्सर्वं स एवानुभवति । तथाचोक्तं । परकृतकर्मणि यस्मान्नाक्रामति संक्रमोविना गोवा ॥ तस्मात्सत्त्वानां कर्म यस्य यत्तेन तदेयं ॥ ११४ ॥ यस्मात्स्वरुतकर्मफलेश्वराजंतव सस्मान्नेतद्भवतीत्याह । (पत्तेयमित्यादि) एकमेकं प्रत्येकं सर्वोप्यसुमान् जायते, तथा क्षीणं चायुपि प्रत्येकमेव त्रियते । उक्तंच । एकस्य जन्ममरणे, गतयश्च शुनाशुना जनावर्ते ॥ । तस्मादाकाङ्क्षिकहितमेकैवात्मनः कार्यमिति ॥ ११ ॥ तथा प्रत्येकं द्वेत्रवस्तु हिरण्यसुचर्णादिकं परिग्रहं शब्दादींश्च विषयान्मातापितृकलत्रादिकं च त्यजति, यथा प्रत्येकमुपपद्यते युज्यते, परिग्रहस्वीकरणतया तथा प्रत्येकं ऊजाकलहस्तदग्रहणात्कषायाः परिगृह्यते । ततः प्रत्येकमेवासुमतां मंदतीव्रतया कषायोद्भवोभवति । तथा संज्ञानं संज्ञा पदार्थपरिज्ञितिः । सापि मंदमंदतरपदुपदुतरजेदात्प्रत्येकमेवोपजायते । सर्वज्ञादारतस्तरत मयोगेन मतेर्व्यवस्थितत्वात् । तथा प्रत्येकमेव । (मन्नति) मननं चिंतनं पर्यालोचनमिति यावत् । तथा प्रत्येकमेव (विष्णुति) विद्वांस्तथा प्रत्येकमेव सातासातरूपवेदना सुखदुःखानुभवः । उपसंजिघृक्षुराह । (इतिखलुइत्यादि) इत्येवं पूर्वोक्तेन प्रकारेण यतो नान्येन कृतमन्यः प्रतिसंवेदयते प्रत्येकं जातिजरामरणादिकं । ततः खल्वमी ज्ञातिसंयोगाः स्वजनसंबंधाः संसारचक्रवाले पर्यटतोत्पंतपीडितस्य तदुद्धरणेन त्राणाय न त्राणं कुर्वति, नाप्यनागतसंरक्षणतः शरणाय नवंति । किमिति । यतः पुरुषएकदा क्रोधोदयादिकाले ज्ञातिसंयोगान् विप्रजहाति परित्यजति, स्वजनाश्च न बांधवा इति व्यवहारदर्शनात् ज्ञातिसंयोगादेकदा तदसदाचारदर्शनतः पूर्वमेव तं पुरुषं परित्यजति स्वसंबंधादुत्तारयति । तदेवं व्यवस्थिते एतज्जावयेत्तद्यथान्ये खल्वमी ज्ञातिसंयोगामन्तोनिन्ना अन्यश्चान्योहमस्मि । तदेवं व्यवस्थिते किमिति पुनर्वयमन्यैरन्यैर्ज्ञातिसंयोगैर्मूर्खैः कुर्मो न तेषु मूर्खा क्रियमाणा न्याय्यैवं संख्याय ज्ञात्वा, त्रयाकजघ्य वयमुत्पन्नवैराग्या ज्ञातिसंयोगास्त्यह्यम इत्येवं कृताथ्यवसायिनो विदितवेद्यानवन्तीति ॥ ४१ ॥

से मेहावि जाणेज्जा बाहिरंगमेयं इणमेव उवणियतरागं तं जहा हवामे पायामे बाहामे ऊरुमे उदरंमे सीसंमे सीलम्मे आउमे वलंमे वणोमे तयामे वायामे सोयंमे चक्खूमे घाणंमे जिप्पामे फासामे ममाइजंसि वयाउपडि जूरइ तंजहा आउउ वलाउ वणाउ तपाउ गयाउ सोयाउ जाव फासाउ सुसंधिता संधीविसंधी जवइ बलितरंगेगाए जवइ किएहा केसा पलिया जवंति तंजहा जंपियं इमं सरीरगं उरालं आहारोवइयं एयंपियं

अणुपुवेणं विप्पजहियवं नविस्सति एयं संखाए सेज्जिखू जिस्कायरियाए स
मुद्धिए ड्हठ्ठ लोमं जाणेज्जा तं जीवाचेव अजीवाचेव तसाचेव थावराचेव॥४१॥

अर्थ-हवे वली बीजुं विशेष वैराग्यनुं कारण कहेवे. (सेमेहाविजाणेज्जावाहिरंग
मेयं के०) ते पंक्ति एवुं जाणेजे ए आगल कहेसे ते सर्व बाह्यवे. ए स्वजनादिक स
र्व बाह्यवे. एवुं पूर्वं कहुं; वली (इणमेव के०) ए थकी (उवणीयतरांगके०) आस
न ठुक्कां एटले घणा नजीक जे ठे (तंजहा के०) ते देखावेवे. (द्दुद्धामे के०) हाथ
महारा अशोक पद्मव सरखा अनेक शत्रुवना विनाश करनार, तथा स्वजन जनोना म
नोरथ पूरणहार, एवा हस्त बीजाना नथी एम चिंतवना करे. (पायामे के०) पग म
हारा काठवा सरखा उंचा, तथा पद्म जेवा सुंवालावे. एवा बीजाना नथी (बाह्यमे
के०) तथा बाहू महारा नोगल समान अनेक शत्रुना विनाश करनारावे. एवा बी
जाना नथी (करुमे के०) साथल महारा केलना गर्ज समानवे (उदरंमे के०) पेट
महारं अत्यंत सुवालुं माठला समानवे. (सीतंमे के०) मस्तक महारं अत्यंत सुंद
रवे. (सीलम्मे के०) आचार महारो बहुज रूढोवे. (आवमेके०) आयुष्य महारं सब
जवे एटले घणुंवे. (बलंमे के०) शरीरजुं बल महारं घणुंवे. (वसुमेके०) वर्ण मा
हारो गौर वे. (तयामे के०) त्वचा महारी शीघ्रवे. (द्वायामे के०) कांती महारी सुंदर
वे. (सोयंमे के०) श्रोत्र एटले कान महारा जलावे. (चक्रूमे के०) चक्षु महारी नि
र्मलवे. (धाणंमे के०) नासिका महारी जली तीक्ष्ण वे (जिप्पामेके०) जिह्वा महा
री रूढीवे. (फासामेके०) स्पर्शेंद्रिय महारी सुंदरवे. (ममातिक्कंतिके०) एटला ए वाना
महारा घणाज सारांवे एवी शरीरनी ममता करे के, जेवा महारा शरीरना अवयव
वे तेवा बीजाना नथी एम जाणे. (वयावपडिजूरत्ति के०) परंतु ते हस्तादिक शरीरना
अवयव जे वे ते केवावे तोके, वयना परिणाम थकीज जीर्ण थायवे. ते जीर्ण थवाथी
ते प्राणी पूर्वोक्त सुंदर अवयवो थकी त्रष्ट थाय (तंजहा के०) जे थकी त्रष्ट थाय
तेना नाम कहेवे. आयुष्य थकी, बल थकी, वर्ण थकी, त्वचा थकी, कांति थकी, श्रोत्र
एटले कान थकी, यावत् स्पर्शेंद्रियादिक पांचेंद्रिय थकी, उंहुं थाय. (सुसंधितासंधीवि
संधीजवइके०) जेरुडी रीते जातुं कूर्परादिकनी संधि मलीवे ते विसंधि एटले विपरित संधि
थाय. (वजितरंगेगाएजवंतिके०) शरीर सर्व वलियां रूप तरंग तेणे करी आकुल थाय, शरीर
एवुं थाय जे, पोतानेज उद्देश करे तो पढी बीजाने उद्देश करे तेमां केवुंजहुं? (क्किएहाके
सापलियानवंतिके०) काला केशवे ते सपेत थाय. (तंजहाके०) ते कहेवे किंवहुना
(जंपिंयंसंस्तीरंग के०) जे ए शरीर सारं मनोहर (उरालंथाहारोवइयं के०) उदा

र रुडा आहारें करी वृद्धिने पमाड्युं. (एयंपियं के०) एने पण (अणुपुवेषं के०) अ
नुक्रमे वयने परिणामे (विष्णुजहियवन्नविस्सति के०) ठांयुं यज्ञे. (एयंसंकाए के०)
एवुं जाणीने (सेजिस्कु के०) ते साधु पंमित समस्त धन धान्यादिक बाह्य परिग्रह
ठांमीने तथा राग द्वेषादिक अंतरंग परिग्रह ठांमीने (निस्कायरियाएसमुष्टि के०)
जिह्वाचर्याने विषे सावधान थाय. (डुहउलोगंजाणेझा के०) ते साधु वे प्रकारे लोक
ने जाणे (तंके०) ते वे प्रकार कहेठे. (जीवाचेवके०) एक जीवते जीवास्तिकाय प्राणि
मात्र जाणवा. बीजा (अजीवाचेव के०) धर्मास्तिकायादिक पांचइय्य अजीव जाण
वा. हवे ए जिह्वा चारित्रियाने दया जाणवाने अर्थे जीवना जेद कहेठे. (तसाचेवथाव
राचेव के०) एक त्रस ते वेईडियादिक जाणवा. बीजा स्थावरते पृथ्वी कायादिक जाण
वा ते वली सूक्ष्म बादर पर्यासा अपर्यासाना जेदेकरी घणा प्रकारें जाणवा. ॥ ४१ ॥

॥ टीपिका-वैराग्योत्पत्तिकारणमेवाह । समेधावी जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमे
तत् यज्ज्ञातिसंबंधनं इदमन्यदुपनीततरमासन्नतरं ज्ञातिन्यः शरीरावयवानामासन्नतरत्वा
त् । तद्यथा । हस्तौमे मनोहरौ एवं पादौ बाहू कुरू शीर्षमुदरमायुर्वलं वर्णस्त्वक् ठा
या श्रोत्रं चक्षुर्ग्राणं जिह्वास्पर्श इति सर्वं ममाति ममीकरोति. यादृक् मे, न तादृगन्यस्येति
चावः । एतच्च हस्तपादादिकं वयसः परिणामात्. (परिजूरइति) परिजीर्णतां याति । तद्यथा ।
आयुषः सकाशाद्दीयते वजात् वर्णात् त्वचश्चायातः श्रोत्रात् यावत्स्पर्शादीयते । अ
त्रच सनत्कुमारचक्रिदृष्टांतोवाच्यः । शरीरे ह्यमाने श्रोत्रादीर्नीडियाण्यपि ह्ययंते । य
इत्तं । बाह्व्यं वृद्धिर्वयोमेधा, त्वक्चक्षुःशुक्रविक्रमाः ॥ दशकेषु निवर्तते मनः सर्वेडियाणि
च । तथा सुसंधितः सुव्रतः संधिर्जानुकूर्परादिकोविसंधिर्भवति । गात्रं शरीरं वजितरंगा
कुलं शिराजालवेष्टितं भवति । यतः । वलिसंततमस्थिज्ञोपितं, शिथिलज्जायुदृतं कलेवरं ॥
स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते किमुकांताः कमनीयविग्रहाइति । तथा रुक्षाः केशाः पलिताः
श्वेताः स्फुरः । यदपीदं शरीरमुदारं शोचनं विशिष्टाहारोपचितं एतदपि मयाऽवश्यं वि
प्रहातव्यं त्यक्तव्यं नविष्यति इत्यवगम्य संसारासारतां संख्याय ज्ञात्वा सजिह्वाजिह्वाच
र्यायां समुद्धितः सन् द्विधा लोकं जानीयात् । तद्यथा । जीवाद्यजीवाश्च । जीवादिवि
धाः त्रसाः स्थावराश्च । एतेषामुपरि बहुधा व्यापारः प्रवर्तते ॥ ४२ ॥

॥ टीका-सांप्रतमन्येन प्रकारेण वैराग्योत्पत्तिकारणमेवाह । (समेधावीत्यादि) सधु
तिकएतद्वक्ष्यमाणं जानीयात् । तद्यथा । बाह्यतरमेतद्यज्ज्ञातिसंबंधनमिदमेवान्यदुपनी
ततरमासन्नतरं शरीरावयवानां निजज्ञातिन्ययासन्नतरत्वात् । यथा हस्तौ ममाशीकप

द्वयसदृशौ तथा जुजौ करिकराऽकारौ परपुरंजयौ प्रणयिजनमनोरथपूरकौ शत्रुशतजीवि
तांतकरौ यथा मम न तथान्यस्य कस्यापीत्येवं पादावपि पद्मगर्जसुकुमारावित्यादि सु
गमं । यावत्स्पर्शाः स्पर्शनेन्द्रियं ममाति ममीकरोति । यादृक् मे, न तादृगन्यस्येति ना
वः । एतच्च हस्तपादादिकं स्पर्शनेन्द्रियपर्यवसानं शरीरावयवसंबंधित्वेन विवक्षितं यत्किम
पि वयसः परिणामात्कालकृतावस्थाविशेषात् (परिजूरइति) जीर्णतां याति प्रतिहृणं
विशरारुतां याति तस्मिंश्च प्रतिशरीरं विशीर्यति शरीरे प्रतिसमयमसौ प्राणी एतस्माद्भ्रश्य
ते । तद्यथा । आयुषः पूर्वनिबद्धात्समयादिहान्याऽपचीयते आवीचीमरणान्युपगमात् ।
तथा बलादपचीयते तथा वयसोयौवनावस्थायाश्चवमाने शरीरे प्रतिहृणं शिथिलीनव
त्सु संधिवंधनेषु बलादवश्यं प्रश्यते । तथा वर्णात्त्वचश्छायातोऽपचीयते तत्र च सन
त्कुमारदृष्टांतोवाच्यः तथा जीर्यति शरीरे श्रोत्रादीर्नान्द्रियाणि सम्यक् स्वविषयं परिष्ठे
नुमजं । तथाचोक्तं । बाढ्यं वृद्धिर्वयोमेधा, त्वक्चक्षुःशुक्रविक्रमाः ॥ दशकेषु निवर्तते म
नः सर्वेन्द्रियाणि च ॥ १ ॥ विशिष्टवयोहान्या सुसंधितः सुबद्धः संधिर्जानुकूर्परादिकोवित्तं
धिर्नवति विगलितबंधनोजवतीत्यर्थः । तथा बलितरंगाकुजं सर्वतः शिराजालवेष्टितमा
त्मनोपि शरीरमिदमुद्देशेगुरुभवति किंपुनरन्येषां । तथाचोक्तं । बलिसंततमस्त्रिज्ञोपितं
शिथिलत्वापुवृतं कजेवरं ॥ स्वयमेव पुमान् जुगुप्सते, किमु कान्ताः कमनीयविग्रहाः ॥ १ ॥
तथा कृष्णः केशावयःपरिणामे जलप्रक्षालिताथबलतां प्रतिपद्यते । तदेवं वयःपरिणा
मापादितसन्मतिरेतद्भावयेत् । तद्यथा । यदपीदं शरीरमुदारं शोचनावयवरूपोपेतं विशि
ष्टाहारापचितमेतदपि भयावश्यं प्रतिहृणं विशीर्यमाणमायुषः कृये विप्रहातव्यं नविष्य
तीत्येतदवगम्य शरीरानित्यतया संसारासारतां संख्यायावगम्य परित्यक्तसमस्तगृहप्रपंचो
निष्किंचनतामुपगम्य सजिह्वेदं हृदीर्षसंयमयात्रार्थं जिह्वाचर्यायां समुद्धितः सन् द्विधा
लोकं जानीषादिति । तदेव लोकद्वैविध्यं दर्शयितुकामश्चाह । तद्यथा । जीवाश्च प्राणधारणा
स्तद्विपरिताश्चाजीवाधर्माधर्माकाशादयः । तत्र तस्य जिह्वोरहिंसाप्रसिद्धये जीवान् विज्ञा
गेन दर्शयितुमाह । जीवाश्चपुण्ययोगलक्षणा द्विधा । तद्यथा । त्रस्यंतीति त्रसार्धांदि
यादयः तथा तिष्ठंतीति स्थावराः पृथिवीकायादयः । तेपि सूक्ष्मबादरपर्याप्तकापर्याप्तकादि
जेदेन बहुधाऽष्टव्याः । एतेषु चोपरि बहुधा व्यापारः प्रवर्तते ॥ ४३ ॥

इह खलु गारुडा सारंज्ञा सपरिगगह्रिया संतेगतिया समणा माहणावि
सारंज्ञा सपरिगगह्रावि जेइमे तसा थावरा पाणा ते सयं समारंजंति अ
त्रेणावि समारंज्ञावेति अस्मिं समारंजं तं समणुजाणंति ॥ ४३ ॥ इह
खलु गारुडा सारंज्ञा सपरिगगह्रा संतेगतिया समणा माहणावि सा

રંઝા સપરિગ્ગહા જેઝમે કામઝોગા સચિત્તાવા અચિત્તાવા તે સયં પરિ
ગિણ્હંતિ અન્નેણવિ પરિગિણ્હાવેંતિ અન્નંપિ પરિગિણ્હંતં સમણુજાણંતિ
॥ ૪૪ ॥ ઇહ સ્વલુ ગારઝા સારંઝા સપરિગ્ગહા સંતે ગતિયા સમણા
માહણાવિ સારંઝા સપરિગ્ગહા અહં સ્વલુ અણારંઝે અપરિગ્ગહે જે સ્વલુ
ગારઝા સારંઝા સપરિગ્ગહા સંતે ગતિયા સમણા માહણાવિ સારંઝા સ
પરિગ્ગહા એતે ચેવ નિસ્સાણ વંઝચેરંવા સંવસિસ્સામો કસ્સણં તં
હેઠં જહા પુઠં તહા અવરં જહા અવરં તહા પુઠં અંજૂ એતે અણુવરયા
અણુવદ્ધિયા પુણરવિ તારિસગા ચેવ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ-હવે એ જીવોના ઉપમર્દક દેશાહેઠે. (ઇહસ્વલુ કે) આ સંસારને વિષે નિ
શ્ચેં થકી (ગારઝાસારંઝા કે) ગ્રહસ્થ જેઠે તે સારંઝી, તથા (સપરિગ્ગહિયા કે) સ
પરિગ્રહિયા જાણવા. (સંતેગતિયાસમણામાહણાવિ કે) તથા કોઈ એક શ્રમણ અને
બ્રાહ્મણે તેપણ (સારંઝાસપરિગ્ગહાવિ કે) સારંઝી અને સપરિગ્રહીઢે. તે સારંઝી સ
પરિગ્રહી કેવાઢે તે કહેઢે. (જેઝમેતસાથાવરાપાણા કે) જે કોઈ એ વ્રત અને સ્થાવર
પ્રાણીઢે (તેસયંસમારંઝંતિ કે) તેનો સ્વયં પોતે સમારંઝ કરેઢે (અન્નેણવિસમારંઝા
વેંતિ કે) અન્ય વીજાપાસં આરંઝ કરાવેઢે (અણુપિસમારંઝંતંસમણુજાણંતિ કે)
વીજો કોઈ આરંઝ કરતો હોય તેને અનુમોદન આપેઢે. ॥ ૪૩ ॥ હવે એ સારંઝી સપરિગ્રહિને
પ્રાણાતિપાત દેશાહીને ઝોગાંગનૂત પરિગ્રહ દેશાહેઢે. અંહી ઇહસ્વલુ સ્ત્યાદિકનો અર્થ લ
સેઢે. આ જગત્ માંહે નિશ્ચેં થકી ગ્રહસ્થ સારંઝી સપરિગ્રહી હોયઢે અને કોઈએક શ્રમણ
બ્રાહ્મણ પણ સારંઝી સપરિગ્રહીઢે. (જેઝમેકામઝોગાસચિત્તાવાઅચિત્તાવાકે) જે તે સ્ત્રિયા
દિકના ઝોગને અર્થે પુષ્પ, ચંદન, ગીત, વાજિત્રાદિક કરાવે તે સચિત્ત અને અચિત્ત પરિગ્રહ
જાણવો. (તેસયંપરિગિણ્હંતિકે) તે સ્વયં પોતે કામઝોગના અર્થોં થકા સચિત્તાચિત્તરૂપ
પરિગ્રહ અંગીકાર કરે. (અન્નેણવિપરિગિણ્હાવેંતિકે) વીજા પાસં પરિગ્રહાવે. (અન્નંપિપરિ
ગિણ્હંતંસમણુજાણંતિકે) વીજોજે પરિગ્રહે તેને અનુમોદન આપે. ॥ ૪૪ ॥ એમ આ જગત્
માં ગ્રહસ્થ સારંઝી સપરિગ્રહીઢે અને કેટલાએક શ્રમણ બ્રાહ્મણ પણ સારંઝી સપરિગ્રહી
ઢે એઠું જાણીને નિહુ ચારિત્રિઠં એઠું ચિંતવે જે (અહં કે) હું સ્વલુ ઇતિ નિશ્ચેં નિરારં
ઝી નિઃપરિગ્રહીઢું. તો જે એ ગ્રહસ્થ તથા શ્રમણ બ્રાહ્મણ સારંઝી સપરિગ્રહીઢે. એની નિ
શ્ચેં અમે બ્રહ્મચર્ય આદરઘું એતાવતા નિરારંઝ નિઃપરિગ્રહી થકા ધર્માધારનૂત દેહને
પ્રતિપાલવા નિમિત્તે આહારાદિકને અર્થે સારંઝી સપરિગ્રહી એવા ગ્રહસ્થની નિશ્ચેં

प्रवर्ज्या पालयुं इत्यर्थः । (कस्तपंतदेउं के०) वली तेनी निश्रायें विचरुं ते नुं कारणं शुं? एवा संदेहें शिष्ये पूढे थके तदनंतर आचार्य ते शिष्यनो अजि प्राय जाणीने तेने उत्तर आपेढे. (जहापुवंतहाअवरं के०) जेम ग्रहस्थने सारं नि सपरिग्रही पणु प्रथम होय तेम पठी पण होय. (जहाअवरंतहापुवं के०) अने कोइ एकश्रमण ब्राह्मण पण ग्रहस्थने जावें होय तेवारे सारं नि सपरिग्रही होय तेमज पठी प्रवर्ज्याना अवसरे पण तेवाज सारंजी सपरिग्रही थका वचें तो ते पण ग्रहस्थ सरखाज जाणवा केमके जेम पठी प्रवर्ज्याने अवसरेढे तेम प्रथम ग्रहस्थने जावे पण तेवाज ह ता. ए कारणे निरारंजि थका चारित्रियायें सारंजिनो आश्रय ग्रहण करवो जेम ए गृह स्थ सारंजि सपरिग्रही प्रत्यक्ष देखायढे तेम देखाडेढे. (अंजुएतेअणुवरयाअणुवटिया के०) ए वात प्रगट पणेढे के ए गृहस्थादिक सावधानुष्ठान थकी अनुपपत्त एटजे नि वर्त्या नथी जे कारण माटे ते सारंजी, सपरिग्रही प्रत्यक्ष पणेढे. अने जे कोइ चारित्र ज हिने पठी सावधानुष्ठानने विषे प्रवर्त्ते. आधाकर्मादिक आहार जिये तेपण (पुणरवि के०) वली पण (तारिसगाचेवके०) तादृश तेवाज जाणवा. जेम पठी प्रवर्ज्याने अव सरे वचेंढे तेम प्रथम गृहस्थने जावे पण वर्त्तता हता ॥ ४५ ॥

॥ दीपिका—तमेवाह । इह संसारे खलु गृहस्थाः सारंजाः सपरिग्रहाः संति विद्यंते । एके केचन श्रमणाः शाक्यादयो ब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहाः । यतो यस्मै व्रताः स्या वराः प्राणिन एतान् स्वयं समारंजंते अन्याश्च समारंजयंति समारंजं कुर्वतश्चान्यान् सम नुजानंति ॥ ४३ ॥ एवं प्राणातिपातं प्रदर्श्य परिग्रहमाह । इह खलु गृहस्थाः सारंजाः सप रिग्रहाः संति श्रमणा ब्राह्मणा अपि तादृशाः । यस्मै कामजोगाः कामाः स्त्रीसंगादयो जोगाः स्रक्चंदनगीतादयः । एते सचित्ताश्चित्तावा तान् स्वयं परिगृह्णन्ति अन्यान् प रिग्रहयंति परंच परिगृह्णन्तं समनुजानंति ॥ ४४ ॥ उपसंहारमाह । इह खलु गृहस्थाः श्रम णा ब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहा इति ज्ञात्वा सजिहुरेवं चिंतयेत्. अहमेव खलु अनारं जोऽपरिग्रहश्च । ये चामी गृहस्थादयः सारंजाः सपरिग्रहास्तदेतन्निश्रया ब्रह्मचर्यं श्राम ण्यं वत्स्यामश्चाचरिष्यामोऽनारंजा अपरिग्रहाः संतो धर्माधारदेहधारणार्थमाहारादिकृते सारंजसपरिग्रहगृहस्थनिश्रयां प्रवर्ज्यां करिष्याम इत्यर्थः । शिष्यः प्राह । कस्य हेतोर्गृह स्थस्य श्रमणादिनिश्राकरणं? आचार्य आह । यथा पूर्वमादौ सारंजपरिग्रहत्वं तेषां तथा पश्चादपि सर्वकालमपि गृहस्थाः सारंजादिदोषमुक्ताः श्रमणाश्च पूर्वं गृहस्थत्वे सारंजास्त था परस्मिन्नपि प्रवर्ज्याकाजे तथाविधा एव ते यथा परमपरस्मिन् प्रवर्ज्याकाले तथा पूर्वं गृहस्थत्वेपीति । ततः साधनिरनारंजैः सारंजाश्रयणं कार्यं । गृहस्थासारंजत्वमाह (अंजु

इति) व्यक्तमिदं ये गृहस्थाः सावद्यादनुपस्थिताश्चनुयताः । येपि शाक्यादयः प्रव्रजिता स्तेषुद्विष्टनोजित्वात्सावद्यानुष्ठानपरत्वात्पुनरपि तादृशाएव गृहस्थतुल्याएव ॥ ४५ ॥

॥ टीका-सांप्रतं तदुपमर्दकव्यापारकर्तृन् दर्शयन्नाह । (इहखलुइत्यादि) इहास्मि नृसंसारे । खलुवाक्यालंकारे । गृहमागारं तत्र तिष्ठतीति गृहस्थास्तेच सहारंजेण जीवोपमर्दकारिणा वर्तते सारंजास्तथा सहपरिग्रहेण द्विपञ्चतुष्पदधनधान्यादिना वर्ततइति सपरिग्रहाः । न केवलं तेष्वन्येपि संति विद्यंते एके केचन श्रमणाः शाक्यादयस्तेच पचनपाचनाद्यनुमतेः सारंजादास्यादिपरिग्रहाच्च सपरिग्रहास्तथा ब्राह्मणाश्चैवंविधाएव । एतेषां च सारंनकत्वं स्पष्टतरं सूत्रेणैव दर्शयति । यस्मै प्राग्वर्णितास्त्रताः स्यावराश्च प्राणिनस्तावत्स्वयमेवापरप्रेरिताएव समारंजते तदुपमर्दकं व्यापारं स्वतएव कुर्वतीत्यर्थः । तथान्याश्च समारंजं कुर्वतश्चान्यान् समनुजानंते ॥४३॥ तदेवंप्राणातिपातं प्रदर्श्य नोगांगनूतं परिग्रहं दर्शयितुमाह । यस्मै प्रत्यक्षाः कामप्रधानानोगाः कामनोगाः काम्यंतइति कामाः स्त्रीगात्रपरिष्वंगादयोऽनुज्यंतइति नोगाः स्वक्चंदनवादित्रादयस्तएते सचित्ताः सचेतनाश्च चेतनावा जवेयुस्तदुपादाननूतार्थास्तांश्च सचित्तानचिन्तान्वाऽर्थस्तेकामनोगार्थिनोऽगृहस्थादयस्ततएव परिगृह्णंति अन्येनच परिग्राहयंति अपरंच परिगृह्णंतं समनुजानंतइति ॥४४॥ सांप्रतमुपसंजिघृक्षुराह । इहास्मिन् जगति विद्यंते गृहस्थास्तथाविधश्रमणाब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहाइत्येवं ज्ञात्वा सनिहुरेवमवधारयेदहमेवात्र खल्वनारंजोऽपरिग्रहश्च । ये चामी गृहस्थादयः सारंजादिगुणयुक्तास्तदेतन्निश्रयास्तदाश्रयेणच ब्रह्मचर्यं श्रामण्यमाचरिष्यामोऽनारंजाश्चपरिग्रहाः संतोधर्माधारदेहप्रतिपालनार्थमाहारादिकृते सारंजपरिग्रहस्य निश्रयां प्रव्रज्यां करिष्यामइत्यर्थः । ननु च यदि तन्निश्रयापुनरपि विहर्तव्यं किमर्थं ? तेत्यज्यंतइति जाताशंकः पृष्ठति । कस्य हेतोः केन कारणेन तदेतद्गृहस्थश्रमणब्राह्मणत्यज नमनिहितमित्याचार्योपि विदितानिप्रायउत्तरं ददाति । यथा पूर्वमादौ सारंजपरिग्रहत्वं तेषां तथा पश्चादपि सर्वकालमपि गृहस्थाः सारंजादिदोषदुष्टाः श्रमणाश्च केचन यथा पूर्वं गृहस्थानावे सारंजाः सपरिग्रहास्तथा परस्मिन्नपि प्रव्रज्याकाले तथाविधाएव तइति । अधुनोचयपदाव्यनिचारित्वप्रतिपादनार्थमाह । यथा परमपरस्मिन् प्रव्रज्याप्रतिपत्तिका ले तथा पूर्वमपि गृहस्थनावादावपीति । यदि वा कस्य हेतोस्तद्गृहस्थायाश्रयणं क्रियते यतिनेत्याह । यथा पूर्वं प्रव्रज्यारंजकास्ते सर्वमेव निह्नादिकं गृहस्थायत्तं तथा पश्चादप्यतः कथंनु नामानवयाहृत्तिर्नैविष्यतीत्यतः साधुजिरनारंजैः सारंजाश्रयणं विधेयं । तथा चेते गृहस्थादयः सारंजाः सपरिग्रहाश्च । तथा प्रत्यक्षेणैवोपलभ्यंतइति दर्शयितुमाह । (अं जूइति) व्यक्तेतदेते गृहस्थादयोयदि बांजूइति प्रगुणेन न्यायेन स्वरसप्रव्रज्यासावद्यानु

घानेन्योऽनुपरताः परिग्रहार्जनाच्च सत्संयमानुष्ठानेन चानुपस्थिताः सम्यगुद्धानमकृतवन्तो
पि कथंचिद्धर्मकरणायोजितास्तेषु दिष्टजो जित्वात्सावद्याऽनुष्ठानपरत्वाच्च गृहस्थाजावेऽनु
ष्ठानमनतिवर्तमानाः पुनरपि तादृशा एव गृहस्थकल्पा एवेति ॥ ४५ ॥

जे खलु गारजा सारंजा सपरिग्रहा संतेगतिया समणा माहणावि सारं
जा सपरिग्रहा इहतो पावाइ कुवंति. इति संस्काए दोहिवि अंतेहि
अदिस्समाणो इति निस्कूरीएजा ॥ ४६ ॥ सेवेमि पाईणंवा जाव एवं से
परिस्सायकम्मे एवं से ववेयकम्मे एवं सेविअंतकारए जवतीति मस्कायं ॥ ४७ ॥

अर्थ—(जेखलु गारजा सारंजा सपरिग्रहा के०) जे निश्चे यकी ग्रहस्थ सारंजी सपरि
ग्रहीते (संतेगतिया समणा माहणा विसारंजा सपरिग्रहा के०) अने कोइ एक श्रमण
ब्राह्मण पण सारंजी अने सपरिग्रहीते (इहतो पावाइ कुवंति के०) ए कारणे ए बन्ने
पापना करनारा जाणवा (इति संस्काए के०) एवं जाणीने (दोहिवि अंतेहि के०) आरं
ज अने परिग्रह ए वेव यकी अंत एटले दूर रहे (अदिस्समाणो के०) आरंज अने
परिग्रह यकी अदृश्य मान ठतो (इति निस्कूरीएजा के०) एम चारित्रवान् साधु निर
वद्य आहारतुं जोजन करनार यको संयमानुष्ठानने विपे प्रवर्ते ॥ ४६ ॥ (सेवेमिके०) वलीते
ज अर्थे विशेषें करी कहुंहुं (पाईणंवा के०) पूर्व पश्चिम उत्तर अने दक्षिण दिशि
यकी आब्यो एवो साधु निरारंजी निःपरिग्रही संयमने विपे प्रवर्त्तमान यको (जाव एवं सेप
रिस्सायकम्मे के०) ज्वां सुधी एम ते साधु इपरिज्ञायें जाणीने प्रत्याख्यान परिज्ञायें पञ्च
स्कीने (एवं से ववेयकम्मे के०) एम ते कर्मना अंतनो करनार थाय (एवं से विअंतकार
ए जवतीति मस्कायं के०) ए प्रकारे ते योगनिरोधे करी विशेष अंतकारी थाय एम श्री ती
र्थकर गणधरें कह्युंते ॥ ४७ ॥

॥ दीपिका—उपसंहारमाह । (जेखलु नि) येइमे गृहस्थादयस्ते द्विधापि रागदे
पान्यामुजान्यां पापानि कुर्वन्ति इति संख्याय ज्ञात्वा ध्योरप्यंतयोरागदेषयोरनुपलब्धमा
नः सन् इत्येवं नूतो जिहः संयमे रीयेत प्रवर्तेत । कोर्थः । यइमे ज्ञातिसंयोगाय अर्थ
धनादिपरिग्रहः यच्चेदं हस्ताद्यवयवयुक्तं शरीरं यच्चायुर्बलवर्णादिकं तत्सर्वमसारमनित्यं । गृ
हस्थश्रमणब्राह्मणाश्च सारंजपरिग्रहाः एतत्सर्वं ज्ञात्वा जिहः संयमे रीयेत तिष्ठेदिति स्थि
तं ॥ ४६ ॥ (सेवेमि) सोहं ब्रवीमि प्राच्यादिशोन्यतरस्याः समागतः सजिह्वोर्ध्वोरपि रागदे
पयोरदृश्यमानः संयमे रीयमाणः सन् एवं पूर्वोक्तप्रकारेण परिज्ञातकर्मा स्यात् इपरिज्ञ
या परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याख्यातकर्मा स्यादित्यर्थः । एवं सयोगनिरोधेन व्यं
तकारकः विशेषेण कर्मणामंतकारकः स्यादिति तीर्थरुजणधरादिजिराख्यातं ॥ ४७ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंहरति । (जेखलुइत्यादि) यस्मि गृहस्थादयस्ते द्विधापि सारंजसपरिग्रहत्वान्यामुनान्यामपि पापान्युपाददते । यदिवा रागक्षेपान्यामुनान्यामपि पापान्युपाददते यदिवा गृहस्थप्रव्रज्यापर्यायान्यामुनान्यां पापानि कुर्वंत इत्येवं संख्याय परिज्ञाय द्वयोरप्येतयोरारंजपरिग्रहयोरारगक्षेपयोर्वा दृश्यमानोनुपलब्धमानोयदिवा रागक्षेपयोर्वावृत्तावृत्तावौ तयोरादिश्यमाने रागक्षेपाभाववृत्तित्वेनापदिश्यमानः सन्नित्येवंनूतोनिष्कणशीजोऽनवद्या हारजोजी सत्संयमानुष्ठाने रीयेत प्रवर्तेत । एतदुक्तं नवति । ये इमे जातिसंयोगायश्चार्थं धनधान्यादिकः परिग्रहोयच्चेदं हस्तपादाद्यवयवयुक्तं शरीरं यच्च सदायुर्वलवर्णादिकं तत्सर्वमशाश्वतमनित्यं स्वर्प्रेज्जालसदृशमसारं । गृहस्थश्रमणब्राह्मणाश्च सारंजाः सपरिग्रहाश्चैतत्सर्वं परिज्ञाय सत्संयमानुष्ठाने निष्ठुरीयेतेति स्थितं ॥ ४६ ॥ सपुनरप्यहमधिकृतमेवार्थं विशेषिततरं सोपपत्तिकं ब्रवीमीति । तत्र प्रज्ञापकापेक्षया प्राच्यादिकायादिशोन्यतरस्याः स मायातः सनिष्कृष्टयोरप्यंतयोरदृश्यमानतया सत्संयमे रीयमाणः सन् एवमनंतरोक्तेन प्रकारेण जपरिज्ञया परिज्ञाय प्रत्याख्यानपरिज्ञया परिज्ञातकर्मा नवति । पुनरप्येवमिति परिज्ञातकर्मत्वाद्यपेतकर्मा नवति अपूर्वस्याबंधकोनवतीत्यर्थः । पुनरेवमित्यबंधकयोगनिरोधोपायतः पूर्वोपचितस्य कर्मणोविशेषेणांतकारकोनवतीत्येतच्च तीर्थकरगणधरादिनिर्ज्ञातक्षेपव्याख्यातमिति ॥ ४७ ॥

तच्च खलु जगवंता ठक्कीवनिकायहेउं पसुत्ता तंजहा पुढवीकाए जाव त सकाए से जहा णामए मम अस्सायं दंभेणवा अधीणवा मुठीणवा लेलूणवा कवालेणवा आठट्ठिज्जमाणस्सवा हम्ममाणस्सवा तज्जिज्जमाणस्सवा ताडिज्जमाणस्सवा परियाविज्जमाणस्सवा किलाविज्जमाणस्सवा उद्धविज्जमाणस्सवा जावलोमुखणणमायमवि हिंसाकारगं डुक्कं नयं पडिसं वेदेंमि इच्चेवं जाण सब्बे जीवा सब्बे जूता सब्बे पाणा सब्बे सत्ता दंभेणवा जाव कवालेणवा आठट्ठिज्जमाणवा हम्ममाणवा तज्जिज्जमाणवा ताडिज्जमाणवा परियाविज्जमाणवा किलाविज्जमाणवा उद्धविज्जमाणवा जाव लोमुखणणमायमवि हिंसाकारगं डुक्कं नयं पडिसं वेदेंमि एवं नच्चा स वेपाणा जाव सत्ता णदंतवा णअक्कावेयवा णपरिघेतवा णपरितवेयवा णउदवेयवा ॥ ४८ ॥ सेवेमि जेयअतिता जेयपडुण्णत्ता जेयआगमिस्सा मि अरिदंता जगवंता सब्बे ते एवमाइक्कंति एवंजासंति एवंपण्वेंति एवं

परुर्वेति सवेपाणा जावसत्ता एहंतवा एअज्जावेयवा एपरिघेतवा ए
परितावेयवा एउद्वेयवा एसधम्मं धुवेणीति ए सासए समिच्चं लोणं खे
यन्नेहिं पवेदेति एवंसे निस्कू विरते पाणातिवायतो जाव विरते परिग्गहा
तो एोदंतपस्काळेणं दंतपस्काळेज्जा एोअंजणं एोवमणं एोधूवणे
एोतं परिआविएज्जा ॥ ४ए ॥

अर्थ—(तह के०) त्यां कर्मबंधने प्रस्तावे खलु इति वाक्यालंकारे (जगवंता
के०) जगवंत श्रीतीर्थकरदेवे (ठ जीवनिकायदेवं के०) ठजीवनिकाय कर्मबंधना का
रण (पस्सुत्ता के०) कहाले (तंजहा के०) ते ठ कायना नाम कहेले (पुटवीकाएजा
वतसकाए के०) पृथ्वी कायथी मांमीने यावत् त्रसकाय पर्यंत ठ जीव निकाय जाण
वा तेने पीडतां पीडावता जेम दुःख उपजे तेम दृष्टांते करी देखाडेले (सेजहाणामए
के०) ते जेम नाम एवी संजावनायें (मम के०) मुजने (अस्तापं के०) असात्ता ठ
पजे शा थकी असात्ता उपजे ते कहेले (दंमेणवा के०) दंमादिकेंकरी हणता थका
(अचीणवा के०) अस्थिरवंमे करी हाडकायें करी (मुचीणवा के०) मुठीयें करी (जेनु
णवा के०) पापाणे करी (कवालेणवा के०) चीकरीयें करी (आउट्टिक्कमाणस्सवा
के०) आक्रोश करताथका तथा सन्मुख नाखता थका (हम्ममाणस्सवा के०) अथवा
हणता थका (तक्किक्कमाणस्सवा के०) तर्जना करता थका (ताडिक्कमाणस्सवा
के०) ताडना करता थका (परियाविक्कमाणस्सवा के०) परितापना करता थका
(किलाविक्कमाणस्सवा के०) किलामणाकरताथका (उद्विक्कमाणस्सवा के०) उ
द्वेग करता थका तथा जीवने काया थकी रहित करताथका (जावलोमुखण
मायमवि के०) यावत् शरीर मांहेथी एक रोम उखेडवा मात्र एवुं पण (हिंसा
कारणं के०) हिंसानु कारण तेथी पण (डुक्कंजपंपडिसंवेदंमि के०) दुःख अने
नय दुं वेडं अनुजुं (इवेवंजाण के०) ए प्रकारे तेजाणे के (सवेजीवा के०)
सर्व जीवते सर्व पंचेंडियजीव जाणवा (सवेज्जता के०) सर्व जूतते सर्व वनस्प
ति प्रमुखना जीव जाणवा (सवेपाणा के०) सर्व प्राणी ते सर्व वे इंद्रियादिक विक
लेंडि जीव जाणवा (सवेसत्ता के०) सर्वसत्त्व ते पृथिव्यादिक सर्वजीव जाणवा ते
जीवोने (दंमेकरी हणता थका (जावकवालेणवा के०) यावत् वीररीयें करी हणता
थका (आउट्टिक्कमाणवा के०) आक्रोश करता थका (हम्ममाणवा के०) हणता
थका (तक्किक्कमाणवा के०) तर्जना करता थका (ताडिक्कमाणवा के०) ताडना
करता थका (परियाविक्कमाणवा के०) परितापना करता थका (किलाविक्कमाणवा

के०) किलामणा करता थका, (उद्विक्लमाणावा के०) उद्वेग करता थका, तथा जीव ने काया थकी रहित करता थका, (जाचलोमुक्कणणमायमवि के०) यावत् एक रो म उखेडवा मात्र एवं पण (हिंसाकारणं के०) हिंसानु कारण ते थकी पण, (डुक्कं नयंपडिसंवेदेंति के०) ते जीवो दुःख अने नय एवंज वेदे अनुनवे एटले जेवुं दुःख मने वेदवुं पडे, तेवुं दुःख सर्व जीवने वेदवुं पडे. एम सर्व जीवोने पोता सरखुं दुःख देखाडीने अन्य जीवोने शिद्धानो उपदेश आपेठे. (एवंनञा के०) एवं जाणीने (स वेपाणाजावसत्ता के०) सर्व प्राणी, सर्वनूत, सर्वजीव अने सर्व सत्वने (एहंतवा के०) हणवा नही, (एअक्कावेयवाके०) दंभादिकें करी ताडवा नही, (एपरिघेतवाके०) बला त्कारें करी दासनी पेठें परिग्रहवा नही, एटले बलात्कारे करी चाकरनी पेठें कोइ कार्यने विपे प्रेरवा नही. (एपरितावेयवाके०) शारीरिक मानसी पीडाने उपजावीने परितापवा नही. (किजविद्यमाणवा एउद्वेयवा के०) किलामणा करी करी उपडववा नही, तथा काया थकी रहित करवा नहीं ॥४०॥ हवे सुधर्म स्वामी कहेते. (सेवेमिके०) ए वचन जे हुं कहुं हुं, ते पोतानी मतियें नथी कहेतो पण एम सर्व तीर्थकरनी आझाठे, ते देखाडेठे; (जे यअतीता के०) जे अतीत कालें तीर्थकर थया, (जेयपडुप्पन्ना के०) जे वर्त्तमान का लें तीर्थकर वर्त्ते, (जेयआगमिस्सामि के०) जे आगमिक कालें थजे ते (अरिहंत के०) पूजा सत्कार योग्य (जगवंता के०) ज्ञानवंतआश्चर्यादिक गुणो करी संयुक्त एवा (सवेते के०) समस्त श्री अरिहंत जगवंत ते (एवमाइकंति के०) एम सामान्य थकी कहेठे (एवंनासंति के०) एम अर्द्धमागधीजापायें जांखेठे (एवंपसुवेंति के०) एम शिष्यने देशना आपेठे (एवंपरुवेंति के०) एम सम्यक् प्रकारें प्ररूपे ठे के, (सवेपाणा जावसत्ता के०) सर्व प्राणीयी मांझीने यावत् सर्व सत्व ने (एहंतवा के०) हणवा नही, दंभादिकें करी ताडवा नही, बली बलात्कारें दासनी पेठें परिग्रहवा नही, शारीरिक मानसी पीडा उत्पन्न करीने, परितापवा नही उपडववा नही, जीव काया थकी रहित करवा नही, (एसधम्मधुवे के०) ए धर्म प्राणीनी दया लक्षण दुर्गतियें जाता जीवने राखनार ते धर्म केवोठे तोके, ध्रुव एटले निश्चल (एतीति के०) नित्य सदा सर्वेका लोठे, कोइ काले जेनो ह्य नथी (सासएके०) शाश्वतठे, तेने (समिच्चंके०) केवल ज्ञाने करी आलोचीने शुं आलोचीने? तो के, (लोगं के०) चौद रज्वात्मक लोक एटले पट जीव निकापरूप लोक तेने दुःखरूप समुड्मांहे पळ्यो देखीने (स्केपनेहिं के०) खेद हा एटले बीजा जीवोनां दुःखोना जाणनार, एवा श्रीतीर्थकर जगवंते (पवेदेंति के०) पू वोंक जीवदयालक्षण धर्म जांख्यो. (एवं के०) ए प्रकारें जाणीने (सेनिस्कूविरते के०) ते साधु निवर्त्या (पाणातिवायतो के०) प्राणातिपात एटले हिंसा थकी, तेमज मृपा

वादं यकी, तथा अदत्तादानं यकी, तथा मैथुनं एतत्ते कुशीलं यकी, (जावविरतेपरिग्राह्यं के०) यावत् परिग्रहं यकी, विरतिं करोति यको जेवा आचारं प्रवर्ते, ते आचारं कहेते. (एतदंतपस्कालेणं दंतपस्कालेष्वा के०) दंतं प्रह्लाजने करी दंतं धोवे नही, एतावता जावजीव सुधी दातण न करे. (एतदंजनं के०) जावजीव सुधी सौभाग्यने अर्थे आंखमां अंजन नाखे नही. (एतद्वमणं के०) वमन विरेचनादिक क्रिया न करे, (एतदधूवणे के०) शरीर वस्त्रादिकं धूपन न करे (एतदपरिग्रहाविष्का के०) कासादि रो गने मटाडवा माटे धूम पान पण न करे, ते जिह्वा एतला वाता पोते आचरे नही. ॥४६॥

॥ द्विपिका—प्राणातिपातेन कर्मबंधप्रस्तावे खलु जगवता पदजीवनिकायाहेतुत्वेनोक्ताः । तद्यथा । पृथिवीकायोयावन्नसकायः । एतेषां दुःखं दृष्टान्तेनाह । तद्यथा नाम ममासातं दुःखं दंडेन अस्थना मुष्टिना लेलुना लोष्टेन कर्परेण आकोटघमानस्य संकोच्यमानस्य हन्यमानस्य कशादिनिस्ताड्यमानस्य कुडशादावनिघातादिना परित्याप्यमानस्याग्न्यादावन्धेन प्रकारेण परिक्रम्यमाणस्यापडाव्यमानस्य मार्यमाणस्य यावन्नोमोत्सवनं नमात्रमपि हिंसाकरं दुःखं नयं च यन्मपि क्रियते तत्सर्वमहं संवेदयामि इत्येवं जानीहि । तथा सर्वे प्राणाजीवानूतानि सत्त्वाइत्येकार्थकाः कथंचिन्नेदेन वा व्याख्येयाः । तथाहि । प्राणादित्रिचतुःखाः स्थू, र्जुतानि तरवः स्मृताः ॥ जीवाः पंचेंद्रियाः प्रोक्ताः शेषाः सत्त्वाइतीरिताइति । एषां ईडादिना कोटघमानानां यावन्नोमोत्सवनं नमात्रमपि दुःखं प्रतिसंवेदयतां । एतच्च हिंसाकरं दुःखं नयं चोत्पन्नं ते सर्वेपि प्राणिनः साक्षादनुभवत्यतः सर्वेपि प्राणिनो न हंतव्यान् आक्षापयितव्यावलान् कार्ये प्रयोक्तव्यान् परिग्राह्यान् परित्यापयितव्यान् अपडावयितव्याः ॥४७॥ सोहं साधुर्ब्रवीमि न स्वमत्या किंतु तीर्थकदाहं येत्याह । येअतीताये च प्रत्युत्पन्नावर्तमानाः सीमंधरादयो ये चागमिष्याश्च नागताः पन्नानादादयोऽर्हंतो जगवतः सर्वेप्येवमाख्याति एवं जायते स्वत एवं प्रजापयंति हेतुनिरेवं प्ररूपयंति नामादिनिर्गथा सर्वेप्राणा न हंतव्या इत्यादि । एषधर्मो ध्रुवोनित्यः शाश्वतः समेत्य ज्ञात्वा, लोकं खेदद्वैस्तीर्थकरैः प्रवेदितः । एवं ज्ञात्वा सजिह्वाविरतः प्राणातिपाताया वत्परिग्रहान्महाव्रतपालनार्थमुत्तरगुणाः कथ्यंते । (नोदंतइत्यादिना) निष्किंचनः सन् साधुर्नो दंतप्रह्लाजनेन कोष्टेन दंतान् प्रह्लाजयेत् नोअंजनं नेत्रयोर्विजृम्भार्थं कुर्यात्, वमनं विरेचनादि न कुर्यात्, वस्त्राणां धूपनं न कुर्यात् कासाद्यपनोदनार्थं धूमं न पिबेत् ॥४८॥

॥ टीका—कथं पुनः प्राणातिपातविरतिव्रतादिव्यवस्थितस्य कर्मापगमोच्चवतीत्युक्तं यतस्तत्प्रवृत्तस्यात्मोपम्येनप्राणिनां पीडोत्पद्यते तथा च कर्मबंधइत्येवं सर्वं मनस्याधा

याह । (तत्त्वखलुइत्यादि) तत्रेति कर्मबंधप्रस्तावे । खलुवाक्यालंकारे । जगवतोत्पन्न
 ज्ञानेन तीर्थकृता पटुजीवनिकायाहेतुत्वेनोपन्यस्ताः । तद्यथा । पृथिवीकायोयावन्नसका
 योपीति । तेषांच पीड्यमानानां यथा दुःखमुत्पद्यते तथा स्वसंविचित्तिदेन दृष्टान्तेन द
 र्शयितुमाह । तद्यथाच मे ममासातं दुःखं वद्वयमाणैः प्रकारैरुत्पद्यते तथान्येषामपीति
 तद्यथा । दंडेनास्थना मुष्टिना लेलुनालोष्ठेन कपालेन कर्परेण आकोटधमानस्य संकोच्यमा
 नस्य हन्यमानस्य कशादिनिस्तर्जमानस्यांगुल्यादिनिस्ताड्यमानस्य कुड्यदावजिघातादिना
 परितप्यमानस्याश्यादावन्येन प्रकारेण वा परित्क्वाभ्यमानस्य तथापश्याव्यमाणस्य मार्यमा
 णस्य यावन्नोमोत्खननमात्रमपि हिंसाकरं दुःखं नयं च यन्मयि क्रियते तत्सर्वमहं संवेद
 यामीत्येवं जानीहि । यथा सर्वे प्राणजीवान्जुतानि सत्त्वाइत्येते एकार्थिकाः कथंचिन्नेद
 माश्रित्य व्याख्येयास्तत्रैतेषां दंडादिना कुट्यमानानां यावन्नोमोत्खननमात्रमपि दुःखं
 प्रतिसंवेदयतामेतच्च हिंसाकरं दुःखं नयं चोत्पन्नं ते सर्वे प्राणिनः प्रतिसंवेदयंति सा
 द्वादननुजवंतीत्येवमात्मोपमया पीड्यमानानां जंतूनां यतोदुःखमुत्पद्यतेततः सर्वे प्राणि
 नोन हंतव्यान् व्यापादयितव्यावलात्कारेण व्यापारे न प्रयोक्तव्यास्तथा न परिग्राह्यान्
 परित्तापयितव्यानापश्यावयितव्याः ॥ ४८ ॥ सोहं ब्रवीम्येतन्न स्वमनीषिकतया किंतु सर्व
 तीर्थकराङ्गयेति दर्शयति (येअतीइत्यादि) ये केचन तीर्थकृतरूपनादयोऽतीतायेच
 विदेहेषु वर्तमानाः सीमंधरादयोये चागामिन्यामुत्सर्पिण्यां नविर्ष्यति ब्रह्मनाजदयोऽहं
 तोऽमरासुरनरेश्वराणां पूजाहंजगवंतऐश्वर्यादिगुणकलापोपेताः सर्वेभ्येवं ते व्यक्तवाचा
 आख्यातिं प्रतिपादयंति । एवं सदेवमनुजायां पर्यदि जापंते स्वतएव न यथा बौद्धानां
 बोधितत्वप्रज्ञावात् कुड्यादिदेशनतइत्येवं प्रकर्षेण ज्ञापयंति हेतूदाहारणादिभिः । एवं
 प्ररूपयंति नामादिनिर्गथा सर्वे प्राणान् हंतव्याइत्यादि । एषधर्मः प्राणिरक्षणलक्षण
 प्राग्व्यावर्णितस्वरूपोद्भवोऽवश्यंजावी नित्यः ह्वांल्यादिरूपेण शाश्वतइत्येवं चानिसमेत्य
 केवलज्ञानेनावलोक्य, लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं खेदक्षैस्तीर्थकृद्भिः प्रवेदितः कथितइत्ये
 वं सर्वं ज्ञात्वा, सनिष्ठुर्विदितवेद्योविरतः प्राणातिपाताद्यावत्परिग्रहादिति । एतदेव
 दर्शयितुमाह । (एतदंतइत्यादि) इह पूर्वोक्तमहाव्रतपालनार्थमनेनोत्तरगुणाः प्रतिपा
 द्यंते । तत्रापरिग्रहोनिष्किंचनः ससाधुर्नो दंतप्रह्वालनेन कदंवादिकाष्टेन दंतान् प्रह्वाल
 येतथा नो अंजनं सीवीरादिकं विनूपार्यमद्दणोर्दयात्तथा नो वमनविरेचनादिकाः क्रि
 याः कुर्यात्तथा नो शरीरस्य स्वीयवस्त्राणां वा धूपनं कुर्यान्नापि कासाद्यपनयनार्थं तं धू
 मं योगवर्तिनिष्पादितमापिवेदिति ॥ ४९ ॥

सेजिंस्कू अकिरिणं अलसए अकोदे अमाणे अमाणे अलोदे अवसं
 ते परिनिष्ठुडे णोअसंसं पुरतोकुळा इमेणमे दिठेणवा सुएणवा मुएण

वा एणएणवा विन्नाएणवा इमेणवा सुचरिय तवनियमबंनचेरवासेण
इमेणवा जायामायावुत्तिएणं धम्मएणं इवए पेच्चा देवेसिया कामजोगा
वसवत्ति सिद्धेवा अङ्गस्समसुजे एवविस्सिया एवविणोसिया ॥ ५० ॥

अर्थ—(सेचिस्सू के०) ते चारित्रियो (अकिरिए के०) सावद्य क्रिया रहित, (अजूसए के०) जीवनो अहिंसक, (अकोहे के०) क्रोधरहित (अमाए के०) मानरहित (अमाए के०) मायारहित (अलोहे के०) लोभरहित (उवसंतेपरिनिवुडे के०) एकारणो उपशांत परिनिवृत समाधिवंत एवो उतो, (एणोआसंसंपुरतोकुळा के०) आशंसा न करे एटले जन्मांतरे कामजोगनी प्रार्थना न करे: (इमेणमेदिठेणवा के०) वली आ जन्मने विपे आमोसही इत्यादिक लब्धि पाम्या तेवी तपश्यानुं फल प्रत्यह् दीतुं. तथा वली (सुएणवा के०) सिद्धांत नणवा यकी (सुएणवा के०) मनन करवाना (एणएणवा के०) ज्ञानेकरी (विन्नाएणवा के०) विज्ञानेकरी, (इमेणवा के०) एवा धर्मेकरी (सुचरिय के०) सुकृतरूप आचरण (तव के०) तप अनशनादिक (नियम के०) नियम अजिग्रहादिक (बंनचेर के०) ब्रह्मचर्यने विपे (वासेण के०) वसवा यकी (इमेणवा के०) ए धर्मेकरी (जायामायावुत्तिएणं के०) संयमयात्रामात्रा वृत्तिरूप एटले मानोपेत आहार लेवे करी (धम्मएणंइवएपेच्चादेवेसिया के०) एवा धर्मेकरी अंहीयां यकी चवीने परजवांतरे देवत्व पणु पासुं एवी आशंसा पण न करे (कामजोगावसवत्ति के०) अथवा नाना प्रकारना कामजोग महारें वशवर्ति थावं एवी प्रार्थना पण नकरे (सिद्धि के०) अष्ट प्रकारनी अणिमा महिमादिकजे सिद्धि उठे ते सिद्धियें करी सिद्धियें सहित थावं, एवी आशंसा नकरे (अङ्गस्समसुजे के०) उःख रहित थावं, शुचाशुन कर्मरहित थावं, तथा मध्यस्थ थावं, एवी आशंसा पण न करे. एवी आशंसाने न करवानुं कारण कहेठे. (एवविस्सियाएवविणोसिया के०) तपश्वरण करतां मनःप्रार्थितसिद्धि होय अथवा न होय ए कारणे बांठा न करे ॥ ५० ॥

॥ दीपिका—मूलोत्तरगुणसंग्रहमाह । सन्निहुः न विद्यते सावद्या क्रिया यस्य सोऽक्रियः सांपरोयिककर्माविधक इत्यर्थः । यतः प्राणिनामष्टपकोऽहिंसकस्तथाऽक्रोधोऽमायोऽलोभोऽपशंसाः परिनिवृत्तः शीतोन्नतआशंसां जन्मांतरे कामजोगावाप्तिवांठां न पुरस्कुर्यात् । (इमेणत्ति) अमुना तपश्वरणफलेन दृष्टेनामर्षोपप्यादिना श्रुतेन पारलौकिकेनार्हकधम्म जगद्भद्रतादीनां तपश्वरणफलेन (मएणत्ति) मननं च जातिस्मरणादिज्ञानेन आचार्या देः सकाशाद्विज्ञातेनावगतेन ममापि विशिष्टं फलं न विष्यतीत्येवं नाशंसां विवर्ध्यात् । त

थाऽमुना सुचरितेन तपोनियमब्रह्मचर्यवासेन तथाऽमुना यात्रामात्रावृत्तिना धर्मेण इतोऽस्मान्नावात् च्युतस्य प्रेत्य, जन्मांतरे देवः स्यामहं तत्रस्थस्यच कामजोगावशवर्तिनःस्युः । सिद्धोवाऽङ्गुःखःअष्टगुणः शुजाशुजकर्मपेक्षया एवंजूतोहं स्यामिति एवमाशंसां न विदध्यात् । अत्रापि तपश्चरणे सत्यपि दुर्ध्यानसन्नावात्कदाचित्सिद्धिर्मुक्तिरणिमादिसिद्धिर्वा स्यात्कदाचिच्च न स्यात् एवं सति साधोराशंसां कर्तुं न युक्तेति इहलोकार्थं परलोकार्थं कीर्तिवर्णश्लोकाद्यर्थं च तपोन विधेयमिति स्थितं ॥ ५० ॥

॥ टीका—सांप्रतं मूलगुणोत्तरगुणप्रस्तावमुपसंजिघृक्षुराह । (सेनिरूइत्यादि) समूलोत्तरगुणव्यवस्थितोत्तिष्ठुर्नास्य क्रिया सावद्या विद्यतेइत्यक्रियः संवृतात्मकतया सांपराधिककर्माविधकइत्यर्थः । कुतएवंजूतोयतः प्राणिनामलूपकोऽहिंसकोऽनुपमर्दकइत्यर्थः । तथा न विद्यतेकोधोपस्येत्यक्रोधएवममानोऽमाय्यलोनः कपायोपशमाञ्जोपशंतः शीतीनूतस्तडुपशमाञ्च परिनिर्वृतइव परिनिर्वृतः । एवं तावदैहिकेभ्यः कामजोगेभ्योविरतः पारलौकिकेभ्योपि विरतइति दर्शयति । (नोआसंसंइत्यादि) नो नैवाशंसां पुरस्कृत्य ममानेन विशिष्टतपसा जन्मांतरे कामजोगावर्तिर्नविष्यतीति । एवंजूतामाशंसां न पुरस्कुर्यादित्येतदेव दर्शयितुमाह । (इमेणमेइत्यादि) अस्मिन्नेव जन्मन्यमुना विशिष्टतपश्चरणफलेन दृष्टेनामपौषध्यादिना पारलौकिकेन च श्रुतेनाईकधम्मिद्धब्रह्मदत्तादीनां तथा (सुएणवति) मननंज्ञानं जातिस्मरणादिना ज्ञानेन तथाऽचायादेः सकाशाद्विज्ञानेनाद्यगतेन ममापि विशिष्टं नविष्यतीत्येवं नाशंसां विदध्यात् । तथाऽमुना सुचरित्रतपोनियमब्रह्मचर्यवासेन तथाऽमुना वा यात्रावृत्तिना धर्मेणानुष्ठितेनातोस्मान्नावाङ्मुतस्य प्रेत्य जन्मांतरे स्यामहं देवस्तत्रस्थस्यच मे वशवर्तिनः कामजोगाजवेपुरशोपकर्माऽविशुतोवा सिद्धोऽङ्गुःखोऽष्टगुणकर्मप्रकृत्यपेक्षयेत्येवं जूतोहं स्यामागामिकालइत्येवमाशंसां न विदध्यादिति । यदिवा विशिष्टतपश्चरणादिनाऽऽगामिति काले ममाणिमा लविमेत्यादिकाऽष्टप्रकारा सिद्धिर्नविष्यतीत्यनया च सिद्ध्या सिद्धोहमङ्गुःखोऽष्टगुणोवामध्यस्थइत्येवंरूपामाशंसां न कुर्यात् । तदकरणे च कारणमाह । (एवविइत्यादि) अत्रापि विशिष्टतपश्चरणे सत्यपि कुतश्चिन्निमित्तादुप्राणिधानसंज्ञावे सति कदाचित्सिद्धिः स्यात्कदाचिच्च नैवाशोपकर्मकृत्यलक्षणा सिद्धिः स्यात् । तथाचोक्तं । जे जत्तियाउहेक जविस्स ते चे व तत्तिया मोक्खेइत्यादि । यदिवाऽत्राप्यणिमाद्यष्टगुणकारणे तपश्चरणादीं सिद्धिः स्यात्कदाचिच्च न स्यात् तद्विपर्ययोपि वा स्यादित्येवं व्यवस्थिते प्रेक्षापूर्वकारिणां कथमाशंसां कर्तुं युज्यते इति । सिद्धिआद्यप्रकारेण । अणिमा १ गरिमा २ लघिमा ३ महिमा ४ प्राप्तिः ५ प्राकाम्यं ६ ईशित्वं ७ वशित्वं ८ यत्र कामावसायित्वमिति । तदेवमैहिकार्यमासुप्पिकार्यं च कीर्तिवर्णश्लोकाद्यर्थं च तपोन विधेयमिति स्थितं ॥ ५० ॥

सेनिकू सदेहिं अमुञ्चिए रूवेहिं अमुञ्चिए रसेहिं अमुञ्चिए गंधेहिं अमुञ्चिए
 ए फासेहिं अमुञ्चिए विरे ए कोहाउ माणाउ मायाउ लोनाउ पेजाउ दासा
 उ कलहाउ अप्रकाणाउ पेसुनाउ परपरिवायाउ अरइरइउ मायामोसा
 उ मित्रादंसणसद्धाउ इति सेमदूतो आयाणाउ उवसंते उवछिए पडिवि
 रते सेनिकू ॥ ५१ ॥ जेइमे तसथावरा पाणा जवंति ते णो सयं समारंजइ
 णोवसेहिं समारंजावेंति अन्नं समारंजतं नसमणुजाणंति इति सेमदूतो
 आयाणाउ उवसंते उवछिए पडिविरते सेनिकू ॥ ५२ ॥ जेइमे कामंजोगा
 सचित्तावा अचित्तावा ते णो सयं परिगिण्हंति णोअन्नेणं परिगिण्हावेंति
 अन्नं परिगिण्हंतं पि णसमणुजाणइ इति सेमदूतो आयाणाउ उवसंते
 उवछिए पडिविरतो सेनिकू ॥ ५३ ॥

अर्थ—(सेनिकू के०) ते साधु (सदेहिंअमुञ्चिए के०) शब्दने विषे अमूर्छित (रू
 वेहिंअमुञ्चिएके०) रूपने विषे अमूर्छित (रसेहिंअमुञ्चिए के०) रस मधुरादिकने विषे अ
 मूर्छित (गंधेहिंअमुञ्चिए के०) सुरजिगंधादिकने विषे अमूर्छित (फासेहिंअमुञ्चिएके०)
 स्पर्शने विषे अमूर्छित (विरेके०) निवर्त्यो, शा थकी, निवर्त्यो ? ते कहेहे क्रोध थकी, मान
 थकी, माया थकी, लोभ थकी, राग थकी, द्वेष थकी, कलह थकी, अन्याख्यान एटले छुटुं
 छाल देवा थकी, चांडी करवा थकी, परना अवर्णवाद बोलवा थकी, अरति थकी, रति
 थकी, माया सहित मृपावाद बोलवा थकी, अने मिथ्यात्वदर्शन शक्य ए थकी निवर्त्यो
 (इतिसेमदूतोआयाणाउके०) एवो ते चारित्रिउ महोटा कर्मबंधना कारण थकी, (उवसं
 तेके०) उपशम्यो (उवछिएके०) उपस्थित एटले सावधान थयो (पडिविरतेके०) विज्ञेपे
 निवर्त्यो (सेनिकू के०) ते चारित्रिउ ॥ ५१ ॥ (जेइमेतसथावरापाणाजवंति के०) जे
 ए व्रत अने स्थावर प्राणीउठे (तेणोसयंसमारंजंति के०) तेनो पोते समारंज करे
 नही (णोवसेहिंसमारंजावेंति के०) बीजा पासे समारंज करावे नही (अन्नंसमारंजं
 तंनसमणुजाणंति के०) बीजा समारंज करता होय तेने अनुमोदे नही (इतिसे के०)
 एवो ते चारित्रिउ (महोते के०) महोटा (आयाणाउ के०) कर्मबंधना कारण थकी
 (उवसंतेके०) उपशम्यो (उवछिएके०) उपस्थित एटले सावधान थयो (पडिविरते
 के०) विज्ञेपे निवर्त्यो (सेनिकूके०) ते चारित्रिउ ॥ ५२ ॥ (जेइमेकामजोगा के०) जे
 आ जगत् मांहे काम जोगटे ते कहेहे (सचित्तावा के०) सचित (अचित्तावा के०)

अचिन्त (तेणोसयंपरिगिण्हंतं के०) ते कामजोगने पोते परिग्रहे नही अंगीकार करे नही (एणोअत्रेणंपरिगिण्हंतं के०) बीजा पासं परिग्रहावे नही (अत्रंपरिगिण्हंतं पि एसमणुजाणइ के०) बीजो परिग्रहतो होय तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहंतो के०) एवोते चारित्रिउ महोटा (आयाणाउ के०) कर्मबंधना कारण थकी (उवसंते के०) उपशम्यो (उवछिए के०) सावधान थयो (पडिविरए के०) विज्ञेपे निवत्त्यो (सेजि न्कू के०) ते चारित्रिउ ॥ ५३ ॥

॥ दीपिका-अथ रागद्वेषाभावमाह । (सेजिन्कूइत्यादि) सजिन्कूः शब्देषु शुभाशुभेष्वमूर्तितोऽद्विष्टश्च । एवं रूपगंधरसस्पर्शेष्वपि वाच्यं । तथा विरतः क्रोधमानमायालोभेभ्यस्तथा प्रेमतोदोषात् कजहादभ्याख्यानात् पैशुन्यात् परपरिवादात् अरतितोरतितोमाया मृपातोमिष्यादर्शनशब्दादिरतः सजिन्कूर्योमहतः कर्मोपादानाडपशांतसंयमे उपस्थितः सावयेभ्यः प्रतिविरतः सजिन्कूः स्यात् ॥ ५१ ॥ येस्मे त्रसाः स्यावराः प्राणिनोजवन्ति तान् स्वयं न समारजते नैवान्यैः समारंजयन्ते अन्यं समारजमाणं न समनुजानीति इत्येवं महतः कर्मोपादानाडपशांतः प्रतिविरतः सजिन्कूः स्यात् ॥ ५२ ॥ येमी कामजोगाः सचिन्ताश्च चिन्तावा तान् स्वयं न परिगृह्णाति नान्येन परिग्राहयति अन्यं परिगृह्णन्तं न समनुजानीति इत्येवं कर्मोपादानादिरतः सजिन्कूः स्यात् ॥ ५३ ॥

॥ टीका-सांप्रतमनुकूलप्रतिकूलेषु शब्दादिषु विषयेषु रागद्वेषाभावं दर्शयितुमाह । (सेजिन्कूइत्यादि) सजिन्कूः सर्वाशंसारहितोवेणुवीणादिषु शब्देष्वमूर्तितोऽगृह्योऽनघुप पन्नस्तथा रासजादिशब्देषु कर्कशेषु द्विष्टः एवं रूपरसगंधस्पर्शेष्वपि वाच्यमिति । पुनरपि सामान्येन क्रोधाद्युपशमं दर्शयितुमाह (विरएकोहाउइत्यादि) क्रोधमानमायालोभेभ्यो विरतइत्यादिसुगमं । यावदिति । (सेमहयाआयाणाउउवसंतेउवछिएपडिविरएसेजिन्कू ति) सजिन्कूर्भवति योमहतः कर्मोपादानाडपशांतः सन्स्वयमेवोपस्थितः सर्वपापेभ्यश्च विरतइति ॥ ५१ ॥ एतदेवमहतः कर्मोपादानादिरमणं साक्षादर्शयितुमाह । (जेइमेइत्यादि) ये केचन त्रसाः स्यावराश्च प्राणिनोजवन्ति तान् सर्वानपि नोनैव स्वयं सत्साधवः समारजन्ते प्राणुपमर्दकमारजन्तइतिपावत् । तथा नान्यैः समारंजयन्ते नचान्यान् समारंजमाणान् समनुजानतइत्येवं महतः कर्मोपादानाडपशांतः प्रतिविरतोजिन्कूर्भवतीति ॥ ५२ ॥ सांप्रतं सामान्यतः सांपरायिककर्मोपादानकामजोगनिवृत्तिमधिकृत्याह । (जेइमेइत्यादि) ये केच नामी काम्यतइति कामाशुर्ज्यत इतिजोगास्तेच सचिन्ताश्चचिन्तावा जवेणुस्तांश्च नस्यतो गृह्णीयान्नाप्यन्येन ग्राहयेत् नाप्यपरं गृह्णन्तं समनुजानीयादित्येवं कर्मोपादानादिरतो जिन्कूर्भवतीति ॥ ५३ ॥

जंपियं इमं संपराइयं कम्मं कळइ णो तं सयं करेति णोअस्सणां
 कारवेति अन्नंपिकरे तं एसमणुजाणइ इति सेमहतो आयाणाउ उवसंते
 उवट्टिए पडिविरते ॥५४॥ से निस्कूजाणेळा असणंवा अस्सिं पन्धियाए
 एगं साहम्मियं समुदिस्स पाणाइं नूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंज समुदि
 स्स कीतं पामिच्चं अत्तिजं अणिसं अणिदडं आहट्टुदेसियं तंचेतियंसि
 यातं णो सयं जुंजइ णोअस्सेणं जुंजावेति अन्नंपि जुंजतं एसमणुजाणइ
 इति से महतो आयाणाउ उवसंते उवट्टिए पडिविरते ॥ ५५ ॥

अर्थ—(सेनिस्कू के०) ते चारित्रिउ (जंपियं के०) जे (इमं के०) ए (संपराइयं
 कम्मंकळइ के०) सांपरायिक एटले जे कर्म करी संसार मांहे परित्रमण करियें ते सां
 परायिक कर्म कहिए जे कारणे करी बंधाय ते कारण प्रदेप निन्दव मात्सर्य अंतराय आ
 शातना उपपातादिक ए कर्मबंधना कारणे—(एतंसयंकरेति के०) ते स्वयं पोते नकरे
 (णोअस्सणांकारवेति के०) बीजा पासं करावे नही (अन्नंपिकरेंतं एसमणुजाणइके०)
 बीजो करतो होय तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहतोआयाणाउ के०) एवो ते मोहोटा
 कर्मबंधना कारण थकी (उवसंते के०) उपशम्यो (उवट्टिए के०) सावधान थयो
 (पडिविरतेके०) विज्ञोपे निवर्त्यो ते निरु कहिए ॥५४॥ हवेचारित्रियानी आहार विशुद्धि
 कहेते. (सेनिस्कूजाणेळा के०) ते चारित्रिउ एमं जाणे ते कहेते. जे (असणंवाके०)
 एवंचूत आहार अशन पान स्वादिम स्वादिम जाणे (अस्सिंपन्धियाए के०) साधुने नि
 मिते कोइएक प्रकृति नइक आवक गृहस्थ ते (एगंसाहम्मियं समुदिस्स के०) एक
 सार्थमिक साधुने समुदेशीने (पाणाइं नूताइं जीवाइं सत्ताइं समारंज के०) प्राणी
 नूत जीव सत्वनो आरंज करे मर्दन करे (समुदिस्स के०) तथा साधुने निमित्ते उदे
 शीने (कीतं के०) वेचातुं लीये (पामिच्चं के०) वठीतुं लावे (अत्तिजं के०) बीजा
 नुं पाडीलीए (अणिसं के०) बीजानी वस्तु होय ते तेना धणीने कहा विना सा
 धुने आपे (अनिदडंआहट्टुदेसियं के०) ग्रामादिक थकी साधुने सन्मुख लावे
 एवो आहार आधाकर्मादिक दोषं करी छट (तंचेतियंसिया के०) ते आहार
 साधुने दीधो अने साधुए पण अजाणता लीधो परंतु एवो दोष छट आहार जा
 णीने (तेणोसयंजुंजइ के०) ते आहार साधु पोते जमे नही (एवअस्सेणंजुंजावे
 ति के०) तथा बीजाने तेवो आहार जमाडे नही अने (अन्नंपिजुंजतंएसमणुजाण
 इ के०) बीजो कोइ एवो आहार जमतो होए तेने अनुमोदे नही (इतिसेमहतोआ

याणां उच्यते संते उच्यते पडिविरतेके०) एरीते ते महोटा कर्मबंधना कारण एवा जे आहारना दोष ते थकी उपशम्यो सावधान थयो विज्ञेयं निवर्त्यो तेने साधु कहिए ॥५५॥

॥ दीपिका—यदपीदं सांपरायिकं कर्म तच्च प्रदेपनिन्धवमात्सर्थांतरायासातनोपवाते बध्यते तत्कर्म कारणं वा न कृतकारितानुमतिनिः करोति सन्निकुः कथ्यते ॥५४॥ सन्निकुर्यत्पुनरेवं नूतमाहारं जानीयात्- (अस्तिपडियाए) एतत्प्रतिज्ञया एकं साधुं साधर्मिकं समुद्दिश्य कश्चित्प्रकृतिनः श्रवकः साध्याहारदानार्थं प्राणिनः समारम्य प्राणिघातं कमारंजं कृत्वा समुद्दिश्य तत्पीडां सम्यगुद्दिश्य क्रीनं (पामिञ्चं) उद्विन्नकमावेद्यमन्यस्मादाद्विद्य गृहीतमनिसृष्टं परेणानुमत्तमन्याहृतं साधुसंमुखमानीतमाहृत्य उपेत्य ज्ञात्वा साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमेवं नूतमाहारं साधवे दत्तं स्यात्साधुनावाऽकामेन गृहीतं स्यात्तदोपद्रुष्टं ज्ञात्वा स्वयं न चञ्जीत अन्येन न जोजयेत् न च चञ्जानमन्यं समनुजानीयात् एवं दुष्टाहारान्निवृत्तौ न निकुः स्यात् ॥ ५५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सामान्यतः सांपरायिककर्मोपादाननिषेधमविरुद्धाह । (जंघियइय इत्यादि) यदपीदं सपर्यंति तासुतात्तु गतिष्वनेककर्मणेति सांपरायिकं तच्च तत्प्रदेपनिन्धवमात्सर्थांतरायासातनोपवाते बध्यते तत्कर्म तत्कारणं वा न कृतकारितानुमतिनिः करोति सन्निकुर्यत्पुनरेवं नूतमाहारं जानीयात् (अस्तिपडियाए) एतत्प्रतिज्ञयाऽऽहारदानप्रतिज्ञया यदि वास्मिन्पर्याये साधुपर्याये व्यवस्थितमेकं साधुं साधर्मिकं समुद्दिश्य कश्चिद्वा यकः प्रकृतिनः श्रवको वा साध्याहारदानार्थं प्राणिनः प्रव्यक्तं इयान् नूतानि त्रिकाजनावीनि जीवानामुप्युकरणं कृत्वा नान्तरान्तरं सत्त्वोपेतान्तरमारम्य तदुपमर्दकरारंजं विधाय समुद्दिश्य तत्पीडां सम्यगुद्दिश्य, क्रीनं कृतेण द्रव्यविनिमयेन (पामिञ्चंति) उद्यतकमावेद्यमित्यन्यस्मादाद्विद्य निसृष्टमिति परेणानुसंक्रितमन्याहृतमिति साध्वनिमुखं यामावेरानीनमाहृत्योपेत्य साध्वर्थं कृतमुद्देशिकमित्येवं नूतमाहारं जानीयात् साधवे दत्तं स्यात्तज्जाकामेन तेन परिगृहीतं स्यात् । तदेवं दोषद्रुष्टं च ज्ञात्वा स्वयं न चञ्जीत नाप्यपरेण जोजयेत् न च चञ्जानमपरं समनुजानीयादित्येवं दुष्टाहारदोषान्निवृत्तौ निकुर्यवतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

सेनिकू अद् पुणेंव जाणेंका तं विरुति तेसि परकमे जरसदा तेवइयं सियातं जढा अण्णो से पुत्ताणं धूयाणं सुण्हाणं धातीणं पातीणं राईणं दासाणं दासीणं कम्मकराणं कम्मकरीणं आदेसाणं पुटोपदंणाए सा माग्गाए पातरासाए मन्निदीमंच एकज्जंति इदमेगेसि माणवाणं जोयणा

ए तच्च निस्कू परकडं परणिष्ठितं मुग्गमुप्पायणेसणासुद्धं सत्ताइयं सत्त
परिणामियं अविहिसियं एसियं वेसियं सामुदाणियं पन्नमसणं कारण
घा पमाणजुत्तं अस्कोवजणवणलेवणनूयं संजमजायामायावतियं
विलमिव पन्नगन्नूतेणं अप्पाणेणं आहारं आहारेज्जा अन्नं अन्नकाले
पाणं पाणकाले वत्तं वत्तकाले लेणं लेणकाले सयणं सयणकाले ॥ ५६ ॥

अर्थ—(सेजिस्कू के०) ते चारित्रिठ (अह के०) हवे (पुणेवजाणेज्जा के०) व
ली एवुं जाणे ते कहेउ. (तंविज्जतितेसिंपरकमे के०) ते गृहस्थने एवो पराक्रम आ
हार करवानोउ के जे पराक्रमे करी (जस्सत्तातेवेइयंसिया के०) जेने अर्थे ते आहार
नीपजाव्यो होए (तंजहा के०) ते कहेउ. (अप्पाणेसेपुत्ताणं के०) पोताने अर्थे त
था पुत्रने अर्थे (धूयाणं के०) दीकरीने अर्थे (सुएहाणं के०) ठोकरानी वहुने अ
र्थे (धातीणं के०) धाव्यने अर्थे (एातीणं के०) ज्ञातीने अर्थे (राईणं के०) राजा
ने निमित्तें (दासाणं के०) दासने अर्थे (दासीणं के०) दासीने अर्थे (कम्मकराणं
के०) कर्म करने अर्थे (कम्मकरीणं के०) परोणाने अर्थे (आवेसाणंपुढोपेहेणाए
सामासाए के०) अन्यत्र स्थानके बीजाने भोकलवाने अर्थे नीपजाव्यांउ रात्रे
जमवाने निमित्तें तथा लोकोक्तिए व्यालुने अर्थे (पातरासाए के०) कलेवा निमित्तें (स
न्निहिसंचएकज्जंति के०) एप्रकारे आहारनो संनिधि संचय करे एटले दही उद
नादिक विनाशी इव्य, अने हरडे शर्करादिक अविनाशी इव्यनो संचय करे. (इहमेगेति
माणवाणंनोयणाए के०) आ मनुष्य लोक मांहे कोइएक मनुष्यने एवो आहार नोज
नने अर्थे थाय (तच्चनिस्कू के०) त्यां चारित्रिठ (परंकडं के०) परनो करेलो (पर
णिष्ठितं के०) परनिष्ठित एटले अन्यने अर्थे नीपजाव्यो (मुग्गमुप्पायणेसणासुद्धं के०)
वज्जमना सोल दोपने दातार अजाणतो लगावे, अने वत्पादनना सोल दोष ते साधु लगा
वे, वली एपणाविशुद्धना दश दोष रहित एटले सर्वमली वेंतालीश दोष रहित (सत्ताइयं
के०) शस्त्रातीत एटले अग्न्यादिकें करी अचित्त कीधो (सत्तपरिणामियं के०) शस्त्रें क
री वर्ण गंध रसादिके करी परिणामाव्यो (अविहिसियं) निर्जोव एटले जीव रहित
तेपण (एसियं के०) गवेयुं निरुचर्या करतां पाम्यो तेपण वली (वेसियं के०) निः
केवलसाधुने वेपे प्राप्त थयो तेपण वली (सामुदाणियं के०) माधुकरी वृत्तिए घणा घ
र फरतां प्राप्त थयो तथा (पन्नमसणं के०) गीतार्थनो आणेलो, एवो आहार अशना
दिक तेवली (कारणघा के०) वैयावच्चादिक कारणने अर्थे तेवली (पमाणजुत्तं के०)
प्रमाणयुक्त एटले प्रमाणोपेत आहार जाणवो. तेवली वर्णवलादिकने अर्थे नही किंतु

जेटले आहारें करी शरीर क्रियाने विपे प्रवर्ते तेटलोज आहार लेवो. ते उपर दृष्टांत कहेते. (अस्कोवजण के०) जेटलो गाढानी धरीने जोइए तेटलो किल आपि ए चोपडीए तेटलुंज गाडुं पण चाले तथा (वण के०) वण एटले गुंबडा उपर (ले वणचूयंके०) जेटलो लेप लागे तेटलोज लगाडीए. ए उपमायें चारित्रिउ पण आहार लीए. (संजमजायामायावत्तियंके०) जेटले आहारें संयम जात्रायें प्रवृत्ताय तेटली मा त्रायें तेटलो आहारलीए, ते वली तेटली मात्रा टालीने अधिक आहार न लेवो. (विलमि वपन्नग नूतेणंके०) ते आहार वली विलप्रवेश सर्पनी पें (अप्पाणेषं के०) पोतें (आ हारंआहारैकाके०) आहार आहारे, एटले जेम सर्प विल मांहे प्रवेश करे तेचारे उताव लो प्रवेश करे तेम साधु पण, आहार करतो सुखाद निराखाद अण जोतो आहार ली ए (अन्नंअन्नकाले के०) ते अन्न अन्नने काले लीए, उत्सर्ग मार्गे सूत्र अर्थ पोरसीनुं अनंतर अहार काल जाणवो. (पाणंपाणकालेके०) एवीज रीते पाणी, पाणीने कालें पीए. एटले तृपा लागे थके जमबुं नही, अने कुधातुर थके पाणी पीबुं नही इत्यर्थः (वहंवद्यकाले के०) तथा वस्त्र वस्त्रने कालें लेबुं उढबुं (लेणंलेणकाले के०) उपाश्रय उपाश्रयने काले लीये, एटले वर्षादिकाल समये अवश्य उपाश्रयने विपे रहे बीजाका लने विपे नियम नही (सयणंसयणकालेके०) शयन कालें शयन करे त्यां अगीतार्थने वे पद्दोर निडा जाणवी. अने निडा थकी विमुक्त गीतार्थने एक पद्दोर निडा जाणवी॥५६॥

॥ दीपिका—सनिहुरथ पुनरेवं जानीयात् । तद्यथा । तेषां गृहस्थानां वक्ष्यमाणः प राक्रमः सामर्थ्य आहारकरणारंजइति यावत् । यस्य चार्थाय वल्कते तच्चेति तं दत्तं नि प्पादितं स्यात् । तद्यथा । आत्मनः कृते से तदाहारजातं कृतंस्यात्तथा पुत्राणां सुतानां स्तुपाणां बधूनां धात्रीणां राज्ञां दासीनां कर्मकरीणामादेशकः प्राघूर्णकस्तस्यार्थं तथा पृथ क् प्रयद्दुष्यार्थं (सामासाएति) श्यामारात्रिस्तत्राशनं श्यामाशोरात्रिजोनार्थं प्रातरश नं प्रातराशस्तदर्थं सन्निचयोविशिष्टाहारनिष्पादनं क्रियते । अनेन चैतत्सूच्यते यद्वाजहृ ष्वज्ञानादिनिमित्तं प्रनातादिसमयेष्वपि निह्वाटनं क्रियते तस्यायमुक्तः संजयः ससन्नि धिसंजयइहैकेषां मानवानां जोलनाय स्यात् । तत्र निह्नुः परकृतपरनिष्ठितमुज्जमोत्पादनै पणाशुद्धमाहारमाहरेत् । अत्र परकृतपरनिष्ठिते चत्वारोर्जंगाः । तद्यथा । तस्यकृतं तस्यै वनिष्ठितं १ तस्य कृतमन्यस्यनिष्ठितं २ अन्यस्य कृतं तस्य निष्ठितं ३ अन्यस्य कृतमन्य स्यनिष्ठितं ४ । तत्र चतुर्थेर्जंगः सूत्रोपात्तः शुद्धः । द्वितीयोपि शुद्धः । उज्जमदोषाः १५ वत्पादनादोषा अपि १५ एषणादोषाः १० इति द्विचत्वारिंशता दोषैः शुद्धं गान्धातीनं प्रासुकीकृतं शस्त्रपरिणामिनं स्वकायपरकायादिशस्त्रेण निर्जोवीकृतं वरुणगंधरसादिभिश्च

परिणामितमविहिंसितं सम्यक् निर्जावमित्यर्थः । एषितं निष्काचर्याविधिप्राप्तं वैपिकं के
 वलसाधुवेपप्राप्तं नपुनर्निमित्तादिनोत्पादितं सामुदानिकं मधुकरवृत्त्यास्तोकं स्तोकं गृहीतं
 प्रक्षुब्धेद्रां गीतार्थोपात्तमशनं तदपि वेदनावेयावृत्त्यादिकारणे सति । यदुक्तं । वेय
 ए १ वेयावञ्चे, २ इरियञ्चाएय ३ संजमञ्चाए ४ । तद् पाणवत्तियाए ५ ठं पुण धम्म
 चिंताए । ६ । एषु कारणेष्वाहारं गृह्णीयात् । तदपि प्रमाणयुक्तं नातिमात्रं । यदुक्तं । अक्षम
 सणस्स सब्बजणस्स कुक्कादवस्सदोञ्जाए ॥ वायपनियारणञ्चा, ठप्पागं कणमं कुक्काइति ॥ १ ॥
 अक्षस्य शकटस्य उपांजनमन्यंगः ब्रणस्यच लेपनं तदुपमयाऽहारमाहरेत् । यतः । अन्नं
 एवसगमं एतद्विणाञ्जो साहू ॥ सो रागदोसरद्धिं, मत्ताइविहीइ तंसेवे ॥ १ ॥ एतदे
 वाह । संयमयात्रायां मात्रा संयमयात्रामात्रा यावत्याहारमात्रया संयमयात्रा प्रवर्तते
 तथा संयमयात्रामात्रया वृत्तिर्यस्य तत्तथा । तदपि विलप्रवेशपन्नग्नूतेनात्मनाऽऽहारमाहरे
 त् । कोथैः । यथा विलं प्रविशन् सर्पस्तूर्णं प्रविशति एवं साधुनापि स्वादमगृह्णाताऽह
 रः शीघ्रं प्रवेशयितव्यः । अथवा सर्पेणोवाहारोऽलब्धास्वादं नक्षणीयइति । तद्यथा ।
 अन्नमन्नकाले सूत्रार्थपौरुषीकरणोत्तरकालं पानकं पानकाले न वृषितोऽञ्जीत न बुद्धि
 तः पानकं पिबेत् । वस्त्रं वस्त्रकाले ग्राह्यं लयनं गुहादिकमाश्रयस्तस्य वर्षास्वत्यवश्यमु
 पादानमन्यदात्वनियमः । शयनं संस्तारकः शयनकाले तत्रागीतार्थानां प्रहरद्वयं निश
 विमोक्षोगीतार्थानां तु प्रहरमेकमिति ॥ ५६ ॥

॥ टीका-पुनरेवं जानीयादित्यादि । तद्यथा । गृहं विद्यते येषां तेषां गृहस्थानामेवं
 नूतोवह्न्यमाणः पराक्रमः सामर्थ्यमाहारनिवर्तनं प्रत्यारंजस्तेनच यदाहारजातं निवर्तितं
 तस्य चार्थाय यत्कृते तच्चेति तमिति दत्तं निष्पादितं स्याज्जवेत् । यत्कृते च निष्पादि
 तं तत्स्वनामग्राहमाह । तद्यथा । आत्मनः स्वनिमित्तमेवाहारादिपाकनिवर्तनं कृतमि
 ति तथा पुत्रार्थं यावदादेशायादिश्यते यस्मिन्नागते संच्रमेण परिजनस्तदातदाशनदाना
 दिव्यापारः सञ्चादेशकः प्राधूर्णकस्तदर्थेवा पृथक् प्रयत्नार्थं विशिष्टाहारनिवर्तनं क्रियते
 तथा श्यामा रात्रिस्तस्यामशनमाशः श्यामाशस्तदर्थं प्रातरशनं प्रातराशः प्रत्यूपस्येव नो
 जनं तदर्थं सन्निधिः संनिचयोविशिष्टाहारसंग्रहस्य संचयः क्रियते । अनेन चैतद्व्यतिपा
 दितं नवति । बालवृद्धग्लानादिनिमित्तं प्रत्युपादिसमयेष्वपि निष्काटनं क्रियते तस्य चाय
 मजिहितः संनवः । सच (संनिहिचि) संचयइद्वैकेषां मानवानां नोजनार्थं नवति त
 त्र निष्ठुरुद्यतविहारी परकृतपरनिष्ठितमुक्रमोत्पादनैपणाद्युद्धमाहारमाहरेत् । अत्र च प
 रकृतपरनिष्ठिते चत्वारोऽङ्गाः । तद्यथा । तस्य कृतं तस्यैव च निष्ठितं तस्य कृतमन्यस्य
 निष्ठितमन्यस्य कृतं तस्यैव निष्ठितमन्यस्य कृतमन्यस्य निष्ठितमित्यर्थं चतुर्थोऽङ्गः सूत्रे

णोपात्तोऽयं च शुद्धोद्वितीयश्चान्यस्य निष्ठितत्वात्तत्राथाकर्मोद्देशिकादयउज्जमदोषाः पोड
श तथोत्पादनादोपाधात्रीद्वय्यादिकाः षोडशैव तथैषणादोषाः शंकितादयोदश । एवमेनि
विधित्वारिंशदोषैरहितत्वाद्बुद्धं । यथाशस्त्रमग्न्यादिकं तेनानीतं प्रासुकीकृतं शस्त्रपरिणा
मितमिति शस्त्रेण स्वकायपरकायादिना निर्जीवीकृतं वर्णगंधरसादिनिश्च परिणमितं हिं
साप्राप्तं हिंसितं विरूपं हिंसितं विहिंसितं नसम्यक् निर्जीवीकृतमित्यर्थः । तत्प्रतिषेधाद्
विहिंसितं निर्जीवमित्यर्थः । तदप्येपितमन्वेपितं जिह्वाचर्याविधिना प्राप्तं वैपिकमिति केवल
साधुवेपावाप्तं नपुनर्जीत्याद्याजीवनतोनिमिच्छादिना चोत्पादितं तदपि सामुदानिकं समुदा
नं जिह्वासमूहस्तत्र नवं सामुदानिकं । एतदुक्तं नवति । मधुकरवृत्त्यावाप्तं सर्वत्र स्तोत्रंस्तोत्रं
गृहीतमित्यर्थः । तथा प्राज्ञस्येदं प्राज्ञं गीतार्थेनोपात्तमशनमाहारजातं तदपि वेदनावैय्या
वृत्त्यादिके कारणेति तत्रापि प्रमाणयुक्तं नातिमात्रं । प्रमाणं चेदं । अक्षमसणस्स स
वं जणस्स कुक्कादवस्स दोजाए । वाउपवियारणछाठप्लागं ऊणयं कुक्कति । एतदपि न व
र्णवजायर्थं किंतु यावन्मात्रेणाहारेण देहः क्रियासु प्रवर्तते । तत्र दृष्टांत इयमाह । त
यथा । अक्षस्योपाजनमन्यंगोत्रणस्य च लेपनं प्रलेपस्तद्वपमया आहारमाहरेत् । तथाचो
क्तं । अग्रंगेण वसगमं एतरइ विगइ विणाइ जो साहू । सो रागदोसरहिउ मत्तादविही
इतं सेवे । एतदेव दर्शयति । संयमयात्रायामात्रा संयमयात्रायामात्रा यावत्याहारमात्रया
संयमयात्रा प्रवर्तते सा तथा तथा संयमयात्रायामात्रया वृत्तिर्यस्य तत्तथा तदपि बिजप्रवे
शपन्नगन्तुतेनात्मनाऽऽहारमाहरेत् । एतदुक्तं नवति । यथाहिर्विलं प्रविशन् तूर्णं प्रविश
त्येवंसाधुनाप्याहारस्तत्त्वादमनास्वादमन्यवहार्यतइति । तदेवाहारजातं दर्शयितुमाह ।
अन्नं चकमन्नकाले सूत्रार्थेपीरुप्युत्तरकालं जिह्वाकाले प्राप्ते पुरः पश्चात्कर्मपरितृप्तं नव
ति । यथोक्तजिह्वाटनेन ग्रहणकालावाप्तं चैदं परिजोगकाले जुंजीत । तथा पानकं पान
काले नातिवृषितोचुंजीत नाप्यतिवुचुद्धितः पानकं पिबेदिति । तथा वस्त्रं वस्त्रकाले गृ
ह्णीयाद्वपन्नोगंवा कुर्यात्तथा लघनं गृहादिकमाश्रयस्तस्य वर्णस्ववश्यमुपादानमन्यदात्त
नियमस्तथा शय्यतेऽस्मिन्निति शयनं संस्तरकः सच शयनकाले । तत्राप्यंगीतार्थानां प्र
हरणं निडाविमोक्षोगीतार्थानां प्रहरमेकमिति । ॥ ५६ ॥

सेजिस्कु मायन्ने अन्नयरं दिसं अणुदिसंवा पडिवन्ने धम्मं आ
इके विजए किट्टे उवणिएसुवा अणुवणिएसुवा सुस्सुसमाणेसु प
वेदए संतिविरतिं उवसमं निवाणं सोयवियं अज्जवियं महवि
यं लाघवियं अणतिवातियं सवेसिं पाणाणं सवेसिं चूताणं जा
व सत्ताणं अणुवाइं किट्टिए धम्मं ॥ ५७ ॥

अर्थ—(सेजिस्कूके०) ते चारित्रिउ आहार, उपधी, शयन, स्वाध्याय, अने ध्यानादि कना (मायन्नेके०) मात्रा एटले विधिनो जाण ठतो (अन्नघरंदिंसंअणुदिसंवाके०) अन्य दिशि अथवा विदिशि प्रत्ये (पडिवन्ने के०) आश्रित होतो एटले अंगीकार करतो ठतो (धम्मंआइस्के के०) धर्म कहे. जे धर्म जेने करवा योग्य होय तेने तेवो उपदेश आपे (विजए के०) धर्म अने अधर्मना फल जुदा जुदा करी देखाडे (किट्टे के०) धर्मनी कीर्त्ति करे, प्रशंसा करे वली परना हितने अर्थे साधु चारित्रिउ (उवधि एसुवा के०) उपस्थित एटले उद्यमवंत एवा शिष्यने विपे तथा (अणुवधिएसुवा के०) अनुपस्थित एटले कौतुकार्थी शिष्यने विपे (सुस्सुसमाणेसु के०) सांजलवा बाढताने विपे पोताना आत्माना तथा परना हित जणी (पवेदए के०) धर्म कहे. जे धर्म कहे ते देखाडे. (संति के०) उपशम ते कपायनुं जीपनुं तथा (विरतिं के०) विरति ते प्राणातिपात्तादिक थकी निवर्त्तनुं एवो धर्म प्ररूपे (उवसमंके०) इंडिय तथा नोइंडियनुं उपशमावनुं एटले राग द्वेपनो अजाव करवो (निव्वाणं के०) तथा निरवाणते सर्व जीवोने समाधिरूप एटले मोक्ष कहे तथा (सोयवियं के०) शौचते व्रतनुं निर्मल पणु एटले जेम व्रतने मल नलागे तेवीरीते धर्म कहे (अज्जवियं के०) आर्जव एटले सरलता मायानो अजाव (महवियं के०) कोमल मृडुजावयुक्त तेवा विधिये धर्म कहे (जाघवियं के०) तथा कर्म हलवां थाय तेवा विधिये धर्म कहे. हवे सर्व शुचानुष्ठाननु मूल कारण कहेवे (अणतिवातिपं के०) अहिंसा आदरवानो उपदेश आपे ते कोनी अहिंसा? ते कहेवे (सब्बेसिंपाणाणंके०) सर्व प्राणीनी (सब्बेसिंजूताणं के०) सर्वजून सर्वजीव (जावत्सत्ताणं के०) यावत् सर्व तत्वनी अहिंसाने (अणुवाइंकिट्टिएधम्मं के०) विचारिने धर्मोपदेश आपे एटले समस्त जीवमात्रनी जे प्रकारे हिंसा नथाय ते प्रकारे धर्म कहे ॥ ५७ ॥

॥ दीपिका—आहारादिमात्रकः सजिहुः अन्यतरां दिशमनुदिशंवा प्रतिपन्नो धर्मेमाख्यापयेत् कथयेत् यद्येन साधुना गृहस्थेन वा विधेयं तद्यथायोगं विजजेत् धर्मफलानि कीर्तयेत् उपस्थितेषूपचतेषु अनुपस्थितेषु कौतुकादिप्रवृत्तेषु शुश्रूपमाणेषु श्रोतुं प्रवृत्तेषु प्रवेदयेत् । यत्कथयेत्तदाह । शान्तिः क्लृप्ता तत्प्रधाना विरतिस्तां कथयेत् । उपशममिदं निर्वोदं मोक्षं (सोयवियं) शौचं जावशौचमित्यर्थः । आर्जवं निर्मायत्वं मार्दवं मृडुजावोविनीतत्वमितिजावः । जाघवं कर्मलघुत्वक्रिया । अतिपातोहिंसा सविद्यते यस्यसोतिपातिकस्तन्निषेधादनतिपातिकस्तं सर्वेषां प्राणिनां यावत्सत्त्वानां धर्ममनुविचिच्य विचिंत्य, कीर्तयेत् । कोर्थः । सर्वप्राणिरहानूतं धर्मं कथयेदित्यर्थः ॥ ५७ ॥

॥ टीका—सजिहुराहारोपधिशयनस्वाध्यायादीनां मात्रां जानातीति तद्विधिः सन् अन्यतरां दिशमनुविशंवा प्रतिपन्नः समाश्रितो धर्ममाख्यापयेत् यद्येन विधेयस्तथा नो गं विनजे-धर्मफलानि च कीर्तयेदाविर्नावयेच्चैकार्यप्रवृत्तेन साधुना सम्यगुपस्थितेषु वा कौतुकादिप्रवृत्तेषु शुभूपमाणेषु श्रोतुं प्रवृत्तेषु स्वपरानिप्रायं वेदयेदावेदयेत्प्रकथयेदितिया वत् । श्रोतुमुपस्थितेषु यत्कथयेत्तद्वर्गीयितुमाह । (संतिविरइत्यादि) शान्तिरुपशमः क्रोधजयस्तत्प्रधाना प्राणातिपातिन्योविरतिः शान्तिविरतिः । यदिवा शान्तिरशोपक्षेपापग मरूपा तस्यै तदर्थे विरतिस्तां कथयेत्तथोपशममिंदियोपशमरूपं रागद्वेषानावजनिंतं तथा निर्वृतिं निर्वाणमशोपद्वेषोपरमरूपं तथा (सोषवियंति) शौचं तदपि जावशीचं सर्वोपाधिद्वेष्टता व्रतामालिन्यं । (अङ्गवियंति) आर्जवममायित्वं तथा मार्दवं मृदुजावं सर्वत्र प्रश्रयवत्त्वं विनयनम्रतेति यावत् । तथा (लाघवियंति) कर्मणां लाघवापादनं कर्मगुरोर्वात्मनः कर्मापनयनतोलघ्ववस्थासंजननं । सांप्रतमुपसंहारद्वारेण सर्वद्वेष्टानुष्ठा नानां मूलकारणमाह । अतिपतनमतिपातः प्राण्युपमर्दनं तद्विद्यते यस्यासावतिपातिक स्तत्प्रतिपेधादनतिपातिकस्तं सर्वेषां प्राणिनां जूतानां यावत्सत्वानां धर्ममनुविधिमनुवि चिंत्य, वा कीर्तयेत्कथयेत् । इदमुक्तं नवति सर्वप्राणिनां रक्षाजूनं धर्मं कथयेदिति ॥ ५७ ॥

सेजिखू धम्मं किट्टमाणे णो अन्नस्स देवं धम्मं माहिकेज्जा णोपाणस्स देवं धम्ममाइकेज्जा णोवठस्स देवं धम्ममाइकेज्जा णोलोणस्स देवं ध म्ममाइकेज्जा णोसयणस्स देवं धम्ममाइकेज्जा णोअन्नेसिं विरूवरूवा णं कामजोगाणं देवं धम्ममाइकेज्जा अगिलाए धम्ममाइकेज्जा नन्नव कम्मनिळरठाए धम्ममाइकेज्जा ॥५८॥ इहखलु तरस्स निखुरस्स अंति ए धम्मं सोच्चा णिसम्म उठाणेणं उठाय वीरा अस्सिं धम्मं समुठिया जे तरस्स निखू अंति ए धम्मं सोच्चा णिसम्म सम्मं उठाणेणं उठाय वीरा अ स्सिं धम्मं समुठिया ते एवं सबोवगता ते एवं सबोवरता ते एवं सबोवसं ता ते एवं सबताए परिनिवुभेत्तिवेमि ॥ ५९ ॥

अर्थ—(सेजिखू के०) ते साधु (धम्मकिट्टमाणे के०) धर्म कहेंतो यको (णो अन्नस्तदेवं धम्ममाइकेज्जा के०) अन्न एटले आहारने हेतुयें धर्म न कहे ते आवी रीते के आ अमुक मनुष्य धनवंतरे माटे महारी पासैंयी धर्म सांनजीने म ने मनो बांठित आहार आपरो, एवो विचार करे नही तथा बली (णोपाणस्स देवं ध

म्ममाश्केका के०) पाणीने हेतुयें पण धर्म नकहे एवो संयति होए (णोवव्वसहे उंथम्ममाश्केका के०) तथा वस्त्रने हेतुयें धर्म न कहे (णोलेणस्सहेउंथम्ममाश्केका के०) उपाश्रय वस्ति पामवाने हेतुयें धर्म न कहे (णोसयणस्सहेउंथम्ममाश्केका के०) तथा पाट पाटलादिक सयनने हेतुयें धर्म नकहे (णोअन्नेसिंविह्वरूवाणं काम जोगाणंहेउंथम्ममाश्केका के०) नाना प्रकारना कामजोगने हेतुयें धर्म नकहे (अ गिलाएथम्ममाश्केका के०) अग्लान पणे धर्मकहे एटले पूठयो थको धर्म कहेवानो प्रमाद नकरे (नन्नञ्चकम्मनिज्जरछाएथम्ममाश्केका के०) एक कर्मनिर्ज्जरानुं कारण टाली, अनेरे अयें धर्म नकहे. ॥५७॥ हवे एवीरीते धर्म कहेवा थकी जे फल थाय ते देखा डेठे. (इहखलुतस्सजिक्कुस्स के०) आ जगत् मांहे खलु इति वाक्यालंकारे ते गुणवं त साधुने (अंतिए के०) समीपे (धम्मंसोच्चा के०) धर्म सांजलीने (णिस्सम्मव छाणेणं के०) सम्यक् हृदयने विपे धारण करीने, संयमने विपे सावधान यइने, (उ छायवीरा के०) धर्ममार्गे प्रवर्त्तता वीर एटले कर्म विदारवाने समर्थ (अस्तिंधम्म ससुठियाके०) एवो धर्मजे सम्यक् ज्ञान दर्शन अने चारित्ररूप तेने विपे पढोता (जेत स्सजिक्कु के०) जे ते साधुने समीपे धर्म सांजलीने. ते साधु केवाठे तोके सम्यक् हृ दय धरीने संयमने विपे सावधान यइ धर्म मार्गे प्रवर्त्तता कर्मविदारवाने समर्थ ए स म्यक् ज्ञानादिक ने विपे सावधान थया (तेएवंसव्वोवगता के०) ते एम सर्व कर्म खपावीने मोह्ते पढोता (तेएवंसव्वोविरता के०) ते एम सर्व अढारे पापस्थानक थकी निवर्त्त्या. (तेएवंसव्वोवसंता के०) ते एम सर्व प्रकारे उपशांत एटले कया य जीपीने (तेएवंसव्वताएपरिनिवुत्ते के०) ते एम सर्व प्रकारें समर्थ पणे करीने ही तलीजूत यइ मोह्ते पढोता (तिबेमि के०) श्रीधर्मस्वामि श्रीजंस्वामि प्रत्ये कहे ठे के साधुने समीपे धर्म सांजल्यानुं फल में कहुं ते जेवीरीते श्रीजगवंत श्रीमहावीर देव पासेंथी में सांजल्युंठे तेवीरीते तमने कहुं ॥ ५९ ॥

॥ दीपिका—सजिक्कुर्धर्म कीर्तयन्नान्नस्य हेतोर्धर्ममाचक्षीत । तथा पानवस्त्रलयनशय ननिमित्तं न धर्ममाख्याति । विरूपरूपाणां शुजाशुजानां कामजोगानां हेतोर्न धर्ममाख्या ति । अग्लानतथा धर्ममाख्याति । निर्जरां विनाऽन्यकार्यार्थं न धर्मं वदेत् ॥५७॥ अथोप संहारमाह । इह जगति खलु तस्य निहोरेतिके समीपे धर्मं श्रुत्वा निशम्यावगम्य सम्य गुह्यनेनोद्योय वीराः समर्थाय ते चैवंजूताः सर्वस्मिन् मोहकारणे उपगताः प्राप्ताः स र्वोपगतास्तेचैवं सर्वेभ्यः पापस्थानेभ्यः उपरतानिवृत्ताः सर्वोपरतास्तेचैवं सर्वोपशान्ता

स्तेचैवं सर्वात्मतया सर्वसामर्थ्येन सदनुष्ठाने उद्यताःपरिनिर्वृतानिर्वाणं प्राप्ताइ
ति ब्रवीमीति ॥ ५ए ॥ ५

॥ टीका—सांप्रतं धर्मकीर्तनं यथा निरूपयिष्यति तथा दर्शयितुमाह । (सेनिकूइत्या
दि) सजिह्नुः परकृतपरनिष्ठिताहारजोती यथाक्रियाकलानुष्ठायी शुभ्रपन् सुधर्म कीर्तय
न्नात्मन्य हेतोर्ममायमीश्वरोधर्मकथाप्रश्रवणे विशिष्टमाहारजातं दास्यतीति । एतन्निमित्तं न
धर्ममाचक्षीत तथा पानवस्त्रलयनशयननिमित्तं न धर्ममाचक्षीत । नान्येषां विरूपरूपा
णामुच्चावचानां कार्याणां कामजोगानां वा निमित्तं तथा धर्ममाचक्षीत ग्लानिमनुषगञ्जन न
धर्ममाचक्षीत कर्मनिर्जरायाश्चान्यत्र न धर्मं कथयेदपरप्रयोजननिरपेक्षएव धर्मकथयेदिति
॥ ५॥ धर्मकथाश्रवणफलदर्शन द्वारेणोपसंजिघृक्षुराह । (इहखलु तस्सेत्यादि) इहास्मिन् ज
गति । खलु वाक्यालंकारे । तस्य निहोर्गुणवतातिके समीपेपूर्वोक्तविशेषणविशिष्टं धर्मं
श्रुत्वा निश्चयावगम्य सम्यगुत्तानेनोत्ताय धीराः कर्मविदारणसहिष्णवोये चैवंचूतास्ते एवं
पूर्वोक्तविशेषणविशिष्टानुष्ठानतया सर्वस्मिन्नपि मोक्षकारणसम्यग्दर्शनादिके उपसामीप्ये
न गताः सर्वोपगतास्तथैवं सर्वेभ्य उपरताः सर्वोपरतास्तथा तएवं सर्वोपशान्ताजितकपायत
या शीतलीनूतास्तथा एवं सर्वात्मतया सर्वसामर्थ्येन सदनुष्ठानेनोद्यमं कृतवन्तोये चैवंचूता
स्तेऽज्ञोपकर्महृयं कृत्वा परि समन्तान्निर्वृताश्चज्ञोपकर्महृयं कृतवन्त इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ५॥

एवं सेनिकू धम्मघी धम्मविकु णियागपडिवसे से जहेयं बुत्तियं अड्ड
वा पत्ते पउमवरपोंमरीयं अड्डवा अपत्ते पउमवरपोंमरीयं एवं सेनिकू
परिणायकम्मे परिणायसंगे परिणायगेह्वासे उवसन्ते समिए सहिए स
याजए सेवं वयणिकं तंजहा समणेतिवा माहणेतिवा खन्तेतिवा दन्तेतिवा
गुत्तेतिवा मुत्तेतिवा इसीतिवा मुणीतिवा कतीतिवा विकुतिवा निक्खूतिवा
लुहेतिवा तीरणीतिवा चरणकरणपारवित्तिवेमि ॥ ॥ इति वितियं सु
यकं धंस्स पोंमरीयं नाम पढमस्यणं सम्मत्तं ॥ ६० ॥

अर्थ—हवे अध्ययन परिसमाप्ति जणी कहेत्रे. (एवंसेनिकूधम्मघीके०) एम पूर्वोक्त
गुण युक्त ते साधु धर्मनो अर्थो (धम्मविक के०) धर्मनो जाण, (णियागपडिवसे
के०) मोक्ष अथवा संयमने विषे प्रतिपन्न एवो पांचमो पुरुष, (तेजहेयंबुत्तियं के०)
ते आश्रिने जेम पूर्वे कलु (अड्डवापत्तेपउमवरपोंमरीयं के०) ते अथवा प्रधान पोंमरी
क कमले पहोतो (अड्डवापत्तेपउमवरपोंमरीयं के०) अथवा प्रधान पोंमरीक कम

लें न पद्मोत्तो. परमार्थयकी प्रधान पौंमरीक कमल समान चक्रवर्त्यादिक पुंरुप जाणवा तेनी प्राप्ति केवलज्ञानीने होय, अथवा न होय किंतु केवलज्ञान विना पण चारित्रिउ कहे वाय तेकारणे पचे अपचे एवुं स्याद्वाद पद कहुं (एवंसे निस्कू परिस्सायकम्मेपरिस्सायसंगे के०) एरीतें ते साधुयें परिज्ञायें करी जाण्णु अने प्रत्याख्यान परिज्ञायें करी पच्यखुं ठे एवा कर्मबंधना कारणेने तथा बाह्यान्तर संगेने जेणे चली (परिस्सायगेहवासेके०) परिज्ञात गृहवास जेणे असार करी जाण्णो तथा (उवसंते के०) इंदिय अने मोईंदिय जेणे उप शमाव्यां (समिआके०) पांच समितिऐ समित (सहिआके०) ज्ञान, दर्शन अने चारित्रे करी सहित (सयाजआके०) सर्वकाल संयत यत्नवंत (सेवंवयणिळ्ळंके०) एवो ते चारित्रिउ सर्व गुणयुक्त होय ते केवो होय ? (तंजहा के०) ते कहेठे. (समणेतिवा के०) श्रमण तप स्वी सममन एटले शत्रु मित्र उपर समजाव होय ते श्रमण जाणवो. (माहणेतिवाके०) कोइपण प्राणीमात्रने महणो एवो जेनो उपदेश होय तेने माहण ब्राह्मण कहिए (खंतें तिवा के०) क्कमावंत (दंतेतिवाके०) दांत एटले इंदियोनो दमनार (गुत्तेतिवा के०) त्रणगुत्ते गुत्तो (मुत्तेतिवा के०) मुक्ति एटले निर्लोनी (इसीतिवा के०) कूपी विशिष्ट तपश्रया सहित जीवनो रक्षा करनार (मुणीतिवा के०) जगत्तुनी त्रिकाजावस्थाना स रूपनो ज्ञाता (कत्तीतिवा के०) परमार्थ यकी पंमित जेजुं सर्व कोइ कीर्त्तन करे तेजा एवो (वक्तितिवा के०) रूढी विद्यासहित विद्वान् सद्बिद्योपेत तथा (निस्कूतिवा के०) निरवद्याहारनो लेनार (जूहेतिवा के०) जूहु अंतप्रांत आहारी (तीरहीति वा के०) तथा संसारनो तीररूपजे मोक्ष तेनो अर्थी (चरणकरणपारविउ के०) च रण एटले मूलगुण, अने करण एटले उत्तरगुण, तेनो पारपर्यंत गमन जाणे एटले च रण करनो पारंगामि जाणवो तेमाटे चरणकरण पारविउ एम कहुं. (इतिवेमि के०) श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजंबूस्वामि प्रत्ये कहेठे के ए वचन हुं श्रीतीर्थकरना वचनने अनुता रे कहुंहुं. एरीतें श्री सूयगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विषे प्रथम पौंमरीकनामा अथ यननो बालावबोध समाप्त थयो ॥ ६० ॥

॥ दीपिका—एवं पूर्वोक्तगुणः सजिद्धुर्धर्मार्थी धर्मेवित् नियागः संयमोमोक्षोवा तं प्रतिपन्नः सचैवंचूतः पंचमपुरुषस्तं वाऽभित्य तद्यथेवं प्राग्दर्शितं तत्सर्वमुक्तं । सच प्राप्तो वा स्यात्पद्मवरपुंडरीकं राजादिपुरुषं । तत्प्राप्तिश्च तत्त्वतः केवलज्ञानावाप्तौ सत्यां न्यात् अप्राप्तावा स्यात् मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञानेर्व्यस्तैः समस्तैर्वा युतः सचैवंचूतो निद्धुः परिज्ञातकर्मविपाकः परिज्ञातसंगस्त्यक्तसंबंधः परिज्ञातो निःसारतया गृहवासीयेन स तथा उपशांतोदांतेंदियः समितः समितिनिःसह हितेन वर्ततेयः ससहितः सदायतः संयतः

सएवंचूतगुणएतद्वचनीयएतैर्नामनिर्वाच्यः स्यात् । तद्यथा । श्रमणोवा माहनोंवा ब्र
ह्मचारित्वाद्ब्राह्मणोवा, क्हांतोवा, दांतोवा, गुप्तिनिर्गुप्तोवा, निर्लेजत्वान्मुक्तोवा, कृषिर्वा, कृत
मस्यास्तीति कृती पुण्यवान् वित् विद्योपेतो निहृर्वा, अंतप्रांताहारत्वेन रूक्षोवा, संसारावधेस्ती
रार्थोवा, चरणं मूलगुणाः, करणमुत्तरगुणास्तेषां पारं पर्यंतगमनं वेत्तीति चरणकरणपा
रवित् । इति समाप्तौ । ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमाह ॥ इति द्वि
तीयश्रुतस्कंधस्य पुंडरीकाख्ययनं प्रथमं समाप्तम् ॥ ६७ ॥

॥ टीका-सांप्रतमध्ययनोपसंहारार्थमाह । (एवंसे निस्कू इत्यादि) एवमिति पूर्वो
क्तविशेषणकलापविशिष्टः सजिह्वः पुनरपि सामान्यतो विशिष्यते । धर्मः श्रुतचारित्राख्य
स्तेनार्थो यथावद्विषयतं परमार्थतो धर्मं सर्वोपाधिविशुद्धं जानातीति धर्मवित्तया नियागः
संयमो मोक्षोवा कारणे कार्थोपचारं कृत्वा तं प्रतिपन्नो नियागप्रतिपन्नः सचैवंचूतः पंचम
पुरुषजातस्तं चाश्रित्य यथेदं प्राक् प्रदर्शितं तत्सर्वमुक्तं । सच प्राप्तोवा स्यात्पञ्चवरपोड
रीकमनुग्राह्यं पुरुषविशेषं चक्रवर्त्यादिकं । तत्प्राप्तिश्च परमार्थतः केवलज्ञानावाप्तौ सत्यां
भवति । साक्षाद्यथावद्विषयवस्तुस्वरूपपरिच्छिन्नेरप्राप्तोवास्यान्मतिश्रुतावधिमनःपर्यायज्ञानै
र्व्यस्तैः समस्तैर्वा समन्वितः सचैवंचूतः प्राग्व्यावर्णितगुणकलापोपेतो निह्वः परि समं
तात् ज्ञातं कर्म स्वरूपतो विपाकतस्तदुपादानतश्च येन सद्भातकर्मा तथा परिज्ञातः संगः सं
बंधः सबाह्यान्व्यंतरोयेन सतथा परिज्ञातो निःसारतया गृहवासोयेन सतथोपशांत इंदियनो
इंदियोपशमात्तथा समितः पंचजिः समितिनिस्तथा सह हितेन वर्तत इति सहितो ज्ञानादि
निर्वा सहितः समन्वितः सदा सर्वकालं यतः संयतः एतद्वचनीयस्तद्यथा श्राम्यतीति श्रम
णः समनावा तथा मा प्राणिनोजहि व्यापादयेत्येवं प्रवृत्तिरुपदेशो यस्य समाहनः सग्रहचा
रीवा ब्राह्मणः क्हांतः संक्रमोपेतो दांत इंदियनो इंदियदमनेन तथा तिसृनिर्गुप्तिनिर्गुप्तः तथा
मुक्तश्च मुक्तस्तथा विशिष्टचरणोपेतो महर्षिस्तथा । मनुते जगतस्त्रिकालावस्थामिति मुनिस्त
था कृतमस्यास्तीति कृती पुण्यवान् परमार्थपंडितोवा तथा विद्वान् सद्विद्योपेतस्तथा निह्व
निरवद्याहारतया निह्वणशीजस्तथाऽतप्रांताहारत्वेन रूक्षस्तथा संसारतीरनूतो मोक्षस्तदर्थो
तथा चर्यत इति चरणं मूलगुणाः क्रियत इति करणमुत्तरगुणास्तेषां पारं तीरं पर्यंतगमनं तदे
चीति करणचरणविदिति । इति शब्दः परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति तीर्थकरवचनादर्थः सुधर्मस्वा
मी जंबूस्वामिनमुद्दिश्य एवं जणति तथाहं न समनीयिकया ब्रवीमीति ॥ सांप्रतं समस्ताध्य
यनोपात्तदृष्टांतदार्ष्टान्तिकर्योस्तात्पर्यार्थं गायानिर्निर्युक्तिरुद्धश्रियुतुमाह । उद्यमयपुंडरीए,
तस्सेवयउद्यवएण निह्वुत्ती । अधिगारो पुण नणिउं, जिणोवदेसेण सिद्धिति ॥ १ ॥ सु
रमणुयतिरियनिरउं, वंगेसुमणुया पहूवरत्तिस्मि ॥ अयियमहाजणनेयत्तिचक्रवटंमि

अधिगारो ॥ २ ॥ अवियदुनारियकम्मा, नियमा उक्कस्स निरयत्तिगामी । ते विहुंजि
 णोवदेसेण तेणेव नवेण सिञ्चति ॥ ३ ॥ जलमालकदमालं, बहुविधवह्निगहणं च पु
 स्करणी । जंधाहिव वाहाहिव नावाहिवतं छुरवगाहा ॥ ४ ॥ पठमं उल्लंघेत्तुं, उपरमाण
 स्सहोजवावत्ती । किंनत्तिसेयवाउं, जेणुल्लंघेक्क अविवन्नो ॥ ५ ॥ विक्कावदेव कम्मं, अ
 हवा अगासियाविउव्वणया । पठमं उल्लंघेत्तुं नएसइणमोजिणुस्काउं ॥ ६ ॥ सुदप्पउंग
 विक्कासि-काउं जिणस्स जाणणेविक्का । अवियजणपौंडरीयाउं जाए सिद्धिगतिमुवेति ॥
 ॥ ७ ॥ (उवमाइत्यादि) इहोपमा दृष्टांतः पौंडरीकेण श्वेतशतपत्रेण कृतस्तस्येहान्य
 हितत्वात् तस्यैव चोपचयेन सर्वावयवनिष्पत्तिर्यावद्विशिष्टोपायेनोद्भरणं । दार्ष्टान्तिकाधिका
 रस्तु पुनरत्र नणितोनिहितश्रकवत्यादिजिनेष्वस्य जिनोपदेशेन सिद्धिरिति तस्यैव पूज्य
 मानत्वादिति । पूज्यमेव दर्शयितुमाह । (सुरमणुणइत्यादि) सुरादिषु चतुर्गतिकेषु जंतु
 पु मध्ये मनुजाश्चरित्रस्य सर्वसंवररूपस्य प्रभवः शक्तावर्तते न ज्ञेयाः सुरादयः । तै
 ष्वपि मनुजेषु महाजननेतारश्रकवत्यादियोवर्तते तेषु प्रबोधितेषु प्रधानानुगामि
 त्वात् इतरजनः सुप्रतिबोधएव नवतीत्यतोत्र चक्रवत्यादिना पौंडरीककल्पेनाधिकारइ
 ति । पुनरप्यन्यथामनुजप्राधान्यं दर्शयितुमाह । (अविपहुइत्यादि) गुरुकर्माणोपि म
 नुजाश्चासंकजितनरकायुषोपि नरकगमनयोग्याअपि तेष्वेवंचूतजिनोपदेशात्तेनैव जनेन
 समस्तकर्मकृत्वात् सिद्धिगामिनोजवंतीति । तदेवं दृष्टांतदार्ष्टान्तिकयोस्तात्पर्यार्थं प्रदर्श्य दृ
 ष्टांतचूतपौंडरीकाऽधारायाः पुष्करिणाश्चुरवगाहित्वं सूत्रालापकोपात्तनिर्मुक्तिरुद्दर्शयितुमा
 ह । (जलमालेत्यादि) जलमालामित्यर्थप्रचुरजलां तथा कर्दममालामप्रतिष्ठिततलत
 यां प्रचूततरपंकां तथा बहुविधवह्निगहनां च पुष्करिणीं जंधान्यां वा बाहुन्यां नावा
 वा छुत्तरां पुष्करिणीं दृष्ट्वेति क्रियाध्याहारः—किंचान्यत् । (पठमइत्यादि) तन्मध्ये
 पद्मवरपौंडरीकं गृहीत्वा समुत्तरतोऽवश्यं व्यापत्तिः प्राणानां नवेत् किं तत्र कश्चिदुपा
 यः सनास्ति येनोपायेन गृहीतकमलः सन् तां पुष्करिणीमुल्लंघयेन्नविपन्नइति । तदुल्लंघ
 नोपायं दर्शयितुमाह । (विद्यावेत्यादि) विद्या वा काचित्प्रज्ञायादिका देवता कर्मवा
 ऽथवाऽकाशगमनलब्धिर्वा कस्यचिन्नयेतेनासावविपन्नोऽगृहीतपौंडरीकः सञ्जुल्लंघयेत्तां
 पुष्करिणीमेपच जिनेरुपायः समाख्यातः । सर्वोपसंहारार्थं माह । (सुदप्पइत्यादि)
 शुद्धप्रयोगविद्यासिद्धा जिनस्यैव विज्ञानरूपा नान्यस्य कस्यचिद्यया विद्यया तीर्थकरद
 शितया नव्यजनपौंडरीकाः सिद्धिमुपगच्छंतीति । गतानुगमः सांप्रतं न्यास्तेच पूर्ववद्
 पृथ्याइति ॥ समाप्तं पौंडरीकारूपं द्वितीयश्रुतस्कंधप्रथमाध्ययनमिति ॥ ६० ॥ ॥

॥ अथ द्वितीयक्रियास्थानाख्यायनस्थ प्रारंभः ॥

हवे बीजं अध्ययन प्रारंभिये बैयें. पहेला अध्ययनमां पौमरीक कमलने दृष्टांते अन्यतीर्थिकने कर्मना बंधक कहा, तथा साधुने कर्मथी मूकावनारा कहा. हवे ते कर्म बार क्रिया स्थानकें करी बांधीयें अने तेरमे क्रिया स्थानके मूकीयें तेकारणे बीजा अध्ययनमां क्रियास्थानक कहेते.

सुयंमे आउसंतेणं जगवया एवमस्कायं इह खलु किरियाघाणे णामझ यणे पसुत्ते तस्सणं अयमठे इह खलु संजूहेणं डवे ठाणे एवमाहिज्जंति तंजहा धम्मचेव अधम्मचेव उवसंतेचेव अणुवसंतेचेव ॥१॥ तव णं जेसे प ढमस्स ठाणस्स अधम्मपक्कस्स विज्जंते तस्स णं अयमठे पसुत्ते इह ख लु पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा जवंति तं जहा आरियावेगे अणारिया वेगे उच्चागोयावेगे णीयागोयावेगे कायमंतावेगे हस्समंतावेगे सुवन्नावेगे डवन्नावेगे सुरूवावेगे डुरूवावेगे॥२॥ तेसिचणं इमं एतारूवं दंमसमादाणं संपेहाए तं जहा एरइएसुवा तिरिक्खजोणिएसुवा मणुस्सेसुवा देवेसुवा जेया वन्ने तहप्पगारा पाणाविन्नू वेयणं वेयंति॥३॥ तेसि पियणं इमाइं तेरसकिरिया घाणाइं जवंतीति मस्कायं तंजहा अठादंमे अणठादंमे हिंसादंमे अकम्मा दंमे दिघीविपरियासियादंमे मोसवत्तिए अदिन्नादाणवत्तिए अक्षत्तवत्तिए माणवत्तिए मित्तदोसवत्तिए मायावत्तिए लोचवत्तिए इरियावहिए ॥ ४ ॥

अर्थ—(सुयंमे के०) श्रीसुधर्मस्वामी जंबूस्वामि प्रत्ये कहेते. के, में सांजवुंते (आ उवसंतेणंजगवयाएवमस्कायं के०) आधुप्यवत जगवते मने एम कसुं ठे ते में जेम सां नवुंते. तेम हुं तुज प्रत्ये कहुंहुं. (इहखलु के०) निश्चंकरी आ जिनशासनने वि पे (किरियाघाणेणामझयणेपसुत्ते के०) क्रियास्थान नामे अध्ययन प्ररूपुं. (तस्स णंअयमठे के०) तेनो ए अर्थते. (इहखलु के०) अहिंयां खलु एवी संजायनायें (सं जूहेणं के०) संक्षेपें करी (डवेघाणेएवमाहिज्जंति के०) एकखज, बीजोयखज एम वे स्थानक, कहिये. (तंजहा के०) तेना नाम कहेते. (धम्मचेवअधम्मचेव के०) एक धर्मस्थानक अने बीजो अधर्मस्थानक, (उवसंतेचेवअणुवसंतेचेव के०) एक उपशां

स्थानक, अने बीजो अनुपशांत स्थानक ॥१॥ (तल्लणं के०) त्यां (जेसे के०) जे कहेजो ते (पढमछाणस्सअहम्मपस्कस्सविजंगेके०) प्रथम स्थानक अधर्म पढनो विजंग एटले विचार. (तस्सणंअयमच्छेपस्सुतेके०) तेनो ए अर्थ कहेजे. (इहखलुपाईणंवाके०) ए संसार मांहे पूर्वादिक दिशिमांहे अनेरी दिशायें (संतेगतियामणुस्साजवंति के०) केटलाएक मनुष्यजे. ते केवाटे (तंजहाके०) ते कहेजे. एक आर्य, एक अनार्य, एक वंचगोत्रना उपना, एक नीचगोत्रना उपना, एक महोटी कायावाला, एक न्हांनी काया वाला, एक शुनवर्णना शरीरवाला, एक मातावर्णवाला, एक सुरूपवान् अने एक कुरूपवान् ॥२॥ (तेसिंचणंइमंए तारूवंके०) ते आर्यादिक मनुष्यने एवो एतादृशरूपजे आगल कहेजो (दंमसमादाणं के०) दंम समादान एटले पापरूप संकल्पनुं ग्रहणते, (संपेहाए के०) आलोचनुं ते चतुर्गतिक, जीवने होय (तंजहाके०) ते चारगतिना नाम कहेजे. (एोरइएसुवा के०) एक नारकीमां हे (तिरिक्कजोणिएसुवाके०) तिर्यंचनी योनी मांहे (मणुस्सेसुवाके०) मनुष्य मांहे (दे वेसुवाके०) देवतामांहे ए चतुर्गतिक जीव जाणवा. तेमांहे (जेयावन्नेके०) जे अनेरा (तहप्पगारा के०) तथा प्रकारना (पाणाविचू के०) प्राणि जाणवा (वेयणंवेयंति के०) ते प्राणी एवा उता वेदना जे साता असातारूप तेने वेदे एटले अनुजवे. अत्र चतुर्न गी कहेजे. एक संक्षिया जीवजेजे ते वेदनाने अनुजवे तथा जाणे पण, अने बीजा सिद्धना जीव जेजे ते वेदनाने मात्र जाणे, पण अनुजवे नहीं. तथा त्रीजा असंक्षिया जीव जेजे ते वेदनाने अनुजवे, पण जाणे नहीं. चोथा अजीव जेजे ते वेदनाने अनुजवे पण नहीं, अने जाणे पण नहीं, तेमांहे अहीं पहेला अने त्रीजा जंगनो अधिकारजे ॥३॥ (तेसिंपियणं इमाई के०) ते नारकियादिकने एजे आगल कहेजो ते. (तेरसकिरिया छाणाई जवंतीतिमरकार्यं के०) तेर क्रियाना स्थानक होय, ते श्रीतीर्थकर गणधरे एम कह्या (तंजहा के०) तेना नाम कहेजे. एक (अछादंमे के०) अर्थ दंम, बीजो (अण छादंमे के०) अनर्थदंम, त्रीजो (हिंसादंमेके०) हिंसादंम, चोथो (अकम्मादंमे के०) अकस्मात् दंम, पांचमो (दिछीविपरियासियादंमे के०) दृष्टि विपर्यास दंम, छठो (मोत वत्तीए के०) मृपावाद प्रत्ययिक दंम, सातमो (अदिन्नादाणवत्तिए के०) अदत्तादान प्रत्ययिक दंम, आठमो (अश्रद्ध वत्तिएके०) अध्यात्मिक ते मननुं दुष्यान प्रत्ययिक तेरूप दंम, नवमो (माणवत्तिएके०) मान प्रत्ययिक दंम, दशमो (मित्रदोसवत्तिए के०) मित्र उपर द्वेप करवो ते मित्रदोष प्रत्ययिक दंम, अंणीयारमो (मायावत्तिए के०) परने वंचनुं ते मायाप्रत्ययिक दंम, बारमो (लोणवत्तिए के०) लोण प्रत्ययिक दंम, तेरमो (इरियाव्हिए के०) इरियापयिक प्रत्ययिक दंम. हवे अनुक्रमे ए तेर क्रिया स्थानकोनो विचार कहेजे. ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—अथ द्वितीयं क्रियास्थानाध्ययनमारभ्यते तस्येदमादिसूत्रं (सुपमेइत्यादि) सुधर्मेस्वामी जंबूस्वामिनमाह । श्रुतं मया आयुष्मता जगवतैवमाख्यातं । इह खलु क्रियास्थानं नामाध्ययनं जवति । अस्य चायमर्थः । (संजूहेणं) सामान्येन संक्षेपेण द्वे स्थाने जवतः । ये केचन क्रियावन्तस्तेऽनयोरेवं स्थानयोराख्यायते । तद्यथा । धर्मे चैव अर्थमेचैव । उपशांतं धर्मस्थानमनुपशांतमधर्मस्थानं ॥१॥ तत्र एमितिवाक्यालंकारे । योऽसौ प्रथमानुष्ठेयतया प्रथमस्याधर्मपक्षस्य विजंगोविचारः । तस्यायमर्थः । इह जगति प्राच्यादिषु दिक्षु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यन्ते एके केचन मनुष्याः । तद्यथा । आर्याअनार्याः उच्चैर्गोत्राणीचैर्गोत्राः कायवन्तउन्नतान्द्वस्ववंतोनीचशरीराः सुवर्णाः सुकांतयोड्वर्णानिस्तेजसः सुरूपादुरूपाश्च ॥२॥ तेषामार्यादीनामिदं वक्ष्यमाणमेतदूर्पं दंडसमादानं पापोपादानं (संपेहाएत्ति) संप्रेक्ष्य तद्यथा नारकेषु तिर्यग्योनिषु मनुष्येषु ये चान्ये तथा प्रकाराः सुवर्णोड्वर्णाः प्राणिनोविद्वांसोवेदनां सातासातरूपां विदंति अजुजवंति । अत्र चत्वारोर्जंगाः । तथाहि । संक्षिप्तोवेदनामनुजवंति जानंतिच १ सिद्धास्तु वेदनाजानंति नानुजवंति २ असंक्षिप्तोऽनुजवंति न पुनर्जानंति ३ अजीवास्तु न जानंति नाप्यनुजवंति ४ इह प्रथमतृतीयान्यामधिकारोद्वितीयचतुर्थ्याववस्तुनूताविति ॥३॥ तेषां नारकादीनामिमानि वक्ष्यमाणानि त्रयोदश क्रियास्थानानि जवन्तीत्याख्यातं तीर्थैरुदादिभिः । तद्यथा । स्वार्थायदंडः पापोपादानमर्थदंडः १ निष्प्रयोजनं सावद्यक्रियानर्थदंडः २ हिंसा प्राणिघातस्तयादंडोहिंसादंडः ३ अकस्मादनुपयुक्तस्य दंडोऽकस्मादंडः । अन्यस्य क्रिययाऽन्यस्य घातइत्यर्थः ४ दृष्टेर्विपर्यासोरक्तुविषये यथा सर्पगुद्विस्तया दंडो दृष्टिविपर्यासदंडः यथा शरादिक्षेपेण लेष्टुकादिबुद्ध्या चटकादिहननं ५ मृषावादप्रत्ययिकः ६ अदत्तादानप्रत्ययिकः ७ अथ्यात्मिकोदंडोयथा निर्निमित्तमेव दुर्मनाश्रितातुरस्ति एति ८ मानप्रत्ययिकोदंडोयथाऽष्टमदस्यानोपगतः परं हीनं मन्यते ९ मित्राणामुपतापे न दोषोमित्रदोषस्तदप्रत्ययिकोदंडः १० माया परवचनबुद्धिस्तयादंडः ११ लोचनप्रत्ययिकः १२ ईर्ष्याप्रत्ययिकोदंडः समितियुतिषुतस्य दोषयुक्तस्य सामान्येन कर्मबंधः स्यात् ॥ ४ ॥

॥ टीका—आख्यातं प्रथमाध्ययनं सांप्रतं द्वितीयमारभ्यते । अस्य चायमन्तिस्बंधः । इहा नंतराध्ययने पुष्करिणीपौंडरीकदृष्टांतेन तीर्थिकाः सम्यग्मोक्षोपायाजावात्कर्मणां बंधकाः प्रतिपादिताः सत्साधवश्च सम्यग्दर्शनादिमोक्षमार्गप्रवृत्तत्वान्मोचकाः सङ्पदेशदानतोषरेषामपीति । तद्विहापि यथा कर्म द्वादशभिः क्रियास्थानैर्वध्यते यथाच त्रयोदशेन मुच्यते तदेतत्पूर्वोक्तमेव बंधमोक्षयोः प्रतिपादनं क्रियते । अन्तरसूत्रेण चाप्यं स्बंधः । तद्यथा । निरुणा चरणकरणविदा कर्मरूपणायोयतेन द्वादश क्रियास्थानानि कर्मवंधं

धकारणानि सम्यक्परिहर्तव्यानि तद्विपरीतानि च मोक्षसाधनानि आसेवितव्यानि इत्यनेन
 संबंधेनायातस्याध्ययनस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगद्वाराणि जवंति । तत्राप्युपक्रमांतर्ग
 तोऽर्थ्याधिकारोयं । तद्यथा कर्मणां संबधोऽनेन प्रतिपाद्यते तद्विमोक्षश्चेति । नामनिष्पन्नेतु
 निक्षेपे क्रियास्थानमिति विषदं नाम । तत्रापि क्रियापदनिक्षेपार्थं प्रस्तावमारचयन्निर्युक्तिरु
 दाह । “किरियाउजणियाउ, किरियागणंति तेण अश्रयणं ॥ अहिगारो पुण नणिउ, बंधे
 तह मोक्कमग्गेय” ॥ १५४ ॥ (किरियाउ इत्यादि) तत्र क्रियंतइति क्रियास्ताश्च कर्म
 बंधकारणत्वेनावश्यकान्तर्वर्तिनि प्रतिक्रमणाध्ययने (पडिक्कमामितेरसहिंकिरियागणेहिं
 ति) अस्मिन्सूत्रेऽनिहिताः । यदि वैदिकक्रियाजणिताअनिहितास्तेनेदमध्ययनं क्रिया
 स्थानमित्युच्यते । तच्च क्रियास्थानं क्रियावत्स्वेव जवति नाक्रियावत्सु । क्रियावंतश्च के
 चिद्वध्यंते केचिन्मुच्यंतेऽतोऽध्ययनार्थाधिकारः पुनरनिहितोबंधे तथा “मोक्षमार्गेचेति ।
 तत्र नामस्थापने सुगमत्वादनादृत्य इत्यादिकां क्रियां प्रतिपादयितुमाह । “द्वे किरिए
 अवणय, पयोयुवायकरणिक्क समुदाणे ॥ इरियावहसंमत्तो, सम्मत्तेवैव मिञ्जने”
 ॥ १५५ ॥ (द्वे इत्यादि) तत्र इव्यविषये या क्रिया एज्जनता । एज्जकंपने । जीवस्याजीव
 स्य वा कंपनरूपा चलनस्वभावा सा इव्यक्रिया । सापि प्रयोगादित्स्रसया वा जूवेत् । तत्रा
 एषुपयोगपूर्विका वाऽनुपयोगपूर्विका वाऽहिनिमेषमात्रादिका वा सा सर्वा इव्यक्रियेति ।
 जावक्रियात्वियं । तद्यथा प्रयोगक्रिया उपायक्रिया करणीयक्रिया समुदानक्रिया ईर्यापय
 क्रिया सम्यक्त्वक्रिया मिथ्यात्वक्रिया चेति । तत्र प्रयोगक्रिया मनोवाक्कायलक्षणा
 त्रिधा । तत्र स्फुरन्निर्मनोऽव्यैरात्मनउपयोगोऽनवत्येवं वाक्काययोरपि वक्तव्यं । तत्र श
 ब्दे निष्पाद्ये वाक्काययोर्द्वयोरनुपयोगः । तथा चोक्तं । गिएहइ य काइएणं, णिसि
 रइ तहवा इएण जोगेण ॥ गमनादिका तु कायक्रियैव । उपायक्रियातु घटादिकं इव्यं ये
 नोपायेन क्रियते । तद्यथा । मृत्ववननमर्दनचक्रारोपणदंडचक्रसज्जिलकुंजकारव्यापा
 र्यावन्निरुपायैः क्रियते सा सर्वोपायक्रिया । करणीयक्रियातु यद्येन प्रकारेण करणी
 यं तत्तेनैव क्रियते नान्यथा । तथाहि । घटोमृत्पिंडादिकयैव क्रियते न पापा
 एतिकादिकादिकेति ३ समुदानक्रियातु यत्कर्म प्रयोगगृहीतं समुदायावस्थं सत्प्रकृति
 स्थित्यनुजावप्रदेशरूपतया यया व्यवस्थाप्यते सा समुदानक्रिया । साच मिथ्यादृष्टेरा
 रण्य सूक्ष्मसंपरार्यं यावत् जवति । ४ ईर्यापयक्रिया तूपशांतमोहादारण्य सयोगिके
 वलिनं यावदिति ५ सम्यक्त्वक्रिया तु सम्यग्दर्शनयोग्याः कर्मप्रकृतीः सप्तसप्ततिसंख्या
 यया वध्नाति साऽनिधीयते । मिथ्यात्वक्रिया तु सर्वाः प्रकृतीर्विशतपुत्तरसंख्यास्तीर्थक
 राहारकशरीरतद्गोपांगत्रिकरहिता यया वध्नाति सामिथ्यात्वक्रियेत्यनिधीयते । साप्र
 तं स्थाननिक्षेपार्थमाह । ” नामं उवणा दविए, खेचे द्राउट्ट उवरवीवसहिं । संजम प

ऋगहजोहे, अचल गणण संयणा जावे, ॥ १६० ॥ (नामंठवणेत्यादि) इयंच गाथा
 ऽऽचारप्रथमश्रुतस्कंधे द्वितीयाऽध्ययने लोकविजयाख्ये (जेगुणे से मूलगाणे) इत्यत्र
 स्थानशब्दस्य सूत्रस्पर्शिकनिर्मुक्त्यां प्रबंधेन व्याख्यातेति नेह प्रतन्यते । इह पुनर्यया कि
 यया येन च स्थानेनाधिकारस्तदर्थीयितुमाह । “ समुदाणियाणिह तउ, समं पठत्तेय
 जावगाणंमि ॥ किरियाहिं पुरिस यावा, एएव सव्वेपरिस्केवो, ॥ १६१ ॥ (समुदाणीत्या
 दि) क्रियाणां मध्ये समुदानिकाक्रिया व्याख्याता; तस्याश्च कपायानुगतत्वात् बहवो
 जेदा यतस्ततस्तासां सामुदानिकानां क्रियाणामिह प्रकारे (णेणउत्ति) अधिकारो
 व्यापारः सम्यक्प्रयुक्तेच जावस्थाने । तच्चेह विरतिरूपं संयमस्थानं प्रशस्तजावसंधान
 रूपंच गृह्यते । सम्यक्प्रयुक्तजावस्थानग्रहणसामर्थ्यादियपिका क्रियापि गृह्यते । सामुदा
 निका क्रियाग्रहणाच्चाप्रशस्तजावस्थानान्यपि गृहीतान्यानिश्च पूर्वोक्तानिः क्रियानिः पूर्वो
 क्तान् पुरुषान् तद्वारायातान्प्रावाडुकांश्च परीक्षते सर्वानपीति । ययाचैवं तथा स्वतएव
 सूत्रकारस्तं (जहासे एगइयामणुस्ताजवंतीत्यादि) तथा प्रावाडुकपरिह्वायामपि (णायउ
 उगरणंचविण्जहा निस्कायरियाए समुठिया) इत्यादिना वक्ष्यतीति गतोनिर्मुक्त्यनुगमः ।
 सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्त्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं । (सुयंमे आउसंतेणमि
 त्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुद्दिश्येदमाह । तद्यथा । श्रुतं मयाऽऽयुष्मता जगवतैव
 मोख्यातमिह खलु क्रियास्थानं नामाध्ययनं तस्यचायमर्थः । (इह खलु संजूहेणंति)
 सामान्येन संक्षेपेण समासतोऽहं स्थाने जवतः । ये क्रियावंतस्ते सर्वेऽप्यनयोः स्थानयोरे
 वमाख्यायंते । तद्यथा धर्मेचेवाधर्मंचैव । इदमुक्तं जवति धर्मस्थानमधर्मस्थानंच । यद्विवा
 धर्मादनपेतं धर्मं विपरीतमधर्मं । कारणञ्च-अथाच कार्यञ्चिर्नवतीत्याह । उपशान्तं यत्तद्धर्म
 स्थानमनुपशान्तं वाऽधर्मस्थानं तत्रोपशान्ते उपशमप्रधाने धर्मस्थाने ऽधर्मस्थानेवा केच
 न महासत्त्वाः समासब्रह्मोत्तरञ्चानादयोवर्तते । परेच तद्विपर्यस्ते विपर्यस्तमतयः संसारा
 निष्पणिणोऽधोऽधोगतयोवर्तते । इहच यदाप्यनाद्विजवान्यास्तादिंशियानुकूजतया प्रायशः
 पूर्वमधर्मप्रवृत्तोजवति पश्चात्सदुपदेशयोग्याचार्यसंतर्गाधर्मस्थाने प्रवर्तते । तथाप्यन्यादि
 तत्वात्पूर्वं धर्मस्थानमुपशमस्थानंच प्रदर्शितं पश्चात्तद्विपर्यस्तमिति ॥ १ ॥ सांप्रतं तु
 यत्र प्राणिनामनुपदेशः स्वपरप्रवृत्त्यादावेव स्थानं जवति तदधिकृत्याह । (तउणंइत्या
 दि) तत्रेति वाक्योपन्यासायै । एमिति वाक्यालंकारे । योऽसौ प्रथमानुपेयतया प्रथम
 स्याधर्मपक्षस्य स्थानस्य विविधोचंगोविचंगोविचारस्तस्यायमर्थेति । इहास्मिन् जगति
 प्राच्यादिषु दिक्षु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यंते एके केचन मनुष्याः पुस्यास्तैचैवं नू
 ताजवंतीत्याह । तद्यथा । आराद्याताः सर्वदेयधर्मेन्यइत्यायांस्तद्विपरीताभ्याऽनार्याएके
 केचन जवंति यावदूपाः सुरुपाश्चेति । तेषां चाऽऽर्यादीनामिदं वदयमाणमेतदूर्ध्वं । दंडय

तीति दंडः पापोपादानसंकल्पस्तस्य समादानं ग्रहणं (संपेदाएति) संप्रेक्ष्य । तच्चतुर्गेति कानामन्यतमस्य जवतीति दर्शयति । (तंजहेत्यादि) तद्यथा नारकादिषु ये चान्ये तयाप्रकारास्तेदवर्तिनः सुवर्णैर्धूर्वाण्यदयः प्राणाः प्राणिनोविद्वांसोवेदनाज्ञानं तदेदं त्यनुजवंति । यद्विवा सातासातरूपां वेदनामनुजवंतीत्यत्र चत्वारोऽङ्गाः । तद्यथा । संज्ञिनोवेदनामनुजवंति विदंति च १ सिद्धास्तु विदंति नानुजवंति २ असंज्ञिनोऽनुजवंति न पुनर्विदंति ३ अजीवास्तु न विदंति नाप्यनुजवंतीति ४ इह पुनः प्रथमतृतीयान्यामधिकारोद्वितीयचतुर्थीवयस्तुनूताविति । तेषांच नारकतिर्यङ्मनुष्यदेवानां तथाविधज्ञानवतामिमानि बद्ध्यमाणलक्षणाणि त्रयोदशस्थानानि जवंतीत्येवमाख्यातं तीर्थकरगणधरादिजिरिति । कानि पुनस्तानीति दर्शयितुमाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथेत्ययमुदाहरणवाक्योपन्यासार्थः । आत्मार्थाय स्वप्रयोजनकृते दंडोऽर्थेदंडः पापोपादानं १ तथाऽनर्थेदंड इति निष्प्रयोजनमेव सावद्यक्रियानुष्ठानमनर्थेदंडः । तथा हिंसनं हिंसा प्राण्युपमदरूपा तथा सैव वा दंडोहिंसादंडः तथा ऽकस्मादनुपयुक्तस्य दंडो ऽकस्मादंडोऽन्यस्य क्रिययान्यस्य व्यापादनमिति ४ तथा दृष्टेर्विपर्यासोरङ्गुमिव सर्पबुद्धिस्तया दंडोदृष्टिविपर्यासोऽबुद्धिर्दंडस्तद्यथा ज्ञेयकादिवुध्या शराद्यजघातेन चटकादिव्यापादनं । तथा मृषावादप्रत्ययिकः सच सन्नूतनिन्द्वातन्नूतारोपणः ६ तथा अदत्तस्य परकीयस्यादानं स्वीकरणमदत्तादानं स्तेयं तत्प्रत्ययिकोदंड इति ७ तथाऽत्मन्यथ्यात्म तत्र जव अत्थ्यात्मिकोदंडस्तद्यथा निमित्तमेव दुर्मनाउपहतमनःसंकल्पोद्दयेन न्हियमाणश्चितासागरावगाढः संतिष्ठते ८ तथा जात्याद्यष्टमदस्थानोपहतमनाः परावमदर्शी तस्य मानप्रत्ययिकोदंडोऽनुजवति ९ तथा मित्राणामुपतापेन दोषोमित्रदोषस्तत्प्रत्ययिकोदंडोऽनुजवति १० तथा माया परवंचनबुद्धिस्तया दंडोमायाप्रत्ययिकः ११ तथा लोचनप्रत्ययिकोऽनुजनिमित्तोदंड इति १२ तथा एवं पंचभिः समितिभिः समितस्य तिसृजिर्गुतिजिर्गुप्तस्य सर्वोपयुक्तस्यैवाप्रत्ययिकः सामान्येन कर्मबंधोऽनुजवति । एतच्च त्रयोदशं १३ क्रियास्थानमिति ॥ ४ ॥

पढमे दंम समादाणे अघादंम वत्तिएत्ति आहिक्कइ सेजहा णामए केइ पुरिसे आयहेउंवा णाइहेउंवा आगारहेउंवा परिवारहेउंवा मित्तहेउंवा णागहेउंवा भूतहेउंवा जस्सहेउंवा तं दमं तसयावरोहिं पाणेहिं सयमे व णिसिरिंति अण्णविणिसिरावेंति,अण्णपि णिसिरितं समणुजाण इ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिक्कइ पढमे दंमसमादाणे अघादंमवत्तिएत्ति आहि ॥ ५ ॥

अर्थ—(पढमे दंमसमादाणे के०) त्यां पहेलोजे क्रिया स्थानक ते (अछादंमवत्तिएत्ति आहिङ्ग के०) अर्थ दंम प्रत्यधिक एवे नामे कहियैतैयें (सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टान्ते कहेहे. एाम एवी संजावनायें ठे. (केइपुरिसे के०) कोइएक पुरुष, (आयहेउंवा के०) पोताने अर्थ, अथवा (णाइहेउंवा के०) ज्ञाति स्वजनादिकने अर्थ, (आगारहेउंवा के०) घरने अर्थ, (परिवारहेउंवा के०) दास दासी, कुमारादिक परिवारने अर्थ, (मिचहेउंवा के०) मित्रने अर्थ, (णागहेउंवा के०) नागकुमार देव ताने अर्थ, (नूतहेउंवा के०) नूत देवताने अर्थ, (जस्कहेउंवा के०) यक्ष देवताने अर्थ, (तंदंमसथावरेहिंपाणेहिं के०) ते दंम, त्रस अने स्थावर प्राणीउने विपे (सयमेवणि तिरिति के०) स्वयमेव एटले पोतेंज उपघात करे. (असुएविणिसिरावेंति के०) अनेरा बीजा पासैं उपघात करावे. (असुं पिणितिरितंतमणुजाणइ के०) अनेरो बीजो कोइ उपघात करतो होय तेने अनुमोदे. (एवंखलु के०) एरीतें निर्थें यकी (तस्सतप्पत्ति पंसावळ्ळंति के०) करण करावण अने अनुमतियें करी करे, तेहने तत्प्रत्यधिक सावद्य पाप कर्म (आहिङ्ग के०) बंधाय (पढमेदंमसमादाणेअछादंमवत्तिएत्तिआहिं के०) एटले प्रथम क्रिया स्थानक अर्थदंम प्रत्यधिक एवे नामे कसुं. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—प्रथमं दंडसमादानमर्थदंडप्रत्ययइत्याख्यायते । तद्यथा नाम कश्चित्पुरुषः आत्महेतुमात्मार्थं ज्ञातिहेतुं स्वजनाद्यर्थं आगारहेतुं गृहार्थं परिवारार्थं मित्रनागनूतयक्षाद्यर्थं तंदंडं त्रसस्थावरेषु प्राणिषु स्वयं निसृजति निक्षिपति अन्येनापि कारयति अन्यं निसृजंतं समनुजानीते एवं तस्य तत्प्रत्यधिकं सावद्यं कर्म आधीयते संबध्यते एतत्प्रथमं दंडसमादानमर्थदंडप्रत्यधिकमित्याख्यातं ॥ ५ ॥

॥ टीका—यथोद्देशस्तथा निर्देशइतिरुक्त्वा प्रथमात्क्रियास्थानादारन्य व्याचिख्यासुराह । (पढमे व्यादि) यत्प्रथममुपात्तं दंडसमादानमर्थायदंडमित्येवमाख्यायते । तस्यायमर्थः । तद्यथा नामकश्चित्पुरुषः । पुरुषग्रहणमनुकेमुपलक्षणं । सर्वोपि चातुर्गतिकः प्राणात्मनिमित्तमात्मार्थं तथाजिज्ञातिनिमित्तं स्वजनाद्यर्थं तथाऽगारं गृहं तन्निमित्तं तथा परिवारोदासीकर्मकरादिकः परिकरोवा गृहादेवृत्त्यादिकस्तन्निमित्तं तथा मित्रनागनूतयक्षाद्यर्थं तथानूतं स्वपरोपघातरूपं दंडं त्रसस्थावरेषु स्वयमेव निसृजति निक्षिपति दंडमिव दंडमुपरि पातयति प्राण्युपमर्दकारिणीं क्रियां करोतीत्यर्थः । तथाऽन्येनापि कारयत्यपरं दंडं निसृजंतं समनुजानीते । एवं कृतकारितानुमतिनिरेव तस्याऽनात्मज्ञस्य तत्प्रत्यधिकं सावद्यक्रियोपात्तं कर्माधीयते संबध्यतेइति । एतत्प्रथमं दंडसमादानमर्थदंडप्रत्यधिकमित्याख्यातमिति ॥ ५ ॥

अहावरे दोच्चे दंमसमादाणे अण्णदंमवत्तिएत्ति आहिक्कइ से जहा णा
मए केइ पुरिसे जे इमे तसा पाणा ज्वंति ते णो अच्चाए णोअजिणाए णो
मंसाए णोसोणियाए एवं हिययाए पित्ताए वसाए पित्राए पुत्राए वालाए
सिंगाए विसाणाए दंताए दाढाए एहाए एहारुणिए अघ्नीए अघ्निमंजा
ए णोहिंसंसुमेत्ति णोहिंसितिमेत्ति णोहिंसिस्संतिमेत्ति णोपुत्तपोसणाए
णोपसुपोसण्याए णोआगारपरिवूहणताए णोसमणमाहणवत्तणादेउं
णोतस्स सरीरगस्स किंचिविपरियादिता ज्वंति सेहंता वेत्ता जेत्ता लुंपइ
ता विलुंपइत्ता उद्वइत्ता उस्सिउं वाले वेरस्स आन्नागी ज्वंति अण्णदं
दंमे ॥ ६ ॥ से जहा णामए केइ पुरिसे जे इमे थावरा पाणा ज्वंति तंजहा
इक्कडाइवा कडिणाइवा जंतुगाइवा परगाइवा मोखाइवा तणाइवा कु
साइवा कुञ्जाइवा पप्पगाइवा पल्लाइवा ते णोपुत्तपोसणाए णोपसु
पोसणाए णोआगारपरिवूहण्याए णोसमणमाहणपोसण्याए णोतस्स
सरीरगस्स किंचिविपरियाइ ज्वंति सेहंता वेत्ता जेत्ता लुंपइत्ता विलुं
पइत्ता उद्वइत्ता उस्सिउं वाले वेरस्स आन्नागी अण्णदंमे ॥ ७ ॥ सेजहा
णामए केइ पुरिसे कंठंसिवा दहंसिवा उदगंसिवा दवियंसिवा बलयं
सिवा णूमंसिवा गहणंसिवा गहणविङ्गंसिवा वणंसिवा वणविङ्गं
सिवा पवयंसिवा पवयविङ्गंसिवा तणाइं ऊसविय सयमेव अगणि
कायं णिसिरित्ति अस्सेणवि अगणिकायं णिसिरावेत्ति अस्संपि अगणिकायं
णिसिरित्तं समणुजाणइ अण्णदंमे एवं खलु तस्स तप्पत्तियंसावज्जेत्ति
आहिक्कइ दोच्चे दंमसमादाणे अण्णदंमवत्तिएत्ति आहिक्कइ ॥ ८ ॥

अर्थ—(अहावरेदोच्चेदंमसमादाणेअण्णदंमवत्तिएत्तिआहिक्कइ के०) हवे अपर बीजो
क्रिया स्थानक अनयंदंम, प्रत्ययिक कहियें तैयें (सेजहाणामए के०) ते यथादृष्टाते
नाम एवी संतावनायें जेम (केइपुरिसे के०) कोइएक पुरुष, निःकारणे, निर्विवेक पणे,
जीवहिंसा करे; ते कहेछे. (जेइमेतसापाणाज्वंति के०) जे ए संसार मांहे प्रत्यक्ष ज
दृष्ट त्रस प्राणी, ठागादिक ठे ते प्राणीने निरर्थक हणे, ते केवीरीते हणे तोके (तेणोथ
च्चाए के०) तेजीवोते शरीरने अर्थ न हणे, (णोअजिणाए के०) चर्मने अर्थ न ह

ए, (एमंसाए के०) मांसने अर्थे न हणो, (एोसोणियाए के०) शोणितने अर्थे न हणो, (एवंहिययाए के०) एमज हियो एटले रुदयना मांस ने अर्थे न हणो, (पिच्चा ए के०) पिच्छने अर्थे न हणो, (वसाए के०) वसाने अर्थे न हणो, (पिच्चाए के०) पिच्छने अर्थे न हणो, (पुष्पाए के०) पुष्पने अर्थे न हणो, (वालाए के०) वाल रोमने अर्थे न हणो, (सिंगाए के०) सिंगडाने अर्थे न हणो, (विसाणाए के०) वृषण प्रताज पोइसने अर्थे न हणो, (दांताए के०) दांतने अर्थे न हणो, (दाढाए के०) दाढने अर्थे न हणो (एहा ए के०) नखने अर्थे न हणो, (एहारुणिए के०) नसा नाडीने अर्थे न हणो, (अछिए के०) अस्थिने अर्थे न हणो, (अछिमंजाए के०) हाडकानी मिंजाने अर्थे न हणो, एटला ए कार एने अर्थे कोइ जीवने हणो नहीं, परंतु कारण बिना जीवने हणो, (एोहिंसिंसुमिति के०) अतीतकाले पण एटला कारण नणी जीव हण्णा नथी, तथा (एोहिंसिंसिमे ति के०) वर्तमान काले पण हणो नहीं. (एोहिंसिस्तिमेति के०) आगमिक कालें पण हण्णो नहीं, (एोपुत्तपोसणाए के०) एहुं पण न जाणो जे ए जीवनो बिनाश क रीने महारा पुत्रतुं पोपण करीश. (एोपसुपोसणयाए के०) पवुतुं पोपण कर हं, एम पण न जाणो, (एोआगारपरिवूहणताए के०) ग्रह धरनी वृद्धि शक्तिक पुष्टि कादिक निमित्तें पण हणो नहीं. (एोसमणमाहणवत्तणाहेवं के०) श्रमण ब्राह्मणतुं पोप ण करवा निमित्तें पण न हणो. (एोतस्ससरीरगस्सकिंचिविप्परियादिताजवन्ति के०) तथा पोताना शरीरना परित्राणने अर्थे एटले पोपणने अर्थे पण न हणो. किंतु? कीडा निमित्तें, अथवा व्यसने करी निरर्थक पणो (सेहंता के०) ते जीवनो हणनार थाय दंमादिक ना प्रहारे करी जीवने हणो, (छेत्ता के०) जीवोना कर्ण नासिकादिक छेदे, (जेत्ता के०) जेवे, शूलिकारोपण करे (लुंपइत्ता के०) अंगना अवयव कापी नाखे (बिलुंपइत्ता के०) चामडी उपाडी उखेडी नाखे, (उहवइत्ता के०) नाना प्रकारना पीडाकारी उप इव उपजावे, (उल्लिखंवालेवरस्सआजागीजवन्ति के०) एतावता तेवाल विवेक ठांमने निःकेवल वेरनो विजागी थांय. (अणत्तदंमे के०) एटले त्रस जीव आश्रित अनर्थे दंम कह्यो. ॥६॥ (हवे स्थावर जीव आश्रित अनर्थे दंम कह्ये. (सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टान्ते जेम. (केइपुरिसे के०) कोइएक पुरुष मार्गे जतो थको निरर्थक निर्विवेक पणो वृद्धना पल्लवने दंमादिके करी फाटकी नाखे, परंतु सेवानी वांठा कांइ न होय, चली (जेइमेथावरापाणानवन्ति के०) जे ए स्थावर प्राणी होय (तंजहा के०) ते देखादेवे. (इफ्फटा इवा के०) तृण विशेष प्रसिद्धते (कडिणाइवाजंतुगाइवापरगाइवा के०) वांसयकी उपतुं जे तृण विशेष, जेरो करी फुल गुंथाय ते जाणतुं (मोस्काइवा के०) नदीमां थायते ते, (त एाइवा के०) तृण प्रसिद्ध (कुत्ताइवा के०) मान, (कुघगाइवा के०) वनस्पति विशेष, (प

पपाइवा के०) प्रसिद्ध तृण विशेष, एतन्ना मांहे सर्वकाष्ठ जाणवा (पलालइवा के०) पलाल इत्यादि अनेक जगत् मांहेते ते, पुत्र पोपवाने निमित्ते नहीं, तथा पशु पोपण करवाने अर्थे पण नहीं, आगार समारवाने अर्थे पण नहीं, श्रमण ब्राह्मणना पोपण करवाने अर्थे पण नहीं, पोताना शरीरना पोपण करवाने अर्थे पण नहीं, एतले आत्माना त्राणने अर्थे पण नहीं किंतु ? क्रीडा निमित्ते अथवा व्यसने करी निरर्थक ते जीव नो हणनार थाय. ते दंमादिके प्रहार करी हेदे, चेदे, अनेरा अंगनो अवयव कापे, ठाल उतारे; नाना प्रकारना पीडा कारी चपड्य करे, एरीते ते बाल अविवेकी निःकेवल चैरनो विजागी थाय. एम वनस्पतिकाय आश्रि अनर्थे दंम कह्यो. ॥७॥ (हवे अग्निकाय आश्रि अनर्थे दंम कहेते. ते यथा दृष्टान्ते नाम एवी संजावनायें जेम कोइएक पुरुष विवेक विकल थको (कडंसिवा के०) कड्यादिकने विपे, (उदगंसिवा के०) पाणीने विपे, (दहंसिवा के०) इहने विपे, (दिव्यंसिवा के०) समुद्र तथा नदीने विपे, (वलयंसिवा के०) नदियें वेष्टित जूमिकाने विपे, एलंसिवा के०) गत्तादिक तथा नीचीजूमिकाने विपे, (गहणंसिवा के०) जल रहित स्थानक तथा अटवी माहेला क्षेत्रने विपे, (गहणविडुगंसिवा के०) गहन अटवीमां वली विपम स्थानकने विपे (वणंसिवा के०) वनने विपे, (वणविडुगंसिवा के०) वनमांहे विपम स्थानकने विपे, (पवयंसिवा के०) पर्वतने विपे, (पवयविडुगंसिवा के०) पर्वतमांहे विपम स्थानकने विपे, इत्यादिक देशस्थानकने विपे, वर्चतो (तणाइंकसविय के०) तृण दर्जादिक एकठा करी करीने (सयमेवअग्निकायंणिसिरंति के०) वलीवली पोते अग्नि करवाने अर्थे अग्निकायने तेमां प्रहेपे (अस्मैणविअग्निकायंणिसिरावेंति के०) अन्य पासें अग्नि प्रहेपावे एतले बीजा पासें जलावे, (अस्मैपिअग्निकायंणिसिरितंसमणुजाणइ के०) बीजो कोइ अग्निकायने तेमांहे प्रहेपतो होय तेने अनुमोदे, (अणछादंमेएवंखजु के०) अनर्थे दंम एम निश्चें तेने (तस्सतप्पत्तिं के०) तत्प्रत्ययिक एतले ते आश्रित (सावज्जेति के०) सावद्य कर्म (आहिक्काइ के०) बंधाय. एतले (दोखेदंमसमादाणेअणछादंमवत्तिएतिआहिक्के०) ए बीजो क्रियास्थानक अनर्थे दंम समादान प्रत्ययिक कह्यो. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—अथापरं द्वितीयं दंडसमादानमनर्थेदंडप्रत्ययिकमित्यनिधीयते । तथयानाम कश्चित्पुरुषो निर्निमित्तमेव प्राणिनोहति । तदेवाह । ये इमे व्रताः प्राणिनस्तान् अर्चाशरीरं तदर्थं नहंति । अजिनं चर्म नापि तदर्थं । एवं मांसशोणितहृदयपित्तवसापिष्ठपुच्छवालशृंगविपाणदंतदंष्ट्रानखस्नाय्वस्थिमज्जाइत्यादिनिमित्तमुद्दिश्य नैवाऽहिंसिपुनर्नापि हिंसंति नापि हिंसयिष्यंति मा मदीयं चेति तथा नो पुत्रपोपणाय नापि पशु

पोषणाय अगारं गृहं तस्य परिवृंहणं वृद्धिस्तदर्थं नोद्दिनस्ति तथा श्रमणब्राह्मणवर्तनहेतुं यत्पाव्यते तस्य शरीरस्य किमपि परित्राणाय तत्प्राणिहिंसनं न स्यात् इत्यादिहेतून् विनाऽसौ क्रीडया हंता नवति दंडादिनिश्चेत्ता कर्णादीनां चेत्ता शूलादिना लुपयिता अंगावयवकर्तनतो विलुपयिता नेत्रोत्पादनचर्मकर्तनादितोजीवितादपञ्चावयिता सच सद्भिर्वेकमुक्षित्वा बालोऽङ्गोवैरस्य जागी नवति । पंचेंद्रियजीवपीडातोऽनर्थदंडोक्तः ॥६॥ अथ स्थावरानाश्रित्याह । यथा कश्चित्पुरुषः पथि गच्छन् निर्निमित्तमेव वृक्षादेः पल्लवादिकं दंडादिना प्रध्वंसयति । एतदेवाह । येऽमी स्थावरावनस्पतिकंयाः प्राणिनः स्युः । तद्यथा । इक्ष्वादादयो वनस्पतिविशेषास्तान् पत्रपुष्पफलादि निरपेक्षः क्रीडया छिनत्ति न पुत्रपोषणायेत्यादि पूर्ववत् । यावत्कृन्मांतरानुबंधिनोवैरस्य जागी नवति । अयमनर्थदंडो वनस्पत्याश्रयः ॥७॥ सांप्रतमग्नाश्रितमाह । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः कञ्च नदीजलवेष्टिते वृक्षादिमति प्रदेशे हृदये प्रतीते उदकेजलाशयमात्रे (द्वियंति) तृणादिष्वन्यसमुदाये वनये वृत्ताकारनद्यादिजलकुटिलगतिमुक्तप्रदेशे तमे अवतमसे गह्वने वृक्षवल्लीसमुदाये गहनविडुर्गे पर्वतैकदेशावस्थितवृक्षवल्लीसमुदाये वनविडुर्गे नानाविधवृक्षसमूहे एतेषु कञ्चादिषु दशस्थानेषु तृणानि वस्तुर्ष्य कर्ध्वीकृत्य, स्वयमेवाऽग्निकायं निसृजति निक्षिपति अन्येन वाऽग्निकायं निसर्जयति निक्षेपयति अन्यमप्यग्निकायं निसृजंतं समनुजानीते अयमनर्थदंडः । तदेवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं दवदाननिमित्तं सावद्यं कर्मव्याख्यातं । एतच्च द्वितीयमनर्थदंडसमादानमाख्यातमिति ॥ ८ ॥

॥ टीका-अथापरं द्वितीयं दंडसमादानमर्थदंडप्रत्ययिकमित्यभिधीयते तदधुना व्याख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषो निर्निमित्तमेव निर्विवेकतया प्राणिनोद्दिनस्ति । तदेव दर्शयितुमाह । (जेऽमे इत्यादि) ये केचनामी संसारांतर्वर्तिनः प्रत्यक्षांश्च पादयः प्राणिनस्तांश्चासौ हिंसन्नर्चाशरीरं नो नैवाचार्यं हिनस्ति तथाऽजिनं चर्म नापि तदर्थमेवं मां सशोणितहृदयपित्तवसापिष्ठपुष्टवालशृंगविपाणनखरुक्तावस्थिमङ्गा इत्येवमादिकं कारणमुद्दिश्य नैवाहिंसिषिपुर्नापि हिंसयिष्यति मां मदीयं चेति तथा नो पुत्रपोषणायैति पुत्रादिकं पोषयिष्यामीत्येतदपि कारणमुद्दिश्य न व्यापादयति तथा नापि पशूनां पोषणाय तथाऽगारं गृहं तस्य परिवृंहणमुपचयस्तदर्थं वा न हिनस्ति तथा न श्रमणब्राह्मणवर्तनाहेतुं तथा यत्नेन पालयितुमारब्धं नोतस्य शरीरस्य किमपि परित्राणाय तत्प्राणव्यपरोपणं नवति इत्येवमादिकं कारणमनपेक्ष्यैवासौ क्रीडया तल्लीनतया व्यसनेन वा प्राणिनां हंता नवति दंडादिभिः । तथा चेत्ता नवति कर्णनासिकाविकर्तनतस्तथा चेत्ता शूलादिना तथा लुपयितान्यतरांगावयवविकर्तनतस्तथा विलुपयिताऽद्युत्पादनचर्मविकर्तनक

रपादादिभेदनतः परमाऽधार्मिकवृत्ताणिनां निर्निमित्तमेव नानाविधोपायैः पीडोत्पादको जवति तथा जीवितादप्यपञ्चदशिता जवति सच सद्दिवेकमुल्लिखत्वात्मानं वा परित्यज्य बालवद्बालोऽङ्गोऽसमीहितकारितया जन्मान्तरानुबंधिनोवैरस्य जागी जवति ॥ ६७ ॥ तदेवं निर्निमित्तमेवं पंचेन्द्रियप्राणिपीडनतोयथानर्थदंडोजवति तथा प्रतिपादितं । अथुना स्याव वरानधिकृत्योच्यते । (तेजहेत्यादि) यथाकश्चित्पुरुषोनिर्विवेकः पश्चि गृह्णन् वृक्षादेः प ल्मवादिकं दंडादिना प्रध्वंसयन् फलनिरपेक्षस्तब्धिलतया व्रजति । एतदेव दर्शयति (जे इमेइत्यादि) ये केचनामी प्रत्यक्षाः स्थावरावनस्पतिकायाः प्राणिनोजवन्ति तद्यथेक डादयोवनस्पतिविशेषाउत्तानार्थास्तदिहकडां समानया प्रयोजनमित्येवमजिसंधाय न विनति केवलं तत्पत्रपुष्पादिनिरपेक्षस्तब्धिलतया विनतीत्येतत्सर्वत्र योजनीयमिति । त था न पुत्रपोषणाय नो पशुपोषणाय नागारप्रतिबृंहणाय नश्रमणब्राह्मणप्रवृत्तये नापि शरीरस्य किंचिन्नाणं नविष्यतीति केवलमेवासौ वनस्पतिदंतातेत्तेत्यादियावक्लन्मान्तरानु बंधिनोवैरस्य जागी जवति । अयं वनस्पत्याश्रयोऽनर्थदंडोऽचिहितः ॥ ६८ ॥ सांप्रतमग्न्याश्रि तमाह । (तेजहेत्यादि) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः सदसद्विवेकविकलतया कडादिकेषु दशसु स्थानेषु वनडर्गपर्वतेषु तृणानि कुशश्रीकादीनि पौनःपुन्येनोर्ध्वाधस्थानि कृत्वा ऽग्निकायं हुतञ्जं निसृजति प्रक्षेपयत्यन्येन वाग्निकायं बहुसत्त्वापकारी द्वाथे निसर्जय ति प्रक्षेपयत्यन्यं निसृजतं समनुजानीते । तदेवं योगत्रिकेण कृतकारितानुमतिनिस्तस्य यत्किंचनकारिणस्तत्प्रत्यधिकं दद्वदाननिमित्तं सावयं कर्म महापातकमारब्धार्तं द्वितीय मनर्थदंडसमादानमाख्यातमिति ॥ ६८ ॥

आहावरे तच्चे दंम्समादाणे हिंसादंभवतिएति आहिजइसे जहा णाम ए केइ पुरिसे ममंवा ममिंवा अन्नंवा अग्निंवा हिंसंस्वा हिंसइवा हिंसि स्संइवा तदंमं तसथावरोहिं पाणेहिं सयमेव णिसिरिंति असेणवि णिसि रावेति अन्नंपि णिसिरिंतं समणुजाणइ हिंसादंमे एवं खलु तस्स तप्पत्तिं सावज्जंति आहिक्कं तच्चे दंम्समादाणे हिंसादंभवतिएति आहिइ ॥ ६९ ॥

अर्थ—हवे थपर त्रीजो क्रियास्थानक हिंसादंमं प्रत्यधिक कहेने. ते जेम नाम एवी संज्ञावनार्ये कोइएक पुरुष (ममंवा के०) युजने (ममिंवा के०) महारा पिताने ह णेठे, हण्णोठे, हण्णो, एम पुरुषाकार वहेतो पोताना मरण थकी मरतो वीकराव तोके, ए महारो विनाश करो एवुं जाणीने सयं सिंहादिक जीवोने हणे, जेम कलें देवकीना पुत्रने हण्णो तेनी पेठे जाणी खेवुं. (अन्नंवाके०) थयवा थन्य महारा गोत्री

स्वजनादिकने हणरो. (अन्निवा के०) अथवा तेना कोइएक बीजाने (हिंसंसुवा के०) अतीतकालें हणोते. (हिंसइवा के०) वर्तमान कालें हणोते. (हिंसिस्सइवा के०) आगमिक कालें हणरो. (तदमंतस्थायरेहिंषाणेहिंसयमेवणिसिरितिके०) एम जाणीने दंमेक रीत्रसस्थावर प्राणीनो पोते घात करे, बीजानी पासें घात करावे, अथवा अन्य कोइ घात करतो होए तेने अनुमोदन आपे. ए हिंसादंम, एम निश्चें एने प्रत्ययें एटले ते आश्रित सावद्यकर्म बंधाय; एटले त्रीजो क्रिया स्थानक हिंसादंम. प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो. ॥ १॥

॥ दीपिका-अथ तृतीयमाह । अथापरं, तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषोमामयं यातायिष्यतीति मत्वा, सर्पादिकं हंति यथा कंसोदेवकीसुतान् परशुरामोवा यथा कार्तवीर्यं जघान । मदीयं पितरमन्यदीयस्य वा कस्यचित्सुवर्णपशुप्रनृतेरयमुपड्वकारीति मत्वा, तत्र दंमं निसृजति तदेवं मां मदीयं अन्यमन्यदीयं वा हिंसितवान् हिनस्ति हिंसिष्यतीत्येवं संजाविते त्रस्ते स्थावरे वा तं दंमं स्वयं निसृजति अन्येन निसर्जयति अन्यं निसृजतं समनुजानीते । एतत्तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यातम् ॥ १ ॥

॥ टीका-तृतीयमधुना व्याचिख्यासुराह । (अथावरे इत्यादि) अथापरं तृतीयं दंडसमादानं हिंसादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः पुरुषकारं वहन् स्वतोमरणजीरुतया वा मामयं यातायिष्यतीत्येवं मत्वा, कंसवदेवकीसुतान् नाचतो जघान मदीयं वा पितरमन्यं वा मामकं ममीकारोपेतं परशुरामवत्कार्तवीर्यं जघानान्यं वा कंचनायं सर्पसिंहादिकं व्यापादयिष्यतीति मत्वा सर्पादिकं व्यापादयति अन्यदीयस्य वा कस्यचिद्विरल्यपश्वादेरयमुपड्वकारीति कृत्वा तत्र दंडं निसृजति । तदेवमयं मां मदीयमन्यदीयं वा हिंसितवान् हिनस्ति हिंसिष्यतीतिवैत्येवं संजाविते त्रस्ते स्थावरे वा तं दंडं प्राणव्यपरोपणलक्षणं स्वयमेव निसृजति अन्येन निसर्जयति निसृजतं वाऽन्यं समनुजानीते । इत्येतत्तृतीयं दंडसमादानं हिंसाप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १ ॥

अथावरे चउठे दंमसमादाणे अकम्मादंम्वत्तिएत्ति आदिक्काइ से जहाणामए केइ पुरिसे कठंसिवा जाव वणविङ्गगंसिवा मियवत्तिए मियसंकपे मियपणिदाणे मियवहाए गंता एए मियत्तिकानुं अन्नयरस्स मियस्स वहाए उंसुआयामेत्ताणं णिसिरंका स मियं वहिस्सामित्ति कट्टु तित्तिरंवा वट्ठगंवा चडगंवा लावगंवा कवोयगंवा कविंवा कविंजलंवा विधिंत्ता ज

वइ इहखलु से अन्नस्स अघाए अणं फुसंति अकम्मादंमे॥१०॥से जंहा एा
मए केइ पुरिसे सालीणिवा वीहीणिवा कोदवाणिवा कंगूणिवा परगाणिवा
रालाणिवा णिलिङ्गमाणे अन्नयरस्स तणस्स वहाए सठं णिसिरेङ्का से
सामगं तणगं कुमुड्गं वीहीऊसियं कलेसुयं तणं विंदिस्सामिति कट्ठु सा
लिंवा वीहिंवा कोदवंवा कंगुंवा परगंवा रालयंवा विंदित्ता नवइ इति
खलु से अन्नस्स अघाए अन्नं फुसंति अकम्मादंमे एवं खलु तस्स तण्णत्ति
यं सावज्जं आहिज्जइ चउठे दंभस्समादाणे अकम्मादंभवत्तिए आहिए॥११॥

अर्थ—हवे चोथो क्रिया स्थानक अकस्मात् प्रत्ययिक दंम कहियेंठैयें. जेम कोइएक
लुब्धकादिक पुरुष कइने विपे, अथवा यावत् वन गहन पर्वतादिकने विपे, (मियव
त्तिए के०) मृगं करी जेनी आजीविका वचेंठे ते मृगवर्त्तिक (मियसंकपे के०) तथा मृ
गने विपे, जेनो संकल्पठे. (मियपणिहाणे के०) मृगनेविपे जेनो प्रणिधान एटले अंतःक
रणठे एवो ठतो (मियवहाएगंता के०) मृगना वधने अर्थे वन पर्वतादिकने विपे जइने,
(एएमियत्तिकाठं के०) आ अमुक मृग नजीक देखायठे एमकरीने (अन्नयरस्समिय
स्सवहाए के०) ते अन्य मृगना वधने अर्थे (उंसुआयामेत्ताणंणिसिरेङ्का के०) धनुष्य
बाण ताकीने मूके चलावे. (सेमियंवहिस्सामितिकट्ठु के०) ते मृगनो वध करीश, एम
करीने एटले ते मृगने वैधशुं एवा नावें बाण मूके थके वचालें अन्य जीव हणाए. ते
कहेठे (तित्तिरंवा के०) तित्तर, (वट्ठगंवा के०) वर्त्तिक, (चडगंवा के०) चकलो, (लाव
गंवा के०) लावक, (कवोयगंवा के०) कपोत, (कविंवा के०) होलो, (कविंजलंवा के०)
कर्पिंजल, ए माहेला जीवोने (विधिंवाजवइ के०) विधनारो होयठे. (इहख
लुसेअन्नस्सअघाए के०) अहीं निश्चै ते अन्यने अर्थे प्राणघात चिंतव्यो, अने वचमां (अ
णुंफुसंति के०) अन्यनो घात करे एटले एकने हणवानो प्रयोग कखो तेनी वचमां बी
जा प्राणीनो घात करे, ते कारणे एने (अकम्मादंमे के०) अकस्मात् दंम कहियें.॥१०॥

हवे वनस्पति आश्रित अकस्मात् दंम कहेठे. जेम नाम एवी संजावनायें, कोइएक
करसणी पुरुष (सालीणिवा के०) सालधान (वीहीणिवा के०) व्रीहीधान्य (कोदवा
णिवा के०) कोडाधान्य, (कंगूणिवा के०) कांगणीधान्य, (परगाणिवा के०) बंटीधा
न्य, (रालाणिवा के०) रालो धान्य, इत्यादिक सर्व चोवीश जातना धान्यठे, ते धान्यहुं
(णिलिङ्गमाणे के०) निदान करतां थकां (अन्नयरस्सतणस्सवहाए के०) ते धान्य
माहेलुं शाल्यादिक तृण कापवाने अर्थे (सठंणिसिरेङ्का के०) दात्रादिक शस्त्र, वाहे एट

ले चलावे. (सेसामगंतणगंकुमुदुगं के०) ते मनमांहे एवुं जाणे ठेजे हुं ए श्यामादिक ककुमु
द तृणविशेषने ठेदिश. पठी (वीहीकसियंकलेसुयं के०) व्रीहीकलेसुकादिक धान्य, वंचु करीने
ए धान्यमांहेजुं (तणंविंदिस्तामितिकहु के०) तृण ठेदीश. एप्रकारें करीने, पठी ते तृणो ठेद
तो थको शाली, व्रीही, कोडवा, कंयुणी, वंटी, रातो, इत्यादिक धान्यनो (विंदितानवति
के०) ठेदनारो थाय (इतिखलुसे के०) एप्रकारे निश्चें ते (अन्नसस्यघाए के०) अन्यना
घातनो अर्थे चिंतवतो थको (अन्नंफुसंति के०) अन्यनो घात उपजावे एटले तृणोने ठे
दतो थको धान्यने ठेदे, ते कारणे (अकस्मादंमे के०) एने अकस्मात् दंमकहिए, एम
निश्चें तेने ते निमित्तें एटले तत्प्रत्ययिक सावय कर्म बंधाय. एप्रकारें ए चोथो क्रिया
स्थानक अकस्मात् दंम प्रत्ययिक एवे नामे कह्यो. ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—अथापरं चतुर्थे दंडसमादानमकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । अकस्मा
दित्यपंशब्दोमगधदेशे लोके संस्कृतएवोच्चार्यते ततइहापि तथैवोक्तः । तद्यथानाम क
श्चित्पुरुषोऽनुव्यकादिः कच्चादिषु गत्वा मृगैर्वृत्तिर्जीविका यस्य समृगवृत्तिकोमृगेषु संकल्पो
यस्यसतथा मृगेषु प्रणिधानं चित्तवृत्तिर्यस्यसतथा मृगवधार्थं कच्चादिषु गता नवति
तत्रच गतः सएते मृगाइति कृत्वा अन्यतरस्य मृगस्य वधार्थमिषुं शरमायामेन समाकृष्य,
निसृजति सच मृगं हनिष्यामीति कृत्वा इषुं क्षिप्तवान् सच तेनेषुणा तित्तिरं, वर्तकंचा ला
वकंचा, कपोतकंचा, कपिंचा, कपिंजलंचा, पक्षिविशेषं व्यापादयिता नवति । इह खल्वसा
वन्यस्यार्थाय निक्षिप्तोदंडोयदाऽन्यं स्पृशति घातयति सोऽकस्मादंडइत्युच्यते ॥ १० ॥ अथ व
नस्पतिमुद्दिश्येममेव दंडमाह । तद्यथानामकश्चित्पुरुषः रूपीवलादिः शालिव्रीहिकोडवकं
शुरालादिधान्यस्य श्यामतृणककुमुदकलेसुकतृणानि तृणविशेषास्तानि (एलिङ्गमा
णे) अपनयन् धान्यशुद्धिं कुर्वाणोऽन्यतरस्य तृणस्य छेदाय शस्त्रं दात्रादिकं निसृजेत् । र
क्षणीपस्यैवाऽकस्मादसौ ठेना स्यादित्यन्यस्य रुतेऽन्यं स्पृशति विनत्ति । एवं खलु तस्य
तत्प्रत्ययिकमकस्मादंडनिमित्तं सावयं पापमाधीयते संबध्यते । एतच्चतुर्थे दंडसमादान
मकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

॥ टीका—अथापरं चतुर्थे दंडसमादानमकस्मादंडप्रत्ययिकमाख्यायते । इह चाक
स्मादित्यपंशब्दोमगधदेशे सर्वेणाप्यागोपालांगनादिना संस्कृतएवोच्चार्यतइति तदिहा
पि तथानूतएवोच्चारितइति । तद्यथा नामकश्चित्पुरुषोऽनुव्यकादिकः कछे वा यावदन
डंगेवा गत्वा मृगैर्हरिणैराटव्यपशुनिर्वृत्तिर्वर्तनं यस्यस मृगवृत्तिकः सर्ववंचूतोमृगेषु संक

लपोयस्यासौ मृगसंकल्पः । एतदेव दर्शयति । मृगेषु प्रणिधानमंतःकरणवृत्तिर्यस्यासौ मृगप्रणिधानः क मृगान्दृष्ट्यामीत्येतदध्यवसायी सन् मृगवधार्थं कञ्चादिषु - गता नवति तत्रच गतः सदृष्ट्वा मृगानेते मृगास्त्येवं कृत्वा तेषां मध्येऽन्यतरस्य मृगस्य वधार्थमिषुं श रं (आयामेतत्ति) आयामेन समाकृष्य मृगमुद्दिश्य निसृजति सचैवंसंकल्पोनवति । तथा ऽहं मृगं हनिष्यामीति ऽपुं क्षिप्तवान सच तेनेषुणा तित्तिरादिकं पक्षिविशेषं व्यापादयि ता नवति । तदेवं खल्वसावन्यस्यार्थाय निक्षिप्तो दंडो यदाऽन्यं स्पृशति घातयति तदा ऽकस्मादंडोऽप्युच्यते ॥ १० ॥ अधुना वनस्पतिमुद्दिश्याकस्मादंडोऽप्युच्यते (सेजहेत्यादि) तद्य यानाम कश्चित्पुरुषः कृषीवलादिः शाल्यादेर्धान्यजातस्य श्यामादिकं तृणजातमपनयन् धान्यद्युद्धिकुर्वाणः सन्नन्यतरस्य तृणजातस्यापनयनार्थं शस्त्रं दात्रादिकं निसृजेत्सच श्या मादिकं तृणं वेत्स्यामीति कृत्वाऽकस्माद्वालिवा रालकंवा गिद्याऽकृणीयस्यैवासावकस्मा हेत्ता नवति. इत्येवमन्यस्यार्थायान्यकृते ऽन्यंवा स्पृशति छिनत्ति । यदिवा स्पृशतीत्य नेनापि परितार्पं करोतीति दर्शयति । तदेवं खलु तस्य तत्कर्तुंस्तत्प्रत्ययिकमकस्मादंड निमित्तं सावद्यमिति पापमाधीयते संबध्यते । तदेतच्चतुर्थदंडसमादानमकस्मादंडप्रत्य यिकमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

अर्हावरे पंचमे दंष्ट्रसमादाणे दिधिविपरियासियादंष्ट्रवत्तिएत्ति आहिङ्ग
इ से जहा णामए केइ पुरिसे माइहिंवा पिइहिंवा जाइहिंवा जगिणीहिंवा
नज्जाहिंवा पुत्तेहिंवा धूताहिंवा सुण्हाहिंवा सद्धिं संवसमाणे मित्तं अमि
त्तमेव मन्नमाणे मित्तेह्यपुवे नवइ दिधिविपरियासियादंष्ट्रे ॥ १२ ॥ से ज
हा णामए केइ पुरिसे गामघायंसिवा णगरघायंसिवा खेडकवडमंष्ट्रघा
यंसिवा दोणमुहघायंसिवा पट्टणघायंसिवा आसमघायंसिवा सन्नि
वेसघायंसिवा निग्गमघायंसिवा रायहाणिघायंसिवा अतेणं तेणमि
त्ति मन्नमाणे अतेणं ह्यपुवे नवइ दिधिविपरियासियादंष्ट्रे एवं खलु त
स्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिङ्गइ पंचमे दंष्ट्रसमादाणे दिधिविपरिया
सिया दंष्ट्रवत्तिएत्ति आहिंए ॥ १३ ॥

अर्थ-हवे अपर पांचमो दृष्टिविपर्यास नामे क्रिया स्थानक कहियें वैए. ते जेम नाम
एवी संजावनायें. कोइएक पुरुष माता, पिता, जाइ, वेन, चार्या, पुत्र, दीकरी, पुत्रनी बहु,
प्रमुख परिवार (सद्धिसंवसमाणे के) सहित वसतो थको ज्ञाति पालवाने अर्थ
(मित्तं अमित्तमेवमन्नमाणे के) पोताना मित्रने दृष्टिना विपर्यास थकी “ ए महारी

शत्रुते" एम जाणतो थको (मिनेहयपुवेजवड के०) मित्रने हणो. एटले ए पुरुष शत्रुनो विनाश करवा वांठतो मित्रनेज हणो तेने मित्रज हत पूर्व थाय. (दिठिविपरिया सियादंमे के०) एने दृष्टि विपर्यास दंम कहिये. ॥ १२ ॥

बली बीजी रीतें देवाडेले, ते जेम कोइएक पुरुष (गामघायंसिवा के०) गामनी घातें प्रवर्त्ततो थको, (एगरघायंसिवा के०) नगरनी घातें प्रवर्त्ततो थको, (खेडकवडमं मवघायंसिवा के०) खेड कवड मंमपनी घातें प्रवर्त्ततो थको, (दोणमुहघायंसिवा के०) दोणमुखनी घातें प्रवर्त्ततो थको, (पट्टणघायंसिवा के०) पट्टणनी घातें प्रवर्त्ततो थको, (आसमघायंसिवा के०) आश्रमनी घातें प्रवर्त्ततो थको, (सन्निवेशघायंसिवा के०) सन्निवेशनी घातें प्रवर्त्ततो थको, (निगमघायंसिवा के०) निगमनी घातें प्रवर्त्ततो थको, रायहाणघायंसिवा के०) राजधानीनी घातें प्रवर्त्ततो थको, (अतेणंतेणमिन्निमन्नमाणेके०) अचोरने चोर करी जाणतो थको, (अतेणंहयपुवेजवन्ति के०) अचोर एटले साधुनेज हणो तेथी साधुज हत पूर्वथाय, तेथी ए दृष्टि विपर्यास दंम कहिए. एम निश्चें तेने तत्प्रत्ययिक सावय कर्म बंधाय । ए पांचमो क्रियास्थानक दृष्टिविपर्यास नामे दंम समादान कह्यो. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमित्याख्यायते । तयथानाम कश्चित्पुरुषश्चरन्नादिमातृपितृजगिनीनार्यापुत्रडहिन्नुपादिभिः सार्धं वसन् ज्ञातिपालनाय मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमिति मन्यमानोहन्यात्तेनच दृष्टिविपर्यासान्निमित्रमेव हतपूर्वं स्यादतोदृष्टिविपर्यासदंडोऽयं ॥ १२ ॥ पुनरन्यथा तमेवाह । यथावा कश्चित्पुरुषोग्रामघातादिके विघ्नान्तचेतादृष्टिविपर्यासादचौरमेव चौरोयमिति मन्यमानोहन्यात् । एवं तेन घ्रातेनाचौरएव हतपूर्वं स्यात् । ग्रामादिलक्षणं चंदं । ग्रामो वृत्पावृत्तः स्यान्नगरमुखचतुर्गोपुरोद्भासिशोचं । खेटं नयद्विवेष्टं परिवृतमजितः खर्वटं पर्वतेन ॥ ग्रामैर्युक्तं मटं बंदजितदशशतैः पत्तनं रत्नयोनिं शोणाख्यं सिंधुवेलावजयितमथ संवाधनंवाऽङ्गिर्गुणैश्च । आश्रमस्तापसस्थानं । सन्निवेशः सार्धकटकादिवासः । निगमोवद्रुचण्णवासः । राजधानी राजकुलस्थानं । सोयं दृष्टिविपर्यासदंडः । तदेवं खलु तस्य दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकं सावयं कर्माधीयते । इदं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १३ ॥

॥ टीका—अथापरं पंचमं दंडसमादानं दृष्टिविपर्यासदंडप्रत्ययिकमित्याख्यायते । तयथानाम कश्चित्पुरुषश्चरन्नादिकोमातृपितृजगिनीनार्यापुत्रडहिन्नुपादिभिः सार्धं वसन्तिष्टन् ज्ञातिपालनरुते मित्रमेव दृष्टिविपर्यासादमित्रोयमित्येव मन्यमानोहन्या

तु व्यापादयेत्तेन च दृष्टिविपर्यासवता मित्रमेव हतपूर्वं नवतीति अतोदृष्टिविपर्यासदं
 डीयं ॥१३॥ पुनरप्यन्यथा तमेवाह । (तेजहेत्यादि) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः पुरुष
 कारमुद्बहन् ग्रामधातादिके विघ्नमे व्रान्तचेतादृष्टिविपर्यासादचौरमेव चौरौयमित्येवं म
 न्यमानोव्यापादयेत् । तदेवं तेन व्रान्तमनसा विघ्नमाकुलेनाचौरएव हतपूर्वो नवति
 सोऽयं दृष्टिविपर्यासदंडः । तदेवं खलु तस्य दृष्टिविपर्यासवत् तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्मा
 धीयते । तदेवं पंचमं दंडसमाधानं दृष्टिविपर्यासप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १३ ॥

अथावरे वृद्धे किरियाघाणे मोसावत्ति एति आहिक्कइ से जहा णामए केइ पु
 रिसे आर्यहेउंवा णाइहेउंवा अगारहेउंवा परिवारहेउंवा सयमेव मुसंवयं
 ति असेणंवि मुसंवयावेति मुसंवयंतपि अस्सं समणुजाणइ एवं खलु तस्स त
 प्तितयं सावज्जति आहिक्कइ वृद्धे किरियाघाणे मोसावत्ति एति आहिइ ॥१४॥

अर्थ—हवे वृद्धो क्रिया स्थानक मृपावादप्रत्ययिक कहेठे. पूर्वोक्त पांचने दंडसमाधान
 पणे कहा. कारण के, तेमांहे प्रायः परनो उपघात थायठे, अने अंधींथी हवे क्रिया
 जठे माटे एने क्रियास्थान एवी संज्ञा करवी अने हवे एथकी आगलजे क्रिया स्थान
 क कहेठे, ते थकी प्रायः परजीवनो विनाश नथी, तेमाटे तेने क्रियास्थान संज्ञा कहेवा
 य अने पूर्वना पांच स्थानने दंडसमाधान एवी संज्ञाठे. एटलुं विशेष जाणुं.

हवे वृद्धो क्रिया स्थानक विचारियें ठैयें. ते जेम नाम एवी संज्ञावनायें कोइएक पुरु
 ष (आर्यहेउंवा के०) पोताने अर्थ (णाइहेउंवा के०) ज्ञाति गोत्रिने अर्थ (अगा
 रहेउंवा के०) घरने अर्थ (परिवारहेउंवा के०) परिवार जे दास दासी तेने अर्थ
 (सयमेवमुसंवयति के०) स्वयमेव मृपावाद बोले एटले जेम हुं कोइ प्रकारे चोर नथी
 अथवा महारो परिवार कोइ चोर नथी एवो मृपावाद बोले. (असेणंविमुसंवयावेति के०)
 अन्य पातें मृपावाद बोलावे, (मुसंवयंतपिअस्संसमणुजाणइति के०) अन्य कोइ मृपावा
 द बोले तेने अनुमोदे, एरीते निश्चै करण करावण अनुमोदन थकी मृपावाद बोले
 तेने तत्प्रत्ययिक सावद्यकर्म बंधाय. ए वृद्धो क्रियास्थानक मृपावाद प्रत्ययिक कहा. ॥१४॥

॥ दीपिका—अथापरं पष्ठं क्रियास्थानं मृपावादप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम
 कश्चित्पुरुषश्चात्मनिमित्तं ज्ञातिपरिवारनिमित्तं वा स्वयमेव मृपावादं वदति नायं मदीयइत्या
 दि तथाऽचौरं चौरं वदति तथाऽन्येन मृपावादं वादयति अन्यं मृपावादं वदंतं समनुजानी
 ते । एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते वध्यते । एतत्पष्ठं क्रियास्थानं मृपावा
 दप्रत्ययिकमाख्यातं । पूर्वोक्तानां पंचानां क्रियास्थानानां सत्यपि क्रियास्थानत्वे प्राय

परोपघातित्वादंडसमादानसंज्ञा कृता । पष्ठादिषु च प्रायेण परघातः स्यादतः क्रियास्थानसंज्ञोच्यते ॥ १४ ॥

॥ टीका—अपरं षष्ठं क्रियास्थानं मृषावादप्रत्ययिकमाख्यायते । तत्रच पूर्वोक्तानां क्रियास्थानत्वे प्रायशः परोपघातोऽनवतीति कृत्वा दंडसमादानकृता पष्ठादिषुच बाहुल्येन न परव्यापादानं नवतीत्यतः क्रियास्थानमित्येषा संज्ञोच्यते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः स्वपक्षवेशादाग्रहादात्मनि कृतं निमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं वा सन्नूतार्थनिन्हवरूपमसन्नूतोद्भावनस्वभावं स्वयमेव मृषावादं ववति । तद्यथा नाहं मदीयोवा कश्चिच्चौरः सच चौरमपि सन्नूतमप्यर्थमपलपति तथा परमचौरं चौरमिति वदति तथान्येन मृषावादं नाणयति तथान्यांश्च मृषावादं वदतः समनुजानीते । तदेवं खलु तस्य योगत्रिककारणत्रिकेण मृषावादं वदतस्तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते संबध्यते । तदेतत्षष्ठं क्रियास्थानं मृषावादप्रत्ययिकमाख्यातमिति ॥ १४ ॥

अद्वावरे सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आहिक्कइ से जहाणामएकेइ पुरिसे आयहेउंवा जाव परिवारहेउंवा सयमेव अदिन्नं आदि यइ अन्नेणंवि अदिन्नं आदियावेंति अदिन्नं आदिंयंतं अन्नं समणुजा णइ एवं खलु तस्स तप्पत्तिंयं सावज्जंति आहिक्कइ सत्तमे किरियाघाणे अदिन्नादाणवत्तिएत्ति आहिए ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे अपर सातमो क्रिया स्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कहेउं. ते जेम ना म एवी संजावनायें. कोइ एक पुरुष पोताना आत्माने अर्थे ज्ञातिगोत्रिने अर्थे यावत् प परिवारने अर्थे पोते अदत्तादान ग्रहण करे, बीजाने अदत्तादान लेवरावे, अदत्तादान बीजो कोइ लेतो होय तेने अनुमोदन आपे, एरीते निशें यकी तेने अदत्तादान तत्प्रत्ययिक कर्म बंधाय ; एटले सातमो क्रियास्थानक अदत्तादान प्रत्ययिक कह्यो. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अथाऽपरं सप्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । इदं प्राग्वत् ॥ १५ ॥

॥ टीका—अथापरं सप्तमं क्रियास्थानं अदत्तादानप्रत्ययिकमाख्यायते । एतदपि प्राग्वज्ज्ञेयं । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषात्मात्मनिमित्तं यावत्परिवारनिमित्तं परद्वयमवदत्तमेव गृहणीयादपरंच ग्राह्येनृणहंतमप्यपरं समनुजानीयादित्येवं तस्यादत्तादानप्रत्ययिकं कर्म संबध्यते । इति सप्तमं क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १५ ॥

અહાવરે અઠમે કિરિયાઠાણે અશ્નઠવત્તિએતિ આહિઝ્ઙ્ઙ સે જહા ણામ
 એ કેઙ્ પુરિસે ણઠિણં કેઙ્કિંવિસંવાદેતિ સયમેવ હીણે દીણે હુઠે હુમ્મણે
 ઉદ્દયમણસંકપ્પે ચિંતાસોગસાગરસંપવિઠે કરતલપલ્લહહમુદ્દે અટ્ટક્કા
 ણોવગા નૂમિગયદિઠિણિયાં તસ્સણં અશ્નઠયા આસંસઙ્કયા ચત્તારિ
 ઠાણા એવાહિઝ્ઙ્ઙ તં કોદે માણે માયા લોદે અશ્નઠમેવ કોદમાણમા
 યાલોદે એવં સ્વલુ તસ્સ તપ્પત્તિયં સાવઙ્કંતિ આહિઝ્ઙ્ઙ અઠમે કિરિયા
 ઠાણે અશ્નઠવત્તિએતિ આદિએ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ—હવે અપર આઠમો ક્રિયા સ્થાનક અધ્યાત્મિકપ્રત્યયિક નામે કહેઠે. અધ્યા
 ત્મિક કેહેતાં જે કર્મ બંધનું કારણ એવો જાવ ચિત્ત થકી ડપજે, તેમાટે અધ્યાત્મિક ક
 હિયે. તે જેમ નામ એવી સંજ્ઞાવનાર્યે કોઙ્કેક પુરુષે તેને (ણઠિણં કેઙ્કિંવિસંવાદેતિ
 કે) કોઙ્ વિશ્વવાદનું કારણ નથી. વિશ્વવાદ એટલે પરાનવ તેને કોઙ્ કરે નહીં, તથાપિ
 તે પુરુષ, (સયમેવકે) પોતેજ (હીણેદીણેહુઠેહુમ્મણેકે) હીન, દીન, હુટ. અને હર્મન
 એટલે હુન્ના મન વાલો થાય. (ઉદ્દયમણસંકપ્પે કે) અનવસ્થિત ચિત્ત સંકલ્પ એવો થકો,
 (ચિંતાસોગસાગરસંપવિઠે કે) ચિંતા શોક રૂપ સમુદ્માંદે પેગે એવો થકો, જે અવ
 સ્થા કરે, તે દેશાદે. (કરતલપલ્લહહમુદ્દે કે) હાથના તલાને વિપે સ્થાપુંઠે મુલ્લ
 જેણે એટલે ગાલને વિષે હાથ દેઙ્ને (અટ્ટક્કાણોવગા કે) આર્તધ્યાન સહિત (નૂ
 મિગયદિઠિણિયાં કે) જૂમિની સન્મુલ્લેકાચિત્તે જોતો નિર્વિવેક પણે આર્ત, રી
 ઙ્, ધ્યાન ધ્યાવે (તસ્સણંઅશ્નઠયા કે) તેને અધ્યાત્મની (આસંસઙ્કયા કે) આ
 શંસા મિશ્રિત (ચત્તારિઠાણાએવાહિઝ્ઙ્ઙકે) ચાર સ્થાનક કહિએ. તે કહેઠે પેદે
 જો ક્રોધ, વીજું માન, ત્રીજી માયા, અને ચોથો લોભ (અશ્નઠમેવ કે) તે પોતાના
 મનથીજ ડપવન્નથાય એ ક્રોધ, માન, માયા, અને લોભ, એ ચારે કરી જીવનો મન દોષ
 હુટ થાય; એરીતે નિર્થે તેને તત્પ્રત્યયિક સાવડ્ય કર્મ વંધાય. તેમાટે, એ આઠમો ક્રિયા
 સ્થાનક આધ્યાત્મિક પ્રત્યયિક એવે નામે કહ્યો. ॥ ૧૬ ॥

॥ દીપિકા—અથાપરમણ્ણમં ક્રિયાસ્થાનમાધ્યાત્મિકમંતઃકરણોઙ્ગવમાભ્યાયતે । ય
 યા કશ્ચિન્નરસ્તસ્ય નાસ્તિ કશ્ચિદ્વિસંવાદયિતા પરાનવકરસ્થાપ્યસૌ સ્વયમેવ હીનોદીનો
 હુટોહર્મનાઅપદ્ધતમનઃસંકલ્પઃ ચિંતાપ્રધાનઃ શોકશ્ચિંતાશોકસ્તત્ર પ્રવિષ્ટઃ કરતલે પર્યસ્તં
 સ્થિતં મુલ્લં યસ્ય સતથા આર્તધ્યાનોપગતોનૂમિગતદૃષ્ટિર્ધ્યાયતિ તસ્યૈવમાધ્યાત્મિકાનિ
 ચિત્તોઙ્ગવાનિ અસંશયિતાનિ નિઃસંશયોનિ ચત્તારિ સ્થાનાનિસ્યુઃ । તાનિ ચૈવમા

ख्यायते । तद्यथा । क्रोधमानमायालोचस्थानानि । ते च क्रोधमानमायालोनाश्चात्मोद्भवाः । एनिरिव मनोदुष्टं स्यात् । एवं तस्य तत्प्रत्ययिकमप्यात्मनिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते । तदेवमष्टममाध्यात्मिकारख्यं क्रियास्थानमाख्यातं ॥ १६ ॥

॥ टीका-अथापरमष्टमं क्रियास्थानमाध्यात्मिकमित्यतः करणोद्भवमाख्यायते । तद्यथा नामकंश्चित्पुरुषश्चित्तोपेक्षाप्रधानस्तस्य च नास्ति कश्चिद्विसंवादयिता । न तस्य कश्चिद्विसंवादेन परिजावेनवा सङ्गतोद्भावेनवा चित्तदुःखमुत्पादयति तथाप्यसौ स्वयमेव वर्णापलदवहीनोदुर्गतवहीनोदुश्चित्ततया दुष्टोद्भवेनास्तथोपहतोऽस्वन्नतया मनःसंकल्पो यस्य सतथा चित्तैव शोकइति सागरश्चिताप्रधानोवा शोकश्चिताशोकसागरप्रविष्टः । तथानूतश्च यदवस्थोजवति तदर्शयति । करतले पर्यस्तं मुखं यस्य सतथाऽहर्निशं नवति तथा तथ्यानोपगतोऽपगतसद्विवेकतया धर्मव्यानदूरवर्ती निर्निमित्तमेव दंक्षोपहतवदधायति । तस्यैवं चिंताशोकसागरावगाढस्य सतथाध्यात्मिकान्यतः करणोद्भवानि मनःसंश्रितान्यसंश्रितानि वा निःसंश्रितानि चत्वारि वक्ष्यमाणानि स्थानानि नवन्ति । तानि चैव समाख्यायते । तद्यथा क्रोधस्थानं, मानस्थानं, मायास्थानं, लोचस्थानमिति । ते चावश्यं क्रोधमानमायालोनाश्चात्मनोऽधिजन्वत्याध्यात्मिकाएनिरिव सङ्घिर्दुष्टं मनोजवति । तदेव तस्य दुर्मनसः क्रोधमानमायालोचवतएवमेवोपहतमनःसंकल्पस्य तत्प्रत्ययिकमप्यात्मनिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते संबध्यते । तदेवमेतत्क्रियास्थानमाध्यात्मिकारख्यमाख्यातमिति ॥ १६ ॥

अहावरे एवमे किरियाघाणे माणवत्तिएत्ति आहिजइ से जहा एामए के
५ पुरिसे जातिमएणवा कुलमएणवा बलमएणवा रूबमएणवा तवमएण
वा सुयमएणवा लाजमएणवा ईस्सरियमएणवा पन्नामएणवा अन्नतरे
एवा मयघाणेणं मत्ते समाणे परं हिलेंति निंदेंति खिंसति गरहति परिज
वइ अवमण्णेति इत्तरिए अय अहमंसि पुण विसिठे जाइकुलबलाडुगुणो
ववेए एवं अप्पाणं समुक्कस्से देहाच्चुए कम्मवित्तिए अवसेपयाइं तंजहा
गप्पाउगप्पं जम्माउजम्मं माराउमारं एरगाउएरगं चंढे थंढे चवले
माणियावि नवइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावळंति आहिजइ एवमे
किरियाघाणे माणवत्तिएत्ति आहि ॥ १७ ॥

अर्थ-अथ हवे अपर नवमो क्रियास्थानक मान प्रत्ययिक नामे कहिए ठैए. ते जेम नाम एवी संजावनायें कोइए पुरुष (जातिमएणवा के०) जाति एटले माता

नो पक्ष, तेना मर्दे करीने, (कुलमएणवा के०) कुल एटले पितानो पक्ष, तेना मर्दे करीने, (वज्रमएणवा के०) शरीरनुं वज्र, तेना मर्दे करीने, (रूवमएणवा के०) रूपने मर्दे करीने, (तवमएणवा के०) तपने मर्दे करीने, (सुयमएणवा के०) श्रुतज्ञानने मर्दे करीने, (लानमएणवा के०) लानने मर्दे करीने, (ईस्सरियमएणवा के०) ऐश्वर्य एटले वक्राङ्गने मर्दे करीने, (पद्मामएणवा के०) प्रज्ञाना मर्दे करीने, एटलाना मर्द (अन्नतरेणवा के०) अथवा अन्य एटले बीजा कोइ (मयछाणेण के०) मर्देना स्थानके करीने. (मत्तेसमाणे के०) मातो ठतो (परंहिलेति के०) बीजानी हेजना करे, (निर्देति के०) निंदा करे, (खिंसति के०) खष्ट करे, (गरहति के०) गर्हा करे, (परिजवइ के०) पराजव करे, (अवमस्सेति के०) अपमान करे, (इत्तरिएथ य के०) ए बापडो जघन्य एटले जातिकुलादिके हीनवे. (अहमंसिपुणविसिञ्जेजाइकु लबलाइगुणोववे के०) हुं वली विज्ञेप जाति, कुल, बलादिकगुणोकरी सहितहुं (एवंअप्पाणंसमुक्कस्ते के०) एम पोताना आत्माने उत्कर्षे एटले अहंकार करे. हवे एवा मर्द करनारने विपाक देखाडेठे. (देहाच्चुए के०) ते पुरुष आ लोक मांहे पण निंदा अने गर्हांतुं स्थानक थाय, अने परलोके पण निंदा अने गर्हांतुं स्थानक थाय. देहाच्चुए एटले आ शरीरथकी चवीने परजवे (कम्मवित्ति के०) कर्मद्वितीय (अवत्तेपयाइ के०) एतावता कर्मेने वश वर्त्ततो चतुर्गैतिक संसार मांहे परिच्रमण करे (तजहा के०) ते कहेठे (गप्पाउगप्प के०) एक गर्ज थकी मरण पा मिने, वली बीजा गर्ज मांहे उपजे. (जम्माउजम्म के०) एक जन्म थकी बीजुं ज न्म पामे, (माराउमार के०) मरण थकी मरण पामे, (एग्गाउएग्ग के०) नरक थकी निकलीने वली नरकांतरे नरकमां जइने तीव्र दुःख जोगवे, एटले ते नरकमांहे थी निकलीने, सिंह मत्स्यादिक मांहे उत्पन्न थाय, फरी त्यांथी मरण पामीने तीव्रतर नरकांतरे जाय. एतावता ते (चंमे के०) रीइ अहंकारी (थडे के०) स्तब्ध अनघ शील (चवले के०) चपल एवा लक्षणेयुक्त (माणियाविजवइ के०) ते अजिमान्नी पुरुष होय एम निश्चे तेने तत्प्रत्ययिक सावय कर्म बंधाय, ए नवमो क्रिया स्थानक मान प्रत्ययिक नामे कह्यो ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—अथापरं नवमं क्रियास्थानं मानप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथा कश्चित्पुरुषो जात्यादिगुणोपेतः सन् जातिकुलवज्ररूपतपःश्रुतज्ञानैश्वर्यप्रज्ञामदारव्यैरष्टनिर्मदस्थानैरप्यतरेण वा भक्तः परं हीनबुद्ध्या हीनयति, निंदति, छुगुप्सते, गर्हति, परिजवति । यथाय मितरोजघन्योहीनोभक्तः कुजादिभिः । अहं पुनर्विशिष्टकुजादिगुणोपेतएवमात्मानमुत्क

पयेत् । एवं जाल्यादिमदमत्तः सन् इहैव निधः स्यात् । अत्रच जाल्यादिमदद्वयादिसंयो
गैर्गजाङ्गेषाः । तथाहि । जातिमदः कस्यचिन्न कुलमदः, १ कस्यचित्कुलमदएव, न जातिम
दः २ कस्यचिद्वृषं ३ कस्यचिद्वनयमपि न. ४ एवं पदद्वयेन चत्वारोऽङ्गाः । पदत्रयेणाष्टौ,
पदचतुष्टयेन षोडश, पञ्चभिः पदैर्द्वात्रिंशत् पञ्चिंशत्पष्टिः सप्तभिः १ २७ अष्टभिः २५६
सर्वत्र मदानावरूपधरमजंगः शुद्धसि । समानी देहाद्भुतोऽमृतः सन् कर्मद्वितीयः क
र्मसंहायोऽवशः परवशः प्रयाति ज्वांतरं । तद्यथा गर्जाजर्जं जन्मनएकस्मात्परं जन्म, मा
रान्मरणान्मारं मरणान्तरं व्रजति नरकतुल्याब्जं डालादिवासान्नरकं. रत्नप्रनादिकं याति ।
अथवा नरकाद्भुत्पत्य सिंहमत्स्यादावुत्पद्य पुनरतितीव्रं नरकांतरं याति । तदेवं मानी
परपरिजवे सति चंडोर्दोऽप्यं हंति तदजावे आत्मानमेव हंति स्वधश्चपलो यत्किंचन
कारी स्यात् मानी सन् एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं माननिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते व
ध्यते । नवममेतक्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका-अथापरं नवमं क्रियास्थानं मानप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पु
रुषो जात्यादिगुणोपेतः सन् जातिकुलवज्जलरूपतः श्रुतलानैश्वर्यप्रज्ञामदाख्यैरष्टनिर्मदस्था
नैरन्यतरेणवा मत्तः परमवबुद्ध्या हीनयति तथा निंदति, क्षुण्णसते, गर्हति, परिजवति,
एतानि चैकार्थिकानि कथंचिद्वेदं चोत्प्रेक्ष्य व्याख्येयानीति । यथा परिजवति तथा दर्श
यति । इतरोपं जघन्योहीनजातिकः कुलवज्जलरूपादि निर्दूरमपन्नष्टः सर्वजनावगीतोयमि
ति । अहं पुनर्विशिष्टजाति कुलवज्जलादिगुणोपेतएवमात्मानं समुत्कर्षयेदिति । सांप्रतं
मानोत्कर्षविपाकमाह । (देहाद्भुत्पत्यादि) तदेवं जाल्यादिमदोन्मत्तः सन्निह्य लोके
गर्हितोऽभवति । अत्र जात्यादिपदद्वयादिसंयोगादष्टव्यास्ते चैवं जवन्ति । जातिमदः,
कस्य चिन्न कुलमदोऽपरस्य कुलमदो, न जातिमदः परस्योनयमपरस्यानुजयमित्येवं पदत्र
येणाष्टौ चतुर्भिः षोडशेत्यादि यावदष्टभिः पदैः पदपञ्चाशदधिकं गतद्वयमिति । सर्वत्र
मदानावरूपधरमजंगः शुद्धसि । परलोकेऽपिच मानी दुःखजाग्मवतीत्यनेन प्रदर्श्यते ।
साधुषः कृपे देहाद्भुतोऽज्वांतरं गच्छेन्नुजागुजकर्मा द्वितीयः कर्मपरायत्तत्वादवशः परत
त्रः प्रयाति । तद्यथा गर्जाजर्जं पंचेन्द्रियापेक्षं तथा गर्जाजर्जं विकलेंद्रियैरुत्पद्यमानः पुनर
गर्जाजर्जमेवं गर्जादगर्जमेतच्च नरककल्परगर्जदुःखापेक्षायामनिहितमुत्पद्यमानदुःखापेक्षया
त्विदमनिधीयते । जन्मनएकस्मादपरं जन्मान्तरं व्रजति । तथा मरणं मारस्तस्मान्मारान्तरं
व्रजति तथा नरकदेश्यामृषाकादिवासाद्भ्रमप्रनादिकं नरकांतरं व्रजति । यदिवा नरका
त्सीमंतकादिकाद्भुत्पत्य सिंहमत्स्यादावुत्पद्य पुनरपि तीव्रतरं नरकांतरं व्रजति । तदेवं
नटवृङ्गनूमा संसारचक्रवाले स्त्रीपुंनपुंसकादीनि बहून्यवस्थान्तराण्यनुभवति । तदेवं मा

नी परपरिज्वेसति चंडरौडोजवति परस्यापकरोति तदज्ञावे ह्यात्मानं व्यापादयति । तथा स्तब्धश्चपलोयत्किंचनकारी मानी सन्सर्वोप्येतदवस्थोजवतीति । तदेवं तत्प्रत्ययि कं माननिमित्तं सावद्यं कर्माधीयते संबध्यते । नवममेतत्क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥१॥

अहावरे दसमे किरियाठाणे मित्तदोसवत्तिएत्ति आहिङ्गसे जहा णाम ए केइ पुरिसे माइहिंवा पिताहिंवा जाइहिंवा जइणीहिंवा जङ्गाहिंवा धू याहिंवा पुत्तेहिंवा सुएहाहिंवा सद्धि संवसमाणे तेसिं अन्नयरेसि अहाल हुंगसि अवराहंसि सयमेव गरुयं दंम निवत्तेति तं जहा सीउदगवियडंसि वा कायं उठोलित्तानवति उसिणोदगवियडेणवा कायं उंसिंचित्तानवति अगणिकाएणं कायं उवडहित्तानवति जोतेणवा वेतेणवा एतेणवा तथाइ वा कसेणवा ठियाएवा लयाएवा पासाइ उहालित्तानवति दंमेणवा अ ठीणवा मुठीणवा लेलूणवा कवालेणवा कायंआउडित्तानवति तहप्पगारे पुरिसजाए संवसमाणे डुम्मणा नवति पवसमाणे सुमणा नवति त हप्पगारे पुरिसजाए दंमपासी दंमगुरुए दंमपुरकडे अहिए इमंसि लो गंसि संजलणे कोहणे पिडिमंसियावि नवति एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सावज्जंति आहिङ्गंति दसमे किरियाठाणे मित्तदोसवत्तिएत्ति आहिए ॥१॥

॥ अर्थ-अथ हवे अपर दशमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक कहियेंठियें. ते जेम नाम एवी संज्ञावनायें कोइएक पुरुष माता, पिता, जाइ, बेन, स्त्री, बेट्टी, पुत्र, पुत्रनीस्त्री, तेवहु जाणवी. (सिद्धिसंवसमाणे के०) एटला साथें वसतो थको (तेसिंअन्नयरेसि के०) ते मातापितादिकथी कोइ अनेरो अजाण पणे अनानोग थकी (अहालहुंगं सि के०) यथा कथंचित् न्हानो डुर्वचन प्रमुखनो अथवा काय थकी हस्त पादादि कनो संघट्ट प्रमुख एवो (अवराहंसि के०) अपराध थये उत्ते (सयमेव के०) पोतेंज कोधें करी धमतो थको तेने (गुरुयंदंमनिवत्तेति के०) महोठो दंम करे. (तंजहा के०) ते कहहे (सीउदगवियडंसिवा के०) सीतल पाणीयें करी सीतकालने विपे (कायंउठो लित्तानवति के०) ते अपराधीनु शरीर उन्मापाणी मांहे बोले. एवा अकार्यनो करनार थाय तथा (उसिणोदगवियडेणवाकायंउंसिंचित्तानवति के०) उसकाळें अत्यंत उ ल पाणीयें करीने उल्ल तेले करीने तेना शरीरनेसिंचे शरीरजुं शोषण करनार थाय, (अ गणिकाएणंकायंउवडहित्तानवति के०) अग्रिकार्यें करीने तेना शरीरजुं दहन करनार

थाय, (जोतेणवा के०) जोत्रे करी, (वेतेणवा के०) वेत्रे करी, अथवा (ऐतेणवा के०) नेतरे करी, (तयाइवाके०) त्वन्नार्ये करी, अथवा (कसेणवाके०) ताजणे चा ववुके करी, (ठियाएवा के०) नाडार्ये करी, (लयाएवा के०) लता एटले वेजुये करी, दोरडीये करी (पासाइचडाजिचानवति के०) तेना पार्थनागना चामडाने उखेडनार थाय, (दंमेणवा के०) दंमे करी लाकडीये करी, (अछीणवा के०) हाडकार्ये करी, (मुछीणवा के०) मुटिये करी, (लेज्जणवा के०) पापाएने कटके करी, (कवालेणवा के०) ठीकरीये करी, कपालादिके करी, (कार्यआचडिचानवति के०) तेना शरीरने ता डनार थाय, किंवहुना (तहप्पगारे के०) तथा प्रकारना दंमना करनार एवा (पुरिस जाए के०) पुरुष जाति जे तथा प्रकारना कुकर्मना करनार होए तेनी साथे (संवसमा णे के०) एकठां रहेतां ठता सज्जन पुरुष जे माता पितादिक ते पण (डुम्मणानवति के०) डुमने थइने देशांतर जता रहे पठी (पवसमाणे के०) ते थकी अजगा रहेवा थी (सुमणानवति के०) सुमन थाय, एटले तेने ठोडथाथी दुपित थाय. एवा (तहप्पगारे के०) तथा प्रकारना (पुरिसजाए के०) पुरुष जाति जे थोडा अपराधीने पण दंमना देनार, (दंमपासीके०) अल्पापराधने विपे अति कोपकरनार, ते दंडपार्थी (दंमगुरु एके०) दंमैकरी आकरो दंम करे, (दंमपुरेकडेके०) तेने सर्व काल दंमज अग्रेसर ठे. ते पुरुष (अहिणसिलोगंसिके०) आलोकने विपे पण पोताना जीवने अहित कारी थने (अहिणपरसिलोगंसि के०) परलोकने विपे पण पोताना जीवने अहित कारी तेनुं कारण छुं? तोके तेजीव, (संजलणे के०) कृणो कृणो ज्वले, (कोहणे के०) कृणो कृणो क्रोध करे, (पिछिमंसियाविजवति के०) पृष्ठ मांस नकृण करनार होय, पुंवे पाठल अवा एवावनो बोजनार होय, एम निश्चं तेहने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्तं सावय कर्म वंधाय. ए दशमो क्रिया स्थानक मित्र दोष प्रत्ययिक नामे कह्यो. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—अथापरं दशमं क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः प्रसूकल्पोमातापितृसुहृद्वत्त्वजनादिभिः सार्धं संवसन् तेषां मातापित्रादीनाम न्यतमेनाऽनाजोगतोयथाकथंचिद्वधुतमेप्यपराधे स्वयमेवात्मनाक्रोधतोयुक्ततरं दंडं वर्तयति करोति । तद्यथा शीतोदकविकटे शिशिरादावतिशीतोदके कायं शरीरमपराधिनोऽवबो लयिता नवति तथा उष्णोदकविकटेन कायमपसिंचयिता नवति । विकटग्रहणाद्वृत्तै लकांजिकादिना अग्निकायेन वल्मुकेन तप्तलोहेनवा कायमुपदाहयिता नवति । (जोए णति) जोत्रेण वेत्रेणवा नेत्रोद्वृक्षोपस्तेन कशादिनावा लतयावा शरीरपार्थ्याणि उहा लयितुं चर्माणि कुंपयितुं नवति । दंडेन अस्थना मुटिना लेष्टुना कपालेन नांडखंडेन कायमु

पताडयिता नवति । तथाविधे पुरुषे स्वल्पापराधेपि महादंडकारिणि एकत्र वासं कुर्वति मातापित्रादयोऽर्धमनसः स्युः । तस्मिन् प्रवसति दूरं गच्छति सति सहवासिनः सुमनसः सुखिनः स्युः । तथाप्रकारस्तादृशः पुरुषोदंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वे तद्विद्यते यस्यासौ, दंडप्रवृत्तौ दंडः पुरस्कृतोयेन सदंडपुरस्कृतोऽस्मिन् लोके स्वस्य परेषां चाऽहितः परलोकेऽप्यहितः संज्वलनः क्रोधकारी क्रोधनोवधबंधादिषु अविमृश्य प्रवृत्तिकृत् प्रष्टिमांसखादकः परम मर्षोदघटनतः । एवं तस्य स्वल्पापराधेपि महादंडकर्तुस्तदंडप्रत्ययिकं सावयं कर्माधीयते बध्यते । तदेतद्विशमं क्रियास्थानमाख्यातमिति । अन्ये पुनरष्टमं क्रियास्थानमात्मदोषप्रत्ययिकमाचक्षते । नवमं तु परदोषप्रत्ययिकं । दशमं पुनः प्राणवृत्तिकमिति ॥ १७ ॥

॥ टीका—अथापरं दशमं क्रियास्थानं मित्रदोषप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः प्रच्छकल्पोमातापितृसुहृत्स्वजनादिभिः सार्धं परिवसंस्तेषां च मातापित्रादीनामन्यतमं नानाजोगतया यथाकथंचिद्ब्रूयुतमेप्यपराधे वाचिके दुर्वचनादिके तथा कायिके हस्तपादादिके संघट्टरूपे कृते सति स्वयमेवात्मना क्रोधध्मातो गुरुतरं दंडं दुःखोत्पादकं निवर्तयति करोति । तद्यथा शीतोदके विकटे प्रनूते शीते वा शिशिरादौ तस्यापराधकर्तुः कायमधोबोजयिता नवति तथोष्णोदकविकटेन कायं शरीरमपसिंचयिता । तत्र विकटग्रहाण्डभ्रतैलेन काजिकादिना वा कायमुपतापयिता नवति तथाऽग्निकायेनादमुकेन तसां सावा कायमुपदाहयिता नवति तथा जोत्रेण वा वेत्रेण वा नेत्रेण वा त्वचा वासनादिकं पालयिता वाऽन्यतरेण वा दवरकेण ताडनतस्तस्यापराधकर्तुः शरीरपार्श्वे उद्दालयितुं चर्माणि लुंपयितुं नवति तथा दंडादिना कायमुपताडयिता नवति । तदेवमल्पापराधिन्यपि महाक्रोधदंडवति तथा प्रकारे पुरुषजाते एकत्र वसति सति तत्सहवासिनोमातापित्रादयोऽर्धमनसस्तदनिष्टाशंकया नवति तस्मिंश्च प्रवसति देशांतरे गच्छति गते वा तत्सहवासिनः सुमनसो नवति । तथाप्रकारश्च पुरुषजातोऽल्पेप्यपराधे महांतं दंडं कल्पयतीत्ये तदेव दर्शयितुमाह । दंडस्य पार्श्वे दंडपार्श्वे तद्विद्यते यस्यासौ दंडपार्श्वे स्वल्पतया सौ कापराधे कृप्यति दंडं च पातयति । तमप्यतिगुरुमिति दर्शयितुमाह । दंडेन गुरुकोदंड गुरुः । यस्यच महान् दंडो नवति अस्मौ दंडेन गुरुर्नवति । तथा दंडः पुरस्कृतः सदा पुरस्कृतदंड इत्यर्थः । सचैवं नूतः स्वस्य परेषां चास्मिन् लोकेऽस्मिन्नेव जन्मनि अहितः प्राणिनामहितदंडपातनात् तथा परस्मिन्नपि जन्मन्यसावहितस्तद्धीनतया चासौ यस्य कस्यचिदेव येन केनचिदेव निमित्तेन रूपेणैव संज्वलयतीति संज्वलनः सचात्यंतक्रोधनोवधबंधनविहेदादिषु शीघ्रमेव क्रियासु प्रवर्तते तदजावेऽप्युत्कटद्वेषतया मर्षोदघटनतः प्रष्टिमांसखादकत्वादसौ ब्रूयात् । येनासावपि परः संज्वलयेत ज्वलितश्चान्येषामपकुर्यात् त

देवं खलु तस्य महादंडं प्रवर्तयितुस्तद्वंदप्रत्यधिकं सावद्यं कर्माधीयते । तदेतदशमं क्रिया स्थानं मित्रदोहप्रत्ययिकमाख्यातमिति । अपरे पुनरष्टमं क्रियास्थानमात्मदोषप्रत्ययि कमाचक्षते. नवमंतु परदोषप्रत्ययिकंच. दशमं पुनः प्राणवृत्तिकं क्रियास्थानमिति ॥ १७ ॥

अहावरे एकारसमे किरियाघाणे मायावत्तिएत्ति आहिक्कइ जे इमे जवं ति गूढायारा तमोकसिया उलुगपत्तलदुया पवयगुरुया ते आयरियावि संता अणारियाउं नासाउंवि पउळंति अन्नहासंतं अप्पाणं अन्नहामन्नं ति अन्नंपुछा अन्नंवागरंति अन्नं आइक्खियवं अन्नंआइरुंते ॥ १८ ॥ से ज हा णामए केइ पुरिसे अंतोसल्ले तं सल्लं णोसयं णिहरति णोअन्नेण णि हरावेंति णोपडिविद्धंसेइ एवमेव निणहवेइ अविउट्टमाणे अंतोअंतोरि याइ एवमेव माई मायं कट्ठु णोआलोएइ णोपडिक्कमेइ णोणिंदइ णोगर हइ णोविउट्टइ णोविसोहेइ णोअकरणाए अणुठेइ णोअहारिदं तवो कम्मं पायत्तित्तं पडिवज्जइ माइ अस्सिलोए पच्चायाइ माइ परंसिलोए पच्चायाइ निदइ गरहइ पसंसइ णिच्चरइ एनियट्टइ णिसिरियं दंमंठा एत्ति माइ असमाहड सुहलेस्सेयावि जवइ एवं खलु तस्स तप्पत्तियं सा वज्जंति आहिक्कइ एकारसमे किरियाघाणे मायावत्तिएत्ति आहि ॥ १९ ॥

अर्थ—हवे अपर अगिअरमो क्रिया स्थानक मायाप्रत्ययिक कहियें ठैयें (जेइमे जवति के०) जे आ जगत्मांहे पुरुषते ते कया पुरुष तोके, (गूढायारा के०) गूढा चारी एटले धूतारा, उगारा, गंठीगोडा प्रमुखवे ते नाना प्रकारना उपाये करीने लोक ने विश्वास उपजावीने वचे. (तमोकसिया के०) अंधाराने विपे विचरनारा, अर्थात् लोकरु थकी ठाना क्रियाना करनारा, (उलुगपत्तलदुयाके०) ते पोतें जाते धूवडनी पांख थकी पण हलकावे परंतु (पवयगुरुया के०) पोताने पर्वत थकी पण सहोटा माने, (तेआयरियाविसंता के०) ते आर्य देशमां उत्पन्न थया होय तेम उतां पण परने बंचवाने अर्थ शत्रु पणो, पोताने गोपक्वा जणी (अणारियाउंनासाउंविपउळंति के०) अनार्थ देशनी जापा बोले, अथवा पोतानी कटिपत जापा जे बीजाथी अजा णी होय तेवी जापा बोले, (अन्नहासंतं के०) जिपी पण तेवी अजाणी अन्य लखे (अप्पाणंअन्नहामन्नंति के०) पोतें वली बीजी रीते माने, (अन्नंपुछा के०) अन्य कांइ पुटे थके (अन्नंवागरति के०) अन्य कहे, (अन्नआइक्खियवं के०) अन्य काहिं

एक प्ररूपबुंठे तेने ठेकाणे (अन्नंआइकंते के०) अन्य बीजुं कांइक जुहुंज प्ररूपे ॥ १९ ॥
 (सेजहाणामए के०) ते यथादृष्टांते नाम एवी संजावनायें जेम. (केइपुरिते के०)
 कोइ एक पुरुष संग्राम थकी निकळ्यो, (अंतोसखे के०) तीर जालादिकना शक्यें क
 री सशक्य ठतो (तंसखें के०) ते शक्यने (णोसयंणिरति के०) वेदना थकी बीहि
 तो थको पोतें पोताने हाथे काढे नही, (णोअन्नेणणिरावेंतिके०) बीजाने हाथे पण
 कढावे नही, (णोपडिविहंसेइ के०) तथा वैद्यने उपदेशें औपधादिक प्रयोगें करीने
 पण ते शक्यनो विध्वंस थजो नही (एवमेव के०) एम जाणीने, (निएहवेइ के०)
 ते शक्यने गोपवी राखे. (अविउट्टमाणे के०) पुढ्यो थको कहे नही, (अंतोअंतो
 रियाइके०) ते दुःखें पीड्यो थको माहोमांहे दुःखी थाय. (एवमेव के०) एम ते
 (माइमायंकहु के०) मायावी पुरुष, माया शक्ये करीने तेंणे जे कोइ अकार्य कखा हो
 य ते (णोआलोएइ के०) गुरु समझ आलोवे नही (णोपडिकमेइके०) पडिकमे नही
 (णोशिंदइ के०) आत्मानી साखें निंदे नहीं, (णोगरहइ के०) परसाहीक गर्हे न
 हीं (णोविउट्टइ के०) तेवा अकार्य करवा थकी निवृत्तिपामे नहीं (णोविसोहेइ के०)
 शुजनाव रूप पाणीयें करी ते अतिचारनुं कलंक पखाले नहीं, (णोअकरणाएअपुठेइ
 के०) तेवा अकार्यने अणकरवाने ठते नहीं एटले अण करवानो उद्यम न करे, (णो
 अहारिहंतवोकम्मंपायञ्चित्तपडिवक्कइ के०) यथायोग्य तप कर्म रूप प्रायश्चित्त पडिव
 जे नहीं. एरीतें (माइ के०) ते मायावी पुरुष (अस्तिंसलोएपञ्चायाइके०) आ लोक
 मांहे पण अविश्वासनी प्रसिद्धि पामे (माइपरंसिलोएपञ्चायाइ के०) मायावी पुरुष
 परलोके नरकादिक पीडाना स्थानकने विपे वली वली अरहट्ट घटिकाने न्यायें गतिआ
 गति करे, तथा मायावी पुरुष परनी (निंदइ के०) निंदा करे, (गरहइ के०) गर्हा
 करे (पसंसइ के०) अने पोतानी पोते प्रशंसा करे, (णिच्चरइ के०) अकार्यने वि
 पे रती करे, (एनियट्टइ के०) अकार्य थकी निवर्त्ते नहीं (णिसिरियंदमंझाएतिके०)
 अकार्य करीने पोतानो अपराध ठांकी राखे एरीते (माइअसमाहइ के०) माया
 वी पुरुष अपहारे एटले त्यागकरे; शोनो त्यागकरे? ते कहेळे. (सुहलेस्तेयाविनवइ
 के०) शुज लेइयानो त्याग करे अने सर्व कालें अशुज लेइयायें करी प्रवर्त्तमान थको
 होए एरीते निश्चे तेने तत्प्रत्यधिक एटले ते निमित्तें सावध्य कर्मबंधांचे. एटले अग्नी
 आरमो क्रिया स्थानक, मायाप्रत्यधिक नामे कह्यो. ॥ २० ॥

॥ दीपिका—अथापरमेकादशं क्रियास्थानमाख्यायते । तद्यथा । ये केचनामी नवन्ति
 पुरुषाः । किञ्चूताः । गूढाचारागलकर्तकयंथिच्छेदकादयस्ते बहुषायैर्विश्वासमुत्पाद्य, विरू

पं कुर्वन्ति चंदप्रद्योतादेरजयकुमारादिवत् तमसि कपितुं शीजं येपांते तमःकपिणस्तएव
तमःकापिकाः पराविज्ञाताः क्रियाः कुर्वन्तीत्यर्थः । तेच उज्ज्वलपिण्डवद्वधोपि पर्वतवज्जु
रुमात्मानं मन्यन्ते आर्याअपि संतस्ते परव्यामोहार्थमनार्थनापा (विवर्तं) प्रभुंजंते
अन्यथा स्थितमात्मानमन्यथा साध्वाचारेण मन्यन्ते व्यवस्थापयन्ति अन्यत् पृष्टामाययाऽ
न्यदेव वदन्ति आम्नान् पृष्टा निबान् वदन्ति । व्याकरणं पृष्टस्तदङ्गस्तर्कमवतारयति । यथा
वा शरदि वाजपेयेन यजेतइत्यम्य वाक्यम्यार्थं पृष्टस्तदर्थाननिज्ञः कालविलंबार्थं शर
कालमेव वर्णयति (अन्नमाऽस्क्रियवन्ति) अन्यस्मिन्नर्थे कथयितव्येऽन्यमेवाख्याति ॥ १९॥
(तेजहेति) तद्यथानाम कश्चित्पुरुषः संग्रामान्निर्गतेऽतर्मध्ये शय्यं यस्य सोतःशय्यः सवे
दनानीतः स्वयं शय्यं ननिर्हरति नरुपति नाप्यन्येन कर्षयति । नापि वैद्योपदेशादोपध
प्रयोगैः प्रतिध्वंसयति विनाशयति अन्येन दृष्टस्तद्व्यति न्निन्दुतेऽपलपति तेन शय्येन (अ
विवर्तमाणेति) पीडयमानः (अंतोअति) मध्ये पीडयमानोपि रीयते व्रजति वेदनां स
हमानोपि क्रियासु प्रवर्ततइत्यर्थः । दृष्टांतं योजयति (एवमेव मायीति) यथा सशब्दो
ङ्खनाग्भवति एवमेव मायी, कृतं कार्यं निगूहयन् मायां कृत्वाऽन्यस्मै नालोचयति
नकथयति न तस्मात्स्यानात्प्रतिक्रमति न निवर्तते न आत्मसाक्षिकं निंदति नापिपरसा
क्षिकं गर्हति आलोचनार्हसमीपे गतोनापि च जुगुप्सते (नविवर्तइति) न वित्रोटयत्यपन
यति मायाशब्दं नविशोधयति नापि पुनस्तदाकरणतयाऽन्युत्तिष्ठते नापि यथाहं तपःक
र्मरूपं प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यते । तदेवं मायावी अस्मिन् लोकेऽविश्वास्तया प्रत्याख्यातिं
याति । यद्युक्तं । मायाशीजः पुरुषोयद्यपि, न करोति कंचिदपराधं ॥ सर्पश्चाऽविश्वास्त्यो
नवति तथाप्यात्मदोषहर्तेइति ॥ तथा मायावी परस्मिन् लोके नरकतिर्यगादिषु प्रत्या
याति जूयोजूयोयाति (निंदंगाहयति) परं निंदयित्वा आत्मप्रशंसया तुष्यति । एवंचा
तौ लब्धप्रसरोऽधिकं निश्चरति तथाविधानुष्ठायी नवति । तत्रच गृहस्तस्मान्मातृस्थाना
ननिवर्तते दंडं निसृज्य हिंसां कृत्वा प्रह्लादयत्यपलपति अन्यस्यवा मस्तके ह्रिपति समाया
वी असमाहृतशुनलेदयोऽनंगीरुतशुनज्यांनश्चापि नवति । एवं खलु तस्य तत्प्रत्ययि
कं मायाशब्दप्रत्ययिकं तावद्यं कर्माधीयते । एतदेकादशक्रियास्थानं मायाप्रत्ययिकमा
ख्यातमिति ॥ २० ॥

॥ टीका—अथापरमेकादशं क्रियास्थानमाख्यायते । तद्यथा ये केचनामी नवन्ति पु
रुषाः । किंविशिष्टाः । गूढाध्याचारायेपां ते गूढाचारागलकर्तकग्रंथिद्वेदादयस्तेच ना
नाविधैरुपायैर्विश्रंजमुत्पाद्य पश्चादपकुर्वन्ति प्रद्योतादेरजयकुमारादिवत् । तथा माया
शीजत्वेनाप्रकाशकारिणस्तमसि कपितुं शीजं येपांते तमसिकापिणस्तएवच तमः

कायिकाः पराऽविकाताः क्रियाः कुर्वन्तीत्यर्थः । ते च स्वचेष्टयैवोज्ज्वलपत्रवल्लघवः कौशिक
 पिङ्गवल्ग्वधीयांसोऽपि पर्वतवज्जुरुमात्मानं मन्यन्ते । यद्वा कार्यप्रवृत्तेः पर्वतवन्नो स्तंभ
 यितुं शक्यन्ते ते चाऽऽयदेशोत्पन्नाश्चपि संतः शातधादात्मप्रज्ञादनार्थमपरञ्जयोत्पादनार्थं
 चाऽनार्यजापाः प्रयुज्यन्ते परव्यामोहार्थं स्वमतिपरिकल्पितनापानिरपराऽविदितानिर्नाशं
 ते तथाऽन्यथाऽव्यवस्थितमात्मानमन्यथासाध्वाकारेण मन्यन्ते व्यवस्थापयन्ति तथाऽ
 न्यत्पृष्ठा मातृस्थानतोऽन्यदाचकृते । यथाभ्रान् पृष्ठाः कोविदारकानाचकृते । वादकाले वा
 कश्चिन्नाथवादितया व्याकरणे प्रवीणस्तर्कमार्गमवतारयति । यथावा शरदि वाजपेयेन
 यजेतेत्यस्य वाक्यस्यार्थं पृष्टस्तदर्थाननिष्ठाः कालातिपातार्थं शरदकालं व्यावर्णयति । तथा
 ऽन्यस्मिंश्चार्थः कथयितव्येऽन्यमेवार्थमाचकृते । तेषां सर्वार्थविसंवादिनां कपटप्रपञ्चचतु
 राणां विपाकोद्भवनाय दृष्टांतं दर्शयितुमाह ॥ ११ ॥ (तेजहेत्यादि) यथानाम् कश्चित्पुरु
 षः संश्रामादपक्रांतोऽतर्मेध्ये शल्यं तोमरादिकं यस्य सोऽतः शल्यः स च शल्यघट्टनवेदनाच्ची
 रुतया तद्बल्यं न स्वतो निर्हरत्यपनयति उद्धरति तथाप्यन्येन नोद्धारयति नापि तद्बल्यं वै
 द्योपदेशेनोपधोपयोगादि निरुपायैः प्रतिध्वंसयति विनाशयति अन्येन केनचित्पृष्ठोवाऽपृष्ठो
 वातद्बल्यं निष्प्रयोजनमेव निन्दुतेऽपलपति तेन च-शल्येनासावंतर्वर्तिना (अविउष्ट
 माणेति) पीड्यमानः (अंतोति) मध्येमध्ये पीड्यमानोऽपि रीयते व्रजति तत्कृतां वेदनाम्
 सहमानः क्रियासु प्रवर्तत इत्यर्थः । सांप्रतं दार्ष्टान्तिकमाह । (एवमेवेत्यादि) यथाऽसौ स
 शल्योद्धः खनाग्नवत्येवमेवासौ मायीः मायाशल्यवानन्यत्कृतमकार्यं तन्मायया गूह्यन्
 मायां कृत्वा न तां मायामन्यस्मै आलोचयति कथयति नापि तस्याः स्थानात्प्रतिक्रामति
 न ततो निवर्तते नाप्यात्मसाक्षिकं तन्मायाशल्यं निंदति । तद्यथा धिङ्मां यद्दहमेवञ्जुत
 मकार्यं कर्मोदयात्कृतवांस्तथा नापि परंसाक्षिकं गर्हति आलोचनाहंसमीपे गतोनापि च
 जुगुप्सते तथा (नोविउष्टति) नापि तन्मायाशल्यं शल्यमकार्यकरणरूपकं विविधमने
 कप्रकारं त्रोटयत्यपनयति । यद्यस्यापराधस्य प्रायश्चित्तं तत्तेन पुनस्तदकरणतया निवर्त
 यतीत्यर्थः । नापि तन्मायादिकमकार्यं सेवित्वा लोचनार्हायात्मानं निवेद्य तदकार्यकरणतया
 ऽन्युत्तिष्ठते प्रायश्चित्तं प्रतिपद्यापि नोद्युक्तविहारी ज्वलतीत्यर्थः । तथा नापि सुवर्गदिनि
 रनिधीयमानोऽपि यथाहंसमकार्यनिर्वहणयोग्यं प्रायश्चित्तं शोधयतीति । प्रायश्चित्तं तपः
 कर्मविशिष्टं चांशायणायात्मकं प्रतिपद्यते ऽन्युपगच्छति । तदेवं मायया सत्कार्यप्रघादको
 ऽस्मिन्नेव लोके मायावीत्येवं सर्वकार्येष्वेवाविश्रंणत्वेन प्रत्यायाति प्रख्यातिं याति त
 थानूतश्च सर्वस्यापि विश्वास्त्योजवति । तथाचोक्तं । मायाशीलः पुरुष इत्यादि । तथाति
 मायावित्वादसौ परस्मिन् लोके जन्मांतराऽवाप्ता सर्वाधमेषु यातनास्थानेषु नरकतिर्य
 गादिषु पौनःपुन्येन प्रत्यायाति न्यूनोऽन्यस्तेष्वेवावष्टयतीत्यन्यायेन प्रत्यागच्छतीति

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग इसरा. ६९९

तथा नानाविधैः प्रपंचैर्वचयित्वा, परं निंदति छुगप्सते । तद्यथाऽयमङ्गः पशुकल्पोनाने
न किमपि प्रयोजनमित्येवं परं निंदयित्वाऽऽत्मानं प्रशंसयति । तद्यथा ह्यस्तावपि मया
वंचितइत्येवमात्मप्रशंसया तुष्यति । तथा चोक्तं । येनापत्रपते साधुरसाधुस्तेन तुष्य
तीति । एवं चासौ लब्धप्रसरोऽधिकं निश्चयेन वा चरतीति तथाविधानुधायी जवतीति
निश्चरति । तत्रच गृहः संस्तस्मान्मातृस्थानान्न निवर्तते तथासौ मायावलेपेन ढंढे प्राप्य
पमर्दकारणं निसृज्य पातयित्वा पश्चाद्वा दयत्यपलपति अन्यस्य चोपरि प्रक्षिपतिसच मा
यावो सर्वदा वंचनपरायणः संस्तन्मनाः सर्वानुष्ठानेष्वेवंचनूतो जवति । असमाहृताऽनंगी
कृता शोचना लेश्या येन सतयार्त्तध्यानोपहततयाऽस्तावशोचनलेश्यइत्यर्थः । तदेवमपग
तथर्मध्यानोत्तमाहितोच्छ्लेश्यश्चापि जवति । तदेवं खलु तस्य तत्प्रत्ययिकं मायाशब्द
प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माऽधीयते । तदेकादशं क्रियास्थानं मायाप्रत्ययिकं व्याख्यात ॥ २० ॥

अंहावरे बारस्समे किरियाघाणे लोचवत्तिएत्ति आदिङ्गइ जे इमे भ
वंति तंजहा आरन्निया आवसहिया गामंतिया कएहुईरहस्सिया एो
बहुसंजया एोबहुपडिविरया सबपाणजुतजीवसत्तेहि ते अप्पणो सञ्जा
मोसाइ एवं विजंजति अहं ए हंतवो अन्ने हंतवा अहं ए अजावेयवो अ
न्ने अजावेयवा अहं ए परिघेतवो अन्ने परिघेतवा अहं ए परितावेयवो
अन्ने परितावेयवा अहं ए उदवेयवो अन्ने उदवेयवा एवमेव ते इत्तिकामे
हि मुत्तिया गिद्धा गडिया गरहिया अशोववन्ना जाव वासाइ चउपंचमाइ
बहसमाइ अप्पयरोवा जुळपरोवा जुंजितुंजोगजोगाइ कालमासे कालं
किञ्चा अन्नयरेसु आसुरिएसु किंब्विसिएसु णणोसु उववत्तारो जवंति
ततोविप्पमुच्चमाणे जुळोचुळो एलमूयत्ताए तमूयत्ताए जाऽमूयत्ताए प
च्चायंति एव खलु तरस तप्पत्तिथं सावळंति आदिङ्गइ उवालसमे किरि
याघाणे लोचवत्तिएत्ति आदिह ॥ २१ ॥

अर्थ—हवे अपर बारमो क्रियास्थानक लोचप्रत्ययिक कहिए तैयें. (जेइमेजवंति
के०) जे अगल कदेहो ते पुरुष कोण ? (तंजहा के०) ते कदेहे. (आरन्निया के०) अर
एमां वसनारो, कंदमूलफलाहारी, वृद्धने भूले वसनारो, बलो (आवसहिया के०)
कोइएक पानडानी पर्णकूटी करीने तेमां रहे, (गामंतिया के०) तथा कोइएक आजी
विका निमित्तें ग्रामने समीपे निवास करी रहे, (कएहुईरहस्सिया के०) कोइएक का

येने विपे रहस्यना करनार, ए सर्व प्रायः त्रसजीवोनी विराधना नकरे परंतु एकेंद्रियनी विराधनायें उपजीवन करे, (एोबहुसंजया के०) ते घणा संयत नहीं, (एोबहुपडि विरया के०) घणी हिंसा थकी निवर्त्त्या नथी, एटले सर्व प्राणातिपात विरमणव्रतादि कने विपे न प्रवर्त्ते; किंतु? इव्य थकी केटलाएक व्रत पाले, अने सर्व विरतिनुं कारण जे सम्यक् दर्शनवे, ते गुण तेमांहे नथी ते कारणे, (सवपाणनूतजीवसचेहिं के०) सर्व प्राणी, नूत, जीव, अने सत्वथकी अविरत, हिंसा थकी अविरत (तेअप्यणो के०) ते पाखंमी पोते, (सञ्चामोसाई के०) घणां सत्यामृपावचन (एवंविजंजति के०) एम आगल केशे. जेरीते बोले तेज कहेवे. (अहंणहंतवो के०) हुं ब्राह्मण पणा थकी मने दंमादिकें हणवो नही, (अन्नेहंतवा के०) अन्य कुडादिकने हणवा. (अहंणअज्ञावेयवो के०) तथा हुं वर्णोत्तम हुं, माटे मने आज्ञा करवी नहीं एटले मने कांइ आवेश आपवो नही. तथा (अन्नेअज्ञावेयवा के०) कुडादिक आज्ञापयितव्यवे एटले तेमने आदेश आपवो. (अहंणपरिपेतवो के०) हुं वर्णोत्तमहुं, माटे मने बलात्कारें ग्रहण करवो नही, (अन्नेपरिपेतवा के०) अन्य कुडादिकने बलात्कारें ग्रहण करवा. (अहंणपरितावेयवो के०) तथा मने परितापवो नही, (अन्नेपरितावेयवा के०) अन्य कुडादिकने परितापवा. (अहंणउद्वेयवो के०) तथा मने उपड्व करवो नही, तथा जीव, काया थकी रहित करवो नही, (अन्नउद्वेयवा के०) अन्य कुडादिकने उपड्वो करवा. एम ते परपीडाना उपदेशना करनार मूढ, असंबंध प्रलापी (एवमेवतेइहिकामेहिंसुधिया के०) एरीते पूर्वोक्त प्रकारे ते मूढ परमार्थना अज्ञाण थका स्त्रियादिकना कामजोगने विपे मूर्छित थका (गिहाके०) गृह एटले ते कामजोगना अनिजापी ठता, (गढिया के०) कामजोगने विपे आसक्त ठता (गरहिया के०) निदवा योग्य, अत्यंत आसक्त ठता (अश्लोववन्ना के०) अधुपपन्न एटले कामजोगने विपे एकाग्र चित्त थया ठता (जाववासाईचउपंचमाई के०) यावत् चार पांच वर्ष सुधी अथवा (उदसमाई के०) ठ अथवा दश वर्ष एटलो काल तेमांहे ते तीर्थिक (अप्ययरोवा के०) अल्पतर एटले अल्प काल सुधी (सुज्जयरोवाके०) अथवा घणा काल सुधी परवास ठांमीने (सुंजिजुजोगजोगाई के०) वली काम जोग जे शब्दादिक विषयवे तेने धर्मेने पांखमे जोगवीने, (कालमासे कालंकिञ्चा के०) मरण प्रस्तावे काल करीने कांइ एक बालतपना प्रजावथी (अन्नयरेसु आसुरिएसु किंत्विस्तिएसु छाणोसु उवयचारो नवंतिके०) तेने अनेरा आसुरिक किंत्विपीने स्थानकें उपजनुं थाय, (ततोविष्णुमुच्चमाणे के०) ते स्थानकथी आयुष्यने द्ये घवीने (सुज्कोसुज्कोएलमूयत्ताए के०) वलीवली मनुष्य नव पामे, तोपण एल एटले बोडा, काणा, अथवा मूयत्ता. एटले मुंगा तथा

(तमूयत्ताएजाइमूयत्ताएपच्चापंति के०) ते जात्यंध एटले जन्म थकी अंध, तथा जन्म थकी बहेरा, एवा थाय. एम प्रत्यागइति एटले फरीने आ लोकमां आवेठे. एरीते निश्च थकी तेने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमित्ते सावय कर्म बंधाय. ए बारमो लोचप्रत्ययिक नामे क्रिया स्थानक कह्यो. ॥ २१ ॥

॥ दीपिका—एतान्येकादश क्रियास्थानानि सामान्येनाऽसंयतानां नवन्ति । इदं तु द्वादशं क्रियास्थानं पाखंडिकानुद्दिश्य कथ्यते ॥ अथापरं द्वादशं क्रियास्थानं लोचप्रत्ययिक माख्यायते । तद्यथा । यस्मै ज्वंत्यारण्यकाश्चरणवासिनश्चावस्यिका उटजवासिनोऽग्रामांतिकाग्रामादिकमुपजीवंतोऽग्रामस्यांते समीपे वसंतीति (कएहुई) कचित्कार्ये मंडलं प्रवेशादिके रहस्यं येषां ते कचिद्वाहसिकास्तेच न बहुसंयतान सर्वसावयनिवृत्ताश्च प्राय इत्यर्थः । एतएव न बहुविरतान सर्वव्रतपालकाः किंतु ? इव्यतः कतिपयव्रतानावतः स म्यक्त्वाजावात् । एतदेवाह । (सवपाणेति) ते आरण्यकादयः सर्वप्राणिनूतजीवसत्त्वेन्य आत्मना स्वतोविरताः सत्यामृषानूतानि वाक्यान्येवं वक्ष्यमाणनीत्या विपुंजंति विशेषेण प्रपुंजंति कथयंतीत्यर्थः । तद्यथाहं ब्राह्मणत्वादेवादिनिर्न हंतव्योऽन्येऽशूत्राश्चतव्याः । तथा च तद्वाक्यं शूद्रं व्यापाद्य प्राणायामं जपेत् । तथा कृत्स्नत्वानामनस्थिकानां शकटचारमपि व्यापाद्य ब्राह्मणं नोजयेदित्यादि । तथाहं न आज्ञापयितव्योऽन्ये तु मत्तोऽधमाः स मापयितव्याः । नाहं परितापयितव्योऽन्ये परितापयितव्याः । अहं भूद्वयेन कर्मकरणाय न ग्राह्योऽन्ये ग्राह्याः । नाहमपज्ञावयितव्यो जीवितादपरोपयितव्योऽन्ये त्वपज्ञावयितव्याः । तदेवं तेषां परपीडोपदेशान् प्राणातिपातविरतिव्रतमस्ति । उपलक्षणान्मृपावादादत्तादानविरतिव्रतानावोपि ज्ञेयः । तुर्यव्रतमाश्रित्याह । (एवमेवचि) एवं पूर्वोक्त प्रकारेण स्त्रीषु कामेषु च मूर्खितादृशग्रथिताश्च ध्युपपन्नाः । कियंतं कालमासका इत्याह । (जाववासाइति) यावदप्राणि चतुःपंचपष्टदशकानि । अयं च मध्यमः कालः । एतावत्कालग्रहणं च साजिप्रायं । प्रायस्तीर्थिकाश्च तिकांतवयसएव व्रजंति तेषां च एतावानेव कालः संजाव्यते । यदिवा मध्यग्रहणात्तत्तत्कर्ध्वमथ गृह्यत इत्याह । तस्माच्च उपात्ता कालादल्पतरः प्रनूततरोवापि कालः स्यात् । तत्रच ते त्यक्त्वापि गृहवासं शुक्त्वापि नोगान् स्त्रीनोगान् स्त्रीनोगे सत्यवश्यं शब्दादयोनोगनोगास्तान् शुक्त्वा ते हि वयं प्रव्रजितो इति नच नोगेन्योनित्वनाञ्ज्ञानित्वाने एवंनूतपरिणामाः कालमासे सायुःकृये कालं कृत्वा विरुष्टतपसोपि आसुरिकेषु किंत्विषिकेषु स्थानेपूत्पादयितारो नवन्ति । तस्मादपि स्थानादिप्रमुच्यमानाश्च्युता एडमूकत्वेनोत्पद्यन्ते । यथा एडकोव्यक्तचाक् तथायमपि । (तमूयत्ताएति) तमस्त्वेन जात्यथतयाऽत्यंताज्ञानावृत्ततया वा जातिमूकत्वेनापगतवा

चइह प्रत्यायांति । तदेवं तेषां तीर्थिकानां तत्प्रत्ययिकं साविद्यानुष्ठाननिमित्तं सावयं कर्माधीयते । तदेतद्विज्ञोचप्रत्ययिकं द्वादशं क्रियास्थानमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

॥ टीका—एतानि चानर्थदंडादीनि एकादश क्रियास्थानानि सामान्येनाऽसंयतानां ज वंति । इदं तु द्वादशं क्रियास्थानं पाषंडिकानुदिश्याऽजिधीयते (अहावरेइत्यादि) एकादशा तु क्रियास्थानादनंतरमथापरं द्वादशं क्रियास्थानं लोचप्रत्ययिकमाख्यायते । तद्यथा । य इमे वक्ष्यमाणाश्चरण्ये वसंत्यरण्यकास्ते च कंदमूलफलाहाराः संतः केचन बृहमूले वसंति, केचनावसथेषूपूटजाकारेषु गृहेषु, तथापरे ग्रामादिकमुपजीवंतो ग्रामस्यांते समीपे वसंतीति ग्रामांतिकास्तथा कचित्कार्ये मंडलप्रवेशादिके रहस्यं येषांते कचिद्वाहसिकास्तेच न बहुसंयतान सर्वसावयानुष्ठानेन्योनिवृत्ताः । एतदुक्तं नवति । नबाहुद्वयेन प्रतेषु दंडस्तमारंजं विदधति एकं द्विषोपजीविनस्त्वविगानेन तापसाव्योचवंतीति तथा न बहुविरतान सर्वेष्वपि प्राणातिपातविरमणादिषु व्रतेषु प्रवर्तते किंतु ? इत्यतः कतिपयव्रतव्रतिनो न जावतोमनागपि तत्करणस्य सम्यग्दर्शनस्याज्ञावादित्यजिप्रायः । इत्येतदाविर्जावयितुमाह । (सवपाणेत्यादि) ते ह्यारण्यादयः सर्वप्राणिनूतजीवसत्त्वेन्यश्चात्मना स्वतोविरतास्तदुपमर्दकारं नादविरता इत्यर्थः । तथा पाषंडिकाश्चात्मना स्वतोबहूनि सत्यामृषानूतानि वाक्यान्येवं वक्ष्यमाणानीत्या विशेषेण युंजति प्रयुंजति ब्रुवत इत्यर्थः । यदि वा सत्यान्यपि तानि प्राणुपमर्दकत्वेन मृषानूतानि सत्यामृषाप्येवं ते प्रयुंजंतीति दर्शयति । तद्यथाऽहं ब्राह्मणत्वाद्वादिनिर्न हंतव्योऽन्येतु शूद्रत्वाद्दंतव्याः । तथाहि । तद्वाक्यं । शूद्रं व्यापाद्य प्राणायामं जपेत् किंचिद्वा दद्यात् तथा ह्रुडस्तत्वानामनस्थिकानां शकटचारमपि व्यापाद्य ब्राह्मणं नोजयेदित्यादि । अपरं चाहं वर्णात्मत्वात् नाज्ञापयितव्योऽन्येतु मत्तोऽधमाः समाज्ञापयितव्यास्तथा नाहं परितापयितव्योऽन्येतु परितापयितव्यास्तथाहं वेतनादिना कर्मकरणाय न ग्राह्योऽन्येतु शूद्रायाह्याइति । किंबहुनोक्तेन नाहमुपश्रवयितव्यो जीवितादपरोपयितव्योऽन्येतु अपरोपयितव्याइति । तदेवं तेषां परपीडोपदेशनतोऽतिमूढतयाऽसंबद्धप्रजापिनामज्ञानावृत्तानामात्मनरीणां विपमदृष्टीनां न प्राणातिपातविरतिरूपव्रतमस्त्यस्य चोपजह्णार्थत्वात् मृषावादादज्ञादानविरमणाज्ञावोप्यायोज्यः । अधुना त्वनादिज्ञावान्यासादुस्त्यजत्वेन प्राधान्यात् सूत्रेणैवाब्रह्माधिकृत्याह । (एवमेवेत्यादि) एवमेव पूर्वोक्तेनैव कारणत्वेनातिमूढत्वादिना परमार्थमजानास्ते तीर्थिकाः स्त्रीप्रधानाः कामाः स्त्रीकामाः । यद्विवा स्त्रीषु कामेषु च शब्दादिषु मूर्धितागृह्याग्रयिताद्यधुपपन्नाः । अत्र चात्यादरव्यापनार्थं प्रनूतपर्यायमग्रहणं । एतच्च स्त्रीषु शब्दादिषुच प्रवर्तनं प्रायः प्राणिनां प्रधानं संसारकारणं । तथा चोक्तं । मूलमेयमहंमस्त महादोस्तसु

स्वयमित्यादि । स्त्रीसंगासक्तस्थावश्यंजाविनी शब्दादिविषयासक्तिरित्यतः स्त्रीकामग्रहणं । तत्र चास्तकायावंतं कालमासते तत्सूत्रेणैव दर्शयति । यावद्वर्षाणि चतुःपञ्चपङ्दशका नि । अयंच मध्यमकालो गृहीतः । एतावत्कालोपादानं च सानिप्रायं प्रायस्तीर्थिकाश्चति क्रांतवयसएव प्रव्रजंति तेषां चैतावानेव कालः संजाव्यते । यदिवा मध्यग्रहणात्तत्तर्ध्व मधश्च गृह्यते इति दर्शयति । तस्माच्चोपात्तादल्पतरः प्रचूततरोवापि कालो नवति । तत्रच ते त्यक्त्वापि गृहवासं जुक्त्वा जोगजोगाद् इति स्त्रीजोगे सति अवश्यं शब्दादयोजोगाः जोगजोगास्तान्जुक्त्वा तेच किल वयं प्रव्रजिता इति नच जोगेन्याविनिवृत्ताः । यतोमिथ्या दृष्टितया ज्ञानांधत्वात्सम्यग्विरतिपरिणामरहितास्तेचैवं जूतपरिणामाः स्वायुषः काल मासे कालं कृत्वा निरुपतपसोपि संतोऽन्यतरेष्वामुरिकेपु किंत्वपिकेपु स्थानेपूत्पादयि तारो नवति । ते ह्यज्ञानतपसा मृताश्चपि किंत्वपिकेपु स्थानेपूत्पत्स्यंते तस्मादपि स्था नादायुषः कृपाद्विप्रमुच्यमानाश्च्युताः किंत्वपिकवद्दुलास्तत्कर्मशेषेणैलवन्मूका एलमूका स्तज्ञावेनोत्पद्यंते । किंत्वपिकस्थानाश्च्युतः सन्ननंतरजवे वा मानुषत्वमवाप्य यथैलमूकोऽ व्यक्तवाक् समुत्पद्यत इति । तथा (तममूयत्तायेति) तमस्त्वेन जात्यंधतया अत्यंताऽज्ञा नावृततया वा तथा जातिमूकत्वेनापगतवाचइह प्रत्यागच्छंतीति । तदेवंनूतं खलु ते पां तीर्थिकानां परमार्थतः सावद्यानुष्ठानादनिवृत्तानामाधाकर्मादिप्रवृत्तेस्तत्प्रायोग्यजोग नाजां तत्प्रत्ययिकं सावद्यं कर्माधीयते । तदेतन्नोनप्रत्ययिकं द्वादशं क्रियास्थान माख्यातमिति ॥ ११ ॥

इच्चियाइं डवालस किरियाघाणाइं दविणं समणेणवा माहणे
एवा सम्मं सुपरिजाणिअवाइं नवति ॥ १२ ॥

अर्थ-एरीते ए वारे क्रिया स्थानक तेने (दविणं के०) मुक्ति गमन योग्य एवा जे भ्रमण तथा ब्राह्मणो होय तेणे (सम्मंसुपरिजाणिअवाइंनवति के०) सम्यक् प्रकारे संसारना कारण जाणीने. प्रत्याख्यान परिहार्ये परिहृत्वा ॥ १२ ॥

॥ टीपिका-उपसंहारमाह । (इच्चैइत्यादि) इत्येतान्यनर्थदंडादीनि द्वादश क्रियास्था नानि कर्मग्रंथिद्वावणाह्वः संयमः संविद्यते यस्यासौ इविकस्तेन भ्रमणेन साधुना मा वधीरिति प्रवृत्तिर्यस्य समाहनस्तेन सम्यक् सुपरिज्ञातव्यानि संसारकारणानीति ज्ञात्वा, परिहर्तव्यानि नवति ॥ १२ ॥

॥ टीका-सांप्रतमेतेषां द्वादशानामप्युपसंहारार्थमाह । (इच्चैइत्यादि) इतिरूपप्रद

ज्ञेने । एतान्यनर्थदंडादीनि लोचप्रत्ययिकक्रियास्थानपर्यवसानानि द्वादश क्रियास्थानानि । कर्मग्रंथिदावणाद्वः संयमः सवियते यस्यासौ इविकोमुक्तिगमनयोग्यतया वा इव्यनूतः श्रमणः साधुः । तमेव विगिनष्टि । मावधीरित्येवं प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनस्तेनैवंतुणविशिष्टेनैतानि सम्यग्यथावस्थितवस्तुस्वरूपनिरूपणतोमिष्यादर्शनाश्रितानि संसारकारणानीति कृत्वा इपरिक्रिया ज्ञातव्यानि प्रत्याख्यानपरिक्रिया परिहर्तव्यानि नवंतीति ॥२१॥

अहावरे तेरसमे किरियाछाणे इरियावहिएति आहिज्जइ इह खलु अत्ताए संबुद्धस्स अणगारस्स इरियासमियस्स जासासमियस्स एमणासमियस्स आयाणजंमत्तणिकेवणासमियस्स उच्चारपासवणखेलसिंघाण जह्मपारिछावणियासमियस्स मणसमियस्स वयसमियस्स कायसमियस्स मणगुत्तस्स वयगुत्तस्स कायगुत्तस्स गुत्तिंदियस्स गुत्तबंजयारिस्स आउत्तंगहमाणस्स आउत्तंचिहमाणस्स आउत्तंणि सियमाणस्स आउत्तंतुयट्टमाणस्स आउत्तंजुळमाणस्स आउत्तंजासमाणस्स आउत्तंवहं पडिग्गहं कंबलं पायपुंठणं गिण्हमाणस्सवां णिक्खिमाणस्सवा जाव चकुपम्हणियायमवि अन्निविमाया सुहुमा किरिया इरियावहिया नाम कज्जइ सापढमसमए वद्धा पुष्ठा वितीयसमए वेड्या तइयसमए णिज्जिता सावद्धा पुष्ठा उदीरिया वेड्या णिज्जिता सेयं काले अकम्मयावि नवंति एवं खलु तस्स तप्पतियं सावज्जंति आहिज्जइ तेरसमे किरियाछाणे इरियावहिएति आहिज्जइ ॥ से वेमि जेयअअतीता जेयपडुपन्ना जेयआगमिस्सा अरिहंता जगवंता सब्बेते एया इं चेव तेरसकिरियाछाणाइं जासिंसुवा जासैंतिवा जासिस्संतिवा पन्नविंसुवा पन्नवितिवा पन्नविस्सिंस्सवा एवंचेव तेरसमं किरियाछाणं सेविंसुवा सेवंतिवा सेविस्संतिवा ॥ २३ ॥

अर्थ—हवे अपर तेरमो क्रिया स्थानक इरिया पथिक नामे कहिए छैए (इहखलुअत्ताए के०) निश्चे आ जगत्मांहे आत्म जाव पामवाने अर्थे (संबुद्धस्स के०) मन, वचन, अने कायार्थे करी संवृत एटले संवर सहित एवा (अणगारस्स के०) साधुने इरियावहि क्रिया कहियें. ते साधुना गुण कहेहे. ईयांसमितिए समितो, जापासमितिए समितो, एषणासमितिए समितो, आदान जांम मात्रा निहूपण समितिए समि

तो, उच्चार एटले वडीनीत, अने पासवण एटले लघुनीत, खेलसिंघाणजह्न एटले
 थूंक, बडखो, नाकनो मेल, श्लेष्म, शरीरनो मेल, तेने पारिघापन एटले परचववा रू
 प समिति ए समितो, (मणसमियस्स के०) मनसमितवंत, (वयसमियस्स के०)
 वचनसमितवंत, (कायसमियस्स के०) कायसमितवंत, (मणयुत्तस्स के०)
 मनयुत्तं गुत्तो, (वययुत्तस्स के०) वचनयुत्तं गुत्तो, (काययुत्तस्स के०) काययुत्तं
 गुत्तो, (गुत्तिदियस्स के०) गुत्तं दिय एटले इंदियोनो गोपवनार, (गुत्तबंजयारिस्स
 के०) गुत्त ब्रह्मचारी, एटले नववाढे विद्युद्ध, ब्रह्मचर्यनो पालनार, (आउत्तंगह
 माणस्स के०) उपयोग सहित सावधान पणो चालनार, (आउत्तंचिष्माणस्सके०)
 सावधान पणो उन्नो रहेनार, (आउत्तंणिसियमाणस्स के०) सावधान पणो वेसनार, (आ
 उत्तंयुट्टमाणस्स के०) सावधान पणो शयन करनार, (आउत्तंशुक्कमाणस्स के०)
 सावधान पणो नोजन करनार, (आउत्तंजासमाणस्स के०) सावधान पणो बोलनार,
 (आउत्तंवत्तपडिगहं कंबलं पायपुंठणं गिह्माणस्सवा के०) सावधान पणो वस्त्र, पात्र,
 कांबज, पायपुंठणने लेतो, तथा (णिक्रिवमाणस्सवा के०) निक्षेप एटले तेने सा
 वधान पणो मूकतो, तथा (जावचकूपम्हणियायमवि के०) किंबहुना यावत् चहु
 नी पांपण एटले मिपोन्मिप मात्र, तें पण उपयुक्त पणो करतो, एवो जे साधु तेने एहे.
 (सुद्धुमाकिरिया इरियावहियानामकज्झइ के०) सुद्धुमाकिरिया इरियावहि नामे ठे, परं
 तु ते क्रिया केवी ठे, तोके (अद्विविमायाके०) विविध प्रकारें जेनी मात्राठे एवी क्रियाठे
 ते लागे, ए क्रिया केवलीने पण लागे, कारणके केवली पण सयोगीत्रे ते सयोगी जीव
 तो एक कृणवार पण अग्निना ताप मांहे पाणीनी पेठें निश्चल रही शके नही, ते कारणे
 इरियावहि क्रिया लागे. (साके०) ते क्रिया कपाय विना (पढमसमए के०) पहेजा
 समयने विपे (बद्धा के०) बंधाय. (पुच्छा के०) फरज्ञो, तथा (वित्तीयसमएवेइया
 के०) बीजा समयने विपे वेदाय एटले एनुं वेदं थाय, अने (तइयंसमएणिक्किता
 के०) त्रीजा समयने विपे निर्द्धराय एटले एनुं निर्द्धरं थाय, ते कहे ठे. (साबद्धा
 पुच्छादीरियावेइयाणिक्किता के०) ते क्रिया बंधाए, फरशाए, उदिराए, वेदाय, अने नि
 क्कराए, जे कारण माटे कर्मबंधनी स्थिति कपायितठे ते इरियावहिना धणी होय तेने
 ते नथी. केमके, कपाय वालाने सांपराधिक कर्म बंधायठे. परंतु ते कपाय, इरियावहिवाला
 ने नथी ए कारणे ते इरियावहि क्रिया (सेयंकाले के०) ते आगमिककालें त्रीजा स
 मयने विपे (अकम्मयाविज्जवंति के०) अकर्मता पणो होय, एटले कर्म रहितपणो होय.
 तेथी वीतरागनेज इरियावहि क्रिया लागे. एरीतें निश्चं तेहने तत्प्रत्ययिक एटले ते निमि
 नें सावध कर्म बंधाय. ए तेरमो क्रिया स्थानक इरियावहि एवे नामे कह्यो. ॥ १३ ॥

ए तेर जे क्रियाना स्थानक ठे ते मात्र एक श्रीवर्द्धमान स्वामियेंज नथी कहा, किंतु? अन्य बीजा पण सर्व तीर्थकरें कहाळे. एवो जाव देखाडेळे. (सेवेमि के०) श्री सुधर्मस्वामि जंबूस्वामि प्रत्ये कहेळे के, में श्री महावीर पासेंथी सांजव्याळे जे पूर्वोक्त अर्थ, ते तुज्जे कहा. ते अर्थ (जेयअतीता के०) अतीतकालें जे तीर्थकर थया (जेयपडुपत्रा के०) तथा जे तीर्थकर हमणा वर्त्तमान कालें, वली (जेआगमिस्ता के०) जे आगमिककालें तीर्थकर थो, (अरिहंता के०) ते श्री अरिहंत पूजा सत्कार करवा योग्य, (जगवंता के०) ऐश्वर्यादिकगुण युक्त, (सवेतेण्याइंचेव के०) ते सर्व तीर्थ करें निश्चे थकी, ए (तेरसकिरियाठाणाइ के०) तेर क्रियाना स्थानक जेठे ते अतीतकालें जांख्या, वर्त्तमान काले जांखेळे, अने आगमिक काले जांखो. विज्ञेपे प्ररूप्या. विज्ञेपें प्ररूपेळे, अने विज्ञेपें प्ररूपो. एम निश्चें ए तेरमो क्रिया स्थानक अतीतकालें सेव्यो, वर्त्तमान कालें सेवेळे, अने आगमिक कालें सेवो. जेम जंबूद्वीपने विपे वे सूर्य सरखो प्रकाश करेळे, तथा जेम प्रदीप सरखुं अजवाळुं करेळे, तेम तीर्थकर पण त्रयोकालें वर्त्तमान ठता, सरखो उपदेश आपेळे. ॥ ३४ ॥

॥ द्वीपिका-अथापरं त्रयोदशं क्रियास्थानमीर्यापथिकं नाम आख्यायते । ईरणं ईर्या तस्यास्तया वा पंचाईर्यापथः सविद्यते यस्य तदीर्यापथिकं । एतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं । प्रवृत्तिनिमित्तं तु इदं । सर्वत्रोपयुक्तस्य निकषापस्य समीहितमनोवाक्याक्रियस्य या क्रिया तथा यत्कर्म तदीर्यापथिकं सैव वा क्रिया ईर्यापथिका । तस्याः स्वरूपमाह । (इहखलु इत्यादि) आत्मनावार्थं संवृतस्याऽनगरस्य ईर्यादिकानिः पंचानिः समितिर्निर्मनोवाक्कायैः समितस्य तिसृर्निर्गुप्तिर्निर्गुप्तस्य, गुप्तेन्द्रियस्य नवब्रह्मचर्यशुतिसहितब्रह्मचारिणश्च उपयुक्तं गृह्यतस्तिष्ठतोनिपीदतस्त्वर्तनां कुर्वाणस्य तथा उपयुक्तमेव चत्वं पतद्र्द्रं कं बलं पादपुंठनंवा गृह्यतोनिहिपतोवा यावच्चतुःपदमनिपातमपि उपयुक्तं कुर्वतः सतोप्यस्ति विद्यते विमात्रा विविधा मात्रा सूक्ष्मा क्रिया ईर्यापथिकानाम केवलानापि क्रियते । यतः सयोगी जीवः कृष्णमप्येकं निश्चलः स्थातुं नशक्तोऽतिवह्निताप्यमानजलवत्कर्मणशरीरानुगतः सदा परिवर्तमान एवास्ते । ततः केवलिनोपि सूक्ष्मात्रसंचाराः श्युस्तैश्च कर्म बध्यते तदीर्यापथिकं तस्य याऽवस्था सा क्रिया । (सापदमेति) निकषाविणा, यत्कर्म बध्यते तत्प्रथमसमये बद्धं स्पष्टं चेति तत्क्रियैव बद्धस्पष्टेष्टुक्ता । द्वितीयसमये वेदिताऽनुनूता, तृतीयसमये निजीर्णा । केवलयोगनिमित्तं यत्कर्म बध्यते तस्य न सांपरायिकस्येव स्थितिः किंतु प्रकृतितः सातावेदनीयं तत् १, स्थितितोदिसमया स्थितिकं २ अनुजावतः शुभानुजावमनुचरसुरसुखातिशायि ३ प्रदेशतो बहुप्रदेशमस्थि

बंधं बहुव्ययं च ४ । तदेवं सारक्रिया प्रथमसमये बद्धस्फष्टा द्वितीयसमये उदित्ता निज्जी
र्णा स्यात् । (सेयं कालेति) एष्यत्काले आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मपेक्षया कर्मैतापि
नवति । एवं खलु तस्य वीतरागस्य तत्प्रत्ययिकमीर्याप्रत्ययिकं कर्माधीयते । बध्यते ।
एते त्रयोदश क्रियास्थानमाख्यातं । ये पुनस्तस्मादन्ये प्राणिनस्तेषां मिथ्यात्वाविरतिप्र
सादकपाययोगनिमित्तः सांपरायिकोबंधः स्यात् । केवलयोगनिमित्तस्तु वीतरागस्यैव ।
सच द्विसमयस्थितिक इति ॥ २३ ॥ सोढं ब्रवीमि येऽतीताये च प्रत्युत्पन्नाये चागामिनोर्द्वेतो
जगवन्तः सर्वे ते एतान्येव त्रयोदश क्रियास्थानानि अजापिपुर्जापन्ते जापिप्यन्ते च विपाक
तः प्रज्ञापितवन्तः प्रज्ञापयन्ति प्रज्ञापयिष्यन्ति च । तथैतदेव त्रयोदश क्रियास्थानं सेवित
वन्तः सेवन्ति सेविष्यन्ते च ॥ २४ ॥

॥ टीका—अथापरं त्रयोदश क्रियास्थानमीर्यापथिकं नामाख्यायते । ईरणमीर्या त
स्यास्तया वा पंथाईर्यापथस्तत्र नवमीर्यापथिकमेतच्च शब्दव्युत्पत्तिनिमित्तं । प्रवृत्तिनिमि
त्तं त्विदं सर्वत्रोपयुक्तस्य निकपायस्य समीकृतमनोवाङ्मायक्रियस्य या क्रिया तथा यत्कर्म
तदीर्यापथिकं सैव वा क्रिया ईर्यापथिकेत्युच्यते । सा कस्य नवति किञ्चूता वा कीदृक्कर्मफ
लावा इत्येतद्दर्शयितुमाह । (इह खलु इत्यादि) इह जगति प्रवचने संयमेवा वर्तमान
स्य । खलुशब्दोऽवधारणोऽलंकारेवा । आत्मनो जावद्यात्मत्वं तदर्थमात्मत्वार्थं संवृतस्य
मनोवाङ्मायैः परमार्थतएव नूतस्यैवात्मजावोऽपरस्य त्वसंवृतस्यात्मतत्त्वमेव नास्ति
सद्वनूतात्मकार्यकारणात् । तदेवमात्मार्थं संवृतस्यानगरस्येयैर्यापथिकादिभिः पञ्चभिः
समितिभिर्मनोवाङ्मायैः समितस्य तथा तिसृभिर्गुणस्य । पुनर्गुणसिद्ध्यणमेताभिरेव
शुतिभिर्गुणो नवतीत्यस्यार्थस्याविर्भावनायाव्यादरत्वापनार्थं वेति । तथा गुणैर्द्वयस्य
नवब्रह्मचर्यगुण्युपेतब्रह्मचारिणश्च सतस्तथापयुक्तं गृह्यतस्तिष्ठतो निपीदतो मुनेस्त्वक्वर्त
नां कृवाणस्य तथोपयुक्तमेव वत्त्वं पतद्ग्रहं कंचलं वा पादपुंठनकं वा गृह्यतो नि
क्षिप्तो वा धावच्चक्रुः पक्षानिपातमप्युपयुक्तं कुर्वतः सतोऽत्यंतमुपयुक्तस्याप्यस्ति विद्य
ते विविधा मात्रा विमात्रा तदेवंविधा सूक्ष्माक्षिपक्षसंचलनरूपादिके र्यापथिकानाम
क्रिया केवलिनापि क्रियते । तथाहि । सयोगी जीवोन शक्नोति रूपमप्येकं निश्चलः
स्यातुमग्निना ताप्यमानोऽदकवत्कर्मणश्चरीरानुगतः सदा परिवर्तयन्नेवास्ते । तथा
चोक्तं । केवलीणं नन्ते अस्ति समग्रं सिजेसु आगासयएसेसु इत्यादि । तदेवं केवलिनोपि
सूक्ष्माग्रसंचाराजवन्तीह च कारणे कार्योपचारात्तया क्रियया बध्यते कर्म तस्य कर्मणो
याथवस्थास्तः क्रियाः । ताएव दर्शयितुमाह । (सापढमसमये इत्यादि) यासाव
कापिणः क्रिया तथा बध्यते कर्म तत्प्रथमसमयएव बद्धं स्पष्टं चेति कृत्वा तत्क्रियैव बद्ध

स्पष्टेत्युक्ता तथा द्वितीयसमये वेदितेत्यनुनूततृतीयसमयेऽतिजीर्णा । एतदुक्तं नवति । कर्मयोगनिमित्तं बध्यते तत्स्थितिश्च कषायायत्ता तदजावाच्च न तस्य सांपरायिकस्येव स्थितिः किंतु योगसद्भावाद्बध्यमानमेव स्पष्टतां संश्लेषं याति । द्वितीयसमये त्वनुनूय ते तच्च प्रकृतितः सातावेदनीयं स्थितितोदिसमयस्थितिकमनुजावतः शुनानुजाव अनुत्तरोपपातिकदेवसुखातिशायि देशतोबहुप्रदेशमस्थिरबंधं बहुव्ययं च । तदेवं सेर्या पथिका क्रिया प्रथमसमये ब-दस्पष्टा द्वितीयसमये उदिता वेदिताऽतिजीर्णा नवति (सेर्याकालेति) आगामिनि तृतीयसमये तत्कर्मापेक्षया कर्मतापि च नवति । एवं ताव दीतरागस्येयप्रत्ययिकं कर्माधीयते संबध्यते । तदेतद्वयोदशं क्रियास्थानं व्याख्या तं । ये पुनस्तेज्योऽन्ये प्राणिनस्तेषां सांपरायिकोबंधस्तेषु यानि प्राणुक्तानीर्यापथवर्ज्यानि द्वादश क्रियास्थानानि तेषु वर्तन्ते तेषां तद्वर्तिनामसुमतां मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषा ययोगनिमित्तः सांपरायिकोबंधोनवति । तत्रच प्रमादस्तत्र कषायायोगाश्च नियमाद्भवं ति । कषाधिणश्च योगायोगिनस्त्वेते जाज्याः । तत्र प्रमादकषायप्रत्ययिकोबंधोऽनेक प्रकारा स्थितिः । तद्वद्विस्तु केवलयोगप्रत्ययिकोदिसमयस्थितिरेवेर्याप्रत्ययिकइति स्थितं ॥ ३३ ॥ एतानि त्रयोदश क्रियास्थानानि ननगवर्धमानस्वामिनैवोक्तान्यपि त्वन्यै रपीत्येतद्वशीयितुमाह । (सेवेमीत्यादि) सोहं ब्रवीमीति यत्प्रागुक्तं तद्वा ब्रवीमीति । तद्यथा । ये तेऽतिक्रान्तारूपजादयस्तीर्थरुतोयेच वर्तमानाः क्षेत्रांतरे सीमंभरस्वामि प्रनृतयोये चागामिनः पद्मनाजादयोऽर्हंतो नगवंतः सर्वेपि ते पूर्वोक्तान्येतानि त्रयोदश क्रियास्थानान्यजापंतजापंते जापिष्यंतेच । तथा तत्स्वरूपतस्तद्विपाकतश्च प्ररूपितवंतः प्ररूपयंति प्ररूपयिष्यंतिच । तथैतदेव त्रयोदशं क्रियास्थानं सेवितवंतः सेवंते सेविष्यं तेच । तथाहि जंबूद्वीपे सूर्यं द्यं तुल्यप्रकाशं नवति । यथा वा सदृशोपकरणाः प्रदीपास्तु ल्यप्रकाशाच्चर्वत्येवं तीर्थरुतोपि निरावरणत्वात् कालत्रयवर्तिनोपि तुल्योपदेशाच्चवन्ति ॥ ३४

अधुतरंचणं पुरिसविजयं विजंगमाश्खिस्सामि इह खलु णाणापसा
 णं णाणावंदणं णाणासीलाणं णाणादिद्वीणं णाणारूइणं णाणारंजा
 णं णाणाश्वसाणं संजुत्ताणं णाणाविहपावसुयाजयणं एवं नवइ ॥ ३५ ॥
 तंजहा जोमं उप्पायं सुविणं अंतलखं अंगं सरं लखणं वंज
 णं इत्थिलखणं पुरिसलखणं हयलखणं गयलखणं गोणलखणं
 मिंढलखणं कुकडलखणं तित्तिरलखणं वट्टगलखणं लावयलख
 णं चकलखणं उत्तलखणं चम्मलखणं दंढलखणं असिलखणं म

ણિલક્ષણં કાગિણિલક્ષણં ॥ ૨૬ ॥ સુન્નગાકરં હપ્પગાકરં ગપ્પાકરં મો
 હણકરં આહચ્ચાણિં પાગસાસણિં દવ્વહોમં સ્વત્તિયવિઙ્ગં ચંદચરિયં સૂરચ
 રિયં સુક્કચરિયં વહસ્સચરિયં ઉક્કાપાયં દિસાદાહં મિયચક્કં
 વાયસપરિમંજલં પંસુવુઠિં કેસવુઠિં મંસવુઠિં રૂહિરવુઠિં વેતાલિં અદ્ધ
 વેતાલિં ઉસોવણિં તાલુઘાહણિં સોવાગિં સોવરિં દામિલિં કાલિંગિં ગો
 રિં ગંધારિ ઉવતિણિં ઉપ્પયણિં જંનણિં યંનણિં લેસણિં આમયકરણિં
 વિસલ્લકરણિં પક્કમણિં અંતર્રાણિં આયમિણિં એવમાદ્ધઆઠં વિઙ્ગાઠં
 અન્નસ્સ હેઠં પઠંજંતિ પાણસ્સ હેઠં પઠંજંતિ વઘ્ઠસ્સ હેઠં પઠંજંતિ લેણ
 સ્સ હેઠં પઠંજંતિ સયણસ્સ હેઠં પઠંજંતિ અન્નેસિંવા વિરૂવરૂવાણં કા
 મન્નોગાણ હેઠં પઠંજંતિ તિરિઠં તેવિઙ્ગં સેવેતિ તે અણારિયા વિપ્પહિ
 વન્ના કાલમાસે કાલં કિચ્ચા અન્નયરાઈ આસુરિયાઈ કિલ્લિસિયાઈ ઠા
 ણાઈ ઉવવત્તારો નવંતિ તતોવિ વિપ્પમુંચ્ચમાણા યુજ્જોણ મૂયતાએ તમ
 અંધયાએ પચ્ચાયંતિ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ—હવે જે કાંઈ એ તેરમાં ક્રિયાસ્થાનકને વિષે પાપ ન કહ્યું, તે કહેઢે. (અહત્તરંચ
 ણં કે०) જે કાંઈ તેરમાં ક્રિયાસ્થાનકને વિષે નકેવાણું તે આગલે ગ્રંથે કહિએ ઢેએ (પુરિ
 સવિજયંવિચંગેમાહરિક્કિસ્સામિકે०) હવે પુરુષવિચય અથવા પુરુષવિજય એટલે કેટલા એક
 અવ્વપસત્તવંત પુરુષનો વિચંગ એટલે જ્ઞાનક્રિયાવિશેષ કહીશું (૬હરવલુ કે०) આ મનુષ્ય
 ક્ષેત્રને વિષે નિશ્ચે થકી (આણાપણ્ણાણં કે०) નાના પ્રકારની જેની પ્રજ્ઞાઢે તથા (આણાઠંદાણં
 કે०) નાના પ્રકારે જેનો અગ્નિપ્રાયઢે (આણાસીલાણં કે०) નાના પ્રકારે જેનો આચા
 રઢે (આણાદિઠીણં કે०) નાના પ્રકારે જેની દટીઢે એતાવતા ત્રણજોને ત્રેસઠ જેનું પ્રમા
 ણઢે. તેકારણે નાના દટિના જાણવા (આણારૂઈણં કે०) આહાર, વિહાર, શયન, આ
 નરણ, યાન, વાહન, ગીત, અને વાજિત્રાદિકનેવિષે જુદી જુદી જેની રુચિઢે. (આણારં
 જાણં કે०) તથા નાના પ્રકારના જેના આરંજ એટલે કર્પણ, પશુપાલન, શિલ્પકર્મ,
 ઇત્યાદિક જેને આરંજઢે. (આણાજ્ઞવસાણં કે०) નાના પ્રકારના યુજ્જાશ્ચન અધ્યવસાય
 તેણેકરી (સંજુત્તાણં કે०) સહિત જે વર્તેઢે. (આણાવિહવાવસુયાશ્ચયણં કે०) તેના એ
 આગલજે કહેજો તે પ્રમાણે, નાના પ્રકારે પાપશ્રુતાધ્યયન (એવંચવડ કે०) એમ હોય.
 ॥૨૫॥ (તંજહા કે०) તે કહેઢે. (નોમં કે०) જૂમિનિર્ધાત એટલે જૂમિકંપાદિક જે ગ્રંથ

कह्याते, तथा (उष्पायं के०) उत्पातिक, कपिहसितादिक, तथा आकाश-यकी
रुधिरवृष्ट्यादिक (सुविणं के०) स्वप्ने रात्रौने विषे गजवृषणादिक दर्शन, (अं
तलिकं के०) उल्कापात मेघ वृष्ट्यादिक तथा (अंग के०) अंगे नेत्र बाहु स्फुरणा-
दिक, (सरं के०) काकशिवादिक स्वर विचारणा, (लस्कणं के०) पद्म, यव, शंख,
चक्रादिक लक्षण, (वंजणं के०) मस तिलकादिक, (इडिलस्कणं पुरिसलस्कणं के०)
स्त्रीलक्षण, तथा पुरुषना लक्षण, ते सामुद्रिकादिक प्रसिद्धे. (हयलस्कणं के०) घो-
डाना लक्षण, (गयलस्कणं के०) हाथीना लक्षण, (गोणलस्कणं के०) गौ वृषजना लक्षण,
(मिडलस्कणं के०) मिडाना लक्षण, (कुकडलस्कणं के०) कुकडाना लक्षण, (तितिरल-
स्कणं के०) तितिरपद्मीना लक्षण, (वट्टगलस्कणं के०) वर्तकना लक्षण, (लावयल-
स्कणं के०) लावकना लक्षण, (चकलस्कणं के०) चक्रना लक्षण, (वत्तलस्कणं के०)
वत्तना लक्षण, (चम्मलस्कणं के०) चर्मना लक्षण, (दंमलस्कणं के०) दंमना लक्षण
(असिलस्कणं के०) खड्गना लक्षण, (मणिलस्कणं के०) मणि चंद्र सूर्यकांतादिकना
लक्षण, (काणिणिलस्कणं के०) काणिणिना लक्षण, एवीरीते एना प्ररूपक शास्त्र जा-
णवां. ॥ १६ ॥ हवे मंत्रविद्या कहेते. (सुनगाकरं के०) जेथकी दुर्नाग्य वंत प्राणी
सौजाग्य वंत थाय. (डपगाकरं के०) जेथकी सौजाग्य वंत प्राणी दौर्जाग्यवंत थाय.
(गप्पाकरं के०) जे विद्याने बले गर्नाधान कपजे तेवी विद्या, (मोहणकरं के०)
लोकने व्यामोह कपजे तथा वेदनो उदय दीपे, (आह्वणं के०) आध्वर्षणीविद्या ए-
टले तत्काल अनर्थनी करनारी विद्या, (पागसासणं के०) इंजाल विद्या, (दधहो-
मं के०) मधु घृतादिक इव्य, उच्चाटनादिक कार्य निमित्तें होमीए ते इव्यहोम जाण-
यो (खत्तिचविकलं के०) कृत्रीनी धनुर्विद्यादिक विद्या, (चंदचरियं के०) चंडमानु-
चरित्र चंडमानोवार जाणे (सूरचरियं के०) सूर्यनु चरित्र सूर्यनो वार जाणे, (सुक्रचरियं
के०) शुक्रनु चरित्र शुक्रनो वार जाणे, (बृहस्पतिचरियं के०) बृहस्पतिनु चरित्र बृहस्प-
तिनो वार जाणे, एवं नवग्रह चरित्र ते ज्योतिष शास्त्र प्रसिद्ध जाणवुं. तथा
(उल्कापायं के०) उल्कापात, (दिसादाहं के०) दिग्दाह (मियचक्रं के०) आरण्यक
जीव तेनो ग्राम नगरने विषे प्रवेश करतां दर्शनथाय, अथवा शब्द शुनाशुन चिंतवियें
ते मृगचक्र कहिए. (वायसपरिमंमलं के०) काकादिक पद्मीना शब्दादिकनो विचार कहे
एवीविद्या (पंसुबुद्धिं के०) पंसु धूल वृष्टि, (केसबुद्धिं के०) केश वृष्टि, (मंसबुद्धिं के०) मांस
वृष्टि, (रुधिरबुद्धिं के०) रुधिरवृष्टि, तेनुं शुनाशुन फल, जे शास्त्रने विषे चिंतवियें. ते शा-
स्त्रो (वेतालिकं के०) वेतालि नामे विद्या केटला एक अक्षर प्रमाणते ते केटला एक दि-
यस जपतां थचेतन काष्ठ माहें चेतन ठगडे (थक्षवेतालिकं के०) ते दंमने उपशमावे,

(उसोवणिके०) 'उपस्वापिनी विद्या, (तालुघाडणिके०) ताला उघाडवानी विद्या; तालो दघटनी ('सोवागिं के०) चाम्नालिणीशवापकी विद्या, (सोवरिके०) शांबरी विद्या. (दा मिलिके०) डाविडीविद्या (कालिंगिके०) कालिंगी विद्या, (गोरिके०) गोरी विद्या (गंधारिं के०) गंधारी विद्या, (उवतिणिं के०) अवपतनी नीचे पाडवानी विद्या, (उप्पयणिं के०) उत्पतनी एटले वंचे जवानी विद्या. (जंनणिके०) जूंनणी विद्या, (यंनणिके०) स्तंननी विद्या (जेसणिं के०) ज्ञेसनी विद्या (आमयकरणिं के०) आमय करणी विद्या (विसह्मकरणिं के०) विशह्य करणी विद्या (पक्कमणिं के०) प्रकामणी फेर चडा वानी विद्या (अंतःकरणिं के०) अहृश्य करणि विद्या (आयमणिं के०) आत्मणी विद्या, (एवमाइआउविज्जाउ के०) इत्यादिक विद्याउ आदि शब्दयकी प्रज्ञायादिक विद्याउ लेवी ते विद्याउने जे शास्त्रो थकी जाणियें. तेवां शास्त्रो नणीने पांखंणी, परद रीनी अथवा गृहस्थ, अथवा स्वपक्षीक इय्यलिंगी साधु ते ए पूर्वोक्त विद्याउने ('अन्नस्सहेउं के०) अन्नने अर्थे (पउंजंति के०) प्रयुंजे (पाणस्सहेउंपउंजंति के०) पाणीने अर्थे प्रयुंजे (वत्तस्सहेउंपउंजंति के०) वत्तने अर्थे प्रयुंजे (जेण स्सहेउंपउंजंति के०) उपाश्रयने अर्थे प्रयुंजे (सयणस्सहेउंपउंजंति के०) शयनने अर्थे प्रयुंजे (अत्तेसिंवाविरूवरूवाणंकामजोगाणहेउंपउंजंति के०) अथवा बीजा नाना प्रकारना कामजोगने अर्थे प्रयुंजे ते पुरुष (तिरिहं तेविहंसेवेति के०) तिरहि एटले रुडा अनुष्ठाननी हणनारी एवी ते विद्याने सेवे (तेअणारियाविप्पडिवन्ना के०) ते अनार्य जाणवा. यद्यपि क्लेत्रे करी अने नापायें करी तो आर्यउे तथापि, मिप्प्यात्त ना आसेवन थकी, अनार्य कर्मना करनार, अनार्य, अनाचारी, केवाय ते (काल मासे कालंकिज्जा के०) आयुष्यने हूये कालने अवसरे काल करीने अज्ञान तपने प्र माणे यद्यपि देवलोके जाय तथापि ते, (अन्नयराइ आसुरियाइ किंविस्सियाइ वाणाइ उ ववत्तारो नवन्ति के०) तेउनुं अनेरा आसुरी किंविपिकादिक स्थानकोने विपे उपजवुं थाय. (ततोविविप्पमुच्चमाणाके०) त्यां थकी चवीने (उल्लोके०) वली मनुष्यमां उपजे तो केवा थाय तोके (एल के०) वेरा थाय. (भूयताए के०) मुंगा थाय, (तम अंधयाए के०) आंधला एवा ते जीव थाय. त्यार पढी (पञ्चायंति के०) नरक तिर्थ चादिक गतिने विपे परिभ्रमण करे; अथर्मपक्क आश्री एटले व्रतधारीने पापनो विपाक कहा. हवे गृहस्थ उदेगिने अथर्म पक्क कहेउे. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका-सांप्रतं त्रयोदशसु क्रियास्थानेषु यत्नोक्तं पापस्थानं तदाह । इदमुत्तरं अस्मात्क्रियास्थानप्रतिपादनादुत्तरं यदत्र नोक्तं तदुत्तरग्रंथेनोच्यते । चसमुच्चये । एं

वाक्यालंकारे । पुरुषाविचीयन्ते मृग्यन्ते येन सपुरुषविचयः पुरुषविजयोवा अल्पसत्त्वा
 नां केषांचित्पुरुषाणां ज्ञानलवेनार्थानुबन्धिना विजयस्तस्य विजंगं ज्ञानविज्ञेयं चाख्या
 स्यामि । यादृशानां चासौ विजंगः स्यात्तानाह । (इहखलु इत्यादि) इह जगति नानाप्र
 ज्ञाविचित्रमतयः पुरुषानानावृंदाविचित्राजिप्रायानानाशीज्ञानानारूपादृष्टिरंतः करणप्र
 वृत्तिर्येषां ते तथा तेषांच त्रीणि शतानि त्रिपृष्ठधिकाणीति प्रमाणं द्वेयं । तथा नानारूची
 नां नानारंजाणां नानाव्यवसायसंयुतानां इह लोकप्रतिबद्धानां परलोकपराङ्मुखानां तेषां
 नानाविधं पापश्रुताध्ययनं नवति ॥ १५ ॥ तद्यथा । जूमौ नवं जौमं निर्धातनूकंपादिकं उत्पातं
 कपिहसितादि स्वप्नं गजादि, आंतरिक्षं मेघादि, आंगं बाहुनेत्रस्फुरणादि, स्वरलक्षणं काकस्व
 रादिलक्षणं, मत्स्ययवश्रीवत्तादि व्यंजनं तिलमाषादि स्त्रीलक्षणं रक्तपाणिपादादिकं । ए
 वं पुरुषद्वयगजगोमिंदुकुकुटितित्तिरवर्तकलावकचक्रठत्रचर्मदंडासिमणिकाकिणिरत्नलह
 णानि ॥ १६ ॥ सुजगमाकरोति सुजगाकाराविद्या, दुर्जगमाकरोति दुर्जगाकारा, गर्जकरा मो
 हनकरा आथर्वणी अथर्वणाख्या, सद्योऽनर्थकारिणी विद्या पाकशासनी इंद्रजालविद्या
 कणवीरपुष्पादिनिर्देव्यैरुच्चाटनादिकायैर्होमोयस्यां सा इव्यं होमा, कृत्रविद्या धनुर्वेदा
 दिका, तामधीत्य प्रयुजते । ज्योतिषविद्यामाह । (चंद्रचरियमित्यादि) चंद्रचरित्रं, नक्षत्र
 योगराहुग्रहणादिकं सूर्यचरित्रं, तथैव शुक्रवृहस्पतिचरितं उदयास्तवर्षकालादि । उक्ता
 पातदिग्दाहमंडलविचारेण शुजाशुजकारिणोमृगाहरिणशृगालादयश्चरण्यास्तेषां दर्शने
 ग्रामप्रवेशादौ शुजाशुजं यत्र चिंत्यते सत्रंथोपि मृगचक्रं वायसादीनां पक्षिणां स्था
 नस्वरादिकं शुजाशुजं चिंत्यते तद्वायसपरिमंडलं पांसुकेशमांसरुधिरवृष्टयोऽनिष्टफलायत्र
 शास्त्रे चिंत्यते तत्तन्नाम । तथा वैतालीविद्या सा च किल कतिनिर्जपैर्दंडमुष्ठापयति । अ
 र्धवैताली तं दंडमुपशमयति । उपस्वापिनी, तालोद्घाटनी, श्वपाकी, शावरी, डाविडी, का
 लिंगी, गौरी, गांधारी, अवपतनी, उत्पतनी, जूजणी, स्तंजनी, श्लेषणी, आमयकरणी, वि
 श्वयकरणी, प्रक्रामणी, अंतर्धानकरणी इत्यादिका विद्या अधीयते । आदिशब्दात्प्रज्ञप्त्याद
 योग्राह्याः । एताश्च विद्याः पारखंडिकाग्रहस्थावा स्वयूप्याड्व्यलिंगधारिणोवा अन्नपान
 वस्त्रलयनशयनार्थं प्रयुजंति अन्येषां वा विरूपरूपाणां विचित्राणां कामजोगानां कृते प्र
 युजंति । सामान्येन विद्यासेवनमनिष्टमित्याह । (तिरिमिति) तिरश्चानामननुकूलां स
 दनुष्ठानप्रतिघातकारिणीं तेऽनार्याविप्रतिपन्नां विद्यां सेवन्ते तेच यद्यपि हेतुत्रार्थाज्ञापार्या
 स्तथाप्यनार्यकर्मकारित्वादनार्याएव द्वेयाः । तेच कालमासे मरणावसरे कालं कृत्वा
 यद्वि कथंचिद्देवलोकगामिनोजवन्ति ततोऽन्यतरेषु आसुरीयकेषु किंविपिकादिस्थानेषु उ
 त्पत्यन्ते ततोपि विप्रमुक्ताश्च्युतायदि मनुष्येष्टूपत्यन्ते तदा एहमूकत्वेनाऽव्यक्तजापित्वेन त
 मस्त्वेनांधतया मूकतयावा प्रत्यायाति ततोऽन्यतरिथंगादिपूत्यन्ते ॥ १७ ॥

॥ टीका—सांप्रतं त्रयोदशसु क्रियास्थानेषु यन्नाजिहितं पापस्थानं तद्विजिणिपुराह ।
 (अडुत्तरमित्यादि) अस्माच्चयोदशक्रियास्थानप्रतिपादनाडुत्तरं यत्र न प्रतिपादितं त
 दुधुनोत्तरनूतेनानेन सूत्रसंदर्भेण प्रतिपाद्यते । यथाऽऽचारे प्रथमश्रुतस्कंधे यन्नाजिहितं
 तडुत्तरनूतानिश्चलिकानिः प्रतिपाद्यते । तथा विकित्ताशास्त्रे मूलसंहितायां श्लोक
 स्थाननिदानशरीरचिकित्सितकल्पसंज्ञकायां कार्यं यन्नाजिहितं तडुत्तरंऽनिधीयते एवमन्य
 त्रापि षट्दोःस्वित्यादाबुत्तरसंज्ञावोऽवगंतव्यः । तदिहापि पूर्वेषु यन्नाजिहितं तदनेनोत्तरग्रं
 थेन प्रतिपाद्यतइति । च समुच्चये । एमितिवाक्यालंकारे । पुरुपाविचोयंते मृग्यंते वि
 ज्ञानक्षरेणान्वेष्यंते येन सपुरुपविचयः पुरुपविजयोवा केपांचिदल्पसत्त्वानां तेन ज्ञानव
 लेनावधिप्रयुक्तेनानर्थानुबंधेनाविजयादिति । सच विजंगवदवधिविपर्ययवद्विजंगोज्ञानवि
 शेषः पुरुपविचयश्चासौ विजंगश्च पुरुपविचयविजंगस्तमेवजुतं ज्ञानविशेषमाख्यास्यामि प्र
 तिपादयिष्यामि । यादृशानां चारुां जवति तांल्लेशतः प्रतिपादयितुमाह । (इह खलुइ
 त्यादि) इह जगति मनुष्यक्षेत्रे प्रवचने वा नानाप्रकाराविचित्ररूपोपशमात् प्रज्ञायतेऽन
 येति प्रज्ञा सा विचित्रा येषां ते नानाप्रज्ञास्तया वाऽऽपाव्यतराव्यतमया चिंत्यमानाः
 पुरुपाः पट्टस्थानपतितानयंति । यथा षट्दोऽजिप्रायः सनानायेषां ते तथा तेषां नानाशी
 जानां तथा नानारूपा दृष्टिरंतःकरणप्रवृत्तिर्येषां ते तथा तेषामिति । तेषांच त्रीणि श
 तानि पष्ट्यधिकानि प्रमाणमवगंतव्यं । तथा नाना रुचिर्येषां ते नानारुचयः । तथा
 हि । आहारविहारशयनासनाहादनानरणयानवाहनगीतवादित्रादिषु मध्ये ऽन्यस्यान्यारु
 चिर्भवति तेषां नानारुचीनामिति । तथा नानारंजाणां रूपिषाणुपात्यविपणिशिल्पिक
 मत्तेवादिष्वन्यतरमारंजेणेति । तथा नानाव्यवसायसंयुतानां गुणाव्यवसायनाजः इह
 लोकमात्रप्रतिबद्धानां परलोकनिष्पिपासानां विषयतृप्तितानामिदं नानाविधं पापश्रुताध्य
 यनं जवति ॥२५॥ तद्यथा जूर्मा जवं निर्धातजूकंपादिकं, तथोत्पातं कपिहसितादिकं, त
 था स्वप्नं गजवृषसिंहादिकं, तथाऽत्तरिक्तं मेघादिकं, तथागे जवमांगं अक्षिबाहुस्फुर
 णादिकं, तथा स्वरलक्षणं काकस्वरगंरीस्वरादिकं तथा लक्षणं यवमत्स्यपद्मशंखच
 क्रुश्रीवत्सादिकं व्यंजनं तिलकमापादिकं, तथा स्त्रीलक्षणं रक्तकरचरणादिकं, एवंपुरुपा
 दीनां काकिणीरत्नपर्यंतानां लक्षणप्रतिपादकशास्त्रपरिज्ञानमवगंतव्यं ॥२६॥ तथा मंत्रवि
 शेषरूपाविद्याः तद्यथा । दुर्नगमपि सुजगमाकरोमि सुजगकारां, तथा सुजगमपि दुर्नगमा
 करोमि दुर्नगकारां, तथा गर्जकरां गर्जाधानविधायिनीं तथा मोहोवेदादयोवा तत्करण
 गीजामाथर्वेणानिधानां सद्योऽनर्थकारिणीं विद्यामजीधीयते तथा पाकशासनीमिंज्जाल
 संज्ञिकां तथा नानाविधैर्द्वयैः कणवीरपुष्पादिनिर्मधुपूतादिनिर्वोचतनादिकैः कायैर्हो
 मोहवनं यस्यां सा इव्यहवना तां तथा हृद्वियाणां धनुर्वेदादिकापग वा या सगोत्रक्रमे

णायाता तामधीत्य प्रयुंजते । तथा नानाप्रकारं ज्योतिषमधीत्य व्यापारयतीति दर्शयति
 (चंद्रचरियमित्यादि) चंद्रस्य ग्रहपतेश्चरितं चंद्रचरितमिति । तच्च वर्णसंस्थानप्रमाण
 प्रज्ञानहृत्त्रयोगराहुग्रहादिकं । सूर्यचरितं त्विदं । सूर्यस्य मंडलपरिमाणराशिपरिज्ञो गोद्यो
 तावकाशराहूपरागादिकं । तथा शुक्रचारो विथीत्रयचारादिकस्तथा बृहस्पतिः शुक्राशुर्ज
 फलप्रदः संवत्सरराशिपरिज्ञागादिकश्च तथोत्कापातादिग्राहाश्च वायव्यादिषु मंडलेषु
 जवंतः शस्त्राग्निहृत्पीडाविधायिनो नवन्ति । तथा मृगाहरिणमृगालादयश्चारण्यास्तेषां द
 र्शनरुतं ग्रामनगरप्रवेशादौ सति शुक्राशुर्जं यत्र चिंत्यते तन्मृगचक्रं । तथा यायसादीनां प
 क्षिणां यत्र स्थानादिकं स्वराश्रयेणाऽशुक्रफलं चिंत्यते तदायसपरिमंडलं । तथा पांशु
 केशमां सरुधिरादिवृष्टयोऽनिष्टफलदायत्र शास्त्रे चिंत्यते तच्च दनिधानमेव जवति । त
 था विद्यानानाप्रकाराः कृष्कर्मकारिण्यस्ताश्चेमाः । वैतालीनामविद्या । नियताक्षरप्रतिब
 द्धा । साच किल कतिनिर्जपेर्दंडमुच्चापयति तथार्थवैताली तमेवोपशमयति । तथोपस्वा
 पिनी तालोदघाटनी श्वापाकी शंबरी तथा परिडाविडी कालिंगी गौरी गांधार्यवपतन्पुसरत
 नीजुंजणी स्तंननी श्लैपणी आमयकरणी विशयकरणी प्रक्रामण्यंतर्धानकरणीत्येवमादि
 काविद्याअधीयन्ते । आत्मां चार्थः संज्ञातोऽवसेयइति न वरं । स्वापिनीडाविडीकालिंग्य
 स्तदेशोद्भवास्तन्नापानिबद्धावा चित्रफलाः । अवपतनी तुजपत्स्वतएवपतत्यन्यं वापात
 यत्येवमुत्ततन्यपि इष्टव्या । तदेवमेवमादिकाविद्या । आदिग्रहणात्प्रज्ञस्यादयो गृह्यन्ते ।
 एताश्च विद्याः पापंडिकाअविदितपरमार्थागृहस्थावासयूप्यावाड्यलिंगधारिणोन्नपा
 नाद्यर्थे प्रयुंजति अन्येषां वा विरूपाणां मुञ्चावचानां शब्दादीनां कामजोगानां कृते प्रयुं
 जति । सामान्येन विद्यासेवनमनिष्टकारीति दर्शयितुमाह । (तिरिङ्गमित्यादि) तिरश्ची
 नामनुकूलां सदनुष्ठानप्रतिपादिकां यातिकां ते अनायैविप्रतिपन्ना विद्यां सेवन्ते । तेच य
 द्यपि हेतुार्थज्ञापार्था स्तथापि मिथ्यात्वहन्तबुद्धयोऽनार्यकर्मकारित्वादनार्थाएव इष्टव्या
 स्तेच स्वायुषःकृते कालमासे कालं कृत्वा यदि कथंचिदेवलोकगामिनो नवन्ति ततोऽन्यतरे
 षु आसुरीयकेषु किङ्किरिकादिषु स्थानेषूपत्स्यन्ते ततोपि विप्रमुक्ताश्च्युताय दिवा मनुष्ये
 षूपत्स्यन्ते तत्रच तत्कर्मशेषतयैडभूकेनाव्यकनापिणस्तमस्त्वेनाधतया मूकतया वा प्र
 त्यागर्हन्ति ततोपि नानाप्रकारेषु यातनास्थानेषु नरकतिर्यगादिपूतयन्ते ॥ ३७ ॥

से एगईउं आयहेउंवा णायहेउंवा सयणहेउंवा आगारहेउंवा परि
 वारहेउंवा नायगंवा सहवासियंवा णिस्साए अड्वा अणुगामिए
 अड्वा उवचरे अड्वा पडिपहिए अड्वा संधिदेदए अड्वा गंठिगे
 दए अड्वा उरगिए अड्वा सोवरिए अड्वा वागुरिए अड्वा सोउ

लिए अड्वा मणिए अड्वा गोघायए अड्वा गोवालए अड्वा सोव
लिए अड्वा सोवणियंतिए ॥ २८ ॥

— अर्थ—हवे गृहस्थ उद्देशीने अधर्म पट्ट कहेवे. (सेएगईउं के०) ते गृहस्थ कोइ एक महा निर्दय परलोक थकी न विहितो थको, संसारना सुख वांछतो ठतो जे कर्कश कर्म करे ते कहेवे. (आयहेउंवा के०) पोताने निमित्तें अथवा (णायहेउंवा के०) ज्ञातिने निमित्तें (सयणहेउंवा के०) स्वजनने निमित्तें (आगारहेउंवा के०) घरने निमित्तें (परिवारहेउंवा के०) परिवारने निमित्तें (नायगंवा के०) परिचित एटले जा एला पुरुषने निमित्तें (सहवासिगंवाणिस्ताए के०) सहवासि एटले पाडोशीनी निश्चाये, एटलां अकार्य करे, ते कहेवे. (अड्वा के०) अथवा (अणुगामिए के०) अकार्य करवाने अर्थ बीजो जतो होय तेनी पठवाडे जाय, (अड्वाउवचरए के०) अथवा अकार्य करवाने अर्थ तेने अनेक उपचार करे विश्वासे, (अड्वापडिपहिएके०) अथवा प्रतिपथिक एटले मागें जता माणासनी सन्मुख थावे (अड्वासंधिवेदएके०) संधिवेदक, एटले चोरी करे, (अड्वागंठिवेदए के०) अथवा ग्रंथिजेद करे, एटले गंवी ठो डो थाय, (अड्वाउरणिए के०) अथवा ठाली एटले गामरां चरावे (अड्वासोवरि एके०) अथवा सूवर डुक्कर चरावे (अड्वावागुरिए के०) अथवा वाघरी थाय, एटले मृग मारवानां कर्म करे (अड्वासोवणिए के०) अथवा शकुनी एटले पट्टीउंने पाह नाखे, (अड्वामणिए के०) अथवा माठी थाय, (अड्वागोघायए के०) अथवा गोघातक कस्ताइ थाय, गायने मारे, अथवा गोधाने नाथे (अड्वागोवालए के०) गोवालि या पणु करे, इत्यादिक नीचकर्म करे, (अड्वासोवणिए के०) कुतरानो राखनार थाय, (अड्वा सोवणियंतिए के०) कुतराये करी शिकार खेले. इत्यादिक वधा मलीने चउद प्रकारें करी अनेक जीवोनो विनाशकरे. ॥ २८ ॥

॥ दीपिका—अथ गृहस्थानुद्दिश्याधर्मसेवामाह । (सेएगईउंआयहेउंवा) सएकः कदाचिन्निस्त्रिंशथात्मनिमित्तं ज्ञातिहेतुंवा अगारहेतुं गृहसंस्करणाय परिवारहेतुंवा ज्ञातकः परिचितस्तं समुद्दिश्य सहवासिकं प्रातिवेशिमकं निश्चौरुत्य एतानि कुर्यात् । तान्येवाह । (अड्वेति) अथवेति पट्टांतरापेक्षया । गणंतमनुगणतीत्यनुगामुकः सचाकार्यकरणमनास्तं गणंतमनुगणति । अथवाऽन्यस्य विरूपकरणावसरापेक्षी उपचारकः स्यात् । अथवा उरभ्रेण चरत्पौरत्रिकः । अथवा सौकरिकः । अथवा शकुनिनिभरति शाकुनिकः अथवा वागुरिकः अथवा मात्स्यिकः अथवा गोघातकः अथवा गोपालत्वं श्रयति

अथवा श्वनिश्चरति शौवनिकः शुनां पालकइत्यर्थः । अथवा (सोवर्णियंतएणि) श्वनिः पापादि कुर्वन्मृगादीनामंतं करोतीत्यर्थः ॥ १८ ॥

॥ टीका—सांप्रतं गृहस्थानुद्दिश्याधर्मपद्धतसेवनमुच्यते । (सेएगइउंइत्यादि) सएकः कदाचिन्निस्त्रिंशः सांप्रत्यापेक्ष्यपगतपरलोकात्थवसायः कर्मपरतया जोगलिप्सुः संसारस्वजावानुवत्यात्मनिमित्तं चेत्येतान्यनुगामुक्तान्यकर्तव्यहेतुनूतानि चतुर्दशासदनुष्ठानानि विधत्ते तद्यथा ज्ञातयः स्वजनास्तन्निमित्तं तथाऽगारनिमित्तं गृहसंस्कारणार्थं सामान्येनवा कुटुंबार्थं पारिवारनिमित्तंवा दासीदासकर्मकरादिपरिकरकृते तथा ज्ञातएवज्ञातकः परिचितस्तं समुद्दिश्य तथा सहवासिकंवा प्रातिवेदिमकंवा निश्चिह्नैतानि वक्ष्यमाणानि कुर्यादिति संबंधः । तानिच दर्शयितुमाह । (अडवेत्यादि) अथवेत्येवं वक्ष्यमाणानवेक्ष्या पक्षां तरोपलक्ष्णार्थः । गहंतमनुगहतीत्यनुगामुकः सचाऽकायात्थवसायेन विवक्षितस्थलाद्यपेक्ष्या विरूपकर्तव्यचिकीर्षुस्तं गहंतमनुगहति । अथवा तस्यापकर्तव्यस्यापकारावसरापेक्ष्युपचारकोनवत्यथवा तस्य प्रातिपथिको नवति प्रतिमुखं संमुखीनमागह्यथवाऽऽत्मस्वजनार्थं संधिहेदकोनवति चौर्यं प्रतिपद्यते अथवौरत्रैर्मपेश्वरतयोरत्रिकोथवा तौ करिकोनवत्यथवा शकुनिनिः पक्षिनिश्चरतीति शकुनिकोऽथवा वायुरया मृगादिवंधनो ज्वा चरति वायुरिकोथवा मत्स्यैश्चरति मात्स्यकोथवा गोपालजावं प्रतिपद्यतेऽथवा गरघातकः स्यादथवा श्वनिश्चरति शौवनिकः शुनां परिपाकोनवतीत्यर्थोऽथवा (सोवर्णियंति) श्वनिः पापादि कुर्वन्मृगादीनामंतं करोतीत्यर्थः ॥ १८ ॥

से एगइउं आणुगामियजावं पडिसंधाय तमेव आणुगामियाणु गामियं हंता वेत्ता जेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उदवइत्ता आहारं आहारेंति इति से महया पावेहिं कम्मोहिं अत्ताणं उवक्काइत्ता नवइ ॥१९॥ से एगइउं उवचरयं जावं पडिसंधाय तमेव उवचरियं हंता वेत्ता जेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उदवइत्ता आहारं आहारेंति इति से महया पावेहिं कम्मोहिं अत्ताणं उवक्काइत्ता नवइ ॥३०

अर्थ—हवे ए चौद स्थानकने प्रत्येके प्रथम थकी विवर्णकरिने कहेठे. (सेएगइउं आणुगामियजावंपडिसंधाय के०) ते कोइ एक पुरुष आत्माने अर्थे कोइ एक ग्रामांत रे जनारा पुरुषनी पासें इय्यठे एउं जाणीने (तमेवआणुगामियाणुगामियं के०) तेमज तेनी पठवाडे जाय, पठी तेने विश्वास उपजावीने (हंता के०) तेने हणे, ठेदे, जेदे, लुंटे, विझेपे लुंटे, (उदवइत्ता के०) उपइव करे, जीवितव्य थकी विनाश करे, पठी

तेनुं धनलझे ते धनेकरी अनेकं प्रकारें (आहारंआहारेंति के०) अहार आहारे. (इतिसेमहयापावेहिंकम्मेहिंअत्ताणंउवरकाइत्तानवइ के०) एवी रीतें ते पुरुष महोटा कूर पाप कर्मानुष्ठाने, पोताना आत्माने डुर्गतिमाहे पाडे. नरक तिर्थचगतिने नामे विख्यात थाय ॥ २९ ॥ ते कोइएक पुरुष धनवंतनी वंचना निमित्तें (उवचरयंनावंपडिंसं थाय के०) उपचारक जाव आदरीने तेमज नाना प्रकारना उपाय करी विश्वास उप जावी तेने हणी, ठेदी, जेदी, जुंटी, विशेषे जुंटी, उपइव करी, जीवितव्यथकी विनाशकरीने तेनु धनलेझे, तेधने करी अनेक प्रकारना आहार आहारे. एरीते ते पुरुष महोटा कूर पापानुष्ठाने करीने पोताना आत्माने डुर्गतिमाहे पाडे चतुर्गतिक संसारमां हे परिभ्रमणकरे नरकादि गतिने विपे विख्यात थाय ॥ ३० ॥

॥ दीपिका-एवमेतेपां चतुर्दशकर्तव्यानामुद्देशं कृत्वा तानि प्रत्येकं विवृणोति । तत्रैकः कश्चिदात्मार्यं ग्रामांतरं गच्छन् पुरुषस्य समीपे किंचिद्द्रव्यं ज्ञात्वा तद्विप्रेक्षुस्त स्यानुगामुकजावं प्रतिसंधाय सहगमनेनानुकूल्यं प्रतिपद्य वंचनावसरं समीहमानोग्रं तमनुगच्छति । अवसरं लब्ध्वा तस्य हंता, दंडादिनिश्चेत्ता, खड्गादिना चेत्ता, वज्रमुष्ट्या दिना जुंषयिता, केशाकर्षणादिनिर्विजुंषयिता, कशाप्रहारादिभिः अप्रज्ञावयिता, जीवित विनाशकः स्यात् इत्यादि कृत्वाऽहारमाहारयति इत्येवमसौ महद्भिः पापैः कर्मनिरात्मा नमुपख्यापयिता जवति । अयं महापापकारीत्येवं लोके ख्यापयति ॥ २९ ॥ तदेवमेकः कश्चिदन्यतः कस्यचिदुपचरकजावमाश्रित्य न विश्वासे पातयित्वा धनादिरुते तस्य हंता चेत्ता इत्यादि । एवमसौ महद्भिः पापैरुपख्यापयिता जवति ॥ ३० ॥

॥ टीका-तदेवमेतानि चतुर्दशाप्पुद्दिश्य प्रत्येकमादितःप्रवृत्ति विवृणोति । (तेए गइंइत्यादि) तत्रैकः कश्चिदात्मार्यं अपरस्य गंतुर्यामांतरं किंचिद्द्रव्यजातमवगम्य तदादि स्तुतस्यैवानुगामुकजावं प्रतिसंधाय सहगंतुजावेनानुकूल्यं प्रतिपद्य विवक्षितवंचनावसर कालाद्यपेक्षी तमेव गच्छतमनुवजति तमेव चान्युष्ठानविनयादिनिरत्यंतोपचारैरुपचर्यानु ग्रज्य च विवक्षितमवसरं लब्ध्वा, तस्यासीं हंता दंडादिनिस्तथा चेत्ता खड्गादिना हस्त पादादेस्तथा चेत्ता वज्रमुष्ट्यादिना तथा जुंषयिता केशाकर्षणादिकदृथ्येनतस्तथा विजुंष यिता कशाप्रहारादिनिरत्यंतदुःखोत्पादनेन तथा इवयिता जीवित्वा वचपगोपणतो जवती त्येवमादिकं कृत्वाऽहारमाहारयत्यसौ । एतदुक्तं जवति । गलकर्तकः कश्चिदन्यस्य धनव तोऽनुगामुकजावं प्रतिपद्य तंवदुविधैरुपायैर्विभ्रजे पातयित्वा जोगार्थी मोहांथः सांप्रतेहि तया तस्य । रिक्थवतोप्रकृत्याहागदिकां जोगक्रियां विधत्ते । इत्येवमसौ महद्भिः कूरः क

मैजिरनुष्ठानैर्महापातकनूतैर्वा तीव्रानुजावैदीर्घस्थितिकैरात्मानमुपाख्यापयिता जवति त
 थाह्ययमसौ महापापकारीत्येवमात्मानं लोके ख्यापयत्यष्टप्रकारैः कर्मजिरात्मानं तथा
 बंधयति यथा लोके तद्विपाकापादितेनावस्थाविज्ञेपेण सता नारकतिर्यङ्गनारमरूपत
 या ख्यापयतीति ॥ ३९ ॥ तदेवमेकः कश्चिदकर्तव्याजिसंधिना परस्य स्वापतेयवतस्तद्वचना
 र्थमुपचरकजावं प्रतिज्ञाय पश्चात् नानाविधैर्विनयोपायैरुपचरति उपचर्य च विश्रंजे पा
 तयित्वा तद्व्यर्थं तस्य हंता भेत्ता यावदपद्मावयिता जवतीत्येवमसावात्मानं पापैः क
 र्मेभिः ख्यापयतीति ॥ ३० ॥

से एगईउ पाडिपहियजावं पडिसंधाय तमेव पाडिपहेछिच्चा हंता भेत्ता
 नेत्ता लुंपइत्ता विलुंपइत्ता उद्वइत्ता आहारं आहारंति इति से महया
 पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवक्काइत्ता जवइ ॥ ३१ ॥ से एगईउ संधिठे
 दगजावं पडिसंधाय तमेव संधिं भेत्ता नेत्ता जाव इति से महया पावेहिं
 कम्मेहिं अत्ताणं उवक्काइत्ता जवइ ॥ ३२ ॥

अर्थ—ते कोइएक पुरुष (पाडिपहियजावंपडिसंधाय के०) धनवंत पुरुष जाणी, मार्गे
 मां सन्मुख आवे, पठी (तमेवपडिपहेछिच्चा के०) तेने तेमज विश्वास उपजावी सन्मुख
 स्थित रहीने, हणी, ठेदी, जेदी, लुंटीने, विज्ञेपें लुंटीने, उपइव करे, जीवितव्य थकी
 विनाश करीने तेनुं धनलेइने अनेक प्रकारना आहार आहारे ते पुरुष महोटा कूर पापक
 र्मेना अनुष्ठाने करी पोताना आत्माने दुर्गतिमां पाडे नरकादिक गतिने विपे विख्यात था
 य ॥ ३१ ॥ कोइएक पुरुष धनवंत पुरुष जाणीने संधिछेदक एंटले खात्र पाडवानोजाव
 आदरीने, आजीविकाने अर्थे पारकुं धनलीए, ठेदे, जेदे इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चित्प्रतिपथेनानिमुखेन चरतीति प्रातिपथिकस्तज्जावं प्रतिप
 थ्य तस्यार्थवतोविश्रंजतोहंतेत्यादि पूर्ववत् ॥ ३१ ॥ एकः कश्चित्संधिछेदकजावं खात्र
 खननत्वं प्रतिपद्य ततोसौ संधिं बिंदन् खात्रं खनन् प्राणिनां भेत्तास्यादित्यादि ॥ ३२ ॥

॥ टीका—अथैकः कश्चित्प्रतिपथेनानिमुखेन चरति प्रातिपथिकस्तज्जावं प्रतिपद्यापरस्या
 र्थवतस्तदेव प्रतिपथिकत्वं कुर्वन् प्रतिपथे स्थित्वा तस्यार्थवतोविश्रंजतभेत्ता यावदप
 द्मावयिता जवतीत्येवमसावात्मानं पापैः कर्मेभिः ख्यापयतीति ॥ ३१ ॥ अथैकः कश्चिद्वि
 रूपाकर्माणां जीवितार्थां संधिछेदकजावं खात्रखननत्वं प्रतिपद्यानेनोपायेनात्मानमहं कर्त
 यिष्यामीत्येवं प्रतिज्ञां कृत्वा तमेव प्रतिपद्यते ततोसौ संधिं बिंदन् खात्रं खनन् प्राणिनां

वेत्ता जेत्ता विजुं पयिता नवतीत्येतच्च कत्वाऽहारमाहरयतीत्येतच्चोपलक्षणमन्यांश्च काम
नोगान् स्वतो जुंकेऽन्यदपि क्वातिगृहादिकं पालयतीत्येवमसौ महद्भिः पापैः कर्मजिरा
त्मानमुपस्थापयति ॥ ३१ ॥

से एगइउ गंठिउदजावं पडिसंधाय तमेवगंठिं वेत्ता जेत्ता जाव इति से मह
या पावेहिं कम्मेहिं अत्ताणं उवस्काइत्ता जवइ ॥ ३३ ॥ से एगइउ उर
प्रियजावं पडिसंधाय उरप्रंवा अस्सतरं तसं पाणहंता जाव उवस्काइत्ता
जवइ एसो अनिलावो सवत्त ॥ ३४ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष गंठी ठोडानो जाव आदरीने, घुघुरादिक अनेक उपायकरी लोकने
हणे, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३३ ॥ कोइएक पुरुष औरत्रिकजाव उरत्र
एटले उरणा वकरां तेना मांसादिके करी आजीविका करे; ते उरत्रिक उरणा तथा अ
न्यत्रस प्राणीने हणे, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका—अर्थकः कश्चिदग्रंथिउदकजावं प्रतिपद्य घुघुरादिना ग्रंथिउदकजाव इत्यादि
॥ ३३ ॥ अर्थकः कश्चिदधर्मवृत्तिः उरत्राउरणकास्तैश्चरति औरत्रिकः। सच तदूर्णया तन्मां
सादिना वात्मानं वर्तयति सतज्जावं प्रतिपद्य उरत्रंवाऽन्यंवा त्रसं प्राणिनं स्वपुटये हं
ति तस्य वा हंता वेत्ता इत्यादि पूर्ववत् ॥ ३४ ॥

॥ टीका—अर्थकः कश्चिदसदनुष्ठायी घुघुरादिना ग्रंथिउदकजावं प्रतिपद्य तमेवानुया
ति। शेषं पूर्ववत् ॥ ३३ ॥ अर्थकः कश्चिदधर्मकर्मवृत्तिरुरत्राउरणकास्तैश्चरति यः स
औरत्रिकः सच तदूर्णया तन्मांसादिना वात्मानं वर्तयति तदेवमर्सा तज्जावं प्रतिपद्यौरत्रं
वाऽन्यंवा त्रसं प्राणिनं स्वमांसपुटयै व्यापादयति तस्य सवा हंता वेत्ता जेत्ता नवतीति
शेषपूर्ववत् ॥ ३४ ॥

से एगइउ सोवरिय जावं पडिसंधाय महिसंवा अस्सतरंवा तसं पाणं
जाव उवस्काइत्ता जवइ ॥ ३५ ॥ से एगइउ वागुरिवजावं पडिसंधाय
मियंवा अस्सतरंवा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता जवइ ॥ ३६ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष सौकरिक एटले खाटकीनो जाव अंगीकार करीने खाटकी यइने
अनेक महिपादिक तथा बीजा त्रस जीवोने हणे, ठेदे, जेदे, यावत् संसार परित्रमण करे
इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३५ ॥ ते कोइएक पुरुष, पापात्मा वायरी पणु आदरीने मृ
गादिक तथा बीजा त्रस जीवोने हणे ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३६ ॥

॥ टीपिका-अथैकः कश्चित्सौकरिकः श्वपचश्चांडालः खाटिक इत्यर्थः । तज्जावमाश्रित्य महिषं वान्यं त्रसं प्राणिनं हंतीति तस्य हंता वेत्ता इत्यादि ॥ ३५ ॥ अथैकः कश्चिद्गुरुरित्यत्र मृगं वाऽन्यं प्राणिनं हंति तस्य च हंता जवति शेषं पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

॥ टीका-अत्रांतरे सौकरिकपदं तच्च स्ववृत्त्या व्याख्येयं । सौकरिकाः श्वपचाश्चांडालाः खट्टिका इत्यर्थः ॥ ३५ ॥ अथैकः कश्चित्कुपसत्त्वोवागुरिकनावं लुब्धकत्वं प्रतिसंधाय प्रति पद्य वागुरया मृगं हरिणमन्यं वा त्रसं प्राणिनं शशादिकमात्मवृत्त्यर्थं स्वजनाद्यर्थं वा व्यापादयति तस्य च हंता वेत्ता जवति । शेषं पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

से एगईउं सउणियं जावं पडिसंधाय सउणिया अस्सतरं वा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता जवइ ॥ ३७ ॥ से एगइउं मिजियं जावं पडिसंधाय मउं वा अस्सतरं वा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता जवइ ॥ ३८ ॥

अर्थ-कोइएक पुरुष, शाकुनी एतले पक्षीउंनो विनाश करीने, अजीविका करे; एवो यको अनेक पक्षीउंने हणे, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३७ ॥ कोइएक पुरुष अथमाधम माठी यउने अनेक माठलादिक जलचर जीवोने हणे, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३८ ॥

॥ टीपिका-अथैकः कश्चिद्विकुनालावकादयस्तैश्चरति शाकुनिकस्तज्जावमाश्रित्य शकुनमन्यं वा त्रसं हंति तस्य च हननादिकां क्रियां करोतीति ॥ ३७ ॥ अथैकः कश्चिन्मात्स्यिकनावमाश्रित्य मत्स्यं वाऽन्यं त्रसं वा जलचरं प्राणिनं हन्यात् । शेषं सुगमं ॥ ३८ ॥

॥ टीका-अथैकः कश्चिदधमोपापजीवी शकुनालावकादयस्तैश्चरति शाकुनिकस्तज्जावं प्रतिसंधाय तन्मांसाद्यर्थी शकुनमन्यं वा त्रसं व्यापादयति तस्य च हननादिकां क्रियां करोतीति । शेषं पूर्ववत् ॥ ३७ ॥ अथैकः कश्चिदधममाधमोमात्स्यिकनावं प्रतिपद्य, मत्स्यं वाऽन्यं जलचरं प्राणिनं व्यापदयेद्दननादिकाः क्रियाः कुर्यात् । शेषं सुगमं ॥ ३८ ॥

से एगईउं गोघायजावं पडिसंधाय तमेव गोणवा अस्सयरं वा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता जवइ ॥ ३९ ॥ से एगईउं गोवालजावं पडिसंधाय तमेव गोवालं वा परिजविय परिजवियहंता जाव उवस्काइत्ता जवइ ॥ ४० ॥

अर्थ-कोइएक अधर्मी पुरुष, क्रूरकर्मनो करनार, गौघातकनो जाव आदरी, गाय, अथवा बीजा त्रस जीवोने ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३९ ॥ कोइएक पुरुष, क्रूर

कर्मनो करनार गोपालजाव आदरीने, कोथें चढयो थको गायने गोकुज मांहेथी
टाजी तेने हणे, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ४० ॥

॥ दीपिका-अर्थकः कश्चित्कूरकर्मा गोघातकजावमाश्रित्य गामन्यं वा त्रसं हंति तस्य
हंता स्यात् ॥ ३९ ॥ अर्थकः कश्चिज्जोपालजावं प्रतिपद्य तां गां परिविच्य पृथक् कृ
त्वा तस्याहंता जवति । शेषं पूर्ववत् ॥ ४० ॥

॥ टीका-अर्थकः कश्चिज्जोपालजावं प्रतिपद्य कस्याश्चिज्जोः कुपितः सन् तां गां परि
विच्य पृथक् कृत्वा तस्याहंता जेत्ता जेत्ता जूयोजूयोजवति । शेषं पूर्ववत् ॥ ३९ ॥
अर्थकः कश्चित्कूरकर्मकारी गोघातकजावं प्रतिपद्य, गामन्यतरं वा त्रसं प्राणिनं व्यापाद
येत्तस्य च हननादिकाः क्रियाः कुर्यादिति ॥ ४० ॥

से एगइठ सोवणियजावं पडिसंधाय तमेव सुणगंवा अन्नयरंवा तसं
पाणं हंता जाव उवखाइत्ता जवइ ॥ ४१ ॥ से एगइठ सोवणियंतियं जावं
पडिसंधाय तमेव मणुसंवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव आहारं
आहारेंति इति से महया पावेहिं कम्मैहिं अत्ताणं उवखाइत्ता जवइ ॥ ४२ ॥

अर्थ-कोइएक पुरुष शौवनिकजाव एटले श्वानें करी आहारकरुं एवो जाव आदरीने
थनेक जीवने हणे, ठेदे, जेदे, इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ४१ ॥ कोइएक पुरु
ष श्वानने पाले, श्वाननो परिग्रह करे, तेणे करी कोइएक श्वावता जता पथिकने, अ
थवा बीजा जीवने हणे, ठेदे, जेदे, आहार आहारे इत्यादिक एरीते ते कूरकर्म
करी चतुर्गतिक संसार मांहे पडे ॥ ४२ ॥ एटले आजीविका निमित्त पापनुं कारण कणुं.

॥ दीपिका-अर्थकः कश्चित् श्वपापार्थिजावं प्रतिज्ञाय तमेव श्वानं परंवा त्रसं मृग
सूकरादिकं हन्यात्तस्यच हंतेत्यादिपूर्ववत् ॥ ४१ ॥ अर्थकः कश्चिद्वनार्यः (सोवणियं
तिपंति) श्वनिश्चरति शौवनिकः श्रंतोस्यास्तीत्यंतिकः श्रंते वा चरति श्रंतिकः पर्यंतवासी
शौवनिकश्चासौ श्रंतिकश्च शौवनिकांतिकः कूरस्तारमेयपरिग्रहः प्रत्यंतनिचासी च तदसौ
तन्नावमाश्रित्य मनुष्यं कंचन पथिकमन्यंवा मृगसूकरादिकं त्रसं प्राणिनं हंता जव
ति । हंता इत्यत्र ताद्यौलिकसूत्रम् । श्वस्तनीता वा तृच स्यात्तदाभ्याहारेण पूर्ववत्त्रेपं ।
तथा पुरुषं हंति तस्य स हंता जेत्तेत्यादि । हन्यस्त्वन्त्यां प्रागपि योन्यां । सचयं महद्भिः
पापकर्मनिरादमानमुपख्यापयिता स्यादिति ॥ ४२ ॥

॥ टीका—अथैकः कश्चिद्विधन्यकर्मकारी शौवनिकजावं प्रतिपद्य सारमेयपापर्विजावं प्रतिज्ञाय तमेव श्वानं तेन वा परं मृगसूकरादिकं त्रसं प्राणिनं व्यापादयेत्तस्य च हननादिकाः क्रियाः कुर्यादिति ॥ ४१ ॥ अथैकः कश्चिदनायोनिरिविवेकः (सोवणियंतियं जावंति) श्वनिश्चरति शौवनिकः अंतोस्थ्यास्तीत्यंतिकोऽस्तेवा चरत्यंतिकः पर्यंतवासीत्यर्थः । शौवनि कश्चासावंतिकश्च शौवनिकांतिकः क्रूरसारमेयपरिग्रहः प्रत्यंतनिवासीच प्रत्यंतनिवासिनि र्वा श्वनिश्चरतीति तदसौतज्ञावं प्रतिसंधाय दुष्टसारमेयपरिग्रहं प्रतिपद्य, मनुष्यं वा कंच नपथिकमन्यागतमन्यं वा मृगसूकरादिकं त्रसं प्राणिनं हंता जवति । अयं च ताद्वीलिक स्तून् लुद् प्रत्ययोवा इष्टव्यः । तृचि तु साध्याहारं प्राग्वद्धारव्येयं । तद्यथा । पुरुषं व्यापा दयेत्तस्य च हंता वेत्ता इत्यादि । तृन्लुद्प्रत्ययौ प्रागपि योजनीयाविति । तदेवमसी म हाक्रूरकर्मकारी महद्भिः कर्मनिरात्मानमुपख्यापयिता जवतीति ॥ ४१ ॥

से एगइउ परिसामज्ञाउ उठिता अहमेयं हणामिति कट्टु तित्तिरंवा वट्ट गंवा लावगंवा कवोयगंवा कविंजलंवा अन्नयरंवा तसं पाणं हंता जाव उवस्काइत्ता जवइ ॥ ४३ ॥ से एगइउ केणइ आयाणेणं विरुद्धे समाणे अड्वा खलदाणेणं अड्वा सुराघालएणं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ता एंवा सयमेव अगणिकाएणं सस्साइं शामेइ अन्नेणवि अगणिकाएणं स स्साइं शामावेइ अगणिकाएणं सस्साइं शामंतं पि अन्नं समणुजाणइ इति से महया पावकम्महिं अत्ताणं उवस्काइत्ता जवइ ॥ ४४ ॥

अर्थ—हवे कांहिं एक पापनुं विशेष कारण कहेवे. जे प्रथम कसुं, अंने हवे कहेवे, तेमां विशेष एटलुंजवे के, प्रथमजे जीवहिंसा कही ते हिंसा लोक थकी प्रहन्न पणे क रे, अने हवे जे कहेवे ते हिंसा लोकमां प्रगट पणे करे, एटलुं विशेष जाणुं. ते ए वी रीतें के, जेस कोइएक पुरुष मांस नहण करवानी इछायें, अथवा व्यसनने लीधे अथवा क्रीडाने निमित्तं, (परिसामज्ञाउठित्ता के०) परिपदामांहेथी उठीने (अहमेयं के०) हुं आ अमुक जीवने (हणामित्तिकट्टु के०) हणीश. एवी प्रतिज्ञा करीने, पठी (तित्तिरंवा के०) तित्तर, अथवा (वट्टगंवा के०) वट्टक, अथवा (लावगंवा के०) लावक, अथवा (कवोयगंवा के०) कपोत पट्टी, अथवा (कविंजलंवा के०) कपि जल एटले पारेवां, तथा सारस पट्टिविशेष जाणवां, अथवा (अन्नयरंवा के०) अ न्य (तसंपाणं के०) त्रस जीवने हणे, वेदे, चेदे, इत्यादिक यावत् पोताना आत्माने कर्मबंधन विपे पाडे ॥ ४३ ॥ हवे कोइएक पुरुष, प्रकृतियें कोधी उतो, (केणइ के०)

कोइएक (आयाएणके०) शब्दादिक कारणे करी रीसाणो ठतो, (विरुद्धेसमाणे के०) आगलानो विरोध करे. ते कारण कहेहे. (अडवाखलदाएणं के०) सडेजां अन्न तेने दाने करीने, अथवा धान्यने खले अल्प दाने करीने, (अडवासुरापालएणंके०) अथवा याल कोशादिक, कोइएक अधिकारादिक, तेने विपे बांठित जाजने अजावे रीसाणो यको (गाहवतीणवाके०) गृहपतिना, अथवा (गाहावड्पुत्ताणंवा के०) गृहपतिना पुत्रना धान्य खलादिकने (सयमेवके०) पोतें (अगणिकाएणंके०) अग्नि कार्ये करी, (सस्ता इके०) ते धान्यादिकने (जामेइ के०) बाले. (अन्नेणविअगणिकाएणंसस्ताइंशामावे इ के०) अथवा रीसाणो यको बीजा पासें अग्निकार्ये करी ते धान्यादिकने बलावे. (अगणिकाएणंसस्ताइंशामंतपिअन्नंसमणुजाणइ के०) बीजो कोइ अग्नि कार्ये करी ते धान्यने बालतो होय, तेने अनुमोदे. एरीतें तें मंहोटा पापकर्म करी पोताना आत्माने बांधे. यावत् चतुर्गतिक संसार मांहे परित्रमण करे ॥ ४४ ॥

॥ दीपिका—उक्ता सदा जीवनोपायचूता वृत्तिः । अथ कचित्कुतश्चिन्निमिच्छात्सावद्यांगीकारं दर्शयति । पूर्वं वृत्तिरुक्ता प्रघ्नन्न वा प्राणिघातं कुर्यादित्द तु कुंतश्चिन्निमिच्छात्साह्याह्मनमध्ये प्राणिघातप्रतिज्ञया प्रवर्तते इत्याह । अथैकः कश्चित्प्रसनेन क्रीडया कुपितोवा पर्यदोमध्ये गतवत्याय एवं प्रतिज्ञां कुर्यात् । अहमेनं प्राणिनं हनिष्यामीति प्रतिज्ञां कृत्वा तिच्छिरादिकं हंता इत्यादि यावदात्मानं पापकर्मणा उपख्यापयिता नवति । पूर्वमपराधं विना कुडावक्ताः ॥ ४३ ॥ अथाऽपराधकुडावदं दर्शयति । अथैकः कश्चित्प्रकृत्या क्रोधनः केनचिदादीयतइत्यादानं शब्दादिकं कारणं तेन विरुद्धः परस्य घातं कुर्यात् केनचिद्ध्वेन कुष्ठोनिंदितोवा विरुध्येत रूपेण वीनत्सं कंचित् दृष्ट्वाऽपशकुनोयमिति ध्यात्वा कुप्येत । गंधरसादिकं सूत्रेणैवाह । (अडवाखत्ति) खलस्य कुपितस्य दानं खलके बालपधान्यादेदानं खलदानं तेन कुपितः । अथवा सुरायाः स्थालकं कोशकादि तेन बांठितलानाजावात् कुपितोऽगृहपतेर्गृहपतिपुत्राणां वा स्वयं अग्निकार्येन खलकवर्त्तानि सस्यानि ध्मापयेद्देहेतु अन्येन वा दहतोऽन्यान्वा समनुजानीयात् । एवमतौ महापापैरात्मानमुपख्यापयिता स्यात् ४४

॥ टीका—उक्ता सदा जीवनोपायवृत्तिरिदानीं कचित्कुतश्चिन्निमिच्छादभ्युपगमं दर्शयति । (सेएणइत्त्यादि) अयं चात्र पूर्वस्माद्विज्ञेयः । पूर्वत्र वृत्तिः प्रतिपादिता प्रघ्नन्न वा प्राणव्यपरोपणं कुर्यात् । इतरस्तु कश्चिन्निमिच्छात्साह्याह्मनमध्ये प्राणिव्यापादनप्रतिज्ञां विधायोद्यतइति दर्शयति । अथैकः कश्चिन्मांसादनेष्टया व्यसनेन क्रीडया कुपितोवा पर्यदोमध्यादभ्युत्थाप्यचूतां प्रतिज्ञां विदध्यात् । यथाहमेनं बध्यमाणं प्राणिनं हनिष्यामी

ति प्रतिज्ञां कृत्वा पश्चान्निचिरादिकं हंता भेतेति जेतेति ताह्यलिकस्तुन लुट्प्रत्ययोवा । तस्य वा हंतेत्यादि यावदात्मानं पापेन कर्मणा ख्यापयिता नवतीति ॥ ४३ ॥ इह चाधर्म पाह्निकेष्वनिधीयमानेषु सर्वेपि प्राणदोहकारिणः कथंचिदनिधातव्यास्तत्र पूर्वमनपराधकू-
 षाअनिहिताः सांप्रतमपराधकूषान् दर्शयितुमाह ॥ (सेएगइउंइत्यादि) अथैकः कश्चि-
 त्प्रकृत्या क्रोधनोऽसहिष्णुतया केनचिदादीयतइत्यादानं शब्दादिकं कारणं तेन विरुद्धः स
 मानः परस्थापकुर्यात् । शब्दादानेन तावत्केनचिदाकुष्टोनिंदितोवाचा विरुध्येत । रूपादा-
 नेनतु बीजत्वं कंचन दृष्ट्वाऽपशकुनाध्यवसायेन कुप्येत । गंधरसादिकं त्वादानं सूत्रेणै-
 व दर्शयितुमाह । अथवा खलस्य कुपितादिविशिष्टस्य दानं खलस्य वात्पधान्यादेर्दानं ख-
 लदानं तेन कुपितोऽथवा सुरायाः स्थालकं कोशकादि तेन विवक्षितलाजाऽज्ञावात् कुपि-
 तः । गृहपत्यादेरेतत् कुर्यादित्याह । स्वयमेवाग्रिकायेनाग्रिना तत्सस्यानि खलकवर्तीनि शा-
 लित्रीद्यादीनि ध्मापयेद्दहेदन्येन वा दाहयेद्दहतोवाऽन्यान्तमनुजानीयादित्येवमसौमहापा-
 पकर्मजरात्मानमुपख्यापयिता नवतीति ॥ ४४ ॥

से एगइउ केणइ आयाणेणंवा विरुद्धे समाणे अड्वा खलदाणेणं अ-
 ड्वा सुराघालएणं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा उट्टाणवा गो-
 णाणवा घोडगाणवा गहज्जाणवा सयमेव घूराउं कप्पेति अन्नेणवि क-
 प्पावेति कप्पंतंपि अन्नं समणुजाणइ इति से महया जाव नवइ ॥ ४५ ॥

अर्थ—अथ हवे कोइएक पुरुष कोइएक आदान एटजे कारणे करी रीताणो थको,
 अन्नने दाने अथवा धान्यना खलाने विपे अल्प दाने, अथवा कोइएक अधिकारादिकने
 विपे बांझित लानेने अज्ञावे, गृहपतिनां अथवा गृहपतिनां पुत्रनां (उट्टाणवाके०) वंट,
 अथवा (गोणाणवा के०) वृषज, (घोडगाणवा के०) घोडो, (गहज्जाणवा के०) गर्दन,
 तेनो (सयमेवघूराउंकप्पेति के०) जंघादिक अवयव कल्पे भेदे, जेदे, बंधन, नाथ, वाग-
 प्रनृति आदि लेइने पोतेज कापे, बीजा पातें कपावे, बीजो कापतो होय तेने अनुमो-
 दन आपे, एरीतें ते पुरुष महोदुंपोपार्जन करे ॥ ४५ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चित्केनचित्खलदानादिनाऽदानेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संब-
 धिनउत्प्रादेः स्वयमेव परगृहपतिशस्त्रेण (घूराउंति) जंघाद्यवयवान् कल्पयति विनति-
 अन्येन भेदयति विंदंतं समनुजानीते । एवं पापकर्मणात्मानं प्रसिद्धिं नयति ॥ ४५ ॥

॥ टीका—सांप्रतमन्येन प्रकारेण पापोपादानमाह । (सेएगइउंइत्यादि) अथैकः क-
 श्चित्केनचिन्तु खलदानादिनाऽनेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संबंधिनउत्प्रादेः स्वयमेवात्मना प-

रश्वादिना (घूराउत्ति) जंघाः खलकावा कल्पयति तिनत्यन्येन वा ठेदयति अन्धंवा विदंतं समनुजानीते इत्येवमसावात्मानं पापेन कर्मणोपाख्यापयिता जवति ॥ ४५ ॥

से एगइउ केणइ आयाणेणं वा विरुद्धे समाणे अड्वा खलदाणेणं अड्वा सुराघालएणं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा उट्टसालाउवा गोणसालाउवा घोडगसालाउवा गहजसालाउवा कंटकवोंदियाए पडिपेहिता सयमेव अगणिकाएणं शमेइ अन्नेणवि शमावेइ शमतं पि अन्नं समणुजाणइ इति से महया जाव जवइ ॥ ४६ ॥

अर्थ—बली बीजी रीतें देखाडेठे. कोइएक पुरुष, कोइएक कारणथी रीताणो थको, अथ वा बली अन्नने दाने, तथा धान्यने, थोमे दाने अथवा कोइएक अधिकारादिकने विपे वांछित लाने अन्नावे, गृहपति अथवा गृहपतिना पुत्रना उंटशाला, वृषजशाला, अश्वशाला, गर्दजशालाने, कांटा ढांकीने पोतें अग्निकार्ये करी वाले. बीजा पातें बजावे, बीजो बालतो होय तेने अनुमोदे, एवी क्रिया करतो जीव, घणा पापकर्म उपाजन करी, संसार मांहे परित्रमण करे ॥ ४६ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चित्केन चित्रिमित्तेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संबंधिनामुप्रादीनां शालाः गृहाणि (कंटक वोंदियाएति) कंटकशाखानिः प्रतिविधाय पिहित्वा स्वयमग्निना दहेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४६ ॥

॥ टीका—किंच (सेएगइउइत्यादि) अथैकः कश्चित्केन चित्रिमित्तेन गृहपत्यादेः कुपितस्तत्संबंधिनामुप्रादीनां शालागृहाणि (कंटकवोंदियाएति) कंटकशाखानिः प्रतिविधाय पिहित्वा स्थगित्वा, स्वयमेवाग्निना दहेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४६ ॥

से एगइउ केणइ आयाणेणं विरुद्धे समाणे अड्वा खलदाणेणं अड्वा सुराघालएणं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा कुंभलंवा मणिंवा मोत्तियंवा सयमेव अवहरइ अन्नेणवि अवहरवइ अवहरतं पि अन्नं समणुजाणइ इति से महया जाव जवइ ॥ ४७ ॥

अर्थ—कोइएक पुरुष, कोइएक कारणे रीताणो थको, अथ अथवा धान्यना खजाने विपे, अथ धान्यना दाने अथवा कांहीएक अधिकारादिकने विपे वांछित लाने अन्नावे, गृहपति अथवा गृहपतिना पुत्रना रुनना कुंभज, अथवा मणी, रत्न, मोती, अथवा बीजा

आनरणादिक इव्य, पोतें अपहरे, बीजाने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमोदे, एम करतो जीव घणां पाप कर्मोपार्जन करे ॥ ४७ ॥

॥ दीपिका—अथैकः केनचिदादानेन कुपितोगृहपत्यादेः कुंडलादि इव्यमपहरेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४७ ॥

॥ टीका—अपिच (सेएगउइत्यादि) अथैकः कश्चित्केनचिदादानेन कुपितोगृहपत्यादेः संबंधि कुंडलादिकं इव्यजातं स्वयमेवापहरेदवशिष्टं पूर्ववत् ॥ ४७ ॥

से एगइउ केणइवि आदाणेणं विरुद्धे समाणे अडुवा खजदाणेणं अडुवा सुराघालएणं समणेणवा माहणेणवा त्तगंवा दंमगंवा जंमगंवा मत्तगंवा लळिंवा निसिगंवा चेलगंवा चिलिमिलिगंवा चम्मगंवा ठेयणगंवा चम्मकोसियंवा सयमेवं अपहरंति जाव समणुजाणइ इति से मद्दया जाव उवकाइता नवइ ॥ ४८ ॥

अर्थ—हवे पाखंणी दर्शन उपर कोप्यो यको, जे करे; ते देखाडेठे. कोइएक कारणे रीताणो उतो वादीयें जीव्यो अथवा पोताना दर्शनने दृष्टिरागें अथवा अन्न अने धान्यने थोडे दाने, अथवा कोइएक अधिकारादिकने विपे बांझितलाजने अजावे, कोप्यो यको श्रमण अथवा ब्राह्मण तेनां दंन, तत्र, माटीना जांन, मात्रो, लाकडी, बेतवानो पाट, वस्त्र, मटको, डांकवानो वस्त्र, चर्म, चर्मवेदनी तरवार, चर्मनी कोषली इत्यादिक अनेक उपकरण पोतें अपहरे, बीजा ने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमोदन आपे, एरीते घणा कर्म उपार्जन करे. एटला कारणे क्रोधें करी पापहुं विज्ञेपपणुं कहूं ॥ ४८ ॥

॥ दीपिका—अथ पाखंडिकोपरिकोपमाह । अथैकः कश्चित्स्वमतानुरागेण वादपराजितो वा अन्येन वा केनचिन्निमित्तेन कुपितः श्रमणानां ब्राह्मणानां तत्रकं वा जांडं किंचिद्वस्तु दंडकं वा जांडकं किंचिद्वस्तुमात्रकं पात्रं (लक्ष्मिं) यष्टिं (निसिगं) वृत्तीमासनमिति यावत् । चेलकं वस्त्रं (चिलिमिलिगं) प्रतादपटीं चर्मकं पाशुकादि चर्मवेदनकं शस्त्रादि चर्मकोशं शस्त्रहेपकोष्ठलकं स्वयमपहरेत् । शेषं पूर्ववत् ॥ ४८ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पाखंडिकोपरि कोपेन यत्कुर्यात्तद्दर्शयितुमाह । (सेएगइउइत्यादि) अथैकः कश्चित्स्वदर्शनानुरागेण वा वादपराजितोवा अन्येन वा केन वा केनचिन्निमित्तेन कु

पितः सन्नेतत्कुर्यादित्याह । तद्यथा । आम्भ्यंतीति श्रमणास्तेषामन्येषामपि तथानु-
तानां केनचिदादानेन कुपितः सन् दण्डकादिकमुपकरणजातमपहरेत् अन्येन वा हारये-
दन्यंवा हरंतं समनुजानीयात् इत्यादिपूर्ववत् ॥ ४८ ॥

से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा सयमेव
अगणिकाएणं उंसहीउ श्ममेइ जाव अन्नंपि श्ममंतं समणुजाणइ इति
से महया जाव उवस्काइत्ता जवति ॥ ४९ ॥

अर्थ—हवे निःकारण पापजुं विशेष कहेउ. अथ कोइएक पुरुष, अत्यंत मूर्खठतो
(णोवितिगिंठइके) एवो विचार करे नहीं के, अकार्य करवा थकी मने आ जवमां अथ
वा परजवमां अनिष्टफलनी प्राप्ति थगे, अथवा महारो अनुष्ठान अत्यंत मागेउे, एउं
आलोचे नहीं, एवो ठतो आलोक तथा परलोक विरुद्ध क्रिया करे ते देखाहेउे गृहप-
तिना अथवा गृहपतिना पुत्रना धान्यने निःकारणे पोतें अग्निकायें करी प्रज्वाले, बी
जाने हाये प्रज्वालावे, बीजो कोइ प्रज्वालतो होय तेने अनुमोदे ॥ ४९ ॥

॥ दीपिका—पूर्वं विरोधिनोऽनिहिताः अथ इतरे कथ्यंते । अथैकः कश्चिन्मूढतया
(णोवितिगिंठइति) न विमर्षति न विचारयति यन्ममानेन रुतेन परलोकेऽनिष्टं जावि ।
अथवा मदीयमिदमनुष्ठानं पापानुबंधीति न वेत्ति एवंनूतश्च गृहपत्यादेर्निमित्तमेव त-
त्कोपं विनैव स्वयमग्निना सस्यानि शालित्रीत्यादीनि दहेदित्यादि कथं ॥ ४९ ॥

॥ टीका—एवं तावद्विरोधिनोऽनिहिताः सांप्रतमितरेऽनिधीयंते । (सेएगइउइत्यादि) अथै-
कः कश्चित् मूढतया (नोवितिगिंठइति) न विमर्षति न मीमांसते । यथाऽनेन रुतेन ममा-
ऽमुत्राऽनिष्टफलं स्यात् तथा मदीयमिदमनुष्ठानं पापानुबंधीत्येवं न पर्यालोचयति तत्रावाप-
नाश्च यत्किंचनकारितया इहलोकपरलोकविरोधिनीः क्रियाः कुर्यात् । एतदेवोद्देशतोद्दीयति
तद्यथा गृहपत्यादेर्निमित्तमेव तत्तत्कोपमंतरेणैव स्वयमेवात्मानाग्निकायेनोपधीः शालित्री-
त्यादिकाः ध्मापयेद्दहेत्तथाऽन्येन दाहयेद्दहंतं च समनुजानीयादित्यादि ॥ ४९ ॥

से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गाहावइपुत्ताणवा उट्टाणवा
गोणाणवा चोडगाणवा गहजाणवा सयमेव घूराउकणइ अत्रेणवि क-
प्पावेंति अन्नंपि कर्षति तं समणुजाणइ ॥ ५० ॥ से एगइउ णोवितिगिंठ-
इ तं गाहावतीणवा गहावइपुत्ताणवा उट्टसालाउवा जाव गहजसाला

उवा कंटकवोंदियाहिं पडिपेहिता सयमेव अगणिकाएणं श्वामेइ जाव
 समणु जाणइ ॥ ५१ ॥ से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीणवा गा
 हावइपुत्ताणंवा जाव मोत्तियंवा सयमेव अवहरइ जाव समणु जाण
 इ ॥ ५२ ॥ से एगइउ णोवितिगिंठइ तंसमणंवा माहणाणंवा उत्तगंवा दं
 म्गंवा जाव चम्मत्तेदणगंवा सयमेव अवहरइ जाव समणुजाणइ इति
 सेमहया जाव उवस्काइत्ता जवइ ॥ ५३ ॥

अर्थ—एरीतेंज बली कोइएक पुरुष, गृहपति अथवा गृहपतिना पुत्रना उंट, गाय,
 बंजद, घोडा, गर्दनना बंधन, तथा वाग, नाथ, प्रमुख पोतें कापे, बीजाने हाथे कपावे
 बीजो कापतो होय तेने अनुमोदे ॥ ५० ॥ तथा तेमज ते गृहपतिना तथा गृहपति
 ना पुत्रना उंटनीशाला, यावत् गर्दननी शालाने कांटा थकी ढांकीने. पोते बाले, बी
 जाने हाथे बलावे, बीजो बालतो होए तेने अनुमोदे ॥ ५१ ॥ तथा तेमज ते गृह
 स्थना अथवा गृहस्थना पुत्रना कुंमलादिक आनरण, तथा मौक्तिकादिक इव्य, पोतें
 अपहरे, बीजाने कहिने तेने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमो
 दे ॥ ५२ ॥ तथा कोइएक पुरुष, भ्रमण ब्राह्मणना दंम वज्रादिक यावत् चर्मदेदक ए
 उपकरणोने पोतें अपहरे बीजाने हाथे अपहरावे अपहरतो होय तेने अनुमोदे ए
 प्रथम जखेला पांच आलावा, तथा पाठजना आलावा चार ते सरखाजजे परंतु ते
 सकारण, अने निष्कारण, एटल्लुं विशेषे. ॥ ५३ ॥

॥ दीपिका—अथैकोनिखिंशतया गृहपत्यादिसंबंधिनामुप्रादीनां जंघाद्यवयवान् विद्या
 त्यादि ॥ ५० ॥ कश्चिदुप्रादिसंबंधनं गृहाणि दहेत् ॥ ५१ ॥ सुगमं ॥ ५२ ॥ निर्निमित्तमेवै
 तत्कुर्यात् व्याख्या पूर्ववत् ॥ ५३ ॥

॥ टीका—तथेहामुत्रच दोषापर्यालोचकोनिखिंशतया गृहपत्यादिसंबंधिनां क्रमेजका
 दीनां जंघादीनवयवांश्चिद्यत् ॥ ५० ॥ तथा शालां दहेत् ॥ ५१ ॥ तथा गृहपत्यादेः
 संबधि कुंडलमणिमौक्तिकादिकमपहरेत् ॥ ५२ ॥ तथा भ्रमणब्राह्मणादीनां दंडादिकमुप
 करणजातमपहरेदित्येवं प्राक्तनाएवालापकाआदानकृषितस्य येऽनिहितास्ततएव तदना
 वे नानिधातव्याइति ॥ ५३ ॥

से एगइउ समणंवा माहणंवा दिस्सा णाणाविहेहिं पावकम्मेहिं अत्ता
 णं उवस्काइत्ता जवइ अड्वाणं अठराए आफालित्ता जवइ अड्वाणं

फरुसंवदित्ता जवइ कालेणवि से अणुपविहस्स असणंवा पाणंवा जा
व णोदेवावेत्ता जवइ जे इमे जवइ वोनमंतां चारकंता अलसगा वे
सलगा किवणगा निउळमा वणगा समणगा पवयंति ॥ ५४ ॥

अर्थ—हवे मिथ्यादृष्टिना पापनो अधिकार विशेष कहेले. कोइएक मिथ्यादृष्टि पुरुष,
श्रमण तपस्वी साधुनो निंदक होय, ते श्रमण अथवा ब्राह्मणने निसरतां पेततां (दि
स्ता के०) देखीने नानाप्रकारना पापोपार्जन करीने पोताना आत्माने दुर्गतिने विषे
पाडे, तेज कारण कहेले. (अडुवाणंअउराएके०) क्यांहिं एक साधुने देखीने पोतानी मि
थ्यादृष्टीये करी एवं जाणेजे, ए मने अपशकुन थयुं. एम जाणतो थको पोतानी दृष्टिआ
गलथी ते साधुने अलगो करावे, अथवा (आफालित्तानवइ के०) चपटीये करी साधु
ने आस्फाले एटले तेने तिरस्कार करे, (अडुवाणंफरुसंवदित्तानवइ) अथवा कठोर व
चन बोले, अरे मूर्ख! निरर्थक कायक्लेशना करनार! हे दुर्बुद्धि! माहारा आगलथी दूरथ
इजा. एवा कठोर वचन बोले, तथा (कालेणवित्सेअणुपविहस्स के०) निह्वावेलाये ते
चारित्रियाने अन्न पाणीने अर्थे आच्यो देखीने तेने (असणंवापाणंवा के०) अशन पा
नादिक देतां अत्यंत छुटपणे पोतें निंदे थने (जावणोदेवावेत्तानवइ के०) बीजो कोइ
अशनपानादिक आपतो होय तेने निपेधे, तथा एवां दुर्वचन बोले के, (जेइमेजवइ के०)
जे ए पाखंमीने आपवा थकी कांही फल नथी एम कहे (वोनमंता के०) ए तृण का
ठना चारानो आणनारठे (चारकंता के०) ए कुंटुबना चारनो निर्वाह करी शक्यो न
थी, ते कारणे मुंनित थयोठे. (अलसगा के०) आलसु क्रमागत कुटुंब धर्म पालवाने
असमर्थ, माटे पाखंमी थयोठे (वेसलगा के०) वृषल कोइएक छुइ जातिकठे तथा
(किवणगा निउळमा के०) कृपण, निरुद्यमी, कोइएण कार्यनो उद्यम करी नशके ते
कारणे (वणगासमणगापवयंति के०) प्रवर्ज्यां जिण. ॥ ५४ ॥

॥ दीपिका—अर्थैकः कश्चिदनिगृहीतमिथ्यादृष्टिः साधुप्रत्यनीकः श्रमणं ब्राह्मणं साधुं
दृष्ट्वा, अपशकुनोयमिति मन्यमानः पापकर्मजिरात्मानमुपख्यापयित्वा जवति (अडुवाणं
ति) अथवा साधुं दृष्ट्वाऽवज्ञयाऽपराधायान् पुटिकाया आस्फालयित्वा जवति परुषं कठिनं
वचोव्यात् निह्वाकालेपि (ते) तस्य निह्वांनिह्वायमनुप्रविष्टस्यान्नादेर्दपयित्वा न जवति
प्रत्यनीकः सन्निदं व्रूते । (जेइमेति) पाखंडिकाः स्युस्ते चोन्नमंतस्तृणकायद्वारादिकं कर्म त
द्वियते येषां तेचोन्नमंतः चाराक्रांताः कुटुंबं पात्रयितुमसमर्थास्ते पाण्डवतमाश्रयंति ।
तथा वृषजाधमाः कृपणाः क्लीबायकित्कराः श्रमणाः स्युः प्रवर्ज्यां गृहंतीति ॥ ५४ ॥

उवा कंटकवोंदियाहिं पडिपेहिता सयमेव अगणिकाएणं क्षामेइ जाव
 समणु जाणइ ॥ ५१ ॥ से एगइउ णोवितिगिंठइ तं गाहावतीएवा गा
 हावइपुत्ताएवा जाव मोत्तियंवा सयमेव अवहरइ जाव समणु जाण
 इ ॥ ५२ ॥ से एगइउ णोवितिगिंठइ तंसमणंवा माहणंवा भत्तगंवा दं
 णगंवा जाव चम्मत्तेदणगंवा सयमेव अवहरइ जाव समणुजाणइ इति
 सेमहया जाव उवस्काइता जवइ ॥ ५३ ॥

अर्थ—एरीतेंज बली कोइएक पुरुष, गृहपति अथवा गृहपतिना पुत्रना उंट, गाय,
 बल्लद, घोडा, गर्हजना बंधन, तथा वाग, नाथ, प्रमुख पोतें कापे, बीजाने हाथे कपावे
 बीजो कापतो होय तेने अनुमोदे ॥ ५० ॥ तथा तेमज ते गृहपतिना तथा गृहपति
 ना पुत्रना उंटनीशाला, यावत् गर्हजनी शालाने कांटा थकी ठांकीने पोते बाले, बी
 जाने हाथे बलावे, बीजो बालतो होए तेने अनुमोदे ॥ ५१ ॥ तथा तेमज ते गृह
 स्थना अथवा गृहस्थना पुत्रना कुंमलादिक आचरण, तथा मौक्तिकादिक डव्य, पोतें
 अपहरे, बीजाने कहिने तेने हाथे अपहरावे, बीजो कोइ अपहरतो होय तेने अनुमो
 दे ॥ ५२ ॥ तथा कोइएक पुरुष, श्रमण ब्राह्मणना दंम उत्रादिक यावत् चर्मढेवक ए
 उपकरणोने पोतें अपहरे बीजाने हाथे अपहरावे अपहरतो होय तेने अनुमोदे ए
 प्रथम जखेला पांच आलावा, तथा पाठलना आलावा चार ते सरखाजळे परंतु ते
 तकारण, अने निष्कारण, एटलुं विशेषे ॥ ५३ ॥

॥ दीपिका—अथैकोनिखिंशतया गृहपत्यादिसंबंधिनामुप्रादीनां जंघायवयवान् विद्या
 त्यादि ॥ ५० ॥ कश्चिदुप्रादिबंधनं गृहाणि दहेत् ॥ ५१ ॥ सुगमं ॥ ५२ ॥ निर्निमित्तमेवै
 तत्कुर्यात् व्याख्या पूर्ववत् ॥ ५३ ॥

॥ टीका—तथेहामुत्रच दोषापर्यालोचकोनिखिंशतया गृहपत्यादिसंबंधिनां क्रमेणका
 दीनां जंघादीनवयवांश्चिन्त्यात् ॥ ५० ॥ तथा शालां दहेत् ॥ ५१ ॥ तथा गृहपत्यादेः
 संबधि कुंडलमणिमौक्तिकादिकमपहरेत् ॥ ५२ ॥ तथा श्रमणब्राह्मणादीनां दंडादिकमुप
 करणजातमपहरेदित्येवं प्राक्तनाएवालापकाआदानकुपितस्य येऽनिहितास्ततएव तदना
 वे नानिधातव्याइति ॥ ५३ ॥

से एगइउ समणंवा माहणंवा दिस्सा णाणाविहेहिं पावकम्मेहिं अत्ता
 णं उवस्काइता जवइ अज्झवाणं अत्तराए आफालिता जवइ अज्झवाणं

फरुसंवदित्ता जवइ कालेणवि से अणुपविष्ठस्स असणंवा पाणंवा जा
व णोदेवावेत्ता जवइ जे इमे जवइ वोनमंतां चारकंता अलसगा वे
सलगा किवणगा निज्जमा वणंगा समणगा पवयंति ॥ ५४ ॥

अर्थ—हवे मिथ्यादृष्टिना पापनो अधिकार विज्ञेय कहेते. कोइएक मिथ्यादृष्टि पुरुष,
श्रमण तपस्वी साधुनो निंदक होय, ते श्रमण अथवा ब्राह्मणने निसरतां पेततां (दि
स्ता के०) देखीने नानाप्रकारना पापोपार्जन करीने पोताना आत्माने दुर्गतिने विपे
पाडे, तेज कारण कहेते. (अडुवाणंअन्नराएके०) क्यांहिं एक साधुने देखीने पोतानी मि
थ्यादृष्टीये करी एहुं जाणेजे, ए मने अपशकुन थयुं. एम जाणतो यको पोतानी दृष्टिआ
गलथी ते साधुने अलगो करावे, अथवा (थाफालिचानवइ के०) चपटीये करी साधु
ने आस्फाले एटले तेने तिरस्कार करे, (अडुवाणंफरुसंवदित्ताजवइ) अथवा कठोर व
चन बोले, अरे मूर्ख! निरर्थक कायक्लेशना करनार! हे दुर्बुद्धि! माहारा आगलथी दूरथ
इजा. एवा कठोर वचन बोले, तथा (कालेणविसेअणुपविष्ठस्स के०) निह्वावेजाये ते
चारित्रियाने अन्न पाणीने अर्थे आच्यो देखीने तेने (असणंवापाणंवा के०) अशन पा
नादिक देतां अत्यंत दुष्टपणे पोतें निंदे अने (जावणोदेवावेत्तानवइ के०) बीजो कोइ
अशनपानादिक आपतो होय तेने निपेधे, तथा एवां दुर्वचन बोले के, (जेइमेजवइ के०)
जे ए पारखंमीने आपवा थकी कांही फल नथी एम कहे (वोनमंता के०) ए तृण का
ष्ठना चारानो आणनारठे (चारकंता के०) ए कुंडुवना चारनो निर्वाह करी शक्यो न
थी, ते कारणे मुंझित थयोते. (अलसगा के०) आलस्य क्रमागत कुटुंब धर्म पालवाने
असमर्थ, माटे पारखंमी थयोते (वेसलगा के०) वृषल कोइएक हुइ जातिके तथा
(किवणगानिज्जमा के०) कृपण, निरुद्यमी, कोइएण कार्यनो उद्यम करी नशके ते
कारणे (वणगासमणगापवयंति के०) प्रवर्ज्यां लिए. ॥ ५४ ॥

॥ दीपिका—अथैकः कश्चिदनिगृहीतमिथ्यादृष्टिः साधुप्रत्यनीकः श्रमणं ब्राह्मणं साधुं
दृष्ट्वा, अपशकुनोयमिति मन्यमानः पापकर्मजिरात्मानमुपलपयिता जवति (अडुवाणं
ति) अथवा साधुं दृष्ट्वाऽवज्ञयाऽपराधाय श्र पुटिकाया आस्फालयिता जवति परुषं कठिनं
वचोत्रयात् निह्वाकालेपि (से) तस्य निह्वां निह्वायर्थमनुप्रविष्टस्यान्नादेर्दपयिता न जवति
प्रत्यनीकः सन्निदं ब्रूते । (जेइमेति) पारखंडिकाः स्युस्ते चोन्नमंतस्तृणकाष्ठहारादिकं कर्म त
द्वियते येषां तेचोन्नमंतः चाराकांताः कुटुंबं पालयितुमसमर्थास्ते पार्ष्णद्वतमाश्रयंति ।
तथा वृषलाद्यधमाः कृपणाः क्लीबाश्च किंचित्कराः श्रमणाः स्युः प्रवर्ज्यां गृह्यंतीति ॥ ५४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं विपर्यस्तदृष्टयोऽगाढमिथ्यादृष्टयोऽनिधीयन्ते (सेणइउइत्यादि) अथैकः कश्चिदनिगृहीतमिथ्यादृष्टिरनङ्कः साधुप्रत्यनीकतया श्रमणादीनां निर्गन्तानां प्रविशतां वा स्वतश्च निर्गन्तुं प्रविशन् वा नानाविधैः पापोपादानचतैः कर्मनिरात्मानमुपख्यायिता जवतीत्येतदेव दर्शयति । अथवेत्ययमुत्तरापेक्षया पक्षांतरोपग्रहार्थः । क्वचित्साधुदर्शने सति मिथ्यात्वोपहतदृष्टितयाऽपशकुनोयमित्येवं मन्यमानः सन् दृष्टिपथादपसारयन् साधुमुद्दिश्यावज्ञयाप्तरायाश्च पुटिकायाः स्फालयिता जवत्यथवा तत्तिरस्कारमापादयन् परुषं वचोब्रूयात् । तद्यथोदनमुंननिरर्थककायक्लेशपरायणकुटुंबेऽपसरायतस्तदसौ त्रुकुटिं विदध्यादस्त्यंवा ब्रूयात् तथा निह्नाकालेनापि (से) तस्य निह्कोरन्योन्योनिह्नाचरेभ्योऽनु पश्चात्प्रविष्टस्य सतोऽत्यंतदुष्टतयाऽन्नादेर्नोदापयिता जवत्यपरंच दानोद्यतं निपेधयति तत्प्रत्यनीकतयैतच्च ब्रूते । इमे पाखंडिकाजवंति तएवंनूतानजवंतीत्याह । (चोसुंति) तृणकाष्ठद्वारादिकमथमकर्म विद्यते येषां ते तदंतस्तथा नारेण कुटुंबनारेण पोष्टलिकादिनारेण वाऽऽक्रांताः परानग्राः सुखलिप्तवोऽलसाः क्रमागतं कुटुंबं पालयितुमसमर्थास्तथा पाखंडव्रतमाश्रयन्ति । तथाचोक्तं । गृहाभ्रमपर इत्यादि । तथा (वेसजगति) वृषलाअधमाः श्रूङ्जातयस्त्रिवर्गप्रतिवारकास्तथा रूपणाः क्लीबा अकिंचित्कराः श्रमणा जवंति प्रव्रज्यां गृह्णन्तीति ॥ ५४ ॥

ते इणमेव जीवितं धिक्जीवितं संपडिवुहंति नाइ ते पारलोगस्स अद्याए किंचिवि सिलीसंति ते ड्स्कंति तेसोयंति तेजूरंति तेतिपंति तेपिट्ठंति तेपरितपंति तेड्स्कण जूरण सोयण तिपण पिट्ठण परितिपण वहुबंधणपरिकिलेसाव अप्पडिविरया जवंति ते महया आरंजेणं ते महया समारंजेणं तेमहया आरंजसमारंजेणं विरूवरूवोहं पाव कम्मे किच्चेहिं उरालाई मणुस्सगाई जोगजोगाई जुंजित्तारो जवंति ॥ तं जहा अन्नं अन्नकाले पाणं पाणकाले वत्तं वत्तकाले लेणंलेणकाले सयणंसयणकाले पुवावरंचणं एहाए कयवलिकम्मे कयकोउयमंगल पायञ्चित्ते सिरस्साएहाए कंठेमालाकडे आवध्मणिसुवन्ने कप्पियमा लामउलो पडिवध्मसरीरवग्घारियसोणिसुतगमल्लदामकलावे अहतवत्तपरिहिए चंदणोक्खितगायसरीरे महति महालियाए कूडा गारसालाए महति महालयंसि-सीहासणंसि इत्थीगुम्मसंपरि वुडे स

वराइएणं जोइणाशियायमाणेणं मंहुया ह्यनट्टगीयवाइयं तंतीतल
तालतुमियघणमुइंगपडुपावाइयं रवेणं उरालाई माणुस्सगाइं जोग
जोगाईं जुंजमाणे विहरइ ॥ ५५ ॥

अर्थ—(तेइणमेवजीवितंधिस्त्रीवि के०) ते साधुना अवरणवादि एम कहे जे आ
साधुनुं जीवितअ धिक् ठे. (तंसंपडिबुहंति के०) अने पोताने प्रशंसे जे अमे जला
बैए, एरीते ते इह लोक प्रतिबंध साधुना निंदक मोहांध पुरुष ते साधुनो अपवाद
बोले, (नाइतेपारलोगस्सअछाएकंचिविसिलीसंति के०) ए पुरुष, परलोकना अर्थनो
साधनार एवो स्वप्न मात्र कांहींपण अनुष्ठान करे किंतु? परने डुर्वचनादिकें करी पीडा
उपजावे (तेडुक्कंति के०) ते अज्ञानना अंधकारे डुःखी थाय. (तेसोयंति के०) ते अ
धिक शोचे, अन्यने शोक करावे (तेजूरंति के०) ते जूरे तथा परने निंदे. (तेतिप्पंति
के०) ते पोताने तथा परने सुख अथकी चूकावे (तेपिट्ठंति के०) ते पोतें पीडाय,
अने बीजाने पीडावे. (तेपरितप्पंति के०) ते पोते माहोमांहे दाजे, बीजाने दजावे,
(तेडुक्कणजूरणसोयण के०) ते पुरुष, एरीते डुःख, जूरण, शोक, इत्यादिक करतो करावतो
थको (तिप्पण के०) सुखनो टालनार (पिट्ठण के०) पीडानो करनार, (परितिप्प
ण के०) पश्चात्ताप करनार, (वहबंधण के०) बंध बंधननो करनार (परिकिलेसाउ
के०) महोटा क्लेश, तेथकी (अण्डिविरयानवंति के०) नथी निवर्त्त्या ते पुरुष, एवा ठता
ते महोटा आरंज प्राण बंध रूप तथा महोटा समारंज परजीवने किलामणा उपजा
वी ते महोटा आरंज समारंजे करीने नाना प्रकारना पापनुष्ठाने करीने प्रधान मनुष्य
जाव संबधिया मधु मांसादिक अनेक काम जोगने जोगवतो थको विचरनारो थाय.
(तंजहा के०) तेज कहेठे (अन्नंअन्नकाले के०) अन्नने काले अन्न, (पाणं
पाणकाले के०) पाणीने कालें पाणी, (वण्वणकाले के०) वस्त्रने कालें वस्त्र, (ले
णंलेणकाले के०) घरने कालें घर (सयणंसयणकाले के०) शयनने कालें शयन, (पु
ष्ठावरंचणंएहाए के०) पहेले पहोरे, अने वली पाठले पहोरे स्नान करे, (कयवल्लिक
म्मे के०) देवतादिक निमित्त बलि कर्म करे. (कयकोउय के०) अनेक कौतुक उच्चा
रणदिक करे, (मंगलपायडित्ते के०) दधि, दूर्वादिक मंगल करे, इ स्वप्रादिकना निवा
रणने अर्थ ए क्रिया करे, (सिरसाएहाएकंठेमालाकडे के०) शिरें स्नान करीने कंठे माला
पेरे, (आवक्षमणिसुवन्नेकप्पियमालामउली के०) आवक्ष एटले शृंगहेरे? तोके, मणि
अने सुवर्ण, यथा योग्य स्थानके पहेरे, अनेक द्वार, अर्थद्वार, कटीसूत्र, इत्यादिक आ
जरणे करीने, (पडिवक्षसरीरवग्गारीय के०) प्रतिबंध नाम दृढ शरीर वेढे जेनो एवो,

प्रलंबित (सोणिसूत्रगमदल्लदामकलावे के०) कडने विपे कंदोरोठे जेने एवो, अने फुलनीमा लाना समूह पेरतो एवो, (अहतवडपरिहिए के०) अत्यंत बहु धोलां निर्दोष वस्त्र पेहेरे, (चंदणोस्मितगायसरीरे के०) चंदने करी गात्रने विलेपन करे एवो थको, (महतिम हालियाए के०) अत्यंत महोटी (कूडागारसालाए के०) कूटने आकारें शिजा तेने विं पे (महतिमहालयंसिसीहासणंसि के०) महोटा सिंहासने वेवो थको (इडिगुम्मसंप रिबुठे के०) स्त्रीना वृंदे पर वखो (सबराइएण के०) सर्व रात्री संबंधि (जोइणा के०) प्रदीपनी ज्योति (झियायमाणाण के०) तेना अजवाला थकि (महयाहयनट्टगीयवाइ यं के०) महोटा नट्ट, गीत, वाद्यादिक वाजीत्रादिकने शब्दे, (संतीतजतालतुडियतघणमुइ गपहुपावाइयंरवेण के०) वीणा, हाथना ताल, कांशियाना ताल, तुरी एटले वाजीत्र, हाथ विशेष, घन ध्वनि सरखो जेनो घोपठे, मृदंग, पटह, माह्या पुरुषे वजाव्याडे, तेने शब्दे करी, (उरालाइंमाणुस्सगाइ के०) उदार प्रधान मनुष्य संबंधीया (जोगनोगाई के०) कामजोगने (हुंजमाणे के०) जोगवतो थको (विहरइ) विचरे ॥ ५५ ॥

॥ दीपिका—अथ गृहस्थानामत्यंतविपरीतमर्तानामसदाचारत्वं प्रकटयन्नाह । ते साधुधर्मप्रत्यनीकाइदमेव जीवितं परापवादप्रकटनजीवितं धिक्जीवितं कुत्सितं जीवितं संप्रतिबृंहति प्रशंसति ते परलोकस्थार्थाय किंचित्सदनुष्ठानं न श्लिष्यन्ते नाश्रयन्ते तेऽपवादैः परान् दुःखयन्ति आत्मानंच अज्ञानांधास्तत्कुर्वन्ति येन शोचन्ते परानपि शोचयन्ति ते परान् (जूरयन्ति) गर्हति ते स्वकर्मजिः पीडयन्ते (तेतिष्यन्ति) सुखाख्यावयंत्यात्मानं परांश्च ते पापेन परितप्यन्तेऽतर्दह्यन्ते परांश्च परितापयन्ति । एवं ते दुःखनशोचनादि क्लेशादिप्रतिविरताः स्युस्ते महत्तारंजेण प्राणिघातरूपेण महत्ता समारंजेण प्राणि परितापरूपेण विरूपरूपैश्च नानाविधैः पापकर्मकृत्यैरुदारानुत्कृष्टान्मद्यमांसादिपुतान् मानुष्यान् मनुष्यनवयोग्यान् जोगेज्योत्सुकटाजोगाजोगजोगास्तान् जोक्ताः स्युः ॥ तद्यथा अन्नमन्नकाले यद्येप्सितं तस्य पापानुष्ठानात्संपद्यते । एवं पानवस्त्रशयना सनादिकं सपूर्वापरं सहपूर्वकृत्येन स्नानादिना परकृत्येन विलेपनजोजनादिना वर्ततइति सपूर्वापरं । कोऽर्थः । यद्यदा प्रार्थ्यते तत्तदा संपद्यतइति । तद्यथा । स्नातः कृतं देवतानिमित्तं बलिकर्म येन सःकृतबलिकर्मा कृतानि कौतुकान्यवतारणकादीनि मंगल सुवर्णचंदनाकृतदूर्वासिद्धार्थादीनि प्रायश्चित्तानि दुःखप्रतिघातकानि येन सःकृतकौतुक मंगलप्रायश्चित्तः । गिरसि स्नातः कट्पितोथोमालाप्रधानोमुकुटः सविद्यते यस्य सःकट्पितमालामुकुटी प्रतिबद्धशरीरोद्वङ्गः । (वर्धारितं) प्रलंबितं श्रोणी श्रोत्रं कटिस्त्रं मल्लदामकलापश्च येन सतथा कंठे कृतमालः । आविर्द्धानि परिहितानि मणिसुव

एनिभ्येन सतथा अहतमखंडितं वस्त्रं परिहितं येन सतथा चंदनेन उद्धितं सितं गात्रं शरीरावयवायस्य सतथा नानाविधविलेपनावलितस्यत्यर्थः । महत्यामुच्चायां (महा लियाइति) विस्तीर्णायां कूटागारशालीयां महति महालये विस्तीर्णं सिंहासने नडास ने स्थितः । स्त्रीगुल्मेन स्त्रियोयुवतयः गुल्मोऽन्यः परिवारस्तेन परिवृतः, निशि सर्वरा त्रिसंबंधिना ज्योतिषा प्रदीपादिज्वेन क्रियमाणेन दीप्यमानेन महता बृहत्तरेण प्रहत नाट्यगीतवादित्रतंत्रीतलतालत्रुटिकधनमृदंगपटुप्रवादितरवेण उदारान् मानुष्यान् नो गनोगान् जुंजानोविहरति ॥ ५५ ॥

॥ टीका-सांप्रतमेपागारिकाणामत्यंतविपर्यस्तमतीनामसद्वृत्तमाविर्भावयन्नाह । (तेऽणमेवइत्यादि) तेहि साधुवर्गापवादिनः सधर्मप्रत्यनीकाइदमेव जीवितं परापवादो द्वाहृतजीवितं धिक्जीवितं कुत्सितं जीवितं साधुजुगुप्सापरायणं संप्रतिबृंह्येतदेवासद्वृत्तजीवितं प्रशंसंतीति ज्ञावः । ते चेह लोकप्रतिबद्धा साधुजुगुप्साजीविनोमोहांधाः साधूनप वदंति नापिच ते पारलौकिकस्यार्थस्य साधनमनुष्ठानं किंचिदपि स्वल्पमपि श्लिष्यंते स माश्रयंति । केवलं ते परान् साधून् वाचादिनिरनुष्ठानैर्दुःखयंति पीडामुत्पादयंति आत्म नः परेषांच । तथा ते ज्ञानांधास्तथा तत्कुर्वंति येनाधिकं शोचंते परानपि शोचयंति इ ज्ञापितादिभिः शोकं चोत्पादयंति तथा ते परान् (जूरयंति) गर्हंति तथा तिष्यंति सुखा इयावयंत्यात्मानं परांश्च तथा ते वराकाअपुष्टधर्माणोऽस्तदनुष्ठानाः स्वतः पीडयंते परांश्च पीडयंति तथाते पापेन कर्मेणा परितप्यंतेऽतर्दह्यंते परांश्च परितापयंति । तदेवं तेऽ सहजयः संतोडुःखिनः शोचनादिक्लेशादप्रतिविरताः सदा जवंति । एवं नूताश्च संतस्ते महताऽऽरंभेण प्राणिव्यापादनरूपेण तथोनान्यामप्यारंजसमारंजाभ्यां विरूपरूपैश्च नाना प्रकारैः सावधानुष्ठानैः पापकर्मकृत्यैरुदारानत्यंतोद्भटान्तमग्रसामग्रीकान् मधुमद्यमां साधुपेतान् मानुष्यान् मनुष्यजवयोग्यान् जोगेज्योप्युक्तान् जोगान् ते सावधानुष्ठा यिनाजोक्तारोभवति ॥ एतदेवदर्शयितुमाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथेत्युपदर्शने । अन्नमन्नकाले यथेप्सितं तत्पापानुष्ठानात्संपद्यते । एवं पानवस्त्रशयनासनादिकमपि । सर्वमेतद्यथाकालं सपूर्वापरं संपद्यते सहपूर्वेण पूर्वाह्नकर्तव्येनापरेण चापराह्नकर्तव्येन । यदिवा पूर्व यत्क्रियते स्नानादिकं तथा परंच यत्क्रियते विलेपनजोजनादिकं तेन सह वर्ततइति सपूर्वा परं । इदमुक्तंभवति । यद्यदा प्रार्थ्यते तत्तदा संपद्यतइति । अजिज्ञपितार्थप्राप्तमेव ले शतोदर्शयितुमाह । तद्यथा । विनूत्या स्नातस्तथा कृत देवतादिनिमित्तं वज्रिकर्म येन स तथा तथाकृतानि कौतुकान्यवतारणकादीनि मंगलानिच सुवर्णचंदनद्वयकृतदूर्वासिद्धा र्थकादर्शस्पर्शनादीनि तथा डुःखप्रादिप्रतिघातकानि प्रायश्चित्तानि येन सकृतकौतुकं

गलप्रायश्चित्तः । तथा कल्पितश्वासौ मालाप्रधानोमुकुटश्च सतथा विद्यते यस्य सनवति कल्पितमालामुकुटी । तथा प्रतिबद्धशरीरोद्गढावयवकायोयुवेत्यर्थः । तथा (वग्धा रियंति) प्रलंबितं श्रोणीसूत्रं कटिसूत्रं मध्यदामकलापश्च येन सतथा तदेवमसौ शिरसि स्नातः नानाविधविलेपनावलिमश्च कंठे कृतमालस्तथाऽपरयथोक्तनूपणनूपितः सन्महत्या मुञ्चायां (महालियाएति) विस्तीर्णयां कूटागारशालायां तथा महंति महालये विस्ती र्णं सिंहासने नडासने समुपविष्टः स्त्रीवृंदेन युवतिजनेन सार्धमपरपरिवारेण संपरिवृतो वेष्टितोयस्तथा महता बृहत्तरेण प्रहृतगीतवादित्रतंत्र्यादिरवेणोदारान्मानुष्यकान् नोगा नोगान्छंजानोविहरति प्रविचरति विजृंजतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

तस्सणं एगमवि आणवेमाणस्स जाव चत्तारि पंचजणा आवुत्ता चेव अज्झंति नणहं देवाणुप्पिया किंकरेमो किंआहारेमो किंउवणेमो किं आचिच्चमो किंजेहियं ऽन्नियं किंजेआसगस्स सयइ तमेवपासित्ता अणारिया एवं वयंति देवे खलु अयंपुरिसे देवसिणाए खलु अयं पुरिसे देवजीवणिजे खलु अयंपुरिसे अन्नेणं विचणं उवजीवंति तमेव पासित्ता आरिया वयंति अन्निकंतकूरकम्मै खलु अयंपुरिसे अति धुत्ते अइयायरक्के दाहिणगामिए नेरइए कएहपक्खिए आगमिस्साणं उल्लहवोहियाएयावि नविस्सइ ॥ ५६ ॥

अर्थ—(तस्सणंएगमविआणवेमाणस्सके०) ते पुरुषने कोइ एक कार्य उपने एक माणसने आज्ञा देता (जावचत्तारिपंचजणाके०) यावत् चार, पांच, पुरुष (आवुत्ताचेव के०) अणवो लाव्या (अज्झंतिके०) उठी तावधान यइने एम कहेके, (नणहंदेवाणुप्पियाके०) हेस्वामि! आज्ञा आपो? हे देवाणुप्रिय सगल स्वनावि! (किंकरेमोके०) श्रुं कार्य अमे करियें? जेवो आपनो हुकम होय ते करवाने तैयारहोए. (किंआहारेमो के०) केवो आहार करशो? किवा केवो आहार निपजावीये? (किंउवणेमोके०) श्रुं वस्तु लावी आपुं? (किं आचिच्चमो के०) श्रुं स्थापना करू? तथा केवां आचरण पेशो? (किंजेहियंऽन्नियं के०) श्रुं तमारा हृदयने वल्लजठे. एटले श्रुं ऽन्नोभो? (किंजेआसगस्सईके०) श्रुं तमारा मुखने सयई रुचेठे? जेकांइ तमारा मुख मांहेथी वचन निकले ते अमे करियें, (तमे वपासित्ताके०) ते राजादिकने देखीने (अणारियाएवंवयंतिके०) अनार्य एवुं कहे के, (देवेखलु अयंपुरिसे के०) खलुइति निश्चै ए पुरुष देव, (देवसिणाए खलु अयं पुरिसे के०) ए पुरुष देव स्नातक, (देवजीवणिजे खलुअयं पुरिसे के०) ए पुरुषनो देवताना

जेवो जीवते, निश्चै ए पुरुष घणा लोकने आजीविकानो करनारते, एने (अन्नेणविचणं उव जिवंति के०) बीजा घणा पुरुषो सेवेते, एरीतें ते राजादिकने देखीने अनार्य लोको कहे अने तेना चखाण करे. हवे (तमेव पासित्ता के०) बली ते राजादिकने देखीने (आ रियावयंति के०) आर्य पुरुष जे होयते एवुं कहेके (अनिकंतकूरकम्मोखलुअयं पुरिते के०) निश्चै ए पुरुष अत्यंत कूर कर्मी हिंसादिक क्रियाने विपे प्रवर्तते, (अतिधूत्तेके०) तथा ए पुरुष अत्यंत धूर्तते घणां कर्मे करी सहितते, तथा (अश्यायरस्केके०) घणा कर्मेकरी आपणा आत्माने संसार मांहे राखनारते, (दक्षिणगामि ए नेरइए के०) तथा ए दक्षिणगामि नारकीमां उपेजनार, प्रायः जे कूरकर्मना करनार, साधुना निंदक, सा धुने दान आपवानो निपेध करनार होय, ते दक्षिणगामि नारकीमांहे उपजे. तेमाटे ए पुरुष दक्षिण गामि जाणवो. (कएहपस्किएके०) रुक्म पाक्षिक नारकी यशे; रुक्म पक्षिक नारकी मांहे शुं विशेषते? ते कहेवें. (आगमिस्ताणं डल्लहवोहियाएयाविजविस्तइ के०) आगमिक कालें डल्लेन बोधी यशे एटले शुं कहुं? जे, दिशि मांहे दक्षिणदिशि, अने अप्रशस्त गतिमांहे नरकगति, तथा पद्द मांहे रुक्म पद्द, एटला वाना अप्रशस्तते तेम विपयांध पुरुष जे ठेते परलोकना निस्पृहि, एवा साधुने देखीने तेने दानांतरायना कर नार पायतो एवा अप्रशस्त पुरुषने बोधबीज पामवुं डल्लेनते. तथा जे ए थकी विपरी त विपयने विपे निस्पृहि, परलोकना जीरु, तथा साधुनी प्रशंसाना करनार, एवा पुरुष उत्तरदिशि तथा देवतानी गति अने शुक्लपद्द, एटला वानां पामे तेने मनुष्य जवमां बो धबीज पामवुं सुजनेते. ॥ ५६ ॥

॥ दीपिका—तस्यैव नूतस्य पुरुषस्य क्वचित् कार्ये सति एकपुरुषमाज्ञापयतो याव चत्वारः पंचवा पुरुषाश्नुकाएव समुपतिष्ठन्ते एवं वदन्ति च नण स्वामिन्! किं कु मां वयं किमाहराम आनयामः? किमुपनयामोढौकयामः? (किं आर्चिंशामोति) किं नू पणादि परिधापयामः? किं युष्माकं हृदयेप्सितं? किं युष्माकमास्यकस्य मुखस्य (संयइ ति) स्वदते स्वाद्य प्रतिजाति? अथवा यदेव तवास्यस्य स्रवति तव मुखान्निर्गच्छति तदे व वयं कुर्मइति । (तमेव पासित्तति) यं राजानं तथा क्रीडमानं दृष्ट्वा अनार्या एवं वदन्ति देवः खलु अयं पुरुषो देवस्नातको देवश्रेष्ठो बहूनामुपजीव्योऽन्योऽप्येनमुपजीवति तथा तं तादृशमसदाचारं दृष्ट्वाऽर्थाविवेकिनो वदन्ति अनिक्रान्तकूरकर्मा अयं पुरुषो हिंसादि क्रियाप्रवृत्तः अतिधूर्तबहुलकर्मा अतीवात्मानं पापैरकृतीत्यत्यात्मरहः दक्षिणदिग्गामी नैरयिकः रुक्मपाक्षिकः । कोर्थः । यः कूरकर्मा साधुप्रत्यनीकस्तद्दाननिपेधकः सदक्षिण दिशि नरकतिर्यगादिरुत्पद्यते । दिक्नु मध्ये दक्षिणा दिक् अप्रशस्ता गतिरु नरकगतिः प

हृयोः रुक्षपक्वः । ततोऽस्य दिगादिकमप्रशस्तमुक्तं । अन्यदपि अबोधिलानादिकं योज्यं ।
(आगमिस्सति) सचाऽऽगामिकाले दुर्लभबोधिकः स्यादिति ॥ ५६ ॥

॥ टीका—तस्यच क्वचित्प्रयोजने समुत्पन्ने सति एकमपि पुरुषमाज्ञापयतोयावच्चत्वारः पंचवा पुरुषाश्चनुकाएव समुपतिष्ठन्ते । तेच किंकुर्वाणाएत दृश्यमाणमूचुः । तद्यथा । जणाज्ञापय स्वामिन् ! धन्यावयं येन जवताप्येवमादिश्यन्ते किंकुर्मइत्यादिसुगमं । यावद्भूदयेप्सितमिति । तथा किंच ते युष्माकमास्यकस्य मुखस्य स्वदन्ते स्वाङ्ग प्रतिज्ञाति ? यदिवा यदेवास्य जवदीयास्यस्य स्ववति निर्गच्छति तदेव वयं कुर्मइति । तथा तमेवेत्यादि । तमेव राजानं तथा क्रीडमानं दृष्ट्वा अन्येऽनार्याएवं वदन्ति । तद्यथा । देवः खल्वयं पुरुषस्तथा देवस्नातकोदेवश्रेष्ठोबहूनामुपजीव्यस्तथा तमेवंतां प्रतेक्षितया सदनुष्ठायिनं दृष्ट्वा आर्याविवेकिनः सदाचारवतएवं ब्रुवन्ते तद्यथाऽजिज्ञां तक्रूरकर्मा खल्वयं पुरुषोहिंसादिक्रियाप्रवृत्तइत्यर्थः । तथा धूयते रेणुवद्वायुनासंसारचक्रवाले भ्राम्यते येन तद्भूतं कर्म । औणादिकोनकप्रत्ययः । अतीव प्रचूतभूतमष्टप्रकारं कर्म यस्य सोतिधूतस्तथाऽतीवात्मनः परैः पापकर्मभिः रक्ता यस्य सोत्थास्मरकस्तथा दक्षिणस्यां दिशि गमनशीजोदक्षिणगामुक्तः । इदमुक्तं जवति । योहि क्रूरकर्मकारी साधुनिंदापरायणस्तदाननिषेधकः सन् दक्षिणगामुक्तइत्युक्तं । इदमेवाह । (नेरइइत्यादि) नरकेषु जवनारकः रुष्णपक्षोस्यास्तीति रुक्षपाक्षिकस्तथा आगामिनि काले नरकाद्भृतोदुर्लभबोधिकश्चायं बाहुल्येन जविष्यतीति । इदमुक्तं जवति । दिक्मध्ये दक्षिणा दिग् शस्ता गतिषु नरकगतिः, पक्वयोः रुक्षपक्वः तदस्य विषयोऽयं इन्द्रियानुकूलवर्तनः परलोकनिस्पृहमतः साधुप्रदेष्टुणादानांतरायविधायिनोदिगादिकमशस्तं दर्शितमन्यदपि यदशस्तं तिर्यग्गत्यादिकमबोधिलानादिकं च तद्योजनीयमस्येति । एतद्विपरीतस्य तु विषयनिःस्पृहस्य इन्द्रियानुकूलस्य परलोकजीरोः साधुप्रशंसावतः सदनुष्ठानरतस्य दक्षिणगामुक्तत्वं सुदेवत्वं शुक्लपाक्षिकत्वं तथा सुमानुषतया तस्य सुलभबोधित्वमित्येवमादिकं सद्दर्शानुष्ठायिनः सर्वं जवतीति ॥ ५६ ॥

इच्चेयस्स षाणस्स उच्चियावेगे अज्जिगिस्सन्ति अणुच्चियावेगे अज्जिगिस्सन्ति अज्जिज्जानुरा अज्जिगिस्सन्ति एससणे अणारिए अकेवले अण्डिपुत्ते अणैयानुए असंसुद्धे असत्तगत्तणे असिद्धिमग्गे अमुत्तिमग्गे अनिवाणमग्गे अणिक्काणमग्गे असवड्ढकपहीणमग्गे एगंतमिह्वे असाहु एसखलु पढमस्स षाणस्स अधम्मपरकस्स विज्जंगे एवमाहिए ॥ ५७ ॥

अर्थ—(इच्छेयस्तछाणस्तचछियावेगेके०) ए पूर्वोक्त स्थानक ऐश्वर्य लक्षण गृंगार मूल तेने कोइएक पाखंमीने मार्गे प्रवर्तता, परमार्थना अजाण, एवा पुरुष (अनिगिशंति के०) बांढे, नियाणादिक चिंतवे, तथा वली (अणुछियावेगेके०) कोइएक अनुव्रित गृहस्थ तेपण (अनिगिशंति के०) बांढे, (अनिजंजावरा के०) तृष्णावंत लोनिया तदातुर यका ते राजानी पदवीने (अनिगिशंति के०) बांढे, (एसछाणेअणारिए के०) ए स्थानक अनार्थ ठे, मद्दा पुरुषने अनाचीण, (अकेवलेके०) एने विषे केवल ज्ञान नथी ए कारण माटे अशुद्ध तथा (अप्पडिपुत्रे के०) अप्रतिपूर्ण सजुण रहित तथा पूर्णता रहित तथा (अणोयाउ के०) अन्याय प्रवर्तक एटले न्यायमार्ग जेमां नथी, (असंसुद्धे के०) मलयुक्त (असत्त्वगन्ते के०) तथा शल्यनुं कापनार नथी, (असिद्धिमगेके०) ए स्थानक यकी सिद्धिनी मार्ग नथी, एटले ए स्थानक सर्वदुःखना ह्वनो करनार नथी, (अमुक्तिमगे के०) कर्मबंधनुं स्थानक ठे. (अनिवाणमगे के०) असमाधिनुं स्थानक ठे. (अणिज्जाणमगेके०) मोहने नजाणवानो मार्ग ठे, (असव्वडुक्कपहीणमगे के०) सर्वथा सर्वदुःखना ह्वनो मार्ग नथी, एवं ए स्थानकठे. (एंगंतमिद्धे के०) ए एकांत मिथ्यात्वनुं स्थानकठे, एकारणे ए (असाधु के०) असाधुनो मार्गठे एसखलुके०) निश्चै यकी ए (पढंमस्तछाणस्त के०) प्रथम स्थानकनुं (अधम्मपंकस्त (वचंगे के०) अधर्म पद्धना विचंग एटले विचार (एवमाहिए के०) एम कह्यो. ॥ ५७ ॥

॥ दीपिका—अस्योपसंहारमाह । इत्येतस्य स्थानस्य सावयरूपस्य एके उद्धिताः पा खंडाधिता (अनिगिशंति) लुन्यंते लोचनवशगाः स्युः । अनुष्ठितागृहस्था अपि संतोष्यन्ते (जंजावरा) तृष्णातुरालुन्यन्ते अतश्च स्थानमनार्थ अकेवलमशुद्धं अप्रतिपूर्णं गुणशून्यत्वानुबं अनैयायिकमन्यायवृत्तिकं असंशुद्धं समलं शल्यं मायानुष्ठानमकार्यं न शक्यकर्तनमशक्यकर्तनं । न विद्यते सिद्धमार्गीयस्मिन् तदसिद्धिमार्गं न विद्यते मुक्तेर्मार्गीयज्ञानादिकोयस्मिन् तदमुक्तिमार्गं न विद्यते निर्वाणस्य चित्तस्वास्थ्यस्य मार्गीयस्मिन् तत्तथा अनिर्वाणमार्गं न संसारनिर्याणमार्गरूपमित्यर्थः । न सर्वदुःखप्रक्षेपमार्गरूपं यस्मादेकांतेन मिथ्यादृशां असाधु असदाचारत्वात् । एषखलु प्रथमस्थानस्याधर्मपद्धस्य विचंगोविशेषः स्वरूपमिति यावत् आख्यातः कथितः ॥ ५७ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंजिष्यह्यह । (इच्छेयस्तेत्यादि) इत्येतस्य पूर्वोक्तस्य स्थानस्य ऐश्वर्यलक्षणस्य गृंगारमूलस्य संसारिकस्य परित्यागबुद्ध्या एके केचन विपर्यस्तमतयः पा पंडिकोद्धानेनोद्धिताः परमार्थमजानातः (अनिगिशंतिति) आनिमुख्येन लुन्यन्ते लोच

वशगाजवंतीत्यर्थः । तथा एके केचन सांप्रतेक्षिणस्तस्मात्स्थानादनुपस्थितागृहस्थाए व संतः (अजिगिञ्जति) जंजा तृष्णा तदातुराः संतोऽर्थेष्वल्यर्थे लुप्यन्ते यतएवमतो दःस्थानमनार्यानुष्ठानपरत्वादनार्थं महापुरुषानुचीर्णं नवति तथा नविद्यते केवलमस्मिन्नित्येकेवलमशुद्धमित्यर्थः । तथेतरपुरुषाचीर्णत्वादपरिपूर्णं सन्नुणविरहान्नष्टमित्यर्थः । तथा न्यायेन चरति नैयायिकं न नैयायिकमनैयायिकमसंशयायवृत्तिकमित्यर्थः । तथा र गेलगेसंवरणे । शोचनं लगनं संवरणं इन्द्रियसंयमरूपं सल्लगस्तद्भावः सल्लगत्वं वा विद्यते सल्लगत्वमस्मिन्नित्यसल्लगत्वमिन्द्रियासंवरणरूपमित्यर्थः । यदिवा शब्दवद्भूतं मायानुष्ठा नकार्यं तजायति कथयति तद्व्यगं यत्परिज्ञानं तन्नात्रेत्यशब्दव्यगत्वमिति । तथा विद्यते सिद्धेर्मोक्षस्य विशिष्टस्थानोपलक्षितस्य मार्गेयस्मिस्तदसिद्धिमार्गं तथा नविद्यते मुक्ते रशेषकर्मप्रच्युतिलक्षणायामार्गः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकोयस्मिस्तदमुक्तिमार्गं तथा न विद्यतेः परिनिर्वृतेः परिनिर्वाणस्यात्मस्वास्थ्योत्पत्तिरूपस्य मार्गः पंचा यस्मिन् स्थाने तदपरिनिर्वाणमर्गं तथा नविद्यते सर्व दुःखानां शरीरमानसानां प्रक्षयमार्गः सद्गुपदेशा त्मकोयस्मिस्तदसर्वदुःखप्रक्षीणमार्गः । कुतएवंनूतं तत्स्थानमित्याशङ्क्याह । (एगंतैत्या दि) एकांतैवेव तत्स्थानं यतोमिष्यानूतं मिष्यात्वोपहृतगुहीनां यतस्तद्भवत्यतएवासा ध्वसद्भूतत्वान्नश्यं सत्पुरुषसेवितः पंचा येन विषयाधाः प्रवर्ततइति । तदयं प्रथमस्य स्था नस्याधर्मपाक्षिकस्य पापोपादाननूतस्य विजंगोविजागोविशेषः स्वरूपमिति यावत् ॥५७॥

अहावरे दोच्चरस्स छाणस्स धम्मपक्कस्स विजंग एव माहिज्झइ इह ख लु पाईणंवा पडीणंवा उदीणंवा दाहिणंवा संतेगइया मणुस्सा नवंति तं जहा आयरियावेगे अणारियावेगे उच्चागोयावेगे णीयागोयावेगे कायमं तावेगे हस्समंतावेगे सुवन्नावेगे ड्ववन्नावेगे सुरूवावावेगे डुरूवावेगे तेसि चणं खेत्तवहूणि परिग्गहियाइ नवंति एसोआलावगो जहा पोंफरीए तहा ऐतवो तेणेव आलावेण जाव सबोवसंता सबताए परिनिवुमंत्तिवेमि ॥५८॥ एसछाणे आरिए केवले जाव सबडुक्कपहीणमग्गे एगंतसम्ममे साहु दोच्च रस्स छाणस्स धम्मपक्कस्स विजंगे एव माहिए ॥५९॥

अर्थ—हवे अपर वीजुं स्थानक धर्म पक्कनो विजंग एटले विचार कहियेवैए. निधेन आ जगत् मांहे पूर्वदिशिये, पश्चिमदिशिये, उत्तरदिशिये, अने दक्षिण दिशिये. अथवा विदि शिये, एवा कोइएक मनुष्ये; ते कहेंते. एक आर्य, एक अनार्य, एक उंचगोत्रना उपना, एक नीचगोत्रना उपना, एक महोटी कायाना धणी, एक न्हानी कायाना धणी, एक

सारावर्ण वाला, एक माता वर्ण वाला, एक सुंदर स्वरूपवान्, एक कुरूपवान्, तेने क्षेत्र एटले उधामी जूमिका, अने वस्तु एटले घर हाट, प्रमुख एवो परिग्रह होय, इत्यादि (एतोआलावगोजहापोंमरीएतहाएतवो के०) ए समस्त आलावो जेम पूर्वना पौमरी काथ्ययनमां कट्योवे तेमज जाणवुं, एटले “तेणेवअलावेणजावसवोवसंता सबत्ताएपरि निबुमंतिवेमि” एटला सुधीनो पाव पौमरीक अथ्ययनमांते. ते प्रमाणे अहीं पण जाणी लेवुं. अर्थात् तेज आलावे ज्यां सुधी सर्व प्रकारे उपशांत एटले कपायने जीपीने तथा सर्व प्रकारे सर्व पापस्थानकयकी, उपशम्या. ए कारणे सर्वात्मा; सर्व जीव उपर समजावे वर्त्तमान, शीतलीनूत थया. ए प्रमाणे श्रीसुधर्मस्वामि जंबूप्रत्ये कहेंवे के ते आलावो सर्व अहीं जाणवो. ॥ ५८ ॥ ए स्थानकने आर्य रूडुं जाणवुं. एने विषे केवल ज्ञान होय यावत् ए सर्व दुःख ह्य करवानो मार्ग ठे, एकांत सम्यक्मार्ग, एकांत सम्यक्दृष्टी नो मार्ग ते कारणे ए साधुजुं स्थानक जाणवुं एटले बीछुं स्थानक धर्मपद्ध, तेनो वि जंग एटले विचार एरीतें कह्यो. ॥ ५९ ॥

टीपिका—(अहावरेति) अथापरोक्षतीयस्थानस्य धर्मपद्धस्य विजंगोविशेषएवमाख्यायते । तद्यथा (पार्श्वेति) प्राचीनं प्रतीचीनमुदीचीनं दक्षिणं वा दिग्नागमाश्रित्य संत्येके केचन कल्याणजाजः पुरुषाः । तद्यथा आर्या एके अनार्या इत्यादि यथा पुंडरीकाथ्ययने तथेहापि सर्वे वाच्यं यावत्ते एवं सर्वपापस्थानेन्य उपशांता अतएव सर्वात्मतया परिनिर्वृता इत्यहं ब्रवीमि ॥ ५८ ॥ एतत्स्थानमार्थं महापुरुषाचरितं केवलमित्यादिप्राग्वद्विपरीतं क्षेत्रं । यावद्वितीयस्थानस्य धर्मपद्धस्य विजंगोविशेषमाख्यातः ॥ ५९ ॥

टीका—सांप्रतं द्वितीयं धर्मोपादाननूतं पद्धमाश्रित्याह । (अहावरे इत्यादि) अथेत्य धर्मपाक्षिकस्थानादनंतरमयमपरोक्षतीयस्य स्थानस्य धर्मपाक्षिकस्य पुण्योपादाननूतस्य विजंगोविजागः स्वरूपं समाधीयते सम्यगाख्यायते । तद्यथा प्राचीनं प्रतीचीनमुदीचीनं दक्षिणं वा दिग्विज्ञागमाश्रित्य संतिवि द्यंते एके केचन कल्याणपरंपराजाजः पुरुषामनुष्यास्तेच वक्ष्यमाणस्वजावान्वन्ति । तद्यथेत्ययमुपप्रदर्शनार्थः । आर्या एके केचनार्थदेशोत्पन्नास्तथाऽनार्याः शकयवनगजखर्वरादय इत्याद्येवं । यथा पुंडरीकाथ्ययने तथेहापि सर्वे निरवयवं जणितव्यं एवं पूर्वोक्तेन प्रकारेण सर्वेन्यः पापस्थानेन्य उपशांतास्तथा अतएव सर्वात्मतया परिनिर्वृता इत्यहमेवं ब्रवीमि ॥ ५८ ॥ तदेवमेतत्स्थानं कैवलिकं प्रतिपूर्णं नैयाधिकमित्यादि प्राग्वद्विपर्ययेण नेयं । यावद्वितीयस्य स्थानस्य धार्मिकस्यैव विजंगोविजागः स्वरूपमाख्यातमिति ॥ ५९ ॥

अद्वावरे तच्चस्स ठाणस्स मिस्सगस्स विजंग एव माहिज्झ जे इमे न वंति आरसिया आवसहिया गामणियंतिया कएहुईरहस्सित्ता जाव ते तउविप्पमुच्चमाणा जुज्जो एलमूयत्ताए पच्चायंति एसठाणे अणारिए अ केवले जाव असवड्ढकपद्दीणमग्गे एगंतमिठ्ठे असाहु एसखलु तच्च स्स ठाणस्स मिस्सगस्स विजंगे एव माहिए ॥ ६० ॥

अर्थ—अथ हवे अपर त्रीजुं स्थानक मिश्र पद्धतो विचार एम कहेवे. (जेइमेनवंति के०) जे ए मिश्रस्थानकडे ते एने मिश्रस्थानक शा कारणे कहियें ? तेमाटें विशेष कहेवे. अधर्म पढ़ें मिश्रित जे धर्म पढ़, ते कारणे एने मिश्र पढ़ कहियें. परंतु, अधर्मना बाहुल्य पणा थकी, ए अधर्म पढ़ज जाणवो. यद्यपि मिथ्यादृष्टि पण केटली एक विरति करेवे, तथापि ते चित्तने अशुद्ध पणे, अने परमार्थने अज्ञाण पणे, तथा अग्निनव पित्तनाचावने उदयें, साकर मिश्रित दूधपाननी पेटें, तथा उखर क्षेत्रमां मेघ वृष्टि नी पेटें ते धर्म पण तेनो फलदायक नथाय. ते कारणे मिश्र पढ़, विशेष अधर्म पढ़ने म लतोज वे. (आरसिया के०) जे आर्णक एटले कंदमूल फलाहारी वृद्धने मूलें वसता (आवसहियाके०) कोइएक पानडानी छुंपडी करीने रहे, (गामणियंतिया के०) आ जीविका चलाववा निमित्तें ग्रामने समीपे रहे, (कएहुईरहस्सित्ता के०) कोइएक कार्यने विपे रहस्यना करनार, एवा तापसादिक पूर्वोक्त जेहोय ते मिश्रपद्धताला जाणवा. (जावतेतउविप्पमुच्चमाणाके०) यावत् यद्यपि ए कांहींएक काय क्लेश करे तथापि ते आसुरी किंदिबिया उने स्थानके जइ उपजे. ते स्थानक थकी आयुष्यने क्यें चवीने, (जुज्जो के०) बली मनुष्य नव पामे. तो, (एलमूयत्ताएके०) वेहेरा, मुंगा, आंधला, जन्मांध, (पच्चायंति के०) एवा थाय. एरीतें चतुर्गतिक संसार मांहे परित्रमण करे. ए कारणे ए स्थानक अनार्य एटले महापुरुषने अनाचरणीय वे, एने विपे केवलज्ञान नथी, यावत् सर्व दुःख ना ह्यनुं कारक ए स्थानक नथी ए मार्गे एकांत मिथ्यात्वतुं स्थानक, माटे ए असा धुनो पंथ जाणवो. ए निश्चें त्रीजुं स्थानक जे मिश्रपद्ध, तेनो विचार एरीतें कह्यो. ॥६०॥

॥ दीपिका—अथापरस्तृतीयस्थानस्य मिश्रकाव्यस्य विजंगोविजागः कथ्यते । अत्र चाधर्मपद्धयुक्तोऽधर्मपद्धति मिश्रउच्यते । तत्राधर्मस्येह बहुत्वादयमधर्मपद्धवज्ज्ञेयः । यतोमिथ्यादृशः कांचिज्जीवहिंसादिनिवृत्तिं कुर्वति तथापि चित्तशुद्धेरज्ञावान्नवीने पित्तो दये शर्करामिश्रहीरपानवत् उपरप्रदेशे वृष्टिवद्वा कार्यासाधकत्वान्निरर्थकतां याति सा । तथा मिथ्यात्वानुजवाग्निमिश्रपद्धोप्यधर्मपद्धएवेति दर्शयति । (जेइमेआरसिया) ये इमे

अरण्ये चरंतीत्यारण्याः कंदमूलफलाशिनस्तापसाः आवसथोगृहं तेन चरंतीत्यावस
थिकागृहिणः । यद्यप्येते कायक्लेशेन देवाः स्युस्तथापि आसुरीयेषु किद्विपिकेषु उत्प
द्यंते इत्यादि सर्वं पूर्वोक्तं वाच्यं । यावत्ततश्च्युतानरजवे एलमूकत्वेन प्रत्यायांति तदेतत्स्या
नमनार्थमित्यादि पूर्ववत् । एपस्तृतीयस्थानस्य मिश्रकस्य विजंगोविचारोक्तेयः ॥ ६० ॥

॥ टीका—सांप्रतं धर्माधर्मयुक्तं तृतीयस्थानमाश्रित्याह । (अहावरेत्यादि) अथापरस्तृतीय
स्य स्थानस्य मिश्रकारण्यस्य विजंगोविजागः स्वरूपमाख्यायते । अत्र चाधर्मपक्षेण युक्तोऽधर्म
पक्षोमिश्रस्तुच्यते । तत्राधर्मस्येह नूथिप्रत्वादधर्मपक्षेवाप्यंष्टव्यः । एतदुक्तं नवति ।
यद्यपि मिथ्यादृष्टयः कांचित्ताप्रकारां प्राणातिपातादिनिर्वृतिं विदधति तथाप्याशया
शुद्धत्वादननवे पित्तोदये सति शर्करामिश्रहीरपानवदूपरप्रदेशवृष्टिवद्विवक्षितार्थसाध
कत्वान्निरर्थकतामापद्यते । ततोमिथ्यात्वानुजावात् मिश्रपक्षोऽप्यधर्मएवावगंतव्य इति ।
एतदेव दर्शयितुमाह ॥ (जेस्मेनवंतीत्यादि) ये स्मेऽन्तरमुच्यमानाअरण्ये चरंतीत्यार
ण्याः कंदमूलफलाशिनस्तापसादयो ये चावसथिकाआवसथोगृहं तेन चरंतीत्यावस
थिकागृहिणस्तेच कुतश्चित् पापस्थानान्निरुत्ताअपि प्रबलमिथ्यात्वोपहतबुद्ध्यस्ते यद्य
प्युपवासादिना महता कायक्लेशेन देवगतयः केचन नवंति तथापि ते आसुरीयेषु स्था
नेषु किद्विपिकेपूतपद्यंतइत्यादि सर्वं पूर्वोक्तं नणनीयं यावत्ततश्च्युतामनुप्यनवं प्रत्याया
ता एलमूकत्वेन तमोऽधतया जायंते । तदेवमेतत्स्थानमनार्थमकेवलमसंपूर्णमनैयायि
कमित्यादि यावदेकांतमिथ्यानूतं सर्वथैतदसाध्विति । तृतीयस्थानस्य मिश्रस्यायं विजं
गोविजागः स्वरूपमाख्यातमिति ॥ ६० ॥

अहावरे पढमस्स ठाणस्स अधम्मपक्करस्स विजंगे एव माहिज्झइ इह खलु
पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा नवंति गिहज्जा महिज्जा महारंजा महापरि
ग्गहा अधम्मिया अधम्माणया अधम्मिठा अधम्मस्काई अधम्मपावजी
वि अधम्मपलोई अधम्मवलज्जणा अधम्मसील समुदायारा अधम्मणेणं
चेव वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति ॥ ६१ ॥

अर्थ—हवे बली ए पूर्वे त्रण प्रकार जे कहा, तेज प्रकार विज्ञेपें करी कहेते. तेमां
प्रथम स्थानक कहेते. अथ हवे अपर प्रथम स्थानक अधर्म पक्षनो स्वरूप विचार
आवीरीते कहेते. आजगत्तमाहे निश्चै पूर्वादिक चारदिशिने विपे कोइएक मनुष्य ते ते
केवा ते तोके. (महिज्जा के०) महोटी जेनी इहाते, चित्तनी अविरतिते, तथा (महारं

ना के०) कृष्यादिक महाभारंजना करनारं, तथा (महापरिग्रहा के०) क्षेत्र, धन, धान्य, द्विपद, चतुःपदादिक, अनेक परिग्रहवन्त अधर्मिक अधर्मानुय एटले अधर्मनीज अनुमोदना करनारा, (अधर्मिष्ठा के०) अधर्मज जेने इष्टे वल्लनते, (अधर्मस्काईके०) अधर्मना बोलनार, अथवा अधर्मथीने ख्याति जेनी, अधर्मे करी आजीविकाना करनारं, एटले अधर्मेज जीवे, प्राण धारण करे. तथा अधर्मेज देखे तथा अधर्मेनेज अंगीकार क रवा प्रलोके एटले देखे, ते अधर्म प्रलोइ केवाय. (अधर्मवल्लणके०) अधर्मेने विपे राचे, अधर्मशीज एटले अधर्मेज जेनो स्वजावळे, (समुदायारा के०) तथा चारनो समुदाय ठे जेनो (अधर्मेणंचेवविनिकपेमाणाविहरंति के०) तथा जे अधर्मे करीनेज वृत्ति कल्पनी विचरे. कालक्षेप करे ॥६१॥

॥ दीपिका—उक्तानि अधर्मधर्ममिश्रस्थानानि । अथ तेषां स्थानिनोऽनिधीयन्ते । अथवा पूर्वोक्तमेव प्रकारांतरेण विशिष्टतरमाह । अथापरः प्रथमस्थानस्य धर्मपक्षस्य विजंगोविजांगएवमाख्या यते । (इहखलु इत्यादि) एते च प्रायोगृहस्थाएव स्फुरित्याह । (गृहस्था) गृहस्थाः (महेष्ठा) महारंजाः महापरिग्रहाअधर्मेण चरंत्याधर्मिकाअधर्मानुज्ञाः अधर्मिष्ठानिस्त्रिंशः अधर्माख्यायिनोऽधर्मवादिनः अधर्मजीविनोऽधर्मप्रलोकिन अधर्मे प्रकर्षेण रज्यंतइत्यधर्मप्ररक्ताः अधर्मशीजः समुदाचारोपकिंचनकारित्वं येषां ते तथा अधर्मेण वृत्तिं जीविकां कल्पयंतः कुर्वन्तोविहरंति तिष्ठति । पापापुष्टानमाह ॥६१॥

॥ टीका—उक्तान्यधर्मधर्ममिश्रस्थानानि । सांप्रतं तदाभिताः स्थानिनोऽनिधीयन्ते । चदिवा प्राक्तनमेवान्येन प्रकारेण विशेषिततरमुच्यते । तत्राद्यमधर्मस्थानकमाश्रित्याह (अहावरेइत्यादि) अथापरोन्यः प्रथमस्य स्थानस्याधर्मपाक्षिकस्य विजंगोविजांग आख्यायते (इहखलु इत्यादि) सुगमं । यावन्मनुष्याएवंस्वजावाजवन्तीति । एते, च प्रा योगृहस्थाएवं जवन्तीत्याह । (महेष्ठाइत्यादि) महती राज्यविजवपरिवारादिका स र्वतिशायिनी सञ्ज्ञांतःकरणप्रवृत्तिषेपां ते महेष्ठास्तथा महानारंजोवहनोपमंडलिकागं त्रीप्रवाहकपिण्डपोषणादिकोयेपां ते महारंजाः । ये चैवं नूतास्ते महापरिग्रहाधन धान्यद्विपदचतुःपदवास्तुक्षेत्रादिपरिग्रहवन्तः कचिदप्यनिवृत्ताश्चतएवाधर्मेण चरन्तीत्य धर्मिकास्तथा धर्मिष्ठानिस्त्रिंशकर्मकारित्वादधर्मबहुलास्तथाधर्मे कर्तव्ये अनुज्ञाअनुमो दनं येषां ते जवन्त्यधर्मानुज्ञा एवमधर्ममाख्यातुं शीलं येषां ते तथा एवमधर्मप्रायजीवि नस्तथा अधर्ममेव प्रविलोकयितुं शीलं येषां ते जवन्त्यधर्मप्रविलोकिनस्तथा धर्मप्रायेषु क र्मेषु प्रकर्षेण रज्यंतइति अधर्मरक्ताः । रलयोरैक्यमिति रस्य स्थाने लकारोऽत्र कृत इति ।

या के०) अणविमास्या कार्यना करनार, (उक्चण के०) तथा शूलिकारोपणने विपे ऊर्ध्वमहोदं करवुं (वंचण के०) वंचणा. एटले परने उगवानी बुधिराखे, जेम अंनयकुमा रने चंद्रप्रद्योतनी गणिकार्ये वंच्यो, तेनी पेठें वंचक, (मायाणियडि के०) वंचवानीबु द्विये वाणीयानी पेठें मायानियड नियड एटले बगनी वृत्तिये वंचवानें अर्थे साधुने स्वरूपे रहे जेम उदाधिराजाने चलेईकिये वंच्यो, माखो, तेनी पेठें जाणी लेवुं (कूडके०) मृपा बोलवुं. (कवडसाइ के०) कपट एटले रूप पालटवुं तथा नापादिक परावर्ति एटले प्रकारें (संपन्न के०) तथा ते तोलानु न्यूनाधिक करवुं तथा जेलसेलनुं करवुं इत्यादिक व्यापार जाणवो (बहुला के०) वणाळे बहुलकर्म, ते उपर योगी सन्यासीनी कथा जाणवी. (दुस्तीला के०) दुःशील (दुव्या के०) दुष्टव्रत वाला (दुष्पडियाणं दा के०) दुःखें आनंद पमाडिये जेने दुःखें हर्ष पमाडिये डुराराध्य इत्यर्थः एवा (अ साहु के०) असाधु (सवाउ के०) सर्वथा प्रकारें (पाणाइवायाउ के०) प्राणातिपात थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्त्या, (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी (जावसवाउप रिग्गहाउ के०) यावत् सर्वथा परिग्रह थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्त्या (जा वजीवाए के०) जावजीव सुधी (सवतोकोहाउ के०) सर्वथा प्रकारें क्रोध थकी (जा वमिन्नादंसणसव्वाउ के०) यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्त्या. (सवाउके०) सर्वथा (एहाणुचणके०) स्नान, (मइणके०) मर्दन, कराववुं (वस्सुके०) वर्ण ते अंबीर, गुलाल, (गंधके०) सुवास, (विलेवणके०) विलेपन करवा थकी, (सइके०) शब्द, गीत, वाद्यादिकना (फरिसके०) आठ जातना स्पर्श, (रूवके०) रूप, सुंदराकारादिक, (गंध के०) कर्पूरादिकनी सुगंध (मल्लालंकाराउ के०) माला, अलं कार ते थकी, (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्त्या (जावजीवाए के०) जावजीव सुधी (सवाउ के०) सर्वथा (सगड के०) शकट एटले गाडां (रह के०) रथ (जाणके०) वहेल (जुग के०) पुरुषे उपाख्यो आकाश यान तथा (गिल्लि के०) मोली, अथवा वंटना पलाण (थिल्लिके०) हस्तिना पलाण, (सिया के०) शिबिका. ते देशविशेष प्र सिद्ध यान शिबिका (संदमाणियाके०) शिबिका देशविशेषें अन्यजातिठे. (सयणासण जाणवाहण के०) पर्यकादिक आसयान वाहनादिकना (जोग के०) जोग थकी तथा (जोयण के०) जोजन (पवित्रर के०) घर वखारो (विहीउ के०) तेना विस्तारथी (अप्पडिविरया के०) अनिवृत्त्या (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी (सवाउ के०) सर्व (कयविक्कथ के०) क्रय वक्रय एटले लेवो वेचवो (मास-इमासरुवग के०) माप अर्थ माप रूपादिक (संववहाराउ के०) इत्यादिक लेवा देवा रूप व्यापार थकी (अप्पडि विरया के०) अनिवृत्त्या. (जावजीवाए के०) जावजीवसुधी सर्वथा हिरण्य एटले रु

पुं, तथा सुवर्ण, धन, धान्य, चिंतामणी प्रमुख मणी, तथा मौक्तिक दक्षणावर्त्त शंख, राजपट, प्रवालादिक परिग्रह, तेथकी अनिवृत्त्या; तथा जावजीवसुधी सर्व कूडां तोलां, कूडां मापथकी, नथी निवृत्त्या; तथा जावजीव सुधी सर्व आरंज जे कर्पणादिक, तथा समारंज विशेष, तेथकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीवसुधी सर्वथा करण करावण थकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीव सुधी पचन ते पोतें पचाववानुं करे, तथा पचावण ते बीजा पासें पचाववानुं करावे, ए क्रिया थकी नथी निवृत्त्या, तथा सर्व कुटण पिटन तर्कन अंगुलीयेंकरी तर्जना करे चपटीयादिकें करी ताडन करे, वध, बंधन करे, इत्यादिक जीवने क्लेपना कारण थकी नथी निवृत्त्या, तथा जावजीव सुधी जे बीजां, तथाप्रकारें पावज कष्टां एवा सपापकारी परपीडानां करनार, सावध कर्म, (अबोहिया के०) बोधबीजना नसाडनार एवां (कम्मता के०) कर्म, परजीवने परितापना करनार जे धनार्थ पुरुषोने करवा योग्य, तेथकी पण जावजीव सुधी निवृत्त्या नथी ॥ ६२ ॥

॥दीपिका—(हृणष्टिदत्ति) जहि दंडादिना, तिंधि कर्णादिकं, जिंधि शूलादिना, एवं परोपदेशं ददते । किञ्चूताः विकर्त्तकाः प्राणिनां चर्मापनेतारस्तेनैव लोहितपाणयभ्रंदारोद्वाः निस्त्रिंशः क्रुद्धाः साहसिकाश्चविचारितकारिणः उक्कुंचनवंचनमायानि कृति कूटकपटादिनिः सहातिसंप्रयोगो गार्थ्य तेन बहुलाः । तत्र शूलाद्यारोपणार्थमूर्ध्वं कुंचनमुत्कुंचनं वंचनं प्रतारणं । यथाऽनयकुमारः प्रद्योतगणिका निर्धर्मवंचनया वंचितः । माया, वंचन बुद्धिः प्राचोवणिजामिव निरुतिस्तु बकवृत्त्या देशनापावेपादिविपर्ययकरणं कूटं तु लामानादेर्न्यूनाधिककरणं, कपटं यथापाठनूतिना वेषपरावृत्त्याचार्योपाय्यायसंघाटका स्मार्थं चत्वारो मोदकालब्धाः एवं मायायुतानराः । पुनः किञ्चूताः । दुःशीलाश्चिरं परिचिताश्चपि शीघ्रं विसंवदंतोऽदृष्टव्रताः दुःखेन प्रत्यानयंत्ये हर्षत इति दुष्प्रत्यानंदाश्च साधवः पापाः सर्वतः प्राणातिपातादप्रतिविरता लोकनिंदादपि ब्राह्मणघातादेरनिवृत्ता इति सर्वग्रहणं । एवं यावज्जीवं सर्वतोमृपावादाऽदत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहादप्रतिविरताः । एवं सर्वेभ्यः क्रोधमानमायालो जेभ्यस्तथा प्रेमद्वेषकलहाज्याख्यानपैशुन्यपरिचादाऽऽतिरतिमायामृपावादमिथ्यादर्शनशब्दादिभ्योऽविरताः स्नानो वर्तनवर्णकविलेपनशब्दस्पर्शरूपरसगंधमाद्यालंकारादप्रतिविरताः सर्वतः शकटरथादेर्यानादिकात्प्रविस्तरविधेः परिकरादप्रतिविरताः । अत्र शकटरथादिकमेव यानं शकटरथयानं युग्यंतरोत्तिष्ठं चाकाशयानं (गिहिति) दोलिका (चिहिति) तुरगद्वयनिर्मितं यानं (संदमाणियति) शिविकाविशेषः । तथा सर्वतः क्रयविक्रायान्यां योमापकार्यमापकरूपकनाणकादिभिः संब्यवहारस्तस्मादविरताः सर्वस्मादिरण्यसुवर्णधान्यमणिमौक्तिकशंखशिलाप्रवालादिपरिग्रहात् कूटतुलाकूटमानात्

रुप्यादेः स्वयंकरणमारंजः परेण कारयणं समारंजस्तस्मात्, पचनपाचनतः कंमनकुहन
पिट्टनतर्जनताडनवधवंधादिनिर्यः परिक्लेशस्तस्मादनिवृत्ताये चान्ये तथाप्रकाराः सावद्याः
कर्मसमारंजाश्चबोधिकाबोधिनाशकाः परप्राणपरितापनकरायेऽनार्यैः क्रियन्ते ततोनिवृ
त्तायावल्लीवयेति ॥ ६२ ॥

॥ टीका-पापानुष्ठानमेव लेशतोदर्शयितुमाह । (हणठिंदनिंदेत्यादि) स्वतएव हननादि
काः क्रियाः कुर्वाणाश्चपरेपामप्येवमात्मकमुपदेशं ददति । तत्र हननं दंडादिनिस्तत्कारयंति
तथा ठिंधि कर्णादिकं, जिंधि शूलादिना, विकर्तकाः प्राणिनामजिनापनेतारोऽतएव लोहित
पाणयस्तथा चंडारौऽनिस्त्रिंशाः कृष्णाः कृष्कर्मकारित्वात्तथा साहसिकाश्चसमीक्षितकारि
णस्तथा उत्कुंचनवंचनमायानिरुत्तिकूटकपायादिनिः सहातिसंप्रयोगोऽर्थात् तेन बहुलास्त
त्प्रचुरास्ते तथा तत्रोर्ध्वं कुंचनं शूलाद्यारोपणार्थमुत्कुंचनं । वंचनं प्रतारणं । तद्यथाऽनय
कुमारः प्रयोतगणिकानिर्धार्मिकवंचनया वंचितः । माया, वंचनबुद्धिः प्रायोवणिजामिव ।
निरुत्तिस्तु बकवृत्त्या कुंकुटादिकरणेन दंजप्रधानवणिक् श्रोत्रियसाध्वाकारेण परवंचनार्थं
गलकर्तकानामिवावस्थानं । देशजापानेपथ्यादिविपर्ययकरणं कपटं । यथा व्यापाठनूतिना
नटेन वा परापरवेपपरावृत्त्याचार्योपाध्यायसंघाटकात्मार्थं चत्वारोमोदकाश्चवाप्ताः । कू
टंतु कार्यापणतुलाप्रस्थादेः परवंचनार्थं नानाविधकरणं । एतैरुत्कुंचनादिनिः सहातिश
येन प्रयोगोऽपि दिवातिशयेन इव्येण कस्तूरिकादिना परस्य इव्यस्य संप्रयोगः सौतिसंप्र
योगस्तद्बहुलास्तत्प्रधानाऽत्यर्थः । उत्कंच सोढोऽ सातिजोगो, दवं जं ठादियसुद्वेषु । दो
सगुणावयवेषुप, अड्विसंवाङ्मं कुणः ॥ १ ॥ एते चोत्कुंचनादयोमायापर्यायाऽऽशक्ता
दिवत् कथंचित्क्रियानेदेपि इष्टव्याः । तथा छुटं शीजं येषांते दुःशीलाश्चिरमुपचरिताश्चपि
क्षिप्रं विसंवदंति । दुःस्वानुमेयादारुणस्वजावाऽत्यर्थः । तथा छुटानि व्रतानि येषांते त
था । यथा मांसजह्णव्रतकालसमाप्तौ प्रजुततरसत्वोपघातेन मांसप्रदानमन्यदपि नक्तनौ
जनादिकं छुटव्रतमिति तथान्यस्मिन् जन्मांतरं मधुमयमांसादिकमन्यवहरिष्यामीत्येव
मज्ञानांधाजन्मांतरविधिद्वारेण सनिदानमेव व्रतं गृह्णन्ति, तथा दुःस्वेन प्रत्यानयन्ते दुष्प्र
त्ययन्याः । इदमुक्तं भवति । तैरानंदितेनापरेण केनचित्प्रत्युपकारेऽप्युना गर्वाध्मात्तादुः
खेन प्रत्यानयन्ते । यदिवा सत्यप्युपकारे प्रत्युपकारजीवोन्निवानयन्ते प्रत्युत शततयोपका
रे दोषमेवोत्पादयन्ति । तथा चोक्तं । प्रतिकर्तुमशक्तिष्ठानराः पूर्वोपकारिणां ॥ दोषमुत्पादय
गठंति मज्जनामिव वायसाः ॥ १ ॥ यतएवमतोऽसाधवस्ते पापकर्मकारित्वात् तथा याव
ल्लीवं यावत्प्राणधारणेन सर्वस्मात्प्राणातिपातादप्रतिविरतालोकनिंदनीदादपि ब्राह्मणया
त्तावेरविरताऽति । सर्वग्रहणं सर्वस्मादपि कूटसाध्यादेरप्रतिविरताऽति । तथा सर्वस्माद

पि कूटसाक्षादेरप्रतिविरताइति । तथा सर्वस्मात्स्त्रीबाजादेः परइव्यापहरणादविरतास्तथा सर्वस्मात्परस्त्रीगमनादेर्मैथुनादविरताएवं सर्वस्मात्परिग्रहाद्योनिपोपकादप्यविरताएवं सर्वेभ्यः क्रोधमानमायालोभेभ्योऽविरतास्तथा प्रेमद्वेषकलहान्याख्यानपैद्यन्यपरपरिवादाऽरतिरतिमायामृपावादमिथ्यादर्शनशब्दादिभ्योऽसदनुष्ठानेभ्योयावज्जीवं ये प्रतिविरतान्वंति । तथा सर्वस्मात्स्नानोन्मर्दनवर्णकविलेपनशब्दस्पर्शरूपरसगंधमात्रालंकारात्कामांगान्मोहजनितादप्रतिविरतायावज्जीवयेति । इहच वर्णकग्रहणेन वर्णविशेषापादकं लोभादिकं गृह्यते । तथा सर्वतः शकटरथादेर्यानविशेषादिकात्प्रतिविस्तरविधेः परिकररूपात्परिग्रहादप्रतिविरताः । इहच शकटरथादिकमेव यानं शकटरथयानं युग्यं पुरुषोत्किंस्मकाशयानं (गिल्लिति) पुरुषद्वयोत्किंस्मा जेल्लिका । (यिल्लिति) वेसरादि द्वयविनिर्मितोयानविशेषः तथा (संदमाणियति) शिबिकाविशेषएव । एतदेवमन्यस्मादपि वस्त्रादेः परिग्रहाडुपकरणनूतादविरतास्तथा सर्वतः सर्वस्मात्क्रयविक्रयान्यां करणनूतान्यां यो मापकार्धमापकरूपकार्पापणादिभिः पण्यविनिमयात्मकः संव्यवहारस्तस्मादविरतायावज्जीवयेति । तथा सर्वस्माद्विरण्यसुवर्णादेः प्रधानपरिग्रहादविरतास्तथा कूटतुलाकूटमानादेरविरतास्तथा सर्वतः रुपिपाशुपाव्यादेर्यत्स्वतः करणमन्येन च यत्किंचित्कारयति तस्मादविरतास्तथा पचनपाचनतस्तथा कंडनकुट्टनपिट्टनतर्जनताडनबंधादिना यः परिक्लेशः प्राणिनां तस्मादविरताः । सांप्रतमुपसंहरति । ये चान्ये परपीडाकारिणः तावद्याः कर्मसमारंजाअबोधिकाबोधकारिणस्तथा परप्राणपरितापनकरागोदहवंदीग्रहद्व्यामयातात्मकायेऽनायैः क्रूरकर्मजिः क्रियंते ततोऽप्रतिविरतायावज्जीवयेति ॥ ६५ ॥

से जहा एामए केइ पुरिसे कलममसरतिलमुग्गमासनिप्पावकुलठ
आलिंसंदग पलिमंथगमादिएहिं अयंतै कूरे मित्तादंमं पउंजंति एवमेव
तहप्पगारे पुरिसजाए तित्तिरवट्ठगलावगकवोतकविंजलमियमहिसंव
राहगाहगोहकुम्मसरिसिवमादिएहिं अयंतै कूरेमित्तादंमं पउंजंति जा
वियसे वाहिरिया परिसा नवइ तंजहा दासेइवा पेसेइवा जयएइवा जा
इत्तेइवा कम्मकरएइवा जोगपुरिसेइवा तेसिंपियणं अन्नधरंसिवा अ
हालदुगंसि अवराहंसि सयमेव गरुयं दंमं निवत्तेइ तंजहा इमंदंमेह इ
मंमुंमेह इमंतज्जेह इमंतालेह इमंअड्यबंधणं करेह इमंनियलबंधणं करे
ह इमंहडिबंधणं करेह इमंचारगबंधणं करेह इमंनियलजुयलसंकोडिय
मोडियं करेह इमंहत्तठित्तयं करेह इमंपायवित्तयं करेह इमं कन्नविण्यं

करेह इमंनकतुइसीसमुहन्नियं करेह वेयगगद्वियं अंगगद्वियं इमंपुस्का
 प्फोडियं करेह इमंणयणुप्पाडियं करेह इमंदंसणुप्पाडियं वसणुप्पाडियं जि
 पुप्पाडियं उल्लवियं करेह घसियं करेह घोलियं करेह सूलाइयं करेह सूला
 चिन्नयं करेह खारवत्तियं करेह वप्पवत्तियं करेह सीहपुत्तियंगं करेह
 वसन्नपुत्तियंगं करेह दव्विगंगदह्वयंगं कागणिमंसकावियंगं भत्तपा
 णनिरुद्धंगं इमं जावजीवं वहवंधणं करेह इमं-अन्नधरेणं असुत्तेणं कु
 मारेणं मारेह ॥ ६३ ॥

अर्थ-हवे बली बीजा प्रकारें अधार्मिक पुरुषनो विशेष कहेछे. यथादृष्टांतें नामएवी
 संजावनायें कोइएक पुरुष. कलम एटले बटाणा, चणा, मसूरनी दाल, तज, मग,
 मास एटले अडद, निप्फाव एटले वाल, (कुलञ्ज के०) तुवर, (आलिसंदग
 पलिमंथग मादिएहिं के०) चउथ, कालाचणा, आदेलेइनेजे धान्य विशेषते तेने पच
 न पाचनादिक क्रियायें करी पोताने तथा परने अर्थ (अयंत के०) अयत्नवता निर्दय
 जावें (कूरेके०) क्रूरपणे छुट थको (मिह्वादंमंपउजंति के०) मिथ्या दंम प्रयुजे (ए
 वमेव के०) एरीते (तह्पगारे के०) तथा प्रकारें पूर्वोक्त जे (पुरिसजाए के०) पुरुषजा
 ति छे ते निर्दय पणे नितर, बर्त्तक, लावक, कपोतपट्टी, कर्पिजलपट्टी, मृग, पामो, सूवर,
 मयूर, गौ नकुजादिक, जलचर घो,काचबो, अने नूजपुरी सर्प इत्यादिक प्राणीने विषे अर्थी
 अथवा अनर्थी थको यत्नविना निर्दय जावे क्रूर छुट थकोमिथ्यादंम प्रयुजे; एवा पुरुष
 ने परिवार पण एवोज सांपडे “यथा राजा तथा प्रजा” इतिवचनात् ते देखाहेछे.
 (जावियसेवाहिरियापरिसाजवइ के०) जेपण तेनी बाहेरनी परिपदा होय (तंजहा
 के०) ते कहेछे (दासेइवा के०) ए दास आपणी दासीनो पुत्रछे (पेसेइवा के०) ए
 प्रेक्षक काम काज उपने ज्यां त्यां मोकलछुं (नयएइवा के०) जूत ते मजूरीनो करना
 र, तथा (जाइइइवा के०) नागीक, पट्टादिक जागें कर्पणादिकने विषे प्रवर्त्त, (कम्मक
 रएइवा के०) कामनो करनार प्रसिद्ध ते कर्मकर कहियें (जोगपुरिसेइवा के०) स्वतंत्र
 जोगने माटें राखेलो दास तेपण बाहेरनी परिपदा मांहे कोइ रूढो पुरुष होय. (तेसिं
 पियणं के०) तेनो पण (अन्नयरंसिवा के०) अन्य कोइ एकनो (अहालहुगंसिके०)
 यथा शब्दादिक सांजलेठते पठी तेनो एवो न्हानो (अवराहंसिके०) अपराध उपने ठते
 ते नायकना दासादिकपण (सयमेवगुरुयंदंमनिवचेइके०) पोतें तेने महोदो दंम करे.
 (तंजहा के०) ते केवा दंम करे. ते कहेछे (इमंदंमेह के०) एने दंमो, एजुं सर्व

स्व अपहरी ल्यो, (इमंमुंमेह के०) एने सर्वमुंमन करावो (इमंतल्लेह के०) एने अंगु
लीयें करी तर्ज्जना करो, (इमंतालेह के०) एने चिपटे करी ताडन करो, (इमंअङ्गयं
बंधणकरेहके०) एने पठवाडे बाहु करीने बंधने बंधन करो, (इमंनियलबंधणकरेहके०)
एना हाथमां घेडी नारखीने बंधन करो, (इमंहडिबंधणकरेह) एने हडतुं बंधन करो, (इ
मंचारगबंधणकरेह के०) एने जाकसी बंधन करो, (इमंनियलजुयलसंकोडियमोडियंक
रेहके०) एने वेडीना युगलें करी संकोच करो, मोडिय एटले अंगोपांग जंग करी भरडो,
अथवा एना हाथ पग संकोचीने बांधो, (इमंहडिबिन्नयंकरेह के०) एना हाथ ठेदन करो,
(इमं पायबिन्नयं करेह के०) एना पग ठेदन करो (इमंकन्नबिन्नयंकरेह के०) एमज
एना कान ठेदन करो, (इमंनकउठसीसमुहबिन्नयंकरेहके०) एनुं नाक ठेदन करो, एना
होठ, एनुं मस्तक, एनुं मुख, ठेदन करो, (वेयगठहियंअंगठहियं के०) एनुं वेदठेद करो,
एना जीवतांज हैयाने ठेदो, कापो, एम करो. (इमंपुरकाप्फोडियंकरेहके०) एना शरीरनी
खालने उपाडो एम करो, (इमंणयणुप्पाडियंकरेह के०) एनी आंख उखेडो एटले
चक्रकाढो, एम करो. (इमंदंसणुप्पाडियंवसणुप्पाडियंजिप्पुप्पाडियंउलंबियंकरेह के०)
एना दांत काढो, वृषण काढो, एनी जीन काढो. एने उंचो बांधोएने कूप, पर्वत नदीने
नारखो एम करो, (घसियंकरेह के०) एने पग बांधीने घसो, (घोजियं करेहके०) एने
विपे आंवांनी पैठें घोजो, (सूलाइयंकरेहके०) एने शूली उपर आरोपण करो, (सूलाजि
न्नयंकरेहके०) एने त्रिशूलें जेद करो, (खारवत्तियं करेहके०) एने शस्त्रं करी ठेदीने लू
एनुं पाणी सींचो (वज्रवत्तियं करेह के०) एनुं शरीर मारें करी, काशें ठेदो. (सीहपु
डियंगं करेह के०) एने सिंहने पुंठडे बांधो, (वसनपुडियंगं करेह के०) एने बल्लदने
पुंठडे बांधो (दवग्गिंदवपंगं के०) एने दावानल मांहे वालो, (कागणिमंसखावियंगंके०)
एने काक पक्षीनु मांस काढीने खवरावो, तथा एनुं पोतानुं मांस काढीने एनेज खव
रावो, (जत्तपाणनिरुद्धगंके०) एने जात पाणीनो निरोध करो, (इमंजावजीवंवहबंधणकरेह
के०) एने जावजीव सुधी बांधी मूको, वध, बंधन करो, (इमंअन्नयरेणंअसुजेणंकुमारेणंमारे
हके०) एम एने बीजा केटलाएक अशुच मारें करीने मारो, इत्यादिक एवा दंन तेने आपे. ६३

॥ दीपिका—अधार्मिकपदमेव सविस्तरमाह । (सेजहेत्ति) तद्यथा । नामसंज्ञावने ।
संज्ञाव्यंते अत्र नवे केचिदेवंजूनतानराः ये कलममसूरादिषु पचनादिक्रिययाऽयताथयत्न
वंतोनिष्क्रियाः क्रूराः मिथ्या अपराधं विना दोषमारोप्य दंडोमिथ्यादंडस्तं प्रयुजंति । त
था एवमेव प्रयोजनं विनैव तथाप्रकारानिर्दयाः पुरुषास्तित्तिरिचर्त्तकादिप्राणिष्वयताः क्रू
रकर्माणोमिथ्यादंडं प्रयुजंति तेषां परिकरोपि तादृशः स्यादित्याह (जावियसेत्ति) यापिच

तेषां बाह्या पर्षन्नवति । तद्यथा दासः स्वदासीसुतः प्रेष्यः प्रेषणयोग्यः नृतकोमूल्यग्रहीतः जागिकः कृष्यादौ सजागयाही कर्मकरः प्रतीतः जोगपरोनायकाश्रितः कश्चित् ते दासादयोऽन्यतरस्मिन्स्वल्पेऽप्यपराधे स्वयं गुरुतरं दंडं प्रयुंजति । सच नायकस्तेषां दासादीनां यथा लघौ स्वल्पेऽपराधेपि गुरुदंडं वक्ष्यमाणं प्रयुंक्ते । तद्यथा इमं दासं दंडयं त यूयमित्यादि सुगमं । यावदिममन्यतरेणाऽद्युजेन कुत्सितमारेण मारयतइति ॥ ६३ ॥

॥ टीका—पुनरन्यथा बहुप्रकारमधार्मिकपदं प्रतिपिपादयिपुराह । (तेजहाणामएइत्यादि) तद्यथेत्युपदर्शनार्थेनामशब्दः संजावनायां संजाव्यते । अस्मिन्विचित्रे संसारे केचनैवंनूताः पुरुषाः केवलमसूरतिलमुज्जादिषु पचनपाचनादिकया क्रियया स्वपरार्थमयताअप्रयत्नवतोनिष्कृपाः क्रूरामिष्यादंडं प्रयुंजति । मिथ्यैवाऽनपराधिष्वेव दोषमरोप्य दंडोमिष्यादंडस्तं विदधति । तथैवेमे प्रयोजनं विनैव तथाप्रकाराः पुरुषानिष्कुरुणा जीवोपघातनिरतास्तिचिरवर्तकलावकादिषु जीवनप्रियेषु प्राणिष्वयताः क्रूरकर्माणोदंडं प्रयुंजति । तेषां च क्रूरधियां “यथा राजा तथा प्रजा” इति प्रवादात् परिवारोपि तथानूतएव जवतीति । तथा दर्शयितुमाह । (जावियसेइत्यादि) यापिच तेषां बाह्या पर्षन्नवति । तद्यथा । दासः स्वदासीसुतः प्रेष्यः प्रेषणयोग्यो नृत्यो नृत्यदेश्यो नृतको वेतवेनोदकाद्या नयनविधायी तथा जागिकोयः षष्ठंशादिलाजेन कृष्यादौ व्याश्रियते कर्मकरः प्रतीतस्तथा नायिकाश्रितः कश्चिज्जोगस्तदेवं ते दासादयोऽन्यस्य लघावप्यपराधे गुरुतरं दंडं प्रयुंजति प्रयोजयतिच । सच नायकस्तेषां दासादीनां बाह्यपर्षन्नूतानामन्यतरस्मिंस्तथा लघावपराधे शब्दश्रवणादिके गुरुतरं दंडं वक्ष्यमाणं प्रयुंक्ते । तद्यथा । इमं दासं प्रेष्यादिकं वा सर्वस्वापहारेण दंडयत यूयमित्यादि सूत्रतिङ् यावदिममन्यतरेणाद्युजेन कुत्सितमारेण व्यापादयत यूयं ॥ ६३ ॥

जावियसे अघ्नितरिया परिसा जवइ तंजहा मायाइवा पियाइवा जायाइवा जगिणीइवा जक्काइवा पुताइवा धूताइवा सुएहाइवा तेसिपियणं अन्नयरंसि अहालहुगंसि अवराहंसि सयमेव गरुयं दंमं णिवत्तेइ सीतदगवियडंसि उगेलित्ता जवइ जहा मित्तदोसवत्तिए जाव अहिए परंसि लोगंसि तेड्ढकंति सोयंति जूरंति तिण्णंति पिट्ठंति परितण्णंति ते ड्ढकणसोयणजूरणपिट्ठणपरितण्णवद्धबंधणपरिकिलेसाउ अपडिविरया जवंति ॥ ६४ ॥

। अर्थ—(जावियसेअघ्नितरियापरिसाजवइके०) जे पण तेनीअन्यंतरनी परिषदा होय

जहा के०) ते कहेछे. माता, अथवा पिता, अथवा जाइ, जगनी, स्त्री, पुत्र, वेटी, पुत्रीस्त्री, इत्यादिक माहेली परिपदावालामांथी कोइकनो पण अजाण पणे यथा न्हा नो सरखो अपराध उपने थके पोतेंज तेने महोठो दंम करे, मारे, शीतकालें तेना शरीरने टाढापाणीमां वोले, एवा अकार्य करे, ए जेम पूर्वे मित्रदोष प्रत्यधिक क्रियास्थानक कहंछे, तेमज अहीयां पण जाणीलेबुं. एवा दंमनो करनार पुरुष, ते यावत् आ लोक ने विपे अहित कारी अने परलोकने विपे आत्माने अहितकारी थाय ते अनेक जीवने दुःख उपजावे, शोक उपजावे, जूरावे, तपावे, पीटे, परिताप आपे, ते घणा जीवोने दुःखदायक शोकनो करनार गर्हा, निंदा करावनार, पीडीने पीडानो उपजावनार, परिताप करावनार, वध करावनार, बंधन करावनार, एवा महोटा क्लेश उपजाववाना कर्म थकी, जावजीव नथी निवृत्त्या एवो थका होय ॥ ६४ ॥

॥ दीपिका—यापि च तेषामन्यंतरा पर्यवति मातापित्रादिका मित्रदोषः प्रत्ययिका ख्यदशमक्रियास्थानवद्भेद्यं यावदहितोऽस्मिन् लोके । ते क्रूरकर्माणः स्वल्पापराधिनामपि गुरुतरदंडकरणादुःखयंति शोकयंति यावदधबंधपरिक्षिंशादप्रतिविरतानवन्ति ॥ ६४ ॥

टीका—यापिच क्रूरकर्मवतामन्यंतरा पर्यवति । तद्यथा । माता पित्रादिका मित्रदोष प्रत्ययिकक्रियास्थानवद्भेद्यं यावदहितोयमस्मिन् लोके इति । तथाहि । आत्मनोऽप्ययकारि परस्मिन्नपि लोके । तदेवं ते मातृपित्रादीनां स्वल्पापराधिनामपि गुरुतरदंडापादनतोऽदुःखमुत्पादयंति तथा नानाविधैरुपायैस्तेषां शोकमुत्पादयंति शोकयंतीत्येवं ते प्राणिनां बहुप्रकारपीडोत्पादकाः यावदधबंधपरिक्षिंशादप्रतिविरतानवन्ति ॥ ६४ ॥

एवमेव ते इष्टिकामेहिं मुष्ठिया गिद्धा गठिया अश्लोववन्ना जाव वासाई चउपंचमाई उहसमाइवा अण्णतरोवा जुज्जतरोवा कालं चुंजितुं जोग जोगाई पविसुइत्ता वेरायतणाई संचिणिता बहुई पावाई कम्माई उरसन्नाई संचारकडेण कम्मणा से जहा एामए अयगोलइवा सेलगोलइवा उदगंसि पक्खित्ते समाणे उदगतलमइवइत्ताइ अहे धरणितल पइछाणे जवइ एवमेव तहणगारे पुरिसजाते वज्जवहुले धूतवहुले पं कवहुले वेरवहुले आपत्तियवहुले दंजवहुले णियडिबहुले साइवहुले अयसवहुले उरसन्नतसपाणघाती कालमासे कालंकिंश्चा धरणितल मइवइत्ताइ अहे एरगतलपइछाणे जवइ ॥ ६५ ॥

अर्थ-एरीतें ते पूर्वोक्त स्वभाव वालो पुरुष निर्दय थको बाह्यान्तर एवी पोतानी जे प रिपदा तेने पण पीडानो करनार एवो, ठतो स्त्रियादिकना काम जोगने विपे मूर्छित गृह एट लेलोनी, जोगने विपे पोतें गुंथाणो थको परम आसक्त ठतो, यावत् चार, तथा पांच, तथा सात, तथा दश वर्ष एम अल्प काल अथवा घणोकाळ सुधी जोगववा योग्य जोग जोगवीने, घणा जीवोनी साथे अनेक जातना वैर उपजावी वैरभावना स्थानकनो संचय करीने, ज्यां घ णापारूप हिंसादिक क्रूर कर्म संचारीकरी करेला कर्मने प्ररेतो एवा ठतो, नरक रूप स्था नकने पामे. (सेजहाणामएके०) ते यथा दृष्टांते जेम (अयगोलइवा के०) लोहनो गोलो, (सेजगोलइवा के०) पाषाणनो गोलो, तेने (उदगंसिंप्रस्किनेसमाणे के०) पाणीना इहमां हे अथवा नदी तलाव मांहे नाख्यो थको, (उदगतलमइवइत्ताइ के०) उपलुं .तलुं अति क्रमीने पाणीना तलामां जइ पेसे, (अहेधरणितलपइछाणेनवइ के०) नीचे धरतिना त लाने विपे जइ वेसेठे. (एवमेव के०) एरीतें (तहण्यगारे के०) तथा प्रकारें, ए पूर्वोक्त प्र कारना दृष्ट निर्दय नास्तिक वादि प्रमुख एवा जे (पुरिसजाते के०) पुरुष जातिठे ते (बळ बढुलेके०) घणा पापरूप कर्म, (धूतबढुलेके०) घणी कर्मरूपरज (पंकबढुलेके०) घणो क र्मरूप कादव, (वेरबढुले के०) घणो जीवोनी साथे वैरभाव, (आप्पतियबढुले के०) अविश्वातलायक एवुं मननुं डुर्ध्यानि (अयसबढुले के०) घणो अपयश (दंनबढु ले के०) घणुं कपट परने वंचवा पणु ठे जेमां, (णियडिबढुले के०) घणो वेप तथा जापानु पलटाववुंठे जेमां (साइबढुले के०) सातिशय इव्य साथें गुणहीन पुरुषोना इव्यनुं मेलाववुं (उत्सन्नंतसपाणघाती के०) प्रायः त्रस प्राणी जीवनो घात करनार, ते (कालमासेकालकिच्चा के०) कालने अवसरें काज करीने (धरणितलमइवइत्ताइ के०) पृथ्वीना तलाने सहस्र योजन प्रमाण अतिक्रमि जाये; जइने, (अहेणरगतल पइछाणेनवइ के०) नीचें नरकना तलियाना स्थानकने विपे तेनुं पडवुं थायठे. ॥६५॥

॥दीपिका-(एवमेवनि) एवमेव ते निर्दयाः स्त्रीप्रधानेषु कामेषु मूर्छिता गृहाग्रथिता अध्युपपन्नायावदप्राणि चतुःपंचपट्सप्त वा दशवाल्पतरंप्रचूततरं वा कालं जोगान् शु क्त्वा वैरायतनानि वैरानुबंधान् प्रविशूय उत्पद्य बहूनि पापकर्माणि संचित्य वर्धयित्वा उत्पन्नं प्रायः संनारकृतेन कर्मणा प्रेयमाणानरकतलप्रतिष्ठानाः स्युः । यथाऽयोगोलः शिलागोलकोवा उदकक्षिप्तउदकतलमतिवर्त्य उल्लंघ्याधोधरणितलप्रतिष्ठानोजवति एवमे व सनरोवज्जं बध्यमानं कर्म तद्वहुलः धूनं प्राग्बद्धं कर्म तत्प्रचुरः पंकबहुलः पंकपाप वैरबहुलः (आप्पतियति) मनसोडुर्ध्यानिं दंनोमायया परवंचनं निरुतिर्जापावेपादिपरा वर्त्तेन परदोहबुद्धिः सातिशयेन इव्येणहीनइव्यस्य मेलनं सातिः तद्वहुलः अयशोबहु

लः प्रायस्त्रसपाती कालमासे स्वायुःकृये कालं कृत्वा धरणितलं रत्नप्रजादिकायाः पृ
थिव्यास्तलमतिजंघ्याऽधोनरकतलप्रतिष्ठानः स्यात् ॥ ६७ ॥

॥ टीका—तेच विषयास्तकतया एतत्कुर्वतीत्येतद्वर्णयितुमाह । (एवमेवइत्यादि) एवमेव
पूर्वोक्तस्वनावाएवं ते निष्कृष्टानिरनुक्रोशाबाह्यान्तरपर्वदोरपि कर्णनासाविकर्तनादिना
दंडपातनस्वनावाः स्त्रीप्रधानाः कामाः स्त्रीकामाः यदिवा स्त्रीषु मदनकामविषयज्ञतासु का
मेषुच शब्दादिषु इत्याकामेषु मूर्धिताग्रद्वाराग्रधियुपपन्नाः । एते च शक्रपुरंदरादिवत्पर्या
याः कथंचिज्ज्ञेदं वाश्रित्य व्याख्येयाः । तेच जोगास्तत्काव्यपगतपरलोकाध्यवसायायाव हर्षा
णि चतुःपंचपद सप्तवां दशधावपतर्षं वांकाजं जुक्त्वा जोगास्तकतयाच परपीडोत्पादनतो
वैरायतनानि वैरानुबंधाननुप्रसूयोत्प्राद्य विधाय तथा संचयित्वा संचित्योपचित्य बहूनि
प्रनूततरकालस्थितिकानि क्रूराणि क्रूरविपाकानि नरकादिषु यातनास्थानेषु क्रकचपाटन
शात्मव्यवरोहणतत्प्रपुपानात्मकानि कर्माण्यष्टप्रकाराणि ब्रह्मष्टपनिधत्तनिकाचनावस्था
नि विधाय तेनच संनारकतेन कर्मणा प्रेर्यमाणस्तत्कर्मगुरवोवा नरकतलप्रतिष्ठानानुवर्ती
त्युत्तरक्रियापादितबहुवचनरूपयेति संबंधः । अस्मिन्नेवार्थे सर्वलोकप्रतीतं दृष्टांतमाह ।
(सेजहाणामइत्यादि) तद्यथानामायोगोलकोऽयस्तिष्ठः शिलागोलकोवृत्तात्मशकलं
बोदके प्रक्षिप्तः समानतलिलतलमतिवर्त्यातिलंघ्याधोदरणीतले प्रतिष्ठानोभवति । अधु
ना दाटीतिकमाह । (एवमेवेत्यादि) यथासावयोगोलकोवृत्तत्वाच्चोपमेवाधोपात्येवमेव
तथाप्रकारः पुरुषजातः । तमेव ज्ञेशतोदर्शयति । वज्रवज्रं गुरुत्वात्कर्म तद्बहुलस्तत्करण
प्रचुरस्तथा बध्यमानकर्मगुरुरित्यर्थः । तथा धूयतइति धूतं प्राग्बद्धं कर्म तत्प्रचुरः । पुनः सा
मान्येनाह । पंकयतीति पंकं पापं तद्बहुलस्तथा । तदेव कारणतोदर्शयितुमाह । वैरबहुलो
वैरानु बंधप्रचुरस्तथा (पत्तिर्यति) मनसोऽनुप्रणिधानं तत्प्रधानस्तथा दंनोमायया परवचनं
तद्वत्कटस्तथा निकृतिर्मायावेपनापापरावृत्तिश्चद्वाना परदोहबुद्धिस्तन्मयस्तथा सातिबहुजऽ
तिसातिशयेन इव्येणापरस्य हीनगुणस्य इव्यस्य संयोगः सातिसद्बहुलस्तत्करणप्रचुरस्तथा
ऽयशोऽज्ञाघासद्वृत्ततया निंदा यानि यानि परापकारनूतानि कर्मानुष्ठानानि विधत्ते तेषु तेषु
कर्मसु करचरणेदनादिषु अयशोनाग्नवतीति । सएवंनूतः पुरुषः कालमासे स्वायुषः कृ
ये कालं कृत्वा पृथिव्यारत्नप्रजादिकायास्तलमतिवर्त्य योजनसहस्रपरिमाणमतिजंघ्य नर
कतलप्रतिष्ठानोऽसौ भवति ॥ ६८ ॥

तेणं एरगा अंतोवट्टा बाहिं चउरंसा अहे स्वरुपसंठाणसंठिया णिच्चं
धकारतमसा ववगयगह्वंदसूरनस्कतेजोइसपण्हा मेदवसामंसरुद्धिर
पूयपमलचिस्कललित्ताणुलेवणतला असुई वीसा परमडिप्रिगंधा कएहा

अगणिवन्नाञ्जा कक्कडफासा डुरुहियासा असुञ्जा एरगा असुञ्जा एरए
सु वेयणाउ ॥ ६६ ॥

अर्थ—(तेणंएरगाके०) ते नरकनु स्वरूप कहेते. (अंतोवट्टा के०) सीमंतादिक नरकावा
सा माहेली कोरें वांटलाआकारेते, (वाहिंचउरंसा के०) बाहेर चारखुणाते. (अहेकुरप्प
संवाणसंठिया के०) नीचें सजायानी धारने आकारें संस्थितते एटले रह्याते (पिञ्चंधकार
तमसा के०) नित्य सर्वकाल मेघ ठायानी पेंठें, कृष्णपट्टनी रात्रीनी पेंठें, महाअंधकारे पु
कळे बहुल अंधकारते. (ववगयचंदसूरंगहनकत्तजोऽसृष्यदां के०) बुधादिक ग्रह, चंद्रमा,
सूर्य, नक्षत्र, ज्योतिष्य प्रकाश, ते थकी व्यपगत एटले रहितते. (मेदवसामांसरुधिरपूयपन
लचिरक्कजजित्ताणुलेवणतला के०) मेद, वसा, मांस, रुधिर, परसेवो, तेना पमल एटले
समूह तेना काढवें करी अनु जितते जेना नूमितल एवाते, एटले जे एकवार जिपीयें
तेने जित्त कहिये अने जे वारंवार जिपीयें तेने अनुजित्त कहियें, (असुईवीतापरमडुप्पिगं
धाकएहा के०) अशुचि बीजत्सविष्टायें खरड्या कुत्तित एटले मांससमान डुर्निगंध,
खराब कृष्णवर्णी वाला (अगणिवन्नाञ्जाके०) मशाणनो अग्नि, तथा धम्या जोहना अ
ग्निनी ज्वालाउना जेवा वर्षा थाय ते समान आकारते जेनो, जे अत्यंत कठोर, सह
न करता अत्यंत डुःसहते (कक्कडफासाडुरुहियासा अशुञ्जके०) डुःखे सहन थाय एवा
खरखरा कर्कश फरशते जेने विपे, एवा अशुञ्ज (एरगा के०) नरकने विपे (अशुञ्ज एरए
सुवेयणाउ के०) महा अशुञ्ज वेदना प्रवर्तते. ॥ ६६ ॥

॥ दीपिका—नरक स्वरूपमाह । ते नरकाअंतर्वृत्ताबहिश्चतुरस्त्राः अधश्च कुरप्रसंस्थान
स्थिताः । एतच्च संस्थानं पुष्पावकीर्णानां तेषामेव प्रचुरत्वात् । आवलिकां गतास्तु वृत्त
त्र्यस्रचतुरस्त्रसंस्थानाएव तथा नित्यांधकारतमसां नृशं तमोबहुलाः व्यपगतग्रहचंद्रसूर्यन
क्षत्रज्योतिष्पथाः । मेदवसामांसरुधिरपूयपटलैर्जित्तानि अनुलेपनप्रधानानि तलानियेषां
ते तथा । तत्रां अशुचयोविस्त्राः कुथितमांसादिजित्तत्वात् परमडुरनिगंधाः कृष्णाग्निवर्णानां
कर्कशस्पर्शाडुःखेनाधिसत्त्यंते यतोऽशुञ्जास्तत्र नरकेषु अशुञ्जाडुःसहवेदनाः ॥ ६६ ॥

॥ टीका—नरकस्वरूपनिरूपणमाह । (तेणमित्यादि) एमिति चाक्यालंकारे । ते
नरकाः सीमंतकादिकाबाहुल्यमंगीकृत्यांतर्मध्ये वृत्ताबहिरपि चतुरस्त्राअधश्च कुरप्रसंस्था
नसंस्थिताः । एतच्च संस्थानं पुष्पावकीर्णानांश्रित्योक्तं तेषामेव प्रचुरत्वात् । आवलिका
प्रविष्टास्तु वृत्तत्र्यस्रचतुरस्त्रसंस्थानाएव जवंति । तथा नित्यमेवांधतमसं येषु ते नित्यां
धतमसाः । कचित्पाठो नित्यांधकारतमसा इति । मेधावद्धिन्नांबरतलकृष्णपट्टरजनीवत् तमो

बहुलास्तथा व्यपगतोयहसूर्यचंद्रज्योतिःपथोयेषां ते तथा । पुनरप्यनिष्ठापादनार्थं तेषा-
मेव विशेषणान्याह । (मेदवसेत्यादि) दुष्कृतकर्मकारिणां ते नारकास्तदुखोत्पादनार्थैवं
नूतानवन्ति । तद्यथा । मेदवसामांसरुधिरपूयादीनां पटलानि संघास्तेलिप्तानि पिच्छिलीकृ-
तान्यनुलेपनतलान्यनुलेपनप्रधानानि तलानि येषां ते तथा अशुचयोविष्ठासृक्क्रेदप्रधान
त्वादतएव विश्राः कुथितमांसादिकव्यकटमावलिप्तत्वात् । एवं परमदुर्गंधाः कुथितगो-
मायुकलेवरादपि अस्वहृगंघ्रास्तथा कृष्णाश्विवर्णाचारूपतः । स्पर्शतस्तु कर्कशः कठिनोवज्र-
कंठकादप्यधिकतरः स्पर्शोयेषां ते तथा किंबहुनाऽतीव दुःखेनाधिसंयते । किमिति । यत्
स्ते नरकाः पंचानामर्षांश्चिदांशानामशोजनत्वादशुजास्तत्रच सत्वानामशुजनकर्मकारिणामु-
दयदंडपातिनांच वज्रप्रचुराणां तीव्राअतिदुःसहवेदनाः शारीराः प्रादुर्भवन्ति ॥ ६६ ॥

णोचेव एरएसु नेरइया णिदायं तिवा पलायंतिवासूइवा रतिंवा धीतिं
वा मतिंवा उवलजंते तेणं तच्च उज्जलं विउलं पगाढं कडुयं कक्कसं चंमं
डुक्कं डुगं तिवं डुरुहियासं एरइया वेयणं पञ्चणुप्रवमाणा विहरंति ॥ ६७ ॥

अर्थ—(णोचेवएरएसुनेरइयाके०) पणते नरकने विपे जे नारकी जीवोठे ते एटलावा
नां पामता नथी शुं नथी पामता ? तोके (णिदायंतिवाके०) निडा नथी पामता, (प-
लायंतिवाके०) घणी निडा जे प्रचला ते पण नथी पामता, (सूइवाके०) श्रुति एटले
विशेष ज्ञाननी स्मृति तेपण नथी पामता, (रतिंवाके०) चित्तने विपे रति पामता नथी,
(धीतिंवाके०) विशेष धैर्य धृतिने पण नथी पामता, तथा (मतिंवाके०) बुद्धिने
पण (उवलजंतेके०) पामे नहीं (तेणंतच्चउज्जलंके०) ते नारकी ते नरकने विपे प्रव-
त्तमान थका उज्जली केतां तीव्र उत्कृष्ट (विउलंके०) विस्तीर्ण (पगाढंके०) आकरी,
(कडुयंके०) कड़वी, (कक्कसंके०) कर्कश, (चंमके०) रौद्र, (डुःक्कंके०) दुःखदुः-
कारण, (डुगंतिवंके०) तीव्र दुर्ग, तीव्रण, (डुरुहियासंके०) दुःखे सहन करवा
योग्य (एरइयावेयणंके०) नरकने विपे नारकीने वेदनाने (पञ्चणुप्रवमाणाविहरंतिके०)
भोगवता थका विचरेठे. काल अतिक्रमण करेठे ते उपर दृष्टांत कहेठे. ॥ ६७ ॥

॥ दीपिका—(णोचेवन्ति) तेषु नरकेषु वेदनाजिनूतानि निद्रयंते न प्रचलायंते ईषन्ति
इमपि नगच्छंतीत्यर्थः । श्रुतिंवा रतिंवा धृतिंवा मतिंवा नोपलजंते ते नारकास्तत्र उज्जला
मुत्कटां विपुलां प्रगाढां कटुकां कर्कशां चंडां दुःखरूपां तीव्रां दुरधिसह्यां नरकवेदनां प्र-
त्यनुभवमानास्तिष्ठन्ति ॥ ६७ ॥

॥ टीका—तथाच वेदनयाजिजूतास्तेषु नरकेषु नारकानैवाह्निनिमेषमपि कालं निद्रायं ते नाप्युपविष्टायवस्थाअहिसंकोचनरूपामीपन्निद्रामवाप्नुवन्ति । नह्येवंजूतवेदनाजिजूतस्य निद्रालाजो नवतीति दर्शयति । तामुज्वलां तीव्रानुजावेनोत्कटामित्यादि विशेषणविशिष्टां यावदेदयंत्यनुजवन्तीति ॥ ६७ ॥

से जहाणामए रुक्कसिया पवयग्गे जाए मूले णिन्ने अग्गे गरुए ज उणित्तं जउ विसमं जउडुगं तउपवडंति एवमेव तदह्पगारे पुरिसजाए गप्पातोगप्पं जम्मातो जम्मं माराउमारं एरगाउ एरगं डुक्काउ डुक्कं दाहि एगामिए एेरइए कएहपस्सिए आगमिस्साणं डुल्लजबोहिएयावि जवइ एसणाणे अणारिए अकेवले जाव असवडुक्कपहीणमग्गे एगंतमिहे असाहू पढमस्स ठाणस्स अधम्मपक्कस्स विजंगे एव माहिए ॥६८॥

अर्थ—(सेजहाणामए के०) ते यथा दृष्टांते नाम एवी संजावनाये जेम कोइएक (रुक्कसिया के०) वृद्ध होय, (पवयग्गेजाए के०) पर्वतने अग्ने उपनो (मूलेणिन्ने के०) मूल मांहेथी ठेयो (अग्गेगरुएके०) अग्ने जारी एवो उतो ते वृद्ध (जउणित्तं जउविसमं के०) ज्यां ज्यां नीचा खामानु स्थानक होय, ज्यां त्यां विषम, समान नही, (जउडुगंके०) ज्यां ज्यां डुर्गम कष्टस्थान होय, (तउपवडंतिके०) त्यां ते वृद्ध उतावलो पडे. (एवमेवतदह्पगारे के०) एदृष्टांते तथा प्रकारना डट असाधु कर्मकारी पुरुष जाति ते कर्मरूपी वायरे प्रेक्ष्यो उतो उतावलो नीचो नरंकगतिमां जइ पडे; फरी त्यां थकी उदर्यो थकी फरी गर्जे थकी गर्जे, जन्म थकीजन्म, मरण थकी मरण पामे, नरकथकी नरक पामे, डुःख थकी वली डुःख पामे, एरीते दह्णदिशिनी जनारो, नारकी, कृष्णपट्टी ते दीर्घसंसार पणाने लीधे आगमिक कालें डुर्लेज बोधि थाय ए स्थानक अन्तार्य अकेवल थावत् जेमां सर्वडुःख थकी डुटवानो मार्ग नथी एकांत मिथ्यात्व असाधुनो मार्ग जा एवो ए प्रथम स्थानक अधर्मे पङ्क्तनो विचार एम कह्यो. ॥ ६८ ॥

॥ दीपिका—(सेजहति) तद्यथा नामकश्चिद्वृद्धः पर्वताग्रे जातोमूले हिनः शीघ्रं यथा निम्नं नीचं स्थानं ततः पतति एवमसावसाधुरपि नरके पतति ततोप्युद्धूतो गर्जति न याति एवं न तस्य किञ्चिन्नाणं जवति यावदागामिन्यपि कालेऽसौडुर्लेज बोधिः स्यात् (ए सगणति) तदेतत् स्थानमनार्यं यावदेकांतमिथ्यारूपमसाधु । तदेवं प्रथमस्याधर्मपाङ्क्ति कस्य स्थानस्य विजंगोविजागः समाख्यातः ॥ ६८ ॥

॥ टीका—एवं तावदयोगोलपापाणदृष्टांतः शीघ्रमधोनिमज्जनार्थप्रतिपादकः प्रदर्शितोऽधुना शीघ्रपातार्थप्रतिपादकमेवापरं दृष्टांतमधिकृत्याह । (सेजहाणामएइत्यादि) तद्यथा नाम कश्चिद्वृद्धः पर्वताग्रे जातोमूले द्विन्नः शीघ्रं यथा निम्नं पतति एवमसावप्यसाधुकर्मकारी तत्कर्मवातेरितः शीघ्रमेव नरके पतति ततोऽप्युद्धृतोगर्जाज्जर्मवश्यं याति न तस्य किं चित्राणं जवति यावदागामिन्यपि काले दुर्जनधर्मप्रतिपत्तिर्नवतीति । सांप्रतमुपसंहरति (एसछाणेइत्यादि) तदेतत्स्थानमनार्थं पाणानुष्ठानपरत्वाद्यावदेकांतमिथ्यारूपमसाधु । तदेवं प्रथमस्याधर्मपादिकस्य स्थानस्य विजंगोविजागः स्वरूपमेव व्याख्यातः ॥ ६७ ॥

अद्वावरे दोच्चस्स णस्स धम्म पक्कस्स विजंगे एव माहिज्झइ इह खलु पाइणांवा संतेगतिया मणुस्सा जवंति तंजहा अणारंजा अपरिग्गहा धम्मिया धम्माणुया धम्मिठा जाव धम्मेषां चैव वित्तिं कप्पेमाणा विहरंति सुस्सीला सुव्वया सुण्डियाणंदा सुसाहु सबतो पाणातिवायाउ पडिविरया जावजीवाए जावजेयावन्ने तहप्पगारा सावज्जा अबोहिया कम्मंता परपाणपरियावणकरा कज्जंति ततोविपडिविरता जाव जीवाए॥६८॥

अर्थ—अथ हवे बीजो स्थानक धर्म पक्कनो विचार कहियें ठैयें. आजगत् मांहे निश्रें पूर्वादिक दिशिने विपे कोइएक मनुष्य एवाढे ते कहेढे. निरारंजी, निःपरिग्रही धार्मिक धर्मानुगामि, धर्मज जेने इष्टे. यावत्-धर्मकरी वृत्ति आजीविका करता यका विचरे ठे. सुशीज, सुव्रत, रूडा आनंद पामनारा, सुसाधु, तथा सुखसाध्य पदवीरूप शृणु करी विराजमान, ते पुरुष सर्वथा प्राणातिपात यकी नितृत्या, जावजीव सुधी यावत्. जे बीजा, तथा प्रकारनां पापकारी, सावद्यकर्म अबोधिना करनार बीजा प्राणीने परितापना करनार कार्य करियें, तेवा कार्य यकी पण नितृत्या ठे. ॥ ६९ ॥

दीपिका—अथापरस्य द्वितीयस्थानस्य धर्मपक्कस्य विजंगः स्वरूपमेवमाख्यायते । यथा प्राच्यादिदिक्कु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यंते केचिन्मनुष्याजवंति । तद्यथा अनारंजाअपरिग्रहाधार्मिकाधर्मानुगाधार्मिष्ठाधर्मैषैव वृत्तिं कटपयंतोविहरंति तथा सुशीलाः सुव्रताः सुप्रत्यानंदाः सुसाधवः सर्वस्मात्प्राणातिपातादिरतायावत्परिग्रहादिरताः । ये चान्ये तथाप्रकाराः सावद्याअबोधिकारिणः कर्मकाः कर्महेतवः परप्राणपरितापनकरा आरंजाक्रियंते ततोविरताः ॥ ६९ ॥

॥ टीका—अथापरस्य द्वितीयस्य विजंगोविजागः स्वरूपमेवं वक्ष्यमाणनीत्या व्याख्या

द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे द्वितीयाध्ययनं.

यते । तद्यथा (इदं खलु इत्यादि) प्राच्यादिषु मध्येऽन्यतरस्यां दिशि संति विद्यन्ते ते चैवं जूताजवंतीति । तद्यथा । न विद्यते सावद्यथारंजोयेपाते तथा अपरिग्रहानिष्किंचनाः धर्मेण चरन्तीति धार्मिकायावद्धर्मेणैवात्मनोवृत्तिं परिकल्पयन्ति तथा सुशीलाः सुग्रताः सुप्रत्यानंदाः सुसाधवः सर्वस्मात्प्राणातिपातादिरताएवं यावत्परिग्रहादिरता इति । तथा ये चान्ये तथाप्रकाराः सावद्यथारंजायावदबोधकारिणस्तेन्यः सर्वेन्योपि विरता इति ॥६९॥

से जहा णामए अणगारा जगवंतो इरियासमिया चासासमिया एस
णासमिया आयाणजंमत्तणिक्खेवणासमिया उच्चारपासवणखेलसिं
घाणजज्झपारिद्धावणियासमिया मणसमिया वयसमिया कायसमिया
मणगुत्ता वयगुत्ता कायगुत्ता गुत्ता गुत्तिंदिया गुत्तवंजचारी अकोहा अ
माणा अमाया अलोका संता पसंता उवसंता परिणिवुत्ता अणासवा
अगंग्था विन्नसोया निरुवलेवा कंसपाइ वमुक्कतोया संखइव णिरंज
णा जीवइव अपडिहयगती गगणतलंपिव निरालंबणा वाउरिव अपडि
बंधा सारदसजिंलइव सुद्धहियया पुक्करपत्तंइव निरुवलेवा कुम्भोइव
गुत्तिंदिया विहगइव विष्णुमुक्का खग्गविसाणं व एगजाया चारंनपक्कीव
अप्पमत्ता कुंजरोइव सौमीरा वसजोइव जातविमा सीहोइव उद्धरिसा मं
दरोइव अप्पकंप्या सागरोइव गंजीरा चंदोइव सोमलेसा सूरुइव दित्ततेया
जच्च कंचणगंचइव जातरूवा वसुंधराइव सब्बासविसहा सुहुयहुयासणो
विव तेयसा जलंतां णविणो ॥७०॥ तेसिं जगवंताण कच्चविपडिबंधेजवइ से
पडिबंधे चत्तविहं पण्णते तं जहा अंमएइवा पाठंतरेवोमजेइवा पोयएइवा
उग्गहेइवा पग्गहेइवा जन्नंजन्नंदिसं इवन्ति तन्नं तन्नं दिसं अपडिवद्धा
सुइज्जूया अप्पलहुजूया अप्पगंग्था संजमेणं तवसा अप्पाणं चावेमाणे
विहरंति ॥७१॥ तेसिं जगवंताणं इमा एतारूवा जाया माया वित्ती होत्ता
तंजहा चउत्तेज्जते उक्कज्जते अद्धमेज्जते दसमेज्जते उवाजसमे ज्जते चउदसमे
ज्जते अद्धमासिएज्जते मासिएज्जते दोमासिए तिमासिए चाउम्मासिए पं
चमासिए उम्मासिए अउत्तरंचणं उक्कित्तचरया सिक्कित्तचरया उक्कि
त्तसिक्कित्तचरया अंतचरगा पंतचरगा लूहचरगा समुदाणचरगा सं

सठचरगा असंसठचरगा तज्जात्तसंठचरगा दिठलानिया अदिठला
निया पुठलानिया अपुठलानिया निस्कुलानिया अनिस्कुलानिया
अन्नायचरगा अन्नायलोगचरगा उवनिहिया संस्कादितिया परिमित
पिंन्वाइया सुद्धेसणिया अंतादारा पंतादारा अरसादारा विरसादारा
लूहादारा तुठादारा अंतजीवी पंतजीवी आयंवलिया पुरिमठिया विग
इया अमऊमंसा ससिणो णोणियामरसजोइ वाणाइया पडिमाठाणा
इया उक्कडुआसणिया ऐसज्जिया वीरासणिया दंभायतिया लगंमसाइ
णो अप्पाजडाअगत्तया अकंमुया अणिठुहा धुतकेसमंसरोमनहा सब्बागा
यपडिक्कम विष्णुमुक्का चिंतंति॥७५॥तेणं एतेणं विहारेणं विहरमाणा बहुइ
वासाइं सामन्नपरियागं पाउणंति बहुवहु आवाहंसि उपन्नंसिवा अप्पु
प्पन्नंसिवा बहुइज्जत्ताइं पच्चस्काइ पच्चस्काइत्ता बहुइं वासाइं अपणसणाइ
वेदिंति अपणसणाइं वेदिता जस्सजाएकीरति नग्गजावे मुंमजावे अ
एहाणजावे अदत्तंवण्णे अउत्तए अणोवाहणए भूमिसेज्जा फलगसेज्जा
कठसेज्जा केसलोए बंनचेरवासे परधरपवेसे लक्षाअलक्ष माणाअमा
णणाउ हीलणाउ निंदणाउ खिंसणाउ गरहणाउ तऊणाउ ताजणाउ उ
च्चावयागामकंटगा वावीसंपरीसहो वसग्गअहियासिज्जंति तमठंआरा.
हंति तमठ आराहिता चरमेहिं उस्सासनिस्सासेहिं अपांत अप्पुतरं
निवाघातं निरावरणं कसिणं पडिपुष्पं केवलवरणाणदंसणसमुप्पाडेंति
समुप्पाडेंतित्ता ततोपच्चा सिज्जंतिवुज्जंति मुच्चंति परिस्सिवायंति सवायं
ति सबड्झकाणं अंतकरेंति ॥ ७३ ॥

अर्थ-बली बीजे प्रकारें साधुना गुण देखाडे ठे. ते यथा नाम एवी संजावनार्यें जे
म कोइएक उत्तम संघयणवंत, महाबलें करी सहित अणगार जगवंत होय, ते केवा
होय? तोके इर्या समित्तियें समिता, जाषासमित्तियें समिता, एटले सत्यनिरवय ना
पाना बोलनार, एषणासमित्तियें समिता, एटले वेंतालीश दोपरहित, आहारनी गवेप
णाना करनार, (आयाणजंममचणिकेवणासमित्तियेंसमिता) एटले भाटीतुं जाजन, तथा
मात्रा, अने वस्त्रादिक ने जयणार्यें पुंजी प्रमार्जीने मूकनारा, (उच्चारयासवणखेलसिंघाण

जलपारिच्छवणिया समितियें समिता) एटले वडीनीत, लघुनीत, थूक नासीकानो सीं वाण, शरीरनो मल, तेने जयणा सहित परववे. एमपांच समितियें समिता, मनसमितियें सहित, वचन समितियें सहित, काय समितियें सहित, मन ने असंयम थकी गोपवीने प्रवर्त्तावे, माटे मनगुप्तियें गुप्त, वचनने असंयमथी गोपवीने प्रवर्त्तावे, माटे वचन गुप्तियें गुप्त, कायाने असंयमथी गोपवीने प्रवर्त्तावे, माटे कायगुप्तियें गुप्त, एरीतें त्रण गुप्तियें गुप्त, तथा गुप्तेंडिय एटले असंयम थकी इंडियोने गोपवी राखनार, नववा डविणु-६ ब्रह्मचर्यना पालनार, क्रोध रहित, मान रहित, माया रहित, लोभ रहित, संता एटले मध्यवर्त्तियें, अने पसंता, एटले बाह्य वृत्तियें ववसंता, एटले उपशांतते वजय थापि शांतवृत्तिवाला, परिनिवृत्ता एटले समस्त संताप वर्जांत, अनाश्रय एटले पाप कर्म बंध थकी रहित, अग्रंथा एटले हिरण्यादिक परिग्रह थकी रहित, त्रिज्ज्ञोत एटले वेद्योवे संसारनो प्रवाह जेणो, तथा निरुवलेवा एटले निर्लेप कर्म मल थकी रहित, कं सपातीवमुक्ततोया एटले कांसाना पात्रनी पेठें पापरूप पाणी जेने ववतुं नथी; जेम कांसाना पात्रने पाणी न लागे तेम, ते साधुने पापरूप पाणी लागे नही, तथा शंखनी पेठें निरंजन एटले रागादिक रंग रहित, जीवनी पेठें अप्रतिहत गतिवाला जाणवा, एटले जेम जीवनी गति अप्रतिहतवे स्वलाय नही, तेम साधुने पण देश नगरादिकने विपे विहार करवाने विपे अप्रतिहत अस्वलित गतिवे. आकाशनी पेठें निरालंब एटले आकाश जेम स्तनादिकना आलंबने रहितवे तेम, साधु पण गाम, नगर, कुजना आलंबनथी रहितवे. वायुनी पेठें अप्रतिबंध थका ग्रामने विपे एक रात्र, अने नगरने विपे पाच रात्र, विचरे. गामेणगराश्यं एंगरेपंचराश्या इति वचनात् शारद एटले शीतकाल तेतुं त लीज एटले पाणी तेनी पेठें अथवा आश्विन, अने कार्तिक मासना पाणी जेम निर्मल होय; तेनी पेठें निर्मल रुदय वाला. (पुरकरपतंश्वनिरुवलेवा) एटले जेम कमलना पत्रने पाणी तथा कादव न लागे, तेम, साधुने कर्म रूप लेप न लागे. काचबानी पेठें गुप्तेडिय, जेम काचबो, चार पग अने पांचमी ग्रीवा गोपवीने प्रवर्त्ते तेम, साधु इंडियो गोपवीने प्रवर्त्ते. पक्षीनी पेठें विप्रसुक्त, अनियतवासी, एटले पक्षी जेम सर्व परिवार स्थान कनी ममता रहित होय. तेम साधुपण परिवारादिकनी ममताथी रहित होय. (खगवि साणवणजाया) एटले गेंमानुं शीगडुं जेम एक होय, तेम साधु, राग देश रहित थको क होय नारंमपक्षीनी पेठें अप्रमत्त होय, जेम नारंम पक्षी अप्रमादी होयठे, तेम साधु प्रमाद रहित थको धर्म कार्यने विपे प्रवर्त्ते. कुंजरनी पेठें शूरवीर एटले जेम हस्ती शूरवीर होय, तेम साधु कपायादिक निवारवाने शूरवीर होय, परंतु कायर पणु जणा वे नही. वपजनी पेठें बलवंत जेम वेज नार उपाडे अंगीकार करे निर्वाह करे तेम सा

धु पण, व्रतनार निर्वाह करवाने सामर्थ्यवान् धर्मधुरंधर जाणवो, सिंहनी पेठें दुर्धर्प एटले सिंह जेम बीजा मृगादिक जानवरोने दुर्धर्प एटले तेनाथी पराजवाये नही, तेम साधु पण परीसह उपसर्गादिकें करी पराजवाये नही. मंदर एटले मेरुपर्वतनी पेठें अप्रकंप, जे म मेरुपर्वत कंपायमान न थाय, तेम साधु पण परीसह अने उपसर्गादिकें कंपायमान न थाय. समुद्रनी पेठें गंजीर, एटले समुद्र जेम गंजीर होयठे, तेम साधु हर्ष शोकादिक कारण रहित थका गंजीर होय. चंद्रमानी पेठें सोम लेश्यावंत एटले चंद्रमा जेम शीतल प्रकृतिवंत होय, तेम साधु सर्वकाल मननो उद्धार करनारो, महा शीतल प्रकृति सहित होय, सूर्यनी पेठें दीप्ततेज एटले सूर्य जेम तेजवंत होयठे, तेम साधुपण तपश्चर्यायें करी तेजवंत प्रतापवंत देखायठे. साचा सुवर्णनी पेठें जातिरूप सतेज, एटले सुवर्ण ने जेम मेल न लागे, तेम साधुने पण कर्म मेल नलागे. वसुंधरानी पेठें सर्व स्पर्श सह एटले पृथ्वी जेम कांटा, कांकरी, अग्न्यादिकना सर्व स्पर्शी सहन करे, तेम साधु पण क्लमागुणें सहित थको, टाढ तापादिकना स्पर्शने सहन करे. सुदुयदुतासणोविव तेयसाजलंता एटले रुडेडव्यै घृतादिक सींचतां जेम दुताशन जे अग्नि ते सदा ते यसा एटले तेजवंत देखायठे जाज्वल्यमान देखायठे तेम, साधु पण ज्ञान तेजें करी सर्वकाल तेजवंत देखायठे. ॥ ३० ॥ (एष्टिणंतेसिंजगवंताणंके०) ते जगवंत महिमावंत साधुने नथी क ष्विपडिबंधेनवइ एटले क्पाहि पणप्रतिबंध नथी. सेपडिबंधे चवविहेपमुत्ते एटलें ते प्रतिबंध प्रचार प्रकारनो कद्योठे, ते कहेठे. (अंमएइवा के०) जे अंम थकी उपजे एवा पक्की कीडा म युरादिक ते आश्री प्रतिबंध नथी, (पोयएइवा के०) पोत ते हस्यादिकना बालक ते आश्रित प्रतिबंध नथी, उगहेइवा के०) उग्रह एटले वस्ति पीठ फजगादिक तेनो पण प्रतिबंध नथी, (पग्गहेइवा के०) उधीक उपग्रहिक उपकरण तेनिमित्त प्रतिबंध नथी, (जंजंजंदिंसंइति के०) जे जे दिशायें विहार करवां वांठे, (तंजंजंदिंसं अ प्पडिबद्धा के०) ते ते दिशायें अप्रतिबंध पणो विचरे. (सुज्जूया के०) शुचिर्नूतं निर्मे लांतर आत्मावंत (अप्पलज्जूया के०) अल्प ज्जुनूत एटले अल्प परिग्रही थका, (अप्पग्गंथाके०) अल्प ग्रंथवंत बहुश्रुत, (संजमेणंतवसा के०) संयम अने तपें करी (अप्पाणंजावेमाणे के०) पोताना आत्माने जावता थका, (विहरंति के०) विचरे ॥ ३१ ॥ (तेसिंणं जंगवंताणं के०) ते जगवंत एटले साधुने, (इमाएताल्ला के०) एवा एतदूप (जायामायावित्तिहोठा के०) संयमयात्रा एटले संयमनो निर्वाह, तेने अर्थ, मात्रावृत्ति प्रमाणोपेत जातपाणी लेवुं, ते तपें करी निर्मल थोय. (तंजहा के०) ते कहेठे. एक उपवास, वे उपवास, त्रण उपवास, चार उपवास, पांच उप वास, ष उपवास, सात उपवास, अर्धमासना उपवास, एक मास, द्दमण, वे मास

द्धमण, त्रण मास द्धमण, चतुर्मासिक, पंचमासिक, ष मासिक, एवं तपना करनारा,
 (अङ्गुत्तरचरणं के०) अथवा एक साधु एवा अनियमना करनारा, ते कहेते. (उक्ति
 चचरया के०) उक्तिमचर्या एटले पोताने अर्थे हांमली मांहे थकी काढ्युं एतुं जे कु
 सार अन्न तेना लेनारा, (एक्किचचरया के०) निक्किचचर्या एटले पिरसवाने अर्थे
 हांमली मांहेथी काढी वली हांमली मांहे प्रहेप्यो, एवो जे आहार तेनी गवेषणा करनारा,
 (उक्किचएक्किचचरया के०) पूर्वोक्त वन्ने जातना आहारनी गवेषणा करनारा, (अं
 तचरया के०) जे गाममांहे ससता मूख्यनो आहार मले, तेना लेनारा, (पंतच
 रा के०) नीरस आहार जमता थका, तेमांथी जे बथ्यो होय तेना लेनारा, (लूह
 चरया के०) जावजीव सुधी लूखा आहारना लेनारा, (समुदाणचरया के०) हर्ष सहित
 जे आहार आपे तेना लेनारा, (संसठचरया के०) खरडे हाथे आहार आपे तेना ले
 नारा, (असंसठचरया के०) अण खरडे हाथे आहार आपे तेना लेनारा, (तज्जात
 संसठचरया के०) ते जे इव्ये हाथ अथवा कडवी खरडी होय तेवा हाथे करी, अथ
 वा तेवी कडवीये करी, तेज आहार आपे, तेवा आहारना लेनारा, (दिछलानिया
 के०) दीठा आहारनाज लेनारा, तथा (अदिछलानिया के०) अणदीठो आहार, तथा
 अणदीठो दातार, तेनी गवेषणा करनारा, (पुछलानिया के०) तथा पुठीनेज आहारना
 लेनारा, (अपुछलानिया के०) अणपुछा आहारना लेनारा, (निस्कूलानिया के०)
 थोडुं अन्न आपे अने हेलणा करे एवा तुष्ठ आहारना लेनारा, (अनिस्कूलानिया
 के०) अंतुष्ठ आहारना लेनारा, (अन्नायचरया के०) ज्यां कोइ पण उलखे नहीं
 त्यां अज्ञात आहारना लेनारा, (अन्नायलोगचरया के०) अज्ञात लोकना कुत्सित अन्नना
 लेनारा, (उवनिहिया के०) जे आहार पोता थकी नजीक जाणे, तेना लेनारा,
 (संखादनिया के०) दानिनी संख्याना करनारा, (परिमितपिंमवाइया के०) प्रमा
 णोपेत पिंमना लेनारा, (मुहेसणिया के०) शुद्धएणिक दोष रहित एवा आहार
 ना गवेषण हार, (अंताहारा के०) अंताहारी एटले बाल, चणकादिकना आहारना
 गवेषनारा, (पंताहारा के०) तेज टाहुं उगखुं, एवा अन्नना लेनारा, (अरसा
 हारा के०) हिंग जीरादिकना वयारें रहित एवा अरस आहारना लेनारा (विरसाहा
 रा के०) जूना धान्य खांमेलाना आहारना लेनारा, (लूहाहारा के०) लूह आहारना
 लेनारा, (तुष्टाहारा के०) तुष्टआहारना लेनारा, (अंतजीवी के०) अंताहारें जीवे, (पंतजीवी
 के०) प्रांतआहारें जीवे, (आप्यबिलिया के०) कूर, अडदना, बाकला लेइ, आप्यबिल सदाय
 करे. (पुरमठिया के०) सर्व काल वे पहोर दिवस वित्या पठी आहार जमे, (शिव
 गइया के०) सर्वकाल निवी करे, विगय रहित अन्न जमे, (अमङ्गमंसाससीणो के०)

मय मांसना परित्यागी होय, (णोणियामरसजोइ के०) सर्व काल अत्यंत सरस, आहार लीये नहीं, (छाणाइया के०) सर्वकाल कायोत्सर्गना करनारा, (पडिमछाइया के०) प्रतिमाना वहणनारा, (उकडइयासणिया के०) एक स्थानकें केटजो एक काल निवृत्तियें रहे, (णिसक्झियाके०) निषेधआसनना वेसनारा एटले निषेध पदार्थयुक्तपृथ्वीपर बेसे, (वीरासणिया के०) वीरासने करी रहे, वाजोठ उपर वेशी, पग नीचामूके, पठी वाजोठ दूर करीने तेज आसने बेसे. (दंमयतिया के०) दंमनी पेटें लांबो थयो थको रहे. (जगंमसाइणो के०) वांका काष्ठनी पेटें शयन करे, मस्तक, पानी अने वासो, तेने जूमीलागे, परंतु बीजे नलागे (अण्पाउडाअगत्तया के०) वस्त्र रहित, वस्त्ररूप प्रावरण न राखे, (अकंछुयाके०) शरीरें खाजी नखणे, (अण्णिह्वाके०) मुखतुं थूंक परठवे नहीं, (धुतकेसमंसरोमनहाके०) माथाना केश, गुह्यस्थानकना केश, दाढीमुठना केश, काखली ना केश, शरीरनां रोम, तथा नख, समारे नहीं, (सव्वायपडिक्कमविप्पमुक्का के०) सर्व गात्र एटले शरीरनी शुश्रूषा करवा थकी विप्रमुक्त, एटले मूकाणा थका, (चिंठतिके०) रहे. ॥७२॥ (तेणंएतेणंविहारेणंविहरमाणा के०) तेसाधु एवा उग्र विहारे करी विचरता थका (बहुइंवासाइ के०) घणाएक वर्ष (सामन्नपरियागंपाउणंति के०) चारित्र पर्याय पाळे. एवो चारित्र पाळी (बहुबहुआवाहंसि के०) रोगादिकनी आवाधा (उपन्नंसिवा के०) उपनी, तथा (अणुपन्नंसिवा के०) अणुउपने ठते (बहुइंनत्ताइंपच्चात्ताइके०) घणाजात पाणी पञ्चत्के. (पञ्चत्ताइत्ता के०) ते पञ्चत्कीने (बहुइंवासाइअणसणाइंठे दिंति के०) घणा काल सुधी अनशन पाळे, (अणसणाइंठेदिंत्ता के०) ते अनशन पाळी ने किंबहुना छुंजाछुंकदेवाथी? (जस्तछाएकीरतिके०) जे साधुधर्मेने अर्थें आधर्म एवोके, जोहगोलकनी पेटें निरास्वाद खन्नधारानी पेटें छुःसाथ्य, एवो चारित्र पाळे. (नग्गजावेके०) नप्रपणानो जाव एटले प्रमाणोपेत वस्त्रपहेरें, (मुंमजावे के०) पांचइंइयो तथा चार कपायनो संवर करे, (अण्हाणजावे के०) अंगोल स्नान नों त्यागजाव करे, (अदंतवणगे के०) दातण करवानो परिहार करे, (अठत्तएके०) मस्तकें उत्र धरावे नहीं, (अणोवाहणए के०) पगरखानो त्याग करे, (जूमिसेज्जा के०) जूमिकाने विपे शयन करे, (फलगसेज्जा के०) पाट, पाटीया उपर शयन करे, (कछसेज्जा के०) काष्ठ, पापाण उपर शयन करे (केसलोए के०) मस्तकें केशनो लोच करे, (वंनचेरवासे के०) ब्रह्मचर्यने विपे वास करे, अर्थात् ब्रह्मचर्यने पाळे, (परघरपवेसे के०) जिह्वा ने अर्थें पारका धरने विपे भ्रमण करे, (लक्षाअल्ल के०) त्यां परघर भ्रमण करतां कदाचित् जिह्वानी प्राप्तिथाय, अथवा नथाय, तोपण समता जाव धरे, (माणाअमाणणाव के०) मान, अथवा अपमान, देता थका पण समता जाव धरे. (हीलणा

उ के०) जन्मनां कर्मरूपकरणीने उघाडी, हेलना करतां पण समता जाव धरे. (निंद
 णाउ के०) कोइ निंदा करे, (खिंसणाउ के०) कोइ बीजा लोकोनी साखें हेलना
 करे, (गरहणाउ के०) कोइ तेना मुख अगलज हेलना करे, (तळणाउ के०) कोइ
 तळ्ळीना करे, (तालणाउ के०) कोइ ताढना करे, (उच्चावयागामकंटगा के०) उंचा
 नीचा ग्रामकंटक एटले ग्रामीण लोकना वचन, पांच इंडियने कंटक समान, तेने सहन
 करे, (बावीसंपरीसहोवसग के०) बावीश परिसह अने देवादिकना करेला उप
 सर्गादिक ए सर्वने (अहियासिळ्ळंति के०) मन वचन अने कायायें करी, अहियासे
 एटले सहन करे, (तमछंआराहंति के०) साधु ते अर्थ जे सम्यक् ज्ञान दर्शन चारित्र रू
 प तेने आराधे, (तमछंआराहिता के०) ते ज्ञान दर्शन चारित्ररूप अर्थ आराधिने,
 (चरमेहिंउस्तासनिस्तासेहिं के०) ठेला उश्वास, निःश्वासें ज्ञान उपजे ते केवो ज्ञान
 उपजे, ते कहेते. (अणतं के०) अंतरहित, (अणुत्तरं के०) प्रधान, (निष्ठाघायं के०)
 निर्व्याघात, (निरावरणं के०) आवर्ण रहित, (कसिणं के०) रुत्सं संपूर्ण, (पडिपु
 सुं के०) परिपूर्ण एवो, (केंवलवरणाणदंसणसमुप्पादेंति के०) प्रधान केवलज्ञान
 अने केवलदर्शन, पामे (समुप्पादेतिताके०) ते केवल ज्ञान अने केवल दर्शन उपजा
 वीने एटले पामिने, (ततोपब्बा के०) तेवार पठी (सिळ्ळंतिके०) सीजे एटले तेने सर्व
 अर्थनी सिद्धि पाय, (बुळ्ळंति के०) चउदराज लोकनुं स्वरूप बुजे, (सुब्बंति के०) स
 र्व दुःख यकी मूकाय, (परिस्मिद्वायंति के०) कर्मरूप दावनजने उपशमाववे करी शी
 तलीनूत थाय (सबडुत्काणं अंतकरेंति के०) सर्व दुःखनो अंत करे, ॥ ३३ ॥

॥दीपिका—प्रकारांतरेण पुनः साधुशुणानाह । (सेजहति) तद्यथानाम केचन जगवंतोऽन
 गाराजवंति । ईयांसमिताइत्यादि सुगमं । यावत्सुदुतदुताशनश्च दीप्तवंन्हिरिव तेजसाज्वलं
 तो दीप्यमानाः॥७०॥(एङ्गिणंति) नास्ति तेषां कृतश्चित्प्रतिबंधः । प्रतिबंधश्चतुर्विधः । तद्यथा ।
 अंमजोदंसादिः । अंडकंवा मंयूरांडकादि क्रीडामयुरादिहेतुः स्यात्तेन तत्र निबंधः स्यात् ।
 पोतजे हस्त्यादौ पोतके वा शिशुत्वात्प्रतिबंधः स्यात् । अथवा (अंमजोऽवाबोडजोऽवाइ
 तिपावांतरं) अंडजं शणिकादिवस्त्रं बोडजं कार्पासं वस्त्रं तत्र प्रतिबंधः स्यात् (उगगहेइवा)
 अवगृहीतं परिवेषणार्थमुत्पाटितं जकपानं प्रगृहीतं नोजनार्थमुत्पाटितं तदेव । अथवा
 अवग्रहिकं वसतिपीठफलकादि औपग्रहिकं वा दंडकाद्युपधिजातं प्रगृहीतं तु रजोहरणायो
 धिकोपधिरूपं तत्र प्रतिबंधः स्यात् । (जसुंति) यां यां दिशमिच्छंति विदुर्ते तां तां दिशं वि
 हरंति । किंचूताः । अप्रतिबद्धाः शुचिर्नूतानावशुचिर्मंतः श्रुतिनूतावा प्राप्तसिद्धांताः लघुता
 अल्पोपधयोऽगौरवाश्च अतल्पग्रंथाबद्धगमाः न विद्यन्ते आत्मनः संबन्धी ग्रंथोहिरण्यादिर्ये

पां तेऽनात्मग्रंथाइति वा॥७१॥तेषां साधूनां जगवतां (इमाए) तद्रूपायात्रामात्रा वृत्तिः संयम
यात्राप्रमाणाजीविकाऽनवत् । तद्यथा । चतुर्थजन्मकोपवासः पष्ठनक्तं यावत्पण्मासिकं ।
अथच (उत्क्रितचरयति) उत्क्रितं स्वकार्याय पाकजाजनादुद्धृतं तदर्थमनिग्रहतश्चरंति तज्जवे
पणाय गच्छंतीति उत्क्रितचरकाः । (निस्कितचरयति) निस्कितजाजनादनुद्धृतं तदर्थमनि
ग्रहतश्चरंति तज्जवेपणाय गच्छंतीति निस्कितचरकाः । (उत्क्रितनिस्कितचरयति) पाकजा
जनादुत्क्रितं तत्रैवाऽन्यत्र वा स्थाने यदन्नं तदर्थमनिग्रहवतश्चरंति । अंतेन प्रांतेन रू
क्षेण जक्तादिना चरंति ये ते तथा समुदानेन निक्षुया चरंतीति (संसृज्ज) खरंति तेन
हस्तादिना दीयमानं संसृष्टमुच्यते उक्कविपरीतमसंसृष्टं तेन चरंति (तज्जायति)
तज्जातेन देयद्व्याविरोधिना यत्संसृष्टं हस्तादि तेन चरंति ते तथा । (विच्छानियति)
दृष्टस्यैव जक्तादेर्लानः अदृष्टस्यापकवरकादिमथ्यानिर्गतस्य श्रोत्रादिभिः कृतोपयोगस्य
जक्तादेर्लानस्तेन चरंति ये ते तथा । (पुच्छानियति) दृष्टस्यैव हे साधो! किंते दीयते
इत्यादिप्रश्नेन योजानः सयेपामस्ति ते तथा । एवमदृष्टलानिकाविपरीताः । निक्षेव निक्षु
हमवज्ञातं वा तज्जानोयेपामस्ति ते तथा अनिच्छालानिका विपरीताः । अज्ञातचरकाश्च
तद्वहेषु चरंतीत्यनिग्रहवतः अन्नं नोजनं वा ग्लायंति अन्नग्लायिकास्तेच अनिग्रहविशेषा
प्रातरेवाहं गृह्णन्ति (उवणिहया) उपनिहि तं यथाकथंचिदासनीनूतं तेन चरंति ये ते उपनि
हितकाः संख्याप्रधानादन्नयोयेपां ते तथा । प्रातरेवग्रहंजकादि (परिमियति) परिमितः पिंड
पातः अर्धपोषादिलानोयेपामस्ति ते तथा । (सुद्धेसणिया) शुद्धेपणाः शुद्धस्य वा निर्व्यजन
स्य कूरादेरेपणा येपामस्ति ते अंतप्रांतवह्वणकादिः सव्याहारोयेपां ते तथा । विरसं नीरसं
शीतलीनूतं रूक्षाहाराः (अंबिलिया) आचाम्लं उदनकुल्मापादि तेन चरंतीति । निर्विकृति
काः घृतादिविकृतित्याग्निः अमद्यमांसाशिनः मद्यमांसं नाश्रंतीति । (नोनिपागजि) ननित्यं
रसजोजिनः (नेसल्लीया) निपद्यायुतायां जूमौ उपविशनं तथा चरंतीति नैपद्यकाः । वीरा
सनं सिंहासननिविष्टस्य नून्यस्तपादस्य सिंहासनापनोदे सति यादृशमवस्थानं तद्यस्यास्ति
सर्वीरासनिकः (दंडायतिया) दंडस्येवायतमायामोयेपां तं दंडायतिकाः । लगंमं वक्रका
ष्टं तद्वत् शेरते ये ते लगंमशायिनः पार्श्विका शिरश्च दृष्टमेव वा जूमौ लगति तथा शयनं
कुर्वंति आतापकाश्चातापनाग्राहिणः (अण्पाउडा) अप्रावृताः प्रावरणवर्जकाः (अगंहु
या) अकंमूयकाः (अनिच्छा) अनिष्टीवनाः (धुतमंससत्ति) धूतानि नीतिकर्मतया त्य
क्तानि केशश्मश्रुरोमाणि शिरोजकूर्चकक्षादिलोमानि यैस्ते तथा सर्वशरीरपरिकर्मणा रद्दि
ताइत्यर्थः॥७१॥(तेषां) ते साधव एव विहृत्य बहूनि वर्षाणि श्रामण्यपर्यायमनुपाप्य (आ
वाहंसत्ति) रोगातंके उत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा जन्मप्रत्याख्यानं कुर्वंति । किं बहुना यच्छते क्रियते
नम्रजावोमुंडजावश्च (अण्हाणगे) स्नानाजावः अदंतधावनं अठत्रकं शरसि आतपे प

तत्पि कंबलवस्त्रादिधारणाभावः अनुपानत्कता पाङ्काद्यभावः जूमिशयनं फलकशयनं
काष्ठशयनं केशलोचः ब्रह्मचर्यधारणं । निहार्थं परगृहप्रवेशः लब्धमानापमानानि हेतुन
हिंसागर्हातर्जनताडनानि उच्चावचग्रामकंटकाः शुजाशुजाइंदियविपयारागद्वेषरहिततया
सोढव्याइत्यर्थः । द्वाविंशतिः परीपक्षाः । देवादिकृताउपसर्गाद्यध्यास्यंते यदर्थमेताड
पकराः क्रियाः क्रियंते तमर्थं सम्यक् ज्ञानदर्शनचारित्राख्यमाराध्य चरमरुद्धासनिःश्वासैः
प्रांतसमर्पं यावदित्यर्थः । ततोऽनंतमनुचरं निर्व्याघातं प्रतिपूर्णं केवलवरज्ञानदर्शनमाप्नु
वंति ततः सित्थंति मोक्षमाप्नुवंतीति ॥ ७३ ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण साधुगुणान् दर्शयितुमाह । (सेजहेत्यादि) तद्यथानाम
केचनोत्तमसंज्ञनधृतिबलोपेताश्चनगराजगवंतोऽनंतवन्तीति । ते पंचनिः समितिनिः समि
ताः । एवमित्युपदर्शने । औपपातिकमाचारांगसंबंधि प्रथममुपांगं । तत्र साधुगुणाः प्रबंधे
न व्यावर्त्यंते तदिहापि तेनैव क्रमेण इष्टव्यमित्यतिदेशः । यावदूतमपनीतं केशश्मश्रुलोम
नखादिकं यैस्ते तथा सर्वगात्रपरिकर्मेविप्रमुक्तानिप्रतिकर्मेशरीरास्तिष्ठंतीति ॥ ७० ॥ ७१ ॥ ७२
तेचोग्रविहारिणः प्रब्रज्यामनुपाध्य, बाधारूपे रोगातंके समुत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा जक्तप्रत्याख्या
नं विदधति । किंबहुनोक्तेन यत्कृतेऽयमयोगोलकवन्निरास्वादः करवालधारामार्गवदुरध्य
वसायः श्रमणजावोऽनुपाध्यते तमर्थं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राख्यमाराध्य व्याहृतमनं
तं मोक्षकारणं केवलज्ञानमाप्नुवंति केवलज्ञानावाप्तेरूर्ध्वं सर्वदुःखविमोक्षलक्षणं मोक्ष
मवाप्नुवंतीति ॥ ७३ ॥

एगच्चाए पुणएगे जयंतारो जवंति अवरंगंपुण पुवकम्मावसेसेणं कालमा
से कालं किच्चा अन्नयरसु देवलोएसु देवताए उववत्तारो जवंति तंजहा म
हद्दिएसु महजुत्तिएसु महापरिक्रमेसु महाजसेसु महावलेसु महाणुजावे
सु महासुखेसु तेणं तच्च देवा जवंति महद्दिया महजुत्तिया जाव महासुखा
हारविराइयवत्ता कडगतुडिययंनियन्नुया अंगय कुंमल मठगंनयल कन्न
पीढधारी विचित्तद्वज्जनरणा विचित्तमालामज्जिमउडा कल्लाणगंधपवर
वत्तपरिदिया कल्लाणगपवरमल्लाणुलेवणधरा नासुरवोदीपलंववणमाल
धरा दिवेणं रूवेणं दिवेणं वन्नेणं दिवेणं गंधेणं दिवेणं फासेणं दिवेणं संघा
एणं दिवेणं संठाणेणं दिवाए इष्टिए दिवाए जुत्तीए दिवाए पन्नाए दिवाए
वायाए दिवाए अच्चाए दिवेणं तेयणं दिवाए लेसाए दसदिसाउ उज्जो

वेमाणा पचासेमाणा गइकल्लाणा ठिइकल्लाणा आगमेसिजइयावि
जवंति एसठाणे आयरिए जाव सबइकपहीणमग्गे एगंतसम्मे सुसा
दू दोच्चस्स ठाणस्स धम्मपक्खस्स विजंगे एवमाहिए ॥ ७४ ॥

अर्थ—(एगच्चाए के०) एम कोइ एक पुरुष (पुणे के०) वली (एगे के०) एक
ज शरीरें एटले तेज एक जवर्मा (जयंतारोजवंति के०) सिद्धिगति गामि होय. (अ
वरेपुण के०) अपर एटले बीजा वली (पुव्वकम्मवसेसेणं के०) जेने पूर्वकृत कर्म अ
वशेष रह्यां होय तो तेवा पुरुष (कालमासेकालंकिच्चा के०) कालने अवसरें काल क
रीने (अन्नयरेसु के०) अन्यत्र (देवलोएसु के०) देवलोकने विपे (देवत्ताएववन्नारो
जवंति के०) देव पणे उपजनार थाय (तज्जहा के०) ते देवलोक केवा होय तेकहेठे
(महद्दिएसु के०) महर्द्धिक महोटी रुद्धिना धणी, (महज्जुत्तिएसु के०) महाद्युति
वान, (महापरिक्खमेसु के०) महोटा पराक्रम वाला, (महाजसेसु के०) महोटा यश
ना धणी, (महावत्सेसु के०) महोटा बलवान, (महाणुजावेसु के०) महोटा अतिश
यवान एवा महानुभाव वैक्रियादिक शक्तियें करी सहित होय. (महासुखेसु के०) महोटा
सुखना धणी, एटला वाना जेस्थानकने विपेठे (तेणंतब्बदेवाजवंति के०) ते त्यां देवता
पणे होय, ते देवता केवा होय. ते कहेठे. महोटी रुद्धियादिक गुणें सहित यावत् महो
टां सुख सहित (हारविराड्यवच्चा के०) हारें करी विराजित शोचायमानठे, तट्ठय
कमल जेनां वली (कडगुत्तुडिययंनियजूया अंगर्य के०) कटक, केयूर, अंगदाविकें
करी स्तंजितठे छुजा जेनी, वली देदीप्यमान (कुंमलमच्छगंयल के०) कुंमलें करी
घसायेला एवा गालना तट जेणे शोजित कखाठे (कन्नपीठधारी के०) कुंमलना आधार
माटें कानठे माटे कर्णपीठ धारी कद्या अथवा कर्णपीठते काननुं आनरण विशेष जाणवुं.
ते आनर्ण कुंमलठे, तेना धरनारा. (विचित्रहज्जाजरणा के०) विचित्रप्रकारना मुद्रादि
क आनरण जेनां हाथमां रहेलांठे तेणेकरीसहित (विचित्रमालामउलिमउडाके०) वि
चित्र प्रकारनी माला सहित मुकुटना धरनार, (कल्लाणगंधपवरवउपरिहिया के०) कल्या
णकारी सुगंधित वस्त्रना पेरनार, तथा (कल्लाणगपवरमल्लाणुलेवणधरा के०) कल्याण
कारी प्रवर माल्य विलेपनना धरनार, (जासुरबोदीपजंबवणमालधरा के०) देदीप्य
मान शरीर प्रजंब एवी लटकतिजे वनमाला रूप आनर्ण विशेष, तेना धरनारा, (वि
वेषांरूवेणं के०) प्रधान रूपें करी सहित, (दिवेणं वत्तेणं के०) दिव्य वणेंकरी सहित,
(दिवेणंगंधेणं के०) दिव्य गंधें करी सहित, (दिवेणंफासेणंके०) दिव्य स्पर्शें करी सहि
त, (दिवेणंसंघाएणं के०) दिव्य शरीरनो संघातुं समुदाय तेणे करी सहित, (दिवेणं

संवापेणं के०) दिव्य संस्थान समचतुरस्त्र रूप तेणे करी सहित, (दिवाएइड्डीए के०) दिव्य वैमानादिकनी कृदि, तेणे करी सहित, (दिवाएजुत्तीए के०) दिव्यद्युति एटले प्रधान अन्योन्य नक्तियें करी सहित, (दिवाएण्णजाए के०) दिव्य प्रजा एटले कांती तथाविध इव्य जोडवाने प्रजावे महात्में करी सहित, (दिवाएग्याए के०) दिव्य प्रतिबिंब एवा रूपें करी सहित, (दिवाएअच्चाए के०) दिव्य अर्चा, (दिवेणंतयेणं के०) प्रधान एवी शरीर अकी निकलति जे तेजनी ज्वाला तेणे करी सहित, एटले दिव्यतेजें करी सहित, (दिवाएलेसाएके०) अन्यंतरना परिणामरूप शुक्लादिक जेइयायें करी सहित त अका, (वसदिसाउउज्जोवेमाणा के०) प्रधान शरीर माहेली कांतियें करी दशेदिशा उने उज्ज्वल करता, (पजासेमाणा के०) दशेदिशाउने अजंकारता प्रकासता, (नइक छाणा के०) देवता संबंधिनी गतियें करी प्रधान, (उइकछाणा के०) देवता संबंधिनी स्थितियें करी कल्याण एटले प्रधान, (आगमेसिजइयाविजवन्ति के०) आगमिक कालें नइक प्रधान मनुष्य नव रूप संपदा पामवा आश्री तथा रूढा धर्म प्रतिपत्ति सहित प्रत्यें पामवा आश्री आगमिक कालें नइक कहाळे. ए स्थानक आर्य याव त सर्व ड.ख अकी रहित थवानो मार्ग एकांत सम्यक्, सत्य, सुसाधुहुं स्थानक ठे, एटले बीजुं स्थानक धर्मपद्धनो विचार एम कह्यो. ॥ ३४ ॥

॥ टीपिका—(एगच्चाएति) एके पुनरेकयार्चया एकेन शरीरेण एकजवाडा मोहगंता रः स्युः । एके पुनः पूर्वकर्मावशेषे सति कालं कृत्वाऽन्यतरेषु देवलोकेषु देवतयोत्पद्यंते । तद्यथा । महर्द्धिमहाद्युतिमहाशुक्लमहाबलमहानुभावमहासुखेषु देवलोकेषु । देवास्ते प्येवंचूताइत्याह । महर्द्धिकादयस्तथा हारविराजितवहसः कटकत्रुटितस्तंजितशुभाः अंगदकुंडलघृष्टगंडतलकर्णपीठधराविचित्रहस्ताजरणाः विचित्रमालामुकुलितमुकुटाः परिहितकल्याणप्रवरवस्त्राः कल्याणप्रवरमाल्यानुलेपनधराः (नासुरवोदी) नास्वरशरीराः प्रलंबवनमालाधराः (दिवेणंति) दिविजवं दिव्यं तेन रूपेण यावदिव्यया इव्यजेइयथा पुतादशदिशोविद्योतयंतः प्रजासयंतोगत्या देवलोकरूपया कल्याणाः शोचनाः स्थित्या उत्कृष्टमध्यमया कल्याणाः (आगमेसिति) आगामिनि कालें नइकाः शोचनमनुष्यनवं प्राप्ताः सधर्मप्रतिपत्तारः स्युः । तदेतत्स्थानमार्य साधु श्रेष्ठं । एतद्वृत्तीयस्य स्थानस्य धर्मपादिकस्य विचंगोविचारः समाख्यातः ॥ ३४ ॥

॥ टीका—एके पुनरेकयार्चयैकेन शरीरैकस्माद्वा जवात्सिद्धिगतिं गंतारोजवन्ति अथ ते पुनस्तथाविधपूर्वकर्मशेषे सति तत्कर्मवशगाः कालं कृत्वा वैमानिकेषु देवेषूपपद्यंते तत्रे

इसामानिकत्रयस्त्रिंशद्वोकपालपार्षदात्मरक्षप्रकीर्णेषु नानाविधसमृद्धिषु जवंतीति नत्वा
नियोगिककिल्बिषिकादिष्विति । तदेवाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथा महर्ध्यादिषु देवलोके
पूतपद्यंते । देवास्त्वेवंज्जनाजवंतीति दर्शयति । (तेणंतब्देवा इत्यादि) ते देवानानाविध
तपश्चरणोपाज्जुनकर्माणोमहर्ध्यादिगुणोपेतानजवंतीत्यादिकः सामान्यगुणवर्णकः । ततो
हारविराजितवत्सइत्यादिकआनरणवत्पुष्पवर्णकः । पुनरतिशयापादनार्थं दिव्यरू
पादिप्रतिपादनं चिकीर्षुराह । (दिव्येणरूवेणमित्यादि) दिविजवं दिव्यं तेन रूपेणोपात्ताया
वदिव्यया इव्यलेश्ययोपेतादशापि दिशः समुद्योतयंतस्तथा प्रजासयंतोऽलंकुर्वंतोगत्या देव
लोकरूपया कल्याणाः शोचनागत्या वा शीघ्ररूपया प्रशस्तविद्यायोगतिरूपया वा कल्या
णास्तथा स्थित्या उत्कृष्टमध्यमया कल्याणास्ते जवंति तथाऽऽगामिनि काले नइकाः शोच
नमनुप्यजंवरूपसंपडुपेतास्तथा सद्धर्मप्रतिपचारश्च जवंतीति । तदेतत्स्थानमार्यमेकांतेनैव
सम्यग्जुतं सुताध्विति । एतद्वितीयस्य स्थानस्य धर्मपाह्निकस्य विजंगएवमाख्यातः॥७४॥

अहावरे तच्चस्स ठाणस्स मीसगस्स विजंगे एव माहिज्जइ इह खलु
पाईणंवा संतेगतिया मणुस्सा जवंति तंजहा अप्पिन्हा अप्पारंजा अ
प्परिग्गहा धम्मिया धम्माणुया जाव धम्मेणं चेव वित्तिकप्पेमाणा विहरं
ति सुसीला सुवया सुपडियाणंदा साहू एगच्चाउ पाणाइवायाउ पडिविर
ता जावजीवाए एगच्चाउ अप्पडिविरया जाव जेयावस्से तहप्पगारा सावज्जा
अवोहिया कम्मंता परपाणपरितावणकरा कज्जंति ततोवि एगच्चाउ अ
प्पडिविरया ॥ ७५ ॥

अर्थ-अथ हवे अपर त्रीजुं स्थानक मिश्रपक्क तेनो विचार कहियें तैयें: यद्यपि ए स्था
नक धर्म अधर्म करीने मिश्रतठे, तथापि एमां धर्मेनुं बाहुल्य पणुने, तेमाटें ए धर्म
पक्क जाणवो. आ जगत् मांहे निश्चें पूर्वादिक दिशिने विपे कोइ एक मनुष्य एवा
ठे, ते कहेठे. अथ इहावाला, अत्पारंजी एटले थोडेज आरंजे व्यापारादिक साथें सं
बंधठे जेने, अथ परिग्रही एटले थोडोज परिग्रह संग्रह करवानी मूर्खा संबंधि धुदि
ठे जेनी, धर्मानुगामि एटले धर्मजे श्रुत चारित्ररूप तेनीकेडे चालनार, यावत् देश थकी
चारित्रने अखंम पालवे करी श्रुतने आराधवे करी आजीविका करता थका विचरेठे. न
लो ठे आचार जेनो, जलां व्रतठे जेने, सुप्रत्यानंद, साधु एटले सुखसाध्यसाधु, तथा साधु
ने विपेज आनंद दर्प सहित वर्त्ते, तथा (एगच्चाउपाणाइवायाउ के०) एकेक प्राणी
जे वे इंदियादिक त्रस जीवोठे, तेने हणवा थकी निवर्त्या एवा, तथा एकेक स्थूल

ન પ્રકૃતિરૂપજે પાપ, તેના સ્વરૂપને ઊપલબ્ધ એટલે પામ્યાઠે, તથા (આસવ કે૦) આશ્રવ તે શુનાશુનકર્મનું આવવું, અને (સંવર કે૦) સંવર તે આવતા કર્મનું રોકવું સંવરવું, તથા (વેયણા કે૦) વેદના તે સાતા અસાતારૂપ બે પ્રકારની, (ણિક્કરાકે૦) નિક્કરાતે કર્મનું સ્વપાવવું, (કિરિયાહિગરણ કે૦) ક્રિયાઅધિકરણ એટલે ઘર, હાટ, સ્થળ, કટારી, ઝાલ, મુસલ ચકી કર્મ બંધાય તે, (બંધકે૦) બંધ ચાર પ્રકારના તથા (મોક્કકે૦) કર્મ ચકી મૂકાવવું તે જાણવાને વિષે (કુસલા કે૦) માહ્યાઠે, (અસ હેક્કા કે૦) કોઈ કષ્ટ પડ્યા ચકી દેવાદિકની સહાયતાની વાંઠા ન કરે સહાયરહિત ધર્મેના કરનાર હોય. (દેવાસુરનાગસુવન્નજરક્સકિન્નરકિંપુરિસગરુલગંધવમહોરગાઈએ હિંકે૦) તથા દેવ એટલે વૈમાનિક દેવો, અસુર એટલે અસુર કુમાર જીવનવાસી દેવો, નાગ કુમાર, સુવર્ણ કુમાર, યક્ષ, રાક્ષસ, કિન્નર, કિંપુરિસ, અશ્વસુખ ગરુડ, ગંધર્વ, મ હોરગાદિક, (દેવગણેહિં કે૦) ઇત્યાદિક દેવતાના સમૂહ તે, (નિર્ગંધાઈપાવયણાઈ કે૦) નિર્ગંધના એટલે નગવંતના પ્રવચન ચકી તેને (અણક્કમણિક્કા કે૦) ચ લાવી નશકે, મોલવી નશકે. (ઇણમેનિર્ગંધેપાવયણેણિસ્સંકિયા કે૦) તથા એ નિર્ગંધના પ્રવચનને વિષે નિર્શંકિત એટલે સંદેહરહિત હોય, એટલે જે શ્રીવીતરાગ બોલ્યા તેજ સત્ય ઠે એમ જાણે. (ણિકંસિયાકે૦) સૂત્ર ઠોઢી બીજું શાસ્ત્ર વાંઠે નહી, (નિશ્ચિતિગિજ્ઞા કે૦) ધર્મેના ફલને વિષે સંદેહરહિત હોય, તથા સૂત્રોક્ત સાધુના માર્ગને વિષે હાથગરહિત હોય, (લક્ષણ કે૦) સૂત્રસાંજલવા ચકી લાખાઠે સૂત્રના અર્થે જેને, (ગહીયણ કે૦) ધારણાર્થે કરી ગ્રહ્યાઠે અર્થે જેણે, (પુહિયણ કે૦) સંશય ઉત્પન્ન થયા ચકી પૂઠીને સ્થરા કહ્યાઠે અર્થે જેણે, (વિણિહિયણ કે૦) વારંવાર વિશેષે પૂઠીને નિશ્ચિત કહ્યાઠે અર્થે જેણે, (અનિગયણ કે૦) પ્રાપ્ત થયેલા અર્થને પૂઠ્યા પઠી, નિર્ણય કરી ધાસ્યાઠે અર્થે જેણે, એટલે પ્રકારે તત્વાર્થના જાણ, (અઠિમિંજયેમ્મા ણુરાગરત્તા કે૦) અસ્થિ અને હાડ માંહેલી મિંજા જે ધાતુ વિશેષ તે નગવંતના સિદ્ધાંતરૂપ કસુંબાદિકને વિષે પ્રેમરૂપ રાગે કરી રંગાણાઠે એટલે રાગરક્તઠે, તથા પાંચ માંહે મલ્યા ચકા એવી ધર્મેની કથા કહે કે, (અયમાઠસો કે૦) અહો આયુષ્યમંતો! (નિર્ગંધેપાવયણેકે૦) નિર્ગંધ એટલે સાધુ સંબંધિ જે પ્રવચનસિદ્ધાંત ઠે (અયંપરમત્તેકે૦) એજ આત્માને અર્થે ઈત્કષ્ટ મોક્ષ સાધન રૂપ માર્ગઠે. (સેસેઅણ્ણે કે૦) અને શોષ વીજા કપિલાદિકના ગ્રંથ, તથા ધનધાન્યાદિક પુત્રકલત્રાદિક એ સદ્ધુ અનર્થ કારીઠે, એ સર્વ અસાર એવોજે આ સંસાર તેની વૃદ્ધિનાં કારણરૂપઠે. એવી કથા કરે, એરીતે નિર્ગંધના પ્રવચનને વિષે રાગીઠે, (ઊસિયપલિહા કે૦) નિર્મલ સ્ફાટિકના જેવું ચિત્તઠે જેવું, (અવયુયહુવારા કે૦) જેના ધરના વારણા જોગલ રહિત એટલે સર્વ કાલ ઘડાઈ ઠે,

(अचियचंतेउरपरधरपवेसा के०) राजाना अंतःपुरनी पेठें लोकना घरने विपे प्रवेश क
रवानो जेणे त्याग कखोठे, अथवा अप्रीतिकारि ठे परदर्शनादिकना घरने विपे प्रवेश
जेनो, एतावता परतीर्थिकने पर घर जाणीने, घणा मजबूत कारणो विना, तेमने घरे न
जाय, तथा (चाउदसछसुदिठ के०) चतुर्दशी, अष्टमी, अने उदिष्टा एटले महाकव्या
णिक तिथि (पुष्पिमासिणीसु के०) पूर्णिमा चतुर्मासिक तिथि, एटला दिवसोने विपे
(पडिपुन्नपोसदंसम्मंअणुपालेमाणा के०) प्रतिपूर्ण पोसदने सम्यक् प्रकारें पालता
थका विचरेठे. वली ते श्रावक कहेवाठे तोके, (समणेनिग्गंथे के०) श्रमण तपस्वी
निग्रंथने (फासुएसणिक्केणं के०) प्राशुक एटले निर्जीव एपणीक, एटले बहेंतालीश दो
रहित एवो (असणपाणखाइमसाइमेणं के०) अशन, पान, खादिम, स्वादिम, (वडुपप
डिगहकंबलपायपुंहुणेणं के०) तथा वस्त्र, पात्र, कंबल, पायपुंठण, (उंसहजेसक्केणं के०)
औषध, नैपज्य, (पीठफलगसेक्कासंथारएणंपडिलाजेमाणा के०) पीठ, फलक, शय्या,
संथारो तेणेकरी प्रतिलानता थका, (बहुहिंसीलवयगुणवेरमणपञ्चस्काणपोसहोववासेहिं
के०) घणां एक शीलव्रत तथा शीलते छुजाचार, तथा स्थूल प्राणानिपात, वेरमणादिक
गुण व्रत ते देशव्रतादिक योग्य पणे लीधेला, तथा नवकारसी पोरसी प्रमुख पञ्चस्काण
ना करनार, तथा पौषध सहित उपवासना करनार, (अहापरिगहिएहिं के०) तथा यथा
परिग्रहित एटले पोतानी इहा माफक आदखाठे जेणे; ते शुं आदखाठे? तोके (तवोक
म्मेहिं के०) तप कर्म, तेणे करी, (अप्पाणंजावेमाणाविहरंति के०) पोताना आत्मानें जा
वता थका विचरेठे. ॥७६॥ (तेणंएयारुवेणंविहारेणंविहरमाणा के०) ते एतद्रूप पणे एटले
एवा पूर्वोक्त श्रावकने आचारें प्रवर्तता थका, (बहुइंवासाई के०) घणा वर्ष सुधी (स
मणोवासगपरियागं के०) श्रमणोपासकना पर्यायने (पाउणंति के०) पाले, (पाउ
णंतिताके०) पालीने (आबाहंसिउप्पन्नंसिवा के०) रोगादिक आबाधा उपनी, (अ
णुप्पन्नंसिवा के०) अथवा अनुत्पन्न एटले नउपनी ठते (बहुइंनचाई के०) घणा
जात पाणीनो (अणसणाएपञ्चस्काए के०) अनशनपञ्चस्के (पञ्चस्काएता के०) एम
घणा जक्त पाननो अनशन पञ्चस्किने (बहुइंनचाईअणसणाठेइ के०) ते अनशनने
विपे घणा जक्त पानने ठेदे, एटले परिहरे. (ठेदेइता के०) ठेदी एटले परिहरीने, घ
णादिवस अनशन पालीने (आलोइयपडिकंता के०) आलोचे पडिकमे एटले जे पाप
लागां होय, ते अरिहंतादिक आगल प्रकाशीने तेनां मिथ्या डुष्कृतादिक आपीने (समाहि
पत्ता के०) ज्ञानादिकनी निर्व्याघात पणे समाधि पामिने एटले पडिकमीने समाधि प्राप्त
यइने, मरणना अवसरें काल करीने एटले समाधि मरण करीने अनेरा देवलोकने विपे
देवता पणे उपजनार थाय. ते कहेठे, महोटी रुढिठे वैमानिकादिकनी तेने विपे, महो

से जहां एामएसमणोवासगा जवंति अजिगयजीवाजीवा उवलक्षपुष्पा
 वा आसवसंवरवेयणाणिऊरा किरियाहिगरणबंधमोक्षकुसला असहे
 ऊ देवासुरनागसुवन्नजस्करस्सकिंन्नरकिपुरिसगरुलगंधवमहोरगा इए
 हिं देवगणेहिं निग्गंथाउ पावयणाउ अणइक्कमणिऊा इणमे निग्गंथे पा
 वयणे णिस्संकिया णिकंखिया निवितिगित्ता लक्ष्ठा गहीयत्ता पुब्बियत्ता
 विणिठ्ठियत्ता अजिगयत्ता अठ्ठिमिजपेम्माणुरागरत्ता अयमाउसो नि
 ग्गंथे पावयणे अयं परमत्ते सेसे अणत्ते उसियफलिहा अवगुयड्ढवा
 रा अचियत्तं तेउरपरघरपवेसा चाउइसधमुद्धिष्ठपुष्पिमासिणीसुपडिपुत्रं
 पोसहं सम्मं अणुपालेमाणा समणे निग्गंथे फासुए सणिक्केणं असण
 पाणखाइमसामइमेणं वत्तपडिग्गहकंवलपायपुंठणणं उंसहनेसक्केणं पी
 ठफलगसेऊासंथारएणं पडिज्जाजेमाणा बहुहि सीलव्वयगुणवेरमणपच्च
 स्काणपोसहोववासेहिं अहापरिग्गहिएहिं तवोक्कम्मेहिं अप्पाणं जावेमा
 णा विहरंति ॥७६॥ तेणं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा बहुइं वासाइं
 समणोवासगपरियागं पानुणंति पानुणंतिता आवाहंसि उप्पन्नंसिवा अ
 णुप्पन्नंसिवा बहुइं जत्ताइं अणसणाए पच्चस्काए बहुइं जत्ताइं अणसणाए
 पच्चस्काएत्ता बहुइं जत्ताइं अणसणाए ठेदेइ बहुइं जत्ताइं अणसणाए
 ठेदेइत्ता आलोइयपडिक्कंता समाहिपत्ता कालमासे कालं किच्चा अन्न
 यरेसु देवलोएसु देवताए उववतारोजवंति तंजहा महड्डिएसु महल्लु
 इएसु जाव महासुखेसु सेसं तहेव जाव एसघाणे आयरिए जाव एगं
 तसम्मं साहू तच्चस्स ठाणस्स मिस्सगस्स विजंगेएवं आहिए ॥ ७७ ॥

अर्थ—वली विशेष कहियैतैयें. ते यथा दृष्टान्ते नाम एवी संजावनार्यें जेम कोइ एक
 उत्तम पुरुष, विशिष्ट उपदेश सांनवालवाने अर्थें (समणोवासगानवंति के०) श्रमणो
 पासकनो धर्म सेवन करे, ते श्रमणोपासक विशेषतः धर्मेना करनार जाणवा, ते श्रम
 णोपासकना लक्षण कहैने. (अजिगय के०) अजिगत एट्ठे उलख्याठे जाण्वाठे (जी
 याजीवा के० जीव जे चेतन लक्षण रूप, अने अजीव जे चेतनरहित, एट्ठे जीवा
 जीवना उलखनार, तथा (उवलक्षपुष्पावा के०) अन्न प्रकृतिरूपजे पुष्प, अने अन्न

न प्रकृतिरूपजे पाप, तेना स्वरूपने उपलब्ध एटले पाम्याठे, तथा (आसव के०)
 आश्रय ते शुजाशुनकर्मतुं आवबुं, अने (संवर के०) संवर ते आवता कर्मतुं रोकतुं
 संवरतुं, तथा (वेयणां के०) वेदना ते साता असातारूप बे प्रकारनी, (णिल्लराके०)
 निर्झराते कर्मतुं खपावबुं, (किरियाहिगरण के०) क्रियाअधिकरण एटले घर, हाट,
 खऊ, कटारी, उखल, सुसल थकी कर्म बंधाय ते, (बंधके०) बंध चार प्रकारना तथा
 (मोरकके०) कर्म थकी भूकावबुं ते जाणवाने विपे (कुसला के०) माहाठे, (अस
 हेऊ के०) कोइ कष्ट पड्या थकी देवादिकनी सहायतानी वांढा न करे सहायरहित
 धर्मेना करनार होय. (देवासुरनागसुवन्नजस्कररक्तसकिंन्नरकिंपुरिसगरुलगंधवमहोरगाइए
 हिके०) तथा देव एटले वैमानिक देवो, असुर एटले असुर कुमार जवनवाली देवो,
 नाग कुमार, सुवर्ण कुमार, यक्ष, राक्षस, किंन्नर, किंपुरिस, अश्वमुख गरुड, गंधर्व, म
 हौरगादिक, (देवगणेहिं के०) इत्यादिक देवताना समूह ते, (निगंथाउपावयणाउ
 के०) नियंथना एटले जगवंतना प्रवचन थकी तेने (अणइकमणिल्ला के०) च
 लावी नशके, मोलवी नशके. (इणमेनिगंथेपावयणेणिसंक्रिया के०) तथा ए
 नियंथना प्रवचनने विपे निशंकित एटले संदेहरहित होय, एटले जे श्रीवीतराग
 बोल्या तेज सत्य ठे एम जाणे. (णिकंखियाके०) सूत्र ठोडी बीछुं शास्त्र वांढे नही,
 (निव्वितिगिड्डा के०) धर्मेना फलने विपे संदेहरहित होय, तथा सूत्रोक्त साधुना
 मार्गने विपे डुगड्डारहित होय, (लइछा के०) सूत्रसांजलवा थकी लाधाठे सूत्रना
 अर्थ जेने, (गहीयछा के०) धारणायें करी ग्रहाठे अर्थ जेणे, (पुडियछा के०)
 संशय उत्पन्न थया थकी पूठीने खरा कखाठे अर्थ जेणे, (विणिडियछा के०) वारंवार
 विशेषें पूठीने निश्चित कखाठे अर्थ जेणे, (अणिगयछा के०) प्राप्त थयेला अर्थने पूछ्या
 पठी, निर्णय करी थाखाठे अर्थ जेणे, एटले प्रकारें तत्त्वार्थेना जाण, (अचिमिजपेम्मा
 एुरागरत्ता के०) अस्थि अने हाड मांहेली भिंजा जे धातु विशेष ते जगवंतना सिद्धां
 तरूप कसुंवादिकने विपे प्रेमरूप रागें करी रंगाणाठे एटले रागरक्तठे, तथा पांच मांहे
 मल्या थका एवी धर्मेनी कथा कहे के, (अयमाउसो के०) अहो आयुष्यमंतो! (निगं
 थेपावयणेके०) नियंथ एटले साधु संबंधि जे प्रवचनसिद्धांत ठे (अयंपरमत्तेके०) एज
 आत्माने अर्थें उत्कृष्ट मोक्ष साधन रूप मार्गठे. (सेसेअण्ठे के०) अने ज्ञेय बीजा
 कपिलादिकना ग्रंथ, तथा धनधान्यादिक पुत्रकलत्रादिक ए सहु अनर्थ कारीठे, ए सर्व
 असार एवोजे आ संसार तेनी वृद्धिनां कारण रूपठे. एवी कथा करे, एरीतें नियंथना
 प्रवचनने विपे रागीठे, (उंसियफलिहा के०) निर्मल स्फाटिकना जेतुं चित्ते जेतुं,
 (थवगुपडुवारा के०) जेना घरना वारणा जोगल रहित एटले सर्व काल उपाडां ठे,

(अचियन्तेउरपरघरपवेसा के०) राजाना अंतःपुरनी पेटें लोकना घरने विपे प्रवेश करवानो जेणे त्याग कखोळे, अथवा अप्रीतिकारि ठे परदर्शनादिकना घरने विपे प्रवेश जेनो, एतावता परतीर्थिकने पर घर जाणीने, घणा मजबूत कारणो विना, तेमने घरे न जाय, तथा (चाउदसछमुदिछ के०) चतुर्वशी, अष्टमी, अने उदिष्टा एटले महाकव्या णिक तिथि (पुष्पिमासिणीसु के०) पूर्णिमा चतुर्मासिक तिथि, एटला दिवसोने विपे (पडिपुन्नपोसदंसम्मंअणुपालेमाणा के०) प्रतिपूर्णे पोसदने सम्यक् प्रकारें पालता थका विचरेळे. वली ते श्रावक कहेवाळे तोके, (समणेनिगंगे के०) श्रमण तपस्वी निग्रंथने (फासुएसणिल्लेण के०) प्राणुक एटले निर्जीव एषणीक, एटले बहेंतालीश दो रहित एवो (असणपाणखाइमसाइमेणं के०) अशन, पान, खादिम, स्वादिम, (वडपप डिग्दकंवलपायपुंणणेणं के०) तथा वस्त्र, पात्र, कंवल, पायपुंण, (उत्तहजेसल्लेणं के०) औषध, नैपज्य, (पीठफलगसेक्कासंथारएणंपडिलाजेमाणा के०) पीठ, फलक, शय्या, संथारो तेणेकरी प्रतिलाजता थका, (बहुहिंसीलवयगुणवेरमणपञ्चकाणपोसदोववासेहिं के०) घणां एक शीलव्रत तथा शीलते गुणाचार, तथा स्थूल प्राणानिपात, वेरमणादिक गुण व्रत ते देशव्रतादिक योग्य पणे लीधेला, तथा नवकारसी पोरसी प्रमुख पञ्चकाण ना करनार, तथा, पौषध सहित उपवासना करनार, (अहापरिगृहिणं के०) तथा यथा परिग्रहित एटले पोतानी इहा माफक आदखाळे जेणे; ते थुं आदखाळे? तोके (तवोक म्मेहिं के०) तप कर्म, तेणे करी, (अप्पाणंजावेमाणाविहरंति के०) पोताना आत्मानें जा वता थका विचरेळे. ॥७६॥ (तेणंएयारूवेणंविहारेणंविहरमाणा के०) ते एतद्रूप पणे एटले एवा पूर्वोक्त श्रावकने आचारें प्रवर्त्तता थका, (बहुइंवासाइ के०) घणा वर्ष सुधी (स मणोवासगपरियागं के०) श्रमणोपासकना पर्यायने (पावणंति के०) पाले, (पाव णंतिताके०) पालीने (आवाहंसिउप्पन्नंसिवा के०) रोगादिक आवाधा उपनी, (अ एणुप्पन्नंसिवा के०) अथवा अनुत्पन्न एटले नउपनी ठते (बहुइंनत्ताइ के०) घणा जात पाणीनो (अणसणाएपञ्चकाए के०) अनशनपञ्चके (पञ्चकाएता के०) एम घणा जक्त पाननो अनशन पञ्चकिने (बहुइंनत्ताइअणसणाउदइ के०) ते अनशनने विपे घणा जक्त पानने ठेदे, एटले परिहरे. (उदेइत्ता के०) उेदी एटले परिहरीने, घ णादिवस अनशन पालीने (आलोइयपडिकंता के०) आलोचे पडिकमे एटले जं पाप लागां होय, ते अरिहंतादिक आगज प्रकाशीने तेनां मिथ्या दुष्कृतादिक आपीने (समाहि पत्ता के०) ज्ञानादिकनी निर्व्याघात पणे समाधि पामिने एटले पडिकमीने समाधि प्राप्त यइने, मरणना अवसरें काल करीने एटले समाधि मरण करीने अनेरा देवलोकने विपे देवता पणे उपजनार थाय. ते कहेवे, महोटी इच्छिते वैमानिकादिकनी तेने विपे, महो

टा द्युतिने विपे, यावत् घणा सुख तेने विपे, इत्यादिकं शेष बोल पूर्ववत् एटले तेमज जाणवा. ज्यांसुधी एतुं स्थानक आर्य एटले धर्मपद् साधुनुं कहुं. यावत् एकांत सम्यक्त्व मार्ग साधु त्यांसुधीनो आलावो बघो केवो. ए त्रीजुं स्थानक जे मिश्रपद् तेनुं विचार स्वरूप कहुं, एटले धर्म पद्, अधर्मपद्, अने मिश्रपद्, ए त्रणे पद् कह्या. ॥ ७७ ॥

॥ दीपिका—तान् विशेषत आह । (सेजहति) तद्यथा श्रमणोपासकाअधिगतजीवा जीवावपलब्धपुण्यापाः । इह प्रायः सूत्रादर्शेषु नानाविधानि सूत्राणि दृश्यन्ते । टीका नुगतं सूत्रं तु प्रायोन दृश्यते । परं इममेवाददर्शमंगीकृत्य मया विवरणं क्रियते इति सूत्रांत रविसंवाददर्शानां व्यामोहोविधेयइति । तेच आवकाआश्रवसंवरवेदनानिर्जराक्रियाधि करणबंधमोक्षकुशलाः (असहेज्जति) असहायाअपि देवासुरादिजिनैर्ध्यातप्रवचनमताद नतिक्रमणीयाअकंपनीयाः (इणमेति) अस्मिन्नेव नैर्धये प्रवचने निःशंकितानिःकां क्तानिर्विचिकित्सालब्धार्थागृहीतार्थाविनिश्चितार्थाअधिगतार्था (अस्थिमिंजा) अस्थिम ध्यं यावत्प्रेमानुरागरक्ताः दर्शनेत्यंतं नावितमतयइत्यर्थः । अत्रार्थे कथानकं । राजगृहे कश्चित्परिव्राजकोविद्यासि-क्षोयांयां स्त्रियं रम्यां पश्यति तांतामपहरति ततो लोकैर्नृपाय वि कृतं राज्ञोक्तं गह्वत स्वस्थानं यूयं सुखं तिष्ठत अहं तं दुरात्मानं यदि पंचपौर्दिनैर्न जने त दा वन्हौ प्रविशामि । गतानागरिकाः स्थानं राज्ञा आरुकास्तदन्वेपणाय निधुक्ताः स्वयं च खड्गपाणिधर्ममति नृपः । नचोपलज्यते चौरस्ततः पंचमदिने तांबूलपुष्पादि गृहह्व रा त्रौ नृपेण दृष्टः परिव्राट् तत्पृष्ठगामिना राज्ञा नगरोद्यानवृद्धकोटरप्रवेशेन शुद्धान्यंतरे प्र विश्व हतः सः । ततः समर्पितं यद्गर्भं यस्य सत्कं स्त्रियोपि । तत्रैका कामिनी अत्यंतमो पधेर्जावितानेहति स्वपतिमपि ततः प्राङ्मुखं अस्याश्चौरास्थीनि डुधेन सह संघृष्य य दि दीप्यते तदासौ तदाग्रहं मुंचति ततः स्वजनैरेवं कृतं । यथायथा चासौ तदस्थीनि न ह्वयति तथा स्नेहोयाति सर्वास्थिपाने च गतः सर्वोपि चौरस्नेहः अनुरक्तानूजिजे नर्तरि । तदेवं यथा सात्यंतं नाविता नेह्यपरं तथा आवकाअपि नितरां नाविताः शासने नश क्यन्तेऽन्यथाकर्तुं अत्यंतं सम्यक्त्वौपधनावितत्वादिति । आवकाः किंचूताः । (अयमाद्य सोति) इदमायुष्मन् जैनं शासनं अर्थस्तत्त्वचूतं अयमेव परमार्थः शेषोऽनर्थइति चिंत यंतः । तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु प्रतिपूर्णे पोपधं सम्यक्त्वमनुपालयंतः (उसियफलहति) उद्धितानि स्फाटिकानि चिचानि येषांते तथा वर्धमानपरिणामाइत्यर्थः । (अवगुयडुवार ति) अप्रावृतानि क्षाराणि येषांते तथा सन्मार्गलानां कुतोपि नयं कुर्वतीत्युद्घाटित क्षाराः (अचियचति) अचियचोऽनजितमर्तोऽतः पुरप्रवेशवत्परगृहप्रवेशोयेषांते तथा श्र मणान्निग्रंथान् प्राप्तुकैर्नृपाणीयेन अशनादिना वस्त्रप्रतिग्रहकं वज्रपादपुंठनेन ओपधनेपजे

न पीतफलकशय्यासंस्कारकेण प्रतिलानयंतोबहूनि । शीघ्रव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौष
धोषवासैर्यथा परिगृहीतैस्तपःकर्मनिरात्मानं नावयंतस्तिष्ठति ॥४६॥ (तेषांति) ते श्रमणोपा
सकाएतद्रूपेण विहारेण विहरमाणाबहूनि वर्षाणि श्रमणोपासकं पर्यायं प्रपादय रोगातं
के समुत्पन्नेऽनुत्पन्ने वा नक्तं प्रत्याख्याय स्वायुःक्षये देवेषूत्पद्यते ततोपि च्युताः सुमानुष
नवं प्राप्य तेनैव जनेनोत्कृष्टतः सप्तसु अष्टसु वा जनेषु सिद्ध्यति । तदेवं स्थानमार्थं तु
तीयस्य स्थानस्थायं विज्रंगोविचारआख्यातः ॥ ७७ ॥

॥ टीका-तांश्च विशेषतोदर्शयितुमाह (सेजहेत्यादि) विशिष्टोपदेशार्थं श्रमणानुपास
ते सेवंतइति श्रमणोपासकास्तेच श्रमणोपासनतोऽनिगतजीवाजीवस्वजावास्तथोपलब्धपु
ण्यपापाः । इह च प्रायः सूत्रादर्शेषु नानाविधानि सूत्राणि दृश्यन्ते न टीकासंवाद्येकोप्यस्मा
निरादर्शः समुपलब्धोतएकमादर्शमंगीकृत्यास्मान्निर्विवरणं क्रियते इत्येतदवगम्य सूत्रवि
संवाददर्शनाच्चित्तव्यामोहोविधेयइति । ते श्रावकाः परिज्ञातबंधमोक्षस्वरूपाः संतो न धर्मा
ख्याप्यन्ते मेरुरिव निष्प्रकंपादढमार्दते दर्शनेऽनुरक्ताः । अत्र चार्थं सुखप्रतिपत्त्यर्थं दृष्टांत
चूतं कथानकं । तच्चेदं । तद्यथा राजगृहे नगरे कश्चिदेकः परिव्राट् विद्यामंत्रौपधिलब्ध
सामर्थ्यः परिवसति सच विद्यादिवलेन पत्नने पर्यटन् यां यामनिरूपतरामंगनां पश्यति तां
तामपहरति ततः सर्वनागरैराहो निवेदितं । यथा देव! प्रत्यहं पत्ननं मुप्यते केनापि नीयते
सर्वसारमंगनाजनोपि यस्तस्यानजिमतः सोऽत्र केवलमास्ते । तदेवं क्रियतां प्रसादस्तद्वन्वे
पणेनेति । राज्ञानिहितं गच्छत यूपं विश्रब्धानजवतावश्यमहं तं दुरात्मानं लप्स्ये । किंचय
दि पंचपैरहोनिर्न लजे चौरं विमर्षयुक्तोपि च त्यह्याभ्यात्मानमहं ज्वालामालाकुले बन्ही
तदेवं कृतप्रतिज्ञं राजानं प्रणम्य निर्गतानागरिकाः । राज्ञा च सविशेषं निधुक्ताश्चारक्षकाः ।
आत्मनार्येकाकी खड्गखेटकसमेतोन्वेष्टुमारब्धो न चोपलभ्यते चौरस्ततोराज्ञा निपुणतरम
न्वेपता पंचमेऽहनि भोजनतांबूलगंधमाद्यादिकं गृह्णन् रात्रौ स्वतो निर्गतेनोपलब्धः
सपरिव्राट् तत्पृष्ठगामिना नगरोद्यानवृक्षकोटरप्रवेशेन गुहान्यन्तरं प्रविश्य व्यापादितस्त
दनन्तरं समर्पितं यद्यस्य सत्कमंगनाजनोपीति । तत्र चैका सीमंतिनी अत्यंतमौपधिना
विता नेष्टत्यात्मनीयमपि नर्तारं ततस्तद्विज्ञिरनिहितं यथाऽस्याः परिव्राट्सकान्यस्थानि
ङ्गधेन सह संगृह्य यदि दीयते तदेयं तदाग्रहं मुंचति ततस्तत्त्वजनैरेवमेव कृतं यथा
यथा चासी तदस्थ्यन्यवहारं विधत्ते तथातथा तत्त्वेनानुबंधोऽपैति सर्वाश्चिपाने चापगतः
प्रेमानुबंधस्तदनुरक्ता निजे नर्तरि । तदेवं यासावत्यंतं तेन परिव्राजा नेष्टत्यपरमेवं श्रावक
जनोपीति नितरां नावितात्मा मौनीऽज्ञासने न शक्यते अन्यथाकर्तुमर्त्यंतं सम्यक्त्वौपधे
न वासितत्वादिति । पुनरपि श्रावकान् विशिनष्टि (जाबउतियफलिहाइत्यादि) उज्जिता

नि स्फाटिकानीव स्फाटिकानि अंतःकरणानि येषांते तथा । एतदुक्तं जवति । मौनींइद
 र्शनावाप्तौ सत्यां परितुष्टमानसाइति । तथा अप्रावृतानि द्वाराणि यैस्ते तथा उद्घाटित
 गृहं द्वास्तास्तिष्ठति सदृशंनलाचेन न कस्यचिद्विच्यति शोचनमार्गपरस्त्रिदे नोद्घाटितशिरसो
 विश्रब्धं तिष्ठतीति अचिंतयन्तोऽननिमर्तोऽतःपुरप्रवेशवत्परगृहं द्वाप्रवेशोऽन्यतीर्थिकप्र
 वेशोयेषां ते तथा अनवरतं श्रमणानुद्युक्तविहारिणोनिग्रंथान् प्रासुकेनैपणीयेनाशनादिना
 तथा पीठफलकशय्यासंस्तारकादिनाच प्रतिलाजयंतस्तथा बहूनि वर्षाणि शीलव्रतगुणव्रत
 प्रत्याख्यानपोषधोपवासात्सैरात्मानं नावयंतस्तिष्ठति ॥ ७६ ॥ तदेवं ते परमश्रावकाः प्रनूतकाल
 मणुव्रतशिष्टां व्रतानुष्ठायिनः साधूनामौपधवस्त्रपात्रादिनोपकारिणः संतोययोक्तं यथाशक्ति
 सदनुष्ठानं विधायोत्पन्ने वा कारणेऽनुत्पन्नेवा नक्तं प्रत्याख्यायालोचितप्रतिक्रान्ताः समाधि
 प्राप्ताः संतः कालमाप्ते कालं कृत्वाऽन्यतरेषु देवेषूपपद्यन्तेइति । एतानि चानिगतजीवाजी
 वादिकानि पदानि हेतुहेतुमन्त्रावेन नेतव्यानि । तद्यथा यस्मादनिगतजीवास्तस्मादुपल
 ब्धपुण्यपापाः । यस्मादुपलब्धपुण्यपापास्तस्मादुन्नितमनसः । एवमुत्तरत्रापि एकैकं पदं
 जज्ञिरैकैकं चोत्तरं गृह्यद्भिर्वाच्यं । तेच परेण पृष्ठापृष्ठावाएतदुच्युः । तद्यथाऽयमेव मौ
 नींइत्युक्तो मार्गः सदर्थः । शेषस्त्वनर्थोयस्मादेवं प्रतिपद्यन्ते तस्मात्ते समुन्नितमनसः संतः
 साधुधर्मं श्रावकधर्मं च प्रकाशयंतोविशेषेणैकादशोपासकप्रतिमाः स्पृशंतोविहरंतोऽष्टमी च
 तुर्वेद्यादिषु पोषधोपवासादौ साधून् प्रासुकेन प्रतिलाजयन्ति पाश्चात्ये च कालेसंजिखि
 तकायाः संस्तारकश्रमणजावं प्रतिपद्य नक्तं प्रत्याख्यायायुपः कृते देवेषूपपद्यन्ते । ततोपि
 च्युताः सुमातुषजावं प्रतिपद्य तेनैव जवेनोत्कृष्टतः सप्तस्वप्नु जवेषु सित्थ्यन्तीति । तदे
 तत्स्थानं कव्याणपरंपरया सुखविपाकमिति कृत्वाऽयमिति । अयं विजंगस्तृतीयस्य
 स्थानस्य मिश्रकाख्यस्याख्यातइति. ॥ ७७ ॥

अविरइं पडुच्च बाले आदिऊइ विरइं पडुच्च पंप्पिए आदिऊइ विरया
 विरइं पडुच्च बालं पंप्पिए आदिऊइ तन्नणं जासा सबतो अविरइ एसघा
 णे आरंजघाणे अणारिए जाव असवडुःखण्णहीणमग्गे एगंतमिद्धे अ
 साहू तन्नणं जासा सबताविरइ एसघाणे अणारंजघाणे आरिए जा
 व सवडुःखण्णहीणमग्गे एगंतसम्मि साहू तन्नणं जासा सबउ विरया वि
 रइ एसघाणे आरंजणोरंजघाणे एसघाणे आरिए जाव सवडुःखण्णही
 णमग्गे एगंतसम्मि साहू ॥ ७८ ॥

अर्थ-हवे ए त्रणे स्थानकर्त्ते संक्षेपे करी सविशेष कहेउ. (अविरइंपडुच्च के०)

अविरति एटले असंयम ते आर्दीं सम्यक्त्वने अनावें जोपण मिथ्यादृष्टिनी विरतिठे, तोप
 ण तेने अविरतिजं कहेवाय; ते अविरति आश्री तेने (बालेआहिङ्ग ५ के०) बाल कहि
 यें, (विरईपडुच्चपंनिआहिङ्ग ५ के०) अने विरति एटले सांवद्य परित्यागरूप ते आश्री
 तेने पंन्ति परमार्थनो जाण कहियें, (विरयाविरईपडुच्चबालपंनिआहिङ्ग ५ के०) त
 था विरताविरत एटले कांइक संयम कांइक असंयम ते आश्री तेने बाल पंन्ति कहियें,
 (तडणंजासासवताविरइ के०) त्यां पूर्वोक्त त्रण स्थानकने विपे जे सर्व थकी अविरति
 स्थानकठे एटले जेमां सर्वथा विरति परिणामनो अजावठे. (एसछाणे के०) ए स्थानक ते
 (आरंजछाणे के०) आरंजनुं स्थानक, (अणारिए के०) अनार्य, (जावअसवडुक्तं
 हीणमग्गे के०) यावत् सर्व दुःख थकी मूकाववानो मार्ग नथी. (एगंतमिहेअसाहु
 के०) एकांत मिथ्यात्व मार्ग असाधु एटले एसारो मार्ग नही. हवे बीजुं धर्मपक्कनुं
 स्थानक कहेठे. (तडणंजासासवताविरइ के०) त्यां जे सर्व थकी विरति सम्यक् पूर्वक
 आरंज परित्यागरूप (एसछाणे के०) ए स्थानक (अणारंजछाणे के०) अनारंजनुं स्थानक
 (आरिए के०) आर्य, (जावसवडुक्तं हीणमग्गे के०) यावत् सर्व दुःख थकी मुका
 ववानो मार्ग, (एगंतसम्मेसाहु के०) एकांत सम्यक्त्व साधु मार्ग जाणवो. हवे त्रीजुं
 मिश्रपक्कनुं स्थानक कहेठे. (तडणंजासासवताविरयाविरइएसछाणे आरंजणोरंजछाणे के०)
 त्यां जे सर्व थकी विरताविरत एटले संयमासंयमरूप स्थानक ते आरंज अने अनारंज
 रूप स्थानक जाणवुं. (एसछाणे के०) ए स्थानक (आरिए के०) आर्य यावत् सर्व
 दुःख थकी मूकाववानो मार्ग एकांत सम्यक् जलो मार्ग जाणवो. ॥ ७८ ॥

॥ टीका—अथेदं पद्धत्रयमुपसंहरन् संक्षेपतोवक्ति । अविरतिं प्रतीत्याश्रित्य बालआ
 धीयते स्थाप्यते विरतिमाश्रित्य बालपंडितस्त्युच्यते । तत्र वा अविरतिः । एतत् स्थानं
 यावन्नान्न सर्वदुःखक्षयमार्गः किंतु ? एकांतमिथ्यात्वमार्गोऽसाधुः । तत्र या सर्वविरतिः
 एतत्स्थानमनारंजस्थानं आर्यं यावदयं सर्वदुःखक्षयमार्गः साधुः शोभनः । या सर्वतो
 विरताविरतिः । इदं स्थानमारंजनारंजस्थानं । इदमपि स्थानमार्थं परंपरया सर्वदुःख
 क्षयमार्गः एकांतः सम्यक् साधुः ॥ ७८ ॥

॥ टीका—उक्ता धार्मिकाअधार्मिकास्तडुजयरूपाआजिहिताः । सांप्रतमेतदेव स्थानत्रिकमु
 पसंहारद्वारेण संक्षेपतोविनष्टिपुराह । (अविरइत्यादि) येयमविरतिरसंयमरूपा स
 म्यक्त्वानावान्मिथ्यादृष्टेर्द्व्यत्यतोविरतिरप्यविरतिरेव तां प्रतीत्याश्रित्य बालवद्वालोऽङ्गः सद
 द्वावेकविकलत्वात् इत्येवमाधीयते व्यवस्थाप्यते आख्यायते वा तथा विरति चाश्रित्य

प्रतीत्य पापाद्वीनः पंडितः परमार्थज्ञोवेत्येवमाधीयते व्याख्यायते तथा विरताविरतिं चा
 श्रित्य बालपमित्तइत्येतत्प्राग्वदायोज्यमिति । किमित्यविरतिविरत्याश्रयेण बालपांमित्या
 पत्तिरित्याशंक्याह । तत्त्यणमित्यादि । तत्र पूर्वोक्तेषु येयं सर्वात्मना सर्वस्मात् अविरति
 विरतिपरिणामाभावः । एतत्स्थानं सावधारंनस्थानमाश्रयस्तदाश्रित्य सर्वाण्यपि कार्याणि
 क्रियंते । यतएवमतएतदनार्थस्थानं निःश्रूततया यत्किंचनकारित्वाद्यावदसर्वदुःखप्रहीण
 मार्गोपं तथैकांतमिथ्यारूपोसाधुरिति । तत्र चेयं विरतिः सम्यक्त्वापूर्विका सावधारंन
 निवृत्तिः सावद्यानुष्ठानरहितत्वात्संयमस्थानं तत्र चैतत्स्थानमार्थस्थानं । आराद्यातं त
 र्वहेयधर्मेन्यइत्यर्थं तथा सर्वदुःखप्रहीणमार्गोऽज्ञोपकर्मकृयपथस्तथैकांतः सम्यग्जूनतः ।
 एतदेवाह । साधुरिति । साधुनूतानुष्ठानात्साधुरिति । तत्रच येयं विरताविरतिरनिधीयते
 सैव मिश्रस्थाननूता तदेव तदारंनरूपस्थानमेतदपि कथंचिदार्थमेवं पारंपर्येण सर्वदुःख
 प्रहीणमार्गस्तथैकांतसम्यग्जूनतः साधुश्चेति तदेवमनेकविधोयमधर्मपक्षोयमधर्मपक्षस्तथा मि
 श्रपक्षश्चेति संक्षेपेणानिहितपक्षत्रयसमाश्रयेण ॥७७॥

एवमेव समणुगम्ममाणा इमेहिं चैव दोहिं वाणेहिं समोअवतरंति तंज
 हा धम्मचेव अधम्मचेव उवसंतेचेव अणुवसंतेचेव तडणं जे से पढमघा
 एस्स अधम्मपक्कस्स विजंगे एवमाहिंए तस्सणं इमाइं तिन्नि तेवघाइं
 पावाड्यसयाइं नवंतीति मस्काइं तंजहा किरियावाईणं अकिरियावाई
 णं अन्नाणियवाईणं वेणइयवाईणं तेवि निवाणमाहंसु तेवि परिमोक्ख
 माहंसु तेवि लवंति सावगा तेवि लवंति सावइत्तारो ॥ ७८ ॥

अर्थ—(एवमेव के०) एप्रकारे (समणुगम्ममाणा के०) अन्य बीजा जे मार्ग, अ
 नेक उन्मार्गते ते सर्व, (इमेहिंचैवदोहिंवाणेहिंसमोअवतरंति के०) ते निश्चै यकी ए
 वे स्थानकने विषे अवतरेते समायते. (तंजहा के०) ते वे स्थानकनां नाम कहते.
 (धम्मचेवअधम्मचेव के०) एक धर्म स्थानक, बीजुं अधर्म स्थानक, (उवसंतेचेवअणु
 वसंतेचेवके०) एक ज्यां कपायादिक उपशम्याते ते उपशांत स्थानक जाणवुं, अने बीजुं
 ज्यां कपायादिक उपशम्या नथीतेअनुपशांत स्थानक जाणवुं. (तडणंजेतेपढमघाणस्स
 अधम्मपक्कस्सविजंगेएवमाहिंए के०) त्यां ए वेदु स्थानक माहे प्रथम स्थानक, ते
 अधर्म पद्धते, तेजुं स्वरूप विचार एम कहिये. (तस्सणं के०) ते अधर्मपद्ध स्थानक
 माहे (इमाइं के०) ए (तिन्नितेवघाइंपावाड्यसयाइंनवंतीतिमस्काइं के०) त्रणंने
 त्रेशव प्रावाडक एटले पांखमीना नेद अवतरेते, एम नगवतें कसुंते. (तंजहा के०)

ते कहेते. (किरियावाईणं के०) एक क्रियावादी, तेना एकसोने एंशो जेदते. (अक्रियावाईणं के०) बीजा अक्रियावादी तेना चोराशी जेदते. (अन्नाणियवाईणं के०) त्रीजा अज्ञानवादी, तेना सडसठ जेदते (वेणश्यवाईणं के०) चोथो विनयवादी, तेना वत्रीश जेदते. एम सर्वे मली त्रणंजोने त्रेसठ जेदोते. (तेवि निवाणमाहंसु के०) ते पण सर्व पोत पोताना मतने अनुरागे निवाण, एटले मोहूनो मार्ग कहेते. (तेवि परिमोक्कमाहंसु के०) तेपण कर्म थकी भूकाववानो उपाय कहेते. (तेविजवंतिसावगा के०) तेपण कहेतेके अहो श्रावको ! अमे जे धर्म प्ररूपीयेँ थेयें ते धर्म तमे आदरो (तेविजवंतिसावइत्तारो के०) तेपण कहेते के, अमे धर्मेना संजलावनारा थेयें. ॥७७॥

॥ दीपिका—मिश्रपक्षोपि धर्माधर्मयोरेवांतर्जवतीत्याह । एवमेव संक्षेपेण समनुगम्यमाना व्याख्यायमानाः सम्यगनुगृह्यमाणा अनयोरेव धर्माधर्मपक्षयोरनुपतति । उपशांतस्थानं धर्मपक्षः अनुपशांतस्थानमधर्मस्थानं (तच्चणंति) तत्रच यत्प्रथमस्थानस्याधर्मपक्षस्य स्थानं तत्रामूनि त्रीणि त्रिपट्यधिकानि प्रावाडुकशतान्यंतर्जवतीत्येवमाख्यातं पूर्वाचार्यैः । तद्यथा । क्रियावादिनः अक्रियावादिनः अज्ञानिकवादिनवैनयिकवादिनः । अत्र पष्ठीबहुवचनेनेदमाह । क्रियावादिनामशीत्युत्तरंशतं १८० अक्रियावादिनां चतुरशीतिः ८४ अज्ञानिकानां सप्तषष्टिः ६४ वैनयिकानां द्वात्रिंशत् ३२ सर्वे मिलिताः ३६३ मौलजेदाः । जेदानयने प्रकारश्चायं । जीवाजीवाश्रवसंवरनिर्जरापुण्यपापबंधमोक्षरूपान् नव पदार्थान् विन्यस्य जीवपदार्थस्याधः स्वरज्जेदौ स्थाप्यौ । तयो रथोनित्यानित्यजेदौ तयोरप्यधः काले १ श्वरा २ त्म ३ नियति ४ स्वजाव ५ जेदाः पंच स्थाप्याः । ततएवं जेदाः कार्याः । अस्ति जीवः स्वतोनित्यः कालतः १ अस्तिजीवः स्वतोनित्यईश्वरतः २ एवमात्मनियतिस्वजावैरपि । एवं पंच जेदानित्यपदेन लब्धाः । अनित्यपदेनापि पंच । एते दश विकल्पाः स्वतःपदेन लब्धाः । एवं दश विकल्पाः परतः पदेनापि । जाता विंशतिर्जीवपदेन । एवमजीवाद्यष्टपदैरपि विंशतिर्विंशतिः स्युः । नवनिर्विंशतिर्निश्वाशीत्यधिकं शतं । एते क्रियावादिजेदाः । न कस्यचित्पदार्थस्य क्रिया संभवति । उत्पत्त्यनंतरमेव विनाशात् । कृणिकाः सर्वसंस्काराः अस्थिराणां कुतः क्रिया इत्यादि ये वदन्ति तेऽक्रियावादिनः । तेषां जेदाः ८४ । यथा । पुण्यपापचर्जितजीवाजीवादिपदार्थसप्तकस्य न्यासः । तस्याधः प्रत्येकं स्वरज्जेदौ असत्त्वादात्मनोनित्यानित्यविकल्पो नस्तः । कालादीनां पंचानामधस्तात्पष्ठी यदृच्छा स्थाप्या । इह यदृच्छावादिनः सर्वेप्यक्रियावादिनएव । ततः प्राक् यदृच्छा नोक्ता । ततएवं जेदाः कार्याः । नास्ति जीवः स्वतः कालतः १ नास्तिजीवः स्वतईश्वरतः २ एवमात्मादिनिरपि । एवं पञ्चजेदाः स्वतः ५

देन । परतः पदेनापि पट् जाताः १२ एवमजीवादिपदार्थेषु प्रत्येकं १२ ततो द्वादश स
 सन्निर्गुणिता जाताः, ८४ एते क्रियावादिचेदाः । अज्ञानिकचेदाः ६४ । यथा । जीवाजी
 वाद्यानव पदार्थाः स्थाप्यन्ते । उत्पत्तिश्च दशमी नवपदार्थानामधः प्रत्येकं सप्त सत्त्वाद्
 यः स्थाप्याः । तद्यथा । सत्त्वं असत्त्वं सदसत्त्वं अवाच्यत्वं सदवाच्यत्वं असदवाच्यत्वं स
 दसदवाच्यत्वं चेति । नवसप्तनिर्गुणिता जाताः ६३ । उत्पत्तिश्चत्वार एवाद्याविकल्पाः । त
 द्यथा । सत्त्वं सदसत्त्वं अवाच्यत्वं चेति । शेषविकल्पत्रयं तु उत्पत्तेरन्तरं पदार्थावयवापेक्षं
 अत उत्पत्तौ न संभवतीति चत्वार एव चेदास्त्रिपष्टिमध्ये द्विजा जाताः ६७ । एषामर्थज्ञे
 शो यथा । को जानाति जीवः सन्नित्येकोचेदः १ कश्चिदपि न जानाति तद्ग्राहकप्रमाणाना
 वादित्यर्थः । ज्ञातेन वा किं तेन प्रयोजनं । ज्ञातस्य कदाग्रहतया परलोकप्रतिपंथित्वात् ।
 एवमसद्वादयोपि जंगानाख्याः । उत्पत्तिरपि किंसतोऽसतः सदसतोवाच्यस्य चेति को जा
 नाति । ज्ञातेन वा न किंचिदपि प्रयोजनं । इत्यज्ञानिकचेदाः । वैनयिकाः ३२ । यथा ।
 सुरनृपतियतिज्ञातिस्त्वविराधममातृपितृरूपेषु अष्टसु स्थानेषु कायेन मनसा वाचा दाने
 न च देशकालोपपन्नेन विनयः कार्य इति चत्वारः कायादयः स्थाप्याः । चत्वारश्चाष्टनि
 र्गुणिता जाताः ३२ । एवं सर्वेपि मीलिता जाताः ३६३ परवादिचेदाः । एषां विशेषव्या
 ख्या प्रथमांगतो ज्ञेया । ते सर्वे प्रावाडुकाजैनाश्च निर्वाणं मोक्षमाहुः । तेपि लपन्ति वदं
 ति धर्मदेशनां यथा हे श्रावकाः ! शृण्वन्तीति श्रावकाः । एवं गृह्णीत धर्मं यथाहं देशयामीति ।
 तथा तेपि धर्मश्रावयितारः संत एव लपन्ति तदनेनोपायेन स्वर्गमोक्षप्राप्तिरिति ॥ ७९ ॥

॥ टीका—सांप्रतमस्तावपि मिश्रपक्षो धर्माधर्मसमाश्रयणेनानयोरन्तरवर्ती नवतीति दर्श
 यति । (एवमेवेत्यादि) एवमेव संक्षेपेण सम्यगनुगम्यमाना व्याख्यायमानाः सम्यगनु
 गृह्यमाणा अन्तयोरेव धर्माधर्मस्थानयोरनुपतन्ति । किमिति । यतो यदुपशान्तस्थानं तद्
 धर्मपक्षस्थानमनुपशान्तस्थानमधर्मपक्षस्थानमिति । तत्र च यदधर्मप्राप्तिकं प्रथमं स्थानं
 तत्राप्नुनि त्रीणि पष्ट्यधिकानि प्रावाडुकशतान्यन्तरं वर्तन्तीति । एवमाख्यातं पूर्वाचार्यैरिति ।
 एतानि वा सामान्येन दर्शयितुमाह । (तंजहेत्यादि) तद्यथेत्युपदर्शिनार्थः । क्रियां ज्ञा
 नादिरहितामेकामेव स्मर्गापवर्गसाधनत्वेन वदितुं शीजं येषां ते क्रियावादिनस्ते च दीक्षा
 तएव मोक्षं वदन्तीत्येवमादयोऽष्टव्या इति । तेषां च बहवोचेदास्तथा क्रियां परलोक
 साधनत्वेन वदितुं शीजं येषां ते तथा तेषामिति अज्ञानमेव श्रेय इत्येवं वदितुं शीजं येषां
 ते नवन्त्यज्ञानवादिनस्तेषां तथा विनय एव परलोकसाधने प्रधानं कारणं येषां ते तथा
 तथा तेषामिति । अत्र च सर्वत्र पष्टीब्रह्मवचनेनेदमाह । तद्यथा क्रियावादिनामशीत्युत्तरश
 तं अक्रियावादिनां चतुरशीतिरज्ञानिकानां सप्तपष्टिचैनयिकानां द्वात्रिंशदिति । तत्र सर्वं

प्येते मौलास्तद्विषयाश्च प्रवदनशीलत्वात्प्रावाङ्मुकास्तेषां च चेदसंख्या परिज्ञानोपायश्चा
 चारएवाजिहितइति नेह प्रतन्यते । ते सर्वेप्यार्हताश्च परिनिर्वाणमशेषं दोषरमरूपव
 र्णगंधरसरूपशीलस्वभावमनुपचरितपरमार्थस्थानं ब्रह्मपदाख्यमबाधात्मकं परमानंदसुखस्व
 रूपमादुरुक्तवन्तस्तथा तेषां प्रावाङ्मुकाः संसारबंधनान्मोचनात्मकं मोक्षमाहुः । पूर्वेण नि
 रुपाधिकं कार्यमेव निर्वाणख्यमुक्तमनेन तु तदेव कारणोपाधिकमित्ययं विशेषः । तत्र
 येषामप्यात्मा नास्ति ज्ञानसंततिवादिनां तेषामपि कर्मसंततेः संसारनिबंधनानुतायाविहे
 दान्मोक्षजायाविरोधः । तेषां चोपादानक्यादनागतानुत्पत्तेः संततिहेदएव मोक्षः प्रदी
 पस्येव तैलवर्त्यजावे निर्वाणमिति । तथाचाहुः । न तस्य किंचिन्नवति न नवत्येव केव
 लमिति । एतच्च तेषां महामोहविजृजितं । यतः । कर्म चास्ति फलं चास्ति कर्ता नैवास्ति
 कर्मणां ॥ संसारमोक्षवादित्वमहोह्यांश्च विजृजितमिति ॥ येषां चात्मास्ति सांख्यादीनां
 तेषां प्रकृतिविकारवियोगोमोक्षः हेतुस्तस्य पंचविंशतितत्त्वपरिज्ञानादेव विद्यमानैः प्रधानवि
 कारैर्विमोचनं मोक्षइति । तेषामप्येकांतनित्यवादितया मोक्षाभावः । एवमन्येपि नैया
 यिकवैशेषिकादयः संसारभावमिदं तोपि न मुच्यंते सम्यग्दर्शनादिकस्योपायस्याभावादि
 त्यनूह्याह । यदि न तेषां मोक्षः कथं ते लोकस्योपास्यानवंतीत्याशंक्याह । तेषां तीर्थं
 कालपंति ध्रुवते मोक्षं प्रति धर्मदेशनां विदधति । गृहवन्तीति श्रावकाः हे श्रावका ! एवं गृह्णी
 त यूपं यथाहं देशयामि तथा तेषां धर्मश्रावयितारः संतएवं लपंति नापंते यथाऽनेनोपा
 येन स्वर्गमोक्षावाप्तिरिति तद्वचनं मिथ्यात्वोपहतबुद्धयोवितथमेव गृह्णीति कूटपण्यदायि
 नां विपर्यस्तमतयएवेति । तदेवमादितीर्थिकास्तद्विषयाश्च पारंपर्येण मिथ्यादर्शनानुज्ञावा
 त्परान्प्रतारयंति तेषां प्रतारयंति आहुः कथमेते प्रवाङ्मुकामिथ्यावादिनोजवंति । अ
 त्रोच्यते । यतस्तेप्यहिंसां प्रतिपादयंति नच तां प्रधानमोक्षांगनूतां सम्यगनुतिष्ठंति । कथं
 सांख्यानां तावज्ज्ञानादेव धर्मेन तेषामहिंसाप्राधान्येन व्यवस्थितः किंतु पंचयमास्त्यादि
 कोविशेषंति । तथा शाक्यानामपि दश कुशलाधर्मपथाश्च हिंसापि तत्रोक्ता नतु सैव ग
 रीयसी धर्मसाधनत्वेन तैराश्रिता । वैशेषिकाणामपि अनिसेवनोपवासब्रह्मचर्यशुचिकुत्र
 वासप्रस्थादानयज्ञादिनृत्रमंत्रकालनियमादृष्टास्तेषु चान्तिपेचनादिषु पर्यालोच्यमानेषु
 हिंसैव संपद्यते वैदिकानां हिंसैव गरीयसी धर्मसाधनं यज्ञोपदेशात् तस्य च तयाविनाजा
 वादित्यजिप्रायः । उक्तंच । ध्रुवः प्राणिवधोयज्ञे ॥ ७९ ॥

ते सवे पावानुया आदिकरा धम्माणं एाणापन्ना एाणावेदा एाणासीजा
 एाणादिघी एाणारुदं एाणारंजा एाणाश्वसाणसंजुत्ता एगमदं मंम
 लिवंधं किञ्चा सवे एगवाउ चिदंति ॥ ८० ॥

अर्थ—(तेसवेपावाउयाआदिकराधर्माणां के०) ते सर्व प्रावाडुक एटले पाखंमी पोता ने ठंदे धर्मेना आदिना करनार कहियें, परंतु ते (णाणापन्ना के०) नाना प्रकारनी बुद्धि वाला, (णाणाबंदा के०) नाना प्रकारना अनिप्राय वाला, (णाणासीजा के०) नानाप्रकारना आचारवाला, (णाणादिघी के०) नाना प्रकारनी दृष्टि वाला, (णाणारुई के०) नाना प्रकारनी रुची वाला, (णाणारंजा के०) नाना प्रकारना आरंजना करनारा, (णाणाश्वसाणसंजुता के०) नाना प्रकारना अव्यवसाय तेषे करीने सहित एवा थका, पोतपोतानुं (एंगमहंमंजलिबंधकिञ्चा के०) एक महोदुं मंजल बांधि करीने, एटले पंक्ति करीने, (सवेएगयाउचिंछंति के०) ते सर्व एकज प्रदेश तिष्ठति एटले वेठाळे. ॥ ८० ॥

॥ दीपिका—ते सर्वे प्रावाडुकाआदिकराः स्वधर्माणां। नानाप्रज्ञानानाबंदानानानिप्रायानानाविधादृष्टिर्दर्शनं येषां ते तथा नानाविधा रुचिर्येषां ते तथा नानाविधारंजानानाविधायवसायसंयुक्ताएकं महान्तमंडलिबंधं कृत्वा तिष्ठति ॥८०॥

॥ टीका—तदेवं सर्वप्रावाडुकामोहान्नूतामहिंसां न प्राधान्ये न प्रतिपद्यंतइति दर्शयितुमाह । (तेसवेइत्यादि) प्रवदनशीलाः प्रावाडुकाः सर्वेपि त्रिपष्टुत्तरत्रिंशत्परिमाणा अपि आदिकरायथा स्वं धर्माणां । येषिच तद्विषयास्तेपि सर्वे नानानिन्ना प्रज्ञा ज्ञानं येषां ते नानाप्रज्ञाः । आदिकराइत्यनेनेदमाह । स्वरुचिविरचितास्ते नत्ननादिप्रवाहायाताः । ननु चार्हतानामपि आदित्वविशेषणमस्त्येव सत्यमस्ति किंतु अनादिहेतुपरंपरेत्यनादित्वमेव तेषांच सर्वज्ञप्रणीतागमानाश्रयणान्निबंधनाज्ञावस्तदनावाच्च निन्नपरिज्ञानमतएव नानाबंदाः । उंदोऽनिप्रायः । निन्नानिप्रायाइत्यर्थः। तथाहि । उत्पादव्ययध्रौव्यात्मके वस्तुनि सांख्येरेकांतेनाविर्भावतिरोजावाश्रयणादन्वयिनमेव पदार्थं सत्यत्वेनाभित्य नित्यपदं समाश्रितास्तथा शाक्याअत्यंतदृष्टिणिकेषु पूर्वोत्तरनिज्ञेषु पदार्थेषु सत्तु स एवायमिति प्रत्यनिज्ञा प्रत्ययः सदृशापरापरोत्पनिर्वितथानां नवतीत्येतत्पक्षसमाश्रयणादनित्यपदं समाश्रिताइति । तथा नैयायिकवैशेषिकाः केषांचिदाकाशपरमावादीनामेकांतेन नित्यत्वमेव कार्यइव्याणांच घटपटादीनामेकांतेनानित्यत्वमेवाश्रिताः । एवमनया दिशाऽन्येपि मीमांसकतापसादयोऽन्यूह्याइति । तथा ते तीर्थिकानानाशीलं येषां ते तथा शीलं व्रतविशेषः सच निन्नस्तेपामनुचवसिइएव । तथा नाना दृष्टिर्दर्शनं येषां ते तथा नानारुचिरेषां ते नानारुचयस्तथा नानारूपमध्यवसानमंतःकरणप्रवृत्तिर्येषां ते तथा इदमुक्तं नवति । अहिंसा परमं धर्मगं । साच तेषां नानानिप्रायत्वादविकलत्वेन व्यवस्थिता । तस्याएव सूत्रकारः प्राधान्यं दर्शयितुमाह । ते सर्वेपि प्रावाडुकायथास्वपक्षमाश्रिताएकत्र प्रवेशे संयुतामंजलिबंधमाधाय तिष्ठति ॥८०॥

पुरिसेयं सागणियाणं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुत्रं गहाय अउमएणं
संभासएणं गहाय ते सबे पावानए आइगरा धम्माणं णाणापन्ना जाव
णाणाश्वसाणसंजुत्ते एवं वयासीहंजो पावानया आइगरा धम्माणं
णाणापन्ना जाव णाणाअश्वसाणसंजुत्ता इमं ताव तुम्ह सागणिया
णं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुत्रं गहाय मुहुत्तयं पाणिणा धरेह णोवहु
संभासगं संसारियं कुळा णो बहुअग्गियंनणियं कुळा णोवहु साह
म्मियवेयावडियं कुळा णोवहुपरधम्मियवेयावडियं कुळा उळयाणिया
गपडिवन्ना अमायं कुवमाणा पाणिं पसारेह इति बुद्धा से पुरिसे तेसिं
पावाडयाणं तं सागणियाणं इंगालाणं पाइं बहुपडिपुत्रं अउमएणं
संभासएणं गहाय पाणिंसु णिसिरिति तएणं तेपावाडया आइगरा ध
म्माणं णाणापन्ना जाव णाणाश्वसाणसंजुत्ता पाणिंपडिसाहरंति तए
णं से पुरिसे ते सबे पावानए आदिगरे धम्माणं जाव णाणाश्वसाणसं
जुत्ता एवं वयासी हंजो पावाडया आइगरा धम्माणं णाणापन्ना जाव
णाणाश्वसाणसंजुत्ता कम्हाणं तुप्पे पाणिं पडिसाहरह पाणिं नोमहि
ळा दड्ढे किं नविस्सइ छळंति मन्नमाणा पडिसाहरह एसतुला एस
प्पमाणे एस समोसरणे पत्तेयंतुला पत्तेयं पमाणे पत्तेयं समोसरणे
तब्बणं जेते समणा माहणा एवमातिस्संति जाव परुवेंति सबे पाणाजाव
सत्ता हंतवा अज्जावेयवा परिघेतवा परितावेयवा किलामेतवा उदवेतवा
तेआगंतुवेयाए तेआगंतुजेयाए जाव ते आगंतु जाइजरामरणजोणि
जम्मणसंसारपुणजवगप्पवासजवपवंच कलंकलीजागिणो नविस्संति ॥

अर्थ-तेवारें कोई एक (पुरिसेयं के०) पुरुष जैन मार्गनो जाण ते तेमने अहिंसा
दिकने विषे पाडवाने अर्थ (सागणियाणंइंगालाणं के०) अग्नियें वज्रता अंगारा तेणे
करी एक जोडात्रुं (पाइंके०) पात्र एटले नाजन जरीने (बहुपडिपुत्रं के०) घणो प्र
तिपूर्ण जरीने (अउमएणं के०) जोहना (संभासएणंगहाय के०) संभास्ती सहित ग्र
हण करीने (तेसबेपावानए के०) ते सर्व प्रावाडक एटले परदर्शीना (आइगराधम्माणं
के०) पोतपोताना धर्मेनी आदिना करनार, (णाणापन्नाजावणाणाश्वसाणसंजुत्तेके०)

नहाना प्रकारनी प्रज्ञावाला, यावत् नाना प्रकारना जे अथ्यवसाय तेणे करी संयुक्त ए वा परदर्शनी ते आगल आवीने, (एवंवयासी के०) एवुं कहेवे के (हंनोपावाउया के०) अहो प्रावाडको ! (आइगराधम्माणं के०) तमे धर्मेनी आदिना करनारठो ; (एणाप न्नाजावणाणाश्वसाणसंजुत्ता के०) तमे न्हाना प्रकारनी बुद्धिवाला, तथा न्हाना प्रकारना जे अथ्यवसाय तेणें करी संयुक्तो ते माटे, (इमंतावतुस्सेसागणियाणंइंगालाणंके०) ए तुमे अग्रियें बलता अंगारा तेणे करी सहित एवोआ एक लोहनुं (पाईके०) नाजन (बहुपडिपुत्रं के०) घणुं प्रतिपूर्ण तेने (गहायमुदुत्तयं के०) ग्रहण करीने. एक मुहूर्त मात्र (पाणिणाधरेह के०) हाथ मांहे धरी राखो, (एोबहुसंमासगंसंसारियंकुळा के०) घणी संमासानो सहाय मकरो. (एोबहुअग्गियंनणियंकुळाके०) घणो अग्रिने स्तंजनी एटले स्थंनि राखे तेवी विद्यानुं सहाय मकरो (एोबहुसाहम्मियवेयावडियंकुळाके०) घणो मांहे मांहे साधर्मिकनुं वैयावच्च नो करवो, एटले अग्रि दीधानो उपशमाववुं मकरो. (एोबहुपरध म्मियवेयावडियंकुळा के०) घणो परधर्मिकनो माहो मांहे वैयावच्चनो करवो एटले अग्रि दीधानो उपशमाववुं मकरो. मात्र (उज्जुयाके०) सरल थका (एियागपडिवन्नाके०) मोह मार्गे प्रतिपन्न थका, (अमायंकुवमाणापाणिपसारह के०) माया रहित पणु करता थका हाथ पसारो. (इतिवच्चाके०) एम कह्नीने, (सेपुरिसेके०) ते पुरुष (तंसागणियाणंइंगालाणंपाइवहुपडिपुत्रं के०) ते अग्रि बलता अंगरानुं नाजन घणु प्रतिपूर्ण जरीने (अ उमएणंसंमासएणंगहाय के०) लोहना संमासा सहित ग्रहीने (तेसिंपावाउयाणंके०) ते प्रावाडकना (पाणिंसु के०) हाथनी उपरें (णिसिरिंति के०) मूके. (तएणंके०) तेवारें (तेपावाडुयाआइगराधम्माणं के०) ते प्रावाडक धर्मेनी आदिना करनार (एाणापन्नाजावणाणाश्वसाणसंजुत्ता के०) नाना प्रकारनी प्रज्ञा वाला यावत् नाना प्रकारना अथ्यवसाय तेणे करी सहित एवा ठता ते प्रावाडकने हाथमां अग्रि आपे ठते (पाणिंपडिसाहरंति के०) पोताना हाथ पाठा खेंचे एम पाठा हाथ करता देखीने (तएणं के०) तेवारें (सेपुरिसे के०) ते पुरुष ते सर्व प्रावाडक धर्मेना अदिना करना र नाना प्रकारनी प्रज्ञावाला यावत् नाना प्रकारना अथ्यवसाय तेणे करी सहित ते प्रत्यें (एवंवयासी के०) एम कहेके (हंनोपावाडुया के०) हे प्रावाडको ! पोताना ठंदे धर्मेनी आदिना करनाराठ ! नाना प्रकारनी प्रज्ञा वाला यावत् नाना प्रकारना अथ्यवसाय तेणे करी सहित (कम्हाणंतुप्रेपाणिंपडिसाहरह के०) शाकारणे तमे हाथ पाठा खे चोठो. तेवारे ते बोव्या (पाणिंनोमहिळाके०) अमारा हाथ नथी बलताळुं ? अमारा हाथ बलेवे दाजेवे ते कारण माटे हाथ पाठा खेचीलींवाठे तेवारे ते पुरुष फरी बोव्यो के (द्देक्किंनविस्सइ के०) तमारो हाथ दाऊवाथी छुं थवारुंते एवुं राजली फरी ते

प्रावाडुक पाखंमी दर्शनीउ बोल्या के, अमने डुःख उपजेठे, तेवारें फरी ते पुरुष बोल्या के, (डुकंतिमन्नमाणा के०) जो तमे डुःख जाणता अग्रिनी दाऊ थकी वीहिता थका हाथ ने (पडिसाहरहके०) पाठा करोठो ? तो जेम तमे डुःख थकी बीक राखोठो, तेम सर्व जीवने (एसतुल्लाके०) ए तुल्य एटले बराबर ठे; (एसण्यमाणेके०) एप्रमाणे जाणवुं. (एससमो सरणे के०) एसमोसरण पचेयंतुल्ला के०) प्रत्येक प्रत्येकने सरखुं, अने (पचेयण्य माणे के०) प्रत्येक प्रत्येकने प्रमाण, एवुं (पचेयंसमोसरणेके०) प्रत्येक प्रत्येकने समोसरण जाणवुं. (तन्वणजेतेसमणामाहणाएवमातिस्कंति के०) त्यां जे श्रमण ब्राह्मण एम कहेंठे (जावपरूवेतिके०) यावत् एम प्ररूपेठे के, (सवेषाणाजावसत्ताहंतवा के०) सर्व प्राणी, यावत् सर्व सत्त्वे हणवा, (अज्जावेयवाके०) दंम काशादिकें करी ताडवा; (परियेतवा के०) बलात्कारें करी दासनी पेटें परिग्रहवा. (परितावेयवा के०) शारीरिक मानसीक पीडा उपजाववी, (किलामेतवा के०) किलामण उपजाववी. (उदवेतवा के०) उपडववा, तथा जीव, काया थकी रहित करवा. एवां वचनना बोलनारा, (ते आगंतुठेयाए के०) ते आगमिक कालें वारंवार पोताना शरीरनुं ठेदन पामझे. (तेआ गंतुजेयाए के०) ते आगमिक कालें जालादिकें करी पोताना शरीरनुं जेदन पामझे, (जावतेआगंतु के०) यावत् ते जीव आगमिक कालें (जाइजरामरण जोणिजम्मणं के०) जाति, जरा, मरण, तथा नवी नवी योनी मांहे उपजवुं, तथा जन्मना डुःख (संसारके०) एरीतें संसार मांहे परित्रमण करतां (पुणजव के०) वली वली नव नवा नवनुं करवुं, (गप्पवास के०) वली वली गर्जवास मांहे वसवुं, एरीतें (नवपवं च के०) संसारनो प्रपंच एटले संसारनो विस्तार, (कलंकलि के०) कलकलाट एटले डुःखें करी व्याकुल पणुं, तेना (जागिणोन्नविस्संति के०) विजागी थजे. ॥ ७१ ॥

॥ दीपिका—(पुरिसेयसिं) एकः कश्चित्पुरुषः साग्निकानां ज्वलतामंगाराणां प्रतिपू र्णां (पाई) पात्री अयोमयेन लोहमयेन संदंशकेन गृहीत्वा तेषां हौकितवान् उवाच । जोः प्रावाडुकाः ! इदमंगारजृत्तं जाजनं एकैकं मुहूर्तं प्रत्येकं विनृत यूयं ? । नचेदं संदंशकं सांसारिकं नापि चाग्निस्तननं विदधुः । नापिच साधर्मिकानामग्निदाहोपशमादिना उपकारं कुर्युरिति । रुजवोमायामकुर्वाणा. पाणिं प्रसारयत तेषि तथैव कुर्युः ततोसौ नरस्तज्जाजनं तत्पाणौ समर्पयति । तेषि च दाहजयाऽस्तं संकोचयंति । ततोसौ पुरुषस्तान् प्राह किमिति पाणिं संहरत यूयं ? । ते प्रादुर्दाहजयात् । नरः प्राह । दग्धेन हस्तेन किंजावि ? । डुःखमिति चेदेवं यूयं दाहोत्पन्नडुःखजीरवः सुखजिप्तवः । एव सति सर्वे पि जंतवः संसारवार्तिनएवंविधाएवेति आत्मतुजया आत्मतुल्यत्वेन यथा मम डुःखं

न संमतं तथा सर्वजीवानामित्येतत्प्रमाणं । एषा युक्तिः तदेतत्समवसरणं एषधर्मं विचारः । आत्मवत्सर्वज्जुतानि यः पश्यति सपश्यतीति प्रत्येकं तुलासाम्यमित्यादि (तद्वर्णंति) तत्र एवं सति ये श्रमणब्राह्मणादय एवमाख्यांति । सर्वे प्राणादंतव्या दंडादिभिः परितापयितव्याधर्मार्थमरघट्टादिवहनादिभिः परिग्राह्याः आद्यादौ मत्स्याश्च अपद्भावयितव्यायागादौ मेपाश्च । एवं ये जापंते ते आगामिनि काले स्वशरीरस्य वेदाय ज्ञेदायच जापंते । तथाऽगामिनि काले जातिजरामरणानि बहूनि प्राप्नुवंति योन्यां जन्म योनिजन्म तद्बहुशोर्गर्जनावस्थायां लज्जंते संसारप्रपंचांतर्गतास्तेजोवायुषु उच्चैर्गोत्रोद लनेन कलंकलीनावजाजोदुःखव्याकुलाः स्युः ॥ ७१ ॥

॥ टीका—तेषां चैवं व्यवस्थितानामेकः कश्चित्पुरुषस्तेषां संविदर्थं ज्वलतामंगाराणां प्रतिपूर्णां पात्रीमयोमयं जाजनमयोमयेनैव संवशकेन गृहीत्वा तेषां दौकितवानुवाच तान् । यथा नो प्रावाडुकाः ! सर्वोक्तविशेषणविशिष्टाद्दमंगारजृत्तं जाजनमेकैकं मुहूर्तं प्रत्येकं सांसारिकाणामिवाऽग्निस्तंजनं विधत्ते नापिच साधर्मिकाऽन्यधार्मिकाणामग्निदाहोपशमादिनोपकारं कुरुत इति रुजवोमायामकुर्वाणाः पाणिं प्रसारयत ? तेषिच तथैव कुर्युस्ततोऽसौ पुरुषः तन्नाजनं पाणौ समर्पयति तेषिच दाहशंकया हस्तं संकोचयेयुरिति । ततोऽसौ तानुवाच । किमिति पाणिं प्रतिसंहरत ? यूयं एवमनिहितास्ते ऊचुर्दाहजयादिति । एतदुक्तं नवति । अवश्यमग्निदाहजयान्न कश्चिदग्निसुखं पाणिं ददातीत्येतत्परोयं दृष्टं तः । पाणिना दग्धेनापि किंनवतां नविष्यतीति दुःखमिति चेद्यद्येवं नवतोदाहापादित दुःखनीरवः सुखलिप्तवस्तदेवंसति सर्वेपि जंतवः संसारोदरविवरवर्तिन एवज्जुता एवेत्येव मात्मतुलयाऽस्मैपश्येन यथा मम नानिमत्तं दुःखमित्येवं सर्वजंतूनामित्यवगम्यादितैव प्राधान्येनाश्रयणीया तदेतत्प्रमाणं एषा युक्तिः । आत्मवत्सर्वज्जुतानि यः पश्यति स पश्यति । तदेव समवसरणं स एषधर्मविचारोयत्राहिंसा संपूर्णा ॥ तत्रैव परमार्थतो धर्म इत्येवं व्यवस्थिते तत्र ये केचनाविदितपरमार्थाः श्रमणब्राह्मणादय एवं बद्धयमाणमाचरन्ते परेपामात्मदाढ्योत्पादनायैवं जापंते तथैवमेवं धर्मं प्रज्ञापयंति व्यवस्थापयंति तथान्येन प्राप्नुपतापकारिणा प्रकारेण परेषां धर्मं प्ररूपयंति व्याचरन्ते । तद्यथा । सर्वे प्राणा इत्यादि यावदंतव्यादंडादिभिः परितापयितव्याधर्मार्थमरघट्टादिवहनादिभिः परिग्राह्या विशिष्टकाले आद्यादौ रोहितमत्स्याश्च तथाऽपद्भावयितव्या देवतायागादिनिमित्तं वस्तादय इवेत्येवं ये श्रमणादयः प्राणिनामुपतापकारिणां जापां जापंते आगामिनि काले ऽनेकशो बद्बहुशः स्वशरीरवेदायच जापंते तथा ते सावद्यजापिणो नविष्यंति काले जातिजरामरणानि बहूनि प्राप्नुवंति । योन्यां जन्म योनिजन्म तदनेकशो बद्बहुशोर्गर्जनु

क्लांतजावस्थायां प्राप्नुवन्ति तथा संसारप्रपंचांतर्गतास्तेजोवायुपूषैर्गोत्रोद्वजनेन कलं
कलीनावजाजोनवन्ति बहुशोचविष्यन्ति च ॥ ८१ ॥

ते बहुणं दंमणाणं बहूणं मुंमणाणं तज्जणाणं तालणाणं अड्वंधणाणं जाव
घोलणाणं माइमरणाणं पितामरणाणं नाइमरणाणं नगिणीमरणाणं
नज्जापुत्तधूत्तसुहामरणाणं दारिद्राणं दोहग्गाणं अप्पियंसंवासाणं पि
यविष्णुणाणं बहूणं डुक्कदोमणस्साणं आनागिणो नविस्सन्ति अणादि
यंचणं अणवयग्गं दीहमद्दं चाउरंतसंसारकंतारं नुज्जोनुज्जो अणुपरिय
ट्ठिस्सन्ति ते णोसिस्सिस्सन्ति णोबुद्धिस्सन्ति जाव णोसवड्डकाणं अंतं
करिस्सन्ति एस तुह्ना एस पमाणे एस समोसरणे पत्तेयं तुह्ना पत्तेयं प
माणे पत्तेयं समोसरणे ॥ ८२ ॥

अर्थ—(तेबहूणंदंमणाणं के०) ते जीव घणा दंमाओ, (बहूणंमुंमणाणं के०) ते
जीव घणा शरीरादिकें मुंमाओ, (तज्जणाणं के०) अंगुलीयादिकनी तर्जना पामओ, (ता
लणाणं के०) दंमादिकें ताडना पामओ, (अड्वंधणाणं के०) बंधीखानानां बंधन पा
मओ, (जावघोलणाणं के०) यावत् आंबानी पेठें घोलाओ, (माइमरणाणं के०) ते जी
व मातानां मरणां डुःखने पामओ, (पितामरणाणं के०) पितानां मरण, (नाइमरणा
णं के०) नाइनां मरण, (नगिणीमरणाणं के०) वेहेननां मरण, (नज्जापुत्तधूत्तसुहमा
मरणाणं के०) नार्थानां मरण, पुत्रनां मरण, दीकरीनां मरण, पुत्रनीबहुनां मरण यओ,
तेने देखीने डुःख पामओ, डुःखी यओ, ते पुरुष, (दारिद्राणं के०) दरिद्रि यओ, (दोहग्गा
णं के०) दौर्जागी यओ, (अप्पियंसंवासाणं के०) अप्रियकारीयो साथें तेनो संवास य
ओ, (पियविष्णुणाणं के०) ते प्राणी प्रियकारी वस्तुनो विप्रयोग एटले वियोग पामओ,
(बहूणंडुक्कदोमणस्साणं के०) घणां डुःख अने दीर्मनस्य पणानो (आनागिणो नविस्सं
ति के०) विजागी यओ, ते पुरुष, (अणादियंचणं के०) आदि रहित, (अणवयग्गं
के०) अंत रहित, (दीहमद्दं के०) दीर्घकालपर्यंत एटले घणाकालसुधी (चाउरंतसं
सारकंतारं के०) चारगतिरूप अंत अवयवठे जेने विपे तेने चाउरंत कहियें एवी संसा
र रूप अटवी तेने विपे, (डुक्कोडुक्को के०) वली वली (अणुपरियट्ठिस्सन्ति के०) परि
त्रमण परावर्त्तन करओ, (तेणोसिस्सिस्सन्ति के०) ते पांखनी जीव सीजओ नही, एट
ले पोताना कार्यनी सिद्धि करओ नही, (णोबुद्धिस्सन्ति के०) लोकालोकना स्वरूपने बुज
ओ नही, (जावणोसवड्डकाणं अंतंकरिस्सन्ति के०) यावत् ते प्राणी सर्वडुःखनो अंत क

रजो नदीं. एवी रीते स्वदर्शनी पण, जे पूर्वोक्त जापा बोलजो ते सीजसे नही एम निश्च
जाणवुं. हवे जे उत्तम पुरुषने एवी तुल्यता राखवी जे सर्व जीव प्रत्येक तुल्य, प्रत्ये
क प्रमाण, एप्रमाणे प्रत्येक समोसरण पण ठे ॥ ८१ ॥

॥ दीपिका—ते नराबहूनां दंडनादीनां शरीरदुःखानां जाजनं जवंति तथा मातृमरणा
दीनां मानसदुःखानां तथाऽन्येषामप्रियसंयोगार्थनाशादिनिर्दुःखनागिनोजविष्यति । किं
बहुना । (अणादियंति) अनादिकं नविद्यतेऽवदग्रोऽतोयस्य सोऽनवदग्रोऽनंतः तं दीर्घा
ध्वानं चतुर्गतिमार्गं चातुरंतं संसारकांतारमनुपरिवर्तिष्यते अरहृदृषटीवद्व्रमिष्यति न बोधं
प्राप्स्यंति न सेत्स्यंति सर्वदुःखानामंतं न करिष्यंति एतुला एतत्ताम्यं यत्सावद्याचारान
सिध्यंति कुमतिनः स्वमतेषु औद्देशिकादिनोजिनस्तथैव एतत्प्रमाणं प्रत्यक्षादिकं प्रत्य
क्षेण चौराद्यावाध्यमानादृश्यंते । एवमन्येपि एतत्समवसरणं आगमविचारः प्रत्येकं प्र
तिजीवमिदं साम्यं द्रष्टव्यं ॥ ८१ ॥

॥ टीका—तथा ते बहूनां दंडादीनां शरीराणां दुःखानामात्मानं जाजनं कुर्वंति तथा
ते निर्विवेकामातृवधादीनां मानुषाणां दुःखानां तथान्येषामप्रियसंयोगार्थनाशादिनिर्दुः
खदौर्मेनस्यानामागिनोजविष्यंतीति । किंबहुनोक्तेनोपसंहारव्याजेन । गुरुतरमर्थसं
बंधं दर्शयितुमाह । (अणादियं इत्यादि) नास्यादिरस्तीत्यनादिः संसारः । तदनेनेदमुक्तं जव
ति । यत्कैश्चिदनिहितं यथायममकादिक्रमेणेत्यादित इत्येतदपास्तं । नविद्यतेऽवदग्रं पर्यंतो
यस्य सोयमनवदग्रोऽपर्यंत इत्यर्थः । तदनेनेदमुक्तं जवति । यदुक्तं कैश्चिद्यथा प्रलय
कालेऽशेषसागरजलप्लावनं द्वादशादित्योजमेन चात्यंतदाह इत्यादिकं सर्वं मिष्येति दीर्घमि
त्यनंतपुञ्जपरिवर्तरूपं कालावस्थानं तथा चत्वारोतागतयोयस्य सतथा चातुर्गतिकं
इत्यर्थः । तत्संसारएव कांतारः संसारकांतारो निर्जलः सनयस्वाणरहितोऽरण्यप्रदेशः कांतार
इति । तदेवंचूतं न्यूनो न्यूनः पौनःपुन्येनानुपरिवर्तिष्यते अरहृदृषटीन्यायेन तत्रैव व्रमतः
स्थास्यंतीत्यतएवाह । यतस्ते प्राणिनां हंतारः कुतएतदिति चेत्सावद्योपदेशादेतदपि कथ
मिति चेदतथा औद्देशिकादिपरिजोगानुज्ञयेत्येवमवगंतव्यमित्यतस्ते कुप्रावचनिकानैव से
त्स्यंति नैव ते लोकाग्रस्थानमाक्रमिष्यंति तथा न ते सर्वपदार्थान् केवलज्ञानावाप्त्या नो
त्स्यंते । अनेन ज्ञानातिशयज्ञावमाह । तथा न तेऽष्टप्रकारेण कर्मणा मोह्यंते । अनेना
प्यसिद्धेरकैवल्यवाप्तेश्च कारणमाह । तथा परिनिर्वृतिः परिनिर्वाणमानंदसुखावातिस्तां
ते नैव प्राप्स्यंते तेनापि सुखातिशयाज्ञावः प्रदर्शितो जवतीति । तथा नैते शारीरमानसानां
दुःखानामात्यंतिकमंतं करिष्यंतीत्यनेनाप्यपायातिशयाज्ञावः प्रदर्शितो जवति । एपावु

जा तदेतदुपमानं यथा सावधानुष्ठानपरायणाः सावद्यजाषिणश्च कुप्रावचनिकान् सिध्यंत्ये
वं स्वयूच्या अप्यौद्देशिकादिपरिज्ञोगिनो न सिध्यन्तीति । तदेतत्प्रमाणं प्रत्यक्षानुमानादिकं ।
तथाहि । प्रत्यक्षेणैव जीवपीडाकारि चौर्यादिवैधनान्न मुच्यते । एवमन्येपीत्यनुमानादि
कमप्यायोज्यं । तथा तदेतत्समवसरणमागमविचाररूपमिति प्रत्येकंच प्रतिप्राणि प्रतिप्रा
वाडुकमेतनुजादिकं दृष्टव्यमिति ॥ ८१ ॥

तद्वृणं जे ते समणा माहणा एवमाइकंति जाव परूवेति सवे पाणा स
वेनया सवेजीवा सवेसत्ता एहंतवा एअशवेयवा एपरिघेतवा एउद्वेय
वा तेणो आगंतुगेयाए तेणोआगंतुजेयाए जाव जाइजरामरणजेणि
जम्मण संसारपुणप्रवगप्रवासनवएवं कलंकलीजागिणो नविस्संति
तेणोवहूणं दंमणाणं जाव णोवहूणं मुंमणाणं जाव वहूणं डुकदोमण
स्साणं णोजागिणो नविस्संति अणादियंचणं अणवयगगं दीहमद्धं
चाउरंत संसारकंतारे जुळोचुळो णोअणुपरियट्ठिस्संति तेसिं स्सिस्संति
जाव सबडुकाणं अंतं करिस्संति ॥ ८३ ॥

अर्थ-त्यांजे श्रमण ब्राह्मण, सर्व जीवने पोताना आत्मा समान लेखवीने एवो धर्म
कहेज्ञे, यावत् प्ररूपज्ञे, के सर्व प्राणी, सर्वनूत, सर्व जीव, सर्व सत्त्वने हणवा नही,
एकांतदया पालवीं, यावत् सर्व सत्त्वने उपडववा नही, ते पुरुषो, आगमिक कालें पोताना
शरीरतुं ठेदन नहीं पामज्ञे, ते आगमिक कालें जेदन नहीं पामज्ञे, ते पुरुष यावत् जाति,
जरा, मरण, वली वली योनीमांहे उपजवुं, जन्मतुं डुःख, संसारमांहे परित्रमण करवुं,
वली वली गर्नवात मांहे वसतुं, संसारनो विस्तार प्रपंच, तथा कलकलाट तेनो विजागी
नहीं थज्ञे. ते पुरुष, घणो दंमज्ञे नहीं, यावत् डुःख दौर्मनस्थ पणानो विजागी नहीं थज्ञे,
आदिरहित अंतरहित दीर्घ पंथजे, एटले दीर्घ काल पर्यंत चारगति रूप संसार, तद्रूप
थटवीने विपे वली वली परित्रमण परावर्त नही करज्ञे. ए रीतें दया धर्मेना प्ररूपनार
पुरुषो सीजज्ञे कार्यसिद्धि करज्ञे, यावत् सर्व डुःखनो अंत करज्ञे. ॥ ८३ ॥

॥ दीपिका-अथेतदिपरीतानाह । (तद्वृणंति) तत्र ये ज्ञातव्याः श्रमणमाहनास्ते ए
वमाख्यांतीत्यादि सर्व पूर्वसूत्रविपरीतं वाच्यं ॥ ८३ ॥

॥ टीका-ये पुनर्विदिततत्वाआत्मौपम्येनात्मतुलया सर्वजीवेष्वहिंसां कुर्वाणाएवमा
चरुते । तद्यथा सर्वेपि जीवाडुःखदिपः सुखलिप्तवस्ते न हंतव्या इत्यादि । तदेवं पूर्वोक्तं
दंडनादिकं सप्रतिषेधं नणनीयं यावत्संसारकांतारमचिरेणैव ते व्यतिक्रमिष्यंतीति ॥ ८३ ॥

इच्चेतेहिं वारसहिं किरियाघाणेहिं वट्टमाणा जीवा णोसिस्सिं सु णोवुस्सिं
सु णोमुच्चिं सु णोपरिणिवाइं सु जाव णोसव डुक्काणं अंतं करे सुवा णो
करंति वा णोकरिस्संति वा ॥ ८४ ॥

अर्थ-ए पूर्वोक्त वार क्रियाना स्थानकने विषे वर्त्तता एवा जे जीव, ते कोइ अतीत
कालें सिधा नथी, बुज्या नथी, कर्म थकी मूकाणा नथी, निवृत्त्या नथी, यावत् सर्वडुः
खनो अंत पण कोइयें अतीत कालें कखो नथी, वर्त्तमान कालें करता नथी, आग
मिक कालें पण करशे नही. कारणके, ए वार क्रियाना स्थानक जे ठे, ते अधर्मप
हने मजताज ठे. ॥ ८४ ॥

॥ दीपिका-अथोपसंहरति । (इच्चेतेहिंति) इत्येतेषु षादशसु क्रियास्थानेषु अधर्मपक्षो
ऽवतार्यते । ततएतेषु वर्त्तमानाजीवान् सिद्धान् सिध्यंति न सेत्स्यंति न मुक्तान् मुच्यंते मो
ह्यंते न बुद्धान् बुध्यंते न जोत्स्यंते न सर्वडुःखानामंतं चक्रुर्न कुर्वंति न करिष्यंति ॥ ८४ ॥

॥ टीका-नष्टानि क्रियास्थानानि सांप्रतमुपसंजिघृक्षुरेतदेव पूर्वोक्तं समासेन विनष्टि
पुराह (इच्चेतेहिं इत्यादि) इत्येतेषु षादशसु क्रियास्थानेष्वधर्मपक्षोऽनुपशमरूपः समव
तार्यते न एतेषु वर्त्तमानाजीवा अतीते काले सिद्धान् वर्त्तमाने सिध्यंति न नविष्यंति सेत्स्यं
ति तथा न बुधुधिरे न बुध्यंते न च जोत्स्यंते तथा न मुमुचुर्न मुचंति न च मोह्यंते तथा न नि
वृत्ता न निर्वर्त्यंते न च निर्वार्यंति तथा न डुःखानामंतं ययुर्न पुनर्याति न च यास्यंतीति ॥ ८४ ॥

एयंसि च व तेरसमे किरियाघाणे वट्टमाणा जीवा सिस्सिं सु बुस्सिं सु मुच्चिं
सु परिणिवाइं सु जाव सबडुक्काणं अंतं करे सुवा करंति करिस्संति वा
एवं से न्निक्खु आयघी आयहिते आयगुत्ते आयजोगे आयपरक्कमे
आयरक्खिए आयाणुकंपए आयनिप्फेडए आयाणमेव पडिसा हरेक्का
सि तत्तेमि ॥ ८५ ॥ इति वीयसुयखंधस्स किरियाघाणं नाम वीयमक्षयणं सम्मतं ॥

अर्थ-ए पूर्वे कहुंजें निश्चं तेरमुं क्रिया स्थानक तेने विषे वर्त्तता एवा जे जीव,
ते जीव अतीत कालें सिधा तत्वमार्गने बुज्या, आठ कर्म थकी मूकाणा. परिनिवृत्त शी
तलीनूत थया, यावत् सर्व डुःखनो अतीत कालें अंत कीधो, वर्त्तमान कालें अंत करे
ठे, अथे आगमिक कालें अंत करशे, एम ते साधु चारित्रिउ वार क्रिया स्थानकनो वर्ज
नार मोहार्थी, आत्मारथी, आत्मानुं हित चिंतवनार, आत्मानो गोपवनार, मनादिक

योगने स्वश करनार, ते आत्मयोगी कहेवाय. आत्माना सुखनें अर्थे पराक्रमनो करनार, आत्मानो रक्षक, आत्माने अनुकंपानो करनार, आत्मानो संसार थकी निस्तार करनार, आत्माने ए वार क्रियाना स्थानक थकी निवृत्तावे, तेने महा पुरुष जाणिये. तिवेमिनो अर्थे पूर्ववत् जाणवो. ए श्री सूर्यगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विषे क्रिया स्थानक नामे बीजा अध्ययननो संक्षेपार्थे बालावबोध समाप्त. थयो. ॥ ८५ ॥

॥ दीपिका—तथा एतस्मिन् त्रयोदशे क्रियास्थाने धर्मपक्षावतारः । ततोत्र वर्तमाना जीवाः सिद्धाः सिध्यन्ति सेत्स्यन्तीत्यादि । तदेवं सनिकुर्वाद्दशक्रियास्थानवर्जकोऽधर्मपक्ष्यागी धर्मपक्षस्थत्रयोदशक्रियास्थानवर्ती आत्मनोर्थः आत्मार्थः सविद्यते यस्य स आत्मार्थी आत्महितः आत्मा गुप्तायस्य संतथा आत्मयोगः कुशलमनःप्रवृत्तिरूपः सय स्यास्ति सआत्मयोगी आत्मपराक्रमः स्वयं संयमानुष्ठानप्रवृत्तः । आत्मा रक्षितोऽङ्गीति पातायेन सआत्मरक्षितः आत्मानमनर्थपरिहारेणानुकंपते इत्यात्मानुकंपकः (आयनिष्के ङएति) आत्मानं संयमेन संसारचारकान्निष्कासयतीति आत्मानं द्वादशक्रियास्थानेभ्यः प्रतिसंहरेत्समहापुरुषः । इतिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ८५ ॥ इति तपागङ्गाधिपतिश्रीहंसविमलसूरीश्वरशिष्यहर्षकुलपंडितप्रणीतायां श्रीसूत्ररुतांगदीपिकायां द्वितीय श्रुतस्कंधस्य क्रियास्थानाख्यं द्वितीयमध्ययनं समाप्तं ॥ ॥ ॥

॥ टीका—सांप्रतं त्रयोदशं क्रियास्थानं दर्शयितुमाह । (एवमित्यादि) एतस्मिन्त्रयोदशे क्रियास्थाने वर्तमानाजीवाः सिद्धाः सिध्यन्ति सेत्स्यन्तीति यावत्सर्वदुःखानामंतं करिष्यन्तीति स्थितं । तदेवं सनिकुर्यः पौंडरीकाध्ययनेऽनिहितो द्वादशक्रियास्थानवर्जकः अधर्मपक्षानुपशमपरित्यागी धर्मपक्षे स्थितवपक्षांतआत्मनोवार्थः आत्मार्थः सविद्यते यस्य सतथा योह्यन्यमपायेन्योरहति स आत्मार्थात्मवानित्युच्यते । हिताचाराश्चचौरादयोनात्मवंतोऽयंत्वात्महितेष्टेहिकामुष्मिकापायजीरुत्वात्तथात्मागुप्तायस्य तथा । एतदुक्तं भवति । स्वयमेवासौ संयमानुष्ठाने पराक्रमते तथात्मयोगी आत्मनोयोगः कुशलमनःप्रवृत्तिरूपआत्मयोगः सयस्यास्ति । सदाधर्मध्यानावस्थितइत्यर्थः । तथात्मा पापेन्योऽङ्गीतिगमनादिन्योरक्षितोयेन सतथा ङ्गीतिगमनहेतुनिबंधनस्य सावधानुष्ठानस्य निवृत्तत्वादितिज्ञावः । तथात्मानमेवानर्थपरिहारदारेणानुकंपते शुचानुष्ठानेन सज्जतिगामिनं विधत्तइति । तथात्मानं सम्यग्दर्शनादिकेनानुष्ठानेन संसारचारकान्निःसारयतीति । तथात्मानमनर्थनूतेभ्योद्वादशेभ्यः क्रियास्थानेभ्यः प्रतिसंहरेत् । यदि बोधदेशआत्मानं सर्वपापेभ्यः प्रतिसंह्रियात् सर्वानर्थेभ्योनिवर्तयेदित्येतस्मिन्महापुरुषे संभाव्यतइति । इतिः परि

समाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्वत् । नयाः पूर्ववद्व्याख्येयाः ॥ समाप्तं क्रियास्थानाख्यं
द्वितीयमध्ययनमिति ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥ अथ द्वितीयश्रुतस्कंधे तृतीयाध्ययनप्रारंभः ॥

हवे वार क्रिया स्थानकने वर्जनार एवा चारित्रवान पुरुषेण शुद्धाहार लेवो, ते कारण
माटे हवे आहार परिज्ञा नामे त्रीजुं अध्ययन प्रारंभिये ठैयें.

सुयंमे आउसं तेणं जगवया एव मस्कायं इह खलु आहारपरिष्ठाणाम
क्षयणे तस्सणं अयमठे इह खलु पाईणंवा सवतो सव्वावन्तिचणं लो
गंसि चत्तारि बीयकाया एव माहिज्जन्ति तंजहा अग्गवीया मूलवीया
पोरवीया स्कंधवीया तेसिंचणं अहा वीएणं अहावगासेणं इहेगतिया
सत्ता पुढवीजोणिया पुढविसंजवा पुढवीबुक्कमये तज्जोणिया तस्सं
जवा तडुवक्कमा कम्मोवगा कम्मणियाणेणं तडुवक्कमा णाणाविह
जोणियासु पुढवीसु रुक्कताए विउट्ठंति तेजीवा तेसिं णाणाविहजो
णियाणं पुढवीणं सिणेह माहारेति ॥१॥ ते जीवा आहारेति पुढवीसरीरं
आउसरीरं तेउसरीरं वाउसरीरं वणस्सइसरीरं णाणाविहाणतसथा
वराणं पाणाणं सरीरं अचित्तं कुवन्ति परिविद्धं तं सरीरं पुवाहारियं
तयाहारियं विपरिणयं सारूवियकडं संतं अवरेवियणं तेसिं पुढविजो
णियाणं रुक्काणं सरीरा णाणावप्सा णाणागंधा णाणारसा णाणाफा
सा णाणासंठाणसंठिया णाणाविहसरीरपुग्गलविउट्ठिता तेजीवा क
म्मोववन्नगा जवंति तिमस्कायं ॥ २ ॥

अर्थ—(सुयंमेआउसंतेणं के०) श्रीसुधर्मस्वामी जंबू प्रत्ये कहेठे के, में 'एहुं सांजल्यं
जे जे, आयुष्यमंत (जगवयाएवमस्कायं के०) जगवन्त श्रीमहावीर देवें एम कह्युं
(इहखलु के०) निश्चै आ जिनशासनने विपे (आहारपरिष्ठाणामक्षयणे के०) आ
हारपरिज्ञा एवे नामे अध्ययन कह्युं. (तस्सणंअयमठे के०) तेनो ए अर्थ आगल क
हेठे. (इहखलु के०) निश्चै आ जगत् मांहे (पाईणंवा के०) पूर्वादिक् चारदिशिने
विपे तथा विदिशिने विपे (सवतोसव्वावन्तिचणंलोगंसि के०) सर्व थकी सर्व, एतावता
सर्व लोकने विपे (चत्तारिबीयकाया के०) चार, बीज कायना प्रकार एटले उत्पत्तिना

चेद होय. (एवमाहिङ्गं के०) ते आ प्रकारें तीर्थकरें कहा. (तंजहा के०) ते कहेते. (अग्गवीया के०) जेने अग्रें बीज उपजे ते अग्र बीज कहेवाय ते तिल, ताल, सह कारादिक अथवा शाल्यादिक जाणवा, तथा जे अग्र तेने विपे उत्पत्तिना कारणने पामे तेपण, अग्र बीज कहेवाय, ते कोरंटादिक जाणवा; एटले ए प्रथम चेद जाणवो. तथा (मूजवीयाके०) आर्इकादिक ए बीजो चेद जाणवो; (पोरवीयाके०) पर्व बीज ते सेजडी प्रमुख, ए त्रीजो चेद जाणवो. (स्कंधवीयाके०) स्कंधबीज ते सालरा नाग जुन प्रमुख, ए चोथो चेद जाणवो. (तेसिंचणंके०) ते चार प्रकारना वनस्पतिकाय (अ हावीएणंके०) यथा जे जेनुं बीज उत्पत्ति कारण, ते यथा बीज एटले ते तेनुं बीज जाणवुं. जेम शालीना अंकुरनुं शाली बीज उत्पत्ति कारणते, एम अन्यत्र स्थानकें पण जाणी लेवुं. (अहावगासेणं के०) तथा जे जेनो अवाकाश एटले उत्पत्ति स्थानक पृथ्वी, पाणी, काल, आकाश, बीज, संयोग, एने यथावकाश कहियें. एम यथा बीजें तथा यथावकाश करीने, (इहेगितियासत्ता के०) आ जगत्मांहे कोइ एक सत्त्व, तथाविध कर्मना उदय थकी, वनस्पतिने विपे उपजनार ठतो उपजे, ते वनस्पतिने विपे उपजतां (पुढवीजोणियाके०) पृथ्वीयोनिक थाय. यद्यपि तेनुं वनस्पतिज बीज कारणते परंतु, आधार विना उत्पत्तिनो अजावते, ते कारण माटें पृथ्वीयोनिक कहा. जेम शेगालादिक कर्मना आधारें, पण पृथ्वी विना थाय नही, एम आहां पण जाणी लेवुं. (पुढविस्संनवाके०) पृथ्वीने विपे वनस्पतिकायनो संजवते (पुढवीबुक्कमाके०) तथा पृथ्वीने विपे विविध एटले नाना प्रकारें प्रबल पणे संक्रमणते जेनुं ते पृथ्वीबुक्कमाकहियें एटले एम कहुंजे पृथ्वीने विपे ते वनस्पतिकायनी उपर उपर वृद्धि (तज्जोणिया के०) ते पृथ्वीयोनिक होय. (तस्संजवाके०) ते पृथ्वीने विपे वनस्पतिकायनो संजवते. (तडुवक्कमाके०) ते पृथ्वीने विपे नाना प्रकारें प्रबल पणे संक्रमणते, (कम्मोवगाके०) ते जीव तथाविध वनस्पतिकाय संजवि कर्म प्रेर्यमान ठता त्यां वनस्पतिने विपे उपशमीप पृथ्वीने विपे जाय; ते कारणे एने कम्मो वगा कहियें, एटले ते जीव कर्मना वरांगत वनस्पतिकाय थकी आवीने वली तेज वनस्पतिकायने विपे उपजे, पण अन्यत्रथी आख्या अन्यत्र नउपजे. जेम कुसम पुरियें वाव्यां एवां बीजोना मधुरायें अंकुरो नमले, ज्यां जेहुनुं बीज, त्यांज तेना अंकुरोनी उत्पत्ति जाणवो. (कम्मणियाणोणंके०) तथा ते जीव कर्मने कारणे आकार्पित (तडुवुक्कमाके०) त्यां पृथ्वीने विपे तथा वनस्पतिने विपे, बुक्कमा एटले आख्या ठता (एणाणाविहजोणितानुपुढवीसु के०) नाना प्रकारयोनी पृथ्वीने विपे (रुक्कता एके०) रूख पणे (विउटंतिके०) उपजे, (तेजीवातेसिंणाणाविहजोणियाणंपुढवीणं के०) ते जीव ते नाना प्रकार योनी पृथ्वीनो (सिणेहमाहारेंति के०) स्नेह आहारे तेहीज तेनो आहार. ते पृथ्वीना

शरीरने आहारतां पृथ्वीने पीडा उपजावे नहीं. ॥ १ ॥ पृथी (तेजीवा के०) ते जीव, (आहारंतेपुढवीसरीरं के०) पृथ्वीनु शरीर आहारे, एमज (आउसरीरं के०) अपकायनुं शरीर, (तेउसरीरं के०) तेज कायनुं शरीर, (वाउसरीरं के०) वायुकायनुं शरीर, (वणस्सइसरीरं के०) वनस्पतिकायनुं शरीर, (एाणाविहाणतसथावराणं पाणाणंसरीरं के०) तथा नाना प्रकारनां त्रस अने स्थावर प्राणीउनां शरीर आहारे, परंतु तेमने पीडा नउपजावे. तेनुं कारण कहेठे, जेम अंमजादिक जीव गर्नस्थ उतां माताना उवरनो आहार करे, परंतु माताने पीडा उपजावे नहीं, तेम अंहीं पण जाणी जेवुं. तथा उपन्या पृथी वृद्धि प्राप्त अनेक वर्ष रसादिक गुण सहित थाय, तेवारें पण कांइ पीडा उपजावे एरीतें ते जीव पृथ्वीकाय प्रमुख जीवोनुं (सरीरंअचिंतकुर्वन्ति के०) शरीर अचित्त करे. (परिविद्धं के०) परिविध्वंस करे. (तंके०) ते वनस्पतिना जीव तेणे (सरीरंपुढाहारियं के०) पृथ्वी कायादिकनुं जे शरीर पूर्वे आहार्युं, ते अधुना हमणा वनस्पतिना जीव उत्पद्यमान उपजता, अथवा उपना (तयाहारियं के०) लवचाने स्पर्श करी आहारीने, (विपरिणयं के०) परिणमावीने (सारूवियकडंसंत के०) पोतानी काया तरखां रूप करे, (अवरेवियणं के०) अवर एटले अन्य बीजां शरीर मूल, शाखा, प्रतिशाखा, पत्र, पुष्प, फलादिक, एवां रूप करे. तथा (तेतिं पुढवीजोणियाणं के०) ते पृथ्वीयोनि (रुक्काणं के०) वृद्ध, तेनां (सरीरा के०) शरीर, ते (एाणावस्साणं के०) नाना प्रकारना वर्ण, (एाणागंधा के०) नाना प्रकारना गंध, (एाणारसा के०) नाना प्रकारना रस, (एाणाफासा के०) नाना प्रकारना स्पर्श, (एाणासंठाणसंठिता के०) नाना प्रकारना संस्थानें करी संस्थित, (एाणाविहसरीरपुग्गलविउव्वित्ता के०) तथा नाना प्रकारना शरीरना पुण लें करी विकूर्वा थका होय, एरीतें (तेजीवा के०) तेजीव (कम्मोववन्नगानवन्ति तिमस्कायं के०) वनस्पतिने विषे तथाविध कर्मने उदये उपना होय. परंतु अंहीं काल, ईश्वरादिक कारण कोइ समजवो नही. एम जगवंत श्रीतीर्थकर देवें कयुं ठे. एटले पृथ्वीयोनि वृद्ध कहा ॥ २ ॥

॥ दीपिका—अथाहारपरिज्ञाख्यं तृतीयमध्ययनमारच्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (सुयं मे इत्यादि) श्रुतं मया युष्मद्भगवतेदमाख्यातं आहारपरिज्ञानाख्यमध्ययनं । तस्य चायमर्थः । प्राच्यादिदिदु सर्वतः (सबावन्ति) सर्वस्मिन् लोके चत्वारोबीजकायाबीजप्रकारावन्ति । तद्यथा । अग्रे बीजं येषामुत्पद्यते तेऽग्रबीजास्तालसहकारादयः । अथवाऽआण्येवोत्पत्तौ कारणं येषां तेऽग्रबीजाः कोरंटादयः । मूलबीजाश्चाईकादयः पर्वबीजा

इक्षुप्रमुखाः स्कंधबीजाः सल्लव्यादयः । नागार्जुनीयास्तु पठन्ति । वणस्सङ्कायाइयाणं
पंचविहा बीजवक्त्रंति ॥ एवमाहिक्कइ तं अग्गमूलपोर खंधवीयरुहा ॥ उट्ठाविण्णंतियासं
मुत्तिमावीयाजायन्ते । यथा दवदग्धनूमौ हरितानि विविधानि उत्पद्यन्ते (तेसिंचणंति)
तेषां चतुर्विधानामपि वनस्पतिकायानां यद्यस्य बीजं तद्यथा बीजं तेन यथाबीजेन । को
र्थः ? । शाद्वयंकुरस्य शालिबीजमुत्पत्तिकारण एवमन्यदपि ज्ञेयं । योयस्यावकाशोयद्यस्यो
त्पत्तिस्थानं तद्यथावकाशं तेन इह जगति एके केचन जीवावनस्पतौ उत्पद्यमानाअपि
पृथिवीयोनिकाः पृथिवीसंनवाः । कोर्थः ? । बीजादुत्पद्यमानोवनस्पतिकायः पृथिव्याधारे
समुत्पद्यते । यथा शैवलकर्ममादयोजलाधारे जायन्ते तथा वनस्पतयोन्मौ जायन्ते इत्य
र्थः । तथा पृथिव्यां व्युत्क्रमावृद्धिर्तेषां ते तथा एवं ते तद्योनिकास्तत्संनवास्तद्बुद्धिमाः
कर्मोपगाः कर्मप्रेर्यमाणाः कर्मनिदानेन तत्र पृथिव्यां वनस्पतौ वा व्युत्क्रांताअगताः सं
तोनानाविधयोनिकासु पृथिवीषु पप्सां कायानां उत्पत्तिस्थानज्जुतासु सचिन्नाचित्तमिश्रा
सु वृक्षतया विवर्तन्ते जायन्ते । तेच तत्रोत्पन्नास्तासां पृथिवीनां स्नेहं स्निग्धनावमाहारंति
गृह्णन्ति ॥ १ ॥ तेच तत्रोत्पन्नाआहारंति पृथिवीशरीरं । एवमपूकायतेजोवायुवनस्पतिशरीर
मपि । नानाविधानां त्रसस्थावराणां प्राणिनां यच्चरीरं तत्स्वकायेनाश्रित्याचितं कुर्वन्ति ।
यदिवा परिविध्वस्तं पृथिव्यादिशरीरं पूर्वाहारितमिति पूर्वमुत्पत्तिसंमये पृथिव्यादिनिरेव
आहारितमासीत् । तदधुना वनस्पतिजीवस्तत्रोत्पद्यमानउत्पन्नोवा त्वचा स्पर्शेनाहारय
ति आहार्येच स्वकायत्वेन विपरिणामितं स्वकायेन सह (सारुचित्ति) स्वरूपतः नीतं
तन्मयं स्यात् (अवरेवियत्ति) अपराण्यपि पृथिवीकानां वृक्षाणां शरीराणि नानाव
र्णादीनि यथा स्कंधस्यान्योवर्णादिर्मूलस्यान्यएव एवं बावन्नानाविधशरीरपुञ्जविह्विताः
स्युः । तथाहि । नानारसवीर्यविपाकानानापुञ्जोपचयात्सुरूपसंस्थानादृढावपसंहनना
श्च स्युरिति । ते जीवावनस्पतिकायाः कर्मोत्पन्नाएव न पुनः कालेश्वरादिना तत्रोत्पद्यन्ते
इत्याख्यातमर्हदादिनिः ॥ १ ॥

॥ टीका—द्वितीयाध्यायनानंतरं तृतीयमारज्यते । अस्य चायमजिसंबंधः । कर्मरूपणा
र्थमुद्यतेन निष्क्रुणा द्वादशक्रियास्थानरहितेनात्यक्रियास्थानसेविना सदाहारगुप्तेन जवि
तव्यं । धर्माधारनूतस्य शरीरस्थाधारोन्नवत्याहारः । सच मुमुक्षुणोदेशकादिरहितोग्राह्यः ।
तेनच प्रायः प्रतिदिनं कार्यमित्यनेन संबंधेनाहारपरिक्षाप्ययनमायातं । अस्य चत्वार्यनु
योग द्वाराण्युपक्रमादीनि जवंति । तत्रेदमध्ययनं पूर्वानुपूर्व्यां तृतीयं पश्चानुपूर्व्यां पंचम
मानुपूर्व्यां त्वनियतमित्यर्थाधिकारः । पुनरत्राहारः शुद्धाशुद्धजेदेन निरूप्यते । निरूपेस्त्रि
विधउद्यादिस्तत्रौपनिष्पन्ने निरूपेऽध्ययनं । नामनिष्पन्ने तु आहारपरिहिति विपदं नाम ।

तत्राहारपदनिष्केपार्थमाह निर्युक्तिकारः ॥ “नामंतवणादविए, खेत्ते जावेय होंति बोधवो ॥ एसो खलु आहारे, निस्केवो होइ पंचविहो ” ॥ १ ॥ (नामंतवणेत्यादि) नामस्थापनाइव्यक्तेजनावरूपः पंचप्रकारो जवति निष्केपआहारपदाश्रयइति । तत्र नामस्थापनेऽनादृत्य इव्याहारं प्रतिपादयितुमाह । “द्वेसच्चित्तादी, खेत्ते नगरस्त जणवउं होइ ॥ जावाहारो तिविहो, उए लोमेयपरकेवे ” ॥ २ ॥ (द्वेइत्यादि) इव्याहारे चिंत्यमाने सच्चित्तादिराहारस्त्रिविधोजवति । तद्यथा । सचित्तोऽचित्तोमिश्रश्च । तत्रापि सचित्तः पट्विधः पृथिवीकायादिकः । तत्र सचित्तस्य पृथिवीकायस्य लक्षणादिरूपापन्नस्याहारोऽष्टव्यः । तथापूकायादेरपीति । एवंमिश्रोऽचित्तश्चायोज्यः नवरमप्रिकायमचित्तं प्रायशोमनुष्याआहारयंति उदनादेस्तद्रूपत्वादिति । क्षेत्राहारस्तु यस्मिन्क्षेत्रे आहारः क्रियते तस्य यते व्याख्यायते । यद्वा नगरस्य योदेशोधान्यधनादिनोपनोग्यः सक्षेत्राहारः । तद्यथा । मधुरायाः समासन्नोदेशः परिजोग्योमधुराहारो मातरकाहारः खेडाहारइत्यादि । जावाहारस्त्वयं । ह्रुधोदयाङ्गहृपर्यायोपपन्नं वस्तु यदाहारयति सजावाहारइति । तत्रापि प्रायशआहारस्य जिब्वेण्डियविषयत्वान्तिककुटुककपायास्त्रजलवणमधुररसागृह्यंते । तथाचोक्तं । राईन ते जावउं तित्तेवाजावमधुरेत्यादि । अन्यदपि प्रसंगेन गृह्यते । तद्यथा स्वरविशदमन्यवहार्यं नह्यं । तत्रापि पुष्पाद्यउदनः प्रशस्यते न शीतः । उदकंतु शीतमेव । तथाचोक्तं शैत्यमपां प्रधानोशुणः । एवं तावदन्यवहार्यं इव्यमाश्रित्य जावाहारः प्रतिपादितः । सांप्रतमाहारकमाश्रित्य जावाहारं निर्युक्तिकृदाह । जावाहारस्त्रिविधस्त्रिप्रकारोजवति । आहारकस्य जंतोस्त्रिभिः प्रकारैराहारोपादानादिति । प्रकारानाह । (उहेत्ति) तैजसेन शरीरेण तत्सहचरितेनच कर्मणा कर्मणेनान्यां हान्यामप्याहारयति यावदपरमौदारिकं शरीरं न निष्पद्यते । तथाचोक्तं । तेएण कम्मएणं आहारेइअणंतं जीवो ॥ तेए परं मिस्तेणं, जाव शरीरस्त निष्पत्ती ॥ १ ॥ तथा । उआहाराजीवा, सवे आहारगाअपक्कत्ता ॥ लोमाहारस्तु शरीरपर्यायशुचरकालं बाह्यया त्वचा लोमनिराहारोलोमाहारस्तथा प्रक्षेपेण कवजादेशाहारः प्रक्षेपाहारः सच वेदनीयोदयेन चतुर्भिः स्थानैराहारसंज्ञावाद्भवति । तथाचोक्तं चउहिं ठाणेहिं आहारसंज्ञासमुप्युज्झं तंजहा उमोठयाए बुहावेयणिज्झस्त कम्मस्त उदएणं मई एतयचोवउणेणंति । सांप्रतमेतेषां त्रयाणामप्येकयैव ग्राह्यया व्याख्यानं कर्तुमाह । “तरीरेणोयाहारो, तथाय फासेण लोमआहारो ॥ परकेवाहारो पुण, कावलितो होइनायवो” ॥ ३ (सरिरेणेत्यादि) तैजसेन कर्मणेनच शरीरेणौदारिकादिशरीरानिष्पत्तेर्मिश्रेणच यआहारः ससर्वोप्योजाहारइति केचिद्व्याचक्षते । औदारिकादिशरीरपर्यायस्या पर्याप्तिकोपीडियानापा ननापामनःपर्याप्तिनिरपर्याप्तकः शरीरेणाहारयन् उजाहारइति गृह्यते । तदुत्तरकालं त्वचा स्पर्शेण्डियेण आहारः सलोमाहारइति । प्रक्षेपाहारस्तु कावलिकः कवलप्रक्षेपनिष्पा

दितइति ज्ञातव्योचवति । पुनरप्येवमेव स्वामिविशेषेण विशेषमाविर्भावयन्नाह । “उयाहारा जीवा, सवेअपजजगामुणेयवा ॥ पङ्कजगायलोमे, परकेवेहोइनायवा ” ॥ ४ ॥ (उयाहारइ त्यादि) यः प्रायुक्तः शरीरेणौजसाहारस्तेनाहारेणाहारकाजीवाः सर्वेप्यपर्याप्तिकाज्ञात व्याः । सर्वानिः पर्याप्तिनिरपर्याप्तास्ते वेदितव्याः । तत्र प्रथमोत्पत्तौ जीवः पूर्वशरीरप रित्यागे विग्रहेणाविग्रहेण चोत्पत्तिदेशे तैजसेन कर्मणेन शरीरेण तप्तमेह पतितसंपानकव त्तप्रदेशस्थानात्पुञ्जलानादत्ते तदुत्तरकालमपि यावदपर्याप्तिकावस्था तावदोज्ञाहाराइति । पर्याप्तिकास्त्विन्द्रियादिभिः पर्याप्तिभिः पर्याप्ताः केषांचिन्मतेन शरीरपर्याप्तिकावा गृह्यन्ते । तदेवं ते लोमाहारानवन्ति । तत्र स्पर्शेन्द्रियेणोष्मादिना तप्तञ्चायया शीतवायुनोदकेन प्री यते प्राणी गर्जस्थोपि पर्याप्त्युत्तरकालं लोमाहारएवेति । प्रक्षेपादारे तु नजनीया यदेव प्रक्षेपं कुर्वन्ति तदैव प्रक्षेपाहारानान्यदा लोमाहारता तु वाय्वादिस्पर्शात्सर्वदैवेति । सच लोमाहारश्चक्रुष्मतामर्वागृह्णितमतां न दृष्टिपथमवतरत्यतोऽस्तौ प्रतिसमयवर्ती प्रायशः । प्रक्षेपाहारस्तूपलज्यते प्रायः सच नियतकालीयः । तद्यथा । देवकुरुत्तरकुरुप्रजवाअष्टमज काहाराः संख्येयवर्षाणुपामनियतकालीयः प्रक्षेपाहारइति । सांप्रतं प्रक्षेपाहारं स्वामि विज्ञागेन दर्शयितुमाह । “एगिंदियदेवाणं, नेरइयाणंच नत्थि परकेवो ॥ सेसाणं परकेवो, संसारत्थाणजीवाणं ” ॥ ५ ॥ (एगिंदियइत्यादि) एकमेव स्पर्शेन्द्रियं येषां जवंत्येकं द्रियाः पृथिवीकायादयस्तेषां देवनारकाणांच नास्ति प्रक्षेपस्तेहि पर्याप्त्युत्तरकालं स्पर्शेन्द्रि येणैवाहारयन्तीति कृत्वा लोमाहाराः । तत्र देवानां मनसा परिकल्पिताः शुजाः पुञ्जलाः सर्वे एव कायेन परिणमन्ति नारकाणां त्वशुजाइति । शेषास्त्वौदारिकशरीरादीन्द्रियादयस्तिर्यङ् मनुष्यास्तेषां प्रक्षेपाहारइति । तेषां संसारस्थितानां कायस्थितेरेवाजावात्प्रक्षेपमन्तरेण का वलिकआहारोजिह्वेन्द्रियसङ्गावादिति । अन्येत्वाचार्याअन्यथा व्याचक्षते । तत्र यो जिह्वेन्द्रियेण स्थूलः शरीरे प्रक्षिप्यते सप्रक्षेपाहारः । यस्तु प्राणदर्शनश्रवणैरुपलज्यते धातुजावेन परिणमति तज्जहाहारः । यः पुनः स्पर्शेन्द्रियेणैवोपलज्यते धातुजावेन प्रयाति स लोमाहारइति । सांप्रतं कालविशेषमधिकृत्याऽनाहाकानधिचित्तुराह । “ एकंच दोव समए, तिन्निव समए मुहुत्तमईवा ॥ सादीयमनिहणंपुण, कालमणाहारगाजीवा ॥ ६ ॥ (एकंचेत्यादि) तत्र । विग्गहगइमावन्ना, केवलिणो समुहया अयोगीया ॥ सि ङाय अणा हारा, सेसा आहारगाजीवा । अस्थालेशतोयमर्थः । उत्पत्तिकाले विग्रहग तौ वक्रगतिमापन्नाः केवलिनोलोकपूरणकाले समुद्धातावस्थिताअयोगिनः शैलेइय वस्थाः सिङ्गाश्चानाहारकाः शेषास्तु जीवाहारकाइत्यवगंतव्यं । तत्र नवाइंवांतरं यदा समश्रेण्या याति । तदा नाहारकोन लज्यते । यदापि विश्रेण्यामेकेन वक्रेणोत्पद्यते त दापि प्रथमतमये पूर्वशरीरस्थेनाहारितं द्वितीयेत्ववक्रसमये समाश्रितशरीरस्थेनेति ।

वक्रव्येतुं त्रिसमयोत्पत्तौ मध्यसमयेनाहारकइति इतरयोस्त्वाहारकइति । वक्रत्रये तु चतुःसमयोत्पत्तिके मध्यवर्तिनोः समययोरनाहारकश्चतुःसमयोत्पत्तिश्चैवं जवति । त्रस नाड्या बहिरुपरिष्ठादधोऽस्ता वा पर्युत्पद्यमानो दिशोविदिशि विदिशोवादिशि यदोत्पद्यते तदा लज्यते । तत्रैकेन समयेन त्रसनाडीप्रवेशोद्वितीयेनोपर्यधोवा गमनं तृतीयेन च बह्निर्निःसरणं चतुर्थेन तु विदिकूत्पत्तिदेशप्राप्तिरिति । पंचसमयास्तु त्रसनाड्यावहिरेव विदिशो विदिशुत्पत्तौ लज्यते । तत्र च मध्यवर्तिषु अनाहारकइत्यवगंतव्यं । आद्यंतसमयोस्त्वा हारकइति । केवलिसमुद्घातेषु कार्मणशरीरवर्तित्वात् तृतीयचतुःपंचसमयेष्वनाहार कोऽष्टव्यः । शेषेषु तु त्वौदारिकत मिश्रवर्तित्वा तृतीयचतुः पंचम समयेऽङ्गना हारको ऽष्टव्यः । शेषेषु तु त्वौदारिकतमिश्रवर्तित्वादाहारकइति । (मुहुत्तम-इ-च-ति) अंतर्मुहुर्तं गृह्यते । तच्च केवली स्वायुषःकृये सर्वयोगनिरोधे सति च्छस्वपंचाक्षरोजिरणमात्रकालं यावदनाहारकइत्येवमवगंतव्यं । सि-इ-जीवास्तु शैलेश्यवस्थायाश्चादिसमयादारन्यान्तं मपि कालमनाहारकाइति । सांप्रतमेतदेव स्वामिविशेषविशेषिततरमाह । “ एकंच दोव समए, केवलपरिवर्जित्वा अणाहारा ॥ पंचमि दोणि लोए, यपूरिए तिन्नि समयाउं ॥१॥ (एकंचेत्यादि) केवलपरिवर्जिताः संसारस्थाजीवाएकं द्वौवा अनाहारकाजवंति । तेच द्विविग्रहत्रिविग्रहोत्पत्तौ त्रिचतुःसामयिकायां ऽष्टव्याः । चतुर्विग्रहपंचसमयोत्पत्तिस्तु स्वल्पसत्त्वाश्रितेति न साहाडुपात्ता । तथा चान्यत्राप्यनिहितं । एकं द्वौवा नाहारकः । वाशब्दात् त्रीन् वा आनुपूर्व्या अन्युदग्रवत्कृष्टतोविग्रहगतौ चतुरः समया नागमेऽनिहिताः । तेच पंचसमयोत्पत्तौ लज्यन्ते नान्यत्रेति । जवस्थकेवलिनस्तु समुद्घाते मध्ये तत्करणोपसंहारावसरे तृतीयपंचसमयौ द्वौ लोकपूरणाच्चतुर्थसमयेन सहितास्त्रयः समयाजवंतीति । पुनरपि निर्युक्तिकारः सादिकमपर्यवसानं कालमनाहारकत्वं दर्शयितुमाह । “ अंतोमुहुत्तम-इ-च-सेलेसीए जवे अणाहारा ॥ सादीयमनिद्धंणुण, सि-इ-अणाहारागाहोति ” ॥ ८ ॥ (अंतोमुहुत्तमित्यादि) शैलेश्यवस्थायाश्चादिसमयोत्पत्तिः सर्वस्यानाहारकः सि-इ-अवस्थाप्राप्तावनंतमपि कालं यावदिति । पूर्वतु क्रावजिकाख्यव्यतिरेकेण प्रतिसमयमनाहारकः कावजिकेन तु कादाचित्कइति । ननु केवलिनोपाति कर्मकृतेनंतवीर्यत्वान्न जवत्येवकावजिकआहारकः । तथाहि । आहारादाने यानि वेदनीयादीनि पट्टकारणान्यनिहितानि तेषां मध्ये एकमपि न विद्यते केवलिन तत्कथमसावाहारं बहुदोषपुष्टं गृहणीयात् ? तत्र न तावत्तस्यवेदनोत्पद्यते तदेदनीयस्य दग्धरङ्गस्थानिकत्वात्सत्यामपि न तस्य तत्कृता पीडा अनंतवीर्यत्वात् । वैयावृत्त्यकरणं तु जगवति सुरासुरनराधिपतिसंघेन संभाव्यतएवेति । ईर्यापथः पुनः केवलज्ञानावरणपरिरूपा त्सम्यगवलोकयत्येवासी । संयमस्तु तस्य यथाख्यातचारित्रिणोनिष्ठतार्थत्वादनंतवीर्य

त्वान्नाहारग्रहणाय कारणीभवति । प्राणवृत्तिस्तु तस्यानुपवर्तित्वात् आयुषोऽनंतवीर्यत्वा
 चान्यथा सिद्धेव धर्मेचिंतावसरस्त्वपगतोनिष्ठितार्थत्वात् । तदेवं केवलिनः कावलिका
 काहारोबन्धपायत्वान्न कथंचिद्व्यवहृत्य स्थितं । अत्रोच्यते । तत्र तावद्युक्तं घातिकर्मरूपे
 केवलज्ञानोत्पत्तावनंतवीर्यत्वान्न केवलिनोऽनुक्तिरिति । तदागमाननिर्हृत्य तत्त्वविचाररहित
 स्य युक्तिहृदयमजानतोवचनं । तथाहि यदाहारनिमित्तं वेदनीयं कर्म तत्तस्य तथैवास्ते ।
 किमिति ? । सा शरीरी स्थितिः प्राक्तनी न जयति प्रमाणं च अस्ति केवलिनोऽनुक्तिः समग्र
 सामग्रीकत्वात्पूर्ववदनुक्तिवत् । सामग्रीचेयं प्रक्षेपाहारस्य तद्यथापर्याप्तत्वं वेदनीयोदयः
 आहारपक्तिनिमित्तं तैजसशरीरं दीर्घायुष्कत्वं चेति । तानि च समस्तान्यपि केवलिनि सं
 ति । यदपि दग्धरक्तुसंस्थानिकत्वमुच्यते वेदनीयस्य । तदप्यनागमिकमयुक्तिसंगतं च आग
 मेद्यत्वंतोदया सा तस्य केवलिन्यभिधीयते युक्तिरपि । यदि घातिकर्मरूप्याज्ञानादयस्त
 स्यान्नुवन् वेदनीयोद्भवायाः क्रुधः किमायातं येनासौ न जयति । नतयोऽथायातपयोरिव
 सहानवस्थानलक्षणानामपि जावाजावयोरिव परस्परपरिहारलक्षणः कश्चिद्विरोधोस्ती
 ति । सातासातयोश्चांतर्मुहूर्तपरिवर्तमानतया यथा सातोदयएवमसातोदयोऽपीत्यनंतवीर्य
 त्वे सत्यपि शरीरबलापचयः क्रुद्धेदनीयोद्भवा च पीडा नवत्येव । नचाहारग्रहणे तस्य किं
 चित्क्रीयते केवलमाहोपुरुषिकामात्रमेवेति । यदप्युच्यते वेदनीयस्योदीरणायाश्चजावा
 त्प्रनूततरपुञ्जलोदयानावाच्चात्यंतं वेदनीयपीडाजावइति वाङ्मात्रं । तथाह्यविरतसम्यग्
 एवादिष्वेकादशसु स्थानेषु वेदनीयगुणश्रेणीसद्भावात्प्रनूतपुञ्जलोदयसद्भावः किंतेषु प्राक्त
 नेन्योऽधिकपीडासद्भावइति । अपिच योजिने सातोदयस्तीव्रः किमसौ प्रचुरपुञ्जलोदये
 नेति अतोयत्किंचिदेतदिति । तदेवं सातोदयवदसातोदयोपि केवलिन्यवतारितइति तयो
 रंतर्मुहूर्तकालेन परिवर्तमानत्वात् । यद्यपि क्वचित्कैश्चिदभिधीयते विपक्षमानतीर्थकरान्मो
 देवस्य च्यवनकाले पण्मासकालं यावदत्यंतं सातोदयएवेत्यसावपि यदित्यन्न ततोवाधायै
 केवलिनं सुक्तेरनिवारितत्वात् । यदप्युच्यते आहारविषयाकांक्षारूपा क्रुध्रवति अजिकां
 क्षावाऽहारपरिग्रहबुद्धिः साच मोहनीयविकारस्तस्य चापगतत्वात्केवलिनो न सुक्तिरिति ।
 एतदप्यसमीचीनं । यतोमोहनीयविकारात्क्रुध्रं नवति तद्विपाकस्य प्रतिपक्षजावनया प्र
 तिसंख्यानेन निवर्त्यमानत्वात् । तथाहि । कपायाः प्रतिकूलजावनया निवर्त्यते । तथा
 चोक्तं । उपसमेण ह्येकोहं माणं मद्वयानिणे ॥ मायं वक्ष्णवजावेन लोचं संतुष्टिं जिणे ।
 मिथ्यात्वसम्यक्त्वयोश्च परस्परनिवृत्तिर्जावना कृता प्रतीतैव । वेदोदयोपि विपरीतजावन
 या निवर्तते । तदुक्तं । काम जाना मिते मूलं, संकल्पात्किं जायते ॥ ततस्तं न करिष्या
 मि, ततोमे न जविष्यसि ॥ १ ॥ हास्यादिषट्कमपि चेतोविकारूपतया प्रतिसंख्यानेन
 निवर्तते क्रुद्धेदनीयंतु रोगशीतोष्णादिवह्नीवपुञ्जविपाकितया न प्रतीपवातनामात्रेण नि

वर्ततेऽतो न मोहविपाकस्वप्नावो ह्युदिति । तदेवं व्यवस्थिते यत्कैश्चिदाग्रहगृहीतैरनिधीयते यथा प्रवर्त्यते कृतार्थं नायुक्तानादयो न हीयन्ते जगदुपकृतावनन्तं वीर्यं किं गततृपो भुक्तिस्तदेतत् भवते यतश्चन्द्रस्थायस्थायामप्येतदस्तीति तत्रापि किमिति भुंक्ते तत्र समस्तवीर्यांतरायक्ष्यानावान्मुक्तिसद्भावइति चेत्तदयुक्तं । यतः किं तत्रायुपोपवर्तनं स्यात् किं वा चतुर्णां ज्ञानानां काचिद्भानिःस्याद्येन न भुक्तिरिति । तस्माद्यथा दीर्घकालस्थितेरायुष्कं कारणमेवमाहारोपि । यथा सिद्धिगतेर्व्युपरतक्रियस्य ध्यानस्य चरमकृणः कारणमेवं सम्यक्त्वादिकमपीति । अनन्तवीर्यतापि तस्याहारग्रहणे सति न विरुध्यते । यथा तस्य देवघ्नदादीनि विश्रामकारणानि गमनविपीडनानि च ज्वलन्त्येवमाहारक्रियापि विरोधाज्जावान्न ह्यत्र बलवत्तरवीर्यवतोऽवपीयसी ह्युदिति । एवं च स्थिते यत्किंचिदेतत् । अपि चैकादशपरिपहावे दनीयकृता जिने प्रादुर्भ्यति । अपरे तु एकादशज्ञानावरणीयादिकृतास्तत्कृतेऽपगता इतीयमप्युपपत्तिः केवलजिनि भुक्तिं साधयति । तथा हि । कुत्सिपासाशीतोऽष्टदशमशकनाश्यादिरिति स्त्रीचर्यानिषद्याशय्याक्रोशवधयाञ्चालाज्जगदुपस्पर्शमलसत्कारपुरस्कारप्रज्ञानदर्शना नीत्येते षाविंशतिर्मुमुक्षुणा परितोऽहव्याः परिपहास्तेषां च मध्ये ज्ञानावरणीयोऽष्टौ प्रज्ञा ज्ञानाख्यौ दर्शनीयमोहनीयसंज्ञो दर्शनीयपरिपहोऽंतरायोऽहोलाजपरिपहोऽस्ति । चारित्रहनीयसंज्ञास्त्वमी नामोयारतिस्त्रीनिषद्यायाञ्चासत्कारपुरस्काराः । एते चैकादशापि जिने केवलजिनि न संज्ञवन्ति तत्कारणानामपगतत्वात् । न हि कारणानावे कचित्कार्योपपत्तिः । शेषास्त्वेकादश जिने संज्ञवन्ति तत्कारणस्य वेदनीयस्य विद्यमानत्वात् । ते चामी कुत्सिपासाशीतोऽष्टदशकचर्याशय्यावधरोगदुपस्पर्शमलसत्काराः । एते च वेदनीयप्रज्ञवास्तत्र केवलजिनि विद्यन्ते । न च निदानानुष्ठेदे निदानिन उठेदः संज्ञाव्यते अतः केवलजिनि कुठेदनीयादिपीडा संज्ञाव्यते । केवलमस्तावनन्तवीर्यत्वात् विव्दहोऽजवति । न चासौ निष्ठितायो निःप्रयोजनमेव पीडामधिसहते । न च शक्यते वक्तुमेवंजुतमेव तस्य जगवतः शरीरं यदुत कुत्सिपीडा न बाधते आहारमंतरेण वर्तते यथास्वप्नावेनैव प्रस्वेदादिरहितमेव प्रक्षेपाहाररहितं इत्येतच्चाप्रमाणकत्वादपकर्षणीयं । अपि च केवलोत्पत्तेः प्रागुक्तैरन्युपगमात्केवलोत्पत्तावपि तदेवादारिकं शरीरमाहाराद्युपसंस्कार्यमथान्यथाज्ञावः कैश्चिदुच्यते असावपि भुक्तिरहितत्वादन्युपगममात्रकएवेति । तदेवं वेशो न पूर्वकोटिकालस्य केवलस्थितेः संज्ञावादादिरिकशरीरस्थितेश्च यथायुष्कं कारणमेवं प्रक्षेपाहारोपि । तथा हि । तैजसशरीरेण मृदुरुतस्यान्यवत्तस्य इव्यस्य स्वपर्याया परिणामितस्योचरोत्तरपरिणामक्रमेणादारिकशरीरेणामनेन प्रकारेण ह्युदभवो जवति वेदनीयोदये सतीत्यं च सामग्री सर्वापि जगवति केवलजिनि संज्ञवति तत्किमर्थमस्तीति न भुंक्ते न च घातिचतुष्टयस्य सहकारिकारणत्वावोस्ति येन तदज्ञावात्तदज्ञावइत्युच्यते । तदेवं संसारस्थाजीवाविग्रहगती जघन्येनैकं समर्थं उक्तं

एतः समयत्रयं नवस्थकेवली च समुद्धातावस्थः समयत्रयमनाहारकः शैलेश्यवस्थायां
 त्वन्तर्मुहूर्तैः । सिद्धान्तु सादिकमपर्यन्तं कालमनाहारका इति स्थितं । सांप्रतं प्रथमाहारग्रहणं
 येन शरीरेण करोति तद्वर्णयति । जोएण कम्मएणं, आहारेइ अणंतरं जीवा ॥ तेण परं मी
 सेणं, जीवसरीरस्स पक्कत्ती ,, ॥ ९ ॥ (जोएणेत्यादि) ज्योतिस्तेजस्तदेव तत्र वा नवं
 तेजसं कार्मेणो न चाहारयति । तेजसकार्मेणो हि शरीरे आसंसारजाविनी तान्यामेवोत्पत्तिदे
 शं गताजीवाः प्रथममाहारं कुर्वन्ति ततः परमौदारिकमिश्रेण वैक्रियमिश्रेण वा यावच्छरी
 रं निष्पद्यते तावदाहारयति । शरीरनिष्पत्तौ त्वौदारिकेण वैक्रियेण वाऽहारयतीति स्थितं ।
 सांप्रतं परिहानिहेपार्थमाह । ” एणं उवणपरिन्ना, दव्वजावेय होइ नायवा ॥ दव्वपरिन्ना
 तिविहा, जावपरिन्ना नवे डुविहा,, ॥१०॥ (एणमित्यादि) तत्र नामस्थापना इव्यना
 वनेदात्परिहाना चतुर्धा । तत्रापि नामस्थापने क्षुत्प्रादनादव्य इव्यपरिहानां प्रतिपादयन्
 गाथापारब्धमाह । इव्यपरिहानेति । इव्यस्य इव्येण वा परिहाना सा च परिह्वेयइव्यप्रधान्यात्
 स्यच सचित्ताचित्तमिश्रजेदेन त्रैविध्याद्विविधेति । जावपरिहानापि कृपपरिहानाप्रत्याख्यानजे
 देन द्विविधेति । शेषास्त्वागमनोऽगमनज्ञशरीरव्यतिरिक्तादिकोविचारः शब्दपरिहानावद्गृह्य
 व्यः । गतानिहेपनिर्गुणिरधुना सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चे
 दं । (सुयंमे आचसंतेणमित्यादि) सुधर्मस्वामी जंबूस्वामिनमुद्दिश्येदमाह । तद्यथा । श्रुतं
 मयाऽऽयुष्मता तु जगदतेदमाख्यातं । तद्यथा । आहारपरिहानमव्ययनं तस्य चायमर्थः ।
 प्राच्यादिषु दिक्षु सर्वतःस्पृष्ट्वाधोविदिक्षु च (सत्त्वावन्ति) सर्वस्मिन्नपि लोके क्षेत्रे प्रह्ला
 पकजावदिगाधारजूतेऽस्मिन् चत्वारोबीजकायाबीजमेव कायोयेषां ते तथा । बीजं चक्ष्य
 माणं । चत्वारोबीजप्रकाराः समुत्पत्तिनेदानवन्ति । तद्यथा । अग्रे बीजं येषामुत्पद्यते
 ते तलतालीसहकारादयः शाखादयोवा । यद्विवाऽग्राण्येवोत्पत्तौ कारणतां प्रतिपद्यते
 येषां कोरंटादीनां ते अग्रबीजास्तथा मूलबीजाश्चादिकदयः पर्वबीजास्त्विह्वादयः स्कंध
 बीजाः सत्त्वक्यादयः । नागार्जुनीयास्तु पर्वन्ति । वणस्तस्रकाऽप्यण पंचविहा बीजवक्त्रंती ॥
 एवमाहिक्कइ तंजहा अगमूलपोरुक्कंधवीरुहाठछाविएणेंदियासमुधिमावीया जायन्ते ।
 यथा दग्धवनस्थजोषु नानाविधानि हारितान्युद्भवन्ति पद्मिन्योवाऽजिनवत्तटागादाविति ।
 तेषां च चतुर्विधानामपि वनस्पतिकायानां यद्यस्य बीजमुत्पत्तिकारणं तद्यथाबीजं तेन य
 था बीजेनेति । इदमुक्तं नवति । शात्पंकुरस्य शालिवीजमुत्पत्तिकारणं । एवमन्यदपि इष्ट
 व्यं । यथावकाशेति । योयस्यावकाशः यद्यस्योत्पत्तिस्थानमथवा नृम्यंयुक्तालाकाशबीज
 संयोगायथावकाशे गृह्यन्ते तेनेति । तदेवं यथाबीजं यथावकाशेन चेदास्मिन् जगद्येके
 केचन सत्त्वाये तथाविधकर्मादया वनस्पतिपृत्तिस्तवस्तेहि वनस्पतावुत्पद्यमानाश्चपि पृथि
 वीयोनिता नवन्ति यथा तेषां वनस्पतिबीजं कारणमेवमाधारमंतरेणोत्पत्तेरजावात्पृथिव्यपि

शैवालजंवालादेरुदकवदिति । तथा पृथिव्यां संजवः सदा जवनं येषां वनस्पतीनां तथा । इदमुक्तं नवति न केवलं ते सद्योनिकायस्थितिकाश्चेति । तथा पृथिव्यामेव विविधमुत्प्रावत्येन क्रमः क्रमणं येषां ते पृथिव्युक्रमाः । इदमुक्तं नवति । पृथिव्यामेव तेषामूर्ध्वं क्रमणलक्षणावृद्धिर्नवति । एवं च ते सद्योनिकास्तत्संजवास्त ऋग्यजुस्क्रमास्त्येतदनुयाप्यपरं विधातुकामायाह । (कम्भोवगाश्यादि) तेहि तथाविधेन वनस्पतिकायसंजवेन कर्मणा प्रेर्यमाणास्तेष्वेव वनस्पतिपूषतामीप्येन तस्यामेव च पृथिव्यां गच्छंतीति कर्मोपगान्तर्यंते । तेहि कर्मवशगावनस्पतिकायादागत्य तेष्वेव पुनरपि वनस्पतिपूषयन्ते न चान्यत्रोपगान्तर्यं नवति । उक्तं च । कुसुमपुरोसे बीजे, मथुरायां नांकुरः समुद्भवति ॥ यत्रैव तस्य बीजं तत्रैवोत्पद्यते प्रसवः । तथा ते जीवाः कर्मनिदानेन कारणेन समारुप्यमाणास्तत्र वनस्पतिका ये वा व्युक्रमाः समागताः संतो नानाविधयोनिकासु पृथिवीष्वित्यन्येषामपि पद्मां कायानामुत्पत्तिस्थानान्जृतासु सचित्ताऽचित्तमिश्रासु वा श्वेतकृष्णादिवर्णतिकादिरससुरन्यादि गंधमृदुकरकशादिस्पर्शादिकैर्विकल्पैर्वदुप्रकारासु जूमिषु वृद्धतया विविधं वर्तते ते च तत्रोत्पन्नास्तां पृथिवीनां स्नेहं स्निग्धभावमाददते स एव च तेषामाहार इति । न च ते पृथिवीशरीरमाहारयन्तः पृथिव्याः पीडामुत्पादयन्ति ॥१॥ एवमपूकायतेजोवायुवनस्पतीनामायोज्यं । अत्र च पीडानुत्पादनेऽयं दृष्टान्तः । तद्यथा । शृङ्गोद्भवाद्याजीवामातुरुष्मणा विवर्धमानागर्जस्था एवोदरगतमाहारयन्तो नातीव पीडामुत्पादयन्त्येवमसावपि वनस्पतिका यिकः पृथिवीस्नेहमाहारयन्नातीव तस्याः पीडामुत्पादयति उत्पद्यमानः समुत्पन्नश्च वृद्धिमुपगतोऽसदृशवर्णरसाद्युपेतत्वात् बाधां विदध्यादपीति । एवमपूकायस्य नौमस्यांतरिक्षस्य वा शरीरमाहारयन्ति तथा तेजसोऽनस्मादिकं शरीरमाददति । एवं वाय्वादेरपीति इष्टव्यं । किं बहुनोक्तेन नानाविधानां व्रतस्थावराणां प्राणिनां यद्यरीरं तने समुत्पद्यमानाश्चचित्तमपि स्वकायेनाप्येष्ट्य प्राप्तुकीकुर्वन्ति । यद्विवा परिधिध्वस्तं पृथिवीकायादिशरीरं किंचित्परितापितं कुर्वन्ति ते वनस्पतिजीवा एतेषां पृथिवीकायादीनां तद्यरीरं पूर्वमाहारितमिति तैरेव पृथिवीकायादिनिस्त्पन्निसमये आहारितमासीत् स्वकायत्वेन परिणामितमासीत् । तदधुना वनस्पतिजीवस्तत्रोत्पद्यमानोत्पन्नो वा त्वचा स्पर्शेनाहारयत्याहार्यं च स्वकायत्वेन विपरिणामयति विपरिणामितं च तद्यरीरं स्वकायेन सह स्वरूपतां नीतं सत्तन्मयतां प्रतिपद्यते । अथराण्यपि मूलशाखाप्रतिशाखापत्रपुष्पफलादीनि तेषां पृथिवीकायिकानां वृक्षाणां नानावर्णानि । तथा हि । स्कंधस्यान्यथानूतोवर्णो मूलस्य चान्यादृश इति । एवं यावन्नानाविधशरीरेषु पुञ्जविकुर्वितास्ते जयन्तीति । तथा हि । नानारसवीर्यविषाकानानाविधपुञ्जोपचयात्सुरूपकुरूपसंस्थानास्ते जयन्तीति । तथा दृढावपसंजननाः रुदास्पृजस्कंधाश्च जयन्त्येवमादिकानानाविधस्वरूपाणि विकुर्वन्तीति स्थितं । कंपा

त्रिधाक्यादीनां वनस्पत्याद्याः स्थावरजीवाएव न जवंतीति अतस्तत्प्रतिपेक्षार्थमाह । (ते जीवाइत्यादि) ते वनस्पतिपूतपन्नाजीवाउपयोगलक्षणत्वाङ्गीवानां । तेषामप्याश्रयोत्सर्पणादिकया क्रिययोपयोगोलक्ष्यते । तथा विशिष्टाहारोपचयाऽपचयान्यां शरीरोपचयापचयसन्नावादनैकजीवाः स्थावरास्तथा विन्नप्ररोहणात्स्वापात्सर्वत्वगपहरणे मरणादित्येव मादयोहेतवोऽत्र इष्टव्याः । यदत्र कैश्चित्स्पष्टेपि वनस्पतीनां चैतन्ये सिद्धान्तैर्नातिकत्वादिकमुक्तं स्वदर्शनानुरागात्तदपकर्षणीयं । नहि सम्यगार्हतमतानिज्ञोसिद्धविरुद्धानैर्नातिकोपन्यासेन व्यामोह्यते सर्वस्य कथंचिदप्युपगतत्वात्प्रतिपिद्धत्वाच्चेति ते जीवास्तत्र वनस्पतिषु तथा विधेन कर्मणा उपपन्नगाः । तच्चेदं एकैन्द्रियजातिस्थावरनामवनस्पतियोग्यायुष्कादिकमिति तत्कर्मोदयेन तत्रोत्पन्नाउच्यन्ते न पुनः कालेश्वरादिना तत्रोत्पाद्यन्ते इत्येवमाख्यातं तीर्थकरादिनिरिति । एवन्तावत्प्रथिवीयोनिकावृद्धाश्च निहिताः ॥ २ ॥

अद्वावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्कधुक्कमा तङ्कोणिया तस्संजवा तडुवक्कमा कम्मोवगा कम्मनियाणेणं तडुवक्कमा पुढवीजोणिएहिं रुक्केहिं रुक्कताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं पुढवीजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारंति तेजीवा आहारंति पुढवीसरीरं आउतेउवाउवणस्सइसरीरं णाणाविहाणं तसयावराणं पाणाणं सरीरं अचि तं कुव्वंति परिविद्धं तं सरीरं पुवाहारियं तयाहारियं विप्परिणामियं सा रुक्कडं संतं अवरेवि यणं तेसिं रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सरीरा णाणावन्ना णाणागंधा णाणारसा णाणाफासा णाणासंघणसंठिया णाणाविहसरीरपुग्गलविउविया ते जीवा कम्मोववन्नगा जवंतीतिमस्कायं ॥ ३ ॥

अर्थ—हवे तद्योनिक वनस्पतिने विपे अन्य बीजा जीव उपजे, ए देखाडेते, श्री सुधर्मसामी श्री जंवूस्वामि प्रत्ये कहेते के, वजी वनस्पतिनो (अद्वावरंपुरस्कायं के०) अ पर एटले बीजो प्रकार, पूर्वे श्री तीर्थकर देवें कह्योते, ते हवे कहेते. (इहेगतिया के०) कोइ एक (सत्ता के०) जीव प्राणी. (रुक्कजोणिया के०) वृद्ध जेनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानकते, ते पृथ्वीयोनिक वृद्धने विपे वृद्ध पणोज उपजे. (रुक्कसंजवा के०) ते पृथ्वीयोनिक वृद्धने विपे वनस्पतिस्मायनो संजवते. (रुक्कधुक्कमा के०) तथा वृद्धने विपे नाना प्रकारें प्रवज पणे संक्रमण ठे जेनो, एटले वृद्धि. (तङ्कोणिया के०) तद्योनिकते, (तस्संजवा के०) तत्संजवते, (तडुवक्कमा के०) तेना सरखोते उ

पक्रमजेनो (कम्मोवगाके०) कर्मना वशं गत वनस्पतिकायथी आवी वली तेहीज वन
स्पतिकायने विपे (कम्मनियाणेणं के०) कर्मना कारण थकी आकर्षिता (तच्चुक्कमा
के०) त्यां आख्या उता (पुढवीजोणिएहिंरुस्केहिं के०) पृथ्वीयोनिक वृद्धनी पेटें (रु
क्कत्ताएविउट्टंतिके०) वृद्ध पणो उपजे. ते जीव तेहीज पृथ्वीयोनिक वृद्धनो स्नेह आहा
र आहारे, तेणो करी उपचय पामे. हवे ते जीवो गुं आहारे? तोके पृथ्वी, अप, तेज, वायु
अने वनस्पतिना शरीर, तथा नाना प्रकारना, प्रस स्थावर जीवोनां शरीर, अचित्त करे;
परंतु तेने पीडा न उपजावे, परिविध्वंस करे. ते शरीरने पूर्वे आहारगुं ते, अथवा ह्म
णा उपजतां आहारेढे, अथवा उपना पढी आहारेढे, लवचाने स्पष्ट करी आहारीने प
रिणमावीने, पोतानी काया सरखां रूप करे. इत्यादिक बीजुं सर्व पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३ ॥

॥ दीपिका—पूर्वे पृथिव्यां ये वृक्षावत्पद्यन्ते ते उक्ताः । अत्र तु वृक्षेष्वेव ये वृक्षाजा
यन्ते तान् वक्ति (अहावरंति) अथापरमेतदाख्यातं पुरार्हता । इहैके तत्त्वावृक्षाएव योनिरु
त्पत्तिस्थानमाश्रयोयेपां ते वृक्षयोनिकावृक्षाः । इहच पूर्वं पृथिवीयोनिकेऽपु वृक्षेऽपु कथि
तं यत्तदेवात्र व्याख्येयं पूर्ववत् ॥ ३ ॥

॥ टीका—सांप्रतं तद्योनिकेष्वेव वनस्पतिषु अपरे समुत्पद्यन्तइत्येतददर्शयितुमाह ।
(अहावरमित्यादि) सुधर्मस्वामी शिष्योद्देशेनेदमाह । अथापरमेतदाख्यातं पुरा तीर्थक
रेण । यद्विवा तस्यैव वनस्पतेः पुनरपरं वक्ष्यमाणमाख्यातं । तद्यथेहास्मिन् जगत्येके
केचन तथाविधकर्मोदयवर्तिनः सत्त्वाः प्राणिनोवृक्षाएव योनिरुत्पत्तिस्थानमाश्रयोयेपां
ते वृक्षयोनिकाः । इहच यत्पृथिवीयोनिकेऽपु वृक्षेष्वभिहितं तदेतेष्वपि वृक्षयोनिकेऽपु व
नस्पतिषु तदुपचयकर्तृ सर्वमायोज्यं यावदाख्यातमिति ॥ ३ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्क
वुक्कमा तज्जोणिया तस्संजवा तज्जवक्कमा कम्मोवगा कम्मणियाणेणं
तच्च बुक्कमा रुक्कजोणिएसु रुक्कत्ताए विउट्टन्ति ते जीवा तेसिं रुक्कजोणिया
णं रुक्काणं सिणेहमाहारेति ते जीवा आहारेति पुढवीसरीरं आउते
नुवाउवणस्सइसरीरं तसथावराणं पाणाणं सरीरं अचित्तं कुवन्ति परि
विद्धं तं सरीरं पुढाहारियं तथाहारियं विपरिणामियं सारूविकडं संतं
अवरेवि यणं तेसिं रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सरीरा एणावन्ना जाव
ते जीवा कम्मोववन्नगा ज्वन्तीति मस्कायं ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे वनस्पतिना अवयवोनो अधिकार कहेते. (अद्धारं पुरस्कारं के०) अथ हवे अपर स्थानक तीर्थकरें कहेते, ते कहेते. आ जगत मांहे कोइ एक जीव, वृक्ष ज जेनी योनि एटले उत्पत्तिस्थानकहे, वृक्षने विपेज जेनो संजवठे, एटले वृक्षे वृक्षने विपेज जेनुं नाना प्रकारें संक्रमणठे, ते योनिक ते संजवठे कर्मना वशंगत वनस्पतिकाय थकी आवी वली तेज वनस्पतिने विपे कर्मने कारणें आकर्षिता त्यां आ व्या ठता, वृक्षयोनिक वृक्षने विपे वृक्ष पणे उपजे. ते जीव तेहज वृक्षयोनिक वृक्ष नो स्नेह आहारे ते जीव आहारे पृथ्वी, अप, तेज, वायु, अग्ने वनस्पति कायनां शरीर, प्रस अग्ने स्थावर प्राणीनां शरीर अचित्त करे परिविध्वंस करे ते वनस्पतिना जीव पृथ्वी कायादिकतुं जे शरीर पूर्वे आहार्युं, तथा हमणां उपजतां अथवा उपनां पठी जे आ हारेठे, ते त्वचाने स्पर्शें करी आहारिने परणमावीने पोतानी काया सरखां रूप करे, ते अवयवरूप रूप करे, ते कहेते. एक मूल, बीजुं कंद, त्रीजी त्वचा, चोथी शाखा, पांचमां प्रवाल एटले नवांकुर, ठछा पुष्प, सातमां पत्र, आठमां फल, नवमां बीज, दश मो स्कंधनूत, ते वृक्षनां ए दश स्थानकने विपे जीव उपजे ठे. ते वृक्ष योनिक, ते वृक्ष ना शरीर नाना प्रकारना वर्ण वाला यावत् ते वनस्पतिना जीव कर्मना उदयें उपना होय. एरीतें नगवंत श्री तीर्थकर देवें कहा, परंतु काल ईश्वरादिक कारण कोइ नथी. ॥४॥

॥ दीपिका—अथापरमेतदाख्यातं । इदं वनस्पत्यवयवसूत्रं । यथा इहैके जीवावृक्षयो निकाः स्युस्तदवयवाभिताश्वान्ये वनस्पतिरूपाएव जीवाः स्युः । तथाहि । योहि एकोव नस्पतिजीवः सर्ववृक्षावयवव्यापी स्यात् तस्य चापरे तदवयवेषु मूल १ कंद २ त्वक् ३ शाखा ४ प्रवाल ५ पुष्प ६ पत्र ७ फल ८ बीज ९ स्कंध, १० नूतेषु दशस्थानेषु जीवाः समुत्पद्यन्ते तेच तत्रोत्पद्यमानावृक्षयोनिकावृक्षोज्जवावृक्षभ्युत्क्रमाश्रोत्पद्यन्ते इति शेषं पूर्ववत् । इह चत्वारि सूत्राणि यथापूर्वमुक्तानि । यथा वनस्पतयः पृथिव्याभिता नयन्तीत्येकं १ तद्वरीरमपूकायादिशरीरं चाहारयन्ति २ वृक्षास्तदाहारितं शरीरमचित्तं वि ध्वस्तं च कृत्वात्मसात्कुर्वन्ति ३ अन्यान्यपि तेषां पृथिवीयोनिकानां वनस्पतीनां शरीराणि मूलकंदादीनि नानापणानि नवन्ति ४ एवमत्रापि चत्वारि सूत्राणि ज्ञेयानि ॥ ४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं वनस्पत्यवयवानि कृत्याऽऽह । (अद्धारमित्यादि) अथापरमेतदा ख्यातं तद्वर्तीयति । इहास्मिन् जगत्त्येके न सर्वे तथाविधकर्मोदयवर्तिनो वृक्षयोनिकाः स त्वानवन्ति तदवयवाभिताश्व परे वनस्पतिरूपाएव प्राणिनो नवन्ति । तथा योहोको वनस्प तिजीवः सर्ववृक्षावयवव्यापी नवति तस्य चापरे तदवयवेषु मूलकंदस्कंधत्वक्शाखाप्रवा

लपत्रपुष्पफलबीजजूतेषु दशसु स्थानेषु जीवाः समुत्पद्यन्ते ते च तत्रोत्पद्यमानावृक्षयो
निकावृक्ष्युत्क्रमाश्चोच्यन्ते इति । शेषं पूर्ववत् । इह च प्राक्चतुर्विधार्थप्रतिपादकानि सू
त्राण्यभिहितानि । तद्यथा । वनस्पतयः पृथिव्याश्रितान्वन्तीत्येकं तद्वरीरं ? अप्रकाया
दिशरीरं वाऽहारायन्तीति द्वितीयं १ तथा विवृक्षास्तदाहारितं शरीरमचित्तं विध्वस्तं च क
त्वात्मसात्कुर्वन्तीति तृतीयं २ अन्यान्यपि तेषां पृथिवीयोनिनानां वनस्पतीनां शरीराणि
मूलस्कंधकंदादीनि नानावर्णानि भवन्तीति चतुर्थं ४ एवमत्रापि वनस्पतियोनिनानां वन
स्पतीनामेवंविधार्थप्रतिपादकानि चतुःप्रकाराणि सूत्राणि दृष्टव्यानीति यावन्ने जीवावन
स्पत्यवयवमूलस्कंधादिरूपाः कर्मोपपन्नगान्वन्त्येवमाख्यातं ॥ ४ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगइया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्कवुक
मा तज्जोणिया तस्संजवा तड्वक्कमा कम्मविगा कम्मनियाणेणं त
व वक्कमा रुक्कजोणिएसु रुक्केसु मूलत्ताए कंदत्ताए खंधत्ताए तयत्ता
ए सालत्ताए पवालत्ताए पत्तत्ताए पुप्फत्ताए फलत्ताए बीयत्ताए विउ
ट्ठंति ते जीवा तेसिं रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आ
हारंति पुढवीसरीरं आउतेउवाउवणस्सइ णाणाविहाणं तसथावराणं
पाणाणं सरीरं अचित्तं कुवन्ति परिविद्धं तं सरीरं जाव सारूविकडं
संतं अवरेवियणं तेसिं रुक्कजोणियाणं मूलाणं कंदाणं खंधाणं तयाणं
सालाणं पवालाणं जाव बीयाणं सरीरा णाणावस्सा णाणागंधा जाव णा
णाविहसरीरं पुग्गल विउवित्ता ते जीवा कम्मोववन्नगा भवन्तीति मस्काया॥
अर्थ-अथ हवे अन्य स्थानक पूर्वे तीर्थकरं कथ्यते. आ जगत् मांहे कोइ एक वृक्ष
योनिक तथा अन्य तेना अवयवरूप प्राणी उपजे तथा जे एक वनस्पतिनो जीव सर्व
वृक्षना अवयव व्यापारं, अन्य जीव वली तेना अवयव व्यापारं, ते वृक्षने विपे मूल
पणे, कंद पणे, स्कंध पणे, त्वचा पणे, शाखा पणे, पत्र पणे, फूल पणे, फल पणे अने
बीज पणे, प्रवाल एटले अंकुरपणे, एटला स्थानकें उपजे. ते जीव त्यां उपजता वृक्ष
योनिक वृक्षनो स्नेह आहारे. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. यावत् ते जीव मूल कंदादि
क वनस्पतिना अवयवरूप कर्म तेने वजें त्यां उपजे. एम श्रीतीर्थकरं कथ्यते. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका-अथ वृक्षोपर्युत्पन्नान् वृक्षानाश्रित्याह । (अहावरमिति) अथापरमेतदा
ख्यातं । इहेके सत्तावृक्ष्योनिकाः स्युः । तस्यैकस्य वनस्पतेर्मूलारंजस्य उपचयकारिण

स्ते वृक्षयोनिभाव्यन्ते । यदिवा मूलस्कंधादिकाः पूर्वोक्तदशस्थानवर्तिनस्ते एवमुच्यन्ते ।
अत्रापि सूत्रचतुष्टयं प्राग्वत् ॥ ५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं वृक्षोपर्युत्पन्नान् वृक्षानाश्रित्याह । (अथावरमिति) अथापरमेतत्पुरा
ऽऽख्यातं य दृश्यमाणमिदं सत्त्वावृक्षयोनिकानवन्ति । तत्र ये ते पृथिवीयोनिकावृक्षास्ते
ष्वेव प्रतिप्रदेशतया येपरे समुत्पद्यन्ते तस्यैकस्य वनस्पतेर्मूलारंनकस्योपचयकारिणस्ते वृ
क्षयोनिभाव्यन्ति । यदिवा ये ते मूलकंदस्कंधशारवादिकाः पूर्वोक्तदशस्थानवर्तिन
स्तएवमभिधीयन्ते तेपुच वृक्षयोनिकेषु वृक्षेषु कर्मोपादननिष्पादितेषु उपर्युपरि अध्यारोहं
तीत्यध्यारुहावृक्षोपरिजातावृक्षानिधानाः कामवृक्षानिधानावा इष्टव्यास्तदनावेऽवापरे व
नस्पतिकायाः समुत्पद्यन्ते वृक्षयोनिकेषु वनस्पतिष्विति । इहापि प्राग्वच्चत्वारि सूत्रा
णि इष्टव्यानि ॥ ५ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता रुक्कजोणिया रुक्कसंजवा रुक्कवु
क्कमा तज्जोणिया तस्संजवा तज्जवक्कमा कम्मोववन्नगा कम्मनियाणेणं
तव बुक्कमा रुक्कजोणिएहिं रुक्केहिं अक्षारोहत्ताए विउट्ठंति ते जीवा
तेसिं रुक्कजोणियाणं रुक्काणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति
पुढवीसरीरं जाव सारुविकडं संतं अवरेवि यण तेसिं रुक्कजोणियाणं
अक्षारुहाणं सरीरा णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे वृक्ष उपरना वृक्ष आश्री कहेंगे. अथ हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकरं क
हेंगे. आजगत्माहे कोइ एक वृक्षयोनिक सत्त्व एटले जीव होयवे त्यां जे पृथ्वीयोनिक
वृक्ष, ते वृक्षने विपेज बीजा मूलादिक वृक्षिना करनार, ते वृक्षयोनिक वृक्षने विपे अथ
यवरूपे उपजे, तेनी उपर उपर जे आरुढे ते वल्ली वृक्षादिक अथवा पीपलादिक वड
वृक्षनी उपर उपजे, ते कामवृक्षादिक जाणवा. ते कारणे एने अध्यारोह वृक्ष कहियें,
ते अध्यारोह, वृक्षनोज स्नेह आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् जाणी सेहुं ते यावत् पो
ताना कर्मने वशे उपजे. एटले अध्यारोहनुं प्रथम सूत्र कथं ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—वृक्षयोनिकेषु एकै अध्यारोहाजायन्ते वृक्षोपरिजातावृक्षाध्यारोहाइत्यु
च्यन्ते । तेच वल्लीवृक्षानिधानाः । ज्ञेयं प्राग्वत् । इदं प्रथमसूत्रं ॥ ६ ॥

॥ टीका—तद्यथा योनिकेषु वृक्षेष्वपरेऽध्यारुहाः समुत्पद्यन्ते तेच तत्रोत्पन्नाः स्वयोनिचू

तं वनस्पतिशरीरमाहारयन्ति तथा पृथिव्यभेजेजोवाय्वादीनां शरीरकमाहारयन्ति तथा तद्वरी
रमाहारितं सद्विचित्रं विध्वस्तं परिणामितमात्मसात्कृतं स्वकायावयवतया व्यवस्थापयंत्य
पराणि च तेषामध्यारुहाणां नानाविधरूपरसगंधस्पर्शोपेतानि नानासंस्थानानि शरीराणि
जन्वन्ति ते जीवास्तत्र स्वकृतकर्मापपन्ना जन्वन्तीत्येतदाख्यातमिति प्रथमं सूत्रं ॥ ६ ॥

अद्वावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता अक्षारोहजोणिया अक्षारोहसं
ज्जावा जाव कम्मनियाणेणं तच्च बुक्कमा रुक्कजोणिएसु अक्षारोहेसु अ
क्षारोहत्ताए विनुट्ठन्ति ते जीवा तेसिं अक्षारोहजोणियाणं अक्षारोहाणं
सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति ते जीवा पुढवीसरीरं जाव सारुवि
कडं संतं अवरेवि यणं तेसिं अक्षारोहजोणियाणं अक्षारोहाणं सरीरा
णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ७ ॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकरं कसुंठे, ते कहेठे. जे प्रथम वृक्षयोनिक वृक्ष
ने विपे अध्यारोह कहा, तेनेज विपे बली बीजा प्रदेश वृक्षिना करनार एवा अध्यारोह
वनस्पति पणे उपजे : ते जीव अध्यारोह प्रदेशने विपे उपना ते वृक्षयोनिक अध्यारोहना
स्नेह आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् जाणवुं. एटले अध्यारोहनुं बीजुं सूत्र कसुं. ॥७॥

॥ दीपिका—प्राग्वृक्षयोनिकेषु वृक्षेष्वध्यारोहावक्ताः । अत्र तेष्वेवान्ये प्रतिप्रदेशोपच
यकर्तारोऽध्यारोहवनस्पतित्वेन जायन्ते । ते च जीवाध्यारोहप्रदेशोपूत्पन्ना अध्यारोहजी
वास्तेषां स्वयोनिनूतानि शरीराणि आहारयन्ति तत्र पराण्यपि पृथिव्यादिनि शरीराण्या
हारयन्ति अपराणि वाऽध्यारोहसंनवनानामध्यारुहजीवानां नानावर्णकादिकानि शरीराणि
जन्वन्त्येवमाख्यातमिति द्वितीयं सूत्रं ॥ ८ ॥

॥ टीका—द्वितीयं त्विदमथापरं पुराख्यातं । ये ते प्राग्वृक्षयोनिषु वृक्षेषु अध्यारुहाः
प्रतिपादितास्तेष्वेवोपरि प्रतिप्रदेशोपचयकर्तारोऽध्यारुहवनस्पतित्वेनोपपद्यन्ते । ते च जी
वाध्यारुहप्रदेशोपूत्पन्ना अध्यारुहजीवास्तेषां स्वयोनिनूतानि शरीराण्याहारयन्ति । त
थाऽपराण्यपि पृथिव्यादीनि शरीराणि आहारयन्ति अपराणि चाध्यारुहसंनवनानामध्या
रुहजीवानां नानाविधवर्णकादिकानि शरीराणि जन्वन्तीत्येवमाख्यातं. ॥ ८ ॥

अद्वावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता अक्षारोहजोणिया अक्षारोहसं
जा जाव कम्मनियाणेणं तच्च बुक्कमा अक्षारोहजोणिएसु अक्षारोह

ताए विउटंति ते जीवा तेसिं अक्षारोहजोणियाणं अक्षारोहाणं सिणेह
माहारेंति ते जीवा आहारंति पुढविसरीरा आनुसरीरा जाव सारुविक
डं संतं अवरेवि यणं तेसिं अक्षारोहजोणियाणं अक्षारोहाणं सरीरा
णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ८ ॥

अर्थ—अथ हवे अन्य स्थानक तीर्थकरें कहुंटे. आजगत् मांहे कोइ एक जीव, अ
ध्यारोहयोनिघाटे, ते अध्यारोह योनिया तेने विपे वली अध्यारोह पणे उपजे, ते अ
ध्यारोहयोनिक अध्यारोहनां शरीर आहारे. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. आहीं पूर्वे वी
जा सूत्रमां वृद्धयोनिक अध्यारोहनां शरीर बीजा अध्यारोह जीव अहारे, अने आ त्री
जा सूत्रमां अध्यारोहयोनिक अध्यारोह जीवनां शरीर अहारे, एटलुं विज्ञेपठे. ए अ
ध्यारोहनुं त्रीछं सूत्र कहुं. ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—एके सत्ताअध्यारोहसंज्ञवेपु अध्यारोहेपु अध्यारोहत्वेन जायंते। येच एवं
जायंते तेऽध्यारोहयोनिकानाध्यारोहाणां यानि शरीराणि तान्याहारयंति। द्वितीयसूत्रे वृद्ध
योनिकानामध्यारोहाणां यानि शरीराणि तान्यपरऽध्यारोहाजीवाआहारयंति। अत्रतु अ-
ध्यारोहयोनिकानां अध्यारोहजीवानां शरीराणीति विशेषः। इदं तृतीयसूत्रं ॥ ८ ॥

॥ टीका—तृतीयं त्विदं (अहावरमित्यादि) अथापरं पुरास्मृतं। तद्यथा। इहैके सत्ता
अध्यारुहसंज्ञवेप्व्यारुहत्वेनोपपद्यंते। ये चैवमुत्पद्यंते तेऽध्यारुहजीवाआहारयंति। तृ
तीये त्व्यारुहयोनिकानामध्यारुहजीवानां शरीराणि इष्टव्यानीति विशेषः ॥ ८ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता अक्षारोहजोणिया अक्षारोह
संज्ञवा जाव कम्मनियाणेंणं तच्च वुक्कमा अक्षारोहजोणिएसु अक्षारोहे
सु मूलत्ताए जाव वीयत्ताए विउटंति ते जीवा तेसिं अक्षारोहजोणियाणं
अक्षारोहाणं सिणेहमाहारेंति जाव अवरेवि यणं तेसिं अक्षारोहजोणि
याणं मूलाणं जाव वीयाणं सरीरा णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ९ ॥

अर्थ—हवे अध्यारोहनुं चोछुं सूत्र श्री तीर्थकरें कहुंटे, ते कहेटे. आ जगत् मांहे
कोइ एक जीव, अध्यारोहयोनिक ते अध्यारोहने विपे मूल कंदादिक अवयव यऽने
उपजे, ते त्यां उपना यका तेनां शरीर आहारे, इत्यादिक अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ९ ॥

॥ दीपिका—अथापरमिदमास्मृतं इहैके सत्ताअध्यारुहयोनिकेप्व्यारोहेपु मूलकंद

स्कन्धत्वकृशाखाप्रवालपत्रपुष्पफलबीजत्वेन जायन्ते ते तथा कर्मोपगान्वन्तीत्याख्यातमिति, चतुर्थे सूत्रे ॥ ए ॥

॥ टीका—इदंतु चतुर्थकं । तद्यथा (अद्धारमित्यादि) अथापरमिदमाख्यातं । तद्यथा इहैके सत्त्वाअध्यारुहयोनिकेष्वध्यारुहेषु मूलकंदस्कन्धत्वकृशाखाप्रवालपत्रपुष्पफलबीज जावेनोत्पद्यन्ते तेच तथाविधकर्मोपगान्वन्तीत्येतदाख्यातमिति शेषं तदेवेति ॥ ए ॥

अद्धारं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता पुढविजोणिया पुढविसंजवा जाव
णाणाविहजोणियासु पुढवीसु तणत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं णाणावि
हजोणियाणं पुढवीणं सिणेहमाहरेति जाव ते जीवा कम्मोववन्ना ज्वन्ती
तिमस्कायं॥१०॥ एवं पुढविजोणिएसु तणेसु तणत्ताए विउट्ठंति जावमस्का
यं ॥ ११ ॥ एवं तणजोणिएसु तणेसु तणत्ताए विउट्ठंति तणजोणियं त
एसरीरं च अद्धारंति जावमस्कायं ॥ १२ ॥ एवं तणजोणिएसु तणेसु मूल
त्ताए जाव वीयत्ताए विउट्ठंति तेजीवा जावएव मस्कायं ॥ १३ ॥ एवं उंस
हीणवि चत्तारि आलावगा ॥ १४ ॥ एवं हरियाणवि चत्तारि आलावगा ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे वली वृद्ध वर्जने बीजा वनस्पतिकायना विशेष आश्री कहेहे. हवे बीजं
स्थानक पूर्वं तीर्थकरं कष्टंते. आ जगत् मांहे कोइ एक पृथ्वीकाय योनिक पृथ्वीनेविपे
वनस्पतिकायनो संनवहे, पृथ्वीपुत्कमहे, यावत् नाना प्रकारं योनिक, पृथ्वीने विपे तृण
पणे उपजे, ते पृथ्वीनो आद्धार आद्धार. इत्यादिक जेम वृद्धनो पहेलो आलावो क
ह्यो हतो, तेमज जाणवो. एमज चार आलावा जेम वृद्धना कह्याहे, तेम तृणना पण
जाणवा ॥ १० ॥ बीजे आलावे पृथ्वीयोनिक तृणनेविपे उपजे. आगलजुं सर्व पूर्ववत्
जाणवुं, ॥ ११ ॥ त्रीजे आलावे तृणयोनिक तृणनेविपे तृणपणे उपजे. शेषं पूर्ववत्
जाणवुं ॥ १२ ॥ चोये आलावे तृणयोनिक तृणने विपे मूलकंदादिकने जावें उपजे.
शेषं पूर्ववत् जाणवुं, ॥ १३ ॥ (एवंउंसहीणविचत्तारिआलावगा के०) एज रीतें उपधि
एट्ठे धान्यनी जाति तेना पण चार आलावा जाणवा ॥ १४ ॥ (एवंहरियाणविचत्ता
रिआलावगा के०) एवं हरितकाय आश्री पण चार आलावा जाणवा. ए सर्व मली
ने वीश आलावा थया. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अथ वृद्धवर्जितं शेषवनस्पतिमाश्रित्याह । अथापरमिदमाख्यातं । इहै

के सत्त्वाः पृथिवीयोनिकाः पृथिवीसंजवाइत्यादयोयथावृद्धेषु चत्वारि सूत्राणि एवं तृणा
न्यप्याश्रित्य ज्ञेयाः । ते चामी नानाविधासु पृथिवीयोनिषु तृणत्वेनोत्पद्यन्ते पृथिवीशरीरं
चाहारयन्तीत्येकं, ॥१०॥ पृथिवीयोनिकेषु तृणेषूपत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति द्वितीयं
॥११॥ तृणयोनिकेषु तृणेषूपत्पद्यन्ते तृणयोनिकतृणशरीरं चाहारयन्तीति तृतीयं ॥१२॥
तृणयोनिकेषु तृणावयवेषु मूलादिषु दशस्थानेषूपत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति चतुर्थं
सूत्रं ॥१३॥ (एवंउसहीण) इत्यादि सुगमं ॥१४॥ १५॥

॥ टीका—सांप्रतवृद्धव्यतिरिक्तं शेषवनस्पतिकायमाश्रित्याह । (अथावरमित्यादि) अ
थापरमिदमाख्यातं यदुत्तरत्र वक्ष्यते । तद्यथा । इहैके सत्त्वाः पृथिवीयोनिकाः पृथिवी
संजवाः पृथिवीव्युत्क्रमाइत्यादयोयथावृद्धेषु चत्वारिआलापकाएवं तृणान्यप्याश्रित्य इष्ट
व्याः । ते चामी नानाविधासु पृथिवीयोनिषु तृणत्वेनोत्पद्यन्ते पृथिवीशरीरं चाहारयन्ति
॥१०॥ द्वितीयंतु पृथिवीयोनिकेषु तृणेषूपत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्तीति ॥११॥ तृतीयं
तु तृणयोनिकेषु तृणेषूपत्पद्यन्ते तृणयोनिकशरीरं चाहारयन्तीति ॥१२॥ चतुर्थं तृणयोनिकेषु
तृणावयवेषु मूलादिषु दशप्रकारेषूपत्पद्यन्ते तृणशरीरं चाहारयन्त्येवं यावदाख्यातमिति
॥१३॥ एवमौपध्याश्रयाश्रित्वारआलापकाजणनीयाः ॥१४॥ नवरमोपधिग्रहणं कर्तव्यमेवं
हरिताश्रयाश्रित्वारआलापकाजणनीयाः । कुहणेषु त्वेकएवालापकोऽष्टव्यस्तयोनिकानाम
परंपामनावादिति ज्ञावः ॥१५॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगंतिया सत्ता पुढविजोणिया पुढविसंजवा जाव कम्म
नियाणेणं तव बुक्कभा णाणाविहजोणियासु पुढवीसु आयत्ताए वायत्ताए
कायत्ताए कूहणत्ताए कंडकत्ताए उवेहणियत्ताए निवेहणियत्ताए सबत्ताए
वत्तगत्ताए वासाणियत्ताए कूरत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं णाणाविहजो
णियाणं पुढवीणं सिणेहमाहारंति तेवि जीवा आहारंति पुढविसरीरं जा
व संतं अवरिवियणं तेसिं पुढविजोणियाणं आयत्ताणं जाव कूराणं सरी
रा णाणावस्सा जावमस्कायं एगोचेव आलावगो सेसा तिणि णव्वि ॥१६॥

अर्थ—अथ हवे अन्य स्थानक पूर्वं तीर्थंकर देवं कथ्युंते. आ जगत् मांहे कोइ एक
सत्त्व, पृथ्वीयोनिक पृथ्वीने विषे संजवठे. यावत् कर्मने कारणे आकर्षिता त्पां उप
ना ठता नाना प्रकारनी चीनीने विषे, पृथ्वीने विषे, आर्यनामा वनस्पति पणो, वाय
नामा वनस्पति पणो, कायनामा वनस्पति पणो कुहणत्ताए एट्ठे तोईकोढी नामा

वनस्पतिपणो, कंडुकनामा वनस्पतिपणो, उवहिणिकानामा वनस्पतिपणो, निवेहणीय
नामा वनस्पतिपणो, सठत्रपणो, उच्चगत्ताए पणो, वासाणितापणो, कुरुनामा वनस्पति
पणो, उपजे. ते जीव तेहीज नानाविध योनिक पृथ्वीनो स्नेह आहारे ते जीव पृथिव्या
दिकनां शरीर आहारीने, यावत् पोतानी काया सरखां रूप करे. बीजा पण तेवा पृ
थ्वीयोनिक आयनामा वनस्पतिः यावत् कुरुनामा वनस्पतिनां शरीर जेवां रूप करे ते
शरीर नाना प्रकारना वर्णवालां होय. इत्यादिक यावत् पूर्ववत् जगवंते कहुं ए कुहण
नामा वनस्पतिनो विशेष ते आश्री एकज आलावो जाणवो. कारण के, ते योनिक
बीजा नथी, तेथी एना श्रेष्ठ त्रण आलावा नथी. एतुं विशेष श्रीपन्नवणा थकी जाणवुं.
एवं सर्व मजी एकवीश आलावा पृथ्वीयोनिक वनस्पतिना कहा. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—आर्यादयोवनस्पतिविशेषालोकतोद्देश्याः । कुहणेषु तु एकएवालापकोवा
च्यः । शेषास्त्रयोनं संति तद्योनिकानामन्येषामज्ञावादिति ॥ १६ ॥

॥ टीका—इह चामी वनस्पतिविशेषालोकव्यवहारतोऽनुगंतव्याः प्रज्ञापनातोवावसेया
इति । अत्रार्थे सर्वेषामेव पृथिवीयोनिकत्वात्पृथिवीतमाश्रयत्वेनानिहिताः । इह च स्था
वराणां वनस्पतेरेव प्रस्पष्टचैतन्यलक्षणत्वात्तस्यैव प्राकप्रदर्शितं चैतन्यं ॥ १६ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणिया उदगसंनवा जाव क
म्मनियाणेणं तच्च बुक्कमा णाणाविहजोणिएसु उदएसु रुक्कत्ताए विउद्धंति
ते जीवा तेसिं णाणाजोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारेति ते जीवा आ
हारंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरं वियणं तेसिं उदगजोणियाणं रुक्का
णं सरीरा णाणावस्सा जावमस्कायं जहा पुढविजोणियाणं चत्तारि गमा
अस्सरुहाणवि तदेव तणाण उंसहीणं हरियाणं चत्तारि आलावगा न
णियवाएक्केके तहा उदगजोणियाणं रुक्काणं इक्के ॥ १७ ॥

अर्थ—हवे अष्काययोनिक वनस्पतिनुं विशेष देखाडेठे. ते अनेकं स्थानक पूर्व श्री
तीर्थंकर देवें कहुंठे, ते कहेठे. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव उदकयोनिक उदक संनव
शैवलादिक वनस्पति ते जीव, यावत् कर्मने उदयें नानाविध योनिक पाणीने विपे वृक्षपणे
उपजे. त्यां उपना उता नानाविध योनिक उदकनो स्नेह आहारे. पृथ्वीकायादिकतुं
शरीर आहारे. इत्यादिक यावत् बीजुं सर्व पूर्वनी पेठें जाणवुं. ए जेम पूर्व पृथ्वीयोनि
कवृक्षना चार आलावा कहा, तेम आर्दी पण अष्काययोनिक वृक्षना चार आला

वा जाणवा. ए सर्व मली पञ्चीश आलावा थया ॥ १५ ॥ तेमज अथारोहना पण उदक योनि आश्री चार आलावा कहेवा तेमज ठणना पण चार आलावा उदकयोनी आश्री कहेवा. ॥ ३३ ॥ तथा उपधिना पण चार आलावा कहेवा ॥ ३४ ॥ एम हरि तकायना पण चार आलावा आहिं उदकयोनिकने विपे जाणवा. एम एकेकना चार चार आलावा करतां बधा मलीने वीश आलावा उदक योनिक वनस्पतिना थया; तथा एकवीश आलावा पूर्वे पृथ्वीयोनिक वनस्पतिना कहाळे, ए बधा मलीने एकता लीश आलावा वनस्पतिना थया ॥ १७ ॥

॥ दीपिका—अथापूकाययोनिकस्य वनस्पतेः स्वरूपमाह । अथापरमाख्यातं । इहैके सत्त्वाउदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येपां ते तथा तेच कर्मवशगानानाविधयोनिकेणु जलेणु वृक्षत्वेन पनकशैबलादित्वेन जायंते तेच जलशरीरमाहारयंति न केवलं तदेवान्यदपि पृथिव्या दिशरीरमाहारयंति । यथा पृथ्वीयोनिकानां वृक्षाणां चत्वारश्चालापकास्तथा जलयोनिकानां वृक्षाणां न स्तुः । तत्रोत्पन्नानामन्यविकल्पांनावात् किंतिहिं? एकएवाऽऽलापकः स्यात् ॥ १७ ॥

॥ टीका—सांप्रतमपूकाययोनिकस्य वनस्पतेः स्वरूपं दर्शयितुमाह । (अथावरमि त्यादि) अथानंतरमेतद्वक्ष्यमाणमाख्यातं । तद्यथा । इहैके सत्त्वास्तथाविधकर्मोपचया उदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येपां ते तथा तथोदके संचयोयेपां ते तथा यावत्कर्मनिदानेन संदानितास्तदुपक्रमान्वंतीति । तेच तत्कर्मवशगानानाविधयोनियुदकेणु वृक्षत्वेन व्युत्क्रा मंत्युत्पद्यंते । येच जीवाउदकयोनिकावृक्षत्वेनोत्पन्नास्ते तद्वरीरमुदकं शरीरमाहारयंति न केवलं तदेवान्यदपि पृथिवीकायादिशरीरमाहारयंतीति । शेषं पूर्ववत् । यथा पृथिवी योनिकानां वृक्षाणां चत्वारश्चालापकाएवमुदकयोनिकानामपि वृक्षाणां नवंतीत्येवं इष्ट व्यं । अपरस्य प्रायुक्तस्य विकल्पांनावादिति किंतिहिं? एकएवालापकोनयति ॥ १७ ॥

अहायरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणिया उदगसंजवा जाव क म्मणियाणैणं तच्च वुक्कमा णाणाविहजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए अवगत्ताए पणगत्ताए सेवालत्ताए कलंबुगत्ताए द्ढत्ताए कसेरुगत्ता ए कव्वाणियत्ताए उप्पलत्ताए पणमत्ताए कुमुयत्ताए नलिणत्ताए सुज गत्ताए सोगंधियत्ताए पौंमरियमहापौंमरियत्ताए सयपत्ताए सहस्सपत्ता ए एवं कद्दलारकोकणयत्ताए अरविंदत्ताए तामरसत्ताए निसजिसमुणा लपुक्कलत्ताए पुक्कलत्तिजगत्ताए विउदंति ते जीवा तेसिं णाणाविह

जोणियाणं उदगाणं सिण्णहमाहारंति ते जीवा आहारंति पुढवीसरीरं
जाव संतं अवरेवियणं तेसिं उदगजोणियाणं उदगाणं जाव पुक्कल
विजगाणं सरीरा णाणावणा जावमस्कायं एगोत्तेव आलावगो ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक पूर्वे तीर्थकरे कचुंटे. आ जगत् माहें कोइ एक जीव उ
दकयोनिक उदकने विषे वनस्पतिकायनो सैनव, यावत् कर्मने कारणे आकर्षिता त्यां
आव्या ठता नानाविध योनिक उदकने विषे उदक पणे, अवनक पणे, पणग एटले
पन्य पणे, सेवाल पणे, कलंबुक पणे, आहडपणे, कसेरुग पणे, कल्लजाण पणे, उत्प
लनामा कमलनी जाति पणे, लाल वणें सूर्यविकाशी कमलनी जाति पणे, चंडविकाशी
कमलनी जाति पणे, नलिन कमलनी जाति पणे, सुजग कमल पणे, सुगंध कमलनी
जाति पणे, पुंमरीक एटले धवलश्वेत कमलनी जाति पणे, महापुंमरीक एटले अत्यंत
धवलश्वेत कमलनी जाति पणे, सो पांखडीठे जेनी एवा कमलनी जाति पणे पुष्कर
जे थकी पान निकले ते पणे उपजे; हजार पांखडी ठे जेनी एवां कमलनी जाति पणे,
एम कद्दलारनी जाति पणे, कोकणा पणे, अरविंद कमल पणे, तामरस कमल पणे,
बील सुणाल पणे, पुष्कर पणे, उपजे; एटले एवा एवा जावें उपजे, ते जीव नाना
विध योनिक उदकनो स्नेह आहारेः इत्यादिक सर्व पूर्ववत् कहेवुं. एनो एकज आला
वोठे, पण बीजा आलावा नथी. ए उदक योनिक वनस्पतिना एकवीस आलावा, एम
वधामली वनस्पतिकायना वेहेंतालीस आलावा थपा ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—एतेपामुदकाकृतीनामवकपनकादीनामन्यस्य प्रागुक्तविकल्पस्यानावावेक
एवालापकः स्यात् । एते जलाश्रिताः कलंबकाहडादिवनस्पतयो लोकतोऽङ्गेषाः ॥ १८ ॥

॥ टीका—एतेपां हि उदकाकृतीनां वनस्पतिकायानां तथावयवपनकशैवलादीनामपर
स्य प्रागुक्तस्य विकल्पस्यानावादिति । एते च उदकाश्रयावनस्पतिविशेषाः कलंबुकाहडाद
योलोकव्यवहारतो वसेया इति ॥ १८ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता तेसिं चैव पुढवीजोणिएहिं रुक्केहिं रुक्क
जोणिएहिं रुक्केहिं रुक्कजोणिएहिं मूलेहिं जाव बीएहिं रुक्कजोणिएहिं अशा
रोहेहिं अशारोहजोणिएहिं अशारुहेहिं अशारोहजोणिएहिं मूलेहिं जाव
बीएहिं पुढविजोणिएहिं तणेहिं तणजोणिएहिं तणेहिं तणजोणिएहिं मूलेहिं
जाव बीएहिं एवं उंसहीहिं वि तिन्नि आलावगा एवं हरिएहिं वि तिन्नि आ

लावगा पुढविजोणिएहिंवि आएहिं काएहिं जाव कूरोहिं उदगजोणिएहिं
 रुकेहिं रुकजोणिएहिं रुकेहिं रुकजोणियेहिं मूलेहिं जाव बीएहिं एवं
 अक्षारुहेहिंवि तिसि तणेहिंवि तिसि आलावगा उसहीहिंवि तिसिहरि
 एहिंवि तिसि उदगजोणिएहिं उदएहिं अवएहिं जाव पुस्कलञ्जिज एहिं
 तसपाणत्ताएविउद्धंति ॥ १९ ॥ तेजीवा तेसिं पुढवीजोणियाणं उदगजो
 णियाणं रुकजोणियाणं अक्षारोहजोणियाणं तणजोणियाणं उसहीजो
 णियाणं हरियजोणियाणं रुकाणं अक्षारुहाणं तणाणं उसहीणं हरि
 याणं मूलाणं जाव बीयाणं आयाणं कायाणं जावं करवाणं उदगाणं अ
 वगाणं जाव पुस्कलञ्जिजगाणं सिणेहमाहारेंति-ते जीवा आहारेंति पु
 ढवीसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं रुकजोणियाणं अक्षारोहजोणि
 याणं तणजोणियाणं उसहिजोणियाणं हरियजोणियाणं मूलजोणिया
 णं कंदजोणियाणं जाव बीयजोणियाणं आयजोणियाणं कायजोणिया
 णं जाव कूरजोणियाणं उदगजोणियाणं अवगजोणियाणं जाव पुस्कल
 ञ्जिजगजोणियाणं तसपाणाणं सरीरा णाणावसा जाव मत्कायं ॥ २० ॥

अर्थ-हवे अन्यत्र प्रकारें वनस्पतिवृत्तं स्वरूप कहेवे. हवे अनेक स्थानक पूर्वं श्री तीर्थक
 रदेवें कहुं. आजगत् मांहें कोइ एक जीव ते पृथ्वीयोनिक वृद्धें करी, तथा वृद्धयोनिक
 क वृद्धें करी, तथा वृद्ध योनिक मूलें करी, यावत् बीजें करी, तथा वृद्धयोनिक अ
 ध्यारोहें करी, तथा अध्यारोहयोनिक अध्यारोहें करी, तथा अध्यारोहयोनिक मूलें
 करी, यावत् बीजें करी, पृथ्वीयोनिक तृणें करी, तृणयोनिक तृणें करी, तृणयोनिक मू
 लें करी, यावत् बीजें करी, ए प्रकारें ए त्रणना त्रण त्रण आलावा जाणवा. एरीतेंज व
 ली उपधियें करी पण, त्रण, त्रण, आलावा जाणवा. एमज हरितकायना पण त्रण
 आलावा जाणवा. पृथ्वीयोनिक, आयनामा वनस्पति, कायनामा वनस्पति, यावत् कुंरंवा
 वनामा वनस्पति, उदकयोनिकना वृद्धें करी, वृद्धयोनिकना वृद्धें करी, वृद्धयोनिकना
 मूलें करी, यावत् बीजें करी, एमज अध्यारोहना पण त्रण आलावा जाणवा. तृणना
 पण त्रण आलावा जाणवा. उपधियें करी पण, त्रण आलावा जाणवा, हरितें करी पण
 त्रण आलावा जाणवा, उदकयोनिक उदक अवकपनक यावत् पुस्कलञ्जि जे यकी पान
 निकले तेने विपे, तस प्राणि पणे उपजे. ए सर्व, वत्रीश आलावा यया. थने आगलना

वेहेतालीश बधामली चमोतेरं आलावा थया ॥ १९॥ ते जीव ते वनस्पतिने विपे उपना
यका पृथ्वीयोनिक, उदकयोनिक, वृक्षयोनिक अध्यारोहयोनिक, तृणयोनिक, उपधियोनिक,
हरितयोनिक, वृक्षनो, अध्यारोहनो, तृणनो, उपधिनो, हरितनो, मूलनो, यावत् बीजनो,
आयनो, कायनो, यावत् कुरवंदनो, उदकनो, अवगाहिनो, यावत् पुष्कलजि एटले जे थकी
पान निकले तेनो, स्नेह आहारं ते जीव पृथ्व्यादिकनां शरीर आहारीनं यावत् आप
णां सरसां रूप करे. इत्यादिकं अर्थं पूर्ववत् जाणवो. ते जीव वृक्षयोनिक, अध्यारोह
योनिक तृणयोनिक, यावत् पुष्कलजि योनिक, त्रसप्राणिनां, शरीरना, नाना प्रकारना
वर्ण, गंध, रस, स्पर्शवाला होय. ते पोताना कर्मने वृक्ष जाणवा. यावत् एम श्रीतीर्थकर
गणधरादिकं कसुं, त्यां सुधीनो आलावो जाणवो. एटले वनस्पतिकायानुं स्वरूप कसुं.
अने पृथ्वीकायादिक चार जातिनां एकेंद्रियनां स्वरूप आगल कहेरो ॥ २० ॥

॥ दीपिका—अथ प्रकारांतरेण वनस्पत्यालापकत्रयमाह ॥ पृथिवीयोनिकैर्वृक्षयोनिकै
र्मूलादिजिरिति । एवं वृक्षयोनिकैरध्यारुहैः अध्यारुहयोनिकैरध्यारुहैः अध्यारुहयोनिकै
र्मूलादिजिरिति । एवमन्येष्वपि तृणादयोऽप्येयाः । एवमुदकयोनिष्वपि वृक्षेषु योज्याः ॥ एते व
नस्पतिपूत्पन्नाजीवाः पृथिवीयोनिकानां तथा उदकानां वृक्षाध्यारोहतृणौपधिहरितयोनिकानां
वृक्षाणां यावत् स्नेहमाहारयंत्येतदाख्यातं । तत्र त्रसानां शरीरमाहारयंत्येतदे
यं । इति वनस्पतीनां स्वरूपमुक्तं । शेषाः पृथिवीकायादयश्चत्वार एकेंद्रिया अग्रे वक्ष्यंते ॥ २० ॥

॥ टीका—सांप्रतमन्येन प्रकारेण वनस्पत्याश्रयमालापकत्रयं दर्शयितुमाह । तय
था । पृथिवीयोनिकैर्वृक्षैर्वृक्षयोनिकैर्वृक्षैस्तथा वृक्षयोनिकैर्मूलादिजिरिति । एवं वृक्षयोनिकै
रध्यारुहैस्तथा अध्यारुहयोनिकैर्मूलादिजिरिति । एवमन्येष्वपि तृणादयोऽप्येयाः । एवमुद
कयोनिकेष्वपि वृक्षेषु योजनीयं ॥ १९ ॥ तदेवं पृथिवीयोनिकवनस्पतेरुदकयोनिकवनस्प
तेश्च जेदा उपदर्श्याऽधुना तदनुवादेनोपसंज्ञिष्येकुराह । (तेजीवा इत्यादि) ते वनस्पति
पूत्पन्नाजीवाः पृथिवीयोनिकानां तथा उदकवृक्षाध्यारोहतृणौपधिहरितयोनिकानां वृक्षाणां
यावत्स्नेहमाहारयंत्येतदाख्यातमिति । तथा त्रसानां प्राणिनां शरीरमाहारयंत्येतदवता
ने ऽप्येवमिति । तदेवं वनस्पतिकायिकानां सुप्रतिपाद्यैतान्यानां स्वरूपमभिहितं । शे
षा पृथ्वीकायादयश्चत्वार एकेंद्रिया उत्तरत्र प्रतिपादयिष्यंते ॥ २० ॥

अद्वावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं मणुस्साणं तं जंहा कम्मजूमगाणं अकम्म
जूमगाणं अंतरदीवगाणं आरियाणं मिलुक्कयाणं तेसिंचणं अद्वावीएणं
अद्वावकासेणं इत्थीए पुरिस्ससयं कम्मकडाए जोणिए एवणं मेहुणवत्ति

याएव णामं संजोगे समुपप्लवते उह्ववि सिणेहं संचिणंति तच्चणं जीवा
इत्थिताए पुरिसत्ताए णपुंसगत्ताए विजुहंति ते जीवा माउउयं पिउसुकं तं
तडुन्नयं संसदं कलुसं किविसं तं पढमत्ताए आहारमाहारेंति ततो पठा
जं से माया णाणाविहाउ रसविईउ आहारमाहारेंति ततो एगदेसेणं उयं
माहारेंति आणुपुवेण बुद्धा पलिपागमणुविन्ना ततोकायातो अग्निनिवट्ट
माणा इत्थिं वेगया जणयंति पुरिसं वेगया जणयंति णपुंसगं वेगया जणयं
ति ते जीवा महरा समाणा मानुस्कीरं सप्पिं आहारेंति आणुपुवेणं बुद्धा उ
यणं कुम्मासं तसथावरेय पाणे ते जीवा आहारेति पुढविसरीरं जाव सा
रूवि कडं संतं अवरेवियणं तेसिं णाणाविहाणं मणुस्सगाणं कम्मचूम
गाणं अकम्मचूमगाणं अंतरद्दीवगाणं आरियाणं मिजस्कूणं स
रीरा णाणावस्सा नवंतीतिमस्कायं ॥ ११ ॥

अर्थ-हवे त्रसकायनो अवसर ठे. ते त्रसकाय तो एक नारकी, बीजा तिर्थच, त्रीजा
मनुष्य, अने चौथा देवता, ए चार प्रकारे ठे. तेमाहें नारकी अप्रत्यक्ष परो अनुमान
ग्राही जाणवा. अथवा दुष्कृत कर्मनां जे फल तेना जोगवनार ठे, तेने आहार पण,
एकांते अद्युज पुज्ज थकी नीपनो उज थकीउ, पण प्रक्षेप थकीनथी, अने देवता पण
हमणां प्राय. अनुमानगम्यठे, तेनो आहार एकांत छुजठे, तेनो पण उजाहारठे.
परंतु प्रक्षेपरुत नथी. देवतानो आहार वे प्रकारेठे. एक आनोगिक बीजो अनानोगि
क, तेमां जे अनानोगिक ते समय समयपर ठे अने आनोगिक ते, जयन्यथीतो चतुर्थ
जकें आहार, अने उत्कृष्ट तेत्रीश हजार वर्षे आहारठे. हवे तिर्थच अने मनुष्य माहें
प्रथम मनुष्यतुं स्वरूप कहेठे. अथ हवे बीजुं अन्य स्थानक श्री तीर्थकर देवें प
रापूर्वें कसुठे. आ जगत् माहें नाना प्रकारनां मनुष्यठे, एक आर्य, एक अनार्य, एक
पन्नर कर्म चूमीनां उपना, एक त्रीश अकर्म चूमीनां उपना, एक अंतर द्वीपनां उप
नां, एक आर्य, एक म्लेच्छ ठे. (तेसिंचणंअहावीएणं के०) तेनें यथा बीजें करी एट्ठे
स्त्री पुरुष नपुंसकने जेदें करी, जे जेतुं बीज ते यथा बीज, तेणें करी, तथा यथावकारों
एट्ठे मातानी कुहादिक जेम वाम कुहे स्त्री उपजें, दक्षिण कुहें पुरुष उपजे, अने वाम
दक्षिणाश्रित नपुंसक उपजे, इत्यादिक यथावकारों करी, (उट्ठीएपुरिसस्सपके०) स्त्री पुरुषना
वेदनो उदय ठते (कम्मकडाएजोणिएणं के०) पूर्वकर्म निमित्त योनिने विपे (एउणमेदुण
वनिपाएवणामके०) आर्हा मेधुन प्रत्ययिक नाम थरणी अने काष्ठनी पेठे (संजोगेसमुपप्लव

के०) संयोग उपजे. ते संयोग उपने ठते त्यां जीव. तेजस कार्मेण शरीरं करी उपजे. (तेड्डह उविसिणेहंसंचिणंतिके०) ते जीव उपजतां ठतां प्रथम समयें वेहुनो स्नेह संचिणे एट ले आहारे, ते आहारीने, (तड्डणंजीवा के०) त्यां ते जीव (इडिन्ताएपुरिसत्ताएणपुंसग ताएविउट्टंति के०) स्त्री, पुरुष अथवा नपुंसक पणे उपजे. (तेजीवामाउउयंपिउसुकंत के०) तेजीव माता संबंधि रक्त, अने पिता संबंधि शुक्र, ते (तड्डनयंसंसंठं, के०) वेहु मिश्रित एकतुं नजेळुं डगड्डनिक (कलुसंकिविसंके०) कलुष मलीन बीजत्स (तंपठमत्ताए के०) तेनो, प्रथम समयने विपे (आहारमाहारंति के०) आहार आहारे. (ततोप ठा के०) त्थार पठी, (जंसेमाया के०) जे तेनी माता (णाणाविहाउरसविईउ आहारमाहारंति के०) नाना प्रकारना रसवाला आहार आहारे, (ततोएगदेसेणंउय माहारंतिके०) तेवार पठी तेनो एक देशे उंज आहार आहारे. (आणुपुवेणबुड्डापजिपा गमणुविन्नाके०) ते स्नेहें करी ते जीवनी अनुक्रमें निष्पत्ति उपजे. एवा अनुक्रमें वृद्धि पदांतें ठते (ततोकायातोअजिनिवट्टमाणके०) तेवार पठी तेनी काया थकी एटले तेनी योनि थकी निकले (इडिवेगयाजणयंतिके०) ते एक स्त्री थइ निकले, (पुरिसंवेगयाज णयंतिके०) एक पुरुष थइ निकले, (एणुसंगवेगयाजणयंतिके०) एक नपुंसक थइ निकले, (तेजीवामहरासमाणके०) ते जीव बालक थका (माउरकीरंसप्पिआहारंतिके०) माताना स्तननुं डग्थ आहारे तथा मोटो थाय त्थारे घृत आहारे. तेवार पठी (आणुपुवे एणुड्डाके०) अनुक्रमें वधता थका (उयणंकुम्मासंतसथावेयपाणेतेजीवाआहारंतिके०) उदन चावजादिक अडडादिक तथा त्रस अने स्थावर प्राणी पण आहारे. (पुढविसरीरं के०) पृथ्वीनुं शरीर जे जवणादिक ते आहारे. ते आहाखो ठतो (जावसारुविकडंसंतके०) पोताना शरीर सरखो करे, एटले पोतानी काया रूप करे, एटले ते आहार धातु पणे परिणमावे. (अवरेवियणंतेसिं के०) तथा बीजां पण तेने (णाणाविहाणं के०) नाना प्रकारना (मणुस्तगणं के०) कर्मनूमीने विपे उपना एवा मनुष्यानां, अकर्मनूमी ना मनुष्यानां, अंतरधीपना मनुष्यानां, आर्य मनुष्यानां, श्लेष्ठ मनुष्यानां, शरीर, नाना प्रकारना वर्णं गंध रस स्पर्श करी सहित थकां, एवां पोताना कर्मने वशें उपजे. इत्या दिक पूर्ववत् यावत् श्री तीर्थंकर गणधरें कहुं ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—अथ त्रसकायेषु पूर्वं मनुष्यानाह । अथापरमाख्यातं । नानाविधानां म नुष्याणां स्वरूपमुक्तमित्यर्थः । तद्यथा । कर्मनूमिजाइत्यादिमनुष्याणां (यथाबीजेनेति) यद्यस्य बीजं तत्र शुक्राधिकं नरस्य शोणिताधिकं स्त्रियाः उच्यतममता नपुंसकस्य कारणमि ति । यथावकाशेनेति । योयस्यावकाशोमातुरुदरकुक्षिप्रमुखस्तत्र वामा कुक्षिः स्त्रियाः, द

क्षिणा नरस्य, उजंयाश्रिता पंढस्येति । तत्र चाविध्वस्ता योनिरविध्वस्तं बीजं १ विध्वस्ता यो निर्विध्वस्तं बीजं २ विध्वस्ता योनिरविध्वस्तं बीजं ३ अविध्वस्ता योनिर्विध्वस्तं बीजं । चतु र्पुं जंगेषु आद्यजंगएव उत्पत्तेरवकाशौन शेषेषु त्रिषु । अत्रच स्त्रीपुंसयोर्वेदोदये सति पू र्वकर्मकृतायां योनौ मैथुनप्रत्यधिकोरतानिजापोदयजनितोऽग्निकारणयोररणिकाप्रयोरिव संयोगोजायते तत्संयोगेच तद्भुक्तशोणिते तैजसकर्मणान्यां गृहीत्वा तत्रोत्पद्यन्ते जीवाः । (तेऽहुवन्ति) ते जीवाः प्रथममुजयोरपि स्नेहमाचिन्वन्ति अविध्वस्तयोनौ । विध्वस्यते तु योनिः । पंचपंचाशिका नारी सप्तसप्ततिकः पुमानिति । द्वादशमुहूर्तान् यावद्बीजमवि ध्वस्तं स्यात् ततकर्ध्वं ध्वंसयन्ति तत्र जीवाः कर्मवशतः स्त्रीपुंसपुंसकत्वेन (विउट्टंति) जायन्ते ते जीवामातुः क्तुं शोणितं पितुः शुक्रं तत्तदुजयसंसृष्टं कलुषं क्लिष्टिपं बीज त्सं तत्प्रथमतयाऽऽहारमाहारयन्ति ततः पश्चात्स्तेतस्य माता यन्नानाविधरसवंतमाहारमा हारयति तत्स्नेहेन तेषां जंतूनां वृद्धिः स्यात् ततस्तदेकदेशेन त्वगेकदेशेनवा मातुराहार मोजसा मिश्रेण वा लोमनिर्वाऽऽहारयति आनुपूर्व्येण यथाक्रमं पुष्टावृद्धिं प्राप्ताजीवाग र्जपरिपाकं गर्जनैप्पतिमनुप्रपन्नास्ततोमातुः कायादजनिवर्तमानाः पृथग्भवन्तो निर्गहन्ति । कर्मवशादात्मनः स्त्रीजावमेके जनयन्ति एके पुंजावं नपुंसकजावं वा तेच इहारावाजाः संतोमातुः क्षीरं स्तन्यमाहारयन्ति वृद्धाः संतः सर्पिर्वृतं धान्यमोदनं कुत्मापान् शुंजते नानाविधान् व्रतस्थावरान् प्राणिनोजीवान् आहारयन्ति । नानायोनिकजंतुशरीराण्याहा रयन्तीत्यर्थः । नानामनुप्याणां शरीराणि केचिचयोनिकत्वादाहारयन्ति इत्याख्यातं ॥२१॥

॥ टीका—सांप्रतं व्रतकायस्थावसरः सच नारकतिर्यङ्मनुष्यदेवजेदजिन्नः । तत्र नार काअप्रत्यक्षत्वेनानुमानग्राह्याहुकृतकर्मफलखजः केचन संतीत्येवं ते ग्राह्याः । तदाहारो प्येकातेनाशुनपुञ्जनिवर्तितउजसा प्रक्षेपेणेति । देवाअप्यधुना बाहुल्येनानुमानगम्याएव तेषामप्याहारः शुनएकातेनोजोनिवर्तितोन प्रक्षेपकृतइति । सचाऽनोगनिवर्तितोनाजोग कृतश्च । तत्र नाजोगकृतः प्रतिसमयजावी आजोगकृतश्च जघन्येन चतुर्जककृतवल्क एतस्तु त्रयस्त्रिंशद्वर्षसहस्रनिष्पादितइति । शेषास्तु तिर्यङ्मनुप्यास्तेपांच मध्ये मनुप्या णामन्यद्वितत्वात्तानेव प्राग्दर्शयितुमाह । (अथावरं पुरस्कायमित्यादि) अथानंतरमेव तु पुरा पूर्वमाख्यातं । तद्यथा । आर्याणामनार्याणां च कर्मनूमिजाऽकर्मनूमिजादीनां म नुप्याणां नानाविधयोनिकानां स्वरूपं वदयमाणनीत्या समाख्यातं । तेषांच स्त्रीनपुंसक जेदजिन्नानां यथा बीजेनेति । यद्यस्य बीजं तत्र स्त्रियाः संवंधि शोणितं पुरुषस्य शुक्रं एतदुजयमप्यविध्वस्तं शुक्राधिकं सन्मनुष्यस्य, शोणिताधिकं स्त्रियास्तत्समता नपुंसकस्य कारणतां प्रतिपद्यते तथा यथावकाशेनेति । योयस्यावकाशोमातुरुदरकुक्ष्यादिकस्तत्रापि

किञ्च वामा स्त्रियोदक्षिणा कुक्षिः पुरुषस्योजयाश्रितः पंडइति । अत्र चाविध्वस्ता योनिरविध्वस्तं बीजमिति चत्वारोऽङ्गाः । तत्राप्याद्यएव जंगकउत्पत्तेरवकाशो न शेषेषु त्रिष्विति । अत्रच स्त्रीपुंसयोर्वेदोदये सति पूर्वकर्मनिवर्तितायां योनौ मैथुनप्रत्याधिकोरतानिलापोदयजनितोऽप्रिकारणयोररणिकाष्ठयोरिव संयोगः समुत्पद्यते तत्संयोगेच तद्भुक्तशोणिते समुपादाय तत्रोत्पत्सवोजंतवस्तैजसकर्मणान्यां शरीरान्यां कर्मरक्तुसंदानितास्तत्रोत्पद्यते । तेच प्रथममुनयोरपि स्नेहमाचिन्वत्यविध्वस्तायां योनौ सत्यामिति । विध्वस्यते तु योनिः पंचपंचाशिका नारी सप्तसप्ततिः पुरुषइति । तथा द्वादशमुदूर्तानि यावद्भुक्तशोणिते अविध्वस्तयोनिर्नवतस्तत ऊर्ध्वं ध्वंसमुपगच्छतइति । तत्र जीवाञ्जनयोरपि स्नेहमाहार्यं सकर्मविपाकेन यथास्वं स्त्रीपुंनपुंसकजावेन (विचष्टंति) वर्तते समुत्पद्यंतइति यावत् । तच्चरकालं च स्त्रीकुक्षौ प्रक्षिप्ताः संतः स्त्रियाऽऽहारितस्याहारस्य निर्यासं स्नेहमाददति तत्स्नेहेनच तेषां जंतूनां क्रमोपचयादानेन क्रमेण निष्पत्तिरुपजायते । सत्ताहं कलजं होइ सत्ताहं होइ बुबुयं इत्यादि । तदेवमनेन क्रमेण तदेकदेशेनवा मानुराहारमोजसा मिश्रेणवा लोमजिवाऽऽनुपूर्व्येणाहारयंति यथाक्रममानुपूर्व्येण वृद्धिमुपागताः संतोगर्भपरिपाकं गर्भनिष्पत्तिमनुप्रपन्नास्ततो मातुः कायादजनिवर्तमानाः पृथग्नवतः संतस्तद्योनेर्न गर्भंति । तेच तथाविधकर्मोदयादात्मनः स्त्रीजावमप्येकदा जनयंत्युत्पादयंत्यपरे केचन पुंजावं नपुंसकजावंच । इदमुक्तं नवति । स्त्रीपुंनपुंसकजावः प्राणिनां स्वरुतकर्मनिवर्तितो नवति न पुनर्योपादगिह्नवे सोमुष्मिन्नेव तादृगेवेति । तेच तदहर्जातबालकाः संतः पूर्वजवान्यासादाहाराजिजापिणोचवंति मातुः स्तन्यमाहारयंति तदाहारेण चानुपूर्व्येण च वृद्धास्तच्चरकालं नवनीतदध्योदनादिकं यावत्कुटुम्बापान् भुञ्जते तथाहारत्वेनोपगतास्त्वसांस्थावरांश्च प्राणिनस्ते जीवाश्चाहारयंति तथा नानाविधपृथिवीशरीरं लवणादिकं सचेतनं वाऽऽहारयंति तच्चाहारितमात्मसात्कृतं सात्कृत्यमापादितं सत् रसासृङ्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्राणि धातवइति सप्तधा व्यवस्थापयंत्यपराण्यपि तेषां नानाविधमनुप्याणां शरीराणि नानावर्णान्याविर्भवन्ति । तेच तद्योनिकत्वाच्चदाधारचूतानि नानावर्णानि शरीराण्याहारयंतीत्येवमाख्यातमिति ॥ ११ ॥

अद्वावरं पुरस्कार्यं णाणाविद्वाणं जलचराणं पंचिदियतिरिक्कजोणियाणं तंजहा मत्ताणं जाव सुसमाराणं तेसिचणं अद्वावीएणं आद्वावगासेणं इत्थीए पुरिसस्सयकम्मकडा तद्देव जाव ततो एगदेसेणं उयमाहारेंति आणुपुवेणं बुद्धा पलिपागमणुविन्ना ततोकायाउ अज्जिनिवट्टमाणा अंधं वेगया जणयंति पोयं वेगया जणयंति से अंधे उल्लिक्कमाणे इत्थिं वेगया

जणयंति पुरिसं वेगया जणयंति नपुंसगं वेगया जणयंति ते जीवा महारा
समाणा आउसिणेहमाहारेति आपुपुवेणं बुद्धा वणस्सतिकायं तसया
वरेयपाणे ते जीवा आहारेति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं ते
सिं एणाविहाणं जलचरपंचिंदियतिरिक्कजोणियाणं मत्ताणं सुसुमा
राणं सरीरा एणावस्सा जावमस्कायं ॥ ११ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक परापूर्व तीर्थकरें कहुंठे. आ जगत् मांहें नाना प्रकारना
जलचारी पंचेंडिय तिर्थच योनिक जीवठे, ते कहेठे. माठलां, कछप, मगरमड, नक्र, च
क्र, पाठीन, पीठ, ग्राहक, सुसुमारादिक, तेने यथावीजें करी स्त्रियादिकना जेवें करी, य
थावकाश एटले मातानी कुद्दादिक जेम वाम कुद्दें स्त्री उपजे, इत्यादिक यथावकाशें
करी स्त्री पुरुषादिक वेदने उदयें कर्म निवर्त्तित पूर्वयोनिने विषे, अहां मैद्युन प्रकृतिथ
नाम अरणीय काष्ठनी पेंठें संयोगें उपजे. (तहेव के०) तेमज यावत् ते जीव माता
नी कुद्दिणें उपना पठी एक देशें उज आहारे, अनुक्रमें वृद्धिये पोहोतो ठतो तेवार प
ठी ते काया थकी एटले योनियकी कालें करी निकले, निकलता थका त्यां एक जण
अंन रूप, एक पोत रूप, त्यां अंनयकी उज्जियमान ते स्त्री पुरुष नपुंसक पणे उपजे;
ते जीवबालक ठतां अपकायनो स्नेह आहारे. पठी अनुक्रमें वर्द्धमान थका एटले वृ
द्धि पान्या थका वनस्पतिकायनुं शरीर तथा त्रस अने स्थावर प्राणीने आहारे. ते जी
व पृथ्वीनुं शरीर आहारे यावत् पोतानी काया सरखां रूप करे. अन्य पण ते नाना प्र
कारें जलचर पंचेंडिय तिर्थच योनिक यावत् सुसुमारना सरखा रूप करे ते कर्मने वडें
उपजे, ते नाना प्रकारना वर्ण गंध रस स्पर्शवान् थाय. एम श्री तीर्थकरें कहुं ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—गर्भजमनुष्यावकाः संमूर्तनजाश्वाये वक्ष्यंते सांप्रतं तिर्यग्योनिकास्तत्रापि
पूर्वं जलचरानाह । अथापरं तिर्यग्योनिकानां जलजरपंचेंडियाणां स्वरूपमारब्धातं प्रथ
मं मत्स्यकछपमकरग्राहसुपुमारादीनां यस्य यद्बीजं यस्योदराद्यवकाशोयस्तेन स्त्रियाः पु
रुषस्य च कर्मरुतायां योनी जायंते । तेच तत्र मातुराहारेण वृद्धाः स्त्रीपुंनपुंसकानाम
न्यतमत्वेन जायंते गर्भनिर्गतावालाः संतो ऽपांस्नेहमपकायमेवाहारयंति । वृद्धास्तु
वनस्पतिकायं अन्यान् त्रसस्थावरान् वावत्पंचेंडियानपि आहारयंति । यदुक्तं । अस्ति
मत्स्यस्तिमिनीम अस्तिमत्स्यस्तिमिगिलः । तिमिगिलगिलोप्यस्ति तज्जिजोप्यस्ति राघव ! ।
तथा ते जीवाः पृथ्वीशरीरं कर्दमस्वरूपमाहारयंति तच्चाऽऽहारितं सत्समानरूपीकृतं
आत्मसात्परिणामियंति । शेषं सुगमं ॥ १२ ॥

॥ टीका—एवं तावज्जनेव्युत्क्रांतजमनुप्याः प्रतिपादितास्तदनंतरं संमूर्धनजानामयस रस्तांश्चोत्तरत्र प्रतिपादयिष्यामि सांप्रतं तिर्यग्योनिकास्तत्रापि जलचरानुद्दिश्याह । (अहा वरमित्यादि) अथानंतरमेतद्वक्ष्यमाणं पूर्वमाख्यातं । तद्यथा । नानाविधजलचरपंचेंद्रिय तिर्यग्योनिकानां संबंधिनः कांश्चित्स्वनामग्राहमाह । तद्यथा । (मञ्जाणंजावसुसुमाराणमित्यादि) तेषां मत्स्यकृत्तपमकरग्राहसुसुमारादीनां यस्य यथा यद्बीजं तेन तथा यथावकाशेन योयस्योदरादाववकाशस्तेन स्त्रियाः पुरुषस्यच स्वकर्मनिवर्तितायां योनावुत्पद्यन्ते । तेच तत्राजिब्यक्तामातुराहारेण वृद्धिसुपगताः स्त्रीपुंनपुसकानामन्यतमेनोत्पद्यन्ते तेच जीवा जलचरागर्जाव्युत्क्रांताः संतस्तदनंतरं यावद्धरंतिलघवस्तावदप्स्नेहमृक्पापमेवाहारयन्ति । आनुपूर्व्येणच वृद्धाः संतोचनस्पतिकायं तथापरांश्च त्रसांस्थावरांश्चाहारयन्ति या वत्पंचेंद्रियानप्याहारयन्ति । तथा चोक्तं । अस्ति मत्स्यस्तिमिर्नाम शतयोजनविस्तरः॥तिमिं गिलगिलोप्यस्ति, तज्जिलोप्यस्ति राघव ! ॥१॥ तथा ते जीवाः पृथिवीशरीरं कर्दमस्वरूपं क्रमेण वृद्धिसुपगताः संतथाहारयन्ति तच्चाऽऽहारितं सत्समानरूपीकृतमात्मसात्परिणामयन्ति शेषं सुगमं । यावत्कर्मोपगताजवन्तीत्येवमाख्यातं ॥ ११ ॥

अहावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं चउप्पयथलयरपंचेंद्रियतिरिक्कजोणियाणं एगखुराणं छुखुराणं गंभीपदाणं सणप्पयाणं तेसिंचणं अहावी एणं अहावगासेणं इत्तिपुरिसस्सयकम्मजाव मेहुणवत्ति एणामं सं जोगे समुपक्कइ ते छुद्धं सिण्हेदं संचिणंति तत्तणं जीवा इत्तिताए पुरि सत्ताए जाव विठ्ठंति ते जीवा माउत्तयं पिउसुक्कं एवं जहा मणुस्साणं इ त्तिवि वेगया जणयंति पुरिसंपि नपुसगंपि तेजीवा म्हरा समाणा माउत्तीरं सपिं आहारंति आणुपुवेणं वुड्ढा वणस्सइकायं तसयावरेयपाणे ते जीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं णाणाविहा एणं चउप्पयथलयरपंचेंद्रियतिरिक्कजोणियाणं एगखुराणं जाव सणप्प याणं सरीरा णाणावसा जावमस्कायं ॥१३॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक तीर्थकरं कहुंठे. आ जगत् मांहें नाना प्रकारना चउप्पद स्थलचर पंचेंद्रिय तिर्येच योनिया जीवठे, ते कहेठे. एक खुर ते अश्वादिक, द्विखुर ते गो महिष वृषादिक, गंभीपद ते हस्त्यादिक, तथा पट्पद ते सिंह व्याघ्रादिक, ते यथा बीजं यथावकाशं इत्यादिक पूर्वनी पेवें ते जीवोनी उत्पत्ति जाणवी. ते जीव उप

जतां मातातुं रक्त अने पितातुं शुक्र इत्यादिक आहारे. एम मनुष्यनी पेठें एक स्त्री, एक पुरुष, एक नपुंसक थाय. ते जीव वालक उतां मातातुं दुग्धादिक आहारे, पठी थनुकमे वधता वनस्पतिकाय अने त्रस स्थावर प्राणिनो आहार करे. इत्यादिक ते स्थलचारि चतुष्पदानां शरीर नाना प्रकारना वर्ण गंध रस स्पर्शवान् कर्मने वशें थाय इत्यादिक पूर्ववत् जाणुं. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—अथस्थलचरानाह । अथापरमाख्यातं नानाविधानां चतुष्पदानां स्वरूपं । तद्यथा । एकसुराणामश्वखरादीनां द्विसुराणां गोमहिष्यादीनां गंभीपदानां हस्तिगंडकादीनां सनखपदानां सिंहव्याघ्रादीनां यथाबीजेन यथावकाशेन सर्वपर्याप्तिमवाप्य उत्पद्यन्ते उत्पन्नाश्च मातुः स्तन्यमाहारयन्ति वृद्धिं प्राप्ताः परेषां शरीरमप्याहारयन्ति । शेषं सुगमं ॥ १३ ॥

॥ टीका—सांप्रतं स्थलचरानुद्दिश्याह । (अद्वावरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातं नानाविधानां चतुष्पदानां तद्यथा एकसुराणामित्यश्वखरादीनां तथा द्विसुराणां गोमहिष्यादीनां तथा गंभीपदानां हस्तिगंडकादीनां तथा सनखानां सिंहव्याघ्रादीनां यथाबीजेन यथावकाशेन सकलपर्याप्तिमवाप्योत्पद्यन्ते तथोत्पन्नाः संतस्तदनन्तरं मातुः स्तन्यमाहारयन्तीति । क्रमेण च वृद्धिसुगताः संतोपरेषामपि शरीरमाहारयन्ति शेषं सुगमं । यावत्कर्मोपगतान्वतीति ॥ १३ ॥

अद्वावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं उरपरिसप्पथलयरपांचिंदियतिरिक्कजोणियाणं तंजहा अदीणं अयगराणं असालियाणं मद्दोरगाणं तेसिंचणं अद्वावीएणं अद्वावगासेणं इत्थीए पुरिस जावएत्तणं मेहुणे एवं तं चैव नाणत्तं अंभं वेगइया जणयन्ति पोयं वेगइया जणयन्ति सेअंभे उप्पिळ्ळमाणे इत्थिं वेगइया जणयन्ति पुरिसं पिणपुंसगंपि ते जीवा मद्दरा समाणा वाउकायमाहारंति आणुपुव्वेणं बुद्धा वणस्सइकायं तसयावस्पाणे ते जीवा अद्दरंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं णाणाविहाणं उरपरिसप्पथलयरतिरिक्कापंचिंदियअदीणं जाव मद्दोरगाणं सरीरा णाणावस्सा णाणागंधा जावमस्कायं ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे अनेहं स्थानक परापूर्व तीर्थकरं कसुंते. आ जगत्माहें नाना प्रकारे उरपरिसर्प स्थलचर पंचेइय तीर्थच योनिपाठे. ते कहेठे. अही सर्प, अजगर सर्प, अ

सालिया सर्प, महोरग तथा हज्जर योजन प्रमाण शरीर वाला, इत्यादिक जीव ठे. तेने यथा बीजें यथावकाशें इत्यादिक पूर्ववत् ते जीवनी उत्पत्ति जाएवी. एक अं मरूप निपजे, एक पोतरूप नीपजे, ते ते अंमयकी उज्जियमान पुरुष, स्त्री, अने नपुं सक थाय. ते जीव बालक यका वायुकाय आहारे. पत्नी अनुक्रमें वधता यका वनस्प तिकाय तथा त्रस स्थावर प्राणी आहारे. इत्यादिक सर्व पूर्ववत् जाएवुं ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—अथ उरःपरिसर्पानाह । उरःपरिसर्पाअहिप्रमुखाअंमजत्वेन पोतजत्वे नवा गर्जान्निर्गच्छन्ति तेच निर्गतामातुरूप्माणं वायुं चाहारयन्ति तेषां च जातिविशेषोपत्तेनैवा हारेण वृद्धिर्जायते । शेषं सुगमं ॥ १४ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुरःपरिसर्पानुद्दिश्याह । (अद्वावरमित्यादि) नानाविधानां बहुप्रका राणामुरसा ये प्रसर्पन्ति तेषां । तद्यथा अहीनामजगराणामाशालिकानां महोरगाणां य थावकाशेन यथाबीजत्वेन चोत्पत्त्यामजत्वेन पोतजत्वेनवा गर्जान्निर्गच्छन्तीति । तेच निर्गता मातुरूप्माणं वायुं चाहारयन्ति तेषां जातिप्रत्ययेन तेनैवाहारेण क्षीरादिनैव वृद्धिरुपजाय ते । शेषं सुगमं यावदाख्यातमिति ॥ १४ ॥

अद्वावरं पुरस्कायं णाणाविद्वाणं न्युपपरिसपथलयरपंचिंदियतिरिक्क जोणियाणं तंजहा गोद्वाणं नउलाणं सिद्वाणं सरडाणं सल्लाणं सरधा णं खाराणं घरकोइलियाणं विस्संजराणं मुसगाणं मंगुसाणं पयलाइ याणं विरालियाणं जोद्वाणं चउप्पाइयाणं तेसिंचणं अद्वावीएणं अद्वा वगासेणं इत्तिए पुरिसस्सय जहा उरपरिसप्पाणं तद्वाजाणियव्वं जाव सारूवि कडं संतं अवरेवियणं तेसि णाणाविद्वाणं न्युपपरिसपपंचिंदि यथलयरतिरिक्काणं तं गाद्वाणं जावमस्कायं ॥ १५ ॥

अर्थ—हवे अनेरुं स्थानक परापूर्वें श्रीतीर्थकरें कहुंठे. आ जगत् मांहें नाना प्रकारे जुजपरि सर्प स्थलचर पंचेंडिय तिर्थैच योनिक ठे ते कहेठे. गोहजाति, नोलिउ, सिह ल, सरड किरकाटीया प्रमुख, सलगा, सरवा, खारा, जीवविशेष घरकोइला, एटले गिलोइ, वि संजरा एटले उपका, मुखक एटले उंदर, खसकला पयालि, विरालि एवीरीतें चतुष्पद जुजपरिसर्प जीवविशेष ठे ते जीवोनी उत्पत्ति यथा बीजें करी यथावकाशें करी

इत्यादिक जेम पूर्वे उरःपरिसर्पनो विचार कह्यो तेम जाणवो. ते जीव अनुक्रमे वधता थका
पृथ्यादिकनो आधार करे. इत्यादिक सर्व अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अजपरिसर्पनाह। अजपरिसर्पणां गोधानकुजादीनां यथाबीजेन यथाव
काशेनोत्पत्तिः स्यात् । तेच अंडजत्वेन पोतजत्वेन वा उत्पन्नामातुरूपमणा वायुना
चाऽऽहारितेन वृद्धिं यांति । शेषं सुगमं ॥ १५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं अजपरिसर्पानुद्दिश्याह (अहावरमित्यादि) नानाविधान्यां अजा
न्यां ये परिसर्प्यंति तेषां । तद्यथा । गोधानकुजादीनां स्वकर्मापात्तेन यथाबीजेन यथाव
काशेन चोत्पत्तिर्भवति । ते चांडजत्वेन पोतजत्वेन चोत्पन्नास्तदनंतरं मातुरूपमणा वायुना
वा हारितेन वृद्धिमुपयांति । शेषं सुगमं यावदाख्यातमिति ॥ १५ ॥

अहावरं पुरस्कायं णाणाविहाणं खहचरपंचिंदियतिरिक्कजोणियाणं
तंजहा चम्मपस्कीणं लोमपस्कीणं समुग्गपस्कीणं विततपस्कीणं ते
सिंचणं अहावीएणं अहावगासेणं इत्थीए जहा उरपरिसर्प्याणं नाणत्तं
ते जीवा महरा समाणा माउगात्त सिणेह माहारेति आणुपुवेणं वुड्ढा व
एरसतिकायं तसयावरेय पाणे ते जीवा आहारेति पुढविसरीरं जाव
संतं अवरेविचणं तेसिं णाणाविहाणं खहचरपंचिंदियतिरिक्कजोणि
याणं चम्मपस्कीणं जावमस्कायं ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे अनेक स्थानक श्री तीर्थकरें कथें ठे. आ जगत् मांहे नाना प्रकारें खेचर
पंचेंडिय तिर्थचठे, ते कहेठे. चर्मपट्टी ते वल्युजी प्रमुख, लोमपट्टी ते सारस राजहंसा
दिक. तथा समुज्जपट्टी अने विततपट्टी ए वे जाति, मनुष्य क्षेत्र थकी बाहेर जाणवी.
ते खेचर जातिने यथाबीजें यथावकाशें जेम उरःपरिसर्पणी पूर्वे उत्पत्ति कही, तेमज
ए जीवनी पण उत्पत्ति जाणवी. ते जीव वाजक उता मातानो स्नेह आहारे. इत्यादिक
थालावो सर्व पूर्ववत् जाणवो. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—अथ खेचरानाह । खेचराणामुत्पत्तिरेवं ज्ञेया । तद्यथा । चर्मपट्टिणां
चर्मकीटवल्युजीचर्मचटकादीनां लोमपट्टिणां सारसराजहंसाकाकवकादीनां समुज्जप
ट्टिणोविततपट्टिणश्च वहिर्द्विपवार्तिनस्तेषां यथाबीजेन यथावकाशेन चोत्पन्नानामे
वमाहारः स्यात् । सा पट्टिणी तदंडकं स्वपट्टान्यामावृत्य तावत्तिष्ठति यावत्तदंडकं तद्रू
१०४

धमणाऽऽहारितेन वृद्धिं प्राप्तं सत् कलजावस्थां त्यक्त्वा चंचूप्रमुखान् अवयवान्निष्पाद्य
जेदं याति (मात्रगात्रसिण्ति) मात्रगात्रोष्माणमित्यर्थः । ततः पश्चादपि जननीसमानी
तेनाहारेण वृद्धिं प्राप्नोति । शेषं प्राग्वत् ॥ १६ ॥

॥ टीका—सांप्रतं खेचरानुद्दिश्याह । अहावरमित्यादि) नानाविधानां खेचराणामुत्प
त्तिरेवं दृष्टव्या । यथा चर्मपक्षिणां चर्मकीटवल्गुलीप्रचृतीनां तथा लोमपक्षिणां सारसरा
जहंसकाकबकादीनां समुज्जपक्षिविततपक्षिणां बहिर्द्वीपवर्तिनामेतेषां यथाबीजेन य
थावकाशेन चोत्पन्नानामाहारक्रियैवमुपजायते । तथया । सा पक्षिणी तदंडकं पक्वा
न्यामावृत्य तावत्तिष्ठति यावत्तदंडकं तदूष्मणाहारितेन वृद्धिमुपगतं सत् कलजावस्थां
परित्यज्य चंडादिकानवयवान् परिसमाप्य जेदमुपयाति तदुत्तरकालमपि मात्रोपनीते
नाहारेण वृद्धिमुपयाति । शेषं प्राग्वत् ॥ १६ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणिया णाणाविहसंजवा
णाणाविहवुकमा तज्जोणिया तस्संजवा तडुवुकमा कम्मोवगा कम्मणि
याणेणं तडु वुकमा णाणाविहाणं तसथावराणं पोग्गलाणं सररीरिसुवा स
चित्तेसुवा अचित्तेसुवा अणुसूयत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसि णाणाविहा
णं तसथावराणं पाणाणं सिणेहमाहारंति तेजीवा आहारंति पुढवि
सररीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसि तसथावरजोणियाणं अणुसूयगाणं
सररीरा णाणावस्सा जावमस्कायं ॥ १७ ॥

अर्थ—हवे पूर्वे कथ्यो जे मनुष्य तथा तिर्यंचनो अधिकार तेथकी अपर एटले बीड्डे
स्थानक तीर्थकरें कहुं ठे. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव कर्मने उदये वसंतता नानाविध
योनिया पोताना करेलो कर्मने विशेषे नानाविध संजवळे. नानाविधना आध्या ठता ते जो
णिया ते संजव तडुपक्रम कर्मना वशंगत कर्मने कारणे आकार्पिता त्यां आध्या ठता, ना
ना प्रकारना त्रस अने स्थावर जीवोना पुज्जने विपे, शरीरने विपे, सचित्तने विपे, अचित्तने
विपे, अपर शरीरनी निश्चायें उपजे. ते विकलेंडिय जीव जाणवा अहीं सचित्त ते मनुष्यादि
कना शरीरने विपे जू लीख, इत्यादिक जावें उपजे. तथा अचित्त ते मनुष्यने परिछुज्यमाण
एवा मंचादिकने विपे मांकडादिकने जावें उपजे. ते जीव उपना यका ते नाना प्रकारना
त्रस अने स्थावर प्राणीना स्नेह आहारे. ते जीव पृथ्वीनुं शरीर आहारिने, पावत् पो
तानी काया सरखां रूप करे. अनेरा पण ते त्रस अने स्थावर योनिक अपर शरीरनी

निश्चायें विकलेंडियने जावें उपजे. तेनां शरीर नाना प्राकारना वणें गंध रस अने स्प
र्श वालां जाणवां. एम यावत् तीर्थकरें कहुं ॥ २७ ॥

॥ दोपिका-उक्ताः पंचेंडियामनुप्यास्तिर्यचश्च । अथ विकलेंडियानाह । अथापरमा
ख्यातं । इहैके सत्त्वाः कर्मणा तत्रोत्पत्तिस्थाने उपक्रम्य आगत्य नानाविधत्रसस्थावराणां
शरीरेषु सचित्तेषु अचित्तेषुवा (अणुसूयत्ताएत्ति) अन्यशरीराश्रिततया परनिश्चयाविवर्तते
उत्पद्यंत इत्यर्थः । तेच विकलेंडियाः सचित्तेषु मनुप्यादिशरीरेषु यूकालिङ्गादिकत्वेन जायंते
तरलुज्यमानेषु मंचकादिषु अचित्तेषु मत्कुणत्वेनोत्पद्यंते तथा नरशरीरेषु विकलेंडियश
रीरेषु वा सचित्ताचित्तेषु ते जीवा (अणुसूयत्ताएत्ति) अनुस्यूतत्वेन परिनिश्चयारुम्यादित्वेन
जायंते । केचित्सचित्तेऽग्नौ मूपिकादितया यत्र चाग्निस्तत्र वायुरिति ते वायूज्जवाअपि होयाः ।
पृथिवीमाश्रित्य कुंशुपिपीलिकादयोवर्षादौ ऊष्मणा संस्वेदजाजायंते उदके पूतरकाडो
ल्लणकाभ्रमरिकादयः । वनस्पतिकाये पनकभ्रमरादयः एवं ते जीवास्तानि स्वयोनिशरीरा
णि आहारयंतीत्याख्यातं ॥ २७ ॥

॥ टीका-व्याख्याताः पंचेंडियामनुप्यास्तिर्यचश्च तेषां चाहारो देधा । आनोगनिवर्ति
ताऽनानोगनिवर्तितश्च । तत्रानानोगनिवर्तितः प्रतिक्षणचाव्यनोगनिवर्तितस्तु यथास्वं कु
देदनीयोदयनावीति । सांप्रतं विकलेंडियानुदिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथानंतरमेतदा
ख्यातमिहास्मिन् संसारे एके केचन तथाविधकर्मोदयवर्तनः सत्त्वाः प्राणिनोनानाविधयो
निकाः कर्मनिदानेन स्वरुतकर्मणोपादाननूतेन तत्रोत्पत्तिस्थाने उपक्रम्यागत्य नानाविधत्र
सस्थावराणां शरीरेषु अचित्तेषु सचित्तेषुवा (अणुसूयत्ताएत्ति) अपरशरीराश्रिततया प
रनिश्चयाविवर्तते समुत्पद्यंते इति यावत् (तेच जीवाविकलेंडियाः सचित्तेषु मनुप्यादिश
रीरेषु यूकालिङ्गादिकत्वेनोत्पद्यंते तथा तत्परिलुज्यमानेषु मंचकादिष्वचित्तेषु मत्कुणत्वेना
विवर्तन्ति तथाऽचित्तीनूतेषु मनुप्यादिशरीरेषु विकलेंडियशरीरेषुवा ते जीवाअनुस्यूतत्वे
न परनिश्चयारुम्यादित्वेनोत्पद्यंते । अपरेतु सचित्ते तेजःकायादौ मूपिकादित्वेनोत्पद्यं
ते । यत्र चाग्निस्तत्र वायुरित्यतस्तदुज्जवाअपि इष्टव्याः । तथा पृथिवीमनुश्रित्य कुंशुपिपी
लिकादयोवर्षादावूष्मणा संस्वेदजाजायंते तथोदके पूतरकाडोल्लणकभ्रमरिकादेदनकाद
यः समुत्पद्यंते तथा वनस्पतिकाये पनकभ्रमरादयोजायंते । तदेवं ते जीवास्तानि स्वयो
निशरीराण्यहारयंति इत्येवमाख्यातमिति ॥ २७ ॥

एवं उरुवसंभवताए ॥ २८ ॥

अर्थ-हवे पंचेंडियनां मल मूत्र माहें उपजता एवा, जीव आश्री कहेते. (एवंके०)

ए जेम सचित्ताचित्तशरीरनी निश्रायें विकलेंडिय जीव उपजेछे तेम, तेना मल, मूत्र, वमना दिकने विषे (डुरूव के०) विरूपरूप एटले रुम्यादिकने जावें उपजे, ते जीव तेणे विष्टादिकने विषे उपना ठता तेहिज आहार लीये. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—अथ पंचेंडियमूत्रपुरीषोद्भवान् जीवानाह । (एवमित्यादि) एवं पूर्वोक्त प्रकारेण सचित्ताचित्तशरीरनिश्रयायथा विकलेंडियाजायंते । तथा तत्संज्ञवेषु मूत्रपुरीषवांतादिषु परे जंतवोऽष्टं विरूपं रूपं येषां ते डुरूपास्तत्संज्ञवत्त्वेन तद्भावेन जायंते । ते च विष्टादौ शरीरान्निर्गते अन्निर्गतेवा उत्पन्नास्तदेव विष्टादिकमाहारयंतीति । शेषं प्राग्वत् ॥ १९ ॥

॥ टीका—सांप्रतं पंचेंडियमूत्रपुरीषोद्भवानसुमतः प्रतिपादयितुमाह । (एवमित्यादि) एवमिति पूर्वोक्तपरामर्शः । यथा सचित्ताचित्तशरीरनिश्रयाविकलेंडियाः समुत्पद्यंते तथा तत्संज्ञवेषु मूत्रपुरीषवांतादिषु अपरे जंतवोऽष्टं विरूपं रूपं येषां रुम्यादीनां ते डुरूपास्तत्संज्ञवत्त्वेन तद्भावेनोत्पद्यंते । ते च तत्र विष्टादौ देहान्निर्गतेऽन्निर्गतेवा समुत्पद्यमाना उत्पन्नाश्च तदेव विष्टादिकं स्वयानिजतमाहारयंति । शेषं प्राग्वत् ॥ १८ ॥

एवं खुरडुगताए ॥ १९ ॥

अर्थ—हवे सचित्त शरीरनी निश्रायें जे जीव उपजें ते आश्री कहेछे, (एवं के०) जेम मलमूत्रादिकने विषे जीवनी उत्पत्ति थायछे. तेम तिर्यचना शरीरने विषे खुर एटले चर्मने विषे कीटकने जावें उपजे एटले गाय, जेश प्रमुखना चर्म माहें प्राणियो संमूहें, ते तेवुं चर्म मांस नक्षण करे, चर्म विवर करे, ते थकी जे अशुद्ध पुजल निकले तेज आहारे ; तथा अचित्त गवादिक शरीरने विषे पण जीव उपजे तथा सचित्ताचित्त वनस्पति शरीरने विषे पण घूण कीटकादिक संमूहें. ते उपजतां तेजुंज शरीर आहारे. इत्यादिक जाणवुं ॥ १९ ॥

॥ दीपिका—अथ सचित्तदेहाश्रयान् जंतूनाह । (एवंखुरडुगताएति) यथा मूत्रविष्टादा उत्पादस्तथा तिर्यग्देहेषु (खुरडुगतेति) चर्मकीटत्वेन जायंते । तथाहि । जीवतामेव गोमहिष्यादीनां चर्मणोऽतः प्राणिनः संमूढयंते । ते च तन्मांसचर्मणी नक्षयंति नक्षयंतश्च तत्र मैणोविवराणि कुर्वन्ति । गलहोषितेषु विवरेषु च तेषु तिष्ठंतस्तदेव शोषितं नक्षयंति तथाऽचित्तगवादिदेहेषु तथा सचित्ताचित्तवनस्पतिशरीरेषु घृणकीटकाः संमूढयंते तद्देहमेव नक्षयंतीति ॥ १९ ॥

॥ टीका—सांप्रतं सच्चित्तशरीराश्रयान् जंतून् प्रतिपादयितुमाह । (एवंखुरडुगुत्ताएइ त्यादि) एवमिति यथा मूत्रपुरीषादाबुत्पादस्तथा तिर्यक्षरीरेषु (खुरडुगुत्ताएत्ति) चर्म कीटतया समुत्पद्यन्ते । इदमुक्तं भवति जीवतामेव गोमहिष्यादीनां चर्मणोतः प्राणिनः संमूर्तयन्ते ते च तन्मांसचर्मणी नह्यन्ति नह्यन्तश्चर्मणोविवराणि विदधति गलघोषिते पु विवरेषु तिष्ठन्तस्तदेव शोणितमाहारयन्ति तथा अचिन्तगवादिशरीरेषु तथा सच्चित्ताचिन्त वनस्पतिशरीरेषु घुणकीटकाः संमूर्तयन्ते ते च तत्र संमूर्ततस्तस्मिन्माहारयन्तीति ॥ २१ ॥

अद्वावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणिया जाव कम्मणिया णेणं तच्चवुक्कमा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरेसु सचित्तेसु वा अचित्तेसुवा तं सरीरगं वायसं सिद्धंवा वायसंगहियंवा वायं परिग हियं उट्वाएसु उट्वाजागी भवति अहेवाएसु अहेजागी भवति तिरियं वाएसु तिरियंजागी भवति तंजहा उसा हिमए महिया करए हरत णुए सुओदए तेजीवा तेसिं णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सिणे हमाहारेंति तेजीवा अहारेंति पुढविसरीरं जावसंतं अवरेवियणं तेसिं तसथावरजोणियाणं उसाणं जावसुओदगाणं सरीरा णाणावष्ठा जावमरकायं ॥ ३० ॥

अर्थ—हवे अप्कायनुं प्रतिपादन करे छे. हवे बीजुंस्थानक छे. श्री तीर्थकरें कहुंछे आ जगत् मांहे कोइ एक जीव तथाविध कर्मने उठयें नानाविध योनिक ठता थायत्त कर्मने कारणे आकर्षिता त्यां आब्या ठता नाना प्रकारें त्रस ते दुर्द्धादिक अने स्थावर ते हरिकाय लवणादिक प्राणीनां सचित्त अचित्त शरीरने विषे ते अप्कायनुं शरीर वायुयें करी निपजावुं तथा (वायसंगहियंवा के०) वायरे करी सम्यक् प्रकारें ग्रहं तथा (वायंपरिहियं के०) वायरे करी अन्योन्य परिगत एटले माहोमांहें मेलवुं तथा (उट्वाएसुउट्वाजागीभवति के०) ऊर्ध्वगत वायराने विषे ऊर्ध्वगत जागी थाय एटले ऊर्ध्व वायु थके पाणी पण उपहरो रहे. (अहेवाएसुअहेजागीभवतिके०) तथा निचे निचे वायरे निचो होय, (तिरियंवाएसुतिरियंजागीभवति के०) तिष्ठं वायरे ति छों थाय, जे जे परिणामे वायु वनें. तेम तेम पाणी पण परिणामे (तंजहा के०) हवे तेना नाम कहेछे. (उसा के०) उंसपडे ते (हिमएके०) हिम (महिया के०) धू परी (करए के०) करगडा (हरतणुए के०) ठणने अग्रें स्थित एवा पाणीना विंहु आ (सुओदए के०) सुओदक ते तय पाणी इत्यादिक पाणी जाति मांहें जीव उपजे.

ते जीव त्यां उपना उता ते नाना प्रकारना त्रस अने स्थावर प्राणियोनो स्नेह आदा रे. इत्यादिक शेषं सुगमं ॥ एतस्मै वात योनिक अप्काय देखाड्यो. ॥ ३० ॥

॥ टीका—अथाप्कायं वक्तुकामस्तत्कायकारणनूतवायुकथनपूर्वमाह । (अहावर मित्यादि) अथैतदाख्यातं । इहैके सत्त्वाः कर्मोदयात्तत्र वायुयोनिकेऽप्काये व्युत्क्रम्यागम्य नानाविधानां त्रसानां दर्डरादीनां प्राणिनां स्थावराणां च हरितलवणादीनां सचिचाचित देहेषु तदप्कायशरीरं वायुयोनिकत्वादप्कायस्य वायुना उपादानहेतुनूतेन निष्पादितं तथा वातेन संगृहीतं अत्रपटलांतर्निवृत्तं तथा वातपरिगतं वायुनाऽन्योन्यानुगतं ऊर्ध्वगते वाते ऊर्ध्वजागृजवति । गगनगतवायुवशाज्जलं व्योम्नि संमूर्धते । अधोगते वाते जलमप्यधः स्यात् तिर्यग्गते च तिर्यक् वातयोनिकत्वाज्जलस्य यत्र यत्र वायुः परिणमति तत्र तत्र तत्कार्यनूतं जलमपि संमूर्धते । जलजेदान् वक्ति । (उंसति) अ वक्ष्यायः हिमं महिकाधूमरीकरकाः (हरतणुति) तृणाग्रप्राज्ञजलबिंदवः शुद्धोदकं प्रतीति । इहैके जीवाः शुद्धजले जातानानाविधत्रसस्थावराणां उत्पत्त्याऽऽधारनूतानां स्नेहं नक्षयंति । शेषं सुगमं ॥ ३० ॥

॥ टीका—सांप्रतमप्कायं प्रतिपादयिषुस्तत्कारणनूतवातप्रतिपादनपूर्वकं प्रतिपादयतीत्याह । (अहावरमित्यादि) अथानंतरमेतद्वक्ष्यमाणं पुरा पूर्वमाख्यातं । इहास्मिन् जगत्त्येके सत्त्वास्तथाविधकर्मोदयानानाविधयोनिकाः संतोषावत्कर्मनिदानेन तत्र तस्मिन्वातयोनिकेऽप्काये व्युत्क्रम्यागम्य नानाविधानां बहुप्रकाराणां त्रसानां दर्डरप्रतृतीनां स्थावराणां च हरितलवणादीनां प्राणिनां सचिचाचितचेदजिन्नेषु शरीरेषु तदप्कायशरीरं वातयोनिकत्वादप्कायस्य वायुनोपादानकारणनूतेन सम्यक् संसिद्धं निष्पादितं । तथा वातेनैव सम्यक्गृहीतमत्रपटलांतर्निवृत्तं तथा वातेनान्योन्यानुगतत्वात्परिगतं तथोर्ध्वगतेषु वातेषूर्ध्वजागी नवत्यप्कायोगगगनगतवातवशादिवि संमूर्धते जलं तथाऽधस्ताजतेषु तद्वशाद्भवत्यधोनागीत्यप्कायएवं तिर्यग्गतेषु तिर्यग्नागी नवत्यप्कायः । इदमुक्तं नवति । वातयोनिकत्वादप्कायस्य यत्र यत्रासौ तथाविधपरिणामपरिणतो नवति तत्र तत्र तत्कार्यनूतं जलमपि संमूर्धते । तस्य चानिधानपूर्वकं जेदं दर्शयितुमाह । तद्यथा । (उंसति) अवक्ष्यायः (हिमयेति) शिशिरादौवातेरिताहिमकणामिहिकाः धूमिकाः करकाः प्रतीताः (हरतणुयति) तृणाग्रव्यवस्थिताजलबिंदवः शुद्धोदकं प्रतीतिमिति । इहास्मिन्नुदकप्रस्तावे एके सत्त्वास्तत्रोत्पद्यन्ते स्वकर्मवशास्तत्रोत्पन्नास्ते जीवास्तेषां नानाविधानां त्रसस्थावराणां स्वोत्पत्त्याधारनूतानां स्नेहमाहारयंति ते जीवास्तद्वरीमाहारयंति अनाहारकान नवंतीत्यर्थः । शेषं सुगमं यावदेतदाख्यातमिति ॥ ३० ॥

अद्वावरं पुरस्कायं इद्देगतियासत्ता उदगजोणिया उदगसंजवा जाव क
म्मणियाणेणं तच्च बुक्कमा तसथावरजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए वि
उट्ठंति तेजीवा तेसिं तसथावरजोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारेंति
तेजीवा आहारेंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तोसिं तसथावर
जोणियाणं उदगाणं सरीरा णाणावस्सा जावमस्कायं ॥ ३१ ॥

अर्थ—हवे अप्काय योनिक अप्काय देखाडेढे. अथ हवे अपर स्थानक श्री तीर्थक
रें कहुंढे. आ जगत् माहें कोइ एक जीव उदकयोनिक उदकने विपे संजवठे, यावत् क
र्मने कारणे करी एटले तथाविध कर्मने उदयें वातवशें उपना एवा त्रस अने स्थावर
जीव, तेना शरीरने आधार नूत एवं उदक जे पाणी ते उदकें उपना त्रस स्थावर यो
निक उदक तेने विपे उदक पणे उपजे, ते जीव त्यां उपना थका ते उदकनो स्नेह आ
हारे. इत्यादिकं शेषं सुगमम् ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—वातयोनिकं जलमुक्त्वा जलसंजवं जलमाह । (अद्वावरमित्यादि) इहैके
सत्त्वावातवशोत्पन्नत्रसस्थावरदेहाधारनूतमुदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येषां ते तथा उदकसं
जवास्त्रसस्थावरयोनिकेषु उदकेषु अपरोदकतया उत्पद्यंते । तेच जलसत्त्वास्तेषां त्रस
स्थावरयोनिकानां जलानां स्नेहं पराण्यपि पृथिव्यादिशरीराणि चाहारयंति । तच्च पृथि
व्यादिशरीरं जडितं सत्त्वारूप्यमानीयात्मसात्कुर्वति । अन्यान्यपि तत्र त्रसस्थावरशरीराणि
वर्तंते तेषां च नीरयोनिकानां नीराणां नानाविधानि शरीराणि वर्तंते एतद्व्याख्यातं ॥ ३१ ॥

॥ टीका—तदेवं वातयोनिकमप्युक्तं प्रदर्शयितुनाप्युक्तं संजवमेवाप्युक्तं दर्शयितुमाह ।
(अद्वावरमित्यादि) अथापरमाख्यातमिहास्मिन् जगति उदकाधिकारे वा एके सत्त्वा
स्तथाविधकर्मोदयाद्वातवशोत्पन्नत्रसस्थावरशरीराधारमुदकं योनिरुत्पत्तिस्थानं येषां ते
तथा तथोदकसंजवा यावत्कर्मनिदानेन तत्रोत्पत्तसत्त्वसत्त्वावरयोनिकेषु उदकेष्वपरोद
कतया विवर्तंते समुत्पद्यंते ते चोदकजीवास्तेषां त्रसस्थावरयोनिकानामुदकानां स्ने
हमाहारयंत्यन्यान्यपि पृथिव्यादिशरीराण्याहारयंति । तच्च पृथिव्यादिशरीरमाहारितं सत्
त्वारूप्यमानीयात्मसात्प्रकुर्वत्यपराण्यपि तत्र त्रसस्थावरशरीराणि विवर्तंते तेषां चोदक
योनिकानामुदकानां नानाविधानि शरीराणि विवर्तंते इत्येतद्व्याख्यातं ॥ ३१ ॥

अद्वावरं पुरस्कायं इद्देगतिया सत्ता उदगजोणियाणं जाव कम्मनियाणेणं
तच्च बुक्कमा उदगजोणिएसु उदएसु उदगत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं

उदगजोणियाणं जीवाण उदगाणं सिणेहमाहारंति ते जीवा आहारंति
पुढविसरीरं जावसंतं अवरेवियणं जीवाणं उदगजोणियाणं उदगाणं
सरीरा णाणावन्ना जावमस्कायं ॥ ३२ ॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकरं कथं भे. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव
तथाविध कर्मना उदय थकी उदक योनिक उदकने विषे उपजे. त्यां उपना थका उ
दक जीवनो स्नेह आहारे, शेषं सुगमं ॥ ३२ ॥

॥ दीपिका—तदेवं त्रसस्थावरदेहसंज्ञवं जलयोनित्वेन प्रदर्श्याऽधुना निर्विशेषणज
लसंज्ञवमेव जलं दर्शयति । (अद्वावरमिति) इह एके सत्त्वाउदकयोनिकेषु उदकेषूपपद्यंते
तेच तेषां जलसंज्ञवानां आत्माधारजूतानां शरीरं नृह्यंति । शेषं प्राग्वत् ॥ ३२ ॥

॥ टीका—तदेवं त्रसस्थावरसंज्ञवमुदकयोनित्वेन प्रदर्श्याऽधुना निर्विशेषणमपूकाय
संज्ञवमेवापूकायं दर्शयितुमाह । (अद्वावरमित्यादि) अथापरमाख्यातमिहास्मिन् जगद्यु
दकाधिकारे वा एके सत्त्वाः स्वरुतकर्मादयाउदकयोनिपूदकेषूपपद्यंते तेच तेषामुदक संज्ञ
वानामुदकजीवानामात्माधारजूतानां शरीरमाहारयंति । शेषं सुगमं । यावदाख्यातमिति ३२

अद्वावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता उदगजोणियाणं जावक्कम्मनियाणे
एतत्तु बुक्कमा उदगजोणिएसु उदएसु तसपाणत्ताए विउट्ठंति तेजी
वा तेसिं उदगजोणियाणं उदगाणं सिणेहमाहारंति तेजीवा आहारंति
पुढविसरीरं जावसंतं अवरेवियणं तोसिं उदगजोणियाणं तसपाणाणं
सरीरा णाणावस्सा जावमस्कायं ॥ ३३ ॥

अर्थ—हवे अन्य स्थानक श्री तीर्थकर देवं कथं. आ जगत् मांहे कोइ एक जीव क
में प्रेक्षा थका उदक योनिक उदकने विषे पुंयरादिक त्रस प्राण पणे उपजे. ते उपना
उत्ता तेजुं शरीर आहारे. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं ॥ ३३ ॥

॥ दीपिका—अथ जलाधारजूतान् त्रसानाह । इहैके सत्त्वाउदकयोनिकेषूपूदकेषु त्रसप्रा
णितया पूतरकादित्वेन उत्पद्यंते । तेच उत्पद्यमानाउत्पन्नाश्च तेषां जलयोनिकानां ज
लानां स्नेहमाहारयंति । शेषं प्राग्वत् ॥ ३३ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुदकाधारानपरान् पूतरकादिकांस्त्रसान्दर्शयितुमाह । (अद्वावरमि

त्यादि) अथापरमेतदाख्यातमिहैके सत्त्वावदकयोनिषु चोदकेषु त्रसप्राणितया पूतरक
दित्वेन विवर्तते समुत्पद्यन्ते ते चोत्पद्यमानाः समुत्पन्नाश्च तेपामुदकयोनिनामुदकानां स्ने
हमाहारयन्ति । शेषं सुगमं यावदाख्यातमिति ॥ ३३ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणिया जाव कम्मनिया
एणं तत्त बुक्कमा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरेसु सचित्ते
सुवा अचित्तेसुवा अगणिकायत्ताए विउट्ठंति ते जीवा तेसिं णाणावि
हाणं तसथावराणं पाणाणं सिणेहमाहारैति ते जीवा आहारैति पुढ
विसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं तसथावरजोणियाणं अगणीणं
सरीरा णाणावस्सु जाव मक्कायं सेसा तिन्नि आलावगा उदगाणं ॥३४॥
अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणियाणं जाव कम्मनि
याएणं तत्त बुक्कमा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरेसु सचि
त्तेसुवा अचित्तेसुवा वाउक्कायत्ताए विउट्ठंति जहा अगणीणं तद्वा जा
णियवा चत्तारि गमा ॥ ३५ ॥

अर्थ—हवे अग्रिकाय जीव आश्री कहेने. अथ हवे अनेरुं स्थानक श्री तीर्थकर देवें कलुं.
आ जगत् माहें कोइ एक जीव नाना प्रकारना योनि वाला, ते एवा प्रकारनुं कर्मोपा
जन करीने, नानाविध त्रस अने स्थावर प्राणिना शरीरने विपे सचित्तने विपे, अचित्त
ने विपे, अग्रिकाय पणे उपजे. त्यां उपजता उता, ते त्रस अने स्थावर प्राणीनो स्ने
ह आहारे. इत्यादिकं शेषं सुगमं ॥ अर्ही अग्रिकायने विपे शेष त्रण आलावा उदकना
आलावानी पेंवें जाणी लेवा. ॥३४॥ हवे वायुकाय जीव आश्री कहेने. हवे अनेरुं स्था
नक श्री तीर्थकरें कलुं. आ जगत् माहें कोइ एक जीव नानाविध योनिक कर्मने वशव
र्त्ति थका नाना प्रकारना त्रस अने स्थावर जीवोनां शरीर सचित्त अने अचित्तने विपे
वायुकाय पणे उपजे. इत्यादिक जेम अग्रिकायना चार आलावा कहा. तेम ए वायु
कायना पण चार आलावा केहेवा. ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका—अथ तेलःकायमाह । एके सत्त्वाः कर्मोदयान्नानाविधानां त्रसस्थावर
णां देहेषु सचित्तेष्वचित्तेषु याऽग्नित्वेन विवर्तते प्राहुर्नवन्ति । तथाहि । पंचेन्द्रियतिरश्चां
दन्तिमहिषादीनां परस्परं युद्धावसरे दंतगुंगयोगेऽप्रिरुत्पद्यते । एवमचित्तेष्वपि तद
द्वियवर्षणादप्रिरुत्पत्तिः । विकर्षेन्द्रियशरीरेष्वपि यथासंज्ञं योज्यं । स्थावरेषु वनस्पति

पाषाणादिषु सचित्ताचित्तेषु अग्निजीवाः समुत्पद्यन्ते । तेच तत्रोत्पन्नास्तेषां त्रसस्थावराणां स्नेहमाहारयन्ति । शेषं सुगमं । अन्ये त्रयोप्यालापका उदकवद्दृष्टव्याः ॥३४॥ अथ वायुकायमाह । इदमग्निकायवद्धारण्येयं ॥ ३५ ॥

॥ टीका—सांप्रतं तेजःकायमुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथैतदपरमाख्यातं । इहास्मिन् संसारे एके केचन सत्त्वाः प्राणिनस्तथाविधकर्मोदयवर्तिनोनानाविधयोनयः प्राक् संतः पूर्वजन्मनि तथाविधं कर्मोपादाय तत्कर्मनिदानेन नानाविधानां त्रसस्थावराणां प्राणिनां सचित्तेष्वचित्तेषु शरीरेषु चाग्नित्वेन विवर्तन्ते प्रादुर्भवन्ति । तथाहि । पंचेंद्रियतिस्थां दंतमहिषादीनां परस्परं युद्धावसरे विषाणसंघर्षे सति अग्निरुत्तिष्ठते एवमचित्तेष्वपि तदस्थिसंघर्षादग्निरुद्भूतं तथा र्हीन्द्रियादिशरीरेष्वपि यथासंज्ञवमायोजनीयं । तथा स्थावरेष्वपि वनस्पत्युपलादिषु सचित्ताचित्तेष्वग्निजीवाः समुत्पद्यन्ते ते चाग्निजीवास्तत्रोत्पन्नास्तेषां नानाविधानां त्रसस्थावराणां स्नेहमाहारयन्ति । शेषं सुगमं यावद्भवन्तीत्येवमाख्यातं । अपरे त्रयोप्यालापकाः प्राग्वद्दृष्टव्या इति ॥ ३४ ॥ सांप्रतं वायुकायमुद्दिश्याह । (अहावरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातमित्याद्यग्निकायागमेन व्याख्येयं ॥ ३५ ॥

अहावरं पुरस्कायं इहेगतिया सत्ता णाणाविहजोणियाणं जाव कम्मनि याणेणं तव बुक्कम्मा णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सरीरेसु सचित्तेसुवा अचित्तेसुवा पुढविताए सक्करत्ताए वालुयत्ताए इमाउ गाहाउ अणुगंतवाउ “ पुढवीयं सक्करावा, लुयाय उवले सिलाय लोणुसे ॥ अयत उय तंव सीसग, रुण सुवस्सेय वड्ढेय ॥ १ ॥ हरियाले हिं गुलए, मणोसिला सासगंजणपवाले ॥ अप्रपम्लप्रवालुय, वायरकाए मणिविहाणा ॥२॥ गोमेळ्ळएय रूयए, अंकेफलिहिय लोहियस्केय ॥ मरगयमसारगल्ले, जूयमोयग इंदणीलेय ॥ ३ ॥ चंदण गेरुय हंसगप्पे, पुलए सोगंधिएय वोद्धवे ॥ चंदण्न वेरुलिए, जलकंते सूरकंतेय ॥४॥ एयाउ एएसु जाणियवाएउ गाहाउ जाव सूरकंताएवि बुद्धंति तेजीवा ते सिं णाणाविहाणं तसथावराणं पाणाणं सिंहेहमाहारेति तेजीवा आहारंति पुढविसरीरं जाव संतं अवरेवियणं तेसिं तसथावरजोणियाणं पुढवीणं जाव सूरकंताणं सरीरा णाणावस्सा जावमस्कायं सेसं तिसिंआलवगा जहा उदगाणं ॥ ३६ ॥

अर्थ—हवे पृथ्वीकाय जीव आश्री कहेउ. हवे अन्य स्थानक पूर्वें श्री तीर्थकरें कहुंउ. आ जगत् मांहें कोइ एक जीव, नाना प्रकार योनिक, यावत् कर्माधीन यका त्यां उपजे. नाना प्रकारना त्रस स्थावर प्राणीनां शरीरने विपे, सचित्तने विपे, अचित्तने विपे, शर्करा एटले कांकरा पणे, वेलु एटले रेति पणे, इत्यादिक (इमाउगाहाउ के०) ए आगलनी चार गाथायें करी पृथ्वीकायना जेद कहेउ ते प्रमाणे, (अणुगंतवाउ के०) सर्व जाणी ले वा. (पुढवीय के०) पृथ्वी पणे (सक्करा के०) कांकरा पणे, (वालुयाय के०) वेलु ते रेती पणे, (उबले के०) उपल एटले पापाणना कटका पणे, (सिलाय के०) माटी अने पाशाणनी शिलापणे, (जोणूसेके०) समुद्रादिकना लूण ते पणे, उसे एटले वस पणे, ते खारी धूल पणे, (अयत के०) लोह पणे, (उय के०) जसत तरुआ पणे, (तंब के०) त्रांबा पणे, (सिसगं के०) शीसा पणे, (रूप के०) रूपा पणे, (सुवस्नेय के०) सुवर्ण पणे, (वडरेय के०) वज्र, ते हीरा पणे, (हरियाले के०) हरिताल पणे, (हिंयुलएके०) हिंगलो पणे, (मणोसिलाके०) मणसील पणे, (सासगंज एके०) सासग एटले रत्ननीजाति, अंजन एटले सुरमो ते पणे, (पवालेके०) परवालां, (अन्नपमलप्रावलय के०) अन्नपडल अने अन्नवालुक एटले आकाशना जलउंस तथा आकाशना जलउंस सहित धूल, ए (बायरकाय के०) वादरकाय, पृथ्वीना जेद कहा. हवे (मणिविहाणा के०) मणिना जेद कहेउ. (गोमेऊएय के०) गोमेय रत्न, (रूयए के०) रजत रत्न, (अंके के०) अंक रत्न, (फलिहिय के०) स्फाटिक रत्न, (जोहियस्नेय के०) जोहिताह रत्न, (मरगय के०) मरकत रत्न, (मसारगळे के०) मसारगळ रत्न, (नूयमोयग के०) नूजमोचक रत्न, (इंदणीलेय के०) इंदनील रत्न, (चंदण के०) चंदन रत्न, (गेरुय के०) गेरुक रत्न, (हंसगळे के०) हंसगर्ज रत्न, (पुलए के०) पुलाक रत्न, (सोगंधिएय के०) सुगंधिक रत्न, (वोधवे के०) जाणवां. (चंदप्पन के०) चंद्रप्पन रत्न, (वेरुलिए के०) वैमूर्य रत्न, (जलकंते के०) जलकंत रत्न, (सूरकंतेय के०) सूर्यकांत रत्न, सुवर्णकांत रत्न पण एजुं नाम ठे. ए चार गाथा ने विपे, पृथ्वीकायना नाम कहांठे. यावत् सूर्यकांत पणे एटले एटला दूर लगे पृथ्वी कायने नावें जीव उपजे. ते जीव त्यां उपजता ठता ते नाना प्रकारना त्रस अने स्थावर प्राणीना स्नेह आहारे; इत्यादिक शेष सुगमठे. ए पृथिवीकायना शेष त्रण आ लावा जेम उदकना कहा तेनी पेंठे जाणी लेवा. ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—अथ पृथिवीकायमाह । इहंके सत्वाः कर्मवशगानानाविधत्रसस्थावराणां देहेषु सचित्तेषु अचित्तेषुवा पृथिवीत्वेनोत्पद्यन्ते । तद्यथा । सर्पशिरस्सु मणयः करिदं

तेषु मौक्तिकानि स्थावरेष्वपि वंशादिषु तान्येव । एवमचित्तेषूपरादिषु लवणत्वेन जायंते तदेवं पृथ्वीकायिकानानाविधासु पृथ्वीषु शर्करावालुकोपलशिलालवणादिजावेन तथा गोमेदकादिरत्नजावेन बादरमणिविधानतया समुत्पद्यंते ॥ (एयाउंगाहाउत्ति) एतागाथा अनुगंतव्याः । एतज्जाथानुगमेन पदानि वाच्यानि । (पुढवीयसकरावालुयायइत्यादि) अत्र पदोच्चारोयथा पुढवित्ताए । सकरत्ताए वालुयत्ताए इत्यादि । एवं गाथानुसारेण पदानि वाच्यानि । यावत्सूरकंतत्ताएत्ति । शेषं सुगमं । एवं चत्वारोप्यालापकाउदकागमेन ज्ञेयाः ॥३६॥

॥ टीका-सांप्रतमशेषजीवाधारं पृथिवीकायमधिकृत्याह । (अद्वावरमित्यादि) अथापरमेतत्पूर्वमाख्यातं । इहैके सत्त्वाः पूर्वं नानाविधयोनिकाः सकृतकर्मवशानानाविधत्रस्तस्थावराणां शरीरेषु पृथिवीत्वेनोत्पद्यंते । तद्यथा । सर्पशिरःसु मणयः करिदंतेषु मौक्तिकानि स्थावरेष्वपि वेष्ट्यादिषु तान्येवेति । एवमचित्तेषूपलादिषु लवणजावेनोत्पद्यंते । तदेवं पृथिवीकायिकानानाविधासु पृथिवीषु शर्करावालुकोपलसितालवणादिजावेन तथा गोमेदकादिरत्नजावेनच बादरमणिविधानतया समुत्पद्यंते । शेषं सुगमं । यावच्चत्वारोप्यालापकाउदकागमेन नेतव्याइति ॥ ३६ ॥

अद्वावरं पुरस्कायं सवेपाणा सवेजूता सवेजीवा सवेसत्ता एाणाविहजो
णिया एाणाविहसंजवा एाणाविहवुक्कमा सरीरजोणिया सरीरसंजवा
सरीरवुक्कमा सरीराहारा कम्मोवगा कम्मनियाणा कम्मगतीया कम्म
ठिइया कम्मणाचेव विप्परियासमुवेति ॥ ३७ ॥

अर्थ-हवे समस्त जीव आश्री कहेठे. हवे अनेहं स्थानक पूर्वं श्री तीर्थकरं कहुं. आ जगत् मांहे सर्वप्राण, सर्वजून, सर्वजीव, सर्वसत्त्व, नाना प्रकार योनिक नाना प्रकार नी योनिने विपे संजव एटले उत्पत्तिठे जेनी, नाना प्रकारं आव्या ठता, शरीरयोनिक शरीरने विपे उपजे. शरीरने विपे आव्या ठता त्यां उपजे एटले नरकादिक चार गतिने विपे शरीर पणे उपजे. त्यां त्यां यथायोग्य शरीरनो आहार करे. कर्मेने वशें उपजे कर्मेने कारणे करीने कर्म करी कर्मेने अनुसारे गति पामे. कर्म करी जयन्य मध्यम अने उत्कृष्ट स्थिति पामे. एटले जे जीव आ जवमां जेवोठे तेवोज आगले जवें न थाय. ए कारणे जीव, कर्मेने वशें सुख वांठतो पण विपर्यास दुःख पामे. ॥३७॥

॥ दीपिका-अथ सर्वजीवानाश्रित्याह । अथापरमिदमाख्यातं । सर्वे जीवानाना विधयोनिकानानाविधयोनौत्पद्यंते यत्रच उत्पद्यंते तत्र तद्देहाऽऽहारिणः स्युः । तेनाहारेण चायुताः कर्मवशगाश्चतुर्गतिषु भ्रमन्ति ॥ ३७ ॥

॥ टीका-सांप्रतं सर्वोपसंहारद्वारेण सर्वजीवान् सामान्यतोविनिष्ठापुराह । (अहं वरमित्यादि) अथापरमेतदाख्यातं । तद्यथा । सर्वे प्राणाः प्राणिनोऽत्रच प्राणिनूतजीवन त्वशब्दाः पर्यायत्वेन द्रष्टव्याः कथंचिद्वेदं चाश्रित्य व्याख्येयाः । ते च नानाविधयोनिनातो नाविधासु योनिपूतपद्यन्ते नारकतिर्यङ्मरामराणां परस्परगमनसंज्ञात्तेच यत्र यत्रोत्पद्यन्ते ते तच्चररीराणाहारयन्ति तदाहारवंतश्च तत्रागुताश्रवदारतया कर्मवशगानारकतिर्यङ्मरामरगतिषु जघन्यमध्यमोत्कृष्टस्थितयोजवन्ति । अनेनेदमुकं जवति । योषादृगिह जवे स ता दृगेवामुत्रापि जवतीत्येतन्निरस्तं जवत्यपि न कर्मोपपादाः कर्मनिदानाः कर्मायत्तगतयोजवन्ति तथा तेनैव कर्मणा सुखलिप्तवोपि तद्विपर्यासं दुःखमुपगच्छन्तीति ॥ ३७ ॥

से एवमायाणह से एवमायाणित्ता आहारगुत्ते सहिए समिए सयाजए तिवेमि ॥ वियसुयस्कंधरस्स आहारपरिणा णाम तईयंमज्जयणं सम्मतं ॥ ३८ ॥

अर्थ-हवे गुरु, शिष्य प्रत्ये कहेठे के, (सेएव के०) ते एम (मायाणह के०) त मे जाणो जे, में आदि थकी सर्वजीव आश्री आहारनुं विशेष संसार परित्रमण क हुंठे. (सेएवमायाणित्ता के०) एहुं जाणीने जे विवेकी जन होय ते, (आहारगुत्ते के०) आहारने विपे गुप्त थाय. एतावता शु-६ निर्दोष एपणीक आहारनुं खप करे, अ ने (सहिए के०) ज्ञान दर्शन अने चारित्रिं करी सहित थको (समिए के०) पांच समि तियें समितो, (सयाजए के०) सदा सर्वकाल एटले जावजीव सुधी संयमने विपे यत्न करे. तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणयो ॥ ए श्रीसूयगडांगसूत्रना बीजा श्रुतस्कंधने विपे, आहारपरिज्ञा नाम त्रीजा अध्ययननो संक्षेपार्थ बाजावबोध समाप्त थयो. ॥ ३७ ॥

॥ दीपिका-(सेएवमायाणहति) तदेवं जानीत यूयं! यत्पूर्वोक्तं सर्वं। एवं ज्ञात्वा आहारगुप्त एव समितिद्युतः समितः सहितोवा ज्ञानादिभिः सदा यतेत संयमे प्रयत्नवान् नवेदिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३८ ॥ इति द्वितीयश्रुतस्कंधे आहारपरिज्ञाख्यं तृतीयमध्ययनं समाप्तम् ॥

॥ टीका-सांप्रतमध्ययनार्थमुपसंजिघृक्षुराह । (सेएवमायाणहेत्यादि) यदेतन्मया ऽऽदितः प्रनृत्त्युक्तं। तद्यथा । योयत्रोत्पद्यते स तच्चररीराहारकोजवत्याहारगुप्तश्च कर्मादन्ते क र्मणाच नानाविधासु योनिषु अरहद्दृष्टदीन्यायेन पौनःपुन्येन पर्यटतीत्येवमाजानीत यूयं! एतद्विपर्यासं दुःखमुपगच्छन्तीति । एतत्परिज्ञायच सदसद्विवेक्याहारगुप्तः पंचभिः समिति भिः समितोयदिवा सम्यक् ज्ञानादिके मार्गे इतोगतः समितस्तथा सह हितेन वर्तते सहितः सन्सदा सर्वकालं यावद्दुष्टासं तावद्यतेत तत्संयमानुष्ठाने प्रयत्नवान् नवेदिति । इति परि समाप्त्यर्थः । ब्रवीमीति पूर्ववत् । गतोऽनुगमः । सांप्रतं नयास्ते च प्राग्वद्द्रष्टव्याः ॥ ३८ ॥ समा हारपरिज्ञाख्यं तृतीयमध्ययनम् ॥ ३ ॥

अथ द्वितीयश्रुतस्कंधे चतुर्थाध्ययनप्रारंभः

हवे चोद्युं प्रत्याख्यान क्रियानामा अध्ययन प्रारंभिये ठैयें. त्रीजा अध्ययनमां आहार आश्री कर्मबंध थाय. एम कह्यो ते कर्मबंध पञ्चस्काण करवाथी टली जायते, ते कारण माटे चोद्युं अध्ययन प्रत्याख्यान क्रिया नामें कहियें ठैयें.

सुयंमे आउसंतेणं जगवया एवमस्कायं इह खलु पञ्चस्काणकिरियाणा मशयणे तस्सणं अयमठे पप्पत्ते आया अपञ्चस्काणीयावि जवति ॥
 आया अकिरिया कुसलेयावि जवति आया मित्रा संठियावि जवति
 आया एगंतदंमेयावि जवति आया एगंतवालेयावि जवति आया ए
 गंतसुत्तेयावि जवति आया अवियारमणवयणकायवक्केयावि जवति
 आया अप्पडिह्यअपञ्चस्कायपावकम्मेयावि जवति एस खलु जगव
 ता अस्काए असंजते अविरते अप्पडिह्यपञ्चस्कायपावकम्मे सकिरिए
 असंबुमे एगंतदंमे एगंतवाले एगंतसुत्ते सेवाले अवियारमणवयणका
 यवक्के सुविणमवि ए पस्सति पावेयसे कम्मे कज्झइ ॥ १ ॥

अर्थ-सुधर्म स्वामी जंबूस्वामि प्रत्ये कहेंते के, (सुयंमे के०) में एम सांनलुंठे.
 (आउसंतेणं के०) आयुष्मन् (जगवयाएवमस्कायं के०) जगवंत श्री महावीरदेव
 तीर्थंकर तेषों एम कहेंते. (इहखलुपञ्चस्काणकिरियाणामशयणे के०) ए प्रवचनने
 विपे खलु ए वाक्यालंकारे प्रत्याख्यानक्रिया नामें अध्ययन, (तस्सणंअयमठेपप्प
 त्ते के०) तेनो ए अर्थ जे आगज कहेंते, तें कहेंते, (आयाअपञ्चस्काणियाविजवति
 के०) ए आत्मा जीव मिथ्यात्व, अविरति, प्रमाद, कपाय, अने योग सहित स्वभावें
 रह्यो थको, अप्रत्याख्यानी होय. अपि शब्द थकी तेहीज आत्मा, कोइ एक रूडां कां
 रण थकी पञ्चस्काणी पण होय. (आयाअकिरियाकुसलेयाविजवति के०) ए आत्मा
 रूडा अनुष्ठानें रहित पण होय. अपि शब्द थकी रूडा अनुष्ठानें सहित पण होय, तथा
 (आयामित्रासंठियाविजवति के०) ए आत्मा मिथ्यात्वे संस्थित पण होय, अने
 अपि शब्द थकी मिथ्यात्व थकी रहित पण होय, (आयाएगंतदंमेयाविजवति के०)
 ए आत्मा एकांत प्राणीउने दंनो करनार पण होय, तथा (आयाएगंतवालेयाविजव
 ति के०) ए आत्मा एकांत बाल पण होय, (आयाएगंतसुत्तेयाविजवति के०) तथा

ए आत्मा एकांत सुतो एटले शयन करनार पण होय, (आयाएंगंतअविचारमणवयण कायवक्केयाविनवति के०) तथा ए आत्मा एकांत अविचारुं कोइ कार्य करे, एवा मन वचन अने कायार्ये करी सहित पण होय, (आयाअपडिहयअपञ्चकायपावकम्मेया विनवति के०) तथा ए आत्मा, अप्रतिहत एटले विरते करी नथी हएयां तथा नथी पञ्चस्था पाप कर्म जेणे एवो पण होय, (एसखलुनगवताअस्काए के०) एवो जीव श्री जगवंते कह्योठे बली केवो कह्यो तो के? (असंजते के०) असंयत (अविरते के०) अविरति (अपडिहयपञ्चायपावकम्मे के०) अप्रतिहत एटले नथी हएयां पञ्चस्काए करीने पाप कर्म जेणे, (सकिरिए के०) क्रिया सहित, (असंबुमे के०) संवर रहित (एंगंतदंमे के०) एकांतें दंम, (एंगंतबाले के०) एकांते बाल, (एंगंत सुते के०) ए कांतें सुतो एटले शयन करनार, एवो कह्यो. (सेबालेअविचारमणवयणकायवक्केके०) ते बाल, अविचारवान् एवो मन वचन अने कायार्ये करी रहित ठतो, जे पाप कर्मने (सुविणमविणपस्संति के०) स्वप्नांतरें पण देखे नही. (पावेयसेकम्मेकळइ के०) तो पण तेने तेयां पापकर्मनो बंध थायठे. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ प्रत्याख्यानक्रियारूपं चतुर्थमध्ययनमारच्यते । तस्येदमादिसूत्रं । (सुपमेष्ट्यादि) श्रुतं मयाऽऽशुष्मता जगवतेदमाख्यातं । इहांगे प्रत्याख्यानक्रियानामाध्ययनं तस्यायमर्थः । आत्मा स्वजावतएवाऽप्रत्याख्यानी नवति । अपिशब्दात्सकदा चित्प्रख्यान्यपि नवति । आत्मा क्रियाकुशलः सदाचारः स्यादक्रियाकुशलोपि । आत्मा मिथ्यात्वसंस्थितः आत्मा एकांतदंडोद्दिंसकः स्यात् आत्मा बालः सुतोनावसुसश्च । अविचाराणि अशोचनानि मनोवचःकायवाक्यानि यस्य स तथा । वाग्ग्रहणेनैव वाक्यस्य गतार्थत्वात्पुनर्वाक्यग्रहणं वाग्व्यापारस्य प्राचुर्यज्ञापनार्थं । तथाऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा अप्रतिहतं अनिवारितं प्रत्याख्यातेन विरत्या पापकर्म येन स तथा एवमेव आत्मा असंयतोऽविरतोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा सक्रियोऽसंतृतः एकांतदंडः एकांतबालः एकांतसुतः स बालोऽविचारमनोवचःकायवाक्यः स एवंभूतः पटुविज्ञानरचितः स्वप्नमपि न पश्यति तेनाप्येवंभूतेनाव्यक्तज्ञानेनापि पापं कर्म वध्यते ॥ १ ॥

॥ टीका—तृतीयाध्ययनानंतरं चतुर्थमारच्यते । अस्य चायमनिसंबंधः । इहानंतराध्ययने आहारगुणस्य फलबंधोऽनिहितोऽत्र तत्प्रत्याख्यानं प्रतिपाद्यते । यदि चोत्तरगुणसंपादनार्थं शुद्धेतराहारपरिहोका । सा चोत्तरगुणरूपा प्रत्याख्यानक्रियासमन्वितस्य नवतीत्यत आहारपरिहानंतरं प्रत्याख्यानक्रियाध्ययनमारच्यते इत्यनेन संबंधेनायातस्याऽध्यय

नस्योपक्रमादीनि चत्वार्यनुयोगक्षराणि नवंति । तत्रोपक्रमांतर्गतोर्थाधिकारोयम् । तद्यथे
ह कर्मोपादाननूतस्याद्युनस्य प्रख्यानं प्रतिपाद्यतइति । सांप्रतं निक्षेपस्तत्राप्योघनिष्पन्नेऽ
ध्ययनं नामनिष्पन्ने प्रत्याख्यानक्रियेति द्विपदं नाम । तत्र प्रत्याख्यानपदनिक्षेपार्थं निर्धु
किरुदाह १" एामं ववणादविण्, अइह पडिसेह एय जावेय ॥ एत्तोपञ्चस्काणस्स ठव्विहो
होइनिक्खेवो ,, ॥ १ ॥ (एामंतवणेत्यादि) नामस्थापना इव्यादित्ताप्रतिपेधजावरूपः ।
प्रत्याख्यानस्यायं षोढा निक्षेपः । तत्रापि नामस्थापने सुगमे । इव्यप्रत्याख्यानं इव्यस्य
इव्येण इव्याद्इव्ये इव्यनूतस्य वा प्रत्याख्यानं । तत्र सचित्ताचित्तनेदमिश्रस्य प्रत्याख्यानं
इव्यनिमित्तं वा प्रत्याख्यानं यथा धम्मिल्लस्य । एवमपराण्यपि कारकाणि स्वधिया योज
नीयानि । तत्र दातुमिह्वा दित्ता न दित्ता अदित्ता तथा प्रत्याख्यानमदित्ताप्रत्याख्यानं ।
सत्यपि देये सतिच संप्रदानकारके केवलं दातुर्दातुमिह्वा नास्तीत्यतोऽदित्ताप्रत्याख्या
नं तथा प्रतिपेधप्रत्याख्यानमिदं । तद्यथा । विवह्तिइव्याजावादिशिष्टसंप्रदानकारका
जावाइ सत्यामपि दित्तायां यः प्रतिपेधस्तत्प्रत्याख्यानं जावप्रत्याख्यानं तु द्विधाऽतः
करणद्यु-इस्य साधोः श्रावकस्य वा मूलगुणप्रत्याख्यानमुत्तरगुणप्रत्याख्यानं चेति । च
शब्दाद्विविधमपि नोद्भागमतोनावप्रत्याख्यानं इष्टव्यं नान्यदिति । सांप्रतं क्रियापदं नि
क्षेप्तव्यं । तच्च क्रियास्थानाध्ययने निक्षिप्तमिति । न पुनर्निक्षिप्यते । इह पुनर्जावप्रत्याख्या
ने नाधिकारइति दर्शयितुमाह । " मूलगुणे सुयपगयं, पञ्चस्काणे इहं अधीगारो ॥ हो
ऊ डुतप्पञ्चइया, अप्पञ्चस्काणकिरियाठ ,, ॥ १ ॥ (मूलगुणेसुयइत्यादि) मूलगुणाः प्रा
णातिपातविरमणास्तेषु प्रकृतमधिकारः प्राणातिपातादेः प्रत्याख्यानं कर्तव्यमिति याव
त् । इह प्रत्याख्यानक्रियाध्ययने नार्थाधिकारोयदि मूलगुणप्रत्याख्यानं न क्रियते तत्रो
पायं दर्शयितुमाह । प्रत्याख्यानाजावेऽनियतत्वाद्यात्किंचनकारितया तत्प्रत्ययिका तन्नि
मित्ताजावाहुतपद्यते प्रत्याख्यानक्रिया सावद्यानुष्ठानक्रिया तत्प्रत्ययिकश्च कर्मबंधस्तन्निमि
त्तश्च संसारइत्यतः प्रत्याख्यानक्रिया मुमुक्षुणा विधेयेति । गतोनामनिष्पन्नोनिक्षेपोऽधुना
सूत्रानुगमेऽस्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चेदं (सुयमेध्याउसंतेणमित्यादि)
अस्य चानंतरपरंपरसूत्रैः सह संबंधोक्तव्यः । सचायमिदंनंतराध्ययनपरिसमाप्ताविदं
सूत्रमाह्वारयुतः समितः सहितः सदा यतेतेत्येतन्मया श्रुतमायुष्मता जगवतेदमाख्यातमे
वमनया दिशा परंपरसूत्रैरपि संबंधोऽप्युक्तः । इहास्मिन् प्रवचने सूत्रकृतांगेवा । खद्विति
वाक्यालंकारे । प्रत्याख्यानक्रियानामाध्ययनं तस्यायमर्थोवद्व्यमाणलक्षणः । अतती
त्यात्मा जीवः प्राणी सचानादिमिथ्यात्वाविरतिप्रमादयोगानुगततया स्वभावतएव प्रत्या
ख्यान्यपि नवत्यपिशब्दात्सएव कुतश्चिन्निमित्तात्प्रत्याख्यान्यपि । तत्रात्मग्रहणमपरद
र्शनव्युदासार्थं । तथाहि । सांख्यानामप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावव्यात्मा । सच दृणकु

ज्जीकरणोप्यसमर्थतया किंचित्करत्वान्न प्रत्याख्यानक्रियायां नवितुमर्हति। बौद्धानामप्यात्मनोच्चायात् ज्ञानस्य च कृणिकतया स्थितेरच्चायात् कुतः प्रत्याख्यानक्रियेति एवमन्यत्रापि प्रत्याख्यानक्रियायाश्चच्चावोवाच्यः । तथा सदनुष्ठानं क्रिया तस्यां कुशलः क्रियाकुशलस्तत्प्रतिपेधादक्रियाकुशलोप्यात्मा नवति । तथात्मा मिथ्यात्वोदयसंस्थितो नवति तथैकांतेन नापरान् प्राणिनोदंभयतीति दंभस्तदेवंनूतश्चात्मा नवति तथाऽसा रतापादनाङ्गदेपाकुञ्जितत्वाद्वाजवद्वाजश्चात्मा नवति तथा सुप्तवत्सुप्तः । यथाहि इव्यसुप्तः शब्दादीन् विषयान् न जानाति हिताहितप्राप्तिपरिहारविकलश्च तथा ज्ञाव सुप्तोप्यात्मैवंनूतएव नवतीत्येवमविचारणीयान्यशोचनतया निरूपणीयान्यपर्यालोचनीयानि मनोवाक्कायवाक्यानि यस्य स तथा । तत्र मनोतःकरणं वाग्वाणी कायोदेहोऽर्थप्रतिपादकं पदसमूहात्मकं वाक्यमेकं तिष्ठतं सुबतंवा । तत्र वाग्ग्रहणेनैव वाक्यार्थस्य गतार्थत्वाद्यत्पुनर्वीक्ष्यग्रहणं करोति तदेवं ज्ञापयतीह वाग्व्यापारस्य प्रचुरतया प्राधान्यं प्रायशस्तत्प्रवृत्त्यैव प्रतिपेधविधानेन तयोरन्येषां प्रवर्त्तनं नवति । तदेवमप्रत्याख्यानक्रियः सन् आत्माऽविचारितमनोवाक्कायवाक्यश्चापि नवतीति । तथा प्रतिहृतं प्रतिस्वजितं प्रत्याख्यातं विरतिप्रतिपत्त्या पापकर्माऽसदनुष्ठानं येन सः प्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा तत्प्रतिपेधादसदनुष्ठानपरश्चात्मा नवति । तदेवमेपूर्वोक्ताऽसंयतोऽविरतोऽप्रतिहृतप्रख्यातपापकर्मा सत्क्रियः सावधानुष्ठानस्तथानूतश्चासंवृतोमनोवाक्कायैर्युक्तो युक्तत्वाच्चात्मनः परेषां च दंढहेतुत्वादंढस्तदेवंनूतश्च सन् एकांतेन बाजवद्वाजः सुप्तवदेकांतेन सुप्तस्तदेवंनूतश्च बाजसुप्ततयाऽविचाराण्यविचारितरमणीयानि परमार्थविचारगुण्या युक्त्या वा विघटमानानि मनोवाक्कायवाक्यानि यस्य स तथा । यदिवा परसंबध्यविचारितमनोवाक्कायवाक्यः सत्क्रियासु प्रवर्त्तते तदेवंनूतोनिर्विवेकतया पदुविज्ञानरहितः स्वप्नमपि न पश्यति तस्य चाव्यक्तविज्ञानस्य स्वप्नमप्यपश्यतः पार्प कर्म बध्यते तेनैवंनूतभाव्य कविज्ञानेनापि पार्प कर्म क्रियतइति ज्ञावः ॥ १ ॥

तच्च चोयए पन्नवगं एवं वयासि असंतएणं मणेणं पावयणं असंतिया
ए वतीयाए पाविचाए असंतएणं काएणं पावएणं अहणंतस्स अमण
स्सस्स अ विचारमणवकायवक्कस्स सुविणमवि अप्पस्सउं पावक
म्मे णो कळइ कस्सणं तंहेउं चोयए एवं ववीति अन्नयरेणं मणेणं पाव
एणं मणवत्तिए पावे कम्मे कळइ अन्नयरीए वत्तिए पाविचाए वत्तिवत्तिए
पावे कम्म कळइ अन्नयरेणं काएणं पावएणं कायवत्तिए पावे कम्मे कळ

इ हणंतस्स समणक्खस्स सवियारमणवयकायवक्खस्स सुविणमवि पा
सउ एवं गुणजातीयस्स पावे कम्मं कळइ पुणरवि चोयए एवं व
वीति तव्वणं जेते एवमाहंसु असंतएणं मणेणं पावएणं असंतोयाए व
तिए पावियाए असंतएणं काएणं पावएणं अहणंतस्सअमणक्खस्स
अ वियारमणवयकायवक्खस्स सुविणमवि अपस्सउ पावे कम्मं कळ
इ तव्वणं जेते एवमाहंसु मिठा ते एवमाहंसु ॥ १ ॥

अर्थ-ए प्रकारें कहे थके, (तव्वचोयएपन्नवगएवंवयाति के०) त्यां शिष्य प्रज्ञाप
क एट्ठे गुरु प्रत्ये एउं बोळ्यो के, हे जगवन् ! (असंतएणं के०) अठते अप्रवर्तें
(मणेणं के०) मने (पावयणं के०) पापकर्मने विपे, तथा (असंतोयाएवत्तिएपावि
याए के०) अठते अप्रवर्तें वचनें पापकर्मने विपे, (असंतएणंकाएणंपावएणं के०)
अठते अप्रवर्तें कायायें पापकर्मने विपे, (अहणंतस्स के०) अणहणताने विपे, (अ
मणक्खस्स के०) पापकर्म उपर मनना परिणाम सहित, (अवियारमणवयकायवक्खस्स
के०) अविचारवंत मन वचन काया एवा रहे, एट्ठे पापकर्मना विचार विनाना रहे,
(सुविणमविअप्पसउपावकम्मणेकळइ के०) स्वप्नांतरें पण पापकर्मने अण देख
ता, एट्ठे जे पापकर्म स्वप्नांतरें पण देखे नहीं, तो तेने पापकर्म सर्वथाऽपि जागे
नहीं, (कस्सणंतदेवं के०) तो शा कारणे ते पाप कर्म तेने जागे, ? अंहीं अव्यक्त
पणा थकी पापकर्म जागे, तेने कांइ बंधनूं कारण जाणवुं नहीं. (चोयएएवंववीति
के०) तेहिज वली नोदक शिष्य, पोताना अत्तिप्रायें करी पापकर्मना बंधनूं कारण
आवी रीतें कहेउ. (अन्नयरेणंमणेणंपावएणं के०) अन्य कोइ एक प्राणातिपाता
दिक पापकर्मने विपे मनें करी प्रवर्तें, (मणवत्तिएपावेकम्मकळइ के०) ते मन नि
मित्तें पापकर्म करे बांधे, (अन्नयरीएवत्तिएपावियाए के०) अन्य कोइ एक प्राणाति
पातादिक पापकर्मने विपे वचनें करी प्रवर्तें, (वत्तिवत्तिएपावेकम्मकळइ के०)
ते वचन निमित्तें पापकर्मने करे बांधे, (अन्नयरेणंकाएणंपावएणं के०) अन्य कोइ एक
प्राणातिपातादिक पापने विपे कायाने प्रवर्तवि. (कायवत्तिएपावेकम्मकळइ के०)
ते कायनिमित्तें पाप कर्म करे, बांधे. (हणंतस्ससमणक्खस्ससवियारमणवयकाय
वक्खस्स के०) हणताने विपे पापकर्म उपर मन परिणाम सहितने विपे सविचार
मनें करी, वचनें करी, अने कायायें करी सहित, (सुविणमविपासउ के०) स्वप्नांतर
ने विपे पण पापकर्म देखे ठे (एवंगुणजातीयस्सपावेकम्मकळइ के०) एम गुण

जातिने यथायोग्ये पापकर्म लागे, बंधाय. (पुणरविचोयएएवंववीति के०) वली पण नोदक शिष्य, आचार्य प्रत्ये एम कहेठे. (तव्वणंजेतेएवमाहंसु के०) त्यां जे, ते एम कहेठे के, (अस्तंतएणंमणेणंपावएणं के०) पापकर्मने विपे अठते मनं, (अ संतीयाएवत्तिएपावियाए के०) पापकर्मने विपे अठते वचने, (अस्तंतएणंकाएणंपाव एणं के०) पापकर्मने विपे अठते कायार्ये करी, एटले पापकर्मने विपे मन, वचन, अने कायाने अणप्रवर्त्तावतो. तथा (अहणंतस्सअमणस्सअविचारमणवयणकायवक्क स्सके०) अण हणताने पाप उपर मन परिणाम रहित अणविचारया मन वचन अने कायाने विपे, तेणे करी सहित. (सुविणमविअपस्सउपावेकम्मकक्काइ के०) स्वप्नांत रे पण पापकर्म करवाने विपे, बांधवाने विपे, अणदेखतो एवो जे होय ते पण पापक र्म बांधे, (तव्वणंजेते के०) त्यां जे ते (एवमाहंसु के०) एम कहेठे. (मिह्वातेएव माहंसु के०) ते मिथ्या एटले छवूं कहेठे. ॥ १ ॥

॥ दीपिका—एवं स्थिते शिष्यः प्रज्ञापकमाचार्यमेवमवादीत् अथवा आचार्यानिप्राप्य शिष्योऽनूद्य निपेधति । (अस्तंतएणमित्यादि) असता अविद्यमानेन मनसाऽप्रवृत्तेनाऽ शोचनेन तथा वाचा कायेनच पापेनाऽसता तथा सत्वान् घ्नतः अमनस्कस्याविचारमनो वाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमप्यपश्यतः स्वप्नांतिकं च कर्म नोपचयं यातीत्येवं अव्यक्तविज्ञानस्यापि पापं कर्म न वध्यते । कस्य हेतोः केन कारणेन तत्पापं कर्म वध्यते ? । नात्र कश्चिदव्यक्तविज्ञानत्वात्पापं कर्म बंधहेतुरित्यर्थः । तदेवं शिष्यएव स्वानिप्रायेण पापक र्मबंधहेतुमाह । (अन्नयरेणंति) कर्माश्रवणरज्जुतेन मनोवाक्कायानामन्यतरेण क्लिष्टेन तत्प्रत्ययिकं कर्म वध्यते तथा घ्नतः सत्वान् समनस्कस्य सविचारमनोवाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमपि पश्यतः स्पष्टविज्ञानस्य एवं गुणजातीयस्य पापं कर्म वध्यते न पुनरेकेंद्रियवि कर्जेन्द्रियादेः पापकर्मसंज्ञवदिति । तेषां घातकस्य मनोवाक्कायव्यापारस्याभावात् । तस्मा न्नैव स्वप्नांतिकमविज्ञोपचितं कर्म विद्यतइति । एवं सति ये ते एवमुक्तवंतस्तथा । विद्य मानैरेवागुनैर्योगः पापं कर्म क्रियते मिथ्या ते एवमुक्तवंतइति ॥ १ ॥

॥ टीका—तत्र चैवं व्यवस्थिते चोदकः प्रज्ञापकमेवमवादीत् । अत्र आचार्यानिप्राप्य चोदकोऽनूद्य निपेधयति । (अस्तंतएणमित्यादि) अविद्यमानेनाऽसताऽमनसाऽसत्प्रवृत्तेनाऽ शोचनेन तथा वाचा कायेनच पापेनाऽसता तथा सत्वान् घ्नतस्तथा मनस्कस्याविचारमनो वाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमप्यपश्यतः स्वप्नांतिकंचकर्म नोपचयं यातीत्येवमव्यक्तविज्ञानस्यापि पापं कर्म न वध्यते एवंनूतविज्ञानेन पापं न क्रियतइति यावत् । कस्य हेतोः केन हेतुना केन

कारणेन तत्पापं कर्म बध्यते।? नात्र कश्चिदव्यक्तविज्ञानत्वात्पापं कर्म बंधहेतुरिति जावः। तदेवं चोदकएव स्वाजिप्रायेण पापकर्मबंधहेतुमाह। (अन्नयरेण मित्यादि) कर्माश्रवधारजूतैर्मनोवाक्कायकर्मभिः कर्म बध्यत इति दर्शयति। अन्यतरेण क्लिष्टेन प्राणातिपातादिप्रवृत्त्या मनसा वाचा कायेनच तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्यत इति। इवमेव स्पष्टतरमाह। घृतस्सत्वान्समनस्कस्य समनोवाक्कायवाक्यस्य स्वप्नमपि पश्यतः प्रस्पष्टविज्ञानस्यैतद्गुणजातीयस्य पापं कर्म बध्यते न पुनरेकेंद्रियविकलेंद्रियादेः पापकर्मसंजनव इति तेषां घातकस्य मनोवाक्कायव्यापारस्यानावात्। अथैतद्व्यापारमंतरेणापि कर्मबंधश्च्यते एवंच सति मुक्तानामपि कर्म बंधः स्यात्। न चैतद्विष्यते। तस्मान्नैव स्वप्रांतिकमविज्ञोपचितं कर्म बध्यत इति। तत्र यदेवंजूनैरेव मनोवाक्कायव्यापारैः कर्मबंधोऽन्युपगम्यते तदेवं व्यवस्थिते सति ये ते एवमुक्तवन्तस्तद्यथा विद्यमानैरेवाद्युनैर्योगैः पापं कर्म क्रियते मिथ्या तएवमुक्तवन्त इति स्थितं॥३॥

तच्च पन्नवए चोयगं एवं वयासी. तं सम्मं जं मए पुवेवुतं असंतएणं मणेणं पावएणं असंतियाए वत्तिए पावियाए असंतएणं काएणं पावएणं अहणं तरस्स अमणस्सरस्स अविचारमणवयकायवक्कस्स सुविणमवि अपस्सउ पावे कम्मे कज्जति तं सम्मं कस्सणं तं हेवं आचार्या आह तच्च खलुजग वया उजीवणिकायहेऊपप्सुत्ता तं जहा पुढविकाइया जाव तसकाइया इच्च एहिं उहिं जीवणिकाएहिं आया अपडिहयपच्चस्कायपावकम्मे निच्चं पसदविउवातचित्तदंमे तं जहा पाणातिवाए जाव परिग्गहे कोहे जाव मिच्चादंसणसल्ले ॥ ३ ॥

अर्थ-एवुं शिष्ये अचार्यना पङ्कने दूषण आप्पुं, (तच्च के०) तैवारें (पन्नवएचोय गं के०) आचार्य पोताना शिष्यप्रत्ये (एवंवयासी के०) एवुं बोल्या के, अहो शिष्य! (तंसम्मं जंमएपुवेवुतंके०) जे में पूर्वे वचन कहुंके जे मन, वचन, अने कायानी प्रवर्ति विना पण पाप कर्म लागे ते सत्यठे. इत्यादि पाठनो अर्थ सुजने ठे माटें नथी लख्यो. (तं सम्मं के०) ते सत्य जाणजे, पुक्तिरहित जाणजे. एवुं आचार्यनुं वचन सांजली, फरी शिष्य बोल्हो के, (कस्सणंतंहेवं के०) शे कारणे तमारुं वचन सत्य ठे ते कहो. ? हवे (आचार्याआह के०) आचार्य कहैठे. (तच्चखलुजगवया के०) त्यां खलु ए वाक्यालंकारे जगवान् श्रीवर्द्धमान स्वामी तेणें (उजीवणिकायहेऊपप्सुत्ता के०) उ जीव निकाय कर्मबंधनो कारण कह्यांठे, (तंजहा के०) ते कहैठे. (पुढविकाइया के०) पृथिवीकाय थकी मानी ने (जावतसकाइया के०) यावत् त्रसकाय पर्यंत, (इच्चएहिंउहिंजीवणिकाएहिं के०)

ए ठ जीव निकायने विषे, (आयाअपडिहपञ्चस्कायपावकम्मे के०) आत्मा सर्व काल-
अप्रतिहत एटले ह्ण्णी नथी पञ्चस्कार्णे करी पापकर्म जेणे एवो, तथा (निञ्चंपसठविउ
वातचित्तदंमे के०) नित्य शठ एटले जड जेवो, एनो परमार्थ जाणे नही, प्राणघातने
विषे चित्तने जेनुं ते कारणे प्राणीउने दंमनो करनार जाणवो. (तंजहा के०) ते क
हेते (पाणातिवाए के०) प्राणातिपात आदें देइने, (जावपरिगहे के०) मृपावाद, अ
दत्तादान, मैथुन, यावत् परिग्रह, अने (कोहे के०) क्रोध थी मांमीने, (जावमिह्वादं
सणसह्ने के०) यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य ए अठार पापस्थानकने विषे अनित्यति ठे
एटले अठार पापस्थानक थकी नित्यता नथी, ते कारण मांटे एकेइयादिक जीवोने
पण अपञ्चस्काणी क्रियानो बंध लागे ठे. ॥ ३ ॥

॥ दीपिका—एचमाचार्यपदं दूषयित्वा नोदकेन स्वपक्षे स्थापिते आचार्य आह । तथ
पन्नवएति) आचार्यः स्वमतमनूय युक्त्या साधयति (तंसम्मंति) तत्सम्यक् यन्मयोक्तं
अव्यक्तयोगानामपि कर्म बध्यतइति तद्युक्तं । एवमुक्ते शिष्यआह । कस्य हेतोः केन का
रणेन तत्सम्यक् गिति चेदाह । (तखलु इत्यादि) तत्र जगवता पइजीवनिकायाः कर्मबंध
हेतुत्वेन स्थापिताः । तद्यथा । पृथिवीकायिका इत्यादि । इत्येतैः पइजीवनिकायैरात्मा
प्रतिहतं विभ्रितं प्रत्याख्यातं नियमितं पापं कर्म येन स तथा जीवेषु विरतः एवंचूतो न
स अप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा नित्यं प्रकर्षेण शठः प्रशठः व्यतिपाते हिंसायां चित्तं
यस्य स व्यतिपातचित्तः स्वपरदंमहेतुत्वाद्धंमः प्रशठश्चासौ व्यतिपातचित्तदंमश्चेति । तद्यथा
प्राणातिपाते विधेये प्रशठव्यतिपातचित्तदंमः । एवं मृपावादादिष्वपि वाच्यं यावन्मि
थ्यादर्शनशक्यं । तदेवमेकेंद्रियविकर्षेणैन्द्रियाअपि हिंसादिदोषवचन्या मिथ्यात्वाविरतिप्रमा
दकपापयोगाश्रितत्वेन अस्वप्राद्यवस्थायामपि कर्मबंधइति तन्निरस्तं ज्ञेयम् ॥ ३ ॥

॥ टीका—तदेवं चोदकेनाचार्यपदं दूषयित्वा स्वपक्षव्यवस्थापिते सत्याचार्य आह
(तथपन्नव इत्यादि) तत्राचार्यः स्वमतमनूय तस्योपपत्तिकं साधयितुमाह । (तंसम्म
मित्यादि) यदेतन्मयोक्तं प्राग् यथा स्पष्टाव्यक्तयोगानामपि कर्म बध्यते तत्सम्यक् शोचनं
युक्तिसंगतमित्येवमुक्ते परआह । कस्य हेतोः केन कारणेन तत्सम्यगिति चेदाह (तखलु
इत्यादि) तत्रेति वाक्योपन्यासार्थः । खलुशब्दोवाक्यालंकारः । जगवता वीर्यवर्धमानस्या
मिना पइजीवनिकायाः कर्मबंधहेतुत्वेनोपन्यस्ताः । तद्यथा पृथिवीकायिका इत्यादि या
यद्यसकायिका इति । कथमेते पइजीवनिकायाः कर्मबंधस्य कारणमित्याह (इच्चैहि
मित्यादि) इत्येतेषु पृथिव्यादिषु पइजीवनिकायेषु प्रतिहतं विभ्रितं प्रत्याख्यातं नियमितं

पापं कर्म येन सतथा पुनर्नञ्समासेनाऽप्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा यथात्मा
जंतुस्तथा तज्जवत्वादेव नित्यं सर्वकालं प्रकर्षेण शतस्तथा व्यतिपाते प्राणव्यपरोपणे
चित्तं यस्य स व्यतिपातचित्तः स्वपरदंमहेतुत्वादंमः प्रशवश्चासौ व्यतिपातचित्तदंमश्चेति क
र्मधारयः । इत्येतदेव प्रत्येकं दर्शयितुमाह (तंजहेत्यादि) तद्यथा प्राणातिपाते विधे
ये प्रशवचित्तदंमएवं मृषावाददत्तादानमैश्वर्यपरिग्रहेष्वपि वाच्यं यावन्मिथ्यादर्शनशक्य
मिति । तेषामिहैकेंद्रियविकर्षेन्द्रियादीनामनित्यत्वात्प्रतिप्रमादकपाययो
गानुगतत्वं इष्टव्यं । तज्जावाच्च ते कथं प्राणातिपातादिदोषवत्तया व्यक्तविज्ञानाश्रयि
स्वप्राद्यवस्थायामिति ते कर्मबंधकाएव । तदेवं व्यवस्थिते यत्प्राशुक्तं परेण यथा नाव्य
क्तविज्ञानानामभ्रताममनस्कानां कर्मबंधइत्येतत् श्रुते ॥ ३ ॥

आचार्यआह तत्र खलु जगवया वहए दिष्टं पस्ते से जहा णामए
वहए सिया गाहावइस्सवा गाहावइपुत्तस्सवा रसोवा रायपुरिसस्सवा
खणं निहाए पविसिस्सामि खणं लङ्गुणं वहिस्सामि पदारेमाणे से किंतु
हुनाम से वहए तरस्स गाहावइस्सवा गाहावइपुत्तस्सवा रसोवा राय
पुरिसस्सवा खणं निहाए पविसिस्सामि खणं लङ्गुणं वहिस्सामि पदारे
माणे दियावा राठवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तजुत्ते मिञ्जासंठित्ते
निञ्चं पसढविज्जायचित्तदंमे जवति एवं वियागरेमाणे समियाए वि
यागरे चोयए हंता जवति ॥ ४ ॥

अर्थ—हवे आचार्य एनी उपर दृष्टांत कहेवे. (तत्रखलुजगवया के०) त्यां निधें
जगवंत श्री महावीर देवें (वहएदिष्टं के०) वधकनो दृष्टांत (पस्ते के०) कह्यो ठे.
(सेजहाणामए के०) ते जेम नाम एवी संजावनायें कोइ एक पुरुष, (वहएसिया के०)
वधक होय ते कोइ एक कारणें कोप्पो थको, (गाहावइस्सवा के०) गृहपति उपर,
तथा (गाहावइपुत्तस्सवा के०) गृहपतिना पुत्र उपर. अथवा (रसोवा के०) राजा
उपर, (रायपुरिसस्सवा के०) अथवा राजानो पुरुष, तेओनो विनाश करवा बांठतो,
एवी चिंतवना करे के, (खणंनिहाए के०) अवसर पामिने, एना घरमां (पविसिस्सा
मि के०) प्रवेश करीश (खणंलङ्गुणंवहिस्सामि के०) विज्ञादिक पामिनें अथवा देखीने
एन हणीश. (पदारेमाणे के०) ते पुरुष एम चिंतवतो, (सेकिंतुहुनामसेवहए के०)
ते केयो जाणवो? तु अवधारणे ठे नाम संजावनायें ठे. तो के, ते वधक कहियें. हवे ते
वधक गृहपतिनो, अथवा गृहपतिना पुत्रनो, अथवा राजानो, अथवा राजपुरुषनो, वध

चिंतवतो अवसर पामिने, तेना घर माहें प्रवेश करीश, अवसर देखीने तेने द्दणीश, एम चिंतवतो, दिवसें अथवा रात्रीयें सुतो, अथवा जागतो, अमित्रनूत मिथ्यामित्र पणामां संस्थित एटले माठा कार्यने विपे रह्यो, (निजंपसठ के०) नित्यज प्रशठ एट ले एनो परमार्थ जाणो नहीं. (विज्जवायचिच के०) प्राणिघात तेने विपे जेजुं चित्ते ते कारणे, (दंमेजवति के०) प्राणीउने दंमनो करना होय, ते पुरुष जीवनों विनाश न करतो थको पण वधक कहेवाय, किंवा न कहेवाय ? (एवंविद्यागरेमाणे के०) एरीतें आचार्यें कहे ठते, (समियाएविद्यागरेचोयएहंताजवति के०) शिष्य बोळ्यो के, हे जग वन ! ए तमें सत्य बोळ्या. ते वधक कहेवाय ॥ ४ ॥

॥ दीपिका-अथाचार्यः स्वमतसिद्ध्ये दृष्टान्तमाह । (तत्रखलुइत्यादि) तत्र खलु जगवता वधकदृष्टांतः प्रज्ञतः । तद्यथानाम कश्चिद्वधकः स्यात् गृहपतेर्गृहपतिपुत्रस्य वा राज्ञोराजपुरुषस्य वा उपरि कुतश्चिन्निमित्तात्कुपितः सन् क्लृणमवसरं निदाय प्राप्य गृहे पुरे वा घाताय प्रवेद्याभि क्लृणमवसरं ठिडादिकं लब्ध्वा वध्यं हनिष्यामीति संप्रधायन् दिवा रात्रौ वा सुप्तो वा जाग्रद्वा मित्रनूतोमिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशठव्यतिपातचित्तं दंमोहिंसाध्यवसायी जवति । अयमर्थः । कोऽपि कस्यापि गृहपत्यादेरुपरि कुपितस्तं हं तुकामोपि यावदवसरं ठिडं न लजते तावत्कार्योत्तरे प्रवृत्तोपि हिंसामकुर्वन्नपि वध्यस्य हिंसावसरापेक्षी नित्यं रागद्वेषाकुलः स्यात् । एवमेकैडियविकर्त्तृज्ज्ञेयाद्यपि विरत्तेरजा याचदयोग्यतया हिंसामकुर्वतोपि तत्प्रत्ययिकेन कर्मणा वध्यंतएवेत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ टीका-सांप्रतमाचार्यः स्वप्रकृतिसिद्ध्ये दृष्टान्तमाह । (तत्रखलुजगवत्यादि) तत्रैति वाक्योपन्यासार्थः । खलु शब्दोवाक्यालंकारे । जगवतैश्वर्यादिगुणोपेत्येन चतुस्त्रिंशदतिसमयसमन्वितेन तीर्थरुता वधकदृष्टांतः प्रज्ञतः प्ररूपितस्तद्यथा नाम वधकः कश्चित्स्यादिति कुतश्चिन्निमित्तात्कुपितः सन् कस्यचिद्वधपरिणतः कश्चित्पुरुषोजवति । यस्यासौ वधकस्तं विशेषेण दर्शयितुमाह । (गाहावइस्तवेत्यादि) गृहस्य पतिर्गृहपतिस्तत्पुत्रोवाऽनेन सामान्यतः प्रारुतपुरुषोऽनिहितस्तस्योपरि कुतश्चिन्निमित्ताद्वधकः कश्चित्संचितः सच वधपरिणामपरिणतोपि कस्मिंश्चित्दृष्टे पापकारिणमेनं घातयिष्यामीति । तथा राज्ञस्तत्पुत्रस्योपरि कुपितएतत्कुर्यादित्याह । (खणनिदायइत्यादि) क्लृणमवसरं (णिदायति) प्राप्य तथाविधस्य पुरे गृहे वा प्रवेद्यामीत्येतदध्यवसायी जवति तथा क्लृणमवसरं ठिडादिकं वध्यस्य लब्ध्वा तदुत्तरकार्त्तं वध्यं हनिष्यामीत्येवं संप्रधारयति । एतद्वक्तं जवति । गृहपतेः सामान्यपुरुषस्य राज्ञो वा विशिष्टतमस्य कस्यचिद्वधपरिणतो

प्यात्मनो ऽवसरं लब्ध्वाऽपरकार्यकृणो सति तथा वध्यस्यच विद्मपेक्षमाणस्तदवसरा पेक्षी किंचित्कालमुदास्ते सच तत्रौदासीन्यं कुर्वाणोऽपरकार्यं प्रति व्यग्रचेताः संस्तस्मिन्नवसरे वधं प्रत्यस्पष्टविज्ञानोजवति । सचैवंजूनतोपि तथा तं वध्यं प्रति नित्यमेव प्रशव व्यतिपातचित्तदंभोजवत्येवमविद्यमानैरपि प्रव्यक्तैरुच्यैर्योगैरेकैर्द्विविकलैर्द्विवादयोऽस्पष्ट विज्ञानाअपि मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकषाययोगानुगतत्वात्प्राणातिपातादिदोषवंतो नवन्ति । नच तेऽवसरमपेक्षमाणोऽदासीनाअप्यवैरिणो न जवंतीति । अत्रच वध्यवधकयोः कृणापेक्षया चत्वारोजंगाः । तथथा । वध्यस्याऽनवसरोवधकस्य च उनयोर्वाऽनवसरोऽयोरप्यवसरइति । नागार्जुनीयास्तु पठन्ति । अण्णसो अस्काणया एतस्संवा पुरिस्सत्त विदं अल्लज्जमाणो णोवहे इत्तं जयामेक्खणो नविस्सइ तस्स पुरिस्सत्त विदं लज्जिस्सामि तथा मेस पुरिस्से अवस्सं वह्यवे नविस्सइ एवं मणोपहारे माणेति सूत्रं निगदसिद्धं ॥ ॥ ॥

आचार्य, आह जहासे वहए तस्स गाहावइस्सवा तस्स गाहावइपुत्त स्सवा रसोवा रायपुरिस्सत्त खणं निहाए पविसिस्सामि खणं लक्ष्णं वहिस्सामिति पदारेमाणे दियावा राठवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमि तन्नूए मिञ्जासंठित्ते निच्चं पसढविजवायचित्तदंभे एवमेव बालेवि सबेसिं पाणाणं जाव सबेसिं सत्ताणं दियावा राठवा सुत्तेवा जागरेमाणेवा अमित्तन्नूए मिञ्जासंठित्ते निच्चं पसढविजवायचित्तदंभे तं पाणाति वाए जाव मिञ्जादंसणसद्धे एवंखलु जगवया अस्काए असंजए अवि रए अण्णडिह्यपच्चस्कायपावकस्से सकिरिए असंवुद्धे एगंतदंभे एगंतबाले एगंतसुत्तेयावि नवइ से बाल अविचारमणवयणकायवक्के सुविणम विणपस्सइ पावेय से कस्से कळइ ॥ ५ ॥

अर्थ—तेवारें आचार्य बोल्या के, अहो शिष्य ! जेम ते वधक पुरुष, ते गृहपति, तथा गृहपतिना पुत्र, अथवा राजा, तथा राज पुरुष उपर विनाशनी जाव चिंतवतो प ठी, तेमना विनाशनी क्रिया कखा विना पण ते वधक कहेवाय; बीजा पदोनो अर्थ उ गम ठे माटें आहीं लख्यो नथी. (एवमेव के०) एम ते, (बालेवि के०) बाल जीव पण, सर्व प्राणीने विपे यावत् सर्व सत्त्व, तेनो दिवसें अथवा रात्रियें सुतां अथवा जागतां, अमित्रनूत एट्ठे शत्रुनूत मिथ्यात्वसंस्थित निरंतर शत्रु, प्राणिघातने विपे चिन ठे जेजुं, प्राणीमोने दंभ कारक, (तं के०) ते कहेवे. प्राणातिपात मृषावादधी मांभी

ने यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य, एवा अद्वारे पापस्थानकने विषे अनिवृत्त ठतो होय. एम निर्धे नगवर्ते कसुंठे, तेम असंयति अविरति अप्रतिहत एटले पञ्चस्काणें करीने पाप कर्म जेणें हत्थां नथी, क्रिया सहित संवर रहित एकांत दंमनो आपनार, एकांत वा ल, एकांत शयन करनार होय. ते बाल, अविवारवालां, एवां मन वचन अने काया तेणें करी सहित ठतो जे पाप स्वप्नांतरमां पण देखे नहों. एवां पापकर्मनुं बंधन करे. एम अविरतिपणायें करी तेने पापकर्म लागे ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—अथाचार्येव स्वानिमित्तार्थ परप्रश्नपूर्वमाह । (सेकिंतुइत्यादि) आचार्यः स्वयं निर्णीताथोपि ईर्ष्याया परं पृच्छति किमसौ वधकपुरुषोद्हननावसरापेक्षी नित्यं हिंसा नुगतचित्तः स्यात्किंवा न? इति पृष्टं परः समतया मध्यस्थः सन् यथास्थितमेव व्यागृणीयात् कथयेत् । तद्यथा हंताचार्यनवत्यसौ अमित्रनूतइति ॥ अथ दार्ष्टान्तिकं दर्शयति । (जहासत्ति) यथासौ वधकइत्यादिना दृष्टान्तमनूय दार्ष्टान्तिकं दर्शयति । (एवमेवेत्यादि) यथासौ वधकोऽवसरापेक्षी वध्यस्य हिंसामकुर्वाणोपि अमित्रनूतोभवति एवमसावपि बा लोऽस्पष्टविज्ञानोनिवृत्तेरज्ञावाद्योग्यतया सर्वेषां प्राणिनां हंता स्यात् यावन्मिथ्यादर्श नशब्दोपेतः स्यात् । कोर्थः । यद्यपि विनयादिकं कुतश्चित्कारणादसौ विधत्ते तथा पि वदायिनृपमारकवदंतडुष्टएव नित्यं हिंसानुगतचित्तश्च । यथा परधुरामः कृतवीर्यं ह त्वापि ततः सप्तवारं निःहृत्रां पृथिवीं चकार । यदुक्तं । “ अथकारसमेन कर्मणा, न नर स्तुष्टिमुपैति शक्तिमान् ॥ अधिकां कुरुतेऽरियातनां विपतां मूलमशेषमुद्धरेत् ” ॥ १ ॥ एवमसावपि अमित्रनूतः स्यादिति । अथ पूर्वोक्तार्थमनुवदन्नुपसंहरति । (एवंखलुन गवयाइत्यादि) यथा वधकोऽनिवृत्तत्वाद्दुष्टएवमेकेंद्रियादिकोऽस्पष्टविज्ञानोपि अविरत त्वादुष्टएवेति । शेषं सुगमं । यावत्पापं कर्म क्रियतइति ॥ ५ ॥

॥ टीका—सांप्रतमाचार्येव स्वानिप्रेतमर्थ परप्रश्नपूर्वकमाविर्भावयन्नाह । (सेकिंतु इत्यादि) आचार्यः स्वतोहि निर्णीताथोऽस्यया परं पृच्छति । किमिति परप्रश्ने । तुरिति वितर्के । इहाद्वोवाक्यालंकारे । किमसौ वधकपुरुषावसरापेक्षी विष्मवसरं प्रधारयन् पर्यालोचयन्नहर्निशं सुप्तोजाग्रदवस्थोवा तस्य गृहपतेराज्ञोवा वध्यस्या मित्रनूतोमिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंमोनवत्याहोस्विन्नेत्येवं पृष्टः परः समतया माध्यस्थ्यमवलंब्यमानो यथावस्थितमेव व्यागृणीयात् । तद्यथा हंताचार्य नवत्यसावमित्रनूतइतीत्यादि ॥ तदेवं दृष्टान्तं प्रदर्श्य दार्ष्टान्तिकं दर्शयितुमाह (जहासैवइत्यादि) यथासौ वधकइत्यादिना दृष्टान्तमनूय दार्ष्टान्तिकमर्थ दर्शयितुमाह ।

(एवमेवेत्यादि-) एवमेवेति यथासौ वधकोऽवसरापेक्षितया वध्यस्य व्यापत्तिमकुर्वाणोऽप्यमित्रनूतोऽनवत्येवमेवासावपि बालवद्बालोऽप्यष्टविज्ञानोऽनवत्येव निवृत्तेरजावाद्योग्यतया सर्वेषां प्राणिनां व्यापादकोऽनवति यावन्मिथ्यादर्शनशब्दोपेतोऽनवति । इदमुक्तं न वति । यद्यप्युष्ठानादिकं विनयं कुतश्चिन्निमित्तादसौ विधत्ते तथाप्युदायिनृपव्यापादकवदंतर्दृष्टएवेति नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंढश्च यथा परशुरामः कृतवीर्यं व्यापाद्यापि तदुत्तरकालं सप्तवारं निःकृत्रां पृथिवीं चकार (आहति) “अपकारसमेन कर्मणा, न नरस्तुष्टिमुपैति शक्तिमान् ॥ अधिकां कुरुतेऽरियातनां, क्षिपतां मूलमशेषमुद्धरेत् ॥ १ ॥ इत्येवमसावमित्रनूतोऽमिथ्याविनीतश्च नवतीति । सांप्रतमुपसंहरन् प्राक् प्रतिपादितमर्थमनुवदन्नाह । (एवंखलुजगवयाइत्यादि) यथासौ वधकः स्वपरावसरापेक्षी सन्न तावद्घातयत्यथवा निवृत्तत्वाद्दोषदृष्टएव एवमसावप्येकैर्द्विधादिकोऽप्यष्टविज्ञानोऽपि तथा नूतएवाविरताप्रतिहृतप्रत्याख्यातसत्क्रियाविदोऽप्यष्टइति । शेषं सुगमं । यावत्पापं कर्म क्रियतइति॥५॥

जहा से वहए तस्सवा गाहावइस्स जाव तस्सवा रायपुरिसस्स पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमादाए दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तनूते मिञ्जासंठिते निञ्चं पसढविठवायचित्तदंढे नवइ एवमेव बाले सबेसिं पाणाणं जाव सबेसिं सत्ताणं पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमादाए दियावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तनूते मिञ्जासंठिते निञ्चं पसढ विठवायचित्तदंढे नवइ ॥ ६ ॥

अर्थ—(जहासेवहए के०) जेम ते वधक पुरुष, ते गृहपत्यादिक ऊपर प्रत्येक प्रत्येक चित्तें करी विनाश चिंतवतो, दिवसें रात्रियें सुतो, जागतो थको अमित्रनूत एटले शत्रु समान मिथ्यात्व संस्थित निरंतर शत्रु प्राणघातने विषे चित्तछे जेनूं मारै, प्राणीयोने दंढनो करनार होय. तेने पापकर्म बंधाय. (एवमेव के०) एमज ए बाल जे एकैर्द्विधा दिक जीवो ठे ते पण सर्व प्राणी, सर्वनूत, सर्वजीव, सर्वसत्व, तेने विषे अविरति पणाने जावें ते सर्वेने विषे प्रत्येक प्रत्येक चित्तें करी विनाश चिंतवतो, दिवसने विषे, रात्रिने विषे, सुतो, जागतो, अमित्र नूत मिथ्यात्व संस्थित, निरंतर शत्रु, प्राणिघातने विषे चित्तछे जेनूं, प्राणीयोने दंढनो करनार होय, एम बोलाय. ते कारणें तेने पापकर्म बंधाय॥५॥

॥ दीपिका—तदेवं पूर्वोक्तार्थेनिगमनं कृत्वाऽधुना स सर्वप्राणिनां दुष्टात्मा स्यादिति दर्शयति । यथासौ वधकोऽगृहपत्यादेः प्रत्येकं सर्वेषु वध्येषु घातकचित्तं समादाय प्राप्तवसरोऽहमेनं हनिष्यामीति कृत्वा दिवा रात्रौवा सुप्तोजाग्रौवा सर्वावस्थासु सर्वप्राणि

नां प्रत्येकमभिन्ननूतोन्नपि मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदंनोभवति । एवं
वालकएकेंडियादिरपि सर्वप्राणिनां विरतेरजावात्प्रत्येकं घातकचित्तं समादाय नित्यं
प्रशव्यतिपातचित्तदंनः स्यात्तत्प्रत्यधिकेन कर्मणा बध्यतइति ॥ ६ ॥

॥ टीका—तदेवं दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकप्रदर्शनेन पूर्वप्रतिपादितार्थस्य निगमनं कृ
त्वाऽधुना सर्वेपामेव प्रत्येकं प्राणिनां दुष्टात्मा भवति इत्येतत्प्रतिपादितुकामाग्या
ह । (जहासेवहएइत्यादि) यथाऽसौ बधकः परात्मनोरवसरापेक्षी तयास्य गृहपते
स्तत्पुत्रस्य वाऽन्यद्विदस्य वा राजादेस्तत्पुत्रस्य चैकमेकं पृथक् पृथक् सर्वेष्वपि बध्येषु
घातकचित्तं समादाय प्राप्तावसरोऽहमेतं वैरिणं मदाधिबिधाधिनं पातयिष्यामीत्येवं
प्रतिज्ञाय दिवा रात्रौ वा सुप्तोवा जाग्रदा सर्वाप्यवस्थासु सर्वेपामेव बध्यानां
प्रत्येकमभिन्ननूतोऽवसरापेक्षितया भ्रन्नपि मिथ्यासंस्थितो नित्यं प्रशव्यतिपातचि
त्तदंनोभवति इति रागद्वेषाकुलितोवालबद्धानोद्गानावृतएकेंडियादिरिति । सर्वेपा
मेव प्राणिनां विरतेरजावात्तद्योग्यतया प्रत्येकं बध्येषु घातकचित्तं समादाय नित्यं प्रश
व्यतिपातचित्तदंनोभवतीति । इदमुक्तं भवति । यथासौ तस्मान्गृहपतीराजालुघाता
दुपशान्तवैरः कालावसरापेक्षितया बधमकुर्वाणोप्यविरतिसद्भावादैरात्र निवर्त्तते तत्प्रत्य
यिकेनच कर्मणा बध्यते । एवं मृगवादादन्तादानमेषुनपरिग्रहेष्वपि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टां
तोपनपनिगमनार्थविधानेन पंचावयवत्वं वाच्यमिति । इहैव पंचावयवस्य सूत्राणां
विभागोऽष्टव्यः । तद्यथा । श्रया अपञ्चकाणीयावि भवतीत्यतश्चरन्त्य यावत्पावेयसे
कस्मै कङ्कइति इतीधं प्रतिज्ञा । तत्र परः प्रतिज्ञामात्रेणोक्तमनुक्तसममिति कृत्वा बोद्धव
ति । तद्यथा । तद्य चोथए पसुवर्गं एवं वयासीत्यतश्चरन्त्य यावत्केते एवमाहिंसुमि
धंते एवमाहिंसुति । तत्र प्रज्ञापकश्लोदकं प्रत्येवं वदेत् । तद्यथा । यन्मया पूर्वं प्रतिज्ञातं
तत्सम्पक् कस्य हेतोः केन हेतुनेतिचेत् तत्र हेतुमाह । तद्य खलु जगवया वजीवनिकाया
हेतुपसुनाइत्यतश्चरन्त्य यावमिच्छादंसणसत्त्वेइत्ययं हेतुः । तदस्य हेतोर्नकांति
कत्वव्युदासार्थं स्वपक्षे सिद्धिं दर्शयितुं दृष्टान्तमाह । तद्यथा । खलु जगवया वहए दिष्टंते
पसुने इत्येतद्वारन्त्य यावत्तस्याखणं लक्ष्यं वहिस्सामीति पद्धारमाणोति । तदेवं दृष्टान्तं
प्रदर्श्य तत्र च हेतोः सत्तां त्वानिप्रेतां परेण नणयितुमाह । से किंतुहुणाम से वहए इत्यादे
रारन्त्य यावदन्ता भवति । तदेवं हेतोर्दृष्टान्ते सत्त्वं प्रसाध्य हेतोः पक्षधर्मत्वं दर्शयितु
मुपनयार्थं दृष्टान्तधर्मीणि हेतोः सत्तां परेणानुपगतामनुवदति । जहासे वहए इत्यतश्चर
न्त्य यावमिच्छां पसदविद्ययावचित्तदंनेति । सांप्रतं हेतोः पक्षधर्मत्वमाह । एवमेव वा
सेथवीत्यादीत्यतश्चरन्त्य यावत्पावेयसे कस्मै कङ्कइति । तदेवं प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपन

यनप्रतिपादकानि यथाविधिसूत्राणि विनागतः प्रदर्शयिषुना प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं निगमनमित्येतत्प्रतिपादयितुमाह । जहा से बहए तस्सवागाहावइस्स इत्यादि यावस्मिच्चं पसढविउवायचित्तदंमेत्ति) एतानि प्रतिज्ञाहेतुदृष्टान्तोपनयनिगमान्वयर्थतः सूत्रैः प्रदर्शितानि । प्रयोगस्त्वैवं इष्टव्यः । तत्राप्रतिहृतप्रत्याख्यातक्रिययात्मा पापानुबन्धीति प्रतिज्ञा सदा पद्जीवनिकायेषु प्रशवव्यतिपातचित्तदंमत्वादिति हेतुः सपरावसरापेक्षितया कदाचिदव्यापादयन्नपि राजादिवधकवदिति दृष्टान्तः । यथासौ वधपरिणामादनिवृत्तत्वाद्ध्यस्यामित्रचूतस्तथाऽत्माऽपि विरतेरजावात्सर्वेष्वपि सत्त्वेषु नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमइत्युपनयः । यतएवं तस्मात्पापानुबन्धीति निगमनम् । एवं मृपावादादिष्वपि पंचावयवत्वं योजनीयमिति । केवलं मृपावादादिशब्दोच्चारणं विधेयं तज्ज्ञानेन विधिना नित्यं प्रशवव्यतिपातचित्तदंमत्वात्तथा नित्यं प्रशवदत्तादानचित्तदंमत्वादिति ॥ ६ ॥

णो इण्ठे समठे चोदक इह खलु बहवे पाणा जे इमेणं सरीरसमणुस्स एणं णो दिछावा सुयावा नानिमयावा विन्नायावा जेसिं णो पत्तेयं पत्तेयं चित्तसमायाए दिछावा राउवा सुत्तेवा जागरमाणेवा अमित्तचूते मिठा संठिते निच्चं पसढविउवायचित्तदंमे तं पाणातिवाए जाव मिठादंसण सल्ले ॥ ७ ॥

अर्थ—एम् गुरुयें कहे अके, हवे (चोदक के०) शिष्य बोल्कोके, हे जगवन् ! तमे जे अर्थ कह्यो, ते योग्य नथी (णोइण्ठेसमठे के०) ते अर्थ समर्थ नथी, तेतूं कारण कहेते. (इहखलु के०) आ चउदरज्ज्वात्मक लोकमांहे (बहवेपाणा के०) अनन्ता प्राणीठे (जेइमेणंसरीरसमणुस्सएणं के०) जे आ शरीरें करी, समुणस्सए एठले पुज्जे करी, जीवें दृष्टियें करी कदाचित् कोइ वारें पण (णोदिछावा के०) दीठा नथी, (सुयावा के०) कानें सांजल्या नथी, (नानिमयावा के०) उल्लस्या पण नथी, अथवा (विन्नायावा के०) विशेषें करी, जाएया पण नथी, (जेसिंणोपत्तेयंपत्तेयंचित्तसमायाए के०) जेणे ए कारणे प्रत्येक प्रत्येक चित्तें करीने ए जीवोनो विनाश चिंतव्यो नथी तो दिवसने विपे, रात्रीने विपे, सुतां, जागतां, अमित्रचूत मिष्यासंस्थित निरंतर शर प्राणिना घातनेविपे चित्तठे जेनूं प्राणीने दंमकारक ते केम केहेवाय ? अने प्राणातिपात थकी मांमीने यावत् मिष्यात्वं दर्शन शक्य सुधी अद्वारे पापस्थानकने अण करवाथी तेने कर्मनुं बंधन केम लागे ? एतावता तेनें नज लागे. ॥ ७ ॥

॥ दीपिका—एवं पद्जीवनिकायेषु प्रत्येकं अमित्रचूततया पापानुबन्धित्वे दर्शिते

परोव्यभिचारं दर्शयति । (णोइण्हेइति) नायमर्थः समर्थोयत्सर्वेऽपि प्राणिनः सर्वे
पां जीवानामभिन्नतया इति । तत्र परः स्वपक्षसिद्धये युक्तिमाह । इह बहवोऽनंताः
प्राणिनः संति येऽमुना शरीरसमुत्पत्त्येणानेन शरीरेण न कदाचिद्वृष्टाश्चक्रुपा न भ्रुताः
कर्णान्यां नान्निमतानेष्टाः । नच विज्ञाताज्ञानेनेति कथं तद्विषयस्तेषु अभिन्नजावः
स्यात् ! । तेषां जीवानां कदाचिदपि विषयमप्राप्तानां कथं वधं प्रति चित्तसमादानं स्यात् ! ।
न चासौ तान् प्रति प्रशव्यतिपातचित्तदंमः स्यात् । शेषं सुगमम् ॥ ४ ॥

॥ टीका—तदेवं सर्वात्मना पदस्वपि जीविकायेषु प्रत्येकमभिन्नतया पापानुवर्धि
त्वे प्रतिपादिते व्यभिचारं दर्शयन्नाह । (णोइण्हेसमहेइत्यादि) नायमर्थः समर्थ
इति प्रतिपत्तुं योग्यः । तद्यथा । सर्वे प्राणिनः सर्वेषामेव सत्वानां प्रत्येकमभिन्नतया
इति । तत्रापरः स्वपक्षसिद्धये सर्वेषां प्रत्येकं मित्रानावं दर्शयितुं कारणमाह । इहा
स्मिंश्चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके बहवोऽनंताः प्राणिनः सूक्ष्मवादरज्जेदन्निन्नाः संति । यद्येवं
ततः किमित्याह । तेच देशकालस्वजावविप्रकृष्टास्तथाज्ञातबहवः संति । ये प्राणिनः सू
क्ष्मादिविप्रकृष्टाद्यवस्था अमुना शरीरसमुत्पत्त्येणेत्यनेनेदमाह । प्रत्यक्षासन्नवाचित्वादिद
मनेनार्वागदर्शिज्ञानसमन्वितसमुत्पत्त्येण न कदाचिद्वृष्टाश्चक्रुपा न भ्रुताः श्रवणोद्विष्टेण विशे
पतोनाजिमताऽष्टानच विज्ञाता प्रतिज्जेदज्ञानेन स्वयमेवेत्यतः कथंचित्तद्विषयस्तस्य मित्र
जावः स्यात् अतस्तेषां कदाचिदविज्ञातानां कथं प्रत्येकं वधं प्रतिचित्तसमादानं न
भवति । न चासौ तान् प्रति नित्यं प्रशव्यतिपातचित्तदंमोभवतीति शेषं सुगमम् ॥ ४ ॥

आचार्यआह तत्र खलु जगवया ड्वेदिधंता पसुता तं सन्निदिधंतेय
असन्निदिधंतेय से कितं सन्निदिधंते जे इमे सन्निपंचिंदिया पकृतगा ए
तेसिणं वजीवनिकाए पडुच्चं तं पुढवीकायं जाव तसकायं से एगइउ पुढवी
काएणं किच्चं करेइवि कारावेइवि तस्सणं एवं नवइ एवं खलु अहं पुढवी
काएणं किच्चं करेमिवि कारवेमिवि णो चेवणं से एवं नवइ इमेणवा इमे
णवा से एतेणं पुढवीकाएणं किच्चं करेइवि कारावेइवि सेणं तातो पुढवी
कायाउ असंजय अविरय अप्पडिहयपच्चरूपाणपावकम्मैयावि नवइ
एवं जाव तसकाएत्ति चाणियव्वं से एगइउ वजीवनिकाएहिं किच्चं करे
इवि कारावेइवि तस्सणं एवं नवइ एवं खलु अहं वजीवनिकाएहिं कि
च्चं करेमिवि कारवेमिवि णो चेवणं से एवं नवइ इमेहिंवा से यतेहिं व

जीवनिकाएहिं जाव कारवेइवि से यतेहिं गहिं जीवनिकाएहिं असंज
यं अविरयं अप्पडिह्यपच्चस्कायपावकम्मैहिं तं पाणातिवाए ते जावाम् .
वादंसणसल्ले एस खलु जगवया अस्काए असंजए अविरए अपडि
ह्यपच्चस्कायपावकम्मै सुविणमवि अपस्साउ पावेयसे कम्मै कळ
इ से तं सन्निदिठ्ठेणं ॥ ८ ॥

अर्थ-हवे एम शिष्ये कथानंतर आचार्य कहेले. (तबखलुजगवयाडुवेदिठ्ठापस्स
त्ता के०) त्यां निश्चं जगवंते ए अर्थे उपर वे दृष्टांत कहाले. ते जेमले, तेम कहेले.
(तंसन्निदिठ्ठेय के०) एक संझिदृष्टांत, अने (असन्निदिठ्ठेय के०) बीजो असंझिद
ष्टांत (सेकितंसंनिदिठ्ठे के०) त्यां संझिदृष्टांत, कयो ? ते कहेले (जेइमेसन्निपंचिदि
यापज्जत्तगा के०) जे ए प्रत्यक्ष लक्षण संझी पंचेंडिय पर्याप्ता जीवले (एतेसिणं के०)
तेमांहें कोइ एक (बजीवनिकाएपडुच्चं के०) ब जीवनीकाय आश्री एवी प्रतिज्ञा
करे, (तं के०) ते उकायनां नाम कहेले. (पुढवीकार्यजावतसकार्य के०) पृथिवी
काय यावत् त्रसकाय पर्यंत (सेएगइउ के०) ते कोइ एक पुरुष एवी प्रतिज्ञा करे
के, (पुढवीकाएणंकिञ्चंकरेइवि के०) पृथिवीकार्ये करीनेज कार्य करीश (करावेइविके०)
अने पृथिवीकार्ये करीज कार्य करावीश, एवो जेने नियमले (तस्सणंएवंजवइ के०)
तेने एम होय ते कहेले (एवंखलुअहंपुढवीकाएणं के०) एम निश्चं हुं पृथिवीकार्ये
करी (किञ्चंकरेमिविकारवेमिवि के०) कार्य करीश, अने बीजानी पासे पण करा
वीश परंतु (णोचेवणंतेएवंजवइ के०) तेनें निश्चं एवो अजिप्राय नथी के (इमे
एवाइमेणवा के०) अमुक अमुक दिशिना, तथा हुं, अमुक अमुक कोइक कालें, अथ
वा धोले, नीले, पीले, राते, पृथिवीकार्ये कार्य करीश अथवा अनेक जेद पृथिवीकायना
ले तेमांहेथी अमुक कोइ एक जेदेज कार्य करीश, ज्यां सुधी एवो अजिप्राय नथी
त्यां सुधी तेने सर्व पृथिवीकायनूं कर्म लागेले (सेएतेणंपुढवीकाएणंकिञ्चंकरेइवि
कारावेइवि के०) ते पुरुष ते पृथिवीकार्ये करी पोतें कार्य करे, बीजा पासे कार्य
करावे, (सेणंतातोपुढवीकायाउ के०) ते पुरुष ते पृथिवीकाययकी, (असंजय
के०) असंयति अनिवृत्त (अविरय के०) अविरति, (अपडिह्यपच्चस्काएपाव
कम्मैयाविजवइ के०) तथा नथी हण्णां पच्चस्काएों करीने पापकर्म जेणे एवो ले,
(एवंजावतस्सकाएत्तिजाणियवे के०) एम यावत् त्रस काय सुधी एटले तए काय
आश्री जाणीलेतुं जेने जे कायनी अविरति होय तेने ते कायतुं कर्म लागे. एरीतें को

३ एक पुरुष ठजीव निकायें करीने कार्य पोतें करे, बीजा पासें करावे, ते पुरुष ठजीव निकायने विषे अविरति असंयति केहेवाय. ए आलावानो बीजो अर्थ पूर्वना आलावा मां लखाइ गयोठे, माटें आहीं लख्यो नथी. एरीतें जे प्राणी प्राणातिपातथी मांमनी यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य पर्यंत. अद्वारे पापस्थानकने विषे असंयति अविरति तथा पचस्काणें करीने जेणे पापकर्म हण्णां नथी एम अविरतिने जावें होय, तेने स्वप्नां तरें अणदीतुं पण पापकर्म बंधाय, लागे. एम निश्च श्री जगवंतें कहुंठे, एटले सङ्गीयानो दृष्टांत कह्यो ॥ ८ ॥

॥ टीपिका—एवं सति न सर्वविषयं प्रत्याख्यानं युज्यते । ये जीवाहिंसादिविषयप्राप्ताः स्तुस्तेषामेव प्रत्याख्यानं क्रियते इति परेषोक्ते आचार्यश्चाह । (तद्वस्त्वित्यादि) यद्यपि सर्वजीवेषु हिंसापरिणामोत्पद्यते तथाप्यविरतिसद्भावात्तद्विषयः कर्मबंधो न वत्येव । अत्र दृष्टांत इयमाह । संक्षिप्तदृष्टांतोऽसंक्षिप्तदृष्टांतश्च । कोपं संक्षिप्तदृष्टांतः ? । ये इमे संक्षिप्तचैद्विद्यास्तेषां मध्ये कश्चिदेकः पट्टजीवनिकायान् प्रतीत्याश्रित्य एवं प्रतिज्ञां कुर्यात् । अहं पृथिवीकायेनैव एकेन कृत्यं करोमि कारयामि । सच एवं कृतप्रतिज्ञस्तेन तस्मात् तस्मिन् तंच करोति कारयतिच शेषकायेन्योनिवृत्तस्तस्य चैवंचूतोऽजिप्रायः । तद्यथा । अहं पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामि एवं प्रतिज्ञायां कृतयां विशेषाजिप्रायो न स्यात् यत् श्वेतेन कृत्तेनवा पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामिच स तस्मात्पृथिवीकायादनिवृत्तोऽप्रतिहृतप्रत्याख्यातपापकर्मा नवति । एवमपूतेजोवायुवनस्पतिष्वपि वाच्यं । यथा कश्चिदपूकायादनिवृत्तः कश्चित्तेजस्कायादिति । शेषकायैस्तु व्यापारं करोति कश्चित् पट्टस्यपि जीवनिकायेषु अनिवृत्तोऽसंयतत्वात्तैः कार्यं करोति कारयति न पुनस्तद्विशेषप्रतिज्ञा एवं मृपावादेऽपि वाच्यं । यथा इदं मया वक्तव्यमनृतं इदं न वक्तव्यं सच तस्मान्मृपावादादनिवृत्तत्वादसंयतः स्यात् तथा इदमनृतं मया ग्राह्यं इदंतु न ग्राह्यं । एवं मैथुनपरिग्रहेष्वपि वाच्यं । तथा क्रोधमानमायालो जेष्वपि स्वयं विचार्य वाच्यं । तदेवमती हिंसादीन् कुर्वन्नपि अविरतत्वात्तत्प्रत्ययिकं कर्म बध्नाति । ततो देशकालस्वजावविप्रकृष्टेष्वपि जीवेषु अमित्रनूतोऽसौ स्यात् । यथा कश्चिदग्रामघातादौ प्रवृत्तः । यद्यपि तेन केचिन्नरान् दृष्टास्तथापि तद्घातनिवृत्तेरजावाद्योग्यतया तद्घातक इत्युच्यते । एवं अविरतेः कर्मबंधोऽज्ञेयः ॥ ८ ॥

॥ टीका—एवं व्यवस्थिते न सर्व विषयं प्रत्याख्यानं युज्यते इत्येवं प्रतिपादिते परेषु सत्याचार्यश्चाह । (तद्वस्त्वुजगवयाइत्यादि) यद्यपि सर्वेष्वपि देशकालस्वजावविप्र

रुष्टेषु बधकचित्तं नोत्पद्यते तथाप्यसावविरतिप्रत्ययत्वत्तेष्वमुक्तवैरएव नवत्यस्य चार्थ
 स्य सुखप्रतिपत्तये जगवता तीर्थकृता दौ दृष्टांतौ प्रज्ञप्तौ प्ररूपितौ । तद्यथा । संझिदृष्टां
 तोऽसंझिदृष्टांतश्च । अथ कोयं संझिदृष्टांतो ये केचन इमे प्रत्यक्षास्तन्नाः पङ्क्तिरपि पर्याप्ति
 निः पर्याप्ताकहापोहविमर्शरूपाः संज्ञा विद्यन्ते येषां ते संझिनः पंचेन्द्रियाणि येषां ते पंचेन्द्रि
 याः करणपर्याप्त्या पर्याप्तकाण्यां च मध्ये कश्चिदेकः पङ्जीवनिकायान् प्रतीत्यैवज्जुतां प्र
 तिज्ञां नियमं कुर्यात् । तद्यथा । पट्सु जीवनिकायेषु मध्ये पृथिवीकायेनैवैकेन बालुका
 शिलोपलजलवणादिस्वरूपेण कृत्यं कार्यं कुर्या । सचैवं कृतप्रतिज्ञस्तेन तस्मिन् तस्मान्न
 वा करोति कारयतिच शेषकायेभ्योऽहं विनिवृत्तस्तस्यच कृतनियमस्यैवज्जुतो नवत्यप्यव
 सायः । तद्यथैवं खल्वहं पृथिवीकायेन कृत्यं करोमि कारयामिच तस्यच सामान्यकृत
 प्रतिज्ञस्य विशेषानिसंधिर्नैव जवति । तद्यथा । अमुना कलेनामुना श्वेतेन पृथिवी
 कायेन कार्यं करोति कारयतिच ततस्मात्पृथिवीकायादनिवृत्तोऽप्रतिहतप्रत्याख्यातपा
 पकर्मा जवति । तत्र खननस्थाननिपीदनत्वग्वर्तनोच्चारप्रश्रवणादिकरणक्रियासङ्गावा
 देवमपूतेजोवायुवनस्पतिष्वपि वाच्यं । तत्राप्राकायेन स्नानपानावगाहनजामोपकरण
 धावनादिषु प्रयोगस्तेजःकायेनापि पचनपाचनप्रकाशनादिषु वायुनापि व्यंजनतालवृत्ते
 त्यादिव्यापारादिषु प्रयोजनं वनस्पतिनापि कंदमूलपुष्पफलपत्रत्वक्शखाद्युपयोगएवं विक
 लैर्द्रियपंचेन्द्रियेष्वप्याधोऽप्यमिति । तथैकः कश्चित् पट्स्यपि जीवनिकायेषु अविरतोऽसं
 यतत्वाच्च तैरसौ कार्यं सावद्यानुष्ठानं स्वयं करोति कारयतिच परैस्तस्यच क्वचिदपि निवृत्ते
 रज्ञावादेवज्जुतोऽध्यवसायो नवति । तद्यथैवं खल्वहं पङ्क्तिरपि जीवनिकायैः सामान्येन कृ
 त्यं करोमि न पुनस्तद्विशेषप्रतिज्ञेति । सच तेषु पट्स्यपि जीवनिकायेष्वसंयतोऽप्रतिहतप्र
 त्याख्यातपापकर्मा नवत्येवं मृषावादेऽपि वाच्यं । तद्यथेदं मया वक्तव्यमीदृज्जुतं तु न वक्तव्यं
 सच तस्मान्मृषावादादनिवृत्तत्वादसंयतो नवति । तथा दत्तादानमप्याश्रित्य वक्तव्यं । त
 द्यथेदं मया दत्तादानं ग्राह्यमिदंतु न ग्राह्यमित्येवं मैथुनपरिग्रहेष्वपीति । तथा क्रोधमान
 मायालोभेष्वपि स्वयमन्युह्य वाच्यं । तदेवमसौ हिंसादीन्यकुर्वन्नप्यविरतत्वात्तत्प्रत्यधिकं
 कर्म चिनोतीत्येवं देशकालसज्जावविप्रकृष्टेष्वपि जंतुष्वभिन्नजुतोऽसौ जवति तत्प्रत्यधिकं
 च कर्म चिनोतीति सोऽयं संझिदृष्टांतोऽनिहितः । सच कदाचिदेकमेव पृथिवीकार्यं व्यापाद
 यति शेषेषु निवृत्तः कदाचिद्वावेवं त्रिकादिकाः संयोगान्णनीयायावत्सर्वानपि व्यापा
 दयतीति । सचैवं सर्वेषां व्यापादकत्वे न व्यवस्थाप्यते सर्वविषयार्जनप्रवृत्तेस्तत्प्रवृत्तिरपि
 तदनिवृत्तेः । यथा कश्चिद्ग्रामघातादौ प्रवृत्तोऽप्यपिच न तेन विवक्षितकाले केचन पुरुषा
 दृष्टास्तथाप्यसौ तत्प्रवृत्तिनिवृत्तेरज्ञावाच्योऽप्यतया तद्घातक इत्युच्यते इत्येवं दार्ष्टान्ति
 केऽप्याधोऽप्यम् ॥ ८ ॥

से किंतु असन्निदिष्टं जेइमे असन्निपो पाणा तं पुढवीकाइया जाव वणस्स
इकाइया उधवेगइया तसा पाणा जेसि पो तकाइवा सन्नातिवा पन्नातिवा
मणातिवा वईवा सयंवा करणाए अन्नेहिंवा कारावंतए करंतंवा समणुजां
णित्तए तेविणं बाले सर्वेसि पाणाणं जाव सर्वेसि सत्ताणं दियावा राउंवा सु
त्तेवा जागरमाणेवा अमित्तचूतमिवासांठिया निचं पसढविउवातचित्तदंभा तं
पाणाइवा ते जाव मिवादंसणसल्ले इच्चेव जाव णो चेवमणो णो चेववई पाणा
णं जाव सत्ताणं डुक्कणत्ताए सोयणत्ताए जूरणत्ताए तिप्पणत्ताए पिट्ठणत्ताए
परितप्पणत्ताए ते डुक्कणसोयणजावपरितप्पणवह्वंधणपरिकिजेसाउं अप्प
डिविरया नवंति ॥ ९ ॥

अर्थ—(सेकिंतुअसन्निदिष्टं के०) हवे असंज्ञियानो दृष्टांत कयो ? ते कहेते. (जेइ
मेअसन्निपोपाणा के०) जे ए असंज्ञी प्राणीउठे (तं के०) ते कहेते. (पुढवीकाइया के०)
पुढवीकाधिक, (जाववणस्सइकाइया के०) यावत् वनस्पतिकाय पर्यंत, ए पांच स्थावर
जाणवा. (उधवेगइयातसापाणा के०) तथा उधा, कोइ एक व्रस प्राणीउं पण असंज्ञी
वे (जेसिणोतकाइवा के०) जेने तर्क नथी तर्क एटले ए सत्तंठे के, पुरुपठे ए आ
गल छुंते ! एवो जाव जेने न उपजे, एटले सारुं करवुं देखीने कहेके, आ रुहूं करेते
एवो जाव जेने नथी, (सन्नातिवा के०) तथा संज्ञा ते जे पूर्वदृष्टुं उजखवुं ते जेने न
थी (पन्नातिवा के०) तथा जेने प्रज्ञा एटले बुद्धि नथी, (मणातिवा के०) तथा जेने
मन नथी, (वईवा के०) तथा जेने वचन नथी, (सयंवाकरणाए के०) तथा जेने पो
तें कार्य करवुं नथी, अथवा (अन्नेहिंवाकारावंतए के०) बीजा पासें कार्य कराववुं
नथी, (करंतंवासमणुजाणित्तए के०) तथा बीजो कोइ कार्य करतो होय तेने देखीने
कहेके, ए रुहूं करेते. एम कहीने तेने अनुमोदन थापवुं एवो जाव जेने नथी, (तेवि
णंवाले के०) ते असंज्ञी बाल अज्ञानी जीव, (सर्वेसिपाणाणं के०) सर्व प्राणीनो (जा
वसर्वेसिसत्ताणंके०) यावत् सर्वसत्त्वनो (दियावाराउंवासुत्तेवाजागरमाणेवा के०) विचसें
रात्रे, सुता, जागता, (अमित्तचूत के०) जीवनो अमित्तचूत शत्रुसमान धोजिये. कारणके,
तेने तेतुं विरति पणुं नथी. (मिवासांठिया के०) ते मिथ्यात्व संस्थित (निचंपसढविउवात
चित्तदंभा के०) निरंतर शत एटले परमार्थ नथी जाणता, तथा प्राणवातने विपे जेनुं चि
त्ते, तथा प्राणीउने दंभना करनार, (तं के०) ते कहेते. (पाणाइवातेजावमिवादंसण
सल्ले के०) प्राणातिपात मृषावादादिकथी यावत् मिथ्यादर्शन शत्रु पर्यंत ए अटार पा

पस्थानकने नथी करता, तो पण तेने विषे अविरतिपणा थकी ते असंझी जीवोने कर्म लागेते (इच्चैवजावणोचेवमणो के०) तथा यद्यपि ते असंझीया जीव मनना व्यापार रहित ठे, (णोचेववई के०) तथा वचनना व्यापार रहितठे, तथापि (पाणाणंजावसत्ताणं के०) सर्वप्राणीने यावत् सर्व सत्त्वेन (इक्खणत्ताए के०) दुःखने उपजाववे करी, (सोयणत्ताए के०) शोकने उपजाववे करी, (जूरणत्ताए के०) वयनी हानीने करवे करी, (तिप्पणत्ताए के०) मन वचन अने काया ए त्रणेशी पीडवे करी, (पिट्ठणत्ताए के०) यष्टिमुष्टिने प्रहारें करी, (परितप्पणत्ताए के०) बाहेर तथा अन्यंतरने पीडवे करी, एवा ए वा प्रकारें यद्यपि ते असंझीया जीव समस्त जीवोने दुःख नथी उपजावता, तथापि ते विरतिपणाने अनावें सर्व जीवोने दुःखनुं उपजावतुं, शोक, जूरण, तिप्पण, पिट्ठण, यावत् बाह्य तथा अन्यंतरनुं पीडतुं वध बंधनतुं करतुं इत्यादिक क्लेशयुक्ती विशेषें करी अनिवृत्त्याळे अविरति कहेवायते ते विरतिपणाने अनावें ते जीवो तत्प्रत्ययिक कर्मकरी बधायते॥१॥

॥ दीपिका—अथाऽसंझिदृष्टांतमाह । (सेकितमिति) ये इमेऽसंझिनस्तद्यथा पृथिवीका यायाव दनस्पतिकायास्तथा पृष्ठाअप्येके त्रसाः यावत्संमूर्तिमपंचेंदियास्ते सर्वेप्यसंझिनो येषां न तर्कोविचारः न संज्ञा दीर्घकालसंबंधिनी न प्रज्ञा स्वबुद्धिरुता न मनोवद्वादिमतिः न वाक् स्पष्टवर्णा तथा स्वयं करोमि अन्यैः कारयामि कुर्वंतमनुजानामि इत्यभिप्रायोनास्तीति । तेऽसंझिनोवालाः सर्वेषां जीवानां घातनिवृत्तेरनावाद्योग्यतया घातकाएव असत्यनापकाअपि अविरतत्वात् अदत्तग्राहिणोपि दध्यादिनक्षणात् तीव्रनपुंसकवेदोदया न्मैथुननिवृत्तेरनावाद्य मैथुनप्रवृत्ताः परिग्रहवंतोपि अशनादेः स्थापनात् । एवं क्रोधमानमायालोनायावन्मिथ्यादर्शनसशब्दसद्भावश्च तेषां ज्ञेयः । ततश्च ते कर्मबंधकाः स्युः । तथा यद्यपि ते विशिष्टमनोवाग्व्यापाररहितास्तथापि सर्वजंतूनां (दुःखणत्ताएति) दुःखोत्पादनतया शोचनतया शोकोत्पादनत्वेन जूरणं वयोहानिस्तत्कारणतया त्रिन्योमनोवाक्कायेभ्यः पातनं त्रिपातनं तद्भावस्तथा (पिट्ठणयाए) मुष्टिलोष्टादिभिः कुट्टनेन परितापनया बहिरंतश्च पीडया तेऽसंझिनोयद्यपि दूरस्थानां विषयगतानां जीवानां दुःखं नोत्पादयन्ति तथाप्यविरतत्वाद्दुःखशोचनादेरविरताः स्युस्ततश्च कर्मणा बध्यन्ते ॥ १ ॥

॥ टीका—संझिदृष्टांतानंतरमसंझिदृष्टांतः प्रागुपन्यस्तः सोऽधुना प्रतिपाद्यते । (सेकितं असन्निदिष्टं इत्यादि) संज्ञानं संज्ञासा विद्यते येषां ते संझिनस्तत्प्रतिषेधादसंझिनोमनसोऽप्यतया अनावाचीव्राऽतीव्राध्यवसायविशेषरहिताः प्रसुप्तमचमूर्तितादिवदिति । ये इमे संझिनस्तद्यथा पृथिवीकायिकायाव दनस्पतिकायिकास्तथा पृष्ठाअप्येके त्रसाः प्राणिनो विकर्षेणियावत्संमूर्तिनः पंचेंदियास्ते सर्वेप्यसंझिनोयेषां न तत्कार्यविचारोमीमांसावि

शिशुविमर्शो विद्यते यथा कस्यचित्संज्ञिनो मंदमंदप्रकाशे स्थाणुपुरुषोचिते देशे किमप्यं
 स्थाणुरुत पुरुष इत्येवमात्मकजहस्तर्कः संजवति नैवं तेपामसंज्ञिनां तर्काः संजवन्तीति ।
 तथा संज्ञानं संज्ञा पूर्वोपलब्धार्थतदुत्तरकालपर्यालोचना तथा प्रज्ञानं प्रज्ञा स्वबुध्योत्प्रे
 ऋणं, स एवायमित्येवं नूतं प्रज्ञानं च तथा मननं मनोमतिरित्यर्थः । सा चावग्रहादिरूपा त
 था प्रस्पष्टवर्णा वाक् । सा च न विद्यते तेपामिति । यद्यपि च ईर्द्ध्यादीनां जिह्वेर्द्धियगलवि
 वरादिकमस्ति तथापि न तेषां प्रस्पष्टवर्णत्वं । तथा न चैषां पापं हिंसादिकं करोमि कारया
 मीत्येवं नूताध्यवसायपूर्विकामतिस्तथा स्वयं करोम्यन्यैर्वा कारयामीत्येवं नूतोध्यवसायो
 न विद्यते तेषां । तदेवं तेप्यसंज्ञिनो बालवद्बालाः सर्वेषां प्राणिनां घातनिवृत्तेरनावात्तयो
 ग्यतया घातकाव्यापादकाः । तथाहि । ईर्द्ध्यादयः परोपघाते प्रवर्तन्ते एव तद्भ्रूणादि
 ना अनृतनापणमपि विद्यते तेपामविरतत्वात् केवलं कर्मपरतंत्राणां वागजावस्तथाऽद
 तादानमपि तेपामस्त्येव दध्यादिनृणात्तयेदमस्मदीयमिदं च पारक्यमित्येवं नूतविचारा
 नावाच्चेति । तथा तीव्रनपुंसकवेदोदयान्मैथुनाविरतेश्च मैथुनसंज्ञावोपि तथाशनादेः स्थाप
 नात्परिग्रहस्तज्ञावोपीत्येवं क्रोधमानमायालोनायावन्मिथ्यादर्शनशल्यसंज्ञावश्च तेपामव
 गंतव्यस्तज्ञावाञ्च ते दिवा रात्रौवा सुप्ताजाग्रदवस्थावा नित्यं प्रशतव्यतिपातचिन्तदं मानव
 ति । तदेव दर्शयितुमाह । (तज्जहा इत्यादि) तेह्यसंज्ञिनः कचिदपि निवृत्तेरनावा
 तत्प्रत्ययिककर्मबंधोपेता नवन्ति । तद्यथा । प्राणातिपातयावन्मिथ्यादर्शनशल्यवन्तो
 नवन्ति । तद्वत्तथाच यद्यपि वैशिष्ट्यमनोवाग्व्यापाररहितास्तथापि सर्वेषां प्राणिनां
 दुःखोत्पादनतया तथा शोचनतया शोकोत्पादनत्वेन तथा ज्वरणतया ज्वरणं वयोहानि
 रूपं तत्करणशीलतया तथा त्रिन्योमनोवाक्कायेभ्यः पातनं त्रिपातनं तज्ञावस्तथा
 यदिव (तिष्पणया एति) परिवेदनतया तथा (पिष्टणया) मुष्टिलोष्टप्रहारेण परिता
 पनतया बहिरंतश्च पीडया ते चासंज्ञिनोपि यद्यपि देशकाले स्वजावविप्रकृष्टानां न सर्वेषां
 दुःखं समुत्पादयन्ति तथापि विरतेरनावात्तयोग्यतया दुःखपरितापक्लेशादेरप्रतिविरता
 नवन्ति तत्तज्ञावाञ्च तत्प्रत्ययिकेन कर्मणा वर्धन्ते ॥ ९ ॥

इति खलु से असन्निषोवि सत्ता अहोनिर्सिं पाणातिवाएं उवखाइङ्गति
 जाव अहोनिर्सिं परिग्गह उवखाइङ्गति जाव मिवादंसणसत्ते उवखाइङ्गं
 ति एवं नूतवादी सबजोणियावि खलु सत्ता सन्निषो दुक्का असन्निषो होति
 असन्निषो दुक्का सन्निषो होति होच्चा सन्नी अड्वा असन्नी तव से अविचि
 चित्ता अविधूणित्ता असंमुत्तित्ता अणणुतावित्ता असन्निकायाउवा सन्नि

कायं संकमंति सन्निकायाउवा असन्निकायं संकमंति सन्निकायाउवा स
 न्निकायं संकमंति असन्निकायाउवा असन्निकायं संकमंति जे एए सन्नि
 वा असन्निवा सवे ते मित्राचार निच्चं पसद्विउवायचित्तदंमा तं पाणा
 तिवाए जाव मित्रादंसणसद्धे एवं खलु जगवया अस्काए असंजए अ
 विरए अपडिद्वयपच्चस्कायपावकम्मे सकिरिए असंभुने एगंतदंमे ए
 गंतवाले एगंतसुते से बाले अवियारमणवयकायवके सुविणमवि ए प
 सइ पावेयसे कम्मे कळइ ॥ १० ॥

अर्थ—(इतिखलुतेअसन्निणोविसत्ता के०) एणी परें निश्चें ते पृथिवीकायादिक असंझी
 जीव उता पण (अहोनिस्सिपाणातिवाए के०) रात्री दिवस प्राणातिपातने विपे, (उवस्का
 इज्झंति के०) कहियें, एटले तेने प्राणातिपातनुं कर्म लागे, एम बोलियें. (जावअहोनि
 सिंपरिग्गहउवस्काइज्झंति के०) यावत् रात्री दिवस परिग्गहने विपे प्रवर्त्तता बोलियें, क
 हियें (जावमित्रादंसणसद्धेउवस्काइज्झंति के०) यावत् मित्र्यादर्शन शल्यने विपे प्रवर्त्तता
 कहियें, माटें असंझियाने पण पापकर्मनो उपाख्यान विरतिने अचावें कहियें. हवे शिष्य
 पूठे ठे के, एवंजुतएटले वेदांतवादी एम कहे ठे के, जे पुरुष ठे ते पुरुष पणुंज पामे, अने
 जे पशु होय ते पशु पणुंज पामे, तेम आर्हीं जैनशासनने विपे पण जे संझिया ते संझी
 पणुंज पामे अने जे असंझीया ते असंझी पणुंज पामे ठे. किंवा बीजी कोइ रीतें ठे? ते
 कहो. एम पूठे ठते शिष्य प्रत्यें आचार्य कहेठे. (सच्चोणियाविवलुसत्तासन्निणोदुक्का
 के०) निश्चें सर्वयोनिक सत्त्व एटले जीव संझिया पणे होइने (असन्निणोहोंति के०)
 असंझिया पण होय, (असन्निणोदुक्कासन्निणोहोंति के०) असंझिया होइने संझिया होय
 (होवासन्नीअडवाअसन्नी के०) एम संझी अथवा असंझी होय एटले वेदांतवादिनो पद्ध
 निराधार थयो, तथा कोइ एक संझी पण तेज नवमां मूर्द्धादिकनी अवस्थायें असंझी थाय
 एम एकज नवमांहें संझीया मांहेथी असंझीउ थाय, मूर्द्धाने अचावें ते वली संझीउ पण
 थाय, जो एकज नवमां एमठे तो जन्मांतरनुं केउंज छुं! जेम कोइ एक जागतो मनुष्य
 निडाना उंदय थकीसुतो थको वली निडाने अचावें जागतोज कहेवाय. ए दृष्टांत संझी
 असंझी उपर जाणवो. (तत्त्वसेअविविचित्ता के०) त्यां ते जीवें पूर्वनुं कर्म जे बांधुंठे.
 अथवा उदय आवुंठे तेने पृथक् अणकीधे, तथा (अविधूणित्ता के०) अण स्वपावे, तथा
 (असंमुञ्चित्ता के०) अणउवे, (अणुतावित्ता के०) अण तपावे, थके (असन्निकाया
 उवासन्निकायसंकमंति के०) पहेलो जंग, असंझिकाय थकी संझिकायें संक्रमे. (स

त्रिकायाउवाअसन्निकायसंकमंति के०) बीजो जंग, संज्ञिकाय थकी असंज्ञिकायें संक्रमे,
(सन्निकायाउवासन्निकायसंकमंति के०) त्रीजो जंग, संज्ञिकाय थकी संज्ञिकायें संक्रमे.
(असन्निकायाउवाअसन्निकायसंकमंति के०) चोथो जंग, असंज्ञिकाय थकी असंज्ञिका
यें संक्रमे, एवं चतुर्नंग जाणवा- (जेएएसन्निवाअसन्निवा के०) जे ए संज्ञिया थयवा
असंज्ञीया ठे (सवेतेमिठायारा के०) ए सर्व थयवस्काणीने जावें मिथ्याचार वाला
जाणवा. ते सर्व जीवने विषे नित्य अत्यंत शत्रु एटले मूर्ख पणु ठता प्राणीघातने विषे
जेतु चित्ते तथा प्राणिउभे दंभना करनार केवाय. यावत् मिथ्यादर्शन शक्य पर्यंत थ
दारे पापस्थानकना करनार ते केवाय. ए रीतें जगवंत श्री महावीरदेवें कष्टुंके जे असंयति
अविरति अग्रतिहृत प्रत्याख्यान पापकर्म वाला, तथा सक्रिय असंवर एकांत दंभना
करनारा, एकांत बाल, एकांत सुता कहा. ते बाल अविचारित मन वचन थने कायाना
परिणाम वाला ठतां जे पापकर्म स्वप्नांतरें पण न देखे, तेजुं पण कर्म तेने लागे ॥१०॥

॥ वीपिका—इति अमुना प्रकारेण । खलु वाक्यालंकारे । ते पृथ्वीकायादयोऽसंज्ञिनः
संतोऽहर्निशं प्राणातिपाते कर्तव्ये तद्योग्यतया तदसंप्राप्तावपि ग्रामघातकवडुपाख्यापंते
यावन्मिथ्यादर्शनशक्ये उपाख्यापंतेतेच कर्मवशात्सर्वयोनिकाश्चपि जीवाः पर्याप्त्यपेक्षया
यावन्नमनःपर्याप्तिर्न निष्पद्यते तावत्करणतोऽसंज्ञिनः संतः पश्चात्संज्ञिनोजवन्त्येकस्मि
न्नेव जन्मनि । अन्यजन्मनितु एकेंद्रियादयोपि मनुष्यादयः स्युः । परं नव्यान्वित्ववन्न नि
यमः । नव्यान्वित्वेहि न कर्मायते अतो न तान्यां व्यभिचारः । ये पुनः कर्मवशास्ते
पुनः संज्ञिनो नूत्नाऽन्यत्रासंज्ञिनः स्युः असंज्ञिनश्च नूत्ना संज्ञिन इति । तत्र यत्कर्म बद्धम
स्ति तस्मिन् सत्येव तदविविच्याष्टयकृत्त्याऽविधूयाऽसमुद्रियाऽननुताप्या एते चत्वारो
पि शब्दा एकार्थिकाः । तदेवमत्यक्तकर्माणोऽसंज्ञिकायात्संज्ञिकायं संक्रामंति संज्ञिकायाद
संज्ञिकायंच संज्ञिकायात्संज्ञिकायं असंज्ञिकायादसंज्ञिकायंच । एवं चत्वारोजंगाः । उप
संहरन्नाह । (जे एते जीवन्ति) ये एते पर्याप्ताश्च पर्याप्ताः संज्ञिनोऽसंज्ञिनो वा सर्वे ते
मिथ्याचाराश्चविरतत्वात् तथा सर्वधर्मेषु नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंभाः स्युरेवं नूताश्च प्रा
णातिपातादिषु सर्वेष्वप्याश्रव दारेषु वर्तत इति (एवं खलु चि) एवमुक्तनीत्या खलु निश्चि
ते जगवता आख्यातमित्यादिना पूर्वोक्तमनुवदति । यावत्पापं कर्म क्रियत इति ॥ १० ॥

॥ टीका—तत्रेवं विप्ररुएविषयमपि कर्मबंधं प्रदर्शयौपसंज्ञिहीनुराह । (इति खलु ते इत्या
दि) इति रूपप्रदर्शने । खलु शब्दो वाक्यालंकारे विशेषणो वा । किं विशिनष्टि । ये इमे एष्यि
चीकायादयोऽसंज्ञिनः प्राणिनस्तेषां नतर्का, न संज्ञा, न मनो, न वाक्, न स्वपं कर्तुं नान्येन

सकाः अन्योन्यसंक्रमनाजः संज्ञिनोऽसंज्ञिनोवा सर्वेप्येते मिथ्याचाराद्यप्रत्याख्यानिन्वादि
त्यन्निप्रायः । तथा सर्वजीवेष्वपि नित्यं प्रशतव्यतिपातचित्तदंभानवंतीत्येवंचूताश्च प्राणा
तिपाताद्येषु सर्वेष्वप्याश्रवद्वारेषु वर्तत इति ॥ तदेवं व्यवस्थिते यत्तदुक्तं चोदकेन तद्य
थेहाविद्यमानाऽद्युत्तयोगसंज्ञे कथं पापं कर्म बध्यत इत्येतन्निराकृत्य विरतेरज्ञावात्तद्योग्य-
तया पापकर्मसंज्ञावं दर्शयति । (एवं खलु इत्यादि) एवमुक्तनीत्या । खल्ववधारणे ऽलं
कारे वा । जगवता तीर्थरुतेत्यादिना यत्प्राक् प्रतिज्ञातं तदनुवदति । यावत्पापं च
कर्म क्रियत इति ॥ १० ॥

चोदक से किंकुबंधं किंकारवं कहं संजयविरयपडिहयपञ्चकायपावकम्मे
जवइ आचार्यआह तव खलु जगवया उक्तीवणिकायहेउं पसुत्ता
तं जहा पुढवीकाइया जाव तसकाइया से जहा. णामए मम अस्सातं
मंमेणवा अठीणवा मुठीणवा लेलूणवा कवालेणवा आतोमिळमाण
स्सवा जाव उद्विस्समाणस्सवा जाव लोमुक्खणणमायमविहिंसाकारं
इत्तं जयं पडिस्सवेदेमि इच्चेवं जाणं सब्बे पाणा जाव सब्बे सत्ता दंमेणवा
जाव कवालेणवा आतोमिळमाणेवा हम्ममाणेवा तज्जिस्समाणेवा ता
लिळमाणेवा जाव उद्विळमाणेवा जाव लोमुक्खणणमायमविहिंसा-
कारं इत्तं जयं पडिस्सवेदेति एवं एच्चा सब्बे पाणा जाव सब्बे सत्ता न हंतवा
जाव ए उद्वेयवा एस धम्मे धुवे णिइए सांसए समिच्चलोगं खेयत्तेहिं
पवेदिए एवं से जिक्ख विरते पाणाइवायातो जाव मिच्चादंसणसद्धानं से
जिक्ख णो दंतपक्खालेणं दंतपक्खालेज्जा णो अंजणं णो वमणं णो धूव
णं तपि न आदते से जिक्ख अकिरिए अलूसए अकोहे जाव अलोच्चे
उवसंतं परिनिवुत्ते एस खलु जगवया अस्काए संजयविरयपडिहय
पञ्चकायपावकम्मे अकिरिए संबुत्ते एगंतपंणिएयावि जवइ त्तिवेमि ॥
इति बीयसुयस्कंधस्स पञ्चकाण किरियाणाम चउवं मज्झयणं सम्मत्तां ॥ ११ ॥

अर्थ—(चोदक के०) हवे बली शिष्य पूछे के हे जगवन् ! (सेकिंकुबंधं किंकारवं कहं संजय
के०) ते जीव केवां अनुष्ठान करतो, केवां अनुष्ठान करावतो, केवा प्रकारं संयत (विरय के०)
धरति (पडिहयपञ्चकायपावकम्मेजवइ के०) प्रतिहत प्रत्याख्यान पापकर्मा होय,
ते कहो? एउं सांनजीने (आचार्याह के०) आचार्य बोल्या. (तउखलुजगवयाउक्ती

वणिकायहेतुपसृत्ता के०) त्यां संयत पणाने जावें नगवत् श्री वीतराग देवें व जीवनि काय कारण कह्याळे (तंजहा के०) ते कहेळे. (पुढवीकाश्याजावतसकाश्या के०) एथिवी कायथी मांनने यावत् त्रसकाय पर्यंत ठे (सेजहाणामए के०) तेने जेम नाम एवो संजाव जायें (ममअस्सातं के०) मुजने अशाता उपजे ठे ते प्रमाणें दंमैं करी हणतां यकां अस्थियें करी, मुष्टियें करी, पापाणें करी, कपाल एटले ठीकरीयें करी ताडता यका. यावत् उद्देग करता यका, एटले जीव काया यकी रहित करता यका, एक रोम उखेड वा मात्रें करी पण हिंसाकारक दुःख तथा नय हुं वैडं. एरीते जाणवुं के, सर्व प्राणी यावत् सर्व सत्वने महारी पेठें दंमना-प्रहारे करी, कपाल एटले ठीकरीयें करी आक्रोश करावता ताडता यका, अथवा हणतां यका, तर्कनाकरता यका, यावत् उद्देग करता यका, एक रोम मात्र उखेडवुं एवुं पण हिंसाकारी, कारण ते यकी ते जीवो पण दु ख अने नय एवुंज वेदे (एवंगण्णा के०) एम जाणीने सर्वप्राणी यावत् सर्व सत्वने हणवा नही, यावत् उपडवो नही, ए प्राणीनो दया लक्षण धर्म, ते-ध्रौव, नित्य, शाश्वतो, एवो चउद रज्ज्वात्मक लोक जाणीने आलोचीने षट्जीवनिकायरूप दु ख समुद्दमां पड्यो ते पर जीवना दुःखना जाण, एवा खेदइ श्रीजगवंत तीर्थंकर देव तेणे जाण्यो ठे. (एवंसेजिक्कु के०) एवुं जाणीने ते साधु प्राणातिपात मृषावादादिक यावत् मिथ्यात्व दर्शन शक्य ए अठार पापस्थानक यकी निवृत्त्यो, तथा ते जिह्नु दंत धावनें करी दंत प्र ह्माले नही एमज अंजन वमन विरेचनादिक्रिया न करे, धूपन एटले वस्त्रादिकर्तुं धूपन न करे (तपिनआदते के०) एटलांवांनां पोतें आदरे नहिं ते जिह्नु चारित्रिउक्रियां रहित वजीवनिकायनो अहिंसक तथा क्रोध रहित यावत् मान, माया, लोभ रहित व पशांत एटले समाधिवंत परिनिवृत्त एवो ठतो होय तेनें निश्चें संयत विरति प्रतिहत पापकर्मी एटले पञ्चस्कार्णें करी पापकर्मने हणनार, क्रिया रहित संवृत्त, एकांत पंनित एम नगवंतें कह्योळे निबेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥ ए श्री सुयगडांग सूत्रना बीजा श्रुतस्कंधनें विषे प्रत्याख्यान क्रियानामा चोथा अध्ययननो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका-अथ संजातवैराग्यः शिष्यः प्रश्नं करोति (सेकिं कुवमित्यादि) अथ किं कुर्वन् किंवा कारयन् कथं वा संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यानपापकर्मा जंतुः स्यात् ? । आचार्यआह । (तद्वखलुत्ति । तत्र संयतत्वसंज्ञावे । नगवता पड्जीवनिकायाहेतवः प्रज्ञप्ताः । तद्यथा । एथिवीकायाः यावत्त्रसकायाः । यथाऽविरतस्य पड्जीवनिकाया नरकादिगतिहेतुत्वेनोक्तास्तथा विरतस्य तएव मोक्षहेतवोजवन्ति । यदुक्तं । “जेजति

यायहेक, जवस्तते चेव वत्तिया मोरुके ॥ गणणाईया लोया, दोएहवि पुसा जवे तुळाइति (सेजहति) तयथा नाम ममासातं दुःखं दंमादिना नोद्यमानस्य पीडयमानस्य जवति रोमोत्खननमात्रमपि दुःखमहं प्रतिसंवेदयामि अनुजवामि ततइत्येवं जानीहि त्वं सर्वे पि जीवादंमादिना तामयमानादुःखिनः स्युः रोमोत्खननमात्रमपि दुःखमनुजवंति । एवं ज्ञात्वा सर्वे प्राणान हंतव्याः (एसधर्मेति) एपधर्मोद्भवोनित्यः परिणामानित्यतायाम पि सत्यां स्वरूपाच्यवनात्तथा सूर्योज्जतिरिव शश्वज्जवनात् शाश्वतः समेत्यावगम्य लोकं चतुर्दशरज्जुमितं खेदकैः सर्वकैः प्रवेदितः । तदेवं स निहूर्निवृत्तः सर्वाश्रवेन्योदंतप्रह्ला जने न कुर्यात् न नेत्रांजनं न वमनविरेचनादि चक्षुधूपनंच न आदत्ते स निहुरः क्रोधा दिरहितोऽजुशकोऽहिंसकोयावदेकांतेन पंढितोजवतीति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥ इति सूत्ररुतांगदीपिकायां द्वितीयभुतस्कंधस्य चतुर्थाय्ययनं समाप्तम् ॥ ४ ॥

॥ टीका—तदेवमप्रत्याख्यानिनः कर्मसंज्ञवात्तत्संज्ञवाच्च नारकतिर्यङ्गरामरगतिजह्णं संसारमदगम्य संजातवैराग्यश्रोदकआचार्यं प्रति प्रवणचेताः प्रश्रयितुमाह । (सेकिंकुव मित्यादि) छय किमनुष्ठानं स्वतः कुर्वन् किंवा परं कारयन् कथंवा केन प्रकारेण संयत विरतप्रतिहतपापकर्मा जंतुर्नवति । संयतस्य हि विरतिसद्भावात्सावद्यक्रियानिवृत्तिस्तन्निवृ त्तेश्च कृतकर्मसंचयानावस्तदंजावाद्भरकादिगत्यजावइत्येवं पृष्टे सत्याचार्येआह । (तमुख लु इत्यादि) तत्र संयमसद्भावे पड्जीवनिकायाजगवता हेतुत्वेनोपन्यस्ताः । यथा प्रत्याख्या नरेहितस्य पड्जीवनिकायाः संसारगतिनिबंधनत्वेनोपन्यस्ताएवं तएव प्रत्याख्यानिभोमो ह्याय जवंतीति । तथा चोक्तं । “जेजेत्तियायहेक, जवस्तते चेव वत्तिया मोरुके ॥ गणणाईया लोया, दोएहवि पुसा जवे तुळाइत्यादि” । इदमुक्तं जवति । यथात्मनोदंमाद्युपघाते दुः खमुत्पद्यते एवं सर्वेपामपि प्राणिनामित्यात्मोपमया तदुपघातान्निवर्तते एपधर्मः सर्वापा यत्राणलक्ष्णोद्भवोऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरस्वभावोनित्यइति परिणामानित्यतायामपि सत्यां रूपायच्यवनात् तथा आदिव्योज्जतिरिव शश्वज्जवनाद्याश्वतः परैः कचिदप्यस्त्वजितोपुक्ति संगतत्वादित्यनिप्रायोयमेवंचूतश्च धर्मः समेत्यावगम्य लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं खेदकैः सर्वकैः प्रवेदितस्तदेवं स निहूर्निवृत्तश्च सर्वाश्रवदारेन्योदंतप्रह्लाजनादिकाः क्रियाः कुर्वन् सावद्यक्रियायाथनावादक्रियोऽक्रियत्वाच्च प्राणिनामजुषकोऽव्यापादक्रोपावदेकांतेनैवातो पंढितोजवति । इतिः परिसमाप्त्यर्थे । ब्रवीमीति पूर्ववत् नयाः प्राग्वदप्राख्येयाः ॥ ११ ॥ समाप्तं प्रत्याख्यानाख्यं चतुर्थमध्ययनमिति ॥ ४ ॥

અથ પંચમાધ્યયનપ્રારંભઃ

હવે ચોથા અધ્યયનને વિષે પ્રત્યાख्यान ક્રિયા કહી, તેવા આચાર 'વાલાને સમ્યક્ કહેવાય, તે કારણમાટે અનાચારનો ત્યાગ કરવો અને આચાર અંગીકાર કરવો; માટે આચાર શ્રુત, અથવા અનાચાર શ્રુત, એવે નામે પાંચમું અધ્યયન કહિયેં ઠેયે. ॥

આદાય વંજચેરં ચ, આસુપન્ને ઇમં વડં ॥ અસ્સિ ધમ્મે અણાયારં, નાય રેક્ક કયાઙ્ગિ ॥ ૧ ॥

અર્થ-(આદાયવંજચેરં કે) બ્રહ્મચર્ય ગ્રહણ કરીને, (આસુપન્નેઈમંવડં કે) આશુપ્રજા એટલે વિવેકી પુરુષ, એ જે આગલ કહેશે તેવી વાણી એટલે વચન એમ ન કહે કે, આ જગત્ શાશ્વત છે. इत्यादિક નકહે (અસ્સિધમ્મેઅણાયારં કે) એ ધર્મને વિષે પ્રવર્તતો, અનાચાર જે સાવધાનુષ્ઠાનરૂપ, (નાયરેક્કકયાઙ્ગિ કે) તેનેં ક્યારે પણ આચરે નહીં. ॥

॥ ટીપ્પિકા-અથ પંચમાધ્યયનમારમ્બયતે તસ્યાનાચારવર્જનકથનાદનાચારશ્રુતમિતિ નામ । અથવા આચારપ્રતિપાદકત્વાદાચરંશ્રુતમિતિ નામ । તસ્યેદં સૂત્રં આદાય વંજચેરમિતિ બ્રહ્મ સત્યાનુષ્ઠાનં ચર્યતે સેવ્યતે યસ્મિન્ તદ્બ્રહ્મચર્યં જૈનેંદ્રશાસનં આદાય ગૃહીત્વા આશુપ્રજાઃ પંમિતઃ ઇમાં વદ્યમાણાં વાચં ઇદં જગત્ શાશ્વતમેવેત્યાદિકાં નાચરેન્ન વદેત તથાસ્મિન્ ધર્મે સ્થિતોનાચારં નાચરેત્કદાચિદપિ ॥ ૧ ॥

॥ ટીકા-સાંપ્રતં પંચમારમ્બયતે । અસ્ય ચાયમનિસંબંધઃ । ઇહાનંતરાધ્યયને પ્રત્યાख्यानક્રિયોક્તા । સા આચારસંવ્યવસ્થિતસ્ય સતોજવતીત્યતસ્તદનંતરમાચારશ્રુતાધ્યયનમનિધીયતે । યદિવા નાચારપરિવર્જનેન સમ્યક્ પ્રત્યાख्यानમસ્થજિતં જવતીત્યતોનાચારશ્રુતાધ્યયનમનિધીયતે । યદિવા પ્રત્યાख्यानયુક્તઃ સન્નાચારવાન્ જવતીત્યતઃ પ્રત્યાख्यानક્રિયાનંતરમાચારશ્રુતાધ્યયનં તત્પ્રતિપદ્ધજૂતમનાચારશ્રુતાધ્યયનંવા પ્રતિપાદ્યતિત્યનેન સંવંધેનાઽઽયાતસ્યાસ્યાધ્યયનસ્યોપક્રમાદીનિ ચત્વાર્થનુયોગદ્વારાણિ જવંતિ । તત્રોપક્રમાંતર્ગતોર્થાધિકારોયં । તદ્વત્થા । અનાચારં પ્રતિપિધ્ય સાધૂનામાચારઃ પ્રતિપાદ્યતે । નામ નિષ્પન્નેતુ નિદ્દેષે આચારશ્રુતમિતિ દ્વિપદં નામ । તદનયોર્નિદ્દેષાર્થે નિર્ણુકિરુદાહ । “ જામં ઠવણાદવિ એ દઘે જાવેય હોંતિ નાયવા ॥ એમેવય સુતસ્સા, નિસ્કેવો ચઙ્ગિહો હોંતિ, ॥૧॥ (જામંઠવણેત્યાદિ)તત્રાચારોનામ સ્થાપના ઇવ્યજાવજેદનિન્નશ્રુતુર્ધા ઇષ્ટવ્યઃ । એવં શ્રુતમપીતિ । તત્રાચારશ્રુતયોરન્યત્રાનિદ્ધિતયોર્જાધિવાર્થમતિદેશં કુર્વેન્નાહ । “આચારસુયં નચિયં,

वक्ष्येयत्वा सया अणायासा ॥ अथदुसुयस्त होक्ता, विरहेणाइव जइयवे, ॥ १ ॥ (आचारसुयमि
त्यादि) आचारश्च श्रुतं च आचारश्रुतं । द्वैकवज्रावस्तुनयमपि जणितमुक्तं । तत्राचारः
कृत्रिकाचारकथायामनिहितः श्रुतं तु विनयश्रुते । नावार्थस्तु वर्जयितव्याः परिहार्याः सदा
सर्वकालं यावज्जीवे साधुनाचारास्तांश्चावदुश्रुतोऽंगीतार्थेन सम्यक् जानातीत्यतस्तस्य
विराधना नवेत् । वेदशब्दोऽवधारणे । वदुश्रुतस्यैव विराधना न गीतार्थस्येत्यतोत्र सदा
चारे तत्परिज्ञाने च यतितव्यं । तथाहि । मार्गज्ञः पथिकः कुमार्गवर्जनेन नापथगामी न
वति न चोन्मार्गदोषैर्युज्यते एवमनाचारं वर्जयन्नाचारवान्नवति न चानाचारदोषैर्युज्य
तइत्यतस्तत्प्रतिपेधार्थमाह । एयस्त पडिसेहो, इहमक्षयणं मिहेति नायवा ॥ तोअणगार
सुयं इयि, होई नामंतु एयस्त ॥ ३ ॥ (एयस्तइत्यादि) एतस्यानाचारस्य सर्वदोषास्पदस्य उ
र्गतिगमनैकहेतोः प्रतिपेधो निराकरणं सदाचारप्रतिपत्त्यर्थमिहाध्ययने ज्ञातव्यः । स च पर
मार्थतोऽनगारकारणमिति । ततः । केषांचिन्मतेनैतस्याध्ययनस्याऽनगारश्रुतमित्येतन्नाम
नवतीति । गतोनामनिष्पन्नो निरूपस्तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्त्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयि
तव्यं । तच्चेदं । (आदायबंधनचेरमित्यादिश्लोकः) अस्य चानंतरपरंपरसूत्रैः संबंधोवाच्य
स्तत्रानंतरसूत्रेण सहायमेकांतपंक्तिनयति । कथमादाय ब्रह्मचर्यमिति । परंपरसूत्रसंब
धस्त्वयं बुध्येत । तथा त्रोटयेदबंधनं । किंरुत्वेत्याह । आदाय ब्रह्मचर्यमित्येवमन्यैरपि सूत्रैः
संबधोवाच्योर्थस्त्वयं । आदाय गृहीत्वा किं तद्ब्रह्मचर्यं सत्यतपोनूतदयं इयिनिरोधनक्षणं
तच्चर्यतेऽनुष्ठीयते यस्मिन् तन्मौनं इप्रवचनं ब्रह्मचर्यमित्युच्यते । तदादायाऽऽष्टप्रज्ञः पटुप्र
ज्ञः सदसद्विवेकज्ञश्च । क्त्वाप्रत्ययस्योत्तरक्रियासत्यपेक्षित्वात्तमाह । इमां समस्ताध्ययनेना
पि धीयमानां प्रत्यक्षासन्नूतां वाचं इदं शाश्वतमेवेत्यादिकां कदाचिदपि नाचरेन्नानिदध्यात्
तथाऽस्मिन्धर्मे सर्वज्ञप्रणीते व्यवस्थितः सन्नानाचारं सावधानुष्ठानरूपं न समाचरेन्न वि
दध्यादिति संबंधः । यद्विवाऽऽष्टप्रज्ञः सर्वज्ञः प्रतिसमयं केवलं ज्ञानदर्शनोपयोगित्वात्तत्संबधि
नि धर्मे व्यवस्थितइमां वक्ष्यमाणां वाचमनाचारं च कदाचिदपि नाचरेदिति श्लोकार्थः ॥ १ ॥

अणादीयं परित्राय, अणवदग्गेति वा पुणो ॥ सासयमसासए वा, इ
ति दिंछि न धारए ॥ २ ॥

अर्थ—हवे आचार अने अनाचार वेखाडवानी ऽणायें यथावस्थित लोकस्वरूप
प्रकटन पूर्वक कहेते. (अणादीयंपरित्राय के०) ए चौद रज्ज्वात्मक लोक ते अनादि
एटले नधी जेनी आदि एटले आदि रहितते, एवुं जाणीनिं (अणवदग्गेतियापुणो के०)
वली जेनी अंत नधी, एवुं जाणीनिं, (सासयमसासएवा के०) एकांत शाश्वत, अथ

વા એકાંત અશાશ્વત, (ઇતિદિલ્લિનધારણ કેળ) એવી દૃષ્ટિ ધરે નહીં, એટલે પંમિત જન એવો પદ્ધ આદરે નહીં ॥ ૧ ॥

॥ વીપિકા—(અણાદીયમિતિ) અનાદિકં જગત્પ્રમાણૈઃ સાંખ્યાનિપ્રાયેણ પરિજ્ઞાય અનવદગ્રમનંતં ચ તન્મતએવ જ્ઞાત્વા સર્વમિદં શાશ્વતં બૌદ્ધાનિપ્રાયેણવાઽશાશ્વતં ઇતિ દૃષ્ટિં ન ધારયેત્ એનં પદ્ધં નાશ્રયેત્ ॥ ૧ ॥

॥ ટીકા—તત્રાનાચરં નાચરેદિત્યુક્તં । અનાચારશ્ચ મોર્નીંડપ્રવચનાદપરોજિધીયતે મૌર્નીંડપ્રવચનં તુ મોક્ષમાર્ગહેતુતયા સમ્યગ્દર્શનજ્ઞાનચારિત્રાત્મકં । સમ્યગ્દર્શનંતુ તત્ત્વાર્થશ્રદ્ધાનરૂપં । તત્ત્વં તુ જીવાજીવપુણ્યપાપાશ્રવબંધસંવરનિર્જરામોક્ષાત્મકં તથા ધર્માધર્માકાશપુજ્જલજીવકાલાત્મકં ઇચ્છં નિત્યાનિત્યસ્વજ્ઞાવં સામાન્યવિજ્ઞેપાત્મકોઽનાયપર્યવસાનશ્રતુર્વશરજ્જ્વાત્મકોલોકસ્તસ્વમિતિ । જ્ઞાનંતુ મતિશ્રુતાવધિમનઃ પર્યાયકેવ જ્ઞસ્વરૂપં પંચધા । ચરિત્રં, સામાયિકં, ઁદોપસ્થાપનીય, પરિહારવિઘ્નહિય, સૂદ્ધમસંપરાય, યથાખ્યાતરૂપં પંચધૈવ મૂલોત્તરગુણજેદતોવા નૈકધેત્યેવં વ્યવસ્થિતે મોર્નીંડપ્રવચનેન કદાચિદનીદૃશં જગદિતિ કૃત્વાઽનાયપર્યવસાને લોકે સતિ દર્શનાચારપ્રતિપદ્ધનૂતમના ચારં દર્શયિતુકામઆચાર્યોપયાવસ્થિતલોકસ્વરૂપોદ્ધટ્ટનપૂર્વકમાહ (અણાદીયમિત્યાદિ) નાસ્ય ચતુર્વશરજ્જ્વાત્મકસ્ય લોકસ્ય ધર્માધર્માદિકસ્યવા ઇચ્છસ્યાદિઃ પ્રથમોત્પત્તિર્વિદ્ય તદ્વિત્યનાદિકસ્તમેવંજૂતં પરિજ્ઞાય પ્રમાણતઃ પરિશ્લિય તથાનવદગ્રમપર્યવસાનંચ પરિજ્ઞાયાનપાત્મકવ્યુદાસેનૈકનયદૃષ્ટાવધારણાત્મકં પ્રત્યયમનાચારં દર્શયતિ શશ્વન્નવતીતિ શોશ્વતં નિત્યં સાંખ્યાનિપ્રાયેણાપ્રચ્યુતાનુત્પન્નસ્થિરૈકસ્વજ્ઞાવં સ્વદર્શનેચાનુયાયિનં સામાન્યાશમવલંબ્ય ધર્માધર્માકાશાદિશ્વનાદિત્વમપર્યવસાનત્વં ચોપલન્ય સર્વમિદં શાશ્વતમિત્યેવંજૂતાં દૃષ્ટિં નાવધારયેદિતિ એવં પદ્ધં ન સમાશ્રયેત્ । તથા વિજ્ઞેપપદ્ધમાશ્રિત્ય વર્તમાનનારકાન્ સમુત્સેત્સપંતીત્યેતજ્ઞ સૂત્રમંગીરુત્ય યત્સતત્સર્વમનિત્યમિત્યેવંજૂતવૌદ્ધર્શનાનિપ્રાયેણ ચ સર્વત્ર શાશ્વતમનિત્યમિત્યેવંજૂતાંચ દૃષ્ટિં ન ધારયેદિતિ ॥ ૧ ॥

एएहिं दोहिं ठाणेहिं, ववहारो ण विज्झई ॥ एएहिं दोहिं ठाणेहिं, अणारं तु जाणए ॥ ३ ॥

અર્થ—હવે એનું કારણ કહેઢે. સર્વલોક નિત્યજ ઁ અથવા અનિત્યજ ઁ, (એહિંદો દ્વિંઠાણેહિં કેળ) એવે સ્થાનકે કરીને (વવહારોણવિજ્ઞઈ કેળ) લોકનો વ્યવહાર ન પ્રવર્તે એટલે આ લોક, તથા પરલોક સંબંધિ કાર્ય જે પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિ લક્ષણ, એવો વ્યવ

हार प्रवर्त्त नही. (एएहिंदोहिंवाणोदिंअणायारंतुजाणए के०) तथा ए वेहु स्थानके अ नाचार जाणवो, ए कारणे एकांत पक्क आदरवो नहीं ॥ ३ ॥

॥ दीपिका—(एएहिंति) एतान्या एकांत नित्य, एकांतमनित्यंचेति क्षान्या स्थानान्या अवहारो न विद्यते । एकांतनित्ये एकांतानित्येव वस्तुनि व्यवहारो व्यवस्था न घटत इत्यर्थः । तस्मादेतान्या स्थानान्या स्वीकृतान्यामनाचारं जानीयात् ॥ ३ ॥

॥ टीका—किमित्येकांतेन शाश्वतमशाश्वतं वाऽस्त्वित्येवंजृतां दृष्टिं न धारयेदित्याह । (एएहिंदोहिमित्यादि) सर्वं नित्यमेवानित्यमेव चैतान्या क्षान्या स्थानान्यामन्युपगम्य मानान्यामनयोर्वा पक्षयोर्व्यवहारं व्यवहारोलोकस्यैहिकामुष्मिकयोः कार्ययोः प्रवृत्ति निवृत्तिक्षणो न विद्यते । तथाह्यप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावं सर्वं नित्यमित्येवं न व्यवह्रियते प्रत्यक्षेणैव नवपुराणादिजावेन प्रध्वंसाजावेन वा दर्शनात्तथैवच लोकस्य प्रवृत्तेरा मुष्मिकेपि नित्यत्वान्मनोबंधमोहाद्यजावेन दीक्षायमनियमादिकमनर्थकमिति न व्यवह्रियते । तथैकांतानित्यत्वेनापि न लोकोपनधान्यघटपटादिकमनागतजोगार्थं संगृहणीयात् तथामुष्मिकेपि क्षणिकत्वादात्मनः प्रवृत्तिर्न स्यात् । तथाच दीक्षाविहारादिकमनर्थकं तस्मान्नित्यानित्यात्मकस्याद्वा सर्वव्यवहारप्रवृत्तिरतएव तयोर्नित्यानित्ययोः स्थानयोरेकां तत्वेन समाश्रीयमाणयोरेहिकामुष्मिककार्यविध्वंसरूपमनाचारं मौर्नींङ्गमवात्यरूपं विजानीयात् । तुशब्दोविशेषणार्थः । कथंचिन्नित्यानित्ये वस्तुनि व्यवहारोऽप्युच्यतइत्येत द्विशिष्टि । तथाहि सामान्यसमन्वयिनमंशमाश्रित्य स्यान्नित्यमिति जवति तथा विशेषां प्रतिक्षणमन्यथाच नवपुराणादिदर्शनतः स्यादनित्यइति जवति । तथोत्पादव्ययधौव्याणि चार्हदर्शनाश्रितानि व्यवहारानि जवन्ति । तथा चोक्तं “घटमौलिसुवर्णार्थी, नाशोत्पादस्थितिः स्वयं ॥ शोकप्रमोदमाध्यस्थं, जनोयाति सहेतुक” मित्यादि । सदेवं नित्यानित्य पक्षयोर्व्यवहारो न विद्यते तथानयोरेवानाचारं विजानीयादिति स्थितं ॥ ३ ॥

समुच्चिंहिति सठारो, सबे पाणा अणोलिसा ॥ गंठिगावा न विरसंति, सासयंतिव णो वए ॥४॥ एएहिं दोहिं ठाणोदिं, वव हारो ए विज्झइ ॥ एएहिं दोहिं ठाणोदिं, अणायारं तु जाणए ॥५॥

अर्थ—वली पण अनाचार, निषेधवाने इष्टतो ठतो कहेठे. (समुच्चिंहिति के०) सर्वथापि उधेद पामरो एटले ह्यय थइ जाणे, अथवा सर्व सिद्धिने विषे जणे ते कोण जणे तोके (सठारो के०) तीर्थकर सर्वज्ञ, तथा जे तेना शासनमां प्रवर्त्ते ते सर्व

सिद्धिर्नै योग्य एवा सर्वजन्मजीव सिद्धिर्नै विपे जज्ञे एम करतां सर्व जन्मजीवनो विवेद यज्ञे. एवं वचन विवेकी पुरुष न बोले, तथा (सवेपाणाग्रणे लिसा के०) सर्व प्राणी एटले सर्व जीव ते अणे लिसा एटले सरखा नथी तथा सरखाठे तथा विलक्षणठे एवं वचन पण विवेकी जन एकांतें न बोले, तथा (गंगिगाएजविस्संति के०) तथा सर्व प्राणी कर्म ग्रंथि सहित यज्ञे, एटले कर्मनी गांव सहितज रहेज्ञे, एवं पण एकांतें वचन न बोले, (सासयंतिवणोवए के०) तथा सर्वज्ञ शाश्वताज सर्वकालें होज्ञे, पण कदापि कालें विवे द नहीज पामे. एवं वचन पण एकांतें बोले नहीं ॥४॥ (एएहिंदोहिंठाणेहिं के०) ए वे स्थानक जे तीर्थकर विवेद पामज्ञे, अथवा शाश्वताज रहेज्ञे, अथवा सर्व जन्म जीव सिद्धिने पामज्ञे, अथवा सर्व जन्म जीव कर्म सहितज रहेज्ञे, ए वे स्थानक वे प्रकारना थयां एम कहेहुं, ते. (ववहारोणविक्रती के०) व्यवहार नथी एवं जाणे. (एएहिंदोहिं ठाणेहिं के०) ए वेहु स्थानकें करी, (अणायारंतुजाणई के०) अनाचार जाणे, एटले दर्शनाचार आश्री अनाचार कह्यो. ॥ ५ ॥

॥ दीपिका—(समुद्धिंहिति) समुद्धेत्स्यंति उद्धेदं यास्यंति शास्तारो ज्ञाः सर्वजन्मा नां मुक्तिगमनेन जन्मशून्योलोकः स्यादित्येवं नो वदेत् । तथा सर्वे प्राणाग्रणीदृशाविस दृशाविलक्षणाएव न कथंचित्तेषां सादृश्यमस्तीत्यपि नो वदेत् । ग्रंथिकाः कर्मग्रंथोपेता एवं न विष्प्यंति सर्वे जीवा इत्यपि नो वदेत् । कोर्यः ? । सर्वे प्राणिनः सेत्स्यंत्येव कर्मावृ त्तावा न विष्प्यंतीत्येकमपि पक्षमेकांतेन न वदेत् तथा शाश्वतास्तीर्यकृत इत्यपि न वदेत् ॥४॥ (एएहिंति) शास्तारः कृत्यं यास्यंति शाश्वतावा न विष्प्यंतीति । यद्विवा सर्वे प्राणाविल क्षणाः सदृशावा तथा ग्रंथिकसत्त्वाएव तद्गदितं वा जगदिति वा एवमनयोः स्थानयो र्व्यवहारो न विद्यते । इदं पक्षद्वयमपि न घटत इत्यर्थः । यतोऽनागतकालस्येव जन्माना मनंतत्त्वान्निरंतरं मुक्तिगमनेपि न जन्मशून्यं जगदिति । केचिन्नव्याद्यपि सामर्थ्यनावान्न सेत्स्यंति यथा प्रतिमायोग्यमपि दलिकं सामर्थ्या विना प्रतिमारूपं न स्यादिति सर्वे जीवा अपि विचित्रकर्मसन्नावादि सदृशाः कथंचित् उपयोगामूर्तत्वासंख्यप्रदेशत्वादिधर्मैः सदृशा अपि । तथा सर्वेऽर्हंतः प्रवाहापेक्षया शाश्वताः एकैकापेक्षया अशाश्वता अपीति एतान्यां क्षान्यामेकांतस्थानान्यामनाचारं जानीयात् ॥ ५ ॥

॥ टीका—तथान्यमप्यनाचारं प्रतिपेक्षुकामाद्याह । (समुद्धिंहिंतीत्यादि) सम्यक् निर्विशेषतयोत्सेत्स्यंत्युद्धेदं यास्यंति कृत्यं प्राप्स्यंति सामस्त्येनोत्प्रावृत्त्येन सेत्स्यंति वा सिद्धिं यास्यंति । के ? ते शास्तारस्तीर्यकृतः सर्वज्ञास्तद्भासनप्रतिपन्नावा सर्वे निरवशेषाः

सिद्धिगमनयोग्यान्व्यास्ततश्चोच्चित्रनयं जगत्स्यादिति शुक्लतर्कानिमानग्रहगृहीतां युक्तिं
 चानिदधति जीवसंज्ञावे सत्यप्यपूर्वोत्पादनावादनव्यस्य च सिद्धिगमनासंज्ञात्कालस्य
 वाऽनन्त्यादनारतसिद्धिगमनसंज्ञनेन तद्यथोपपत्तेरपूर्वायांनावाङ्गव्योष्ठेदश्त्येवं नो वदेत्
 यां सर्वेपि प्राणिनोजंतवोऽनीदृशाविसदृशाः सदा परस्परं लक्षणाएव न कथंचित्तेषां
 सादृश्यमस्तीत्येवमप्येकांतेन नो वदेत् । यदिवा सर्वेषां जव्यानां सिद्धिसंज्ञावे विशिष्टाः सं
 सारेऽनीदृशाश्चनव्याएव जवेदुरित्येवं च नो वदेत् । युक्तिं चोत्तरत्र वक्ष्यति । तथा कर्मा
 र्थकोग्रंथोपेपां विद्यते ते ग्रंथिकाः सर्वेपि प्राणिनः कर्मग्रंथोपेताएव जविष्यंतीत्येवम
 पि नो वदेत् । इदमुक्तं नवति । सर्वेपि प्राणिनः सेत्स्यंत्येव कर्मावृतावा सर्वे जविष्यंती
 त्येवमेकमपि पदमेकांतिकं नो वदेत् । यदिवा ग्रंथिका इति ग्रंथिकसत्त्वाजविष्यंतीति ग्रं
 थिनेदं कर्तुमसमर्थानजविष्यंतीत्येवं च नो वदेत्तथा शाश्वता इति शास्तरः सदा सर्वकालं
 स्थायिनस्तीर्थकरान जविष्यंति न समुत्सेस्यंति नोष्ठेदं यास्यंतीत्येवं नो वदेदिति ॥ ३ ॥
 तदेवं दर्शनाचारनिषेधं बाह्यमात्रेण प्रदर्श्याधुना युक्तिं दर्शयितुकामाह । (एहं इत्या
 दि) एतयोरनंतरोक्तयोर्द्वयोः स्थानयोः । तथाया । शास्तरः कृत्यं यास्यंतीति शाश्वतावा
 जविष्यंतीति । यदिवा सर्वे शास्तरस्तद्दर्शनप्रतिपन्नावा सेत्स्यंति शाश्वतावा जविष्यं
 ति । यदिवा सर्वे प्राणिनोऽनीदृशाः विसदृशासदृशावा तथा ग्रंथिकसत्त्वास्तद्विज्ञातावा ज
 विष्यंतीत्येवमनयोः स्थानयोर्व्यवहरणं व्यवहारस्तदास्तित्वे शुक्लेरनावात्र विद्यते । तथा
 हि । यत्तावदुक्तं सर्वशास्तरः कृत्यं यास्यंतीत्येतदुक्तं । कृत्यनिबंधनस्य कर्मणोनावास्ति
 क्षानां कृत्यानावोन जवस्थकेवल्यपेक्षयेदमनिर्धीयते तदप्यनुपपन्नं यतोनायनंतानां केवलि
 ना सज्ञावात्प्रवाहापेक्षया तदज्ञावानावः । यदप्युक्तमपूर्वायांनावे सिद्धिगमनसंज्ञावेन च
 व्ययसंज्ञावाङ्गव्यग्न्यं जगत् सादित्येतदपि सिद्धांतपरमाथवेदिनो वचनं । यतो जव्यरा
 शोरा इति जविष्यत्कालस्यवानंत्यमुक्तं तज्ज्ञेवमुपपद्यते । यदि कृत्योन नवति सतिच तस्मि
 न्नात्यंतं न स्थान्नापि चावश्यं सर्वस्यापि जव्यस्य सिद्धिगमनेन जाध्यमित्यानंत्याङ्गव्यान
 तत् सामान्यनावाद्योग्यदलिकप्रतिमावत्तदनुपपत्तिरिति । तथा नापि शाश्वताएव जवस्थ
 केवलिनं शास्तृणां सिद्धिगमनसंज्ञावात्प्रवाहापेक्षया शाश्वतत्वमेवातः कथंचिद्शाश्वताः
 कथंचिदशाश्वता इति । तथा सर्वेपि प्राणिनो विचित्रकर्मसंज्ञावात्रानागतजिज्ञातिशरीरांगोपांगा
 दिसमन्वितत्वादनदीदृशाविसदृशास्तथोपयोगातंज्वेयप्रदेशत्वामूर्तत्वादिनिर्धेमः कथंचित्स
 दृशास्तथोद्यतितस दीर्यतया केचिन्नियंथयोपरेच तथाविद्यपरिणामानावाद्ग्रंथिकसत्त्वा
 एव नवतीत्येवं व्यवस्थितेनैकाते नैकांतपक्षोनयतीति प्रतिपित्यस्तदेवमेतयोरेव द्वयोः
 स्थानयोरुक्तनीत्या नानाचारं विजानीषादिति स्थितं । अपिचागमेनानंतानंतास्यपुत्सर्पि
 ष्यंसापिणीषु जव्यानामनंतजागएव सिद्ध्यतीत्ययमर्थः प्रतिपाद्यते । यदा धवंचूतं तदानं

ત્યં તત્કથં તેષાં કૃપ્યઃ યુક્તિરપ્યત્ર સંબંધિશબ્દાવેતો । મુક્તિઃ સંસારં વિના ન જવતિ સંસારોપિ ન મુક્તિમંતરેણ । તત્તથ નવ્યોષ્ઠેદે સંસારસ્યાપ્યજાવઃ સ્યાદતોઽનિધીયતે નાઽનયોર્થ્યં વહારોયુજ્યતઽતિ ॥ ૫ ॥

જે કેડ સુદ્ધગા પાણા, અડવા સંતિ મહાલયા ॥ સરિસંતેહિંતિ વેરં
તિ અસરિસંતીય ણો વદે ॥૬॥ એહિં દોહિં ઠણેહિં, વવહારો ણ
વિજ્ઞે ॥ એહિં દોહિં ઠણેહિં, અણાયારંતુ જાણે ॥ ૭ ॥

અર્થ—હવે ચારિત્રાચાર આશ્રી કહેઠે. (જેકેડસુદ્ધગાપાણા કે૦) જે કોડ આ જગત્ માં લઘુપ્રાણી એટલે સૂક્ષ્મજીવઠે. એટલે ઇષ્ટવિકાયથી માંમીને પંચેંડિયપર્યંત સૂક્ષ્મ જીવઠે, (અડવાસંતિમહાલયા કે૦) અથવા જે જીવ મહાકાય એટલે મહોટી કાયાવા જાઠે, અંહીં ન્હાનાજીવ તે કુંઠુઆદિક, અને મહોટા જીવ તે હસ્ત્યાદિક જાણવા. (સરિસંતેહિંતિવેરં કે૦) એ બેદુનો વિનાશ કરવા થકી સરસુંજ વૈર હોય, એવું એકાંતે વચન ન બોલે (અસરિસંતીયણોવદે કે૦) અથવા અસરીહું હોય એટલે સરસું વૈર ન હોય. એવું વચન પણ એકાંતે ન બોલે કારણકે, કર્મબંધનેં વિષે ન્હાના મોટાનું કાંડ વિશેષ નથી કિંતુ? અધ્યવસાય વિશેષ કર્મ બંધઠે એવું જાણે, અને બોલે ॥૬॥ એ બેદુ સ્થાનક બોલતાં અચરહાર પ્રવર્તે નહીં, એવું જાણે, તથા એવું એકાંતે બોલતાં અનાચારઠે એમ જાણે. ॥૭॥

॥ દીપિકા—(જેકેડત્યાદિ) યે કેચિત્ કુઙ્ઘાઃ પ્રાણિનએકેંડિયદ્વીંડિયાદયોઽલ્પકાયાવા પંચેંડિયાઃ । અથવા મહાલયામહાકાયાઃ સંતિ તેષાં કુઙ્ઘાણાં કુંથ્વાદીતાં મહતાં હસ્ત્યાદીનાં ચ હનને સદૃશં વૈરં કર્મવંધસ્તુલ્યસ્યેકાંતેન નો વદેત્ અસદૃશં વાતદ્ધાતે વૈરં કર્મવંધેંડિયજ્ઞાનકાયાનાં વિચિત્રત્વાદિત્યપિ નો વદેત્ । નહિ વથ્યવશાત્કર્મવંધઃ કિંતુ? અધ્યવસાયવશાત્ તીવ્રાધ્યવસાયાદલ્પમપિ સત્ત્વં ઘ્રતોમહાન્ કર્મવંધઃ અકામસ્યતુ મહાકાયપ્રાણિહનનેપિ સ્વલ્પવંધસ્યર્થઃ ॥૬॥ (એહિંડિતિ) એતાન્યાં તુલ્યાતુલ્યવિરૂપાન્યાં સ્થાનાન્યાં વ્યવહારોન વિદ્યતે અધ્યવસાયસ્યૈવ બંધાબંધદેતુત્વાત્ । એતાન્યાં દ્વાન્યાં સ્થાનાન્યાં પ્રવૃત્તસ્થાનાચારં જાનીયાત્ । તથાહિ । નહિ જીવવધે હિંસા સ્યાત્તસ્ય નિત્યત્વાત્ । યદુક્તં “પંચેંડિયાણિ ત્રિવિધં બલંચ, ઝહ્વાસનિશ્વાસમથાન્યદાધુઃ ॥ પ્રાણાદશૈતે જગવઙ્ગિરુક્તાસ્તે પાં વિયોજીકરણં તુ હિંસા” ઇતિ । કિંચ જાવાપેદ્દેવ કર્મવંધોયથા વૈદ્યસ્ય સમ્યક્ ક્રિયાં કુર્વતોયદ્યપિ રોગી મ્રિયતે તથાપિ ન વૈદ્યસ્ય કર્મવંધોડુષ્ટાધ્યવસાયાજાવાત્ અન્યસ્યતુ સર્પવુત્થ્યા રક્તુમપિ ઘ્રતોજાવદોપાત્કર્મવંધઃ । યદાગમઃ । ઝહ્વાલિયં મિયાએ, ઈરિયાસમિ

यस्त संकमघाए ॥ बावळिळकुलिंगी, । मरिळतळोगमासळ ॥ १ ॥ नयतस्त तन्निमि
तो, वंधेसुहमोविदेसिउ समए ॥ अणवळाउपउगेण, सवनावेणसोज्झा ॥ २ ॥ इत्यादि ॥ ७ ॥

॥ टीका—अधुना चारित्राचारमंगीकृत्याह ॥ (जेकेइइत्यादि) ये केचन कुडकाः सत्वाः प्राणिन
एकेइयिंइयिदयोऽव्यकायावा पंचेंडियाअथवा महालयामहाकायाः संति विद्यंते तेपां
कुडकाणामव्यकायानां कुंवादीनां महानालयः शरीरं येपां ते महालयाहस्त्यादयस्तेपां
च व्यापादने सदृशं वैरमिति वज्रकर्म विरोधलक्षणं वा वैरं सदृशं समानं तुल्यप्रदेशत्वात्सर्व
जंतूनामित्येवमेकांतेन नो वदेत्तथा विसदृशमसदृशं तद्व्यापत्तौ वैरं कर्मबंधोवा इंडियवि
ज्ञानकायानां विसदृशत्वात् सत्यपि प्रदेशतुल्यत्वे न सदृशं वैरमित्येवमपि नो वदेत् । यदि हि
वध्यापेक्षएवकर्मबंधः स्यात्तत्तद्वशात्कर्मणोपि सादृश्यमसादृश्यं वा वक्तुं युज्यते । नच
तद्वशादेव वधोपि त्वध्यवसायवशादपि तत्तश्च तीव्राध्यवसायिनोऽव्यकायसत्त्वव्यापादने
पि महदैरमकामस्यतु महाकायसत्त्वव्यापादनेपि स्वल्पमिति ॥ ६ ॥ एतदेवसूत्रेणैव द
र्शयितुमाह ॥ (एएहिमित्यादि) आन्यामनंतरोक्तान्यां स्थानान्यामनयोर्वा स्थानयोरव्यका
यसत्त्वमहाकायव्यापादनापादितकर्मबंधसदृशत्वासदृशत्वयोर्व्यवहरणं व्यवहारो नियुक्ति
कत्वान्न युज्यते । तथाहि । न वध्यस्य सदृशत्वमसदृशत्वं चैकमेव कर्मबंधस्य कारणमपितु
वधकस्य तीव्रजावोर्मंदजावोऽज्ञानजावोऽज्ञानजावोर्महावीर्यत्वमव्यवीर्यत्वं चेत्येतदपि ।
तदेवं वध्यवधकयोर्विशेषात्कर्मबंधविशेषइत्येवं व्यवस्थिते वध्यमेवाश्रित्य सदृशत्वासदृश
त्वव्यवहारो न विद्यतइति तथा तयोरेव स्थानयोः प्रवृत्तस्यानाचारं विजानीयादिति । तथा
हि । यज्जीवत्ताम्यात्कर्मबंधसदृशत्वमुच्यते तदयुक्तं । यतो न हि जीवव्यापत्या हिंसोच्यते । त
स्य शाश्वतत्वेन व्यापादयितुमशक्यत्वादपि त्विंडियादिव्यापत्या । तथाचोक्तं । “पंचेंडियाणि
त्रिविधं वलं च, उन्नासनिःश्वासमथान्यदायुः ॥ प्राणादृशंते जगवन्निरुक्तास्तेपां वियोजीकर
णं तु हिंसा” ॥ १ ॥ इत्यादि । अपिच जावसव्यपेक्षस्यैव कर्मबंधोच्यपेतुं युक्तः । तथाहि । वैद्य
स्यागमसव्यपेक्षस्य क्रियां कुर्वतोयद्यप्यातुरविपत्तिर्नवति तथापि न वैरातुपंगोचवेदोपा
जावादपरस्यतु सर्पवृद्ध्या रक्षुमपि भ्रतो जावदोपात्कर्मबंधस्तदहितस्यतु न बंधइत्युक्तं
चागमे । उञ्जालिपंमियाएइत्यादि । तंनुलमतस्याख्यानकं तु सुप्रसिद्धमेव । तदेवंविधव
ध्यवधकजावापेक्षया स्यात् सदृशत्वं स्यादसदृशत्वमित्यन्यथाऽनाचारइति ॥ ७ ॥

अहाकम्माणि जुंजंति, अस्ममसे सकम्मुणा ॥ उवलित्तेति जाणि
ळा, अणवलित्तेति वा पुणो ॥ ८ ॥ एएहिं दोहिं वाणेहिं, ववहा
रो ण विळ्ळई, एएहिं दोहिं वाणेहिं, अणायारं तु जाणए ॥ ९ ॥

अर्थ—हवे आहार आश्री आचार अनाचार कहेने. (अहाकम्माणि जुंजंति के०) जे साधु आश्री ठए कायनुं मर्दन करी, वस्तु जे नोजन उपाश्रयादिक कीधां होय, एटलानो जे उ पनोग करे ते, (अस्समस्सेसकम्मुणा के०) परस्पर मांहोमांहे पोतानें कमें, (उवजित्तेति जाणिक्का के०) उपलिप्त जाणवा. एवं पण वचनं एकांतें न बोले, (अणुवजित्तेति वाणु णो के०) अथवा पोतानां कमें करी अनुपलिप्त, एटले उपलिप्त न जाणवा, एवं पण वचन कांतें न बोले, कारणके, जे आधाकर्मिक. आहार होय, तेनें पण श्रुतना उपदेशनें अर्थ शुद्ध एवो करीनें जमे तो ते कमें करी लेपाय नही. अथवा मुजतो आहार होय, परंतु ते आहारनें आहारगृध्रपणे जमे तो, ते कमें करी बंधायठे. एवं जाणीनें, अनेकांत वचन बोले, पण एकांत वचन न बोले ॥ ७ ॥ ए वेहुस्थानकें करी व्यवहार न जाणे, अने ए वेहु स्थानकें करी अनाचार जाणे ॥ ८ ॥

॥ दीपिका—(अहाकम्माणि) आधाकर्माणि ये जुंजतेऽन्योन्यं परस्परं तान्स्वकीये न कर्मणा उपलिप्तान्वा नो वदेत् अनुपलिप्तान्वा न वदेत् । आधाकर्माणि श्रुतोपदेशेन शुद्धमिति कृत्वा जुंजानस्य न बंधः श्रुतोपदेशं विनाऽहारगृध्राऽधाकर्मं जुंजानस्यापितु बंधस्तस्मादाधाकर्मजोगे कर्मबंधः स्यान्न स्याद्वा इति वदेत् ॥ ७ ॥ (ए एहिंदोहिमिति) आधाकर्मजोगे कर्मबंधः स्यादेव न स्यादेवेति द्वान्यां स्थानान्यां व्यवहारो न विद्यते द्वान्यां स्थानान्यां स्वीकृतान्यामनाचारं जानीयात् ॥ ८ ॥

॥ टीका—पुनश्चारित्रमधिकृत्याहारविषयानाचाराचारौ प्रतिपादयितुकामश्चाह । (अ हाकम्माणीत्यादि) साधु प्रधानकारणमादायाश्रित्य कर्माण्याधाकर्माणि । तानि तु वस्त्रजो जनवस्त्यादीन्युच्यन्ते । एतान्याधाकर्माणि ये जुंजते एतैरुपजोगं ये कुर्वन्त्यन्योन्यं परस्परं तान्स्वकीयेन कर्मणोपजिज्ञान् विजानीयादित्येवं नो वदेत्तथाऽनुपलिप्तानिति वा नो वदेत् । एतदुक्तं नवति । आधाकर्माणि श्रुतोपदेशेन शुद्धमिति कृत्वा जुंजानः कर्मणा नो पलिप्यते तदाधाकर्मापजोगेनावश्यतया कर्मबंधो नवतीत्येवं नो वदेत्तथा श्रुतोपदेशं तरेणाहारगृध्राऽधाकर्मं जुंजानस्य तन्निमित्तकर्मबंधसदृशत्वासदृशत्वयोर्व्यवहरणं व्यवहारो नियुक्तिकत्वान्न युज्यते । तथाहि । न वध्यस्य सदृशसदृशत्वयोर्व्यवहरणं व्यवहारो नियुक्तिकत्वान्न युक्तसदृशत्वमतो नुजिज्ञानपि नो वदेद्यथावस्थितमौनीनां ज्ञागमकृत्य त्वेवं युज्यते वक्तुमाधाकर्मापजोगे न स्यात्कर्मबंधः स्यान्नेति । यत उक्तं । “किंचिद्बुद्धं कल्पमकल्पं वा स्यादकल्पमपि कल्पं ॥ पिंशुः शय्या वस्त्रं पात्रं वा ज्ञेयजाद्यं वा” ॥ १ ॥ तथान्यैरप्यभिहितं । उत्पद्येतहि सावस्था देशकालामयान्प्रति ॥ यस्यामकार्थं कार्यं स्यात्कर्म कार्यच

वर्जयेदित्यादि ॥७॥ किमित्येवं स्याद्वादः प्रतिपाद्यतइत्याह।(एएहिंदोहिमित्यादि) आन्यां
 ढान्यां स्थानान्यामाश्रितान्यामनयोर्व्यवस्थानयोराधाकर्मोपनोगेन कर्मबंधाजानाधनूत
 योर्व्यवहारो न विद्यते । तथाहि । यद्यवश्यमाधाकर्मोपनोगेनैकांतेन कर्मबंधोऽन्युपगम्येत ।
 एवं चाहाराजवेनापि क्वचित्सुतरामनर्थोदयः स्यात् । तथाहि । कृत्प्रपीडितो न सम्यगी
 र्यापथं शोधयेत्ततश्च ब्रजन प्राण्युपमर्दमपि कुर्यात् मूर्खोदिसज्जवतया देहपाते सत्यव
 र्पनावी त्रसादिव्याघातोऽकालमरणे चाविरतिरंगीकृता नवत्यार्तध्यानापत्तौ च तिर्यग्गति
 रित्यागमश्च । सव्वत् संजमं संजमाउं अप्पाणमेव रक्केक्काइत्यादिनापि तदुपनोगे कर्मवं
 धानावइति । तथाहि । आधाकर्मण्यपि निष्पाद्यमाने पड्जीवनिकायवधस्तद्धेच प्रतीतः
 कर्मबंधइत्यतोऽनयोः स्थानयोरेकांतेनाश्रीयमाणयोर्व्यवहारं व्यवहारो न युज्यते तथात्या
 मेव स्थानान्यां समाश्रितान्यां सर्वमनाचारं विजानीयादिति स्थितं ॥ ९ ॥

जमिदं उराल माहारं, कम्मगं च तद्देवय ॥ सव्वत् वीरियं अत्ति,
 एत्ति सव्वत् वीरियं ॥ १० ॥ एएहिं दोहिं ठणेहिं, ववहारो ए
 विज्झइ ॥ एएहिं दोहिं ठणेहिं, अणायारं तु जाणए ॥ ११ ॥

अर्थ-हवे बीजी रीतें परदर्शनी आश्री बोलवानो अनाचार कहेवे. (जमिदं उराल माहारं
 कम्मगंचतद्देवय के०) जे ए शरीर सर्वजोक प्रतिद्व औदारिक, ते तिर्यंच अने मनुष्यजुं
 शरीर जाणवुं, तथा जे चांदपूर्वधर मुनिराज होय, ते कोइ एक संशय उपने ठते शरी
 र करीनें केवली पातें पृठयाने अर्थें मोकले, ते आहारक शरीर जाणवुं. एना ग्रहणथी
 वैक्रिय शरीर पण ग्रहण करवुं, तथा कर्मण शरीर कर्मपुज्जननिवद जाणवुं. तेमज
 एतुं सहचारी ते तैजस शरीर जाणवुं, ए पांच शरीर जाणवां. हवे कोइ एकनें ए पांच श
 रीरते तेमांद्देषी औदारिक वैक्रियादिकने विपे एकज शरीरनी आशंका उपजे एटले ते
 एम कहे के, जे औदारिक शरीर, तेहिज तैजस, कर्मण शरीरते, अनें तैजस कर्मण शरीर
 तेहिज औदारिक, वैक्रिय, अनें आहारक शरीरते. परंतु एवी संज्ञा न करवी, तथा ए पांचे
 शरीर अत्यंत मांद्दो मांद्दे जुदां जुदांते एवी पण संज्ञा न करवी. त्पारें केवी संज्ञा करवी?
 तोके, ए जीव आश्री पांचे शरीर अजिन्नते अने नामनें जेदें, पर्यायनें जेदें, निन्न पणते. एम
 कहेवुं. हवे सर्वेइय्यनो जेदाजेद देंखाडवामाटें कहेवे. (सव्वत्तीरियं अत्ति के०) स
 षजुं इय्य, सर्वेइय्यनें विपेते एवो सांख्यमतनो अजिन्नाय जाणवो. ते सांख्य मत एम
 कहेते के, सत्व, रज, तमरूपें जे प्रधाननामा तत्व ते सर्वेइय्यजुं कारणते, ए कारणें
 सर्वेइय्य सयात्मक एवी व्यवस्था एटले सर्वत्र घट पटादिकइय्यनें विपे अन्यइय्यजुं

वीर्यमे, एवी संज्ञा पण करवी नहीं. (नञिसव्ववीरियं के०) वलीं सर्वपदार्थेने विपे सर्वइव्वनुं वीर्यं नथी, एवी संज्ञा पण करवी नहीं. अहीं एकांतनो निपेध करीनें स्याद्वा द बोजवो. इत्यर्थः ॥ १० ॥ अगीआरमी गाथानो अर्थ, पूर्ववत् जाणवो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—(जमिदमिति) यदिदमौदारिकं शरीरं आहारकंवा एतद्ग्रहणावैक्रियमपि आत्वं कार्मेण तथा तैजसमपि । एतेषां शरीराणामैक्यमेव तैजसकार्मेणयोरभिन्नत्वात् । ततस्त्रयाणामेकत्वमेवेति नो वदेत् इत्यनेनश्लोके संबंधः । तथा शरीराणां सर्वेषां सर्वथा जेदएवेत्यपि नो वदेत् कथंचिदेकत्वस्याप्यंगीक्रियमाणत्वात् तथा । (सव्वअड्ढिति) सर्वं सर्वत्रास्तीति सारख्याजिप्रायेण सत्वरजस्तमोरूपायाः प्रकृतेरेकत्वान्तस्याएव हि सर्वस्य कारणत्वात्सर्वं सर्वात्मकमेवं सति सर्वत्र घटपटादौ अन्यस्य व्यक्तस्य वीर्यं शक्तिरस्ति सर्वस्य व्यक्तस्य प्रकृतिकार्यत्वात्कार्यकारणयोश्चैकत्वात्सर्वं सर्वत्र सर्वस्य वीर्यमस्तीति संज्ञां न कुर्यात् । तथा सर्वं जावाः स्वस्वशक्तियुक्ताइति न सर्वस्य सर्वत्र शक्तिरित्यपि संज्ञां न कुर्यात् जेदाजेदस्वरूपत्वात्सर्वजावानामिति ॥ १० ॥ (एहिंदोहिंणणेहिंति) दान्यामेतान्यां सर्वत्र शक्तिरस्ति नास्तिवेति अथवा शरीराणां सर्वेषां जेदोऽजेदोवेति दान्यां स्थानान्यां व्यवहारो न विद्यते युक्तयो न संगच्छतीत्यर्थः । एतयोः स्थानयोः प्रवृत्तस्याऽनाचारं जानीयात् ॥ ११ ॥

॥ टीका—पुनरप्यन्यथादर्शनं प्रति चागमानाचारं दर्शयितुमाह । (जमिदंउरालमि त्यादि) यदि वा थोयमनंतरमाहारः प्रदर्शितः स सति शरीरे नवति । शरीरं च पंचधा । तस्य चौदारिकादेः शरीरस्य जेदाजेदं प्रतिपादयितुकामः पूर्वपक्षद्वारेणाह । (जमिद मित्यादि) यदिदं सर्वजनप्रत्यक्षमुदारैः पुञ्जैर्निवृत्तमौदारिकमेतदेवोराजं निस्सारत्वादे तच्च तिर्यङ्मनुष्याणां नवति । तथा चतुर्दशपूर्वविदा कचित्संशयादावाहिपतंइत्याहारकमे तद्ग्रहणाच्च वैक्रियोपादानमपि इष्टव्यं । तथा कर्मणा निवृत्तं कार्मेणमेतत् सहचरितं तैजसमपि आह । औदारिकवैक्रियाहारकाणां प्रत्येकं तैजसकार्मेणान्यां सह युगप दुपलब्धेः कस्यचिदेकत्वाऽशंका स्यादतस्तदपनोदार्थं तदभिप्रायमाह । तदेव तद्यदे चौदारिकं शरीरं तएव तैजसकार्मेणे शरीरे । एवं वैक्रियाहारकयोरपि वाच्यं । तदेवंचूतां संज्ञां नो निवेशयेदित्युत्तरश्लोके क्रिया । तथैतेषामात्यंतिकोजेदइत्येवंचूतामपि संज्ञां नो निवेशयेत् । युक्तिश्चात्र यथेकांतेनाजेदएव । ततश्चमौदारिकमुदारपुञ्जनिष्पन्नं तथैत त्कर्मणा निर्वर्तितं कार्मेणं सर्वस्येतस्य संसारचक्रालस्य भ्रमणस्य कारणचूतं तेजोइव्यै निष्पन्नं तेजएव तैजसं आहारपक्तिनिमित्तं तैजसलब्धिनिमित्तं चेत्येवं जेदेन संज्ञानिरुक्तं कार्यं च न स्यात् । अथात्यंतिकोजेदएव ततोघटवज्जिन्नयोर्दशकालयोरप्युपलब्धिः स्यात्

न नियता युगपद्विधिरित्येवं च व्यवस्थिते कथंचिदेवोपलब्धेरनेदः कथंचिच्च संज्ञा
 नेदाद्भेदइति स्थितं । तदेवमोदारिकादीनां शरीराणां नेदानेदौ प्रदर्शयिषुना सर्वस्यैव इ
 व्यस्य नेदानेदौ प्रदर्शयितुकामः पूर्वपक्षं श्लोकपश्चाद्धेन दर्शयितुमाह । (सद्ब्रवीरिय
 मित्यादि) सर्वं सर्वत्र विद्यतइतिरुत्वा सांख्यानिप्रायेण सत्वरजस्तमोरूपस्य प्रधानस्यै
 कत्वात्तस्यच सर्वस्यैव कारणत्वात् अतः सर्वं सर्वात्मकमित्येवं व्यवस्थिते घटपटाद्यवय
 वस्य व्यक्तस्य वीर्यं शक्तिर्विद्यते सर्वस्यैव हि व्यक्तस्य प्रधानकार्यत्वात्कार्यकारणयोश्चैकत्वा
 दतः सर्वस्य सर्वत्र वीर्यमस्तीत्येवं संज्ञा नो निवेशयेत्तथा सर्वं जावाः स्वजावेन स्वस्वजावव्यव
 स्थिताइति प्रतिनियतशक्तित्वाच्च सर्वत्र सर्वस्य वीर्यं शक्तिरित्येवमपि संज्ञां नो निवेशयेत् । पु
 किञ्चात्र यत्तावदुच्यते सांख्यानिप्रायेण सर्वं सर्वात्मकं देशकालाकारप्रतिबंधानु न समान
 कालोपलब्धिरिति तदुक्तं । यतोनेदेन सुखदुःखजीवितमरणादूरासन्नसूक्ष्मवादरसुरूपकुरु
 पादिकं संसारवैचित्र्यमध्यक्षेणाऽनुचूयते । नच दृष्टेऽनुपपन्नं नाम । नच सर्वं मिथ्येत्यप्युप
 पन्नं युज्यते । यतोऽदृष्टहानिरदृष्टकल्पनाच पापीयसी । किंच सर्वथैक्येऽन्युपगम्यमाने संसार
 मोक्षाभावतया कृतनाशोक्तान्यागमश्च बलादापतति । यच्चैतत्सत्वरजस्तमसां साम्यावस्था
 प्रकृतिः प्रधानमित्येतत्सर्वस्य जगतः कारणं तन्निरंतराः सुत्तदः प्रत्येप्प्यति निर्धुक्तिकत्वाद्
 पिच सर्वथा सर्वस्य वस्तुनएकत्वेऽन्युपगम्यमाने सत्वरजस्तमसामप्येकत्वं स्यात् तत्रेदे
 च सर्वस्य नेदइति । तथा यदुच्यते सत्त्वस्य व्यक्तस्य प्रधानकार्यत्वात्सत्कार्यवादत्वाच्च मयू
 रांमकरणे चंचुपिष्ठादीनां सतामेवोत्पादान्युपगमादसद्वत्त्वादे चान्नफलादीनामप्युत्पत्तिप्र
 संगोदित्येतद्वाङ्मात्रं । तथाहि । यदि सर्वथा कारणे कार्यमस्ति न तर्ह्युत्पादोनिष्पन्नघ
 टस्येवापिच सृष्टिर्पिमावस्थायामेव घटगताः कर्मगुणव्यपदेशानवेष्टुर्नच नवंति ततोनास्ति
 कारणे कार्यमथाऽनन्यिक्तमस्तीति चेन्न । तर्हि सर्वात्मना विद्यते नाप्येकांतेनासत्कार्य
 वाद एव । तद्भावेहि व्योमारविंदानामप्येकांतेनासतोसृष्टिर्पिमादेर्येष्टादेरिवोत्पत्तिः स्यान्न चै
 तदुत्पत्तिर्वाग्रापिचैवं सर्वस्य सर्वस्मादुत्पत्तेः कार्यकारणजावान्नियमः स्यादेवंच न शाल्यं
 कुरार्योशाजीवीजमेवादद्यापितु यत्किंचिदेवेति नियमेनच प्रेक्षापूर्वकारिणामुपादानकारणा
 दौ प्रवृत्तिरतोनासत्कार्यवादइति । तदेवं सर्वपदार्थानां सर्वज्ञेयत्वप्रमेयत्वादिनिर्धर्मैः कथंचि
 देकत्वं तथा प्रतिनियतार्थकार्यतया यदेवार्थेक्रियाकारि तदेव परमार्थतः सदितिरुत्वा कथं
 चिद्भेदइति सामान्यविज्ञेयात्मकं यस्त्विति स्थितं । अनेनच स्यादस्ति स्यान्नास्तीति जंगकद्वये
 न ज्ञेयजंगकाश्चपि दृष्टव्याः । ततश्च सर्ववस्तु सप्तजंगीस्वजावं । ते चामी स्वद्वयक्षेत्रकाजना
 वापेक्षया स्यादस्ति परद्व्यापेक्षया स्यान्नास्ति अथनयोरेव धर्मयोयौगपद्येनानिधातुमगम्य
 त्वात्स्यादयक्तव्यं तथा कस्यचिदंशस्य स्वद्व्यापेक्षया विवक्षितत्वात्कस्यचिच्चांशस्य पर
 द्व्यापेक्षया स्याद्वा नास्तिवा यक्तव्यं चेति । तथैकस्यांशस्य स्वद्व्यापेक्षया परस्य तु

सामस्त्येन स्वद्व्याद्यपेक्षया विवक्षितत्वात्स्यादस्तिचावक्तव्यं चेति। तथैकांशस्य परद्व्याद्यपेक्षया स्यान्नास्ति चावक्तव्यं चेति तथैकस्यांशस्य स्वद्व्याद्यपेक्षया परस्य तु परद्व्याद्यपेक्षयाऽन्यस्य तु योगपद्येन स्वपरद्व्याद्यपेक्षया विवक्षितत्वात्स्यादस्तिच नास्तिचाऽवक्तव्यं इयं च सप्तजंगी यथायोगमुत्तरत्रापि योजनीयेति ॥ १० ॥ ११ ॥

एतन्नि लोए अलोएवा, एवमं सन्नं निवेसए ॥ अतन्नि लोए अलोएवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १२ ॥ एतन्नि जीवा अजीवावा, एवमं सन्नं निवेसए ॥ अतन्नि जीवा अजीवावा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १३ ॥ एतन्नि धम्मे अधम्मेवा, एवमं सन्नं निवेसए ॥ अतन्नि धम्मे अधम्मेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे सर्वशून्यवादीना मतनुं निराकरण करवाने अर्थ, लोक अने अलोकनुं अस्ति पणुं देखाडेते, (एतन्नि लोए अलोएवा के०) चतुर्दशरज्ज्वात्मक एवो जे लोक, अथवा पंचास्तिकायरूप एवो जे लोक, ते नथी, एवी संज्ञा न करवी, तथा आकाशास्तिकायरूप एवो जे अलोक, ते पण नथी, ते एवी संज्ञा पण न करवी. केमके, ए नास्तिकवादीनो मतठे. हवे केवी संज्ञा करवी? ते कहेते. पंचास्तिकायरूप लोक ते पण ठे, तथा आकाशास्तिकायरूप अलोक ते पण ठे, एवी संज्ञा करवी. ए 'केवलीनो मतठे' ॥ १२ ॥ हवे लोकांलोकनुं अस्ति पणुं देखाडीने तेना विशेषनूत जीव अने अजीव तेनो अस्तिचाव देखाडेते. जीव ते, उपयोग लक्षण संसारीक, अथवा मुक्तिगत. ए पण नथी. तथा अजीव ते धर्म, अधर्म, आकाश, पुनज, अने कालात्मक ए पण नथी. एवी संज्ञा पण न करवी केमके, ए नास्तिकवादीनो मतठे. तयारं केवी संज्ञा करवी? तोके, जीव पण ठे, अने अजीव पण ठे, एवी संज्ञा करवी. ए केवली जगवंतनो मतठे ॥ १३ ॥ हवे एवा जीवनो अस्तिचाव देखाडीने तेने सदसत्क्रिया अत्रुष्टानने विषे धर्म, अने अधर्म कारणठे, ते माटे हवे तेनो अस्तिचाव कहेते. श्रुतचारित्ररूप जे धर्म, ते कर्मद्वयनो कारणरूपठे. ते पण नथी, तथा मिथ्यात्व, अविरति, प्रमाद, कपाय, अने योगरूप जे अधर्मठे, ते कर्मबंधनो कारणरूपठे, ते पण नथी, एवी संज्ञा पण न करवी. परंतु धर्म पण ठे, अने अधर्म पण ठे, एवी संज्ञा करवी ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—(एतन्नि लोए इत्यादि) शून्यवादमतानि प्रायेण नास्ति लोकः अलोकोऽपि नास्तीति संज्ञां नो निवेशयेन्न स्थापयेत् अस्ति लोकः पंचास्तिकायात्मकः अस्ति वाऽलो

कथाकाशास्तिकायमात्रइति संज्ञां निवेशयेत् ॥ १२ ॥ (एण्डिजीवाइति) न संति जीवाश्च जीवावा इति संज्ञां नो निवेशयेत् संति जीवाश्च जीवाश्चेति संज्ञां कुर्यात् ॥ १३ ॥ (एण्डि धम्मइति) नास्ति धर्मः श्रुतचारित्रात्मकः नास्ति वाऽधर्मो मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकपाययोग रूपः एवं संज्ञां न कुर्यात् अस्ति धर्मोऽधर्मो वा एवं संज्ञां कुर्यात् ॥ १४ ॥

॥ टीका—तदेवं सामान्येन सर्वस्यैव वस्तुनो जेदा जेदौ प्रतिपाद्याधुना सर्वज्ञानवादिम तनिरासेन लोकालोकयोः प्रविजागेनास्तित्वं प्रतिपादयितुकामायाह । (एण्डिलो ए अलो एवा इत्यादि) यदि वा सर्वत्र वीर्यमस्ति नास्ति सर्वत्र वीर्यमित्यनेन सामान्येन वस्त्व स्तित्वमुक्तं । तथाहि । सर्वत्र वस्तुनो वीर्यं शक्तिरर्थक्रियासामर्थ्यं मनसः स्वविषयज्ञानोत्पा दनं तच्चैकातेनात्पतानावावृणविपाणादेरप्यस्तीत्येवं संज्ञां न निवेशयेत्सर्वत्र वीर्यं ना स्तीति नो एवं संज्ञां निवेशयेदिति । अनेनावशिष्टं वस्त्वस्तित्वं प्रसाधितमिदानीं तस्यैव वस्तुनर्षदिज्ञेयित्वेन लोकालोकरूपतयास्तित्वं प्रसाधयन्नाह । (एण्डिलो ए अलो ए इत्या दि) लोकश्रुतदृशरज्ज्वात्मको धर्माधर्माकाशादिपंचास्तिकायात्मको वा स नास्तीत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । तथाऽऽकाशास्तिकायात्मकस्त्वैकः स च न विद्यते एवेत्येवं संज्ञां नो निवेश येत् । तदज्ञावप्रतिपत्तिनिबन्धनं त्विदं । तद्यथा प्रतिज्ञासमानं वस्त्ववयवद्वारेण वा प्रति ज्ञासेतावपि द्वारेण वा तत्र न तावदवयवद्वारेण प्रतिज्ञासनमुत्पद्यते निरंशपरमाणूनां प्र तिज्ञासमानासंज्ञावात्सर्वारातीयजागस्य परमाण्वात्मकत्वात्तेपांच नृद्वयविज्ञानेन इष्टुमश क्यत्वात् । तथाचोक्तं “यावदृश्यं परस्तावन्नागः स च न दृश्यते ॥ निरंशस्य च जागस्य नास्ति व द्रश्यं दर्शनं” मित्यादि । नाप्यवयवि द्वारेण विकल्प्यमानस्यावयविन एवाजावात् । तथा ह्यसौ स्वावयवेषु प्रत्येकं सामस्त्येन वा वत्तेतांऽशां शिजावेन वा सामस्त्येनावयविवदुत्वप्रसंगान्नाप्यं शेन पूर्वविकल्पानतिक्रमेणानवस्थाप्रसंगान्तस्माद्विचार्यमाणं न कथंचिद्वस्त्वात्मकं जावं जनते ततस्तत्सर्वमेवैतन्मायास्वप्नेऽजालमरुमरीचिकाविज्ञानसदृशं । तथाचोक्तं । “यथा य थार्थाश्चित्यंते विविच्यंते तथा तथा ॥ यद्येते स्वयमर्थिन्योरोचंते तत्र के वय” मित्यादि । तदेव वस्त्वजावे तद्विशेषलोकालोकानावः सिद्धएवेत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । किंत्वस्ति लोककधर्वाधस्तिर्यग्रूपो वैशाखस्थानस्थितकटिन्यस्तकरगुग्मपुरुषसदृशः पंचास्तिकायात्म को वा तद्व्यतिरिक्तश्चालोकोप्यस्ति । संवधिशब्दत्वात्लोकव्यवस्थाऽनुपपत्तेरिति ज्ञावः । युक्ति भात्र यदि सर्वं नास्ति ततः सर्वातः पातित्वात्प्रतिपेक्षकोपि नास्तीत्यतस्तदज्ञावात्प्रतिपे क्षाजावोपि च सति परमार्थनूते वस्तुनि माया स्वप्नेऽजालादिव्यवस्थान्यथा किमाश्रित्य को वा मायादिकं व्यवस्थापयेदिति । अपिच “सर्वाजावो यथानीष्टो युक्त्यजावेन सित्यति । तास्ति चेत्सैव नस्तत्वं तस्ति-ही सर्ववस्तुतः” इत्यादि । यदप्यवयवावयविविजागकल्पनया

दूषणमभिधीयते तदप्यार्हतमतानजिज्ञेन । तन्मतं चैवंजुतं । तद्यथा नैकांतोनावयवाएव
 नाप्यवयव्येव चेत्ततः स्याद्वादाश्रयणात्पूर्वोक्तविकल्पदोषानुपपत्तिरित्यतः कथंचिन्नोको
 स्त्येवमलोकोपीति स्थितं ॥ ११ ॥ तदेवं लोकालोकास्तित्वं प्रतिपाद्याधुना तद्विशेषजुत
 योर्जीवाजीवयोरस्तित्वप्रतिपादनायाह । (एण्डिजीवाअजीवेत्यादि) जीवाअपयोग
 लक्षणाः संसारिणोमुक्तावा ते न विद्यन्ते तथा अजीवाश्च धर्माधर्माकाशपुञ्जकाला
 त्मकागतिस्थित्यवगाहदानञ्जायातपोद्योतादिवर्चनलक्षणान विद्यन्तइत्येवं संज्ञां परि
 ज्ञानं नो निवेशयेन्नास्तित्वनिबन्धनं त्विदं प्रत्यक्षेणानुपलन्यमानत्वाज्जीवान विद्यन्ते
 कायाकारपरिणतानि जूतान्येव धावनवल्गनादिकां क्रियां कुर्वतीति । तथात्मा द्वैत
 वादमतानिप्रायेण पुरुषएवेदं सर्वं यज्जुतं यच्च जाव्यमित्यागमात्तथा अजीवान विद्यन्ते
 सर्वस्यैव चेतनाचेतनस्यात्ममात्रनिवर्त्तित्वान्नो एवं संज्ञां निवेशयेत् किंत्वस्ति जीवः
 सर्वस्यास्य सुखदुःखादेर्निबन्धनजुतः स्वसंविन्निसिद्धोऽहं प्रत्ययग्राह्यस्तथा तद्वतिरि
 क्ताधर्माधर्माकाशपुञ्जलादयश्च विद्यन्ते । सकलप्रमाणज्येष्ठेन प्रत्यक्षेणानुनूयमानत्वा
 त्पुणानां जूतचैतन्यवादीव वाच्यः । किं तानि ज्वदनिप्रेतानि जूतानि नित्यान्युताऽनि
 त्यानि । यदि नित्यानि ततोऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावत्वान्न कायाकारपरिणतेन्युपगमः
 नापि प्रागविद्यमानस्य चैतन्यमुत्पद्यते आहोस्विद्विद्यमानं तावद्विद्यमानमतिप्रसंगाद
 न्युपेतागमलोपाद्वाऽथविद्यमानमेव सिद्धं तर्हि जीवत्वं तथाऽत्मा द्वैतवाद्यपि वाच्यः । यदि
 पुरुषमात्रमेवेदं सर्वं कथं घटपटादिषु चैतन्यं नोपलन्यते तथा तदैक्यचेदनिबन्धनानां पदं
 हेतुदृष्टांतानामजावात्साध्यसाधनानावस्तस्मान्नैकांतेन जीवाजीवयोरजावोपितु सर्वपदा
 र्थानां स्याद्वादाश्रयणाज्जीवः स्यादजीवः अजीवोपिच स्यादजीवः स्याज्जीवइत्येतच्च स्या
 द्वादाश्रयणं जीवपुञ्जयोरन्योन्यानुगतयोः शरीरस्य प्रत्यक्षतयाऽथ्यक्षेणैवोपलंनान्न
 व्यमिति ॥ १३ ॥ जीवास्तित्वेच तित्वे तन्निबन्धनयोः सदसत्क्रियाद्वारायातयोर्धर्माधर्मयोर
 स्तित्वप्रतिपादनायाह । (एण्डिधम्मेअधम्मेवेत्यादि) धर्मः श्रुतचरित्राख्यात्मकोजीवस्या
 त्मपरिणामः कर्मद्वयकारणमात्मपरिणामएवमधर्मोपि मिथ्यात्वाविरतिप्रमादकपाययो
 गरूपः कर्मबन्धकारणमात्मपरिणामएव । तावेवंजुतो धर्माऽधर्मौ कालस्वभावनियतीश्वरादि
 मतेन न विद्येते इत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । कालादयएवास्य सर्वस्य जगद्विचित्र्यस्य धर्मा
 धर्माव्यतिरेकेणैकांततः कारणमित्येवमभिप्रायं कुर्यादित्यतः तएवैककान कारणमपितु समु
 दिताएवेति । तथाचोक्तं । “ नहि कालादी हिंतो, केवले हिंतो जायए किंचि ॥ इहमुगारं
 धणा इवि, तासवे समुदिया हेक ” इत्यादि । यतोधर्माधर्ममंतरेण संसारवैचित्र्यं न
 यटामित्येतोऽस्ति धर्मः सम्यग्दर्शनादिकोऽधर्मश्च मिथ्यात्वादिकइत्येवं संज्ञां नो निवे
 शयेदिति ॥ १४ ॥

एतन्नि बंधेव मोक्षेवा, एवमं सन्नं निवेसए ॥ अतन्नि बंधेव मोक्षेवा,
एवं सन्नं निवेसए ॥ १५ ॥ एतन्नि पुण्णेव पावेवा, एवमं सन्नं निवेस
ए ॥ अतन्नि पुण्णेव पावेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १६ ॥

अर्थ—हवे धर्माधर्मेनें अस्तिजावें, बंध अनें मोक्षनो सन्नाव देखाडेते. प्रकृति, स्थि
ति, अनुजाग, अनें प्रदेशरूप, एवो जे चार प्रकारनो बंध, ते पण नथी, तथा मोक्ष पण
नथी, एवी संज्ञा पण न करवी, परंतु ए बंध पणते अनें मोक्ष पणते एवी संज्ञा करवी
॥ १५ ॥ हवे बंधना सन्नावें अवश्य पुण्ण अनें पापनो पण सन्नावटे. ते कहेते. पुण्ण जे शुच
प्रकृतिलक्षण ते पण नथी, तथा पाप जे अशुचप्रकृतिलक्षण ते पण नथी, एवी
संज्ञा न करवी, परंतु पुण्ण पणते अनें पाप पणते. एवी संज्ञा करवी ॥ १६ ॥

॥ वीपिका—(एतन्निबंधेइति) नास्ति बंधोमोक्षोवेति संज्ञां न कुर्यात् बंधमोक्षसन्नाव
मंगीकुर्यात् ॥ १५ ॥ (एतन्निपुण्णमिति) नास्ति पुण्णं सत्कर्म, नास्ति पापमसत्कर्म इति
नांगीकार्यं तयोरस्तित्वं मतव्यं ॥ १६ ॥

॥ टीका—सतोश्च धर्माधर्मयोर्वैधमोक्षसन्नावइत्येतददर्शयितुमाह । (एतन्निबंधेवमोक्षे
वाइत्यादि) बंधः प्रकृतिस्थित्यनुजावप्रदेशात्मकतया कर्मपुण्णानां जीवेन खव्यापारतः
स्वीकरणं । सन्नामूर्तस्यात्मनोगगनस्येव न विद्यतइत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । तथा तदज्ञा
वाच्च मोक्षस्याप्यज्ञावइत्येवमपि संज्ञां नो निवेशयेत् । कथं तर्हि संज्ञां निवेशयेदित्युत्तरार्द्धेन
दर्शयति। अस्ति बंधः कर्मपुण्णजैर्जीवस्येत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति । यन्नूच्यते मूर्तस्यामूर्तिम
ता संबंधो न युज्यतइति तदशुक्तं । आकाशस्य सर्वव्यापितया पुण्णैः संबंधोऽनुनिर्वायः ।
तदज्ञावे तद्व्यापित्वमेव न स्यादन्यच्चास्य विज्ञानस्य दृष्टपूर्वमदिरादिना विकारः समुप
लभ्यते । नचासी संबंधमृतेऽतोयत्किंचिदेतत् । अपिच संसारिणाममुमतां सदा तजसकामे
णशरीरसन्नावदात्यंतिकममूर्तत्वं न जवतीति । तथा तत्प्रतिपक्षनूतोमोक्षोप्यस्ति तज्ञावे
बंधस्याप्यज्ञावः स्यादित्यतोऽज्ञेयबंधनापगमस्वज्ञावोमोक्षोस्तीत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति
॥ १५ ॥ बंधसन्नावे चावश्यं जावी पुण्णपापसन्नावइत्यतस्तज्ञावं निषेध दारणाह । (एतन्निपुण्ण
इत्यादि) नास्ति न विद्यते पुण्णं शुचकर्मप्रकृतिलक्षणं तथा पापं तद्विपर्ययलक्षणं नास्ति
न विद्यते इत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । तदज्ञावप्रतिपत्तिनिबंधनं त्विदं । तत्र केषांचि
नास्ति पुण्णपापमेव ह्युत्कर्षावस्थं सत्सुखदुःखनिबंधनं तथा परेषां पापं नास्ति पुण्ण
मेव ह्यपचीयमानं पापं कार्यं कुर्यादित्यन्येषां तृजयमपि नास्ति । संसारवैचित्र्यं तु नियति
स्वजावादिकृतं तदेतदशुक्तं । यतः पुण्णपापशब्दौ संबंधिशब्दौ । संबंधिशब्दानामेकस्य

सत्तापरसत्तानांतरीयकतोनेतरस्य सचेति नाप्युजयाजावः शक्यते वक्तुं निबंधन
स्य जगदैचित्र्यस्याजावात् । नहि कारणमंतरेण क्वचित्कार्यस्योत्पत्तिर्दिष्टा । नियतिसत्ता
वादिवादस्तु नष्टोत्तराणां पादप्रसारिकाणां पादप्रसारिका प्रायोपि च तद्वादेऽनुपगम्यमाने
सकलक्रियावैयर्थ्यं ततएव सकलकार्योत्पत्तिरित्यतोऽस्ति पुण्यं पापं चेत्येवं संज्ञां निवे
शयेत् । पुण्यपापं चैवं रूपे । तद्यथा ॥ “पुण्यलक्ष्मं शुभं यत्तत्पुण्यमिति जिनशासने दृष्ट
म् ॥ यदशुभमयं तत्पापमिति जवति सर्वज्ञनिर्दिष्ट”मिति ॥ १६ ॥

एतन्नि आसवे संवरेवा, एवमं सन्नं निवेसए ॥ अतन्नि आसवे
संवरेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १७ ॥ एतन्नि वेयणा णिज्जरावा,
एवमं सन्नं निवेसए ॥ अतन्नि वेयणा णिज्जरावा, एवं सन्नं
निवेसए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे कारण बिना कार्यनी उत्पत्ति नथी, माटे पुण्य अने पाप ए वेतुं कारण आ
श्रव अने संवरणे, तेथी हवे आश्रव अने संवर देखाडेढे. प्राणातिपातादि रूप जे कर्म
ग्रहण करवानां कारणढे ते आश्रव जाणवां. अने जेणे करी आचता कर्मनें रोकी रा
खीये तेनें संवर कहिये, माटे ए आश्रव अने संवर बन्ने नथी, एवी संज्ञा करवी नही,
परंतु आश्रव पणढे, अने संवर पणढे, एमं कहेतुं ॥ १७ ॥ हवे आश्रव अने संवरने
सन्नावें वेदना अने निर्जरासो सन्नाव देखाडेढे. वेदना एटले कर्मनुं अनुजवतुं, अने नि
र्जरा एटले कर्म पुण्यलक्ष्मं साडतुं, ए वेदु नथी. एवी संज्ञा न करवी; परंतु वेदना पणढे
अने निर्जरा पणढे. एवी संज्ञा गीतार्थी साधु करे ॥ १८ ॥

॥ टीपिका—(एतन्निआसवेति) आश्रवसंवसरसन्नावोंगीकार्येति ॥ १७ ॥ (एतन्निवेय
णेति) वेदना कर्मानुजवरूपा निर्जरा कर्मपुण्यलक्ष्मरूपा एते द्वे अपि न स्तः । यतः प
क्षोपमसागरोपममसातवेद्यं कर्म अंतर्मुहूर्तेनैव क्षयं याति । यदुक्तं । “जं अन्नाणी कम्मं,
खवेइ बहुयाहि वांसकोडीहिं ॥ तन्नाणी तिहिं शुत्तो, खवेइ ऊसास मित्तेणमित्यादि । तथा
रूपकश्रेण्यां शीघ्रमेव कर्मणः क्षयात् यथाक्रमबद्धस्यानुजवाजावे वेदनायाश्च जावस्तदना
वेच निर्जरायाश्च प्यजावस्येवं नांगीकुर्यात् । यतः कस्यचिदेव कर्मण एव मुक्तनीत्या क्षयः
अन्यस्य तु प्रदेशानुनवेन जोगसन्नावदस्तिवेदना । यदुक्तं । “पुर्व्विद्विज्जनाणं दुण्णडिकंताणक
म्माणां॥ वेइत्ता मोस्को नत्ति अवेइत्ताइत्यादि । वेदनासन्नावेच निर्जराप्यस्तीति स्वीकुर्यात् ॥ १८ ॥

॥ टीका—न कारणमंतरेण कार्यस्योत्पत्तिरतः पुण्यपापयोः प्रायुक्तयोः कारणनूतांवा

श्रवसंवरो तत्प्रतिषेधद्वारेण दर्शयितुकामश्चाह । (एतद्विद्यासवेसंवरेवेत्यादि) आश्रवति प्रविशति कर्म येन सप्राणातिपातादिरूपआश्रवः कर्मोपादानकारणं तथा तन्निरोधः संवरः एतौ द्वौपि न स्तइत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत्तदज्ञावप्रतिपत्त्या शंकाकारणं त्विदं का यवाह्मनःकर्मयोगः स आश्रवइति यथेदमुक्तं तथेदमप्युक्तमेव । (उच्चाजियंमिपाएइत्यादि) ततश्च कायादिव्यापारेण कर्मबंधो न जयतीति युक्तिरपि । किमयमाश्रवश्चात्मनो निज्यताऽनिजः । यदि निजोनामासावाश्रवो घटादिवदनेदं पि नाश्रवत्वं सिद्धात्मनामपि आश्रवप्रसंगान्तदज्ञावेच तन्निरोधलक्षणस्य संवरस्याप्यज्ञावः सिद्धएवेत्येवमात्मकमध्यवसायं न कुर्यात् । यतोयत्तदनैकांतिकत्वं कायव्यापारस्योच्चाजियंमि पाए इत्यादिनोक्तं तदस्माकमपि संमतमेव । यतोयमस्मानिरप्युपयुक्तकर्मबंधोऽन्युपगम्यते निरुपयुक्तस्य कर्मबंधस्तथा चेदानेदोऽन्यपक्षसमाश्रयणान्तदेकपक्षात्थितदोपाज्ञावइत्यस्याश्रवसंज्ञावस्तन्निरोधश्च संवरइति । उक्तंच । “योगः शुद्धः पुण्याश्रवस्तु पापस्य तद्विपर्यासः ॥ बाह्यायमनोऽनुत्ति, निराश्रवः संवरस्तूक्त” इत्यतोऽस्याश्रवस्तथा संवरश्चेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १७ ॥ आश्रवसंवरसंज्ञावे चावश्यं जायी वेदना निर्जरासंज्ञावइत्यतस्तं प्रतिषेधनिषेधद्वारेणाह । (एतद्विवेक्येत्यादि) वेदना कर्मानुजवलक्षणा तथा निर्जरा कर्मपुत्रजशाटनलक्षणा । एते द्वे अपि न विद्येते इत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । तदज्ञावं प्रत्याशंकाकारणमिदं । तद्यथा । पद्मोपमसागरोपमशतानुजवनीषं कर्मांतमुद्धूतं नैव ह्यमुपयातीत्यन्युपगमात् । तदुक्तं । “जं अस्माणी कम्मं, खवेइ बहुयाइं वासकोडीहिं ॥ तस्माणी तिहिं गुचोखवेइ क ससमिच्चेणं” इत्यादि । तथा रूपकश्रेण्यां च ऊटित्येव कर्मणोऽनस्मीकरणायथाक्रमवदस्य चानुजवनानावे वेदनायाश्च नावस्तदज्ञावाच्च निर्जरायाश्च पीत्येवं नो संज्ञां निवेशयेत् । किमिति । यतः कस्यचिदेव कर्मण एव मनंतरोक्तया नीत्या रूपणान्तपता प्रदेशानुजवेन चापरस्य तूदयोदीरणान्यामनुजवनमित्यतोऽस्ति वेदना । यतश्चागमोप्येवं नूतएव । तद्यथा । “पुविद्धिस्माणीं, दुप्पडिकंताणकम्माणं ॥ वेइत्ता मोस्को एतुि अवेइत्ता इत्यादिवेदना सिद्धा च निर्जरापि सिद्धेवेत्यतोऽस्ति वेदना निर्जरावेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १८ ॥

एतुि किरिया अकिरियावा, एवंच सन्नं निवेसए ॥ अतुि किरिया अकिरियावा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १ए ॥ एतुि कोद्व माणेवा, एवंच सन्नं निवेसए ॥ अतुि कोद्व माणेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ २० ॥

अर्थ-हवे वेदना, अने निर्जरा. ए वने क्रिया अने अक्रियाना आगतने. माटे तेनो सज्ञाव देखाटेणे क्रिया एटले करवुं, अने जे ते थकी विपरीत ते अक्रिया, ए वने नथी. एवी

संज्ञा न करवी, परंतु क्रिया पणणे, अनें अक्रिया पणणे. एवी संज्ञा करवी ॥ १९ ॥ हवे क्रियानें सज्ञावें क्रोधादिकनो सज्ञाव देखाडेणे. जे पोतानें अनें परनें अप्रोतितुं कारण ते क्रोध जाणवो, तथा जे गर्वलक्षण ते मान जाणवुं, ए वेदु नथी, एवी संज्ञा पण न करवी, परंतु क्रोध अनें मान ए वेदुणे एवी संज्ञा करवी ॥ २० ॥

॥ दीपिका—(एत्थिकिरियेत्यादि) सांख्यादीनां सर्वव्यापकत्वादात्मनोव्योम्नश्च परिस्पंदात्मिका क्रिया न विद्यते बौद्धानां तु कृणिकत्वात्सर्वपदार्थानां प्रतिक्षणमुत्पत्तिरेव ना न्या काचित्क्रिया तथा सर्वपदार्थानां प्रतिक्षणमवस्थांतरगमनात्सक्रियत्वमेव अतोऽक्रिया न विद्यते एवं संज्ञां न कुर्यात् किंतु ? अस्ति क्रियाऽक्रियाचेति संज्ञां कुर्यात् । यतः क्रियानावे व्योम्नश्च बंधे मोहान्नावः प्रसज्येत । बौद्धानामपि प्रतिक्षणोत्पत्तिक्रियैव ततोऽस्ति क्रिया तद्भावेच तद्विपक्षज्ञानात्क्रियाप्यस्तीति ॥ १९ ॥ (एतद्विकोहेवेति) नास्ति क्रोधः सहिमानांशएव कृपकश्रेण्यांच जेदेन कृपणानंगीकारात् । तथा क्रोधः किं ? आत्मनो धर्मः किंवा कर्मण उतान्यस्य । तत्रात्मधर्मत्वे सिद्धानामपि क्रोदोदयप्रसंगः । अथ कर्मणस्ततस्तदन्यकपायोदयेपि तदुदयसंगात् अन्यधर्मत्वेऽकिंचित्करत्वमतो नास्ति क्रोधः । एवं माना जावोऽपि वाच्यइत्येवं नांगीकुर्यात् । यतः क्रोधाध्मातः पुरुषः प्रत्यक्षेणैवोपलभ्यते नार्थमानांशो निमित्तजेदात् । तथा जीवकर्मणोर्दयोरप्ययं धर्मस्ततः पूर्वोक्तः प्रत्येकदोषासंजनवस्ततः क्रोधोमानश्चास्तीति संज्ञां निवेशयेत् ॥ २० ॥

॥ टीका—वेदनानिर्जरेच क्रियाक्रियत्वे ततस्तद्भावप्रतिषेधनिषेधपूर्वकं दर्शयितुमाह । (एत्थिकिरियाअक्रियावाइत्यादि) क्रिया परिस्पंदलक्षणा तद्विपर्यस्तात्क्रिया । ते वै अपि न स्तो न विद्यते । तथाहि । सांख्यानां सर्वव्यापित्वादात्मनश्चाकाशस्येव परिनिस्पंदिका क्रिया न विद्यते । शाक्यानां तु कृणिकत्वात्सर्वपदार्थानां प्रतिसमयमन्यथा वात्यथोत्पत्तेः । पदार्थसत्तैव न तद्व्यतिरिक्ता काचित्क्रियास्ति ॥ तथा चोक्तं । जूतिर्येषां क्रिया सैव कारकस्यैव चोच्यतइत्यादि । तथा सर्वपदार्थानां प्रतिक्षणमवस्थांतरगमनात्सक्रियात्वमतो न क्रिया विद्यते इत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् किंतर्ह्यस्ति क्रिया अक्रिया वेत्येवं संज्ञां निवेशयेत् । तथाहि । शरीरात्मनोर्देशादेशांतरावाप्तिनिमित्ता परिस्पंदात्मिका क्रिया प्रत्यक्षेणैवोपलभ्यते । सर्वथा निष्क्रियत्वे चात्मनोऽन्युपगम्यमाने गगनस्येव बंधमोहाद्यनावः सच दृष्टेष्टवाधितः । तथा शाक्यानामपि प्रत्यक्षेणोत्पत्तिरेव क्रियेत्यतः कथं क्रियायाअजावोपि चैकांतेन क्रियानावे संसारमोहान्नावः स्यादित्यतोऽस्ति क्रिया तद्विपक्षज्ञानाक्रियेत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १९ ॥ तदेवं सक्रियात्मनि सति क्रोधादिसंज्ञावद्

त्येतद्वर्गीयितुमाह । (एतत्तिकोहेवमाणेवेत्यादि) स्वपरात्मनोरप्रीतिलक्षणः क्रोधः ॥
 सचानन्तानुबन्धप्रत्याख्यानावरणसंज्वलनजेदेन चतुर्थोऽऽगमे पठ्यते । तथैतावन्नेदएव मा
 नोगर्वः । एतो द्वावपि न स्तोन विद्येते । तथाहि । क्रोधः केषांचिन्मतेन मानांशएवाणिमा
 नग्रहगृहीतस्य तत्कृतावर्त्यंतक्रोधोदयदर्शनात् रूपकश्रेण्यां च जेदेन रूपणानन्युपगमात् ।
 तथा किमयमात्मधर्मआहोस्वित्कर्मणउतान्यस्येति । तत्रात्मधर्मत्वे सिद्धानामपि क्रोधो
 दयप्रसंगोऽथ कर्मणस्तत्तदव्यक्तपायोदयेपि तद्दयप्रसंगान्मूर्तत्वाच्च कर्मणोहि धटस्येव
 तदाकारोपलब्धिः स्यादव्यधर्मत्वे त्वकिंचित्करत्वमतोनास्ति क्रोधस्त्येवं मानाजावोपि वाच्य
 इत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । यतः । कपायः कर्मोदयवर्ती दृष्टे कृतत्रुकुटीजंगोरकधनोग
 लत्वेवद्विडुसमाकुलः क्रोधाध्मातः समुपलज्यते न चासौ मानांशस्तत्कार्याकरणात्तथा प
 रनिमित्तोद्भापिततत्वाच्चेति तथा जीवधर्मकर्मणोरुन्नयोरप्ययं धर्मस्तत्धर्मत्वेनच प्रत्येकवि
 कल्पदोषानुपपत्तिरनन्युपगमात्संस्तार्यात्मनां कर्मणा सार्द्धं पृथग्नवनाजावात्तदुन्नयस्यच
 न नरसिंहवदस्त्वंतरत्वादित्यतोऽस्ति क्रोधोमानश्चेत्येवं संज्ञां निवेशयेत् ॥ २० ॥

एण्णि माया व लोनेवा, एवें सन्नं निवेसए ॥ अण्णि माया व लो
 नेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ ११ ॥ एण्णि पेक्केव दोसेवा, एवें स
 न्नं निवेसए ॥ अण्णि पेक्केव दोसेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे माया अनें लोननो सज्जाव देखाडेठे, जे परवंचनरूप ते माया, अनें जे स
 न्निधि संचयरूप ते लोन, ए वेहु नथी, एवी संज्ञा न करवी, परंतु माया पणठे, अनें
 लोन पणठे एवी संज्ञा करवी ॥ ११ ॥ हवे क्रोधादिक जेठे, तेनो संक्षेप थकी सज्जाव
 कहेठे. प्रेम एटले प्रीतिलक्षण पुत्र, कलत्र. धन, धान्यादिक, विपेरागता ते राग, तथा
 अंप्रीतिलक्षण ते द्वेष, ए वेहु नथी. एवी संज्ञा न करवी, परंतु राग पणठे, अनें द्वेष
 पणठे, एवी संज्ञा करवी ॥ १२ ॥

॥ दीपिका (एण्णिमायेवेति) मायालोनौ न स्तः इति संज्ञां न निवेशयेत् मायालोन
 योनिबंधः पूर्ववत् । प्रत्यक्षदृश्यत्वान्मायालोनौ स्तः इति संज्ञां निवेशयेत् ॥ ११ ॥ (ए
 ण्णिपेक्केवेति) प्रीतिः प्रेम पुत्रकलत्रधनादिषु रागस्तद्विपरीतोद्वेषस्तौ न स्तः । यतोमाया
 लोनावेव रागः क्रोधमानः चैव द्वेषस्तान्यां रागद्वेषौ न स्तः अस्ति प्रेमद्वेषोप्यस्तीति संज्ञां
 कुर्यात् यस्माद्भागवतयवी मायालोनौ अवयवौ तथा . द्वेषोऽवयवी क्रोधमानौ अवयवौ
 अवयवीच अवयवेभ्यः कथंचिन्निरासोऽस्ति नश्च तस्मान्मायालोनश्च प्रेमद्वेषश्च कथंचिदस्ति

ति स्वीकार्यं ॥ ११ ॥ (एत्थिरागदोसाविति) रागद्वयौ न स्तइति न स्वीकार्यं तौ वि
द्येते इति मतिः कार्या युक्तिः । पूर्वोक्ता ॥ १३ ॥

॥ टीका सांप्रतं मायालोचयोरस्तित्वं दर्शयितुमाह (एत्थिमायावलोकनेत्यादि) अत्रां
पि प्राग्वन्मायालोचयोरस्त्वाववादीनां निराकृत्यास्तित्वं प्रतिपादनीयमिति ॥ २१ ॥ सांप्रतं
तेषांच क्रोधादीनां समासेनास्तित्वं प्रतिपादयन्नाह । (एन्निपेक्षेवेत्यादि) प्रीतिलक्षणं
प्रेम पुत्रकलत्रधनधान्याद्यात्मिषु रागस्तद्विपरीतस्त्वात्मीयोपघातकारिणि द्वेषस्तावेतौ
द्वौ न विद्येते । तथाहि । केषांचिदनिप्रायोयुजत मायालोचनावेवावयवौ विद्येते न
तत्समुदायरूपोऽवयव्यस्ति । तथा क्रोधमानावेव स्तः न तत्समुदायरूपोऽवयवी द्वेष
इति । तथा ह्यवयवेन्योयद्यन्निन्नोवयवी तर्हि तंदेहेदान्तएव । नासावयव निन्नः पृथ
गुपलंजः स्यादघटपटवदितित्येवमसिद्धिकल्पमूढतया नो संज्ञां निवेशयेत् । यतोऽवयवा
वयविनोः कथंचिद्वेदइत्येवं जेदाजेदाख्यतृतीयपक्षसमाश्रयणात्प्रत्येकपक्षाश्रितदोषानु
पपत्तिरित्येवं चास्ति प्रीतिलक्षणं प्रेमाप्रीतिलक्षणश्च द्वेषइत्येवं संज्ञां निवेशयेत् ॥ २१ ॥

एति चाउरंते संसारे, एव सन्न निवेसए ॥ अति चाउरंते
संसारे, एवं सन्न निवेसए ॥ १३ ॥ एति देवोव देवीवा, ए
व सन्न निवेसए ॥ अति देवोव देवीवा, एवं सन्न निवेसए ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे पूर्वे कथा जे क्रोधादिक चार कपाय ते कपायनें सज्जावे, संसारनो सज्जा व देखाडे. नरक, तिर्थच, मनुष्य अनें देवता, ए चतुर्गतिनक्षण संसार नथी. एवी संज्ञा न करे, परंतु ए चतुर्गतिनक्षण संसारवे एवी संज्ञा करे ॥ ३३ ॥ हवे वज्री पण एज संसारनो सज्जाव देखाडे. जुवनपति, व्यंतर, ज्योतिषी, अनें वैमानिक, ए चार जातना देव, तथा एनी स्त्रियो ते देविउ ए बेहु नथी. एवी संज्ञा न करे, परंतु ए देव पणवे अनें देवीउ पणवे; एवी संज्ञा करे. एवी संज्ञावनार्ये मनुष्य, नारकी, अनें तिर्थच नो पण सज्जाव जाणवो ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका (एण्डिचाउरंतइति) नास्ति चातुरंतः चत्वारोऽस्तागतिजेदायत्र ससंसार
श्रतुरंतश्चतुर्विधः संसारोनास्ति देवनारकयोरनुपलज्यमानत्वात् इति संज्ञां न निवेशयेत्
अस्ति चतुर्विधः संसारः यतः संति सुरनारकाः। प्रकृष्टपुण्यपापफलजोगस्थान्यथानुपपत्तेः
एवं संज्ञां निवेशयेत् ॥ ३४ ॥ (एण्डिदेवेति) नास्ति देवोदेवी वा इति मतिं न कुर्यात्
अस्ति देवोवा देवी इति संज्ञां कुर्यात् अत्र प्रकृष्टपुण्यफलजोगएव हेतुः ॥ ३५ ॥

॥ टीका सांप्रतं कपायसद्भावे सिद्धे सति तत्कार्यनूतोऽवश्यं जावी संसारसद्भाव इत्येतत्प्रतिषेधनिषेधद्वारेण प्रतिपादयितुमाह । (एतच्चित्तवर्तते इत्यादि) चत्वारोऽतागति चेदानरकतिर्यङ्मनरामरलक्षणास्य संसारस्यासौ चतुरंतः संसारएव कांतारोनयैकहेतुत्वात् । सच चतुर्विधोऽपि न विद्यते अपितु सर्वेषां संसृतिरूपत्वात्कर्मबंधात्मकतया च दुःखैकहेतुत्वादथवा नारकदेवयोरनुपलब्धमानत्वात्तिर्यङ्मनुष्ययोरेव सुखदुःखोत्कर्षतया तद्व्यवस्थानादिविधः संसारः पर्यायनयाश्रयणात्त्वनेकविधोऽतश्चातुर्विध्यं न कथंचिदघटतइत्येवं संज्ञां नो निवेशयेदपितु अस्ति चतुरंतः संसारइत्येवं संज्ञां निवेशयेत् । यन्नूतमेकविधः संसारस्तन्नोपपद्यते यतोऽप्यङ्गेण तिर्यङ्मनुष्ययोर्नैदः समुपलब्धतं न चासावैकविधत्वे संसारस्य घटते । तथा संजवानुमानेन नारकदेवानामप्यस्तित्वानुपगमाद्वैविध्यमपि न विद्यते । संजवानुमानंतु पुण्यपापयोः प्रकृष्टफलशुभजस्तन्मध्यफलशुभां तिर्यङ्मनुष्याणां दर्शनादतः संजाव्यते प्रकृष्टफलशुभजोऽप्यतिपां च प्रत्यङ्गेष्वं दर्शनादथ तद्विमानानामुपलंनएवमपि तदधिष्ठातृभिः कैश्चिन्नवित्यभ्यमित्यनुमानेन गम्यते । अहं गृहीतवरप्रदानादिना च तदस्तित्वानुमानमिति तदस्तित्वेऽपि प्रकृष्टपुण्यफलशुभजश्च प्रकृष्टपापफलशुभजिनरपि जाव्यमित्यतोऽस्ति चातुर्विध्यं । संसारस्य पर्यायनयाश्रयणेतु यदनेकविधत्वमुच्यते तदुक्तं । यतः सप्तष्टयिव्याश्रिताश्चपि नारकाः समानजातीयाश्रयादेकप्रकाराएव तथा तिर्यंचोपि षष्टिव्यादयः स्थावरास्तथा द्वित्रिचतुःपंचंड़ियाश्च द्विपट्टिमोनिलक्षप्रमाणाः सर्वेऽप्येकविधाएव । तथा मनुष्याश्चपि कर्मनूतिजाऽकर्मनूतिजांतरद्वीपकसंमूर्तनजात्मकचेदमनादृत्यैकविधत्वेनैवाश्रितास्तथा देवाश्चपि जवनपतिव्यंतरज्योतिष्कवैमानिकचेदेन निन्नाएकविधत्वेनैव गृहीतास्तदेवं सामान्यविशेषाश्रयणाच्चातुर्विध्यं संसारस्य व्यवस्थितं नैकविधत्वं संसारवैचित्र्यदर्शनान्नाप्यनेकविधत्वं सर्वेषां नारकादीनां स्वजात्यनतिक्रमादिति ॥ २३ ॥ २४ ॥

एतच्चित्तवर्तते, अतश्च सन्नं निवेसए ॥ अतश्च सन्नं निवेसए ॥ २५ ॥ एतच्चित्तवर्तते, अतश्च सन्नं निवेसए ॥ २६ ॥

अर्थ—हवे संसारने सद्भावे सिद्धिनो सद्भाव देखाटेने. समस्तकर्मकृत्यनुं स्थानक सिद्धि जाणवी. थने तेथकी विपरीत ते अतिद्धि जाणवी. ए वेहु नथी. एवी संज्ञा न करे, परंतु सिद्धि पणने, थने अतिद्धि पणने, एवी संज्ञा पोताना चित्तने विषे स्थापन करे ॥२५॥ हवे सिद्धिना स्थानकनो सद्भाव कहेने. समस्तकर्मकृत्यलक्षण जे सिद्धि तेनुं, (नियं

वाणं के०) पोतानुं स्थानक “इसीवप्रा” एवे नाम्ने ते नथी, एवी संज्ञा न करे परंतु सिद्धि एवुं, निज पोतानुं स्थानकठे, एवी संज्ञा चित्तने विषे स्थापन करे ॥ २६ ॥

॥ दीपिका—(एण्डिसिद्धीइति) नास्ति सिद्धिः कर्मकृयरूपा असिद्धिः संसाररूपा सापि नास्तीति संज्ञां न निवेशयेत् । संसारचातुर्विध्यं पूर्वमेवोक्तं । कियतः कर्मकृयस्यच पीडोपशमादिना प्रत्यक्षेण दर्शनात्कस्यचिदात्यंतिककर्मकृयोपि स्यात् तस्मादस्ति सिद्धिरसिद्धिरप्यस्तीति संज्ञां कुर्यात् ॥ २६ ॥ (एण्डिसेहाइति) सिद्धेः सर्वकर्मकृयरूपायानिजं स्थानं सिद्धिशिलोपरियोजनचतुर्थक्रोशोपरितनपद्मनागः स नास्तीति संज्ञां न कुर्यात् अस्ति सिद्धिर्निजं स्थानमिति संज्ञां च कुर्यात् आगमप्रमाणसिद्धत्वात् ॥ २७ ॥

॥ टीका—सर्वज्ञावानां सप्रतिपक्षत्वात्संसारसद्भावे सति अवश्यं तद्विमुक्तिजनकण्या सिद्ध्यापि नवितव्यमित्यतोऽधुना सप्रतिपक्षां सिद्धिं दर्शयितुमाह । (एण्डिसिद्धीत्यादि) सिद्धिरज्ञोपकर्मच्युतिजनकण्या तद्विपर्यस्ताचासिद्धिर्नास्तीत्येवं नो संज्ञां निवेशयेदपि त्वसिद्धेः संसारविजकृणायाश्चातुर्विध्येनानंतरमेव प्रसाधितायां विगाने नास्ति त्वं प्रसिद्धं तद्विपर्ययेण सिद्धेरप्यस्तित्वमनिवारितमित्यतोऽस्ति सिद्धिरसिद्धिर्वैत्येवं संज्ञां निवेशयेदिति स्थितं । इदमुक्तं नवति । सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकस्य मोक्षमार्गस्य सदावार्कर्मकृयस्य च पीडोपशमादिनाऽप्येकैव दर्शनादतः कस्यचिदात्यंतिककर्महानिसिद्धेरस्ति सिद्धिरिति । तथा चोक्तं । “दोषावरणयोर्हानिर्निःशोपास्त्यतिशायिनी ॥ क्वचिद्यथा स्वहेतुन्योवहिरंतर्मलकृय” इत्यादि । सर्वज्ञत्वावोपि संनवानुमानादप्यव्यस्तथात्यन्यस्यमानायाः प्रज्ञायाव्याकरणादिना शास्त्रसंस्कारेणोत्तरोत्तरवृद्ध्या प्रज्ञातिशयोऽप्यव्यस्तत्वात् । तत्र कस्यचिद्व्यस्ततातिशयप्राप्तेः सर्वज्ञत्वं स्यादिति संनवानुमानेन चैतदाशंकनीयं । तथाहि । ताप्यमानं जलं प्रतिक्षणं कृत्यं गच्छेत्प्रज्ञां तु विवर्धते । यदिवा शोयोपलब्धेरव्याहृतमग्नित्वं तथा एव नविषयेपि पूर्वमर्यादायाश्चनतिक्रमाद्योजनोत्पन्नानावस्तत्परित्यागे चोत्तरोत्तरं वृद्ध्या प्रज्ञाप्रकर्षगमनवद्योजनशतमपि गच्छेदित्यतोऽप्युत्तरोत्तरातिशयोक्तयोः संसारात्तदेवं नाशंकनीयमिति स्थितं । प्रज्ञावृद्धेः बाधकप्रमाणानावांस्ति सर्वज्ञत्वं प्राप्तिरिति । यदिवांजननृत्तसमुद्रकट्टांतेन जीवाकुलत्वाद्भगवतोहिंसायाडुर्निवारत्वात्सिद्धयचनावः । तथा चोक्तं । “जले जीयाः स्थले जीवाग्र्याक्रोशे जीवमालिनि ॥ जीवमालाकुले लोके कथं निहुरहिंसक” इत्यादि । तदेवं सर्वस्यैव हिंसकत्वात्सिद्धयचनावइति । तदेतदयुक्तं । तथाहि । सद्योपयुक्तस्य पिद्धि

ताश्रवदारस्य पंचसमितिसमितस्य त्रिगुप्तिगुप्तस्य सर्वथा निरवद्यानुप्रायिनोद्विचत्वारिंश
द्वोपरहितनिष्ठाञ्जुजईयांसमितस्य कदाचिद्व्यतः प्राणिव्यपरोपणेपि तत्कृतबंधांजावः सर्व
था तस्यानवद्यत्वात् । तथाचोक्तं । उच्चारणमिमांसा, इत्यपि प्रतीतं तदेवं कर्मबंधांजावात्सि
द्धेः सद्भावोव्याहृतः सामग्र्यनावादसिद्धिसद्भावोपीति ॥ १५ ॥ सांप्रतं सिद्धानां स्थाननिरूप
णयादाह । (एतिसिद्धीत्यादि) सिद्धेरोपकर्मच्युतिलक्षणायां निजं स्थानमीप्सग्राह्यनारा
ख्यं व्यवहारतोनिश्चयतस्तु तदुपरि योजनक्रोशपट्टजागस्तत्प्रतिपादकप्रमाणानावात्स ना
स्तीत्येवं संज्ञां नो निवेशयेत् । यतोबाधकप्रमाणानावात्साधकस्य चागमस्य सद्भावान्तत्स
त्ता धुनिवारेति । अपिचापगताशेषकल्मषाणां सिद्धानां केनचिद्विशिष्टेन स्थानेन जा
व्यं तच्चतुर्दशरज्ज्वात्मकस्य लोकस्याग्रजूनं इष्टव्यं । नच शक्यते वक्तुमाकाशवत्सर्वव्या
पिनः सिद्धा इति यतो लोका लोकाव्याप्याकाशं । न चालोके परव्यवस्थाकाशमात्ररूपत्वात्
लोकमात्रव्यापित्वमपि नास्ति विकल्पापनुपपत्तेः । तथाहि । सिद्धावस्थायां तेषां व्यापित्व
मन्युपगतमुत्प्रागपि न तावत्सिद्धावस्थायां तद्व्यापित्वनवने निमित्तानावात्तापि प्रागव
स्थायां तद्भावे सर्वसंसारिणां प्रतिनियतसुखदुःखानुभवोन स्यान्नच शरीराद्वहिरवस्थित
मवस्थानमस्ति । तत्तत्तानिबंधनप्रमाणस्यानावादतः सर्वव्यापित्वं विचार्यमाणं न कथं
चिद्वदते तदनावे च लोकाग्रमेव सिद्धानां स्थानं तज्जतिश्च कर्मविमुक्तस्योर्ध्वं गतिरिति ।
तथाचोक्तं । “जात एरंडफले, अग्नीधूमे उसूधणुविमुके ॥ गड् पुवपडंगेण, एवं सिद्धाणविग
ईड” इत्यादि । तदेवमस्ति सिद्धिस्तस्याश्च निजं स्थानमित्येवं संज्ञां निवेशयेदिति ॥ १६ ॥

एतिसिद्धाद्व्यसादूवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ अतिसिद्धाद्व्यसादू
वा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १७ ॥ एतिसिद्धाण पावेवा, एवं सन्नं
निवेसए ॥ अतिसिद्धाण पावेवा, एवं सन्नं निवेसए ॥ १८ ॥

अर्थ—हवे सिद्धिना साधनारा साधुओठे. तेनो सद्भाव कहेठे. ज्ञान, दर्शन, अने
चारित्ररूप रत्नत्रयने साधे, ते साधु जाणवा, ते पण नथी, तथा ए थकी विपरीत ते थ
साधु जाणवा, ते पण नथी. एवी संज्ञा न करवी, परंतु साधु पणने, अने थसाधु प
णने, एवी संज्ञा करवी ॥ १७ ॥ हवे सामान्य प्रकारे कड्याण अने पापनो सद्भाव
देखाहेठे. मनोवांछित अर्थनी प्राप्तिउं करनाहं एवुं कड्याण, ते पण नथी. तथा ते
थकी विपरीत जे पाप, ते पण नथी. एवी संज्ञा न करे, किंतु? कड्याण पणने, अने
पाप पणने. एवी संज्ञा करे ॥ १८ ॥

॥ दीपिका—(एतिसिद्धा इति) नास्ति साधुर्मुनिः संपूर्णचारित्र्यगुणानावात् तदनावे त

विपरीतोऽसाधुरपि नास्ति एकस्याप्यज्ञावे द्वितीयस्याप्यज्ञावः द्वयोः परस्परापेक्षत्वात् । एवं संज्ञां न निवेशयेत् । किंतु ? अस्ति साधुः संपूर्णगुणसद्भावात् । तथाहि । सम्यग्दृष्टेर कद्विष्टस्य सत्संयमवतः श्रुतानुसारेणाऽऽहारादिकं शुद्धबुद्ध्या गृह्यतः कचिदज्ञानादशुद्धग्रहणसंज्ञवेप्युपयुक्तस्य संपूर्णमेव रत्नत्रयानुष्ठानमिति । तदेवं मुक्तिकृते प्रवर्त्तमानस्य साधुत्वं इतरस्यासाधुत्वं मंतव्यं ॥ २८ ॥ (एञ्जिकक्षाणमिति) वाञ्छितार्थप्राप्तिः कल्याणं । कल्याणवाञ्छ कश्चिन्नास्ति सर्वपदार्थानामसारत्वाद्दिनश्वरत्वाच्च । पापं पापवान् वा कश्चिन्नास्ति अद्वैतवादिमतेनाऽऽत्मानं विना सर्वस्याज्ञावात् एवं संज्ञां न कुर्यात् एकां तेन सर्वज्ञानांमसारत्वाद्दिनश्वरत्वाज्ञावादस्ति कल्याणं तद्वाञ्छ अद्वैतमतस्य मिथ्यात्वात् पापं पापवाञ्छ विद्यते । अद्वैते हि सुखी, दुःखी सुरुषः कुंरूपोधनी दरिद्रइत्यादि विश्ववैचित्र्यं न स्यादिति ॥ २९ ॥

॥ टीका—तांप्रतं सिद्धेः साधकानां साधूनां तत्प्रतिपक्षज्ञूतानामसाधूनां चास्तित्वं प्रतिपिपादयिषुः पूर्वपक्षमाह । (एञ्जिसाहूअसाहूवाइत्यादि) नास्ति न विद्यते ज्ञानवर्षी नचारित्रक्रियोपेतोमोक्षमार्गव्यवस्थितः साधुः संपूर्णस्य रत्नत्रयानुष्ठानस्याज्ञावात्तदज्ञावाच्च तत्प्रतिपक्षज्ञूतस्यासाधोरप्यज्ञावः परस्परापेक्षित्वादेतद्व्यवस्थानस्यैकतराज्ञावे द्वितीयस्याप्यज्ञावइत्येवं संज्ञां नो निवेशयेदपित्वस्ति साधुः सिद्धेः प्राक्संज्ञितत्वात् । सिद्धिसत्ता च न साधुमंतरेण अतः साधुसिद्धिस्तत्प्रतिपक्षज्ञूतस्य वाऽसाधोरिति । यश्च संपूर्णरत्नत्रयानुष्ठानाज्ञावः प्रागाशंकितः स सिद्धांतानिप्रायमबुध्वैव । तथाहि । सम्यग्दृष्टेरुपयुक्तस्यारकद्विष्टस्य सत्संयमवतः श्रुतानुसारेणाऽऽहारादिकं शुद्धबुद्ध्या गृह्यतः कचिदज्ञानादनेपणीयग्रहणसंज्ञवेपि सततोपयुक्तया संपूर्णमेव रत्नत्रयानुष्ठानमिति । यश्च न हृद्यमिदं चानर्ह्यं गम्यमिदं वाऽगम्यं प्रासुक्यमेपणीयमिदमिदंच विपरीतमित्येवं रागद्वेषसंज्ञवेन समजावरूपस्य सामाधिकस्याज्ञावः कैश्चिच्चोद्यते तत्तेषां चोदनमज्ञानविरुज्जनात् । तथाहि । न तेषां सामाधिक्यतां साधूनां रागद्वेषतया न हृद्यान हृद्यादिविवेकाऽपितु प्रधानमोक्षांगस्य सञ्चारित्रस्य साधनार्थमपि चोपकारापकारयोः समजावतया सामाधिकं न पुनर्न हृद्यान हृद्ययोः समजावत्त्येति ॥ २९ ॥ तदेवं मुक्तिमार्गप्रवृत्तस्य साधुत्वमितरस्य चासाधुत्वं प्रदर्शयिषुना च सामान्येन कल्याणपापवतोः सद्भावं प्रतिपेधनिपेधद्वारेणाह । (एञ्जिकक्षाणपावेवाइत्यादि) यथेष्टार्थफलसंप्राप्तिः कल्याणं तन्न विद्यते सर्वोऽशुचितया निरात्मकत्वात् सर्वपदार्थानां बौद्धानिप्रायेण तथा तदज्ञावे कल्याणवाञ्छ न कश्चिद्विद्यते तथात्मा ज्ञूतवाद्यनिप्रायेण पुरुषएवेदं सर्वमित्तिरुत्वा पापं पापवान्वा न कश्चिद्विद्यते तदेवमुनयोरप्यज्ञावः । तथा चोक्तं । “विद्याविनयसंपन्ने ब्राह्मणे गवि

हस्तिनि ॥ ह्युनि चैव श्वपाके च पंथिताः समदर्शिनः”इत्येवमेव कल्याणपापकानावरूपां संज्ञां नो निवेशयेदपि त्वस्ति कल्याणं, कल्याणवांश्च विद्यते तद्विपर्यस्तं पापं तद्वांश्च विद्यते इत्येवं संज्ञां निवेशयेत् । तथाहि । नैकांतेन कल्याणानावोयोवौद्धैरनिहितः सर्वपदार्थानामष्टचित्वांसंनवात्सर्वाष्टचित्वेच बुद्धस्थाप्यष्टचित्वप्राप्तेर्नापि निरात्मनः स्वद्वयक्षेत्रकालनावापेक्षया सर्वपदार्थानां विद्यमानत्वात्परद्वय्यादिनिस्तु न विद्यंते सदसदात्मकत्वाद्दस्तुनः तदुक्तं स्वपरसत्ताव्युदासोपादानोत्पाद्यं हि वस्तुनोवस्तुत्वमिति । तथात्मा दैतजावाजावात्पापानावोपि नास्त्यदैतजावेहि सुखी दुःखी सारोगीनीरोगीसुरूपः क्रूरपोडुर्नगः सुजगोऽर्थवान् दरिद्रस्तथायमंतिकोऽयं तु दवीयान् इत्येवमादिकोजगदैचिज्यजावोऽध्यक्षः सिद्धोपि न स्यात् । यच्च समदर्शित्वमुच्यते ब्राह्मणचामालादिषु तदपि समानपीडोत्पादनतोद्भवं । न पुनः कर्मोपादितवैचिज्यजावोपि तेषां ब्राह्मणचामालादीनामस्तीति । तदेवं कथं चित्कल्याणमस्ति तद्विपर्यस्तं तु पापकमिति । नचैकांतेन कल्याणमेव यतः केवजिनां प्रह्णीणधनधातिकर्मचतुष्टयानां सातासातोदयसज्जावात्तथा नास्कारणामपि पंचेंद्रियत्वविशिष्टज्ञानादिसज्जावात्तैकांतेन तेषां पापवत इति तस्मात्कर्णचित्कल्याणं कथंचित्पापमिति स्थितं ॥ २७ ॥

कल्याणे पावए वावि,ववहारो ए विरुइ॥जं वेरं तं न जाणंति, स मणा वालपंथिया ॥२९॥ असेसं अरुअयं वावि, सबडुस्केति वा पुणो ॥ वज्जा पाणा न वज्जंति, इति वायं न नीसरे ॥ ३० ॥ दी संति समियाचारा, निरुकुणा सादुजीविणो ॥ एए मिठोवजीविति, इति दिठिं न धारए ॥ ३१ ॥

अर्थ—हवे अनेकांत मार्ग देखाडीनें, एकांत मार्गनें, दूयवेठे. ए पुरुष एकांत कल्याणवतज ठे, अथवा ए पुरुष एकांत पापवतज ठे, एवो व्यवहार नथी, कारणके, था ज गत् माहें एकांत कांहीज नथी. ते माटे जे पुरुष पुण्यवत देखातो होय, परंतु ते अर्थावस्थामां परिणामविज्ञेपें दुर्गतिथें जाय. अथवा जे पापी पुरुष देखातो होय, ते परिणामविज्ञेपें सज्जतिगामी थाय. ए कारण माटे एकांत न बोले (जेवेरंतनजाणंति के०) तथा जे वैर, ते कर्मनुं कारणे एम न जाणे, ते कोण न जाणे ? तोके श्रमण, बाल, एटले मूर्ख, अने पंथित एटले पंथितपणाना अनिमानी होय ते न जाणे. ते शायकी न जाणे ? तोके जे कारणमाटे ते वाज, मूर्ख, परमार्थनूत, अहिंसालक्षण जे धर्म, तेनो तेनें आश्रय नथी ते कारणें ते निरतो वेरनुं कारण जाणे नही. इत्यर्थः ॥ २९ ॥ हवे

अन्य वचन आश्रि संयम कहेडे. (असेसंश्रुत्यर्थावावि के०) आ जगत् माहें समस्त वस्तु जे घटपटादिकडे ते एकांतें नित्य, शाश्वतडे. एवुं वचन न बोले, (सहस्रकृतिवापुणे के०) तथा वली सर्व जगत् दुःखात्मकज ठे, एवुं वचन पण न बोले, जे कारण माटें आ जगत् माहें एकेक जीवनें तो महा सुखडे, एम बोलायडे यतः “तणसंथारनिसण्णो, विमुणिवरो जट्टरागमयमोहो ॥ जं पावइ मुत्तिसुहं, कत्तोतं चक्कवट्ठिवि” ॥ १ ॥ इति वचनात् । माटें सर्व जगत् दुःखीजडे, एवुं वचन पण न बोले, (वक्ष्णापाणाश्रवणंति के०) तथा ए चोर ठे, ए परदारानो सेवनारडे, माटें ए वध करवा योग्य ठे एवुं वचन न बोले, अथवा ए अमुक पुरुष अवध्य एटले वध करवा योग्य नथी (इतिवायननीसरे के०) एवुं वचन पण न बोले, कारणके, एम बोलतां तेना कर्मनी अनुमोदना लागे. ए रीतें सिंद्, व्याघ्र, मार्जारदिक हिंसक जीव देखीनें, चारित्रिठ मध्य स्थ पणुं अवलंबन करे. इत्यर्थः ॥ ३० ॥ हवे वली बीजो, वचननो प्रकार, मनसुधी आश्रि देखाडियें ठेयें. (दीप्तिसमयाचारा के०) आ जगत् माहें कोइ एक चारि त्रिया एवा देखायडे. के, समयाचारा एटले सिद्धांतोक्त आचारनें विषे प्रवर्तमान, तथा (निष्कुणासाधुजीविणे के०) निष्कुणा एटले दोपरहित एवा आदा रना गवेषण हार, तथा साधुजीवि एटले पोताना आचार पाजवा सारु जीवे ठे, तथा क्हांत, जितेंडिय, जितक्रोध, दृढव्रतवान्, छुसर प्रमाण दृष्टियें मार्गना शोधनार, प्रा सुक उदकना पान करनार, मौनी, ठजीवनिकायना रक्षण करनार, किं बहुना. सराग ठे, तो पण वीतरागनी पेटे रहेडे, एवा साधु देखीनें (एएमिष्ठोवजीवति के०) ए मिथ्यालो पजीवि बाह्य वृत्तियें करी लोकोनें वंचेडे (इतिदिष्टिंधारण के०) एवी दृष्टि धरे नही, एतावता एवो जाव मनमाहें चिंतवे नही, वचनथकी कहे नही, किं बहुना. स्वतीर्थिक परतीर्थिकनें एवुं वचन कहे नही ॥ ३१ ॥

॥ दीपिका—(कल्लाणेपावेति) सर्वथाऽयंकल्याणवानयनं सर्वथा पापवान् एवमेकांतं व्यवहारो न विद्यते । एकांतपक्षाश्रयणेन यद्वरं कर्मवधस्तत् श्रमणाः शाक्यादयोवालाः पंथितमानिनः शुष्कतर्कदर्प्योन्मत्तान् जानन्ति ॥ ३० ॥ (असेसमिति) अशेषं सर्वं वस्तु सांख्याजिप्रायेणाकृतं नित्यं इति न ब्रूयात् । अपिशब्दादनित्यमपि न वदेत् । तथा सर्वं जगद्दुःखात्मकमित्यपि न वदेत् चारित्र्यादिपरिणतेः सुखस्यापि दर्शनात् । यदुक्तं । “तणसंथारनिसण्णो, विमुणिवरो जट्टरागमयमोहो ॥ जं पावइ मुत्तिसुहं, कत्तोतं चक्कवट्ठिवि” ॥ १ ॥ चोरपारदारिकादयोवध्याश्रवध्यावा इति न वदेत् । तथा चोक्तं । “मार्जारव्याघ्रसिंहादीन् सत्त्वव्यापादनोद्यतान् ॥ दृष्ट्वा स्वार्थपरः साधुमथ्यस्थमवलंबत” इति ॥ १ ॥

एवमन्योपि वाक्संयमोद्देश्यः । यथाऽसौ कुतीर्थिकोवाल्सः किमपि न वेति इत्यादिकां पर
स्थाप्रीतिकारिणीं जापां न विसृजेत् ॥ यदुक्तं । “अप्यन्ति यं जेण सिया, आसु कुप्पिळ्ळवाप
रो ॥ सबसो तं ए जासिळा, जासं अहियगामिणी” इति ॥ ३१ ॥ (दीसंतिनि) दृश्यंते स
मिताचाराः शास्त्रोक्ताधारपरानिह्वोनिह्वामात्रवृत्तयः साधुना विधिना जीवन्तीति साधु
जीविनः । तथाहि । क्हांतादांताजितेंडियाजितकपायास्तायिनस्तानेवंचूतान् मत्वापि एते
मिथ्योपजीविनइति दृष्टिं न धारयेत् नैवमनिप्रायं कुर्यात् नाप्येवं वदेत् यथा मिथ्योप
चारप्रवृत्तमायाविनएते इति । उद्धस्येन हि एवंनूतनिश्रयस्य कर्तुमशक्यत्वादिति जावः ।
तेच स्वयूप्यावा नवेयुस्तीर्थीतरीयावा उजावपि न वक्तव्यौ साधुना । यदुक्तं । “यावत्प
रगुणपरदो, पकीर्तने व्यापृतं मनोजवति । तावदरं विबुद्धे, ध्याने व्यग्रं मनः कर्तुं ॥ ३२ ॥ ३१ ॥

॥ टीका—तदेवं कल्याणपापयोरनेकांतरूपत्वं प्रसाध्यैकांतं दूषयितुमाह (कल्याणोपा
यइत्यादि) कल्पं सुखमारोग्यं शोचनत्वं वा तदणतीति कल्याणं तदस्यास्तीति कल्याणो
मत्त्वर्थी यावत्प्रत्ययांतोऽशीआदिन्योजित्यनेन । कल्याणवानिति यावत् । पापकशब्दोपि मत्व
र्थी यावत्प्रत्ययांतोऽष्टपृष्ठः । तदेवं सर्वथा कल्याणवानेवायं तथा पापवानेवायमित्येवंनूतो
व्यवहारो न विद्यते तदैकांतनूतस्यार्थस्यैवानावाचनदत्तभावस्यच सर्ववस्तूनामनेकांताश्रयणेन
प्राक्प्रसाधितत्वादिति । एतच्च व्यवहारानावाश्रयणं सर्वत्र प्रागपि योजनीयं । तद्यथा ।
सर्वत्र वीर्यमस्ति नास्ति वा सर्वत्र वीर्यमित्येवंनूतएकांतिकोव्यवहारो न विद्यते । तथा नास्ति
लोकोऽलोको वा तथा संति जीवाश्च जीवा इति वेत्येवंनूतोव्यवहारो न विद्यत इति सर्वत्र
संबंधनीयं । तथा वैरं वज्रं तद्वत्कर्म वैरं विरोधो वा वैरं तद्येन परोपतापादिनैकांतपक्षस
माश्रयणेन वा नवति । तत्ते श्रमणास्तीर्थिकावाला इव बालारामदेवकजिताः पंदिताः पंदि
तानिमानिनः शुष्कतर्कदर्पार्धमातान जानंति परमार्थेनूतस्याहिंसालक्षणस्य धर्मस्थाने
कांतपक्षस्य वा नाश्रयणादिति । यदि वा यदेवं तत्ते श्रमणावालाः पंदितावान जानंतीत्ये
वं वाचं न निसृजेदित्युत्तरेण संबंधः । किमिति न निसृजेयतस्ते किंचिद्विज्ञानं त्येवापिच ते
पां तन्निमित्तकोपोत्पत्तेः । यच्चैवंनूतं वचस्त्र वाच्यं । यत उक्तं । “अप्यन्ति यं जेण सिया,
आसु कुप्पिळ्ळवा परो ॥ सबसो तं ए जासिळा जासं अहियगामिणी” मित्यादि ॥ ३१ ॥
अपरमपि वाक्संयममधिकृत्याह । (असेसमित्यादि) अत्रोपे कृत्स्नं तत्तांख्यानिप्राये
ण कृतं नित्यमित्येवं न ब्रूयात् । प्रत्यर्थं प्रतिसमपं चान्यथान्यथा जावदशीनात्स एवा
यमित्येवंनूतस्यैकत्वसाधकस्य प्रत्यनिज्ञानस्य जूनं पुनर्जातेषु केशनखादिष्वपि प्रदर्श
नात्तथापि शब्दादेकांतेन कृष्णिकमित्येवमपि वाचं न निसृजेत्सर्वथा कृष्णिकत्वे पूर्वस्य
सर्वथा विनष्टाडचरस्य निर्हेतुकवत्पादः स्यात्तथाच सति नित्यं सत्त्वमसत्त्वया हे

तोरन्यानपेक्षणादिति । तथा सर्वं जगदुःखात्मकमित्येवमपि न ब्रूयात्सुखात्मकस्यापि
 सम्यग्दर्शनादिचावेन दर्शनात् । तथा चोक्तं । “तणसंथारनिससुो, विमुणिवरो नट्टरा
 गमयमोहो ॥ जं पावइ सुत्तिसुहं, कत्तोतं चक्कवट्ठीवि” ॥१॥ तथा वध्याश्चौरपारदारिका
 दयोऽवध्यावा तत्कर्मानुमतिप्रसंगादित्येवंजुतां वाचं स्वानुष्ठानपरायणः साधुः परव्यापा
 रनिरपेक्षो न विसृजेत् । तथाहि । सिंहव्याघ्रमार्जारदीनपरसत्त्वव्यापादनपरायणान् दृष्ट्वा
 माध्यस्थ्यमवलंबयेत् । तथा चोक्तं । मैत्रीप्रमोदकारुण्यमाध्यस्थ्यादीनि सत्त्वगुणाधिक
 क्लिश्यमानविनयेष्विति । एवमन्योपि वाक्संयमोऽष्टव्यः । तद्यथा । अमी गवादयोवाह्या
 न वाह्यास्तथामी वृक्षादयश्चेद्यान भेद्यावेत्यादिकं वचोन वाच्यं साधुनेति ॥३०॥ अयम
 परोवाक्संयमप्रकारोऽतःकरणशुद्धिसमाश्रितः प्रदर्श्यते । (दीसंतीत्यादि) दृश्यंते समुप
 लभ्यंते स्वशास्त्रोक्तेन विधिना निजृतः संयतश्चात्मा येषां ते निजृतात्मानः । क्वचित्पाठः
 (समियाचारंति) सम्यक् स्वशास्त्रविहितानुष्ठानादविपरीतश्चाचारोऽनुष्ठानं येषां ते स
 म्यगाचाराः सम्यग्वा इतोव्यवस्थितश्चाचारोऽप्येषां ते समिताचाराः । के ते ? निजृण
 शीजानिजृवोनिजृमाम्रवृचयः । तथा साधुना विधिना जीवितुं शीजं येषां ते साधु
 जीविनः । तथाहि । ते न कस्यचिदुपरोधविधानेन जीवन्ति तथा ह्यंतादांताजितक्रोधाः
 सत्यसंधादृढव्रतायुगांतरमात्रदृष्टयः परिपूतोदकपायिनोमौनिनस्सदा तायिनोविविक्ते
 कांतध्यानाध्यासिनोकौकुच्यास्तानेवंजुतानवधार्याश्चपि सरागाश्चपि वीतरागाश्च चेष्टेते इति
 मत्त्वैते मिथ्यात्वोपजीविनस्त्येवं दृष्टे न धारयेन्नैवंजुतमथ्ववसायं कुर्यान्नाप्येवं जूतां वा
 चं निसृजेद्यथेते मिथ्योपचारप्रवृत्तामायाविनइति । तद्वस्थेन ह्यर्वाग्दर्शनैवंजुतस्य निश्चय
 स्य कर्तुमशक्यत्वादित्यनिप्रायः । तेच स्वयूष्यावा नवेयुस्तीर्थीतरीयावा तावुजावपि
 न वक्तव्यौ साधुना । यत उक्तं । “यावत्परगुणपरदो, पकीर्तने व्यापृतं मनोजवति ॥ ताव
 द्रं विशुद्धे, ध्याने व्यथं मनः कर्तु”मित्यादि ॥ ३१ ॥

दक्षिणाए पडिलंजो, अत्तिवा एत्तिवा पुणो ॥ ए वियागरैज्ज
 मेहावी, संतिमग्गं च व्वुहए ॥३२॥ इच्चेएहिं ठाणेहिं, जिणदि छेहिं
 संजए ॥ धारयंतेऽप्याणं, आमोक्काए परिवएक्का सित्तिवेमि ॥३३॥
 इति वीयसुयस्कंधस्स अणायारणाम पंचमअयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ-वली आचार देखावडे. (दक्षिणा के०) दान तेनो प्रतिलंज एतले गृहस्थे दान
 देवुं, छेनारें-दान लेवुं. एवो व्यापार प्रवर्तमान देखी, अस्ति, अथवा नास्ति, एतले गुण,
 अथवा दूषण कांइ पण कहे नहीं. (पुणो के०) असंयमनी अनुमोदन अनें दूषण केतां

यकां वृत्तिदेव थाय. ए कारण माटें, (मेहावी के०) जे पंफित होय, ते अस्ति, नास्ति, न कहे, तेवारें साधु केम बोले ? ते कहेते. (संतिमग्गचब्बूहए के०) शांतिमार्गे एटले मोहमार्गे ज्ञान, दर्शन, चारित्ररूपनी वृद्धि थाय. एतुं वचन बोले. एटले जे वचन बो लवा यकी असंयम सावय न थाय, तेतुं वचन बोले. इत्यर्थः ॥३१॥ हवे अथ्ययन परि समाप्तिनं अर्थे कहेते. (इच्चैएहिंणपोहिं के०) एम ए पूर्वोक्तस्थानकें (जिणदिचेहिंसंजए के०) जिन एटले वीतरागजापित वचनें युक्त, एवा संयत एटले जे चारित्रिया (धारयतेउ अप्पाणं के०) ते पोताना आत्मानें धारे, क्यां लगे धारे? तोके (आमोस्काएपरिवएसाति के०) ज्यां सुधी मोहू प्राप्ति थाय, त्यां सुधी धारे. हवे एवो उपदेश शिष्यनी प्रत्ये गुरु कहे. के, अहो शिष्य ! तुं आवा आचारें प्रवर्त्तजे. तिवेमिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ३३ ॥ ए बीजा श्रुतस्कंधनें विषे अनाचार नामें पांचमाअथ्ययननो संक्षेपार्थे बालावबोध समाप्तयो.

॥ दीपिका—(दक्षिणाएत्ति) दानं दक्षिणा तस्याः प्रतिजंनः प्राप्तिर्दानलानः सोस्मादगृ हस्थादेः सकाशादस्ति वा नास्ति वा इति न व्यागृणीयान्न वदेन्मेधावी किंतु ? शांतिमार्गे मोहमार्गे वृद्धयेद्विधिं प्रापयेत् यथा मोहमार्गे वृद्धिर्भवति तथा वदेदित्यर्थः ॥ ३३ ॥ इ त्येतैरनेकांतविधायिभिः स्थानैर्जिनोदिष्टैः संयतआत्मानं धारयन् आत्मानं प्रवर्तयन् आ मोहाय कर्मकृत्यार्थे परिव्रजेत्संयमे प्रवर्त्तते ॥ इति परिसमाप्तौ । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ३४ ॥ इति सूत्रकृतांगदीपिकायां द्वितीयश्रुतस्कंधेऽनाचारश्रुताख्यं पांचमाथ्ययनं समाप्तम् ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (दक्षिणाएस्त्यादि) दानं दक्षिणा तस्याः प्रतिजंनः प्राप्तिः स दानलानोऽस्माद्दृष्ट्यादेः सकाशादस्ति नास्ति वेत्येवं न व्यागृणीयान्मेधावी मर्या दाव्यवस्थितः । यद्विवा स्वयूषस्य तीर्थोत्तरीयस्य वा दानं ग्रहणं वा प्रतिजानः स एकांते ना स्ति संनवति नास्ति वेत्येवं न ब्रूयादेकांतेन तद्दानग्रहणनिषेधे दोषोत्पत्तिसंनवात् । तथा हि । तद्दाननिषेधेऽतरायसंनवस्तद्विचित्र्यं च तद्दानानुमतावप्यधिकरणोद्भवइत्यतोऽस्ति दानं न वेत्येवमेकांतेन न ब्रूयात् । कथं तर्हि ब्रूयादिति ? दर्शयति । शांतिमोहकृतस्य मार्गः स म्यदर्शनज्ञानचारित्रात्मकस्तमुपवृद्धये धर्षयेत् । यथा मोहमार्गे निवृद्धिर्भवति तथा ब्रूया दित्यर्थः । एतदुक्तं नवति । एष्टः केनचिद्विधिप्रतिषेधमन्तरेण देयप्रतिग्रहादकविषयं निर वयमेवं ब्रूयादित्येवमादिकमन्यदपि ॥ ३१ ॥ सांप्रतमथ्ययनार्थमुपसंजिगृह्णाम (इ च्छेएहिमित्यादि) इत्येतैरेकांतनिषेधद्वारेणानेकांतविधायिभिः स्थानैर्वाक्संयमप्रधानैः समस्ताथ्ययनोक्तेरागेऽपरद्वितैर्जिनैर्दिष्टैरुपलब्धेन समतिधिकरणोद्गापितः संयतः सन् संयमवानारमानं धारयन्नेति विविधधर्मदेशनावरसरे वाच्यं । तथा चोक्तं । “सायकूपवद्वा

ણં વયણાણં જો નયાણ્ઠવિસેસમિત્યાદિસ્થાનૈરાત્માનં વર્તયાન્નામોઢ્યાયાણોપકર્મક્રયા
થીં મોઢ્ઢં ચાવત્પરિસમંતાત્સંયમાનુષ્ઠાને વ્રજેઢ્ઢસ્ત્વમિતિ વિધેયસ્યોપદેશઃ । ઇતિ પરિસ
માધ્યથે । બ્રવીમીતિ પૂર્વવત્ । નયાઅનિહિતાઅનિધાસ્યમાનલક્ષણાશ્ચેતિ ॥ ૩૩ ॥
સમાસમનાચારશ્રુતાર્થ્યં પંચમમધ્યયનમિતિ ॥

॥ હવે ઢહું અધ્યયન પ્રારંભિયે ઢૈયે ॥

પાંચમા અધ્યયનને નિપે આચારની આંચરણા કરવી, અને અનાચારની પરિહરણા એ
ટલે અનાચારનો ત્યાગ કરવો. એમ કહ્યું. હવે તે પ્રમાણે જે મહાનાગ્યવાન્ પુરુષથી કરા
યઢે, તે આર્ઢકુમારના દૃષ્ટાંતની પેઢે રેલાઢેઢે. જેમ આર્ઢકુમારનો ગોશાલક સાથે વાઢ
થયો, તે રીતેજ આ ઢઢા અધ્યયનમાં કઢેઢે. પ્રત્યેક બુઢ આર્ઢકુમાર, એકવા પ્રભાવે
શ્રી મહાવીરદેવની પાસે આવતાં અંતરાલે ગોશાલકે બોલાવ્યો. તે કથા કઢેઢે.-

પુરાકઢં અહ ઇમં સુણેહ, મેગંતયારી સમણે પુરાસી ॥ સે નિશ્કુ
ણો ડવણેતા અણેગે, આઢસ્કતિસિંહ પુઢોવિઢિરેણં ॥ ૧ ॥ સાજી
વિયાપઢવિતા ધિરેણં, સનાગડં ગણડં નિશ્કુમસે ॥ આઢસ્ક
માણો બહુજન્નમઢં, નસંધયાતી અવરેણ પુઢં ॥ ૨ ॥

અર્થે-હવે આર્ઢકુમારને ગોશાલક બોલાવીને કઢેઢે કે, (અહ ઇમં સુણેહ કે) જો
આર્ઢકુમાર ! જે ઢું કહુંડું તે તું સાંજલ. (પુરાકઢં કે) પરાપૂર્વે જે જે આ તાહારે તી
ધીકરે કહ્યુંઢે, તે ઢું કહુંડું તે સાંજલ. તે શું કહ્યુંઢે? તોકે, (મેગંતયારી સમણે પુરાસી કે)
એ શ્રમણ જગવંત મહાવીર પૂર્વે પ્રથમ એકાંતચારી વિહાર કરતા હતા. એટલે એકાંત
લોક રહિત એવા પ્રદેશો વિચરતા હતા, અને અનેક પ્રકારના ડગ્રતપ કરતા હતા, તે
હમણાં ડગ્રતપ આચરવા થકી જંગ થયા થકા મુજને ઢોઢીને એટલે મહારો પરિત્યાગ
કરીને, (સે નિશ્કુણો ડવણેતા અણેગે કે) તે સાધુ શિષ્યો એકઠા કરીને અનેક ઢેવ, ઢે
વી, મનુષ્ય, અને સ્ત્રીના ઢુંઢ માંઢે ઢેઠા થકા ધર્મ કઢેઢે. (આઢસ્કતિસિંહ પુઢોવિઢિરેણં
કે) તથા ઘણા શિષ્ય એકઠા કરો, તમારા જેવા મુગ્ધ જનને વિપ્રતારવા માટે ણ્ઠ
ણ્ઠક છુઢા છુઢા વિસ્તારે કરી ધર્મ કઢેઢે ॥ ૧ ॥ વલી ગોશાલક કઢેઢે કે, (સાજી
વિયાપઢવિતા ધિરેણં કે) અહો આર્ઢકુમાર ! તાહારે ગુરુયે ઘણા લોક માંઢે ઢેશી ધર્મ
ઢેશનાને મિશ્રો આજીવિકા માંમીઢે, કેમકે, એકાકી વિચરતાં લોક પરાજવ કરેઢે, એડું

जाणीनें, पंक्ति निमित्ते, घणो महोठो परिवार कसोठे, वली ए तमारो गुरु केवोठे, तो के, अस्थिर एटले प्रथम माहारी साथें एकलो अंत प्रांत आहारी शून्य एवा देवकुलां दिक् स्थानकोनें विपे रहेतो हतो, अनें तेवो उग्रआचार वेलूना कवलनी पेठें निःस्वाद जाव जीवसुधी करवानें अशकठे, ते कारणे महारो समागम मुकीनें घणा शिष्योनें वि प्रतारी एवे घटाटोपें विचरेठे, ते कारणे अस्थिरठे. ते अस्थिर पणुं देखाडेठे. (सजाग उं के०) सजा जे देव अनें मनुष्यनी परपदा मांहे वेवो (गणउं निःकुमळे के०) अने क जिह्नुना समुदाय मांहे रहेतो थको (आइकमाणोवहुजन्मभंड के०) घणालोकनें हितनो कारक, एवो अर्थ कहेतो देखायठे. ते कारणे (नसंधयातीअवरिणपुढं के०) मांहोमांहे आचार तेनो संधि मलतो नथी, एटले प्रथमना आचारमां अनें हमणाना आचारमां मांहोमांहे विरोध देखायठे. ते ए प्रकारे के, सिंहासन, अशोक वृद्ध, नामंमल, ठत्र, चामरादिक मंमण जो मोह्नुं अंग होय तो, प्रथम जे उग्रक्रिया एणे कीथी तेतो निःकेवल क्लेश जणीज कीथी, अथवा जो ते क्रिया कर्म निर्लेखातुं कारण हती, तो हमणानी क्रिया पण बीजानें विप्रतारवानें अर्थ, पाखंमरूप जाणीयें ठेयें. वली प्रथमतो मौनपणुं रुडुं जाणीनें अंगीकार कसुं हतुं, त्यारें हमणा धर्मदेशना आपवानुं शुं कामठे? जो धर्मदेशना देवी, ए रुडुंठे तो पहेलां मौनपणुं आदसुं हतुं ते अत्यंत अयोग्यठे॥१॥

दीपिका-अथ पद्याध्ययनमारच्यते । तच्चाईककुमारकथासंबद्धत्वादाईकीयानिधानं । तत्कथाचेयं । मगधदेशे वसंतपुरे सामायिकोनाम कुटुंबी वसति । स वैराग्यतः श्रीधर्मयो पाचार्यपात्रे पत्नीपुतः प्रव्रज्यां गृहीत्वा साधुभिः सह विहरति । सोऽन्यदा स्वपत्नीं साध्वीं निहामटंतीं दृष्ट्वा रोगी जातः । स्वानिप्रायः परस्य साधोस्तेन निवेदितः । तेनापि तत्प्रवर्ति न्यास्तयापि तस्याः साध्व्याः । ततः स्वपतिमनुरक्तं ज्ञात्वा साध्व्या नक्तप्रत्याख्यानपूर्वमा त्मोहं धनमकारि । मृत्वा स्वर्गमगात् । तदाकर्ण्य तत्पतिः साधुरपि गुरुमनाष्टय नक्तं प्र त्याख्याय दिवं गतः । ततश्च्युत्वा आईकपुरे नगरे आईकसुतआईकानिधोजातः । साऽपि तत्पत्नी स्वर्गच्युता वसंतपुरे श्रेष्ठिपुत्री जाता । आईकोपि युवा परमसुजगः संपन्नः । अन्यवाईकपित्रा जनहस्ते राजगृहे श्रेणिकराज्ञः प्राचृत प्रेषितं । आईककुमारेण श्रेणि कसुतायाऽन्यकुमाराय स्नेहकरणार्थं प्राचृतं तस्यैव हस्तेन प्रेषितं । जनोराजगृहे गत्वा श्रेणिकराज्ञः प्राचृतानि निवेदितवान् संमानितश्च राज्ञा । आईकप्रहितानि प्राचृतानि चाऽन्यकुमाराय दत्तवान् । कथितानि स्नेहोत्पाटकानि वचनानि । अचयेनाचिंति । नूनम सौ नय्यः स्यादासन्नसिद्धिकोयमया साद्धं प्रीतिमिच्छतीति । ततोऽचयेन प्रथमजिनप्रतिमा बहुप्राचृतपुताईकुमाराय प्रहिता । इदं प्राचृतमेकांते निरूपणीयमित्युक्तं जनस्य । सोऽप्या ईकपुरं गत्वा यथांक्तं कथयित्वा प्राचृतमापयत् । प्रतिमां निरूपयतः कुमारस्य जातिस्म

रणमुत्पन्नं धर्मे प्रतिबुद्धं मनः अजयं स्मरन् वैराग्यात्कामजोगेष्वनासक्तस्तिष्ठति । पि
त्रा ज्ञातं मा कचिदसौ यायादिति पंचशतमुजटौर्नैत्यं रक्ष्यते । आर्द्रकुमारोप्यश्ववाहनि
कायां निर्गतः प्रधानाश्वेन दूरं गत्वा पलायितः । ततः प्रव्रज्यां गृह्णन् देवतया निषिद्धो
पि प्रव्रज्यान्यतरप्रतिमाप्रतिपन्नोवसंतपुरे कायोत्सर्गस्थो देवलोकच्युतया तथा श्रेष्ठिपु
त्र्याऽन्यबालिकाभिः सह क्रीडत्याऽयं मम जनेत्युक्ते सन्निहितदेवतया सार्द्धत्रयोदशकोटि
मिता सुवर्णवृष्टिः कृता । राजा तत्सुवर्णं गृह्णन् देवतया वारितः । इदं स्वर्णमस्याबा
लिकाया एवेत्युक्तं च ततस्तत्पित्रा गृहीतं स्वर्णं । अनुकूलोपसर्गं मत्सार्द्धमुनिरन्यत्र गतः ।
पुत्रीवरणार्थं वराः समायांति पुत्र्या कथितं पितुः एते वराः स्वस्थानं यांतु अहं तस्मै
दत्ता त्वया यत्संबंधि हिरण्यं नवताजगृहे । पित्रोक्तं त्वं तं जानीषे कथं ? तयोक्तं । तच्च
एगता निजानदर्शनात्कानामि । ततः सा दानशालायां स्थिता निजार्थिनामाहारं दत्ते । ततो
द्वादशवर्षैर्गतैः कदाचिच्चसौ नवितव्यवशात्तत्रैव विहरन् समागतः पादचिन्हदर्शनाद्
पलङ्कितश्च तथा । ततः सा बाला सपरिवारा तत्पृष्ठतो गता । आर्द्रकुमारोपि देवतावचनं
स्मरन् कर्मोदयात्प्रतिजगृह्यतया सार्द्धं मुनिं नोगान् पुत्रो जाताः । आर्द्रकेणोक्तं सांप्रतं
ते पुत्रो द्वितीयो नूत्निर्वाहकः । अहं स्वकार्यमाचरामि तथा सुतज्ञापनार्थं कार्पासक
र्त्तनमारब्धं । पृष्टं च पुत्रेण किं मातरिदमारब्धं नवत्या ? सा प्राह । वत्स ! तव पिता प्रव्रज्यां
ग्रहीतुकामः त्वं तु शिश्नुरपि इव्यार्जनेऽसमर्थस्ततो ह मनया निंयवृत्त्याऽनया जीवन्मि
हामीति । तेन बालेन तत्कालोत्पन्नबुद्ध्या तत्कर्त्तितसूत्रेण कार्यं मया बद्धोयास्यतीति
मन्मनजापिणोऽपविष्ट एव पिता वेष्टितः । पित्रा चिंतितं यावतोमी वेष्टनसूत्रतंतवस्ताव
ति वर्षाणि मया स्थातव्यं । तंतवश्च द्वादश । ततोसौ द्वादशवर्षाणि गृहे तस्थौ । ततः
प्रव्रजितः सूत्रार्थनिपुण एकाकी विहरन् राजगृहं प्रतिप्रस्थितस्तदंतराले तद्दृष्ट्वा य
नि प्राक् पित्रा पंच राजपुत्रशतानि मुक्तानि तानि कुमारे नष्टे राजनयात्तत्राटव्यां दौर्घ्ये
ण जीवंति । तैश्चार्द्रमुनिर्दृष्ट उपलङ्कितश्च । तेन पृष्टास्ते किमिदमनार्थं कर्मारब्धं नवद्विः ?
तैश्च राजनयादि कथितं । मुनिवचनात्संबुद्धास्ते प्रव्रजिताः । तथा राजगृहनगरप्रवेशे गो
शालकोदृक्षितापसाव्राह्मणाश्च वादे पराजिताः । तथार्द्रकुमारदर्शनादेव हस्ती बंधनादि
मुक्तः । ते च हस्तितापसादयश्चार्द्रमुनिर्धर्मकथाक्षिताः श्री वीरपार्थे निष्क्रान्ताः । राज्ञा ज्ञात
स्वरूपेण पृष्टं । जगवन् ! कथं त्वदर्शनतः करी बंधनान्मुक्तश्च्युक्ते मुनिराह । “न दुष्करं वा
रणपासमोचणं गयस्त मजस्त वर्णमि रायं ॥ एयंतु मजं पडिद्वा इ दुष्करं बद्धस्त त्काव
जिएण तंतुणा” ॥ १ ॥ दुष्करमेतन्नरपाशैर्बद्धस्य गजस्य मजस्य विमोचनं वने राजन् ! एतन्नु
मे प्रतिनाति दुष्करं यत्कर्तुं कावजितेन तंतुना बद्धस्य मम प्रतिमोचनमिति । स्नेहंततवोदि
वंतूनां दुष्टे दानवन्तीति जायः ॥ आर्द्रकुमनिकथा समाप्ता ॥

एतद्दं ॥ एयं दद्वदं खलु, नावेणं होइ रागहं ” ॥१॥ (यदगदमित्यादि) तत्र इव्याई द्विधा
 आगमतोनो आगमतश्च। आगमतोज्ञाता तत्र चानुपयुक्तोऽनुपयोगो इव्यमितिरुत्वा नो आ
 गमस्तु इशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तं यदुदकेन भृत्तिकादिकं इव्यमाद्र्दिकृतं तदुदकाई । सा
 राईतु यद्वहिः शुष्काईमप्यंतर्मध्ये सार्दमास्ते यथा श्रीपर्णसौवर्चलादिकं। उविथदंतु यत्
 स्निग्धत्वगुड्यं मुक्ताफलरक्ताशोकादिकं तदनिधीयते। वसयोपलितं वासाई तथा श्लेष्मा
 ई चक्रलेपाद्युपलितं स्तंनकुम्भादिकं यद्व्यं तत्स्निग्धाकारतया श्लेष्माईमिनिधीयते। एत
 त्सर्वमप्युदकाईदिकं इव्याईमेवानिधीयते। खलुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् । नावाई तु पुनः
 रागः स्नेहानिष्वंगस्तेनाई यक्लीवइयं तज्जावाईमित्यनिधीयते । सांप्रतमाईककुमारमधिकृ
 त्यान्यथा इव्याई प्रतिपादयितुमाह । “एगजवियवडाउं, या अजिमुहउं नामगोएय ॥ एते ति
 न्ना देसा, दवेमि अदगेहोंति” ॥३॥ (एगजवियइत्यादि) एकेन जवेन योजीवः स्वर्गादेरागत्या
 ईककुमारत्वेनोत्पत्स्यते तथा ततोप्यासन्नतरोवडायुष्कस्तथा ततोप्यासन्नतमोनिमुखना
 मगोत्रोयोनंतरसमयमेवाईकत्वेन समुत्पत्स्यते। एते त्रयोपि प्रकाराइव्याईके इष्टव्याइति ।
 सांप्रतं नावाईकमधिकृत्याह । “अदपुरा अदसुतो, नामेण अद गोय अणगारो ॥ ततो समुधि
 यमिणं, अशयणं अदइळ्ळंति” ॥४॥ (अदपुराइत्यादि) आईकायुष्कनामगोत्राण्यनुजवन्नावा
 ईं जवति। यद्यपि गुंगवेरादीनामप्याईकसंज्ञाव्यवहारोस्ति तथापि नेदमध्ययनं तेन्यः समुधि
 तमतोन तैरिहाधिकारः किंत्वाईककुमाराजिधानगरात्समुद्धितमतस्तेनैवेहाधिकारइतिरु
 त्वा तद्वक्तव्यताऽनिधीयते । एतदेव निर्युक्तिरुदाह । (अदपुराइत्यादि) अस्याः समासेना
 यमर्थः । आईकपुरे नगरे आईकोनाम राजा तत्सुतोप्याईकानिधानः कुमारस्तदंशजाः
 किल सर्वेप्याईकानिधानाएव जवंतीतिरुत्वा सचानगरः संवृतस्तस्य च श्रीमन्महावीरव
 र्द्धमानस्वामिसमवसरणे गोशालकेन साई हस्तितापसैश्च वादोनूत्तेन च ते एतदध्ययनायो
 पन्यासेन पराजिताश्चतइदमनिधीयते । ततस्तस्मादाईकात्समुद्धितमिदमध्ययनमाईकीय
 मिति गाथासमासार्थः । व्यासार्थं तु स्वतएव निर्युक्तिरुदाईकपूर्वजवोपन्यासेनोत्तरत्र कथपि
 प्यतीति । ननुच शाश्वतमिदं द्वादशांगमपि गणिपिठकमाईककथानकं तु श्रीवर्द्धमानतीर्थाव
 सरे तत्कथमस्य शाश्वतत्वमिल्लाशंक्याह । “ कामं डुवालसंगं, जिणवयणं सासयं महाना
 गं । सवस्यणाइं तद्हा, सवस्करसप्पिवाउंय ” ॥५॥ (काममित्यादि) काममित्येतदन्युपगमे
 इष्टमेवेतदस्माकं । तद्यथा । द्वादशांगमपि जिनवचनं नित्यं शाश्वतं महानागं महानुनावमा
 मपां पथ्यादिश्रद्धिसमन्वितत्वात् केवलमिदं सर्वाण्यध्ययनान्येवंजूनूतानि तथा सर्वाक्षर
 सन्निपाताश्च मेलापकाइव्यार्थादेशानित्याएवेति । ननुच मतानुज्ञानामनिग्रहस्थानं जव
 तइत्याशंक्याह । “तद्वियकोईअष्टो, अण्णळ्ळतितम्मि समयंमि ॥ पुव जणिउं अणुमतो इति
 इतिजासिए य जहा ” ॥६॥ (तद्वियइत्यादि) यद्यपि सर्वमपीदं इव्यार्थतः शाश्वतं तथा

पि कोप्यर्थस्तस्मिन्समये तथा क्षेत्रेच कुतश्चिदाईकार्देः सकाशादाविर्जावमास्कंदति सते न व्यपदिश्यते । तथा पूर्वमप्यसावर्थोऽन्यमुद्दिश्योक्तोऽनुमतश्च नवति ऋषिनापितेपुत्ररा ध्ययनादिषु यथेति । सांप्रतं विशिष्टतरमध्यचनोद्धानमाह । “अङ्कदण्णगोसा, लजिस्कु वंनवतीति वंदीणं ॥ जह्. दृष्टितावसाणं, कद्विं इणमो तद्वावुसं” ॥ ७॥ (अङ्कदण्णेत्या दि) आर्याईकेण समवसरणाजिमुखमुच्चलितेन गोशालकनिहोस्तथा ब्रह्मव्रतिनां त्रिदंनि नां यथा हस्तितापसानां च कथितमिदमध्ययनार्थं जातं तथा वक्ष्ये सूत्रेणेति । सांप्रतं स पूर्वजन्ममाईककथानकं गाथाजिरेव निर्युक्तिरुदाह । “गामे वसंतपुरये, सामदितो धरणि सहितो निस्कंतो ॥ निस्कायरियादिष्ठा, उहासिय जत्तवेदासं” ॥ ७॥ संवेगसमावन्नो, माईन नं च इन्द्रिय लोए ॥ चउऊणं अइपुरे, अइसुउं अइउं जाउं ॥ ७॥ पीतीपदोएहदूउं पुष्ठ णमजयस्त पडवे सोउं ॥ तेणावि सम्मदिछिति दोऊ, पडिमारहंमि गया ॥ १० ॥ दहुं संबुओ रस्किउं य, आसाणवाहणपलातो ॥ पहावंतो धरितो, रङ्क न करेति कोअन्नो ॥ ११ ॥ अग्रणितो निस्कंतो, विहरइ पडिमाइदारिगाचरिईउं ॥ सुवरणवसुहाराउं, र न्नो कहुणं च देवीए ॥ १२ ॥ तं नइ पिता तीसे, पुठणकहुणं च वरणदोवारे ॥ जाणाइ पायविंव, आगमणं कहुणनिग्गमणं ॥ १३ ॥ पडिमागतीसमीवे, सपरीवाराजिक्कपडिवय णं ॥ जोगमुत्तापुठणसु, तवंधपुत्त्रेयनिग्गमणं ॥ १४ ॥ रायगिहागमचोरा, रायजया कहुणतेसि दिस्काया ॥ गोसालजिस्कुवंजी, तिदंनियातावसेहिं सहवादो ॥ १५ ॥ वादे पराइयत्तो, सव्वे विप सरणमज्जुवगतातो ॥ अइगसहिया सव्वे, जिणवीरसासिनिस्कंता ॥ १६ ॥ (गामेइत्यादिगा थाएकं) आसां चार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदं । मगधजनपदे वसंतपुरे ग्रामे तत्र सामा यिकोनाम कुटुंबी प्रतिवसति । सच संसारजयोद्दिष्टो धर्मघोषाचार्यांतिके धर्मं श्रुत्वा स पत्नीकः प्रव्रजितः सच सदाचारतः संविघ्नः साधुजिः सार्धं विहरतीतराजिः साध्वी जिः । सहेति । कदाचिच्चासावेकस्मिन्नगरे निह्कार्यमदंतीं दृष्ट्वा तामसौ तथाविधकर्मोदया त्पूर्वतानुस्मरणेन तस्यामध्युपपन्नस्तेन चात्मीयोऽजिप्रायोद्वितीयस्य साधोर्निवेदितस्ते नापि चैतत्प्रवर्तिन्यास्तयापि चाजिहितं न मम देशांतरे एकाकिन्या गमनं पुज्यते न चा सां तत्राप्यनुबंधं त्यक्ष्यतीत्यतो ममास्मिन्नवसरे ज्ञकप्रत्याख्यानमेव श्रेयो न पुनर्व्रतवि लोपनमित्यतस्तया ज्ञकप्रत्याख्यानपूर्वकमात्मोदंधनमकारि मृता सागाञ्च देवलोके । अत्राचैनं व्यतिकरमसौ संवेगमुपगतश्चितितं च तेन । तथा व्रतचंगजं पादिदमनुष्ठितं म मत्वसौ संजातएवेत्यतोहमपि ज्ञकप्रत्याख्यानं कर्गमीत्याचार्यस्यानिवेद्येवासौ मायाव्यय च परमसंवेगापन्नोऽसावपि ज्ञकं प्रत्याख्याय दिवंगतस्ततोपि च प्रत्यागत्याईपुरे नगरे आईकसुतआईकाजिधानोजातः । सापिच देवलोकाइपुता वसंतपुरे नगरे श्रेष्टिकृत्ते दारिका जाता इतरोपिच परमरूपसंपन्नोयौवनस्थः संवृत्तो न्यदासावाईकपिता राजगृहन

गरे श्रेणिकस्य राक्षः स्नेहाविष्करणार्थं परमप्राञ्जतोपेतं महत्तमं प्रेषयत्वा ईककुमारेणासौ
 प्रष्टोयथा कस्यैतानि महाहार्णवस्तुग्राणि प्राञ्जतानि मत्पित्रा प्रेषितानि यास्यंतीत्यसावक
 थयद्यथार्थदेवो तव पितुः परममित्रश्रेणिको महाराजा तस्यैतानीत्या ईककुमारेणाप्य
 ज्ञाणि किं तस्यास्ति कश्चिद्योग्यः पुत्रोस्तीत्याह । यद्येवं मत्प्रहितानि प्राञ्जतानि नवता त
 स्य समर्पणीयानीति जणित्वा महाहार्णि प्राञ्जतानि समर्प्यानिहितं वक्तव्योसौ म इव
 नाद्यथाद्रककुमारस्त्वयि स्निह्यतीति सच महत्तमो गृहीतो जयप्राञ्जतोर राजगृहमग्रात्वा
 च राजद्वारपालनिवेदितो राजकुलं प्रविष्टो दृष्ट्वा श्रेणिकः प्रणामपूर्वं निवेदितानि
 प्राञ्जतानि कथितं च यथासंदिष्टं । तेनाप्यासनाशनतांबूलादिना यथार्हं प्रतिपत्त्या
 सन्मानितो द्वितीये चान्द्रार्ककुमारसत्त्वानि प्राञ्जतान्यजयकुमारस्य समर्पितानि कथिता
 निच तत्प्रीत्युत्पादकानि तत्संदिष्टवचनान्यजयकुमारेणापि परिणामिक्यद्युद्धा परिणामि
 तं नूनमसौ जयः समासन्नमुक्तिगमनश्च तेन मया सार्धं प्रीतिमिच्छतीति । तदिदमत्र प्रा
 त्कालं यदा द्वितीर्यकरप्रतिकरप्रतिमासं दर्शनेन तस्यानुग्रहः क्रियत इति मत्वा तथैव कृ
 तं महाहार्णिच प्रेषितानि प्राञ्जतानीति । उक्तश्च । महत्तमो यथा मत्प्रहितप्राञ्जतमेतदेका
 ते निरूपणीयं तेनापि तथैव प्रतिपन्नं गतश्चासावार्कपुरं समर्पितं च प्राञ्जतं राक्षो द्वि
 तीये चान्द्रार्ककुमारस्येति कथितं च यथासंदिष्टं तेनाप्येकांते स्थित्वा निरूपिता प्रतिमा
 तां च निरूपयत कदापो हविर्मर्शनेन सद्युत्पन्नं जातिस्मरणं चिंतितं च तेन यथा ममान
 यकुमारेण महानुपकारोऽकारि सद्धर्मप्रतिबोधत इति । ततो सावार्कः संजातजातिस्मरणो
 चिंतयद्यस्य मम देवलोकजोगैर्यथेप्सितं संपद्यमानैस्तृप्तिर्नानूत्तस्यामीनिस्तुष्टैर्मानुषैः स
 व्पकालीनैः कामजोगैस्तृप्तिर्न विष्यतीति कुतस्त्यमित्येतत्परिगणय्य निर्विमुक्तमजोगो
 यथोचितजोगमकुर्वन् राक्षा संजातजयेन मां कचिद्यायात्यतः पंचजिः शतैराजपुत्राणां र
 क्षयितुमारेजे । आ ईककुमारोऽप्यश्ववाहनिकया विनिर्गतः प्रधानाश्वेन प्रपलायितः तत
 श्च प्रव्रज्यां गृह्णन् देवतया सोपसर्गं नवतोद्यापि जणित्वा निवारितोप्यसावार्ककोराज्यं
 तावन्न करोति कोन्योमां विहाय प्रव्रज्यां ग्रहीष्यतीत्यनिसंधाय तां देवतामवगणय्य
 प्रव्रजितो विहरन्नन्यदान्यतरप्रतिमाप्रतिपन्नः कायोत्सर्गव्यवस्थितो वसंतपुरे तथा देवलो
 काद्युतया श्रेष्ठिद्वित्रा परदारिकामध्यगतया रमत्येवमम जेतंत्येवमुक्ते सत्यनंतरमे
 व तत्सन्निहितदेवतया ईत्रयोदशकोटिपरिमाणा शोचनं वृत्तमनयेति जणित्वा हिरण्य
 वृष्टिर्मुक्ता तां च हिरण्यवृष्टिं राजा गृह्णन् देवतया सर्पाद्युद्यानतो विधृतोऽनिहितं च
 तथा यथैतद्विरण्यं जातमस्यादारिकायाः नान्यस्य कस्यचिद्वित्यतस्तत्पित्रा सर्वं संगो
 पितमार्ककुमारोप्यनुकूलोपसर्ग इति मत्वाऽप्येनान्यत्र गतोगच्छति । काले दारिकाया
 यरकाः समागच्छन्ति प्रष्टोच पितरौ तथा किमेपामागमनप्रयोजनं? कथितं च ताव्या यथेतं

तव वरकाङ्ति । ततस्तयोक्तं तात ! सकृत्कन्याः प्रदीयन्ते नानेकशोदता चाहं तस्मै यत्सं
 बंधं हिरण्यजातं नवजिर्गृहीतं ततः सा पित्राऽऽणाणि । किं त्वं तं जानीषे ? तयोक्तं तत्पादग
 तानिज्ञानदर्शनतोजानामीति । तदेवमसौ तत्परिज्ञानार्थं सर्वस्य जिज्ञार्थिनो जिह्वां
 दापयितुं निरूपिता ततोद्वादशनिर्वपैर्गतैः कदाचिच्चासौ जवितव्यतानियोगेन तत्रैव वि
 हरन्समायातः प्रत्यजिज्ञातश्च तथा तत्पादचिन्हदर्शनतस्ततोसौ दारिका सपरिवारा तत्पृ
 ष्तोजगामार्द्धकुमारोपि देवतावचनं स्मरन्स्तथाविधकर्मोदयादवश्यं जवितव्यतानियो
 गेन च प्रतिजग्रस्तया सार्द्धं क्षुनक्ति जोगान् पुत्रश्चोत्पन्नः पुनरार्द्धकुमारेणासावजिहिता
 सांप्रतं ते पुत्रोद्वितीयोहं स्वकार्यमनुतिष्ठामि तथा सुतव्युत्पादनार्थं कार्पासकर्तनमारब्धं
 पृष्ठा चासौ बालकेन किमंबैतज्जवत्या प्रारब्धभितरजनाचरितं ततोसाऽवबोचद्यथा तव पि
 ता प्रव्रजितुकामस्त्वं चाद्यापि शिष्टरसमर्थोऽर्थजिनेततोद्दमनाथा स्त्रीजनोचितेनानिद्ये
 न विधिनाऽऽत्मानं जवंतं च किल पालयिष्यामीत्येतदालोच्येदमारब्धमिति । तेनापि वा
 लकेनोत्पन्नप्रनूतया तत्कर्त्तितसूत्रेणैव कथं महद्दोयास्यतीति मन्मनोनाविणोपविष्टए
 वासौ पिता परिवेष्टितस्तेनापि चिंतितं यावन्तोमी बालककृतवद्वेष्टनतंतवस्तावंत्येव वर्षाणि
 मया गृहस्थातव्यमिति निरूपिताश्च तंतवोयावद्वादश तावंत्येव वर्षाण्यसौ गृहवासे व्य
 वस्थितः पूर्णेषु द्वादशसु संवत्सरेषु गृहान्निर्गतः प्रव्रजितश्चेति । ततोसौ सूत्रार्थनिष्पन्न
 एकाकिविहारेण विहरन् राजगृहानिमुखं प्रस्थितस्तदंतराले च तद्दृष्ट्वा यथा
 नि प्राक् पित्रा निरूपितानि पंचराजपुत्रशतानि तस्मिन्नश्वे नष्टे राजजयादौलब्धयाञ्च न रा
 जातिकं जग्मुस्तत्राटवीर्ज्ञेयं चौर्येण वृत्तिं कल्पितवंतस्तेऽश्वासौ दृष्टः प्रत्यजिज्ञातश्च ते
 च तेन पृष्ठाः किमिति नवजिरेवंचूतं कर्माश्रितं ? तैश्च सर्वं राजजयादिकं कथितमार्द्धकु
 मारवचनाञ्च संबुद्धाः प्रव्रजिताश्च । तथा राजगृहनगरप्रवेशो गोशालकोहस्तितापसाः ब्रा
 ह्मणाश्च वादे पराजिताः । तयार्द्धकुमारदर्शनादेव हस्ती बंधनादिमुक्तस्तेच हस्तिताप
 सादयथार्द्धकुमारधर्मकथाक्रिस्ताजिनवीरसमवसरणे निष्क्रान्ताः । राज्ञा च विदितवृत्तांत
 त्वेन महोक्तूहलापूरितत्त्वदयेन पृष्ठोजगवान् कथं त्वदर्शनतोहस्ती निर्गलः संवृत्तइति
 महान् जगवतः प्रजावश्येवमजिहितः सन्नार्द्धकुमारोब्रवीन्नवमगाथयोत्तरं ॥” ए डुक्करं
 वारणपासमोयणं, गयस्त मत्तस्त वणंमिरायं ॥ जहा उवत्ता बलिण्ण तंतुणा, सुडुकरंमे प
 डिहाइमोयणं ॥ ३ ॥ (एडुक्करमित्यादि) न डुक्करमेतन्नरपार्श्वं दमत्तवारणस्य विमोचनं
 वनेराजनेतनु मे प्रतिजाति डुक्करं यच्च तत्रावलितेन तंतुना बद्धस्य मम प्रतिमोचनमिति ।
 स्नेहतंतयोहि जंतुनां डुरुधेदाजवंतीति नावः । गतमार्द्धककथानकं ॥

नामनिष्पन्ननिर्दिष्टम् । तदनंतरं सूत्रानुगमेऽस्त्यलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं । तच्चे
 दं (पुराकडमित्यादि) यथा च गोशालकेन सार्द्धं वादोचूदार्द्धकुमारस्य तथानेनाप्यवनेनोप

दिश्यते तंच राजपुत्रकर्माईकुमारं प्रत्येकबुद्धं जगत्समीपमागच्छंतं गोशालकोब्रवीद्यथा
हे आर्क! यदहं ब्रवीमि तन्नृणु। पुरा पूर्वं यदनेन जगवत्तीर्थकृता कृतं तच्चेदमिति दर्शयति।
एकांते जनरहिते प्रदेशे चरितुं शीलमस्म्येत्येकांतचारी तथा आश्रम्यतीति श्रमणः पुरासीतप
श्ररणोद्युक्तः सांप्रतं तूग्रैस्तपश्ररणविशेषैर्निर्जितोत्तमां विद्वाद्य देवादिमध्यगतोसौ धर्मं किञ्च
कथयति तथा जिकून् बहुनुपनीय प्रनूतशिष्यपरिकरं कृत्वा जवद्विधानां सुगंधजनानामिदा
नीं पृथक् पृथग्विस्तरेणाचष्टे धर्ममिति शेषः ॥१॥ पुनरपि गोशालकएव (साजीविए) इ
त्याद्याह येयं बहुजनमध्यगतेन धर्मदेशना युष्मज्जुणारब्धा सा जीविका प्रकर्षेण स्थापि
ता प्रस्थापिता एकाकी विहरंस्त्रौकिकैः परिनूयतइतिमत्वा लोकपंक्तिनिमित्तं महान्
परिकरःकृतः। तथाचोच्यते। “उन्नं, ठाच्चं, पात्रं, वस्त्रं यष्टिं च चर्चयति जिकूः ॥ वेपेण प
रिकरेणच, कियतापि विना न जिह्वापि” ॥ तदनेन दंजप्रदानेन जीविकार्थमिदमारब्धं।
किञ्चूतेनास्थिरेण पूर्वं ह्ययं मया सार्द्धमेकाक्यंतप्रांताशनेन शून्यारामदेवकृत्वा दौ वृ
त्तिं कल्पितवान्न च तथानूतमनुष्ठानं सिकताकवलवन्निरास्वादं यावज्जीवं कर्तुमल
मतोमां विहायायं बहून् शिष्यान् प्रतार्येवंजूनतेन स्फुटाटोपेन विहरतीत्यतः कर्तव्ये
स्थिरश्रवणः पूर्वचर्यापरित्यागेनापरकल्पसमाश्रयात्। एतदेव दर्शयति। सजायां ग
तः सदेवमनुजपर्यदि व्यवस्थितो (गणउत्ति) गणशोबहुशोऽनेकशइति यावत् नि
कूणां मध्ये गतोव्यवस्थितआचरूणोबहुजनेन्योहितोबहुजन्योर्थस्तमर्थं बहुजनहितं
कथयन् विहरति एतच्चास्यानुष्ठानं पूर्वापरेण न संधत्ते। तथाहि। यदि सांप्रतीयं
वृत्तं प्राकारत्रयं सिंहासनाशोकवृक्षामंरुलचामरादिकं मोह्नांगभजविष्यत्ततोया प्रा
क्तन्येकचर्या क्लेशबहुला तेन कृता सा क्लेशाय केवलमस्येत्यथ कर्मनिर्जरणहेतुका पर
मार्थनूता ततः सांप्रतावस्था परप्रतारकत्वाइजकल्पेत्यतः पूर्वोत्तरयोरनुष्ठानयोर्मौ
नव्रतिकधर्मदेशनारूपयोः परस्परतोविरोधइति ॥ २ ॥

एगंतमेवं अड्वा विइण्हि, दोवग्गमन्नं न समेति जम्हा ॥ पु
धिं च इण्हि च अणागतं वा, एगंतमेवं पडिसंधयाति ॥ ३ ॥ स
मिच्च लोगं तसथावराणं, खेमंकरे समणे माहणे वा ॥ आइ
रुक्कमाणोवि सहस्समज्जे, एगंतयं सारयति तद्वच्चे ॥ ४ ॥

अर्थ-बली गोशालक कहेने. के, अहो आर्ककुमार! (एगंतमेवं के०) जो एकांत
विचरुंजुं रुडुंठे, एवं जाणीनिं ताहरे शुरुयें आदयुं हतुं, तो सदेव तेनोज अंगीका
र करवो हतो, (अड्वाविइण्हि के०) अथवा हमणां अनेक साधुना परिवारें परव

खो यको जो साधुपदनुं मानठे तो, प्रथम यकीज ए आचार केम न आदखो ? माटे (दोवग्गमन्नंसमेतिजम्हा के०) ए वेहु आचार, गायानी अनें तडकानी पेठें मांहो मां हे मलता नथी, तथा जो मौनपणानें विपे धर्मठे तो ए, धर्मदेशना शा माटे आपे ठे ? अथवा जो धर्मदेशनानें विपेज धर्मठे, तो मौनव्रत आदरवानुं हुं कारण हतुं ? ते कारण माटे ताहरो गुरु अत्यंत विरुद्धाचारी देखायठे. एवां वचन गोशालकनां सांजली नें हवे गाथाना उत्तरार्द्धवे आर्द्धकुमार, ते गोशालकनें उत्तर आपेठे. (पुर्विचक्षिंहव अणगतंवा के०) पूर्व कालें जे मौनपणुं अनें एकचर्या, श्री महावीरदेवें आदरी हती ते वस्य पणायकी धातियां चार कर्मनो क्य करवानें अर्थ जाणवी; अनें हमणां जे अनेक लोक आगल धर्मनुं प्रकाशवुं करेठे, ते वली अधातियां चार कर्मनी छुन प्र कृति खपाववानें अर्थ जाणवुं. ए कारणें प्रथम तथा हमणां तथा अनागत एटले आ गमिककालें राग द्वेपनें अजावें, एकत्वपणुंज संजावियें ठेयें. (एगंतमेवंपडिसंधयाति के०) तेथी एना प्रथमना अनें पाठलना आचारनो कांइ जेद नथी, माटे जे ताह्रा मनथी पूर्वापर आचारनो विरोध जणायठे ते खोटो जाणवो, तुं जोतो खरो ! के, एना धर्मोपदेश करी केटला एक प्राणीउनें उपकार थायठे के, नथी यतो ? ॥३॥ तेहिज क हेठे (समिच्चलोगंततथावराणं के०) लोक जे पट् डव्यात्मक, तेनें समिच्च एटले केवल ज्ञानें करी जाणीनें, व्रत अनें स्थावर जे प्राणीउठे, एतावता चौराशी लक्ष जीवा योनि ठे तेनें, (खेमकरे के०) हेमना करनार, तथा (समणे के०) अमण एटले वार जेदें तपना करनार, तथा (माहणेवा के०) कोइ जीवनें म हणो एवो जेनो उद्देशठे ते माहण अथवा ब्राह्मण एवा जे श्री महावीर देव, ते प्राणीउना हितनें अर्थें (थाइकमाणोवि सहस्तमल्ले के०) रागद्वेपरहित धर्म, मनुष्यना सहस्रमध्ये प्रकाशता वता (एगंतपंसा रयतितह्वे के०) तेमज पूर्वनी पेठें एकांत पणुंज सापेठे. एनी पूर्वनी अवस्थामां अनें हमणांनी अवस्थामां कांइ पण अंतर नथी, तथा अर्च्चा एटले गुरु ध्यानरूप जे जेइया, ते ठे. जेनें एवा, तथा अशोकादि अष्ट महाप्रातिहार्य तेणें युक्तठे तो पण, अहंकार नथी, तथा शरीर संस्कारजणी यत्न पण करता नथी. ए कारण माटे ते जगवंत अनेक लोकें परवसा यका पण, राग द्वेपना अजावयकी एकाकीज जाणवा इत्यर्थः ॥ ४ ॥

॥ दीपिका—(एगंतमेवमित्यादि) यथेकांतचारित्रमेव शोजनं पूर्वमाश्रितत्वान्तः सर्वदा निष्पेक्षैस्तदेव कर्तव्यं अथ चेदं सांप्रतं परिकरवद्भुत्वं श्रेयस्तदा पूर्वं तदेव कार्यं हे अध्येते गायतपवदत्पंतं विरोधिनी वृत्ते नैकत्र समवायं गतस्तथा यदि मौनेन धर्मस्त तः किमपि महता प्रवंपेन धर्मदेशनाऽथानर्थव धर्मस्ततः किमिति पूर्वं मानव्रतमने

नाललाप यस्मादेवं तस्मात्पूर्वापरविरोधः । एवं गोशालकेनोक्ते आर्द्रककुमारः श्लोकपश्चा
 र्द्धनोत्तरदानायाह । पूर्वं यदेकत्वं मौनव्रतिकत्वं च जगवतः तद्वद्वस्थत्वाद् घातिकर्मच
 तुष्टयक्षयार्थं सांप्रतं बहुपरिवारस्य यद्धर्मदेशकत्वं तद्वेपकर्मक्षयाय तीर्थकृन्नाम कर्म
 वेदनार्थं च ततः पूर्वमिदानीमनागते च काले रागद्वेषपरहितत्वादेकत्वनावनया एकत्व
 मेव धर्मं कथयन् प्रतिसंदधाति न तस्य पूर्वापरविरोधोऽस्ति आशंसारहितत्वात् ॥ ३ ॥
 लाजार्थं देशनां करोतीत्याह । समेत्य लोकं यथावस्थितं ज्ञात्वा त्रसस्थावराणां हेमक
 रोरुक्तः श्रमणो दादशथा तपःप्रवृत्तः माह्वेति प्रवृत्तिर्यस्य स माहनोब्राह्मणो वा समतया
 धर्ममाचक्षाणोपि मौनी च वाक्संयतएव तथा सहस्राणां मध्ये स्थितोपि एकांतमेव सा
 रयति साधयति तस्मात्तथार्चः तथैव प्राग्वदर्चां लेश्या यस्य स तथार्चः । यद्विवर्चा
 शरीरं तच्च प्राग्वद्यस्य स तथार्चस्तथाह्यशोकाद्यष्टप्रातिहार्योपेतोपि नोत्सर्कं याति
 नापि शरीरसंस्काराय यत्नं विदधाति सहि जगवानात्यंतिकप्रह्लाणदेकाकी जनपरिवृ
 तोप्येकाकी न तस्य तयोरवस्थयोः कश्चिद्विशेषोऽस्ति रागद्वेषमुक्तत्वात्पूर्वं पश्चाच्च तुल्याश
 यइत्यर्थः । यदुक्तं । “रागद्वेषौ विनिर्जित्य, किमरण्ये करिष्यसि ॥ अथ नो निर्जितावे
 तौ, किमरण्ये करिष्यसी”ति ॥ ४ ॥

॥ टीका—अपिच (एतन्मित्यादि) यद्येकांतचारित्र्यमेव शोचनं पूर्वमाश्रितत्वात्
 ततः सर्वदान्यनिरपेक्षैस्तदेव कर्तव्यमथचेदं सांप्रतं महापरिवारवृत्तं साधुं मन्यसे ततस्तदे
 वादावप्याचरणीयमासीदपिच द्वे अप्येते ग्यात्पवदत्यंतविरोधिनी वृत्ते नैकत्र समवा
 यं गृह्यतस्तथा यदि मौनेन धर्मस्ततः किमपि महता प्रबंधेन धर्मदेशनाऽऽद्यानयैव धर्म
 स्ततः किमिति पूर्वं मौनव्रतमाललाप यस्मादेवं तस्मात्पूर्वोत्तरव्याहतिः । तदेवं
 गोशालकेन पर्यनुयुक्तआर्द्रककुमारः श्लोकपश्चाद्धनोत्तरदानायाह । पूर्वं पूर्वस्मिन्काले
 यन्मौनव्रतिकत्वं या चैकचर्या तद्वद्वस्थत्वाद् घातिकर्मचतुष्टयक्षयार्थं । सांप्रतं यन्महा
 जनपरिवृतस्य धर्मदेशनाविधानं तत्प्राग्वद्धनवोपग्राहिकर्मचतुष्टयक्षयणोद्यतस्य विशेष
 पतस्तीर्थकरान्नोवेदनार्थमपरासां चोच्चैर्गोत्रगुणानुमादीनां गुणप्रकृतीनामिति ।
 यदिवा पूर्वं सांप्रतमनागते च काले रागद्वेषपरहितत्वादेकत्वनावनानतिक्रमणाच्चैकत्वमेवा
 नुपचरितं जगवानशेषजनहितं धर्मं कथयन् प्रतिसंदधाति न तस्य पूर्वोत्तरयोरवस्थयोरा
 शंसारहितत्वाद्भेदोऽस्त्यतोयदुच्यते जवता पूर्वोत्तरयोरवस्थयोरसांगत्यं तत् प्रवतइति ॥ ३ ॥
 एतद्धर्मदेशनया प्राणिनां कश्चिदुपकारो नवत्युत नेति ? जवतीत्याह । (समिञ्चलोयमित्या
 दि) सम्यग्यथावस्थितं लोकं पश्यन्त्यात्मकं मत्वावगम्य केवलालोकेन, परिच्छिद्य त्रस्यंती
 ति त्रसास्त्रसनामकर्मोदया र्द्धिद्यादयस्तथा तिष्ठंतीति स्थावराः स्थावरनामकर्मोदया
 त्स्थावराः पृथिव्यादयस्तेषामुनयेषामपि जंतूनां हेमं शान्तिः रक्षा तत्करणशीलः हेमक

रः श्राम्यतीति श्रमणो द्वादशप्रकारतपोनिष्ठदेहस्तथा माह्वति प्रवृत्तिर्यस्यासौ माहनो ब्राह्मणोवा स एवंनूतोनिर्ममोरागदेपरहितः प्राणिहितार्थं न जानपूजाख्यात्यर्थं धर्ममा चक्षाणोपि प्राग्वत् उद्यस्यावस्थायां मौनव्रतिकइव वाक्संयतः। उत्पन्नदिव्यज्ञानत्वाद्वापा गुणदोषविवेकज्ञतया जापणेनैव गुणावाप्तेरनुत्पन्नदिव्यज्ञानस्य तु मौनव्रतिकत्वेनेति तथा देवासुरनरतिर्यक्सहस्रमध्येऽपि व्यवस्थितः पंकाधारपंकजवनदोषव्यासंगाजावान्ममत्व विरहादाशंसादोषविकलत्वादेकांतमेवासौ सारयति प्रख्यातिं नयति साधयतीति याय त् । ननु चैकाकिपरिकरोपेतावस्थयोरस्ति विशेषः प्रत्येक्षेणैवोपलभ्यमानत्वात्तस्य मस्ति विशेषोवाह्यतो न त्वांतरतोपि दर्शयति । तथा प्राग्वदर्चा क्षेप्या शुक्लध्याना ख्या यस्य स तथाचः । यदिवाची शरीरं तच्च प्राग्वद्यस्य सतथाचस्तथाह्यसावशोका यदप्रतिहार्योपेतोपि नोत्सेकं याति नापि शरीरं संस्कारायचं विदधाति सद्भि जगवाना त्पंतिकरागद्वेषप्रह्राणादेकाक्यपि जनपरिवृतोप्येकाकी न तस्य तयोरवस्थयोः कश्चि द्विशेषोस्ति । तथाचोक्तं । “रागद्वेषौ विनिर्जित्य, किमरण्ये करिष्यति । अथ नो निर्जितावे तौ, किमरण्ये करिष्यति” ॥ इत्यतोवाह्यतनं गमनांतरमेव कपायजयादिकं प्रधानं कार णमिति स्थितं ॥ ४ ॥

धम्मं कहं तस्सउ णाठि दोसो, खंतस्स दंतस्स जित्तिंदिय
स्स ॥ जासायदोसेय विवङ्गस्स, गुणेषजासाय णिसेवगस्स
॥ ५ ॥ महवए पंच अणुवएय, तदेव पंचासव संवरेय ॥ विरतिं
इह सामणियंमि पत्ते, जवावसकी समणे तिवेमि ॥ ६ ॥

अर्थ—हवे राग द्वेष विना धर्म कहेतां थकां कोइ प्रकारनो दोष नथी, एवो जाव दे खादेने. (धम्मंकहंतस्सउणाठिदोसो के०) ते जगवंत, समस्त लोकनो उद्धार करवाने प्रवर्तमान उता, धर्मदेशना करेने, तेथी तेनें दोष नथी, ते जगवंत केवाठे तो के, (खं तस्सदंतस्सजित्तिंदियस्स के०) क्रूमावंत, दमितेंडिय, एटले इंदियना दमनहार, वज्जी जि तेंडिय, (जासायदोसेयविवङ्गस्स के०) तथा जापाना दोष टालनार, थनें (गुणेषजा सायणिसेवगस्स के०) जापाना गुणना सेवनार, एवा जगवंतें बोलतां थकां, पण तेउठुं मौनव्रत पणुंज जाणवुं ॥ ५ ॥ हवे श्री महावीर जगवंत, केवो धर्म कहे, तेकहेने. (महवएपंचअणुवएय के०) पांच महाव्रत जे प्राणातिपातविरमणादिक साधुनो धर्म वे. ते कहे. तथा श्रावक उद्देशीनें स्यूजप्राणातिपात विरमणादिक, पांच अणुव्रत कहे. (तदेव के०) तेमज (पंचासव के०) पांच आश्रय ते कर्मनें श्रावयानां स्थानकठे, ते

कहे, तथा (संवरैय के०) पांच संवर ते सत्तरजेद युक्त संवर ते कहे, (विरतिंइह के०) पढी विरतिनो उपदेश ते संवरना धरनारनै कहे, वली इह एटले आ प्रवचननें विपे (सामणिये मिपन्ने के०) संपूर्ण संयमनें विपे मूलगुण, ते पांच महाव्रतरूप तथा उत्तरगुण, ते संवर विरतिरूप, ते प्रज्ञावंत एवा, स्वामी कहे. वली ते केवाठे, तोके, (जवावसक्की के०) कर्मना टालनार, तथा (समणेत्तिवेमि के०) भ्रमण एटले तपस्वी, एवा श्री महावीर देव ते लोकना हितनें अर्थे धर्मे कहेता थका आचारवंतज जाणवा. हुं एम कहुंतुं. ॥६॥

॥ दीपिका—ह्मांतस्याक्रोधस्य दांतस्य मानरहितस्य जितेंद्रियस्य निर्लोकस्य लोचन्या गात्रिर्मायस्येत्यपि इष्टव्यं । नापादोपाश्रयसत्यसत्याभृपाकर्कशाऽसन्यशब्दोच्चारणादयः तद्वर्जकस्य नापागुणाहितमितदेशकालासंदिग्धनापणादयः तन्निपेधकस्य सतोर्धर्मं कथयतोऽपि नास्ति दोषः । ढग्नस्य हि प्रायोमौनमेव श्रेयः । केवलिनस्तु नापणमपि गुणायेति ॥५॥ कीदृशं धर्मं वक्तव्याह । पंचमहाव्रतानि साधूनां पंचगुणव्रतानि आद्वानां प्रज्ञापितवान् तथैव पंचाश्रवान् प्राणातिपातादिरूपान् तत्संवरं च सप्तदशप्रकारं संयमं विरतिं च कथितवान् इह शासने आमण्यं संपूर्णसंयमस्तस्मिन्कर्तव्ये पूर्णकृत्स्ने मूलोत्तरगुणान् पूर्वोक्तान् कथितवान् । किन्नूतोऽसौ जवंकर्म तस्मा (द्वसक्कइति) श्वसर्पणशीलोऽवसर्पी भ्रमणइति । अथ गोशालकोवक्ति (वेमिन्ति) यदहं ब्रवीमि हे आर्द्धक ! तत्त्वं शृणु ॥६॥

॥ टीका—अपगतरागेवपस्य प्रनापमाणस्यापि दोषानावं दर्शयितुमाह । (धम्मकहंतस्ते त्यादि) तस्य जगवतोपगतधनधातिकलंकस्योत्पन्नसकलपदार्थाविर्भावज्ञानस्य जगदन्तु ऋणप्रवृत्तस्यैकांतपरहितप्रवृत्तस्य स्वकार्यनिरपेक्षस्य धर्मं कथयतोऽपि तुशब्दस्यापिशब्दार्थे त्वान्नास्ति कश्चिदोषः । किन्नूतस्येत्याह । ह्मांतिसंपन्नस्यानेन क्रोधनिरासमाह । तथा दांतस्योपशान्तस्यानेन मानव्युदासं । तथा जितानि स्वविषयप्रवृत्तिनिपेधेनेन्द्रियाणि येन स जितेंद्रियोऽनेन तु लोचननिरासमाचष्टे मायायास्तु लोचननिरासादेव निरासोऽष्टव्यस्तन्मूलत्वान्तस्य नापादोपाश्रयसत्यसत्याभृपाकर्कशाऽसन्यशब्दोच्चारणादयस्तद्विर्वर्जकस्य तत्परिदुर्नुत्तं तथा नापायाये गुणाहितमितदेशकालासंदिग्धनापणादयस्तन्निपेधकस्य सतोऽवतोऽपि नास्ति दोषः ढग्नस्यस्य हि बाहुल्येन मौनव्रतमेव श्रेयः समुत्पन्नकेवलस्य तु नापणमपि गुणायेति ॥ ५ ॥ किन्नूतं धर्ममसौ कथयतीत्याह । (महवणपंचेत्यादि) महान्ति च तानि व्रतानि प्राणातिपातविरमणादीनि तानि च साधूनां प्रज्ञापितवान् पंचापि तदपेक्षायाणूनि जघूनि व्रतानि पंचैव तानि आवकानुद्दिश्य प्रज्ञापितवांस्तथैव पंचाश्रवान् प्राणातिपातादिरूपान् कर्मणः प्रवेशद्वारजूतांस्तत्संवरं च सप्तदशप्रकारं संयमं प्रतिपादितवान् संवरवतो

हि विरतिर्नैवतीत्यतोविरतिं च प्रतिपादितवांश्चशब्दात्तत्फलनूतौ निर्जराभौ च इहास्मि
 न्प्रवचने लोके वा श्रमणजावः श्रमण्यं संपूर्णः संयमस्तस्मिन् वा विधेये मूलगुणान् म
 हाव्रताणुव्रतरूपांस्तथोत्तरगुणान् महाव्रताणुव्रतरूपान् कस्ने संयमे विधातव्ये प्राज्ञइति
 कचित्पाठः। प्रज्ञाने तत्प्रतिपादितवानिति । किंनूतोऽसौ जवं कर्म तस्मा(दवसकइति) अ
 वसर्पणशीलोऽवसर्प्या श्रम्यतीति श्रमणः तपश्चरणयुक्तइत्येतदहं ब्रवीमि स्वयमेव च जग
 बान्पंचमहाव्रतोपपन्नइंदियनोइंदियगुतोविरतश्चासौ लवावसर्प्यासन् स्वतोन्वेषामपि तथा
 नूतमुपदेशं दत्तवानित्येतद् ब्रवीमीति। यदि वाईककुमारवचनमाकर्ण्योऽसौ गोशालकस्तत्र
 तिपक्षनूतं वक्तुकामइदमाह । इत्येतद्वच्यमाणं यदहं ब्रवीमि तद्वृणु ! त्वमिति ॥ ६ ॥

सीतदगं सेवउ वीयकायं, आहायकम्मं तह इत्थियाउ ॥ एगंत
 चारिस्सिह अम्हधम्म, तवस्सिणो णानिसमेति पावं ॥ ७ ॥
 सीतोदगं वा तह वीयकायं, आहायकम्मं तह इत्थियाउ॥ एयाइं
 जाणं पडिसेवमाणा, अगारिणो अस्समणा जवंति ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे एवुं आईकुमारनुं पूर्वोक्त वचन सांजलीनें, फरी गोशालक कहेठे के, अहो
 आईकुमार ! तें एम कसुं जे ए परहित जणी प्रवर्त्तिनें धर्म कहेवायकी दोष नथी,
 तथा लोक परिवारनो पण दोष नथी, तो हुं कहुं तुं ते पण सांजल. के, जे अमारा सि
 द्धातिमां कसुंठे तेनो पण दोष नथी. ते शुं कसुंठे ! ते कहेठे. (सीतदगंसेवउवीयका
 यं के०) सचितपाणी तेनें सेवो, एटले पान करो, तथा वीजकायनो उपनोग करो, (आहा
 यकम्मं के०) तथा आधाकर्मा आहार ल्यो, (तह के०) तेंमज(इत्थियाउ के०) स्त्रीनो
 प्रसंग पण करो, एटले पोताना अनें परना उपकारनु कारण, अनें धर्मनुं आधार एवुं जे
 शरीर तेनें अर्थे जे कांई करियें, तेमां दोष नथी केमके, (एगंतचारिस्सिहअम्हधम्म के०)
 अमारा धर्मेनें विपे प्रवर्त्तमान तथा आराम उद्यानादिकनें विपे एकाकी विचरतो एवो,
 (तवस्सिणो णानिसमेतिपावं के०) कोइ एक तपस्वी तेनें पाप लागे नहीं. जे कारण माटें
 यद्यपि शीतोदकादिक कांईक कर्मबंधनुं कारणठे तथापि तेनो, उपनोग, धर्माधारनूत एवुं
 जे शरीर तेनें कारणें करतां थकां कांइ पण दोष नथी. इति जावः ॥ ७ ॥ हवे वली
 आईकुमार कहेठे के, अहो गोशालक ! शीतोदक अनें वीजकायनो उपनोग करवो,
 तथा आधाकर्मा आहार लेवो, अनें स्त्रीयादिकनो प्रसंग करवो, इत्यादिक बोल जे तें
 पूवें कथा, तेना पडिसेवनारा तो आगारी एटले गृहस्थज कहेवाय, परंतु एवा श्रमण
 एटले साधु न होय. ॥ ८ ॥

॥दीपिका—त्वयेदमुक्तं यत्परार्थं प्रवृत्तस्याशोकादिप्रातिहार्यपरिग्रहः शिष्यादिपरिकरो धर्मदेशना च न दोषायेति यथा तथास्माकमप्येतन्न दोषाय यद्वीतोदकं सचित्तोदकं तत्सेवनं करोतु । बीजकायोपनोगमाधाकर्माश्रयणं स्त्रीप्रसंगं च करोतु। अनेन स्वपरोपकारः स्यादित्याह (एगंतति) अस्मद्धर्मे प्रवृत्तस्यैकांतचारिणः एकाकिविहारोद्यतस्य तपस्विनोनाजिसमेति न संबध्यते पापं । यद्यपि शीतोदकादीनि ईषत्कर्मबंधाय तथापि धर्माधारस्य शरीरस्य रक्षणाय क्रियमाणानि एकांतचारितपस्विनः कर्मबंधाय न जवंतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ अस्योत्तरमाह मुनिः । शीतोदकादीनि प्रतिसेवमानाश्चागारिणोऽगृहस्थास्ते नवंत्यश्रमणाश्चेति त्वं जानीहि । एतन्नोगे यदि श्रमणत्वं स्यात्तदा गृहस्थत्वं केन स्यादित्यर्थः ॥ ८ ॥

॥टीका—यथाप्रतिज्ञातमेवाह गोशालकः । (सीतदगमित्यादि) जगवतेव मुद्राहितं परार्थं प्रवृत्तस्याशोकादिप्रातिहार्यपरिग्रहस्तथा शिक्षादिपरिकरोधर्मदेशनाच न दोषायेति । यथा तथास्माकमपि सिद्धांते यदेतद्विद्यमानं तन्न दोषायेति । शीतं च तदुदकं च शीतोदकमप्राण्योदकं तत्सेवनं परिजोगं करोतु। तथा बीजकायोपनोगमाधाकर्माश्रयणं स्त्रीप्रसंगं च निदधात्वनेन च स्वपरोपकारः कृतोऽनवतीत्यस्मदीये धर्मे प्रवृत्तस्य एकांतचारिणश्चाश्रमोद्यानादिष्वेकाकिविहारोद्यतस्य तपस्विनोनाजिसमेति न संबध्यमुपयाति पापमशुजकमेति। इदमुक्तं नवत्येतानि शीतोदकादीनि यद्यपीषत्कर्मबंधाय तथापि धर्माधारं शरीरं प्रतिपालयतएकांतचारिणस्तपस्विनोबंधाय न जवंतीति ॥ ७ ॥ एतत्परिहर्तुंकामश्चाह । (सीतोदगमित्यादि) एतानि प्रागुपन्यस्तानि अप्राण्योदकपरिजोगादीनि प्रतिसेवन्तोऽगारिणोऽगृहस्थास्ते नवंत्यश्रमणाश्चाप्रव्रजिताश्चैवं जानीहि ॥ यतः अहिंसासत्यमस्तेयं, ब्रह्मचर्यमब्रुव्यता ॥ इत्येतद्भ्रमणलक्षणं चैषां शीतोदकबीजाधाकर्माश्रयोपरिजोगवतां नास्तीत्यतस्ते नामाकारान्यां श्रमणान् परमार्थानुष्ठानतइति ॥ ८ ॥

सियाय वीतदग इत्थियाउ, पडिसेवमाणा समणा जवंतु ॥
अगारिणोवि समणा जवंतु, सेवंतिउ तेवितहण्णगारं ॥९॥ जे
याविं वीतदगजोति जिस्कू, जिस्कं विहंजायति जीविघट्ठी ॥
ते णातिसंजोगमविण्णाय, कायोवगाणंतकरा जवंति ॥ १० ॥

अर्थ—वली आर्द्धकुमार कहेंगे के, अहो गोशालक! तांहारो मत एवोउ जे एकांतचारी, कुधा तृपादिकना सहन करनार.तपस्वी न होय ते केम न होय? तेह्नो प्रत्युत्तर सांजल. (सियायवीतदगइत्थियाउ के७) ते जो कदाचित् सचित बीज, सचित पाणी, अने स्त्री

यादिकनो प्रसंग तेना, (पडिसेवमाणसमणानवंतु के०) परिजोगना करनार अमण होय तो, (अगारिणोविसमणानवंतु के०) आगारी जे गृहस्थथे ते पण अमण थाय. केमके, (सेवंतिउतेवितहृष्यगारं के०) आगारी पण, सचित बीज उदकादिना सेवनारथे, वली धन नें अर्थें देशांतरनें विपे विचरे ठे, वली एकला पण परदेशनें विपे घणा काल पर्यंतर हेठे, तथा धनार्थी थका, कृधाट्टपादिकनां कष्ट पण सहन करेठे, माटे एरीतें ते पण तथा प्र कारनां एटले अमण जेवां कष्ट सहन करेठे, ए कारणें ते गृहस्थनें पण तपस्वीज गण वा ॥ ९ ॥ वली पण आर्द्धकुमार कहेठे के, (जेयाविवीउदगजोतिजिस्कू के०) जे जि हुक ठतां, बीज उदकना चोगवनार, इव्यब्राह्मचारी एवा, (निष्कंविहंजायतिजीवि यही के०) आजीविका चलाववानें अर्थें जिह्या मागे, (तेणातिसंजोगमविष्ण्वा य के०) ते ज्ञातिसंयोग ठांमनें (कायोवगणंतकरानवति के०) न कायनामर्दन कर नार एवा, पोतानी कायाना राखनार एवा, अनें कर्मना करनार ते, आगमिककालें अन्नंत संसारी थगे ॥ १० ॥

॥ दीपिका-आर्द्धकएव पुनराह । यदि बीजादिनोजिनः श्रमणाः स्युस्तदागारिणोपि श्रमणाः स्युः तेषां गृहस्थाश्चपि सेवन्ते तथाप्रकारमेकत्वविहारदिकं । गृहस्थानामपि अधिकत्वावस्थायामाशंसावतामपि निष्किंचनतर्पकाकिविहारित्वं कुत्पिपासादिपीडनं नवत्येवेति ॥९॥ ये चापिनिष्कृवोबीजोदकनोजिनः संतोनिह्नां च यावंतोजीवितार्थिनस्ते ज्ञातिसंयोगं स्वजनसंबंधं प्रविहाय त्यक्त्वा कायात्कायेषु च उपगच्छंतीति कायोप नो गास्तदुपमर्दार्जनप्रवृत्ताः संसारस्यानंतकराः स्युः संसारस्य अंतकरान नवन्तीत्यर्थः ॥१०॥

॥ टीका-पुनरप्यार्द्धकएवैतदुपणायाह । (सियायेत्यादि) स्यादेतज्वदीपं मतं य था ते एकांतचारिणः कुत्पिपासादिप्रधानतपश्चरणपीडिताश्च तत्कथं ते न तपस्विनइयेत दाशंभ्यार्द्धक आह । यदि बीजाद्युपनोगिनोपि श्रमणाइत्येवं नवतान्युपगम्यते एव तद्वैगा रिणोपि गृहस्थाः श्रमणानवंतु तेषामपि देशिकावस्थायामाशंसावतामपि निष्किंचनतर्प काकिविहारित्वं कुत्पिपासादिपीडनं च संजायते । अतथाह (सेवंतिउ) तुरवधारणे सेवंत्ये य तेऽपिगृहस्थास्तथाप्रकारमेकाकिविहारादिकमिति ॥ ९ ॥ पुनरप्यार्द्धकोबीजोदकादिनो जिनां दोषानिधित्तयाह । (जेयावीत्यादि) ये चापि निष्कृवः प्रव्रजिताबीजोदकनोजि नः संतोइत्यतोब्रह्मचारिणोपि निह्नां वाऽटंति जीवितार्थिनस्ते तथातृताज्ञातिसंयोगं स्वजनसंबंधं विप्रहाय त्यक्त्वा कायात्कायेषु चोपगच्छंतीति कायोपनोगास्तदुपमर्दार्जनाप्र वृत्त्यात्संसारस्यानंतकरानवन्तीति । इदमुक्तं । नयति केवलं स्त्रीपरिजोगएव तः परित्यक्तो

ऽस्तावपि इत्यतः शेषेण तु बीजोदकाद्युपनोगेन गृहस्थकल्पाएव ते । यत्तु निष्ठाटनादिकं
मुपन्यस्तं तेषां तद्गृहस्थानामपि केषांचित्संज्ञाव्यते नैतावता श्रमणजावद्गति ॥ १० ॥

इमं वयंतं तुमपाउ कुवं, पावाइणो गरिहसि सबएव ॥ पावाइ
णो पुढो किट्ठयंता, सयंसयं दिक्किरेंति पाउ ॥ ११ ॥ ते अन्नम
न्नस्स विगहरमाणा, अस्कंतिउ समणामाहणाय ॥ सतोय अ
ब्बो असतोय सुब्बो, गरहामोदिणिं ए गरहामोकिंचि ॥ १२ ॥

अर्थ—हवे आइकुमारनां ए पूर्वोक्त वचन सांजलीनें गोशालक बीजो उत्तर आपवानें
असमर्थ ठतो, अन्य तीर्थिकोंनें पोतानां सहायकारी करीनें सोछंठ एटले असार वच
न बोलेढे के, अहो आइकुमार ! (इमंवयंतंतुमपाउकुवं के०) तुं एवां पूर्वोक्त वचन क
हेतो ठतो (पावाइणो गरिहसि सबएव के०) सर्व प्रावाइक एटले अन्यदर्शनीउनें निंदेढेज,
कारणके आ जगत् मांहे सर्व दर्शनीउ बीज उदकादिकनुं सेवन करता थका, संसार
उड्ढेदवानें अर्थे प्रवर्त्तेढे, तो तेनें मानियें नहीं. एवुं वचन सांजलीनें आइकुमार ते गोशा
लकनें उत्तर आपवानें अर्थे बोळ्यो, ते गाथाना उत्तरार्द्ध वडे कहेढे. के, अहो गोशाल
क ! (पावाइणो पुढो किट्ठयंता सयंसयं दिक्किरेंति पाउ के०) सर्व प्रावाइक एटले सर्व द
र्शनी पोत पोतानी छुदी छुदी दृष्टीयें छुदी छुदी मतियें पोतपोतानुं दर्शन प्रगट करेढे.
जेम ते पोतपोताना दर्शननी स्थापना करेढे, तेम हुं पण अमारा दर्शननी प्रजावना
करुहुं के, लचितपाणी, बीजादिकना परिजोगथकी निःकेवल कर्मनुं बंधनढे, पण एथकी सं
सारनो उड्ढेद कांइ पण नथी. एवो अमारा दर्शननो मतढे, तो अंद्दी निंदा पण शानी?
अनें उत्कर्षपण शानो? ॥ ११ ॥ वली आइकुमार कहेढे. (ते अन्नमन्नस्स विगहरमाणा के०)
ए समस्त परवादी परस्पर मांढोमांहे पारका दर्शननें निंदेढे, अनें पोताना दर्शनना
गुण बोलेढे, (अस्कंतिउ समणामाहणाय के०) ते श्रमण ब्राह्मण सर्व पोतपोताना प
ह्मनें समर्थेढे अनें परना पह्मनें दूषण आपेढे. तेज गाथाना उत्तरार्द्ध वडे देखाडेढे. (स
तोय अब्बो असतोय सुब्बो के०) अमारा पह्मनें अंगीकार करवा थकी पुण्ये, अनें स्वर्ग
पवर्गादिकनां सुख प्राप्त थायढे, अनें परना पह्मनें अंगीकार करवा थकी पुण्य नथी अनें
पुण्यनें अजावे स्वर्गपवर्गादिकनी प्राप्ति पण नथी. ए रीतें सर्व तीर्थिक मांढोमांहे व्या
घाते प्रवर्त्तेढे. तेम अमे पण यथावस्थित तत्त्वजुं कथन करनारा ठैयें तेणें करी, (गर
हामोदिणिं ए गरहामोकिंचि के०) एकांतवादीनें अमे कांइ गर्हता नथी, निंदता नथी,
केमके, सत्य कहेतां थकां कांइ प्रवाद नथी. इत्यर्थः ॥ १२ ॥

॥ दीपिका—अथ गोशालोन्यतीर्थिकान्सहायान्कृत्वा 'सोद्धृतमसारं' प्राह । इमां पूर्वोक्तां वाचं त्वं प्राहुष्कुर्वन्सर्वान् प्रावाडुकान् गर्हसि ? । यतः सर्वेऽपि तीर्थिकाः बीजोदकादिनोजिनोपि नवोद्भेदाय प्रवर्तते ते तुऽप्रावाडुकाः पृथक् पृथक् स्वीयां दृष्टिं प्रत्येकं स्वदर्शनं प्राहुष्कुर्वन्ति प्रकाशयन्ति । अथवा श्लोकपश्चाद् ईर्ष्यामुनिराह । सर्वेऽपि प्रावाडुकाः स्वमतं प्रकाशयन्ति तथा वयमपि स्वदर्शनं प्राहुष्कुर्मोयद्बीजोदकादिनोजिनः कर्मबंधेन नवोद्भेदइति स्थिते कात्र परनिंदा कोवा आत्मोत्कर्षइति ॥ ११ ॥ ते प्रावाडुकाश्चन्योन्यस्य परदर्शनं गर्हमाणाः स्वदर्शनगुणानाख्याति यथा स्वतइति स्वकीये पक्षे स्वमतेस्ति पुण्यं अस्वतः परमते नास्ति पुण्यमित्येवं तीर्थिकाः परस्परव्याघातेन प्रवृत्ताः वयं तु तत्त्वरूपणादेकांतदृष्टिं गर्हाम नहि एकांतपक्षोद्युक्तिसंगतइति वदंतो वयं न किंचिज्गर्हामः । काणां धादिवस्तुस्वरूपकथनेन परापवादः । तथाचोक्तं । “नेत्रैर्निरीक्ष्य जिलकंटककीटसर्पान्, सम्यग्यथा व्रजत तान्परिहृत्य सर्वान् ॥ कुक्षानकुक्षुतिकुमार्गकुदृष्टिदोषान्, सम्यग्विचारयत कोत्र परापवाद”इति ॥ १२ ॥

॥ टीका—अधुनैतदाकर्ण्य गोशालकोपरमुत्तरं दातुमत्तमर्थोऽन्यतीर्थिकान्सहायान् विधाय सोद्धृतमसारं वक्तुकामश्चाह (इमं वयं वित्त्वादि) इमां पूर्वोक्तां वाचं । तुशब्दो विज्ञापणार्थः । त्वं प्राहुष्कुर्वन्प्रकाशयन्सर्वानपि प्रावाडुकान् गर्हसि जुगुप्ससे यस्मात्सर्वेऽपि तीर्थिकाबीजोदकादिनोजिनोपि संसारोद्धिचये प्रवर्तते ते तु नवता नान्युपगम्यन्ते ते तु प्रावाडुकाः पृथक् पृथक् स्वीयां स्वीयां दृष्टिं प्रत्येकं स्वदर्शनं कीर्तयन्तः प्राहुष्कुर्वन्ति प्रकाशयन्ति । यदिवा श्लोकपश्चाद् ईर्ष्यामुनिराह । सर्वे प्रावाडुकावथावस्थितं स्वदर्शनं प्राहुष्कुर्वन्ति तत्प्रामाण्याच्च वयमपि स्वदर्शनाविर्भावान् कुर्मस्तद्यथा ह्यप्रागुक्तेन बीजोदकादिपरिज्ञोगिनः कर्मबंधेन केवलं न संसारोद्भेदइति दमस्मदीयं दर्शनमेवं व्यवस्थितं कात्र परनिंदा कोवात्मोत्कर्षइति ॥ ११ ॥ किंच । (तेऽस्मिन्सुस्तेत्यादि) ते प्रावाडुकाश्चन्योन्यस्य परस्परेण तु स्वदर्शनप्रतिप्राशया परदर्शनं गर्हमाणाः स्वदर्शनगुणानाचक्षते तुशब्दात्परस्परतोव्याहृतमनुष्ठानं चानुतिष्ठन्ति ते च श्रमणानिर्ग्रथादयो ब्राह्मणादिजातयः सर्वेऽप्येते स्वकं पक्षं समर्थयन्ति परकीयं च दूषयन्ति । तदेव पश्चाद्भेदेन दर्शयति । स्वतइति । स्वकीये पक्षे स्वान्युपगमेस्ति पुण्यं तत्कार्यं च स्वर्गापवर्गादिकमस्त्यतः स्वपरान्युपगमाच्च नास्ति पुण्यादिकमित्येवं सर्वेऽपि तीर्थिकाः परस्परव्याघातेन प्रवृत्ताश्च तोवयमपि यथावस्थिततत्त्वरूपणतोद्युक्तिविकलत्वादेकांतदृष्टिं गर्हामोजुगुप्सामोन ह्यसावेकांतोयथावस्थिततत्त्वाविर्भावकोनवतीत्येवं व्यवस्थिते तत्त्वरूपं वयमाचक्षाणामं किंचिज्गर्हामः । काणकुंगोद्वष्टनादिप्रकारेण केवलं स्वपरस्वरूपाविर्भावान् कुर्मोन च व

ए१४ द्वितीये सूत्रकृतांगे द्वितीय श्रुतस्कंधे पठाध्ययनं.

स्तु स्वरूपाविर्भावने परापवादः । तथाचोक्तं । “नेत्रैर्नरीदृश्य विलकंटककीटसर्पान्, सम्यक् यथा व्रजत तान्परिन्दृश्य सर्वान् ॥ कुज्ञानकुश्रुतिकुमार्गकुट्टिदोषा, नसम्यग्विचारयति कोत्र परापवादः” इत्यादि । यदिचैकांतवादिनामेवास्त्येव नास्त्येवान्युपगमवतामयं परस्परगद्गर्ह्योदोषोनास्माकमनेकवादिनां सर्वस्यापि सदादेः कथंचिदन्युपगमात् । एतदेव श्लो कपश्चाद्धनं दर्शयति (स्वतः इति) स्वइत्येकत्रकालनावैरस्ति तथा (परतः इति) परइत्या दिनिर्नास्तीत्येवं परान्युपगमं दूषयंतोगद्गर्हामोऽन्यानेकांतवादिनस्तत्स्वरूपनिरूपणतस्तु रा गदेषविरहाच्च किंचिद्गद्गर्हमिति स्थितं ॥ ११ ॥

ए किंचि रूवेण जिधारयामो, सहिष्ठिमगं तु करेमि पाठं ॥ म
गो इमे किष्टिए आरिएहिं, अणुत्तरे सप्पुरिसेहिं अंजू
॥१३॥ उहुं अहेयं तिरियं दिसासु, तसाय जे थावरजेयपाणा॥
नूयाहि संकाजि डुगुंभाणा, णो गरहती बुसिमं किंचि लोए ॥१४॥

अर्थ—वली आईकुमार कहेते के, अहो गोशालक ! अमें (एकिंचिरूवेण जिधारया मो के०) कोइ पण अमण ब्राह्मणनें रूवेण एटले डुगुंभनिक एवा अंगोपांगनें उघाड वे, अथवा जातिना दोषनें अजिधारयामो एटले प्रगट करीनें निंदता नथी, किंतु ? (सहिष्ठिमगंतुकरेमिपाठं के०) सदृष्टिमार्ग एटले पोतानुं शासन प्रगट करियें ठैयें, अथवा तेउना मार्गनुं स्वरूप कहियें ठैयें, वली जे विधियें ते पोताना मार्गनी स्थिति कहेते के, “ ब्रह्मा जूनशिखाः ” इत्यादिक ते अमें पण सांजलियें ठैयें, परंतु अमें कोइ नो अपवाद बोलता नथी. हवे आईकुमार, गाथाना उत्तराद्धवे पोताना दर्शननुं स्वरूप कहेते. (सगोइमेकिष्टिएआरिएहिं के०) ए मार्ग जे सम्यक् दर्शनादिकते, ते आर्थ एवा जे श्रीसर्वज्ञदेव तेषों कह्यो. ते मार्ग केवोळे तोके, (अणुत्तरेसप्पुरिसेहिंअंजू के०) ए मार्ग अणुत्तर एटले एना सरखो बीजो कोइ पण मार्ग जगत् मांहे नथी, वली ते सर्वज्ञ के वाटे तोके सत्पुरुष चोत्रिश अतिशयें करी बिराजमान, एवाप्रधान पुरुष जगत् मांहे बीजा कोइ नथी, ते कारणें सत्पुरुष केवायते, वली ए मार्ग केवोळे तोके, अंजू एटले सरल अकुटिल ठे ॥१३॥ वली पण धर्मेनुंज स्वरूप कहेते. (उहुंअहेयंतिरियंदिसासु के०) कर्ष्य अथो अनें. तिर्यक् ए समस्त दिशाउँनें विषे एतावता चौदरज्ज्वात्मक लोक मांहे, (तसायजेथावरजेयपाणा के०) जे त्रस अनें स्थावर प्राणीउळे तेना पावनार, तथा (नूयाहिसंकाजिडुगुंभाणा के०) प्राणघातनी शंकायें सावधान्युपगमनेंहुगं ठता, (णो गरहतीबुसिमंकिंचिलोए के०) एवा संयमवंत पुरुषो लोक मांहे जे ठे, ते कोइनें गद्गें

एटले निंदे नहीं. माटें रागद्वेपरहित पणो यथातथ्य वस्तुनं स्वरूप केहेतां थकां कांइ निंदा नथी. जो कदापि यथातथ्य वस्तुनं स्वरूप केहेतां थकां निंदा होय तो, अग्नि उल्लेखे, अग्नि उदक शीतलले, विष खाधा थकी मरण नीपजे, इत्यादिक खरुं बोलवुं ते पण युक्तनथी ! परंतु ए रीतें सत्य कहेवामां कांइ दोष नथी ॥ १४ ॥

॥ टीका—न किंचन भ्रमणं ब्राह्मणं वा स्वरूपेणानिधारयामोर्हणबुद्ध्यादृष्टयामः । केवलं स्वदृष्टिमार्गं तदंगीकृतं दर्शनं प्राप्नुकुर्मः । तद्यथा । “ब्रह्मा जूनशिराह रिट्टेशि सरुग्ग्यालुसशिओहरः, सूर्योप्युत्तिखितोऽनलोप्यखिलसुत्तोमः कलंकांकितः ॥ स्वर्नाथोपि विसंस्थुलः खलु वपुःसंस्थैरुपस्थैः कृतः, सन्मार्गस्खलनाद्भवति विपदः प्रायः प्रनूणामपि” । एतच्च तैरेव स्वागमे पठ्यते वयंतु भोतारः केवलमिति । मग्गेइमेत्ति । अयं मार्गः सम्यग्दर्शनादिकः कीर्तितव्यायैः सर्वज्ञैः किञ्चूतोमार्गोऽनुत्तरः प्रधानः । आर्यैः किञ्चूतैः सत्पुरुषैः । मार्गः किञ्चूतोञ्च प्रकटं कुसुवा ॥ १३ ॥ कर्ध्वमथस्तिर्यक्च ये त्रसा येच स्यावराश्च प्राणिनस्तेषु जूतानिशंकया प्राणिविनाशशंकया सावद्यक्रियां जुगुप्समानोर्हन् नैवान्यं लोकं कंचन गर्हते निंदति (बुत्तिमं) संयमवान् । तदेवं रागद्वेषमुक्तस्य वस्तुस्वरूपकथने न काचिन्निंदा यथा उल्लेखेऽग्निः शीतलं जलं विषं मारणात्मकं भयंकरः सर्पः व्यथकः कंटकइत्यादि ॥ १४ ॥

॥ टीका—एतदेव स्पष्टतरमाह । (नकिंचिरूपेणेत्यादि) न कंचन भ्रमणं ब्राह्मणं वा स्वरूपेण जुगुप्सितांगवयवोदघटनेन जात्या तद्विग्रहणोदघटनेन वाऽनिधारयामोर्हणबुद्ध्यादृष्टयामः केवलं स्वदृष्टिमार्गं तदनुसृतं दर्शनं प्राप्नुकुर्मः प्रकाशयामः । तद्यथा । “ब्रह्मा जूनशिराह रिट्टेशि सरुग्ग्यालुसशिओहरः, सूर्योप्युत्तिखितोऽनलोप्यखिलसुत्तोमः कलंकांकितः ॥ स्वर्नाथोपि विसंस्थुलः खलु वपुःसंस्थैरुपस्थैः कृतः, सन्मार्गस्खलनाद्भवति विपदः प्रायः प्रनूणामपि” इत्यादि । एतच्च तैरेव स्वागमे पठ्यते । वयंतु भोतारः केवलमिति । आर्ककुमारएव परपदं दूषयित्वा स्वपदसाधनार्थं श्लोकपद्मादेनाह । अयं मार्गः पंधाः सम्यग्दर्शनादिकः कीर्तितव्यावर्णितः । कैरायैः सर्वज्ञैरस्त्याद्यथमदूरवर्तिनिः । किञ्चूतोपमोनास्मादुत्तरः प्रधानोविद्यतइत्यनुत्तरः पूर्वापराव्यादृतत्वाद्यथावस्थितजीवाद्विपदार्थस्वरूपनिरूपणाच्च । किञ्चूतैरायैः संतभ ते पुरुषाश्च सत्पुरुषास्तं भूतस्त्रिशदतिशयोपेतैराविर्जुतः समस्तपदार्थाविजर्विकदिव्यज्ञानैः । किञ्चूतोमार्गोऽनुत्तमव्यक्तः निर्दोषत्वात्प्रकटः कुसुवां वक्रेकांतपरित्यागादकुटिलइति ॥ १३ ॥ पुनरपि स्वतन्त्रमस्वरूपनिरूपणायाह । (वट्टंथदेयमित्यादि) कर्ध्वमथस्तिर्यक्चैवं सर्वासपि दिक्षु प्रकाराये

कृया जावदिगपेकृया वा तासु ये त्रसाये च स्थावराः प्राणिनः। चशब्दौ स्वगतानेकनेदसंसूच
कौ। नूतं सन्नूतं तथ्यं तत्रानिर्णयकया तथ्यनिर्णयेन प्राणातिपातादिकं पातकं जुगुप्समा
नोगर्हमाणोयदिवा नूतानिर्णयकया सर्वसावद्यमनुष्ठानं जुगुप्समानोनैवापरलोकं कंचन
गर्हति निन्दति (बुद्धिमति) संयमवानिति। तदेवं रागद्वेषवियुक्तस्य वस्तुस्वरूपाविर्भाव
ने न काचिर्गर्ह्यस्य तत्रापि गर्हा नवति नद्युष्मोऽग्निः शीतमुदकं विषं मारणात्मकमित्येव
मादि किंचिद्वस्तुस्वरूपमाविर्भावनीयमिति ॥१४॥

आगंतगारे आरामगारे, समणेउ नीति ए उवेति वासं ॥ दस्का

दुसंते बह्वे मणुस्सा, ऊणातिरित्ताय लवालवाय ॥ १५ ॥

मेहाविणो सिक्खिय बुद्धिमंता, सुत्तेहिं अब्भेहिं एण्णियन्ना ॥ पु

त्तिसुमाणे अणगार अन्ने, इति संकमाणो ए उवेति तव ॥१६॥

अर्थ-बह्वे गोशलकमतानुसारी त्रेराशिक बीजा प्रकारें करी फरी आईकुमार प्र
त्ये कहेते. के, अहो आईकुमार! ताहरो तीर्थकर राग, द्वेष, अनें जय, तेणें करी सदित
ते, ए कारण माटें ते बीहितो यको (आगंतगारे के०) शून्यघर धर्मशालादिक तथा
(आरामगारे के०) उद्यानादिकनें विषे (समणेउनीते के०) श्रमण अनें माहण य
की बीहितो यको (एउवेतिवासं के०) वास करतो नथी, बली शा यकी बीहितो
यको वास करतो नथी? ते कहेते. (दस्कादुसंते के०) दह एटले माह्या, घणां शास्त्र
ना नणनार, पंमित, (बह्वेमणुस्सा के०) एवा घणा पुरुषो ते पूर्वोक्त शून्य घरादिक
स्थानकनें विषे आवे, माटें तेवा पुरुषोयकी बीहितो यको, तेवां स्थानकनें विषे ताह
रो त्यां गुरु आवतो नथी पण, ते पुरुषो केवाठे तोके, (ऊणातिरित्ताय के०) तमारा
तीर्थकरयकी कोइ एक जात्यादिक गुणें करी ऊणाठे न्यूनठे, तथा कोइ एक अधिकठे, तो
तेवानी साथें बोलतां कदाचित् हारी जाय तो मानम्मान थाय, ते कारणमाटें एवां
स्थानक ठांमनें त्यागीनें देवादिकनी परपदामांहे एकांतें बेसेते. बली ते पुरुषो केवाठे
तोके, (लवालवाय के०) एकतो लव एटले अनेक विचित्र तर्कना बोलनार; तथा ए
क अलव एटले मौनव्रती, अथवा मंत्रवादी ठे के, जेनी आगल बोलतां वादीना मुख
मांहेथी वचन पण निकले नही, ते कारण माटें तेनी वीकथकी ताहारा तीर्थकरें आरा
म उद्यानादिक मांहे निवास करवानो त्याग कखोठे ॥ १५॥ बली गोशलक कहेते के,
(मेहाविणोसिक्खियबुद्धिमंता के०) मेहावी जे पंमितठे ते ग्रहण करवा, धारण करवानें
सामर्थ्यवान् तथा आचार्यादिकनी पासेंथी शिखेला एवा उत्पातादिक चार प्रकारती

बुद्धियें करी सहित, (सुचेहिंअवेहिंयणिह्ययन्ना के०) वली सूत्र अनें अर्थना निश्चयना करनार, (अणगारअत्रे के०) एवा कोइ एक अन्य अणगार होय ते (पुडिसुमा ए के०) मुजनें कांइ सूत्रार्थ पूछे तेनो उत्तर महाराथकी अपाझे नही, तेथी महारं मान जंग यज्ञे, (इतिसंकमाणेणउवेतितव के०) एवी वातोथी शंका पामतो यको ताहारो गुरु तेवा पूर्वोक्त स्थानकोनें विषे वास करतो नथी, ते कारण माटे तमारो मार्ग रुज्जु नथी ॥ १६ ॥

॥ दीपिका—एवं गोशालकमतानुसारी त्रैराशिकोनिराकृतोपि पुनराह । योजवत्स्तीर्थकरः सरागद्वेपजययुक्तः । तथाहि । आगंतुकानां कार्पटिकादीनां अगारं आगंतगागारं आरामेऽगारं आरामागारं तत्रासौ श्रमणोनीतः सर्वं न वासमुपैति । किं तत्र नयमित्याह । दक्षाः पंथिताद्वयस्माद्वहवः संति मनुष्याः । तज्जीतोसौ तत्र न याति । कनाः स्वतोहीनाश्चतिरिक्तावा जात्यादिना संति केचित् तैः पराजितस्य महान् कलात्रंशः स्यात् । ते नराः किंचूताः लपावाचालाघोपिततर्कदंमकाः तथाऽलपामौनव्रतिकागुटिकादिविद्यायुक्ताः यद्वशाद्वागे व न निस्सरति मुखात् यज्ञयाचेषु गृहेष्वसौ न यातीति ॥ १५ ॥ मेधाविनोऽग्रद्वेपधारणसमर्थबुद्धिमंतः शिक्षिताः सूत्रेण्येच निश्चयज्ञास्ते ईदृशाः सूत्रार्थविषयं प्रश्नमाका पुरनगराएके इत्यसौ शंकमानोविन्यन्न तत्र तेषां मध्ये उपैति याति तथानार्थदेज्ञे न धर्मं कथितवान् आर्येण देशनां करोति तत्रापि न सर्वत्र किंतु ? कुत्रचिदेवेति ततोसौ रागद्वेपाकुलोदीरः ॥ १६ ॥

॥ टीका—सएवं गोशालकमतानुसारी त्रैराशिकोनिराकृतोपि पुनरन्येन प्रकारेणाह । (आगंतगागारेइत्यादि) सविप्रतिपन्नः सत्रार्थकमेवाह । योसौ नवत्संबंधी तीर्थकरः सरागद्वेपजययुक्तस्तथाह्यसावागंतुकानां कार्पटिकादीनामगारमागंतगागारं तथाऽरामेऽगारमा रामागारं तत्रासौ श्रमणो नवत्तीर्थकरः । तुशब्दएवकारार्थे । नीतएवासौ तपध्वंसनजयाच त्रागंतगागरादौ न वासमुपैति न तत्रासनस्थानशयनादिकाः क्रियाः कुरुते । किं तत्र नयकारणमितिचेत्तदाह । दक्षाः निपुणाः प्रनूतशास्त्रविशारदाः । दुश्चोयस्मादर्थे । यस्माद्वहवः संति मनुष्यास्तस्मादसौ तज्जीतो न वामं तत्र समुपैति न तत्र समातिष्ठते । किंचूताः न्यूनाः स्वतोऽवमाहीनाजात्याद्यतिरिक्तावा ताभ्यां पराजितस्य महान्शयात्रंश इति । तानेव विशिनष्टि । लपतीति लपावाचालाः घोरितानेकतर्कविचित्रदंमकास्तथा न लपामौनव्रतिका निष्ठितयोगाः गुटिकादियुक्तावा यद्वशादनिधेयविषयावागेव न प्रवर्तते ततस्तज्जनेनासौ शुष्मतीर्थरुद्रागंतगागरादौ नैव व्रजतीति ॥ १५ ॥ पुनरपि गोशालकएवाह । (मेधावि

एणोइत्यादि) मेधा विद्यते येषां ते मेधाविनोऽग्रहणधारणसमर्थास्तथाऽऽचार्यादिः समीपे शिक्षां प्राहिताः शिक्षितास्तथोत्पत्तिक्रियादिचतुर्विधबुद्ध्युपेताबुद्धिमंतस्तथासूत्रेपि सूत्रविषये विनिश्चयज्ञायथावस्थितसूत्रार्थवेदिनइत्यर्थः । ते चैवंचूताः सूत्रार्थविषयं मा प्रश्नमकारुन्त्येऽनगाराएके केचनेत्येवमसौ शंकमानास्तेषां विन्यन्न तत्र तन्मध्ये उपैत्युपगच्छतीति ततश्च न क्रुद्धमार्गइति जययुक्तत्वात्तस्य तथा म्लेच्छविषयं गत्वा न कदाचिद्धर्मदेशनां च करोत्यर्थदेशेपि न सर्वत्रापि तु कुत्रचिदेवेत्यतो विषमदृष्टिवाङ्गद्वेषवर्त्यसाविति ॥ १६ ॥

एणो कामकिञ्चा एण बालकिञ्चा, रायानिउणेण कुञ्च नए
 णं ॥ वियागरेक्का पसिणं नवावि, सकाम किञ्चं णिहआरि
 याणं ॥ १७ ॥ गंता च तठा अडुवा अगंता, वियागरेक्का समि
 या सुपन्ने ॥ अणारिया दंसणाउं परिता, इति संकमाणा ए
 उवेति तठ ॥ १८ ॥

अर्थ-एम गोशालकें कहे यके, हवे आईकुमार गोशालक प्रत्ये कहेवे. के, (एणो कामकिञ्चा के०) अहो गोशालक! ते जगवंत कामकृत्य नथी. एनो अर्थ कहेवे. के, जे अविमाइयानो करनार होय ते पोतानें तथा परनें, निरर्थक कार्य करे. परंतु श्री जगवंत तो सर्वज्ञ, सर्वदर्शी; परना हितना करनार, ते पोतानें तथा परनें निरुपकारी केम थाय? ते कारण माटें स्वामी निरर्थक कामना करनार नथी, (एणबालकिञ्चा के०) तथा स्वामी बालकृत्य नथी, एटले बालकनी परें अणविचारुं कार्य न करे, (रायानिउणेण के०) तथा राजानियोगें करी धर्मदेशनादिकनें विषे प्रवर्त्तें नहीं, (कुञ्चनएणं वियागरेक्का के०) तथा कोइना जययकी प्रश्न वागरे एटले कहे नहीं, (पसिणंनवावि के०) उपकार न होय तो कहे नहीं, एटले प्रश्न वागरे नहीं. किं बहुना उपकार विना कोइनें कांइ न कहे. अनुत्तरविमानवासी देवतानें पण, मन थकीज पूजेला प्रश्ननो निर्णय करे. हवे जे ए श्रीवी तरागनो धार्मिक थाय ते केवां कार्यों करे? एवो आशंका लावी तेनो प्रत्युत्तर चोये पदें कहेवे (सकामकिञ्चं णिहआरियाणं के०) पोताना कामनें अर्थे एतावता तीर्थकरनामकर्म खपाववा नणी अर्थ क्षेत्रमां अर्थ लोकनें प्रतिबोधवा वास्ते धर्म देशना करे, परंतु बीउं कोइ आत्मप्रशंसादिक कार्य न करे. ॥ १७ ॥ वली आईकुमार कहेवे के, (गंताचतठा अडुवाअगंता के०) ते जगवंत परहितनें अर्थे त्यां जइनें, अथवा त्यां न जइनें, किंतु जेम जेम जव्य जीवोनो उपकार थाय, तेम तेम (वियागरेक्का के०) धर्मदेशना आपे. जो उपकार थरो, एम जाणे तो त्यां जइनें पण धर्म देशना आपे अथवा ते उ

पकार न देखे तो पातें आवेलानें पण धर्म न कहे ए कारणमाटें तेनें रागद्वेषनी सं जावना नथी, तथा (आसुपन्न के०) सर्वज्ञ (समिया के०) समदृष्टि पणें एटले कोइ चक्रवर्तिं आवी पूठे अथवा कोइ रांक आवी पूठे, अथवा अणपूठे थके पण, धर्म क हे. तथा स्वामी जे अनार्य देशनें विषे जता नथी तेतुं कारण हुं तुनें कहुं तु ते तुं सां जज. (अणारियादंसणाउपरिचा के०) अनार्य लोक अनाचारी ठता दर्शनथकी पण प्रष्टे (इतिसंकमाणाणउवेतितज के०) ए माटें शंकामान थका त्यां जता नथी, ते जीव श्री वीतरागनें देखी अवहेलनादिक कर्मोपार्जनकरी पोतानें अनंत संसार नीवृद्धि करजें, एवुं जाणीनें स्वामी त्यां पधारता नथी, परंतु तेमनी सायें परमेश्वर ने द्वेषजाव कांइ पण नथी तेमाटें राग, द्वेष, अनें जय, तेमनें कांइ नथी. तथा अहो गोशालक ! जे तुं एम कहेठे के, अनेक शास्त्रज्ञ पुरुषना प्रश्रयकी वीदितो थको तेनी सनामाहे रहतेो नथी. ए पण ताहारं वचन वाल प्रलाप प्राय जाणीयें ठैयें, केमके, जे कारण माटें ए महारा गुरु सर्वज्ञ जगवंत केवलीठे तो तेतुं समस्त परवादितुं मुख, पण जोई न शके, तो पठी वादतुं केवुंज शुं ? माटें महारा स्वामीनें परवादीनो पराज व कांइ नथी ए जगवंत केवलज्ञानें करी पोतानो परनो उपकार देखे त्यां जइनें धर्मो पवेश करे. इत्यर्थः ॥ १८ ॥

वीपिका—इति गोशालकेनोक्ते आर्क्षकुमारआह । सजगवानकामरुत्थोन स्यात् अ निष्ठाकारी न नवतीत्यर्थः । यः प्रेक्षापूर्वकारी न स्यात्सोनिष्टमपि स्वपरयोर्निरर्थकमपि कृत्यं कुर्वति । जगवांस्तु सर्वज्ञः प्रेक्षापूर्वकारी कथं स्वपरयोर्निरूपकारकमेव कुर्यात् बाल स्येव कृत्यं यस्य सवालकृत्योनासौ बालवदनालोचितकारी न राजानियोगेनासी देशनां करोति ततः कुतस्तस्य जयेन प्रवृत्तिः स्यादेवं सति केनचित्कृतं प्रश्रं व्यागृणीयाद्देद्यदित स्योपकारः स्यादुपकारं विना नवा नैव वदेत् । अथवानुत्तरसुराणां मनःपर्यायज्ञानिनां च इव्यमनसैव तन्निर्णयादतो न वदेत् स्वकामरुत्थेन स्वेच्छाकारितया तीर्थरुन्नामकर्मणः क्षणाय न यथाकथंचिदतोसी इहार्थक्षेत्रे आर्याणामुपकारसंज्ञे धर्मं वदेत् ॥ १९ ॥ गंता चति) सजगवान् गत्वापि शिष्यसमीपं अथवा तत्रागत्वा यथा सत्तोपकारः स्यात्तथा व्यागृणीयात् देशनां कुर्यात् उपकारे सति गत्वापि कथयति अस्तितु स्थितोपि न वदति ततो न तेषां रागद्वेषसंज्ञः केवलमाद्युग्रज्ञः सर्वज्ञः समतया वदेत् । “जहा पुस्सुस्त क उइ तहा तुस्सुस्त कउइ” इतिवचनाच्चक्रवर्तिंमकादिषु पृष्ठोपृष्ठोवा तुल्यं व्यागृणीयादित्यर्थः । कथमनार्येषु सन यातीत्याह । (अणारियाति) अनार्यादर्शनतः सम्यक्त्वात्परीताव्रष्टा इति । शंकमानोविचारयन् जगवान्न तत्रोपैति । तेहि वर्त्तमानसुखमेव

मन्यते न परलोकसुखमिति जानादर्शनात्तत्र न याति जगवान्नतु देवबुद्ध्या । यदप्युक्तं ।
पंक्तिनरगुटिकादिविद्यासिद्धिजयात्र तेषां स्थाने यातीत्येतत्प्रलापप्रायं । यतः । सर्वैरपि
तीर्थिकैः सर्वज्ञस्य जगत्वोमुखमप्यवलोकयितुं न शक्यते वादस्तु दूरापास्तएवेति ॥ १॥

॥ टीका-एतज्ज्ञानकमत्तं परिहर्तुकामआर्षकथाह । (एोकामकिञ्चाइत्यादि) सहि
जगवान्प्रेक्षापूर्वकारितया नाकामकृत्योजवति कमत्तं कामइहा न कामोऽकामस्तेन कृत्यं
कर्तव्यं यस्यासांवकामकृत्यः सएवंचूतो न जवत्यनिष्ठाकारी न जवतीत्यर्थः । योह्युत्प्रेक्षा
पूर्वकारितया वर्तते सोऽनिष्टमपि स्वपरात्मनो निरर्थकमपि कृत्यं कुर्वीत जगवांस्तु सर्व
ज्ञः सर्वदर्शी परहितैकरतः कथं स्वपरात्मनो निरूपकारकमेवं कुर्यात्तथाच बालस्येव कृत्यं
यस्य सबालकृत्यो न चासौ बालवदनालोचितकारी न परानुरोधान्नापि गौरवाद्धर्मदे
शादिकं विधत्तेऽपितु यदि कस्यचिद्ब्रह्मसत्त्वस्योपकाराय तज्जापितं जवति ततः
प्रवृत्तिर्नवति नान्यथा तथा न राजानियोगेनासौ धर्मदेशनादौ कथंचित्प्रवर्तते ततः कु
तस्तस्य जयेन प्रवृत्तिः स्यादित्येवं व्यवस्थिते केनचित्कचित्संशयकृतं प्रश्नं व्यागृणीया
यदि तस्योपकारो जवत्पुपकारमंतरेण नच नैव व्यागृणीयाद्यदिवाऽनुत्तरसुराणां मनः
पर्यायज्ञानिनांच इध्यमनसैव तन्निर्णयसंज्ञवादतो न व्यागृणीयादित्युच्यते । यद्यप्युच्यते
जवता यदि वीतरागोऽसौ किमिति धर्मकथां करोतीति चेदित्याशंक्याह । स्वकामकृत्ये
न स्वेष्टाचारिकारितयाऽसावपि तीर्थेकन्नामकर्मणः रूपणाय न यथाकथंचिदतोऽसावज्जा
नइहास्मिन्संतारे आर्थक्षेत्रे चोपकारयोग्यआर्याणां हि सर्वहेयधर्मदूस्वर्तिनां तडुपकारा
धर्मदेशनां व्यागृणीयादसाविति ॥ १७ ॥ किंचान्यत् । (गंतेत्यादि) सहि जगवान्
परहितैकरतोऽप्यपि विनेयास्तन्मयवाप्यगत्वा यथाजव्यसत्त्वोपकारो जवति तथातथा न
गवंतोर्हंतो धर्मदेशनां विदधत्युपकारे सति गत्वापि कथयंत्यसतितु स्थिताश्चपि न कथयं
तीत्यतो न तेषां रागद्वेषसंज्ञवति केवलमाद्युपक्रः सर्वज्ञः समतया समदृष्टितया चक्रवर्ति
इमकादिषु पृष्टोवा धर्म व्यागृणीयात् । जहा पुणस्स कइइ तथा तुहस्स कइइ इति वच
नादित्यतो न रागद्वेषसंज्ञावस्तस्येति । यत्पुनरनार्यदेशमतौ न व्रजति तत्रेदमाह । अनार्याः
क्षेत्रनाषाकर्मनिर्वह्निष्कृतादर्शनतोपि परिसमंतादितागताः प्रचष्टा इति यावत् । तदेवमतौ
जगवानित्येतेषु सम्यग्दर्शनमात्रमपि कथंचिन्न जवतीत्याशंकमानस्तत्र न व्रजतीति ।
यदिवा विपरीतदर्शनिनो न जवंत्यनार्याः शक्यवनादयस्तेहि वर्तमानसुखमेवैकमंगीक
ृत्यं वर्तते न पारलौकिकमंगीकुर्वंत्यतः सद्धर्मपराङ्मुखेषु तेषु जगवान् याति न पुनस्तदे
पादिबुद्धयेति । यदप्युच्यते त्वया यथानेकशास्त्रविशारदगुटिकासिद्धिविद्यासिद्धादित्यर्थ
कपराजवजयेन न तत्समाजे गह्वतीत्येतदपि बालप्रलपितप्रायं । यतः सर्वज्ञस्य जगव

तः समस्तैरपि प्रावाडकैर्मुखमप्यवलोकयितुं न शक्यते वादस्तु दूरोत्सादितएवेत्यतः
कुतस्तस्य परानवः । जगवांस्तु केवलालोकेन यत्रैव स्वपरोपकारं पश्यति तत्रैव गत्वा
पि धर्मदेशनां विधत्तइति ॥ १७ ॥

पन्नं जहा वणिए उदयघी, आयस्स हेउं पगरेति संगं ॥ तऊवमे
समणे नायपुत्ते, इच्चेव मे होति मती वियक्को ॥ १८ ॥ नवं न कुळा
विदुणे पुराणं, विच्चा मइं ताइयमाह एवं ॥ पन्नावया वंजवतिति
बुत्ता तस्सोदयघी समणे तिवेमि ॥ १९ ॥

अर्थ—वली बीजा प्रकारें गोशालक केहेठे के, अहो आइकुमार! (पन्नंजहावणिए उदयघी के०) जेम कोइ वाणियो उदयार्थी एटले लानार्थी ठतो व्यवहार योग्यकरि याणुं एटले कर्पूर, अंगर, कस्तूरी, अनें वस्त्रादिक, ते देशांतरथकी लेइ आवे (आय स्तहेउंपगरेतिसंगं के०) पोताना लाननें अर्थे महाजननो संग करे, (तऊवमेसमणेना यपुत्ते के०) तेम तमारो तीर्थकर श्रमण, ज्ञातपुत्र पण ते वाणियासमान जाणवो. के मके, कोइ एक लाननें अर्थे अनेक महाजनना वृंद मांहे बेसेठे, (इच्चेवमेहोतिमतीवि यक्को के०) माटें ए प्रकारें महारी मतिठे, अनें एवो माहारो वितर्कठे, एटले दिवारणा ठे, इत्यर्थः ॥ १८ ॥ हवे गोशालक प्रत्ये आइकुमार कहेठे के, अहो गोशालक! जे, तें ए वाणियानो दृष्टांत देखाड्यो, ते सर्वथकी सरखो, किंवा देशथकी सरखो? माटें जो ते दृष्टांत देशथकी सरखोठे, ए रीतें तें जो वाणियानो दृष्टांत देखाड्यो होय तो, ए चातें अमनें अलान काइ नथी. कारण के, वाणियो ज्यां ज्यां लान देखे, त्यां त्यां क्रय विक्र यादिक व्यापार करे. ए प्रकारें ए तहारो दृष्टांत देश पणार्थी सरखोठे. अथवा जो सर्व थकी सरखोठे? एम तुं कहीश तो, ए बात, घटेज नही, कारणके, जगवंत श्री महावीर देव, सावयानुष्ठान रहित, (नवंनकुळाविदुणेपुराण के०) तथा ते नबुं कर्म कोइ पण करे नही, अनें पुरातन कर्मनें खपावे एवाठे. तथा (विच्चामइं के०) विच्चा एटले विज्ञेपें त्याग करीठे अमइ एटले दुर्मतिनें जेणे, (ताइयमाहएवं के०) त्रायी एटले ठ जीवनिकायनो रहू पाल, एवं एटले एवाजे श्री महावीर स्वामी ते (पन्नावयावंजवतितिबुत्ता के०) एम कहे के, जेम दुर्गतिनें परित्यागी जीव मुक्तिगामी थाय, एवुं वोले, स्वामीतुं वचन ते ब्रह्मव्रत ठे एटले ब्रह्म शब्दे मोहू व्रत कयुं. एवुं ब्रह्मव्रत रूप जे स्वामितुं वचन तेनें मान्य करी, अनेक लोक मुक्तियें जाय. एटले दुर्मतिनें परित्यागे जीव मुक्तिगामी थाय. (तस्सोदयघीसमणेतिवेमि के०) तेना लानना अर्थी श्रमण श्री महावीरदेवज जाणवा,

हुं एम कहुं हुं, ए कारणे सर्व प्रकारथकी वाणियानी ते स्वामीनि उपमा न संचवे, परंतु देशथकी ज्यां ज्यां स्वामी जान देखे, त्यां त्यां विचरे. ए उपमा सत्यठे. इत्यर्थः ॥१०॥

॥ दीपिका—अथ गोशालः प्राह । यथा वणिक् उदयार्थी लानार्थी पण्यक्रयाणं देशांतरे गत्वा विक्रीणाति आयस्य लानस्य हेतोर्महाजनसंगं प्रकरोति तदुपमया श्रम णोक्षात्पुत्रइत्येवं मे मम मतिः स्यात् वितर्कोविचारणा च ॥ १९ ॥ आर्द्रकमुनिराह । जगवान् सावद्यानुष्ठानरहितोनवं कर्म न कुर्यात् पुरातनं च विधूनाति अपनयति त्यक्त्वा श्रमतिं विमतिं त्रायी सजगवान् परेन्योप्येवमाह । यथा विमतित्यागेन मोक्षगामी स्यादिति । एतावता ग्रंथेन ब्रह्मणोमोक्षस्य व्रतमित्युक्तं तस्य मोक्षानुष्ठानस्य उदयार्थी लानार्थी श्रमणोजगवान् । ततोवणिग्दृष्टांतः सर्वसाधर्म्येण न प्रवर्तते जगदतः साव द्यानुष्ठानरहितत्वात् देशसाधर्म्येण युक्तमेव यथा वणिग्यत्र लानं पश्यति तत्र क्रियां व्यापारयति तथा जगवानपीति एतदहं ब्रवीमीत्यार्द्रकमुनिराह ॥ २० ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण गोशालकआह ॥ (पत्रंजहेत्यादि) यथा वणिक् कश्चिद्द यार्थी पण्यं व्यवहारयोग्यं जानं कर्पूरागरुकस्तूरिकांबरादिकं देशांतरं गत्वा विक्रीणाति त था आयस्य लानस्य हेतोः कारणान्महाजनसंगं विधत्ते तदुपमोयमपि जवत्तीर्थकरः श्र मणोक्षात्पुत्रइत्येवं मे मम मतिर्नवति वितर्कोमीमांसावेति ॥ १९ ॥ एवमुक्तोगोशाल केनार्द्रकआह । (नवंकुळाइत्यादि) योयं जवता दृष्टांतः प्रदर्शितः तर्हि सर्वसाधर्म्येणो त देशतः ? । यदि देशतस्ततो नः कृतिमावहति । यतोवणिग्वत् यत्रैवोपचयं पश्यति त त्रैव क्रियां व्यापारयति न यथाकथंचिदित्येतावता साधर्म्यमस्त्येव । अथ सर्वसाधर्म्येणे ति तन्न युज्यते । यतो जगवान् विदितवेद्यतया सावद्यानुष्ठानरहितोनवं प्रत्यग्रं कर्म न कुर्यात् तथा विधूनयत्यपनयति पुरातनं यज्ञवोपग्राहि कर्मबद्धं तथा त्यक्त्वा श्रमतिं वि मतिं त्रायी जगवान् सर्वस्य परित्राणशीलो विमतिपरित्यागेन चैवं जूतएव जवतीति जा वः । त्रायी वा मोक्षं प्रति । अथवयमप्यपचयतयण्यगतावित्यस्य रूपं । सएव जगवाने वाह । यथा विमतिपरित्यागेन चैवं जूतएव जवतीत्येतावता च संदर्भेण ब्रह्मणोमोक्षस्य व्रतं ब्रह्मव्रतमित्येतदुक्तं । तस्मिन् चोक्ते तदर्थं वाऽनुष्ठाने क्रियमाणे तस्योदयार्थी श्रम णइति ब्रवीम्यहमिति ॥ २० ॥

समारजंते वणिगा जूयगामं, परिग्गहं चैव ममायमाणा ॥ ते णा तिसंजोगमविण्हाय, आयस्स हेउं पगरंति संगं ॥२१॥ वित्ते

सिणो मेहुणसंपगाढा, ते जोयणछा वणिघा वयंति ॥ वयंतु का
मेसु अशोववन्ना, अणारिया पेमरसेसु गिद्धे ॥ २९ ॥

अर्थ-वली आईकुमार कहेठे के, (समारजंतेवणिघाजुयगामं के०) ते वाणियो चतु
देश प्रकार पणो, जूतग्राम एटले जीवनो समूह समारंजे, एतावता ठकायनी हणनार
एवी क्रियानें विपे प्रवत्ते, एटले क्रयविक्रयनें अर्थे शकट, उंट, घोडा, तथा बलदनें पीडा
उपजावे, (परिगहंचेवममायमाणा के०) तथा परिग्रह, चतुष्पदादिक तेनें विपे ममत्व
करे. वली (तेणातिसंजोगमविष्णुहायआयस्सहेउंपगरंतिसंगं के०) ते वाणिघा ज्ञाति स्व
जनादिकनो संयोग ठांमचाविना, जाजनें कारणे अन्य बीजा साथें संबंध करे, अनें
श्री वीतराग तो केवा ठे ? तो के, ठजीवनिकायना रक्षपाल, निःपरिग्रही, ज्ञातित्वजननो
संग त्यागीनें, सर्वत्र अग्रतिबंध निःकेवल धर्मेनोज जाज गवेपता धर्म देशना आपेठे.
ए कारणमाटे नगवंत अनें वाणिघानें सर्वयकी सरखा पणुं नथी ॥ २१ ॥ वली आई
कुमारज कहेठे के, हे गोशालक ! (विचेसिणो के०) वली वाणिघा विच एटले धनना ग
वेपण हार होय, तथा (मेहुणसंपगाढा के०) मैथुननें विपे आसक्त होय, (तेजोयण
छावणिघावयंति के०) तथा जोजननें अर्थे ज्यां त्यां परिभ्रमण करे, माटे अमें ते वाणि
घानें एवा कहियें ठेयें. (वयंतु कामेसुअशोववन्ना के०) वली जो. ते वाणीया कामनोगनें
विपे गृह, तथा (अणारियापेमरसेसुगिद्धे के०) अनार्य कर्मना करनार, तथा प्रेमरसनें
विपे गृह एटले सृष्टित ठे, अनें नगवंत श्री अरिहंत देव एवा नथी. तो ते वाणिघा
नी साथें सरखा पणुं नगवंतनें केम कहियें ? ॥ २१ ॥

॥ दीपिका-वणिजो जूतग्रामं समारजंते हिंसंति परिग्रहं स्वीकुर्वन्ति ममायमाणां
मेदमिति व्यवस्थापयंतः ते वणिजो ज्ञातिसंयोगमविग्रहायात्यक्त्वा यस्य जाजस्य हेतो
रपरेण सह संगं संबंधं कुर्वन्ति ॥ २१ ॥ वणिजो विचंपिणो यथार्थिनः मैथुने संप्रगाढाः
प्रसक्ताः तथा ते जोजनार्थमहारार्थमितश्चेतश्च व्रजन्ति । वयंतु एवं दूभोयथा ते वणिजः
कामेष्वधुपपन्ना गृहस्थनार्याः प्रेमरसेषु गृहाः अतो न गतः सर्वसाधर्म्यं नास्ति ॥ २१ ॥

॥ टीका-नच वंचूता वणिज इत्येतदार्द्धकुमारो दर्शयितुमाह । (समारजंत इत्यादि)
ते हि वणिज भ्रतु देश प्रकारमपि जूतग्रामं जंतु समूहं समारजंते तदुपमार्दिकाः क्रियाः प्रय
त्तेयंति क्रयविक्रयार्थं शकटयानवाहनोपमं मृत्तिकादि निरनुष्ठानैरिति तथा परिग्रहं विपदच
जप्पदधनधान्यादिकं ममीकुर्वन्ति ममेदमित्येवं व्यवस्थापयन्ति ते हि वणिजो ज्ञातिनिः स्व
जनैः सह यः संयोगस्तमविग्रहापापरित्याज्य यस्य जाजस्य हेतोर्निमिनादपरेण साद

संगं संबंधं कुर्वति । नगवांस्तु पट्टजीवरक्षापरोपरिग्रहस्त्यक्तस्वजनपट्टः सर्वत्राप्रतिबद्धो धर्मार्थमन्वेपयन् गत्वापि धर्मदेशनां विधत्ते अतो नगवतो वणिग्भिः सार्द्धं न सर्वसाधर्म्यं मस्तीति ॥ २१ ॥ पुनरपि वणिजां दोषमुद्गावयन्नाहः । (वित्तैः सिणोऽत्यादि) वित्तं इव्यं तदन्वेष्टुं शीलं येषां ते वित्तैः पिणस्तथा मैथुने स्त्रीसंपर्के संप्रग्राढाध्युपपन्नास्तथा ते नो जनार्थमाहारार्थं वणिजस्तश्चेतश्च व्रजन्ति वदन्ति वा तांस्तु वणिजो वयमेवं ब्रूमो यथैते का मेष्वध्युपपन्ना गृह्णाथ नार्थकर्मकारित्वादनार्यारसेषु च सातागौरवादिषु गृह्णामूर्धितानन्वे वंचनूता नगवन्तो ह्येतः कथं तेषां तैः सह साधर्म्यमिति ? दूरत एव निरस्तैषा कथेति ॥ २२ ॥

आरंजगं चैव परिग्गहं च, अविउस्सिया णिस्सिय आयदंमा ॥
तेसिं च से उदएजं वयासी, चउरंतणंताय ड्ढायणेह ॥ २३ ॥ ऐमं
त एच्चंतिय उदएवं, वयंति ते दोवि गुणोदयंमि ॥ से उदए साति
मणंतपत्ते, तमुदयं साहयइ ताइ णाइ ॥ २४ ॥

अर्थ—वली आर्द्धकुमारज कहेने. (आरंजगंचेव परिग्गहं के०) आरंज जे सावया नुष्ठान रूप, तथा परिग्रह ते धनधन्यादिक, नव प्रकारें तेनी ममत्वेन (अविउस्सिया णिस्सिय के०) न ठांमिनें, तेहिज आरंज परिग्रहनें विषे निषे थकी बंधाणा एवा वाणिया होय. वली केवा होय? तोके, (आयदंमा के०) पोताना आत्मानें दंननार, (तेसिंच सेउदएजं वयासी के०) वली हे गोशालक ! तुं कहेने के, ते वाणिया लाजना अर्थीने. माटें ते लाज तो एवो वाणियानो जाणवो के, (चउरंतणंताय ड्ढायणेह के०) ते वाणियानें जें लाजने ते लाज चतुर्गतिक संसारनें, तथा तेना दुःखनें अर्थें थाय, अनें ते वाणियानो लाज एकांतिक एटले एकांत पण न होय ॥ २३ ॥ वली तेहिज देखाडेने. (ऐ गंत एच्चंतिय उदएवं के०) वली अहो गोशालक ! ते वाणियानो लाज पण एकांतिक नथी, कोई वारें लाज वांढतां अलाज पण थाय. तथा आत्यंतिक एटले सर्वकालजावी लाज पण नथी, कोइ वारें होय, अनें कोइ वारें न पण होय. (वयंति ते दोवि गुणोदयं मि के०) ते व्यापारना जाण एम कहेने के, नफो पण थाय, अथवा टोटो पण थाय, ए बे जाव होय, माटें ते बे जाव विगतगुणोदय जाणवा. तो ते लाजथकी छुं, जे एकांतिक अनें आत्यंतिक नही, अनें वली ते लाज अनर्थ नणी प्रवर्ते? (सेउदएसातिमणंतपत्ते के०) अनें ते जे श्री जगवंतनो केवलज्ञान प्राप्ति लक्षण, तथा निर्झरानुं कारण, एवो जे लाज, ते सादि अनंत जाणवो. (तमुदयंसाहयइताइ णाइ के०) एवा लाज सहित पोतें जगवंत ने, अनें बीजानें पण एवो लाज आपेने. ते जगवंत कहेवाणे ! तो

के, त्रायी एटले आसन्न नव्यनें डुःखथकी राखनार डे, तथा ज्ञानी एटले जाणेजी व
स्तुडे विद्यमान जेनें एवा जगवंतनें वाणिज्यानी उपमा केम देवाय ? ॥ २४ ॥

॥ दीपिका—सारंजपरिग्रहं वाऽव्युत्सृज्याऽत्यक्ता तत्रैव निःसृतावक्षाश्चात्मैव दंमोहिं
सकोयेपां ते तथा तेषां च वणिजामुदयोलाजोयदर्थं ते प्रवृत्ताः यं च त्वं लाजं वदसि स
तेषां चतुरंतश्चतुर्गंतिकोयः संसारोऽनंतस्तस्मै तदर्थं नवति तथा डुःखाय नवति नच स
लाजोऽपि तस्यैकांतिकः ॥ २३ ॥ एतदेवाह । एकांतिकः आत्यंतिकश्च तेषां वणिजामुद
योलाजोन विद्यते । लाजार्थं प्रवृत्तस्य हानेरपि दर्शनात् । एवं वदंति तद्विदः तौ च
हावपि जावौ विगतगुणोदयौ । कोर्थः । योनैकांतिकः । अनात्यंतिकश्च २ किं तेन लाजे
नेति यः सेतस्य जगवतउदयोलाजोधर्मदेशनादिः सच सादिरनंतश्च एवंचूतमुदयं प्राप्तो
ऽन्येषामपि तादृशं साधयति कथयति । त्रायी ज्ञाती च ज्ञातं वस्तु विद्यते यस्य सज्ञा
ती ज्ञातसर्वज्ञेयः एवंचूतेन जगवता तेषां पूर्वोक्तानां वणिजां कथं सर्वसाम्यमिति ॥ २४ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (आरंजगंचेवइत्यादि) आरंजं सावद्यानुष्ठानं च तथा परिग्रहं वाऽ
व्युत्सृज्यापरित्यज्य तस्मिन्नेवारंजे क्रयविक्रयपचनपाचनादिकेतथा परिग्रहेच धनधान्यहिर
ण्यसुवर्णद्विपदचतुष्पदादिके निश्चयेन श्रितावक्षानिःश्रितावणिजो नवति तथात्मैव दंमोदंम
यतीति दंमोयेपां ते नवत्यात्मदंमाश्चतदाचारप्रवृत्तेरिति । जावोपि चैपां वणिजां परिग्रहारंज
यतां सउदयोलाजोयदर्थं ते प्रवृत्तायं च त्वं लाजं वदसि सतेषां चतुरंतश्चतुर्गंतिकोयः संसा
रोऽनंतस्तस्मै तदर्थं नवतीति न चेहासावेकांतेन तत्प्रवृत्तस्यापि नवतीति ॥ २३ ॥ एतदेव
दर्शयितुमाह । (योगतिष्ठतिइत्यादि) एकांतेन नवतीत्येकांतिकस्तथा तद्विदोवदंति । तौ च
हावपि जावौ विगतगुणो
दयौ नवतः । एतदुक्तं नवति । किं तेनोदयेन लाजरूपेण योनैकांतिकोनात्यंतिकश्च प
श्चादर्थयति । यश्च जगवतः सेतस्य दिव्यज्ञानप्राप्तिलक्षण उदयोलाजोयोवा धर्मदेशनावाप्त
निर्जरालक्षणः सच सादिरनंतश्च तमेवंचूतमुदयं प्राप्तोजगवानन्येषामपि तयाचूतमेवोदयं
साधयति कथयति श्लाघते वा । किंचूतो जगवांस्त्रायी । अथवयमयपयचयतयणयगतावित्य
स्य दंमकधातोर्णिनिप्रत्यये रूपं । मोक्षं प्रति गमनशील इत्यर्थः । त्रायी वासन्नजप्यानां त्राण
करणात्तथा ज्ञाती ज्ञाता कृत्रियाज्ञातं वा वस्तुजातं विद्यते यस्य सज्ञाती विदितसमस्तवेद्य
इत्यर्थः । तदेवंचूतेन जगवता तेषां वणिजां निर्विवेकिनां कथं सर्वसाम्यमिति ॥ २४ ॥

अहिंसयं सवपयाणुकंपी, धम्मं छियं कम्मविवेगहेउं॥ तमाय
दंमेहिं समायरंता, अबोहीए ते पडिरूवमेयं ॥२५॥ पिन्नागपिन्नी
मवि विहु सूलै, केई पणळा पुरिसे इमेति॥ अलाउयं वावि कुमा
रएत्ति, स लिप्पती पाणिवहेण अम्हं ॥ २६ ॥

अर्थ—हवे वली कहेवे के, देवोनां करेलां समवसरण, सोनानुं कमल, देवबंदो, सिंहासन, इत्यादिक पदार्थोनो परिजोग करतो थको ते, कर्मो थकी शीरीतें न लेपाय? एवुं गोशालकनुं वचन आशंकीनें, आईकुमार कहेवे के, (अहिंसयं के०) ए जगवंत श्री महावीर देव सर्वजीवनें अहिंसता एटले अणहणता थका, समवसरणादिकनो उपजोग करेवे, परं तु ते समवसरणादिक उपर, श्री वीतरागदेवनो जगारमात्र पण प्रतिबंध नथी, ए कारण माटें एमनें कर्म न लागे. वली स्वामी कहेवावे? तो के, (सवपयाणुकंपी के०) सर्व प्रजा एटले सर्वजीव तेनी अनुकंपाना करनार, (धम्मं छियं कम्मविवेगहेउं के०) एवा श्री जगवंत धर्मेनें विपे प्रवर्त्तता कर्म विवेकना कारण जूत, एवा तेउनें (तमायदंमेहिंसमायरंता के०) आत्मदंम एटले अनेक असमंजस वचनें करी तारा सरखा, आत्मदंमनें आचारता थका वणिकुनो दृष्टांत देवे, माटें (अबोहीएतेपडिरूवमेयं के०) ते अबोधी एटले अज्ञानी प्रतिरूप जाणवा, एयं एटले ए एक तेनुं अज्ञान पणुंज जाणवुं, केमके एक तो पोतें अज्ञान पणे प्रवर्त्ते, ए पेहेलुं अज्ञान पणुं. वली त्रिजगत् पूज्य, सर्व अतिशयना निधान, एवा अहिंसनें वैश्यादिकनी उपमा आपे, ते बीछुं अज्ञान पणुं. माटें ते जीव एम करता थका पोताना बोध बीजनो नाश करेवे. इत्यर्थः ॥ २५ ॥ हवे इत्यादिक पूर्वोक्त गोशालकनां वचनानुं निराकरण करीनें आईकुमार मुनि आगल चाव्या, तेवारें वड्डे शाक्यपुत्रियदर्शनी एटले बौद्ध मव्या. तेणें एम कथुं के, हे आईकुमार! तें गोशालक प्रत्ये वाणियानो दृष्टांत दूपव्यो ते सुकज कथुं, कारण के, बाह्य अनुष्ठान, प्रायः शून्यवे, अंतरंग अथु छाननेंज मोक्षांग प्रधान जाणवुं, ए कारण माटें अमारा सिद्धांतमांहे ते अंतरंगानुष्ठाननुं साधवुं कथुंवे. ते अमें कहिये ठेयें माटें तुं सावधान थको सांजल. ? (पिन्नागपिन्नीमवि विहुसूले के०) पिन्नाग पिन्नी एटले खलपिन्नी ते अचेतनजठे अनें ते कोइ एक स्थानके ठे तेनीपर कोइ एक पुरुषें वस्त्र नाखुं, पढी ते खलपिन्नें शूलीयें प्रोइनें, (केइपणळा पुरिसेइमेति के०) कोइ एक म्हेजे पुरुषनी बुद्धियें जइनें अग्नि उपर पचाव्यो, तथा वली (अलाउयंवाविकुमारएत्ति के०) तुंवडुं देखीनें ए कुमारवे एवी बुद्धियें एक पुरुषें तेनें अग्नि उपर पचाव्यो, (सलिप्पतीपाणिवहेणअम्हं के०) तो हवे ए वेहुजण, पुरुष अने कुमारहत्यानें पापें लेपाय. अमारा सिद्धांतमांहे ए नाववे. अजाअज वंधनुं मूल. मन परि

एवमज जाणवुं, चित्तमांहे जो जीवघातनो परिणामते तो अणकखुं अकुं पण, प्राणघातनुं पाप लागेते ॥ २६ ॥

॥ दीपिका—असौ जगवान्समवसरणाद्युपजोगं कुर्वन्नप्यहिंसन । कोर्यः । नहि तत्रार्हतः कोप्याशंसाप्रतिबंधोवास्ति साम्यरसलीनत्वात् । सर्वेषां प्रजाजंतवस्तेषामनुकंपी एवंविधं धर्मे स्थितं तं जवाहृशायात्मदंभैः समाचरंतोवणिगादितुल्यं कुर्वति एतच्चाबोधेरज्ञातस्य प्रतिरूपं अज्ञानविलसितमित्यर्थः । एवं गोशाले निराकृते बौद्धाः प्रादुस्त्वया वणिग्दृष्टां तदूपणेन बाह्यानुष्ठानदूषितं तद्वरं कृतं यतोऽस्मत्सिद्धांतेष्यांतरमेवानुष्ठानं जवमोक्षयोः प्रधानांगमिति । तत्त्वं शृणु ॥ २५ ॥ पिण्याकः खलस्तस्य पिंमी शकलमचेतनमपि कदाचिन्म्लेह्यादिविषये संच्रमे केनचिन्नव्ययता खलोपरि वस्त्रं क्षिप्तं तच्च म्लेहेन पुरुषोयमिति बुद्ध्या गृहीतं ततोसौ म्लेहोवस्त्रवेष्टितां खलपिंमीं पुरुषबुद्ध्या शूले प्रोतां पावके पचेत् तथाऽलावुकं तुंबकं कुमारोयमिति मत्वाऽग्नौ पचेत् अस्माकं मते संप्राणिवधेन लिप्यते चित्तस्य दुष्टत्वात् ॥ २६ ॥

॥ टीका—सांप्रतं कृतदेवसमवसरणपद्मावलीदेवतंदकसिंहासनाद्युपजोगं कुर्वन्नप्याथाकर्म कृतवसतिनिषेधकसाधुवक्तव्यं तदनुमतिकृतेन कर्मणाऽसौ न लिप्यतइत्येतज्जोशालकमत माशंक्याह । (अहिंसयमित्यादि) असौ जगवान् समवसरणाद्युपजोगं कुर्वन्नप्यहिंसकः स उपजोगं करोति । एतदुक्तं जवति नहि तत्र जगवतोमनागप्याशंसाप्रतिबंधोवा विद्यते सं मतृणमणिमुक्तालोष्टकांचनतया तदुपजोगं प्रति प्रवृत्तेर्देवानामपि प्रवचनोद्दिनायिपूणां कथंनु नाम नय्यानां धर्मांनिमुखं प्रवृत्तिर्येषा स्यादित्येवमर्थमात्मलाजार्थं च प्रवर्तनादतो जगवान्हिंसकस्तथा सर्वेषां प्रजायंतइति प्रजाजंतवस्तदनुकंपी च तान्संसारे पर्यटतानुकंपयते तद्विलश्च तमेवरूपं धर्मपरमार्थरूपे व्यवस्थितं कर्मविवेकहेतुनूतं जवद्विधायात्मदंभैः समाचरंतयात्मकल्पं कुर्वति । वणिगादिनिरुदाहरणैरेतच्चाबोधेरज्ञानस्य प्रतिरूपं वर्तते एकं ता वदिदमज्ञानं यत्स्वतः कुमारप्रवर्तनं । द्वितीयं चैतत्प्रतिरूपमज्ञानं यद्भगवतामपि जगदयानां सर्वातिशयनिधानचूतानामितरैः समत्वापादनमिति ॥ २५ ॥ सांप्रतमाईकुमारमपहस्तिनगोशालकं ततो जगवदनिमुखं गच्छंतं दृष्ट्वायांतराले शाक्यपुत्रीयाजिह्ववद्दमूचुर्ये देव वणिग्दृष्टांतदूपणेन बाह्यमनुष्ठानं दूषितं तद्योजनं कृतं जवता यतोऽतिफल्युप्रायं बाह्यमनुष्ठानं आंतरमेव त्वनुष्ठानं संसारमोक्षयोः प्रधानांगमस्मत्सिद्धांतं चैतदेव व्यावर्त्यते । इत्येतद्वद्रिकुमार जो राजपुत्र । त्वमवहितः शृणु श्रुत्वाचावधारयेति जणित्वा ते निष्कृतायांतरानुष्ठानसमर्थकमात्मीयसिद्धांताविर्भावनायेदमाहुः । (पित्रागेत्यादि) पिण्याकः

खलस्तस्य पिंभिर्निर्जितकं तदचेतनमपि सत् कस्मिंश्चित्संभ्रमे म्लेह्यादिविषये केनचिन्नश्य
ता प्रावरणं खलोपरि क्षिप्तं तच्च म्लेह्येनान्वेष्टुं प्रवृत्तेन पुरुषोयमिति मत्वा खलपिंमया स
ह गृहीतं ततोसौ म्लेह्योवस्त्रवेष्टितां तां खलपिंमीं पुरुषबुद्ध्या शूले प्रोतां पावके पचेत्
तथाऽलाबुकं तुंबकं कुमारीयमिति मत्वाऽग्रावेव पपाच सचैवंचित्तस्य छुटत्वात्प्राणिवध
जनितेन पातकेन युज्यते । अस्मत्सिद्धांते चित्तमूलत्वाच्चुजाशुजबन्धस्येत्येवं तावदकुशल
चित्तप्रामाण्यादकुर्वन्नपि प्राणातिपातप्रतिघातफलेन युज्यते ॥ २६ ॥

अह्वावि विदूषण मिलस्कु सूले, पिन्नागबुद्धिः नरं पएक्का ॥

कुमारगं वावि अलाबुयंति, नलिप्पइ पाणिवहेण अम्हं ॥२७॥

पुरिसं च विदूषण कुमारगं वा,सूलंमि केइ पएक्कायतेए ॥ पिन्नाय
पिंमे सति मारुहेत्ता, बुद्धाण तं कप्पति पारणाए ॥ २८ ॥

अर्थ-वली एहिज दृष्टांत विपरीत पणें करीनें कहेते. (अह्वावि के०) अथवा
कोइ एक सत्यपुरुषने (पिन्नागबुद्धि के०) खलपिंमीनी बुद्धियें करी कोइ एक (मिल
स्कु के०) म्लेह, (सूले के०) शूलियें करी (विदूषण के०) विधीनें प्रोइनें (नरं के०)
मनुष्यनें, (पएक्का के०) अग्नियें करी पचावे, अनें (कुमारगंवाविअलाबुयंति के०) त
था कुमार बालकनें देखीनें तेनें तुंबडानी बुद्धि लावीनें, अग्निमां पचावे, ए वेदुजणनें
मनपरिणाम विशेष एबुं (नलिप्पइपाणिवहेणअम्हं के०) प्राणवधनुं पाप लागे नहीं,
ए अमारा शास्त्रनुं रहस्य जाणवुं ॥२७॥ वली पण तेहिज दृष्टांत कहेते (पुरिसंचविदूषण
कुमारगंवा के०) पुरुष अथवा कुमारनें (सूलंमि के०) शूलियें (विदूषण के०) विधीनें
प्रोइनें (केइपएक्कायतेएके०) कोइ एक पुरुष अग्निनें विपे पचावे (पिन्नायपीमेत्तिमारु
हेत्ता के०) अनें मनमांहे एवो जाव आणे के ए खलपिंमीने (बुद्धाणतंकप्पतिपारणाए
के०) तेनी बुद्धदर्शजननें पण पारणा जणी कल्पेतो, अन्य बीजानुं कुं कहेवुं? एताव
ता मनसार्थें असंकल्पितते माटे कर्म न लागे एवो. अमारो मतते ॥ २८ ॥

॥दीपिका-अथवा सत्यं पुरुषं खलबुद्ध्या कश्चिम्लेह्यः शूले प्रोतमग्नौ पचेत् कुमारं
वाजं वाऽलाबुबुद्ध्या पचेन्नासौ प्राणिवधेन लिप्यतेस्माकमिति प्राणिवधानिप्रायान्वात्
॥ २७ ॥ पुरुषं कुमारंवा शूले विध्वा कश्चिक्काततेजसि बन्धौ आरुह्य पचेत् खलपिं
मीयमिति मत्वा सतीं शोचनां तदेतद्बुद्धानां शाक्यानां कल्पते पारणाय नोजनाय । एव
मसंकल्पितं कर्मचर्यं न यात्यस्मन्मते ॥ २८ ॥

राय धनपतसिंघ बाह्याङ्किका जैनागम संग्रह जाग इसरा. ९५९

॥ टीका-अमुमेव दृष्टांतं वैपरीत्येनाह । (अहवावीत्यादि) अथवापि सत्यपुरुषं खलबुद्ध्या कश्चिन्म्लेच्छः शूलप्रोतमग्नौ पचेत्तथा कुमारं बालं तुंवकबुद्ध्याग्नावेव पचेन्न वमेवासौ प्राणिवधजनितेन पातकेन लिप्यतेऽस्माकमिति ॥ १७ ॥ किंचान्यत् । (पुरिस मित्यादि) पुरुषं वा कुमारं वा विध्वा शूले कश्चित्पचेद्भाततेजस्यग्नावारुह्य खलपिंभीपमि ति मत्वा सती शोचनां तदेतद्दुःखानामपि पारणाय जोजनाय कटपते योग्यं भवति कि मुतोपरेपामेवं सर्वास्ववस्थास्वचितितं मनसा संकल्पित कर्मचयं नागहृत्यस्मत्सिद्धांते । त उक्तं अविज्ञानोपचितं परिज्ञानोपचितमीर्यापथिकं स्वप्नांतिकं चेति कर्मोपचयं न याति ॥ १७

सिणायगाणं तु ड्वे सहस्से, जे जोयए णिति ए निखुयाणं॥ ते पुन्नखंधं सुमहं जिणित्ता, नवंति आरोप्य महंतसत्ता॥ १९॥ अ जोगरूवं इह संजयाणं, पावं तु पाणा णयसंसकाउं॥ अथोहि ए दोहवि तं असाहु, वयंति जेया विपडिस्सुणंति ॥ ३० ॥

अर्थ-हवे बली शाक्यदर्शनीउ दानफलनो अधिकार कहेत्ते. (सिणायगाणंतुड्वेसह स्ते के०) स्तातक एटले बौद्धमत प्रधान दर्शनी, तेना जे वे सहस्त्र तेनें (जेजोयएणि ति ए निखुयाणं के०) जे कोइ पोताना शाक्यपुत्रीय धर्म प्रवर्ततो एवो उपासक, प चनादिक क्रिया करीनें जिहुने निरंतर जमादे, (तेपुन्नखंधंसुमहंजिणित्ता के०) ते पुरुष महान् पुण्यस्कंध उपार्जनें, (जवतिआरोप्यमहंतसत्ता के०) महोटा सखवालो एटले अर्द्धावंत थको आरोप्य एवे नामें सर्वोत्तम देवता थाय. इत्यर्थः ॥ १९ ॥ एरीतें बौद्धदर्श नी पोताना धर्मतुं रहस्य, आईकुमार प्रत्ये देखाडीनें तेनें कहेवा लाग्ता के, अहो आईकुमार ! तु अमारो धर्म मान्य कर ! एतुं कहे थके, हवे आईकुमार तेमनें क हेत्ते के, अहो शाक्यदर्शनीउ ! (अजोगरूवंइहसंजयाणं के०) अहो तमारा दर्श ननें विपे जे पुर्वे जोजन आश्री वचन कलुं ते, संयतपणानें अयोग्य ठे कारणके, अहिं सानें अर्थे प्रवर्तमान, समिति थनें शुक्तियें करी सहित, एवा साधु होय, तेनें जावथु दि फलदायिनी थाय ए वात खरीत्ते, परंतु तमारी वक्तव्यतायें, खल अनें पुरुषनी व्यक्ति पण जे न जाणो; तेनेंज जावथुदि कही. ए कारणेज बौद्धमतिउं खल पिंभीनी बुद्धियें पुरुषनो विनाश करीनें, तेना गुरुनें मांस नहण करावे. ते अत्यं त थपुक्ते, तेज कहेत्ते. (पावंतुपाणाणयसंसकाउं के०) प्राणी एटले जीर, तेना विनाशरूप पाप करीनें, प्रकयें रसगृह थका बली तेनेंज पुण बोले मोटें, (अथोहि ए दोहवितंत्यसाहु के०) ए पाप, अथोधीतुं कारणत्ते तेथी ते वेहुनें असाधु जाणवा, ते वे

दु कोण ? ते कदेवे. (वयंतिजेयाविषडिस्सुणंति कं०) एक तो जे खलपिंमीनी बुद्धियें पु
रुपनें पचावे, अने तेमांहे पाप नथीं एम कहे, अने बीजो जे तेमनुं एवुं वचन अंगी
कार करे, ए वेदुने जजुं नथी. एवी जावशुद्धियें मोह नथी, माटे हुं एवो मा
गी केम आदरुं ? ॥ ३० ॥

॥ दीपिका—स्नातकाबौद्धशिष्यास्तेपां निष्कृताणां सहस्रद्वयं निजे बौद्धधर्मे कश्चि
डुपासकः पचनाद्यारंभं कृत्वापि नोजयेत् ते बहवोपि श्रद्धालवः पुण्यस्कंधं महात्तं स
मावज्यारोप्यारब्धादेवान्नवन्ति महासत्त्वाः ॥ २९ ॥ बौद्धैस्त्रिगुणैश्च आर्द्रकः प्राह । यत्र
व मते कथितं तत्संयतानामयोग्यरूपमघटमानमिदं यत्प्राणानामिन्द्रियादीनां घातेन पा
पं कृत्वा तदज्ञाव वदन्ति खलबुद्ध्या पुरुषं घ्नतोपि न पापमिति पुरुषबुद्ध्या खलघाती पा
पवानिति वचनं तेषां अर्धमध्ये अवोधिलानार्थं तयोर्द्वयोरपि स्यात् । कौ दौ ? ये एव पू
र्वोक्तं वदन्ति येच तेन्यः शृण्वन्ति तयोर्द्वयोरपि असाध्वेतत् अज्ञानावृतमूढजनजावशु
द्ध्या शुद्धिर्न स्यादित्यर्थः ॥ ३० ॥

॥ टीका—पुनरपि शाक्यएव दानफलमधिकृत्याह । (सिंहायगणमित्यादि) स्नात
काबोधितत्वाः । तुशब्दात्पंचशिक्षापदिकादिपरिग्रह । तेषां निष्कृताणां सहस्रद्वयं निजे शाक्य
पुत्रिये धर्मे व्यवस्थितः कश्चिडुपासकः पचनपाचनाद्यपि कृत्वा नोजयेत्समांसिगुह्यदाडिमे
नेष्टेन नोजनेन ते पुरुषामहासत्त्वाः श्रद्धालवः पुण्यस्कंधं महात्तं समावज्य तेनच पुण्य
स्कंधेनारोप्यारब्धादेवान्नवत्याकाशोपगाः सर्वोत्तमा देवगतिं गच्छन्तीत्यर्थः ॥ २९ ॥ तदेवं
बुद्धेन दानमूलः शीघ्रमूलश्च धर्मः प्रवेदितस्तदेह्यागच्छ बौद्धसिद्धांतं प्रतिपद्यस्वेत्येवं नि
ष्कृकैरनिहितः सन्नार्द्रकोऽनाकुलया दृष्ट्या तान्बोद्धोवाचेदं वक्ष्यमाणमित्याह । (अ
जोगरूपमित्यादि) इहास्मिन्नवदीये शाक्यमते संयताना निष्कृतां यजुक्तं प्राक्तं दत्त्यंते
नायोग्यरूपमघटमानकं तथा ह्यहिंसार्थमुन्नितस्य त्रिगुणस्य पंचसमितिस्तमितस्य स
तः प्रव्रजितस्य सम्यक् ज्ञानपूर्विकां क्रियां कुर्वतो जावशुद्धिः फलवती नवति तद्विपर्य
स्तमतेस्त्वज्ञानावृतस्य महामोहाकुलीकृतांतरात्मतया खलपुरुषयोर्विवेकमजानतः कुत
स्त्याजावशुद्धिरत्यंतमसांप्रतमेतद्बुद्धमत्तानुसारिणां यत्खलबुद्ध्या पुरुषस्य शूले प्रोतनपच
नादिकं तथा बुद्धस्यैवात्रबुद्ध्यापिशितनक्ष्णानुमत्यादिकमिति । एतदेव दर्शयति । प्राणा
नामिन्द्रियाणामपगमेन तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात्पाममेव कृत्वा रससातान्गौरवादिगुह्यदास्तदज्ञा
व व्यावर्णयत्येतच्च तेषां पापानावव्यावर्णनमबोध्यै अवोधिलानार्थं तयोर्द्वयोरपि सपद्यते
ऽतोसाध्वेतत् । तयोर्द्वयोरित्याह । ये वदन्ति पिण्याकबुद्ध्या पुरुषपाकेपि पातकाजावयेच

तेन्यः शुण्वत्येतयोर्दयोरपि वर्गयोरसाध्वेतदिति । अपिच नाज्ञानावृतमूढजननावशुद्ध्य
शुद्धिर्नवति । यदिच स्यात्संसारमोचकादीनामपि तर्हि कर्मविमोहः स्यात्तथा नावशुद्धिमेव
केवलामन्युपगच्छतां जवतां शिरस्तुममुंरुनपिपयातादिकं चैत्यकर्मादिकं चानुष्ठानमनर्थक
मापद्यते तस्मान्नैवविधया नावशुद्ध्या शुद्धिरुपजायतइति स्थितं ॥३०॥

उहुं अहेयं तिरियं दिसासु, विन्नाय लिंगं तसथावराणं ॥ जूया
जिसंकाइ डुगंठमाण्णा, वदे करेज्जाव कुठ विहत्ति ॥३१॥ पुरिसे
ति विन्नत्ति न एवमत्ति, अणारिए से पुरिसे तहा दु ॥ कोसंजवो
पिन्नगपिंन्याए, वायावि एसा बुइया असच्चा ॥ ३२ ॥

अर्थ-हवे आइकुमार, जैनमार्गेना शुण कहेते. (उहुंअहेयंतिरियंदिसासु के०) उंची,
नीची, अने तिरिं जे दिशिउवे, ते दिशिउने विपे (तसथावराणं के०) त्रस अने स्था
वर जीवोनी (लिंगं के०) अहिनाण, चलन, स्पंदन, अंकुरोद्भवादिक, उत्पत्तिने (वि
न्नाय के०) जाणीने, (जूयानिसंकाइडुगंठमाण्णा के०) जूत जे जीव तेनी अनिशंकाये के,
रखे कोइ जीवोनी यात उपजे! एवा नावे पापना नयथकी, सर्व सावधानुष्ठानने ड
गंठतां जीवनां मईनने परिहरता यका, (वदे के०) वदे एटले धर्मोपदेश आपे. (क
रेज्जाव के०) तथा यावत् क्रिया अनुष्ठानं पण करे; (कुठविहत्ति के०) तो हवे एवी रीते अनु
ष्ठान करतां, तथा बोलतां अमारा पकूने विपे तमारा उपजावेलो दोष कोइ नथी ॥३१॥
हवे खलपिंमीने विपे ए पुरुपनी बुद्धिनी अस्तंज वेखाडेते. (पुरिसेतिविन्नत्तिनएवम
त्ति के०) खलपिंमीने विपे ए पुरुपजते एवी बुद्धि तो जे अत्यंत मूर्ख होय तेने पण
न उपजे? ते कारणे (अणारिएसेपुरिसेतहादु के०) जे एवी बुद्धि करे, अने एम कहे के
एने हणवामां दोष नथी, ते निश्चै थकी अनाचारी पुरुष जाणवो, (कोसंजवोपिन्नगपिं
न्याए के०) खलपिंमिकाने विपे जे पुरुपनी बुद्धि करवी, ते यातज क्रम संजवे! माटे (वा
याविएसबुइयाअसच्चा के०) एवी वाणी बोलवी ते पण असत्य कहीते, माटे एवी जापा
नी बोलनार निर्विवेकी, कर्मबंधने करो बंधाय. अने अनंतो संसार वधारे. इत्यर्थः ॥३२॥

॥ दीपिका-ऊर्ध्वमथस्तिर्यक्च सर्वदिक्षु त्रसस्थावराणां लिंगं जीवत्वचिन्हं विज्ञाय
नूतानिशंकया जीवयातोत्र जावीति बुद्ध्या सर्वमनुष्ठानं छुणुप्समानस्तदयातं परिहरन्यदे
त्कुर्यादपीति कुतोस्तीह त्वङ्कोदोषः । न कश्चित्त्रास्मन्मते दोषोस्तीत्यर्थः ॥ ३१ ॥ त
स्यां पिण्याकपिंन्या पुरुषोयमिति विज्ञप्तिर्मेतिर्नास्ति जडस्यापि तस्माद्यएवं वक्ति सपुरुषो

ऽनार्येवा। कः संजवः पिण्याकपिंम्यां पुरुषबुद्धेः? अतोवागप्येषाऽसत्या कथिता तस्मात्पि
ण्याककाष्ठादावपि प्रवर्त्तमानेन जीवोपमर्द्धनीरुणा साशंकेनैव प्रवर्त्तितव्यं ॥ ३१ ॥

॥ टीका—परपक्षं दूषयित्वाऽहं स्वपक्षाविर्भावनायाह । (उद्धृतमहेयमित्यादि) ऊर्ध्वं
मध्यस्तिर्यक्तु यादिशः प्रज्ञापनादिकास्तासु सर्वास्वपि दिक्षु त्रस्तानां स्थावराणां च जंतूनां
यच्चसंस्थावरत्वेन जीवलिंगं चलनस्पंदनांकुरोद्भववृद्धेदम्भानादिकं तद्विज्ञायते ज्ञूतानिशं
कया जीवोपमर्द्धोत्र नविप्यतीत्येवंबुद्ध्या सर्वमनुष्ठानं जुगुप्समानस्तदुपमर्द्धं परिहरन् व
देत् कुतोप्यतः कुतोस्तीहास्मिन्नेवंजुतेऽनुष्ठाने क्रियमाणे प्रोच्यमाने वास्मत्पक्षे पुष्पदा
पादितोदोष इति ॥ ३१ ॥ अधुना पिण्याके पुरुषबुद्ध्याऽसंजवमेव दर्शयितुमाह । (पु
रिसेत्यादि) तस्यां पिण्याकबुद्ध्यां पुरुषोयमित्येवमत्यंतजडस्यापि विद्वत्तिरेव नास्ति त
स्माद्य एवं वक्ति सोऽत्यंतोपुरुषस्तथान्युपगमेन दुश्शब्दस्यैवकारार्थत्वेऽनार्येवासातौ यः पुरु
षमेव खलोयमिति मत्वा हृतेपि नास्ति दोष इत्येवं वदेत् । तथाहि । कः संजवः पिंम्यां
पुरुषबुद्धेरित्यतोवागपीयमीदृगसत्येति सत्त्वोपधातकत्वान्तश्च निःशंकप्रहार्यनालोचको
निर्विवेकतया बध्यते तस्मात्पिण्याककाष्ठादावपि प्रवर्त्तमानेन जीवोपमर्द्धनीरुणा सा
शंकेन प्रवर्त्तितव्यमिति ॥ ३१ ॥

वायानियोगेण जमावहेङ्गा, णो तारिसं वायमुदाहरिङ्गा ॥ अ
छाणमेयं वयणं गुणाणं, णो दिक्कि ए वूयसुरालमेयं ॥३३॥ लद्धे
अद्धे अहो एव तुप्पे, जिवाणुजागे सुविचिति एव ॥ पुवं समुद्धं अ
वरं च पुंठे, उल्लोइए पाणितले छिएवा ॥ ३४ ॥

अर्थ—वली पण आर्द्धकुमार कहेवे के, (वायानियोगेण के०) वचननें अनियोग
पणें एटले (जमावहेङ्गा के०) वचन मात्र बोलता थकां पण जे पाप लागे, (णोता
रिसंवायमुदाहरिङ्गा के०) तादृश तेहुं वचन विवेकी पुरुष न बोले. (अछाणमेयंवय
णंगुणाणंणोदिक्कि एवूयसुरालमेयं के०) गुणतुं अस्थानरूप एवुं असार वचन, तेने जे
दीक्षित माह्यो पुरुष होय ते न बोले, के जे खलपिंमनें पुरुष, अनें पुरुषनें खलपिंम,
तथा तुंवडानें बालक, अनें बालकनें तुंवडुं, इत्यादिक वचन उचम पुरुष न बोले. इत्य
र्थः ॥३३॥ वली पण आर्द्धकुमारज कहेवे के, (लद्धेअद्धेअहोएवतुप्पे के०) अहो शाक्य
दर्शनीउ! तमने एवे ज्ञाता पणो करीनें जाणियें ठैयें, जे तमोनें विज्ञान ते यथावस्थित तत्व,
जाण्युं. एटले तमे तत्व पाम्या. (जिवाणुजागेसुविचिति एव के०) तथा तमें जीवनो अतु
जाग जे कर्मविपाक, ते रुढीरीतिं चितव्यो, (पुवंसमुद्धंअवरंचपुंठे के०) तथा एवा वि

ज्ञानं करी तमारो यश पूर्व अने पश्चिम समुद्र सुधी पहोतो, विस्तार पाव्यो, (उलोइए पाणितलेकिएवा के०) तथा तमोयें एवे विज्ञानं करी, अवलोकन करवे करी, ए लोकने पाणितलस्थितनी पेटें थवलोक्यो, तो अहो ! अमें तमारा विज्ञानना अतिशयनुं वर्णन थुं करियें ? एवुं तमारा सरखुं ज्ञातापणुं क्यांही पण देखातुं नथी, जे खलपिंम थ नें पुरुष, तथा तुंवहुं, अनें बालकनो अंतर कांइ पण जणाय नही, तो बली द्वे जाण पणामां बाकी पण थुं रहुं ? ॥ ३४ ॥

॥ दीपिका-वाचानियोगोवागनियोगस्तेन यदावहेत्कुर्यात् पापं कर्म तादृशीं वाचं नोदाहरेन्न वदेत् एतद्वचनं गुणानामस्थानं दीक्षितो न ब्रूयात् उदारं सुष्ठु निःसारमिति पत्न्येलेपि पुरुषः पुरुषोपि खलः अलाबुकं बालकः बालकोवाऽलाबुकमिति निःसारत्वमित्यर्थः ॥ ३३ ॥ अहो ! एवमंगीकृते सति युष्मानिरथानंतरमर्थस्तत्त्वं लब्धं जीवानामनु कर्मविपाकः जागः सुविचिंतितः एवंभूतेन ज्ञानेन जवतां यशः पूर्वं समुद्रमपरं च एष्टं गतमित्यर्थः । नवद्विरेवलोकितावयं लोकः पाणितलस्थितइवेति ॥ ३४ ॥

॥ टीका-किंचान्यत् । (वाचानियोगेणमित्यादि) वाचानियोगोवागनियोगस्तेनापि यद्यस्मादावहेत्पापं कर्म ततोविवेकी नापागुणदोषज्ञोन तादृशीं नापामुदाहरेन्नानि दध्याद्यतएवं ततोऽस्थानमेतद्वचनं गुणानां नहि प्रव्रजितोयथावस्थितोर्थाभिधायेत उदारं सुष्ठु परिस्थूरं निःसारं निरुपपन्निकं वचनं न ब्रूयात् तद्यथा पिण्याकोपि पुरुषः पुरुषोपि पिण्याकस्तथाऽलाबुकमेव बालकोबालकएवाऽलाबुकमिति ॥ ३३ ॥ सांप्रतमाईककुमारएव तं निष्ठुकं पुक्तिपराजितं संतं सोद्धुवं विजणिपुराह । (लक्षेत्पादि) अहो युष्मानिरथानंतरं एवंभूतान्युपगमे सति लब्धार्थोविज्ञानं यथावस्थितं तत्त्वमिति तथावगतः सुचिंतितो नवद्विजीवानामनुजागः कर्मविपाकस्तत्पीडेति तथैवंभूतेन विज्ञानेन जवतां यशः पूर्वसमुद्रमपरं च एष्टं गतमित्यर्थः । तथा नवद्विरेवंविधविज्ञानावलोकनेनावलोकितः पाणितलस्थइवायं लोकइति अहो ! जवतां विज्ञानातिशयोपयुक्तं जवतः पिण्याक पुरुषपोर्वालालाबुकयोर्वा विशेषाननिष्ठया पापस्य कर्मणोयथैतज्जावानावं प्राकल्पितवंतइति ॥ ३४ ॥

जीवाणुजागं सुविचिंतयंता, आहारिया अन्नविहायसोहिं ॥ न वियागरे वन्नपनुपजीवि, एसोणुधम्मोइह संजयाणं ॥ ३५ ॥
सिणायगाणं तु इवे सदस्से, जे भोयए निइए निस्कुयाणं ॥ अ संजए लोहियपाणि सेऊ, पियवत गरिहंमिदेव लोए ॥ ३६ ॥

अर्थ—हवे आर्द्धकुमार जैनमतनी स्थापना करेते. (जीवाणुनागसुविचिंतयंता के०)
 जिनशासनने विपे प्रतिपन्न जे पुरुष ते, जीवनो अणुनाग अवस्थाविशेष, तेनुं मर्दन जे पी
 डानी उत्पत्तिरूप दुःख तेनें रुडी रीते चिंतवता थका, (आहारियाअन्नविहायसोहिं के०)
 आहारिया एटले अन्नपाणीनें विपे विद्युद्धता आदरेते. एटले बहेंतालीश दोष रहित एवो
 विद्युद्ध आहार लियेते, परंतु तमारी पेटें मांसादिक पण, पात्रें पड्यो दोष नणी न थाय,
 तेम तेनें नथी? अनें तमे तो केवाढो, तो के (नवियागरेठन्नपउपजीविके०) छिन्नपदोप
 जीवि एटले हिंसानें स्थानकें करी उपजीवन करोढो, पण इत्यादिक वचन प्रसिन्नपणे न
 बोलो. तेवा जैनमतना धारक पुरुष न होय? (एसोणुधम्मोइहसंजयाणं के०) ए पूर्वोक्त
 निर्दोष आहारनें लेवे करी, ठ कायनें पालवे करी, तीर्थकरनें अनुयायि, होय. ते संयत ए
 टले साधुनो धर्मे जाणवो ॥३५॥ वली आर्द्धकुमार कहेते, शुं कहेते? तो के, (सिणायगा
 णंतुडवेसहस्से के०) स्नातक जे बौद्धमति दर्शन धारक तेना वे हजार निह्नुक एटले शाक्य
 पुत्रीयधर्मे प्रवर्त्तता निह्नुक तेनें (जेजोयएनिइएनिकुयाणं के०) जे पचन पाचनादिक क्रिया
 करीनें नित्य जमाडे, तेनें लाज थायते, पुण्य थायते, एवं तमे कहोढो परंतु, (असंजए
 जोहियपाणितेक के०) ते असंयत लोहितपाणि एटले जेना हाथ सदा काल लोहियें
 करी खरड्याते तेवो ते अनार्य पुरुष, (णियज्जतीगरिहमिहेवलोए के०) प्रथमतो आ
 लोकमांहेज गहीं पामे, अनें परलोके परजवे दुर्गतिमां जाय. केमके एवा सावधानुष्टा
 नना करनार, अजह् अनें अपेयतुं जे दान, तेना अनुमोदनार एवा कुपात्रनें जे दान
 देवुं. ते कर्म बंधतुं कारणते ॥ ३६ ॥

॥ दीपिका—सोपहासमुक्त्वाऽर्द्धकुनिः स्वपद्माद् जिनमतप्रतिपन्नाः जीवानुनागं सुष्ठु
 विचिंतयंतोऽन्नविधौ छुद्धिमाहृतवंतः स्वीकृतवंतः । नवतां तु मांसाद्यपि पात्रपतितं न
 दोषाय तथा ठन्नपदं मातृस्थानं तेनोपजीवी सन्न व्यावृणीयात् मायया न वदेदित्यर्थः ।
 एषपश्चाद्धर्मोऽनुधर्मइह जैनमते संयतानां साधूनां अर्हदनुष्ठानानंतरं स्यादित्यनुधर्मः
 ॥३५॥ स्नातकानां बौद्धानां निह्नुकां नित्यं यः सहस्रद्वयं नोजयेदित्युक्तं प्राक् तदूपय
 ति । असंयतः सन्न रुधिरक्लिन्नपाणिरिद्वैव लोके सगर्ही नियज्जति निश्चयेन गज्जति ॥३६॥

॥ टीका—तदेवं परपदं दूषयित्वा स्वपदस्थापनायाह । (जीवाणुनागमित्यादि) मौ
 नीइशासनप्रतिपन्नाः सर्वलोकमार्गानुसारिणोजीवानामनुनागमवस्थाविशेषं तदुपमर्दनं
 पीडां वा सुष्ठु विचिंतयंतः पर्यालोचयंतोऽन्नविधौ छुद्धिमाहृतवंतः स्वीकृतवंतोऽपि चत्वारिं
 शदोपरहितेनाच्छेदनाद्वारेणाहारं कृतवंतोनतु यथा नवतां पिशिताद्यपि पात्रपतितं न दो

पायेति । तथा उन्नपदोपजीवी मातृस्थानोपजीवी सन् न व्यागृणीयादेपोनंतरोक्तोऽनु
पश्चाद्भौतधर्मस्तीर्थकरानुष्ठानादनंतरं नवतीत्यमुना विशिष्यते । इहास्मिन् जगति प्रवच
ने वा सम्मग्यतानां सत्साधूनां नतु पुनरेवंविधो निष्कूलामिति । यच्च नवद्विरोदनादेरपि प्राण्यं
गसमानतया हेतुनूततया मांसादिसादृश्यं चोत्पद्यते तद्विज्ञाय लोकतीर्थीतरीयमतं ।
तथाहि । प्राण्यंगत्वे तुल्येपि किञ्चिन्मांसं किञ्चिन्मांसमित्येवं व्यवह्रियते । तद्यथा गोक्षीररु
धिरादेर्नन्द्याजन्द्यव्यवस्थितिस्तथा समानेपि स्त्रीत्वे जार्याश्वश्रादौ गम्यागम्यव्यवस्थि
तिरिति । तथा छुष्कतर्कदृष्ट्या योयं प्राण्यंगत्वादिति हेतुर्नवतोपन्यस्यते । तद्यथा “नक्षणीयं
नवेन्मांसं, प्राण्यंगत्वेन हेतुना ॥ ओदनादिवदित्येवं, कश्चिदाहेति तार्किकः” ॥१॥ सो
सिद्धानैकांतिकविरुद्धोपलुप्तत्वादपकर्णनीयः । तथाहि । निरंशत्वाद्भस्तुनस्तदेव मांसं त
देव च प्राण्यंगमिति प्रतिज्ञार्थैकदेशादसिद्धः । तद्यथा नित्यः शब्दो नित्यत्वादय निम्नं प्रा
ण्यंगं ततः सुतरामसिद्धो व्यधिकरणत्वादयथा देवदत्तस्य गृहं काकस्य काणस्यान्तयानैकांति
कोपि श्वादिमांसस्यानन्द्यत्वादय तदपि क्वचित्कथंचित्केपांचिन्नन्द्यमिति चेदेवं च सत्य
श्वादेर्नन्द्यत्वादनैकांतिकत्वं । तथा विरुद्धाव्यभिचार्यपि यथार्थहेतुर्मांसस्य नन्द्यत्वं
साधयत्येवं बुद्धांस्त्वामपूजात्वमपि । तथा लोकविरोधिनी चेयं प्रतिज्ञा । मांसोदनयोरसा
म्यादृष्टांतविरोधश्चेत्येवं व्यवस्थिते यदुक्तं प्राग्यथाबुद्धानामपि पारणाय कटपतएतदि
ति तदसाध्विति इति स्थितं ॥ ३५ ॥ अन्यदपि निष्क्रुकोक्तमाईकुमारोऽनूद्य दूषयितुमाह
। (सिणायगाणंतुइत्यादि) स्नातकानां बोधिसत्वकटपानां निष्कूणां नित्यं यः सहस्र द्रयं
नोजयेदित्युक्तं प्राक् तदूषयत्यसंयतः सन् रुधिरक्लिन्नपाणिरनायैश्य गह्वीं निंदां छुगुप्ताप
दवीं साधुजनानामिह लोकएवनिश्चयेन गच्छति परलोके वाऽनार्यगम्यां गतिं यातीति ॥ ३६ ॥

यूलं उरप्रं इह मारियाणं, उदि छन्नत्तं च पगप्पएत्ता ॥ तं लोणते
ल्लेण उवक्खडेत्ता, सपिप्पलीयं पगरंति मंसं ॥ ३७ ॥ तं जुंजमा
णा पिसितं पन्नूतं, ए उवलिप्पामो वयं रएणं ॥ इत्थेव माहंसु अ
णक्कधम्मं, अपारिया वाल रसेसु गिश्वा ॥ ३८ ॥

अर्थ—वली पण आईकुमार ते कुमतिना मतनी वात कहेत्रे. के, (यूलं के०) महो
टी कायायें उपचित मांस शोणित युक्त एवो, (उरप्रं के०) उरयो तेने (इह के०)
था शाक्यना शासनने विपे संघनी नकिने अर्थे (मारियाणं के०) विनाशीने मारीने
(उदि छन्नसंचपगप्पएत्ता के०) उदिष्ट नोजन कटपिने (तंजोणतेल्लेण उवक्खडेत्ता के०)
ते मांसने ल्लेण, अने तेल साथे पचावने, (सपिप्पलीयंपगरंतिमंसं के०) पिप्पली स

हित मांस करे ॥ ३४ ॥ एवं मांस करीनें पढीं शुं करे, ? ते कहेहे के, (तंजुंजमाणा पिसितंपन्नूतं के०) ते मांस, प्रन्नूत एटले षणुं जमतां थकां जोगवतां थका एम क हेहे के, (एउवलिप्यामोवयरएणं के०) अमें एनी पापरूप रजे करी जेपाता नथी. (इचेवमाहंसुअणकूधम्मं के०) एवं वचन कहे, ते अनार्यधर्मी जाणवा, कारण के, ते धृष्ट पणुं आदरेहे. (अणारियाबालरसेसुगि-दा के०) ते अनाचारी बाल, एटले अ झानी रसगृही थका एवां वचन कहेहे ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका—आर्द्धकएव तन्मतमाह । स्थूलमुरत्रं इह बौद्धमते हत्वा उद्दिष्टजन्तं च प्र कव्य, तन्मांसं जवणतैलान्यां संस्कृत्य सपिप्पलीकं कुर्वति ॥ ३४ ॥ तत्पिशितं मांसं प्रन्नूतं जुंजानाअपि वयं रजसा नोपलिप्यामहे । एवमनार्यधर्मा इष्टस्वजावाअनार्या इवाऽनार्याबाला रसेषु मांसादिषु गृहाः ॥ ३५ ॥

॥ टीका—एवं तावत्सावयानुष्ठानानुमंतृणामपात्रजूनानां यद्दानं तत्कर्मबंधायेत्युक्तं । किंचान्यत् । (थूलंउरप्रमित्यादि) आर्द्धकुमारएव तन्मतमाविष्कुर्वन्निदमाह स्थूलं बृह त्कायमुपचितं मांसशोणितमुरत्रमूरणकमिह शाक्यशासने जिह्मकसंघोद्देशेन व्यापाय घातयित्वा तथोद्दिष्टजन्तं च प्रकल्पयित्वा तमुरत्रं तन्मांसं च जवणतैलान्यामुपसंस्कृत्य पाचयित्वा सपिप्पलीकमपरिहृत्यसमन्वितं प्रकर्षेण जरुणयोग्यं मांसं कुर्वतीति ॥ ३४ ॥ संस्कृत्य च यत्कुर्वति तद्वर्जयितुमाह (तंजुंजमाणा इत्यादि) तत्पिशितं शुक्रशोणितसंनू तमनार्या इव जुंजानाअपि प्रन्नूतं तद्वजसा पापेन कर्मणा न वयमुपलिप्यामहे इत्येवं धा र्ष्ट्योपेताः प्रोचुरनार्याणामिव धर्मः स्वजावोयेषां ते तथानार्यकर्मकारित्वादनार्याबाला इव बालाविवेकरहितत्वाद्दत्तेषु च मांसादिकेषु गृहाअध्वुपपन्नाः ॥ ३५ ॥

जे यावि जुंजंति तद्दृग्गारं, सेवंति ते पावमजाणमाणा ॥ मणं न एयं कुसला करेती, वायावि एसा बुझ्याउ मिहा ॥ ३६ ॥ सवेसिं जीवाणदयदयाए, सावकूदोसं परिवरुज्यंता ॥ तस्संकिणो ऽ सिणो नायपुत्ता, उद्दिञ्जन्तं परिवरुज्यंति ॥ ४० ॥

अर्थ—हवे ते मांसाशीनें एनो विपाक कहेहे. (जेयाविजुजंति तद्दृग्गारं के०) जे रसगृह उता तथा प्रकारें मांसनें जमे, (सेवंतिते पावमजाणमाणा के०) ते अज्ञानी पुरुषो निःकेवल पापनुं सेवन करेहे. (मणंन एयं कुसलाकरेति के०) जे कुशल एटले पंनित होय ते मांसनह ए करीयें, एवं मन पण न करे. तथा (वायावि एसा बुझ्याउ मिहा के०) मांसनहणथी दोष

नथी एवी अतस्य वाणी पण बोले नहिं. किंबहुना: वधारे छुं कहिये ॥ ३९॥ हवे मांसादिक तो अजइय कहेवाय, त्थारे बीजो आहार साधुनें अजइय होय के नहीं ? त्यां कहेवे के, बीजो पण सदोप आहार, साधुनें परिहरवो (सवेसिंजीवाणदयछयाए के०) स वे जीव एकेंडियादिक तेनी दयानें अर्थे, दयानें निमत्ते (सावळदोसंपरिवळपंता के०) सावय जे आरंजादिक, तेनें महा दोपरूप जाणी, परिहरतां थकां (तस्संकिणोइसि णोनायपुत्ता के०) ते सावयना दोप थकी शंकाता एटले बीहिता एवा महाकूपीश्वर ज्ञात पुत्र श्रीमहावीर देव तेमना शिष्यो होय. ते (उदिछन्नत्तंपरिवळपंति के०) उदि छन्नत्त एटले जे साधुनें देवानें अर्थेज कल्पेलो एवो आहार होय, तेनें परिहरे वर्जे. ए साधुनो आचार जाणवो ॥ ४० ॥

॥ दीपिका—ये बौद्धाअपि तथाप्रकारं मांसं भुंजते ते पापमज्जनंतोनिर्विवेकिनः सं तः सेवन्ते । यहुक्तं । “ हिंसामूलममेध्यमास्पदमलं ध्यानस्य रौडस्य य, दीनत्वं रुधिराबि लं रुमिगृहं डुर्गधिपूयादिकं ॥ शुक्रासृक्प्रजवं नितान्तमजिनं सज्जिः सदा निंदितं, कोछुंके नरकाय राक्षससमोमांसं तदात्मदुहः ॥ १ ॥ तथा । मांसं जह्युयिताऽमुत्र यस्य मांसमि हाद्वयहं ॥ एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ २ ॥ योऽति यस्य च तन्मांसमुजयोः पश्यतांतरं ॥ एकस्य कृणिका तृप्तिरन्यः प्राणैर्विबुज्यते” ॥ ३ ॥ तदेवं दोषं मत्वा कुशला मांसाजिजापे मनोन कुर्वति वागप्येषा न मांसनक्षणे दोषइत्यादिका उक्ता सती मिथ्या निवृत्तिस्तु महागुणाय । यहुक्तं । “ श्रुत्वा दुःखपरंपरामतिवृणां मांसाग्निनां डुर्गतिं, ये कुर्वं ति शुनोदयेन विरतिं मांसादनस्यादरात् ॥ तदीर्घागुरदूषितं तदरुजासंनाव्य यास्यति ते, मर्त्येषून्नटनोगधर्ममतिषु स्वर्गपवर्गेषु वा” इति ॥ ३९ ॥ सर्वेषां जीवानां वयार्था य सावयदोषं परिवर्जयंतः तच्छंकिनोदोषशंकिनः रूपयोज्ञातपुत्रीयाः श्री वीरशिष्याव दिष्टनक्तं परिवर्जयन्ति ॥ ४० ॥

॥ टीका—इत्येतच्च तेषां महतेऽनर्थायेति दर्शयति (जेयावीत्यादि) येचापि रसगौर वगृहाः शाक्योपदेशवर्त्तिनस्तथाप्रकारं स्थूलोर्त्रंसंस्कृतं घृतलवणमरिचादिसंस्कृतं पि शितं भुंजतेऽर्शति तेऽनार्थाः पापं कल्मषमज्जानानिर्विवेकिनः सेवन्ते आददते । तथा चोक्तं । “ हिंसामूलममेध्यमास्पदमलं ध्यानस्य रौडस्य य, दीनत्वं रुधिराजिलं रुमिगृहं डुर्ग धिपूयादिकं ॥ शुक्रासृक्प्रजवं नितान्तमजिनं सज्जिः सदा निंदितं, कोछुंके नरकाय राक्ष ससमोमांसं तदात्मदुहः ॥ १ ॥ अपिच । मांसं जह्युयिताऽमुत्र यस्य मांसमिहाद्वयहं । एतन्मांसस्य मांसत्वं प्रवदन्ति मनीषिणः ॥ २ ॥ तथा । योऽति यस्य च तन्मांसमुजयोः

पश्यतांतरं । एकस्य कृणिका तृप्तिरन्यः प्राणैर्वियुज्यते” ॥ ३ ॥ तदेवं महादोषं मांसादनमिति मत्वा यद्विधेयं तददर्शयति । एतदेवं नूतं मांसादनाजिज्ञापरूपं मनोतःकरणं कुशलानिपुणामांसाशित्वविपाकवेदिनस्तन्निवृत्तिगुणानिज्ञाश्च न कुर्वन्ति तदनिज्ञापादात्मनो निवर्त्तयन्तीत्यर्थः । आस्तां तावद्भक्षणं वागप्येषा यथा मांसजनरूपेऽदोषइत्यादिका ज्ञारत्य निहितोक्ता मिथ्या । तुशब्दान्मनोपि तदनुमत्यादौ न विधेयमिति तन्निवृत्तौ चेद्देवानुपमाश्लाघाऽमुत्र च स्वर्गापवर्गगमनमिति । तथाचोक्तं । ”श्रुत्वा दुःखपरंपरामतिघृणां मांसाशितां दुर्गतिं, ये कुर्वन्ति क्षुण्णोदयेन विरतिं मांसादनस्यादरात् । तदीर्घायुरदूषितं गदरुजा संज्ञाय्य घास्यन्ति ते, मर्त्येऽपूज्यतनो गधर्ममतिषु स्वर्गापवर्गेषु चेत्यादि” ॥ ३९ ॥ न केवलं मांसादनमेव परिहर्त्य मन्थदपि मुमुक्षूणां परिहर्तव्यमिति दर्शयितुमाह । (सवेसिमित्यादि) सर्वेषां जीवानां प्राणार्थिनां न केवलं पंचेन्द्रियाणामेवेति सर्वग्रहणं दपार्थेतया दयानिमित्तं सावद्यमारंजनं महानयं दोषइत्येवं मत्वा तत्परिवर्जयंतः साधवस्तुं किनोदोषशं किनः कृपयो महासुनयो ज्ञातपुत्रीयाः श्रीमन्महावीरवर्द्धमानशिष्याः उद्दिष्टं दानाय परिकल्पितं यज्ञकृत्तपनादिकं तत्परिवर्जयन्ति ॥ ४० ॥

नूयान्निसंकाए डुगंठमाणा, सवेसिपाणाण निहाय दंमं ॥ तम्हा
ए नुंजंति तदह्यगारं, एसोणुधम्मो इह संजयाणं ॥ ४१ ॥ निग्गं
उधम्मंमि इमं समाहिं, अस्सि सुविच्चा अणिहे चरेक्का ॥ बुद्धे
मुणी सीलगुणोववेए, अब्बते पाउणती सिलोगं ॥ ४२ ॥

अर्थ—बली पण साधुनो आचार कहेते. (नूयान्निसंकाएडुगंठमाणा के०) नूत जे प्राणी तेना मर्दननी शंकायें सावद्यानुष्ठाननें डुगंठता निंदता, तथा (सवेसिपाणाण निहायदंमं के०) सर्व प्राणीनो दंम एटले विनाश, तेनें निहाय एटले ठांमीनें त्याग करीनें सम्यक् आचारें प्रवर्त्तता एवा साधु (तम्हाणनुजंति तदह्यगारं के०) ते कारणें तथा प्रकारना एटले आधाकर्मादिक दोषें दूषित एवा ते आहारनें ए नुंजंति एटले न जमे, न जोगवे. (एसोणुधम्मो इह संजयाणं के०) आ जगतमांहे यतिनो धर्म, ते अणुधर्म, एटले श्री तीर्थकरनी पठवाहे जाणवो. जेम श्री तीर्थकरें निर्दोष आहार ग्रहणादिक धर्म आचखो, तेम तेनें अनुसारे साधु पण, एहिज धर्म आचरे. इत्यर्थः ॥ ४१ ॥ बली पण साधुनो आचार कहेते. (निग्गंउधम्मंमि इमं समाहिं के०) नथी जेनें विपे वा ह्यथनें अन्यंतर ग्रंथि एवो जे धर्म, तेनें विपे ए पुर्वोक्त जे समाधि एटले सुजता अहारनुंसे उं, (अस्सि सुविच्चा अणिहे चरेक्का के०) इत्यादिकनें पामीनें सम्यक् अनुष्ठानरूप समाधिनें

विषे स्थित एटले प्रवर्त्तमान एवो साधु अणिहे एटले मायारहित थको अथवा, स्नेहरहित थको, संयमानुष्ठानने आचरे, एटले पाले. (बुद्धेषुणीसीजगुणोववेए के०) बुद्ध एटले तत्त्वनो जाण, मुणी एटले त्रिकालवेदी, त्रण कालनो जाण, सीज एटले आचार ते उपशमादिक तथा गुण, एटले मूलोत्तर गुणरूप तेणें करी उपपेत एटले सहित, एवो साधु, (अवधुतेपावणतीसिलोग के०) अत्यर्थ एटले सर्वगुणसंपन्न ते, लोक एटले आ लोकने विषे, अनें लोकोत्तरने विषे, संतोपकारक श्लाघानें पावणत्ती एटले पामे॥४१॥

॥ दोपिका—नूतानां प्राणिनां हिंसा निशंकया सावद्यव्यापारं जुगुप्समानः परिहरन् सर्वेषां प्राणिनां दंभं निह्वय त्यक्त्वा साधवस्तथाप्रकारमशुद्धाहारं न भुञ्जते तस्मादेवो नुधर्मः संयतानामिह जैनमते तीर्थकराचरणादनुपश्चाच्चर्यत इत्यनुधर्म इति ॥ ४१ ॥
निर्यथधर्मे साधुमार्गे स्थित इमं पूर्वोक्तं समाधिं प्राप्नोऽस्मिन्समाधौ सुष्ठु स्थित्वाऽनिहोनि मायः सन् चरेत्संयमे बुद्धोऽज्ञाततत्वो मुनिः शीलेन क्रोधोपमेन गुणैश्च मूलोत्तरनूतैरुपेतो युक्तोत्यर्थे तां सर्वातिशायिनीं श्लाघां प्राप्नोति । यदुक्तं । ” राजानं तृणतुल्यमेव मनुते श क्रेपि नैवादरो, वित्तोपार्जनरक्षणव्ययकृताः प्राप्नोति नो वेदनाः ॥ संसारांतरवर्त्यपीह लभते शं मुक्तवन्निभयः, संतोपात्पुरुषो मृतत्वमचिराद्यायात्सुरैर्दार्चितं ” इति ॥ ४२ ॥

॥ टीका—किंच । (नूयानिसंकाएइत्यादि) नूतानां जीवानां उपमर्दशंकया सावद्यमनुष्ठानं जुगुप्समानापरिहरंतस्तथा सर्वेषां प्राणिनां दंभयतीति दंभः समुपतापस्तं निह्वय परित्यज्य सम्यगुचिताः सत्साधवोयतस्ततो न भुञ्जते तथाप्रकारमाहारमशुद्धाजातीयमेवोनुधर्मइहास्मिन् प्रवचने संयतानां यतीनां तीर्थकराचरणादनुपश्चाच्चर्यत इत्यनुना वि शेष्यते । यदि चाणुरिति स्तोकेनाप्यतिचारेण वा बाध्यते शिरीषपुष्पमिव मुकुमार इत्यतोऽणुता विशेष्यत इति ॥ ४१ ॥ किंचान्यत् ॥ (णिगंघधम्ममित्यादि) नास्मिन्मौर्नाइ धर्मे बाह्यान्तररूपो ग्रंथोऽस्यास्तीति निर्यथः सचासौ धर्मश्च निर्यथधर्मः सच भ्रुतचारित्रा ख्यः द्वांत्यादिकोवा सर्वज्ञोक्तस्तस्मिन्नेव नूते धर्मे व्यवस्थित इमं पूर्वोक्तसमाधिमनुप्राप्तोऽस्मिन्श्राशुद्धाहारपरिहाररूपे समाधौ सुष्ठु अतिशयेन स्थित्वाऽनिहोऽमायोऽथवा निह्वयत इति निहो निहोऽनिहः परीपहैरपीडितो यदिवा स्निह्वंधने स्निह इति स्नेहरूपबंधनरहितः संपममनुष्ठानं चरेत् तथा बुद्धोऽवगततत्वो मुनिः कालत्रयवेदी शीलेन क्रोधाद्युपशमरूपेण गुणैश्च मूलोत्तरगुणनूतैरुपेतो युक्त इत्येवं गुणरुजितोऽत्यर्थेतां सर्वगुणातिशायिनीं सर्वं क्षेपरमरूपां संतोपात्मिकां श्लाघां प्रशंसां लोके लोकोत्तरेवाऽऽप्नोति । तथा चोक्तं । ” राजानं तृणतुल्यमेव मनुते शक्रेपि नैवादरो, वित्तोपार्जनरक्षणव्ययकृताः प्राप्नोति नो वेदनाः ॥

संसारान्तरवर्त्यपीह जनते शं भुक्वन्निर्ययः, संतोपात्पुरुषोमृतत्वमचिराद्यायात्सुरेंद्रा
चित्तं ” इत्यादि ॥ ४२ ॥

सिणायगाणं तु ड्वे सहस्से, जे ज्ञोयए णितिए माहणाणं ॥ ते
पुत्रखंधे सुमहङ्गणित्ता, न्वन्ति देवा इति वेयवाउ ॥४३॥ सिणा
यगाणं तु ड्वे सहस्से, जे ज्ञोयए णितिए कुलालयाणं ॥ से गव
ति लोलुवसंपगाडे, तिवाजितावी णरगान्तिसेवी ॥ ४४ ॥

अर्थ—ए रीतें आर्द्धकुमार गोशालक तथा बौधमतिउर्ने परास्त करीने आगल चाव्यो तेवा
रें, वञ्चें ब्राह्मण मव्या, ते ब्राह्मण बोव्या के, अहो आर्द्धकुमार ! तें रुडूं कखुं के, जे ए पूर्वो
क्त वेदु मत वेदवाह्य हता, तेनुं तें निराकरण कखुं, तो हवे ए जैनमत पण वेद बाह्ये.
एवुं जाणीनिं, तमारा सरखानें आश्रय करवा योग्य नथी केमके, तुं कृत्री ठो अनें कृत्रीनें
सर्व वर्णोत्तम एवा ब्रह्मणनेंज सेववा योग्ये, परंतु शूद्र सेववा नहीं. ए कारण माटें
वेदोक्त विधियें यज्ञादिकमार्गनी तमारे सेवा करवी. इत्यादिक ते ब्राह्मणो पोतानो मार्ग
देखावे. (सिणायगाणंतुड्वेसहस्से के०) स्नातक एटले पट्कर्मने विपे निरत, अनें वेदना
जणनार, पोताना आचारनें विपे तत्पर, नित्य स्नातक, ब्रह्मचारी, एवा वे सहस्र (माहणाणं
के०) ब्राह्मणनें (जे ज्ञोयए णितिए के०) जे पुरुष नित्य जमाडे, एटले तेनें मनोवांछित आहा
र आपे, (ते पुत्रखंधे सुमहङ्गणित्ता के०) ते पुरुष घणो महोदो पुण्यनो स्कंध उपाज्ज
न करीनें, (न्वन्ति देवा इति वेयवाउ के०) देवता थाय. एवुं अमारा वेदनुं वाक्ये, एम
जाणीनिं ए वेदोक्त मार्ग आदरवो ॥ ४३ ॥ हवे आर्द्धकुमार उत्तर कहेवे के, अहो ब्राह्म
णो ! (सिणायगाणंतुड्वेसहस्से के०) स्नातकनां वे सहस्रनें (जे ज्ञोयए णितिए कुलालया
णं के०) जे दातार नित्य जमाडे. ते स्नातक केवाठे तोके, कुलालग एटले माज्जर ते सर
खा ब्राह्मण पण जाणवा, कारण के, ए पण सावद्याहार वांछता, सर्वकाल घर घरनें विपे
भ्रमण करे एवा, एक निंद्य आजीविकाना करनार, ते कुपात्रनें दान देवाथी, (सेगवति
लोलुवसंपगाडे के०) ते लोलपी ब्राह्मण सहित एवो दातापण गवति एटले दुर्गतिमें
जाय, दुर्गतिमां कया स्थानकें जाय ? तोके, (तिवाजितावी णरगान्तिसेवी के०) तीव्रवेद
नाना सहन करनार, एतावता तेज्जीश सागरोपम पर्यंत पूर्ण आयुष्यें ते वेदु जण नर
कना स्थानकनें विपे नारकी थाय ॥ ४४ ॥

॥ दीपिका—एवं गोशालकमते बौद्धमते च निरस्ते विजातयः प्रादुः जो आर्द्धकुमार ! शो
जनं कृतं यदेते वेदवात्ये दे अथि मते हिंसे अथ जैनमतमपि वेदवाह्यं ततोनादरणयोग्यं

तस्माद्ब्राह्मणसैवैव युक्तेत्याह । स्नातकानां षट्कर्मरतानां विप्राणां सहस्र द्वयं ये नोजयंति नित्यं ते पुण्यसंबंधं सुमहांतमुर्ज्य देवाः स्थुरिति वेदवाद् ॥ ४३ ॥ आर्द्रकुमुनिरेत दूषयन्नाह । (सिणायेति) । स्नातकानां सहस्र द्वयं ये नोजयंति । किंनूतानां कुलानि गृहाणि मांसार्थिनोयेऽटंति ते कुलाटामार्जाराः कुलाटाश्च कुलाटास्तेषां सताद्वग्राह्यण नोजनकोवदुवेदनासु गतिषु याति । किंनूतः लोलुपैरामिपगृहैः संग्रहाढोव्याप्तः तीव्रोऽस ह्योजितापोयस्य एवंनूतः सन्नरकानिसेवी स्यात् ॥ ४४ ॥

॥ टीका—तदेवमार्द्रकुमारं निराकृतगोशालकाजीविकवौद्धमतमनिसमीक्ष्य सांप्रतं द्विजातयः प्रोचुः । तद्यथा जो आर्द्रकुमार ! शोचनमकारि नवता यदेते वेदवाह्ये दे अ पि मते निरस्ते तत्सांप्रतमप्यार्हतं वेदवाह्यमेवातस्तदपि नाश्रयणाहं नवविधानां तथा हि नवान् कृत्रियवरः कृत्रियाणां च सर्ववर्णोत्तमाब्राह्मणाएवोपास्थान शृङ्गाश्रतोपागादि विधिना ब्राह्मणसैवैव युक्तिमतीत्येतत्प्रतिपादनायाह । (सिणायगाणंतुइत्यादि) तुशब्दो विशेषणार्थः । षट्कर्मनिरतावेदाध्यापकाः शौचाचारपरतया नित्यं स्नायिनोब्रह्मचारिणः स्नातकास्तेषां सहस्र द्वयं नित्यं ये नोजयेयुः कामिकाहारेण ते ससुपार्जितपुण्य स्कंधाः संतोदेवाः स्वर्गनिवासिनो नवन्तीत्येवंनूतोवेदवादइति ॥ ४३ ॥ अधुना आर्द्रकुमार एतदूषयितुमाह । (सिणायगाणंतुइत्यादि) स्नातकानां सहस्र द्वयमपि नित्यं येनोजयंति । किंनूतानां कुलानि गृहाणामिपान्वेषणार्थिनो नित्यं येऽटंति ते कुलाटामार्जाराः कुलाटाश्च कुलाटाब्राह्मणाः । यदिवा कुलानि कृत्रियादिगृहाणि तानि नित्यं पिंपपातान्वेषिणां परतर्कुकाणामालयोयेषां ते कुलालयास्ते निंद्यजीविकोपगतानामेवंनूतानां योसहस्र द्वयं नोजयेत्सः तत्पात्रनिक्षिप्तदानो गच्छति बहुवेदमासु गतिषु । किंनूतः सन् लोलुपैरामिपपरैः गृहैरसतातागौरवाद्युपपन्नैः जिह्वेक्ष्यवशगैः संग्रहाढोव्याप्तोपदिवा किंनूते नरके याति लोलुपैरामिपगृह्णिरसुमद्विष्यांशोयोनरकस्तस्मिन्निति । किंनूतश्चासौ दाता नरकानिसेवी नवति तद्वर्षयति । तीव्रोऽसह्योयोऽजितापः क्रकचपाटनकुनीपाकतप्तप्रपुपानशा ल्मव्यालिंगनादिरूपः सविद्यते यस्यासौ तीव्रानितापीत्येवंनूतवेदनानितसस्त्रयस्त्रिंशत्ता गरोपमानि यावदप्रतिष्ठाननरकाधिवासी नवतीति ॥ ४४ ॥

दयावरं धम्मज्जगंठमाणा, वहावहं धम्मपसंसमाणा ॥ एगं पि जे नोययती असीलं, णियोणिसं जाति कुउ सुरेहिं ॥ ४५ ॥
इहउवि धम्मं मिसमुठ्ठियामो, अरिंस सुठ्ठिच्चा तद् एसकालं ॥
आयारसीले बुइए हनाणी, ए संपरायंमि विसेसमठ्ठि ॥ ४६ ॥

अर्थ—वली आईकुमार कहेते के, (दयावरंधम्मङ्गलमाणा के०) जेमां दया प्रधा नठे एवा धर्मेनें निंदता, (वहावहंधम्मपसंसमाणा के०) तथा हिंसारूप धर्मेनी प्रशं सा करता, (असीलं के०) आचार रहित एवा, (एणंपि के०) एकनें पण (जेजो ययती के०) जे कोइ नृप राजा अथवा बीजो कोइ मूढमति धार्मिक पुरुष, पात्रनी बुद्धियें करी जमाडे, तो (एषियोणिसंजातिकुंडसुरेहिं के०) ते नृप राजा, अथवा बीजो कोइ मूढमति पुरुष होय, ते निशा एटले सदैव कृष्णाधिकार रात्रीसमान काल वचेंते जेमां एवी नरकजूमिनेंविपे नरकमांहे जाय. ए वचन सत्य करी जाणवुं. अनें तमें कसुं जे देवता थाय, ते वात झुपाते तेवा पुरुषनें असुरनें विपे पण गति न जा एवी, तो वैमानिक देवता क्यांथी थाय ॥ ४५ ॥ हवे आईकुमार ब्राह्मणोनो मत परास्त करीनें आगल चाल्यो, एटले एक दुनिया सांख्यमति मल्या, ते एम कहेते के, अ हो आईकुमार ! तें रूडूं कीधुं के, जे ए ब्राह्मणो सर्व आरंजनं विपे प्रवर्त्तता गृहस्थ ठ ता, पोतामां गुरुपणुं मानता, एवा ए राक्षस सरखा ब्राह्मणनुं निराकारण कछुं? सांप्रत अमारा सिद्धांतसाथे तमारासिद्धांतनो कांइ जेद नथी, अमारो सिद्धांत पंचविंशति तत्व रूपते. हवे ते पण कहुंनुं सांजल, हैयानेविपे धारण कर. (इहोविधम्ममिसमुत्थियामो के०) जे अमारो धर्म, अने तमारो धर्म, ए वेहु सरखाज जाणियें ठैयें. कारण के, तमारे पण जीवनें अस्तिनावें पुण्य, पाप, बंध, अनें मोहनो सज्जाते, अनें अमारे पण एमज ठे. तमारे पण पांच महा व्रतते, अनें अमारे पण अहिंसाविक पांच यमते, तथा इंडिय अनें नोइंडियना नियमो तो आपण बेहुनें सरखाजते तेमाटे वेहुधर्मेनें विपे अमनें अने तमने प्रवर्त्ततां सम्यक् प्रकारज जाणवो. अनें (अस्तिंसुच्छिन्ना के०) एहिज धर्मेनें विपे रहिनें, (तहएसकालं के०) तथा अतीतकालें, वर्त्तमानकालें, अनें आगमिक कालें, जे पूर्वी क अंगीकार करेला धर्मेना प्रतिपालनद्वार आपणे ठैयें. तेवा बीजा कोइ नथी. (थाया रत्तीलेबुडपहनाणी के०) तथा आपणो आचार जे यम नियमलक्षण, ते प्रधान शीज कह्योते, परंतु आज्ञाविकानुं कारण आपणनें कोइ पण नथी? तथा वली आपण वेहुनें ज्ञान, मोहनुं अंग कछुंते. (एसंपरायमिवित्तेसमवधि के०) तथा कर्म करीनें क्रमण करेते प्राणी जेमां ते संपराय कहियें, एवो संपराय जे, संसार, ते जेम तमारे नित्यते, तेम अमारे पण नित्यजते. तेमाटे ए सिद्धांतमां अमारे तमारे विशेष कांइ नथी ॥ ४६ ॥

॥ दीपिका—दयया वरं प्रधानं धर्मं छुणुप्समानोनिदन् वधावहं हिंसाकरं धर्मं प्रशं सन्नैकमपि धर्शीजं निर्व्रतं पङ्जीवोपमर्देन योजोजयेत्किं पुनर्वहून् नृपोराजाऽन्योवा यः क धिन्मूढः सवराको निशेव नित्याधिकारत्वान्निशा नरकजूमिस्तां याति कुतस्तस्यासुरेष्वधम

देवेष्वपि प्राप्तिरिति । अथार्द्धकं मुनिमेकदंदिनः सांख्याः प्राहुः नो आर्द्धक! वरं कृतं यदेते
सर्वारंजप्रवृत्तामांसाशिनोधिग्जातयोनिरस्ताः । इदानीमस्मत्सिद्धांतं शृणु ॥ ४५ ॥ यो
यमस्म-धर्मः यश्च त्वदीयोजैनः सउजयरूपोपि कथंचिनुत्यः । पंचयमाश्रमाकं नवतां
तएव महाव्रतानि पुण्यपापबंधमोक्षसद्भावोस्माकं नवतां च तदेवमुजयस्मिन्नपि धर्मे समु
द्धिताप्युपं वयंच पूर्वस्मिन्काले वर्तमाने एष्येच गृहीतप्रतिज्ञानिर्वाहकाः आचारप्रधानं
शीलमुदितं कथितं अथ ज्ञानं मोक्षांगमुक्तं धान्यां आवयोः संपराये संसारे च न
विशेषोस्ति ॥ ४६ ॥

॥ टीका—(दयावरमित्यादि) दया प्राणिषु कृपा तथा वरः प्रधानोयोधर्मस्तमेवं ध
र्मैः जुगुप्समानोनिंदस्तथा वधं प्राप्युपमर्दमावहतीति वधावहस्तं तथानूतं धर्मं प्रशंसन्स्तु
वन् एकमप्यशीलं निर्व्रतं पञ्जीवकायोपमर्देन योजोजयेत् किं पुनः प्रनूतान् नृपोराज
न्योवा यः कश्चिन्मूढमतिधार्मिकं आत्मानं मन्यमानः सवराकोनिशेव नित्यांधकारत्वान्नि
शारकनूमिस्तां याति कुतस्तस्यासुरेष्वप्यधमदेवेष्वपि प्राप्तिरिति । तथा कर्मवशादसुमर्ता
विचित्रजातिगमनाङ्गातेरशाश्वतत्वमतोन जातिमदोविधेयइति । यदपि कैश्चिदुच्यते य
था ब्राह्मणाब्रह्मणोमुखादिनिर्गताबाहुन्यां कृत्रियाकुरुन्यां वैश्याः पद्मशांशूडाइत्येत
दप्यप्रमाणत्वादिति फलगुप्रायं तदनुपगमे च न विशेषोवर्णानां स्यादेकस्मात्प्रसूतेर्बुध्रशा
खाप्रतिशाखाद्यनूतपनसोडंबरादिफलवद्ब्रह्मणोवा मुखादेरवयवानां चातुर्वर्ण्यत्वाप्तिः स्यान्न
चैतदित्यते नवत्रिस्तथा यदि ब्राह्मणादीनां ब्रह्मणोमुखादेरुद्भवः सांप्रतं किं न जायते ? अ
थ युगादावेतदित्येवं सति दृष्टहानिरदृष्टकल्यणं स्यादिति । तथा यदि कैश्चिदप्यथापि सर्व
ज्ञानिहेषावसरे तद्यथा सर्वज्ञाद्विज्ञातोतीतः कालः कालत्वाद्दत्तमानकालवदेवं च सत्येतदपि
शक्यते वक्तुं यथा नातीतः कालोब्रह्ममुखादिविनिर्गतचातुर्वर्ण्यसमन्वितः कालत्वाद्दत्तमा
नकालवद्भवति च विशेषे पक्षीकृते सामान्यहेतुरित्यतः प्रतिज्ञार्थैकदेशा सिद्धता नाशंकनी
येति । जातेश्चानित्यत्वं युष्मत्सिद्धांतएवानिहितं । तद्यथा गृगालोवा एषजायते यः सपुरी
पोदह्यतइत्यादिना । तथा सद्यः पतति मांसेन लाह्या लवणेन च ॥ ज्यहेन शूङ्गीनवति
ब्राह्मणः क्षीरविक्रीयत्यादि लोके चावश्यंजावीर्जातिपातः । यतश्चकं । “कार्यिकैः कर्मणां
दोषैर्याति स्यावरतां नरः ॥ वाचिकैः पद्धिभृगतां मानसैरत्यजातितां” ॥१॥ इत्यादिगुणैर
प्येवंविधैर्न ब्राह्मणत्वं युज्यते । तद्यथा । “पद्मशतानि नियुज्यते पशूनां मध्यमेहनि । अ
श्वमेधस्य वचनान्पूनानि पशुनिस्त्रिजिरित्यादि वेदोक्तत्वान्नायं दोषइति चेन्नन्विदमनिहित
मेव न हि स्यात्सर्वज्ञतानीत्यतः पूर्वोत्तरविरोधस्तथा । ” ध्याततापिनमायांतमपि वेदांतगं
रणे । जिघांसंतं जिघांसीयान्न तेन ब्रह्महा नवेत् ॥ तथा शूङ्गं हत्वा प्राणायामं जपेत्

अपहसितं वा कुर्यात् यत्किंचिद्वा वद्यात् तथा नास्थिजंतूनां शकटजरं मारयित्वा ब्राह्म
 णं नोजयेदित्येवमादिका देशना विद्वज्जनमनांसि न रंजयतीत्यतोऽत्यर्थमसमंजसमिव ल
 द्यते गुष्मदर्शनमिति । तदेवमार्द्धिककुमारं निराकृतब्राह्मणविवादं जगदंतिकं गच्छतं
 दृष्ट्वा एकदंमिनांतराले एवोच्चुस्तद्यथा नोऽमार्द्धिककुमार! शोचनं कृतं जवता यदेते सर्वा
 नप्रवृत्तागृहस्थाः शब्दादिविषयपरायणाः पिशिताशनेन राक्षसकल्पाद्विजातयोनिराकृता
 स्तत्तांप्रतमस्मत्सिद्धांतं शृणु श्रुत्वाचावधारय । तद्यथा सत्वरजस्तमसां साम्यावस्थाप्रक
 तिः प्रकृतेर्महंस्ततोदंकारस्तस्माज्जणश्च षोडशकस्तस्मादपि षोडशकात्पंच तन्मात्राणि ते
 न्यः पंच नूतानि तथा चैतन्यं पुरुषस्य स्वरूपमित्येतत्त्वादितैरप्याश्रितमतः पंचविंशतित
 त्वपरिज्ञानादेव मोक्षावाप्तिरित्यतोऽस्मत्सिद्धांतएव श्रेयान्नापरइति ॥ ४५ ॥ तथा न
 गुष्मत्सिद्धांतोतिदूरेण निद्यतइत्येतदर्शयितुमाह । (इहर्तवीत्यादि) योयस्माद्धर्मो नव
 दीयश्चाहृतः सञ्जनयरूपोपि कथंचित्समानस्तथाहि गुष्माकमपि जीवास्तित्वे सति पुण्य
 पापबंधमोक्षसद्भावो न लोकायतिकानामिव तदजावे प्रवृत्तिर्नापि बौद्धानामिव. सर्वाधा
 रनूतस्यांतरात्मन एवाजावस्तथास्माकमपि पंचयमाश्रितसादयोजवतां च तएव पंचमहा
 व्रतरूपास्तथेन्द्रियनोऽन्द्रियनियमोप्यावयोस्तुल्यएव तदेवमुच्यस्मिन्नपि धर्मे बहुतमाने
 सन्यगुह्यनोऽज्ञितायूयं वयंच तस्माद्धर्मे सुपु स्थिताः पूर्वस्मिन् काले वर्तमाने एष्येच यथा
 गृहीतप्रतिज्ञानिर्बोद्धारो न पुनरन्ये यथाव्रतेश्वरयागविधानेन प्रव्रज्यां मुक्तवंतो मुंचंति मो
 क्षंति चेति तथाचारप्रधानं शीलमुक्तं यमनियमलक्षणं न फल्युवल्ककुहकाजीवनरूपमथा
 नंतरं ज्ञानंच मोक्षागतयाजिहितं तच्च श्रुतज्ञानं केवलारूपंच यथा स्वमावयोदर्शने प्रसिद्धं
 तथा संपर्य्यते स्वकर्मजिज्ञास्यंते प्राणिनोयस्मिन्तत्संपरायः संसारस्तस्मिन्नावयोर्न विशे
 पोस्ति । तथाहि । यथा जवतां कारणे कार्यं नैकातेनासङ्कल्पयते अस्माकमपि तथैव
 इव्यात्मतया नित्यत्वं जवज्जिरप्याश्रितमेव तयोत्पादविनाशवपि गुष्मदनिप्रेतावाविर्ना
 वतिरोजावाश्रयादस्माकमपीति ॥ ४६ ॥

अवत्तरूवं पुरिसं महंतं, सणातणं अस्कयमवयं च ॥ सवे
 सु नूतेसु विसवतोसे, चंदोवताराहिं समत्तरूवे ॥ ४७ ॥ एवं
 ए मिळ्ळंति ए संसरंती, ए माहणाखत्ति य वेसयस्सा ॥ कीडाय
 पक्कीय सरीसिवाय नराय सवे तह देवलोए ॥ ४८ ॥

अर्थ-वली एक दंमिज कहेवे. (पुरिसं के०) पुरुष शब्दं जीव तेनें जे रीतें तमें
 जाणोवो, ते रीतें अमें पण जाणियें ठेयें. (अवत्तरूवं के०) आत्मा अव्यक्तरूपे,
 फर चरणादिक जे अवयव तेणें करी लख्योनजाय ते कारण माटें अव्यक्तरूपे

तथा (महंतं के०) महंत एटले समस्तलोकमां व्यापी रह्योठे, तथा (सणातणं के०) सनातन एटले शाश्वतो ठे, यद्यपि नाना प्रकारनी गति करेठे तथापि, चैतन्य लक्षण जे आत्मस्वरूपठे ते क्वाहिं पण जतुं नथी, तथा (अस्त्रय के०) अस्त्रय एटले कोइ पण प्रदेशनो खंम करी न शकीयें तथा (मव्यंच के०) अव्यय एटले अनंतकालें कोइ एक प्रदेशनो पण व्यय न थाय एटले विच्छेद न थाय. किंवहुना. (सवेसुनूतेसुविसवतोसे के०) सर्वनूतनें विपे, शरीर शरीरप्रत्ये ए आत्मा एकज व्यापी रह्योठे, ते उपर दृष्टांत देखाडेठे. (चंदोवताराहिंसमत्तरूवे के०) जेम चंडमा अश्विन्यादिक नक्षत्रें करी, स मत्तरूप थको संबंध पामे, तेम ए आत्मा, शरीर शरीर प्रत्ये संपूर्ण संबंध पामे. यड कं “ एकएव हि जूतात्मा जूते जूते व्यवस्थितः ॥ एकथा बहुधा चैव दृश्यते जलचंडव त् ” इत्यादि ॥ ४७ ॥ हवे तेप्रत्ये आर्द्धकुमार कहेठे. (एवंमिहंतिणसंतरंती के०) ए रीतें जेम तमारे दर्शनें एकांतवादे आत्मा एक, नित्य, अविकारी, एम जे कहियें, ते संजवे नहीं, एम कहियें तो सर्व पदार्थ नित्य उरेठे, तेम ठतां तो बंध मोहूनो पण सज्जाव क्वाथी थाय? अनें बंधनें अजावें चतुर्गतिक संसारनो पण अजाव, अनें मोहू नो पण अजाव थाय. अनें मोहूनें अजावें तमे जे यम नियमादिक व्रततुं ग्रहण कहो ठो ते पण निरर्थक यशे, ए कारण माटे आत्मा सर्व व्यापी एकजठे. ए जे तमारुं वो जनुठे ते अयुक्तठे, एम कहेतां तो नरक, तिर्थच, मनुष्य, अनें देवता, तथा बाल, कुमार, सुनग, दुर्नग, धनाढ्य, दरिद्र, इत्यादिक जेवें जूदा जूदा पदार्थों न जाणियें? तथा पो ताना करेला कमें करी प्रेखा जीव, नाना प्रकारनी गतिनें विपे परित्रमण पण न करे? (नमाहणाखनियवेसयस्ताकीडायपरकीयसरीसिवायनरायसवेतहृदेवलोए के०) तथा आत्मानें सर्वव्यापक पणुंज कहेवा थकी एकत्व जावेंज आत्मा थयो, तेवारें ब्राह्मण, क्षत्रिय, तथा वैश्य, अनें शूद्र, तथा कीटक, पक्षी, तथा सरीसिब एटले सर्प, तथा नर ए टले मनुष्य, तथा सर्व देवलोक इत्यादिक, नाना प्रकारनी गतिना गामी जीव न होय? ए कारण माटे आत्मा सर्व व्यापक नथी, तथा आत्मा एक पण नथी, ते माटे तमारो आगम, सर्वज्ञनापित नथी, अनें सर्वज्ञनापित विना जायातथ्य न होय ॥ ४८ ॥

॥दीपिका—नवंतः पुरुषजीविं स्वीरुतवंतस्तथा वयमपि। किंनूतं? अव्ययरूपं महंतं व्यापकं सनातनं नित्यं अक्षतं प्रदेशानां खंमशः कर्तुमशक्यत्वात् अव्ययं अनंतकालेनापि एकप्रदेशस्यापि व्ययानावात्। तथा सर्वेषु जूतेषु शरीरवत्सु प्रतिशरीरं सर्वतः सामस्त्यादस्तात्मा नयति। यथा चंडस्तारानिः संपूर्णः समस्तरूपः संबध्यते एवं जीवोपि शरीरं संपूर्णः संबध्यते अयमेव श्लोकोऽद्वैतवादिवेदातिमते व्याख्येयः। न वरं सर्वजूतेषु सर्वतः सर्वा

तमतयाऽसौ स्थितः यथा तारास्वेकएव चंडः तथात्मापि सर्वत्र संबध्यतइति ॥४७॥ अ
थाईकमुनिराह । आत्मनोऽविकारित्वे आत्माऽद्वैते वा स्वीकृते दुर्गसुनगादिजेदेन जीवा
न मीयेरन्न ज्ञाप्यते स्वकर्मप्रेस्तानरकादिगतिषु न संसरंति सर्वव्यापित्वादेकत्वाद्वा तथा
न ब्राह्मणान कृत्रियान वैश्यान् प्रेय्यान् शूद्रानापि कीटपद्मिसरीसृपाश्च जवंति नरा
श्च सर्वेपि देवलोकाश्चेत्येवं गतिजेदोन स्यात् ? ॥ ४८ ॥

॥ टीका-पुनरपि तथैवैकदंदिनः संसारिकजीवपदार्थसाम्यापादनायाहुः । (अथत्तत्तुव मित्यादि) पुरि शयनात्पुरुषोजीवस्तं यथा जवंतोऽन्युपगतवन्तस्तथा वयमपि तमेव विशि नष्टि । अमूर्त्तत्वादव्यक्तं रूपमस्यासावव्यक्तरूपस्तथा करचरणशिरोध्रीवाद्यवयवतया स्वतो वस्थानात्तथा महान्तं लोकव्यापिनं तथा सनातनं शाश्वतं इव्यार्थतया नित्यं नानाविधग तिसंज्ञेपि चैतन्यजह्मणात्मस्वरूपस्याप्रच्युतेस्तथा ह्यं केनचित्प्रदेशानां र्वमशः कर्तुमश क्यत्वात्तथाऽव्ययमनन्तेनापि कालेनैकस्यापि तत्प्रदेशस्य व्ययान्नावात्तथा सर्वेष्वपि जूतेषु कायाकारपरिणतेषु प्रतिशरीरं सर्वतः सामस्त्यान्निरंशत्वादसावात्मा जवति कश्च ? चं इव शशीव ताराजिरश्विन्यादिजनिहृत्रैर्यथा समस्तरूपः संपूर्णः संबंधमुपयात्येवम सावपि आत्मा प्रत्येकं शरीरैः सह संपूर्णः संबंधमुपयाति तदेवमेकदंदिनिर्दृशीन साम्यापादनेन सामवादपूर्वकं स्वदर्शनारोपणार्थमाईकुमारोनिहितोयत्रैतानि संपूर्णानि निरुपचरितानि पूर्वोक्तानि विशेषणानि धर्मसंसारयोर्विद्यन्ते सएव पद्मः सश्रुतिकेन स माश्रयितव्योजवति । एतानि चास्मदीयएव दर्शने यथोक्तानि संति नार्हतेऽतो जवताप्य स्मदृशीनमेवान्युपगतव्यमिति ॥ ४९ ॥ तदेवमजिहितः सन्नाईकुमारस्तदुत्तरदानायाह । (एवमित्यादि) यदिवा प्राक्तनश्लोकः (अथत्तत्तुवमित्यादि) कोवेदांतवाद्यात्मा वैतमते न व्याख्यातव्यस्तथाहि ते एकमेवादव्यक्तं पुरुषमात्मानं महान्तमाकाशमिव सर्वव्यापिनं स नातनमनन्तमह्यमव्ययं सर्वेष्वपि जूतेषु चेतनाचेतनेषु सर्वतः सर्वात्मतया सौव्यव स्थितइत्येवमन्युपगतवन्तोयथा सर्वास्वपि तारास्वेकएव चंऽ संबंधमुपयात्येव चासा वपीत्यस्य चोत्तरदानायाह । (एवमित्यादि) एवमिति तथा जवतां दर्शने एकांते नैव नित्योदिकार्यात्मान्युपगम्यते इत्येवं पदार्थाः सर्वेपि नित्यास्तथाचसति कुतोबंध मोहसंज्ञाबोंधाजवाच्च न नारकतिर्यङ्नरामरत्नक्षणश्रतुर्गतिकः संसारोमोहजवाच्च निरर्थकं व्रतग्रहणं जवतां पंचरात्रोपदिष्टमनियमप्रतिपत्तिभेद्येवं च यदुच्यते न वता यथाऽऽवयोस्तुव्योधर्मइति तदशुक्लमुक्तं । तथा संसारान्तर्गतानांच पदार्थानां न सा म्यं तथाहि जवतां इवैकत्ववादिनां सर्वस्य प्रधानादजिन्नत्वात्कारणमेवास्ति कार्यंच कार णानिन्नत्वात्सर्वात्मना न विद्यते अस्माकंच इव्यपर्यायोजयवादिनां कारणो कार्यं इव्यं

त्मतया विद्यते न पर्यायात्मकतया अपिचास्माकमुत्पादव्ययप्रौढ्ययुक्तमेव सदित्युच्यते
नवतांतु प्रौढ्यं युक्तमेव सदिति । यावप्याविर्भावतिरोभावौ नवतोच्येते तावपि नोत्पाद
विनाशवतरेण नवितुमुत्सहेते तदेवमैहिकामृष्मिकचिंतायामावयोर्न कथंचित्साम्यं किं
च ? सर्वव्यापित्वे सर्वात्मनामविकारित्वे चात्मा दैते चान्युपगम्यमाने नारकतिर्यङ्मनरा
मरजेदेन बालकुमारकसुजगज्जर्नगाढयदरिद्रादिजेदेनवा न मीपेरन्न परित्रेदेरन् नापि स्व
कर्मचोदितानानागतिषु संसरन्ति सर्वव्यापित्वादेकत्वाद्वा तथा न ब्राह्मणान कृत्रियान वै
श्यान प्रेथ्यान शूद्रा नापि कीटपक्षिसरीसृपाश्च जवेयुस्तथा नराश्च सर्वेपि देवलोकाश्चेत्ये
वं नानागतिजेदेनोजिदेरन्नतो न सर्वव्यापी आत्मा नाप्यात्मा दैतवादोप्यायात्यतः प्रत्ये
कं सुखदुःखानुनयः समुपलभ्यते तथा शरीरत्वकूपर्यतमात्रएवात्मा तत्रैव तज्जुणविज्ञा
नोपलब्धेरिति स्थितं ॥ ४८ ॥

लोयं अयाणिति ह केवलेणं, कर्हंति जे धम्ममजाणमाणा॥णा
संति अयाणपरं च एणा, संसारघोरं मिअणोरपारे ॥ ४९ ॥
लोयं विजाणंति ह केवलेणं, पुत्रेण नाणेण समाहिजुत्ता॥धम्मं
समत्तं च कर्हंति जेउ, तारंति अयाणपरं च तिन्ना ॥ ५० ॥

अर्थ- बली आईकुमार कहेते के, (लोयं के०) ए लोक जे चौदरज्ज्यावात्मक, तेनं
(अयाणितिहकेवलेणं के०) केवलज्ञानं करीनं न जाणे, एवा आ जगत् मांहें (कर्हं
तीजेधम्ममजाणमाणा के०) जे दर्शनीय अजाणता थका धर्म कहेते. (णासंति
अयाणपरंचणत्ता के०) ते पोताना आत्मानें ब्रष्ट करता थका बीजानें पण ब्रष्ट क
रेते. किंबहुना. (संसारघोरंमिअणोरपारे के०) ते घोर एटले रौड, अपरावार, एवो
जे संसार ते मांहें पोतें पण पडे, अनें बीजानें पण पाडे ॥ ४९ ॥ हवे आईकुमार,
सम्यक्ज्ञानवंत धर्मेना कहेनार, एवा पुरुषोना गुण कहेते. (लोयंविजाणंतिहकेवलेणं
के०) चौद रज्ज्वात्मक लोक, तेनं केवलज्ञानं करी केवली, नानाप्रकारें जाणे. (पुत्रे
एनाणेणसमाहिजुत्ता के०) तथा संपूर्ण ज्ञानें करी, समाधिसहित थका, (धम्मंसम
संचकर्हंतिजेउ के०) संपूर्ण श्रुतचारित्ररूप धर्म, परना हितनें अर्थें जे कहे. (तारं
तिअयाणपरंचतिन्ना के०) ते पोतें पण संसार समुद्र थकी तरे, अनें बीजानें पण
तारे. एवो जे जिनें मार्ग, केवलीनापित, ते सत्य जाणवो ॥ ५० ॥

॥ दोषिका-लोकं चराचरमज्ञात्वा केवलेन दिव्यज्ञानेन इह जगति ये कथयन्ति । ध
र्ममजानानाः ते स्वयं नष्टाः आत्मना परं च नाशयन्ति क ? घोरं संसारे अणोरपारे थवां

ग्नानापरज्ञागरहितेऽनाद्यनंततत्त्वार्थः ॥४९॥ पूर्वेण ज्ञानेन केवलेन समाधियुक्तालोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं ज्ञात्वा इह शासने समस्तं धर्मं श्रुतचारित्ररूपं कथयन्ति ते आत्मना तीर्णाः संसारसागरं तारयन्ति च परं सद्गुपदेशादिति ॥ ५० ॥

॥ टीका-तदेवं व्यवस्थिते शुष्मदागमोपध्यायार्थानिधायी न जवत्यसर्वज्ञप्रणीतत्वादसर्वज्ञप्रणीतत्वं चैकांतपद्मसमाश्रयणादित्येवमसर्वज्ञस्य मार्गोद्भावनं दोषमाविर्भावयन्नाह । (जोयमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं चराचरं वा लोकमज्ञात्वा केवलेन दिव्यज्ञानावज्ञासेनेहास्मिन् जगति ये तीर्थिकाश्चजानानाश्चविद्वांसो धर्मं दुर्गतिगमनमार्गस्यार्गलाचूतं कथयन्ति प्रतिपादयन्ति ते स्वतो नष्टा अपरानपि नो त्रायन्ति क ? घोरे नयानके संसारसागरे (अणोपारेति) अर्वाग्नागपरज्ञागवर्जितेनाद्यनंततत्त्वेनचूते संसारार्णवे आत्मानं प्रक्षिपन्तीति यावत् ॥ ४९ ॥ सांप्रतं सम्यक्ज्ञानवतामुपदेष्टृणां गुणानाविर्भावयन्नाह । (जोयमित्यादि) लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकं केवलालोकं न केवलिनो विविधमने कप्रकारं जानन्ति विदन्तीहास्मिन् जगति प्रकर्षेण जानाति प्रज्ञः पुण्यहेतुत्वात् पुण्यं तेन तथानूतेन ज्ञानेन समाधिना च युक्ताः समस्तं धर्मं श्रुतचारित्ररूपं येतु परहितैर्पिणः कथयन्ति प्रतिपादयन्ति ते महापुरुषास्ततः संसारसागरं तीर्णाः परंच तारयन्ति सद्गुपदेशदानत इति केवलिनो लोकं जानन्तीत्युक्ते यत्पुनर्ज्ञानेनेत्युक्तं तद्वबौद्धमतोच्चेन ज्ञानाधारआत्मा अस्तीति प्रतिपादनार्थमिति । एतदुक्तं जवति यथाऽऽदेशिकः सम्यक्मार्गज्ञात्मात्मानं परं च तद्गुपदेशवर्तिनं महाकांतारादिवहितदेशप्रापणेन निस्तारयत्येवं केवलिनोप्यात्मानं परं च संसारकांतारान्नित्तारयन्तीति ॥ ५० ॥

जे गरहियं ठाणमिहावसन्ति, जेयावि लोए चरणोववेया ॥ उदा
हडं तं तु समं मईए, अहाउसो विण्णरियासमेव ॥ ५१ ॥ सं
वउत्तरेणाविय एगमेगं, वाणेण मारेउ महागयं तु ॥ सेसाणजीवा
एदयध्याए, वासं वयं वित्ति पकण्यामो ॥ ५२ ॥

अर्थ- हवे वली मिथ्यावादीनी केवी प्ररूपणा होय ! ते आर्इकुमार कहेने. (जे के०) जे कोइ संसारमांहे वर्तता अण्ण कर्मना करनार, (गरहियं के०) गर्हित ए टले निंदित, निर्विवेकीयें आचरण करेलुं (ठाणमिहावसन्ति के०) एवुं क्रिया अनुष्ठा नरूप जे स्थानक, तेनुं इह एटले आ जगत् मांहे सेवन करे, आजीविकानें कारणे ते नो आश्रय करे, (जेयाविलोएचरणोववेया के०) तथा जे वली रूडा उपदेशना देना रा, लोक मांहे विरति परिणामरूप चारित्र्यं करी सहितने. (उदाहडंतुसमंमईए के०)

ए वेहुनो अनुष्ठान तमारी मतिथें सरखो कहेवो. (अहाउसोविपरियासमेंव के०) अहो
 आयुष्यमन् एक दंभियाउ! तेथी तेहुं कहेनारानें विपर्यास एटले विपरीत मतिवाला जाए
 वा. अने ए प्रमाणे कहेनारनुं वचन उन्मत्त प्रलाप समान जाणियें ठैयें. साहुं, अने जूतुं
 ए वे धर्म, सरखाज केम होय? ॥५१॥ एरीतें एकदंभियाना मतनुं निराकरण करीनें जेटले
 स्वामीना समवसरण जणी आइकुमार चाव्या, एटले अंतरालें हस्तितापस आवीनें बोल्या
 के, अहो आइकुमार! सश्रुतिक पुरुषनें अल्पबहुत्व आलोचवो जोश्यें. शामाटें? तेहुं
 कारण कहुं ते तुं सांजल. के जे बीजा तापस, कंद, मूल, फलना नहण करनार, ते घणा
 एक स्थावर जीवोनो विनाश करे, तथा ते स्थावरनें आश्रित जे जंगम जीव होय, तेनो
 पण विनाश करे, तथा जे जिह्वा मार्गनिं पोतानी आजीविका करेते ते पण, आशंसादोपें
 करी दूषितवे, कारण के जिहां तिहां परित्रमण करता कीडी, मंकोडी प्रमुख अनेक जीवनें
 डहवेते अने अमेंतो, (संवहरेणावियएगमेगं के०) वर्ष वर्ष दिवसें, तथा अपिशवें करी त
 मासैं एकज, (बाणोणमारोउमहागर्थनु के०) महाकाय एटले महोटी कायावालो एवो
 जे हस्ती तेनें बाणनें प्रहारें विनाशनिं, (सेसाणजीवाणदयछयाए के०) शेष बीजा
 जीवोनी दयानें अर्थ, मात्र ते एकज हस्तीना मासैं करीनें, (वासंवयंविनिपकप्ययामो
 के०) वर्ष दिवस सुधी अमें अमारी आजीविका चलावियें ठैयें. एरीतें थोडा जीव
 नो उपपात करी, घणा जीवोनी अमें रक्षा करियें ठैयें. ए माटें विज्ञेपें करी, अमारो मा
 र्ग बीजा सर्वमार्गधकी श्रेष्ठज जाणवो ॥ ५१ ॥

॥दीपिका—ये गर्हितं निंदनिर्विवेकिजनाचरितं स्थानं इह जगत्याश्रयंति ये चापि लो
 के चरणोपेतं संयमरूपं स्थानं सेवते तद्वयमपि यैरसर्वज्ञैः समं तुल्यमेवोदात्तं कथितं
 स्वमत्या स्वाभिप्रायेण । अथायुष्मन् हे सांख्य ! विपर्यास इति तन्मत्तोन्मत्तप्रजापवदिति एव
 मेकदंभिनो निरस्याईमुनिर्जगत्समीपे याति । तावता हस्तितापसास्तमेवं प्रोचुः ॥५१॥
 नो आइक ! ये तापसाः कंदमूलफलाग्निनस्ते बहूनां स्थावराणां तदाश्रितत्रसानांच धा
 तकाः ये च जिह्वां सेवते तेप्याशंसादोपदूषिताः भ्रमंतश्च पिपीलिकादिजंतुयान्तकाः वपंतु
 संवत्सरेणाप्येकं महागजं बाणेन व्यापाद्य शोषाणां जीवानां दयार्थं आत्मनोवृत्तिं जी
 विकां तन्मांसेन वर्षं यावत्कल्पयामः कुर्मः ततोवयं बहुजीवरुद्धकाः ॥ ५१ ॥

॥ टीका—पुनरप्याइकुमारएवाह । (जेगरहियमित्यादि) असर्वज्ञप्ररूपणमेव नूतं
 नवति । तद्यथा ये केचित्संसारतर्व्विर्तितोऽशुभकर्मणोपेताः समन्वितास्तद्विपाकसहायाग
 हितं निंदितं श्रुतपितं निर्विवेकिजनाचरितं स्थानं पदं कर्मानुष्ठानरूपमिहास्मिन् जग

व्यासेवंति जीविकाहेतुमाश्रयन्ति तथाच ये सङ्घपदेशवर्तिनोलोकेस्मिन् चरणेन विरतिपरिणामरूपेणोपेताः समन्वितास्तेषामुच्येषामपि यदनुष्ठानं शोचनाशोचनस्वरूपमपि सत् तदसर्वज्ञैरर्वाग्दर्शिभिः समं सदृशं तुल्यमुदात्तं उपन्यस्तं स्वमत्या स्वानिप्रायेण न पुनर्यथावस्थितपदार्थनिरूपणेनाथवाऽऽयुष्मन् हे एकदंभिन् ! विपर्यासमेव विपर्ययमेवोदाहरेदसर्वज्ञोयदशोचनं तद्धोचनत्वेनेतरत्त्वितरयेति यदिवा विपर्यासइति मत्तोन्मत्तप्रलापवदित्युक्तं भवतीति ॥ ५१ ॥ तदेवमेकदंभिनोनिराकृत्याईककुमारोयावद्भगवदंतिकं व्रजति तावदस्तितापसाः परिवृत्य तस्थुरिदं च प्रोचुरित्याह । (संवत्सरेणइत्यादि) हस्तिनं व्यापाद्यात्मनोवृत्तिं कल्पयंतोति हस्तितापसास्तेषां मध्ये कश्चिद्भूतमएतद्ववाच चक्षुषा नो आईककुमार ! सश्रुतिकेन सदावपबहुत्वमालोचनीयं तत्र ये अमी तापसाः कंदमूलफलाशिनस्ते बहूनां सत्त्वानां स्थावराणां तदाश्रितानां वोढुंवरादिषु जंगमानामुपधाते वर्तन्ते येपि च नैद्वयेणात्मानं वर्तयन्ति तेभ्यांशांसादोषदूषितास्तश्चेतश्चाटयमानाः पिपीलिकादिजंतूनां उपधाते वर्तन्ते वयंतु संवत्सरेणाविश्रयिष्यतात् पण्मासेन चैकैकं हस्तिनं महाकायं बाणप्रहारेण व्यापाद्य शेषसत्त्वानां दयार्यमात्मनोवृत्तिं वर्तनं तदामिपेण वर्षमेकं यावत्कल्पयामस्तदेवं वयमल्पसत्त्वोपधातेन प्रजुततरसत्त्वानां रक्षां कुर्मइति ॥ ५१ ॥

संवत्सरेणाविय एगमेगं, पाणं हणंता अणियत्तदोसा ॥ सेसा
एजीवाणवहेलणाय, सियाय थोवं गिहिणोवि तम्हा ॥ ५३ ॥
संवत्सरेणाविय एगमेगं, पाणं हणंता समणे वएसु ॥ आया
हिए तं पुरिसे अणळे, ए तारिसे केवलणो भवंति ॥ ५४ ॥ बुद्ध
स्स आणाए इमं समाहिं, अस्सिंस्स सुविच्चा तिविहेण ताई ॥ तरिं
समुहं च महाजवोधं, आयाणवंतं समुदाहरेज्जा त्तिवमि ॥ ५५ ॥
इति अद्दइज्जणाम उठमज्जयणं सम्मत्तं ॥

अर्थ—हवे आईकुमार कहेते के, अहो हस्तितापसो! तमें (संवत्सरेणावियएगमेगं पाणं हणंता अणियत्तदोसा के०) वर्ष वर्ष प्रत्ये, तथा उ मासप्रत्ये तमे एकेक महोदो जीव हणता थका दोषयकी, निवर्त्या एम कहेवाउज नहीं. (सेसाणजीवाणवहेलणाय के०) कारणके, घणा जीवने न हणता अने वर्षमां, तथा उमासमां एकजीवने हणता एवा तमो नें पंचेडियमहाकाय जीवना वधनो आशांसा दोष पण लागेवे, अने साधु तो, सूर्य किरण प्रकाशित मार्गनेविषे जूसर मात्र दृष्टि शोथता, श्यांसमिते. समितावंत उता, बेंतालीश दोष रहित आहारनी गवेषणा करता, आहारना जानें, अथवा अलानें, समवृत्ति वाला

होय; तेनें कयो आशंता दोष? अनें पिपीलिकानो घान पण केम थाय? अनें तमो एवा म
 होटा जीवनो उपघात करिनें पण पोतानें निर्दोष मानोठो, ते जो एवी रीतें निर्दोष पणुं
 थतुं होय तो, आपणी आजीविकानें निमिसें आरंजनें विपे प्रवर्त्ततां (सियायथोवंगिहि
 णोवितम्हा के०) कदाचित् पोतातुं क्षेत्र टाली अन्य जीवनो उपघात अण करतां गृहस्थ
 पण तमारी पेरें थोडा जीव हणतां, घणा जीव पालता थकां तमारा सरखा निर्दोषज
 जाणवा. एम ठुं ॥ ५३ ॥ वली आर्द्धकुमार कहेके, (संवहरणावियएगमेगंपाणंहणंता
 समणेषएसु के०) अहो हस्तितापसो! जे तमारा दर्शनी, भ्रमणना व्रतनें विपे प्रवर्त्तता
 ठता संवत्सर संवत्सर प्रत्ये तथा ठमास प्रत्ये एकेक जीव हणे, अनें वली एहिज धर्मेनो
 उपवेश आपे, (आयाहि एतंपुरिसेअणळे के०) ते अनार्य अनाचारी पोतानें तथा परनें
 अहितना करनार जाणवा केम के, (एतारिसेकेवजिणोनवंतिके०) ते पुरुष सादृशकेवली
 न होय? ते अशुद्धमार्गना प्रवर्त्तक अनें सत्यमार्गना देपी जाणवा जे कारणे ते वर्षवर्ष
 प्रत्ये एकेक जीवनो विनाश करे, तेजुं मास वर्ष वर्ष दिवस सुधी राखे तेमांहे अनेक
 अस्तंख्यात बीजा त्रस जीव उपजे, तेथी तेनें पचावतां ते जीवनो विनाश थाय. ए
 कारण माटे घणा जीवनो विनाश करतां पण एम कहे के, अमें थोडा जीवनो विना
 श करियेँ तैये, ते माटे तेमियावादी जाणवा. तेजुं वचन अमें प्रमाण नथी करता. इ
 त्यादिक वचन कही अन्य दर्शनीनें प्रतिबोधि, श्री महावीर देवनें समवसरणे जइ, ती
 थैकरने बांदीनें, आर्द्धकुमार, आझानो आराधक थयो ॥ ५४ ॥ हवे अध्ययन परिस
 मासि जणी कहेके. (बुद्धस्तआणाएस्मंसमाहि के०) बुद्ध एटजे तत्वना जाण, एवा
 श्री महावीर देव, तेनी आझायें आ समाधि, धर्मप्राप्ति जळण जहीने, (अस्तिमुति
 ज्ञातिविहेयताई के०) ए समाधिने विपे प्रवर्त्ततो त्रिविध त्रिविध प्रकारें ठ कायनो र
 ह्मपाल एवो साधु, (तरितंसमुदंचमहाजवोध के०) नयंकर संसार समुड तरीनें (आ
 पाणवंतंसमुदाहरेळा के०) आदानवंत एटजे सम्यक् ज्ञान, दर्शन, अने चारित्र सहि
 त थको, एम आर्द्धकुमारनी पेरें यथावस्थित प्ररूपणायें करी परदर्शनीनो निराकरण
 करिनें मोद्धनो मार्गे प्रगट करे, ते साधु जाणवो. तिवेमिनी व्याख्या, पूर्ववत् जाणवी
 ॥ ५५ ॥ ए अद्वैतनामें ठठा अध्ययनतो संक्षेपार्थ बालावबोध समाप्त थयो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—अर्द्धकुमारः प्राह ॥ संवत्सरेणाप्येकेकं प्राणिनं ग्रंतं प्राणातिपातादनित्यं
 नत्वा त्रिवृत्तदोषास्ते स्युः साधूनां तु सूर्यप्रकाशिते मार्गे युगमात्रदृष्ट्या इयं तमित्या गृहतां
 निर्दोषाहासान्वेपिणां समविचिन्तां क आशंतादोषः? क कोटिकादिघातोवेत्यर्थः। स्तोकजी
 वघाते च दोषाभावस्तदा गृहस्था अपि स्वारंजदेशस्यान जीवान् प्रंति शोषाणां च जीवानां

वधे न लग्नाः तस्मात्स्यादेवं स्तोकं स्वल्पं यस्माद्भ्रंति ततस्तेपि निर्दोषाः ॥ ५३ ॥ श्रमणव्रतेषु स्थिता अपि संवत्सरेणाप्येकैकं जंतुं येभ्रंति ये च उपदिशंति तेऽनार्या आत्महिताः पुरुषाः न तादृशाः केवलिनो जवन्ति ॥ ५४ ॥ एवं हस्तितापसान्निरस्याईककुमारं जगवदंतिकं व्रजंतं दृष्ट्वाऽजिनवग्दहीतो वनहस्ती चिंतयति स्म । यद्यहं बंधनमुक्तः स्यां तदाईककुमारं प्रतिबुद्धं तस्करपंचशतोपेतं तथा प्रतिबोधितानेकवादिगणसमन्वितं गत्वा वंदेया वदेवं हस्तिना चिंतितं तावता तस्य बंधनानि झुटितानि आईमुनिसंमुखं त्वरया चलितः करी त तोलोकैः पूरुक्तं हा हतोयं मुनिरिति हस्ती च ससंभ्रमं मुनिपार्श्वमागत्य त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य वंताग्रस्पृष्टनूमिः साधुं नत्वा वनं ययौ ततः श्रेणिकनृपः सपौरलोकस्तं मुनिं सप्रजावं नत्वा प्रोवाच । जगवन्नाश्वर्यमिदं यदयं करी बंधनान्मुक्तः ततो मुनिराह । हे नृप ! नैतदाश्वर्यं यत्करी मुक्तो बंधनात् । यंतु स्नेहपाशमोचनं तद्दुष्करं तच्च प्रायुक्तं निर्युक्तिकृता । यथा । “न दुष्करं वारणपासमोयणं, गयस्स मत्तस्स वणंमि रायं ॥ जहाय च तावलिण संतुणा, तं दुष्करं मेपडिहाइ मोयणं ॥ १ ॥” अथार्थः प्रागध्ययनप्रारंभे प्रोक्तः । एवमाईकुमारो नृपं प्रतिबोध्य श्रीवीरांतिकं गत्वा जगवंतं जक्तिनृतश्चासीनः । जगवानपि तानि पंचापि शतानि प्रव्राज्य तव शिष्यत्वेन वदौ ॥ अथाध्ययनोपसंहारमाह । (बुद्धस्स इत्यादि) बुद्धस्य तत्त्वज्ञस्य श्रीवीरस्याज्ञया इमां समाधिं धर्मावार्तिं प्राप्यास्मिन्समाधौ सुस्थित्वा मनोवाक्कायैस्त्रायी रक्षकस्तीर्त्वाऽतिक्रम्य समुद्रमिव महानवौधं । आदानं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्र्यरूपं विद्यते यस्य स आदानवान् धर्मं परहितैषी उदाहरेत्कथयेत् । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ५५ ॥ इत्याईकीयाध्ययनमिदं पष्ठं समाप्तम् ॥

॥ टीका—सांप्रतमेतदेवाईककुमारो हस्तितापसमतं दूषयितुमाह । (संवहरेण इत्यादि) संवत्सरेणैकैकं प्राणिनं व्रतोपि प्राणातिपातादनिवृत्तदोषास्ते जवंत्याशंसादोषश्च जवतां पंचेंद्रियमहाकायसत्त्ववधपरायणानामतिदुष्टो जवति साधूनां तु सूर्यरश्मिप्रकाशितवीथिषु युगमात्रदृष्टया गडतामीर्यासमितिसमितानां द्विचत्वारिंशदोषरहितमाहारमन्वेपयतां लाजालाजसमवृत्तीनां कुतस्त्य आशंसादोषः पिपीलिकादिसत्त्वोपधातोवेत्यर्थः स्तोकसत्त्वोपधातेनैवं जन्तेन दोषाज्जवो जवतान्युपगम्यते तथा च सति गृहस्था अपि स्वारंजदेशवर्तिन एव प्राणिनो ब्रंतीति शेषाणां च जंतूनां क्षेत्रकालव्यवहितानां जवदनिप्रायेण वधेन प्रवृत्ता यत एव तस्मात्कारणात् स्यादेवं स्तोकमिति स्वल्पं यस्मात् भ्रंति ततस्तेपि दोषरहिता इति ॥ ५३ ॥ सांप्रतमाईककुमारो हस्तितापसान् दूषयित्वा तदुपदेष्टारं दूषयितुमाह । (संवहरेणेत्यादि) श्रमणानां यतीनां व्रतानि श्रमणव्रतानि तेष्वपि व्यवस्थिताः संत एकैकं संवत्सरेणापि ये व्रंति ये चोपदिशंति तेऽनार्या अस्तकर्मनुष्ठापित्वा तथा आ

त्मानं परेषां चाहितास्ते पुरुषाः । बहुवचनमार्पत्वान्न । तादृशाः केवलिनोजवन्ति तथा ह्येक
स्य प्राणिनः संवत्सरेणापि घाते येन्ये पिशिताश्रितास्तत्संस्कारेच क्रियमाणे स्थावरजं
गमाविनाशमुपयांति ते तैः प्राणिवधोपदेष्टृभिर्न दृष्टाः । नच तैर्निरवधोपायोमाधुकर्मा वृ
त्त्या योजवन्ति सदृष्टोस्तस्तेन केवलमकेवलिनोविशिष्टविवेकरहिताश्चेति । तदेवं हस्तिताप
सान्निराकृत्य जगदंतिकं गच्छंतमार्डककुमारं महता कलकलेन लोकेनानिपूयमानं तं समुप
लन्य अजिनवंगृहीतः संपूर्णजह्णसंपूर्णोहस्ती समुत्पन्नस्तथाविधविवेकोचितं यत् य
थार्डककुमारोयमपकृताशेषतीर्थिकोनिष्प्रत्यूहं सर्वकृपादपश्चांतिकं वंदनाय व्रजति तथाहम
पियद्यप्यवगताशेषबंधनः स्यां ततएनं महापुरुषमार्डककुमारं प्रतिबुद्धतस्करपंचशतोपेतं त
था प्रतिबोधितानेकवादिगणसमन्वितं परमया नक्त्यैतदंतिकं गत्वा वंदामीत्येवं यावद
सौ हस्ती कृत्यसंकल्पस्तावन्नटन्नटदिति त्रुटितसमस्तबंधनः सन्नार्डककुमारानिमुखं प्रदत्त
कर्णतालस्तथोर्ध्वप्रसारितदीर्घकरः प्रधावितस्तदनंतरं लोकेन ऊतहाहारवगर्जकलकलेन
पूळतं यथा धिक् कष्टं हतोयमार्डककुमारोमहर्षिर्महापुरुषस्तदेवं प्रजपंतोलोकास्तथेत
श्च प्रपलायमानाः । असावपि वनहस्ती समागत्यार्डककुमारसमीपं चक्तिसंभ्रमावनताग्रजा
गोचमांगोनिर्दृतकर्णतालस्त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य निहितधरणीतलदंताग्रजागः स्पष्टकराग्रतश्च
रणयुगलः सुप्रणिहृतमनाः प्रणिपत्य महर्षिवनानिमुखं ययाविति । तदेवमार्डककुमार
तपोनुजावाहंधनोन्मुखं महागजमुपलन्य सपौरजनपदः श्रेणिकराजस्तमार्डककुमारं म
हर्षिं तत्तपःप्रज्ञावं चानिन्द्यानिबन्धं च प्रोवाच जगवन्नाथर्यमिदं यदसौ वनहस्ती तादृ
ग्विधाङ्गुष्ठेद्याङ्गुललाबधनाद्युष्मत्तपःप्रज्ञावान्मुक्तइत्येतदतिदुष्करमित्येवमनिहिते आ
र्डककुमारः प्रत्याह । नो श्रेणिक महाराज ! नैतदुष्करं यदसौ वनहस्ती बंधनान्मुक्तोपि त्वेत
दुष्करं यत्स्नेहपाशमोचनं एतच्च प्राङ्निर्मुक्तिगाथया प्रदर्शितं । साचेयं । “एतदुष्करं वारणपा
समोयणं, गयस्त मत्तस्त वणंमि रायं॥जहा उवत्तावलिण्ण तंतुणा,सुद्धकरंमे पडिहाइ मो
यणं ॥ १ ॥ एवमार्डककुमारेण राजानं प्रतिबोध्य तीर्थकरांतिकं गत्वाऽजिनबंधं च जगवन्तं
चक्तिनरनिर्जरआसांचके जगवानपि तानि पंचापि शतानि प्रव्राज्य तद्विष्यत्वेनोपनिन्य
इति ॥ ५४ ॥ सांप्रतं समस्ताध्ययनार्थोपसंहारार्थाह । (बुद्धस्सेत्यादि) बुद्धोऽवगत
तत्वः सर्वज्ञोवीरवर्द्धनस्वामी तस्याज्ञया तदागमेन इमं समाधिं सधर्मावाप्तिजह्णं अ
वाप्यास्मिंश्च समाधौ सुषु स्थित्वा मनोवाक्कायैश्च प्रणिहतेन्द्रियोन मिथ्यादृष्टिमनुमन्यते
केवलं तदावरणज्जुगुप्तां त्रिविधेनापि करणेन न विधत्ते सएवंजूतआत्मनः परेषांच त्राण
शीजस्तायी वा गमनशीजोमोक्षं प्रति सएवंजूतस्तरीतुमतिलंघ्य समुद्मिव उत्तरं महाजवौ
यं मोक्षार्थमादीयतइत्यादानं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्ररूपं तद्विद्यते यस्यासावादानवान्
साधुः सच सम्यग्दर्शनेन सता परतीर्थिकतपःसमृद्धादिदर्शनेन मौर्नींज्ञदर्शान्न प्रच्यव

ते सम्यक्ज्ञानेन तु यथावस्थितवस्तुप्ररूपणतः समस्तप्रावाहुकवादिनिराकरणोपापरेषां यथावस्थितमोहमार्गमाविर्भावयतीति सम्यक्चारित्र्येण तु समस्तभूतग्रामहितैषया निरुद्धा श्रवणारः सन् तपोविशेषाच्चानेकनवोपार्जितं कर्म निर्जरयति स्वतोन्वेषां चैवं प्रकारमेवं धर्ममुपाहरे दद्यात्पुणीयादित्यर्थः । इति परिसमाप्त्यर्थः । ब्रवीमीति नयाश्च प्राग्वदेव वाच्या वदयन्ते चोत्तरत्र ॥ ५५ ॥ समाप्तं चेदमार्ङ्गकीयाख्यं पष्ठमध्ययनमिति ॥ ६ ॥

॥ अथ सप्तमाध्ययन प्रारंभः ॥

ब्रह्म अध्ययनमां स्वसमय, परसमय, प्ररूपणार्थं करी, प्रायः समस्त सुयगडांग सूत्रनें वि पे साधुना आचारनी प्ररूपणा करी, हवे आ सातमा अध्ययनमां श्रावकनो आचार कहे ने, अथवा ब्रह्म अध्ययनमां परतीर्थिकना वादतुं निराकरण कहुं, अने हवे आ सातमा अध्ययनमां स्वतीर्थिक साथे वाद कहेने, ए संबंधे आब्युं जे सातमुं अध्ययन तेने कहेने.

तेणं कालेणं तेणं समएणं रायगिहे नामं नयरे होडा रिद्धि
प्फीत समिद्धे वसुजं जाव पडिरूवे तस्सणं रायगिहस्स नयर
स्स बहिया उत्तरपुरठिमे दिसीनाए एवणं नालं दानामं बाहि
रिया होडा अपेगजवणस्सयसन्निविद्धा जाव पडिरूवा ॥ २ ॥

अर्थ—(तेणंकालेणं के०) ते कालनें विपे (तेणंसमएणं के०) ते समयनें विपे, (रायगिहेनामंनयरेहोडा के०) राजगृह नामा नगर हतुं, ते राजगृहनामा नगर कहे तुं हतुं ? तोके, (रिद्धि के०) जवनादिकें करी सहित, (प्फीत के०) स्फित निश्चल नय रहित, (समिद्धे के०) धन धान्यादिकें करी समृद्धिमान् एटले सहित, (वसुजं जाव पडिरूवे के०) यावत् प्रतिरूप एटले स्वर्गनुं प्रतिरूप एणुं वर्णन उववाइ उपांगनी पेठें जाणवुं. यद्यपि ते राजगृह नगर, हमणां पण वर्तेने, तथा आगमिक कालें पण दशे, परंतु सूत्रमांहे अतीत कालें वखाणुं तेनुं कारण थुं ? तोके, जेनुं विशिष्ट लक्षणोपेत अतीतकालें हतुं, तेनुं वर्तमान कालें अने आगमिक कालें नथी. ए कारण जाणवुं. (तस्सणंरायगिहस्सनयरस्तबहिया के०) त्यां ते राजगृह नगरना बाहिरना प्रदेशें, (उत्तरपुरठिमेदिसीनाए के०) ईशानकोणनें विपे (एवणं के०) अंधीयां (नालं दानामंबाहिरियाहोडा के०) नालंदा एवे नामें बाहिरिया एटले पाहोविशेष हतो. ते

पाहो केवोठे ? तोके, (अण्णेगजवणस्सयसन्निविद्धा के०) अनेक घरना शेंकडायें करी त हितठे. इत्यादिक (जावपडिरूवा के०) यावत् प्रतिरूप ए वर्णन जाणवुं ॥ १ ॥

॥ दीपिका—अथ सप्तमाध्ययनमारभ्यते । अस्य च नालंदीयमिति नाम । तस्यायमर्थः । नालंदा राजगृहनगरे बाहिरिका तस्यां जवं नालंदीयमिति । पूर्वं सकलेन सूत्र कृतांगेन साध्वाचारः प्ररूपितः । अत्र तु आवकविधिरुच्यते । तस्येदं सूत्रं । तस्मिन् काले तस्मिन् समयेऽवसरे राजगृहं नाम नगरमभवत् । ऋद्धिस्फीतं समुद्रं वर्णकोवाच्यः यावत्प्रतिरूपमनन्यसदृशं तस्य नगरस्य बहिरुत्तरपूर्वस्यां दिशि नालंदानाम बाहिरिका सीत्ताचानेकजनवनशतसन्निविष्टाऽनेकगृहसंकीर्णेत्यर्थः ॥ १ ॥

॥ टीका—आख्यातं पष्ठमध्ययनमधुना सप्तममारभ्यते । अस्यायमनिसंबंधः । इह प्राग्व्याख्यातेनाखिलेनापि सूत्रकृतांगेन स्वसमयपरसमयप्ररूपणादारेण प्रायः साधूनामाचारोऽनिहितोऽनेन तु आवकगतोविधिरुच्यते । यदिवानंतराध्ययने परवादनिराकरणं कृत्वा साध्वाचारस्य यवपदेष्टा सचदाहरणदारेण प्रदर्शितः । इदं तु आवकधर्मस्य यवपदेष्टा सचदाहरणदारेणैव प्रदर्श्यते । यदिवानंतराध्ययने परतीर्थिकैः सह वादइह तु स्वयूथैरित्यनेन संबंधेनायातस्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराप्यवार्णितव्यानि उपक्रमादीनि तत्रापि नामनिष्पन्ने निक्षेपे नालंदीयानिधानमिदमध्ययनमिदं चैवं व्युत्पाद्यते । प्रतिषेधवाचिनोकारस्य तदर्थस्यैवालंशब्दस्य रुदाञ्ज्ज्ञाने इत्येतस्य धातोर्मालिनेन नालं ददातीति नालंदा । इदमुक्तं नवति । प्रतिषेधप्रतिषेधेन धात्वर्थस्यैव प्राकृतस्य गमनात्सदार्थिन्योयथाऽनिलपितं ददातीति नालंदा राजगृहनगरबाहिरिका तस्यां जवं नालंदीयमिदमध्ययनंअनेन चानिधानेन समस्तोऽप्युपोद्धातव्यप्रक्रमरूपश्चावेदितो नवति तत्स्वरूपं च पठ्यते स्वतएव निर्युक्तिकारः पासाविद्धे इत्यादिगायया निवेदयिष्यतीति । सांप्रतं संनविनमलंशब्दस्य निक्षेपं नादौ परित्यज्य कर्तुमाह । “णाम अलं ठवणअलं, दवअलं चैव होइ जावअलं ॥ एसो अत्तदमि, निरुक्खो चउविद्धो होइ,, ॥१॥ (णामअलमिति) तत्रामानोनाः प्रतिषेधवाचकाः । तद्यथा । अगौरपष्टइत्याद्याकारः प्रायोऽव्यस्यैव प्रतिषेधवाचीत्यलंदानेन सहस्यप्रयोगाज्जावमकारस्त्वनागतक्रियायानिषेधं विधत्ते । तद्यथा नो घटोद्यटैकदेशनिषेधेन तथा हास्यादयो नो कपायाः कपायमोहनीयैकदेशजृताः नकारस्तु समस्तव्यक्रियाप्रतिषेधा निधायी । तद्यथा न इव्यं न कर्मे न गुणो जावस्तथा नाकारं न करोमि न करिष्यामीत्यादि । तथाऽन्यैरप्युक्तं । न याति न च तत्रासीदस्ति पश्चान्नवांशकाह्णहति पूर्व्यं नापारमहो व्यसन संततिः । किंचान्यत् । “गतं न गम्यते तावदगतं नैव गम्यते । गतागतविनिर्मुक्तं गम्यमानंतु गम्यत” इत्यादि । तदेवमत्र नकारः प्रतिषेधविधायकोऽप्युपात्तः । अलंशब्दोपि यद्यप्यलं पठ्यति

वारणनूपणेष्वपीति त्रिष्वर्थेषु पठ्यते तथापीह प्रतिषेधवाचकेन नत्रा साहचर्यात्प्रतिषेधार्थेऽपि गृह्यते तत्र चालंशब्दः। नामस्थापना इत्यत्रावज्ञेदाच्चतुर्विधो निष्केपो नवति। तत्र नामालं यस्य चेतनस्य बालमिति नाम क्रियते। स्थापनालंतु यत्र क्वचिच्चित्रपुस्तकादौ पाप निषेधं कुर्वन्साधुः स्थाप्यते इत्यनिषेधस्तु नो आगमतोऽज्ञशरीरजव्यशरीरव्यतिरिक्तोऽव्यस्य चौराद्यादृतस्यैहिकपापनीरुणा योनिषेधः क्रियते स इत्यनिषेधः। एवं इव्येण इव्याद्व्ये वा निषेधः। जावनिषेधंतु स्वतएव निर्युक्तिकारोलंशब्दस्य संनविनमर्थे दर्शयन्विजणपुरा ह। “पङ्कती जावे खलु, पढमो बीउ नवेअलंकारे ॥ ततितो उप्पडिसेहे, अलसदो होई ना यवो,, ॥ १ ॥ (पङ्कतीजावइत्यादि) पर्याप्तजावः सामर्थ्यं तत्रालंशब्दो वर्तते। अलं मल्लोमल्लाय समर्थइत्यर्थः। लोकोत्तरोपि विनालं तैताणा एवासरणा एवा। अन्यैरप्युक्तं। “इव्यास्तिकरथारूढः पर्यायोद्यतकार्मुकः ॥ युक्तिसन्नाहवान्वादी कुवादिन्यो नवत्यलं” ॥ १ ॥ अयं प्रथमोलंशब्दार्थो नवति। खलुशब्दो वाक्यालंकारे द्वितीयस्त्वर्थालंकारविषये नवेत्सं जावनायां लिङ्। तद्यथालंरुतदेवदत्तेन स्वकुलं जगच्च नानिस्त्रुनुनेत्यादि। तृतीयस्त्वलंशब्दार्थः प्रतिषेधे ज्ञातव्यो नवति। तद्यथालं मे गृह्वासेन तथालं पापेन कर्मणा। उक्तं च। “अलं कृतीरिह पर्युपासितै, रलं वितर्काकुलकाहलैर्मतैः ॥ अलं मे कामगुणैर्निपेवितै, न यंकरायेहि परत्र चेहच” ॥ १ ॥ तदिह प्रतिषेधवाचिनालंशब्देनाधिकारइत्येतद्दर्शयितुमाह। “पडिसेहणणगरस्त इडिसहेण चैव अलसदो ॥ रायगिहे नयरंमि नालंदा होइ बाहिरिया” ॥ ३ ॥ (पडिसेहणेत्यादि) सत्यप्यलंशब्दस्यार्थत्रये नकारस्य सान्निध्यात्प्रतिषेधविधानादप्येवैह गृह्यते ततश्च निरुक्तविधानादयमर्थः। नालं दतातीति नालंदा बाहिरिकायाः स्त्रियोदे शकत्वेन च नालशब्दस्य स्त्रीलिंगता सा च सदैहिकामुष्मिकमुखहेतुत्वेन सुखप्रदा राजगृह नगरबाहिरिका धनकनकसमृद्धत्वेन सत्साध्वाश्रयत्वेन च सर्वकामप्रदेति। सांप्रतं प्रत्यया र्थे दर्शयितुकामाह “नालंदा ए समिवे, मणोरहे जाति इंदनूइस्सा ॥ अश्रयणं उदगस्तउ, एयं नालंदइस्सं तु” ॥ ४ ॥ (नालंदा इत्यादि) नालंदायाः समीपे मनोरथारख्ये उद्याने इंदनू मिना गणधरेणोदकाख्यनिर्घ्रयष्टेन तु शब्दस्यैवकारार्थत्वात्तस्यैव जापितमिदमध्ययनं। नालंदायां नवं नालंदीयं नालंदासमीपोद्यानकथनेन वा निवृत्तं नालंदीयं। यथाचेदमध्ययनं नालंदायां संवृत्तं तथा “पासावच्चिक्कोपुड्डियाइउं अक्कोगोयमं उदगो ॥ सावगपुड्डाधम्मं सो डं कहियंमि उवसंता,, ॥ ५ ॥ अनायापासावच्चिक्कोत्यादिकया सूत्रस्पर्शिकगाथयाविष्करिष्यते। सांप्रतं सूत्रानुगमेऽस्त्वलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारयितव्यं। तच्चेदं। (तेणं कालेणमित्यादि) अस्य चानंतरपरंपरसूत्रैः सह संबंधोवाच्यस्तत्रानंतराध्ययनपर्यंते सूत्रमिदमादानवान् धर्ममुदाहरेत्। धर्मश्च साधुश्रावकज्ञेदेन दिधा। तत्र पूर्वोक्तेनांगद्वयेन प्रायः साधुगतो विधि रनिहितो नेन तु श्रावकगतो विधिरुच्यते। परंपरसूत्रसंबंधस्त्वयं बुध्यतेत्येतदादिसूत्रं। किं तत्र

बुध्येत यदेत दृश्यत इति । सूत्रार्थस्त्वयं । सप्तम्यर्थे तृतीया । यस्मिन्काले यस्मिंश्चावसरे राज
गृहं नगरं यथोक्तविशेषणविशिष्टमासीत् तस्मिन् काले तस्मिंश्च समये इदमभिधीयते । राजगृ
हमेव विशिनष्टि । प्रासादाः संजाता यस्मिंस्तत्प्रासादितमानोगवक्ष्यते अतएव दर्शनीयं दर्श
नयोग्यं दृष्टिसुखहेतुत्वान्ताजिमुख्येन रूपं यस्य तदभिरूपं तथा प्रतिरूपमनन्यसदृशं प्र
तिरूपं वा प्रतिबिंबं वा स्वर्गनिवेशस्य तदेवंभूतं राजगृहं नाम नगरं (होञ्जानि) आसीत् ।
यद्यपि तत्कालत्रयेऽपि सत्तां विजर्त्ति तथाप्यतीताख्यानसमाश्रयणादासीदित्युक्तं । तस्य
च राजगृहस्य बहिरुत्तरपूर्वस्थां दिशि नालंदानाम बाहिरिका आसीत् साचानेकजनवनश
तसन्निविष्टा अनेकजनवनशतसंकीर्णेत्यर्थः ॥ १ ॥

तत्रणं नालंदाए बाहिरियाए लेवे नामं गाहावई होञा अ
हुं दित्ते वित्ते विञ्जणविपुलजवणसयणासणजाणवाहणाइ
सुं बहुधणबहुजायरुवरजते आउगपउगसंपउत्ते विञ्ज
डियपउरजतपाणे बहु दासी, दास, गोमहिस, गवेलग
पन्नूए बहुजणस्स अपरिन्नूएयावि होञा ॥ २ ॥

अर्थ—(तत्रणं नालंदाए बाहिरियाए के०) ते नालंदानामें बाहिरिया एटले पाडाने विपे
(लेवेनामं गाहावई होञा के०) लेप एवे नामें गृहपति कुटुंबी हतो. ते केवो हतो ?
तोके, (अहुं के०) धनवंत, (दित्ते के०) दीप्त तेजस्वी, (वित्ते के०) सर्वजनमां वि
ख्यात, (विञ्जण के०) विस्तीर्ण, (विपुल के०) घणा एवां (जवण के०) सुवन, (सय
णासण के०) शय्यासनादिक, तथा (जाणवाहणाइसुं के०) यान एटले रथ वेहेलादि
क, वाहन एटले अश्वदिक, तेणें करी इसुं एटले आकीर्ण व्याप्त, (बहुधण के०) घ
णुं धन, (बहुजायरुवरजते के०) घणुं जात एटले सुवर्ण, तथा रुपुं, तेणें करी सहि
त, (आउग के०) धननो उपाय एटले यानपात्रादिकनो संग्रह. तथा (पउ
ग के०) प्रयोग एटले व्यापारादिक प्रयोजन तेणें करी (संपउत्ते के०) संप्रयुक्त
एटले सहित (वि के०) विज्ञेयें करी (विञ्ज के०) ज्यां त्यां नाख्योडे (पउ
र के०) घणो एवो (जतपाणे के०) जातने पाणी जेणे, एटले जेनें घरे निरंतर लोक ज
मेणे. विज्ञेयें करी देवरावेणे. (बहुदासीदास के०) घणां दासी, तथा दास, (गोमहि
स्स के०) गाय, अनें जेप, (गवेलग के०) गामर ठाली, तेणें करी (पन्नूए के०)
परिचृत तेमाटें (बहुजणस्स अपरिन्नूएयावि होञा के०) घणा लोकोयें पण पराजव
करी न शकाय एवो हतो. एटला वर्णनें करी एनी इव्यसंपदा कह्योणे. ॥ २ ॥

॥ दीपिका—(तद्वर्णं) तस्यां नालंदायां लेपोनाम गृहपतिः कुटुंबिकआसीत् सच आ
हयोदीप्तस्तेजस्वी विचोविख्यातोविस्तीर्णविपुलजनवनशयनासनयानवाहनाकीर्णोबहुधनो
बहुजातरूपरजतः आयोगाद्यर्थोपायाः प्रयोगः प्रयोजनानि तैः संप्रयुक्तः संयुतः इतश्चे
तश्च विद्वत्प्रचुरज्जक्तपानोबहुदास्यादिपरिवृतोबहुजनस्यापरिचूतआसीत् ॥ १ ॥

॥ टीका—तस्यांचलेपोनाम गृहपतिः कुटुंबिकआसीत्सचाहयोदीप्तस्तेजस्वी विचः सर्वज
नविख्यातोविस्तीर्णविपुलजनवनशयनासनयानवाहनाकीर्णोबहुधनबहुजातरूपरजतः आ
योगः अर्थोपाया यानपात्रोष्ट्रमंजुकादयस्तथा प्रयोजनमयोगः प्रायोगिकत्वं तैरायोगप्र
योगैः संप्रयुक्तः समन्वितस्तथेतश्चेतश्च विद्वत्प्रचुरज्जक्तपानोबहुदास्यादिपरिवृतोबहुजन
स्यापरिचूतआसीच्चद्वियता विशेषणकदंबिकेनैहिकयुष्णाविष्करणेन इव्यसंपदनिहिता ॥१॥

सेणं लेवे नामं गाहावई समणोवासएयावि होठा अज्जिगयजी
वाजीवे जाव विहरइ निग्गंथे पावयणे निस्संकिए निक्कंखि
ए निव्वितिगिठ्ठे लक्ष्णे गहियठे पुत्थियठे विणिठियठे अज्जिगिहि
यठे अठिमिंजा पेमाणुरागरत्ते अयमाउसो निग्गंथे पावयणे
अयं अठे अयं परमठे सेसे अणठे वसियफलिहे अप्पावय
ड्वारे वियत्तंतेउरप्पवेसे चाउहसध्मुद्धिठपुष्पासिणीसु पडि
पुन्नं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणे समणे निग्गंथे तहविहेणं
एसणिज्जेणं असणपाणं खाइमसांइमेणं पडिदानेमाणे बहुद्धिं
सीलवयगुणविरमणपच्चखाणपोसहोववासेहिं अप्पाणं नावे
माणे एवंचणं विहरइ ॥ ३ ॥

अर्थ—हवे एनी नाव संपदा कहियें ठैयें. (सेणं के०) तं (लेवेनामंगाहावईसमणो
वासएयाविहोठा के०) लेपनामा गृहपति श्रमणोपासक हतो, श्रमण एटले साधु,
तेनी जे निरंतर सेवा करे, तेनें श्रमणोपासक कहियें. (अज्जिगयजीवाजीवेजावविहर
इ के०) अज्जिगत एटले जाएयाठे जीव अनें अजीवना नाव जेणें एवो ठतो, यावत्
विचरेठे. हवे तेनुं रूडा प्रकारें सम्यक् ज्ञानपणुं कहियें ठैयें. (निग्गंथेपावयणेनिस्सं
किए के०) जिनशासन प्रवचननें विषे शंकारहित एवो, तथा (निक्कंखि के०) अन्य
दर्शननें विषे निराकांक्ष एटले आकांक्षारहित एवो, तथा (निव्वितिगिठ्ठे के०) विषा
न जे ज्ञानी पुरुषो तेनी निंदा एटले जुयुप्ता तेणो करीरहीत ते कारण माटेज (लक्षणे

के०) प्राप्त थयावे सिद्धांतना अर्थ जेने (गहियछे के०) ग्रहण कखावे मोक्षमार्गरूप अर्थ जेणे, तथा (पुष्टियछे के०) विज्ञेपें करी पुष्टयुंवे मोक्षस्वरूप जेणे, तथा (विणिष्ठियछे के०) निश्चय कखावे सिद्धांतनो अर्थ जेणे, तथा (अजिगहियछे के०) प्रतीत थयावे अर्थ जेने, तथा (अर्द्धिमिजापेमाणुरागरत्ते के०) प्रेम करीने रंगित वे अस्थिमिजा जेनां, एटले अत्यंतवे हृदयने विपे प्रेम जेने, तथा (अयमावसो के०) कोइ ऐकें स्वधर्म पुठे थके, तेने ए प्रकारें उत्तर आपे के, हे आमुष्मन्! (निगंथेपावयणे के०) आ जिनप्रवचन निस्संशयवे, तथा सत्यवे. वली (अयमच्छेअर्थ परमछे के०) आ जैन शासनरूप अर्थ ए परमार्थरूप वे, तथा (सेसेथणछे के०) अन्य लौकिक सर्व दर्शन ते पुरुषोनां कल्पना करेलावे. वली तेना गुणो कहेवे. (उत्तियफजिहे के०) स्फटिक सरखुं उज्ज्वलवे यश जेनुं, एटले प्रख्यातवे यश जेनुं, ए वो, तथा (अप्पावयडुवारे के०) अप्रावृत एटले निरंतर उघाडुं रहेवे द्वार जेनुं, अ ने (विचत्तेवरप्यवेसे के०) कोइ एक परतीर्थिक पोताना घरमां आवीने जो स्वधर्म कहे! तो तेनो प्रतिबंध अनुचरो पण करी न शके, तथा (चावदसछमुद्धिपुष्मासि णीसु के०) चउदश, आठम, पुन्यम एटले चोमासानी त्रण पुन्यम वगेरे पुण्यतिथीयोने विपे, (पडिपुत्तपोलहंसम्मअणुपालेमाणे के०) परिपूर्ण रुडा प्रकारें पोपधनें पालतो ए वो, (समणेनिगंथेतहाविहेणंसणिक्केणअसणपाणंखाइमसाइमेणंपडिजानेमाणे के०) ते प्रकारना धर्मेनें पालता एवा जे श्रमण ब्राह्मण, तेनें खुइ आहार जळें करी संतोप पमाड तो एवो, तथा (बहुहिंसीजवयगुणविरमणपच्चखाणपोसहोववासेहिं के०) शीज, व्रत, गुण, विरमण, पच्चखाण, पोपहादिक उपवात, तेणें करीने (अप्पाणंजावेमाणे के०) पोताना आत्मानें जावना करतो एवो ठतो (एवंचणंविहरइ के०) ए प्रकारें धर्म आचरण करतो थको विचरेवे. ॥ ३ ॥

॥ दीपिका—सलेपोनाम गृहपतिः श्रमणोपासकोजिगतजीवाजीवइत्यादि । (निगंथेति) आर्द्धते प्रवचने निःशंकितो निःकाङ्क्षितोऽन्यतमोनिराकाङ्क्षः विचिकित्साचित्तविभुतिर्विद्वज्जुगुप्ता वा तद्दहितो निर्विचिकित्सः लब्धार्थोऽज्ञाततत्त्वः गृहीतार्थः स्वीकृतमोक्षमार्गः पृष्टार्थत्वादविनिश्चितार्थः अजिगतः प्रतीतोऽर्थोऽयेन सतथा अस्थिमिजास्थिमध्यं यावद्धर्मे प्रेमानुरागेण रक्तोऽत्यंतं सम्यक्त्ववासितचित्तइत्यर्थः । केनचिद्धर्मं पृष्टः प्राह । अयमावुष्मन् ! जैनधर्मोऽर्थः सत्यः परमार्थरूपज्ञोऽपः सर्वोऽप्यनर्थः । (उत्तियफजिहति) उत्तितं प्रख्यातं स्फटिकवन्निर्मलं यशोयस्य अप्रावृतं अस्थगितं द्वारं गृहस्य येन सोऽप्रावृतद्वारः परतीर्थिकोऽपि गृहं प्रविश्य धर्मं यदि वदेत् तदनु न तस्य परिजनोऽपि सम्य

क्त्वाञ्चालयितुं शक्यते तद्गीत्या न दारप्रदानमित्यर्थः । प्रातिहारी राजांतःपुरेऽपि प्रवेशोय
स्य सतथा कोर्यः ? पुरेहि कोपि न प्रवेश्यः तत्राप्यसौ प्रतीतगुणत्वे प्रवेशयोग्यइत्यर्थः ।
तथा चतुर्दश्यष्टम्यादिषु तिथिषु उपदिष्टासु महाकल्याणकसंबंधितया पुण्यतिथित्वेन प्रसि
दासु तथा पौर्णमासीसु च तिसृष्वपि चतुर्मासकतिथिषु एवं नूतेषु धर्मदिवसेषु सुष्ठु अतिश
येन प्रतिपूर्णे संपूर्णमाहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधमनुपालयन् तथावि
धान् सज्जुषान् श्रमणान् एषणीयेन ह्युदेनाशनादिना प्रतिजानयन् (बहुहिं) बहुनिः
शीजव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपोषधोपवासैरात्मानं ज्ञावयन् एवं पूर्वोक्तप्रकारेण । च स
मुच्चये एं वाक्यालंकारे । विहरति आस्ते ॥ ३ ॥

॥ टीका—अधुनाऽमुष्मिकगुणाविर्भावो जावसंपदनिधीयते । (सेणलेवेइत्यादि) ए
मिति वाक्यालंकारे । सजेपाख्योगृहपतिः श्रमणान् साधूनुपास्ते प्रत्यहं सेवतइति श्रमणो
पासकस्तदनेन विशेषणेन तस्य जीवाद्विषयार्थाविचारकेश्रुतज्ञानसंपदा वेदिता नवत्येत
देव दर्शयत्यजिगतजीवाजीवेत्यादिना ग्रंथेन । यावदसहस्रापि देवासुरादिनिर्देवगणैरनति
क्रमणीयोऽनतिलज्जनीयोधर्मादप्रच्यवनीयइति यावत् । तद्विद्यता विशेषणकलापेन त
स्य सम्यक्ज्ञानित्वमावेदितं जवति । सांप्रतं तत्तस्य विशिष्टसम्यग्दर्शनित्वमापादयितुमा
ह । (निगमंथेत्यादि) निर्ग्रंथे आर्हते प्रवचने निर्गता शंका देशसर्वरूपा यस्य सः निःशंकः
तदेव सत्यं निःशंकं यज्जिनैः प्रवेदितमित्येवं कृताध्यवसायस्तथा निर्गता काङ्क्षान्यान्पद
र्शनग्रहणरूपा यस्यासौ निराकाङ्क्षस्तथा निर्गता विचिकित्सा चित्तविभ्रुतिर्विद्वत्कुशला
यस्यासौ निर्विचिकित्सोयतएवमतोलब्धवपलब्धोर्थः परमार्थरूपोयेन सः, लब्धार्थो
ज्ञाततत्त्वइत्यर्थः । तथा गृहीतः स्वीकृतोर्थोमोक्षमार्गरूपोयेन सगृहीतार्थस्तथा विशेषतः
पृष्टोर्थोयेन सः पृष्टार्थोयतएवमतोविनिश्चितार्थस्ततोऽजिगतः पृष्टनिर्वचनतः प्रतीतोर्थो
येन सोऽजिगतार्थस्तथाऽस्थिमिजाऽस्थिमध्यं यावत्सधर्मे प्रेमानुरागेण रक्तोत्थंतसम्यक्त्व
वासितांतश्चेताइति यावत् । एतदेवाविर्भावयन्नाह । (अयमावसोइत्यादि) केनचिद्
र्मसर्वस्वं पृष्टः सन्नेतदाचष्टे । तद्यथा जो आयुष्मन्निदं निग्रंथमौनीइप्रवचनमर्थः सद्
तार्थस्तथा प्ररूपणतया तथेदमेवाह । अयमेव परमार्थः कपतापह्वेदैरस्यैव ह्युद्वेगेन नि
र्घटितत्वात् । शेषस्तु सर्वोपि लौकिकतीर्थिकपरिकल्पितोऽनर्थस्तदनेन विशेषणकदंबकेन
सम्यक्त्वगुणाविष्करणं कृतं जवति । सांप्रतं तस्यैव सम्यग्दर्शनज्ञानान्यां कृतोयोगुणस्त
दाविष्करणायाह । (वसियइत्यादि) उद्धृतं प्रख्यातं स्फटिकवन्निर्मलं अशोयस्यासावुद्धृत
स्फटिकः प्रख्यातनिर्मलयशाइत्यर्थः । तथाऽप्रावृतमस्थगितं दारं गृहमुखं यस्य सोप्रा
वृत दारः । इदमुक्तं जवति । गृहं प्रविश्य परतीर्थकोपि यद्यत्कथयति तदसौ कथयतु

न तस्य परिजनोप्यन्यथा जावयितुं सम्यक्त्वाद्वावयितुं शक्यत इति यावत् । तथा राज्ञां वल्ल
जातःपुरदारेषु प्रवेष्टुं शीजं यस्य सतथा । इदमुक्तं नवति प्रतिपिधान्यजनप्रदेशान्यपि या
नि स्थानानि जामागारांतःपुरादीनि तेष्वप्यसौ प्रख्यातः श्रावकारखगुणत्वेनास्वजित
प्रवेशस्तथा चतुर्दश्यष्ट्यादिषु तिथिपूषदिष्टासु तथा पौर्णमासीसुच तिसृष्वपि चतुर्मा
सकतिथिष्वित्यर्थः । एवंचूतेषु धर्मदिवसेषु सुप्रतिशयेन प्रतिपूर्णेभ्यः पौषधोव्रतानिग्र
हविशेषस्तं प्रतिपूर्णमाहारशरीरसंस्कारब्रह्मचर्याव्यापाररूपं पौषधमनुपाजयन् संपूर्ण
श्रावकधर्ममनुचरति तदनेन विशेषणकलापेन विशिष्टं देशचारित्रमावेदितं नवति । सां
प्रतं तस्यैवोत्तरगुणारख्यापनेन दान्धर्ममधिकृत्याह । (समणेणंनिगंगंइत्यादि) सुगमं (या
वत्पडिलाज्जेमाणेति) सांप्रतं तस्यैव शीजतपोजावनात्मकं धर्ममावेदयन्नाह (बहूहिमि
त्यादि) बहुनिः शीजव्रतगुणविरमणप्रत्याख्यानपौषधोपवासेस्तथा यथा परिगृहीतिश्च त
पःकर्मनिरात्मानं जावयन्नेवं चानंतरोक्तया रीत्या विहरति धर्ममाचरंतिष्ठति । च समुच्च
ये । एमिति वाक्यालंकारे ॥ ३ ॥

तरुसणं लेवस्स गाहावइस्स नालंदाए वाहिरियाए उत्तर
पुरठिमे दिसिजाए एत्तणं सेसदवियां-नामं उदगसाला-हो
वा अणेगखंनसयसन्निविष्ठा पासादीया जावपडिरूवा तिरुसे
णं सेसदवियाए उदगसालाए उत्तरपुरठिमे दिसिजाए ए
त्तणं हठिजामे नामं वणसंमे होवा किण्हे वणत्तं वणसंमस्स ॥ ४ ॥

अर्थ—(तस्सणं के०) ते लेप नामा गृहपतिनं नाजिंदा नामा पांडा यकी, उत्तर थ
नं पूर्वदिशानं वञ्चें, एटले ईशान कोणे (एत्तणंसेसदवियानामंउदगसालाहोवा के०) जि
हां तिहां घर करावतां जे कांइ पाट पीठिकादिक उपकरण उगख्यां होय, वधेलां होय एत
उपकरणें करिने निपजावेली एटले करावेली एवी सेसदविया नामें उदकशाला हती वजी
ते उदकशाला केवी हती? तोके, (अणेगखंनसयसन्निविष्ठा के०) थनेक स्तंनना गेरुढा
तेना उपर रहेली, तथा तेणें करी सहित, (पासादीयाजावपडिरूवा के०) प्रासादचंत,
दर्शनीय यावत् प्रतिरूप, (तिस्तेणंसेसदवियाएउदगसालाएउत्तरपुरठिमेदिसिजाए के०)
ते सेसदविया नामा उदकशाला यकी ईशान कोणनी दिशावें (एत्तणंहठिजामेनामंवण
संमेहोवा के०) हस्तिायाम नामें बनखंम हतो, (किण्हेवण्णुवणसंमस्स के०) ते बन
खंम, काले वणें हतो, एत्तुं विशेष वणेंन जेम, श्री उचवाई उपांगमां कण्ठुं तेम जाणवुं.

॥ दीपिका—तस्य लेपस्य गृहपतेः संवयिनी नाजंदायाः पूर्वोत्तरम्यां दिशि शेषः

व्यानाम गृहोपयुक्तशेषेण कृता उदकशालासीदनेकस्तंजशतसन्निविष्टा प्रासादीया यावत्प्रतिरूपा तस्याश्चोत्तरपूर्वदिग्भागे हस्तियामाख्योवनखंमआसीत्कृष्णवर्णादिवर्णकोवन खंमस्य वाच्यः ॥ ४ ॥

॥ टीका-तस्य चैवंचूतस्य लेपोपासकस्य गृहपतेः संबन्धिनी नालंदायाः पूर्वोत्तरस्य दिशि शेषेणानिधाना गृहोपयुक्तशेषेण कृता शेषेण तदेवानिधानमस्याउदकश लायाः सैवंचूतासीदनेकस्तंजशतसन्निविष्टा प्रासादीया दर्शनीयानिरूपाप्रतिरूपेति तस्य श्चोत्तरपूर्वदिग्भागे हस्तियामाख्योवनखंमआसीत्कृष्णवर्णादिवर्णकः ॥ ४ ॥

तस्मिंचणं गिहपदेसंमि जगवं गोयमे विहरइ जगवंचणं अ हे आरामंसि अहेणं उदए पेढालपुत्ते जगवं पासावविक्के नि यंते मेयक्के गोत्तेणं जेणेव जगवं गोयमे तेणेव उवागह इ उवागहइत्ता जगवं गोयमं एवं वयासी आउसंतो गोयमा अत्ति खलु से केइ पदे से पुत्तियवे तंचमे आउसो अहासुयं अहादरिसियंमे वियागरेहि सवायं जगवं गोयमे उदय पे ढालपुत्तं एवं वयासी अविआइ आउसो सोच्चा निसम्म जा णिस्सामो सवायं उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी ॥ ५ ॥

अर्थ-हवे (तस्मिंचणंगिहपदेसंमिजगवंगोयमेविहरइ के०) ते वनखंम गृहप्रदेशेन विषे जगवंत श्री गौतमस्वामी विचरेढे. (जगवंचणंअहेआरामंसि के०) जगवंत श्रीगौत मस्वामी साधुना परिवार सहित आराम हेवल रहा. (अहेणं के०) अथ हवे ए ए वे वाक्यालंकारं. (उदएपेढालपुत्ते के०) उदकनामं निर्र्थथ, पेढालनो पुत्र, अने (जग वंपासावविक्केनियंते के०) श्री पार्श्वनाथना शिष्यनो शिष्य, (मेयक्केगोत्तेणं के०) गोत्रं करी मेदार्थे. ते उदकनिर्र्थथ, (जेणेवजगवंगोयमेतेणेवउवागहइ के०) ज्यां जग वंत श्रीगौतमस्वामी ठे, त्यां आब्यो. (उवागहइत्ता के०) त्यां आवीनें (जगवंगोयमं एवंयासी के०) जगवंत श्रीगौतमस्वामी प्रत्ये एवुं बोल्या के, (आउसंतोगोयमा के०) अहो आयुष्यमन् गौतम ! मुजनें तमारा समीपे (अत्तिखलुसेकेइपदेसेपुत्तियवे के०) निश्चे ते कोइ एक प्रदर्श एटले प्रश्न पुढवोढे. (तंचमेआउसो के०) ते प्रश्न मुजनें, अहो आयुष्यमन् ! (अहासुयं के०) यथाश्रुतं एटले जेम तमे श्रीमहावीर स्वामी पासेंथी सांजव्युं, (अहादरिसियंमेवियागरेहि के०) जेम तमें अवधाखुं होय, तेम मु

जनें कहो. (सवायंजगवंगोयमेउदयपेढालपुत्तंएवंवयासी के०) हवे जगवंत श्री गौतमस्वामी वादसहित उदकपेढालपुत्र प्रत्ये एवुं बोल्या के, (अविद्याइआउसोसोच्चानितम्मजाणिस्तामो के०) अपि संजावनायें अहो आधुप्पमन् उदक ? तमागे प्रश्न सां जलाने गुणदोपनी विचारणायें हैयामां सम्यक् रीते धारण करीनें हुं जाणीश, तेवी रीतनो प्रश्न यथायोग्य पूठो. (सवायंउदएपेढालपुत्तेजगवंगोयमंएवंवयासी के०) ते वारे ते उदकपेढालपुत्र, वादसहित आ प्रकारे जगवंत श्रीगौतमस्वामी प्रत्ये बोल्या. ॥ ५॥

॥ टीका-तस्मिन् वनखंमृदप्रदेशे जगवान् गौतमोविहरति तस्मिन्नारामे स्थितः । अथ उदकाख्योनिर्ग्रथः पेढालपुत्रः पार्श्वपत्न्यस्य पार्श्वेशिष्यस्यापत्यं शिष्यः सच मेदायोंगोत्रेण (जेपोवत्ति) यस्यां दिशि गौतमस्तत्रागत्येदं प्राह । आधुप्पमन् नो गौतम ! अस्ति मम कश्चित्प्रदेशः प्रष्टव्यः तं प्रदेशं मम यथाश्रुतं त्वया यथा दर्शितं श्रीवीरेण तया व्यावृणीहि कथय सचायं जगवान् यद्विवा सह वादेन सवादं पृष्टस्तमुदकं पेढाल लघुपुत्रमेवमवादीत् । अपिचाधुप्पमनुदक ! श्रुत्वा त्वदीयं प्रश्नं निशम्य चावधार्य गुणदोप विचारेण सम्यक् ज्ञास्येहं तदुच्यतां विश्रब्धं त्वया स्वानिप्रायः सचायं सत द्वात्रिंश उदकः पेढालपुत्रो गौतममेवमवादीत् ॥ ५ ॥

॥ टीका-तस्मिन् वनखंमृदप्रदेशे जगवान् गौतमस्वामी श्रीवर्धमानस्यामिगणधरोविहरति । अथानंतरं जगवान् गौतमस्वामी तस्मिन्नारामे सह साधुनिर्व्यवस्थितोऽथानंतरं एमिति वाक्यालंकारे उदकाख्योनिर्ग्रथः पेढालपुत्रः पार्श्वपत्न्यस्य पार्श्वेशिष्यस्यापत्यं शिष्यः पार्श्वपत्नीयः सच मेदायोंगोत्रेण । येनैवेति सप्तम्यर्थे तृतीया । यस्यां दिशि यस्मिन्वा प्रदेशे जगवान् श्रीगौतमस्वामी तस्यां दिशि तस्मिन्वा प्रदेशे समागत्येदं वक्ष्यमाणं प्रोवाचेति । अत्र निर्युक्तिकारोऽध्ययनोद्यानं तात्पर्यं च गाथया दर्शयितुमाह । “ पातावगिज्जो पुट्ठियाइउं अह्मगोयमं उदगो ॥ सावगपुट्ठा धम्मं सोउ कहियंमि उयसंता ” ॥ १ ॥ (पासावविज्ञेत्यादि) पार्श्वनाथशिष्यउदकानिधानआर्यगौतमं पृष्टवान् किं तद्भावकगतं आवकविषयं प्रश्नं तद्यथा नो ईदृचूते साधो ! आवकाणुव्रतदाने सति स्थूलप्राणातिपातादिविषये तदन्येषां सूक्ष्मवादराणां प्राणिनामुपवाते सत्यारंजजनिते तदनुमतिप्रत्ययजनितः कर्मबंधः कस्मान्न जवति ? तथा स्थूलप्राणातिपातादिविषये व्रतिनस्तमेव पर्यायांतरगतं व्यापादपतोनागरिकवधनिवृत्तस्य तमेवं बहिस्थं व्यापादयतइव तद्व्रतजंजनि तः कर्मबंधः कस्मान्न जवतीत्येतत्प्रश्नस्योत्तरं गृह्यतिचौरग्रहणविमोक्षणोपमया दत्तवान् तच्च आवकप्रश्नस्योपम्यं गौतमस्वामिना कथितं श्रुत्वाउदकाख्योनिर्ग्रथउपदांतापगतसं

देहः संवृत्तइति । सांप्रतं सूत्रमनुश्रियते सज्जकोऽगौतस्वामिसमीपं समागत्य जगवंतमिदं
मवादीत्तद्यथा आशुष्मन्गौतम ! अस्ति मम विद्यते कश्चित्प्रदेशः प्रष्टव्यस्तत्र संदेहात्तच्च
प्रदेशं यथाश्रुतं जगवता यथाच जगवता संदर्शितं तथैव मम व्यावृणीहि प्रतिपादय । ए
वं षष्ठः सचायं जगवान् यद्विवा सह वादेन सवादं षष्ठः सवादं वा शोचनज्जरतीं वा प्रश्नं
षष्ठस्तमुदकं पेढालपुत्रमेवमवादीत्तद्यथाऽपिचाशुष्मन्नुदक ! श्रुत्वा जवदीपं प्रश्नं निशम्य चा
वधार्यच गुणदोषविचारणतः सम्यग्दं द्वास्ये तज्ज्यतां विश्रब्धं जवता स्वाजिप्रायं सदा
चं चोदकः पेढालपुत्रो जगवंतं गौतममेवमवादीत् ॥ ५ ॥

आउसो गोयमा अठि खलु कुमारपुत्तिया नाम समणा निग्गं
था तुम्हाणं पवयणं पवयमाणा गाहावइं समणोवासगं उवसंपन्नं
एवं पञ्चस्कावेंति एण्ण अजिउणं गाहावइचोरग्गहणविमो
स्केणयाए तसेहिं पाणेहिं णिहाय दंमं एवंएहं पञ्चस्कंताणं डण
ञ्चस्कायं जवइ एवंएहं पञ्चस्कावेमाणाणं डपञ्चस्कावियवं जवइ एवं
ते परं पञ्चस्कावेमाणा अतियरंति सयं पत्तिणं कस्सणं तं हेउं सां
सारिया खलु पाणा थावरवि पाणा तसत्ताए पञ्चायंति तसावि
पाणा थावरत्ताए पञ्चायंति थावरकायाउ विष्णुञ्चमाणा तसका
यंसि उववज्जंति तसकायाउ विष्णुञ्चमाणा थावरकायंसि उववज्जं
ति तेसिंचणं थावरकायंसि उववस्साणं णणमेयं घत्तं ॥ ६ ॥

अर्थ—(आउसोगोयमा के०) अहो आशुष्मन् गौतम ! (अठिखलुकुमारपुत्तियाना
मंसमणानिग्गंथा के०) निश्चै कुमारपुत्र एवे नामें, श्रमण निर्ग्रन्थे. (तुम्हाणंपवयणंपव
यमाणा के०) ते तमारुं प्रवचन बोलतां प्ररूपतां, (गाहावइंसमणोवासगंउवसंपन्नंए
वंपञ्चस्कावेंति के०) गृहपति श्रमणोपासकनियमोद्युक्तनं आवी रीतें पञ्चस्काए करावेठे
ते कहेठे के, जेमां त्रसप्राणीयोनो दंमं, एटले विनाश, तेनो त्याग करे, ए रीतें प्राणाति
पातनी विरति करावेठे. (एण्णअजिउणं के०) तथा राजादिकनं अनियोगें जे प्रा
णीउनो उपघात थाय, ते टालीनं अन्यनी विरति करावेठे. तो ए रीतें स्थूलप्राणातिपात
नी विरति कहेतां थकां, अन्य जीवनें उपघातनी अनुमतिनो दोष लागेठे ? ए रीतें शं
का जाणीने कहेठे. (गाहावइचोरग्गहणविमोस्केणयाए के०) गृहपति ग्रहण मोह
ने अर्थें, एटले सूकाववाने अर्थें, एनो विशेष अर्थ आगल कहेठे. एतावता श्री
वीरना शासननें विपे आवंकनं अधिकारें (तसेहिंपाणेहिंणिहायदंमं के०) त्रसप्राणी

ना दंमनो निषेध कइयो तेने उदक पोताना अजिप्रार्ये करी दूषवेळे. (एवंएहंपञ्च स्कंताण्डपञ्चस्कार्यजनवड के०) अहो गौतम ! ए एवे वाक्यालंकारे ए रीतें त्रसप्राणीना दंमनो निषेध करीनें पञ्चस्काण करतां छुष्ट प्रत्याख्यान थाय (एवंएहंपञ्चस्कावेमाणाण्डपञ्चस्कावियव्वंजनवड के०) एम पञ्चस्काण करावनारनें पण, छुष्ट प्रत्याख्यान कराव्युं, एम थाय. ते कहेळे. (एवंतेपरंपञ्चस्कावेमाणा के०) ए रीतें ते पञ्चस्काण करनार श्रावक, अनें पञ्चस्काण करावनार साधु वेहु, (सयंपनिणं के०) पोतानी प्रतिज्ञानें (अतितरंति के०) उल्लंघन करेळे, एतावता व्रतचंग करेळे. (कस्तपंतहेउं के०) ते केवा हेतु थकी प्रतिज्ञा जंग थाय? ते प्रतिज्ञा जंगलुं कारण कहेळे (तांसारियाखलुपाणा के०) निश्चें संसारी जीव, (यावराविपाणा के०) जे पृथ्वी, अणु, तेव, वायु, अनें वनस्पति रूप स्थावर जीव ते पण (तसत्ताएपञ्चार्यति के०) तेवा कर्मना उदयथकी त्रस पणे उपजे, (तसाविपाणायावराएपञ्चार्यति के०) तथा त्रस जे वेईडि यादिक जीवोळे ते पण स्थावर पणे उपजे, (यावरकायाउविष्पमुच्चमाणातसकार्यसिउववज्जंति के०) स्थावरनी कार्यथकी मूकाणा त्रसकायनें विपे उपजे. (तसकायाउविष्पमुच्चमाणायावरकार्यसिउववज्जंति के०) त्रसकाय थकी मूकाणा थका स्थावरकायने विपे उपजे ए कारणमाटें (तेसिंचणयावरकार्यसिउववसुणं के०) त्रसजीव स्थावरकाय मांहे जे वारे उपना, तेवारें (वाणमेयंघनं के०) ते स्थानक त्रसकायनुं हणाणुं ए कारण माटें प्रतिज्ञाचंग थाय. जेम कोइ एके एवी प्रतिज्ञा करी जे महारे नागरीक पुरुष हणवो नही. अने पठी तेज नागरीक पुरुष कोइ आरामादिकने विपे वेवो होय, त्यां तेने हणे तो तेथी थुं तेनी प्रतिज्ञाचंग न थाय? अपितु थायज. तेम अंहीं पण त्रसजीवना घातनी निवृत्ति करी, अनें स्थावर जीवना घातनी निवृत्ति नथी करी तो, जे वारें त्रसजीव स्थावर मांहे आवी उपजे तेवारे तेणे ते त्रसजीवज विणाश्या, एम करतां प्रतिज्ञानो जंग थयो ॥ ६ ॥

॥ दीपिका—नो गौतम ! अग्नि संति कुमारपुत्रानाम निर्गथा युष्मदीयं प्रवचनं प्रवदंतः। तथाहि गृहपति श्रमणोपासकं उपसंपन्नं नियमग्रहणोद्यतं प्रत्याख्यापयंति प्रत्याख्यानं कारयंति तद्यथा । त्रसेषु दंमं हिंसां निह्राय त्यक्त्वा प्राण्यतिपातनिवृत्तिं कुर्वंति (एसायेति) नान्यत्र स्वमतेरन्यत्र राजायजिनयोगेन यः प्राणिघातोन तत्र निवृत्तिरिति तत्र स्थूल प्राणिविशेषणात्तदन्येषां जीवानां हिंसातु मतिदोषः स्यादित्याशंकावान् प्राह । (गाहावड्चोरति) अस्मार्थोऽग्रे जावयिष्यते (एवंएहति) उदकएवाह । एहमिति वाक्यालंकारे । एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतां श्रावनां दुःखप्रत्याख्यातं नयति अत्रत्याख्यानचंगसज्जावा

तथा एवं प्रत्याख्यापयतां प्रत्याख्यानं कारयतां साधूनां छुष्टं प्रत्याख्यानदानं नवति एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतः कारयंतश्च स्वां प्रतिज्ञामतिचरंत्यतिलंघयंति (कस्सणंतंहेवं) कस्मा द्वेतोरित्यर्थः । प्रतिज्ञाजंगकारणमाह । (संसारियाइत्यादि) सांसारिकाः खलु प्राणिनः स्थावराऽपि प्राणिनस्त्वसतया प्रत्यायांति त्रसाश्च स्थावरत्वेनेति । एवंसति प्रतिज्ञालोपः स्यात् यथा नागरिको न हंतव्यइति प्रतिज्ञा येन कृता स यदि उद्यानस्थं नागरिकं हन्यात्तदा तस्य किं प्रतिज्ञालोपो न स्यात् ? एवमत्रापि येन त्रसवधनिवृत्तिः कृता स यदि तमेव त्रसं स्थावरकायस्थितं हंति तदा तस्य किं न जवेत्प्रतिज्ञालोपः ? जवत्येवेत्यर्थः । त्रसकायान्मुच्यमानाः स्थावरकाये उत्पद्यंते स्थावरकायान्मुच्यमानाश्च त्रसकाये न च किंचित्किंगमस्ति येन ज्ञायतेऽयं त्रसोऽनूत्पूर्वं स्थावरोवेति (तेसिंचणं) तेषां त्रसानां स्थावरकाये उत्पन्नानां श्राद्धस्यारंभवतः स्थानमिदं स्थावरारूपं घातयं स्यात् ॥ ६ ॥

॥ टीका—तद्यथा जो गौतम ! अस्तीत्ययं विनक्तिप्रतिरूपकोनिपातइति बद्धर्थवृत्तिर्गृहीतस्तत्तत्तथायमर्थः । संति विद्यंते कुमारपुत्रानाम निर्ग्रंथायुष्मदीयं प्रवचनं वदंतस्तद्यथा गृहपतिं श्रमलोपासकमुपसंपन्नं नियमायोषितमेव प्रत्याख्यापयंति प्रत्याख्यानं कारयंति । तद्यथा स्थूलेषु प्राणिषु दंभयतीतिदंभः प्राण्युपमर्दस्त्वं निहाय परित्यज्य प्राणातिपातनिवृत्तिं कुर्वंति । तामेवापवदति । नान्यत्रेति । स्वमनीषिकायाश्चन्यत्र राजाद्यनियोगेन यः प्राण्युपपयातो न तत्र निवृत्तिरिति । तत्र किल स्थूलप्राणिविशेषणात्तदन्येषामनुमतिप्रत्ययदोषः स्यादित्याशंकावानाह । (गाहावइत्यादि) अस्य चार्थमुत्तरत्राविर्नावापिप्यामः । येनाजिप्रायेणोदकश्चोदितवांस्तमाविष्कुर्वन्नाह (एवंएहमित्यादि) एहमिति वाक्यालंकारे अवधारणोवा । एवमेव त्रसप्राणिविशेषत्वेनापरसूत्रसंज्ञूतविशेषणरहितत्वेन प्रत्याख्यानं गृह्यतां श्रावकाणां छुष्टप्रत्याख्यानं नवति प्रत्याख्यानजंगसङ्गावाचनैवमेव प्रत्याख्यापयतामपि साधूनां छुष्टं प्रत्याख्यानदानं नवति । किमित्यत आह । एवं ते श्रावकाः प्रत्याख्यानं गृह्णंतः साधवश्च परं प्रत्याख्यापयंतः स्वां प्रतिज्ञामतिचरंत्यतिलंघयंति (कस्सणंतंहेवंति) प्राकृतशैल्या कस्माद्वेतोरित्यर्थः । तत्र प्रतिज्ञाजंगकारणमाह । (सांसारियाइत्यादि) संसारो विद्यते येषां ते सांसारिकाः । खलुरलंकारः । प्राणिनोजंतवः स्थावराः प्राणिनः पृथिव्यसे जोवायुवनस्पतयः संतोपि तथाविधकर्मादियात्रसतया त्रसत्वेन कीदृश्यादिजावे प्रत्यायां त्युत्पद्यंते तथा त्रसाश्चपि स्थावरतयेत्येवं च परस्परगमने व्यवस्थितेत्यवश्यं जावी प्रतिज्ञाविलोपः । तथाहि । नागरिको मया न हंतव्यइत्येवंजुता येन प्रतिज्ञा गृहीता सद्यदा बहिरारामादौ व्यवस्थितं नागरिकं व्यापादयेत्किमेतावता तस्य न जवेत्प्रतिज्ञाविलोपः ? एवमत्रापि येन त्रसवधनिवृत्तिः कृता सद्यदा तमेव त्रसं प्राणिनं स्थावरकायस्थितं व्या-

पादयेत्किं तस्य न जवेत्प्रतिज्ञाविलोपः? जवेदेवेत्यर्थः । एवमपि त्रसस्थावरकाये समुत्पन्नानां त्रसानां यदि तथानूतं किंचिदसाधारणंलिङ्गं स्यात्तस्ते त्रसाः स्थावरत्वेनाप्युत्पन्नाः शक्यन्ते परिहर्तुं नच तदस्तीत्येतद्वर्शयितुमाह । (स्थावरकायाउत्पत्त्यादि) स्थावरकायात्तत्साक्षाद्विधिमनैकैः प्रकारैः प्रकर्षेण मुच्यमानाः स्थावरकायाद्युपा तद्योग्यैश्चापरैः कर्मभिः सर्वात्मना त्रसकाये समुत्पद्यन्ते तथा त्रसकायादपि सर्वात्मना विमुच्यमानास्तत्कर्मभिः स्थावरकाये समुत्पद्यन्ते तत्र चोत्पन्नानां तथानूतत्रसलिङ्गानाच्चात्प्रतिज्ञालोप इत्येतत्सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (तेसिंचणमित्यादि) तेषां त्रसानां स्थावरकाये समुत्पन्नानां गृहीतत्रसप्राणातिपातविरतेः श्रावकस्याप्यारंभप्रवृत्तत्वेनैतत्स्थावरारब्धं घात्यं स्थानं जवति तस्मादनिवृत्तत्वात्तस्येति ॥ ६ ॥

एवंएह पञ्चस्कंताणं सुपञ्चस्कायं जवइ एवंएह पञ्चस्कावेमाणा णं सुपञ्चस्कावियं जवइ एवं ते परं पञ्चस्कावेमाणा णातियरं ति सयं पइस्सं एस्सुअज्जिउगेणं गाहावइचोरग्गहणवि मोक्खणया तसजूएहिं पाणेहिं णिहाय दंमं एवमेव सइ जा साए परक्कमे विळ्ळमाणे जे ते कोहावा लोहावा परं पञ्चस्कावेति अयंपि णो जवएसे णो णेआनुए जवइ अवियाइं आउसो गोयमा तुप्पंपि एवं रोयइ ॥ ७ ॥

अर्थ-हवे उदक पोताना अजिप्रायें जेम प्रतिज्ञा जंग न होय, तेम कहेत्ते. (एवं पञ्चस्कंताणं के०) के जेम हुं कहुंहुं तेम पञ्चस्काण करतां (सुपञ्चस्कायंजवइ के०) रुहुं पञ्चस्काण थाय (एवंएहंपञ्चस्कावेमाणाणं के०) एम पञ्चस्काण करावतां थकां (सुपञ्चस्कावियंजवइ के०) रुहुं पञ्चस्काण कराव्युं एम थाय (एवंतेपरंपञ्चस्कावेमाणाके०) ए रीतें ते श्रावक पञ्चस्काण करता थकां अनें साधुए पञ्चस्काण करावतां थकां (एा तियरंतिसयंपइस्सुं के०) पोतानी प्रतिज्ञाहुं उलंघन न करे केवी रीतें उलंघन न करे? ते कहेत्ते. (एस्सुअज्जिउगेणंगाहावइचोरग्गहणविमोक्खणया के०) जे गृह पति एवी रीतें पञ्चस्काण करे के राजादिकना अजियोग थकी अन्य चोरग्रहण चोरीरूरी ग्रहो ते मोक्षणें न्यायें ए पण युक्त परंतु, (तसजूएहिंपाणेहिंणिहायदंमं के०) त्रस जूत प्राणीनो विनाश नहीं करूं, एटसे एनो श्रुं अर्थ? तो के, जूत शब्दनुं विजे पण अधिक कहियें तो पञ्चस्काण न जांगे ज्यां सुधी ते त्रसजीव त्रसनें रूपेत्ते, त्यां सुधी न हणवो, जेम कोइ एकनें डुधनी विगयनो पञ्चस्काणठे तेनें दधिनें जमवे करी दो

प नथी, तेम त्रसन्नूत सत्व, हणवा नही एवी प्रतिज्ञाना करनारनें स्थावरनें हणवा थकी, पञ्चस्काणनो जंग न थाय. (एवमेवसङ्नासाएपरक्कम्मे के०) तो जूओ ? के ; एनें एवुं जापातुं पराक्रम (विद्धमाणे के०) विद्यमान ठते त्रसनें स्थानके त्रसन्नूत ए वी जापाने बोलतां (जेते के०) जे कोइ साधु (कोहावालोहावापरंपञ्चस्कावेति के०) क्रोध थकी, अथवा लोच थकी, परनें एटले बीजाने नूत शब्द टाजी त्रस जीवनी प ञ्चस्काण करावे, तो तेनें मृषावाद लागे, ने एवा पञ्चस्काणना लेनारनें अवश्य निश्चें व्रतचंग थाय (अयंपिणोउवएसेकिंणोयेआउएजवइ के०) ए रीते जोतां, ए उपदेश नलो नथी, ए न्याय मार्ग नथी, हुं एम जाणुहुं. मार्टे (अविद्याइआउसोगोयमा के०) अपिसंजावनाये अहो आयुष्यमन् गौतम ! (तुप्रंपिपेवरोयइ के०) तमनें पण हुं कहुं हुं ए वात रूचे एवीछे. ए वात बखाणवा योग्यछे ॥ ७ ॥

॥ टीपिका—एवं नागरिकदृष्टांतेन त्रसमेव व्रतः प्रतिज्ञालोपः स्यात् । उदकः पुनः स्वानिप्रायमाह । एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतां सुप्रत्याख्यातं जवति एवं प्रत्याख्यापयतांच त देव । एवं प्रत्याख्यानं कुर्वतां कारयतांच न सप्रतिज्ञालोपः । यथा (एणुहेत्यादि) एवं गृहस्थः प्रत्याख्याति त्रसन्नूतेषु वर्तमानकाले त्रसत्वेनोत्पन्नेषु प्राणिषु दंरुं वधं निहाय त्यक्त्वा प्रत्याख्यानं करोति । तदिह नूतत्वविशेषणात् स्थावरपर्यायप्राप्तस्य वधेपि न प्रतिज्ञालोपः नान्यत्रानियोगेन राजाद्यनियोगादन्यत्र-प्रत्याख्यानं गृहपतिचौरविमोक्षण तयेति सम्यगुक्तं । तस्मान्नूतत्वाविशेषणांगीकारे यथा क्षीरविकृतिप्रत्याख्याविनोदधिन द्दष्टेपि न प्रतिज्ञाचंगः तथा त्रसन्नूतान हंतव्याइति प्रतिज्ञावतः स्थावरहिंसायामपि न प्रत्याख्यानातिचारः । एवं विद्यमाने सति जापायाः प्रत्याख्यानवाचः पराक्रमे नूताविशेष णादोपपरिहारसामर्थ्ये । एवं दोषपरिहारोपाये सति केचन क्रोधाद्वा लोनाद्वा श्रावकं नि विशेषणमेव प्रत्याख्यापयंति तेषां मृषावादः स्यात् गृह्यतांच व्रतलोपः । तदेवमयमपि नोस्मदीयोऽङ्गीकारः किं जवतां नो नैयायिकोन्यायोपपन्नो नवति अपिवायुष्मन्गौतम ! एषपक्षस्तुन्यमपि रोचते ॥ ७ ॥

॥ टीका—तदेवं व्यवस्थिते नागरिकदृष्टांतेन त्रसमेव स्थावरत्वेनायातं व्यापादयंतोऽयं श्रृंजानवी प्रतिज्ञाविलोपोपतस्ततएवं मङ्गुल्या वक्ष्यमाणनीत्या प्रत्याख्यानं कुर्वता सुप्र त्याख्यातं जवत्येवंच ते प्रत्याख्यापयंतोनातिचरंति स्वीयां प्रतिज्ञामित्येतदङ्गीयितुमाह । (एणुहेत्यादि) तत्र गृहपतिः प्रत्याख्यानमेवं गृह्णाति तद्यथा त्रसन्नूतेषु वर्तमानका ले त्रसत्वेनोत्पन्नेषु प्राणिषु दंरुयतीतिदंरुः प्राणुपमर्दस्तं विहाय परित्यज्य प्रत्याख्यानं

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह भाग इसरा. ए६ए

करोति तदिह नूतत्वविशेषणात्स्थावरपर्यायापन्नवधेऽपि न प्रतिज्ञाविलोपः । तथा त्रसन्नूताः सत्त्वान् हंतव्यास्त्येवं प्रतिज्ञावंतः स्थावरहिंसायामपि तत्प्रत्याख्यानातिचारः । तदेवं विद्यमाने सति नापायाः प्रत्याख्यानवाचः पराक्रमे नूतविशेषणादोपपरिहारसामर्थ्यं एवं पूर्वोक्तया नीत्या सति दोषपरिहरणोपाये ते केचन क्रोधादा लोभादा परं श्रावकादिकं निर्विशेषणमेव प्रत्याख्यापयन्ति तेषां प्रत्याख्यानं ददतां मृषावादोच्यते गृह्यतां चावश्यंजावी व्रतविलोपश्चि । तदेवमयमपि नोऽस्मदीयोपदेशोऽन्युपगमोनूतत्वविशेषणविशिष्टः पक्षः किं जवतां नो नैव नैयायिकोऽन्यायोपपन्नोच्यते इमुक्तं जवति नूतत्वविशेषणेन हि त्रसान् स्थावरोत्पन्नान् हिंसतोऽपि न प्रतिज्ञातिचारइत्यपि चैतदाद्युष्मन् गौतम ! । तु न्यमपि रोचते ॥ ७ ॥

सचायं जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी आउसंतो उदगा नो खलु अम्हे एवं रोयइ जे ते समणावा माहणावा एवमाइस्कंति जाव परूवेंति णो खलु ते समणा वा णिगंथावा जासं जासंति अणुतावियं खलु ते जासं जासंति अप्राइस्कंति खलु ते समणे समणोवासएवा जेहिंवि अन्नेहिं जीवेहिं पाणेहिं नूएहिं सत्तेहिं संजमयंति ताणवि ते अप्राइस्कंति कस्सणं तं हेउं सांसारिया खलु पाणा तसावि पाणा आवरत्ताए पच्चायंति थावरावि पाणा तसत्ताए पच्चायंति तसकायाउ विष्णुच्चमाणा थावरकायंसि उववज्जंति थावरकायाउ विष्णुच्चमाणा तसकायंसि उववज्जंति तेसिचणं तसकायंसि उववन्नाणं ठाणमेयं अधत्तं ॥ ८ ॥

अर्थ—ए प्रकारें कहे ठते, (सचायंजगवंगोयमेउदयंपेढालपुत्तंएवंवयासी के०) वादें स दित जगवान् श्री गौतम, आ प्रकारें उदक पेढालपुत्र प्रत्ये बोझा के, (आउसंतोउदगा नोखलुअम्हेएवरोयइ के०) अहो आयुष्यमन् उदक ! ए जे तें वचन कह्यांते ते नि श्रेष्ठी धर्मनें रुचतां नयी, (जेतेसमणावामाहणावाएवमाइस्कंति के०) जे ते श्रमण, ब्रा ह्मण, नूत शब्द घालीनें त्रसजीवनो पञ्चस्काण करियें एम कहे, (जावपरूवेंति के०) यावत् प्ररूपे, (णोखलुतेसमणावाणिगंथावा के०) निश्रे ते श्रमण निर्ग्रथ न होय का रण के, (जासंजासंति के०) ते एवी निरति नापा बोलेते (अणुतावियंखलुतेजासंजासं ति के०) जे अन्यहुं अन्य प्ररूपतां एटले एकहुं वीजुं प्ररूपतां सांजजनारनें केवज थ

नुताप उपजे, ते कारणे निश्चं ते अनुतापित जापा बोलेवे. (अप्राश्कंतिख
 लुतेसमणोसमणोवासएवा के०) निश्चं ते श्रमण ब्राह्मण, साधुनं, तथा श्रमणोपा
 कर्ने, अन्यारख्यान आपे, एटले जूतो कलंक आपे, (जेहिंविअनेहिं के०) तथा जे वी
 जा पण, (जीवेहिंपाणेहिंनूएहिंसत्तेहिंसंजमयंति के०) जीव, प्राण, जूत, अनें सत्त्वेनं
 विपे जे संयम पाळे, (ताणवि के०) ते पण (तेअप्राश्कंति के०) तेने अन्यारख्यान जा
 एवुं (कस्सणंतदेवं के०) तेनो हेतु खुं? ते कहेवे. (सांसारियाखलुपाणा के०)
 जे कारण माटे निश्चं संसारी जीव जेवे ते परस्पर जाति माहो मांहे संक्रमे,
 त्रस जीव विणशीने स्थावर पणे उपजे, अनें स्थावर प्राणी विणशीनें, त्रसपणे उपजे,
 तथा त्रसकाय सर्वथा त्रसनुं आयुष्य त्यागीनें स्थावरकाय मांहे उपजे, अनें स्थावरजीव
 सर्वथापि स्थावरनुं आयुष्कर्म त्यागीनें त्रसकायने विपे उपजे, ते त्रसकायनें विपे उप
 ना त्रसकायनुं स्थानक ए अघात्य एटले घातवानुं कर्म लागे नहीं. जे कारण माटे ते
 श्रावकें त्रसजीव उद्देशीनें स्थूलप्राणातिपातनो विरमण कखोवे अनें स्थावरकायने वि
 पे अविरतिवे ए कारण माटे व्रतजंग न कहेवाय परंतु जे, तमारें अजिप्रायें जुदा जु
 दा जीव उद्देशीनें प्राणातिपातनी निवृत्ति कीधी, ते कीधे ठते अन्य पर्यायें पडोता एवा
 जीवनी विराधना करतां व्रतजंग आय, तो कोझें पण सम्यक् व्रतनुं पाळवुं देखानुं न
 थी. ए कारणें तमे अन्यारख्यान जापा बोलोवो, तथा अहीं जूतशब्दनुं ग्रहण करोवो,
 ते पण निःकेवल व्यामोहनं अर्थजवे. जे कारण माटे जूतशब्द उपमायें प्रवर्तते, जेम
 देवलोकजून नगर, परं नतु देवलोकः तेम अहींयां तमे पण वक्तव्यतायें त्रसजून केतां
 त्रस सरखा जीव जाणवा परंतु त्रस, अथवा जे जूतशब्द तदर्थवाची वर्तते जेम शी
 तजून उदक केतां शीतलजलज जाणवुं. तेम त्रसजून केतां त्रसज केवाय. अहींयां जू
 तशब्द केतां पुनरोक्ति दोषवे. एम श्री गौतमस्वामियें जूतशब्दनुं निराकरण कखुं ॥७॥

॥ टीपिका—तवाद् जगवान् गौतमस्तं उदकं पेढालपुत्रमेवमवादीत् । आयुष्मन्नदक !
 नो खलु अस्मन्यमेतद्भोचते यदिदं त्रसकायविरतां जूतत्वविशेषणं तदस्मन्यं न रोचतइत्य
 थः । एवंसति ये श्रमणावा ब्राह्मणावा एवमारब्धांति ते यथार्था जापां न जापंते किंतु?
 अनुतापिनीजापां जापंते अन्यथा जापणेहिं परस्यानुतापोभवति तेऽन्यारब्धांति श्रमणो
 पासकान् सज्जतदोषप्रकटनेनान्यारब्धानं ददते (जेहिंति) येष्वापि अन्येषु जीवेषु ये सं
 यमयंति संयमं कुर्वंति तथा ब्राह्मणामया न हंतव्याइत्युक्ते सयदा वर्णांतरे तिर्यक्नु वा
 स्थितस्तद्वधे ब्राह्मणवधयापद्यते जूतशब्दविशेषणानावात् । एवं सूकरादिर्न हंतव्यइ
 त्यादिविशेषव्रतानि तेऽन्यारब्धांति दूषयंति कस्माद्धतोः ? यस्मात्सांसारिकाः प्राणस्वताः

स्थावरत्वेन स्थावरास्त्रसत्त्वेन प्रत्यायांति त्रसकायाचदायुष्केन मुच्यमानाः स्थावरकाये स्थावरकायाञ्च तद्योग्यकर्मणा मुच्यमानास्त्रसकाये उत्पद्यन्ते तेषां त्रसकाये समुत्पन्नानां स्थानमेतच्चसकायाख्यमघात्यं ध्याताहं नवति स्थूलप्राणिघातान्निवृत्तः श्राद्धः तन्निवृत्त्याच त्रसस्थानमघात्यं स्यात् तस्य तीव्राप्यवसायोत्पादकत्वाद्भोगार्हितत्वाच्च स्थावरकायाञ्चानिवृत्तइति तत्स्थानमस्य घात्यमित्युदकयाह ॥ ८ ॥

॥ टीका-एवमेतद्यथा मया व्याख्यातमजिज्ञितोगौतमः सक्षाच्चं सवादं वा तमुदकं पे ढालपुत्रमेवं वक्ष्यमाणमवादीत् तद्यथा । नो खत्वायुष्मन्नदकास्मन्यमेतदेवं तद्यथा त्वयोच्यते तज्ज्ञोचतइति । इदमुक्तं नवति यदिदं त्रसकायविरतो नूतत्वविशेषणं क्रियते तन्निर्वर्त्यकतयास्मन्यं न रोचतइति । तदेवं व्यवस्थितं नो वदक ! एते श्रमणाब्राह्मणावा एवं नूतशब्दविशेषणत्वेन प्रत्याख्यानमाचक्यते । तद्यथा । परैः पृष्ठास्तथैवं जापन्ते प्रत्याख्यानं स्वतः कुर्वन्तः कारयन्तश्चैवमिति सविशेषणं प्रत्याख्यानं जापन्ते तथैवमेव सविशेषणप्रत्याख्यानरूपणावसरे सामान्येन प्ररूपयन्तं एवंच प्ररूपतोन खलु ते श्रमणावा निर्धैयावा व्यर्थं जापां जापन्तेऽपि खलुतापयतीत्यनुतापिका तां तथाजुतां च खलु ते जापां जापन्ते अन्यथा जापशेषे ह्यपरेण ज्ञानता बोधितस्य सतोनुतापोनवतीत्यतोनुतापिकेत्युच्यतइति । पुनरपि तेषां सविशेषणप्रत्याख्यानवतामुत्त्वणदोषोद्विनावधिपयाह । (अत्राश्रकंतीत्यादि) ते हि सविशेषणप्रत्याख्यानवादिनोयथावस्थितं प्रत्याख्यानं ददन्तः साधून् गृह्णन्तश्च श्रमणोपासकानन्याख्यातञ्चनूतदोषोद्भावनतोऽन्याख्यानं ददन्ति । किंचान्यत् । (जेहिंवीत्यादि) येष्वप्यन्येषु प्राणिनूतेषु जीवेषु सत्त्वेषु विषयनूतेषु विशिष्य ये संयमं कुर्वन्ति संयमयन्ति । तद्यथा ब्राह्मणोन मया दंतव्यइत्युक्ते सयदा वर्षांतरं तिर्थं कृत्वा व्यवस्थितोभवति तद्वधे ब्राह्मणवधश्चापद्यते नूतशब्दविशेषणाच्चदेवं तान्यपि विशेषव्रतानि सूकरोमया न हं तव्यइत्येवमादीनि विशेषणवादिनोऽन्याख्याति दूषयन्ति । किमित्यतयाह । (कस्तणमित्यादि) कस्मादेतोस्तदसङ्गतं दूषणं नवतीति यस्मात्सांसारिकाः खलु प्राणाः परस्परजातिसंक्रमणजाजोयतस्तत्तत्तत्सः प्राणिनः स्थावरत्वेन प्रत्यायांति स्थावराश्च त्रसत्त्वेनेति । त्रसकायाञ्च सर्वात्मना त्रसायुष्कं परित्यज्य स्थावरकाये तद्योग्यकर्मोपादानादुत्पद्यते तथा स्थावरकायाञ्च तदायुष्कादिना कर्मणा विमुच्यमानास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते तेषांच त्रसकाये समुत्पन्नानां स्थानमेतच्चसकायाख्यमघात्यमघाताहं नवति । तस्मिन्नेन श्रावकेण त्रसानुदिश्य स्थूलप्राणातिपातविरमणं कृतं तस्य तीव्राप्यवसायोत्पादकत्वाद्भोगार्हितत्वञ्चित्वाच्च । तत्रातो स्थूलप्राणातिपातान्निवृत्तस्तन्निवृत्त्याच त्रसस्थानमघात्यं वर्तते स्थावरकायाञ्चानिवृत्तइति तद्योग्यतया तत्स्थानं घात्यमिति । तदेवं सचवदनिप्रायेण विशिष्टसत्त्वोद्देशे

नापि प्राणातिपातनिवृत्तौ कृत्यामपरपर्यायापन्नं प्राणिनं व्यापादयतो ब्रतजंगो न वति त
तश्च न कस्यचिदपि सम्यग्ब्रतपालनं स्यादित्येवमाख्यातमनूतदोषोद्भावनं नवतोददति।
यदपि नवद्विर्वर्तमानकालं विशेषणत्वेन किलायं नूतशब्दउपादीयतेऽसावपि व्यामोहाय
केवलमुपतिष्ठते। तथाहि। नूतशब्दोयमुपमाने वर्तते। तद्यथा देवलोकनूतं नगरमिदं
न देवलोकएव तथापि त्रसन्नूतानां त्रससदृशानामेव प्राणातिपातनिवृत्तिः कृता स्यान्न
तु त्रसानामित्यथ तादर्थ्यं नूतशब्दोयं यथा शीतीनूतमुदकं शीतमित्यर्थः। एवं त्रसन्नू
तास्त्वत्वं प्राप्तास्तथा च सति त्रसशब्देनैव गतार्थत्वात्पौनरुक्त्यं स्यादथैवमपि स्थिते नूत
शब्दोपादानं क्रियते तथा च सत्यतिप्रसंगः स्यात्। तथाहि। क्षीरनूतविकृतेः प्रत्याख्यानं
करोम्येवं घृतनूतं मे ददस्वैवं घटनूतः पटनूतइत्येवमादावप्यायोज्यमिति ॥ ७ ॥

सवायं उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी कयरे खलु ते
आउसंतो गोयमा तुप्पे वयह तसपाणा तसा आउ अन्नहा सवा
यं जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी आउसंतो उदगा
जे तुप्पे वयह तसन्नूता पाणा तसा ते वयं वयामो तसा पाणा जे
वयं वयामो तसा पाणा ते तुप्पे वयह तसन्नूया पाणा एए संति
ड्वेघाणा तुल्ला एगछा किमाउसो इमे जे सुप्पणीयतराए नव
इ तसन्नूया पाणा तसा इमे जे डुप्पणीयतराए नवइ तसा पाणा
तसा ततोएगमाउसो पडिकोसह एकं अजिणंदह अयंपि जेदो
से णो ऐआउए नवइ ॥ ८ ॥

अर्थ—हवे वाद सहित उदकपेढाल पुत्र, जगवंत श्री गौतमस्वामि प्रत्ये बोव्यो के, अहो
आयुष्यमन् गौतम! (तुप्पे के०) तमे (कयरे के०) प्राणीनें केवा (वयह के०) कहोठो? ए
टले (तसपाणातसा के०) त्रसप्राणीज जे होय तेनेंज त्रस कहोठो. (आउ के०) अथ
वा (अन्नहा के०) कोइ बीजे प्रकारें कहोठो? एम पुठ्या थका जगवंत श्री गौतमस्वामी
वादसहित उदयपेढाल पुत्र प्रत्ये बोव्या के, अहो आयुष्यमन् उदक! जे तमें कहो
ठो के, त्रसन्नूत प्राणी त्रस एटले अतीत अने अनगतनो निषेध करी, तमें वर्तमान
कालज लीथो, ए कारणमाटे जेनें तमें त्रसन्नूतप्राणी त्रस कहोठो, तेनें अमे त्रसप्राणी
त्रस कहियें ठेयें, (एएसंतिड्वेघाणातुल्ला के०) ए वे स्थानक अमारी तमारी वक्तव्य
तायें परमार्थतो, (एगछा के०) एकार्थ एटले सरखांजठे, एमां अर्थ जेद कांही नथी
(किमाउसोइमेजेसुप्पणीयतराएनवइ के०) तो केवी रीते अहो आयुष्यमन्! एतमारो

पह सुप्रणीत' एटले रूडोठे एम अमे केम जाणियें ? त्रसजूतप्राणी त्रस, ए तमारो पह ठे, अने त्रसप्राणी त्रस ए अमारो पहठे; तो ते अमारो पह केवी रीतें दुःप्रणीत ए टले माठो थाय ? त्रसप्राणी त्रस, एम एकार्थ वर्तमान ए शब्दनो तमने' केवो व्यामो ह उपनो ? जे, (ततोएगमाउसोपडिकोसह के०) तेमां तमे एक पहनी प्रशंसा क रोठो. एटले स्थापन करोठो (एकंथनिपंदह के०) एक पहनी निंदा करोठो (अथं पिनेदो के०) ए तमारो जेद पणठे, (सेणोणोआउएनवइ के०) ते न्यायोपपन्न न होय, ए न्यायमार्ग नथी. ॥ ९ ॥

॥ टीपिका-उदकआह । उदकोगौतममवादीत् हे आयुष्मन् गौतम ! कतरान्प्राणिनो यूयं वदथ त्रसप्राणिनइति । अथ स षाचं गौतमउदकमवादीत् आयुष्मन्नुदक ! यान्प्राणि नोयूयं वदथ त्रसजूतास्त्रसत्त्वेन वर्तमानानप्येव्यास्तानेव वयं वदामस्त्रसाइति । ये या न्वयं वदामस्त्रसास्तान्यूयं वदथ त्रसजूतान् एते दे स्थाने तुल्ये एकार्थे एव नात्र कश्चिदर्थजेदः । एवं सत्ययं युष्मदीयः पदः किं सूचयति तरोयुक्तियुक्तः त्रसजूताः प्राणाइत्ययंतु पद्दोः प्रणीततरोऽयुक्तः प्रतिजासते कोयं व्यामोहो नवतां येन शब्दजेदादिकं पद्दमाक्रोशथ द्वितीयं त्वनिर्नदथ । इत्ययमेवांगीकारो नवतां नो नैयायिको न्यायोपपन्नः उच्यते पद्दयोस्तुल्यत्वात् ॥ ९ ॥

॥ टीका-तदेवं निरस्ते जूतशब्दे सत्पुदकआह । (सवायंउदइत्यादि) स षाचं स वादं चोदकः पेढालपुत्रो जगवतं गौतममेवमवादीत् । तद्यथा । हे आयुष्मन् गौतम ! कतरान्प्राणिनोयूयं वदथ त्रसजूतास्त्रसत्त्वेनाविर्जुताः प्राणिनस्तएव त्रसाः प्राणाइत्युतान्ये त्येवं एषो जगवान् गौतमस्तमुदकं स षाचं पेढालपुत्रमेवमवादीत् । तद्यथा । आयुष्मन्नुदक ! यान्प्राणिनोयूयं वदथ त्रसजूतास्त्रसत्त्वेनाविर्जुताः प्राणिनो नातीतानाप्येव्याः किंतु ? वर्तमानकालएव त्रसाः प्राणाइति तानेव वयं वदामस्त्रसास्त्रसत्वं प्रासास्तत्कालवर्तिनएव त्रसाः प्राणाइति । एतदेव व्यत्ययेन विजणिपुराह । (जेवयमित्यादि) यान्वयं वदामस्त्रसाएवप्राणास्त्रसाः प्राणास्तानेव यूयमेवं वदथ त्रसजूताएवप्राणास्त्रसाः प्राणाः एवंच व्यवस्थिते एते अन्तरोके दे अपि स्थाने एकार्थे तुल्ये नवतो नह्यत्रार्थजेदः कश्चिदस्त्यन्यशब्दजेदादित्येवं व्यवस्थिते किमायुष्मन् ! युष्माकमयं पदः सुपु प्रणीततरोयुक्तियुक्तः प्रतिजासते । तद्यथा । त्रसजूताएव प्राणास्त्रसजूताः प्राणाइत्ययं पद्दोः प्रणीततरो नवति प्रतिजासते नवतां । तद्यथा । त्रसाएव प्राणास्त्रसाः प्राणाः संति धैकार्यत्वेन नवतां कोयं व्यामोहो येन शब्दजेदमाश्रित्यातएकं पद्दमाक्रोशथ द्वितीयं त्वनिर्नदथ इति । तद

यमपि तुल्येऽप्यर्थे सत्येकपक्षस्याक्रोशनमपरस्य विशेषणपक्षस्याजिनंदनमित्येवदोषान्युप
गमोजवतां नो नैयायिको न न्यायोपपन्नोजवत्युजयोरपि पक्षयोः समानत्वात्केवलं
संविशेषणपक्षे नूतशब्दोपादानं मोहमावहतीति ॥ ९ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइआ मणुस्सा जवंति तेसिंचणं एवं
बुत्तं पुवं जवइ णो खलु वयं संवाएमो मुंमा जवित्ता आगा
राउ अणगारियं पळइत्तए पावय एहं अणुपुवेणं गुत्तस्स लिसि
स्सामो ते एवं संखेवेंति ते एवं संखं ठवयंति ते एवं संखं ठा
वयंति नन्नञ्च अनिउएणं गाहावइचोरग्गहणविमोक्कणयाए त
सेहिं पाणेहिं निहाय दंमं तं पि तेसिं कुसलमेव जवइ ॥ १० ॥

अर्थ—हवे एज अर्थने दीपाववा माटे (जगवंचणं उदाहु के०) जगवंत श्री गौतम
स्वामी कहेते. (संतेगइयामणुस्साजवंति के०) कोइ एक हलवां कर्म वाला मनुष्य हो
य, अने ते प्रवर्ज्या पालवाने असमर्थ होय, (तेसिंचणं एवं बुत्तं पुवं जवइ के०) तेषो पू
वें एम कहुं होय, शुं कहुं होय? ते कहेते. (णोखलु वयं संवाएमो मुंमा जवित्ता के०) निधे
अमे मुंमिंत होवाने समर्थ नथी, (आगाराउ अणगारियं पळइत्तए के०) गृहस्थावास आगिनें
अणगारपणं अंगीकार करी शकता नथी. (पावय एहं अणुपुवेणं के०) अमे घर थकी
निकलीने प्रवर्ज्या लेइने अनुक्रमे, (गुत्तस्स लिसिस्सामो के०) साधुपणुं पाजहुं, एट
ले शुं कहुं? तोके, प्रथमतो देशविरतिरूप, आवकनो धर्म पाजहुं, अने अनुक्रमे प
ढी श्रमणनो धर्म पाजहुं. (ते एवं संखेवेंति के०) ते एवी व्यवस्था संजलावे (ते एवं सं
खं ठवयंति के०) ते पुरुष, एवी व्यवस्था स्थापन करे एटले एवी रीते पञ्चखाण करे,
(ते एवं संखं ठावयंति के०) ने पढी तेज प्रमाणे मनमां रुडा प्रकारे स्थापन करे. ते
कहेते के, (नन्नञ्च अनिउएणं के०) राजादिकना अनियोगे करी त्रसप्राणीनी घातथी
अमारो व्रतजंग नथी. इत्यादिक पञ्चखाण, साधुनो उपदेश सांजली करे. तेनी उपर
(गाहावइचोरग्गहणविमोक्कणयाए के०) गृहपति जे चोर तेनुं गृहण तथा विमोह
एते जेमां, एवो गृहपति तथा राजानो दृष्टांत कहेते.

रत्नपुरनामा नगरने विपे रत्नशेखर राजा हतो. तेषे एकदा एवो विचार कखो
के, आपणे कौमुदीमहोत्सव करवो. पढी रत्नमाला प्रमुख पोतानी स्त्रीयोने आ वा
तनी विज्ञापना करावी जे, स्वतंत्रकीडा, चंडनी चांदनीमां आपणे करवी. वली पोता
ना नगरमां पण उद्धोपणा देवरावी जे, कोइ मनुष्ये आज रात्रे नगरमां न रहेबुं, अने

बाहेर उद्यानमां सायंकालें जवुं. अने कोइ नगरमां रहेजो तेना शरीरनो नियह राजा करजो ते प्रमाणें राजानी उद्योपणायी सर्वे मनुष्य सायंकालें नगर बाहेर गयां; तथा राजा पण सपत्नीक गयो. हवे ते पठी, कोइ एक वैश्यना ठ पुत्र हुता. ते क्रयविक्रय व्यापारना व्यग्रपणायी नगरमांज रहि गया, एटलामां सूर्यास्त थयो तेवारें नगर बाहेर निकलवा लाग्या परंतु गोपुर जे नगरना दरवाजा, ते बंध थइ गया दीग तेधारें न यत्रांत ठता नगरमांहेज कोइ स्थले पोतें गुप्त रह्या पठी कौमुदी महोत्सव संपूर्ण थया नंतर राजायें आरक्षकनें तेडावीं कहुं के, अहो आरक्षको ! तमें कूडी री तें कोइ पुरुष, नगरमां रहेजो होयतो तेनें जुवो ? तेवार पठी नगरमां जोतां अष्टी ना ठ पुत्रो वीठा. तेनें देखीनें, आरक्षकोयें राजाने विनव्यो के, स्वामी ! कोइ एक अष्टी ना ठ पुत्र नगरमां रह्याठे. तेवारें राजायें ते ठए पुत्रनो विनाश करवानें आदेश आप्यो. एवुं सांजली अष्टी, पुत्रशोकें व्याकुल ठतो राजापासें आवीनें एम कहेवा लाग्यो के, हे स्वामी ! अमारा कुलनो क्षय म करो. अनें जे कांइ अमारा घरमां कुलक्रमागत धन ठे ते सर्व लेइनें अमारा ठए पुत्रनें जीवता मूको ? ए प्रमाणें अष्टीयें कहे थके, राजा अत्यंत क्रोधें व्याप्त थयो थको, अष्टि प्रत्ये कहेवा लाग्यो के, अरे पापिष्ठ ! राजानी आज्ञा ते राजाना प्राणसमान ! जेणें राजानी आज्ञा न मानी, तेणें राजानां प्राण हखां माटें तहारा पुत्रनें जीवता मूकुं नहिं. एवो राजानो घणो आग्रह जाणीनें फरी अष्टी यें पांच पुत्रनें जीवता मूकवानी विनति राजानें करी, तोपण राजायें मान्युं नहीं. ते वारें चार पुत्र मुकावनी विनती करी ते पण मानी नहीं, तेवारें त्रण पुत्र मुकाववानें अर्थें विनति करी तेपण राजायें मानी नहीं, तेवारें वे पुत्र मुकाववानी विनति करी, ते पण राजायें न मानी. एवो राजानो आग्रह जाणी अष्टीयें नगरमांहेला महोटा महोटा लोकोंनें एकठा करी, ते वधानें राजापासें लइ जइने राजाने विनव्यो के, हे स्वामी ! त में प्रजाना पिता ठो तो सर्वथा प्रकारें अमारा कुलनो क्षय करवा गुं मान्योठे ? अहिं यां आवेला अमोनें तमेंज शरण ठो एटले अमारे तमारोज आश्रय ठे. तमने जावे तो मारो ? अने जावेतो जीवाडो ? एम कहि अष्टी राजानें पगे लागो ते वारें राजायें अ लुकंपा करीनें ठ पुत्रमांहेथी एक महोटा पुत्रनें जीवतो मूक्यो. ए इव्य थकी दृष्टांत कह्यो, हवे दृष्टांतनी योजना करेठे के, जेम अष्टी तेम आहिं आवक जाणवो, जेम त्यां ठ पुत्र तेम आहिं ठकाय जाणवा. जेम अष्टीयें विलाप करवाथकी राजायें ठ पुत्र मांहेथी एक पुत्र जीवतो मूक्यो, तेवारें अष्टी पोतानें कृतार्थ मान तो, एटले बीजा पांच पुत्रनी उपर अष्टीनें विनाश करवानो जाय नथी, परंतु गुं करे ! जे राजा कोइ रीतें मूके नहिं ? तेम अहीं पण साधुउ आवकनें संरक्षण

करवाने उपदेश आपेठे. परंतु आवक पोते अशक्तपणाने लीधे एक त्रसकाय राखी शके ठे. ते वारे साधु पण जे कांड आवक राखे ते आवकने. कृतार्थ, पोते जाणे; परंतु बीजा पांच काय आवक विराधे ठे. तेनी अनुमति साधुने नथी, ए कारणे- तेनुं कर्म कांड लागे नही. ए न्याय उपर “ गाहावइचोरगहणविमोक्षण्याए ” ए पदनो अर्थ समाप्त थयो. हवे सूत्रथकी आगलनो संबंध देखाडेठे. (तसेहिंपाणेहिंनिहायदंमं के०) त्रस वे इंदियादिक प्राण, तेहनो वध ठांमिने आवक जे विरति करे. (तपि के०) ते विरति पण (तेसिंकुसलमेवचवइ के०) ते आवकने पुण्यरूप होय. एम जाणवुं॥१०॥

॥ दीपिका—कुमतनिपेधमाह । जगवंचणं उदाहृ रिति । जगवान् गौतमः पुनराह । संति एके केचन मनुष्याः येषां साधोर्धर्मकथकस्य पुरइदमुक्तं जवति यथा न खलु वयं मुंमान वितुं प्रव्रज्यां ग्रहीतुं शक्नुमः अगारादनगारितां प्रव्रजितुं वयमानुपूर्व्येण क्रमेण गोत्रं साधु त्वमनुश्लेषयिष्यामः । कोऽर्थः? वयं देशविरतिं पालयामः ततः क्रमेण चारित्रं ततएवं ते संख्यां व्यवस्थां आवयंति प्रत्याख्यानं कुर्वतः प्रकाशयंति ते एवं व्यवस्थां स्थापयंति सु पस्थापयंतिच नान्यत्रानियोगेन । अनियोगोराजानियोगादिः । तेन त्रसं व्रतोपि न व्रतनं गः तथा गृहपतिचोरविमोक्षणतयेति । अस्यार्थः कथागम्यः । सा चेयं । रत्नपुरे रत्नशेखरराज्ञा स्वांतःपुरादिस्त्रीणां स्वैरस्त्रीडारूपः कौमुदीमहोत्सवोऽनुज्ञातः पुरुषेण केनापि नगरमध्ये न स्थेयमित्याघोषणा कारिता नृपादयः पुरुषाः सर्वेपि उद्याने सायं जग्मुः । एकस्य वणिजः पट् पुत्राः क्रयविक्रयादिव्याघ्राः पुरमध्यएव तस्थुः । स्थगितानि गोपुराणि ततस्ते निष्क्रान्ते महे राज्ञा रक्षकाणामुक्तं पश्यत नगरे कोपि नरोस्ति नवेति? तैर्विलोकयद्भिः पट् पुत्रास्ते दृष्टाः राज्ञोनिवेदिताः राज्ञा कुपितेन पस्मामपि वधः समादिष्टः । ततस्तत्पिता शोकाकुलोराजानं विज्ञापयतिस्म । देव ! मा कृथाः कुलक्षयमस्माकं । सर्वधनं गृह्यतां मुच्यंतां पुत्राः । एवमुक्तेपि राजा कथमपि न मुंचति पुत्रान् ततः पिता सर्वपुत्रघातप्रवृत्तं राजानं ज्ञात्वा पंचानां मोचनं याचितवान् राजा पंचानपि न मुंचति ततश्चत्वारोयाचिताः तथापि न मन्यते नृपः । ततस्त्रयोयाचितास्तेपि न मुक्ताः । ततो द्वौ मार्गितौ तावपि- अमुंच नृप एकं पुत्रं याचितः समग्रपौरजनविज्ञप्तो नृपः पुत्रमेकं ज्येष्ठं मुक्तवान् । अत्रेयं दृष्टांतयोजना । सम्यक्त्ववान् आहः सर्वप्राणातिपातविरतिं कर्तुमशक्नो नृपस्थानीयः पट्कायपितृव्येन साधुना प्रेरितोपि सर्वविरतिं नांगीकुरुते यमपि जीवकायान्मोचयति साधुः । आहस्तु पस्मां मोचनेऽशक्तोज्येष्ठमेकं त्रसकार्यं मुंचति पालयतीत्यर्थः । साधुरेकमोचनेनापि कृतार्थमात्मानं मन्यते । यथाच तस्य वणिजो न शेषपंच पुत्रवधानुज्ञा एवं साधोरपि न शेषप्राणिवधानुमतिः किंतु? यदेव व्रतं गृहीत्वा यानेव स्थू

जसत्त्वान् संकल्पवधनिवृत्तोरह्नि श्राद्धः । तन्निमित्तं कुशलानुबंधधर्मेत्याह । (तसेहिं)
त्रसेच्योदं हिंसां त्यक्त्वा यावद्विरमति तावत्तस्य कुशलं पुण्यमेवेति ॥ १० ॥

॥ टीका—यच्च जयतास्माकं प्राग्दोषोद्भावनमकारि तद्यथा त्रसानां वधनिवृत्ती तद
न्येषां वधानुमतिः स्यात् साधोस्तथानूतशब्दानुपादानेनांतरमेव त्रसं स्थावरपर्यायापन्नं
व्यापादयतोव्रतजंगत्येतत्कुचोद्यजातं परिहर्तुकामायाह । (जगवंचणमित्यादि) एमि
ति वाक्यालंकारे । जगवान्गौतमस्वामी चशब्दः पुनः शब्दार्थः । पुनराह ! तद्यथा । संति वि
द्यंते एके केचन लघुकर्माणोमनुष्याः प्रव्रज्यां कर्तुमसमर्थास्तद्व्यतिरेकेणैव धर्मं चिकीर्ष
वस्तेषां चैवमंधवसायिनां साधोर्धर्मोपदेशप्रवणस्यायतद्दमुक्तपूर्वं जवति । तद्यथा । जो
साधो ! न खलु वयं शकुमोमुंभानवितुं प्रव्रज्यां ग्रहीतुमगाराकृद्वाटनागरतां साधुजावं प्र
तिपत्तुं वयं त्वानुपूर्व्येण क्रमशोगोत्रस्येति गां त्रायइति गोत्रं साधुत्वं तस्य साधुजावस्य
पर्यायेण परिपाल्यात्मानमनुश्लेषयिष्यामः । इदमुक्तं जवति । पूर्वं देशविरतिरूपतया श्रा
वकधर्मं गृहस्थयोग्यमनियमनुपालयामस्ततोनुक्रमेण पश्चाद्भ्रमणधर्ममिति । ततएवं ते सं
ख्यां व्यवस्थां श्रावयंति प्रत्याख्यानं कुर्वन्तः प्रकाशयंति । तद्यथा । नान्यत्राजियोगेन ।
सत्राजियोगो गणानियोगो बलानियोगो देवतानियोगो गुरुनिग्रहश्चेत्येवमादिनानियोगेन व्या
पादयतोपि त्रसं न व्रतजंगः । तथा गृहपतिचोरविमोक्षणतयेत्यस्यायमर्थः । कस्यचिद्गृ
हपतेः पट् पुत्रास्तैश्च सत्यपि पितृपितामहक्रमायाते महति वित्ते तथाविधकर्मोदयाद्वा
जकुलनांमगारे चौर्यमकारि राजपुरुषैश्च जवितव्यतानियोगेन गृहीतास्ते इत्येके । परे
त्वन्यथा व्याचक्षते । तद्यथा । रत्नपुरे नगरे रत्नशेखरोनाम राजा तेन च परितुष्टेन रत्न
मालाग्रमहिषीप्रमुखांतःपुरस्य कौमुदीप्रचारेऽनुज्ञातस्तदवगम्य नागरलोकेनापि राजानु
मत्या स्वकीयस्य स्त्रीजनस्य तथैव क्रीडनमनुमत्तं राज्ञाच नगरे सन्निमित्तमशब्दमाधोषितं ।
तद्यथास्तमनोपरि कौमुदीमहोत्सवे प्रवृत्ते यः कश्चित्पुरुषः समुपलभ्यते नगरमध्ये त
स्याविज्ञातिकः शरीरनिग्रहः क्रियतइत्येवं च व्यवस्थिते सत्येकस्य वणिजः पट् पुत्रास्ते च
कौमुदीदिने क्रयविक्रयसंव्यवहारव्यग्रतया तावत्स्थितायावत्सवितास्तमुपगतः । तदंतर
मेव स्थगितानि च नगरद्वाराणि तेषांच तत्कालाव्ययान्न निर्गमनमनूततस्ते जयसंत्रां
तानगरमध्यएवात्मानं गोपयित्वा स्थितास्ततोनिष्क्रान्ते कौमुदीप्रचारे राज्ञा रक्षिकाः स
माहूयादिष्टायथा सम्यक् निरूपयत यूयं नात्र नगरे कौमुदीचारे कश्चित्पुरुषोव्यवस्थितः ?
इति । तैरप्यारक्षिकैः सम्यक् निरूपयन्निरूपलभ्य पट्वणिक्पुत्रवृत्तांतोयथावस्थितएव राज्ञे
निवेदितः । राज्ञाप्याज्ञाजंगुषितेन तेषां पश्चात्तपि वयः समादिष्टस्तत्सत्पिता पुत्रवधस्त
भाकर्षणगुरुशोकविह्वलाऽकांक्षान्पतितकुलद्व्योत्रांतलोचनः किं कृतव्यतामृदतया गणि

तविधेयाविधेयविशेषोराजानमुपस्थितोऽवादीच्च गजदया गिरा यथा मा कथादेवास्माकं कु
लक्ष्यं गृह्यतामिदमस्मदीयं कुलक्रमायातं स्वजुजोपार्जितं प्रनूतं इविणजातं मुच्यतां मु
च्यताममी. पट् पुत्राः क्रियतामयमस्माकमनुग्रहइति । एवमनिहितोराजा तदचनमाक
र्ण्य पुनरपि सविशेषमादिदेश असावपि वणिक्सर्वथाशंकी सर्वमोचनाननिप्रायं राजानम
वेत्य पंचानां. मोचनं याचितवान् तानप्यसौ राजा नमोक्तुमनाइत्येवमजिगम्य चतुर्मोच
नकृते सादरं विज्ञप्तवांस्तं तथापि राजा तमनादृत्य कुपितवदनएव स्थितस्तत्तत्प्रथाणां वि
मोचने कृतादरस्तत्पिताऽनूतं तानप्यमुंचंतं राजानं ज्ञात्वा गणितस्वापराधोदयोर्मोचनं
प्रार्थितवांस्तथाप्यवज्ञाप्रधानं नृपतिमवगम्य ततः पौरमहत्तमसमेतोर्राजानमेवं विज्ञप्त
वांस्तद्यथा देवाऽऽकांमएवास्माकं कुलक्ष्यः समुपस्थितः तस्माच्च जवंतएव त्राणायाजम
तः क्रियतामेकमत्पुत्रविमोचनेन प्रसादइति जणित्वा पादयोः सर्पारमहत्तमः पतितोरा
ज्ञापि संजातानुकंपेन मुक्तस्तदेकोज्येष्ठपुत्रइति । तदेवमस्य दृष्टान्तस्य दार्ष्टीतिकथोजनेयं ।
तद्यथा साधुनान्युपगतसम्यग्दर्शनमवगम्य श्रावकमखिलप्राणातिपातविरतिग्रहणं प्रति
चोदितोप्यशक्तियया यदा न सर्वप्राणातिपातविरतिं प्रतिपद्यते यथाऽसौ राजा वणिजोत्य
र्थं विजपितोपि न पडपि पुत्रान् मुमुक्षुति नापि पंचचतुस्त्रिद्विःसंख्यान् पुत्रानिति । ततएक
विमोक्षणेनात्मानं कृतार्थमिव मन्यमानः स्थितोसावेवं साधोरपि श्रावकस्य यथाशक्तिव्रतं
गृह्णतस्तदनुरूपमेवाणुव्रतदानमविरुद्धमिति यथाच तस्य वणिजो न शेषपुत्रवधानुमिति
लेश्योप्यस्त्येवं साधोरपि न शेषप्राणिवधानुमिति प्रत्ययजनितः कर्मबंधोजनवति किं तर्हि? य
देव व्रतं गृहीत्वा यानेव सत्त्वान् बादरान् संकल्पजप्राणिवधनिवृत्त्या रक्षति तन्निमित्तः कु
शलानुबंधएवेत्येतत्सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (तसेहिमित्यादि) त्रस्यंतीति त्रसादींश्चिदादय
स्तेन्यः सकाशान्निधाय निहाय वा परित्यज्येति यावत् दंरुयतीति दंरुस्तं परित्यज्य त्रसेषु
प्राणातिपातविरतिं गृहीत्वैत्यर्थस्तदपि च त्रसप्राणातिपातविरमणव्रतं तेषां देशविरतानां
कुशलहेतुत्वात्कुशलमेव जवति ॥ १० ॥

तसावि बुञ्चन्ति तसा तससंनारकडेणं कम्मुणा णामंचणं अप्पु
वगयं जवइ तसाउयंचणं पलिस्कीणं जवइ तसकायछिइया
ते तउ आनुयं विण्जहन्ति ते तउ आउयं विण्जहिता आवरत्ता
ए पच्चायन्ति आवरावि बुञ्चन्ति आवरा आवरसंनारकडेणं कम्मु
णा णामंचणं अप्पुवगयं जवइ आवरा आनुयंचणं पलिस्की
णं जवइ आवरकायछिइया तउ आनुयं विण्जहन्ति तउ आ

उयं विष्णुजहिता जुळो परलोइयताए पञ्चायंति ते पाणावि बुञ्चं
ति ते तसावि बुञ्चंति ते महाकायाए ते चिरछिइया ॥ २१ ॥

अर्थ—हवे जे उदयपेढालपुत्रनो अजिप्राय पूर्वे कह्यो ते एते जे, तस जीव, स्थावर मांहे
उपनो तेनो, आराम केतां अरण्यमांहे वेते विनाश करतां, नागरिक पुरुषनी पेटें अवश्य व्रत
जंग थाय. ए बोल टालवा माटें कहेते. (तसाविवुञ्चंति के०) तस एटले वे इंडियादिक एम
पण कहियें, (तसातससंनारकडेणंकमुण्णानं चणंथपुवगयंनवइ के०) ते तस, पूर्वबंध
तसनाम कर्मनें उदयें तसनुं नाम पामे, पठी (तसाउयंचणंपलिक्कीणंनवइ के०) ए एवे
वाक्यालंकारें जेवारें ते तसकायनुं आशुय परिक्कीण थाय. ते तसकायनी स्थिति क्पां सु
धी होय? ते कहेते (तसकायछिइयाते के०) ते तसकायस्थिति, जघन्यथकी अंतरमुहूर्त
अने उत्कृष्टसाधिक वे हजार सागरोपम प्रमाणे होय. (ततोआउयंचविष्णुजहंति के०) ते
वार पठी ते तसपणुं ठामे. (विष्णुजहिता के०) ते तसपणुं ठामीने (थावरताएपञ्चायंति
के०) स्थावर पणे उपजे, (थावराविवुञ्चंति के०) तेवारें तेने स्थावर पण कहियें. (थाव
राथावरसंनारकडेणंकमुण्णानं चणंथपुवगयंनवइ के०) ते स्थावर, पूर्वे बंध क्युं जे
स्थावरनाम कर्म, तेना उदयथी स्थावर एतुं नाम पामे, एटले स्थावर होय, (थावरा
आउयंचणंपलिक्कीणंनवइ के०) वली ते जेटले ते स्थावरनुं आशुःकर्म परिक्कीण थाय.
(थावरकायछिइया के०) हवे स्थावरकायनी स्थिति केवी होय? तो के, जघन्य अंतर
मुहूर्त अने उत्कृष्ट थकी अनंतो काल असंख्यात पुत्रपरावर्त्त पर्यंत, एवी स्थिति
होय. पठी एटली स्थिति खपावीने, (तउआउयंचविष्णुजहंति के०) तेवार पठी स्थावर
पणुं ठामे, (तउआउयंचविष्णुजहिता के०) ते स्थावर स्थिति ठामीने (जुळोपरलोइयताए
पञ्चायंति के०) वली परलोक पणे उपजे. एतावता तसपणुं पामे. (तेपाणाविवुञ्चंति तेत
साविवुञ्चंति के०) ते प्राण पण कहियें, ते तसनामकर्मनें उदयें, तसनाम पणे उपनात्रे, मा
टें तसप्राण एवे नामे कहियें, तथा तस पण कहिये. (तेमहाकायाए के०) ते महो
टी काया एटले लक्ष योजन प्रमाण वैक्रिय शरीर वाला एवा महाकाय कहियें. तथा
(तेचिरछिइयाए के०) ते चिरस्थितिक, जघस्थितिनी अपेक्षाये ते त्रीश सागरोपम प्रमाण
स्थिति जाणवी. तो अहीमां आवकें तसनुंज पञ्चस्काण कीधुंते परंतु स्थावरकायपणें
उपना ते जीवोनुं पञ्चस्काण नथी क्युं. ते कारणें कयो व्रत जंग थयो? तथा तमे जे
नागरीकनो दृष्टांत देखाड्यो ते दृष्टांत पण अहीं संजवे नहीं. ते दृष्टांत देवाथी अमे एम
जाणीयें तैयें जे, तमे गुरुना मुख थकी सूत्राथी लीथो नथी केमके, नगरनें धमें सहित
ते नागरिक कहियें ते नागरिक पुरुष महारे हणवो नहीं, एवी प्रतिज्ञा ग्रहण करीनें प

गी ते नागरिक बाहिर आरामने विषे वेठेलाने विणाशतां व्रतजंग थाय? ए दृष्टांत अंहीं त्रस, अने स्थावरने जेदे मलतो नथी केमके, ते नागरिक पुरुष जो बाहेर आरामादि कने विषे स्थित होय तो पण, तेजुं नागरिक पणु खुं जतुं रखुं? त्यां पण ते नागरिक तेज आकारेठे. तेहिज वणेंठे, तेहिज परिणामेठे, ए दृष्टांत पर्याये त्रसनं मले नही, एवुं जाणी, तमे अयुक्त बोलोठो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—त्रसाअपि ईंद्रियादयोपि त्रसाउच्यंते त्रसास्त्रसंज्ञारकृतेन कर्मणा स्युः । संज्ञारोनाम कर्मणोऽवश्यं विपाकानुजवेन वेदनं । तच्च त्रसनाम प्रत्येकनाम इत्यादिकं त्रसत्वेन संबद्धं यदायुष्कं उदयप्राप्तं स्यात्तदा त्रसनामादिकर्मणा त्रसाउच्यंते । त्रसायुष्यदा क्लीणं स्यात्तत्रकायस्थितिश्च क्लीणा स्यात् साच जघन्येनांतर्मुहूर्तं वल्कृतः सातिरेकसहस्रव्यसागरमानास्ततस्ते त्रसायुस्त्यजंति अन्यान्यपि तत्सहचरकर्माणि त्यक्त्वा स्थावरत्वेन प्रत्यायांति । स्थावराअपि तथैव कर्मणा स्थावरत्वेनोत्पद्यंते एवं सति स्थावरकायं व्रतः श्राद्धस्य कथं स्थूलप्राणातिपातनिवृत्तिव्रतजंगइति । किंच (थावराअवति) यदा स्थावरायुष्कमपि क्लीणं स्यात्तथा स्थावरकायस्थितिश्च सा जघन्येनांतर्मुहूर्तं वल्कृततो नंतकालमसंख्येयाः पुनरुजपरावर्ताः । ततस्ते स्वायुः परित्यज्य जूयः पुनरपि परलोकतया स्थावरकायस्थितेरजावात्सामर्थ्यात्त्रसत्वेन प्रत्यायांति ते त्रसाः प्राणाअप्युच्यंते त्रसाअप्युच्यंते । महाकायास्ते योजनलक्षप्रमाणशरीरविकुर्वणात् चिरस्थितिकास्ते जवस्थित्यपेक्षया त्रयस्त्रिंशत्सागरायुष्कजावात् । ततस्त्रसनिवृत्तिरेव श्राद्धेन कृता न तु स्थावराणां । नागरिकदृष्टांतोप्ययुक्तः । नागरिको न हंतव्यइति प्रतिज्ञां कृत्वा बहिःस्थितं तमेव पर्यायापन्नं व्रतव्रतजंगइति तत्सहस्रं । सचायुक्तोपोहि नगरधर्मरूपेतः स बहिःस्थोपि नागरिकएवातः पर्यायापन्नइति विशेषणमयुक्तं । सर्वथा नगरधर्मत्यागेतु तमेवेति नोपपद्यते । सचान्यएवेति तथा त्रसत्वत्यागाद्यदा स्थावरत्वं प्राप्तस्तदान्यएवायमिति तं व्रतोन व्रतजंगः ॥ ११ ॥

॥ टीका—यच्च प्रागनिहितं तद्यथा तमेव त्रसं स्थावरपर्यायापन्नं नागरिकमिव बहिःस्थं व्यापादयतोऽवश्यं नावी व्रतजंगइत्येतत् परिहर्तुकामआह । (तसावीत्यादि) त्रसाअपि ईंद्रियादयोपि स्वसंज्ञारकृतेन कर्मणा जवंति । संज्ञारोनामावश्यतया कर्मणोविपाकानुजवेन वेदनं । तच्चेह त्रसनाम प्रत्येकनामेत्यादिकं नामकर्मन्युपगतं जवति त्रसत्वेन यत्परिवक्षमायुष्कं तद्यदोदयप्राप्तं जवति तदा त्रससंज्ञारकृतेन कर्मणा त्रसाइति व्यपदिश्यंते न तदा कथंचित्स्थावरत्वव्यपदेशोयदाच तदायुः परिक्लीणं जवति । एमिति वाक्यं

लंकारे । त्रसकायस्थितिकं च कर्म यदा परिक्रीणं नवति तच्च जघन्यतोतर्मुहूर्तमुत्कृष्टतः
सातिरेकसहस्र द्यसागरोपमपरिमाणं तदा तत्तत्सकायस्थितेरजावात्तदायुष्कं ते परि
त्यर्ज्यपराण्यपि तत्सहचरितानि कर्माणि परित्यज्य स्थावरत्वेनोदयं याति । इत्येवंच
व्यवस्थिते कथं स्थावरकायं व्यापादयतो गृहीतत्रसकायप्राणातिपातनिवृत्तः श्रावकस्य व्रत
जंगइति ? किंचान्यत् (थावराश्चाज्यं चणमित्यादि) यदा तदपि स्थावरायुष्कं परिक्रीणं नव
ति तथा स्थावरकायस्थितिश्च सा जघन्यतोतर्मुहूर्तमुत्कृष्टतोऽनंतकालमसंख्येयाः पुनरपि
रावर्ताइति तत्तत्सत्कायस्थितेरजावात्तदायुष्कं परित्यज्य जूयः पुनरपि पारलौकिकत्वेन
स्थावरकायस्थितेरजावात् त्रसत्वेन सामर्थ्यात्प्रत्यायाति । तेषां च त्रसानामन्वर्थितान्यनि
धानान्यनिधातुमाह । (तेषाणावीत्यादि) ते त्रससंनारकतेन कर्मणा समुत्पन्नाः संतः
सामान्यसंज्ञया प्राणायुष्युच्यन्ते । तथा विशेषतस्त्वसनयचलनयोरिति धात्वर्थानुगमाद्भयच
लनान्यामुपेतास्त्रासश्चयुच्यन्ते तथा महान् कायोयेषां ते महाकायाः योजनलक्षप्रमा
णशरीरविकुर्वणान्या चिरस्थितिकाश्चयुच्यन्ते । नवस्थित्यपेक्षया त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमायु
ष्कसंज्ञावात्तत्त्वसपर्यायव्यवस्थितानामेव प्रत्याख्यानं तेन गृहीतं ननु स्थावरकायत्वेन
व्यवस्थितानामपीति । यस्तु नागरिकदृष्टांतो नवतोपन्यस्तोऽसावपि दृष्टांतदार्ष्टान्तिकयोरसा
म्यात्केवलं नवतोनुपासितशुरुकुलवासित्वमाविष्करोति । तथाहि । नगरधर्मैरुपयुक्तो
नागरिकः सच मया न हंतव्यइति प्रतिज्ञां गृहीत्वा यदा तमेव व्यापादयति बहिः स्थितं
पर्यायापन्नं तदा तस्य किल व्रतजंगइति नवतः पङ्क्तइति । सच न घटते । यतोयोहि न
गरधर्मैरुपेतः सवहिरस्योपि नागरिकएवातः पर्यायापन्नइत्येतद्विशेषणं नोपपद्यते अथ
सामस्त्येन परित्यज्य नगरधर्मं नासी वर्तते अतस्तमेवेत्येतद्विशेषणं नोपपद्यते तदेवम
त्र त्रसः सर्वात्मना त्रसत्वं परित्यज्य यदा स्थावरः समुत्पद्यते तदा पूर्वपर्यायपरित्यागा
दपर्यायापन्नत्वाच्च सएवासौ न नवति तद्यथा नागरिकः पद्व्यां प्रविष्टस्तस्मापेतत्वा
त्पूर्वधर्मपरित्यागाच्च नागरिकएवासी न नवतीति ॥ ११ ॥

सवायं उदए पेढालपुत्ते नयवं गोयमं एवं वयासी आउसंतो
गोयमा णव्विणं से केइ परिआए जणं समणोवासगरस्स एगपाणा
तिवायविरएवि दंमे निस्सित्ते कस्सणं तं देवं सांसारिया खलु पा
णा थावरावि पाणा तसत्ताए पञ्चायंति तसावि पाणा थावर
ताए पञ्चायंति थावरकायाउ विणमुच्चमाणा सब्बे तसकायंसि
उववळंति तसकायाउ विणमुच्चमाणा सब्बे थावरकायंसि उववळं
ति तेसिंचणं थावरकायंसि उववन्नाणं ठाणमेयं घत्तं ॥ १२ ॥

अर्थ-हवे वादसहित उदयपेढालपुत्र, जगवंत-श्रीगौतम प्रत्ये बोद्ध्या के, अहो आयुष्यमन् गौतम ! ते कोऽ-पर्याय नधी के, जेणें करी श्रमणोपासक आवकनें एक प्राणातिपातविरति विषयिक दंढनो त्याग कखो जाय. ते केवा हेतुधी ? ए कारण देखाडे ठे. संसारी प्राणी परस्पर मांहो मांहे गतिना करनारठे. स्थावरप्राणी त्रस पण उपजे, अने त्रसप्राणी पण स्थावर पण उपजे. हवे वली विज्ञेपें कहेठे. स्थावर काय थकी मूकाता थका एतावता स्थावरकायनुं आयुष्य त्यागी सर्व त्रसकाय पण उपजे, पाठल कोऽ स्थावर रहे नहीं. तथा वली त्रसकाय थकी मूकाता एतावता त्रसकायनुं आयुष्य त्यागीनें सर्व, स्थावरकाय मांहे उपजे, पाठल कोऽ त्रस रहे नहीं, तेवारें ते आवकनें स्थावर मांहे उत्पन्न त्रसनुं स्थानक हणायुं, ए व्रतजंग थयो ॥ ११ ॥

॥ दीपिका-पुनरुदकः प्राह । सवादमुदकोगौतममवादीत् । हे गौतम ! नास्ति सकश्चित्पर्यायः यस्मिन्नेकप्राणातिपातविरमणेपि श्रमणोपासकस्य दंढोवधोनिह्निः परित्यक्तः स्यात् । कोर्यः । आदेन त्रसमुद्दिश्य प्रत्याख्यानं कृतं । संसारिणा वान्योन्यगमनसंज्ञवाचसाः सर्वेपि स्थावरत्वं प्राप्तास्तदा त्रसानामजावान्निर्विषयं प्रत्याख्यानमित्यर्थः । (कस्स एणंति) केन हेतुना इदमुच्यते सांसारिकाः खलु प्राणाः स्थावरास्त्रसतया त्रसाश्चपि स्थावरतया प्रत्यायांति स्थावरकायादिप्रमुच्यमानाः स्वायुषा सर्वे निरवशेषकास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते त्रसकायादपि तदायुषा मुच्यमानाः सर्वे स्थावरकाये समुत्पद्यन्ते तेषां त्रसानां स्थावरकायोत्पन्नानां स्थानमेतदघात्यं । यथा केनचित्प्रतिज्ञातं मया नगरनिवासी न हंतव्यः तच्च उद्दिश्यं नगरं ततोनिर्विषयं प्रत्याख्यानं । एवमत्रापि त्रसानामजावान्निर्विषयत्वमिति ॥ ११ ॥

॥ टीका-पुनरप्यन्यथोदकः पूर्वपक्षमारचयितुमाह । (सवार्थउदइत्यादि) सवादं सवादं वोदकः पेढालपुत्रोजगवंतं गौतममेवमवादीत् । तद्यथाऽयुष्मन् गौतम ! नास्त्यसौ कश्चित्पर्यायोयस्मिन्नेकप्राणातिपातविरमणेपि श्रमणोपासकस्य विशिष्टविषयमेव प्राणातिपातनिवृत्तिं कुर्वतोदंढः प्राणपमर्दनरूपोनिह्निपूर्वः परित्यक्तपूर्वोभवति । इदमुक्तं भवति । आवकेण त्रसपर्यायमेकमुद्दिश्य प्राणातिपातविरतिप्रतं गृहीतं संसारिणां च परस्परगमनसंज्ञवाचैव त्रसाः सर्वेपि किल स्थावरत्वमुपगतास्ततश्च त्रसानावान्निर्विषयं यत्प्रत्याख्यानमिति । एतदेव प्रश्नपूर्वकं संदर्शयितुमाह । (कस्स एणंतेहउमित्यादि) एमिति वा क्पालंकारे । कस्य हेतोरिदमजिधीयते केन हेतुनेत्यर्थः । सांसारिकाः प्राणाः परस्परसंस्तरणशीलायतस्ततः स्थावराः सामान्येन त्रसतया प्रत्यायांति त्रसाश्चपि स्थावरतया प्रत्या

याति । तदेवं संसारिणां परस्परगमनं प्रदश्याधुना यत्परेण विवक्षितं तदाविष्कुर्वन्नाह ।
(थावरकायाउत्त्यादि) स्थावरकायादिप्रमुच्यमानाः स्थायुषा तत्सहचरितैश्च कर्मभिः स
र्वे निरवशेषास्त्रसकाये समुत्पद्यन्ते ते त्रसकायादपि तदायुषा विप्रमुच्यमानाः सर्वे स्थावर
काये समुत्पद्यन्ते तेषां च त्रसानां सर्वेषां स्थावरकायसमुत्पन्नानां स्थानमेतद्घात्यं वर्तते
तेन आचकेण स्थावरकायवधनिवृत्तेरकारणादतः सर्वस्य त्रसकायस्य स्थावरकायत्वेनो
त्पत्तेर्निर्विषयं तस्य त्रसवधनिवृत्तिरूपं प्रत्याख्यानं प्राप्नोति । तद्यथा केनचिद्वृत्तमेवंचूतं
गृहीतं यथा मया नगरनिवासी न हंतव्यस्तच्चोदसितं नगरमतोनिर्विषयं तत्तस्य प्रत्या
ख्यानमेवमत्रापि सर्वेषां त्रसानामज्ञानान्निर्विषयत्वमिति ॥ ११ ॥

सवायं जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं एवं वयासी णो खलु आ
उसो अस्साकं वत्तवणं तुप्पंचेव अणुणवादेणं अण्णिणं से परि
याए जेणं समणोवासगस्स सबपाणोहिं सबज्जूएहिं सबजीवेहिं
सबसत्तेहिं दंमे निक्खित्ते जवइ कस्सणं तं हेउं सांसारिया खलु
पाणा तसावि पाणा यावरत्ताए पच्चायंति यावरावि पाणा तस
त्ताए पच्चायंति तसकायाउ विष्णमुच्चमाणा सबे यावरकायंसि उव
वज्जंति यावरकायाउ विष्णमुच्चमाणा सबे तसकायंसि उववज्जंति
तेसिंचणं तसकायंसि उववज्जंति ठाणमेयं अधत्तं ते पाणावि बुच्चं
ति ते तसावि बुच्चंति ते महाकाया ते चिरञ्जिया ते बहुयरगा पाणा
जेहिं समणोवासगस्स सुपच्चस्कायं जवति ते अप्पयरगा पाणा जे
हिं समणोवासगस्स अपच्चस्कायं जवइ से महया तसकायाउ
उवसंतस्स उवज्जियस्स पडिविरयस्स जज्जं तुप्पेवा अन्नोवा एवं
वदह णण्णिणं से समणो केउ परियाए जं से समणोवासगस्स एग
पाणा पविरएवि दंमे णिक्खित्ते अयं पि जेदे से णो णेयाउए जवइ ॥ १३ ॥

अर्थ—हवे एम कहे उते वादसहित-जगवंत श्रीगौतम स्वामी, उदयपेढाल पुत्र प्रत्ये
एम बोल्या के, निश्चै अहो आयुष्मन् उदक ! (अस्साकंवत्तवणं के) अमारी वक्तव्य
तायें जे तुं वचन कहेते, तेम थुं पण-नथी, अने थुं पण नही, ते केमके, समस्त
स्थावरजीव, त्रस पणें उपजे एम तमे कहौठो तो, जगत् मांहे त्रस जीवतो-असंख्या
तावे, अने स्थावर अनंतावे तो, अनंता असंख्याता मांहे शी रीतें समाय? तथा वज्जि

समस्त त्रस जीव पण स्थावर पणं न पामे. केम के कोइ वारें पण त्रसशून्य संसार न था य, तेमज स्थावरशून्य पण संसार न थाय, ए अमारो मतडे. हवे तमारो पद्द तमारज अजिप्रायें करी निराकरण करियें ठैयें. ते साजलो. (तुपंचेवअणुप्पवादेणं के०) तमारज के वा प्रमाणे (अब्धिणंसेपरियाए के०) ते पर्यायडे के जे पर्यायें करी अमणोपासकनं सर्व प्राण, सर्व जूत, सर्वजीव, सर्वसत्त्व, तेनो घात ठंमायडे एटले त्याग थायडे केमके, तमारी वक्तव्यतायें जे वारें सर्व स्थावरजीव त्रसपणे उपना तेवारें सर्व प्राण विपे पञ्चस्का ए श्रावकनो थयो, ते कारण माटें श्रावक, त्रसनो घात न करे. ए विशेष सूत्रें करी देखाडेडे (कस्तणंतंहेइ के०) तेनो हेतु कयो? ते देखाडेडे निश्चें सांसारिक प्राणी, त्रस प्राणी पण स्थावर पणे उपजे, अने स्थावर प्राणी त्रस पणे उपजे, त्रसकाय थकी मूका ता सर्व स्थावर पणे उपजे, अने स्थावर कायथकी मूकाता सर्व त्रस पणे उपजे तेवारें (तेसिंचणंतसकायंसिउववज्जाणंठाणमेयंअवचं के०) जो स्थावरकाय पणं त्यागीनं त्रस पणे उपजे, तेवारे श्रावकनं त्रसना स्थानक नणी अवचं एटले विराधनानुं कांहिं कारण नथी, जे कारणें (तेपाणाविबुद्धंति के०) ते त्रसप्राण पण कहियें, अने तेने त्रस पण कहि थें, ते महाकाय, ते चिरस्थितिक, ए अर्थ पूर्ववत् जाणवो. (तेबहुयरगापाणा के०) ते थ एा त्रसप्राणीयो जेणें करी अमणोपासकनं रुडो पञ्चस्काण थाय (तेअप्पयरागापाणा के०) ते प्राण, आहीं अप्प शब्द सर्वथा अजावने अर्थेडे जे कारणे सर्व स्थावर फीटी त्रस थाय, तेवारें स्थावर जीवनो अजाव थयो. एम तमारी वक्तव्यतायेंज श्रावकने घणुं रु डुं पञ्चस्काण थाय. अने जे तमे कहोडो के श्रावकने अपञ्चस्काण थाय, ते तो उलटुं रु डुं पञ्चस्काण थाय ते श्रावक महोटी त्रसकायना आरंजथी उपशम्या सावधान थया विशेषेथी निवहर्या, तेने रुडुं पञ्चस्काण थाय (जन्नं के०) जे कारण माटें तमे अथ वा बीजा (एवंवदह के०) एम कहे के जे एवुं कोइ पर्याय नथी, के जे पर्यायें श्रावकने प्राणातिपातनो पञ्चस्काण थाय. ए तमारुं केहेडुं ते न्यायमार्गनुं नथी ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—अथ गौतमः प्राह सदाचं गौतम उदकमवादीत् । अस्माकमिति मगध देशे सर्वजनप्रसिद्धं संस्कृतमेवोच्चार्यते तथैवात्र पठितं । तदेवमस्माकं संबंधिना वक्तव्येन नैतदशोजनं किं तर्हि? युष्माकमेवानुप्रवादेन एतदशीलनमिति । अस्म वक्तव्येनास्य चोद्य स्यानुद्धानमेव । तथाहि । नैतद्धूतं न जवति नापिच जविष्यति यत्सर्वेपि स्थावरास्त्र सत्त्वं प्रतिपद्यंते स्थावराणामानं त्याज्यानां वाऽसंख्येयत्वेन तदाधारत्वं न युक्तं । त्रसाश्च पि स्थावरत्वं न प्रतिपन्नानच प्रतिपद्यंते नापि प्रतिपद्यंते । नच कदाचिच्चतुशून्यः संसारः स्यादिति नवदाक्षेपोऽयैव । अस्त्यर्थं पर्यायोयन्नमणोपासकस्य सर्वप्राणिनिस्त्रसत्त्वेन

नूतैरुत्पन्नैर्दमोनिहिसोवधस्त्यक्तः । केन हेतुनेत्याह । सांसारियाइत्यादि पूर्ववत् । याव
त्रसकाये उत्पन्नानां स्थानमेतदघात्यं स्यात् । तेच त्रसाप्राणावच्छंते त्रसाअप्युच्छंते ।
ते महाकायाधिरस्थितिकाः । ते त्रसावह्वोयैः आ-क्षस्य तु प्रत्याख्यातं नवति । नवदनिप्रा
येण सर्वस्थावराणां त्रसत्वेनोत्पत्तेः । तेऽव्यपतरकाः यैः आ-क्षस्याप्रत्याख्यातं नवति । अ
व्यपशब्दोनाववाचकः । न संत्येव त्वदनिप्रायेण ते जीवाः येषु अप्रत्याख्यानमिति । एवं सेत
स्य आ-क्षस्य महत्तत्त्वसकायादुपशान्तस्य विरतस्य सुप्रत्याख्यानं स्यादिति । एवं सति य
द्यप्यं वदथान्योवा वदति यन्नास्त्यसौ पर्यायइत्यादि सुगमं यावन्मोरोयावएनवइति ॥ ३ ॥

॥ टीका—एवमुदकेनाजिहिते सति तदनुपगमेनैव गौतमस्वामी दूषयितुमाह । (स
वायमित्यादि) स द्वाचं वादं वा तमुदकं पेढालपुत्रं गौतमस्वाम्येवमवादीत् । तद्यथा जो
खत्वायुष्मद्बुद्धकास्माकमित्येतन्मगधदेशे आगोपोलांगनादि प्रसिद्धं संस्कृतमेवोच्चार्यते त
दिहापि तथैवोच्चारितमिति । तदेवमस्माकं संबंधिना वक्तव्येन नैतदशोजनं किं तर्हि युष्मा
कमेवानुप्रवादेनैतदशोजनं । इदमुक्तं नवत्यस्मिन्कव्येनास्य चोद्यस्यानुष्ठानमेव । तथाहि ।
नैतज्ज्ञतं न च नवति नापि कदाचिन्नविष्यति यदुत सर्वेपि स्थावरानिर्लेपतया त्रसत्वं
प्रतिपद्यंते स्थावराणामानत्यावसानां चासंख्येयत्वेन तदाधारत्वानुपपत्तेरित्यनिप्रायः ।
तथा त्रसाअपि सर्वे न स्थावरत्वं प्रतिपन्नान प्रतिपत्स्यंते । इदमुक्तं नवति । यद्यपि
विवक्षितकालवार्तितस्त्रसाः कालपर्यायेण स्थावरकायत्वेन यास्यंति तथा च परंपरापर
त्रसोत्पत्त्या त्रसजात्यनुष्ठेदान्न कदाचिदपि त्रसकायशून्यः संसारोजनवतीति । तदेव
मस्मन्मतेन चोद्यानुष्ठानमेवानुपगम्यच नवदीपं पङ्क्तं युष्मदनुपगमेनैव परिह्रियते
तदेव परानिप्रायेण परिहरतस्तथासौ पर्यायः । तत्राप्यं नवदनिप्रायेण यदा सर्वेपि
स्थावरास्त्रसत्वं प्रतिपद्यंते यस्मिन्पर्यायेऽवस्थाविशेषे श्रमणोपासकस्य कृतप्राणा
तिपातनिरुक्तेः सतः त्रसत्वेन च नवदनुपगमेन सर्वप्राणिनामुत्पत्तेः । तैश्च सर्वप्राणिनिस्त्र
सत्वेन नूतैरुत्पन्नैः करणनूतैस्तेषु वा विषयनूतेषु दमोनिहिसः परित्यक्तः । इदमुक्तं नव
ति । यदा सर्वेपि स्थावराः नवदनिप्रायेण त्रसत्वेनोत्पद्यंते तदा सर्वप्राणिविषयं प्रत्या
ख्यानं श्रमणोपासकस्य नवतीति । एतदेव प्रश्नपूर्वकं दर्शयितुमाह । (कस्सणंहेउमित्या
दि) सुगमं । यावत्त्रसकाये समुत्पन्नानां स्थानमेतदघात्यमघाताहं तत्र विरतिरज्ञावादि
त्यनिप्रायः । तेच त्रसानारकतिर्यङ्गरामरजाजः सामान्यसंज्ञया प्राणिनोप्यनिधीयंते त
था विशेषसंज्ञया नयचलनोपेतत्वावसाअप्युच्यंते । तथा महान् कायः शरीरं येषां ते
महाकायाः वैक्रियशरीरस्य योजनलक्षप्रमाणत्वादिति । तथा विरस्थितिकायाः अचरिंश
स्तागरोपमपरिमाणाद्भवस्थितेस्तथा ते प्राणिनस्त्रसावद्भुतमानुषिष्ठायैः श्रमणोपास

कस्य सुप्रत्याख्यानं नवति। त्रसानुद्दिश्य तेन प्रत्याख्यानस्य ग्रहणत्वादन्त्युपगमेनच सर्वे
स्थावराणां त्रसत्वेनोत्पत्तेरतस्तेऽल्पतरकाः प्राणिनोयैः कारणचूतैः आवकस्याप्रत्याख्या
नं नवति । इदमुक्तं नवति । अल्पशब्दस्याजाववाचित्वान्न संत्येव ते येष्वप्रत्याख्यानमि
त्येवं पूर्वोक्तया नीत्या सेतस्य श्रमणोपासकस्य महत्स्वसकायाडुपशांतस्योपरतस्य प्रति
विरतस्य सतः सुप्रत्याख्यानं नवतीति संबंधस्तदेवं व्यवस्थिते । एमिति वाक्यालंकारे । यद्वा
यं वदथान्योवा कश्चित्तद्यथा नास्त्यसावित्यादि सुगमं यावत्सोपेयावएनवइति ॥ १३ ॥

जगवंचणं उदाहु नियंता खलु पुत्रियवा आउसंतो नियंता इह
खलु संतेगइया मणुस्सा नवति तेसिंचणं एवं वुत्तं पुवं नवइ जे
इमे मुंमे नवित्ता आगाराउ आणगारियं पवइत्ता एएसिंचणं आ
मरणंताए दंमे णिक्खित्ते जे इमे आगारमावसंति एएसिंचणं आम
रणंताए दंमे णो णिक्खित्ते केइ तंचणं समणा जाव वासाइं चउपंच
माइं उउदसमाइं अप्पयरोवा जुळयरोवा देसं दूईज्जित्ता आगार
मावसेज्जा हंता वसेज्जा तस्सणं तं गारवं वहमाणस्स
से पच्चक्काणे जंगे नवइ णेतिएठे समठे एवमेव समणोवास
गरस्सवि तसेहि पाणेहिं दंमे णिक्खित्ते यावरेहिं पाणेहिं दंमे णो
णिक्खित्ते तस्सणं तं यावरकायं वहमाणस्स से पच्चक्काणे णो जं
गे नवइ से एवं मायाणह णियंताए से एवं मायाणियवं ॥ १४ ॥

अर्थ—हवे श्रीगौतमस्वामिज स्थावर पर्यायें पढोता एवा त्रस जीवोनें बिनाशया
थकी, व्रतजंग न थाय ! एवा अर्थनी प्रतिदिनें अर्थें त्रण दृष्टांत देखादेवे. (जगवंचणं
उदाहु के०) जगवंत श्रीगौतमस्वामी पोतानुं उदत पणुं टालवा माटें बीजा स्थवि
रनें साह्नी करी बोलेवे, एटले पोतानी पासं कोइ एक स्थविर वेठावे तेनें उदेशी कहेवे
के, अहो उदक ! जे अर्थें हुं कहुं हुं तेना साह्नी (नियंताखलुपुत्रियवा के०) निश्चै आ
निर्धयोने पूठवुं. एम कही निर्धय प्रत्ये कहेवे के, (आउसंतोनियंता के०) अहो आउ
प्यमंत निर्धयो ! जे हुं आगल कहीश, ते वचन तमारे मनमां मान्य थाय ठे किंवा
नथी यतुं ? ते वचन हुं कहुंहुं, तमे सांजलो. (इहखलु के०) आ जगत् मांहे निश्चै (संतेग
इयामणुस्साजवति के०) कोइ एक मनुष्य शांतिप्रधान एवा होय, (तेसिंचणं एवंवुत्तं पुवंनवइ

के०) तेणें पोतातुं एवुं व्रतविशेष पूर्वे कसुंठे, ते केतुं कसुंठे ? ते कहेते. (जेइमेमुंने नवित्ता के०) जे ते हुं मुंन थइश. (आगाराउअणगारिपवइत्ता के०) गृहस्थावास ठांमीने अणगार पणुं प्रव्रज्जीश (एएसिंचणंआमरणंताएदंमेणिकित्ते के०) एने विपे मरणांतिक एटले मरणांतसुधी में दंम ठांमयो, एतावता ए प्रव्रज्जीतने एटले यतिपणाने पा मेलोने विणाशवो नही. (जेइमेआगारमावसंति के०) जे गृहस्थावास विपें वसतो पुरुष, (एएसिणंआमरणंताएदंमेणिकित्ते के०) तेतुं मरणना अंतसुधी, दंम एटले हणवुं निपेथुं नथी. एवुं तेतुं व्रत विशेषपठे, (कैइत्तंणंसमणजाववासाइचठपंचमाइंछहत माइंके०) तेवारें कोइ एक भ्रमण, प्रवर्ज्यापर्याय पाली यावत् चार, पांच, ढ, तथा दश वर्ष, इत्यादिक (अप्ययरोवाञ्जुक्कियरोवा के०) अवपकाल, अथवा घणा काल सुंधी. (दे संदूइक्कित्ता के०) चारित्रनें विपे विचरी, तथाविध कर्मनें उदयें वली, (आगारमावसे ज्जा के०) गृहस्थावास सेवन करे, ए जाव संनवे किंवा न संनवे ? तेवारें आगल वेतेला निर्धैथी बोव्या के, (हंतावसेज्जा के०) हा, चारित्रिया थकी गृहस्थ थाय. जे कारण माटें कर्मनी गति विचित्रठे. हवे वली गौतम स्वामी कहेते. (तस्सणंतंगारुवहमाणस्स के०) हवे ते पुरुष के, जेनें चारित्रियापणे विनाशवानो नियमठे अनें गृहस्थपणे विनाशवानो नियम नथी, तेवारें ते चारित्रियो फीटी गृहस्थ थयो ठे तेवानें विनाशता तेतुं, (सेपञ्चस्काणेचंगेनवइ के०) ते पञ्चस्काण नांजे, किंवा न नांजे ? ते कहो. तेवारें ते बोव्या. (ऐतिण्हेत्तमठे के०) ए अर्थ समर्थ न थाय, अर्थात् तेतुं व्रत न नांजे. (एवमे वसमणोवासगस्तवि के०) एणी परें भ्रमणोपात्तकने पण (तसेहिंपाणेहिंदंमेणिकित्ते के०) व्रत प्राणिनें विपे घात करवानो नियमठे परंतु (थावरेहिंपाणेहिंदंमेणिकित्ते के०) अनें स्थावर प्राणिनें घात करवानो नियम नथी, ते कारण माटें जे व्रत फीटी नें स्थावर थयो, (तस्सणं के०) तेनो, (तंथावरकायं के०) ते स्थावरकायनी, (वहमाणस्स के०) विराधना करनार श्रावकतुं (सेपञ्चस्काणे के०) ते पञ्चस्काण (एोचंगे नवइ के०) जंग न थाय. (सेएवंमायाणह के०) ते एम जाणो (णियंवाए के०) अहो निर्धैथो ! (सेएवंमायाणियवं के०) ते बीछुं पण एमज जाणवुं ॥ १४ ॥

॥ दीपिका—अथ त्रसानां स्थावरत्वं प्राप्तानां वधेपि न व्रतजंगः स्यादित्यत्र दृष्टान्तत्रयमाह । जगवान् । गौतमउदाह उक्तवान् निर्धैथाः प्रष्टव्याः । निर्धैथानां सर्वेपामप्येतत्संम तमिति ज्ञापनाय निर्धैथप्रश्नः । किमुक्तवानित्याह । शान्तिप्रधानाइह केचिन्मनुष्याः स्युस्ते पामेतडकपूर्वं जयति । अयं व्रतयहणविशेषः स्यात् यस्मै मुंमानूत्वाङ्गारान्निर्गत्यानगा रितान् प्रतिपन्नाएपासुपरि मया मरणांतोदंमोनिद्धिस्तोवधस्त्यक्तः । कोर्थः ? केनापि यती

नाश्रित्य व्रतं गृहीतं । यथा यावज्जीवं मया यतयो न हंतव्या इति । ये च इमेऽगारं गृहमा वसन्ति तेषां दंभो न त्यक्तः । गृहस्थानां हिंसा न प्रत्याख्याता इत्यर्थः । तत्र केचिद्भ्रमणाः कियंतमपि कालं प्रव्रज्यां प्रतिपात्य । कालमानमाह । वासा इति । वर्षाणि पंच च प द्दश वा । अस्थोपलक्षणान्योपि कालविशेषोद्देश्यस्तमेवाह । अल्पतरं प्रनूततरं च कालं । तथा देशं दूष्कृत् विहृत्य कर्मोदयाद्गृहमावसेयुर्गृहस्थानवेयुः एवं नूतः पर्यायः किं संभाव्यते उत नेति ? पृष्टानिर्गथाः प्रत्य्यूचुः हंत गृहवासं व्रजेयुः । तस्य च यतिवधगृ हीतव्रतस्य तं गृहस्थं व्रतः किं व्रतजंगो नवेत् ? उत नेति ते आहुर्नेति । एवं श्राद्धस्य त्र सवधनिवृत्तस्य स्थावरस्य प्राप्तं त्रसं व्रतानां स्याद्व्रतजंगः ॥ १४ ॥

॥ टीका—सांप्रतं त्रसानां स्थावरपर्यायापन्नानां व्यापादनेनापि न व्रतजंगो नवतीत्यर्थे स्य प्रसिद्धये दृष्टान्तमाह । (नगवंचणमित्यादि) एमिति वाक्यालंकारे । चशब्दः पुनःशब्दा र्थः । पुनरपि नगवान् गौतमस्वाम्येवाह । स्वौऽक्ष्यपरिहरणार्थमपरानपि स्थविरान् साक्षि णः कर्तुमिदमाह । ते निर्गथायुष्मत्स्थविराः खलु प्रष्टव्यास्तद्यथा आयुष्मन्तो निर्गथायु ष्माकमप्येतद्दृश्यमाणमनिमतमाहोस्विन्नेत्यवष्टेजेन चेदमाह । युष्माकमप्येतदजिज्ञेसं यदहं वक्षिम् । तद्यथा । शान्तिरुपशमस्तत्प्रधाना एके केचन मनुष्या नवन्ति न नारकतिर्यग्दे वाः किं तर्हि मनुष्यास्तेपि नाकर्मज्जमिजानापि म्लेच्छाधनार्या वा तेषां चार्यदेशोत्पन्ना नामुपशमप्रधानानामेतदुक्तपूर्वं नवन्ति अप्यं व्रतग्रहणविशेषो नवन्ति । तद्यथा । यस्मै मुंमा नूत्वाऽगाराज्जहान्निर्गत्या नगरतां प्रतिपन्नाः प्रव्रजिता इत्यर्थः । एतेषां चोपचर्यामरणांत मया दंभो निक्षिप्तः परित्यक्तो नवन्ति । इदमुक्तं नवन्ति कश्चित्तथाविधो मनुष्यो यतीति बुद्धि इयं व्रतं गृह्णाति तद्यथा न मया यावज्जीवं यतयो हंतव्यास्तथा ये चेमेऽगारं गृहमा वसमावसन्ति तेषां दंभो निक्षिप्त इत्येवं केषांचिद्व्रतग्रहणविशेषे सति व्यवस्थिते इदमपदि श्यते तत्र केचन श्रमणाः प्रव्रजिताः कियंतमपि कालं प्रव्रज्या पर्यायं प्रतिपात्य तमेव कालं विशेषं दर्शयति । यावद्वर्षाणि चत्वारि पंच वा षड् दश वास्य चोपलक्षणान्योपि कालं विशेषोद्देश्यः । तमेवाह । अल्पतरं प्रनूततरं वा कालं तथा देशं च दूष्कृत् । विहृत्य कुतश्चित्कर्मोदयात्तथाविधपरिणतेरगारं गृहवासं वसेयुर्गृहस्थानवेयुरित्येवं नूतः पर्यायः किं संभाव्यते ? उत नेत्येवं पृष्टानिर्गथाः प्रत्य्यूचुः हंत गृहवासं व्रजेयुस्तस्य च यतिवधगृहीत स्य तं गृहस्थं व्यापादयतः किं व्रतजंगो नवेत् उत नेति ? आहुर्नेति । एवमेव श्रमणोपासक स्यापि त्रसेषु दंभो निक्षिप्तो न स्थावरेष्विति अतस्त्रसं स्थावरपर्यायापन्नं व्यापादयतस्तत्प्र त्याख्यानजंगो न नवतीति ॥ १४ ॥

नगवंचणं उदाहु नियंठा खलु पुच्छियवा आउसंतो नियंठा इह
खलु गाहावइ गहावइपुत्तोवा तहप्यगारेहिं कुलेहिं आगम्मा ध
म्मं सवणवत्तियं उवसंकमेज्जा हंता उवसंकमेज्जा तेसिचणं तहप्य
गाराणं धम्मं आइस्सियवे हंता आइस्सियवे किं ते तहप्यगारं ध
म्मं सोच्चा णिसम्म एवं वएज्जा इणमेव निग्गंथं पावयणं सच्चं
अणुत्तरं केवलियं पडिपुष्णं संसुद्धं णेयाउयं सल्लकत्तणं सिद्धिम
ग्गं मुत्तिमग्गं निज्जाणमग्गं निवाणमग्गं अवितहमसंदिद्धं सब
डुक्कपहीणमग्गं एवंहिया जीवा सिञ्चंति बुञ्चंति मुञ्चंति परिणि
व्वयंति सबडुक्काणमंतं करंति तं माणाए तद्वा गच्चामो तद्वा चि
च्चामो तद्वा णिसियामो तद्वा सुयच्चामो तद्वा चुंजामो तद्वा चासा
मो तद्वा अण्णुगमो तद्वा उणए उठेमोत्ति पाणाणं चूयाणं जी
वाणं सत्ताणं संजमेणं संजमामोत्ति वएज्जा हंता वएज्जा किं ते
तहप्यगारा कप्पंति पव्वावित्तए हंता कप्पंति किं ते तहप्यगारा क
प्पंति मुंभावित्तए हंता कप्पंति किं ते तहप्यगारा कप्पंति सिक्का
वित्तए हंता कप्पंति किं ते तहप्यगारा कप्पंति उववावित्तए हंता
कप्पंति तेसिचणं तहप्यगाराणं सबपाणेहिं जाव सबसत्तेहिं दंभे
णिकित्ते हंता णिकित्ते सेणं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा
जाव वासाइं चउपंचमाइं उद्धसमाइंवा अप्पयरोवा जुज्जयरोवा
देसं दूइजेत्ता आगारं वएज्जा हंता वएज्जा तस्सणं सबपाणेहिं
जाव सबसत्तेहिं दंभे णो णिकित्ते से जे से जीवे जरस्स परेणं
सबपाणेहिं जाव सबसत्तेहिं दंभे णो णिकित्ते से जे से जीवे जरस्स
अरेणं सबपाणेहिं जाव सत्तेहिं दंभे णिकित्ते से जे से जीवे
जरस्स इयाणिं सबपाणेहिं जाव सत्तेहिं दंभे णो णिकित्ते नवइ प
रेणं असंजए अरेणं संजए इयाणिं असंजए असंजयरस्स णं
सबपाणेहिं जावसत्तेहिं दंभे णो णिकित्ते नवइ सएव मायाणह
णियंठा से एव मायाणियवं ॥ १५ ॥

अर्थ-जगवंत श्रीगौतम स्वामी, वली बीजो दृष्टान्त देखाडता उता बोल्या के, था दृष्टा तमां निर्धैथोनें निश्चै पूठबुं. अहो आयुष्यमंत निर्धैथो ! आ जगत्माहे गृहपति, अथवा गृहपतिना पुत्र, ते तथाप्रकारनां रूडा कुलनें विपे (आगम्मा के०) आवीनें (धम्मस्त वणवत्तिं के०) धर्म सांजजवानें (उवसंकमेळा के०) उद्यम करे ? एवं पुठ्ठुं ते वा रें निर्धैथ बोल्या, (हंताउवसंकमेळा के०) हा रूडा कुलना उपना होय, ते धर्मेने विपे उद्यम करे. तेवारे फरी श्रीगौतमस्वामी बोल्या. (तेसिंचणंतहप्पगारासंधम्मंआइस्कि यवे के०) तेवा गृहस्थने तथा प्रकारनो धर्म कहेवो ? तेवारे निर्धैथ बोल्या (हंताआइस्कि यवे के०) हा ते गृहस्थने धर्म कहेवो. फरी श्रीगौतमस्वामी बोल्या के, (किंतैतहप्पगारांथ धम्मंस्तोआ के०) केम के ते गृहस्थ, तेवा तथा प्रकारनो धर्म सांजजीनें (णिसम्म के०) हवयनें विपे अवधारीनें (एवंएळा के०) एवं वचन बोले. शुं बोले ? तोके (इणमेव निग्गंयंपावयणंसंखं के०) ए तीर्थैकरजापित निर्धैथनुं प्रवचन, ते सत्यठे. समस्त जी वनें हितकारीठे, अतुत्तर अन्यशास्त्रमां प्रधान, केवलिजापित, उत्तम मनोहर एवो बी जो कोइ मार्ग नथी. (पडिपुणुंसंसुइणेयाउयं के०) मोक्षमार्गना गुणे करी प्र तिपूणे, संखुइ एटले अत्यंत खुइ मोक्षार्थीजीवनें न्यायसंपन्न (सन्नकचणं के०) स भ्यक्प्रकारें मायादिक शल्यनो कापनार सिद्धिनो मार्ग, मुक्तिनो मार्ग, एटले निर्जोन पणानो मार्ग, निव्वाण एटले सिद्धिनो मार्ग, अर्थात् समस्तकर्मकृय करवानो मार्ग, ते निर्वाणमार्ग (अवितहं के०) अवितथ्य सत्य, (असंदिहं के०) असंदिग्ध एटले सं देह रहित मार्ग, सर्वदुःख प्रह्णीण करवानो मार्ग, (एवंविद्याजीवा के०) ए मार्गनें विपे स्थित एटले रदेजा जीव, सीसंति एटले कार्य सिद्धि करे, लोकालोकनुं स्वरूप बूजे, सर्वदुःखथकी भूकाय, (परिणिवार्यंति के०) कर्म रूपदावानजनें उपशमभवै करी, शीतलीजून थाय, एटले सर्व समाधि पामे, सर्व दुःखनो अंत करे, ए मार्गनें अमे पण आदरीनें (तमाणाए के०) तमारी आझार्ये (तहागुहामो के०) तेम आलियें (त हाचिछामो के०) तेम उजारहियें (तहाणिसियामो के०) तेम वेक्षियें (तहासुयट्टामो के०) तेम सुयें, एटले निष्ठा करियें, (तहासुंजामो के०) तेम जमियें (तहानासा मो के०) तेम बोलियें (तहाअप्पुछामो के०) तेम सावधान पणे प्रवर्तियें (तहाउ छाए के०) तेम उठवे करी उठियें (उठेमोचि के०) उठीनें जेम सर्व प्राण, जूत, जीव, सत्व, तेनी विराधना न थाय (संजमेणं के०) एवा आचारें करी, (संजमामो तिवएळा के०) संयम पाजि ते गृहपति एम कहे. ए प्रकारें गौतम प्रभुयें कसुं, तेवारे निर्धैथ बोल्या. (हंतावएळा के०) हा ते गृहस्थजेम तमे बोल्या, तेमज कहे. वली गौत म स्वामी कहेठे. (किंतैतहप्पगाराकणंतिपवावित्तएके०) केम ते गृहीने तथा प्रकारुं

प्रव्रज्या व्रत कल्पे, एतले दीक्षा आपवी कल्पे? तेवारें निर्ग्रथ बोल्या (हंताकर्मंति के०) हा कल्पे. तेवारें श्री गौतम बोल्या. केम तेवा गृहीनें भुंज करवा कल्पे? निर्ग्रथ बोल्याके, हा कल्पे. गौतम बोल्या तेवा गृहीनें शीखावबुं कल्पे? निर्ग्रथ बोल्या हा कल्पे. तेवा गृहीनें धर्मेने विपे उगाववो कल्पे? निर्ग्रथ बोल्या के, हा कल्पे. तेवा गृहीनें चारित्र जीवा अनंतर सर्वप्राण, जूत, जीव, सत्व, तेनें विपे घात करवानो त्याग एतले ठांमवा पणुं कल्पे? तेवारें निर्ग्रथ बोल्या के, हा कल्पे. (सेणं के०) ते, ए ए वे वाक्यालंकारें एतडूपेण एतले एवे विहारें विचरता यावत् चार, तथा पांच, ठ, तथा दश वर्ष, अथवा अल्पकाल, अथवा घणा काल पर्यंत देशमांहे, अथवा संयममांहे विचरी तथाविध चारि त्रावरणीय कर्मेने उदयें वली गृहवास सेवे? तेवारें निर्ग्रथ बोल्या हा सेवे. जे कारण माटें कर्मनी गति वैचित्र्यठे तेथी जेणें चारित्र मूकीने गृहवास आदखोठे तेनें सर्वप्राण, जूत, जीव, अनें सत्त्वेनें विपे घात मूकाणो? अर्थात् नही मूकाणो, तो हवे छुठ के (सेजेसेजीवे के०) ते जीव, जे प्रथम गृहस्थ हतो. तेवार पठी ते जीव चारित्रियो थयो. तेवारें पण तेज जीव हतो, तेचार पठी वली गृहस्थ थयो तेवारें पण तेहिज जीव ठे. (जस्तपरेणं के०) जेने प्रथम, सर्व प्राण, जूत, जीव, सत्त्वेना बधनो दंड नथी ठंमाणो तेज जीव, अनें जेनें आरेण एतले वडें ठंमाणो थने जेनें इयाणि एतले हमणा वसमानें वली नथी ठंमाणो, ए रीतें तेनी त्रण अवस्था थड. प्रथम असंयत हतो, वडें संयत थयो, तेवार पठी वली असंयत थयो तेवारे तेने सर्व प्राण, यावत् सर्व सत्त्वेना बधनो दंड, ठंमाणो न होय, ए जीव कांड सर्वकाल असंयत न कहेवाय! परंतु जेवारें जेयो होय. तेवारें तेवो कहेवाय. तो अहो निर्ग्रथो व्रत! अने स्थावरने विपे पण एम जाणुं माटें जेवारें व्रत तेवारें व्रत, अनें जेवारें स्थावर. तेवारे स्थावर. ए बीजो दृष्टांत कह्यो ते एम जाणो थने विष्णु पण एप्रमाणो मानबुं ॥ १५ ॥

॥ दीपिका—अथ द्वितीयदृष्टांतं प्रत्याख्यातविषयगतं दर्शयन्नाह । नगवान् गौतमः प्राह । निर्ग्रथाः प्रष्टव्याः इह खलु गृहपतिर्वा गृहपतिपुत्रोवा तथाप्रकारेषु श्रेष्ठकुलेषु वत्पय धर्मश्रवणार्थमागच्छेयुः तेषां धर्मश्रान्तातव्यइति एते श्रमणान्नाहुः । इतं आ ख्यातव्यः किं ते तथाप्रकारं छुद्धं धर्मं श्रुत्वा एवं वदेयुः । इदमेव निर्ग्रथसंबंधि प्रवचनं सत्यं यावत् सर्वदुःखप्रहीणमार्गं इष्टंति । अत्र स्थिताजीवाः सिद्धंति । यावत्सर्वदुःखा नामंतं कुर्वति तदाज्ञया तथा गद्यमः तथा वेष्टामहे यावत् तथा वश्यं प्रयत्नेन प्रा णिनां संयमेन हिंसानिहत्या संयमामोसंयमं कुर्मोयथा जिनाज्ञा एवं ते वदेयुः इति एते श्रमणान्नाहुः इतं वदेयुः । पुनः श्रमणान् पृथति । किं ते तादृशापोगयाः कर्षते प्र वाजपितुं । श्रमणान्नाहुर्इतं कर्षते इत्यादि । तेसंचरणं तैस्तयाचिधैः सर्वजीवेभ्योदंमस्त्य

क्तः एवंविधास्ते विहरंतोवर्षाणि चत्वारि पंच वा षट् दश वा अल्पतरं बहुतरं वा कालं देशग्रामादाबुध्यतविहारेण विहृत्य पश्चात्पतितपरिणामाः संतोगारं ब्रजेयुर्गृहस्थाजवेयुरित्यर्थः । निर्यथाः पृष्टोत्तरमाहुः । हंत ब्रजेयुः तेषां सर्वप्राणिन्योदंमोनो निक्षिप्तः । तेषां मवस्थात्रयमाह । पूर्वं गृहस्थत्वे सर्वजंतुवधोन त्यक्तः अथ यः सप्ताधुत्वे सर्वजंतुवधस्तेन त्यक्तः । पुनः साधुत्वं मुक्त्वेदानीं गृहस्थे जाते सर्वजंतुवधोन त्यक्तः । पूर्वमसंयतः । अथारतः संयतः १ इदानीमसंयतः ३ असंयतस्य सर्वजंतुवधोन त्यक्तः । तदेवं जानीत निर्यथास्तदेवमाज्ञातव्यं । एवं यथावस्थात्रयेऽप्यन्यथात्वं स्यादेवं त्रसस्थावरयोरपि द्वेयं ॥ १ ५ ॥

॥ टीका—तांप्रतं पुनरपि पर्यायापन्नस्यान्यथात्वं दर्शयितुं द्वितीयं दृष्टान्तं प्रत्याख्यातुं विषयगतं दर्शयितुमाह (नगवंचणमित्यादि) नगवानेव गौतमस्त्वाम्याह । तद्यथा गृहस्थाः यतीनामंतिके समागत्य धर्मे श्रुत्वा सम्यक्त्वं प्रतिपद्य तदुत्तरकालं संजातवैराग्याः प्रब्रज्यां गृहीत्वा पुनस्तथाविधकर्मोदयात्तामेव त्यजति तेच पूर्वं गृहस्थाः सर्वारंजप्रवृत्तास्तदा रताः प्रब्रजिताः संतोजीवोपमर्दपरित्यक्तदंताः पुनः प्रब्रज्यापरित्यागे सति नो परित्यक्तदंताः । तदेवं तेषां प्रत्याख्यातृणां यथावस्थात्रयेऽप्यन्यथात्वं नवत्येवं त्रसस्थावरयोरपि इष्टव्यमेतच्च नगवंचणमुदाहुरित्यादेर्ग्रथस्य सेवमायाणियवं इत्येतत्पर्यवसानस्य तात्पर्यं । अक्षरघटना तु सुगमेति स्वबुद्ध्या कार्या ॥ १ ५ ॥

नगवंचणं उदाहुरित्यंता खलु पुच्छियवा आउसंतो नियंता इह खलु परिवाइयवा परिवाइआउवा अन्नयरेहिंतो तिन्नाययणेहिंतो आगम्मधम्मं सवणवतियं उवसंकमेळा हंताउवसंकमेळा किं ते सिं तहण्णगारेणं धम्मो आइस्सियवे हंता आइस्सियवे तंचेव उवधा वित्ति ए जाव कप्पंति हंता कप्पंति किं ते तहण्णगारा कप्पंति संजुजित्त ए हंता कप्पंति तत्तेणं एयारूवेणं विहारेणं विहरमाणा तंचेव जा व आगारं वएळा हंता वएळा तेणं तहण्णगारा कप्पंति संजुजित्त ए णो इण्ठे समठे से जे से जीवे जे परेणं तो कप्पंति संजुजित्त ए से जे से जीवे आरेणं कप्पंति संजुजित्त ए से जे से जीवे जे इयाणी णो कप्पंति संजुजित्त ए परेणं अस्समणे आरेणं समणे इयाणी अस्समणे अस्समणेणं सिद्धिं णो कप्पंति संमणेणं निग्गंथाणं संजुजित्त ए से एव मायाणाह पियंता सेएव मायाणियवं ॥ १ ६ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. एए३

अर्थ-हवे जगवंत श्री गौतमस्वामी त्रीजो दृष्टांत कहेवे के, आ दृष्टांतनें विपे पण, निश्चें निर्ग्रंथोनें पूठवुं. ए कारण माटे निर्ग्रंथ उदेशीनें पूठे ठे के, अहो आयुष्यमंत निर्ग्रंथो! निश्चें आ जगत् मांहे परिव्राजक संन्यासी, परिव्राजिका संन्यासिणी, तथा (अन्नघरेहिंतोतिद्यायणोहिंतो के०) अन्य तीर्थावतनयको आवीनें (आगम्मधम्मंसवणवत्ति के०) आगम धर्म सांजलवानें साधु पासें आवी ते(उवसंकमेज्जा के०) उद्यम करे? (हंताउवसंकमेज्जा के०) हा आवीने उद्यम करे, तो कैम तथाप्रकारना परिव्राजक, तथा परिव्राजिकाने धर्म कहेवो? हा धर्म कहेवो. (तंचेवउवछावितिएके०) तेम कहेवो के, ज्यांसुधी तेनें उछाववुं कल्पे. हा, कल्पे. ते वली परिव्राजक थका चारित्रिया यथाठे, तेनें मंजली वेसाडवा कल्पे? हा, वेसाडवा कल्पे. तथा आहार पाणी जेवो कल्पे? हा, कल्पे. एवा विहारें विचरता ते वली ज्यां सुधी तथाविधकर्मनें उदयें करी गृहस्थावास्त सेवे? हा, सेवे. तेवारें तेनें तथाप्रकारें आहारपाणी करवा, मंजलीमां वेसाडवा कल्पे? तेवारें निर्ग्रंथबोव्या, के, (एण्डण्णसमकेके०) ए अर्थ समर्थ नथी. एतावता तेनें मंजलीमां वेसाडवुं न कल्पे. तो हवे जुठ! के. तेनो तेज जीव, तेनी सायें प्रथम आहार पाणी करवो न कल्पे, वज्जे वली आहारपाणी करवो कल्पे, अनें वली तेज जीव सायें हमणां आहार पाणी करवो न कल्पे. एम तेनी त्रण अवस्था यइ. प्रथम अश्रमण, पठी वज्जे श्रमण, नें हमणां वली अश्रमण. ते अश्रमणपणायें सहित एवा ते श्रमण निर्ग्रंथनें मंजलीमां पोतानी सायें वेसारी जमाडवो न कल्पे. अहो निर्ग्रंथो! ए दृष्टांतनी पेवें त्रस रथा वरनें विपे पण जाणवुं. जेवारें त्रस तेवारें त्रसज, अनें जेवारें रथावर, तेवारें रथा वरज, जाणवा. ए रीतें मानो, अनें एवी रीतें जाणवुं. एप्रमाणे निर्ग्रंथनी साक्षियें दे शविरति प्रमाण करी ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-अथ तृतीयं दृष्टांतं परतीर्थिकानुद्दिश्याह । सुगमार्थमिदं सूत्रं । तात्पर्यार्थस्त्वयं पूर्वं परिव्राजकादयः संतोऽसंनोग्याः साधूनां गृहीतश्रमण्याश्च साधूनां संनोग्याः पुनः श्रमण्यत्यागेऽसंनोग्याः एवं पर्यायान्यथात्वं त्रसस्थावराणामपि योज्यं ॥ १६ ॥

॥ टीका-तदेवं द्वितीयं दृष्टांतं प्रदर्श्याधुना तृतीयं दृष्टांतं परतीर्थिकोद्देशेन दर्शयितुमाह । (जगवंचणमुदाहुरित्यादि जावसेएवमायाणियवन्ति) उक्तानार्थं । तात्पर्यार्थस्त्वयं पूर्वं परिव्राजकादयः संतोऽसंनोग्याः साधूनां गृहीतश्रमण्याश्च साधूनां संनोग्याः संतुत्ताः पुनस्तदनाये त्वसंनोग्याइत्येव पर्यायाऽन्यथात्वं त्रसस्थावराणामप्यायोजनीयमिति ॥ १६ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया समणोवासगा जवंति तेसिंचणं
एवं युतं पुवं जवइ णो खलु वयं संवाएमो मुंभा जवित्ता आ

गाराउ अणगारियं पवइत्ताए वयं एं चानुइसठमुदिठपुसि
मासिणीसु पडिपुसं पोसहं सम्मं अणुपालेमाणा विहरि
स्सामो थूलगं पाणाइवायं पच्चस्काइस्सामो एवं थूलगं मुसा
वायं थूलगं अदिन्नादाणं थूलगं मेहुणं थूलगं परिग्गहं प
च्चस्काइस्सामो इत्तापरिमाणं करिस्सामो डुविहं तिविहेणं मा
खलुममघाए किंचि करेहवा करावेहवा तच्च विपच्चस्काइस्सा
मो ते एं अनोच्चा अपिच्चा असिणाइत्ता आसंदीपेढियाउ प
च्चारुहिता ते तद्वा कालगया किं वत्तवंसिया सम्मं कालग
तावि वत्तवंसिया ते पाणावि बुच्चंति ते तसावि बुच्चंति ते महा
काया ते चिरद्विइया ते बहुतरगा पाणा जेहिं समणोवासग
स्स सुपच्चस्कायं नवइ ते अप्पयरागा पाणा जेहिं समणोवास
गस्स अपच्चस्कायं नवइ इति से महयानं जसुं तुप्पे वयह तं
चेव जाव अयंपि जेदे से णो णेयाउए नवइ ॥ २७ ॥

अर्थ—वली उदक प्रत्ये जगवंत श्री गौतमस्वामी बोल्या के, निश्चे आ जगत मां
हे कोइ एक भ्रमणोपासक होय, तेणे एवुं व्रत विज्ञेपपूर्वें उच्चार कछुं होय के, नि
श्चे अमे सुंन थई गृहस्थावास थकी, अणगार पणुं आदरी शकवाने समर्थ नथी तेथी,
अमें चतुइशी, अष्टमी, चोमासानी त्रण पूर्णिमां, तथा उडिष्टतिथि ते महा
कल्याणिक तिथि, एटले दिवसें प्रतिपूर्णे सम्यक् प्रकारें पौषध पालता विचरिछुं,
तथा वली स्थूल प्राणातिपात पच्चस्कीछुं. एणी पेरें स्थूल मृपावाद, स्थूल अदन्तान,
स्थूल मैद्युन, स्थूल परिग्रह, पच्चस्कीछुं. इत्ता प्रमाणे करीछुं, “डुविहंतिविहेणं”
इत्यादिक जांगायें करी पच्चस्कीछुं. (माखलुममघाए के०) निश्चे महारे अर्थ पौषध मांहे
कांदिं पचन पाचनादिक म करछुं. बीजा पासें म करावछुं, त्यां पण एवुं पूर्वोक्त अ
में पच्चस्काण करीछुं (तेणं के०) ते एवा व्रतना उच्चार करनार श्रावक, (अनो
च्चा के०) अणजम्या, (अपिच्चा के०) पाणी पीया विनाना, (असिणाइत्ता के०)
अने स्नान कखा विना, पोसहव्रत करे. पोसहव्रतमां एटला वानां न करे.
(आसंदी के०) मंचक, (पेढियाउ के०) पीढी, मांची इत्यादिक, ते थकी (पच्चार
हिता के०) उत्तरिनें सम्यक् प्रकारें पौषध लीये. (तेतहाकालगयाकिंवत्तवंसिया

के०) तेणें तथा प्रकारे काल कीधो, तो तेनें केवा कहियें, ते रूडी पेरें मरण पा
म्या कहियें किंवा नहीन ? तेवारें निर्ग्रथ बोल्या के, (सम्मंकालगयाविवत्तवंसिया के०) ते
सम्यक् प्रकारें रूडी रीतें कालगत थया एम कहियें, तेवारें श्रीगौतम बोल्या के, एरीतें जेणें
काल कीधो, तेनें अवश्य देवलोकनें विपे उत्पत्ति जाणीयें ठैयें केमके, रूडे परिणामें
जे मरण पामे ते देव थाय. (तेपाणाविवुञ्चंति के०) त्यां थका तेने प्राण पण कहियें,
(तेतसाविवुञ्चंति के०) तेने त्रस पण कहियें, ते महाकाय कहीयें, तेनें विरस्थितिक
कहियें, तो ए कारणे (तेबहुतरगापाणा के०) ते घणा जीव के, (जेहिंसमणोवासगस्ससुप
च्चखापंचवड् के०) जेने विपे श्रावकनें रूडूं पञ्चस्काण होय. अने ते थोडा जीव, के जेने
विपे श्रावकनें पञ्चस्काण नथी. एम ते श्रावकनें महोटी त्रसकाय थकी उपशमठे ते
पञ्चस्काण राखवानो उद्यमठे तेने विराधवानी विरतिठे. एवा श्रावकनें तमे कहोणे के,
एवो कोइ पर्याय नथी के, जेणें करी श्रावकनें एक पण प्राणातिपाततुं पञ्चस्काण थाय!
ते तमारुं वचन न्यायमार्गेतुं नथी ॥ १७ ॥

॥ दीपिका-एवं दृष्टांतत्रयेण निर्दोषां देशविरतिं प्रसाध्य पुनरपि तज्जतमेव विचारमा
ह । जगवान् गौतमउदकं प्रत्याह । शांतिप्रधानाएके श्रमणोपासकान्वन्ति तेषां च इ
दमुक्तपूर्वं नवति । यथा न खलु वयं शकुमः प्रव्रज्यां ग्रहीतुं किंतु ? वयं चतुर्दश्यष्टम्यादिपु
तिथिषु संपूर्णं पौषधं सम्यगनुपालयंतोविहरिष्यामः तथा स्थूलप्राणातिपातमृपावादा
दत्तादानमैथुनपरिग्रहं प्रत्याख्यास्यामः । द्विविधं कृतकारितचेदात् आहस्यानुमतेरनिषिद्ध
त्वाच्चिविधं मनोवचनकायैः सा निषेधे पौषधस्थस्य मम कृते किंचित्पचनपाचनादिकं मा
कार्षे परेण सा कारयते सर्वथाऽसंज्ञेविनोवस्तुनोऽनुमतेरपि निषेधः तत्रापि प्रत्याख्यास्यामः
ते श्रावकाश्चनुक्त्वाऽपीत्वाऽस्नात्वा च पौषधयुतत्वादासंदीपीविकातः प्रत्यारुह्याऽवतीर्थं
सम्यक् पौषधं कृत्वा कालं कृतवन्तः ते किं सम्यक्कृतकालावतासम्यक् ? एवं दृष्टैर्निर्ग्रथैरव
श्यमेवं वक्तव्यं ते सम्यक्कालगता । एवं कालगतानामवश्यंजावी देवलोकोत्पादः तत्रोत्प
न्नाश्च ते त्रसाएव ततश्च कथं निर्विषयता प्रत्याख्यानस्येति ॥ १७ ॥

॥ टीका-तदेवं दृष्टांते प्रत्याख्यातृविषयगतोदहस्थयतिपुनर्गृहस्थजेदेन पर्यायजेदः
प्रदर्शितः । तृतीयेषु दृष्टांते परतीर्थिकसाधुजावोनिष्क्रमणजेदेन संनोगद्वारेण पर्यायजेद
व्यवस्थापितइति । तदेवं दृष्टांतप्राचुर्येण निर्दोषां देशविरतिं प्रसाध्य पुनरपि तज्जतमेव
विचारं कर्तुकामश्चाह । (जगवंचणमुदाहुरित्यादि) पुनरपि गौतमस्वाम्युदकं प्रतीदमा
ह । तथथा बहुनिः प्रकारैस्त्रससंज्ञावः संजाव्यते ततश्चाशून्यस्तैः संसारस्तदशून्यत्वे

तन्निर्विषयं श्रावकस्य त्रसवधनिवृत्तिरूपप्रत्याख्यानं । तदधुना बहुप्रकारत्रससंनूत्याऽशून्यतां संसारस्य दर्शयति । नगवानाह । संति विद्यन्ते शांतिप्रधानावा एके केचन श्रमणोपासकानवन्ति तेषां चेदमुक्तपूर्वं नवन्ति संभाव्यते च श्रावकाणामेवंनूतस्य वचसः संनव इति । तद्यथा । न खलु वयं शक्नुमः प्रव्रज्यां ग्रहीतुं किंतु ? वयं । एमिति वाक्यालंकारे । चतुर्दश्यष्टमीपौर्णमासीषु संपूर्णं पौषधमाहारशरीरसत्कारब्रह्मचर्याध्यापारूपं पौषधं सम्यगनुपालयंतोविहरिष्यामः तथा स्थूलप्राणातिपातमृषावादादन्नादानमैशुनपरिग्रहं प्रत्याख्यास्यामोद्विविधमिति कृतकारितप्रकारद्वयेनानुमतेः श्रावकस्याप्रतिपिद्वत्तात्तया त्रिविधेनेति मनसा वाचा कायेन च तथा मा इति निषेधे खलु इति वाक्यालंकारे मदर्थे पचनपाचनादिकं पौषधस्य मम कृते मा कार्षे तथा परेण मा कारयत तत्राप्यनुमतावपि सर्वथा यदसंनवन्ति तत्प्रत्याख्यास्यामः ते एवंनूतकृतप्रतिज्ञाः संतः श्रावकाः श्रुत्वाऽपीत्वाऽस्नात्वा च पौषधोपेतत्वादासंदीपीठिकातः प्रत्यारुह्यावतीर्थं सम्यक् पौषधं गृहीत्वा कालं कृतवन्तस्ते तथाप्रकारेण कृतकालाः संतः किं सम्यक्कृतकालावतासम्यगिति ? कथं वक्तव्यं स्यादित्येवं पृष्टेर्निर्ग्रथैरवश्यमेवं वक्तव्यं स्यात्सम्यक्कालगताइत्येवं कालगतानामवश्यंजावी तेषां देवलोकेपूत्पादस्तदुत्पन्नश्च त्रसएव ततश्च कथं निर्विषयता प्रत्याख्यानस्योपासकस्येति ॥ १४ ॥

नगवंचणं उदाहु संतेगइया समणोवासंगा नवन्ति तेसिंचणं ए वं वुत्तं पुवं नवइ णो खलु वयं संवाएमो मुंन्ना नवित्ता आगा राउं जाव पवइत्तए णो खलु वयं संवाएमो चाउदसंमुदिदपुण मासिणीसु जाव अणुपालेमाणा विहरितए वयं णं अपत्तिम मारणंतिर्यं संलेहणा जूसणा जूसिए नत्तपाणं पडियाइस्क्रिया जाव कालं अणवकंखमाणा विहरिस्सामो सबं पाणाइवायं पच्च स्काइस्सामो जाव सबं परिग्गहं पच्चस्काइस्सामो तिविहं तिविहे णं मा खलु ममवाए किंचिवि जाव आसंदीपेडियाउ पच्चारुदित्ता एते तद्वा कालगयाइ किं वत्तवंसिया सम्मं कालगयाइ वत्तवं सिया ते पाणावि वुच्चन्ति जाव अयंपि नेदे से णो णेयाउए नवइ ॥ १५ ॥

अर्थ—बली गौतम स्वामी कहेउं. कोइ एक श्रमणोपासक एवा होय, तेणे एतुं पूर्वं व्रत उच्चारवातुं वचन कहुं होय के, निश्चये अमे सुख यज्ञे गृहस्थावास यथा यावत् थ

एगार पणुं आदरी शकवाने समर्थ नथी. चतुर्दशी, अष्टमी, त्रय चोमासानी पू
णिमा, तथा महाकल्याणिक तिथिने विषे पौषध जइ न शकियें अमारे ठेले कालें मर
एने अंते शरीर पातलुं पाडवा संलेपणाने विषे जूसणा एटले आत्मा स्थापवो, स्था
पीने जात, एटले अन्न पाणी निषेधने यावत् मरणकाल अण बांढता मरणा जिलापा अ
ण करता विचरीशुं यावत् सर्व प्राणातिपात, सर्व भूपावाद, सर्व अदत्तादान, सर्व मैथुन, सर्व
परिग्रह, त्रिविध त्रिविध प्रकारें पञ्चस्त्रीशुं, तथा अमारे अर्थे कांइ पण पचन पाचनादिक म
करो, म करावो, एवुं पण पञ्चस्काण करीशुं. ते श्रावको ए रीतें अण जमते, पाणी अणपी
ते, स्नानादिक अण करते, मंचक, मांची इत्यादिक थकी उतरीने ते प्रकारें काल करे.
तो तेने केवा कहियें, रुडा मरणना करनार कहियें के, माठा मरणना करनार कहियें? ते
वारें निर्र्थ्य बोल्या, ते रुडी परें कालगत थया कहेवाय, तेपाणाविबुधंति इत्यादिक
शब्दोनो अर्थ, पूर्ववत् जाणवो. यावत् तमारुं एवुं बोलिबुं, ते न्याय मार्गशुं नथी.
त्या सुधी जाणवुं. ॥ १७ ॥

॥ दीपिका-पुनः आक्षेपेन प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । गौतमः प्राह । संति वि
द्यंते एके केचन श्रमणोपासकास्तेपामेतदुक्तपूर्वं जवति । यथा न शकुमोवयं प्रव्रज्यां
ग्रहीतुं नापि चतुर्दश्यादिषु सम्यक् पौषधं पालयितुं वयं चापश्चिमया संलेखनरूपणया
क्षपितकायाः । यदिवा संलेखनाजोषणया सेवनया जोषिताः सेविताउत्तमार्थगुणैरेवं
नूताः संतो न कृपानं प्रत्याख्याय कालं दीर्घकालमनवकांक्षमाणा विहरिष्यामः । कोर्थः ?
न खलु वयं दीर्घकालं व्रतं पालयितुं समर्थाः किंतु वयं सर्वमपि प्राणातिपातादिकं प्र
त्याख्याय संलेखनया संलिखितकायाश्चतुर्विधाहारत्यागेन जीवितं त्यक्तुं समर्थाः । इति
सूत्रेणैवाह । (सर्वपाणाश्वायमित्यादि) यावत् तथा कालगताः किं वक्तव्यमेतत्स्यात्
सम्यक् ते कालगता इति प्रष्टानिर्र्थयाद्बुद्ध्या ते सन्मनसः शोचनचिन्ताः कालगता
इति । ते कालं कृत्वा सुरलोके पूत्यन्ते तत्र चोत्पन्नायद्यपि दंतुं न शक्यन्ते तथापि त्रस
त्वात् आक्षेप त्रसवधनिवृत्तिप्रत्याख्यानस्य विषयाः स्युः ॥ १७ ॥

॥ टीका-पुनरन्यथा श्रावकोद्देशेनैव प्रत्याख्यानस्य विषयं प्रदर्शयितुमाह । (जगवं
चणमित्यादि) गौतमस्त्वाम्येवाह । तद्यथा संति विद्यन्ते एके केचन श्रमणोपासकास्तेपां
चैतदुक्तपूर्वं जवति । तद्यथा । खलु न शकुमोवयं प्रव्रज्यां ग्रहीतुं नापि चतुर्दश्यादिषु स
म्यक् पौषधं पालयितुं वयं चापश्चिमया संलेखनरूपणया क्षपितकायायदिवा संलेखना
जोषणया सेवनया जोषिताः सेविताउत्तमार्थगुणैरित्येवं नूताः संतो न कृपानं प्रत्याख्या

य कालं दीर्घमनवकांक्षमाणविहरिष्यामः । इदमुक्तं नवति । न वयं दीर्घकालं पौषधादि
कं व्रतं पालयितुं समर्थाः किंतु ? वयं सर्वमपि प्राणातिपातादिकं प्रत्याख्याय संलेखनया
संलिखितकायाश्रतुर्विधाहारपरित्यागेन जीवितं परित्यक्तुमलमिति । एतत्सूत्रेणैव दर्शयति
(सवंपाणाश्वायमित्यादि) सुगमं । यावत्ते तथा कालगताः किं वक्तव्यमेतत्स्यात्सम्यक्
ते कालगतास्त्येवं घटानिर्गथाएतदूर्चयथा ते सन्मनसः शोचनमनसस्ते कालगताइति
तेच सम्यक् संलेखनया यदा कालं कुर्वन्ति तदाऽवश्यमन्यतमेषु देवलोकेषूपपद्यन्ते तत्र
चोत्पन्नाययपि ते व्यापादयितुं न शक्यन्ते तथापि त्रसत्वात्ते श्रावकस्य त्रसवधनिवृत्तस्य
विषयतां प्रतिपद्यन्ते ॥ १८ ॥

जगवंचरणं उदाहु संतेगइया मणुस्सा न्वन्ति तंजहा महइहा म
हारंजा महापरिग्गहा अहम्मिया जाव डण्डियाणंदा जाव स
वानं परिग्गहाउ अण्डिविरया जाव जीवाए जेहिं समणोवा
सगस्स आयाणसो आमरणंताए दंमे णिक्खित्ते ते ततो आउगं
विपजहन्ति ततो जुळो सगमादाए डग्गइगामिणो न्वन्ति ते
पाणावि बुच्चन्ति ते तसावि बुच्चन्ति ते महाकाया ते चिरद्विइया ते-
बहुयरगा आयाणसोइति से महयाउ णं-जसं तप्पे वदह तंचेव
अयंपि नेदे से णो णेयाउए न्वइ ॥ १९ ॥

अर्थ-वली गौतम स्वामी कहेहे. आ जगत् मांहे कोइ एक एवा होय, ते कहेहे.
(महइहा के०) महोटी इहावाला एटले महालोनी, महाध्यारंजी, महापरिग्रही, अधार्मि
क यावत् डण्डप्रत्यानंदी, एटले कोइउं छुंनूं थाय तो पोतें आनंद पामे, यावत् सर्व परि
ग्रह थकी अविरति एटले निवर्त्तनी नथी. जाव जीव जगें जेने विषे श्रमणोपासकने (आ
याणसो के०) प्रथम व्रत ग्रहण प्रारंजीने मरणांत सुधी त्रस पणाने लीधे तेनो घात
ठंढाणोठे. हवे ते सर्वथा अविरति मनुष्यनो ते नवसंबंधी आयुष्यनो कूय, यथे-यके.ते
आयुष्य त्यागीनें (जुळोसगमादाए के०) वली पोताना उपाजन करेलां कर्मो लेइनें
(डग्गइगामिणोनवन्ति के०) दौर्गतिगामि थाय, एटले छुं कहुं ? तोके, जे महारंजी, म
हापरिग्रही होय, ते नरकादिक डूर्गतियें जाय. त्यां उतां तेने प्राण पण वोजियें, अने त्र
स पण वोजियें, ते महाकायवाला कहियें, तेने घणी स्थिति होय, एम पण कहियें, ते घ
णा जीवनी त्रस जाति पणानें पामे. माटें तेनो विनाश करवाने विषे श्रावकने रूडूं पच्च
क्काण होय. इत्यादिक पूर्ववत् जाणवुं. ए कारणे तमारुं बोलवुं न्याय मार्गनुं नथी ॥ १९ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह नाग डसरा. एएए

॥ दीपिका-पुनः प्रत्याख्यानविषयमाह । न प्रथमव्रतग्रहणं ततश्चारन्य मरणांतं या वदंमोनिक्षिप्तस्त्यक्तः । तेच तस्मान्नवात्स्वायुषं जहंति त्यक्त्वा त्रसजीवितं स्वकं पाप मादाय गृहीत्वा दुर्गतिगामिनः स्युः । महारंजपरिग्रहत्वात्ते मृतानरके नारकत्रसत्वेनोत्प न्नाः सामान्येन प्राणिनश्च्यंते विशेषतस्तु त्रसामहाकाया इत्यादि पूर्ववत् ॥ १९ ॥

॥ टीका-पुनरन्यथा प्रत्याख्यानस्य विषयमुपदर्शयितुमाह । (जगवंचणं उदाहुरित्यादि) जगवानाह । एके केचन मनुष्याएवं जूतानवन्ति । तद्यथा महेष्वा महारंजनामहापरिग्रहा इत्यादि सुगमं । यावद्यैर्येषु वा श्रमणोपासकस्यादीयत इत्यादानं प्रथमव्रतग्रहणं ततश्चा रन्याऽऽमरणांतं वदंमोनिक्षिप्तः परित्यक्तो नवति । तेच तादृग्विधास्तस्मान्नवात्कालात्स्वा युषं विजहंति त्यक्त्वा त्रसजीवितं ते नूयः पुनः स्वकर्म स्वरुतकिञ्चिन्नपमादाय गृही त्वा दुर्गतिगामिनो नवन्ति एतदुक्तं नवति । महारंजपरिग्रहत्वात्ते मृताः पुनरन्यतरपृथिव्यां नारकत्रसत्वेनोत्पद्यंते तेच सामान्यसंज्ञया प्राणिनो विशेषसंज्ञया त्रसामहाकायाः चिर स्थितिका इत्यादि पूर्ववद्यावत् (णो णो या उ एति) ॥ १९ ॥

जगवंचणं उदाहुरित्यादि मणुस्सा नवन्ति तंजहा अणारंजा अ परिग्गहा धम्मिया धम्मणाणुया जाव सवाउ परिग्गहाउ पडिवि रया जाव जीवाए जेहि समणोवासमस्स आयाणसो आम रणंताए दंमै णिस्सित्ते ते तउ आउगं विणजहन्ति ते तउ जुज्जो सग मादाए सग्गइगामिणो नवन्ति ते पाणावि वुञ्चन्ति जाव णो णोयाउ ए नवइ ॥ २० ॥

अर्थ-बली एहिज अर्थ दीपाववा जणी, गौतम स्वामी कहेवे के, आ जगत् मांहे को इ एक मनुष्य, एवा होय के, निरारंजी, निःपरिग्रही, धार्मिक धर्मेनीज अनुमोदना क रनार, इत्यादिक त्यां सुधी कहेतुं, ज्यां सुधी सर्वपरिग्रह थंकी विरति एटले निवृत्त्यावे सर्व विरतिना पालनार, जावेजीव सुधी, जेने विषे श्रमणोपासकनें प्रथम व्रतग्रहण का ल प्रारंजी मरणांतसुधी धार्तनो निषेध कखोटे. ते तेवा सर्वविरति वाला मनुष्य, नव सं वधीतुं आयुष्य ठांनोने पोतानां पूर्वोपाजित शुन कर्म लेइनें सन्नतिगामि थाय. ते त्यां ठता प्राण पण कहेवाय. इत्यादिक-बीजो पाठ, सर्व पूर्ववत् जाणवो. ए कारणें ए तमारुं वचन रूडूं न्याय मार्गेतुं नथो. ॥ २० ॥

॥ दीपिका-पुनः प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । पूर्वोक्तान्यो महारंजादिन्यो विपरीताः

सुशीलाः साधवः एते च सामान्यश्रावकास्तेषु त्रसेष्वेव देवेषूपस्थान्ते ततोपि न निर्विषयं प्रत्याख्यानं ॥ १० ॥

॥ टीका—पुनरन्येन प्रकारेण प्रत्याख्यानस्य विषयं दर्शयितुमाह । (जगवंचणं उदाहुरित्यादि) पूर्वोक्तैश्चोमहारंजपरिग्रहवदादिन्योविषयस्ताः सुशीलाः सुप्रत्यानंदाः साधव इत्यादि सुगमं । यावत् (स्मोषेयाउएनवस्ति) । एते च सामान्यश्रावकास्तेषु त्रसेष्वेवान्यतरेषु देवेषूपस्थान्ते ततोपि न निर्विषयं प्रत्याख्यानमिति ॥ १० ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया मणुस्सा जवंति तं जहा अप्पेत्ता अप्पारंजा अप्पपरिग्गहा धम्मिया धम्ममाणुया जाव एगच्चातं परिग्गहातं अप्पडिविरया जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए दंमेणिक्खित्ते ते तउ आउगं विप्पजहंति ततो जुज्जो संगमादाए सग्गइगामिणो जवंति ते पाणावि बुच्चंति जाव णो णेया उए जवइ ॥ ११ ॥

अर्थ—बली गौतम स्वामी कहेछे. निश्चै आ जगत् मांहे कोइ एक मनुष्य, एवा होय, ते कहेछे. अल्पइत्ता एटले अल्पलोनी, अटपारंजी, अटपपरिग्रही, धार्मिक धर्मात्तुग, प्राणातिपातादिक अकी एकपक्षे विरति, अनें एकपक्षे अविरति, ए कारण माटे ते विरताविरत कहेवाय. जेनें विषे श्रमणोपासकनें त्रतग्रहणकाल प्रारंजी भरणान्तसुधी जीवघातरूप दंमनो निषेधछे. ते विरताविरत पुरुष, ते जव संबंधी आयुष्य ठामीनें, पत्नी पोतानां पूर्वोपाजित छुज कर्म लेइने, सज्जतियें जाय. ते त्या ठतां प्राण पण कहेवाय, तस पण कहेवाय, इत्यादिक पाठ सर्व, पूर्ववत् जाणवो. ज्यो सुधी तमारुं वो लउं न्यायमार्गेतुं नथी. ॥ ११ ॥

॥ दीपिका—किंच । सुगममिदं सूत्रं एते चात्पेक्षादिविशेषणाश्वयं प्रकृतिज्ञप्तया सज्जतिगामित्वेन त्रसेषूपस्थान्ते ॥ ११ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (जगवंचणं उदाहुरित्यादि) सुगमं यावत्स्मोषेयाउएति । एते चात्पेक्षादिविशेषणविशिष्टाश्वयं प्रकृतिज्ञप्तया सज्जतिगामित्वेन त्रसकायेषूपस्थान्तेति इष्टव्यं ॥ ११ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया मणुस्सा जवंति तं जहा आरणिआ,
 आवसहिया गामणियंतिया कणहुई रहस्सिया जेहिं समणोवा
 सगस्स आयाणंसो आमरणंताए दंमे णिस्सित्ते जवइ णो बहु
 संजया णो बहुपडिविरया पाण जूय जीव सत्तेहिं ते सतो अप्पणा
 सच्चा मोसाइ एवं विण्णडिवेदेति अहं ण हंतवो अन्नं हंतवा जाव
 कालमासे कालं किच्चा अन्नयराइं आसुरियाइं किविसियाइं
 जाव उववत्तारो जवति तउ विण्णमुच्चमाणा जुज्जो एलमुयत्ताए
 तमोरुवत्ताए पच्चायंति ते पाणावि बुच्चंति जाव णो ऐयाउए जवइ ॥२२॥

अर्थ—वली गौतम स्वामी कहेंगे, आ जगत् मांहे कोइएक मनुष्य एवा होय के, आरणि
 क एवुं तीर्थविशेष तेनें विपे रहेनार ते आरण्यवासी, तथा कंदमूलफलाहारी, वृद्धनें मूले
 वसनार एवा पुरुष, तापस विशेष जाणवा. (आवसहिया के०) वली कोइएक पानडानी पर्ण
 कूटी करी रहेनारा, ग्राम निमंत्रिक, एटले आजीविका निमित्त ग्राम समीपें वननारा, (क
 एहुई रहस्सिया के०) कोइएक कार्यनें विपे रहस्यना करनार, इत्यादि तापस विशेष, जेनें
 विपे श्रमणोपासकनें व्रतयहंण प्रारंजीने मरणांत सुधी हिंसानो निपेयठे. हवे ते तीर्थिक
 केवाठे ? तोके सत्यत नथी, कारणके तेमांहे सम्यक् ज्ञान नथी; ते माटें ते पूर्ण संय
 मनें जायता नथी, तथा प्राण, जूत, जीव, अने सत्त्वनें विपे जेने घणुं व्रतिपणु नथी. ते पोतें
 पोता थकी एवी संत्यामृपा जापा प्रयुंजीने लोक आगल आवीरीते बोले. ते कहेंगे, मनें
 ब्राह्मण पणाने लीधे दंमादिकें, करी हणवो नहीं. बीजा, कुडादिकोने हणवा. इत्यादिक
 पूर्व अध्ययननें विपे कणुंठे, ते सर्व अहां जाणी लेवुं. एवा मनुष्य, कालमासे काल करीनें
 बालतपश्चर्यानिं योगें अनेरा आसुरिय किंव्विपीयादिकनी गतिने विपे जाय. जे कारण माटें
 ते जीवधातना उपदेशना देनार, जोगाजिलापी, तापसी, नित्यांधकार सहित एवी नरकादि
 क गतिमांहे जाय. वली बालतपनें योगें तेनें प्रथमतो पूर्वोक्त नीचगति प्राप्त थाय, ते
 वार पत्नी वली ते आसुरीयादिक गतिथकी आयुष्यने हूयें चवीनें बज्जी वलो वेहेरा,
 मूगा, एवा तमोरूप अंध मनुष्य थाय. एवा ठता तेनें त्रस कहियें, तेने प्राण कहियें,
 इत्यादिक. पूर्ववत् जाणवुं. इत्यादिक यावत् ए तमारुं वचन न्यायमार्गनुं नथी ॥ २२ ॥

॥ दीपिका—किंचान्यत् एके मनुष्याएवंजुताः स्युः आरण्यका आरण्यवासिनः आवसधि
 काग्रामनिमंत्रिकाः (कणहुई रहस्सिया), कचित्कारि रहस्यकाः एते सर्वेपि तीर्थिकविशेषाः

तेच नो बहुसंयताः क्रियासु नो बहुप्रतिविरताः सर्वजंतुवधान्न निवृत्ताः सत्यामृपाणि वा
 क्यानि परेषु एवं वक्ष्यमाणप्रकारेण प्रयुजंति (एवं विष्णुदिवेदेति) कचित्पाठः एवं विवि
 धप्रकारेण प्रतिवेदयंति ज्ञापयंति । यथा । अहं न हंतव्योऽन्ये हंतव्याः । अहं नाज्ञापयि
 तव्योऽन्येऽज्ञापयितव्या इत्यादीन्युपदेशवाक्यानि ददति । एवं नूतास्ते कामासक्ताः किंचिदज्ञा
 नतपःपराः कालं कृत्वाऽन्यतरेष्वामुरीयेषु स्थानेषु किंत्वपि केषु असुरदेवाधमेषूपपद्यंते अ
 थवा प्राण्युपपातकोपदेशदातारो नो गमूहिता अस्त्रैर्येषु नित्यांधकारेषु किंत्वपि प्रधानेषु नरक
 स्थानेषु समुत्पद्यंते ते च देवानारकास्त्रसत्त्वं न व्यञ्जिरंति तेषु च यद्यपि इव्यप्राणातिपातो
 न संजवति तथापि जावप्राणातिपातस्य विरतेर्विपयतां प्रतिपद्यंते ततो देवलोकाश्च्युतान
 रकाश्च दृतावा क्रिष्टपंचेंद्रियतिर्यक्तु हीनमनुष्येषु वा एडमूकतया तमोरूपतया अंधबधिर
 तथा प्रत्यायांति ते चावस्था इयेपि त्रसत्त्वं न व्यञ्जिरंति ततो न निर्विपयं प्रत्याख्यानं
 एषु च इव्यप्राणातिपातोपि संजवति ॥ १५ ॥

॥ टीका—किंचान्यत् । (जगवंचणं वदादुरित्यादि) गौतमस्वाम्येव प्रत्याख्यानस्य वि
 पयं दर्शयितुमाह । एके केचन मनुष्या एवं नूता जवन्ति तद्यथा अरण्ये जवा अरण्यका
 स्तीर्थिकविशेषास्तथा आवसथिकास्तीर्थिकविशेषा एव तथा ग्रामनिर्मंत्रिकास्तथा (कएहु
 ईरहस्ति याति) कचित्कार्ये रहस्यकाः कचिद्दहस्यका एते सर्वेपि तीर्थिकविशेषास्तेच नो
 बहुसंयता दहस्तपादादिक्रियासु तथा ज्ञानावरणीया वृत्तत्वान्न बहुविरताः सर्वप्राणनूतजी
 वसत्त्वेन्यस्तत्स्वरूपा परिज्ञानात्तदधादविरता इत्यर्थः । ते तीर्थिकविशेषा बहुसंयताः स्वतो
 विरता आत्मना सत्यामृपाणि वाक्यान्वेवमिति वक्ष्यमाणरीत्या विर्युजंति । (एवं विष्णु
 दिवेदेति) कचित्पाठोऽस्यायमर्थः । एवं विविधप्रकारेण परेषां प्रतिवेदयंति तानि पुनरेवं नू
 तानि वाक्यानि दर्शयति । तद्यथा । अहं न हंतव्योऽन्ये पुनर्हंतव्याः तथाहं नाज्ञापयि
 तव्योऽन्ये पुनराज्ञापयितव्या इत्युदीरितान्युपदेशवाक्यानि ददति । ते च मेवोपदेशदायि
 नः स्त्रीकामेषु मूर्छिता गृहाध्युपपन्ना यावद्वर्षाणि चतुःपंचानि वा पद्दशमानि वा ते
 ऽप्युपपत्तरं वा प्रनूततरं वा कालं शुक्लोत्कटानो गजो गजास्तास्ते तथा नूताः किंचिदज्ञानतपः
 कारिणः कालमासे कालं कृत्वाऽन्यतरेष्वामुरीयेषु स्थानेषु किंत्वपि असुरदेवाधमेषु स्था
 नेषुपपत्तारो जवन्ति यदि प्राण्युपपदोपदेशदायिनो गजानि लापुका अस्त्रैर्येषु नित्यांधकारे
 षु किंत्वपि प्रधानेषु नरकस्थानेषु ते समुत्पद्यंते ते च देवानारकावा त्रसत्त्वं न व्यञ्जिरं
 ति तेषु च यद्यपि इव्यप्राणातिपातो न संजवति तथापि ते जावतोयः प्राणातिपातस्य
 विरतेर्विपयतां प्रतिपद्यंते ततोपि देवलोकाश्च्युतानरकोदृताः क्रिष्टपंचेंद्रियतिर्यक्तु त
 याविधमनुष्येषु चैडमूकतया समुत्पद्यंते तथा तमोरूपत्वापत्तिमंधबधिरतया प्रत्यायांति ।

ते चोनयोरप्यवस्थायास्त्रसत्त्वं न व्यभिचरति । इत्यतो न निर्विषयं प्रत्याख्यानमेतेषु च
इष्यतेऽपि प्राणातिपातः संनवतीति ॥ ११ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया पाणा दीहाउया जेहिं समणोवा
सगस्स आयाणसो आमरणंताए जाव दंमे णिक्खित्ते नवइ ते
पुवामेव कालं करेति करेत्तिता पारलोइयत्ताए पच्चायंति ते
पाणावि बुच्चंति ते तसावि बुच्चंति ते महाकाया ते चिरद्धिइ
या ते दीहाउया ते बहुयरगा जेहिं समणोवासगस्स सुपच्चका
यं नवइ जाव णो णेयाउए नवइ ॥ १२ ॥

अर्थ—वली जगवंत श्रीगौतम स्वामी बोल्या के, आ जगतमांहे एकेक प्राणी एवाढेके,
जे आवक पञ्चखाण करेते, ते थकी ते प्राणी दीर्घायुवालाढे, ते देवता, नारकी, तिर्थच,
अने मनुष्यपणे परलोकमांहे उपजे, तेने प्राण पण कहिये, तेने त्रस पण कहिये, तेने
मोहोटीकाया ना धणी पण कहिये, तेने घणी स्थिति कहिये. तेने घणा प्रकारना जीव
कहिये, जेने विषे श्रमणोपासकने व्रतग्रहण प्रारंभीने मरणांतसुं धि विनाशवानो निपेधते,
अने ते आवक तो, तेनी पूर्वज काल करे. ते कारण माटे ते श्रमणोपासकने, तेने वि
नाशवानो निपेधते, परंतु ते दीर्घायुत्रसने विषे प्राणातिपात विरमणव्रत शामाटे पले
नही? तमे जे कहोढे के, एवो पर्याय कोइ नथी के, जेणे करी आवक पञ्चखाण करे. ते
तमाहं वंचन न्यायमार्गनुं नथी. ॥ १३ ॥

॥ दीपिका—अथ प्रकटमेव विरतिविययमाह । जगवानाह । योहि प्रत्याख्यानं गृ
ह्णाति तस्मादीर्घायुष्काः प्राणिनस्ते च नारकमनुष्यदेवादित्त्रिचतुःपंचेंद्रियतिर्थचश्च सं
नवंति ततः कथं निर्विषयं प्रत्याख्यानमिति ? ज्ञेयं सुगमम् ॥ १३ ॥

॥ टीका—सांप्रतं प्रत्यक्षसिद्धेऽप्येव विरतेर्निर्विषयं दर्शयितुमाह । (जगवंचणं उदाहुरि
त्यादि) जगवानाह योहि प्रत्याख्यानं गृह्णाति तस्मादीर्घायुष्काः प्राणाः प्राणिनस्ते च
नारकमनुष्यदेवादित्त्रिचतुःपंचेंद्रियतिर्थचश्च संनवंति ततः कथं निर्विषयं प्रत्याख्यान
मिति ? ज्ञेयं सुगमं यावत्सुो णेयाउए नवइ ॥ १३ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया पाणा समानुयां जेहिं समणोवास
गस्स आयाणसो आमरणंताए जाव दंमे णिक्खित्ते नवइ ते
सममेव कालं करेति करेत्तिता पारलोइयत्ताए पच्चायंति ते पाणा

વિ બુઞ્ચંતિ તસાવિ બુઞ્ચંતિ તે મહાકાયા તે સમાનુયા તે બહુચરગા જેહિં
સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચસ્કાયં નવઙ્ જાવ ણો ણેયાઉએ નવઙ્ ॥ ૨૪ ॥

અર્થ—વલી શ્રીગૌતમસ્વામી કહેહે કે, જે શ્રાવક પચ્ચસ્કાણ કરેહે, તેથકી આ જગ
ત માંહે કોઙ્ એક પ્રાણી (સમાનુયા કે) સમાયુષ્ય એટલે સરસા આયુષ્ય વાલા હે,
જેનેં વિપે શ્રમણોપાસકનેં પ્રથમ વ્રત ગ્રહણ પ્રારંભી મરણાંત સુધી હિંસાનો નિયમહે, તે
વાર પઠી તે સમકાલેં કાલ કરે, સરસા કાલ કરીનેં પરલોકેં ડપજે તેનેં પ્રાણ પણ
કહિયેં, તેને વ્રસ પણ કહિયેં, તેનેં મહોટી કાયાના ધણી કહિયેં, તેને ઘણા પ્રકારેં જીવ
કહિયેં, જેનેં વિપે શ્રમણોપાસકનેં નિપેધવાનો નિયમહે. એકારણેં શ્રાવકનેં પચ્ચસ્કાણ કેમ
ન હોય ? તે માટેં એ તમારું બોલણું જણું નથી ॥ ૨૪ ॥

॥ દીપિકા—ઇદં સમાયુષ્કસૂત્રં પૂર્વવત્ ॥ ૨૪ ॥

॥ ટીકા—એવમુત્તરસૂત્રમપિ તુલ્યાયુષ્કવિષયં સમાનયોગક્ષેમત્વાદ્ધારુણ્યેયં ॥ ૨૪ ॥

જગવંચણં ઉદાહુ સંતેગઈયા પાણા અપ્પાનુયા જેહિં સમણોવા
સગસ્સ આયાણસો આમરણંતાએ જાવ દુમ્મે ણિક્કિત્તે નવઙ્ તે
પુદ્ધામેવ કાલં કરેંતિ કરેંતિત્તા પારલોક્કાએ પચ્ચાયંતિ તે પાણા
વિ બુઞ્ચંતિ તે તસાવિ બુઞ્ચંતિ તે મહાકાયા તે અપ્પાનુયા તે બહુચ
રગા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચસ્કાયં નવઙ્ જાવ ણો
ણેયાઉએ નવઙ્ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—વલી જગવંત શ્રી ગૌતમ સ્વામી બોલ્યા કે, આ જગત્ માંહે એકેક પ્રાણી એવા
હે કે, તે શ્રાવક થકી અલ્પ એટલે થોડા આયુષ્ય વાલાહે, જેનેં આશ્રી શ્રમણોપાસક
નેં રૂઢું પચ્ચસ્કાણહે એતાવતા ઘણા પ્રાણને વિપે પચ્ચસ્કાણહે થને થોડા પ્રાણને વિપે
અપચ્ચસ્કાણહે. એતાવતા જાવ જીવ સુધી જે જીવ તે નિયમ કરનાર શ્રાવક થકી અ
લ્પાયુષ્યવાલાહે તે જ્યાં સુધી મરણ ન પામે, ત્યાં સુધી વ્રસ આશ્રી તે શ્રાવકનેં પચ્ચ
સ્કાણહે, તે કદાપિ મરણ પામીનેં ફરી તેહિજ વ્રસકાયમાં ડપજે તેવારેં તે પચ્ચસ્કાણ
આગલ પણ પલે. એ કારણેં નિર્વિષય પચ્ચસ્કાણ કેમ કહિયેં ? માટેં તમારું વચન થયુ
કહે. અહીં વીજા રહી ગયેલાં પદોનો અર્થ પૂર્વવત્ જાણવો ॥ ૨૫ ॥

॥ दीपिका-इदमल्पायुष्कसूत्रमपि स्पष्टं नवरं यावत्ते न ध्रियंते तावत्प्रत्याख्यानस्य विषयः त्रसेषु वा समुत्पन्नाः संतोविषयतां प्रतिपद्यन्ते ॥ २५ ॥

॥ टीका-तथाऽल्पायुष्कसूत्रसिद्धमेव । इयंस्तु विशेषोपायवत्ते न ध्रियंते तावत्प्रत्याख्यानस्य विषयस्त्रसेषु वा समुत्पन्नाः संतोविषयतां प्रतिपद्यन्तइति ॥ २५ ॥

जगवंचणं उदाहु संतेगइया समणोवासगा जवन्ति तेसिंचणं ए
वं वुत्तं पुवं जवइ णो खलु वयं संचाएमो मुढे जवित्ता जाव पव
इत्तए णो खलु वयं संचाएमो चाउहसठमुहिठपुष्पमासिणीसु प
डिपुष्पं पोसहं अणुपालितए णो खलु वयं संचाएमो अपत्तिमं
जाव विहरित्तए वयंचणं सामाइयं देसावगासियं पुरत्ता पाईणं
पडिणंवा दाहिणं उद्दीणं एतावता जाव सबपाणोहि जाव सबस
तेहिं दंमेहिं णिक्खिते सबपाणनूयजीवसत्तेहिं खेमं करेहिं अहमं
सि तव आरेणं जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो
आमरणंताए दंमे णिक्खिते तव आउं विप्पजहंति विप्पजहिता
तव आरेणं चेव जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आ
याणसो जाव ते सुपच्चायंति जेहिं समणोवासगस्स सुपच्चकायं
जवइ ते पाणावि जाव अयंपि जेदे से ॥ २६ ॥

अर्थ-बली गौतम स्वामी बोल्या के,आ जगत् मांहे एकेक श्रमणोपासक एवा होयवे
के जेनें पूर्वे एवा व्रतनो उच्चार होयवे के,निश्चै अमे मुंन थइ आगारवात ठांमीनें चारित्र
जइ शकता नथी,निश्चै अमे चतुर्दशी,अष्टमी,उदित एटले कढ्याणिकु तिथि,अने पूर्णमा
सी एटले चोमासानी त्रण पुन्यम ते दिवसें प्रतिपूण पौषध पाली शक्ता नथी (णोखलु
वयंसंचाएमो के०) निश्चै करी अमे समर्थ नथी,शुं करवाने समर्थ नथी ? (अपत्तिमंजाववि
हरित्तए के०) तोके अपश्रिम संलेपणा करी अणसण पणु उच्चरी शकवाने समर्थनथी (व
यंचणंतामाइयं देसावगासियंपुरत्ता के०) किंतु अमे सामायक तथा देशायकाशिक ए व्रत
पालशुं, एटले जावजीव सुधी दिनप्रत्ये दिशाउंनुं परिमाण करीशुं. तथा पुरत्ता एटले
प्रजातें पञ्चस्काणने अचसरें (पाईणं के०) पूर्वदिशायें,पश्चिम दिशायें,दक्षिण दिशायें,उत्तर
दिशायें,ए चारे दिशायें,अमुक अमुक जूमि सुधी जावुं, उपरांत जूमियें जवातु पञ्चस्काण
करीशुं,एवुं व्रत पालीशुं, एतावता जेटलुं दिशितुं परिमाण कीधुंने ते दिशि यकी उपरांत

नी नूमिमांहे जेटला प्राणीउठे यावत् सर्व सत्वढे तेनें घात करवानो व्याग करीछुं. एटले ते उपरांत सर्व प्राण, जूत, जीव, अनें सत्वढे, अर्थात् जे कांइ त्रस, अनें स्थावर प्राणीयोढे तेनें (खेमंकरे के०) तेनी वया पाजीछुं. (अहमंसितछंआरेणं जेतसापाणा के०) ते नूमिमांहे पण बली जे त्रस प्राणीयोढे तेनें आश्री ते श्रमणोपासकें मरणांत सुधी तेनो दंम निपेथ्योढे ते त्रस जीव त्यांथी पोताछुं आशुष्य त्यागीने बली तेहिज नूमिने विपे त्रसप्राणमांहे आवी उपजे एटले जेनें विपे श्रमणोपासकनें पञ्चस्काण होय. जे कारण माटें त्यां जेटला त्रस जीवढे तेनें विपे ते श्रावकनें मरणांत सुधी दंमनो निपेध ढे ते कारणें ते श्रावकनें रूढुं पञ्चस्काण कहियें. ते माटें एतमारं वचन रूढुं नथी. ए प्रथमजंग थयो. ए रीतें बली, बीजा आठ जंग आगल कहेढे. ॥ १६ ॥

॥ दीपिका-पुनः श्रावकाणां दिग्व्रताश्रयेण प्रत्याख्यानविषयं दर्शयति । सुगमं नवरं (देशावगासिपंति) पूर्वगृहीतस्य दिग्व्रतस्य योजनशतादिकस्य यत्प्रतिदिनं संक्षिप्तयो जनगतादियानं करोति तद्देशावकाशिकवच्यते । तथाहि । पुरञ्चापायीणमिति । (पुरञ्चात्ति) प्रातरेव प्रत्याख्यानावसरे दिगाश्रितमेवंजूतं प्रत्याख्यानं करोति यथा प्राचीनं पूर्वाजिमुखं पूर्वदिशि एतावन्मयाऽद्य गंतव्यं प्रतीचीनं पश्चिमायां दिशि दक्षिणस्या मुदीच्यामुत्तरस्यां एतावजंतव्यं एवं प्रत्यहं प्रत्याख्यानं करोति तेन च व्रतेन गृहीतपरिमाणे देशे ये आरेण त्रसाः येषु श्रावकस्यादानतः प्रथमव्रतादारभ्यामरणांतं दंमं त्यक्तं ते त्रसाः स्वाधुष्कं परित्यज्य तत्रैव गृहीतमानदेशेव त्रसत्वेन प्रत्यापांति गृहीतपरिमाणदेशे त्रसाधुष्कं परित्यज्य त्रसेष्वेवोत्पद्यंते तेषु आ-६स्य सुप्रत्याख्यानं स्यादुच्यथा पि त्रसत्वसंज्ञावादिति । शेषं सुगमम् ॥ १६ ॥

॥ टीका-पुनरपि श्रावकाणामेव दिग्व्रतसमाश्रयणतः प्रत्याख्यानस्य विषयं दर्शयि तुमाह. । (जगवंचणमित्यादि) सुगमं यावत् वयंपांतामाऽयं देशावकासिपंति । देशोव काशोदेशावकाशः तत्र नवं देशावकाशिकं । इदमुक्तं नवति । पूर्वगृहीतस्य दिग्व्रतस्य योजनशतादिकस्य यत्प्रतिदिनं संक्षिप्ततरं योजनगव्युत्तिपचनगृहमर्यादादिकं परिमाणं विधत्ते तद्देशावकाशिकमित्युच्यते । तदेव दर्शयति । (पुरञ्चापायीणमित्यादि) पुरञ्चात्ति प्रातरेव प्रत्याख्यानावसरे दिगाश्रितमेवं जूतं प्रत्याख्यानं करोति तद्यथा प्राचीनं पूर्वाजिमुखं प्राच्यां दिश्येतावन्मयाऽद्य गंतव्यं तथा प्रतीचीनं प्रतीच्यामपरस्यां दिशि तथा दक्षिणाजिमुखं दक्षिणस्यामेवोदीच्यां दिश्येतावन्मयाऽद्य पंचयोजनमात्रं तदधिकमूनतरं वा गंतव्यमित्येवंजूतं सप्रतिदिनं प्रत्याख्यानं विधत्ते तेनच गृहीतदेशावकाशिकेनोपास-

राय धनपतसिंघ बाहाडूरका जैनागम संग्रह जाग डसरा. १००७

केन सर्वप्राणिन्योगृहीतपरिमाणत्परेण दंमोनिहिंसः परित्यक्तो नवति तत्तश्चासौ आ
वकः सर्वप्राणजुतजीवसत्त्वेषु द्वेमं करोहमस्मिन्नित्येवमध्यवसायी नवति तत्र गृहीत
परिमाणे देशे ये आरेण त्रसाः प्राणायेषु भ्रमणोपासकस्य दानतइत्यादेरारम्भामरणांतो
दंमोनिहिंसः परित्यक्तो नवति तेच त्रसाः प्राणाः स्वायुष्कं परित्यज्य तत्रैव गृहीतप
रिमाणदेशेयं योजनादिदेशान्यंतरएव त्रसाः प्राणास्तेषु प्रत्यायांति । इदमुक्तं नवति ।
गृहीतपरिमाणदेशत्रसायुष्कं परित्यज्य त्रसेष्वेवोत्पद्यंते ततश्च तेषु भ्रमणोपासकस्य सुप्र
त्यारख्यानं नवत्युच्यथापि त्रसत्त्वसद्भावात् । शेषं सुगमं याचत् णो णेवाद्ये नवति ॥ १६ ॥

तत्र आरेणं जे तसा पाणा जेहिं समणोवासगस्स आयाणसो
आमरणंताए दंमे णिक्खित्ते ते तउ आउं विप्पजहंति विप्पजहं
तित्ता तत्र आरेणं चेव जाव थावरा पाणा जेहिं समणोवासग
स्स अछाए दंमे अणिक्खित्ते अणछाए दंमे णिक्खित्ते तेसु पच्चा
यंति तेहिं समणोवासगस्स अछाए दंमे अणिक्खित्ते अणछाए
दंमे णिक्खित्ते ते पाणावि बुच्चंति ते तसा ते चिरच्छिद्या जाव अ
यंपि जेदे से ॥ १७ ॥ तत्र जे आरेणं तसा पाणा जेहिं समणो
वासगस्स आयाणसो आमरणंताए तउ आउं विप्पजहंति वि
प्पजहंतित्ता तत्र परेणं जे तसा थावरा पाणा जेहिं समणोवास
गस्स आयाणसो आमरणंताए तेसु पच्चायंति तेहिं समणो
वासगस्स सुपच्चस्कायं नवइ ते पाणावि जाव अयंपि जेदे से
॥ १८ ॥ तत्र जे आरेणं थावरा पाणा जेहिं समणोवासगस्स
अछाए दंमे अणिक्खित्ते अणछाए णिक्खित्ते ते तउ आउं वि
प्पजहंति विप्पजहंतित्ता तत्र आरेणं चेव जे तसा पाणा जेहिं
समणोवासगस्स आयाणसो आमरणंताए ते सुपच्चायंति तेसु
समणोवासगस्स सुपच्चस्कायं नवइ ते पाणावि जाव अयंपि जे
दे से णो ॥ १९ ॥ तत्र जे ते आरेणं जे थावरा पाणा जेहिं समणो
वासगस्स अछाए दंमे अणिक्खित्ते अणछाए णिक्खित्ते ते तउ
आउं विप्पजहंति विप्पजहंतित्ता ते तत्र आरेणं चेव जे थावरा
पाणा जेहिं समणोवासगस्स अछाए दंमे अणिक्खित्ते अणछा

એ ણિક્ષિતે તે સુપચ્ચાયંતિ તેહિં સમણોવાસગસ્સ અઘાએ અણ
 ઘાએ તે પાણાવિ જાવ અયંપિ જેદે સે ણો ॥૩૦॥ તઠ્ઠ જે તે આરે
 ણં યાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ અઘાએ દંઢે અણિક્ષિ
 ત્તે અણઘાએ ણિક્ષિતે તઠ્ઠ આઠં વિષ્ણજહંતિ વિષ્ણજહંતિતા તઠ્ઠ
 પરેણં જે તસયાવરાપાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો
 આમરણંતાએ તે સુપચ્ચાયંતિ તેહિં સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચકાયં
 જવઙ્ તે પાણાવિ જાવ અયંપિ જેદે સે ણો ણેયાઠ્ઠએ જવઙ્ ॥૩૧॥
 તઠ્ઠ જે તે પરેણં તસયાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયા
 ણસો આમરણંતાએ તે તઠ્ઠ આઠં વિષ્ણજહંતિ વિષ્ણજહંતિતા તઠ્ઠ
 આરેણં જે તસા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો આ
 મરણંતાએ તે સુપચ્ચાયંતિ તેહિં સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચકાયં જવ
 ઙ્ તે પાણાવિ જાવ અયંપિ જેદે સે ણો ણેયાઠ્ઠએ જવઙ્ ॥ ૩૨ ॥
 તઠ્ઠ જે તે પરેણં તસયાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયા
 ણસો આમરણંતાએ તે તઠ્ઠ આઠં વિષ્ણજહંતિ વિષ્ણજહંતિતા તઠ્ઠ
 આરેણં જે યાવરા પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ અઘાએ દંઢે અ
 ણિક્ષિતે અણઘાએ ણિક્ષિતે તે સુપચ્ચાયંતિ જેહિં સમણોવાસ
 ગસ્સ અઘાએ અણિક્ષિતે અણઘાએ ણિક્ષિતે જાવ તે પાણાવિ
 જાવ અયંપિ જેદે સે ણો ॥૩૩॥ તઠ્ઠ જે તે પરેણં તસયાવરા
 પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો આમરણંતાએ તે તઠ્ઠ
 આઠં વિષ્ણજહંતિ વિષ્ણજહંતિતા તે તઠ્ઠ પરેણં ચેવ જે તસયાવરા
 પાણા જેહિં સમણોવાસગસ્સ આયાણસો આમરણંતાએ તે
 સુપચ્ચાયંતિ તે સમણોવાસગસ્સ સુપચ્ચકાયં જવઙ્ તે પાણાવિ
 જાવ અયંપિ જેદે સે ણો ॥ ૩૪ ॥

અર્થ—તે આઠ જંગ માંહે પ્રથમ જંગ કહેઢે. જેટલી જૂમિકાની અવિરતિ ઢે તે માંહે
 જે ત્રસ જીવોઢે તે ત્રસ, તેહિજ જૂમિકા માંહે જે સ્થાવર જીવોઢે, તે માંહે આવી ઘપ
 જે. એ પ્રથમ જંગઢે. તે સૂત્રના અર્થથી કહેઢે. (તઠ્ઠ આરેણં કે) આં જેટલી જૂમિની.

અવિરતિઠે તે થકી ઠરે ઇટલે આગલ, (જેતસાપાણા કે) જે ત્રસ પ્રાણીઠે (જેહિંસમ
 ણોવાસગસ્સ કે) જેનેં વિપે શ્રમણોપાસકે (આયાણસો કે) વ્રત ગ્રહણ પ્રારંચીનેં (આ
 મરણંતાં કે) મરણાંત સુધી (દંમેણિકિત્તે કે) ઘાત કરવાનો નિપેધ્યોઠે, (તરું
 આરંધિયજહંતિ કે) પઠી તે જીવ ત્યાં થકી આયુષ્ય પૂર્ણ કરે. (વિષ્ણજહંતિતા કે)
 ત્યાંથી આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને (તરુઅરેણંચેવ કે) ફરી ત્યાં મર્યાદા વાલી નૂમિયેંજ નિશ્ચે
 (જાવથાવરાપાણા કે) યાવત્ જે સ્થાવર પ્રાણીઠે (જેહિંસમણોવાસગસ્સ કે) જે સ્થાવ
 રપ્રાણીને વિપે શ્રમણોપાસકને (અછાઈદંમેણિકિત્તે કે) અર્થદંમ ઇટલે અર્થે હણવા
 નો નિપેધ નથી, અને (અણછાઈદંમેણિકિત્તે કે) અનર્થદંમ ઇટલે, અનર્થે વિનાશ કરવા
 નો નિપેધ (તેસુપચ્ચાયંતિ કે) તેવા સ્થાવર જીવોનેં વિપે તે પૂર્વોક્ત ત્રસ જીવ આવી ડપ
 જે. (તેહિંસમણોવાસગસ્સ કે) તેનેવિપે શ્રમણોપાસકને (અછાઈદંમેણિકિત્તે કે) અર્થ
 દંમ ઠાંમયો નથી (અણછાઈદંમેણિકિત્તે કે) અને અનર્થ દંમ ઠાંમયોઠે (તેપાણાથિડુચંતિ
 કે) તેનેં પ્રાણ પણ કહિયેં, તેને ત્રસ પણ કહિયેં, તેનેં વિરસ્થિતિક પણ કહિયેં, (જાવઅર્થ
 પિજેવે કે) યાવત્ એ જેદવાલું પણ (તે કે) તે તમારું વચન, ત્યાય માર્ગેતું નથી. એ પ્ર
 થમ જંગ કહ્યો ॥૧૭॥ હવે વીજો જંગ કહેઠે. જેટલી નૂમિકાની અવિરતિઠે તે નૂમિકા માંહે
 લાજ ત્રસ જીવ હોય તે મરણ પામીને ફરી નિયમ કરેલી નૂમિકા માંહે જે ત્રસ અને સ્થાવર
 જીવોઠે તેમાંહે આવી ડપજે. એ વીજો જંગ ॥૧૮॥ હવે ત્રીજો જંગ કહેઠે. જેટલી નૂમિકાની
 અવિરતિઠે તે માંહેલા સ્થાવર જીવ, તે મરણ પામીને ફરી તેહિજ પ્રત્યાભ્યાન કરેલી નૂમિ
 કા માંહે જે ત્રસ જીવોઠે તેમાંહે આવી ડપજે ॥૧૯॥ હવે ચોથો જંગ કહેઠે. જેટલી નૂ
 મિકાની અવિરતિઠે તે માંહેલા સ્થાવર જીવ, મરણ પામીને ફરી તેહિજ નૂમિ માંહેલા
 સ્થાવર માંહે આવી ડપજે ॥૨૦॥ હવે પાંચમો જંગ કહેઠે. જેટલી નૂમિકાની અવિરતિ
 ઠે જે નિયમ કરેલી નૂમિકાઠે તે માંહેલા સ્થાવર જીવોઠે તે મરણ પામીને તે માંહે આ
 વીને સ્થાવર પણે ડપજે ॥૨૧॥ હવે ઠછો જંગ કહેઠે. નિયમ કરેલી નૂમિકા માંહેલા
 ત્રસ અને સ્થાવર જીવ, તે ત્યાંથી મરણ પામીને જેટલી નૂમિકાની અવિરતિઠે તે નૂમિ
 માંહેલા ત્રસ જીવોને વિપે આવી ડપજે ॥૨૨॥ હવે સાતમો જંગ કહેઠે- નિયમ કરે
 લી નૂમિકા માંહેલા ત્રસ, અને સ્થાવર જીવ, તે ત્યાંથી મરણ પામીને જેટલી નૂમિકા
 ની અવિરતિઠે તે માંહેલા સ્થાવર જીવોને વિપે આવી ડપજે ॥૨૩॥ હવે આઠમો જંગ
 કહેઠે. નિયમ કરેલી નૂમિકા માંહેલા ત્રસ અને સ્થાવર જીવ, તે ત્યાંથી મરણ પામીને
 ફરી તેહિજ નિયમ કરેલી નૂમિકા માંહે ત્રસ, અને સ્થાવરને વિપે આવી ડપજે, ઇટલે
 એ આઠ જંગ થયા. અને નવમો જંગ પ્રથમ કહ્યો, એમ વધા મલી નવ જંગ થયા. હવે
 એ નવે પ્રકારે કરી આવકને પચ્ચક્કાણ દેલાઠે. તે કેવી રીતે? તોફે, એ ત્રાંગા માંહે જ્યાં

त्रस जीव कदाहे तेनो सर्वथा प्रकारे आवकने आमरणांतसुधी पञ्चस्काणहे अने ज्या ज्यां स्थावर बोल्याहे त्यां त्यां आवकें अनर्थ पञ्चस्काण कळुंहे. तेथी तेमांहे ते जीव, उपना नणी, एपण पञ्चस्काण थाय. एटलेनवेजंग मांहे आवकने पञ्चस्काण होय. ए रीतें जाणवुं. एवीरीतें घणा दृष्टांतें करी आवकना पञ्चस्काणनो विषय देखाड्यो. ॥३४॥

॥ दीपिका—अत्र आरादेशवर्तिनस्त्रसाआरादेशवर्तिषु स्थावरेषूत्पद्यंते ॥ ३४ ॥ अत्र आरादेशवर्तिनस्त्रसागृहीतपरिमाणोद्देशाद्द्विषेत्रसाः स्थावराश्च तेषूत्पद्यंते ॥ ३५ ॥ आरादेशवर्तिनोये स्थावरास्ते आरादेशवर्तिनोये त्रसास्तेषूत्पद्यंते ॥ ३६ ॥ आरादेशवर्तिनोये स्थावरास्तेषु तद्देशवर्तिष्वेव स्थावरेषूत्पद्यंते ॥ ३७ ॥ आरादेशवर्तिनोये स्थावरास्ते परदेशवर्तिषु त्रसस्थावरेषूत्पद्यंते ॥ ३८ ॥ परदेशवर्तिनोये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु त्रसेषूत्पद्यंते ॥ ३९ ॥ परदेशवर्तिनोये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूत्पद्यंते ॥ ४० ॥ परदेशवर्तिनोये त्रसास्थावरास्ते परदेशवर्तिष्वेव त्रसस्थावरेषूत्पद्यंते । एवं नवापि सूत्राणि जणितानि तत्र, यत्र यत्र त्रसास्तत्रादानशः प्रथम व्रतग्रहणादारभ्य आवकेंणामरणांतोदंनः परित्यक्तइति योज्यं । यत्र तु स्थावरास्तत्रार्था य दंनोन निक्षिप्तोन त्यक्तः अनर्थाय च दंनः परित्यक्तइति । शेषं सुगमम् ॥ ३४ ॥

॥ टीका—एवमन्यान्यप्यष्ट सूत्राणि इष्टव्यानि सर्वाण्यपि नवरं तत्र प्रथमे सूत्रे तदेवं यद्वाख्यातं तच्चैवं जूतं तद्यथा गृहीतपरिमाणे देज्ञे ये त्रसास्ते गृहीतपरिमाणोद्देशास्तेष्वेव । तथा द्वितीये सूत्रे त्वारादेशवर्तिनस्त्रसाः आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूत्पद्यंते ॥ ३४ ॥ तृतीये त्वारादेशवर्तिनस्त्रसागृहीतपरिमाणोद्देशाद्द्विषेत्रसाः स्थावरास्तेषूत्पद्यंते ॥ ३५ ॥ तथा चतुर्थसूत्रे त्वारादेशवर्तिनोये स्थावरास्ते तद्देशवर्तिष्वेव त्रसेषूत्पद्यंते ॥ ३६ ॥ पंचमं सूत्रं तु आरादेशवर्तिनोये स्थावरास्तेषु तद्देशवर्तिष्वेव स्थावरेषूत्पद्यंते ॥ ३७ ॥ षष्ठं सूत्रं तु परदेशवर्तिनोये स्थावरास्ते गृहीतपरिमाणास्तेषु त्रसस्थावरेषूत्पद्यंते ॥ ३८ ॥ सप्तमसूत्रं त्विदं परदेशवर्तिनोये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु त्रसेषूत्पद्यंते ॥ ३९ ॥ अष्टमसूत्रं तु परदेशवर्तिनोये त्रसाः स्थावरास्ते आरादेशवर्तिषु स्थावरेषूत्पद्यंते ॥ ४० ॥ नवमसूत्रं तु परदेशवर्तिनोये त्रसाः स्थावरास्ते परदेशवर्तिष्वेव त्रसस्थावरेषूत्पद्यंते । एवमनया प्रक्रियया नवापि सूत्राणि जणनीयानि । तत्र यत्र यत्र त्रसास्तत्रादानशश्चादेवाराभ्य श्रमणोपासकेनामरणांतोदंनस्त्यक्तइत्येवं योजनीयं । तत्र तु स्थावरास्तत्रार्थाय दंनो न निक्षिप्तोन परित्यक्तोऽनर्थाय च दंनः परित्यक्तइति । शेषाद्वर्यदना तु स्वबुद्ध्या विधेयेति ॥ ३४ ॥

जगवंचणं उदाहु ए एतं नूयं ए एतं नवं ए एतं नविस्संति
जणं तसा पाणा वोञ्जिक्किहिति थावरा पाणा नविस्संति थाव
रा पाणावि वोञ्जिक्किहिति तसा पाणा नविस्संति अवोञ्जिन्नेहिं
तसथावरोहिं पाणेहिं जणं तुप्पेवा अन्नोवा एवं वदह एणिणं से
केइ परियाए जाव णो णेयाउए नवइ ॥ ३५ ॥

अर्थ-हवे बली उदक पेढालपुत्र प्रत्ये, जगवंत श्री गौतमस्वामी कहेछे के,अहो उ
दक ! (एएतंनूयं के०) नूतकालने विषे ए वात थइ नथी, (एएतंनवं के०) वर्तमा
नकालें ए वात थाय नही, (एएतंनविस्संति के०) आगमिक कालें ए वात थशे न
हीं (जणुंतसापाणावोञ्जिक्किहिति के०) जे त्रसप्राणी सर्वथापि विच्छेद थशे (थावरा
पाणानविस्संति के०) अने जगत् मांहे स्थावर प्राणीज हशे, अथवा स्थावरप्राणी स
र्वथा विच्छेद पामशे, अने जगत् मांहे त्रस प्राणीज रहेशे. यद्यपि तेनें परस्पर मांहो
मांहे गतिवे जे स्थावर फीटी त्रस थाय, अने त्रस फीटी, स्थावर थाय, परंतु समस्त
पणे एकनो बीजा मांहे सज्जव न थाय. तथा एवीपण संज्ञावना नथी जे, एक पञ्च
स्काणना करनार टाली अन्य नारकी, वेईडियादिक, तिर्यंच, मनुष्य, देवता, ए समस्तनो अ
ज्ञाव होय? जो एमज होय तो त्रसतुं पञ्चस्काण निर्विषय थाय.परंतु ए वात संज्ञवे नहीं!
(अवोञ्जिन्नेहिंतसथावरोहिंपाणेहिं के०) एम त्रस अने स्थावर प्राणीनो अविच्छेद होय.
(जणुंतुप्पेवाअन्नोवाएवंवदह के०) माटे जे तमे अथवा बीजो कोइ, एम कहेके (एणिणं
सेकेइपरियाए के०) ते कोइ पर्याय नथी के जे पर्यायें करी आवकनें प्राणातिपातनुं
पञ्चस्काण थाय. ते वचन, (जावणोणेयाउएनवइ के०) यावत् न्यायोक्त नथी ॥ ३५ ॥

॥ दीपिका-तदेवं बहुदृष्टान्तिः श्रावकप्रत्याख्यानस्य सविषयतां प्रसाध्याधुना परप्रश्रय्या
त्पंतासंवृत्तां दर्शयन्नाहं । गौतमस्वामी उदकं प्राहानैतद्वृत्तं नैतद्विषयं नैतद्विषयं यच्चताः
सर्वथा उच्छेत्स्यंति स्थावराएव नविष्यंति तथा स्थावराउच्छेत्स्यंति त्रसाएव नविष्यंति ए
तद्वयं न संज्ञवति नहि कदाप्येवं संज्ञवोस्ति यत्प्रत्याख्याननिर्मेकं विहायान्येषां नारका
णां ईडियादितिरश्चां मनुष्याणां देवानां च सर्वथाप्यज्ञावः । एवंहि च प्रत्याख्यानं नि
र्विषयं स्याद्यदि प्रत्याख्यानिनोजीवतएव नारकाद्यास्त्रसाः समुच्चिद्यन्ते नचाप्यं प्रकारः संज्ञ
वी स्थावराणां वानंतत्वाऽसंख्येयेषु त्रसेषूत्पादसंज्ञवः एवं सति य एतत् यूयमन्योवा वद
ति तद्यथा नास्त्यसौ पर्यायोयन्नावकस्यैकत्र सविषयोदंभत्यागइति तदेवं त्वदीय प्रेर्य
सर्वमशोचनमिति ॥ ३५ ॥

॥ टीका-तदेवं बहुनिर्दृष्टान्तैः स्वस्वविषयतां आवकप्रत्याख्यानस्य प्रसाध्याधुनात्पता बंधतां चोद्यस्य सूत्रेणैव दर्शयितुमाह । (जगवंचणं उदाहुरित्यादि) जगवान् गौतमस्वाभ्युदकं प्रत्येतदाह । तद्यथा नैतज्जुतमनादिके काले प्रागतिक्रान्ते नाप्येतदप्यऽनन्ते काले जाव्यं नाप्येतद्वर्तमानकाले जवति । ये त्रसाः प्राणाः सर्वथा निर्लेपतया स्वजात्युद्भेदतोऽहेत्स्यंति स्थावराजविष्यंतीति तथा स्थावराश्च प्राणिनः कालत्रयेपि नैव समुद्भेत्स्यंति त्रसाजविष्यंति यद्यपिच तेषां परस्परसंक्रमेण गमनमस्ति तथापि न सामस्त्येनान्यतरेषामितरत्र सज्जावस्तथाहि न ह्येवंजुतः संजवोस्ति यदुत प्रत्याख्यानिनमेकं विहाय परेषां नारकाणां क्षींक्ष्यादीनां तिरश्चां मनुष्यदेवानां च सर्वदाप्यजावः एवंच त्रसविषयं प्रत्याख्यानं निर्विषयं जवति यदि तस्य प्रत्याख्यानिनोजीवतएव सर्वेपि नारकादयस्त्वसा समुद्भिद्यंते न चास्य प्रकारस्य संजवोस्त्युक्तन्यायेनेति स्थावराणां चानंतानामनंतत्वादेव नासंख्येयेषु त्रसेषूपपादइति सुप्रतीतमिदं तदेव जव्यवह्निनैस्त्रसैः स्थावरैश्च प्राणिजिर्येद्वत्त यूयमन्योवा कश्चिद्वदति तद्यथा नास्त्यसौ पर्यायोयत्र श्रमणोपासकस्यैकत्रसविषयोपि दम्परित्यागइति तदेतदुक्तनीत्या सर्वमशोजनमिति ॥ ३५ ॥

जगवंचणं उदाहु आउसंतो उदगा जे खलु समणं वा माहणं वा परिजासेइ मिति मज्जंति आगमिताणाणं आगमितादंसणं आगमिताचरित्तं पावाणं कम्माणं अकरणयाए से खलु परलोगपल्लिमंथत्ताए चिठइ जे खलु समणं वा माहणं वा णो परिजासइ मिति मज्जंति आगमिताणाणं आगमितादंसणं आगमिताचरित्तं पावाणं कम्माणं अकरणयाए से खलु परलोगविसुद्धीए चिठइ तएणं से उदय पेढालपु से जगवं गोयमं अणाढायमाणा जामेव दिसिं पाउजूते तामेव दिसिं पदारेत्तगमणाए ॥ ३६ ॥

अर्थ-वली गौतम स्वामी कहेछे, के, अहो आशुष्यमन् उदक ! खलु इति निश्चं जे पुरुष यथोक्त क्रियानुष्ठाननो करनार एवो श्रमण होय, अथवा माहण एटले ब्रह्मचर्य नो पालनार एवो ब्राह्मण होय तेनें (परिजासेइ के०) निंदे, (मितिमज्जंति के०) तेने विपे मैत्री जाव मानतो ठतो (आगमिताणाणं के०) तथा सम्यक् ज्ञान, पोताने विपे आणीनें, (आगमितादंसणं के०) सम्यक् दर्शन पोताने विपे आणीनें, (आगमिताचरित्तं के०) सम्यक् चारित्र पोताने विपे आणीनें, एतावता सम्यक् ज्ञान, सम्यक् दर्शन, अने सम्यक् चारित्रनो पालनार पण होय. (पावाणंकम्माणंअकरणयाए के०) पाप

कर्मनें अण करवा जणी उठयो. एटले सावधान थयो. (सेखलुपरलोगंपलिमंथत्ताए चिछइ के०) ते पण निश्चें परलोकना विधात जणी तिष्ठे, एटले रहे, एटले शुं कहुं? तोके, चारित्रिउं पुरुष घणोज गुणवान् होय परंतु यथोक्त श्रमण ब्राह्मणनी निंदा करे, ते परलोकनो, तथा संयमनो विराधक कहेवाय. हवे जे गुणवंतना गुण ग्रहण करे, ते नां फल देखाडेवे. जे महासत्त्ववंत पुरुष रत्नाकरनी पेरें गंजीर, श्रमण ब्राह्मणने निंदे नही, ते सहित थको तेनी साथें मैत्री जाव पोपण करे, सम्यक् ज्ञान, सम्यक् दर्शन, अने सम्यक् चारित्रनें यथोक्त पालतो उतो, पापकर्मने अण करवा जणी उठयो एटले सावधान थयो. ते निश्चें थकी परलोकनो तथा संयमनो आराधक थाय. ए कारण माटें श्रमण ब्राह्मणनी निंदा न करे! ते पुरुष रूडो जाणवो. एहुं जाणीने ए निंदा परिहरवी. अने सुधो संयम पालवो. (तएणंसे के०) तेवार पढी ते उदक पेढाल पुत्र, जगवन श्री गौतम समीपें एवा अर्थो सांनलीनें, श्री गौतम स्वामीनें आदर दीया विना पूठया विना जे दिशा थकी आब्यो हतो, तेहिज दिशा तरफ फरी गमन चिंतवन करतो हवो॥३६॥

॥ दीपिका—अथोपसंहारमाह । गौतमस्वाम्याह । आयुष्मन्नुदक ! यः खलु श्रमणं यथोक्तक्रियाकारिणं माह्नं वा सद्ब्रह्मचर्योपेतं परिजापते मैत्री मन्यमानोपि निंदति सम्यक् ज्ञानदर्शनं चारित्रं च आगम्य प्राप्त्य पापकर्मणामकरणायोद्धितः खलु बुद्धप्रकृतिः पंक्तिर्मन्यः परलोकस्य सज्जतेः पत्तिर्मथाय विधाताय तिष्ठति यः पुनर्महासत्त्वः सागरवज्जनीरः श्रमणादीन् परिजापते न निंदति तेषु च परमां मैत्रीं मन्यते सम्यक् ज्ञानादीन्यनुगम्य पापकर्मणामकरणायोद्धितः सखलु परलोकविशुद्ध्या तिष्ठति अनेन वाक्येन परनिंदावर्जनाद्यथावस्थितार्थकथनेन श्रीगौतमः स्वौद्धत्यं परिहरतिस्म एवं श्रीगौतमे न यथास्थितार्थज्ञापितोऽपुदकोऽपि दा गौतममनादियमाणोऽयस्याएव दिशः प्राड्भूतस्तामेव दिशं गमनाय प्रधारितवान् चिंतितवान् ॥ ३६ ॥

॥ टीका—सांप्रतमुपसंजिपृष्टुराह । (जगवंचणंउदाहुरित्यादि) गौतमस्वाम्याह । आयुष्मन्नुदक ! यः खलु श्रमणं वा यथोक्तकारिणं माह्नं वा सद्ब्रह्मचर्योपेतं परिजापते निंदति मैत्रीं मन्यमानोपि तथा सम्यक्ज्ञानमागम्य तथा दर्शनं चारित्रं च पापानां कर्मणामकरणाय समुद्धितः स खलु लघुप्रकृतिः पंक्तिर्मन्यः परलोकस्य सुगतिजलक्षणस्य तत्कारणस्य वा सत्संयमस्य पत्तिर्मथाय तद्विजोडनाय तद्विधाताय तिष्ठति यस्तु पुनर्महासत्त्वोरत्ताकरवज्जनीरोन श्रमणादीन् परिजापते तेषु च परमां मैत्रीं मन्यते सम्यग्दर्शनचारित्राण्यनुगम्य तथा पापानां कर्मणामकरणायोद्धितः स खलु परलोकविशुद्ध्यावतिष्ठति अनेन च परपरिजापावर्जनेन यथावस्थितार्थस्वरूपदर्शनतो गौतमस्वामिना स्वाद्धत्यं

परिहृतं जवति तदेवं यथावस्थितमर्थं गौतमस्वामिनावगतोऽप्युदकः पेढालपुत्रोयदा जगवं
तं गौतममनादियमाणोयस्याएव दिशः प्राङ्मूर्तस्तामेव दिशं गमनाय संप्रधारितवान्॥३६॥

जगवंचणं उदाहृ आउसंतो उदगा जे खलु तद्धानूतस्स समणस्सवा
माहणस्सवा अतिए एगमवि आरियं धम्मियं सुवयणं सोच्चा निस
म्म अप्पणो चेव सुहम्माए पडिलेहीए अणुत्तरं जोगखेमपयं लंजि
एसमाणे सोवित्तावतं आढाइ परिजाणेंति वंदंति नमंसंति सक्कारेइ
समाणेइ जाव कल्याणं मंगलं देवयं चेइयं पक्कुवासंति ॥ ३७ ॥

अर्थ-जगवंत श्रीगौतम स्वामी बोल्या के, अहो आयुष्यमन् उदक ! खलु इति निश्चं
जे कोइ तथाभूत श्रमण ब्राह्मणने समीपें एक पण आर्य धर्म संबंधिक रूढं वचन
सांजलीने सम्यक् प्रकारें संयमने विपे धारिनें (अप्पणोचेवसुहम्माए के०) पोता थकी
सुद्धम कुशाग्र वत् बुद्धियें करी (पडिलेहीए के०) आलोचीनें विचारीनें जाणे के,
आ रूढा वचनें करी हुं (अणुत्तरं के०) प्रधान, (जोगखेमपयंलंजिएसमाणे के०) यो
गक्षेमपद एटले रूढं मुक्ति साधवा योग्य पद, तेने विपे पहाँचो एतावता ए थकी
में रूढं एक पद लाधुं. (सोवित्तावतं के०) ते पुरुष, ते उपदेशना देनार पुरुषनें
(आढाइ के०) आदर करे, तथा (परिजाणेंति के०) ए पुज्यठे एवुं करी जाणे,
तथा तेने वांटे, ते आगल अंजली करे (नमंसंति के०) मस्तक नमावे, (सक्कारे
इके०) सत्कार करे, यस्त्रादिकें करी प्रतिलाने. (समाणेइ के०) अनुष्ठानादिक करे,
तथा यावत् कल्याणमंगल देवता चैत्य एनी उपमा मानि स्तुति करे, तथा, (पक्कुवातं
ति के०) पर्युपासना करे, यद्यपि ते उपदेशनो दातार कांइ वंदनादिक वांटे नही, तथा
पि ते सांजलनारें ते परमार्थ उपकारी नणी यथाशक्तियें विनयादिक समाचरयो.॥३७॥

॥ वीपिका-तदा । जगवान् गौतमश्चाह । हे आयुष्मन्नुदक ! यः खलु तथा
भूतस्य श्रमणस्य ब्राह्मणस्य वांतिके समीपे एकमप्यर्थं धार्मिकं सुवचनं श्रुत्वानि
शम्यावधार्यात्मनएव तदनुत्तरं योगक्षेमपदमित्यवगम्य सूक्ष्माद्युत्था प्रत्युपेक्ष्य विचा
र्याहमनेन योगक्षेमपदमनुत्तरं लंजितः प्रापितः सन् सोपि तावन्नौक्तिकोपि तमुपवेश
दातारमादियते पूज्योयमिति जानाति कल्याणं मंगलं देवतां चैत्यमिव पर्युपास्ते प्राक
तज्ज्ञोपि चेद्विज्ञोपदेशदातारं पूजयति तदा किं पुनर्वाच्यमनुत्तरधर्मोपदेशकपूजायां

॥ टीका-तं चैवमनिप्रायमुदकं दृष्ट्वा जगवान्गौतमस्वाम्याह । तद्यथा । आयुष्मन्मुदक !
यः खलु तथानूतस्य श्रमणस्य ब्राह्मणस्य वांतिके समीपे एकमपि योगक्षेमाय पद्यते
गम्यते येनार्थस्तत्पदं योगक्षेमपदं किञ्चूतमार्थमार्यानुष्ठानहेतुत्वादायं तथा धार्मिकं शोच
नवचनं सुवचनं सज्जतिहेतुत्वात्तदेवंचूतं पदं श्रुत्वा निश्चयावगम्याच्चात्मनएव तदनुत्तरं योग
क्षेमपदमित्येवमवगम्य सूक्ष्मया कुशाग्रीयया बुत्थ्या प्रत्यपेक्ष्यपर्यालोच्य तद्यथाहमने
नैवं चूतमर्थपदं लंजितः प्रापितः सन्नसावपि तावद्भौतिकस्तमुपदेशदातारमाद्रियते पू
ज्योयमित्येवं जानाति तथा कल्याणं मंगलं देवतामिव स्तौति पर्युपास्ते च यदप्यसौ पूज
नीयः किमपि नेहति तथापि तेन तस्य परमार्थोपकारिणोयथाशक्ति विधेयम् ॥ ३४ ॥

तएणं से उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी एतेसिणं जंते पदाणं
पुर्वि अन्नानयाए असवणयाए अबोहिए अणनिगमेणं अदिघाणं
असुयाणं अमुयाणं अविन्नायाणं अबोगडाणं अणिगूढाणं अविहि
न्नाणं अणिसिन्नाणं अणिवूढाणं अणुवहारियाणं एयमढं णो सद्वहि
यं णो पत्तिर्यं णो रोइयं एतेसिणं जंते पदाणं एण्ह जाणयाए सवणत्ता
ए बोहए जाव उवहारणयाए एयमढं सद्वहामि पत्तियामि रोएमि एवमे
व से जहेयं तुप्पे वदह ॥ ३५ ॥

अर्थ-तेवार पढी ते उदकपेढालपुत्र, जगवंत श्रीगौतम स्वामी प्रत्ये एम बोल्या
के, (एतेसिणंजंतेपदाणं के०) हेजगवन् ! तमे एटलां पद कहां, ते में (पुर्विअन्नानया
ए के०) पूर्वे न जाएयां (असवणयाए के०) पूर्वे न सांजल्यां, (अबोहिए के०)
जिनधर्मनी अश्राप्तिने जीये एनी बोधि उपनी नही. (अणनिगमेणं के०) विस्तारें वो
धिना रहितपणा थकी एनो अजिगम न थयो, (अदिघाणं के०) पूर्वे साहात् पो
ताथी दीजं नही एटले पाम्यां नही. ते जणी अट्टः (असुयाणं के०) कोइनी पासंथी
सांजल्यां नही, (अमुयाणं के०) स्मरण कखां नही, (अविन्नायाणं के०) अविज्ञा
त एटले विशिष्ट बोधरहित (अबोगडाणं के०) विशेषथी शुरुयें कहां नही. (अणि
गूढाणं के०) अग्रगट एटले प्रगट न थयां (अविहिन्नाणं के०) विपद्दादिक संदेह
येया नही. (अणिसिन्नाणं के०) अनिश्रित कोइयें संजलाव्यां नही. (अणिवूढा
णं के०) अण सांजल्यां भाटें निर्वाह्यां नही (अणुवहारियाणं के०) अणविरत्त प
णो हृदयने विपे अवधाखां नही (एयमढं के० (ए प्रकारें पदोनो अर्थ, (णोसद्वहि
यं के०) सद्वहो नही, एटले अद्वाकरी नही, (णोपत्तिर्यं के०) प्रतित करी नही, (णो

रोयियं के०) प्रत्याख्यानमां रुचिपण न करी ते अर्थे रुच्यो नहीं (एतेसिणंजंतेपदा णं के०) एटलां पद, हे जगवन् ! (एहिंहे के०) हमणा (जाणयाए के०) जाणां, सांजल्यां, बोध ययो, यावत् हृदयने विपे अवधायां. ते कारण माटें ए पदनों अर्थ, सदहुंहुं, प्रतितमां आणुंहुं, तथा रुचेठे. किं बहुना (सेजहेयंतुप्रेवदह के०) तेजेम त मे कहोठो (एवमेव के०) एमजठे ॥ ३७ ॥

॥ टीका—उदकोगौतमस्वामिनमाह । यथा एतेषां पदानां पूर्वमज्ञाततयाऽश्रवणतयाऽनाकर्णनेन अबोध्याश्रवणेष्वनवबोधात् अनजिगमेन बोधेपि सम्यगप्रतिपत्त्याऽदृष्टानामविज्ञातानामश्रुतानामविसृष्टानां गुरुणाऽदत्तानामनिर्गूढानां स्थिरतया स्थापितानामनुपधारितानामनवधारितानां चानिर्णीतानां न श्रद्धानं कृतवान् न प्रत्याख्यानरुचिं च कृतवान् । इदानीं तु युष्मदंतिके श्रुत्वा ज्ञात्वावदृष्टादिविशिष्टानां पदानामेनमर्थं श्रद्दधेहं प्रत्ययरुचिं च करोमि एवमेतद्यथा यूयं वदथ ॥ ३७ ॥

॥ टीका—तदेवं गौतमस्वामिनाजिहितउदकइदमाह । एतद्यथैतेषां पदानां पूर्वमज्ञाततया श्रवणतया बोध्याचेत्यादिना विशेषणकदंबकेन श्रद्धानं कृतवान् सांप्रतं तु युष्मदंतिके विज्ञायैनमर्थं श्रद्दधेहं ॥ ३७ ॥

तएणं जगवं गोयम उदयं पेढालपुत्ते एवं वयासी सद्वहाहिणं अज्जो पत्ति याहिणं अज्जो रोहिणं अज्जो एवमेयं जहाणं अम्हे वयामो तएणं से उदए पेढालपुत्ते जगवं गोयमं एवं वयासी इज्जामि णं जंते तुप्पं अंतिए चाउज्जामो उ धम्मोउ पंचमहवयं सपडिक्कमणं धम्मं उवसंपज्जित्ताणं विहरितए ॥ ३८ ॥

॥ अर्थ—तेवारें जगवंत श्रीगौतमस्वामी उदयपेढाल पुत्र प्रत्ये एम बोल्या के, अहो आर्य उदक ! ए अर्थनी सद्वहणा कर. केम के, श्री वीतरागनो नांखेलो अर्थ अन्यथा नथी, अहो आर्य ! तथा (पत्तियाहिणं के०) ए वचननी प्रतीत आण. तथा ए वचननी रुचि कर. ए अर्थ एमज जेम हुं कहुं हुं ते जगवंतनो नांखेलोठे माटें ते तहत्ति करी जाणजे. तेवार पटी ते उदक पेढालपुत्र, जगवंत श्री गौतम स्वामी प्रत्ये बोल्या के (इज्जामिणंजंते के०) इहुं हुं हे जगवन् ! हुं तमारा (अंतिए के०) पातेंथी चातुर्याम धर्म यकी पंच महाव्रत रूप धर्मे, तथा पडिक्कमणा सहित धर्मेने. (उवसंपज्जित्ताणं के०) अंगीकार करीने (विहरित ए के०) विचरवाने वाहुं हुं. ॥ ३८ ॥

राय धनपतसिंघ बाहाडुरका जैनागम संग्रह जाग इसरा. १०१७

॥ दीपिका-ततः श्रीगौतमउदकमेवमवादीयथा । अस्मिन्नर्थे श्रद्धानं कुरु हे श्रार्य ! प्रत्ययं रुचिं च कुरु । एवमेतयथा वयं वदामः तथा त्वं प्रत्येहि । ततः सउदकः श्रीगौतममेवमवादीत् । इहाम्यहं जवदंते युष्मत्समीपे चातुर्मासिकाञ्चतुर्वतरूपाधर्मात्पंचयामिकं पंच महाव्रतरूपं सप्रतिक्रमणं धर्ममुपसंपद्य स्वीकृत्य विहर्तुमिति ॥ ३९ ॥

॥ टीका-एवमवगम्य गौतमस्वाम्युदकमेवाह । यथास्मिन्नर्थे श्रद्धानं कुरु नान्यथा सर्वज्ञोक्तं जवतीति मत्वा पुनरप्युदकमेवमाह । इष्टमेवैतन्मे कित्त्वमुष्माञ्चातुर्यामिकाधर्मात्पंचयामिकं धर्मं संप्रति सप्रतिक्रमणमुपसंपद्य विहर्तुमिहामि ॥ ३९ ॥

तएणं से जगवं गोयमे उदयं पेढालपुत्तं गहाय जेणेव समणे जगवं महावीरि तेणेव उवागज्झइ उवागज्झत्ता तएणं से उदए पेढालपुत्ते समणं जगवं महावीरं तिस्कुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करेइ तिस्कुत्तो आयाहिणं पयाहिणं करित्ता वेदइ नमंसंति नमंसंतित्ता एवं वयासी इहामि एणं जंते तुप्पं अंतिये चाउज्जामाउ धम्माउ पंच महवइयं सपडिकमणं धम्मं उवसंपज्जित्ताणं विहरित्तए तएणं समणे जगवं महावीरि उदयं एवं वयासी अहासुहं देवाणुप्पिया मा पडिवंधं करेहि तएणं से उदए पेढालपुत्ते स मणस्स जगवउ महावीरस्स अंतिए चाउज्जामाउ धम्माउ पंच महवइयं सपडिकमणं धम्मं उवसंपज्जित्ताणं विहरइ तिवेमि॥इति नाळंदइज्जं सत्तमं अल्लयणं सम्मत्तं ॥ इति सूयगडांगवीयसुयस्कंधोसम्मत्तो ॥४०॥ ग्रंथाग्रं ॥ ११०० ॥

अर्थ-ते वार पठी एवुं वचनं सांजलीनें जगवंत श्री गौतमस्वामी, ते उदक पेढाल पुत्र नें संघातें लइने ज्यो श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देवने, त्यां आख्या. तेवार पठी ते उदक पेढाल पुत्र, श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देवने (तिस्कुत्तो के०) त्रणवार प्रदक्षिणा पूर्वक वादी नमस्कार करे, त्रण वार प्रदक्षिणा पूर्वक नमस्कार करीनें एवी रीतें बोल्या के, (इहामिणंजंते के०) हे जगवन् ! तमारा समीपें हुं इहुं हुं. खुं इहुं हुं? तोके चातुर्यामिक धर्म यकी रहित अइनें पंच महाव्रत, तथा सपडिकमण धर्म, अंगीकार करी विचरवाने वां हुं हुं. तेवारें श्रमण जगवान् श्रीमहावीर देव बोल्या के, (अहासुहं देवाणुप्पिया के०) हे देवानु प्रिय! जेम तमारे सुख उपजे, तेम करो! (मापडिवंधंकरेह के०) धर्मेने विपे विलंब म करो. तेवार पठी ते उदक पेढालपुत्र एवुं सांजलीने, श्रमण जगवंत श्रीमहावीर देवने

समीपे चातुर्यामिक धर्मयुक्ती पंचमहाव्रत सप्पडिक्कमण धर्मे आदरीने विचरेढे, सर्वज्ञ प्र
णितधर्मे पावेढे. (तिवेमि के०) श्री सुधर्मस्वामी पोताना शिष्यो प्रत्ये कहेढे. के, मे जेवुं
जगवंत श्री महावीरदेव पासंथी सांजखुंढे, तेवुं तमने कहुं हुं. इत्यादिक अर्थ, पूर्ववत्
जाणवो ॥४०॥ एरीते "एलंदइज्जं" नामा सातमा अध्ययननो अट्ठपार्थिबालावबोध समाप्त
थयो ॥ ए बीजा श्री सूयगडांगना बीजा श्रुतस्कंधनो संक्षेपार्थे बालावबोध समाप्त थयो ॥
सम्मत्तं सूयगडांगं आदितः ॥ सर्वाणि अध्ययनानि त्रयोविंशतिकानि संपूर्णानि ॥ श्री
साधुरत्नप्येण पाशचंडेण वृत्तितः कृतबालावबोधार्थं द्वितीयांगस्य वार्तिकं समाप्तम् ॥४॥

॥ दीपिका-ततो जगवान् गौतमस्तं प्राक् प्रतिपन्नश्रीपार्श्वशासनव्रतमुदकं गृहीत्वा य
त्र श्रीवीरो जगवांस्तत्रैवोपागच्छति । ततः सचदकः श्रमणं जगवंतं त्रिःकृत्वः आदक्षिणं
प्रदक्षिणं करोति तिस्रः प्रदक्षिणाः करोतीति कृत्वा च वंदते नमस्यति वंदित्वा नमस्य
त्वा च एवमवादीत् इहामि जगवंते युष्मदंतिके चातुर्यामात्पंच महाव्रतिकं धर्ममुपसंपद्य
विहर्तुमिति । ततः श्रीवीरस्तमुदकमेवमवादीद्यथा सुखं देवानुप्रिय ! मा प्रतिबंधं धर्मात्
रायं कार्यामिति । ततः सचदकः श्रीवीरांतिके पंच महाव्रतिकग्रहणायोद्धितः जगवतापि
तस्य सप्रतिक्रमणः पंचमहाव्रतिको धर्मो नुज्ञातः सच तं धर्ममुपसंपद्य स्वीकृत्य विहर
तीति । इतिः परिसमाप्त्यर्थं । ब्रवीमीति पूर्ववत् । सुधर्मस्वामी स्वशिष्यानिदमाह । तद्यथा
सोहं ब्रवीमि येन मया जगवदंतिके श्रुतमिति ॥४०॥ नालंदीयाख्यमिदं सप्तममध्ययनं
समाप्तं । तत्समाप्तौ च समाप्तोऽयं द्वितीयः श्रुतस्कंधस्तत्संपूर्णै च पूर्णैः श्रीसूत्रकृतांग
दीपिका ॥ ग्रंथसंख्या ॥ सुमारं ॥ (३०००)

॥ अथ प्रशस्तिः ॥ आर्या वृत्तम् ॥

निस्तंश्चंडचारुणि, चंडकुले चरणचातुरीनाजः । विख्याततपेत्याख्या, जगति जगच्चंडसुरयो
ऽनूवन् ॥ १ ॥ तेषां दोषांशमुपां, संताने सुकृतसंचयविताने ॥ श्रीसोमसुंदरयुरु, तमाहमासं
गमाश्चनवन् ॥ २ ॥ तत्पट्टस्फुटकमला, जाले कालेयतिलकसंकाशः ॥ श्रीमुनिमुंदरयुरवः, कामि
तत्संपत्तिमुत्तरवः ॥ ३ ॥ बाल्येऽपि चारतीनि, रुदपादि वादिवर्गे यैः ॥ श्रीजयचंडमुनींदा, स्ते
परगजेषु सिंहसदृशाः ॥ ४ ॥ तत्पदविशदस्थाने, स्थाने शृंगारसारतां जेह्नुः ॥ श्रीरत्नशेखरादिति,
जगति यतः ख्यातिमाप्नुस्ते ॥ ५ ॥ तेषामनंकपट्टे, गुणसंचट्टे प्रजावकपट्टे ॥ प्राप्ताधिकनिष्ठा श्री,
श्रीजक्षीसागराः शिष्टाः ॥ ६ ॥ जतिस्तत्कलिकालुप्या, शिष्यानापाययार्थनामानः ॥ श्रीह्रमति
साधुगुरवो, लक्ष्मीसुरजीकारसायशोयुरवः ॥ ७ ॥ तत्पट्टे प्रवादेप्सित, पूरणचिंतामणीयमा
नानाम् ॥ लब्धाधिकमानानां, सुहेमविमलानिधानानाम् ॥ ८ ॥ सुरीपगच्छनायक, देवीप्राप्त
प्रजाप्रतिष्ठानाम् ॥ शिष्याणुर्गुणशासन, जननीतिथिसंमि ते (१५०३) वर्षे ॥ ९ ॥ विबुधना

मकशिष्यः स्वस्य स्मृतये, परोपकृतये च ॥ सूत्ररुतांगस्यैतां हर्षकुलोदीपिकामलिखत् ॥ १ ॥
 काश्चित्प्रमाणयुक्ती, रप्रथयन्नात्र सुगमनाहेतोः ॥ ततएव नैव विहितो, लक्षणसंधिस्तथा का
 पि ॥ १ ॥ सूत्रासंगतमत्रा, वादि कथंचिन्मया यदङ्गतया ॥ तद्वोधयंतु सुधियः, कृपया मात्सर्य
 मुत्सार्य ॥ १ ॥ ग्रंथमिति रनुमिताऽत्र च, सतसहस्राणि किंचिदूनानि ॥ विबुधजनवाच्यमानो,
 ग्रंथोयं जगति जयतु. चिरम् ॥ १ ३ ॥ ॥ इति श्रीसूत्ररुतांगदीपिकायाः प्रशस्तिः संपूर्णा ॥

॥ टीका-ततोसौ गौतमस्वामी तं गृहीत्वा तीर्थकरांतिकं जगाम । उदकश्च जगवंतं वं
 दित्वा पंचयामिकधर्मग्रहणायोद्धितो जगवतापि तस्य सप्रतिक्रमणः पंचयामो धर्मो नुज्ञातः
 सच तं तथानूतं धर्ममुपसंपद्य विहरतीति । इति परिसमाप्त्यर्थं ब्रवीमीति सुधर्मस्वामी
 स्वशिष्यमिदमाह । तद्यथा सोहं ब्रवीमि येन मया जगवदंतिके श्रुतमिति गतोऽनुगमः ।
 सांप्रतं नयास्ते चामी । नैगम, १ संग्रह, २ व्यवहार, ३ सुसूत्र, ४ शब्द, समनिरूढै, ५ वंनू
 ता, ६ शब्दाः सत्तैव । तेषां च मध्ये नैगमाद्याश्चत्वारोऽप्यर्थनयाः । अर्थमेव प्राधान्येन श
 ब्दोपसर्जनमिच्छति शब्दाद्यास्तु त्रयः शब्दनयाः शब्दप्राधान्येनार्थमिच्छति । तत्र नैगमस्येदं
 स्वरूपं तद्यथा सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनोनैकेन प्रकारेणावगमः परिच्छेदो नैगमस्तत्र
 नवोनैगमो महासामान्यान्तरालसामान्यविशेषाणां परिच्छेदकस्तत्र महासामान्यं सर्वप
 दार्थानुयायिनी सत्तायांतरालसामान्यं इव्यत्वजीवत्वाजीवत्वादिकं विशेषाः परमाण्वाद
 यस्त्वज्जतावा शुक्लादयोगुणास्तदेवं तद्वितयमप्यसाविद्यतीति निलयनप्रस्यकादिदृष्टान्तेरनुयो
 गवारप्रतिषेधस्तत्स्वरूपमवसेयमर्थं च नैगमः सामान्यविशेषात्मकवस्तुसमाश्रयणोपि न सम्य
 ग्दृष्टिर्न देनैव सामान्यविशेषयोराश्रयणात्तन्मताश्रितनैयायिकवैशेषिकवत् । तथा संग्र
 होप्येवं स्वरूपस्तद्यथा सम्यक् पदार्थानां सामान्याकारतया ग्रहणं सदग्रहस्तथा ह्यप्रच्यु
 तानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावमेव सत्तारूपं वस्त्वसावन्मुपगच्छति सत्तातोऽप्यतिरिक्तस्यावस्तुत्वं
 स्वरविपाणस्येव सच संग्रहः सामान्यविशेषात्मकस्य वस्तुनः सामान्यांशस्यैवाश्रयणा
 न्मिथ्यादृष्टिस्तन्मताश्रितसांख्यवत् । व्यवहारनपक्षे तु स्वरूपमिदं तद्यथा यथा लोकग्रा
 ह्यमेव वस्तु यथा च शुष्कतार्किकैः स्वानि प्रायस्कृतलक्षणांशगतं तथानूतं वस्तु न जयत्येव
 नहि प्रतिलक्षणमर्थानामात्मज्ञेदो जयति किं तर्हि यथा यथा लोके न विशिष्टनूपिष्ठतया
 र्थक्रियाकारि वस्तु व्यवहियते तथैव तद्वस्त्वित्यावालगोपालांगनादिप्रसिद्धत्वा वस्तुस्वरूप
 स्यैत्ययमप्युत्पादव्ययधोव्ययुक्तस्य वस्तुनोनान्युपगमात् मिथ्यादृष्टिस्तथाविधरथ्यापुरुषव
 दिति । ऋक्षसूत्रमते त्विदं ऋक्षप्रशुणं तत्त्वविनष्टानुत्पन्नतयातीतानागतचक्रपरित्यागेन य
 त्तमानकाललक्षणजावि यद्वस्तु तत्सूत्रपति प्रतिपादयत्याश्रयतीति ऋक्षसूत्रस्तस्यैवार्थकि
 याकारितया वस्तुत्वलक्षणयोगादित्ययमपि सामान्यविशेषोपनयात्मकस्य. वस्तुनः सामा

न्याशपरित्यागेन विशेषांशस्यैव समाश्रयणाद्धौ बोधनिवन्त्र सम्यग्दृष्टिः कारणनूतः
 नन्युपगमेन तदाश्रितविशेषस्यैव जावादिति । शब्दनयस्वरूपत्विदं तद्यथा शब्दद्वारेण
 स्यार्थप्रतीत्यान्युपगमाहिंगवचनसाधनोपग्रहकालजेदानीहितं वस्तु निन्नमेवेन्नति तत्र
 गजेदानीहितं वस्तुन्यदेव जवति तद्यथा पुष्पस्तारकानकृत्रमेवं संख्यानिन्नं जलमयो
 कृतुः साधनजेदस्त्वयं एहिमन्ये रथेन यात्यति यातस्ते पिता अस्यायमर्थः । एवं त
 न्यसे यथाहं रथेन यास्यामीत्यत्र मध्यमपुरुषयोर्व्यत्ययः उपग्रहस्तु परस्मैपदात्म
 योर्व्यत्ययस्तद्यथा तिष्ठति प्रतिष्ठते रमते उपरमतीत्यादि कालजेदस्त्वग्निष्टोमयाजी
 स्य नञ्तिता अस्यायमर्थोऽग्निष्टोमयाजी अग्निष्टोमेनेष्टवान् नूते णिनिर्जवितेति नञ्
 नद्यतने छुट् तत्रायमर्थः णिनिप्रत्ययोजवितेत्यस्य संबधाद्भूतकालतां परित्यज्य नञ्
 त्कालतां प्रतिपद्यते तेनेदमुक्तं जवत्येवंनूतोऽस्य पुत्रोजविष्यति न्योऽग्निष्टोमेन यज्ञयति
 वंनूतं व्यवहारनयशब्दनयोनेन्नति लिङ्गाद्यनिन्नास्तु पर्यायाः अनेकविषयत्वेनेन्नति तत्र
 घटः कुंनः इडः शक्रः पुरंदरइत्यादि । अयमर्थव्यंजनपर्यायोजनयरूपस्य वस्तुनोव्यंजन
 यस्यैव समाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिरिति । तथा पर्यायाणां नानार्थतया समनिरोहणात्
 निरुद्धोन ह्ययं घटादिपर्यायाणामेकार्थतामिन्नति तथाहि घटनादघटः कुट्टनात्कुट्टः कौ
 तीति कुंनोनहि घटनं कुट्टनं जवति तथेदनादिङ्ः पुर्वारणात्पुरंदरइत्यादेरपि शब्दप्र
 निमित्तस्य न परस्परानुगतिरिति तदयमपि मिथ्यादृष्टिः पर्यायानिहितधर्मैव वस्तुनो
 यणादयमहीतप्रत्येकावयवांधस्तित्ज्ञानवदिति । एवंनूतानिप्रायस्त्वयं यदैव शब्दप्रवृ
 मितं चेष्टादिकं तस्मिन्घटादिके वस्तुनि तदेवासौ शुबतिमस्तकारूढउदकाद्याहरणकि
 च्छुतोघटोजवति न निर्व्यापारएव एवंनूतः तस्यार्थस्य समाश्रयणादेवंनूतोऽनिधानोनयो
 ति । तदयमप्यनंतधर्माध्यासितस्य वस्तुनोनाश्रयणान्मिथ्यादृष्टिः । रत्नावव्यवयं
 द्भरागादौ कृतरत्नावलीव्यपदेशपुरुषवदिति । तदेवं सर्वे नयाः प्रत्येकं मिथ्यादृष्टयोऽ
 न्यसव्यपेक्षास्तु सम्यस्कं जर्जति अत्र च ज्ञानक्रियान्यां मोक्षइतिकृत्वा ज्ञानक्रियानय
 सर्वेप्येते स्वधिया समवतारणीयाः तत्रापि ज्ञाननयएहिकामुष्मिकयोर्ज्ञानमेव फल
 धकत्वेनेन्नति न क्रियां । क्रियानयस्तु क्रियामेव न ज्ञानं परमार्थस्तूजयमपि समुदितम
 न्यसव्यपेक्षं पंग्वंधवदुनिप्रेतफलसिद्धयेऽलमिति एतद्धनययुक्तएव साधुरनिप्रेतमर्थे सा
 द्युक्तं च । तद्वेत्तिं पिण्याणं, बहुविद्वच्चवर्थं णिसामेचा ॥ तं सवणय विमुक्तं, जं च
 गुणछिदं साहू ॥ १ ॥ ४० ॥ समाप्तमिदं नालंवाख्यं सप्तममध्ययनम् ॥ इति समा
 सूत्रकृतद्वितीयांगस्य टीका । कृता चेयं शीलाचार्येण बाह्रिंगणिसहायेन ॥ श्लोक
 यदवाप्त मत्र पुण्यं, टीकाकरणे मया समाधिजृता ॥ तेनापेततमस्को, जव्यः कव्य
 नाग् जवतात् ॥ १ ॥ ग्रंथाग्रं (१२८५०) ॥